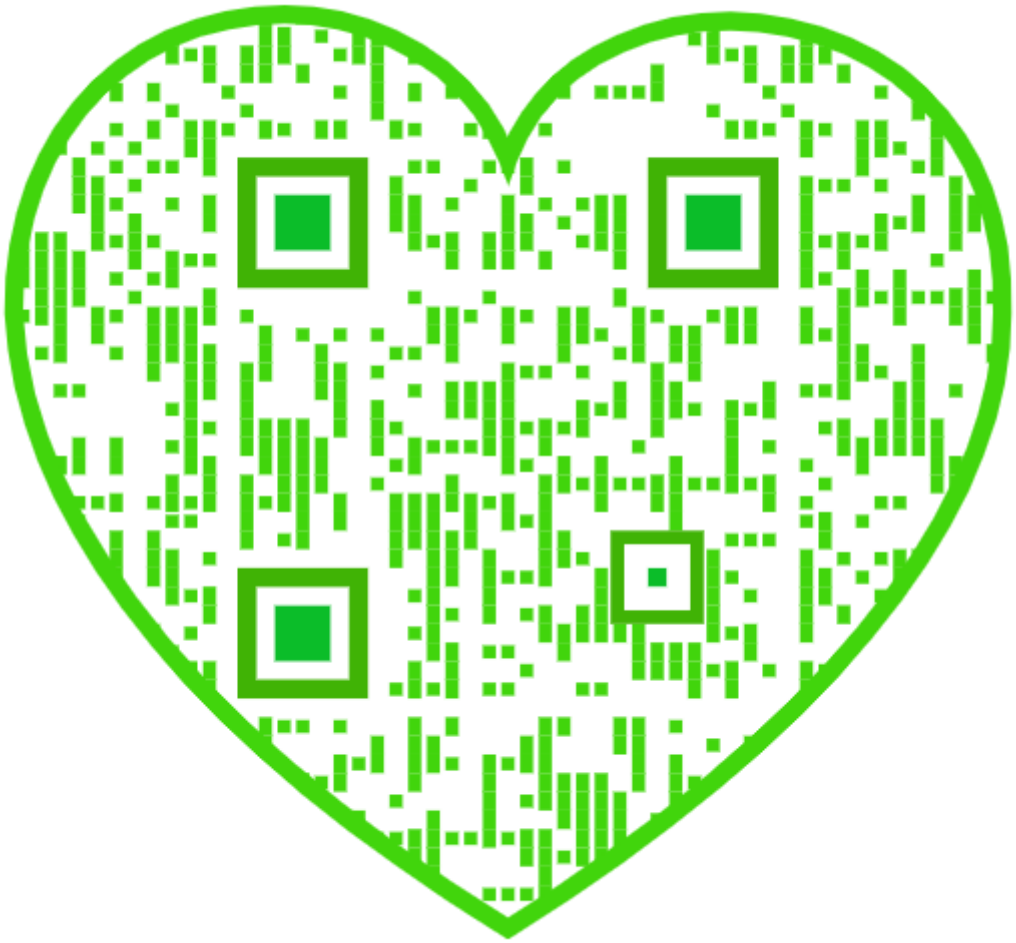
De Tijdspiegel. Jaargang 7

bron
De Tijdspiegel. Jaargang 7. K. Fuhri, Den Haag 1850

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_tij008185001_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

[Eerste deel]

Inhoud.

Godgeleerdheid. - Wijsbegeerte. - Staatkunde. - Opvoeding en onderwijs

	Blz.
De Tijdstroom. Ode bij de intrede van den nieuwen jaarkring	1
Het Protestantsch-Katholicismus. Het Protestantsch-Katholicismus, de eenige ware Kerk Gods. Een bescheiden onderzoek naar de gronden van het Roomsch-Katholicismus en van het Protestantismus, door een voormalig Roomsch-Katholiek Priester, allen zijnen medechristenen, en meer bijzonder zijnen vroegeren geloofsgenooten, ter ernstige behartiging aangeboden. Tweede druk	3
Het dilemma	7
De stem uit Montfoort. Eene stem, die gehoor vraagt, en weerklank verdient	16
Schepping door de regtstreeksche tusschenkomst van God, in tegenstelling van eene schepping door natuurwetten. Eene wederlegging van de Sporen van de natuurlijke geschiedenis der schepping, door Thomas Monck Mason, B.A.	19
De Apocryfe boeken des Nieuwen Verbonds. De Apocryfe Evangeliën, benevens de geschiedenis der Apostelen van Pseudo-Abdias. Volgens de uitgaven van Fabricius, Thilo en Borberg, overgezet en met inleidingen en aanteekeningen voorzien.	81
Apologie op den kansel. Het Christendom kennelijk geschikt en bestemd om te worden de godsdienst der wereld. Twaalftal leerreden, door L.S.P. Meyboom, Theol. Dr. en Predikant te Nijmegen	90
Mag men het er voor houden, dat er Roomsche priesters zijn, die ter goeder	94

trouw beweren, dat de zoogenaamde genademiddelen hunner kerk tot zaligheid volstrekt noodig zijn?

Het volk, dat in duisternis zat, heeft een groot licht gezien. Een woord ter eere der Kerkhervorming aan al hare vrienden, tegen al hare vijanden, door J.I. Doedes, Theol. Doct. en Pred. te Rotterdam. Tweede Druk. 161

Victor Hugo en Thiers, over de vrijheid van onderwijs 164, 270 en 324

Proeve van beantwoording der vraag: of het bestaande stelsel van rijks- en gemeentebelastingen wel zoo drukkend is, als door vele beweerd wordt? 173 en 259

Het onderwijs in handen van staat of kerk.
Eene Antinomie 184

Over den zedelijken toestand van onzen leeftijd. Eene inleidende rede, uitgesproken door den Hoogleeraar Emile Saisset, bij de

	Blz.
Sorbonne, ter opening eener reeks van voorlezingen over de wijsgeerige zedekunde	241
De censor, over provincialismus	253
Een woord over de zoogenaamde stichtelijke, godsdienstige lectuur, onzer dagen, in ons vaderland	321
Vervolg der Sporen van de natuurlijke geschiedenis der schepping	337
Aphorismen en uitgewerkte theses over den tegenwoordigen toestand der Protestantsche Kerk	401
Het laatste woord eener stervende Kerkvergadering	408
De bouwvallen van Ninive. Dr. Augustin Henry Layard, *Niniveh and its remains*. London 1848	414
Lof van den oorlog, of wederlegging van de leerstellingen der vrienden van den vrede. Naar het Fransch voor Nederlanders bewerkt.	425

Letterkunde.

Een tweetal Jaarboekjes. Holland en Aurora. (Familiare brieven aan Carolina)	32
Iets over literatuur voor verschillende volken, zich oplossende in het Nederlandsche. Nederlandsche Volks-almanak voor 1850, onder Redaktie van A.J. de Bull en H.J. Schimmel. Groninger Volks-almanak voor 1850. Met platen. Geldersche Volks-almanak voor het jaar 1850. Zestiende jaargang. Almanak voor Hollandsche Blijgeestigen voor het jaar 1850. Met platen. Nieuwe Serie. Vierde jaargang. Almanak voor de jeugd voor 1850 door C. van Schaick. Met platen	42
Een Beeld der toekomst.	107

Romantiesch gedicht door A.J. de Bull, geillustreerd door Ch. Rochussen. Ontleend aan de geschiedenis der kerkhervorming en die der onbeslotene gemeente te Utrecht, tijdens Huibert Duifhuis.	
Beschouwing van een poëtiesch kunstgewrocht, onlangs in het licht verschenen onder den titel van: de Poëzy en het Lammetjen	110
Eenvoud en gemeenzaamheid geene trivialiteit.	119
De redacteur van de Warnasarie, Indisch Jaarhoekje voor 1849, aan den redacteur van den Tijdspiegel. (Zie Tijdspiegel, 1849, I, blz. 304, volgg.)	121
Losse bladen uit het dagboek van een Dorpspredikant, door G. Zwaagberg, predikant te Zusteroord	192
Nog een reiziger in Zwitserland. Schetsen en verhalen uit Zwitserland, door J. Kneppelhout	195
Het gewaande zwarte schaap, of de heer Heije ‘in de Gids’ tegenover den ‘Tijdspiegel.’	281
Dichtbundel van B. Ter Haar	284 en 350
De hoofdstad gecensureerd. Iets over Amsterdam in 1850, door T.J. Kerkhoven	357
Duitschland en Holland. (Zie Nederlandsche Volks-almanak voor 1850 en de recensie daarvan in het Algemeen Letterlievend Maandschrift voor Februarij 1850.)	364
Jaarboekje van wetenschappen en kunsten. Derde Jaargang, door Dr. S. Bleekrode	369
De chaos en het licht; een halve-eeuw-lied en politiek dichtstuk van den heer Mr. I. Da Costa.	429
Beknopte beschrijving der voornaamste electro-magnetische wijzer- en druk-telegrafen. Opgehelderd door 63 Xylografische vignetten	432
Het Nederlandsch congres te Gent, Augustus 1849	433

Mengelwerk.

		Blz.
De Kunstkoopersdochter		51
De geschiedenis eener laars		59
Een nog ongebruikt onderwerp voor eene kleine komedie		63
Brievenbus.	I. Brief van een buitenman over eene lezing van den heer Da Costa, in een der Departementen der Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen, te Amsterdam, December 1849	65
	II. Verblijdende teekenen aan Neërland's Staatkundigen hemel, met een bijgevoegd vraagteeken, in een brief van Censor Secundus aan de Redactie van den Tijdspiegel	67
	III. Brief tot aanprijzing van een allerliefst kinderboekje	71
	IV. Aan de Redactie van het Maandwerk de Tijdspiegel, over een dichtstuk in de Nederlandsche Volks-almanak, getiteld: des Sultans dochter.	
	V. Staatkundige voorslag, ten behoeve eener nieuwe belastingwet	144
	VI. Brief van dankbetuiging van een jong geniaal dichter aan zijn' Mentor, waarin een onzinnig of zinloos Sonnet, met een woord van aanmoediging door L.J.L. als postcriptum	146
	VII. Brief over een' brief in 't Handehblad, January 1850	150

VIII. Afschaffing door niet afschaffers. Brief aan een collega, lid van de afschaffings-maatschappij 226

IX. Brief van een boer uit Groningerland met quasi-interpellaties aan een heer in den Haag 230

X. Brief aan den Uitgever en de Redactie van den Tijdspiegel, in betrekking tot den veranderden zinnebeeldigen omslag van het Tijdschrift sinds January 1850 307

XI. Brief van een' Commissaris van Politie aan de Redactie van den Tijdspiegel, over eene belangrijke knoetfabriek, te St. Petersburg 309

XII. Brief met fraaije plannen en kostelijke projecten, in 't belang van 's Lands Schatkist, opgerezen in 't brein van, en naïf voorgesteld door een' boer uit Groningerland 310

XIII. De hervorming onzer Hoogescholen. Rapport Wetsontwerp en Memorie van Toelichting, door Mr. C.W. Opzoomer 443

XIV. Brief betreffende den brief der Ridderkerkers aan den Minister Thorbecke: over daden 447

XV. Brief met klagten en grieven over onvolledigheid in de geneeskundige wetgeving, waarbij de eene zucht den anderen uitlokt 450

Het geheime dagboek van een dichter 125

Nutsbijdrage van den Censor 128

Amazonen op Java 134

De slavernij op de Oostelijke kust van Afrika 136 en 199

Aanwijzing voor den mededeeler van het naauwkeurig en waarheidlievend berigt in een Fransch kerkelijk blad 152

Lexicon Manuale, of: Handwoordenboek voor den Tijdspiegel. (Zie Tijdspiegel, 1849, II, blz. 366, volgg.) 203 en 437

Offer. - Onderdaan. - Onderwijs. - Onkosten. - Oorlog. - Oost en het Oosten. - Paard. - Paarl. - Papier. - Paruik.

	Blz.
't Huwelijk van een stervende	208
Spreken is goed, maar handelen nog beter	215
Twee blaauwkousen. (Bas-bleus)	222
Noord-Amerikaansche schetsen, door Sealsfield	289, 387 en 452
't Eerste schot voor het hotel van Buitenlandsche Zaken te Parijs, op den 23sten Februarij 1848	303
De Czaar van Rusland in het Oude Testa[ment]	375
Een tragikomisch hoofdstuk over de staa[tslie]den in 1850	[377]
De Censor over Behoud	[381]
Het Dwergen-proces	[394]
Een boom op Java	4[40]
Een bloem uit de volksklas, dichtstuk door J. van Beers	470
KRONIJK VAN DEN DAG	72, 153, 233, 313, 395, [473]

De tijdstroom. Ode bij de intrede van den nieuwen jaarkring.

Hoort gij den stortvloed bruischen, de breede wateren zetten op, en voeren op de steil afvloeijende baan u mede: koningen en vorsten, volken, troonen en wetboeken, goud en armoede, kanonnen, en ontplooide, met bloed bedekte vendels - alles en allen, bont en wild dooreen, met pijlsnelle vaart, neêrschietende langs den afhellenden stroom, die sedert zestig eeuwen voortbruischt, en eens, wanneer? met klaterend en donderend geweld in den onmetelijken Oceaan zal verdwijnen!

Ja, daar drijft ge, en wentelt ge, en heft het hoofd op en neêr uit den stroom, duizendmaal duizendtal wezens, met gelijke regten, met gelijke behoeften, met gelijke wenschen. Maar hier bepurperd en verguld, dáár half naakt, met den grijnslach der wanhoop op het ingevallen gelaat. Ziet in die wieling, dáár een hoofd met een kroon beladen, ginds het hoofd met een lauwerkrans omvlochten, en daarnevens een hoofd door armoede en misdaad uitgebleekt. Maar alles, alles, gelijkmatig voortgestuwd, heen en weêrgewenteld op de breede, bevolkte waterbaan!

Hoort ge daar in de verte dat loeijen van den orkaan? Zwart en dreigend hangt de sombere aschgraauwe wolk over die scherpe klip, waar de stroom u met magtig geweld heendrijft, monarch, die met uw schepter als met den breekbaren en vergulden roeispaan u rept en roert, om vooraan te worstelen en weg te drijven! Dáár op die klip staat eene sombere gestalte, een reus des tijds, met de wilde hairen door den wind om de kruin geslingerd, met de bloote gespierde bloedige vuist; hij buigt zich naar u heen, als ge op uw' troon komt aandrijven, en grijpt naar onderen om dien te verbrijzelen. 't Is de geest van den opstand, die u grijnzend aangrimt. Waak op, gij mensch, met het bladgoud op het hoofd, en den gouden rietstaf in de hand; waak op! 't geldt uw leven en dood!!!

Wilt gij dien reus bezweren? Zal hij u de kroon op het hoofd laten en bevestigen? O, hef niet dreigend met vonkelend oog uw staf omhoog, maar zet u vast en stevig op uw vlottend en waggelend schip, dat met al wat u omgeeft in de wieling wordt voortgesleept. Roep ze aan uwe zijde, uwe beschermgeesten: zedelijke kracht, liefde tot uw volk,

trouw aan uw eed, vrijheid voor uw broeder en medebroeder, en als ge daar straks onder die scherpe klip heen drijft, de reus zal wegdampen, als Ossians nevelbeelden. Gij zult blijven heerschen, mogen heerschen, monarch! Uw afdrijvende troonzetel wordt een veilige kiel, in de vlag geen zwaard - maar het kruis.

Het kruis, niet op de schouders gestikt van den tempelheer, niet op de hijgende of kalme borst van den sterfelijken zondaar gehecht, niet geplaatst *in* of *voor* den menschelijken tempel, eens een bouwval; niet aan het gevest van het met bloed bedropen en vloekbeladen zwaard. Het kruis, als zinnebeeld der heiligste, onmetelijke, onpeilbare liefde, in het hart, als het groote middenpunt der menschheid! O! daar op dien gezwollen tijdstroom, staan de lichten in den nacht aan de oevers, heldere starren, vlammende kruisen, die branden en gloeijen, sedert achttien eeuwen. Gods hand heeft ze aangestoken. Begroet ze, o menschelijk geslacht, bij elk stervend of wordend jaar, met uw eenparig hallelujah!

En gij volkeren! bemerkt gij het niet, hoe die stroom, welken gij vermeent in zijne beddingen nu te kunnen kluisteren, dan te kunnen verbreeden of te vernaauwen, met uwe gewaande reuzenmagt spot? Gevoelt gij het niet, dat eene hoogere kracht, met enkele vingerwijzing u doet verbleeken en verlammen, de kronkelingen en bogten afperkt, en uw weg, naar palmen en lijnen is afgebakend, en hoort ge niet, hoe het regt en de waarheid en de billijkheid u daar van elken oever toeroepen: ‘Hebt God lief boven alles, en uw' naasten als uzelven.’ Veracht de hand Gods niet, en poogt niet te vernietigen met roekelooze vuist, wat blijven moet en blijven zal: de reine menschelijkheid! En gij, volkeren! omgeeft de vorsten, als kinderen en broeders en vrienden! en als de op- en nedergolvende, de rijzende en zinkende troon, uit breekbaar hout gevormd, hoe zwaar ook verguld, op gindsche puntige klip dreigt te splinteren, rept de forsche handen en vangt den gekroonden hulpeloozen broeder in uwe armen op, opdat hij niet verga, en gij niet met hem!

Wees welkom, dof, maar welluidend stroomgebruisch, dat ons met meer nadruk in de ooren dringt, waar de gevleugelde jaarkring ons begroet, en de angstige, nooit geëindigde kreet naar liefde, licht, waarheid en vrijheid, eenparig wordt gehoord en ten hemel stijgt. Wees welkom, nieuwe kronkeling, die ons de toekomst verbergt, waar wij lentekoelte of winterstorm verwachten. De hooge golf voert ons verder; - de vloed wast; - de branding ziedt en schuimt. Europa, de zwaar bemande ark staat nog op geen veilig Ararat. Maar moedig, met God voor oogen verder; de Heer is met de zijnen!!

1 January 1850.
Spiritus Asper en *Lenis*.

Godgeleerdheid. - Wijsbegeerte. - Staatkunde. - Opvoeding en onderwijs

Het Protestantsch-Katholicismus.

Het Protestantsch-Katholicismus, de eenige ware Kerk Gods. Een bescheiden onderzoek naar de gronden van het Roomsch-Katholicismus en van het Protestantismus, door een voormalig Roomsch Katholiek Priester, allen zijnen medechristenen, en meer bijzonder zijnen vroegeren geloofsgenooten, ter ernstige behartiging aangeboden. Tweede druk, Amsterdam, van Kesteren, 1849.

Als het mogelijk ware dat men de quadratuur van den cirkel aan het wetenschappelijk publiek kon aanbieden, zouden we ons daarover minder verheugen, dan over de theologische cirkelquadratuur, in dezer voege uitgedrukt: een Protestantsch-Katholicismus! Zekerlijk, men kan de twee woorden zoo draaijen, zoo vernaauwen of verwijden, zoo kneden, pas maken, dat eindelijk, na deze kunstbewerking, het Protestantismus en Katholicismus in en aan elkaâr schijnen te sluiten, en de *pais* oogenschijnlijk gemaakt is. Helaas, dat deze belle alliance op het papier zeer verre verwijderd is van den vrede in de werkelijkheid, en het oude problema altijd, onheilvoorspellend, op den nieuwen Oedipus wacht. De ongenoemde schrijver van dit aangekondigde zeer belangrijke boekje, voormalig Roomsch-Katholiek geestelijke (wij houden dat voor waarheid) beijvert zich, om de dwalingen van het Katholicismus ernstig en kalm aan te wijzen en te bestrijden; hij ontkent de leemten niet in het Protestantismus, en komt weldra tot het besluit, '*dat een Protestantsch-Katholicismus het eenige zekere middel is, om de Goddelijke Openbaring te kennen en te verstaan.*' Dat alles luidt nu, bij de eerste inzage, zeer schoon en liefelijk; jammer echter, dat eene meer naauwkeurige en geschiedkundige beproeving en definitie van het Katholicismus en Protestantismus eene dergelijke zamenkoppeling en zamenvloeijing volstrekt tegenspreekt en logenstraft, en men de twee heterogene deelen tot geen homogeniteit zal kunnen brengen, al gebruikt men ook de meest verwonderlijke kunstgrepen, om deze theologische inoculatie te beproeven. Dikwerf bezigt men de woorden, de geijkte termen in wetenschap en kunst, om behendig eene geliefkoosde theorie zichzelven en anderen voor te goochelen; alles ter goeder trouw. Wij zijn door de lezing van dit voortreffelijk en grondig geschreven boekje juist versterkt in onze overtuiging, dat het Protestantsch-Katholicismus eene *contradictio in adjecto* is, maar op nieuw overtuigd, dat, met weglating van de twee omineuse historieele naamvormen, eene algemeene Christelijke Kerk, die

niet bepaaldelijk Katholiek, noch Protestantsch is of mag heeten, mogelijk, wenschelijk, noodzakelijk is. Men vergeet altijd, en schijnt hier van zeer bekrompen aard, dat de geschiedenis der Christelijke Kerk nog op verre na niet is geeindigd, niet afgesloten; dat, zoolang het einde van alles niet gekomen is, ook de Christelijke Kerk nog niet voleindigd is, en hare laatste ontwikkelingsperiode bereikt heeft. Men heeft zich, in onverklaarbare dwaasheid en ergerlijke kleingeestigheid, aan een zeker tijdperk der altijd voortgaande geschiedenis vastgehecht en vastgegrepen, als met krampachtige, wanhopige woede; hier aan een bloeijend Katholicismus, daar aan een krachtig werkend Protestantismus, ginds aan een op nieuw herzien en gemoderniseerd Katholicismus, dan weder aan een gezuiverd en streng Bijbelsch Protestantismus, maar vergeet altijd weder, dat deze alle louter *phasen*, ontwikkelingsperioden, tijdperken van voorbereiding en evolutie zijn, die steeds eene hoogere, eene meer volledige, afgeslotene Christelijke Kerk, als stellige voorwaarde, eischen en postuleren. Zoolang men *dit* vaste punt van geschiedkundige beschouwing niet heeft bereikt, zal de Babelsche spraakverwarring over orthodoxie en liberalismus, over Katholieke en Protestantsche Kerk, nimmer ophouden. Zoo weinig wij dus met het opschrift van dit merkwaardig boekje ons kunnen vereenigen, en daarin weder de oude taalbegoocheling terugvonden, zoo zeer zullen wij van harte gaarne den kalmen, ernstigen, bondigen en klemmenden betoogtrant van wederlegging toejuichen, en als Protestantsche Christenen ons moeten verheugen, dat deze dagen een herdruk hebben geeischt van een zamengeschakeld betoog, waarin de dwalingen der Roomsch-Katholieke Kerk krachtig worden ontsluijerd. Vraagt ge ons, of het op den Christelijken en gemoedelijken lezer eenen aangenamen indruk maakt, als hij een zeer groot, op verre na het grootste deel zijner Christelijke geloofsgenooten ziet bestrijden, hunne afwijkingen van het zuivere woord Gods hoort optellen, hunne inconsequentien in een helder licht aanschouwt, en hunne dikwerf zeer gevaarlijke grondstellingen moet afkeuren? Vraagt ge dat? Niemand zal zich over dit bedroevend verschijnsel in de godgeleerde wereld eigenlijk verheugen. Daartegenover staat de zedelijke en onvoorwaardelijke verpligting, den vriend van waarheid, godsdienst, en van het Evangelie stellig voorgeschreven, om voor de waarachtige en eenige Kerk van Christus te waken, en wij mogen het noch den onpartijdigen Katholiek, noch den onpartijdigen Protestant in het allerminst ten kwade duiden, wanneer zij elk op hunne beurt, of ook wel tegelijk, voor die waarheid strijden. Die strijd kan nu eeniglijk beslist worden, als men de *gronden*, voor en tegen, met de grootste naauwkeurigheid aanwijst, waardeert, ontleedt, toetst, en dan tot een bepaald eindoordeel geraakt, en dit zekerlijk heeft de ongenoemde Schrijver van dit allerbelangrijkst godgeleerd boekske met eigenaardige kracht en zeldzame duidelijkheid gedaan. Hij vervolgt, als wij zoo spreken mogen, zijnen tegenstrever, met den mijter op het hoofd, de stool om de schouders, het zware sleutelpaar in de handen, voet voor voet, schenkt hem geen duim gronds, peilt de wonden, toont de inconsequentien altijd op nieuw aan. Men is hem het grondige antwoord schuldig gebleven; want, zoo luidt het in de voorrede voor den tweeden druk, Junij 1849, blz. VII, de Katholieken hebben

niet geantwoord. Welligt heeft men in de tweede helft van het verstreken jaar bepaaldelijk den Schrijver tegengesproken. 't Is ons niet bekend. Wat ons betreft, gaarne wisten wij, waar de duidelijke en te regt verwachte wederlegging van deze gronden te vinden zij. Ja, het moet den wetenschappelijken en regtgeaarden Katholiek, bovenal den geleerden Katholiek, hoogst aangenaam zijn, tegen een' dergelijken welgewapenden bestrijder te velde te trekken; want hier is de strijd moeite en inspanning waardig. Als men zich van wederzijde met afgesletene schelden schimpwoorden naar het hoofd werpt, en zich behelpt met de triviale aanblaffings-methode, de *methodus latrandi*, al te wel bekend in de theologische wereld, is het strijden over en weder niet veel meer dan een straatjongensgevecht, waarbij de voorbijganger zich ergert, en de jongens elkaâr laat afkloppen, tot dat ze er, de part et d'autre, genoeg van hebben. Wetenschappelijke en grondige aanwijzing der bestaande gebreken, zoowel in de oudere Katholieke, als in de meer jeugdige Protestantsche Kerk, zijn even nuttig als noodzakelijk; en we weten waarlijk niet, op welke andere wijze men eindelijk tot een eenigzins bepaald resultaat kan komen. Door elkaâr (wij hebben het zoo even gezien) uit te jouwen, en met gemeene vischmarktstermen te schelden, wordt niets, minder dan niets gewonnen; door stil te mokken, te brommen en te morren, even weinig; door zich telkens bij zijne *ei gene* partij, bij zijnen aanhang hemelhoog te prijzen en op te vijzelen, de bewijsgronden, de beschuldigingen der antagonisten, in verregaande slaperigheid en laauwheid te ignoreren, iets dat zekerlijk op den duur nog het gemakkelijkste is, wordt almede niets ten goede gewerkt. Wij weten niet, waarom een bedaarde, voortgezette en ernstige strijd, als het de Evangeliesche waarheid geldt, met eerlijke wapens, bij helder licht en dag, tegenover alle getuigen, die kunnen en willen hooren, te misprijzen zoude zijn; en uit dat oogpunt is de herhaalde aanval van dezen ongenoemden Schrijver als een zeer gunstig, niet hatelijk teekeu des tijds te beschouwen. Heeft hij gedwaald, heeft hij de Katholieke Kerk opzettelijk verlaagd, partijdig voorgesteld, heeft hij aan haar zwakheden, misgrepen en dwalingen ten laste gelegd, die ze niet bezit - welnu, men kome even welgewapend, met even eerlijke wapenen, van de andere zijde, te voorschijn, wederlegge, verbetere, ja, trachte den kampvechter, op zijne beurt, te ontwapenen. Kan, wij herhahalen dit, een regtgeaard Katholiek zich aan dezen eisch onttrekken? Of zoude een voortdurend stilzwijgen niet tot bedenkelijke vermoedens aanleiding geven? Wij gaan verder: wij wenschen opregtelijk, dat het aan de Roomsch-Katholieke kerk eindelijk moge gelukken, om hare fel bestredene grondstellingen te regtvaardigen; dat zij de beschuldiging van overdrevene heerschzucht, van inwendige tegenspraak, van verwisseling der Evangeliesche waarheden met bloot kerkelijke voorschriften afwijze, dat zij zich bedaard en kalm zuivere, en den Protestantschen bestrijder tot zwijgen brenge. - Als dit mogt gelukken, de regtgeaarde en onpartijdige Protestant zal de oudere zusterkerk met achting en eerbied beschouwen; doch, als men tot heden toe niet verder komt, of komen wil, misschien komen kan, dan tot onbewezene magtspreuken, tot eeuwen herhaalde aanhalingen van conciliën en kerkvaders, of tot beleedigende scheld- en schimptaal, dan voorwaar zullen de Protestanten niet mogen, kunnen of willen

zwijgen, maar moeien spreken, om deze doodeenvoudige reden: dat zij door grondige tegenspraak nog niet tot eene andere en betere overtuiging zijn gekomen. Gold het hier, waarde lezer! niet de Christelijke Evangeliesche Godsdienst, de Evangeliesche waarheid en vrijheid, wij zouden de zaak zoo hoog niet opnemen. Gold het hier b.v. de eer van het vaderland, in hoeverre de boekdrukkunst oorspronkelijk binnen Haarlem of te Mentz was ontdekt, of soortgelijke belangen der menschheid, die hunne waarde zekerlijk *niet* van de geboorteplaats ontleenen, en waar het vlammend nationaal gevoel een humaan wereldburgerschap de keel digt nijpt, wij zouden bij zulk een strijd liefst zwijgen - Met één woord, de poging van den onbekenden Schrijver verdient bekend, getoetst en gewaardeerd te worden. Voor talrijke uittreksels of losgescheurde brokstukken is zijn boekske volstrekt niet geschikt: 't is uit een geheel gegoten, en moet als zoodanig gekend en gelezen worden. Voor den ijverigen Katholiek, voor den niet minder ijverigen Protestant, en ook voor hen, die reeds een hooger kerkelijk standpunt bereikten, 't geen eene latere en betere eeuw eens, God geve dat, zal onthullen en beschermen, is dit (quasi)Protestantsch-Katholicism as hoogst belangrijk. - Eene proeve van stijl en bewerking, waar de beeldspraak de waarheid met haar bloemenkleed eigenaardig aanbeveelt, volge hier, als het slot onzer aankondiging; wij behoeven er voorden lezer geene aanmerkingen bij te voegen; hij leze en oordeele!

‘“O het is een arme hoogmoed, trotsch te zijn op gunsten, die men vroeger heeft genoten! Het is een droeve waan, als men zich inbeeldt, nog in het bezit te zijn van lang verdwenen grootheid, gelijk Abrahams nakroost in de dagen van Jezus! - Ziet gij dien trotschen stroom daar ginds zijne golven met majesteit en kracht tusschen zijne wijde oevers voortstuwen? Dat is de Rhijn, die van den top der Alpen in kleine, onaanzienlijke beken nedervloeit, maar weldra, aangezwollen tot een' breeden vloed, weldadig door de landen stroomt, en overal zegen en vruchtbaarheid aanbrengt. Menig stroomend water, dat van hem nieuwe kracht ontleent, met hem tot één weldadig ligchaam wordt, neemt hij op in zijnen schoot, en menig stroomend water, nog krachtig door den eens ontvangen aandrang van boven, deelt het oorspronkelijke bed in breede armen, en volgt zijn' eigen zegenrijken weg naar den oceaan; doch hier en daar wordt ook een doode tak, na langen loop, een drabbig stilstaand water, dat geen' aandrang meer gevoelt van den magtigen bergstroom, maar zijne oppervlakte alleen van menschelijken invloed, of door den adem des winds voelt bewegen, en eindelijk zich onopgemerkt in het dorre zand verliest. Dat is het beeld van het Christendom! Zoo gering was het eens in zijnen oorsprong, zoo majestueus is het ook in zijn' loop naar alle zijden; maar ook zoo werkeloos wordt het hier en daar in enkele uitgestorven takken. Soms aangezwollen door voorspoed, en zijne weldadige zending vergetende, baart het verwoestende overstrooming en verbrijzelt alle teugels; maar meestal helder, diep, weldadig, brengt het zijne zegen en welvaart aan, en trekt het, als zijn groote Meester, “weldoende door het land.” Het gebergte is de Christus, de eeuwige rots, welker voet op de aarde rust, omdat Hij de Zoon des Menschen is; maar welker hoofd door de wolken boort, en zich in den Hemel verheft, als een vertrouweling Gods. Als kleine waterbeken dalen de eerste ver-

kondigers van het Evangelie, en de Gemeenten, door hunnen ijver gesticht, van Hem af. Op zijn verheven voorhoofd prijkt de waarheid, zacht, blank, verwarmend, schitterend gelijk de sneeuw, en nederdalend van den hemel zoo als deze; door de liefde Gods verwarmd, daalt zij opgelost in rijke stroomen neder, laaft de volken, en brengt vruchtbaarheid in het lagchend dal. En als de zon de verkwikte velden weder beschijnt, en hare warmte hen doordringt, dan wordt het water weer tot damp, de damp tot sneeuw, die andermaal, en eindeloos voort, tot water smelt, om nieuwen zegen aan te brengen. En de eens erkende waarheid, die van boven kwam, als zij weldadig heeft gewerkt, en voor den mensch tot voedsel werd, wordt even zoo nog eens door God tot grondslag van een' vaster' bouw gebruikt, die op het eind een tempel wordt voor zijnen grooten naam, waar vroeger niet dan dorre, hopelooze woestenij te ondekken was.

Zal nu de doode arm in Katwijks duinen, wijl hij den naam van Rhijn alleen behouden heeft, zich daarop dwaas verhoovaardigen, en, de breede wateren, die reeds lang in den oceaan gevloten zijn, blind miskennend, in overmoed uitroepen: “Ik ben de Rhijn! Ik ben het, die de steden zusterlijk aan elkander bind, die het maatschappelijk verkeer bevorder en den koophandel uitbreid. Ik ben het, die vruchtbaarheid den landen schenk, en de schepen langs den veiligen weg in de wereldzee geleid. Al wat mijnen naam niet draagt, is vreemd aan mij. De IJssel, Waal, of Lek, en hoe de roekeloozen, die den moederlijken schoot verlaten hebben, hooger op of naar beneden, ook mogen heeten, zij kennen de Alpen niet, welker hemelhooge kruinen met eeuwige sneeuw bedekt zijn. Hun bestaan is onwettig, hunne scheiding is trouweloos verraad, en bun einde is verderf. Wee, wie erop vertrouwt! Eene jammerlijke schipbreuk moet zijn onvermijdelijk lot zijn. De Rhijn, de eenige Rhijn der Alpen ben ik, en ik alleen, ik overal en altijd onveranderd dezelfde.” - Ik weet niet, of zulk eene taal bespotting of beklag verdient, en ik laat de toepassing aan anderen over.”’

Spiritus Asper en *Lenis*.

Het dilemma.

Er was een tijd dat de pantheïstische wereldbeschouwing in ons vaderland meer vrienden vond dan tegenwoordig. Spinoza's stelsel bragt meer dan een denkend hoofd op hol. In weerwil van den stroeven, abstracten vorm, vergaapte zich menigeen aan eene bespiegeling, die overal de bewijzen droeg van eene buitengewone kracht van het denken. Misschien was 't de trek naar 't verbodene, die den lust opwekte naar de gevaarlijke vrucht der Spinozistische wijsbegeerte. De namen van Deurhof, Leenhoff, van Hattem, enz. bewijzen 't ons, dat meer dan een philosophisch denkende kop, door de nieuwe theosophie van den ouden Baruch werd medegesleept, om op zoo gladden bodem, 't steil fatalistisch godsbegrip in zijne ijzingwekkende consequentie voort te stellen. 't Schijnt thans niet zoo gemakkelijk te zijn, om onze landgenooten tot 't pantheïsme over

te halen. Slechts eene enkele stem verheft zich ten gunste van de moderne bespiegeling. Maar 't was eene stem des roependen in de woestijn. Een enkele jongeling moge den naam van Hegeliaan of Krausiaan hebben begeerd, 't pantheïsme blijft aan ons vaderland vreemd. Men schijnt in 't naburige Duitschland meer ingenomen met de leer der al-eenheid. De pogingen, om haar te bestrijden aangewend, zijn ten minste menigvuldig. 't Is bekend, hoe de grootste Duitsche denkers 't hebben geproclameerd, als de quintessens van alle wetenschap, dat 't absolute, 't oneindige, de godheid een geest is, die in de wereld ligt verzonken; die werkt en zwoegt en worstelt, om tot bewustheid te komen in den mensch. Toen er nog geene menschen waren, lag hij geketend in de doode massa der wereld, gedurende eene eeuwigheid onmagtig om tot bewustzijn te komen, totdat geluk of toeval of noodlot op een klein stipje in 't heelal een mensch te voorschijn riep, die den geest uit zijne stikdonkere gevangenis begon te verlossen. Gelijk een geest in 't druivensap gisten kookt en bruischt, en eindelijk in den mensch zijne wezenlijke kracht openbaart, zoo zal er een geest in de wereld wonen, van wien men niet weet van waar hij komt en waar hij henengaat; men kan 't niet vatten, wat voor een ding 't is. En die in de wereld wonende duistere onbewuste geest, zal de oneindige God zijn. En nu zullen wij klaar en duidelijk weten wie God is, alsof iedereen 't volkomen doorgrondt, wat een geest is die geen bewustzijn heeft. Die geest, hij is niet anders dan een afgetrokken begrip van een denkbeeldig iets. Wij gebruiken ja 't woord tijdgeest, geest der wereld, maar wij denken daarbij aan iets denkbeeldigs, niet aan iets dat op zichzelf bestaat. Men beschuldigt de Christenen, dat zij zich God menschvormig voorstellen, maar welk woord zullen wij wel met vormig verbinden moeten, om uit te drukken, hoe de pantheïsten 't doen. Met wezenlijk fanatieken ijver prediken velen dien wereldgeest, dat spook door Hegel te voorschijn geroepen uit de donkere wolken, waarmede men in den laatsten tijd de waarheid omgeven had. De muze van Plato is een nachtspook geworden, dat ons eene koude huivering door 't gebeente jaagt. Als de zoogenaamde jong-Hegelsche consequentie van het systeem huns meesters, het toppunt der wijsbegeerte was, wij zouden haar schuwen als een brandenden Vesuvius, als hij gloeijende lava braakt.

Die wijsgeerige beschouwing vond in ons vaderland weinig bijval, maar niet omdat zij reeds wetenschappelijk overwonnen was, niet omdat 't Christelijk Godsbegrip door allen in succum et sanguinem opgenomen is. o Neen, we weten dat ze er zijn, afkeerigen van, onverschilligen voor 't Christendom, die met jongensoppervlakkigheid de heilige waarheid bespotten, en de edele gestalte des Middelaars verachten. Ze zijner, deïsten, die God vergelijken met een horologieroaker, die zijn werk vervaardigde en opwond en dan aan zijne eigene beweegkracht overliet. Ze zijn er, die met Voltaire's tirades op de lippen, door hun zoogenaamd gezond verstand zich laten leiden; ze zijn er, meer gemoedelijke, ernstige mannen, die met de schoonheid der natuur dweepen, in haar de eenige openbaring van het Opperwezen erkennen. Maar 't Hegelsche pantheïsme zal niet gemakkelijk groote veroveringen maken. 't Is immers geen zacht hellende heuvel, dien men après boire gemakkelijk

beklimmen kan, maar eene steile rots; er behoort arbeid en inspanning toe om langs 't naauwe pad opwaarts te stijgen tot die hoogte, waarop men Hegels speculatieve denkbeelden kan bevatten. We behoeven 't niet te vreezen, geen zinnelijke fat of oppervlakkige raisonneur zal 't wagen met Hegels logica 't verwarde brein te vermoeijen. Als de geest door 't zinnelijk genot zoo is verdoofd, dat men 't wenscht God en vergelding te kunnen loochenen, dan gevoelt hij 't zelf, hoe luttel beteekenend een geest 't wezen zou, die eerst in hem tot bewustheid kwam. En al ware het ook dat de resultaten van een' Feuerbach den omkring hunner zwakke hersenen binnendrongen, zouden ze zijne bespiegelingen toch wat al te phantastisch vinden, dan dat zij ze aannemelijk zouden noemen.

En de nadenkenden in ons land, die, Gode zij dank, nog velen zijn, zien de hand reeds 't woord ter neder schrijven: ‘gewogen en te ligt bevonden.’ In den eersten betooverenden gloed der hoog klinkende phrasen van Hegel bleef ons land bijna geheel buiten den magischen ring, waarin die abstracte denker zoo velen wist te trekken. Men hoorde den triomfkreet, waarmede Duitsche bouwlieden de voltooijing vierden van den tempel der rede, die zelfs nog een hoogaltaar aanbood voor Christelijke aanbidding. Maar wij hebben 't ook gezien, hoe die bouwlieden ras in hunne spraak verward werden. Hegelianen van de zoogenaamde linkerzijde, bragten die wijsbegeerte tot wezenlijk arrogante woordenpraal; andere jongeren begonnen langzaam van 't spoor te wijken en namen eene rigting naar de Kantiaansche philosophie; eenigen bleven als trouwe geloovigen - credo quia absurdum - aan het wetboek van Hegel hangen. Al is 't waarheid dat Hegel eene groote schrede gedaan heeft op den weg der wijsbegeerte, de laatste is 't niet, neen vaster moet de voet worden neêrgezet, om eene volgende te doen. Feuerbach heeft beproefd die schrede als de laatste te wagen, en zij was als een val van 't hoogste toppunt van het al in het ledige oneindige ruim, als de val van Satan in Miltons verloren paradijs, waar hij vergeefs beproefde zijne wieken te gebruiken, die in 't luchtledige geen tegenstand vonden; in zijn val nam hij niets meer waar dan zichzelven.

Neen, geene logische categoriën, geene ledige begrippen kunnen de wereld scheppen of besturen. Deze blijft, gelijk ze is, in weerwil van alle wijsgeeren op aarde. Men waande het eens met de ware logica overeenkomstig dat de zon om de aarde draaide. Men meende vroeger, 't was noodzakelijk logisch geredeneerd, dat de hemelligchamen in zuivere cirkels moesten rondloopen, en in spijt van alle sluitredenen liepen ze in ovalen. Zou 't nu zeker wezen, dat God en de wereld niet anders zijn, dan ze volgens Hegels logica wezen moeten?

't Verwondert ons evenwel niet, dat de grootste denkers van alle eeuwen als met onweêrstaanbaar geweld tot 't pantheïsme werden getrokken. Tegenover der pantheïsten weten konden de theïsten dikwijls niet anders overstellen dan wij weten niet. Hunne begrippen, dikwerf moeijelijk te verstaan, waren dan ook moeijelijk te wederleggen. De bescheidenheid van 't theïsme gebiedt te zwijgen, waar 't pantheïsme onbeschroomd voortgaat. De stemming van 't hart bij het theïstisch Godsbegrip geeft een tegenwigt aan de bespiegeling, zoodat zij niet zoo hoog klimt als 't louter denkende pantheïsme; terwijl men juist in 't zedelijke de meerdere sterkte van het theïsme

onmiddellijk erkent. Men vergelijke eens 't streng consequente Spinozisme met de zoo uiteenloopende tegenschriften voor 't theïsme, en als men in het theoretische de zwakheid der wederlegging opmerkt, ziet men in 't practische 't betoog der tegenstanders verre boven Spinoza's zedeleer zich verheffen. Zoo zien wij 't ook nu, 't is niet gemakkelijk om op speculatief terrein 't pantheïsme te verslaan, en 't theïsme op vasten bodem hecht en sterk op te bouwen, maar naauwelijks heeft men den voet op 't practisch terrein teruggetrokken, of 't pantheïsme verdwijnt als fata morgana; alleen 't bestaan der zonde is genoeg om 't monisme te verslaan.

Neen, 't is bij ons geen hooger philosophisch standpunt, waartegen de hydra van 't pantheïsme met hare beide hoofden: *een is alles*, en *alles is een*, zoo als Lessing ergens zegt, vruchteloos opstormt. Ongetwijfeld bestaat er bij ons te veel eene dëistische denkwijze die bij eenige philosophische ontwikkeling buiten het Christendom tot pantheïsme meestal overgaan zou.

Zijt gij, die op dit oogenblik den Tijdspiegel leest een deïst? Stelt ge u als naturalist vijandig tegen het Christendom over, of beweegt ge u als rationalist met middenpuntvliedende kracht langs zijn omtrek? Weet ge waarop uwe denkwijze noodzakelijk uitloopen moet? Is 't afkeer van den heiligen ernst des Christendoms, is 't onverschilligheid voor de waarheid, wilt ge geen God, geene onsterfelijkheid, geene vrijheid? Sluit ge uw oog voor die drie zonnen, die den donkeren grond van uw gemoed kunnen verlichten? Is 't *ede, lude, bibe* voor u 't eenige wachtwoord om de poorten binnen te gaan van de stad uwes geluks? Gij zult dan niet verlangen dat men scherper kijker u voor de oogen houdt, waarmede gij het einde van uwen weg kunt zien. Maar gij moet dan ook regtvaardig genoeg zijn om geene aanspraak te maken op waarheid in 't geen gij uwe wijsheid, uw savoir vivre noemt. Gij zult dan ook voorzigtig genoeg zijn om geene anderen door sophistische redeneringen te verleiden om u te volgen.

Hebt gij in tegendeel de waarheid lief? Zoudt ge gaarne in 't Christendom de rust van uw hart vinden, als maar geene donkere wolken van twijfel het licht der waarheid verdonkerden? Is uw zielsoog beneveld door 't digte spinrag van vooroordeelen? Ziet ge daardoor op 't Christendom gelijk men naar de zon ziet door een glas, dat door vuile smeerdampen bewalmd is? Zoudt ge gaarne in het licht der goddelijke waarheid wandelen? We bidden u lees dan eens wat Ullmann, de wijsgeerige theoloog, over Christendom en wijsbegeerte geschieven heeft.[1)]

'Eene deïstische denk wijze loopt wezenlijk daarop uit, - zegt Ullmann, - dat zij wel een persoonlijken God erkent maar geen God die wezenlijk leeft en in de wereld werkzaam is. Zij kent slechts een God, die de oorzaak van alle dingen is, maar met de wereld niet in gemeenschap staat. Komt uwe denkwijze daarop neer dat gij een goddelijk wezen aanneemt, dat slechts eenmaal bij de schepping werkte, terwijl de wereld wel van God, maar geheel op zich zelve is, kent ge slechts eene mechanische, doode verhouding tusschen God en de wereld, dan is dat (vergeef om den wil der zaak het

1) Het wezen des Christendoms. Een onderzoek ook voor beschaafden en geletterden die geen theologanten zijn door C. Ullmann, tweede naar de derde geheel op nieuw bewerkte uitgave, uit het Hoogduitsch vertaald door S.H. Koorders, pred. te Maarsen. Utrecht en Meppel bij van Heijningen.

harde maar ware woord van den Schrijver) het werk van eene halfheid en oppervlakkigheid die wel wijd en zijd verbreid wezen kan, maar die voor de vierschaar van 't ernstig nadenken zich niet handhaven kan. Een God die slechts eenmaal gewerkt heelt en daarna in eene werkelooze rust terugzonk, is geen God, 't is een niets beteekenend ding, dat noch aan ons verstand noch aan ons hart voldoet. Gij moet of de schepping opgeven en de wereld zelfgenoegzaam verklaren, of gij moet God u denken als den levendigen, alles besturenden, almagtigen en alomtegenwoordigen Schepper. Geeft ge de Schepping op, dan moet ge kiezen tusschen 't pantheisme en 't atheisme. Wilt ge nog eenig geestelijk beginsel voor de wereld hebben, dan moet gij pantheist worden, wilt ge alles uit duistere natuurkrachten doen ontstaan, dan is er geen ander stelsel dan 't atheisme. Denkt ge u de eerste oorzaak als een geestelijk persoonlijk wezen, dan kunt ge over Gods almagt en alomtegenwoordigheid niet los heenloopen, dan kunt ge niet halverwege blijven staan, dan moet gij theist worden. Is God een persoonlijk levend wezen, dan is Hij ook een wezen dat zich mededeelt en openbaart. En is Hij een wezen dat de geheele wereld doordringt en hare ontwikkeling leidt, dan zullen wij toch wel eene verschijning die zoo krachtig en heerlijk als geene andere op den gang der hoogere geestbeschaving des menschdoms heeft ingevloeid en nog invloeit, onze hoogste aandacht waardig oordeelen; wij moeten dan geheel anders, dan 't deisme, over 't Christendom denken.'

Zoo toont Ullmann 't ons duidelijk dat er wezenlijk maar één groot dilemma bestaat. Wij hebben met korte woorden den inhoud van zijn betoog voorgesteld. Slechts twee wegen staan er voor den mensch open, de moeijelijke weg van 't pantheisme, of die van het Christelijk theisme; want 't atheisme komt niet in aanmerking, 't is zoo onwijsgeerig als wanhopend. Alles zou uit duistere natuurkrachten ontstaan zijn, *jam sudor ad imos manat talos*. Pantheisme of Christelijk theisme, zietdaar het groote dilemma van onzen tijd. Aan een der beide hoornen van dit dilemma moet ge u vasthouden. 'Bij dezen kruisweg - zegt Ullmann - staat onze tijd. Aan de eene zijde het systeem dat de onpersoonlijkheid leert, aan de andere de leer der persoonlijkheid. Daar de voortbeweging van een duisteren geest in de wereld, God genaamd, maar dien men niet lief hebben kan en een menschdom dat komt men weet niet van waar en gaat men weet niet waar heen. Hier 't Christendom, de rijkste en volledigste levensvorm enz.'

Kiest u dan wien gij dienen zult. Is de God en Vader onzes Heeren de Almagtige God, hebt Hem dan lief. Is de geest der pantheistische philosophie de oneindige God, is alles wat werkelijk is ook redelijk, is de zonde gekke inbeelding vao een angstig hart dat bang is voor spoken, - dan zijt gij exemplaren van 't dierensoort, die wij menschen noemen, en toch goden. Dir wird gewiss einmal bei deiner Gottähnlichkeit bange! Wilt ge de verborgenheden der moderne bespiegeling leeren kennen, zonder dat donker kleed, waarin Hegel vooral haar gehuld heeft, lees dan Ullmann. Hij zegt u wat ze is, die beschouwing van Hegel, wat hij wil, die Feuerbach. Gij zult u misschien minder verwonderen dat er menschen zijn die tot zoo dwaze meeningen komen, maar vreemd moet 't wezen dat er anderen zijn, die zulk eene leer omhelzen met 't woord αὖτος ἔφα.

Zoo zullen we dan wel met een salto mortale op 't gebied van het Credo moeten overspringen! Inderdaad gelooven wij ter goeder trouw dat er niets anders overschiet. God kennen wij niet, en als we 't willen weten wie God is, als we door de categorien van ons verstand 't oneindige willen omvatten, dan wordt 't iets eindigs, of eene algemeene abstractie, in elk geval geen God, maar een afgod. Gij zegt misschien: er bestaan te groote zwarigheden om 't Christendom aan te nemen! Neem dan de moeite eens om te lezen wat Ullmann over het wezen des Christendoms geschreven heeft.

De Tijdspiegel geeft gewoonlijk slechts een kort verslag van 't geen uit den vreemde tot ons komt. Maar Ullmanns schriften, in ons land zoo gezocht, verdienen onze geheele opmerkzaamheid. 't Zou ons verblijden, als we 't hoorden dat het boek van Ullmann over het wezen des Christendoms veel gelezen werd, we kennen weinig boeken van onzen tijd waarvan we dat even gaarne zouden hooren. We willen daarom door een kort verslag tot de lezing trachten uit te lokken.

De titel van den eersten druk was: *Het wezen des Christendoms of des menschen eenheid met God*. De vertaler meent dat het ‘in sommiger oog twijfelachtig was of de Hegelsche wijsbegeerte haren invloed ook niet op Ullmann uitgeoefend had.’ Dat kon toch wel niemand denken die den schrijver ietwat uit zijne schriften kent. In deze uitgave is ook de subjectieve zijde des Christendoms ontwikkeld, terwijl hij openlijk en ridderlijk 't pantheisme bestrijdt en in een aanhangsel Feuerbachs dwalingen aantoont.

Men heeft onderscheid gemaakt tusschen het wezen en het eigenaardige des Christendoms. De dieper nadenkende nam de algemeene godsdienstbegrippen van het Christendom aan als 't zuiver sublimaat van de historische massa, met vele onzuivere bestanddeelen vermengd. Zoo verkreeg men eenige algemeene begrippen of abstracte categorien. 't Christendom werd een koud Pygmalionsbeeld, in wiens kille omarming men verstijfde. Ullmann toont ons aan, dat men zoo met 't Christendom niet handelen mag. ‘Men mag 't loochenen en bestrijden, verdeelen kan men 't niet. 't Christendom is die bepaalde godsdienst, waarin Christus die bepaalde persoonlijkheid is, 't is niet eene godsdienst onder vele, 't is de godsdienst of 't moet opgegeven worden. 't Is onmogelijk 't met den eenen arm te omhelzen, en met de andere hand den dolk in zijn hartader te stooten, het eigenaardige van het Christendom kan niet van het wezenlijke gescheiden worden.’

‘Het Christendom trad op als een nieuw leven, als een zelfstandig organisme door een eigen geest bezield. In het Christendom lag eene volheid van onzigtbare goederen en krachten. Wat in 't leven onmiddellijk gegeven was, moest nu ook tot heldere bewustheid worden gebragt. Dit kon echter niet wel anders geschieden, dan zoo dat zijne onderscheidene bestanddeelen en zijden achtereenvolgend te voorschijn traden. 't Was eerst de leer, het dogma, dat zich ontwikkelde, waartoe de Grieksch gevormde volken bijzonder geschikt waren; later voedde het als zedelijke magt de volkeren op, het werd eene wet. Bij de hervorming drong men tot de bronwel van 't Christendom door, terwijl men het opvatte als verlossing, verzoening, regtvaardigmaking. Nevens deze drie grondvormen begon nog een vierde zich te ontwikkelen. 't Is de beschouwing van het Christendom als de godsdienst der eenheid van het godde-

lijke en menschelijke. Deze beschouwing vinden wij in hare beginselen in de Christelijke oudheid, zij trad sterker te voorschijn bij de mystieken van de middeleeuwen en vertoont zich helder bij de philosophische en theologische bespiegeling van den tegenwoordigen tijd.'

'Wat we in den gang der geschiedenis zien dat heeft zich in den laatsten tijd in kort tijdsbestek herhaald. Op het grondgebied van het denken over het wezen des Christendoms werd het eerst beschouwd en behandeld als leer. De supranaturalisten hielden het van God geopenbaarde in de leer vast, terwijl de naturalisten 't geschiedkundig karakter lieten vallen en in 't Christendom niet anders zagen dan godsdienstig zedelijke redeleer. Zulk eene behandeling van de historie als de naturalisten zich veroorloofden kan niet anders dan eene curiositeit genoemd worden. Hunne beschouwing kan onmogelijk waar zijn. De supranaturalisten hadden met hunne antagonisten gemeen, dat zij beide met groote eenzijdigheid alleen eene zijde van het Christendom, alleen of hoofdzakelijk de leer beschouwden. Zij hadden zoowel een onjuist begrip van het wezen der godsdienst, als van het historische des Christendoms, want alle ware godsdienst heeft iets Goddelijks en iets menschelijks. Zij is een werk van Goddelijke opwekking en bezieling, zij heeft immers daarin haren oorsprong, dat God met den mensch in gemeenschap treedt. Godsdienst is dan van Goddelijken oorsprong; maar het Goddelijke kan slechts op menschelijke wijze worden waargenomen en ondervonden. Levendige godsdienst moet dan ook een menschelijken vorm, eene geschiedkundige gedaante hebben. Voor het supranaturalisme is 't Christendom bij uitsluiting goddelijk, bovenmenschelijk, boven allen invloed van de geschiedenis verheven, de openbaring blijft eene verborgenheid. Voor den naturalist is 't Christendom alleen iets menschelijks, een historiesch verschijnsel zonder goddelijke scheppende kracht. Dat is het Christendom zoo verklaren, dat 't geheel opgelost wordt.'

Onder den invloed van Kant vormde zich het rationalisme; 't kwam nader bij de zaak. Het is algemeen bekend hoe de rede, op theoretiesch gebied in de wijsbegeerte van dezen denker allen vasten grond verliezende, naar den rotsgrond der practische rede vlugtte, het ethische principe was het zwaartepunt in de critische wijsbegeerte. Met genoegen lazen wij hoe Ullmann den invloed van die philosophische beschouwing weet teschetsen, het zedelijke in het Christendom werd op den voorgrond gebragt en 't werd weêr beschouwd als wet. 'Deze beschouwing voerde de Duitsche natie uit de Egyptische weekelijkheid en slavernij in de vrije maar eenzame en doodsche woestijn der abstracte bespiegeling en bragt haar de strenge wet van den heiligen berg maar zij leidde haar niet in het beloofde land.'

De godsdienst werd de slavin van de zedelijkheid, alleen een middel tot zedelijk leven. Ullmann toont op eene voortreffelijke wijze het eenzijdige van deze beschouwing aan. ''t Godsdienstig bewustzijn kan zich van het zedelijke niet afhankelijk maken, zij kunnen niet gescheiden worden; beide dragen en verheffen elkander. De volkomene doordringing en vereeniging van beide elementen maken het eigendommelijke uit van den persoon van Christus, dat namelijk wat wij heiligheid noemen, dat een leven is uit God en in God, zoo vroom als zedelijk, zoo zedelijk als vroom. Het Christendom is ook in de kern van zijn wezen geene zedewet, die zegt: *gij zult*, maar eene

vervulling, eene bevrediging. De kategorische imperatief verstomt voor het groote woord: laat ons Hemliefhebben, die ons 't eerst heeft lief gehad.'

'Het zij ge 't Christendom opvat als leer, het zij ge het beschouwt als wet, ge onderscheidt het niet specifiek van andere Godsdiensten. 't Is dan slechts een gezuiverd Jodendom. Om tot het specifieke des Christendoms door te dringen, heeft Schleiermacher eene reuzenschrede gedaan, hij zette vasten voet op den historischen bodem des Christendoms en bragt bijna alles terug tot zijn diepsten wortel, tot den persoon van Christus. Het Christendom is, volgens Schleiermacher, de Godsdienst der verlossing = opheffing en wegneming van al wat de eenheid van het zinnelijke en vrome zelfbewustzijn verstoort. Naast dat denkbeeld van verlossing staat dat van verzoening; verlossing vooronderstelt verzoening. Verlossing is iets dat zich bij den mensch bepaalt; de verzoening is de herstelling der ware betrekking tusschen den mensch en God. Verzoening is dus meer oorspronkelijk. Het verlossingswerk van Christus is in zijn verzoeningswerk gegrond, en beide in het eigenaardig zijn van Christus. Wij worden dus gewezen op de persoonlijkheid van Christus als op het hoogste en laatste. Hier hebben wij dus te zoeken de bron van al wat het Christendom is en wat het gewerkt heeft. Wat is het nu in den persoon van Christus uit kracht waarvan hij verlossend en verzoenend werkt? De eenheid van het Goddelijke en menschelijke in zijn persoon, dat is 't, antwoordt de theologie niet bij monde van slechts eene, maar van al hare rigtingen, dat is 't wat het eigenaardig zijn van Christus kenmerkt en hem tot zoo groote magt maakt, wat hem zooveel invloed doet uitoefenen op de menschheid. In die eenheid, in welken zin men die ook denke, is het hoogste van het Christendom gelegen, want iets hoogers laat zich op Godsdienstig grondgebied niet denken, dan dat de mensch het zich bewust zij een met God te zijn.

Voortreffelijk betoogt Ullmann het eenzijdige en grondelooze der Hegelsche opvatting van het Christendom. Het Christendom leert geene al-eenheid, zoo als de Hegelianen; het leert een dualisme, dat men zoo maar niet wegdenken kan, 't dualisme *der zonde*. Dat dualisme kan men slechts loochenen als men de zonde of God of beiden loochent.

'Christus zelf was zich bewust van eene eenheid met God die nimmer verstoord werd; hij maakte den indruk van een persoon, waarin de volheid des Goddelijken geestes en wezens woonde. De Apostelen stellen dit voor in onderscheiden vorm. Johannes doet het in den vorm der leer van den logos, van het eeuwige Goddelijke woord dat vleesch geworden was. Paulus doet het in zoo verre hij Christus voorstel i als het volmaaktste evenbeeld van God. De anderen blijven bij de eenvoudige voorstelling van wezensen levensgemeenschap des Zoons met den Vader. In zoo ver die eenheid in Christus eene oorspronkelijke was is hij *eenig*, maar niet geisoleerd staat hij op zichzelven, daar het geen in hem was, naar mate van onze vatbaarheid ook ons eigendom worden moet.'

'Het volmaaktste der gemeenschap tusschen geestelijke wezens noemen wij *eenheid;* dat is die toestand, waarbij tusschen twee wezens, zonder dat de persoonlijkheid of de individualiteit van den een of den anderen ophoudt, zulk een ingaan en indringen van den eenen in den geest en het wezen van den anderen plaats heeft, dat tusschen hen niets meer beslaat

wat belemmert verstoort of verdeelt. Op de betrekking tusschen twee geschapen wezens toegepast moet dit begrip anders gewijzigd zijn, dan als het toegepast wordt op de betrekking tusschen het schepsel en den Schepper. In dit geval verstaan wij door de uitdrukking eenheid die betrekking des menschen tot God, waarbij God, omdat Hem geene hinderpaal bij den mensch in den weg staat, zich met al de volheid zijns geestes, zijner liefde, zijner heiligheid aan den mensch kan mededeelen; de mensch daarentegen zonder dat hij ophoudt een zelf te zijn, uit aandrift van Gods geest handelt die in hem woont, en den goddelijken wil geheel tot den zijnen maakt, zoodat bij hem geene tweespalt meer bestaat tusschen de bewustheid die hij van zich zelven heeft en zijne bewustheid van God, maar dat de eene met de andere volkomen vereenigd, de eerste van de laatste beheerscht en doordrongen is.'

'Het Christendom - zoo gaat Ullman voort - is de volmaakte godsdienst. Liefde toch is de grondslag van alle gemeenschap, waar die liefde volmaakt is, daar is ook toppunt van godsdienstig leven. Dit volmaakte is in Christus. Hij is die persoon in wien aan de eene zijde de liefde Gods tot de menschen zich het heerlijkst betoont en de liefde des menschen tot God haar toppunt bereikt. Hij had God lief en de menschen lief, zoo lief dat hij zich opofferde om menschen tot God te brengen; hij is dus een centrum, waarin goddelijke en menschelijke liefde elkander doordringen enz. Het Christendom is dus toppunt van godsdienstig leven. Zedelijke en godsdienstige volmaking drukken in hare eenheid als heiligheid het volstrekt volmaakte uit en deze volmaaktheid vertoont zich in Christus.'

De Schrijver stelt ook de subjectieve zijde des Christendoms voor. De toeeigening van hetzelve geschiedt door het geloof, de levendige uitdrukking door de liefde. Het Christelijk leven is vervolgens niet individueel maar het is een leven in gemeenschap. Eindelijk wordt alles zamengevat onder het idee van persoonlijkheid. In een aanhangsel bestrijdt hij bedaard en ernstig de droomen van Feuerbach, hij tracht zijne gronddwaling aan te toonen. Schelden doet hij niet; want zijne tegenpartij kon hem antwoorden: dat baat niet. 't Is ook zoo ongemakkelijk niet om eene dubbele aangestampte maat terug te geven. 't Is ook niet genoeg de resultaten van een systeem minder wenschelijk te vinden, het moet in zijne beginselen en in zijne ontwikkeling wederlegd worden.

Wij zijn zeer ingenomen met het werk van Ullmann. Om 't Christendom te verdedigen is 't misschien genoeg zijn wezen te doen kennen. 't Helpt misschien meer dan vele opzettelijk gemaakte apologiën, die men ligt als pleitgedingen beschouwt, waarbij gewigtige dingen pro en contra kunnen gezegd worden en die men dikwijls nederlegt met de gedachte: *sub judice lis*.

Wij mogen aan den vertaler den lof geven van eene naauwkeurigeen duidelijke overzetting van Ullmann's werk; maar voor een boek dat voor beschaafde Christenen geschreven is moest wat meer moeite gedaan zijn om 't lezen aangenaam te maken. De stijl is dikwerf hard en stootend. 't Schijnt dat de vertaler den Duitschen periodenbouw te veel heeft overgenomen, te weinig dikwerf op eene goede Hollandsche woordvoeging gelet heeft. Met eenige zorg had men vele Germanismen, als: onbevangenheid, gegrondheid, van zelfsheid, buitenlijdelijkheid enz. toch meer kunnen vermijden. Wij zijn geene

overdrevene puristen, maar als men vertaalt, moet men toch trachten den goed opgevatten zin der vreemde woorden zooveel mogelijk door Hollandsche uit te drukken. Ofschoon wij niet gewoon zijn zulke werken te lezen als proeven, en 't optellen der taalfouten gaarne aan anderen overlaten, wenschten wij toch, dat men hiervoor wat meer zorg gedragen had. Men zegt bijv. niet *zijn oorsprong en gansche ontwikkeling* blz. 20, *anders als* blz. 62 enz.

De nette uitvoering, zoo als wij dat trouwens ook van de uitgevers gewoon zijn, zal, hopen we, medewerken tot algemeene verspreiding van Ullmanns voortreffelijk en ver boven ons oordeel verheven werk. Wij hebben ons slechts aan de voeten van dien grooten meester neêrgezet, en wij werden door hem versterkt in ons geloof.

D - l.

De stem uit Montfoort. Eene stem, die gehoor vraagt, en weerklank verdient.

Toen wij vroeger in den Tijdspiegel ‘onpartijdige gedachten over Protestantsche genootschappen en maatschappijen’ mededeelden (zie jaargang 1848, II, bladz. 250, volgg.), en onze bedenkingen daartegen met vrijmoedigheid en bescheidenheid opperden, heeft het ons niet aan tegenspraak en weêrlegging, of althans pogingen tot weêrlegging ontbroken. De mannen van de Fakkel hebben inzonderheid hunne betoortste vuist tegen ons opgeheven; maar hetzij dat de glinsterende fakkelgloed en -glans al te sterk was om er het oog op te blijven vestigen, hetzij dat de rook en de damp ons de oogleden deed toeknippen - althans onze zienswijze is nog dezelfde gebleven. Wij koesteren no immer de overtuiging, dat er in onze dagen andere en betere wapenen moeten gebezigd worden, om het Protestantismus te handhaven, en te waken tegen de verschillende aanvallen, waaraan het sedert zijne vestiging en uitbreiding *was*, en voortdurend *blijft* blootgesteld. Wij gelooven, dat de teekenen des tijds den Protestant als met opgeheven vinger nopen en dringen om alle onverschilligheid en ijverloosheid te verbannen; wij gelooven, dat het oogenblik bedachtzaam toezien en rusteloos waken gebiedend eischt; maar wij gelooven tevens, dat dit een en ander geschieden *kan* en geschieden *moet*, zonder de klove der verwijdering tusschen Protestanten en Roomsch-Katholieken te vergrooten of te verbreeden. Wie de vonken aanblaast, bedenke dat hij later de vlam, als zij met lichtelaaijen gloed uitslaat, niet zal kunnen blusschen, en onthoude liever aan 't smeulend vuur het voedsel, dan dat hij er zijn contingent toe levere, of de nog glimmende brandstof van onder de asch oprakele; 't eerstgenoemde is, helaas, iets, dat velen even onnadenkend en uit loutere navolgingszucht doen, als de boer, die zijne spaanders tot den brandstapel van Husz aanbragt, en den heldenmoedigen geloofsmartelaar de gedenkwaardige woorden: ‘o sancta simplicitas!’ ontlokte.

Afkeerig, als we zijn, van al wat verbittering kweekt, onverdraagzaamheid bevordert, of sectengeest voedt, verblijdt het ons dubbel, dat wij eene stichting

als die te Montfoort kunnen noemen, en gaarne kwijten wij ons van de taak om haar, ook door middel van ons Tijdschrift, naar vermogen aan te prijzen en de aandacht onzer lezers op haar te vestigen. Hier ontmoeten zich in de kleine stad aan den Hollandschen IJssel de ware philanthropie en het Christelijk Protestantismus, en reiken beide elkander liefelijk de blanke hand. Hier wordt de medewerking, de ondersteuning, de broederlijke hulp van Protestanten, alléén van Protestanten gevraagd. Dit gesticht, in de eerste plaats gewijd aan de verpleging, de opleiding en vorming van verwaarloosde kinderen, zonder daarom den rijperen of zelfs meer gevorderden leeftijd, die een toevlugtsoord behoeft, uit te zonderen, dit gesticht kon niet geopend worden dan voor personen van éénerlei godsdienstbelijdenis, en het is hier geen onverdraagzaamheid, geen beginsel van uitsluiting, 't welk de Roomsch-Katholieken verwijderd houdt, of ook de Israëlieten niet opneemt; maar gebiedende noodzakelijkheid. Gewis, het was een edele wensch, eene groote en schoone gedachte, die bij den directeur dezer inrigting, den heer Frankenhuysen, vóór een achttal jaren oprees om ‘de luiheid tegen te gaan, den sterken drank te weren, de scherpe scheiding tusschen den burgerman en den arme zooveel mogelijk te verzachten, gestichten voor behoeftige ouden van dagen en verwaarloosde kinderen, ten platten lande op te rigten.’ Wij bezigen 's mans eigen woorden, zoo als ze gevonden worden in het lezens- en behartigenswaardig geschrift van den Rotterdamschen prediker W.P.R. Bouman. (Het Protestantsch gesticht te Montfoort, bladz. 16.) De heer Frankenhuysen werd in zijn voornemen bevestigd en versterkt, toen hij den heer W.H. Suringar over Mettray hoorde spreken, en deze eene snaar aanroerde, die in zijn binnenste bleef trillen. Sedert heeft hij zijn plan verder doordacht en ontwikkeld, de medehulp van anderen gezocht en gevonden, en ten laatste zijn wensch vervuld, zijn besluit verwezenlijkt mogen zien.

De stichting te Montfoort was daar. Zij is sedert door velen bezocht en gadegeslagen. Eene enkele maal verkeerd - kon het anders? - beoordeeld. Eene enkele maal zelfs - zou zij daarvan alléén onder de weldadige en heilzame instellingen bevrijd zijn gebleven? - veroordeeld. Maar het heeft haar ook niet ontbroken aan belangstellende vrienden, die haar, zoo door stoffelijken, als zedelijken invloed geschraagd hebben. Mannen van naam en van erkende verdienste hebben haar aanbevolen en aangeprezen, zoodat het tweede jaarlijksche verslag omtrent den toestand van het gesticht te Montfoort, alzóó kon aangevangen worden: ‘Vóór alles wordt dank gebragt aan den hoogen God, die de jeugdige stichting onafgebroken Zijnen liefdevollen zegen geschonken heeft, haar beschermd tegen veel gevaar, en in de talrijke moeijelijkheden, aan zijne gewigtige taak verbonden, den stichter, die als directeur volijverig werkzaam is, ondersteund en geholpen heeft.’

Is het niet een verblijdend en bemoedigend verschijnsel, Protestantsche landgenooten, dat zoodanig eene inrigting in dezen tijd op onzen bodem is tot stand gekomen? Keurt gij het niet van uwen pligt, om haar, hetzij door uw geld, hetzij door uwe aanbeveling, of waardoor en op welke wijze gij er toe in staat mogt zijn, te schoren en te onderschragen? Gelooft gij niet, dat gij op die wijze 't best en 't doeltreffendst het schrikbeeld onzer eeuw, het dreigend

en veelhoofdig spooksel, het pauperismus, bestrijdt, en een' stevige borstweringen bolwerk daartegen helpt oprigten? Gelooft gij niet, dat gij aldus waarlijk Christelijk zorg draagt voor die ellendigen, die anders de paria's uitmaken van de maatschappij, de kanker van den staat, de aanstaande bevolkers der tuchthuizen, en wier voortdurende toestand van verstomping en verdierlijking te midden van eene Christelijke maatschappij inderdaad niet beter is dan eene bittere bespotting van den heiligen eisch des Eenigen Meesters: ‘heb uw' naasten lief, als uzelven.’

Indien onze lezers, hetgeen wij van ganscher harte hopen en wenschen, onze ziens wijze deelen, en met ons het weldadig en Christelijk doel der Montfoortsche stichting erkennen - indien zij het oog niet sluiten voor de zegenrijke uitkomsten, welke de jeugdige stichting aanvankelijk reeds heeft opgeleverd, dan zullen zij gewis ook een gunstig oor willen leenen aan ‘de Stem uit Montfoort’, waarvan den steller dezes vijf afleveringen ter hand kwamen. Het is eene stem, die onder de talloos velen gehoor vraagt, en het ten volle verdient. Het is eene stem, die niet aanmatigend klinkt, niet door fraaiheid of verhevenheid van stijl, door schilderachtige voorstelling, door opgesmukte taal, door sierlijke beeldspraak, den lezer tracht te boeijen, of poogt te betooveren. Zij klinkt nederig en bescheiden. Maar haar doel is grootsch, edel, schoon, beminnelijk, in nadruk Christelijk. Zij klinkt u toe van een blad, dat is toegewijd aan de volksopvoeding, inzonderheid der verwaarloosden. Zij bindt zich niet, als een gewoon tijdschrift, aan eenigen datum, zoodat hare kolommen op den eersten, of vijftienden van elke maand gevuld moeten zijn (vaak zoo groot een bezwaar voor redacteurs, uitgevers, auteurs, om van geen letterzetters en correctors te spreken), maar zij laat zich op onbepaalde tijden hooren. De inteekenaren ontvangen twaalf afleveringen van een half of heel vel druks voor den uiterst billijken prijs van *f* 2. ‘Mogt deze Stem: - zoo luidt het in N°. 1 op blz. 2 - ‘eenige geldelijke voordeelen aanbrengen, dan zullen die vloeijen in de kas der Inrigting. De uitgave van dit Nummer bevordert reeds de zaak, door de *eerste* werkzaamheid te geven aan de in dezelve opgerigte drukkerij, waardoor dus dadelijk eenige arbeid aan den eenen, en gelegenheid om zich in die werkzaamheid te oefenen aan anderen gegeven wordt.’ - Waarlijk, wij konden in onze standbeeldminnende eeuw niet alle aanvragen en uitnoodigingen ontgaan, om ons aanzienlijker of kariger deel voor Costers standbeeld te offeren, maar zouden we niet óók insgelijks onze hulde brengen aan Costers schim, en het hart ons toch niet óók een weinigje warmer bij die hulde kloppen, als we ons abonneerden op de Stem uit Montfoort?

Dat zij geene *vox clamantis in deserto* zij, geene stem des roependen in de woestijne. Zij wil trouwens geen stem van den gestrengen boetprediker, maar veeleer de liefderijke opwekking van den zachtaardigen Christusjonger zijn, die op 't voetspoor zijns Meesters vooral de verlorenen en afgedwaalden zoekt.

Dat het gesticht te Montfoort aan zijne bestemming blijve beantwoorden, dat het bij een aanvankelijk goede, en later meer en meer doeltreffende inrigting, en wijs beheer, dat voortdurend naar het betere streeft en geene teregtwijzingen versmaadt, onder het godsdienstig toezigt en onderwijs van den waardigen leeraar der Hervormde gemeente te Montfoort,

die onzen lof evenmin verlangt als behoeft, een kweekhof worde, waaruit Christelijke godsdienstkennis en Christelijke gezindheden zich den weg banen tot die standen der maatschappij, in wier hoofd en hart het anders vaak woest en ledig is - een bajert van wanbegrippen en zondige neigingen! Moge het krachtdadig medewerken om de zedeloosheid te weren, der armoede haar drukkend en vaak zedenverpestend en zielverlagend wigt te ontnemen - de misdaad, in hare verschillende afzigtelijke gestalten, voor te komen.

Daartoe dringe de Stem uit Montfoort door tot de ooren en in de harten van velen, opdat de jeugdige stichting geschraagd worde, in stand blijve, rijke vruchten drage!

Schepping door de regtstreeksche tusschenkomst van God, in tegenstelling van eene schepping door natuurwetten.

Eene wederlegging van de Sporen van de natuurlijke geschiedenis der schepping, door Thomas Monck Mason, B.A.

Het was te voorzien dat de Schrijver der *Sporen*, van verschillende zijden, vele bedenkingen, teregtwijzigingen en wederleggingen op zijn werk zoude ontvangen; hij heeft dit waarschijnelijk zelf ingezien, en hierom, voor alsnog, zijne anonymiteit bewaard. In Engeland, waar de oude gevoelens omtrent wetenschappelijke, wijsgeerige, en godgeleerde onderwerpen, nog zoo vele aanhangers vinden, kon het niet anders, of zijne zienswijze en het beginsel zijner theorie moest veel tegenspraak ondervinden. Hij is dus ook van verschillende zijden in tijdschriften, en in bijzonder daarvoor zamengestelde geschriften, aangevallen, en heeft zich hiertegen, in de aanteekeningen van de verschillende elkander opgevolgde uitgaven van zijn werk, en in eene afzonderlijk uitgekomene *Verklaring*, met bescheidenheid trachten te verdedigen. Een dier geschriften, dat van den heer Monck Mason, dat op den titel reeds eene geheel tegenovergestelde rigting dan die der *Sporen* aantoont, is door den vertaler daarvan ook in onze taal overgebragt, en biedt een ruim veld van overdenkingen aan, waardoor het wel waardig is eenigzins van naderbij beschouwd te worden, ten einde het belangrijk onderwerp van verschillende zijden te overwegen.

Dat de tegenschrijver zich op een ander terrein dan het zuiver wetenschappelijke heeft geplaatst, duidt het opschrift reeds aan, dat hij zijn boek heeft gegeven: *Schepping door de regtstreeksche tusschenkomst van God*. Het is, dunkt ons, zeer moeijelijk hieraan juiste en bepaalde begrippen te hechten; zoowel aan het denkbeeld van scheppen, als aan dat van regtstreeksche tusschenkomst. Wat men door het woord - scheppen verstaat, is duidelijk, zal men zeggen, het beteekent *iets* uit *niets* voortbrengen. Voor velen is dit zulks niet, zij houden vol dat het eene tegenstrijdigheid, zelfs in de termen, met zich medebrengt, en dat *niets* uit *niets* kan worden voortgebragt. Wat eene regtstreeksche tusschenkomst van God aanbelangt, hiermede is het eveneens gelegen. Volgens de wijsgeerige opvatting, valt de onderscheiding tusschen eene

regtstreeksche en middellijke wijze van werking, op het Goddelijk wezen toegepast, geheel weg. Als de volkomenheid zelve zijnde is de werking Gods ook volkomen en slechts één. Wij kunnen als eindige wezens dezelve niet doorgronden, en kennen die slechts in hare uitwerkselen, die ons, op ons eindig standpunt en als in het eindige plaats hebbende, slechts middellijk moeten voorkomen. Sommige wijsgeeren, zooals Spinoza en Hegel, hebben staande gehouden, dat men door eene onmiddellijke en regtstreeksche werking van God niets wetenschappelijk verklaart, en dat het een *Deus ex machina* is, alleen geschikt om er onze onkunde mede te bemantelen. Hieruit kunnen wij reeds het standpunt opmaken, waarop Mason zich geplaatst heeft, in de bestrijding van den Schrijver der *Sporen;* het is geenszins het wetenschappelijke en natuurkundige, dat uitgaat van de verklaring der natuurverschijnselen, zonder zich met den oorsprong dier verschijnselen in te laten, waarop ook zijne tegenpartij niet is blijven staan, die zich ook gedeeltelijk, voornamelijk in zijne slotsommen, op een wijsgeerig terrein begeven heeft. Doch het is echter ook niet uit een wijsgeerig standpunt dat hier de *Sporen* worden bestreden, de studie der natuur, en de bespiegeling die hierop gegrond is, zijn de voornaamste wapenen niet die Mason hiertoe aan wendt, het is voornamelijk eene godgeleerde wijze van zien, op het gezag der Openbaring gevestigd, die hein noopten om tegen den Schrijver der *Sporen* in het strijdperk te treden. In hoever hij hierdoor geslaagd is om hem eenigzins grondig te wederleggen, zal ons de inhoud van zijn geschrift duidelijk doen blijken.

In zijn voor herig t spreekt de heer Mason van vier uitgaven, die reeds opvolgend van de *Sporen* in Engeland het licht zagen; de Nederduitsche vertaling is reeds na de zesde uitgave vervaardigd (een blijk van den grooten opgang die dit werk gemaakt heeft), en die allen in sommige punten van elkander verschillend zijn. ‘Dit verschil bestaat niet zoo zeer in de bijbrenging van nieuwe stof, als wel in de weglating in de latere uitgaven van waarnemingen en bewijsgronden, die in de vorige werden aangetroffen.’ Een blijk van naauwgezette onpartijdigheid van den Schrijver, en van zijne zucht om niemand onnoodig in zijne gevoelens te kwetsen. Of Mason nu wel het regt heeft deze weggelatene plaatsen, die als ware het buiten werkelijke dienst gesteld zijn, ook in zijn onderzoek op te nemen, is eene vraag die wij niet zoo gereedelijk toestemmend zouden durven beantwoorden, al hield de Schrijver die plaatsen niet voor onvoegzaam of onvoldoende voor hemzelve, hij beschouwde die toch minder voegzaam voor het publiek, anders had hij die in de latere uitgaven behouden, en het komt ons voor dat het van Mason onpartijdiger zoude geweest zijn, van de hem bekende laatste uitgave, dan van de eerste gebruik te maken, die de meest uitgebreide is, doch voorzeker niet degene die het gerijptste en meest doordachte gevoelen van den Schrijver bevat; ofschoon Mason te kennen geeft dat hij zich voorbehoudt daar, waar de omstandigheden het vereischen, hetgeen later is bijgevoegd niet met stilzwijgen voorbij te gaan.

In eene uitvoerige Inleiding begint Mason al dadelijk uit een Bijbelsch godsdienstig standpunt den Schrijver der *Sporen* te bestrijden. ‘Het boek, zegt hij, waaruit de Christen zijne godsdienstige beginselen en de geheele geschiedenis zijner godsdienst put, onderscheidt zich op eene geheel eigenaardige wijze, vooral daardoor, dat het aanspraak maakt van eene

onfeilbare autoriteit uit te gaan, om deze reden alleen geloof vordert, en dus in al zijne gedeelten, of in het geheel niet, als onloochenbaar moet worden aangenomen: onmogelijk kan het beschouwd worden als een Goddelijk gedenkboek wanneer niet alle bijzonderheden, die daarin worden vermeld, onvoorwaardelijk worden goedgekeurd.' (Bladz. 1.)

Volgens Mason is niet alleen de Openbaring Gods in den Bijbel vervat, maar alles is daarin Op enbaring en als onfeilbare waarheid te beschouwen, te beginnen met het scheppingsverhaal, dat op eene zoo verhevene wijs het boek Genesis opent. Verre van dit als eene dichterlijke en figuurlijke voorstelling van den oorsprong des heelals aan te merken, ziet hij het als volledige en juiste geschiedenis aan, die in alle hare bijzonderheden eigenlijk en letterlijk moet worden opgevat. Aan iemand van zulke gevoelens, moeten die van den Schrijver der *Sporen* wel vreemd en ongerijmd voorkomen, hij moet eene vorming uit kracht van natuurwetten wel onvoorwaardelijk verwerpen, omdat hij eene onmiddellijke schepping door het magtwoord Gods aanneemt.

'Zoo wel de zoo hoog geroemde jaarboeken der Egyptenaren en Chinezen, als de verschillende karakters der onderscheidene menschenrassen, en de kortelings aan het licht gekomene overblijfsels van afgestorvene voormalige scheppingen, hebben beurtelings ter ontzenuwing van het scheppingsverhaal in deszelfs beschrijvingen en bestrijding der door hetzelve medegedeelde daadzaken moeten optreden. En niettegenstaande dit heeft de leer der schepping van Mozes geen veld verloren. Steeds prijkt het geloof aan het verhaal hetwelk ons de Joodsche wetgever daarvan heeft nagelaten, nog op alle plaatsen der aarde in zijnen vollen glans.' (bladz 2).

Het is bekend dat men in de vorige eeuw de hooggeroemde oudheid van de jaarboeken der Chinezen, tegen het tijdrekenkundig gezag des Bijbels aanvoerde, Egyptische jaarboeken zijn ons niet overgebleven en de fragmenten van de koningslijsten van Manetho kunnen ons tot geene bepaalde chronologische uitkomsten, wat de eerste dynastiën aanbelangt, brengen; evenzoo min als met juistheid de ouderdom van het menschelijk geslacht uit den Bijbel kan worden opgemaakt. Sommige natuuronderzoekers hebben het verschillend karakter der onderscheidene menschenrassen als in strijd beschouwd met de leer des Bijbels van den oorsprong van ons geslacht uit één menschenpaar, anderen daarentegen hebben aangetoond dat dit onderscheid hiermede niet strijdig is, waaronder, zoo als wij gezien hebben, de Schrijver der *Sporen* ook is te rangschikken. De geologische ontdekkingen zijn als daadzaken niet te loochenen. Zij toonen klaarblijkelijk aan, dat de aarde niet op eens, maar langzaam, in op elkander volgende tijdperken met de daarop levende planten en dieren gevormd is, totdat zij eindelijk is geschikt geworden om tot woning van den mensch te verstrekken. De wetenschap die deze ontdekkingen gedaan heeft, en die als waarheden heeft aangenomen en verkondigd, heeft zulks niet gedaan om het scheppingsverhaal van Mozes te ontzenuwen, en het gezag des Bijbels te bestrijden, ofschoon sommige wijsgeeren en geleerden die daartoe hebben aangewend, maar zij kon niet anders, dan opnemen hetgeen hare onderzoekingen haar aantoonden. Hebben ook niet sommige natuuronderzoekers, onder anderen De Luc gepoogd, de geologische tijdperken met de dagen van de Bijbelsche cosmogonie in overeenstemming te brengen, om hierdoor we-

tenschap en Openbaring met elkander te verzoenen? Wij zien dat Mason het scheppingsverhaal als eene leer, en de bijzonderheden als daadzaken beschouwt, terwijl men dit thans niet alleen onder de natuuronderzoekers en wijsgeeren, maar onder de verlichtste godgeleerden, als eene cosmogonie, eene dichterlijke en figuurlijke voorstelling van de wording der dingen aanziet, die in vergelijking met de cosmogoniën der Indiërs, Perzen, Egyptenaren, Pheniciërs, en Grieken, een veel verhevener en Godewaardiger inhoud en strekking heeft, maar niettemin een dichterlijk tafereel blijft, dat door overlevering tot den schrijver van het boek Genesis gekomen is, en waarvan het geheel schoon en treffend is, maar de bestanddeelen niet letterlijk kunnen opgevat worden, zonder in strijd te geraken met de onloochenbare getuigenissen van de studie der natuur. De geest die in de Mozaïesche cosmogonie heerscht is hoogst godvruchtig, maar draagt tevens de blijken van eene beperkte kinderlijke opvatting, aan het vroege tijdperk eigen, toen het menschdom in de beschouwing der natuur het niet verder dan tot de onmiddellijke en zinnelijke opvatting gebragt had.

Wij deelen dus de bezorgdheid van den heer Mason niet, dat met de letterlijke opvatting van de Mozaïesche cosmogonie de Christelijke leer en de geloofwaardigheid van het Nieuwe Testament staat of valt, evenmin als wij gelooven dat men in de natuur- en sterrekunde altijd op het standpunt des Bijbels zoude moeten blijven staan; hetgeen echter uit zijne wijze van beschouwing zoude moeten volgen.

Wij zullen Mason in zijne uitgebreide godsdienstige redeneringen niet nagaan, omdat zij, uit een wetenschappelijk oogpunt beschouwd, hier weinig of niet te pas komen, maar alleen aanmerken, dat door het gevoelen van de ontwikkeling der stof door natuurwetten aan te nemen, geenszins aan zedelijk en Godsdienstig gezag der openbaring, in de H. Schrift vervat, te kort wordt gedaan, en dat de studie der natuur, verre van ongeloof te veroorzaken, ons verhevener begrippen omtrent het Opperwezen inboezemt dan de letterlijke opvatting van het scheppingsverhaal in Genesis van het formeren van den mensch, de inblazing van den geest en het vormen van Eva uit de rib van Adam, die hier als ‘gebeurtenissen van het hoogste belang’ aaagemerkt worden. Wij zien niet in dat door de theorie van de voortgaande ontwikkeling der georganiseerde wezens, ‘de mensch verlaagd zoude worden tot een werktuigelijk gewrocht, tot een noodzakelijk voortbrengsel van natuurlijke oorzaken, die niets meer is dan een schakel in eene keten van uit zich zelve steeds hooger en hooger ontwikkelende bewerktuigde wezens, van welke hij voor het tegenwoordige wel den laatsten en hoogsten trap daarstelt, maar niettemin bestemd is weder eenen anderen *uit zich te doen ontstaan*, die voortreffelijker en met hoogere geestvermogens begaafd zal wezen.’ Maar dat God in de stof krachten gelegd heeft die haar geschikt doen zijn om het werktuig van eindige maar onsterfelijke wezens te doen worden, die hier op aarde geplaatst zijn om een begin van eene oneindige bestemming aan te vangen, strijdt niet tegen het begrip dat wij ons van eene oneindige oorzaak en eene overal werkzame Voorzienigheid moeten vormen, die op eene geheel andere wijze handelt, dan de beperkte mensch, die alles wat hij wrocht op eene onmiddellijke wijs moet daarstellen en hieraan gedurig de hand moet houden.

Het moge waar zijn, dat de Schrijver der *Sporen* in de eerste uitgaaf van zijn werk de afkomst van ons geslacht uit één enkel menschenpaar heeft in twijfel getrokken, een twijfel die velen nog, door het zoo groot onderscheid der verschillende menschenrassen, blijven voeden: in de latere is hij evenwel tot het gevoelen van den Engelschen geleerde Pritchard overgegaan, die de éénheid van het menschelijk geslacht op natuurkundige gronden heeft gepoogd te bewijzen.

De gevoelens van den Schrijver der *Sporen* zijn uit de beschouwing der natuur, de zamenstelling van de aardkorst, en de daarin zich bevindende overblijfsels van vroegere planten en dieren ontstaan. Zij ontleenen hare waarde uit de vergelijking der thans bestaande plant- en diersoorten, en behooren uitsluitend tot het natuurkundig wetenschappelijk gebied. Zij zijn vreemd aan de godgeleerde stellingen, en aan hetgeen ons de Bijbel van de natuur en den oorsprong van den mensch in dichterlijke tafereelen leert. De Schrijver is met eerbied voor het Opperwezen vervuld, en tracht dien door eene naauwkeurige en onbevooroordeelde beschouwing van het heelal en de zich daarin bevindende wezens te versterken, door de bewonderingwaardige wetten te doen opmerken, die de trapsgewijze ontwikkeling daarvan regelen. Zijn werk is geheel wetenschappelijk, hij moet dus door gronden, uit de wetenschap der natuur ontleend, wederlegd worden, indien zijne theorie valsch is. Zien wij hoe de heer Mason zulks heeft gepoogd te doen, verder zijne godgeleerde en Bijbelsche redeneringen, als hier niets afdoende, daarlatende. Men zal ons hierin gelijk geven, als men daarin plaatsen als de volgende ontmoet: ‘Dat de vroegere hypothese van den Schrijver der *Sporen*, van meerdere oorspronkelijke menschenparen, ook ten aanzien van den zondvloed geheel afwijkt van de Schrift, volgens welke weder slechts één enkel menschenpaar, met de instandhouding en herstelling van de bevolking der wereld is belast geworden.’ (blz. 10) Aangenomen dat de zondvloed van Noach, zich over de geheele aarde zoude uitgebreid hebben, dat door de meeste Bijbeluitleggers ontkend of betwijfeld wordt, is het niet waar, dat na dien vloed slechts één paar het menschelijk geslacht weder herstelde, het waren immers, volgens Genesis, de drie paren d[e]r zonen van Noach, Sem, Cham en Janet.

Als men den noodzakelijken en onveranderlijken loop der natuurwetten aanneemt, ontkent men nog niet ‘stoutweg’ de Voorzienigheid Gods in den loop der wereldgebeurtenissen en der bijzondere menschelijke lotgevallen: vooreerst omdat deze natuurwetten door God zelven in de stof gelegd zijn, en omdat de lotgevallen der volken en der individus aan een zamenloop van verstandelijke en zedelijke ontwikkelingen en handelingen verbonden zijn, die weder door het Opperwezen aan hoogere wetten zijn onderworpen, welke door Gods Voorzienigheid worden gehandhaafd. Dat de Schrijver der *Sporen* niet ieder, en ook ons niet, met zijne verklaring (op blz. 10 en 11 aangehaald) volkomen genoegen geeft, is voornamelijk daaraan te wijten, dat het voor den mensch niet mogelijk is duidelijk het verband aan te wijzen van de natuurlijke met de verstandelijke en zedelijke wereld; van de vrijheid van den mensch als zedelijk, en van zijne gebondenheid als physisch wezen, met een volmaakt bestuur eener over alles gaande Voorzienigheid; hetgeen hem bovendien nog moeijelijker moest vallen, omdat zijn standpunt niet van eene zekere eenzijdig-

heid is vrij te pleiten, waar hij meer gewigt aan de physische, dan aan de zedelijke wetten hecht, waarom de individuen hoofdzakelijk het eigenbelang tot rigtsnoer hunner handelingen hebben, zonder daarom enkel ‘electro-chemische’ toestellen te zijn, slechts geschapen ‘om persoonlijk genoegen en genot na te jagen.’ Wat ook overigens de bijzondere gevoelens van den Schrijver der *Sporen* mogen zijn, de hypothese van de stoffelijke ontwikkeling door natuurwetten is met de hoogere geestvermogens van den mensch en de bestemming zijner z[in]delijke natuur niet in strijd, als men die vermogens en bestemming maar niet uit het oog verliest, zoo als dikwijls beroemde natuuronderzoekers gedaan hebben. De wetenschap der natuur zonder wijsgeerige kennis beoefend, brengt ons gemakkelijk tot eene materialistische beschouwing; terwijl wij uit het geschrift van den heer Mason zien zullen, dat gebrek aan genoegzame wijsgeerige natuurkennis, den godsdienstigen mensch tot bekrompene en mystieke gevoelens kunnen brengen, die met verdenking en miskenning van andersdenkenden gepaard gaan.

‘Men zal bespeuren’ zegt hij, ‘dat ik in het onderzoek, de vraag omtrent de echt- of valschheid der besluiten, die de geologen trekken ten opzigte van den ouderdom der aarde en den duur van het tijdsverloop, gedurende zij vóór Adams tijd met opeenvolgende groepen van bezielde wezens is bevolkt geweest, geheel onaangeroerd heb gelaten.’ (blz 15) Volgens onze wijze van zien, had hij juist den Schrijver der *Sporen*, die over de geologische tijdvakken zoo uitvoerig is, omdat zij de meest voldoende bewijzen voor zijne stelling van eene ontwikkeling der stof door natuurwetten opleveren, moeten volgen en wederleggen om zijne stelling te ontzenuwen. Het is niet genoeg als ter loops aan te merken, ‘dat het te veel tijd en plaats zoude vereischen de veelvuldige dwalingen aan te toonen waarin de Schrijver bij zijne aardkundige beschrijvingen vervallen is; dat al neemt men alles aan, wat hij daarvan tot staving van zijne leer inroept, zulks evenwel geen gewigt of steun geeft aan de stelling eener schepping der bewerktuigde wereld door natuurwetten,’ en daar, volgens Mason, ‘het publiek omtrent dit onderwerp zich geene duidelijke voorstelling vormt,’ was het, dunkt ons, zaak geweest dit publiek daaromtrent beter in te lichten, en den Schrijver der *Sporen* regtstreeks in die hoofdbewijzen voor zijne stelling aan te tasten. Had hij hem hierin overwonnen, dan was het pleit tusschen beiden wetenschappelijk beslecht geweest; terwijl hij zich nu vergenoegt niet de dwalingen in bijzaken aan te toonen, die, al mogtenzij dwalingen zijn, de hoofdzaak onaangeroerd laten, (blz. 15)

‘Het doel van het werk der *Sporen*, wordt door Mason aldus opgegeven: is eene theorie der schepping te leveren, die van het beginsel uitgaat, dat alle dingen door de, zonder eenig opzigt, op de oorspronkelijk door de ruimte verspreide stofdeeltjes werkende, natuurwetten zijn voortgebragt, en dat deze vorming plaats heeft ingevolge eene wet van trapsgewijze ontwikkeling; met andere woorden, dat de daarstelling en rangschikking der hemelligchamen, de zamenstelling van den bol dien wij bewonen, het ontstaan van het bewerktuigde leven, de vaststelling der middelen om het te onderhouden, de beginselen waarnaar gedacht en gehandeld wordt, het instinkt der dieren en de rede van den mensch, - dat dit alles niets is, dan een uitwerksel van

natuurlijke oorzaken die steeds naar vooruitgang streven, zonder dat eenig hooger beginsel in het spel is, dan voor zoo ver de schepping der oorspronkelijke bron betreft, waaruit deze oorzaken zijn voortgevloeid, namelijk de stofdeeltjes en de wetten door welke deze worden bestuurd' (blz. 16). Mason moet echter zelf erkennen, 'dat er noch in de theorie zelve, noch in de stellingen waarop zij rust, iets voorkomt, hetwelk eene regtstreeksche ontkenning van het bestaan van God bevat,' of waaruit men dit zoude kunnen afleiden. 'Integendeel worden in het werk ruimschoots al die uitdrukkingen van bewondering der Almagt en overige eigenschappen eener Godheid aangetroffen, die men in werken, welke een valsch beginsel verdedigen, zoo menigvuldig ontmoet, en die men niet anders kan opvatten, dan als toegeeflijkheid voor de vooroordeelen van eenen lijd, waarin de menschen nog niet geheel voorbereid zijn, zich van eene groote oorzaak aller dingen los te maken.' (blz. 16) Wat geeft den heer Mason het regt hier zijdelings den Schrijver der *Sporen* van Atheismus te beschuldigen? Is men ongeloovig, en ontkent men Gods bestaan, als men andere begrippen over zijne werking in het heelal heeft, dan sommige menschen, die zich bij uitsluiting van andersdenkenden, den naam van godsdienstig toekennen, en zich echter niet ontzien geheel onchristelijk en liefdeloos allen, die niet eenstemmig met hunne gevoelens zijn, bij het publiek in verdenking te brengen, om daardoor eene gemakkelijke overwinning op hunne tegenpartij te behalen, en al de gronden die deze bijbrengt, zonder verder onderzoek door dit publiek te doen verwerpen, dat van het begin reeds daartegen wordt ingenomen? Mason geeft vervolgens eene korte schets van het werk der *Sporen*, die zoodanig ingerigt is, dat daardoor de inhoud en de gang daarvan niet duidelijk kenbaar wordt, maar slechts die beginselen en gevoelens uitkomen, die het meest tegen zijne denkbeelden aandruischen, wier wederlegging hij zich ten taak gesteld heeft, terwijl hier weder van uitlatingen of veranderingen in de latere uitgaven gewag wordt gemaakt, die verre van den Schrijver te kunnen worden misduid, de blijken zijn van zijne zucht om zijn geschrift voor het publiek aannemelijk te maken, en het die juistheid en volledigheid te geven, die voor hem mogelijk is.

Op het einde der Inleiding poogt de heer Mason de theorie van den Schrijver der *Sporen* door eene algemeene opmerking geheel den bodem in te slaan: hij laat eene tegenwerping aan de nadere beschouwing van het werk voorafgaan, met welke hij, volgens zijn nederig gevoelen, met volle regt zoude kunnen volstaan, en zich de moeite besparen verder in het onderwerp door te dringen. - Eene tegenwerping die van eene algemeene strekking, en dus toepasselijk is op alle plannen, die gebouwd kunnen worden op de stellingen dezer theorie, onder welken vorm zij ook later zouden mogen voorkomen (bladz. 19 en 20). Deze tegenwerping wordt onder den vorm van een axioma voorgedragen, en luidt aldus: *uniforme wetten, die vrij op uniforme stoffen werken, kunnen niet dan uniforme uitwerkselen hebben*. 'Eene massa van uniforme stof welke blootgesteld is aan de inwerking van onveranderlijke wetten, die zonder eenige tusschenkomst of opzigt werken, zal ten gevolge van dezen invloed de eene of andere bepaalde gesteldheid, wat hare vastheid, vorm of beweging betreft, aannemen. Het kan niet missen of deze massa

zal deze gesteldheid overal en volkomen gelijk vertoonen, hetzij zij door de electrische kracht in meer enkelvoudige bestanddeelen wordt ontleed, of daaruit meer zamengestelde verbindingen worden gevormd, hetzij zij door de wetten der wederkeerige aantrekking meer verdigt, of door die der hitte meer uitgezet wordt.

Wij begrijpen hier de kracht van het axioma van Mason niet: het is waar, onveranderlijke wetten op eene uniforme stof toegepast, zullen die stof altijd in dien toestand doen volharden, waarin zij die gebragt hebben. Is het heelal uit eene gloeijende nevelmassa, in de oneindige ruimte verspreid, ontstaan, dan moet deze gloeijende nevel geene uniforme stof geweest zijn, maar reeds alle de verschillende bestanddeelen hebben bevat, waaruit de hemelbollen en de wezens die op dezelve bestaan gevormd zijn; namelijk reeds die elementen, waarvan er thans meer dan zestig door de nieuwere scheikunde zijn ontdekt, in de gesteldheid van een vurigen damp hebben ingehouden. De theorie van den Schrijver der *Sporen* spreekt van geene uniforme stof, wat haren aard en bestanddeelen aangaat, maar slechts wat haren vorm betreft; op eene zoodanige stof kunnen onveranderlijke wetten van ontwikkeling, eenen invloed uitoefenen, die haar gedurig van gedaante doen veranderen, en door de menigvuldig verschillende verbindingen der onderscheidene elementen die zij bevat, een oneindige verscheidenheid van scheikundige combinatien en de uiteenloopendste vormen doen ontstaan. De wetten der electriciteit, aantrekkingskracht en hitte doen reeds haren magtigen invloed, volgens de erkentenis van Mason zelf, op eene uniforme stof gevoelen, zoo kan die nog meer zijn bij eene, uit vele verschillende bestanddeelen zamengestelde, in verband met andere die wij nog niet kennen. Het axioma van Mason op de uniformiteit van de stof rustende, komt hier dus niet te pas, omdat hetzelve niets anders is dan eene ongegronde vooronderstelling, en in de werkelijkheid niet bestaat of bestaan heeft. De geheele verdere redenering, die op deze uniformiteit der algemeene stof gegrond is, vervalt dus, en het zoude ook ongerijmd zijn te stellen dat eene stof die in haren aard homogeen is, door onveranderlijke wetten geregeerd, ooit iets anders zoude kunnen worden, dan zij oorspronkelijk was. Eene theorie die de verschillende gewrochten der schepping van de *geheel zonder opzigt* op de oorspronkelijke stofdeeltjes werkende natuurwetten afleidt, behoeft dus hierom niet valsch te zijn.

Wat de heer Mason onder geheel zonder opzigt zijnde natuurwetten verstaat, verklaren wij ook niet te begrijpen. Eene natuurwet is immers eene inhaerente eigenschap der stof, zooals de aantrekkings- of zwaartekracht, die op eene onveranderlijke wijze werkt, omdat zij in den aard der stof zelve noodzakelijk gelegen is, en nimmer kan ophouden te werken, zóó als zij doet, zonder dat zij onder een bijzonder opzigt behoeft te staan, dat hare werking verder zoude behooren te regelen. De eigenschappen der stof zijn even onveranderlijk, als de oneindige oorzaak, waaruit zij is voortgesproten. ‘De inwerking der uniforme wetten op zoodanige stoffen, onverschillig of zij afzonderlijk of gezamenlijk haren invloed uitoefenen, kan dus onmogelijk tot iets anders dan tot uniforme uitkomsten leiden, zoolang zij zonder eenige bovennatuurlijke tusschenkomst of leiding werkzaam zijn,’ (Bladz. 21) laat Mason daarop volgen. Die uitkomst is dat de stof onveranderlijk in denzelfden toestand zoude

blijven, en indien de nevelachtige vloeistof, waaruit volgens de theorie van Herschel, la Place, en den Schrijver der *Sporen*, de hemelbollen gevormd werden, als streng gelijkvormig werd aangenomen, zoude zij wel eeuwig nevelachtige vloeistof gebleven zijn, er bestonden in dezelve reeds de talrijke elementen, die door de werking hunner eigenschappen oorspronkelijk in hen gelegd, zonder verdere bovennatuurlijke tusschenkomst of leiding, door eene langzame en natuurlijke ontwikkeling het heelal vormden, zooals wij het thans bewonderen, als het zichzelven ontvouwende gewrocht eener alvermogende oorzaak.

Mason tracht door het gevoelen van de volstrekte homogeniteit der stof, de theorie van den Schrijver der *Sporen* aangaande de vorming der zonnen- en wereldstelsels door het ontstaan van verschillende kernen in de oorspronkelijke gloeijende nevelmassa, te bestrijden, en hem in tegenspraak met zichzelven te brengen, door hem de stelling toe te schrijven, dat deze massa uit gelijksoortige bestanddeelen zoude hebben bestaan, en dan weder aan te toonen, dat hij echter niettegenstaande deze gelijkvormigheid, eene eigenaardigheid in derzelver zamenstelling aanneemt. Verre van hierdoor in tegenspraak met zijne hoofdstelling van het aanwezen eener gelijkvormige grondstof te vervallen, toont de verdere ontwikkeling van die stof door natuurwetten aan, dat de verschillende bestanddeelen van al de natuurverschijnselen daarin aanwezig moesten zijn, om derzelver oneindige verscheidenheid te kunnen voortbrengen. Het is dus ongegrond, hetgeen Mason aanmerkt: ‘Blijkbaar kon eene wereld die door eenvoudige opeenhooping der oorspronkelijke stofdeeltjes ontstaan was, onder den invloed van krachten die hare werking tot elk stofdeeltje der gansche massa uitstrekten, in zichzelve nimmer eenige de minste bron van verandering doen geboren worden.’ (Bladz. 23). Hetgeen hij verder van den Schrijver der *Sporen* aanhaalt, om te bewijzen dat hij zich gedurig zoude tegenspreken, toont duidelijk aan dat bij hem òf niet verstaan heeft, òf zijne ware meening niet heeft willen vatten. Het werk der *Sporen* is dus door het axioma van Mason in het algemeen niet wederlegd, hetgeen reeds doet vermoeden, dat het in de bijzonderheden door hem ook niet gedaan zal zijn.

Ons bestek gedoogt niet, het geschrift van den heer Mason, in deszelfs talrijke onderdeden na te gaan; het behandelt, in verscheidene hoofdafdeelingen, de neveltheorie, de geologische gevolgtrekkingen, en den toestand der aarde vóór Adams tijd; treedt verder in algemeene beschouwingen met betrekking tot den oorsprong der levende schepselen, die vervolgens door bijzondere beschouwingen omtrent dit onderwerp gevolgd worden. Men vindt al verder de hypothese aangaande de ontwikkeling van het planten- en dierenrijk nader toegelicht, alsmede de vroegste geschiedenis van het menschdom, de zielsvermogens der dieren, en eindelijk de bestemming en algemeenen toestand der bezielde wezens overwogen. Men ziet hieruit dat het werk der Sporen op den voet gevolgd is, het wordt in de meeste gevallen tegengesproken, en zoo als de heer Mason vermeent, voldoende wederlegd. Of zulks wat het wetenschappelijke betreft over het algemeen wel het geval is, laten wij aan de beslissing van de natuurkundigen over.

Daar wij gezien hebben, dat de algemeene wederlegging van het werk der Sporen door Masons axioma mislukt is, kunnen de bijzondere bedenkingen, al mogen sommige gegrond zijn, voor de

hoofdstelling van dit werk niet beslissend wezen: sommige bewijzen en argumenten kunnen minder juist of gegrond bevonden wordpn, zonder dat daarom de hoofdzaak ophoudt zulks te zijn.

De eerste aanval is tegen de nevel theorie gerigt, waartegen vele bezwaren geopperd worden, die als men, zoo als Mason, eene absoluut uniforme stof aanneemt, van gewigt zouden kunnen zijn, maar die ook met die vooronderstelling vervallen. De onpartijdige vertaler is zelfs eenige malen genoodzaakt geweest in de aanteekeningen zijnen Schrijver te regt te wijzen. ‘Eenige opmerkingen, zegt hij onder anderen, over het door den Schrijver gestelde axioma vinden hier ons bedunkens hare plaats. Zoo als wij ons herinneren luidt het dat *uniforme wetten niet dan uniforme uitkomsten kunnen geven*, waardoor, volgens hem, het geheele gebouw van den Schrijver der *Sporen* moet in duigen vallen. Ik wil mij hier niet in het minste aanmatigen, als kampregter in den strijd tusschen beide te treden; ieder oordeele voor zich zelve, maar het is noodig, dat hetgeen geschreven wordt goed worde uiteengezet, en in dit opzigt laat dit axioma veel te wenschen overig. Onder het begrip van *natuurwet* verstaan wij niets anders, dan de vastheid en onveranderlijkheid *waarmede de stof werkt*, en steeds dezelfde werkingen zal vertoonen, wanneer zij onder onveranderlijke omstandigheden blijft verkeeren, welke omstandigheden weder niets anders zijn, dan werkingen van andere stoffen op die stof. De stof oefent die werkingen uit ten gevolge van vermogens, die daarin door God zijn weggelegd, deze werkingen stellen de verschillende natuurkrachten daar.’ enz. (Aant. bladz. 43 en 44). Verder is de vertaler gedrongen om de volgende aanmerking op hetgeen in eene aanteekening van Mason voorkomt te maken. ‘Bij eene noot als de bovenstaande kan men enkel tot het besluit komen, of dat de Schrijver de zaken, die hij behandelt, niet kent, of wel voor hen, die ze niet kennen, wil verdraaijen. Wat beteekent het gezegde van een ligchaam dat de warmtebron in zich zelve heeft? Er kan in een ligchaam enkel warmte *geboren worden*, door verbruik van eene andere kracht b.v. electriciteit, scheikundige werking, deze moeten in zulk eene massa plaats grijpen, en niet ophouden wanneer het steeds wil blijven aanvullen wat het door uitstraling verliest... ‘Verder,’ zoo besluit de vertaler deze aanteekening ‘hebben wij hier niets bij te voegen, dan dat het van zelve spreekt dat bij de condensatie der hemelbollen volgens La Place eene oorzaak van verkoeling buiten die bollen moet worden aangenomen, die ons, zoo als ik reeds gezegd heb, geheel onbekend is, hetwelk evenwel geen bewijs geeft dat zij niet bestaan heeft.’ (Aant. bladz. 53, 54 en 55). Verder moet de vertaler den heer Mason weder op hetgeen hij omtrent de ringen van Saturnus aanmerkt tegenspreken, en verwijst den lezer naar hetgeen in de *Sporen* omtrent de proeven van den hoogleeraar Plateau van Gend voorkomt, en eindigt met zijne verwondering te kennen te geven dat Mason van de proefnemingen van Plateau, die ten dezen opzigte toch in alle geval door ieder wel voor vermeldingwaardig zullen gehouden worden, met geen enkel woord gedenkt. (Aant. blz. 56 en 57).

Wij zijn het met den vertaler volkomen eens, wat de bestrijding van de neveltheorie betreft. ‘Wij moeten betwijfelen, zegt hij, of deze redeneringen van den Schrijver wel veel bijval zullen vinden.

Allerzonderlingst is het verschil hetwelk hij stelt tusschen de verschijnselen van omwenteling op eene kleine schaal op de aarde, en die der kernen in de nevelachtige stof in de ruimte; namelijk dat in het eerste geval de grootte der inwerkende kracht zoo zeer de wegen, waardoor zij ontsnappen kunnen, overtreft, dat deze een gezamenlijk besluit nemen om te gaan ronddraaijen. Een beter argument zou het voorgaande zijn, namelijk dat bij de zamenvloeijing der stof in de ruimte, de deeltjes zich alle hebben moeten treffen in de rigting van het zwaartepunt der centraalmassa, hetgeen dan natuurlijk het middelpunt van de kern moest zijn. Dit zou evenwel slechts bij eene volkomene en overal uniforme stof hebben plaats gehad, die zoo als wij boven reeds hebben aangemerkt, waarschijnlijk niet bestaan heeft. La Place zegt dat de meeste kansen aanwezig moeten geweest zijn, om de deeltjes van die rigting te doen afwijken.' (Aant. blz. 51).

Men ziet hieruit dat de heer Mason niet tot de tegenwoordige hoogte van de sterrekunde is opgeklommen: het vervolg van zijn geschrift toont duidelijk aan, dat zulks ook het geval is, wat de geologie, de natuurkunde en de physiologie aangaat, zoo als van tijd tot tijd de bescheidene aanmerkingen van zijnen kundigen vertaler weder aantoonen, zijne uitvoerige bestrijding van den uitslag der proefnemingen van Crosse, van in een scheikundig praeparaat zeer ontwikkelde infusiediertjes te doen onstaan, leidt geenszins tot een doorslaand bewijs van deszelfs onmogelijkheid. Over het algemeen kan men zeggen, dat de wederlegging van het werk der *Sporen* uit een wetenschappelijk standpunt mislukt is: niet dat er geen verscheidene gegronde aanmerkingen in zouden voorkomen; maar zij laten de hoofdstelling van de ontwikkeling der stof door natuurwetten in haar geheel.

Wij hadden gedacht, dat in de drie laatste hoofdstukken over de vroegste geschiedenis van het menschdom, over de zielsvermogens der dieren, en eindelijk over de bestemming en algemeenen toestand der bezielde wezens, de tegenwerpingen menigvuldiger en de wederlegging krachtiger zoude geweest zijn; doch Mason roert deze hoogst belangrijke onderwerpen slechts oppervlakkig en als ter loops aan: eenige weinige bladzijden zijn hier voor zijn vertoog genoeg, dat blijken draagt van zijn gebrek aan zielkundige en wijsgeerige kennis, waaraan het tevens den bekwamen Schrijver der *Sporen* ook eenigzins schijnt te ontbreken, zoodat hij, in dit opzigt, ook het gemakkelijkst *kon* en *moest* wederlegd worden.

Eene algemeene tegenwerping echter, die wij op het einde van het geschrift van Mason ontmoeten, verdient dat wij er onze lezers opmerkzaam op maken. Hij merkt aan, 'dat de benaming van *natuurwetten* zeer veel omvat, en wel twee geheel van elkander verschillende klassen van wetten of eigenschappen: - namelijk de wetten der stof, die aan alle stof hoedanig ook zamengesteld eigen zijn, en andere wetten die men juister *levenswetten* zou kunnen noemen en enkel werkzaam bij stof die bewerktuiging bezit. Nu is het duidelijk, dat wij, in een vraagstuk betreffende de oorspronkelijke daarstelling van leven of levende vormen uit onbezielde stoffen, enkel te maken hebben met de wetten of de eigenschappen der stof en met de krachten, die, zoo als wij hebben opgemerkt, naar dezelfde regelen werken. Met de levenswetten evenwel, hoe *natuurlijk* die ook mogen zijn, hebben wij in het eerst blijkbaar niets te doen. Wat er dus

eigenlijk moet worden gedaan, is de levenswetten uit de werking van de wetten der stof af te leiden; alvorens deze levenswetten ons ergens toe dienen kunnen in het vraagstuk van het ontstaan van leven, moeten wij dit leven, waarvan zij de eigenschappen zijn, eerst uit hetgeen aan de levenlooze (liever: onbewerktuigde) stof eigen is doen voortkomen.' (blz. 190 en 191).

De hedendaagsche physiologen en scheikundigen nemen thans geene bijzondere levenskracht meer aan, is de stof in eene zekere omstandigheid gekomen, dan ontwikkelt zij leven en bewerktuiging die tot hare eigenschappen behooren, zonder dat er eene bijzondere kracht, zoo als men vroeger aannam, tusschenbeide behoefde te treden; doch men is er nog niet toe kunnen geraken om eene volledige verklaring te geven, hoe zich het eigenlijke leven, uit organisatie en gevoel in de plant, willekeurige beweging en zinnelijk bewustzijn in het dier, en eindelijk tot redelijk en zedelijk zelfbewustzijn in den mensch ontwikkelt. De vraag of de stof kan gevoelen, zich willekeurig bewegen, tot zelfbewustzijn opklimmen, in één woord, of zij, zoo als Locke er de mogelijkheid van stelde, *denken* kan, blijft nog onbeantwoord, of aan grooten twijfel onderhevig. Volgens de zintuigelijke waarneming ontslaat er in de stof onder zekere scheikundige omstandigheden gekomen eene andere reeks van eigenschappen, die van de ongeorganiseerde verschillen, zij doen een organismus ontwikkelen dat aan andere natuurwetten onderworpen is. Dit organismus groeit op, bereikt zijne hoogst mogelijke uitbreiding, om na eenen zekeren tijd weder te vervallen en te sterven; de algemeene wetten der ongeorganiseerde stof treden dan weder in hare regten, die schenen geschorst te zijn. De groote A. von Humboldt, die vroeger ook het gevoelen van eene bijzondere levenskracht toegedaan was, neemt tegenwoordig ook eene ongeorganiseerde en georganiseerde stof aan, die aan verschillende natuurwetten onderworpen zijn. Het zal wel misschien altijd een onoplosbaar raadsel blijven, hoe de ongeorganiseerde stof tot de georganiseerde stof overgaat, hoe er zich het leven in ontwikkelt, en nog meer, wat dit leven zelve is. De natuurwetenschap stuit hier tegen tot nog toe onoverschrijdbare grenzen. De oude tegenstelling van doode en levende stof was ongerijmd, er is niets dood in de natuur, alles is in eene gestadige ontwikkeling tot het vormen van een hooger en zamengestelder organismus, die bij den mensch het toppunt bereikt hebbende een werktuig wordt van een gevoelig, denkend en zelfbewustzijnd individu.

'Een van de meest karakteristieke dezer aldus af te leiden levenswetten is, vervolgt hij, het vermogen, hetwelk ieder bezield wezen bezit (waardoor Mason voorzeker den mensch verstaat), om zijne aandriften te bestieren en daarover het beheer te voeren, om zijne handelingen naar willekeur af te breken of te doen voortduren, om met één woord, werkingen, die hij doen wil of waarmede hij reeds begonnen is al of niet te volvoeren of weder te doen ophouden. Dit vermogen wordt met den naam van *vrijen wil* bestempeld. Het zal naauwelijks noodig zijn op te merken, dat dit eene hoedanigheid der levenswetten is, die in haren aard geheel in tweestrijd is met die der wetten en eigenschappen der stof.' (bladz. 191.)

Bij de dieren, zelfs bij de hoogst ontwikkelde behoeft men geen vrijen wil aan te nemen, hunne bewegingen en

handelingen, hoewel schijnbaar willekeurig, zou men door een determinismus der omstandigheden waarin zij zich bevinden kunnen verklaren; maar bij den mensch, als men hem niet als een zuiver natuurprodukt, alle zedelijkheid en vrijheid van wil ontzeggen durft, moet men aannemen dat hij als een op zichzelf staand individu, kan kiezen en handelen, en hierom voor de zedelijkheid zijner gevoelens en daden verantwoordelijk is. Is de verstandelijke, redelijke en zedelijke natuur van den mensch slechts het gevolg van zijn fijner organisme door de ontwikkeling der natuurwetten daargesteld, is er geen zelfbewustzijnd wezen dat dit organisme bezielt, dan overleeft de mensch ook de sloping niet van hetzelve, hij is slechts eene tijdelijke uiting van de hoogste eigenschappen der stof. Zedelijkheid en godsdienst zijn slechts breidels, die de zwakkeren uitgevonden hebben om zich ware het mogelijk tegen het geweld der sterkeren te beschermen, en het is waar dat, zoo als alle levende natuurwezens, de mensch ook bestemd is om alleen naar *genot* te streven.

Om deze redenen konden wij ons met vele gevoelens van den Schrijver der *Sporen* over de zielsvermogens der dieren en de bestemming van den mensch niet vereenigen, en moeten hier den heer Mason tegen hem in het gelijk stellen. Wij hadden, zoo als wij reeds aanmerkten, hier zijne wederlegging minder bekrompen godsdienstig, en meer wetenschappelijk en wijsgeerig gewenscht; te meer daar onder de natuurkenners, waaronder de Schrijver der *Sporen* zulk eene uitstekende plaats bekleedt, de strekking zich openbaart van alle levensverschijnselen door de physiologie te willen verklaren, en de psychologie, met de kennis van 's menschen zedelijke natuur, even als Comte in zijne stellige wijsbegeerte, voor altijd buiten de rij der wetenschappen te sluiten. De regten der rede en der zedelijkheid, die den mensch voornamelijk boven de dieren, en boven den trap van een zuiver natuurprodukt verheffen, worden door vele beoefenaars der physische wetenschappen voorbijgezien, wij waarschuwen tegen deze strekking en zullen altijd daartegen blijven waarschuwen. Wij erkennen dat het theologisch standpunt, dat van den heer Mason, in de wetenschap der natuur onvoldoende is, dat eene bespiegeling *a priori* daarin tot hersenschimmen, zoo als de philosophie der natuur van Schelling en Oken, geleidt; maar de echte wijsgeerige kennis, waarop zoo vele physiologen en scheikundigen smalen, omdat zij daarvan meestal ontbloot zijn, heeft alle achting voor hunne ontdekkingen, voor de methode die zij in hunne onderzoekingen volgen; maar zij is tevens overtuigd, dat zij de zielkundige verschijnselen in den mensch niet zuiver natuurlijk kunnen oplossen, zonder tot de leer van de la Mettrie in zijn *l'homme machine* terug te zinken, en in plaats van de kennis van het heelal en der krachten, die daarin werkzam zijn, te doen dienen om den geest te verheffen, te veredelen, en op te voeren tot de oneindige oorzaak, wiens almagt en wijsheid in deze krachten en wetten doorstralen, het gevoel van deugd en zedelijkheid, de hoop op de onsterfelijkheid in hem kan uitdooven, en om even als Lalande, de beroemde sterrekundige, hem te doen uitroepen: ‘ik heb de opperste oorzaak van het heelal overal in de oneindige ruimte gezocht, maar niet gevonden.’ Dat de lezing van het werk der *Sporen*, en dat van zijn tegenschrijver Mason, eene andere overtuiging moge opwekken en versterken, is onze vurige wensch.

J.A.B

Letterkunde.

Een tweetal jaarboekjes.
Holland en Aurora. (familiare brieven aan Carolina.)

Zoo meent ge dan, dat men hier op de wereld niets anders of beters te verrigten heeft, dan om uwe jaarboekjes, welke gij mij weder hebt overgezonden, te beoordeelen? Mij dunkt, gij moest reeds tevreden zijn met de lieve plaatjes, met de lieve verhaaltjes, met de lieve gedichtjes, met het lieve bandje, met al dat lieve, juist geschikt voor een lief aardig Evaatje, zoo als gij zijt. Maar gij wilt meer. Gij wilt, dat wij voor u nalezen, en ijken, of brandmerken. Gij wilt ons tot aangestelde schatters maken, die het *mobilair* en het *personeel* taxeeren, en dat weder jaar aan jaar. Caroline! Gij weet eigenlijk niet, wat gij begeert; want als wij nu genoodzaakt zijn, *malgré nous même*, om uwe illusiën te doen verdwijnen, om datgene niet zoo heel mooi te vinden, wat u buitengemeen behaagt, om onze levende heeren verhalers, dichters, en u met een af te vallen, en dus bijster tegen te vallen - wat hebt ge dan gewonnen? Het ware veel verstandiger geweest, als gij uwe jaarboekjes stil en ongedeerd op de theetafel of het boekenrekje hadt laten rusten, en mij het pak niet per spoorwagen hadt gestuurd, met uwen lieven, stouten brief. Gij weet echter, u kan ik moeijelijk iets weigeren. Gelukkig intusschen, dat ik hier met eene dame te doen heb, eene toegevende, leidzame jonkvrouw, die, wars van alle geleerdheid en omslagtigheid, korte toelichtingen wenscht. Als wij u eene behoorlijke uitgedijde recensie moesten leveren, eene recensie met vlag en wimpel, met aanhalingen en vergelijkingen, met zondenlijsten tegen maat en rijm, tegen logica en aesthetica, dan wierp ik de pen voor uwe voeten, en zoude u aanraden, om naar eenen gebaarden recensent ex professo, met een bril op den neus, en een barschen redacteur op de hielen, om te zien. Neem dus mijne korte, afgebrokene, wonderlijke glossen voor lief, en gelijk van Alphen zegt:

> ‘Vermaak er u meê!’

I.

Van Lennep, bruinzwart *Holland*, lag boven op. Gij zijt nationaal, Caroline, en bemint ons provincialismus niet. Welkom dan, gouden en ook doffe Hollandsche maagd, met annexen-: de oude hoed op de speer, en de andere hand nog altijd ledig. We zullen er in verbeelding eenen nieuwen koning, een nieuw mi-

nisterie, en eene nieuwe welvaart in leggen.

Proza. N°. 1, de proza-locomotief. *Brieven van en over den Helder*, door een man, die ons wat om den tuin leidt met zijn gevonden portefeuille, maar die er toch, als competente regter, beter over oordeelen kan, dan wij, die den Helder meest uit de scheepstijdingen, volgens de couranten, kennen.

Maart 1814, September 1834, December 1847. De predikant, die hier beschrijft, toont ons, naar vader Stijl's voorgang, ‘de opkomst en bloei’ van ons vaderlandsch noorderpunt. Er komt ook eene les in voor dominés, hoe zij eigenlijk preken moeten. Eindelijk komt de dominé zelf op het Nut van 't Algemeen. Er is van alles in deze quasiportefeuille: waarheid, gevoel, feestdronk, concert, ook eene toegift philanthropie, *pour la bonne bouche*. Gij kunt het gerustelijk, zonder eenig gevaar voor uwe vrome ziel, lezen, Caroline.

Tegenvoeters van de Bull. Dat is andere kost. Een papa, die heel stijf is, en een zoontje dat vrij los is. Papa conservatief, zoontje extra-liberaal. Wij laten het aan uwe beoordeeling over, in hoeverre de keuze hier zeer gelukkig en navolgenswaardig is, om papa en zoon bepaaldelijk als tegenvoeters voor te stellen. Er zijn losse zoontjes genoeg; ook zwaar behoudende papaatjes, maar om de laatsten met opzet te persifferen, al geschiedt dit ook nog zoo geweldig, geforceerd aardig, dat is voor Hollandsche lezers, in van Lenneps Holland, maar half te huis.

Vijf brieven van den Raadpensionaris de Wit zijn voor u veel te geleerd. Gij begrijpt er niets van, het allerminst van de geleerde aanteekeningen. Maar deze bijdrage is voor den lezer-Adam gewigtig. Authentieke stukken uit de oude doos. Beschouw ze toch met wat meer respect, en neem dadelijk uw slag waar, en lees van Lenneps *Vertelling van den heer, die zijn koffer kwijt was*, met houtsneedjes tusschen den tekst! die u als uitlokken om te weten, wat er achter steekt, - en wat? Caroline! zeker *niet* zeer veel, een vrolijk, tragischcomische tour van den vriendelijken snapper, die op het papier zoo goed vertelt, als gij dit verlangen kunt. Gij zult hem beklagen, den armen hals, nu zonder koffer, dan zonder boeken, ook al de brieven, de kleedingstukken weg! O! ‘die alles ontknoopende koffer! want (zegt de ongeluksvogel) in dien koffer bevonden zich mijne beste kleeren, mijne DEKORATIES, en wat ik zoo verder had ingepakt, om mij bij die gelegenheid eens op zijn zondagsch te vertoonen.’ O! die guit, op zijn praatstoel! Zouden we niet denken, dat hij ons wil wijs maken, dat de dekoraties alleen bij het zondagsch pak behooren? Alsof iemand, die gedekoreerd, verbekoorlijkt is, alleen zondags zich legitimeert, als geïllustreerd lintjesman? Maar de schalk weet het wel beter: - hij geeft ons de Engelsche oudheidkundigen getrouw terug. O wee, als de geleerde heeren dat reisjournaal eens onder de oogen krijgen; en toch betreuren wij dien armen, natten, geplaagden reiziger, en al kunnen wij ook zoo heel veel belang niet stellen in dien omineusen koffer, die hier eigenlijk de stomme held is, en wat al te dikwerf wordt geëxtendeerd - wij zullen ons wel wachten, om den baas van het spel, dat is: den redacteur, tevens onzen vaderlandschen dichter, hard te vallen, en als ge u verstout, Caroline, om dat journaaltje minder aardig en pleizierig te vinden, zullen wij u bij den rijks-advocaat aanklagen.

Nu eene Eva van Lennep, die ons beschrijft het *uitreiken eener vlag bij het vertrek der haringbuizen van Enkhuizen*. Wel geschreven, goed beschreven, naar de natuur ook te Enkhuizen afgeschreven. Uwe zuster, Caroline, weet de pen te hanteren, zoo als haar held Harder, de vlag. Dat Noord-Hollandsche genre-tafereeltje zult ge nog wel eens lezen; ik wenschte dat gij het gemaakt hadt.

En nu weêr naar de stad, naar de *oude groote Vischmarkt te Amsterdam*. In den heer Scheltema is de geest van Wagenaar gevaren. 't Is nu buiten allen twijfel, maar een Wagenaar der negentiende eeuw, die ons niet vervolgt en martelt met afschrikkende acten, maar met korte naauwkeurige plaatsbeschrijving. Voor de Amsterdammers, die, wegens het smakelijk zeebanket, groote sympathie voor alle vischmarkten hebben, is deze bijdrage mede geschikt; meer nog voor de oudheidkundigen, voor wie elke zeer naauwkeurige beschrijving van het eens zoo wereldberoemd ‘Amstelredamme’ gansch niet onverschillig is. Gij zult zien, Caroline, dat men zelfs een vischmarkt op het papier smakelijk kan maken.

Weder eene zuster - en wel de prima donna, Jufvr. Toussaint, ons beschrijvende de *Haarlemsche Arria*. Zekerlijk, ik mag 't niet voor u verzwijgen, is er eigenlijk niet de meeste geschiedkundige overeenkomst tusschen Mevrouw Paetus, geb. Arria, die zichzelve doorsteekt, ten gerieve voor en tot voorbeeld van haren man, en Mevrouw Kies; maar beide waren verbazend cordate dames, daar gij wel een voorbeeld aan mogt nemen. Zeer aanschouwelijk heeft de vrouw der negentiende eeuw de vrouw der zestiende voorgesteld, met haar gewoon talent. Het korte verhaal staat daar in een fikschen, mannelijken stijl, en als wij de Alkmaarsche schrijfster dus met hare eigene woorden mogen parodiëren, schrijven wij dezen regel af:

Burgemeester Kies was recht gepartuurt. alzoo:

Jac. van Lennep was hier met Mejufvr. Toussaint recht gepartuurt, in zijn proza-Holland!

Nu weêr begonnen, Caroline, vivant de dichters!

Tollens, *Het Vaderland*. Te regt voorop. De oude flinke Nederlandsche toon, een voortreffelijke toast. Leer het van buiten, en velen met u.

V. d. Bergh liet den *Kogel van Wezel* melodisch gonzen. Eene historische hymne aan de Voorzienigheid. Dergelijke uitstekende geschiedkundige vingerwijzing uit den hemel luidt altijd schoon, en v.d. Bergh is daar een prediker, op zijn welgetuigd Muzenpaard.

Génestet maakt *berijmde spreekwoorden*, à la van Zeggelen. Waarlijk heel lief om te lezen; kort en krachtig. Schrijf het maar op muren, op koetsen en op albumblaadjes, en op alle schrijfboeken en leijen, en waar gij kunt:

> Maar geen kist vol ridderstarren
> Maakt van vijf-en-twintig narren
> Ooit *één* knap, verstandig man.

Maar, vraag ik u, heeft de heer poëet Génestet, toen hij deze drie omineuse regels schreef, dan vergeten, dat hij nog in Holland, voor Holland schreef, waar de Haagsche kisten, vol zijnde, nog altijd omgekeerd worden? Zekerlijk, *deze* drie booze regels zijn alles behalve een spreekwoord!

Hofdijk heeft een *Balling* gevonden, niet weinig romantisch. Het einde is aandoenlijk.

Van Lennep's *eik* moest hem, dunkt mij, den dank verwerven van alle vaders en papa's, vooral als ze zoontjes hebben, zoo als de Bull die in zijn *Tegenvoeters* produceerde.

Ten Kates *Kustlichtstoker*, in edelen stijl, elegisch, een lange, treurige, harmonische zucht, te Marken welligt gehoord, en teruggegeven in kostelijke poëzij.

's Konings intogt - van Wijsman - hebben alle menschen, zouden wij schier zeggen, immers *gezien?* Alles jubelt, ten minste in het lied. Wij kunnen het niet beletten, maar vinden de poëtische vlugt wat al te kras, en te vernederend, als er gedrukt staat:

> o, Heb het lief, het Volk dat u behoort?

Caroline! ik meen dat wij evenzoo goed lezen mogen:

> De vorst die aan het volk behoort.

Intusschen is het zoo altijd in de mode, en als gij het zeer wel gemeend koningsvers leest, zult ge nog wel eens denken aan dien drukken dag, aan de toiletten, welligt aan de illuminatie, aan de guirlandes:

> Hier schenkt de Lente frisch gebloemt'!

De Bull's *Meditatie bij een Huizer boer* is - gepenseeld. - 't Is beter om den stevigen kerel *zóó* beschreven te zien, dan om hem langs de straten en wegen tehooren schreeuwen, dan is alle poëzij weg.

Génestet gedenkt nog eens aan den kwakkentijd - *'t Latijnsche school* - een welluidende, poëtische grap - pas op, man, dat ge niet reeds *nu* met den grooten hoop begint te jeremiadiëeren, 't is u nog te vroeg:

> 't Is alles leugen, kunst of kool -

Zing u eerst een paar dozijn jaren heesch en schor, en begin dan op rijm te zuchten en te kermen, nu liefst nog niet; daar zijt ge te jolig voor.

Brester blijft nog altijd op het *ijs*, dat hij en wij met hem maar niet te *koud* worden, hij ga nu ook eens weêr op het land, onder de bloemen, en binde de poëtische schaatsen af. - Wij gelooven dat dit vers, als er drie vierden van de koupletten in eene opene bijt waren gevallen, niet minder aangenaam zoude geweest zijn - welligt beter - die ijsvrijaadje moet eens weêr van de geveegde en bekraste almanakkenbaan af.

Schimmels *Beatrix* is ware, echte poëzij. Moeder en kind hier nevens elkaâr. Ook eene wereldsche, middeleeuwsche mater dolorosa. Zulke gedichten verstaat, gevoelt en waardeert ge; ik weet het, daar legt gij uw fijn bewerkte *souvenir* of *jusqu'ici* bij, Caroline.

Withuys bezingt *Bart* en *Elsje* allerliefst - wie durft ook anders zeggen? - 't Is fatsoenlijke, welluidende boerentaal; hier is waarheid uit het leven; maar het stukje moet goed voorgelezen worden, anders maakt het geen effekt.

Van Zeggelen's *Huisvrienden!* Wij hebben u lief gekregen, een diepe toon van het hart, voor ieder verstaanbaar, ook voor ons, die er geene honden op na houden, maar zulke dieren, vooral zulke gemoedelijke dichters - respecteren.

De Korte Kronijk. - Ja, lieve juffer! dat is u weêr te hoog, te symbolisch, ik zal het u eens komen uitleggen. - Gij moet eerst wat politiek leeren. Gij moet weten dat een schrijver *du jour*, die mede *au jour* gezet is, niet bang is om de ministers te laten

blozen, en verbazend ingewikkeld grappig kan zijn, al geldt het koningen en kiezers; - maar weet ge ook, wat dat beeldje ter regterzijde van Demokriet (die leelijke lagchebek) beduidt, die uit den ledigen buidel mede een ridderkruis schudt? Is het eene glosse op de kist vol dekoraties, die in Engeland zoek was geraakt?

En hiermede Holland, à revoir.

Gij, Caroline, bewaar het boekje maar netjes, en houd in uw boekenkastje wat plaats open voor de volgende Hollanden, en neem het lieve boekje nu maar terug.

II.

Onze Haarlemsche Dame Blanche, in Oostenrijksch militair kostuum, ligt voor de hand. Prinses *Aurora* kampt weder den strijd met uw *Holland* en *Vergeet mij niet*, en gij zult, wat het mobilair betreft (de plaatjes) wel bekennen, dat hier alle lof moet gegeven worden. - Maar dit verwacht men van den Haarlemschen uitgever, die smaak met kunst vereenigt, en er zich bij het einde des jaars, dit hopen wij, niet kwalijk bij bevindt - wat zijne kas betreft. - Wij zullen de hagelwitte priesterlijke Aurora, met haar gouden stool aan, jaarlijks gaarne zien, en al wilden wij het niet, zij zoude toch komen.

Ongebonden deel - proza. - *Luchtspiegelingen, eene historische schets*, door eene bekwame schrijfster - niet en wel bekend - eene biografie van een Zweedsch scheikundige - almede een ongelukskind gedurende de eerste levensstations, om later als gelukskind te herleven. - Vergelijk, omdat we toch in het noorderdeel van Europa zijn - Andersen. Er is in dit stuk een breed leven, de auteur was met haren held ingenomen, en bleef onder de inspiratie voor den almanak historiëel; er ligt iets weldadigs in deze schets. Het opschrift is, zoo als dit meer gaat, zeer ver gezocht, men trachte toch daardoor geen effect te maken, als het, zoo als hier, niet noodig is.

De schoone onbekende van den Mastlandschen ethnograaf (van Koetsveld) zal u, vermoed ik, eene aangename bekende blijven. Gij zult Adèle met alle mogelijke belangstelling volgen in de achterbuurt, en u, Caroline! niet al te zeer ergeren, als ge de feeksen en heksen onder *uw* schoon geslacht, in eene zeker voor u ongekende waarheid aanschouwt, en u bedroeft, hoewel ge altijd wel vooruitziet, dat de schoone, miskende, onbekende er toch weder goed zal afkomen. - Weinige auteurs weten de ontknooping tot op de drie of vier laatste blaadjes uit te stellen. Zij beginnen reeds in den beginne daarmede, en kunnen ons niet laten wachten, zoo ongeduldig zijn ze. Gij zult dit verhaal, waar de kunst van den beschrijver en het gevoel van den menschenvriend hand aan hand gaan, met groot genoegen herlezen.

Vreemd en verwonderlijk zijn 's menschen gangen, denken wij beide, als de heer Kneppelhout ons uitnoodigt om den *Baron von Hagen van Tolhoeve* te volgen, als hij op *zijne reize geen pliezier heeft*. Waarschijnlijk zal deze overgeestige schets van eenen adellijken papa met eenige zeer weinig beduidende dochters en eene zeer alledaagsche verliefde pupil aan menigeen ook *niet* veel pliezier doen. De Leidsche studenten, die op reis zich kapitaal onfatsoenlijk aanstellen, met een verfpot loopen, en den naam van den geplaagden papa overal op schilderen; - de verliefde jonge heer, die tamelijk flaauw en flets op het papier staat, tusschen de jongelui die altijd een *ui* maken; de allerfrappantste nonsens-ontknooping, die geheel in de pen blijft, dat alles moge nu een voortreffelijk nieuw genre heeten, en zeer amusant zijn - wij blijven er bij, de goede smaak der talrijke begunstigers uwer Aurora zal er zich met een herhaald schouderophalen afmaken, en welligt tot het vermoeden komen, dat de heer Kneppelhout in zijn baron von Hagen, die geen pliezier heeft, toch zelf meer plie-

zier heeft gehad, dan de meer solide lezers van het jaarboekje in een en ander pliezier zullen kunnen vinden.

Zoudt gij mej. Toussaint in eene nieuwe Aurora vruchteloos zoeken? Zij is er weder, en voert u eene *beroemde vrouw* te gemoet, en wel de oude vaderlandsche Muze van Schuurmans, of zooals gij zegt, Anna-Maria Schuurmans. Het zoude der geleerde Anna-Maria niet ongevallig zijn, als zij het wist, op die wijze geintroduceerd te worden in de fashionable wereld. Wat deze herinnering aan u herinnert, vraagt ge? Een bezoek van jufvr. Schuurmans, zoo heet ze ook al, bij den burgemeester Koenraad van Beuningen, een gesprek over de godsdienst, over la Badie, zijne leer, toelichting zijner leer en eindelijk eene soort van ‘eereherstelling’ der geleerde en beroemde vrouw, daarom is deze schets keurig bewerkt, wat den vorm betreft, interessant en aanlokkend; maar tevens bedenkelijk, en slechts met de noodige omzigtigheid te lezen en te beamen. Gij ziet mij verwonderd aan, Caroline! wegens dit schijnbaar hard oordeel; maar gij zult toch niet wenschen, dat ik, alleenlijk omdat de naam van onze talentvolle schrijfster aan het hoofd dezer herinnering staat, haar en u, die mijne brutaliteit gansch niet mooi vindt, onvoorwaardelijk toestemme? De leerstellingen van Jean la Badie, hoe sterk ook eens toegejuicht door eene vrij groote menigte onzer landgenooten in Zeeland, Utrecht en Amsterdam, worden waarlijk door het aannemen van de bejaarde Schuurmans, en de poëtische voorstelling van mej. Toussaint geen hair beter of - Christelijker. Men kent meer voorbeelden van mannen en vrouwen, ook uit den *lateren* en *laatsten* tijd, die in het bezit van geleerdheid, kunde en talent, teregt gevierd door tijden landgenooten, tot zeer gevaarlijke en verwerpelijke overdrijving in godsdienstige zaken oversloegen, en eindelijk het spoor geheelenal bijster raakten; want de geleerdheid, de wetenschap is geen veilig schild tegen het aandruischend geweld der dweepzucht, - misschien dat het zoet vergif gemakkelijker in rijk gevulde, en bovenal in poëtische hersenen wordt opgenomen. - Jean la Badie, die als Jezuïet in Frankrijk eene zeer dubbelzinnige rol speelde, wiens geestelijke invloed en hevige welsprekendheid mannen, en *bovenal vrouwen* aan zich verbond, staat voor het oog van den geschiedvorscher in een geheel ander licht, dan gij hem vindt in de *Eukleria* van Schuurmans, of op *deze* weinige bladen in de Aurora. Als wij niet eens geloof slaan aan zekere hoogst ergerlijke gebeurtenis, door Pierre Bayle overgenomen, waar de biechtvader ZEER, ZEER vleeschelijk gezind was, als wij zijnen levensbeschrijving niet eens willen hooren, die ons in dezer voege voorlicht: ‘Maar men wil, dat hij met den geest begonnen zijnde, naderhand, gelijk niet dan te dikwijls gebeurt, met het vleesch eindigde, en dat hij, om het openbaar worden van eenen minnehandel, in welken hij in een vrouwenklooster was ingewikkeld, genoodzaakt werd elders een goed heenkomen te zoeken. Hij verkoos daartoe het Port-royal, doch bleef er niet lang, dewijl de Eenzaamheids-zoekers, welke aldaar woonden, te scherpziende waren om zich te laten misleiden,’ - (*Levensbeschrijving van eenige Nederl. mannen en vrouwen*, 4^{e}. *deel*), - ook dan mogen de contemporains van den dweeper, vooral de Utrechtsche predikers, toch wel eenigzins in deze zaak gehoord worden, de leerstellingen van den ex-Jezuïet, later sektaris, later vlugteling dragen den onmiskenbaren stempel van een overdreven,

zielontzenuwend mysticismus, eene aan de Christelijke kerkgeschiedenis zoo welbekende afsterving der wereld, en dooding des vleesches, waarmede in den regel bij zekere meer bloedrijke gestellen eene zeer bepaalde opwekking van zekere vleeschelijke lusten zeer wel gepaard scheen te kunnen gaan. - Als ik u verzeker, Caroline! dat de vriend van jufvr. Schuurmans alle moeite deed om met de befaamde A. Bourignon in meer overeenstemmende geestelijke aanraking te komen, als ik u een blik mogt doen werpen in een klein boek van J. Borstius, *over het dansen en kussen der Labadisten*, gij zoudet, vermoed ik, spoedig het sieraad van uw geslacht *diep* beklagen, dat zich, in dompigen godsdienstzin, aan eenen voorganger had aangesloten, wiens bedenkelijke, meer dan steil-regtzinnige leer, door den deskundigen beoordeelaar reeds voor lang in hare overdrijving is gekend. Daarom deed het ons leed, dat van deze zijde mejufvrouw Schuurmans door mejufvrouw Toussaint eene ‘eereherstelling’ moest ontvangen in de Aurora. Het kan zijn, dat de bekwame levende schrijfster, òf partijdig voorgelicht, òf ongelukkig geheel vooringenomen met de *Eukleria* van hare wereldberoemde zuster, zich heeft laten misleiden, en uit meewarigheid eene soort van apologie voor haar heeft willen leveren; maar de waarheid, die zich aan geene individuëele opvatting bekreunt, en met de historische fakkel in de handen, op elke dichterlijke voorstelling ook dikwerf even meewarig nederziet, laat zich hare regten niet ontnemen. Het schijnt inderdaad, het kan ook alleenlijk schijn zijn, dat mejufvrouw Toussaint de beklagenswaardige, afgedwaalde Anna Maria Schuurmans, als eene werkelijk verlichte, bekeerde, en met den hemel vereenigde, vrome boetvaardige heeft meenen te ontmoeten bij hare historische studiën. In dat geval zouden velen, die de talenten van mejufvrouw Toussaint hoog schatten, ook haar moeten beklagen, en opregtelijk wenschen, dat zij van het inwendig en levend Christendom, zoo als Jean la Badie dit leerde en verspreidde, en *praktisch* heeft aanbevolen, eene meer juiste kennis verkreeg, en door vergelijking met het eenige levende Woord Gods, dat standpunt van onpartijdige beoordeeling in godsdienstige zaken bereikte, 't welk wij haar en ons allen hartelijk toewenschen. - Caroline! als ge geene vrouw waart, en dus ook op deze besprokene punten zoo ligtelijk te misleiden zijt, ik had hier zooveel niet geschreven over deze herinnering aan eene beroemde vrouw in een jaarboekje. Welligt zult gij er mij later voor danken - en nu weder:

Leve de poëzij!

Aurora's stralenkrans gaat op in Schimmels *Hasselaar;* 't is een klein, maar uitmuntend heldengedicht, opgewassen op Haarlems bodem; want dáár was de dichter in den geest, toen hij nevens Hasselaar tegenover het Spaansche vuur stond. Er is zoo veel aanschouwing, leven, kracht in dit gedicht, dat wij het waarlijk lief krijgen, en niet minder, dan vader Tollens' de *Tevredenheid* een handvol bloemen toewerpen; daar is wel niemand, die niet gereed zoude zijn, om den grijzen zanger de hand te drukken; de fiksche, eenvoudige zanger, die niet jaagt en hijgt en rent en bedelt naar vreemde vormen en taalvormen, die zijn Hollandsch nog zuiver Hollandsch heeft gehouden, zijn reine eenvoudige ziel ons in elk vers teruggeeft. Wat zouden onze jeugdige puik-dichters, als ze niet honderdmaal *meer* genie dan vader Tollens

bezaten, zoo als zij wel weten, 't spreekt van zelfs, veel van hem kunnen leeren!

Als van Zeggelen in de meisjeswereld blikt, en ons een *kind van achttien jaren* voorstelt, zouden we bijna gelooven, dat hijzelf, naar de leer van Pythagoras, met zijne poëtische ziel - een meisje is geweest. Alle meisjes zullen met dit allerkeurigst versje hoog loopen, en al zeggen ze het niet luide, toch denken: ‘'t is waar, 't is beelderig, 't is even lief als stout,’ en gij immers ook, Caroline?

Fiksch gegrepen, heer de Génestet, uw *Heereboer*, zoo als hij is, of ten minste kan zijn. Zoo zoude vader Poot, als hij meer natuurlijk en minder akelig mythologisch gezongen had, u hebben voorgezongen; ja 't is zoo:

> Wij sukklen en wij kugchen hier:
> De poel is ongezond;
> Dat ginds uw jonkheid bloeije en tier',
> Word stevig, bruin en rond.

Wij wenschen die heilbede allen toe, vooral in dezen naren winter.

J.P. Heije meent het zoo goed, als iemand het meenen kan, met het onderwijs, de *Onderwijzers-genootschappen*, en den zang, blijkens zijne zangen, die den edelachtbaren stand der onderwijzers in Noord-Holland zeer vereeren. Bovenal wenschen wij met den voor den zang en de zangerige poëzij werkzamen landgenoot, dat de ‘bouwliên,’ naar onze overzeesche bezittingen zullen gezonden worden, en men in het nog altijd omneveld Indië Europa's vriendelijk licht moge zien, en daar eindelijk door verwarmd worden; want dat wordt tijd.

Wijsmans poëtische beroepsbrief is een regt lief stuk voor jonge predikers, proponenten en aspirant-proponenten - zóó moesten zij zijn, de heilverkondigers - en als ge, Caroline ('t is mogelijk) een dominé tot waardig echtgenoot zult verkrijgen, kom ik u op uwe bruiloft, en later in de pastorij, dit ernstig en weldadig vers voorlezen.

De visscher van Zandvoort moest door den dichter uit 's Hage een nieuw leven ontvangen, hij staat daar in het vers beter dan op het plaatje, waar man en dier niet zoo heel mooi zijn uitgevallen. Echte, gevoelige taal van eenen grijsaard, er ligt echte humaniteit in deze alleenspraak, en als de hond had kunnen antwoorden, het ware diep gevoelde vriendentoon geweest.

Michal, door Dorbeck, een waardig, edel Bijbelsch tafereel, eene schoone Oud-Testamentelijke gravure in moderne lijst, vrome Caroline! Gij legt er ook een souvenirtje bij.

De heer Mr. Engelen geeft aan Mina *Minnedichtjens*, en zingt en biedt aan, en klaagt 20 jaren later, dat het nu - mis is. - Zoo gaat het meer, gelukkig dat de ‘vriendschap,’ bleef. Wij hopen toch dat de heer Engelen het hier beneden zoo kwaad niet heeft, als hij ons, somber gestemd, voorzingt, anders wenschen wij dat het eens beter worde.

Aan den wind, dat is, de wind als orkaan, samoun, of lentezucht, zingt de heer Prins. Een forsch gedicht, waarin het, zooals het behoort, waait, stormt en klatert, maar in treffelijk poëtisch gewaad. Aeolus moge zijnen dichter danken voor deze gave, en blaze hem voortaan alle onheilen van het hoofd.

Vroeg gestorven - en zacht Christelijk gezongen, eer men nog gestorven is, dat is betamelijk; de heer Gewin heeft een vroom, gemoedelijk vers geleverd.

Bresters *uitlegging van een Spaansch spreekwoord*, zullen we voor een aardig modern Catsiaantje houden, een stukje uit de latere Hollandsche binnenvertrek-

ken-school. - Het slot klapt en voldoet.

Als ten Kate een *Zang des Tijds* aanheft, verwachten wij kracht, klagt, toonenmagt, eindelijk eene boetrede, en dan weder licht; maar men kan ook overdrijven. Mogt de rijk begaafde zanger het juiste midden in godsdienst en poëzij weten te bewaren, soms niet te veel toegeven aan eene al te sombere wereld- en menschenbeschouwing, die wel heerlijke verzen, maar niet altijd kalme waarheid bevat.

Het *Amsterdamsche paleis* lokt den dichter de Bull uit, om een breed *Bijschrift* te vervaardigen - ja het is maar al te waar; er is veel gezien, gehoord en waargenomen in dat prachtig gebouw, eens een raadhuis, nu zoo iets of wat een koningslogement. Dit Amsterdamsch gedicht is vurig en waar, een weemoedvolle zucht, waaraan we dikwerf zullen denken, als wij den ouden midden-dam passeren.

Van Lenneps *Zeemansliedtjens*. - Caroline! wij hebben ze ons door neef Barend, tweede stuurman op een Oost-Indiënvaarder, die mij juist bezocht toen ik uw almanakken-pakket ontving, laten voorlezen. - Hij kon er zich niet mede vereenigen: het zijn (zoo sprak hij) patente mooije verzen en rijmen, maar als wij, zeerobben, zoo wat maakten, zoude het anders klinken - te drommel! die landkrabben weten er niet van. Ja, wij zijn hier soms op het dek zoo makkelijk gelegen, 't mogt wat! jongens maat! als de Noordwester uitschiet en de boel naar beneden - valt - (neef Barend gebruikte een *ander* woord) dan ziet het er Spaansch uit; maar de zeeman is ook geen dichter, en ook omgekeerd de dichter geen zeeman. - Wij houden, als landkrabben, deze *liedtjens* voor zeer lief, en niet ieder zal het den heer van Lennep nadoen - al staat hij ook op vasten wal.

Van den Bergh's breed bijschrift bij de *portretten van twee Koningskinderen*, is rijk aan waarheid en warm gevoel. - God lof! dat hier geen huichelende vleitaal wordt gehoord; dat de fiere Muzenman niet stond te buigen, en weder te buigen, en altijd te buigen tegenover de twee prinsen, toch ook slechts knapen, en waar hen toespreekt, met een ernstig, waardig, weemoedig en vaderlandsch gevoel; ja, wij bidden mede, dat de kroon, onder Gods zegen, op *waardige* hoofden van vader op zoon moge afdalen. Wij wenschen met een warm vaderlandsch hart, dat de naamdrager van Maurits hem evenare - in krijgskracht - wel te verstaan, als dit noodig zij; maar *niet* als de half Synodale Maurits van 1618 en 1619, en evenmin als *die* Maurits, wiens naam al te huiveringwekkend met dien van Oldenbarneveld is zamengevlochten. - Gij verstaat ons, wakkere van den Bergh, anders plaats u op het Binnenhof, zie eens omhoog naar dien ouden, Gothischen gevel, daar - en dan eens weêr terug, naar dat kleine, al te wel bekende venster, ter zijde van die lage poort. - Moge uw schoon vers eens waarheid worden! - 't is nu nog slechts - voorspelling - en verdichting.

De boetvaardige bij 't kruis, door Beets, eene aangrijpende, welluidende klagt, waarbij de volstrekte voldoenings-theologie aan het einde, hier zeer gepast, wordt opgenomen, en niet wel kon gemist worden. Het gedicht is zeer schoon.

Hofdijk's *Moedervloek*, is weder positief romantiesch. Maar *lijkgeur* ademt niet uit iemands mond, de lijken geuren niet: het vers en de toren vallen beide zwaar naar beneden.

Wij erkennen in Withuys *Bij het*

woeden der Cholera, onzen bekwamen dichter. Hoe geheel anders bezong Ten Kate den *Engel des verderfs!* Onderwerping, geloof berusting bezielen dit lied, het is echte christelijke poëzij, waaraan alle gezochte overdrijving vreemd blijft; dat doet den bekwamen dichter veel eer aan, en lokke uit ter navolging.

De Bull's *Legende van den Drachenfels* behoudt altijd het waas van jeugdige kracht, een echt plastisch gedicht, waar de ontknooping, door de legende geleverd, voor den dichter uiterst gewenscht is. Welligt is het gedicht in vroegeren vorm meer breed uitgewerkt geweest, nu, meer krachtig in elkaâr gewerkt, heeft het zekerlijk aan innerlijke waarde gewonnen.

Van der Star bevaart alweder de *Zee*, zoo als van den Bergh eens voor hem, en anderen; nieuwe ontdekkingen zijn hier wel niet zeer veel. 't Behoeft ook niet. Nu en dan knelt aan den varensgast het booze en lastige rijm nog een weinig. 't Zal wel beter worden:

> Zie, de zee verheft haar baren,
> met een ziedend schuim *gekuifd*,
> Reeds naar 't zwerk met minder woede,
> dat als van den hemel *schuift*.

Die leelijke golf-kuif; want anders ware *zwerk-geschuif* wel achterwege gebleven. Maar dit neemt niet weg, dat er toch leven en woeling genoeg in dit zeestukje is.

Mr. I. Da Costa besluit uwe Aurora met eene *Portugesche legende*. Don Sebastiaan, die, gesneuveld, toch blijft leven en eens weder zal keeren. - Een welluidend, tamelijk breed gedicht, waar het referein ‘wee, wee!’ een zeer gepast effekt maakt, en de Ballade- of Legendetoon dichterlijk is volgehouden, anders liet het zich niet van den vaardigen Muzenzoon verwachten. De diepe zin der ‘sage’ wordt in de slot-koupletten opgevat, als: ‘aller volken voorgevoel, van Eén, die komen zal,’ ‘de mensch geworden ZOON.’ - De sprong is zeker stout genoeg, van den geheimzinnigen Don Sebastiaan op - den Éénigen Heer en Meester. In hoeverre *deze* koene en onverwachte wending aan den eigenaardigen eisch, aan de eenvoudigheid der Legende voldoet, zullen wij niet beslissen: zekerlijk de heer Da Costa gevoelde, dat het geschiedkundig nevenbeeld van het ‘suffend Portugal,’ door een Christelijken Apologeet moest opgewerkt worden - gereleveerd - geïnsinueerd - gecondensëerd - interessant gemaakt.

Ziedaar, Caroline! eene korte, onvolledige opgave van al wat u de twee sierlijke vijftigers, de bruine en de witte, aanbieden. Gij zult dadelijk bekennen, dat ik mij getrouw hield aan mijn woord, en u met geene uitgerekte, op stelten loopende recensie heb gekweld. Gij weet, dat ik mij met die gouddraad-trekkers-methode niet vereenigen kan. Intusschen, gij hebt mij nog meer gezonden, en als het u naar den zin is, nemen wij later het restant onder handen. Welligt heb ik u reeds te veel opgedischt, eene bonte tooverlantarenverschijning; daarom voor heden genoeg.

Zijt nu eindelijk minzaam gegroet van

Uw vriend,

PHYLAX.

Iets over literatuur voor verschillende volken, zich oplossende in het Nederlandsche.

Nederlandsche Volks-almanak voor 1850, onder Redaktie van A.J. de Bull en H.J. Schimmel. Schiedam, H.A.M. Roelants. 1849.
Groninger Volks-almanak voor 1850. Met platen. Te Groningen bij H.R. Roelfsema.
Geldersche Volks-almanak voor het jaar 1850. Zestiende jaargang. Te Arnhem bij Is. An. Nyhoff. 1850.
Almanak voor Hollandsche Blijgeestigen voor het jaar 1850. Met platen. Nieuwe Serie. Vierde jaargang. Te Schoonhoven, bij S.E. van Nooten.
Almanak voor de jeugd voor 1850 door C. van Schaick. Met platen. Te Amsterdam, bij G.J.A. Beijerinck.

Het zal referent welligt door dezen en genen als een groote zonde worden toegerekend, dat hij al zeer weinig begrip van homogeniteit schijnt te bezitten, door de bijeenvoeging van deze vijf jaarboekjes - een zonde, te grooter nu men den mond onophoudelijk vol heeft van dat woord, al ziet men telken reize de daad schipbreuk lijden bij ministers hier en ministers daar, bij grondwetontwerpers ginds en herzieners van geneeskundige wetten elders, commissies voor hooger en lager onderwijs, bij - de Hemel weet waar al niet meer! En toch is er misschien minder heterogeniteit in deze boekjes dan bij al de genoemde corporaties - of is het niet aller doel het goede en schoone te bevorderen, nuttig en aangenaam te zijn, het volk te onderrigten of de jeugd, beide zoo mogelijk op te voeden en in een en ander de zaden te strooijen van vaderlandsliefde en deugd en waarheid, als ook door een meer geestigen wenk te wijzen op een gebrek, een ondeugd, een dwaasheid als anderszins, en den vinger te leggen op de wond? Maar wij hebben ons niet te regtvaardigen: Een aankondiger heeft zoowel zijn aandeel aan luimen als iedere andere Adamszoon ontvangen, en hoewel zijn kwade luim hem nooit mag verlokken om tegen beter gevoelen aan te prijzen of te laken, of te prijzen alleen naar den thermometer zijner gunst of van zijn belang, een taktiek, zoover wij weten, slechts Boudewijn, *aux mains sâles*, eigen, - toch mag hij evenzeer toegeven aan een opwelling die niet schaadt. Wie dus meenen moge, dat wij hiermede een bok maken, wij verzekeren hem, een ander jaar, Deo volente, als de redactie van den Tijdspiegel soms weder onze meening over enkele jaarboekjes vragen mogt, die afzonderlijk te zullen behandelen, zoo als de in de vorige bladzijden beoordeelde prachtalmanakken.

Wij zouden nu zeer uit de hoogte, *à l'instar* van andere broeders van de scherpe penne, kunnen aanvangen met te zeggen, dat de eenvoudige jaarboekjes ons dikwijls meer genoegen hebben verschaft dan de vergulde en gebondene, maar we behooren nu eenmaal niet tot de zonderlingen of *would-be* ongemeene recensenten, die altijd wat baroks voorop zetten om dus den schijn te hebben van *boven* de menigte te staan: wij verlangen niets liever dan ongekunsteld en waar te wezen, en laten dergelijke amusementen over voor wie er lust in heeft, onwillekeurig denkende aan het Bragiaansche: gidsi viam nescientes.

De drie eerstgenoemde almanakken hebben eene verandering met elkander

gemeen; de eerste verwisselde juist van redactie om een door ons ongewenschten dood te ontgaan. De twee laatsten ontvingen een anderen bezorger wat het uiterlijke betreft, en van de tweede is de verzorger van het uitwendige, tevens de verzamelaar van den inhoud. Alle namen zijn waarborgen voor de goede vervulling hunner taak, en in dat geval geven wij hun gaarne een votum van vertrouwen na de eerste door hen geleverde proeve, waarvan de een meer de andere minder aan bezwaren onderhevig was. Wat den Nederlandschen Volks-Almanak betreft, wij huldigen het denkbeeld der redacteuren, dat het boekje niet één kleur, één richting moet aanduiden, noch strekken voor één stand. Men heeft te lang over dat woord van *volk* gehaspeld en gemeend, daartoe alleen de zoogeheeten mindere klasse te moeten betrekken; men is, bijna hadden wij gezegd zoo onbeschoft geweest, van een dichter, wiens naam onder ons met verdiende eere en achting genoemd wordt, bij de beoordeeling van zijn dichtbundel voor het vaderland, een dichter uit het volk te noemen, in weerwil dat hij tot den fatsoenlijken burgerstand behoort, gelijk meest alle degelijke dichters in ons Vaderland, alleen om eens gelegenheid te hebben, van de hoogte van den Hemelschen berg af, een hatelijkheid neer te smijten op een stand der maatschappij, waarvan men niet scheen te kunnen dulden, dat zij den naam draagt van de kern der natie, dewijl men zich zoo gaarne zou willen diets maken, dat deze schuilt bij de ontzenuwde en verfranschte hoogere kringen; men heeft.... ja wat al niet met dat woord geschermd, hoewel wij het er voor houden, dat onder het Nederlandsche *volk* zoowel de ambachtsman, als de handelaar, de geboren als de geldaristokraat betrokken moeten worden. En uit dat oogpunt beschouwd, heeten wij dan ook dezen almanak dubbel welkom, dewijl hij een verbroederenden geest ademt, 'tgeen zoowel den man, die in de gelegenheid is geweest zich te ontwikkelen, doch die er daarom nog niet in geslaagd is, even als den minder gevormden naar geest, schoon daarom niet minder bedeelden van hart, voldoen zal. Wij hechten dan ook geheel ons zegel aan het plan der redactie in hare voorrede ontwikkeld - alleen zouden we in bedenking geven of eenige statistieke bijdrage wel veel nut zal stichten, omdat het toch wel eens gebleken schijnt te zijn, dat er gegeven werden die verre van deugdelijk waren en dus partijdig: ook zouden we wel eens wenschen te vernemen welke soort zij rangschikt onder die, ‘leidende tot een *onbetwistbaar rezultaat* van algemeen belang.’

Met genoegen hebben wij in den kalender eenige historische opgaven gevonden, op welker voortzetting wij een ander jaar aandringen, en die wij nog wel wat ruimer zouden wenschen. De Drenthsche Volks-Almanak muntte daarin in verloopen dagen uit. Met een kleiner letter als in dat gewestelijk jaarboekje daarvoor pleegt gebezigd te worden, ware er genoegzame ruimte te vinden voor eene uitbreiding in deze, en voor eene verscheidenheid tevens als in het dusgenoemde mengelwerk heerscht, dewijl men nu de geboorte- en sterfdagen van Europaas grootste vernuften op het gebied van het schoone en goede opgeeft. Het proza van den heer J. Honig, Jz., Jr. opent dezen jaargang en wij bekennen het niet zonder genoegen te hebben gelezen. Wat wij den ijverigen schrijver op het gemoed drukken is het kuischen van zijnen stijl; wanneer hij zich daarop toelegt, zullen

zijne verhalen in bevalligheid winnen, en wat men ook moge beweren dat de stof meer is dan de vorm - wij kleven de meening aan dat beide een zijn en in elkander grijpen moeten, wil men een degelijk kunstgeheel leveren. *Oude Henderik* van den ‘boerendominé’ is in een geheel ander *genre*, maar behaagt er niet te minder om en wint het in leerrijkheid - passez moi le mot, mon cher lecteur, - en hoe eenvoudig verhaald weet het u in waarheid te boeijen, iets dat niet altijd bij van Schaick het geval is, dewijl de eene vertelling wel eens op de andere gelijkt ‘wie aus dem Angesichte geschnitten.’

En toch hoezeer staat die vertelling beneden die van de Bull! want het leven en de bedrijven van Jan Adriaansz Leeghwater zijn onder dien vorm voorgedragen, even boeijend als pikant, even schilderachtig als innemend - en geheel in overeenstemming met den tijd, waarin het stuk geschreven is. Op den spoorweg wordt de geschiedenis diens onsterfelijken behandeld door eenige jongelui, die het stoomgemaal bezigtigd hebben, dat den naam draagt van den grooten, degelijken Noordhollander, van wien men hier menige bijzonderheid aantreft, en wiens arbeid menigeen zal doen blozen als hij zijne eigene werkzaamheid vergelijkt met die des mans, welke, zoowel hier te lande als in Duitschland en Frankrijk, de sprekende getuigen van zijn genie heeft achtergelaten - en wiens portret-beschrijving wij hier teruggeven zoo wel om de schets van den man naar het uiterlijke aan onze lezers te laten kennen, als om met het ‘eerbied voor de nagedachtenis van Leeghwater’ ook te vergen een hulde voor den talentvollen schrijver, die hierin, zoowel als in zijn bevallige *Tegenvoeters* in Holland, getoond heeft, even goed den ongebonden als den gebonden stijl tot het voertuig zijner gedachten te kunnen maken.

‘.....een hoog, breed voorhoofd, waarin nadenken een enkelen rimpel gegroefd had, die wèl stond, en waar langs zware haarlokken, op 't midden der kruin gescheiden, afhingen; een helder, groot, sprekend oog; fraai en edel gebogen wenkbraauwen; de neus lang, weinig vooruitstekend, de aangezichtslijn recht; een zware knevel omkrulde de bovenlip van den ernstig gesloten mond; een spitse baard, aan de punt gescheiden, versierde de kin. Wel had de teekenaar, J. de Keijser, zijn taak begrepen; want ook de handen, die uit de mouwen van het deftig burgerlijk wambuis kwamen kijken, waren blijkbaar niet gefingeerd, als gewoonlijk, maar afbeelding; daaruit werd een fraai kontrast geboren met den kop, zich evenwel oplossende in de eenheid: Leeghwater! De kop zou niet misstaan op getabberde schouders - de handen zijn ontwikkeld en gespierd als die van een ambachtsman.... denken en handelen, theorie en praktijk.... eerbied voor de nagedachtenis van Leeghwater!’

Even geestig en los geschreven als waarvan opvatting is de vrijaadje *Duitschland en Holland* van een ongenoemde, een wezenlijk sieraad van 't boekske, terwijl Studiosus in zijn Haarlemsch watermuzijk een aantal behartigenswaardige wenken geeft met betrekking tot de muzijk als opvoedingsmiddel des volks, welke wij gaarne onderschrijven. Ook wij waren er eens getuige van en bekennen dat hij er niet te veel van zegt, wanneer hij dat een feest noemt voor het volk dat is, de rijken en de armen - *allen*. Wij hopen den jeugdigen schrijver nog dikwijls op dat terrein te ontmoeten, en zien gaarne te eeniger tijd zijne geschiedenis van het volksgezang te gemoet,

waarin zeker de naam van Heije een eervolle plaats beslaan zal. En die naam brengt ons van zelven tot het poëtische gedeelte van den Almanak, dat zeker over 't algemeen hoogst lofwaardig is, en waarin de dichtstukjes van Oorbeek, Hofdijk, van der Noordaa en *Geld is de beste vriend* van onzen legenden-dichter tot de minste behooren, hoewel ze de plaats die zij beslaan niet onwaardig zijn. Daarentegen hebben we de andere niet dan met hoogen lof aan te kondigen, als *Guurtjen* van van Lennep, *Kinderen* van Heije, *Het Eeuwige*, naar Tegner door ten Kate, Alberdingk Thijms nieuwer lezing van het oude lied *des Sultans dochter* schoon alles behalve voor onzen tijd; *Jan Braadt*, een verdienstelijke vaderlandsche romance, in welk *genre* we van den Bergh onverholen te huis heeten; *Keur baart angst*, door van Zeggelen, in onze schatting een meesterstukje van naïveteit, voor welks slot wij gaarne geheele dichtbundels zouden geven, en ontegenzeggelijk het beste voortbrengsel zijner Muze, waarmede hij de Jaarboekjes voor 1850 beschonk; *Op een vervelende soirée*, van de Génestet, dat een geestige persiflage van onze avondbezoeken is in een allerbevalligsten vorm voorgedragen, vloeijend en wegslepend als de zang van Tesselscha; *Op Staalduin*, van J.C. Perk, tintelend van waarheids-, vaderlands-, en godsdienstliefde, en ontboezemd in een taal, zoo fiksch en kernachtig als we nog zelden van dezen dichter lazen, en een woord daarenboven dat in deze dagen gebleken is niet te onpas te zijn gesproken. Wij voor ons zeggen hem uit den grond onzer ziele na:

> Wee, o wee 't rampzalig land
> Dat gewetensvrijheid bant! -

En Tollens juweelige *in een zomernacht*, waarin de stilte zoo meesterlijk is uitgedrukt, en de avond als het ware wordt getast, is een nieuw bewijs voor de hem alleen eigene opvatting der natuur, die alleen hij zoo kan wedergeven. Het verheugt ons, dat hij den Nederlandschen Volks-Almanak zoo waardig beschonk maar: zou de volksdichter zich ooit onttrekken waar het een boekske geldt voor de natie, die hem bij het klimmen zijner jaren nog zoo innig, ja inniger toont lief te hebben, dan toen ook hij haar troostte onder den druk der dwingelandij en in hare geestdrift deelde, neen voorging, bij de bevrijding des lands en bij al hare latere lotgevallen? O moge hij het volk nog lang helpen opleiden - al is het dan ook niet politisch - maar waar, maar degelijk, maar godsdienstig, maar haar en hem weldadig. *Het ronde putjen* van Schimmel, een allergelukkigste vertelling van onzen drama-dichter heeten we niet minder welkom: het is een stuk dat hier op zijn regte plaats is, waaraan het thema ten grondslag ligt: wij maaijen hetgeen door ons wordt gezaaid, en *Het kwaad loont zijn meester*. Het is een *genre* waarin we Schimmel nog niet hebben aangetroffen, en dat wij hem raden meer te behandelen: het is plastisch voorgesteld en nu en dan verrukkelijk van uitdrukking; het schildert een boerenmeisje, dat, om een gouden oorijzer te verkrijgen, met water uit een put de melk aanlengde en de klanten van haar baas bestal, en toen zij het toppunt harer wenschen bezat, het in denzelfden put verloor, waaruit zij de middelen ophaalde die hare oneerlijkheid moesten stijven, en waaruit haar de stem toeklonk, toen zij er zich in spiegelde:

> Wat van mij kwam, keert tot mij weêr,
> Nooit dijt gestolen goed.

Konden we over eenige meerdere ruimte

beschikken, we gaven er gaarne een paar proeven uit - maar we wenschten bij onze gunstige aankondiging een punt te zetten na de mededeeling der vier slotcoupletten van Ws. *Jan Salie-optimist*, waarin hij op eene geestige en maar al te ware wijze het ‘adeltrompetten der menschen in Oud-Holland’ hekelt. Na gewaagd te hebben waarom het geschiedt, b.v. omdat we dít en dát zonder eenige beteekenis deden, omdat we in zoo veel zaken den kreeftengang gingen, omdat onze dichters aan 't kweelen uit *liefhebberij* (aannemen, Withuys!) zich gek dichten, geeft de satiricus deze oplossing:

‘Neen, daarom werd de loftrompet
Van Salie niet gestoken.
Smolt hem van geestdrift niet het vet
Of ging zijn bloed aan 't kooken;
Vergat zijn hoofd, door zorg veroud,
De groote pruik te pakken,
Versuld bij 't dansen op zijn goud
Genaaid in linnen zakken,
Die zeker sinds een jaar of tien
Het lieve zon- noch maanlicht zien.

O neen, 't was om het schoone feit
Geboekt in 's Lands historie -
Een blijk van progressiviteit
Een staaltje van 's volks glorie.
Want weet: wat eens, zoo stout, zoo groot,
Der ondeugd zoo tot schade,
Een hooggeplaatste macht besloot,
De macht door Gods genade -
(Och, lieve Heer! vergeef dien blaam
Vergeef het misbruik van Uw naam!)

‘Daar zij in 's menschen maatschappij
Verachting voor de snooden;
Men eer verdienste en deugd; daarbij
Zij haar een loon geboden!’
En, (hoe die macht de deugd bemint!)
Hun die de deugd bedreven,
Werd toen haar kruis, haar eigen lint,
Maar wat verkleurd, gegeven;
En wie dat droeg, werd aangezien
Als edelman, ja meer misschien.

Doch toen men aan 't beloonen ging -
Het allereerst de vrienden -
Zag m' in hoe menig edeling
En dorper 't al verdienden.
Wat deugds hing toen al niet te prijk!
Wat al gekruiste Jannen!
't Liep drok, oud-Holland was te rijk
Te rijk aan groote mannen!....
Toen sprak een oude en schrandre vriend:
Geef hem een kruis die niets verdient.

Juich vrij, juich vrij, Jan-Salie-lief!
Om 't oordeel diens regeerders!

Het kruis en 't lint werd negatief,
Kreeg haters voor vereerders.
O je, o je, de dominees
De koks, de diplomaten,
De hoffoeriers zijn op de sjees,
Van vorst en volk verlaten:
Want thands is 't spreekwoord waar en fijn,
Ontwijk ze die geteekend zijn!

Nog drie woorden. Mijnheer Roelants! geluk met de nieuwe redactie! Mijnheer Mieling! een ander jaar de eer van uw koninklijke steendrukkerij beter opgehouden in dezen Almanak, dan ditmaal is geschied door de plaatjes! Mijnheer de corrector! een anderen keer beter op uw taak gepast; het boekje is te degelijk voor zooveel drukfouten.

De Groningsche Volks-almanak streeft er als vroeger naar om een wezenlijk provinciaal boekje te zijn, en bevat veel wetenswaardigs voor of uit de geschiedenis van het gewest of stad van dezen naam. Wij wenschen niets liever dan de instandhouding van deze en soortgelijke wegwijzers voor historieschrijvers en hen, die zich onledig houden met het verzamelen van oude gebruiken, en stemmen dus in met den wensch van den bekwamen jeugdigen uitgever Roelfsema, die in alle opzigten voor een zeer goed uiterlijk zorg heeft gedragen.

De invoering van het Christendom in de provincie Groningen door Prof. Hofstede de Groot opent de reeks der prozastukken. Het is als alles wat uit de pen van dien geleerde vloeit met warmte geschreven, en waardig sluit zich daaraan het stuk van Dr. E.J. Diest Lorgion aan: *Ludger en Karel de Groote*, het welk een paar aardige bijzonderheden uit die dagen en een karakteristiek voorval bevat van den Apostel van Groningerland, die bij Dokkum in Friesland het levenslicht zag, en van wien Hofstede de Groot zegt, dat ‘als

het ware zijn vrije geest op deze landen heeft gerust, zoodat hier altijd meer vrijheid, meer licht, meer onbekrompenheid heeft geheerscht, dan in de meeste verder omliggende oorden.' Mr. Oudeman geeft een beknopte levensschets van wijlen Mr. H.O. Feith, den zoon van den Zwolschen dichter Rhynvis, en schoon wij diens leven en werken vroeger uitvoerig behandeld zagen in het tijdschrift *Gruno*, is dit stukje hier te regt opgenomen, evenzeer als het portret van den ijverigen geleerde en goeddoenden mensch, wiens werken hem navolgen en wiens naam ook buiten het gewest zijner inwoning met achting wordt uitgesproken. Zijn zoon, die dezelfde initialen voert, beschonk het boekje, even als eertijds de vader er een fiksch medearbeider van was, met een bijdrage over *de hoed en de boonen of de voormalige verkiezing der stedelijke regering te Groningen*. Voor de loftrompetters van den *bon vieux temps* is er wel 't een en ander uit te leeren, namelijk dat in die dagen het verkiezen van regeringspersonen ook al aanleiding tot ongeregeldheden gaf, en dat de menschen van toen en nu elkander op een hair gelijken door - hunne hartstogten. Zijne andere bijdrage *drie gedichten betrekkelijk het oproer der gilden te Groningen in het jaar* 1662 is mede zeer gepast, al zijn de verzen zelve alleen uit een historisch oogpunt belangrijk - wat de dichterlijke gehalte aangaat, toch zijn ze goed om, als Huygens zegt, te komen in de keers. Van iemand, die zich niet heeft genoemd wordt hier een vervolg gevonden over den Groningschen dichter Lucas Trip. Het eerste gedeelte in 1846 bevatte een levensbericht, het hier voorkomende behelst een overzigt van de werken diens mans, die door den ongenoemden, maar daarom zich toch verradenden, schrijver min of meer de Da Costa van zijn tijd wordt geheeten. Het stuk is fiksch geschreven en verraadt de meesterhand. Tegen een uitdrukking echter protesteren we: namelijk dat Trip evenzeer als Da Costa de dichters van onzen tijd, die van den zijnen overtrof. Van Trip moge 't waar zijn, van Da Costa?.... Wij gelooven dat hier nog al een en ander tegen te zeggen zou wezen. Niemand kan Da Costa meer naar waarde schatten, dan wij - maar naar onze bescheidene meening zijn er nog dichters die hem achter zich laten. Aan dat stuk paalt *een bijdrage tot de kennis van vóór tachtig jaar*, door D^{s} N. van der Tuuk, waaruit al weder vrij wat op te merken valt voor de dweepers met vorige dagen, en waarom wij God danken een kind der negentiende eeuw te zijn. - Naast deze vindt men een *sage uit Schildwolde*, fiks geschreven en eene opwekking bevattende om de in den mond des volks voortlevende gebeurtenissen toch niet prijs te geven aan de vergetelheid, maar ze zooveel in ieders vermogen is op te teekenen, terwijl Dr. G. Acker Stratingh in zijn behartigenswaardig en met kennis geschreven: *iets over de grondgesteldheid bij Woltersum enz*,, een nieuw bewijs levert voor de waarheid van het gezegde: die in den grond graaft, graaft een schat. *Vriendschap* door Elise lazen wij met wezenlijk genoegen, en niet minder Ilpzema Vinckers drie vraagteekens, dat een voertuig schijnt te zijn voor allerhande waarheden, op welker geestige mededeeling hij zich zoo goed verstaat, - maar om welke te vatten men zeker wel wat hooger mag staan dan het Groningsche *volk*, ja wel onder de geletterden mag gerekend worden, waarom wij dit stuk liever hadden zien opgenomen in den *Almanak voor Hollandsche*

Blijgeestigen, waarin het op zijne plaats zou zijn geweest. Bedriegen wij ons in onze eerste meening, dan zouden wij bezwaarlijk den titel??? kunnen regtvaardigen en er door ons een groote? geplaatst moeten achter het stuk - zelf.

De dichtstukjes verheffen zich niet boven het middelmatige. Het beste is dat van Jeronymus *Het zwarte beest*, maar toch een weinig duister nog, schoon te licht, niet te ligt, bevonden door de censors op Batavia voor het *Warnasarie* van 1848, waarin van diezelfde hand het voortreffelijke prozastuk *Het voorregt eener Europesche opvoeding* voorkomt: Mr. Moddermans *opwekking tot weldadigheid in een kouden winter* is welgemeend en de *Feestzang op den* 16^{den} *Januarij* 1849 *bij gelegenheid van het vijftigjarig bestaan der akademie Minerva* door Dr. W. Hecker, zou zeker dien dichter de verdiende tuchtiging van den Hippokreenontzwavelaar niet hebben doen ontgaan, indien het toen bekend geweest ware aan dien barren Quos Ego-man. Hoe veel betere dichters toch heeft hij niet aan de kaak gesteld! Als deze Groningsche beul voor de derde maal de vaderlandsche poëeten mogt schavotteren, vergete hij ook dit vers van Dr. Hecker vooral niet. Het stuk is voor de gelegenheid tamelijk, maar poëzij noemt zeker niemand van smaak de volgende regels, met wier aanhaling we afscheid nemen van dezen Almanak:

Want wie, die uit het grijs voorleden,
Met der verbeelding tooverstaf
De beelden doet te voorschijn treden
Der vaadren, rustende in het graf,
Voelt niet zijn borst van gloed ontsteken
Om onverbasterd, onbezweken
Te denken en te doen als zij?
Wèl ons dan, zoo we hier vergâren
Op dit verheffend feestgetij,
Met één gevoel in hart en âren,
Om 't beeld en 't voorbeeld aan te staren
Van die eerwaardige oudrenrij
En ons verlangen te openbaren,
Hen na te volgen, te evenaren,
Tot heil der burgermaatschappij,
Tot heil van kleinen en van grooten;
Maar van de kleinen 't allermeest,
Wier onbevangen kindergeest
Voor d' eersten indruk is ontsloten
Van reine deugd en strenge tucht;
Een jonge telg wordt licht gebogen,
En 't sap vroegtijdig ingezogen
Belooft een rijken schat van vrucht.
Gezegend dus Minerva's pogen,
Gelukkig driewerf onze stad
Die haar sints vijftig jaar bezat,
Bij 't vele daar zij op mag bogen,
O dat ze haar naar waarde schat, enz.

Zoo min als het dichterlijk gedeelte uitmunt bij den Groninger - evenmin is het hoog te prijzen bij zijn Gelderschen confrater, wanneer men *Ontrouwen straf* een volksverhaal door R.C.H. Römer, ontleend aan Gelderland zelven uitzondert. Soortgelijke bijdragen in poëzij zijn wenschelijk voor een provinciaal jaarboekje - even als dichtstukjes op het gewest zelve, mits ze dan zijn zoo als Drosts *Gelderland* in een vroegeren jaargang, waarmede het hier voorkomende van Yntema zich in geen enkel opzigt laat vergelijken. Een gunstige onderscheiding verdient ook *gebed*

op de Reize door P. naar Rückert gevolgd en niet onleesbaar als zijn *Dennenboompje*. Daarentegen hebben we doorgaans niets dan lof over voor het prozagedeelte, 't geen zich trouwens van een redacteur als Nijhoff liet verwachten, en ook met het oog op den korten tijd, die ter verzameling aanwezig was. Onder de voortreffelijkste rangschikken wij, des verzamelaars *Levensschets van Jan van Nassau-Katzenelnbogen, stadhouder van Gelderland*, en broeder van den onsterfelijken grondlegger onzer vrijheid, met wien hij bewezen heeft goed en rust veil te hebben voor de leer der waarheid en des lichts; *Bijssel* van Haasloop Werner; *De slag bij Woeringen, een tafereel uit de geschiedenis*

van Gelderland met een allerkarakteristiekste afbeelding; *De blaauwe steen* door R.H. Graadt Jonckers, die wijselijk dit terrein schijnt gekozen te hebben voor dat der pseudo-poëzij; *De eerbewijzing in* 1546 *te Nijmegen aan keizer Karel V betoond, en diens eerbiediging van een der privilegiën dier stad*, door P.C.G. Guyot; *Het betooverde kind* door Walraven, een droevige bijdrage tot het bijgeloof der negentiende eeuw, en vooral het boeijende en leerzame verhaaltje: *Die wèl doet, wèl ontmoet* door C. en *het politiek naobers praotje van Meister Maorten Baordman en ziin twee vrinden*, waarin, in meer dan een opzigt, de spijker op den kop wordt geslagen en dat menigen nuttigen wenk bevat voor het volk en voor de regering. Wij verheugen ons dat hij zijne wijze lessen niet heeft onthouden aan zijn vrienden, waaronder wij ons gaarne rangschikken en wenschen hem met den Gelderschen Volks-Almanak een lang leven tot vreugde van alle Gelderschen - en van alle mannen van smaak en degelijkheid. Ook de uitvoering heeft gewonnen, waarom wij met geheel ons hart den Geldersman tot weerziens! toeroepen, daar hij zeker in zijn korf bij zooveel smakelijke en voedende vruchten een andermaal ook geurige bloemen zal aanbrengen. Er was een tijd dat ter Haar tot dit boekje bijdroeg en nog heeft Gelderland dichters als Bennink Janssonius, Engelen en van Dam van Isselt in zijn midden, wie eens een eenvoudig ware levensbeschrijving, na hun verscheiden te beurt moge vallen, als hier Martinet weervaart van de hand van Dercksen.

Een ‘welkom!’ zij den Almanak voor Hollandsche blijgeestigen toegebragt. Voor den vierden keer verschenen onder de huidige redactie verdient hij allezins dien groet. Het proza is bezorgd door de heeren Ising, Donkersloot, Krabbendam en - GM - waarvan den eerste voor zijn los vertelde *Twee schilders*, vol aardige zetten, en den laatste de palm toekomt voor zijn *Catalogus enz.* - - GM - hopen we meer aan te treffen; onze goede satyrici zijn nog verre van zoo talrijk te zijn om diens optreding niet blijde te begroeten. De dichtstukjes zijn zoo als de titel van den Almanak vordert, en men treft er onder aan als *de Lazarethpoëet verliefd*, die aan Braga zaligerdoen denken, 't geen wij geen geringe lofspraak achten. *Student worden, Promoveren* en *Schoonmaken* van den zoon des zangers van *Warschau* zijn allergeestigst, al herinneren ze een weinig van Zeggelen, die met zijn *Zwarigheden van iemand die geen afschaffer is*, en zijn *Wat een oude jonge heer al worden kan*, als geestig dichter de verworven plaats waardig blijft, terwijl Vinkeles door zijn *Ifigenia in Aulis* op zijn ouden dag nog een hem vreemd pad met eere bewandelt, en een *genre* doet opleven, waarover wel de banvloek is uitgesproken door onze wetgevers op den Helikon, maar waarop wij van toepassing maken: tous les genres sont bons hors le genre ennuyeux. *Twee liedjes uit de nalatenschap van een lustig zanger* zijn voortreffelijk in hun soort, zoo als de *stem tot Jan en alle man, die nog wat centen velen kan! - De nieuwe Pierlala* van A.Th. is even geestig en waar als G.P. Roos' *Niets volmaakt* en de vertalingen van S.J. van den Bergh, de Kanter en ten Kate zijn allezins lofwaardig. De uitvoering en plaatjes verdienen geprezen te worden. Wat verlangt men dus meer? Na het mededeelen van eene enkele proeve, n°. 56 uit den catalogus van een museum van merkwaardigheden in 1950, wenschen wij den

Almanak een lang leven toe, om door zijne onschuldige scherts mede te werken aan de bevordering der blijgeestigheid onder ons volk. ‘N°. 56. Een fraai, in krijt gebeeldhouwd stel, van de vijf-en-twintig voornaamste standbeelden, die te zien zijn op een der pleinen van het voormalig 's Gravenhage, thans echter wegens het merkwaardig in aantal toenemen van allerlei *Willems* te paard en te voet, van vleesch en bloed, en van metaal, *de Willemstad aan 't Spui* genoemd. Men neemt de vrijheid, de bezigtigers vooral opmerkzaam te maken op de sprekende uitdrukking van verwondering, die de kunstenaar aan 't gelaat zijner beelden heeft weten te geven.’

De Almanak voor de jeugd onder redactie van D^{s}. van Schaick, die dit jaar hem zonder medewerking schijnt bijeen te hebben gebragt, is een allerliefst geschenk voor de jeugd. Wij hebben in deze een paar neefjes en nichtjes laten beslissen - en deze vonden het een ‘regt prettig’ boekje: voor dergelijke werken houden wij er van de jeugd zelve te laten vonnissen. Nogtans hebben wij een bedenking tegen een versje, 't welk echter de waarde van 't lieve bundeltje niet vermindert. Ten verleden jare vond D^{s}. van Schaick de *Jongensmijmering* van Beets allergeschiktst voor den eersten jaargang. Velen met ons waren van een andere meening, en bedriegen wij ons niet, dan is hem dit ook in een der beoordeelende Tijdschriften aangetoond - nu evenwel geeft hij een soortgelijk versje *Jongensstreken* bij een plaatje, waarop een jongen zich met een spuitje onledig houdt de voorbijgangers nat te maken en te bezeeren. Het versje is even *linksch* als de jongen op de afbeelding; 't bevat geen moraal - het kleine volkje waarvoor dit boekje bestemd is, wordt daardoor opgewekt tot kattekwaad, dat oudere knapen doorgaans plegen, en dit kan het doel van den Dwingelschen leeraar niet zijn geweest. *Goede raad* en *lastige Frans* zijn, volgens onze schatting, de ware rigting, waarin wij den schrijver later meer hopen te hervinden, even als in wat het proza betreft die van het *Zwavelstokkenmeisje*.

En hiermede, mijne heeren de verzamelaars, schrijvers en uitgevers! zij u de gunst van Minerva, de geest van Apollo en de troost van Plutus toegebeden!

Mengelwerk.

De kunstkoopersdochter.

Voor het schoone huis van den koopman H. hielden onophoudelijk vigilantes en schoone equipages stil, ten einde de beminnelijke, galante en niet galante dames en heeren de breede stoep op te laten gaan, waar de opening was, die door den hoogen marmeren verlichten gang naar de feestzaal geleidde.

De eenige dochter des huizes, de jeugdige beminnelijke Marie, vierde haar achttienden verjaardag. Als eene der bevalligheden zweefde zij in haar wit garen kleedje door de bonte rijen van gelukwenschers en benijders; eene donkerroode roos in de zwarte vlecht, een vergeet-mij-niet voor de borst gestoken, maakten daarbij het eenigst sieraad uit, wat zeg ik, - haar eenigst sieraad? vergeet ik dan de schoone slanke gestalte, den blanken hals, de poezele armen, die door de dunne mouwen schemeren, en bovenal dat innemend, vriendelijk, hemelschoon gelaat? Neen, dit vergeet ik niet! maar zij had geen ander hulpmiddel of bijsieraad noodig, om hare schoonheid en bevalligheid te doen uitkomen. Was het wonder, dat zij den trots en den grootsten schat van haar vader, den rijken kunsthandelaar H., uitmaakte? Maar was zij daar ook niet trotsch op, en klopte dat jeugdige hart niet hooger door de bewustheid harer schoonheid en rijkdommen? Hierop durf ik vrij *neen* zeggen, en ik zoude haar niet als zoo beminnelijk hebben voorgesteld wanneer ook haar hart daar niet in deelde, wanneer ook die onschuld zich niet had teruggespiegeld in dat glinsterend bruin oog. De eenige aanmerking, die ik zou kunnen maken, is, dat zij vertroeteld was, en dat er geen wensch tot hiertoe bestaan had, die niet was voorkomen, of dien men niet trachtte te voorkomen. Zij was dus een kind der weelde en des geluks, en daarom werd geen enkele trek van droefenis of lijden op haar lief gelaat bespeurd; haar aanziende, vergat men vaak zijn eigen leed, omdat men zich nog kon spiegelen in een helderen en zuiveren stroom langs Edens hof.

- Mijnheer H., gij moest uwe dochter laten portretteren, zooals zij daar nu aan het gindsche venster staat, en half over de ballustrade leunt, om die kamperfoelie af te plukken, zeide de majoor.

En inderdaad, toen zij het rood damasten gordijn met den eenen arm omvatte, om een weinig vooroverbuigende, en het gelaat lagchende naar de zaal gekeerd, met de andere hand de bloem af te plukken, die zij aan het voor haar staande kleine meisje schonk, dat er haar om gevraagd scheen te hebben, kon men zijne oogen niet van haar afwenden, en allen waren het met den majoor eens, dat Marie geportretteerd moest worden.

- Marie! zeide de heer H., haar tot zich roepende, men wil, dat ik u zal laten portretteren, - gij moogt daartoe zelve den kunstenaar kiezen. Een vlugtig rood bedekte een oogenblik Maries gelaat, en zonder dat zij sprak, rustte haar oog op eenen jonkman van 26 of 27 jaren, wiens oog ook het hare zocht, maar zich weemoedig lagchend van haar wendde.

- Welnu - moet gij zoo lang zoeken, of wilt gij, dat ik de keuze doe? mij dunkt, Louis G. komt *mij* niet onwelkom voor.

- Louis, wilt gij mijn portretteur zijn? vroeg Marie, en de verwarring, waarin haar deze vraag bragt, verhoogde het inkarnaat op hare wangen, terwijl de jonge schilder eenige schreden naderde, en zoo wat van: veel eer, en met genoegen, stamelde. En wanneer wilt gij dat ik een begin make, jufvrouw Marie?

- Reeds morgen ben ik tot uwe dienst, mijnheer Louis! hernam zij, en lachte daarbij eenigzins schalk - dat zal eene ernstige zitting geven, naar ik meen te bemerken.

- Dat zal veel van de omstandigheid afhangen, of gij ernstig dan of - hij wilde zeggen, of gij zoo schalk er uit wilt zien als op dit oogenblik.

- O! neen, ik bid u, geen ernstig gezigt op het paneel, hernam de heer H., die door het druk gepraat der omstanders niet alles duidelijk gehoord had.

- Vrees niet, lieve papa! het zal geen ernstig gezigt, noch stijve houding worden, daar durf ik voor instaan.

Dit was dus afgehandeld; elk vond den inval van den majoor Z. charmant, en de heer H. noodigde allen op een soirée, zoodra de beeldtenis volkomen gelukt was, en dus ten toon kon worden gesteld, om de proef door te staan. De felicitatien waren afgeloopen, en behalve de heer H. en zijne dochter, bevond er zich niemand in de zaal, dan Louis G. de schilder.

- Gij blijft heden het middagmaal bij mij gebruiken, wij kunnen daarna over den prijs handelen.

- Zulks heeft tijd tot de aflevering geschied is, het is mij vóór dien tijd onmogelijk bepaling te maken, gij zijt kunstkenner en kunt het derhalve aan mij overlaten.

- Nu goed, maar ééne bepaling moet ik maken, namelijk, dat gij u mijn bijzijn getroosten moet, gedurende de ochtenden dat mijne dochter voor u zitten moet.

- Dan moet ik er van afzien, zeide de kunstenaar, ik was nimmer gewoon onder opzigt te schilderen; het komt mij voor als vertrouwt gij mij bij uwe jeugdige dochter niet, kom ons bezoeken, naar mijn werk zien, zoo dikwijls gij verkiest; maar werken kan ik niet dan vrij.

En in plaats van verstoord te zijn, bragt dit antwoord juist eene goede stemming voort bij den heer H. - Nu, ik vertrouw op uwe eer, zeide hij, gij behoeft niet voor stoornis te vreezen; de achterkamer die in den tuin uitziet zal met genoegzaam licht voorzien zijn, gij kunt die voor uwe schilderkamer houden.

Marie huppelde intusschen onder de dienstboden rond, hielp opbrengen en eenige stoelen teregt zetten, gaf bevelen en stak eene frissche roos in het hair, dewijl de eerste eenigzins verwelkt was, zonder dat haar een woord van het gehouden gesprek ontgaan was; vervolgens hing zij zich aan den arm haars vaders en trok hem met zich naar de eetkamer voort.

Marie had geene moeder meer; vóór twee jaren was zij gestorven en liet het zestienjarige meisje aan de zorg des vaders over. Er was niets aan hare opvoeding gespaard; zij zong, en speelde piano,

sprak talen, teekende meesterlijk en beoefende de schilderkunst in stilte. Hierin had zij door Louis G. onderrigt ontvangen bij eene harer vriendinnen, wier broeders deze kunst beoefenden. Zij had daarbij een talent aan den dag gelegd, dat somwijlen haren meester verbaasd deed staan; maar aan haren vader verhaalde zij niets; - misschien was zij bevreesd, dat deze bijeenkomsten gestaakt zouden worden, en meer dan zijzelve wist, beminde zij den zachten, schoonen Louis G.; ook hare vriendin nam deel in de lessen, die Louis slechts uit vriendschap aan haar gaf, en weldra waren het Marie's gelukkigste uren geworden, en welligt van Louis ook. Hij was niet wat men schoon en welgemaakt noemt, integendeel bij eene middelmatige gestalte en eenigzins zwakken ligchaamsbouw bezat hij niets, dat bij den eersten opslag indruk kon verwekken; maar men moest hem nader leeren kennen, om weggesleept te worden door die vriendelijke spraak en die doordringend zachte blaauwe oogen en die welgemaakte manieren, die den man van beschaving kenschetsten. Was het dan wonder, als hij zoo dikwijls zijn oog liet spiegelen in dat van Marie, en zij dien glans welgevallig aannam, dat er eene overeenkomst ontstond, die ook de harten naauwer tot elkaâr begon te trekken, en er eene innige liefde begon te ontkiemen, toen wij haar leerden kennen op haar achttiende jaar?

Maar boven verwachting hield de jonge kunstenaar zijn woord getrouw, en hoe dikwijls de vader ook mogt komen, om den vooruitgang te zien van een werk, dat met regt den naam van kunststuk zou verdienen, er was geene aanmerking te maken op den omgang van den kunstenaar en het voorwerp.

Maar wanneer wij hem des avonds op zijne eenvoudige kamer zagen zitten, in gepeins verdiept, en de zachte blaauwe oogen nu schitterend, dan dweepend of weemoedig naar den muur gerigt, waar hem slechts één voorwerp, het afbeeldsel van Maria H., zoozeer bezig hield, dat hij de eenvoudige spijze vaak vergat, en zich eindelijk op het leger wierp, en als hij zich dan hare weelde en rijkdom voor den geest riep en zijne eigene armoede aanschouwde, dan wierp hij zuchtend eenen blik naar buiten, naar den hoogen vonkelenden sterrenhemel en dacht: zoo onmogelijk ik u met mijne handen bereiken kan, is ook mijn geluk voor mij onbereikbaar.

En Marie, - zij zag vrolijk in de toekomst. Als zij in de vriendelijke vensterbank van haar slaapvertrek zat, na aan haren vader den nachtkus gebragt te hebben, onder den geur der bloemen, of daarna op haar wit behangen ledikant, van waar zij ook den sterrenhemel aanschouwen kon, dan dacht zij aan hare moeder, en bad voor haren vader, en voor - Louis.

Zoo was dan eindelijk het tijdstip daar, dat haar portret voor volmaakt gelijkend afgewerkt en onvergelijkelijk schoon uitgevoerd kon worden gehouden.

De jonge kunstenaar was opgewonden en gejaagd, toen hij liet zeggen, dat het portret voltooid was en hij het den heer H. wenschte aan te bieden.

Met onbeschrijfelijk welgevallen beschouwde de heer H. de schoone schilderij. Het was Marie in dezelfde houding, met dezelfde uitdrukking op het gelaat, de kamperfoelie afplukkende, maar nu niet om ze aan het voor haar staande kind te schenken, - voor haar stond, lagchend op haar ziende, de oude heer H., haar vader, en zij stak de bloem in

het knoopsgat van zijn rok. Dat was eene verrassing, die Marie zoowel als haren vader trof en hen nu deden begrijpen, waarom Louis eenige dagen de schilderij, voorgevende nog een en ander te moeten verbeteren, naar zijn atelier had laten halen.

- En nu zult gij mij toch den prijs wel willen zeggen? Gij hebt mijne verwachting verre overtroffen, en moogt dus een goeden eisch doen.

- Laat mij u daar alleen over onderhouden, zeide Louis - en de verlegenheid, waarmede hij dit stamelde, deed welligt Marie naar de waarheid gissen; want zij verwijderde zich snel.

- Belooning wil, noch mag ik het noemen, die ik van u begeer. Het zijn tot nog toe de gelukkigste uren mijns levens geweest, die ik in uw huis gesleten heb; maar welligt hebben ze mijn grootste ongeluk ten gevolge, want ik bemin Marie meer dan mijn leven. Ach dat zij slechts niets bezat en zoo arm ware als ikzelf, dan zoude ik met zulk een angstvalligheid niet voor u staan, maar ik zoude met vurige smeeking en gebeden bij u om hare hand aanhouden.

- Hoe, zeide de heer H., half verschrikt en verbaasd, hebt gij het geluk mijner dochter verwoest, en is dit het loon dat gij van mij begeert?

- O neen, *haar* geluk verwoestte ik niet; nog geen woord van liefde heb ik tot haar gesproken, slechts haren liefdevollen blik heb ik genoten en haar oog aanschouwd, dat niet anders dan wederliefde spreken kon. Hoe zoude ik het geluk verwoesten kunnen van het eenigste volmaakte, dat ik in Gods schepping vond? Daarom kom ik met een vrij geweten tot u, op uwe edelmoedigheid hopende, noem slechts den prijs dien ik betalen kan.

- Haar gelukkig te maken, zoo zij u bemint. Hadt gij haar van liefde gesproken, voor gij bij mij kwaamt, ik had u onverhoord henen gezonden, nu echter laat mij uw standvastigheid eenen diepen blik in uw hart slaan. Gij hebt u sterk getoond bij de vrijheid, die ik u geschonken heb, laat ons Marie roepen.

- Maar zij weet niets van alles wat ik u medegedeeld heb.

- Maar zij vermoedt het, daarvoor durf ik instaan, - en den bedremmelden kunstenaar latende staan, riep hij, het hoofd buiten de kamerdeur stekende, Marie!

Daar kwam Marie. Het purper op de wangen en de nedergeslagen blik getuigden, dat zij wel eenig vermoeden koesterde van hetgeen er was voorgevallen. Louis nam hare hand vast in de zijne, maar hij was niet in staat een woord uit te spreken. Twee groote tranen rolden langs zijne wangen op Maries handen; zij zag het en sloeg een snellen blik op haren vader, en deze zag haar aan bewogen en lagchend als op het schilderstuk. - Gij hebt mijne toestemming, zeide hij, en nu was Marie hare aandoening niet meer meester, zeeg aan Louis' borst en haar vader liet nu de geliefden aan zichzelven over, hij wist dat zij elkander beminden.

De soirée werd acht dagen later met grooten luister gevierd, en te gelijk het engagement van Marie H. en Louis G, tot groote verwondering en stof tot oordeelvellingen van al de aanwezigen, die echter met vriendelijken lach hun geluk en zegen wenschten.

Drie jaren later, toen de jonge vrouw en moeder met twee allerliefste kinderen bij haren echtgenoot aan de theetafel zat, en grootvader zijn oudste kleinkind op

de kniën zette en beschuitjes indoopte, werd hij door zijnen boekhouder uit de kamer geroepen, die er zeer ontsteld uitzag. Er moet wel iets bijzonders zijn voorgevallen, zeide de lieve Marie, zoudt gij, beste Louis! wel eens willen zien? Mijn hart klopt zoo onrustig. Deze voldeed aanstonds aan haar verzoek, doch bleef ook te lang naar haren zin uit. Zij belde de kindermeid, ook aan de voordeur werd met drift gescheld. Zij trad de kamer uit, ten einde zich naar het kantoor te begeven. De voordeur werd juist geopend en de doktor trad binnen.

Door onrust gedreven snelde Marie het kantoor binnen. Haar vader lag in flaauwte, Louis en de boekhouder wendden alle pogingen aan om hem tot zichzelven te brengen. Marie gaf een luiden gil - Louis! ach, zeg mij, wat is er gebeurd? - Maar ook Louis was niet in staat haar te antwoorden, hij zag ontsteld zijne gade aan; - de doktor onderzocht den ouden heer, en schreef eene sterke lating voor, zoodra de flaauwte was opgehouden.

Thans werd Marie langzaam en voorzigtig de reden ontdekt, het handelshuis, waar de geheele bezitting haars vaders op berustte, was door de onlangs plaats gehad hebbende onlusten in Frankrijk en Duitschland gesprongen, en de rijke H. was daardoor geheel arm geworden.

Meer bedaard, dan iemand der aanwezigen had verwacht, hoorde Marie het ongeluk aan. Dit troostte Louis en ook den ouden H. die weder geheel tot zichzelven was gekomen onuitsprekelijk, en zulks bragt ook de spoedige beterschap haars vaders te weeg.

- Wij zijn immers jong en gezond? mijn Louis is vlijtig, waarom zouden wij dan onder Gods zegen ongelukkig zijn? Wij vermijden alle verkwisting, verkoopen den onnoodigen overvloed, en laten de overtollige dienstboden vertrekken, en gij zult eens zien, hoe tevreden wij met eigen verdiend brood kunnen zijn, en er u, mijn beste vader! die altijd zoo goed en inschikkelijk waart, nog overvloedig van kunnen mededeelen.

En zij weende daarbij niet, maar zocht opgeruimd te schijnen, en legde zooveel beleid, liefde en vlijt aan den dag, dat Louis meende haar nog nimmer zoo bemind te hebben. Een half jaar later had men het schoone groote gebouw met eene kleine maar vrolijke woning verwisseld, alle loopende schulden afgedaan, en nog een som overgehouden, om in geval van nood te kunnen gebruiken. Maar spoedig moest dit tot een droevig einde gebruikt worden. De oude heer H. had den schok niet kunnen weêrstaan, en toen de winter voorbij was, beleefde hij den eersten zang des nachtegaals niet meer.

Een geruime tijd van den zomer verliep, eer Marie haar gewone opgeruimdheid terug ontvangen had. De innige liefde haars echtgenoots, die alles scheen ten offer te willen brengen om haar gelukkig te maken, de lieftalligheid harer kinderen wischten de tranen eindelijk af, en deden haar de herfstzon weêr vriendelijk begroeten.

Louis werkte onophoudelijk en onvermoeid door, en tot nog toe konden zij niet zeggen, dat het hun aan iets ontbroken had; maar de naderende winter met zijne vele behoeften stond voor de deur, en de schilder merkte, niet zonder grond, dat de veelvuldige onlusten ook op het penseel invloed hadden en er zooveel bestellingen niet meer gedaan werden. O! dat het Marie, de in weelde opgevoede, eens zoo vertroetelde dochter, de aangebeden gade en moeder, aan iets zou

moeten ontbreken, waar zij behoefte aan gevoelde, dat denkbeeld kostte Louis menigen stillen traan, en alleen, wanneer hij Marie's frissche wangen, haar onbewolkt voorhoofd en vriendelijken lach aanschouwde, vergat hij den angst des harten, - want dan zag hij haar ten minste nog gelukkig.

De naam van Louis G. was echter niet onbekend, - neen, beroemd geworden, meer dan hijzelf wist, hoewel menig kunstminnaar zijn atelier kwam bezoeken; hij was aan een nieuw stuk begonnen, den Heiland voorstellende terwijl Hij omringd door zijne discipelen de kinderkens zegent. Vermoeid bij het vallen van den avond zat hij zijn hoofd ondersteunende, terwijl de herfstzon het heerlijk aangevangen schilderstuk bescheen. Hij had intusschen niet bemerkt, dat er een vreemdeling achter hem stond, die opgetogen scheen over het waarlijk verheven kunststuk. Door eenige beweging des vreemdelings ontwaakte de schilder en stond op.

- Uw naam als kunstenaar voert mij tot u, om van uw beroemd penseel de portretten van mij en mijne gade te erlangen; ook wensch ik als eene proeve uwer kunst, indien het ten minste niet een ander toe behoort, dit stuk dat gij thans onder handen hebt, te bezitten. Gij hebt slechts den prijs te bepalen.

- Wanneer ik het naar uw genoegen heb afgewerkt, moet het acht duizend gulden kosten, en hij dacht te gelijk aan den zorgeloozen winter en zomer, die volgen konden.

Acht duizend gulden - herhaalde de vreemdeling - en hoe lang duurt het, eer alles voltooid is? Ik moet dit juist weten, of ik behoef uw kunststuk niet, noch uwe portretten, daar ik mij in deze plaats slechts kort kan ophouden.

- Heden over acht dagen zal het stuk gereed zijn, dan kunt gij over mij beschikken omtrent uwe portretten.

- Dan zult gij mij weder zien, antwoordde de vreemdeling, ik verlaat intusschen deze stad om mijne echtgenoote herwaarts te brengen.

De zevende dag was aangebroken, en ondanks de ongeloofelijkste vlijt en inspanning, was het Louis nog niet gelukt het volkomen af te werken; maar het moest ook volmaakt schoon en dus een kunststuk waardig geschat worden; daarom moest er naar zijn eigen oordeel ook geen enkele misstreep in bestaan, of aanmerking op kunnen gemaakt worden. Hij, de verheven Meester stond daar, de kinderkens tot zich roepende, al de majesteit en goddelijke zachtmoedigheid, de liefderijkste welwillendheid en het heilig welgevallen op het zien der onschuld, als die van het nieuwe paradijs, lag op zijn gelaat uitgedrukt, en het verheven goddelijke oog sleepte de ziel ongelooflijk verre van de aarde weg.

En al die kinderkopjes, ontbloot onder den blaauwen Palestijnschen hemel, geleken engeltjes, geschapen om de zaligheid zijner verschijning te gevoelen en deelachtig te worden, en die moeders met de hoop op het gelaat, dat die zegen hen tot grootheid zoude voeren en welligt tot magt en aanzien brengen, daar zij Hem nog niet kenden en niet wisten waarom Hij gezonden was, en de verwondering zijner Apostelen, die de zaligheid des hemels niet vermogten te begrijpen, omdat men aan die kinderkens gelijk moest zijn. - O, wie vermag het te beschrijven, hetgeen juist *die* kunst zoo schoon weet uit te drukken, op de ziel, die niet ongevoelig is - en toch was er

eene uitdrukking in, die niet instemde met des kunstenaars verheven denkbeeld en ontwerp. Het is het gelaat van het kind, dat het naaste bij den Heiland staat; dat was niet zoo als hij begeerde, niet die onschuld des harten, welke hij uit die oogjes wilde doen spreken en als de onschuld in den hemel moest zijn voorgesteld. Dat pijnigde hem, dan was het niet schoon, dan te onnatuurlijk verheven, dan niet kinderlijk genoeg, en reeds meer dan tien keeren had hij het veranderd en eindelijk geheel uitgeveegd.

Half moedeloos wierp hij het penseel van zich, het was reeds middag geworden, en het hoofd met de hand ondersteunende bleef hij treurig en peinzend zitten. Zoo hij niet slaagde, zoo zijn rustelooze arbeid onbeloond, neen - onbeantwoord bleef - en de gedachten aan Marie, zijne engelachtige, aangebeden Marie, deden hem onwetend de tranen over de wangen vallen.

En Marie? zij zat in hare kleine, maar toch sierlijke, nette woonkamer, haar jongste kind in slaap te wiegen, terwijl door de blanke vingeren de naald gleed, waar zij met innig welgevallen de kleedjes harer kinderen mede opknapte.

Thans sliep haar lieveling; zij drukte zachtkens een kus op de purperroode lipjes, en bewonderde de heerlijke onschuld, die op dat wezen verspreid lag. Zoo moet hem mijn Louis zien, dacht zij, ach, den geheelen dag zag ik hem slechts even: mijn beste! gij zult uwe gezondheid benadeelen bij zooveel inspanning. Zij wierp het naaiwerk weg, stond op en snelde naar zijn atelier. Voorzigtig opende zij de deur. Daar zat hij naar buiten te staren, terwijl de tranen over de wangen gleden.

Zij zeide niet: wat deert u? maar zij sloeg haren arm om hem, drukte hem innig aan hare borst en wischte half verwijtend zijne tranen af, er kussen voor in de plaats drukkende.

Gij spant u te veel in, mijn beste! in zoo vele dagen naauwelijks den voet in Gods vrije natuur te zetten zijt gij niet gewoon, en is allernadeeligst voor uw gestel; zie hoe vriendelijk de zon schijnt, hoe heerlijk Gods oog ons en uwen arbeid bestraalt, ga, en doe eene lange verfrisschende wandeling, gij zult als vernieuwd terugkeeren.

- En u, die evenveel behoefte daaraan hebt, alleen hier achterlaten! dan heb ik toch geen genoegen.

- Ik heb volstrekt geene behoefte, dan alleen uwe voldoening aan mijnen wensch; want het zal mij goed doen overtuigd te zijn, dat het uw hoofd verhelderen en vrolijker maken zal. En zij zette hem den hoed op de lokken, sloeg hem den mantel om en drong hem lagchend de deur uit. Nu kunt gij zeggen door uwe vrouw de deur te zijn uitgedreven, zeide zij; hij drukte haar aan zijne borst en dacht: welligt zullen mij andere denkbeelden bezielen.

Ik moet toch zien waarmede hij bezig is, zoo lang heb ik zijn werk niet komen bezigtigen; zoude hem dit ook zoo moedeloos gemaakt hebben? Zij plaatste zich voor den ezel, sloeg vol bewondering de handen in een, staarde verrukt op het verheven kunststuk, trotsch op den arbeid haars echtgenoots. Nog één kinderkopje liefelijk en schoon, zacht en verheven, schijnt het heerlijk werk te moeten voltooijen! hoe lang vatte mijne hand het penseel niet. O! daar moest mijn kleine Louis in uitgedrukt worden, als een der van den Verlosser gezegenden. Met dit denkbeeld bezield, opgewonden door aanschou-

wen, weggesleept door kunstgevoel nam ze als in gedachten het penseel en schilderde trek voor trek haren lieveling op het paneel, en zijne hemelblaauwe oogen zagen tot den Alzegenaar op, en zijne lipjes half geopend schenen de woorden om heil te smeeken die de achter hem staande moeder het influisterde. Langen tijd was er mede verloopen, langer dan zij vermoeden kon, maar in hare geestdrift had zij ongelooflijk snel gewerkt en slechts eenige lokjes ontbraken er aan het hemelschoone kind - het portret haars lievelings. - - - Stil! daar hoorde zij den sleutel steken in de voordeur, en eer deze nog kon geopend worden, was zij reeds haar woonvertrek ingeslopen.

Inderdaad vond Louis zich verkwikt door de herfstlucht. Thans moest hij op nieuw beproeven of zijn arbeid wel gelukken zou, hij wierp hoed en mantel af en plaatste zich voor den ezel. De stralen der ondergaande zon beschenen het werk. Maar hoe! wie is er aan mijnen arbeid geweest? wie is hier binnengedrongen? heeft Marie iemand binnengezonden? zou zij de reden van mijn angst en vrees ontdekt hebben, dan is het mijn werk niet meer; want voorwaar de hand was kunstig en de gedachte grootsch die zulk een werk te voorschijn tooverde! een der beste partijen van het geheele schilderstuk! Doch hij sprong eensklaps op, - dat is mijn kleine Louis! zoude het mogelijk kunnen zijn! - hij rukte de deur open en trad de woonkamer binnen, maar niet met den gewonen zachten liefderijken oogopslag, maar driftig, half verstoord zei de hij: wien hebt gij in mijn atelier gebragt? dat meesterstuk heeft wel het geheel volmaakt; maar het is nu mijn arbeid niet meer, en morgen moet het afgeleverd worden.

- Maries oog glinsterde, zij stond op, ging voor haren echtgenoot staan, en zijne hand in de hare klemmende vroeg zij met een lief vrolijk lachje: zijn dan deze twee handen niet *één*, mijn Louis! vergeef het mij zoo ik die plaats bedorven heb.

- En gij zijt dan de schepster, dan heeft God zijnen engel in u tot mij gezonden, en heeft den zegen op mijnen arbeid gebragt, riep de verrukte kunstenaar uit, sloeg de oogen dankend naar boven, en sloot Marie vast in zijne armen. Toen nam hij de beide kinderen op zijne kniën, en nu eerst verhaalde hij alles wat wij weten.

Wij zouden hier kunnen eindigen; maar indien dit klein verhaal mijnen lezers eenig belang heeft ingeboezemd, dan zullen zij ook gaarne wenschen te weten hoe het is afgeloopen.

De achtduizend gulden werden door den rijken vreemdeling uitbetaald, de portretten welgelijkend en schoon afgewerkt. Louis G's roem was gevestigd, en twee maanden later kon het huis van den kassier haars vaders een gedeelte der gelden teruggeven.

Wie uwer doet nu nog de vraag, of Louis G. en Marie H. niet gelukkig en onbezorgd leven en gerust de toekomst tegengaan. Marie maakte kort daarop een paar zeer gelijkende afbeeldsels van hare twee zonen, waarboven het hare geplaatst werd, en Louis verheugde zich kort daarop in eene dochter, de moeder sprekend gelijkende.

SUZANNA MARIA B....

De geschiedenis eener laars.

(Naar het Fransch.)

Sir Edmond G... was door het koninklijk Londensch genootschap naar de Oasis van Djézyrêth-el-Zpher gezonden om daar een staaltje te zoeken van een *Curacus Splendidus*, een bijzonder soort van vogel. Terwijl hij den Nijl opvoer, voorbij de bruine Philoë-rotsen, zette hij zijn lorgnet in het regter oog om de grillige vormen der granietmassaas te beter te kunnen opnemen, en plotseling ontdekte hij een klein uitwas, waaraan de natuur volmaakt den vorm eener laars gegeven had. Sir Edmond keek eenigen tijd in de rondte om de wederga te vinden, maar, dacht hij, de natuur houdt er zich niet meê op hare grillen juist altijd in de symmetrie te brengen, zij houwt één laars uit in de rotsen en trekt er dan hare handen van af; de natuur is geen schoen- en laarzenmaker van het *Strand*.

En Sir Edmond teekende de eene laars na en zond de teekening met eenige anderen netjes ingepakt naar Londen. Korten tijd daarna verscheen er in de *New-London*, eene rubriek, getiteld: *Gezigten der Philoë-rotsen*, en bestaande uit de afbeeldingen van eenige rietsoorten, van een vijgenplant, van drie palmboomen en van een bruin granietblokje in den vorm eener laars, behoorlijk van zool en hak voorzien.

Eenige maanden waren sedert verloopen, toen de heer Daringle, een ander geleerde van het koninklijk Londensch genootschap, die naar Meroë was gezonden om er den groenen kever te ontdekken, waarvan gesproken wordt door Herodotus, die uitvinder van Meroë, van de Gymnosophisten, van de groene kevers en van vele andere dingen meer, - toen de heer Daringle, zeg ik, in een der voornaamste koffijhuizen van Kaïro de *New-London* doorbladerde. Hij werd getroffen door de teekeningen van Sir Edmond. Die laars vooral, wier schaft zoo melancholisch uitkwam tegen het woeste landschap op den achtergrond, verteederde hem.

- Neen, riep hij uit, niets is der natuur onmogelijk! En waarom ook zou zij, die Italie den vorm gaf eener laars, datzelfde talent niet op kleiner schaal kunnen toepassen op een granietblok? De natuur toch heeft schalke invallen.

Zoo sprak de heer Daringle en vervolgens maakte hij zich op en vertrok naar Meroë: hij vond er een grijzen kever, dien hij groen verfde om Herodotus geen vliegen af te vangen, en toen voortreizende naar den kant van Philoë, liet hij zich aan wal zetten om van nabij de laars in oogenschouw te nemen, die Sir Edmond uit de verte had nageschilderd. Maar stel u de verwondering van den geleerden reiziger voor! Die laars had, van nabij gezien, niets gemeens met de andere grillige vormen, hier en daar gebeeldhouwd door de natuur. Het was eene waarachtige, natuurlijke laars met pikdraad in de naden en spijkers in de hak, die slechts scheen te wachten naar een menschenvoet.

Het was een vreesselijk gezigt, die ontpaarde laars, aan de oevers van den Nijl, te midden eener woestenij! Sedert het spoor, dat Robinson Crusoë op zijn eiland in het zand ontdekte, had niets zoo

wonderbaarlijks het oog eens reizigers getroffen.

De heer Daringle nam de laars met ijzing op en las op het binnenste leder deze woorden, die in het rond stonden gegrift:

Mabb, bottier, passage des Panoramas, à Paris.

De heer Daringle is een ernstig man, en hij dacht er dus lang over na, eer hij er toe kwam om te lagchen over de teekening van zijn kollega Edmond; toen hij echter den mond tot een glimlach begon te plooijen, ontdekte hij tusschen het riet, dat op den oever groeide, den kop eens krokodils, die zijn middagslaapje deed in de zon. Men weet dat deze baai van den Nijl de slaapkamer is van die halfslachtige monsters. Die ontdekking vernietigde den voorgenomen glimlach, die het strakke gelaat van den geleerde tegen den avond had moeten ophelderen.

- O, riep hij uit, thans begrijp ik alles! Een mijner kollegaas is hier in het belang der wetenschap langs getrokken, hij heeft zich gebaad in den stroom en is opgegeten geworden door een krokodil. Eene enkele laars slechts heeft dit onheil overleefd.

Na dezen onwillekeurigen uitroep geslaakt te hebben, stelde de heer Daringle zich de volgende vraag ter oplossing voor: waarom heeft de opgegeten geleerde slechts ééne laars overgelaten in de woestijn?

Nu kan er op den ganschen aardbol geen problema bestaan, dat men niet met een uur nadenkens weet op te lossen, wanneer men lid is van het koninklijk Londensch genootschap.

- O! ik begrijp het! hervatte de heer Daringle en hij sloeg zich voor het voorhoofd: de krokodil heeft, toen hij den geleerden reiziger had verslonden, een soort van dessert voor zijn feestmaal gezocht in de kleederen van zijn slagtoffer. Het monster heeft al de deelen van het kostuum naar binnen geschrokt, dat ligt zoo in de zeden van den krokodil: nooit heeft er een een reiziger, dien hij tusschen de tanden had, ontkleed om hem *au naturel* te orberen, zonder toebereiding van kleederen. Hun verscheurende honger maakt hun het fijne laken of het buskin even smakelijk als het vleesch. Evenwel, ging de heer Daringle in zijn alleenspraak voort, evenwel schijnt het te blijken dat de krokodil een zekeren afkeer heeft van de laarzen der reizigers, en dat hij dus, na er eene in een oogenblik van verstrooijng te hebben ingeslikt, de andere op zijn bord laat liggen, even als een lekkerbek, die verleid werd door het bedriegelijk voorkomen van een onbekend geregt.

Zoo redeneerde Daringle; vervolgens boekte hij deze bijzonderheid uit de zeden van den krokodil op zijn album, en bestemde zijn artikel voor het supplement van Saavers Natuurlijke Historie.

Nu hernam de menschelijkheid hare regten: de heer Daringle deelde een rijke fooi uit aan vier fellahs van Djézyrêth-el-Zpher en deed hen een klein monument oprigten op dezelfde plek waar een geleerd reiziger geheel en al, op ééne laars na, was verslonden geworden. Het opschrift was kort, doch treffend: *Aan de schim eens reizigers die bij de Philoë-rotsen het slagtoffer werd van zijne liefde voor de wetenschap*.

Altijd zullen er schimmen wezen, schimmen sterven nooit!

Daringle stortte eenige tranen op het lijkgesteente; vervolgens teekende hij het uit en zond het met de Indische pakketboot aan de redactie van de *New-London*.

- En thans, sprak hij tot zichzelven, thans heb ik nog een pligt te vervullen,

ik moet de familie opzoeken van dien armen geleerde, die voor Philoë omkwam.

En hij pakte de laars zorgvuldig in zijn koffer, met het denkbeeld om die bij gelegenheid als herkenningsteeken te gebruiken.

Inmiddels maakte de op hout gegraveerde teekening van het monument een grooten opgang in Londen. Een verdienstelijk schilder, de heer John Lewing, vervaardigde zelfs naar aanleiding van die teekening eene schilderij, die nog in hetzelfde jaar op de nationale galerij van Charing-Cross werd ten toon gesteld. Op het doek ziet men den geleerden door een krokodil verslonden reiziger, naast zijne treurende laarzen. Het landschap is schoon van teekening en kleur.

Het slagtoffer der wetenschap raakte in het *West-End* zeer in de mode, ten gevolge der teekening, der schilderij en der biographische verhandeling, uitgesproken in *Travel's meeting*. Aan die verhandeling ontbrak alleen de naam des reizigers, doch de ontwikkeling der smarten, uitgestaan door den een of anderen rampzaligen geleerde, die door een monster gretig werd verslonden, kan niet missen allerbelangwekkendst te zijn.

De geheele geschiedenis, die oneindig meer onderhoudend was dan de geschiedenis van Italië door Botta, of welke andere geschiedenis het ook wezen moge, werd overal verspreid. Een afgevaardigde, de heer Parket, die er niet in het minst aan twijfelde of ieder reiziger, hetzij dan dood of levend, was een Engelschman, deed in het gemeente-huis het voorstel om een pensioen of jaarrente van 260 pond aan de weduwe van den ongelukkigen natuuronderzoeker toe te leggen.

Er kwamen twintig weduwen op, wier mannen allen voor Philoë door krokodillen waren verslonden.

Intusschen kwam ook de heer Daringle in Londen en ondersteunde eene bevallige weduwe met al het gezag van zijn naam. Deze weduwe verkreeg het pensioen en de heer Daringle trouwde haar, bij wijze van schadeloosstelling voor zijne reizen. Iedereen spekuleert heden ten dage.

Na voltrekking van het huwelijk, verlieten mijnheer en mevrouw Daringle Londen, even als alle Engelschen dit doen, die tot de jaren des onderscheids gekomen zijn. Zij kwamen te Parijs, en daar door de *passage des Panoramas* gaande, las mijnheer op een uithangbord de woorden: *Mabb, bottier*.

't Huis gekomen nam hij de laars en snelde naar den heer Mabb.

- Kunt ge mij ook bij geval zeggen, vroeg hij, wie de man is, die deze laars bij u heeft gekocht?

Mabb schudde het hoofd en zette een gezigt op als een laarzenmaker, die te veel voeten schoeit, om zich gelaatstrekken te kunnen herinneren. Evenwel nam hij de laars in handen, en de laag Egyptische slijk van de zool afkrabbende, las hij dit adres in kleine Duitsche letters door hemzelven geschreven: ‘Mijnheer Savinien Aubertin, straat Montmartre, N°. 81.’

Daringle had als Engelschman zijn schuld betaald aan den spekulatiegeest, door het pensioen der valsche weduwe te huwen; maar nogtans was hij een man van eer en wilde hij zijn eerste edelmoedig voornemen niet laten varen.

Met statigen tred stapte hij naar de familie van den afgestorvene, straat Montmartre, N°. 81, en vroeg den portier naar mijnheer Aubertin:

- Wien meent u? sprak de portier, er zijn tien Aubertins in de familie.
- En wonen die allen hier?
- Allen,.... uitgezonderd....
- Ik begrijp het, hernam Daringle en

hij plengde een krokodillentraan, uitgezonderd de ongelukkige Savinien....

- Wat blief? viel de portier hem in de rede, is mijnheer Savinien ongelukkig?

- O, neen, op dit oogenblik niet, thans geniet hij zonder twijfel een zaliger leven.

- Dat geloof ik waarachtig wel, zei de portier, hij is verleden week pas getrouwd.

- Mijnheer Savinien getrouwd! riep Daringle uit.

- Ja, mijnheer Savinien! Verwondert u dat zoo? Men moet toch eindelijk aan een eind komen. Verleden jaar heeft hij gansch Egypte doorreisd om er eene suikerraffinaderij op te zetten, maar dat lukte niet, en toen is hij weêr 't huis gekomen, en nu is hij getrouwd.

- Maar dan kan zijne vrouw geen weduwe zijn? hernam Daringle snikkend van aandoening.

- Daar komt mijnheer Savinien zelf binnen. Kijk, dat jonge mensch, dat daar de plaats overgaat; maak nu uwe zaak met hemzelven uit.

Daringle liep naar het jonge mensch toe:

- Mijnheer, een enkel woord! Vergeef mij indien ik u een oogenblik ophoud... Kent gij dit voorwerp?

En hij haalde de laars te voorschijn.

Het jonge mensch borst uit in een schaterend gelach:

- O, mijnheer! zeide hij eindelijk, terwijl hij Daringle de hand reikte, ik dank je voor de verrassing, die je me bezorgd hebt, ze is goed, hoor! Die laars dacht ik wel nooit weêrom te zien; ik heb haar aan de boorden van den Nijl gelaten, even als Alexander de Groote tien voet diepe holen bij den Indus achterliet, om voedsel te geven aan de gissingen der reizigers. Ik had geen geld genoeg om holen te doen graven, daarom liet ik er een laars achter. Volg mij mijnheer, dan zal ik u de wedergade toonen, die ik in mijn kabinet van zeldzaamheden bewaard heb.

- Daringle volgde Savinien, en zag werkelijk de andere laars, staande onder een stolp; zij geleken elkander als twee druppels water.

Het is onnoodig de verbazing van Daringle te beschrijven. De ongelukkige geleerde tracht thans zijne maatschappelijke positie te regelen en er een naam aan te geven. Hij heeft toch de weduwe getrouwd van een man, die niet dood is, en nogtans huwde hij haar alleen omdat die man wel dood was!... Iederen avond kan men Daringle op den boulevard ontmoeten en aan zijn peinzend gelaat is het duidelijk te zien, dat hij de oplossing zoekt van zijn huiselijk vraagstuk en dat hij die niet vinden kan. Want de heer Daringle heeft zich te Parijs gevestigd, waar hij op een redelijk goeden voet rondkomt, met het pensioen, dat de Engelsche schatkist geeft aan zijne vrouw, in hare kwaliteit van ontroostbare weduwe eens op Egijptisch grondgebied door een krokodil verslonden echtgenoots.

Een nog ongebruikt onderwerp voor eene kleine komedie.

De gebeurtenissen van het vorige jaar bedierven te Parijs het handwerk dier heeren, welke de Franschen - waarom weet ik niet - *Grecs* noemen, en die wij niet anders weten te betitelen dan ‘valsche spelers van beroep.’ Jaarlijks begeven zich een aantal van die speculanten naar België, om de rijke vreemdelingen te plukken; thans was hun aantal legio, en menigeen hebben zij, waar openbaar hazardspel niet geduld wordt, met het lansquenet de beurs plat gemaakt. Een dezer heeren is te Ostende de held, of liever het werktuig geweest van een avontuur, waarvan wel eene aardige kleine komedie zou te maken zijn.

In het begin van het badsaizoen kwam daar eene Engelsche dame van reeds rijpen ouderdom en een aanzienlijk vermogen. Zij was eerst laat en onverwacht in het bezit van hare schatten gekomen, en daardoor verklaarde het zich dat zij nog ongetrouwd gebleven was; thans echter wilde zij den verloren tijd inhalen en naar den wensch van haar verliefd hart in het huwelijk treden. Dat veertigjarig hart klopte voor een jongen *gentleman* van vijf-en-twintig. Alle andere pretendenten had zij hun afscheid gegeven; zij wilde naar niemand luisteren dan naar den jongen en schoonen Sir Edgar; - maar ongelukkig scheen de jonge en schoone Sir Edgar haar niets te zeggen te hebben. De ondankbare vermoedde niets van de liefde die hij had doen ontstaan. Hoe zou hij ook gedacht hebben, dat hij eene juffer van vijf-en-veertig het hoofd op hol had gebragt? Het geld der dame verlokte hem niet, want hij had voor eenigen tijd tien duizend pond sterling geërfd, en achtte zich rijk genoeg om zijne jeugd in vrijheid en vrolijkheid te slijten; als hij tot jaren van onderscheid en aan het eind van zijne tien duizend pond was gekomen, zou het altijd nog tijd genoeg zijn om zijn hals onder het huwelijksjuk te buigen. Voor het overige leefde de jongman tamelijk geregeld en zuinig, zoodat zijn gering vermogen vrij lang zou kunnen strekken. Deze ordelijkheid en zuinigheid maakten Miss Anna bijna wanhopig; zij had liever gewild dat Sir Edgar zich ruïneerde, om hem dan door haar geld te kunnen lokken.

Zij was naar Ostende gekomen, zoodra zij hoorde dat Sir Edgar daar was; maar daar hadden hare pogingen even weinig gevolg als te Londen, te Bath, en overal waar zij den onverschilligen jongman reeds gevolgd was. Zij verwierf niets van hem dan koude beleefdheden. Vruchteloos liet zij hem hare schatten in de oogen blinken; hij scheen haar te antwoorden: wat kunnen ze mij schelen? Ik ben tevreden met het weinige dat ik bezit.

Daar zij zag dat gewone middelen haar niet baatten, nam Miss Anna tot een zeer buitengewoon middel de toevlugt. Zij bezat geest, verbeelding en stoutheid; en deze eigenschappen deden haar op een goeden inval komen.

Juist bevond zich te Ostende een eerste held onder de Grieken, een meester der meesters in zijn vak, een onweerstaanbaar speler, die won wanneer hij wilde en zooveel hij wilde. In plaats van den steen der wijzen, had hij de kaart der wijzen gevonden. Niets had echter zijne industrie nog verraden, en Ostende hield

hem nog voor een eerlijk speler, toen onze dame hem ging opzoeken en zeide:

- Ik weet wie gij zijt, en heb schriftelijke bewijzen daarvan in handen. Hier ziet gij de kopiën daarvan. Gij ziet dus dat ik u ongelukkig kan maken.

De Griek verbleekte van schrik. Hij begreep dat die vrouw hem in hare magt had; maar te gelijk was hij slim genoeg om te begrijpen dat zij iets van hem hebben wilde, en hem maar eerst bang maakte om haren zin te krijgen.

- Ik kan u ongelukkig maken, hervatte de dame; maar ik wil u sparen, en dat zal ik doen als gij mij eene dienst wilt bewijzen.

De Griek had dit verwacht, maar was toch blijde over deze uitkomst.

- Spreek, madame. Ik ben tot uwe orders.

- Gij kent Sir Edgar***?

- Ja, madame.

- Hij speelt niet, maar heeft toch geen afkeer van het spel. Gij moet hem aan het spelen helpen.

- Niets liever dan dat, was het antwoord.

- Gij moet beginnen met morgen aan het badhotel te dineren, waar hij ook dineert; gij begint een geschil, waarin gij ongelijk hebt; dan stelt gij eene weddingschap om eenige flesschen Champagne voor, die gij verliest; gij maakt dat Sir Edgar drinkt, en als hij genoeg opgewonden is, haalt gij hem over om te spelen.

- Dat is onze gewone manier van handelen, zeide de zwendelaar openhartig.

- Gij wint hem al zijn geld af; dan dringt gij hem om op zijn parool voort te spelen, en gij laat hem verliezen, tot hij tien duizend pond kwijt is, het bedrag van zijn vermogen.

De verbaasde Griek dacht een oogenblik na en zeide toen: - ik begrijp u; ik zal tien duizend winnen en met u deelen?

De hooghartige Engelsche dame bedwong eene opwelling van verontwaardiging en antwoordde met zekere minachting: - Neen, gij zult alles behouden.

- En op dat beding belooft gij, mij niet ongelukkig te maken?

- Ja, maar bedenk wel, Sir Edgar moet geheel uitgekleed worden. Als hij nog de geringste som overhoudt, maak ik alles openbaar wat ik van u weet.

- Gij zult over mij tevreden zijn, antwoordde de Griek zonder te aarzelen.

Den volgenden dag ontmoetten de twee elkander aan de table d'hôte, werd de Champagne gedronken, een partijtje gemaakt, en niet laat in den avond was Sir Edgar geheel uitgekleed.

Toen vertoonde de rijke vrijster zich met al hare voorregten, en opende de geruïneerde jongman oogen en ooren. Zijne oogen werden door het gezigt van Miss Anna zeker niet bekoord; maar hij luisterde met aandacht naar de optelling der bezittingen, welke de rijke vijf-en-veertig-jarige hem met hare hand zoo goed als aanbood. Het was om zoo wat driemaal honderd duizend pond te doen. Zulk een vermogen deed de vijf en veertig jaren verdwijnen, en vergoedde rijkelijk het min bekoorlijke der eigenares. Sir Edgar gaf het jawoord - of vroeg het jawoord, hetgeen eveneens was - en men keerde naar Engeland terug om in staatsie te trouwen.

Brievenbus.

I.
Brief van een buitenman over eene lezing van den heer Da Costa, in een der Departementen der Maatschappij: tot Nut van 't Algemeen, te Amsterdam, December 1849.

Waardste! Ik ben er toch geweest, zoo als ik verlangde en u beloofde, om den dichter uit Israël, nu Christelijk redenaar, ook al mede in het Nut te hooren, en daar ik nog een paar dagen hier in de stad blijf, neem ik deze oogenblikken van rust waar, om u den indruk mede te deelen, dien ik van een en ander medenam. Wij hebben in ons burgerlijk en boeren-Nut, te X..., van zulke redevoeringen als ik hoorde, geen het minste begrip, en als ik maar durfde, noodigde ik den heer Da Costa ook eens uit, om tot ons te komen. Verbazend, man! welk een geweld, een gedruisch, een rumoer steekt er in dat mannetje! eerst zoudt gij het niet denken, dat het er zóó op los ging. Eerst steekt de redenaar deftig en gematigd van wal, juist als een gewoon mensch, en maakt zijn redenaarscompliment; deze maal kreeg het departement, 't geen den heer Da Costa voor de tweede maal zeer *nederig* uitnoodigde, al aanstonds een lief pluimpje, en wij hoorders werden gerustgesteld, dat de spreker geen der beide verbodswetten, door de Maatschappij gesteld, zoude overtreden; maar toch, dit was de bedreiging die er bij kwam - over de hoogere belangen zoude er, en zeer onbewimpeld gesproken worden. Nu begon de man warm te worden. Vraagt gij waarover ik hem hoorde spreken - ik ben nog verbaasd - eigenlijk over *alles*. Hoofdzakelijk moest het zijn over vooruitgang en teruggang, over de toekomst der Europesche staten. Maar als ik u *alles* wilde mededeelen, wat aangeroerd en omvergehaald werd, het zoude ons groen en geel voor de oogen worden: de Fransche en Duitsche republiek, de president, uittreksels uit de couranten, anekdoten, de oude reeds overbekende Christelijke toepassing van vrijheid, gelijkheid en broederschap door Oberlin, hollende paarden, twee à drie beelden van de zon en de sterren, het communismus, de uithangborden voor de logementen, de verlichting, toen op eens over de volkssouvereiniteit en het eigendomsregt, het goddelijk regt der koningen, de heldhaftige Magyaren, het despotische Oostenrijk, het despotismus, en daar tusschenin een terugblik op Christus, en weder op den Heer, onverwachts, onder de tirades en aardigheden en het woordenspel. O mijn beste! dat is nog maar een staaltje van de rede. Het kwam eigenlijk daarop neêr, dat we allen (de Maatschappij wel degelijk mede) eene wedergeboorte door Christus te gemoet gaan, dat *al* het andere in duigen ligt en in duigen blijft, en eindelijk, dat de leden van het Nut, die nu en dan geweldig applaudisseerden, (dit schijnt Amsterdamsche mode bij de vergaderingen), het groote en beste boek voor het Nut van 't Algemeen, den Bijbel, wat meer moesten lezen. Ik had nooit gedacht, dat eenig menschelijk wezen, al is hij ook een dichter van nature, zoo veel te gelijk, in eene enkele redevoering kon om- en ophalen, en ons, arme, duizelende hoorders, zoo overstelpen

met de meest verschillende zaken. Nu, met frappante aardigheden en zetten, dan met zeer ernstige woorden der Heilige Schrift, als in één adem. Maar ik ben slechts een buitenman, en moet vooronderstellen, dat, gedurende de laatste jaren, de redenaars-kunsten en redenaars-talenten eene zeer eigenaardige vlugt hebben genomen, en bovenal in het *tweede* departement der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, te Amsterdam. Gij hadt eens moeten zien, hoe de goede lieden daar zaten te kijken, en niet wisten of ze lagchen dan wel zuchten moesten, toen de heiligste ernst (zoo *scheen* het ten minste) en de meest curieuse lachverwekkende aardigheden, aan elkaâr gelapt, werden opgedischt. Geweldig, geweldig driftig en boos maakt de man zich somtijds. Hij neemt een zeer diepen toon van stem aan, galmt op eenmaal uit, barst los, bedreigt met hand en oog, houdt eensklaps op, ziet het publiek aan, alsof hij wilde zeggen: ‘Ei, ei, wat zegt ge daarvan; is dat niet knap, hè?’ knikt *welbehagelijk* met het hoofd, glimlagcht links en regts, als er een coup de force is geschied en gedebiteerd, slaat met de handen zoo vervaarlijk in de rondte, dat ik voor mij de bestuurders van het departement gelukkig roemde, die buiten het bereik van hand en vuist bleven. Waarom deze spreker niet verpligt is in alle departementen van het Nut jaarlijks te lezen, weet ik niet, en waarom men hem hier of daar minder gaarne hoort, begrijp ik niet. Ééne zaak echter is mij nog niet helder. De heer Da Costa, die ook in de politiek, zoo als het gebleken is, zeer goed te huis is, heeft de edele, heldhaftige Magyaren zeer geprezen, en toen de Oostenrijkers eens dapper geveegd, later streed hij met groote warmte voor het goddelijk regt der souvereinen, en stelde de koningen in hun goed, oud, *Israëlietisch*, theokratisch regt. Maar maakt het despotisch Oostenrijk dan alleen hier eene uitzondering op dat goddelijk regt? 't Is horribel inconsequent. Ook klonk het mij (maar daar is weder de buitenman, zegt ge, niet de Amsterdammer) hard en raauw in de ooren, om telkens den heiligen naam des Zaligmakers te hooren uitspreken tusschen al die vreemdsoortige politieke en geschiedkundige goochelkunsten en die grappen; dat kwetste mij het oor en het hart. Welligt dat het bij den hedendaagschen trant zoo behoort. Genoeg, waardste! de curiositeit mogt zóó niet vergeten worden. Het Amsterdamsche departement hoorde een stuk van eene tragisch-komische redevoering, met eenige stukken uit een preek doorspekt, en weet nu, waar wij, wat de toekomst betreft, aan toe zijn. Waarom de man, die de lieden en leden van de Maatschappij zoo pertinent de les leest, niet tot bestuurder van het tweede departement, of wel tot hoofdbestuurder is gekozen, verklaar ik mede niet te kunnen begrijpen. De belangstelling van het Amsterdamsche *tweede* departement in den heer Da Costa, en van den heer Da Costa wederkeerig in hetzelve, is zeker veel grooter en dieper gevoeld, dan iemand weet, en wij beginnen nu te gelooven, dat het oude, half verstorvene, al te liberale, maar het echt vaderlandsche *Nut*, dergelijke krachtige armen behoeft, om gered te kunnen worden, en om niet geheel te verzinken in den grooten afgrond, waar alles in verzinkt, dat niet deelt in de wederherstelling, zoo als die ons is beloofd door den heer Da Costa.

En nu, vaarwel, vriendlief, nader meer, mondeling.

EEN BUTENMINSCH.

II.
Verblijdende teekenen aan Neêrland's Staatkundigen hemel, met een bijgevoegd vraagteeken, in een brief van Censor Secundus aan de Redactie van den Tijdspiegel.

Wel Ed. Heeren!

In der tijd hebben wij bij de vernieuwing onzer staats-instellingen veel gehoord van sommiger plan en streven, om onze Grondwet en vorm van vertegenwoordiging naar Britsch model te vermaken, daar men te regt uitging van de onomstootbare waarheid: dat dezelfde oorzaken dezelfde gevolgen hebben en dat derhalve, daar Engeland door zijne staatsinrigting zoo groot was geworden, het niet kon missen, of ook ons volk, in hetzelfde pak gestoken, zou magtig moeten opgroeijen. Geheel, tot veler teleurstelling, kon dat toen nog niet gelukken; er waren zoo eenige kleinigheden én in onze vroegere geschiedenis, in geheel onze maatschappelijke inrigting, én in onze staatkundige magt, toestand en invloed, die dat een weinig moeijelijk maakten. Vooral kon men met dat deftige huis der lords, dat bolwerk van Albion's eenheid, vastheid en bedaarden vooruitgang zoo niet geheel en op eens klaar komen. Met de wereldlijke Heeren mogt het gaan, daar er nog wel wat graven en baronnen met, en zonder land te vinden waren, maar van de geestelijke zijde (the lords spiritual) waren wij ongelukkig wat heel slecht voorzien. Al mogten er ook, sedert de dagen van Koning Willem I vooral, eenige bisschoppen bij ons zijn ingevoerd, zij waren nog niet zoo lang in ons zelfstandig volksbestaan en zoo vast in onze geschiedenis sedert de afscheiding van Spanje ingeworteld, nog niet zoo naauw met ons volkskarakter en staatsbestuur verbonden, dat zij van zelve daar hunne kussens open konden vinden, en dat dit misschien tot eene volgende herziening der herziene Grondwet bespaard zal moeten worden. De oppositie tegen de oude, in haren slaap ontslapen Eerste Kamer, was zelfs nog hier en daar zoo sterk, dat wij blij mogen zijn, dat in de nieuwe Eerste Kamer ten minste een spruitje is bewaard, waaruit nog eens een boom kan opwassen. Maar wat mij in de laatste dagen bijzonder heeft getroffen en wat ik meen aan allen, die, gelijk onze naburen, de groote Duitsche natie, bij het eendragtig arbeiden aan de vorming van het groote Duitsche Rijk, zoo gaarne de Britsche staatsinstellingen zagen nagevolgd, tot troost te moeten aanwijzen, het is de regt Britsche geest, dien wij met blijdschap ook in den gebrekkigen vorm der Nederlandsche vertegenwoordiging zich zien ontwikkelen en toenemen. Ik bedoel niet zoozeer den geest om de Britten overal naar de oogen te zien, ook als zij ons in de Nederlandsche Koloniën onderkruipen en zich overal indringen met het kenbaar doel om er ons uittejagen, noch ook den edelen wedijver eener overvaardige navolging zoowel in deelneming aan vrede-congressen, in overplanting van cellulaire gevangenissen (ook zonder nieuw strafwetboek) en alle mogelijke philanthrophische uitvindingen en experimenten, van de zwemscholen, geängliseerde wedrennen en yacht-clubs (bij welker schoonen naam het Hollandsche *jagt*, den Engelschen onverstaanbaar, door getrouwe copie in een voor Janmaat onverstaanbaar *Yacht*, is nageaapt) tot aan de scholen voor havelooze kinderen, als ook in de maatregelen tot bevordering van vrijen handel en scheepvaart, schoon de vlaag van edelmoedige verrukking ons misschien op onzen neus zal

doen vallen en de geneeswijze, voor een krachtig gestel heilzaam, den zwakken welligt het leven kan kosten: maar het is vooral de *public spirit*, die warme ijver voor het heil des lands, niet meer in bekrompen zelfzucht of kleingeestige bejaging van dorps- stads- of provinciale belangen zigtbaar, maar alleen werkzaam voor de algemeene zaak, die zich in de natie en vooral in onze Tweede Kamer dagelijks meer openbaart. Inderdaad daar merken wij niets meer van dien ouden strijd onder de oude Grondwet *pro aris et focis*, waar de een streed voor den handel, de ander voor den landbouw, de derde voor de fabrieken, de een voor oorlog, voor altoos veranderde en verfraaide monteringen, voor gedurig te verbeteren kanonnen en onder handen zijnde versterkingen kampte, en de ander daarvoor den schouder ophalende Hollands roem op de wateren bezong of Hollands rijkdom door den handel betoogde, en anderen hunne kracht boden aan de kwijnende nijverheid of zich in de bresse stelden voor onze bedreigde waterkeeringen. Niets van dat alles is tot nu toe meer te bespeuren, het is alsof niet de nieuwe Grondwet niet slechts nieuwe menschen (*novi homines*) zijn geschapen, maar ook een nieuwe geest in hen is gevaren. Dàt was het, naar ik vermoed, wat het vorige ministerie, een beetje anti-Engelsch, niet genoeg begreep, het had, gelijk een der sprekers zeer op zijn pas heeft bewezen, te weinig homogeniteit tegenover, bij en met de homogeniteit der Kamer en daarom heeft het ook, zelfs per abuis zonder het onmisbare bedankje, zijn afscheid gekregen. Men leze maar al de redevoeringen sedert de opening der nieuwe Kamer uitgesproken, en er is zoo wat gesproken! en gij zult niets personeels daarin vinden, geen botsing, geen strijd, geen partijen, zelfs niet eene groote en vele kleine; die mannen is het niet te doen om zichzelven, om te schitteren met hunne redenaarstalenten, bij lezing of improvisatie, om hunne eer of om vermeende of werkelijke toespelingen hier of daar opgevangen door stekelige woorden terug te kaatsen; hun is het niet te doen om de belangen van deze of gene partij, van eene der veelvuldige fractien, die zich op het gebied van staatkunde, handel, oeconomie of godsdienst bewegen, noch om de belangen van de eene of andere stad of provincie, noch om het kleingeestig geschreeuw naar bezuiniging, dat hier en daar het ongeduld doet hooren: maar binnen die wanden zijn zij geheel daarboven verheven: sprekende over de zaken van het algemeen belang, is het ook alleen dat algemeen belang, het ware welzijn des vaderlands, wat hun ter harte gaat, daar is geen spoor meer dier oppositie, *quand-même*, die overal en altoos het laatste woord wil hebben, maar daar weet ieder zijn meening, belang of streven aan het algemeen welzijn op te offeren en zelfopoffering is het ook alleen bij hen, die gedurig het woord moeten voeren om hun licht te laten schijnen.

Dwazen mogen beweren, dat er misschien wel wat veel gesproken en wat weinig gedaan wordt, is niet juist dat spreken, hoe kostbaar ook voor de natie, regt nuttig voor de natie, de ware daad van volksvertegenwoordigers? Is niet het spreken zoowel het middel om klaar en bondig te ontwikkelen, te bestrijden, te overtuigen, als om van de zaak af te leiden en die te verwarren, door een vloed van woorden te bedwelmen, te vermoeijen, uit te putten en den tegenstander te brengen *ad terminos non loqui*, dat hij met den mond vol tanden

staande moet zwijgen en toegeven? Ja! in dat eindelooze spreken ook over bekende, overtollige zaken zien wij een groot voordeel. Het is, helaas! maar al te waar, onze natie is, behalve waar het de godsdienst en de beurs, God en den Mammon geldt, van de dagen van Filips II af wat traag, wat koud en onverschillig voor de politiek, wij staan, in weerwil van al de pogingen der belangelooze dagbladen, van het Handelsblad tot den Arnhemmer, daarin nog ver bij onze naburen, de groote Duitschers, de groote Franschen, de groote Engelschen achter, al worden of werden er ook aan onze hoogescholen lessen gegeven in het Nederlandsche staatsregt, de staatshuishoudkunde, de statistiek, het volkenregt, het administratiefregt, het handelsregt, het kerkregt en wat daar al meer bij moge behooren, dat komt slechts tot weinigen, de publieke voorlezingen hier en daar over enkele vakken beproefd wil het publiek niet slikken, maar hier komt onze Tweede Kamer aan de geestelijke armoede, aan de behoefte des volks voortreffelijk te hulp. Daar wordt vaak, dank vooral den ijver en de edelmoedigheid van eenige mannen, een cursus over allerlei vakken gegeven, die door middel der dagbladen, tot dagelijksche verkwikking en voeding der natie kan strekken. Daar worden thans de oogen van Nederlands volk geopend, daar verneemt men van dingen, waarvan men vroeger nooit had gedroomd, niet van den staat B. of van den ouden achterstand, maar van de homogeniteit van het ministerie, van eene positieve en negatieve, abstracte en concrete, reële en fictieve, voorledene, tegenwoordige en toekomstige homogeniteit (waarbij sommige eenvoudige zielen aan een vrijmetselaarszamenzwering hebben gedacht!) daar worden trots de oude doctrinaires en de nieuwe vlagvoerders en luchtkasteelen-bouwers in Frankrijk, geheele systemen ontwikkeld, diepe blikken geworpen in geschiedenis, godsdienst, staatkunde en in al wat zich maar aanbiedt, wijsgeerige bespiegelingen voorgedragen over de theoriën van den staat, over het wezen van de kerk, de betrekking van de kerk tot den staat, over de roeping van het onderwijs en wat niet al meer, waar wel tallooze boeken over geschreven zijn of geschreven kunnen worden, maar wat toch hoogst aangenaam en nuttig is te hooren, en bij ontbijt- of theetafel in de couranten te lezen. Ja, worden wij weldra met een leger van stenographen gezegend, dan wordt ook ieder onschatbaar woord dier lessen in blijvende dictaten bewaard. Hoogst gelukkig is het, wat thans al aan het licht komt. Wie had, in weerwil van het bekende pamflet, dat, omdat Hollanders het wel beter wisten, in het Fransch is geschreven, het ooit kunnen denken, onlangs is het ons eerst in de Tweede Kamer geleerd, dat ook wij, onwetende maar trouwe navolgers van Engeland, ons Ierland hebben, waar de ongelukkige bewoners om het geloof worden onderdrukt, maar waar ook eenmaal misschien tot straf, als Holland in nood is, de jonge mannen het met de armen over elkander zullen aankijken, zonder een handje tot hulp uit de mouw te steken; dat ook bij ons de dappere O'Connels zullen verrijzen en zich aangordende met het onbedriegelijk wapen der statistiek de heersch- en onderdrukkingszucht der oude Protestantsche kerk zullen doen blozen en tot boete dringen. En als sommigen meenen, dat daar een onstichtelijk voorbeeld van godsdienstigen naijver en jaloezij voor het geheele volk werd vertoond, dan is dat, zoo wij hopen, meer tot leering en waarschuwing

dan tot navolging geschied. Eerst was het mij een weinig duister, waarom die dwaze strijd over de vraag, of alle gapende monden, hoe zij ook heeten, wel een gelijke portie krijgen uit den algemeenen pot, niet gelijk in de laatste jaren ter bekibbeling aan de *Catholijke Stemmen, de Tijd, Noord-Brabander* en *de Fakkel, Kerkbode* enz. is overgelaten, maar tot in 's lands raadzaal is overgebragt: thans echter vermoed ik, dat dit is geschied, om het leven (er is allerlei soort van leven!) wat te bevorderen, bij de materiëele ook de geestelijke belangen regt te bevorderen en vooral om door zulk een kleine schermutseling, gelijk de twisten der minnenden, door geven en nemen de ware harmonie geboren te doen worden. Bij al dat goede, in Engelschen geest gesproken, verloochent zich echter, tot troost van anderen, het Hollandsch karakter niet geheel; niet slechts in het vermijden van alle toespelingen en het betoonen van mannelijke cordaatheid, of in die erfelijke bedachtzaamheid, die overal de bezwaren en moeijelijkheden ziende bovenal tot geduld en rijpe overwegingen vermaant, maar ook in die kostelijke naïveteit van den minister, die, zoo de couranten het woord naar waarheid vermelden, dat woord zeker in de gedenkrollen der geschiedenis zal doen overgaan: de behandeling zijner begrooting nog op dienzelfden avond verlangde, om toch den volgenden nacht gerust te kunnen slapen! Het is waar, Themistocles dacht er een weinig anders over, toen de zegepraal tot heil des Vaderlands door Miltiades tegen een' overmagtigen vijand behaald, hem het slapen belette, opdat hij, gelijk later in de houten zeekasteelen der Atheners, zijn vaderland tot grooteren luister mogt verheffen: maar in onzen financielen tijd, nu de vijand niet voor de deur, maar in de beurs zit, moet het wel zacht en zoet slapen zijn op de lauweren van een aangenomen budget. Overal is het die openheid, waardoor het hart schier op de tong ligt, die vaardigheid, die rijkdom van spreken, die wij als zulk een verblijdend teeken beschouwen en ons doet hopen, dat wij der Britsche volkomenheid weldra op zijde zullen streven, al mogt het ook eenmaal kleingeestige vitters in de gedachte komen om, gelijk in Engeland, te verlangen, dat aan elk onzer vertegenwoordigende sprekers slechts één uur voor hunne redevoeringen werd toegestaan. Wat mij echter, in verband met den geest en de teekenen des tijds, verwondert en wat ik van de redactie van den Tijdspiegel welligt zou kunnen vernemen, is, waarom die vreemde, niets uitdrukkende naam ook in de nieuwe Grondwet is gegeven aan onze Tweede Kamer (dat *kamer* is nog zoo Fransch, zoo revolutionnair en kleingeestig, het moest ten minste: *hal*, of *zaal* zijn), in plaats van de ook elders gebruikelijke, veelzeggende van Parlement. Komt die naam, gelijk wij gissen, van de oorspronkelijke roeping der volksvertegenwoordiging om te *parleren*, te spreken (de *Spreker* uit X., gelijk onze vertegenwoordigers elkander beleefdelijk aanwijzen), overal, altoos, voortdurend te spreken, dan ware die naam niet slechts der zake dienstig, maar ook zeer geschikt om alle leden gedurig aan hunne eerste roeping te herinneren en eenmaal ons Vaderland, al mogt het ook wat anders zijn dan in Engeland, met een regt Parlement, niet slechts een parlementerend, ook met nieuwe ministers, maar vooral regt parlerend Parlement te zegenen.

Misschien wilt u mijne vertroosting uit het oude in het nieuwe jaar aan uwe

lezers overbrengen en kunt u mij opheldering geven over de gepastheid om dien, naar ik bescheiden meen, meer doelmatigen naam te doen aannemen en invoeren, waarvan gaarne het nadere verneemt

Uw dienstv. Dienaar,

CENSOR II.

III.
Brief tot aanprijzing van een allerliefst kinderboekje.

Ge weet, Amice, dat ik nog genoeg Nederlander en nationaal ben, om aan vaderlandsche gebruiken en zeden te hechten, en genoeg ouderwetsch om het met weerzin gade te slaan, dat men in de kinderwereld allengs den ouden Sint Nicolaas van zijn troon heeft gestooten, en den kleinen van lieverlede al het geheimzinnige en al de illusiën heeft benomen van den kindervriend op zijn paard, met zijn geschenken voor de zoete, en zijne gard voor de stoute kinderen. Intusschen heb ik noch regtstreeks, noch zijdelings pogingen aangewend, om mij tegen *die* emancipatie der kinderwereld te verzetten; maar, daar wij toch zoo veel van onze oude gebruiken hebben laten varen, ook den kinderheilig provisioneel in den ban gedaan. Ik heb er den Duitschen kersboom voor gesubstitueerd, en mij dunkt dat het niet zoo kwaad gezien is, om de kinderen op dát feest tot blijdschap te stemmen, en hun dan de geschenken te geven, die ze eertijds op Sint Nicolaas ontvingen. Zoo wilde ik onlangs eenige lieve kleinen verblijden, die aan mooije boekjes de voorkeur geven boven lekkers en speelgoed, en vrienden zijn van naar hunne vatbaarheid ingerigte lectuur. Door de vriendelijke zorg des boekverkoopers, wien ik mijne behoefte aan zoogenaamd *kindergoed* had medegedeeld, bezweek mijne schrijftafel schier onder het wigt der opgetaste boeken. Maar, met recensentenwaardigheid doorbladerde ik er ettelijke, die terstond op non-activiteit werden gesteld, en zonder bezwaar mijner eigene schatkist afgedankt. Enkelen hield ik er uit, en daaronder één, dat mij bijzonder had aangetrokken. 't Is getiteld: Bemint elkander, en uitgegeven te Amsterdam bij W.C.H. Willems. De heeren Ten Kate, Lublink Weddik, Leendertz en ter Haar zijn de auteurs. Vier Christelijke predikers bij verschillende Protestantsche kerkgenootschappen vereenigden zich alzoo tot de niet gemakkelijke taak, om voor kinderen te schrijven. Ik had bijna gewenscht, dat er nog een Katholiek geestelijke tot deze quadruple alliantie of tot dit tetrarchaat ware toegetreden, om geheel den indruk te hebben alsof ik een Simultaankerk binnentrad; want, als die ooit voor de volwassenen wordt geopend ('t lijkt er trouwens in onze dagen niet zeer bijzonder naar), dan zou men wel dienen te beginnen met de kleinen daartoe bij monde en door geschriften voor te bereiden. Om kort te gaan, ik heb het lieve boekje, dat zeer netjes uitgedost, ook met bevallige plaatjes versierd is, en den uitgever allezins tot eer verstrekt, laten recenseren door een troepje kleintjes, op wier oordeel het eigenbelang, de wangunst enz. nog geen invloed uitoefenen, en die nog niet door een heuschen brief, of een extra fraai present-exemplaar bestoken worden, om tegen hunne overtuiging te prijzen, of de loftrompet te doen schetteren.

Een blonde knaap, en een lief aanvallig meisje met gitzwarte kijkertjes wisten zich van het hoogste woord te bemagtigen, en hun oordeel kwam tamelijk

wel met het mijne overeen. Ze verlangden beide, dat ik hun spoedig weêr een soortgelijk boekje zou brengen, en fleemden en vleiden: ‘och toe, beduid die vier heeren dominees toch, dat ze meer zulke werkjes schrijven.’ Het Winterliedje door Ter Haar wilden ze dadelijk van buiten leeren. Het Meêdeelzame Mietje van Ten Kate kenden ze alreeds. De knaap, die, wat de zucht tot orde betreft, geen model kan genoemd worden, of althans, zeer humoristisch, over de orde denkt, dat elk ding eene plaats moet hebben, onverschillig waar, beweerde met een glimlach, die allereigenaardigst en koddigst was, dat de Speelgoedkast door Lublink Weddik, het mooiste en het leelijkste tevens van 't heele boekje was. De voortgezette ironie in de Geschiedenis van twee zoete kinderen, van denzelfde, scheen hem aanvankelijk wat te hoog, schoon hij het verhaaltje terstond herlas, en den sleutel weldra vond.

Hoezeer ik nu niet zou *durven* of *willen* beweren, dat men de kinderen tot bevoegde beoordeelaars van voor hen geschreven werken of werkjes moet proclameren, zoo geloof ik toch dat het eene zaak van groot belang is, of zij er door geboeid worden, of zij ze weten te gevoelen, te waarderen, en de zedelijke zijde er van te vatten. Ik weet, dat gij dikwerf cadeautjes aan kinderen te geven hebt, en somtijds verlegen zijt met uwe keus te doen, *inopem copia facit*, daarom prijs ik u uit volle overtuiging de bijdragen van het viertal predikanten aan, en vertrouw, dat zoowel het prozaïsch als het poëtisch gedeelte dezelfde goedkeuring zal inoogsten, als het die bij mijn tweetal jonge recensentjes en bij mijzelven verwierf.

Het klaverblad van vieren behoort in de natuur onder de zeldzaamheden. Mogten de bekwame schrijvers zich den dank der kinderen en der ouders verwerven, door later in een volgend bundeltje te toonen, dat hun letterkundig klaverblad van vieren niet na de eerste zamenvlechting verbroken of verstoven is.

Onder de behoeften des tijds, die, naar mijn inzien, en ik weet, waardste vriend, dat gij met mij instemt, bevrediging eischen, behoort eene goede, degelijke kinderlectuur. De platte verhaaltjes in den zoogenoemden kindertoon, en de salieachtige pedante zedelijke vertoogen, en de niet kinderlijke maar kinderachtige rijmen- en verzenboekjes, waarmede we overstroomd werden, in welken zondvloed zich Gouverneur bovenal zóó luisterrijk en éénig verhief, vorderen en eischen iets anders, iets beters. Laten we elkander en de vaderlandsche jeugd gelukwenschen met de welgeslaagde poging van het eerwaardig viertal, en moge onze erkentenis hun niet geheel onverschillig zijn.

PHILOPAEDON.

DE REPUBLIEK IN FRANKRIJK.
TE PARIJS.

IN DE PROVINCIEN.

OP HET LAND.

Kronijk van den dag.

December.

BINNENLAND. - Het verslag der commissie van rapporteurs over de beoordeeling der voorgestelde begrooting in de afdeelingen der Tweede Kamer zal steeds, zoowel om de inhoud als de uitgebreidheid, een merkwaardig document blijven. Het deed de aanneming der begrooting vooruitzien, maar op gronden, op welke wij hopen dat nooit weder eene begrooting zal worden aangenomen. De buitengewone toestand, waarin zoowel de Kamer als het ministerie zich bevond, maakte vele leden geneigd om deze begrooting als eene credietwet voor een jaar te beschouwen, dat is eene zoodanige wet, door welker aanneming niet zou worden te kort gedaan, eensdeels aan de nieuwe, verbeterde inrigting, die men in onderscheidene takken van bestuur wenschelijk en noodzakelijk acht, anderdeels aan de opvolging dier beginselen van vereenvoudiging en strenge spaarzaamheid, waarvan alleen de instandhouding van een duurzaam evenwigt tusschen 's rijks ontvangsten en uitgaven en eene trapsgewijze verbetering van den toestand der openbare geldmiddelen te wachten is. Volgens deze wijze van beschouwing zou derhalve uit het toestaan van thans aangevraagde posten van uitgaaf geenszins af te leiden zijn, dat men die onveranderd voor een geheel jaar wenscht bestendigd te zien, of aan de instellingen waartoe zij betrekking hebben onvoorwaardelijk zijn zegel hecht. Integendeel sprak men de overtuiging uit, dat de Regering hare roeping niet begrijpen zou, indien zij gedurende de werking der vast te stellen begrooting niet alle krachten inspande, om 's rijks uitgaven beter en op een spaarzamer voet te regelen, en om den invloed der betere regeling, voor zoover dit mogelijk is, nog in den loop van het aanstaande jaar te doen gevoelen. - Een aantal andere leden vereenigden zich echter niet met die beschouwing, maar verlangden eene eigenlijke credietwet voor drie of zes maanden. - De gronden voor en tegen waren, gelijk met vele zaken het geval is, bijna even talrijk en gewigtig; de gevolgen na verloop van tijd zullen alleen kunnen beslissen, of de handelwijze, welke thans blijkt het verlangen der meerderheid te zijn geweest, inderdaad tot heil des lands zal strekken; hoewel zij het bedenkelijke heeft van eene nieuwe schrede te zijn op den weg van uitstellen, plooijen en schikken, waarvan het zoo hoog tijd is terug te komen.

Het vervolg van het verslag bevatte, behalve verscheidene aanmerkingen op de begrooting zelve, ook vragen en verklaringen aangaande eene menigte gewigtige punten, welker voorziening met meer of minder aandrang vereischt werdt.

Het antwoord der regering bevatte de herhaling harer verklaring, dat zij het niet raadzaam achtte thans eigenlijke credietwetten voor te stellen, en dat zij de voorgedragene begrooting als een crediet zou beschouwen, hetwelk verleend wordt, en waarvan op meest spaarzame wijze gebruik zal worden gemaakt. De eigenlijke beantwoording van aanmerkingen bevatte weinig meer dan eene herhaling dezer verklaring. Wat de kosten van het Departement van Buitenlandsche Zaken betreft - in, maar vooral buiten de Kamer zulk een groote steen des aanstoots - verklaarde het ministerie de mogelijkheid niet te ontkennen om reeds dadelijk hier en daar verandering te maken, maar het voorzigtiger te achten het geheele onderwerp op een niet zeer verwijderd tijdstip in zijnen zamenhang te behandelen.

In dezen staat der zaken had de openbare beraadslaging over de begrooting zeer kort kunnen zijn, en zich kunnen bepalen tot het aangeven van die onderdeden, omtrent welke men verlangde en verwachtte dat de Regering, schoon de gevraagde som als crediet was toegestaan, bezuinigingen zou invoeren en beneden de raming blijven. De discussie nam integendeel eenen geheel anderen loop, zij werd zeer uitvoerig en voor onze doorgaans zoo bedaarde sprekers somtijds zeer levendig. Een onaangenaam, hatelijk punt, kwam daarbij ter sprake. Bij de algemeene beraadslaging zeide de heer Dommers van Poldersveldt de aandacht op onderscheidene misbruiken te moeten vestigen. De twee eerste misbruiken kunuen wij met stilzwijgen voorbijgaan, zij schenen slechts te moeten dienen om het derde niet alleen te noemen. Dit derde was de verregaande uitsluiting van een groot deel der bevolking van ambten en staatsbedieningen. De Regering moest weten dat er zulk een stelsel van uitsluiting bestond. Het beweren dat dit gedeelte der bevolking geen genoegzaam, aantal geschikte personen opleverde was eene leugen. De uitsluiting der Belgen had tot de scheuring van het koningrijk aanleiding gegeven. Hij verlangde in dit opzigt regtvaardigheid.

Deze uitval, waarmede blijkbaar op de Roomschen was gedoeld, (immers dat de spreker de Joden op het oog zou hebben was niet wel te denken, daar de spreker geen Jood is) werd in die zitting noch ondersteund, noch beantwoord. Waarschijnlijk werd echter eene beantwoording verlangd, daar op het uitblijven daarvan, de heer Borret in eene volgende zitting de klagt herhaalde, en nu de Katholieken met naam noemende, verklaarde dat zijne geloofsgenooten niet zouden ophouden, zich, ten einde in het gelijk te worden gesteld, te bedienen van de wapenen, waarmede zij eindelijk moesten zegevieren - te weten die van regt, waarheid en openbaarheid. Het was dus om een strijd te doen - waartoe anders wapenen? - en deze strijd begon dan ook met het overleggen van twee statistieke opgaven, waaruit de uitsluiting der Roomschen zou moeten blijken. Volgens die staten had men in het Rijk van Nijmegen op eene bevolking van circa 42000 Katholieken en 7000 niet-Katholieken, 92 Protestantsche en 11 Katholieke ambtenaren.

Het is te veronderstellen dat in de genoemde landstreek de bedoelde zoogenaamde onevenredigheid meest in het oog loopend is. Maar al had men ook dergelijke opgaven van het geheele rijk overgelegd - het is waar bijna gelijktijdig is zoo iets in het licht gegeven, waaruit het bestaan eener vereeniging ten strijde schijnt te

blijken, die, al mogt men dat willen ontkennen, reeds eene partij vormt - wat zou men dan daaruit willen bewijzen, maar vooral welken redelijken eisch zou men dan daarop willen gronden? Te willen beweren dat alle ambten en bedieningen, hetzij over het geheele land, of volgens provincien, gemeenten of willekeurige verdeelingen, door personen van verschillende godsdienstige gezindheden in juiste evenredigheid tot het zielental moesten bekleed worden, zou toch wat al te dwaas zijn. Verlangt de met regt, waarheid en openbaarheid strijdende partij dit niet, is zij schrander genoeg om het onuitvoerbare eener zulke juiste verdeeling in te zien, vindt zij het ook eene absurditeit eene berekening op te maken, hoeveel, niet alleen Gereformeerden en Roomschen, maar ook b.v. Herstelde Lutherschen, Walen of Hernhutters onder de burgemeesters, commiesen, enz. enz. moeten zijn, en dan de middelen te verzinnen om de nakoming van dien regel te verzekeren en te verifieren - kan zij dit noch wenschen noch verwachten, wat wenscht en verwacht zij dan? Zou het zijn eene omkeering van datgene waarover zij thans klaagt? - een zoodanig overwegend getal van, niet Katholieken, maar Roomschen in alle posten, vooral in de hoogste gezaguitoefenende, dat daardoor de ultramontaansche geestelijkheid wederom een stap nader kwam tot het herwinnen van een gezag en eenen invloed, op welker herstel Rome altijd nog hoopt? Of zou het alleen om den strijd als strijd te doen zijn? Neen, dit zou immers onzinnig, en als gelijkstaande met het zaaijen van tweedragt en onrust, misdadig zijn. Dat voorheen, bij voorbeeld onder Willem II, bij de hooge regering een stelsel van uitsluiting van Katholieken zou bestaan hebben, is zoo verre van de waarheid, dat zelfs de bijzondere gunst door dien vorst aan personen van die kerk bewezen, aanleidinggaf tot zeer vreemde geruchten. Dat op sommige plaatsen naijver en de hatelijkheid tusschen Protestanten en Katholieken bestaat, en de eersten, indien zij invloed hebben, de laatsten zooveel mogelijk tegenwerken, is geheel iets anders. Ook het omgekeerde is het geval, en de voortduring dezer hatelijkheid - de herleving zelfs, nadat zij eene poos meer scheen weg te sterven - is in groote mate te wijten aan de partij, die ook door deze klagt een twistappel opwerpt en door naamlooze schotschriften ook buitenslands de meening zoekt te verbreiden als werden de Katholieken in Nederland mishandeld en onderdrukt.

De zaak werd eene latere zitting nogmaals ter sprake gebragt door eene rede van den heer Groen, waarin deze spreker haar met gematigdheid en onpartijdigheid in het licht plaatste, en waarop de heer Dommer onderanderen antwoordde, dat hij zich vroeg welligt nog met te groote omzigtigheid had uitgelaten, en als nu niet aarzelde te verklaren, dat de vorige spreker met regt had aangemerkt, dat er tijden kunnen komen, in welke men ook op de krachten der Katholieken moet kunnen rekenen, en dat men alsdan welligt jeugdige mannen zou vinden, die, met evenveel bedaardheid als zij thans de miskenning aanschouwden, met over elkander geslagene armen de gebeurtenissen zouden afwachten, welke de tijd kon opleveren. - Al te groote omzigtigheid is voorzeker aan dit gezegde niet meer te verwijten. De voorzitter der Kamer meende dan ook te moeten waarschuwen voor het bezigen van al te heftige uitdrukkingen, en de heer Borret sloeg in de volgende zitting een geheel anderen toon aan. Nu heette het, dat hoezeer men

de Katholieken mogt verguizen, zij zouden steeds hunnen geboortegrond beminnen en daarvan de bewijzen geven, steeds opregte Nederlanders blijven welke de belangen des vaderlands na ter harte gaan. De spreker achtte zich verpligt dit openlijk te verkondigen, ten einde, indien welligt de vorige ontboezemingen kwade vermoedens mogten gebaard hebben, zijne geloofsgenooten van eene onverdiende blaam te zuiveren. Hij gaf daarop ook meer bepaald te kennen wat hij eigenlijk verlangde, namelijk dat, evenzeer al vroegere besturen onderzoek naar de geloofsbelijdenis hadden gedaan om Katholieken te onderdrukken, het tegenwoordige dit nu zou doen ten einde meer gelijkheid daar te stellen. - Nadat eene nadere beantwoording door den heer Groen was uitgesteld, tot de ingeschrevene sprekers het woord gevoerd zouden hebben, drong de heer Bachiene de Katholieke klagten nog eens aan, waarbij hij nogmaals poogde den indruk dier ongelukkige uitdrukking van ‘over elkander geslagene armen’ weg te nemen, schoon hij, indien de dagbladen zijne woorden juist hebben medegedeeld, de intrekking van dit dreigement verbond aan de voorwaarde dat der regering in deze aangelegenheid de meest strikte regtvaardigheid voor oogen zou houden.

Om tijd te bezuinigen verlangde de heer Fokker de discussie nu te sluiten; maar dit voorstel verworpen zijnde, kwam de heer Groen wederom aan het woord, deed het ongrondwettige van den gedanen eisch en de onmogelijkheid om daaraan te voldoen uitkomen, en waarschuwde voor het gevaar van door dergelijke klagten voedsel te geven aan radicale theorien, daar het beginsel om het zielental tot regel in het vervullen van posten te nemen eindelijk ook tot het algemeene stemregt moest voeren. Ook de minister van Finantien kwam in zijne rede op de zaak terug. De woorden die hij daarover sprak waren weinig, maar van afdoenden aard. De spreker uit Gelderland had gewaagd van een tot nog toe gevolgd stelsel van uitsluiting; was die beschuldiging ook tegen hem als lid van het vorig ministerie gerigt, dan drong hij op bepaalde opgaven van feiten aan. Verder bad hij de door dat lid overgelegde staten doen onderzoeken, en meermalen onjuist bevonden, terwijl ten blijke dat de verhouding niet zoo ongunstig was als werd opgegeven, kon strekken, dat van de 520 ambtenaren bij de belastingen in Noord-Braband, 246 Katholieken waren. Wat zijn departement aanging, waren de voorschriften der grondwet steeds in acht genomen, en zou men ook steeds op verdiensten, niet op geloofsbelijdenissen blijven zien. De heer Dommer antwoordde op deze laatste rede met de verklaring, dat hij geene andere dan zuivere bedoelingen had gehad. Indien hij door overspanning te veel mogt gezegd hebben, moest men bedenken, dat drie leden zijne bedoelingen hadden miskend, waardoor bij tot eene hoogte is gebragt, waarop hij niet gewenscht had te komen. Hij betuigde daarover zijn leedwezen, en erkende verder de juistheid der aanmerking des Ministers, wat het onvolledige der door hem overgelegde staten betrof.

Vooreerst is dus de aanval met de wapenen, welke een der sprekers die van regt, waarheid en openbaarheid noemde, geheel afgeweerd, daar het gebleken is, dat er geen regt kon worden ingeroepen, en de openbaar gemaakte opgaven onjuist waren, terwijl eene ware opgaaf het ongegronde der klagt bewees. Het is echter niet onwaarschijnlijk dat de zaak in

later tijd weder opgevat worde, en wij hebben daarom dit gedeelte der discussie met eenige uitvoerigheid medegedeeld. De beraadslaging geheel aldus te volgen, wordt ons door gebrek aan ruimte verboden.

Ter gelegenheid der begrooting kwam nog eene verscheidenheid van gewigtige punten ter sprake, hoewel de beraadslaging daarover van weinig invloed op de stemming kon zijn, daar de meeste leden der Kamer toch voornemens waren de geheele begrooting bij wijze van crediet-wet goed te keuren. De verschillende hoofdstukken werden achtereenvolgens aangenomen, allen bijna met algemeene stemmen. De Minister van Binnenlandsche Zaken was bij de discussie van zijn departement afwezig. Vroeger had hij het woord gevoerd, niet zoo zeer over de begrooting als wel tegen den heer Groen van Prinsterer, die, naar zeide, terwijl het nieuwe Ministerie door de Kamer met heuschheid was ontvangen, met stekelige beleefdheid eene censuur van personen had geleverd, welke de Minister echter slechts als eene aardigheid had beschouwd. Inmiddels kon die kritiek van personen ten maatstaf strekken, van hetgeen de kritiek over een programma zou hebben opgeleverd; en de Ministers vermeende niets anders te kunnen antwoorden, dan: Wacht onze daden af. - Gelijk te verwachten was, is den heer Groen hierop geen antwoord schuldig gebleven. Hij beklaagde zich over de onparlementaire wijs, waarop de Minister zich had uitgelaten, en deed opmerken, dat de Minister zelf, en zijne vrienden in de dagbladen zijner partij, de vorige bewindslieden op gelijke wijs hadden bejegend, en zich dus thans kwalijk gevoelig kon betoonen over hetgeen hem was wedervaren. Het was ook eene ongegronde bewering, dat er geen programma gegeven zou kunnen worden, dat hem zou voldoen. Hij had een programma verlangd, waarin de groote punten van staathuishouding, door de bewindslieden in acht te nemen, uiteengezet zouden worden, en meende dat dit verlangen niets ongerijmds had.

Menigeen buiten de Kamer vindt ook niets ongerijmds in dit verlangen, en had zelfs vooral van den heer Thorbecke, bij zijne komst aan het bewind, een programma verwacht; hierin dus volkomen instemmende met hetgeen de heer Groen vervolgens zeide: De Minister verlangt dat men zijne daden afwachte, en dit bevredigt den spreker geenszins, die vooraf begeert te weten, naar welke beginselen die daden zullen geregeld zijn.

Een der eerste daden van het Ministerie wordt reeds in de dagbladen in sommige opziglen met afkeuring beoordeeld. Er zijn drie ontwerpen van wet aan de Tweede Kamer aangeboden, tot wijziging der wetgeving op de scheepvaart, en de strekking hebbende ter afschaffing van doorvoer- en scheepvaartregten, opheffing der begunstiging der nationale vlag, intrekking van het verbod om Nederlandsche zeebrieven aan buitenslands gebouwde schepen te geven en verlaging der invoerregten van scheepsbouwmaterialen. De voorname reden der afkeuring dezer ontwerpen is daarin gelegen, dat de gelijkstelling van belasting niet verkregen wordt door verligting voor den vreemdeling, maar door het bezwaar des inboorlings te verhoogen: door namelijk de korting, waarvan deze tot nog toe genot had, en die het verschil tusschen het bedrag der regten uitmaakte, te laten vervallen. Geen wonder, dat onze scheepvaart beducht is voor het dubbele nadeel eener gelijke

concurrentie van vreemden en de hetaling eener verhoogde belasting.

FRANKRIJK. - Verbazend is het verschil in den toestand van dit land, wanneer men den tegen woordigen met dien van de maand December des vorigen jaars vergelijkt. Voor de toen bestaande spanning, die telkens voor vernieuwde uitbarstingen deed vreezen, is een bijna slaperige rust in de plaats gekomen. De regering en hare vrienden vermijden met groote zorgvuldigheid alles wat de menigte eenigzins in beweging kan brengen, de middelen welke de nog flaauw voortlevende bergpartij daartoe poogt aan te wenden schijnen den vroegeren invloed verloren te hebben. Deze had verwacht ter gelegenheid van de beraadslaging over de wet tot herstelling der belasting op de dranken dreigende opschuddingen te zien, ontstaan, maar heeft zich daarin geheel teleurgesteld gezien. Ook in de Wetgevende Vergadering schijnt de bergpartij bijna magteloos te zijn geworden; de sprekers der andere partijen kunnen thans leerstellingen voordragen en gezegden uiten, die vroeger eenen storm van verontwaardiging zouden opgewekt hebben, zonder door de heftige republikeinen in de rede gevallen te worden. De regering schijnt echter deze stilte niet geheel te vertrouwen, en alle aanleiding tot eenige beweging te willen voorkomen. Zoo zou de verjaardag van de verkiezing des Presidents door eene groote wapenschouwing en andere feesten gevierd zijn geworden; maar te gelegener tijd werd de President ongesteld en de dag ging zeer stil voorbij. Het eenige wat in deze maand eenigzins de algemeene aandacht trok was de langgerekte discussie en de aanneming der belastingwet op de dranken, hoewel het zich laat aanzien dat deze aanneming geenszins die opschudding zal veroorzaken, welke de bergpartij daarvan heeft voorspeld. Onverholen wordt thans alles afgekeurd wat uit den eersten tijd der republiek afkomstig is; de meeste toen benoemde prefecten zijn ontslagen, en men schroomt niet te zeggen, dat de orde eerst dan gewaarborgd zal wezen, wanneer alle toen aangestelde beambten ontslagen zijn. Ook de mobile garde, die sedert lang buiten Parijs verlegd is, wordt met eene ontbinding bedreigd; terwijl dit corps toch reeds tot een vierde was verminderd.

DUITSCHE STATEN. - Het nieuwe voorloopige centrale bewind is nu toch eindelijk tot stand gekomen. De commissarissen, die hetzelve zullen voeren (von Radowitz en Bötticher van Pruissen en von Schönhals en von Kubeck voor Oostenrijk) bevinden zich thans te Frankfort, en de Aartshertog Johann heeft op eene zeer eenvoudige en onplegtige wijs zijn gezag aan hen overgedragen. De dienaangaande tusschen Oostenrijk en Pruissen gesloten overeenkomst is echter slechts tot 1 Mei van kracht. Wat er dan zal moeten gebeuren is geheel onzeker; het zou zelfs mogelijk zijn dat de vrede tusschen deze twee staten niet zoo lang bewaard bleef. Pruissen gaat voort met de uitvoering van zijn voornemen ten opzigte van de afzonderlijke staten-vereeniging, thans het Duitsch Pruissische verbond genoemd. Oostenrijk heeft zich met allen ernst tegen deze maatregelen verklaard in eene nota, die met een protest en eene oorlogsbedreiging gelijk staat, en Beijeren heeft zich aan deze verklaring aangesloten. De Pruissische regering laat zich echter hierdoor niet terughouden. De zoogenaamde raad van bestuur van dit verbond heeft den 31sten Januarij bepaald voorde verkiezingen van afgevaardigden voor den Duitschen Rijksdag, en de stad Erfurt als zetel dier verga-

ring, aangewezen. Het aantal der regeringen, welke tot dit verbond zijn toegetreden bedraagt 27, welker gezamelijk gebied eene oppervlakte van 7480 vierkante Duitsche mijlen en eene bevolking van ruim 25 millioen inwoners bevat. De namen dezer staten, behalve Pruissen, Saksen en Hanover, door welke dit verbond oorspronkelijk is gesloten, zijn: Baden, Rijn-Hessen, Keur-Hessen, Saksen Weimar, de beide Mecklenburgen, Oldenburg, Nassau, Brunswijk, Saksen-Coburg-Gotha, Saksen-Meiningen, Saksen-Altenburg, Anhalt-Dessau en Anhalt-Cöthen, Anhalt-Bernburg, Schwarzburg-Rudolstadt, Schwarzburg-Sonderhausen, Schaumburg-Lippe, Lippe-Denhold, Waldeck, de beide Reuss, Lubeck, Bremen en Hamburg.

Onder alle staten, welke het tooneel der jongste onlusten zijn geweest, heeft zeker Pruissen het minst in zijne financien geleden. Volgens de laatste aankondiging van den minister van financien, hadden de buitengewone uitgaven een tekort van 20 ½ millioen thalers veroorzaakt, dat echter door beschikbare buitengewone middelen zou kunnen gedekt worden, met uitzondering van anderhalf millioen, die echter uit de gewone middelen konden gevonden worden. Voorspelt deze orde in de finantien Pruissen eene heldere toekomst, evenzeer mag men dit van de opregtheid hopen, met welke de regering thans den constitutionelen weg schijnt te bewandelen, zonder eene reactie te bedoelen. Geheel anders is dit in het overige Duitschland gesteld, waar duidelijk de rigting doorstraalt om alles op den vorigen voet terug te brengen. Zoo zijn in Wurtemberg de kamers met eene bijna dreigende toespraak geopend. De toestand des lands, heette het, was geenszins bevredigend; wel is waar was de geest van openlijken opstand onderdrukt, maar zedeloosheid en ongodsdienstigheid waren in den jongsten tijd zeer toegenomen. Er zouden eenige wijzigingen in de constitutie worden voorgesteld, maar de koning zou zich onthouden van nieuwigheden, die strijdig waren met de zeden en gewoonten des volks, en de rust des lands in de waagschaal zouden stellen. De beraadslaging over het adres van antwoord nam dan ook eene voor het ministerie zeer vijandige rigting, welke niet gunstiger werd, toen het niet schroomde te verklaren dat het de bestaande vertegenwoordiging niet voor wettig gevestigd hield en met de tusschenkomst van vreemde bajonetten dreigde. De aanneming van een adres, waarin de zinsnede voorkomt, dat de vergadering zich bij eede gebonden acht tot eene met de grondregten van het Duitsche volk overeenstemmende verandering der grondwet, en de door de regering eenerzijds gemaakte verandering niet als geldig mogt erkennen, heeft de spanning zoodanig doen toenemen, dat de aftreding van het ministerie of de ontbinding der Kamer onvermijdelijk werd, en deze ontbinding daarop is gevolgd.

In Oostenrijk verwacht, in weerwil van de verklaringen der regering, niemand dat de afgekondigde constitutie in werking zal komen. Weenen blijft in staat van beleg; het militaire gezag verbiedt willekeurig de uitgaaf van dagbladen, die het gevaarlijk acht; de Keizer vermaakt zich intusschen met de instelling eener nieuwe ridderorde, die de Franz-Joseph-orde zal heeten.

Verschillend waren in den laatsten tijd de geruchten over de onderhandelingen tusschen Denemarken en Pruissen; thans meent men, dat de wapenstilstand voor drie maanden zou verlengd zijn.

ITALIAANSCHE STATEN. - Nog altijd blijft

men in het onzekere aangaande de terugkeering van den Paus naar Rome. De geruchten dienaangaande zijn reeds zoo dikwijls voor stellige berigten uitgegeven en wederom gelogenstraft, dat alleen de tijding zijner werkelijke terugkomst eenige zekerheid kan geven. De commandant der Fransche troepen in Rome is wederom door een ander vervangen, thans namelijk door den generaal Baraguay d' Hilliers, van wien, als een blijk zijner vriendschappelijke betrekking tot den Paus, gemeld wordt dat deze hem vier eigenhandig gewijde rozenkransen voor zijne kinderen heeft geschonken. Niettemin schijnt het toch zeker te zijn dat Pius niet geneigd is om zich weder naar Rome te begeven zoo lang de Fransche troepen zich daar bevonden, terwijl aan den anderen kant eene geduchte krijgsmagt onmisbaar is om de bevolking onder bedwang te houden. Over het geheel schijnt men den toestand van Italie thans nog ellendiger dan vroeger te moeten noemen. Met uitzondering van Sardinie heerscht overal wederom het absolutisme, en wel met meer strengheid, willekeur en wantrouwen dan voorheen. Terwijl de dagbladen van Napels verzekeren dat er geene in hechtenisnemingen meer plaats hebben, komen alle bijzondere berigten daarin overeen, dat de geheime politie eene nog voorbeeldelooze werkzaamheid ontwikkelt, en dagelijks personen van alle standen gevangen genomen en dikwijls om zeer geringe redenen, onder dieven en moordenaars opgesloten worden. Sicilië, onder weldaden van een ordelijk bestuur teruggekeerd, werd geheel als overwonnen land behandeld. De toestand van Oostenrijksch Italië is genoegzaam op te maken uit de dreigende afkondigen, waarmede de Regering de bestaande gisting tracht te smoren. De toekomst van dit door de natuur zoo begunstigde gewest blijft zeer duister, zelfs wat Sardinië betreft, waar de constitutionele vormen nog weinig heil aan brengen. De weigering der vertegenwoordiging om het door de noodzakelijkheid opgelegde verdrag met Oostenrijk goed te keuren heeft de Regering genoodzaakt haar te ontbinden, en men vleit zich nu dat de nieuw benoemde Kamer den toestand des lands beter zal begrijpen.

SPANJE. - Voor de houders van Spaansche schuldbrieven schijnt eenig vooruitzigt op te dagen, dat aan hunne zoo lang schandelijk verwaarloosde vorderingen eindelijk eenigermate zal worden voldaan. Een lid der Cortes heeft een voorstel ingediend tot regeling der Spaansche schuld, en daarbij zeer aangedrongen op de noodzakelijkheid dat Spanje eindelijk aan zijne verpligtingen voldeed. Dit voorstel is wel, voornamelijk op de tegenkanting van den Minister van Financien, verworpen, doch te gelijker tijd heeft deze Minister verklaard, dat de Regering zich met een wetsontwerp betreffende die aangelegenheden bezig hield. Het is waar, dit beteekent nog weinig, maar toch iets meer dan de volstrekte onverschilligheid, welke de Spaansche Regeriug totnogtoe in dit opzigt toonde.

Godgeleerdheid. - Wijsbegeerte. - Staatkunde. - Opvoeding en onderwijs

De apocryfe boeken des nieuwen verbonds.

De Apocryfe Evangeliën, benevens de geschiedenis der Apostelen van Pseudo-Abdias. Volgens de uitgaven van Fabricius, Thilo en Borberg, overgezet en met inleidingen en aanteekeningen voorzien. 's Gravenhage, W.P. van Stockum. (Amsterdam, Brinkman).

Wij vreezen schier dat de geleerde titel, hier gelezen, onze welwillende lezers zal afschrikken en doen terughuiveren: zij zijn zeer tevreden en bekend met de vier oude getrouwe Evangeliën, hooren en dikwerf uit, over, naar, bezijden prediken; maar Apocryfe Evangeliën, dat luidt jammerlijk barbaarsch, en toch wilden we gaarne een merkwaardig boek bij onze lezers, vooral bij hen die meer met de Godgeleerdheid te maken hebben, inleiden, en wenschen daarom de aandacht daarop te vestigen. - Gij weet, getrouwe Christenschaar! dat in sommige Bijbeluitgaven, bij name die van Luther, eenige geschriften tusschen het Oude en Nieuwe Verbond zijn ingevoegd, bekend als de Apocryfe; men verstond daaronder de zoodanige schriften, die niet door den Heiligen Geest waren ingegeven, nogtans goede en nuttige leeringen behelzende; *waar* eigenlijk de *toets* van het *al* of *niet* echt, van het *al* of *niet* apocryf moet gevonden worden, willen we hier liefst niet onderzoeken; genoeg, toen men eens het gesloten geheel der heilige boeken had vastgesteld, iets, dat aan *zeer* veel moeite en tegenspraak onderhevig was, bleven er nog verschillende geschriften in omloop, en in veler handen, die buiten de eens afgeperkte grenzen werden gesloten: vreemdelingen, suspect van gedaante, die zich niet konden legitimeren, en derhalve geen burgerregt konden verkrijgen. - Toen nu de zoogenaamde echte of kanonieke boeken, die thans uwen Bijbel uitmaken, bij elkaâr waren gevoegd en afgesloten, kwam er dadelijk een heirleger van veelkleurige geschriften, als voortzettingen of aanhangsels op de bestaande Bijbelsche geschriften voor den dag; zij waren min of meer op de leest der eens algemeen erkende Bijbelsche geschriften geschoeid, maar zij kwamen te laat, of zagen er te bont, te vreemd, te gevaarlijk uit - men weigerde om ze binnen te laten - zij bleven daar buiten, en deze werden nu in het algemeen genoemd de *Apocryfe*, de onechte, de verdachte boeken des Nieuwen Verbonds, beter: die boeken, welke *volgden* op de geschriften des Nieuwen Verbonds. Gij vraagt, en te regt: maar wie zijn dan die 'MEN' geweest, welke deze scheiding en schifting hebben ondernomen, die hier met de zeef en de wan in de hand hebben verworpen en behouden, zoo als het heet:

hier Esau gehaat, dáár Jakob lief gehad? Wie waren die geoctroijeerde lieden, welke hier onder het meesterachtige ‘MEN’ worden verstaan? Waarde lezer! op die vraag is het volledig antwoord niet zoo spoedig gegeven; houd u tevreden met de zekerheid, dat welmeenende, verstandige, opregte mannen, Christen-kerkvaders der eerste eeuw, dikwerf met deze zaak *zeer* in het naauw zaten, en men eindelijk na ontzaggelijk veel over en weder spreken, den *Kanon*, dat is: den nu voor wettigen echt erkenden Bijbel, heeft gepromulgeerd en aangenomen zoo als die nu bestaat, en om een einde aan het eindelooze gehaspel te maken, de indringende Apocryfen eens en voor altijd heeft afgewezen. Intusschen, dit moet in het oog springen, is de kennis van *deze* latere geschiedkundige bijdragen hoogst gewigtig, en geen Godgeleerde mag ze ontberen, of zich uit bekrompene voorliefde tot den echten Bijbel laten misleiden, om deze onechte stukken volstrekt niette willen *ad notam* nemen - de redenen daarvoor zijn ligtelijk aan te wijzen.

Merkwaardig is het, om de ongeloofelijk spoedige verbastering en verminking der Evangeliesche waarheid te ontdekken, den menschelijken waan te leeren kennen en tevens te duchten, die, als het ware, de waarheid op den voet vervolgt, en tracht te omsluijeren, te vervalschen.

Merkwaardig is de poging der verschillende Christelijke partijen, om hare eigenaardige en geliefkoosde stellingen en leerbegrippen op den echten Evangelieschen boom in te enten, en daardoor de bijzondere kleur, welke men eens had aangenomen, ten koste van alles te handhaven.

Merkwaardig is de onloochenbare en zigtbare strekking der eerste Apostoliesche eeuw, waar de volgende eeuw haar getrouwelijk nabootst, om de eenvoudige Evangelisten met mythen, overleveringen, fabelen en legenden, te bederven, en den persoon van Christus, zijne moeder, en al wat tot het Evangelie in betrekking stond, in een begoochelend tooverlicht voor te stellen, als om den schoonen eenvoud der Bijbelsche waarheid te vergoeden en te verheerlijken, en meerder ingang bij het wonderzoekend geslacht der geloovigen te doen verkrijgen.

Merkwaardig is deze spoedige, onverwachte, onvoorziene verminking, verbasteringen omwerking der Evangeliesche waarheid, om het voor velen onbegrijpelijke raadsel op te lossen der heerschende overleveringen, legenden, enonbewezene geschiedkundige data, in de kerk van Rome.

Merkwaardig zijn deze talrijke mis- en wangeboorten, als een blijk hoe gevaarlijk het is, buiten de vastbepaalde grenzen der zuivere geschiedenis te gaan, als waarschuwing, hoe doodelijk eene enkele schrede hier worden kan.

Al deze bijzonderheden nu bevestigen zich dadelijk, wanneer men de moeite neemt, om de zoogenaamde Apocryfe of onechte boeken des Nieuwen Verbonds van meer nabij te leeren kennen.

Wij bekennen gaarne, dat de inzage of lezing van een boekwerk, gelijk het aangekondigde, bepaaldelijk eenige van die ongerijmde, zonderlinge, erbarmelijk dwaze Evangeliën behelzende, bij u, waarde lezer, groote ergernis en teleurstelling zal verwekken - dat ge groote oogen zult opzetten, als ge uit de kindsche jaren of uit het leven en lijden van Christus, of uit de geschiedenis van Maria en Jozef verhalen leest, die door geen middeleeuwschen, dommen, dikken monnik zoo ongehoord en jammerlijk konden uitgedacht zijn, en toch sluit zich die waan, die mythe, die legende op meerder of

minder afstand, aan het Evangeliesch verhaal getrouwelijk aan, toch ziet ge in die vergroot- of verkleinspiegels u welbekende beelden, al zijn ze ook misvormd tot karikaturen, met eene zekere belangstelling. Voor den geleerden Bijbelkenner of Bijbeluitlegger is hier een schatkamer van uitlegkundige of historiëele waarneming geopend, die ter verklaring van menige Bijbelplaats hoogst belangrijke bijdragen kan leveren. Uit dien hoofde hebben vele kundige mannen, bovenal onder de Protestanten, de eenigzins ondankbare moeite gewaagd, om deze Apocryfe boeken, die zich aan het Nieuwe verbond aansluiten, te verzamelen, uit te geven, weder uit te geven, te castigeren, en zoo is er in de theologische wereld een eigenaardig gebied, eene bijzondere literatuur ontstaan, die der Apocryfe boeken. - Een onbekende geleerde landgenoot, die zich verbergt onder den nederigen naam van Mosano, heeft de uitgaven van een tweetal bekende Hoogduitsche godgeleerden geraadpleegd, en daaruit eene proeve geleverd van Apocryfe Evangeliën, benevens eene geschiedenis der Apostelen. - Hij deelt ons een zevental geschriften mede onder de volgende titels:

Het vóór-E vangelie van Jakobus.
Het Evangelie van Thomas.
De geschiedenis van Jozef.
Het Evangelie van Jezus' jeugd.
Het Evangelie van Marias geboorte en van de kindschheid des Verlossers, en
Het Evangelie van Nikodemus,

geschreven in de Grieksche, Arabische, Latijnsche talen, allen met zorg bewerkt, met afzonderlijke inleidingen uitgerust, met talrijke aanteekeningen voorzien, en met een zeer belangrijk register der Bijbelplaatsen, die in de genoemde Apocryfe boeken worden aangehaald, of toegelicht, alles zeer net uitgevoerd, en tamelijk zwaarlijvig; want de breedgeschouderde en weldoorvoede octaaf telt 936 bladzijden.

Heeft nu, vraagt ge, vriend Mosano goed en verstandig gehandeld, om zulk eene vreemdsoortige bloemlezing uit de onechte geschiedkundige boeken te verzamelen, te vertalen en uit te geven?

Wij antwoorden: welligt ware het beter geweest, om enkele meer belangrijke en merkwaardige stukken, uit den geheelen zeer omslagtigen Apocryfen Codex over te nemen; sommige fragmenten, die meer regtstreeks tot de geschiedenis van Jezus en zijne jongeren in verband staan, en niet alleenlijk over Maria en Jozef handelen. - Zoo als het werk nu voor ons ligt, geeft het te weinig en te veel, en de meer dan wonderbare overlevering aangaande de geboorte van Maria en het sterven van Jozef, is voor den Nederlandschen, ook ongeleenden lezer, hoogst eentoonig. Wat de keuze derhalve der Apocryfen betreft, gelooven wij dat ze veel beter had kunnen zijn; fragmenten zijn hier toch geleverd, waarom dan geene fragmenten van fragmenten? Verder oordeelen wij het niet geheel ongepast, indien de fabelachtige en dikwerf monsterachtige voorstellingen door den verzamelaar met meer nadruk waren teruggewezen en ontzenuwd: dit geschiedt wel over het algemeen, en moest geschieden om de eer te handhaven der kanonieke Bijbelsche boeken; maar een weinig meer krachtige bewijsvoering zoude hier althans niet schadelijk geweest zijn. Wij deelen deze bedenkingen juist mede, omdat het werk, in de moedertaal geschreven, toegankelijk is voor ieder, wiens Bijbelsche en godgeleerde kennis beneden het vaste waterpeil der waarheid staat en blijft, en die door de lezing dezer quasi-Evangeliën nu en dan het spoor

bijster zoude kunnen raken. - Wanneer men alzoo van deze bijdrage tot de kennis der vroegste Christelijke kerk in hare miswijzingen een verstandig en oordeelkundig gebruik maakt, zal het boek, tot vermeerdering van achting voor de echte Evangeliën, op eene negatieve wijze werkende, kunnen medewerken.

Van de andere zijde herhalen wij onze opmerking hier boven, dat juist de indrukmakende afwijking van de eerste Christelijke waarheid, zooals de Evangelisten haar mededeelden, een helder licht verspreidt over het geheele dogmatiesche zamenstel der Roomsch-Katholieke kerk. - Uit zulk een oogpunt beschouwd, is dit werk belangrijk. - Men kan zich met weinig moeite overtuigen, hoe ligtelijk en geleidelijk veel schroomelijke dwaalbegrippen wegens sommige personen en gebeurtenissen in de kerk zijn ingedrongen en opgenomen, vanwaar de vergoding van Maria en Jozef, voor ons Protestanten zoo onverklaarbaar, zich vasthechtte en aansloot aan de echt-Bijbelsche geschiedverhalen. De overdrijving, de overspanning, de opgewonden verbeelding die met alle teugels spot, zoo als gij die erkent in de hier medegedeelde Evangeliën van Jozefs *dood*, van Maria's *geboorte* enz., ontraadselen duidelijk genoeg de autoriteit, welke dergelijke voorstellingen, ondanks de tegenwerkende pogingen van sommige, meer verstandige kerkvaders, moesten verkrijgen, vooral omdat menschen, zelfs priesters en geestelijken, van ligt ontvlambare verbeelding, van meer poëtischen aanleg, in deze pseudo-Evangeliën meer voedsel voor hunnen kansel, en het wonderzoekende volk vonden, dan in de eenvoudige Evangeliën. In dit licht de zaak beschouwd, worden wij genoopt de Katholieke kerk meer mild en toegevend te beoordeelen, dan men gewoonlijk pleegt, en hare verkeerde volksvoorstellingen als vaste en ingewortelde bestanddeelen te beklagen, die door hoogen ouderdom, helaas! al te stevig bleven gehecht aan het dogmatiesch geheel, en door een coup de main waarlijk niet verwijderd kunnen worden. - Men vergete niet, dat zelfs aanvankelijk onder de *Hervormers*, iets dat trouwens te verwachten was, dikwerf die weerklank uit de Apocryfen en Legenden wordt vernomen, zoo als vader Luther, waar hij in zijne volkssermoenen regt op de dreef is, talrijke aanhalingen bij voorkeur ten beste geeft uit de wonderbare fabelboeken der oude kerk. - Wil men dergelijke verzamelingen van eene geheel andere zijde in het oog vatten, dan hebben ze eene zeer eigenaardige, niet verwerpelijke aesthetische waarde; ook hier heeft de poëzij hare geüsurpeerde regten willen laten gelden: zij treedt in telkens veranderde vormen te voorschijn: hier reeds bij de Apocryfen, later bij de vroegste Christelijke dichters, alweêr later in de grootsche en treffende tooneelen van Milton, Klopstock en anderen. Zelfs in deze dagen werpt de Muze nog gaarne haar licht op den ouden Bijbel - bovenal de Katholieke Muze, die meermalen tamelijk ‘Apocryf’ zingt, en haar licht, door de Gothische bont geschilderde kerkramen en middeleeuwsche tint gebroken, op het eenvoudig woord van God werpt, waardoor de kleurmenging soms zeer raar en treurig somber verschijnt. - Reeds genoeg, waarde lezer! De vlijtige en kundige Mosano heeft bovenal door zijne aanteekeningen, waarin een compendium van Bijbelsche antiquiteiten ligt verborgen, en door de uitgave van dit werk, bovenal voor de godgeleerden, een zeer verdienstelijke taak ten einde gebragt, hij geve ons spoedig het beloofde ver-

volg, dat niet minder belangrijk kan zijn. - Wij zullen ten slotte de vrijheid nemen, eene eenigzins uitvoerige proeve uit deze Apocryfen mede te deelen, die ons, deels wegens de eigendommelijke poëtische bewerking, deels wegens een zeer betwist, duister, leerstellig punt, niet ongeschikt voorkwam, om uwe aandacht bezig te houden, opdat ge daaruit ten minste eenigzins den geest en de strekking der Apocryfe Evangeliën zoudt leeren kennen en ook beoordeelen.

Het volgende uittreksel, naar de bewerking en vertaling van Mosano, ontleend uit het Evangelie van Nikodemus, behelst de getuigenis en het verhaal van de twee zonen van Simeon, die de *hellevaart* en zegepraal van Christus in het doodenrijk beschrijven, - met al dien dichterlijken toestel, waarvoor deze *nog* altijd symboliesche geheimzinnige apostoliesche aanteekening vatbaar is. Het verhaal (dat ons een soortgelijk in de schriften van Plato herinnert) heeft ten minste voor de fantazij eenige aanlokkelijkheid; welligt dat reeds meer dan één dichter, juist dáár, zijne stoute en krachtige beelden en vormen heeft gevonden.

Het geheele stuk is eigenlijk niets anders, dan eene hoogst uitvoerige poëtische variant en variatie op de bekende plaats, die gij vooraf een paar malen zult moeten lezen, en kunt vinden in den *eersten* Brief van Petrus Hoofd. III, vs. 18, 19 en 20.

Zeventiende Hoofdstuk.

JOZEF sprak: ‘En wat verwondert gij u, wanneer JEZUS is opgewekt? Dat is niet wonderbaar: maar dat is wonderbaar, dat Hij niet alleen is opgewekt, maar dat Hij ook vele andere dooden heeft opgewekt, die in *Jeruzalem* aan velen verschenen zijn. En wanneer gij van de anderen niets weet, zoo weet gij het ten minsten toch van SIMEON, die JEZUS tot zich genomen heeft, en van zijne twee zonen, twee volle broeders, welke Hij heeft opgewekt: van dezen weet gij het toch. Want wij hebben hen vóór korten tijd begraven; maar nu ziet men hunne graven geopend en ledig; maar zij zelve zijn levende en houden zich te *Arimathia* op.’

Zij zonden alzoo lieden, en zij vonden hunne grafsteden geopend en ledig. - JOZEF zeide: ‘Laat ons naar *Arimathia* trekken; en wij zullen hen vinden.’ - Toen stonden op de hoogepriesters ANNAS en KAJAPHAS, en JOZEF en NIKODEMUS en GAMALIËL, en anderen met hen, en zij kwamen naar *Arimathia*, en zij vonden degenen, van welke JOZEF gesproken had.

Zij verrigtten alzoo een gebed en begroetten elkander: daarna kwamen zij met hen naar *Jeruzalem*, en bragten hen in de Synagoge, en sloten de deuren vast toe, en legden in hun midden de oude wet der Joden; en de hoogepriesters zeiden tot hen: ‘Wij willen, dat gij zweert bij den God *Israëls* en den ADONAI, en alzoo, dat gij de waarheid zegt, hoe gij zijt opgestaan, en wie u van de dooden heeft opgewekt?’

Toen dit de opgewekte mannen vernamen, maakten zij tegen hun aangezigt het teeken des kruises, en zeiden tot de hoogepriesters: ‘Geeft ons papier en inkt en pennen.’ Men bragt dit dus. En een Aan hen zette zich neder, en schreef op de volgende wijze:

Achttiende Hoofdstuk.

‘Heere JEZUS CHRISTUS, de opstanding en het leven der wereld, verleen ons ge-

nade, opdat wij Uwe opstanding en Uwe wonderen, die Gij in de onderwereld gedaan hebt, mogen vermelden.'

'Wij waren alzoo in de onderwereld, bij allen, welke van het begin des tijds af ontslapen waren: maar omtrent de ure van middernacht drong in de duisternis als 't ware een zonnestraal en schitterde, en wij allen blonken en zagen elkander. En terstond was onze vader ABRAHAM met de aartsvaders en profeten vereenigd daar, en allen zeiden, van vreugde vervuld, tot elkander: '"Deze glans is van een groot licht."'

'De profeet JESAJAS, welke daar tegenwoordig was, zeide: '"Deze glans is uit den Vader en den Zoon en den Heiligen Geest, van wien ik geprofeteerd heb, toen ik nog leefde, en zeide: *Land van Zabulon en Nephthalim, het volk dat in de duisternis zat, heeft een groot licht gezien*.'

'Daarna trad onder hen een andere boetgezant uit de woestijn, en de Patriarchen zeiden tot hem: 'wie zijt gij?' En hij antwoordde; 'Ik ben JOHANNES, de laatste der profeten; ik heb den weg voor Gods Zoon regt gemaakt, en heb het volk bekeering gepredikt ter vergeving der zonden.'

'En Gods Zoon kwam tot mij, en toen ik Hem van verre zag, zeide ik tot het volk: *Ziet, het lam Gods, hetwelk de zonden der wereld wegneemt*. En met mijne hand heb ik Hem gedoopt in de rivier de Jordaan, en ik zag als eene duive den Heiligen Geest over Hein komen, en ik hoorde de stem van God en den Vader, welke aldus sprak: *Deze is mijn geliefde Zoon, in wien ik welbehagen heb*. En daarom heeft Hij mij ook tot u gezonden, opdat ik verkondige, hoe Gods éénig geboren Zoon herwaarts komt, opdat wie aan Hem gelooft, verlost, maar wie niet gelooft, verdoemd worde.'

'Daarom spreek ik tot u allen dat gij Hem aanbidt, zoodra gij Hem ziet: want nu alleen is voor u de tijd der bekeering daarvóór, dat gij in de vroegere verkeerde wereld de afgoden hebt aangebeden, en dáárvoor, dat gij gezondigd hebt; maar op eenen anderen tijd is het onmogelijk, dat dit geschiede.'

Negentiende Hoofdstuk.

'Toen nu JOHANNES aldus hen, die in de onderwereld waren, onderwees, hoorde zulks ook de eerstgeschapene aartsvader ADAM, en zeide tot SETH, zijnen zoon: '"Mijn zoon, ik wil, dat gij aan de aartsvaders van het menschelijk geslacht en aan de profeten zegt, waarheen ik u gezonden heb, toen mij de ure des doods overviel."'

'SETH nu zeide: '"Profeten en Patriarchen, hoort! Mijn vader ADAM, de eerstgeschapene, zond mij, toen hem eenmaal de ure van zijn einde overviel, henen om het gebed tot God te rigten, zeer nabij de poort van het paradijs, opdat Hij mij door eenen engel zoude leiden (tot) den boom der barmhartigheid, [dat is de ontferming van den olijfboom] - en opdat ik de olij zoude nemen en mijnen vader zalven, en hij weder van zijne ziekte zoude opstaan. Dat heb ik dan ook gedaan. En na het gebed kwam de engel des Heeren en zeide tot mij:"'

'"Wat begeert gij, SETH? Begeert gij de olij, welke kranken weder oprigt, of den boom, welke die soort van olij doet rijpen (doet vloeijen?), wegens de zwakte van uwen vader? - Deze is nu niet te vinden. Keer terug, en zeg aan uwen vader, - dat na vervulling van vijfduizend vijfhonderd jaren na de schepping der wereld, - dat dan op de

aarde de eeniggeboren Zoon van God zal komen en mensch worden: en Deze zal hem met zulke olij zalven en hem weder oprigten: en met water en met den Heiligen Geest zal Hij hem zoowel wasschen als zijne nakomelingen; en alsdan zal hij van elke ziekte genezen worden: maar nu is het onmogelijk, dat dit geschiede."'

'Toen de Patriarchen en de Profeten zulks hoorden, verheugden zij zich zeer.'

Twintigste Hoofdstuk.

'Terwijl allen zich zoo verheugden, kwam de SATAN, de vorst der duisternis, en zeide tot den vorst der onderwereld: '"Alverslinder en onverzadelijke, hoor naar mijne woorden. Uit den stam der Joden is er een, die JEZUS heet en zichzelven Gods Zoon noemt, maar hij is een mensch, en door onze medewerking kruisigden hem de Joden. En nu, houd u, daar hij voleindigd heeft, bereid, opdat wij hem hier boeijen. Want ik weet, dat hij een mensch is, en heb hem zelf ook hooren zeggen: '*Mijne ziel is zeer bedroefd tot den dood toe*."'

'"Hij heeft mij ook veel kwaads gedaan in de bovenwereld, terwijl hij met de stervelingen verkeerde: want waar hij mijne dienaars vond, heeft hij hen vervolgd, en zoovele menschen als ik krom, blind, lam, melaatsch, of iets dergelijks gemaakt heb, heeft hij door een éénig woord genezen. En velen had ik voor het graf bereid; ook dezen heeft hij door één woord weder levend gemaakt."'

'De vorst der onderwereld zeide: '"En is hij zóó magtig, dat hij zulks door één eenig woord verrigt? Of vermoogt gij hem, die zóó magtig is, te wederstaan? Mij dunkt, dat, daar hij zoodanig is, niemand hem wel zal kunnen wederstaan. Maar wanneer gij zegt, dat gij gehoord hebt, dat hij den dood vreesde, zeide bij dit om u te bespotten en uit te lagchen, en omdat hij u met magtige band wilde voortsleuren. En wee, wee u in alle eeuwigheid!"'

'De SATAN antwoordde: '"Allesverslindende en onverzadelijke vorst der hel, wordt gij zóó bevreesd, nu gij van onzen gemeenschappelijken vijand hoort? Ik vreesde hem niet, maar zette de Joden aan; en zij hebben hem gekruisigd, en hebben hem zelfs gal en azijn te drinken gegeven. Bereid u alzoo om hem, wanneer hij komt, met kracht te overmannen.'

'De hellevorst antwoordde: '"Vorst der duisternis, zoon der verderfenis, duivel, nu hebt gij mij gezegd, dat gij velen voor het graf bereid hebt, en hij dezen met één eenig woord het leven heeft wedergegeven: en wanneer hij anderen van het graf heeft verlost, hoe en met welke magt zal hij zelf door ons overmand worden? Ik nu heb vóór korten tijd eenen doode verslonden, met name LAZARUS, en na korten tijd heeft hem een der levenden door één eenig woord met geweld uit mijne ingewanden getrokken. Ik geloof dat hij het was, van wien gij gesproken hebt."'

'"Wanneer wij hem nu hier opnemen, vrees ik, dat wij ook omtrent de overigen in gevaar verkeeren. Want allen, die ik sedert de eeuwigheid heb verslonden, zie, ik bemerk, dat zij onrustig worden, en ik gevoel smarten in mijn buik. En het schijnt mij geen goed teeken, dat LAZARUS mij vroeger is ontrukt: want niet als een doode, maar als een adelaar vloog hij van mij weg; want zoo snel heeft de aarde hem uitgeworpen. Daarom bezweer ik u ook hij Uw en mijn genot, breng hem niet hierheen. Want ik geloof, dat hij zich hierheen begeeft, om alle dooden op te wekken. En dat zeg ik u: zoo waarachtig als wij de duisternis beheer-

schen, wanneer gij hem hierheen brengt, zal mij geen van de dooden overig blijven.'

Een en twintigste Hoofdstuk.

'Toen nu de SATAN en de vorst der hel op deze wijze met elkander spraken, kwam er eene stem, geweldig als de donder, en zij zeide: '"Neemt weg uwe poorten, gij vorsten, en verheft u, gij eeuwige deuren; en de koning der eere zal binnentreden."' - De hellevorst hoorde het, en zeide tot den SATAN: '"Ga naar buiten, wanneer gij het vermoogt, en stel u tegenover hem."'

'De SATAN ging alzoo naar buiten. Daarop zeide de vorst der hel tot zijne geesten: '"Sluit goed en sterk de metalen poorten en de ijzeren grendels, en sluit mijne sloten, en ziet toe gij allen, die vroeg in den morgen (in eene regte lijn?) geschaard zijt: want wanneer hij hier binnenkomt, dan zal er onheil over u komen."'

'Toen de aartsvaders dit hoorden, begonnen zij allen hem te honen, en zeiden: '"Alverslindende en onverzadelijke hellevorst, maak open, opdat de koning der eere binnentrede."' - DAVID de profeet zeide: '"Weet gij niet, gij verblinde, dat ik, toen ik op de wereld leefde, zulk eene stem heb voorzegd, namelijk: '*Neemt weg uwe poorten, gij vorsten?*"'

'JESAJAS zeide: '"Ik voorzag dit door den Ueil igen Geest, en heb geschreven: *De dooden zullen opstaan, en opgewekt worden die in* [*de graven, en juichen, die in*] *de aarde* [*zijn*]. En: *Waar is, o dood, uw prikkel? waar is, o hel, uwe overwinning?*"'

'Toen kwam er andermaal eene stem: welke zeide: '"Neemt weg de poorten!"' - Toen nude vorst der hel ten tweeden male de stem hoorde, antwoordde hij, als of hij niets bemerkt had, en zeide: '"Wie is hij, die koning der eere?"' - De engelen des Heeren zeiden: '"Een sterke en geweldige Heer; de Heer, geweldig in den strijd!"'

'En terstond, juist tegelijk met dat woord, werden de metalen poorten vermorzeld, - en de ijzeren grendels werden verplet, en al de geboeide dooden werden verlost van de handen, en wij met hen. En de Koning der eere trok binnen, even als een mensch, en de geheele duisternis der hel werd niet licht vervuld.'

Twee en twintigste Hoofdstuk.

'En terstond schreeuwde de hellevorst: '"Wij zijn overwonnen; Wee ons! Maar wie zijt gij, dat gij zulk eene kracht en magt bezit? En van welk een aard zijt gij, dat gij zonder zonde herwaarts komt, gering voor het oog en groot in magt; - de vernederde en verhevene, de slaaf en de heer, de krijgsknecht en de koning, die magt heeft over de dooden en levenden? - Gij werdt tot het kruis veroordeeld [en gij werdt in het graf gelegd, en nu zijt gij vrij geworden], en hebt al onze magt verlamd. Gij zijt zeker die JEZUS, van wien ons de opperste Satraap SATAN gezegd heeft, dat gij door het kruis en den dood de geheele wereld zoudt beërven."'

Toen nam de koning der eere den oppersten Satraap SATAN boven aan het hoofd, en gaf hem aan de engelen over, en zeide: '"Boeit hem met ijzeren boeijen de handen en de voeten en den hals en den mond."' Daarop gaf Hij hem aan den vorst der onderwereld over, en zeide: '"Neem hem, en bewaar hem veilig tot op mijne tweede wederkomst."'

Drie en twintigste Hoofdstuk.

‘En de vorst der hel nam den SATAN, en zeide tot hem: ‘“BEËLZEBUB, erfgenaam des vuurs en der straf, vijand der heiligen; - door welke noodzakelijkheid zijt gij er toe gebragt, om te beschikken, dat de Koning der eere zoude gekruisigd worden? Misschien, opdat Hij herwaarts zoude komen en ons uitplunderen? Wend u om, en zie, dat er geen doode in mij is achtergebleven; maar al wat gij slechts gewonnen hebt door het hout der kennis, dat alles hebt gij door het hout des kruises verloren: en al uwe vreugde is veranderd in droefheid: en toen gij den Koning der eere wildet dooden, hebt gij u zelven gedood. Want naardien ik u heb overgenomen, opdat ik u veilig zoude bewaren, zult gij door ondervinding leeren, hoe veel kwaads ik tegen u zal ondernemen.”’

‘“O aartsduivel, gij beginsel des doods, wortel der zonde, gij toppunt van alle kwaad, wat kwaads hebt gij aan JEZUS gevonden, dat gij Zijn verderf begeerd hebt? Hoe hebt gij u onderstaan, zulk een groot kwaad te doen? Hoe kwam het u in den zin, zulk eenen mensch in deze duisternis te brengen, door wien gij beroofd werdt van allen, welke van eeuwigheid zijn gestorven?”’

Vier en twintigste Hoofdstuk.

‘Nadat de hellevorst dus tot den SATAN gesproken had, strekte de Koning der eere Zijne hand uit, en nam den Aartsvader ADAM, en wekte hem op. Vervolgens keerde Hij zich ook tot de overigen, en zeide: ‘“Herwaarts met mij, gij allen, zoovelen uwer door het hout, hetwelk deze heeft aangeraakt, den dood hebben gevonden: want ik laat u weder opstaan door het hout des kruises; ziet, ik u allen!”’

‘Hierop dreef hij hen allen naar buiten. En de Aartsvader ADAM werd gezien, zoo als zijn hart vol vreugd was: ‘“Ik dank U,”’ zeide hij, ‘“voor uwe grootmoedigheid, o Heere, dat Gij mij uit de onderste benedenwereld gebragt hebt.”’ - Even zoo zeiden ook alle profeten en heiligen: ‘“Wij danken U, CHRISTUS, Heiland der wereld, dat Gij ons leven uit het verderf hebt gebragt.”’

‘En nadat zij dit gezegd hadden, zegende de Heiland ADAM op zijn aangezigt met het teeken des kruises: nadat Hij nu zulks ook bij de patriarchen en profeten en martelaars en aartsvaders gedaan had, nam Hij ook hen, en snelde uit de hel naar boven.’

‘Toen Hij nu binnentrok, zongen de Heilige Vaders psalmen, terwijl zij Hem begeleidden, en zeiden: ‘“Gezegend zij, die daar komt in den naam des Heeren: Halleluja, dit is het lofgezang van alle Heiligen.”’

Vijf en twintigste Hoofdstuk.

‘Toen Hij nu naar het paradijs heenging, nam Hij ook den aartsvader ADAM bij zijne hand, en gaf hem aan den aartsengel MICHAËL over, hem en alle regtvaardigen. Toen zij nu de poort van het paradijs binnentraden, ontmoetten hun de twee oudste menschen; tot wie de heilige vaderen zeiden: ‘“Wie zijt gij, gij die den dood niet gezien hebt, en in de hel niet nedergedaald zijt, maar met uwe ligchamen en uwe zielen in het paradijs woont?”’

‘Een hunner antwoordde en zeide: ‘“Ik ben HENOCH, die Gode welbehagelijk was en door Hem herwaarts werd overgebragt: en deze is ELIAS, de *Thisbiter*; - wij zullen

ook leven tot aan het einde des tijds: maar dan zullen wij door God gezonden worden, om den

Antichrist tegen te staan, en wij zullen door hem gedood worden, en na drie dagen weder opstaan en in wolken weggenomen worden, om den Heere te gemoet te gaan.'

Zes en twintigste Hoofdstuk.

'Toen dezen zulks zeiden, kwam er een ander ellendig mensch, welke ook op zijne schouders een kruis droeg; tot hem zeiden de heilige vaders: '"Wie zijt gij, die het voorkomen hebt van eenen roover, en wat is dat voor een kruis, hetwelk gij op uwe schouders draagt?"'

'Hij antwoordde: '"Ik was, juist zoo als gij zegt, een roover en een dief op de wereld, en daarom namen mij de Joden gevangen en leverden mij aan den kruisdood over, tegelijk met onzen Heer JEZUS CHRISTUS. Toen Hij nu dus aan het kruis hing, zag ik de teekenen die er geschiedden, en ik geloofde aan Hem, en vertroostte Hem, en zeide: *Heere, wanneer Gij heerscht, vergeet mij dan niet!* En terstond zeide Hij tot mij: '"*Amen, amen; heden, zeg ik u, zult gij met mij in het paradijs zijn*."'

'"Ik draag alzoo mijn kruis, en kom in het paradijs, en toen ik den aartsengel MICHAËL vond, zeide ik tot hem: *Mijn Heer*, JEZUS, *de gekruiste heeft mij hierheen gezonden; breng mij dus nu in de poort van Eden*. En toen het vurige zwaard het teeken des kruises zag, opende hij voor mij de [poort], en ik trad binnen. Daarop zeide de aartsengel tot mij: 'Vertoef een weinig; want ook de aartsvader van het menschelijk geslacht, ADAM, *komt met de regtvaardigen; dan kunnen ook zij binnentreden*."'

'Toen de heiligen dit gehoord hadden, riepen zij allen met luider stemme: '"Groot is onze Heer en groot is Zijne kracht."'

Spiritus Asper en *Lenis*.

Apologie op den kansel.

Het Christendom kennelijk geschikt en bestemd om te worden de godsdienst der wereld. Twaalftal leerreden, door L.S.P. Meyboom, Theol. Dr. en Predikant te Nijmegen. Te Nijmegen, bij J.F. Thieme.

Men schijnt 't nog niet volkomen eens te zijn, omtrent de beste wijze, waarop het Christendom moet verdedigd worden. Die onzekerheid getuigt evenwel niet tegen 't Christendom; 't kon alleen de onhandigheid zijner verdedigers aantoonen. Het is niet altijd een bewijs voor de zwakheid van 't natuurlijk terrein, waarop een volk zich gevestigd heeft, als men 't niet eens is omtrent de beste wijze van defensie. 't Kan ook liggen aan de groote menigte van natuurlijke voordeelen, die eene landstreek ter verdediging aanbiedt. Als men eene vesting bouwt op vlakken hoogen grond, dan kan men 't spoedig eens worden omtrent de rigting der lijnen voor bastions en courtines, voor halve manen en lunettes. De loop der wallen, de hoogte der borstweringen, de plaatsing der poorten, 't planten van 't geschut, geven dan niet veel aanleiding tot verschil van opinie onder de vestingbouwkundigen. Maar als 't terrein zelf reeds eene sterke plaats is, als steile rots

boven bruisenden stroom hangt, als 't vloedwater door sluizen bedwongen en door sluizen versterkt worden kan om op menige wijs tot verdediging mede te werken, dan bestaat er groot verschil van meening aangaande de beste wijze om van al die natuurlijke voordeelen gebruik te maken. Zoo is 't met het Christendom. 't Is eene sterke vesting door den grooten Bouwmeester van 't heelal op aarde gesticht. Duizenden wonen gerust binnen hare rotsmuren, verzekerd als ze zijn, dat de poorten der hel haar niet zullen overweldigen, al ware het dat geen Christen 't zwaard ter verdediging had aangegord. De antichristelijke draak brak reeds menigen hoorn tegen de ijzeren poorten der vaste Godsstad; het kromme janitsarenzwaard werd stomp gehouwen tegen de eerste voorwerken; de gloeijende kogels der vrije mannen vielen op de rotsen met groot gedruisch maar geringe schade. In weerwil van hevigen tegenstand vervolgde het Christendom zijn weg, gelijk de duif een oogenblik klapwiekt, na 't vergeefsche schot des jagers, maar spoedig daarna boven het bereik zijner kogels, gerust en kalm door 't ruim des hemels drijft, terwijl zij hare snelle vleugels niet meer beweegt.

't Christendom behoeft voor zichzelve geene verdediging; want 't kan niet overwonnen worden. De bliksemschicht eener valsche gnose moge eenige kunstwerken verbrijzelen, die men ter verdediging nuttig geoordeeld had: de rotswallen vernielen kan zij niet.

't Christendom wil niet door geweld van stoffelijke wapenen overwinnen; 't wil zich ook niet inlaten in den soms ijdelen strijd van menschelijk woordenspel; 't is te groot om tornooispelen te vertoonen voor nieuwsgierigen. 't Lokt den mensch door vriendelijke uitnoodiging binnen zijne veilige muren, maar 't gebiedt geen uitval om den man te dooden die vijandig zijne poorten nadert. Want het vreest geen vijand, zonder gevaar kan het zijne poorten open en zijne wallen onbezet laten. Geen vijand kan de stad Gods overweldigen, al ware het dat Satan zelf de oriflamme ten aanval droeg. Niemand kan binnentreden dan als vriend.

Maar waartoe dan al die wetenschappelijke apologiën? Nooit was een Christenstrijder hoogmoedig genoeg om te wanen, dat 't Christendom zijn arm ter verdediging noodig had. Want door zulk een waan zou hij 't reeds overwonnen verklaard hebben. De apologetische wetenschap wil alleen den dwalenden teregtwijzen. Zij spreekt om drogredenen te wederleggen en vooroordeelen te bestrijden, om menschen teregt te brengen. De poging van den apologeet mislukte niet zelden, zijne logische bekwaamheid werd meermalen overschaduwd door 't kunstig weefsel van Sophisten, maar geen enkel voorwerk der Christelijke waarheid werd ooit veroverd.

Door zijne eigene voortreffelijkheid zal 't Christendom altijd overwinnen. Als 't helder en duidelijk voor den geest u staat, en vooral als ge 't zelf ondervonden hebt, hoeveel heerlijks en groots het Christendom u gaf, dan zal geene bespotting 't u ontrukken, geen philosophisch systeem 't u ontweldigen. Als men de waarheid van het Christendom volkomen wetenschappelijk bewijzen kon, even zeker voor allen, als men de gelijkheid der hoeken van een driehoek aan twee regte betoogt, zou men 't daarom alleen algemeen aannemen? Maar als men van de innerlijke voortreffelijkheid der Christelijke godsdienst overtuigd is, dan wil men haar gaarne aannemen, dan wordt elk bewijs met vooringenomenheid ontvan-

gen, dan kan men geen vijand zijn. Mogen wij het door eene vergelijking ophelderen, dan beroepen wij ons op de vooringenomenheid waarmede men het goud aanneemt, overtuigd van deszelfs bruikbaarheid. De metaphysicus begrijpt de substantie niet; hij weet niet of 't tot in het oneindige deelbaar is; weet ge hoe hij redeneert: het goud zegt hij is geel, rekbaar, zwaar enz.; die verschillende eigenschappen maken te zamen een ding uit dat wij goud noemen; geene dezer eigenschappen op zichzelve is goud, maar neemt men er ook slechts eene van weg, dan is 't geen goud meer en neemt men ze allen weg dan blijft er niets over; wij hebben dan eene eenheid die eene veelheid is. Die gedachte is eene ongerijmdheid. Maar toch neemt ook de metaphysicus het goud gaarne aan, zelfs dan als hij meent dat er nog wel eene meer kostbare stof bestaan kan. Is 't eene zwarigheid tegen de parel des Christendoms, dat niet allen juist hetzelfde daarvan denken? Was 't ooit eene zwarigheid tegen 't aannemen van goud dat niet allen daarover dezelfde denkbeelden hebben? 't Is wezenlijk niet noodig eene apologie van het goud te schrijven. En waarom trekt het de menschen met zoo betooverende kracht? Wat is 't geheimzinnige vermogen van 't metaal, dat wat meer blinkt en schittert, zoo dat het 't menschelijk hart trekt als 't noorden de magneetnaald, liet goud geeft rust, en rust verlangt men, die zoekt men. Gaarne torscht men den last van 't goud, als 't vele knellende lasten van de schouderen neemt; gaarne prangt men zich in een gouden harnas, als de fijne punten van vele aardsche zorgen tegen 't hard metaal afspringen. De rustelooze arbeid eindigt, zoodra men den met goud beladen ezel volgt, die de poorten opent van 't aardsche paradijs. Alle redeneringen over 't geluk van den rijkdom bewijzen te veel en daarenboven komt de tijd, waarin men voor Californiës goud geene minuut levens en voor Brittanjes kroon geen droppel van troost in den lijdensbeker koopen kan.

Het Christendom geeft u de verlangde rust, die voor goud niet te koop is. Het geeft u wat gij wenscht om niet. Tot 't hoogste geluk verheft het u, zonder u egoïst te maken. Op het altaar dat gij, zoo ge geen atheïst zijt, den onbekenden God oprigten moet, schrijft het Christendom den naam des Heiligen Vaders.

Is 't Christendom nu waarlijk zoo voortreffelijk, men toone het aan; men stelle het voor in zijne oorspronkelijke eenvoudigheid. Waar een voor goede indrukken vatbaar hart in den boezem ligt, daar vindt het toegang, en te vergeefs wordt toch 't beste zaad op de steenrots gezaaid. Er is zoo menig twijfelend gemoed, dat van verlangen klopt, om 't Christendom met vast geloof te kunnen omhelzen. O men hoort dan zoo gaarne spreken van de innige waarde van 't Evangelie. Zou 't mogelijk zijn alle twijfelmoedigen langs de ontelbare paden der historische kritiek naar den tempel der waarheid te brengen? Welk eene geleerdheid, welk eene kritische bekwaamheid, welk een juist en geoefend oordeel wordt er geëischt om te beslissen tusschen Tubingen en de verdedigers van de echtheid der Evangeliën.

Maar wie twijfelt een oogenblik in de keus als hij onbevooroordeeld las hoe een Ullmann het koningrijk der hemelen tegenover dat der wijsgeerige bespiegeling schetst. Men mag een oogenblik wenschen te zijn in de woeste wildernis, tusschen de zandheuvels van een onmetelijke woestijn, tusschen hemelhooge rotsgevaarten of op een smal koraalrif in den oceaan, waartegen de golven branden; men mag

een oogenblik 't verheven tooneel willen genieten, waarbij de mensch wegzinkt in 't midden van eene angstwekkende natuur, maar lang zou hij daar niet gaarne wonen; 't is een spiegel van het rijk der onpersoonlijkheid. De eenige voortreffelijkheid van het Christendom wil men vooral in onzen tijd doen kennen. Daarom ontvangen wij met blijdschap den arbeid van Dr. Meyboom, die in algemeen verstaanbaren vorm ontwikkelt, dat het Christendom kennelijk geschikt en bestemd is om te worden de godsdienst der wereld[1)]. 't Zijn twaalf leerredenen die te Nijmegen uitgesproken werden, en nu in eene logische volgorde aangeboden worden. Dat het Christendom krachtens zijn aard en rijkdom, de godsdienst der geheele wereld worden kan, wordt in 't eerste zestal betoogd, het treedt toch (1^{e} leerr.) op als algeheele hervorming; (2^{e}) het bedoelt eene algemeene menschelijke vorming van den mensch boven alle bijzondere vormen verheven; (3^{e}) het bezit in Christus het toonbeeld der reine menschelijke vormaaktheid; (4^{e}) het bezit in Christus de levende en sprekende beeldtenis van God; (5^{e}) het toont ons de heerlijke eenheid der stoffelijke en (6^{e}) der zedelijke schepping. Het tweede zestal toont 't aan dat het Christendom blijkens deszelfs gelukkige aanvankelijke pogingen, eenmaal de godsdienst der geheele wereld worden zal; want (1^{e}) het toont zijne kracht tot vernieuwing van enkele karakters; (2^{e}) het vertoont zijne kracht ter vernieuwing eener gemeente bestaande uit verscheidene Joodsche karakters; (3^{e}) het toont zich te kunnen aansluiten aan den Oosterschen niet Joodschen geest, (4^{e}) aan den Westersch Griekschen geest en (5^{e}) aan den Westersch Romeinschen geest; het predikt (6^{e}) en handhaaft zijne algemeene bestemming voor alle bewoners der aarde.

De Schrijver is ook geen onbepaald voorstander van de historiesche kritiek, alsof deze alleen in staat ware om de menschen Christenen temaken. ‘Vroeger zegt de heer Meyboom (Voorr.) plagt men zich in de eerste plaats te bedienen van uitwendige bewijzen.’ Hoewel niet in de vroegste tijden, toen deed men dat niet. Eerst in lateren tijd meenden de apologeten, dat zij 't eenige verdedigingswapen in de historische kritiek gevonden hadden. De stijl dezer leerredenen is aangenaam en duidelijk, niet zelden schoon. Zij zijn niet te vergelijken met andere meesterstukken van schitterende kanselwelsprekendheid van onzen tijd, maar zij ademen een geest die niet bedwelmt, maar die ongemerkt en als zonder opzet u 't hart binnendringt, u verwarmt en verkwikt. Iet of wat te weinig afwisseling is wel in de plannen. Ze willen geene aanspraak op bewondering maken, die zoeken ze kennelijk niet, maar tot afwisseling had er iets meer kunnen gedaan worden.

't Komt ons voor dat er hier en daar ook nog wel iets gevonden wordt, waartegen menige zwarigheid zal ingebragt worden en niet geheel ten onregte, bijv. ‘De belangstelling, zegt de Schrijver (blz. 117) des hemels in de aarde was nog onveranderd, 't was hier geen oord der ballingschap enz. geen geslacht van verworpene verdoemelingen, neen, een wel diep gezonken maar toch *innig geliefd geslacht van kinderen Gods*.’ Was ‘menschelijkheid de leus der Romeinen’ ten tijde van Paulus? blz. 223 ‘Bij elke daad die gij

1) Het Christendom kennelijk geschikt en bestemd om te worden de godsdienst der wereld. Twaalf leerr. door L.S.P. Meyboom, Theol. Dr. en predikant te Nijmegen, bij J.F. Thieme.

hier doet, wordt er daarboven door uwe broeders en zusters en den vader een oordeel over u gesproken en zoo dat oordeel goedkeuring is dan gaat er gejuich over u op enz. Maar is dat oordeel afkeurend, dan doet de smart het aangezigt der geslachten daarboven betrekken en er valt uit het oog van die u liefhebben een traan van medelijden.' (blz. 122)

Kan dat zoo stellig van den kansel gepredikt worden? Ook dan echter als wij van den Schrijver moesten verschillen, werden wij ingenomen door de eenvoudige opregtheid zijner prediking. Neen 'de waarheid transigeert niet.' Naauwkeurige en nette uitvoering, zoo als wij dat van den uitgever gewoon zijn, bevelen het boek aan.

D - l.

Mag men het er voor houden, dat er Roomsche priesters zijn, die ter goeder trouw beweren, dat de zoogenoemde genademiddelen hunner kerk tot zaligheid volstrekt noodig zijn?[1)]

In No. 10 van den Tijdspiegel des verleden jaars vindt men een belangrijk opstel met het opschrift: *Door gewoonte, opvoeding, en onnadenkendheid, worden meer verkeerdheden gedaan, dan door opzettelijken wil*. Het bevat een gesprek van Protestantsche vrienden, waartoe een hunner, de heer Spadel, aanleiding gaf door driftig uit te varen over de handelwijze van eenen Roomschen Pastoor. 'Deze had namelijk eene zekere familie, reeds diep getroffen door het overlijden eener bloedverwante die plotseling en daarom zonder bediend te zijn was afgestorven, als tot het uiterste gebragt, door te verklaren, dat de overledene nu nimmer in den hemel zou komen, en dat hij alleen durfde hopen bij langdurige voorbidding en veelvuldige zielmissen voor haar te verwerven, dat het vagevuur haar eeuwig deel werd. Ook de zuster der afgestorvene, door het gebeurde vooral geschokt, was door eene beroerte getroffen en wegens haar onverwacht uiteinde evenmin bediend geworden, waardoor de angst der achtergeblevenen nog meer vergroot, en zelfs een panische schrik onder de eenvoudige gemeente-leden verspreid was.' De heer Spadel eindigde aldus: 'de kerel moet een Jezuïet zijn, want niemand zal mij wijs maken, dat hij niet beter weet, en voor zichzelven niet zou gelooven, dat indien de afgestorvenen goed geleefd hebben, zij even goed *zonder* als *met* die genademiddelen te regt zullen komen.' De overige aanwezenden deelden in des sprekers regtmatige verontwaardiging, alleen de hoog bejaarde heer Egnal was van een ander gevoelen, en toonde zulks door zijne vraag: 'maar mijn heer Spadel, houdt gij het er dan

1) De Redactie, die tot hiertoe getoond heeft naar licht en waarheid te streven, en geene menschelijke bepalingen of kerkelijke stelsels te huldigen of te sparen, maar ook altijd getracht heeft om de verdraagzaamheid tusschen de beide groote afdeelingen der Christelijke kerk te bevorderen, wil tot geenen prijs aan haar Tijdschrift een polemisch karakter geven, of het voor controversen openstellen. De plaatsing van een vroeger stuk, waartegen hier bedenkingen geopperd worden, heeft haar evenwel in dit bijzonder geval genoopt om ook het nevensgaande in hare kolommen op te nemen.

voor, dat geen pastoor ter goeder trouw handelt?' En nu zoekt hij wel niet allen, maar toch sommige Roomsche priesters te verontschuldigen, door op te merken, 'hoe de eerste indrukken der jeugd, de opvoeding, de kracht der gewoonte eenen onbegrijpelijken invloed op der menschen inzigten en begrippen uitoefenen.' Hij brengt, om zulks in het helderst licht te stellen, de sterkst sprekende voorbeelden bij, en zoekt alzoo de handelwijze des genoemden pastoors daardoor te verschoonen, 'dat hij van zijne jeugd af voor de zaken, die de Protestant als onverschillig beschouwt, met eerbied vervuld is, en zijne geheele opleiding geen ander doel had, dan om dezen eerbied te versterken.'

Het zij verre van mij aan de goede bedoeling van hem, die dit opstel heeft ingezonden, zelfs één oogenblik te twijfelen. Ik wil veeleer toegeven, dat hetzelve is voortgevloeid uit eenen geest van bedachtzaamheid, die zich gaarne herinnert aan de vermaning van den Heer: 'oordeelt niet, opdat gij niet geoordeeld wordt;' of aan het woord des Apostels: 'maar gij wat oordeelt gij uwen broeder? Of ook wat veracht gij uwen broeder? Want wij zullen allen voor den regterstoel van Christus geopenbaard worden.' Maar daarom meen ik niet minder, ja zelfs meer in den geest des Christendoms te handelen, door eene zoodanige poging, om de handelwijze der Roomsche priesters te verontschuldigen, als geheel mislukt, en vooral als hoogst schadelijk voor te stellen. Hiertoe oordeel ik niet alleen volle vrijheid te hebben, maar zelfs verpligt te zijn.

Het is wel zoo, wat de heer Elgan aan het einde des gespreks verklaart: 'waarlijk de menschheid zal er wel bij varen, indien men niet meent voor de godsdienst genoeg gedaan te hebben, als men voor elke spijziging bidt en dankt, en Zondags naar de kerk gaat; maar elkander niet langer verkettert, omdat men over ondoorgrondelijke geheimen verschillend denkt, niet langer twist over transsubstantiatie of vagevuur, of vroegen of laten doop, maar alleen zichzelven dikwijls afvrage: heb ik den keizer gegeven, wat des keizers is, mijn' naasten lief gehad als mijzelven, en God bovenal?' Maar hoe veel waars ook in deze woorden ligt, zoo zal wel geen bedachtzame dezelve *onvoorwaardelijk* toestemmen; want zoo iets zou eene wijde deur openzetten voor onverschilligheid omtrent de heilige zaak der waarheid, die van boven is, van den Vader der lichten afkomende. Dwaling is altijd schadelijk, en haar op eene bescheidene wijze tegen te gaan, is heilige pligt, en dit te meer, wanneer zij, even als die omtrent de zoogenoemde genademiddelen der Roomsche kerk, op bijzonder, op huiselijk, ja op maatschappelijk geluk den nadeeligsten invloed uitoefent. Dan houdt elke bedenking op, en meer dan immer geldt het: *de waarheid bovenal*.[1)] Met welk eenen ernst en met welk eenen moed trad Jezus de dwaalbegrippen van zijnen tijd tegen, en hoe heilig en hoe dierbaar was Hem de waarheid; voor hare handhaving had hij alles veil, en offerde Hij zelfs zijn leven op. Even gelijk in alles, zoo ook drukten in dezen de Apostelen getrouw de voetstappen hunnes Meesters; de geest van liefde en verdraagzaamheid, die hen in hooge mate bezielde en bestuurde, bleef altijd binnen de betamelijke grenzen.

Al aanstonds verdient het opmerking, hoe de heer Elgan toegeeft, 'dat in de

1) Amicus Plato, amicus Socrates, magis amica veritas.

Roomsch-Katholieke leer eenige zaken, zoo als *de biecht en de daaraan verknochte vergeving der zonden, het vagevuur, de voorbidding der heiligen*, en mogelijk nog meer, inderdaad slechts *kunstjes* zijn om de *goede*, - ik zon liever zeggen, de *onnoozele* - leeken in bedwang te houden, en hen de vereischte offers aan de kerk te laten brengen: dat zij uitvindingen van menschen zijn, die zeer goed wisten, dat zij met de rede in strijd, of onmogelijk waren.' Maar waarom zouden wij met de genoemde leerstukken niet op gelijke lijn plaatsen de bewering der Roomsche Kerk, dat de genademiddelen, die zij den stervenden toedient, en op welker uitsluitend bezit zij zich verheft, tot zaligheid volstrekt noodig zijn? Of is dit dwaalbegrip even als zoo vele anderen niet afkomstig uit de vroegere tijden van ruwheid en onwetendheid, toen de pauselijke magt zich boven alles verhief, de menschelijke rede aan banden legde, de gewetens beheerschte, en willekeurig bepaalde, wat men gelooven en doen moest? Rust niet het eene zoowel als het andere, rust niet al dat verkeerde en dwalende op het onzinnig geloof, dat Romes opperhoofd door den geest der onfeilbaarheid bestuurd wordt? Zijn niet de genoemde wanbegrippen, allen te zanten, middelen, of gelijk de spreker zegt, 'kunstjes, om de goede leeken in bedwang te houden, en hen de vereischte offers aan de kerk te laten brengen?'

Ik voed geen den minsten twijfel aangaande de waarheid der voorbeelden, aangehaald om te bewijzen, *wat gewoonte, opvoeding, en onnadenkendheid vermogen*. Wie niet blind is, maar helder uit de oogen ziet, staat elk oogenblik verbaasd over de zwakheid en bekrompenheid van het menschelijk verstand, en over den magtigen invloed, welken omstandigheden van buiten op onze meeningen en begrippen uitoefenen. Maar de aangehaalde voorbeelden zijn niet voldoende, om de handelwijze der Roomsche priesters ten opzigte hunner stervende leeken te verdedigen of te verschoonen; want de gevallen staan niet gelijk. Ik wil niet eens daarop drukken, dat het hier het dierbaarste betreft, het kalm en rustig verscheiden eener ziel, die van de wereld, van alles, wat haar lief en dierbaar is, wordt losgerukt, en henen gaat naar haren Schepper en God, om uit zijne hand eeuwig wel of eeuwig wee te ontvangen. En evenzoo gewigtig als voor de henengaanden, is de laatste godsdienstige handeling ook voor de achtergeblevenen, die daarin ten volle berusten, en met de beste hope bezield, hunne afgestorvene geliefden gerust naoogen, in de schoone verwachting, ze eens zalig terug te zien. Welk eene onwrikbare overtuiging eener hoogere geestelijke magt moet niet de priester bezitten, die het wagen durft, om aan de sponde eens stervenden te treden, en hem, hoedanig dan ook zijn leven is geweest, door het toedienen der zoogenoemde genademiddelen eenen vrijen toegang in heerlijker gewesten te waarborgen. Hier, waar een blind vasthouden aan eenmaal opgevatte meeningen onberekenbare gevolgen heeft, het hoogste en heiligste, wat den mensch boven alles dierbaar is, aangrijpt en onherstelbaar verwoest - hier waar men zoo geheel als dienaars des Oneindigen optreedt, mag en moet men den gemoedelijksten ernst verwachten en eischen - een ernst, die waarheid en niets dan waarheid zoekt, die met de uiterste naauwgezetheid wikt en weegt, en zich voor elken nadeeligen invloed van buiten zoekt te wachten. Bespeurt men dan nog

dwaling - dwaling, die zoo ligt te vermijden was, waarlijk, dan behoort er veel zelfbeheersching toe, om het vermoeden van kwade trouw en van opzettelijken onwil te onderdrukken.

Maar bovendien, wat de heer Egnal ter verdediging van de handelwijze der Roomsche priesters aanvoert, bewijst niets. De gevallen, gelijk ik reeds opmerkte, staan niet gelijk, maar verschillen althans in sommige opzigten. Bij de meesten is aan geen eigenbaat, aan geen zucht, om eigen voordeel te zoeken, te denken; men geeft dus hier zoo veel te eerder toe aan de gedachte, dat er, hoe verkeerd dan ook, niet opzettelijk maar ter goeder trouw aldus gehandeld is. Maar de Roomsche priester heeft er in een geldelijk opzigt het grootste belang bij, dat zijne leeken van de volstrekte noodzakelijkheid der genademiddelen hunner kerk stellig overtuigd blijven, en bij eigen of der hunnen doodsgevaar van derzelver aanwending huu heil verwachten. De geschiedenis der eeuwen heeft het opengelegd, dat Rome's geestelijkheid, het zij hoog of laag geplaatst, er steeds op uit was, om van de steeds toenemende onkunde en het al dieper doordringend bijgeloof tot hun tijdelijk voordeel gebruik te maken; en van daar dan ook de onmetelijke schatten, die men heeft weten op een te stapelen, maar ook van daar die overdaad, die weelde en zedeloosheid, waarover zoo vele en zoo hevige klagten, gedurende de vervlogene tijden, zijn aangeheven. En moge dit, ten gevolge der zegenvolle hervorming, der toenemende verlichting en van andere omstandigheden, in onze dagen verbeterd zijn, toch weet de priesterpartij haar eigenbelang, door allerlei middelen, voor te staan en te bevorderen. Bij hare godsdienstige verrigtingen is bijna alles op geld aangelegd, van de geboorte af tot aan het oogenblik toe, waarin de ziel naar hoogere gewesten opstijgt, ja nog lang daarna moet er aan de kerk, of eigenlijk, aan hare geestelijkheid geofferd, en al wederom geofferd worden.[1)] Daar belang vordert, dat de nu eenmaal aangenomene

1) Dat het toedienen der genademiddelen aan stervenden den pastoors belangrijke voordeelen aanbrengt, is bekend; de *Fakkel* heeft in eenige zijner nommers van het vorige jaar daaraan herinnerd, vooral om te doen gevoelen, hoe weinig onbaatzuchtig hun getrouw bezoeken der choleralijders, waarop de dagbladen der Ultramontaansche partij zich niet weinig verhieven, mogt genoemd worden, en hoe verre zij in dezen bij de Protestantsche leeraars achterstonden, die belangeloos eene gelijke, zoo niet meerdere trouw aan den dag legden. Dat Rome 's priesters zich voor hunne geestelijke diensten zelfs door de meest behoeftigen laten betalen, hiervan herinner ik mij een voorval op mijne standplaats in Maas en Waal, waar, zoo als bekend is, meest Roornschen wonen. Op eenen laten avond kwam eene vrouw der gezindte, die naast de pastorie woonde, haren man had verloren en met hare kinderen *in waarlijk armoedige* omstandigheden was achtergebleven, mij om eenen daalder verzoeken. Schoon ik dadelijk begreep, dat dit verzoek in betrekking met den overledene stond, vroeg ik evenwel, waartoe zij dit geld noodig had, daar het verlangde voor eene gift nog al veel was. Lang aarzelde *zij*, doch eindelijk kwam het hooge woord er uit, *zij moest het bij den pastoor brengen*. De angst, die haar binnenste bezielde, lag op haar gelaat te lezen; en overtuigd, dat ik haar van hare verkeerde meening niet kon genezen, vroeg ik niet verder, maar voldeed aan haar verzoek. Zeker was dit voor zielmissen noodig. Hoe zeer ik gaarne erken, dat de Roomsche priesters hunne diensten niet altijd *om niet* kunnen bewijzen, mogten zij toch bij zulke voorkomende gevallen wel denken aan 's Heilands woord: ‘gij hebt het om niet ontvangen, geelt het om niet.’ (Matth. X: 3^{b}) Mogen toch hunne studiën, even als bij de Protestantsche Leeraars, geldelijke uitgaven hebben gevorderd, hunne gewaande geestelijke magt kost hun niets.

meeningen, die voor haar eene steeds vloeijende bron van lijdelijk voordeel zijn, in zwang blijven. En wordt men, dit bedenkende, en wetende wat zelfzucht vermag, niet als onwillekeurig tot het vermoeden gebragt, dat de bewering der Roomsche kerk ten opzigte der hooge en onmisbare waarde harer genademiddelen niet ter goeder trouw geschiedt, en men ook bij de min kundigen harer priesters die goede trouw verdenken moet. En in het onderhavige geval, wanneer men den pastoor van *veelvuldige zielmissen,* die hem niets dan rijke winsten konden aanbrengen, hoort spreken, dan moet men waarlijk al zeer weinig menschenkennis bezitten en weinig ergdenkend zijn, om niet te gelooven, dat althans bij hem het eigenbelang eene groote rol heeft gespeeld.

Maar bovendien, de door den heer Egnal aangehaalde gevallen behooren meestal *tot eenen tijd, die niet meer bestaat*. Eene betere wetgeving, een helderder begrip van regt en orde, eene meer vrije ontwikkeling van den geest - deze en meer andere oorzaken hebben medegewerkt, dat menig wanbegrip heeft opgebouden, en menig misbruik niet langer bestaat. Die bekrompenheid van ziel, die de eenmaal vastgestelde vormen als heilig beschouwde, en daarom aan het oude hardnekkig vasthield, is in de zamenleving niet meer geldend. Maar hier maakt zich de Roomsche kerk aan het schandelijkst vergrijp schuldig, en toont zij hare dure roeping, om het waarachtig geluk harer leden te bevorderen, geheel te miskennen. Zij beleeft niet meer die tijden, waarin alle hooger en beter licht als was uitgebluscht, en over geheel haar bestaan een duistere, treurige nacht - een nacht van dwaling en bijgeloof en verlaging lag uitgespreid, waarin niet alleen hare leeken, maar ook hare priesters, zelfs hooggeplaatsten onder hen, der diepste en vernederendste onkunde ten prooi waren. Wat heeft zij niet aan de zegenvolle hervorming te danken; hoe menige verkeerdheid is van toen af duidelijk geworden, en hoe menig misbruik in onbruik geraakt. Waarom is de Roomsche kerk op den haar aangewezen, en door haar *als nood zakelijk* erken den weg niet voortgegaan? Breekt niet van alle kanten het licht door, en heerscht niet overal zoo wel op het godsdienstig als op het staatkundig gebied de grootste beweging? Het rusteloos voorwaarts streven, dáár zoo zigtbaar, openbaart eene algemeen gevoelde behoefte aan ontwikkelingen volmaking. Maar de Roomsche kerk zoekt zich aan dat veel bewogene van onzen tijd te onttrekken, en spant daartoe alle mogelijke krachten in. Daarenboven, hoe tallooze malen zijn de grove gebreken, die haar zoo jammerlijk ontsieren en vroeg of laat haren ondergang moeten na zich slepen, duidelijk opengelegd, en bondig weêrsproken, en dit niet altijd met scherpheid, maar even dikwijls in eenen gematigden, verschoonenden, echt Christelijken geest. En al wantrouwde zij nu ook het licht, dat van elders tot haar zocht door te dringen, en de vele en krachtige stemmen, die zich uit het midden der Protestanten doen hooren: waarom dan ten minste niet naar de mannen gehoord, die haar aankleven en haar geloof belijden? Of ontbreekt het aan de zulken, die helder van hoofd en vroom van hart, gedurig henenwijzen naar de dwalingen en wanbegrippen, welke zij als enkel menschelijke verzinsels, en hunne kerk ontsierende en benadeelende, voorstellen? Om van vroegeren, van eenen Fenelon, Sailer en anderen niet te spre-

ken, wijzen wij op eenen von Rotteck, von Münch, Vrijheer von Wessenberg, Muller, Carové, Ellendorf, Wangenmuller en anderen in Duitschland. Hoe openlijk en hoe duidelijk leggen zij de verregaande gebreken der Roomsche kerk bloot, hoe ernstig en hoe krachtig dringen zij op verbetering en hervorming aan, maar met welk een helder doorzigt geven zij ook de middelen aan de hand, om zulk een hoogst wenschelijk doel te bereiken[1)]. Ook op onzen vaderlandschen grond, deden zich krachtige stemmen hooren die op verbetering aandringen. Maar dat alles is te vergeefs, ook de afscheiding der duizenden Duitsch-Katholieken

1) Om te toonen, hoe juist deze mannen hunnen tijd en de behoefte hunner kerk beoordeelen en de regte middelen ter verbetering aan de hand geven, wil ik uit de schriften van twee hunner het volgende aanbalen. Von Rotteck zegt in zijn geschrift: 'die Köllnische Sache enz.' 'de behoefte van den tegenwoordigen tijd en het diep gevoeld verlangen van alle weldenkenden is *voorwaarts streven*, maar geen *teruggaan*. Want van de zonen der negentiende eeuw, die zich over hunne geestelijke mondigheid verblijden, althans dezelve gevoelen, kan men, zonder hen te beleedigen, niet vorderen, dat zij zich wederom naar den leiband zullen voegen, waaraan onze goede voorvaderen eeuwen lang zijn rondgevoerd, doch waaraan wij thans, dank zij der verlichting van den nieuwen tijd, ontwassen zijn.' Zich beklagende, dat men in de Roomsche kerk, in plaats van aan de behoefte van den tijd te voldoen, veel meer eene middeleeuwsche-hierarchische of ultramontaansche rigting bespeurt, die niet anders dan de bitterste gevolgen moet hebben, zegt hij verder: 'Het zekere, maar ook eenige middol hiertegen, bestaat daarin dat men eene van binnen komende, d.i. uit het eigen leven voortspruitende, en met den tijd overeenkomende hervorming, loutering en veredeling van het Katholicismus bevordere, of ten minste *dulde.* Al het overige kan niet tot een goed doel voeren, ja maakt welligt het kwaad nog erger.' Hierop vraagt hij zich af, welke beginselen men volgen moet, om gelukkig te slagen, en geeft nu de volgende op: *algemeene verstandsverlichting, vrijheid van spreken, schrijven en drukken, onder belamelijke verantwoordelijkheid, het verschaffen van eenen zekeren graad van burgerlijke en staatkundige vrijheid, aan het volk, geen concordaat met den Paus sluiten, of slechts in eenen vrijgevigen zin, beperking der Pauselijke magt, overeenkomstig de oudste kerkenordening, en wel door de verheffing van die der Bisschoppen* enz. - 'Ziet' - zoo roept de ook onder ons door sommige zijner in onze taal overgebragte schriften bekende Ellendorf in een opstel: 'über Nothwendigkeit, Zweck und Bereich einer selbstständigen Deutsch-Katholischen Kirche,' den Paus en zijnen helpers toe: 'ziet op alle Katholieke landen, waarin gij geheerscht hebt, en nog heerscht, zij zijn geschokt, ellendig, ongelukkig geworden onder uwe handen. Aan dezelve is slechts de troost overgebleven, om zich door omwentelingen te helpen, *waarvan gij de eerste slagtoffers zijn moet*. Zoo ver hebt gij het gebragt, gij, die u van den Heiligen Geest verlicht en geleerd noemt, terwijl gij in het duister wandelt, en niet eenmaal gezond menschenverstand toont, gij, die vol wijsheid zijn wilt, en niet eens de stemmen des fijds verstaat.' Hij wijst nu op de jammerklagten, waarmede de aanspraken, Breves en Bullen van den nieuwen tijd gewoonlijk sluiten - jammerklagten 'over het dagelijks tegen de bruid des onbevlekten Lams doorbrekend kwaad,' en over de gebeden ten hemel, dat Hij zijnen wijnberg de heilige kerk beschermen moge. Hierop gaat hij dus voort: 'de Katholiek zal gaarne deze gebeden met warmte en uit volle ziel medebidden. Reeds sedert drie eeuwen is zulks geschied. Maar wat moeten wij eigenlijk bidden? antwoord: dat God de dienaars zijner kerk verlichten en den geest der wijsheid en der liefde op hen uitstorten moge. Want door de dienaars der kerk is het grootste gedeelte dier gebreken en onheilen ontstaan, waaronder zij thans zucht.' - Ook de schriften der overige genoemde mannen, allen aan hunne kerk met warmte gehecht, doen dezelfde taal hooren. Wangenmuller is vooral onder ons bekend door zijn vertaald stukje: 'Jozef II en Pius VI; eene stem uit het verledene ter waarschuwing voor het toekomende.' - Karakteristiek is te gelijk het Duitsche versje:

Er weide, was er wilt und kann,
Ein Schuft, ein Presser, ein Tyrann;
Bekennt er nur den reinen Glauben,
So hat es Reine Noth, Allein
Die Sünde, Philosoph zu sein,
Kan ihm die Kirche nicht erlauben.

mist hare weldadige terugwerking; men is blind voor het heldere licht, dat niet alleen elders, maar ook in hun midden opgaat, men is doof voor de stemmen, die zich van verre en van nabij doen hooien. In het algemeen beschouwd blijft de Roomsche kerk, wat zij is, zoekt zich op haar eenmaal aangenomen standpunt staande te houden, ja bestreeft dat in onze dagen meer dan immer, zonder op de eischen van den tijd en de behoeften harer leden te letten.

Maar dit alles bedaard nadenkende, rijst onwillekeurig de vraag op: wat is dat? mag men zulk eene verblinding eenigzins verschoonen? is zij niet veeleer *een hardnekkig verwerpen der waarheid, een moedwillig onderdrukken van elke hetere overtuiging?* Mogen omstandigheden van buiten den weg tot eene duidelijke en volle kennis der waarheid bemoeijelijken, bij een ernstig streven en opregten wil wordt dat moeijelijke steeds minder. Ja zij het al, dat men van eenmaal opgevatte meerlingen, die met ons zijn opgegroeid, zelden geheel los wordt - getuige zulks Luther en andere groote mannen, die uit de duisternis tot het licht zijn overgegaan - toch is er een hemelsbreed onderscheid tusschen *een geheel* en slechts *gedeeltelijk* vasthouden aan dezelve. Maar daarenboven, wat men in den eenvoudigen leek mag en moet overzien[1)]; mag, ja *kan* men dat wel overzien in den priester, die zich als leidsman van anderen opwerpt? En dat vooral, wanneer men onder het oog houdt, dat het hier geenszins de verborgenheden onzer heilige godsdienst geldt, maar eene zaak, die zoo dood eenvoudig is. Of is er zoo veel verstand noodig, om zich te overtuigen, hoe dat zalven van oogen, ooren, neus enz. met de daarmede vereenigde werktuigelijke gebeden, benevens de geldelijke offers, die de priester ontvangt, en niet mogen achterblijven, onvoldoende zijn, om voor het genot der hemelsche gelukzaligheid te worden voorvooral

1) Dat intusschen vele, zelfs eenvoudige leeken tegen menig leerstuk hunner kerk hunne eigene bedenkingen hebben, is mij op mijne vroegere standplaats in Noord-Braband meermalen gebleken. Daarvan wil ik slechts iets ten bewijze bijbrengen. Op eenen zekeren tijd van het jaar moest ik naar eene mijner combinatieplaatsen altijd het water over; de man, die mij met zijne schuit overbrugt, was een behoeftige Roomschgezinde, eenvoudig doch niet van gezond verstand ontbloot. Hij praatte gaarne, en over godsdienstige onderwerpen. In den beginne wantrouwde ik hem, wetende in welk land ik mij bevond; doch bemerkende, dat hij het wel meende, hield ik mij steeds minder in. Zoo had dan eenmaal het volgende gesprek tusschen ons beiden plaats.
Hij. Mijnheer dominé, wien zoudt gij denken, dat de hemel toekomt?
Ik. Wel, dat is zoo klaar als de dag, aan niemand dan aan onzen Lieven Heer. - Doch waarom vraagt gij dat zoo?
Hij. Onze pastoors willen voor alles geld hebben; en zij verkoopen ons dus den hemel, is dat regt?
Ik. En waarom uiet?
Hij. Wel, als de hemel aan onzen Lieven Heer toekomt, dan kan die hem alleen verkoopen, en dan moet die ook alleen het geld hebben, doch die krijgt het niet en heelt het ook niet noodig; onze pastoors steken dat in den zak. Wat dunkt u daarvan?
Ik. Ja, wat zal ik u zeggen; ik behoor niet tot uwe kerk; maar naar mijn geloof hebt gij gelijk. Doch gij weet immers wel, uwe geestelijken stellen zich zoo wat in de plaats van God, en verbeelden zich de magt te hebben, om den hemel open te maken en ook toe te slupen.
Hij. Dat zeggen zij, maar het wil er bij mij niet altijd in. En wat nu onze pastoors aangaat; zie, mijne vrouw heeft bij eenen pastoor gediend, en die....
Hier brak ik het gesprek af, want over dat punt had hij mij vroeger reeds meer verteld, dan mij lief was.

bereid? Voor sommige leerstukken der Roomsche kerk kan men althans nog eenigen schijn van bewijs uit den Bijbel bijbrengen, maar voor het bedoelde niets; het wordt integendeel door geheel den inhoud en de strekking des Evangelies weêrsproken. Waar zooveel zamenloopt, om aan moedwillige verblinding te denken, heeft men, hoe dan ook door een' geest van Christelijke liefde en verdraagzaamheid geleid, geene vrijheid, om verschooningen in te brengen. Men herinnert zich als van zelf aan de woorden van den heer: ‘en dit is het oordeel, dat het licht in de wereld is gekomen, en de menschen hebben de duisternis liever gehad dan het licht; want hunne werken waren boos. Want een iegelijk, die kwaad doet, haat het licht, en komt tot het licht niet, opdat zijne werken niet bestraft worden.’ En innig bewust, hoe gemakkelijk het was voor elken priester, schoon minder ontwikkeld dan de Protestantsche leeraar, en meer dan deze aan den schadelijken invloed van opvoeding en gewoonte blootgesteld, in eene zoo eenvoudige zaak als de behandelde, achter de waarheid te komen en ook den leek beter in te lichten, wenden wij ons met stillen weemoed af, en denken daarbij aan eene andere van 's Heilands uitspraken: ‘laat ze loopen, het zijn blinde leidslieden der blinden.’ Voorzeker, het valt zwaar, den pastoor te ontschuldigen, die zoo hoog met de genademiddelen zijner kerk loopt, en eene familie, reeds diep ter neêr gebogen over het verlies van twee harer leden, als tot het uiterste brengt, door haar te wijzen op de vreesselijke gevolgen van een verzuim, 't welk niet te vermijden was. Men zegt het al ligt den heer Spadel na: ‘die kerel moet een Jezuïet zijn; want niemand zal mij wijsmaken, dat hij niet beter weet.’

Men verschoone dus niet, wat geene verschooning verdient. En dit te meer, daar men hierdoor in plaats van iets goeds te bevorderen, *veeleer groot nadeel toebrengt* zoowel aan den dwalende zelv' als ook aan anderen. Of weet men het dan niet, hoe gereed de mensch is, om bij moedwillige, maar met zijn voordeel strookende verblinding elk middel aan te grijpen, ten einde de stem van het nimmer zwijgend geweten te onderdrukken, en tot zwijgen te brengen? Daar hoort de Roomsche priester zijne handelwijze verontschuldigen, en wel door Protestanten; hoe welkom moet hem dit zijn, om met zichzelven in vrede te blijven, en op eenen weg voort te gaan, welks verlaten met zijn eigenbelang bovendien in regtstreekschen strijd is. Men geeft aan zijne verblinding voedsel, en door hem in zijne dwaling te stijven, doet men hem groot nadeel; dat verschoonen uit liefde is werken aan zijn eisen onherstelbaar verderf. En hoe bezondigt men zich niet minder tegen zoo vele anderen. Of is dat hoog loopen met de genademiddelen der Roomsche kerk, dat drijven van derzelver volstrekte noodzakelijkheid voor het eeuwig welzijn der zielen, niet eene bron van menigvuldig onheil? Wie zal zeggen, in hoe talloos vele familien hetzelfde plaats vindt, wat de heer Spadel verhaalt? Onder al het onzekere, waaraan ons bestaan op aarde steeds blootstaat, is niets onzekerder, dan het uur van sterven, en meer dan immer heeft het afgeloopen jaar zulks door de roerendste proeven getoond. Als op eens zijn duizenden weggerukt, en het graf ten prooi geworden. En nu dan zou men eene dwaling verschoonen, die voor de zielsrust van zoo velen onzer natuurgenooten de grootste bitterheid kan aanbrengen, terwijl de uiterste bedacht-

zaamheid niet altijd in staal is, om dat bittere voor te komen. Hoe schadelijk, hoe verderfelijk is vooral dat veelal blind vertrouwen op de zoogenoemde genademiddelen voor het ernstig streven naar ware godsdienst en deugd. Ook de meer verlichte Protestant vergeet te dikwijls, dat ‘zonder heiligmaking niemand den Heere zien zal’, en het zijne zinspreuk wezen moet: ‘strijd om in te gaan’; maar al te veel wordt de leer onzer genadige verlossing door Christus misbruikt tot zorgeloosheid, en om het zigtbare het onzigtbare en eeuwige uit het oog verloren. Doch hoeveel dreigender is dat gevaar, waar de onkunde grooter is, een blind vertrouwen op depriesterlijke magt heerscht, en men in den jammerlijken waan verkeert tot eene kerk te behooren, die in het uitsluitend en volle bezit is van genademiddelen, welke den stervenden een zondig leven vergoeden, en hun den toegang tot een beter, zalig leven *met zekerheid* waarborgen. Uit dien waan vloeijen daarenboven andere treurige gevolgen voort. Men denke aan de gemengde huwelijken. Van waar, dat de Roomsche echtgenoot vaak zoo uit de hoogte op het geloof zijner Protestantsche gade neêrziet, of zulks weêrkeerig van haren kant geschiedt, wanneer zij den Paus en niet enkel het Evangelie huldigt? Ligt niet de voorname oorzaak in de hooge gedachten, die beide van hunne kerk hebben, als alleen in het bezit van dat alles, 't welk den levende de stem des ontwaakten gewetens kan doen stillen, en den henengaande de schitterende hemelpoort openen, die tot het hooger vaderland leidt? Ach, wie gevoelt zich niet geschokt, wanneer hij bedenkt, hoe aldus de vrede van menig gezin gestoord, de liefdegloed uitgebluscht, de weêrkeerige band losser gemaakt, en de zegen des Algoeden buitengesloten wordt? Twist en tweedragt treden de woning binnen, waar men één van hart en één van ziel moest zijn; in plaats van warmen lof en dank, voor huiselijk geluk aan God toegebragt, weent het oog bittere tranen, slaakt de borst diepe zuchten, en bloedt het hart uit zware, vaak ongeneeslijke wonden. En toch men kan het in den Roomschen man of vrouw niet vreemd vinden, wanneer zij, gemoedelijk overtuigd, dat alleen in hunne kerk zaligheid is, de andersdenkende gade of echtgenoot door allerlei helaas! vaak onbetamelijke middelen, tot hun geloof zoeken over te halen. Hoe vinden hunne geestelijken, indien zij kwalijk gezind zijn, in de overtuiging hunner leeken gereede en dagelijksche gelegenheid, om hunne geheime bedoelingen te bevorderen, het zaad van wantrouwen, twist en tweedragt te zaaijen en bekeeringen te maken. Ja, blijven de gevolgen enkel binnen de muren der verschillend denkenden bepaald? Meer dan immer neemt in onze dagen de godsdiensthaat, die vreesselijkste en verderfelijkste van alle hartstogten, overal toe, en bedreigt met zijnen alvermogenden invloed de maatschappelijke welvaart, die reeds genoeg geschokt, reeds genoeg geteisterd is door de huiveringwekkende voorvallen der beide laatste jaren. Het is in Rome's belang dien haat aan te kweeken, om alzoo het Protestantendom afbreuk te doen en zichzelven staande te houden. Het weert daarom elken lichtstraal, die van buiten wil doordringen, met alle kracht af, en zoekt zijne onderhoorigen in onwetendheid te doen voortgaan, vooral de meening te versterken, dat het, onfeilbaar in zijne uitspraken, te gelijk de magt bezit, om den hemel te sluiten of te ontsluiten, en den

levenden niet alleen, maar ook den dooden het eene noodige te schenken. Met kunstig overleg en voortdurende list, weet het die meening aan te wenden, om én in zoo menige woning én in het maatschappelijk leven de harten te verwijderen, zijne zucht, om bekeerlingen te maken, met der schoonschijnenden glimp van voor der dwalenden zielenheil te zorgen, te vergoelijken, en zijn helsch plan, om alles aan eigen voortdurend bestaan en gezag dienstbaar te maken, door te zetten. Men is sinds den laatsten tijd waakzamer geworden tegen de listen en middelen, die Rome aanwendt; maar men vergete daarbij toch niet, dat in de kenmerkende leerstukken van deszelfs kerk een groot deel zijner magt bestaat; het blind vasthouden zijner leeken aan die leerstellingen is de alvermogende hefboom, om hen in bedwang te houden en door hen op anderen te werken. Hoe schadelijk is het dus, Rome's geestelijk gezag en overal in- en doorgrijpenden invloed te bekampen, maar den grond, waarop het staat en blijft voortduren, onaangeroerd te laten. Men handelt even als hij, die bij eenen hevigen brand de vlammen in haren voortgang wil stuiten, maar voorbijziet, van waar en door welke oorzaak zij ontstaan. Het is zoo verkeerd in eenig opzigt, hoe dan ook, voor de Roomsche kerk partij te trekken; men bekampe hare heerschzucht, maar niet minder hare leerstellingen; want beide staan met elkander in het naauwste verband. En men gevoele het dan ook, dat, terwijl men het beweren harer priesters, als waren hare genademiddelen tot zaligheid volstrekt noodig, niet mag noch kan verdedigen, als ter goeder trouw geschiedende, zulk een pogen te gelijk hoogst schadelijk is.

Maar zal men misschien zeggen: is het van eenen pastoor niet te veel gevergd, de dwaalbegrippen zijner kerk openlijk tegen te gaan? Al stemt men toe, dat er onder Rome's geestelijken zijn, die beter weten, en innig overtuigd zijn dat waarlijk veel, wat zij voorstaan, enkel uitgedacht is, om de leeken onder bedwang te houden, en zich met de offers hunner onkunde te verrijken; ja al houdt men het er voor, dat zulks met het grootste gedeelte hunner het geval is, vinden zij dan in hunne uiterlijke omstandigheden, die hun, zoo als de heer Egnal aanmerkt, ‘niet veroorloven terug te treden’ geene verontschuldiging voor hunne handelwijze? Wie geeft er gaarne zijn tijdelijk bestaan aan; men is in de wereld, en moet immers door de wereld? - Zeker brengt dit den dienaar van Rome in eenen hoogst moeijelijken toestand. Maar wij vragen toch altijd: staan niet velen met hem in hetzelfde geval? Hoe menigeen moet zich, indien hij den naam van eerlijk man bewaren, en voor God en menschen met een onergerlijk geweten wandelen wil, de zwaarste opofferingen getroosten. Het leven des Christendoms is, indien men het Evangelie als hoofdregel aanneemt - en dit zal toch wel moeten - een bestendige strijd tusschen pligt en belang. Of eischt niet de Heer, ‘dat de zijnen het kruis achter Hem dragen, zichzelven verloochenen, ja hun leven moeten veil hebben, waar der broederen heil zulks vordert?’ En waar geldt het meer de hoogste en dierbaarste belangen der menschheid dan in de zaak der godsdienst? Welk eene diep schokkende, verpletterende gedachte moet het zijn, voor het oog des Alwetenden aan de sponde eenes stervenden te treden, hem genademiddelen toe te reiken, van welker nietigheid men overtuigd is, en hem zóó in die laatste al beslissende ure

ten opzigte van zijn eeuwig zielenheil te misleiden! Hoe vreesselijk, dwalingen te huldigen, wier gevolgen door dood noch graf beperkt, zich eindeloos en onherstelbaar uitbreiden! Mag de Roomsche priester één oogenblik aarzelen, tusschen pligt en eigenbelang eene beslissende keuze te doen? Zagen wij niet gedurende den laatsten tijd onderscheidene Hervormde leeraars zich van hun kerkgenootschap afscheiden, omdat zij zich met deszelfs leerstellingen en verordeningen niet konden vereenigen? Zonder hunne handelwijze te willen verdedigen, zal men toch moeten toestemmen, dat zij consequent waren. Maar daarenboven, de Roomsche priester staat niet gelijk met den Protestantschen leeraar: op hem rusten grooter verpligtingen. Zijn woord is onfeilbaar, en hij duldt geen vrij onderzoek omtrent de leer en de verordeningen, die bij op het gezag zijner kerk predikt en ten uitvoer brengt. Maar de Protestantsche leeraar laat niet alleen dat vrij onderzoek toe, hij prijst het zelfs ernstig aan, en verblijdt er zich over. Hij wijst alleen op het woord van zijnen Heer: ‘onderzoekt de schriften;’ en betuigt met Paulus: ‘als tot verstandigen spreek ik, oordeelt gij 't geen ik zeg.’ Het nadeel, dat hij door in een of ander punt te dwalen mogt aanbrengen, is ligter voor te komen; want de gemeente, aan zijne zorg toevertrouwd, weet dat hij voor dwaling blootstaat, verlaat zich niet blindelings op zijne uitspraken, maar proeft alles aan den onbedriegelijken toetssteen - aan het woord van God. Zij is zelve werkzaam, terwijl de Roomsche leek lijdelijk is en blindelings gelooft, wat zijne kerk als waarheid voorstelt. Doch er is nog iets van oneindig meer belang - de pastoor is *ongehuwd*. Onder de gronden, waarmede zijne kerk den ongehuwden staat harer geestelijken verdedigt, behoort immers ook die, dat zij, als alleen voor zichzelven levende, zich geheel en onverdeeld aan de beoefening der pligten van hun ambt kunnen wijden, veel beter dan de Protestantsche leeraar, die daarin door de zorg voor gade en kroost ligt zou kunnen belemmerd worden. Hoe oneindig gemakkelijker moet het dus den eersten vallen boven den laatsten, om waar hij dwaalt daarvoor openlijk uit te komen en evenzeer zijne gemeente beter in te lichten; kan bij, aan de waarheid getrouw, niet in zijnen post blijven; hij legge dien neder en onderdrukke de stem des vuigen eigenbaats. Dat is bij aan de eer van God en Christus, welke toch boven alles moet gaan; dat is hij aan de gemeente, wier herder en leeraar bij is; dat is hij aan zijne zielerust, aan zijn eigen waarachtig geluk verschuldigd. Door de goedkeuring van zijn eigen geweten en niet minder door die van alle braven en weldenkenden beloond, mag hij bovenal op God, die voor de vogelen des hemels, voor de bloemen en het gras des velds zorgt, veel minder den mensch, en ook hem niet zal vergeten, zijn onbepaaldst vertrouwen stellen. Op zichzelven alleen staande kan noch mag hij één oogenblik aarzelen, welk eene keuze hij doen moet. Handelt hij naar pligt en geweten, dan toont hij daardoor zijne heilige roeping waardig te zijn, en het oogmerk van den ongehuwden staat, waartoe bij veroordeeld is, naar de uitspraak zijner kerk, regt begrepen te hebben, en te gelijk dat deze hare verordening waarlijk eene weldadige strekking heeft. Maar blijft bij, wie hij is, dan maakt hij zich aan een vergrijp schuldig, zoo Godonteerend, zoo schandelijk en verderfelijk, dat voor hetzelve naauwelijks woorden te vinden

zijn; zijn gedrag bewijst, dat 't geen men ter verdediging des coelibaats heeft ingebragt, slechts een voorwendsel, en het eigenlijke doel geen ander is, dan den Roomschen geestelijke des te inniger aan zijn opperhoofd te hechten, en voor diens belangen en inzigten uitsluitend werkzaam te doen zijn.

En nu van het standpunt, waarop wij thans staan, nog eenmaal den blik op geheel de Roomsche kerk werpende, dringt zich als onwillekeurig de vraag aan ons op: wat is zij toch? Wil men, na al het beweerde, toch aan de meening vasthouden, dat er in haar midden priesters zijn, die aan haar voorgeven, als bezat zij waarlijk voor stervenden de zoo hoog geroemde genademiddelen, ter goeder trouw gelooven, dan zal men te gelijk moeten erkennen, dat derzulker onwetendheid al zeer groot moet zijn. En luide en krachtig verheffe men dan ook zijne stem tegen de Roomsche kerk, of beter tegen haar zoogenaamd onfeilbaar hoofd en hare hooge geestelijkheid, die toch wel beter zullen weten. In strijd met de ernstige eischen van den tijd en den voortgang, dien men overal ontwaart, ten spijt van zoo vele nadrukkelijke vermaningen en waarschuwingen, zoeken zij het eenmaal vasfgestelde hardnekkig te verdedigen, en onderdrukken moedwillig elke, poging tot eene even noodige, als heilzame hervorming. Zij staan te hoog, om niet in te zien, hoe verre hunne kerk is afgeweken van de leer en instellingen des Goddelijken, in wien alleen het licht en het leven der wereld is, waar de eigenlijke bron van al dat verkeerde ligt, en door welke middelen het kan worden weggenomen. Maar enkel aan de stem der vuigste heersch- en baatzucht gehoor gevende, spelen zij een even verderfelijk, als verachtelijk spel met de hun ondergeschikte priesters, ja met de millioenen leeken, aan hunne zorgen toevertrouwd. En is hunne handelwijze omtrent hunne eigene geloofsgenooten zoo gewetenloos, wat zullen zij dan niet doen omtrent anderen, op wie zij, in hunnen geestelijken waan, als ketters neêrzien? Wat heeft de Protestantsche kerk niet te wachten van mannen, die hunne verderfelijke plannen doorzetten en zoeken te volvoeren, al moeten ook de voor hunne rekening liggende zielen er bij lijden? Des te minder zuilen zij hen sparen, aan wie zij zich niet verbonden rekenen.

Daarom gewaakt, ernstig gewaakt! Meer dan immer wordt niet alleen elke Protestant, maar ook elke vriend van vrijheid, waarheid en regt hiertoe geroepen. De strijd tegen de Roomsche kerk is een strijd voor de hoogste en heiligste belangen der menschheid Hoe stout treedt zij sinds den laatsten tijd op, en welk een geest doordringt hare jeugdige geestelijken. Oudere pastoors, aan wie zij als kapellaans worden toegevoegd, heffen hierover luide klagten aan. Rome's kerk weet op allerlei wijze, door spitsvindige redeneringen en listige verzinsels, het ongerijmde harer leerstellingen te verzachten en aan dezelve den schijn der waarheid te geven, en evenzeer hare verderfelijke bedoelingen te verbergen of in een ander licht te plaatsen. Men helpe haar toch niet voort in haar eigenbatig en schadelijk streven. Al wat Protestant is sla de handen ineen, en vereenige zich tot eenen gemeenschappelijken en moedigen kamp tegen den algemeenen vijand. Overal verheft zich een geest van teruggang, die voor Rome 's plannen niet dan voordeelig zijn kan. Wat wij hebben, is ons door onze vrome vaderen ten koste van zoo veel strijd verworven: zouden wij ons niet gedurig

herinneren aan het woord van onzen Heer:

HOUD DAT GIJ HEBT, OPDAT NIEMAND UWE KROON NEME.[1)]

A.R.

1) Hooren wij nog eenmaal den waarheidlievenden Ellendorf in zijn reeds genoemd geschrift: ‘Weest niet’, dus spreekt hij tot de Roomsche geestelijken van Duitschland - ‘weest niet vertoornd tegen mij, dat ik deze en andere dingen zoo openlijk heb aan het licht gehragt. Dat ik ze weet en spreken kan, daaraan heb ik mijne dagen en mijne nachten toegewijd; dat ik er onbewimpeld voor uitkom, daartoe heb ik eenen moed, die voor niets vreest. Maar desniettemin blijf ik Katholiek, even als gij, en zal het blijven, zoo God wil. Die mij voor eenen afvallige uitkrijten, dat zijn de lieden, die gelooven, alleen regt te kunnen hebben, alleen rede en Christelijken zin te bezitten; lieden, die zich nooit aan ernstige studien hebben gewijd, maar enkel door hunne ingewortelde onwetendheid, vooroordeelen en bekrompenheid van geest bestuurd worden, en een' ieder veroordeelen, die van hen in meening verschilt; dat zijn *die* geestelijken, die zich en de kerk voor een en hetzelfde houden, en die, wanneer men hun hunne gebreken voorhoudt, zoo aanstonds roepen: “hij lastert de heilige moeder! vloek over hem!” Ik vrees dien vloek niet, ik was geen man, indien ik voor den vloek van eenen mensch, ja ook voor dien van eenen Paus, in de zaak der waarheid terugbeefde. Wat ik gesproken heb, ligt voor allen bloot; laat men opstaan, en bewijzen, dat ik verkeerd gesproken heb.’ - Na zich beklaagd te hebben, dat men in plaats van weerleggen, hem gehoend en gelasterd had, wendt hij zich aldus tot zijne landgenooten:’ Zegt mij, hebben mijne vijanden mij mannelijk en Duitsch behandeld, moet gij u niet voor uwe geestelijken schamen, wanneer zij, die mij zoo laag bestreden hebben, u nog durven toeroepen: wij zijn strijders voor het huis des Heeren, kampers voor uwe kerk, en voor uw geloof? Ik zou mij schamen Katholiek te zijn, wanneer zelfs de gedachte aan zulke gemeene wapenen, als mijne vijanden tegen mij gebruikt hebben, in mijne ziel opkwam. Ook gij ziet dat in, en de edelen en braven onder u, die een mannelijk gevoel en eenen Christelijken zin bewaard hebben in het rumoer der hartstogten, die zullen het mij als Duitsche deugd aanrekenen, dat ik 't geen ik voor waarheid houde en voor onzen tijd als de hoogste behoefte beschouw, openlijk en onbewimpeld gezegd heb. -

Letterkunde.

Een beeld der toekomst.

Romantiesch gedicht door A.J. de Bull, geillustreerd door Ch. Rochussen. Ontleend aan de geschiedenis der kerkhervorming en die der onbeslotene gemeente te Utrecht, tijdens Huibert Duifhuis. 's Gravenhage, P.H. Noordendorp.

Gedichten van langeren adem maken op meer gezette en indringende beoordeeling aanspraak. Geen handvol coupletten of rijmen, daarheen geworpen los en onzamenhangend, die zich vruchteloos door de gepatenteerde losbandige vrijheid der Ode of Dithyrambe trachten te verontschuldigen, maar een gesloten geheel, waar men ten minste begin, midden en einde kan vinden en onderscheiden; - dergelijke gedichten boeijen dan ook krachtiger: de ingeschapene neiging van den redelijken en ontwikkelden mensch naar eenheid en opvolging, brengt hem steeds meer en meer naar afgeronde en een bepaald doel beoogende kunstgewrochten, om welke reden de aesthetica aan het heldendicht en het hooge treurspel den palm verzekert, die echter niet zoo gemakkelijk te winnen is. Ook het romantiesch gedicht, in zekeren zin, een moderne Epos in miniatuur, op verkleinde schaal, bezit bij eigenaardige schoonheid eigenaardige moeijelijkheid, 't is de voortgezette, plastische, ontwikkelde Ballade, die tevens den ernstigen en verhoogden toon van het heldendicht niet versmaadt en ook niet afwijst. - Het romantiesch gedicht, soms geheel verkeerd begrepen en toegepast, deed dikwerf den zanger schipbreuk lijden; want (de ondervinding *onzer* dagen spreekt luide genoeg) het naauwkeurig afteekenen van de natuur met woorden op rijm - het daguerreotypespel om de kleeding der heeren ridders, en vassalen, en dames, van top tot teen te beschrijven; eene kunst, waarin Walter Scott altijd nog *unparalleled* blinkt - het discours, de monoloog en de dialoog, in onhollandsche onverstaanbare taalvormen gekleed, om de illusie - eigenlijk - te desillusioneren, het klanknabootsen en dartelen met rijm en maat, dat alles schijnt hier en daar voor het grootste en gewigtigste beginsel en roersel der romantiesche poëzij gehouden te worden, en menigeen zit dadelijk vast in den zadel van zijn rijk opgetoomd Muzenros, waar hij met deze ‘onderhoorigheden’ te velde trekt. Arme poëzij, arme romantiesche poëzij, die niet meer kan geven dan deze - schoonheden van den derden en vierden rang. - Neen, wanneer bij het romantiesch gedicht, buiten de plastische kunst en kunstgreep, geen eigenlijk vast, bepaald, krachtig, alles beheerschend - IDEE - de Germanen zeggen: *die leitende Idee* - het eigenlijk normatieve en tevens bepalende beginsel te gronde ligt, dampt ook de romantiesche poëzij in klank, woord,

en gezochten taalvorm weg, en alleen de verbeelding zit op de bouwvallen te treuren, als Marius op die van Carthago De Idee alleen is de schepper van de ware poëzij. Zij schept wederkeerig vorm en omtrek, - zij is de psyche, de onsterfelijke. - Naar deze theorie, en wij zijn van hare waarheid diep overtuigd, verdient het romantiesch gedicht van den heer de Bull bijzondere aanbeveling. Hem zweefde een groot, heerlijk, verheven beeld voor den geest, nog voordat hij de pen opnam om hetzelve te doen leven en te bezielen; - hij wilde iets meer, iets beters, dan eindelooze beschrijvingen en tafereeltjes van personen en hunne kleeding en naar hun verschillend gelaat af te bootsen; hij verwachtte dat dit buitenwerk van zelfs zoude oprijzen, zoodra hij eerst regt doorgloeid was van de idee die hem gelukkig beheerschte, en als wij nu in zijn gedicht deze idee vinden, als echte *Christelijke, onbekrompene liefde en verdraagzaamheid* in den persoon van den wakkeren en zeldzamen pater Duifhuis, dan willen wij zijn gedicht nog eerder betitelen als een Evangeliesch-Romantiesch gedicht. - Wij vermeenen dat de blijkbare goedkeuring, waarmede hoorders en lezers dit *Beeld der toekomst* hebben ontvangen, nog meer gezocht moet worden in den geest en de strekking van het stuk, dan in de bewerking en den vorm. Onze tijd behoeft vooral dichters, die, zonder overdrijving, maar doortinteld van de Christelijke liefdevlam, het groote onvergelijkelijke woord, *liefde tot God bovenal en tot den naaste als zichzelve* op den voorgrond plaatsen, en dáár, dáár de kern, de kracht, den hefboom, den toets der kunst, der Christelijke dichtkunst vinden en handhaven. - Velen onzer meer bekende, bepaaldelijk Christelijke dichters, overschrijden juist hier de grenslijn der waarheid en van het kalme onderzoek. Zij maken hunne harpkoorden tot geeselkoorden om de veroordeelde en reddeloos verlorene maatschappij te geeselen, of hechten zich aan bepaalde, onwrikbare leerstellige vormen, die de eigenaardige kleur van kerk of gemeente dragen, of ontnemen aan den mensch, als het beeld Gods, eerst alle overgebleven waarde, om later met meer kracht en nadruk en triomfgeschal hare herstelling te kunnen bezingen. - Deze overdrijving draagt, zooals alle overdrijvingen, haar oordeel met zich mede, en men erkent te spoedig, dat de anders zoo bekwame dichter, niet zoo zeer onder den invloed zijner hooge en vrijgeborene Muze, dan onder dien van een eens aangenomen kerkelijk stelsel heeft gezongen. - De heer de Bull kan zich in dit opzigt gerustelijk met zijne tijdgenooten meten. Wij vinden in hem den echt verdraagzamen, den warmen liberalen Christen telkens weder. Voor velen willigt *te* liberaal. Het naschrift bovenal (wij blijven nog een oogenblik bij het prozagedeelte vertoeven) eindigt met een terugslag op welbekende uitspraken van de vrijzinnige sprekers van der Hoeven en Opzoomer. Dáár wordt de vrijheid ‘de levenslucht der ziel genoemd,’ dáár wordt gesproken van ‘Jezus de Nazarener,’ de ‘Zoon van Maria,’ daar lezen wij deze welsprekende woorden: blz. 73: ‘Maar 't oor, verscheurd door de raauwe klanken opgaande uit den boezem der Maatschappij, zal zich eindelijk neigen om de hemelsche stem te hooren van Hem die *liefde* predikte als 't hoogste gebod, en die gekomen was om *vrij* te maken.’ Naar het oordeel van velen is dat voor onzen tijd te liberaal, te weinig dogmatiesch, te algemeen, niet bestemd, Bijbelsch-kerkelijk sterk gekleurd genoeg; men wil meer, dan liefde en vrijheid,

meer dan verdraagzaamheid en onderlinge toeneiging, men wil scherpe en in het oog loopende kerkelijke termen en vormen, afstand en dooding van alle eigene waarde - vernietiging van elk greintje overgebleven deugd - eerst algemeene afval, dan redding alleenlijk door Gods genade. Even alsof liefde en vrijheid, niet gepaard *kunnen* en *moeten* blijven met de zielverrukkende genade Gods in Christus!! Maar men wil niet zoo algemeen, gewoon, alledaagsch liberaal blijven, men moet zich voor de wereld legitimeren, als een welvoegelijke en der kerkbepaling onderworpen en geboeide orthodoxe; wie daartegen zondigt, behoort niet, zoo heet het, onder de eigenlijk genoemde *Christelijke* dichters, naar den eisch en den lust onzer dagen; hij behoort slechts bij vader Tollens in zijne Susanna van Oostdijk, bij den dichter de Bull in zijn Beeld der toekomst!! - Mogt het dezen laatsten vriend der waarheid en der liefde en der vrijheid gelukken, om op dat standpunt van Christelijke algemeene verdraagzaamheid te blijven; mogt hij zich te veel mensch, te veel dichter, te veel echt-Christen gevoelen, om, door overdrijving aan eene zekere bovendrijvende partij te willen behagen, wier goedkeuring en toejuiching de echte Muzenzoon evenmin verlangt, als hij ze zoekt! - Men verge ve ons deze uitboezeming! zij is hier echter niet overtollig.

Nog iets over den prozastijl van den heer de Bull, deze is over het algemeen te gezwollen, te beeldenrijk, daardoor minder echt proza, minder natuurlijk; dit maakt, na de lezing van het schoone gedicht, eenen onaangenamen indruk, men vergete niet, dat de gebonden en ongebonden stijl beide hunne bepaalde grenzen hebben, en alle transactie hier zeer gevaarlijk is; proza blijve proza, poëzij blijve poëzij.

Het dichtstuk is afgedeeld in zes tafereelen, die naauw zamenhangen, en eindigen met de gelukkige verbindtenis van twee gelieven, onder den invloeden het geleide van den wakkeren Duifhuis. Het godsdienstige beginsel komt telkens, zeer krachtig, en weldadig in deze zangen op den voorgrond, in het geschokt, bewogen en geslingerd gemoed van Adriaan, de diepgevoelige zoon, die jammert over den zielenmoord aan zijne moeder, en over den schavotmoord aan zijn vader gepleegd. Dat beeld is het krachtigste gehouden en ontwikkeld. Vader Duifhuis staat welligt eenigzins flaauw, nevens dit warme en levende beeld. - Maria, noch altijd getrouw aan het Katholieke geloof, ontvangt haar licht van de beide personen, die de dichter zoo natuurlijk schoon om haar heen groepeerde, en daardoor met een zeer klein personeel zeer veel dramatisch effekt verkreeg. De eerste zangen missen wel eenigzins dien gloed en indringende kracht, welke wij bovenal in den *vijfden* zang erkennen. Het beslissend oogenblik, waar de kettersche vader den zoon het afbeeldsel van vader Luther toont, en de ongelukkige moeder hen overvalt, is meesterlijk gegrepen, en herinnert ons aan de plastiesche kracht, welke Beets en van Lennep hier en daar in hunne romantiesche gedichten wisten te ontwikkelen; de geheele biecht van Adriaan aan Duifhuis in den vijfden zang, bevat zeer veel waarheid en gevoel, en is zulk eene lang voorttrillende jammerklagt uit eene felbewogen ziel, dat wij den wakkeren dichter geluk wenschen met deze schildering. Uitstekend is de opname van eene soort

van prediking des vromen paters, die echt onbesloten, ongeformuleerd, en ongeketend door kerk vormen, een schoonen klaagzang aanheft, waarbij het oorspronkelijke, in het naschrift afgedrukt, ten gronde ligt:

En och! of 't voorbeeld ons mocht baten!...
Maar ziet nog met wat bitterheid
De zonen van één vader haten,
"Waar hen verschil van meening scheidt!
Waar liefde woont, woont 's Heeren zegen -
En toch men bant haar allerwegen,
Werkt Christus geest en doelwit tegen,
Acht alles in den vorm gelegen,
Twist om den letter, en bereidt
Zijn haatren een gewisse zegen -
o Desolate Christenheid!

Hoe treurig-waar zijn deze regelen als een duurzaam motto aan den gevel der Christenkerk zelfs in de negentiende eeuw te beschouwen! Hoe hartelijk en vurig wenschen wij dat in onzen leeftijd, die zich zoo hoogmoedig verheft, en zoo vele nachtzijden vertoont, menige Duifhuis onder de predikers zijne dikwerf zeer beperkte, afgeslotene gemeente, tot eene echt Christelijke *onbeslotene* make! Wij zijn overtuigd, dat dit gedicht, alwaar het ware, goede en schoone elkaâr beurtelings ondersteunen, den open weg zal vinden tot menig hart en hoofd, en wij geven het aan onze lezers in de hand

'met de bede:
Zoo zij er eens alomme vrede
En iedre steile muur geslecht!
Niet door des menschen hand gescheiden
Wat God bestemd heeft een te zijn;
Zoo moog der liefde zonneschijn,
Zich koestrend over de aard verbreiden!
Zoo buigen alle knieën neêr:
VRIJ IN 'T GELOOVEN AAN EEN HEER.'

De oorspronkelijke, geniale platen van den bekwamen heer Rochussen behoeven onze aanbeveling evenmin, als de zeldzaam keurige en elegan te vorm van uitgave.
Spiritus Asper en *Lenis*.

Beschouwing van een poëtisch kunstgewrocht, onlangs in het licht verschenen onder den titel van: De poëzij en het lammetjen.

Sinds eenigen tijd verhieven zich, hier en daar, stemmen, die de leer verkondigden, dat men aan de vaderlandsche poëzij eene *andere, harer meer waardige en verhevene rigting* behoorde te geven, dan in de zangen onzer dichters, uit het laatst der vorige en het eerste derde gedeelte der tegenwoordige eeuw, valt op te merken.

Dit klinke niemand vreemd. Geen menschen werk toch draagt het zegel der volmaaktheid; geene wetenschap of kunst is boven verbetering en toenemende volmaking verheven. Zoo verlieten, om slechts iets te noemen, in den aanvang der zeventiende eeuw, Hooft, Vondel, e.a. het dichterlijk spoor, door hunne voorgangers gebaand, en, inde achttiende eeuw, kozen Bellamij, Nieuwland, Feith, Bilderdijk en hunne tijdgenooten weder een geheel ander pad, dan waarop de leden der zoogenoemde *Kunstgenootschappen* hadden omgewandeld; en waarom zou men

ook thans niet weder een anderen weg mogen inslaan? Men vrage slechts: of de *veranderde rigting*, die men aan de poëzij wenscht te geven, waarlijk doeltreffend zij en inderdaad bevorderlijk kan wezen aan eene meerdere waardering der vaderlandsche kunst, de uitbreiding van haar gebied en de toeneming van haren bloei en luister?

De beschouwing van den poëtischen arbeid van hen, die ons op een nieuw

en nog onbetreden spoor wenschen te leiden, kan ons tot het beantwoorden der gedane vraag in staat stellen: zij toch brengt ons tot de kennis van de rigting, die men aan de poëzij wenscht te geven, van de middelen die daartoe worden aangewend, en eene hierop rustende beoordeeling van hetgeen ons, niet slechts als veranderd maar ook levens als verbeterd, wordt aangeboden.

Intusschen is eene algemeene beschouwing van het bereids geleverde, een werk van grooten omvang, en het bloot verslag geven van een aantal kunstproducten op zichzelve reeds eene omslagtige taak. Wij meenden daarom, eensdeels, om onszelven die moeite te besparen, anderdeels, om onze lezers niet te vermoeijen, slechts één enkel voortbrengsel uit den bloemengaard der nieuwere dichtkunst, tot het onderwerp onzer beschouwing te kiezen. - Het is reeds hierboven aangeduid en in den *Almanak voor het Schoone en Goede, voor* 1850, opgenomen.

De voor dit stukje gekozen *titel* moge op den naam van *nieuw* aanspraak maken, maar *duidelijk* en *verstaanbaar* zal hij wel voor weinigen wezen. Wij hoopten in het *onderschrift* eenige opheldering te vinden: maar de woorden: *Aan mijne zuster op haar verjaardag, met de gedichten van een mijner vrienden*, gaven ons geen licht. - Ziet het woord *poëzij* op de *gedichten* van den *vriend* of op het *vers* van den *broeder?* en moet het *lammetjen* de verjarende *zuster* aanduiden? - Wij weten het niet, en beginnen onze lektuur, hopende dat daarbij het duistere zich zal ophelderen.

De heeren poëten, vooral die van vroeger dagen, waren, in hunne dusgenoemde *Veldzangen*, geenszins karig in het loven en prijzen van schapen en lammeren; maar overigens staan deze, nevens meer andere nuttige dieren, te weinig in verband met de dichtkunst, dan dat men hen daarmede, zonder kunst- en vliegwerk, in onmiddellijke aanraking gebragt heeft. Vermoedelijk heeft de dichter het moeijelijke der combinatie van het een met het ander in gezien; immers is er, in den aanvang van het dichtstuk, geene sprake van *poëzij* noch van een *lammetjen*; integendeel bezigt hij de *koe*, waarschijnlijk als overgangsmiddel, en wijdt hij aan haar een tweetal weinig poëtische regels, aldus luidende:

> De koe, die boter geeft en melk,
> Die prijst een elk.

Deze, gewis niet Homerische, schilderij heeft, welligt daarom, iets aanlokkelijks voor eene, vermoedelijk nog jeugdige, zuster: daarenboven zijn de aangehaalde berijmde regels, voor den lezer, niet zwaar om te verstaan; maar wanneer nu de dichter, zonder van de geprezene *koe* verder eenige notitie te nemen, een *kalf* de *revue* laat passeren, en wel een zoodanig als zeker nog niemand ooit in weide of stal aanschouwde, dan weten wij ook niet waar 't heen moet. *Enfin!* wij zullen zien.

Wordt er, met dat *stomme en gouden kalf, rondom hetwelk men elkander verdringt en half vermoordt*, welligt gezinspeeld op het gebeurde aan den voet van den Sinaï? dan zijn wij zoo vrij, bescheidenlijk, te doen opmerken, dat, in 2 *Mozes* XXXII van geen *verdringen* noch *vermoorden* sprake is. Vs. 6 luidt, naar de vertaling van prof, van der Palm: '*En zij offerden brand-offeren, en bragten dankoffers aan; en het volk zettede zich neder om te eten en te drinken; daarna stonden zij op, om zich met luidruchtige spelen te vermaken*.' Het Bijbelsch

verbaal luidt alzoo nog al eenigzins anders, dan de *legende*, die de dichter hier mededeelt, en wij vinden dit nog al bedenkelijk; vermits de verjarende zuster daardoor eene verkeerde voorstelling verkrijgt van een historisch feit.

Terwijl wij dit opmerken springt de poëet van het dierenrijk in dat der gewassen over. 't Is een sprong van stavast? want in één punt des tijds is hij in Edens hof en bij den *kennisboom!*

Ook hier neemt de dichter weder eene poëtische vrijheid, en spreekt hij van een *appel*. Wij, voor ons, duiden hem hier het gebruik maken van de *legende* niet euvel, en een *appel* heeft, voor een jeugdig, verjarend meisje iets uitlokkends; maar het Bijbelsch verhaal, 1 Mozes, III spreekt, en wel tot driemaal, alléén van de *vrucht*. Tevens zwijgt het gewijd berigt geheel van die dichterlijke *pit, die, N.B., ons wekt uit d'ouden droom*. Dit is te meer te bejammeren, vermits de dichter aan gezegde pit zoo veel wonderbaars gelieft toe te schrijven, als daar is: het vermogen, om *ons* - let wel, lezers! want het is geene kleinigheid! - na verloop van omtrent zesduizend jaren, *uit den droom te wekken!* Op wat wijze dat in zijn werk gaat, wordt verzwegen en alléén het feit vermeld. Verder leert die *pit* - of die *droom* - want men kan, bij de gekozene constructie, aan beide denken - *het oog kijken, veren klaar;* waarbij men, onwillekeurig, denkt aan de verschijnselen in den magnetieschen slaap. En, eindelijk, *maakt pit* of *droom* (het zal wel op hetzelfde neêrkomen), *elk gants en gaar tot God*. Men bemerkt, dat dit *gants en gaar* een zoogenaamde stoplap is, of wel een huismiddel, om op het voorafgaande *klaar* en het volgende *elkaâr* te rijmen. De verhevene voorstelling wordt besloten met de vermelding, dat de *edelsten elkáár om dien appel* - vermoedelijk ook wel om die *pit* - *bestrijden;* en daarop volgt de poëtische uitroep:

> Want eenmaal oppermachtig God -
> Wat zoete trots! wat zingenot!

Nu, dit ligt in den aard van het betoogde!

Altijd in het oog houdende, dat hier de broeder tot eene verjarende zuster het woord rigt, begrijpen wij niet, hoe, na de allocutie over *de koe, het kalf en d'appel van den kennisboom*, de mededeeling volgt: *dat men het koningspurper haat zweert*. Wij verbeelden ons, dat dit der jarige zuster weinig zal hebben geïnteresseerd, en dat zij niet veel nota zal hebben genomen van een *haat*, die zich tot *eene kleur* uitstrekt! Maar neen, wij bedriegen ons: de zaak schijnt voor de jonkvrouw van belang! *wijl* - dus vervolgt de zanger - *buurman Klaas* (een bekende alzoo) *er ook naar staat. Want, inderdaad, elk likkebaardt als Klaas naar de ééne plaâs* (voor *plaats* om des lieven rijms wille!) *waar 't bordtjen boven hangt 'de Baas.'*

Op dezen Horatiaanschen odetoon volgt alsnu de didactische vermelding: dat, *in des 'vooruitgangs' tijd elk afgodsbeeld zijn akolijt heeft: ofschoon er velen alleen zich-zelven God gelooven*. Er moest echter nog op *gelooven* gerijmd worden: en daarom communiceert ons de dichter: (*'k zeî 't hierboven*). Waarlijk, die herinnering was ons hoogst welkom!

Welkomer nog schijnen die politieke beschouwingen der verjarende zuster geweest te zijn; want broêrlief kan er nog maar niet afstappen! Hij zegt: *Zoo koud kan echter 't kalf niet zijn, zoo lomp de koe*, (Eilieve! in den aanvang van 't gedicht werd dit beest zoo magtig geprezen!) *zoo zuur de wijn van d'appel*

niet, (NB. van dien wijn was nog niet gerept) *zoo vol van pennen* (vrage: van welke soort?) *de stoel niet, waar de Baas op zit - of elk hangt graag, met alle lid, met handen, voeten en gebit, gelijk een klit, aan 't godtje, als eenig levenswit*. Maar, men ziet het, er ontbreekt nog een potloodstreep aan de teekening van deze curiense hangpartij; te weten: een rijmwoord op *pennen*. Geen zwarigheid! den dichter is alles mogelijk, en de poëtische uitroep (*wat is toch wennen!*) voltooit de meesterlijke schets.

Van *wennen* gesproken! In waarheid, mijnheer de poëet! moeijelijk valt het, ons te wennen aan de wonderbaarlijke *rigting*, die het u behaagt aan de vaderlandsche poëzij te geven! Wij hoorden *klanken* - maar, *denkbeelden*, - *ware, eenvoudige, schoone of verhevene gedachten* - op eene *natuurlijke* wijze medegedeeld en *verstaanbaar* uitgedrukt - wij zochten die te vergeefs! 't Ligt waarschijnlijk aan ons, en daarom gaan wij met lezen voort.

Dat hangen aan het godtje - om het eens plat proza uit te drukken - als met hand en tand, geschiedt *niet uit liefde* - (en dat is leelijk genoeg!) *wel neen*! *uit nijd, staan ginds* (zeker in de nabijheid van de woning der Jonkvrouw) *die menschen in een kring rondom d'aanbiddeling*. (?) Nu, dat hindert nog niemand; maar de beer raakt op eens los! Hoort! *Men trapt, en stompt, en stoot, en bijt, en rukt elkander los van 't ding* - vermoedelijk van den *aanbiddeling* voornoemd. - *Tot dat de dood*... Ja, het hooge woord moet er uit; ware het ook, dat de dichter het ons euvel duidde! onwillekeurig dachten wij aan de dagen onzer kindschheid, aan de kermis, aan de van ouds vermaarde *vier kroonen*, aan *Jan Klaassen* (die *buurman Klaas*, van *hierboven*, wekte die booze herinnering, buiten onze schuld), aan den *dood*, en het bekende: '*Jan Klaassen* jij moet meê!' Of de dichter ook aan zoo iets gedacht hebbe, is niet onwaarschijnlijk; want plotseling rukt hij zich los, niet van het *ding*, maar van die onfatsoenlijke vechtpartij, met een veelbeteekenend *enfin*! en de niet zeer dichterlijke verklaring: *'k meen maar elke afgod heeft zijn' priesterschaar*. Zóó iets hebben wij, in eenvoudig proza, wel meer gehoord.

Vermoedelijk zal nu het *lammetjen* komen opdagen; immers voert de dichter de verjarende zuster, en ook ons, *in een hof met frisch plantsoen*, melding makende van *'t roosje en hare door de lucht wade mende geuren*, die zoo krachtig schijnen, *dat Zefyr, van dat betoovrend mingenucht* (te weten: dát der wademende geuren!) *dwarlend, beeft en zucht*(?) O! die verliefde ZEFYRUS!....

Wij danken, intusschen, den zanger, dat hij ons al is het dan ook maar op een *sentimenteel* grondgebied heeft overgebragt! Dit is, bij de *nieuwere rigting*, die de poëzij, in onze dagen, aannam, wel eene onvergeeflijke zonde; maar, wij kunnen niet zeggen, dat wij in het bezingen van *theologisch-politische* questien een bijzonder welgevallen ondervinden; veel liever staren wij alzoo op *'t heldre beekjen, dat langs 't walletje schuurt en stuift*: het *poëtisch* beekjen namelijk; want, *prozaïsch* gedacht en gesproken, is het *stuiven* des waters meer eigen aan den schuimenden waterval; waarom wij, eenvoudig weg, *kabbelt* zouden geschreven hebben. Maar, lacij! dit eindwoord rijmt niet op *overhuifd* in den volgenden regel: daarom laten wij het onnatuurlijke *stuift* staan, ook om niet te kladden in het naast ons liggend exemplaar.

Gezegd *walletje* leeren wij verder ken-

nen als *overhuifd door 't lover van een lindetjen en kon schuw maagdelijn, schuw hindetjen* (hoe lief!) *noopen tot spelend plassen, bij 't branden van de middagzon, van 't uitgestoken blanke voetjen, in 't krystallynen vloedtjen*. Dit *sentimenteel* minialuurschilderijtje is, door middel van al die beeldige verkleinwoordjes, regt *con amore* geteekend; maar daarom bejammeren wij die houterige tusschenkomst van het rijm, in dat statige en stijve rijmwoord: *zon*. Ach! waarom mogten wij hier niet het liefelijker *zonnetje* lezen? Thans wordt de harmonie des geheels eenigzins gestoord, of, om met den poëet te spreken, *overhuifd*.

Vermits de verschijning van het *lammetjen* nog altijd *in petto* blijft, houden wij ons bezig met *het duiveke, dat in eenzaamheid twee dagen lang haar leven leidt*.... De hier geplaatste titteltjes wekken het vermoeden, dat de verjarende zuster den zingenden broeder eenige opheldering zal gevraagd hebben, nopens den aard van het geleide leven van genoemd *duiveke*, en dat wel gedurende een bepaald tijdvak van *twee dagen*; immers zal die bijzonderheid, door den dichter, wel niet zonder groote oorzake zijn vermeld. Insgelijks zal er wel eenige verklaring noodig geweest zijn bij de volgende regels: *Maar haast den luisterenden ooren een beurtzang uit het loof doet hooren*. Niet kunnende vermoeden, dat meergenoemd *duiveke* in de kunst van het buikspreken geoefend zal zijn geweest, wagen wij de *physiologische* gissing, dat een *tweede duiveke* ofte ook wel *dofferken* in 't spel zal gekomen zijn: waarvan, alléén kieschheidshalve, geen gewag wordt gemaakt. Ook wij willen die *beurtspraak* maar blaauw, blaauw laten, en staren op *een hoog priëel, bij 't stralen van het morgenlicht* (en straks was er sprake van *'t branden van de middagzon!* hoe is dat met elkander te rijmen? De dichter zal toch wel geweten hebben of het ochtend of middag was; maar ons is het duister), *dat op de blaadren, schicht aan schicht, en afstuit, én in tintlend geel hun donker groen verwandlen doet*.

Dat *schichtend* en *afstuitend* licht, hetwelk donkergroen in tintlend geel, echt Hoogduitsch, doet *verwandlen*, moet een uitnemend effect gedaan hebben! In trouwe! onze oude dichters verstonden de kunst niet, om de werking van het licht zóó getrouw en natuurlijk voor te stellen; maar sedert de vaderlandsche dichtkunst eene andere rigting nam en hare hooge roeping begreep, werd het gezegde van Boileau: *Rien n'est beau que le vrai*, veel meer van toepassing dan weleer! Maar wij gaan voort:

In dat priëel, bereids gemeld, dachten wij het *lammetjen* te zullen vinden; maar neen: 't is al weêr mis! *Daar heeft* - zegt de dichter - *aan 't vreeslijk dreigend aardeschokken, dat alle troon verdelgen moet, een koningsdochter zich onttrokken*. Voor hoe lang? dit wordt niet vermeld, zoo als straks bij het eenzaam zittend *duiveke*; maar, gelijk dit met alle vorstenkinderen het geval is, voornamelijk in een roman of gedicht, zoo wordt ook van deze koningsdochter getuigd: *Wat is zij schoon! och, zwak penseel, schets, schets haar niet*, (en waarom niet?) *dát waar te veel!... Mijn tranen, vloeit! mijn zuchten, zwindt! Mijn zuchten? Neen! vergaârt u weder*.

De dichter toont zich hier als een voorstander van het regt van vereeniging. Nu, dat zij zoo! daarenboven is van eene *vergadering van zuchten* weinig rumoer te vreezen! Maar neen, *wij* hebben het mis, en de zaak wordt bedenkelijk; immers hooren wij die zuchten aldus toespreken:

Groeit tot een kracht - wordt Noordenwind - en stormt ze, stormt ze woedend neder de schare, die ontaard, verblind, de koningsdochter niet bemint, en, weggevloden uit haar hof, een koning koos van slijk en stof.

Dit klinkt *dichterlijk*, maar ook tevens *revolutionnair!* Met andere woorden: het gelijkt wel wat naar het *trappen, stompen, stooten, bijten* en *rukken* van blz. 97, of, zoo men wil, van den bekenden negenden November, stormachtiger gedachtenisse.

Aanvankelijk, en op grond van de voorafgaande politieke beschouwingen (zie *hierboven!*), dachten wij, in die droefgestemde koningsdochter, de hertogin van Orleans te zullen aantreffen; maar, bij eenig nadenken - en bij een gedicht als het nevens ons liggende mag men de vijf zinnen waarlijk wel bijeen houden! - herinnerden wij ons, dat prinses Helena geene geborene koningsdochter kan geheeten worden; alsmede dat de barricadenmannen geen *koning van slijk en stof*, maar een *president* van *vleesch* en *been* gekozen hebben.

Welkom was het ons daarom, dat de dichter ons, door het plaatsen van vijftien - zegge 15 - titteltjes, de gelegenheid tot nadenken over dien koning en die koningsdochter geschonken heeft. Maar nadenken? lieve hemel! wij denken aan geen nadenken! want het lang verbeide *Lammetjen* is, eindelijk, in 't vizier!

Maar zacht! - zóó luidt het - en die vermaning was, na al dat *woedend stormen* van die *vergaderde zuchten*, hoognoodig. *Maar zacht! wat dringt daar door het groen? Een lammetjen, met blanke vacht; het lekt de wit satijnen schoen der Eedle jonkvrouw; 't reikt, het smacht met rozenneusje en pareltand naar blaadtjens uit de maagdenhand*. Wat zegt gij lezer! is dat nu niet lief? en wat zal de jarige zuster, met het lieve diertje, in haar nopjes geweest zijn!...

Wij merken op, dat de koningsdochter van daar flusjes in eene *jonkvrouw* met eene *maagdenhand* geconverteerd is. ‘Maar *wie* is nu toch die jonkvrouw? en...’ Heb toch geduld, lieve lezer! met al dat vragen komen wij er waarachtig niet! Denk dat wij niet met *proza*, maar met *poëzij* te doen hebben, en wel van de *nieuwe, hooge, verbeterde rigting*. 't Is natuurlijk, dat een *prozaïsch* mensch die *dichterlijke mathesis* niet zoo in één oogwenk bevat!

Volgens de regelen van die *dichterlijke mathesis* leidt nu de dichter, uit dat *schoengelek, reiken en smachten*, de scherpzinnige gevolgtrekking af: *dat niet heel het schepslendom bij 's Hemels schoonheid koud en stom bleef*. Bij de bloot *prozaïsche* beschouwing van het beestje, dat de wit satijnen schoen belekt, eigenlijk bekwijlt, en, uit louter eigenbelang, reikhalst en smacht (zooals *hier beneden* gezegd wordt) naar *malsche rozenblaadtjens*, zou men tot andere gevolgtrekkingen komen; waarbij men het schepslendom en de Hemelsche schoonheid stillekens zou laten rusten; maar des dichters gevolgtrekking is van een *poëtischen* aard, en dat verandert de zaak aanmerkelijk! 't Is toch geene kleinigheid, wanneer een onnoozel lammetje de schoenen belekt eener koningsdochter of jonkvrouw, die *zich aan het vreeslijk dreigend aardeschokken, dat alle troon verdelgen moet, in een nog staande gebleven priëel, heeft weten te onttrekken!*

Dáárom wordt ook het schoonheidlievend *Lammetjen*, door den dichter, zeer reverentelijk, aangesproken, met een: *wees welkom! blank en aardig dier!*

De koningsdochter toeft u hier; en troost zich, bij uw klaverbeet dat haar 't Heelal vergeet. 't Is touchant!

Ook *wij* vinden dat *Lammetjen* blank en aardig, ete het, *hierboven, klaver*, of, *hierbeneden, de blaadren van een rozenstam;* en zoo komen wij ongevoelig aan 't einde, het einde dat het werk bekroont.

De *vijf* laatste regels van dit, inderdaad, onvergelijkelijk VERJAARGEDICHT zijn bestemd, om al het dichterlijk orakelspreukige in de *vijfentachtig* voorgaande te verhelderen, door de, even ruiterlijke, als indrukwekkende allocutie: *Het koningskind, de* POëZIJ *plukt op een heuglijk feestgetij, dat* (*geve't God!*) *gezegend zij! 't gevoelig, smaakvol, jarig lam dees blaadren van een rozenstam*.

Wij danken de geëerde redactrice van den *Almanak voor het Schoone en Goede*, dat zij, door het aan- en opnemen van een zoo zeldzaam voorkomend kunstproduct in gezegd Jaarboekje, ons in de welkome gelegenheid stelde, om, naar aanleiding daarvan, kennis te nemen van de *nieuwe rigting*, die onze vaderlandsche poëzij, blijkens een van hare nieuwste voortbrengselen, werkelijk genomen heeft!

Die rigting is, naar de ons aangebodene vrucht te oordeelen, niet moeijelijk na te gaan. Zij voert ons in het gewest der nevelen, der schaduwen en der duisternis, waarin men niet vindt wat men zoekt, en aantreft wat men er niet zou gewacht hebben.

Maar is het niet duidelijk, dat het, in die hooge poëtische spheren, den prozaïst zoo Aegyptisch donker voor de oogen *moet* worden, dat hij niet weet waar hij zich bevindt? Spreekt het niet van zelf, dat ons gezigt te zwak is, om den zoon van PHOEBUS APOLLO, waarbij, als een andere Icarus, opstijgt, in zijne hemelvaart te volgen?

Van daar dan ook voelden wij ons gedrongen, om, na de lezing van den nevens ons liggenden, onnavolgbaren verjaarzang, met den *Schüler* uit Goethe's Faust, in het vol gevoel onzer nietigheid te verklaren:

> ‘Kann Euch nicht eben ganz verstehen.’

Wel hooren wij ons, met de woorden van Mephistopheles, toeroepen:

> ‘Das wird nächstens schon hesser gehen,
> Wenn Ihr lernt Alles reduciren
> Und gehörig classificiren.’

maar wij nemen de vrijheid hierop te *repliciren:*

> ‘Uns wird von alle Dem so dumm,
> Als ging' uns ein Mühlrad im Kopf herum.’

Maar, zetten wij dat, wel bescheiden, maar toch ook ontmoedigend, gevoel ter zijde; raadplegen wij het gezond verstand, en keeren wij de medaille!

Wij lazen de *poëzij en het lammetjen* aan een aantal gevoelige, smaakvolle en hoogstbeschaafde vrouwen en jonkvrouwen voor, en van allen hoorden wij de betuiging: ‘wij begrijpen er niets van!’

Wij willen aannemen, dat het der gevoelige en smaakvolle zuster des dichters anders gegaan zij; wij hopen dit, voor 't minst! In allen gevalle was zij in de gelegenheid ophelderingen te vragen; maar de lezers van het gedicht missen dit voorregt, en... mogen zich tevreden houden... met *poëtische klanken!*

Er wordt toch wel niet gehandeld over eenig afgetrokken gedeelte der wijsbegeerte; het geldt hier geene oplossing van een wiskundig problema; integendeel, wij hebben een verjaargroet van den broeder aan zijne nog jeugdige zuster voor ons. Men had hier hartetaal mogen wachten,

niet waar? en vinden slechts één enkelen regel, den wensch inhoudende: *dat het heuglijk feestgetij gezegend zij!* maar, met deze, voor elk verstaanbare, uitboezeming loopt alles af, en de zuster ontvangt niets meer dan gekunstelde kunst, koud als ijs, zielloos als een cadaver, en arm aan alles wat het hart kan raken!

En dat gekunstelde, koude, ziellooze en bekrompene paart zich, zoo zonderling, aan den hier en daar, plat prozaïschen, kinderachtigen, als uit een kinderschoolboekje ontleenden toon. En dan die theologisch-politische uitweidingen, passen zij niet zoo weinig op de tijdsgelegenheid (een blij verjaarfeest) als een tang op een varken? Gevoelde de dichter niet, dat al die omhaal en dat vertoon van hoog poëtische wijsheid, het zusterhart onmogelijk eenig belang kon inboezemen? Lieve hemel! wie denkt, bij de *verjaring van een familielid*, aan den *kennisboom*, aan *gouden kalveren*, aan *koeijen* en *politieke tinnegieters*, aan *koningsdochters* en *lammetjes?* Immers niemand!

De dichter klaagt en weent en kliemt en zucht, op den jaardag eener zuster (als stelde *zij* er groot belang in), omdat de poëzij niet bemind wordt, en maakt er zich zóó verschrikkelijk boos over, dat hij de schare, die dat niet doet, woedend wil nederstormen! Maar dat is de weg niet; en wij hoorden nog nooit, dat vliegen met azijn worden gevangen. Men beginne, ten einde de goede lieden te winnen, met gedichten te vervaardigen, die zoo min mogelijk op de methode van Frans Baltensz gelijken, en gewenne zijne Muze eene taal te voeren, die verstaan en begrepen kan worden, en alles zal van zelven teregt komen!

Dat Nederland de poëzij bemint getuigen de herdrukken der gedichten van Cats, Vondel, e.a. om van geene nog levende dichters te gewagen; maar ziet een dichter, dat de natie geen welgevallen vindt in *zijne* gedichten, en geen smaak heeft voor *zijne* opvatting, poëtische rigting, hoogere duiding, of hoe men het anders noemen wil; welnu: hij zwijge! De natie zal er evenmin om lijden als het den luister der vaderlandsche kunst zal doen tanen! In allen gevalle ontrade men het nemen van harde en criminele maatregelen! De bloemen der poëzij gedijen niet met Noordenwind, en nug minder met woedende stormen! Indien iemand, dan behoorde dit aan een vriend der zanggodinnen bekend te wezen! Zeker is het, dat de *Marseillaise* en de *Parisienne* op den *Pindus* al een zeer slecht effect zouden maken!

Mogelijk hapert het aan *ons*; maar wij verklaren niet te bespeuren, dat de dichtkunst, prozaïsch gesproken, bij ons, Nederlanders, zoo zeer in verval is, *of*, om met den dichter te spreken: *zich heeft onttrokken aan het aardeschokken, dat alle troon verdelgen moet*. Wij gewaagden reeds van het herdrukken van oude dichtwerken en wijzen nu slechts op al de afzonderlijk uitgegevene - of in bundels verzamelde gedichten, die ieder jaar, van Januarij tot December, het licht zien, om van den grooten voorraad van verzen, in Tijdschriften, Weekbladen, Almanakken en Jaarboekjes geplaatst, niet te spreken; waaronder er een groot aantal worden gevonden, die het merk van *waarheid* en *eenvoud, natuur* en *schoonheid* dragen, en, even hierom, voor elk *verstaanbaar* en *duidelijk* zijn. Hierom dan ook protesteren wij openlijk tegen de hartstogtelijke bewering van den dichter van: *de poëzij en het lammetjen, als ware de dichtkunst in Nederland eene onbeminde koningsdochter*! Zijne ondervinding moge hem hebben doen bespeuren, dat de *rigting*, die het *hem* behaagde aan de kunst te geven, slechts aan enkelen belangstelling

inboezemt, en dat de natie, over het geheel, luttel prijs stelt op *zijne* somtijds onverstaanbare en met verouderde woorden doorspekte gedichten; maar is hierin niet veeleer een bewijs te vinden voor het gezond verstand en den goeden smaak onzer landgenooten, dan voor hunne geringschatting der echte, onverbasterde kunst?

Opmerkelijk is het, dat dezelfde Almanak, waarin het zooveel besprokene, onbegrijpelijke gedicht voorkomt, zijne Mengelingen opent met een lief, eenvoudig, voor elk verstaanbaar stukje van den dichter Tollens. 't Heeft geen *abracadabraïsch* opschrift, b.v. '*De poëzij en de snaphaan*' op 't bordjen, dat er boven hangt; o neen! het is '*de Vogelen*' getiteld, en wij kennen er, bij dozijnen, oud en jong, die dat bevallig stukje uit het hoofd kunnen opzeggen.

De poëet schildert, zoo waar als natuurlijk, wat er, in 't voorjaar, op veld en akker en in bosch en moestuin, in de vogelenwereld al zoo voorvalt; voornamelijk hoe dat gevleugeld goedje bij de hand is, dáár waar wat te kapen valt. Maar daarom staat de tuinman, bij 't moesland, op den loer en jaagt hen met een geweerschot weg en uit elkander. Hier was nu wel eene ongezochte gelegenheid, om, òf luide te klagen en te jammeren, òf wakker te schelden en te razen op die onbeschaamde zaaddieven; maar de inniggevoelige, uit het hart tot het hart sprekende Tollens doet niets van dat alles! Alsof er niets gebeurd ware, zegt hij tot den wakkeren oppasser:

Hoor eens, tuinbaas! 'k wil 't wel weten,
'k Hou mijn erwtjes liefst voor mij:
Stroopen staat ook niemand vrij;
Maar de vooglen moeten eten,
Even goed als ik en gij.
'k Voel mij 't hart van deernis raken,
Als ze, hunkrend naar het aas,
Siddren hij het minst geraas....
Hoor eens: als ze 't schaplijk maken,
Zie wat door de vingren, baas!

Men vergelijke deze *tien* regels eens met de *negentig* van het gedicht *hierboven;* en beslissedan, welke, op de onbedriegelijke weegschaal der echte kunst, het zwaarste wegen!

Dankten wij bereids mejufvrouw Toussaint, voor de opname van het vreemdsoortig product: *de Poëzij en het Lammetjen*, wij zijn haar tevens, voor de plaatsing van het dichtstukje: *de Vogelen*, onze erkentenis schuldig. Zou de begaafde en fijngevoelende redactrice welligt de beide stukjes in éénen bundel hebben gerangschikt, ten einde de vergelijking tusschen de, door beide poëten gekozene rigting gemakkelijk te maken, en tevens het onderscheid te doen opmerken, dat er bestaat tusschen de taal van het gezond verstand en van den poëtischen wansmaak - tusschen onvermengd gevoelen valsch vernuft - tusschen klaarheid van voorstelling en verwarring van denkbeelden - tusschen gemakkelijkheid in de uitdrukking der gedachten en het moeitevol pogen, om oorspronkelijk te schijnen? Wij weten het niet; maar achting voor de bekwame Schrijfster doet ons zoo vrij wezen het te vermoeden, en, is dit vermoeden gegrond, dan betuigen wij haar onzen dank ook daarvoor, dat zij ons in de gelegenheid stelde, om het ware van het onware - en echt-Nederlandsch ducatengoud van *or de Mannheim* te scheiden.

Wij leggen de pen neder. Dit doende vragen wij onszelven: zal het geschrevene nut stichten? Wij gelooven ja: omdat het gezegde, gelijk wij bescheidenlijk vertrouwen, wel geschikt is, om de *nieuwe rigting*, die sommigen onder onze vaderlandsche

dichters aan de poëzij wenschen te geven, althans voor een deel, aan onze landgenooten te doen kennen; terwijl wij

tevens een der oorzaken hebben aangewezen waarom de natie, over het geheel, weinig bijval schenkt aan zoodanige kunstproducten, waarin die vreemde rigting inzonderheid is op te merken. Verder gelooven wij het niet te zullen brengen; vermits de voorstanders en vrienden der *nieuwe dichtsoort, school*, of hoe men het anders mag willen noemen, voor zichzelven van meening zijn, dat zij zich op den eenigen goeden en regten weg bevinden en niet kunnen dwalen.

Deze zienswijze kon echter ons niet terughouden, om ook *onze meening* te openbaren en *onze denkbeelden*, in het belang der vaderlandsche kunst, openhartig mede te deelen. Wij beoordeelden het nevens ons liggend gedicht naar zijnen inhoud, zamenstelling, geest en toon, in verband met de bijzondere gelegenheid bij welke het vervaardigd werd; ons oordeel zou niet anders zijn uitgevallen, hadde de dichter eenen anderen naam gedragen. Liefde voor de kunst gaf ons de pen in de hand, en hoewel Goethe, in Faust, doet opmerken:

> Gewöhnlich glaubt der Mensch, wenn er nur Worte hört Es müsse sich dabei doch auch was denken lassen

zoo zijn wij, voor ons, van begrip, dat althans de dichterlijke taal, woordvoeging en dispositie van het geheel zóó *bevattelijk, duidelijk en verstaanbaar* behooren te zijn, als noodig is, om ons de gelegenheid tot *geregeld denken* aan te bieden.

Eenvoud en gemeenzaamheid geene trivialiteit.

Het is een eerst vereischte van eenen vertaler, vooral van een geschrift der klassieke oudheid, om geheel ingedrongen te zijn in den geest der edele eenvoudigheid, die in het oorspronkelijke doorstraalt, en vertrouwd te zijn met de taal der schrijvers, den aard van hunnen stijl, en hunne uitdrukkingen die zij gebruiken, zoowel als met de zeden van den tijd waarin zij leefden. Maar het is ook tevens noodzakelijk dat hij met den geest van zijne eigene taal bekend zij, om geene woorden aan te wenden, die zij zeker niet zouden gebruikt hebben, indien zij in zijnen tijd hadden geschreven. In één woord: er is een groot onderscheid tusschen eene eenvoudige en gemeenzame schrijfwijze en eene platte trivialiteit, die men evenzeer als eene gemaakte pedanterie vermijden moet.

Het zoude zeer bespottelijk zijn een naïf schrijver, als Herodotus, zóó te vertalen dat men Croesus Zijne Majesteit, en Solon WelEd. Gestr. heer, Mr. in de beide regten, wetgever van Athene enz. zoude noemen: dit zal niemand invallen. Ieder, die met de edele eenvoudigheid der Grieksche zeden bekend is, stoot het voorzeker wanneer men bij een d'Ablancourt, wiens vertalingen weleer *les belles infidèles* werden genoemd, in zijnen Thucydides, Pericles de Atheners als *Messieurs* hoort aanspreken, als hij in de overigens zoo schoone tragediën van Racine eene Andromaque en eene Phèdre met den naam van *Madame* hoort betitelen.

Het is die edele eenvoudigheid, aan een volksgezind gemeenebest eigen, die de redenaars en ook een Demosthenes het volk met den naam van *mannen*, of *burgers van Athene*, deed aanspreken, dit was geene gemeenzaamheid van hunne

zijde, maar geheel met de gewoonten en zeden overeenkomstig. Het kon hun onmogelijk in het hoofd komen, hunne medeburgers Edel mogende heeren te tituleeren. In den tijd van Cicero was die eenvoudigheid, waarvan wij spraken, reeds grootendeels verdwenen, en het geven van eeretitels aan den Senaat, van *Viri clarissimi, ordo sanctissimus, gravissimus* enz. was reeds in zwang. Maar dat hij in den raad de senatoren als *Patres Conscripti*, en in de volksvergadering de Romeinen niet als *viri Romani*, maar als *Quirites* aanspreekt, hierin volgde hij in zijnen tijd reeds een oud gebruik, geheel strookende met de Romeinsche deftigheid, die niets met pedante titulatuur gemeens heeft.

Dat Cicero in zijne wijsgeerige geschriften, die naar het voorbeeld van Plato, in den vorm van zamenspraken gekleed zijn, tusschen hem en Cato eenige pligtplegingen laat plaatshebben, toont duidelijk aan, dat er reeds eene meer verfijnde beschaving in de hoogere standen der Romeinsche Republiek was doorgedrongen; echter was de oude eenvoudigheid nog niet zoo geheel verdwenen, dat Cicero aan Caesar, en deze aan Cicero schrijvende, toch geen ander opschrift boven hunne brieven plaatsten dan Marcus Tullius Cicero aan Julius Caesar heil! of omgekeerd.

Wij noemen het ook onjuist, en geschikt om verkeerde denkbeelden over de oudheid te doen ontstaan, als men door eene te overdrevene zucht om alles met Nederduitsche woorden uit te drukken, de waardigheden van *Consul, Praetor, AEdilis*, door burgemeester, schout en bouwmeester zoude willen vertalen, zooals twee eeuwen vroeger, Hooft en Fenacolius in hunne overzettingen van Tacitus gedaan hebben.

Dat men in eene vertaling van de Xenophontische of Platonische dialogen die eenvoudigheid en gemeenzaamheid van spreekwijzen moet trachten terug te geven, is buiten twijfel: alle gemaakte deftigheid zoude hier ongepast zijn. Socrates was voorzeker een eenvoudig Atheensch man, en diegenen tot wie hij sprak, zij mogen al zeer wijs in hunne eigen oogen geweest zijn, zooals de Sophisten, of tot de eerste familien van Athene behoord hebben, even als Adimanthus, Glaucon, Alcibiades, en anderen, zij werden door hem slechts bij hunne namen aangesproken, zooals toen het gebruik was.

Maar het is iets anders, hier eenvoudig en gemeenzaam te zijn, en alle gezwollenheid of stijfheid te willen vermijden, dan wel uitdrukkingen te bezigen, die men thans in eenen eenvoudig gemeenzamen stijl - niet zoude schrijven, al komen er in het oorspronkelijke woorden voor, die bij ons plat en triviaal zouden klinken. Demosthenes, die groote redenaar, scheldt zijnen tegenstander AEschines wel voor een *hondskop* uit, moet men dit dan door dat woord, of door het bij ons meer bekende *hondsvot* vertalen? Aristophanes gebruikt in zijne blijspelen termen, die in eene moderne taal om hunne ruwe platheid onvertaalbaar zijn. Men moet, dunkt ons, de oude en alle schrijvers zóó overbrengen als zij zich in onze taal zouden uitgedrukt hebben, en woorden vermijden, die door hunne te groote gemeenzaamheid het geheel ontsieren.

De leerredenen van den grooten van der Palm munten juist door eene edele eenvoudigheid uit, zijn stijl is het model van eene keurige kieschheid, die geheel vrij is van alle gezochte woordenzifting, en het schoone geheel in het ongedwongene natuurlijke verwezenlijkt. In gemeenzame gesprekken moet men vooral

natuurlijk en eenvoudig zijn, zonder dat men daarom de kieschheid uit het oog behoeft te verliezen, en de deftige onnatuurlijke toon, die daarin dikwijls wordt aangeslagen, is geheel verkeerd aangebragt; maar door dien te willen vermijden, kan men ligt in een ander uiterste vervallen, en platheid voor eenvoud, trivialiteit voor gemeenzaamheid aanzien. Niemand kan grooter vijand zijn van een pedante gezwollenheid, en gemaakte deftigheid van stijl dan wij; maar wij zijn tevens overtuigd dat de ware natuurlijkheid en het gemeenzame in den stijl van zamenspraken zonder platheid, en zonder uitdrukkingen die tegen een beschaafden smaak strijden, te verkrijgen zijn. De indruk zal daardoor voor den lezer niet worden verhoogd als hij van tijd tot tijd woorden aantreft, die voor zijn kiesch gevoelstuitend zijn.

J.A.B.

De redacteur van de Warnasarie, Indisch jaarboekje voor 1849, aan den redacteur van den Tijdspiegel.

(*Zie Tijdspiegel*, 1819, I, *blz*. 304, *volgg*).

Mijnheer de Redacteur!

In de Javasche Courant van den 16^{den} Mei jl. werd door de boekhandelaren Lange en Comp. te Batavia aangekondigd, dat tegen dadelijke betaling van *f* 1 -, ten behoeve der armen, bij hen verkrijgbaar was, iets, waaraan de benaming gegeven werd van: *Losse bladen uit een tijdschrift. De eer der Indische dames tegen de Warnasarie gehandhaafd*.

Als redacteur van het Indische jaarboekje Warnasarie, trok deze aankondiging mijne opmerkzaamheid, te meer, dewijl liet mij onbegrijpelijk voorkwam, in welk opzigt de Warnasarie aan de eer der Indische dames kon hebben te kort gedaan, en dat nog wel in zoodanige mate, om eene handhaving van die eer, in het openbaar, noodzakelijk te maken.

Eerst kort te voren met der woon van het westelijke naar het oostelijke gedeelte van Java vertrokken zijnde, ontbood ik de aangekondigde *losse bladen* van Batavia, en ontving een stukje papier, bevattende vier pagina's druk, opgevuld met ongerijmdheden en persoonlijke beleedigingen tegen mij. Niet gewoon, mij om scheldwoorden te bekreunen, veel minder daarop te antwoorden, legde ik het bedoelde stukje papier ter zijde, mij wel overtuigd houdende, dat de aankondiging van *losse bladen uit een tijdschrift*, eene mystificatie zijn moest, vermits ik geen onzer Nederlandsche Tijdschriften, waarvoor het opstel scheen bestemd te zijn geweest, in staat achtte, om zulk een geschrift op te nemen.

Dezer dagen bespeurde ik, dat ik mij te dien aanzien heb vergist. Door mijn vertrek van Batavia de Nederlandsche Tijdschriften niet zoo spoedig verkrijgende, kwam mij eerst nu de aflevering van den Tijdspiegel van April jl. in handen, in welke het boven bedoelde stukje, onder de rubriek *Brievenbus* is opgenomen.

Hoe is het mogelijk, mijnheer de Redacteur! dat gij, die aan het hoofd staat van een der geachtste Nederlandsche maandwerken, zulk een geschrift hebt kunnen plaatsen? Nu gij het, voorzeker wat al te

voorbarig, gedaan hebt, moet ik mij daarmede wel een weinig onledig houden, ofschoon ik het waarlijk met tegenzin doe.

De schrijver noemt zich - W. -, heeft zijn geschrift gedagteekend van Batavia, den 28 Januarij jl., terwijl op een daaraan geplakt snippertje papier vermeld staan *negen* drukfouten, ontstaan, zooals hij zegt, '*door overhaasting van het drukken in Holland*.' Volgens des schrijvers eigen opgave, heeft hij de Warnasarie, bij de in het licht verschijning, eerst des namiddags van den 27sten Januarij ontvangen en reeds den volgenden dag is het stukje geschreven en naar Nederland verzonden, van waar het, naauwelijks honderd dagen later, in de gedaante van een drukwerk op Batavia is terug ontvangen. Wel mag hier dus van overhaasting gesproken worden, en geen wonder dat mij, bij de lezing der *losse bladen*, al dadelijk de volgende woorden van Gresset voor den geest zweefden.

> Quels titres sont les siens? l'insolence et des mots.
> .....
> Cette audace d'ailleurs, cette présomption,
> Qui prétend tout ranger à sa décision,
> Est d'un fat ignorant la marque la plus sûre:
> L'homme éclairé suspend l'éloge et la censure,
> Il sait que sur les arts, les esprits et les gouts,
> Le jugement d'un seul n'est point la loi de tous,
> Qu' *attendre* est pour juger la règle la meilleure,
> Et que l'arrêt public est le seul qui demeure.[1)]

De uitspraak nu van het publiek omtrent de Warnasarie van 1849 is dáaruit af te leiden: *vooreerst*, dat de geheele en voor Indië ruim gestelde oplage van dat Jaarboekje, onmiddellijk na de in het licht verschijning is uitverkocht, en dat aan de vele later ontvangen aanvragen niet is kunnen worden voldaan; - en *ten andere*, dat nu onlangs en wel in de Javasche Courant van 29 September ll. door de reeds genoemde boekhandelaren Lange en Comp., bij wie het werkje gedrukt is, werd aangekondigd: dat de bezitters van de jaarboekjes Warnasarie van 1848 en 1849, die *tegen den vollen inteekeningsprijs* aan hen kunnen overdoen! iets ongehoords in den Indischen boekhandel. Op die uitspraak van het publiek stuiten de pijlen van den nijd af.

En waarin bestaat nu eigenlijk de grief van den zich noemende - W. - tegen de Warnasarie? De schrijver houdt zich, alsof hij ten hoogste verontwaardigd is over zeker in het jaarboekje (onder 52 andere stukken) voorkomend romantiesch verhaal, getiteld: *Aïssa*. Nemen wij dit voor goede munt aan. - W. - is vreesselijk boos, dat ik, als Redacteur, dit verhaal in mijn jaarboekje geplaatst heb; hij noemt deze handeling onkiesch, ongemanierd, onvergeeflijk, onzedelijk, onbeschaamd, brutaal, beleedigend voor de Indische dames, en wat al niet meer! - Den schrijver, wiens naam onder het stuk staat, valt hij volstrekt niet lastig. - 'Wij gewagen (zegt hij) niet van den schrijver, wij beschuldigen hem niet, dewijl hij zich door zijne vurige verbeelding en zijnen schoonen stijl ligtelijk kon doen vervoeren, en misschien niet eens aan het gansche publiek heeft gedacht, voor hetwelk hij schreef, wij zouden zelfs durven vermoeden, dat hij een goed oogmerk, een edel doel met het stellen van dat stuk kon hebben, door de gebruiken van één persoon in het bijzonder bloot te leggen, en dien in het gemoed te willen grijpen' ... Maar iets vroeger heeft hij, omtrent de plaatsing van de *Aïssa*, onder anderen gezegd: - 'Daarenboven welk eenen verderfelijken invloed moet die brutaliteit van den redacteur niet hebben op vele (alle?!!) jongelieden alhier, wier gezigt, helaas! reeds zoo zeer verblind is voor

1) Gresset. Le Méchant, acte IV, scène IV.

het ware schoone, dat zij zich niet meer schamen in ontucht te leven, en het kwade daarvan niet kunnen inzien.' - Maar indien het nu waar is, dat vele (alle?!!) jonge lieden zóó onzedelijk zijn, als - W. - u heeft willen doen gelooven, moest hij dan ook niet van mij vooronderstellen, dat ik met de plaatsing van de *Aïssa* hetzelfde *edele doel kon hebben, door de gebruiken van die velen* (*allen?!!*) *bloot te leggen en hen in het gemoed te willen grijpen?* - Welk eene inconsequentie!

Ik geloof reeds, door deze enkele ontleding, genoeg gezegd te hebben, om - W. - 's geschrijf op de juiste waarde te doen schatten. Maar, ofschoon het mij waarlijk walgt langer bij dit stukje stil te staan, moet ik nog een woord van het opschrift zeggen. *De eer der Indische Dames tegen de Warnasarie gehandhaafd!* De redenering van - W. - is al zeer zonderling en komt hierop neder: De Warnasarie is een jaarboekje voor dames (dit staat nergens geschreven, maar het zij zoo!) in dat jaarboekje komt een onzedelijk verhaal voor; door de dames zulk eene lectuur aan te bieden, wordt hare eer aangerand, (?) *ik* moet die eer handhaven! - Nu is, gelijk ik reeds zeide, de Warnasarie dadelijk uitverkocht, en tien maanden later verzoeken de boekhandelaren bij wie het werkje gedrukt werd, aan ieder die het bezit, als eene gunst, om het tegen den vollen inteekeningsprijs aan hen terug te geven, omdat zij het overal tegen eenen verhoogden prijs weder van de hand kunnen zetten. Welke gevolgtrekkingen maakt gij hieruit, mijnheer de Redacteur? ik deze: - òf dat de Warnasarie geen dames-jaarboekje is; - òf dat in dit werkje niets onzedelijks voorkomt; - òf dat de Indische dames smaak vinden in onzedelijke lectuur. In het eerste geval is de eer der Indische dames niet aangerand en was - W. - niet geroepen die te handhaven; - in het tweede geval heeft - W. - u en het publiek eene onwaarheid opgedischt; - in het laatste geval is het des schrijvers bedoeling geweest, de Indische dames ten toon te stellen!

Doch wat zou er van worden, indien ik logische gevolgtrekkingen uit het geschrijf van - W. - wilde maken? Gij beseft reeds, dat het alles onzin is, wat - W. - u heeft gelieven te vertellen. Laat ik mij haasten hier bij te voegen, dat de eer der Indische dames te ver verheven is boven den lof of de blaam van - W. -, dan dat ik mij met eene verdere wederlegging zou behoeven te verledigen en dat die dames het in geen geval verdiend hebben, hare eer door eenen onhandigen advokaat, zonder eenige aanleiding, tot een onderwerp van openbare discussie te zien gemaakt. Mogt ooit dat dierbare kleinood verdediging behoeven, zoo is het te hopen, dat als kampvechter geen Don Quichotte optrede, maar wel een edele ridder, die den moed heeft, voor zulk eene schoone zaak, met open vizier in het strijdperk te treden.

En wat nu het aangerande stuk, de *Aïssa*, betreft, gij hebt het voorzeker gelezen, mijnheer de Redacteur! Gij zult het misschien als overdreven beschouwen, zeker is het buitengewoon, maar de schrijver zou zich de moeite niet gegeven hebben een alledaagsch voorval te verhalen. Ik zou mij echter zeer bedriegen, als gij de *Aïssa*, als onzedelijk veroordeeldet, omdat ik het voor onmogelijk houde, dat gij tot die lieden behoort, welke bijvoorbeeld: *Yorick's Sentimental Journey through France and Italy* verwerpen, omdat het chapiter: *the temptation* daarin voorkomt; terwijl ik nog veel minder gelooven kan, dat gij met afgewend gelaat de gewrochten des beeldhouwers zoudt voorbijgaan, omdat Venus

en Hercules niet in uwe hedendaagsche Europesche kleeding werden afgebeeld.

Is het in uwe oogen een onvergeeflijk kwaad, dat in een romantiesch verhaal, - geschreven in een land welks zeden en gewoonten zoo verschillend zijn met die van Nederland, - eene vrouw wordt opgevoerd, met welke een Europeaan leeft, zonder door het huwelijk aan haar verbonden te zijn (- W. - gebruikt zeer onjuist het woord *bijzit*), en dat daarin over zinnelijke driften gesproken wordt? Ik geloof het niet. Overigens is het onwaar, wat - W. - zegt, dat in de Aïssa een onzedelijke band in het schoonste daglicht gesteld wordt. Integendeel, de noodlottige gevolgen van dien band worden in het verhaal maar al te zeer afgeschilderd.

Doch ik heb mij reeds langer met - W. - 's geschrijf bezig gehouden dan aanvankelijk mijn voornemen was. Ik vatte de pen op, om u, mijnheer de Redacteur! in het belang van de beoefenaren der letterkunde hier te lande, minzaam te verzoeken, voortaan wat omzigtiger te willen zijn in het openstellen uwer bladeren voor schrifturen uit verre landen, welke het duidelijk kenmerk dragen van ter kwader trouw te zijn geschreven. De weinigen die in Indie de fraaije letteren beoefenen ontvangen luttel aanmoediging van de zijde hunner Nederlandsche broeders, wat zal er van worden, als gij de pogingen van nijd en afgunst in de hand werkt, door het plaatsen van stukken als het hier behandelde; terwijl wij, ten gevolge van den verren afstand, niet in staat zijn het booze of bespottelijke van die pogingen onmiddellijk aan te toonen. Gij zult de vruchten onzer letteroefening, welke van tijd tot tijd onder uwe oogen komen, misschien middelmatig en zwak vinden: maar bedenk daarbij dat wij dilettanten (als ik die uitdrukking hier bezigen mag) en geene letterkundigen van beroep zijn. Vraag minder wat het tegenwoordige schenkt, vraag liever wat de toekomst, onder eene verstandige leiding, opleveren kan. Allen zullen, of - als ik niet voor allen spreken mag - ik vooral zal het als een groot voorregt beschouwen, door het ervaren en juist oordeel der vaderlandsche letterkundigen te mogen worden teregtgewezen. Er liggen hier nog schatten bedolven, het veld der letterkunde is in Indie nog bijna geheel oubeploegd. Bestuur gij de onbedreven hand, maar doe het minzaan en niet door uwe bladeren voor scheld woorden open te stellen: men zal u opregt dank weten. Bedenk met hoe vele moeijelijkheden wij hier, op onszelven staande, te kampen hebben. De geschiedenis en de oude letterkunde der volkeren van dezen Archipel staan voor ons open; maar overal sluiten wij op feiten, beelden en gedachten, welke, ofschoon treffend en dichterlijk schoon, voor het gehoor van den Westerling niet altijd even kiesch zijn. Gij roept ons uit de verte toe: Zingt! maar laat de gloeijende tint van het Oosten in uwe zangen doorstralen! en gij leent het oor aan den eersten den besten, die, als Tartuffe tegen Dorine, tot u zegt:

> - - - Couvrez ce sein que je ne saurois voir.
> Par de pareils objets les ames sont blessées,
> Et cela fait venir de coupables pensées.[1)]

Door de plaatsing dezer regelen in uw Tijdschift zult gij mij verpligten.

Ik heb de eer, enz.

S. VAN DEVENTER, J. SZ.

Pasoeroewan, 17 November 1849.

1) Molière. Tartuffe, acte III, scène II.

Mengelwerk.

Het geheime dagboek van een dichter.

> Muse contemple ta victime!
> LAMARTINE.

Jammerlijk bedrogen! De bundel nog niet aangekondigd, reeds drie maanden in het licht, altijd wachten, weder wachten! Ondankbaar geslacht, en vooral, trage, uije recensenten! Heb ik u, voormalige academie-vriend X., niet vroegtijdig genoeg den sierlijk ingebonden bundel franco gestuurd, niet den minzamen brief (honig om den mond), en met de bede, mij, dat is hier mij als dichter - te recenseren - dat is, iet of wat te verheerlijken, en nog niets? en daarentegen het verzen-, en prullenboek van Q. opgehemeld, alsof er wat bijzonders in die platte, flaauwe, vooze rijmen stak, en dárom, dáárom zoo gewurmd!!

Mijne Muze, of hoe dat quasi-ding heet, dat een half waanzinnig publiek ons opdringt, mijne Muze, daar ik er toch ook eene noodig heb, wat hebt ge mij tot heden toe opgeleverd? Laat ons eens opregt zijn, het wordt tijd. Wij hebben te zamen coupletten gemaakt, eene zee van slepende en staande eindklanken gevormd; altijd weder door gehaald, weêr begonnen, somtijds van het begin het einde, van het einde het begin gemaakt, en toen in bange verwachting met onze eerste dichtproeven opgetreden, en waarom, waarom hebben we dat beide gedaan? - Gij zult, mejufvrouw! vergunnen dat ik ook uit uwen naam, hier nevens u blijf zwijgen, en met mijne poëtische zwanenschacht alleenlijk plaats een kolossaal:

> ?

Maar, mejufvrouw, wij hebben hier onder vier oogen nog meer te zamen af te handelen, menig appeltje te schillen. Gij hebt het reeds aan de vier rimpels op mijn voorhoofd, de welbekende *mala omina* voor mijn gezin, en voor u, bemerkt, dat ik heden, wegens de teleurgestelde recensie-verwachting, niet in de beste luim ben, ik verwacht dus van u althans geene tegenspraak, geen enkel woord. - Wat heeft u bewogen om mij, ik denk met huivering en weemoed aan dat uur en dien dag, reeds zoo vroeg met uwe ongevraagde, verderfelijke, onophoudelijke bezoeken te vereeren? te vereeren? - neen, te kwellen, te sarren, te plagen? O het is mij nog levendig voor den geest, toen gij voor het eerst in de gedaante mijner oude, half doove, half blinde grootmoeder, met het poeijer in het hair, in dat bruine japonnetje, met dat zwarte, vale kiepje op het hoofd, tot mij, den veertienjarigen schoolknaap, zijt gekomen. 't Was een beslissende dag voor mij, - een Waterloo, een Austerlitz, ik huiver bij de herinnering toen ik voor

de jarige grootmoeder het eerste geboortevers moest maken. - O! ware mij die wereld van beelden, overdragtelijke spreekwijzen, van geblankette woorden, en altijd terugkeerende, tergende rijmklanken aan het einde van elken boozen regel toch onbekend, geheel onbekend gebleven! - Arme schooljongen! daar zie ik u, en in u, met stille smart mijzelven, naar het kleine zolderkamertje heensnellend, om aan de eerwaardige grootmama het eerste Muzenoffer te brengen, het groote blad papier in de kleine hand, de vingers nog met den schoolinkt beklad, het hoofd warm, en de verbeelding reeds opgevuld met de naderende loftuitingen over het eerste gedicht. - O, o! dat toen de inktpot over het blanke blad ware uitgestort! Dat mijne drie schrijvende vingers met den duim door hevige kramp waren zaamgetrokken! Dat mijn goede genius mij toen in dat noodlottig uur had beveiligd, en weggerukt van het zolderkamertje naar de binnenplaats, waar de broêrtjes en zusjes liepen te spelen, en er niet aan dachten in welk een gevaar de oudste broeder daarboven verkeerde! - O! dat het mij toen zoo helder ware geweest, als nu: *c'est le premier pas qui coute*. - Mejufvrouw, onbarmhartige, onverdragelijke heks! - ik ben bezweken, ik ben gevallen. - Het eerste gedicht, op grootmama's geboortedag gemaakt - de hemel weet hoe - werd gelezen, bewonderd. - 't Was mijn eerste hellevaart! -

Sedert dien somberen dag, (dies ater!) sedert dien zwarten dag, hoevele jammerlijke quasi-Muzen-uren! hoeveel papier vernield! hoevele beelden verminkt! hoevele woorden mishandeld! hoevele verwarde voorstellingen, berijmd, opgedischt! hoevele onjuiste begrippen en overdrijvingen onder de menschen gebragt, alsof er niet reeds genoeg superlativen van alle soorten in de wereld waren! hoevele uren verbeuzeld, die aan betere oogmerken hadden gewijd kunnen zijn! hoe dikwerf van de schrijftafel met congestie naar het hoofd, of hoofdpijn, of verstoorde digestie opgestaan, een last voor mijzelven, een last voor anderen. Verwenschte kwelduivelinne! Muze! - dat hebt ge alles op uwe rekening - nog - o jammer! - nog wilt ge mij niet los laten uit uwe ijzeren klaauwen!!

Onder de nachtspoken, de vampyren, de cauchemars van mijn ongelukkig leven, staan boven aan, de gelegenheidsgedichten, de infernale reeks van geboorte-, verjarings- en bruiloftsverzen. - Bilderdijk sprak meer dan waarheid, hoewel een Muzenzoon:

't Gedicht
Uit plicht
Gelukt niet licht,
Maar hinkt aan ijzren boeijen: - - -

Sedert het eerste, allernoodlottigste gedicht, waarin ik al de bestaande deugden, en al de toekomende zaligheden mijner reeds voor de helft toen, nu geheel zalige grootmoeder bezong, en telkens eenige voeten te veel of te weinig in het ‘hinkend’ gedicht bragt, is de vampyr nooit, nooit van mij geweken. Ooms, tantes, neven en nichten, bekenden, quasi-vrienden, dito vriendinnen, onbekenden, allen hebben niet gerust om mij te vervolgen. Gij weet het, Muze! hoe wij eindelijk met den aankloppenden stoet transigeerdenn en ten laatste, wanhopend geworden, een' algemeenen legger hebben gehouden, waar alleen de vormen, namen, en veil-conditien behoefden veranderd te worden, om het verlangde effect te produceren. Antwoord, onderaardsche kwelgeest! ant-

woord mij: hebt ge niet honderd werf gebloosd, toen ge u aldus tot eene gemeene rijmelaarster moest zien vernederen? 't Was uwe competente straf voor het eerste gedicht aan grootmoeder, mij ingegeven, die mildvloeijende bron van alle kwaad in mijn treurig leven!

Intusschen, wij hebben nog meer te zamen af te rekenen. Gij hebt mij met uwe ongevraagde bezoeken, zelfs bij nacht en ontijden, als ik niet slapen kon, of als de Mei in het land was, of als de maan scheen, veel, veel genots bedorven. In plaats van mij met rust te laten, en niet altijd, als eene echte parasite, zonder aangediend te zijn, binnen te treden, hebt ge mij tallooze levensgenietingen verstoord; mij bij het oor getrokken, op den stoel voor den schrijflessenaar nedergedrukt, de pen in handen gegeven, en bevolen om volzinnen en volzinnen aan elkander te koppelen, die als de ganzen op het smalle spoor van voetmaat en caesuur kwamen aangaggelen, maar niet wilden eindigen; - altoos weder eene nieuwe bezending. Terwijl dat gedruisch op den schrijflessenaar gehoord werd, betrok de heldere lucht, de regen plaste neder, en ik had aan u een dooven arm en pijnlijk hoofd te danken; of (en hier zoude ik mij aan u kunnen vergrijpen) of gij hebt als eene echte Eumenide, als eene vierde furie, niet als eene Musa, maar als eene Medusa, mijne eerzucht, die ik nog al vast in slaap had weten te wiegen, opgewekt; mij verleid om boven mijne krachten en longen te zingen, dat is: in goed proza: korte of lange regels te schrijven, waar de laatste woorden dezelfde klanken laten hooren; mij aangeprikkeld, om verhevene of treffende toestanden te schilderen, en als ik er mij uur aan uur had afgeteld, zijtge stillekens weggeslopen, en liet mij aan mij zelven over, met het nog vochtige blad, waarop ik eenige honderdtallen verkeerde, overdrevene voorstellingen las, gekleed in brommende woorden, bombast, *verba sesquipedalia*, holle klanken zonder zin; daar zat ik, martelaar, een tweede Sint Laurentius, te branden en te braden, en ik heb u met al de fatsoenlijke vloeken gevloekt, verwenscht, en toch, gij hebt de schaamteloosheid zoo ver gedreven, om mij weder te komen zien, even alsof er niets, niets gebeurd ware, even alsof gij geboren waart, om mij te tergen. O, o, o, most, most horrible! Ook daarmede was uw wraaklust niet voldaan. Gij hebt mij, toen ik het poëtisch eergevoel eindelijk, gelijk een overveldigen struikroover, stevig gekneveld had, nog niet willen verlaten, mij voorgespiegeld, de Hemel weet welke goude droomen, van lofzingende recensien, van lauweren, van eerbetuigingen. Gij hebt mij, o valsche She-Judas, in het oor gebeten, dat anderen het dikwerf nog bonter, dat zij het nog ellendiger maakten, dat men echte verdienste niet waardeert. Gij hebt mij vervolgd, geplaagd, geslingerd, getergd, gemarteld, altijd aan mijne zwakste zijde aangetast, en zijt, als ge weder uwe oude regten hadt verkregen, met een grijnslach der helle, op de quasi-vleugelen weggevlogen, naar - ik zeg het rond uit - naar Miltons pandaemonium, en wat, wat is nu de vrucht van dat alles? - - - Gij zult mij rekenschap geven van uwe gruwelen, vermomde afgezant der booze geestenwereld!

Welnu, wij hebben voortaan afgedaan - alle groote dichters, ik noem slechts

Feith, Bilderdijk, Victor Hugo, Lamartine hebben zich jammerlijk beklaagd om uwen vampyr-achtigen aard, en uwen uitmergelenden invloed, zij noemden zich telkens slagtoffers van het poëtisch gevoel; zij klaagden dat een inwendig vuur, waarbij de vlammen van de Aetna of Hekla gelijk de oeconomische nachtpitjes waren, hen verteerde, - en ik voeg mij nevens hen, - gij hebt mij bedrogen, en bedriegt mij nog. - Gij, zoogenaamde Muze, eigenlijk geest des afgronds, met eenige zeventallen wraakfiolen in de hand, gij hebt mij tijd, genot, inkt, papier, opgeruimdheid, en helder hoofd, - ja, schier alles wat mij dierbaar was, ontroofd. - Somtijds mijn' bedaarden prozastijl op den koop toe in den grond bedorven, mijne dierbare logica - mijn gezond verstand - mijne nederigheid almede - en dàt was het zwaarste offer. - Welnu, vaar heen, naar anderen, die uwe strikken en listen evenmin zullen ontvlugten, als ik. - Bedwelm anderen uit uwen zwijuielbeker, giftniengster! - Voorwaar, van ons zal het *niet* heeten:

When we two parted
In silence and tears,
Half brokenhearted,
To sever for years. - -

Vaarwel, voor altijd - en als ge dit blad leest, dat de vuurgloed der schaamte u ten minste van top tot teen tot - asch - veetere!
Spiritus Asper en *Lenis*.

Nutsbijdrage van den censor

Er is mij ingevallen een woord te spreken over liberalismus. Ik weet wel, het kon den schijn hebben, dat de behandeling van zulk een onderwerp even overtollig is als een betoog van de voortreffelijkheid der deugd, der vriendschap en dergelijke, maar ik moet gul bekennen, dat het mij gegaan is als Simonides bij de vraag, wat God is? de *zaak* is mij hoe langer te duisterder geworden. Ik heb er veel benaauwdheid over uitgestaan, of ik al dan niet liberaal was; ik wilde het zoo gaarne zijn, omdat het mij zoo fraai dacht en toch, ik heb al oogenblikken gehad, oogenblikken, waarbij een rid van de nachtmerrie over onze ligchamelijkheid eene zaligheid is, waarin ik meende, volslagen illiberaal te zijn. Ik heb daarom dienstig geoordeeld, voorwaar niet tot *uwe* leering, want gij behoeft het onderrigt van een' onkundige niet, maar tot mijne eigen opbouwing in de orthodoxie van het liberalisme een nieuw onderzoek naar die gewigtige aangelegenheid in te stellen. Ik verzoek u, scherp te willen toeluisteren en mij later onder vier oogen te willen kapittelen, als ik niet orthodox mogt zijn; want gelijk ik zeide, het is er mij om te doen, om het te wezen. Vreest evenwel niet, dat ik mij in godsdienstige of politieke beschouwingen zal verdiepen. De mannen van het bestuur, hoe liberaal zij ook mogen wezen, zouden het niet kunnen gedoogen, en ikzelf heb uit den tijd, toen ik de eer had tot hen te behooren, nog te veel herinneringen van verschuldigde achting behouden, dan dat ik niet op hun wenk onmiddellijk van deze hoogte druipstaartend zou afdalen.

Gij zult mij niet ten kwade duiden, dat ik met het *woord* begin. Ware de zaak mij duidelijk, ja, dan zou ik u met die dorheid niet lastig vallen, maar dadelijk zou ik, in den toon van het lierdicht, van den dithyrambus, in poëtisch proza, eene lofspraak aanheffen; want ik heb er een voorgevoel van, dat een echt liberaal over liberalismus niet anders kan spreken dan met lofverheffing, en dat hij u, van de zaak tot het woord komende, aan het einde zijner rede toedondert: 'dat is nu liberalismus.' Maar ik, helaas! wien het ging als Simonides, ik moet wel van het woord tot de zaak komen en beginnen met de vraag: wat is *liberaal?*

Liberaal M.H.! komt van een woord, dat *vrij* beteekent, *vrij* in tegenoverstelling van *slaafsch*. In de oude wereld, ook bij de Romeinen, had men vrijen en slaven, maar het lot dezer laatste was van dien aard, dat zij, in den regel, meer en meer afweken van de bestemming van den mensch en, schoon in den grond te beklagen, toch om hun karakter en hunne daden verachtelijk waren. Gelijk er nu eene tegenstelling bestond tusschen *slaaf* en *vrije*, zoo ontstond er eene niet minder scherpe tusschen *serviel* en *liberaal*, ofschoon het eerste oorspronkelijk niets anders beteekende dan *hetgeen aan een slaaf eigen is*, en het laatste niet anders dan *hetgeen aan een vrij geboren mensch eigen* is. Tot voorkoming van misverstand, moet ik tusschen beide aanmerken, dat er in Rome vrijen waren, die zich als slaven en slaven, die zich als vrijen gedroegen. Overigens behoef ik u naauwelijks te zeggen, dat de toepassing van het verschil tusschen *vrije* en *slaaf* op de begrippen *serviel* en *liberaal* uit den aard der zaak zoo veelvuldig moest zijn, dat de beteekenis dier woorden daardoor even onbepaald als veelomvattend werd, onbepaald evenwel slechts in zoo ver, dat het eerste woord steeds in een ongunstigen, het tweede in een gunstigen zin werd genomen. Tot opheldering wil ik slechtseenige weinige voorbeelden bijbrengen van den ruimen omvang van het woord *liberaal*. De druk, waaronder de slaaf bij den Romein zuchtte, moest wel, vooral wanneer de slavernij gedurende eenige geslachten van vader op zoon overging, moest wel op zijn gelaat diepe sporen ploegen van den verworpen toestand, waarin hij verkeerde. Zijne trekken moesten iets laags, iets gemeens uitdrukken; zijne gestalte zelve iets onbehagelijks aannemen; hij moest wel dadelijk te onderkennen zijn van den vrijgeboren man, die het hoofd fier omhoog droeg, en in de bewustheid van zijn aandeel aan de heerschappij der aarde met zelfvoldoening den vrijen blik om zich liet waren. Van daar dat het woord liberaal dikwijls voorkomt in de beteekenis van fraai of schoon, waarbij evenwel minder het begrip van zinnelijk schoon ten grondslag ligt, dan wel de uitdrukking van een zekeren adeldom der ziel, vooral, let wel, door het besef van vrijheid over gelaat en gestalte verspreid. Maar veel verder strekte de beteekenis van het woord, voor zoo ver het met verstandelijke en zedelijke ontwikkeling in verband stond. De slaaf had slechts weinig bekwaamheid noodig; hij moest op het veld arbeiden, of huiswerk verrigten, zich ten genoege van het volk dood vechten, voor beul dienen en wat dies meer zij: al die bemoeijingen werden *illiberaal* geacht. De Romein daarentegen mogt zich in den wapenhandel oefenen, hij in den glans der voorvaderen zich verheugen, hij de dichters en redenaars, de geschiedschrijvers en wijsgeeren zich eigen maken, hij arbeiden aan de grootheid van zijn vaderland. Dit alles

werden liberale studien genoemd. Den slaaf werden maandelijks, ten loon van zijnen arbeid, zijne levensmiddelen toebedeeld, waarmeê hij moest zien rond te komen, waarvoor hij, door middel van ruiling, in andere behoeften moest trachten te voorzien. Men begrijpt ligt, dat zoo iemand, wiens ziel voor edeler genot verstompt was, het zinnelijk genot zoo veel mogelijk zocht te vermenigvuldigen en dat deze drijfveer hem gierig moest maken, inhalig, snoepziek, diefachtig, ligt om te koopen, kortom al die gebreken hem inplantte, waarvan de hebzucht de moeder is; dat alles nu heette illiberaal. De vrije daarentegen, voor wien eene wereld van ander genot zich opende, beperkte zijne behoeften naar zijne middelen; hij versmaadde wat een ander toekwam; hij ontbeerde den overvloed van anderen; hij achtte het beneden zich, om eene kleinigheid op zijn uiterste regt te staan; hij ging verder, hij voorzag gaarne in de behoeften van zijne vrienden, beloonde met milde hand diensten, hem bewezen, ondersteunde onbekrompen den opbouw van tempels en schouwburgen, bragt gaarne ruime offers voor het vaderland. Dat alles heette liberaal en zoo komt dit woord dikwijls voor als eensluidend met edelmoedig, vrijgevig, mild, rijkelijk enz. De slaaf had uiterst beperkte geestvermogens en in den staat zijner vernedering was zijn godsdienstige zin zwak, zijn zedelijke zin onderdrukt. Welke waren er de gevolgen van? Zoo als dat gaat met domme menschen, hij was eigenzinnig, stond stijf op zijn stuk, met zichzelven ingenomen, eigenwijs, bijgeloovig, onverdraagzaam, anderen om hun ongeloof verachtende, leugenachtig, bedriegelijk, wellustig, oproerig, kortom hij was alles behalve een goed mensch, hij was illiberaal. Gij gevoelt nu wel dat bij tegenstelling liberaal hetzelfde was als inschikkelijk, toegevend, zelfverloochenend, bescheiden, verlicht, verdraagzaam, de denkwijs van anderen in hare waarde latende, waarheidlievend, opregt, zedig, vredelievend, kortom hij die op al deze en de bovengenoemde punten wezenlijk liberaal was, waseen kort begrip van alle deugd.

Voor de authenticiteit van deze verklaring durf ik u instaan, en ik mag er bijvoegen, dat ik, vooral als student, deze begrippen heb ingezogen. Ik dacht toen, dat ik in dat opzigt en règle was en er overal fatsoenlijk meê voor den dag kon komen. Maar dat ging niet op M.H.! later ben ik ellendig in de war geraakt. Oordeelt zelve, of ik er niet reden voor had. Nooit meer dan in onzen leeftijd is het woord *liberaal* gebruikt. In zekeren zin heeft de beteekenis nog in omvang gewonnen; want *liberaal* scheen in 't algemeen iets aan te duiden, wat men liefhebben, *illiberaal* iets wat men *haten* moest. Maar dit daargelaten, er kwam dus dagelijks ruimschoots gelegenheid, om mijne opvatting van het woord *liberaal*, zoo als ik die van de ouden had overgenomen, ten toetse te brengen. Goede hemel! wat ben ik er door in verlegenheid geraakt! Wanneer ergens over godsdienst gesproken werd, hoorde ik vaak zeggen: de Heer A. is liberaal, de heer B. is illiberaal. Ik dacht dan: dat zal zijn, dat A. vroom is en naar de innige inspraak van zijn hart God zoekt te dienen: het zal zijn, dat B. ieder andersdenkende liefdeloos verkettert. Och neen! bij onderzoek bleek het, dat A. wegliep met de Tubinger school of met Strauss, en dat B. daarentegen, uit overtuiging, vast hield aan wat *hij* de fundamenten van het geloof rekende. Men handelde over politiek, en noemde C. liberaal, D. illiberaal. Meent gij, dat de maatstaf der ouden paste? Volstrekt niet. Dikwijls ont-

dekte men, dat C. zijnen titel te danken had aan weerzin om belastingen te betalen, aan verguizing van alle gezag, aan zucht naar verandering, al was 't juist geen verbetering; terwijl D. den zijnen verdiend had, omdat hij het met O. niet eens was. - Het gesprek viel op E. - E. zeide men was slordig in het betalen zijner nieuwejaarsrekeningen, hij liet zijn kinderen alle mogelijke vrijheid, nu eens maakte hij van den dag den nacht en dan weêr omgekeerd; men fluisterde zelfs, dat zijne vrouw niet altijd over hem tevreden was; maar: liet men er op volgen: 't is een liberale kerel. - Men roemde F.; men roemde hem als bij uitstek liberaal. Het bevreemdde mij, omdat ik wist, dat hij tot de zeer middelmatige menschen behoorde, omdat ik wist, dat zijne maatschappelijke positie hem juist niet bij uitnemendheid regtigde, om een eigen oordeel te hebben. En toch, waarop steunde zijn roem? Op de getrouwe lezing van couranten en vlugschriften, op het trouw bezoeken van openbare plaatsen, op het ijverig aannemen en verkondigen van hetgeen het meest nieuw en vreemd scheen, op het zweren bij - liberalen. Ook hier paste de maatstaf der ouden niet. - Ik zou deze voorbeelden tot in het oneindige kunnen vermenigvuldigen; maar wat zou het baten? Gij weet er genoeg van, om u mijne verwarring te kunnen verklaren, om te gevoelen, dat mijn begrip van liberalisme in helderheid niet gewonnen had. Inderdaad! ik zal het *u*, onder belofte van geheimhouding, maar vertellen, maar 't is mij gebeurd, dat ik mijn groot Scheller weêr opsloeg, om mij te overtuigen, dat ik werkelijk in mijne jeugd goed gelezen had en niet de beteekenissen van illiberaal en liberaal verwisseld had,

Ik had goed gelezen en met verrukking zag ik ze weder, die gulden woorden op liberal is: *wat een vrijgeboren past, edel, van edelen aard, gezindheid, denkwijs, goed, gunstig, rijkelijk* en wat dies meer zij. Het kwam er nu slechts op aan, om eene keuze te doen tusschen het oude en nieuwe. Maar wat spreek ik van oud en nieuw. Liberalismus is slechts één en altijd hetzelfde, het was dus alleen de vraag, of datgene verkieslijk scheen, wat men thans wel voor liberalisme verkoopt, òf wel hetgeen wij uit de opvatting der ouden als zoodanig hebben leeren kennen.

Vergunt mij u eerst eenige kenmerken van het hedendaagsche liberalisme op te geven. Vooreerst is het een *monopolie*. Wat, zegt gij, een monopolie! Onmogelijk, de liberalen zijn tegen alle monopolie. Ik zeg, het is een monopolie. Vraagt het aan theologanten, aan staatkundigen, aen opvoeders, aan handelaars, fabriekanten, landbouwers, aan dezulken namelijk, die bij uitstek liberaal zijn, of zij niet de innige overtuiging hebben, dat hunne begrippen alleen geldig zijn, of zij kunnen dulden, dat andere nevens de hunne bestaan, vraagt het hun, in een oogenblik van ontspanning, of zij niet een weinig illiberaal zijn door hunne liberaliteit.

Ten tweede: het liberalisme is thans nog wel eens een dekmantel voor kleine zwakheden, die men in den ouden tijd lomp weg ondeugden noemde. Men ontmoet elkander in dat hemelsche woord liberaal en vergeeft het elkander gaarne, dat men zijne eigen inkomsten verspeelt of, hoe dan ook verdubbelt, als men het maar eens is over een income-taxe. Dien man daar ginds speelt een aristocratische glimlach om de lippen; hij ziet op die hij zijne minderen waant met minachting neer; maar hij is liberaal, hij wil de afschaffing der tienden; wat verlangt gij meer? Elders ziel ge iemand, die een sluiker is van professie, die dus en zijn

land besteelt en zijne medeburgers en zich daarop nu en dan onder vier oogen beroemt. Zoudt ge wel willen gelooven, dat die man juist daarom liberaal is, omdat hij sluikt? Maar dit is nog het ergste niet. Ik heb met iemand gereisd, die mij omtrent een derde vele bijzonderheden meêdeelde, waaruit ik moest opmaken, dat hij ettelijke van de tien geboden maar vooral het groote gebod als niet voor zich geschreven achtte. Wel, wel, mogt ik zoo zeggen, dat is een gevaarlijk man! Waarlijk niet, zei mijn reisgezel, maar dat komt alleen, dat de man zoo liberaal is. Hé, zei *ik* zoo weêr bij den neus langs, ik dacht, dat het liberalisme tegen allen transactiegeest was.

Ten derde: het liberalisme hecht zich minder aan beginselen dan aan personen. Het is klaar, dat velen buiten de mogelijkheid zijn en nog meerderen er den lust niet toe hebben, zich eene voldoende kennis eigen te maken van de menigvuldige en ingewikkelde zaken, die voorwerpen zijn van liberale beschouwingen. Het is daarom, dat men wel genoodzaakt is rond te zien, of zich ook ergens iemand opdoet in wien de liberaliteit is gepersonificeerd, die daarmeê is geidentificeerd. Dezulken zijn er gelukkig niet weinigen en men heeft dus slechs te vragen welke meening die geincarnificeerde liberaliteit is toegedaan, om ten volle op de hoogte te zijn. Dat is gemakkelijk, ik beken het, maar niet zonder bezwaar: want vooreerst kan men wel altijd *beginselen* raadplegen, als men ze heeft, maar niet altijd persouen en men komt dus in het geval wel eens van het raadslid, dat verklaarde te zullen stemmen, zooals de heer burgemeester zou stemmen; maar ten andere op die wijs wordt het liberalisme een privilegie en de liberalen zijn geweldig tegen privilegien.

Ten vierde: het liberalisme is materialistisch, en in zekeren zin objectief. Wat het laatste betreft, niemand zal het tegenspreken, dat er zijn, die de hervorming alleen *buiten* zich mogelijk stellen en ze nimmer in zichzelve beginnen, die niet willen begrijpen, dat orde en geluk voortvloeijen uit de harmonie van de deelen met het geheel en dat het geheel eigenlijk uit deelen bestaat, maar die de volmaaktheid van den staat verlangen, behoudens hunne eigen gebrekkigheid. En dat het materialistisch is, wie weet niet, dat alle bezwaren zich sedert lang schijnen op te lossen in financiële kwestien en dat men het toppunt van geluk bereikt acht te hebben, als men *f* 10, 20, 50, 100 minder betaalt. Ik dacht, dat men hervorming moest beginnen met eene omkeering van hart en zin.

En nu komen wij terug op het liberalisme der ouden. Al duurt het wat lang, al wordt het wat laat, zonder partijdigheid mogen wij het niet ter zijde stellen. Welaan dan, ook daarvan nog eenige kenmerken opgenoemd. Vooreerst: het liberalisme der ouden steunt op een onwrikbaren grondslag, op *vrijheid. Vrij* stond bij hen over tegen *slaafsch* en de persoonlijke vrijheid breidde zich bij hen uit tot zedelijke vrijheid. Maar, zeiden zij, en wij mogen dit tot regt verstand der vrijheid, die zij op het oog hadden, wel opmerken, wij zijn slaven van de wetten, opdat wij *kunnen* vrij zijn. Van persoonlijke vrijheid kan bij ons de rede niet zijn: maar zijn wij ook zedelijk vrij? Is dat op ons gelaat te lezen? Zijn wij boven onkunde, eigenbaat, onverdraagzaamheid verheven?

Ten tweede: het liberalisme der ouden ging uit van beginselen en niet van personen. Wij hebben het gezien: het genot der burgerlijke vrijheid bragt iemand onder

de zedelijke verpligting, om in alles het tegenovergestelde te zijn van den slaaf, het was de oorzaak dat vrijgeboren, fatsoenlijk, edelmoedig, verdraagzaam, kortom al wat wèl luidt, hetzelfde beteekende, Wat dunkt u, indien de burger, om zijnen titel waardig te blijven, iederen dag dat kort begrip van alle deugden voor oogen moest hebben, zou hij dan ook een man van beginselen worden, zou hij ook een onbedriegelijken toetssteen in zichzelven erlangen, waaraan hij al wat de staat? de maatschappij, het huiselijk leven hem te beoordeelen aanbiedt, met onverbiddelijke gestrengheid keurt? Zou hij dan ook naar het *goede* leeren streven? Zou hij dan ook behoeven om te zien naar het gevoelen van personen en naar hunne denk wijs zijne uitspraak plooijen? En voor wien zou het gemakkelijker zijn, na begane dwaling, op den regten weg terug te komen, voor hem, dienaar personen, of die naar beginselen gewoon is te luisteren? 't Kan niet twijfelachtig zijn: die van personen afhing en er door misleid werd, is radeloos; die naar beginselen handelt, zal spoedig inzien, dat hij er van was afgeweken, en hij heeft slechts die beginselen op nieuw te raadplegen.

Ten derde: de ontwikkeling van het begrip der ouden gaat uit van den mensch en klimt op tot den staat; terwijl thans, zoo als wij zeiden, nog al eens het omgekeerde plaats heeft. Wat dwaasheid zou het zijn? als men ergens was overeengekomen, om de privilegien af te schaffen, en de een zeide: uitstekend, maar ik wil het regt der jagt behouden en een tweede: voortreffelijk, maar ik wil mijn predikant benoemen en een derde: toegestaan, maar ik wil vrijdom behouden van die of die belasting. En is het dan geen uitstekende dwaasheid, het genoeg te achten, om te zeggen: heisa! mannen, laat ons een modelstaat maken, terwijl de een denkt: als ik maar dom mag blijven; een tweede, als ik maar mijn eigenbelang mag zoeken; een derde als ik maar onverdraagzaam mag wezen. Waarlijk, dat *moet* wel een spraakverwarring worden, erger dan die van Babel. Maar, zegt men, wat doet het er toe, om zijn eigen zwak ten offer te brengen? Zal er de staat bij gebaat worden, als ik mijne vooroordeelen, mijne gebreken afleg? Niets is zekerder, maar wel denkelijk niet door u alleen, maar als velen hetzelfde doen. De stem der menigte vermag op den duur het onbillijke, het schadelijke tot stand te brengen; wat zal zij niet vermogen, als die slem eene zedelijke kracht wordt? Dan is het resultaat een zedelijke, om niet te zeggen een godsdienstige staat, terwijl als men van den staat begint, het gebouw spoedig een luchtkasteel blijkt.

Eindelijk: het liberalisme naar het begrip der ouden wekt wel als het hedendaagsche eenen levendigen strijd op, maar hoe feller die strijd is, hoe heilzamer wordt hij voor de maatschappij, wat men van dien anderen niet zeggen kan. In den kamp van beiden zoekt men elkander te overtreffen, maar die naijver leidt tot verschillende resultaten. Wanneer de hedendaagsche liberalen aan 't wedijveren zijn, dan zegt de een: het komt niet te pas, dat gij voorregten hebt, een tweede: ik versta niet, dat gij rijk zijt; een derde: als ik niet gearbeid heb moet gij mij toch betalen; een vierde: dat wat gij eigendom noemt, is diefstal; een vijfde ontneemt u uwe vrouw, en een zesde geeft u zijne kinderen. Behalve dit laatste emolument, gaat het als in de ronde krans: ‘kom neem den boer zijn stoel’ tot zijne vrouw incluis. In den strijd naar het begrip der ouden gaat het anders. Waarlijk, om daarin liberaal te zijn, moet men beginnen, met eigenbaat af te leggen; *beginnen* zeg ik, want terwijl gij daarin slaagt, heeft een ander zijne

vooroordeelen afgelegd, en een derde heeft door inspanning zooveel uitgewerkt, dat hij dulden kan, dat, vooral in twijfelachtige zaken een ander van eene verschillende opinie is. Maar zie, een vierde wijdt met onverdroten ijver tijd en vlijt aan het heil der maatschappij, hij zoekt ook liberaal te worden door liberale studien. Een vijfde overwint, met Gods hulp, zijne hartstogten en leert pal staan tegen allerlei verzoekingen. Wat iku bidden mag, uit welken strijd is gevaar te vreezen, uit welken zijn omwentelingen te duchten? En laat men niet gelooven, dat dit een strijd om reactie of zelfs maar om behoud is: neen dat is de strijd om echten vooruitgang, dat is een strijd, waarin de souvereiniteit des volks over alle regeringen zal zegepralen, omdat daar de stem des volks de stem Gods is.

En welke opvatting van liberaliteit zullen wij nu verkiezen? Ik geloof, dat het liberaal zal zijn, zoo we elkaâr vergunnen van er ons op te beslapen, maar ik geloof ook, dat het zaak zal zijn, eene keus te doen.

Amazonen op Java

Het zal misschien velen nog heugen, hoe de *Revue de Paris* van Febr. 1845 het ligtgeloovig Fransch publiek onthaalde op een curieus verhaal van amazonen, die in het rijk van *Bantam*, tusschen *Batavia* en *Samarang* gelegen (!!), de schoone hofstoet en bevallige lijfwacht van den Vorst uitmaken, en behalve andere fraaije bijzonderheden, in den jare 1843 den heer van Huijsen (?), door den Gouverneur-Generaal aan den Souverein van *Bantam* gezonden, zoo lieftallig onthaalden en op treffende wijze uitgeleidden. Dit bespottelijk stuk werd, als goede munt opgenomen, vertaald, in de *Arnhemsche Courant* van 14 Sept. N°. 185. Dat men zulk eene mystificatie voor waarheid heeft kunnen houden in een land, waar Perón, Freycinet, Dumont-D'arville en zoovele anderen hunne berisopten over Nederlandsch Oost-Indië hebben uitgegeven, is vreemd: vreemder nog, dat men in ons vaderland zulke ongerijmde fabelen ter goeder trouw heeft kunnen overnemen. Wij zouden het niet der moeite waardig achten, nog daaraan te herinneren, zoo ons niet dezer dagen hetzelfde sprookje van eene geheel andere, van het Fransche berigt zeker onafhankelijke zijde was voorgekomen op eene wijze, die aan het hoogstwonderbaarlijke grenst. Gaf de Fransche vertelling zich uit voor eene mededeeling uit de tweede hand, hier spreekt een ooggetuige, die schoon elders niet van waarheidsliefde ontbloot, zich in dit verhaal toch aan de grofste leugen schuldig maakt. Doe die fabel is ontstaan, en bij vele overeenkomsten met het Fransche verhaal, zich hier op eenen bijzonderen grond beweegt, kunnen wij niet anders verklaren, dan uit de gissing, dat hier of daar in Oost-Indië dit sprookje aan ligtgeloovige vreemdelingen wordt op de mouw gespeld en wat hij zoo had *gehoord*, door eene kleine vergissing, nu bij onzen Schrijver gelijk bij zoovelen, die ons berigten geven van Oost-Indië, als door hem *gezien* wordt medegedeeld. Genoeg ten bewijze, hoe nog in den jare 1845 de aardrijkskunde wordt behandeld!

Wij ebben het oog op een klein werkje,

onder den titel: *Reise nach Java, den übrigen Sunda-Inseln und Aufenthalt daselbst in den Jahren* 1829-1838, *von Herrmann Schankweiler*, te *Lüdenscheid* in 1845 uitgegeven. Gelijk zoovelen zijner landgenooten nam onze schrijver, na uit Pruissische dienst gedeserteerd te zijn, als soldaat dienst naar Oost-Indië in de hoop, van daar fortuin te zullen maken. Na vele rampen en teleurstellingen keerde hij na een negenjarig afzijn ontmoedigd naar zijn vaderland terug, en meende nu zijne reis-ondervindingen te moeten uitgeven, om, gelijk hij zegt, zijne landgenooten te overtuigen: ‘hoe barbaarsch het daar ginds, vooral in de Hollandsche koloniën toegaat, hoe daar menschen, gelijk zaken behandeld worden, hoe zeer zelfs de door tegenspoed voortgedreven Europesche kolonist daar slechts uit den regen in den drup komt.’ Behalve zijne geringe ingenomenheid met Nederland en Nederlanders schijnt onze Schrijver een goed, opregt mensch te zijn, en al reiken zijne berigten meestal weinig verder, dan hetgeen hemzelven betreft, over het algemeen zoekt hij getrouw en naar waarheid zijne opmerkingen mede te deelen. Het merkwaardigste echter is zijn berigt van de Javaansche Amazonen, die hij naar zijn verhaal tijdens zijn verblijf op het eiland *Madura* in het laatst van 1835, leerde kennen. Het zal genoeg zijn, zonder eenigen kommentaar zijne eigene woorden hier weder te geven.

‘De vastenmaand (boelan poewâsa) was aangevangen, die door de Mohammedanen op Madura streng wordt gehouden. Gedurende dien tijd mogen zij van zons-opgang tot zons-ondergang spijs noch drank gebruiken. Zelfs de mannen mogen in dien tijd geen tabak rooken, en de vrouwen moeten zich geheel van haar geliefd Siri- en Betelkaauwen onthouden. Onder bestendige reiniging en gebed wordt de dag vastend doorgebragt totdat de avond aanbreekt, dan echter weten zij hunne schade in te halen, daar zij den nacht onder brassen en zwelgen doorwaken, totdat zij ten gevolge der nachtelijke bacchanalien enz. den volgenden dag tot verder genot niet meer in staat zijn.

‘In den vastentijd hadden verschillende groote feesten plaats, waarbij door den Sultan voor het volk onderscheidene openbare schouwspelen, wedrennen, en diergevechten werden ingerigt. Ook ontving de Sultan ouderscheidene bezoeken van andere Indische vorsten van verschillende volksstammen, tot wier vermaak alles werd ten koste gelegd. Onder anderen verscheen ook de Sultan van *Bantam*, een landschap, dat op Java tusschen de steden Samarang en Batavia gelegen is. Deze vorst staat wel onder Nederlandsche bescherming, maar betaalt geene schatting. Zijn lijfwacht, ja schier geheel zijn gevolg beslaat uit vrouwen, die uitstekend in den wapenhandel geoefend zijn; zij nemen meer deel aan de regering, dan de Sultan zelf, zij beheerschen hem geheel en hij moet zich naar de luimen dezer Amazonen schikken.

‘De mannen zijn in het koningrijk *Bantam* van de krijgsdienst en van de vervulling van openbare ambten geheel uitgesloten. De vrouwen bekleeden de hoogste en laagste staatsposten; eenigen besturen met den Sultan het land. Het geheele leger bestaat uit vrouwen, die van haar tiende jaar af, in den wapenhandel geoefend worden.

‘De lijfwacht, die de Sultan gedurende zijn verblijf op Madura met zich voerde, bestond uit 150 Amazonen, die op dezelfde wijze als de mannen te paard

zaten. Zij hadden eene voortreffelijke houding; eenigen voerden lansen, bogen en pijlen, anderen geweren en sabels. Over het algemeen waren het alle schoone vrouwen, aan welke de zijde broeken en de korte, naauw aan het lijf sluitende kabâya een bekoorlijk voorkomen gaven.

'Uit de lijfwacht kiest de Sultan zijne gemalinnen, die hij echter, als zij onvruchtbaar zijn, weder verstooten mag. Daar nu de Sultan vele mannelijke nakomelingen heeft, zoo kiezen de Amazonen uit dezen den bekwaamsten en waardigsten tot Regent. De Amazonen der lijfwacht zijn trotsch in den omgang met de mannelijke inboorlingen, maar zeer vriendelijk jegens Europeërs. Toen eenige dezer vrouwen eens het fort bezochten, gaf de kommandant mij het bevel, ze overal rond te geleiden. Ik was nieuwsgierig deze heldinnen te leeren kennen, en toonde haar beleefd ieder gedeelte van het fort. Zij waren zeer nieuwsgierig en wilden vooral veel van mij over Europa en de zeden en gebruiken van mijn vaderland vernemen, en daar ik de aan mij gerigte vragen zoo goed mogelijk zocht te beantwoorden, kwamen in de volgende dagen schier dagelijks eenigen mij bezoeken en allen toonden een zacht, goedmoedig karakter.

'Dikwerf verhaalden zij mij van de schoonheid van haarland, van de pracht harer Residentie en de beide paleizen van haren Sultan; zij noodigden mij uit, bij hare afreize mede te gaan, en beloofden goed voor mij in *Bantam* te zullen zorgen.'

Jammer, dat de schrijver die uitnoodiging niet heeft gevolgd.

De slavernij op de oostelijke kust van Afrika.

(Naar het Fransch.)

Op het oogenblik dat men zich in Engeland bezig houdt met een onderzoek naar het doelmatige van het onderhouden van kruisers op de kust van Afrika ter onderdrukking van den slavenhandel, is het misschien niet onbelangrijk eenige berigten mede te deelen aangaande een der voornaamste slavenmarkten, en den toestand waarin de negerslaven, die onterfde kinderen van het groote menschelijke geslacht, verkeeren.

De slavernij is bij de Arabieren en Souahelis niet datgene wat men in Europa zich daarvan verbeeldt. De Afrikaan, die als slaaf in het huis van eenen Arabischen meester wordt gebragt, wordt weldra zoo goed als een lid der familie, en indien hij niet zeer boosaardig of vrijheidlievend is, of nog te veel aan de betrekkingen blijft denken, welke hij heeft zien verbreken toen hij uit zijn land werd ontvoerd, hetgeen echter weinig het geval is, gebeurt het zelden dat een neger, die drie maanden in het huis van eenen meester heeft doorgebragt, eene poging aanwendt om te ontvlugten. In dat geval is dit aan de barbaarschheid van eenige weinige meesters toe te schrijven, of aan den valschen raad van zekere lieden, - ronselaars zouden zij genoemd kunnen worden, die er hun werk van maken om slaven tot wegloopen te verleiden, met het oogmerk om hen zichzelven toe te eigenen, of zich eene belooning voor het

terugbrengen te doen betalen. Eene andere reden is nog te vinden in de betrekkingen, welke dikwijls worden aangeknoopt tusschen een neger en eene negerin, die op grooten afstand van elkander wonen. In dat geval loopt een van beiden doorgaans weg om zich digter bij de andere te vestigen; en wanneer de liefde is uitgebrand, komt de vlugtelingnaar zijnen meester terug, die zich meestal vergenoegt met hem te beknorren en in zijne vuist lacht dat hij zijnen slaaf terug heeft. Deze zachtheid, die voor het overige het karakter der Arabieren eigen is, wordt nog verklaarbaarder door den geringen prijs van eenen slaaf en de weinige dienst, welke men van hem heeft, met uitzondering van zekere tijdperken van buitengewonen arbeid, zoo als in den zaai- en den oogsttijd.

Voordat hij echter tot die mate van ligchamelijk welzijn geraakt, welke hij onder het dak eens Arabischen meesters vindt, heeft de Afrikaan, die aan zijn geboorteland wordt ontrukt, dikwijls eene schrikkelijke ellende door te staan, en is hij op velerlei wijze aan den dood blootgesteld. De oorlogen in het binnenland leveren eene menigte van slaven voor den haudel op de kust. De bevolking van een dorp overvalt en verrast die van een ander, en neemt allen mede, die geen tijd hebben om in de bosschen te vlugten. Na den afloop van zulk eenen aanslag verdeelen de overwinnaars de gevangenen, en allen die niet voordeelig meer kunnen verkocht worden, daar zij te oud of te zwak zijn, of wel in het gevecht zijn verminkt, worden zonder barmhartigheid om het leven gebragt. Het lot van hen die naar de bosschen zijn gevlugt, is dikwijls nog schrikkelijker. Honger of ziekte doet hen omkomen. De gevangenen, die goed voor de markten op de kust worden geoordeeld, worden met zware vrachten ivoor of gom beladen, en moeten zoo zestig, tachtig, ja zelfs honderd dagreizen afleggen, door de akeligste woestijnen, en met een ellendig en ontoereikend voedsel. De slaven, die onderweg ziek worden, worden door hunne geleiders voor de oogen hunner medgezellen om het leven gebragt. Deze barbaarschheid heeft ten oogmerk de overblijvenden aan te sporen om zich sterk te houden, en ook de natuurlijke neiging der slaven te voorkomen om zich ziek te veinzen, in de hoop van te worden achtergelaten en zich dan in een bosch te kunnen redden. Niets kan akeliger zijn dan het vervallen en vermagerd voorkomen der slaven wanneer zij de kust bereiken.

De markt van Zanguebar ontvangt eenen toevoer van slaven uit al de havens der Oostelijke kust van Afrika tusschen Pangany en Lindy, ja zelfs uit de Portugesche streken der provincie Mozambique. Gewoonlijk worden zij naakt opeengepakt in eene soort van vaartuigen, die slechts een groot zeil voeren, en aldaar *daros* worden genoemd. Men ziet van die schepen welke 400 slaven kunnen laden; op elke kubieke (Ned.) el inhoud rekent en laadt men vijf of zes slaven. Gelukkig duurt de reis ten hoogste slechts vijf of zes dagen, maar meestal niet meer dan twee of drie. De ongelukkige slaven zijn in dien tijd naakt en bijna zonder eten of drinken aan de hitte van den dag en de koude van den nacht of den regen blootgesteld. Elken avond legt het vaartuig bij om water in te nemen en eten gereed te maken. Als het water overvloedig is geeft men hun daarvan zooveel zij willen; maar met de levensmiddelen is men in geen geval zoo mild.

Eindelijk bereikt het schip de reede van

Zanguebar, maar niet zonder dat men op den togt een goed aantal lijken voor de haaijen heeft geworpen, die het vaartuig met gretigheid volgen. Niets is in staat het lijden te schilderen der arme schepsels, die bij dezen overtogt voor het eerst van hun leven op zee komen. De angst en de zeeziekte verdringen elkander beurtelings, en telkens wanneer de wind het vaartuig wat sterk doet overhellen hoort men een vervaarlijk geschreeuw. Allen willen dan opstaan en naar den hoogsten kant de wijk nemen; maar eenigen van het scheepsvolk, die uit voorzorg onder de slaven zijn verdeeld, houden hen in bedwang, des noods met stokslagen; allen zetten zich weder neêr, en men hoort niets anders dan de walgelijke geluiden van zeezieken, totdat eene nieuwe windvlaag deze ongesteldheid voor een oogenblik doet wijken, door een nieuwen schrik te doen ontstaan.

Men zou zich niet kunnen verbeelden welk eene onreinheid onder deze opeengepakte slaven heerscht. Men ruikt zulk een slavenschip op een kanonschot afstands. De negers mogen zich niet bewegen; want als dit hun toegelaten werd, zouden zij door allen te gelijk naar denzelfden kant te gaan het schip kunnen doen omslaan. Ieder moet dus op zijne plaats blijven tot aan het eind van de reis. Deze ongemakken, de vrees, de honger, de dorst, de koude, *misschien* ook het verdriet, doen weldra boosaardige koortsen ontstaan, en dan ziet men een aantal dezer ongelukkigen in hunne ijling zich in de walgelijkste onreinheid rondwentelen en zoo den geest geven. De anderen zien dit aan met drooge strakke oogen, waaruit niet zooveel gevoel en verstand spreken als uit die van een schaap dat zijnen makker ziet slagten.

De Schrijver dezer berigten heeft zelf eenige dagen aan boord van zulk een slavenschip doorgebragt, het lijden der negers gezien, en kan verklaren dat hetgeen hij hier daarvan zegt nog ver beneden de waarheid blijft.

De markten op de kust worden nog op eene andere wijs voorzien. Rijke lieden in het binnenland, en vooral de koningen, hebben een groot aantal slaven en slavinnen, die zij tot den landbouw, de jagt en de veehoederij gebruiken. Deze slaven worden nooit verkocht; maar jaarlijks ontnemen de meesters den ongelukkigen ouders de schoonsten hunner kinderen, om hen aan de Arabieren te verkoopen. Deze klasse van slaven, meest uit jonge knapen en meisjes zamengesteld, behoeft niet zoo vele ongemakken en ontberingen te ondergaan; men draagt op reis veel zorg voor hen en zij komen in goeden staat aan de markt. Bijna al de slaven die tot de Muyaos en Maravis behooren zijn van deze herkomst. Het is waarschijnlijk daarom dat deze twee negerstammen, van hunne kindschheid af aan dienstbaarheid gewoon, handelbaarder van aard zijn en zich gemakkelijker onder het juk hunner meesters voegen. Voor het overige worden de meisjes, uit welk land zij ook mogen komen, nooit zoo hard behandeld als de mannelijke slaven, vooral wanneer zij bevallig zijn; en wanneer zij aan de markt komen zijn zij doorgaans gezonder, krachtiger en vrolijk er. De kooplieden weten zeer wel dat één meisje zooveel waard is als vier jongens.

Zoolang de negers in handen der kooplieden zijn, hebben zij geene andere zorgen te verwachten dan men in dezelfde omstandigheden aan huisdieren zou bewijzen. Zoodra het schip te Zanguebar is aangekomen, worden de slaven aan land gezet, en brengt ieder koopman zijnen troep naar zijn huis, waar allen gewas-

schen, gereinigd en naar hunne *waarde* gerangschikt worden. Aan de vrouwen valt de meeste oplettendheid te deel. Zij, die jong en bevallig zijn, worden met zorgvuldigheid opgesierd. Men beschildert haar het gezigt met verschillende kleuren, en doet haar ringen van goud, zilver, koper, of kralen in den neus en de ooren, en aan hals, armen, vingers en beenen. Haar wollig hair wordt gekamd, opgebonden en met welriekende bloemen bestoken. Men zalft haar ook van het hoofd tot de voeten met *Sesam*-olie, waarin *benzoin* is opgelost, en kleedt haar met katoenen, wollen of zijden stoffen, des te rijker naar mate zij schooner zijn. Daarna leeren bedrevene oude vrouwen haar hoe zij moeten staan, zitten en gaan, en hoofd, armen en beenen bewegen om zich op het gunstigst voor te doen.

Vervolgens onderrigt men haar hoe zij zich in den bazar behooren te gedragen. De arme jonge moeder, die met geweld van hare kinderen en hunnen vader gescheiden is, zal maagdelijke onnoozelheid moeten veinzen; deze is eene der eerste vereischten om haar voordeelig te verkoopen. De koopman luistert oplettend naar de antwoorden, die zij eenen vermoedelijken kooper geeft, en zijn stok, gereed om elk onvoorzigtig gezegde te straffen, dwingt de slavin om eene onschuld te veinzen, die zij niet meer bezit. Niets is zoo vreemd, zoo treurig en zoo walgelijk te gelijk als de kunstgrepen dezer ongelukkigen, hare lokkende lonkjes en bestudeerde houdingen om de aandacht van den nog besluiteloozen kooper te trekken. Dit gedrag wordt haar wel is waar bevolen, maar is toch buitendien het gevolg van eigene neigingen; want deze rampzaligen droomen van niets anders dan het geluk om uit de handen van den slavenhandelaar en uit den stal, waarin zij des nachts en het grootste gedeelte van den dag zijn opgesloten, te geraken.

De mannen worden gewasschen, met kokosolie gezalfd, en krijgen elk een vadem gemeen doek, *bazacate* genoemd. De jonge knapen krijgen bovendien eene muts, wit en rood, welke de kooper boven den prijs van den slaaf moet betalen.

Zoodra de liefhebbers de aankomst eener nieuwe lading slaven vernemen, loopen zij naar de kooplieden, wier woonplaatsen algemeen bekend zijn, en bezigtigen daar de nieuw aangekomenen afzonderlijk en op hun gemak; maar doorgaans zijn alleen de vrouwen voorwerpen van zooveel belangstelling.

Twee of drie dagen lang laat men de slaven aldus bezoek afwachten, en in dien tijd worden zij goed gevoed, en tracht men de ziekten en ongemakken welke op reis ontstaan zijn te genezen. Eindelijk op eenen namiddag tegen half vier, kleedt zich de geheele troep, neemt den schijn aan, dien men ieder afzonderlijk heeft geleerd, en begeeft zich op eene rij achter elkander, de mannen voorop, onder toezigt van eenige huisslaven, naar den slaven-bazar, welke dagelijks op dat u ur buiten de stad, onder eene groep reusachtige mango-boomen gehouden wordt.

Als men eene dier treurig stille rijen op de straat ziet voorbijgaan, bespeurt men op de gezigten der verschillende klassen van slaven ook eene zeer verschillende uitdrukking. De vrouwen weten dat zij gekocht zullen worden om gunstelingen van haren nieuwen meester te worden; geene onder haar is van deze bestemming onkundig, en allen bouwen op het gebruik der Arabieren, om hunne vrouwen op de markt te koopen, de schitterendste en buitensporigste vooruitzigten. Hoe oud of leelijk eene slavin ook zijn moge, zij meent toch altijd dat zij nog iemand zal behagen; in dit opzigt is de negerin eene vrouw zoo goed als alle dochters

van Eva; er is geene, die zich in dit opzigt geene illusiën maakt. Doch misschien is haar zelfvertrouwen op eene minder ingebeelde schatting van eigene waarde gegrond; misschien denken zij, dat er onder haren troep waar voor alle beurzen is. De hoofdzaak voor al deze dames is aan eenen zoo rijk mogelijken meester te behagen; hare gezigten teekenen altijd vrolijkheid, hoop, zorgeloosheid en onbeschaamdheid, en zij pogen opzettelijk de oogen der voorbijgangers te lokken.

Op de gezigten der jonge knapen ziet men geene andere uitdrukking dan van verbazing, of liever botte verbijstering. Als hunne oogen somtijds eens levendig worden, en de doffe strakheid verliezen, waarmede zij gewoonlijk staren, is het bij het zien van een winkeltje, waarin eene oude negerin vruchten en gebakken visch uitstalt. De volwassene mannen toonen somtijds gezigten door verdriet of wanhoop verwrongen. Wanneer men een dier woeste wanhopige blikken ontmoet, gevoelt men spijt, dat men hen niet allen kan koopen en hunne vrijheid terug te geven.

In den slaven-bazar vindt men altijd eene menigte nieuwsgierigen en liefhebbers. Zie dien ouden Arabier naar dat jonge neger-meisje komen, met groote glansrijke oogen, waaruit ongeduld en onrust spreken, terwijl zij op elk gebaar van den kooper acht geeft. De Arabier komt nader, zijne doffe oogen worden levendiger, hij neemt het hoofd van het meisje tusschen zijne handen, buigt het regts en links, en ziet of de oogen goed zijn, gelijk een paardenkooper doet, die over een jong paard onderhandelt. De Arabier laat de arme negerin den mond open doen en ziet zorgvuldig de tanden na; vervolgens betast hij hare schouders, armen, handen. - Eindelijk is het onderzoek afgeloopen, en men zou denken dat hij voldaan is. Maar neen; hij leent van den koopman een stok, werpt dien zoover weg als hij kan, en het meisje moet hem op een draf loopen terughalen. Deze proef dient om zich te verzekeren dat er geen gebrek in de algemeene houding en beweging van het ligchaam, inzonderheid van de beenen, aanwezig is. Daarop volgt het ondervragen. Wij zijn genoodzaakt op eenen afstand te blijven, maar kunnen toch de pantomime der twee vertooners van het kleine tooneelspel volgen. De negerin antwoordt met ware of geveinsde verlegenheid, dit hangt af van het punt, waartoe men het in hare opvoeding heeft gebragt; maar het is te denken dat hetgeen haar het meest ontrust de dreigende blik des koopmans is, die, op zijn stok geleund, oplettend staat te luisteren. De kooper wordt hoe langer hoe gretiger; om den koop te sluiten is nog slechts eene laatste bezigtiging noodig, welke de Arabieren uit zedigheid sedert eenigen tijd verboden hebben in het openbaar te laten plaats hebben. De koopman geeft eenen wenk, en de slavin gaat naar eene kleine loods, niet zeer digt, maar die toch door de nieuwsgierigen wordt ontzien. Daar valt alle hulsel weg, en zoo blijft zij blootgesteld voor de oogen van hem, die haar meester zal worden, en haar nu met de uiterste naauwkeurigheid bezigtigt. De koop wordt gesloten, en de slavin aan eene oude vrouw overgegeven, die haar met een sluijer bedekt en naar hare nieuwe woning brengt.

De mannen worden insgelijks zorgvuldig bezigtigd; oogen, tanden, stem, armen, beenen worden door den kooper naauwkeurig onderzocht; daarop volgt de hardloop, en dan de koop.

Somtijds houden de kooplieden, om

de toeschouwers gretig te maken, eene verkooping bij opbod. Een der kooplieden legt zijne hand op het hoofd van eenen neger, en roept zijn ouderdom, zijne bekwaamheden, het land waaruit hij afkomstig is, enz. uit. Dan gaat men aan het bieden, en eindelijk wordt de slaaf aan den hoogsten bieder toegewezen.

Al wat wij tot nog toe van den toestand der slaven en slavinnen, tot op het oogenblik van hunnen verkoop, hebben gezien, moet ons dien toestand akelig en vernederend tegelijk doen noemen. Tot op dat oogenblik bevinden zij zich in de magt van speculanten zonder gevoel, wier eenig oogmerk is hunne waar snel en goed te verkoopen, en die altijd de zuinigste middelen aanwenden, die hen dat doel kunnen doen bereiken. Nu is hij verkocht; hij komt in het huisgezin van eenen Arabier, en zijn lot zal weldra eene verandering ondergaan. Wij zullen hem ook in dezen nieuwen toestand gadeslaan.

Eene jonge negerin vindt, als zij niet verschrikkelijk mager en leelijk is, weldra een kooper. De vetsten worden het duurste verkocht. De mageren blijven in het magazijn, maar ook zij lijden nooit honger; de speculerende koopman poogt haar zelfs door allerlei middelen te mesten.

Elke Afrikaansche stam heeft zijne goede hoedanigheden en gebreken, volgens welke hij in den bazar op prijs wordt gesteld.

(*Vervolg in een later nommer.*)

Brievenbus.

IV.
Aan de Redactie van het Maandwerk de Tijdspiegel, over een dichtstuk in de Nederlandsche Volks-almanak, getiteld: des Sultans dochter.[1)]

Ofschoon, Mijne Heeren! de rigting en strekking van uw geacht Tijdschrift, wat het theologisch gedeelte aangaat, geheel Protestantsch is, herinner ik mij niet, daarin zoodanigen geest van onverdraagheid te hebben opgemerkt, die u een Katholiek zou doen afwijzen, door wien u een opstel, regtstreeks of zijdelings zijn kerkgenootschap betreffende, ter plaatsing mogt aangeboden worden. Wat mij betreft, ik vond geen geschikter en gepaster weg ter openbaarmaking van hetgeen ik te zeggen heb, dan uwe maandelijksche Brievenbus, waarvoor ik de vrijheid neem, u de volgende regelen toe te zenden.

Mijn oogmerk is niet, de leerstellingen van mijne kerk te verdedigen noch wapenen op te vatten om verkeerde beschouwingen van hare voorschriften en verordeningen te bestrijden. Men heeft uwerzijds te veel en te onbepaald de gebruiken om de misbruiken veroordeeld en het goede om de kwade aanwending of toepassing in een te valschen eenzijdig daglicht gesteld... Doch genoeg daarvan. Ik mogt afdwalen en mij in twisten en

1) Het strekt der Redactie tot een waar eninnig genoegen, door de plaatsing van dezen Brief, die haar inderdaad onlangs door een Roomsch Katholiek geestelijke is toegezonden, te kunnen toonen, hoezeer het gestelde in den aanhef door haar op prijs geschat wordt, en hoe zij gaarne zelve wil hooren en wederhooren, en ook de lezers van den Tijdspiegel daartoe in de gelegenheid wenscht te stellen.

krakeelen mengen, waarvan niemand afkeeriger is dan ik.

Ter zake! Ik ben, evenzeer als een opregt en gemoedelijk Katholiek, een ijverig beminnaar van onze vaderlandsche letteren - van de vaderlandsche poëzij vooral, en tot mijn genoegelijkste uitspanning behoort het lezen en herlezen onzer beste dichters. Gretig grijp ik aan wat van de nieuwere voortbrengsels onder mijn bereik mag komen, en ook de meeste onzer fraaije Jaarboekjes verschijnen achtervolgens voor mijn oog.

Bij zoo veel genot, als menig voortreffelijk stuk, dit jaar weder in de prachtalmanakken voorkomende, mij heeft verschaft, heeft nogtans een der gedichten mijn levendigste verontwaardiging opgewekt. Men vindt dat in den *Nederlandsche Volks-almanak* en het heeft ten opschrift: *des Sultans dochter*. - Men heeft mij verzekerd, dat de inzender van dat stuk een mijner geloofsgenooten is; maar ik hoop dat men mij zal misleid hebben. Een erger verguizing en bespotting kon de vijandigste bestrijder van mijne kerk haar zeker niet aandoen.

De inzender noemt het ‘een beroemd lied - een schoon kunststuk’, en zegt, als met goedkeuring en toejuiching, dat het nog in dit oogenblik op de tong van ons volk leeft, en dat men het nog onlangs in Gelderland door een herder heeft hooren zingen. Het gezag van een Gelderschen schaapherder op zijn plaats latende, verklaar ik dat schoone en beroemde lied voor een ergerlijk, walgelijk en godlasterend wangewrocht, een afzigtelijk misgeboorte der middeleeuwen, overvloeijende van bijgeloof en botheid en alleen kunnende strekken om de Katholieke kerk en hare belijders in de oogen van den Protestant belagchelijk te maken en met spot en verguizing te overladen.

De inhoud is kortelijk deze. Een Sultans dochter met schoone zachtbruine oogen, denkt menigwerven wie de maker van de bloempjes *veler verven* zijn mogt, en belooft hem haar goud, haar goed en haar trouw. Te middernacht komt Jezus voor haar staan. Hij zegt haar dat *Hij* de maker van de bloemen is, ofschoon hij later bekent dat zijn Vader het aardrijk heeft voortgebragt. Hij verklaart met een zoete stem, dat hij haar bemint. Zij werd blô, maar heet hem welkom, telkens meer vurig en teeder. Jezus haalt haar gemakkelijk over, om haars vaders rijk te verlaten, *zoo als hij dat van zijnen Vader verlaten heeft!* Hij voert haar zevenduizend mijlen ver, totdat zij voor een kloosterpoort komen. Hier verzoekt Jezus haar een luttel te vertoeven en laat haar voor de deur staan. Hij komt niet terug en eindelijk wordt de maagd bang van *nooddruft* om haar lief te zien. Zij klopt aan en schreit om haar *herte-lief*. De portier vraagt zijn naam, maar de maagd is dien vergeten, ofschoon de bruigom haar duidelijk, hoewel in een ongewone constructie, gezegd had:

> ‘Dat Jezus *is* van Nazareth
> De name, dien ik drage.’

Eindelijk beschrijft zij zijne schoonheid, zijn aanzigt, zijn mond, zijn wangen, zijn oogen, zoo uitvoerig, dat de portier uitroept:

> ‘De Heere Jezus zij met u,
> Zoo is geen man hier binnen, n

‘Ja,’ zegt ze, zich door dien uitroep den vergeten naam herinnerende: ‘Jezus heet mijn *zoete lief*’. Toen leidde de portier haar in 't klooster en zij bleef maagd.

Ziedaar het naauwkeurig geteekend skelet van dat *beroemde lied*, dat *schoone kunststuk*, zoo als de inzender

het noemt. Men omhange nu dat geraamte met een mantel van kreupele rijmen, en men zal zich een juist denkbeeld van de voortreffelijkheid van dit kunstvoorhrengsel kunnen maken.

't Is mijn oogmerk niet, met den inzender over den smaak te disputeren en evenmin dit gedicht, of hoe men het anders noemen wil, aesthetisch of critisch te beschouwen, Ik laat dat aan bevoegder kunstregters over, die tevens zullen mogen nasporen, waar die Sultans dochter, die haar vader ontloopen is, eigenlijk te huis behoort, en waar reeds, tijdens Jezus' omwandelïng op aarde, een monnikenklooster bestond. Deze en meer andere zwarigheden voorbijgaande, kom ik tot mijn eigenlijk doel, dat is de aanwijzing van het heiligschendige en godon teerende van dit ergerlijk lied.

Reeds is het stuitend voor ieder, wiens godsdienstig gevoel niet al te grof zinnelijk is, dat Jezus, als in éénen adem, aan de Sultans dochter van zijn Vader en zijne Moeder vertelt alsof er van een paar echtgenooten gesproken werd, en alsof de God, die een Geest is, in denzelfden zin zijn Vader ware, als waarin de vleeschelijke Maria, die hem baarde, zijne Moeder is. Dergelijke voorstellingen wekken deschandelijkste denkbeelden op. Maar ergerlijker en walgelijker is nog de wijze, waarop Jezus zich aan de Sultans dochter - en inzonderheid deze zich aan Jezus verklaart. Jezus, die om haar zijns Vaders rijk verlaten heeft, staat te middernacht voor haar en zegt: ‘Ik ben, die u beminne.’ Zij, in den aanvang blô, maar telkens meer *vurig* en *teeder*, noemt hem bij afwisseling *mijn lief! liefste mijn! allerliefste jongling schoon!* en koost en vleit hem als een malloot of een ligtekooi. Zij heeft dien *allerliefsten jongling schoon* zoo vleeschelijk, zoo ligchaamlijk lief, dat men er van spuwt. Niets onstoffelijks, geestelijks of heiligs, maar alleen grove en wulpsche zinnelijkheid ademt uit al hare woorden.

Ik weet het hoe, helaas! de middeleeuwsche kloostersagen, de legenden en de liederen overvloeijen van grof-zinnelijke voorstellingen en hoe afzigtelijk daarin het stoffelijke met het onstoffelijke wordt verward en vermengd. Maar men moest die schandelijke en schaamtelooze tafereelen niet uit de monnikencellen ophalen en tot schade en schande der Moederkerk, aan Katholieken en Protestanten van onzen tijd, met ophef en aanprijzing, vertoonen. Ik ben wel verre van laag neder te zien op de onschuldige liefhebberij der antiquaren, die in den modder van verseten en versleten boeken en parkementen naar zeldzaamheden rondwroeten; maar iets anders is het, de eer der Kerk te bevlekken, door de domste en botste mystikerijen van vroegere eeuwen als aesthetische kunststukken, en de godonteerendste kwezelarijen als eerbiedwaardig en bewonderenswaardig op te disschen en aan te prijzen.

Dat alles is door den inzender en omwerker van dit gedicht geschied. Mogt het waar zijn, dat hijzelf tot de Katholieke kerk behoort, mijne droefheid en mijne verontwaardiging zou er door vermeerderen. Is het onberadenheid geweest, die hem de Moederkerk heeft doen ten toon stellen, zoo moge zij het hem vergeven! Maar is het een Protestant, die door de verspreiding van deze grofheden het Katholicisme heeft pogen te krenken, zoo heeft hij laaghartig gehandeld!

De inzender van het lied schijnt te hopen dat er andermaal meer soortgelijke fraaijigheden aan het licht gebragt mogen worden: de hemel verhoede de vervulling

van dien wensch! En wat betreft zijne goedkeurende verzekering, dat dit schandaal nog onlangs door een Gelderschen herder gezongen is, ik, daaarentegen, verzeker hem, dat het mij innig verheugt geen zoodanige zangers in mijne gemeente te tellen, en mogt een mijner parochianen de onbeschaamdheid hebben, dit of een dergelijk lied aan te heffen, ik zou hem mijn ernstig ongenoegen daarover doen kennen en hem het opdreunen van alle soortgelijke gezangen evenzeer als van slordige straatliedjes verbieden.

EEN R.K. PRIESTER.

V.
Staatkundige voorslag, ten behoeve eener nieuwe belastingwet.

Ik hoop, dat de redactie van den Tijdspiegel, door verregaande slordigheid en onnaauwkeurigheid, deze staatkundige bijdrage, niet als bij verzinning, onder de rubriek van Mengelwerk zal opnemen, en de lezers van dit maandschrift daardoor zwaar beleedigen, - een dergelijke misslag zoude voor de redactie zelve zeer ernstige gevolgen na zich kunnen slepen. Over de staatkunde behooren niet alleen de leden der Eerste en Tweede Kamer te spreken, in zoo verre zij onder of niet onder de curatele der ministers staan, ook niet de jeugdige of oudere advokaten, op non-activiteit, ook niet alleen de politieke dagbladaanvullers, de Nederlandsche mannen, bovenal de jonge mannen, jongelingen, vooral studenten, allen die volk en vorst liefhebben, zijn in dezen tijd onvoorwaardelijk geroepen, om hun *fiat* of *veto* te laten hooren, en wie zich daaraan onttrekt, is niet waard, dat zijn wieg of kribbe op oud-Nederlandschen grond gestaan heeft, volgens het volkslied; derhalve vind ik mij geroepen om mede te spreken, mijn advies te geven, mijne opinie in het midden te brengen Welligt vraagt ge, heer Redacteur! wie ik eigenlijk ben? en wenscht dat ik het masker der anonymiteit afligte. Dit zal slechts gedeeltelijk geschieden. Ik ben fier genoeg, om mijnen stand niet voor u, voor de wereld, te verbergen. Ik ben slechts - een kleedermaker van beroep. Gij glimlacht, even alsof een Meester, ik zeg een Meester kleedermaker, niet even goed de belangen van staat en land zoude kunnen behartigen en overzien, als een Thorbecke, Groen van Prinsterer, van Hall, of wie ge maar wilt! Waan, waan, louter waan! dat de waarheid alleenlijk van de schrijftafel, met boeken en acten overladen, en niet evenzoo van des stellers burgerlijke snijderstafel, zoude gevonden en gehoord kunnen worden. Ja, het ware te wenschen, dat meerdere mijner gildebroeders, nevens de naald en den vingerhoed, ook de pen wilden opvatten, om hunne staatkundige meening openbaar te maken.

Mijn vaderland, het lieve vaderland, gaat gebukt en gebogen onder den schuldenlast - zie het budget. Er is geen redden meer aan. Oude lappen op het nieuwe kleed: 't baat niets meer. Daarom heb ik, onder het snijden en naaijen van rokken en pantalons, gemeend, dat ook ons gild, eens hoog in eere, voordat de Duitsche en Fransche indringers ons het brood voor den mond wegnamen, eene zeer eenvoudige en doeltreffende belasting zoude kunnen heffen van die personen, die door ons gemaakt, dat is: gekleed worden; want - gij zult ligtelijk mijne gronden kunnen bevatten, en moogt ze toetsen, - alle menschen, die eenige belasting kunnen betalen, be-

hoeven eenen kleedermaker, - de gemaakte kleederen reken ik er onder - zij zijn gelijk aan de wetsvoordragt, die reeds bereid is, vóórdat de Kamers toe- of afgestemd hebben, en kunnen later meer en beter pasklaar gemaakt worden; dáár kan ook versneden worden. Alle menschen hebben rokken, jassen, pantalons, vesten, paletots noodig. Wij, wij, die zoo gemeen ‘snijders’ genoemd worden, wij hebben ze in onze magt. Uit onze handen, uit onze scharen, naar ons kunstgevoel, door het modeplaatje gewijzigd, komt de ware mensch te voorschijn. Welnu, men geve ons bij eene bepaalde wet het uitsluitend regt, om naar de meer of minder voorname of fatsoenlijke snede der kleedingstukken, eene belasting te heffen, die dadelijk bij de aflevering der uitwendige menschelijkheid aan den lande moet betaald worden; b.v. - want cijfers spreken alleen eene onbetwistbare taal - b.v. het fijne zwartlakensch kleed, rok, broek, vest à *f* 8 per el, wordt bezwaard met 20 pct.; mindere stoffaadje voor den burgerman, kruidenier, of welbeklanten bakker, met 10 pct., en zoo afdalende tot 5 pct. Welligt dat gij, lezer! de opmerking maakt, dat indien deze wet doorgaat, zeer velen, die thans een pak van fijn laken bestellen, tot eene mindere qualiteit zouden afdalen, om de hoogere belasting te ontduiken, en wijzelven mede daardoor schade zouden lijden. Verkeerd gezien, mijn vriend! Gij kent den mensch niet. De heer wil, al geldt het ook alleen zijn kleed, boven den knecht en den mindere heer blijven. Hij zal zich door een inlandsch product van *f* 3 à *f* 4 de el niet willen encanailleren. Hij moet als mensch, als baas, als heerschap, van een beter allooi blijven, kostbaarder blijven dan zijn onderhoorige. Gaarne zal men zich dan, om in dien stand te blijven, waarin men behoort, aan de hoogere belasting onderwerpen. Nu wordt ons de bestelling gegeven, wij vervaardigen het gewaad, zenden de rekening (dat voordeel is mede aan de belasting verbonden) en tevens het ingevulde aanslagbillet, het personelebillet der belasting, binnen drie dagen te betalen, waarbij de deurwaarders ons, dit spreekt van zelfs, ter hand moeten zijn. Gesteld nu eens, dat mijne wet doorging, welk een aanmerkelijk cijfer ten behoeve van 's lands schatkist! Voor het kleed, voor den rok, heeft een fatsoenlijk man immers alles over; hij is en wordt daardoor wat hij is. Men loopt den schooijer in zijn gescheurd wambuis tegen het lijf; mijn man, dien ik het sierlijke rokje om het lijf gegoten heb, wordt gerespecteerd, geacht, ontzien, gegroet. Hoe gaarne zal men bij zijn nieuwe kleed de percenten betalen; zeker honderdmaal liever, dan de belasting op turf, wijn, steenkolen, vleesch of het gemaal - alles vergankelijk, verteerbaar - terwijl mijn gewaad ten minste een half jaar of langer kan gedragen worden, en weder opgemaakt, geboord aan de knoopsgaten, gezuiverd van de vlakken, met nieuwe kraag of opslagen - blijft. - Ja, ik zie nog eene beweegreden, om de wet aan te bevelen. Menig een wil thans boven zijn buurman of nevenman uitsteken en hem overtreffen in uiterlijke vertooning. Dat geldt ook de kleeding. Ik maak dikwerf voor jonge borsten, die een paar jaren als jongste bedienden op het kantoor zijn, voor ambtenaarsklerken, die nog als supplementen op verder avancement wachten, fijne, kostbare kleederen, vooral in de *eerste weken* na nieuwjaar, om u welbekende redenen. Ziet, als wij nu weten, dat deze meer fatsoenlijke klee-

deren nog buitengewoon belast zijn, zoo als de Brusselsche kant in Engeland, en men merkt op, dat de jonge fashionable man, onaangezien de 20 pct., toch volhoudt, en zich blijft bedienen van het fijne Engelsche laken, dan ligt hierin reeds een geheime prikkel voor de eerzucht, en ik ben er verzekerd van, dat menig een nog kostbaarder zal gekleed willen zijn, nu men weet, dat hij daardoor tevens aan het lieve vaderland zijne krachtige bijdrage levert, die dunkt mij met veel meer regt van rok, pantalon en vest mag geheven worden, dan van vleesch, brood of brandstoffen. Althans, dit zult ge toestemmen, is die last den meergegoeden burger opgelegd, duizendwerf beter, dan de onlangs voorgeslagen geldheffing op de honden in Frankrijk, die geheelenal buiten de competentie der wetgevende magt zijn, en volstrekt niet als voorwerpen van accijns of inkomende regten kunnen beschouwd worden. Als ik bereken, dat er in ons vaderland, van de 3 millioen, - ik stel een zeer klein cijfer, - 800,000 heeren en burgers fatsoenlijk gekleed *moeten* gaan, - en ik stel dat een vierde, 200,000 onder de hoogste klasse der welgekleede belastingschuldigen behoort voor een kompleet fijn lakensch pak, à *f* 70. - dan zult ge u over het aanzienlijke cijfer, alleen wat de hoogste klasse betreft verwonderen en verheugen, dat door mijne wet wordt aangewezen en gewaarborgd. -[1)] Och! waarde redactie van den Tijdspiegel! wilt ge u nu verder met deze zaak belasten? Ik meen dat gij in den Haag te huis behoort, dáár althans komt het maandwerk uit. - Hoe gemakkelijk zult ge dan, tot heil van land en volk, mijn voorslag, die zoo geheel belangeloos en welgemeend is, onder de oogen van eenige leden der Tweede Kamer, of wel in het kabinet van den minister van Binnenlandsche Zaken kunnen brengen. - Bespaar daartoe geene moeite. - Mijn wet is althans niet minder goed, dan om een staats-loterij of incometax in te voeren - alle beetjes helpen - zij beveelt zichzelve aan. Blijft gij in gebreke, ik zal adressen inleveren, en kom zelf voor den draad. Ik verwacht uw antwoord, heeren van de Redactie, en noem mij intusschen met welwillendheid,

Uw Dienstv. Dienaar.
JODOCUS DRAADVAST.
Mr. Kleedermaker.

VI.
Brief van dankbetuiging van een jong geniaal dichter aan zijn' Mentor, waarin een onzinnig of zinloos Sonnet, met een woord van aanmoediging door J.J.L. als post scriptum.

Wel Ed. Zeer Geleerde Heer!

Langer dan eene maand geleden gebruikte ik de vrijmoedigheid U Wel Ed. en Zeer Geleerde een brief te zenden? waarbij ik U Wel Ed. oordeel vroeg omtrent een drietal, nevens mijn schrijven gevoegde, dichtstukjes. Ik ontving evenwel daarop geen antwoord en begon reeds te denken, dat mijne dichtproeven te onbeduidend door U Wel Ed. waren geacht, om er eenige notitie van te nemen. Nu - dacht ik - daaraan is dan ook niet veel verbeurd! en het rouwde mij, dat ik de stoute schoenen had durven aantrekken.

Eergisteren moest ik, voor mijn baas, de maandelijksche belasting bij den ontvanger gaan betalen; maar hoe vreemd keek ik op, toen de vriendelijke man tot mij zeide: ‘Welzóó, Karel! ben jij zoo aan 't brieven schrijven en verzenmaken?’

1) 200,000 × 70 = 14,000,000, ad 20 pCt. = 2,800,000! Niet waar? Leven de cijfers!

Ik voelde, dat ik een kleur kreeg; want ik had aan niemand iets van de zaak gezegd, en daarom vroeg ik: 'Hoezoo, mijnheer?' Nu nam de ontvanger een boekje van de tafel, met een gesteendrukten omslag, sloeg het open, en dáár las ik mijn brief, dien ik aan U Wel Ed. den 4 Nov. had geschreven, en vond ik mijne drie versjes daarachter gedrukt. Ik begon te beven en de kniën knikten mij onder het lijf. - Nu - zeî de ontvanger: - Als je dat boekje zindelijk wilt honden, Karel! neem het dan eens meê naar huis. - Vriendelijk bedankte ik hem voor zijne goedheid, nam het boekje, dat, zoo als ik later zag, den naam van '*de Tijdspiegel*' draagt, mede; maar hoe ik te huis ben gekomen weet ik nog niet, want hoe had ik ooit kunnen denken mijn naam en werk *gedrukt* te zien! Wat zal men daarvan te *Loon-op-Zand* wel denken en zeggen!

Gelukkig was het gisteren Zondag en had ik dus tijd in overvloed, om uw geëerd antwoord te lezen en te herlezen. En hoe zal ik U Wel Ed. daarvoor genoeg kunnen danken, vooral voor uwe geopperde bedenking, dat mijne verzen *te verstaanbaar* zijn. Ja, ik voelde wel, dat er *wat* aan mijn werk ontbrak, maar *waarin* het gebrekkige eigenlijk bestond, bleef mij tot nu toe duister. Ik dank U Wel Ed. daarom wel zeer voor uwe voorlichting, waardoor ik heb leeren inzien hoe verre ik op een doolweg verdwaald was. Ik heb het nu ontdekt, waarom de verzen van den anders zoo beroemden dichter van ons volkslied, om slechts iemand te noemen, mij nooit regt hebben willen behagen: zij zijn *te verstaanbaar* en *te duidelijk* voor ieder Christenmensch: men kan er geen eigenlijk gezegde *kunst* in ontdekken. Tot het gebruiken van rijmende eindwoorden en het observeren van de versmaat heeft men alleéén eene zekere *vaardigheid* noodig; maar die *vaardigheid* verdient niet, dat zij met den naam van *kunst* - van *poëzy* - bestempeld worde!

Duidelijker is mij uwe reflectie geworden, WelEd. Heer! na de lezing van de twee door UwelEd. aangehaalde proeven. Ik wist, dat onze Dorpsschoolmeester die jaarboekjes *voor het Schoone en Goede* bezat, en ik heb de beide jaargangen van hem ter lezing ontvangen. Lang had ik gemeend, dat men, in poëzij, eene verhevene, orakelspreukige taal behoorde te bezigen, omdat het gebruiken van gewoon en voor elk verstaanbaar proza met het begrip van *kunst* volstrekt onbestaanbaar is. *Proza* toch is iets *natuurlijks - poëzy*, daarentegen, *kunst, louter kunst*, en het is te bejammeren, dat men eene zoo handtastelijke waarheid eerst sedert eenige jaren ontdekt heeft; even gelijk ik het betreur, dat ik tot hiertoe slechts een donker gevoel van hetgeen er aan mijne poëzij ontbrak heb omgedragen, en thans mijn dichterlijk onvermogen besef, om de modellen, die mij door UWelEd. zijn voorgesteld, slechts van verre en op betamelijken afstand na te streven. Het is mij evenwel nu zoo helder als het licht van den dag, dat de dichter (want van den rijmelaar kan hier geene sprake wezen) eene geheel andere taal *moet* spreken, dan die door den prozaïschen mensch gesproken wordt. Intusschen houde ik mij geheel overtuigd, dat men tot dichter moet geboren zijn, om (gelijk de zanger van *de Kunst der Toekomst* dit aangeeft) '*eene hooge harmonij, door vorm, woord, kleur en toon, in iedere uiting van 't ziels-gevoel, te doen spreken*.' Ik begon over dit poëtisch denkbeeld met onzen dorpsschoolmeester, een prozaïsch mensch, te spreken, en het verwonderde mij niet, toen hij, groote

oogen opzettende, mij toevoegde: ‘Maar mijn goede Schellschläger! dat is immers, van het begin tot het einde, wartaal!’ Ik wilde den man niet tegenspreken, maar dacht: ‘Goede man! gij zijt niet wijzer!’ en die gedachte was des te levendiger bij mij, sedert UWelEd. mij uwe zeer geleerde opmerking, nopens het *zinnelooze* der *ware, onvervalschte* en *echte poëzij*, hadt medegedeeld. Nu werd het mij tevens duidelijk, waarom het prozaïsch publiek den zoon van Phoebus-Apollo zoo weinig verstaat, en behagen schept in enkel berijmde gedichten. Wat zwarigheid echter? Ook de wijsheid der oude Aegyptenaren en hunne geheimzinnige Sphinxen, de orakeltaal van den Delphischen Apollo waren met een heilig donker omgeven. Maar daarom werd ook de *kunst*, bij Aegyptenaren en Grieken, in haren oorspronkelijken luister vereerd. Bij ons, Nederlanders, zoekt men, door prozaïsche handgrepen, de hemelsche *kunst*, zoo het heeten moet, te populariseren; dat is: natuurlijk, eenvoudig, waar en bevattelijk te maken, zonder te bedenken, dat men de *kunst*, door al die prozaïsche hulpmiddelen, *krachteloos maakt, verlamt en vermoordt*, en aan een ieder, die gezond verstand, gevoel, smaak en verbeelding bezit, een vrijbrief verleent om zich *als dichte*r te etablisseren! *Nota bene!*

Gelukkig, dat deze en dergelijke prozaïsche begrippen zeldzamer beginnen te worden, en men aan den waren dichter de plaats inruimt, die hem toekomt inden tempel der *kunst*. Zijn de priesters in dien tempel ook gering in aantal, des te glansrijker prijken hunne namen in het heiligdom van den roem, waarin geen oningewijde zijne treden mag zetten, ondanks het prozaïsch geschreeuw, waardoor de *kunst* uit de *kunst* geheelenal wordt weggenomen.

Maar ik kom terug, WelEd. zeer geleerde heer! op uwe teregtwijzende aanmerking, nopens *het al te verstaanbare* mijner dichtproeven. Ik heb de gegrondheid dier aanmerking zoo innig gevoeld, dat ik het besluit opvatte, om het door mij tot hiertoe betreden poëtisch-prozaïsch pad te verlaten. Te dien einde heb ik het meesterstukje: ‘*de Kunst der Toekomst*’ bestudeerd, en daarna besloten eene proeve te wagen, om, ofschoon niets meer dan een onbeduidend koorknaap in den tempel der Muzen, eenen der vereerenswaardigste priesters, eenigermate, zij het ook op onmetelijken afstand, na te streven. Naar een onderwerp behoefde ik niet lang te zoeken; immers het schijnbaar meest onbeduidende is hem genoeg ‘*wien, bij goeden wil, het hart, in oodmoed, brandt*.’ Daarom heb ik een zeer prozaïsch onderwerp - en wel mijn gewoon bedrijf telken dage: ‘*Het stoelenmatten*’ gekozen. De prozaïst acht voorzeker deze werkzaamheid zijner aandacht onwaardig; maar, uit een poëtisch oogpunt bezien, verkondigt het ons hooge en verhevene waarheden. Beschouw, WelEd. heer! bid ik u, met eenige toegevendheid, wat ik desaangaande ten papiere bragt:

De kunst van het Stoelenmatten.

't Is 't streven van 't genie, gelijk met de aard geboren.
Waar arbeid kracht verlamt, vermoeidheid leden braakt,
Dankt jeugd en ouderdom de wilskracht die u blaakt;
Woestijn en Paradijs doen u den hymnus hooren.

't Is 't streven van 't genie, een gloed, die, hel aan 't gloren,
Én stof én geest te zaam, krachtwekkende, onderschraagt,
Hier 't Heilige ondersteunt en daar een Booswicht draagt
Naar eisch van Smaak of Lust, die zinnen kan bekoren.

't Is 't streven van 't genie, door kunstgreep, wondren kweekend;
't Vervormen der Natuur, door de Almagt zelf beschut.
Bij vaardigheid van zien en werking tot elks nut,
Door draai en zwaai van kracht, met zorgen vlijt berekend.

't Is erfgift van 't genie, 't is de eer van Loon-opZand,
't Vernuft tot gloriekroon, de roem van 't Vaderland.

Ik durf UWelEd. en zeer geleerde niet vergen, om mij uw geëerd oordeel, over deze schamele proeve, mede te deelen. Ontveinzen mag ik het echter niet, dat een enkel woord, b.v. Ga niet verder! òf: Ga op dien weg voort, jong mensch! mij aangenaam en bovenal vereerend zou wezen. Mijn tegenwoordig adres is: te Harmelen, bij Govert Maseijk, Mr. Stoelenmatter, aldaar.

Met den meesten eerbied heb ik de eer mij te onderteekenen,

WelEd. en Zeer Geleerde lieer!
Uw WelEd. en Zeer Geleerde
onderdadige dienaar
C.L. SCHELLSCHLÄGER.
H. 10 December 1849.

Ik verzoek de Redactie van den Tijdspiegel alweêr een plaatsje voor den bijgaanden door mij ontvangen brief van den jongen Schellschläger, en tevens de goedheid te willen hebben, er deze regelen als mijn antwoord onder te laten drukken, waardoor den dichterlijken stoelenmatter, die het niet te breed heeft, de briefport wordt uitgespaard.

't Valt niet te ontkennen, dat mijn *protégé* een zeer gunstige *dispositie* verraadt en dat hij het door oefening en vlijt tot een aanzienelijke hoogte zal kunnen brengen. Indien door zijne vorige dichtproeven zijn handigheid in 't gepast aanwenden van middeleeuwsche woorden boven allen twijfel gesteld is geworden, in zijn bovenstaand Klinkdicht komt hij den zanger van *de Kunst der Toekomst*, hoewel nog altijd op zekeren afstand, ter zijde. Geen bevoegd beoordeelaar zal kunnen ontkennen, dat zijn tegenwoordig product van schitterende duisterheid en indrukmakenden onzin overvloeit, misschien een paar min gelukkige regels uitgezonderd, die een verstaanbare beteekenis opleveren.

Ik wenschte wel dat ik onzen stoelenmatter eens een zinnelijke voorstelling van het ideaal, waarnaar hij streven moet, kon geven. Ik zou hem durven aanraden, uit den rijken overvloed van dichterlijke hersenschimmen en nevelbeelden, hoedanigen ons de zanger van *de Klok van Delft* in menigte geschonken heeft, een der uitstekendsten, bij voorbeeld zijn *Rembrandt* te kiezen, waarvan de peillooze diepte met geen duikersklok te gronden is; - vervolgens onze beroemde romancière te verzoeken, met haar gewoon loopend schrift dat gedicht voor hem over te schrijven, en eindelijk dat volstrekt onverstaanbaar opstel met een volstrekt onleesbare hand geschreven, achter een matgeslepen glas in zijn studeercel op te hangen. Hij zou alzoo, ook bij het helderst zonnelicht, een zinnebeeld voor zich hebben van het tastbare duister, dat hij moet trachten te bereiken en waardoor hij alle cijferkunst en inspanning van uitleggers en schriftverklaarders nu en in volgende eeuwen zal kunnen te leur stellen en beschamen.

Ik heb sedert eenigen tijd met innig leedwezen opgemerkt, dat door sommige onzer jongere dichters weêr een tegenovergestelde en alzoo geheel verkeerde weg wordt ingeslagen. Zij schijnen tot de oude dwaling terug te keeren, dat de lezer het geschrevene moet kunnen verstaan, en dat duidelijkheid en helderheid tot de vereischten van een goeden stijl, zoo in poëzij als in proza, behooren. Men kan hen niet te ernstig voor zulk een dwaalbegrip waarschuwden. Ik hoop dat onze stoelenmatter zich aan hunne dwaasheid spiegelen en met dubbelen ijver langs het ingeslagen pad zal voortgaan. Ik breng hem mijne groete over en der Redactie

van den Tijdspiegel de verzekering mijner achting.

JOOST JURGEN LUBBERTZE.

VIII.
Brief over een' brief in 't Handelsblad in Januarij 1850.

Mineer de riddekteur!

Harm, schriif ie er ies over! en loat de luu ies kiiken, dat te me hier neit zukke bloede benne als ze doar in Holland wel al te met denken. - Dat zei Berend, en het het mi in den kop moalt, en dan goat et er bi ons Grönningers neit makkelik oet, van 't zulfde tiidstip of, dat Berend 't in 't Zwoantie tengen mii zei. Must weten, mineer, dat Zwoantie is oeze harrebarg, moar ik heit et je dan moar een roar uuthangbret; want ze drinken er nou heit beir en brandewiintjes en klaore genogt, en doar holden geen zwoanen van; moar de meister zei, dat was nog oet de geuzentiid, dazze zuks oethongen. Doar kwamme ze dan bii enander om over het geloof te snakken. Dat doen ze doar nou ook ál zoo veul as water drinken. Nou 't gebeurt wel meer, dat me an 't uuthangbret neit zugt, wat er in den winkel te koop is. Dan mut me wel ies goud deur de glaze kiiken en in de houkies, krek as of me an't hemmelen gait. Nou dan, zoo docht mii, keek ik kortdags ook ies bii groote luu zoo deur de glaze en in de houkies; moar ik wust neit wat 't beduudde, tot dat mineer de ketonregter met de burremester en met nog een heer ook in de jagtweide van 't Zwoantie kwamme.

Ik had je krek het Handelsblad in de handen las en breif van de Kempenaer, weetje die menister en vast nog wel meer ewest is, moar ik kost er je moar geen ooren anneijen. Ik keek dan zoo op de breif en docht net, dat zal je ook geen klein tikkeltien port hebben gekost, en toe zag ik, dat die meneer nog vast een bulte geld wol geven, um al die letters in de krante te kriigen. Schriiven en al die muite en nog geld tou, docht ik, kiik die groote luu muiten 't geld toch eibalds makkelik verdeinen. Dat seist mii neit bakke, he? 't Kon mii anders neit veul verschelen, moar de rog is dut joar zoo biister goeijekoop.

Nou, ik zat dan zoo wat hen te kiiken en te prakkeseiren derover, toe de burremester met die andere heeren inkwamme. Nou is onze burremester een heel gemien man, een bulte beter as ziin voâr, den olden, dei was altiid biister trotsch. Nou, 't is er um ook noa gegoan, zen zeun must em op 't loatst nog onderholden. De nije burremester het nog leeren stedeiren ook. - Ik vrieg em, of meneer mii ook wol zeggen, wat die affertensie beteikende; moar toe zei meneer de ketonregter, doar weit ie zoo neit af, Harm! en toe gonke de heeren met enander derover proaten, en doar heurden ik van een binneviessie van inventaris, 't gunt me deî, merkte ik, as den boudel van binnen vies leek. En dat hadde ze mit den boudel van oezen veurigen keunink ook edoan, krek as de burremester mit ziin voârs boul. Nou 't is dan ook zoo wat, um te betoalen as men er niks veur had heit, en den olden ens andermans geld heit verteireleird. Evel, as ik kon, wol ik zegge: 't is toch miin voâr west, en ik wol em eeren in zen graf. Moar da's tot doaran toe; eider mut weiten woar hum de schoe wringt. Nou heurden ik, dasse de kredeteure van den keuuink hadden opgeroupen, moar dat et nog neit kloar was. Alevel, om een kale

zwoane te dekken benne meir veîren neudig as veur een moske. En nou hadde ze de mensken opgeroupen die wat van den olden keuning mosten hebben en die wat van hum kregen, en dat die muste zegge, woarvan hen ze dat geld muste hebben. - Krek as bii de burremesters voar. Nou ik wens moar veur die luu, dazze der gein avekaten in halen; ik kreeg van miin tweehonderd gulden krek vijf; en de minste avekoat kreeg vulle meer. Moar dat zelle ze de groote luu zoo niet duren bakke.

Ik wol dan moar zegge, da'k er de heeren over heurde snakke, en de ketonregter zei, dat die meneer de Kempenaer vast kwoad was, en dat hi 't zich ter wereld neit kost begriepen, hou die mensk zoo grammietig was, dat ie zoo roar dei. Hi moakte remoer umdat ze dat de luu gevroagd en oetbezuund hadde; en nou vertelde ie het zulfs aan de heile wereld in de krante. Dat was je ook: ‘holter den bek of, ik wil et an de klok hangen.’ - Onze burremester vond et gantsch neit goud. Hij zei teugen de regter: *de mortjes nil niessie beene*. Dat was vast Latiin. Moar ik kon wel merke, dattet hum toch neit bolde. - Wat zeg ie dervan? vroeg de burremester an den anderen heer, die krek en Hollander leik, De man docht me heel kundig, want hii duurde den burremester ferm teugenspreken. Hum docht et van die meneer de Kempenaer neit goud, en van de mensken die in den boudel waren ook neit. Ze musten altegoar zwiigen, zeî hii; en al snakten de anderen ervan, dan most die meneer de Kempenaer et die luu onder vier oogen zeggen. Moar toch kreeg de regter en de burremester ook neit liik van em. - As der voele dingen bii zunt, zeî hii, loat ze dan ferm oetstinken, en hii zei, dat as ter mit dei Latiinsche spreuke gemeind was, dat me eukel goed van de dooije zegge en van de dooije luu zelf goed leigen mogt, dat et dan ánders most stoan. Eibalds! ik luusterde zoo! Dan wol hii, dat er niet *beene* maar *bona* muste stoan. Hii meende dat *beene* vooral *woar* en *billik* beduudde, en dat me den dooijen geen kladde mogt an wriiven. En toe zei de burremester: wat dat nog helpen kon, omdat de dooije toch weg waren? Maar toe zei die meneer, dat er al vul te vuile in de wereld gevleid en gefliemd wierd, en dat dit de groote luu moar bedurf. Dazze dan meinden moar alles te magge, en dat wat met de dooijen gebeurde de levendige voorzigtiger kon moaken, damme noaderhand neit zoo van heurluu kon proaten. En hii zei ook, dat met die pebliciteit iedereen wat beter oet de ogen zol kiiken en dat as de kok en de keukemeid kieft, het volk heurt woar de butter bliift, en dat er dan neit zoo vulle misbruik in de wereld wol wezen. - Ik zol zeggen, dat zuks regt goud is, moar toch wol 'k neit onder die proaters wezen, en 'k wol ook neit doen as die meneer de Kempenaer. En dat die onze prins Fredrik ook zoo wat anvlugt kan ik je nooit goudkeuren, want dà's een man doar ik me leven lang neit oars van heb eheurd as gouds, ijder holt em veur een broaf mensk, en zukke kan me er onder de groote luu neit te veul hebbe. Als ik en miins geliiken den boudel versmiiten is 't wel erg genogt, moar die grooten moaken 't land overstuur as ze kwaad wille. Nou, laten we er allegoar een lessie an nemen, zeit onze domeneer wel ies. Ik hoop dat onze jonges nooit miin boudel of den oewen onder zoo'n binne viessie en of der wat doar is, zelle aanvoarden. Et is toch meest een misselik gedoe.

Nou meneer, ie kriegst geen geld tou,

'k heb muite genogt had au de breif, en as te em niet in 't bouk zetst, kan ik 't ook neit helpen. Aêrs, doe 'k vriendelik bedanken. - En hiermet, gedag! ook van Berend.

HARM.

Aanwijzing voor den mededeeler van het naauwkeurig en waarheidlievend berigt in een Fransch kerkelijk blad.

De schrijver, die in het laatste nornmer van de Tijdspiegel des vorigen jaars (Dec. 1849 blz. 472) het ‘naauwkeurigen waarheidlievend berigt in een Fransch kerkelijk Blad’ heeft medegedeeld, doet zich een klein weinig, hetzij gemeend of schijnbaar, onnoozel voor; ook is hij schrikkelijk achterlijk in het lezen van buitenlandsche tijdschriften, die hem eerst onder de oogen schijnen te komen, als iedereen ze schier vergeten heeft. Wij zouden hem kunnen vragen: zijt gij de eenige vreemdeling te Jeruzalem, die van deze dingen niets weet? Of hebt gij de klok hooren luiden en weet waarlijk niet, waar de klepel hangt? Voor wie het echter nog de moeite waardig mogt zijn, opheldering te zoeken van het moeijelijk vraagstuk der verklaring van het zonderling berigt, dat het Fransch Tijdschrift *Le Lien*, in zijn 3e Nommer van 3 Febr. 1849 uit het *Journal des Débats* van den 1e Febr. had overgenomen, die kan de oplossing van het raadsel en het grootendeels naauwkeurig berigt vinden in het 5e Nommer van hetzelfde Tijdschrift: *Le Lien*, van 3 Maart 1849 blz. 39. Bij ons is de zaak al zoo lang geleden en hoe vreemd ook en stuitend voor velen op dat oogenblik, zoo onbeduidend in zich zelve, dat wij best gelooven haar aan den stroom der vergetelheid over te geven, en het voor den Tijdspiegel, die geen *Revue Retrospective* is, meest oorbaar achten: geen oude koeijen uit de sloot te halen.

SLAVENHANDEL.
HET VERVOEREN VAN SLAVEN.

EEN SLAVENHALER VAN DE KUST VAN AFRIKA.

RUSTPLAATS VAN EEN TRANSPORT SLAVEN.

Kronijk van den dag.

Januarij.

BINNENLAND. - De begrootingswetten zijn ook door de Eerste Kamer aangenomen, doch op dezelfde wijs als door de Tweede, namelijk als crediet wetten beschouwd, hoewel zij op zichzelven in vele opzigten onaannemelijk werden geacht. De beraadslaging, hoewel niet zoo langdurig als die in de Tweede Kamer, was toch belangrijk en voor de tegenwoordige ministers somtijds netelig, hoewel de voortdurende ongesteldheid van den minister van Binnenlandsche Zaken hunne taak in zoo verre gemakkelijker maakte, dat de aanmerkingen, waarop deze had behooren te antwoorden, thans veelal in het midden konden blijven. Ware de heer Thorbecke tegenwoordig geweest, dan zou waarschijnlijk meer zijn gezegd over de nieuwe benoemingen van burgemeesters, waarbij de heer Hoffman meende dat eenigermate willekeurig werd te werk gegaan, en weinig mildheid werd betoond in het vereenigen der ambten van burgemeester en notaris op plaatsen waar dit noodig was. De minister van Justitie antwoordde hierop, dat er nimmer dispensatie werd verleend dan nadat de regering van de noodzakelijkheid daarvan overtuigd was en de provinciale Staten daartoe bepaaldelijk hadden geadviseerd, zoodat in dezen van geene willekeur sprake kon zijn.

Het woord willekeur was dan misschien minder gepast. Integendeel, er zullen voor de nieuwe benoemingen, die bevreemding en ontevredenheid hebben veroorzaakt, wel redenen zijn geweest; doch indien de heer Thorbecke aanwezig geweest was, zouden misschien juist die redenen ter sprake zijn gebragt, waarom bij voorbeeld op eene plaats waar hij bijna al de ingezetenen de herbenoeming van den aftredenden burgemeester (tevens notaris) verzochten, dit request buiten aanmerking gelaten en een ander benoemd werd, terwijl op eene andere, waar toch eveneens meer geschikte personen te vinden waren, dispensatie van de bedoelde wetsbepaling was verleend; maar, gelijk wij zeiden, de minister van Binnenlandsche Zaken was ongesteld en bleef afwezig. Alle omstandigheden schijnen dus zamen te loopen om de verwezenlijking der nieuwe grondwet te vertragen, en bijna zouden wij gaan twijfelen of de reeks van organieke wetten, welke daartoe noodig is, wel ooit tot stand gebragt zal worden. Wat de kieswet aangaat is een zeer lange weg ingeslagen, de weg der commissien, reeds van vroeger tijd zoo wel bekend als meestal in het oneindigde voortloopende en tot niets leidende. Bij koninklijk besluit van 9 Januarij zijn vier commissien benoemd, belast met het ontwerpen van een plan tot verdeeling

van het rijk in kiesdistrikten, namelijk een commissie voor Noord Braband en Limburg, eene voor Gelderland, Utrecht en Overijssel, eene voor Zuid en Noord Holland en Zeeland, en eene voor Vriesland, Groningen en Drenthe. De benoemde leden dezer commissien zijn allen leden der Gedeputeerde Staten. Volgens hare instructie, zullen de commissien, na den afloop van hunne afzonderlijke werkzaamheden, zich te 's Gravenhage vereenigen, zullen de hoofddistricten doorgaans 90 000 zielen tellen, terwijl ook grootere en kleinere kunnen kunnen worden voorgesteld, en zal bij de voordragten ter bepaling van den census van het minimum van *f* 20 worden uitgegaan. In allen gevalle zal er gezorgd worden den census niet boven dien van het voorloopige kiesreglement te verhoogen. - Hoe veel ijver men deze commissiën ook toeschrijve om te voldoen aan het bij hunne instructie gevoegde dringend verzoek, om met de naauwkeurigheid welke de haar opgedragene taak eischt, al den spoed te paren, dien het mogelijk is aan de zaak bij te zetten, zal men nu toch wel eerst na verloop van eenige maanden de voordragt der kieswet kunnen verwachten. Van de andere organieke wetten is op het oogenblik nog niets vernomen.

De voorgedragene wetten op de scheepvaart vinden thans even vurige voorstanders als tegenstanders, en naar de houding der voornaamste in die koopsteden verschijnende nieuwsbladen te oordeelen, zouden zij onder den handelstand van Amsterdam de meeste tegenstanders, onder dien van Rotterdam de meeste voorstanders vinden. Evenwel is ook een adres tegen deze wetten door belanghebbenden uit de laatstgenoemde stad aan de Tweede Kamer ingezonden.

Het wordt thans ernst met het meermalen geopperde plan om Amsterdam door middel eener waterleiding van versch drinkwater te voorzien. De heer C.D. Vaillant had daartoe reeds van wijlen Z.M. koning Willem II concessie verkregen. Thans hebben zich eenige eenige andere heeren, aan wier hoofd de heer J. van Lennep wordt genoemd, zich met hem vereenigd om de zaak tot stand te brengen, en een berigt dienaangaande uitgegeven. Het water zou uit de duinen bij Haarlem worden aangevoerd, door middel van ijzeren buizen langs den Haarlemmer weg. Door stoomkracht zou het in die buizen worden voortgestuwd, en ook door deze kracht in buizen door de stad geleid. Het stedelijk bestuur heeft den heer Vaillant reeds concessie verleend voor de daartoe noodige werken, en een inwoner van Amsterdam heeft de daartoe noodige gronden in de duinen beschikbaar gesteld. Het tot de onderneming benoodigde kapitaal woordt op *f* 2.200,000 berekend. Men stelt zich voor deze som te vinden door eene negotiatie verdeeld in 8800 aandeelen van *f* 250. Des noods zou dit kapitaal tot vier millioen kunnen opgevoerd worden. Volgens de coucept-statuten zou de maatschappij, onder den naam van Duinwater-Maatschappij, voor 50 jaren worden aangegaan.

In eene vergadering van belangstellenden, werden nog de inlichtingen gegeven, dat het duinwater in voldoende hoeveelheid aanwezig is om in de behoefte van Amsterdam te voorzien, en de ontwerper reeds in de duinen van Castricum eene proef heeft genomen, welke gunstige resultaten heeft gehad. Wat de finantiële punten betrof, deelde de verslaggever mede, dat reeds vele toezeggingen van deelneming waren gedaan,

ook van buitenlanders, terwijl, indien de deelneming van vreemdelingen zoo aanzienlijk mogt worden, dat deze ook in het bestuur moesten vertegenwoordigd worden, toch in de statuten voor de nationale belangen gezorgd was door de bepaling dat twee derden der bestuurders Nederlanders moeten zijn. De waterleiding zou 4000 kubieke ellen daags kunnen leveren. Zooveel verbruik is echter vooreerst niet te verwachten, doch het is waarschijnlijk dat er spoedig 2000 kubieke ellen daags zullen gedebiteerd worden. Doch het verbruik op 1000 ellen stellende, zijnde het dubbel van datgene waartoe 2300 ingezetenen zich reeds geabouneerd hebben tegen ¼ van den prijs van gewoon schuitwater, dan zou dit jaarlijksch eene som van *f* 180,000 geven, waarvan, na aftrek van *f* 80,000 voor de kosten van exploitatie en administratie, eene som zou over, blijven, voldoende om 4½ pCt, interest van het kapitaal te betalen; mogt het debiet tot 2000 kubieke ellen daags, de helft van den mogelijken aanvoer, stijgen, dan zou het divident reeds 12½ pCt. bedragen.

De vergadering, door een groot aantal belangstellenden bijgewoond, gaf vele blijken van ingenomenheid met het onderwerp. Natuurlijk heeft zich echter reeds eene oppositie opgedaan, daar veler belangen door het tot stand komen dezer onderneming zouden benadeeld worden. Aan de mogelijkheid der uitvoering kan echter niet getwijfeld worden; immers wordt het ontzaggelijk uitgebreide Londen op dergelijke wijs grootendeels van w ater voorzien. De hoofdzaak zal wel het bijeenbrengen van het noodige kapitaal ende juistheid der berekening zijn, en in het eerste opzigt beamen wij den wensch der commissie dat dit door Nederlanders, vooral door Amsterdammers, tezamen gebragt worde.

FRANRIJK. - Wederom heeft de wetgevende vergadering verscheidene dagen besteed aan eene wijdloopige en heftige discussie over eene zaak van zeer weinig gewigt voor de ware belangen des lands, die eindelijk tot geen besluit leidde, maar welke de partijen gelegenheid gaf om elkander te bekampen. Ditmaal betrof het de betrekkingen met de Zuid-Amerikaansche republiken aan de Rio de la Plata-Frankrijk heeft eene daarvan, de Orientaalsche, onder hare bescherming willen nemen, hetgeen echter Rosas, den president dictator der Argentijnsche republiek niet weerhoudt van haar onder zijne magt te willen brengen. Langdurige onderhandelingen hebben tot niets gevoerd, dan eene overeenkomst, welke de regering weigert te bekrachtigen. De eigenlijke vraag was nu of men de onderhandelingen zou hervatten, dan wel eene expeditie tegen Rosas afzenden. Natuurlijk werd door de eene partij de eer van Frankrijk op den voorgrond geplaatst en op de handhaving daarvan aangedrongen; aan den anderen kant wees men op de groote onkosten en bezwaren der expeditie. Aan wijdloopige, ten deele zeer welsprekende en te gelijk scherpe redevoeringen ontbrak het niet; bij de stemming is men echter overgegaan tot de orde van den dag, zoodat de regering vrijheid behoudt om in dezen naar eigen oordeel te handelen. Naar men zegt zijn de ministers zelven het oneens over de vraag wat er behoort gedaan te woorden; er schijnt echter aan de afzending van eenige krijgsmagt gedacht te worden, om de onderhandeling klem bij te zetten.

Van meer wezenlijk belang waren de discussiën over de wetten aangaande de regeling van het onderwijs. Twee wetten kwamen dienaangaande in behandeling; de eene, de kleine genoemd, betrof alleen het lager onderwijs, en zou slechts een

voorloopige maatregel zijn; de zoogenaamde groote moet alles regelen wat tot dit onderwerp betrekking heeft. De kleine wet had vooral ten doel om de regering grootere magt over de schoolonderwijzers te verleenen, daar velen van deze tegenwoordig er op uit zijn om de jeugd van het platte land Socialistische denkbeelden bij te brengen. Uit dien hoofde zou aan de prefecten volmagt worden gegeven om schoolonderwijzers af te zetten. Zeer heftig was de discussie over deze wet, en tooneelen van opschudding en verwarring vielen daarbij voor, waarvan geene wetgevende vergadering ooit een voorbeeld had aangeboden. Zoo zeggen de dagbladen ten minste; maar dewijl zij deze uitdrukking in den jongsten tijd reeds dikwijls hebben gebezigd, kan men het er voor houden, dat de uitbarstingen van hartstogtelijke partijzucht in de wetgevende vergaderingen derFransche republiek wel nagenoeg op dezelfde hoogte blijven. Het heftigste tooneel had plaats bij gelegenheid der stemming over de urgentie van het wetsontwerp. Door het staken der stemmen (312 tegen 312) was die urgentie verworpen, doch des anderen daags vernam de vergadering dat eenige stembriefjes niet in orde waren geweest, zoodat eigenlijk de aanneming beslist was. Na een zeer onstuimig tooneel werd tot eene overstemming besloten, en de urgentie aangenomen. Na een heftigen kamp over de wet zelve, werd zij met 385 tegen 223 stemmen aangenomen.

Eenige dagen later begon de beraadslaging over de zoogenaamde groote wet, de organieke verordeningen op het openbaar onderwijs, die eene organisatie der vrijheid van onderwijs moesten wezen, welker strekking was de handhaving van de voorregten der universiteit met bijvoeging van bepalingen, die eenige meerdere vrijheid lieten, waarvan echter met groote waarschijnlijkheid alleen de geestelijkheid voordeel zou hebben. De voorstanders dier partij ontkenden dit ook niet, en kwamen er vooruit, dat juist daarom de aanneming der wet tot welzijn des lands zou strekken, dewijl de invloed der geestelijken daardoor zou vergroot worden. Ook de andere sprekers plaatsten zich op dit terrein. Reeds de eerste spreker, de St. Hilaire, sloot zijne rede met te zeggen, dat eene wet, welke den Jesuïten invloed op het onderwijs verzekerde, strijdig was met de constitutie. Meermalen werd deze spreker door de leden der klerikale partij in de rede gevallen, en hun heftig beklag lokte den voorzitter Dupin uit om te zeggen, dat hij evenzeer verpligt was om eenen aanval op de Jesuïten lijdelijk aan te hooren als op de Socialisten. De Montalembert, de bekende voorvechter der geestelijkheid, nam dit zeer euvel, en vroeg of de voorzitter dan Jesuïten en Socialisten op dezelfde lijn plaatste; waarop het antwoord was: Ja, uit een een oogpunt van wettigheid. Dit staaltje zal voldoende zijn om den geest te kenmerken waarin de geheele discussie werd gevoerd. Den grootsten indruk maakte eene redevoering van Victor Hugo, de krachtigste en welsprekendste, welke deze begaafde redenaar ooit heeft uitgesproken. Deze voordragt, zeide hij, was eene strategische wet, om het onderwijs te spelen in de handen van eene partij, welke Campanella zevenmaal op de pijnbank had gebragt, Galilei had doen gevangen zetten, en na Italië en Spanje te hebben bedorven, ook Frankrijk wilde doen bukken, waarin zij echter geene kans had om te slagen, hoewel hare ontwerpen schrikkelijke gevolgen zouden na zich slepen. Deze redevoering maakte eenen indruk, welke door de eerste sprekers

der clericale partij niet weder kon worden uitgewischt. De rede van Poujoulat was eene deerlijke mislukking, en toen hij onhandig genoeg was om de weldaden der kerk op te sommen, en te beweren, dat hoewel de toestand van Italië veel te wenschen overliet, dat land vijf en twintig eeuwen van roem en eer had beleefd, en thans wel eenige rust mogt genieten, werd hij door de linkerzijde (naar verdienste) uitgelagchen. Weinig beter ging het de Montalembert, wiens redevoeringen anders met aandacht worden aangehoord. Hoewel zijne vrienden hem toejuichten, was er zelfs onder de gematigden, op het eind zijner rede bijna niemand die naar hem luisterde, en meende men algemeen dat hij zijne partij meer benadeeld dan ondersteund had. Thiers poogde de zaak wederom op het constitutionele terrein terug te brengen, en sprak voor de wet, die, naar zijn inzien, vrijheid van onderwijs verleende, maar onder toezigt van den staat, en wel is waar de geestelijkheid een groot voordeel verleende, maar ook iets van haar verkreeg, dat zij vroeger nooit had willen toegeven, namelijk het staatstoezigt op de kleine seminariën. Welke uitslag de stemming zal hebben, welke wij eerst in de volgende maand kunnen berigten, is nog niet te bepalen, hoewel het eenigzins waarschijnlijk is, dat de wet, ondanks het aantal harer bestrijders toch zal worden aangenomen.

De President der republiek schijnt er steeds opuit om zijn eigen persoon op den voorgrond te plaatsen, en neemt daartoe het zonderlinge middel te baat om als dagbladschrijver op te treden. Een nieuw weekblad, Napoleon getiteld, wordt onder zijn onmiddelijk toezigt, gedeeltelijk door hem eigenhandig geschreven. Het eerste nommer veroorzaakte niet weinig opschudding door een daarin geplaatst stuk, dat vervolgens in alle officiële bladen werd overgenomen, en waarin de President aan de Wetgevende Vergadering de magt ontzeide om een ministerie dat haar ongevallig was tot aftreding te noodzaken. - In den tegenwoordigen stand van zaken, heette het daarin, kunnen ministers, die het vertrouwen van den Voorzitter bezitten, geene nederlaag onder gaan. Het betreurenswaardig schouwspel van ministeriële onstandvastigheid naar het goedvinden van parlementaire eerzuchtigen zal zich niet meer voordoen. - In het volgende nommer van den Napoleon werd het gerucht tegengesproken dat de Voorzitter zelf aan het opstellen van het blad zou deelnemen, maar tevens gezegd dat het strekken kon om de menigte met zijne staatkundige denkwijs bekend te maken, zoodat er niet aan te twijfelen is of dit blad wordt onder de leiding des Voorzitters geschreven en heeft ten doel zijnen invloed uit te oefenen en de vergrooting zijner magt voor te bereiden, gelijk uit den inhoud genoegzaam blijkt. De doorgaande strekking van Lodewijk Napoleon's handelwijs om zich langzamerhand en voorzigtig eenen talrijken aanhang te verzekeren, welk doel men ook toeschrijft aan den voorgedragen maatregel om de soldij der onderofficieren te verhoogen, doet de geruchten van eenen *coup d'etat* telkens op nieuw levendig worden, en zooveel gewigt verkrijgen, dat een van de leden der Wetgevende Vergadering, Pradié, een voorstel heeft gedaan om de constitutie daartegen te beveiligen. - In geval, zoo luidt dit voorstel, hetzij door onvoorziene gebeurtenissen, door een zoogenaamden coup d'état, of door eenen opstand, de Voorzitter der republiek of de Nationale Vergadering in de onmogelijkheid mogten zijn gebragt om hunne

constitutionele magt uit te oefenen, zullen alle stedelijke, arrondissements en departementsraden gehouden zijn onverwijld bijeen te komen en het voorloopig bestuur te aanvaarden over de departementen, enz. waarover zij gesteld zijn. Prefecten, ambtenaren en de gewapende magt zullen zich ter beschikking stellen der nieuwe administratie, en verpligt zijn, op straf van dadelijke afzetting, gehoorzaamheid te weigeren aan het bewind, dat zich wederregtelijk van het gezag heeft meester gemaakt, terwijl aan de ontvangers verboden wordt de opbrengst der belastingen in andere handen te storten dan in die der departementale administratie. Zoodra de opperste staatsmagten de vrije uitoefening van hun gezag hebben hernomen, worden zij wederom boven de departementale besturen gesteld. - In weerwil van het goede, misschien juist om het goede dat dit voorstel bevat, acht men het echter waarschijnlijk dat het niet in overweging zal worden genomen.

DUITSCHE STATEN. In Pruissen, waar de aanneming van gematigde constitutionele beginselen en vormen verzekerd scheen te zijn, is eene nieuwe crisis ontstaan, welke de met zooveel moeite tot stand gebragte constitutie misschien nog voorde invoering zal vernietigen Bij de herziening der geoctrooijeerde constitutie, waren door het verschil van gevoelen tusschen de Eerste en Tweede Kamer, eenige punten onbeslist gebleven, en bovendien maakte de Koning bezwaar om den eed daarop af te leggen indien niet nog eenige andere punten werden gewijzigd. Reeds deze omstandigheid veroorzaakte eenige spanning, die nog grooter werd toen de bedoəlde wijzigingen zelven aan de beide Kamers werden medegedeeld. De bepalingen, dat de belastingen verschuldigd zijn tot zij door eene wet afgeschaft of gewijzigd worden en dat de begrooting jaarlijks wordt opgemaakt, zouden in stand blijven. De overige meest gewigtige wijzigingen betroffen vooreerst, de Eerste Kamer. Voor een gedeelte der leden werd de erfelijkheid verlangd, namelijk voor de hoofden der gemediatiseerde huizen in Pruissen, en voor de zoodanigen aan welke de koning dit regt wil toekennen. Voorts zou de Eerste Kamer bestaan uit een zeker aantal voor hun leven benoemde leden, uit 60 van de 200 meest belaste inwoners uit elke provincie, en uit 30 afgevaardigden van groote steden; maar in geen geval meer dan 200 leden kunnen tellen. In verband met het beginsel aan erfelijke waardigheid werd ook het behoud der fidei-commissien voorgesteld, doch onder voorbehoud van nader en alleen tot het bedoelde oogmerk bij de wet te worden geregeld. Verder werd voorgesteld het oprigten van een bijzonder geregtshof, om te vonnissen over aanklagten van hoogverraad en aanslagen tegen de veiligheid van den staat. In afwachting van het besluit der Kamers, werd bij het voorstellen dezer wijzigingen gezegd, zou de koning zich de eedsaflegging voorbehouden. De commissiën der beide Kamers, met het voorloopig onderzoek dezer voorstellen belast, hebben met elkander en de kroon onderhandeld om tot eene schikking te komen, welker aanneming men door de Kamers kon verwachten, maar tot nog toe vruchteloos, en met bezorgdheid ziet men de wending te gemoet, welke de zaken zullen nemen, wanneer de wijzigingen alsnu in beraadslaging gebragt en, gelijk te verwachten is, gedeeltelijk verworpen zullen worden. Het voortduren der tegenwoordige onzekerheid, en van die tegen den tegenwoordigen geest des tijds indruischende

verordeningen, welke tot ontevredenheid en verzet moeten leiden, zou daarvan het eerste gevolg zijn. Dat de regering daartoe thans zeer genegen is, blijkt uit de handhaving der oude bepaliug, volgens welke de koninklijke toestemming wordt vereischt voor een huwelijk tusschen adelijke en niet-adelijke personen, nog afkomstig uit den tijd, toen adelijken en onadelijken als twee verschillende menschensoorten werden beschouwd.

Uit Oostenrijk verneemt men tegenwoordig weinig meer dan men sedert lang gewoon uit het hermetisch geslotene Rusland te vernemen; opgaven en berigten welke de regering verkiest te laten openbaar maken. Te Pesth is de constitutie afgekondigd, en ook worden eenige beschikkingen gemaakt tot het bijeenroepen eener wetgevende vergadering, maar intusschen blijft de staat van beleg bestaanen militaire willekeur heerschen, vooral in Hongarye, waar vooral de Protestanten worden vervolgd om het aandeel dat zij aan de omwenteling hebben gehad, hoewel de constitutie gelijkstelling van Protestanten en Katholieken toezegt, en deze ook in het eigenlijke Oostenrijk aanvankelijk wordt ingevoerd.

ITALIAANSCHE STATEN. - Van een terugkeer van den Paus naar zijne staten wordt nog niets zekers vernomen. Waarschijnlijk is het alleen de tegenwoordigheid der Fransche troepen te Rome, welke hem van daar verwijderd houdt; want de Oostenrijksche krijgsmagt is thans in Italië geducht genoeg om elke volks-beweging terstond te dempen. Volgens de laatste opgaaf bestaat die magt uit vijf legercorpsen, bevattende 133 bataillons infanterie, 36 escadrons ruiterij en 300 stukken geschut.

RUSLAND. - Hoe zorgvuldig de Keizer ook zijn rijk voor den opruijenden invloed van buitenlandsche revolutionairen poogt te bewaren, moet deze toch daarbinnen dringen. Onlangs is het vonnis uitgesproken over een aantal personen, beschuldigd van eene zamenzwering ter omverwerping der regering, deelneming aan geheime genootschappen, verspreiding van communistische en socialistische beginselen, en lasterlijke geruchten aangaande den geheiligden persoon des Keizers. Het onderzoek, dat vijf maanden heeft geduurd, moet inderdaad aan den dag gebragt hebben, dat te Petersburg geheime genootschappen bestonden, die de omverwerping van het bestuur bedoelden. Een en twintig der beschuldigden zijn tot den kogel veroordeeld; op de strafplaats is hun echter aangekondigd dat de genadige keizer die straf had veranderd in dwangarbeid in de mijnen van Siberië, en voor de minder schuldigen in gevangenisstraf voor meerdere of mindere jaren.

Terwijl van tijd tot tijd berigten worden ontvangen van de rijke opbrengst der goudmijnen van den Ural, komt nu onverwacht de aankondiging eener nieuwe geldleening van 5½ millioen pond Sterling bij een Londensch bankierskantoor, welke zou moeten strekken ter voltooijing van de spoorweg tusschen Petersburg en Moskau. Men wil echter weten dat deze spoorweg reeds nagenoeg voltooid is, en deze som zou moeten dienen ter aanvulling van een te kort, door den Hongaarschen oorlog in de Russische schatkist veroorzaakt. Het Vrede-genootschap heeft de leening in dit licht beschouwd, en te Londen eene vergadering belegd, waarin de heer Cobden eene redevoering heeft gehouden om te betoogen dat men, door in deze leening deel te nemen de in Hongarije gepleegde geweldenarijen en bloedstorting zou goed keuren en verdere han-

delingen van die aard aanmoedigen en bevorderen. Eene verklaring in dien geest is ook door de vergadering aangenomen. Het is wel naauwelijks te betwijfelen of de pogingen van het genootschap om de leening tegen te werken zullen vruchteloos wezen; intusschen schijnt het thans de practische rigting te hebben gevonden, welke het tot nog toe miste, en wie zal durven voorspellen wat het, met ijver die rigting volgende, eindelijk zal kunnen uitwerken?

AMERIKA. - Californië, thans onder de Vereenigde Staten opgenomen, heeft zich eene constitutie gegeven, welke ter bekrachtiging aan het congres is gezonden. Volgens deze constitutie zal de wetgevende magt bestaan uit eenen senaat, welks leden voor twee jaren worden verkozen, en eene Kamer van Vertegenwoordigers, die jaarlijks wordt vernieuwd. De leden van het opperste geregtshof zullen voor den tijd van zes jaren door het volk verkozen worden. Het uitgeven van papieren geld, alle loterijen, de echtscheidingen? het tweegevecht en de slavernij zijn verboden. - De bevolking van Californië wordt thans op 100,000 menschen geschat, waarvan 80,000 zich in de goudstreek met gouddelven bezighouden. Hoe rijk die goudstreek ook moge wezen, heeft zij toch tot nog toe meer gekost dan opgebragt, daar het goud, hetwelk tot nog toe in de Vereenigde Staten is ontvangen, niet meer dan zes millioenen dollars bedraagt, terwijl de som, welke voor het verhuizen naar Californië, de vestiging aldaar en het verkeer met dat land is aangewend, zeker tienmaal hooger moet geschat worden.

Godgeleerdheid. - Wijsbegeerte. - Staatkunde. - Opvoeding en onderwijs

Het volk, dat in duisternis zat, heeft een groot licht gezien.

Een woord ter eere der Kerkhervorming aan al hare vrienden, tegen al hare vijanden, door J.I. Doedes, Theol. Doct, en Pred. te Rotterdam. Tweede druk. Te Utrecht bij Kemink en Zoon, 1849.

Zijn er velen, die zich over toenemende vrijheid, redelijker zienswijze en hierdoor steeds voortgaande ontwikkeling en verlichting, ook in het godsdienstige, verheugen, daar zijn er ook, en onder deze, mannen, aanzienlijk door stand en geleerdheid, die het er voor houden, dat men hier te ver kan gaan, en werkelijk reeds te ver ging.

Tot deze laatsten behoort, blijkens het hierboven aangekondigd woord, de heer Doedes. Dat woord is, volgens den titel, gerigt aan al de vrienden der Hervorming niet alleen, maar tevens tegen al hare vijanden. Onder de eersten schijnt de Schrijver te verstaan alleen hen, die de Christelijke geloofsleer in denzelfden zin verstaan, als deze, naar zijne meening, door de Hervormers Luther, Zwingli, Melanchthon en Calvijn werd opgevat voor de eenige ware leer. Door vijanden der Hervorming verstaat dan de heer Doedes niet slechts de Roomschgezinden, maar ook alle anderen, die zich met die voor waar aangenomene leer niet vereenigen, haar bestrijden en eene andere zienswijze volgen (bladz. 17, 18).

Wij worden alzoo, om Christelijk regtgeloovig te zijn, teruggewezen naar den tijd der Hervorming en naar het standpunt, dat de heer Doedes aan Luther, Zwingli, Melanchthon en Calvijn gezamenlijk, meent te kunnen en te moeten toeschrijven (bladz. 18 en 19). Immers het zijn, volgens den Schrijver, deze Hervormers, ‘die de eeuwige waarheid, die uit God is, hebben ontdekt’ en dat licht moeten *wij* met vreugde begroeten (bladz. 17), daaraan als aan de waarheid hulde brengen, niet slechts tegenover Rome, maar ook tegenover diegenen, welke ‘al noemen zij zich de echte, de ijverigste, de vrijzinnige Protestanten, toch zeker Luther en Melanchthon en Zwingli en Calvijn, die zij nu zeggen hoog te schatten, openlijk zouden tegenstaan, indien deze dienstknechten van Christus in de negentiende eeuw leefden en onderons werkten.’ Wij mogen, zegt Doedes, aan zulk eenen strijd geen deel nemen, ‘daar wij dien onder de leus van zuiver Protestantismus niet zelden zien voeren tegen de waarheid, welke de Hervormers in de zestiende eeuw eenstemmig hebben gepredikt;’ maar wij moeten ‘optreden als vrienden van het licht, dat God door hunne hand ontdekte’ (bl. 19). ‘Allen, die zich niet verblijden in *dat* licht der Hervorming, zijn kinderen der duisternis,’ en tot dat licht behoort ‘de prediking van Christus gestorven om

onze zonden, opdat wij door zijn' dood met God verzoend zouden zijn; een vloek geworden voor ons, opdat Hij ons van den vloek zou verlossen.' (bladz. 18.)

Dit zal wel voldoende zijn om het standpunt te doen kennen van den heer Doedes, die, geheel zijn geschrift door, eenescherpe lijn trekt tusschen *Hervormden* en *Protestanten*.

Over de waarheid, welke de heer Doedes, op zijn standpunt, meent te vinden, willen wij hier niet twisten. Wij wenschen alleenlijk onzen twijfel te doen kennen omtrent de houdbaarheid van zulk een standpunt naar de beginselen, welke de heer Doedes te kennen geeft, dat ook door hem gehuldigd worden.

'Jezus,' dus leest men bladz. 26, 'heeft ons vrij gemaakt van alle heerschappij der menschen in zaken des geloofs en des gewetens.' Maar wat zal, vragen wij, dit baten, indien wij *moeten* aannemen hetgeen de genoemde Hervormers te zamen voor waarheid hielden en wij hierin hunne ziens- en voorstellings-wijze *moeten* volgen? Rome komt aan den heer Doedes niet gevaarlijker voor, dan 'een Protestant, die ons zijne eigene meeningen omtrent den weg des heils in plaats van het woord des Evangelies wil opdringen' (bladz. 25). En in waarheid er kan niets *onredelijker* gedacht worden dan zulk een *opdringen*; maar hierom doet het ons leed wederom te moeten vragen: wat onderscheidt de Hervormers, wat den heer Doedes - gesteld dat zij hun gevoelen wilden *opdringen* - van zulke Protestanten als de Schrijver bedoelt?

'Verlicht noemen', zegt de heer Doedes (bladz. 20), 'de meesten doorgaans alleen eerst zichzelven, en dan natuurlijk ieder, die alles juist zóó inziet, opvat en verklaart, als zij het zelf voor alleen juist houden.' Deden evenwel de Hervormers, doet Doedes zelf anders? Ja, *kan* men anders handelen? Hij toch, die iets als waarheid verkondigt, moet wel eerst zichzelven omtrent dat punt voor verlicht houden, en dan ook elk ander, die met hem instemt. De heer Doedes zelf noemt dit *natuurlijk*, hijzelf handelt er naar, en toch schijnt hij het af te keuren!

De Roomsche kerk beweerde in het bezit der waarheid te zijn. De Hervormers weêrspraken het; zij achtten zichzelven dus in dit opzigt verlicht; wat, vragen wij nogmaals, deden zij meer, dan ieder ander die, op zijne beurt, of de Hervormers of den heer Doedes weêrspreekt?

'Maar' zegt de Schrijver (bl. 21) 'geeft wel acht op hetgeen zij (de Hervormers) deden. Eerst namen zij het Evangelie voor zichzelven als eene kracht Gods tot zaligheid, eerst namen zij Christus zelven aan, niet om Hem slechts als voorbeeld ter navolging op den weg van zedelijke volmaking te gebruiken, niet omdat Zijne leer eenige geenszins te verwerpen bestanddeelen voor hun stelsel hun aanbood; maar om door Hem met God verzoend en van den toekomenden toorn verlost te worden. Volgt hen hierin.' - Op welke gronden de Hervormers er toe kwamen om het Evangelie, zóó opgevat, als eene kracht Gods tot zaligheid aan te nemen, en door welk middel of op welke wijze wij hen hierin kunnen navolgen, wordt hier niet aangewezen. Doch hierover behoeven wij, die ook het Evangelie als eene kracht Gods aannemen, niet verder te vragen. Alleenlijk blijft het ons duister hoe hieruit volgt, dat onze aanneming van het Evangelie juist die geloofsleer ten gevolge *moet* hebben, welke door den heer Doedes aan de Hervormers wordt toegekend, tenzij hij hier slechts onvoorwaardelijke gehoorzaamheid aan *zijn* gezag zou willen eischen. Maar zou dan de heer Doedes

alleen zichzelven kunnen achten vrijgemaakt te zijn van menschelijk gezag? Mogen allen zich verheugen in geloofsvrijheid, te regt maakt er de heer Doedes voor zich gebruik van. Maar heeft *hij* vrijheid om de leer, door de Hervormers gepredikt, al of niet aan te nemen; heeft *hij* vrijheid om, voor zichzelven, te beoordeelen, wat *hij* acht, dat *zij* geleerd hebben, op welken grond en met welk regt dan zal hij hetzelfde aan anderen betwisten? Of wel, heeft de heer Doedes zelf dat regt *niet*, is ook hij aan de uitspraken der Hervormers, als aan onfeilbaar gesprokene waarheid, onderworpen, wat baat hem dan zijn beroep op eene vrijmaking door Jezus? Is de heer Doedes, zich zoo gebonden achtende, minder aan de Hervormers dan de Roomsche aan zijnen Paus onderworpen? Of zou de heer Doedes kans zien om de meerdere onfeilbaarheid der Hervormers boven die van den Paus - namelijk de onfeilbaarheid op zichzelve, niet relatief - buiten kijf te stellen?

Wij stemmen gaarne toe, dat ‘ongeloof en ongehoorzaamheid aan het eeuwig blijvend woord Gods het werk is der duisternis’ (bl. 27). Maar is het niet volgen der Hervormers in die punten, omtrent welke de heer Doedes wil, dat zij zullen gevolgd worden, altijd ongeloof of ongehoorzaamheid aan Gods woord? Wij zien niet in, hoe het mogelijk is hierop een bevestigend antwoord te geven, zonder tevens het rioomsche beginsel: ‘erkenning van menschelijk gezag in het godsdienstige en van onfeilbaarheid in menschen,’ aan te nemen. Voelt de heer Doedes de *inconsequentie* niet, waarin hij zichzelven verstrikt? Is het hem niet duidelijk, dat de ingeslagen weg regtstreeks voert naar het Puseyisme en van hier - Engeland heeft het doen zien - verder terug naar Rome?

Waarlijk wij meenen er wel op te mogen wijzen, als een belangrijk teeken des tijds, dat mannen van geleerdheid en stand in de Nederlandsche Hervormde kerk als de heer Doedes ‘in het licht der rede en der wijsheid van de wereld’ gevaar zien (bl. 25); dat zij, gelijk wij zagen, onderwerping aan menschelijk gezag openlijk prediken en aan de menschelijke onfeilbaarheid wollen doen gelooven; dat zulke mannen allen, die uit gemoede meenen zich niet te mogen of te kunnen schikken naar zulke onredelijke aanmatigingen, als onbekeerde zondaars brandmerken, bestemd om in de buitenste duisternis te worden overgebragt, waar zij nimmer het licht zien zullen (bl. 28); mannen, die, blijkens een vroeger in druk gegeven geschrift[1)] datgene, wat *zij* voor Christendom houden, *ten bloede* toe willen verdedigd hebben; die alles willen ‘*uitgeroeid* hebben, wat naar de onevangelische leer van de regtvaardiging voor God door verbetering des levens riekt’ (bl. 21 en 22); die gaarne handen zouden vinden, om het door hen voor waarheid gehoudene, des noods *met geweld* door te zetten (bladz 23); die den Bijbel op de scholen gebragt willen hebben (bladz. 23), natuurlijk met geen ander doel dan om *hun* Christendom er te *doen* onderwijzen, en die ons alzoo zouden willen terugvoeren tot herstelling eener heerschende dwangkerk?

Wij betwijfelen geenszins de goede trouw of opregtheid van den heer Doedes; maar juist omdat wij ons verzekerd houden, dat hij naar zijne overtuiging schrijft, achten wij zijn ‘Woord’ een belangrijk, maar treurig en onheilspellend teeken des tijds. Het veldwinnen toch van zulke ge-

1) Het regt des Christendoms tegenover de wijsbegeerte gehandhaafd. blz, 103.

voelens moet noodwendig de bestaande spanning vermeerderen en te spoediger tot hare ontploffing, door hatelijke scheuring, voeren. Mogten de heer Doedes en allen, die in zijnen geest spreken en schrijven, inzien, dat zij zoodoende, met verguizing der Christelijke verdraagzaamheid en liefde en met opoffering der tarwe aan wat zij onkruid achten, slechts den voortgang der waarheid trachten te belemmeren en den tijd te vertragen, dat de goddelijke waarheid meer algemeen haren glans verspreiden zal. Mogten zij inzien, dat zij zoo het licht der Hervorming trachten weder duisternis te doen worden; dat zij door tegen Rome te ijveren en in dezen strijd zich van het krachtigst wapen, dat Rome voor zich bezit, te bedienen: ‘onderwerping in het godsdienstige aan menschelijk gezag’, het Hervormd grondbeginsel: ‘redelijke vrijheid voor allen’ vlak weg verloochenen; dat zij hiermede tevens de zoo zeer vereerde Hervormers als ware het met de vuist in het aangezigt slaan, en zich alzoo betoonen meer *vijanden* dan *vrienden* der Hervorming!

v.H.

Victor Hugo en Thiers over de vrijheid van onderwijs.

De Fransche Kamer van afgevaardigden heeft, boven elke vergadering van dien aard in Europa, het voorregt, dat zij de levendige belangstelling der geheele beschaafde wereld opwekt. Zij is die belangstelling gedeeltelijk verschuldigd aan de levendigheid harer debatten; gedeeltelijk aan de welsprekendheid van hen, die er het woord voeren, gedeeltelijk, ten laatste, aan de belangrijkheid der onderwerpen, die er behandeld worden. - Onder de laatste rekenen wij het gesprokene door de heeren Victor Hugo en Thiers, ten aanzien van de wet op het onderwijs, in eenige zittingen der maand Januarij. De redactie van den Tijdspiegel meent haren lezers geene ondienst te doen, door hier eene vertaling te laten volgen dier beide redevoeringen. Die van den heer Hugo onderscheidt zich door warmte, dichterlijken gloed en door de innige overtuiging, dat hij waarheid spreekt, wanneer hij de rampen schildert die Frankrijk boven het hoofd hangen, als de geestelijkheid haren invloed uitoefent op de opvoeding en het onderwijs. - De heer Thiers levert in zijne redevoering een nieuw bewijs, hoe behendig die staatsman de aanspraken der eene partij weet te verzwakken, zonder daardoor die der andere te versterken; hoe getrouw hij de spreuk in toepassing brengt: *Divide et impera!*

Victor Hugo sprak als volgt:

Mijne heeren!

Wanneer de beraadslaging geopend is over onderwerpen, die de dierbaarste belangen des lands raken, moet men terstond en zonder aarzelen de zaak in haar hoofdbeginsel nagaan. (Blijken van aandacht.)

Ik begin met te zeggen, wat ik begeeren zou; straks zal ik zeggen, wat ik niet verlang.

Mijne heeren! het moeijelijk te bereiken doel, en waarvan wij, voorwaar, nog verre verwijderd zijn, maar dat wij, bij dit ernstig vraagstuk omtrent het onderwijs moeten trachten te bereiken, is

dit: (luider! luider! De redenaar vervolgt):

Mijne heeren! Elk onderwerp heeft zijn ideaal. Mijns inziens is het ideaal bij dit vraagstuk: Kosteloos en verpligt onderwijs (zeer goed! zeer goed!) verpligt op den laagsten trap, kosteloos op alle trappen (toejuiching van de linkerzijde.) Het verpligt primair onderwijs is het regt des kinds, dat, begrijpt dit wel, nog heiliger is dan het regt des vaders, en dat zamenvloeit met het regt van den Staat.

Ik herhaal het, zie hier, mijns inziens, het ideaal van het vraagstuk: kosteloos en verpligt onderwijs, bij den maatregel, dien ik bedoel.

Een uitgestrekt openbaar onderwijs, beginnende op de dorpsschool, en trapsgewijze klimmende tot het Collège de France, ja, hooger nog, tot het Institut de France; de deuren der wetenschap wijd geopend voor elk verstand; overal, waar een veld is, waar een geest is, dat daar ook een boek zij. Geen gemeente zonder school, geen stad zonder instituut, geen hoofdplaats zonder gymnasium. (Herhaalde toejuiching.)

Een uitgestrekt geheel, of liever gezegd, een uitgestrekt net van intellectuele werkplaatsen, lyceën, gymnasiën, leerstoelen, bibliotheken, die over het geheele land hunne stralen verspreiden, overal elken aanleg opwekken en elke roeping verlevendigen, in één woord, een ladder van menschelijke kennis, met vaste hand door den Staat geplaatst, geplaatst bij de laagste en geringste volksklasse en leidende tot het licht.

Geene tusschenruimte: het hart des volks in verband gebragt met den geest van Frankrijk. (Luide toejuichingen). Ziedaar, hoe ik het nationale onderwijs zou begrijpen. Mijne heeren! naast dat onschatbare kostelooze onderwijs, dat vernuften van elken rang uitlokt, dat de Staat aanbiedt, dat aan elk een om niet de beste meesters en de beste leerwijzen geeft, voorbeeld van wetenschap en tucht, normaal, Fransch, Christelijk, vrijzinnig, dat ongetwijfeld het nationale genie op deszelfs hoogsten trap zou voeren, zou ik zonder aarzelen plaatsen de vrijheid van onderwijs, vrijheid van onderwijs voor bijzondere onderwijzers, vrijheid van onderwijs voor godsdienstige vereenigingen, volledige, geheele, volstrekte vrijheid van onderwijs, onderworpen aan de algemeene wetten, even als elke andere vrijheid; en ik zou niet noodig hebben, dat de magt van den Staat haar zorgvuldig bewaakte, omdat ik haar, als tegenwigt, het kosteloos onderwijs van Staatswege schenken zou. (Bravo! Bravo!)

Dit, mijne heeren! ik herhaal het, is het ideaal van het vraagstuk. Het verontruste u niet, en wij zijn er verre van af het te bereiken, want deszelfs oplossing staat in verband met eene geldelijke vraag, gelijk alle maatschappelijke kwestiën van het heden.

Dat ideaal aan te wijzen, mijne heeren! was noodzakelijk, want men moet altijd zeggen werwaarts men zich rigt; het biedt ontelbare gezigtspunten aan, maar het uur is nog niet gekomen, om het te ontwikkelen. Ik zal geen misbruik maken van den tijd dezer vergadering; maar terstond de vraag behandelen in haren waren tegenwoordigen stand. Ik vat haar op, waar zij zich heden bevindt, op het betrekkelijk standpunt van rijpheid, waarop, eenerzijds, de gebeurtenissen haar geplaatst hebben, en waarop, van den anderen kant, de openbare meening haar heeft gebragt.

Uit dat beperkte, maar practische oogpunt van het heden, verlang ik, ik verklaar het openlijk, vrijheid van on-

derwijs; want ik verlang daarbij het toezigt van den Staat, gelijk ik dat toezigt werkelijk verlang: ik verlang den Staat als leek, zuiver uitsluitend als leek; de Staat is en kan niet anders zijn dan leek.

Ik wil, zeg ik, vrijheid van onderwijs, onder toezigt van den Staat, en om den Staat bij dit zoo teeder en moeijelijk toezigt te vertegenwoordigen, dat de zamenwerking van alle krachten des lands vordert, laat ik niemand toe, dan mannen, zekerlijk in de gewigtigste betrekkingen geplaatst, maar die, noch volgens hun geloof, noch volgens hunne staatkundige denkwijze, een belang beoogen, dat niet overeenstemt met de nationale eenheid. (Toejuiching van de linkerzijde.) Met andere woorden, ik duld noch in den raad van oppertoevoorzigt, noch bij de hulpraden, bisschoppen, of afgevaardigden van bisschoppen.

Mijns inziens moet die oude en heilzame afscheiding tusschen Kerk en Staat gehandhaafd worden, en des noods nog scherper geteekend; die afscheiding was een bewijs van de wijsheid onzer voorvaderen, en zij was daargesteld zoowel in het belang der Kerk, als in dat van den Staat. (Toejuiching.)

Ik heb gezegd, wat ik verlangen zou; ik zal nu zeggen, wat ik niet verlang.

Ik verlang de wet niet, die men voordraagt.

Waarom?

Die wet, Mijne heeren! is een wapen.

Een wapen op zichzelf is onschadelijk; het verkrijgt slechts kracht door de hand, die het voert.

En nu, welke is de hand, die zich met deze wet zal wapenen?

Van het antwoord op deze vraag hangt alles af. (Beweging.)

Mijne heeren! het is de hand der geestelijke partij. (Dat is waar.)

Mijne heeren! ik vrees die hand; ik wil het wapen verbreken: ik verwerp de wet. (Zeer goed! zeer goed!)

Na dit gezegd te hebben, ga ik de vraag zelve behandelen.

Reeds dadelijk en regtstreeks zal ik eene tegenwerping weêrleggen, die men den bestrijders dezer wet, die met mij van één gevoelen zijn, gemaakt heeft; de eenige tegenwerping, die eenigen schijn van gewigt heeft.

Men zegt tot ons: Gij sluit de geestelijkheid uit van den raad van toezigt; gij wilt dus het godsdienstig onderwijs verbannen?

Ik zal mij nader verklaren, Mijne heeren! Nimmer moet men zich, door mijne schuld, kunnen vergissen, of aangaande hetgeen ik zeg, of aangaande hetgeen ik denk.

Verre van het godsdienstig onderwijs te willen weren, verslaat mij wel, is het, volgens mij, meer dan immer, noodzakelijk. Naarmate de mensch grooterwordt, naar die mate moet hij vaster gelooven, dat, hoe meer hij tot God nadert, hij des te beter God moet zien (Opschudding.)

Onze tijd heeft een gebrek, ik zou bijkans zeggen, heeft slechts één gebrek, de zucht, namelijk, om alles van *dit* leven afhankelijk te maken. (Beweging.) Terwijl men den mensch het aardsche en materiële leven als doel voorstelt, verzwaart men al de ellenden door de teleurstelling, die er het einde van is; men verdubbelt het lijden der ongelukkigen door het ondragelijk gewigt van het *niets*, en wat slechts lijden was, dat is de wil van God, verandert men in wanhoop, dat is de wil der hel. (Hevige beweging.) Vandaar hevige maatschappelijke beroeringen. (Ja, ja.)

Voorwaar ik behoor tot hen, en niemand in deze vergaderzaal twijfelt er aan, ik behoor tot hen, die, met onver-

doofbaren ijver, en door alle mogelijke middelen, het materiële leven wenschen te verbeteren van hen die lijden; maar de eerste van alle verbeteringen, is hun hoop te geven. (Bravo's ter regterzijde.) Hoe verminderen onze tijdelijke rampen, bjj de gedachten aan eene oneindige hoop! (Zeer goed, zeer goed.)

De pligt van ons allen, wie wij ook zijn, wetgevers of bisschoppen, priesters of schrijvers, is het verspreiden, het onbekrompen verspreiden, onder elken vorm, van onze geheele maatschappelijke geestkracht, om de ellende te bestrijden, te vernietigen (Bravo's ter linkerzijde) en te gelijkertijd, om aller blikken hemelwaarts te doen heffen, aller ziel te rigten naar en aller hoop te vestigen op een toekomstig leven, waar regt zal worden gedaan en waar regt zal worden gegeven. Laten wij het luide verkondigen, niemand zal onregtvaardiglijk of nutteloos hebben geleden: de dood is eene vergoeding. (Zeer goed! ter regterzijde. Beweging.)

De wet der materiële wereld is het evenwigt; de wet der zedelijke wereld is de billijkheid. God staat aan het einde van beiden; vergeten wij het niet, en prenten wij het allen in; het leven zou geen waardigheid hebben noch waarde, zoo wij geheelenal moesten sterven; en wat den arbeid heiligt, het werk verligt, wat den mensch sterk, goed, wijs, weldadig, lijdzaam, regtvaardig, wat hem nederig en groot tevens, wat hem der wetenschap en vrijheid waardig maakt, het is de zekerheid eener betere toekomst, die hare stralen schiet tusschen de nevelen van het heden. (Luide toejuiching.)

Nu het toeval wil, dat ik heden spreke, en dat zulke ernstige woorden vloeijen uit een mond van zoo weinig gezag, zij het mij vergund hier te zeggen en te verklaren, en het van dit spreekgestoelte luide te verkondigen, ik geloof innig aan die betere wereld: zij bestaat voor mij veel zekerder, dan dat ellendige droombeeld, dat wij aankleven, en dat wij het leven noemen. Zij staat onophoudelijk voor mijne oogen; ik geloof aan haar met al de kracht mijner overtuiging, en na menige worsteling, na menig onderzoek en menige beproeving, is dat geloof eene stellige waarheid voor mijn verstand, gelijk het de laatste troost is voor mijne ziel. (Groote gemoedsbeweging.)

Ik verlang dus het godsdienstig onderwijs, maar het godsdienstig onderwijs der kerk, en niet dat eener partij. Ik verlang het opregt en niet huichelachtig. (Bravo! bravo!) Ik verlang, dat het den hemel en niet de aarde bedoelt. Ik wil niet, dat de eene leerstoel den anderen verdringe; ik wil niet den priester met den onderwijzer vermengen, of, zoo ik al in die vermenging toestem, bewaak ik ze, rigt ik op de seminariën en congregatiën het oog van den Staat, en, ik herhaal het met nadruk, van den Staat als leek, naijverig slechts op zijne grootheid en eenheid.

Tot dien dag, dien ik innig wensch, dat spoedig moge aanbreken, tot dien dag, waarop de volkomene vrijheid van onderwijs kan verkondigd worden, en in het begin mijner rede heb ik gezegd op welke voorwaarden, tot dien dag wil ik, dat het onderwijs der Kerk zich bepale binnen de Kerk, en niet naar buiten werke. Bovenal acht ik het bespottelijk het onderwijs der geestelijkheid van staatswege door de geestelijkheid te doen bewaken. In één woord, ik verlang, wat onze vaders verlangden, de Kerk in de Kerk, den Staat in den Staat. (Zeer goed!) De vergadering ziet reeds

duidelijk, waarom ik de wet verwerp; maar ik ga voort mij te verklaren.

Gelijk ik u zoo even zeide, Mijne heeren! deze voordragt is meer, is erger, zoo gij wilt, dan eene staatkundige wet, 't is eene krijgskundige wet, (Gemompel.)

Hierbij rigt ik mij voorzeker niet tot den eerwaardigen bisschop van Langres, noch tot eenigen persoon in deze vergaderzaal, maar tot de partij, die, zoo zij het wetsontwerp al niet heeft opgesteld, het althans heeft ontworpen: tot de partij, die uitgedoofd is maar toch brandt: tot de partij der geestelijkheid. Ik weet niet of zij zitting heeft in het Gouvernement, ik weet niet of zij vertegenwoordigd wordt in deze vergadering (Beweging); maar ik gevoel haar bestaan overal. Zij heeft scherpe ooren, zij zal mij hooien (Men lacht.) Ik rigt mij dus tot haar, en zeg tot haar: In waarheid, ik wantrouw u. Onderrigten is oprigten (Beweging). Ik wantrouw, wat gij oprigt. (Zeer goed! Zeer goed!)

Ik wil u niet toevertrouwen het onderwijs der jeugd, het hart der kinderen, de ontwikkeling van nieuwe geesten, die zich openen voor het leven, de kweekschool voor toekomstige geslachten, dat is de toekomst van Frankrijk: Ik wil u de toekomst van Frankrijk niet toevertrouwen, omdat, vertrouwde ik ze u, ik haar geheel in uwe handen zou stellen. (Beweging.)

Het is mij niet genoeg, dat nieuwe geslachten ons op volgen, maar ik verlang, dat zij op onzen weg voortgaan. Zietdaar, waarom ik niet wil, dat uwe hand op hen rust en dat uw adem over hen gaat. Ik wil niet, dat, wat onze vaderen opbouwden, door u worde afgebroken. (Zeer goed!) Na zulken roem, wil ik niet zulke schande. (Langdurige beweging.)

Uwe wet is eene wet met een masker. (Bravo!)

Zij belooft dit, en zal iets anders doen. Ze ademt een geest van slavernij en neemt den schijn aan van vrijzinnigheid. Het is eene berooving onder de mom eener schenking. Ik wil haar niet. (Toejuiching ter linkerzijde).

Zoo zijt gij gewoon te handelen. Wanneer gij een keten smeedt, zegt gij: ziet daar een vrijheid! Wanneer gij den beul wenkt, roept gij: ziet daar vergiffenis! (Nieuwe toejuiching).

Voorwaar, ik verwar u niet met de Kerk, zoo min ik den doorn verwar met den eik. (Zeer goed!) Gij zijt de tafelschuimers, gij zijt de pest der Kerk. Men lacht.) Ignatius is de vijand van Jezus. (Levendige toejuiching der linkerzijde.) Gij zijt niet de geloovigen, maar de volgelingen eener godsdienst, die gij niet begrijpt; gij geeft, als ware het, tooneelvoorstellingen van heiligheid. Mengt de Kerk niet in uwe zaken, in uwe berekeningen, in uwe listen, in uwe eerzuchtige plannen. Noemt haar niet uwe moeder, om er uwe dienares van te maken. (Hevige opschudding.) Kwelt haar niet, onder voorwendsel van haar de staatkunde te willen leeren; vooral vereenzelvigt haar niet met u. Ziet toe, hoe gij haar verongelijkt!

Ziet hoe zij kwijnt, sinds zij u heeft. Gij doet zoo weinig om haar te doen beminnen, dat gij ten laatste haar zult doen haten! Voorwaar, ik zeg het u, zij kan u zeer goed missen. Laat haar in rust. Als gij er niet meer zijt, zal men tot haar komen. Laat haar, die eerbiedwaardige Kerk, in hare eenzaamheid, in hare zelfverloochening, in hare nederigheid. Dat alles maakt haar groot! Hare eenzaamheid zal de menigte lokken; hare zelfverloochening is hare magt; hare nederigheid is hare majesteit. (Levendige toejuiching.)

Gij spreekt van godsdienstig onderwijs! Weet gij, wat het waarachtig godsdienstig onderwijs is, dat, waarvoor men neêr-

knielt, dat, wat men niet moet storen? Het is de zuster der liefdadigheid aan het leger eens stervenden. Het is de broeder van La Merci, die een slaaf loskoopt. Het is Vincent de Paulo, die den vondeling opneemt. Het is de bisschop van Marseille te midden der pestzieken. Het is de aartsbisschop van Parijs, die, met een glimlach op de lippen zich naar die vreesselijke voorstad St. Antoine begeeft, zijn krusifiks opheft over den burgerkrijg, en er zich weinig over bekommert, dat hij den dood ontvangt, zoo hij slechts den vrede geeft. (Bravo!) Zietdaar het waarachtig, het wezenlijk godsdienstig onderwijs; werkdadig, en voor het volk geschikt, dat, gelukkig voor de godsdienst en voor de menschheid, meer Christenen vormt, dan gij er misvormt. (Langdurige toejuiching der linkerzijde.)

O, wij kennen u! Wij kennen de geestelijke partij. 't Is eene oude partij, die vele dienstjaren telt. (Men lacht.) Zij betrekt de wacht aan de deur der regtzinnigheid. (Men lacht.) Zij heeft tegen de waarheid die beide verwonderlijke wapens ontdekt: onwetendheid en dwaling. Zij verbiedt der wetenschap en het vernuft verder te gaan dan het getijboek, en die den geest wil opsluiten binnen de kloostermuren der leer. Alles wat het verstand heeft verrigt in Europa, heeft het verrigt in weerwil van haar. Hare geschiedenis is te boek gesteld in de geschiedenis van den voortgang der menschelijke beschaving, maar zij is geschreven op de keerzijde. (Beweging.) Zij kant zich aan tegen allen. (Men lacht.) Zij is het, die Prinelli met roeden deed geeselen, omdat hij zeide, dat de sterren niet zouden vallen. Zij is het, die Campanella zevenmalen ter pijnbank sleepte, omdat hij verzekerde, dat het getal werelden onbeperkt was en hij het geheim der schepping had gegist. Zij is het, die Harvey vervolgde, omdat hij bewees, dat het bloed omliep. In naam van Jozua, wierp zij Galilei in den kerker. In naam van Paulus legde zij Columbus kluisters aan. (Beweging.) Een natuurwet te ontdekken was eene goddeloosheid. Eene wereld op te sporen eene ketterij. (Zeer goed! Zeer goed)! Zij deed Pascal in den ban in naam der Godsdienst, Montaigne in naam der zedekunde, Molière in naam der godsdienst en zedekunde beide. (Zeer goed! Zeer goed)! O, ja, voorwaar, wie gij ook zijt, die u met den naam van Katholieke partij bestempelt, en die de geestelijke partij zijt, wij kennen u. Reeds sedert lang is het geweten der menschheid tegen u in opstand, en vraagt u: wat wilt gij? Reeds sedert lang tracht gij den menschelijken geest te muilbanden. (Goedkeuring der linkerzijde.)

En gij wilt meesters zijn over het onderwijs! En er is geen dichter, geen wijsgeer, geen schrijver, geen denker, dien gij aanneemt! En al, wat er geschreven, gevonden, gedroomd, gedacht, afgeleid is door de vernuften, den schat der beschaving, de eeuwenoude erflating der geslachten, het gemeenschappelijk erfdeel des verslands, gij verwerpt dat alles! Indien de hersenen der menschheid daar voor uwe oogen lagen, aan uwe willekeur overgegeven, opengeslagen als een boek, gij zoudt er doorhalingen in doen. (Ja! Ja)! Beken het! (Langdurige beweging.) Ten laatste, er is een boek, een boek dat van het begin tot het einde van zijne hoogere afkomst getuigt, een boek, dat voor het heelal is, wat de Koran is voor het Islamismus, wat de Vedas zijn voor den Indiaan, een boek, dat den geheelen schat van menschelijke wijsheid bevat, verhelderd door de gebeele goddelijke wijsheid, een boek, door

den eerbied der volken het Boek genoemd, de Bijbel! Welnu! Uwe censuur is tot zoo hoog opgeklommen! Ongehoorde zaak! De Pausen hebben den Bijbel verboden! Welke verwondering baart het den wijze, welke vrees boezemt het den eenvoudige in, den vinger van Rome geplaatst te zien op het boek van God. (Levendige goedkeuring der linkerzijde.)

Gij vordert vrijheid tot onderwijzen! Welaan, laat ons opregt zijn, laat ons elkander goed verstaan omtrent de vrijheid, die gij eischt: 't is de vrijheid om niet te onderwijzen. (Goedkeuring der linkerlevendige afkeuring der regterzijde.)

Ha! Gij eischt dat men u de volken overlevere om ze te onderrigten? Zeer goed! Laat ons uwe kweekelingen, laat ons uwe voortbrengselen zien. (Men lacht.) Wat hebt gij met Italië gedaan? Wat hebt gij van Spanje gemaakt? Sedert eeuwen hebt gij het lot van die beide groote natiën, beroemd onder de beroemde, in uwe handen gehad, onderworpen aan uwe willekeur, aan uwe schooltucht; wat hebt gij er van gemaakt? (Beweging.)

Ik zal het u zeggen. Door uw toedoen is Italië, welks naam geen redelijk mensch meer uitspreken kan zonder diepe, kinderlijke smart, Italië, die moeder der vernuften en natiën, die over het heelal de treffendste wonderen van poëzij en kunst verspreid heeft; Italië, dat aan het menschdom heeft leeren lezen, het Italië van heden kan niet lezen; (Levendige opschudding.) ja, Italië is van alle rijken van Europa dat, waar de minste inboorlingen lezen kunnen. (Afkeuring der regterzijde. Hevig geschreeuw.)

Het rijk begiftigde Spanje; Spanje, dat van Rome zijne eerste beschaving, van de Arabieren zijne tweede beschaving ontving, van de Voorzienigheid, en in weerwil van u, eene wereld; Amerika; Spanje is achteruitgegaan door uw toedoen, door uw juk van verstomping hetgeen een juk is van vernedering en vermindering. (Handgeklap van de linkerzijde.) Spanje heeft verloren het geheim om magtig te zijn, dat Rome het gaf; den geest voor de kunst, dien het van de Arabieren ontving, die wereld, die God zelf het schonk, en in plaats van alles, wat gij het deedt verliezen, gaaft gij het de inquisitie. (Beweging.)

De inquisitie, die sommigen uwer partij tegenwoordig trachten te herstellen, met eene schuchtere vrees, die ik in hen vereer. - (Lang gelach der linkerzijde. Afkeuring der regterzijde.) De inquisitie, die vijf millioen menschen den brandstapel deed beklimmen. (Ontkenning der regterzijde.) Lees de geschiedenis! De inquisitie, die de lijken deed opgraven, om ze als ketters te verbranden. (Dat is waar)! Getuigen het Urgel en Arnauld, graaf van Forcalquier! De inquisitie, die de kinderen van ketters, tot in het tweede geslacht, voor eerloos verklaarde en ongeschikt tot het vervullen van eenige openbare bedieningen, slechts diegenen uitzonderende, die, het zijn de eigen woorden der vonnissen, *hun' vader zouden hebben aangegeven*. - (Langdurige opschudding.) De inquisitie, die nog op dit oogenblik, in de Pauselijke bibliotheek, de geschriften van Galilei bewaart, gesloten met het zegel van den index. (Beweging.) Het is waar, om Spanje te troosten over het verlies, van hetgeen gij het ontroofdet, hebt ge het den bijnaam van het Katholieke gegeven. (Opschudding ter regterzijde.) Ha! herinnert gij het u? Gij hebt een' van deszelfs grootste mannen deze woorden van smartgevoel doen uiten, die u beschuldigen. ‘Ik wil liever dat het “het groote” heete,

dan “het Katholieke!”’ (Geschreeuw ter regterzijde. Langdurige stoornis, Vele leden roepen luide tot den redenaar.)

Zietdaar uwe meesterstukken. Den gloed, die Italie verwarmde, hebt gij uitgedoofd! De rots, waarop Spanje gevestigd was, hebt gij ondernrijnd. De een is in asch veranderd; de andere ligt in puin. Zietdaar wat gij van twee groote volken gemaakt hebt! Wat wilt gij met Frankrijk doen? (Langdurige opschudding.) Ziet, gij komt van Rome; ik wensch er u geluk mede. Gij zijt daar heerlijk geslaagd! (Gelach. Bravo's ter linkerzijde) Gij hebt het Romeinsche volk gemuilband; nu wilt gij het Frankrijk doen. Ik begrijp het; dat is nog grootscher, dat is verleidelijk. Maar, pas op, 't zal niet gemakkelijk gaan; 't is een nog krachtige levende leeuw. (Beweging.)

Op wien hebt gij het toch gemunt? Ik zal het u zeggen: op de menschelijke rede, Waarom? Omdat zij licht verspreidt. (Ja! ja! - Neen! neen!)

Zal ik u zeggen, wat u hindert? Het is die onmetelijke zee van licht, die Frankrijk sedert drie eeuwen ontwikkelt; een licht thans schitterender dan ooit; een licht, dat de Fransche natie tot een baken maakt, welks gloed afschijnt op al de volken der wereld. (Opschudding.) Welnu, dien gloed van Frankrijk, dat vrije licht, dat regtstreeksche licht, dat licht, 't welk niet van Rome komt, maar van God, dat is het, dat gij wilt uitblusschen! (Dat is waar!) Dat is het, dat wij willen behouden! (Ja! ja! - Bravo's van de linkerzijde.)

Ik verwerp uwe wet. Ik verwerp haar, omdat zij ons het lager onderwijs ontrooft; omdat zij het middelbaar onderwijs verlaagt; omdat zij de wetenschap van haar standpunt rukt; omdat zij mijn vaderland vernedert. (Opschudding.)

Ik verwerp haar, omdat ik tot hen behoor, wier hart als toegeknepen wordt telkens als Frankrijk op eenige wijze eene vermindering lijdt, 't zij eene vermindering van grondgebied, zoo als door de traktaten van 1815, of eene vermindering van grootheid, zooals door uwe wet!(Levendige toejuiching ter linkerzijde.)

Alvorens te eindigen, veroorlooft mij, Mijne heeren! van dit spreekgestoelte aan de geestelijke partij, aan de partij die ons overweldigt, (Hoort! hoort!) een ernstigen raad te geven. (Gemompel ter regterzijde.)

Bekwaamheid ontbreekt haar niet. Met behulp der omstandigheden is zij sterk. Zij verstaat de kunst een volk in een onzekeren beklagenswaardigen toestand te doen blijven, die niet de dood, maar die niet meer het leven is. (Dat is waar!) Zij noemt dat regeren. (Gelach.)

Het is eene regering door schijndood. (Men lacht.) Maar zij zij op hare hoede, zoo iets voegt aan Frankrijk niet. Het is een zeer gevaarlijk spel aan dat Frankrijk in de verte, slechts in de verte te laten zien dit droombeeld: de geestelijkheid oppermagtig, de vrijheid verraden, het verstand overwmnnen en gekluisterd, den predikstoel de pers vervangende, de boeken verscheurd, den nacht in den geest te voorschijn geroepen door de schaduw der simarre, en het vernuft afhankelijk van koorknechten. (Toejuiching van de linkerzijde.)

't Is waar, de geestelijke partij is kundig, maar zij is daarbij toch ook naïf. (Vrolijkheid.) Hoe! zij vreest het socialismus! Hoe! zij ziet den vloed wassen, gelijk zij zegt, en tegenover dien wassenden vloed legt zij, ik weet niet, welk een smallen dijk! Zij ziet den vloed wassen, en zij verbeeldt zich, dat de maatschappij gered zal zijn, omdat zij, om

haar te beschermen, maatschappelijke huichelarijen heeft verbonden met werkelijke, tastbare hinderpalen, en omdat zij een Jezuïet zal plaatsen, overal waar geen gensd'arme staat! (Gelach. - Toejuiching.) Hoe bespottelijk!

Ik herhaal het, zij zij op hare hoede; de 19de eeuw is haar ongunstig, zij zij niet halsstarrig, zij zie er van af te willen heerschen over dit groote tijdvak, rijk aan nieuwe indrukken; zoo niet, dan zal het haar slechts gelukken het te vertoornen; zij zal slechts onvoorzigtiglijk de vreesselijke zijde van onzen tijd doen zigtbaar worden, en verschrikkelijke gebeurtenissen doen plaats grijpen. Ja, ik herhaal het, met dat stelsel, dat de opvoeding aan de sacristie, en de regering aan den biechtstoel overlevert. - (Langdurige opschudding. Geroep: tot de orde! Verscheidene leden der regterzijde staan op. De voorzitter en de redenaar wisselen eenige woorden, die niet verstaan worden, Hevig tumult.) De redenaar gaat voort - met die leerstellingen, welke eene onverbiddelijke en noodlottige logica voortbrengt, in weerwil van den mensch zelven, en tot het kwade vervoert, met die leerstellingen, die afschuw inboezemen, wanneer men ze in de geschiedenis nagaat..... (Herhaald geroep: tot de orde!) Ja, met dat stelsel, met die leerstellingen en die geschiedenis, de partij der zedelijkheid wete het, zal zij overal, waar zij zich bevinde, omwentelingen verwekken, overal, om Torquemada's te ontvlieden, zal men hulp zoeken bij Robespierre's! (Beweging.) Ziedaar wat de partij, die zich Katholiek noemt, tot eene gevaarlijke partij maakt. En zij, die als ik, evenzeer de regeringloosheid vreezen, als het juk van het priesterdom, slaken allen dien noodkreet, terwijl het nog tijd is; men bedenke het wel. (Beweging ter regterzijde.)

Gij belet mij voort te gaan. Uw geschreeuw maakt mij onverstaanbaar. Ik spreek tot u, Mijne heeren! als eerlijk man, niet als oproermaker. (Hoort, hoort.) Vertrouwt gij mij soms niet?

Stemmen ter regterzijde: neen! neen!

De redenaar: Wat! Gij vertrouwt mij niet? Gij zegt dat?

Stemmen ter regterzijde: Ja! Ja!

(Onbeschrijfelijke opschudding. Een gedeelte der regterzijde staat op, en roept tot den redenaar, die bedaard op de tribune blijft.) Welnu, omtrent dit punt moeten wij ons verklaren. (De stilte herstelt zich.) het is in zeker opzigt een persoonlijk feit. Gij zult, hoop ik, naar eene verklaring luisteren, die gijzelven hebt uitgelokt. Ik ben u verdacht! en waarom? Ik ben u verdacht. Maar verleden jaar verdedigde ik de orde, gelijk ik heden de bedreigde vrijheid verdedig! Gelijk ik morgen de orde zou verdedigen, indien het gevaar van die zijde kwam. (Beweging.)

Ik ben u verdacht! Maar was ik u ook verdacht, toen ik mijn last als vertegenwoordiger van Parijs vervulde, en het bloedvergieten tegenging op de barricaden van Junij? (Bravo's ter linkerzijde. Nieuw gescheeuw ter regter. De opschudding begint op nieuw.)

De redenaar gaat voort. Hoe nu? Gij wilt zelfs de stem niet hooren, die vastberaden de vrijheid verdedigt! Zoo ik u verdacht ben, gij zijt het mij insgelijks, Tusschen ons zal het land rigten! (Zeer goed!) Een laatste woord, Mijne heeren! Ik behoor misschien tot hen, die het geluk gehad hebben aan de zaak der orde in moeijelijke, nog niet langgeleden lijden eenige geringe diensten te bewijzen. Die diensten heeft men mogelijk vergeten: ik zal ze u niet herinneren. Maar op dit oogenblik heb ik regt er mij op te beroepen. (Neen! Neen! - Ja! Ja!)

Welnu, steunende op dat verleden, verklaar ik overtuigd te zijn, dat Frankrijk rust noodig heeft, maar waakzame rust, dat is vooruitgang; de rust, die voortvloeit uit den geregelden, bedaarden, natuurlijken vooruitgang des volks; het is de rust, die heerscht in de gebeurtenissen en denkbeelden onder de volkomene ontwikkeling des nationalen verstands. Het is geheel het tegendeel van uwe wet. (Luide goedkeuring der linkerzijde.)

Ik behoor tot hen, die voor dit edele land vrijheid verlangen en geen onderdrukking, voortdurenden wasdom en geen achteruitgang, magt en geene slavernij, grootheid en geene vernietiging! (Bravo!) Hoe? Zulke wetten durft gij ons aanbieden? Gij regenten, gij wetgevers, gij wilt stilstaan! Gij wilt Frankrijk doen stilstaan! Gij wilt de gedachte doen versteenen, de goddelijke fakkel uitdooven, den geest stoffelijk maken! (Ja, Ja! - Neen! Neen!) Maar gij herkent dan den tijd niet, waarin gij leeft! maar gij zijt dan vreemdelingen in uwe eeuw? (Diepe ontroering.)

Hoe! in deze eeuw, in deze groote eeuw van nieuwigheden, gebeurtenissen, ontdekkingen, overwinningen, droomt gij van stilstand? (Zeer goed!) In deze eeuw van hoop, predikt gij wanhoop? (Bravo!) Hoe! als vermoeide werklieden, werpt gij eer, gedachte, verstand, vooruitgang, toekomst, alles van u, en zegt: ‘Het is genoeg; laat ons niet verdergaan!’ (Ontkenning ter regterzijde.) Maar ziet ge dan niet, dat alles gaat, komt, leeft, sterft, toeneemt, veranderd en vernieuwd wordt rondom u, boven u, onder u? (Beweging.)

Ha! gij wilt stilstaan, en ons doen stilstaan! Welnu! ik herhaal het met diepe droefheid, ik, die omkeering en verwoesting haat, ik waarschuw u, met den dood in het harte. (Gelach aan de regterzijde.) Gij wilt geen vooruitgang? Gij zult omwentelingen hebben! (Diepe ontroering.) Aan den mensch, zinneloos genoeg om te zeggen: de menschheid zal stilstaan, antwoordt God, door de aarde, die schudt! (Herhaalde toejuiching der linkerzijde. De spreker, de tribune verlatende, wordt omringd door eene menigte leden, die hem geluk wenschen. De vergadering gaat ontroerd uiteen.)

(*Vervolg in een later nommer.*)

Proeve van beantwoording der vraag: of het bestaande stelsel van rijks- en gemeente-belastingen wel zoo drukkend is, als door velen beweerd wordt.

(Briefsgewijze.)

Gij deeldet niet met mij in gevoelen, toen ik u onlangs wilde betoogen, dat de thans geheven wordende belastingen niet zoo drukkend waren, als men dit wel eens wil doen voorkomen; vooral wenschte ik dat gij met mij inzaagt, wat wij Nederlanders waren op het einde van het jaar 1813, en wat wij nu zijn, niettegenstaande wij een tijdvak van zesendertig jaren beleefd hebben, gekenmerkt door groote gebeurtenissen, die schatten gekost hebben om te voorzien in de behoeften, welke noodwendig daaruit ontstaan moesten, en waarvan de oorzaak noch aan 's lands regering noch aan provinciale- of gemeente-besturen kan geweten worden; denk daarom niet dat ik mij als verdediger van deze of gene autoriteit opwerp: hiervoor zijn

mijne krachten niet berekend; maar gij zult met mij moeten toestemmen, dat in deze dagen eene laakbare gewoonte bestaat, om alles wat van eenig openbaar gezag uitgaat te berispen, en dat onnadenkenden doorgaans liever het kwade dan het goede vernemen, zonder er op te letten dat in ons vaderland meerder zegen dan in het naburige Frankrijk en Duitschland genoten wordt.

Ik heb mij voorgenomen, om u over eenige der thans geheven wordende belastingen iets van mijne practische kennis mede te deelen, ik schrijf aan u niet als een' staathuishoudkundige, maar als aan een' vriend van wien ik overtuigd ben, dat hij het met de belangen van het algemeen wel meent, en die weet dat theorie met praktijk behoort gepaard te gaan; immers wanneer de mathematicus ‘een geleerd betoog over het hellend vlak maakt, komt de sjouwer, laat het vat er op zijn pas over loopen, en levert duizendwerf de uitkomsten die de geleerde beschreven heeft,’ is dit in verschillende omstandigheden in hetdagelijksch leven toe te passen, voorzeker ook met het maken en uitvoeren van belastingwetten.

De belasting op het gemaal is voorde klagers de voornaamste steen des aanstoots: het onontbeerlijkste, gezondste, smakelijkste en algemeenste voedsel voor de armen en rijken even hoog belast, dat is te drukkend! Men bedenkt daarbij niet dat beide van den Staat dezelfde bescherming genieten en behoeven, dat de rijke voor het genot van gemak en weelde aan directe en indirecte belastingen betaalt, waaraan de minvermogende weinig, en de arme niets bijdraagt; doch laat ik hier niet verder mijne eigene gedachten volgen, maar tot leiddraad nemen een ten verleden jare uitgekomen werkje van den arr. directeur Bouricius, getiteld: Gedachten over de accijnsen en directe-belastingen.

De Schrijver begint met de genoemde belasting en geeft eene berekening op, wat ten behoeve van het Rijk daaraan betaald wordt door een gezin bestaande uit drie volwassenen en drie kinderen, en levert de volgende uitkomst:

Dat gezin verbruikt 's weeks 12 *π* brood; dus 2 *π* per hoofd of 104 *π* per jaar, Schrijver stelt 50 *π* tarwe- en 54 *π* roggebrood.

Volgens de wet op het gemaal wordt 50 *π* tarwebrood verkregen uit circa 41 *π* tarwemeel en 54 *π* roggebrood uit circa 46 *π* roggemeel.

100 *π* tarwemeel bedraagt aan Rijksaccijns *f* 2

dus 41 *π* *f* 0,82		
23 Rijksopc.	- 0,19	
10 pCt. coll.		
zegel	- 0,10	
	____	*f* 1,11

46 *π* rogge ad		
60 Cts de 100 *π* *f* 0,27½		
23 Rijks-opc.	- 0,06½	
10 pCt. coll.		
zegel	- 0,03½	

	0,37½

per hoofd en per jaar bedraagt de Rijksaccijns alzoo	*f* 1,48½
dus voor 6 hoofden per jaar.	- 8.91
en per week.	- 0,17

Op bladz. 31 deelt de Schrijver mede dat het bedoelde huisgezin woont te Utrecht, en dat hetzelve nog aan andere Rijks-belaslingen in het jaar te betalen heeft voor verbruik van

52 *π* zout	*f* 4,64
52 *π* zeep	- 5,53
25 kan azijn	- 0,28
45 ton turf	- 6,33½
12 mud steenkolen	- 5,46½
100 *π* rundvleesch	- 3,03½
voor bier, suiker	- 0,80½
en bovenvermelde	- 8,91

aan Rijks-acc. te zamen		*f* 35,-
en aan gemeente-opcenten aldaar, als: voor het gemaal	*f* 8,01	
geslagt	- 2,10	
turf	- 4.72½	
steenkolen	- 2,14	
	____	- 16,97½
		____
		f 51,19½

Deze berekening bewijst dat een gezin dat te Utrecht zeer ingetogen leeft, alleen aan indirecte belastingen betalen moet *f* 1 per week, dáár waar de gemeente-opcenten nog hooger op het geniaal, brandstoffen enz. geheven worden, bedraagt de opbrengst nog meer, zelfs dan wanneer men de behoeften van vleesch, bier en suiker daarvan weglaat.

Hetzij de Schrijver zich den eerzamen poorter uit de vorige eeuw gedacht hebbe, of den citoyen in Fransch-republiekeinschen zin, doet niets ter zake, en ofschoon hij bladz. 8 zegt dat hij de bepaling van zoogenaamden burgerman gekozen heeft boven die van arbeidende klasse, komt het mij voor, dat het beter geweest ware om bij de juiste berekening der te betalen indirecte belasting, hij bepaald daarbij opgegeven had hoeveel inkomen dit gezin per week te verteren had. Wanneer werklieden bij fabriekanten, trafiekanten of werkbazen inde groote steden het geheele jaar dóór *f* 7 per week verdienen, rekent men die gewoonlijk onder de bevoorregten, en de opgegeven hoeveelheden voor behoeften, waarvan accijns verschuldigd is, zal wanneer hun gezin uit zes leden bestaat niet overdreven zijn, onder anderen 40 *π* ongebuild tarwebrood tegen 46 *π* roggebrood berekend, is geen overdaad, ieder militair ontvangt jaarlijks 182½ *π* brood (146 *π* tarwe en 36½ *π* rogge), ieder gevangene 237¼ *π* roggebrood, en de verpleegden in de gestichten van liefdadigheid naarmate de middelen dit toelaten, en waar die ontoereikend zijn om ongebuild tarwebrood uit te deelen, heeft dit somtijds, en waar het getal zielen groot is, alleen in roggebrood plaats, of wel beide soorten van brood, de hoeveelheid verdeeld.

Het grootste bezwaarden het drukkendste der belastingen ligt, volgens den Schrijver, in de heffing der hooge gemeente-opcenten op het gemaal. Onpartijdig wil ik u mijne gedachten hierover mededeelen. Reeds den 23sten December 1813, kort na het herstel van ons vaderland, werd door den Souvereinen Vorst besloten tot het heffen van een landsimpost op het gemaal ingevolge de ordonnantie van den 17 December 1805 het last tarwe tegen *f* 108 en de rogge *f* 45 - bij publicatie van 8 January 1807 werd de rogge verminderd met *f* 21,60; de accijns bleef dus *f* 23,40 per last.

Niettegenstaande deze hooge lands-belasting mogten ter voorziening in stedelijke en plaatselijke behoeften, de besturen bij wijze van additionele stuivers in evenredigheid van 's lands impositie heffen. (Het besluit deswegens was van dezelfde dagteekening).

Bij de Wet van 21 Augustus 1822 werd de belasting op de tarwe bepaald op *f* 1,40 per mud, en de roggeop 40 Cts, en bij de Wet van 29 Maart 1833 op *f* 2,- per 100 *π* tarwe en 60 Cts per 100 *π* rogge.

Die vermindering bij deze wetten op den accijns van het gemaal bepaald werkte weldadig, vooral in de landelijke provinciën en ook elders ten platten lande, alwaar de dagloonen voorde werklieden en arbeiders op verre na zoo hoog niet zijn als in de steden: geen wonder dat men bij de gemeente-besturen al spoedig er op

bedacht was om als een voornaam middel tot dekking van hunne uitgaven de toestemming te vragen tot het heffen van opcenten op het gemaal. Werd hierin toegestemd, dan had de invordering plaats op den voet en de wijze zooals bij de rijkswet bepaald was, het rijk en de gemeenten behoefden tot de rigtige opbrengst slechts één toezigt, daarbij was, hoe zamengesteld en uitgebreid de Wet op het gemaal ook was, deze zoodanig verbeterd dat de ontduiking minder kon plaats hebben dan voorheen, het was als had men van de practische ondervinding van een' bekenden molenaar gebruik gemaakt, en in die wet voorzieningen opgenomen, waartegen de smokkelaar zich niet kon vrijwaren.

Het spijt mij, u ronduit te moeten bekennen, dat, hoe eerlijk en naauwgezet onze landgenooten ook zijn om hunne overeenkomsten na te komen, zij er doorgaans geen gewetenszaak van maken om wanneer het de belastingen van het rijk of de gemeenten geldt hunne verpligtingen niet te erkennen, en geene middelen ontzien om de wetten te ontduiken.

Bij het gemaal gaat dit moeijelijker dan bij andere middelen, behalve dat de molenaar, zijne knechts, en de bakker het eens moeten zijn om te willen smokkelen, staat het aan de ambtenaren met het toezigt belast vrij, op of in hunne panden te komen, en daartegen te waken.

Bouricius zegt bladz. 11, dat de belasting op het gemaal zich aanbeveelt doordien hij dag aan dag bij kleine sommen betaald wordt, ook dit dient van toepassing bij de gemeente-besturen, en men zou, voor zooveel de steden betreft, er kunnen bij voegen, waaraan het garnizoen en vreemdelingen ongevoelig en tegelijk met den rijksaccijns betalen.

Op bladz. 9 wenschte hij dat van rijkswege restitutie verleend werd aan armbesturen die *geen* subsidie genieten; dit verklaar ik van een man die zegt, dat bij armen-administratie kent, niet te begrijpen, kent hij in de plaats zijner woning niet de fundatie van de vrouwe van Renswoude, dezelfde stichtingen die men te 's Hage en Delft vindt, weet hij niet dat in sommige plaatsen gestichten van liefdadigheid bestaan, als die van de Doopsgezinden, Waalsche en andere gemeenten, die uit eigene fondsen en goederen zoovele inkomsten genieten, dat zij in de behoeften van hunne verpleegden ruim voorzien kunnen, beter dan menig ijverig belasting-schuldige?

En kom ik terug op het gegeven voorbeeld van een huisvader die doorgaans *f* 7- per week verdient en drie kinderen heeft, zal die belastingschuldige over het drukkende der gemeente-opcenten behoeven te klagen, wanneer hij als het ware van hetzelfde bestuur waar hij die opbrengt weder terug ontvangt, wordt onder anderen uit de plaatselijke kassen niet voorzien in het school-onderwijs, voor hen die daaraan niet kunnen betalen, en berekent men voor 3 kinderen slechts 30 Cts. per week, ontvangt dan de bedoelde huisvader niet reeds *f* 15,60 in het jaar terug van hetgeen hij aan stads- of gemeente-bestuur opbrengt?

Bekomen alzoo de armbesturen voor hunne verpleegden en huiszittende armen restitutie van de betaalde gemeente-opcenten, en wordt de ijverige maar weinig loontrekkende werkman op eene andere wijs geholpen, dan kan die gemeenteautocratie of oliegarchie (zie bladz. 25), zooals de Schrijver zich uitheemsch uitlaat, niet zoo erg zijn: immers de ontvangsten hebben voor het grootste gedeelte plaats ingevolge de algeineene landswetten, geene uitgaven worden er gedaan voordat dezelve voorgedragen zijn aan en goed-

gekeurd door eene andere en erkende autoriteit.

Er waren misschien voor de gemeente-besturen belastingen uit te denken die in evenredigheid van het vermogen der ingezetenen konden omgeslagen worden; doch belastingen die algemeener gedragen en opgebragt worden zijn er niet, dan op gemaal en geslagt, terwijl het drukkende voor de minvermogenden wordt weggenomen, wanneer zij worden te gemoet gekomen, zooals ik dit bevorens betoogde, en ik vraag aan den heer Bouricius of bij eene algemeene wet huishoudelijke bepalingen te maken zijn, die zoo doelmatig uitgevoerd worden als dit thans door de gemeente-besturen plaats heeft? Zijn de opcenten hoog en drukkend die zij van de eerste levensbehoeften heffen; zij weten of door eigen ervaring, of door tusschenkomst der armbesturen die aan de minvermogende belastingschuldigen terug te geven, waardoor dus de onevenredigheid in de opbrengst hersteld wordt.

Het gezin door den Schrijver opgegeven, en door mij vergeleken met dat van iemand wiens wekelijksche verdienste *f* 7- beloopt, heeft behalve dat het *f* 1- per week behoeft voor accijnsen, nog met andere bezwaren te kampen, die ik u in het kort wil mededeelen, die ofschoon zij voor hetzelve niet regtstreeks met het vorderen van belastingen in verband staan, misschien eenmaal de aandacht zullen wekken bij 's lands regering, en door algemeene wetten worden geregeld of beperkt en waarvan eene onpartijdige toepassing voorzeker het best aan de gemeente-besturen kon worden opgedragen.

In sommige plaatsen zijn onder anderen voor de zoodanigen de huishuren te hoog, ik ken gezinnen zooals het bedoelde die in sommige steden van Noord- en Zuid-Holland *f* 1,50 per week voor hunne woning betalen, en waarvan de grondbelasting voor den eigenaar slechts op *f* 1- in de week als onzuivere huur berekend is.

Was de huurprijs van zoodanige woningen niet even als het brood onder eene zetting te brengen? Huisvesting en voedsel zijn gelijke behoeften.

Intusschen is het eene waarheid, dat de eigenaar van soortgelijke woningen met velerlei wanbetalingen en onaangenaamheden te kampen heeft, waarvan de ondervinding reeds meermalen blijken heeft opgeleverd, en dat hij om regt te verkrijgen voor eene schuld van twee of drie weekhuren, aan kosten van vervolging zoo bij den kantonregter, deurwaarder, als aan registratie en zegels soms meer dan *f* 30- betalen moet.

Kan de eerlijke maar karig loontrekkende huisvader, die niettegenstaande zijne te hooge huishuur hem velerlei ontberingen doet gevoelen, omdat hij die getrouw betaalt, en de weldenkende eigenaar die niet meer vordert dan de gestelde maatstaf, waarnaar hij zijne grondbelasting voldoen moet, niet op eene wettige wijze in hun belang geholpen worden?

Nog andere lasten drukken hetzelfde gezin, en die zich wekelijks herhalen, waaraan noch het algemeen noch het plaatselijk bestuur eenig deel heeft.

Ik bedoel de bijdragen door hetzelve aan zieken- en begrafenisfondsen verschuldigd, voor de man en vrouw wordt per week daaraan betaald 42 cents, kinderen beneden eenen bepaalden ouderdom zijn vrij, voegt men hierbij voor drie maandelijksche staten die à 10 cents ieder aan de leden rondgezonden worden, dan bedragen de uitgaven deswege *f* 22,24 in het jaar.

Geene belasting wordt zoo gemakkelijk ingevorderd als deze contributie, wanneer de deelnemer in gebreke blijft te voldoen, wordt hij als lid geroijeerd en mist voor zich en de zijnen alle aanspraak op de reeds ingebragte gelden. Deze directie verklaart zich alzoo preferente schuldeischer boven den huisbaas en ieder ander crediteur.

Niettegenstaande nemen deze inrigtingen dagelijks in uitgebreidheid toe, van 's Gravenhage alleen zijn er van de aldaar gevestigde mij drie bekend, waarvan er een 88,084, een ander 22,112, en de derde 9,040 leden telt.

In Amsterdam heeft men nog het groote Noord-Hollandsche, te Rotterdam het Nederlandsche begrafenisfonds, benevens nog zoovele aldaar gevestigde ziekensociëteiten, en ook elders bestaan reeds, of worden dergelijke ondernemingen nog dagelijks opgerigt.

De drie bekende inrigtingen in eene stad tellen alzoo te zamen 119,236 leden.

Het verwonderde mij toen ik in de Haarlemsche Courant van 29 Junij 1849 las, dat er bij het ministerie van Binnenlandsche Zaken van alle inrigtingen van dien aard slechts 175,062 deelnemers binnen dit Rijk bekend stonden, wanneer ik dit getal vergelijk met dat van de drie opgegeven sociëteiten, dan begrijp ik waarom er van rijkswege over de gebrekkige en onvolledige opgaven geklaagd wordt, en ik geloof dat het opgegeven en bekende getal aan het voornoemde ministerie kan verdubbeld worden, en bedenkt men daarbij, dat die leden zijn de hoofden van gezinnen, hoevele zielen tellen dan niet deze inrigtingen!

Voordat ik hiervan afstap wil ik u nog iets dienaangaande mededeelen, hetgeen mij uit de rekeningen en verantwoordingen als ook uit de reglementen van de drie door mij opgegeven ondernemingen bekend is.

De twee uitgebreidste fondsen loopen alleen over begrafeniskosten en hadden reeds vóór April 1849 deelneming gevonden van 110,196 leden; de jaarlijksche uitgaven aan begrafenis-kosten bedroegen in het jaar de 12/m dooreen geslagen	*f* 234,014,50
De grootste dezer inrigtingen neemt wekelijks 1 cent, de andere 1½ cent per week van ieder lid, dus in de 12/m voor de directie	*f* 60,178,56
	f 294,193,06
De eene directie geeft aan ieder lid om de 3/m eene gedrukte rekening-verantwoording a 5 cents, de andere om de 6/m (van ter zijde vernam ik dat die rekeningen niet algemeen aangenomen worden) dus het inkomen daarvan te berekenen op	*f* 16,000-

f 310,193,06

Geen lid echter zal zonder bewijs van deelneming toegetreden zijn, en hiervoor wordt door ieder betaald 30 cents, dus een kapitaaltje daarenboven van *f* 33,058,80.

Het derde fonds, waarin niet alleen in begrafeniskosten, maar ook in geneeskundige hulp voorzien wordt, is misschien in evenredigheid nog uitgebreider, hoewel hetzelve slechts 9,040 leden telt, dit fonds bepaalt zich slechts tot eene stad die ruim 60,000 zielen telt.

Voor geneeskundige hulp werd in 3/m 1847 betaald	*f* 9251,17½
en voor begrafeniskosten	- 2815 -
_____	
	f 12066,17½
_____	
bedraagt in 12/m	f 48264,70

Van ieder lid geniet de directie per week, 1½ Ct. dus 65 in 12/m	*f* 5876,-
de directie geeft om de 3/m aan ieder lid eene gedrukte lijst à 10 Cts, bedraagt over 12/m na aftrek van 25 pCt voorkwade posten	*f* 2712,-
	f 8588,-
	f 57,852,70

opbrengst in 12/m voor slechts ééne zieken-sociëteit in eene stad.

De directie ontvangt van ieder lid bij de deelneming 65 cents, dus reeds genoten *f* 5876.

Deze uitkomsten bewijzen al wederom dat kleine betalings-termijnen, hetzij die per dag of per week plaats hebben, zeer gemakkelijk opgebragt worden, en dat circa *f* 85,000 administratieloon per jaar, die door drie in eene stad gevestigde directiën genoten worden, geene verwerpelijke zaak is; niet te vergeefs hebben de directeuren onderling bepaald, dat die betrekking erfelijk is: die van de zieken-sociëteiten hebben het regt van aanstelling, schorsing en afzetting der genees- heelmeesters en apothekers. Een apotheker verhaalde mij dat hij met de leverancie der medicijnen voor eene zieken-sociëteit kon begunstigd worden, wanneer hij daarvoor aan zekere directie een kapitaaltje van *f* 3000 à *f* 4000 uitkeerde.

Begrepen de deelnemers toch maar, dat zij van hunne karige verdiensten in gezonde dagen niet alleen een spaarpenning weglegden om in geval van ziekte geholpen te worden, en om de geneeskunstoefenaars te betalen, maar nu nog zorgden, dat een kleeder- of schoenmaker die uithoofde van gebrek aan werk goedgevonden had zich aan het hoofd van een ziekenfonds te plaatsen, door hen onderhouden wordt.

Wanneer ik mij blijf bepalen bij de behoeften van het opgegeven gezin dat zes zielen telt, en dan in aanmerking neem hoe weinig er voor moet vallen, opdat de huismoeder niet genoodzaakt zij naar middelen uit te zien om buitengewone hulp te bekomen, dan behoef ik niet te vragen, waarom er zoovele duizende panden in de bank van leening gebragt worden en naderhand verkocht, omdat het ingebragte niet op zijn' tijd gelost is kunnen worden, dan kan men zoo gemakkelijk afleiden, hoe er in ons vaderland 473,109 huiszittende armen bestaan, die ondersteuning van de diaconiën of armbesturen bekomen.

Maar genoeg over dit een en ander, en mij dunkt ik hoor u zeggen: al deze bijzonderheden hebben geene betrekking op ons belastingstelsel. Oppervlakkig beschouwd is dit eene waarheid, doch gij zult mij moeten toestemmen, dat de betaling van belastingen de voldoening is van eene bewezene schuld, dat de schuldeischer dient bekend te zijn met zijnen schuldenaar en met den staat van zijnen boedel of zijn vermogen.

Die staat en dat vermogen is nu niet beter op te maken en te bewijzen, dan van hen die karig door de fortuin bedeeld zijn, en neem ik nu aan dat de geheele bevolking van ons vaderland ruim 3,050,000 zielen bedraagt, dat daaronder 473,109 huiszittende armen begrepen zijn, en dat van die bevolking ruim 1,000,000 zielen niets meer opbrengen dan uit de vroeger opgegeven berekening is gebleken hetzij

aan het Rijk, hetzij aan de gemeenten of aan beide te zamen, dan is voor circa de helft van de bevolking van ons Rijk be-

wezen, dat de heffing op de accijnsen zeer hoog is, maar ook dat diezelfde belastingschuldigen vrijwillig en uit onkunde te veel opbrengen aan particuliere inrigtingen in strijd met het algemeen belang.

Niet alle ingezetenen wier gezin zes zielen telt, en die *f* 7- per week verdienen, betalen wekelijks die te hooge contributie aan zoogenaamde zieken- en begrafenisfondsen, of 50 Cts te veel aan huishuur, maar *f* 7- verdienste is hoog genoeg gesteld, even goed had ik *f* 6-, *f* 5-, en *f* 4- kunnen nemen: velerlei uitkomsten bewijzen, dat het gestelde voorbeeld zonder slaafsche gehoudenheid aan statistiek, met de ondervinding in het dagelijksche leven overeenkomt, ik heb daarmede eenigzins het Gouvernement gevolgd doch ongezocht en ongedwongen; want om te oeconomiseren begint men daar ook met diegenen waarvan er de meesten zijn, die om in hunne behoeften te voorzien noch aan weelde noch overvloed denken kunnen, en van hun inkomen niets overhouden. Dit is welligt het gemakkelijkste, een ander beslisse of dat billijk en wenschelijk is.

Ik stelde mij voor om u door dit schrijven zooveel mogelijk te overtuigen, dat waar de belastingen drukkend waren, middelen bestonden of aangewend konden worden, om hulp aan te brengen. De bevoorregte standen en vermogenden toch behoeven daarover niet te klagen, en zij zijn het juist die het meest en vooral tegen de gemeente-lasten opkomen.

Gereedelijk neem ik met Bouricius aan, zooals hij op bladz. 5 zegt: ‘de burgerman vraagt niet of zijne centen naar den stedelijken of naar den rijksontvanger gaan,’ maar hij zal met mij ook instemmen dat voor dezen, zoowel als voor den vermogende daartoe de verpligting bestaat, dat in de behoeften van de gemeenten even goed als van het Rijk moet voorzien worden, dat wanneer men de belangen van twee administratiën vergelijkt, en de eene verdedigt, de andere daarom niet kan of mag veronachtzaamd worden.

Ieder onbevooroordeelde zal moeten bekennen, dat de rust en vrede, die in ons gezegend vaderland bestaat, bewerkt wordt door de ruime ondersteuning, die de arme geniet; niet alleen vloeit dit voort uit de bekende milddadigheid van onze natie, maar ook uit de ruime fondsen, welke uit de plaatselijke kassen worden aangewend, waardoor de verschillende armen-administratiën hunne subsidien genieten, en waaruit diakenen en armbezorgers, de kern uitmakende van de burgerij, beter dan menig ander bekend met het gedrag en den toestand der hulpbehoevenden, met onpartijdigheid en belangeloosheid de aan hunne zorg toevertrouwde armen ondersteunen, en wordt alzoo in ons vaderland in het lot van ruim 473,000 zielen voorzien, zijn dan de gemeente-administratiën om deze en zoovele plaatselijke inrigtingen niet te beschouwen als zoovele raderen in de spil, waarom onze staatsmachine zich wentelt en beweegt, en waar ter plaatse ook de eenstemmigheid om het lot van verarmde ingezetenen te lenigen tusschen gemeente- of armbesturen verbroken is, moet men in het belang van de lijdende menschheid wenschen, dat beschaving en verlichting bevorderlijk zij om de bestuurders van hartstogtelijke daden en bejegeningen terug te brengen, opdat hun arbeid gezegend blijve.

Niemand zal Bouricius tegenspreken wanneer hij bewijst, dat waar de belastingen of opcenten voor de gemeenten hoog geheven worden, deze met hetgeen voor het Rijk moet opgebragt worden niet te drukkend voor de ingezetenen zijn, en dat ieder middel dat men kan uit-

denken om dat bezwaar te verminderen dient aangewend te worden; doch verkeerd is het om, zooals genoemde Schrijver doet, de gemeente-besturen op eenen laakbaren toon te bedillen en te berispen, - zie bladz. 5 en 6 van zijn werkje, waar hij aan het publiek mededeelt: dat men om de invordering der Rijks-belastingen gemakkelijker te maken, de gemeente-opcenten van sommige voorwerpen moest opheffen om die door andere belastingen te vervangen, - ‘de gemeenten zouden dan gedwongen zijn om minder geld te verspillen.’, men moet gebruik maken van personele omslagen, van het belasten van brandhout, fourragiën, bouwmaterialen, zooals bij koninklijk besluit van 4 October 1816 is opgegeven, en dus volgens Schrijvers gevoelen zich voor algemeene en plaatselijke belangen nu nog schikken als ten tijde toen wij met Belgie vereenigd waren. Hij wil dus de gemeente-besturen in hunne administratie op eenen ongebaanden en onberekenden weg leiden. Naar welken maatstaf toch zullen de personele omslagen geheven worden, en waar die bestaan, zijn die daar voor verhooging vatbaar, zijn die ook dag aan dag betaalbaar, zullen daar ongevoelig alle militairen en vreemdelingen aan betalen, en zal men bij niet te vermijden onevenredige aanslagen nog niet harder schreeuwen over gemeenteautocratie enz. enz?

Ook het brandhout moet belast worden, Schrijver weet immers zeer wel dat dit reeds te gelijk met de turf en steenkolen in vele gemeenten het geval is.

De fourage is een goed voorwerp voor gemeentebelasting, zegt iemand, die zooals de Schrijver met de directe belastingen bekend is, hij mag zeker niet opgeven hoevele paarden van gemak en weelde, van voerlieden en huurkoetsiers die van November tot Mei niet gebruikt worden voor de personele belasting voor zes maanden worden afgeschreven, anders zou hij kunnen berekenen, daar toch die belasting voor de steden het meest productief behoort te wezen, hoe weinig die zoude opbrengen, bij voorkeur zal men die paarden des winters niet stallen in gemeenten waar de fourage belast is, of zal men uit beginsel opdat die belasting aan de begrooting beantwoorde, de paarden des zomers niet in het weiland zenden, maar op stal houden?

Onder de voorwerpen die geschikt zijn om er gemeente-belasting van te heffen behooren ook de materialen, in Amsterdam en Haarlem vindt dit reeds plaats, tot werkelijk bezwaar van menig werkbaas, het is daar en elders een aangenomen gebruik om reparatien op jaarrekening te laten doen voor zoover die niet bij aanneming gedaan worden; moet deze nu reeds de arbeidsloonen contant voor - schieten, en insgelijks eene stedelijke belasting betalen, dan wordt bij bekrompen middelen de ambachtsman nog meer gedrukt, en wordt die belasting op geene behoorlijke hoogte gesteld, dan zal zij ook niet aan het oogmerk beantwoorden.

Wanneer ik dit een en ander naga, dan kan ik mij niet begrijpen, hoe Bouricius, niettegenstaande hij op blz. 62 zegt: ‘dat hij de gemeente-raden niet wil aanranden en beleedigen,’ er onmiddellijk op laat volgen ‘dat men tot nu toe niet behoorlijk gelet heeft op de belangen der burgerij, dat ieder lid op zichzelf alle hoogachting kan verdienen, een braaf verstandig man kan zijn, en toch niets uitrigten ten nutte der maatschappij omdat hij in een geheimzinnig ligchaam opgeslurpt was enz. enz.’

Nu vraag ik of deze en dergelijke toon niet de achtbaarheid wegneemt van

eenen stand, die zooveel invloed moet uitoefenen in het belang der ingezetenen, - de eenige verdediging, die ik hierop kan vinden, is de dienstijver die den Schrijver bezielt, maar die, op deze wijze aan den dag gelegd, niet alleen verkeerd werkt op de publieke opinie, maar wat meer zegt op zijne onderhebbenden; het is toch de gewoonte dat bij de arrondissements-directiën surnumerairs geplaatst zijn, dat deze klerkjes gretig opslurpen (deze kiesche uitdrukking gebruikte de Schrijver) wat hunne chefs zeggen, dat deze pas ontloken jongelingen, veelal de naaste bloedverwanten van directeurs, inspecteurs, controleurs, of andere ambtenaren, in plaats van zich door hooger ouderwijste bekwamen, om hun vaderland nuttig te zijn, al spoedig op een of ander bureau geplaatst worden, en diegenen, welke met wetenschappelijke kennis zijn uitgerust, in voordeeliger betrekkingen ver vooruit zijn.

Het is onmogelijk dat de ministers alles kunnen overzien, maar dat zij dikwijls en meestal rapporten inwinnen van oude en geroutineerde ambtenaren, en wanneer dezen dezelfde geest bezielt, dien men in het meergenoemde werkje aantreft, dan zijn de bronnen, waaruit de hoofden der onderscheidene departementen putten, niet ruim voorzien.

Geenszins lag 't in mijn plan om met dit schrijven hetgeen Rijks-belangen en administratie betrof tegenover die van de gemeenten te stellen, en uitsluitend de gemeente-raden te verdedigen, maar ik mogt met Bouricius niet instemmen als hij op bladz. 63 zegt, ‘dat men bij de meeste stedelijke raden een klubje burgervaders vond, die sedert dertig en meer jaren leden eener zoogenaamde financiëele commissie waren geweest, die soms een rapport uitbragten door ondergeschikte personen opgesteld, om in het helderst licht begroet te worden, al kan een goed menschenverstand niets dan duisternis in het voorgestelde vinden,’ enz.

Deze gedachten over de gemeenteraden zijn overdreven, en mogt al eens in de groote steden in sociëteiten, op dinés of soirées al drinkende, etende of spelende eenig gemeente-belang verhandeld worden, geloof daarom niet dat alle leden zich daarbij aansluiten, en dat de denkbeelden van jonge leden, die aldus nieuw opgedischt worden, ingang zullen vinden, al stelden zij onder anderen voor, dat voor ieder kind, dat de stadsschool bezocht, 10 cents per week gevorderd werd, en al beweerden zij ook dat aldus van 2000 kinderen meer dan *f* 10000 jaarlijks in de stadskas komen zou, waaruit de schoollocalen en meesters konden onderhouden worden. Gelukkig zijn er dan nog van die oude burgervaders, die deze en dergelijke voor den ijverigen handwerksman bezwarende voorstellen wederspreken, en van wie ik zeker weet, dat al werden zij door de volkskeuze naar de nieuwe grondwet niet geroepen om deel te nemen in de raadsbesluiten voor de plaatselijke belangen, gaarne zullen zien dat nieuwe en jonge leden middelen weten te vinden om de armoede te gemoet te komen, zonder dat daarvoor opgebragt moet worden, en de plaatselijke schulden afgedaan zonder bezwaar voor de ingezetenen; doch thans hierover genoeg: het publiek late zich maar niet met schoonschijnende nieuwe voorstellen in, en de bedilzieke Schrijvers mogen lezers vinden voor hun verkeerd ten toon gesteld vernuft, de toestand van ons vaderland in het algemeen, en die van iedere gemeente in het bijzonder, kan en zal, bij geduld en beraden overleg beter worden,

wanneer wij rust en vrede blijven genieten.

Gaarne werp ik met u nog een blik op de geheven wordende directe belastingen.

De grondbelasting wordt het gereedelijkst opgebragt. Het Rijk heeft als het ware voor de rigtige betaling van zijn schuld eene ingeschreven schuldvordering op alle vaste panden. De moeite en zorg besteed om het kadaster in stand te brengen is aan ieder onbevooroordeelde bekend, de evenredigheid in de opbrengst is daarmede bevorderd, jammer dat de tienjarige herziening, welke volgens de wet dat werk moest ondergaan, achterwege blijft: daardoor worden diegenen, welke verzuimd hebben tegen eene hooge of verkeerde kadastrale schatting op te komen (hoe weinigen er ook zijn mogen) van hun regt verstoken, of diegenen, wier panden in waarde verminderd zijn, bezwaard, en ziet men uithoofde van de kosten en moeite er van gouvernementswege ook al tegen op, om eene geheele herziening te doen plaats hebben, dan konden op eene wettige wijze, zonder dat de schatkist daaronder leed, de veranderingen die in de gesteldheid van gebouwde en ongebouwde eigendommen waren voorgevallen, worden opgenomen, hetzij dat de bezwaarde eigenaren zich daarom aanmelden, of diegenen herzien werden, van wie het bekend was, dat het productieve van hunne panden was veranderd of verbeterd.

Even gereedelijk als deze belasting wordt opgebragt, is men er ook bij het Gouvernement op bedacht, om wanneer geldelijk bezwaar 's lands toestand drukt, van de eigenaren van vast goed, als het eerste en zekerste middel dat bij de hand is, bijstand te vorderen; bij de laatste voordragt van wet om een bestaand te kort van 9 à 10 millioenen te dekken stond op den voorgrond de verhooging der grondbelasting door eene heffing van 3 pCt meer van het belastbaar inkomen der eigendommen: men berekende toen niet dat de eigenaren reeds onder hunne gewone grondbelasting van dit deel hunner bezittingen 18 opcenten betaalden voor buitengewone behoeften van den Staat, en dat zij alzoo in een tijdvak van vijf en een half jaar acht millioenen voor bestaande en vroegere behoeften hadden opgebragt. (De grondbelasting bedraagt voor het geheele Rijk circa *f* 8,000,000 in het jaar.)

Was de voorgestelde heffing bezwarend voor de eigenaren van gebouwde eigendommen, nog meer zou het die van landerijen of ongebouwde eigendommen getroffen hebben, de ijverige en bekrompen landbouwer toch, die bij de bekende veeziekte zooveel verloren had, kan niet meer opbrengen, en al had hij het door hem gebruikte land in huur, dan heeft de landheer of eigenaar, die de grondbelasting verschuldigd is, bij wanbetaling moeten opbrengen van eene bezitting, waarvan hij weinig of niets getrokken had, en waarop, bij de kadastrale schatting der eigendommen, niet kon gelet worden.

(*Vervolg in een later nommer.*)

Het onderwijs in de handen van staat of kerk. Eene antinomie.

Suum cuique.

De groote strijdvraag, welke thans in het naburig Frankrijk de gemoederen in beweging zet, de strijdkracht der sprekers te wapen roept, de vergaderzaal binnen Parijs doet weêrgalmen van veelsoortig gedruisch, mag ons niet onverschillig zijn. - Welligt komt de dag, waarop Nederland meer dadelijk belang zal stelen in het groote vraagstuk, en de emancipatie van het onderwijs ook bij ons monden pen zal losmaken. Derhalve eenige opmerkingen den lezers van den Tijdspiegel aangeboden, eene stemme des Tijds, niet geheel aan doove ooren gepredikt.

't Is niet de eerste maal, dat Staat en Kerk zich het regt betwisten, om het onderwijs, bovenal het zoogenoemde *lagere* onderwijs, te besturen; want het onderwijs is immers eene volstrekt ongewapende, eene neutrale, onzijdige magt, eene Mennoniete (van den ouden tijd, wèl te verstaan), die geen wapens mag dragen, ze niet eens wil aanroeren, en dus eene zekere leiding en bescherming behoeft. Men kan het dus reeds dadelijk de twee strijdende partijen niet ten kwade duiden, dat elk voor zich naar de voogdijschap streeft, en in de eerwaardige verhouding van momber wenscht op te treden. Ieder gevoelt het onbeschrijfelijk gewigt, dat er aan het volksonderwijs is verbonden; - zijn de scholen niet gelijk aan de exercitieplaatsen, de drilvelden, waar het kleine menschelijk geslacht zich voorbereidt, om eens als het geslacht in massa, als de gepersonificeerde menschheid, in geordende gelederen op te treden? Sluimert niet in de school de toekomst? De geheele middernachts-duistere toekomst, met hare vredepalmen, oorlogsdonders, revolutiën, hervormingen, ontwikkelingen, met haren mogelijken teruggang? De school is de broeikas, waar al de teedere planten staan. Houd ze warm en wel bedekt: als de zomer komt, schieten de gewassen welig omhoog. Gij hebt gezorgd, - de hof zal bloeijen - over dat punt is men het, wonderbaarlijk, eens. Schoolopzieners, schoolmeesters, schoollokalen, schoolboeken, schoolzangen niet te vergeten, gelden bij een welopgevoed, verstandig gouvernement althans niet minder dan eenige nieuwe casernen, dan een compleet artilleriepark, dan eenige linien van defensie: koningen en koninginnen, prinsen en prinsessen achten het niet beneden zich, om het patronaat over die vreedzame onbloedige casernen voor zeer kleine menschen op zich te nemen, en meer dan ééne bewaarschool, de alleronderste sport der menschen-cultuur, draagt een vorstelijken eersten naamval aan het hoofd, die gelukkiglijk in den *tweeden* en *derden* overgaat, in den ouden genitivus, en vooral in den *dativus* - de gevende naamval (van *dare*, Latijnsch werkwoord, beteekent: geven en ondersteunen, niet met den *naam*, maar met het geld). Het groote belang van het onderwijs voor de maatschappij en de toekomst is alge-

meen aangenomen: hier bestaat de uitzondering, dat er ten dezen opzigte geene uitzondering is. Derhalve wenschen de twee groote magten de Staat, en de Kerk, dat groote belang te behartigen, daar doen ze wèl aan; zij wenschen haren bepaalden invloed te laten gelden, dat is zeer goed en verstandig; maar als zij, niet eenparig, maar afgescheiden, tegenover elkaâr, ja strijdende, zich van het onderwijs uitsluitend wenschen te bemagtigen, wordt het eene zuivere regts-quaestie, eene Germaansche *Lebensfrage*. Laat liet ons hooren op welke gronden Staat en Kerk hare regten op het onderwijs zouden kunnen laten gelden.

De staat.

Aan mij is het opgedragen om voor het heil, en wel bijzonder voor het *bestaan* der maatschappij te waken; ik ben de algemeene verbindende band, die den gekroonden burger, of leest ge hier liever: den monarch op den troon met elk zijner onderdanen verbind; orde, wet en bescherming van aller regten zijn mij toevertrouwd, mijn gebied duldt derhalve geene partijen, die het uitoefenen van die regten, het handhaven van die wetten kunnen of mogen verhinderen; ja, als Staat sta ik boven het hoofd van den Staat, en onderwerp hem aan mijne magt, opdat hij wederkeerig die magt eere en bescherme, als vertegenwoordigd in zijn persoon, altijd gereed om mij rekenschap en verantwoording te doen: alleen in zooverre kan de booze spreuk: *l'État c'est moi*, geduld worden, omdat voor mijn regtsgebied het heil, het bestaan van de onderdanen behoort: dus ben ik mede verpligt, om over de eerste vorming van den onderdaan, den toekomenden burger, niet allen het waakzame oog te houden, maar hier zonder vreemde inmenging gelijkelijk voor doel en middel te zorgen. Aan mij is de burger toevertrouwd, zoowel als stoffelijk, niet minder als zedelijk en godsdienstig wezen. Ik, de Staat, vertegenwoordig de hoogste zedelijkheid: derhalve moet de zorg voor de ontwikkeling van den toekomenden burger, dat is: het onderwijs, aan mij opgedragen, en mag en kan ik geene regten boven mij erkennen, want in dat geval beperkte ikzelf mijn regt, en hooger regt dan het mijne kan ik niet aannemen, zonder daardoor afstand te doen van mijne geheele bestemming; ondergeschikt aan eenige *andere* magt boven mij, verdwijnt de Staat, en wordt eene tweede magt, afhankelijk van eene andere of hoogere, dus geene magt meer, alleenlijk eene schijn-magt, eene pro-formâ-magt, eene magt bij procuratie. 't Ligt dus in het grondbegrip van den Staat, om ook het onderwijs der jeugd, on voorwaardelijk, als zijn eigendom te beschouwen, en slechts met eene vreemde magt, van welken aard ook, in zooverre tot schikkingen, of transactiën te komen, als dit aan mij den Staat, de eenige zelfstandige en gebiedende, zal blijken welbehagelijk of oirbaar te zijn. Ziedaar de eenvoudige argumentatie, naar het ons voorkomt, die gehouden kan worden ter eene zijde; maar nu, *audi et alteram partem*.

De kerk.

Aan mij is het opgedragen, om, zonder eenige hoogere regtbank te erkennen, voor de geestelijke, zedelijke, godsdienstige vorming van den redelijken, onsterfelijken mensch te waken. Buiten mij is er geen middel denkbaar of aanneembaar, om den mensch, in zijne hooge, geestelijke, zedelijke waarde, tot zijne bestem-

ming te brengen. - Ik ben daartoe geheel bij uitsluiting geroepen, geschikt, gelegitimeerd. De geheele openbaring Gods, zooals deze zich, met onverwrikbaar geweld, als in het hart der menschheid vestigde, heeft mij geordend en gewijd om het geestelijk, zedelijk beginsel, in den mensch, ook als kind, te ontwikkelen, te heiligen, en rein te bewaren, en voor een onsterfelijk leven vatbaar te maken: daartoe bezit ik alleen de middelen, ik, als vertegenwoordigende de onzigtbare Godheid, ik, als eerste en laatste opvoedster van het geslacht, ben door het Woord Gods, door den Geest Gods, door de geheele Openbaring Gods, verbonden en verpligt om de vorming en de ontwikkeling van den mensch tot mijn heiligsten pligt te maken. Ik erken derhalve hier geene magt boven mijne magt, geen regter boven mijne uitspraak, mijn regt is door den Hemel, door God zelf, gewaarborgd, ik mag en wil den mensch en zijn ontwikkeling aan geen andere magt of invloed nevens mij overlaten; want daardoor zoude ik dadelijk ophouden eene kerk Gods, eene instelling Gods te zijn. Het onderwijs beoogt de vorming en de ontwikkeling van den geheelen mensch, maar zonder geestelijke, zedelijke ontwikkeling is geen onderwijs denkbaar; ligchamelijke oefening, stel ik, met eenen mededoogenden glimlach ter zijde. Alleen alshet bepaalde godsdienstige beginsel het onderwijs bezielt en geheel in zich opneemt, kan er sprake zijn van onderwijs; die taak behoort mij, mij alleen; ik heb daartoe de eenige middelen - mijn gezag is onschendbaar, onbetwistbaar; elke andere, vreemde magt, verlamt de mijne, die geene beperking kent of duldt, en op die gronden eisch en beveel ik, dat de geheele ontwikkeling van den mensch en de menschheid aan mij onvoorwaardelijk zij toevertrouwd: in hoeverre ik met andere meer of min bevriende magten, die dezer wereld zijn, in eenige schikkingen, of transactiën kan en mag komen, hangt blootelijk van mijne willekeur af, van mijn Breve, waarvan ik alleen aan den Oppermagtigen God, en aan niemand anders rekenschap schuldig ben. Ziedaar de argumentatie der Kerk, tegenover den Staat. -

Maar wat nu??

Gij ziet dat beide, bij deze antinomie (gedenk aan vader Kant, zaliger gedachtenis) hunne regten weten voor te staan, en hier eene diplomatische *entente cordiale* zoo gemakkelijk niet is; want niet slechts dat Staat en Kerk beide grijpen naar de teugels om het onderwijs te besturen: zij grijpen beide over en weêr in elkanders gebied, en de eene meent gedurig dat hij door den andere wordt te kort gedaan. Daarom is hier het beeld van een echtpaar, met hun *eenig* kind, bijzonder gepast: de vader - wij zullen hem den Staat noemen - heeft zijne eigene theorie van opvoeding, eigent zich het lieve kind bij uitsluiting toe. 't Is aan hem, aan hem immers toevertrouwd? Hij zal er wel orde op stellen, en voor hart, en verstand, voor alles zorgen, mits de moeder zich maar niet *te* veel met den lieveling bemoeije. Maar de moeder (de Kerk) heeft, zoo als ze zegt, op het eenigekind, meer teedere, meer heilige, meer innige betrekking, en door hoogere regten: zij is aansprakelijk voor de eerste vorming, zij heeft het wicht onder het hart gedragen, zij moet het in de eerste plaats opkweeken, vormen: daardoor wordt de opvoeding van het eenige lieve kind, eene gedurige en zeer gevaarlijke transactie, een transitohandel van minnelijke of onminnelijke schikking tusschen vader en moeder; heden (vergeef ons deze ruwe taalvormen)

beden wordt het aangebeden kind, bij uitsluiting, ge-vaderd, morgen expresselijk ge-moederd, en eindelijk, om het werkte bekroonen, wordt het kind, zoo heen en weder getrokken, in den grond bedorven! Wij wagen het naauwelijks, waarde lezer! deze vergelijking op ons onderwerp over te brengen, welligt dat gij met uwen scherpen blik er meer juistheid of onjuistheid in ontdekt dan wij er in hebben willen vinden of leggen; genoeg, men is het, wat het punt van regt betreft, evenmin eens, wat aangaat het kind, als het onderwijs. Gij zult intusschen bemerkt hebben, dat de knoop der zaak, zoo als men gewoonlijk spreekt, niet ligt in de eigenlijke *regtsquaestie* of de heilsbevordering, maar in de vrees, die er zoowel, van de zijde van Staat als van Kerk bestaat, om door het emanciperen van het onderwijs, aan een der beide zijden te veel van het *eigen* grondgebied te *verliezen*, en deze opmerking houden wij voor uiterst gewigtig, zelfs zoo gewigtig, dat wij haar aan alle binnen- en buitenlandsche staatsmannen en geestelijken ter overdenkingen toetsing aanbevelen. Neen vrienden! voor de waarheid rondborstig uitgekomen: gij wilt het onderwijs niet alleen in uwe handen hebben, om den wille van het *onderwijs alléén*. 't Is geene zuivere, geheel zuivere belangstelling in het heil der kleine, en steeds grooter wordende menschen. Gij vreest, gij vreest voor elkaâr! Vader en moeder zien elkaâr met arglistige, booze oogen aan, nemen het kind bij de hand, en zeggen: hoor mij; en weder aan de andere zijde: neen, hoor naar mij; maar zegt gij: die ergerlijke waarheid, als ze waarheid is, doet hier nog niets af, wij willen ons eerst beter verstaan, wat betreft het regt van Staat en Kerk; later zullen we die bijzaken behandelen. Welnu, we zullen weder van het regt spreken.

Wat is hier regt? Elk het zijne, sprak de oude wereld, en niemand zal ontkennen, dat Staat en Kerk ook hun grondgebied en regtsgebied hebben; maar niemand zal tevens loochenen, dat juist het onderwijs tusschen Staat en Kerk gekneld ligt, zoo als Polen tusschen Rusland en Oostenrijk, en men meermalen eene verdeeling van het vrije land beproefd heeft, doch er niet bijzonder goed in is geslaagd. Wij zouden ons gemakkelijk uit deze intricate zaak kunnen redden, door te beweren, dat de Staat alleenlijk regt heeft op het *materieele*, het *stoffelijke*, het bloot *maatschappelijke*, en zich daarbij moet bepalen; terwijl de Kerk, tegenovergesteld, regt heeftop het *geestelijke, zedelijke*, op het inwendige, en elk der beide partijen dáár den eigen akker heeft te bewerken, zonder met des buurmans ploeg of egge op buurmans akker te gaan arbeiden; maar kunt gij dan den maatschappelijken burger van den kerkelijken, geestelijken mensch zoo juist en naauwkeurig scheiden, ze *in tweeën* deelen of splitsen, zooals men met opgeplakte poppen doet, zoo fijn en bepaald, dat elk, Staat en Kerk, slechts voor een halven mensch te zorgen hebben? Neen, wat God hier heeft te zamengevoegd, zal de mensch niet scheiden: daar nu de mensch eene eenheid, eene monas is, neemt ge hem als zoodanig *geheel*, ongedeeld, over; hier kunt ge niet met de koopmansrekening van *bruto*, en *tarra*, en *netto* volstaan, alsof de Staat den brutomensch ontvangt, en de Kerk u later den netto-mensch aflevert. Beide derhalve, Staat en Kerk, bemagtigen zich van den geheelen mensch; welke regterlijke aanspraak kunnen ze nu vertoonen, in betrekking tot zijn onderwijs, tot zijn vorming? De Staat eischt en verwacht

kloeke, welgezinde burgers; de Kerk zedelijke, godsdienstige stervelingen; zouden nu beider regten niet vereenigd kunnen en moeten worden? Ziet, alles was volmaakt in orde, de vrede gesloten, de strijd geëindigd, als de eischen der Kerk niet meermalen ten praejudice van den Staat waren geweest. Ware er die eenheid in de Kerk, welke in den Staat aanwezig is (wij denken hier aan een geordenden Staat, niet aan een brandenden volksvulkaan), dan ware die eenheid aanwezig, de onderlinge regten kwamen niet meer in botsing; hier echter komt de duistere, de schaduw-, de nachtzijde der Kerk, onbetwistbaar op den voorgrond; want, de Kerk verlangt het onderwijs niet voor de *algemeene, geheele, onverdeelde, ééne*, Kerk, zoo als de Staat zijne regten als eene *eenheid* laat gelden; zij komt, eilacy! met hare *verschillende* strijdende, scherp tegenover elkaâr staande partijen, te voorschijn, elk dezer partijen legt zijn adres, zijne petitie, of staten, zijne gemotiveerde regtsvordering over, en eischt, tamelijk consequent, het onderwijs, als eigendom terug - *vindicamus haereditatem!* - De kleine mensch, waarin de groote, als de appelboom in de pit '*in nuce*' verborgen ligt, vervalt als godsdienstig, zedelijk wezen, aan de Kerk. O! ja, maar aan *welke* kerk? dat wil zeggen: aan welke *afdeeling*, aan welke *partij*, aan welk schisma, aan welke oudere of meer jeugdige evolutie der openbaring Gods? Ziedaar nu voor het arme, weerlooze onderwijs, ook een onschuldig Lam Gods, de meest bedroevende, de meest beknellende positie: als neutrale, volstrekt onzijdige *persona juris* moet zij een pleitbezorger hebben, een ouderwetschen krachtigen *taelman*, om hier haar regt te verdedigen. Zij moet, dat is zeker, *ergens* geboren, *ergens* verzorgd, *ergens* onder tucht enopzigt, maar *waar*? als de Kerk zelve het met zichzelve oneens is, de verschillende partijen in de Kerk onderling twisten over de geldigheid der overgelegde regtsvordering? Laat ons het beeld weder opvatten. Het onderwijs - hier het eenige kind, - moet gekleed, opgetooid, en voor de wereld oirbaar gemaakt - de moeder, de kerk - roept een familieraad van tantes en nichten bijeen, om te beraadslagen; maar, men wordt de zaak volstrekt niet eens, men haspelt en tobt, de familieraad gaat zeer ontevreden en tierende en schimpende uiteen, men schreeuwt zoo hard, dat de vader, die buiten de deur gesloten was, eindelijk binnentreedt en genoodzaakt wordt om aan het rumoer met een oppermagtig: Veto! een einde te maken. - Zoude hier onze vergelijking, wat den vader, den Staat, betreft, zoo geheel onjuist zijn? Had hij, de geplaagde man, alleenlijk te doen met de *ééne*, zelfstandige, niet weifelende moeder - welligt ware de zaak eerder gevonden, maar nu de moeder in hare opvoedings-opiniën zelve verdeeld is, en tot geene bepaalde resultaten schijnt te kunnen komen, nu moet de huisvader, eindelijk, tusschen beide treden, en het pleit beslechten. - Wordt ons dit toegegeven, dan zijn tevens de oorspronkelijke regten van den Staat op het onderwijs bewezen en gewaarborgd, en de Kerk moet de vlag strijken, en wel wegens *eigene* schuld, wegens *eigene* duidelijke incompetentie, om het onderwijs zoo onpartijdig, zoo onbelemmerd, zoo gelijkmatig te ontwikkelen, als met volle regt kan geeischt worden. Helaas, helaas! bij het onderwijs wordt niet meer gevraagd of men het kind in de Godsdienst zal onderwijzen, maar, in WELKE Godsdienst,

of: verstaanbaar uitgedrukt, in welke der bestaande *fractien* der Godsdiensten - kan en mag de Staat zich hier onttrekken aan den onwillekeurig hem opgelegden post van arbiter, van bemiddelaar, van laatste en hoogste regter? Toch wenschen wij, waar het Staatsbestuur het onderwijs beschermt en beveiligt, de noodzakelijke perken niet te vergeten, die hier moeten gesteld blijven. Het is meermalen opgemerkt, en moet weder opgemerkt worden: met de leer en de leerstelling heeft de Staat niets te maken, dáár is hij incompetent, dáár is bij niet meer dan een toeziende voogd, doch waar de onderlinge, gewaarborgde regten der kerkelijke partijen door een dezer partijen bedreigd, geschonden, vernietigd worden, daar moet de plak opgeheven - daar komt het regtsgebied van den Staat onbetwistbaar op den voorgrond - daar moet stilte en rust geboden worden, al rept en roert zich het zevenhoofdig monster der godsdiensttwist met helsch geweld - of weet ge een' anderen weg? Toon hem ons dan aan! Een pauselijk Breve? Maar de Paus is zelf partij - of een wonder? Wonderen geschieden niet meer! Of een lotbus? Raden: kruis of munt, even of one ven, wie het winnen zal? Of het regt der oudste, der sterkste, dat is meestal: der *listigste* partij? Daarvoor bedankt het onderwijs zeer beleefdelijk, en wil, hoe ook heen en weder geslingerd, toch op deze wijze zijne aangeborene *vrijheid* niet prijs geven.

Vrijheid van onderwijs, ziedaar de leus, het wachtwoord van onze dagen, zonderling genoeg, èn Staat èn Kerk beide betuigen met de hand op het hart juist *die vrijheid* te willen handhaven, en met dat edel oogmerk, de onschuldige maagd onder hunne uitsluitende curatele te nemen, inderdaad vreemd, terwijl elk dezer beiden eene bepaalde suprematie wil uitoefenen, roepen ze om het hardst: vrijheid van onderwijs! en waar de Staat deze vrijheid beschermt, beweert de Kerk dat de vrijheid der pupil geschonden wordt; waar de Kerk die vrijheid eischt en voorstaat, treedt de Staat tusschen beiden, en beweert ook dat de regten van het onderwijs verkort worden: van waar dat ongeloofelijke verschijnsel? Alweder omdat hier vader en moeder zich onderling wantrouwen, en al te naijverig zijn op de gunst van het eenige kind, zij laten aan dat kind eene zekere vrijheid, maar de vader wil echter zijne geliefkoosde theorie doorzetten, de moeder wil hare principes volstrekt niet prijs geven aan de stijfhoofdigheid van den vader, en toch, zoo heet het, ons kind moet niet te veel gedwongen worden. Het is met de vrijheid van het onderwijs als met de vrijheid der gevangenen; zij mogen wel eens buiten de cellen wandelen, op de binnenplaatsen, ja, misschien, buiten de muren des kerkers, luchten leven scheppen; maar alleen onder stipte surveillance, en weder op het bepaalde uur in de cel. Zekerlijk, als de Staat zich hij het bloot maatschappelijke bepaalt, heeft hij over de elementen van het onderwijs, billijkerwijze, niets te zeggen. Hij kan schoolmeesters aanstellen, schoolopzieners als gepatenteerde serjant-geweldigers daarnevens plaatsen, en in het algemeen waken, dat er geene anti-maatschappelijke en anti-sociale leer onderwezen wordt; maar geheel den schoolmeester te spelen, daarvoor is hij niet berekend: als het toeval eens wilde, dat een Pestalozzi tot koning door het volk werd uitgeroepen, en de gewezen schoolmonarch, als volksmonarch, de oude liefhebberij voor het voormalige vak had behouden, zouden we welligt een zeer

eigenaardig volksonderwijs verkrijgen: nu gaat het voorshands onder het oppergezag van den Inspecteur en zijne subalternen zoo kwaad niet, en het kon zeker erger. Zooveel is zeker, dat als Staat of Kerk de oorspronkelijke vrijheid van het onderwijs willen besnoeijen, onder welke voorwendsels ook, hier wederregtelijk wordt gehandeld, als het daarentegen blijkt dat het onderwijs, bovenal in de laagste klassen, gevaarlijk wordt voor den Staat, stellige onheilen voorbereidt, die later door kanon en bajonet moeten afgeweerd worden (de force majeure, deze levensbeginsels der gistende staten van Europa), dan is het pligt om zoo iets bij tijds te verhoeden, als de heeren schoolleeraars, die boven op de ladder staan, en als Instituteurs den staf zwaaijen, en de heeren schoolmeesters, die geheel onderaan staan, de stevige boerenjeugd op het groote exercitie-veld des levens trachten te brengen, afschuwelijke demagogische leerstellingen in de opene hersens der miniatuurmenschen inmetselen, of communistische nevelbeelden aanbevelen, dan, moet vader en voogd, de Staat, *ne quid respublica detrimenti capiat*, zeer negatief te werk gaan, en hier wel degelijk de handen in het spel hebben: zelfs kan de vader zich hier, maar hij moet dan *zeer* scherp toezien, door moeder de Kerk laten voorlichten, haar vriendelijk advies inwinnen. In een omgekeerd geval, wordt de zaak geheelenal anders, als er in de Kerk verschil ontstaat, betreffende het onderwijs, en de respectieve partijen hare leerstellingen, ook *in, op* en *door* de school willen promulgeren, is het moeijelijk de arbitrage dadelijk te vinden. Wij kennen het bedroevende pro en contra in de Katholieke en Protestantsche wereld ten onzent: beide, de vóór- en na-Hervormden pleiten en strijden voor de vrijheid van het onderwijs, en, hoogst merkwaardig, ieder *pro parte suâ*, voor zijne partij, vrijheid, wel te verstaan, in zoo verre *mijne* kerkelijke beginselen niet gedeerd of bedreigd worden. 't Is alweder de moeder, die met tante en nicht het arme kind van alle zijden wil cultiveren; maar ieder wil er een mensch van maken, naar *zijn* hart, en op *zijn* hand. Men worde toch eens zooopregt, om hier den duidelijken voorrang, dien de Staat boven de Kerk heeft, te erkennen, en de duistere zijde van onzen tijd, van ons kerkelijk leven, niet langer met openeoogen te loochenen; als onder de Protestanten, de Hervormden, afzonderlijke *Christelijke scholen* stichten en dáár een zeker systeem van exclusie invoeren, eigenaardige steile Gereformeerde stellingen den kinderen inenten, en somtijds op zeer onheusche wijze met mond en geschrift, de regtzinnigheid en het Christelijke beginsel van *andere* scholen en onderwijzers in verdenking brengen, dan zult ge daar toch niet de *eigenlijke vrijheid*, die zoo hoog wordt opgevijzeld, aantreffen; want waar de bij uitnemendheid Christelijke onderwijzer, naar bepaalde instructie, eene bepaalde godsdienstige onderrigting moet mededeelen, is de vrijheid reeds verdwenen. Nu (zoo zegt men), daartoe zijn wij door de afwijking van leer en tucht gedwongen, wij konden niet langer verdragen dat er kettersche, onbijbelsche, ongereformeerde kinderen werden gezonden naar en van de school, dat broeinest van onregtzinnigheid, waar bij voorkeur de algemeene kleurlooze geest eener Maatschappij: tot Nut van 't Algemeen, door middel van verfoeijelijke leerboeken, zich in de kinderen verpersoonlijkte, daarom moeten wij, die de Kerk schoren en steunen, wij predikers, en mede-predikers, en quasi-predikers de han-

den eindelijk uitsteken en de kiel redden, voordat ze met man en muis verga; - voortreffelijk, mits gij ons, die in uwe scherp afgeronde kerkelijke leerstellingen eene Gereformeerde hierarchie in de geboorte erkennen, maar niet wilt overtuigen, dat *dit alles enkel* geschiedt om de vrijheid van het onderwijs te beschermen: aan zoo iets wordt minder gedacht, maar wel aan de opgewekte begeerte om de *eigene* partij, hoe zwak of sterk ook, reeds op de school te verkrijgen, reeds *dáár* meester te worden, en meester te blijven, en niet weggedrongen te worden door eene tegenovergestelde partij. Niemand zal dit bestuur der Kerk, of beter gezegd, eener Kerk, in het onderwijs on voorwaardelijk afkeuren, en als zulke bijzondere scholen ter goeder trouw worden gesticht en geordend, bewijzen ze ten minste iets voor de belangstelling in godsdienst en godsdienstige zaken; intusschen gelooven wij de drijvers en voorstanders van dergelijke afzonderlijke scholen niet dadelijk, als ze beweren, dat alles geschiedt *alleen* om den wille van de vrijheid van het onderwijs! Ook de vaders Jezuïeten, de zondebokken *per excellentiam* in deze en de voorgaande eeuw, die het bonter maakten als zijzelve gewenscht hebben, en nu en dan onhandig genoeg met eigene vuisten de eigene glazen inslaan, zullen u de vrijheid van het onderwijs zoo zonneklaar argumenteren, dat ge voor het eerst van uw leven aan hunne opregtheid niet zoudet twijfelen: toch weten wij zeer goed, en sommige broeders der orde met ons, *waarom* het te doen is, en als men hun de vrije handen laat, zullen ze weder op zulk eene wijze schoolmeesteren, dat wij het woord: vrijheid, niet meer kunnen, niet meer durven uitspreken of denken. Welnu! men geve ons dan toch een helder licht in deze Aegyptische duisternis! Men leere ons toch daar er nu, *de facto*, verschillende kerken, dat is: kerkgenootschappen bestaan, *welke* dezer boven andere het regt hebben om zich van het onderwijs meester te maken? Men vervaardige eens een algemeenen catechismus, die door *alle* kerkgenootschappen gelijkelijk wordt aangenomen, waaruit alle kinderen, zonder onderscheid, mogen leeren! Of men ontneme de Kerk alle toezigt en invloed op het onderwijs, en hange haar een slot voor den mond, en paternostere hare handen, - dàt wilt ge ook niet - ge moogt het niet; want zij moet waken, voor de godsdienstige en zedelijke vorming, en even zooals de spreuk geldt, *ne quid respublica detrimenti capiat*, evenzoo geldig is deze stelling, *ne quid, ecclesia detrimenti capiat*. Zooveel blijkt ons, dat de inwendige huishouding der Kerk in hare afdeelingen en fractiën hoogst ongunstig en moeijelijk is, en *zeer veel* te wenschen overlaat, terwijl de Staat, blootelijk zorgende voor het materieel en burgerlijk belarig, in eene zeer kalme en gewenschte positie tegenover het onderwijs kan blijven, en alleenlijk als bemiddelende magt optreedt.

Hiermede verlaten wij weder voor een poos dit gebied, 't geen ons tot belangrijke opmerkingen aanleiding gaf, en waarover nog menig woord ware te schrijven. Mogt het dezen of genen onzer medewerkers of lezers behagen, de hier geopperde denkbeelden nader en beter toe te lichten, dan zoude daardoor voldaan worden aan een der meest billijke eischen, welke de meer ernstige kolommen van dit Tijdschrift te regt mogen laten hooren.

Spiritus Asper en *Lenis*.

Letterkunde.

Losse bladen uit het dagboek van een dorpspredikant,

door G. Zwaagberg, Predikant te Zusteroord. Schiedam, H.A.M. Roelants.

Sedert onze Koetsveld zijne pastorij van Mastland in de wereld zond, en zooveel roems op zijn uitmuntend werk mogt inoogsten, en er zich een monument door stichtte, waar menig collega, wel verre van jaloersch te worden, en 't den rijk begaafden man te misgunnen, met belangstelling op staart en met ingenomenheid over spreekt; sedert was het te verwachten dat er onder andere titels overvloed van soortgelijke producten zou komen. 't Gaat er haast net meê als met schoolkinderen. Als de een verlof krijgt om te spreken, laat de ander zich ook hooren, en meent ieder al spoedig niet te moeten zwijgen.

't Ontbreekt nu niet meer aan producten, die getuigen kunnen dat de dorpsprediker in zijn studeerkamer niet stilzat, en toch ook wat anders deed dan Hermeneutiek en Apologetiek, en welke *tieken* er al meer zijn te beoefenen.

De Predikant G. Zwaagberg van Zusteroord begreep ook het publiek eens te vertellen, wat hem is bejegend en wat hij heeft gedacht en gedaan in zijn werkkring. Waarom Zijn Eerw. die losse bladen, als zij heeten, tot een boek verzamelde en 't licht deed zien, meldt hij ons in een brief aan den Eerw. Schrijver van de pastorij van Mastland, die 't werk, bij wijze van voorberigt, voorafgaat. Aldus drukt hij zich uit:

‘Ondertusschen als er iemand is, die gaarne erkennen zal, dat de stof, door U Eerw. behandeld, op verre na, nog niet uitgeput is, dan, geloof ik, zijt gij dit, die in uwe Schetsen getoond hebt, den grooten omvang van onzen werkkring zoo wèl te kennen en te begrijpen. Het bevreemdt UEerw. daarom zeker niet in het minste, dat menigeen, door uw voorbeeld opgewekt, handen aan het werk geslagen heeft, en dat ik dit thans ook doe, om van mijne ervaringen en opmerkingen op dat eindeloos uitgestrekte veld, door UEerw. behandeld, openlijke mededeeling te doen.’

'k Wil 't niet ontkennen, toen ik die zinsnede las, en daarbij 't vignet nog eens bekeek, waarop die elegante dorpsdomine, die met zijn punthoedje en herdersstaf in de hand een scherp contrast maakt tegenover die afzigtelijke portretten - vóór en op dat bed, mijn nieuwsgierigheid groot, heel groot ook werd, en 'k met de meeste belangstelling aan 't lezen ging.

Trouwens al spoedig bleek het dat de Schrijver van deze losse bladen geen Koetsveld was. Dat frissche waas, dat over de Mastlander schetsjes ligt, dat

kleurige en geurige, die diepe opvatting, die gemakkelijke tact om ongekunsteld weêr te geven wat gezien en gehoord was, ontbreken hier.

Na de lezing van Mastlands schetsen vallen deze elf stukken of losse bladen te zeer af, dan dat zij een diepen indruk zouden kunnen achterlaten. En dat niet om de onderwerpen die behandeld worden, maar de wijze waarop dit geschiedt.

't Is waar: *de dweepster of het krankbed* dat de rij opent, is een vreesselijk aandoenlijk verhaal. Maar hoe moeijelijk het ook valt, om bij soortgelijke wezens, als die dame, iets goeds te doen, althans veel nut te stichten, gelooven wij toch dat er iets, en meer gedaan kan worden, dan men wel eens vermoedt. Ik weet: depositie van den Evangeliedienaar tegenover de zoodanigen is moeijelijk, hoogst moeijelijk zelfs, maar met warmte, maar met den gloed der heilige liefde, gelijk die in Christus is, is zoo menig hart verteederd, en de ijskorst gesmolten en opgelost, waar 't in bevrozen scheen. 't Zij verre van mij den Schrijver dezer losse bladen op dat punt te beschuldigen, of eenigzins verdacht te houden van gebrek aan die liefde. Integendeel zijn heilige ijver voor de zaak des Heeren, die gedurig doorstraalt, zou dit logenstraffen. Maar, vergeve de mij onbekende ambtsbroeder die aanmerking: wat meer den Christus op den voorgrond, en wat minder van Salomo en Mozes gesproken, zou mijns bedunkens meer aan te raden zijn! 'k Heb eerbied en achting voor zulke mannen, maar de eengeborene des Vaders is mij meer waard. We zijn dienaars van Christus, en dus op *Hem* gewezen, van *Hem* gesproken, *Zijn* woorden en *Zijn* voorbeeld aangehaald - en 't Christelijk geloof en leven zullen er bij winnen, ook dáár, waar men andersgezegd kan worden rotsen te ploegen.

Ik spreek bij eigen onderving, en hoop den mij geheel onbekenden collega niet te beleedigen, terwijl 't mij in 't minst niet te doen is, om pastorale lessen te geven, daar ik maar al te zeer overtuigd ben, hoezeer ik ze nog behoef.

Nommer twee: de *afgelegene veldhut*, waaraan 't vignet ontleend is, is een treffend en sprekend bewijs wat Christelijke liefde en getrouwe ambtsvervulling ook op de meest verwaarloosde volksklassen vermag, en staat hier juist op zijn plaats.

En toch houde de Schrijver ons eene aanmerking ten goede.

Kwam het hier in dit werk niet meermalen voor, we zouden er minder aan gehecht en we zouden gedacht hebben: geen regel zonder uitzondering.

't Is namelijk dat pertinent ondervragen en dat biecht afnemen, dat wel eens wat al te onbeleefd wordt, ja! kwaad bloed kan zetten. 't Kan wezen dat het zijn goede zijde heeft, maar, maar! - tegen een *mogelijk iets*, staat toch ook over een *hoogst onzeker* iets. Waartoe dat vragen? Waartoe dat dringen en aanhouden om de zielsgeheimen van anderen te weten? Waarlijk de Christus ging zóó niet voor!

't Zij zoo, dat Hij 't niet noodig had te doen, omdat Hij wist wat in den mensch was, maar! wie in een dorpsgemeente een wijle tijds verkeerd heeft, leert zijn schapen al spoedig kennen. En moge het al wezen, dat men niet altijd achter alles komt, de menschkundige herder behoeft geen inquisiteur te worden, eer hij raden en troosten, teregtwijzen en de heilbron der genade Gods ontsluiten kan.

De schraper en de brandbrief. - Wat zullen we zeggen? - een van die gevallen, die men, al zijn ze niet overal even éclatant, zelfs in de kleinste landgemeenten aantreft. Waar vindt men geen

magtigen der aarde, rijke Nabobs, die hun paleizen hebben gesticht ten koste van 's naasten bezittingen? Hoe menigeen die uit Christelijke liefde vijfenzeventig leende, om honderd terug te ontvangen?

Nommer vier: *het traktement*. Een tafereel over 't algemeen zeer waar en natuurlijk geschilderd, soms wat al te scherp en bar. Helaas! arme dominé, die van uw traktementje, soms allerbitterst en sober leven moet! Doch, claudatur parenthesis.

De arme weduwe of *de misleiding* is een schurkenstreek op een kleine schaal.

De liefdebeurt. Ja, wie deelde niet in 't lot van onzen Schrijver! Gelukkig echter hij, die 't onaangename en hartverscheurende lot niet ondergaat, waar hier van gesproken wordt, en van honderden hoorders, slechts elf communicanten voor 't Heilig Avondmaal overhoudt, of zeggen moet, gelijk ge op bladz. 135 leest. ‘Menige boerentafel heeft een beter voorkomen, dan hier de Nachtmaalstafel had.’

‘Twee geheel onoogelijke tinnen bekertjes, gedeukt en met omgekromde randen, moesten tot kelken dienen.’ enz.

Ongelukkige gemeenten waar zoo'n geest heerscht!

Daar in trouwe moet Christus de Heer al heel weinig waarde hebben in de schatting der menigte.

Maar arme, beklagenswaardige medebroeder meteen, die in zoo'n onverschillige gemeente werkzaam moet zijn. Dáár in trouwe! is 't om den moed te verliezen.

De Schrijver verlangt dat de Synode zich daarmeê bemoeijen en scherp onderzoeken zon of ook op dàt punt alles in orde is.

Maar eilieve! staat de gelegenheid dan niet open bij de kerkvisitatie om te klagen? En buitendien al dat *lasten* en *bevelen* en *besluiten*, 'k ben er een aartsvijand van. Geen heerschappij in de Kerk. Geen pauselijk gezag! Neen medebroeders! dáár in zulke gemeenten is 't zwaar, is 't moeijelijk, vaak ondankbaar arbeiden, maar juist dáár moet gearbeid worden. En dat niet door een besluit van de Synode, neen! maar met verstand, met bedaardheid, langs den weg van overtuiging en liefde.

Maar buitendien. - Niet elke gemeente bezit middelen, in één woord is rijk genoeg, om zich van het noodige te voorzien. Er kan zooveel zitten, waardoor 't geen minachting en wat niet al genoemd wordt, of der gemeente ten laste wordt gelegd, ontstaat! Vrage men toch geene wetten meer, en dringe men toch niet meer aan op nieuwe besluiten! 't Is er haast meê als met Augia's stal, wie weet er doorkomen in? Werk zelve collega!

Heel hoog loopen wij met dit stuk niet weg. 't Is hier en daar tamelijk plat.

De verbodene betrekking. Ook hier geldt wat reeds vroeger is aangemerkt, 'k houd niet van dat biecht-afnemen. 't Verhaal zelve is belangrijk.

De barbier is niet onaardig.

Het tweede huwelijk of het juist gekozen geneesmiddel is niet het minste.

De twee weezen is zeer lief.

't Geheel wordt besloten met een stuk:

Het pauperisme. De inleiding is luimig; jammer maar dat het lijdt aan stuitende platheden. Uitdrukkingen toch als deze, hooren hier niet thuis:

‘Maar hoe dit ook zij, de algemeene beweging, ten gevolge waarvan zoo vele kroonen in de voddenmand beland, of handels-artikelen van den schagcherjood geworden zijn,’ vallen zeker niet in den smaak van 't beschaafd publiek. Zoo iets laat zich zeggen, maar, schrijven? ... neen collega! dat niet! Plat en populair zijn geen synonyma!

Wat de Schrijver overigens zegt van

't pauperisme is waar, men moest het *voorkomen*. Men geeft den armen, den bedelaar, maar men moest zorg dragen, dat hij zoo ver niet kwame. Beveilig tegen armoede, bied den zinkende de hand! Dat is roeping, dat is pligt, dat is de ware Christelijke liefde. Er moet, er behoeft geen bedelaarsstand te zijn.

Tot staving zijner stelling beroept zich de Schrijver op de Noord-Brabandsche Protestantsche Maatschappij van Welstand.

't Spreekt van zelve dat er hier en daar een goede wenk voorkomt, maar 't onderwerp is te gewigtig en te veel omvattend om 't zoo maar ter loops en met een paar vlugtige pennestreken af te doen. 't Ware te wenschen, dat men op dàt punt toch eens regt attent werd niet alleen, maar toch eens maatregelen nam om, wat op papier zoo dikwijls bepraat is, te bewerkstelligen, eensdeels om 't pauperisme te stuiten en anderdeels om het voor altijd voor te komen!

Ons oordeel over 't werk van den zich noemenden dominé Zwaagberg is ongunstig. 't Geheel heeft ons niet voldaan. 't Is waar er komt hier en daar iets goeds in 't werk voor, maar, gelijk we reeds in den beginne aanmerkten, met den Mastlander kan 't niet vergeleken worden. Zelfs die gezellige, die onderhoudende, die boeijende verteltrant, wordt hier gemist. Ik kom er gul vooruit: het werk heeft mij onbevredigd gelaten, en Zwaagberg heeft mij teleurgesteld. Ik had gehoopt den pastor loei te zien en te leeren kennen van eene andere zijde dan hij zich hier voordoek Ik had zoo graag in de diepte zijns gemoeds gelezen.... en dan wat meer gloed en wat meer doortrokken van den geest desgenen in wien wij *den goeden Herder* aanschouwen. De onderwerpen zijn interessant genoeg; maar de bewerking der stoffen laat onbedenkelijk veel te wenschen overig.

Nog een reiziger in Zwitserland.

Schetsen en verhalen uit Zwitserland, door J. Kneppelhout. Haarlem. Erven Bohn, 1850.

> Maar ik zou wel dwaas zijn, als ik voortschreef.
> (Bravo!)
> Voorrede blz, XII.

Reizende Urian's ontbreken niet, ook binnen de palen van ons waard vaderland, en menigeen, vervuld van alles wat hij ziet, gevoelt eene morele en litteraire verpligting om bij de tijd- en landgenooten te biechten, en tevens een journaaltje in de wereld te zenden, even alsof men het den braven vent, die zoo even weêr te huis is gekomen, niet op zijn woord, zonder zijne pen en zonder zijnen uitgever wil gelooven, dat hij veel en goed gezien heeft, zeer voornaam heeft gereisd, en wel behouden te huis kwam. Als de respectieve heeren reizigers daarenboven onder de geestige, vernuftige touristen behooren, of zichzelve dáár zoo gaarne zagen geplaatst, dan wordt het journaal, als de opflikkering van een bel esprit, immers nog meer waard, en het ga hoe het ga, men moet, ja, men moet het lezen, voortreffelijk, of ten minste heel aardig, of toch ten minste heel lief vinden. De heer Kneppelhout behoort, 't is boven allen twijfel verheven, tot de geestige en aardige reizigers, die er diep van over-

tuigd zijn, dat hunne verschillende reisavonturen, hoe magtig onbeduidend ook, door den tooverstaf der reizende en schrijvende genie voor de onsterfelijkheid, op het papier, moeten bewaard blijven, en de nationale letterkunde door gemis van *dergelijke* verhalen een onherstelbaar verlies zoude lijden. Deze zienswijze straalt zoo duidelijk in de *voorrede* door, waarmede de Zwitsersche reiziger zijne schetsen heeft ingeleid, dat wij tot heil onzer vaderlandsche letterkunde genoodzaakt zijn bij den merkwaardigen inhoud der voorrede eenige oogenblikken te vertoeven; want een dergelijk gedenkstuk van *nederigheid* en *letterkundige autoriteit* mag niet spoorloos verdwijnen in den stroom des tijds, daarvoor moet de Tijdspiegel zorgen. - Wij moeten vooraf aanteekenen dat deze voorrede zoo eenig en onvergelijkelijk geestig is uitgevallen, dat wij al de schetsen en verhalen die er op volgen er wel voor zouden willen missen; want moesten Nederlandsche letterkundigen niet weten, *waar* en *hoe* de heer Kneppelhout gereisd heeft? Wie stelt daar geen zeer geweldig belang in? De tourist deelt ons de *interessante* opmerking mede, dat, als 'de letterkundige zich koestert in de Julij-zon' - de brieven om bijdragen aan de Wel Ed. Geboren heeren worden geschreven voor de jaarboekjes, van welke soort van brieven ons eene kopie wordt medegedeeld; dit vindt de heer Kneppelhout gelijk aan eene bedelpartij - hij is er zeer gebelgd over. Daarom zouden wij in gemoede de heeren redacteurs en uitgevers ten *sterkste* aanraden, dat zij voortaan geene *bedelbrieven* ineer aan den heer Kneppelhout (geplaagd letterkundige) zonden, en zijne ergernis en toorn niet opwekten: daardoor ware de zaak gevonden, en de heer Kneppelhout, zooals men zegt, in zijn geheel gebleven.

Maar wij moeten de zaak zoo hoog niet opnemen; want, verklaart de heer Kneppelhout even naïf als aandoenlijk: 'Ook de ondergeteekende (de letterkundige, zich koesterende in de Julijzon), is vele malen bezweken, noem het zwakheid of vriendelijkheid, voor den aandrang der bede.' bladz. VII. O ware de Schrijver toch wat sterker van geest en meer zelfstandig geweest, hij zoude zich over de indringende bedelpartij der arme redacteurs, die in een kring nedergeknield om den geestigen Schrijver liggen te smeeken, en de handen opheffen, niet zoo behoeven te ergeren. - Had hij met fieren moed die bedelende aanvragers, die bedelaars met de hand afgewezen, en ze verstrooid heinde en ver!! maar hij is *wel* bezweken; hij was toch te goed, te edel, te menschelijk, te ontroerd om aan die smeekbede geen gehoor te geven, en nu, nu valt hij over de onschuldige jaarboekjes heen, en zet ze aan de kaak? hoewel hijzelf als een der schitterende sterren dáár altijd opgaat; want (lezen wij) om de getuigenis te bewijzen der zwakke vriendelijkheid en vriendelijke zwakheid: 'Getuige het boekdeeltje, dat zich, nederig en bescheiden, het Hollandsch publiek aanbeveelt.' Ja wel nederig en bescheiden; want als we uit de talrijke reisbeschrijvingen van het heerlijke Alpenland eene keurlezing moesten maken, de tafereelen van den heer Kneppelhout zouden dan, vooral naar zijne eigene meening, wel bovenaan moeten blijven. Hoe levendig de tourist daarvan overtuigd was, blijkt daaruit, dat hij ons hier voor *tweede maal, twee* allergeestigste reisverhalen, die reeds hun debut in de bedelboekjes, zooals de Aurora is, maakten, aanbiedt, wel overtuigd, gelijk hij zeer naïf zegt: 'dat een jaarboekje bovendien van voorbijgaanden aard is, en het werk daarin spoedig half, misschien geheel ver-

gelen, bladz. VII.' Juist! opdat het werk van den Heer Kneppelhout *niet* mogt vergeten worden, begreep hij te regt, in het belang der nationale letterkunde, om die twee kunstjuweelen nog eens aan de *dreigende* vergetelheid te ontrukken. Hoe nederig en bescheiden, en welk eenen dank verdient de Schrijver, dat hij *zooveel* over zichzelven heeft kunnen verkrijgen, om de twee verhalen tweemaal aan het dankbare Nederlandsche publiek uit loutere menschlievendheid aan te bieden. Zulk eene handelwijze van iemand, die door redacteurs en uitgevers zoo onmenschelijk geplaagd is geworden, vervult ons met eene stille bewondering. - Wij meenen dat over de frappante reisavonturen van den heer baron von Hagen van Tolhoeve, in dit Tijdschrift (Zie aflevering Januarij blz. 36) reeds een oordeel is uitgesproken. Welligt zoude de lezer ons hier van partijdigheid kunnen beschuldigen, daarom nemen wij de vrijheid, tot staving van *dat* oordeel, dat zeer bepaald afkeurend was, hier te laten volgen, het competent vonnis uit de *Gids* afl. *Februarij* bladz. 218, onderteekend H. Riehm, luidende als hier volgt:

'Hier echter wachtte ons eene teleurstelling (te weten bij het Baronnen- en studentenverhaal, herdrukt in de Schetsen). Wij kwamen al spoedig tot het onaangename bewustzijn, dat we de rekening van ons kunstgenot buiten den waard gemaakt hadden.... de vinding, de intrigue, de ontknooping ons zoo weinig bevredigden, dat we het daaraan toeschrijven, als we de schoonheden van menig detail, (?) de pikante schildering (?) van sommige toestanden geen regt lieten wedervaren, maar genoegzaam over 't hoofd gezien hebben. Mogten we, in het jaar 1851, eene bijdrage te vermelden hebben, die ons deze doet *vergeten!*' Aldus de Gids, maar aldus *niet* de heer Kneppelhout, die zijne onletterkundige misgeboorte in het reisjournaal heeft opgenomen, en begreep dat men den naren Baron met zijne flaauwe dochters en de laffe studenten die voorwaar! geene Nederlandsche academie eer aandoen, nog eens moest ontmoeten - om ze allen voor altijd naar de maan te wenschen! - Die nederige en bescheiden voorrede heeft intusschen nog eene sentimentele zijde. De letterkundige 'die zich in de Julijzon koestert' beschrijft het herfstbuitenleven, het verhuizen, de verwelkte bloemen, het terugkeeren naar de stad waar de letterkundige (de heer Kneppelhout) genoodzaakt wordt uit belangstelling in de kwijnende nationale letterkunde zijne reisavonturen te boek te stellen. - De tourist hoopt maarniet (Zie bladz. X) 'dat gij, de lezer, de *Nouvelles Genévoises* van Topffer kent,' en als wij ze nu eens kenden - dan - dan is het groote en waarachtige waarheid, zoo waar als iets waar *kan* zijn: 'dat zijn werk bij dat van den zoo gemoedelijken en fijnen humourist zeer zoude afsteken.' Juist gezien, voortreffelijk gezegd! die diligence- of table-d'hôte-aardigheden, die herberg- en wagenkout, welken men hier vindt is van een ander allooi dan Topffer's greep in het leven. Elk het zijne - mits men ons maar niet dwinge, om *dergelijke* reisbeschrijvingen, wegens de gezochte aardigheden, en de niet pikante, bijzonderheden te admireren, dan zijn ons tien bladzijden van van Senden's *Alpenrozen* meer waard, al werden ze ook niet expresselijk *tweemalen* voor het publiek afgedrukt! Weet ge echter hoe het komt dat de heer Kneppelhout zoo 'nederig en bescheiden' is geworden, om ons op

zijne lettervrucht nog eens te willen vergasten? Het raadsel zal u opgelost worden bladz. XI: ‘Ongelukkig spruit hetgene ik voor laakbaar houd in wat het toegeeflijke publiek van mijne hand ontving, hoofdzakelijk voort uit de eigenaardige organisatie en ontwikkeling, waaraan ieders vernuft onderworpen is.’ - Zekerlijk, blijkens deze Schetsen is de organisatie van het vernuft des Schrijvers zeer eigenaardig, en hij kan het dus niet helpen, dat zijne letterkundige proeve zoozeer is gedesorganiseerd; maar dat het publiek zoo *toegeeflijk* is, dat kan het publiek wel helpen: toegeeflijkheid is geene organisatie van het vernuft - toegeeflijkheid is hierin eene zwakheid, eene ondeugd, zooals de papa's en mama's de kinderkens bederven, als ze om hunne laffe en zoutelooze aardigheden lagchen. - Wij wenschen dus, dat het publiek voortaan *minder* toegeeflijk zij jegens den heer Kneppelhout, en hem ernstig herinnere, dat iemand als litterator ook zijn fatsoen moet weten te houden en te bewaren, en niet mag denken dat alles, rijp en groen, aangenaam is, al vindt hij zijne eigene vruchten, naar zijne organisatie, ook bijzonder aangenaam. - Wij hebben hier vooreerst niets meer bij te voegen, dan dat pedante *menschen* zeer onverdragelijk zijn, pedante *boeken* niet minder, maar een pedante *voorrede* zekerlijk het ondragelijkste van alles is! - Zegt het voort!

SINCERUS.

Mengelwerk.

De slavernij op de oostelijke kust van Afrika.

(Naar het Fransch.) (*Vervolg, Zie* I, *bladz.* 141.)

De *Macoua* is sterk, geduldig en trouw, maar heeft een hoofd van ijzer. De vrouw is eene soort van dom dier, afschuwelijk om aan te zien. Deze vrouwen hebben de gewoonte om zich de bovenlip te doorboren en daarin het wervelbeen van een haai te steken, dat somtijds de middellijn van een vijf-francs-stuk heeft. Hoe meer de lip mismaakt is, des te schooner vinden deze dames zich. Als zij niet in haar staatsiecostuum zijn, nemen zij dit been weg, en dan ziet men eene afschuwelijke, tot op de kin afhangende lel, door welke men de tanden en de tong heen ziet. En als deze tanden nog wit waren! Maar die vrouwen hebben ook het gebruik om de tanden te vijlen, zoodat ze zwart, gebrokkeld en aangestoken zijn, en die opening vertoont dus een alles behalve aanlokkelijk gezigt. Hare hangende borsten, vereelte kniën, misvormde handen en voeten, haar hoofd, met eene aan elkander klevende wol bedekt, eene soort van vilt, waardoor het scheermes alleen kan heen komen, hare ooren, onmatig uitgerekt, niet een gat even als dat in de lip, dit is het schouwspel dat de sekse van *Quirongo* aanbiedt. Dit ligchamelijk verschil tusschen mannen en vrouwen is slechts aan eene enkele oorzaak te wijten; zoodra de vrouw getrouwd is, zendt de man haar naar het veld om te werken. Het is de vrouw die al den veldarbeid verrigt; terwijl de man niets anders doet dan rooken, drinken en oorlog voeren, als daartoe gelegenheid is. Nadat zij op het land heeft gewerkt, moet de vrouw, naar hare hut terugkomende, nog het eten voor haren meester gereed maken, die daarop alleen eet en haar het overschot geeft. Onder haar werk moet zij ook nog, hetzij op den rug of op de heup, het kind mededragen dat zij zoogt; kortom zij heeft al den arbeid te verrigten, terwijl de man niets te doen heeft dan eten, drinken en slapen. Dit is de reden dat de man eene zachte, gladde huid heeft, en die der vrouw ruw en met eelt bedekt is; in hunne jeugd zijn de kleine jongens en meisjes doorgaans even bevallig, en hebben een levendig en geestig uitzigt.

De *Muyao* is zachtaardig, tenger, schrander, en hecht zich gemakkelijk aan zijnen meester, maar hij is ook lui, lekker en diefachtig, en als hij verliefd is kan niets hem in toom houden.

De *Myassa* is stilzwijgend, jaloersch, logenachtig, haatdragend, snoepziek, diefachtig; kortom hij is de slechtste van alle Afrikaansche stammen, en men kan

nooit een goeden slaaf van hem maken.

De *Maravi* is zacht, vriendschappelijk, trouw en arbeidzaam, zoover zijne krachten toelaten, die nooit groot zijn.

De *Kaffer* van Inhambani is een goede slaaf. Hij is zelden diefachtig, maar zeer oploopend; hij zal nooit een stokslag vergeven. Hij is de Corsicaan van Afrika. Tevens is hij zeer schrander.

Elk dezer stammen wordt onderscheiden door onuitwischbare teekenen, welke in de kindschheid in de huid worden gedrukt; het namaken daarvan is onmogelijk; ieder kooper kent de waar en kiest naar zijnen zin, niemand zal het beproeven hem te bedriegen.

In den laatsten rang komen de volwassene mannen, welke men alleen in geval van volstrekte noodzakelijkheid koopt. Om zulke wilden, die gewoon zijn niets te doen en met den dood te spelen, aan den arbeid te gewennen, wordt veel oplettendheid, behoedzaamheid en bekwaamheid vereischt. Eindelijk is toch alles verkocht, en ieder volgt zijn nieuwen meester.

Zoodra een slaaf in het huis van eenen Arabier komt, ontvangt hij eene ruime portie rijst en visch. Men behandelt hem zooals men in Europa de honden doet: men wil hem door het genot van den buik aan zijnen nieuwen toestand hechten. Is hij volwassen, dan vergeet men ook het vermogen der liefde niet, en eene negerin van het huis ontvangt een wenk of des noods een bevel om den nieuw aangekomene in hare hut te lokken. Dit middel is gewoonlijk voldoende om den ongelukkigen zoon van Afrika zijn vaderland en de betrekkingen, welke hij daar achtergelaten heeft, te doen vergeten. Somtijds echter blijft hij weerbarstig en denkt hij aan de vlugt, maar een paar lang gewende slaven passen op hem en houden hem altijd in het oog; meestal wordt hij bij de eerste poging om weg te loopen gegrepen. Alsdan sluit men den vlugteling in boeijen, welke hij twee of drie maanden aan de beenen houdt; en vreemd genoeg, dit middel is van gevolg. Als de slaaf drie maanden geketend is geweest, begint hij eindelijk zijnen nieuwen toestand lief te krijgen; dan als men hem de boeijen afneemt, doet hij geene nieuwe poging om te vlugten. Van dat oogenblik af wordt hij een lid van het huisgezin van zijnen meester, die gemeenzaam met hem spreekt, en hem somtijds uit denzelfden schotel met zich laat eten. Men onderwijst hem in de beginselen van het Mohammedaansche geloof, en allen verrigten te zamen hunne wasschingen en gebeden. Weldra trouwt zijn meester hem aan eene afgedankte negerin uit den harem, en geeft hem eenige piasters en eene plek gronds om eene hut te bouwen. Van dat oogenblik af is hij veel minder een slaaf dan de gelukkigste onzer boerenarbeiders. Nooit zal zijn meester hem verkoopen. Hij bebouwt gerust eene plek gronds zoo groot als hijzelf verkiest, en waarvan de oogst hem geheel toekomt, en behoeft slechts twee of drie dagen in de week voor zijnen meester te werken, en dat waarlijk niet hard.

Wat de negerinnen betreft, haar lot is nog gelukkiger. Zij worden met halssnoeren en armbanden versierd, met welriekende oliën gezalfd, met kostbare stoffen gekleed, en smaken in den harem een genot, dat een ondoordringbare sluijer voor onze oogen verbergt.

Vóór 1847 hadden de Arabieren van Zanguebar het regt om slaven naar Arabie, Egypte en Perzië te brengen. Zevenof achtduizend negers werden jaarlijks derwaarts verzonden, en deze uitvoer gaf

de slaven op de markt van Zanguebar eene groote waarde, Men betaalde daar toen een jongen neger met 15 tot 20, en eene jonge negerin met 50, 60, ja zelfs 100 piasters. Maar sedert Seyed Saïd voor een jaargeld van 60,000 piasters den Engelschen het verbod van den slavenhandel ten noorden der evennachtslijn heeft toegestaan, durven de Arabieren, door kapitein Hamilton bewaakt, geene zulke speculatiën meer wagen. Daardoor is de prijs der slaven sedert 1847 zeer gedaald, en tegenwoordig kan men er voor 4 of 5 piasters een koopen, die toen 12 of 15 kostte.

De lage prijs der slaven, sedert het verbod van den handel met de Arabische havens, is nu de oorzaak dat men een veel grooter aantal op de eilanden Zanguebar en Pemba invoert, en daardoor van eene groote ontwikkeling van den landbouw op die eilanden. Zanguebar heeft sedert 1847 jaarlijks ongeveer 7000 slaven ontvangen; vóór de afschaffing van den slavenhandel ten noorden van den aequator werden er jaarlijks 12,000 tot 14,000 aangevoerd, waarvan twee derden voor Arabië werden overgescheept.

Tot den 1sten Julij 1847 hadden de schepen, die de vlag van Seyed Saïd voerden, het regt, niet alleen om dien handel te drijven tusschen de havens op de oostkust van Afrika, maar ook het uitsluitend regt, om de slaven van die kust naar de havens van Arabië en Perzië van de Roode zee, den Indischen Oceaan en de Golf van Perzië over te brengen. Deze handel gaf bevrachting aan een dertigtal *daws*, die groote winsten opleverden. De landbouw nam toen in Arabië eene snelle ontwikkeling; de opbrengst van koffij, indigo, kostbare gommen en harsen en visscherijen steeg met elk jaar. De Engelschen hadden dezen vooruitgang, die reeds sedert vijftig jaren dagteekent, zeer wel opgemerkt. De Indische Compagnie, welker voorspoed sedert denzelfden tijd integendeel meer en meer vervalt, bevond zich te digtbij het middelpunt van concurrentie, om daarop niet ijverzuchtig te worden. Men moest deze herleving der nijverheid van Arabië tot elken prijs uitdooven. Het hoofdbeginsel van de kracht dier herleving was in de slaven gelegen, welke Arabië jaarlijks van de Afrikaansche kust ontving. Men moest dus dien *schandelijken handel* doen ophouden. Dit heeft Engeland willen doen door Seyed Saïd de overeenkomst af te dwingen, welke voortaan het vervoer van slaven voorbij den mond der *Jub* of *Juba*, onder den aequator gelegen, verbiedt.

De Engelschen hebben dus, zooals altijd, het geluk gehad van hunne eigene zaakjes te behartigen, terwijl zij zich met de zaak der godsdienst en menschelijkheid schenen bezig te houden. Men kan wel niet ontkennen dat onder de abolitionisten, zelfs de Engelsche, eenigen ter goeder trouw zijn, en niet tot hoofddoel hebben om door hunne propaganda den uitvoer hunner fabriekwaren te doen toenemen; maar het blijft toch nog te onderzoeken, of het verbod van het vervoer van slaven naar de gewesten ten noorden van den aequator de gevolgen heeft gehad, welke de abolitionisten daarvan verwachtten.

De vijanden van den slavenhandel hebben in kapitein Hamilton, Engelsch consul en resident der Oost-Indische compagnie bij Seyed Saïd, een krachtig helper gevonden. Deze man, wiens eenige hartstogt is alles te benadeelen wat niet Engelsch is, oefent op den Iman, zijne onderdanen en staten een toezigt - een espionnage - uit, dat geen oogenblik verslapt en op alles let. Hij heeft de voornaamste dienaren van Seyed Saïd in zijne soldij. Hij

weet al wat men op de oost-kust van Afrika doet, zegt en denkt. Door zijnen geheimen invloed, durfde in den eersten schrik door de afschaffing van den slavenhandel veroorzaakt, niemand het verbod van den Engelschen consul overtreden, en ook meenden de Arabieren, dat de scheele oost-kust van Afrika en de koers van Zanguebar naar de kust van Arabië met Engelsche kruisers bedekt zou zijn. Maar kapitein Hamilton, even hoogmoedig als listig, had niet nagelaten zijne regering te zeggen dat hij alleen zoo goed zou zijn als eene geheele vloot van kruisers. ‘Ik ben meer waardig,’ zeide hij, ‘dan tien der bekwaamste kommandanten van de kruisers op de westelijke kust.’ Deze gedachte streelde zijne ijdelheid en eigenliefde buitengemeen. Doch nu waren de Arabieren, die gewoon waren negers naar Arabië te voeren, in September 1847 genoodzaakt, eene veel minder kostbare lading maïs over te voeren, en tot hunne verwondering zagen zij geen zweem van eenen kruiser. Zij kwamen even zoo terug, zonder iets onrustbarends te ontmoeten, en in 1848 herstelden zij zich van hunnen schrik, en wisten zij wat zij van de Engelsche kruisers te denken hadden. Ook is in de maand September van dat jaar (1848) een groot aantal *daws* van Zanguebar naar Mascate vertrokken, elk met 25 of 30 slaven aan boord, die bij hunne aankomst verkocht zijn, zonder dat de consul er iets van geweten heeft.

Voorheen voerden dertig *daws* elk 200 slaven naar Arabië, thans zullen er 120 elk 25 of 30 overvoeren, en eenigen zullen zich met eene volle lading wagen. De prijs der slaven zal in Arabië rijzen, en in dat gewest, gelijk overal elders, zullen de abolitionisten, welke beweegredenen hen ook mogen doen handelen, den slavenhandelaren eene premie van aanmoediging hebben gegeven.

Het zal Engeland steeds onmogelijk zijn een *daw* te beletten 25 of 30 slaven ten verkoop over te voeren. Deze schepen zijn altijd vol passagiers, en de passagiers hebben het regt om bedienden mede te nemen. Ieder man van het scheepsvolk kan ook drie of vier negers voor zijne bedienden uitgeven, en men behoeft niet te denken dat de slaven hunne meesters zullen verraden. Oin zich hiervan overtuigd te houden, zal het genoeg zijn te weten, dat de bewoners van Zanguebar hunne slaven naar Mayotte zenden, om daar te werken, en dat deze, na een jaar onder de blanken vertoefd en eene tamelijke som overgewonnen te hebben, die hen wel in verzoeking kon brengen, op den bepaalden tijd naar hunne meesters terugkeeren en hun het aandeel van hun loon brengen, dat zij zonder eenig gevaar zichzelven konden toeëigenen, daar men hen zelfs aanzet om weg te blijven.

Wanneer Engeland het vervoer van slaven door de Arabische *daws* voor goed wil doen ophouden, zal het op die schepen even naauwkeurige scheepsrollen moeten doen houden, als bij zijne eigene marine, en dezen maatregel door een aantal kruisers doen handhaven. Zoo lang deze dwang op het land drukte, zouden de Arabieren zich onderwerpen; maar zoodra de waakzaamheid verslapte, zou ook de slavenhandel weder herleven.

De slavernij strookt met het Mohammedaansche geloof. Het zou bijna even gemakkelijk zijn de Mohammedanen het Christendom te doen aannemen als hen de slavernij te doen afschaffen. Het voorbeeld van den Bey van Tunis bewijst niets.

Als de slavenhandel over zee verboden is, zal die handel daarom minder levendig zijn? Neen, alleen zal hij voor de arme ne-

gers eene bron van des te grootere ellende wezen. Men zal hen te land vervoeren, door gewesten zonder wegen, dikwijls zonder levensmiddelen of water. Zoo zullen zij den afstand tusschen Quiloa en Berbera, Allole of Bender Khassein afleggen; van de honderd negers die vertrekken, zullen er tien aankomen, en in spijt der Engelschen, zal in een nacht een *daro* er eenige honderden naar de kust van Arabië overbrengen. Alle zoogenaamde menschlievende bemoeijingen der Engelschen hebben hier, gelijk elders, alleen gediend om het lijden van dat ongelukkige menschenvee te verzwaren, zonder het verbruik eenigzins te verminderen.

Het is veel gemakkelijker opium te sluiken, dan volkeren tot een hoogeren trap van zedelijkheid te verheffen, en evenwel is het alleen door dit laatste middel dat men *dien schandelijken menschenhandel* zal kunnen vernietigen.

Lexicon manuale, of: Handwoordenboek voor den Tijdspiegel

(*Zie Tijdspiegel*, 1849, II, *blz.* 366, *volgg*).

Offer.

- Eigenaardig woord, oorspronkelijk aan de godsdienst, de afgods- en tempeldienst behoorende, later, geheel overgegaan in het burgerlijken staatkundig leven. Gij weet, *aanbieding* is eene tamelijk juiste vertaling van het *oblatum* (*offerre*), en daar de arme mensch met zijne rijke godenwereld altijd een weinig het spoor bijster raakte, kwamen de offers, als de palliatieven voor iets beters, totdat de gereinigde godsdienst, die in het leven een waar leven bragt, de offerdienst op nonacliviteit stelde. - Intusschen ligt het in den aard van den mensch en van de menschelijke maatschappij, om altijd aanbiedingen te doen, en offers te brengen, omdat ze altijd gevraagd, ook wel niet gevraagd en toch aangenomen worden. Op die wijze zijn er in on zen Christelijken tijd voortdurend Heidensche altaren, voor de leus, in zwang gebleven, waar de offers ontstoken worden. - Wij kennen ook in onzen tijd de altaren der *kunst*, de altaren der *liefde*, der *menschlievendheid*, en bovenal het verbazend groote altaar der *vaderlandsliefde*, waarbij zekere enorm groote offerkist niet vergeten is. De offers, die op de altaren der kunst geplengd worden, zijn zonderling: bloemenkransen en verzen op het tooneel, of op en om het hoofd van den virtuoos, daverend handgeklap, brommende courantenartikels, - toasten, - een diné of soirée ten hove, een hoftitel, - lintjes en eikenloof; - meer degelijke offers zijn: de doozen, ringen en zakuurwerken, of, als het culminatiepunt, eene toelage, een pensioen. - Gij bemerkt, dat wij, *inverso ordine*, de zaak omkeerden; want dat de virtuozen zelve offeren, om niet weder offers te ontvangen, is ondenkbaar. Het altaar der liefde, waar voorheen op plaat en gravure de Cupidootjes rondom vlammende harten huppelden, is, van nabij beschouwd: de huwelijksvoorwaarde, het notariëele contract, de beurs van papa of den heer voogd, en de gemeenschap der goede-

ren, - als de quasi-Cupidootjes in stoute, schreeuwende, lastige kinderkens herschapen zijn geworden, zonder vleugelen, met Jeelijke luijers en gescheurde kleederen, wordt de ten hemel stijgende vlam op het outer der huwelijksliefde weldra gelijk aan - het droevig flikkeren van een stinkend Joden-nachtpifje. - Het offer des vaderlands of aan het vaderland, blijft, sedert de tempelgave bij de oude Israëlieten, tot op dezen dag toe, in alle gecultiveerde landen, ook in China en Nederland getrouwelijk bestaan. Is elke belasting op deuren, vensters, op schoorsteenen, en menschelijke ligchamen, op voedsel, en brandstof, geen offer aan het vaderland, dat wil dikwerf zeggen, - *pars pro toto* - aan de Staatskas gebragt? en al stijgt hier de offergeur niet ten hemel, het daalt in den krater-buidel van een trouw ministerie van Binnenlandsche zaken, en verspreidt zich weder als weldadige dauw, in den vorm der halfjarige interessen, zoodat hier het offer den offeraar wel beloont. Het grootste en onvergetelijkste offer, dat ooit op het heilige altaar des vaderlands gebragt is, was de *vrijwillige leening*, het roemwaarde pronkstuk der niet langer te bedwingen en rood gloeijende vaderlandsliefde, toen alles naar één doel heenstreefde: naar de redding van het vaderland, of met andere woorden, 't is genoegzaam hetzelfde: naar het bestormde betaalkantoor.

Onderdaan.

- Een persoon die, naar de taalafleiding, voor een ander *onderdoet*, dus ondergeschikt is, zoodat, in den naauweren zin, de soldaten de eigenlijke onderdanen zijn der kapiteins en luitenants, de knechts van hunne heeren, en zoo voorts: maar men neemt het, dit is meer de betere, en hoogere zin, als de burgers van een' Staat, die aan het gekroonde hoofd onderworpen zijn. Het zelfstandig naamwoord: onderdaan, heeft vreemd genoeg, eene magnetische aantrekkingskracht, voor *zekere* bijvoegelijke naamwoorden, en klemt zich daaraan vast, als de klimop aan en om den olm, daarom spreekt men altijd, altijd in vrede van *getrouwe* onderdanen, in den oorlogstijd van *getrouwe* en *dappere* onderdanen, als er leeningen gesloten of heffingen in aantogt zijn, van *getrouwe* en *edelmoedige* onderdanen, als men eindelijk niet meer weet, wat er van de onderdanen gezegd zoude kunnen worden, voegt men er bij, *verdienstelijke* en getrouwe onderdanen; eertijds werden ze ‘ehrenfest’ genoemd, dat woord is niet vast genoeg voor onzen tijd. Intusschen is helaas! constitutionele en republiekeinsche regeringsvorm en het taalkundig begrip van onderdaan zeer veranderd, de onderdaan stelde zich gelijk, naast, of boven het hoofd van den Staat, om welke reden de vertegenwoordigers, de leden der Kamer, ook volstrekt niet als bloote onderdanen, maar als ‘edel mogende heeren,’ moeten genoemd, dat wil, juist vertaald, zeggen, erkend worden. In onzen tijd is het er verre van af, dat een burger zich altijd, naar briefstijl, des vorsten onderdanigen dienaar zoude willen noemen, het kan ook goed zijn, dat de part et d'autre, de hoofden en de niet-hoofden, de voeten, de teenen, de dijen, de kuiten, enz. niet altijd voor elkaâr onderdoen; maar in hunne respectieve regten blijven, en als het lukken wil, leeren *te zamen doen*; welligt dat de taalverrijking nog eens zoo verre gaat, om den vorst of het hoofd van den Staat een boven-daan te noemen, den vertegenwoordiger een tusschen-daan, en de onderdaan zijn' overman, als vriend en vader en bestuurder, niet van onderen

naar boven bemint en huldigt; maar van boven naar onderen als een geschenk uit den hemel ontvangt, en daardoor wordt - een liefde-daan! een liefde-dader!

Onderwijs.

- Het reusachtige vraagteeken van onzen tijd, bovenal van staatkundigen aard, de Eris-twistappel, waarom heden ten dage, niet de schoolopzieners, maar de Staatslieden, strijden en kijven; het gulden vlies, waarom de Jasons der verschillende godsdienstige kleur vechten, en over het onderwijs parlementerende, elkaâr onderwijzen in de kunst om - vliegen af te vangen. - Welk een staatkundige toestand, in het vrije en alom toongevende Frankrijk, als de clericalen en ultra-republiekeinen een verbond sluiten, om het onderwijs aan den Staat d.i. het ministerie te ontweldigen, om de weerlooze schoone onbekende, volgens eene *roode* en *witte* entente cordiale, te schaken uit de universiteit, en in een stevig klooster, of nieuw Port-Royal, of herboren Sorbonne, op te sluiten, opdat ze alleenlijk door de traliën kan zien. Niet steeds wordt men onder het onderwijs wijs; want een bergketen van ingestampte namen, cijfers, plaatsen, die zonder verband, als martelende spoken, het tot barstensvol overladen geheugen affolteren, waarborgt niet voor de wijsheid. Lager, middelbaar en hooger onderwijs, die in verhouding staan tot elkander als de beenen, de buik, en het hoofd, aan ons ligchaam, deelen getrouwelijk mede in het voorregt der hervormende herziening, en herzienende hervorming, in die mate, dat zij ons nageslacht, van de bewaar- tot de hoogeschool opgejaagd, tot wonderkinderen zullen vormen. Een onderwijzer is, ten slotte, in de stad een fashionable heer, die vele talen spreekt en schrijft, en dus, het volgt daaruit, kan onderwijzen en geld verdienen; op een dorp, een man, die den overgang maakt tusschen kerke knecht en burger van het dorp, met den kalen rok om het magere lijf, weinig voedsel in de maag, veel zorg in de ziel, en de zoete hoop eener toekomende belooning, aan de andere zijde van het graf, waar geene schoolbanken en boerenkinkels meer gevonden worden. (Vergelijk later: SCHOOL.)

Onkosten.

- Wij kennen in onzen tijd geen voorzetsel (‘alleen - zegt vader Weiland - in zamenslelling gebruikelijk’) dat zoo onuitsprekelijk veel beteekent als het voorzetsel - *on* -: degroote, altijddurende negatie, de nooit geëindigde ontkenning van alles wat stellig en positief is; er is niets, niets, lezer, waarvoor gij dit voorzetsel - *on* - niet zoudet kunnen plaatsen, en de negatie staat levendig, schrikwekkend voor u: onschrijver, on-lezer, on-koning, on-volk, overal on als de negatie geldt, en is ons geheele leven niet eene zamenstelling van - wel en on? - maar dat gaat u te diep. Wij nemen alleenlijk dit woord: onkosten. Welk een verschil met kosten! Men wil kosten maken, mag kosten maken, moet kosten maken; maar onkosten! 't is juist omgekeerd. En wat zijn dan thans onkosten? Helaas! de eerste benoodigdheden des levens, de comfort van de weelde, de vereischten om aangenaam en tevreden televen; wat verlangen zij om verkregen te worden? kosten of onkosten? 't Kost veel, zegt de rijke man, als hij het toilet zijner dochters iets hooger ziet oploopen, dan het halfjarig onderhoud van eene geheele achtersteeg vol arme vaders en moeders, zonder brood en kleeren: maar dat zijn *geen* onkosten. Neen! zijne

peperdure cigaren, zijne pâté's de foie-gras, zijne pastijtjes, mogen en moeten veel kosten.

't Kan niet anders. Maar als de Staat hem zijne weelde belast, de armverzorger hem eene dubbele gifte vraagt, het schoolgeld voor zijne kinderen verhoogd moet worden, of arme bloedverwanten, om niet van honger te sterven, een' soberen maandof jaarpenning verkrijgen, God weet, hoe, dan worden dat: onkosten; 't zijn hors d'oeuvres in het rijke leven. Gelukkig vaderland, waar menig gegoed man, tot heden toe, dit infernale onderscheid tusschen kosten en onkosten niet kent, en de weldadigheid in het edele hart heeft vastgeworteld. Eindelijk herinneren wij, dat heden ten dage elke Staat, bij de vele noodzakelijke kosten, ook zekere onkosten volstrekt tegen zijn' zin moet maken, om met waardigheid en een fatsoenlijk voorkomen aan de groote tafel der volken en vorsten te mogen aanzitten. Voor den vorst en voor de ambtenaren, voor leges en zegelgelden, voor het leger en de uniform, voor inhuldiging en tweemaal vertegenwoordigende kamers, moeten onkosten-, buiten-, neven-, bij-kosten gemaakt worden, gelijk aan die van den fatsoenlijken burgerman, die, als hij eens zijn amusement geniet, een weinig meer uitgeeft dan hij eigenlijk wel missen kan, en als zijne spaarzame huisvrouw hem beknort, met een verstoord gelaat herneemt: wijfje lief! moet ik dan mijn fatsoen niet ophouden? Dàt is staatkunde!

Oorlog.

- Wij staan met eene zekere diepgevoelde, aan huivering grenzende gewaarwording, voor dit groote, magtige woord, alsof wij op eenmaal voor den Keizer van Japan, of voor den Dom van Straatsburg geplaatst waren. Reeds de taalkundige geslachts quaestie is merkwaardig: hier *de*, daar *het* - oorlog - en nu de taalafleiding, wij nemen het oud-duitsch, *urlouc, urlac*, dat is noodlot. Onze wakkere Kiliaan (niet uit Weber's Freischütz) van *overloge*, een groot verschil, strijd, of de opdelvende vader Bilderdijk van *oor*, het Engelsche *war*, en *lage* van liggen. *Warlage* oorlogstoestand. Men beslisse, en leide het woord af van welken stam men verkieze, mits men ons over de zaak late handelen. Oorlog en krijg is in de geschiedenis van ons geslacht sedert Kaïn en Abels moord tot op den laatsten Hongarenkrijg zoo vast ingeweven, dat de geschiedenis voor 15/16 deelen uit het verhaal van oorlogen, overwinningen en nederlagen bestaat, en de eigenlijke groote kern der historische overlevering altijd met bloed begint, met bloed voortgaat, en met bloed eindigt. Waar menschen zijn, in den vorm van volkeren en koningen, komen, verschijnen legers, en dadelijk, zoodra er legers zijn, komen de veldslagen: de geschiedenis der volkeren is eigenlijk niet anders dan de beschrijving, hoedanig ze eenigzins gevormd, weder hervormd zijn; altijd al vechtende, en moordende, nu met de lans, met het zwaard, met de strijdaks, met het vuurroer, met den mortier, met de paixhans (*variis modis bene fit*). Oorlogen is den mensch zoo aan- en ingeboren, dat men in den krijg zijne tweede natuur erkent, daarom moet, waarde lezer! en vooral militaire lezer! wiens wonden met eereteekens bedekt zijn, daarom moet onze verwondering den hoogsten top bereiken, als men in dezen tijd waagt te spreken van een' duurzamen, meer poëtisch, van een' eeuwigen vrede; als men vredescongressen houdt te Brussel en te Parijs, en in goeden, heiligen ernst, dezen in- en aangeboren' trek, deze conditio sine quâ non der menschen, anders gezegd, beelden Gods, in de negentiende eeuw wil tegengaan en tegenwerken! Eene wereld, eene geschiedenis, eene eeuw en een land, een

volk, *zonder* oorlog! O onbegrijpelijke waarde dwazen! Weel gij dan niet, dat de mensch niet slechts, zooals Swift van de Engelschen beweerde, *a political animal*, een staatkundig dier is; maar dat hij evenzoo een krijgshaftig, een strijdend, een vechtend wezen, of redelijk dier is, dat hij, bijzonder ook als Christen, niet geroepen is, om geweld met liefde en om onregt met vrede te keer te gaan, neen, dat hij geweld voor geweld moet geven, en zijne regten, zijne Staats-, lands- en volkenregten, zijne strooken lands en oude vestingen moet bewaren, en dat wel principaal ten koste van eenige okshoofden laauw menschenbloed, van eenige honderdtallen verpletterde schedelen, en duizendtallen verbrijzelde ledematen? Is dat niet naar den eisch, naar denaard, naar de behoefte des tijds, en zoude de negentiende eeuw zoo ellendig laf van aard, zoo bloot Christelijk kunnen worden, en ten behoeve van een menschelijk, Christelijk beginsel, zich waarlijk eens bekommeren over die ongehoord groote bloedplassen, waarmede bij voorkeur Europa bevlekt is? Zouden juist de klassieke plaatsen van ons werelddeel, op eene nieuwe kaart, op honderd plaatsen bloedrood moeten gekleurd worden, waardoor onze kinderen duidelijk en diep ontroerd konden leeren, *waarin hunne* vaders en voorvaders, eigenlijk hebben uitgemunt? Leve de oorlog! Geen mannen des vredes meer, - dieniets ten hunnen voordeele kunnen aanvoeren, dan Christus' woord, dan de liefde tot den broeder, dan het sedert bijna zesduizend jaar miskende en vertrapte heil der menschen. Leve nog eens de Oorlog!

Oost en het Oosten.

- Het Californië der voorgaande eeuw, maar ook de lichtbron der Openbaring, die wereldzijde waar het paradijs werd ontsloten, waar de aartsvaders leefden, waarde wonderen geschied zijn, waar Jeruzalem stond met zijn tempel, Bethlehem met zijne kribbe, waarheen allen door eene wonderbare aantrekkingskracht werden heengelokt, waarheen de kruisvaarders met woest geweld heentogen, waarheen Napoleon zijne legioenen wist te brengen, waarheen de dichter Lamartine stevende om de dichtader te openen, waarheen de Engelsche kunstkoopers en Joden trekken om de marmeren antiquiteiten te moven en na te maken, waarheen prinses Marianne met den dichter-oosterling van Senden mede is heengestoomd. Het Oosten! hoe warm, hoe zonnig, hoe heilig, hoe rijk, hoe poëtisch, tegenover ons koud, laauw, en dor, mistig en omneveld Westen! Evenwel herinneren we u, om het even wigt te bewaren, dat het heerlijke Oosten aan het dikwerf miskende Westen zekere geschenken legateerde, die minder aannemelijk zijn, zooals de Turkenkrijg, de pest, de cholera, de heerschzucht, de verhittende specerijen, de weelde en den rijkdom. Welken invloed het Westen op het Oosten zal kunnen uitoefenen, is onbekend. Vooreerst hebben de Engelsche en Nederlandsche scheepsrederijen en geannonceerde zendelinggenootschappen genoeg om handen, om het problema der inenting van ons jeugdig Westen op het stokoude Oosten te beproeven, later zullen de philanthropen er zich bijvoegen, eindelijk onze genootschappen. Wanneer te Petersburg, te Nangasaki, te Borneo, en op Nieuw-Ilolland, de departementen tot Nut van het Algemeen, behoorlijk werkzaam zijn, wanneer in de kampongs, zooals dit betamelijk is, eene Maatschappij van Hulpbetoon voor den vlijtigen ambachtsman is opgerigt, en het Oosten verwesterd is geworden, dan gaan we allen welligt per

landmail naar de bakermat van ons geslacht, en laten onze eens zoo moeijelijk gecultiveerde Cimbrische, Herulische en Usipetische landstraten aan de golven over, om in de koloniën te herleven, en Jeronymus zal ons den weg wijzen!

Spiritus Asper en *Lenis*.

't Huwelijk van een stervende.

Half dood van vermoeidheid viel ik op een stoel neder, die mij in 't stille vertrek der pastorie van H. door eene bejaarde dienstbode was aangeboden. Hoe laat is het, Martha? was mijne eerste vraag.

't Is kwartier voor twee uren, Dominé.

Hoe, reeds zoo laat, en om twee uren begint de kerk, had ik nog maar een halfuur tijd gehad, 't zou mij bij de warme kagchel zoo goed gedaan hebben. Ik beefde van koude, mijne vingers waren te stijf om de ijssporen van mijne laarzen los te maken. Mijn voet had zich daardoor steviger op den gladden weg kunnen nederzetten, maar 't was of die tegenstand mij nog meer vermoeid gemaakt had. IJskoud gierde de storm over de heide, toen ik mijne woning verliet; de noordoosten wind joeg 't klimaat van Siberië voor zich uit, altijd vlak in mijn gelaat. De predikant van H. had mij verzocht een paar beurten voor hem waar te nemen. De ziekte zijner moeder had hem genoodzaakt eenigen tijd van huis te gaan. In doodsgevaar verlangde zij haren eenigen zoon bij zich te hebben. Gaarne deed ik het voor den lijdenden vriend, die thans welligt bij 't sterfbed zijner moeder nog kouder storm in zijn boezem gevoelde, als zijne hand op haar voorhoofd van 't kille doodzweet beefde.

De klok luidt reeds, Dominé!

Had ik nog maar een kwartiertje tijd gehad. Ik had mij zoo moeten haasten. Slechts een oogenblik had ik in mijne woning vertoefd, om mij te verwarmen, nadat de ochtendgodsdienstoefening geeindigd was. Ik meende vroeg genoeg te H. te zullen zijn, ofschoon 't anderhalf uur ver was. De klokken verschilden echter aanmerkelijk. Hier toch liep zij traag door 't verdikken der olie op 't roestige raderwerk, daar sneller omdat men 't gewigt verzwaard had. Langzaam was ook mijn voortgang geweest op 't kromme, gladde pad, dat door de heide slingerde. Zenuwachtig van vermoeidheid en overspanning maakte ik mij gereed. Had 't mijn hart nog kunnen verwarmen, 't denkbeeld aan 't werk dat mij riep. Koud als 't buiten was, zou 't ook in de kerk zijn. Daar zouden geheele rijen voor mij zitten, die alles beoordeelen naar een zeer beperkten kring van kwalijk begrepen leerstellingen, die aan elkander geschakeld zijn als de cijfers op 't wijzerbord eener klok.

De klok heeft reeds geluid, Dominé!

Ik ben gereed, Martha! was mijn antwoord, terwijl ik de deur uitstapte naar de kerk. Aan de kerkdeur stond een meisje te wachten, terwijl de menigte haar voorbij drong. Toen ook ik haar voorbijgaan wilde, gaf zij mij zwijgende een toegevouwen briefje over. 't Was zeker geen gebed voor een zieke; immers dat pleegt men aan den koster te zeggen. Toen 't voorgezang begonnen was, brak ik nieuwsgierig 't briefje open en las: ‘een ge-

vaarlijke zieke verzoekt u vriendelijk, na geëindigde godsdienstoefening bij hem te komen, hij heeft behoefte aan uwe toespraak. Gij zult 't hem niet weigeren. Eens hebt gij hem voorbereid voor den gewigtigen stap der belijdenis, bereid hem thans voor tot den stap dien hij nu doen moet van de aarde naar de eeuwigheid.' O, zoo dacht ik, zoo kunnen er ook wel onder mijne hoorders zijn, die behoefte hebben aan een woord van troost, 't gevoel van koude week, het beven hield op, 't weldadig vuur der godsdienst verwarmde mij.

't Begon reeds donker te worden toen ik de pastorie van H. verliet, om den zieke te bezoeken, die vroeger onder mijne beste leerlingen behoorde. Van den boer waar hij toen diende was hij naar eene andere plaats vertrokken, zoodat ik niets meer van hem gehoord had. Omstreeks een half uur verder dan H. woonde hij nu in de nabijheid van een watermolen dien ik wel was voorbijgegaan. O, 't is een moeijelijk werk, een stervende in zijne laatste oogenblikken bij te staan, maar 't is ook een werk dat den boezem des leeraars met een heiligenden zin vervult, als hij daar goede vruchtbare aarde vindt voor 't goddelijke zaad der liefde voor Christus.

Het voetpad naar den molen was glad, de gesmolten sneeuw in den laatsten nacht bevroren maakte het tot een ijsbaan. Reeds had ik een half uur gewandeld, toen het geluid van 't ruischende water de nabijheid van den molen verried. Alles rondom mij was heide, door sneeuw en ijs bedekt, dat schitterde in de koude stralen der volle maan. 't Water ruischte en bruiste in de molenbeek, dat 't met den storm gemengd akelige toonen over de heide deed hooren. Op 't roggeveld dat langs den zoom der heide zich uitstrekte stond een klein boerenhuis, waar ik, naar de aanwijzing, wezen moest. Weldra trad ik door de lage deur in het vertrek, dat slechts gedeeltelijk verlicht werd door een lampje, dat aan een ijzeren arm voor den schoorsteen hing. 't Was er doodstil. Op een lagen armstoel zat de zieke; tegen hem over ondersteunde de huisvrouw met de eene hand het hangende hoofd, terwijl zij met de andere een zuigeling aan den boezem hield. Een naauwelijks zigtbare trek van verrassing verspreidde zich over het bleeke gelaat van den kranke; een klein blosje overtoog voor een oogenblik de aschgraauwe wangen, als de flikkering van het weerlicht op de donkere wolken aan den horizon. De eigenaardige reuk, het vertoon van zwakheid, bij een anders zoo breed gebouwd ligchaam, die glans van 't oog, bewezen oogenblikkelijk, dat hij een teringlijder was.

Goeden avond Dominé! gij zijt toch gekomen, ik dacht het ook wel, 't zal u anders wel moeijelijk vallen.

Ja, Willem, ik ben vermoeid, maar geen oogenblik heb ik geaarzeld. Hoe is 't nu met u?

Ik ben reeds langen tijd sukkelende, 't is alsof een langzaam vergif door mijne aderen woelt. De doctor verklaart zich niet, hoewel mijne buren zeggen dat ik de tering heb. Ik ben geneigd 't te gelooven. Nu eens gevoel ik mij gevaarlijk ziek, maar op andere tijden waan ik mij weêr beter. Menigeen heb ik aan de tering zien lijden, en bij mijzelven kan ik 't maar niet zeker weten. Maar zoo doet zij, ik weet het, juist als de zonde, die zich 't meest verbergt, als ze 't diepst ons wonden wil; ja juist als de zonde spiegelt zij ons zoo lang, wat wij wenschen, voor, tot zij ons ge-

dood heeft. Wat dunkt u van mijne ziekte?

't Komt mij ook voor Willem! dat ge ernstig ziek zijt, dan gevoelen we 't zoo diep hoe afhankelijk wij zijn. Maar ook in deze woning gebeurt niets dan 't geen in een hemel wordt goed gevonden. Altijd zijn wij in gevaar van sterven, wij gevoelen dat vooral als wij ziek zijn. Hoe gelukkig, hoe groot een voorregt is 't niet dat wij van den Hemelschen Vader afhankelijk zijn. Als 't in onze magt stond het bestuur van ons lot, de bepaling van ons doodsuur aan een wezen toe te vertrouwen, hoe zouden we dan wenschen dat God de Almagtige en Algoede dat bestuur op zich nam. O als wij slechts kinderlijk geloofden, dan zouden wij niet beven, al stonden wij alleen op de puinhoopen eener verwoeste aarde. Maar ons geloof is te klein, Willem!

Ja, kon ik gelooven. Dan zou ik den komenden dood moedig in het aangezigt zien, dáár is geen andere God dan hier, en nooit anders dan weldaden heeft Hij mij gegeven. Ja, kon ik gelooven, dan zou mijne hand, die op 't hoofd van mijn oudste zoontje rust, zoo niet beven, dan zoude ik mijne Mina kunnen aanzien, en den zuigeling in mijne armen durven drukken. Maar nu is de hoop op herstel het eenige anker van mijne ziel. De Hemelsche Vader zal in zoo bangen nood aan moeder en kinderen mij niet ontrukken. Ach op de gansche wereld kan niemand zoo slecht gemist worden als ik.

Hoe, mijn vriend! is dat de taal des Christens? Was 't God die u en de uwen door uwe hand, 't dagelijksch voedsel gaf, zou Hij 't zonder u niet kunnen?

O! niet om 't dagelijksch brood van mijne lievelingen is mijn gemoed zoo beklemd, o niet om de kleeding, die mijne kinderen zal dekken, lijd ik zoo veel. Bij deze woorden drukte hij zijne dunne magere vingers tegen zijne borst, die sterker begon te zwoegen. Daarin, zoo vervolgde hij, zou ik kunnen berusten. Dieper zit de bloedende wond. Mijne ziel is gevangen in een donker weefsel van smart, als ik tot 't geloof wil vlugten, is 't alsof mijn gemoed wordt toegetrokken, 't beangstigt mij te midden van mijn gebed, op den donkeren grond van mijn hart lees ik altijd maar ééne aandoening, al mijne gedachten loopen zamen in één denkbeeld, dat als een daemon mij beheerscht, 't teelt gewetenswroeging, haat jegens menschen en bange vrees voor den dood. Ze zijn als de Cherubim met het vlammend zwaard in Gods woord die mij den toegang sluiten tot het paradijs der geloovige ruste.

Die vrouw is mijne vrouw niet, die kinderen zijn onecht, de vloek eener onwettige geboorte kleeft hen aan. O mijn God als ze eens, door de maatschappij verguisd, den vloek uitspraken over het hoofd huns vaders, die hen beminde, o beminde met eene onuitsprekelijke liefde.

Hoe, vroeg ik verbaasd, zijt gij dan niet getrouwd?

Neen, niet getrouwd. Wel kloppen onze harten van liefde voor elkander, wel hebben wij 't gezworen, 't woord van vaste huwelijkstrouw, wel bidden wij elken avond voor ons bed geknield om 's Vaders hulp en hoede, wel hebben de kleinen een sterken band om onze harten gevlochten. Maar getrouwd zijn wij niet, geen burgemeester verklaarde ons voor echtgenooten, geen leeraar mogt dan ook onze handen ineenleggen en 's Hemels zegen over ons bidden. O, ik gevoel het: dat heeft mij geknakt. De arbeid vermoeide mij niet, maar de kommer heeft mij verteerd. 't Ging met mij als

met den jeugdigen eik voor mijne deur. De storm rukte hem niet om, even boog hij slechts zijn hoofd om 't des te vaster weêr op te rigten. De hemel gaf hem zonneschijn en regen, maar 't was te vergeefs; onder in den wortel zat 't ongemak; gisteren viel hij neêr.

Ik begrijp u niet Willem, waarom zijt gij dan niet getrouwd?

Met korte woorden zal ik 't u zeggen. Omtrent zes jaren geleden werd mijn oudste broeder door veelbelovende brieven uit Amerika overgehaald, om zich met eene vereeniging van landverhuizers daar neêr te zetten. Mijn vader, die bij hem inwoonde, verliet met hern het vaderland. Sedert heb ik niets van hen vernomen, zoodat ik reeds lang van hunnen dood overtuigd ben. Ik woonde toen bij een boer in P., waar mijne vrouw dienstmeid was. Wij werden vertrouwelijk, kregen elkander lief en - dat ik het verhaal van onze dwaling moge zwijgen - Mina moest moeder worden. Wel klopte mij 't hart onder den last mijner schuld, wel gevoelde ik diep 't schuldige van mijn gedrag, maar dat ik zoo zwaar zon gestraft worden, neen dat kon ik niet vermoeden. Een huwelijk zou spoedig onze schande bedekken.

Maar de toestemming mijns vaders ontbrak. 't Was mij onbekend waar mijn vader zich bevond. Het was onmogelijk om hem te schrijven. De wet had in dit bijzonder geval niet voorzien, trouwen kon ik dus niet. Wat zouden wij doen? Mina's ouders waren gestorven zonder vermogen na te laten. Er was dus niets anders voor ons over, dan bij elkander te gaan wonen, in de stille hoop dat er spoedig tijding uit Amerika zoude komen. Tot heden hebben wij die niet ontvangen.

Ik gevoelde de gansche diepte van smart, die dat hart had gebroken. Zoo liefderijk een hart en zoo bitter een lot. Ook de vrouw leed zwaar, haar gelaat was bleek zooals de maan aan den hemel glimt, als 't zonlicht nog niet is ondergegaan. Zij schreide niet, maar met eene onbeschrijfelijke uitdrukking van droefheid zag zij mij aan. Wat die vrouw moest lijden! Ik was geweldig aangedaan, en beproefde te spreken, maar 't was flaauw wat ik zeide.

De zieke had mijne woorden naauwelijks verstaan, terwijl hij als gedachteloos in het vuur staarde. 't Was toen weêr stil in de woning als het graf. 't Treurige lampje aan den schoorsteen verspreidde slechts een matten glans door 't vertrek, en geen geluid hoorde men dan 't eentoonig tikken der klok op den donkeren achtergrond.

Na eenige oogenblikken beurde de zieke zijn gelaat op. Hebt gij nu niet een woord van troost voor mij? vroeg hij zoo weemoedig, dat mijne lang weêrhouden tranen met geweld uit de oogen sprongen.

Dáár zal 't voorzien worden, was 't eenige dat ik zeggen kon, met oog en hand naar den hemel wijzende.

't Was toen weêr doodstil in 't vertrek. Vast had de zieke zijn oudste kind tegen zijne borst gedrukt. O, zeide hij eindelijk, legen 't sterven zou ik niet opzien, als de Hemelsche Vader ons allen te gelijk tot zich riep. Wij kwamen dan voor zijnen troon met eene groote zonde op 't geweten, ja, maar ook met vijf jaren van diep berouw, met vijf jaren van aanhoudende schuldbelijdenis. - Maar neen, 't zou misschien niet goed zijn, want ik heb nog niet vergeven. Niet in mijne eigene zonde zoek ik de bron van mijn ongeluk ik wijt het aan anderen, en dat kan ik niet overwinnen.

Terwijl hij dit sprak begon zijn gelaat te gloeijen, sterker sprak 't oog, de stem werd minder week toen hij voortging.

Geene poging heb ik gespaard, geen geld ontzien, maar 't was alles vergeefs. 't Kostte mij reeds veel, maar dat was niets, al heb ik menigen dag boven mijne krachten moeten arbeiden, al heb ik ook menigmaal aan den maaltijd gezeten zonder iets te nuttigen, om 't noodige geld te verkrijgen. Maar zie dat verontwaardigt mij, dat men mij in den nood laat. Was 't dan onmogelijk om in dit geval te voorzien? 't Is toch ook niet waarschijnlijk dat ik de eenige zoude zijn. Men spreekt over staalkundige vereenigingen, moest men niet eerst voor de heiligste burgerlijke vereeniging, voor 't huwelijk zorgen? Is 't ook nuttiger voor des volkszedelijkheid te zorgen, dan 't volk te tellen? Is 't ook noodig dat de achting voor 't huwelijk, die thans zoo sterk vermindert, worde beschermd? O toen men mij noodig had voor de gelederen des legers, vroeg men de toestemming mijns vaders niet. Had ik bij verschillende vrouwen tien onechte kinderen gehad, 't huwelijk met eene elfde zou mij niet geweigerd zijn. Is 't huwelijk geen regt der natuur? Mag 't aan een burger worden geweigerd? Is 't niet des Christens pligt als hij gezondigd heeft te herstellen, wat alleen door een huwelijk eenigzins hersteld worden kan? 't Is wonder dat men mij nog niet genoodzaakt heeft mijne Mina als dienstmaagd voor de belastingen op te geven.

Ja, mijn vriend! dat is nu alles waar, gaf ik hem ten antwoord, maar men moest toch aan de wet zich houden, dispensatie kon men niet geven, omdat men dan de regten des vaders zou aanranden; men heeft in dit geval niet kunnen voorzien....

Ja dat is zoo, viel hij mij in de rede, maar kon daarin niet voorzien geworden zijn, toen zulke gevallen plaatshadden, zoowel als men de wijze heeft bepaald, waarop men handelen moet als de vader zijne toestemming weigert te geven.

Ik sprak van 't moeijelijke des tijds, van de vele zorgen der regering, maar ik begreep, dat ik op een terrein mij begaf, waarop ik niet behoorde en dat hier vruchteloos besproken werd. Ik bragt hem naar het punt terug, dat hijzelf had aangegeven; wat hem overkwam was 't gevolg van zijne zonde, 't had hem nu tot berouw gestemd, misschien zou hij er eens over juichen, dat 't onder toelating Gods zoo geschied was. Doch ik gevoel het, zoo sprak ik, hoe luttel mijn troostwoord vermag. In allen nood blijft één troost ons over en deze is 't gebed. Drie woorden heeft het Evangelie zoo vol van troost, drie woorden die als dochters des hemels de drie furiën zullen verbannen, die u ontrusten. Gij kent ze immers die drie woorden, die als drie lichten schitteren in de donkerheid van den nacht der rampen, hoop, geloof en aanbid.

Na een hartelijk gebed verliet ik den zieke met de belofte om spoedig weêr te komen. Geweldig vermoeid kwam ik eerst laat in mijne woning, waar mijne vrouw met groote onrust mij verwachtte.

Een heldere koude maar stille winterdag lokte mij nog in die week naar H. Ik vond den zieke nog in denzelfden toestand. Gemakkelijk zegepraalt het geloof over kleine rampen, die alleen de oppervlakte der ziel ontroeren, gelijk de oceaan in zijne diepe afgronden niet wordt bewogen, als een luchtig koeltje de golven krult. Maar als de storm tot in de diepste diepte der ziel de rust verbant, dan moet 't geloof sterk en zeer geoefend zijn, om als de zeegod in Maro's heldendicht met een ‘quos ego’ op te duiken en den storm te stillen. Mijn bezoek was hem

evenwel aangenaam. Niet zoo snel waren de vorderingen der ziekte als vroeger en nu had hij ook meer hoop op herstel; zoo wonderlijk bedriegt zij haar slagtoffer. 't Was nu ook niet zoo akelig stil in die woning. Een enkele straal van liefelijke hoop had 't gezin verlicht. 't Was helaas! slechts eene kortstondige flikkering, als een zonnestraal, die op een stormenden Februarijdag door de zwarte wolken dringt. Weldra zou de teringkoorts met vernieuwde woede 't zieke gestel aanvallen. Vroeg genoeg had ik Willem verlaten om nog een bezoek te kunnen afleggen bij den burgemeester, met wien ik spoedig over het ongelukkige gezin aan 't spreken kwam.

Ik heb alles gedaan wat ik kon, zeide de vriendelijke man, ik zal 't alles niet mededeelen, maar thans hoop ik te slagen. Ik heb aan een mijner vrienden in Amerika geschreven, met het vriendelijk verzoek om 't verblijf van Willems vader op te sporen. Mijn vriend heeft zich neêrgezet in de nabijheid der meeste landverhuizers uit deze streek, waar de oude man ook wel te vinden zijn zal. Als hij overleden is, verwacht ik daarvan een bewijs in voldoenden vorm. Het antwoord verwacht ik reeds lang; zoodra ik 't ontvang, kom dan hier, dan gaan wij zamen naar den zieke. Dan kan hij nog trouwen, als de goede God hem in 't leven spaart. Met ingenomenheid voor de zorg van den braven man, keerde ik naar mijne woning terug.

Eenige dagen later bragt de bode van H. mij 't verlangde berigt, en dadelijk spoedde ik mij naar den burgemeester. Hij kwam mij reeds te gemoet op 't grasperk voor zijne woning met den blijden uitroep: 't is klaar. Nu dadelijk naar Willem.

Onderweg verhaalde hij mij dat Willems vader en broeder spoedig na hunne aankomst door de gele koorts waren aangetast en gedood. Hij had een acte van overlijden ontvangen, zoodat het huwelijk thans voortgang hebben kon. Het was evenwel noodzakelijk met voorzigtigheid aan Willem deze tijding mede te deelen.

Onder deze gesprekken was de wandeling kort gevallen, 't was een aangename Februarijdag. Het weder was zacht, sneeuw en ijs waren verdwenen. Helder schitterde het water van de molenbeek die door de heide kronkelde, schuimend en kletterend kwam 't onder het rad te voorschijn. Vreemd zagen ze op, Willem en Mina, toen ze ons onverwachts zagen binnenstappen. - Is 't nog zonder verandering bij u, Willem? vroeg de burgemeester, terwijl hij zich op een stoel bij het vuur zette. - Ik hoop Mijnheer dat het wat beter is, antwoordde de zieke, 't is mij ruimer in de borst en 't hoesten plaagt mij minder.

't Gesprek, dat eerst over onverschillige dingen liep, werd langzaam op Amerika gebragt. Voorzigtig deelde de brave man de blijde tijding aan den zieke mede. Toen 't gesprek begon, zat Willem voorover in het vuur te kijken, 't scheen zijne aandacht naauwelijks te trekken wat wij spraken. Maar naauwelijks was Amerika genoemd, of hij werd opmerkzaam, langzaam rigtte hij 't hoofd op, een levendige kleur overtoog de bleeke wangen, 't kwijnend oog begon te flikkeren, 't was of eene nieuwe levenskracht dien zieke bezielde. De burgemeester eindigde met 't woord: nu kunt gij dus nog trouwen, Willem, als God u zoo lang in het leven spaart.

Willem sprak geen woord, zijn hoofd was nu geheel achterover gebogen en zijn oog naar den hemel gerigt, twee

dikke tranen rolden langs zijne wangen, krampachtig klemde hij zijne handen zamen, de zieke bad. De dalende avondzon scheen op 't eerwaardige gelaat. O nooit vergeet ik 't treffende oogenblik. En toen hij weêr kon spreken, hoe eenvoudig, hoe hartelijk was zijne dankbetuiging. Na een oogenblik ook met Mina gesproken te hebben, spoedden wij ons voort.

De dag voor het huwelijk werd bepaald. De adein des winds was zachter geworden, en het gezang der vogelen begon zich op 't land te doen hooren. De predikant van H. was nog niet terug, zijne moeder leed lang en na haar overlijden moest er nog veel beschikt worden, Ik begaf mij daarom weêr naar H. op den dag van 't huwelijk, de zieke verlangde dat ik zij huwelijk godsdienstig zou bevestigen.

Reeds een uur voor den tijd vond ik hem feestelijk gekleed voor de plegtigheid. Doe hij daar zat. Hij zat daar als een wit marmeren beeld, waarover men een ruim kleed bad gehangen. Bleek was zijn gelaat als de muur, dien zijne vrouw voor deze gelegenheid gewit had. De witte das om den langen dunnen hals maakte het gelaat nog bleeker. 't Was of er een lijk gehuld was in dien wijden biaauwe jas, dien bij reeds zoolang te voren voor zijn trouwkleed had doen maken, nog nooit had hij 't aangetrokken. Zijne ademhaling was echter minder beklemd, vaster klonk zijne vroeger zoo weeke stem, uit zijn oog straalde een flikkerende glans, die iets akeligs had.

Zijn geneesheer had hem 't gevaarlijke voorgesteld van den schok, dien zijn gestel zou ondergaan. Maar geene magt op aarde zoude hem afgeschrikt hebben. Op 't bepaalde uur stond hij driftig op, bevreesd als bij was dat 't ligt te laat worden kon. Toen hij de deur uittrad, wierp hij een blik over zijn land en tuin, en vervolgens naar den hemel. Op hetzelfde oogenblik kwam er een nette boerenwagen met helderwitte huif van den klimmenden landweg afdalen. Waar 't pad van Willems woning op den weg uitkwam, rukte de landbouwer zijn tweespan met forsche greep op 't zijpad, en vlak voor Willem hield hij plotseling stil. 't Was een der aanzienlijkste boeren uit de buurt, die met zijn wagen den zieke met zijne vrouw naar 't raadhuis wilde brengen.

Spoedig zaten nu de beide echtelingen op de stoelen die voor hen waren geplaatst aan de lange met een groen kleed bedekte tafel, waar reeds de burgemeester had plaats genomen. Hoe weinig belangwekkend de plegligheid van 't huwelijk ook moge wezen, zooals de burgerlijke ambtenaar het sluit, thans maakte het grooten indruk. De burgemeester vermande zich, maar toch trilde zijn zware basstem bij 't voorlezen. De zieke teekende; maar onleesbaar was zijn naam, omdat een dikke traan de vochtige letters ineensmolt. En toen de plegtigheid afgeloopen was, toen nu ook de burgerlijke wet hem als man en vader erkennen wilde, overweldigde hem de aandoening. Wat die slem beefde, maar wat 't ook onuitsprekelijken indruk maakte toen hij sprak: nu laat gij Heer uwen dienstknecht henengaan in vrede naar uw woord. Voor uw sterfbed, heer burgemeester, sta eens mijne gestalte; want naast God en mijn Verlosser ben ik aan u de rust mijner ziel verschuldigd.

Hij was geweldig afgemat, toen hij weêr in zijne woning was gekomen, en toch wilde hij volstrekt dat zijn huwelijk godsdienstig zou bevestigd worden. 't Ge-

schiedde des middags. Al de aanwezigen weenden met luider stemme, hij alleen weende niet. De donkere gestalte, die tusschen hem en 't geloof steeds optrad, was verdwenen. Zegepralend verhief zich 't Christelijk geloof, door den tegenstand veerkrachtiger, door den strijd sterker geworden. Op zijn gelaat las men die verhevene uitdrukking, die de stille berusting in 't lijden doet geboren worden.

Na de overspanning kwam de reactie, met den uitroep: ik sterf! viel hij achterover in zijn stoel. Vaarwel mijne Mina, zeide hij, geef mij uwe hand, vaar eeuwig wel. Wij ondersteunden zijn hoofd; zijne krachten schenen langzaam te verminderen. Hij kende ons allen nog. O God! bad ik, wees hem nabij. Even knikte hij met 't hoofd, terwijl zijn stervende blik mij aanzag. Toen werd 't nacht voor hem, wij bragten den bewustelooze naar zijn bed; toch was het de laatste ure niet. Langzaam herstelde hij zich na de sluimering van een uur.

Hij zag mij bij zijn bed staan, met een zaligen glimlach om de bleeke lippen sprak hij: ik heb den dood overwonnen, Dominé. Zeker meende ik te zullen sterven, en het klopte daar binnen zoo rustig. Niet anders kan 't zijn als ik waarlijk sterf, ik vrees den dood niet meer, graf, waar is uwe overwinning? - Acht dagen daarna stierf hij.

Spreken is goed, maar handelen nog beter

- Zijt ge haast gereed met uwe verhandeling, Frits? Gij moest er maar een eind aan maken, dunkt mij. Gij behoeft niet te vreezen, dat zij te kort zal wezen: verhandelingen duren doorgaans lang genoeg! - Met deze toespraak trad ik de kamer binnen, waar mijn vriend Frits van G. met de hand onder het hoofd, en met de penneveder tusschen de tanden en strak starende op het geschrift, dat voor hem lag, in diep gepeins verzonken zat.

Half ontevreden over deze stoornis en toch blijde, dat hij over zijne verhandeling, die hij weldra in eene maatschappelijke vergadering moest voordragen, nog eens kon spreken, zeî hij op mismoedigen loon: - Gij hebt goed spreken; als ge er zoo in zat als ik, zoudt ge zulk een' luchtigen toon niet aanslaan. Help mij liever eens, om een goed eind te vinden! Ik zit mij gek te practiseren, om goed te besluiten en mijne verhandeling heeft wel noodig, dat er op toegepast worde: eind goed, al goed. Gij kunt mij zooveel te beter helpen, omdat ge niet onder mijn gehoor behoeft te wezen.

- Dan ben je bij den verkeerde, man! Ik doe niet sterk in verhandelingen, zoo als je weet, ik heb er geen slag van. Die enkele keeren als ik zoogenaamd in het publiek moet spreken, vermijd ik zooveel mogelijk den vorm eener deftige rede, en zeg basta wanneer ik wil, of niet meer weet te zeggen. Om jou dus aan een eind te helpen (vergeef mij die moorddadige uitdrukking), vriend, daar zie ik geen kans toe. Je onderwerp is mij daarenboven geheel ontschoten en ik weet niets van het plan van je verhandeling, noch van de wijs, waarop je 't onderwerp behandeld hebt.

- Een bewijs, dat mijn onderwerp weinig impressie op je gemaakt heeft, ofschoon ik mij nog zeer goed herinner, dat gij het een belangrijk onderwerp noemdet. Als uw hart niet vasthoudender was dan, in sommige opzigten, uw hoofd, dan zou ik voor wat ergers vreezen, dan het ontschieten van het onderwerp eener verhandeling. Als mijnheer Karel mij de eer wil aandoen, om een oogenblik naar mij te luisteren, dan zal ik hem nogmaals zeggen, dat mijn onderwerp is: *onze verpligting, om, naar vermogen, mede te werken aan alle instellingen tot heil der menschheid*. Die verpligting leid ik af *uit den aard dier instellingen, uit de Christelijke menschenliefde* en *het welbegrepen belang, dat wijzelven bij het bevorderen van het heil der menschheid hebben*. Ik heb die punten, zoo goed en kwaad ik kon, uitgewerkt, maar nu moet ik nog een slotwoord hebben. Eene opwekking om aan die verpligting te voldoen? - Maar dat is zoo flaauw, zoo alledaagsch, zoo preekachtig. Help mij eens aan een slot, dat imponeert, de zenuwen een weinig spant en indruk nalaat!

- En uwe verhandeling onuitwischbaar in het geheugen prent, en uwe toehoorders bij scharen toebrengt, om aan die instellingen deel te nemen, en hen u haar doet afbedelen, om ze in het licht te geven, niet waar? Uw laatste punt geeft er wel aanleiding toe, om de eerzucht niet geheel uit betoog te verliezen.

- Neen, Karel, spot niet, maar help mij liever!

- Van den wal in de sloot! Maar wilt gij een' goeden raad van mij aannemen, denk dan aan het: *simplex veri sigillum*. Pas dien regel ook op uwe verhandeling toe, en geloof me, Frits, dat is beter dan al die bestudeerde trefmiddelen, die wel hel: mooi, mooi! uitlokken, maar even spoedig uitgewerkt hebben als eene sterke pur....

- Vroeger kon dit waar zijn; maar thans....! De smaak is verwend en als men niet wat pikants voor den dag brengt, dan worden de menschen slaperig, en er wordt aan je woorden niet meerder gedacht, veel minder er over gesproken.

- Wat is pikanter dan het eenvoudige? Spreek eene sierlijke verhandeling uit over de weldadigheid: uw redenaarstalent zal toegejuicht worden; maar verhaal uw wedervaren in eene woning waar armoede en ellende heerscht, geef eenvoudig den indruk weder van uw hart bij de aanschouwing van vaderloos kroost, van eene kommervolle moeder, van hulpelooze weezen, en gij zult handen gereed vinden, om hulp te verschaffen in den nood. Wat is het doel van uwe verhandeling? Om uwe hoorders tot handelen op te wekken. Maar als zij nu van daag en morgen nog spreken van uwe fraaije woorden, uwe verrassende wendingen, uwe kunstige grepen, maar zij vergeten en spreken niet over het doel dat gij hebt beoogd, dan hebt gij veel gewonnen niet waar? Gij hebt u afgesloofd en ten hoogste uitgesloofd, om, als men in uwe maatschappij om een verhandelaar verlegen is, als redenaar eene vereerende uitnoodiging van het Bestuur te ontvangen, om die of die spreekbeurt te vervullen met de verzekering dat gij een talrijk gehoor zult hebben.

- Men kan toch met de deur niet zoo in huis vallen. Het beschaafd publiek dat men voor zich heeft, heeft aanspraak op eene onderscheidende behandeling; het ontvangt liever wenken dan lessen en handelt liever uit vrije door den redenaar opgewekte dan door hem opgedrongen keuze. Van het spreekgestoelte kan men

den toon niet aanslaan dien men in het gezellig verkeer gebruikt.

- Omdat men als redenaar te veel wil schitteren; terwijl men vergeet, dat overbeleefdheid flaauw maakt en het gesproken woord het lot van elk compliment doet ondergaan.

- Een redenaar mag toch niet plat zijn.

- Alsof men juist de uitersten moest kiezen. Spreek op den man af; vraag, waar ge iets te vragen hebt: niet met bedekte termen, maar met het ronde, eenvoudige woord; dring aan, wat gij aanbevelingwaardig acht, niet langs omwegen, alsof gij het naauwelijks durft wagen, niet met zoetvleijende woorden, alsof gij om eene gunst bedeldet, maar met dien moed en die ondubbelzinnige taal, die het kenmerk dragen, dat uw aandrang uit uwe innigste overtuiging voortkomt en een drang des harten is. Ik verzeker u, dan zult gij treffen, medeslepen, tot handelen krachtig opwekken: *pectus est quod disertum facit*.

- Gij geraakt in vuur, Karel, en 't is mij, of ik eene pikante recensie hoor op mijne verhandeling. Gij zoudt er mij haast toe brengen, om haar geheel om te werken; want als er onder mijne hoorders van uwe denkwijze zich bevinden, dan zou mij een onbarmhartig oordeel treffen.

- Welnu als gij daar plan op hebt, lees dan eerst de rede door W.H. Suringar uitgesproken bij gelegenheid van het vijfentwintigjarig bestaan van het Nederlandsche genootschap tot zedelijke verbetering der gevangenen. Zij kwam mij, ofschoon reeds den 10^{den} Mei des vorigen jaars gehouden, eerst nu ter hand. Ik las haar met die klimmende belangstelling, die het eenvoudig schoone en goede te weeg brengt. Dàt noem ik een model voor eene verhandeling; een model inzonderheid voor het onderwerp dat gij behandelt. Ik zal u het boekske onmiddellijk zenden, zoodra ik te huis gekomen zal zijn.

- Wacht eens, ik heb het zelf. Maar ik moet u gulweg bekennen, dat ik het nog niet gelezen heb. Het heeft bij mij het lot ondergaan van zoovele verhandelingen, die daar worden nedergelegd tot gelegen tijd.

- Geen gelegener tijd voor u dan de tegenwoordige, om die verhandeling te lezen. Geef ze mij eens even, laat ik u op een en ander opmerkzaam maken, dat u treffen zal en tot navolging wekken. Maar vooraf Frits, ééne vraag: zijt ge con amore werkzaam aan uw opstel?

- Meent gij, dat ik anders zulk een onderwerp zou gekozen hebben?

- Gij moet niet warm worden, als ik u de bedoeling van mijne vraag nog wat breedvoeriger verklaar. Het inzien der verhandeling van onzen pbilanthroop geeft er mij aanleiding toe. Gij zult er, na haar gelezen te hebben, niet aan behoeven te twijfelen, of hij haar met heilige geestdrift opgesteld heeft. En daar is ééne reden voor, die ik wel bij u wil vooronderstellen, maar die ook bij u moet aanwezig zijn, om uw onderwerp met lust en liefde te behandelen. Zij is, dat de man zich niet vergenoegt met te spreken, maar ook ijverig handelt, en, ik houd het er voor, daarom goed spreekt; dat hij de bevordering van het heil der menschheid niet alleen anderen aanprijst, maar zelf daartoe met kracht de handen aan het werk slaat; dat hij voor en in wat hij goed en gezegend acht voor de maatschappij zelf leeft. Bedrieg ik mij niet dan zou ik hem gerust die woorden in den mond durven leggen: spreken is goed, maar handelen nog beter. En als ik nu vraag, of die reden ook bij u bestaat, dan bedoel ik daarmede niet, of gij lid

zijt van al die instellingen, die gij aanprijst, maar of ge voor die waaraan ge u aangesloten hebt leeft en werkzaam zijt? Of gij niet steunt op: het genootschap zal dat wel bezorgen; ik lever mijne contributie; maar gevoelt dat gij een levend deel van dat genootschap uitmaakt, en geen dood werktuig er van zijt? Ik herinner mij hier eene passage uiteene redevoering van D^{s}. J.P, de Keijser, gehouden bij gelegenheid dat de afdeeling Doetinchem van het Zendeling- en Bijbel-Genootschap vergaderd was, waar hij zegt, dat we nog luttel gedaan hebben door onze aansluiting aan bestaande vereenigingen, en dit even waar als treffend door het volgende voorbeeld opheldert: als gij strandbewoners waart en er werd een maatschappij tot redding van schipbreukelingen opgerigt, zeker zouden wij het in u prijzen, zoo gij haar door uwe deelneming steundet. Maar als gij nu voor uwe oogen een' ongelukkige met zijn laatste kracht zaagt worstelen tegen de baren, als zijn stervende blik u smeekte om toch eene reddende hand uit te steken, en gij wenddet u koel af met het woord: dat is de zaak der maatschappij, wier lid ik ben, - voorwaar, wij zouden uwe menschlievendheid niet roemen, evenmin een waardig lid der reddings-maatschappij u achten.

- Ik erken, er wordt veelal meer gesproken, dan gehandeld. Zelf werkzaam te zijn is het ware, maar tevens het moeijelijke van de zaak. Maar wie is daartoe altijd in de gelegenheid?

- Die het wèl meent, doet zulke vragen niet. Overal zien wij ons in de gelegenheid gesteld om aan het heil der menschheid werkzaam te zijn. Hoor ecus wat Suringar met betrekking tot zijn genootschap daarvan zegt, hier opblz. 32. - ‘Wij vragen u meer dan uw geld (hij spreekt hier van de bemoeijingen des genootschaps met de ontslagenen uit den kerker). Uwe medewerking in het plaatsen van ontslagenen vragen wij. Daartoe kan ieder helpen, rijk of arm, hoog of laag. Nog verleden maand deed het eene behoeftige vrouw hier ter stede. Zij nam uit eigene beweging een' jonge, die onlangs van Rotterdam kwam, en dood verlegen was, onder haar dak. Zij draafde door de stad om hem aan brood te helpen, als ware het haar eigen kind. Ze is er in geslaagd. De jonge is op een schip en zwerft reeds op de groote wateren. Ge moest de vreugde der vrouw hebben gezien en de dankbaarheid van den jongen. De vrouw had misschien meer genot dan menigeen van een aandeel in een rijken Oost-Indiënvaarder. Ja! 't bezorgt zielenvreugde éénen mensch te behouden.’ En wat uwe bedenking van het moeijelijke betreft, krijgt men iets gedaan zonder moeite? Die daartegen opziet, late elk philanthropisch denkbeeld maar varen. Zie eens hier, hoe Suringar de moeijelijkheid beschrijft aan het bezoeken in den kerker verbonden op blz. 7. De gevangenen hadden vernomen, dat er eene vereeniging ten hunnen nutte was tot stand gekomen. Zij vragen ‘Wat belooft dat? Zal er meer van afslag inkomen? Reikt men giften en gaven uit? Niets van dat alles! - Om zedelijke winst is het te doen. - “'t Is anders niet?” - Zedelijke winst staat in gevangenissen op geen' hoogen koers. Nu ontwaken spotlust en tegenkanting. Bij elk bezoek treden raisonneurs op den voorgrond. Zij bestormen en bemoeijelijken den bezoeker met allerlei vragen en bezwaren. Schijnheiligheid en tranen spelen ook hun rol. Maar de aanhouder wint, De moed, dien de bezoekers aan den dag legden, wekte bevreemding, dwong tot

eenige achting. - Men begon eene toespraak te houden. Dat ging in den beginne niet vlug van de hand, maar al doende leert men. De gevangenen zelve werden de leermeesters. Zij gaven de onderwerpen aan. Zij dienden van goeden raad, zonder dat zijzelven het wisten, over vorm, inkleeding, bewoordingen.'

Hoor ook hoe hij tot voortgaan op den ingeslagen weg aanspoort: - 'Vaart voort dan, Bestuurders onzer Vereeniging! met uwe bezoeken. Ziel niet te veel naar den oogst! Wie te veel om oogsten denkt, vergeel wel eens te zaaijen, of zaait niet op de regie wijze. - Vaart voort met uwe bezoeken! Legt af alle ijdele vrees! Geen hair van het hoofd is in 25 jaren eenen enkelen bezoeker gekrenkt. O! 't is een goed werk. Er worden zoo vele bezoeken afgelegd, die niets geven voor hoofd en hart; hier is, in allen gevalle, ééne zekere winst, de winst voor zich zelven. 't Is beter te gaan in het klaaghuis dan in het huis der maaltijden, en is 't niet een groot klaaghuis, waar ieder te klagen heeft van wege zijne eigene zonden? O! in dat klaaghuis wacht u nu en dan een genot van de de reinste soort. Daar ligt een ter dood veroordeelde te brullen als een tijger. Gratie wil hij niet vragen. Er is geen verstandig woord met hem te wisselen. Men waagt nog ééne poging. Men vraagt hem naar al zijne kinderen, één voor één. - Dat was de sleutel tot zijn hart. Hij luistert, hij weent - hij vouwt zijne handen, hij is bereid te bidden!'

- Ik moet bekennen, die dus spreekt, kan zelf niet werkeloos zijn.

- Gij zult in dat gevoelen versterkt worden, als ge de verhandeling in haar geheel gelezen hebt. Ge zult het overal opmerken, de man spreekt uit eigen ondervinding. Waar zijn hart vol van is loopt zijn mond van over. Of als hij niet leefde voor de zaak, die hij behartigt, als hij niet uit eigen ondervinding sprak en zich door niets liet afschrikken om zijn doel te bereiken, zou hij dan over teleurstelling en ondankbaarheid, die de voorstanders van het goede ontmoeten, wel dus kunnen spreken, als hij b.v. hier doet (bladz. 26 en 27): 'Zal ik van die teleurstellingen en dien ondank in het breede gewagen? Wij vieren immers feest, en op dat feest willen wij God danken; en hoe zouden wij dat eerlijk en van heeler harte kunnen doen, indien wij ons verdiepten in den ondank der menschen! In zand zijn ze geschreven die proeven van ondankbaarheid! Dat schrift is weggewaaid met de winden, maar het goede, dat God ons schonk, ook door menschen schonk, in marmeren tafelen blijve het gebeiteld! En onder dat goede behoort zelfs de ondank der menschen. Wie dien ondank uit een verhoogd oogpunt beschouwt, kan het zóó verre brengen ook den ondank weldaad te noemen.

- 'Ondank is 's werelds loon. Zietdaar de bekende, door ons allen beaamde spreuk. Maar ik bid u, keert het eens om. Verbeeldt u eens, dat dank 's werelds loon ware. Waar zou dat op uitloopen? Men zou een philanthropischen handel gaan drijven. Men zou van zijne weldaad, als makelaar, provisie en courtage gaan berekenen. Eene rekening van debet en credit werd het lusschen weldoener en beweldadigde, eene rekening, die telkens werd afgesloten. De weldaad was genoten, de dank gebragt, er was geliquideerd! Neen! zoo mag en moet het niet. Eene openstaande rekening moet er blijven, een deficit aan beide kanten; bij den weldoener van onvoorzigtig, ondoordacht hulpbetoon, van overdre-

venheid in de waardering en toepassing der weldaad, van gebrek aan fermiteit of aan wijze zachtmoedigheid, zoodat hij zelf den ondank min of meer in 't leven riep - een deficit bij den beweldadigde van zelfbeschuldiging, dat hij zijnen weldoener misleidde, verdriet berokkende. Zoo blijft er eene openstaande rekening, en het is deze, die, veel beter dan dank, de menschen aan elkander houdt, hoewel zij ze schijnt van elkanderen af te stooten. Er is van weêrszijden te vergeven en te vergeten! En ligt de schuld geheel aan de zijde van den beweldadigde, o! dan bewijst deze een niet te berekenen dienst aan den weldoener. Hij brengt hem in de smeltkroes. Nu moet het blijken, of hij alléén gewerkt heeft om van de menschen gezien en geprezen te worden, of de eerzucht alléén de hoofdrol speelde, dan of hoogere beginselen hem bestuurden. Want wie niet om dank aanving, zal niet om ondank eindigen. Komt hij dan gelouterd uit die kroes, dan is de ondank eene winstgevende premie, het beste loon op het werk. Dan is hij overwinnaar, al scheen hij te verliezen, dan leert hij de bede verstaan: “Schep mij een rein hart en vernieuw in het binnenste van mij eenen vasten geest.” Dan kan hij uit innige overtuiging des harten zeggen: “Wat geeft God den mensch veel, wanneer hij hem soms ondank ten loon geeft.” Zegt gij: “dat gaal het menschelijke te boven, bij de ondervinding van onophoudelijken ondank zóó te denken en zóó te deen.” Gij hebt gelijk, maar het is ook niet het menschelijke, maar het goddelijke in ons, dat zoo denkt, zoo spreekt en zoo doet. Medearbeider van God te zijn, deze is de leuze. En voor hen, die zich Christenen noemen, is er nog veel hooger en krachtiger drijfveer. Van het geheele Christendom is zelfopoffering het begin, midden en einde. Het leven van den Heer was een leven van zelfopofferende liefde. Wie Hem belijdt, wie in Hem gelooft, wie Hem lief heeft, volge Hem na. Hij ging het land door, goeddoende. Hij riep zondaars tot bekeering. Op Hem ziende, doordrongen met den geest, die van Hem en den Vader uitgaat, vermag men alle dingen.’

- Heerlijk, voortreffelijk inderdaad! Zulke taal grijpt in het hart en overmeestert het gevoel.

- Ja, en gij moogt er wel bijvoegen, zulke taal is pikant, niet door fraaiheid en sier van uitgezochte woorden, maar door het eenvoudige en tevens diep doordachte dat er in heerscht. Ik zou nog vele bladzijden kunnen opslaan om u te overtuigen, dat de man zelf doordrongen is van wat hij met de woorden van Gellert aanhaalt:

> ‘O God! wat zaligheid hoe groot
> Een ziel te redden van den dood.’

Ja, dat hijzelf daartoe pogingen in het werk stelt en dus zeggen kon, dat het waarachtig is, wat, de vrome dichter zong. Of, wie beschrijft zóó als gij het op blz. 8 en 16 lezen zult den kerker, dan die er zelf bezoeken in aflegt, zelf met de gevangenen spreekt, zelf hen helpt teregt brengen? Wie kan zoo krachtig aandringen op verdubbelde pogingen om het verstandelijk en zedelijk onderrigt, het godsdienstig element in onze kerkers meer veld te doen winnen, dan die als Suringar zeil meer dan eens getuige was van de gezegende gevolgen dier pogingen? Hoor maar ecus, wat hij hier op blz. 14 zegt: ‘Waart ge, even als ik, getuige geweest van den doop van *Maria Eggerings*, of toen twee

andere meisjes hare eerste communie deden? Hadt gij dat aandoenlijk feest bijgewoond te Leeuwarden, op den 7^{den} Februarij 11., toen twee Regenten van het Huis hunne 25jarige ambtsbetrekking, in tegenwoordigheid van drie honderd gevangenen, plegtig herdachten? Uw oog, als sommiger gevangenen oog ware onder dat alles niet droog, uw hart, als sommiger gevangenen hart, ware onder dat alles niet koud gebleven! - 't Is een treffend gezigt hen, die in boeijen zuchten en de nog zwaardere boeijen der zonde dragen, het lied te hooren aanheffen: ‘Jezus neemt de zondaars aan. Mij ook heeft Hij aangenomen.’ Neen, niet altijd predikte men in de woestijn. Daar zijn er in de gevangenis bij menigte gekomen, die nog nooit hadden gebeden, en wat is dat een rampzalig mensch, die niet bidt! - Zij hebben leeren bidden. Een hunner zei met zelfvoldoening: ‘Nu kan ik bidden.’ Wie zou van de gevangenen kunnen zeggen, zonder zelf ze in den kerker bestudeerd te hebben, wat hij hier b.v. zegt: ‘Zonderling genoeg, maar menig gevangene, hoe ruw in vorm, houdt er een eigen kijkglas op na. Hij weet dáárdoor hairfijn den man te onderscheiden, die het waarachtig goed met hem meent. Hij eert dien man, al volgt hij zelfs zijn raad niet op!’

- Neen, Karel, dat gevoel ik, zóó kan men het terrein niet beschrijven, als men er niet op te huis is. Was ik zoo gemeenzaam op het mijne, ik zou mijn onderwerp meer practisch behandeld en voorzeker meer vrijmoedigheid hebben, om bij mijne hoorders op deelneming aan te dringen.

- Daarvan gesproken, hoor eens, hoe Suringar vraagt om het penninkske ter ondersteuning van de belangen der verwaarloosde, uit den kerker ontslagen jeugd, hier op bl. 31 ‘Nederlanders! ziet toe, de gekerkerde jeugd en die ontslagen is, de verwaarloosden en haveloozen op de straten, de menigte kinder-bedelaars, 't zijn de menschen waarmede onze kinderen, op volwassen leeftijd, in ééne maatschappij zullen leven. Verwaarloost ze niet! 't Zou kunnen uitloopen op verwaarloozing van zich zelven en van de belangen van het Vaderland. Ons Genootschap zij u aanbevolen. Vijf en twintig jaren liggen achter ons met hun goed en kwaad, met hunne zegeningen en grieven. Wij roemen niet in ons werk. Daartoe deden wij niet genoeg en wij deden het niet goed genoeg. Wij achten dat werk evenmin voor niets. 't Was in allen gevalle een begin. Met meerdere kennis en ervaring treden wij moedig het tweede tijdvak in. Helpt ons, Medeleden! en gij die het nog niet zijt, treedt toe. Vijf cent in elke week wordt u gevraagd. Dat zult gij immers niet weigeren? Als duizenden 't ons gaven konden wij eene groote Inrigting tot stand brengen. Gij, die rijk zijt, wilt gij onzer Vereeniging er iets van geven? Wij zullen daardoor rijk zoeken te worden in weldoen aan de verwaarloosde en misdadige jeugd. Geeft het ons bij uw leven of sterven.’ - Doch ik zou dus voortgaande de geheele verhandeling met u doorloopen en u alzoo van het genot berooven, zelf haar te lezen. Ook wil ik u niet langer ophouden, als gij bij uw plan van omwerking blijft.

- Ja, dat staat bij mij vast. Een ander begin zal mij gemakkelijker een einde doen vinden.

- Tot beiden kan ik u deze verhandeling ook als model aanprijzen. Ja, dat moet ik u nog even voorlezen: - ‘*Wat is God goed!* Dat dacht ik, toen ik dezen morgen wakker werd. *Wat is God goed!*

dat denk ik nu. Nog nooit in mijn leven was ik zoo diep en innig overtuigd van Gods oneindige wijsheid en liefde, van Gods vaderlijke leiding en bescherming als in dezen plegtigen en aandoenlijken oogenblik. - Wat er in hoofd en hart omgaat, kan ik onder geen woorden brengen. Slechts één toon kan en wil ik aanslaan, den toon van dankbaren ootmoed. 't Is deze: '*Gode zij dank, Gode zij eere!*' Dùs begint de godsdienstig gestemde man zijne verhandeling en wie dus begint, behoeft niet te vragen, hoe zal ik eindigen? Gij vermoedt het reeds: 'Mijne taak' zegt hij aan het slot zijner rede, 'is ten einde. Met dank ben ik begonnen. Met dank wil ik eindigen.' En na dien toegebragt te hebben aan toonkunstenaars en zangers, inzonderheid aan den rijk begaafden dichter Ter Haar voor zijne schoone zangen, die inderdaad door het eenvoudig-verhevene niet minder dan het gemoedelijk godsdienstige uitmunten, vervolgt hij: - 'Mijne taak is ten einde. - Ik heb immers mijn dank aan menschen gebragt. Neen! de taak is nog *niet* ten einde. Een hoogere pligt rust op mij. Ik heb behoefje God te danken. 'Wat is God goed!' Zoo begon ik. 'Wat is God goed!' Zoo wil ik besluiten. Diep getroffen, met dankbaren ootmoed bezield, was ik bij den aanvang. Hoe veel te meer nu! De taak is volbragt, de taak, tegen welke ik zoozeer heb opgezien. Slechts één toon kan en wil ik daarom aanslaan. 't Is deze: '*Gode zij dank en Gode zij eere!*'

'Die toon past ons allen, te allen tijde, ook nu. '*Dank en eere zij God!*' Dat woord klinke in dezen tempel en uit aller naam worde het gezegd:

'*Loof den Heere onze ziele en al wat binnen in ons is Zijnen Heilig en Naam; dank en eere zij God.*' En ons aller hart zegge daarop: AMEN.' Wilt ge dat nu preekachtig noemen, geloof me Suringar zal er vrede mêe hebben, en aan u en anderen gaarne overlaten wat éclat maakt en de zenuwen spant.

- Neen, Karel, Suringar en gij hebben mij gewonnen. Ik ga terstond aan het omwerken, en geloof me, ik zal het er duidelijk in laten vloeijen: spreken is goed, maar handelen nog beter,

- Doe, zooals ge zegt. En nu, geluk op je werk! Misschien kun je dan ook bevorderlijk zijn aan het voorstel van Suringar bij de aanbeveling van de genootschappen, die je op het oog hebt, dat namelijk ieder lid van een genootschap zijn best moge doen, om een nieuw lid aan te winnen en dùs het getal leden te verdubbelen. Bonjour, Frits!

H.

Twee blaauw-kousen (bas-blevs.[1])

Opgetogen van vreugde, verliet de heer Carlheim de kamer van Mevrouw von Löbinger. In genotvolle verlegenheid gebrast door de verrassende vriendelijkheid dezer dame, nam hij, bij het heengaan, hare mof in plaats van zijn

1) De lezer gelieve zich te herinneren, dat Bas-bleu, Bleu-stocking, Blaustrumpf een titel is van Dames, die zich wat veel op hare kennis en geleerdheid laten voorstaan, ook wel eens een titel van politieke tinnegietsters.

hoed van de piano, liet toen, uit schrik over deze vergissing, zijn stok vallen, en bereikte al struikelend daarover de deur. Thans was hij echter in zulk eene verbijstering van zinnen gekomen, dat hij eerst in de provisiekamer en toen in het boudoir der dame verdwaald raakte, en eindelijk geheel verbluft in het koninkrijk der keukenvorstin aanlandde, van wie hij even als van haar gevolg, het gansche keukenpersoneel, op de hoffelijkste wijze afscheid nam; maar, te gelijk zijne distractie met schaamte bemerkende, bijna van den keldertrap zou gevallen zijn, had niet eene reddende engel, in de gedaante eener meid, gewapend met een emmer water, hem nog gelukkig tegengehouden....

Mevrouw von Löbinger was eene rijke weduwe uit den burgerstand, maar trotsch als een paauw, die, ofschoon reeds ver in de veertig en dus lang uit het tijdperk der veroveringen getreden, toch nog zwak genoeg w as om door een demoedigen en galanten kus, op hare hand gedrukt, in eene allergenadigste luim te geraken, terwijl zij tevens door het thans zoo algemeene ‘Mevrouw’ en door het woordje *von* voor haren naam, in de gunstigste stemming kon worden gebragt.

Mij nheer Carlheim, die *ex officio* een meesterlijke bedrevenheid had gekregen in buigingen en strijkaadjes, kon ze dus nergens beter dan hier aan den man of liever aan de vrouw brengen. Het spreekt ook van zelfs, dat mevrouw von Löbinger steeds zeer vriendelijk jegens hem was, en hem overal prees als een beleefd, aardig man, met de beste manieren van de wereld. Maar heden vooral had zij den aardigen mijnheer Carlheim met vriendelijkheid, goedwilligheid en beleefdheid overstroomd, en had zij hem tevens in de hartelijkste bewoordingen twee arme jonge meisjes, die zij zich, gelijk zij zeide, bijzonder aantrok, ten dringendste aanbevolen. Met meer dan gewone deelneming had zij hem gesproken over de bekwaamheden en talenten, de geschiktheid en bruikbaarheid dier beide meisjes, waarin hij zich, naar hare meening, zeer zeker niet bedrogen zou vinden.

Na goed te hebben afgesproken dat hij hare beide gunstelingen ten spoedigste zou verwachten, had de heer Carlheim zich, zooals reeds gemeld is, dronken van weelde verwijderd.

Het opschrift: ‘*Expeditie-Kantoor van B.G. Carlheim*,’ in schoone gulden letters flikkerende op een reusachtig, fraai geschilderd bord, moest wel ieder voorbijganger in het oog vallen, geplaatst als het was naast de groote voordeur van een aanzienlijk huis, dat met een bordes prijkte, en in het midden der hoofdstraat was gelegen. Uit den breeden gang kwam men in een kantoor, dat allerelegantst was gemeubeld. Op verschillende schoone, nieuwerwetsche schrijftafels zag men tallooze manuscripten, tijdschriften en brochures in Babylonische verwarring dooreen liggen; aan de wanden prijkten verschillende kaarten, benevens portretten en busten van beroemde kunstenaars, dichters en schrijvers, wier prachtig gebonden werken men in eene sierlijke boekenkast ontwaarde. Aan de beide uiteinden van het groote vertrek hielden zich twee zeer van elkander verschillende personen, met verschillenden arbeid, bezig. De een, met een bejaard en knorrig voorkomen, scheen een minderen, ondergeschikten rang te bekleeden; hij zat aan eene der achterste schrijftafels op een ontzaggelijken hoop dagbladen en couranten te broeijen, terwijl hij tusschen-

beide met een stukje rood krijt bij sommige der daarin vervatte berigten kruisjes, haken en andere teekens zette. De tweede persoon, die aan een naast de deur geplaatsten lessenaar werkte, was jonger van jaren. Het was een mager, bleek jong mensch, met lange kastanjebruine hairen; soms, wanneer hij een oogenbllk ophield met schrijven, waarbij al zijne geestvermogens schenen ingespannen te zijn, woelde hij met de pen door die lokken, terwijl hij ook nu en dan in zijne afgetrokkenheid eenige onverstaanbare woorden uitte. Wie ook door het opschrift nevens de deur nog onbekend was gebleven met den aard en het doel van dit expeditie-kantoor, moest toch terstond bij het binnentreden ontwaren dat hij zich in een dagbladen bureau bevond. En het was dan ook inderdaad de verblijfplaats der redactie van het in de residentie alom bekende dagblad: ‘de Patriot,’ staande onder toezigt van den beroemden journalist, den heer Carlheim. De beide individuën, die zich thans in het kantoor bevonden, waren, zoo als van zelfs spreekt, Muzenzonen, leerlingen der onsterfelijkheid, en wel de oudste een onder het schrijven vergrijsde nieuwstijdingenjager, de jongste een droomend, altijd in idealen rondzwevend, onbegrepen genie, die zelf alleen in staat was zich naar waarde te schatten. Reeds had er gedurende een geruimen tijd in het vertrek eene doffe stilte geheerscht, alleen afgebroken door het geruisch der dagbladen, toen de deur plotseling openging en een meisje binnentrad. Gestoord door het gerucht, hief de jongeling zijn rijkgelokt hoofd op en keek naar de deur, doch kon er zijne blikken niet spoedig weder afwenden; want de binnengekomene was eene alleraardigste, bevallige brunette. Eenigzins bedremmeld naderde zij het jonge mensch, die reeds de vraag: - Wat er van hare dienst was, - op de lippen had, toen het lieve kind hem voorkwam met de woorden:

- Heb ik de eer met mijnheer von Carlheim te spreken?

- Mijnheer Carlheim is op het oogenblik niet hier, antwoordde de bleeke literator, een weinig uit het veld geslagen door de schoonheid en ongedwongenheid van het jonge meisje; want ofschoon zijne fantazy hem dikwijls naar kabinetten van vorsten en koninklijke paleizen had heengevoerd, beefde hij nogtans in een gewoon gezelschap van vrouwen over al zijne leden en kon dan uit verlegenheid geen enkel woord vinden.

- Maar mejuffer! vervolgde hij, met vriendelijke voorkomenheid, wanneer ik soms uwe boodschap aan den heer von Carlheim kan doen, dan ben ik geheel tot uwe dienst.

- O, ik dank u, mijnheer! maar ik wilde hem gaarne zelf spreken over eene voor mij belangrijke aangelegenheid.

- Volmaakt het voorkomen eener artiste! dacht de kandidaat-onsterfelijke, wiens nieuwsgierigheid zeer werd opgewekt. Misschien wel eene actrice? maar neen! daarvoor schijnt zij mij te onschuldig te zijn; zonder twijfel is zij eene virtuoze!

In deze denkbeelden verdiept, had het dweepende Muzenkind zich den draad des gespreks laten ontglippen, en om nu toch iets te doen nam hij zijn horologie ter hand en zag hoe laat het was.

- Het verwondert mij, begon hij, haastig van de gelegenheid gebruik makende om weêr iets te kunnen zeggen, het verwondert mij dat de heer von Carlheim zich op dit oogenblik nog niet hier bevindt; maar hij zal zeker wel aanstonds komen; indien gij dus eenige

oogenblikken hier zoudt willen toeven, kunt gij hem spoedig zelf spreken. Het zou hem ook wel zeer spijten, zulk een aangenaam bezoek te hebben verzuimd, voegde hij er bij, terwijl hij bloosde tot over de ooren.

- O, ik bid u, ik alleen zou verliezen door dit verzuim. Ik ben zoo gelukkig geweest om door iemand, die mij zeer genegen is, aan den heer von Carlheim te worden aanbevolen, en ik ben dus zoo vrij, wijl ik mij aan zijn beroep heb gewijd, hem mijne bedrevenheid en medewerking te komen aanbieden.

Onze jonge journalist bloosde weder bij deze woorden, maar thans van vreugde. Alzoo eene schrijfster, en geen actrice noch virtuoze, dacht hij bij zichzelven, en hij naderde haar met de vertrouwelijkheid van een collega, terwijl hij zich veroorloofde, als gaf hun gemeenschappelijk beroep hem daartoe het regt, naar haren naam te vernemen, die hem, gelijk hij onder meer vrij linksche gezegden aanmerkte, zeker niet onbekend kon zijn.

- Och, die zal u zeker volkomen vreemd klinken! antwoordde het meisje glimlagchende. Eerst sinds veertien dagen heb ik mijne eerste schrede naar buiten in de wereld gedaan; tot zoolang was ik naauwelijks uit den kring mijner familie en nimmer buiten de muren van Berlijn gekomen, en ook nu heb ik er, alleen op het dringend verlangen mijner hier woonachtige tante om eenigen tijd in deze stad te vertoeven, toe besloten om....

- Vergeef mij, mejufvrouw! indien mijne nieuwsgierigheid mij misschien wat al te onbescheiden maakt; doch de gedachte dat gij in de toekomst meer in onzen kring zult te huis behooren, geeft mij den moed u deze vraag te doen: op welken tak, op welk gebied onzer kunst hebt gij u het meest toegelegd? Zonder twijfel op het gebied, dat der schoone sekse het meest aanlacht, op de nieuwere romantiek?

De gevraagde zweeg eenige oogenblikken verlegen stil, alsof ze den vrager niet goed begrepen had; doch toen, plotseling hare verlegenheid verbergende, antwoordde zij op den toon, dien men gewoonlijk aanneemt, wanneer men eene vraag niet goed heeft begrepen en toch niet wil verzoeken om die te herhalen: - Ja wel - de - de nieuwere - die het aangenaamste is voor ons geslacht!....

Door een gelukkig toeval werd zij ontheven van de voltooijing van dit voor haar zoo pijnlijk antwoord, daar op hetzelfde oogenblik de deur openging; en tot verbazing van onzen journalist trad er eene tweede, niet minder aanvallige, slanke en blonde juffer het vertrek binnen. De eerste om verschooning verzoekende, ging onze held thans de tweede dame te gemoet en vernam met groote verwondering dat ook deze door voorspraak eener hem geheel onbekende Mevrouw von Löbinger aan de welwillendheid en deelneming des heeren Carlheim was aanbevolen geworden. Ten gevolge daarvan kwam ook zij hare bedrevenheid in zijn beroep ter zijner beschikking stellen....

De literator stond als van den bliksem getroffen:

- Is er dan van daag een schip vol blaauwkousen aangekomen? vroeg hij bij zichzelven en in gedachte voortredenerende: - zouden ze ook in staat zijn mij over het hoofd te werken, zoodat mijnheer Carlheim mij wel zou kunnen missen, en mij zoo eindelijk geheel uit den zadel te ligten? - Reeds begon hij een contra-intrigue te verzinnen, toen de heer Carlheim eindelijk binnenkwam.

De bleeke Muzenzoon nam uit lofwaardige beleefdheid op zich om de beide dames aan den heer Carlheim voor te

stellen, als de hem aanbevolene medewerksters; zij stonden echter alle drie niet weinig verbaasd en verlegen toen mijnheer Carlheim zich maar volstrekt geene zoodanige aanbeveling herinneren wilde, ja zelfs voorgaf niet eens eene mevrouw von Löbinger te kennen. De meisjes wisten uit verlegenheid niet wat te doen. De heer Carlheim, een achtbaar en waardig man, begreep echter dat er hier een misverstand moest plaats hebben en om achter de waarheid te komen, knoopte hij een kort gesprek aan, deed eenige vragen over geboorteplaats, positie in de maatschappij, enz.; doch dit alles gaf hem nog niet het minste licht, zoodat hij spoedig met echt redacteurs-laconisme besloot: dat het hem steeds zeer aangenaam zou zijn, indien de dames hem het genoegen wilden doen hem te komen opzoeken, en hem ook bij gelegenheid met eenig werk van hare hand wilden vereeren.

Het eene maagdelijn was reeds gereed om weg te gaan, toen de andere mijnheer Carlheim bedeesd te kennen gaf dat zij voorloopig een klein werkje had medegebragt, dat zij hem gaarne zou willen laten zien, als hij het veroorloofde, - onder het uiten dezer woorden opende zij een klein pakje en ontvouwde - tot groote verbazing der journalisten, een zeer net en sierlijk vervaardigd - - - *vrouwenhemd*. Mijnheer Carlheim kon zich niet weêrhouden bij deze bespottelijke vertooning, de omstandighden in aanmerking genomen, in een luid geschater uit te barsten; het arme kind, dat het proefstuk met zooveel zorg vervaardigd had, geraakte in de grootste verwarring, terwijl de jeugdige dichter voor de derde maal aan 't blozen ging, maar nu het sterkst. Thans loste zich het raadsel op: de beide lieve juffertjes waren jonge en nog onschuldige naaistertjes, grisettes en herbe, die door hare begunstigster, de ons reeds bekende Mevrouw von Löbinger, waren aanbevolen geworden aan haren lijfsnijder om ze in zijne werkplaats te gebruiken. En die lijfsnijder, die toevallig vis-à-vis van onzen redacteur woonde, was de ons ingelijks bekende heer: George Carlheim, dameskleedermaker.

Brievenbus.

VIII.
Afschaffing door niet-afschaffers. Brief aan een collega, lid van de afschaffingsmaatschappij.

Amice collega!

Geloof niet, dat ik dwaas genoeg ben om te meenen, dat uw stilzwijg op mijn' laatsten brief een bewijs zou zijn voor mijne krachtige argumentatie, waarom ik tot hiertoe nog niet ben toegetreden als lid van de afschaffingsmaatschappij. Eerder zou ik kunnen gelooven, dat gij gedacht hebt: aan hem is niet te doen, hij wil zijn eigen weg gaan; ik zal daarom het stilzwijgen maar bewaren. Doch, wat zeg ik? Ik ken u, dunkt mij, genoeg, om aan het vermoeden, dat gij daarom boos op mij zoudt zijn, geen voedsel te geven. Ofschoon gij om redenen, die ik eerbiedig, u verbonden hebt als lid eener maatschappij, wier oprigting ik zegen, wier weldadige werking ik dankbaar opmerk, zijt gij echter te liberaal, om niet ieder zijne vrijheid van denken en handelen te laten. En mogen we ook met elkander in zienswijze

verschillen; wij handelen in één' geest. Beide trachten we een kwaad legen te gaan, dat de ondergang van zoovelen ten gevolge gehad heeft en nog steeds teweeg brengt. Gij meent dat doel het best te bereiken door als lid der afschaffing anderen tot het lidmaatschap op te wekken en uwer gemeente dùs ten goeden voorbedde te zijn; ik door onverbonden het voorbeeld van onthouding te geven en evenals gij dringend tegen het misbruik, en, waar hei noodig is, tegen het gebruik van sterken drank te waarschuwen en te ijveren, zonder dat ik gevaar loop, dat men mij in het aangezigt of achter den rug toevoegt: ja, de dominé kan niet anders, als lid van de afschaffingsmaatschappij moet hij dùs spreken en handelen. Geloof daarom niet, dat ik op die maatschappij laag nederzie, of haar eenigzins wil ridiculiseren, al houd ik het er altijd voor, dat het goede gedaan en het kwade gelaten uit eigene overtuiging, zonder middel van bedwang, een veel grootere waarde heeft. Integendeel, waar zij wordt aangevallen, verdedig ik haar con amore en gebruik ik al de bekende argumenten, om het gewigt van haar bestaan in het licht te stellen. Bestond zij niet, en was ik geroepen, om haar mede tot stand te brengen, ik zou niet achterblijven met ijver de hand aan het werk te slaan, al kan ik niet al de bezwaren wegredeneren, waardoor zij, mijns inziens, nog gedrukt wordt. Aan haar bestaan toch zijn wij niet alleen het herhaald ter sprake brengen van het gebruik en misbruik van sterken drank verschuldigd, even als de aanleiding om aan de belagchelijke voorstelling der afschaffing gewigtige en vaak hoog ernstige gesprekken aan teknoopen, maar zelfs de blijde ondervinding, dat er hier en daar ergerlijke misbruiken zijn geweerd en de bemoeijingen der maatschappij niet zonder gelukkig gevolg zijn gebleven.

Ik heb u een verblijdend berigt mede te deelen, waaruit gij eensdeels kunt opmaken, dat ik mij niet geërgerd heb aan uw stilzwijgen op mijn' laatsten, en andersdeels, hoe wij in één' geest werkzaam zijn tot bereiking van één doel.

Van wat ik u verheugends ga mededeelen, moet ge een groot deel zeiten op rekening van de goede gezindheid mijner gemeente. Haar, niet mij komt lof toe, als gij meent, dat hier lof te geven is. Onder de gelegenheden die ten platten lande vooral dikwijls aanleiding geven tot treurige misbruiken behoorden hier, als elders, de begrafenissen. Begrafenissen - veelal feestmalen, blij-eindigende treurspelen, pseudo-smartverdrijfsters, beroofsters van het sobere restantje voor weduwen en weezen, kostbare fatsoen-ophoudsters, lang-pijnigende weeënbaarsters, - niet zelden bijgewoond met een treurig gelaat, maar gretige maag en een vrolijk hart, met ernstig gesprek, vochtige wang en statigen tred vaak begonnen en met luchtig gesnap, glazerig oog en waggelende schreden geëindigd, - lamenteer - teem - huichelspel voor wie tranen bij de vleet, woorden in overvloed, zuchten in soorten hebben, en een' schijn van vroomheid kunnen aannemen, die eenvoudigen verschalkt en verstandigen ergert. Dus althans slaat het woord begrafenis, als gij weet, in de lexica van vele gemeenten aangeteekend en het ontbreekt daarbij niet aan geschiedkundige noten ter opheldering van elk dier genoemde propriëteiten. Wist ik niet, dat gij eene niet minder rijke collectie van anecdotes daarop betrekkelijk bezat, dan ik heb verzameld, ik zou u hierbij mijn aanteekeningboekje zenden, waarin een vriend, die eens bij mij logeerde,

eene karikatuur geteekend heeft, die u de tranen over de wangen doet loopen.

Eer mijne ondervinding mij anders voorlichtte, hield ik de begrafenissen voor de ernstigste plegtigheden, die in eene gemeente konden plaats vinden, die den meesten indruk moesten maken, waar het denkbeeld aan sterven nog eene geheel andere uitwerking moest hebben, dan waar het van den kansel door de welsprekende taal eens rijkbegaafden redenaars wordt opgewekt, ja, waar men met dat denkbeeld zich het best leerde verzoenen, omdat men het er meer dan door de levendigste schildering verwezenlijkt ziet.

Toen ik voor de eerste keer ter begrafenis genoodigd werd, zag ik er niet weinig tegen op, om eene mij nog geheel vreemde plegtigheid te besturen. Hoe bereidde ik mij voor op de studeerkamer! Ik had eene schets gemaakt van de woorden van troost en waarschuwing, die ik aan het sterfhuis wilde spreken; op mijne kamer viel het mij gemakkelijk gesprekken uit te lokken; bedenkingen op te lossen; tegenwerpingen te weêrspreken; ouden en jongen tot ernst te stemmen, maar ook aan den dood zijne verschrikking te ontnemen en hem als een vriendelijken bode welkom te noemen, die ons als bij de hand over de grenzen van dit leven voert.

Vroegtijdig begaf ik mij naar het sterfhuis op weg; ik wilde niet te laat, althans stipt op het bepaalde uur komen, teneinde tijd genoeg te hebben om mijne schets behoorlijk te kunnen af-improviseren. Terstond bemerkte ik, dat ik veel te vroeg kwam. Men was nog bezig met het plaatsen van tafels, stoelen en banken, die in zóó groote menigte werden aangebragt, dat ik aan een der ijverig bezig zijnde buren vroeg, of die allen bezet zouden worden en ten antwoord kreeg: - ja, dominé, als ze allen komen, zal er hier en op de deel nog wel plaats te kort komen.

- Als ze allen komen! - hier, bij eene weduwe, die met haar tiental kinderen in waarlijk drukkende omstandigheden achterbleef... Deze gedachte moet op mijn gelaat zijn te lezen geweest, toen eene welgedane buurvrouw, wie inmiddels eene flesch werd toegereikt, mij zuchtende toevoegde: - och, dominé, 't is de laatste eer aan den overledene! - Maar hoe kostbaar, wilde ik zeggen, toen de bedroefde weduwe met hare kinderen in de donkere keuken plaats nam, en de familie en genoodigden van tijd tot tijd binnenkwamen. Elke nieuw aangekomene moest aanstonds voor de ontsteltenis, de koude, het opdroogen van het zweet, of, omdat het dùs de gewoonte was, eens *proeven*, en daarbij profiteerden de eerstgekomenen niet weinig, die telkens nog eens en nog eens medeproefden. Mijne arme schets bleef mij gedurig in de keel steken; want telkens als ik wilde beginnen, werd ik weder door de binnentredenden verhinderd en door het rondgaand proefglas uit het veld geslagen. Eindelijk was het oogenblik daar, dat het lijk zou worden uitgedragen, en met verheffing van stem nam ik, in weerwil van de beweging der opstaanden, de gelegenheid waar, om een enkel woord te spreken, niet uit mijne schets, maar zooals mijn hart 't mij opgaf.

Aan het sterfhuis, dat intusschen eene geheel andere gedaante gekregen had, daar het vrolijk licht door de geopende vensters een aantal borden en met brood en kaas opgehoopte schotels en eene menigte kopjes en schoteltjes bescheen, teruggekeerd, ging de aanval op den leeftogt eerst vrij geregeld toe; doch het

kwam mij voor, dat er geen einde aan het eten en drinken zou komen. Toen de kakebeenen eindelijk tot rust kwamen, dacht ik nu in de gelegenheid te zijn, om aan mijne schets te beginnen; maar eene nieuwe teleurstelling stond mij te wachten, toen er nu voor het gemak hier en daar een jeneverflesch op tafel gezet werd en de liefhebbers zich terstond tot inschenken gereed maakten. Ik verborg, uit gebrek aan moed tegenover zulk eene proefgrage menigte, zoo goed ik kon, mijne verontwaardiging, maakte het kort, vertrok en scheurde mijne schets, om mijn misnoegen te koelen, aan honderd stukjes.

- Dat 's eens, maar nooit weêr op begrafenissen! - zeide ik tot mijzelven en hield stiptelijk woord.

Er verliepen dùs eenige jaren; inmiddels werd ik, als gij weet, naar mijne tegenwoordige landgemeente beroepen. Ik hield hier mijn systeem vol, totdat ik een diep bedroefd gezin bezocht, waar een treffend sterfgeval had plaats gehad. Bij mijn vertrek drongen de bedroefde ouders er bij mij sterk op aan, om bij de begrafenisplegtigheid te adsisteren. - Gij kent mijn gevoelen daaromtrent - zeide ik, - en gaarne wil ik, gelijk ik gewoon ben, in den namiddag, na den geheelen afloop der plegligheid bij u komen, om in die meer kalme oogenblikken over onze gronden van Christelijke vertroosting te spreken. - Beide hielden echter zóó dringend aan, dat ik beloofde te zullen komen. Daar ik intusschen geene uitzondering kon maken, moest ik tevens het voornemen opvatten, om mijn systeem te laten varen en van nu aan alle begrafenissen, waar men mij op noodigde, te gaan bijwonen. Ik erken, dat ik niet zonder moeite tot dit besluit kwam, maar in mijne gedachten verbond ik er een plan mede, in de hoop, dat het mij gelukken zou het ten uitvoer en tot stand te kunnen brengen.

Met een stille hoop dat, maar toch niet geheel zonder vrees of mijn plan gelukken zou, begaf ik mij naar het huis der rouwe. Velen der aanwezigen, die mij hier niet verwachtten, zagen vreemd op, toen ik binnentrad. Ik achtte het noodig van mijne veranderde gedragslijn rekenschap te geven, en tevens de voorwaarden bekend te maken, waarop ik bij de ter aarde bestelling van dierbare betrekkingen zou tegenwoordig zijn, althans bij wie mijne tegenwoordigheid daarbij zouden verlangen. Die voorwaarden kwamen hierop neder, dat eene begrafenis altijd overeenkomstig den aard van zulk eene ernstige plegtigheid moest gehouden, dat er geen sterke drank gebruikt en alzoo elke aanleiding moest vermeden worden, om haar *niet* te doen zijn, wat zij moest wezen; dat ik gaarne de gesprekken bij die gelegenheid wilde leiden, maar dan ook verzocht, dat men ze door geheel van het doel der zamenkomst afwijkende zamenspreking niet verstoorde, enz.

Gij kunt begrijpen, hoe verlangend ik was om te weten, welk een' indruk een en ander gemaakt had. Weldra vernam ik tot mijne blijdschap, dat mijn woord niet alleen goed opgenomen was, maar de toestemming van de meesten mijner gemeenteleden, onder wie het voorgevallene aan het sterfhuis als een loopend vuur was rondgegaan, verworven had. Wel was er een enkele, die een voorstel van transactie doen en eene zekere hoeveelheid wilde bepaald hebben van 't geen er gedronken mogt worden; maar gij gevoelt, dat dit voorstel door mij onmiddellijk werd gewezen van de hand. En waren sommigen meer geneigd, om den

maatregel eerder uit een financieël-, dan moreel oogpunt goed te keuren - de groote meerderheid juichte de gestelde voorwaarde toe, en aanvankelijk verheugde ik mij in het bereiken van mijn doel.

Doch zou het hinkende paard misschien ook achteraan komen? Had ik welligt meer verrast dan overtuigd? Zou men ook berouw gevoelen over eene toestemming te haastig gegeven? Ik beken het, die vragen verontrustten mij somtijds en ik vleide mij niet te zeer vóór ik de proef op de som had gevonden.

Thans kan ik u de blijde verzekering geven, dat aan de voorwaarde, die ik ook ten aanzien van den sterken drank maakte, stipt wordt voldaan. Men stelt er prijs op, dat ik bij elke begrafenis tegenwoordig ben en ik mag het er veilig voor houden, dat het drinken van sterken drank op de begrafenissen alhier is AFGESCHAFT. En daar zulks geschiedt door wie geene leden zijn van de afschaffings-maatschappij, kan ik veilig als motto boven dezen brief zetten: afschaffing door niet-afschaffers.

Beschouw dit motto echter niet als een equivoque of ridiculiserende aardigheid; want weet ge, waaraan ik het welgelukken mijner poging mede voor een groot deel toeschrijf? Aan het bestaan uwer maatschappij. Werd ik daardoor met meerder moed bezield, om met mijn plan te voorschijn te treden, het herhaald spreken over de bedoelingen der maatschappij en hare gezegende uitwerkselen deed mijn voorstel minder vreemd klinken niet alleen, maar ik houd het er ook voor te gereeder ingang vinden.

Ziet ge, vriend, zóó beoogen we één doel, zóó werken we in één' geest, al is het ook langs verschillende wegen, en bedrieg ik mij in de goede gezindheid mijner gemeente niet, dan geloof ik, dat ik langzamerhand bij het algemeen zal uitwerken, wat gij bij de individus tracht tot stand te brengen.

Ik geloof wel niet, dat dit mijn schrijven u geheel bevredigt, maar ik weet toch zeker, dat gij u over den uitslag mijner poging verblijdt met

t.t.

H.

IX.
Brief van een boer uit Groningerland met quasi-interpellaties aan een heer in den Haag.

O.. in Jannewarii (den datum wiet ik zoo krek neit) 1850.

Mieneer!

Mieneer weit wel, datte we heir neit al te vroug binne, en doarum zeiste wel neit al te lellik en te heilig op mi wezen, um miin breif in joen bouk te zetten. 't Is dan ook wat loate geworden om 't scheuvelloopen; want mit al de snuu hebbe ze toch banen geveegd deur de heele previncie hen na Grönningen en Winschoot tou. Dat doun ze in oe land neit; doar binne de luu wat makkelikker as heir, en toch hebbe arme moar vliitige mensken er nog een breudjen an. Moar nou binne we weer an 't zitten gekomme en ik an 't schriiven en an 't krante lezen. Ik was er dan ook biister met achteroet, 't was je en heele bulte, ik heb er me evel deur hen arbeid. 'k Vond er je alweer roare dingen. Me beleven dan toch een vremden tiid. Oeze olde beppe proal allemet van Babels toren, moar dan zeg ik: - Beppe, ie begriepst de groote luu in den Hoage neit, en dat kan je alles neit zoo krek goan as in joen kammenet; dat kammenet van de menisters is vast veul grooter en die heere hebbe er ook wel meer in as ie, 't zei wel een kammenet wezen as ons huus; ze zitte

er met heur viiven in, en er waren er veur en poos nog twee meer, moar dei hebbe ze er oetsmakt; de bulte was je al te groot, ze binne vast an 't hemmelen (dat zegge wii luu teugen 't schoonmaken) west. En dan geit den olde, onbruukboare boudel noar de Jeude. En dan komt er ook wel deuze en genne veur in de ploatse, krek as dat ie wat neis koopst.

Asse ze moar neit te vuile wegdoun en de todden holden, zeit beppe dan.

Maar dat's tot daaran tou. De könnink zogt ze oet, zeg ik moar, en de könnink heit er vast het meeste belang bii, dat 't oes land goud geit. Moar of beppe zoo wat henreert, das je niks. Moar as knappe mensken er ook zoo over beginne te proaten, dan geit mii de griezel over den hoed en word ik er wat oars van in 't liif.

Nou las ik ook in de krante van mieneer Gruin van Prinsterer, die ook in de Staten zit veur Harderwijk, en dén de dominees er in brogt hebben, zoo ze zeggen, deur te vertellen dat onze Leive Heer een misgewas wil geven. Moar kiik, dat was dan toch al te bretaal, ik heup niet dat 't waar is; dat was je Godslasterliik. Dén mosten ze er moar boeten loaten en neit met muijen. Dat 's evel tot daaran tou. Hii zit er nou einmoal. Nou mut et ook een wiize wezen, die biister veul van 't geloove of weit. Hii duurt domeneers en prevesters an. 'k Vrieg wattet oars veur en man was, ik docht al te met en katechezeirmester. Ik heurde van onzen burremester dat hii een arge varius was. En tou vrieg ik aan den burremester wat dan een varius was; want dat ik zoo neit wiizer was geworden. Doe beguste onze burremester te lanchen en zei, dat varius Latiin was en dat het beteekende zooveul as wispelturig. Moar ik vermuide al, dat hii me wat veur 't lappien huid; 't is een schalk. Ik vrieg 't later an onzen domeneer en dén zei, dat mineer Gruin dat neit was, maar dat ie toch vuile doaran dei, en dat een arge varius een man was, den de könnink er op na hold, en dat et iemand was, die up de olde pampeiren en kartebellechies van den könnink paste. As ík een korve vol heb, verkeup ik miin todden aan Salomon; moar dat heit de könnink wel vast niit zoo neudig. De pampeiren mut zuk een man bewaren, van onzen könnink en van ziin voar en ziin vaorsvoar. En doarin muit die mieneer Gruin van Prinsterer biister geleerd wezen.

Noe wol ik zeggen, dat de man zich moar doarbii holden must; moar 't liekent wel, of hii ook in 't kammenet wil. Doar mutte de wieste wezen, en hii duit krek, of hii wiizer is dan dei de könnink er in doan heit. Hii had je eerst een bulte te zeggen, dat mii neit zoo gek veurkwamp; moar tou begust hii ook te vertellen, wat ie al van de menisters verwachtte, van Torbekke en van de menister Rozental. - 't Kwam heirup neer, dat as de een wat hollen wol, de ander hem wat zol teugenholden, en as 't den ander wat kolderde, dat dan den een wat stadiger wol bliiven. Mieneer Gruin was as en koetseir, dei mit twee kiikerige peerden oetgink, krek as de broene meeren van den dokter. Hum docht ook, dat den een den ander wel wol teugenholden, moar ja! an de waterhoezen bii de meulens wierde ze alle bei as of ze den iisboarliken drommel in 't liif hadden, en doar ging me de heele frikko met dokter en al te water, de koutse an stuk, de vandehandsche verzopen, en de dokter ligt je nog zeik van de kolde en de alterasie. - Zoo kost 't met ons ook wel ies komme. En dei mieneer Gruin docht toch nog al dat 't goud wol goan, en rekende 't best, dat hii en de andere heur zin hadde gekregen mit 't onder-

wiis. - Evel was hii tou mít dezelfde luu, doar hii 't noe teúgen heit, init dei liberale en mit de menister Torbekke. - Nou ken ik me van zoo'n wiizen man ter wereld neit begriipen, dat ie eerst zoo buissies en zoo leif met ze kon wezen; - dat ie teúgen ze is, dat kan ik best beredeneiren. Ze willen je glad wat aers as die Gruin en zen consorten. - Nou, hém hebben ze al klein, en dan mouten de liberalen er naderhand an; en wèl is dan de baas?

Om alevel bii mieneer Gruin van Prinsterer te bliiven; dei man liikt me krek de rol te speulen van een roar deir, woarvan meister van 't Zandt mii vertelde, oet den tiid, doe de beesten nog spreken kosten. Toen hadden de nachten de dagveugels ook een heftigen striid. Jongens 't gink er zoo hêr. Bietebaauwen en oelen, kerkoelen en katoelen aan gunne ziid, en kraaijen en hanen van de andere kant. - Moar doar mank was nou ook de vlaarmoes; en dei gaf dan heir dan guntert een pik. Toen hii al evel zag, dat ten leste de oelen op de vlugte ginke en dat er hier een zen oog, daar een zen start liet liggen, en dat de hanen en de kraaijen 't wonnen, toen vloog hii mank dat gedeirte. Maar dat stond em neit, en wol hem toen ook neit hebbe. En zoo bleef de vlaarmoes de niemandsvrund, en de dagveugels en de nachtveugels goan mekaer oet den weg, maar vlaarmoes muit er zoo wat deur hen vladderen. -

Ik ben bang, dat het die mieneer Gruin ook zoo geit, en dan zei hii welzeggen, dat het een bedruifde wereld is, doar geen menske goud in is, behalve hii en ziins geliiken. Men huift neit te hoelen met de wolven, doar men met in 't bosch is, dat benne weerhanen; moar kiik, een menske muit toch toezien mit wul hii zich afgeft. Ik wol moar bii miin pampeiren en miin kartebellchies bliiven, bii miin olde spulle, als ik de heer Gruin was. Als 't em kenste, duit dan men kompelment aan den mieneer Gruin, en vroag em, wat hum dunkt van miin road.

Meneer betoalt de port toch. De rog bliift nog altiid even goeije koop. Gendag, zaams!

DEZULFSTEN VAN LESTEN.

Mieneer, must veural neit denke, dat dei mieneer de Kempenaer van lesten de olde menister is. Wii kenne zuks luu neit zooregt, moar da's je een heil oar mensk. 't Is je eibaldse spiitig van den noame.

SLAVENHANDEL. II.

NEGERSTAMMEN, DIE ZICH MET DEN SLAVENHANDEL ONLEDIG HOUDEN.

EEN SLAVENMARKT TE MASCATI.

Kronijk van den dag.

Februarij.

BINNENLAND. - De rampen, welke een gedeelte des vaderlands hebben getroffen en naar wij vreezen nog lang zullen drukken, liggen ons te versch in het geheugen, om daaraan niet het allereerst te denken. De winter had zich dit jaar door snelle afwisselingen van felle vorst en plotselingen dooi gekenmerkt, waardoor het ijs zich zeer ongeregeld had gevormd en vastgezet. Daarenboven was in hooger gelegene landen eene ontzettende, bijna voorbeeldelooze massa sneeuw gevallen, welker smelten, bij de nadering der lente, de rivieren schrikbarend moest doen zwellen, en alle daarlangs gelegene streken met overstroomingen bedreigen. Gunstige of ongunstige omstandigheden konden veel bijdragen om het gevaar te verwezenlijken of af te wenden; dat echter dit laatste volkomen het geval zou zijn, was bijna als eene onmogelijkheid te beschouwen. Bij den doorgaanden dooi in het begin dezer maand werd de gekoesterde vrees maar al te zeer bewaarheid. Uit bijna alle landen van Europa kwamen berigten aan van ontzettende verwoestingen, door gezwollene rivieren, ja somtijds zelfs door anders onbeduidende beken aangerigt. Onze rivieren bleven langer in de winterboei geslagen, en toen zij zich eindelijk daaruit begonnen los te worstelen, kon men zich nog eenige dagen met de hoop blijven vleijen dat de dijken en waterkeeringen het gevaarlijke tijdperk onbezweken zouden doorstaan. Wel hadden zich hier en daar ontzetteude ijsdammen gevormd, en steeg de vloed daarachter tot eene schrikbarende hoogte, wel knaagden en beukten de drijvende of opkruijen de schotsen de zijden en kruinen der dijken met dat vervaarlijke geweld, waarvan alleen ooggetuigen zich een denkbeeld kunnen maken, wel stortte het water op verscheidene plaatsen over die kruinen heen en dreigde zelfs den doorweekten aardklomp weg te spoelen; doch de wakkere bevolking der oevers bleef, schoon met angst, toch met eenige hoop voortarbeiden, om de waterverschansingen te versterken en te verhoogen, en aldus den geduchten vijand zoo lang in teugel te houden tot hij zijne krachten had verspild. Dag aan dag noemden de aankomende berigten den staat der rivieren op de meeste punten vrij gunstig. Doch het beslissende tijdstip was nog niet gekomen. Toen dit verscheen, bezweken op vele plaatsen de zoo lang en met zoo veel inspanning verdedigde en behoudene waterkeeringen, en stroomde de vloed met verdelgende kracht over de daarachter gelegene velden. Uitgebreide streken van Noord-Braband, en Gelderland zijn in golvende meeren veranderd. Vooral de eerst genoemde provincie is ditmaal door de ramp getroffen, en akelig zijn de tafereelen van de gevaren, welke de

bewoners van verscheidene dorpen hebben doorgestaan en van den toestand waarin zij nog verkeeren, hetzij op de zolders hunner door het water ondermijnde woningen opeengepakt, hetzij, na uren of dagen van doodsangst, met vaartuigen daaruit afgehaald en geborgen, waar de hulpvaardigheid hunner landgenooten hen slechts bergen kon. Ziekten en kwalen moeten voor velen de gevolgen zijn van den angst en de ongemakken, die zij hebben doorgestaan, eenigen hebben het verlies van betrekkingen te betreuren, die door den overstelpenden vloed te snel werden overvallen om zelfs het leven te kunnen redden, de meesten worden door het vernielen of bederven van hun eigendom met armoede en gebrek bedreigd. Deze laatste ramp echter behoort onder diegene welke menschelijke hulp in staat is af te wenden of ten minste te lenigen, en de menschlievende mildheid van Nederland zal gewis ook ditmaal niet beneden haren alouden roem blijven. Reeds zijn wederom enkele voorbeelden van die deugd gegeven, reeds is, gelijk van ouds, de Koning daarin voorgegaan, reeds bereidt zich het geheele volk om die voorbeelden te volgen, neen, het zal die reeds gevolgd hebben, wanneer deze regelen onzen lezers onder de oogen komen. Door de hooge regering des lands is eene algemeene inzameling aan de huizen der ingezetenen door het geheele Rijk voorgeschreven; wij zullen dus ons volgend verslag met de vermelding eener nieuwe proeve van oud-Nederlandsche weldadigheid kunnen aanvangen.

De zittingen der Tweede Kamer zijn hervat, maar zoowel zij als de natie blijft de daden van het ministerie Thorbecke nog afwachten, terwijl zich reeds sporen vertoonen dat dit afwachten niet met groot geduld gepaard gaat. Wij behooren juist niet onder degenen die van den tegenwoordigen minister van Binnenlandsche Zaken eene overgroote verwachting koesterden, maar hadden toch gemeend dat hij den roem van buitengemeene talenten en liberaliteit, hem door zijne vrienden gegeven, zou gepoogd hebben eenigermate te handhaven. Misschien is het wel een bewijs van buitengemeen politiek talent met het voordragen der netelige organieke wetten zoolang mogelijk te dralen, maar zulk een negatief bewijs was juist niet datgene wat ook van hem verlangd werd. In de zitting van 14 Februarij heeft de heer van Dam de tegenwoordige bewindslieden daarvan een vrij duidelijken wenk gegeven door de verklaring, dat hij hen gaarne zou ondersteunen, indien zij binnen een voldoenden korten tijd, zonder zich aan schroomelijk verzuim schuldig te maken, goede organieke wetten leverden. Wat de liberaliteit aangaat van den zoo liberalen afgevaardigde, die thans voor hoofd van het ministerie moet worden gehouden, in dit opzigt kan hij zelfs zijne vrienden niet anders dan uit de hand gevallen zijn door de spitsvondige uitlegging, welke hij aan artikel 91 der Grondwet poogde te geven, en evenmin pleit daarvoor de wijze waarop hij zich die verklaring heeft laten afpersen. Na eene herhaalde ontwijking der eenvoudige vraag of hij meende dat een vertegenwoordiger, bij vernieuwing tot burgemeester benoemd zijnde, daardoor ophield lid der Kamer te zijn, beweerde hij eindelijk, dat het bedoelde artikel niet van toepassing was, daar hij de burgemeesters niet als *staats*-ambtenaren beschouwde. De meerderheid der Kamer heeft beslist, dat de bij vernieuwing tot burgemeester benoemde leden niet opgehouden hadden leden te zijn. Of zij echter, wanneer

het op eene beslissing omtrent de bewering des ministers aankomt, zal blijken zijne zienswijs te deelen, zal nog wel betwijfeld mogen worden. De letter der grondwettige bepaling zou immers dan in eene ongelukkige tegenspraak met de blijkbare bedoeling daarvan zijn. Misschien zijn er geene benoemingen - de blijken daarvan heeft men korteling gezien - welke zoo geheel van de koninklijke vrijmagt, of indien men wil van de willekeur van het ministerie, afhankelijk zijn, dan die der burgemeesters, hetzij voor de eerstemaal of bij vernieuwing, zoodat vooral in dit geval redenen zouden bestaan om den kiezers de gelegenheid te verzekeren om zich inderdaad volgens hunne meening in de Tweede Kamer te doen vertegenwoordigen. Wanneer de grondwettige bepaling ten opzigte der burgemeesters voor on noodig moet worden geacht, kan men haar wel als geheel noodeloos beschouwen, daar zij kennelijk is gemaakt met het oog op het gevaar dat een lid na zijne verkiezing zich meer door ministeriëlen invloed zou laten leiden, dat bij zijnen keus kon voorondersteld worden, waarop de fijne onderscheiding, of ambtenaren, wier benoeming en herbenoeming geheel van het ministerie afhangt, al of niet staats-ambtenaren moeten heeten, niets afdoet.

De aangelegenheden der kolonien zijn thans in de Tweede Kamer door den heer v. Hoëvell ernstig ter sprake gebragt, in eene uitgebreide redevoering, vooral strekkende om bij het ministerie aan te dringen op het geven van het door de grondwet voorgeschrevene verslag van den toestand der kolonien. De redevoering zelve bevatte eenige gewigtige, maar treurige wenken aangaande dien toestand; de minister van kolonien liet zich echter, ook door herhaalden aandrang van verschillende leden geene de minste inlichtingen dienaangaande afpersen, en hield zich aan de verklaring, dat de voorhanden bouwstoffen onvoldoende waren om een volledig verslag te geven, en een onvolledig verslag tot aanmerkingen aanleiding zou geven, hetgeen hij wenschte te voorkomen; en dat een volledig verslag zou gegeven worden zoodra daartoe mogelijkheid bestond. Geen wonder dat de heer Donker begreep, dat de minister de interpellatie niet naar eisch had beantwoord. - Hoe angstvallig het ministerie echter ook moge zijn om zich op geenerlei wijze bloot te geven, en zich zoo veel mogelijk achter het geheimzinnig stilzwijgen te verschansen, waarmede het zijne taak heeft aanvaard - zich voorzigtigheidshalve zelfs van het geven van een zoogenaamd programma onthoudende - heeft het echter niet kunnen vermijden op den herhaalden aandrang der leden der Kamers zulk eene menigte van beloften en toezeggingen te geven, dat een der dagbladen voor korten tijd eene lijst van bijna honderd punten daarvan heeft opgemaakt, uit de redevoeringen en toespraken der ministers getrokken en in hunne eigene bewoordingen medegedeeld. Daarentegen verloopt week op week en maand op maand met het afwachten van de daden, waarop de heer Thorbecke met zulk een laconischen nadruk heeft verwezen.

De voorbereiding tot eenen nuttigen en lang gewenschten maatregel, de afschaffing van verouderde en bijna vergetene wetten, waartoe het vroegere ministerie, na het gebeurde met de zoogenaamde zeven-kinderen-wet, overging, is eene schrede gevorderd, door het voltooijen van het verslag der daartoe benoemde commissie. Aan deze commissie was opgedragen te onderzoeken: 1°. Welke

wetten en verordeningen van vroegeren oorsprong, hier te lande van kracht, reeds dadelijk zouden behooren te worden afgeschaft, welke te worden behouden of gewijzigd; en 2°. In het algemeen, wat er zou kunnen worden gedaan, om zekerheid te erlangen omtrent het bestaan en verband van alle algemeene wetten, decreten en besluiten. Uit het verslag blijkt onder anderen, dat door de commissie tot voorwerpen van haar opzettelijk onderzoek zijn gemaakt: 1°. alle wetten, decreten, enz. van Franschen oorsprong, welke hier, te lande zijn executoir verklaard, en 2°. de Hollandsche wetten en verordeningen, welke zijn uitgevaardigd gedurende het tijdperk van 22 Januarij 1798, toen de constituerende vergadering voor het eerst optrad als wetgever voor de Vereenigde Gewesten, tot op de inlijving in het Fransche keizerrijk in het jaar 1811; en voorts dat door haar in het geheel zijn behandeld 1624 wetten en wettige verordeningen, van welke zij het voorloopig behoud van 106 voorstelt. - Bij dit verslag zijn drie bijlagen gevoegd, als:

1°. Een ontwerp van wet, bepalende in art. 1, dat de wetten of kracht van wet hebbende algemeene verordeningen welke hier te land voor 21 November 1813 zijn ingevoerd, worden afgeschaft; in art. 2 vermelding van die wetten en verordeningen, welke van den regel van art 1 zijn uitgezonderd, en derhalve voorloopig nog op den bestaanden voet worden behouden, en in art. 3 van die, welke op gelijken voet nog voorloopig voor het hertogdom Limburg en het vierde en vijfde district van Zeeland worden behouden;

2°. Een ontwerp van koninklijk besluit, houdende gelijksoortige bepalingen omtrent de maatregelen van algemeen bestuur en andere algemeene administratieve verordeningen, hier te lande voor 21 November 1813 ingevoerd, en

3°. Chronologische tabellen, waarin al de behandelde wetten en verordeningen afzonderlijk worden opgegeven en onderzocht, met vermelding hetzij van de latere verordeningen, waardoor zij kunnen geacht worden uitdrukkelijk of stilzwijgend te zijn afgeschaft, of van de redenen waarom zij kunnen worden afgeschaft of moeten behouden blijven. De commissie heeft den Koning verzocht om te bevelen dat haar veelomvattende arbeid van regeringswege door de drukpers openbaar gemaakt worde.

FRANKRIJK. - In eene latere geschiedenis der Fransche republiek zal de afgeloopene maand bijna met stilzwijgen voorbijgegaan kunnen worden, tenzij volgende gebeurtenissen den geschiedschrijver naar aanduidingen harer oorzaken of eerste verschijnselen deden zoeken. De regering is er steeds op uit om hare magt te versterken en te verzekeren, ten einde de bewegingen te kunnen onderdrukken, die voorzeker wederom bij de eerste gunstige gelegenheid zouden uitbarsten, en tevens alles wat aan het bestaan eener republiek herinnert zoodanig te doen verdwijnen, dat eindelijk alleen de naam slechts zal behoeven te worden weggenomen. Zij heeft zich thans krachtig genoeg geacht om aan de zinnebeelden der republiekeinsche vrijheid, de vrijheidsboomen, de hand te slaan. De meesten dier boomen zijn te Parijs op last van den prefect der policie omgehouwen, meestal zonder dat de menigte zich daartegen heeft verzet. Enkele malen zijn echter daarbij opschuddingen ontstaan, en bij ééne gelegenheid begon de beweging zelfs een ernstig voorkomen aan te nemen. De volkshoop, eerst door de stads-soldaten verdreven,

kwam spoedig talrijker terug, verschanste zich in de huizen, en verdedigde zich met steenen. De generaal Lamoricière, die zich in burgerkleeding onder het volk had gewaagd, werd herkend, gegrepen en liep gevaar van onder de handen van het gepeupel om te komen, toen hij door de aanrukkende krijgsmagt werd ontzet. Na het dempen der beweging werden omtrent driehonderd personen in hechtenis genomen, meestal lieden, die reeds uithoofde van deelnemig aan den Junij opstand tot deportatie waren veroordeeld en kwijtschelding van straf bekomen hadden.

De zittingen der Wetgevende Vergadering boden wederom verscheidene van die onstuimige tooneelen aan, welker gedurige vermelding thans eentoonig begint te worden. Dergelijke tooneelen herhalen zich in elke zitting, waarin onderwerpen ter sprake komen, welke de staatkundige hartstogten in beweging kunnen brengen. Menig scherp gezegde wordt bij zulke gelegenheden door de republiekeinen den gematigden toegeduwd, bij de stemmingen behouden deze laatsten echter doorgaans de overhand. Bij alle maatregelen, die strekken kunnen om volksbewegingen te voorkomen en te smoren, of de heftige republiekeinen en socialisten het zwijgen op te leggen, wordt het ministerie steeds door de meerderheid ondersteund, al blijft daardoor ook naauwelijks een schijn meer bestaan van de vrijheid, welke de republiek moest verwezenlijken. Men verwacht thans zeer heftige discussien over het ontwerp om de geheele republiek in vijf groote militaire commandementen te verdeelen, onder bevel van eenen generaal, die bij de eerste uitbarsting van onlusten het geheele commandement in staat van beleg zou stellen. Waarschijnlijk om te doen zien, dat de regering de magt bezit om eenen opstand des noods in bloed te smoren, worden van tijd tot tijd groote millitaire wandelingen door Parijs gedaan; en dat zulk eene dreigende vertooning om de misnoegden schrik in te boezemen niet geheel overbodig is, blijkt uit de daadzaak, waarvan men de zekerheid heeft bekomen, dat de socialisten, schoon voor het oogenblik ontmoedigd, zich aanhoudend beijveren om hunne stellingen onder de volksklasse te verbreiden, en daaronder steeds meer bijval vinden. De bekende Proudhon, die uit zijne gevangenis steeds het dagblad: *la Voix du Peuple* bestuurde, en daarin gedurig stukken plaatste van denzelfden aard als die, welke zijne veroordeeling hebben te weeg gebragt, is eindelijk voor zijne politieke vrienden buiten toegang gesteld. Natuurlijk hebben deze vrienden daarover heftige klagten aangeheven, doch algemeen verheugt men zich, dat hij aldus buiten magte is gesteld om de menigte verder door zijne buitensporige taal op te ruijen. De afgevaardige Lafont heeft de behandeling van den voorvechter der Socialisten op een hartstogtelijken toon in de Wetgevende Vergadering ter sprake gebragt, doch nadat de minister van Binnenlandsche Zaken de in dit opzigt genomene maatregelen had verdedigd, is men met 434 tegen 169 stemmen tot de orde van den dag overgegaan. - Voor eenigen tijd ontving het gouvernement berigten van onlusten in het zuiden des lands, en werden de met verlof afwezige officieren gelast zich ten spoedigste naar hunne korpsen te begeven; tot nog toe heeft men echter geene bijzonderheden van het voorgevallene gemeld. - Alles duidt aan dat aan de tegenwoordige schijnbare rust evenmin als aan de tegenwoordige staatsregeling des lands een lange en vaste duur te voorspellen is.

DUITSCHE STATEN. - De dreigende spanning tusschen de Pruissische regering en de vertegenwoordiging, ter zake van de veranderingen, welke de Koning nog in de constitutie verlangde te doen aannemen, en waarvan hij zijne beëediging afhankelijk maakte, is gelukkiger afgeloopen dan men meende te mogen hopen. De meeste betwiste punten zijn aan genomen, de andere eenigzins gewijzigd of zoodanig in het midden gelaten, dat de Koning er zich mede tevreden verklaarde en nu werkelijk den eed op de constitutie heeft afgelegd. De redevoering, welke hij bij die gelegenheid heeft uitgesproken, wijkt, wat inhouden vorm betreft, zoodanig van alle dergelijke aanspraken af, dat zij als eeue vreemdsoortige merkwaardigheid is te beschouwen. In haar geheel luidde zij aldus:

Mijne heeren, ik verzoek uwe aandacht. Hetgeen ik zeggen zal zijn mijne eigene woorden, want ik verschijn thans voor ulieden zooals nimmer te voren en nimmer hiernamaals. Ik ben hier niet, om de aangeborene en geërfde pligten van het koninklijk ambt - hoog verheven boven de meening en den wil van partijen - uit te oefenen, en in het minst niet gedekt door de verantwoordelijkheid mijner hooge raadslieden, maar zelf en geheel alleen, als een man van eer, die zijn dierbaarste, zijn woord, wil geven - een ja, vol kracht en met bedachtzaamheid. Daarom nog eenige voorafspraak.

Het werk, op hetwelk ik thans mijne bevestiging wil drukken, is ontstaan in een jaar, hetwelk de toekomstige getrouwe geslachten wel met tranen, maar toch te vergeefs, uit onze geschiedenis zouden willen uitwisschen. In den vorm, in welken het u is voorgelegd, was het allezins het werk der opofferende trouw van mannen, die dezen troon hebben gered, en jegens welke mijne dankbaarheid niet dan met mijn leven zal ophouden. Het ontstond echter in die dagen, in welke, in den letterlijken zin, het bestaan des vaderlands werd bedreigd. Het was het werk van een oogenblik, en droeg den stempel van zijnen oorsprong. De vraag is billijk, hoe ik, bij dusdanige beschouwing, mijne toestemmig daaraan geven kan. En toch wil ik dit, omdat ik het kan, en dat ik het kan, ben ik alleen aan ulieden, mijne heeren verschuldigd. Gij hebt de verbeterende hand daaraan gelegd, gij hebt veel bedenkelijks daaruit weggenomen, veel goeds daarin gebragt, en mij, bij uwen voortreffelijken arbeid en door het aannemen mijner laatste voorstellen, een waarborg gegeven, dat gij den voor de bevestiging begonnen arbeid der volmaking ook naderhand niet zult nalaten, en dat het ons vereenigd welgezind streven gelukken zal, de levensvoorwaarden van Pruissen op eene grondwettelijke wijze steeds deugdelijker te maken. Ik mag dit werk bevestigen, omdat ik in hope dit doen kan. Dit erken ik met den warmsten dank jegens ulieden, mijne heeren, en ik betuig hier met aandoening en vreugde, gij hebt den dank van het vaderland verdiend. En zoo verklaar ik, God is mijn getuige, dat mijne belofte op deze constitutie is getrouw, waarachtig en zonder eenige terughouding. Echter hangen het leven en de zegen dezer constitutie, dit gevoelt gijlieden en al de edele harten dezer landen, af van de vervulling van onvermijdelijke voorwaarden.

Gijlieden, mijne heeren, moet mij helpen, en de landdagen en de trouw van mijn volk moeten mij helpen tegen hen, welke de koninklijke verleende vrijheid tot den dekmantel van boosheid willen maken en dezelve keeren tegen haren

ontwerper, de door God ingestelde overheid; tegen hen, die deze oorkonde in de plaats zouden willen stellen van de goddelijke voorzienigheid, van onze geschiedenis en van de oude heilige trouw. Alle goede krachten in den lande moeten zich vereenigen in onderdanen-trouw, in eerbied voor het koningschap en dezen troon, die op de overwinningen onzer krijgsmagt berust, in naleving van de wet, in waarachtige vervulling van den huldigingseed, zoowel als van den nieuwen eed van trouw en gehoorzaamheid aan den koning en naauwgezette handhaving der constitutie. Met één woord, het is een levensvoorwaarde, dat mij, met deze wetten, het regeren mogelijk worde gemaakt; want in Pruissen moet de koning regeren, en ik regeer niet, omdat mij dit zoo behaagt, God weet het, maar omdat het Gods verordening is, en daarom wil ik regeren. Een vrij volk onder eenen vrijen koning, was mijne leus sedert tien jaren; dat is zij nog heden, en zoo zal het blijven, zoo lang ik ademhaal. - Alvorens ik tot de plegtigheid van den dag overga, wil ik twee beloften voor ulieden vernieuwen. Dit gebiedt mij de terugblik op de tien verloopene jaren mijner regering. In de eerste plaats vernieuw en bevestig ik plegtig en uitdrukkelijk de beloften, die ik voor God en menschen, hij de huldiging te Koningsbergen en hier, heb afgelegd. Ja, ja, dat wil ik, zoo waarlijk helpe mij God. Ten tweeden malen vernieuw, herhaal en bevestig ik plegtig en uitdrukkelijk de heilige belofte, welke ik den elfden April 1847 heb uitgesproken, om met mijn huis den Heere te dienen. Ja, ja, dat wil ik, zoo waarlijk helpe mij God. Deze belofte staat boven alle andere; zij moet in alle andere zijn opgesloten, en door dezelve, zullen zij eenige waarde hebben, als een zuiver levenswater heen stroomen. - Thans echter en terwijl ik de constitutie, krachtens de volkomenheid mijner koninklijke magt, hiermede bevestig, beloof ik plegtig, waarachtig en uitdrukkelijk voor God en menschen, de constitutie van mijn landen Rijk vastelijk en onverbrekelijk te zullen handhaven, en in overeenstemming met dezelve en de wet te zullen regeren. Ja, ja, dat wil ik, daartoe helpe mij God. En nu beveel ik de bevestigde wet in handen van den almagtigen God, wiens werken in de geschiedenis van Pruissen klaarblijkelijk te herkennen zijn, opdat hij uit dit werk van menschen een werktuig moge maken van heil voor ons dierbaar vaderland, namelijk het doen gelden van deszelfs heilige regten en verordeningen. Het zij zoo!

De vrees dat de oneenigheid tusschen de regering en de vertegenwooordiging tot een herstel van het absolutisme of tot nieuwe beroerten en verwarringen zou voeren, had ook bijna alle hoop vernietigd op het bijeenkomen van het parlement te Erfurt; thans echter houdt men het voor zeker dat ook deze zaak haar beslag zal krijgen, in weerwil der openlijke en heimelijke tegenwerking van Oostenrijk en de Duitsche Staten, welke met dit rijk ééne lijn trekken. Pruissen zou naar dit Parlement 40 leden zenden, waarvan 20 door het bewind, 10 door de Eerste en 10 door de Tweede Kamer zouden benoemd worden. De benoeming der leden voor de Eerste Kamer, die allen leden derzelve zijn, heeft vrij algemeen genoegen gegeven, daar men allen voor mannen houdt, die met echt Duitsch-gezinde gevoelens zijn bezield.

De opening van het parlement is nu op den 20sten Maart bepaald - Het voorloopige Centrale bewind van Duitschland laat weinig van zich hooren. Van plannen

om op eene andere wijs een Duitsche eenheid tot stand te brengen, meestal tegen het Duitsch-Pruissische verbond gerigt, en waartoe zelfs Hanover en Saksen zich zouden leenen, loopen aanhoudend geruchten, waaruit alleen dit is op te maken, dat de vrees, om de pogingen ter vestiging van zulk eene eenheid opeenen oorlog te zien uitloopen, niet als geheel ijdel kan beschouwd worden.

ENGELAND. - Met de werking en de gevolgen der nieuwe wetgeving op de scheepvaart schijnt men algemeen weltevreden te zijn; op de werven wordt zelfs van groote bedrijvigheid gemeld. Geheel anders is het met de tegenwoordige wetgeving op den graanhandel gelegen. De zoogenaamde protectionisten wenden de krachtigste pogingen aan om eenen terugkeer tot het oude stelsel voor te bereiden. Men klaagt luide over de verachtering van den landbouwenden stand, die het gevolg der tegenwoordige lagere graanprijzen is. In het Hoogerhuis is deze aangelegenheid ter sprake gebragt bij de beraadslaging over het antwoord op de troonrede. Verscheidene leden stelden dezen achteruitgang der landbouwende klasse als zeer onrustbarend voor, en beweerden dat die tot de ondermijning en het verval der Engelsche staats-instellingen zou leiden. De meerderheid verwierp echter het in dien zin voorgedragene amendement, en achtte het ongeraden terug te komen van het thans aangenomene en voor het algemeen gunstig werkende stelsel van vrijen handel. Inderdaad schijnt er ook niet met ernst aan gedacht te kunnen worden om thans weder eenen maatregel te herroepen, die eerst na eenen kampstrijd van vele jaren is genomen, en waarvan alle gevolgen vooraf berekend waren.

GRIEKENLAND. - Dit anders voor de geschiedenis onbeduidende rijk vertoont zich thans weder op haar gebied, niet als handelende maar als lijdende partij. Het reusachtige Engeland is eensklaps tegenover dezen kleinen en magteloozen staat tot dwangmaatregelen overgegaan, waarvan de ware reden onverklaarbaar is, wanneer men die niet in het vaste stelsel der Engelsche regering moet zoeken om steeds hare magt uit te breiden en te versterken, wanneer zij dit meent te kunnen doen, en waarvoor de tijd haar thans gunstig voorkwam. De achterstallen der Grieksche leeningen, het onregt dat aan twee Engelsche onderdanen zou gepleegd zijn en een geschil over twee eilandjes, volgens Engeland tot de Ionische republiek behoorende, zijn de voorwendselen geweest om onverwacht de Grieksche kust te blokkeren en een aantal schepen in beslag te nemen. Zelfs de Engelsche dagbladen spreken allen met verontwaardiging over dit onedele gebruik van overmagt, en op eene interpellatie in het parlement heeft het ministerie slechts met uitvlugten geantwoord, alsof het zich schaamde voor zijne handelwijs uit te komen.

Godgeleerdheid. - Wijsbegeerte. - Staatkunde. - Opvoeding en onderwijs

Over den zedelijken toestand van onzen leeftijd.

Eene inleidende rede, uitgesproken door den Hoogleeraar Emile Saisset, bij de Sorbonne, ter opening eener reeks van voorlezingen over de wijsgeerige zedekunde.[1)]

Hoewel dit Tijdschrift zeer spaarzaam is in de opname van vertaalde stukken, kan eene uitzondering hier niet dan aangenaam zijn voor de lezers, wien wij de vertaling aanbieden van een even helder, krachtig, als bezadigd stuk, op den 14 Januarij dezes jaars bij de Sorbonne uitgesproken door eenen zeer bekwaamen sierlijken spreker. Het hoogst belangrijk onderwerp, de eigenaardige, klemmende behandeling, zullen deze kernachtige en tevens indringende rede genoegzaam aanbevelen, ook reeds als tegenhanger der gevaarlijke of overdrevene geschriften en stellingen, welke het naburig Frankrijk ons in groot aantal toezendt. Mogt de behartiging der hier volgende waarheden, ook door de Nederlandsche lezers van dit Tijdschrift, niet gering worden geacht.

Spiritus Asper en *Lenis*.

Er is niemand, die niet gevoelt en bekent, dat onze tegenwoordige leeftijd even ongewoon als veelbeteekenend moet genoemd worden. Reeds de minder nadenkende opmerker is overtuigd, dat wij een van die beproevingstijdperken doorgaan, waaruit de maatschappij, òf als opgelost, òf als wedergeboren, zal te voorschijn komen. Hoe is het mogelijk, dat onze zoo schitterende beschaving, die zoo hoogmoedig tevens is, met zulk eene geduchte tweevoudige toekomst in het worstelperk moet treden? Ook dit is ligtelijk te verklaren: sedert meer dan zestig jaren, stond eene grooteen verouderde maatschappij nog tamelijk vast, zij had als bij erflating van voorgaande geslachten, een godsdienstig geloof, een zedelijk leven, ontvangen; een geheel zamenstel, dat in zijne reusachtige lijsten, zoowel het huisselijk, burgerlijk leven, als den Staat zelven, omvatte. Dit gebouw scheen onverstoorbaar, en toch is het gevallen, en stuk voor stuk uit elkaâr gedreven, door de herhaalde mokerslagen der omwentelingen. De oorzaak daarvan is deze: onder de ingewortelde denkbeelden, welke de kracht en het levensbeginsel der oudere maatschappij uitmaakten, ontleenden eenige hunne waarde van de waarheid en eeuwige regtvaardigheid; maar velen daarentegen bezaten alleen een schijn van waarheid,

1) Revue des deux Mondes 1850, 2°. Livr. pag. 279-290.

welke door den tijd verandert, verwisselt, toe- en afneemt, naar den invloed der beschaving. Ook deze hadden meer en meer hunne tooverkracht verloren, zij werden in het geheim ondermijnd, of onbeschaamd aangevallen door den nieuwen tijdgeest. Aan hunne plaats traden andere denkbeelden en begrippen op den voorgrond, vol van jeugdige kracht en hoogst aantrekkelijk; deze hadden weldra het geweten, het bewustzijn tier volkeren overmeesterd, en deden de gemoederen trillen van geestdrift en opgewekte verwachting. De dag is gekomen, waarop de oude beginselen, verwelkt en uitgebloeid, zich niet meer konden handhaven, en in hunnen val hebben zij te gelijk de gansche maatschappij medegesleept.

Te midden van die verwoesting, en van die bouwvallen zijn *wij* geboren. Sedert een halve eeuw is dit maatschappelijk vraagstuk aan onzen leeftijd ter oplossing voorgesteld: Men bepale en beslisse, welke stellingen, begrippen, en beginselen, zullen kunnen behouden blijven; welke godsdienstige rigting, welk zedelijk geloof, welke staatkunde, en welk staathuishoudkundig stelsel - en onderscheide, hoe de oogenblikkelijke verduistering van den duurzamen aard der waarheid en regtvaardigheid; - men onderzoeke in hoeverre de nieuwere begrippen, met den herboren maatschappelijken toestand, kunnen vereenigd en daarin opgenomen worden?

Ziedaar het vraagstuk, - peilen wij de geheele diepte daarvan. - Wij wenschen hier echter niet de naauwkeurige bepaling te geven van deze of gene staatkundige hernieuwing, van deze of gene hervorming op het gebied van de godsdienst of der zedekunde; de zedelijke orde, de zedekunde zelve, deze is wederom het godsdienstig en staatkundig beginsel, deze staan in aard en gehalte hier op het spel. Wij hebben gezien, hoedanig de geest der ontkenning, deze alverwoestende, eens losgeketend zijnde, met eene ongehoorde stoutmoedigheid, en met de scherpte eener doortastende ontleding, de wortels des maatschappelijken bestaans heeft ontbloot. Een algemeene twijfelzucht, ik waag haar niet te omvademen, oneindig als de gezigtseinder van het menschelijk verstand, heeft de zielen aangegrepen. Zij schijnt verdelgend boven onze hoofden te zweven, haar adem dreigt onzen wil te ontzenuwen, en onze harten te versteenen, alom verneemt men deze vreemde en verontrustende vragen op veler lippen: ‘Bestaat er eene verantwoordelijkheid voor den mensch? Eigendom, gezin, regeringsvorm? Wat is, wat beteekent dat alles? Welligt niet anders dan de eenmaal noodzakelijke leibanden, welke de wankelende schreden der jeugdige menschheid moesten ondersteunen, en welke onze mannelijke, rijpere leeftijd afschudt en verbreekt? Wij, mannen van den nieuweren tijd, zullen wij den fieren nek nog langer buigen voor die woorden, eens heilig aan onze vaderen? deze woorden: God, Voorzienigheid, toekomend, onsterfelijk leven? Louter verouderde vooroordeelen, onzinnige hersenschimmen, nevelbeelden, die voor altoos verdwenen zijn!

Ik overdrijf niet - men opene het oor, en hoore dien akeligen weergalm der twijfeling alom herhaald, en voorwaar, als men dergelijke twijfelingen tot in al de aders van het leven der menschen ziet doordringen van eene maatschappij, geteisterd en vermoeid door aanhoudende orkanen, waar de stuurlieden van het roer in de golven zijn ter nedergeworpen, - daar, daar is de beklemmende angst in

het hart van den vriend der menschheid, immers zeer natuurlijk?

Aan wien intusschen vraagt de maatschappij de oplossing van dergelijke vraagstukken? Aan wien? Aan de overlevering, aan de bloote getuigenis van eenig zigtbaar gezag? Inderdaad neen! Zij wendt zich tot het verstand, tot het vrije onderzoek, dat wil zeggen, zij wil de zaak doorgronden, en hetzij men hier toestemt of ontkent, hetzij men hier vreest, of met eerbiedig vertrouwen die oplossing te gemoet ziet, kan ze slechts gegeven worden - door de zuivere wijsbegeerte.

Is het niet helder, als het licht van den dag, dat de menschen van dezen tijd, het bestuur van hunne lotbestemming in de *eigene* handen willen nemen? Alle soort van voogdijschap is hun ten eenenmale ondragelijk. Zij wenschen de zorg voor hun geloof aan geen gezag hoegenaamd te onderwerpen, zij willen zelve hunne regten beschermen, zelve hunne belangen beheerschen. In dezen algemeenen schipbreuk van alle gezag, blijft slechts ééne uitzondering mogelijk, het gezag der rede. De tot wanhoop gebragte maatschappij keert zich daarom tot de rede, zij smeekt en dringt haar om te antwoorden, en men bekenne het, daartoe heeft zij het regt, want wie toch heeft den mensch geleerd, dat er op den bodem van zijn geweten een onfeilbaar licht brandt, dat wel door de stormvlagen der driften, en der luimen van den enkelen mensch, flaauwer kan flikkeren, maar zonder ooit uitgebluscht te worden? Wie heeft het hem gezegd, dat het heerlijkste voorregt, en de grondstof van den mensch in zijne denkkracht bestaat? Wie heeft dat gezegd, als het niet de ongekluisterde rede, de ware wijsbegeerte is geweest?

Zij derhalve is geroepen om aan het algemeen beroep der geesten te voldoen; zij moet de moeijelijke vereeniging beproeven, tusschen de vooroordeelen, die voor altijd ontzenuwen, en tusschen die onsterfelijke beginselen, welke de omwentelingen niet kunnen doen wankelen, zonder de geheele ontwikkeling des menschelijken geslachts tevens te ondermijnen; metéén woord, het is hare roeping om den mensch, wat betreft zijn aard, zijne bestemming, zijn regt, zijn pligt, zijne hoop voor te lichten. De tijd is voorbij, dat men, zooals, ten dage van Descartes, zich afsloot in bovennatuurlijke gewesten, dat men een duizendtal vernuftige en prachtige stelsels schreef, om aan de edele nieuwsgierigheid van enkele uitverkorene groote geesten te voldoen. Men vreesde niet meer, zooals in de eeuw van Voltaire, om alom het wijsgeerige beginsel te ontmoeten, dat het tegenovergestelde beginsel een doodelijken haat toedroeg, die heden geheel is verdoofd. De wijsbegeerte moet eene maatschappelijke kracht en stellig geloof worden, zij moet door nadrukkelijke aanhoudende prediking den brandenden dorst naar licht en waarheid, waardoor de menschheid gefolterd wordt, bevredigen.

Ziedaar het begrip, dat ik mij vormde van het geestelijk ambt, en de geestelijke verpligting, waaraan de zuivere wijsbegeerte moet beantwoorden in dezen tijd; wanneer zij zulk eene heilige en onafwijsbare roeping van de hand wees, ware het voor haar een ontegensprekelijk vonnis van eigen onmagt, voorde maatschappij eene dreigende vernietiging, eene eeuwige schande voor het menschelijk verstand. Derhalve zijn wij verpligt, wij allen, hoe sterk of zwak ook, om de handen aan het werk te slaan. Ieder, die in zijne borst een zedelijk en godsdienstig geloof heeft behouden, moet dit geloof vermenigvuldigen, daartoe is hij onvoorwaardelijk verpligt. Mogt zijn woord

te flaauw, te krachteloos zijn, zijne daad te onvruchtbaar, deswege is het hem niet verboden om te spreken en te werken: 't is hem niet als pligt voorgeschreven om het doel te *bereiken*, maar om met vasten tred naar het doel heen te *streven*. God vraagt van hem niet den *uitslag*, maar God beveelt hem de krachtige *poging!*

Ik ben geen stelselmatige beschuldiger van den leeftijd, geen van die sombere geesten, welke er genoegen in scheppen, om de voorteekenen van eene naderende algemeene oplossing der menschelijke zaken te voorspellen. Neen, ik sla geloof aan die groote beschaving, en ontwikkeling, welke het Christendom, en de wijsbegeerte, beide beurtelings hebben voleindigd, en als ik het ideaal zoek, waarnaar èn mijn hart èn verstand beide eene krachtige begeerte gevoelen, dan blikt mijn oog niet naar het verledene; naar de toekomst streven mijne wenschen, mijne hoop, - doch hoe geneigd men ook zij, om met welgevallen den regtmatigen vooruitgang van onzen tijd te erkennen, de edele gevoelens, de inwendige levenskracht, daarentegen kan men niet loochenen, dat deze tijd bezocht en geteisterd wordt door een tal van zedelijke *ziekten*, waarvan de kenteekenen alom verschijnen.

De eerste krankheid, welke ik met den vinger aantoon, is de *zigtbare verzwakking* van *het gevoel* der *zedelijke verantwoordelijkheid:* dit kwaad is in al te duidelijke trekken kenbaar, deze algemeene neiging der menschen, die met ons leven, openbaart ons, op welke wijze zij voor het maatschappelijk bestaan zorgen; de leeraren dezer nieuwe wijsheid zijn gekomen, en hebben aan hunne tijdgenooten gezegd: ‘waarom onze krachten verspild in dit verwoestend worstelperk, waar de wedstrijd der roepingen, der talenten, der belangen, alles in beweging zet? Waarom met zorg en moeite een nieligen spaarpenning bewaard voor den kwaden dag? IJdele strijd, belagchelijke voorzorg! Het staat niet aan u, zwakke eenlingen (*individus*) om uzelven te regeren, om uzelven te beheerschen, te redden. Aan uwe zijde is een wonderbaar wezen, wiens magt is onbegrensd, wiens wijsheid onfeilbaar, wiens rijkdom onuitputtelijk, men noemt het: *de Staat*, dáár moet ge u heenwenden, hij is het, aan wien de taak is opgedragen, om voor allen de kracht, de voorzorg te bewaren, hij zal ontraadselen welke uwe bestemming is, hij zal over uwe bekwaamheden beschikken, hij zal uw werk beloonen, uwe jeugd besturen, uw ouderdom verzorgen, uwe krankheid verplegen, uw gezin beschermen, hij zal u een onafzienbaren arbeid schenken, arbeid, welvaart, vrijheid!

Dàt zijn de gevaarlijke droomen, welke men der kindelijke onnoozele onwetendheid van de arbeidende klasse voorspiegelt. Men belooft hun met hoogdravende woorden bevrijding van de slavernij der armoede, en de eerste les, die men hun geeft, is om hunne vrijheid af te zweren, om haar af te werpen, als een ondragelijke last, en wel in de handen van den Staat, of van dat denkbeeldig iets, dat dezen naam draagt. Intusschen, bid ik u, verstaat mij hier wel: de Hemel verhoede, dat ik mij niet verklare een voorstander te zijn van die overdreven en onmenschelijke leer, welke stelt, dat het staatsbestuur geen kennis mag nemen van de behoefte en het lijden der burgers; dat het zich beperkt tot een bloot ontkennend en verdedigend toezigt, en de zwakken en ellendigen aan

hun lot moet overlaten! Ik geloof omgekeerd, zoo als een geacht en welsprekend wijsgeer (Cousin) dit bewezen heeft: ‘dat de Staat als geroepen om boven alles de burgers te beschermen tegen alle geweld, nimmer hooger, heerlijker, heiliger verschijnt, en het ideaal meer nabij komt, dan waar hij de taak vervult van openbaar verzorger en uitdeeler der liefde;’ maar wil dit nu zeggen, dat geen menschelijk wezen, straffeloos, zich mag ontslaan van wilskracht, van zedelijkheid, van wijsheid, van matiging, van voorzorg? Beteekent dit evenzoo veel, dat dezelfde bestemming hier beneden aan den tragen, ligtzinnigen, ontaarden mensch is voorbehouden, als aan den eerlijken, spaarzamen, onvermoeiden arbeider? Gij, die altijd spreekt van de almagt van den Staat, gij vergeet dat de Staat een zamengesteld wezen is, 't welk geen kracht, geene hulpmiddelen heeft dan uit en door de leden, die het vormen, en dat, als ge een krachtigen Staat begeert, ge dien moet zamenstellen *niet* uit domme slaven, niet uit knechten, die despotisch in het gelid gedreven zijn, maar uit mannelijke, krachtvolle wezens, vol leven en werkzaamheid, die geoefend zijn door den strijd, geschikt om èn de grootheid èn de zwaarte der vrijheid te gevoelen, die, in plaats van niet vadsige hand den akker te bewerken, waaraan de Staat hen ketende, op de baan des levens voortsnellen, door het heerlijke beginsel geprikkeld, dat alleen ontstaan kan uit het gevoel der zedelijke verantwoordelijkheid!

Het waren die gewaande wijzen, welke ons het schoone toonbeeld van een' volstrekt despotischen Staat aanbevelen, waardig geweest, als zij hunne namen aan eene andere leer hadden gehecht, aan eene leer, die bewees, dat elk burger in eene geordende maatschappij, zijne regten vond niet in verhouding van zijne *verdiensten*, maar van zijne *behoeften*. Ik durf te verklaren, dat de rede en de openbare zedelijkheid nooit zoo onbeschaamd en stoutmoedig zijn verkracht, dan door die leer. De belooning van het volbragte werk af te scheiden is, met één slag, de vrijheid, en de menschelijke verantwoordelijkheid te vernietigen. 't Is de menschheid nog beneden den toestand der dierlijke woestheid te verlagen. Stelt voor uwe verbeelding eene maatschappij van wezens, geheel ontbloot van alle zedelijkheid, deze wezens zullen geene pligten kennen, maar begeerten, deze begeerten zullen allen even geoorloofd zijn - of beproeft om in eene dergelijke maatschappij eenige regelmaat en orde in te voeren; waar zult ge eenig beginsel van geestelijk gezag, van regtmatige verdeeling der ambten vinden, van voorregten - dan alleen in den kennelijken en onstuimigen wil der aangeprikkelde begeerte? Maar zekerlijk, gij zult u niet veel moeite behoeven te geven, om dien regel in te voeren, hij zal zich zelve spoedig genoeg weten te vestigen: de sterkere zal den zwakkere verbrijzelen, en zoo als Spinoza dit met eene ijzeren kalmte heeft gezegd: ‘de groote visschen zullen de kleinere verslinden.’ (*Spinoza Tract. Theol. polit. cap.* XVI.) 't Is alzoo naar den natuurstaat, dat deze vurige drijvers van den vooruitgang ons willen terugbrengen, dat wil zeggen: naar het regt van den sterkere.

De magt, ziedaar de afgod van onzen tijd. Zij heeft de Voorzienigheid onttroond. Wie onzer, als wij opregt durven te zijn, bekent niet meermalen op de altaren dezer schandelijke en gewaande godheid te hebben geofferd? Wie onzer heeft in het

aangezigt van een overwinnenden of overwonnen opstand, van een wegzinkend staatsbestuur, zich niet bereid gevonden om hare uitspraken voor godspraken te houden? Voorwaar, deze schuld belijdenis is droevig, en wat er de schande eenigzins van kan verminderen is, dat wij, als nog jeugdige mannen, die aanbidding tegen wil en dank in de groote school der wereldgebeurtenissen leerden, wij hebben ze als ingeademd in den dampkring, die ons omgeeft. Welk een tooneel levert deze aarde op sedert zestig jaren! Is er, vraag ik, een enkel beginsel, eene enkele magt, die niet buiten hun regt zijn gedreven, waar niet de *magt* in de plaats van het *regt* is getreden? Inderdaad, ik ben niet onverschillig in de keuze tusschen de twee groote drijfveeren, welke de wereld zich betwist: het beginsel der omwenteling en dat der overlevering, maar in goeden ernst, kan men zeggen, dat een dezer beiden, zelfs als wij partijdig gekozen hebben, ooit heeft gezegepraald zonder buitensporige overdrijving? Van daar, bij dat voor en tegen in den heeten strijd, gedurende eene halve eeuw, die onoplosbare verwarring van goed en kwaad, van het goede regt en het geweld, hetwelk de zedelijkheid der gebeurtenissen zelfs voor het scherpst gezigt met een digten sluijer bedekte. Van daar die afschuwelijke gewoonte, om de wettigheid van eenig beginsel te beoordeelen naar deszelfs uitslag en gelukkig gevolg, en geene zaak voor regtvaardig te houden, dan als ze eerst zegepraalde. Naar dien stelregel, was de zaak van Socrates hoogst onregtvaardig, want hij drinkt den gifbeker en om van een geheel ander martelaarschap te spreken, voor altijd door het Christelijk geloof, en niet minder door de wijsgeerige rede geheiligd, was de zaak van Christus even onregtvaardig, omdat het Joodsche volk Hem aan het kruis sloeg.

't Is goddeloos, om den goeden uitslag tot maatstaf van het regt te maken. Zonder twijfel, en deze is mijne gevestigde overtuiging, ligt het in Gods raadsbesluit, en de bestemming van ons menschelijk geslacht, dat de goede zaak van het regt en de waarheid eens zal zegepralen, maar het ligt evenzeer in den aard van den mensch, en in het besluit van God, dat deze goede zaak aan harde en louterende beproevingen zij onderworpen. De zedelijke wereld kent, even als de natuurlijke, hare wetten, om deze laatste te verklaren, is het genoeg, dat men wete, hoedanig eene eenparige wet de krachten bestuurt, zoo moet men om de eerste te begrijpen, in haar geheimzinnig en diepgaand wezen twee nieuwe beginsels erkennen: de *Voorzienigheid*, en de *vrijheid van den wil*.

Indien echter, het is niet te loochenen, het bewustzijn der vrijheid van de wil, en van de zedelijke verantwoordelijkheid, in onze dagen zeer verduisterd is, niemand zal twijfelen, dat het geloof aan eene *goddelijke Voorzienigheid* eene veel grootere verzwakking heeft ondergaan.

Laat ons wederom niet overdrijven. Heeft men het regt om onze eeuw te beschuldigen van dat grove atheismus, waarin zoo dikwerf de losbandigheid der geesten eener voorgaande eeuw verdoold geraakte? Ik weet het, er bestaat eene school, welke zich de stellige, de *positive* noemt, en welke ik dien titel niet ontstrijden wil, indien men mij slechts vergunt, om haar tevens de meest beperkte en

blinde der positive scholen, die sedert Epicurus tot aan Broussais de wijsbegeerte vernederden, te noemen. Men zegt, dat de meesters dezer school, die tamelijk tevreden schijnen met hun leerstelsel, zoo tevreden niet zijn met het stelsel des heelals, en in dezen oneindigen bouw niets zien dan een zeer middelmatig werkstuk, hoewel Newton de grijze kruin ontblootte bij den aanblik daarvan. Ik weet tevens, dat een onbeteugelde geest, die de zending op zich genomen heeft, om de eens vastgestelde perken van het onzinnige en ongerijmde te verzetten, en die welligt, gedreven dooreen spottende geestdrift, den tijdgenoot eerder wenscht te bedwelmen, dan te overtuigen - God en de wereld. - God en de zonde, het kwaad, heeft vereenzelvigd, maar men moet zoo regtvaardig jegens onze eeuw zijn, en getuigen, dat zij zulk eene grove dwaasheid en waanzinnige goddeloosheid terugstoot en van zich afwerpt. Dank zij den invloed der algemeen erkende rede, dank der poging van eene edele wijsbegeerte, al de verlichte geesten zijn in kalme overtuiging vereenigd, en de zekerheid, dat, er buiten de vergankelijke wezens der wereld bestaan moet een eeuwig beginsel, onpeilbare en geheimzinnige bron van dien onmetelijken stroom des levens, welke met onophoudelijke uitstrooming de oneindigheid der ruimte en van den tijd vervult. Intusschen, hoe verheven dit begrip is van een wezen der wezens, voldoet dat begrip aan de menschheid? Wat is mij, nietig schepsel, geprikkeld door onleschbare begeerten, beperkt in al zijne vermogens, wat is mij een God, als volstrekt beginsel van alle bestaan? Een afgrond zonder bodem, eene soort van algebraïsche formule, waar mijne rede zich verliest, waar mijn hart als versteend wordt. Ik behoef eenen levenden God, eenen werkenden God, en niet slechts eene oneindige wijsheid, die de zamenstemming der zigtbare wereld bestuurt, maar een God der regtvaardigheid en der liefde, die mij de drukkende raadsels dezer wereld oplost; hier, waar mijne begeerten mij jagen, waar mijn teleurgesteld verlangen kermt, waar de brandende dorst naar kennis en liefde om lafenis roepen. Ziedaar de God des gewetens, de God der menschheid, en toch schijnt het juist deze God te zijn, wiens eerbiedwekkend beeld thans omsluijerd blijft. Laat ons pogen om de oorzaak van deze beklagenswaardige ziekte op te sporen.

Voor vele menschen is er niets moeijelijker, dan om aan het werkelijk bestaan eener magt te gelooven, die op gelijkmatige wijze voortwerkt, maar zich niet door plotselinge, indrukwekkende handelingen openbaart. - Het vurig geloof onzer vaderen aan eene Goddelijke Voorzienigheid wordt grootendeels verklaard, uit hun levendig geloof aan die ongewone verschijnselen, welke door hoogere magt geopenbaard, wonderen worden genoemd.

Sedert bijna drie eeuwen, hebben de natuurkundige wetenschappen met de fakkel van het onderzoek, op alle sporten van de ladder der bekende wezens voorlichtende, een verbond gemaakt, om den mensch te overtuigen, dat er in dit ruim heelal niets geschiedt, dan volgens algemeene en on verbreekbare wetten. - Het bovennatuurlijke, voet voor voet teruggedreven, en eindelijk uit elke vaste stelling verjaagd, is verdwenen, en heeft het bewustzijn eener Voorzienigheid met zich medegevoerd. Voor de menigte der gewone geesten schijnt het, alsof God niet meer dáár werkte, waar Hij werkte naar den aard van Zijn wezen, even

alsof het bij uitstek Godewaardig was, om aan de schoone en heerlijke wetten, welke Hij gaf, eeuwig getrouw te blijven, volgens deze prachtige woorden van een' der ouden: *Semel jussit, semper paret*. Ziedaar dan de mensch zonder God, en toch het is juist een der heerlijkste kenmerken van 's menschen adel, dat een dergelijke toestand hem eindelijk ondragelijk wordt. De sterveling wil tot elken prijs een ideaal vormen, hetgeen beantwoordt aan de behoefte van aanbidding en liefde, waardoor het diepste van zijn hart bewogen wordt. Sluit den hemel voor den mensch, hij zal God op de aarde zoeken, en daar er op aarde niets zoo groot en voortreffelijk is als de mensch, zult gij zien, dat de mensch zichzelven aanbidt, en zich tot zijnen God maakt.

In dezen afgrond van dwaasheid zijn vele geesten nedergeluimeld; men wil God wel erkennen, mits men Hem terugwijze en terugdrijve in het ongenaakbare gebied van het onbekende. Daar echter aan de volksmenigte toch eene zigtbare godheid moet geleverd worden, biedt men ze - de eeredienst der menschheid aan. (*le culte de l'humanité*.) Ik sprak over de eerste oorzaak van dezen vreesselijken waanzin, te weten: het loochenen der Voorzienigheid; er is eene tweede oorzaak, die ik zal ophelderen. Men moet het toestemmen, het menschelijk verstand heeft sedert drie eeuwen ongeloofelijke kracht ontwikkeld. Toen de vruchtbaarmakende winterstormen der hervorming hadden uitgewoed, de hervorming, die door de mondigverklaring van het godsdienstig geweten elke andere vrijheid levens aankondigde, toen hoorde men hoedanig deze herboren geest, door den mond van Descartes, de regten van het denkvermogen heeft gewijd en erkend, en aan die regten het onwankelbare steunpunt gegeven heeft door het zedelijk gevoel. Uit deze bron stroomt de menschelijke kennis naar alle zijden voort, en vervult het heelal. Newton ontdekte de wet der aantrekkingskracht, weldra kent de stoffelijke wereld geene geheimen meer, de nijverheid bemagtigt deze wereld van stof, en waagt het om haar te hervormen, maar de denkkracht is niet tevreden, als ze zich in dien grooten stoffelijken kring ontplooit, zij dringt met kracht in het maatschappelijk leven: Montesquien en Rousseau delven de grondvesten der wetten en volksinstellingen om, en zelfs nog verder streeft het menschelijk verstand, eens van elke boei bevrijd, en de maatschappelijke wereld zeer gebrekkig vindend, sloopt zij die, en durft door de handen van eene der meest luisterrijke volks-vergaderingen de gronden leggen tot eene betere orde van zaken.

Zekerlijk begrijpt ieder, dat na de voltooijing van zulk een werk, door de vereenigde kracht van rede en vrijheid, de menschheid zichzelve zeer hoog begon te achten, dat zij zeer levendig haar innerlijk vermogen gevoelde, maar zij deed meer, zij is er door beneveld geworden, zij heeft voor zichzelve een zonderling onbegrensd gevoel van eigen welbehagen opgevat, zij heeft de overtuiging harer zwakheid verloren, heeft zich trachten te overreden, dat haar voortaan *niets* onmogelijk zoude zijn, dat zij bij magte was om de onveranderlijke, voorwaarden van hare natuur te veranderen, en van deze wereld een Eden, een paradijs te maken. Hier peil ik met den vinger de diepste wonden des tijds; ook in de afdwaling van het menschelijk verstand is een zekere gelijkmatige redenering, eene logcia, erkenbaar, volgens

welke opmerking Dante heeft kunnen zeggen: ‘dat de duivel een voortreffelijk redeneerkundige is.’ Neem het voor een oogenblik aan, dat de mensch God is, dan moet hij tevens de goddelijke eigenschap der volzaligheid bezitten: als onze menschelijke natuur volmaakt is, als onze driften allen geoorloofd zijn, en als het waarachtig geluk voor ons moet ontspringen uit vrije en volstrekt onbeperkte ontwikkeling onzer driften, waar zal de schouwplaats voor dat waarachtig geluk zijn? In den hemel? Er is geen hemel meer, als de Voorzienigheid niet meer is. 't Zal dus de aarde moeten zijn, van daar de voorstelling van een aardsch paradijs; een van die monsterachtige dwaasheden, welke thans reeds het treurig vonnis doet weêrkaatsen, 't geen de toekomst over ons zal uit spreken; hier verschillen echter de wijzen in meening: eenigen, streng aan het begrip gehecht, verklaren dat dit paradijs wezenlijkt kan worden voor ieder menschelijk wezen, en bieden zich daarenboven aan, om het binnen weinige dagen voor geringe kosten te scheppen, anderen en minder overdreven denkbeeldig bepalen zich, om het der menschheid aan te bevelen, als een ideaal van steeds toenemend heil, welks voorwaarden, door verloop van tijd, nader zullen toegelicht worden; maar uit vrees om den naijver der opvolgende geslachten op te wekken, en om bij elk onzer eene regtmatige hoop levend te houden, voorspellen ze ons eene aaneenschakeling van toenemende wedergeboorte, zoodat wij nu verzekerd kunnen zijn, om van eeuw tot eeuw den vreugdebeker te ledigen, waar de eindelooze vooruitgang van alle dingen, voortdurende, hernieuwde levensbedwelming zal inschenken. Ik zoude vermeenen het gezond verstand van mijne hoorders te beleedigen, als ik poogde te bewijzen, dat onder al de nevelbeelden van den menschelijken waan, dat van een aardsch paradijs het meest zinledige is. Die lieden, welke spreken van dat volmaakte heil, dragen niet eens de noodige kennis der voorwaarden tot dat heil. Overtuigt den mensch, dat hier beneden alles is geëindigd, dat zijn bestaan geen gezigtseinder meer heeft, zijn hart zal zichzelve verteren, bij gebrek van voedsel. Onder al de dieren is hij het onzaligste, omdat hij de eenigste is, die aan den dood denkt: laat ons die diepzinnige denkers, welke den hemel op de aarde willen nedertooveren, naar dit woord van Pascal heenwijzen: ‘zoo vermakelijk het blijspel, zoo bloedig en huiveringwekkend is het allerlaatste bedrijf, men werpt twee of drie aardkluiten op u, en daarmede is het voor altijd gedaan.’

Ik heb de zedelijke krankheid van onzen tijd in geleidelijke orde ontsluijerd. Omvatten wij ze thans, met éénen blik, en het zal moeijelijk zijn om een beknellend gevoel van vrees te bedwingen, ik zoude bijna zeggen, van doodelijken schrik. Men bedenke het wel: de eerste krankheid is de verbastering van het gevoel der zedelijke verantwoordelijkheid. Dien ten gevolge, de eeredienst der blinde magt en van den gelukkigen uitslag, de tweede, de verbastering van het geloof aan de Goddelijke Voorzienigheid, dientengevolge de afgodsdienst der menshheid en van het menschelijke, de derde, de verdooving van het gevoel voor een volgend leven, dientengevolge het droombeeld van een volmaakt aardsch heil. Wie erkent hier niet in dezen drievoudigen krankheidstoestand wederom de drie bronnen, waaruit het

delijk leven van ons menschelijk geslacht, bestaan en voedsel ontleent.

Onderzoek slechts, naar welke voorwaarden het menschelijk leven zich omkleeden kan met, en bewaren door, een zedelijk beginsel. Dadelijk zult ge erkennen, dat de mensch zichzelven als vrijwerkend, voor zijne daden verantwoordelijk moet weten. Is er geene verantwoordelijkheid voor den mensch, er bestaat ook geen pligt, want zonder de geleerde ontleding van Immanuel Kant te baat te nemen, is het duidelijk dat de pligt de vrijheid vooronderstelt. Ontneemt aan den mensch zijne pligten, gij ontneemt hem zijne regten. Welk regt is er, het welk al de menschen niet verpligt zouden zijn om te eerbiedigen, een regt tegenover hetwelk men een mededingend regt zoude kunnen tegenoverstellen? Er is, heeft Bossuet gezegd, geen regt tegen het regt, en derhalve is er geen regt, waar niet tevens de pligt bestaat.

Alles is hier streng redematig zaamgeschakeld, geene vrijheid, geene verantwoordelijkheid en geen pligt, - geen pligt, geen regt, en als er noch pligt, noch regten bestaan, is het met de waardigheid van ons menschelijk wezen gedaan, het is gedaan met alle beschaving, ja met de gansche maatschappij.

't Is niet genoegzaam voor den mensch, om dit kenmerkend beginsel van een zedelijk wezen te bezitten, om een krachtvol bewustzijn zijner vrijheid te erkennen, hij moet het gebruik, de toepassing daarvan weten, de vrijheid is ongetwijfeld van onschatbare waarde, maar naauwkeurig beschouwd is zij niet meer dan een *middel*, en dit middel staat in verband met een veel hooger *doel*. Vooronderstel dat de mensch, door het toeval in een hoek dezer wereld is geworpen, vooronderstel dat de menschelijkheid volstrekt geene rol te vervullen heeft op deze onmetelijke schouwplaats der schepping, en dat alle wezens bestaan zonder eenig doel, zonder eenige toereikende oorzaak, zoo vraag ik, of de schepping, de menschheid tevens, voor uw verstand niet worden gelijk aan raadsels, die nooit op te lossen zijn, en of aan u de vrijheid, blootelijk op haarzelve beschouwd wel, iets meer is dan een zinledige klank?

Men loochene het dus niet, dat alles in de orde der schepping met een bepaald doel is geschapen, dat de mensch zijne bestemmming heeft, even als alle overige wezens, met dit groote voorregt, dat in de plaats van daarheen te streven, zonder het te *weten* en zonder het te *willen*, in plaats van even als de hemelbollen aan vaste banen geketend te zijn, de mensch zijn doel *kent*, en zelf de lijn zijner daden trekt en meet, en zich daarop beweegt in het genot der volle vrijheid. Wat voor de overige schepselen nooddwang is, is voor hem pligt, wat in de natuur regelmaat, harmonie genoemd wordt, draagt in de zedelijke wereld den zielverheffenden naam van deugd. Want welk begrip is in staat om het verheven geheim van het algemeen bestaan, en het raadsel der vrijheid op te lossen; welke gedachte heiligt de geheele schepping met een liefelijk en weldadig licht, en hecht om het hoofd van den sterveling den stralenkrans der zedelijkheid? 't Is de gedachte, - 't is het geloof aan de Voorzienigheid! Hier welligt ware de ontleding der voorwaarden voor der menschen zedelijkheid uitgeput, indien onze bestemming zich hier beneden afsloot, of kon afsluiten, maar verre van daar! De mensch gevoelt in zichzelven eene oneindige vatbaarheid om te denken, te beminnen, te genieten, en in deze wereld is alles beperkt, de aardsche toe-

stand zoude daarom eene tegenstrijdigheid met zichzelven zijn, de Voorzienigheid zoude van onregtvaardigheid en bedrog moeten beschuldigd worden, of beter gezegd, er zoude geene Voorzienigheid zijn, als gij het menschelijk leven als een half voleindigd werkstuk wildet beschouwen, in plaats van het eerste bedrijf van een oneindig drama.

Zoudet gij thans kunnen gelooven, dat deze drie grondbegrippen, welke aan het aardsch bestaan de eenige en tevens alle waarde geven: de vrijheid, de Voorzienigheid, de onsterfelijkheid, ooit uit het bewustzijn der menschen zullen verdreven of uitgewischt worden? Bekennen wij het rondborstig, bij het aanschouwen van zooveel dwaasheden, van zooveel hersenbeelden, van zooveel Godslasteringen, hebben zelfs verhevene geesten kunnen gelooven aan een zedelijken teruggang, verbastering, huiveringverwekkend voorspel van eene staatkundige oplossing, van een' algemeenen, vernietigenden teruggang. Ik deel niet, maar ik versta zeer goed dezen angst, waardoor meer dan één edel hart thans gefolterd wordt. Met bitterheid heeft men gezegd: wie waarborgt ons, dat het menschelijk geslacht, sedert drie eeuwen zich niet op een verkeerden, allergevaarlijksten weg bevindt? Van Luther tot aan Descartes, van Descartes tot aan Voltaire, van Voltaire tot aan Sieyes en Mirabeau, heeft dat geslacht immers niets anders gedaan, dan met verdubbelde slagen denzelfden tegenstrever af te weren, en die tegenstrever, die vijand is - *het gezag*, eerst, het godsdienstig gezag, toen, het wijsgeerig gezag, toen, het staatkundig gezag, elk op zijne beurt. Alles wat de mensch met den mensch verbindt en vereenigt, wat hij rangschikt en bestuurt, is omvergeworpen. Aan de plaats van dat gelijkmatig geestelijk oppergezag, van die zeer bepaalde betrekkingen der oudere maatschappij, bewegen zich onder den woesten en zwevenden evenaar, eene menigte van menschelijke ondeeltjes (atomes), geprikkeld door een losgeketende drift om in het genot te zwelgen, zonder dat de kracht aanwezig is om deze onbeteugelde bende even bewegelijk als blind, even onleschbaar als onhandelbaar, te besturen.

Zietdaar gedachten, zietdaar twijfelingen, waaraan zelfs ernstige geesten zich niet geheel konden onttrekken, welnu, ik zeg het zonder aarzelen, dergelijke twijfelingen niet te begrijpen, niette willen erkennen, ware verblinding, maar ik haast mij om er bij te voegen, dat het evenzoo zeer zwakheid zoude zijn, om ze bij onszelven niet te overwinnen. Hoe, zoude ik aan die ter nedergeslagen zielen zeggen, zoudet gij den droevigen moed hebben, om in het tweede gedeelte van uw leven diezelfde goede zaak te verloochenen, en te verlaten, welke gij in uwe jeugd, in uwen rijperen leeftijd, hebt gediend, bemind, gehuldigd? Hoe, die edele wijsbegeerte van Descartes, waardoor zelfs de rijke geest van Bossuet is misleid, de krachtige geest van Arnaud, het teeder en rein gemoed van Fénelon, hoe, die aanbiddenswaardige wetenschap, welke op het voetspoor van Galilei, van Newton, van Leibnitz, van Linneus, van Buffon, voor het menschelijk oog de geheimen der schepping op aarde en de diepten des hemels ontsluijerde - hoe, deze heilige vrijheid, welke Turgot en Montesquie aanbaden, deze regten der menschen, welke de *Constituante* in haar onverdelgelijk wetboek heeft geschreven - loochent gij al deze zegepralen, verzegeld door het lijden en het bloed onzer vaderen? Wien zult ge overtuigen, dat de Voorzienigheid zooveel

heerlijke geniën, zooveel ontdekkingen, zooveel deugd heeft gesteld - alleenlijk onder en in de dienst van het kwaad?

Gij beschouwt met droefheid deze onverzadelijke begeerte naar het vergankelijk geluk en genot, ik erken daarin een der kenmerken van onzen tijd, vindt ge niet nevens deze dikwerf onbeschaamde begeerte, een edel gevoel voor regt en regtvaardigheid, waardoor alle menschen geroepen en heengedreven worden naar het licht, naar de vrijheid, naar de uitoefening van hunne edelste regten? Eindelijk, de drift naar geluk is niet onwettig, niet strafbaar, als zoodanig, een der oorspronkelijke beginselen, door de Voorzienigheid in het menschelijk hart gegriffeld. Heeft God te vergeefs deze schepping zoo schoon en lagchend gevormd, is het te vergeefs, dat Hij aan de liefde en de vriendschap een albedwingende aantrekkelijkheid heeft gegeven? Is het te vergeefs, dat God aan eenigen zijner kinderen de gave verleende, om de wetten der schepping te ontdekken, en de natuurkracht in onze handen te stellen? De rijkdom, de voorregten des rijkdoms, zijn deze geene middelen om zich uit den groven arbeidskring van een bloot stoffelijk leven tot eene ontwikkeling van den geest te verheffen? Wie durft te beweren, dat de Voorzienigheid de tallooze menigte der menschelijke wezens gedoemd heeft tot onwetendheid, en tot eene onherstelbare ellende? Zekerlijk, het lijden der menschen zal nooit vernietigd worden; want het is gevolg en voorwaarde tevens van den aardschen toestand, de knellende behoefte zal nooit geheel overwonnen worden; maar is het geene vrome gedachte, of ten minste eene geoorloofde hoop, dat de kring der ellende zich meer en meer zal vernaauwen, dat van jaar tot jaar, van geslacht tot geslacht, steeds een grooter tal wezens zich zal ontheffen en vrijmaken van het drukkend juk der behoefte, dat ze vatbaar zullen worden, om hun redelijk vermogen te ontwikkelen, en in den eigen boezem steeds duidelijker den stralenden omtrek van het verduisterd beeld Gods zullen terugvinden?

Men poge dus niet dezen wederopgewekten brandenden dorst naar geluk, naar welvaart, naar onafhankelijkheid, naar gelijkheid te onderdrukken. Men trachte dien te regelen, te beperken, en tot bereiking van dat doel is er slechts een middel aanwezig voor eene maatschappij, die aan niets meer gelooft, dan aan datgeen wat zij begrijpt, en niets meer wil aannemen op het woord alleen: dat middel is de algemeene, luide verkondiging der zedelijke waarheden, de onvermoeide bewijsvoering van deze drie levenwekkende grondstellingen: de zedelijke verwoordelijkheid, de Voorzienigheid, de onsterfelijkheid!

Welnu, het ontplooide vaandel, waaronder wij alle verlichte geesten en alle edele harten wenschen te vereenigen, drage dit tweevoudig opschrift:

Het heil der maatschappij bewerkt door de ontwaakte levenskracht van een zedelijk geloof!

Het ontwaakte leven van een zedelijk geloof, bevestigd door de wijsbegeerte en de vrijheid!

De censor, over provincialismus.

> Verruimd van hart. Geen spraak van liberalismus. Waarom niet? Moet een alles hebben? Is dat liberaal?

Het is, in ons oog, jammer, dat sommige woorden, naar hunne eigen kracht rijk of rekbaar van beteekenis, slechts in een bepaalden, vaak bekrompen zin worden opgevat en verstaan. Bij eene vorige gelegenheid deden wij dit reeds gevoelen ten aanzien van het woord *liberalismus;* wij gelooven, dat het woord *provincialismus* een niet minder sterk bewijs kan leveren; alleen met dit onderscheid, dat het eerste, in de algemeene opinie, steeds eene gunstige, het laatste eene ongunstige beteekenis heeft. Wij voor ons achten zulk een uitlegging willekeurig en eenzijdig. Waarlijk, liberalisme is niet slechts toepasselijk op staatkunde, maar het is eene gezindheid des harten, die zich door geheel het leven heen in allerlei betrekkingen openbaart, en men zou gevaar loopen, als geleerde, als vriend, als huisvader zeer illiberaal te worden, wanneer men bij uitsluiting het oog gevestigd hield op het staatkundige liberalismus, dat dan toch voor de meesten slechts steunt op eene zeer onvolledige theorie. Wat nu provincialismus betreft, wij gelooven, dat er in onze geschiedenis overvloedige oplossing te vinden is van de vraag, waarom dit woord zulke pijnlijke gewaarwordingen pleegt op te wekken, waarom het in de negatieve kracht zijner beteekenis naauwelijks ontwikkeld is; maar juist daarom oordeelen wij het, met het oog op het spreekwoord: ‘wee den wolf, die in een kwaad gerucht is,’ niet overbodig, om aan te duiden, wat provincialismus behoort te zijn, zal het de goede gunst der gemeente, tot heil des vaderlands verwerven.

Wij moeten het bekennen, wij staan hier op een min gunstig terrein, dan toen wij handelden over liberalismus. Wij hadden toen een stevigen grondslag onder de voeten; want uit den wortel der vrijheid zagen wij zich ontwikkelen al wat edel is en wel luidt: thans zegt het woord naar zijnen wortel *ons* niets. Bij provincie aan wingewest te denken is onzin, 't zij men den grafelijken, 't zij men den stadhouderlijken, 't zij men onzen tijd zich voor oogen stelt. Als dus *provincie* voor ons niets anders zeggen wil dan *afdeeling des Rijks*, dan zal provincialismus niets meer beteekenen dan *heerschende geest of gezindheid* in zulk een afdeeling zoowel in een goeden als in een kwaden zin.

Zooveel echter winnen wij bij deze opmerking, dat zij ons overtuigen moet van de eenzijdigheid der gewone opvatting van het woord, dat toch ook zeer gemakkelijk in den gunstigen zin had kunnen worden gebruikt. Immers indien niet te onregte aan den Hollander trouw, aan den Fries vrijheidsmin, aan den Zeeuw rondheid, aan den Gelderschman gastvrijheid zijn toegeschreven, hoe komt het toch, dat men deze deugden nooit als provincialismus gekenmerkt heeft? Neen maar, gelijk wij reeds te kennen gaven, de souvereiniteit der voormalige provinciën, hare gedurige protesten tegen de Staten generaal, de overmagt, om niet te zeggen, de overheersching van Holland waren zoo vele redenen, waarom provincialismus in een kwaden reuk geraakte en geacht werd, van gelijke beteekenis te zijn met eigenbatig en bekrompen

bejag van voordeelen ten koste van de verbonden zusters.

Zullen wij nu dit verschijnsel wraken, zullen wij het euvel duiden, zoo wij nog hier en daar sporen aantreffen van vrees voor het terugkeeren dier misbruiken, van wantrouwen, naijver, gebrek aan sympathie van sommige provincien onderling? Zeker niet, en wij kunnen ons zeer goed begrijpen, dat haat tegen dergelijk provincialismus tot eene conditio sine quâ non gemaakt is van den echten liberaal. Maar men zal ons toestemmen, dat het *woord* er al zeer ongelukkig afkomt. 't Is waar, de afkomst is niet deftig; maar, nu de moeder burgerregt heeft verkregen, van den zoon niets dan kwaad te willen weten, dat noemen wij illiberaal. En waarlijk, zoo ver is men gegaan en gaat men nog heden ten dage, dat men, om het provincialismus voor goed te dooden, de provinciën wil opheffen en omscheppen in ik weet niet hoeveel of hoe weinig departementen.

In 't midden gelaten, of die maatregel uitvoerlijk zou zijn, alsmede òf en in hoe ver daardoor zou bezuinigd worden, zoo moeten wij toch eens even vragen, of men er ook waarschijnlijk zijn oogmerk mee zou bereiken. De aardrijkskundige ligging brengt, dunkt ons, mede, dat b.v. geheel Holland pas ten koste van veel hoofdbreken en... ridderorden in tweeën gescheurd, dat zeggen wij, geheel Holland met Zeeland, natuurlijk onder een anderen naam, maar dan toch in den aardrijkskundigen om vang vereenigd werd. Wat dunkt u, behoeven wij meer combinaties op te geven? Ook is het ons ingevallen, te vragen, of welligt, bij eene naamsverandering, de materiele belangen der gewesten zouden veranderen? of misschien, wat vroeger Holland heette, daardoor minder belang bij den handel, wat Groningen was, minder belang bij den landbouw zou hebben? Wij voor ons zijn van oordeel, dat men het goede verliezen, het kwade behouden zou; wij gelooven, dat de achting, die thans de provinciën elkander onderling toedragen, het eergevoel, dat haar tot *bescheiden* streven opwekt zouden verloren gaan, wanneer uitbreiding tot krachtgevoel aanleiding gaf, wanneer de historische herinneringen zich verloren in de zamensmelting tot eene massa, maar dat integendeel onbescheiden eigenbaat en naijver met verdubbelde kracht het hoofd zouden verheffen.

Maar het is misschien der moeite waardig, eens na te gaan, of men niet, door in het algemeen tegen provincialismus te velde te trekken, den strijd tegen een dooden vijand, althans een strijd van Don Quixote onderneemt. Ware het mogelijk, wij zouden tot voorkoming van krachtverspilling, nuttelooze moeite wenschen te besparen. Wij doen dan opmerken, dat de gedaante van ons vaderland ganschelijk veranderd is. Ja, de grenzen der gewesten zijn goeddeels behouden, maar hoe verschillend is niet hunne verhouding! Zijn zij niet één geworden onder hetzelfde hoofd, onder dezelfde Grondwet en wetgeving? Heeft zelfs de magtigste een afdoend overwigt in de vertegenwoordiging? Veroorlooft zich zelfs de magtigste, zooals vroeger, bezendingen naar hare zwakkere zusters af te vaardigen en door allerlei middelen aan haren wil de zegepraal te verzekeren? Is de handel uitsluitend beperkt tot Holland en Zeeland? Zal hij niet, bij de uitbreiding der middelen van gemeenschap, zich meer en meer over alle gewesten verspreiden en is de verhouding der bevolking wel zoo onevenredig nadeelig meer voor de ove-

rige provinciën? Maar van bevolking gesproken, tegen hoe vele vreemde familiën telt gij in Holland of Friesland ééne oud-Hollandsche, of ééne oud-Friesche. Waarlijk, wij gelooven, dat de verhouding der Trojanen tot de Grieken, zooals Nestor die bij Homerus opgeeft, hier toepasselijk zou zijn. Een gevolg daarvan is, dat allen *Nederlanders* zijn, dat allen den lof of de blaam van onze voorouders als hun erfgoed moeten beschouwen. Er zijn dus in den zin van vorige eeuwen geen Hollanders, geen Friesen, geen Zeeuwen, geen Gelderschen meer; want meer dan negen tiende deelen der Nederlandsche bevolking zouden, als zij, een, twee, drie geslachten in hunne genealogie teruggingen, bevinden, dat zij bij het drijven van bijzondere bedoelingen, vreesselijke ontrouw pleegden aan de achtbare schimmen hunner voorouders, of liever, dat deze echte Zeeuwen of Gelderschen waren, terwijl zijzelve slechte Nederlanders zijn.

Het moet, dunkt ons, bij eenig nadenken, zonneklaar blijken, dat het gebruik van het woord provincialismus in de oude beteekenis, zinledig, zoo niet zinneloos is. Waarlijk, om niet van de menigte Franschen en Duitschers te spreken, over alle gewesten verspreid, wier verste naneven het zeker niemand ten kwade mogen duiden, dat een ander geen Hollander of Fries is, zou het niet ongerijmd zijn, indien de - stra's en - ma's en - ga's buiten Friesland of de - ink's buiten Overijssel, of zij die naar kleuren of andere eigenschappen of dieren benoemd zijn buiten Holland eene soort van wantrouwen gevoelden tegen Friesen, Overijsselaren of Hollanders? Wij kunnen niet anders zien, dan dat het geheele provincialismus, waar men thans nog vaak zoo heftig tegen uitvaart, hoofdzakelijk daarop neêrkomt, dat ieder gewest zijne belangen tracht te doen gelden en zijne eigene ontwikkeling te bevorderen. In dit streven nu zien wij voor ons weinig bezwaar, al is het ook, dat de uiteenloopende belangen in verband met de vermaagschapping der geheele natie aanleiding geven tot een soort van strijd tusschen oom en neef, broeder en broeder, vader en zoon. Wij herhalen het: allen zijn Nederlanders en schoon het niet te ontkennen is, dat tijdens de souvereiniteit der verschillende gewesten het eene boven het andere roemrijk gestreden en geleden heeft, schoon het waar is, dat het eene boven het andere zich op meerderheid, soms wel wat onbillijk, liet voorstaan, zoodanig is vooral gedurende de laatste 40 jaren de vermenging van alle stammen geweest, dat in den regel iemand, die in Zeeland woont, al zeer gewaagd zou handelen, zoo hij op eenig bijzonder aandeel in de daden der waterleeuwen aanspraak maakte.

Er is nog iets, dat de handhavers der oude opvatting in ons oog geweldig compromitteert en krachtig voor onze meening pleit; het is dit, dat bijna iedere provincie in hare verschillende districten, soms in een en hetzelfde district, belangen heeft voor te staan, die lijnregt met elkander in strijd schijnen te zijn. Vele provinciën zijn in het bezit van of streven naar een aandeel in den wereldhandel; diezelfde provinciën bezitten vaak belangrijke fabrieken, of hebben een aanzienlijken landbouw of een bloeijenden scheepsbouw. Dat moet strijd wekken, zegt ge, in den eigen boezem; 't is wel mogelijk, zeggen wij, maar het wekt ook sympathiën bij de gewesten onderling en zoo doende wordt de algemeene erkentenis gemakkelijk voorbereid, dat, wat het zwaarste is, ook het zwaarste moet wegen. Wij

nemen bij deze gelegenheid de vrijheid, om op te merken, dat liberalismus een zedelijken grondslag dient te hebben en niet onvoorwaardelijk aan iemand al naar mate hij materiële belangen beoordeelt, kan ontzegd of toegekend worden. Liet is ons oogmerk niet, om eenig gewest in ons vaderland te beleedigen, want wij beminnen alle bijna even veel, maar wij gelooven geen onregt aan Groningen te doen, als wij het voor een van de liberaalste of aan Holland als wij het, exceptis excipiendis, voor een van de meest behoudende verklaren, en toch, is het niet zonderling? uit het liberale Groningen zijn behoudende stemmen *tegen* het wetsontwerp Litt. C en uit het behoudende Holland zeer liberale stemmen *voor* dat wetsontwerp opgegaan. Indien dus het oordeel over materiële belangen de maatstaf was van liberalismus, dan zou b.v. een volksvertegenwoordiger, die behoudend stemt in den zin van Groningen, liberaal zijn, omdat hij illiberaal was, en hij die vrijzinning stemt in den geest van Holland, illiberaal zijn, omdat bij liberaal was. Inderdaad, dat gaat niet op, ofschoon wij niet willen ontkennen, dat er liberale behouders en illiberale liberalen zijn.

Maar wij spraken van provincialismus en hebben dat, dunkt ons, naakt uitgekleed, zoodat men er eigenlijk niet meer fatsoenlijk meê voor den dag kan komen. Zullen wij het dan nu maar meteen het land uitjagen en voor altijd verbannen, of zullen wij het liever in een nieuw gewaad steken, dat ons en Nederland meer waardig is? Het laatste zal het beste zijn, als ten minste, zoo als vooreerst nog wel het geval mag wezen, de provinciën behouden blijven. Het is waar, dit is wel eenigzins in strijd met het wereldburgerschap, maar nog al in overeenstemming met de menschelijke natuur die helaas (wijzelve vinden het naar, maar 't is niet anders) het gemakkelijkst van het kleine tot het groote opklimt. Gij stemt dus met ons voor provinciën? (Holland in tweeën; dat verstaat zich.) Welnu, dan moeten wij ook een provincialismus hebben, niet dat bekrompene van de 17de en 18de eeuw, waarvan eigenbaat, afgunst, heerschzucht, onbillijkheid ingredienten waren, neen maar een echt liberaal provincialismus. Laat ons zien!

Wij hebben tot zekere hoogte de leer van Pythagoras op onze landgenooten toegepast en bewezen, dat Hollanders in Friesen, Friesen in Hollanders, Zeeuwen in Noord-Brabanters, Noord-Brabanters in Hollanders, Friesen, Zeeuwen herschapen zijn, zoodat allen Nederlanders zijn geworden en slechts in woonplaats en materiële belangen verschillen. Die belangen mogen nimmer botsing geven; laat ieder gewest de zijne, voorstaan. Wilt ge in Overijssel kanalen maken, wilt ge er de zeeschepen tot Almelo brengen, doet uw best en gaat uw gang; Holland zal 't u niet beletten, al teekent het voor geen tonnen op uwe onderneming in. Wilt ge in Friesland een spoorweg naar Noord-Duitschland, wel nu, gij behoeft dat om niemand te laten; wil Amsterdam geen geld geven, er is ook nog geld buiten Amsterdam: gij hebt het zelf genoeg. Wij zien volstrekt geen reden, waarom er van provincialismus spraak zou zijn, als men in iederen hoek van Nederland op de bevordering van eigen belangen bedacht is. Wij althans hebben een ander op het oog, niet zoo als het oude, dat stellig af te keuren ook niet een, dat noch goed noch af te keuren, maar een, dat ontegenzeggelijk goed te keuren is.

Wel nu dan, ofschoon wij allen Nederlanders zijn, wij bewonen toch het erf van

verschillende stammen, stammen, die door verschillende deugden hebben uitgeblonken. Ei lieve, laat ons aan die deugden ons provincialismus vastknoopen, laat ons daarin modellen worden voor onze broeders. Wij voor ons zouden ongaarne zien, dat het oordeel over die Franschen, waarvan Sterne spreekt, wier karakter gelijk was aan afgesleten munten, ook op ons toepasselijk zou zijn. Neen, wij zouden wenschen, dat ieder in het zijne den roem der voorzaten handhaafde en dat hunne bijzondere voortreffelijkheid, de grondslag werd van steeds voortgaande ontwikkeling. Behoeven wij duidelijker te spreken? Wie weet niet, dat van oudsher Overijssel en Groningen boven andere gewesten hebben uitgemunt in behartiging van volksonderwijs. Indien zij daarmeê voortgaan, indien zij niet ophouden, voor den geringsten zelfs de fakkel der wetenschap te ontsteken, opdat zij voorlichte op den weg der deugd, zullen wij dat een provincialismus achten, dat afgunst, of wel dat naijver dient te wekken? Indien de vrije Fries, die in vorige eeuwen stroomen bloeds durfde vergieten voor zijne zelfstandigheid, voor zijne onafhankelijkheid, voor zijne staatkundige en godsdienstige vrijheid, nu die vrijheidsmin overbrengt op het terrein der zedelijke vrijheid, en zoo zich ten voorbeeld stelt voor al zijne landgenooten, zou dat ook een verachtelijk of zou het een hoogst achtenswaardig provincialismus zijn? En wanneer nu de Hollander, de Zeeuw, de Gelderschman hunnen roem van trouw, van rondheid, van gastvrijheid handhaven of herstellen, wanneer zij die deugden als provincialismus behouden of hernemen, wat dunkt u, zou dit ook eene hatelijke kleur hebben, zou dat ook een windmolen zijn, waartegen men als echte Don Quixote's meent te moeten te velde trekken? Wij gelooven het tegendeel.

Er is nog een provincialismus, dat wij durven aanmoedigen. Ons land is klein, maar desniettemin biedt het in de onderscheiden gedeelten vrij wat gunstige gelegenheden tot uitoefening of tot uitbreiding van verschillende takken van nijverheid aan. Hier is de bodem eene steeds geopende goudmijn, die rijke winsten oplevert, elders moet bij nog tot vruchtbaarheid worden gedwongen; hier beloont de landbouw met ruimen oogst den zaaijer en voorziet in meer dan nooddruft, ginds vervult de handel ruimschoots de behoeften of vult de fabriekmatige nijverheid, zoo goed zij kan, het ontbrekende aan. Het komt er dns slechts op aan, dat ieder zijnen grond bestudere, dat ieder naauwkeurige kennis zoeke te erlangen van de gelegenheden, hem aangeboden. Ziedaar inderdaad een ruim veld van onderzoek, van werkzaamheid, van naijver, ruim genoeg, om er een ledig leven meê te vullen. Wij kunnen allen niet wonen aan de boorden van de Maas of van het IJ, maar wij kunnen daarom toch het plekje gronds, dat wij bewonen, teeder liefhebben en met minder winsten ruim zoo gelukkig zijn. Het wil toch ook wat zeggen, als onze boter of onze kaas bij voorkeur den Brit het gehemelte prikkelt, of als onze tarwe die van het vette land van Pruissen evenaart of overtreft, of als de Franschman uwe paarden zoekt of de naburen om strijd uw rundvee vragen. Waarlijk, wij mogen wel lijden, dat het provincialismus zich in dien zin ontwikkele, dat ieder gewest bijzondere en regtmatige stof tot roem erlange en daarin al de andere overtreffe, mits het ook maar voor provincialismus gelde, zoo hier of daar een gewest, min gunstig door natuur be-

deeld, door aanhoudende krachtsinspanning, door toepassing van de wetenschap op zijn bijzonder bedrijf de overige van nabij op zijde streeft.

Maar wij willen ten slotte het provincialismus nog in een anderen zin aanbevelen, in den tegenovergestelden van den gewonen, zoo 't schijnt tot nog toe aangenomen zin, in den zin, niet van eigenbaat, maar van zelfverloochening. Op den voorgrond stellen wij alweder, dat we geen Hollanders meer zijn of Friesen of Gelderschen, maar dat we Nederlanders zijn, waar we ook wonen, en dat het ons vaderland wel gaat, wanneer het grootste deel er van in bloeijenden toestand verkeert. Welnu, door de wisseling der dingen zou het kunnen gebeuren, dat zich die bloei min of meer verplaatste, zelfs ten koste van de zusters. Het zou kunnen zijn, dat de achterhoek van Overijssel een prachtig atrium werd, dat Drenthe's maagdelijke schoot vruchtbare moeder werd van schatten, meer schitterend dan die van Californië, dat Friesland ging deelen in den transito-handel: of daarom alles elders op denzelfden voet zou kunnen blijven, of het elders even goed zou gaan, weten wij niet, maar wij betwijfelen het. Dit weten wij, dat het een smartelijk gevoel wekt, als wij ons voorstellen, hoe misschien elders prachtige steden iets van haren voormaligen glans of luister zouden kunnen verliezen en van de hoogte moeten afdalen, waarop zij tot dus ver zich handhaafden, maar ook dit weten wij, dat geene menschelijke magt in staat is, die wisselingen te voorkomen, veel min te keeren. Deden nu zulke omstandigheden zich voor, dan zou het de tijd wezen voor dat zelfverloochenend provincialismus, dat wij wenschten aan te bevelen. Inderdaad, 't zou dwaas zijn, er onder te morren, dwaas aan zusters dezelfde voorregten te misgunnen, die men zoo lang zelve genoot. 't Zou nog wat glimp hebben, zoo iedere provincie oppermagtige souverein was, een afgesloten staat, die zich ten koste van andere verhief, maar nu alle één en ondeelbaar zijn, alle gezamenlijk en zooveel mogelijk evenredig alle lasten dragen, een boos gelaat te toonen, omdat zich de betrekkelijke bloei ietwat verplaatste, dat zou onzinnig zijn. Welk een geluk daarbij, dat juist die gedeelten, waar de loop der tijden een ongunstigen invloed zoude kunnen hebben, een zoo rijken bodem bezitten, dat er niets onbenuttigd behoeft te worden gelaten, dat ze nog altijd, zelfs bij verminderden bloei, voor de bewoners zouden zijn een goed land, dat de Heere God hun gaf.

Zoo hebben wij dan aangetoond, dat provincialismus in de gewone beteekenis onzin is; dat de provinciën niet behoeven te worden opgeheven, om het woord uit ons woordenboek te ligten; dat integendeel het woord een gunstig begrip kan uitdrukken en de zaak veredeld worden. Indien het sommigen lezers mogt voorkomen, dat de Censor gedroomd heeft, zij mogen het hem ten goede houden en gelooven, dat die droom gedroomd is na het afluisteren van een gesprek van twee kooplieden over de Overijsselsche kanalisatie en het ontwerp van een spoorweg naar de grenzen van Noord-Duitschland.

Proeve van beantwoording der vraag: of het bestaande stelsel van rijks- en gemeente-belastingen wel zoo drukkend is, als door velen beweerd wordt.

(*Vervolg. Zie Tijdspiegel* 1850, I, *bladz.* 183.)

Onder de geheven wordende directe belastingen bekleedt die op het personeel eene eerste plaats. De wet van 29 Maart 1833 (Staatsblad n°. 4) waarbij die belasting werd ingevoerd, en die den 23 April 1843 (Staatsblad n°. 15) is herzien, bevorderde eenen meer evenredigen aanslag bij de vermogenden, - en is de een of ander meer bezwaard, dan was de wetgever niet bij magte, evenzoo min als bij de heffing van iedere andere belasting, alle onevenredigheid te vermijden.

Zoo is het onder anderen eene waarheid, dat, die voor hun beroep eene woning behoeven, doorgaans op uitgebreidheid en stand letten moeten, hetgeen aan den rentenier of ambtenaar meestal onverschillig is, en dat alzoo de eerste meer dan de laatste opbrengt; dat iemand met een talrijk gezin zoo beknopt en klein niet wonen kan, als de ongehuwde, en evenwel mag men naar den gewonen regel aannemen, dat ieder, naarmate zijne middelen dit toelaten, zich in de zamenleving dien overeenkomstig wil voordoen, en eene woning zal betrekken grooter en aanzien lijker dan hij voor zijne behoefte noodig heeft, dat hij tot gemak of weelde zich dienstboden of paarden zal aanschaffen, waaraan iemand, die geen genoegzaam vermogen bezit, niet denken kan, en zoo klassificeert de ingezeten in deze belasting zichzelf, en behoeft over het drukkende niet te klagen. Het verwonderde mij dat Bouricius bijna in het geheel niet over deze belasting in zijn werkje spreekt: mij dacht hij zou op vereenvoudiging in de wijze van heffing gelet hebben, en eene herziening van deze wet hebben voorgestaan, waardoor de menigte ministeriële resolutiën vervielen; wanneer de kadastrale aanslagen van sommige panden verbeterd waren, omdat de tienjarige herschatting niet had plaats gehad, dan behoefde de huurwaarde der gebouwen niet jaarlijks door onkundige of partijdige schatters opgenomen te worden, maar de personele belasting daarnaar berekend; wanneer de belastbare deuren, vensters en haardsteden eenmaal door bevoegde personen geteld waren, en wanneer de huizen door verbouwing niet veranderd waren, dan kon dat aantal met de huurwaarde voor ieder perceel ten kohiere gebragt worden, de belasting uitgetrokken, de naam van den belastingschuldige vermeld, en deze behoefde dan niet eenige maanden te wachten, voordat hem het aanslagbiljet was uitgereikt, en daardoor genoodzaakt te worden om eenige reeds vervallen termijnen van verschuldigde belasting in eens te voldoen.

Toen de Minister van Financiën de Wet van 23 April 1844 bij de Tweede Kamer voordroeg, dachten onder anderen de geneesheeren, omdat Zijne Exc. daarbij op het belang van sommige standen gelet had, dat, wanneer zij in hun beroep eenen koetsier of knecht behoefden, om hen naar hunne patiënten te rijden, zij voor deze niet meer gelijk vroeger voor eenen dienstbode van de 1°. klasse zouden te

betalen hebben, maar in de voorgestelde vermindering zouden deelen; doch hoe werden zij teleurgesteld toen dit in sommige plaatsen anders begrepen werd, en die vermindering zoodanig beperkt, dat, wilden zij daarvan genieten, zij genoodzaakt zouden zijn zelve door de stad of gemeente te rijden, bij het uitstappen van het rijtuig vóór zij bij hunnen patient binnentraden het paard of de paarden aan eenen paal of boom te binden, of hadden zij door eenen bediende hierin anders voorzien, dan was deze een belastbare koetsier van de 1°. klasse.

Ruimer is de uitlegging en toepassing der wettige bepalingen voor hen, die vier minderjarige eigene inwonende kinderen hebben, en die ééne vrouwelijke dienstbode houden van 18 tot 65 en ééne van 15 tot 18 jaren, ik had gemeend dat men dan *f* 8 - in hoofdsom schuldig was, maar men kan met *f* 3 - volstaan: de opbrengst der personele belasting mag door deze en dergelijke toepassingen voor het geheele Rijk weinig beteekenen, daarom blijft het toch wenschelijk, dat de wetgevende magt eenmaal door duidelijke en eenvoudige bepalingen voorzie, dat uit onze belastingwetten zooveel mogelijk de bewezene bezwaren worden weggenomen om het even of die bijzondere of meer personen treffen.

Inzonderheid geldt dit de patentwet van 21 Mei 1819, die wel in de jaren 1823, 1832 en 1843 is herzien en uitgebreid, maar waarvan de gronden van belastbaarheid van meer dan 500 beroepen en bedrijven zijn gebleven; een groot deel der natie en wel de nijvere klasse betaalt dus reeds een incometax, waarin menig vermogende niet deelt.

Het zal u dan even gelijk het mij ging verwonderd hebben, dat reeds eenige dagen nadat wijlen Z.M. Willem II bij Zijne laatst gehouden aanspraak aan de vertegenwoordigers had aangekondigd: ‘dat om in de te korten te voorzien zooveel mogelijk het bedrijvig deel der natie zou gespaard worden’, er eene wet werd voorgedragen, waarbij onder anderen bepaald was, dat het patentregt met 20 tot 80 pCt. moest verhoogd worden.

Dat die goedhartige Vorst het wèl met het bedrijvig deel of de nijvere klasse der bevolking meende, getuigen de vele door Hem voor eigen rekening ondernomen werken: te bejammeren is het dat aan die troonrede op dat punt niet is beantwoord.

Doch ik kom terug op het werkje van Bouricius, en wel op hetgeen hij bladz. 53 van zijn werkje zegt: ‘dat de patentpligtige meer bescherming geniet dan anderen’, het zou ondankbaar zijn wanneer iemand der ingezetenen over gebrek aan bescherming klaagde, maar waarin dit voor deze meer dan voor anderen bestaat, verklaar ik niet te begrijpen. De Schrijver kan daarmede niet op het oog gehad hebben de praktijk van sommige handeldrijvende personen, die, wanneer zij vreezen om van hunne crediteuren lastig gevallen te worden, het patent op naam laten stellen van hunne vrouw of van een hunner kinderen, om daardoor niet vervolgbaar te zijn volgens het wetboek van koophandel.

De directeur der directe belastingen te Utrecht haalt op blz. 77 een gezegde van Gogel aan, luidende: ‘het is niet genoeg om bestaande inrigtingen af te keuren of te berispen, het is billijk en zelfs pligtmatig om tevens zoodanige nieuwe aan te wijzen of verbeteringen in de oude voor te slaan,’ enz. Hoe gaarne had ik gezien, dat iemand, door zijne betrekking zoozeer bekend met de patentwet, meer opzettelijk verbeterin-

gen in dezelve had beredeneerd en voorgedragen, liever dan dat hij de gemeente-besturen en daardoor een gedeelte van de regering bedilt. - Hij had niet over de patentwetten te handelen omtrent zoo menigen jongen controleur eenen pligt volbragt om hen bevoegd en bekwaam te maken in het regelen van aanslagen, waarover zij volgens de wet toezigt behooren te hebben.

Ik heb mij niet voorgenomen u eene geschiedenis der belastingen, die in ons vaderland geheven worden, mede te deelen, wilt gij daarover lezen, dan raad ik u om het werk van M^{r}. P.H. Engels ter hand te nemen, zoo volledig mogelijk en beknopt tevens leest gij bij dien Schrijver welke belastingen in Nederland van de vroegste tijden tot op heden geheven zijn, en ik zal dan kunnen volstaan met u in het kort op te geven, wat mij voorkomt wenschelijk te zijn dat vooral in de patentwet verbeterd werd, opdat daardoor die belasting meer evenredig werd opgebragt.

Al aanstonds trokken mijne aandacht de menigvuldige vrijstellingen bij art. 3 der patentwet voorkomende; wel heeft men reeds eenige malen het denkbeeld geopperd om onder anderen de vrijstelling voor de advocaten, schilders, graveurs, beeldhouwers, enz. te doen ophouden, maar bepaalde regelen waarnaar dezen aan te slaan werden daarbij niet opgegeven, zal men hun patentregt naar klassen berekenen, dan vervalt men al ligt in eene bepaling van de hoogte waarop zij het in de wetenschap of kunst gebragt hebben, en welk beschaafd of verlicht man zal niet schromen het eergevoel van den kunstenaar of geleerde te kwetsen? Ik wil hiermede niet te kennen geven, dat dezen niet gehouden moeten worden om naar hun vermogen bij te dragen in de middelen die de Staat behoeft, maar wanneer bij voorbeeld de advocaat, wiens verdiensten onbepaald zijn, opgaf wat hij het jaar de beschrijving voorafgaande had genoten, en die opgave werd ingezien, onderling vergeleken en goedgekeurd door den president van eene Arrondissements-regtbank, dan was er een groot struikelblok uit den weg geruimd, daar toch de H.H. practizijns doorgaans niet de gemakkelijkste debiteuren voor de belasting zijn; dergelijke regel kon ook in acht worden genomen voor de kunstenaars, door hunne opgave te onderwerpen aan het oordeel van twee of meer der oudste schilders, die niet alleen het werk van hunnen kunstgenoot, maar ook de meerdere of mindere geldelijke verdiensten weten te schatten.

De beroepen of bedrijven der patentpligtigen worden belastbaar gesteld volgens 16 Tabellen naar twee tarieven, door de letters A en B aangeduid, voor zooverre de belasting niet voor de beroepen zelve is bepaald.

Het tarief A, verdeeld in 17 klassen, is voor alle gemeenten gelijk, het tarief B, verdeeld in 14 klassen (met uitzondering van de kramers, waarvoor bij de wet van Junij 1832 drie klassen zijn gevoegd), wordt berekend naar de gemeenten waarin de belastingschuldigen wonen, en waarvoor bij de wet zes rangen bepaald zijn.

De belastingschuldigen van den 1sten rang betalen doorgaans 38/10 malen zooveel als die in den 6^{den} rang wonen; eene ongelijkheid die in de eerste plaats moet worden herzien en verbeterd, waarom toch moet een ingezeten van Amsterdam of Rotterdam, waar het eene rijksbelasting geldt, voor de uitoefening van zijn beroep meer betalen dan een ander die elders woont?

Bij eene inzage van tabel 12 zal u dit al aanstonds blijken, b.v. het eerste beroep dat in die tabel voorkomt is dat van grof- of hoefsmid, en waar toch is er meer behoefte aan dien ambachtsman dan op het platte land: ieder landbouwer van eenig aanbelang houdt doorgaans één of meer paarden, en zal men beweren dat de hoefsmid op een dorp of kleine plaats zoovele verdiensten niet heeft als hij die in eene groote stad woont, dan behoort men toch in het oog te houden, dat door de menigvuldige concurrentie in de steden de verdiensten veel verminderd zijn.

Waarom moet de werkbaas ten platten lande, die voor den rijken Amsterdamschen bankier op zijn buitengoed werkt (dat in eene gemeente van den 6^{den} rang ligt) veel minder betalen dan hij, die dit in de gemeente van den 1sten rang doet? Immers de arbeidsloonen en leverancien van ambachtslieden zijn in de provinciën Noord- en Zuid-Holland ten zuiden van het IJ tot aan de Maas, en in de provincie Utrecht in de steden en op de dorpen doorgaans even hoog? - en zie ik met u tabel 14 in, dan vraag ik al verder: waarom de navolgende patentpligtigen naar den rang der gemeenten waarin zij wonen, betalen, terwijl het winstgevende van hun beroep òf evenveel bedraagt, òf wel doorgaans de aanzienlijkste van die bedrijven op de dorpen uitgeoefend worden, als pachters van tollen en tolhekken, veeartsen, aannemers van werken, houders van buitenhuizen en tuinen tot uitspanning, stalhouders, ouwelmakers, versche vischopkoopers, waskaarsenmakers, kostschoolhouders, notarissen, enz., enz.

Het is in het oog loopend hoe bij tabel 12 de eene patentpligtige boven den andere bezwaard is, de loodgieter, loodverwerker, looden pompmaker, behanger, bedden- en matrassenmaker, timmerman, metselaar en kleedermaker, moeten, behalve het regt dat zij naar het aantal werklieden verschuldigd zijn, nog betalen als koopman of winkelier wanneer zij tevens de leverancie doen der grondstoffen door hen verwerkt of bewerkt wordende, waarom zijn zoovele anderen bij die tabel opgenoemd van de betaling vrijgesteld wanneer zij even als de genoemden leverancien doen b.v. gouden en zilveren galonnenmakers, bontwerkers, handschoenmakers, steenhouwers, pannendekkers, steenenvloerleggers enz., enz.

Ik zou op dit punt te uitvoerig worden, en u misschien vervelen; maar een paar bijzonderheden wil ik u nog mededeelen ten bewijze hoe de eene stand boven den anderen bezwaard is: bij de wet van 24 April 1843 (Staatsblad n°. 16) is bepaald, dat slijters, tappers, kroeghouders en koffijhuishouders niet alleen een zeer hoog patentregt verschuldigd zijn, maar dat zij hun beroep niet zullen mogen voortzetten wanneer hun verschuldigde van een vorig jaar niet geheel afbetaald is, en wanneer zij op den aanslag van het loopende jaar niet in eens de helft voldoen. De oorzaak van dezen maatregel was om het misbruik van sterken drank tegen te gaan, ongelukkig zijn onder die bepalingen niet alleen begrepen de slijters in wijnen, sterke dranken en likeuren, maar ook de zoogenaamde bierstekers of slijters van bier, even alsof het gebruik van dien zoo gezonden en versterkenden drank ook een misbruik ware! Waarom, vraag ik al wederom, heeft men toen onder diezelfde bepalingen niet liever opgenomen de branders, distillateurs van jenever en likeuren uit moutwijn, en de grossiers? Waarom ook de tarieven, die voor deze laatsten of in de wet of bij pro-

vinciale besluiten geregeld zijn, toen niet herzien? Verdient de vervaardiger en groothandelaar van dit schadelijke vocht bevoorregt te worden boven dengene, die het in 't klein verkoopt?

Nog is er een beroep dat allerwege en veel wordt uitgeoefend, waarvan de maatstaven mogten herzien worden: het is dat van den winkelier, deze wordt aangeslagen naar zijn jaarlijksch debiet, hetgeen hij gehouden is op te geven. Iemand bijzonder met het vak bekend verklaarde mij dat doorgaans van die verklaringen werd afgeweken, en dat zeer dikwijls het opgegeven debiet voor den patentaanslag verdubbeld, of eenige malen genomen werd (men denke hier aan opgaven wanneer eenmaal van de inkomsten moest betaald worden!) Is het winstgevende van ieder beroep de maatstaf voor het patentregt, hoeveel verschil is er dan niet wat de winkelier verkoopt; wel schijnt men in de wet van 21 Mei 1819 voor dat beroep hierop gelet te hebben, doch de aangegeven regel is te algemeen en daardoor te ongelijk drukkend, immers de omzet van waren van vreemden oorsprong moet met de helft verhoogd worden, wat ligt er toch aan gelegen of de ingezeten gort, erwten, boonen, meel of wel zout, rijst, suiker of koffij verkoopt, is het dan bewezen dat de laatstgenoemde waren meer winst opleveren?

Ook van noodelooze omslagtigheid zijn de bepalingen der patentwet niet vrij te pleiten; wanneer de patentpligtige eenig privilegie bekwam, door eene aan hem van wege het bestuur der gemeente afgegeven patentacte, ik zou mij kunnen verklaren waarom dit vereischt wordt, maar daar het hier voor alles geldt de opbrengst van eene belasting, zoo moest hij kunnen volstaan met de vertooning van de kwitantie van het verschuldigde patentregt, deze des noods voor gezien geteekend door een lid van het gemeentebestuur.

De tijd ontbreekt mij om u over andere belastingen thans mijne gedachten mede te deelen, ik beloof u in het vervolg op het een en ander terug te komen. De registratiewet, een uitvloeisel van het Fransche bestuur, waardoor de regering de belangrijkste handelingen der natie kent, en bij welks instelling men het oogmerk had dat de contracterende partijen op eene legale wijze de echtheid van hunne overeenkomsten staafden, is voor het Rijk eene belasting geworden, waarvan de opbrengst niet kan gemist worden, doch waarvan het bezwaar zich allerwege doet gevoelen. Grijpen wij evenwel moed: een ministerie, als dat waarin een schrandere Thorbecke zitting heeft, zal, zoo wij hopen, vele gebreken trachten te verbeteren, en inzonderheid een evenwigt trachten te herstellen, dat thans is verbroken, doordien de eene stand boven den anderen bezwaard is; het is toch niet te hopen, dat om het bestaand tekort in de schatkist te dekken, men wederom en zooals in het begin van dit jaar plaats vond zal voordragen om het patentregt en de grondbelasting te verhoogen, voor beide onderwerpen toch behooren de bestaande wetten en aanslagen herzien of verbeterd te worden: een nieuwe lap op een oud kleed doet het gebrekkige nog meer uitkomen. Het is waar, om verzekerd te zijn van eene rigtige invordering en opbrengst, zijn voorzeker de eigenaren van vast goed en zij die eenig beroep uitoefenen wel het eerst en het best te treffen; maar men dient er toch op te letten dat, hoe meer de eigenaren van huizen en landerijen en de nijvere stand opbrengen, hoe duurder de huishuren en levensbehoeften

worden, of zal deze klasse ran ingezetenen bij meerdere opbrengsten zich moeten tevreden stellen met dezelfde inkomsten en arbeidsloonen? Zal men middelen voorhanden hebben om hen, die weinig bezitten of verdienen, ingeval van wanbetaling der belastingen, van vervolging vrij te laten, en wanneer dit naar den regel geen plaats kan hebben, is het dan te verwonderen dat dit aanleiding geeft tot klagten, dat zij die met eenig ambt of publieke betrekking bekleed zijn, bijna niets opbrengen, en dat de hooge lasten grootendeels strekken om den rijken rentheffer van den Staat zijn inkomen te verzekeren?

Hoe wenschelijk zoude het daarom niet zijn, dat hij de elfde tabel der patentwet waarbij vermeld worden commiezen, klerken, rentmeesters, zaakwaarnemers, enz., enz. eene nieuwe gevoegd werd, bestemd voor degenen die vroeger daaronder niet begrepen waren, en die uit rijks-provinciale- gemeente- of andere instellingen bezoldigd werden en voordeelen genoten, niemand uitgezonderd, zelfs de militair niet; deze belasting behoefde niet hoog te zijn, b.v. 2/10 gld. of 20 cents van iedere *f* 100 tot een inkomen van *f* 600 toe, gebroken tientallen voor volle genomen en dus 2 cents van *f* 10 boven de *f* 600 tot *f* 700,40 cts. of 4/10 gld. boven de -700 tot - 800,60 cts. of 6/10 gld. boven de -800 tot - 900,80 cts. of 8/10 gld. boven de -900 tot - 1000,00 *f* 1 en dus voor iedere *f* 10,10 Cts of 1 pCt., boven de *f* 1000 tot *f* 1100 *f* 1,10 en zoo vervolgens voor iedere *f* 100 met 20 Cts opklimmende tot 10 pCt toe, de ongehuwden behoorden, omdat zij minder aan de indirecte belastingen opbragten, het dubbel te betalen van deze verhooging: uitgezonderd de geestelijke en militaire stand die volgens erkende verordeningen niet huwen mogen, alle mogelijke emolumenten, vrijdommen en geregtigheden, zooals men dat van ouds noemde, en als daar zijn vrije woning, vuur, licht, enz. tot geidelijk bedrag gebragt. Dat eene dergelijke belasting veel zoude opbrengen, lijdt geen twijfel, ik geloof dat deze aldus ingevoerd proportioneel zoude zijn; daar waar dit bij inhouding kan plaats hebben was het verkieslijkste, zoo mogelijk, bij kleine termijnen, waartoe de administrateurs of betaalmeesters moesten gehouden zijn, - opcenten zooals van andere belastingen zouden hierbij kunnen vervallen, en de ontvangers, met de inning belast, mogten de invordering wel zonder honorarium waarnemen, bedenkende dat in het algemeen hunne perceptieloonen vrij hoog geklommen zijn. - De ontvangers behoorden aan de gemeentebesturen op te geven hoeveel bij inhouding door hen van iederen ambtenaar ontvangen was, menig ambtenaar met twee of meer betrekkingen gebeneficeerd kon dan bij wijze van een suppletieregt betalen, volgens het tarief, naar het bedrag dat hem twee of meer betrekkingen opbragten.

De ambtenaren zeggen niet dat hun tractement al karig genoeg berekend is, en dat de betaling eener dergelijke belasting gelijk zoude staan met het inhouden van huur of arbeidsloonen van dienstboden of werklieden; - het is toch niet verwerpelijk wanneer een goed huishouder, hij zij ambachtsman of groot heer, wanneer zijn inkomen geen hooger bezoldiging toelaat, zijne tering naar de nering stelt, betaalt voor hetgeen zijne ondergeschikten verdienen, berekenende dat wanneer hij zoodanige uitgaven te hoog opvoert, anderen omtrent welke hij heilige verpligtingen te volbrengen heeft daardoor lijden.

Die in zijne denkwijze slechts eenig beginsel aankleeft, zal toch liever van zijn tractement in evenredigheid willen betalen, dan zien dat zijne ambtgenooten met een klein pensioen of wachtgeld buiten betrekking gesteld worden; - ik herzeg een *klein* pensioen of wachtgeld, want het lot van niet alle gepensioneerden of wachtgeld genietenden is beklagenswaardig, dagelijks toch leest men in de nieuwspapieren dat aan dezen of genen ambtenaar of zijne weduwe eenige honderden of duizenden guldens jaarlijks zijn toegekend, zij hebben daarvoor opgebragt en bij de wet is opbrengst en uitkeering geregeld, doch ik vraag of menigeen niet overtuigd zal zijn, dat wanneer ook het vaderland al veel aan zijne kunde, ervaring, moed en trouw verschuldigd mag zijn, hij ook wederkeerig aan dat vaderland veel verpligting heeft: immers in de meeste gevallen is het bewezen dat hij ruim voor zijne diensten is beloond geworden, en dat hij die veel trekt of genoten heeft, uit liefde voor eene goede zaak niet achter mag blijven om wat af te staan, zou het derhalve niet wenschelijk zijn dat zij die *f* 1500 of meer aan pensioen of wachtgeld genoten en die met geen talrijk gezin belast zijn, het dubbel opbragten van het bovenvermelde tarief, immers is het te voorzien dat in het vervolg niet meer zulke hooge tractementen of belooningen aan nieuw benoemde ambtenaren zullen worden toegekend, en zij die dan reeds in het genot van een hoog pensioen waren, zouden meer genieten dan hunne opvolgers voor actieve dienst.

Ik stel mij van eene dergelijke belasting veel goeds voor, de publieke opinie zou daardoor gunstiger gestemd worden, en het ware te wenschen dat hooggeplaatste en vermogende personen hun oor daaraan leenden, door volgens hunnen stand en in evenredigheid het voorbeeld te volgen van den Koning, die bereidvaardig eenige tonnen gouds van zijn inkomen heeft afgestaan om in de behoefte van 's Rijks schatkist te voorzien, vooral zij die hoog gesalarieerd zijn en posten bekleeden, waartoe noch kunst, noch bijzondere wetenschappelijke kennis vereischt wordt, b.v. de ontvangers der belastingen in groote gemeenten; doch wat ziet men dagelijks, immers dat directeurs, inspecteurs, controleurs enz., quasi wars van hunnen hoogeren rang liever eenige duizenden guldens meer genieten voor het invorderen van belastingen, dan zich te bemoeijelijken met het leiden en toezien dat de administratie geregeld gevoerd wordt.

Niet ten onregte wordt er op den duur geklaagd over het groote getal ambtenaren, en de te hooge bezoldiging, die zij genieten; nog onlangs hoorde ik van eenen officier, dat kapiteins en luitenants, wanneer zij aan het ministerie van oorlog eenige uren daags aan schrijfwerk besteedden, daarvoor 50 pCt. en meer tractement genoten, dan zij die garnizoens-dienst verrigtten, en die daarenboven aan garnizoensverandering onderworpen waren, en ik geloof juist dat deze en dergelijke ambtenaren aan de ministeriën de eersten zullen zijn om de alarmklok te luiden, wanneer het er op aankwam om van hun tractement een klein gedeelte af te staan tot heil van het vaderland, hetzelfde geloof ik ook met eenig regt te vooronderstellen van de bezitters van obligatiën en publieke fondsen; noch de ambtenaren noch de bedoelde rentheffers zijn aan het betalen van belastingen van hunne inkomsten gewoon, gelijk dat de nijvere stand en de bezitters van vast goed op den duur

gedaan hebben, en achtervolgens hunne opbrengsten met opcenten zien verhoogen opdat het roer van Staat bestuurd bleef, zonder dat immer een bepaald doel bereikt is, waartoe zeker de groote gebeurtenissen in Europa en die met ons vaderland in het bijzonder plaats vonden, hebben bijgedragen. - Bij het vorderen van belasting van hen die een ambt of publieke betrekking bekleeden, en van de rentheffers van publieke fondsen, behalve die welke reeds opgebragt worden, zou de incometax ingevoerd zijn, zonder dat een nieuw systema behoefde in werking te komen, de belastingen zijn dan velerlei en menigvuldig; maar ook de behoeften van den Staat, en het drukkende wordt weggenomen wanneer geene bijzondere standen vrij loopen. Mogt toch de Regering en de vertegenwoordigers der natie dit beseffen, en zichzelve eene geldelijke opoffering getroosten om den druk der lasten voor ieder dragelijker te maken!

Hoe zou de belasting van de bezitters van publieke fondsen het gemakkelijkst knnnen geind worden? Wel verre dat ik het Engelsch gouvernement als model zoude willen aanbalen, zoo is het toch zeker, dat hetzelve hij de percentsgewijze inhouding voor de belasting op de renten het beste middel gevonden heeft om zich van de rigtige opbrengst te verzekeren. Van wege onze Regering is ook vroeger dit denkbeeld geopperd, en ik herinner mij zelfs dat van die inhouding verschoond waren gestichten van liefdadigheid en armbesturen; hoe edel dit voornemen ook was, zoo geloof ik toch dat hoe minder uitzonderingen eene belastingwet bevat, hoe eenvoudiger en doelmatiger de uitvoering is; onmondige weezen die in geen gesticht verpleegd worden, en rentheffers die weinig bezitten en bekrompen leven moeten, verdienen hetzelfde medelijden en hebben dezelfde aanspraak op vrijstelling; wanneer het toch bewezen was, dat van de bekende instellingen van liefdadigheid door die inhouding een wezenlijk te kort bekwamen in hunne inkomsten, konden de gemeente-besturen ieder in de zijnen daarin voorzien, door het heffen van een of meer opcenten op de personele belasting. - De inhouding van renten van de drie grootboeken en van andere schulden ten laste van dit Rijk is voorzeker de onkostbaarste en minst omslagtige wijze van belasten, renten die ten laste van de gemeenten, provinciën, polder-besturen en andere zedelijke ligchamen loopen, konden almede verminderd worden met een bedrag dat van Rijkswege voorbelasting gevorderd wordt, en waartoe wettige bepalingen de inhouding aan de verschillende administratiën autoriseerden, uit te keeren dividenden daarvan niet uitgezonderd; wenschelijk ware het welligt om wanneer het genot van intrest 4½ pCt. of meer bedroeg, de belasting proportioneel te doen klimmen, de bezitter van eene obligatie of certificaat groot *f* 1000 - à 4 pCt. bekwam met 3 pCt. korting *f* 38,80 en die van 4½ pCt met 4 pCt. korting toch nog *f*43.20, van 5 pCt. met 5 pCt. korting *f* 47,50 enz. enz., nu is het wel eene waarheid dat ten behoeve van de administratie-kantoren van het grootboek reeds 1 pCt. minder aan rente genoten wordt; doch de vraag zou zijn of de administratie op dien kostbaren voet behoorde te blijven bestaan, en of de uitbetaling van renten niet kon vereenvoudigd worden.

De Regering is in staat alle kapitalen die in dit land genegociëerd zijn te kennen, en dan ook de middelen waarover zij te beschikken hebben, maar moeijelijker is dit met de kapitalen van de bezitters van buitenlandsche fondsen. Zal men zich vergenoegen met hunne eigene op-

gaven, waarvan des noods de waarheid door eeden zoude moeten bevestigd worden, of zal eene commissie bestaande uit bankiers, commissionairs in effecten of andere personen de inkomsten der bezitters van buitenlandsche fondsen begrooten? Leert niet de geschiedenis van ons vaderland dat men reeds in de 16de eeuw er tegen opzag, om verklaringen onder praestatie van eeden aan te nemen wanneer het eene belasting gold? en ofschoon ik met het werkje van Bouricius niet hoog wegloop, zoo stem ik toch met hem in, als hij op bladz. 78 zegt: ‘of iemand zich in staat oordeelt, om zijne buren ten getale van slechts 50 met eenige overtuiging van regt en juistheid te kwotiseren.’

Bestond er geene belasting op de successie, en was de Regering daardoor niet reeds bij magte om van een overgroot aantal familiën het vermogen te kennen, dan zou ik het betwijfelen of er mogelijkheid bestond, om van de bezitters van buitenlandsche fondsen te verwachten, dat zij naar waarheid hunne verklaring deswege verrigtten, doch door eenige wijziging of uitbreiding der wet op de successie waren zij misschien daar wel toe te brengen. Zoo zou toch kunnen bepaald worden, dat, wanneer geërfd werd in de regte lijn, de voogden of erfgenamen ingeval er buitenlandsche effecten in de nalatenschap aanwezig waren daarvan opgave moesten doen, of wel bij eede verklaren dat dit het geval niet was. De ontvangers van de successie behoefden zich dan slechtste overtuigen, of erflaters in het algemeen in der tijd hunne verschuldigde belasting daarvan gekweten hadden, en wanneer het tegendeel bevonden werd, zoude de betaling der verschuldigde belasting en eene zware boete tevens moeten worden opgelegd.

Van iedere obligatie of certificaat behoorde eene afzonderlijke kwitantie afgegeven te worden, inhoudende het no. en de soort van het effect, het bedrag der renten en der belasting, uitvoeriger behoefde deze kwitantie niet te zijn, en menig copiist zal wenschen dat hij voor het schrijven van 100 dezer kwitantiën met *f*1 betaald werd, de belastingschuldige kon tot zijn gemak den vorigen dag aangifte doen van zijne belastbare coupons, ingeval van verkoop behoorde bij iedere obligatie of certificaat het bewijs of de bewijzen der betaling van het verschuldigde regt gevoegd te worden, wanneer van vreemdelingen en vreemde beurzen effecten te koop werden aangeboden, zouden de bankiers, commissionairs in effecten of in publieke fondsen handeldrijvenden op een geparapheerd register moeten doen blijken van het tijdstip, waarop die aankoop had plaats gehad: van inschrijvingen op buitenlandsche grootboeken kon men zich almede van de rigtige opbrengst overtuigen; ik zie niet in waarom de Regering geene middelen zoude kunnen vinden om de rentheffers van andere rijken niet even goed als houders van binnenlandsche fondsen er toe te brengen om van het hunne aan het algemeen bij te dragen. Vreezen de vermogenden voor de openbaarheid van hunne buitenlandsche bezittingen, welnu in ons vaderland is het altijd gebleken dat goede trouw op den voorgrond stond, dat zij dan hun eigen land en natie vertrouwen, en onze inlandsche fondsen zullen in cours daarbij winnen.

De belasting voor buitenlandsche effecten behoeft evenwel niet hooger dan voor de onze te zijn, en wanneer nu ook al b.v. van een Russische coupon van *f* 50 - *f* 2,50 betaald wordt, zal men dan niet zeer onpartijdig zijn, wanneer men over eene schreeuwend hooge be-

lasting klaagt, bedenkende hoeveel de nijvere stand en bezitters van vast goed al niet opgebragt hebben; in de vorige eeuw trok men toch niet meer dan 2½ pCt. van zijn kapitaal, doch hoe hooger de behoeften van ons vaderland en van andere natiën door oorlogen en verwikkelingen stegen, hoe hooger de fortuin van de schuldeischers der verschillende Staten geklommen is.

De vermogende klage niet over onregt, ziet wat er verleden jaar met menigen spaarzamen en braven huisvader gebeurd is. - Zij toch die bij de spaarbanken van het Nut van 't Algemeen hun klein vermogen gebragt hadden, sommigen om zich van wintervoorraad of andere nooddruft te voorzien, hebben hunne zuur verdiende en weggelegde spaarpenningen niet dan met 20 of meer pCt. verlies kunnen terug bekomen. Het is jammer dat deze Maatschappij hare grenzen wat te ver uitbreidt, en zich bemoeit met financiële en administralieve operatiën: als opvoedster en leidster van het volk heeft zij te veel nut gesticht, dan dat thans een Jood van haar zeggen moet: waren wij leden van 't Nut, het zou met de spaarbank beter gaan. - Was het beheer van de spaarbank, in het belang van het algemeen, bij landswetten niet beter op te dragen aan de gemeente-besturen, door onder anderen de administratie der spaarbanken met de banken van leening te vereenigen?

Zeg ook niet dat de maatregelen om deze belasting in te vorderen vrijheid-belemmerend zijn, bedenk eens hoe fabriekanten of handelaars in voorwerpen aan accijns onderworpen, dagelijks hunne huizen of panden moeten openstellen voor commiezen of andere beambten, die niet altijd door beschaving of beleefdheid uitblinken, en geloof mij dat vele industriële ondernemingen, waartoe een groot kapitaal vereischt wordt om ze te beginnen en vol te houden, niet zoovele renten opleveren als de rentenier geniet, die niets te doen heeft dan zijne coupons af te knippen.

De klagten over minder algemeene welvaart dan voorheen, zoude men ze niet veelal moeten zoeken in de gelegenheid die er sedert jaren bestaan heeft om zijn vermogen in effecten te plaatsen? In de opeenstapeling van fortuinen, zonder dat uit de geldkasten of kisten iets genomen werd, om den ijverigen handwerksman, werkbaas of arbeider werk te verschaffen. - Speculatiezucht, kansrekening, en spel leiden het algemeen, bij het bestaan van het papierenmagazijn, te veel af om aan fabriekwezen, landontginning of dergelijke ondernemingen voor particuliere rekening te denken, wel heeft de ondervinding geleerd dat die verkeerde zucht menigeen zijn vermogen heeft gekost, maar ook dat de eerste helft van deze eeuw meer millionairs heeft aangebragt, dan men vroeger in eene dubbele tijdruimte zag opkomen, handelaars in effecten, vertrouwden in de effectensocieteit en op de beurs waren de eersten die genoten, en zoo ziet men aansprekers, bankbewaarders, schuitenvoerders, dorpschoutszonen enz. enz. thans plaats nemen onder de vermogendsten van het land, en optreden in rang en staat alsof zij van het vorstelijk geslacht van Rotschild waren; de vrijheidszonen mogen in deze gelijkheid juichen, deze uitkomst bevestigt echter niet dat de algemeene welvaart is toegenomen, veeleer dat er zekere bevoorregte standen bestaan, waartoe de geldcrisis en de maatregelen om daarin te voorzien onwillekeurig medewerkten; de voorwetenschap in de jaren 1830, 1831, 1832, en vervolgens bragt

menigeen schatten aan, en wat leert ons nog de effectengeschiedenis van na 24 Februarij 1848, dat de panische schrik vele slagtoffers maakte, maar ook dat zij, die den gewonen regel volgden, en eene obligatie of certificaat aankochten, wanneer zij eenig geld beschikbaar hadden, 30 à 40 pCt. met dien aankoop zijn vooruitgegaan, meermalen gaf ik u mijne gedachten op over de sedert een paar jaren van Rijkswege in omloop gebragte 4 pCts schatkistbiljetten, dat dezelven niet gereedelijk à pari te verkrijgen waren, en of eene rente van 2½ pCt. niet voldoende ware, daar toch sedert meer dan 18 maanden en van af 1°. Maart 1848 kapitalen in beleening of prolongatie volgens prijs-courant à 2 ½ pCt. belegd zijn.

De onbezorgde rentheffer klage niet over de onregtvaardigheid van deze belasting, hij bedenke toch hoe toevallig zijne fortuin is toegenomen, en dat de middelen van uitbreiding door velen in 't zweet des aangezigts zijn toe- en opgebragt, of is het niet toevallig wanneer ik iemand hoorde zeggen: ‘ik heb gekocht of verkocht al naardat de oude kamerbewaarder van Zijne Excellentie van Tets gedaan heeft,’ of zal het hard zijn wanneer de zoodanigen iets van hunnen overvloed afstaan, daar toch het zoogenaamde speldengeld van Mevrouw of de kindertjes in een staatspapiertje wordt herschapen? Dan genoeg over de effecten en defecten, er is misschien nog een onderwerp dat voor belasting vatbaar was, doch hetwelk ik niet geloof dat zonder groot nadeel voor minvermogenden uitvoerbaar zal zijn, ik bedoel hiermede het opbrengen van hen wier kapitalen als hypotheek op vast goed geplaatst zijn, vooreerst heeft het Rijk reeds van den geldopnemer een betrekkelijk hoog regt genoten, behalve zegels, salaris voor den hypotheek-bewaarder, notaris en getuigengeld, heeft hij aan belasting voor het Rijk van de *f* 100 - betaald *f* 1,52, en daar toch onze algemeen erkende crediteur het Rijk is, moet het dien crediteur ook hetzelfde zijn van wien in de schatkist wordt opgebragt, personen en zaken maken hier wel twee verschillende voorwerpen, maar de uitkomst is dezelfde, buitendien al waren nu de bezitters van kapitalen op hypotheek uitgegeven belastbaar, dan zoude vraag zijn, hoevelen, die geld opgenomen hadden, en achterlijk gebleven zijn in aflossingen, dan daarbij zouden lijden, en of het hun niet gaan zou als de behoeftigen, die hunne pandjes in de bank van leening gebragt hadden, en bij gebrek aan aflossing of aan het voldoen hunner verpligting, moesten gedoogen dat hunne bezitting verkocht werd. -

Ten slotte nog een bemoedigend woord over den verbeterden toestand van ons financiewezen; het nadeelig slot van negen millioenen is volgens des Ministers verklaring tot op drie millioenen guldens teruggebragt, door de goede uitkomsten die onze Overzeesche bezittingen hebben opgeleverd; wanneer die bron van welvaart nog eenige jaren mildelijk blijft vloeijen, wanneer ons belastingstelsel verbeterd, vereenvoudigd, en zoo veel mogelijk voor ieder naar zijn vermogen en stand evenredig zal zijn, dan mag men verwachten dat de rentelast van den Staat zal verminderd worden, het zij door amortisatie, het zij door aflossing van kapitalen, dan zal het nageslacht de vruchten plukken van een spaarzaam en welberaden bestuur, dan komt de cours der renten even als in de vorige eeuw weder op 2½ pCt., dan zullen de vermogenden zich meer op landbouw, landontginning en industriële

ondernemingen toeleggen, dan zullen van den nijveren stand jaarlijks geene duizende leden aan de armbesturen toegevoegd worden, en de druk der belastingen zoo voor het rijk als voor de gemeenten zal verminderen.

Victor Hugo en Thiers over de vrijheid van onderwijs.

(*Vervolg. Zie* I, *bladz.* 173.)

Redevoering van den heer Thiers.

Mij ne heeren!

Sedert dit belangrijk vraagstuk hier behandeld wordt, hebt gij, ik aarzel niet het te zeggen, van verschillende zijden voortreffelijke zaken gehoord; maar ik wenschte slechts, dat gij de wet kendet, en, hoewel ik er verre van af ben iets onaangenaams te willen zeggen voor hen, die mij op dit spreekgestoelte zijn voorgegaan, geloof ik, dat gij de wet nog niet kent, ofschoon gij ze gelezen hebt. De zaak is op zichzelve zoo afgetrokken, de inrigting van het onderwijs in Frankrijk zoo ingewikkeld, dat de bloote lezing van de wet niet genoeg is om haar te leeren kennen. De geheele tekst moet in verband gebragt, en de wet uitgelegd worden, om er een helder denkbeeld van te verkrijgen. Dit is de eenige dienst, welke ik bij deze beraadslaging wilde bewijzen; daartoe zou ik al mijne krachten behoeven en, ongelukkig, heb ik die niet. Indien gij, echter, mij door uwe aandacht en stilzwijgen wilt ondersteunen, zal ik mogelijk het doel bereiken, dat alleen mij de kracht geeft deze tribune te beklimmen: u de wet te doen begrijpen.

Zij is het werk van twee commissiën: de eerste administratief gevormd door den minister van Openbaar Onderwijs; de tweede benoemd uit uw midden, om het werk der eerste te onderzoeken. Ik heb de eer gehad beide commissiën te presideren. Ik ben dus, geloof ik, wel in staat om u den geest te doen kennen, volgens welken zij hebben gewerkt. 't Is waarheid wat men u gezegd heeft: 't is volgens een' geest van schikking, of, zoo men liever wil, verzoening, dat zulks is geschied.

Het eigenaardige van elke schikking is, dat zij de uitersten kwetst, dat zij bij de eenen, zoowel als bij de anderen, hevige klagten verwekt, en vervolgens, als zij goed is daargesteld, dat zij de ernstigste belangen, die in strijd waren, op eene vreedzame wijze overeenbrengt.

De schikking, door ons aan u voorgesteld, voldoet gewis aan die eerste eigenaardigheid: zij heeft van beide kanten zeer levendige klagten verwekt, zeer levendige van die zijde in de vergadering. (De spreker wijst op de linkerzijde.) Zeer levendige klagten van eenen anderen kant, buiten deze Vergadering. Zij is, gelijk gij gezien hebt, hevig aangevallen. Men heeft tot den heer de Montalembert en tot mij gezegd: ‘Gij zijt afvalligen.’ (Men heeft ons dat verwijt niet *hier* toegevoegd. Gelukkig behandelen wij elkander in deze Vergadering met veel onderscheiding; maar buiten dezelve is men niet karig met die woorden.) Men heeft tot den heer de Montalembert en mij gezegd: ‘Gij zijt afvalligen.’ De heer de Montalembert is er door geschokt ge-

worden; en ik, mijne heeren! ik ben er volstrekt niet door geschokt. (Goedkeurend gelach ter regterzijde.)

De heer de Montalembert heeft boven mij een voorregt, dat ik niet meer bezit: hij is veel jonger in het politieke leven; hij is niet zoo gewoon als ik aan de taal der partijen, en ik erken, dat, als ik mijne loopbaan hier sedert twee jaren overzie, het mij weinig treft, mij een afvallige te hooren noemen. Rondborstig vraag ik aan die mijner tegenstanders, die het minst toegevend jegens mij zijn, sedert twee jaren, die gij mij hier hebt zien zitten, houdt gij mij voor een afvallige? (Gemompel.)

Ja, indien ik sedert twee jaren hier uwe leerstellingen had omhelsd, verguisd, wat ik liefhad en diende, toegejuicht uwe voorbijgaande zegepralen, gediend en gevleid het gezag, dat gij hebt ingesteld, dan ware ik een afvallige geweest, en mogelijk hadt gij mij geprezen. (Zeer goed! ter regterzijde.) Maar, gij weet het wel, ik heb u gegeven, wat ik niet weigeren kon: mijne, door de wet gevorderde gehoorzaamheid; nimmer hebt gij mij overtuigd, nimmer heb ik mij van u afhankelijk gemaakt. Gij weet, dat ik trouw ben gebleven aan hetgeen ik heb lief gehad, aan hetgeen ik geloofd heb. (Levendige toejuiching ter regterzijde.)

Na de moeijelijke en smartelijke rol, die ik sinds twee jaren in dit land vervul, kan ik koud en ongevoelig blijven bij het verwijt van afvalligheid en er zelfs met minachting de schouders bij ophalen.

En in één opzigt zou ik mijne zienswijze hebben kunnen wijzigen. Tegenover alles, wat wij gedurende twee jaren hebben zien gebeuren, zou ik zonder vrees erkennen, dat mijne zienswijze is gewijzigd, en dat, tegenover de gevaren, die de maatschappij gedreigd hebben en bij voortduring dreigen, ik het voornemen heb kunnen koesteren om hare verschillende verdedigers te vereenigen, om de twisten te doen ophouden tusschen de aanhangers van den Staat en die der Kerk, omdat beide, zoo zij slechts hunne belangen en hunne pligten goed begrijpen, de tegenwoordige maatschappelijke orde moeten beschermen. (Goedkeuring ter regterzijde.)

Ik heb dat voornemen gehad, maar om het te vol voeren heb ik de hand van den heer de Montalembert in de mijne kunnen drukken, zonder dat of zijne, of mijne beginselen daarbij leden. Ja, ik erken het, en gij zult zien, dat ik bij deze beraadslaging mijne gewone rondborstigheid niet zal verzaken, dat ik geen bezwaar zal ontwijken; ik zal alles zeggen.

Ja, in de wet, die u is voorgelegd, en die noch voor de universiteit noch voor de geestelijkheid, maar voor de maatschappij is ontworpen, zijn belangrijke voordeelen aan de geestelijkheid toegekend, 't is waar, maar niet die, welke gij meent; hier heeft niemand ze u doen kennen. De wezenlijke voordeelen aan de Kerk toegestaan zijn gewigtig; ik zal ze voor u ontwikkelen. Weet gij volgens welke beginselen zij noodzakelijk, onvermijdelijk moesten toegestaan worden? Volgens uwe, volgens mijne beginselen. Dat offer was niet te vermijden.

Ik, die in de beide commissiën benoemd werd om in zeker opzigt eene beslissende stem uit te brengen bij de twee partijen, die zoolang geworsteld hadden, de universiteit en de geestelijkheid, weet gij welk doel ik in het belang der maatschappij heb trachten te bereiken? Om die beginselen zelve nuttig aan te wenden, die zekere offers noodzakelijk, onvermijdelijk, en zoo als gij zien zult,

weinig gevaarlijk maakten, om, daartegen, het onderwijs van den Staat te doen heiligen, volledig en krachtig, gelijk het nog niet geweest was; en gij zult zien, dat de begrippen van niemand er door te lijden gehad hebben, en dat die verzoening, welke gij voor zoo moegelijk houdt, zeker is, zoo men het wil, zoo men getrouw blijft aan de beginselen zelve, die gij aangenomen hebt.

Om mij te doen begrijpen, is het noodig, dat gij de inrigting van het onderwijs in Frankrijk kent. Ik zal daarbij trachten zoo kort mogelijk te zijn. Gij zoudt de wet, noch haren eigenlijken aard begrijpen zonder zoodanig overzigt, dat beknopt wezen zal. Er bestaan tegenwoordig Staatsscholen, Lyceën genaamd, gemeente-scholen, vrije of bijzondere inrigtingen, en kleine seminariën, die aan de geestelijkheid toebehooren. Ik begin met de eersten.

Gij weet, dat toen Napoleon, met die twee vereischten voor eene schepping, het genie, zijn onvergelijkelijk genie, en eenen staat, waarin alles moest worden geregeld, de Fransche jeugd in handen vond van onwaardige speculanten; hij oordeelde ze daar niet in te moeten laten. Hij rigtte, onder den naam van Lyceën, welke naam haar tegenwoordig is terug gegeven, Staats-scholen op, die door den Staat worden onderhouden, en waar in naam van den Staat onderwijs gegeven wordt door onderwijzers, ambtenaren van den Staat.

Op een lageren trap dan die lyceën staan, gelijk gij weet, de gemeente-scholen, die ook bestuurd en geregeld worden door den Staat, maar in wier onderhoud de gemeenten voorzien, hetgeen noodzakelijker- en billijkerwijze aan die gemeenten een zekeren invloed verschaft op het bestuur dier inrigtingen. Derhalve hangen de groote collegiën en de gemeente-scholen af van den Staat.

Toen Napoleon dit geheel had daargesteld, meende hij, getrouw aan vaste beginselen, gelijk hij bij al zijne scheppingen was, dat het een hoofd moest hebben: hij zocht en riep de universiteit in 't leven; hij schiep een ligchaam. Men geloofde toen niet, mijne heeren! (deze bijzonderheden moet ik noodzakelijk bijbrengen om mij te doen begrijpen) men geloofde toen niet, dat men in eene eeuw, welke men met regt eene eeuw van stof noemde, een ligchaam kon scheppen: hij schiep er een. Hij vereenigde al die bestuurders en onderwijzers tot een geheel, hij stelde de wijze vast, op welke men er in werd opgenomen, en die wijze bestaat nog. Men heeft er toegang toe door middel van een onderzoek van toelating; de kweekelingen der normale scholen wedijveren met de kweekelingen van elke andere inrigting, om hunne bekwaamheden te doen gelden; zij worden al of niet toegelaten; zoo zij worden toegelaten, hebben zij het onderzoek doorgestaan, en worden opgenomen in het ligchaam van onderwijzers.

Op die wijze wordt men er lid van, en eenmaal lid, kan men er niet weêr uit worden verwijderd, dan op een vonnis van de vereeniging zelve. Napoleon, die zeer goed wist, volgens welke voorwaarden groote instellingen in het leven geroepen worden, maakte haar volkomen; hij gaf aan die vereeniging eene regtsmagt over en voor zich zelve alleen, hij gaf haar daarenboven de administrative regeling, die in den geheelen staat aanwezig was; een provinciaal en een centraal bestuur.

Het provinciaal bestuur is het hoofd der academie; het centraal bestuur is de grootmeester, nu de minister, bijgestaan door hetgeen men noemde den koninklijken raad, door hetgeen nu genoemd

wordt de raad van openbaar onderwijs. Na alzoo die scholen te hebben opgerigt, deed hij uit die scholen een bestuur te voorschijn komen, en aan dat bestuur vertrouwde hij de regten van den Staat.

In zoo verre heeft de heer Barthélemy Saint - Hilaire gelijk gehad, toen hij zeide, dat de universiteit in dat opzigt den Staat vertegenwoordigde; zij bewaart de regten van den Staat. Welke regten schonk de Staat toen aan de maatschappij, die hij door de universiteit wilde doen vertegenwoordigen? Hij gaf haar eerst het regt van voorloopige aanstelling. Geeft wel acht op deze beschikkingen, want zij zijn noodzakelijk tot regt verstand van de nieuwe wet. Behalve eene regtsmagt over haar zelve, die zooveel heeft bijgedragen om haar te doen goedkeuren, gaf hij haar het regt van voorloopige aanstelling, d.i., dat, onder het toenmalig bestuur, geene school in Frankrijk gevestigd worden kon, zonder de toestemming der universiteit.

Hij gaf haar, daarenboven, de bevoegdheid de bijzondere inrigtingen voor onderwijs in twee klassen te verdeelen: bij de eene mag in alles onderwijs gegeven worden, bij de andere niet.

Hij gaf haar, hetgeen men noemt, de toekenning van rangen. Gij weet, dat de geheele Fransche jeugd, om toegang te verkrijgen tot de vrije studiën, bewijzen moet afleggen van zekere ervarenheid, waardoor men het *baccalauréat ès lettres* verkrijgt. 't Is de universiteit, die het examen afneemt. Dat noemt men de toekenning van rangen.

Ziedaar de universiteit, dat is het gouvernement, hetwelk uit de staats-scholen ontstaan is.

Aan dit regt tot voorloopige aanstelling heeft een groot aantal inrigtingen zijn aanzijn te danken, die evenveel leerlingen bevatten, als de staats- en gemeente-scholen te zamen. Die instellingen hebben tot heden toe bewezen, dat, zoo er al regtens geen vrijheid van onderwijs in Frankrijk bestond (want men moet erkennen, dat er regtens geene vrijheid is, wanneer van het gezag der universiteit afhangt het oprigten van nieuwe scholen te weigeren of toe te laten) die vrijheid daadwerkelijk bestond, en dat de universiteit van hare magt een zeermatig gebruik gemaakt heeft, gelijk ook steeds erkend is geworden bij elke bedaarde discussie.

Naast de 56 groote staats-scholen, lyceën genaamd, en de 300 gemeente-scholen, zijn er 800 vrije scholen, waarin ongeveer 56,000 kinderen onderwijs erlangen: hooger klimt het gezamenlijke getal niet der leerlingen van de staats- en gemeente-scholen.

Onder die vrije scholen zijn sommige wereldlijke, sommige geestelijke. De vader kan, derhalve, zijn1 zoon een godsdienstig onderwijs doen erlangen, zoo hij daarop gesteld is; ik spreek altijd van de daadwerkelijke vrijheid; want onder de vrije scholen zijn sommige geestelijke.

Eindelijk is er nog eene derde soort, de gewigtigste van alle, bij het onderzoek der tegenwoordige wets-voordragt: de kleine seminariën. Gij weet, dat de geestelijkheid aan vroegere wetten het regt heeft ontleend, dat elke bisschop magt heeft, om eene lagere geestelijke school in zijn bisdom te hebben, waarvan hij alleen het hoofd, de opziener, de bestuurder is, maar bij die geheel buitengewone vergunning heeft men deze voorwaarde gesteld: er kunnen niet dan aanstaande priesters in die scholen opgeleid worden. Dat is de wet van 1814. Behalve de staats- en gemeente-scholen, hebben wij dus een aanzienlijk aantal vrije scholen, en daarenboven eindelijk de kleine seminariën der geestelijkheid,

die tot nu toe onder bijzonder beheer staan, en uitsluitend door bisschoppen bestuurd worden, maar wier kweekelingen niet kunnen dingen naar het *baccalauréat ès lettres*.

Ziedaar al de scholen, welke in Frankrijk bestaan, en waarover de universiteit het bestuur heeft, wier zamenstelling ik u geschetst heb.

Nu gij het geduld gehad hebt naar deze bijzonderheden te luisteren, zult gij ontwaren, dat zij u het begrijpen der wet en der nieuwigheden, die wij u aanbieden, gemakkelijk zullen maken. Gij kent, mijne heeren! de groote twistvraag, die gedurende de laatste jaren van het vorig bewind is behandeld geworden; ik, die verzoening wensch, die haar ernstig wensch, zal u niet herinneren aan al de bijzonderheden van dien twist: slechts de voornaamste punten zal ik opnoemen.

De geestelijkheid en de voorstanders der kerk zeiden tot de universiteit: Uw onderwijs is niet zedelijk, het is ongodsdienstig.

Andere bestrijders der universiteit, die haar geen verwijten deden in den naam der kerk, maar in naam van het zuiver, afgetrokken denkbeeld van vrijheid van onderwijs, zeiden tot de universiteit: gij hebt slechts verouderde leerwijzen; de jeugd slijt bij u hare beste jaren met het leeren van Grieksch en Latijn, met het verkrijgen eener kennis, waarin het tegenwoordig geslacht geen belang meer stelt; gij vormt geene menschen, gelijk wij die noodig hebben voor het praktische leven, voor het leven van dezen tijd.

De geestelijkheid zeide: uw onderwijs is noch zedelijk, noch godsdienstig; de voorstanders der vrijheid van onderwijs zeiden: uwe leer en leerwijze zijn oud en verouderd. De universiteit antwoordde; later, naarmate mijne rede er mij toe leidt, zal ik u mijn oordeel over die verwijten kenbaar maken; ik heb ze slechts opgenoemd om het standpunt van het geschil juist te doen uitkomen; de universiteit antwoordde: mijne wijze van opvoeding is even zedelijk als die der godsdienstige instellingen. In onderscheidene commissiën heb ik bewijzen, geschreven bewijzen van verschillende zijden bijgebragt, gezien, en ik geloof, dat de universiteit gelijk had, toen zij beweerde, dat haar onderwijs, wat de zedelijkheid betreft, voor geen ander behoefde onder te doen. Zij zeide: mijn onderwijs is niet godsdienstig; ik dring aan de jeugd geene godsdienst op; ik onderwijs haar met opregtheid en eerbied; ik zal u niet die vurige en vrome jeugd geven van Lodewijk XIV of van Lodewijk den Heilige; ik geef u de jeugd van een' tijd, die noch goddeloos, noch schaamteloos is, gelijk die der laatste eeuw, ik geef u de jeugd, zoo als zij voegt aan den tijd, waarin wij leven. Wat de oude leerwijze betreft, ik voed de jeugd op aan de borst der oudheid, waarbij zij hare eerste jaren moet doorbrengen; zij kan ze niet beter gebruiken dan tot het aanleeren van de wetenschap der oudheid. De wetenschap van den tegenwoordigen tijd zal zij spoedig genoeg leeren, als zij de jongelingsjaren bereikt heeft; laat zij hare kindschheid slijten in de schaduw der vorige eeuwen. De Romeinen deden hunne kinderen opvoeden bij hetgeen Griekenland voortreffelijks had opgeleverd: wij moeten onze kinderen opleiden bij hetgeen Griekenland en Rome ons voortreffelijks hebben nagelaten.

Zóó sprak de universiteit tot de geestelijkheid en zij voegde er bij: Gij wilt u van het onderwijs meesteresse maken; welnu, zoo gij onderwijs kondet geven, zou ik er vrede mede hebben; maar neen! dat zult gij niet kunnen. Gij zult het overleveren aan eene vereeniging, die, aan-

gaande de betrekkingen der Fransche kerk tot de Roomsche kerk, eene leer verkondigt, welke niet de ware Fransche leer is: gij zult er geen zeer goede burgers van maken, gij zult ze opvoeden in een geest vijandig tegen het wettig bestuur.

Ziedaar de verwijten, welke men aan de universiteit deed: ziedaar, wat zij antwoordde. Ik beslis den twist niet; ik stel hem u slechts voor oogen.

De omwenteling heeft ons te midden van dien strijd verrast: zij heeft ons verrast, gelijk men zegt (ik spreek de taal mijner tegenstanders), als een donderslag; ja, die omwenteling heeft ons verrast.

En welke is nu sedert die omwenteling onze toestand?

Gij hebt van mijne leerstellingen gesproken, Mijne Heeren! vergunt mij u den toestand bloot te leggen, waarin ik mij met mijne leer bevond. Ik heb het rondborstig verklaard in de beide commissiën, waarvan ik voorzitter was: ik was, luistert wel en vergeeft het mij, ik was geen voorstander van de vrijheid van onderwijs; ik heb die vrijheid altijd gevreesd; maar ik heb straks gezegd, dat gij regt hadt op mijne wettelijke gehoorzaamheid: ik zal die nooit uit het oog verliezen, ik zal ze aan elk bewind betoonen; want mijn hart is onafhankelijk; ik ben een goed burger, ik eerbiedig steeds het gevestigd Gouvernement. (Zeer goed!)

Ik heb u van mijne wettelijke gehoorzaamheid verzekerd, ik, die geen voorstander ben der vrijheid van onderwijs, die haar vrees, die het regt van den staat steeds heb blijven verdedigen, die geloof, dat de staat, bij deze heilige zaak, niet te krachtig wezen kan. Gij hebt in de constitutie de volstrekte vrijheid van onderwijs opgenomen, behoudens het toezigt van den staat.

Toen is de strijd beslist geworden. Ik heb tot mijzelven gezegd: zoo de twist voortduurt, is dat met onderling goedvinden, want de constitutie heeft hem uitgemaakt.

Gij beklaagt u over de verleende voorregten, maar ik zal u bewijzen, dat gij, en niet wij, die voorregten hebt toegestaan. Ik heb de constitutie niet gemaakt: men moet consequent zijn: gij hebt ze gemaakt, gij hebt de vrijheid van onderwijs vastgesteld, toen art. 9 in de constitutie werd geschreven.

Eene stem uit het centrum: Maar de vrijheid met grenzen....

Thiers. Indien de Heer Barthélemy tegenwerpingen heeft, zal ik daarop antwoorden.

Barthélemy, Ik val u niet in de rede.

Thiers. Wel nu! ten dage waarop art. 9 der constitutie werd aangenomen, was ik lid van de tweede commissie, belast met het onderzoek van het werk der eerste. Met de grootste belangstelling heb ik deel genomen aan de beraadslagingen. Omtrent eenige punten geloofde ik, het was eene voorbijgaande begoocheling van eigenliefde, de leden der commissie, die de wet ontworpen hadden, te hebben overtuigd; toen ik mij, met mijne geachte ambtgenooten, die even als ik getracht hadden de eerste commissie te overreden, verwijderd had, bemerkte ik, dat wij weinig gevorderd waren, en de constitutie is genoegzaam in gelijken geest voorgedragen, als waarin zij ontworpen was. Nogmaals, ik heb haar niet gemaakt, ik was belast om haar grondwettiglijk te onderzoeken: maar zij bestaat, zij stelt de vrijheid van onderwijs vast. Toen heb ik tot mijzelven gezegd: zoo de strijd voortduurt, dan is het met onderling goedvinden, dan is het, omdat er eenig geheim belang of zekere voorliefde bestaat, die ik niet kan begrijpen, want met art. 9 is de vergunning onherroepelijk verleend. Gij hebt die verleend.

En thans, ja, er is een groot voorregt toegestaan; ik zal u het ontwerp in al zijne bijzonderheden verklaren,.... neen, want er zijn wel honderd artikelen, maar zijn voornaamste punten. Ja, aan de Kerk is een groot voorregt toegestaan en hetwelk de voornaamste voorwaarde was, en dat de transactie niet tot een bedrog maakt voor dezen of genen, maar tot een zeer ernstige zaak. Ja, aan de Kerk is een groot voordeel ingeruimd, een voordeel, dat zeer gewigtige gevolgen hebben zal. Dat voordeel hebt gij niet doen kennen; den geest der wet hebt gij gezocht, niet in spitsvondigheden, ik wil niets beleedigends zeggen, want van die zijde (de linker) zijn voortreffelijke redevoeringen gehouden, maar in declamatiën, vergeeft mij het woord, in declamatiën, buiten deze vergadering opgesteld. De wet, gij begrijpt ze niet; gij weet niet welk voorregt zij aan de geesteijkheid verleent.

Weet gij wat de geestelijkheid het meest griefde bij den ouden stand van zaken? Als minister, als lid van verschillende wetgevende commissiën heb ik onderzoek moeten doen naar hare wezenlijke wenschen. Ik ben in aanraking geweest met verscheidene harer invloedrijkste leden; ik heb inzage genomen van de briefwisseling, berustende bij het ministerie van justitie, waar men haar lezen kan. Welnu! weet gij wat de geestelijkheid het meest griefde? De wet op de kleine seminariën. Er is geen minister van justitie onder het vorig gouvernement geweest, die niet bij herhaling verklaard heeft, dat, zoo men aan de kleine seminariën de bevoegdheid wilde verleenen tot onderwijzen, de twist terstond zou ophouden.

Wat zeide de geestelijkheid? Gij staat mij de opleiding toe van 20,000 jongelieden in de kleine seminariën; gij dwingt hen het geestelijk gewaad te dragen, en mij het getal van 20,000 niet te boven te gaan, en voor die bevoegdheid, welke gij mij schenkt, verbiedt gij aan die jongelieden het examen voor het *Baccalauréat*, dat is den toegang tot de vrije studiën. Zóó plaatst gij die jongelingen in een' beklagenswaardigen toestand. Indien die 20,000 volhardden bij hun voornemen, indien allen priesters werden, zou het geen groot bezwaar opleveren hun het *baccalauréat* te verbieden, maar na eenige jaren volharden verscheidenen niet bij hunne keuze, en die ongelukkigen hebben geene bestemming, tenzij zij hunne studiën op nieuw beginnen in de scholen van den Staat.

Die bedenking heeft altijd zwaar bij mij gewogen. Het is waar, dat van die 20,000 jongelieden een groot aantal hunne eerste keuze vaarwel zeggen, die, als hunne studiën voleindigd zijn, geen priesters worden wollen, en dus geen beroep hebben. De klagt, dienaangaande geuit, kwam mij zeer gegrond voor.

Nog een ander bezwaar, niet minder gegrond, werd er aangevoerd; dat, namelijk, al de jongelieden, die de geestelijkheid genoodzaakt is aan te werven voor het priesterschap, arm zijn, en als men aan de kleine seminariën niet veroorlooft dezen op te nemen, komen de rijken aan de armen niet te hulp in de kleine seminariën, en dan kunnen deze niet in hunne behoeften voorzien.

Daarom had men onder de restauratie 1,200 beurzen ingesteld, die, ik voor mij, wenschte hersteld te zien. Gij ziet het, ik aarzel niet, ik beken schuld, ik heb die beurzen willen herstellen. Er bestonden dus twee bezwaren: al de jonge lieden, in de kleine seminariën opgevoed, en die niet bij hunne keuze volharden, zijn zonder beroep, en zoo men

belet, dat in kleine seminariën in alles onderwijs gegeven worde, en derhalve daarin ook rijkere kweekelingen op te nemen, komen de rijkeren niet te hulp aan de armen bij het onderwijs der geestelijkheid.

Er bestond nog eene reden: de kerk, met het oog op hare zending, meent beter geplaatst te zijn om onderwijs te geven, dan een van die vereenigingen, waarvan de heer Pascal Duprat onlangs sprak, en beweerde, dat men haar althans in de kleine seminariën die roeping moest laten vervullen.

Daar het toen moeijelijk was de geestelijkheid de algemeene wet te doen aannemen, het toezigt, namelijk, van staatswege, ter vergoeding van hetgeen zij vroeg, had men tot dien tijd geweigerd haar dat regt te verleenen. Maar gij hebt het verleend, gij hebt het verleend in de constitutie, en later in het wets-ontwerp, dat de heer Simon heeft voorgesteld, die uw vriend is, en aller achting verdient, zoo om zijn verstand als om zijn karakter. Gij hebt gezegd, dat elke inrigting geregtigd zou zijn tot elken tak van onderwijs, maar onder behoorlijk toezigt.

Wat anders ware het geweest zoo de geestelijkheid later had gezegd, ‘ik wil geen toezigt;’ maar zij heeft dat niet gezegd. Sedert dien dag is de overeenkomst geteekend, de vrede gesloten.

Ja, dat is een belangrijk voorregt, zoo er al voorregt bestaat; ja, de kleine seminariën zullen ook eene universiteit zijn; zij zullen ook kweekelingen mogen vormen voor elken stand. Ik tart u uit mij eenige andere belangrijke vergunning in de wet aan te wijzen.

Wat de tegenwoordigheid der geestelijkheid betreft, of in den grooten raad der universiteit, of in den raad der academiën, de bisschop van Langres heeft met regt gezegd, zij is geene gunst, zij is een last. (Beweging.)

Vergeven het mij de aanhangers (voor het gemak der discussie zal ik zeggen, de aanhangers van den Staat, en de aanhangers der Kerk, want voor elke kwestie moet men eene afzonderlijke taal hebben) vergeven het mij de aanhangers der Kerk, dat ik het woord vergunning gebezigd hebbe; de zuivere en eenvoudige uitvoering van een artikel der constitutie is geene vergunning, 't is een regt! Men heeft ons beschuldigd de jeugd van Frankrijk aan de geestelijkheid te hebben overgeleverd; al wie de zaak in haren geheelen omvang kent, zal moeten toestemmen: dat wij dat regt niet aan de geestelijkheid hebben afgestaan, maar de constitutie.

Grevy. De Charte van 1830 had het gedaan!

Thiers. Neen!

Ter linkerzijde. Hoe? neen! maar 't is onbetwistbaar!

Thiers. Onbetwistbaar? Laat ons zien! Zoo de Charte duidelijk op dat punt geweest ware, gelooft gij dan, dat de aanhangers der kerk niet in naam van de Charte geprotesteerd zouden hebben?

Arnaud. Zij hebben het gedaan.

Thiers. Verstaat mij wel! De Charte had gezegd: ‘men zal zoo spoedig mogelijk overgaan tot de regeling der vrijheid van onderwijs;’ maar uwe constitutie zegt, dat alle inrigtingen zullen vrij zijn, en dat allen, zonder onderscheid, zullen onderworpen zijn aan toezigt. Welnu, die woorden, *allen, zonder onderscheid*, kunnen slechts worden toegepast op de kleine seminariën, wat betreft het toezigt, den last, en dan moeten zij er ook op worden toegepast met betrekking tot de gunst. (Goedkeurend gelach ter regterzijde) en terwijl zij het toezigt geboden, gaven zij de vrijheid, dat is duidelijk. (Juist! Juist!)

Pascal Duprat. Dat is de vraag niet!

Thiers. Hoe! dat is de vraag niel! Hoe, mijne heeren! gij meent dat ik van de vraag afwijk?

Pascal Duprat. In dien geest bedoelde ik het niet. Indien de heer Thiers mij een enkel woord wil vergunnen.

Thiers. Jawel!

Pascal Duprat. Het is niet op het, door den heer Thiers aangewezen terrein, dat de bestrijders der wet zich geplaatst hebben.

De Voorzitter. Juist! hij verwijt u, dat gij u niet op het regte terrein geplaatst hebt.

Thiers. Waarlijk, dat is eene vreemde beschuldiging. De heer Pascal Duprat zegt: de bestrijders der wet hebben zich niet op dat terrein geplaatst. Ik weet dat, maar het is toch het ware terrein, en ik breng ze er op terug; dat is mijn pligt, mijn regt. (Goedkeuring en gelach ter regterzijde.)

Pascal Duprat. Ik vraag het woord.

Thiers. Het is gemakkelijk voor u, u de eer van al de vrijheden toe te eigenen, en ons het hatelijke van het tegendeel te laten; en, als die vrijheden noodlottige gevolgen na zich slepen, die gevolgen van uwe rekening te schrappen en tot ons te zeggen: dat is uw werk! Gij staat de vrijheid van onderwijs voor; ‘zij is evenzeer geschikt voor de geestelijkheid als voor anderen,’ zegt gij. Welnu, als de geestelijkheid gebruik maakt van de voordeelen dier vrijheid, verwijt gij ons, dat wij de jeugd overleveren aan de geestelijke partij. (Goedkeuring op de banken der meerderheid.)

Pelletier. De vrijheid bestaat niet in de wet!

De Voorzitter. Val niet in de rede!

Thiers. Reken op mij, reken op mijne gewoonte, somtijds vermoeijend voor eene vergadering, om altijd een onderwerp van het begin tot het einde te behandelen, zonder één punt over te slaan; straks zal ik onderzoeken of de vrijheid niet is gelegen in de wet.

O! ik weet zeer wel, dat men altijd meent, dat onze tegenstanders te veel, wijzelve niet genoeg krijgen. (Teekenen van goedkeuring aan de regterzijde.)

Pelletier. Dat meent gij juist!

De Voorzitter. Stoor dan toch den spreker niet!

Thiers. Ik heb mij niet beklaagd; ik heb van mijne plaats, zooveel ik kon, geluisterd naar mijne tegenpartij; ik heb zelfs getracht hen te doen verstaan, toen zij spraken over de geschiedenis van Spanje en Italië, over de eerste en tweede omwenteling; ik spreek over de wet en de constitutie; waarom mij dan gestoord? (Algemeene teekenen van goedkeuring.)

Ik houd het voor onweerlegbaar bewezen, en, hoewel ik zeer verzwakt ben, zal ik het allen bewijzen, die er aan mogten twijfelen, dit onbetwistbaar punt, dat voor ieder, die de zaak doorziet, het groote voordeel aan de Kerk toegestaan, gelegen is in de bevoegdheid voor de kleine seminariën tot onderwijzen.

Dumas, minister van Koophandel. Dat is de hoofdzaak.

Thiers. Dat is het, wat de verzoening ernstig maakt. Ik betreur het niet; drie jaren geleden zou ik het betreurd hebben; thans betreur ik het niet meer. Met vermetele rondborstigheid zal ik er u de reden van zeggen. (Hoort! Hoort!)

Neen, thans koester ik tegenover de geestelijkheid dien naijver, dat wantrouwen niet, waarmede zij mij twee jaren geleden vervulde, en ik zal er u de reden van verklaren.

Twee jaren geleden was ik zeer gevoelig voor die geschillen, en ik zeide het, niet in mijn rapport, maar in de afdeelingen;

men heeft de redevoeringen aangehaald, die ik heb uitgesproken; de denkbeelden daarin voorgestaan zijn van mij, de woorden niet altijd. Ik sprak met levendigheid, gelijk ik gewoon ben te spreken. Ik vreesde zekere leerstellingen. Zoo geloofden eenige priesters, leeraars der kerk, dat de Fransche kerk geheel en al afhankelijk zijn moest van de Roomsche. Die leeraars bevielen mij minder, dan Bossuet, die wilde, dat de Fransche kerk ondergeschikt zoude zijn, maar onafhankelijk. Ik erken het, onafhankelijk van zijn verheven genie, was er in die fiere onafhankelijkheid van Bossuet, in die ondergeschiktheid, gepaard met zooveel fierheid, iets, dat mij bekoorde, en de vier stellingen van Bossuet waren in mijn oog een gedeelte van den roem van Frankrijk. (Zeer goed!)

Ik koesterde eene andere ijverzucht. Ik was zeer gehecht aan de laatste dynastie; ik heb haar bestreden, waar zij in mijn oog dwaalde; zij heeft mij niet geloofd, maar ik was zeer aan haar gehecht. Welnu, ik had de overtuiging niet, ik erken het, dat de geestelijkheid over het algemeen deelde in de gevoelens, welke ik jegens die dynastie koesterde. Maar gelooft gij waarlijk, dat, na den afgrond waarin, ik zeg niet gij, maar wij gestort zijn, dat, tegenover hetgeen ons boven het hoofd hangt, ik nog gevoelig ben aangaande de weinige geschillen, welke er bestaan tusschen de betrekkingen der Fransche en Roomsche kerk? Nu al die dynastiën vernietigd zijn, gij zegt, gij (de linkerzijde) voor altijd....

Stemmen ter linkerzijde. Ja, ja, voor altijd!

Thiers. Gelooft gij, dat ik, te midden van hetgeen de heer de Montalembert de schipbreuk noemt, nog gevoelig ben voor den naijver der eene dynastie tegen de andere? Ik kom er openlijk voor uit: weet gij waarvoor ik de aanhangers der kerk, de aanhangers van den staat thans houde? Zij zijn de verdedigers der maatschappij, die ik in gevaar acht, en ik heb hun de hand geboden. (Levendige goedkeuring der regterzijde.) Ik heb den heer de Montalembert de hand gereikt, en ik hoop, dat, in weerwil van het verschil onzer zienswijze, van onze afkomst.... (Beweging ter linkerzijde.)

De voorzitter. Ik begrijp niet, welke zaak gij door dergelijke middelen tracht te verdedigen.

Thiers. Ik heb den heer Crémieux niet gestoord.

De voorzitter. Men heeft met de grootste aandacht naar hem geluisterd.

Thiers. Ja, tegenover de gevaren die de maatschappij bedreigen, heb ik de hand geboden aan hen, die mij hadden bestreden, die ik had bestreden; mijne hand rust in de hunne; zij zal er in blijven, naar ik hoop, ter gemeenschappelijke verdediging van die maatschappij, die u mogelijk onverschillig zijn kan, maar die ons na ter harte gaat. (Levendige en langdurige goedkeuring ter regter- en gemompel ter linkerzijde.)

Eene stem aan de linkerzijde. Zeg liever ter verdediging eener coterie!

Thiers. Gij zegt eener coterie! De maatschappij eene coterie! Is het eene coterie, die ons gekozen heeft en dus de meerderheid gaf tegenover u? Die coterie is Frankrijk.

Stemmen ter regterzijde. Zeer goed! zeer goed!

Stemmen ter linkerzijde. 't Is de telegraaph van den heer Faucher.

Thiers. Het is niet door verzaking van hetgeen ik geloofd heb, 't is wegens innige gehechtheid aan hetgeen ik gedurende mijn gansche leven geloofd heb,

aangaande regering en maatschappij; het is voor het heil dier heilige leer, die gij, zoo gij bij toeval eenige dagen het roer in handen hebt, gedwongen zijt na te leven, uzelven verloochenende, het is voor de zegepraal van die leer, dat ik mij met eenige mannen vereenigd heb, die ik vroeger bestreed, en dat ik met hen verbonden zal blijven, wat gij er ook van zeggen moogt. (Zeer goed! zeer goed!)

Stemmen ter linkerzijde. Wij hebben niemand naar Blaye gezonden!

Thiers. Nu, ja, ik heb er openlijk de gronden voor opgegeven: die vergunning, die niet uit mijne beginselen voortvloeit, maar uit de uwe, zou ik betreurd hebben eenige jaren geleden; ik betreur ze thans niet meer. Ik zeg er der constitutie dank voor, dat zij ons de middelen verschaft heeft om te transigeren en vrede te maken.

Nu hebben wij de vrijheid verleend aan de eenen en niet aan de anderen. En hoe? Is er in de wet een verschil van aanduiding voor degenen, die zich zullen aanmelden scholen te willen oprigten. Neen! dezelfde tekst geldt voor allen.

De voorloopige toelating, waarvan ik u gesproken heb, waarop alleen de universireit regt had, die voorloopige toelating, die maakt, dat de universiteit of de staat, zoo gij wilt, zeggen kon tot hem, die zich aanmeldde: gij voegt mij niet, ik weiger u de bevoegdheid om te onderwijzen; die voorloopige toelating hebben wij *purement et simplement* geheel en al afgeschaft. Wij hebben slechts gezegd, niet gelijk vroeger, dat men verpligt zou zijn bewijzen van goed zedelijk gedrag over te leggen, maar wij hebben voorgeschreven, dat allen zonder onderscheid zouden worden toegelaten, wanneer of de rector, of de procureuder republiek of de prefect er zich niet tegen verzetten, om redenen van onzedelijkheid.

Eerst hadden wij rangen willen vorderen; wij hebben ons bepaald tot dien van *Bachelier*. Volgens mijne oude, natuurlijke leerstellingen had ik hoogere rangen gewenscht, ik heb mij met een' lageren moeten tevreden stellen. Gij kunt zeggen, gelijk men gisteren van die zijde (de linker) zeide: ‘Gij hebt niet genoeg gevorderd!’ wat bewijst zulks? Dat wij te groote vrijheid hebben toegestaan. Wilt gij die beperken? Welnu, bij de artikelen, waarover wij nog moeten beraadslagen, zult gij daartoe gelegenheid hebben, en zoo zult gij door de praktijk bewijzen, welke gevolgen gij uit uwe beginselen afleidt; dan zal men de waarde van uwe beginselen tegenover de onze kunnen oordeelen. (Levendige goedkeuring der regterzijde.)

Daarenboven hebben wij geëischt, wat? Een proeftijd! Ik heb veel bijgedragen tot die uitvinding, dat is waar, ik erken her. Gedurende verscheidene jaren, want dit is geen afvalligheid, vrees welken men bewijzen kan, dat men onderwijs wil geven, niet omdat men in geen ander beroep geslaagd was, maar als gedreven door eene natuurlijke aandrift, door hetgeen men roeping noemt.

(*Het slot in een later nommer.*)

Letterkunde.

Het gewaande zwarte schaap, of de heer Heije ‘in de Gids’ tegenover ‘de Tijdspiegel.’

> Mogt mijn woord er iets toe bijdragen om het (sc. het Tijdschrift de Tijdspiegel) tot andere, waarom zou ik niet zeggen betere, inzigten te brengen! - Zoo niet, ik ben bereid onder de *zwarte schapen* geteld te worden.
> J.P. HEIJE, Oude Liedekens vernieuwd. Gids. Maart, blz. 330.

Wij hebben het genoegen en het voorregt gehad om eenen vriendelijken, en zeker welmeenenden Censor van ons Tijdschrift te ontmoeten, in den heer Heije, die zich met gemoedelijken ernst de zaak der oude liedekens aantrekt, en bij die gelegenheid den heer Alberdingk Thijm toejuicht en prijst, wegens zijne poging, om de oude liedekens weder in de nieuwe wereld in te voeren, en bij name het oude lied, *des Sultans dochterken*, de hand boven het hoofd houdt. Bij deze zelfde gelegenheid heeft de heer Heije zelf eenige oude liedekens vernieuwd, en zijne regtmatige ergernis niet langer verborgen over de afkeuring in den Tijdspiegel, zoowel van het *genre*, als van het dichtstukje hierbij genoemd, terwijl de heer Heije heeft moeten verklaren, dat de wijze, waarop die afkeuring is geschied, is gebleken te zijn, ‘eene *onhebbelijke*, en *vooral eene onridderlijke*.’ De steller van dit artikeltje is even vreemd aan de kenbare afkeuring in den Tijdspiegel openhartig medegedeeld, als de heer Heije zelf, en alleen de behoefte om zijne overtuiging nevens die van den heer Heije te laten hooren, heeft hem bewogen zijne aanmerkingen mede te deelen. De heer Heije heeft zich iet of wat boos gemaakt, over een ‘momgezicht, dat in plaats van een eerlijk menschengelaat, in den Tijdspiegel zoude zijn teruggekaatst,’ ‘hij verfoeit, zoo als ieder regtgeaard mensch’ zulke kunstgrepen,’ en verpligt ons eindelijk, door den ‘maatstaf’ te leveren, waarmede men dergelijke bedoelde liederen moet meten. Wij gelooven, dat de heer Heije het zeer goed meent, en verzekeren hem, dat niemand, die ook nog zoo veel van zijne ‘levens- en kunstrigting’ verschilt, hem wegens *deze* censuur onder de *zwarte schapen* zal tellen.

Intusschen is het ons *niet* gebleken, *waarin* de onhebbelijkheid en onridderlijkheid der beoordeeling in het Tijdschrift, de Tijdspiegel, eigenlijk te vinden is. Meer dan eens heeft men, in herhaalde proeven, *aangetoond*, welke soort van poëzij en in welke *vormen* de heer Alberdingk Thijm de middeleeuwsche poëzij heeft gelieven op te disschen, - ook *andere* Tijdschriften hebben in denzelfden geest als de Tijdspiegel gesproken, men heeft de plaatsen aangehaald en ze getoetst, tot verduidelijking een paar paro-

diën er bijgevoegd, een der beoordeelaars heeft onbewimpeld, zeer onbewimpeld de hoogst onkiesche en mystieke strekking *van het dochterke des Sultans* aangewezen, en daarover zijne verbazing en ergernis niet willen verbergen: nu vraagt men, is *dat* 'onhebbelijk of onridderlijk?'

De heer Heije gelieve eerst te bewijzen, en zijn oordeel te staven, dat soortgelijke oude liedekens inderdaad voldoen, *niet* aan de eischen van oudere of nieuwere kunst, maar aan die der *ware, edele, kiesche, smaakvolle* kunst; hij overtuige ons en zijne tijdgenooten eerst, dat het onkiesche, hoogst ergerlijke in het *dochterke des Sultans, omdat* het oud is, ook door den beugel kan en moet, dat hier waarachtige schoonheid, aesthetische waarde is, en zoolang de heer Heije dit *niet* gedaan heeft, zouden we in de verzoeking kunnen komen, om hemzelven, volgens het *jus talionis* (regt der wedervergelding), van eenige onhebbelijkheid en onridderlijkheid te beschuldigen.

Maar wat meer zegt, de gewone dichttrant van den heer Heije, zijne zoetvloeijende volkszangen, waar steeds een echt *moreel* beginsel ten gronde ligt, vooral waar hij zich niet slechts op de *streeling van het gehoor*, maar op de *volksveredeling* toelegt, pleiten ten sterkste tegen zijn oordeel in de Gids. Uit dit standpunt beschouwd, hebben wij den heer Heije nergens zóó *inconsequent* met zichzelven, en met *zijne* kunst ontmoet, dan in de boven aangehaalde beschuldiging, tegen den Tijdspiegel te berde gebragt. Wij zijner verzekerd van, dat de heer Heije zich een groot geweld zoude moeten aandoen, en der arme Muze het angstzweet zoude uitpersen, als hij haar wilde dwingen, om ook middeleeuwsche, mystieke, onverstaanbare, somtijds onzinnige poëzij te spreken, en hoezeer de heer Heije wel wat sterk schijnt ingenomen te zijn met die oude liedekens, hij heeft door zijn *eigene* liedekens bewezen, dat hij althans niet in de school van het absurde, en onkiesche behoeft geleid te worden, om aan de vaderlandsche letterkunde uit die zeer *oude* doos *nieuw* leven bij te zetten.

De heer Heije gelieve ons toch eens wat duidelijker te zeggen, waarom wij in het geheel behoefte hebben aan *oude* liedekens, of wel aan de vernieuwing daarvan? Hij gelieve ons aan te toonen, *waarin, waardoor* ze inderdaad, voor het tribunaal der kunst, schooner, beter en rijker zijn, dan de nieuwe, waaronder wij zijne poëzij gaarne tellen? Zelfs de medegedeelde, verjeugdigde oude liedekens, in de Gids, van n°. 1 tot n°. 10, hebben ons volstrekt niet kunnen overtuigen, dat deze soort van poëzij aan eene dringende behoefte van onze nationale letterkunde voldoet, of zich onderscheidt door eenige bepaalde verdienste - tenzij dan dat ze oud zijn. Wij weten niet in hoever de heer Heije een groot voorstander is van den Gothischen bouwstijl, in hoeverre hij overal gaarne een ameublement *à la renaissance* ziet, en dáár de zegepraal van den gezuiverden kunstsmaak erkent, maar wij weten zeer goed, dat de heer Heije niet meer de heer Heije is, als hij zich wringt en buigt om zijn oorspronkelijken poëtischen aard in het ouderwetsche harnas van die oudere liedekens te prangen, en er uitziet, alsof men hemzelven in een borstkuras had gestoken, een grooten, zwaren helm op het hoofd gezet, en aan elke hand een geweldigen, zwaren, ijzeren handschoen had aangetrokken: zulk een kostuum past den heer Heije, den welluidenden zanger, volstrekt niet, en wij

hebben te veel achting voor zijne Muze, dan dat hij zich zoo - ausstaffire!

Wij weten het wel, met den heer Heije, dat men somtijds voor de variatie of om eenigzins singulier te schijnen, een minder bekend genre in de kunst patrocineert, en daarbij geheel in eigen kracht zich wil laten hooren en zien, weder eens anders, dan men gewoon is gezien te worden - bal masqué - maar de heer Heije is een te verstandig man, om die proeve te wagen, die eindelijk mislukt. Hij heeft nog oorspronkelijks genoeg, om zich niet te behelpen met vertalen en vertolken van *oudere* liedekens, waar niemand naar vraagt, die toestanden beschrijven, waar niemand belang in stelt, en die eene taalverwringing noodzakelijk maken, waar niemand eenig nut of voordeel van trekt. Als de heer Heije zich aan die kerkelijke, mystieke, zoete, dikwerf zeer flaauwe, en niet minder zeer onkiesche, modepoëzij wilde aansluiten, zoude het van hem heeten:

> Toen kon men in Heleen Heleen niet wedervinden!

De heer Heije is geen zwart schaap, waarvoor hij vreest door de medewerkers van het door hem in staat van beschuldiging gestelde Tijdschrift gehouden te zullen worden. - 't Zij verre! - De heer Heije moet onpartijdig en regtvaardig zijn en blijven, en vast staan in zijne schoenen, als de wansmaak het hoofd opsteekt, en vooral niet zoo spoedig van ‘onhebbelijkheid en onridderlijkheid’ spreken, als hij het waagt om de strekking van een oud liedt ken te regtvaardigen, zoo als dat, getiteld: *het dochterke des Sultans*, in betrekking waartoe wij den heer Heije uitdagen, om van eenige kuische en fijngevoelende maagd, of van eenig opregt kunstkenner, een oordeel uit te lokken, dat niet *hoogst* afkeurend is, en 't geen hijzelf, als een vriend van het schoone en goede, niet kan goedkeuren, indien hij niet met zichzelven, zijne geheele kunsten levensrigting in de grootste tegenstrijdigheid wil komen, Daarmede willen wij den heer Heije onzen dank betuigen, voor zijne heusche, altijd welgemeende, hoezeer ook ongegronde, aanmerkingen; hij houde ons wederkeerig de onze ten goede, en wachte zich voortaan om aan eene onbedachtzame opwelling van onwil en ergernis zoo spoedig toe te geven, en eene blaam te werpen op beoordeelingen, die zich, waar zij kunnen, voor het publiek ten minste trachten te *motiveren*, en niet door magtspreuken te verblinden, en liefst de verongelukte poëzij zelve laten spreken, opdat zij zich daardoor veroordeele. Het Tijdschrift de Tijdspiegel neemt gaarne van degelijke, kunstlievende, bekwame mannen teregtwijzingen en opmerkingen aan, zooals het die van den heer Heije erkent, maar tevens afwijst.

Het Tijdschrift, vaak aangevallen, gehoond, en aangeblaft, weet zich van bepaalde en door de mode voorgeschreven ‘kunst- of levensrigtingen’ onafhankelijk te bewaren, en zal zich steeds de vrijheid voorbehouden, om zeer veel dingen bij hunne eigene regte en ware namen te noemen, zonder aanzien des persoons, en daarom zouden we vermeenen, dat de heer Heije, ook ondanks zichzelven en zijne laatstelijk hevig opgewekte liefde voor de *oudere* liedekens, den Tijdspiegel zoo zeer hard niet zal vallen. Wij eindigen met den hartgrondigen wensch, dat het nooit, nooit waarheid moge worden, dat de heer Heije (naar zijne *eigene* geestige voorstelling) inderdaad eene plaats vinde onder - de ZWARTE SCHAPEN!

N.N.

Dichtbundel van B. ter Haar

Men zoude de vraag kunnen opperen, of de dichtkunst gedurende de laatste jaren in ons vaderland niet te sterk gedreven wordt, of men de markt, vooral de markt van de jaarboekjes, niet overvoert, en daardoor de kours der in- en aangevoerde Muzen-artikelen moet dalen? Over te weinig dichters zullen we zekerlijk niet behoeven te klagen, maar dat er te veel zijn, willen we daarom nog niet toegeven. Immers juist door deze grootere menigte der beoefenaars van vaderlandsche poëzij, komen de geborene, de ware dichters, die hemelsbreed verschillen van de rijmelaars, en eindklanken-zamenlappers, met meer kracht op den voorgrond. Door den onophoudelijken oogst van middelmatige of on-poëzij, treden de echte zonen van Apollo in een helder licht, volgens de leer van het contrast, en men waardeert hunne vruchten, rijp en sappig, des te meer, na het aanhoudend proeven der wrange, onrijpe, kunst-producten, die door geen gesuikerden lof van partijdige of gehuurde recensenten-pennen smakelijker worden. Verontrusten we ons dus niet, als de kikkers in de poelen onder aan den Parnas altijd blijven kwakken en rikkekikken; de zangvogels, die hoog in het lommer der altijd groene boomen zingen, zullen er niet door verhinderd worden, om hunne melodijen te laten hooren. De ware dichter vreeze niet door zijnen tijd geheel miskend te worden; de rijm werker ga ook voort; hij doet aan land of stad geen kwaad, en als hij zich verheugt over den lof, die aan zijne keurstoffen wordt toegezwaaid, zouden we al te wreed zijn, om aan het spelend kind zijne draadpop te ontnemen, waarmede hij zich vermaakt, bij gebrek van iets beters.

Met een buitengewoon welgevallen heeft het publiek den dichtbundel van den heer ter Haar ontvangen. Hij had zich reeds den weg gebaand en geëffend, om met vriendelijkheid begroet te worden. Zijne Muze behoorde niet tot die opgepronkte en geblankette deernen, die het er alleenlijk op toeleggen om te behagen en éclat te maken, en met den tijdgeest coquetteren; evenmin was zij eener Hernhuttersche catechizeermeesteresse gelijk, die in staat zoude zijn zelfs de formulieren van Eenigheid in dichtmaat over te brengen, evenmin wilde zij zich door eene geforceerde overgevoeligheid aanbevelen, haar dagelijksch gewaad zoekende in de bestovene garderobe eener middeleeuwsche kerkelijke wereld, waar ze gewoonlijk allerzonderlingst uitgedost als eene spookverschijning te voorschijn treedt. Neen! de Muze van den heer ter Haar begroette ons meermalen in eenvoudige, ongezochte schoonheid, de stem des gevoels, hoorbaar in welluidende en zeer krachtige poëzij, bovenal, de bijzondere gave der natuur-schildering, de beschrijvende dichtkunde, waarvan de *St. Paulus-rots*, als een onvergetelijk gedenkstuk, in onze vaderlandsche kunstwereld zijne waarde behoudt. Met één woord, de smaak, de goede fijne smaak, datgeen wat Horatius noemde - *quod decens, atque rotundum* - is der zangster van ter Haar bijzonder eigen, en verloochent zich zeer zelden; daarenbo-

ven, erkennen wij in haar meer dan eens, (niet altijd even sterk) echte poëtische krachtsontwikkeling, die hoogere geestdrift, welke onwillekeurig, als de electrieke vonk, zich aan hoorder of lezer mededeelt, en waarin wij de aanblazing van een goddelijken geest duidelijk erkennen. Volgens deze onze overtuiging, en velen zullen ze met ons deelen, is de uitgave van den dichtbundel eene hoogst verblijdende letterkundige verschijning; want, als de dichter, met een geoorloofd zelfvertrouwen, gepaard met eene prijzens waardige bescheidenheid, tot de uitgave zijner dichtwerken besluit, is hij in de eerste plaats aan zichzelven, nog meer dan aan het publiek, rekenschap verschuldigd. Waarom toch komt de dichtbundel in het licht? Ziedaar de vraag, waarop het voldoend antwoord niet mag uitblijven? Zeer verschillend wordt ze, 't is ons niet onbekend, beantwoord. Hier om aan het verlangen van vrienden en kunstgenooten te voldoen - hoe toegeeflijk!! - dáár, om het reeds verspreide verzameld bij elkaâr te zien, en den lezers de moeite van het zoeken hier en ginds te besparen - boe menschlievend!! - dan weder tot geldelijk voordeel van armen, noodlijdenden, of ellendigehuisgezinnen: - dus een berijmde aalmoes. - Men veroorlove ons, om al deze motieven een weinig te wantrouwen, en aan de opregtheid van den Muzenzoon te twijfelen, waar hij ongevraagd zich reeds zoo vroeg begint te verontschuldigen, even alsof hij gevoelde, dat het met de uitgave der dichtstukken toch iet ofte wat *bedenkelijk* gesteld is, alsof men met een' zekeren angst voor het publiek treedt, en niet regt weet, hoe men zijn maintien en figuur tegenover hetzelve zal bewaren, als het publiek vraagt: ‘En wie komt daar nu weêr aan? Wat wil die man met zijn dichtbundel?’ Neen, waarde heeren dichters! als ge inderdaad echte zonen van Apollo zijt, behoeft ge die uitwegen, die uitvlugten niet, vooral niet in uwe voorredenen: komt ridderlijk, ruiterlijk voor de zaak uit, zooals het behoort. Misleidt uzelven, en anderen niet; - waarom niet gezegd: dat ge uwe tijd- en landgenooten gaarne een' blik wilt laten werpen in uw warm, gevoelig hart, dat ge hun gerustelijk datgeen aanbiedt en mededeelt, wat u de ziel schokte en ontroerde, wat u deed huiveren, of in geestdrift medesleepte? Waarom u zoo geschaamd om hun voor te zingen, als uwe Muze eene *edele*, eene *heilige*, eene *Christelijke* Muze was, die deswege geene verontschuldigingen behoeft, maar in den onmiskenbaren luister der waarheid, en de kracht der kunst, vrijmagtig, zonder valsche bescheidenheid, mag en moet optreden? Ziet, de *ware* dichter behoeft die buigingen niet te maken voor het publiek: hij staat *boven* het publiek, evenzoo als de verwaande, verongelukte quasi-dichters, die op vreemde krukken komen aanstrompelen, *beneden* het publiek staan, en verdienen dat men hun, met de kruk, eene duchtige les geve, alles tot hun heil. Uit dien hoofde had de heer ter Haar, zonder eenige schade, in den aanvang van zijn inleidenden brief aan een vriend, de beweeggronden kunnen verzwijgen, waarom hij de ‘zwervelingen’ in druk laat verschijnen: de vrees, dat later, na zijn dood, ook de minder gelukkige dichtproeven wereldkundig zouden kunnen gemaakt worden, is wel niet van allen grond ontbloot, intusschen weten wij het niet, of dáár eigenlijk de ware beweeggrond tot eene uitgave moet gezocht worden, maar als de dichter, die op de hoogte van den heer ter Haar staat, zich met

zijn bundel aan zijnen tijd vertoont, verzekeren wij hem opregtelijk, dat die vrees, die naauwgezetheid, ten minste op ons oordeel, geen invloed zullen uitoefenen, en het publiek niet vraagt: *waarom* men tot die uitgave heeft besloten, maar wel, wat de bundel werkelijk *inhoudt*.

De dichter heeft zijne verspreide en verzamelde dichtwerken, van grooteren en kleineren omvang, in zekere rubrieken vereenigd, ons aangeboden. *Lyrische poëzij, Mengeldichten, Gewijde poëzij, Vertaalde poëzij, Zangen des tijds*. Wij dachten bij deze opgave en verdeeling onwillekeurig aan de oudere dichtbundels van vroegere eeuwen, waar achter de mengeldichten, de geboorte- en bruilofts- en lijkzangen en bijschriften geregeld verschenen, en meestal *niet* de schoonste parelen der dichterskroon waren, maar zeer middelmatige rijm producten, die men het kon aanzien of aanhooren, bij de eerste kennismaking, dat ze bij de ‘lamp’ waren gemaakt, en zeer ‘riekten naar de lamp,’ of voornamelijk der onsterfelijkheid waren gewijd, om de voor- en toenamen van aanzienlijke mannen en vrouwen, adellijke bruidegoms en bruiden, aan de vergetelheid te onttrekken. Hoe weinig belang dergelijke gelegenheids-verzen inboezemen, behoeven we niet te betoogen, wij beklagen de arme, geplaagde dichters, die er al weder, bij geboorte of bruiloft of uitvaart, aan gelooven moesten, en hechten aan vele hunner gelegenheids-gedichten niet meer waarde, dan aan de zoogenaamde gelegenheids-aangezigten, die men op een vorstelijk bal in menigte kan aanschouwen, en er welligt zelf een bijvoegt!

In den bundel van den heer ter Haar vinden we eigenlijk geene dergelijke minder aangename gelegenheids-gedichten, wanneer gij niet eenige der mengeldichten daaronder wildet rangschikken; maar ook dáár is de bewerking meest altijd zoo treffend en eigenaardig, dat men door de kunstwaarde de bepaalde aanleiding geheel vergeet, en wel zoude wenschen, dat er nog meerdere dergelijke stukken waren opgenomen.

Niet gemakkelijk is de taak om de Muze van eenigen dichter, die zich veelzijdig en ongedwongen beweegt, met weinige en duidelijke woorden te karakteriseren. Gaat de dichter slechts in ééne enkele bepaalde rigting voorwaarts, dan kunnen we zijn karakter meer naauwkeurig leeren kennen, en uit zijne meer eenzijdige ontwikkeling opmaken; doch waar onze Parnasbeklimmer geheel, *ab omni parte* dichter is, wordt die karakterschets moeijelijker. Indien wij wilden beweren, dat de Muze van den heer ter Haar bij voorkeur eene gemoedelijke, Christelijke, ernstige, diepgevoelende is, wij zouden der waarheid niet ongetrouw zijn, maar zij is immers nog meer? Zij is eene gezonde, krachtvolle, door natuur en schepping bezielde Muze, en verlustigt zich, als door aangeboren kunstdrift, om de poëtische zijde der natuur, met eigenaardige juistheid, op te vatten. Ook is zij in hooge mate bekwaam, om de zangen van hare *vreemde* zusters, vertolkt in edele taal, na- en over te zingen, en buigt zich, zonder hare oorspronkelijkheid te verliezen, gedwee onder den vorm, die haar van elders wordt aangeboden. Ziedaar eenigermate eene altijd onvolledige karakteristiek der zangster, welke wij hier welmeenend begroeten. Wij willen er bijvoegen dat zij te goed en te vroom is, om op gekunstelde vroomheid, op geforceerde kerkelijke regtzinnigheid, naar modernen wansmaak, jagt te maken: zij is zoo rein

en diep godsdienstig, dat, waar zij de harpsnaar roert, dergelijke aanbevelingen door haar evenmin gezocht, als gevonden worden, en waarlijk, zij behoeft deze ook geenszins!

De *Lyrische poëzij* behelst een viertal dichtstukken, waarvan de drie eerste, bovenal door de beschrijving der natuurtafereelen uitmunten, en ons telkens overtuigen, dat het stoffelijk oog des dichters niet minder helder ziet, dan zijn zielenoog. - *Het klooster op den St. Bernhard*, is een echt Zwitsersch tafereel, waar wij de penseelstreken van Ruysdael in taalvormen wedervinden, en het gevoel van menschelijkheid en menschenliefde weldadig de borst verwarmt. 't Was schoon en goed gedacht, om der liefde op de besneeuwde Alpenkruin een bloemenkrans te vlechten, en de edele bewoners van het stille klooster als reddende engelen voor te stellen. Ware het mogelijk geweest, - maar het ging immers niet aan, want de deftige houding van den zang verbood dit - dan ware de wakkere hond van den St. Bernhard naast den opdelvenden kloosterling ook gezien. Uitmuntend is de dichterlijke greep, om den woesten Korsikaan als den wegbereider over den Simplon in het gedicht te brengen, en daardoor de tegenstelling te volmaken met den menschlievenden kloosterling, die hoog boven den man des bloeds, in zedelijke waarde, verrijst:

> 't Was grootsch, toen hij van dáár den bliksem met zijn vingeren
> Bestuurde, en op uw hoofd, Itaalje! neêr dorst slingeren,
> Dat siddrend opsprongt, door zijn reuzentred vervaard;
> Maar wie hier 't eerst zijn voet en staf als kluisnaar rigtte,
> Bij kruis en bedecel dat weldoend klooster stichtte,
> Heeft schooner dank verdiend van de aard!

Dergelijke dichtregelen bewijzen evenveel voor het gevoel, als voor den kunstsmaak van hem, die ze uitboezemde.

Op een ander gebied verplaatst ons *De taal der schilderkunst*. 't Is treffend om den kunstenaar, met de harp in de hand, den zang' te hooren aanheffen over den medekunstenaar, met palet en penseel in de hand, - twee lichtende starren, die elkaâr onderling de stralen als toewerpen. Inderdaad hier is de dichter, met zeldzame onpartijdigheid, een lofredenaar van den schilder geworden. De taal, de poëzij der schilderkunst, herleeft in de taal van den dichter. De heer ter Haar verstaat, blijkens dit gedicht, *meer* van de kunst, door Rafaël en Correggio verheerlijkt, dan de fijn berekenende kunstkooper of makelaar, die met het scherpziend ontledend oog de geringe feilen ontdekt, maar voor den geheelen grootschen indruk onvatbaar blijft. Deze lierzang verraadt buitendat eene groote kunst om het stoffelijke en zigtbare, duidelijk en verstaanbaar, in dichtvorm als op te vangen, en als herboren terug te geven, van het doek des schilders, op het papier van den dichter. De heer ter Haar is over de schilders dichtende zelf schilder geweest, en geen gevoelig beoefenaar der meer materiële zusterkunst zal zijne warme, schoone voorstelling lezen zonder te zeggen: als ik zóó schilder, als deze dichter dicht, ben ik tevreden!

Het strand te Katwijk is bijna louter beschrijvende poëzij: *de zee, de Rijn*, en *avondstilte*, kunnen we drie zee- of rivierstukjes noemen, welke wij als in de lijst voor ons zien, en waar alles leeft en ademt. De afwisseling der maten doet hier wederom uitnemend effect; de zee, waar het echt verhevene den gevoeligen mensch bij elken blik als

overmeestert, heeft reeds zoo menig zanger aan hare stille of onstuimige oevers heengelokt, de heer ter Haar mag gerustelijk hier zijne plaats nemen, nevens de kunstbroeders, die hetzelfde onderwerp bezong. Welligt krachtiger dan *de zee*, dringt ons het lied, *aan den Rijn*, in de ziel. Wie denkt hier niet aan Borger? Het beeld van het kind, den jongeling, den man en den grijsaard, is zekerlijk niet nieuw; maar bier weder met fijnen en kieschen kunstsmaak opgevat en volgehouden; ja, wegens de zeldzame juistheid der beeldspraak, vergeten wij hier weldra het meer bekende. Stout en gewaagd bijna is de greep, om het ‘reuzig sluisgevaart,’ als het Mausoleum op het graf des grijzen stroommonarchs voor te stellen. Heeft de dichter dit zelf gevoeld, toen hij er in zijne opheldering, een enkel woord, als ter verontschuldiging, over heeft geschreven? De *Avondstilte* klimt, in hoogere vlugt, tot godvruchtigen ernst op, en ontplooide den zanger de toekomst der onsterfelijkheid: deze natuurlijke en schoone oplossing van dit fiksche lierdicht verhoogt de waarde, en geeft er eene waarlijk verhevene beteekenis aan. De godsdienst heiligde ook hier den natuurdichter.

Beperken we ons bij deze aankondiging, terwijl wij ons en den lezer het genoegen voorbehouden, in eene volgende aflevering onze wandeling door dezen dichtgaard verder voort te zetten.

(*Het vervolg in een later nommer*.)

Mengelwerk.

Noord-Amerikaansche schetsen,

door Charles Sealsfield.

(De lezer vindt in deze Schetsen, wier geheel in het oorspronkelijke den naam draagt van den daarin voorkomenden hoofdpersoon NATHAN, eenige der personen terug, waarmede hij reeds in *George Howards Huwelijksreize*[1] kennis heeft gemaakt, en wordt aanvankelijk in dezelfde localiteiten binnengeleid.

Eenige maanden zijn sedert het huwelijk van Howard verloopen. Met zijne jeugdige gade is hij tot het vieren van een familiefeest op de plantage van zijnen schoonvader Menou aangekomen, vergezeld van zijnen, inmiddels gehuwden, zwager Ralph Doughby en zijnen vriend Richards met hunne vrouwen, terwijl ook de oude Mistress Houston en hare nicht Emilia Warren zich bij het reisgezelschap bevinden, hetwelk bij de opening van het tooneel door papa Menou met rijtuigen van de landingsplaats der stoomboot afgehaald is en het doel der reis bereikt heeft.

Mogten deze Nieuwe Schetsen uit Noord-Amerika eenige goedkeuring verwerven, en met genoegen gelezen worden, dan zullen ze van tijd tot tijd in den Tijdspiegel worden voortgezet.)

I. Drukten bij de aankomst.

Het is een verrukkelijke avond! - Ver in het westen gloeijen de bosschen als een golvende vuurzee; de gebroken stralen der ondergaande zon schitteren tusschen de takken van Plaquemines, Magnolias, Papacos en Peccans door; over het gansche landschap is een tooverlicht uitgegoten dat u aan de Hesperische tuinen doet denken; de witte gevels van het huis blinken ons tusschen de toppen der Acacias en Cottonboomen te gemoet; alles schijnt te zweven en te drijven in de schitterende athmospheer: boomen en struiken, de oranje- en citroen-boschjes, de negerhutten met hunne kleine tuintjes, de onafzienbare katoen-velden, die zich een mijl ver tot aan de bosschen uitstrekken. Zulk een avond doet u de hitte van een geheelen zomer vergeten. 't Is toch een heerlijk land, ons Louisiana!

Maar Mistress Houston met haar zuiver Amerikaansch gezelschap is reeds uit het rijtuig gestapt, en wacht ons op de Piazza af. Naast hen staan eenige vreemde gezigten, die onze goede landgenooten eenigzins in verlegenheid schijnen te brengen. Zij kijken ze ten minste aan met een gezigt waarop regt duidelijk te lezen staat: *Touch me not*[1]. 't Is een ware plaag, die stijfheid en stroefheid, die ons alle gezellige toenadering verbieden tot menschen die niet aan ons ‘gepresenteerd’ zijn. Hoe geheel anders vertoonen zich deze Franschen of Creolen, of wat zij zijn mogen? Welk een voorkomende bewegelijkheid! Zij huppelen, dansen en springen ons te gemoet om ons te begroeten. Op het oogenblik dat wij uit

1) Uitgegeven te 's Gravenhage, bij den uitgever dezes, 1848.

1) Raak mij niet aan.

het rijtuig willen stappen, komen twee dames met een bejaard heer te paard tot aan ons portier galopperen; uit de berceaux bij den groolen vijver komen een paar andere te voorschijn. Het zijn de heeren Vergennes en d'Ermonvalle met eene dame, die aan het schuitje-varen schijnen geweest te zijn; - zij maken met hunne riemen ‘geweer op schouder,’ presenteren 't geweer en springen ons lagchend te gemoet. Allen gevoelen zich blijkbaar regt op hun gemak en als te huis, behalve Mistress Houston en Comp., die te midden van het bewegelijke gezelschap eene hoogst deftige en decente onbewegelijkheid in acht nemen. Mama en Julie worden inmiddels door twee messieurs Lassalle en Monteville uit het rijtuig getild. Mijn Louise springt lagchend niet mij, maar den chevalier der beide dames, dien zij papa Rossignolles doopt, in de armen, en de oude heer maakt dan ook, zonder mij eerst om permissie te vragen, van het wagenregt gebruik, en drukt haar een hartelijken kus op de regter-, een tweeden op de linker wang. En zij maakt het hem regt gemakkelijk! - George, - lacht zij mij toe, - papa Rossignolles: papa Rossignolles, *mon mari!* - De man maakt een ligte buiging voor mij; een oud-adellijke physiognomie, dat ziet men bij den eersten oogopslag. Ik wilde, terwijl Louise de beide van het paard gestegen dames in de armen vloog, eenige woorden met hem wisselen, maar de dames lieten er mij geen tijd toe. - Ninon! Genièvre! Louise! - roepen zij alle drie te gelijk, en vallen elkander om den hals; maar terstond daarop dansen zij arm in arm naar het huis toe, ik ze achterna, met reticule, shawl, parasol en andere vrouwelijke reisartikelen.

Onder weg heeft zij, namelijk Louise, nog een half dozijn knikken te geven en omhelzingen te ontvangen; Vergennes en d'Ermonvalle komen insgelijks om hun aandeel af te halen, maar zij scheept hen lagchend met een *How d'ye do?* af en reikt hun ieder een vinger toe, dien zij bij gebrek van iets beters aan den mond willen brengen, 't geen zij evenwel niet toelaat. En daarin heeft zij gelijk; want als men aan die Franschen den vinger geeft, dan willen zij een half uur daarna de geheele hand hebben.

En nu komt een dozijn kameniers en huisknechts, natuurlijk zwarten, allen in gala-liverei, groen met gouden passement, de meisjes donkerrood met groene doeken om het hoofd, allen van vreugde grijnzend, aangevoerd door de oude hofmeesteres Diana, die, met vier dikke sleutelbossen gewapend, de rol van Major-Domo vervult. Naauwelijks krijgt Louise haar in 't oog, of zij wordt in beslag genomen.

- Ah! Diana! Onze kamers! Spoedig onze kamers!

En zij laat aan de oude geen tijd om haar de hand te kussen; zij moet terstond vooruit. De kamers! de kamers! achter ons een half dozijn zwarten, ieder een gedeelte van onze bagage dragend. Zoo gaat het met gezwinden pas de lange gangen over.

- Maar, mijn hemel! - roept Louise, - waar brengt gij ons heen, Diana? Hebt ge dan geheel het hoofd verloren? Hier zijn immers onze kamers!

En Diana lacht, grijnst, laat de witte tanden zien: - *Monsieur le Comte de Vignerolles*! - zegt zij.

- Maar Papa Rossignolles had immers zijn kamers anders aan den kant van den vijver!

- *Le Baron de Lassalle*! - grijnst de oude negerin weder.

- Welk een verwarring! - prevelt Louise. - Daar ziet ge reeds, George, hoe het gaat als wij niet meer 't huis zijn! - En ongeduldig trippelt zij de oude achter na, die eindelijk aan het uiterste einde van den eeuwig langen gang stil staat, en de deur van een kleine kamer ontsluit.

- Een allerliefst kamertje, regt net en huiselijk; maar klein, Louise, bijzonder klein; op zijn best twaalf voet in 't vierkant, en maar een éénslaaps bed!

- Maar mijn hemel! - roept Louise weder, - waar heeft Papa toch zijn hoofd gehad!

En de oude Diana lacht haar in 't gezigt; maar zij laat alles staan en liggen, neemt mij bij de hand, en holt met mij den gang langs, het huis uit naar de Piazza, waar papa Menou nog midden onder zijne gasten staat. Zoodra hij Louise in het oog krijgt, zweeft een schalksche lach over de eenigzins drooge vaderlijke tronie; maar zij trekt hem ongeduldig ter zijde: *viens papa, viens donc! qu'as tu fait?*

En hij moet meê, of hij wil of niet, den langen gang door, en voor het kamertje aangekomen, trekt zij hem naar binnen, laat hem dan staan, trippelt hoogst ongeduldig heen en weêr - eenmaal, tweemaal, alsof zij hem overtuigen wilde dat het hier veel te klein was. Eensklaps blijft zij voor hem staan.

- Mais Papa! que penses tu? - Comment nous arrangerons nous? - mais c'est trop petit!

En papa antwoordt lagchend: - *Mais oui, ma chère fille, mais ma bonne petite, c'est pour ton mari, et ton mari... n'est ce pas, mon cher Howard, vous aimez ce petit cabinet? - et pour toi, ma bonne petite Louise, j'ai le cabinet qui tient à notre appartement*.

- *Mais Papa, comme tu es drôle!* - knort Louise.

- Mais ma bonne petite Louise! je pensais que tu aimerais mieux être près de Papa et Maman.

- *Mais tu es bien bon!* - zegt Louise, en laat daarbij zoo allerliefst pruilend de fijne onderlip hangen, dat haar ivoorblanke tanden er doorschijnen: - anders een bij onze Creolinnen zeldzaam artikel; zij eten zoo veel - suiker. - Het is een allerliefst gezigt.

En papa Menou lagcht dat hij schudt, en springt met een entrechat naar het bed; steekt de hand onder de zijden sprei; een veêr knakt, een vergulde kruk komt voor den dag, hij draait, en de wand beweegt zich, gaat uit elkander, het kleine bedje wordt eens zoo groot, het kabinetje een ruime slaapkamer. Louise kijkt verrast op, klapt in de handen, valt den lieven papa, die zooals de meeste Creolen een duizendkunstenaar in zulke mechanische aardigheden is, om den hals; en papa schuift den wand weder in elkander, wijst naar een tweede veêr die eene verborgen deur opent, en loopt lagchend met de woorden: *Ah! te voila bien attrappée!* - de deur uit. En wij bekijken den aardigen inval, de aangename verrassing, te aangenamer, daar papa inderdaad een geheelen muur heeft moeten laten wegbreken, om aan zijn geliefde dochter die verrassing te bezorgen. Dat zou een Amerikaansche pa niet gedaan hebben; het idée van zulk een grap zou in zijn verdroogd hersengestel nooit opgekomen zijn.

Inderdaad regt aardig! de beide toiletten allerliefst; de slaapkamer, keurig gemeubeld, kan naar goedvinden in twee kleed-kabinetjes veranderd worden. En Louise trippelt vrolijk uit het eene kabinetje in het andere, onderzoekt

het toilet, de verschillende *parfum's, eau's*, borstels, al die noodzakelijke kleinigheden; alles vindt zij allerliefst.

- Maar Louise, zullen wij ons nu niet aankleeden? - En zij maakt een knoop van haar Amazone los, maar draalt nog; - er komt haar iets nieuws in de gedachte. Eerst moet zij nog zien of het huis nog op de oude plek staat. - De veranderingen, de *improvements*, - lagcht zij, - moet ik eerst nog opnemen; - en ik moet natuurlijk meê, en de inspectiereis begint met het appartement van Mama. Die is niet *chez elle*, een vlugtige blik wordt in het boudoir geworpen, en nu gaat het verder. Diana, die juist voorbijkomt, wordt met de vier sleutelringen in beslag genomen. En nu begint het vragen en examineren! Beide spreken te gelijk; iedere spijker die gedurende hare afwezigheid geslagen is, hoe en waarom hij geslagen is, alles wordt bepraat, met een vloed van woorden bepraat! - Er haalt toch niets bij een paar radde vrouwentongen! - Alle kamers die nog niet bezet zijn, worden opgenomen; in alle hoeken wordt gesnuffeld, zelfs de provisiekamers, de garderobe voor de negers worden niet vergeten. In deze laatste komt papa bij ons.

- Papa, - zegt zij - veel te veel wollen dekens, wat wilt ge met al die dekens beginnen? De mot... weet ge?

En papa glimlacht.

- Een tachtig of honderd dekens zouden wij wel kunnen gebruiken; - vervolgt zij; - wij zullen er om zenden, of, weet ge wat, papa? het is nog beter dat gij ze ons zelf zendt.

En papa lacht en knikt en zij vliegt hem om den hals: *O mon cher papa!* en hij! *Ma chère petite Louise!*

En nu gaat zij verder, na papa met een hartelijken kus voor de dekens bedankt te hebben - alles zou zij weten te gebruiken, als pa en ma haar lieten begaan, dan geloof ik dat zij geen pot of pan in huis behielden.

Uit het huis moeten wij in den tuin; uit den tuin huppelt zij naar het negerdorpje, en naauwelijks ziet de zwarte bevolking hare lieveling of er verheft zich een algemeen gejuich; van alle kanten komen de kinderen, jongens en meisjes jubelend aanspringen, een gansche zwerm zwarte gedrochten, ten minste honderd hoofden sterk, van den tweejarigen picanini tot den twaalfjarigen knaap. In elke hut steekt zij het lieve kopje, zegt overal een paar vriendelijke woorden, en zoo gaat het tot aan het einde van het negerdorp. Daar staat zij stil en keert om: - George, - zegt zij, - nu moeten wij naar de oude Toni, weet ge, de oude Toni, die reeds bij grootpapa....

Het is de eerste negerin die bij de familie gekomen is; als 't ware de stammoeder der zwarte bevolking op de plantage.

- Toni! - roept zij; - Toni, lieve beste Toni, kent ge uw Louise niet meer?

Toni is een oude grijze negerin, die gij, als zij in een tuin tusschen de heesters of voor een hermitage zat, ongetwijfeld voor een verweerd met mos overtogen beeld zoudt gehouden hebben, zóó is haar versteend bronsachtig gezigt, niet met negerwol, neen, met een mosachtig hair bedekt. Haar oogen zijn diep ingevallen, en slechts nu en dan bewijst het schitteren van hun wit, dat zij niet geheel van het gezigt beroofd is. Zij is een schilderachtig honderdjarig fragment, die oude Toni, zooals zij daar zit, in driedubbele wollen dekens gehuld, niettegenstaande de zoele lucht. Zoodra zij Louise hoort verheft zij hare stem: het is meer een rogchelend gekrijsch dan een menschelijk geluid; -

zij steekt hare verdorde hand van onder de wollen dekens uit, en grijpt Louise's handen en drukt ze in de hare, en slaat de oogen op, maar sluit ze terstond weder; het avondrood is te helder voor haar. - *Mon bon enfant!* - krijscht zij eindelijk. En Louise roept haar toe: - Toni! Toni! ge moet naar binnen; de avondlucht wordt te koel voor u! - en de oude knikt, en wij helpen haar op en leiden ze naar de hut waarin een van hare achterkleindochters met haar woont, en zetten haar op het bed neder, en nogmaals krijscht zij: - *mon bon enfant!* - En Louise vraagt haar of zij tevreden is, of zij ook eenigen wensch of behoefte heeft?

Dat heeft zij niet, ter eere van papa Menou zij het gezegd, die de oude als zijne eigen grootmoeder onderhoudt en verzorgt, hoewel zij een vermogen van verscheiden duizenden dollars bezit, hetgeen dikwerf het geval is met oude getrouwe negers die met hunne verdiensten en spaarpenningen goed huis gehouden hebben.

Stil verlaten wij de hut van Toni, waarvoor nu de geheele jonge negerbevolking van het dorp verzameld is. - Louise heeft nu gelegenheid om haar vrij zware reticule te ontlasten; ieder krijgt zijn aandeel, de grooteren een halven, de kleineren een kwart-dollar, de allerkleinsten een escalin. De vreugde is groot; wij moeten met ernst de uitbarsting der dankbaarheid onderdrukken, want anders zouden wij op de handen naar het huis terug worden gedragen.

Daarheen rigten wij nu eindelijk weder onze schreden, om de noodige hervorming in ons toilet te maken, waarop papa Menou bijzonder gesteld is. En het is hoog tijd, want naauwelijks zijn wij daarmede gereed of het luiden der bel roept ons naar de eetzaal.

II. Een Creoolsch diner.

Op de gangen begint het donker te worden; de gentlemen en dames die hunne kamers verlaten zijn naauwelijks meer te onderkennen; er zijn meer gasten dan ik gedacht had, de dames alleen bereiken het schoone getal der Muzen, de heeren maken een vol dozijn uit. En terwijl men in de helder verlichte zaal binnentreedt of zweeft of huppelt, ontstaat een kleine pauze; presenterenden en gepresenteerden werpen elkander vorschende blikken toe, die een oogenblik op de gezigten, de toiletten rusten, en zich dan in een tevreden glimlach oplossen. Er ligt iets naïef koddigs in dat wederkeerige monsteren en spionneren, dat zich met één blik verzekeren wil wie de *vis-à-vis* en of hij wel *comme il faut* is. De Creolen of Franschen spannen intusschen de kroon in deze soort van physiognomische kritiek; hunne blikken zijn nieuwsgieriger, maar verraden meer delicatesse en welwillendheid, ofschoon een ligte zweem van perfidie daarin niet te miskennen valt; die van onze Amerikanen zijn weder strakker en meer doordringend. Ook de houding der Franschen is vrijer, natuurlijker, meer ongekunsteld. Men ziet het hun aan, dat de goede societeit het element is waarin zij zich van der jeugd af bewogen hebben, zij zijn geheel op hun gemak; terwijl onze landgenooten, en vooral mistres Houston, zich zoo stijf en deftig voordoet, alsof zij alleen de gansche waardigheid van onze pseudo-aristokratie te vertegenwoordigen had, die dikwijls meer bezorgd is voor het bewaren van hare nieuw verkregen fashio-

nabiliteit dan van hare geldzakken. Zij neemt Franschen en Creolen met een twijfelenden blik op, die eerst voor een zoeten glimlach plaats maakt, toen zij de klassieke namen: le comte de Vignerolles, le baron de Lassalle, de Monteville enz. hoort, namen die zeer aanzienlijke huizen aan onzen Red-River en in de Attacapas herinneren, waarvan de stichters hunne zaken zoo goed verstonden, dat zij tegenwoordig de goede societeit *par excellence* uitmaken. En om de waarheid te zeggen, is het gezelschap der Creolen mij veel aangenamer dan dat van onze pseudo- of geldaristokraten te New-York, Boston of Baltimore, die schier zonder uitzondering provinciale nadrukken van Londensche editie's zijn, door hunne naäperij onverdragelijk voor ieder die weet wat goede toon is. De wijze van zijn der Creolen daarentegen herinnert den goeden ouden tijd, toen de adel nog geen mededinger in de geldaristocratie had, zoodat hij in zekeren zin genoodzaakt was *de mettre tout le monde à son aise*. Mijn zwager Doughby heeft met de meesten reeds alliantie-tractaten gesloten, en aan heeren, zoowel als dames met echte Kentucky-bevalligheid de hand gegeven; op het oogenblik heeft hij den graaf de Vignerolles beet, en vraagt: *And how d'ye do, my dear mister Comte? - Very well, my dear mister Doughby* - antwoordt de Graaf. - Ik geloof, als de goede Doughby in de Tuilerien bij Charles-dix kwam, dan zou hij den ouden gezalfde even Amerikaansch-ongegeneerd bij de hand vatten en even onbezorgd vragen: *How d'ye do, my dear mister Charles-dix?*

Jammer dat de deuren van de eetzaal opengaan en deze interessante conversatie storen; maar hetgeen nu komt is niet minder interessant. Onze Amerikanen hebben over 't algemeen geen denkbeeld van de aangename gewaarwordingen, die het gezigt van een elegante eetzaal, van een smaakvol ingerigte tafel te weeg brengt; hoe weldadig het ensemble van gastronomische toebereidselen op hart en zinnen werkt, hoe de voorsmaak op aller gezigten een zoo aangenaam en welwillend lachje te voorschijn roept. Ik ben een groot vriend van een wèlingerigte tafel met fijn wit tafelgoed, en een elegant servies, al is het niet van zilver, dat ook bij ons, die ons kapitaal beter kunnen gebruiken, niet op zijn plaats zou wezen; knap porcelein doet even goede diensten, en dat wat wij hier voor ons zien is niet van het minste. Het plateau is smaakvol, de koelvaten met de flesschen, allen zorgvuldig in natte doeken gewikkeld, verraden veel *savoir vivre*, de geheele inrigting veel takt en ongekunstelde eenvoudigheid. Ik heb een afkeer van die Amerikaansche bergen roastbeef, die u reeds bij de intrede in den gastronomischen tempel de maag bezwaren, en van die monsters van hammen en kalkoenen, als walvisschen in eene zee van vet drijvend. - Neen, hier is het beter, eenvoudig maar smaakvol: fijne servetten op de couverts, twee soepterrines aan de beide uiteinden, en eenige overdekte schotels; in het midden een plateau, en achter de stoelen een half dozijn net gekleede bedienden.

Doch wij hebben plaats genomen. De algemeene stilte, die meestal bij het begin van een diner heerscht, wordt afgebroken door den uitroep: ‘delicieuse soep!’ die aan Montevilles lippen ontsnapt. Het is een oestersoep die hem in verrukking brengt; ik houd het met de bruine, die het *fort* van Mama Menou is. Lassalle is van mijn opinie, en ook D'Ecars; anderen trekken partij voor de oestersoep: er

ontstaat een korte discussie die evenwel in het midden afgebroken wordt, want de deksels der schotels worden weggenomen, hetgeen aan den loop der denkbeelden een nieuwe rigting geeft.

- Maar weet ge wel, *cher Menou*, - begint de Vignerolles - dat de nieuwste gastronomische wetten het toedekken van visch verbieden? -

- Dat hangt er van af welke soort van visch het is. Ten aanzien van tongen en versche kabeljaauw geef ik het u toe; maar onze steur en tarbot kunnen er zeer goed tegen, - antwoordt Menou met een echt professoraal gezigt.

- Gij hebt beloofd mij het geheim van uwe oestersaus te zullen mededeelen, - zegt D'Ecars.

- Dat is geen geheim, - hervat Vignerolles; maar bij de tongen geef ik de voorkeur aan de kreeftsaus; die is uitmuntend.

De eenigzins waterachtige visch- en saus-conversatie wordt door het klinken met de madera-glazen afgebroken, waarop eene korte pauze vol verwachting volgt, totdat twee nieuwe geregten voorgediend worden. Het zijn pasteijen van *green turtle*[1] en kraagduiven.

- *Bon!* - zegt d'Ecars.

- *Delicieux*! - Lassalle.

Wij zullen dus die schilpad-pastei eens proeven. Anders houd ik er niet van, want het vleesch - men mag zeggen wat men wil - is noch vleesch noch visch, en krijgt eerst door specerijen zijn *haut gout*, en ik ben een aartsvijand van al wat specerijen heet. Zij bederven maar de vochten en bezorgen u vroeg of laat het water.

Daar komt eindelijk de hoofdzaak, een schotel met *Canvassducks*[2]. Dat is een delicatesse, die, als Lucullus er eenig voorgevoel van gehad had, waarschijnlijk Culumbus de eer der ontdekking van ons werelddeel zou hebben doen verliezen. Geen Europesche konings-tafel kan een zoo fijn en geurig geregt opleveren; het vleesch smelt u letterlijk op de tong, en in weerwil van alle voorzorgen zijpelt het vet u over de lippen, het is een waar gastronomisch genot. Diepe stilte heerscht gedurende de zes minuten van deze Sardanapalische smulpartij; ieder houdt zich met zichzelven bezig en van de schoonste lippen laat gij den blik weder op uw bord zakken, want zij glimmen van vet. - De allerliefste diertjes zijn verleden nacht op het Ocasse-meir gevangen en dus geheel versch, wat zij ook wezen moeten; want zoodra zij twee dagen oud zijn, hebben zij den fijnen smaak geheel verloren. Onze meiren, om dit in 't voorbijgaan te zeggen, zijn toch, in weerwil van de helsche dampen die zij uitwasemen, voor den gastronoom een Elysium. Zij wemelen van visschen, en zijn geheel bedekt met alle soorten van watervogels. Een jagt op het meir bij Natchitochez is de moeite waard. De horizon is een digte wolk van eenden, ganzen en ander vliegend gedierte, waar men blindelings onder schiet, zonder ophouden laadt en schiet, als de infanterist in de rookwolken van het slagveld, zonder te vragen of men geraakt of gemist heeft. Het is eene ware bataille, die aan den eenen kant door een paar honderd schutters geleverd, aan den anderen door honderdduizenden van vogels doorgestaan wordt. Eerst wanneer men moê en afgemat niet meer laden of schieten kan, worden de dooden bijeenverzameld, waarvan in den regel eenige honderden aan elk der jagers ten deel vallen.

Doch genoeg over onze jagt. Het frag-

1) De beste soort der zeeschildpadden.
2) Een soort van eenden, die alleen in de Vereenigde Staten gevonden worden.

mentaire gesprek, dat meest over de edele kookkunst loopt, waarin d'Ermonvalle en Vergennes tot mijn verwondering zeer solide kundigheden aan den dag leggen - (loopt hun alles tegen, dan kunnen zij toch nog koks worden die bij ons beter dan onze gouverneurs betaald worden, want ik ken koks die vijftienhonderd, en gouverneurs van Staten die slechts duizend dollars per jaar trekken) - de conversatie, zeide ik, begint een anderen keer te nemen. Er ontstaat een gegons, waaruit men vooreerst nog niet regt wijs kan worden. De Chambertin en Chateau Margeaux beginnen te werken bij de Franschen; bij ons Amerikanen de madera, waaraan wij de voorkeur geven.

- De madera spant toch de kroon van alle wijnen! - zeg ik tegen Richards

En Lassalle bevestigt met innige overtuiging: - *Oui!* hij overtreft ze alle.

- Maar alleen zoo als hij bij ons gedronken wordt, - merkt Hauterouge aan.

- Ah! In Charleston is hij ook uitmuntend! - herinnert Lassalle.

- Daar behandelen zij hem ook even als wij; - verzekert Vignerolles.

- Maar abomienabel in Engeland; - beweert Monteville.

- Ze verstaan hem in Engeland niet rijp te maken; - doceert Menou. - Zij meenen genoeg gedaan te hebben als zij hun madera een- of tweemaal naar Oost-Indiën zenden, en dan leggen zij hem weder in hun koude vochtige dokken, en die bederven den wijn door en door; in die dokken krijgt hij een onaangenamen nasmaak.

- Mijn kelder - zegt de Graaf de Vignerolles - is de zolder.

- De mijne ook, als ge weet; - verzekert Menou. - Dit gewas hier is eerst zes jaren oud, maar ligt sedert vijf jaren in Demi-Johns[1)] aan hitte en koude blootgesteld.

- Verkiest gij de Demi-Johns boven de Johns? - vraagt D'Ecars.

- Hij is in Demi-Johns aangebragt, - antwoordt Menou.

Hier wordt de wijnconversatie aan het hooger eind van de tafel door die van zwager Doughby en zijn beide antagonisten d'Ermonvalle en Vergennes overschreeuwd. Zij zitten aan het lagereind en schijnen het gansch niet eens te zijn. Doughby parleert Fransch; Vergennes radbraakt ons Engelsch; d'Ermonvalle discht een pot pourri van beide talen op. 't Is de moeite waard om er eens naar te luisteren.

Vergennes zegt op een zeer stelligen toon:

- *I say de English ladies are booty fulle also.*

- *Booty full!* - vraagt Doughby hem aanstarend; - *que pensez vous avec cela?*

- *Booty full!* - herhaalt Vergennes nog stelliger.

- *Ah! vous voulez dire*, - corrigeert Doughby hem, lagchend, - *nos dames sont presque belles dans visage et leur figure.*

- *Presque belles!* - lacht Vergennes op zijne beurt tegen d'Ermonvalle. - *Hear him, presque belles! He mean by dat, les dames Américaines sont les plus belles quant au visage et à la taille.*

- *Oh how drôle!* roept d'Ermonvalle.

- *Ah, mister Doughby, I must laugh over you!* - zegt Vergennes, hem in de daad uitlagchend.

- *Vous riez sur moi?* - vraagt

1) Groote glazen flesschen, die van 25 tot 50 gewone flacons inhouden.

Doughby - *mais non pas sur moi à particulier?*

- No indeed, in public, out open. I laugh not in particular over you, but I laugh over your French, because you laugh over my English, and you must know I live for two year in England, I rid de English, rode de English, I rid de Edimbro Waterly....

- *De Edimbro Waterly?* herhaalt Doughby, hem aanstarend.

- *The Edinburgh Quarterly*, roept Richards lagchend, en het gansche gezelschap barst in een schaterend gelach uit. Die komedie herinnert mij aan eene discussie die voor eenige jaren tusschen twee waardige leden van onze provinciale vergadering voorviel, waar, als men weet, de Amerikanen in hetEngelsch, de Creolen in het Fransch spreken. Een der eersten betoogde met groote welsprekendheid de noodzakelijkheid om de Balize in een beteren staat te brengen, waarvoor hij slechts vijftigduizend dollars vroeg. ‘Wat!’ viel een Creool hem in de rede: ‘vijftigduizend dollars? voor twintig bezorg ik u het beste dat er bestaat!’ De een had van de paalwerken aan de monden van den Missisippi gesproken, de ander van een valies.

De bruisende champagne brengt een nieuw leven in het gezelschap. Waren de dames er niet, dan wierd het misschien al te levendig. Vergennes heeft eene nieuwe batterij geopend; hij begint zijn Fransch liberalismus en philanthropische denkbeelden uit te kramen; Richards en Doughby beginnen het voorhoofd te fronsen.

- *Eh bien, et le principe de l'ordre social!* - roept de meer bezadigde d'Ermonvalle hem toe.

- Ah! le principe de l'ordre - c'est une abomination que ce principe de l'ordre!

En nu slaat hij door, en vindt het horribel dat in een land der vrijheid, dat zich op zijne verlichting en beschaving verheft, de slavernij bestaat.

Monteville neemt den toegeworpen handschoen op, en merkt vrij bedaard, hoewel zijne lippen reeds een weinig beven, aan, dat onze slavernij een oud, sedert anderhalve eeuw ingevoerd en zoo vastgeworteld kwaad is, dat het slechts door den tijd kan uitgeroeid worden. Dat wil Vergennes niet toegeven; zulk een gruwel, die de zedelijkheid der burgerlijke maatschappij in den grond bederft, behoorde volgens hem dadelijk uitgeroeid te worden, de regering moest dadelijk tusschenbeide komen, de slaven vrij verklaren, hun landerijen geven, scholen voor hen oprigten enz. - - Als onze regering de almagt van den Olympischen Jupiter en daarbij het verstand van zyne dochter bezat, Vergennes zou haar genoeg te doen weten te geven. Met buitenlanders, en vooral met politieke stelselmakers over onze politieke inrigtingen te redeneren, is het pijnlijkste wat men bedenken kan. Het beginsel waarvan zij uitgaan is zoo lijnregt strijdig met het onze! Voor hen is de regering een afgetrokken, half bovenaardsch wezen, dat all es leiden, bestieren, bewerken, scheppen moet, een soort van aardsche godheid, die het volk als materiaal behandelt. Dat wij zelve, wij planters, wij volk, de regerenden zijn, en onze representanten, senatoren, gouverneurs, staatssecretarissen met den president aan het hoofd, niet meer zijn dan de dienaren van onzen wil, onze organen, dat kunnen zij volstrekt niet begrijpen. Dat wij tot het bezit van onze slaven door onze voorouders onder den wettelijken waarborg van de con-

stitutiën der Staten en van onze algemeene constitutie geraakt zijn, dat die slaven voor ons een even onschendbaar eigendom uitmaken als elk ander eigendom is, gaat hunne bevatting te boven. De eene mensch kan nooit het eigendom van den ander zijn, is hunne afgezaagde tegenwerping. - Dat is zeer juist, Vergennes, - geeft Monteville hem toe; - wij zullen onze negers vrijlaten - vervolgt hij - zoodra gij ons schadeloos stelt voor de sommen, die hun aankoop en onderhoud aan onze ouders en onszelven *gekost* hebben. Wij hebben, gedwongen door de regeringen van Frankrijk en Engeland, gedwongen zeg ik, ons kapitaal, ons vermogen, alles in onze slaven gestoken, onder den waarborg der toenmalige en der latere constitutiën die nog heden ten dage bestaan; wij vorderen als een regt dat men de verwaarborging voor het aan ons opgedrongen eigendom ook gestand doe. - Wij hebben in de Zuidelijke Staten meer dan twee millioen slaven op eene bevolking van iets meer dan vier millioen blanken; alleen in Louisiana meer dan honderdtwintig duizend zwarten en kleurlingen op minder dan honderdduizend blanken. De twee millioen zwarten der elf slavenhoudende Staten vereischen - wanneer men ze per hoofd slechts op den middelprijs van drie honderd dollars rekent - eene som tot schadevergoeding, van zeshonderd millioen dollars, meer dan drieduizend millioen Fransche franken. Waar bestaat, - vervolgt Monteville, - een nationaal vermogen dat deze som zou opbrengen? waar een volk dat zichzelf en de nakomelingschap ter liefde van zulk een ras met een zoo ontzettenden schuldenlast zou willen bezwaren? Maar zelfs indien dit het geval was, en de acht millioenen onzer Noordsche medeburgers (want dezen alleen zouden in deschâvergoeding moeten voorzien), aan hunne nakomelingen tot in het vijfde geslacht dezen schuldenlast wilden opleggen, zou dan het kwaad verholpen zijn? Zouden zij dit boven alle beschrijving verdierlijkte, dit traagste menschenras van den aardbodem, dat alleen door de zweep geregeerd en tot den arbeid genoopt kan worden, door eene acte van emancipatie in werkzame burgers kunnen veranderen? Zouden dezen niet in de eerste maanden van hunne vrijheid, een speelbal in de hand van den een of anderen zwarten Spartacus, den strijd op leven en dood tegen ons beginnen?

Zoo ongeveer luidt de redenering van Monteville, die onder het spreken gedurig driftiger wordt, eensklaps afbreekt, het Champagneglas van zich afstoot en gloeijende blikken op Vergennes werpt. De goede Monteville merkt dat hij zich vergaloppeerd heeft met te treden in het onderzoek van eene vraag, die een vreemdeling in ons land nooit behoorde op te werpen. Het is eene vraag over *mijn* en *dijn*, een levens-quaestie, die *ons* en niemand anders raakt, waarmede geen vreemdeling zich heeft te bemoeijen. Wat zou - ik zeg niet de Fransche of Engelsche pair - neen, wat zou de eenvoudige fabriekant wel zeggen, aan wiens gastvrijen disch een vreemdeling het monstreuse van de slavernij zijner fabriekarbeiders, de ontzettende ongelijkheid tusschen de verdienste van den daglooner en de winst van den fabriekant ter sprake brengen wilde? Maar onze vrijheid heeft ook hare ongemakken. Omdat ons land vrij is, veroorlooft ieder die er komt zich vrijheden, die hij in zijn eigen land nooit zou durven nemen.

Een onheilspellende stilte heerscht in de geheele zaal: geen stem laat zich hooren; allen schijnen den adem in te houden. Het

is de kalmte die den orkaan voorafgaat; aller tongen zijn als verstijfd, de oogen der Creolen op Vergennes en Monteville gevestigd, sommigen bleek van toorn; de vrolijkheid is verdwenen. Zelfs de dames deelen in de algemeene spanning.

Eensklaps laat de stem van monsieur de Vignerolles zich aan het boveneinde van de tafel hooren.

- Zijt gij reeds lang nons Louisiana, mijn waarde Vergennes? - vraagt hij op welwillenden toon.

- Reeds tien weken, monsieur de Vignerolles.

- Reeds tien weken? dan zijt gij voorzeker in de gelegenheid geweest om ons land goed te leeren kennen.

Een fijne ironieke glimlach zweeft om den mond van den graaf, terwijl hij zoo spreekt. Wij allen zien hem vol verwachting aan. Hij rigt nu het woord tot papa Menou.

- Herinnert ge u nog de tijden van 88; ge waart zeker toen nog zeer jong, want ge zijt vijf jaren jonger dan ik; - ah! welk een onderscheid tusschen de *vieille* en te *jeune France!*

- Zij had veel *loyauté* en *delicatesse*, die goede *vieille France* - mompelt Lassalle.

- *Les extrêmes se touchent*, merkt de graaf aan; - de oude en nieuwe wereld raken elkander aan. In onze jeugd hoorden wij den nagalm van het oude régime - in onzen ouderdom hooren wij het nieuwe zich aankondigen.

- Ik houd het met het nieuwe! - roept Vergennes met bijkans tergende hevigheid. De goede jongen heeft wat te veel Chambertin gedronken.

- Ik geloof niet, mijn waarde Vergennes, - hervat de Vignerolles op denzelfden minzamen toon, - dat de maatschappelijke toestand in het algemeen bij de groote revolutiën verloren heeft. Wij hebben verloren, zooveel is zeker; maar het volk daarentegen heeft gewonnen.

- Binnen vijftig jaren zal Europa republiekeinsch of Kozaksch wezen; - verzekert Vergennes kort af en op stelligen toon.

- Zoo heeft Napoleon gezegd, - antwoordt de vriendelijke graaf. - Ik daarentegen ben van meening, dat de troonen der oude wereld evenzeer ongedeerd zullen blijven bestaan, als er in de nieuwe wereld republieken zullen ontstaan en te gronde gaan. Hun glans moge een weinig verminderen, - en misschien dat niet eens - maar hun bestaan heeft te vaste wortelen in de menschelijke geaardheid, dan dat zij ooit geheel omvergeworpen zouden kunnen worden. Toen Napoleon die beroemde prophetische woorden sprak, had hij nog geen denkbeeld van de groote magt die sedert zijnen val ontstaan is, de magt der geld-aristokratie, die, als middelaarster tusschen volken en troonen, beiden in hare weegschaal in evenwigt houdt, geen van beiden laat zinken, en aan Kozaksche beginsellooze willekeur nooit den toegang tot het eigenlijke heiligdom der Europesche beschaving zal laten verkrijgen. Het beginsel der geld-aristokratie, *la propiété*, hetwelk in de plaats der *loyauté* getreden is, strijdt voorde troonen tegen de *proletaires* en omgekeerd; hare leus is: veiligheid van het bezit:

- Maar gij stemt toch toe, monsieur de Vignerolles, - begint Vergennes weder, - dat de wereld in de laatste twintig jaren meer demokratisch is geworden, dan zij het ooit geweest is.

- Ongetwijfeld, - antwoordt de graaf - hebben de materiële, of wat hetzelfde is, de demokratische belangen sedert twintig jaar veel gewonnen; maar

juist omdat zij materieel zijn, worden zij, zoodra zij tot op een zekere hoogte gekomen zijn, conservatief; want, let wel, personen zoowel als staten zijn slechts zoolang zij arm zijn demokratisch, rijk geworden betoonen zij zich conservatief, aristokratisch, - de belangen....

- O die belangen, die pretieuse belangen! - schreeuwt Vergennes.

- Voor ons Franschen, en voor Europeanen in het algemeen is het hoogst moeijelijk, mijn beste Vergennes, het eigenaardige van het republiekeinsche karakter te begrijpen, en nog moeijelijker er smaak in te krijgen. Wij zijn te midden van al te gekunstelde vormen opgewassen om in de natuurlijke ongedwongenheid eener wijsgeerige orde van zaken behagen te scheppen. De menschen komen ons niet slechts als te ongegeneerd voor, maar ook als te zelfzuchtig en belangzoekend, in vergelijking met het *dévouement* van de alles opofferende edelmoedige *loyauté* van natiën die naar zuiver monarchale beginselen geregeerd worden; maar de reden daarvan zal wel wezen, dat in zuivere monarchiën de belangen van allen, het algemeene egoïsimus als ik het zoo noemen mag, in de hand van een eenigen en van zijn kabinet geconcentreerd zijn; terwijl daarentegen in republieken dit egoïsmus, deze belangen over de geheele massa der burgers verdeeld zijn; vandaar het verschijnsel dat naarmate eene regering meer republiekeinsch wordt, naar die mate ook het volk zelfzuchtiger en geldgieriger wordt. Ik betwijfel zeer of Napoleon, wanneer hij thans in al zijne kracht en glorie herrees, van ons Frankrijk nog wel de helft der offers zou verkrijgen, die hem gedurende zijn consulaat en keizerschap tot zijn ongeluk als 't ware opgedrongen werden.

- Zoo betwijfel ik ook, - vervolgt hij na eene pauze - of gij heden ten dage vijftig edellieden zoudt vinden die, gelijk wij het bij duizenden deden, - aan vaderland, bezittingen, familiën, vrienden vaarwel zouden zeggen, om voor een verheven denkbeeld te strijden. De materiële belangen zijn het graf van die verheven *loyauté* zooals men ze vroeger begreep; maar deze materiële belangen hebben aan den anderen kant weder dit goede, dat ook de zoogenaamde beginselmannen thans slechts weinig meer zouden kunnen uitrigten.

- En houdt gij dat voor iets goeds, monsieur de Vignerolles? - vraagt Vergennes, met eene uitdrukking op het gelaat die niet onduidelijk te kennen geeft hoe gaarne hij de rol van zulk eenen beginsel-held zou willen spelen.

- Voorzeker, mijn waarde Vergennes, omdat wij de rampen beleefd, de stormen doorgestaan hebben, die door deze beginsel-helden, de Mirabeau's, de Robespierre's, Danton's, Marat's veroorzaakt zijn.

Hier zwijgt hij, ziet den jongeling met een vonkelenden blik aan, en vervolgt dan:

- O, mijn jonge vriend! Gij weet nog niet, wat zulk een beginsel-man is. Hij is een wezen dat aan zijn beginsel alles opoffert; godsdienst en familie, vaderland en vrienden, alles moet daarvoor wijken; anarchie en verwarring, het verscheuren van alle banden, stroomen bloeds, brandende steden, verwoeste landen, dat alles telt hij niet, als zijn beginsel slechts vorderingen maakt. Dat beginsel is zijn afgod, waaraan hij het gansche menschelijke geslacht ten offer zou willen brengen. En er ligt in de daad iets goddelijks in het consequent handhaven van een beginsel; maar daarom ook wee! het zwakke menschenkind, dat zich de regten der almagt aanmatigt zon-

der haar sterken arm te bezitten. Hij komt vroeg of laat ten val als de slaaf, als het slagtoffer zijner aanmatiging. Mirabeau en Robespierre en Danton en Marat waren zulke aardsche goden. Zij zijn gevallen; waarom? omdat hun de kracht ontbrak om hun beginsel tot het einde toe vol te houden. Nog één stap, en zij zouden getriomfeerd hebben; maar dien stap vermogten zij niet te doen, omdat zij slechts menschen met beperkte krachten waren....

- Wat heeft de man toch tegen beginselen? - zegt Doughby zachtjes tegen mij; - hij schijnt geen vriend van beginselen te zijn; ik geef geen pijp tabak voor een man zonder beginselen.

- Met uw verlof, mister Doughby. Een man zonder principes, zonder grondbeginselen is zeker slechts weinig waard; maar er bestaat een groot onderscheid tusschen den man van beginselen en den zoogenaamden beginsel-man; - antwoordt de Graaf, die zijne aanmerking gehoord had.

- Ik vat wat gij zeggen wilt, monsieur de Vignerolles, - zegt Doughby. - Voor den eersten zijn zijne beginselen mijlpalen langs zijnen weg die hem voor het afdwalen behoeden; voor den ander is zijn beginsel, zijn stelsel, een spoor die hem dag en nacht in de flanken zit, hem in het oneindige voort doet hollen. Ik zou ook heel wat van zulk soort van beginselmannen weten te vertellen.

- Maar mijn hemel, papa, roept Louise om aan de beginsel-discussie een einde te maken; - door al dat praten over beginselen hebben wij het dessert geheel vergeten - papa, het dessert!

En allen kijken op en roepen luide: *Ma foi! - En Vérité! Mais voyez donc!* - In de daad hebben wij door de debatten en de daarop gevolgde spanning volstrekt niet aan dit onmisbare gedeelte van een Louisiana-diner gedacht; de overblijfselen van het tweede geregt staan nog steeds in alles behalve pittoreske fragmenten op de tafel, en de bedienden schijnen het zich ook gemakkelijk te maken; er is er ten minste geen enkele te zien.

Mon Dieu! Waar zijn de domestieken toch? - vraagt mama. - Waar zijn zij? Er is er geen één hier; de champagne staat sedert een half uur op tafel, en geen dessert! Welk een verwarring! - jammert zij.

En papa springt op, en Louise met hem, en beide snellen de deur uit naar het salon. Louise komt luidt lagchend terug.

- Verbeeldt u eens, Amadée staat midden onder onze en uwe domestieken, en vertelt hun de hemel weet wat voor sprookjes, en zij staan allen met open mond te luisteren.

Een nieuw gelach, en *ma foi! c'est drôle!* klinkt van alle kanten.

- Wie is die Amadée? - vraag ik Louise.

- Amadée? kent ge Amadée niet? 't Is Amadée van Papa Rossignolles... mijn hemel! de geheele wereld kent hem. - Daar komt hij, de goede Amadée!

En de goede Amadée komt in de daad hand in hand met papa Menou, en deze luistert den graaf en mama een paar woorden in; mama kijkt op en schijnt verlegen, maar herstelt zich terstond en reikt den ouden man vriendelijk de hand, die hij met echt Fransche galanterie kust. Wij allen slaan die pantomimes met gespannen verwachting gade. De Creolen steken de hoofden bij elkander, luisteren, en hunne gelaatstrekken verhelderen zich; zij worden kinderachtig vrolijk. Die goede Creolen! Men hoort niets dan: *Amadée! Ce bon Amadée!*

- Zeg mij dan toch wat dat alles beteekent?

- Later, - fluistert Louise mij toe, - ge zult het wel hooren.

- Amadée, op uwe gezondheid! - roept papa, zijn glas opnemend.

En allen nemen hunne glazen in de hand.

- *Amadeé, ta santé!*

En de oude Amadée heft het glas, dat mama hem aangeboden heeft, insgelijks omhoog, salueert deftig in het rond, en drinkt het op ons aller gezondheid uit.

Dat is toch zonderling. De oude Vendéër of Gascogner lokt onze bedienden buiten de zaal om hun oude histories te vertellen in plaats van ze het dessert te laten opbrengen, en wordt daarvoor door de gezamenlijke Creolen betoast, alsof hij de grootste heldendaad verrigt had. In allen gevalle is hij een uniek exemplaar van een *ci-devant valet de chambre* of wat hij anders zijn mag. Een echt lantarengezigt, dat enkel vel en been en rimpels vertoont, en een scherpen puntigen neus met een rood tipje, een paar kleine glinsterende oogen, grijze wenkbraauwen, het geheele profil ongemeen scherp, slim en listig, eene ware policie-physignomie. Voor het weinigje hair dat hem overgebleven is draagt hij overigens buitengemeen veel zorg; een korte dikke staart zit in zijn nek, en twee zilvergrijze vlokken boven de ooren, die bij den spiegelgladden eerwaardigen schedel niet kwaad afsteken. Zijn rok is van het fijnste blaauwe laken met witte kraag en opslagen, maar van een fatsoen dat ten minste een halve eeuw oud is. Ook zijn slopkousen herinneren aan den ouden tijd. - Nu is hij ijverig bezig met het in orde schikken van het dessert, waarbij hij een uitstekenden smaak aan den dag legt. Maar onze desserten verdienen het ook!...

En terwijl hij aan de negers de borden en schotels en schaaltjes afneemt, en ze in bevallige orde op de tafel schikt, gaat er eensklaps een licht voor mij op. De oude heeft de zwarten met de bedienden der gasten waarschijnlijk uit de kamer geboegseerd, om een behoorlijke distantie tusschen hunne ooren en de tong van Vergennes te brengen; - niet waar, Louise?

Louise knikt van ja, maar legt den vinger op den mond met een veelbeteekenenden blik op Vergennes.

Intusschen worden de tongen weder losser, de stemmen vrolijker, de inspiratie begint zich op de gezigten, der mannen tenminste, te vertoonen; allen gevoelen zich zoo welbehagelijk als men maar zijn kan, wanneer ananas-taarten en granadillos, en peccans en nog twintigerlei andere tropische vruchten en Champagne en Madera u toelagchen.

Het is verwonderlijk, welk een verwoesting er onder den inhoud van schotels en flesschen aangerigt wordt; 't is alsof allen het verzuimde weder willen inhalen. Sommigen zitten reeds als droomend, de acacia's vóór het huis beginnen voor hen menuetten te dansen, en worden revolutionair; de tafels en stoelen geraken in beweging.

Hauterouge roept aan Vergennes toe: *de l'ordre, de l'ordre - on a toujours assez de liberté, c'est de l'ordre qu'il nous faut.*

Vergennes heeft een driekleurige kokarde in de hand en drukt ze aan zijn lippen: *c'est une honte, schreeuwt hij, qu'on ait reculé devant l'idée d'une assemblée nationale, qu'on n'ait point fait révolutionnairement une loi d'élection; il fallait une nouvelle loi d'élection, une nouvelle chambre, puis un* enz. tot blijkbare ergernis van d'Ermonvalle,

die met hart en ziel doctrinair is en de noodzakelijkheid van den vrede en van de rust in het groote Europesche huisgezin betoogt. Er ontbreekt ons, om al de verschillende nuances van de *grande nation* te hebben, nog maar een St. Simonist en een Congregationalist. Wij wisten volstrekt niet welken rijkdom aan partijen ons Louisiana bezit. Bonapartisten en republiekeinen, legitimisten en doctrinairen, allerlei soorten en variëteiten komen voor den dag. De uitwerking van Champagne en Madera valt in het oog.

Jammer dat mistress Houston eindelijk opstaat, zij had zich met eenig ongeduld naar de gewoonte der Fransche dames geschikt om aan tafel te blijven; maar thans staat zij op, en alle overigen met haar. Het is in allen gevalle tijd om de beroering, die de stroomen wijns hebben veroorzaakt, door de olie van de Mokkaboon tot bedaren te brengen. - Mesdames et Messieurs! Zullen wij niet naar het salon terugkeeren?

Niemand opponeert zich tegen deze uitnoodiging van papa Menou. Wij verlaten paar aan paar de eetzaal.

(*Het vervolg hierna.*)

't Eerste schot voor het hotel van buitenlandsche zaken te Parijs, op den 23sten Februarij 1848.

(Toen in Februarij 1848 te Parijs eene revolutie uitbrak, was ik voor zaken, mijnen boekhandel betreffende, juist dáár. Parijs te verlaten was eene onmogelijkheid. Ik schikte mij in 't geval, en trachtte 't verlies van tijd zooveel mogelijk te vergoeden, door van deze gelegenheid gebruik te maken om waar te nemen hoe de Parijzenaars revolutie maken. Schoon mijne familie natuurlijk zeer bezorgd was, en ik door menigeen beklaagd werd, waren er toch ook die mijnen toestand benijdden, en gaarne hunne nieuwsgierigheid hadden bevredigd gezien. Zonder mij te veel bloot te stellen, heb ik dan ook nog al veel waargenomen. Zich in zijne kamer zonder bezigheid of gezelschap op te sluiten, ging moeijelijk. Zoo bevond ik mij dan den 23 Februarij, des avonds te tien ure, op den Boulevard des Capucines, digt bij het ministerie van Buitenlandsche Zaken, toen daar 't schot viel, dat aan verraad deed denken, het volk op nieuw te wapen riep, in 't eigen oogenblik honderden barricades als door tooverkunst daarstelde, en ten gevolge had dat Frankrijk des anderen daags geen koning meer bezat. Op dat oogenblik, te tien ure des avonds, was het feest in Parijs, ieder was vol vreugde en volkomen gerust. De huizen waren geillumineerd tot aan de bovenste verdieping. Men had de aftreding of wegzending van den minister Guizot verkregen, en scheen daarmede voldaan. Of dat noodlottige schot de omwenteling heeft doen geboren worden en met haar de republiek, dan wel of het de gebeurtenissen slechts eenigzins verhaast heeft, wie zal dat beslissen? Genoeg, dat duizende Parijzenaars van oordeel waren, gelijk ik op het strijdveld zelf vernemen kon, *que tout était fini*. Ik zal dien avond en dien nacht nimmer vergeten. De moeite die ik had om mijn hôtel, een uur van daar gelegen, te bereiken, het wild geschreeuw en de plundering die de oprigting der tallooze barricades vergezelden, de duisternis die al dadelijk de luisterrijke illuminatie verving, het luiden der alarmklok, het knallen der geweerschoten in alle rigtingen, en vooral de akelige alarmkreet ‘aux armes!’ 't maakte een' verwonderlijken en diepen indruk op mij. Ik ging dien nacht niet te bed, en bragt denzelven met mijne huisgenooten voor het open raam door. Geen wonder dat het sedert altoos veel belangstelling bij mij gewekt heeft, hoe het eigenlijk met dat schot voor het hôtel van den minister Guizot was toegegaan; of werkelijk door

de troepen het eerst en onberaden vuur gegeven was en daardoor aanleiding tot de wraakkreten: ‘nous sommes trahis! vengeance!’; dan wel of hier door de hoofden der revolutiemakers eene comedie gespeeld is. Het laatste

schijnt het geval te wezen. Een zeker regtsgeding dezer dagen te Parijs gevoerd en in de *Gazette des Tribunaux* medegedeeld ligt een slipje van dien sluijer op. Velen hebben met mij belang in die gebeurtenis gesteld en ik meende derhalve den lezers van de Tijdspiegel geen ondienst te doen door hun een klein verslag der bedoelde teregtzitting mede te deelen. Het regtsgeding heeft wel geene bepaalde daadzaken aan het licht gebragt, maar doet toch het vermoeden rijzen, dat die heer Lagrange meer deel heeft gehad aan het zoogenaamde ‘verraad’ der troepen, dan hij nu wel weten wil.)

's Hage, 25 Maart 1850.

K. FUHRI.

Regtsgeding van den heer Lagrange tegen den courrier De la Gironde.

‘Men werft in de klubs: men houdt revuën gedurende de banketten; er worden gelden ingezameld om kruid en wapenen aan te koopen, in naam van zoogenoemde wettige vennootschappen.

‘De lijkbezorger, met zijn galeiboefachtig gelaat, dat door geheel Frankrijk bekend is, maakt zijne karren en fakkels gereed voor eene nieuwe vertooning.

‘In afwachting van den oogst, waarop hij hoopt, vraagt die ellendeling onophoudelijk om eene algemeene amnestie, ten einde het leger ten opstand te vergrooten.’

Ziedaar de woorden uit den *Courrier de la Gironde* van 21 Januarij 1849, in welke de heer Lagrange, volksvertegenwoordiger, eene lasterlijke strekking heeft gemeend te ontdekken, en waarom hij den redacteur van dat blad, den heer Grucy, heeft doen dagvaarden. Bij verstek had het hof van assises van de Seine genoemden redacteur veroordeeld tot zes maanden gevangenisstraf en 1000 fr. boete. Tegen dit vonnis is de *Courrier de la Gironde* in oppositie gekomen, en de zaak op nieuw behandeld geworden voor hetzelfde Hof, den 11 Maart jl.

Van die zitting nu willen wij een klein verslag geven, daar zij eenig licht verspreidt over het begin van den opstand van Februarij 1848.

De President. Blijft gij bij uw voornemen, mijnheer Lagrange, om u als civiele partij in deze zaak te stellen?

Lagrange. Ja.

De getuigen van beide kanten worden opgeroepen; de heeren de Lamartine en Armand Marrast, tot die getuigen behoorende, zijn niet tegenwoordig.

Na eenige woordenwisseling tusschen de advokaten der beide partijen, den Heer Crémieux voor den Heer Lagrange; en den Heer Delangle voor den redacteur van den *Courrier*, over het al of niet toelaten van sommige getuigen, worden, het eerst de getuigen à décharge gehoord.

De Heer Chauveau, advokaat te Bourdeaux, eerste getuige. Ik ken Grucy; den Heer Lagrange zie ik heden voor het eerst. Drie weken ongeveer na de revolutie van Februarij, begaf ik mij naar Bourdeaux, met verscheidene personen, onder welke zich bevond de heer Sauriac, commissaris, die naar Montauban gezonden werd. Hij verhaalde ons, dat toen in den avond van den 23, alles rustig werd, de republiekeinen vereenigd waren in de bureaux van den *National*, en dat de heer Marrast zeide: ‘'t moet hierbij niet blijven; wij moeten op nieuw beginnen;’ dat daarop een zestigtal zich naar de boulevards begaven en dat het Lagrange was, die het sein gaf, door het lossen van een pistoolschot.

Sauriac voegde er bij, dat hij zich naast Lagrange bevond, toen het schot viel, en dat hij verscheidene slagtoffers zag vallen doorbet geweervuur der troepen, dat op

het pistoolschot antwoordde. Men plaatste de dooden en gewonden op de karren, die Sauriac verklaarde zelf mede te hebben voortgetrokken.

Een kweekeling der polytechnische school was er bij, en zeide: ‘ik meende, dat de troepen het eerst geschoten hadden’ waarop Sauriac antwoordde: Gij vergist u, ik stond naast Lagrange, toen hij zijne pistool afschoot.

Op de vraag van den voorzitter of Sauriac is opgeroepen, antwoordt de advokaat Delangle bevestigend, maar dat hij tot heden niet is weêrgezien.

Mevr. Dubray van St. Cloud. In den avond van den 23. Februarij heb ik gezien, wat iedereen gezien heeft. Ik woonde in het huis van Mevr. d'Ormont, tegenover het ministerie. Wij meenden, dat alles gedaan was, toen wij zeer duidelijk een pistoolschot hoorden, onmiddellijk gevolgd door geweervuur, en al wat voorts in dien ongelukkigen avond is voorgevallen. Terstond verspreidde zich het gerucht, dat de heer Lagrange de pistool gelost had. Elkeen zeide dat, en men voegde er bij, dat hij het erkende. Het zijn geruchten, die ik niet...

De President. 't Is wel, Mevrouw, gij kunt u verwijderen.

Izaak Gansberg, koopman in rariteiten. In den avond van den 23. Februarij sloot ik mijn winkel uithoofde van den oploop. Ten ongeveer 10 uur zag ik door de straat *rue basse du Rempart* een troep van 150 man komen, uit welks midden eene pistool gelost werd, dat een geweervuur ten gevolge had, waardoor een menigte viel, als koren onder de sikkel des maaijers. Men beurde de gekwetsten op; ik bragt een kind in mijne woning, dat een kogel in den schouder had; spoedig daarop reed een voertuig langs mijne deur, getrokken door een wit paard, en vergezeld door fakkeldragers. Op dat voertuig lagen, naar ik geloof, vele lijken.

De President. Van welken kant kwam de bende, die gij gezien hebt, en vanwaar gelooft gij, dat het schot gelost is, hetwelk tot het geweervuur heeft aanleiding gegeven?

Gansberg. Van de zijde der straat d'Antin.

De President. Hoeveel tijd is er verloopen tusschen het pistoolschot en de komst der karren?

Gansberg. Een halfuur.

Courteille, commissaris van policie. Den 23 Februarij was ik *officier de paix;* ik ging in het koffijhuis *des Variétés*, waar ik mijnen vrienden berigtte, dat er niets gebeurd en alles geeindigd was. Een persoon, dien ik niet kende, kwam binnen en zeide: ‘gelooft niet, dat alles uit is. Lagrange is aan het hoofd der opstandelingen; hij gaat op nieuw beginnen.’ Een half uur later vertelde men mij van het schot door Lagrange gelost, en van hetgeen er opgevolgd is.

Gustave Duzuc, onderwijzer in de geschiedenis aan het lycée van Bourdeaux. Ik herinner mij tegenwoordig te zijn geweest bij een gesprek in de diligence, tusschen de heeren Sauriac en Bida. Zij spraken over een pistoolschot, door den heer Lagrange gelost op den *Boulevard des Capacities;* ik gaf te kennen, dat het gerucht de eerste schoten aan de troepen toeschreef; men zeide mij, dat ik dwaalde.

De Voorzitter. Voegden zij er bij, dat zij er bij tegenwoordig geweest waren?

Duzuc. Ik durf zulks niet verzekeren; 't is reeds zoolang geleden. Ik kende toen de eigenlijke betrekking dier heeren niet.

De Voorzitter. En welke was die betrekking?

Delangle. Sauriac werd naar Montauban gezonden, als kommissaris. (Gelach.)

Hierop werden gehoord de getuigen à charge.

Louis Vivant, advokaat te Azin. Sedert geruimen tijd ben ik een boezemvriend van Lagrange. Het artikel uit den

Courrier de la Gironde werd in mijne woonplaats herhaald, waar ik het voor lasterlijk heb verklaard. Heden morgen is een jongeling mij komen zeggen, dat hij aangezocht geworden was, om tegen Lagrange te getuigen en te verklaren, dat mijn vriend de pistool had afgeschoten.

De Voorzitter. Wie is die jongeling?

Vivant. Ik heb slechts zijn' voornaam onthouden. Hij heet Jozef.

De Voorzitter. Waar woont hij?

Vivant. Bij den *Temple*.

De Voorzitter. In welke straat?

Vivant. Dat heeft hij niet willen zeggen. Hij vreest voor een lasteraar te worden gehouden door hem, die den voorslag deed.

Ernest Gibert, ambtenaar. De verontwaardiging, die de handelwijze der municipale garde mij had ingeboezemd op het plein *de la Concorde*, heeft mijne inhechtenisneming veroorzaakt.

De Voorzitter. Wat noemt gij hun onwaardig gedrag? Het oogenblik waarop zij werden doodgeschoten? (Langdurige goedkeuring.)

De getuige beantwoordt deze opmerking, door de uiteenzetting van een strategisch plan van zijne vinding, dat, naar hij beweert, den opstand van Februarij zou hebben belet. De getuige verhaalt vervolgens, hoe, met eenige straatjongens aan het hoofd der bende, bij welke hij zich bevond, men de voorstad St. Antoine in opschudding gebragt heeft; hoe men zich begeven heeft naar de bureaux van *la Réforme* en van den *National*, die, zegt de getuige, *toen* het orgaan van den tegenstand was; hoe men zich vervolgens rigtte naar den *Boulevard des Capucines*, zorg dragende telkens te roepen: *vive la ligne!* zoo dikwijls men soldaten voorbijtrok. Deze reikten hun de handen, terwijl de officieren met hunne degens groetten. Deze kunstgreep had eene goede uitwerking langs den geheelen boulevard; hij mislukte echter bij de troepen, die den boulevard bezet hielden in de nabijheid van het ministerie van Buitenlandsche Zaken. De bende werd verrast; men naderde den troep. De geweren werden op de menigte gerigt, maar weer afgezet, en het was op dat oogenblik, dat uit het tweede gelid een salvo gelost werd, hetwelk de bende terug deed deinzen. De getuige wierp zich, om niet getroffen te worden, op den grond, en twee andere losbrandingen volgden op de eerste. Daarna stond hij op, en spoedde zich naar den *National*, om het voorgevallene te verhalen. De getuige, en dit is het voornaamste punt zijner verklaring, verzekert, dat geen afzonderlijk schot de drie salvo's is voorafgegaan.

De Voorzitter. Hebt gij den naam van Lagrange hooren noemen?

Gibert. Neen, ware hij daar geweest, had men hem genoemd, hij zou terstond aanvoerder der bende geweest zijn. Aan het hoofd ging ik met Blot, officier van het 3^{e} legioen, die door de eerste schoten sneuvelde. Ik had niet den minsten naam. Er bevonden zich 7 of 8 nationale gardes bij; al de anderen waren burgers.

Alfred Pourchal, secretaris bij de nationale vergadering. In den avond van den 23. Februarij, was ik aan het bureau van den *National*. Ik heb de bende gezien, die Marrast heeft toegesproken. Lagrange was er niet bij.

De voorzitter. Was hij dan aan het bureau van den *National?*

Pourchal. Neen. Tegen middernacht ben ik, als nationale garde, naar den *Boulevard des Capucines* gegaan, om patrouille te maken. De officieren zeiden, dat zij het voorgevallene betreurden; dat bij ongeluk een geweer was afgegaan,

hetwelk een officier het been had verbrijzeld. Zij verlangden door anderen vervangen te worden, uit vrees van door de opgeruide menigte vermoord te zullen worden. Ik geloof te mogen zeggen, dat de heer Lagrange, onafhankelijk van zijne staatkundige meening, bij de vergadering geacht is; dit is genoeg, om hem onbekwaam te achten tot het begaan van eene dwaasheid die den dood van zoovelen moest na zich spelen.

Antonio Watripon, letterkundige, oudredacteur van een dagblad voor studenten. Ik bevond mij den 23 Februarij aan het bureau van *l'Avant-garde*, dagblad voor studenten. Lagrange was er ook, op het oogenblik dat het gevecht op den *boulevard des Capucines* voorviel; hij was er zelfs vóór dat het plaats had.

De Voorzitter. Hoe laat is hij er gekomen?

Watripon. Bepaald weet ik het niet.

De Voorzitter. Wat deed hij er?

Watripon. Hij beval ons den volgenden dag te 2 ure bijeen te komen op het plein des *Victoires*, ten einde een' beslissenden slag te wagen; dat is het gevecht, dat plaats greep bij *le Château d'Eau*.

Suin, Advocaat-Generaal. Indien alles reeds bepaald was in den avond van den 23sten, waarom dan die afspraak tegen den volgenden dag, voor een beslissenden aanval?

Watripon. De republiekeinsche partij had zich daartoe verbonden; zij kon niet terugtreden; 't was voor ons eene zaak van eer.

De Voorzitter. 't Is al wel; ga maar zitten.

De advocaat Crémieux houdt de beschuldiging namens den heer Lagrange staande.

De heer Delangle verdedigt het artikel van den *Courrier*.

De Advocaat-Generaal concludeert tot schuldigverklaring.

Na repliek van den heer Delangle spreekt den Jury den aangeklaagde vrij.

Brievenbus.

X.

Brief aan den Uitgever en de Redactie van den Tijdspiegel, in betrekking tot den veranderden zinnebeeldigen omslag van het Tijdschrift sinds Januarij 1850.[1)]

Mijne heeren!

Het kan aan de opmerkzaamheid der lezers van uw Tijdschrift niet ontsnapt zijn, dat er sedert den aanvang dezes jaars eene zeer merkwaardige verandering heeft plaats gegrepen, op de *buitenzijde* van den Spiegel des Tijds. Wij hebben met verwondering deze nieuwe editie van Saturnus met zijn gevolg waargenomen, en gevoelen ons in gemoede verpligt om ulieden tot verantwoording te roepen. Welke bijzondere bedoelingen hebt ge met die geheimzinnige, symbolische verwisseling van voorwerpen? Vooreerst is het ons onbekend, waarom papa Saturnus van de bovenlijst des Spiegels is afgeklommen, en zich meer veilig op zijn gemak beneden

1) Verlangt soms iemand, uit zekere praedilectie voor het oude, nog iets over den vroegeren omslag van ons Tijdschrift te lezen, dien verwijzen wij naar den Jaargang 1848, I, blz. 275 volgg.

heeft geplaatst, en zoo verbazend zwart uit zijne oogen ziet. Is dat, omdat de lijst van den Spiegel, en welligt het kolossale glas zelve, dat reeds zoovele beelden weêrkaatste, te wormstekig en te oud wordt, en de oude grijskop bij tijds voor zijne beenen en armen zorgt, eer de boêl breekt? Dàt willen we *niet* hopen! Waarom zijn de heeren geestelijken met hunne beffen geheel verdwenen, en de omineuse *hand* mede, die boven hunne hoofden was uitgestrekt? Zijt ge voor *die* mysterieuse vrienden een weinig bevreesd geworden of gemaakt? of hebt ge ze tot geheime medewerkers van het Tijdschrift geëngageerd? of hebben ze u dáár te veel plaats weggenomen, gelijk men wel eens (b.v. in de Fakkel en de Kerkbode) beweert, dat ze in de werkelijke wereld *ook* te veel plaats wegnemen? - Waarom hebt ge den houten ledeman, den paljas, dien Grimaldi, die reeds zoo menigwerf maandelijks zijne magere ledematen voor ons uitstrekte, weggemoffeld? Moet dat beteekenen, dat er *geene* paljassen meer in de groote of kleine wereld zijn? Waarom heeft vader Saturnus het hoofd afgekeerd, zoodat hij niet in den Spiegel, maar *bezijden* dezen, *in's Blaue hinein*, schijnt te kijken? Wat beteekent al verder dat papier met 10,000 gulden of centen, zoo nabij het uurglas? en waarom dreigt de voetzool en de groote teen van den oud- oudvader met den lauwerkrans en den ridderband in onaangenaam contact te komen? - Zullen we dat moeten verklaren, alsof *onze* leef-Tijd eer- en roembewijzen met den voet treedt? - Dàn hebt ge afschuwelijk gelogen, bijster misgetast, en waarom staat die regtervoet op het notenblad, alsof men de componisten ook al naar onderen werpt? Ziet louter vragen, die ge ons moet beantwoorden. Wie heeft u het regt gegeven om het publiek, waaronder *wij* lezers zinnebeeldig worden voorgesteld, van de *regter*- naar de *linkerhand* te laten patrouilleren? Waar moet dat heen? Gelooft ge dat we *linksch* zijn geworden, of ligt hier eene booze toespeling op een *echt* vorstelijk huwelijk met de *linkerhand* ten grond? - Waarom hebt ge den staatsman met zijn' bril op den neus, en den staatsierok aan, naast de amazone geplaatst, die hare regterhand, met de karwats gewapend, op de kolossale wereld-globe laat rusten? Is dit eene toespeling op Lola Montes en den Beijerschen vorst, of vermeent ge dat juist elegante dames zooveel belang stellen in uw Tijdschrift, dat immers veel te weinig romantiek behelst, om aan de schoonen, die nog tijd hebben om te lezen, te kunnen behagen? Waarom zet die advokaat of regter, met een bundel acten onder den arm, zulk een zuur gezigt, terwijl hij met zijn neus vlak voor het glas staat? Is dit omdat uw Tijdschrift zonder advokatenstreken, rond en oud-Hollandsch, voor de waarheid uitkomt? En wat beteekent die optogt met dat vaandel in de hoogte? Zijn dat de rederijkers van onzen tijd, die ook al komen kijken? Wat hebt ge voor met die drie stoom-schoorsteenen, die zoo geweldig veel damp uitwerpen? Zal de oude Tijd door dien stoom niet benaauwd en bedwelmd worden? Begrijpt gij het gevaar niet, dat zijne uitgedroogde vleugelen door de stuivende vonken kunnen verzengd worden?

Eindelijk willen wij weten, waarom Saturnus de zware gordijn slechts voor de helft heeft kunnen wegschuiven, en daardoor onfeilbaar een groot deel van het glas bedekt? Moet dat zóó worden verstaan, alsof gij voortaan, van Januarij 1850 af, liefst vele en zekere zaken wilt bedekken, en alsof de gespierde Tijd aar-

zelt om in uw glas *al* zijne beelden te vertoonen????

Zietdaar, Mijne heeren, de gemotieveerde grieven, die wij tegen uwen nieuwen zinnebeeldigen omslag heden ter tafel brengen; gijlieden zult ons van een en ander behoorlijk en ten *spoedigste* rekenschap geven, en kunt u hier niet redden met een armzalig ignoreren. - Gelieft dit ernstig epistel ad notam te nemen, en voldoet aan de billijke wenschen van

Ulied. Dienstw. Dienaren,

Een aantal bestendige Tijdspiegel-lezers van A tot Z.

XI.
Brief van een' Commissaris van Policie aan de Redactie van den Tijdspiegel, over eene belangrijke knoet-fabriek, te St. Petersburg.

Ik vermeen, Mijne heeren! mij regtstreeks aan uw adres te moeten wenden, om eenige nadere inlichting te verkrijgen aangaande eene korte staatkundige mededeeling, in het *Algemeen Handelsblad*, ik meen, einde Januarij, waar onder de Buitenlandsche berigten melding werd gemaakt van eene *kolossale knoet-fabriek te St. Petersburg*, die ongemeen veel knoeten had opgeleverd, immers eenige duizendtallen. Wat is er van die zaak? Was deze geheele belangrijke politieke mededeeling, die mijnen werkkring van zoo *nabij* geldt, eene bloote mystificatie, eene aardigheid, of wel eene geschiedkundige daadzaak? Ik wend mij eerstelijk tot u, Mijne heeren! voordat ik bij de Russische ambassade in de residentie nadere berigten dienaangaande zal inwinnen, of mij regtstreeks met mijne kostelijke keizerlijke collega's in de beroemde Czaarstad in betrekking stelle. Kunt gij hieromtrent, aan mij en uw lezend publiek eenig meer bepaald en authentiek berigt mededeelen?

Gij vermoedt dat ik, ambtshalve, een geheim voorstander ben van den weldadigen en Christelijken knoet - ik zeg: weldadig en Christelijk; want onze policie-straffen en het armzalige opsluiten, of somtijds het knevelen, het transporteren met geboeide handen, onder militaire escorte, dat is slechts kinderspel. Het wordt tijd, in dezen boozen, al te liberalen tijd, dat ons policiewezen een beteren en meer krachtigen steun ontvange, en men ons naar de wet eene meer *werkzame, nadrukkelijke* en *gevoelige* strafbepaling aanwijze, om de delinquenten, van welken aard ook, te doen beven. Hoe gepast en noodzakelijk is hier de knoet! Alléén de naam is genoeg, om den misdadiger van euveldaden terug te houden, die voortaan, ik ben er moreel verzekerd van, door de verwenschte en overphilantropische *cellulaire* opsluiting zullen verdubbeld worden, en onze werkzaamheden grootelijks vermeerderen, zoowel elders, als in mijne woonplaats, terwijl onze tractementen niet in verhouding vermeerderen. Waarom niet b.v. in den Haag, er zal nog wel plaats genoeg te vinden zijn, naar het voorbeeld van St. Petersburg, eene knoet-fabriek op kleinere schaal aangelegd, een gebouw, wel niet zoo groot als de nieuwe kazerne of de bazar, maar toch ruim genoeg, om voor de jaarlijksche aflevering van eenige honderdtallen knoeten, naar Russisch model, te kunnen zorgen? Gelooft ge niet, dat onze dienders, of, beter gezegd, policie-agenten, in plaats van met den weinig beteekenenden *stok* (dikwerf alleen een nietige herdersstaf in zwakke handen), met eenen Siberischen knoet gewapend, oneindig meer respect zouden

inboezemen, en dat wij met dat heerlijke werktuig de weêrspannige populatie beter zouden kunnen temmen, dan met bedreiging, aanspraken, beloften, of patrouilles, die toch niet schieten of sabelen mogen? Ik wensch dat gij, als mannen des tijds en van den vooruitgang, u deze gewigtige zaak aantrekt, en de publieke opinie niet *tegen*, maar *voor* den knoet tracht te stemmen. Weet ge dan niet, dat in Rusland de policie honderdmaal beter is georganiseerd, dan hier in ons land? Zouden die gruwelen van vrijzinnigheid en onzinnig liberalisme, die hier en elders geschieden, b.v. door het aanheffen van liberale straatliederen, door het houden van ongeoorloofde staatkundige gesprekken op straat, in de koffijhuizen, in de vergaderingen, enz., door het verspreiden van booze geschriften, - zouden die gruwelen niet verhoed worden, als men de weldadige en zoo indrukmakende knoetstraf spoedig invoerde, en de gevaarlijke vijand van orde en rust, niet meer aan zijn geweten, of aan zijne persoonlijke vrijheid, maar *aan* en *op* zijn *rug* werd gestraft? Kunt gij welligt in uw Tijdschrift, dat zich boven de vooroordeelen des tijds verheft, eene petitie openstellen, waar ik en mijne collega's den minister van justitie eerbiedig en met gepasten ootmoed vragen, om aan de Kamers eene gemotieveerde voordragt te doen ter wettige invoering van den knoet bij ons policiewezen? Of moet ook hier Nederland alweder, zooals steeds, bij andere gecultiveerde landen achterstaan? Boogt Engeland niet op zijne duizendtallen galgen, Rusland op zijn' heerlijken knoet, en op het getrouwe Siberië, dat zoo reikhalzend de armen uitstrekt, om elk staatkundig delinquent, warm en wel, onder zijn sneeuwvacht te koesteren? en zouden wij dan niet ten minste, bij gebrek aan zooveel, den *knoet* mogen hebben? Ik twijfel niet, dat gij het gewigt en de billijkheid van mijne tijdsvraag zult erkennen, en deze zaak verder aan de opmerkzaamheid van het publiek aanbevelen. Mogt ik van uwe zijde, door een' uwer regtsgeleerde medewerkers, met een vriendelijk antwoord vereerd worden, daardoor zoudet gij bijzonder verpligten

UEd. Dienstw. Dienaar,
FLAGELLATOR.

XII.
Brief met fraaije plannen en kostelijke projecten, in 't belang van 's Lands Schatkist, opgerezen in 't brein van, en naïef voorgesteld door een' boer uit Groningerland.

O... den 12 Meert 1850.

Mieneer, ik doe je wel bedanken veur 't in joen bouk zetten van miin breif. - Herink, wat 'k er teugen op zag, toe 'k miin noame doar las! ‘Zoo, bruir, binst je an 't schriiven getegen,’ zei de meister teugen mii, moar hest er een bulte flaters in moakt. Must et mii eerst loaten zein, dan zal ik 't je wel een tikkeltien correzeiren.’ - 'k Heup dat 't er nou moar zoo vulle beter op mag wezen. - Ik heb loatst geschreven over dat kammenet van de menisters, moar ik had er het miine nog neit of. Ik vrieg wat ze mit de olde menisters deiden, dei ze der oet hadden gesmakt? Dazze mit heurluu neit kosten te werk goan as beppe mit de todden, dat begriipt zich van zulfst. Me löpt mit mensken zoo moar neit te koop, en althans mit zuks groote luu neit; versmelten en vergeiten geit je ook neit, een menske is geen olde tinnen lepel. - Ik heb dat ies gevroagd an oezen domeneer, en den zei dat zuks luu, as me ze neit meer kon of wol broeken, wierden pensiëneirt, en

dazze altemet wel twei doezend guide kregen, ja vulle meir, en dat er wel menisters waren, die tot drei moal toe pensiëneerd wierden. - Man, wat heb ik doar van oogen gemoakt! Maar hii zei, dat dei luu dan duk ook nog wat oars west waren, en nog wel wat bleven tou, liik as stoatsroad en zuks meer. En zoo waren der menske dei up er olden dag wel doezenden guldens kregen. Moar dat geit je de groep oet over alles hen! Kiik as een menske ziin land en keunink joaren lang trouw west is, kan me 'm neit maor zoo an den diik joagen. Dat was je glad neit billijk. Moar dazze zoo vulle kriigen, geit er nog neit bii mii in. Zuks soort mensken heit meer neudig as ik en miins geliiken, moar te vulle is te vulle. Ik kon eerst neit begriipen, woarum het mii zoo veurkwamp, moar tou docht ik an oezen olden roen, dei ook trouw veul arbeid doan heit in ziin tiid. Jongens, 't was zoon beste! - Miin voar reed hum eerst onder den man, later kwamp hii veur de sjees altemet, en dan verhuirde de olde em ook nog wel ies veur de koutse aan de burremestersvoar. Toe 't deir volwassen was, must hii veur wagen en ploug, totdat hii neit meer kost. Noe steit hii in den houk van 't stal, en komt altemet ies boeten, als 't mooi weertjen is. Ik wol 't arme deir neit verkeupen aan een scheepopjager. Och, dat's je honger en martelen; en dood scheiten wol mii ook neit van 't harte. Roen heit noe 't genadebrood. Hii heit een bulte werk doan, krek as een menske. Moar noe wol ik dazze mit dei olde menisters en zuks meir ook deden als wii mit den roen. Ze moste zuks luu pensiëneiren as 't tiid was, moar ze oars laten werken veur den kost. En dan ook neit drei of vier moal pensiëneiren. Das je krek asof ik den roen één portie en één ploatse op stal wol geven veur ziin gebroek onder den man, en één portie en plek veur 't gebroek veur de sjees, en dan veur ploug en wagen. Miin leiven tiid! woar must je dat hen? Dan wol der al heil handig gein ploatse meer wezen veur de peerden, dei noe 't werk moeten doen, en geen vuir ook. En roen wol zich zeik en kapot en dood vreten. - Das je gein huusholding! - Ik wol je zein wat de luu west woaren en hou lank, en ook woarumme ze neit langer waren gebleven wat ze waren. En as er dan waren, dei oet 't kammenet waren geroakt, umdat ze er neit in dochten, dan wol 'k zeggen: ‘kenst wat oars worden, mannechien!’ krek as wanneer een bourenmensk neit oppast en van ziin ploatse en zien spulle ofroakt. Moar om al dei luu, die in 't kammenet waren, en dan duk neit langer as een blaauwe Maandag, te pensiëneiren; dat liikt je nergens noa.

Noe zei den domeneer ook, datter en penfiounfondse of zoo wat was, doar dei luu oet betoald wierden, en dat ze zulfst onder mekaar dat geld bii enander brogten; moar dan goan de grooten er met striiken. Ik onderhold leiver zes kippen as eene bigge. - Dat luif ik je ook doarum neit, umdat de keuning ze moar na hoes ken stuiren. - Ik zol denken dat de keuning zulf ze most betoalen. 't Ziin je ummers den keuning zen dienoars. Nou zelste wel zeggen, dat ze dat moar zoo wat binnen, omdat als de Staten-generaal teugen de menisters ziin, de menisters dan oet het kammenet muiten, en de keuning dan andere geft, en dat et zoo an de Staten kan leigen. Moar dat nemt je neit weg, dat et dienoars van den keunink ziin. Dèn stelt ze ummers an en bedankt ze ook. - 't Is je krek als wanneir de timmerman heir, boas Klomp, ziin knechtse bii mii stuirt om te arbeiden. Dei

doun dan wel miin werk, moar 't bliiven Klomp's knechtse. En als dèn me dan een dagdeif of een anderen deif, of een onbekwamen stuirt, dan wol ik zeggen: Klomp, dèn man past mii neit. Dan mogt hii den dagdeif in ziin werkploatse holden, en mii een beteren stuiren. - Moar as Klomp dan zuk en man of een olden knecht wol holden en den kost geven, moar mii er tou loaten met betoalen, dan wol ik zeggen: dankje, Klomp! - 't Is wel neit krek zoo, 't heit er evel vulle van. - De keuning en de stoat gaan enander noader an as Klomp en ikke; moar as de keuning het hoofd is, ziin de menisters de luu dei hii broekt um het land te regeiren. Dei zunt er dan wel neudig ook; moar 't bliiven toch ook den keuning ziin dienoars. Doarumme wol ik, dat de keunink veur dei luu vast geld kreeg, doar hii mit tou muste, en dat hii van dat geld de menisters en de oet de wege geraakte menisters betoalde, en dat ze dat met enander mosten vinden. Dan wisten me vast, wat we kwiit waren.

Ik wol ook zeggen, dat al dei ampten neit zoo hooge huifden bezoldigd te worden. 't Zunt je veul riike luu van heur zulfs, en voor zukke mensken is de hoogheid toch ook wat. As ze zegge dat het vulle kost heit om van al dei dinger verstand te kriigen, en dat men van de eere neit left, dan wil ik ze wiizen op onzen burremester, dèn heit ook meer en lastpost as en geldpost, en onzen domeneer heit ook stedeiren geleerd, en dèn kriigen alle bei zoo vulle neit. 'k Heur dan ook dat het vrouger wat oars gink, en dat Jan de Witt in ziin tiid vulle meer dei en vulle minder kreeg. Op de kleintjes bezoenigen helpt moar een tikkeltien, en brengt een bulte mensken in muite en ongelegenheid. Met hemmelen begunt miin wiif van boven of. De misse van eene kou duit meer of as de drek van honderd moessies. Onze keuning heit een bulte minder as vrouger, en dèn het nou regt van spreken tuigen de andere groote heeren. Moar doarvan heurt men je niks. En as ze dan wat oetzoenigd hadden, dan wol'k dat aan de provinciale staten geven, dat dei er nog wat bii leenden, en dan doarveur wat wegen moakten, en ze heir van wat water of hulpen, en in Drent wat water brogten. Dan konnen en bulte luu wat verdeinen, en dan was het opbrengen zoo'n zoake neit. Veul kenne ze er toch neit afnemen. En dat was beter dan een paar meljoun minder up het budsjet. Ik wol bii miin lasten nog wel wat tougeven, as ze ons met het water hulpe. - Jongens, in Noord-Brabant is 't je arg, he? - Of schreeuwen ze ook wat hard, om 't eerst en 't meist te kriigen, as de spargedotters in 't nust? 't Mag me toch neit rouwen dat ik meê heb gegeven, 't was je oet een goud hart en in den gemoude.

De rog kreeg lestdaags en vleugien; moar 't was gaauw oet. Wat denkste van 't zoad? As te er een' van de knegtse om wilt stuiren, kenste wel een mik kriigen veur de breiven. - Gen dag! Meister heit den breif korrezeird.

DEZULFSTE HARM.

AFBEELDING VAN JAN HANNEMA, BIJGENAAMD
ADMIRAAL TROMP.
Oud 11 *jaren, geboren te Franeker, hoog* 72 *Ned. duim.*

Kronijk van den dag.

Maart.

BINNENLAND. - Sedert ons laatste verslag heeft de Tweede Kamer zich in hare openbare zittingen voornamelijk met de beraadslaging over de wet op de posterijen bezig gehouden, waarvan de afloop is geweest, dat de geheele wet, nadat daarin bij de afzonderlijke behandeling der artikelen menigvuldige wijzigingen waren gebragt, met 47 tegen 17 stemmen is aangenomen. Buiten de Kamer heeft dit ontwerp bijna geene andere dan afkeurende stemmen gevorderd, en inderdaad is de regeling van het brieven-vervoer, gelijk het volgens deze wet zal plaats hebben, voor een groot gedeelte der bevolking, veeleer als eene onaangenaamheid en een bezwaar dan als een voordeel aan te merken. Het monopolie (het uitsluitende regt van den Staat om tegen geldelijke belooning brieven te vervoeren) dat daardoor op nieuw wordt ingevoerd, terwijl het sedert lang door toelating van particuliere vervoermiddelen in onbruik was geraakt, is, wel beschouwd, de voorname strekking der geheele wet; de vermindering van het port heeft voor die plaatsen, tusschen welke de drukste correspondentie bestaat, niets te beteekenen, de gewenschte verbetering van het postwezen staat geheel op den achtergrond. Als een proefje hoe ouderwetsch ongemakkelijk voor het publiek en gemakkelijk voor de beambten de posterij is en blijft ingerigt, behoeven wij slechts op de manier te wijzen, die iemand genoodzaakt is te volgen om een brief te frankeren. Op de straat, soms, dikwijls zelfs, in het donker, wind, sneeuw of regen staande, tikt men aan een ondoorzigtbaar luikje aan, even groot genoeg om den arm binnen te steken, als het na korter of langer wachten door den onzigtbaren ambtenaar wordt geopend, en door dit gaatje moet het overgeven van geld en brief en de soms noodige woordenwisseling plaats hebben, waarbij diegene, die niet onder de korten van statuur behoort, genoodzaakt is een gebogene bedelaarshouding aan te nemen. Met weinig kosten zou aan de postkantoren voorzeker eene inrigting zijn te maken, waardoor iemand bij het frankeren zich niet zoo zeer in den toestand bevond van een arme, die op eene aalmoes wacht; maar in de residentie, waarvan wij volgens ondervinding kunnen spreken, is de schikking gelijk de boven beschrevene, hetgeen ons doet onderstellen dat zij op andere plaatsen niet beter zal zijn. De zaak is wel van weinig belang, kan men zeggen; maar deze kleine trek kenmerkt eenigzins den geheelen aard onzer posterij; niet zoo zeer eene inrigting tot algemeen nut en gerief, als wel eene indirecte belasting, welke de nieuwe wet bestemd is productief te maken. Wat voor de schatkist verloren wordt door de verlaging van het port,

zal terug gewonnen moeten worden, door de vermeerdering der verzoudene brieven, welke echter minder een gevolg van die verlaging, dan wel van strenge handhaving van het verbod van particulier brieven-vervoer zal moeten zijn. Het artikel der wet, dat dit verbod bevat, gelijk het gewijzigd door de Kamer is aangenomen, bepaalt het volgende:

Art. 25. Niemand behalve de ambtenaren of personen in dienst der postadministratie, en deze alleen ten behoeve van den Staat, vermag zich te belasten of in te laten met de overbrenging, tegen genot van vracht, van brieven of paketten papieren bevattende, tusschen de eene plaats en de andere, op wegen en in rigtingen waar een brievenpost bestaat, of waar door de administratie gelegenheid tot het verzenden of ontvangen van brieven gegeven wordt, noch ook in eenige gemeente waar eene postinrigting bestaat, brieven van anderen ter verzending aannemen, bijeen verzamelen of bestellen, - op eene boete van *f*10 tot *f*100 voor de eerste en van *f*100 tot *f*300 voor elke volgende overtreding; of wel in geval van wanbetaling op straf eener gevangenis van drie tot zeven dagen in het eerste, en van zeven tot veertien dagen in het tweede geval.

De ondernemers van spoorwagens, postwagens, diligences, omnibussen, vrachtwagens of vrachtkarren, stoombooten, veerschepen of veerschuiten, en in het algemeen van alle openbare middelen van vervoer, mitsgaders voetboden en commissionairs, op vaste of vooraf aangekondigde tijdstippen vertrekkende, worden, in geval van overtreding, in het dubbel der hierboven bepaalde straffen verwezen. Alle vervoer, bijeenzameling, verzending of bestelling van brieven, door of van wege van personen hij de vorige zinsneden bedoeld, wordt gerekend tegen genot van vracht te geschieden.

Men ziet dat deze bepalingen eene onzekerheid en tegenstrijdigheid bevatten, welker opheldering voor zeer velen van belang is, en waaromtrent de discussiën der Kamer, gelijk de couranten die hebben medegedeeld, geen licht geven. In de tweede zinsnede van het artikel worden de woorden *tegen genot van vracht* niet herhaald, en schijnt dus alle verzamelen van brieven (ook het zoo gebruikelijke insluiten van familiebrieven) en het gedienstig bestellen van eenen brief die iemand ingesloten mogt ontvangen met straf bedreigd te worden; terwijl integendeel de laatste zinsnede alleen het vezamelen of bestellen tegen genot van vracht met straf schijnt te bedreigen. De laatste opvatting heeft het gezond verstand voor zich; maar er bestaat in de grondwet geene bepaling dat ministeriële uitleggingen met het gezond verstand moeten strooken.

Nog twee wetten zijn bij de Tweede Kamer in openbare beraadslaging gekomen; namelijk die op de provinciale belasting in Vriesland, welke aangenomen, en die op het toezigt over de zaken der munt, welker behandeling, wegens de gewigtige bedenkingen, die onder de discussie aangevoerd werden, tot nadere overweging uitgesteld werd. Reeds vroeger werden de wetten op de scheepvaart in de afdeelingen onderzocht. Naar men verneemt, verklaarde de meerderheid zich ten voordeele der hoofdbepapalingen daarvan, maar verlangde een aantal wijzigingeu, verzekeringen, verklaringen en inlichtingen.

Na het verrigten dezer werkzaamheden werd de zitting der Kamer verdaagd tot nadere bijeenroeping, waarschijnlijk tot

14 dagen na het Paaschfeest. Alsdan zal deze zitting der Kamer wederom voor de helft zijn verloopen, zonder dat tot het tot stand brengen der organieke wetten iets door haar is kunnen verrigt worden. Herhaaldelijk is deze stilstand van het ministerie in de Kamer ter sprake gebragt. De heer Thorbecke beantwoordde de klagt over de teleurstelling met eene wederkeerige klagt over zijne teleurstelstelling door zijne zesweeksche ziekte en de weinige ondersteuning, welke hij bij voorbereidende werkzaamheden vond. Hij hoopte echter stellig te weeg te brengen dat de bestaande Provinciale Staten dezen zomer niet op nieuw behoefden te vergaderen, door de provinciale en de kieswet te gelijk en tijdig aan te bieden. De heer Groen van Prinsterer antwoordde daarop later, in zijne eigenaardige manier, dat hij wel eene weddingschap zou durven aangaan dat de nieuwe Provinciale Staten dezen zomer nog niet zullen bijeenkomen, en dat voorts het 5de add. art. der Grondwet ook nog van vele andere organieke wetten sprak, die dadelijk afdoening vereischten. Dit waren de hoofdpunten eener uitgebreide redevoering, waaruit de heer van Twist, die bij de behandeling der postwet de organieke wetten het eerst ter sprake had gebragt, aanleiding nam om aan te merken, dat hij geene eigenlijke interpellatie had willen doen, noch ook in eene redevoering van twee uren het ministerie openlijk of bedektelijk bestrijden. De heer Groen liet deze zijdelingsche berisping niet onbeantwoord, maar vroeg terstond het woord over een persoonlijk feit, en gaf daarop in eene volgende zitting te kennen, dat hem de wijze ergerde en bedroefde, waarop men in den laatsten tijd met ironie over zijne ironie sprak, als meende men dat hij alles spottenderwijs behandelde, en wilde men hem nopen om droog en dor te spreken, hetgeen hem bezwaarlijk zou vallen en de discussie vervelend maken. Tot antwoord hierop zeide de heer van Twist, dat hij alleen over de wijs van spreken van den heer Groen gevoelig was geworden. Deze bezat gewis een groot talent, eene aangename voordragt en eene verwonderlijke begaafdheid om de lachspieren in beweging te brengen; alles zeer aangenaam, behalve voor de personen die er de voorwerpen van zijn.

Het is niet te ontkennen dat de heer Groen met wat al te veel ruimte gebruik maakt van zijne bijzondere gaaf van spreken, en duidelijk blijkt het dat zijne uifgebreide redevoeringen, veelal van gelijken inhoud, de Kamer beginnen te mishagen. Het zou inderdaad te beklagen zijn, indien iemand van zoo vele bekwaamheden en talenten den invloed daarvan, die nog van zooveel gewigt kan zijn, verminderde door al te veel en te dikwijls te spreken en den ironischen toon, dien hij zoo bijzonder in zijne magt heeft, al te dikwijls te bezigen. Dat deze invloed reeds afneemt is op te maken uit de wijs, waarop in eene volgende zitting de redevoering werd opgenomen, waarin bij verlof verzocht om zijne bezwaren te doen kennen over het onvoldoende der mededeeling van den minister van Binnenlandsche Zaken aangaande de organieke wetten, eene motie, die met zoo weinig bijval werd ontvangen, dat zij door den spreker wederom werd ingetrokken. Het gedurig terugkomen op dezelfde interpellatiën kan dan ook weinig baten. De Kamer heeft het ministerie dikwijls en duidelijk genoeg te kennen gegeven hoe ongevallig het haar is dat de voordragten der organieke wetten zoo veel later gereed komen, dan

zij en iedereen met haar had verwacht, en niets blijft haar over dan te wachten tot het ministerie Thorbecke de aanvaarde taak vervult, of indien het daartoe onvermogend is, voor een ander plaats maakt. Volgens de laatste geruchten zouden echter nu de kieswet en die op de zamenstelling der Provinciale Staten bij den Staatsraad in behandeling zijn, en zou men eerlang deze en eenige andere voordragten kunnen verwachten.

Nog een onderwerp van veruitziend gewigt lokte eene interpellatie van den heer Sloet uit. Zij betrof den toestand van Java, het gebrek dat aldaar heerscht, en de besmettelijke ziekten die daarvan het gevolg zijn. Het antwoord des ministers van Koloniën bevatte weinig meer dan den kranken troost dat de toestand niet zoo verschrikkelijk en verontrustend is als men uit de schildering des sprekers zou opmaken. Schrikkelijk en onrustbarend blijft evenwel het tafereel, zelfs wanneer men onderstellen mogt dat de beschrijving daarvan voor de helft overdreven was. Bovendien is het wederom eene ernstige waarschuwing van de onzekerheid der inkomsten, waarmede Java sedert eenige jaren het te kort op onze begrooting aanvult. De tijd zou wel zeer nabij kunnen zijn, waarop deze voor onze kostbare staatshuishouding thans onmisbare hulpbron geheel verstopt werd, en dan zouden die bezuinigingen, welke tot nog toe onmogelijk zijn genoemd, mogelijk moeten gemaakt worden. Het is nu reeds zeer twijfelachtig of van het volgende jaar uit Java eene bijdrage voor de schatkist is te verwachten.

De collecte ter leniging van de rampen, door de jongste overstroomingen veroorzaakt, waarvan wij laatst melding maakten, heeft op verschillende plaatsen hoogst aanzienlijke sommen opgebragt. Eene algemeene opgaaf van het bedrag is ons niet onder de oogen gekomen. Van eenige provinciën wordt het aldus opgegeven: Vriesland *f* 7203; Gelderland *f* 20,935; Groningen *f* 8182; Zuid-Holland *f* 56,808.

DUITSCHE STATEN. - Door geheel Duitschland is de reactie thans in vollen gang, en met uitzondering der constitutionele vormen, welke in de meeste stalen der regeringen zijn opgedwongen en voor het uiterlijk nog bestaan, is de toestand weder bijna tot den vorigen teruggebragt. Pruissen maakt hierop de eenige uitzondering De regering en de vertegenwoordiging werken daar inderdaad te zamen om de nieuwe constitutie met spoed en in eenen liberalen geest tot werkelijkheid te brengen. In de nu geslotene zitting der Kamers zijn ruim vijftig wetten behandeld en aangenomen, waaronder een aantal organieke wetten, onder anderen die op het regt van vereeniging, welke wel niet voor den zin der democraten is, maar door de burgerij algemeen wordt goedgekeurd. Bij de laatste verkiezingen voor de vertegenwoordiging hebben de democraten niets beters weten te doen dan zich geheel van de stemming te onthouden. Het proces tegen 42 leden der voormalige Nationale Vergadering, die het besluit ter weigering der belasting hadden goedgekeurd, is thans ten einde gebragt. De uitspraak der gezworenen heeft slechts vier van hen schuldig verklaard aan pogingen om de menigte in opstand te brengen, en dezen zijn tot korter of langer gevangenisstraf, ten hoogste voor den tijd van anderhalf jaar, verwezen. Hoewel nog eenige wolken blijven dreigen, schijnt Pruissen zich dus eene heldere toekomst te mogen voorspellen.

Geheel tegenovergesteld is de toestand van Keur-Hessen, waar voor den revolu-

tietijd een absolutisme heerschte, drukkender en willekeuriger dan in eenigen anderen Duitschen staat, en waar nu weder dezelfde minister aan het bestuur is gekomen, die zich toen bij uitstek gehaat heeft gemaakt. Het berigt dat het ministerie Eberhard was ontslagen, en Hassenpflug (vroeger reeds door de burgerij *Hessenfluch* genoemd) wederom was aangesteld, werd door de stendenvergadering beantwoord met eene kennisgeving aan den Keurvorst, dat het nieuw benoemde ministerie geenszins het vertrouwen des volks bezat en eene waarschuwing voor de mogelijke gevolgen daarvan. Daarop werden de aangevraagde gelden voor het departement van oorlog afgestemd. Hassenpflug liet zich echter door deze houding niet afschrikken, en wel verre van den gehaten minister te verwijderen, werd de Keurvorst te rade de stenden-vergadering te verdagen. Tot nog toe is het land echter rustig gebleven.

Van de Duitsche eenheid wordt alleen nog als van eene vervlogene hersenschim gewaagd. Veeleer schijnen de verschillende Staten zich door verbonden tegen elkander te versterken. Pruissen volhardt met zijn plan van een Parlement te Erfurt, dat in de eerste plaats zal moeten beslissen over de maatregelen tegen Hanover te nemen, dat zich van het zoogenaamde drie koningen-verbond heeft losgemaakt. De raad van bestuur bevond zich reeds eenigen tijd te Erfurt en den 20 Maart heeft de plegtige opening van het Parlement inderdaad plaats gehad. Dezer dagen heeft men ook van een vier koningen en een nieuw drie koningen-verbond gehoord. Dit laatste is een ontwerp door Beijeren, Saksen en Wurtemberg aangenomen ter invoering eener algemeene Duitsche constitutie, waarmede echter heimelijk het plan schijnt vereenigd te zijn om de kleinere Duitsche Staten geheel in degrootere op te lossen. Dit ontwerp moet ook aan de regeringen van Pruissen en Oostenrijk zijn medegedeeld en door de laatste ondersteund worden. Natuurlijk worden echter deze zaken met geheimhouding behandeld, en zijn de geruchten, welke daarvan in omloop komen, hoewel veeltijds gegrond, toch onvolledig en twijfelachtig; volkomen zeker is het echter dat bij deze verschillende diplomatieke handelingen meer wangunst en zucht tot vergrooting van eigene magt, dan bedoelingen van algemeen welzijn ten grond liggen, en deze pogingen veeleer op eenen oorlog dan op eene vreedzame vereeniging dreigen uit te loopen.

FRANKRIJK. - De verjaardag der republiek is van regeringswege alleen met godsdienstige plegtigheden gevierd; ook de burgerij van Parijs toonde geene de minste opgewektheid om dezen dag tot een feestdag te maken en des avonds was behalve het paleis der wetgevende vergadering geen enkel gebouw geïllumineerd. De volksklasse daarentegen, schoon zich van alle demonstratie onthoudende, versierde het gedenkteeken op het plein der Bastille met eene menigte van kransen Een reden, welke in het duister is gebleven, bewoog de policie om deze kransen te laten wegnemen, hetgeen ten gevolge had dat Lagrange, de bekende republiekeinsche afgevaardigde, zich zoo heftig beklaagde, dat niet alleen de kransen teruggebragt werden, maar ook toen de zaak in de wetgevende vergadering ter sprake kwam, het ministerie genoodzaakt was te beloven dat de policie-beambte die aan deze heiligschennis schuldig was, afgezet zou worden. De onbedachte maatregel had het gevolg, dat men daarvan had kunnen verwachten. Thans wer-

den er dagen achtereen zoovele kransen aangebragt, dat het hek om de kolom in een enkelen krans was veranderd, en zelfs van afgelegene steden zouden de republiekeinen deputatiën om daartoe bij te dragen. De rust bleef echter ongestoord, misschien vooral dewijl de republiekeinsche dagbladen sedert eenigen tijd aanhoudend verkondigen, dat de Regering de bevolking strikken spant om haar uit te lokken tot bewegingen, die een voorwendsel tot heftige maatregelen van bedwang zouden kunnen geven. De republiekeinsche afgevaardigden hebben gezorgd dat de policie-beambte, op wien de schuld der zaak geladen was, inderdaad werd verwijderd, door in de Vergadering meermalen op het gebeurde terug te komen.

Intusschen naderde de tijd der nieuwe verkiezingen ter vervanging der veroordeelde afgevaardigden; en zoowel de gematigde als de socialistische partij spande alle krachten in om haren kandidaten de meerderheid te verschaffen. De socialisten hielden in de kiezersvergaderingen zulke heftige redevoeringen, hoewel toch altijd de bevolking waarschuwende om de strikken der regering te vermijden door zich rustig te houden, dat het ministerie verlof verzocht om eenige afgevaardigden te dier zake geregtelijk te vervolgen. Alleen tegen den afgevaardigde Michel, aan wien een dolzinnige redevoering werd toegeschreven, werd dit verlof verleend; later evenwel gaf het ministerie geen gevolg aan de zaak, daar Michel de hem toegeschrevene gezegden ontkende, en het inderdaad scheen te blijken dat de dagbladschrijvers goedgevonden hadden hun verslag van gehoudene redevoeringen naar believen op te sieren, om het tot vermaak hunner lezers meer pikant te maken. De verkiezingsdagen gingen voorbij zonder dat de rust gestoord werd; doch op vele plaatsen behielden de socialisten de overhand. Te Parijs werden al de drie door hen voorgestelde kandidaten verkozen, namelijk La Flotte, Carnot, en Vidal, de eerste een der gedeporteerden, die later begenadigd zijn. Deze uitslag der stemming bragt te Parijs zulk eenen schrik onder de gegoede bevolking te weeg, dat handel en nijverheid met een nieuwen stilstand bedreigd werden. Iedereen scheen thans iets buitengewoons voor onvermijdelijk te houden; de President der republiek stond zelfs in beraad om zijnen post neder te leggen, misschien als voorbereiding om tot grooter gezag te komen, en eerst zeer langzaam bedaarde die ontsteltenis eenigermate, toen men bedacht dat door de nieuwe verkiezingen de partij der gematigden in de kamer toch eigenlijk meer versterkt dan verzwakt was, daar wel is waar 21 ultra's en slechts 10 gematigden waren verkozen, maar toch 31 ultra's, die voorheen in de vergadering zitting hadden, waren verwijderd. Evenwel boezemt deze bedenking geene groote gerustheid in, daar men duidelijk ziet, hoe de Socialistische partij, welke men zich reeds geliet voor geheel gesmoord te houden en als magteloos te bespotten, heimelijk steeds krachten aanwint. Geruchten van ministerie-verandering waren een bijna onvermijdelijk gevolg dezer gebeurtenissen, het bleef echter bij de aftreding van F. Barrot, die door Baroche vervangen is. Deze laatste was procureur-generaal tijdens het regtsgeding van Versailles, en men verwacht van hem de voordragt van verschillende wetten berekend om de partij der democraten tegen te werken, vooral het herstel van het zegel der dagbladen en de verhooging van den borgtogt. - Onder deze omstandigheden heeft de wetgevende Vergadering hare gewone werkzaamhe-

den niet zeer weinig aandacht verrigt, zelfs de derde beraadslaging en eindelijke aanneming der wet op het onderwijs heeft plaats gehad, zonder dat de discussie eenige belangstelling wekte. Het schijnt dat de geestelijkheid, die zich eerst voor die wet verklaarde, thans daartegen opkomt, met het oogmerk om zich alleen aan zulke bepalingen daarvan te onderwerpen als met hare bedoelingen strooken.

ENGELAND. - De zaak tusschen dit magtige rijk en het magtelooze Griekenland blijft nog op dezelfde hoogte. De Engelsche vloot heeft wel niet de Grieksche havens geblokkeerd, maar een aantal schepen in beslag genomen, zoo het heet tot waarborg der bestaande vorderingen. De toeleg schijnt eigenlijk te zijn de bevolking door de nadeelen van dezen toestand tegen de regering op te zetten (waartoe ook Engelsche zendelingen het land doortrekken) en hetzij door een ander vorst op den troon te plaatsen of op eene andere wijze den Engelschen invloed de overmagt op den Russischen te verschaffen. De Russische regering heeft het Engelsche ministerie eene nota te dier zake doen toekomen, welke in zulk een dreigenden toon is gesteld als zonder eigenlijke oorlogsaankondiging bijna mogelijk is. In beide Huizen van het Parlement wordt lord Palmerston gedurig over de zaak geinterpelleerd, en zijne handelwijs wordt zelfs in Engeland bijna door niemand gebillijkt. De minister schijnt echter te meenen, dat het stelsel om belang boven regt en billijkheid te stellen, ook thans wederom zal zegepralen, en grondt zijne handeling voornamelijk op de noodzakelijkheid om te toonen dat Engeland niet magteloos is geworden en geen oorlog behoeft te vreezen. Ook tegen Toscane heeft hij thans eischen laten doen ter vergoeding van verliezen door Engelsche onderdanen bij de laatste beschieting van Florence door de Oostenrijkers geleden. Aldaar echter schijnt men voornemens te zijn om des noods geweld met geweld te keeren. In de Grieksche zaak heeft Engeland de bemiddeling van Frankrijk aangenomen, en reeds is een Fransch gevolmagtigde in Griekenland aangekomen, van wiens tusschenkomst het Engelsche bewind echter alleen verlangt, dat hij de Grieksche regering bewegen zal zich aan alle gedane vorderingen te onderwerpen. Men verwacht dus van die tusschenkomst geen gevolg.

ITALIAANSCHE STATEN. - In Rome blijft alles in denzelfden toestand: gedurige geruchten van de terugkomst des Pausen, die gedurig gelogenstraft worden, en een onverminderde haat der bevolking tegen de kardinalen-regering en de Fransche bezetting, zoodat de bevelhebber der laatste door de talrijke sluikmoorden genoodzaakt is, het dragen van wapenen op onmiddellijke doodstraf te verbieden.

In Sardinië blijft men voortgaan op den weg van liberale hervorming, schoon men twijfelen mag of dit met die voorzigtigheid geschiedt, welke bij den grooten invloed der geestelijkheid raadzaam zou zijn. Bij de Kamer der Gedeputeerden zijn wetten in behandeling ter opheffing der kerkelijke privilegiën en ter onderwerping der geestelijken aan de gewone regtsmagt - ter opheffing van het regt van vrijplaats - ter beperking der verordeningen op het ontheiligen van kerkelijke feesten en ter bepaling dat geestelijke vereenigingen geene grondeigendommen zullen mogen aankoopen dan na door een koninklijk besluit daartoe te zijn gemagtigd. Natuurlijk is de geestelijkheid zeer tegen deze wetten ingenomen. Eenige daarvan zijn echter reeds met groote meerderheid van stemmen aangenomen.

AMERIKA. Het congres der Vereenigde Staten houdt zich geruimen tijd bezig met de aangelegenheid der opname van Californië in de unie, waarbij vooral de slavenkwestie ter sprake komt, een vraagstuk, hetwelk zoo vele moeijelijkheden oplevert, dat sommigen meenen te mogen voorspellen, dat het te eeniger tijd de ontbinding der vereeniging ten gevolge zal hebben, en zelfs de verschillende Staten in eene vijandige houding tegenover elkander plaatsen.

Prachtuitgave van Vondels werken.

Met de door den Boekhandelaar M.H. BINGER aangekondigde Prachtuitgave van VONDELS Dichtwerken zal eerlang een aanvang worden gemaakt. De ondergeteekende wenscht den tekst des Dichters zoo zuiver mogelijk terug te geven, en tevens de daarbij te voegen verklaring en aanteekeningen zoo volledig mogelijk te maken. Hij richt daarom bij dezen een bescheidene uitnoodiging tot allen, die in het bezit mochten zijn van oude en min bekende uitgaven van een of meer van VONDELS werken, van handschriften des Dichters, van historische of kritische beschouwingen van zijne voortbrengselen of van eenige andere stukken, van welken aart ook, VONDEL betreffende, om die, voor eenigen tijd, hem, tegen behoorlijk bewijs van ontfangst, ten gebruike te willen afstaan, en die in dat geval te doen toekomen aan het adres van bovengenoemden Boekhandelaar, te Amsterdam, op de Heerengracht over 't Park.

AMSTERDAM, Maart 1850.

J. VAN LENNEP.

Godgeleerdheid. - Wijsbegeerte. - Staatkunde. - Opvoeding en onderwijs

Een woord over de zoogenaamde stichtelijke, godsdienstige lectuur, onzer dagen, in ons vaderland.

> Wenn jemand in der Welt sich eine Sittenlehre mit Hülfe von Nadelstechen und Schieszpulver auf die Hand wollte ätzen lassen, so wollte ich wohl die dazu vorschlagen, die ich in irgend einem Stücke des Zuschauers einmal gelesen habe. '*The whole man must move together*.' Die Vergehungen dagegen sind unzählbar, und der Schaden, der daraus entsteht, grosz und öfters unersetzlich. Zum Menschen rechne ich Kopf und Herz, Mund und Hände; es ist eine Meisterkunst, diese durch Wind und Wetter unzertrennt bis an das Ende zu treiben, wo alle Bewegung aufhört.
> G.C. LICHTENBERG,
> Moralische Bemerkungen.

Eene eigenaardige soort van stichtelijke lectuur wordt in onzen leeftijd het godsdienstig publiek ruimschoots aangeboden: de korte vertoogen, de bespiegelingen, de overdenkingen, bij maandelijksche of wekelijksche afleveringen uitgegeven, en voornamelijk geschikt, om de huiselijke, de tamelijk verwaarloosde huiselijke godsdienst te verlevendigen, te ondersteunen. Men erkent ligtelijk, dat hierin een kenmerkende trek van den godsdienstigen zin onzes vaderlands loffelijk ontdekt wordt, en de begeerte om het Woord en den Geest Gods, in verschillenden vorm, in de huisgezinnen te brengen, en dáár het oude, schier verjaarde burgerregt weder te doen verkrijgen. Die poging is allezins verdienstelijk, en de bewerkers van, de medewerkers in de Albums, Stichtelijke Uren, of met welke opschriften deze bijdragen mogen gedoopt zijn, hebben een goed, een uitmuntend doel voor oogen, maar, zooals het met alle wereldsche zaken gaat, men kan een zeer prijzenswaardig doel voor oogen hebben, zonder het steeds te bereiken, of *zóó* te bereiken, als wijzelven en anderen dit billijkerwijze verlangen. Het is toch niet voldoende, om die stichtelijke lectuur te vervaardigen, bij wijze van een vlugtig uittreksel uit de laatst gehoudene leerrede, om dadelijk gereed te zijn, als men het '*aandachtige Hoorders*' in '*welwillende Lezers*' heeft herschapen, en wat den kanselvorm eigenaardig behoort heeft weggesneden, zoodat vele der zoogenaam de Stichtelijke Overdenkingen of Uren of Vertoogen niet anders zijn dan besnoeide en ingekorte preken, waarvan de vleugels wat gekortwiekt zijn, om ze nu voor de tweede maal te laten uitvliegen. De aandachtige lezer wordt zeer spoedig deze, meestal verongelukte, gedaanteverwisseling gewaar, en ontmaskert den kanselredenaar onder het kleed der stichtelijke huis-lectuur. Er zijn vele zaken, godsdienstige en zedelijke, die bepaaldelijk meer vreemd aan den populairen kansel, meer eigen aan het stichtelijk uur-week-

of maandwerk zijn, en men vergunne ons de aanmerking: de respectieve medewerkers aan dergelijke geschriften maken zich de taak wel wat te gemakkelijk, door een preekje, bij gebrek van iets beters, den uitgever in de hand te stoppen. Zekerlijk, wanneer men altijd herboren leerredenen vond, zooals zij gedacht en geschreven waren, door een' Fransen van Eck, door van der Palm, door Borger, door de beide van der Hoeven's, vader en zoon, - dan was er altijd veel goeds te verwachten. - Wij zouden daarom wenschen, dat men bij het vervaardigen der stichtelijke lectuur bijzondere zorg aanwendde, om niet altijd besteld, afgeleverd en geëmeriteerd kanselwerk, maar, bepaald verschen, huiselijken, voedenden kost op te disschen.

Als onze lezers de bovenstaande woorden van den scherpzinnigen Lichtenberg hebben gelieven in te zien, en de juistheid daarvan begrijpen, ligt daarin eene bedekte grieve tegen sommige geschriften, die bij voorkeur tot de *ascetische*, tot de *erbauende*, tot de *stichtelijke* wenschen te behooren. Wij bedoelen het gebrek aan veelzijdige toepassing *voor* en *in het leven*; het bewerken en stichten van den geheelen mensch, '*the whole man must move together*.' Wij willen het toegeven, dat het leerstellige, dogmatische clement niet mag vergeten worden, dat men de vaste hoofdbegrippen des Christendoms mag en moet terugvinden, naast de toepassing in en voor het gewone leven, maar als hier, ten koste van de levenswijsheid, alleenlijk de leerstelling wordt medegedeeld, wordt het doel ongetwijfeld voor drie vierde deelen gemist. Wat is de askese, de stichting, het dikwijls aangeroerde *erbauen*, opbouwen? Men gelieve dat eens te onderzoeken, Zal dat bestaan, om de eigendommelijke kerkkleuren eerst vingerdik hier of daar op te leggen, dan met de aanwending te komen, als de vergulde lijst om het schilderstuk? Kan men danspreken van bepaalde Roomsch-Katholieke, oud- of nieuw- Gereformeerde, Evangeliesch-, of hersteld-Luthersche stichting? Moet altoos de geloofsmeening voorop in het eerste gelid, als het korps sappeurs, met bijl en houweel, om voor het aanrukkend leger, dat volgt, ruim baan te maken? Zoude bij stichtelijke geschriften eene groote *onzijdigheid*, wat betreft de eens aangenomen of bestreden leerstellingen, niet zeer noodig zijn? Komt, laat ons voorbeelden nemen. Men geeft ons zulk een stichtend maandberigt in de handen, wij willen in het goede bevestigd worden, ons met den Vader, door het woord des Zoons, in gemeenschap stellen, wij willen verbeterd, onderwezen worden, *erbaut*, nu komt er dadelijk eene uitvoerige voorstelling van 's menschen volslagen onmagt ten goede, van zijne verdorvenheid en ellende, reeds *vóór* de geboorte, van zijne vloekwaardigheid, eer hij als geboren en bestaand wezen nog kon weten wat de zonde is. Zoude dat de weg der stichting zijn? Zekerlijk, er volgt dan altijd, als palliatief en surrogaat, de rijke en heerlijke leer der genade Gods, maar als het daarbij blijft, en de *aanwijzingen* ontbreken, om de zonde te overwinnen, en de genade te mogen verwachten, dan zult ge toch wel bekennen, dat de eenzijdigheid hier zeer groot is; of, men neemt een ander vertoog, en vindt dáár het geloof aan de oude strenge leerstellige bepalingen, gekneld als tusschen eenige geliefkoosde Bijbel-teksten, die, uit het verband gerukt, als met het pistool in de hand u aanvallen, zeggende: 'geeft u over en weêrstreeft ons niet', gij vindt in deze aaneenschakeling van geloofsmee-

ningen niet, *waartoe* dat geloof u brengt en brengen kan, en wat er *door* dat geloof bij u gewerkt kan worden, is dàt dan stichting? Of, om verder te gaan, wij vooronderstellen, dat de echt oud-Calvinistische praedestinatie-leer u wordt aanbevolen, en daarin, daarin alleen, uw heil, uwe zaligheid wordt gevonden, of de oud- Luthersche consubstantiatie-leer, met de inwendige tegenstrijdigheid van het *in, met* en *onder* u bedreigend wordt voorgelegd, als de volstrekte voorwaarde van de zaligheid uwer zielen; - zoude dat inderdaad de gewenschte stichting bevorderen? Wij laten u, onpartijdige lezers, zelven oordeelen. Over het algemeen is het op verre na gemakkelijker, de zoogenaamde stichting uit een bloot leerstellig oogpunt voor te stellen: men neme slechts het kerkelijk leerstelsel, ontdoe het van de meer onverstaanbare, omslagtige, geleerde terminologie, en perse het steile stelsel dapper in elkaâr - dat werk is voor menigeen niet boven de krachten; doch om juist het werkelijke, het practische, het huiselijke, het burgerlijke leven, het leven zooals het *is*, daarheen vloeit, of bruist, of gist, of stoomt, te regelen, te heiligen, te teugelen, om den vloed niet binnen de dijken van kerkelijke leerbegrippen te dwingen, maar te leiden, en te omringen door overtuiging en liefde, opdat de levensstroom het dorre veld, waar de zonde onkruid tusschen de goede tarwe zaait, vruchtbaar make voor den toekomenden oogst, - dat, voorwaar, is minder gemakkelijk, en zekerlijk meer nuttig; welligt minder treffend, opzienbarend en frappant, maar des te krachtiger terugwerkend op het werkelijke leven en de zedelijke verbetering. Zedelijke verbetering! zoudt gij het gelooven, mijn vriend, dat zelfs *die* twee woorden bij menigeen, in onze dagen, in een kwaad gerucht staan, dat men de zedelijkheid, de inwendige veredeling, naar Christus woord, in den kleinen ban heeft gedaan, en als het steile kerkbegrip niet vooraan gaat, met ontplooid vaandel, uwe zedelijkheid gaarne op nonactiviteit plaatste, als het slechts mogelijk ware? Zoudet gij het gelooven, dat men den Christelijken prediker van geheime onregtzinnigheid beschuldigt, waar hij twee- of driemaal het woord *deugd* in zijne leerrede waagt uit te spreken, en er niet dadelijk bijvoegt: ‘de roeping door den Heiligen Geest’ of: ‘de wedergeboorte?’ Ja, dat valt zwaar om te gelooven, en toch is het waarheid. De stichtelijke lectuur onzer dagen lijdt meestal aan het gebrek van eenzijdigheid. Lichtenberg heeft gezegd: ‘ik reken en begrijp dat tot den mensch hoofd en hart, mond en hand behoort;’ als wij enkele stichtelijke vertoogen inzien, zouden wij tot de gedachte komen, dat de mensch alleenlijk een leerstellig wezen was, een verstands-wezen, dat blootelijk aannemen, aannemen moet. - Maar hoe hij met mond en hand, met hoofd en hart, van al die aangenomen of opgedrongen stellingen een goed en krachtig *gebruik* kan maken, dat wordt den geneigden lezer zelf ter beslissing overgelaten, hier heet het weder ‘vervolg hierna’ maar dat ververvolg komt niet. Wij gaan eene schrede verder: als de stichtelijke lectuur, bij voorkeur, eene kerkelijke, confessionele kleur moet dragen, en zich beijvert, niet den *Christelijken mensch* in zijn bestemming te veredelen, maar het *Kerkgenootschap* te handhaven en aan te bevelen, dan zoude hier meer schade dan nut uit voortvloeijen, dan zoude ligtelijk een onpartijdige en onbevooroordeelde lezer zich beleedigd gevoelden, en de kleingeestige beperktheid van den onverdraagzamen voorstander eener afgeslotene

kerkleer beklagen, maar, in geen de allerminste mate, de gewenschte en beloofde *stichting* gevoelen. Welnu, zegt ge, dat is juist goed en gewenscht, dat willen wij, men moet voor ieder, naar zijne geestelijke behoefte, datgeen gereed maken en voorzetten wat hem smaakt, voor dezen Calvinistische, voor genen Luthersche, voor anderen Zwingliaansche, of wel Remonstrantsche schotels, als ze maar wel gekruid en gesausd zijn, en vele koopers vinden. Wij zijn geene patronen van deze methode, om uit verschillende vaatjes te tappen, hier zwaar, en daar dun bier, hier helder, daar troebel vocht te geven. Wanneer wij onze vergelijking (het beige u niet) mogen voortzetten, zien wij liever voor ons een *enkel*, groot en stevig gekuipt Heidelberger vat, met zuiver versterkend levensvocht, waarin *allen* hunne kranen kunnen steken, en de schismatische aftappings-methode, bij gestrenge wetten, verboden blijft.

De stichtelijke lectuur moet den *geheelen* mensch, den geloovigen, den zedelijken, den huiselijken, den burgerlijken, den grooten, den geringen mensch omvatten, bewerken, zijn hoofd en zijn hart tevens vereenigen en verlichten, verwarmen - bovenal den wil, den wil, zeggen wij, in gestadige beweging houden om te willen wat God wil, en wat Christus, in den naam Gods, mede wilde. In hoeverre de menschelijke wil door afgetrokkene of bestreden leerstukken zal verlevendigd en geheiligd worden, laten wij in het midden. Men neme er de proef van, '*the whole man must move together*,' en als de wil, de overtuiging, eens in beweging is, zal *the whole man* volgen. Men neme onze opmerkingen, en tevens onze grieven in bedenking, als ze niet door den beugel kunnen, wederlegge men, maar op gronden, en toone ons aan, dat wij verkeerd gezien hebben. - Elke bijdrage om den kranken tijd te helpen genezen, is immers ten minste aannemenswaardig? Welligt lokt het gestelde hier of daar een *pro* of *contra* uit, dat schaadt niet, maar kan enkel goeds werken, en zelfs stichten.

Spiritus Asper en *Lenis*.

Victor Hugo en Thiers over de vrijheid van onderwijs.

(***Slot. Zie*** **I,** ***bladz.*** **280.)**

Op die wijze hebben wij de vrijheid minder vrij gemaakt. Wij hebben gevorderd, niet dat men bewijzen zou leveren van zedelijk gedrag, maar dat de bevoegde magt zich niet tegen de toelating verzette; vervolgens, dat men *Bachelier* zou zijn; eindelijk, dat men eenige jaren doorgebragt zou hebben in een gesticht voor opvoeding.

Zoo gij met die bepalingen de vrijheid niet volledig genoeg acht, kunt gij ze, bij de beraadslaging over de afzonderlijke artikelen, uitbreiden of beperken; maar in elk geval zal zij voor allen dezelfde zijn.

Ons geacht medelid, de heer Pascal Duprat, en andere redenaars hebben gesproken over de toekomst, zij hebben gezegd: 'De toekomst zal vereenigingen van allerlei aard in het aanzijn roepen, die zich van het onderwijs zullen meester maken.' 't Zij zoo, de toekomst behoort elk en een iegelijk. Zoo de wet gemaakt

is voor aanstaande vereenigingen, die zich van het onderwijs meester zullen maken, tot groot voordeel der Fransche jeugd, zal elk een, op wiens zedelijkheid geene smet kleeft, die eenvoudig *bachelier* is, of eenige jaren is werkzaam geweest in een opvoedingsgesticht, verantwoordelijk kunnen zijn voor eene dier vereenigingen. Volkomen vrijheid, voor den een zoowel als voor den ander; men kan niet zeggen, dat zij uitzonderingen toelaat, want in de artikelen wordt geen verschil gemaakt; de uitdrukking dier artikelen is voor allen dezelfde.

Dit eerste gedeelte duldt, mijns inziens, en zoo ik geloof evenmin maar het oordeel van velen, die mij met hunne aandacht vereeren, eenige tegenspraak. Ja, men heeft der Kerk groote voorregten ingeruimd, maar volgens uwe beginselen: men heeft de vrijheid verleend aan haar, even als aan allen, in dezelfde bewoordingen, onder dezelfde voorwaarden. (Beweging ter linkerzijde.)

Ziedaar, wat wij voor de eene partij gedaan hebben. Wat hebben wij gedaan voor de andere, voor die der universiteit?

Wij hebben de universiteit vernietigd! De heer Barthélemy Saint-Hilaire kent mijne gevoelens ten zijnen opzigte, hij weet, dat ik hein niets kwetsends zou willen zeggen, zoo min als hij mij dat zou willen; welnu, zes maanden heeft hij met ons in de commissie doorgebragt; ik verzoek hem te zeggen of er geene volledige vrijheid heerschte, of iedereen er niet sprak, en of er het minste gevaar bestond om te spreken. Waarom heeft de heer Barthélemy ons gedurende zes maanden dien zoo te veroordeelen weg laten bewandelen, zonder het mij te zeggen, die hem terstond en levendig zou hebben geantwoord? Maar de wet is daar. Wij verdedigen de universiteit. Men had ons dat van den beginne af moeten zeggen.

Barthélemy Saint-Hilaire. Wilt gij mij toestaan met een enkel woord te antwoorden?

Thiers. Gaarne.

Barthélemy. Men heeft mij verweten, in de commissie eene onvoegzaamheid te hebben gepleegd. (Teekenen van afkeuring.)

Thiers. Ik niet.

Barthélemy. Ik verzoek van de vergadering verlof mij met een enkel woord te mogen verklaren. Ik geloof niet onvoegzaam te hebben gehandeld door, na meestal het stilzwijgen te hebben bewaard, niet altijd echter, hier mijne gedachten en gevoelens te hebben opengelegd, zeker op eene al te uitvoerige wijze, waarvoor ik de vergadering verschooning verzoek. Ik antwoord den heer Thiers, dat, zoo ik niet dikwijls in de commissie gesproken heb, dat was om haar tijd te besparen. (Algemeene en langdurige vrolijkheid.)

Verscheidene stemmen. Den tijd der vergadering hebt gij niet gespaard. (Beweging.)

Barthélemy. Bij de gewigtigste punten behoorden zelden drie leden tot de minderheid.

Ik voeg er bij, en ik moet deze omstandigheid doen opmerken, die meermalen in deze beraadslaging is aangeroerd, dat een groot deel der leden van de buitengewone parlementaire commissie eveneens leden waren van de parlementaire commissie. Daaruit is gevolgd (en ik verwijt dat aan niemand) dat zekere denkbeelden volkomen gevestigd waren bij de meerderheid der commissie.

Eene stem. Dat moest u niet beletten te spreken.

Barthélemy. Ik verklaar, dat in de omstandigheden, die ik heb aangeduid,

ik zeer dikwijls vreesde, niet van te vergeefs te zullen spreken, maar geen invloed te zullen uitoefenen. Ziedaar wat mij meermalen belette het woord te voeren in de commissie. (Genoeg! Genoeg!)

Thiers. Ik wensch mijne rede te hervatten.

Barthélemy. De heer Coquerel, even als ik lid der minderheid... (Stoornis.)

De voorzitter. Gij hebt uwe verklaring gegeven: de heer Coquerel kan de zijne geven; laat den heer Thiers voortgaan.

Barthélemy. Slechts een enkel woord.

Van alle kanten. 't Is genoeg! 't is genoeg!

De voorzitter. Wanneer men eene redevoering stoort, is het om een enkel woord in het midden te brengen, niet om ook eene redevoering te houden.

Thiers. Ik heb den heer Barthélemy geen verwijt willen doen; van hem sprekende zou ik nooit het woord onvoegzaamheid hebben gebezigd. Ik heb slechts mijne verwondering willen doen kennen daarover, dat men mij een nieuwen weg heeft doen inslaan, terwijl men alle vrijheid had, terwijl de meerderheid en minderheid zoo weinigd gevestig waren, dat op vele en op de meeste punten zij uit andere leden waren zamengesteld.

Indien men de processen-verbaal hier had, zou men kunnen zien, dat bijna nooit de meerderheid of de minderheid uit dezelfde personen bestond. Alle punten zijn zoo volledig onderzocht, alsof er geen nader onderzoek noodig was door die commissie, welke gedurende zes maanden werkzaam geweest is aan het ministerie van openbaar onderwijs.

Ik heb mijne smartelijke verwondering te kennen gegeven, toen ik mij door een' mijner vrienden, die zoo lang eenstemmig met mij dacht, hoorde beschuldigen, van de instellingen der universiteit te vernietigen, waaraan ik zoo zeer gehecht ben, zonder dat hij mij eene enkele maal waarschuwde voor den noodlottigen weg, dien ik insloeg.

Ik zal hem, lid der universiteit, hier terstond eenige antwoorden geven, welke beslissend zullen zijn voor een man, die de inrigting van het onderwijs in Frankrijk kent; ik zal hem aantoonen, gelijk ik in den beginne zeide, dat wij, ik zeg niet bedongen, wij waren geen onderhandelaars daarmede belast, maar dat wij, voor de regten door de kerk verworven, verkregen hebben de meest volkomene bevestiging der inrigting van het onderwijs in Frankrijk, en gelijk die, naar mijn gevoelen, nog nooit heeft bestaan: oordeelt zelve. Toen ik u zoo even de universiteit beschreef, waaruit heb ik gezegd, dat zij bestond? Uit een gouvernement, ingesteld onder den vorm van een ligchaam, dat eene eigene regtsmagt heeft, naar de kundigheden der gansche Fransche jeugd onderzoek doet en aan haar rangen toewijst, en voorts belast is met het toezigt en bestuur over alle scholen. Ziedaar de universiteit, zij is daar, of nergens. Ziedaar de voornaamste punten; ziedaar voor een' man, die weet hoe men een bestuur regelt, het voornaamste; ziedaar wat onder Napoleon heeft bestaan. Wat hebben wij veranderd? Wij hebben hersteld, wat gij in het rapport van den heer Simon, in het verloopene jaar, hadt uitgeschrapt. Ik zal het u bewijzen. Uwe wet vernietigde de universiteit, de onze bevestigt haar en breidt haar uit, in het belang der vrijheid van onderwijs.

Alles is onderzocht, ja, alles is onderzocht bij dat onderwerp. En het is niet te verwonderen, dat, als men handelt over de grondslagen zelve der maatschappij, men tevens handelt over de grondslagen der universiteit.

Weet gij wat men haar betwistte? Men

betwistte haar, hetgeen ik de voorwaarde van haar bestaan zou noemen, de bevoegdheid voor den Staat om scholen te bezitten. Men zeide: de Staat, die onderwijs geeft, is iets bespottelijks, de Staat moet geen onderwijs geven. O! als men dat had kunnen beletten, ja, dan zou er geen universiteit meer bestaan, want zij is de stam, die den boom draagt, de stam, waarop de regering rust.

Men heeft niet slechts het bestaan van dat ligchaam betwist, men heeft ook hare regtsmagt en hare bevoegdheid in het toekennen van graden betwist. De voorstanders van het onderwijs zeiden: hebben wij scholen van den Staat noodig, een ligchaam, dat ons beoordeelt, ons, leden van de vrijheid van onderwijs, dat onze kweekelingen met partijdigheid beoordeelt? Hebben wij noodig te staan onder het toezigt der universiteit, wij, inrigtingen der geestelijkheid? Geenszins. Men rigte eene onpartijdige vereeniging op, om ons te onderzoeken, om ons te beoordeelen; maar laat het de universit niet zijn.

In welk opzigt hebben de bestrijders der universiteit eenig voordeel behaald? Men zegt, dat de universiteit is vernietigd, maar men is het bewijs schuldig gebleven.

Men verbergt zich achter bijzaken, men komt hier met spitsvondigheden, maar in het wezen der zaak, hebben wij, ja of neen, de Staats-scholen gehandhaafd, hebben wij het ligchaam gehandhaafd, dat uit haar voorkomt, vooral uit haar? En dat is eene groote tegenwerping, welke men ons gemaakt heeft. Men zeide: maar het zullen toch eigenlijk altijd leden der uiversiteit zijn, die de anderen zullen beoordeelen, besturen. Men heeft ons dat tegengeworpen: wij hebben niet toegegeven, wij hebben de regtsmagt en de toekenning der rangen behouden; wij hebben alles behouden.

Gij spreekt nu over deze of gene bijzonderheid, maar dit is de hoofdzaak. Wanneer men, b.v. tot ons zeide... (stoornis) Ik weet wel, dat afdoende bewijzen lastig zijn en verlegen maken; maar men moet er op antwoorden. Ziedaar het voornaamste. O, dat is lastig, ik weet het.

Men heeft gezegd, men heeft van deze tribune gezegd, en daar waren, ik moet het erkennen, uitstekende en opregte mannen onder, die vroegen, of de Staat scholen moest hebben? maar ik heb nooit het gevoelen aangekleefd, dat de Staat er geen moest hebben? Men bragt het voorbeeld van zeer belangrijke landen bij, in welke de Staat nooit aanspraak op het bezit van scholen had gemaakt; men beriep zich, onder anderen, op Engeland; welnu, het pleit is gewonnen!

Het zou volstrekt nutteloos zijn andere bewijzen bij te brengen; maar daar er slechts eene partij overtuiging behoeft, en men allen moet overtuigen, zoo vergunt mij in weinige woorden aan te toonen, waarom de Staat wel scholen hebben moet.

Iedere maatschappij heeft hare eigenaardigheden, haar karakter. Welnu! ik begrijp zeer goed, waarom de Staat in Engeland geene scholen heeft; het is daar niet noodig. Gaat naar het voortreffelijke collegie van Hicton, bij Windsor, waar het grootste gedeelte der aristocratische jeugd van Engeland onderwezen wordt; welnu, daar bevinden zich de bekwaamste onderwijzers van Engeland, onderwijzers, die met de bekwaamsten van gansch Europa kunnen wedijveren. En hoe komt het, dat de Staat zich daarmede niet behoeft te bemoeijen? Om eene zeer eenvoudige reden: de ouders dier jongelingen, namelijk, betalen een ongehoord hoog kostgeld voor hen, en de voortreffelijkste

onderwijzers, zij, die de voordeeligste betrekking verlangen, vinden daar, door den rijkdom hunner kweekelingen, eene zeer genoegzame belooning.

Welnu, is er in Frankrijk eene enkele Bijzondere inrigting, die zulke voortreffelijke onderwijzers kan bezitten, welke door den Staat alleen kunnen worden bezoldigd? Neen! En het is niet alleen hierin, dat de Engelsche maatschappij zoozeer verschilt van de onze: ik zal deze vergelijking niet al te ver voortzetten, maar veroorlooft mij nog eenige punten aan te stippen, om u de zaak regt duidelijk te maken. Voor de wetenschap b.v. hebben wij in Frankrijk *Le Jardin des Plantes*. Waarom? Omdat in Frankrijk geen particulieren rijk genoeg zijn, om zulke kostbare verzamelingen te hebben, als de wetenschap die behoeft.

In Engeland, daarentegen, zijn het particuliere vereenigingen, dikwijls enkele personen, die zulke verzamelingen hebben bijeengebragt. Zij hebben dat gedaan met zekere grootschheid, met zekeren luister; zij hebben het afzonderlijk gedaan, terwijl in Frankrijk het koningschap er zich mede heeft belast; het koningschap heeft in eene prachtige verzameling de geheele natuur vereenigd; door al hare rijken tegenover elkander te stellen, heeft men voor de wetenschap heerlijke uitkomsten verkregen.

Wat de kunsten betreft heeft het koningschap in Frankrijk, om schilderijen en beeldhouwwerk te hebben, gedurende vele eeuwen, museums opgerigt, welke de schoonste voortbrengselen van kunst bevatten.

In Engeland heeft de Staat zich daarmede niet bemoeid. Het is de aristocratie, die de schoonste verzamelingen bezit, welke men zien kan; Lord Elgin heeft de standbeelden van het Parthenon moeten gaan koopen, om in Engeland een museum van beeldhouwkunst te hebben. En waarom? omdat de aanzienlijke geslachten in Engeland zooveel schilderijen hebben, als een koning er in een museum kon vereenigen.

De geheele Engelsche en Fransche maatschappij zijn op die leest geschoeid. In Engeland komt de aristocratie der Regering in alles te hulp. In Frankrijk, daarentegen, moet het Gouvernement, vroeger het Koningschap, doen, wat de maatschappij niet doen zou. Daarom moeten er Staats-scholen zijn, onderwijzers, door den Staat bezoldigd, en hooger bezoldigd, dan zij zouden worden door bijzondere inrigtingen, en deze zijn de redenen, waarom ik aangaande dit onderwerp nooit heb geweifeld.

En ziet gij niet in, dat, als gij toegestaan hebt, dat de Staat scholen hebbe, het onmogelijk is, welke regeling van het onderwijs gij ook aannemen moogt, dat de universiteit vernietigd worde? Want hoe toch zult gij een bestuur over het onderwijs vaststellen? Het moet gevestigd worden, door de beste onderwijzers en bestuurders van die inrigtingen te nemen, en als de Staat scholen heeft, aan wier hoofd de bekwaamste leermeesters staan, daar hij ze het ruimst kan bezoldigen, zal hij gevolgelijk de besten, de kundigsten, de gevaarlijkste mededingers bekomen; als het de vraag geldt een bestuur in te stellen voor universiteit, kunt gij er zeker van zijn, dat, zoodra gij de Staats-scholen hebt, de personen uit die scholen voortgekomen, de gevaarlijkste mededingers zijn zullen.

De leden van de vrijheid van onderwijs zeiden tot ons: ‘Uwe wet heiligt de universiteit, want wie zal bij de groote inrigtingen, bij den algemeenen raad, bij de academische raden, den boventoon

voeren? De leden der Staatsscholen, de mannen uit die scholen voortgekomen.' Zij hadden gelijk; dat was noodzakelijk. Zoodra gij de Staats-scholen toelaat, stelt gij ook het overwigt vast in de regeling van het bestuur. Welnu, door de scholen van den Staat te handhaven, hebben wij den stam bevestigd, die takken schiet.

Wat betwistte men aan het ligchaam der universiteit? Hare regtsmagt. En ja, de universiteit heeft eene regtsmagt. Ziehier de punten, welke kunnen voor komen: een onderwijzer kan berispt moeten worden, eene inrigting kan handelen tegen de wetten en reglementen, enz.

Vele bekwame personen, en vooral magistraten, vroegen: Waarom heeft de universiteit regtsmagt over een' onderwijzer? Zoo men een onderwijzer wil berispen, of eene inrigting wil straffen, wier tucht, wier gedragingen, of wier onderwijs slecht is, dan moeten de regtbanken beslissen. Weet gij wat in het verloopene jaar de leden dier commissie, die de organieke wet voor de constitutie hadden ontworpen, die vrienden bij uitnemendheid der universiteit, gedaan hadden? Zij hadden der universiteit de regtsmagt over haar zelve ontnomen, zij hadden die aan de gewone regtbanken toegekend.

Dat was eene groote dwaling. Om die inrigtingen, hare tucht, hare zedelijkheid, hare onderwijzers te beoordeelen, heeft men eene vereeniging van pairs noodig, d.i. menschen, bekend met die instellingen. Wij hebben derhalve de regtsmagt behouden, die zij in hun ontwerp opgeheven hadden, welke ons nu beschuldigen de universiteit te willen vernietigen.

Toen het de vraag betrof over de toekenning der rangen, zeide men tot ons: Waarom toch heeft de universiteit het regt daartoe? Hoe! als een kweekeling der kleine seminariën, der vrije opvoedings-gestichten zich aanmeldt voor het *baccalauréat*, dan zal hij onderzocht moeten worden door de universiteit! Dat zullen partijdige regters zijn; wij willen die niet!

Men noemt de verzoening moeijelijk. Welnu! in de commissie, waarin zich aanzienlijke personen uit de universiteit en uit de geestelijkheid bevonden, is er beraadslaagd, en men heeft erkend, in elkanders tegenwoordigheid, dat de toenadering, in plaats van strijd, vrede zou brengen; heeft men erkend hetgeen waar en duidelijk was, dat de universiteit nimmer partijdig geweest was in het toekennen van graden, dat zij nooit een jongeling had afgewezen, om dat hij zijne opleiding genoten had in eene geestelijke of bijzondere inrigting.

Wij hebben dat regt der universiteit dus gehandhaafd; 't was een der belangrijkste voorwaarden van haar bestaan. Gij zult mij eenige artikelen van ondergeschikten aard voorwerpen; ik spreek over de hoofdzaken, en gij zijt nog niet bevredigd. Om de kracht mijner bewijzen te verzwakken, zoudt gij moeten aantoonen, dat deze de hoofdpunten niet zijn voor den staatsman.

Ik verzeker u, dat de hoofdpunten zegerijk verdedigd zijn tegen alle aanvallen: gij moogt het ontkennen willen, nimmer zult gij mijn beweren kunnen weêrleggen.

Zoo hebben wij dan de universiteit in hare regtsmagt en in de toekenning der graden gehandhaafd. Weet gij, wat wij haar daarenboven hebben doen behouden? Het toezigt! Men zeide tot ons: Hoe nu! Wij leden der geestelijkheid, wij leden der vrijheid van onderwijs, wij die dit of dat leeren, wij die openlijk deze of gene staatkundige of zedelijke

rigting volgen, wij, die volgens deze of gene methode onderwijs geven, wij zullen beoordeeld worden door opzieners van wege de universiteit! Dat zal ondragelijk zijn!

Wij hebben geantwoord: wilt gij, dat wij doen zullen zoo als in België? Wilt gij, dat een staats-collegie de opzieners aanwijze? Maar dan zullen het geene mannen van wetenschap, dan zullen het staatkundige partijen zijn, die elkander beurtelings in het bewind opvolgen. Zulk eene organisatie zou beklagenswaardig zijn. Wij verdedigen het onderwijs ten behoeve der wetenschap, d.i. der Universiteit; gelijk wij voor haar behouden hebben het onwaardeerbaar personeel, dat uit hare scholen voorkomt, hebben wij hare regtsmagt, de toekenning der rangen, het toezigt, dat is, het geheele bestuur behouden; en gij zegt, dat wij haar vernietigd hebben!

Ik ben gekomen tot het eenige punt, dat bestreden is, en hetwelk, mijns inziens, weinig bestreden worden kan. Wanneer ik zeg: Wij hebben de universiteit behouden, moeten wij elkander wel verstaan, niet dat wij geen afdoend antwoord zouden hebben voor hen, die zeiden: 'Hoe! eene geestelijke school, een geestelijk onderwijzer, of wel een aanhanger van de vrijheid van onderwijs, zult gij doen beoordeelen, door een lid der universiteit? Wij moeten waarborgen hebben voor zijne onpartijdigheid. De universiteit blijft de bevoegdheid behouden tot het toekennen van rangen, ook aan de kweekelingen der vrijheid van onderwijs! Wij moeten waarborgen hebben voor hare onpartijdigheid. Gij wilt het toezigt over allen, zonder onderscheid, opdragen aan de universiteit! Wij moeten waarborgen hebben voor hare onpartijdigheid.' Dat was waarheid. Wij konden den raad der universiteit niet op dezelfde wijze zamenstellen als vroeger.

Wij konden alle soorten van onderwijs door de universiteit niet doen bewaken, zonder de zamstelling van het ligchaam te wijzigen, zonder die zóó te wijzigen, dat het regt mogelijk was. (Geschreeuw.)

Victor Lefranc. Gij zegt het tegendeel van hetgeen gij straks gezegd hebt.

Eenige stemmen. Neen! Neen!

Thiers. Ziedaar de moeijelijkheid. Gij zult zien hoe groot zij is, als men de zaken in haren waren geest opvat. Men kan mij niet betwisten, dat het bestuur gehandhaafd, gewettigd is: maar men verzet zich tegen deszelfs zamenstelling.

Hoe! Gij vat in het onderwijs zamen de geestelijke, de bijzondere scholen, die, welke naar verschillende leerwijzen onderrigt geven, en gij wilt niet, dat al die scholen hij de universiteit zullen worden vertegenwoordigd? Dan zoudt gij eene onbillijke, onbestaanbare zaak verlangen. (Teekenen van goedkeuring ter regterzijde.)

Eene stem der linkerzijde. Dat is de vraag niet.

Thiers. Hoe nu! Is dat de vraag niet?

De Montalembert. Dat is juist de hoofdvraag!

Thiers. Als dat de vraag niet is, welke is het dan?

Ter linkerzijde. Niemand heeft dat gezegd.

De Voorzitter. Waarom stoort gij den redenaar dan?

Thiers. Ik doe mijn best om niet van de zaak af te wijken. Ik bepaal mij tot de zaken, tot de artikelen der wet, op het gevaar af van u te vervelen; maar stemt mij ten minste toe, dat ik juist over het hoofdpunt der vraag handel.

Van alle zijden. Dat is waar! dat is ontegenzeggelijk!

Thiers. In naam der vrijheid, in naam der eenvoudigste beginselen van de zamenstelling eens bestuurs, kunt gij mij betwisten, dat het geregeerd wordende gedeelte niet op zijne beurt regeren moet? (Dat is billijk!) d.i. dat, wanneer het onderwijs tegenwoordig bevat de staatsscholen, de gemeente-scholen, de bijzondere wereldlijke, en bijzondere geestelijke scholen, de kleine seminariën, alles ten gevolge der Constitutie, zij ook moeten vertegenwoordigd worden bij het groote bestuur der universiteit. (Dat is duidelijk.) Onder de rectoren, de opzieners, de professoren der faculteiten, onder de leden dier hiërarchie in den raad, moeten al de takken van het onderwijs vertegenwoordigd worden, en in den raad niet alleen alle takken van onderwijs, maar de vertegenwoordigers van al de groote zedelijke belangen des rijks. Zóó hebben wij de universiteit zamengesteld.

Ik zal u straks door eene vergelijking doen zien, dat wij hier eene staatkundige en administratieve zaak hebben daargesteld, gelijk men er eene heeft gevoegd bij de groote administratie van Napoleon, toen zij in 1815 door hem geregeld was. In plaats van de leden der algemeene raden, of der gemeente-raden te benoemen van reregingswege, heeft men zich gewend tot de maatschappij zelve, om hare uitvoerende magt te doen bijstaan door vertegenwoordigers der gemeenten en departementen.

Daarom hebben wij die hoofdpersonen, waarvan de voornaamste genomen zijn uit de scholen van den Staat, willen omringen met de vertegenwoordigers van de wereldlijke en geestelijke stelsels. Wij hebben den eenvoudigsten en onvemijdelijken weg gekozen; hadden wij het tegendeel gedaan, dan zouden wij ongerijmd en onregtvaardig tevens hebben gehandeld.

Welnu, na te hebben vastgesteld, dat onder de rectoren, onder de leden der geheele hiërarchie van het onderwijs, mannen zijn zouden uit alle takken en soorten van onderwijs, hebben wij ook gemeend, dat in den kleinen raad de geheele maatschappij moest vertegenwoordigd worden.

En hoe is nu de Hooge Raad van Openbaar Onderwijs zamengesteld?

Volgens het beginsel, dat er, even als onder het oude stelsel, eene permanente bijzondere commissie zijn zou, bestaande uit vertegenwoordigers van het Staatsonderwijs, en dat die raad zou bijgestaan worden door vertegenwoordigers van hetgeen ik noemen zal, de groote zedelijke belangen.

Gaat nu die zamenstelling na, en oordeelt of zij partijdig geweest is.

De Hooge Raad zal zamengesteld worden uit acht leden: het is eene permanente commissie, die natuurlijk, en men heeft niet verzuimd er op te wijzen, men moet het erkennen, vooral uit leden der universiteit zal bestaan.

Daarbij hebben wij gevoegd een' buitengewonen raad, die jaarlijks viermaal vergadert, en die zal bestaan, let wel op hoe partijdig! uit drie leden, voorstanders van het vrije onderwijs, drie leden van het Instituut, drie leden van de regterlijke magt, drie leden van den Raad van State, vier Katholieke geestelijken, en drie leden der Hervormde of Israëlitische geloofsbelijdenis.

Ziedaar dus een raad, zamengesteld uit 28 personen, en waarin vertegenwoordigd zijn, behalve de Universiteit door de permanente commissie, de Raad van State, het hof van cassatie, het Instituut, en de godsdienstige gezindheden van Frankrijk; tegen drie protestanten of Israëlieten hebben wij vier leden overgesteld van de

Katholieke geestelijkheid. Ik vraag u of die zamenstelling is uitsluitend en partijdig?

Ons geacht medelid, de heer Barthélemy, heeft geantwoord: ‘Maar hoe hebt gij hunne magt verdeeld? Gij hebt bijna niets gegeven aan de permanente commissie; en bijna alles aan den buitengewonen raad.’

Maar in waarheid, indien gij als een verstandig man, gelijk ik weet, dat gij zijt, toen hadt nagedacht over den aard der verdeeling van gezag in eene regering, zoudt gij dan zulk eene tegenwerping gemaakt hebben?

Wat hebben wij opgedragen aan de permanente commissie en aan den buigewonen raad, die viermaal 's jaars bijeenkomt? Het is eene verdeeling, die ieder zou gemaakt hebben.

Wat hebben wij aan de permanente commissie opgedragen? Den loop der zaken, die zeer menigvuldig zijn, en die specialiteiten vorderen; wij hebben haar het bestuur gegeven over alle inrigtingen, en belast met het kennen van het geheele personeel, hetgeen het bestuur is van het geheele onderwijs.

Aan den buitengewonen raad, die viermaal 's jaars bijeenkomt, die afgevaardigden van den Raad van State, van het Instituut, van de regterlijke magten van alle gezindheden, bevat, hebben wij de vaststelling van reglementen opgedragen, dat is, de wetgevende magt...

Ter linkerzijde. Dat is het voornaamste!

Ter regterzijde. Luistert toch!

Thiers. Wij hebben hem toegestaan de reglementen en de verdeeling der takken van onderwijs, benevens het oordeel over de personen, die naar den raad verwezen worden. Hoel zoudt gij gewild hebben dat het bestuur zelf van het onderwijs oordeelde over de personen, voor den raad geroepen? Dat zou eene onbillijkheid geweest zijn! Het was noodzakelijk, dat het bestuur, de leiding der zaken, de benoeming der personen opgedragen werd aan de permanente commissie, en dat het vaststellen van alle reglementen, programma's, alles wat naar wetgeving geleek, toegekend wierd aan dien raad, die in waarheid alle belangen vertegewoordigt.

Ziedaar wat de eenvoudige rede en strengste billijkheid ons geboden. Zoo wij het tegendeel gedaan hadden, zouden wij gezondigd hebben tegen alle regelen van praktijk en administratie.

Barthélemy. De verdeeling der vakken van onderwijs is niet meer bij de permanente commissie.

Beugnot, lid der commissie van rapporteurs. Met reden.

Thiers. Wat behelsde het ontwerp van het vorige jaar? Weet gij het, gij die ons beschuldigt het onderwijs van den Staat te vernietigen? Weet gij wat erbij het ontwerp der Constituante bepaald was? Men had zoo zeer de noodzakelijkheid gevoeld van het doen vertegenwoordigen van alle belangen der maatschappij, dat men tot het volgende besluit was gekomen: daar men wel gevoelde, dat, om eene genoegzame zedelijke magt uit te oefenen op het vrije onderwijs, het onderworpen moest zijn aan de regtspraak zijner eigene leden, en daar men wist, dat er een ligchaam bestaan moest, om zijne leerwijze te beoordeelen, dewijl men de universiteit beschuldigde van aan de oude sleur vast te houden, weet gij wat men gedaan had? Men had drie hoogere raden van onderwijs bedacht...

Barthélemy. Er is daarvan geen spoor in het ontwerp.

Verscheidene stemmen. Wees toch stil!

Thiers. Het staat in het ontwerp van

den heer Simon, dat ik hier heb... Maar, mijnheer Barthélemy, in de commissie, waarin wij zamen waren, hebt gij mij niet zoo dikwerf in de rede gevallen, (Langdurig gelach.)

Ik heb het ontwerp van den heer Simon bij mij, en ben niet dwaas genoeg verkeerde aanhalingen te doen: ik heb het hier.

Eene stem ter regterzijde. Lees het voor! (Gedruisch ter regterzijde.)

Barthélemy rigt eenige woorden tot den redenaar te midden van een groot rumoer.

Thiers. Maar dat is niet uit te staan! Zoo kan men niet beraadslagen.

Eene stem ter regter zijde. 't Is on betamelijk!

De voorzitter. Schrijf uwe aanteekeningen, mijnheer Barthélemy, maar laat den redenaar spreken. De vergadering heeft vijf uren naar u geluisterd, zonder u te storen. (Men lacht.) Teeken uwe aanmerkingen op.

Thiers. Terwijl wij een enkelen raad zamenstelden, gedeeltelijk bestaande uit eene permanente commissie, gedeeltelijk uit de vertegenwoordigers der verschillende zedelijke belangen, die beurtelings over dezelfde zaken oordeelde, hebt Gij (ik bedoel hen, die ons beschuldigen het ouderwijste vernietigen, onze eigene beginselen te verzaken, het onderwijs in Frankrijk te desorganiseren) drie raden ingesteld: een' voor het staats- of universiteits-onderwijs, een' voor het vrije onderwijs, en een', dien men den raad van volmaking (*Conseil de perfectionnement*) noemde. Ik vraag het u, wat zoudt gij zeggen, als wij u drie zoodanige raden hadden opgedrongen? Weet gij wat men deed, en daarom word ik waarschijnlijk thans door sommigen tegengesproken: Om eenheid te verkrijgen, deed men van tijd tot tijd die raden gezamenlijk vergaderen.

Vergunt mij het te zeggen, dat was eene vereeniging, die de goedkeuring van geen verstandig mensch kon verdienen.

Wij hebben de vrijheid gehandhaafd, maar tevens gezorgd, dat datgene werd ingesteld, wat noodzakelijk was, waarvan het gemis kon betreurd worden; wij hebben eene vergadering ingesteld, welke slechts bestaan kon, zoo alle belangen er in vertegenwoordigd werden. Noch om voorregten aan de geestelijkheid te verleenen, noch om haar gunstig te stemmen, maar wanneer men haar de vrijheid tot onderwijs toestond, gelijk gij ze aan iedereen gaaft, moesten allen hunne belangen kunnen verdedigen bij den hoogen raad van het onderwijs; bij een bestuur, dat in waarheid het geheele onderwijs in Frankrijk vertegenwoordigt. (Zeer goed! zeer goed!)

Ik zal nu niet spreken over hetgeen ik noemen zou, het provinciaal bestuur, dat is het rectoraat. Dat zal bij de behandeling der artikelen te pas komen. Maar gij zult zien, dat voor het rectoraat, zoowel als voor al het overige, wij deze groote beginselen steeds in het oog hebben gehouden. Bijzondere personen, die het onderwijs besturen en bij die personen kunnen al de belangen, die gij hebt in het leven geroepen, zich doen hooren en verdedigen.

Ik zal trachten, dat alles zamen te vatten. Wat is er dan zoo vreemd, zoo te veroordeelen in deze wet, die uwe afkeuring in zoo hooge mate opwekt?

Eerst hebben wij de vrijheid van onderwijs aan allen toegekend, want de Constitutie verpligtte er ons toe; de kerk maakt daarvan gebruik; wij hebben haar geene gunst toegestaan; zij wenscht, even als ieder, te leven onder de con-

stitutie, en er de voordeelen van te genieten, gelijk alle burgers. Daaruit is voortgevloeid, gelijk ik u gezegd heb, het groote voorregt, waarnaar zij streeft, dat de kleine seminariën ook eene universiteit kunnen worden; zij zullen hevige mededingers worden voor de gemeente-scholen, dat is waar, en daar ligt het gevaar; een ander bestaat er, mijns inziens, niet, maar dat alles is het werk der constitutie.

Wat de vrijheid betreft, wij hebben die verleend aan allen, in gelijke mate, onder gelijke voorwaarden; en wat de universiteit aangaat, die hebben wij in stand gehouden, wij hebben haar hersteld in het bezit der magt, die men haar had ontnomen; wij hebben hare eenheid behouden, maar wij hebben haar toegevoegd alle soorten van onderwijs: men zou ons moeten bewijzen, dat wij, met betrekking tot de vertegenwoordiging, aan den een' meer dan aan den ander hadden gegeven. Welnu, daar er onder de acht en twintig, waaronder voortdurend acht leden der universiteit, vier leden der geestelijkheid zijn, kunt gij niet zeggen, vooral als gij de lijsten der bevolking nagaat, dat wij partijdig geweest zijn tegen de geestelijkheid, ten opzigte van de vertegenwoordiging in het onderwijs.

Veel, mijne heeren! heb ik over deze zaak nagedacht; ik houd er mij sedert verscheidene jaren mede bezig, en slechts zulke gevoelens hebben mij daarbij geleid, als ik voor het gansche land kan erkennen; ik heb u gezegd hoe, waarom ik vreesde; ik koesterde naijver, vermoedens; ik streed tegen die voordeelen aan de geestelijkheid toe te staan; ik heb u gezegd, waarom ik die thans niet meer vrees. Ik spreek opregt; ik kan mijn hart voor de natie bloot leggen, ik heb haar niets te verbergen. Sedert de beraadslaging over deze wet geopend is, en gedurende de vele maanden, dat er de commissie zich mede bezig houdt, heb ik mij afgevraagd, welke andere wet er gemaakt kon worden. Ja, als men ernstig van gevoelen wil wisselen, gelijk het behoort bij menschen, die ter goeder trouw zijn, en die zich niet achter spitsvondigheden verschuilen, dan kan men ongetwijfeld eene andere maken, wat de bijzonderheden betreft; maar, als men getrouw wil blijven aan de beginselen, die men aangenomen heeft, daag ik er u toe uit eene andere te ontwerpen.

Thans rigt ik mij tot alle partijen, en ik vraag haar, hoe zij eene andere maken zouden. Ik vraag aan de leden der linkerzijde, die zoo bijzonder ongunstig naar mij luisteren, en waarover ik mij niet beklaag...

Ter linkerzijde. Toch niet!

Versigny. Men luistert naar u met veel aandacht!

Thiers. Goed! Goed! ik vraag u verschooning!

Ik vooronderstel, dat zij, die mij in de rede vallen, de wet maken, dat zij de meerderheid hebben. Dat kan gebeuren. Zij hopen het; ik, ik hoop het niet. (Men lacht.)

Zij zullen de wet opstellen; welnu! laten zij mij een ontwerp geven.

Roselli-Mollet. Men heeft bisschoppen en aartsbisschoppen in de commissie geroepen.

Bourzat. Wij willen geen bisschoppen!

Thiers. Vergunt mij dat ik mij kortelijk, voor de laatste maal rigt tot hen die tegenwerpingen maken kunnen tegen de wet. Welaan! ik erken mijne bekrompenheid van geest. Ik heb er duizend en duizend malen over gedacht sedert verscheidene jaren, vooral sedert het laatste jaar; ik heb mij gevraagd, hoe mijne tegenstanders van elke kleur het zouden

aanleggen, om eene andere wet te maken, en ik vraag het hun welke woorden, welken vorm zij er aan geven zouden, om te beletten, dat de constitutie niet op iedereen toepasselijk zij, en dat in de kleine seminariën geen onderwijs gegeven worde. Dat is de hoofdzaak. En wanneer gij spreekt over het onderwijs der geestelijkheid, antwoord ik, dat dat onderwijs nergens gegeven zal worden, dan in de kleine seminariën. Gij antwoordt: ‘De Jezuïten zullen er in terugkeeren.’ Welnu! ik vraag u, in naam uwer beginselen, wat zult gij doen om te beletten, dat de Jezuïten deelnemen aan het onderwijs?

O! zoo gij mij wildet terugbrengen in hetgeen gij de vernietigde orde van zaken noemt, die gij zoo zeer veracht, zoo gij aan haar de beperkte vrijheid wildet ontleenen, die in haar oog de eenige goede was, dan zou ik het begrijpen. Maar gij, die haar veracht, verfoeit en voor altijd vernietigd houdt, gij wilt aan haar een harer halve maatregelen ontleenen, gij koestert sommige harer kleingeestige vermoedens en haren naijver, en gij zegt: ‘wij willen geen Jezuïten!’

Ter linkerzijde: Zeker niet! Volstrekt niet! (Luid gelach ter regterzijde.)

Thiers. Ik wist het wel, 't is niet vergeefs dat ik de vraag gedaan heb. Ik wist wel, dat, als men de waarheid weet, men haar gemakkelijk doet spreken. Ik wist wel, dat, als ik de vraag bepaald stelde, gij niets anders dan neen! zoudt antwoorden. Welnu! Met uwe beginselen kunt gij noch de geestelijkheid stuiten, noch de Jezuïten verbannen.

Een lid. Dat punt moet behandeld worden bij de wet op de vereenigingen.

Een ander lid der uiterste linkerzijde. Dat men ons het regt van vergadering teruggeve!

Thiers. Men zegt, en ik verwachtte het wel, dat dit punt te pas zou komen bij de wet op de vereenigingen. Goed; het is een punt betreffende de godsdienstige vereenigingen, en daarover zult gij ter gelegener tijd beraadslagen.

Maar ik veroorloof mij u te zeggen, dat ik er zeer nieuwsgierig naar ben, hoe gij, gij het zult aanleggen om de Jezuïten te verbannen.

(Levendige toejuiching en vrolijkheid op de banken der meerderheid.)

Dat punt is beslist. Ja, zoo men consequent zijn wil, is het onmogelijk te beweren, dat dit niet het eenige gewigtige voordeel is, dat de kerk uit deze wet trekken kan.

Nu wend ik mij tot de regterzijde. (Beweging.)

't Is waar. Gij hebt achter u, en ieder heeft achter zich vrienden, die ontevreden zijn; ik wend mij tot uwe liefde voor de waarheid, tot uwe liefde jegens het volk, jegens de maatschappij. Gij hebt met ons beraadslaagd; gij hebt gezien met welke zorg, met welke naauwkeurigheid, met welken zucht om tot eene regtvaardige, nuttige uitkomst te geraken, wij deze belangrijke vragen hebben onderzocht. Welnu! gelooft gij, dat in Frankrijk het Staats-onderwijs kan worden vernietigd?

Zoolang men de Staats-scholen niet kan opheffen, gelooft gij, dat er een middel kan worden gevonden, waardoor zij, die uit die scholen voortkomen, de leden der universiteit, gelijk men ze noemt, belet zullen worden steeds de voornaamste leden te zijn van het bestuur over het onderwijs? Gij zult mij moeten toestemmen, dat zulks onvermijdelijk is. Welnu, als men u toestaat, wat gij altijd gevraagd hebt, de vrije mededinging, wanneer men u veroorlooft inrigtingen daar te stellen, aan een toezigt onderworpen, met eene ge-

matigdheid, welke elk moet wenschen, dat zij in acht nemen, welke zijn dan uwe bezwaren tegen deze wet?

Nu wend ik mij, niet tot dezen of genen, maar bepaald tot hen, die mijne loopbaan hebben nagegaan. (Gedruisch bij de linkerzijde.) Ik wil niet van mijzelven spreken... (Hier werd de spreker zóó gestoord in zijne rede, en werd het geweld zoo hevig, dat de voorzitter genoodzaakt was een der leden der linkerzijde, den heer Miot, bij zijn naam bepaald tot de orde te roepen.)

Thiers. Ik wil niet van mijzelven spreken, en toch, nu het geldt de toekomst der jeugd van Frankrijk, wier lot mij zoovele jaren heeft bezig gehouden, zou ik daartoe wel het regt hebben: ik zal het niet doen; maar, na tot de linker- en regterzijde gesproken te hebben, wend ik mij tot hen, die mijne loopbaan hebben nagegaan; die in mijne overtuiging, in mijne geheele overtuiging hebben gedeeld, die ik somtijds bezorgd heb gezien over het ontwerp, dat wij aanboden, terwijl zij het nog niet kenden, en die intusschen, als ijverige voorstanders der orde, een offer bragten aan het heilig belang der orde. Ja, mijne heeren, die zaak is heilig en moet dat zijn voor allen: die orde omvat het geheele vaderland, zijne grootheid, zijne toekomst, alles wat ons het dierbaarst is. Welnu, in naam van die orde, waaraan zij zeiden een offer te willen brengen, heb ik hen elkander hooren vragen, nadat zij zoo menigmaal hadden hooren herhalen, dat eene verzoening mogelijk was, of zij waarlijk mogelijk was?

In den tijd, waarin wij leven, mijne heeren! een' tijd zoo moeijelijk, zoo rijk van onverwachte gebeurtenissen, is voorspellen zeer gewaagd; ik wensch niet te voorspellen, en toch houd ik mij overtuigd, dat het mogelijk is elkander te verstaan, den oorlog te doen ophouden tusschen de gemeenschappelijke vrienden der maatschappij, omdat ik gedurende een geheel jaar verkeerd heb met de vertegenwoordigers van de verschillende belangen, omdat ik in hun hart heb gelezen.

Vestigt uwe blikken op eene daadzaak, eene daadzaak van het uiterste belang. Men zegt: de strijd zal voortduren. Hij heeft opgehouden, hij bestaat niet meer; sedert twee jaar bestrijden de geestelijkheid en de universiteit elkander niet meer. Wat heeft aan dien strijd een einde gemaakt? Van de eene zijde, de groote belangen, die alle eerlijke burgers vereenigen moeten tegen de gevaren, die ons bedreigen, en van den anderen kant de zekerheid, dat, met de constitutie in de hand, hun niet geweigerd worden kan, wat zij verlangen. Weet gij wat dien strijd op nieuw zou doen ontbranden? De verwerping der wet; ik zeg niet al hare onderdeden, maar het beginsel der wet. Men heeft somtijds gezegd: de universiteit is de wijsbegeerte; de kerk is de godsdienst. Welnu, ik geloof, ik hoop, dat de wijsbegeerte en de godsdienst zamen kunnen leven.

Sla ik de geschiedenis der wereld op, dan zie ik die beide groote magten, de godsdienst en de wijsbegeerte, elkander meermalen bestrijden, en daarna den vrede sluiten. Ik zie haar elkander bestrijden, als eenige groote vraag zich voordoet, die en het hart der menschen beroert en de menschheid zelve; maar na zoodanigen strijd ontwaar ik, dat beide, over het algemeen er eer bij gewonnen, dan verloren hebben. De godsdienst, die eerbiedwaardige magt, veroorlooft mij het te zeggen, heeft er eenige menschenkennis bij gewonnen; de wijsbegeerte eenigen meerderen eerbied voor heilige

zaken. (Bravo! Zeer goed! Zeer goed!)

Zij zijn tot elkander genaderd, en nimmer heb ik gezien, als ik de geschiedenis raadpleeg, niet de bedriegelijke geschiedenis der partijen, maar de waarachtige geschiedenis, nimmer heb ik gezien, dat de eene of andere het onderspit delfde, of wegstierf. Het zijn twee onsterfelijke zusters, op éénen dag geboren, toen het Opperwezen de godsdienst plantte in het hart des menschen, en de wijsbegeerte in zijnen geest; onsterfelijk, ongescheiden, moeten zij zamen leven, en, in tijden van beproeving elkander de hand reiken, eer dan elkander zoeken te vernietigen. Dat is mijne bede; ik geloof dat hare vervulling ligt in de wet. (Luide toejuichingen barsten los op de banken der meerderheid.)

De heer Thiers wordt, bij het verlaten der tribune, omringd door eene menigte zijner ambtgenooten, die hem geluk wenschen.

Vervolg der sporen van de natuurlijke geschiedenis der schepping.

Onder den titel van: *Explanations, a sequel to Vestiges of the Natural History of Creation*, heeft de Schrijver der *Sporen van de Natuurlijke Geschiedenis der Schepping* eindelijk geantwoord op de menigvuldige aanvallen, die in nagenoeg al de wetenschappelijke Engelsche tijdschriften en andere werken van verschillende zijden tegen hem en zijne leer zijn gerigt geworden. In dit antwoord vinden wij den bedaarden wetenschappelijken onderzoeker, zoo als wij hem in zijn werk leerden kennen, geheel terug. Zijn verdedigings-geschrift maakt hiervan een onmisbaar aanhangsel uit, en de verdienstelijke vertaler van het hoofdgeschrift, met de wederlegging van Monck Mason, heeft het Nederlandsen beschaafd publiek eene dienst gedaan, door deze Apologie ook in onze taal over te brengen. Men vindt nu het vóór en tégen bijeen, en een ieder, die met de hier behandelde zaken vertrouwd is, kan thans hierover zijn oordeel bepalen. Opmerkelijk is het, dat de Schrijver der *Sporen*, van het geschrift van Mason, *de Schepping door de regtstreeksche tusschenkomst van God*, in zijne *Explanations* niet alleen met geen enkel woord melding maakt, maar zelfs den naam van dien tegenschrijver niet noemt. Wij zijn het met den Vertaler in zijne voorrede volkomen eens, dat men van eenen man, als de Schrijver der *Sporen*, niets anders kon verwachten. Zoo als hijzelf in deze antikritiek uitdrukkelijk verklaart, beweegt bij zich geheel op een zuiver wetenschappelijk terrein; alle legen hem gerigte bewijsgronden, die uit andere bronnen, dan het wetenschappelijk onderzoek der natuur zelve, geput zijn, verschillen zoo geheelenal van de zijne, en zijn hiermede zoo ongelijkslachtig, dat aan een tegenoverelkanderstelling niet te denken valt, en uit dien hoofde worden zij dan ook door hem volstrekt niet aangeroerd. De Schrijver der *Sporen* drukt zich in dit geschrift hieromtrent op de volgende wijs uit. ‘Het is in geenen deele ons plan onze nieuwe beschouwingswijze der natuur te verdedigen tegen ieder der beschuldigingen in het bijzonder, die van *zoo vele*

zijden tegen haar zijn ingekomen; hieraan valt niet te denken vóór de tijd de hydra van het vooroordeel den kop zal hebben ingedrukt, en de verhouding waarin deze philosophie staat tot al de andere geliefkoosde leerstellingen der beschaafde natiën in een meer helder daglicht zal hebben gesteld.' (blz. 165.) Vele vooroordeelen hebben er omtrent de beschouwing der natuur en de wetten die haar besturen geheerscht, en heerschen er nog: hoe lang hebben de gevoelens dat de aarde plat was en dat er geen tegenvoeters bestonden, dat zij het middelpunt van het heelal uitmaakte en de zon met het gansche gesternte om haar draaide, de strijd tegen de rondheid van onzen bol en zijne jaarlijksche en dagelijksche beweging rondom de zon en om zijne as, niet volgehouden; het waren meer godsdienstige dan wel wetenschappelijke bezwaren, die men tegen de juistere opvatting der wereldorde inbragt, en dit is nog heden het geval met de nieuwere gevoelens, die de vorderingen in de geologie en physiologie omtrent de wording der aarde en de daarop groeijende planten en levende dieren hebben doen ontstaan. Het standpunt, waarop de Schrijver der *Sporen* zich geplaatst heeft, is boven deze vooroordeelen verheven, hij heeft getracht slechts de waarheid te zoeken, met een ruimen en veel omvattenden blik, door eene veelzijdige kennis gewapend. Om dus zijn stelsel naar waarde te kunnen beoordeelen, en daarover met regt het vonnis te kunnen uitspreken; behoort oneindig veel meer, dan niet alleen menschen van eene eenzijdige rigting in hunne denkwijze, maar zelfs veel wetende en wetenschappelijk gevormde mannen, zich misschien wel voorstellen.

Zonder in alle bijzonderheden met den Schrijver der *Sporen* overeen te stemmen, kan men zijne beginselen en het doel van zijn onderzoek huldigen; om namelijk meer en meer in de kennis van de natuur en hare wetten door te dringen, en daardoor op den regten weg tot de eindelijke oplossing van hare geheimen voort te gaan. Wij wenschen dus met den Vertaler, dat in ons vaderland de onderzoekers der natuurkundige wetenschappen zich met het stelsel van onzen Schrijver zullen bezig houden, ten einde hetzelve naauwkeurig te wegen, en goede bewijzen daarvóór, of grondige bedenkingen daartégen in het midden te brengen, en dat zij hiermede geene opgewondenheid voor de nieuwheid der gezigtspunten, geene vooroordeelen voor de oudere zienswijze, geen aanzien van personen zullen paren, om alzoo de resultaten der onderzoekingen door hen met betrekking tot de *Sporen* in het werk gesteld aan het denkend publiek kenbaar te maken.

Het doet ons ook groot genoegen uit de voorrede van den Vertaler te vernemen, dat een wetenschappelijk werk, zoo als dat der *Sporen*, zulk eene algemeene belangstelling heeft mogen opwekken, dat de uitgaaf hiervan binnen *vier* maanden tijds geheel was uitverkocht, en dat het dus noodzakelijk geworden is daarvan eene tweede oplage te doen verschijnen, en dat deze welligt met platen ter opheldering zal versierd zijn, die menigen lezer in de studie van het werk eene gewigtige dienst zullen bewijzen, en dat alsdan die afbeeldingen afzonderlijk voorde bezitters van den eersten druk zonder veel kosten verkrijgbaar zullen gesteld worden.

Wij zijn den Vertaler dankbaar voor de moeite aan de overbrenging der drie geschriften besteed, die voorzeker eene aanwinst voor onze wetenschappelijke letterkunde zijn, en die een sterken spoor-

slag kunnen geven, om bij onze landgenooten de studie der natuur meer te doen beoefenen, en kundigheden te verspreiden over onderwerpen, die aan ieder beschaafd mensch hoog belang moeten inboezemen. Wij zullen nu tot eene nadere beschouwing van het inhoudrijke geschrift overgaan.

De Schrijver begint met te zeggen, dat, toen hij zijn werk in het licht zond, hij eerst voornemens was zich geheel te onttrekken aan alle uitingen zoo wel ten vóór- als ten nádeele, die daarvan mogten het gevolg zijn; maar daarenboven geen woord meer over dit onderwerp te schrijven. Maar het viel hem toen niet in, dat de algemeene strekking daarvan tot zijn groot leedwezen grootendeels miskend zou worden, en het in zijne bijzonderheden al of niet ten onregte zoodanig zou worden aangerand, dat de niet geheel op de hoogte staande lezer op het denkbeeld zou kunnen komen, dat het geheel van deszelfs stellingen gebleken was valsch te zijn. Hij werd dus na vele overwegingen gedrongen, om op nieuw de pen op te vatten, ten einde te trachten aan te vullen, hetgeen hier en daar mogt ontbreken, en door nieuwe bewijzen te staven, hetgeen in zijn werk ten onregte is aangevallen. Hierbij hoopt hij zich uitsluitend bij de daadzaken en bewijsgronden, en wat hier toe betrekking heeft te bepalen, en zich geen oogenblik op te houden bij de onheusche uitdrukkingen en uitvallen, die tegen zijn werk zijn gerigt geworden; die geen ander gevolg kunnen hebben dan hen, van welke zij afkomstig zijn, in de publieke meening te doen dalen; aangezien een Schrijver, die bij zijne landgenooten onder geen ligchamelijken vorm bekend is, en waarschijnlijk wel voor altijd verborgen zal blijven, natuurlijk niets met de gunst of ongenade van het publiek kan te maken hebben.

De Schrijver vond ook, dat het noodig werd eene nadere verklaring te geven van de algemeene strekking der *Sporen*, daar deze door velen in het geheel niet scheen begrepen te zijn. Volgens hem is het niet waar dat het hoofdplan van het werk is, zoo als velen in hunne kritiek beweerd hebben, om eene nieuwe theorie met betrekking tot den oorsprong der bezielde natuur te geven: de hoofdbewijsgronden vertoonen ook deze strekking in geenen deele. Het denkbeeld van eene bewerktuigde schepping door middel der natuur-wetten, benevens de neveltheorie en de leer eener vast bepaalde regeling van de geestvermogens en van ons geestelijk bestaan waren slechts ondergeschikte zaken, en slechts hulpmiddelen voor het hoofddoel. ‘Dit hoofddoel was om aan te toonen, dat al de werken der Godheid, die wij met onze zinnen en ons verstand kunnen omvatten, ons een stelsel ontvouwen gegrondvest op hetgeen wij, bij gebreke van eenen beteren term, genoodzaakt zijn *Wetten* te noemen, waardoor hij evenwel geen stelsel bedoelt, hetwelk onafhankelijk is van de Godheid, of haar buitensluit, maar dat enkel *eene bepaalde wijze van handelen* aangeeft.’ (blz. 3.) Dit beginsel is sedert lang door de wetenschap uitgesproken, maar tot nog toe nergens breedvoerig en volledig door haar behandeld. Dit kan evenwel geene bevreemding wekken, wanneer wij nagaan, dat, terwijl de geheele physische inrigting van het heelal door de ontdekkingen van Kepler en Newton onder vast bepaalde wetten geplaatst werd, men ten opzigte van den oorsprong der bewerktuigde natuur en van den aard van ons eigen wispelturig wezen, nog zulke geheimzinnige denkbeelden bleef

koesteren, dat men genoodzaakt scheen, nog uitgebreide uitzonderingen op het plan eener alles omvattende vaste regelmaat in de natuur aan te nemen.

'Evenwel heeft de zaak nu een eenigzins ander aanzien verkregen, omdat in de laatste jaren onze kennis der natuur vooral in dier voege is uitgebreid, dat wij overal meer en meer dezelfde inrigting, als in de physische afdeeling van het heelal hebben zien doorschemeren.' Het kwam den Schrijver voor 'dat het tijdperk was aangebroken om het geheele vraagstuk aan een nieuw onderzoek te onderwerpen, ten einde ons uit den tegenwoordigen schat onzer kennis te vergewissen, of eene bepaalde regelmaat slechts een gedeelte of wel het geheele heelal omvat.' (blz. 4.)

Zoo spoedig de Schrijver dieper in zijn onderzoek doordrong, kwam hij weldra tot de overtuiging, dat de basis, waarop het denkbeeld van uitzondering op dit plan van bepaalde wetten steunde, zwak was, en hoe langer hoe zwakker werd; dat zij nog enkel staande bleef door hetgeen eer eenige weinige moeijelijke of duistere punten, dan wel werkelijke hinderpalen konden genoemd worden, die stellig niet lang weêrstand kunnen bieden aan den alles verdringenden invloed onzer wassende kennis. Tegelijk bleek het aan hem, dat de natuurkundige wijsbegeerte onder zijne landgenooten eene aansporing behoefde in die rigting, die aan zijne theorie ten gronde lag; het kon niet anders, of men moest daardoor ten opzigte van de nog overgeblevene bezwaren langs den eenen of anderen weg tot een besluit komen, en vooral van dit oogenblik af stond des Schrijvers plan vast om dit veld te betreden.

Hij opende de reeks zijner beschouwingen met eene voorstelling van de onderlinge rangschikking der hemelligchamen in de ruimte, vergezeld van eene hypothese niet betrekking tot de wijze, waarop deze rangschikking was tot stand gekomen. Ten onregte heeft men deze hypothese (van den oorspronkelijken nevel) als eene hoofdzaak, als den grondslag van het geheele natuurstelsel, hetwelk hij in zijn werk ontvouwde, beschouwd. Deze grondslag ligt integendeel in de stoffelijke wetten, die het gansche heelal schijnen te besturen, die de oorzaak van de bolvormige gedaante der zonnen en planeten zijn, die ons verklaren waarom deze elliptische banen rondom de eerste beschrijven, waarom zij zich met eene snelheid bewegen, die in eene bepaalde verhouding staat tot haren afstand van het middelpunt van aantrekking.

'In deze wetten (die op de grondeigenschappen der stof gegrond zijn) ligt de eerste magtige spoorslag tot het vermoeden dat de vorming en rangschikking der hemelligchamen een uitvloeisel was van den Goddelijken wil' (die deze eigenschappen aan de stof mededeelde), - '*werkende op de wijze van eene bepaalde regelmaat of wet*, en niet naar hetgeen wij gewoon zijn willekeur te noemen.' (blz. 5) Eene onbevooroordeelde beschouwing der natuur doet spoedig de overtuiging ontstaan, dat de wetten welke de stof beheerschen, zoo wel op de kleinste, als op de meest uitgebreide en omvattende schaal werkzaam zijn; of dat er eigenlijk in de natuur geen groot, en klein bestaat, dat er geen onderscheid is tusschen de ruimten die door werelden of door eenen speldeknop worden ingenomen, en dat hier duizend jaren of één dag volkomen van gelijke beteekenis zijn. Is het door deze beschouwing aangetoond, dat de hemelligchamen door natuurwetten gevormd en onderling ge-

rangschikt zijn, dan wordt eene hypothese zoo als de nevel-theorie van belang, om dat zij eene verklaring geeft van het proces, waardoor de stof in de ruimte dien vorm heeft aangenomen, dien wij waarnemen, maar hiertoe bepaalt zich ook hare geheele waarde.

Al werd het bewezen, dat de hypothese geheel valsch ware, hetgeen tot nog toe niet heeft plaats gehad, dan blijft toch de eenmaal verkregene zekerheid bestaan, dat de schepping der werelden volgens bepaalde natuurwetten heeft plaats gehad; en bleef het ons onbekend en onverklaarbaar, in welken staat de stof te voren verkeerde, en wij buiten staat waren het proces, waardoor zij tot hare tegenwoordige vormen gekomen is, op den voet te volgen.

In de *Sporen* heeft onze Schrijver bewijzen voor deze theorie bijgebragt, maar volgens zijn gevoelen, zijn die nog duidelijker en overtuigender bijgebragt door Nichol in de *Views of the Architecture of the Heavens*. Hierbij doet hij opmerken dat, volgens het gevoelen van dezen Schrijver, de hypothese ‘de cosmogonie van Mozes, onverschillig of men deze in eenen figuurlijken of letterlijken zin opneemt, eer bevestigt dan verzwakt.’ Bovendien is deze hypothese door de wiskundige uiteenzetting van Laplace en Comte nog nader bevestigd.

De hoofdtegenwerping tegen de theorie is, dat de ontdekkingen, met den telescoop van graaf Rosse gedaan, het bestaan der nevelachtige stof in de hemelruimte weêrsproken hebben: omdat die tot nog toe onoplosbare nevelvlekken in sterren opgelost heeft, beweert men stontweg ‘dat de stelling van stofmassa's in de ruimte waaruit de zonnestelsels bestaan niet langer te verdedigen is’. (North Britisch Review III 477.) Maar omdat deze voortreffelijke telescoop eenige nevelvlekken, die zich als een lichtnevel voor andere werktuigen opdeden, heeft doen kennen als sterrengroepen, is dit een voldoend bewijs dat alle vlekken die men in een zoo groot aantal in het hemelruim aantreft zulks ook zijn? De Schrijver der *Sporen* toont verder aan, dat men twee soorten van nevelvlekken aanneemt: ‘1° vlekken die enkel bestonden uit verwijderde ophoopingen van sterren, achtereenvolgens oplosbaar door den telescoop naarmate deze in vergrooting toenam; en 2° vlekken die zich op betrekkelijk kleine afstanden bevinden, en onder geene vergrooting hoe hoog ook opgevoerd een ander aanzien verkrijgen.’ (bl. 8.) Men kan met regt verwachten dat de telescoop van Rosse een menigte vlekken van de eerste soort zoude oplossen, doch dit maakt geen inbreuk op de neveltheorie. Alleen wanneer vlekken van de tweede soort als sterrenmassa's zullen herkend worden, kan zulks eenigen invloed op deze theorie uitoefenen; dit gevoelen bevestigt de Schrijver der *Sporen* door eene uitvoerige en belangrijke aanhaling uit de laatste uitgave van het bovengenoemde werk van Nichol. Het zodiakaal licht en de uitgestrekte lichtende staart der kometen zijn welligt nog een over, blijfsel van nevelmassa, waaruit vroeger ons zonnestelsel bestond. Vervolgens spreekt hij op nieuw van de proeven door Plateau te Gend en Faraday genomen, die in het klein de theorie van de wording der hemelligchamen schijnen te bevestigen. Hierbij moeten wij vooral onder het oog houden, dat het er bij de natuurverschijnselen volstrekt niet op aankomt, op welke schaal zij zich aan ons voordoen. ‘In natuurkundigen zin is een dauwdroppel het afbeeldsel eener geheele wereld.’ Het kan ons dus niet

bevreemden dat een Belgisch Hoogleeraar de vermoedelijke vorming en rangschikking van ons zonnestelsel in deszelfs hoofdbijzonderheden, in eene collegiekamer heeft nagebootst.

De Schrijver wil niet verder stilstaan bij het zodiakaallicht, hetwelk voor een overblijfsel der nevelachtige stof van ons stelsel gehouden is, hij brengt ons nu tot de kennis van de wording der aarde terug, waarin alles ons dwingt om te stellen dat zij vroeger eenmaal in eenen gloeijend en druipend vloeibaren toestand verkeerd hebbe, waardoor zij onder de werking der middelpuntvliedende kracht den afgeplatten spheroïdaalvorm heeft kunnen aannemen. Na dien tijd is hare buitenkorst afgekoeld, en heeft daardoor scheikundige veranderingen moeten ondergaan. Verder worden de tegenwerpingen, die meer tegen de bijzonderheden der neveltheorie door de Recensenten der *Sporen* ingebragt zijn, zoo als onder anderen: dat uit het zamenvloeijen van deeltjes naar één middelpunt, geene omdraaijing maar een toestand van rust moet volgen; dat de stof, waaruit ons zonnestelsel bestaat, in eenen gasvormigen toestand geenszins toereikend zoude zijn om de ruimte die door de baan van Uranus omgeven wordt aan te vullen; en de uitzondering, die de beweging der satellieten van deze planeet op de overigens gelijkvormige omwenteling der wachters van de overige planeten maakt, waaraan men veel gewigt hecht, kortelijk wederlegd, om eindelijk tot het volgende besluit te komen: ‘dat de neveltheorie van de tegen haar te berde gebragte tegenwerpingen niet veel te vreezen heeft. Integendeel nadert zij tot het gebied der bewezene waarheden, en kan redelijkerwijze optreden als een hechte steun van hetgeen ons reeds bij den aanvang blijkt van de stoffelijke wetten van het heelal.’ (bl. 22.)

‘Aan den eenen eindpaal van het stelsel der natuur,’ zegt vervolgens de Schrijver der *Sporen*, ‘hebben wij dus bepaalde mechanische wetten aangetroffen, en evenmin zullen wij, wanneer wij onze aandacht vestigen op den geest en de zedelijke zijde van den mensch, vastgestelde wetten aan den anderen eindpaal zien ontbreken. De mensch is een raadsel, zoo lang men hem als individu beschouwt, hij wordt, wanneer men hem in massa neemt, een eenvoudig gemakkelijk op te lossen natuurverschijnsel; want in iedere bijzonderheid onzer zamenstelling en in iederen vorm, waaronder wij in staat zijn te denken en te handelen, straalt eene bepaalde regelmaat door, wanneer deze punten slechts op eene genoegzaam groote schaal worden nagegaan. Aan Quételet te Brussel zijn wij de eerste voldoende verklaring dezer groote waarheid verschuldigd. Zij komt voor in zijn welbekend en belangrijk werk: *Sur l'homme, et le dévéloppement de ses facultés*.’ 1° Toont deze Schrijver de regelmatigheid der geboorten en sterfgevallen aan, die wel door bijzondere omstandigheden kan verbroken worden, maar spoedig weder haren gewonen loop aanneemt. 2° Bewijst hij dat de gestalte, het gewigt, de kracht, en andere physische hoedanigheden der menschen insgelijks op vaste natuurlijke regelen berusten. 3° Dat aan de zedelijke eigenschappen, de aansporingen onzer neigingen en hartstogten, een bepaald karakter ten gronde ligt. ‘Tegen eene zoodanige leer is het vooroordeel, hetwelk niet wikt en overweegt, niet bestand, zij steunt op de meest afdoende van alle mogelijke gronden, namelijk op getallen. Dat ieder individu op deze wijze minder verant-

woordelijk wordt voor zijn persoon, is niet waar; dit schijnt slechts zoo, want de leer toont hierbij onmiddellijk aan, dat wetten, opvoeding en zedelijke invloeden van elken aard, den mensch op eene even bepaalde wijze regeren; zoo dat zij nog meer dan vroeger de noodzakelijkheid doet gevoelen, om dit alles meer in toepassing te brengen en uit te breiden.' (bl. 23 en 24).

Dat in de zedelijke wereld zoowel vaste wetten als in de physische heerschen, hierin zijn wij het met den Schrijver der *Sporen* volkomen eens; dat sommige omstandigheden, het menschdom in het algemeen betreffende, als geboorten en sterfgevallen, ligchaams-grootte en sterkte, verhouding der beiderlei geslachten, aan vaste regelen, of liever aan een zeker *minimum* en *maximum*, waarbuiten zij in hunne slingeringen niet gaan, dus aan eene zekere regelmaat onderworpen zijn, valt niet te betwijfelen. Dat dit door de statistiek, dat is door getallen, kan aangewezen worden, geven wij toe; doch men kan aan deze getallen geene wiskundige juistheid toeschrijven, want de statistieke opgaven hebben meestal de gevorderde juistheid daartoe niet. Wij erkennen ook dat sommige algemeen heerschende zinnelijke neigingen en hartstogten aan zekere wetten onderhevig zijn, omdat deze ook eenigzins tot het zinnelijk gebied behooren; maar dat het karakter van ieder individu hierdoor zoude bepaald worden, miskent het zedelijk beginsel in den mensch, dat op eene eigene wilsbepaling gegrond is. Wetten, opvoeding en zedelijke invloeden kunnen grootendeels medewerken om den mensch te doen worden hetgeen hij is, maar zij regeren hem niet op eene bepaalde wijze, want dan was hij voorzeker niet meer verantwoordelijk voor zijn persoon. 'Zoude het niet mogelijk zijn,' vraagt onze Schrijver verder, 'dat, daar het eerste en laatste gedeelte (de stoffelijke en zedelijke wereld) onder bepaalde wetten staan, en het eerste (dat het meest omvattend is) (?) blijkbaar op die wijze geschapen is, bij het geheele stelsel die wetten insgelijks ten gronde liggen, en het ook op die wijze is voortgebragt?' (blz. 26) Men kan hem hierin niet volledig, maar slechts gedeeltelijk toestemmen. Eene algemeene wet heerscht er in het stoffelijk en zedelijk gebied: het is die der *ontwikkeling*, maar dit zegt nog niet, dat het zedelijke en verstandelijke zelfbewustzijn zich door voortgaande verfijning uit de stof zoude ontwikkelen. De stof is het orgaan, het werktuig van de levende wezens die zich aan ons oog vertoonen; zoo spoedig zich de stof in eenen hiervoor geschikten en gunstigen toestand bevindt, vormen er zich levende wezens hetzij planten, dieren, of menschen; een min of meer hoogere kracht begint dan de stof te bezielen. Is deze kracht stoffelijk, dan is het pleit uitgemaakt, dat ook de stof somtijds gevoelen, zich willekeurig bewegen, denken en handelen kan, iels waaraan de grootste wijsgeeren ten allen tijde getwijfeld hebben. Voor het overige zijn wij het met den Schrijver der *Sporen* eens in zijne wederlegging der bestrijders zijner hypothese van het ontstaan der bewerktuigde wereld: hetgeen hij hieromtrent aanmerkt is zoo overtuigend gesteld, dat het evenzoo min aan een gegronden twijfel onderhevig is, als de vorming der hemelligchamen door bepaalde natuurwetten; de geologie en de physiologie toonen ons duidelijk aan, dat de stof door eene trapsgewijze ontwikkeling de geschiktheid heeft om telkens hoogere en meer zamengestelde planten- en diervormen voort te brengen.

Tot de geologie overgaande, geeft de Schrijver eene schoone en juiste voorstelling van hetgeen deze wetenschap voor de kennis van de trapsgewijze ontwikkeling der bewerktuigde wezens gedaan heeft. ‘De overblijfselen en sporen van planten en dieren die in de opeenvolgende lagen gevonden worden, leeren ons dat middelerwijl de veranderingen in den toestand der aarde plaats grepen, zij trapsgewijze in een tooneel van bewerktuigde wezens die zich eerst tot eenvoudige vormen bepaalden, doch later meer zamengesteld werden, herschapen werd. Eerst zien wij *eenen tijd dat er nog geen leven bestond*. Vervolgens zien wij *dit leven een aanvang nemen en voorwaarts schrijden;* doch onmetelijke tijden zijn voorbijgegaan alvorens de natuur door het doen ontstaan van den mensch haar werk de kroon heeft opgezet.’ (blz. 28 en 29).

Hij noemt dit met regt eene verbazende en grootsche openbaring, die voor het tegenwoordig menschelijk geslacht bewaard was, en die in de dagen van Newton nimmer voorzien is kunnen worden. De groote waarheid van de *voortgaande ontwikkeling* is dus sedert de laatste vijftig jaren in het licht getreden.

Men heeft echter tegengesproken dat de aardkunde werkelijk eene zoodanige voortgaande ontwikkeling van bewerktuigde wezens aanwijst, en dat wel in de uitvoerige recensie der *Sporen* die in de *Edinburgh Review* (Julij 1845) verschenen is. Ofschoon alle geologen toestemmen dat de overblijfselen van *ongewervelde dieren* het eerst verschijnen, dat deze daarop vergezeld gaan van *visschen*, de laagste klasse der gewervelde dieren, dat vervolgens de *kruipende dieren en vogels* komen, en dat zich eindelijk de *zoogdieren* als het hoogste punt der ontwikkelingsreeks vertonnen: durft men in die *Review* de lezers in ernst verzekeren, dat zulks geenszins met de ontdekte daadzaken overeenkomt, en men integendeel somtijds in de onderste lagen reeds hoogere diervormen aantreft. De Schrijver gaat nu de verschillende geologische tijdvakken, zooals: de *onder-Silurische*, de *opper-Silurische*, de *oude roode zandsteen of Devonische*, de *steenkolen-*, en de *Permsche vormingen* na, om de ongegrondheid van deze bewering aan te toonen, waarbij weder van nieuwe bestrijders, als: den beroemden Lyell, Murchison *Report of Britisch Association of* 1844, A. Hume *Onderzoek van de theorie bevat in de Sporen enz.* 1845, en anderen gewag gemaakt wordt. De wederlegging van de *Edinburgh Review*, en van de Schrijvers die het daarmede eens zijn, kunnen wij in hare bijzonderheden niet volgen: maar zij komt ons zoo gepast en overtuigend voor, dat wij de aandacht der lezers van de *Explanations* daarop bijzonder bepalen, als op eene nadere bevestiging van hetgeen in het werk der *Sporen* zelf daaromtrent gesteld was Sommige bezwaren tegen enkele beweringen van den Schrijver konden gegrond zijn, zonder dat zijne theorie, of liever die der geologische wetenschap, daardoor eenig nadeel lijdt. Men schijnt zich de moeite gegeven te hebben om hem op sommige kleinigheden te vatten, omdat men zijne hoofdbeginselen wetenschappelijk niet kon omverwerpen, en die echter niet verkoos aan te nemen, als strijdende met vroegere vooroordeelen en voor ontwijfelbaar gehoudene stellingen. Het zoude kunnen gebeuren dat men zelfs hoogere bewerktuigde vormen in lagen *onder* die van de lagere aantrof, zonder dat het beginsel van den Schrijver der *Sporen* daardoor eenigzins wederlegd

werd, er hebben immers in de voorwereldlijke tijdvakken instortingen plaats gehad, waardoor de orde der lagen is kunnen worden omgekeerd, en hetgeen oorspronkelijk *onder* geweest is *boven* heeft kunnen komen.

De verdediging zijner zienswijze geeft den Schrijver de gelegenheid, om zijne denkbeelden aangaande de ontwikkeling van het dierenrijk nog nader uiteen te zetten. Zijne beschouwing ‘stelt namelijk op den voorgrond, dat de ontwikkeling, niet zooals men gewoonlijk aanneemt, langs ééne enkele lijn heeft plaats gegrepen, als wanneer al de orden der dieren werkelijk na elkander zouden moeten verschijnen: *maar langs meerdere lijnen, waarin de orden, en zelfs de kleinere onderafdeelingen van iedere klasse, naast elkander komen te staan*. In de tweede plaats vooronderstelt zij, dat zich deze verschillende lijnen in onderscheidene streken der aarde onafhankelijk van elkander hebben ontwikkeld; waardoor vormen ontstaan zijn, die in zooverre onderling verschilden, dat daaruit onze denkbeelden van het karakter der soorten zijn voortgesproten, doch evenwel in algemeene of nog onbepaalde trekken op elkander gelijken.’ (blz. 62)

Dit hoofd-beginsel wordt door hem op eene treffende en duidelijke wijs uiteengezet, en terwijl hij met regt de zee als de bakermat van het bewerktuigde leven op aarde beschouwt, leert ons de geologie voor iedere geslachtslijn eene lange opeenvolging van tijdvakken kennen, die de natuur doorloopt om van hare nederigste ongewervelde tot hare hoogste vormen van zoogdieren op te klimmen; en het is deze voortgaande groei, dien hij met den eigenaardigen naam van *algemeene dragt der natuur* bestempelt.

‘De groote en onbetwistbare daadzaken, die ons doen zien, dat de vogels en zoogdieren de visschen en reptiliën hebben opgevolgd, terwijl zij tegelijk de naastkomende hoogere klassen zijn in de schaal van den natuur-onderzoeker, gaan voor de bestrijders van de ontwikkelings-theorie verloren, even als zulks het geval was met de optreding van kruipende dieren na de visschen. Slechts als ter loops roeren zij deze gebeurtenissen aan, zoodanig dat een onervaren lezer hier ter naauwernood eenige beteekenis in zal ontdekken; terwijl het integendeel niet tegen te spreken is dat zij van het grootste belang zijn. De recensent der *Edinburgh Review* doet hier mede als de geschiedschrijver, die de hoofdgebeurtenissen, zooals b.v. veranderingen van dynastiën op den achtergrond zou stellen, en vooral de aandacht zou vestigen op de wisselingen in het lager beambtenwezen.’ (blz. 75 en 76)

Het zou ons te ver buiten ons bestek leiden, om eene uitvoerige analysis te geven van de verdere zaakrijke verdediging van onzen Schrijver. Wij zijn bij de uiteenzetting zijner hoofdgronden eenigzins uitvoerig geweest, doch moeten ons nu verder slechts bepalen bij eene korte opgave van hetgeen men in zijne *Explanations* aantreft, waarbij wij hier en daar eenige opmerkingen zullen voegen; omdat ons doel niet is dit geschrift wetenschappelijk te ontleden, maar alleen om den inhoud en de strekking daarvan te doen kennen. Onze Schrijver spreekt dus vervolgens over de afdruksels der vogelpooten, de versteening der zoogdieren, en de versteening der tertiaire vorming. Hij geeft de redenen op, waarom hij gemeend heeft met de gevoelens van den grooten Cuvier, en van den beroemden Agassiz, en Owen, die men tegen hem aangevoerd had, te moeten verschillen,

terwijl de physiologische tegenwerpingen van D^{r}. Clark beantwoord worden.

Nn gaat hij over tot de beschouwingswijzen van anderen ten aanzien der ontwikkeling der vrucht, hetgeen een onderwerp is dat in een zoo naauw verband staat met de theorie van de ontwikkeling der bewerktuigde wezens, dat wij hieraan eenige meerdere opmerkzaamheid moeten toewijden. Wij hebben in het werk der *Sporen* gezien, dat men in de physiologie tot de overtuiging gekomen is, dat de vrucht der hoogere dierorden die der lagere doorloopt, zoodat de foetus van het zoogdier achtereenvolgens de bewerktuiging van het ongewervelde dier, van den visch, van het amphibie en van den vogel doorloopt, eer het als een volkomen jong ter wereld komt, en zoo ook eveneens, doch telkens eenen trap minder, met de andere orden. Dit wil niet zeggen dat onder anderen de menschelijke vrucht eerst een visch of vogel zoude zijn, maar dat in de eerste perioden der zwangerschap de inwendige constructie der deelen, zoo als van de hersenen en het hart, met die van een visch of vogel overeenkomen. Hiertegen is men van vele kanten en ook in de *Edinburgh Review* met kracht opgekomen, en men heeft eene zoo schoone waarneming, die de ontwikkelings-theorie zoo zeer bevestigt, die het bewijs oplevert dat de lagere diersoorten de voorbereidende trappen van de hoogere zijn, eenigzins bespottelijk willen maken, door aanmerkingen als deze, ‘dat geen ontleedkundige ooit het geringste spoor van eenige vormsverandering bij de vrucht heeft bespeurd, die haar met eenig straal-, week-, of geleed dier deed overeenkomen. Ergo moet men drie geheele klassen van het dierenrijk overslaan, die geenen enkelen met het vruchtleven overeenkomenden vorm vertoonen, en met de wet van ontwikkeling in tweestrijd staan.’ blz. 95. Deze stelling van den Edinburger recensent, merkt onze Schrijver aan, is in strijd met eene autoriteit, die hij zoo dikwijls aanhaalt, met die van Owen zelf, welke de menschelijke vrucht in haren eersten toestand voor *wormvormig* verklaarde, waardoor zij dus die van een der drie opgenoemde klassen vertoont. De tegenwerping, dat al deze onderafdeelingen niet door de menschelijke vrucht worden vertegenwoordigd, is volkomen denkbeeldig; want daardoor zouden zij alle tot onze geslachtslijn moeten behooren, en daar dit niet behoeft, is het niet noodig overeenkomst met allen aan te wijzen.

De spontane ontwikkeling van levende wezens heeft op nieuw den ijver van de bestrijders der *generatio aequivoca* gaande gemaakt, zij gronden zich hierbij als op eene alles afdoende zaak, zegt onze Schrijver, op de proef van den Hoogleeraar Schulze te Berlijn. Ook van de voortbrenging der ingewandswormen ‘die parasieten der beschaving, van den pymelodes cyclopum enz., zijn min of meer aanneembare verklaringen gegeven.’ Hij wil het geduld zijner lezers niet door eene hernieuwde behandeling van alle deze bijzonderheden op eene te zware proef stellen, maar gaat tot die der gewone uitdaging over, om slechts door een enkel voorbeeld een regtstreeksch bewijs òf van de oorspronkelijke voortbrenging van leven, òf van de omzetting der soorten te geven. Hij spreekt dus van de omzetting van planten, toont aan dat somtijds *eene soort slechts een woor*d is, waardoor wij alleen eene voorbijgaande wijziging van het een of ander individu in het planten- of dierenrijk aanduiden; terwijl door hem nieuwe bewijze voor

het spontaneel ontstaan van den *acarus Crossii* worden bijgebragt, waaronder twee brieven van den Heer Weekes, die hij als een aanhangsel achter zijn geschrift mededeelt, en die dit ontstaan bijna ontwijfelbaar vaststellen.

De Schrijver gaat verder over om de bewijzen vóór eene Schepping volgens wetten kortelijk op te sommen, voornamelijk daaronder de vruchtsontwikkeling en de wijziging der verschillende diersoorten op den voorgrond stellende, terwijl hij vervolgens de gevoelens van de voornaamste bestrijders der leer eener natuurlijke Schepping uitvoerig nagaat, en met bescheidenheid toetst, hierbij bijzonderlijk gewag makende van het werk van Dr Whewell, *History of the inductive Sciences*, waarin deze Schrijver twee verschillende soorten van wetenschappen aanneemt, namelijk, wis- en natuurkundige, waarin hij stelt dat wij door redenering en zintuigelijke waarneming tot een stelsel van oorzaken en gevolgen kunnen opklimmen, en de zoogenoemde *palaetiologische*, die over den oorsprong der talen en kunsten, het begin der levende wezens en de vorming der hemelligchamen handelen - waarin wij te zoeken hebben naar een *voormalig stelsel van oorzaken, verschillend van diegene welke wij in onze dagen werkzaam zien*. Ook worden hier de gevoelens van den Edinburger recensent omtrent deze onderwerpen weder ter sprake gebragt, even als dat van Agassiz en van John Herschel, terwijl de uitspraak van Dr Pye Smith en van het Blackwood's Magazine ten voordeele van de theorie der algemeene wetten worden aangehaald. Onze Schrijver deelt ons tot staving zijner gevoelens eene schoone plaats uit het *System of Logic* van M^{r}. Stuart Mill mede, waarvan de slotsom de overtuiging van dezen geleerde is: ‘dat er op dit oogenblik in de natuur, zoo ver wij haar kennen, geen voorwerp bestaat, ten minste binnen de grenzen van ons zonnestelsel, waarvan men òf door regtstreeksche waarneming niet heeft aangetoond dat daarbij bepaalde eigene wetten ten grondslag liggen, òf hetwelk niet bewezen is overeen te komen met andere voorwerpen en verschijnselen, waarmede wij meer vertrouwd zijn, die op eene kleinere schaal plaats grijpen, en aan wier vaste, onveranderlijke wetten niemand twijfelt.’ (blz. 130 en 131.)

Overgaande om den tegenwoordigen toestand der denkbeelden ten aanzien van den oorsprong der bewerktuigde natuur op te geven, toont de Schrijver der *Sporen* tegen den Edinburger recensent aan, dat de dieren niet zijn verschenen naarmate de aarde geschikt was om dezelve te ontvangen, maar naarmate de dierontwikkeling op de vereischte hoogte gekomen was, om reptiliën, vogelen of zoogdieren op te leveren. Verder spreekt hij over het groot aantal van elkander verschillende Floras, en bewijst dat het gevoelen van den Hoogleeraar Owen omtrent de vorming van nieuwe soorten niet is vol te houden. De tijd geeft, volgens hem, den waren sleutel aan de hand om de schijnbare bestendigheid der soorten te verklaren, het is in de verbazende tijdruimten die de aardkunde omvat, dat de wijziging en verandering der soorten plaats hadden, en die dus ook weder nog in het vervolg van tijd kennen plaats grijpen. De dieren der Galapagos-eilanden zijn een voorbeeld van betrekkelijk nog niet lang verledene ontwikkelingen; terwijl de verbreiding der planten door den Schrijver tot staving van zijne leer aangewend wordt.

Zeer belangrijk is hetgeen vervolgens omtrent de vraag: waarvandaan kwam

de eerste levensvonk? en de algemeene strekking van de leer der *Sporen* aangewerkt wordt, die geheel als zuiver wetenschappelijk wordt voorgesteld. Niet minder juist wordt de onedele politiek van de geologische tegenstanders van den Schrijver in het daglicht gesteld, en de redenen blootgelegd, waarom de meeste mannen van wetenschap tegen de nieuwe leer zijn ingenomen. Hetgeen over het nut der hypothesen in de wetenschappen door onzen Schrijver in het midden gebragt wordt, verdient alle behartiging, waarbij eene belangrijke plaats van Comte, de stichter van *la Philosophie positive*, uit *Mill's System of Logic* overgenomen, wordt aangehaald, waarvan de slotsom is: ‘uit een zeker aantal der ons bekend wordende daadzaken stellen wij eens een ruw plan van de wijze, waarop het waargenomene kan hebben plaats gegrepen, zamen; en wat nu verder aan den dag komt wordt stuk voor stuk getoetst om te beproeven in hoe ver het zich met deze voorloopige theorie verdraagt, of wat hieraan moet worden bijgevoegd of gewijzigd, om haar daarmede in overeenstemming te brengen. Langs dezen weg geraken wij door middel van hypothesen tot besluiten die niet meer tot het hypothetisch gebied behooren.’ (blz. 161).

Wij zien uit het slot van dit schoone verdedigingsgeschrift, waarin over den invloed der nieuwe leer op de belangen en het welzijn der maatschappij, haren zedelijken invloed, en den troost en opwekking die zij ons geeft, gehandeld wordt, dat de Schrijver, op zijn standpunt, de belangen van godsdienst en zedelijkheid, gelijk zoo vele natuurkundigen en physiologen, niet uit het oog verloren heeft: men moge van hem in sommige punten verschillen, zoo als wij ten opzigte van de menschelijke natuur reeds herhaalde malen hebben kenbaar gemaakt; wij hebben echter achting voor de gevoelens die hij op het einde van zijn geschrift uitboezemt, dat hij zoo welsprekend, met de volgende woorden, die zijne levendige overtuiging van het bestaan van een Opperwezen en de onsterfelijkheid uitdrukken, besluit. ‘Ons geloof in de onvergankelijkheid van hetgeen van God afkomstig en met een goddelijk denkvermogen begaafd is - hetwelk dus het vermogen bezit zich met den Eeuwigen Schepper aller dingen in gemeenschap te stellen kan echter door onze wereldbeschouwing niet aan het wankelen komen. De levensvlam die van Hem is uitgegaan, zal, mogelijk in onzen hooger gestegen vorm, waarin al de onvolmaaktheden zullen verdwenen en enkel het reine en goede zal overgebleven zijn, tot Hem wederkeeren; en al wat het onafzienbaar *verleden* omvat zal dan in een glansrijk *tegenwoordig* worden opgelost, waaraan geen einde meer komen zal.’ (bl. 169).

Behalve de reeds genoemde twee brieven van Weekes, omtrent de proefnemingen ter ontwikkeling van den *acarus Crossii* vindt men nog eene bijlage over de plantenvormen onder den invloed der electriciteit (electro-vegetatio), en een naschrift, waarin van de nieuwe ontdekkingen met den telescoop van Lord Rosse gewag gemaakt wordt, en waarin de reeds genoemde D^{r}. Whewell op nieuw wordt teregt gewezen.

Wij beschouwen dat het doel van den Schrijver der Sporen, om zijne theorie tegen de menigvuldige aanvallen en bedenkingen, in afzonderlijke geschriften en wetenschappelijke maandwerken voorkomende, te verdedigen, volkomen gelukt is. Door zijne *Explanations* heeft

hij de beginselen waarop zijn hoofdwerk steunt, nog nader toegelicht en bevestigd: het is meer dan eene Apologie daarvan, het is een belangrijk deel van hetzelve geworden. Wij worden daardoor op de hoogte der geologische, natuurkundige, en physiologische kennis van den Schrijver gebragt, die hij in eenen grooten rijkdom en verscheidenheid bezit, en met eene zeldzame, juiste, en scherpe oordeelskracht, zoowel als met eene prijzenswaardige kalmte en bedaardheid vereenigt. Hij heeft het pleit van de trapsgewijze ontwikkeling der krachten in de stoffelijke natuur aanwezig tot eene groote mate van wetenschappelijke zekerheid gebragt, en zijne godsdienstige en zedelijke gevoelens hier nog helderder dan in het werk der *Sporen* doen uitkomen. Dank zij den Vertaler voor de moeite om onze letterkunde in het bezit van zulke degelijke voortbrengselen te stellen; de wensch van dezen, wij herhalen het, dat onze vaderlandsche geleerden en natuurkundigen spoedig de inhoudrijke geschriften, waarvan hij ons deelgenoot maakte, nader zullen onderzoeken tot nut der wetenschap, is ook de onze; hierom gaven wij ons de moeite daarvan een eenigzins uitvoerig verslag te leveren, dat velen moge opwekken die zelven in handen te nemen.

J.A.B.

Letterkunde.

Dichtbundel van B. ter Haar.

(*Vervolg. Zie* I, *bladz.* 288.)

Een breedvoerig eigenaardig bijschrift ouder het portret van den befaamden D^{r}. Strauss sluit, als hoeksteen, de Lyrische poëzij. Dit gedicht heeft bij deszelfs eerste optreden, en het kon niet anders, schier onverdeelden bijval gevonden: men juichte den verdediger des Christendoms van alle zijden toe, en te meer, omdat de taal, de beelden, en het technische der poëzij even gelukkig waren, - intusschen maakt dit gedicht bij eene meer kalme, bezadigde lezing, minder indruk, en verraadt zelfs hier en daar eenige onjuistheid, eenige eenzijdigheid. Het moge dichterlijk zijn, en bij de eerste inzage treffen, om de gelaatstrekken van den geleerden doctor als tegenstelling zijner afbrekende theologie aan te wijzen; hier is de zaak blijkbaar overdreven: er zijn zekerlijk honderdtallen boosaardige, geslepen, nietswaardige menschen kinderen geweest, wien de natuur een zacht, effen gevormd, zelfs aanminnig gelaat schonk; er ligt in dit quasi-verband tusschen een schoon gelaat, vol uitdrukking, en een' twijfelenden, of alles nederstormenden geest, eigenlijk geen verband, en de kracht der tegenstelling verliest op de psychologische en physiognomische weegschaal alle waarde. Verder komt het ons voor, dat de dichter zich den stoutmoedigen lateren antichrist der Germanen in een zeer eenzijdig licht heeft voorgesteld, toen hij hem dit lied toezong. Wij zijn evenmin voorstanders van het systeem des geleerden mans, als de heer ter Haar, en vreezen ook niet dat hij een Herostratus zal zijn of worden; wij erkennen het gevaarlijke van zijne sloopende methode, en de schijnbare kracht zijner argumenten, maar twijfelen toch, of de naam ‘apostel des ongeloofs’ juist gekozen zij. Die lezers, die alleenlijk iets van Strauss hoorden, bij geruchte, die hem voor eenen ligchamelijken Satan, of ten minste voor een' Judas der negentiende eeuw helpen uitmaken, mogen met die benaming vrede hebben, maar zij, die in den twijfelaar altijd den onderzoekenden en wetenschappelijken, hoewel dwalenden broeder, erkennen, zullen met den titel: ‘apostel des ongeloofs’ geen vrede hebben. - Als de heer ter Haar vraagt:

> Of zocht gij waarheid in het rijk der Idealen?

dan antwoorden wij: zeer zeker, dat zocht de geleerde, maar afgedwaalde man, dat zocht hij, zoo als wij allen, ook de heer ter Haar dat blijft zoeken; want bepaalde dwaling zoekt niemand. Evenmin gelooven wij dat Strauss het er *opzettelijk* op heeft toegelegd, om de menschen ongelukkig te maken, om hunne zielen te verpesten, om ze tegen het Christendom, of

bepaaldelijk, met de helsche oogmerken van een' Voltaire of anderen, tegen Christus in te nemen, Zijne zedelijke waarde te loochenen, Zijne goddelijke liefde te belasteren. Wij gelooven dat niet, en om die reden heeft de dichter in zijn schoon en welluidend gedicht zich in eene scheeve en valsche positie gesteld tegenover den man der wetenschap, die geen apostel des ongeloofs, maar een roekeloos voorstander van een reeds bekend en genoegzaam wederlegd dwaalbegrip was. Wij eischen in dezen, in alle dichtregelen, bovenal als het een bepaald persoon geldt, waarheid, en zijn verpligt de dichterlijke overdrijving en overijling te helpen beteugelen. Waarom heeft de heer ter Haar niet in een paar coupletten aangewezen, hoe nadrukkelijk en krachtdadig, juist door de mislukte pogingen van Strauss, de hoogere waarheid der Openbaring is gebleken en gehandhaafd, en veel krachtiger aan het licht getreden? De vergelijking tusschen Saulus en Strauss:

> Gij, Moordenaar van 't zielsleven
> Waarom, waarom, vervolgt gij mij?

is eene nieuwe bevestiging van onze opmerking, - de harde voorstelling:

> Ach, peinst gij, wie u ligt in 't uur van sterven vloeken,
> Om 't aan hun ziel gepleegd verraad?
> Als zij voor 't brekend hart vergeefs den Christus zoeken,
> En gij als *Démon* voor hen staat:

lijdt wederom aan dezelfde onbillijke en overdrevene zucht, om hier de kleuren zoo bont en hoog op te leggen, en daardoor een geforceerd effect te zoeken. Men veroorlove ons dus om, onaangezien de schoone en dichterlijke vormen, in een gedicht van zulk een' ernstigen aard, ook naar de inwendige waarheid te vragen, terwijl we ons niet scharen aan de zijde van hen, die alleenlijk door eenige klinkende anathemas bedwelmd, of stoute tegenstellingen verrukt, onvoorwaardelijk datgeen toejuichen, 't geen voor den regterstoel der billijkheid en des bezadigden onderzoeks ten eenenmale wordt afgewezen.

Wij werpen een vlugtigen blik op de *Mengel-dichten:* velen waren reeds bekend. De lijk zang aan des *dichters zoontje* is, hoewel aan nieuwe denkbeelden niet rijk, een diep aangrijpende kreet van het vaderlijk hart; men weet, hoe meesterlijk Poot, Dirk Smits, en anderen deze teedere snaar hebben aangeroerd. Voor hem of haar, die mede een afgebeden kind den laatsten ‘goeden nacht’ toeriepen, is dit gedicht meer dan verstaanbaar. Deze zelfde opmerking geldt het korte bijschrift, onder het *afbeeldsel van mijn jongste zoontje*, de slotregel:

> Omlaag bleef slechts de schelp - zoekt hier de parel niet!

is reminiscenz van den zoo even genoemden Nederlandschen dichter, in zijn keurig Margareetje.

De elegie aan een spelend kind, moederloos, treft, dunktons, nog dieper. Als tolk van zulk een stil, diepgaand gevoel, dat tot in de ziel brandt, is de heer Ter Haar geboren: de heelden zijn even waar, als de toestand naar het leven geschilderd, er is hier geen overdrijving, want die diepte van smart kan niet overdreven worden.

De twee korte lijkdichten, op van der Palm en Borger, getuigen van sterk sprekende hoogachting en echte hoogschatting onzer onvergetelijke landgenooten. O, dachten wij bij de lofspraak op den eerstgenoemden Leidschen hoogleeraar, hoe dikwerf is de kloeke en welsprekende man sedert dien tijd verketterd en aangevallen; hoe

dikwerf zijn zijne milde, liberale beginselen, bovenal als uitlegkundige, door waan wijze of ondankbare jongeren, die

hem mede hoorden, verworpen, omdat de vriend des lichts en der heldere begrippen niet geprangd was in het ijzeren keurslijf der steile orthodoxe kerkleer, en te veel smaak had, om smaak te vinden in den schemerachtigen, mystieken doolhof, waarin menigeen, die van der Palm thans helpt verketteren, ronddwaalt, en toch meent, dat hij het ware licht, en de wegen des levens gevonden heeft!

Over den danktoon en heilbede der *Leidsche weezen* kan niets dan goed gezegd worden; welligt is het gedicht niet te kort, en hier en daar de poëzij iet of wat te verheven voor het onderwerp, en voor hen, die het hebben voorgedragen; - maar in dezen Bundel behoort het zekerlijk, en mede in menig hart.

Het lied aan een *bejaarde vriendin*, is ons weder te dichterlijk gezocht; door de beschrijving van den herfstdag vergeten wij het onderwerp: er zijn zeker niet minder beelden dan gedachten in dit welluidend gedicht.

Het zoetvloeijend gedicht aan de *beproefde Nanny*, is toch wel niet veel meer dan een gelegenheidsstukje, dat gewisselijk door menigeen harer lijdende zusters met deelneming zal gelezen worden.

Maar *Huibert* en *Klaartje* overstraalt ze allen. Wij benijden den dichter, die deze stof zóó bewerkt heeft: ook wat de kunst, afgezien van den zegekreet van het oudergevoel, betreft, staat deze vertelling, onder de mengeldichten, boven aan. Het stukje is, hopen wij, nationaal eigendom, zal en kan nooit verouden. Hoe gelukkig is de heer Ter Haar, als hij zich op het eigenlijk huiselijk terrein beweegt, en ons dáár aan zijne hand binnenleidt. Bilderdijk of Tollens zouden geen beter Huibert en Klaartje geleverd hebben!

Wij herkennen den Christenleeraar en den vriend, in zijn lied aan een vriend, wien hij de meestal weinig poëtische *Standplaats op de heide* zoo liefelijk voorstelt, en meenden hier den zilveren klokkentoon van den (*niet* ongeloovigen) Strauss weder te hooren; mogten alle jeugdige predikanten, heidebewoners, met hun lief vrouwtje en eerstgeboren, zóó worden ingeleid! Gelukkig, dat men bij al de poëtische vreugde van eene heideplaats, toch wel eens verder komt.

Onder de schoonste albumverzen, die wij lazen, behoort het krachtige vers aan den heer Jeronimo de Vries. 't Is degelijke, aangrijpende poëzij, weemoedstoonen en Christelijke troost. Vriendenrollen, zóó gevuld, worden, wat anders schier ongeloofelijk schijnt, kunstkeurige dichtbundels, op losse bladen geschreven.

Eindelijk werpt de heer Ter Haar eenige bloemen toe aan eene *jeugdige declamatrice*, die, om toch niet te weinig te zeggen, bij Camilla, Corinna of Rachel wordt vergeleken. Wij willen niet hopen, dat de dichter hier overdreven heeft; maar de hulde is inderdaad niet gering, en de gevierde vrouw zal billijkerwijze volstrekt niet meer hebben kunnen verwachten. Evenwel heeft dit gedicht, hoe krachtig gegrepen, in den slotregel iets van een ernstig puntdicht, waarin (wij kunnen ons echter bedriegen) een zekere plotselinge afkoeling van den hooggezwaaiden lof, met verrassende waarheid, ons overrompelt.

> - - De schoonste deugd, waardoor de sterveling
> In 's levens oefenschool hier rijpt voor hooger orden,
> Die ons der Englen taal en lied doet magtig worden,
> Is *zelfverloochening!*

De sprong is stout, maar nuttig, van de declamatiekunst op de zelfverloochening, en moge, dit hopen wij, door

menigeen, tot heil der ziele, voortaan beproefd worden.

Gewijde poëzij behoort onder de moeijelijkste bewerkingen, welke de dichter ter behandeling aangrijpt: daarvoor zijn de redenen niet verre te zoeken. Het woord der Openbaring bezit een eigenaardigen, een volledigen, een afgeronden vorm, evenzoo als de inhoud in zichzelven afgesloten is. Het is eene gevaarlijke taak om hier iets bij- of af te doen, om de krachtige eenvoudigheid met een dichterlijken koningsmantel te omhangen, om de heerlijke geschiedenissen met den ademtogt der poëzij nog eens als te bezielen, om over- of om te werken, wat eens door den geest Gods, in eigenaardigen vorm, aan het menschelijk geslacht is medegedeeld. Uit dien hoofde aarzelen wij niet, om te verklaren, dat op verre na de meeste proeven van gewijde, overgewerkte, poëzij, geheel zijn mislukt, en dat men steeds met oneindig meer welgevallen naar de oorspronkelijke, zuivere eenvoudigheid der Schrift terugkeert, dan naar de verschillende meer of min uitvoerige bewerkingen. Onze beste oude dichters, zelfs Vondel, en die hem eenigzins nabijkomen, hebben vaak ter goeder trouw de eenvoudige waarheid der Schrift, al dichtende, met beelden optooijende, grootendeels bedorven, en 't is bekend, hunne geliefkoosde stelsels en kerkleer, zeer onhandig, op de levende bronnen des Ouden en Nieuwen Testaments ingeënt. Wat de eigenlijke *Legenden* betreft, die reeds van zelfs als verdichting verschijnen, laten wij gaarne eene poëtische bewerking toe, en lezen gaarne een' Johannes en Theagenes, maar men vergunne ons, dat wij altijd bij voorkeur het Bijbelsch verhaal, onopgesmukt, in de oorspronkelijke maagdelijke reinheid wenschen te zien, en ons zeer ongaarne vereenigen met eene gezochte verduidelijking der geschiedenissen, met een poëtisch conmentariëren van datgeen, wat daar kort, krachtig, en levendig genoeg op het Bijbelblad staat, en zeker niet winnen zal door uitbreiding, door ingevlochten gesprekken, door natuurbeschrijving, door pathetische uitboezemingen. Men verschille in dit opzigt geheel van onze zienswijze, wij zijn tot heden toe tot geene andere overtuiging kunnen komen, en schromen alzoo niet, om de gewijde poëzij van den heer Ter Haar, hoe keurig en echt dichterlijk bewerkt, om de genoemde redenen, en naar ons standpunt als minder gelukkig te beschouwen. Vraagt men ons eenigzins gebelgd: ‘Waarom mag de Heilige Schrift niet mede dichterlijk behandeld en omschreven worden’? Wij hernemen: Waarom is het noodig, en waartoe dienstig, dat de zoo verhevene, zoo rijke, en reeds zoo poëtische Heilige Schrift, evenwel, door den dichter nog eens omgewerkt worde? Het volledige antwoord op die vraag zien wij niet belangstelling te gemoet; de stukken, welke de heer Ter Haar bewerkte, - *de opwekking van het dochterken van Jaïrus, - Jezus wandelende op de zee, - de afneming van het kruis, - Hanna, - de moeder des Heeren*, - deze allen hebben ons in de overtuiging bevestigd, dat de meest kunstvaardige en geoefende, en tevens gemoedelijke dichter, bij het bewerken der gewijde Schrift in hedendaagsche poëzij meer verliest dan wint, en ons den bezielenden gloed der kunst niet kan toeademen, omdat de onderwerpen, uit hunnen aard, voor eene dergelijke, hetzij epische of lyrische behandeling, niet geschikt zijn. Om deze zelfde reden, deelen wij de overtuiging van sommige kunstvrien-

den, die beweren, dat de nieuwe ‘Bijbelsche vrouwen’ eigenlijk door de verschillende voorstelling onzer meest geoefende dichters niet in waarde zijn toegenomen, en nog altijd in hooger en in krachtiger eenvoudigheid op het Bijbelblad ons begroeten, niet opgesmukt door de begoocheling van beeld, taal of kunstvorm. Wij ontkennen niet, dat er in de hier medegedeelde gewijde poëzij van den heer Ter Haar, zeer vloeijende, welluidende, somtijds ontroerende gedeelten voorkomen; dat hij, al uitbreidende wat de letter van den tekst hem aanbood, menig juist en vriendelijk beeld heeft gevonden; doch, men moge het ons vergeven, dat wij door dezen rijkdom van voorstelling den oorspronkelijken rijkdom der Schrift nog levendiger gevoelden, en meermalen eene gewaarwording hadden, alsof wij een reeds voleindigd schilderstuk nog eens weder zagen opverwen, en alom bloemen, kransen, kroonen, lichtstralen, enz. enz. bijgevoegd vonden, waardoor het oorspronkelijk stuk aan kunstwaarde verloor. Als b.v. in: *Jezus wandelende op de zee*, eerst de ‘brullende en krullende golven,’ dan ‘de witbeschuimde koppen,’ ons worden voorgesteld, en de natuurbeschrijving telkens zich opdringt, mishaagt ons die greep bij den ernst van het onderwerp; als later Petrus ‘den storm en den afgrond niet schijnt te hooren loeijen, en zijne enkels met vleuglen te schoeijen, en 't lillende vocht te doen stollen als glas,’ schijnt ons dat van Petrus, den jonger des Heeren, te hoog poëtisch, en wij missen den indruk geheel, welken het Bijbelsch verhaal ons *zonder* woordenpraal, onwillekeurig, mededeelt.

Wij wenschen dat men deze theorie over de gewijde poëzij in het algemeen, en die van den heer ter Haar in het bijzonder, zonder eenzijdigheid en vooroordeel toetse en beproeve, en willen nu niet langer bij dit gedeelte van den rijken bundel stilstaan.

Vertaalde poëzij - welligt het minst gewaardeerde, toch op verre na het moeijelijkste werk, dat den dichter wacht, en waar hij zich als waar dichter vertoont; - den bezielden voorganger na te zingen, zóó dat de vertolkte zang evenwel zang en dichtkunst blijft, is een der twaalf werken van Alcides. Wie het beproefde, weet het, wie het nog niet beproefde, schorte zijn oordeel op. Uitmuntend vertaalt, neen, uitmuntend giet de heer ter Haar het vreemde gedicht over in zijne taal. Hij blijft, gebonden, toch ongebonden, en de algemeene, zoo welbekende stijfheid der poëtische vertaling weet de dichter, door de beheersching van taal en vorm, te overwinnen. Het schoone lied: *Voor de armen*, van Victor Hugo; het allergeweldigste, overkrachtige gedicht: *de Komeet*, van Freiligrath (schier al te grotesk); het zacht vloeijende, liefelijke: *de Blinde en zijne dochter*, van Seidl, zijn hoogst gelukkig in Nederduitsche regels als herboren, en herinneren ons slechts schaarsaan het origineel. Wij hopen dat de heer ter Haar nog menige vreemde vrucht op den eigen stam inente, onze landgenooten met de schoone voortbrengselen van het dikwijls miskende buitenland bekend make, en tevens met zijne bekwaamheid om de vreemden alzoo bij ons te naturaliseren. Minder gelukkig is de bij uitnemendheid Germaansche *Maaijers-Idylle* van Hölty ons teruggeschonken, en wat de overige stukken betreft, had de keuze welligt gelukkiger kunnen zijn. Vooral is de *Toga* van Origenes minder krachtig, of zooals onze

naburen zeggen, minder *ansprechend. Zwingli's weduwe* is ongemeen gelukkig, en echt welluidend vertolkt. Men vergeet bijna bij elk couplet, dat hier eene vertaling wordt gelezen.

Zangen des tijds. - Te regt; de tijd, de leeftijd, roept als met een stentorsstem den Muzenzoon op, om zijn gevoel uit te storten, om den indruk van datgeen wat hij ziet en hoort, wat hem treft, aangrijpt, afstoot, wegsleept, te doen herleven: de ware dichter herleeft in zijn tijd, hij vereenzelvigt zich daarmede, ieder zanger was immers een zanger des tijds? Wij vinden den heer ter Haar hier terug in den luister der taal, in de kracht des gevoels, in den rijkdom van beeld en vorm; hoe geheel anders, hoe aangrijpend en indringend, hoe geheel anders dan bij de proeven van gewijde poëzij, waar wij, men vergunne ons eene beeldspraak van den grooten v.d. Palm, wel eens ‘huiverden tusschen die geschilderde vlammen!’

Abd-el-kader - een waardig onderwerp voor den dichter, en zekerlijk uitmuntend bewerkt; de fiere, de verraden, de gevangene, de treurende, eindelijk de op nieuw hopende Marabout, leeft in dit gedicht, en spreekt eene taal een held en het heldendicht waardig, de schoonheden van détail zijn hier schier al te kwistig rondgestrooid. Men vergeet niet ligtelijk den Arabischen strijdhengst, bl. 209, den gloeijenden krijgszang van den arend met gebonden vleugels, het krachtig woord den verrader Aumale toegeduwd, en ook niet de profetie: ‘de dag der wrake komt!’ Zoowel de aaneenschakeling als de opklimming der echt dichterlijke situatie, waarin de dichter zijn held plaatste, verzekeren aan dit keurige lied blijvende waarde. Hoe geheel anders heeft hetzelfde zielenoog van denzelfden Muzenzoon een' Abd-el-kader en eenen Strauss gezien! De tweede zang des tijds geldt den *jongen Graaf van Parijs*; wij vinden er denzelfden gloed en kracht van taal in terug, ook weder hier en daar de overdrijving der geschiedenis: de groote steen des aanstoots bij de laatste revolutie, Lamartine, staat hier in een te ongunstig licht tegenover de vorstinne en haren telg; wie zich geheelenal den toestand van den heen en weder geslingerden volksman (ook een dichter, dit vergete men niet) kan vertegenwoordigen, zal niet zoo gereedelijk den banvloek over hem uitspreken, en zoude het niet eenigzins stout en gewaagd zijn, om het omineuse ‘te laat,’ door Lamartine gesproken, geheelenal op rekening der Voorzienigheid te brengen:

> *Te laat?* Herroep dat woord, Alphonse de Lamartine!
> Maar neen! Gij spraakt alleen het magtig raadsbesluit
> Omhoog geveld door d' Ongeziene,
> In half verwarde droomen uit.

Zoude men, naar den inhoud van *die* veelbevattende regels, niet alle half verwarde droomen van een Cromwell, Robespierre, of wie ge wilt, kunnen voorstellen als uitspraken van het magtig raadsbesluit des Ongezienen; wat van den eenen geldt, moet ook consequent van den ander' gelden: wij weten intusschen wel, dat de dikwerf lastige maatstaf der logica den lyrischen dichter niet altijd welkom kan zijn, maar men mag ons toch ook wel een enkele koude proza-aanmerking op een warm, schoon gedicht veroorloven. *Parijs op één der Junij-dagen van* 1848 is een echt plastiesch, aanschouwelijk revolutielied, en tevens een krans voor den aartsbisschop d'Affre; er is veel schoons in deze strophen, waar het dikwijls knalt, ploft, en brandt van alle zijden. Wij behooren juist niet onder de bepaalde lofredenaars

van den aartsbisschop, en hebben altijd de toepassing van een heerlijk Bijbelsch woord, dat, zooals het daar staat, *alleenlijk* den Eenigen Heiland der wereld kan gelden, hoogst ongepast gevonden, overgebragt op eenen dienstknecht van den Heer, die in eenen geheel *anderen zin* ‘zijn leven liet voor de schapen,’ of juister gezegd, onwetende, onverwacht, en onwillekeurig het slagtoffer is geworden van een' der barricaden-kannibalen, en eigenlijk zijn leven *niet* liet *voor* de schapen. Men leere ook hier te onderscheiden, en spele niet, wegens eene schijnbare overeenkomst, met het Woord Gods.

Zoude Ter Haar's gedicht *bij de wederverschijning der Cholera* kunnen wedijveren met de tegenhangers, welke ten Kate, Withuys en anderen ons aanboden? Wij gelooven ja, en wel voornamelijk, omdat, afgezien van de heerlijke dichterlijke voorstelling, de heer Ter Haar in den engel des verderfs, in den ‘Sanherib onzer dagen,’ toch ziet de liefde eens Vaders, en niet den vlammenden toorn van een straffenden, onverbiddelijken Opper-God; alleen om die reden gelooven wij dat deze hoog verdienstelijke regelen inwendige waarheid bezitten, en ons en allen op het regte standpunt plaatsen, vanwaar wij den geesel van landen en volken kunnen en mogen beschouwen. Hoe Christelijk en hoe bemoedigend heft de dichter het gebogen hoofd zijner landgenooten omhoog, waar hij op den Bode Gods heen wijst, een wreeker voor den goddelooze, een engel voor den geloovende en vertrouwende, hoe geheel anders verschijnt hier de straffe Gods in het eenige en ware licht, door Hem geopenbaard, die het licht en de waarheid was, dan in den vlammenden gloed van eenen vertoornden Jehovah, die zich nog door geen middelaar met eene zondige wereld had verbonden, wiens eerst en laatst woord was: niet verderven, niet vervloeken, maar zaligen! Hoe waar en opbeurend om den dichter, die zelf het Evangelie vertolkt en verkondigt, dien milden geest der liefde tevens te hooren zamenvatten in uitmuntende dichtregelen, die als weldadige dauw nederdalen, en niets gemeen hebben met den treurigen, harden, verdoemenden, vloekenden grondtoon, door hen bij voorkeur gezocht, die een wrekenden, straffenden God op den troonzetel verheffen, en de bronader der liefde en der genade uit het oog verliezen.

De heer Ter Haar is, deze Bundel zij getuige, een waar dichter; zelfs dragen zijne latere gedichten den stempel van verhoogd kunstgevoel, van toenemende ontwikkeling. Hij blijve de vaderlandsche letterkunde versieren, en diene haar, gelijk hij deed, in proza en poëzij, bovenal in geest en waarheid. Hem blijve de verderfelijke neiging vreemd, om het ware schoon *elders* te vinden en te zoeken, dan in de waarheid, in de waarheid des levens, in de waarheid des gevoels, in de waarheid der Openbaring. Hem besmette die tuimelgeest niet, welke, als beneveld en benevelend, onzin, onwaarheid en bijgeloof, in verschillende vormen tracht aan te bevelen, en daardoor zichzelven vonnist. Hem zij de Muze eene Christelijke, eene reine, eene getrouwe, eene onafscheidelijke levensgezellinne; de tijdgenoot zal hem de lauweren niet onthouden, welke de, tot nederig Christen veredelde dichter, evenwel versmaadt, maar, met het oog op God geslagen, aan zijne hooge roeping voldoet, en woekert met het talent, hem verleend, om eens daarvan rekenschap te geven!

PHILALETHEIS.

De hoofdstad gecensureerd.
Iets over Amsterdam in 1850, door T.J. Kerkhoven.

Uitgegeven ten voordeele der Algemeene Armen. Bij Schooneveld en Zn. Te Amsterdam.

> Er zal op mijn geschrijf zeker veel aan te merken zijn, hiervan is niemand meer overtuigd dan ik zelf; doch daar zij, aan welke de uitvoering der vrijwillig op mij genomene taak veel beter zou toebetrouwd zijn, verkiezen te zwijgen, zoo heb ik het mij tot pligt gerekend, deze bladen in het licht te geven, in de hoop dat er door den tijd iets goeds uit zal voortspruiten.
>
> Blz. 3 en 4.

Het oude en eerwaardige Amstelredamme, de stad op een omgekeerd woud gesticht, bezongen door van Vondel, Antonides, door van Lennep, ingedijkt, daarenboven, bespoeld door het Y, en begiftigd met eenen eigenaardigen mephitischen dampkring, - de oude getrouwe vriendin van het eens oppermagtige Spanje, later de onafhankelijke Stedemaagd, later de dappere Oranjeklant, - de groote Jodenwijk, en de groote handelsstad, waar eenige dozijnen kostelijke huizen door Engelsch goud, uit den tijd van Willem III, den Anglo-Bataaf (roemruchtiger gedachtenis) zijn opgetrokken, de flaauwschijnende halve maan, die altijd nog de vereenigde provinciën, bij gebrek van beter zonnelicht, beschijnt, wie zoude geen belang in haar stellen? Zij is met hare tweemaal honderdduizend inwoners, waaronder ruim zestigduizend armen, eenige duizendtallen, voor de grootste of kleinste helft genaturaliseerde Duitschers, toch nog altijd de hartader van het lieve vaderland, de geldkas van den Staat, het reservefonds voor de leeningen, als er goud en zilver noodig is, om de ontheisterde staatshulk met behoorlijken ballast te voorzien, opdat ze niet omverwaaije - de ranke staatssloep; - ja, Amsterdam, gewoonlijk met het praedicaat van het *magtige* vereend, komt ook niet geheel ten onregte eens ter sprake. Als ge de stad kent, weet ge dat ze zeer veel goeds heeft, stille breede grachten, ruime woonhuizen met tuinen, goede kelders, drooge zolders, excellente dijken, en talrijke menschlievende inrigtingen, groote kerken, ja wat niet al? - en al heeft ze in de laatste jaren haar sieraad, de hooggetopte boomen verloren, zooals men de folianten uit de kast wegneemt, en er duodecimo's voor in de plaats zet, omdat de folianten braaf wat geld opbrengen, al is de stad met zware gaspijpen dooraderd, waardoor de bestrating zeer gevaarlijk en kostbaar wordt, en al blijven de wereldberoemde kanalen even stinkend als voor jaren, toen men veel minder opbragt, en er veel meer werd ingebragt; - toch is Amsterdam de groote, rijke stad, en handhaaft ten minste in al de geograpische en statistieke leer- en woordenboeken haren naam, als een der Capitales de l'Europe, Wegens al deze en nog meer redenen, begroeten wij gaarne een burger der stad Amsterdam, die met vrijmoedigheid en onbewimpeld zijne gedachten blootlegt, in betrekking tot den bloei onzer hoofdstad, en vertrouwelijk met ons voortpratende, de plaats zijner inwoning dapper censureert. Wij achten deze poging hoogst loffelijk, tevens hoogst noodzakelijk, en wenschen dat de bevoegde burgers van alle groote steden, evenzoo, met ernst en nadruk hunne gedachten openbaarden aangaande de

verbeteringen der misbruiken, het ontwikkelen der inwendige krachten, de afschaffing van verouderde en nadeelige instellingen, met één woord, eene kritiek over het stadsbestuur is niet minder noodig dan eene kritiek der menschelijke rede, zooals de wijsgeer Immanuel Kant die heeft geleverd. Zekerlijk, men hoort niet steeds met een bijzonder en levendig welgevallen dergelijke stads-kritiek en censuur; men zag liever dat de burgerij van de stad maar stil en gerust alles om des lieven vredes wil beaamde, alles goed vond, zooals het was en is en bleef, en zich niet bemoeide met de zaken, waarvoor het bestuur verantwoordelijk is. intusschen ligt het in den aard van den mensch, dat hij de vrijheid neemt, om zijne opinie mede te deelen, die openlijk mede te deelen, die door gronden tracht te ondersteunen, en wanneer de censor dan met betamelijke bescheidenheid bekent bereid te zijn, om zich te laten voorlichten, teregt te wijzen, te wederleggen, zooals de heer Kerkhoven meermalen verklaart, als de censor zelf wenscht dat men hem wederkeerig censurere, dan gelooven wij, dat de burgers van de stad het woord, hun toegesproken, met belangstelling en dankbaarheid zullen aannemen. De schrijver dezer brochure verdeelt zijne stof in verschillende rubrieken, hij schrijft over het *armwezen*, - over den *schouwburg*, - over het *stads-oktrooi*, - over den *handel* en *zeevaart*, - over de *kermis*, - en eindelijk over de *verbeteringen en verfraaijingen*, die wenschelijk zijn, en besluit met eenige *algemeene beschouwingen*. Gij ziet dus, dat het veld hier tamelijk ruim is genomen. Hoewel menigeen den heer Kerkhoven niet in alles gereedelijk zal toestemmen (dit verwacht en verlangt de Schrijver ook niet), beweren wij, dat hij de noodige kennis van zaken bezit, en de ondervinding aan zijne zijde heeft, voorts dat hij met onpartijdigheid beschouwt en beoordeelt, aanprijst of verwerpt, en eindelijk met eene fiksche oud-Hollandsche rondborstigheid zijne grieven ter tafel brengt, en deze eigenschappen maken zijne pogingen tot verbetering lofwaardig, en overtuigen ons, dat de Schrijver, zonder eenige bijzondere belangen opzettelijk te willen kwetsen, het inderdaad goed meent. Het *armwezen* staat voorop, en te regt: ook wat Amsterdam betreft, geldt het woord des Heeren: ‘armen hebt ge altijd bij u’, - zij nestelen zich als de mieren, of nog zekere andere diertjes, binnen de muren der groote stad, - elke groote stad is eene groote armenwijk, - de armen worden door den Schrijver in drieklassen verdeeld; eene zeer eenvoudige, hoewel niet zeer dichterlijke trilogie:

ten eerste, de oude, gebrekkige, zieke armen, die niet werken *kunnen;*

ten tweede, de huisvaders en huismoeders en behoeftigen, die wel werken *willen*, maar niet *kunnen*, omdat er geen werk is:

ten derde, de bedelaars, leegloopers, schooijers, die niet werken *willen*.

Wat nu te beginnen met deze drie soorten van armen, met dit driehoofdig monsterdier (niet de Amsterdamsche blaffende papieren keffer); maar het ondier, dat altoos wijd gaapt, en nooit verzadigd, veel minder vernietigd kan worden? De Schrijver weet raad, - de eersten moeten billijkerwijze van stads- en kerks-wege

worden verzorgd, gealimenteerd, om een diakonaal magtwoord te gebruiken, goed verzorgd en stevig bewaakt; de tweede klasse moest door inschrijving en onderstand worden ondersteund, wat betreft de noodige levensbehoeften, maar geene te gemoetkoming met of in geld; de derde klasse: marsch! naar hun land, of voort! naar de Ommeschans, parate executie. - Voortreffelijk, dachten wij, en vooral toen de Schrijver blz. 10 er op aandringt, om de armen, en wel die hier in het *tweede* gelid verschijnen, werk te verschaffen, zoo als men reeds beproefde, het bedijken en droogmaken van groote streken lands, daarheen moest men elk stadsbestuur heenwijzen. Geef den armen, die werken kunnen, toch werk, eerst werk, dan brood en geld, deze allereenvoudigste maatregel is wel het eerste en laatste redmiddel, om het reusachtig pauperisme tegen te gaan, en wie zich daartegen verzet, of dien maatregel belemmert, begaat eene groote zonde tegen den mensch en tegen de menschheid, - leer de armen, dat ze *moeten* werken, - dat dit den mensch is voorgeschreven, van Adam af, die ook reeds in het zweet zijns aangezigts moest arbeiden, leer den mensch, dat alleenlijk werk hem tot den waren mensch moet veredelen, en de voorwaarde is, om eene plaats in de maatschappij te *kunnen* en te *mogen* vinden; ja! als gij hem dat geleerd hebt, dan, zelven aan het werk! - gij, mannen! die land en stad bestuurt, geeft werk, zoekt het, is het niet hier, dan daar, 't moet gevonden worden; den armen werk te verschaffen is onder alle goede Christelijke werken welligt het beste en heerlijkste. Zoolang men daarvan niet overtuigd is, tot in merg en been, zal het dreigend pauperisme, als een booze Daemon, aan alle poorten der groote steden u grijnzend aanstaren. Wat de kundige Schrijver meer zegt over spaarbanken, over de gezonde en geschikte behuizing der behoeftigen, dat mag wel gelezen, behartigd, en wat meer zegt, in praktijk gebragt worden.

De schouwburg. Ach ja, dachten wij, die mag mede wel eens aan de beurt. Als er onder onze lezers zijn, die bepaaldelijk eene antipathie tegen den schouwburg hebben, die het beneden zich achten om er iets over te lezen, of overtuigd zijn, dat er louter zonde en gruwel vertoond en gepleegd wordt, dan zullen we hun met vader Huygens, die juist naast ons ligt, in zijne Korenbloemen, antwoorden:

> Verbiedt men oud en jongh Comediën te sien,
> Soo moght mense met een de Wereld wel verbien:
> Of, soo m' haer 't leven gunt, behoort men last te geven.
> Dat elck met d'oogen toe, of 's nachts alleen moet leven.

Wij gunnen haar het leven, en zeker een *beter* leven dan thans Thalia en Melpomene genieten, binnen Amsterdam. Van eene stoffelijke zijde beschouwd, is het geweldig vreemd, dat de stads-schouwburg - niet anders is dan een houten loods, wel eens ‘de oude kast van het Leidsche plein’ genoemd, die de kroon der grijsheid draagt, en reeds zeven en zeventig jaren telt, een respectabele ouderdom! en daardoor tevens wat gebrekkig in de leden wordt, meer en meer in elkaâr zakt, bovenal, daar de zolders beladen zijn met groote, drukkende zwaarte, die de oude beenen niet meer kunnen torschen (evenmin als jonge beenen de weelde), waardoor eene noodlottige instorting niet zoo geheel onmogelijk wordt. Toen wij den Schrijver zijne billijke verwondering hoorden lucht geven, wegens dezen pro formâ, dezen surrogaat-schouwburg, herinnerden wij ons tevens aan eene merk-

waardige wederlegging van het eens zoo geruchtmakend geharnaste boekje: ‘De bezwaren tegen den geest der eeuw.’ Een der bestrijders van deze brochure (wij meenen een Remonstrantsch prediker te Leyden) maakte de naïeve tegenbedenking, dat het juist zeer *voor* den vromen geest der eeuw pleitte, als men in de hoofdstad zag dat een kerkgebouw, de nieuwe kerk der Evangeliesch-Luthersche gemeente, zeer spoedig in pracht en heerlijkheid uit de asch verrees, en daarvoor tonnen gouds gevonden werden, terwijl in dezelfde hoofdstad de oude houten loods, die voor een schouwburg doorgaat, onveranderd in den gebrekkigen toestand bleef: deze tegenstelling was scherp, juist en waar; - de heer Kerkhoven intusschen wilde gaarne een nieuwen schouwburg, die voldeed aan de behoeften der ingezetenen en der kunst, hij stelt voor eene plaats buiten de Leydsche poort, beter dan op de Botermarkt: de Elyzeesche velden der kermis-tenten en poffertjes-altaren, en wat meer zegt, hij geeft het financiëele middel op: eene negotiatie van b.v. *f* 600, of *f* 800,000, gewaarborgde rente van 4 of 4½ pCt.!! kapitaal! Als dit kapitale kapitaal maar gevonden wordt, en wel beter en spoediger, dan bij de geprojecteerde waterleiding, die bij de geboorte, in 's moeders schoot, zacht en zalig ontsliep, evenals zoo vele soortgelijke, doodgeborene kinderen dezer dagen. Wij wanhopen aan den goeden uitslag van deze voorgeslagen negotiatie, bovenal omdat de *geestdrift voor der kunsten God aan* 't Y, nog altijd wel leesbaar op de oude Theater-gordijn, minder erkenbaar is bij Amstels burgerije, en men zoude vreezen, de beloofde percenten op de wijze der Ardoïns te zien verdampen. - Sedert dat de drie Variétés de oude grootmama op het Leydsche plein over het hoofd zijn gegroeid, is de geestdrift voor het echte tragische merkelijk afgekoeld; de Vaudeville, als het kan, de opera, is het ware, het sprekende zinnebeeld onzer negentiende eeuw, en bepaaldelijk mede van den kunstsmaak der Nederlanders: de drie miniatuur-schouwburgen zullen we vergelijken bij vrolijke, aardige, dartele, jeugdige nichtjes, coquet, sierlijk uitgedost, bovenal naar de Parijsche mode, die gaarne *gezien* worden, terwijl de oude tante op het Leydsche plein, als eene hoogbejaarde zeventigjarige matrone, van eene kleine lijfrente leeft, en als ze met den tijd wil mededoen, de oude rimpels niet altoos kan bedekken, en door de lieve nichtjes, die met den tijd mede gaan, achter haren rug wordt uitgelagchen.

Over het *stads-oktrooi* zullen we niet veel kunnen of mogen zeggen. De Schrijver is hier regt liberaal, en wil den handel niet aan banden; hij ziet in het stads-oktrooi een groot bezwaar voor welvaart en welstand, en verontschuldigt de stads-regering daarmede, dat de stads-belasting geene zaak is van hare uitvinding, maar eene erflating ab intestato door hare voorvaderen. Met een zeer eigenaardig argument bestrijdt de heer Kerkhoven het bestaande kwaad, omdat men er van lieverlede aan gewoon is geraakt. ‘Wanneer (zoo heet het bl. 24 en 25) om mij hier van een beeld te bedienen, een paard dagelijks eene zwaarte van duizend pond heeft voort te slepen, zoo valt dat het dier in den beginne zeer moeijelijk, maar allengs gewent het zich er aan, en ten laatste schijnt het er niets meer van te bemerken. Dit neemt intusschen niet weg, dat, bijaldien het paard dezen last *niet* had voort te trekken, het

veel vrijer in zijne bewegingen zou zijn, en eenen veel grooteren weg zou kunnen afleggen.' Wij nemen de vrijheid, bij dit zinrijk beeld eene glosse te voegen: Despoten, groote en kleine dwingelanden, in folio en miniatuur, hebben dien regel steeds gevolgd: in hun oog was het volk of de burgerij altijd het getrouwe voorttrekkende dier, dat veel tegen de hooge en gladde sluizen kan optrekken, als men maar volhoudt, en het struikelende dier, nu en dan (al ware het ook alleenlijk om de toeschouwers niet al te zeer te ergeren) even tot adem liet komen, en dan weder voortzweepte; het goede paard wordt aan die manoeuvre gewoon, en trekt zoolang, ja dikwijls zoolang, totdat de strengen, of wat erger is, de beenen breken, en men zich eindelijk over die methode schaamt. Genoeg, wat dit betreft; maar als het oktrooi wegvalt, wat daarvoor in de plaats? Zeer waar lezen wij, bl. 27. 'Geld moet er zijn, dit lijdt geene tegenspraak, waarmede zou men anders, de stedelijke uitgaven kunnen bestrijden?' Daar zit de knoop, een allervoortreffelijkste burgemeester en stadsvader, zoo wijs als Salomo, maar zonder geld, zou dan niet verre komen; daarom wenscht de Schrijver een algemeenen omslag, of het heffen van opcenten bij de rijksbelastingen. Wij wagen hier niet te beslissen. Mogelijk intusschen, dat hier, door de genezing der eene wond, eene andere dadelijk werd geopend; nieuwe belastingen voor het geduldig trekkende paard durven we schier niet aan te bevelen, het dier kan nu bijna al niet meer voort, de algemeene omslag is een droevig nachtspook, hoe ook uitgedost als incometax, of als opcent-heffing, men is er vreesselijk bang voor geworden; naar het ons toeschijnt, zoude het verwerpelijk oktrooi, alzoo vergoed, van eene stoffelijke zijde, alleenlijk eene gedaanteverwisseling van opbrengsten zijn, en alles kwam weder op het oude, groote, nooit geëindigde thema neder: 'Geld moet er zijn.' Gaarne zouden wijden heer Kerkhoven dit thema zóó hebben hooren varieren, dat we hier niet lazen eene *adagio doloroso*, maar eene *rondo allegretto*. Mogt het den Schrijver gelukken, om het oktrooi in dier voege te oktrooijeren, dat er geen nieuw oktrooi op onze goedwillige geldbeurs werd gelegd!

Een tweede argument ter opheffing ontleent de Schrijver uit de noodzakelijkheid om daardoor de armoede te verminderen, hij klaagt over den druk, welken de behoeftigen gevoelen, bij de enorm zwaar belaste levensbehoeften. Hier staan krachtige woorden: blz. 29. 'Mijne stelling is deze: dat men den keizer geven moet, wat des keizers is, of met andere woorden, dat zij die betalen kunnen, ook heilig verpligt zijn, hunne belastingen aan den lande, zonder morren te voldoen, maar dat men aan hen, die niet kunnen betalen, en die op Maandag dikwerf niet weten, hoe zij hunne drooge beete broods tot Zaturdag zullen verdienen; dat men aan de zoodanigen, dat drooge brood, en wat zij verder noodig hebben, door velerlei imposten nog duurder maakt, is onverantwoordelijk... niet voor onze aardsche regtbanken, maar wel voor den Hoogen Raad van God!' In deze taal herkent men den menschenvriend, die het zoo gaarne anders en beter wilde zien dan het thans is, en met een edel hart in de borst voor zijne arme, hongerlijdende stadgenooten in de bresse springt. Zal het baten? Welligt dat menigeen, die zich voor als nog niet *competent* beschouwt, om 'voor

den Hoogen Raad van God' te verschijnen, de schouders ophaalt, en alweder zegt, terwijl hij den Schrijver den rug toekeert: 'geld moet er zijn.' Wij wenschen dat de droevige voorspelling des Schrijvers: "t is beter, bij tijds, en *vrijwillig* een offer aan het algemeen belang te brengen, dan dit later op veel grootere schaal *gedwongen* te moeten doen,' nooit vervuld worde, en de aangeduide, groote en vreesselijke strijd tusschen rijk en arm, nooit losbarste; intusschen mogt de heer Kerkhoven ook hier wel voor menige lieden, die wat hardhoorig zijn, alzoo eindigen: 'wie ooren heeft om te hooren, die hoore.'

Handel en zeevaart nemen eene belangrijke plaats in, onder de gecensureerde zaken. De Schrijver is een even stellig en onbewimpeld voorstander van de vrijheid des handels, als de heer Cobden en zijne vrienden. Hij is zeer positief liberaal, en ziet daarin het eenige redmiddel, om den kwijnenden toestand der maatschappij te verbeteren, en aan den patient aan het Y de voormalige levenskrachten te geven, en hem voor eene noodlottige wegsterving te behoeden. De Schrijver is een vriend van vrijheid, bovenal waar het de zenuw van den Staat, den koophandel, betreft. 'Wie wandelt niet liever (blz. 34) in eenen vrijen tuin, met breede lanen, waar alles tot genoegen van den wandelaar is ingerigt, dan in een doolhof met smalle paden, vol spinrag of slakken, waar overal wachters geplaatst zijn, om welke men, voor hunne diensten (waarvan men zoo gaarne wenschte ontslagen te zijn) nog bovendien gedurig zijn beurs moet uithalen.' *Fiat insertio et applicatio!* De Schrijver is geen voorstander van den effecten-handel - het bekende tarok- of faro-beurs-jodenspel; hij wil liever dat ieder kantoor van eenigen naam zich een of een paar schepen aanschaffe, om daarmede op bepaalde plaatsen te varen! O vrienden! 't luidt wel zoo schoon; - maar die langwerpige speelkaarten, waar een duizendgulden, als de spadille en basta, op gedrukt staan, welke de makelaar voor u schudt, en beleefd verzoekt om te couperen, laten zich veel gemakkelijker behandelen, dan een scheepje met den inventaris, de assurantie, de bodemerij, den dikwerf ongemanierden kapitein, om niet van de dalende markt te spreken, en een vreesselijk embargo. Het hasardspel der Beurs is voor velen een tweede natuur geworden: men benadeelt er immers land en stad niet door, en als het gelukkig afloopt en niet hapert, bevoordeelt men zichzelven, op een enkelen goeden beursmiddag, tusschen 3 en 4 ure, in die mate, dat er veel scheepjes zouden uitgerust moeten worden, om den gelukkigen fondsen-speculant voor zijnen voordeeligen fantasie-handel schadeloos te stellen!!!

De kermis wordt door onzen censor mede niet vergeten, en te regt. Wat hier staat zal geene tegenbedenkingen, bij de welgezinden althans, uitlokken, de kermis wordt hier krachtig aangegrepen, van eene zedelijke zijde, en het geschut gerigt tegen de 'liederlijke poffertjes en wafelkramen' niet zonder reden. Wanneer men in een der afleveringen van de *Tijd*, (wij bedoelen: de Haagsche, niet de Noord-Hollandsche Tijd), de beschrijving heeft gelezen door den beruchten Franschen modeschrijver Dumas, met bijgevoegden platten grond van een wafelkraam, en daar moest overtuigd worden, en het onbewimpelde tooneel vindt opgeteekend dat het omwalmd houten huisje niets anders was dan een draagbaar bordeel, waar de deftige Nederlander zich heen be-

gaf, naar de sierlijk uitgedoste ligtekooi; - wanneer wij de heeren Dumas en Boudewijn voor *dergelijke* stichtelijke en kiesche mededeelingen mits dezen dank zeggen, verheugen wij ons niet minder, dat de Schrijver dezer brochure zich met ernst en nadruk tegen die zeden verpestende en volstrekt niet aesthetisch schoone en reeds versletene quasi-kermisvreugde verklaart, en de verlorene zaak der nachthuizen en tapperijen niet opvat, zoo als men deed; maar als een cordaat Christenmensch de geheele kermis met alle consequentiën in den grooten en kleinen ban doet, en naar de maan wenscht.

Over de *verfraaijing* en *verbetering* der *stad*, wordt menig woord gezegd, dat zeker zeer behartigingwaardig is, en waarvan het stadsbestuur ten minste notitie kan nemen, als de uitvoerbaarheid zal gebleken zijn. De bijzonderheden, hier in geleidelijke orde medegedeeld, zijn intusschen te lokaal, om in dit Tijdschrift, dat geen Amsterdamsch, maar een Nederlandsch Tijdschrift is, breed behandeld en toegelicht te kunnen worden. Het goede dat de hoofdstad bezit, en in de laatste jaren verkregen heeft, en wel bijzonder onder de leiding van den waardigen, nu rustenden Burgemeester, wordt door den Schrijver gereedelijk erkend, en daaruit de mogelijkheid en de noodzakelijkheid afgeleid om op dien weg voort te gaan.

Eindelijk sluiten eenige *algemeene beschouwingen* de verschillende korte vertoogen. De punten, die hier even aangeroerd worden, zijn: het afschaffen van het begraven in de kerken. ‘In Amsterdam (lezen wij) blijft men halsstarrig bij het oude.’ Niemand kan meer tegen het walgelijke, en dikwerf door ongelooflijk bijgeloof nog gewettigd begraven in de Tempelen Gods zijn, dan wij: doch, ook hier helaas! treedt vader Mammon ons weder in den weg, en wij weten, evenmin als de heer Kerkhoven, op welk eene wijze de kerkelijke inkomsten, allernoodlottigst aan dit schromelijk misbruik verbonden, zouden vergoed kunnen worden. Waar het op de beurs aankomt, blijft Amsterdam en de Amsterdammers niet alleenlijk, maar eigenlijk alle menschenkinderen zeer hardnekkig, en zitten liever op een graf, dat geld geeft, dan op een kerkhof, dat geen batig saldotje afwerpt. Verder eischt de Schrijver voor zijne stad den ontvreemden zetel van het provinciaal gouvernement terug; hij handhaaft hier de stadsregten: welligt wordt die wensch vervuld, bij de aanstaande algemeene bezuiniging, wat ons regtswezen betreft. De klagt, dat de hoofdstad dikwerf achteruitgezet en vergeten wordt, ook in betrekking tot zekere aandeelen in de bevrachting naar Java, en de gedreigde opheffing van het Koninklijk Nederlandsch Instituut, tracht de heer Kerkhoven te bevestigen, men leze en oordeele zelf.

Ook de uitsluiting der Joden, de goede, en dikwerf de zeer gegoede kinderen Israëls, uit vele maatschappijen en genootschappen, wordt strengelijk gegispt, en teregt. Men kan uit Christelijken ijver en vrome woede soms te onchristelijk worden, en staat met *dit* systeem van uitsluiting (waar geene bepaalde, ontegensprekelijke gronden dit noodzakelijk maken, maar hoogmoedige eigenzin, of esprit de corps, of bespottelijke overregtzinnigheid de oorzaken zijn), *lijnregt* tegenover den stichter des Christendoms, die volstrekt geene uitsluiting predikte of duldde, maar slechts de huichelaars of onverbeterlijken teregt-, niet eens af-wees!! Wij, Christenen, intusschen, nemen hier veelal een anderen

maatstaf, dan de verheerlijkte Christus ons zelf in de handen gaf, en zullen daarvan ook eens in betrekking tot de broeders en zusters uit het verduisterde Israël rekenschap moeten geven. Wij verlaten den wakkeren en onbevreesden Schrijver, dezer brochure, en hoorden hein gaarne, ook waar hij zegt: blz. 62. ‘Wil de hooge regering, het achtbaar stads-bestuur, of wie zulks verder aangaat, het er bij laten berusten, het zij zoo! ik heb mijn burgerpligt gedaan en gewaarschuwd, toen het misschien tijd was!’

Aan verschillende, en zeker zeer uiteenloopende beoordeelingen zullen deze bladen behelzende *iets*, eigenlijk *veel* over Amsterdam, blootstaan: dit verwacht de beer Kerkhoven, en vreest den pennestrijd niet. Wij deelen in al de goede wenschen des Schrijvers, die uit volle overtuiging, op eene eenvoudige en naïeve, maar soms zeer nadrukkelijke, wijze heeft geschreven.

Wij erkennen in zijn stijl een eigenaardige *bonhommie*, die niet zoekt en jaagt naar woordenpraal of pronk, maar, zooals het hier behoorde, echt populair was. Wij deelen den wensch, dat den laatstbenoemden burgemeester ‘een standbeeld op een der pleinen van de hoofdstad’ moge aangeboden worden, en hopen maar, dat bij al de standbeelden, die *ontworpen* en *vervaardigd* worden, en reeds *besteld* en *beloofd*, gedeeltelijk bij anticipatie betaald zijn, de plaats nog moge gevonden en opengehouden worden, en de ruimte niet geheel zij weggenomen of besproken! De dichtregelen, welke de Schrijver hier en daar heeft tusschen in gevlochten, zullen menigen lezer een aangename afwisseling zijn, en ademen een goeden en Christelijken, soms eenen hekelenden geest. Moge vroeg of laat de korte dichterlijke droom van den heer Kerkhoven verwezenlijkt worden, en wij allen eens ontwaken in een herboren Amsterdam. Moge de welbekende regel van Vondel daardoor voor altijd gelogenstraft worden:

> Het loopt met Amsterdam, gelijk gij hoort, ten ende!

Wij eindigen ons verslag met de uitboezeming van den welmeenenden burger der stad, waaraan zekerlijk op verre na de meesten hun zegel zullen hechten:

> Geen Godsdienstvete of haat verlaagde meer den mensch
> 't Was alles één geloof; volmaking aller wensch;
> Men lachte om 't voorgeslacht en zijn rampzaalge twisten,
> De Jood was toen niet meer gescheiden van den Christen.
> 't Geheim van 't Godsbestuur, in hemel en op aard,
> Was evenmin als nu den mensch geopenbaard,
> Maar dit was elks geloof: dat eenmaal na dit leven
> De sluijer des geheims zou worden opgeheven,
> Dat pligtvervulling ons op 't pad ten hemel leidt;
> En dat den stervling daar reeds plaatsen zijn bereid.

Spiritus Asper en *Lenis*.

Duitschland en Holland

(Zie Nederlandsche Volks-Almanak voor 1850 en de recensie daarvan in het Algemeen Letterlievend Maandschrift voor Februarij 1850).

Wel is waar is het in de meeste gevallen eene ondankbare onderneming, tegen eenen anonymen Schrijver op te komen, eene onderneming, die somtijds op een gevecht uitloopt als dat van Don Quixote tegen de windmolens. Maar in tijden zoo vol list en bedrog, zoo vol oneerlijkheid en veinzerij, zoo vol partijdigheid en

kuiperij, is het inderdaad geene schande, Donquixoteriën te begaan. En kwaamt gij nu zelf, eerlijke, verliefde, droefgeestige ridder van la Mancha, wien deze eenige hinderpaal op de baan tot heldenglorie in den weg stond, dat gij met al uw worstelen, streven en zuchten een enkele groote anachronismus geweest zijt, kwaamt gij thans, dan zoudt gij met verdubbelde kracht uwen trouwen kleppen de sporen moeten geven, wanneer gij alle betoovering wildet breken, alle ongeluk wildet verzachten, iedere ongeregtigheid wildet te keer gaan. Uwe lans zou dikwijls in splinters breken op de harde hoofden uwer tegenstanders; gij zoudt, na het volbrengen van menigen strijd, waarin gij in plaats van eer en roem slechts lach en spot zoudt inoogsten, zoo als te voren in de armen uwer nicht terugkeeren, gij zoudt uw hoofd ter ruste leggen, en ontslapen, zonder de groote vraag te hebben opgelost, of gij in eene wereld van dwazen de eenige verstandige, dan wel in eene wereld vol verstandigen de eenige dwaas waart. Ik wil, op het gevaar af, van voor een Don Quixote, ja mijnentwege voor een dwaas gehouden te worden, eene lans breken met een anonymen Schrijver. Sta mij bij, geest van Don Quixote, maar veroorloof mij tevens, waar uwe galanterie niet toereikend is, mij van de bondige spreekwoordenlogica van uwen schildknaap Sancho Pansa te bedienen.

Waarde Anonymus, die in een boek getiteld ‘Nederlandsche Volksalmanak’ een stuk hebt opgedischt met het opschrift ‘Duitschland en Holland’, gij hebt zeker gedacht, dat de scherpe adem der kritiek uw kaf niet zou kunnen wegvagen, wanneer gij het met den naam van eerbiedwaardige mannen even als met een beschuttenden muur omringdet; gij herinnerdet u waarschijnlijk het fraaije Latijnsche gezegde: Daar drijven wij met ons dertienen den stroom af, zeide de paardenvijg tot de appelen, toen zij met deze de rivier afdreef. En toch werd de paardenvijg geen appel. Hoe kwam het u toch in het hoofd, lieve Anonymus! (want ik houd inderdaad van u, zoo als men van de spijzen houdt, die men verteren wil) u in zoo goed gezelschap te begeven? Gij hadt bescheiden moeten zijn en begrijpen, dat een bediende in de keuken somtijds zeer gezien kan zijn bij de meiden en andere dienstboden, maar dat hij niet in het gezelschap van zijn heer kan komen, zonder vernederd en aan het verschil van stand herinnerd te worden. En dan nog, wanneer gij in uw koetsierspakje waart binnengekomen en gezegd hadt: ‘Ik, Pieter Simpel of Hans Onverstand wil met u aanzitten; gij zijt niet beter dan ik’, men zou uwen moed bewonderd, en uwer naïveteit ten goede gehouden hebben, wat uwe vlegelachtigheid misdreven had. Maar neen: gij legt uw stalkiel af, trekt een zwarten rok aan, doet een witte das om, komt binnen bij uwen heer, en zegt: nos poma natamus. Ik hoop u den lust tot zwemmen te benemen.

Doch ik vrees haast, dat ik te verbloemd spreek; ik wil trachten duidelijker te zijn. Het stukje, dat mij in eene zoo vrolijke stemming gebragt heeft, behandelt in dramatischen vorm het thema: dat de Duitschers Holland afloopen en uitzuigen. De zaak zelve is van eenen te ernstigen aard, het komt bij hare behandeling te veel op degelijkheid van beginselen en vrijheid van vooroordeelen aan, dan dat ik lust zou kunnen gevoelen, tegenover dezen Anonymus mijne meening daarover bloot te leggen. Zulke gewigtige vragen vereischen eene ernstigere, dieper

ingaande behandeling, aan welke ik mij onder andere omstandigheden geenszins onttrekken zoude. Hier echter zou ik een naauwkeuriger onderzoek van die zaak voor dwaas houden; want mijn Anonymus zou kunnen komen opdagen en mij uitlagchen dat ik zoo het harnas had aangetrokken over een domme greep, waarbij hij eigenlijk (en dat wil ik gaarne van hem gelooven) aan niets gedacht had. Aan dat gevaar wil ik mij niet bloot stellen. Daarom zal ik mij alleen met de wijze bezig houden, waarop mijn Anonymus die schoone gedachte ingekleed en teruggegeven heeft. Er komen twee boerenknechten op, die tegelijk edellieden zijn; want zij spreken gedurig van hunne voorouders en hunne hooge geboorte (ik vermoed dat dit een steek onder water op den adeltrots der Duitschers is). Zij hebben in Holland gras gemaaid en zijn van plan met hun goedje naar huis terug te keeren; maar een van hen is verliefd op de dochter van een boer, welke hij gaarne met haar rijken uitzet zou willen medenemen; maar de deern lagcht hem uit met zijn voorstel en hitst den hond op hem aan, die hem dan ook een stuk uit zijne broek en dat vleezige deel van het menschelijk ligchaam, dat onder de broek is, bijt. Dat is alles. Is dat alles? vraagt gij verwonderd. Ja, het is inderdaad alles. Voorwaar, het is weinig, zoo beneden alle kritiek weinig, dat het naauwelijks eene kritiek verdiende. Waarom ik die toch geschreven heb, zal nog wel blijken. Wanneer eenvoudigheid van vinding tot de verdiensten van een drama behoort, dan moet het gezegd worden, dat onze Anonymus daarin uitmunt. Zijne vinding is zoo eenvoudig, dat men haar simpel zou kunnen noemen. Een tweede verdienste, waarschijnlijkheid in de zamenstelling, kunnen wij hem niet in dezelfde mate toekennen; want het amalgama van boerenknecht en edelman in één persoon is eene te stoute vinding, dan dat zij geloof zou vinden. De uitvoering der bijzondere deelen zal ik liever daar laten; slechts nog ééne opmerking. Ik begrijp niet regt, welke taal het toch is, die de soi-disant-Duitsche boeren-edellieden spreken. Duitsch is het niet; Hollandsch is het niet; en het is ook niet de taal, die gewoonlijk uit de verwarring dezer beide dialekten ontstaat, en die in sommige Hollandsche romans een zoo koddigen indruk maakt. Het is niets - en juist daarom een passend gewaad voor de komedie van onzen vriend. De ontwikkeling van het geheel is al bijzonder geestig, en het is een verfrisschend idee, te ontwaren, hoe alle draden van dat fijne weefsel zoo gesponnen zijn, dat zij op den gluteus maximus van een der beide helden moeten te zamen loopen. De Schrijver heeft welligt daardoor symbolisch de sympathie willen te kennen geven, die er tusschen dat ligchaamsdeel en zijne geschriften bestaat. Beoogde hij niets anders, dan dat verband te doen blijken, dan wenschen wij hem met die zoo geestige wending geluk.

Maar die geheele geschiedenis is toch wat te erg; daarom heb ik mij lang vermoeid met te bedenken, of er achter dezen ongelukkigen vorm niet een diepere zin schuilen kon; of niet de Schrijver gemeend had, in een quasi-koddig gewaad eene bittere waarheid te moeten inkleeden, om haar zóó minder bitter te maken. Eindelijk heb ik iets ontdekt. Ik weifelde eerst, of ik het mededeelen of verzwijgen zou; ik wilde mij namelijk het wreede genot verschaffen, om den Anonymus, als ik goed geraden had, te dwingen, een commentarius op zijn eigen werk te leveren en mij te laten verwijten, dat ik

den diepen zin niet gevat had, die achter zijne woorden verborgen was. Ik herhaal het, ik heb iets ontdekt, maar ik waag het naauwelijks neder te schrijven. Want is mijne gissing juist, dan is het waarlijk met de vindingskracht van onzen man nog slechter gesteld, dan wanneer zijne geschiedenis woordelijk te verstaan is. Het geheel is namelijk misschien eene allegorie, welke de pogingen van Duitschland, om zich de provincie Limburg toe te eigenen, doorhaalt. Dan is alles duidelijk. De beide Duitschers stellen Duitschland, de deern Limburg voor. De adellijke afkomst slaat op den hoogen ouderdom van het verbond der Duitsche Staten. De ontknooping is dan wel wat lomp en onhistorisch, en de hond en de gluteus maximus blijven nog altijd onverklaard; maar bij eene zoo verhevene gedachte ziet men kleine fouten gaarne over het hoofd. Maar in het belang van mijnen Anonymus wil ik niet gelooven, dat zijn gewrocht allegorisch op te vatten is. Want dan zou het bij hem wel de moriaan gewasschen zijn en ik zou hem den raad geven, wanneer hem in het vervolg nogmaals de lust bekroop, allegoriën te maken, om dan aan het slot zijner phantasiën eene groote hand met opgeheven wijsvinger te teekenen en daarbij te schrijven, als volgt: ‘Waarde lezer! Als gij denkt, dat hetgeen ik geschreven heb, zoo dom is als het er uitziet, dan, neem mij niet kwalijk, zijt gij de plank mis. Want alles, wat schijnbaar domheid is, is eigenlijk allegorie.’

En wat zal ik nu eindelijk van het opschrift zeggen? Maar daarover kan ik weder niets zeggen, zonder ernstig te worden, en dat is mij - ik weet niet, hoe het komt - onmogelijk, zoo lang ik mij met mijn heerlijken Anonymus bezig houd. Doch halt! wanneer hij mij over de keuze daarvan inlichting wil geven, dan beloof ik hem van mijne zijde, hem het deel en de bladzijde van het Duitsche boek te zullen aan de hand doen, waaraan hij den vorm tot de platte uitvallen ontleend heeft, die hij tegen de Duitschers rigt. Ik scherts niet; ook is het geene list, waarvan ik mij bedien, om den naam van den Schrijver te weten te komen; want ik geloof niet, dat hij er een heeft. Het boek evenwel, waarop ik hem verwijzen zal, heet Meissner's Skizzen.

Om mij echter ten slotte bij den lezer dezer regelen over mijne kritiek te regtvaardigen, nog de volgende ernstige opmerkingen. Wie grove en kwetsende aanvallen schrijven wil, mag dat niet anonym doen. Hij moet zijn naam opgeven. Luidt die gunstig, welnu, dan weet hij, wien er aan de zaak gelegen ligt, met wien hij een eerlijken kamp te strijden heeft; is hij die van eenen onbekenden broodschrijver, dan treft hem de verdiende verachting. Zijn naam in zulke gevallen te verzwijgen, is laf, is laag. En toch zou ik het stuk geen antwoord waardig gekeurd hebben, indien ik het als gemeen pamphlet of in een dier dagblaadjes gevonden had, wier edele roeping het is alles te verguizen en kwaad bloed te zetten - maar het stond in een Nederlandschen Volks-almanak. Aan die natie kan met zulk een geschrijf geene dienst bewezen zijn; zij strijdt met eerlijker wapenen en wijst zulke kampvechters vol verachting van zich af. Ook is het volstrekt geen kompliment, dat men haar maakt, als men zegt, dat zij zich exploiteren laat. Tot afscheid moge de Schrijver het ter harte nemen, dat hij, die een strijd van beginselen op schertsenden toon wil beginnen, en over niet meer geest te beschikken heeft, dan bij hem oogenschijnlijk het geval is, voordat hij

begint te schrijven, zich de woorden van Goethe herinneren moest, als hij in den Götz von Berlichingen zegt: ‘Ihr könnt nach Hause gehn, gute Leute; für die Versäumniss kriegt ihr nichts, und zu holen ist hier nichts als Beulen.’

Maar ziet, naauwelijks was deze kritiek uit mijne pen, of daar komt mij het Algemeen Letterlievend Maandschrift voor Februarij laatstleden onder de oogen, waarin ik eene recensie van den Nederlandschen Volks-almanak vind. Wat kan de smaak der menschen toch verschillen! Een zekere heer M., die deze recensie geschreven heeft, zegt: ‘dat deze almanak zeker het meest wordt opgeluisterd door de vrijaadje Duitschland en Holland, al vreezen we, dat menig met eene krokodillenhuid omgeven lezer zal vragen: Cuibono? nogtans is dit stukje uitstekend geschikt voor een Nederlandschen Volksalmanak, daar het ingrijpt in een der dagelijks opkomende wenschen van Duitschland, dat ons wel zou wenschen op te slokken, gelijk zijne zonen zich hier trachten te nestelen, en tamelijk wel genesteld hebben, door hunne armoede te neutraliseren door rijke Nederlandsche dochters, of zich op te werken door hunne gescharnierde ruggen, veilbaarheid en laagheid, waarvan een Hollander gruwt.’ - Daar ben ik mooi ingeloopen met mijne kritiek; want de heer M. zegt juist het tegendeel van hetgeen ik beweerd heb; ja, hij gaat nog verder, en geeft aan het geheel eenen ernstigen, ethisch-politischen achtergrond. Wat zal ik in zulk een geval doen? Het tegendeel bewijzen van hetgeen de heer M. uitgesproken heeft. Zoo dwaas zal ik niet zijn. M. heeft ook slechts iets nedergeschreven, zonder iets te bewijzen, en toch - actori incumbit onus probandi (de heer M. verstaat immers, zoo als ik tot mijn groot genoegen bemerkt heb, Latijn; het is te wenschen, wat meer, dan logica: dat schijnt inderdaad zijn fort niet te zijn, hoe beschaafd hij anders ook is: want hij kent ook Fransch, zoo als wij zien zullen; maar, beste vriend, wat beteekent: *een der dagelijks opkomende wenschen*; wat beteekent: *het stuk grijpt in in een der dagelijks opkomende wenschen?* wat beteekent: *armoede neutraliseren?* Hoe *neutraliseert men armoede door rijke Nederlandsche dochters?* Daarvoor heb ik, hoe leed het mij ook doet, *geen bon veil*.) Bewijs mijnheer M., wat gij gezegd hebt; bewijs dat het een der dagelijks opkomende wenschen van Duitschland is, Holland op te slokken; bewijs dat de armoede der hierheen gekomen Duitschers geneutraliseerd wordt door rijke Nederlandsche dochters; bewijs, dat gescharnierde ruggen, veilbaarheid (onder dit woord kan ik weder niet uw schoolmeesters *bon* zetten), laagheid uitsluitend eigenschappen zijn der hier in Holland wonende Duitschers, eigenschappen waarvan een Hollander gruwt. (NB. Gij zijt wel geen Hollander, mijnheer M.? gij gruwt ten minste niet van veilbaarheid (sit venia verbo!) want in het begin uwer recensie zegt gijzelf, dat gij een welgemeend bon *veil* hebt voor de zorgen van den uitgever). Bewijs dat alles en dan hebt gij ook tegenover uw publiek geene captatio benevolentiae noodig, want voor iets anders kan ik den nevenzin ‘*waarvan een Hollander gruwt*’ niet houden, welken gij nog zoo netjes op het einde uwer diatribe hebt weten te huis te brengen. Zeg ook niet, zoo als voor dezen Sir John Fallstaff, dorstiger gedachtenis, toen hij tot het bewijs zijner beweringen gedrongen werd: ‘Met geweld gronden opgeven! En al waren de bewijzen zoo goedkoop als braambeziën,

dan zou mij toch niemand met geweld een bewijs afpersen.' Gij moet bewijzen, want verwijten is geene kunst. Zoo kon het b.v. ook *mij* invallen, tot *u* te zeggen: 'Mijnheer M., gij zijt een domme, kwaadsprekende mensch met veel gal en weinig logica; het is u onbekend, dat om te schrijven, vingers alleen niet voldoende zijn, maar dat daar ook geest toe behoort; gij verbeeldt u, dat men eene kritiek kan schrijven in den diktatorischen stijl van een Franschen schoolmonsieur; gij maakt den menschen een vuist achter hun rug, hult u in uwe krokodillenhuid en verbeeldt u, dat gij dapper geweest zijt. Ja, indien ik u regt zeer wilde doen, zou ik u ten slotte kunnen verwijten: Mijnheer M., gij en de Anonymus in den Nederlandschen Volksalmanak zijt dezelfde persoon. Dat blijkt daaruit ten duidelijkste, dat even als hij in den Almanak, zoo ook gij in het Letterl. Maandschrift van Februarij de eenige zijt, die zijn naam niet durfde noemen. Doch neen, dat mag ik u niet verwijten; want met mijnen Anonymus n°. 1 mag ik mij wel een scherts veroorloven, maar hem met u te identifieren, zoo diep mag ik hem niet krenken.' - Dat alles en nog veel meer zou ik u kunnen zeggen, en ik geloof, dat mij het bewijs daarvan niet zoo zwaar zou vallen, als u de waarheid aan te toonen uwer convicia. En zoo moet ik ook u, Mijnheer M., met een spreekwoord, en om u nog meer te ergeren, met een Duitsch spreekwoord, naar huis zenden, dat aldus luidt:

> Wer schimpft, beschimpft sich selbst
> Und der beschimpfte bleibet wie er ist.

Nog twee woorden ten slotte! Ik ben geenszins voornemens, mij in eene krokodillenhuid te wikkelen. Zoo een der twee anonyme schrijvers mij wil voorgaan, staat hem mijn naam terstond ter dienste.

Leyden, Maart 1850.

- R.

Jaarboekje van wetenschappen en kunsten.

Derde Jaargang, door D^{r}. S. Bleekrode. Te Gorinchem bij J. Noorduyn en Zoon.

> Qui trop embrasse mal étreint.

Herinnert ge u nog, geachte lezer, den indruk dien eene tooverlantaren in uwe kindsche jaren op u maakte? Hoe bij die vertooning, rijp en groen, ernst en luim, plaatsen en dieren met vreemde namen, allerlei onbegrijpelijke zaken, en wat niet al, slecht geschilderd, en nimmer duidelijk genoeg naar uwen zin verlicht, in onuitputtelijke, vermoeijende rijen, voor uwe oogen heendwarrelden? Herinnert ge u nog, hoe u de voorstelling soms lang viel, zoodat de vreemde taal en koddige uitlegging van den baas des toestels, ter naauwernood uwe oogen vermogten open te houden? Herinnert ge u dat alles, en wilt ge dien indruk nog eens op ernstiger leeftijd terugvinden; doorblader dan het boven aangekondigde Jaarboekje van D^{r}. Bleekrode à 944 blz. tekst! - Wij weten het niet beter dan bij eene tooverlantaren te vergelijken.

Gaarne bekennen wij, dat de eerste verschijning van zulk een jaarboekje ons verheugde, en bij den grooten omvang

van zulk een arbeid deed het ons zelf genoegen dat onze meeste tijdschriften D^{r}. Bleekrode aanmoedigend en toegevend beoordeelden. Thans echter, nu de derde tooverlantaren rondgaat, had men het regt eindelijk eens iets te vorderen, waardoor de hoog gespannen verwachting van elk jaar niet meer zoo teleurgesteld werd als vroeger, en waar dezelfde gebreken: doffe glazen, onduidelijke verklaring, enz. wat minder aan kleefden. Ons hierin echter weder bedrogen vindende, achten wij het in het belang der onderneming niet ondienstig, de lantaren eens te openen, en de inrigting, de onderwerpen, en de geheele behandeling ten toetse te brengen aan de bestaande behoefte.

Wij vermeenen dan in de eerste plaats, dat er bijster weinig lezers zullen zijn, die eenig belang zullen kunnen stellen in al de zoo heterogene onderwerpen, waaruit het jaarboekje bestaat. Is het b.v. te denken, dat iemand, die belang heeft bij de vervaardiging van tigchelsteenen, of bij het spinnen en verwen van katoenen, zich ook met sterrekunde zal ophouden; of wel dat de bezitters of bestuurders van stoommachinen, de ontwerpers van droogmakerijen, en dergelijke industriëlen, het boekje zullen opensnijden, ter plaatse, waar over de praktijk der muziek-instrumenten wordt gehandeld; terwijl wederom de toonkunstenaars, of de vervaardigers van kunstbloemen, zekerlijk niet het opzamelen en reukeloos maken van drekstoffen *pour la bonne bouche* zullen bewaren. Te minder nog nadat D^{r}. Bleekrode ons heeft medegedeeld dat: ‘de geleerden het niet beneden hunne waardigheid achten deze laatste zaak te onderzoeken en haar min gevaarlijk en *min onaangenaam* te maken!’ - Die geleerden! -

Daarom zouden we dan liefst gezien hebben, dat de 7 of 10 rubrieken, waarin het jaarboekje gevoegelijk kan gesplitst worden, afzonderlijk te verkrijgen waren. Dit zoude dan voor den nijveren stand, voor de technologen eene merkelijke bezuiniging zijn, daar dezen zich dan naar verkiezing één of eenige stukken konden aanschaffen. Tevens kon dan ook elk gedeelte uitvoeriger behandeld worden iets dat nu het Jaarboekje nog ondragelijker zoude maken.

Welligt werpt men ons tegen, dat er geleerden en dilettanten zijn, die even als D^{r}. Bleekrode van alle markten evenzeer te huis zijn, en wien eene bloemlezing over het gansche gebied der kunsten en wetenschappen hoogst welkom is. Wij merken daar vooreerst op aan, dat niets hun dan belet zich den geheelen schat te verschaffen: maar geven daarbij in bedenking of er dergelijke wetenschappelijk gevormde liefhebbers denkbaar zijn, tevens bestand tegen den allerongelukkigsten, onduidelijken, treurigen, kleurloozen stijl, waarvan Dr. Bleekrode zich sinds 3 jaren maar niet schijnt te kunnen losmaken.

Wij kunnen niet alles aanhalen, want zouden het geheele werk moeten afschrijven; maar zullen slechts op goed geluk het boek openslaan en op eenige der kortste staaltjes wijzen, om hun, die het Jaarboekje nog niet bezitten, een denkbeeld te geven van stijl en duidelijkheid. Bl. 29. (Noot). ‘In een vroeger octrooi had D. slechts een' vleugel of cam - in deze is een double acting cam.’ - Bl. 259. ‘R. Clarck's octrooi bevat wijzigingen: om te voorkomen dat de olie overloopt; verder van de fonteinlamp en van de kaarslamp.’ Bl. 550. ‘Dit laatste zegt I. te hebben proefondervindelijk bevestigd.’ Blz. 101. ‘Honderde *weggeloopene* matrozen en soldaten *zijn er*, die *alléén* willen met een klein fortuin in wellust en

dronkenschap zich verzadigen.' - Blz. 105. 'Wij kunnen, helaas! in dit gewest (Serawak) niet meer Neêrlands vlag doen wapperen!' Uit dit laatste, zoo ook uit eene tirade over het 'slaken der accijnsbanden' en dergelijke meer, konden wij ook zoo eenigzins Schrijvers politieke kleur nagaan. Verder verwijzen wij de liefhebbers van fraaije periodes naar blz. 10, noot 357, 943, enz. vooral naar blz. 328 - 30, waar men zal leeren, 'Hoe de vraag was - bleef, - was - en werd.'

Welligt beschuldigt men ons van vitlust, en vermeent men dat de zaken, zoo al niet aangenaam, toch bevattelijk genoeg voorgesteld kunnen zijn; nu dan waarde lezer, tracht dan met ons D^{r}. B.'s meening te vatten, als hij b.v. op blz. 548 spreekt: over het 'invallen van *schuinsche hoeken*' of op blz. 355 'over de stabiliteit (vaste ligging) der schepen, die men niet verminderen kan door van zekere verhoudingen in de afmetingen der schepen af te wijken.' - Zeg ons dan wat het gezegde sub 4, blz. 336, over de vijzels bedoelt, of ook hoe men uit den gezigtshoek alleen, waaronder men een voorwerp ziet, den afstand kan afleiden, blz. 557. Wat het zegt, dat de maan eene *gelijkvormige* beweging om eene as heeft? en zoo meer, dat wij liever aan den stijl, dan aan D^{r}. Bleekrode's opvatting toeschrijven, en zulks in weerwil van het gezegde: *Le style c'est l'homme;* - maar ten minste hebben wij dan toch regt om over dien stijl te klagen.

En om onze taalkundige grieven maar achter elkander af te handelen, zoo hinderde ons weder in dezen 3^{den} Jaargang de zonderlinge keus van kunstwoorden. Tot welke taal behoort b.v. resultante teinte? Waarom middelslag*tig* en bovenslag*tig* rad? Wat zijn lettenhoudende ertsen? waarom frictie conus wazen interferenz-contractie, voor de meer gebruikelijke Hollandsche woorden? Kan men zeggen dat een toestel in *ontstentenis* geraakt? en 'achterna' iets verrigt in plaats van daarna? Waarom 'Sin.' voor Boog Sin.? en 'omvang' voor inhoud en oppervlak? - Doch waar zouden we eindigen!

Vele dezer aanmerkingen zouden wij achterwege gelaten hebben, ware het niet dat D^{r}. Bleekrode in den 2^{den} jaargang, in de voorrede, de hoop te kennen gaf dat zijn jaarboekje 'eene vaste plaats in de Nederlandsche letterkunde erlangen mogt' als ook om dat ZijnEd. hier en daar als purist optreedt, en b.v. in eene noot op blz. 319 ons Instituut van Ingenieurs op eene verkeerde vertaling betrapt. Dit herinnerde ons ook eene noot in den 2^{den} jaargang; blz. 368, waar onze D. het Duitsche *Anhang* (bijvoegsel) tot een boekwerk zeer sierlijk door *afhangsel* vertaalde! Zoo vertaalt zijn Ed. ook nog thans op blz. 324, *bowstring girder bridge*, kortheidshalve door: *gesmeed- ijzeren- boogpees- draag- kokerbrug!*

Bepaalde zich het jaarboekje tot de dienst van een eenvoudigen index, tot eene bloote opgave van alle verleende octrooijen, en van de uitvindingen, ontdekkingen, verbeteringen zoo in als buitenlands over het geheele jaar 1848-1849; behelsde het daarbij een overzigt van de voornaamste zaken in binnen- en buitenlandsche tijdschriften behandeld, dan zoude eene zekere volledigheid aan zulk eenen registreer-arbeid nog eenige waarde kunnen geven. Vooral zoude deze verhoogd worden door de mededeeling van weinig bekende statistieke en andere opgaven, omtrent inlandsche industriën; halve, meest onvoldoende, beredeneringen en beoordeelingen konden dan weg-

gelaten worden en de beknoptheid ware bevorderd; - dit alles echter misten wij thans in het jaarboekje. Van vele voorname zaken wordt niet gerept; vooral missen wij veel aangaande Nederlandsche industriën en verrigtingen. Zoo wordt er niets omtrent de groote etablissementen van Fijenoord en Delft opgegeven; bijna niets over onze tapijt-fabrieken, en weverijen, papier-fabrieken, zeep- en zoutziederijen, branderijen en zoo vele andere vaderlandsche bedrijven. De noodlottige brand te Rotterdam schijnt niets leerzaams te hebben opgeleverd, noch gaven de geheerscht hebbende ziekten aanleiding tot eenige opmerkingen. En de tentoonstelling te Delft, - geen woord daarvan!

Bij de opgaven wegens de proeven in vroegere jaren hier te lande over de zijdeteelt genomen, misten wij die van den heer Du Four te Utrecht, en ook nog anderen die zoo wij meenen in Noord-Brabant werden genomen.

Van de verhandelingen van vele onzer verdienstelijke geleerden, in Tijdschriften opgenomen, b.v. van Stamkart, Krecke, Badon Ghijben, Keijzer, J.P. Delprat, is slechts schaars gebruik gemaakt. Over de zooveel gerucht makende verschijnselen van den spheroïdaalstaat, bij gesmoltene metalen waargenomen, geen woord. Evenmin iets over de proeven reeds in den aan vang van 1849 in het werk gesteld, om de mogelijkheid na te gaan eener telegraphische gemeenschap tusschen Frankrijk en Engeland.

Vooral ook bevreemdde het ons zoo weinig aan te treffen aangaande de Météorologie van ons land. Van het observatorium te Utrecht vonden wij nergens iets vermeld.

Volledig is het Jaarboekje dus op verre na niet. Daarentegen vindt men vele zaken zonder eenig nut vermeld, sommige langwijlig beschreven, en ten slot te de aanmerking van D^{r}. Bleekrode: dat de zaak Zijn Ed., volgens eene geliefkoosde spreekwijze, ‘min wenschelijk, min duidelijk, min wezenlijk’ voorkomt, enz. Somtijds, ‘verward of hersenschimmig’, dan weder eens plaatst de D^{r}. er een (!) of een (?) bij; maar waarom dan van zulke min nuttige dingen gesproken? Van sommige, weinig om het lijf hebbende of ‘min nieuwe uitvindingen,’ van bankschroeven b.v. vindt men eene afbeelding, terwijl vele belangrijke inrigtingen maar ten halve kunnen aangeduid worden: omdat ze zonder teekening ‘min begrijpelijk’ zouden zijn.

De meeste opgaven bepalen zich hoogstens tot de vermelding van het doel van deze of gene uitvinding, somtijds zelfs maar tot het werk waarin men het vinden kan. Heeft men dus geen aanzienlijke boekerij ter zijner beschikking, dan heeft men aan zulke opgaven zonder beoordeeling niets, en weet men niet of de kosten en moeite om zich het werk te verschaffen, zullen vergoed worden. Heeft men de beschikking over eene kompleete boekverzameling, dan weet men ook wel zoo wat, water omgaat, en kan men D^{r}. Bleekrode's aanwijzing wel missen. Onnut in een jaarboekje, waarin men telkens van plaatsgebrek spreekt, achten wij geschiedkundige nasporingen omtrent vuurtorens en vele andere zaken.

Eenige onderwerpen zijn iets uitvoeriger uit Tijdschriften en speciale werken geëxtraheerd; doch onder deze komen er zulke zonderlinge voor, en over het geheele werk heerscht zulk een geest van slordigheid en onnaauwkeurigheid, dat niemand hierop zonder nader onderzoek eenig vertrouwen zal durven stellen.

Zoo zijn, om maar eens iets te noemen, verre weg de meeste totalen fout, zon-

der dat men kan nagaan of zulks aan de gegevens of aan de optelling hapert; een vlugtig doorbladeren overtuigde ons hier reeds van, op blz: 121, 131, 167, 193, 295, 339, 361, 471, 719.

Tot de zonderlinge opgaven rekenen wij b.v. die omtrent eene fabriek waar jaarlijks 28 millioen Ned *π* keukenzout; 3, 7 mill: *π* zwavelzuur, 3 Ned: *π*: zoutzuur en 0, 2 salpeterzuur gemaakt worden. Of wel van eene brug over den waterval van Niagara à *f*60,000. Ook van 32 *π*^{er} kanons, die van een gewigt van 50 centenaren tot op 25 gebragt, maar per stuk *f*6 à *f*7, 20 minder kosten. - Onwillekeurig kwam ons de 2de jaargang voor den geest, waarin Engeland gezegd wordt met 600 machinen eene waarde van 85 à 90 fr: te produceren, als ook dat men het in Petersburg ver genoeg gebragt heeft, om met 25 *π* goud 7 vierkante ellen te kunnen vergulden! Om tot de kanons terug te keeren, indie zaken is de D^{r} al zeer slecht onderrigt, iets, dat ons uithoofde van Zijn Ed. woonplaats te meer verwonderde. Vonden wij in den voorgaanden Jaargang van gunstige uitwerkingen gesproken, *reeds bespeurbaar* bij kanons, die 60 à 70 middellijnen van den kogel lang waren, terwijl onze langste zoo wat 26 malen die middellijn tot lengte hebben; thans vinden wij de bewering, dat ook hier te lande sinds lang gunstige proeven met ligt geschut bekend zijn geworden.

Wij weten niet waar Zijn Ed. dit heeft opgedaan, want behalve eenig zeer onwetenschappelijk gebluf, zijn de weinige rationele proeven, die eenige waarde voor de wetenschap hebben, eer ten nadeele dan ten voordeele der ligte stukken uitgevallen. Zijn Ed. leze daar eens over na: de Nieuwe Spectator IIe Jaargang blz: 125 - 189 en 581. - Militaire Spectator Junij 1848 n°. 12. In de afdeeling: Sterrekunde, zagen wij met genoegen ditmaal meer regt gedaan aan den roem van Leverrier, dan in den 2^{den} Jaargang, waar de D^{r} dien sterrekundige, vrij ondeugend, met cursijfregeltjes aanviel. Zijn Ed. erkent nu echter dat Leverrier ‘met waardigheid is opgetreden’ om zijne aanvallers te wederleggen. A gouverno! Dr Bleekrode! een ander jaar wat voorzigtiger! - Het zoude er evenwel treurig, vooral hier te lande, met de sterrekunde uitzien, indien in dat gebied niets meer belangrijks ware voorgevallen, dan het weinigje dat wij hier aantreffen.

Het jaarboekje omvat blijkens den titel de wetenschappen en kunsten; doch waarom zwijgt het dan geheel over genees- en heelkunde, architectuur en oudheidkunde, over krijgskunde, wiskunde, enz. enz.? Het doorloopen van alles wat tot kunsten en wetenschappen behoort, gaat welligt de krachten van één mensch te boven; doch waarom dan niet liever wat nederiger opschrift gekozen, b.v. Technologisch jaarboekje, en zich dan van medewerkers in elke specialiteit verzekerd? Zoo als het daar nu ligt, zal het geen zaakkundige in welk vak ook bevredigen, en zoekt men er te vergeefs in naar de specialiteit van den Schrijver. De litteratuur van de bijzondere gedeelten is er zeer onvolledig en gebrekkig in aangegeven, en evenzoo de statistieke en technische opgaven over ons eigen vaderland, voor zoo ver die niet uit algemeen verspreide bronnen bijeen geschraapt konden worden.

Op blz. 318 besluit Dr Bleekrode reeds op het gezag eener aanmerking ergens eens in eene tabel aangetroffen: dat er ‘verwarring in Nederland bestaat.’ Zijn Ed. jaarboekje zal de ongeloovigsten tot dit gevoelen overhalen.

De uitgevers verdienen lof voor de uitvoering en voor den moed die op zich te hebben durven nemen, de prijs is gering te noemen voor den arbeid: met den band ½ cent per bladzijde; voor het doel, voor den nijveren stand is het geheele werk evenwel te kostbaar. Papieren band zijn keurig, welligt wat al te fraai.

Om dien geringen prijs, zullen wij den uitgever dus ook niet te hard vallen omtrent een legio drukfouten, fouten in de paginering, in de aanduiding der noten, in de aanwijzingen van inhoud en index, vooral dewijl het hier en daar moeijelijk te beslissen is, of de schuld aan Schrijver of Uitgever lag. Wij moeten evenwel opmerkzaam maken op de weinig bevallige wijze waarop sommige wiskundige formulen gezet zijn, als ook op het verwilderde aanzien van vele bladzijden, zooals b.v. de 912^{e}, Bij enkele figuren ontbreken letters b.v. op blz. 516. Doch nog eens, wij weten niet aan wien de schuld ligt, en zeggen met D^{r}. Bleekrode: dit is nog voor ons ‘gehuld in zeer ingewikkelde mysterien.’

Mengelwerk.

De czaar van Rusland in het Oude Testament.

Wij verzoeken onze lezers, bij het opschrift dezer curieuse mededeeling, als het mogelijk is, hunnen ernst te bewaren, en ons in gedachte niet vooruit te loopen, bij de vraag: hoe kan de Russische autokraat reeds eene plaats vinden in de geschriften des Ouden Verbonds, en wel bepaaldelijk bij den profeet Ezechiël? - Wij zullen, zooveel mogelijk, de vreemde ontdekkingen in het ware licht stellen, en laten het aan u over, of ge u bij deze menschelijke dwaling wilt ergeren of bedroeven.

In een zeer belangrijk, grondig en sierlijk geschreven werkje, getiteld: *Histoire du Communisme ou réfutation historique des Utopies socialistes* par M. Alfred Sudre, *Paris* 1849, is een hoofdstuk toegewijd aan de voorstanders van het duizendjarig rijk: *L'âge d'or. - Les millénaires*. Nadat de Schrijver de verschillende bekende voorstellingen der voorchristelijke dichters (Ovidius, Virgilius) heeft medegedeeld, betreffende de gouden eeuw, werpt hij den blik op de Chiliasten in de eerste eeuwen der Christelijke kerk, en daalt alzoo voorgaande, af, tot op de Engelsche dweepers in 1648, en nadert, altijd geschiedkundig ontwikkelend, onzen tijd. Hier vinden wij melding gemaakt (blz. 488 en 489 bij Sudre) van een zekeren *geleerden en talentvollen* geestelijke, *Agier*, die in 1809 eene vertaling der Hebreeuwsche Psalmen met kritische noten heeft uitgegeven, en mede onder de voorstanders van het duizendjarig rijk wordt geteld. Deze geleerde (?) man voorspelde de terugkeering der Joden naar Jeruzalem in 1849, alwaar de herbouw de tempel het middelpunt der Katholieke kerk zal worden, voorts zal alsdan het Godsrijk op aarde komen, het verloren paradijs komt terug, al de monarchiën zullen vernietigd zijn, de menschen zullen één groot gezin uitmaken, er zullen geen natiën, geen volken meer zijn, er zal geheele gemeenschap van goederen zijn, ook eene algemeene taal, eindelijk zal de Christus terugkeeren, en over de uitverkorenen heerschen, Enoch en Elias zullen de verkondigers van dat duizendjarig rijk zijn. Tot zoover willen wij *le savant et religieux president Agier* nog wel hooren, met betamelijke inschikkelijkheid voor zijne talentvolle duizendjarige droomen, maar thans komt de curieuse voorspelling, welke wij onverwachts met verbazing leerden. Daar hebben verschrikkelijke gebeurtenissen moeten voorafgaan, eer die gouden eeuw aanbreekt, en de Czaar van Rusland zal een groote hinderpaal zijn voor deze gewenschte emancipatie der menschheid. Wilt ge nu weten, hoedanig op eenmaal deze monarch hier bij het duizendjarig rijk te pas komt, zoo

zullen we den heer Sudre zelf laten spreken:

‘Les démocrates socialistes et les républicains exaltés qui espèrent une ère de liberté, d'égalité absolue et de bonheur commun, mais qui voient, peut-être avec raison, dans l'autocrate russe le plus redoutable obstacle à cette grande transformation, ne se doutent guère que cette opinion est formulée depuis quarante ans; ils seraient probablement assez surpris d'apprendre qu'elle est corroborée par une des predictions les plus claires de l'Ecriture sainte. La chose est cependant certaine, et Agier le démontre péremptoirement. Ezéchiel annonce, en effet, que le prince de Ross, Mosch et Tobol, viendra fondre sur les élus du Seigneur, du côté de l'aquilon, de la terre de Gog et de Magog, qui est reconnue unanimement par tous les interprètes de la Bible pour l'ancienne Scythie, la Russie moderne. Les désignations de la Bible sont, du reste, parfaitement claires. Ross est le nom slave des Russes; Mosch, celui de Moscou, et Tobol désigne Tobolsk, capitale de la Sibérie. Les peuples rassemblés des quatre coins de la terre, les nuées de gens de cheval que le prince de Ross traînera à sa suite, ne sont autres que les hordes des cosaques asiatiques. Agier tient donc pour constant que l'antechrist, le grand ennemi de la régénération chrétienne du monde, sera un empereur de Russie. Mais que ceux qui partagent sa conviction se rassurent. La même prédiction annonce que Gog et Magog, après avoir désolé une partie de la terre, seront exterminés par la colère du Seigneur, et écrasés sous une pluie de pierres et de soufre enflammé.’

Zietdaar, zoo duidelijk als het kan, de Czaar, *le prince de* Ross, Mosch et Tobol, reeds voorspeld door den profeet Ezechiel (Hoofdstuk XXXVIII 1 en volgg.). of twijfelt gij nog? Wij hopen niet aan den gewijden profeet, welligt iets meer aan den juisten blik van den heer Agier. Wij hebben daarom de zaak, die voor den Czaar zeer belangrijk was, niet minder voor de Bijbelsche uitlegkunde, eenigzins nader onderzocht, om den vreemden *prince de Ross* op het spoor te komen, en zullen u mededeelen wat we gevonden hebben. De vertaling van van der Palm luidt alzoo: ‘menschenkind! stel uw aangezigt tegen Gog van het land Magog, den Vorst van Ros, Mesech en Tubal; en profeteer tegen hem,’ waarbij deze aanteekening gelezen wordt: ‘Ros. Wat land dit zij, is bezwaarlijk uit te vinden; en echter het schijnt, volgens de woordvoeging, een land te zijn: daar het woord eigenlijk *hoofd* beteekent, vertalen sommigen den *Vorst*, het *Hoofd*, of den *Hoofdvorst* van Mesech en Tubal; door welke laatsten, ook te voren reeds, de Moschers en Tibarenen werden aangeduid: deze volken waren aan het gebied van Gog onderworpen.’ Begon nu *le prince de Ross* reeds meer en meer te verdwijnen, zoo werd Zijne Majesteit bijna geheel onzigtbaar, toen wij nevens den oorspronkelijken tekst eenige oudere vertalingen raadpleegden, waaronder de zeer letterlijke oude Joodsche Hoogduitsche, in de bekende Biblia pentapla, alzoo luidende: ‘Menschenkind, tuh dein Angesicht kehren gen Gog, das Land von Magog, den Haubt-Herr von Mäschäch und Tubhol, und sey weissager auf ihm.!!’ waarnevens de vertaling van Luther alzoo luidt: ‘Du Menschenkind, wende dich gegen Gog, der im Lande Magog ist, und der *oberste Fürst* ist in Mesech und Thubal, und weissage von ihm.’ Als nu waarschijnlijker wijze, de vertolkers, misleid geworden door het Hebreeuwsche woord ראש (rosch), dat beteekent: *begin,*

hoofd, hoofdman, opperste, het onbekende land van den denkbeeldigen '*prins Ross*' hebben verward en elkaâr medegedeeld en overgeleverd, vervalt de geheele voorspelling van den geleerden president Agier, en wij hebben helaas! den Czaar-Antichrist in het Oude Verbond evenzoo spoedig verloren als gevonden, en al wilde men ook, naar de meening van Gesenius, evenwel hier denken aan: 'den naam van een Scythisch volk, 't geen door de Byzantijnsche schrijvers, als een wild en ongetemd volk, aan de noordzijde van den Taurus (*Pῶς*) genoemd wordt,' zoo zal evenwel niemand bij den profeet Ezechiel, om *die* reden, den Russischen oppervorst begroeten.

Wij deelden deze bijzonderheden mede, deels, als een staaltje der schier ongelooflijk dwaze en schikbarend oppervlakkige Bijbel verklaring in lateren tijd, deels, als eene bijlage tot de vele en zonderlinge voorstellingen, welke men aan de Heilige Schrift heeft afgeperst en afgewrongen, om dweepachtige en overspannen leerstukken te regtvaardigen, of ingang bij het volk te doen verkrijgen. Wie weet niet, wat er al in de Openbaring van Johannes is gevonden, en hoe duidelijk dáár, nu de Paus, dan Napoleon, moest voorspeld zijn! Niemand verwondere zich dan, dat men ook in het Oude Verbond *le prince de Ross* van Moscou en Tobolsk heeft ontdekt, en neme het den talentvollen heer Agier niet kwalijk, als hij met velen zijner voorgangers geheelenal op blinde klippen verzeild is geraakt, en ons ten minste aanleiding gegeven heeft tot een medelijdenden glimlach, - die goede heer Agier!

Spiritus Asper en *Lenis*.

Een tragikomisch hoofdstuk over de staatslieden in 1850.

> Let him once more his humour free!
> Leeft yemand in 't gevolgh van een Doorluchtigh Heer, Men duydt het hem, als 't is, tot een verheven eer Maer Christenen gedenckt, daer is een eer die 't meer is - God volgen; dat 's een eer daer bij all eer, oneer is.
> HUYGENS.

Mannen, ja dat zijn wij allen, de oude 'kerlen, karlen, wereldbedwingers,' de hoofden van het huisgezin, volgens den apostel Paulus en het regtzinnig trouwformulier, mannen met of zonder, met heele, halve, geborgde of geverwde baarden. Arbeids-, zee-, land-, hoofdkrijgs-mannen, onze eertitel, waartoe als bijlage diene, dat onze Britsche zeeburen hun gewapend zeekasteel noemen, *man of war*, hoe eigenaardig! weshalve wij een brander zouden durven noemen, *a wife of war*. Mannen, ook de Apostelen staan daar na het Pinksterfeest als: mannen broeders! Alle zamengestelde woorden die wortelvast zijn - in het groote man - hebben iets stevigs, iets, dat krachtig, Herculisch is: zoo als manhaftig, mannelijk, manschap, en als de vrouwen met eenige verachting en spijt dikwerf spreken van *dat manvolk*, is het louter wangunst of verkropte boosheid, dat zij, ondanks haarzelve, tot het vrouwvolk behooren. - Schiller zong reeds:

> Ich bin ein Mann, wer ist es mehr,
> Der hüpfe hoch und springe! enz.

'Hoch gehüpft' heeren der Schepping, en als gij uzelven met welgevallen beschouwt, overtuigd, dat onder de twee eerste groote entrepeneurs van ons menschelijk geslacht, Adam en Eva (zóó betitelde Jean Paul de Paradijsbewoners) u de voorrang toekomt, kunt ge wel niet meer

eischen. Onder al de mannen nu, van welken aard ook? is welligt de belangrijkste species van het genus: de Staatsman! 't Is al weder jammer, dat men het meervoudig Staatslieden niet kan verenkelvoudigen, of weet gij het enkelvoud van lieden? Men zoude zich kunnen behelpen met Staatslid, maar een Staatslid is nog geen Staatsman, evenmin als eenig klein ligchaamslid de kracht van het ligchaam uitmaakt, b.v. de nagel van den linkerpink, of het oorlelletje; Staatslieden klinkt nog beter dan Staatsmannen, Staatslui is woedend gemeen - men zoude dan kunnen zeggen, Staatskerels, Staatsventers, de Hemel beware! Staats lieden alzoo de Hemel beware! Staats mannen alzoo bevatten de hoogste ontwikkeling, het culminatie-punt van het eigenlijk mannelijke, altoos wel te verstaan, inwendig, want het kan plaats grijpen, dat sommige Staatslieden, uitwendig, veel van het mannelijk, deftige en krachtige hebben verloren, b.v. een hoogstbejaard kamerheer, in het goud gedost, met ooijevaars-beenen, een gerimpeld oude-mannenhuis-vel, en eene zoo slanke vermagerde transparente taille, dat de Koninklijke kleêrmaker al zijne vleeschelijke ligchaamsdeelen gemakkelijk met de hand omspant, als het nieuwe hofkostuum wordt besteld, aangemeten, later betaald. Een dergelijk Staatsman kan bij het uitwendig verdwijnen van den zigtbaren mensch, alsgroote en krachtige geest intusschen werken, ook buiten de verlichte en dansende hofzaalen. Een Staatsman blijft altoos een Staatsman, eens priester, altijd priester, en kan dit reeds vroeg, verbazend vroeg worden. *Vóór* de geboorte, als het ouderenpaar (de entrepeneurs) wegens rang, stand, adellijk bloed enz. de menschelijke voorbeschikking durven volhouden, dat, eenmaal, als hun kind het licht ziet, de Hemel geve een zoon - man! - de kleineStaatsman aan zijn praedestinatie zal voldoen; - *na* de geboorte, als alles: regering, opvoeding, opleiding; vacante posten, en krachtige invloed, medewerken om den miniatuur-Staatsman werkelijk, als zoodanig, ten oirbare van het land, te bevestigen; - en *na* de tweede geboorte, - dat is de dood, als wanneer de lijkrede, het geschiedblad, het lijkvers, en het portret (b.v. in de *Tijd* of elders) den Staatsman nog wat blijven naroepen en naschreeuwen, en er gezorgd wordt, dat men hem niet vergete; dat alles nu heeft een Staatsman voor, en nog veel meer. Een homme d'état, of een pater conscriptus, of een representant, of een lid der Tweede Kamer, of een pair, of als ge wilt, zelfs een grietman en Banus, is een respectabel heer, ja een heer, ik las daarom ook liever nu en dan: Staatsheeren, en hier komen de Staatsvrouwen, de Staatsdames, gevoegelijk mede op de baan. Het klinkt niet kwaad: ‘Mijne heeren van den Staat’ zoo is de vorm immers ook wel bij den nederigen makelaar: ‘Op last van mijne heeren de patronen’ - en Mevrouwen van den Staat, waaronder men nu niet juist altijd de Catharinas, de Pompadours, de Maintenons, de Montespans, de Lola Montes behoeft te verstaan, hoewel *deze* mevrouwen teregt van hunne quasi-heeren konden zeggen: *mijne* heeren, in den zin van het eigendom, zoo als gij zegt: mijn hand, mijn hoofd, mijn neus. - Staats-mannen lieden hoofd, mijn neus. - Staats-mannen heeren derhalve, zij hebben door het verloop der tijden mede groote verandering ondergaan. Een grieksch Staatsman, als ge wilt, Pericles of Aristides, Timoleon, een Romeinsche senator met de toga en den langen baard, een lid van het Engelsch parlement

nabij de wolbaal, een gewezen verongelukte Francforter Pauliaan, een hedendaagsche Erfurter man van het volkshuis, een Fransche vertegen woordiger, een witte, een roode, een blaauwe. O! welk een verschil, waarbij het ons groenen geel voor de oogen wordt. Metternich en Mazzini! Palmerston en Jules Favre! Montalembert en Robert Blum!! Wij kunnen ons hier niet meer redden dan met uitroepingsteekenen!!! Wij zouden dus, tot ergernis van velen, hier de vergelijking van onze keukenvorstinnen ontleenen, bepaaldelijk van de kaakjespan, waar hetzelfde deeg (de staatkunde, de diplomatie) in hoogst verschillende vormen wordt aangeboden, als harten, als vischjes, nog andere onuitsprekelijke figuren, ook als sterren, als sterren, waarbij ieder, die het smakelijk gebak kent en waardeert, als hij onder zijne bekenden of bloedverwanten staatslieden telt, aan andere sterren denkt, die niet gebakken, niet opgedischt, maar wel eens gezonden, franco aan huis bezorgd, of afgebedeld worden. Wij hopen, dat eenmaal, als er eindelijk een nieuw en verbeterd model van kaakjespannen wordt aangekondigd en gevraagd, de kopersmids of wie met die zaak belast zijn, te rade mogen gaan bij het kostbare, echter voor verminderden prijs verkrijgbare werk over de *Ridderorden*, uitgegeven door den heer Binger te Amsterdam, om daar de gewenschte nieuwe modellen te vinden.

Ontegensprekelijk is het, waarde lezer! dat de vereischten van een staatsman in deze jaren geheel bijzonder eigenaardig zijn, en zeer verschillend van vroegere eeuwen. Wat zouden een van Beuningen, een Jan de Witt thans beteekenen, als ze uit hunne graven werden opgeroepen, om te zitten op de banken der vertegenwoordigers te Parijs? Ja, wat zoude in een dergelijk geval, bij eene verkiezing uit het doodenrijk, een Richelieu of Mazarin aanvangen, als ze verschijnen moesten tusschen de Legitimisten, tusschen de Socialisten, tusschen de Nul-listen, de onzijdigen, die als digtgeslotene vruchtknoppen aan den republiekeinschen wonder-Jonas-boom hangen, waarvan men niet weet, of ze een giftig insekt, dan een rijpe vrucht bevatten? In de vergaring van Frankrijk's hoofdstad zijn sedert de twee laatste jaren de eischen aan de Staatslieden hoogst belangrijk geworden. Vooreerst een paar excellente longen, waarbij die van eenen omroeper, of Huizer vischboer, of scheepskapitein bij stormgeloei weinig beteekenen: men moet schreeuwend kunnen spreken, en sprekend schreeuwen; gelukkig daarom de vertegenwoordiger, die het voorregt heeft, een stokdoove vrouw en eenige dito kinderen te bezitten; vervolgens moet men des noods kunnen boksen, waarom wij eenige Engelsche John Bull's zoo gaarne tusschen rooden en witten zouden zien; men moet met zwaard en pistool even goed kunnen omspringen, als met wet en wetboek, aangezien de *discussie*, als ze wat persoonlijk wordt, tot de *percussie* overgaat, en men even na den afloop der zitting een paar kogels of eenige degensteken moet leeren wisselen, tot heil van den Staat, hoewel niet, volgens ons motto van vader Huygens, als Christen en kind Gods; daarenboven moet men de kunst verstaan om behoorlijk te schelden en te schimpen, en voor de tegenstanders eenige uitgezochte, krachtig luidende anathema's gereed te houden, die op een zeker deel van het publiek, dat met vischmarkt en vleeschhal in betrekking staat, grooten invloed uitoefent; eindelijk moet men daar evenmin voor zijn huid, als voor zijn fijnen rok, voor zijne beginselen, als voor zijne vrijheid, en gezond verstand

bevreesd zijn. Een Staatsman bij onze waarde naburen moet thans bestaan, voor één vierde, uit een omroeper, met stalen longen. Hij mag nooit zeggen of denken met den grooten Alcaeus, naar Bilderdijk:

> Klinkt mijn koopren keel te zwaar,
> Meng uw zilvren stem daar onder.

dat nooit! - Voor één vierde, uit een mensch niet goede vuisten, om ten behoorlijken dage en tijde, roode of witte oorvegen uit te deelen en te kunnen vechten. Voor één vierde uit een soort van logisch wezen, dat door frappante combinatiën overtuigt, en ook nog voor één vierde, ach! uit een eerlijk, trouw vaderlander! Dergelijke vereischten moesten, bij de algemeene volksstemming, aan alle poorten en gebouwen en kerken worden aangeplakt. Deze geschiedkundige ontwikkeling van den Staatsman, bij onze republiekeinsche naburen, liet zich breeder voorstellen, waartoe wij u, die deze bladen thans leest, ernstig uitnoodigen. Hoeveel beter is het ten *onzent* gesteld! Ziet onze eenvoudige, trouwhartige, burgerlijke, welwillende volksvertegenwoordigers! Men heeft ons verzekerd, dat eene vergadering op het Binnenhof, de uitzonderingen daargelaten, het voorkomen heeft van een gezelschap, eene sociëteit vredelievende, vreedzame heeren en burgers, die, als onder een pijpje te zamen beraadslagen, en zich over en weder fatsoenlijk weten te behandelen. Ook hier verloochent zich het nationaal karakter niet, en wij verklaren, dat bij ons de politiek nationaal is gebleven. Als de goede vrienden onderling elkander *interpelleren*, of geinterpelleerd worden, wordt er zelfs eene zekere reserve gebruikt; interpelleren is immers eene oude, bekende zaak: reeds betovergrootmoeder Eva werd door de verleidende slang geinterpelleerd. Zij interpelleerde wederom Adam, en sedert dien tijd, is er in alle familiën, aan alle hoven, en bij alle gelegenheden, onophoudelijk geinterpelleerd. Onze algemeene, laatste, en meest belangrijkste interpellatie is die van *Freund Hain*, waar deze ons de hand drukt, en afroept van het bonte wereldtooneel. Zoudet gij u eene wereld, eene volksvertegenwoordiging, eene zitting van leden der kamers kunnen denken, zonder interpellatiën? dan had de *zitting* geene *houding*. Herinner u slechts, hoe Cicero Catilina interpelleerde: ‘quousque Catilina tandem!’ en Verres, en wie niet al? ook Caesar, toen de volksman nog behoorde aan de zijde van Pompejus, en Cicero de kat uit den boom keek, als een echt Staatsman? Wij wilden intusschen, dat men een echt Nederduitsch woord voor het eindelooze ‘interpelleren’ kon vinden. Wie helpt ons?? Aantikken, eerst met den vinger, den aankloppen met de vuisten, dan aanschoppen met den voet? Om bepaalde inlichting vragen, eerst beleefd, dan onbeleefd, dan bedreigend, eindelijk, onbeschoft? In het naauw brengen, eerst den geinterpelleerde in een grooten kring rondjagen, krijgertje spelen, eindelijk als men bij honk is, den afgejaagden, ademloozen vriend bij de kraag vatten, hem vastgrijpen, en zeggen: ‘komaan, mannetje, één, twee, drie! rond voor de zaak uit, eer ik u los laat, 't is lang genoeg, heraus met de zaak!!’ dat alles en nog veel meer zoude men kunnen verstaan onder het magtwoord interpelleren.

Wij beloven u, waarde lezer, zoo spoedig mogelijk, dit tragi-komisch hoofdstuk te vervolgen, en zooals vader Goethe ons aanried, u alles te geven wat wij kunnen.

> Alles durch einander.
> Wie Mäusedreck und Coriander.

Derhalve, tot wederziens!

Spiritus Asper en *Lenis*.

De censor over behoud.

Wij hebben het uitstekend geluk, onder de warme, d.i. onder de echte liberalen zeer goede vrienden te bezitten, die het welwillend door de vingers zien, als we in een of ander hoofdstuk van het liberalisme minder orthodox zijn. Het doet ons zeer leed, dat wij sommigen van die vrienden door onze *Nutsbijdrage*[1)] in den toestand hebben gebragt van niet te weten, of zij ons zwart of wit zouden aanzien en of zij ons niet welligt op de lijst der verdachten moesten plaatsen. Wij hebben min of meer onder die beoordeeling geleden en het dienstig geacht, met dezen en genen tot eene soort van verklaring te komen. De uitslag daarvan is geweest, dat zij ons nog steeds onder de liberalen sorteren, maar dat ze ons voor onvoorzigtig houden, omdat wij, in dezen tijd, daar men de zaak van het liberalisme op allerlei wijze moest schragen, de pseudo-liberalen hebben ten toon gesteld, zonder tevens de behoudslieden te karakteriseren. Wij hebben wel gezegd, dat dit in die *Bijdrage* een *hors d'oeuvre* zou zijn geweest en dat het goed was voor het liberalisme, de echte van de valsche broeders te scheiden, maar zij hebben hunne ooren gestopt en ons inderdaad doen vreezen, dat zij een weinig illiberaal jegens ons zouden worden.

Wij willen ons geene illusies maken; er bestaat nog altijd eene spanning tusschen ons, of liever tegen ons; want wij zijn billijk genoeg, om onszelve als de oorzaak er van te beschouwen. Intusschen, hoezeer wij, krachtens onze liberale natuur, noodwendig een afkeer hebben van trotschheid, wij gevoelen ons tot dusver te hoog, om iets in het minst te herroepen van 't geen wij in die *Bijdrage* hebben gezegd: wij gaan verder en verklaren ons, ten aanhoore van al de lezers van: *de Tijdspiegel*, voor aanhangers van het behoud, d.i. voor *behoudslieden*.

'Wilt ge dan alleen staan?' hooren we iemand, die het wel met ons meent, met zekere ontzetting vragen. 'Of weet ge niet, dat beide, de apostaat en de proselyt, bij hen, wien zij af- of toevallen, een voorwerp van verwachting of van minachting zijn, en dat, zoo de partij, die u verliest, hare hand terugtrekt, zij, die u wint, in de vuist lagcht?' En toch, mijne broeders de liberalen! behooren wij tot de partij van behoud; en toch zullen wij die partij in de volgende regels wel niet bezingen, want dichters zijn wij niet, maar met lof vermelden. 't Is waar, we zullen misschien aanduiden, dat het ook hier niet alle mannen voor den prins zijn, die Wilhelmus blazen, misschien zullen we tot de vreemde bewering komen, dat liberalen en behoudsmannen eigenlijk hetzelfde zijn, maar bij provisie gaan wij nu eene lofrede opstellen op *het behoud*.

Het zij ons vergund, opdat we wèl verstaan worden, een weinig over het woord zelf te spreken. *Behouden*, dunkt ons, heeft slechts twee beteekenissen, die van *houden, wat men heeft*, en die van *voor ondergang bewaren*, in welken laatsten zin het veel overeenkomst heeft met *redden*. Wij weten wel, dat sommigen aan eene derde beteekenis denken, namelijk die van *houden, wat ons niet toekomt*, maar wij vragen iedeien

1) Zie Tijdspiegel dezes jaars I. blz. 128-134.

nuchteren lezer, of die interpretatie wel verdient in aanmerking te komen. Neen, wij voor ons, schoon we de mogelijkheid niet ontkennen, dat we ook op deze beteekenis moeten terugkomen, als we hier spreken van houden, *wat men heeft*, dan hebben we daarbij alleen op het oog *wat ons toekomt*, even als wij bij *redden* denken aan hetgeen wezenlijk verdient behouden te worden en niet veeleer diende verloren te gaan.

Maar ziedaar al dadelijk het stelsel van behoud in lijnregten strijd met het communisme! Inderdaad geen geringe aanbeveling! De communisten verlangen, het is eene bekende zaak, wat hun niet toekomt, de behoudsmanuen, wat hun toekomt. *Wie* hier de voorkeur verdienen, is niet twijfelachtig. De eerste maken aanspraak op uwen eigendom, op de vruchten van uwen arbeid, van de talenten, die God u gaf, en die gij dankbaar gebruiktet, op uwe vrouw en kinderen en laten zich alles in eene gemeenschap.... oplossen, die de kiemen van ontbinding in zichzelve bevat: de laatste staan dat alles noch voor zichzelve af, noch verlangen het van anderen en wenschen dus de heiligste regten geëerbiedigd te zien. Wij vragen het u, mijne broeders de liberalen, of dit niet eene zeer achtenswaardige zijde is van de partij van behoud?

Maar diezelfde partij is de partij van redding. Of denkt ge niet, dat de zegepraal der communisten noodwendig de slooping der maatschappij moet ten gevolge hebben, zoolang de mensch zijne individualiteit niet kan afleggen, zoolang hij verschik van zijne medemenschen in aanlegen ontwikkeling, zoolang hij kunstzin, zoolang hij zedelijken zin heeft, zoolang hij geroepen is, den naaste *als* en niet *meer* dan zichzelven te beminnen, in één woord, zoolang hij mensch is en niet òf een dier òf een God. En wanneer nu de partij van behoud, overtuigd, dat de mensch door die leer niet aan een God, maar aan het dier gelijk zou worden, er zich krachtdadig tegen verzet, wanneer zij, gelijk in Frankrijk, goed en bloed niet te kostelijk acht, om nog oneindig kostbaarder goederen, ja maar ook om goed en bloed van kinderen en naneven te behouden, is zij dan niet tevens de partij van redding? Waarlijk, in dien zin zijn wij met enthusiasme behoudsmannen.

Wij zijn innig er van overtuigd, dat onze broeders de liberalen van dezelfde meening zijn, maar vergen die bekentenis niet van hen, te minder, omdat wij gelooven, dat zij nog grooter bezwaren, evenwel in ons oog niet dan schijnbezwaren, kunnen aanvoeren. ‘Weet ge wel,’ zeggen ze, ‘dat ge, met uw stelsel van behoud, het menschdom tot stilstand d.i. tot achteruitgang doemt? Immers, als ge daar consequent op doordraaft, dan moet ge uw huis laten vervallen tot een puinhoop, dan moet ge het Haarlemmermeer kennis laten maken met de Noordzee, dan moet ge geen penning afkorten op uwe 36 millioenen rente, dan moet ge geen enkel museum met geen enkel stuk verrijken: nog meer, gij moet u over iedere verandering, die in den loop der eeuwen plaats had, bitter beklagen en terwijl gij zelfs China met afschuw beschouwt, moet ge, zoo spoedig mogelijk, tot den natuurstaat terugkeeren.’

Inderdaad, wij maken ons compliment aan onze broeders de liberalen. Zij hebben, dunktons, onwederlegbaar bewezen, dat lieden, die zóó het stelsel van behoud mogten opvatten, tot dezelfde resultaten moeten geraken als hunne bitterste vijanden, de communisten, en dat ook hier de uitersten zich raken. In dien zin zijn wij dus geen behoudsman-

nen. Maar wij vragen, of de gezonde zin van *behoud* eene dergelijke opvatting wettigt? Als ge uw huis tot een puinhoop laat worden, als ge niet door eene wet, maar door de zee Noord- en Zuid-Holland laat scheiden, als ge geen enkelen gulden van uwe schuld aflost, geen nieuw voorwerp voor uw museum aankoopt, behoudt ge dan uw huis, uw land, uw krediet, uw museum, of rigt gij het onherstelbaar te gronde? Dan zou immers het stelsel van behoud het stelsel worden van vernieling, en wie zou zoo dol zijn, van zoo iets te willen omhelzen? ‘Maar,’ zeggen de pseudo-behoudsmannen, op hunne beurt, ‘als ge dat van ons denkt, dan miskent geons. Wij willen inderdaad geen verval, wij willen opregtelijk behoud; wij willen maar alleen geen gedurige verandering, geen ontevredenheid met het bestaande en rusteloos najagen van het betere. Gelijk wij ons huis laten herstellen, zonder juist in onze ramen groote ruiten te verlangen, gelijk wij onzen tuin van onkruid laten zuiveren, zonder er juist allerlei kronkelpaden in aan te leggen, zoo willen wij onze instellingen handhaven, zonder er, onder den naam van hervorming, veranderingen in aan te brengen, die vaak op bloeden tranen te staan komen.’ Ja, mijne goede vrienden, dat alles klinkt wel zeer fraai, maar het is toch inderdaad onbestaanbaar. Vooreerst zou ik u mogen vragen: is uw huis er altijd in dien toestand geweest, waarin gij het ontvingt en beantwoordt het waarlijk aan al uwe wenschen en zoo neen, is het vroeger beter of minder goed geweest? En ten andere: acht gij uzelven aan God gelijk, die iedere lente de natuur niet onvergelijkelijke pracht en toch in den ouden luister uit haren doods-luimer doet ontwaken, of acht gij het menschenwerk voor verbetering vatbaar, te grooter, naar mate die mensch dieper gezonken is? En als ge nu aan uw huis eenige verbetering laat aanbrengen, in welke verhouding staat dan dat nieuw opgebouwde gedeelte met het overige en vooral in welke verhouding staat het met de huizen van uwe buren, die zich dwaasselijk verbeelden, dat iets nog voor doelmatiger inrigting vatbaar kon zijn? Ons dunkt, dat de partij van stilstand dan die van teruggang blijkt, omdat zij niet eens de frischheid behoudt van dat standpunt, dat het voorgeslacht, in de strekking van vooruitgang, met groote inspanning bereikte. Ei lieve, indien uw bet-overgrootvader bevonden heeft, dat een kapitaal van *f*20000 genoegzaam was, om in zekere aisance te leven en gij weet, dat het goud thans twee of driemaal minder waarde heeft, zult ge nog altijd die som als uwen standaard blijven beschouwen? en zoo niet, waarom zoudt ge dan juist in het politieke den toestand van uwen voorzaat terugwenschen, schoon deze zich onder de schaduw der burgemeesterspronk gelukkig vond, of in het godsdienstige de geloofsbegrippen omhelzen, die voor een paar honderd jaar als een scheidsmuur tegen verwerpelijke dwalingen werden aangenomen? Wij dachten dat het denkbeeld van behoud medebragt handhaving van het standpunt, dat men eens waardiglijk had ingenomen, onafhankelijk van vormen en dat daartoe opregte deugd, godsvrucht belangeloosheid, vaderlandsliefde werden gevorderd. Wij dachten, dat het behoud in uwen zin tot zelfs het bestaan op het spel zet, zoo als b.v. uit Spanje en andere Staten blijkt, of dat er ondergang meê gemoeid is, zoo als het voorbeeld van China welligt zal leeren.

Gij ziet, onze broeders de liberalen, dat ge u waarlijk een verkeerd denk-

beeld van behoudsmannen, die dien naam verdienen, gevormd hebt. Die andere, die zich dien naam toeëigenen, moesten, sit venia verbo, in het dolhuis, maar die, waartoe wij wenschen te behooren, zijn wezenlijk de mannen van behoud en van redding. Als ge nog ongeloovig het hoofd schudt, we zullen, om alle achterdocht te voorkomen en om alle kwaad vermoeden weg te nemen, nog eens in eenige bijzonderheden treden omtrent de echte en valsche behoudsmannen en wij twijfelen niet, of gij zult bekennen, dat gij onder de eerste zelve geschilderd wordt, terwijl de laatste niets anders zijn dan de pendanten van de communisten en daarom bijna even verachtelijk.

De echte behoudsmannen, men mag het hun niet euvel duiden, gaan van zichzelve uit, d.i. zij zoeken zichzelve te behouden, te redden, terwijl die lieden van het dolhuis zichzelve zoeken te houden, zoo als zij zijn. De eerste zijn immer over zichzelve ontevreden en haken naar innerlijke verbetering, de laatste zijn altijd over zichzelve voldaan en zijn dan ook inderdaad onverbeterlijk. De eerste wachten met bescheidenheid af, welke plaats hun zal worden toegewezen, de laatste nemen zelve eene plaats in en zetten zich waarlijk niet te laag, want in den regel zijn zij trotsch en de onbeschaamdheid, waarmeê zij te allen tijde hunne aanspraken hebben gedreven, heeft goeddeels te weeg gebragt, dat anderen niet beter zijn, dan zij zijn.

Het is hier de plaats, om te doen opmerken, dat onder de zoogenaamde liberalen lieden voor het dolhuis, onder de echte behoudsmannen echte liberalen zijn. Wij meenen immers onder hen, die zich liberaal noemen, de zoodanigen te kennen, die nooit aan innerlijke verbetering denken, die uit louter verdraagzaamheid geheel geen godsdienst hebben, die wellust beschouwen als eene natuurlijke behoefte en daarom de eer van vrouwen of meisjes gewetenloos bespotten; die met geweld de nering naar de tering zoeken te regelen en zich, omdat zij veel tering hebben, ten koste van anderen nering bezorgen. Fraaije liberalen! Wij zeggen, het zijn behoudsmannen in de slechte beteekenis. Waarlijk, onze broeders de echte liberalen! gij moest hunne verdediging niet op u nemen, door te zeggen, dat wij de beteekenis van liberaal in den politieken en in den maatschappelijken zin door elkander haspelen. Alsof er geen verband was tusschen het bijzonder en het openbaar leven van den burger. Alsof hij, die niet, met Gods hulp, staat boven alle eigenbelang, onder welk masker het zich ook hulle, aan welke ondeugd het ook zijn oorsprong ontleene, alsof zoo iemand niet op eene zeer gevaarlijke baan staat, wanneer hij op het groote tooneel geroepen wordt, alsof zoo iemand niet zeer eenzijdig in zijne hervormingen *moet* zijn, alsof zoo iemand die verbetering ter harte zou nemen, die de eenige ware is, de zedelijke, en alsof hij niet alléén in de materiele de hervorming van het menschdom zou zoeken.

Maar stelt daar nu eens tegen over den man van behoud in den gezonden zin, die aan het begrip van behoud dat van redding verbindt. Kan hij zelfs een enkelen oogenblik meenen, dat hij zoo kan blijven, als hij is? Neen, neen, er gloeit eene vonk in hem, die licht en warmte tevens verspreidt en die tot eene vlam aangewakkerd, naar buiten zal uitslaan, om ook daar licht te ontsteken, gloed te stoven. Maar als hij op de Maatschappij het oog slaat en hare verschillende bestanddeelen, dan pijnigt hij

zichzelven tot taaije geduldsoefening. Omkeering is er noodig, dat weet hij, maar gelijk op de paradeplaats, als de uitgestrekte linie van directie zal veranderen, de uiterste regtervleugel den pas markeert, terwijl de uiterste linkerademloos voortijlt, zoo weet hij, dat zij, die gereed zijn, om dadelijk in eene goede rigting voorwaarts te gaan, willen zij de linie niet breken, zich moeten getroosten, om insgelijks den pas te markeren.

Reeds Thucydides schetste den invloed van revolutionaire tijden op de taak. In den Peloponnesischen oorlog, zegt hij, leerde men onberedeneerde vermetelheid ijver voor zijne vrienden, voorzigtig dralen lafhartigheid, bezadigdheid een voorwendsel tot beschroomdheid noemen. Het kan ons daarom niet verwonderen, dat iets diergelijks in onze eeuw plaats heeft, maar men zal het ons dank wijten, zoo wij er opmerkzaam op maken. Zet eens, bidden we u, alle mogelijke politiek uit uw hoofd, en plaatst eens naast elkander de woorden *vrijzinnigheid, behoud*. Welk vindt gij schooner, welk rijker, welk hebt gij liever? Wij voor ons bekennen, het niet te weten. Maar hoe komt het dan, dat gedurende de laatste jaren de naam van liberaal een eeretitel, die van behoudsman bijna een schandnaam was? Hoe komt het, dat men aan schoften den eeretitel, aan verlichte en brave mannen den schandnaam gegeven heeft? Het komt door het misbruik der taal, het komt door dezelfde reden, waarom thans de liberalen bij vele gemoedelijken in miskrediet geraken, omdat men kaf niet van koorn weet te schiften, omdat men dom genoeg is van niet te gevoelen, dat men weldra, door eigen toedoen welligt, de beteekenis der namen zal hebben omgekeerd. Het zij ons daarom vergund, nog met een enkel woord te gewagen van hen, die het woord *behoud* in haat hebben gebragt. Het komt ons doelmatig voor, dat we aan alle zijden onze valsche broeders leeren kennen: er zal de overtuiging uit geboren worden, dat echte behoudsmannen en echte liberalen dezelfde zijn en dat ze op zijn best onderscheiden mogen worden in warme en gematigde.

Wie hebben het *behoud* in haat gebragt? Wie anders dan zij, die willekeurig zich aan eene derde beteekenis van dat woord hechten, die zoeken te *houden, wat hun niet toekomt*. Het zijn de lieden, die zich voortreffelijker waanden dan alle anderen en die zich als het middelpunt beschouwden, waarom alles draait, om wier wil alles tot aanzijn was geroepen. Inderdaad, zij hadden ook iets van het middelpunt, in zoover zij alleen stilstonden, terwijl alles in beweging was. Après nous le déluge, was hun symbool, daaraan herkenden ze elkaâr. Men vond die lieden in den omtrek des konings, inde kamers der Staten-Generaal, onder de ambtenaren, onder de adellijken, onder de groote kooplieden, onder de geldaristocraten. ‘Het stelsel van belasting is op verre na nog niet ontwikkeld, zeiden zij, het kan meer productief worden gemaakt; in dit of dat jaar bragt men nog meer op; wat zou een of twee opcenten ons hinderen?’ Trachtte men hunne zienswijze over 's lands toestand te vernemen, of met bescheidenheid eenig bezwaar te opperen, aanstonds veranderde hun gelaat. Zoo ze u al de eer van een minzaam onthaal hadden gedaan, men zag het hun aan, dat zij zich thans in gevaar rekenden van zich te compromitteren met lieden, die met den gang van zaken immers niet van doen hadden, en die zich door hunne opmerkingen maar al te zeer met den revolutiegeest besmet toonden. Die lieden,

zeggen wij, zochten te behouden, wat hun niet toekomt. Hun kwam ongetwijfeld het monopolie van het staatsbeheer niet toe, en toch klemden zij er zich krampachtig aan vast. Het was hunne taktiek, om niemand als den hunne te erkennen, die zich niet aan hen aansloot, ten einde tot uitfluiting gelegenheid te hebben, als de nood mogt dwingen, om anderen aan het bestuur te roepen. Dat kwam, dat *zij* zich bij uitsluiting geschikt en bestemd rekenden, om heeren over hunne medeburgers te zijn. Jaarlijks mogt met den schuldenlast het offer vermeerderen dat van den volke gevergd werd, zij aten er geen stuk broods te minder om, zij gevoelden, zij geloofden er niets van. Zij zagen er alleen jammer van tegemoet, als het instinct van zelfbehoud zich onder hunne medeburgers mogt verheffen tot politieke wijsheid en daarom gunden zij hun het oordeel niet over zichzelven, die zich immers ver boven beoordeeling verheven waanden. Ja zoo groot is òf hunne verblindheid òf hunne onbeschaamdheid, dat zij nog thans zich tot bespotting geregtigd wanen omdat niet alles in één oogenblik veranderd is, schoon zij weten, dat zijzelve het ondoenlijk hebben gemaakt, door den schuldenlast op te voeren tot boven al de behoeften van den Staat.

Maar wij gevoelen, dat wij in loci communes zouden vervallen, als wij al de grieven wilden herhalen, die zoo dikwijls tegen *die* mannen van behoud zijn te berde gebragt. Mannen van behoud!? Noemt gij ze zoo? Wij voor ons begeeren niet langer, dat er misbruik van woorden gemaakt worde, wij noemen hen mannen van bederf, van ondergang. Zij waren de vaders van die liberalen, die nooit dien schoonen naam verdienden, want zij waren het, die eenig krediet verleenden aan hen, die om verandering riepen, al was dat ook algeheele omkeering van de Maatschappij. Zij strooiden de zaden van het communisme, omdat zij den afschuwelijksten, hoezeer ligt verklaarbaren, nijd opwekten, niet legen eene natuurlijke, maar tegen eene zinnelooze ongelijkheid onder de menschenkinderen, waarbij kunde en braafheid in de omgekeerde rede stonden van geboorte en geld, het onsterfelijke van het vergankelijke, het onvervreemdbare van het wisselvallige.

Wat dunkt u, onze broeders de liberalen! Zou het ook zaak zijn, dat wijzelve eene schifting hielden en de mannen van het behoud er toe uitnoodigden? Als ons beider ooren niet langer openstaan voor ijdele theoriën, holle klanken, schoonklinkende pretentiën, des noods door goddelijk gezag geschraagd, maar als wij eenvoudig de waarheid zoeken te zien, zullen wij dan ook elkaâr de hand reiken? Behoud en redding zietdaar de leus der behoudsmannen, vooruitgang op den regten weg zietdaar de onze: zouden die wegen uiteenloopen? Voorwaar niet, en zij brengen ons tot hetzelfde doel, waar men elkander hartelijk geluk wenscht, hartelijk hoogacht en lief heeft. 't Is waar, ook de communisten en pseudo-behouders komen op hetzelfde punt uit, maar 't is om elkaâr met ondoofbaren haat en duivelschen wrok in het hart in den afgrond te stooten.

Noord-Amerikaansche schetsen.

door Charles Sealsfield. (*Vervolg. Zie* I, *bladz*. 303.)

III. De soirée, of: New-Orleans in 1799.

Vooruit stapt de Graaf met Mistress Houston; - inderdaad een volmaakt Gentleman. Elegante vormen, eene ongedwongen en gemakkelijke houding die al wat te zeer in het oog valt weet te vermijden; een levendige geestige physiognomie, door een onveranderlijken glimlach verhelderd, die nu eens fijn ironisch, dan scherper spotachtig, dan weder vriendelijk en goedaardig den altijd bewegelijken Franschman bijzonder goed staat. De fijn aristokratische trekken, de schoone sneeuwwitte kop met het geestige ligt gerimpelde voorhoofd, het doorschijnende teint met de blaauwe ongemeen heldere oogen, hadden mij reeds bij de eerste ontmoeting voor hem ingenomen.

Ik ben een vriend van goede oude dingen, van ouden wijn, ouden rhum en ouden adel. Ik zie ook geenerlei reden waarom ik zou instemmen met het tot mode geworden gekraai van John Bull, die eenen Sir Richard Arkwright, welke zijne millioenen ten koste van millioenen menschen bijeengeschraapt heeft,[1)] ten hemel verheft, en den edelen afstammeling van een adellijk geslacht met schamperen hoon verguist. Schort ten minste uw veroordeelende uitspraak over de oude feodalen op, tot gij de zegeningen aanschouwt, die uwe nieuwe dwingelanden u gebragt hebben, de milllioenen van ligchamelijk en zedelijk verminkte wezens, waarin ge naauwelijks den mensch herkent, dien God schiep naar Zijn evenbeeld. Doch wij keeren terug tot onzen Graaf.

Hij heeft veel van den hoveling in den beteren zin van dat woord; spraak, toon, houding, kleeding, alles verraadt den geboren aristokraat van het *ancien régime*, bij wien hartstogten en tranen reeds lang onbekende dingen zijn. Men zegt dat hij met veel rampen en tegenspoeden te kampen heeft gehad. Na zijne jeugd aan het Hof van Lodewijk XVI en als vertrouweling van een van 's Konings broeders doorgebragt te hebben, moet hij na den dood van dien ongelukkigen Vorst tot gewigtige zendingen gebruikt zijn, aan de organisatie van den opstand in de Vendée medegewerkt, tegen de Westermans, de Marceaus, de Dumas en de Hoches gevochten hebben; later, toen alles behalve de eer verloren was, had bij zich naar Engeland en van daar naar Amerika begeven, waar zijne familie nog uit vroeger tijd eene aanzienlijke concessie van landerijen in de Attapacas[1)] bezat. Daar heeft hij een plantage aangelegd, die tot de belangrijkste in Louisiana

1) Sir Richard Arkwright was eerst barbier, later uitvinder van zeker *perpetuum mobile*, en eener machine, om wol te spinnen. Zijne nalatenschap werd begroot op 500,000 pond sterling.

1) *Attapacas*. Dit graafschap door den Atchafalaya en den Teche besproeid, ten Zuiden door den Mexikaanschen zeeboezem en ten Noorden door het graafschap der Opelousas begrensd, is een der bekoorlijkste landstreken van Louisiana, maaron gezond.

behoort, en zich door voorbeeldige orde onderscheidt. Zijn nieuwe werkkring moet hem zoozeer behagen, dat hij geweigerd heeft naar Frankrijk terug te keeren, alwaar, na de restauratie, zijne familiebezittingen met eene aanzienlijke schâvergoeding uit het *milliard* hem werden teruggegeven.

Welke ook de redenen mogen zijn die hem bewogen hebben, om de altoos groene weiden en oranjeboschjes van de Attapacas te verkiezen boven de schitterende zalen der Tuilerien, zeker is het dat zij getuigen van een sterk en gedecideerd karakter.

Hij heeft met mistress Houston op de sopha plaats genomen en mijne Louise naast zich nedergetrokken; op een tweede, die aangeschoven wordt, zitten Lassalle en ik; het overige gezelschap verdeelt zich in groepen, bekijkt de schilderijen of omringt de piano, waarop een paar der jongelieden een buitengewoon talent ten toon spreiden.

- Het is een merkwaardige bijzonderheid - zegt de Graaf, - dat deze schoonste, verhevenste aller kunsten bij vrije volken zoo weinig beoefend wordt. Zoo verzekert men dat de muzijk tegenwoordig veel minder dan vroeger een gedeelte van de mannelijke opvoeding uitmaakt; over het geheel wordt zij minder in Engeland dan in Frankrijk, in Frankrijk minder dan in Duitschland, in Duitschland minder dan in Italie, het allerminst in Amerika beoefend. Ik heb nooit van een Amerikaansch staatsman, of in het algemeen van een Amerikaan, die eene eenigzins belangrijke betrekking bekleedt, gehoord dat hij muzijkaal was.

Dat mag wel daar van daan komen - hernam ik - dat een zekere mate van vaardigheid in de muzijk niet kan verkregen worden zonder een tijdverlies dat een ieder die zijne uren weet te waarderen, moet afschrikken. Bij ons zou daarom een goed pianospeler tegelijker tijd vermaak verschaffen en spotachtig medelijden opwekken. Hoe gaarne wij ook zien dat onze dames in eenige kunst uitmunten, zoo kunnen wij ons toch bij een man niet van de eenigzins onaangename gedachte onthouden, hoe deze zijnen tijd beter zou hebben kunnen besteden. Wij zijn voorts zeer op onze hoede dat wij ons niet door ons gevoel, door hartstogtelijke aandoeningen laten wegslepen; en het is voornamelijk de muzijk die weekhartig maakt en ontzenuwd. Gevoelvolle personen zoowel als volken zijn niet tot vrijheid geschapen. Het gezegde van Croesus: ‘Wilt gij een volk van slaven, geeft het dan muzijk!’ - bevat veel waars.

- Ik geloof dat ge over het algemeen genomen gelijk hebt - sprak de Graaf; - jammer maar dat de schoonste genoegens des levens juist ook met zooveel ontberingen gepaard moeten gaan!

- Amadée! - dus wendde hij zich tot zijn ouden bediende, die met de *pousse café* de ronde begon te doen; - Amadée, waaraan denkt ge nu?

- Om vergeving, mijnheer de Graaf, ik denk zoo allerlei.

- Bij voorbeeld? - vroeg de aan zijn kopje nippende Graaf verder; - aan de rencontre bij St. Florent?

- Neen, mijnheer de Graaf.

- Of aan de vreesselijke dagen van Nantes? - waar uwe zuster en - arme jongen! - in het schip met twintig voet breede valdeuren....

- Neen mijnheer de Graaf; dat alles heb ik zoeken te vergeten.

- Ja, ja, oude vriend, ge hebt in uwen tijd - het hof en de koninklijke

familie gekend - den Markies van Beaulieu en Charrette en Marigny.

En terwijl hij zoo spreekt reikt hij zijne hand den ouden bediende toe, die ze met hartelijkheid aanvaten ze in beide de zijne houdend, den Graaf geroerd in de oogen ziet.

Het is een schoone trek, die vriendelijke bijna broederlijke wijze waarop de oude Franschen met hunne dienstboden omgaan, vooral in vergelijking met de voorname minachting waarmede wij en onze neef John Bull op diezelfde dienstbare geesten nederzien. Maar daarom zijn onze dienstboden slechts betaalde huurlingen, werktuigen; die der Franschen kinderen des huizes, die in het lief en leed hunner meesters kinderlijk deel nemen.

- Dus zijt ge aan 't vertellen geweest, Amadée? - vroeg de Graaf weder.

- Om u te dienen, mijnheer de Graaf.

- En wat hebt ge verteld?

- Mijnheer de Graaf zal mij excuseren...

- Weet ge - dus keerde hij zich tot ons - dat Amadée er niets van hooren wil, dat wij naar Frankrijk terugkeeren?

- Ah! mijnheer de Graaf, - ge doet wel van hier te blijven, - prevelde de oude man.

- Braaf, goede Amadée - roept Louise - ge moet ons helpen om Papa Rossignolles hier te houden. -

- Dat zal niet veel moeite kosten, lieve Louise - antwoordt deze; - neen, mijn kind, wie in zijne jeugd met zooveel stormen te worstelen heeft gehad als wij, die is op zijn ouden dag op rust gesteld. Bovendien zouden wij - zijn blik viel met een glimlach op den Baron Lassalle - wij, die sedert zoo langen tijd halve achter-boschmannen zijn, ons om u de waarheid te zeggen in de Tuilerien niet zeer op ons gemak gevoelen.

- We zouden er ten minste in het eerst al een heel zonderling figuur maken - zegt Lassalle.

- En dan, wat zouden onze driehonderd negers wel zeggen? - voegt Amadée er bij.

- Ge hebt gelijk, Amadée. *La Belle France*, onder haar wettige Koningen wedergekeerd, zal het ook zonder ons wel kunnen stellen, maar onze arme driehonderd zwarten niet zoo goed.

- Het verwondert mij, Monsieur de Vignerolles, hoe ge u zoo naar onze begrippen van slavernij hebt kunnen schikken; voor een Europeaan uit de hoogere standen moet dat geen gemakkelijke zaak wezen?

Mijne vraag scheen de Vignerolles te treffen; hij wierp Lassalle een dier blikken toe, die onbeschrijfelijk genoemd kunnen worden, en antwoordde toen: - Ge hebt volmaakt gelijk, Mister Howard. Het is inderdaad vooreenen Europeaan, en vooral voor iemand als wij, niet gemakkelijk. Reeds het woord slavernij heeft voor onze ooren iets kwetsends; in den beginne gruwde ik van het denkbeeld.

- En hoe hebt ge het algemeene vooroordeel overwonnen?

De Graaf haalde de schouders op. - In het eerst door den nood gedrongen: later door de overtuiging dat er in dien werkkring oneindig veel goeds gedaan kon worden. Maar wat ons bovenal en het spoedigst onzen weerzin hielp overwinnen was de schrikwekkende gesteldheid van het land, dat wij betraden, en waar wij dadelijk zagen dat de blanke, alleen aan zijne eigen krachten overgelaten, niets moest kunnen uitrigten. Ik had veel akeligs gezien, toen ik nu negen en twintig jaren geleden in Louisiana aankwam, maar nooit iets zoo

vreesselijks als die onafzienbare vlakten van somp en moeras, die duizenden van verrottende boomstammen, die legioenen van alligators en die verschrikkelijke zwermen musquitos! Zulk een land te ontginnen was in mijne schatting een zoo ontzettend groote taak, dat zelfs het gruwelijke der slavernij daardoor in mijne oogen verdween en als geregtvaardigd werd.

- Er ligt veel waars in die opmerking - hoewel, wanneer er voor ons slavendom geen meer stellige regtsgronden aangewezen konden worden, het er treurig genoeg mede gesteld zou wezen.

- Ja, mijnheer de Graaf riep dikwijls: goede God, moeten wij in zulk een land leven! - herinnerde Amadée.

- Daarenboven kwamen wij hier in het slechtste saizoen aan, in het begin van Julij, - zeide Lassalle.

- Dat was zeker een slecht gekozen tijd!

- Wij waren half April vertrokken - verhaalde de Graaf verder, - maar zwierven drie maanden lang op zee. Het was een treurige welkomst, toen wij na de langdurige vermoeijenissen en ontberingen van zulk een zeereis, de hartsluitende oevers van de Missisippimonden zagen.

- En de hoofdstad! - riep Amadée.

- Met hare ledige gesloten huizen, morsige straten, in plaats van het plaveisel met krengen van allerlei soort van dieren bezaaid, waaraan geheele scharen zoogenaamde Carankros[1)] knaagden en hakten; geen mensch te zien - ons schip het eenige dat in de haven lag. Het was de treurigste akeligste stad waarin ik ooit een voet gezet had. Een dooden-stad, waaruit alle leven scheen ontvloden te zijn.

- Met veel moeite - vervolgde de Baron, - vonden wij eindelijk een estaminet, tegenover de hoofdkerk. -

- Pierre Brodin - voegde Amadée er bij.

- Maar dat estaminet, die Pierre Brodin - merkt de Graaf aan, - was ook het keerpunt van onze tegenspoeden.

Alle drie geraakten eensklaps in eene ongemeen opgeruimde stemming.

De Baron vat het woord op: - Juist toen wij de deur van die kroeg willen binnentreden, wordt deze geopend en door twee negers een lijk naar buiten gedragen.

- Courage, monsieur de Vignerolles: ge ziet men maakt ruimte voor ons, zeî de arme Ducalle; - berigt Amadée weder.

Het was een zonderling verhaal, waarvan de originaliteit het gebrek aan zamenhang vergoedde; een soort van trio, met groote levendigheid voorgedragen. Elk der drie berigtgevers leverde getrouwelijk zijn aandeel, viel op zijne beurt in, op een wijs die de anderen steeds op hun *qui vive* deed blijven. Wij waren juist in die gelukkige gemoedsstemming, die bij een gezonde spijsvertering meestal op een goed diner volgt, en schepten een bijzonder behagen in die vreemde voordragt.

- Pierre Brodin - hervat de Baron, zich tot de beide anderen wendend - was de zwartste Bretagner dien ik ooit gezien heb, erg van de pokken geschonden, met een dikken Russischen wipneus, en een paar onophoudelijk rollende roode vossen-oogen. Toen wij met ons tienen aan de deur verschenen, nam hij ons een oogenblik van het hoofd tot de voeten op, schreeuwde den Negers toe dat zij terstond terugkeeren en vooral den doode niet ontkleeden moesten, omdat hij aan de gele koorts gestorven was, en sprong

1) De Creoolsche benaming eener soort van aasgieren, *turkey-bazzards*.

toen weder naar binnen, zonder zich in het minst om ons te bekreunen. Wij stonden een poos in twijfel of wij in dit gele-koorts-hol zouden binnentreden, al dan niet.

- Ge zijt dus te zamen hier aangekomen? - vroeg ik.

- Om u te dienen, Mister Howard, - antwoordde de Graaf. Wij waren met ons tienen: de Lassalle, Hauterouge en Ducalle, met hunne bedienden, ik en Amadée en nog twee dienstboden. Wij verlieten Europa acht maanden na den 18^{den} Brumaire. De kracht waarmede Buonaparte de teugels der regering aangegrepen had en vasthield, had aan onze pogingen een einde gemaakt. Onze rollen in Frankrijk waren uitgespeeld; voor onzen Koning, voor onze oude regten hadden wij gestreden, zoolang er nog eenig uitzigt op goeden uitslag bestond; maar de laatste straal van hoop was thans verdwenen, en wij dachten dat het nu tijd was om met hetgeen wij uit de schipbreuk gered hadden onze eigen hutten te gaan bouwen.

Deze woorden waren gesproken met zekere waardigheid die elke verkeerde uitlegging scheen te willen voorkomen.

De Lassalle vatte liet woord weder op:

- Pierre Brodin, weet ge nog, verwaardigde zich eindelijk van achter zijn morsige toonbank te voorschijn te komen en eenige woorden tot ons te rigten. Toen hij hoorde dat wij de passagiers waren die zoo even met het schip waren aangekomen, vroeg hij met een sluwen glimlach of wij bij hem onzen intrek wilden nemen.

- Wij hadden geen keus; dus traden wij in de gelagkamer binnen, waar een dozijn Spanjaarden, Mestiezen en vrije Mulatten zaten te drinken en te lagchen, werden in een daar achter liggend kamertje gebragt, en namen plaats op de stoelen en banken, - viel de Graaf in.

- Pierre Brodin nam ons nogmaals van het hoofd tot de voeten op, en vroeg toen: *Plait-il?* - vervolgde de Baron.

- Zonder ons antwoord af te wachten, liep hij heen en keerde een minuut daarna terug met eenige flesschen Bordeaux en een dozijn cigaren - verhaalde de Graaf.

- *Eh bien*, - hervat de Baron, die nu schik in het vertellen scheen te krijgen, - wij waren gaan zitten. De wandeling door de leelijke stad, hoewel kort, had ons geheelenal uitgeput; de hitte was onbeschrijfelijk, de musquitos echter, in vergelijking met degenen die ons aan de monden van den Missisippi tot wanhoop gebragt hadden, - dragelijk. Wij dronken het eerste glas op Nieuw-Frankrijks bodem.

- Nu komen de *lettres de recommandation* - zeide Amadée.

De Baron knikte.

- Welnu! terwijl wij daar zoo zaten en vrij neerslagtig waren, haalt gij, Vignerolles, uwe portefeuille voor den dag, en wij volgen uw voorbeeld. Pierre Brodin, die door de openstaande deur geloerd had, sloop een wijle om ons rond, als de vos om het hoenderhok, keek Hauterouge en Ducalle over de schouders, en begon eindelijk met een spotachtigen blik:

- *Ah! des lettres de recommandation!* - Brieven aan monsieur Bouligny;... niet in de stad, monsieur Bouligny - aan den Baron de Marigny... die is buiten op zijn landgoed, de Baron... bah! - En hij keerde zich om, riep nogmaals: Pah... goed, zeer goed... die recommandatie-brieven zijn uitmuntend - terwijl hij ons beurtelings met zijn vossen-oogen monstert.

Om u de waarheid te zeggen, was ons toilet alles behalve keurig, ons linnengoed

zag er uit zoo als na zulk een reis natuurlijk was.

- Bah! - riep Pierre Brodin Hauterouge en Ducalle toe - hebt ge vijfduizend dollars 's jaars?

Hauterouge en Ducalle keken hem met groote oogen aan.

Hebt ge vijfduizend dollars 's jaars, nu goed, dan zullen die recommandatie-brieven u wel een aardig juffertje bezorgen, een Quarteron of zoo, die u helpen zal uw geld te verteren. Pah! En messieurs zult ge ook vinden die u den weg wijzen.

Eensklaps keerde hij zich uitsluitend tot Ducalle, wien hij over den schouder in zijnen brief gekeken had.

- Ge zijt een Bretagner?
- Ja, mijnheer - antwoordt Ducalle.
- En hebt een brief voor de Attapacas?
- Ja, mijnheer.
- En hebt, zooals men zegt, een goede opvoeding gehad?
- Ik geloof ja, mijnheer.
- Weet ook iets van chemie, van chirurgie, van... van...

Ducalle keek den man verwonderd aan.

- *Tenez*, ging deze voort, ik wil u een goeden raad geven. Ik, Pierre Brodin, zeg u, verlaat de hoofdstad zoo spoedig mogelijk, anders wordt geer uit gedragen, zooals de man dien ge aan de deur ontmoet hebt. Ge hebt chemie gestudeerd - ging hij voort, zijne handen in de zakken van zijn vest stekend, want hij had geen rok aan - chemie gestudeerd, of, wat hetzelfde is, geneeskunde, men neemt het hier zoo naauw niet... welnu, ga naar de Attapacas, daar heerschen koortsen, kwaadaardige koortsen, verstaat ge? Balot! riep hij eensklaps buiten de deur; Balot!

- Balot! brulde eene stem uit de gelagkamer; wat moet ge met Balot?
- Balot! niet waar, bij u in de Attapacas heerschen koortsen?
- Koortsen? Dat geloof ik, brulde Balot. Wij hebben rekruten noodig voor de koorts. Boudin, Allien en Borel zijn pas gestorven!

Ballot kwam met een half gevuld rhumglas de deur binnen, alsof hij zijne gezegden door het vertoonen van zijn persoon wilde bekrachtigen. Wij hadden nog zelden zulk een terugstootend voorkomen gezien.

- Pierre Brodin! - schreeuwde hij, het glas uitdrinkend en het aan dezen toewerpend die het opving en er meê de deur uitliep.

En wij zalen en keken nu eens elkander onderling, dan Balot aan, die ons met half dronken glazige oogen stond aan te gluren, zonder hoed, zonder schoenen, zonder hemd. Er was iets wanhopigs in onzen toestand, vreemd, onbekend, in een verlatene, door de gele koorts bezochte, uitgestorvene stad, en onder zulke menschen.

- Maar heeft dan de kapitein volstrekt niet voor u gezorgd? - vroeg ik het hoofd schuddend.
- Kapitein en matrozen - was het antwoord - waren binnen een uur na onze aankomst verdwenen, om zich zoo spoedig mogelijk voor de doorgestane ontberingen schadeloos te stellen. - Brodin keerde terug, en na het gevulde glas aan Balot te hebben overhandigd, hervatte hij zijne raadgevingen aan Ducalle:
- Ge gaat dus naar de Attapacas, dat is mijn raad, daar kunt ge de menschen genezen, goede zaken doen, geld verdienen. - Apropos, hebt ge geld?

Die vraag bevreemdde Ducalle. Hij keek Pierre Brodin weder met groote oogen aan.

- Niet? hebt ge geen geld? - vervolgde deze met een zonderlingen blik; - nu dat hindert niet. Geld kunt ge krijgen.

LEOPOLD DE EERSTE, KONING VAN BELGIË.

Ge hebt daar een gouden horologieketting; een horologie zal er ook wel aanzitten. Ik schiet u twintig dollars voor, en ge laat me ketting en horologie als pand hier. Dan koopt ge medicijnen; voor twintig dollars hebt ge genoeg om de geheele Attapacas te cureren; calomel is de hoofdzaak; daarvan moet ge een goeden voorraad inslaan. Twintig dollars schiet ik u voor, en zal voor uwe reis ook nog zorgen; ik neem niet meer dan vijf percent in de maand, want ge zijt mijn landsman, een Bretagner. Landgenooten moet men goed behandelen; een ander kreeg het niet onder de tien percent. Ik geef u een brief aan Damien meê... 't is al wat ik doen kan... maar zorg dat ge zoo spoedig mogelijk wegkomt.

- Zorg dat ge zoo spoedig mogelijk wegkomt! - herhaalde de beschonken Balot.

En Pierre Brodin, na op die wijze met Ducalle afgehandeld te hebben, wendt zich tot u, Vignerolles.

De Graaf knikte.

En de Baron staat op, steekt de beide handen in de zakken van zijn vest en plaatst zich regt overeind voor den Graaf. En wij allen kijken verwonderd op, benieuwd naar hetgeen nu weder vertoond zal worden.

- Gij zijt een edelman van geboorte? - vraagt Lassalle den Graaf op sarrenden toon.

- Ik geloof van ja, - antwoordt deze.

De Baron kijkt hem met een half meewarigen, half verachtenden blik aan.

- *Ah ben! Zóó* komen er zoo veel. Ik ben ook geweest wat gij zijt.... En ge wilt naar de Attapacas?

- Ik geloof ja, was weder het antwoord van den Graaf.

- Naar de Attapacas? - vraagt de Baron, Pierre Brodin voorstellende: - Naar de Attapacas? En hebt ge geld?

- Ik heb het niet geteld.

- Ja zoo! Ik telde het ook niet toen ik het niet had; men kan niet tellen wat men niet heeft. Maar naar de Attapacas moet ge niet; ik, Pierre Brodin, zeg u dat ge beter doet met naar Natchitochez te gaan. Daar zet ge een winkeltje op met kruid en lood, en zijden lint en snuisterijen voor Indianen en Negers.

- *Eh bien?* hervat de Graaf.

- Ja, daar zet ge een winkeltje op; ik leen u tien dollars - tien dollars, kameraad - ik krijg van u een pand, vijf percent, neem op mij om de artikelen voor u in te koopen... verstaat ge? he?

En zoo sprekend neemt hij den Graaf beet bij een knoop van zijn rok.

- *Chien!* - schreeuwt eensklaps de oude Amadée, naar den Baron toespringend, - *chien*, ge waagt het om dus tegen mijnheer den Graaf te spreken? -

En wij kijken den ouden Amadée aan, alsof wij uit de wolkep gevallen waren. Het kwam ons voor dat hij zich toch wat heel veel veroorloofde.

De Baron laat zich evenwel daardoor in zijne rol niet storen.

- Pah! - hervat hij, Amadeé met een honenden blik uittartend; - Pah! wat raakt dat u, vriend! Bemoei u met uw eigen zaken. Als die man daar wil, wat hebt gij er meê noodig? wil hij niet, dan raakt het u ook niet. Is mijn herberg hem niet goed genoeg... Welnu, hier is de deur!

En de Baron springt naar de deur der kamer en opent ze.

(*Het vervolg hierna.*)

Het dwergen-proces.

Op een klein hoekje in den Tijdspiegel mogen deze kleine heerschappen wel aanspraak maken, niet als menschelijke monstertjes, want als zoodanig behooren zij juist niet onder de verschijnselen van onzen tijd, maar als staaltjes van onzen tijdgeest, die ook in hunne nietige ligchaampjes huist. De twee miniatuur menschjes zijn op het punt om aan het vechten te raken (voor de regtbank namelijk en met pleidooijen) en dat wel om een woord, een naam, dien zij zich beide uitsluitend willen toeeigenen. Het is hier niet om den naam van orthodox, of liberaal, of zoo iets te doen, daarover kijft men wel, maar pleit men juist niet, maar eenvoudig om den naam van Colibri - twee Colibri's op de wereld is te veel; zij kunnen onmogelijk dezelfde lucht inademen. Een van die twee heertjes is onze landgenoot - schoon wij daarop wel niet trotsch zullen zijn - en verkiest zich Admiraal Tromp te noemen, maar eigenlijk heet hij Jan Hannema. Aan die twee namen moest hij toch genoeg hebben, zou men denken. Toch niet; op een Parijsch theater heeft hij voor Prins Colibri gespeeld, en een Prins Colibri is altijd Prins Colibri. Maar zie, terwijl hij nog te Parijs is, en zijn best doet - of wel zijne oppassers doen het voor hem, want het manneke is pas elf jaar - om onder al dat gewoel van soc's en aristo's en reac's eenige aandacht te trekken, treedt er nog een prins Colibri op met eene prinses Colibri er bij, en dreigt met eene concurrentie. Hunne kleinheid kunnen de kleine mannekes elkander niet afnemen of betwisten, en indien zij verschillen zal het om een paar duim te doen zijn; maar om den naam kunnen zij vechten; en eerlang gewaagt de pleitzaal, als zij het reeds niet doet, van het grievend onregt onzen landgenoot aangedaan, door den vermetelen roover van een zijner namen. Vol nationale sympathie, zelfs voor landgenootjes van 7 palm en 2 duim, kunnen wij ons toch niet zeer voor dezen landgenoot interesseren en zouden hem bijna het verlies van zijn proces toewenschen, tot straf dat hij den geachten naam van Admiraal Tromp tot een uithangbord van apenpotsen gebruikt. Zoowel die naam als het zotte proces, dat voor hem aangevangen wordt, zijn staaltjes van de middelen, die in onzen tijd met steeds toenemende stoutheid, onbeschaamdheid en belagchelijkheid worden aangewend om voordeelshalve de aandacht van het publiek te trekken; zij behooren onder de varianten van den bluf, en schoon wij onzen tijdgeest geen onverdiend lak willen opleggen, het bluffen en lawaai maken is een leelijk aanwendsel van hem. En hiermede nemen wij afscheid van Jan Hannema, met den wensch, dat hij, als hem de titel van Prins Colibri word toegewezen, den geëerden naam van Admiraal Tromp in eere late rusten.

Kronijk van den dag.

April.

BINNENLAND. - Toen de Eerste Kamer hare werkzaamheden begon, kwam bij haar, even als vroeger bij de Tweede, de vraag op, of eenigen harer leden, die bij vernieuwing tot burgemeesters waren benoemd, daardoor ophielden leden der Kamer te zijn, en even als vroeger werd deze vraag ontkennend beslist. Zij is aldus, hoe men over het te dezen aanzien aangenomene stelsel moge denken, als afgedaan te beschouwen. Reeds bij de discussie werden de klagten, die vooral in Zuid-Holland over de handelwijs van het ministerie bij de jongste burgemeesters-benoemingen zijn aangeheven, ter sprake gebragt. Later maakte de heer Hoffman daarvan het onderwerp eener aan den minister van Binnenlandsche Zaken gerigte interpellatie. De willekeur, welke daarbij scheen te hebben plaats gehad, deed den spreker op inlichtingen aandringen omtrent het in dit opzigt gevolgde stelsel. Men weet dat bij de zoo goed als algemeene herbenoeming eenige oudburgemeesters waren uitgeschoten, dewijl zij tevens notarisen waren, terwijl andere beide betrekkingen bleven vereenigen. Inderdaad was voor de ministeriële verkiezing in dit opzigt geen redelijke grond aan te wijzen, en enkele gevallen gaven tot zeer scherpe klagten en beschuldigingen aanleiding, daar op sommige plaatsen algemeen geachte en beminde, door ingezetenen en autoriteiten aanbevolene personen ter zijde waren gesteld, om voor menschen plaats te maken, die geene andere aanbeveling schenen te hebben dan hunne politieke kleur, aanhangers van liberaliteit in den zin van den heer Thorbecke. Het breedvoerige antwoord des ministers bevatte zeer weinig zakelijks, en deed den heer Hoffman antwoorden, dat hij door de gegevene inlichtingen geenszins was bevredigd, maar de handeling als van willekeurigen aard bleef beschouwen, en meende dat zij algemeene afkeuring had gevonden, terwijl hij besloot met zijne hoop te kennen te geven, dat wat er ook gebeurde, de natie zich als één man om den troon zou scharen en uitroepen: Leve de Koning, weg met de republiek! - Waarop dit opmerkelijke slot der rede van den heer Hoffman eigenlijk doelt is niet onduidelijk. Wij gelooven echter dat tegenwoordig niemand in ons vaderland dwaas genoeg meer is, om zich te vleijen president eener republiek te zullen worden; en dat alle burgers van Nederland thans wel overtuigd zijn, dat die regeringsvorm, in plaats van verligting van den druk der belastingen aan te brengen, want dat is toch voor de meesten het voorname punt, dien druk onberekenbaar zou verzwaren. Er is geene reden om te denken, dat onze republikeinen (mogten er hier nog ge-

vonden worden) eerlijker, onbaatzuchtiger, billijker, of verstandiger zouden zijn, dan zij die Frankrijk de weldaad der republiek hebben geschonken. Wij zeggen het dus den heer Hoffman na: Weg met de republiek en de republikeinen.

Na in het verslag van haar voorloopig onderzoek vele bedenkingen te hebben gemaakt, en nadat verschillende leden die bij de discussie nog ernstig hadden aangedrongen, heeft de Eerste Kamer toch ook de wet op de brievenposterijen aangenomen, en zal dus het in onbruik geraakte monopolie hersteld worden. De minister van Financiën heeft een aantal beloften gedaan aangaande de gematigdheid en omzigtigheid, waarmede dit wederom zal worden ingevoerd, en daarvan zal het grootendeels afhangen of de ingezetenen de zoogenaamde verbetering inderdaad voor eene verbetering zullen houden, en niet zullen wenschen voor brieven van afgelegene plaatsen liever een hooger port te betalen, dan ongerief in hunne correspondentie met nabijgelegene plaatsen te ondervinden.

Als eene inrigting van blijvenden aard is bij Koninklijk besluit een comité van defensie ingesteld, om den minister van Oorlog van advies te dienen omtrent zaken die, 's Rijks verdediging betreffen of daarmede in verband staan. Het getal der leden van dit comité is onbepaald. De generale staf, de infanterie, kavallerie, artillerie en genie zullen echter steeds onder hen vertegenwoordigd moeten zijn; de militaire administratie en geneeskundige dienst alleen dan, wanneer de zaken de medewerking dezer buitengewone leden vereischen. - Dat de instelling van dit comité eene zeer nuttige strekking kan hebben is buiten twijfel, vooral om een eind te maken aan de gedurige afwisseling der defensieplannen van opvolgende ministers van oorlog, gelijk in de laatste jaren den lande schatten hebben gekost, en die ten gevolge hebben gehad, dat na het besteden van millioenen nog over de hoofdpunten van een defensie-plan wordt getwist en de kostbare aangelegde werken misschien nutteloos zullen gekeurd worden.

De Tweede Kamer heeft de discussie over de wet betrekkelijk het toezigt en de zorg over de zaken der munt hervat, en het ontwerp als nu aangenomen. Over de wetten op de scheepvaart heeft zij een uitgebreid rapport bekend gemaakt, te veel in bijzonderheden tredende om den inhoud daarvan te kunnen aanstippen, Het schijnt echter de aanneming der ontwerpen, misschien met eenige wijzigingen, te doen vooruitzien. Verder is aan de Tweede Kamer aangeboden een ontwerp van wet op het regt van enquête. Volgens dit ontwerp zou de Kamer de bevoegdheid hebben om, na het besluit tot het doen van eenig onderzoek te hebben genomen, alle ingezetenen op te roepen om door eene daartoe benoemde commissie te worden verhoord, en iedereen verpligt zijn om aan deze oproeping te voldoen op straffe van geldboete, en bij volhardende weigering van lijfsdwang of gijzeling. De getuigen kunnen onder eede worden gehoord: de afgelegde verklaringen zullen echter niet als bewijs in strafzaken kunnen gelden; en geheimen van beroep of stand zal niemand verpligt zijn te openbaren.

In eene vereenigde zitting der beide Kamers zijn de ontwerpen van wet aangeboden ter regeling van het regentschap en de voogdij des Konings, in geval van minderjarigheid des troonopvolgers bij zijne komst tot den troon. Tot regent wordt voorgedragen des Konings broeder Prins Hendrik der Nederlanden; en als

leden van den raad van voogdij zouden benoemd worden: H.M. de Koningin, Prins Hendrik, Prins Frederik, en onderscheidene aanzienlijke personen ten getale van nog zeven, waaronder de tegenwoordige voorzitters der Eerste en Tweede Kamer, zijnde het getal zoo groot gesteld opdat bij mogelijke sterfgevallen niet terstond eene aanvulling noodig mogt zijn. Daar de bepalingen der Grondwet in dit opzigt slechts niet zeer klare aanduidingen waren, is er eerst gehandeld over de wijze waarop de Kamers deze ontwerpen behoorden te behandelen, en zijn zij vervolgens overgegaan tot het opmaken van een reglement van orde voor deze vereenigde zitting.

DUITSCHE STATEN. Het voorloopig centraal bewind met 1 Mei moetende aftreden, is men vol verwachting op welke wijs dit zal vervangen worden; tot nog toe is uit de geruchten niets met zekerheid op te maken. Intusschen heeft het Erfurtsche, zoogenaamd Pruissisch-Duitsche parlement zijne werkzaamheden begonnen, waarvan echter velen niet verwachten dat zij ooit eenen werkdadigen invloed op de aangelegenheden van Duitschland zullen hebben en alleen zullen leiden tot het uiteenvallen van het reeds door den afval van Hanover en Saksen verzwakte verbond. Bij de opening der zitting van het parlement waren daarin vertegenwoordigers van de volgende Staten aanwezig: Pruissen, Baden, Keur-Hessen, Rijn-Hessen, de Thuringsche Hertogdommen, de beide Mecklenburgen, Oldenburg, Nassau, Brunswijk, Anhalt en de drie Hanze-steden. Ook Saksen, schoon geene afgevaardigden gezonden hebbende, had zich doen vertegenwoordigen. Eene commissie van vijf leden, met den Pruissischen regerings-commissaris von Radowitz aan het hoofd, handelt als uitvoerend bewind der beide Huizen. De werkzaamheden begonnen met het onderzoek der door de Pruissische regering aangebodene constitutie door eene commissie van het Statenhuis. Verschillende voorstellen werden deswege geopperd; terwijl de meerderheid op spoed aandrong, en verlangde dat de constitutie *en bloc* zou worden aangenomen, met bepaling van eenige punten, die naderhand zouden herzien worden, wilde de Pruissische commissaris, dat vooraf de zoogenaamde grondregten, welke zijne regering niet allen welgevallig zijn, zouden gewijzigd worden. Dit verwekte groote oneenigheid in de commissie, en het was bijna toeval, dat zij er toe overging om de aanneming *en bloc* aan het parlement voor te dragen. Van de zijde der Pruissische regering werd daarop al het mogelijke gedaan om de aanneming harer eigene voordragt te verhinderen; maar de liberale partij in het parlement, waarschijnlijk hopende aldus de grondregten te redden, viel het voorstel der commissie bij, en zoowel in het Volkshuis als in het Statenhuis werd hetzelve met meerderheid van stemmen aangenomen, waarop terstond met de beraadslaging over de ter herziening aangewezene punten werd begonnen. Dit is nagenoeg de toedragt van het gebeurde, zoover die uit de verwarring der politieke kuiperijen en de gedurige weifeling der verschillende partijen is op te maken. Men vreesde dat de Pruissische regering, haren invloed aldus door de liberalen overwonnen ziende, zich nu zou terugtrekken en de geheele zaak laten steken. Zij heeft echter hare toetreding tot het besluit van het parlement te kennen gegeven, en schijnt voornemens alles in te spannen om Noord-Duischland tot eenen vastvereenigden bondstaat te vormen. Het gelukken van

dit plan blijft hoogst twijfelachtig, daar de besluiten van het parlement ook door regeringen der verbondene Staten moetende goedgekeurd worden, nog voor wijziging vatbaar zijn, en alsdan nogmaals door het parlement overwogen moeten worden, zoodat voor alsnog alles op losse schroeven staat. In het begin werd van dwangmaatregelen tegen Hanover en Saksen gesproken, thans echter schijnt men geheel daarvan te hebben afgezien. Tusschen Wurtemberg, welks regering zich zeer vijandig tegen het verbond had getoond, en Pruissen zijn de diplomatieke betrekkingen afgebroken; aan eenen oorlog schijnt echter niet gedacht te worden.

Geen der Duitsche Staten schijnt door de gebeurtenissen van de twee vorige jaren in benarder toestand te zijn geraakt dan Baden. Uit vrees voor stoornis der rust bij eene openbare beraadslaging heeft de vertegenwoordiging in eene geheime zitting beraadslaagd over het zenden der Badensche troepen naar Pruissen, om aldaar weder aan krijgstucht te worden gewend. Daartoe worden aanzienlijke kosten gevorderd, die te zwaarder drukken zouden daar de schatkist reeds zoodanig was uitgeput, dat men vele belastingen tot het dubbel van vroeger heeft moeten verhoogen. En in dat land heeft men nog maar de proef genomen van eene republiek met demagogische professoren aan het hoofd!

FRANKRIJK. - Een der leden van de wetgevende vergadering, Laroche Jacquelin, heeft het gewaagd met een voorstel op te treden om de republiek op eene wettige wijs wederom af te schaffen, waarmede hij trouwens voor zichzelven niets waagde. Zijn voorstel hield in, dat de ingezetenen zich bij algemeene stemming over den regeringsvorm, dien zij de voorkeur gaven, zouden verklaren Republiek of Monarchie; en in geval de meerderheid voor de laatste bleek te zijn, eene nieuwe constituerende vergadering zou worden benoemd. Gelijk te verwachten was, is de vergadering met bijna algemeene stemmen tot de orde van den dag overgegaan, hoewel vele leden bekend staan met geene de minste voorliefde voor de republiek bezield te zijn.

Even gaarne als van den republiekeinschen regeringsvorm, zou men van het algemeene stemregt willen terug komen, indien men daartoe slechts kans zag. Men moet het eene onmogelijkheid achten wederom eenen census in te voeren, maar acht het toch hoogst noodig het stemregt op eene andere wijs eenigzins te beperken. Daartoe zou een voorstel strekken, door den afgevaardigde Lespinasse ingediend, hoofdzakelijk inhoudende, dat iemand om in eene gemeente het kiesregt uit te oefenen, twee jaren daarin moet gewoond hebben, en tevens kunnen bewijzen aan eenige onderneming van landbouw, handel of industrie deel te nemen; werklieden zouden moeten bewijzen, minstens eene maand aan zulk eene onderneming verbonden te zijn geweest; de stemming van het leger zou voortaan geheim wezen; en alle om eenig misdrijf veroordeelden, bedelaars en vagebonden zouden van het stemregt zijn uitgesloten. - Inderdaad hangt thans de uitslag der verkiezingen grootendeels van de stemming af van menschen, bij wien noch kunde noch goede wil te vooronderstellen is.

De wetgevende vergadering zet intusschen hare zittingen bijna onafgebroken voort, zich bezighoudende met beraadslagingen, die door allerlei incidenten worden gerekt en niet zelden door onstuimige en ergerlijke tooneelen worden

gestoord. De regering durft hoe langer hoe minder op de meerderheid rekenen. De wet op de maires heeft geene kans meer om aangenomen te worden, en het lot der beteugelings-wetten wordt zeer twijfelachtig geacht. Over eene voordragt om het zegelregt op de dagbladen te herstellen is een heftige pennestrijd gevoerd, waaruit schijnt te blijken dat die maatregel niet eens doel zou treffen en veel meer de verspreiding der gematigde bladen dan die der ultrarepublikeinen en socialisten tegengaan. De geheele drukpers, met uitzondering der organen van het ministerie, is er dan ook tegen opgekomen. De Napoleon wordt nog bij voortduring uitgegeven, maar strekt misschien meer om de zaak des Voorzitters, onder wiens invloed dit blad blijkbaar geschreven wordt, te benadeelen dan te bevoordeelen. Dat Lodewijk Napoleon de populariteit, welke zijn naam hem verschaft had, grootendeels heeft verloren en al meer en meer verliest, blijkt duidelijk genoeg. Een paar malen is hij zelfs door eenen, opgewonden troep gemeen volk in het openbaar beleedigd, en schoon de ministeriële bladen deze voorvallen tot onbeduidende toevalligheden poogden te maken, schijnen zij toch niet van gewigt ontbloot te zijn geweest.

Onder deze omstandigheden ziet men eene nieuwe verkiezing, waarvan de uitslag wel tegelijk met de verzending van dit nommer van den Tijdspiegel bekend zal worden, met angst te gemoet. De socialistische afgevaardigde Vidal heeft bij zijne dubbele benoeming van die te Parijs afgezien, zoodat aldaar een ander in zijne plaats moet verkozen worden. Zullen de gematigden of de socialisten bij deze gelegenheid de overhand behouden? - Dit is de vraag, waaraan als eene proef van de gezindheid der bevolking, een overgroot gewigt gehecht wordt. Beide partijen hebben gepoogd personen te vinden, die als kandidaten alle stemmen op zich kunnen vereenigen opdat door geene verdeeling van stemmen de kracht der partij verloren ga. Men heeft dit echter thans nog moeijelijker bevonden dan anders, en van beide zijden zijn verscheidene kandidaten voorgesteld, maar uit vrees dat zij niet algemeen aangenomen zouden worden, weder afgewezen. Thans staat aan den kant den gematigden zekere Leclerc op den voorgrond, een man zonder politieke antecedenten en alleen bekend dewijl hij zich tijdens den Junij-opstand een zeer ijverig en kloekmoedig verdediger der orde heeft getoond. De tegen hem over geplaatste kandidaat der socialistische partij is de bekende romanschrijver Eugène Sue, welke echter niet aan alle socialisten schijnt te behagen, en dus misschien nog met een ander zal worden verwisseld. Verscheidene democratische clubs, waarin over de verkiezingen werd beraadslaagd, zijn door de policie gesloten, zonder dat daarbij verzet heeft plaats gehad. Wat echter de Regering moge doen, om den invloed der socialisten tegen te werken, het is ontwijfelbaar, dat zich deze onder de volksklasse meer en meer uitbreidt. Vooral begint onder de troepen een geest van wederspannigheid te heerschen, die reeds tot bedenkelijke verschijnselen aanleiding gegeven. Onder anderen zijn te Angers zulke grove ongeregeldheden onder een bataillon linietroepen voorgevallen, dat de Regering te rade is geworden om een aantal officieren van dat bataillon te ontslaan en de soldaten naar Afrika te zenden. Eene noodlottige gebeurtenis heeft deze zaak op nieuw ter sprake gebragt en veel gerucht doen maken. Bij den uit-

marsch uit de stad is de hangende ijzeren brug over de rivier de Maine gebroken, waardoor verscheidene kompagniën in het water zijn gestort, en dewijl het stormachtige weder en bijkomende omstandigheden de redding der drenkelingen zeer moeijelijk maakten, omtrent driehonderd menschen op de jammerlijkste wijs omgekomen zijn,

ITALIAANSCHE STATEN. - Eindelijk is de Paus in Rome teruggekomen. Reeds terwijl hij naar, ja zelfs in zijne Staten op reis was, bleef men nog in het onzekere, of hij zich naar zijne hoofdstad, dan wel naar eene andere plaats van zijn wereldlijk gebied zou begeven. Hij schijnt tot het laatste toe geaarzeld te hebben in de keus om zich onder de bescherming van Fransche of van Oostenrijksche bajonetten te stellen, en inderdaad bescherming van vreemde bajonetten noodig te hebben om zijn wereldlijk gezag te kunnen handhaven. Hoe zeer in Italië zijn geestelijk gezag is gedaald, blijkt genoegzaam uit de onverschilligheid, waarmede zijn protest tegen de besnoeijing van de voorregten der geestelijken in Sardinië is ter zijde gelegd. In weerwil van dat protest zijn de wetten, waarbij aan geestelijken en kerken hunne middeleeuwsche voorregten worden onttrokken, door de gedeputeerden en den Senaat aangenomen, en terstond door de Regering afgekondigd. Te Turin en te Genua hebben bij die gelegenheid opschuddingen plaats gehad, welke echter gevolgen waren van de ingenomenheid der volksklasse tegen de partij der geestelijkheid, en door de Regering zijn onderdrukt.

ENGELAND. - Het Parlement heeft in den jongsten tijd verschillende maatregelen van binnenlandsche aangelegenheid overwogen en gedeeltelijk goedgekeurd. Als eene zonderlingheid trekt daaronder de aandacht, dat het voor kleine diefstallen van jeugdige misdadigers de ligchamelijke kastijding (geeselstraf) heeft aangenomen, en aldus noodig schijnt te hebben geacht bij het penitentiaire stelsel iets van het afschrikkings-systema te voegen. Het wordt eene moeijelijke vraag, wat met de steeds in aantal toenemende misdadigers uit te rigten. Van het plan om door deportatie naar de Kaap-kolonie eenen uitweg te vinden, heeft het ministerie door den onverzettelijken tegenstand der bevolking moeten afzien. Het met veroordeelden bevrachte schip de Neptunus is eindelijk van daar naar van Diemensland gezeild, en na deszelfs vertrek hebben de ingezetenen der Kaapstad door eene algemeene illuminatie hunne blijdschap daarover aan den dag gelegd.

Als eene zaak van algemeen belang trekt de groote tentoonstelling van Europesche nijverheid, welke in 1851 te Londen gehouden zal worden, reeds in hooge mate de aandacht. Men heeft besloten de daartoe noodige gebouwen in Hydepark op te rigten, en de commissie van beheer der tentoonstelling heeft niet minder dan 229 plannen voor die gebouwen ontvangen, terwijl allerwege reeds aanzienlijke sommen zijn ingeschreven tot goedmaking der onkosten. In Londen bedragen die inschrijvingen reeds 29,000 π st., op andere plaatsen insgelijks reeds aanmerkelijke sommen. Men verwacht verbazende toezendingen van buitenlandsche nijverheid, vooral uit Frankrijk en Duitschland. Ook België zal zich inspannen om zijne industrie eer aan te doen, en Koning Leopold, die schoon voor het uiterlijke de rol van een *roi neant* spelende, zich de belangen van zijn land ernstig aantrekt, spoort de voornaamste industriëlen persoonlijk tot deelneming aan. Zou Nederland zich geheel moeten of willen stilhouden?

Godgeleerdheid. - Wijsbegeerte. - Staatkunde. - Opvoeding en onderwijs

Aphorismen en uitgewerkte theses over den tegenwoordigen toestand der protestantsche kerk.

> Seyd kein Narre, Vetter,.... Ich will Euch aber meinen Rath nicht verhalten:
>
> 1) Wenn's Euch mit dem und jenem wirklich Ernst, und es Dir so recht durch Mark und Bein geht, so lasse Du's durchgehen, und danke Gott dafür, und sage Niemandem davon; und
> 2) Wenn es frommet, davon zu verlautbaren und zu schreiben; so schreibe hin, was und wie Du's fühlst.
> CLAUDIUS.

1.

Ruim drie eeuwen hebben hare eerste schatting en oploopende rente aan de Christelijke wereld gebragt, en als men thans de hoofdsom optelt, en het eindelijk bedrag der inkomsten aan waarheid en licht van 1517 tot 1850 opmaakt, gevoelt men zich verlegen, bij al de nullen, die echter als rekenkundige cijfers waarde verkregen en de hoofdsom helpen uitmaken. Of verkiest gij te beweren, dat de Protestantsche kerk ook niet hare *nullen* kent, die alleen door de voorgeplaatste getalmerken waarde hebben gehad? Onderzoek eens, mijn voorstander der Protestantsche kerk, waarbij gijzelf behoort.

2.

Waarheid is het groote drijfrad der kerkelijke wereld; want ieder mensch wil toch in de allereerste plaats op de waarheid van leer en stelsel aanspraak maken, en zich daardoor van en boven de tegenpartij onderscheiden. Niemand zal wenschen, dat in zijne kerk of zijn genootschap geene of weinig waarheid aanwezig zij; wij gelooven dat op verre na de meesten, die eens tegen de Hervormers spraken en streden, evenzoo de waarheid zochten, als de Hervormers Luther, Zwingli, en Calvijn zelve. Hierin echter ligt het verschil: de waarheid, die men voor waarheid houdt, en als *gevondene, overgeleverde* en *geërfde* waarheid, bij legaat ontving, te verdedigen, of de op nieuw gevondene, ontsluijerde, nog onbekende waarheid, die men *zelf opdelft*, tegen de voorstanders der reeds aanwezige waarheid te handhaven; juist om die reden zijn en blijven de Katholieke en Protestantsche kerk nog altijd van tafel en bed gescheiden: men kan met de waarheid, zooals anderen ze *vóór* onzen tijd, of zooals wij ze zelven *in* onzen tijd vonden, niet transigeren.

3.

Wat men noemt *esprit de corps*, bestond altijd min of meer in die kerk, die zich eindelijk, toen der menschen

geduld ten einde was, emancipeerde; waar zich een rijke, krachtvolle, moedige geest vertoonde, die niet de gewone taal sprak, en een nieuwen vorm voordroeg voor het oude kleed, volgden hem jongeren en aanhangers, en omwikkelden de kern dadelijk van alle zijden; de komeet in de geestelijke wereld verschijnt altijd met een staart, welken hij achter zich medesleept, en die zijne rigting getrouwelijk volgt. Als ge nu vraagt, in hoeverre deze esprit de corps gunstig of ongunstig terugwerkte op den bloei der kerk, wenschen wij een bepaald antwoord te geven. Immers, Knox en Wicklef, later Luther, Carlstadt, ook Jan van Leiden en Labadie, en wie niet al, vormden de grootere of kleinere schare volgelingen, die zich aan het hoofd aansloten; heden ten dage, de voormalige doopsgezinde prediker, Jan de Liefde, in de hoofdstad, en wie er nog meer zullen optreden, om eene eigene kleine gemeente te vormen. Men veroorlove ons te vooronderstellen, dat deze en vele andere versnipperingen en corporatiën en naamlooze vennootschappen in Christus' groote, algemeene, katholieke kerk, minder schade doen, dan men vermoedt; als wij al deze groote of kleine hoofden, nu eens, vreemd genoeg, wilden vergelijken bij commissiën, die aangesteld zijn geworden om te rapporteren, en allen, te zijner tijd, met hun verschillend rapport verschijnen, om gehoord te worden, en te dienen van consideratie en advies, zult ge, uit dit milde oogpunt de corporatiën beschouwende, de taak om de rapporten *goed te keuren* of te *verwerpen*, niet gerustelijk overlaten aan Hem, die de commissiën benoemde of duldde?

4.

De Protestantsche Kerk heeft zich altijd op haren weg, over bergen en langs afgronden, zeer bemoeijelijkt gevonden, door het begrip van *vrijheid*, de sleep van het priesterlijk gewaad, waardoor zij minder los en gemakkelijk voortwandelde, vooral als sommige kwaadwilligen op dien sleep trapten; want met de vrijheid is het even als met het boomsnoeijen, men moet het jaargetijde in acht nemen, en het gewas, dat besnoeid zal worden, tevens kennen. Moest de Protestantsche kerk, toen zij zich werkelijk vrij gevoelde, in de eerste oogenblikken (historisch hier als *jaren* op te vatten) niet geheel verwonderd, verbluft, verbaasd staan, en zichzelve niet meer kennen, nu haar de boeijen waren ontvallen? Wij gelooven, dat ze heden ten dage nog niet geheel van dien schrik en die verbazing is bekomen, en zelve dikwijls niet weet, welk een gebruik zij van hare emancipatie zal maken.

5.

En welk een gebruik heeft zij er van gelieven te maken? Het bepaald antwoord op deze vraag is niet zeer vereerend voor de geëmancipeerde; ofschoon wij gaarne de schuld daarvan geven aan hare belangzuchtige, dwaze, twistzieke, of kwaadwillige voogden en mombers; want, naauwelijks nadat die mondig-verklaring wereldkundig was geworden, toen de heeren voogden, die tevens gaarne executeuren der gemaakte legaten, aan de pupil toebehoorende, wenschten te zijn, haar omringden en lastig vielen met kerkbepalingen, geloofsbelijdenissen, strijdschriften en synodale besluiten, toen vreesde ze, op die wijze, de zuur verworvene vrijheid weder te zullen moeten afstaan, en protesteerde op nieuw, als voor de *tweede maal*, door de protesten der liberale, onbeslotene, vrije vertegen-

woordigers, die de vrijheid der kerkelijke pupil tegen alle papieren paussen en bisschoppen krachtig handhaafden. Van daar het vreemde verschijnsel, ook heden ten dage, dat de reeds oorspronkelijk vrije Protestantsche kerk, *wederom* nieuwe, vrijere genootschappen heeft moeten zien geboren worden. Wij noemen alleenlijk de *vrije* Schotsche kerk, en de *vrije* Duitsch-Katholieke gemeente, enz. enz.

6.

Men vraagt bij den aanblik der Protestantsche kerk niet ten onregte: waar is uwe *legitimatie* tegenover de menschheid? Toon ons uwe volmagt, om voortaan toegelaten te kunnen worden, en in de geschiedrollen voor altijd genaturaliseerd te blijven! Of - zoude die vraag dan niet gedaan mogen worden? Heeft de Roomschgezinde haar niet duizendwerf herhaald, en zoude de Muzelman, de Pers, de Brahmin, haar niet mede mogen laten hooren? Als deze jeugdige corporatie zich met fiere houding, als de gezuiverde, ware, blijvende, de langbeloofde, de wedergeborene eenige apostelkerk, wenscht erkend te zien, moet ze dan niet eene acte van legitimiteit kunnen overleggen, en die door de thans levende geslachten laten zegelen en registreren? En wie zal dat groote werk verrigten? De hervormers zelven? Zij zijn in den hoogeren ernstigen zin: ‘ad patres’; - of de voorstanders der Protestantsche kerk? Zij zijn zelven partij, en kunnen in de eigene zaak niet als geldige getuigen optreden, en de bestrijders, die hare legitimiteit altoos loochenen, dezen zullen we niet eens noemen. Het schijnt dus dat eene hoogere magt hier noodig is om de acte te passeren. Men noemt het Woord Gods, daarheen zullen de strijdende partijen zich wel eindelijk moeten heen begeven, om de hangende zaak uit te maken; maar er is toch nog iets, dat men niet moet vergeten: wie den waren, zuiveren, echten geest van het Woord Gods heeft gevonden, deze alleenlijk zullen als competente regters kunnen optreden.

7.

Ecclesia militans, Ecclesia triumphans! 't Zijn schrikbarende harde, droevige schooltermen, die helaas! meer waarheid behelzen, dan wij ze toewenschen. Men moest toch geene andere kerk kennen, dan de *Ecclesia pacifica* en *pacificans*. Het militaire element mede in het rijk Gods! Ook daar strategie, taktiek; genie (niet in den aesthetischen, maar in den krijgskundigen woordzin) is wel niet te ontkennen bij de Protestantsche kerkmaagd, die in den aanvang de rol van Jeanne d'Orleans op zich nam, en thans eenigzins gelijkt op held Chassé, belegerd op de citadel; want zij is dapper, ja voorwaar zij is dapper, de pleegdochter van Luther en Zwingli, en laat zich hare regten en voorregten niet ontnemen. Zoo als de wereld nu eens is, en vooreerst wel schijnt te blijven, onaangezien alle vredescongressen, beweren wij, dat de militaire exercitiën der Protestantsche Kerk, tegen over de bestrijdende, de oudere, magtige zuster, niet te ontwijken zijn, en haar levend houden, helaas! ook hier: *si vis pacem, para bellum*, wilt gij den vrede, houd u voor den strijd gereed. Wij koesteren intusschen den wensch, dat die militaire geest, eindelijk, als er over en weder nog een paar eeuwen is gestreden, zich beperke binnen de grenzen van dagbladen en strijdschriften, en als men eindelijk ook daar begint te walgen, wegens

de tienduizendmaal herhaalde invectieven en beleedigingen, eene algemeene amnestie worde verkondigd, en er dan een algemeen kerkelijk vredes-congres op volge, dat iets meer uitwerke, dan het laatst gehoudene dito te Parijs.

8.

Afscheiding is, ook in de kerk, altijd weder *vereeniging* op kleinere schaal: dit moest meer behartigd worden; de Christenmenschen hebben mede eene altoosdurende centripetale (middelpuntzoekende) kracht: als eenige honderd- of duizendtallen zich van het grootere ligchaam losmaken, smelten ze weder dadelijk tot eene kleinere eenheid te zamen, zoeken een hoofd of leidsman, en daaruit blijkt het den mensch ingeschapen streven naar eene voortgezette eenheid. Wanneer wij nu eens al die versnipperde en verkleinde eenheden, die zich hebben afgescheiden, denken, door eene algemeene middelpuntzoekende kracht tot elkaâr gebragt, dan kan de voorspelling van ééne kudde onder éénen herder verwezenlijkt worden. Wij weten zeer goed, waarde lezer! dat men omstreeks den jare Christi 1850 nog zooverre niet is; het blijft echter niet minder waar, dat alle afscheiding weder eene stellige vereeniging eischt en bedoelt, als vaste voorwaarde verlangt, en deze kracht van toenemende en toekomende ontwikkeling belooft toch iets goeds. Gij zult dus verstandig doen, om hier niet te klagen of te treuren, maar u te troosten en te gelooven, dat het groote scheikundige proces, ook hier, als de gistende stoffen zijn vereenigd, eene heerlijke toekomst belooft, en nu voegen we er dadelijk bij: belofte maakt schuld!

9.

Geneesmeesters behoeft de kerk, even als de aanzienlijke, rijke patient, en wel de zoodanigen, die dagelijks, of, om de twee of drie dagen ten minste, naar den welstand van den convalescent komen vragen, en tevens met raad en daad (ook al receptenraad) gereed zijn. Waarschijnlijk is de patient somtijds ingebeeld ziek, en schijnt er genoegen in te scheppen, om gedurig door de kunst geregenereerd te worden; want als de Protestantsche kerk zich omgeven waant door louter schrikbeelden, door Katholieke Hydra's, door pantheïstische Cerberussen, door Harpyen in de gedaante van Strauss of Bruno Bauer, als ze alom de roode Samielshaneveer van den Jezuïet meent te zien, en duizenderlei gruwelen riekt, en vermoedt, dan moge de geneesmeester haar met kalmen raad bijstaan, en overtuigen, dat ze nog *eigene kracht* genoeg bezit, om onder een behoorlijk dieet weder te herstellen; want, wij ontkennen dit niet, somtijds verraadt ze wel eens bedenkelijke ziekte-symptomen, als zij, de vrijgeborene, naar de oude verroeste, reeds zoek geraakte, boeijen vraagt, of als pausinne der negentiende eeuw eene droevige rol wil spelen, of zich overgeeft aan de bedwelming, aan het amfioen-schuiven der mystiek en des hyperpietismus, dan is de geneeskracht van het zuivere Gods Woord meer en meer noodzakelijk, om haar het gistende bloed te verkoelen, om de zwaarmoedigheid te verdrijven, en alle levensfunctiën zóó te regelen, dat ze met verjeugdigde levenskracht de tweede helft der negentiende eeuw intreedt.

10.

Een der bezwaren, waaraan de Prote-

stantsche kerk onderhevig is, en waarvan zij het gevaar niet genoegzaam erkent, bestaat - in hare *werkeloosheid*. Men kan haar geen grooter nadeel toebrengen, dan om haar in den waan te brengen, en te houden, dat zij hare bestemming bereikt heeft, en nu, als een adellijke schatrijke desoeuvré, op het balkon van haar lustslot, met de handen over elkaâr, in de blaauwe lucht moet zitten turen, of de sterretjes tellen. Wee hem, die de altijd strijdende kerk met verdoovende slaapmiddelen wenscht te overmeesteren, en eene gevaarlijke aetherisering der geesten beproeft. Zij moet thans wakker, in den volsten zin des woords, wakker blijven, als de wachter op den toren, als de stuurman aan het roer, of, om een gepaster beeld te bezigen, als de machinist op de locomotief. De Protestantsche kerk is nog zoo jeugdig, in betrekking tot het geschiedkundig Christendom; zij is nog in de *Lehr-* en *Wander-jahre*, en heeft nog veel ondervinding noodig; daarom is het goddeloos, om haar als eene volwassene matrone te bewierooken, en te verzekeren, dat zij hare bestemming bereikte. Inderdaad, even min als de groote Apostel der heidenen, die uit overtuiging sprak: ‘ik jaag daarnaar - niet dat ik het alreeds bereikt heb’ enz.

11.

Men veroorlove ons, een vreemden term voor een eigenaardig verschijnsel in de Christelijke kerk te bezigen: wij bedoelen het wederkeerig *coquetteren* der twee zusters, de Katholieke en Protestantsche; twee bloedverwanten, die elkaâr onderling benijden, en niet goed kunnen verdragen, maar toch over en weder eene zekere *bienséance*, eene zekere *conniventie* gebruiken, zoo als dit onder fatsoenlijke lieden plaats grijpt; - als ze beide in gezelschap zijn, met andere gasten, geleerden, kunsten en wetenschappen, of staatslieden, bestaat er eene zekere toenadering, eene schijnbare verzoening - men wil van beide zijden de punten van verschil niet al *te* sterk drijven; - de Protestantsche zuster is eenigzins Katholiek, de Katholieke eenigzins Protestantsch; de jeugdige zuster wil zich, onder voorbehoud van hare vrijheid, met enkele oudere vormen wel vereenigen; zij wenscht in het vertrouwelijk gesprek zelfs eenige uiterlijke kleedingstukken der oudere zuster te accepteren; eenige waslichten, zelfs beelden, en kruisen, alles, wel te verstaan, als aesthetische hulpmiddelen der stichting - dan wil de eerstgeborene zuster ook wel iets toegeven: zij wil hare oudere Katholiciteit regenereren, zij wil onder het middeleeuwsche stof eene hoogere, wijsgeerige, en dichterlijk-allegorische strekking laten doorblinken en vermoeden! Men moet die uitwendige kerkpraal en kerkdienst niet meer zoo letterlijk opnemen, foei, neen! en de oudere godsdienst meer lyrisch en poëtisch maken! - Als men de beide zusters in onzen tijd zoo hoort keuvelen, op de groote wetenschappelijke en letterkundige Soirées en Congressen, en zich iet of wat naderen, zoude men aan een' meer duurzamen vooruitgang beginnen te gelooven: wij gelooven intusschen nog niet, dat hier alles zoo eerlijk toegaat, als men denkt; maar erkennen tevens met behoorlijke toejuiching de *good breeding*, het *savoir vivre* onzer negentiende eeuw, altoos beter, dan brandstapels en inquisitiekerkers.

12.

Daar zijn velen, die behooren tot de

Protestantsche kerk, en volstrekt geen noodzakelijke en behoorlijke voorstelling hebben van het *Protestantismus*: mede een van die wijde, ruime, woorden, ruitersmantels, waarin men zeer zwaarlijvige en zeer magere personen kan verbergen. Gij zult toch niet loochenen, dat het Protestantismus van Hengstenberg en Wislicenus, van Uhlich en Claus Harms, of, om te repatrieren, van Da Costa en Hofstede de Groot, van D^{s}. Molenaar en Prof. Scholten, eenige *merkbare* variatiën en afwijkingen aantoont. 't Is zekerlijk wel kroost van éénen bloede, maar, naar aard en gestalte, tamelijk verschillend: men zoude in verzoeking kunnen komen, om hier aan den gladden aal te denken, die zoo moeijelijk is vast te houden, en toch er moet, historisch en wijsgeerig, zoo iets bestaan, dat inderdaad Protestantismus *is*. Als wij te veel op het woord drukken, komen wij spoedig retrogressief naar het jaar 1529; maar het jaar 1850 bekommert zich niet veel om het *eerste* protest der Hervormers. Velen hebben een duister en nevelachtig begrip van vrijheid, antikatholiciteit, van geest en waarheid, 't geen een zaamgesmolten iets maakt, gelijkluidend met Protestantismus! Anderen vermeenen, als het slechts geene Katholieke kerk of gebruiken geldt, is het Protestantismus reeds geboren, dus vreesselijk negatief - wederom anderen hechten er het begrip aan van eene zeer vrijzinnige Godsvereering, op *eigen hand*, waar niemand ter wereld iets over te zeggen heeft. Bij deze verwarring van taal en begrip, wachten wij eenen beteren tijd, geen noorderlicht in den winternacht, maar een helderen lentemorgen, waar men het Protestantismus, ontdaan van menschenen tijdsvormen, zuiver terugvindt, en daarom in zijne hooge waarde erkent.

13

Onder de levensbeginselen der Protestantsche kerk behoort bij voorkeur de *prediking des woords*, de *viva vox*, welligt de grootste voorwaarde voor haar bestaan, reeds volgens den Apostel Paulus: ‘het geloof door de prediking.’ Aan hoevele vooroordeelen en misvatting staat juist dit levenselement der kerk bloot! Hoe eenzijdig, hoe dwaas, hoe ligtzinnig werd de vrije verkondiging des Goddelijken Woords door den Protestant en den Katholiek beoordeeld! Men vond er somtijds niet veel meer in, dan een getemperd, gemoderniseerd, Joodsch synagogen-gebruik, of wel eene vertooning van redenaarstalenten, redenaarskunststukken, redenaarsgoochelwerk, of een fatsoenlijke broodwinning, die althans *niet* zeer ruim wordt bezoldigd, en den heer predikant zeer gebiedend dwingt, om op 's werelds tooneel in de tweede, derde en vierde rol, als onderwijzer (taalmeester), schrijver of vertaler op te treden, ten einde voor vrouw en kind te vinden - het lieve dagelijksche brood. Wij gevoelen, dat deze verbazend prozaïsche zijde van beschouwing veel afbreuk doet aan de gloeijende geestdrift voor de Protestantsche kerk, en dat menigeen bij het slepend, slaperig, drentelend bestaan der Protestantsche kerk, aan eene radikale hervorming denkt: - zeer goed - alles heeft zijn tijd, dus ook het prediken des woords. Men moet onderzoeken, wat er dan als surrogaat voor en in de plaats kan verschijnen. Boeken en vertoogen schrijven? Wie zal ze lezen? Men is er reeds mede overstroomd en overstelpt. Uiterlijke, zinnelijke en prachtige kerkdienst, oogen- en oorendienst? Adres, in dàt geval, aan de oudere Katholieke kerk, die mede de

behoefte gevoelt, om gemoderniseerd, en aan den tijdgeest beter aangepast te worden. Wilt ge ons dus, waarde, verstandige lezer, iets opnoemen of aantoonen, waardoor de prediking, de vrije verkondiging des Woords, zoude kunnen worden vervangen of vergoed? Toch wel niet door uw opflikkerend Communismus, of het staatkundig Socialismus, dat ook zal gaan en komen, en eindelijk zacht en zalig insluimeren! Welnu, uw middel? - Als ge ons dus de verkondiging des Woords zult moeten overlaten, als de voorwaarde om de Protestantsche kerk op der eeuwen stroom boven water te houden, geven wij u toe, dat juist dáár herziening, verbetering, omwerking, hervorming, volstrekt noodzakelijk is: dáár zijn wij de zaak wel geheel eens. Men weet zeer goed, dat op vele predikers, Paulus' woord: ‘Wij zijn van nature Joden,’ ongemeen toepasselijk is, een schagchergeest met oratorische en rhetorische greepen en tirades hier - daar eene oudroestverzameling van confessionele en onbruikbare werktuigen - ginds een boekenstalletje, rijk aan Dordsche en oud-Geneefsche stellingen, of wel eene goochelaarsflesch, waaruit ter zelfder ure, roode en witte, zure en zoete, wijn of water wordt geschonken aan de gemeente; deze Joden-manifestatie, bij de prediking des Woords, eischt eene contra-manifestatie, eene herziening; maar, zegt gij: laat den predikers toch hunne vrijheid, - elk voor zich, - als de *grond* maar te vinden is in het Woord Gods. Weet ge dan niet, dat het juist de grond is, waarover men twist? Ach! weten we het niet, dat men den oorspronkelijk Evangelieschen grond heeft bearbeid, geweldig beploegd, op duizenderlei wijze, met kunstmest, met Guyano, met menschenbeenderen heeft trachten *vet* te maken, vet, ook in den zin voor hem, die aan den ploegstaart staat? Troost u daarmede, dat er velen zijn, die ten minste willen pogen en trachten om tot de Evangeliesche oorspronkelijkheid terug te keeren, die, dapper en onbevreesd, de laatst verloopene achttien eeuwen terug bewandelen, door middeleeuwsch doornenbosch, door het schemerlicht der conciliën, door de duistere bergpassen der kerktwisten, en eindelijk bij Christus zelven en zijne eerste jongeren aankomen, en dáár juichend uitrusten en uitblazen: als ze nu dáár, ook in onzen tijd, leeren te prediken, zoo als de Heer en de Zijnen predikten, - dus niet te lang, niet te liefdeloos, niet te duister, niet te nevelachtig, niet te wereldsch, niet te Joodsch, niet te Heidensch, maar waarachtig Christelijk, dan zullen die Joden-manifestatiën, zoo even genoemd, ook wel verdwijnen. Mogen wij wenschen, dat de éénige Heer en Meester ook thans, als de Hoogleeraren hunne lessen hebben gegeven, een afzonderlijk repetitorium in de homiletica of predikkunde voor de aankomende heeren Theologanten houdt? Men waardere de prediking des Woords, al ware het eeniglijk, omdat Christus zelf de eerste en beste en heiligste prediker was, en zijne leerredenen immers duizend- en duizendmaal zijn herdrukt!!

Spiritus Asper en *Lenis*.

Het laatste woord eener stervende kerkvergadering.

De algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk heeft dezer dagen hare buitengewone, hare laatste, vergadering gesloten. De orde van zaken, die zij vertegenwoordigde is bezweken voor de kracht van den tijdstroom, voor het ontwaakte bewustzijn van de regten en behoeften der kerk. Vóór haar verscheiden heeft zij den grondslag gelegd van veelomvattende hervormingen, gebruik makende van een onvervreemdbaar regt der kerk, het *jus reformationis*. Zij rust - met eere?

De beschuldigingen tegen haar zijn velen geweest en zwaar, de ultra's van beide zijden hebben het anathema over haar uitgesproken, veel leeds en onregts, door de kerk geleden, haar geweten, haar alleen. Verdediging heeft zij luttel gevonden. Wij meenen, dat men niet tot hare bewonderaars behoeft te behooren, om te erkennen, dat men haar wel eeus geweten heeft wat meer van de omstandigheden het gevolg was, - meenen bovenal, dat het niet van overgroote billijkheid getuigt, wen men eene vrucht der beginselen van 1816 naar de beginselen van 1848 beoordeelt; ja we gelooven, dat, ware 't onze roeping eene *révue rétrospective* der geschiedenis van het bestuur der Nederlandsche Hervormde kerk in de laatste dertig jaren te geven, onder vele bewijzen van zwakheid en halfheid ook menige proef van beraden wijsheid ware aan te treffen. Maar wij willen niet als geschiedschrijvers optreden, wat we wenschen is een' blik te slaan op een hoogst belangrijk teeken des tijds, op de laatste maar krachtige levensuiting - van Protestantsch, Christelijk geestesleven - van de kerkvergadering, die aan het heil der kerk haar leven offerde; wij hebben het oog op haar *adres aan den Koning over de betrekking tusschen kerk en staat*.[1)]

Kerk en Staat.... Eeuwen lang beheerschte zij hem, andere eeuwen zagen hoe hij, ter vergelding, met vaak onzachte hand regeerde - ook in Nederland. De Hervormde kerk heette tot aan de omwenteling der vorige eeuw de heerschende, was de beheerschte, wier gedweeheid met gunsten beloond werd. De omwenteling deed de theorie vallen, kon de praktijk niet met één slag vellen. De band tusschen regering en Hervormde kerk werd naauw toegehaald onder en door Willem I, in wien men nevens den Vader des vaderlands gaarne den magtigen beschermer van 't Protestantismus zag. De lasten dezer bescherming overtroffen de lusten; ze waren zwaar, dat gevoelde men, toen men 't begon te gevoelen. Het regt der kerk op autonomie werd miskend, de kerkelijke reglementen waren vrucht van staatszorg, koninklijke besluiten regelden de gewaande verpligting der kerkelijke liefdadigheid, koninklijke benoeming gaf het mandaat aan de vertegenwoordigers der kerk.

De oppositie kwam 't eerst van de regtzinnige zijde (de stem der Amsterdamsche klassis was gesmoord), straks versterkt door de liberalen van alle nuances. De onafhankelijkheid der kerk werd eisch, was behoefte geworden. De kerk werd in de voorbereiding van de herziening harer wetten verrast door den schok van 1848; hij dreef verder dan behouders gewenscht, liberalen gewacht hadden; 1849 vond de gemoederen genoeg bekoeld

1) Kerkelijke Courant, 1850, N°. 19.

om eene poging om minder te geven niet al te gewaagd te maken. Toch, een nieuw kiesreglement moest èn aan de meest dringende behoefte te gemoet komen, èn voor de volgende herziening de bevoegde magt scheppen. De buitengewone kerkvergadering van dit jaar zou de nieuwe verkiezingen invoeren. Zij vergaderde: zwaarder was haar taak dan ten vorigen jare was verwacht. Op den inwendigen niet slechts, ook op den uitwendigen toestand der kerk had zij het oog te vestigen.

De geest der omwenteling van 1848 was antikerkelijk, antichristelijk zelfs. Het Christendom was verouderd, heette het, de kerk moest vallen zoodra zijden steun van den staat miste: men ontrukte haar dien steun om zich de vreugde over den val te bereiden. Dat de vijanden. Er waren anderen nog. Staatkundige hervormers hadden in de studeercel den besten staat opgebouwd: die staat moest atheïstisch zijn: om de theorie te verwezenlijken werd de volstrekte scheiding van kerk en staat gepredikt. Geen waarschuwing van wijzen of vromen mogt baten. De revolutie gaf in Duitschland aan de apostelen dier leer het roer van zaken in handen. Omstandigheden, wier beschouwing niet hier behoort, bragten in een land, dat zich vrij gehouden had van de omwenteling, de vertegenwoordigers van hetzelfde stelsel tot hetzelfde doel: dat land is het onze. De staat, die jaren op jaren de Hervormde kerk begunstigd, maar ook in haar regten verkort had, kwam thans der kerk tegemoet niet met eene erkenning van hare onafhankelijkheid, maar met den verklaarden wensch tot scheiding. Het droombeeld, van welks verwezenlijking de praktische staatsman de onmogelijkheid, de Christen de verderfelijkheid inziet, elders in 't ijlen der revolutiekoorts nagejaagd, zou hier in vredige stilte ligchaam en werkelijkheid krijgen. De Nederlandsche Hervormde kerk deelde het lot van de Christelijke kerk in Europa, die op nieuw ter verovering moet uitgaan van het gebied, waarin zij zich gevestigd waande. De Synode had in naam der kerk te antwoorden op een voorstel tot scheiding van kerk en staat: zij heeft het gedaan, in 't bewustzijn van de regten der kerk, van de beginselen des Protestantismus, met een hart voor den staat, dien de kerk redden wil in weêrwil van zichzelf'.

Het antwoord der Synode is een stuk, als de jongste kerkgeschiedenis in Nederland er geen heeft aan te wijzen. Vorm en inhoud beide zijn der kerk, der zaak waarvoor zij strijdt, waardig. De Synode wil de onafhankelijkheid, verwerpt de schikking, eischt de handhaving van de regten der kerk. '*De Synode verklaart, dat zij de vrijheid en zelfstandigheid der Hervormde kerk wenscht te handhaven en te verzekeren, en daartoe volijverig wenscht mede te werken*.' De kerk is zich van haar regt op onafhankelijkheid bewust, zij heeft er aanspraak op gemaakt, toen zij nog luttel hoop op ondersteuning van den Staat kon koesteren; de kerk heeft regt op autonomie, de Staat heeft dat regt miskend, verkracht, de Synode zal toonen, 'dat zij alle banden met den Staat, die de vrijheid en zelfstandigheid der Hervormde Kerk beknellen en belemmeren, in overeenstemming met den Staat.... wenscht los te maken.'

Maar de Kerk is niet ontstoken in revolutie-vuur: wil zij losmaken, zij wenscht het: 'ordelijk, langzaam en regelmatig te doen. Zij dweept niet met Staatkundige idealen, verwart geene onafhankelijkheid met scheiding: wil zij zich niet door den Staat laten overheerschen, toch, gedachtig aan hare roeping om alles te heiligen,

alles met den geest van Christus te doordringen, wenscht zij met den Staat verbonden te blijven door banden van wederkeerige liefde en hulp; de Synode verklaart, '*dat zij verre verwijderd is van het verlangen naar eene geheele scheiding van Kerk en Staat, of dat zij daaraan zou willen medewerken*.' Zij erkent, dat de betrekking tusschen Kerk en Staat niet slechts op Nederlands geschiedenis en betrekking tot Oranje gegrond, maar ook voor den Staat heilzaam is, en wil deze alle banden losrukken, niet op de Kerk moet de verantwoordelijkheid rusten van het onheil daardoor over haarzelve en vooral over den Staat te brengen.

'*De Synode heeft echter gemeend zich thans te moeten onthouden van het onderzoek, waarin die losmaking van klemmende banden, en waarin die blijvende betrekking van Kerk en Staat bestaan moet.*' Zij neemt acte van de verzekering, dat de Staat geen banden zal losscheuren, maar ze stil en vredig door de Kerk zelve zal laten ontknoopen, ze neemt acte van het koninklijke woord, dat de regering geene beslissende maatregelen zal nemen, eer de herziening der algemeene reglementen zal zijn tot stand gebragt en de *onderscheidene* kerkgenootschappen geregeld. De Kerk wil den Staat tijd gunnen om van zijne dwaling, als lage er heil voor hem in de scheiding, terug te komen. De Kerk volgt haren Heer, zij wanhoopt niet aan een' afgedoolde.

Voor de onberadenheid van het voorstel tot scheiding getuigt, dat de Staat verzuimde de schending der regten voor de Kerk te doen ophouden, haar in afhankelijkheid hield terwijl hij van scheiding sprak. Zeker, 't kon schijnen als ware 't den Staat meer om een' steun minder voor de Kerk, dan om eene scheiding van twee vreemde sferen te doen. Op drie hoofdpunten zijn de regten der Kerk miskend, worden 't nog heden: de benoeming der kerkelijke besturen, waarvan het nieuwe kies-reglement, der regering ter bekrachtiging aangeboden, herstel vraagt, de onwettige dwang, der kerkelijke liefdadigheid aangedaan, de onregelmatige toestand der Kerk in de koloniën. De Synode behandelt beide laatste punten in haar adres.

De diakoniën zijn vruchten der kerk, de kerk neemt het heil harer hulpbehoevende leden ter harte, verzorgt ze met troost, raad, toezigt, stoffelijke hulp. Het regt der kerk eischt de vrijheid der diakoniën, de staatswet heeft die vrijheid erkend; maar besluiten, in 's konings naam genomen, beslissingen van gedeputeerde staten, aanmatiging van gemeentebesturen, die ootmoedig knielen voor een koninklijk besluit, hebben het regt der kerk miskend, de staatswet verwrongen, de diakoniën verdrukt, de Christelijke liefde door dwang productief gemaakt. De kerk heeft haar regt gehandhaafd in een reglement op de diakonie-administratie, de regterlijke magt heeft de onafhankelijkheid der diakoniën erkend, - zeker, eene regering, die verklaart, 'dat het haar wensch is de banden, waardoor de onderscheidene kerkgenootschappen op den voet der bestaande reglementen aan den staat gehecht zijn, door eene geregelde en uit den boezem der kerkgenootschappen zelve uitgaande herziening dier reglementen langzamerhand los te maken, om, wanneer langs dezen weg de verschillende kerkgenootschappen meerdere zelfstandigheid zullen hebben erlangd, bepaaldelijk te kunnen overwegen enz.', zoo eene regering zal wel allereerst de vrijheid der diakoniën, overeenkomstig de wet, geëerbiedigd hebben!... Zij vermaant algemeene armbesturen om het onderhoud der armen nog meer op

de schouders der diakoniën te laden;[1] zij laat de besluiten, die met de wet in flagranten strijd zijn, bestaan; zij laat de kerk wachten op de bekrachtiging van haar reglement op de diakonie-administratie. Schijnt het niet, als wilde de Staat de vruchten der Kerk blijven plukken, terwijl hij haar zijn' steun ontzegt? Tegen zulk eene feitelijke tegenspraak van het beweren, dat de staat geneigd is ‘alle waarlijk knellende en voor de zelfstandigheid der kerk belemmerende banden op te heffen,’ protesteert de Synode met nadruk, als zij zegt: ‘De algemeene Synode heeft in 1844 een reglement op de diakonie-administratie gearresteerd, en het aan de bekrachtiging des konings onderworpen. Het heeft haar tot dus ver - en dus sedert zes jaren - niet mogen gelukken die bekrachtiging te verwerven. Intusschen houdt de Synode zich verzekerd, en die overtuiging is door velen in de Hervormde Kerk uitgesproken, dat door de invoering van dit reglement een belangrijke stap zou gedaan worden voor de zelfstandige werking der kerk. Wij achten het onnoodig de beginselen, die bij dat reglement ten grondslage liggen, hier te ontvouwen... Maar op dezelfde gronden, nu aanmerkelijk versterkt door het ons bekend geworden streven der tegenwoordige regering, *neemt de Synode eerbiedig de vrijheid op de bekrachtiging van voornoemd reglement thans aan te dringen*.’

‘Zal echter zoodanige bekrachtiging met eenigen gunstigen uitslag kunnen werken, dan, Sire! - wij mogen het niet verzwijgen - zal het tevens wenschelijk zijn dat door Uwe Majesteit buiten werking gesteld worden de beginselen, welke heerschende zijn in zoodanige koninklijke besluiten, die de wet op den *algemeenen* onderstand van 28 November 1818, tevens op de kerkelijke Diakoniën hebben toegepast. Wij bedoelen inzonderheid, die van 27 November 1831 N°. 91, 3 Julij 1832 N°. 75, en 14 Maart 1833 N°. 87. Door de toepassing der beginselen, waarop die besluiten gegrond zijn, van wege stedelijke besturen, zijn reeds zoo vele kerkelijke diakoniekassen benadeeld of uitgeput. Reeds voor eenige jaren, toen wij ons reglement op de diakonie-administratie ter bekrachtiging aanboden, waren het deze besluiten, die aanleiding gaven, dat vele diakoniën er zich tegen verzetteden, en wij voorspelden toen, ‘“dat deze handhaving van haar regt bij de regtbanken zoeken zouden; daar zij toen reeds weigerden aan de aanschrijvingen van Burgemeesters tot *verpligten* onderstand, op koninklijke *besluiten*, niet op eene *wet, gegrond*, te voldoen, en daaruit jaarlijks meer en meer verschillen en botsingen ontstonden.”’ Wat wij toen konden voorzien, heeft plaats gehad. Vele regtbanken hebben uitspraak moeten doen in de geschillen over de wettigheid dier besluiten, die dan niet zelden door de regtbanken ongeldig in deze verklaard zijn. Kan hierdoor reeds de eerbied voor het koninklijk gezag verzwakt worden, wij achten het evenzeer van eene hoogst gevaarlijke strekking te zijn voor de kerkelijke vrijheid en zelfstandigheid. Er ontstaat dagelijks meer botsing uit tusschen burgerlijke en regterlijke besturen, die voor den Staat nadeelig werken moeten en de Kerk belemmeren.’

‘De diakoniën, innig overtuigd, dat zij de giften der Christelijke liefde nooit zonder gelijktijdige uitoefening van zedelijk en kerkelijk opzigt mogen uitreiken, evenmin als zij ze aan onwaardigen mogen verspillen, of aan hen, die de ge-

1) Missive van den Minister van binnenlandsche zaken, van 27 Oct. 1849, N°. 154.

meenschap met hun kerkgenootschap niet duurzaam onderhouden, worden meer en meer met proceduren bedreigd, die de kerkelijke kassen kunnen uitputten, en eerlang den ondergang der bestaande diakoniën zullen na zich slepen. Dat ook de Staat bij haar weldadig bestaan hoog belang heeft, behoeven wij niet te vermelden.'

'Aan dien ongelukkigen staat van zaken zouden wij wenschen, dat een einde gemaakt wierd; vooral in eenen tijd, waarin de Regering verklaard heeft de zelfstandigheid der Kerk krachtiger te willen eerbiedigen. - Het is daarom, dat wij meenen in den tegenwoordigen oogenblik bij Uwer Majesteits Regering, *ook zelfs afgescheiden van de door ons ingeroepene bekrachtiging van het Synodale reglement op de diakonie-administratie*, met eenig vertrouwen te mogen *aandringen op de onverwijlde intrekking* van al die verordeningen, welke de Wet van 18 November 1818 op de diakoniën hebben toegepast. Daardoor - wij zijn er ten volle van overtuigd, - zou door den Staat een allezins knellende en belemmerende band der Kerk worden opgeheven en het streven der Regering in daden spreken.'

Een tweede bezwaar, waarvan de Synode de opheffing vraagt, is '*de verhouding, waarin de commissie tot de Oost- en West-Indische Kerkzaken* staat *tot de Nederlandsche Hervormde kerk*.' De Staat heeft eene *Protestantsche* kerk geschapen in Nederlands-Indië, die vertegenwoordigd heet te worden door de commissie tot de Oost- en West-Indische zaken, welke hare benoeming ontvangt van - den Staat, en, staatscollegie als ze is, zitting en stem heeft in de Synode der Nederlandsche Hervormde kerk, krachtens - een koninklijk besluit. Schreeuwende anomalie! De Regering, die scheiding van Kerk en Staat wil, moet tot hare opheffing aangespoord worden! is haar 'opheffen van knellende banden' nog iets anders dan eene beleefde uitdrukking voor: 'ik onttrek u mijn' steun,' dan kan zij 't niet anders dan met welgevallen en dankbaarheid vernemen, wanneer de kerkvergadering verklaart: 'De Synode waagt het dus vrijmoedig haren wensch uit te spreken - want zij is zich bewust te spreken in het belang der Nederlandsche Protestanten in de koloniën van den Staat[1)], - *dat het Uwer Majesteit behage zoodanige maatregelen te newen*, waardoor de algemeene synodale commissie namens de Synode in de gelegenheid gesteld worde, ter voorbereiding van het werk der verdere revisie onzer kerkelijke reglementen, in overleg te treden met het ministerie van Koloniën, *opdat door gemeen overleg van Kerk en Staat, de commissie tot de Oost- en West-Indische kerkzaken ook in haar kerkelijk karakter moge optreden*; en hierdoor, zonder de regten van den Staat op de koloniale administratie te krenken, de kerkelijke belangen der Oost- en West-Indische Protestantsche gemeenten door de Moederkerk duurzaam zouden worden behartigd.'

De geest, die scheiding van Kerk en Staat eischt, de geest van afkeer van het Christendom en van minachting der Kerk, heeft zich ook geopenbaard in de voorstellen tot hervorming van het hooger onderwijs. De bestaande universiteiten hebben aan de hervorming haar bestaan te danken, zijn voor de theologie in de eerste plaats opgerigt[2)]. Ware het niet, toch was het

1) En voor het regt der kerk in het moederland.
2) Zoo was de letterkundige faculteit oorspronkelijk eene propaedeutische voor de theologie. Valckenaer en Wyttenbach nog doceerden Grieksch uit het Nieuwe Testament.

regt der godgeleerdheid op vertegenwoordiging aan de hoogescholen onmiskenbaar: zij is eene wetenschap zoozeer als elke andere, meer vaak dan wie zich den eernaam van wetenschap bij uitnemendheid aanmatigt. Wat wil nu de Staat? Een der leden van zijne commissie, die waarschijnlijk meest den geest der regering uitdrukt, wil de theologie van de hoogescholen verbannen: de academies zullen hare moeder verstooten, die in een seminarie moge voortsuffen, de theologie is niet langer eene wetenschap, hoe zou zij 't kunnen zijn, die een' persoonlijken en zich openbarenden God erkent? De meerderheid der commissie, minder consequent, wilde der godgeleerdheid nog eene wijle het genadebrood gunnen; vier faculteiten zouden er zijn, en *daarbij komen* eene ‘die niet in de gewone volgreeks behoort te worden vermeld’ de godgeleerde, niet omdat de godgeleerdheid eene wetenschap is, maar als exercitie-school voor toekomstige zedeleeraars: ‘De Staat heeft er belang bij, dat in ieder kerkgenootschap beginselen van godsvrucht en deugd onder de burgers worden opgewekt en aangekweekt; hij heeft er belang bij, dat dit werk aan kundige mannen worde toevertrouwd. Hij stelt de rijks-universiteiten voor de vorming en opleiding dier mannen open[1].’ Dat is der geschiedenis in het aangezigt slaan, dat is de regten der wetenschap vertreden, dat is zwakheid tegenover den geest des ongeloofs. Eere der Kerkvergadering, die spreekt:

‘Er is, Sire! naar aanleiding van hetgeen in rapporten over hooger onderwijs, aan de hooge regering ingediend, vervat is, nog een onderwerp hier te vermelden, *'t welk voor de voortdurende betrekking van Kerk en Staat hoogst belangrijk is*. Het is *de handhaving van Hooger Onderwijs in de Godgeleerde wetenschappen aan 's Rijks Universiteiten*. Wel is en blijft de Hervormde Kerk zich bewust van haar regt op de vorming en opleiding harer toekomstige leeraren, maar zij dringt er met den meesten ernst op aan, dat ter vorming dier leeraren, die zij niet dan wetenschappelijk en grondig aan de hoogescholen geoefend, wenscht te zien optreden, ook de Godgeleerdheid in hare wetenschappelijke regten, niet minder dan andere wetenschappen, aan de universiteiten worde erkend, en zij aarzelt niet in het belang van de aanzienlijke bevolking harer Kerk, eerbiedig en krachtig *haar gevestigd vertrouwen uit te spreken, dat aan de Nederlandsche hoogescholen, in gelijken rang als andere faculteiten, ook die der Godgeleerdheid, onder de regering van Uwe Majesteit, duurzaam zullen worden verzekerd en gehandhaafd*.’

Zoo sprak de Synode met kalme waardigheid. Zij verloor geen' oogenblik den eerbied uit het oog, door den Christen aan de gestelde magt verschuldigd; maar zij bleef zich ook levendig bewust, dat zij sprak in naam van een achtbaar kerkgenootschap, dat zij geene gunsten afbedelde, maar de erkenning van regten vorderde, dat het een' strijd geldt van beginselen. Zij heeft haren tijd begrepen, haar roeping vervuld. Haar woord is een daad, een heldendaad. Zij rust - met eere. Zij heeft zich een gedenkteeken gesticht. De Kerk eere hare nagedachtenis.

J.P.d.K.

1) Rapport der Staats-commissie, Memorie van Toelichting.

De bouwvallen van Ninive.

Dr. Augustin Henry Layard, Niniveh and its remains. London 1848.

Een zeer merkwaardig verschijnsel van onzen tijd is, dat hoezeer er thans meer belang in het tegenwoordige en in de toekomst gesteld wordt, de sluijer, die het verledene bedekt, door gelukkige en belangrijke ontdekkingen wordt opgeligt, en lang vervlogene eeuwen, met hare ondergegane gewoonten en beschaving, als voor ons gezigt weder oprijzen. Niet alleen de oudheidkundige, de archaeoloog, de kunstkenner, en de geschiedvorscher, moeten hierin eene nieuwe bijdrage tot verruiming van het gebied hunner kennis zien; maar iedereen, wien de lotgevallen van het menschelijk geslacht niet geheel onverschillig zijn, moet begeerig wezen om van deze ontdekkingen eenige mededeelingen te verkrijgen. Zagen wij niet in onze eeuw de werken van eenen Phidias, door de overbrenging der marmers van het Parthenon in het Britsch Museum bekend worden, door de ontdekking der beelden van den tempel te AEgina, en van de fragmenten der gevelstatuen van de tempels te Selinunte in Sicilie, de geschiedenis der Grieksche beeldhouwkunst eene geheel andere gedaante verkrijgen, waardoor wij nu eerst in staat zijn gesteld, om hare ontwikkeling en voortgang, in hare tijdperken van opkomst tot haren hoogsten bloei na te gaan. Egypte trad uit de geheimzinnige duisterheid, die het bedekte, te voorschijn, de gedenkstukken, die den Nijl omzoomen, vertoonden zich voor ons oog, en de raadselen der hieroglyphen zijn door Champollion nader tot hunne oplossing gebragt. Klein-Azie met de aldaar vergetene steden on schoone bouwvallen, werd voor onze beschouwing toegankelijk gemaakt, en de nieuwsgierige blikken der reizigers en oudheidonderzoekers strekten zich toen verder naar het Oosten uit. De gelukkige ontcijfering der hieroglyphen, deed het verlangen naar de verklaring van het wigvormige spijkerschrift op de gedenkteekenen der rotsen van Medie, op de puinhoopen van Persepolis, en op de baksteenen van Babylon gevonden, weder levendig worden; eindelijk gaven de opgravingen der aardheuvels, die aan de boorden van den Tigris de aandacht wekten, de aanleiding tot eene der grootste oudheidkundige ontdekkingen, waarop onze tijd met regt roem mag dragen, en die zelfs, te midden van het gedruisch van den zwijmelenden omwentelingsgeest, de belangstelling van ieder gewekt heeft, die daardoor gelukkig niet was vervuld.

Het waren geene enkele en verspreide overblijfselen, die men in den omtrek van Mossoul, de plaats waar men giste dat de oude stad Ninive heeft gestaan, gevonden heeft, maar verscheidene groote en uitgestrekte paleizen, waarvan de wanden der gangen en zalen met talrijke reliefs versierd, en met menigvuldige spijkeropschriften zijn bedekt, terwijl de ingangen met kolossale beelden voorzien zijn. Voor de staatkundige en kunstgeschiedenis zijn deze reliefs van de grootste waarde; want zij hebben betrekking op een der oudste rijken van Opper-Azië, dat reeds zes eeuwen vóór onze tijdrekening niet meer bestond, zij doen ons de gewoonten, kleederdragten,

wapens en Goden kennen van de Assyriërs, waarvan wij zoo weinig wisten, en bevestigen eenigzins de verhalen, die wij van de krijgstogten hunner koningen in de Heilige Schrift aantreffen, terwijl wij nu in staat gesteld zijn, om over de vorderingen, die de oude Aziatische volken in beschaving, krijgs- en beeldhouwkunst gemaakt hebben, een juister oordeel te vellen.

De ontdekkingen van Botta te Chorsabad en die van D^{r}. Layard te Nimroud zijn dus onder de merkwaardigste van onzen tijd, wat de geschiedenis en oudheidkennis aanbelangt, te rangschikken. Beide verdienstelijke onderzoekers hebben talrijke gedenkstukken, de vruchten van hunne ijverige nasporingen, in de openbare kunstverzamelingen van Parijs en Londen overgebragt, en het publiek aldaar in staat gesteld om over den aard en het gewigt hiervan met eigen oogen te oordeelen. Zij zullen uitvoerige beschrijvingen met talrijke platen en plans voorzien hiervan uitgeven. Ondertusschen heeft D^{r}. Layard reeds een omstandig verhaal van zijne reizen langs den Tigris het licht doen zien, met vele afbeeldingen en kaarten opgehelderd, die ons een denkbeeld kunnen geven van hetgeen hij van het oude Ninive heeft gevonden, en van de kunstvoortbrengselen die door hem zijn aan het licht gebragt.

Wij zullen een kort overzigt geven van hetgeen dit werk van D^{r}. Layard meest belangwekkend voor de geschiedenis van een der oudste rijken van Azië, en voor de kennis van de vorderingen der kunst in de vroegste eeuwen oplevert, zonder ons te veel in oudheidkundige en archaeologische nasporingen te verdiepen, ten einde dit voor iederen beschaafden lezer toegankelijk en interessant te maken, en hiermede onze eigene opmerkingen verbinden, om sommige bijzonderheden nader toe te lichten.

Eene eerste reis in de streken, die door den Tigris besproeid worden, deed bij D^{r}. Layard eene levendige begeerte oprijzen om de groote en geheimzinnige aardophoopingen te onderzoeken, die waarschijnlijk het graf van de uitgestrekte steden waren, die in vorige eeuwen hier bloeiden en die sedert nimmer door menschenhanden waren gestoord.

De groote uitkomsten, die de onderzoekingen van den heer Botta te Chorsabad bij Mossoul gehad hadden, prikkelden den naijver van D^{r}. Layard nog meer aan, en na de noodige geldelijke hulpmiddelen eerst van sir Stafford Canning, en naderhand van het bestuur des Britschen Museums ontvangen te hebben, begaf hij zich weder naar de boorden van den Tigris, waar hij in October 1845 aankwam. De gelukkige ontgravingen in de hoogte van Kuyunschik aan de overzijde van Mossoul, en die van den heer Botta te Chorsabad schijnen geenen twijfel over te laten, dat alle in dien omtrek gelegene hoogten door de uitgestrekter stad Ninive in verschillende tijden, en onder elkander opvolgende koningsdynastiën beslagen geweest zijn. Zulks is het geval gewreest, in een nog uitgestrekte tijdsverloop met Babylon, Seleucie, Ctesiphon en Bagdag, die zich verplaatsten in oorden zoo weinig van elkander afgelegen, dat eenigzins onbepaalde beschrijvingen daarvan eene en dezelfde stad hebben kunnen maken. Door eene grillige roemzucht, die alle Oostersche vorsten deelden, wilde ieder van hen de stichter van zijne hoofdstad zijn. De tempels of paleizen, die deze verschillende hoogten beslaan, hebben waarschijnlijk aan onderscheidene tijdperken, en verschillende trappen van kunstbloei toebehoord, en

kunnen het Ninive, den voornaamsten zetel der koningen, en van de godsdienst van Assyrië uitgemaakt hebben, onder verschillende dynastiën, zonder dat het vorige verwoest behoeft te zijn, maar slechts verlaten en aan een langzaam verval overgegeven, De opeenhooping van hoofdsteden en opeenvolgende residentiën, allen van bijna gelijken omvang, kan gemakkelijk Ninive den naam van *de stad van drie dagen gaans*, zooals Thebe in Egypte, die van *de stad met honderd poorten*, hebben doen verkrijgen.

Te Nimroud waren de eerste ontgravingen slechts geleid door den uitwendigen vorm der aardheuvels en door de overblijfselen van eenige stukken muurs, die de werklieden schenen te roepen. De eerste Arabische gids deed aan D^{r}. Layard een stuk albast opmerken dat met den grond gelijk kwam. Men ontdekte bij het graven, dat het een gedeelte van eene groote zerk was, de kamer die zij bedekte, veroorzaakte meer teleurstelling dan voldoening; men vond er noch reliefs noch opschriften, en men zag trouwens ook de sporen dat men vroeger reeds in deze kamer doorgedrongen was. Maar de ondervinding, door de kennis van den grond, spoedig door D^{r}. Layard opgedaan, deed hem tot andere niet bezochte vertrekken doordringen, en eindelijk vond hij drie groote gebouwen of paleizen met beeldhouwwerken, van een verschillend karakter en van onderscheidene tijdvakken afkomstig, versierd, die hem voor zijne volhardende moeiten rijkelijk schadeloos stelden. Het eene was aan den noordwestelijken hoek, een ander in het midden, en een derde aan den zuid-westelijken kant van de hoogte gelegen. Zoo verscheen eindelijk een gedeelte van het Ninive van Ninus en Semiramis, van Salmanasser en Sennacherib, van Assar-Haddon of van Sardanapalus aan het licht. Op het einde van 1846, had D^{r}. Layard nog niet meer dan acht kamers geopend, en toen hij zijne ontgravingen staakte, waren er acht en twintig zalen en gangen door hem ontdekt. Door middel van zijne geleverde platte gronden zijn wij in staat gesteld het plan van deze gebouwen eenigzins te volgen. En ook door de weluitgevoerde gravuren van den heer George Schral kunnen wij ons een denkbeeld vormen van de opvolgende gedaanten der aardophoopingen: een ongevormde massa van puinhoopen, met aarde en gras bedekt, wordt eene verzameling van bouwvallen, waarvan de muren van daken ontbloot zijn, maar meestal nog overeind staande, de zalen en corridors vertoonen zich duidelijk, velen waren met de schitterendste kleuren versierd, die spoedig door het daglicht verdwenen zijn, de wanden waren met gebeeldhouwde, en van spijkeropschriften voorziene albasten platen belegd.

Het paleis ten noord-westen gelegen, is het oudste paleis van Ninive, volgens het gevoelen van Dr Laijard, en was ook het prachtigste. Het onderscheidt zich door een regelmatiger zamenstelling, door de schoone beeldhouwwerken, en de uitgebreide inscriptiën, waarmede het van binnen bedekt is.

Doch de ontgravingen, in het midden van den heuvel bewerkstelligd, deden, nog belangrijker ontdekkingen te voorschijn komen. Men vond er de overblijfselen van verschillende tijden in onderscheidene lagen boven elkander geplaatst, die, hoewel zij voor hunne vorming dien verbazenden tijd niet vereischten, dien de geologische nederploffingen noodig hadden, echter eene oudheid aanduiden zeer geschikt om de tijdrekening der geschiedkundigen te verwarren. Op de

puinhoopen van het Ninivitisch paleis had een volk zijne graven geplaatst, en dit volk heeft voorzeker in een zeer vroeg tijdperk, lang vóór de Perzische heerschappij over Azië, bestaan. Deze graven waren niet die van eenen nomadischen stam, die ze daar spoedig bijeen gehoopt zoude hebben, het waren regelmatig zamengestelde grafgestichten uit zeer gelijk geschikte baksteenen, doch zonder cement verbonden, vervaardigd.

Eenige graven waren nog bedekt met albasten zerken, anderewaren groote sarcophagen van aarde, ook met zerken bedekt. Als men dezelve opende, vond men er gedeelten van geraamten in, die in stof overgingen, als men ze aanraakte. In het eerste graf vond men vazen van eene roodachtige aarde, en kleine versierselen die een gedeelte van een halssnoer uitgemaakt hebben, vervolgens een cylinder waarop een koning op zijnen wagen een' wilden stier vervolgende, afgebeeld was; twee zilveren armbanden en een hairspeld met nog een koperen versiersel toonden aan dat dit het graf eener vrouw was.

Andere graven leverden vazen van groen aardewerk, koperen spiegels, lustrale lepels en verschillende versierselen op. Door hun karakter en hunnen vorm waren al deze voorwerpen van eenen Egyptischen stijl, of ten minsten daarnaar gewijzigd. Vijf voeten onder deze begraafplaatsen vond men de overblijfselen van een gebouw, maar in een geheel vervallen staat, men kon alleen de sporen van muren, uit ongebakken steen, er van ontdekken.

Men kan met grond niet twijfelen, dat de bouwvallen van Chorsabad, van Kuyunschik, van Kalah-Schergat, benevens die van Nimroud tot het Assyrische Ninive behooren, waarvan de puinhoopen zulk eenen grooten indruk op de tijdgenooten van Ezechiël maakten; deze propheet was misschien getuige van den ondergang dier groote stad, toen hij de boorden van den Chebar, een der rivieren die zich in den Tigris uitstort, bewoonde. Hij stelt deze gebeurtenis als eene volbragte daadzaak voor, als een voorbeeld dat tot waarschuwing van den hoogmoedigen Pharao (Cap. XXXII) moet verstrekken. Het tijdstip der verwoesting van Ninive is nog met meer juistheid door Jesaïas (Cap. X) aangeduid. Jeremia spreekt reeds van geen andere groote mogendheid in Azië dan van den Koning van Babylon. Men kan uit de geschiedenis van Herodotus het tijdstip van de inneming van Ninive door den Medischen Koning Cyaxares bepalen, en dit komt juist overeen met dat van de Heilige Schrift. Wij kunnen dus besluiten zonder veel van de waarheid af te wijken dat de val van het tweede Assyrische rijk 606 jaren vóór Christus plaats had.

De Bijbel doet ons de vorsten van de laatste Assyrische dynastie kennen. Wij zien dat Teglath-Phalassar, Salmanassar, Sennacherib, Assar-Haddon in hunne krijgstogten naar het westen, zich van het koningrijk Israël meester maakten en Jeruzalem bedreigden. Het is voornamelijk in de reliefs die de belegering van zeesteden voorstellen, dat men de veroveringen der Assyriërs in West-Azië, met de verhalen der Propheten kan in verband brengen. De oudste reliefs stellen vaartuigen voor, zoo als men die nog op den Tigris gebruikt, een dezer vaartuigen vervoert den strijdwagen des konings, het is omringd door zwemmers, ondersteund door blazen, zoo als men die nog heden op die rivier en op den Euphraat bezigt. De schepen die zich op de latere beeldhouwwerken van Kuyunschik bevinden, schijnen niet aan de Assyriërs te behooren,

die nimmer een zeevarend volk waren; maar aan de belegerde stad. Door een ruw maar sprekend middel heeft de kunstenaar de bestemming der schepen aangewezen, door zeevisschen daarnevens af te beelden. Deze schepen hebben denzelfden vreemden vorm en zamenstelling als die van de Koningen van Perzië of die van Sidon van eene latere dagteekening. Het is geenszins gewaagd voor de belegerde steden Tyrus of Sidon aan te nemen, of eene oudere bloeijende stad aan de Phenicische of Syrische kust.

Maar welke aanduidingen verkrijgen wij van die andere dynastiën, dan die met Phul begon en met het bestaan van Ninive eindigde? Dynastiën die haren oorsprong tot Ninus en Semiramis doen opklimmen, en die na eenen duur van 1360 jaren met den dood van Sardanapalus eindigden? Wat leert ons de overlevering van die eerste Assyrische koningen, de stichters van Ninive en Babylon? Hetgeen wij daarvan weten is ons door de Grieken overgebragt, en welke waarde kunnen wij aan hunne getuigenis hechten? In den tijd waarin Herodotus schreef was het reeds meer dan twee eewen geleden, dat het tweede Babylonische rijk het laatste Assyrische aan zich onderworpen had, en van het vroegere waren de sporen zoo zeer uitgewischt, dat de overlevering, door den tijd verduisterd, ons Semiramis als eene koningin van Babylon voorstelt. Naauwelijks is er bij den genoemden geschiedschrijver een- of tweemaal sprake van Ninive, en dit nog slechts ter loops. Men zegt dat het een gedeelte der overwinningen van de koningin Nitocris uitmaakte, en dat het onder de overwinnende wapenen van den Meder Cyaxares bezweek.

Herodotus berigt ons tevens dat de Assyriërs Opper-Azië gedurende 520 jaren beheerschten. Waarschijnlijk bedoelt hij hiermede het tweede Assyrische rijk; want het is onmogelijk om den geheelen duur der Assyrische heerschappij tot dit tijdsverloop te beperken. Voorzeker bepaalt zich deze opgaaf tot de regering van zekere dynastiën, toen het rijk zijnen grootsten bloei en uitgebreidheid verkregen had.

Bijna al hetgeen men van de geschiedenis van Ninive bezit is in de compilatie van Diodorus van Sicilië begrepen, en volgens zijne bekentenis uit Ctesias met eenige bijvoegselen overgenomen. De geschiedenis van Semiramis beschrijvende, tracht hij hetgeen er mythisch in is, van het geschiedkundige te scheiden, en het geen er bovennatuurlijks en godsdienstigs in voorkomt, van de wezenlijkheid te schiften.

Maar wij zien na de verhalen van de krijgstogten, veroveringen, en stichtingen van steden door Ninus en Semiramis volbragt, eene leemte van dertig geslachten, zonder dat daarin eene gebeurtenis der vermelding waardig heeft plaats gehad. Te beginnen met Ninyas, den zoon van Semiramis, komt eene lange reeks van niets doende koningen, die niets groots hebben verrigt, waaronder geene merkwaardige omwenteling de trage rust heeft gestoord, behalve eene voorgewende geschiedkundige daadzaak, die, door een Grieksch schrijver medegedeeld, niet minder verdacht dan ongerijmd is. De koning van Assyrië Tentames zond een veldheer Memnon aan het hoofd van 20,000 man en 200 strijdwagens om zijn vassaal, den koning Priamus, gedurende het beleg van Troje te hulp te komen, en dit zoude Ctesias in de archiven van den koning van Perzië gelezen hebben! Buiten dit eenige rustpunt springt Diodorus van Ninus, Semiramis, en Ninyas in eens op Sardanapalus over. Men

is genoeg bekend met hetgeen hij van de uitspattingen van dien vorst mededeelt. Het is echter vrij zonderling, dat de daad waarmede hij zijn leven besluit, door van zijn paleis zijn brandstapel te maken, ook van den koning vermeld wordt die door Cyaxares overwonnen werd. Meer dan één gevonden paleis is door het vuur gedeeltelijk vernield, zoo als dat van Chorsabad en één van die van Nimroud. De gaping van duizend jaren die Diodorus van Sicilië open laat in de jaarboeken van Assyrië, is door de Christelijke geschiedschrijvers en tijdrekenkundigen zoo als Eusebius en Syncellus, door eene eenvoudige en drooge lijst van koningsnamen opgevuld, die niet altijd dezelfde namen en getallen oplevert. Wat de jaarboeken van den Bijbel aanbetreft, doordien zij de geschiedenis der wereld niet behandelen, is men niet geregtigd hun stilzwijgen te doen gelden. Een magtig rijk heeft er aan de boorden van den Tigris en den Euphraat sedert den tijd van Abraham bestaan, zoo als er een in Egypte bestond, zonder dat de geschiedenis van het geslacht van dien aartsvader er noodzakelijk melding van behoefde te maken.

Na de vestiging der Israëlieten in het land Kanaän, blijven hunne geschiedboeken onvolledig en stuksgewijs. Hunne eigene geschiedenis komt er zelfs niet geheel doorloopend in voor, minder nog die der omliggende volken. Gedurende den langen duur van de Hebreeuwsche monarchie, die van David en Salomo, kan men vooronderstellen dat de koningen van Juda het evenwigt en den vrede tusschen de koningen van Egypte en die van Assyrië staande hielden. Tijdens de laatste en rampspoedige jaren van de rijken van Israël en van Juda, waren de Joodsche koningen genoodzaakt om zich met een der magtige tegenpartijen te verbinden, of de invallen van hunne legers te ondergaan. Van den eenen kant Ninive of Babylon en van den anderen Noe-Ammoun (Thebe) of Memphis, eischten hunne schatting of overheerden hun land. De heerschappij van Perzie over Egypte maakte een einde aan dezen gevaarlijken toestand voor eenigen tijd, om op nieuw tusschen de opvolgers van Alexander de Ptolomeën en Seleuciden plaats te grijpen, totdat de Romeinen zoo wel de eenen als de anderen voor hunne magt deden verdwijnen, en ten laatste een einde maakten aan den Joodschen staat.

D^{r}. Layard heeft een kennelijk onderscheid waargenomen in den stijl der beeldhouwwerken van de oudste gebouwen, en die van de paleizen welke men aan de latere dynastiën moet toeschrijven, en terwijl de geleerden die de oudheden van Egypte onderzocht hebben, de namen van vele volken, die door de wapenen van Rhamses zijn overwonnen, hebben ontdekt, en groote verscheidenheid in de wezenstrekken, wapenen en kleederdragten, als mede in den buit van de verschillende landen medegevoerd hebben opgemerkt, heeft D^{r}. Layard op een groot aantal reliefs van Ninive niet dan twee verschillende volksstammen duidelijk kunnen onderscheiden. Geene bijzonderheid in houding wapenen en kleeding schijnt er het vaderland en het tijdvak van aan te duiden. Men ziet echter aanwijzing van ligging der landstreken, steden die aan de zamenvloeijing van twee rivieren of aan eenen stroom gelegen zijn, of op bergen gebouwd, die door bosschen zijn omringd, andere bevinden zich in vlakten met boschjes palmboomen bezaaid. Het kostbaarste der overgebleven gedenkstukken is voorzeker de Obelisk van zwart marmer, die in het Britsch

Museum overgebragt is. Deze behoort ongetwijfeld tot de tijden van de oudste monarchie der Assyriërs, en herinnert duidelijk aan daden en gebeurtenissen die in een oostelijker gelegen land plaats hadden, en waarschijnlijk betrekking op de krijgstogten naar Indie hebben. Men merkt er den kameel met twee bulten van Bactrie, den olifant, den rhinoceros en verschillende apen op. Men kan hierin welligt eene herinnering zien van den togt van Semiramis; zelfs als men hier niets zag dan voorwerpen door vreemde vorsten als schatting aangeboden, vindt men hier nog het sprekendst bewijs van eene groote magt en een verbreiden roem. Deze Obelisk is een der oudste, zoo niet het oudste van de gevondene gedenkstukken van Assyrië.

Deze gedenkstukken doen tot nog toe weinig licht over de volksgebruiken opgaan, in vergelijking met de Egyptische reliefs en schilderstukken, die de handelingen van het dagelijksche leven zoo menigvuldig en zoo volledig afbeelden. Zij hebben integendeel een geheel monarchaal of liever theocratisch karakter. Men ziet er den koning meestal in eene waarlijk vorstelijke uitrusting op afgebeeld. Hij onderscheidt zich nog meer door zijne hooge gestalte en de majesteit van zijne trekken dan door de pracht zijner kleederen en wapenen. Hoewel hij soms offeranden aan de Goden doet, is hij voor zijne gesnedenen, schenkers, krijgslieden en gevangenen, de vertegenwoordiger der Godheid op aarde.

Het is waarschijnelijk, zegt D^{r}. Layard, dat het paleis door den koning bewoond te gelijk een tempel was, zoo als de paleizen van Thebe in Egypte. Men geloofde in Assyrië zoo wel als aan de boorden van den Nijl, dat de koning met de eigenschappen der Godheid bekleed was, of wel dat hij den typus van de goddelijke magt zelve uitmaakte. Zelfs de gevleugelde figuren, die eenen arendskop hebben, schijnen hem te vereeren, en den monarch daardoor als het hoofd der theocratie aan te duiden. Al zijne daden zoo in den oorlog als in den vrede staan in verband met de nationale eerdienst; zoo hij een veldslag levert, zweeft de gevleugelde figuur, die waarschijnlijk eene Godheid voorstelt, boven zijn hoofd, rigt zijnen boog tegen zijne vijanden, en zegeviert met hem over zijne bestrijders. Zijne gevechten met leeuwen en andere wilde dieren getuigen van zijne behendige dapperheid, zij zijn tegelijk de bewijzen van zijne kracht en wijsheid. Na zijne vijanden verslagen, en de verscheurende beesten te hebben nedergeveld, plengt hij een offer met de geheiligde schaal, omringd door zijne hovelingen, en van de gevleugelde dieren vergezeld.

De boordsels, die zijn rok en die van de personen van zijn gevolg versieren, schijnen alle eene mythische beteekenis te hebben. De aanvallende wapenen, zijne armbanden zijn met geheiligde dieren, zooals de leeuw, de stier en de eendvogel versierd. De denneboom, de pijnappel, de kamperfoelie, komen altijd als architectonische versieringen voor, zoowel als de aker bij de kwasten en franjes. De bedden, de tafels en de stoelen zijn met koppen en klaauwen van stieren, leeuwen en rammen, alle heilige dieren, voorzien; zoodat de Assyrische beeldhouwwerken en andere overblijfsels, die in de paleizen van Chorsabad en Nimroud gevonden zijn, ook de bewijzen der oude Oostersche pracht opleveren, die echter met een zekeren smaak gepaard ging.

Wat den stijl der beeldhouwwerken van Ninive aanbetreft, zonder dat hij met dien der Grieksche kunstvoortbrengselen van

den tijd van Phidias en Praxiteles is te vergelijken, en eene zekere ruwheid en technische onvolmaaktheid bezit, is hij op eene meer naauwkeurige en getrouwe nabootsing der natuur, dan de Egyptische gegrond, hij heeft niet die typische en stijve vastgestelde vormen, en beweegt zich met meer vrijheid; de stand en de houdingen der figuren zijn meer ongedwongen, de proportiën over het algemeen kort en gedrongen, en de spieren forsch, maar vrij juist aangeduid. De reliefs van Chorsabad en Nimroud, mogen bij die van het Parthenon niet in aanmerking komen, noch zelfs met de beelden van den Tempel van Aegina op eene lijn gesteld worden, zij overtreffen echter de oudste voortbrengselen der Etrurische kunst, en hebben zeer veel overeenkomst met de fragmenten van beelden en reliefs, die men bij de oude tempels van Selinunte in Sicilië gevonden heeft, en die tot den oudst bekenden Griekschen stijl behooren, waarvan de overblijfsels tot ons gekomen zijn.

In de voorstelling van dieren zijn de Assyrische gedenkstukken vrij wel geslaagd, de leeuwen, paarden, stieren en andere diersoorten, zijn met getrouwheid aan de natuur wedergegeven, en hunne bewegingen benevens de muskelen met eene karakteristieke juistheid aangeduid: hierin is de Assyrische beeldhouwkunst niet minder dan de oudste Grieksche kunst, en overtreft die der Egyptenaren, zoo als de kolossale gevleugelde stiersphinxen van 15 voet hoogte, die de gangen en zalen der paleizen versieren, sprekend bewijzen.

Wanneer men de groote ontdekkingen van Botta te Mossoul en van Dr Layard te Nimroud nagaat, is men verwonderd over den staat der gebouwen die zij aldaar gevonden hebben. Zij bestaan alle onder den grond, en niets dan eenige heuvelachtige aardophoopingen geven een onduidelijk en twijfelachtig bewijs van hun aanwezen. Men moest bij de opsporingen op de gis, en slechts door het toeval geleid, te werk gaan: geen steen noch gedenkteeken verhief zich daarvan boven den grond. Hebben de paleizen van Chorsabad en Nimroud zich eenmaal boven de oppervlakte der aarde verheven, waaronder zij nu bedolven zijn? Zijn zij even als de gebouwen te Pompeji en Herculanum door vulkanische natuurverschijnselen onder den grond verdwenen? Met grond mag men hier aan twijfelen, daar zij onder geene lava of asch, maar onder dezelfde soort van aarde, als die van den omringenden omtrek, bedolven zijn. Men heeft bij de ontgravingen ook geene hooge sterke buitenmuren gevonden, maar wel met albasten platen belegde wanden of binnenmuren van 15 à 16 voeten hoogte, die bijna even zoo diep onder den beganen grond zijn. Zij vormen menigvuldige zalen en gangen, die in elkander loopen, en waarin men meestal sporen ontdekt heeft dat daar het vuur zijne verwoestingen aangerigt heeft.

Het zijn dus geene trotsche paleizen geweest, zoo als er te Persepolis bestaan hebben, en nog te Karnak in Thebe onze verbazing opwekken, het zijn geene grottentempels zoo als die van Ellora en Elephantina, noch een speos zoo als te Ipsamboul, noch hypogeën zoo als de konings-graven te Thebe, maar gedenkteekenen daarvan geheel verschillende en van eenen bijzonderen aard. Zoo men eenige gissingen hieromtrent mag wagen, komt het ons voor, dat de paleizen van Chorsabad en Nimroud zich nimmer geheel boven den grond verheven hebben, maar gedeeltelijk daarin uitgegraven zijn.

Om deze uitgravingen te ondersteunen heeft men wanden daartegen opgerigt, en ze overal met albasten platen, die met reliefs en inscriptien versierd zijn, bekleed. Aan de ingangen der voorportalen en der voornaamste zalen heeft men de kolossale stiersphinxen geplaatst, waarvan er thans eenige in de musea van Parijs en Londen overgebragt zijn.

Een gedeelte der paleizen moet zich echter eenigzins boven den grond verheven hebben, dit zal welligt uit hout hebben bestaan, met luchtige openingen voorzien om het licht in de gangen en zalen door te laten, welk gedeelte door den brand en den tijd is verteerd, en de gangen en zalen langzamerhand geheel heeft opgevuld. Zulk eene zamenstelling der paleizen had het voordeel van met minder kosten en moeite dan de gewone gepaard te gaan, en eene meerdere koelte in de gebouwen onder dat brandend klimaat te veroorzaken. Dat de paleizen meestal onder heuvelachtige ophoogingen van den grond gevonden worden, is misschien veroorzaakt dat men die hoogten bij voorkeur voorde uitgravingen gekozen heeft, om boven het peil van de jaarlijksche overstrooming van den Tigris verheven te zijn en in de gelegenheid te wezen om de ingangen en bovenste bedekkingen der paleizen eenen meer schitterenden en vooruitkomenden vorm te geven. Wij geven deze denkbeelden voor hetgeen zij zijn, voor waarschijnlijke vermoedens, omdat er nog niets met zekerheid daarover bepaald kan worden. Misschien zullen nadere ontdekkingen ons meerdere bouwstoffen opleveren, om daaruit de algemeene en welligt ook de uitwendige vormen der paleizen van Ninive te kunnen zamenstellen.

D^{r}. Layard maakt nog melding van eene bijzonderheid van het oude midden paleis, waarin hij de graven vindt, die hij aaneen volk van Egyptischen oorsprong toeschrijft, misschien eene Egyptische volkplanting door Nabuchodonosor daar overgeplaatst; hij vond daar vele platen, die van de wanden waren afgenomen, waarschijnlijk om ze over te brengen naar een ander paleis waarvoor zij bestemd waren. Layard vooronderstelt dat de platen eerst werden gesteld, en later op de plaats zelve werden uitgehouwen. Hij zag in eene kleine ruimte, door omtrent twintig graven beslagen, meer dan honderd zulke platen, die in rijen de eene voor de andere geplaatst waren. Al deze platen waren gebeeldhouwd, en aangezien zij in rijen gerangschikt, en naar de onderwerpen die zij verbeelden geordend waren, - had men ze zóó geschikt, als men ze afgenomen had om ze ook elders zoodanig te gebruiken. Het lijdt dus geen twijfel, dat het middenpaleis gedeeltelijk afgebroken is, om deszelfs bouwstoffen voor het paleis van het zuid-westen aan te wenden. Inderdaad gelijken de beeldhouwwerken der twee paleizen of tempels zich in vele opzigten, men heeft ook in het paleis van het zuid-westen platen gevonden, waarvan de reliefs naar de zijde van den muur gekeerd waren.

D^{r}. Layard gelooft dat de koningen der laatste Assyrische dynastie de stichters waren van de gebouwen te Kuyunschik en te Chorsabad, benevens van de zuid-westelijke en zuid-oostelijke paleizen te Nimroud, dat het hunne overwinningen zijn op de volken van Syrië, Phenicië, Israël en Juda, die de basreliëfs vereeuwigen, en dat deze afbeeldingen een groot licht kunnen verspreiden over de oorlogen, waarvan de Hebreeuwsche jaarboeken gewag maken.

Volgens D^{r}. Layard moet de Assyrische beschaving zoo oud zijn als de Egyp-

tische, en de tafereelen van gevechten, belegeringen en bestorming van bemuurde steden zijn evenals die te Medinat-Abou en Karnak in Egypte niet enkel versieringen der koningspaleizen, maar wezenlijk geschiedkundige voorstellingen, die bepaalde gebeurtenissen, volken en steden verbeelden, en die hunne verklaring wachten door de ontcijfering der talrijke en uitvoerige spijkeropschriften, die hen vergezellen. Hij heeft ook tevens belangrijke veranderingen in de beeldhouwwerken van de oudste paleizen en die van later dagteekening aangewezen, vooral in den stijl en de uitvoering uitkomende, die bij de laatste merkelijk ontaard is. Op het eerste tijdvak is een tweede gevolgd, dat vele sporen van Egyptischen invloed draagt, even alsof Ninive door de legers der Pharao's was ingenomen, en langen tijd bezet geweest. Sommige naauwkeurige en bekwame Engelsche kunstkenners, zooals de heer Birch, verzekeren, dat zij de echt Egyptische kunstvoortbrengselen van de vreemde, onder Egyptischen invloed vervaardigd, kunnen onderscheiden. Deze kennis is door hem op de schoone en fijn bewerkte ivoren beeldwerken, die een grooten zweem van het Egyptisch karakter bezitten, toegepast, en hij is tot het besluit gekomen dat zij niet zuiver en echt Egyptisch zijn.

D^{r}. Layard en de heer Birch zijn tot de volgende algemeene slotsommen omtrent de Assyrische kunst gekomen. Het tijdperk, waarin zich de Egyptische invloed het meest deed gevoelen, hetzij dat onderlinge verbonden of de verovering daarvan de aanleiding waren, komt met den tijd, die de 18de dynastie der Pharao's van de 22ste scheidt, overeen. Men kan zich eenig denkbeeld van dit tijdvak maken, als men weet dat het onder anderen de regering van Salomo bevat. Het is misschien in dezelfde periode, dat men de graven boven het middenpaleis van Nimroud kan plaatsen, die voor de oudheidkundigen zoo lastig en moeijelijk te verklaren zijn, en die versieringen en wapenen in den Egyptischen smaak bevatten. Hoe vele jaren vóór dit tijdstip hebben de vorsten geregeerd in dit paleis, dat toen reeds lang onder het puin bedolven was? De beeldhouwwerken, aldaar gevonden, toonen door hunne meerdere voortreffelijkheid eene hooge beschaving, en door de onderwerpen eene groote uitbreiding van magt aan. Zij behooren waarschijnlijk tot het eerste Assyrische rijk van Ninus en Semiramis, van welks geschiedenis wij zoo weinig weten, omdat Herodotus zijn voornemen om de geschiedenis van Assyrië te beschrijven òf niet volvoerd heeft, òf omdat dit werk is verloren geraakt.

De ontdekkingen van Botta en Layard zijn dus ook van het grootste belang voor de geschiedenis der kunst bij de Oostersche volken, omdat zij het bewijs opleveren, dat onder alle de zoogenoemde Semitische volksstammen van Opper-Azië een en dezelfde kunststijl geheerscht heeft, geheel verschillend van de weelderige en phantastische vormen der Indiërs, en de stijve regelmatigheid der Egyptenaren. De Assyrische kunststijl was ook aan de Babyloniers en eenigzins aan de Pheniciers en Syriers gemeen: hij duurde onder de heerschappij der Perzen voort; want de bouwvallen van Persepolis, en de reliefs op de rotsen van Medie vertoonen hetzelfde karakter, ofschoon de uitvoering ruwer en minder zorgvuldig werd. Deze ontdekkingen geven ook aanvankelijk eenige opmerkelijke inlichtingen omtrent de godsdienst der Assyriërs; het schijnt dat eene groote verandering tusschen het oude en latere

Assyrische rijk plaats had. In de oudste beeldhouwwerken schijnt de godsdienst een soort van Sabeïsmus, de aanbidding van zon, maan en der overige hemelligchamen geweest te zijn, die later plaats maakte voor het Dualismus van de leer van Zoroaster, welligt komt men hierdoor op den weg om den oorsprong van dien mythischen persoon in plaats van in Bactrie aan de boorden van den Tigris te vinden.

Even als de kunststijl was het Assyrisch letterschrift, bestaande uit de spijker- of wigvormige karakters (*écriture cuneïforme*), algemeen door de Babyloniers, Meders en Perzen aangenomen, ofschoon het eenige wijzigingen onder die verschillende volken aanbiedt, deze algemeene verbreiding is een bewijs te meer van de uitgestrektheid der heerschappij van het oude Assyrische rijk. Men heeft reeds sedert het begin dezer eeuw pogingen aangewend om het spijkerschrift te verklaren. Geleerden als Grotefend, Lassen, Burnouf, en Westergaard, hebben hunne scherpzinnige onderzoekingen daarop toegepast; maar zij werden tot nog toe niet met dien goeden uitslag bekroond, als die van Champollion omtrent de hieroglyphen, echter schijnt de majoor Rawlinson het spoor daarvan het naast bij gekomen te zijn, en tot het lezen der koningsnamen, en het woord koning met zekerheid gekomen te zijn: zelfs heeft hij de ontcijfering van geheele opschriften beproefd, die men echter nog niet als zeker kan aannemen.

Nadat D^{r}. Layard het verhaal zijner reizen en ontdekkingen uitgegeven had, heeft hij zich weder naar de streken door den Tigris en den Euphraat besproeid begeven, hij werd in 1849 bij het Britsch gezantschap in Constantinopel geplaatst en ontving voorloopig 3000 £, tot voortzetting zijner uitgravingen. Sedert verscheidene maanden bevindt hij zich weder in Assyrië. Hij hoopte eene zamenkomst met den overste Williams, die onlangs eene belangrijke reis naar den Euphraat gedaan had, en gedurende zijne afwezigheid zijne uitgravingen had voortgezet, en met den majoor Rawlinson, die te Mossoul verwacht werd, te houden. D^{r}. Layard zoude zich vooreerst in zijne verdere nasporingen tot Kuyunschik bepalen; want het was vooreerst onveilig om zich tot Nimroud te wagen. Het paleis te Kuyunschik geeft vooreerst ook stof genoeg: eene groote reeks van kamers is weder aan het licht gekomen, ongelukkig is alles verbrand, en de reliefs daardoor meest verkalkt, zoodat er niets overblijft dan die zoo spoedig mogelijk te copieren voordat zij in stukken vallen. Wanneer al deze platen nageteekend zijn, zullen wij eene zeer belangrijke verzameling van tafereelen ter verklaring der Assyrische geschiedenis bezitten. Men heeft ook hieronder eene hoogst merkwaardige afbeelding van het vervoeren van eenen gevleugelden stier ontdekt, even als men in Egypte er een van het vervoeren van een zittenden kolos gevonden heeft. Deze afbeelding doet vermoeden, dat de Assyriers dezelfde middelen als de Egyptenaren gebruikten om hunne reusachtige beeldhouwwerken op hunne plaats te brengen. Tot dusver kon men niet regt begrijpen, hoe ook de Egyptenaren de steenen van hunne piramieden ophieven, Misschien zullen wij hierdoor in staat gesteld worden om de duistere plaats in Herodotus (Euterpe CXXV) beter te kunnen verklaren, en Layard's ontdekking hoe de reuzenstieren werden vervoerd en op hunne plaats opgerigt, zal de onzekerheid hieromtrent welligt kunnen oplossen.

Latere berigten aangaande de naspo-

ringen van D^{r}. Layard, maken nog van ontdekkingen van een aantal koperen versiersels, van vazen, schotels, en groote ketels, waarschijnlijk keukengereedschap, gewag; belangrijker nog is het vinden van nieuwe ivoren kunstvoorwerpen, van twee kolossale leeuwen, en van eenen ijzeren troon, sierlijk met ivoor opgelegd, ineen der zalen van het paleis van Kuyunschik, waarvóór en boven eene ijzeren stang met ringen zich bevond, die zeker voor de gordijn gediend heeft, geschikt om den troon van het overige der zaal af te scheiden. Alle versieringen, en andere kleine voorwerpen die men tot nog toe gevonden heeft, waren van koper of brons, behalve twee zilveren armbanden, in het middenpaleis gevonden: gouden en zilveren kostbaarheden heeft men nog niet ontdekt. Men kan dus nog meer belangrijke ontdekkingen bij de verdere voortzetting der opgravingen te gemoet zien.

J.A.B.

Lof van den oorlog, of wederlegging van de leerstellingen der vrienden van den vrede.

Naar het Fransch voor Nederlanders bewerkt. - Te Breda, bij Broese en Comp. 1849.

Den lof des oorlogs te verkondigen, is dat niet den oorlog als iets goeds, als iets prijzenswaardigs voor te stellen? den krijg eene aanbeveling gegeven? - En moge al het werktuig van den oorlog: de krijgsmagt, daardoor in waarde schijnen te rijzen; de krijgsman zelf, ziet zich daarentegen teruggebragt tot het meest onlogisch handelend wezen, dat men bedenken kan.

Want hij strijdt; - uit loutere veroveringszucht? Verre van ons die gedachte. - Uit overmoedige strijdlustigheid? Zoude men om die bot te vieren, 's lands schatten mogen verspillen? Maar waarom dan het zwaard getrokken? - Ter verdediging onzer haardsteden tegen een nabuur die ons wil overmeesteren of dwingen, ter handhaving onzer regten? - Ja! daarvoor gestreden, totdat wij met roem uit het strijdperk treden en eenen eervollen vrede hebben bedongen. - Maar neen! weg met dien vrede, het is immers de oorlog, wiens lof moet verkondigd worden, en de krijgsman die om den vrede strijdt, strijdt om zijn' geboortegrond uit eenen toestand te brengen, dien men looft en prijst.

Ziedaar de cirkel, waaruit de lezing van het boven aangekondigde werk ons maar niet kon redden.

Dan, te lang reeds, lezer, lieten wij u in den waan als veroordeelden wij het uitmuntend, vooral uitmuntend vertaald, geschrift; als hadden wij er niet hoog mede op; en ziedaar u nu welligt het spoor geheel bijster, ja teleurgesteld; zoo gij, wat mij voor u leed zoude doen, tot de vrededweepers behoordet. Nog eens, het deed ons goed dit boek gelezen te hebben, en in gedachte gaven wij den Schrijver, maar vooral den vertaler, een' oud-hollandschen handdruk.

En zoo wij in bovenstaande regels als een recensent van den echten stempel, in het harnas der logica, schenen op te treden; het was louter om het genoegen te smaken, om u, malzoete vrede-vergo-

der, eens om den tuin te leiden; en tevens ook, om door te wijzen op een opschrift waar wij ons niet mede konden vereenigen, juist daardoor de verdiensten van den inhoud nog meer te doen uitkomen. Want even als goede wijn geen briefje behoeft, en slechts zeer voortreffelijke, tegen den invloed van een apotheker's befje bestand zal zijn; even zoo waarderen wij dit werk des te hooger, daar het niettegenstaande den ergerlijken titel, ons zoo uitmuntend beviel.

Deze verpligtingen rusten op den recensent: zal hij toch zijnen lezers en lastgevers genoegen geven, dan moet hij vlekken zoeken op het schoonste kleed. Want lof is niet piquant; komplimentjes worden zoo eentoonig, ze zijn zoo afgezaagd; maar een ferme steek of wat onder water, zie dat doet het gros der lezers goed; die alleen zoekt men op, bij het vlugtig doorloopen eener recensie. Kritiek staat tot lof, als oppositie tot behoud, of als eene prijsvraag over de regten van den Nederlander tot eene over zijne pligten! - Welnu dan, ook wij hebben alzoo den tol betaald aan die menschelijke zwakheid, en keuren den titel, maar ook alleenlijk den titel af; terwijl wij den Schrijver dank zeggen dat hij onze overtuiging zoo mogelijk nog meer heeft bevestigd, dat ook uit die plaag van den oorlog, uit dien geesel, dien de krijgsman des noods ten koste van zijn leven bekampt, nog zooveel goeds en heilzaams kan geboren worden.

Een recensent moet ook nog, zelfs bij het fraaiste werk, altijd zoo iets hebben, dat hij betreurt. Zoo betreuren wij dan ook, dat de begaafde vertaler, die ons zulke schoone, wegslepende, bladzijden kon leveren, die zoo ijverig voor het leger in de bres springt: niet om het leger te believen, maar om zijnen landgenooten, met warmte, het groote belang voor oogen te houden, dat er voor het vaderland gelegen is in een, ook in vredestijd goed en krachtig georganiseerd leger; dat hij zich heeft verledigd met het vertolken van een' vreemden arbeid. Immers, de gedeelten door den vertaler geheel omgewerkt, en het geheel oorspronkelijke aanhangsel, zijn even zoo vele bewijzen dat hij nog beter geslaagd zoude zijn, zoo hij onze literatuur met een geheel oorspronkelijk product had willen verrijken.

In den aanvang van het werk heeft de Schrijver krachtig en welsprekend betoogd: dat zoo lang menschen, menschen zullen blijven; dat is: onvolkomene wezens, met verschillende krachten, hartstogten, driften en aanleg bezield, wezens die zich nimmer geheel los zullen kunnen maken van ijverzucht, eigenliefde, eigenbaat en hebzucht; dat zóólang, de oorlog, als een groot maar onvermijdelijk kwaad zal blijven bestaan. En ook tot zóólang, dat is: zoolang de wereld zal blijven bestaan, zullen er legers noodig zijn, zullen zij schatten blijven verslinden, en nog geene voldoende uitkomsten opleveren, telkens wanneer men ze moreel ontzenuwt of materiëel verlamt, door eene overdrevene zuinigheidswoede.

Met den Schrijver hebben wij vrede met de vredevrienden, en wenschen hunne pogingen eenmaal bekroond te zien; maar schande over hen, zoo zij dien eeuwigen vrede trachten te verhaasten, door den nu althans nog onontbeerlijken krijgsman te bespotten en te verguizen, zooals in daden en geschriften, vooral tijdens de vredescongressen, maar al te dikwerf plaats vond. Zie! dat is een onedele krijg, veel onedeler dan die, aan welken de krijgsman zich heeft toegewijd.

- Noem vrij het leger *improductief*; dijken en sluizen zijn het ook. Maar even als men dàn slechts dijken kan ontberen, als de waterplas dien zij keeren is droog gemaakt; zoo ook zal men het leger dan eerst kunnen herscheppen in een korps tamme landbouwers, als men er in geslaagd zal zijn, om Leeghwaters uit te vinden voor de zee der menschelijke ongeregtigheden en verkeerdheden. Vangen de vredevrienden dan daarmede aan, maar niet met het ondermijnen van den dijk; ook dàt vraagstuk is hunne krachten nog overwaardig.

En, om nog een oogenblik bij ons beeld te blijven: even als versch opgeworpene dijken weinig wederstand bieden, zoo ook nog met legers eerst ontworpen als het gevaar reeds daar is. En helaas! men vergeet zoo ligt in den zomer, den hoogen wintervloed. Het geld voor het onderhoud van den dijk, kon men nu zooveel aangenamer besteden. Die dijk, niet waar, hij staat zoo in den weg? Wat had men niet al kunnen hebben voor de sommen die hij verslond!

Deze en soortgelijke overwegingen, zou de vertaler zeker nog veel krachtiger hebben doen uitkomen, zoo hij zijn' vlugt niet had belemmerd, door zich te binden aan een werk, dat op sommige plaatsen, den oorlog, met kracht van vergelijkingen en als gedwongen door den titel, als iets a priori goeds tracht voor te stellen. Dan ook had hij den krijg niet bij een drankje behoeven te vergelijken; maar wel bij eene hevige koorts, waarvoor toch wel niemand als lofredenaar op zal treden, en die door het leger als geneesheer wordt bevochten. Maar ook even als ziekten, niet altijd uitputting, maar ook wel eens in physieken en morelen zin, heilzame uitwerkingen kunnen ten gevolge hebben, zoo ook hier; en dit wordt uitmuntend in den Lof des Oorlogs uiteengezet. En inderdaad, toont de geschiedenis ons ook niet menig volk, dat zich in oorlogstijden heerlijk ontwikkelde?

Dank zij het gezond verstand onzer natie, zoo heeft zij tot nu toe, slechts matige hulde aan de vredescongressen betoond; maar jammer ook, voor het leger is hare belangstelling even matig. Dit is jaar in, jaar uit, het vaste mikpunt van de bezuinigingswoede. Alle poëzij, de minste weelde, al wat het eentoonig krijgsmansleven op kleine plaatsen kon veraangenamen, wordt het karig toegemeten. Het krijgsmuziek, de troost en opwekking van den vermoeiden soldaat, wordt hem beknibbeld, beknibbeld en bespot wordt zijne kleeding, alsof het zoo geheel onnut ware, dien stand, ten minste uiterlijk, nog iets aanlokkelijks te geven!

Ja zelfs! o schande! ook de militaire leer- en oefenschool, moet nog periodisch in 's lands raadzaal, in plaats van den dank der natie, hare bezuinigingskreten vernemen; en toch, die leerschool kan de vergelijking volhouden met de uitmuntendste onzer instellingen van onderwijs; en kon nog, indien men niet de dwaasheid had gehad haar dit te ontnemen, even als vroeger gedurende zoo vele jaren plaats vond, uitmuntende mannen voor onzen waterstaat opkweeken; zoo ook voor de burgerlijke bouwkunde, enz.

Tegen die spoedig ingevallene laauwheid van een volk, dat in 1830-31 bijna niets dan krijgsdeuntjes zong, waarschuwt de hollandsche Schrijver met klem van redenen, en op grond van ervaring en geschiedenis, in het laatste geheel omgewerkte hoofdstuk, als ook in een voortreffelijk geschreven gedeelte, dat hij nederig een aanhangsel noemt; maar welke beide stukken voor ons de kern,

de ziel, en zeker het schoonste gedeelte van het werk uitmaken. Wie zóó kan schrijven, is verpligt meer te leveren. Zulke taal troost van veel, het verpoost van de lezing dier vlugschriften, uit de pen gevloeid van gewezene krijgsmakkers die in onze gelederen geen genoegen vonden, of die in lucratieve betrekkingen geplaatst, zich, zeker uit overdreven kameraadschap, niet konden verbeelden, dat alle hunne vroegere vrienden zich niet even gelukkig als zij gevoelden.

Met regt waarschuwt de Schrijver ons leger, tegen het nadeel dat het zich zelf berokkent, door tallooze schriften en vertoogen over bezuinigingen, organiesatiën enz., niet allen van oppervlakkigheid, eenzijdigheid en onderlingen naijver vrij te pleiten, en waardoor de weg tot verdere slooping en verbrokkeling als aangewezen wordt. Wel is waar vindt dit geschrijf weinig weêrklank bij het meer denkend gedeelte van het leger; dan, in deze dagen waarin theoriën bijna even welsprekend zijn als daden, in deze eeuw der denkbeelden, wordt zoo ligt iets tot leuze, en van zulk een tooverwoord hebben de laatste jaren de kracht leeren kennen.

Ten gevalle van dien voorzigtigen wenk, vergeven wij volgaarne den Schrijver het verwijt, dat de Tijdspiegel het leger door (in?) doffe glazen liet zien.

Wij hopen nog dikwijls de krachtige waarschuwende stem van den ons onbekenden Schrijver te vernemen, zeker zal die nog welluidender zijn, zoo zij zich niet met vertalen vermoeit.

Het is nu eenige jaren geleden dat een hooggevierd redenaar in 's lands vergaderzaal verkondigde (het was kort nadat onze onzekere toestand met België geregeld was), dat de tijden van ‘nietige krijgsmansroem’ voorbij waren, en niet ééne stem verhief zich dààr, om uit te roepen, dat de roem van het Nederlandsche leger steeds daarin zal bestaan om den vaderlandschen grond te verdedigen; en het leger - - het zweeg.

Daarom deed het ons genoegen te vernemen dat de Lof des Oorlogs in de boekerij onzer vertegenwoordigers is opgenomen. - Dat zij dàt werk in hunne speeluren dikwijls doorbladerden!

Letterkunde.

De chaos en het licht;

Een halve-eeuw-lied en politiek dichtstuk van den heer I. Da Costa.

Treurzang of triumfzang? Het hangt af van het standpunt der beschouwing.

Voorrede bl. V.

Wij weten op dezen oogenblik niet, wie onzer *letterkundigen* aan de latere poëzij van den heer Da Costa den titel: *politieke poëzij* heeft gegeven. Welligt een politicus? 't Kan zijn: maar men zal de juistheid daarvan niet toejuichen, al klinkt het modern en vreemd: lyrische, epische, elegische poëzij gaat wel aan, politieke poëzij is ons een duister woord. Beteekent dat dichterlijke uitboezeming over staatkunde, of volgens staatkundige beginselen? Men houde ons deze vraag ten goede. Als de heer Da Costa als dichter te midden van den fel bewogen tijd optreedt, weten we reeds tamelijk zeker, wat ons geleverd wordt, en kunnen met profetischen blik hier voorzeggen: eerstelijk wordt de booze, duistere, verwarde leeftijd geschilderd: alles een bajert: dan wordt de klaagzang aangeheven, de bedreigende tijdsspoken opgeroepen, en eindelijk verschijnt de God der kracht, Jehova, in de bepaalde Openbaring van den Christus, en bemoedigt weder, met voorspelling van beteren tijd: de regeneratie der menschheid. Zoo heeft de dichter zijn thema gekozen, en blijft er bij, en komt er altoos op terug, - en hij deed er wel aan - terwijl wij nu allen eens voor altijd weten, wat er zal gelezen worden in de zoogenaamde *politieke* poëzij, die ons hier weder wordt aangeboden: ‘de harpen trillen reeds!’ ook de besnaarde harp van den dichter, die in driestemmig gezang de tijdgeestbeoordeelaars karakteriseert, en eindelijk, zooals boven vermeld, tot het *Messiasrijk*, het *Messiaslijden* en het *Evangeliezout* terugkeert. Wij zijn het volmaakt eens, dat de zuivere godsdienstige geest in de aderen en de hartaderen der maatschappij moet doordringen, dat hier de voorwaarde ligt van het heil des menschelijken geslachts, en dat meer bepaald de Christelijke geest alleenlijk dit doel zal kunnen bereiken; maar wij weten tevens, dat alle overdrijving, van welken aard ook, juist de openbaring van den Geest, van den Messias, en van zijn Rijk tegenwerkt, dat juist daardoor het Evangeliezout ‘smakeloos’ wordt. Wil men de vorsten en volken en de luisterende menschheid, of eigenlijk, inderdaad het lezend publiek in de eerste plaats overtuigen, dat de Christelijke Godsdienst de eenige conditio sine quâ non is eener wedergeboorte des menschdoms, dan behoeft en vereischt men iets meer, dan eenige brommende en klinkende dichtregels, dan eenige stoute, onverwachte dichterlijke grepen, dan eenige bedreigingen en anathemas. Wij gelooven dat de zoo-

genaamde politieke dichters het zeer goed meenen; doch als zij zich verbeelden, door eenige brochures, werkelijk de wereld te veranderen of te herscheppen, en zich beschouwen als de hoofdpersonaadjen op 's werelds tooneel, beklagen wij hunne zelfverblinding en bedekten hoogmoed. Men hoort en leest, niet zonder welgevallen, deze drievoudige voorstelling; men is het volstrekt niet eens met den communist of socialist, ook niet met den conservatieven Czaar; men wil liever Christus aan het hoofd der volken, dan Nicolaas, Mazzini of een der Buonapartes; buiten twijfel: maar de goede dichter denke toch niet, dat *hij* door eenige dichtregelen inderdaad die regeneratie bewerkt heeft, of zelfs voorbereid. Gewisselijk dat de heer Da Costa juist volgens zijne sterkere, kenbaar alom uitgedrukte Christelijke beginselen, geheel vreemd is aan dien hoogmoed, in stillen ootmoed en nederige zelfbeproeving zijne zangen en zijne wenschen en gebeden den Heere aanbeveelt, Die alles ten goede zal schikken, en zeer noode tot de uitgave overgaat. Openbaart zich te midden van die sterk uitgedrukte en leesbaar gedrukte Christelijke beginselen, hier of daar, eene in het oog springende eenzijdigheid, eene partijdigheid, een meesterschap, dat gaarne drijft en doordrijft, dan breekt de Zanger des Tijds daardoor met eigen hand zijn werk af, en men wordt weldra genoopt den profeet te wantrouwen, of te beklagen, en niet aan zijne profecy te gelooven. Zonder echte vrijzinnige, en daarom niet minder Christelijke beginselen, zal men als bemiddelaar der strijdende partijen niet veel uitrigten: men droome zich in zoeten waan een held des tijds, een licht aan den hemel, een hefboom zijner eeuw te zijn; maar onderzoeke eerst, wat men werkelijk heeft tot stand gebragt; vader Luther, om dezen slechts te noemen, deed meer dan gedichten te maken, hij greep in zijnen tijd met ijzeren vuist, hij sprak, en schreef ook, maar niet om opzien te baren, om zich te laten bewierooken, om naam en titel te verkrijgen, hij was ruw en hard, dikwerf koud, als het erts, maar kon gloeijen en branden, en toch hij was nederig, gaf aan God alles over, en haakte niet naar roem en lof der menschen. Mogten alle latere quasi-hervormers zich aan zijn beeld spiegelen.

Het gedicht des heeren Da Costa brengt het gewone, en door ons verwachte, en niet onbekende licht in den Chaos des Tijds, men veroorlove ons, dat wij erkennen in deze poëzij niet veel gevonden te hebben, dat: ‘wel luidt.’ Wij hadden bij de lezing daarvan de gewaarwording, die door onze woorden *gonzen* en *snorren* zoo juist wordt uitgedrukt, de opeenhooping van beelden en leenspreuken doet aan de eenvoudige waarheid hier en daar groote afbreuk; de verbazende metonymias brengen somtijds duizelingen te weeg; als de hyperbole altijd terugkeert, zouden we vermoeden, dat het niet regt helder was in 's dichters hoofd, en de geestdrift hem boven de sneeuwlijn van het gezond verstand in den poëtischen luchtbol medeneemt - of is het wel bekende genre van Swanenburgh, loffelijker gedachtenis, niet herboren, als men leest:

> - en verdrinkt der volken jammerkreet,
> In *plassen* van muzijk en Meijerbeers Propheet?

dat gaat toch niet aan, vader Bilderdijk of Vondel zouden gezegd hebben: wel foei, lieve vriend! zoo bont moeten we het niet maken. Zekerlijk zou Homerus en Virgilius dergelijke Himmalajah-hyperboles niet hebben durven bezigen; waarom de dichter zich bij voorkeur, ook hier, in geweldigen overvloed, van Fransche en uitheemsche woorden be-

dient, en zeer stelllig onze schoone moedertaal ontsiert en beleedigt, blijve voor zijne rekening. Wij geven het toe: het ‘oude Vandalisme’ moet terugklinken op het ‘bloedig Communisme,’ maar ruïnen alom voor scheppingen! *paniesche* verschrikking, weder roode *Communisten*, de zinnelooze *actie*, onze aard verwoestend door omwenteling en *reactie*, het ons beschoren *Anarchisme*, de klaauw van het *Despotisme*, hemelharmony en prophecy, de volkshistorie en de glorie, Messias en Jesaïas: dat alles is niet welluidend, 't is buitendien geen Nederlandsche taal, 't is geen Nederlandsche stijl, 't is niet aesthetisch en niet fraai, men zegge wat men wil, 't is verbastering en ontsiering onzer heerlijke, krachtige taal. Wij weten de reden niet, waarom de dichter in den Chaos juist met die familiare, moderne, salons- en hofterminologie ons wenscht te vervolgen: men laat zoo iets *passeren* in een gesprek, in eene redevoering, of in eene proza-*improvisatie*, waar het er zoo naauw niet op aankomt, en de glimlach bij het *frappante, interessante* Fransche woord, niet onaardig staat, en mogelijk opzettelijk gezocht wordt: maar als men een ordentelijk gedicht drukken laat, en aan het publiek, dat Nederlandsch en niet verfranscht is, aanbiedt, moest een Nederlandsch dichter, die zijne taal verstaat en beoefent, zich te groot achten om met *dergelijke tours de force éclat* te willen maken. Eigenlijk is dit gedicht, van eene technische en taalkundige zijde beschouwd, eene vinnige satyre op de schoonheid en den rijkdom onzer moedertaal.

Overigens bekennen wij, dat de latere poëzij des heeren Da Costa, hoe Christelijk begonnen en geeindigd, ons vermoeit, inspant, en dikwerf koud laat; dat altoosdurend jagen naar nieuwe woorden-combinatiën, naar onverwachte vergelijkingen, naar duistere woordspelingen, dat spelen hier en daar met de waarheid en met de taal, ontneemt ons den indruk eener poëzij, die welligt bij de mondelijke voordragt meer *effect sorteert*. In allen gevalle hopen wij niet, dat onze jeugdige aankomende Muzen-zonen dezen Chaos en het Licht tot model zullen nemen, of met dit gonzende vers op den lessenaar, het groote gebod overtreden: ‘Gij zult niet stelen.’ De ware, de reine eenvoudigheid zoekt niet naar woordentooi of woordenpraal, zij heeft hare eigene taal, die van het kind, en tevens van den verstandigen nadenkenden en toch gevoeligen mensch, - daarheen, daarheen, keert eens de tijd en de wereld terug, als de overdrijving en alles wat hyper is heeft uitgeraasd. *Simplex sigillum veri!* Wij wenschen dat de heer Da Costa, als er nog meer politieke poëzij moet volgen, met onze oogen, ooren en ons gezond verstand, en onzen, wij hopen, goeden smaak, meer barmhartigheid hebbe, en hopen tevens opregtelijk, dat eens zijne verschillende prophecyën, als dit aan God behaagt, worden vervuld.

MAMERCUS.

Beknopte beschrijving der voornaamste electro-magnetische wijzer- en druk-telegrafen.

Opgehelderd door 63 Xylografische vignetten. - 's Gravenhage, bij J.M. van 't Haaff. 1850.

Met veel genoegen doorliepen wij bovenstaand werkje. In een kort bestek bevat het de beschrijving eener menigte toestellen, tot wier kennis men slechts door een grooten omhaal van boeken kan geraken. Veel wetenswaardigs treft men er in aan, ook omtrent de telegraphie van ons land.

Het werkje is blijkbaar geschreven voor hen die reeds meer of min in de Natuurkunde te huis zijn. Immers zoude het oningewijden onmogelijk zijn, zonder nadere verklaring, iets te begrijpen omtrent commutators, stroomkracht, luchtelectriciteit, tangenten-boussolle, magneten (vooral *zwevende*), enz. Maar daarom kon dan ook, dunkt ons, het niet technische, het zuiver theoretische, zoo in de inleiding als hier en daar in den loop van het werk, gevoegelijk gemist worden. Het is te weinig voor leeken, en overbodig voor Physici.

De beschrijvingen zijn over het algemeen, beknopt; maar taal en stijl laten zeer veel te wenschen over, en wij zouden den Schrijver aanraden zijn' arbeid in het vervolg eens onder de oogen te brengen van iemand gewoon over dergelijke onderwerpen te schrijven, vóórdat de onverbiddelijke drukpers alle ratures onmogelijk heeft gemaakt.

De kunsttermen zijn veelal vreemd gekozen, en zonderling of op ongelijke wijze geschreven. De letters van den tekst, zijn niet altijd op haar post bij de figuur; of wel staan zij daar geheel anders gëaccentueerd, en in gezelschap meteen onnut: (*); iets waardoor de zin hier en daar nog moeijelijker te vatten is. Taal- en spelfouten, zoo 't geen drukfouten zijn, bij de vleet.

Wij bekennen, dit zijn, zoo men wil, bijzaken; doch het blijft immer jammer zoo die een goeden arbeid ontsieren.

Een grooter gebrek is het dat de Schrijver van *voeten* en *duimen* spreekt, zonder dat men kan nagaan in welke maat die bedoeld worden. Vreemd en ongebruikelijk is het eene *pool* te laten *aankomen* op een station, of te spreken, bij geheel zwart afgedrukte figuren, van een gedeelte: door eene *zwarte lijn* aangegeven, en zoo meer. De onophoudelijke herhaling van het woordje *nu* geeft iets zeer eentoonigs aan den stijl. De bladzijden 30-36 zijn in alle opzigten de fautiefste, en kunnen den Schrijver tot staaltjes dienen van de meeste der boven opgegevene gebreken.

De Xylographische vignetten (figuren) zijn voldoende en gelijk te stellen met middelmatige houtsneden. Door het aanbrengen der gebruikelijke donkere schaduwlijnen, zouden ze in duidelijkheid winnen, vooral ook nog door het weglaten van onnutte arceeringen, zoo als b.v. in de figuren 8-14.

Gaarne hadden wij wat meerdere opgaven ontmoet over de telegraphie van ons land. Of daar b.v. ijzeren of koperen geleiddraden gebruikt worden, staat nergens te lezen. Even eens misten wij opgaven omtrent de prijzen der toestellen, de opbrengst, de inrigting van de dienst en het personeel daarbij benoodigd, den invloed van wind, ijs of sneeuw,

hoe de spanning der draden geregeld wordt, enz.

Waarom ook voorbeelden van telegraphiesch schrift in het Duitsch en Engelsch gekozen? Het Engelsche berigt had dan nog ten minste aanleiding kunnen geven, om door mededeeling van de daarop betrekking hebbende anecdote, de over het algemeen vrij drooge lectuur wat af te wisselen.

Aan het einde van het werkje, vindt men belangrijke uittreksels over den invloed der luchtelectriciteit op de geleiddraden; maar ook hier missen wij weder de vermelding van 't geen de ondervinding op onze linien leerde. De verklaring die in dit laatste gedeelte gegeven wordt, van het *terugstooten* der natuurlijke electriciteit, is verre van duidelijk te zijn.

De Schrijver houde het ons ten goede, zoo wij, in de onderstelling dat dit werkje de eerste zijner eerstelingen is, onseenige aanmerkingen veroorloofden over de wijze van bearbeiding. Wij deden zulks vooral met het oog op de tweede en vele volgende drukken, die wij zijnen arbeid welgemeend toewenschen en waarbij het ons leed zoude doen dezelfde gebreken aan te treffen.

Het Nederlandsch congres te Gent, Augustus 1849.

> Vis unita fortior
> .....didicisse fideliter artes. Emollit mores, nec sinit esse feros.
> OVID.

Vereenigingen, vergaderingen, *congressen*, zamenwerkingen, wie is er vreemd aan, of kan er geheel vreemd aan blijven? Men moest niet in de helft der negentiende eeuw leven, om een vreemdeling te zijn in die kleine wereld in de groote wereld, waarbij wij onwillekeurig gedenken aan zekere Chineesche kunststukken van ivoor, waar, in een grooten uitgeholden bol eene menigte kleine en altijd kleinere bolletjes zijn ingebragt, tot verbazing der menschen, en wordt eene vereeniging, een genootschap, een congres, geen volstrekt noodzakelijk vereischte voor, en een teeken des Tijds? Men is niet onbekend met de centripetale kracht der menschen, waardoor ze magnetisch tot elkaâr worden getrokken; daar zijn weinigen, die bij voorkeur gaarne *alleen* staan, evenmin als men gaarne alleen wandelt, alleen in den spoorwagen, of in de trekschuit zit, de mensch is van aard communicatief, inzonderheid de menschvrouw, en waar deze middelpunt-trekkende kracht zich openbaart, onder geleerden, letterkundigen, artsen, ontstaat steeds vroeg of laat de uitkomst der som - een congres. - Te merkwaardiger is eene dergelijke vereeniging, als niet slechts de landgenooten, in zekeren zin de buren, de bewoners van hetzelfde huis, waar wij de steden, de provincien vergelijken bij verschillende vertrekken, die en suite met elkaâr verbonden zijn, zich onderling congregeren; maar als het congres wijder om zich heen grijpt, en zelfs de volkeren min of meer vereenigt, en de grenzen, de tolliniën, de demarcatiën, de douaniers, geene scheidings-linie meer maken, dan is het teeken des tijds: *bedeutend* - zouden de Germanen zeggen; - dan erkennen wij, in zekeren zin, een opbloeijend wereldburgerschap, dat zich met betamelijke vrijzinnigheid over de terugwijzende bergketenen van taal, landaard en volks-

zin heenzet, en den broeder ook dáár zoekt, waar men gewoonlijk slechts den vreemdeling ziet. Men zoude de congressen in het groot kunnen verdeelen in *staatkundige, godsdienstige*, en *wetenschappelijke*, terwijl de zuiver letterkundige een onderdeel der laatstgenoemden uitmaken. Onder n°. 1 behooren de vorsten en de vorsten-dienaars, de volksvertegenwoordigers (vergelijk Frankfort, Erfurt en Berlijn); onder n^{o}: 2 de talrijke Protestantsche, en Katholieke synodale vereenigingen, daar behooren de geestelijken, de *gens togata*, de clericalen, met of zonder den Paus: onder n°. 3 behooren de eigenlijke geleerden, en als letterkundigen, de mannen die de wetenschap, tevens de letteren, hanteren. Stel hier eenige hoogleeraren, eenige dichters en taalkenners nevens elkaâr, en gij hebt de grondstoffen voor het letterkundig congres; als eene eigenaardige abnormiteit staat op afgezonderde plaats het *vredes-congres*, als een vreemde gast op den achtergrond, - en - en - ja - en wacht zijn tijd!

Congressen moeten er derhalve zijn, als de maatschappij er ook zijn zal: zekerlijk dat de letterkundige congressen onder de meest welluidende, vriendelijke species' van het groote genus behooren, de meest onschuldige en zacht verbindende: hier is geen diplomatisch wespennest uit te halen; hier is geen theologisch of systematisch doornenbosch te zuiveren; hier zijn de letteren, zie ons motto: ‘kunst en wetenschap getrouwelijk te beoefenen, verzacht de zeden, en neemt de ruwheid weg.’ Over letterkunde te strijden, te debatteren, is altijd beter, en heeft zachter' toon, dan waar men over het in beleg stellen van steden en volkeren discutieert, of een handvol nieuwe formulieren wilde smeden. Daarom zijn over het algemeen de letterkundigen stil en vreedzaam van aard, en als ze soms scherp en balsturig worden, ligt de oorzaak veelal in der menschen zwakheid en boosheid: de letterkundige menschen verliezen wel niet geheel hunne menschelijkheid, in zekere toestanden geplaatst; maar zij gevoelen toch weder spoedig *de vis emolliens* der literatuur, de wetenschap duldt geen Marengo, Austerlitz, of Waterloo, - een kleine schermutseling aan de voorposten kan er door, dan wordt de vredesvlag weder geheschen.

‘Het *letterkundig congres te Gent* gehouden, is een zeer merkwaardig teeken des tijds.’ Zoo althans zullen vele dagbladen en tijdschriften moeten oordeelen, wanneer zij den Bundel Handelingen van het Nederlandsch congres gehouden te Gent, den 26, 27, 28 en 29 Augustus 1849, aankondigen, en wij kunnen ze gerustelijk aanraden om met die zinsnede hunne aankondiging te beginnen, en dan verder voort te gaan om eerstelijk over nationaliteit de lofbazuin te steken, dan er bij te voegen', dat wetenschap en kunst eigenlijk *geen* vaderland, en juist daarom, *alom* een vaderland vinden, vervolgens de handelingen van het congres bij wijze van excerpt mede te deelen, de namen constanter af te schrijven, en te eindigen meteen tweede lofbazuin over de Vlaamsche en Noord-Nederlandsche letterkundigen, die de handen in elkaâr sloegen, die te zamen een congres maakten, zich onderling hebben bewierookt, en geapplaudiseerd, en zekerlijk ook tezamen gegeten en gedronken - ge - toast! - Wij moeten onze respectieve berigtgevers van datgene wat de Tijd aanbrengt, ten sterkste uitnoodigen, om, op die wijze, hoe eer hoe liever, hunne aankondigingen te doen, en ons daardoor van een uitgebreid verslag te ontheffen.

De verschillende, dikwerf ernstige, gewigtige belangen van en voor den Tijd, welke den Tijdspiegel ter behandeling worden aanbevolen en aangeboden, dwingen ons, om die vriendelijke uitnoodiging aan de medewerkers, de collega's te rigten, hopende, dat onze bede niet zal worden gewezen van de hand.

Intusschen durven wij uit naam van velen verklaren, dat het letterkundig congres te Gent een verblijdend en bemoedigend teeken destijds is. Men drage nu ook al het ridderkruis, gewonnen bij, of later overhandigd, na de gedenkwaardige dagen van Hasselt en Leuven; men stelle er ook al eenige eer in, om met de vijandelijke Belgen, vóór 20 jaren, eenige kogels en sabelhouwen te hebben gewisseld; men denke met aandoening aan al die heldenfeiten, toen verrigt, en de overwinningen van *verschillenden* aard (steden ingenomen, plaatsen verwoest, legers verslagen, kippen en ganzen geroofd, en Belgische boeren overmeesterd), men voele het hart na twintig jaren, als onder den gewijden kapotjas, weder gloeijen, en grijpe in verbeelding naar de buks, die thans op nonactiviteit in den koffer op zolder slaapt; aan dat alles denke men met een diep nationaal gevoel, toch is het ‘desal niettemin’ weldadig en interessant om de Belgen en Noord-Nederlanders weder te ontmoeten, waar zij thans verhandelingen, gedichten, taalkundige opmerkingen wisselen, elkaâr te Gent de broederhand reiken, wanneer wij geen grijzen held Chassé met zijn dappere jongens in de citadel hooren brommen, en Antwerpen siddert, maar er onzen wakkeren Hoogleeraar van der Hoeven, met zijne letterkundige vrienden, op de katheder ontmoeten, en men elkaâr den bloemenruiker des vredes van alle zijden aanbiedt, en den geur van kunst en dichtbloemen verbreidt, die minder verstikkend en benaauwend, hart en gorgel zamenperst, dan de kruiddamp, waartusschen de doodende bliksem vlamt. Men vergunne ons dat wij aan den Olijftak, welken de Noord-Nederlanders den Vlamingen aanboden en wederkeerig werd aangeboden, een groot gewigt hechten, ja, dat ons oog op dit congres met meer welgevallen rustte dan daar waar de monarchen, de theologen, hunne congressen proclameren, of waar men zich vergenootschapt, om paarden te veredelen, gieken te laten voortsnellen, plassen droog te maken, of waterbuizen te improviseren, alles ook goed op zijn tijd, en wel zeer nuttig, voor het financiewezen welligt nuttiger dan een letterkundig congres; want, zegt ge, hier vind ik slechts verzen en verhandelingen; maar ginds percenten, eerelover, en hoog geplaatste personen. Wij willen ons dadelijk gewonnen geven, en deze teedere punten liefst niet verder aanroeren. De toenadering der *menschen*, die in den vorm van *volkeren* gelijktijdig deze aarde bewonen, is eene schoone en heerlijke zaak, wij noemen het een zeer oude, afgesleten waarheid (ad nauseam usque, tot walgens toe, volgens wijlen professor Willmet), dat de menschen allen broeders zijn, 't is toch, met uw verlof, eene altijd nieuwe en echt *Christelijke* waarheid, en waar de wetenschap, de kunst, den weg banen, om de menschen met elkaâr te verbinden, te vereenigen en te nivelleren, zoo als God, de Almagtige, zeer zeker van den beginne heeft gewild, daar is elke poging, waar zij geschiedt, hetzij te Peking, te St. Petersburg, te Gent of te Amsterdam, ten minste verblijdend. Wij weten niet waar de menschen, zekerlijk

altijd lastige, eigenzinnige, hoogmoedige wezens elkaâr zoo veilig, zoo gemoedelijk, zoo trouw, zoo vriendschappelijk zouden kunnen ontmoeten, als op een wetenschappelijk en letterkundig congres, wij gelooven zelfs beter en minder gespannen dan op een vorsten en vorstendienaren-vergadering, of op eene synode.

Het *irenische* (vredelievende) element, is reeds eene aanbeveling van een letterkundig congres, terwijl de bevordering van taalstudie, van de eigenlijk nationale letterkunde, als het hoofddoel dat vereischt en verwacht wordt, thans ter sprake zoude kunnen komen; maar daarover later. Belangrijk, zeer belangrijk zijn de letterkundige bijdragen, door de Noord-Nederlanders en Zuid-Nederlanders geleverd, en in den Bundel aan het publiek aangeboden. Hoe gaarne zouden wij de lezers van den Tijdspiegel, met de een of andere keurige bijdrage in poëzij, minder bekend, verheugen, maar wij weten niet of men ons hier reeds is voorgekomen, en den pas heeft afgesneden, even min of daardoor den uitgever van dit Tijdschrift het banvonnis van den nadruk op, of ten minste, naar het hoofd zoude geslingerd worden. Onderling, als eenvoudige berigtgevers, deze quaestie niet kunnende uitmaken, zenden wij vooreerst aan den heer Fuhri den Bundel terug, en laten het geheel aan hem over, in hoever hij van de dichtbloemen uit dezen Noord-Nederlandsch-Vlaamschen hof iets kan, wil, en mag overplanten op eigen bodem. Wanneer wij moesten kiezen, onze keuze ware reeds bepaald, maar zoo als gezegd, de heer Fuhri zie eens wat hij doen kan, en vulle ons zeer beknopt verslag verder aan, dat slechts als inleiding op eene breedere mededeeling door den geneigden lezer beschouwd worde.[1)]

Spiritus Asper en *Lenis*.

1) Het is mij inderdaad een genoegen hier te mogen berigten, dat ik van den heer J. van Beer, Professor bij 's Rijks Normaal-school te Lier, de vriendelijke vergunning verkregen heb, zijn dichtstukje in den Tijdspiegel op te nemen. Men vindt dat juweeltje van poëzij aan het einde van het Mengelwerk in dit nommer geplaatst.
K.F.

Mengelwerk.

Lexicon manuale, of: handwoordenboek voor den Tijdspiegel.

(*Zie Tijdspiegel*, 1850, I, *blz*. 203, *volgg*).

PAARD. - Eigenaardige spreekwijzen, in de taal en de maatschappij aan het schoonste en meest evenredig gebouwde onzer viervoetige natuurgenooten verschuldigd: trekken, eten, en werken als een paard - als ameublement de luxe voor den fashionablen jongeling heeft het kostbare rijpaard onze aanbeveling niet meer noodig. Vruchteloos heeft de dondergod des stooms de fiere rossen op nonactiviteit trachten te stellen; de tweebeenige mensch verheft zich altijd nog zoo gaarne op het gedresseerde dier, om iets hooger te zitten, en zich voor de vermoeijende buiging der heupspieren en knieschijven te bewaren. Koningen bovenal staan in onze eeuw met paarden in veelvuldige en naauwe betrekking, en dit teeken des tijds is merkwaardig: Westersche vorsten zenden aan Oostersche ongeloovige vorsten echte harddravers, met eenige jockeys annex, ten geschenke, en de Engelsche hengst huppelt op Oosterschen bodem, hoe onschuldig - en hoe toenaderend! Vorsten beijveren zich om het paardenras te helpen veredelen, en geven daardoor ingewikkeld te kennen, hoezeer ze ook eens later de menschen, de onderdanen, op dezelfde wijze zullen trachten te cultiveren, te veredelen. Paarden deelen zelfs in de onsterfelijkheid, die hunne berijders zich hebben weten te verwerven - blijkens de strijdrossen van onze wakkere nationale Willems, waar de kunst het 's Gravenhaagsche Noordeinde met ruiter en paard voorzien heeft, opdat men wijlen Willem I en zijn paard niet zoude vergeten, te midden der staatkundige stormen. Paarden-wedrennen - de geheele geleerde terminologie van *handicap*, volbloed, enz. enz. nemen wij als zinnebeelden aan voor den geest der eeuw, waar alles in staatkundige en wetenschappelijke betrekking op rennen en harddraven neêrkomt, zelfs het prediken op beroep, bij sommige Christelijke gemeenten, noemt men, ergerlijk genoeg - harddraven - en dus: het beroep de premie, de preek het paard, de preker de jockey. Het paard van Troje staat, hoewel niet op plein of in tamelijk naauwe straten, nog altijd veel beteekenend en waarschuwend in de oude Ilias, en de Aeneïs, men moest er ook thans meer aan denken. Hebben vorsten en volken gedurende de laatste jaren niet gedurig dergelijke bedenkelijke Trojaansche paarden ingehaald, en is nu Europa er niet mede vervuld? Eindelijk bekennen wij ons respect voor paarden-

volk, niet voor den vreedzamen piqueur, die gedurig zijne manege rondrijdt, en niemand beleedigt, maar voor die dravende Centaurussen, met helmen, baarden en kurassen, die het onbeteugeld *voetvolk* in de straten beteugelen, en als hoogere policiebeambten (vierbeenige dienders), thans gewigtige diensten bewijzen aan stad en land.

PAARL. - Blijft nog altijd, als dichterlijke leenspreuk, een zeer algemeen bekend epitheton ornans, aanprijzend bijwoord, aan de orde van den dag. Men spreekt van: geleerden, vrouwen, vorsten, kunstenaars, nog maar altijd voort als paarlen aan een kroon, men gaat verder, neemt geheele landen op de lippen, en zegt voor de zeshonderdste maal dat Nederland is: de paarl aan de kroon van Europa; zeer zeker, als wij er den Anna-Paulowna-polder, de Nederlandsche bank met hare uitdeeling à *f*35, de tuchthuizen, de talrijke bordeelen, en de tapperijen, de barre zanderige heigronden, gelieven uit te sluiten en af te trekken. Wil men de vrouwen en de vorsten bij de paarlen vergelijken, wij hebben daar vrede mede: de Koning, die wel en goed regeert, eerst zichzelven, dan zijn gezin, dan zijne mede-koningen, constitutioneel: de ministers en vertegenwoordigers - prijkt in de geschiedenis, als een edelgesteente, door het volk in de kas gezet, door de wijze regeringsvorm geslepen. De vrouw, al draagt ze zelve om hals of hand geene valsche, geborgde, of geleende, of geërfde, of echte paarlen, is als huismoeder, Christelijke Cornelia, der Gracchen moeder, eene werkelijke paarl, al is ze ook dof en zonder uiterlijk schitterenden glans, de heer huisvader dikwerf een vuur- een keisteen. Eindelijk zullen de heeren dichters en wijsgeeren ons vergunnen, dat wij ze bij paarlduikers vergelijken. Zij moeten beelden en frappante voorstellingen, of diepzinnige waarheden, stelsels en theoriën opvisschen: deze, die rijmt, uit de heldere kolk der verbeelding, gene, die niet rijmt, en wel eens ongerijmd bazelt, uit de diepte der waarheid en der wetenschap. Somtijds komen ze beide bovenwater schier buiten adem, druipnat, vonden niets dan een handvol ledige schelpen, maar, die guiten! dan koopen ze valsche of nagemaakte kunstpaarlen, leggen die voorzigtig in de ledige schelpen, en maken een groote vertooning, alsof er door hen kostbare schatten waren opgedoken! Wij vergaten schier te vragen, waarom men niet meermalen van diplomaten en staatslieden den term bezigt: *een paarl van een staatsman?* Wij herinneren ons op het oogenblik niet, deze metaphora of overdragtelijke spreekwijze bij onze beste Schrijvers ergens gelezen te hebben. Wat mag daar de oorzaak van zijn?

PAPIER. - Gij weet wel het oude papyrus? of het quasi-schrijfpapier, de materialiën der oudere wereld: de steenen, de bladen, de palmbladen, de wastafeltjes der Romeinen? alles vóórsurrogaat voor ons kostelijk, onontbeerlijk, goedkoop, machinaal papier, dat gij thans in den vorm van een Tijdspiegel, zesde aflevering, in de handen hebt. Groot is het dagelijksch gebruik en misbruik, 't geen van dit magtige woord gemaakt wordt: men schreef somtijds over ‘de papieren wereld’, en spreekt nog altijd van papieren kinderen, papieren geld, bank- en wissel papier, ook papieren Pausen, geloofsbelijdenissen, alles van papier, wij weten eigenlijk niet, waarbij dit overschatrijke woord *niet* kan gebezigd worden, *alles* laat zich met het papier combineren, en daardoor verte-

genwoordigen, daarom is onze wereld te regt een lompen-wereld. Als ge b, v. aan Abraham of aan Semiramis of Artaxerxes gezegd had: ‘ik leef van mijne papieren!’ zouden ze u verstaan hebben? Als Caesar of Pompejus aan hunne krijgsknechten hadden gezegd: ‘Wij zullen u met bons, assignatiën of muntbilletten uwe soldij betalen,’ wat zouden die baardmannen daarbij hebben gedacht? Thans is het papier, het bezegelde, het genommerde, het gequalificeerde, met behoorlijk watermerk doortrokken papier, de algemeene representant van - alles - ja van alles: een huwelijkscontract, een vennootschapsacte, een testament, een wissel, eene geschrevene liefdesverklaring', overal de papieren vertegenwoordiger! Leve de papierwereld! Om die reden is, ontegensprekelijk, de geheele Californische goudwassching een hors d'oeuvre, eene absurde zaak in onzen tijd. Men behoeft geen goud of zilver meer: zoolang er oude vodden, lompen, en papiermolens, en drukpersen, en commissarissen der Banken, en het crediet onder de volken bestaat, waarborgt en vermenigvuldigt het geduldige papier de waarde tot in het oneindige. De Staat behoeft slechts eigene papiermolens op te rigten, om zijn denkbeeldig deficit te dekken, waarmede? met getransfigureerde, gemetamorphoseerde, oude Joden-lompen, die uit den tooverwonderketel der eeuw, als landseffecten, wissels, muntbilletten verschijnen. O lieve heeren vorsten, ondervorsten, ministers, houdt het papier toch in waarde! Belast dat factotum onzer dagen toch niet te veel! Neem het zegelgeld, daar kunt ge niet buiten, maar laat ons dit *ἐπιούσιον* des geestes, het onschatbare, eenige papier, het dagelijksch brood! Gij, rijk gezegenden, houdt uwe papiertjes in waarde! Gelooft toch niet, in al te wijsgeerigen zin, dat ze niet meer waarde hebben, dan de papillotten in de krullen uwer dochters, mevrouwen! De vrouwen zouden geene krullen kunnen dragen, als er zelfs geen papier was, om het papillottenpapier te bekostigen, met alles wat er volstrekt broodnoodig *boven*, en *beneden* de krullen behoort. En nu, wij duizelen, - de dagbladen, de tijdschriften, de aanslagbilletten, de waarschuwingen, de renovatiën, de patenten, de diplomas, de staatkundige stukken der twee Kamers, altoos, altoos immers ‘drukken en ronddeelen’ de preken, de boekwerken, alles, alles, *op* het papier, *door* het papier, *van* het papier! Wij wagen te vooronderstellen, dat onze diep getroffen lezers zullen bekennen, dat het ijzer, of het goud, of het brood, of het water, hoe algemeen nuttig en noodig, bier eenparig de vlag strijkt voor het despotische, alles beheerschende papier, het sprekend symbool onzer eeuw!

PARUIK. - Ons Etymologicon ('t is intusschen niet onfeilbaar) beweert dat dit woord aan niet meer of minder verwant is, dan aan het Sanskrit, *var, vir*, bedekken, *mur*, insluiten, derhalve datgeen waarin men het hoofd bergt, het hoofdhulsel. Vader Bilderdijk houdt het vooreen Grieksch woord, verwant aan *bergen, burg, bewaren*. Zonder in taalkundige navorschingen te treden aangaande Sanskritische of Grieksche paruiken, beweren wij dat het toenemend en noodzakelijk gebruik der kunstige hoofdbedeksels, der capegliadura's en zazzera's, grootelijks pleit voor de ontwikkeling der menschheid, der meer beschaafde. Kale hoofden strekken ten bewijze van inspanning en diepzinnige gedachten, ware denkers laten spoedig het hoofdhair vallen, onze jeugdige wijsgeeren van 20 en 25 jaar, die het voorkomen hebben van afgeleefde

menschen, zijn immers door uitputting van krachten, doorgewaakte nachten, door moeijelijke oplossing van diepzinnige vraagstukken, reeds vroeg ontbladerd, en boezemen door de vroege grijsheid eerbied en ontzag in, dan komt voor den gladden en gepolijsten schedel, waaronder eene wereld van groote en schoonegedachten rust, de weldadige hand des kunstenaars, en bedekt met bescheidene hairvlechten de naakte Alpenkruin, even als met eene weldadige, beveiligende lentewolk, die zich koesterend om den bergtop krult. De spreekwijze van pruiken en gepruikten ontleend, als van ouderwetsche, illiberale, knorrige menschen, is derhalve thans *niet* meer gangbaar. Men is van de allongepruiken en staartpruiken tot de naturellen, toupetten, teruggekomen, volgens den regel van Boileau: '*rien n'est beau que le vrai, le vrai seul est aimable.*' Juist de thans pruikdragenden zijn de mannen van en voor den tijd, zij hebben zichzelven voor het heil van land en Staat en Kerk en wetenschap kaal gedacht, en dragen de blonde of bruine kroon der waarheid en wetenschap. Door dit toenemend debiet der sierlijke, de natuur beschamende hairvlechten, staan de friseurs in een duister en bedenkelijk licht, als fatsoenlijke geoctroijeerde koppensnellers, als barbaren, die van levenden en dooden den afgesneden hairbos wegkapen, en hem u op het waarde hoofd hechten. Er ligt iets zeer aandoenlijks in, iets, dat ons de hoogste menschlievendheid doet gevoelen, wanneer wij zien, hoe de reeds afgestorvene en zalige medebroeder, hetzij Jood of Christen, aan u, die nog leeft, maar als kaalhoofdige, zijne hairen legateert, als het eene kale hoofd in den grafkelder het andere kale hoofd, dat nog op de beide schouders staat, liefderijk beveiligt, ja er ligt eene diep gevoelde, huiveringverwekkende gedachte in deze voorstelling opgesloten: dit ministers-, of dat staatsraads-, of dat professors-hoofd, werkt en zwoegt, en schept nieuwe werelden, zachtelijk gekoesterd door de kostbare hairvlecht, die eens den schedel van eenen Israëliet aan zijnen nederigen kruiwagen omgolfde, en nu, als legaat ab intestato, door de handen van den kunstenaar op het geleerde hoofd is *te regt* gekomen. - Welk een zinnebeeld van gelijkheid en broederschap!!

Spiritus Asper en *Lenis*.

Een boom op Java.

Op Java, dat zoo als bekend is in vruchtbaarheid en schoonheid uitmunt, vindt men in het plantenrijk (een waarlijk rijk gebied) boomsoorten van buigewone grootte. Een dezer soorten is de *Randoe alas* of wilde Kapok-boom.

Eene afbeelding van een dergelijken boom of gedeelte van denzelven is hierbij gevoegd.

De wijze waarop die afbeelding is vervaardigd, zal de volgende beknopte beschrijving melden.

Een reiziger voor uitspanning eenige jaren geleden op Java reizende, kwam te Pekalongang, en vriendelijk ontvangen bij den Heer R. de F.B., destijds Resident van die plaats, had hij de gelegenheid, al de merkwaardigheden van de gezegde

t.o. 440

Residentie te beschouwen. Hem daarmede bekend makende, telde men ook daaronder zekeren boom, in een nabijgelegen Dessa voorhanden. Hij verzocht dien te mogen gaan zien en zoo mogelijk tevens daarvan eene schets of afbeelding te maken. Dat werd hem toegestaan, doch men merkte hem op, dat de bewoners van de Dessa vooraf van zijn bezoek moesten kennis dragen, omdat zij dien boom als iets heiligs beschouwen en eeren.

Daartegen was niets te zeggen en derhalve werd een bediende derwaarts gezonden om van het bezoek aan die menschen kennis te geven. Het antwoord was, dat men welkom zou zijn, doch werd vriendelijk tevens verzocht eene kleine som gelds, om tot offer te strekken aan het heiligdom. De reiziger bewilligde daarin en vroeg hoeveeveel men verlangde. Tien gulden is voor een reiziger op Java geen groote som, hij had er die wel voor over - men vroeg tien duiten. Dit geld zou dienen voor *doepa* en *kambang* (wierook en bloemen).

Ik haal deze bijzonderheid aan als een karaktertrek van den Javaan in de binnenlanden. Met weinig tevreden, beperkt hij zijne wenschen bij het noodige, nog vrij van die onverzadelijke zucht naar meer, die in zoo vele andere landen de harten der menschen heeft ingenomen.

Op een vroegen morgen was het bezoek vastgesteld. De Resident deed den reiziger de eer aan hem naar de Dessa (*Kradenang* genaamd) te vergezellen en met zijn rijtuig derwaarts te brengen, zijnde de Dessa eenige palen van de hoofdplaats gelegen, op een uur afstands van zee.

De verzameling bamboezen woningen die men op Java Dessa noemt, ligt bijna altijd verscholen in een bosschaadje van allerlei geboomte, meestal vruchtboomen, zoodanig, dat wanneer wij op een berg staan om met de oogen de wijd en zijd uitgestrekte vlakten te doorloopen, wij tot in den versten gezigteinder, in plaats van huizen, niets ontdekken dan hier en daar bosschen van beperkte grootte, meestal rond van vorm, en die men, in sommige streken, bij honderden tellen kan. Dat zijn de Dessa's.

Zij traden *Kradenang* binnen, en regts en links eenige woningen hebbende laten liggen, kwamen zij op een groote effen ronde plek, welke van gras en alle ander gewas gezuiverd was. Midden op deze plek stond de *Randoe Alas* met zijn verheven kruin, die zich boven het geboomte, daar op zekeren afstand rondom geplaatst, verheft. De hooge klapper-boom kwam hem tot aan den middel. Geen grashalm, geen steentje was aan zijn voet te vinden. De grond was zorgvuldig daarvan ontdaan.

In de rondte, op een eerbiedigen afstand, stond een schaar van inlanders, mannen en vrouwen en kinderen, om te aanschouwen wat er gebeuren zou.

De reiziger zocht intusschen een gezigtspunt om den boom te teekenen. Dat gezigtspunt was er niet. De boom die hoog boven den teekenaar zijne kolossale takken verhief, breidde dezelve bijna zoo ver uit als de kring groot was binnen welken hij zijn gezigtspunt vinden moest. Dus had hij altijd de takken boven zijn hoofd. Hij bepaalde zich derhalve, om, zoo ver hij kon, zich van den boom neder te zetten, en te teekenen wat hij onder het oog kon krijgen, het onderste gedeelte namelijk van den stam, zoo als de teekening doet zien.

Thans gelieve de lezer door middel van zijne verbeelding te zien, hoe te

gelijker tijd dat de teekenaar zich neder zet, een oud vrouwtje den boom nadert. Een effen donkerblaauw kleedje, het lijf omsluitende tot over de heupen, met gouden of vergulde knoopjes aan den hals en de polsen, en een lichter gekleurde en met groote bloemen doorweven Sarong of onderkleed, is al hare kleedij. De reeds vergrijsde hairen zijn allen tot één knoop tegen het achterhoofd zaamgebragt, en met groote zilveren spelden vastgehecht. Met al de ernst van eene pythonische priesteres, plaatst zij een ijzeren komfoor digt bij den boom, en weldra ziet men witte rookwolkjes daaruit oprijzen. Men vindt deze plegtigheid niet op de teekening afgebeeld, omdat de teekenaar niet daarvoor gekomen was. Hij plaatste een oppasser van den Resident bij den boom om tot een soort van maat daarvan te strekken, en dat hebbende besteld, haastte hij zich den boom te teekenen; want men moet zich ineen klimaat als waar hij zich bevond, met zijn werk haasten, om niet al te lang in die warme atmospheer te behoeven te blijven.

Toen hij dat gedeelte van den boom geteekend had wat de schets vertoont, was het vrouwtje met haar komfoor verdwenen. De eeredienst was verrigt, anders had de teekenaar gaarne nog iets van die plegtigheid wenschen af te beelden - die onschuldige uitdrukking van eerbied van den natuur-mensch voor den Allerhoogste, want, schoon hier de hulde gebragt scheen aan het gewrocht, was het inderdaad aan den Schepper.

Nog iets ter voltooijing van de afbeelding willende doen, schetste hij nu nog de omringende boomen en eenige van de bij dezelve geplaatste aanschouwers.

Hier moet nog vermeld worden dat men ter dienste van den teekenaar, terwijl hij zich met zijn werk bezig hield, bedacht was, van den boom de maat te laten nemen, namelijk van den omvang. Men liet eenige van de inlanders roepen en verzocht hen, om hand aan hand zich om den boom te scharen, om te weten hoeveel menschen dus, als een keten zaamvereenigd, noodig waren, den boom te omvademen. Het getal was achttien, makende een omtrek van omtrent negentig voeten.

Wanneer men zich over dezen bijna ongeloofelijken omvang verwondert, moet men echter weten, dat zulks grootendeels daarvan komt, dat de boom van den wortel af tot op eene hoogte van twintig voeten tegen den stam uitwassende vleugels heeft, die zich, gelijk de teekening doet zien, aan den grond van den stam uitstrekken.

Eenige dagen na dat de teekenaar zijn werk voltooid had, bevond hij zich op de indigo-fabriek van den heer L., welke op drie uur afstands van de Dessa *Kradenang* gelegen is. Hier vroeg men hem of hij de *Randoe alas* die hij geteekend had wilde zien. Inderdaad, aan den gezigteinder wees men hem den boom die boven de andere boomen met zijne kruin zich verhief als een bergtop.

Tien jaren later voer de teekenaar langs de noord-kust van Java, met het schip de *Prins van Oranje*. Hij vernam dat men op de hoogte van Pekalongang was, en herinnerde zich de *Randoe alas*, waarvan men hem vroeger gezegd had, dat die voor de zeevarenden als een verkenningsteeken van de kust diende. Hij vroeg er naar, en de kapitein De B. toonde hem door middel van den kijker den bekenden boom. Met een groot schip gelijk *de Prins van Oranje*, waren wij, gelijk men begrijpen kan, op eenen grooten afstand van het land.

Omtrent den ouderdom van den boom weet ik natuurlijk niets te zeggen. De teekenaar zou dit van de inlanders hebben moeten vernemen, maar zij die zelven niet weten hoe oud zij zijn konden hem daarvan niets zeggen. Het antwoord op de vraag aan een stokoud inlander omtrent den boom gedaan was, dat dezelve bij zijne kindschheid reeds volmaakt was gelijk thans.

Behalve de afgebeelde Randoe-alas, is er op Java nog een dergelijke op Toeban. In de bosschen en op andere plaatsen vindt men er ook nog wel, doch zoo ontwikkeld en gaaf als de voorgestelde, zijn er, zoover ik weet, geen.

Het oppassertje bij den boom op de plaat, is ongelukkig bij het lithographiëren wat te donker van kleur uitgevallen. Daar dit gebrek niet meer hersteld kan worden, maak ik de opmerking daarvan, ten einde van onze Javaantjes geen verkeerd denkbeeld te geven. Zij verdienen niet dat men hen zwart afschildere.

A.B.

's Gravenhage, 18 Mei, 1850.

Brievenbus.

XIII.
De Hervorming onzer Hoogescholen. Rapport Wetsontwerp en Memorie van toelichting door Mr. C.W. Opzoomer. Leyden en Amsterdam, bij J.H. Gebhard en Comp. 1849.

Amice!

Uw: ‘ziedaar, lees, *tua res agitur*,’ bij de toezending van het hierboven genoemde boek, was naauwelijks noodig. Uw: ‘beef en sidder voor uw geliefkoosden predikantenstand;’ dáárin lag waarheid. Niet alsof ik bij het: ‘tua res’ aan tijdelijk voordeel dacht. Mijne *f*650 zullen mij, of ik ze behoud of niet, niet doen schrikken. Gij weet hoe ik u meermalen zeide dat ik God dankte, dat men de belooning der predikanten, op enkele uitzonderingen na, wel niet te rijk kon noemen in verhouding van hetgeen er werd vereischt om het te worden en te zijn. Ik herinner het u meest om den schijn van gemeene eigenbaat van mij af te weren, om u te verzekeren dat ik, ook wanneer het tot eene suppressie van plaatsen mogt komen, niet naar de vleeschpotten van Egypte zal hunkeren.

Maar wat ik van het boek zeg? Ik heb zelden zoo veel helderheid van blik bij zulk vooroordeel, zelden zulk eene Rücksichtslosigkeit en zulk eene ingenomenheid met het eigene, zulk eene zucht en vrijmoedigheid voor de waarheid met zooveel miskenning van regten ontmoet, als daarin doorstraalt, of moet ik zeggen doorschemert. Sommige praemissa zijn even waar als de daaruit afgeleide gevolgtrekkingen partijdig en valsch zijn. Ik dacht soms aan - al verdacht ik niet van vijandige bedoelingen. Het standpunt van beschouwing van den hoogleeraar, zijne gezindheid tevens, *das gefärbte Glas wodurch man die Welt schaut*, als Tholuck zegt, vond ik het klaarst uitgesproken op blz. VII, waar de heer Opzoomer de beide ministeriën van eeredienst (eene aardige overeenstemming met onzen nieuwen minister en diens aanvankelijk genomen maatregelen) eene antiquiteit noemt. De zet is vernuftig, maar zij wordt naïef, als hij er bij voegt,

dat ‘de gewigtige zaak van onderwijs, kunst en wetenschap geen onderdeel van het departement van binnenlandsche zaken kan blijven. Het hoofd van dit ministerie moet zulke eigenschappen bezitten, als in den regel niet met een juisten blik op het onderwijs, waar zoo vele teedere belangen (hoe teeder!) in botsing zijn, gepaard gaan.’ Hij wil het als niet te veel beschouwd hebben, als ten minste één man zich onverdeeld aan die zaken wijdt die de ontwikkeling des geestes betreffen, waar de behartiging der stoffelijke welvaart over een aantal mannen is verdeeld.

Dat de hoogleeraar bij zulke inzigten tegenstand en bijna algemeenen tegenstand bij zijne medeleden in de commissie *ad hoc* vond, verwondert ons niet; al waren het ook niet alle mannen, ‘die de kunst van het afbreken verstonden, doch die van het opbouwen niet kenden.’ - Gul en gaaf zeg ik, dat de Schrijver mij voorkomt als iemand die een gebouw wil oprigten, maar die luttel verstand heeft of wil hebben van eene goede fondeering en die het voltooijend dak er af laat. Hij wil een boom planten, hij begiet en verzorgt dien, terwijl hij de beste wortels wil af- en uitrukken en alle moeite doet om een fraaijen bladerdos te krijgen, terwijl hij even zorgvuldig bloesem en vruchtknop vernielt.

Hij is in zijn goed regt, wanneer hij beweert dat er verandering moest komen, al geven wij niet zoo onbepaald toe, dat er aan onze hoogescholen ‘slecht gestudeerd en slecht geleefd werd.’ - Uitspattingen werden er steeds door sommigen begaan; maar het was daarmede niet zoo erg. Slecht gestudeerd werd er; doch staan daaraan alle professoren zoo onschuldig en vrij, als bij op blz. 14 en elders dat wil doen voorkomen? Wij hebben onder hen mannen gekend die wij, het zij nog levende of in hunne graven, hoog vereeren; maar wat waren vele propaedeutische studiën? Ook bij het gebrekkige der tot hiertoe bestaande inrigtingen had er door velen iets beters kunnen worden gegeven dan het *ewige Einerlei* en die *vergriffene Dictata* of *Dictitata*. Hoe enkel kronijkmatig werd hier en daar de geschiedenis, hoe sober de wijsbegeerte (?) behandeld! Daardoor werd niet eens het naïef zeggen van de Groninger boeren waar, dat de jongeheer op de hoogeschole was en daar ‘leerde studeren.’ - Zoo moesten, bij de slapheid in de examina, vele onbevoegden in alle betrekkingen komen. - Eere den mannen echter, die toonden dat de geest die hen bezielde een betere was, dan die er sprak in de voorschriften hun gegeven!

Eene andere grieve is dat er te vele vakken werden gedoceerd. Er werd inderdaad gevraagd wat minder noodig kan heeten. Die geest werd bij de instelling van het staats-examen vooral niet verloochend. Veel goeds en wat noodig mogt heeten leed daaronder. - De heer O. wil daaraan te gemoet komen door een doortastend onderscheid te maken tusschen de mannen der praktijk en die voor de eigenlijke wetenschap. Dit is een gronddenkbeeld van Zijn Hooggeleerde. Terwijl de laatsten zich zullen toeleggen op zulke kennis als den eigenlijk geleerde vormt, die eenig vak grondig en in zijn geheelen om vang behandelt, zullen de eersten die geschiktheid trachten te verwerven die hun te stade komt in de uitoefening van hun beroep. In het onderwijs der eerste beginselen zal door privaatdocenten of repetitoren worden voorzien; terwijl de hoogleeraren inderdaad hoogere leeraren zullen blijven, de akademische

lessen houden en om de vijf jaren verslag geven van den stand hunner wetenschap en de vorderingen die deze maakte. Tot dat einde zal men ook slechts ééne akademie hebben, waardoor bibliotheek, kabinetten en dergelijke instellingen in beteren staat zullen blijven. Utrecht wordt daartoe aangewezen, om zijne ligging, om de verdiensten en werkzaamheid zijner professoren enz. De heer O. verlangt ook nog dat de examina, door wie dan ook af te nemen, in het openbaar en in het Hollandsch zullen worden gehouden. - Om de bedoelde hoogte te bereiken acht hij bij de theologische faculteit zes hoogleeraren noodig, terwijl hij het onderwijs der Oostersche talen onder de faculteit der letteren rangschikt, en er bij deze leerstoelen voor aloude en hedendaagsche literatuur zullen worden opgerigt. Gij ziet, dat er voor de hoogere theologische vorming is gezorgd. Men zou zeggen dat hier de onpartijdigheid, ja zekere welwillendheid voorzit; althans als de professor de mogelijkheid laat bestaan, dat zulk eene kweekschool van predikers in de akademiestad worde opgerigt en den kweekelingen vrijheid gegeven om ook sommige lessen der hoogleeraren bij te wonen. Er is inderdaad veel goeds geopperd, dat gij met mij zult toejuichen.

En toch, ook waar de heer O. der Kerk als toevoegt: ‘gij hebt vrij willen zijn, gij kunt vrij en losgelaten wezen van den Staat’ meenen wij het addertje te ontwaren, het vlijmpje van de tong te zien blikkeren. Doet hij onze betrekking de eer aan van haar te noemen: ‘eene die onberekenbaar nut maar ook onberekenbare schade kan stichten,’ wat wil hij daarvan maken door den toekomstigen prediker zijnen weg zóó te traceren? Moet het onderwijs zóó gewijzigd, moet er ééne akademie voor ons, moet die te Utrecht zijn? - Is het billijk? Zijn daarvan goede vruchten te wachten?

Moet het onderwijs van den toekomstigen godsdienstleeraar zóó worden gewijzigd? - Neen, moderne, Utrechtsche Juliaan, wien wij bij deze gelegenheid in de woorden van Gibbon: *History of the fall and decline of the Roman empire*, Chap. XXIII, een spiegeltje willen voorhouden, terwijl wij gerustelijk de predikanten nevens de zich indringende, zich verrijkende geegtelijkheid dier dagen stellen, en erkennen, dat de apostaat meer gegronde reden voor zijne handelwijs had. - Ter aangehaalde plaatse noemt Gibbon het onbillijkheid en onderdrukking dat de keizer, de regten der Christelijke geestelijken miskennend, wat aan dezen was gegund door geschenken of erfmakingen ten voordeele der heidensche godsdienst wilde aangewend hebben, dat hij de priesters der Christenen tot de laagte van het gemeene volk wilde doen afdalen. De waarlijk niet al te Christelijke Schrijver gispt het, dat een keizerlijk decreet de vorming der jongelingen aan heidensche leermeesters overliet die afhingen van- en bezoldigd werden door den Staat, terwijl de meest geleerde Christenen moesten achterstaan. - Gij wilt den toekomstigen godsdienstleeraar van de akademische opleiding uitsluiten, hem deze althans meer bemoeijelijken. Wat zal hij daardoor worden? Hij zal in het algemeen op nog lager standpunt komen, dan waarop hij, volgens uw voorgeven, nu reeds staat. Hij wordt daardoor verstoken van wat het leven in de akademische sfeer hem nu zelfs onwillekeurig mededeelt. Hij zal mogelijk meer katechizeermeester, meer *seminarist* worden, en daarvoor den moer vrijen ruimen blik missen. De godsdienstleeraar zal niet in

aanraking komen met wijsbegeerte, hij zal geene betrekkingen aanknoopen met mannen van wetenschap buiten zijn eigenlijken kring, hij zal meer *petit bourgeois* blijven, naauwelijks in hetgeen geestbeschaving betreft, zich verheffend boven *the meanest people*.

Men heeft een gelijksoortigen maatregel getroffen ten opzigte der geneeskunde. Eere zij hun die zich ook met zoodanige opleiding als verhieven boven het hun aangewezen peil; maar vraag naar het oordeel van bevoegde, onpartijdige doctoren over het gros van hunne half-broeders van onechten bedde, de plattelands heelmeesters! - En op zulk een lager standpunt wil men mannen terugdringen, die eene betrekking bekleeden, 'die onberekenbaar nut kan stichten.' - Wij vragen: waar is de stand, die nog meer een *medium* is om het licht der wetenschap onder het volk te brengen, om daarbij goede zeden in te voeren, om de beschaving te verspreiden? Waarachtig, professor, dat is dak en plat schoonmaken, terwijl men de goten en pijpen vuil laat en vol van vergiftig water. Of hebben de godgeleerden dat in het verledene verdiend? - Zóó bij voorkeur slecht is er door de theologische professoren aan onze akademiën niet gedoceerd, zóó zijn de predikanten, tegen regtsgeleerden en geneeskundigen gehouden, niet ten achter; al zijn er velen hunner in hun vak geen doctores. Gij komt er immers voor uit dat promotie en tabberd en kap dezen niet maken. Wilt gij dien stand der minachting prijsgeven, hem achteruit dringen, terwijl de tijd immer hoogere eischen doet; zorg dan tijdig op anderen weg, dat het ongeloovig, dom, minder gebreideld of liever geleid volk niet u met uwe leerstoelen van wijsbegeerte en regten wegschopt. - En men verlaagt den leeraars-stand, zoodra men den toekomstigen predikant (geenszins in dit opzigt met een priester te verwarren) buiten slaat stelt om zich, behalve door een zedelijken wandel, ook door meerderheid in kennis achting te verzekeren in een tijd, die zich minder geneigd betoont om enkel den persoon, alleen den rang te eerbiedigen. Een priester kan op een seminarium welligt voldoende opleiding ontvangen, een predikant kan zulks niet. Hij moet hoogere eischen vervullen dan die, waaraan men dáár leert beantwoorden.

Is het raadzaam en billijk, dat er ééne akademie zij, dat die te Utrecht worde gevestigd? - De kerk schudt althans goeddeels de banden der formulieren af, zal zij nu die van de eene of andere rigting dragen? Om Utrecht zoo bepaald aan te bevelen voert de heer Opzoomer aan, dat die stad in het midden van het rijk is gelegen, dat de professoren dáár zich het meest werkzaam betoonen. Wij eeren den ijver van den hoogleeraar Roijaards, Bouman, Vinke, wij weten dat de geest van Heringa nog niet uitstierf, maar behoeft men daarom onze overige akademien zoo terug te zetten? Professor, de hand op het hart! maar kon het vonnis door u uitgesproken de theologische faculteiten der andere akademien naar billijkheid treffen? Wij willen geene namen aanvoeren, maar wij hebben er tegen de genoemden over te stellen en dat van mannen aan wie wetenschap, maatschappij en kerk niet minder dankt. Is het zoo niet wat al te handig geargumenteerd, als gy Leyden en Groningen *in casu quo* stelt nevens Maastricht, dat door krijgskundigen in verhouding tot onze legermagt uit strategisch oogpunt als een verloren post moet

worden beschouwd? - Is het billijk om zóó de aanspraken, welke Leydens akademie in haar oorsprong heeft ter zijde te zetten, en zulk eene historiëele nivelleering in het werk te stellen, die waarlijk een beetje van Vandalismus heeft? Mogen wij bewaard worden om ooit den heer Opzoomertot minister te zien creëeren; dan gaat langs denzelfden weg van argumentatie de pen door de schuld. Dàt Utrecht het middelpunt van ons land is, wordt bij het bestaan van spoorwegen althans ruim zoo traditioneel als de eens welverworven regten. - De andere akademiesteden kunnen met andere instellingen worden afgescheept. Gij de beenderen, wij het vleesch, en nu stil! - Wij dachten bij de taal van den profesor in de philosophie meermalen onwillekeurig aan het stekelvarken, dat, eens in het konijnenhol, de pennen opzette, en nu zijn: ‘wie het hier niet aangenaam vindt kan heengaan!’ sprak. Ach, laat een paar studenten voor het Sanskrit, voor het Koptisch en Birmeesch mogelijk, naar Bonn gaan; en dan genade voor ten minste nog enkelen uwer medehoogleeraren! - Moet er eene akademie als rijksinstelling vallen, dan zij men billijk en make den verschillenden deelen van het vaderland de gelegenheid tot hooger onderwijs gemakkelijk; dan houde de Utrechtsche op als zoodanig te bestaan. Dan zij men billijk en menschelijk, en heffe die instelling in de toch reeds door verscheidene instellingen gefavoriseerde stad op, welke men daardoor minder dan de beide anderen de hartader zou afsteken.

Wij volgen den hoogleeraar niet op den verderen weg van zijn ontwerp, waar het bijna mogt heeten: ‘zoo vele voorslagen, zoo vele zwarigheden.’ Voorliefde voor eene of andere stad deed ons de pen niet opvatten. Wij voor ons hebben er geen belang bij, waar de akademiën blijven bestaan of niet bestaan. Ons gevoel voor billijkheid en waarheid noopte ons om bij de *to be or not to be's question* dit woord mede te spreken.

Nu, *sie sollen Ihn nicht haben!* Vaarwel!

T. INNOCENTIUS.

XIV.
Brief betreffende den brief der Ridderkerkers aan den Minister Thorbecke: over daden.

O... April 1850.

Wel Edele Heer!

Zoo schriif ik nou. Ze hebben mii zegt dat et veul te fameljoar was, da'k zoo plomp weg: ‘Meneer’ durs zeggen, en dat et tegen groote heeren neit vougde. 'k Was bliide dat 'k miin breif in 't bouk zag; moar nou komen ze me altemet te liiven en zeggen al: tou, Harm, most doarover ies schriiven; ie duren toch nog al wat er oet flappen. Alle lust het ziin last. 'k Wol je neit een groot heer wezen, en hou de mensken zoo 'n heil bouk bie en ander kriigen, dat weit ik je neit. Ik kriig nou altemet de staatskranten ook. Doarin deden ze lestens averteiren, dat er ook mensken oet Ridderkerk an 't schriiven roakt wassen; moar dat zind vast mesters. 't Is in joen Holland toch altiid wat ans as onder onsluu. Ze hebben wel een breif duren adresseiren an de menister Torbekke. Mit viive hebn wi elk der tien centen oetlegd. 'k Wol je mit zein, wat kompelmenten men wel mit zukke groote luu moakte, as 'k et ook mettertijd ies prebeiren

mogt. - Mester van 't Zandt las de breif veur. Dei zei, dat dei mensken te Ridderkerk nog wel wat Hollandsch moggen leeren; moar dei is altiid mit de toale zoo krek. Hij leerde mi in der tiid ook nog de toale. - Moar, seldrement! ik kan neit zeggen dat 'k alles oet dei breif begreep; - 't wassen al gein kompelmenten dei ze moakten mit de menisten 't Was je al te bot, dazze neit ins hom Excellentie betitteleirden. En dat, zoo as ze schreven, oet *burgerzin*. Dei luu leken hellig op de menisten. 't Dee mi toch pleseir, dat ze, krek as ikke, de menisters zaakwaarnemers van de keunink nuimden. Moar ze konnen toch wel de eere geven wel de eere toukomt, al wollen ze exellencie zeggen. - 't Was meist omdat de menister heurluu de börgemester had ofnomen, 'n meneer Waijfort, dei de menister vort had laten waaijen, omdat hii óók notaris was. 'k Heb dei heer nog kend as zoo'n handig jonkje. 't Was en stadige jonge heer, en 't wondert mii neit, dat dei 't een tikkeltje wiider in de wereld brogt het. Hii was notaris en is ook börgemester worden; moar dat mag je neit langer. - As ter dan ook anderen veur 't börgemesterschap te kriigen zint, wol 'k 't je neit aan en notoaris geven. 'N mensk is dan neit zoo vrij in ziin doun, en de börgemester kan ijmant toch laten vuilen, as men hom neit as notaris broekt.

Nou is dei Heer as börgemester ofzet en vast tegen 't zin van dei mannen van Ridderkerk. Ze konnen doar nou niks tegen hebben, as de andere notarissen, dei börgemesters zint, óók ofdankt wassen; moar er zind er wel een stuk of acht anbleven in de buurte, en in Noordholland is wel een notaris börgemester, op en ploatse woar twei notarissen zint. Moar ie mouten moar van de vrunden wezen, liikt et wel. - Moar 't is eibalds arg, dat er nou ijmant inkomt, dei er neit mag wezen, omdat hii neit in de previncie woont het. Nou willen ze zeggen, dat de menister water in de eine en vuur in de andere hand dragt, hier een man van de wet en dóar neit van de wet is, en dat hii met het vuur ziin tegenstanders brandt en mit het water ziin vrunden loaft. En nou wollen ze, dat de menister heurluu dei heer Waijfort wol laten en de opgedrongen börgemester Metman schoaloos holden. Dat leste mos de menister dan moar oet ziin aigen beurse doun. Dei meneer Waijfort liikt een knap man te wezen. Van den Goudschen börgemester doar ze ook te met van proaten, weit ik dat glad neit, en ik weit ook neit, of er veul knappe Gouwenaars veur hom wollen teikenen. 'k Leuf et hoast neit van meneer Blanken.

'k Vind et goud, dat de keunink de börgemesters anstelt, en ik vind et ook goud, dat er neit altiid luu oet dezölde ploatse börgemesters moakt worden. Dat geft je al ligt allerhande gunsten en gaven. - As ter knappe officieren pensioneird wörden, wol ik an zukken veursloan, om hier of doar börgemesters te worden. Dat zunt menseken dei van order en admenistrazie weiten. En dan kon zuks des noods een tikkeltje minder pensioun en een tikkeltje minder traktement hebben. - En dan wol 'k ook neit kiiken noa Roomsch of Protestant. En as ter wassen dei om een Roomschen of een Protestant reerden, an zukken gaf 'k 'n Jeude of 'n Rimmonstrant, mits ik er ein kon vinden dei goud was veur 't ambt. As men hier een Roomsche wol hebben absluut, dan mos men mensken nemen, dei beur noam naauwliks

schriiven konnen. - Dat Roomsch of Reffermeirt komt je veul minder te pas dan de luu temet denken, zuls as men den Heer deint; as 't moar met een rain harte gescheidt. Bii 't deinen van land of keunink dut et er niks tou. - Nou willen de Ridderkerkers, dat de menister heurluu de olde börgemester zei loaten. En ik mag 't wel lilden, veur de menister en de Ridderkerkers en de börgemester ook. Moar dat de bedeining van de lesten venr 't leven kon rekend worden, ben 'k neit met de Ridderkerkers eins. Dat 's de olle slenter weer.

Ans komen er mooije dingen in de breif, al is 't hier of daar een tikkel vitterig. - Wilst 't heuren, meneer?

Wat is de wet toch menschenwerk! - Ik docht an en vergelijking met en webbe, zóó kunstig, dat de hommels er deurhen vlogen, moar woarin de lutje mukjes en vliegjes werden gevangen.

Op blz. 31 wuir 'k herinnerd an de belofte, dat de regeringszaken een glazen hoes worden wollen. 't Mag zoo wezen; moar dan zit het weêr biister arg in dei glazen.

Op blz. 37 wordt de wet met Bileam's ezel vergeleken. 't Is me 'n roare stiil, zegt Mester. - Dat arme deir kreeg eerst sloage; moar mos ten langen leste toch geliik holden, en de profeet gaf het hom ook. De groote luu mouten ook zoo doun mit de wet.

Op blz. 47 loaten ze even kiiken, hou de keunink nou een nul in de som kan wezen, zoo voak ziin Majesteit moar wil, en dat den, krek as Jupiter tot de kikkers, kan zeggen: je hebt 't blok neit wille hebbe, zeit nou, luu, houst 'et met den eiber stelst. Vrouger gink 't ook zoo goud neit.

Op bladziid 49 zint ze eerst geweldig beleefd; moar dan eibaldse vinnig. Doar proaten ze van gebrandmerkte en gesiffleerde ministers, en zeggen ze, dat 'n börgemester veul eer in ziin fatsoun is getast. - Ik docht er bii, dat 't veul liad van wat Jan Paul zegt ('t is moar een velink dei Paul). Hij zegt: ‘Het is voor menig man van het hof en de wereld, wiens eer dikwerf in gevaar wordt gesteld, een groot geluk, dat die eer, hoe gevoelig ook in kleinigheden en bij ligte botsingen, voor erger, wezenlijker beleedigingen en inbreuken tamelijk ongevoelig is. Men kan daar hetzelfde verschijnsel waarnemen, dat geneeskundigen bij krankzinnigen opmerkten, wier huid de ligtste aanraking bespeurt, maar niet te min voor het prikkelen der Spaansche vliegen zich onvatbaar toont.’

Op blz. 52 vroagen de Ridderkerkers dat de menister ziin ongeliik zal belijden en dat ze dan tevrêe wollen wezen, en ze zeggen dat ze 't hom neit muijeliik nioaken wollen. En dat 's moar goud. 't Regeiren liikt zuit, moar 't is moar biister muijeliik. En as sommige luu het nog arger moaken wollen, is 't je glad neit dounliik. We bliiven altemoal mensken, en de volmoakthaid is neit veur ons. - Ein bladziid wilder zeggen de Ridderkerkers dat an den menister, en dat zóó, as 'k wol dat de groote luu dei wetten moaken, er altiid om docht hadde. - ‘Alle regeringsmagt in wetten hebbende willen regelen, verwart deze zich in zijne eigen netten.’ - De wettenmoakers zunt wel ies west, als de man dei op de raize gong, en van alles veur alle kwoalen en piinen en behoufte wol mitnemen. Hij had het op 't leste ongemakkelik van makkelikhaid. Miin leive tiid! Dan kriigen ze 't nooit of en worden ondudelik van dudelikhaid. 't Is je enkeld goud veur de avekaten, al dei bulle wetten.

Op bladz. 54 zegt de Ridderkerker,

dazze neit oet haat of wedervergelding schriiven. 't Het er toch veul van, of men ijmant mit de elleboogen tegen 't liif lopt en trapt, en dan zegt: ‘ik slaa joe je neit mit voesten!’ - 't Is spiitig, dat 't er zoo deurhen stroalt, dat de man toch grammietig is op de menister. Hii grenst zoo, as hii wil lagchen. Hii zegt: ‘de wet der geregtigheid is de oudste, zij zal ook de jongste zijn.’ Maor de leifde is de hoogste van alle en zel 't lest bliiven.

Op bladz. 55 en 56 is veul moois te lezen, moar ook al wat heil gein streek holdt, b.v. ‘dat de magt altoos beter bij een' koning zelf, als (“dan” zugt meister van 't Zandt) bij eenige andere vergadering of minister uitgeoefend of geëerbiedigd wordt.’ Veur een joar of wat had 'k 'et ook zegd; moar ze hebben 't ons ofleert. 'k Hoop nou moar, dazze neit op de andere klip stranden, en dat de mannen an 't ruir wel bedenken, dat er hoast nooit 'n regeiring is vallen of wegjoagd, of ze hadde 't dubbeld en dwars an 't volk verdeind.

Woarbeid is wat de man zugt: ‘dat de verantwoordelijkheid, als *onbeschreven pligtgevoel* betracht, waarschijnlijk te verkiezen zal blijven boven een staats- of bijblad vol *beschreven regten*. Dat *beschreven regten* voor alle daden van regeringsmagt tot eene proefwetkunst leidt, waarbij de natuur der zaak (en regt en wet tou, denk ik, nijte?) in een doolhof verloren raakt, en de ware vrijheid in een doodskleed wordt gewikkeld.’ Alles op 't pain pier kan je neit, moar te min op 't pempeir, dan bist te an de grooten overgeleverd; en dei hebben 't er neit noa moakt, om ze te veul te vertrouwen. 't Komt je alweêr neêr op 't olde:

> Och! waren alle menschen wijs,
> En wilden daarbij wél!
> Op aard' waar haar een paradijs
> Nu is te meest een hel.

'k Wol moar dat we in 't leive vaderland einigheid huilen, en dat de eine 't zoo goud moakte as hii kon, en de ander in 't oog huil, datte we mensken zunt, dei niks volmoakts kennen doen, en dat we vrede mit enander hadden, in Ridderkerk, en bii joeluu, en bii ons. De olde börgemester dogt neit veul, moar nou hebben we een gouden. Guijen dag! Wel Edele Heer! De letter doodt; de geest maakt levend.

HARM.

XV.
Brief met klagten en grieven over onvolledigheid in de geneeskundige wetgeving, waar bij de eene zucht den anderen uitlokt.

O.... 12 Mei 1850.

Wel Edele Heer,

'k Was lestens in W. Heb miin rogge verkoft. Veur een huursman is de mart slap genogt. Moar wat zel men doun: men brekt mit de landhuur mekoar den nek, en den lanters gait et er goud bii. 'k Bin moar mit miin olde mensken te gank goan, doar ik altiid kopenschop mit dreven heb. 't Mouten je goude nije ziin, dei de olden verbeteren. 't Was je krek zoo'n vleugien, en 't kon je nog zoo wat. Beppe zee, 't was al te goudkoop.

Tou 'k de tiid nog had, en miin noaber mit ziin volk nog wat te snakken had, luip ik ies noa 't tribenaal. 'k Trof het juust, dazze een zoak hadden van 'n docter, dei

der bii einen 't mes inzet had veur operoazie. Dat had de mester doar neit bold, en dei had de docter ankloagd, en doarover was 't mi 'n geplait, dat 'n Christenmensk er 't ende van kwiit roakte. Wat kwamp er 'n Latiin en 'n artikels bii te pas. Hou 't gonk kan 'k neit vertellen, en hou 't ofluip

ook neit. Over veirtien dagen zol de oetsproak ploatse hebben, heurde ik.

Moar 'k docht er mit miin domme verstand toch over. Wel der al an vaste waren, dat weit Joost. 'k Heurde van 'n geneeskundige commissie en van getuugen en van expatriizen. Dat mouten je zukke luu ziin, dei de regter vertellen, hou neudig 't wel bii de zeiken was. 't Was je een eiwig mal spul, en dat omdat de man had doan wat hii kon. Hii zol, heurde ik toch bebout worden.

Mii dochte dan toch, tou ik dat heurde: we hebben roare wetten. Dei mag neit doun, wat hii bewezen het dat hii verstond, en allerhande kwakken en lappen verkoopen je allerhande medesienen en venten ze in de kranten oet. En of 't vergift is of neit, en of 't vergiftig en veniinig wordt, as 't veur de kwoale neit dogt, doar is je gein menske, dei zuch doarum muijelik moakt. As te zegst, dat de luu dat zulfs koopen; de luu loopen je ook zulfs noa dokter of mester. Das je verkeizing. Moar in 't ein loaten ze de luu vrij, en in 't ander neit. 'k Vruig 't aan onze olde meister, dei alles mag doun, moar dei zeî mii: ‘ja, Harm, dat komt van de geneeskundige wetgeving.’ Tou vruig 'k, of dei wet dan moar enkeld veur 't gemak van de regter en tot bedwang van zukke dokters en mesters was; of dat ze wel mogen denken an de mensken dei der voak an opofferd wuirden, as ze zukke pillen en smeerseltjes kregen oet de kwakkel pot van zoo'n vent met een groote houd op 't heufd en een wiide mantel, of dazze pillen en ploasters koften, dei in de krante temet averteird wuiren. Zeggen ze dat's negozie; dan zeg ik dat's letterknechterij en doarvan zind we mit de olde en de nije wetgeving neit wiid of. Moar 't gait er je soms roar hêr. Zoo heurde 'k lestens van broodwegers. Moar as een menske twiifelt an 't wigt (ik eet je ans zooveul stoete neit van de bakker), dan kan men 't makkelik noawegen of loaten wegen. Moar 't was beter, dat 't land 't wegen overleit aan de mensken, moar dat de heeren temet 't brood prebeirden, of 't wel zuver was, en dazze der neit wat anders mank knooiden. Dat kan en simpel mensk van onsluu neit zoo ligte aan de weit komen. 't Is je krek of ze tegen de bakkers zeggen: vergiftigen magste, jonje, moar te kört doun, dat neit!

Zoo kenst veur doezenden steelen, as te moar voorzigtig bist daste neit inbrekst of zuks; dan komst er nog al genoadig of. Moar o wee! as te een domme deif bist en de verzwoarende omstandigheden er bii komen. - En dan zunt de groote luu, as ter nog 'n keer wat oetlekt, hoast altiid weg. Lestens ook nog, zag 'k in de krante. 't Was nog wel een officeir. Must neit zeggen dat et veur zukke luu zooveul arger zol wezen. Dat is je zoo; moar van zukke luu as de grooten en grootens geliiken ken men ook meer vroagen. Ze zunt beter opvöd, en ze hebben meer veur beur eere en noame te zorgen, en ze worden beter betoald. 't Land het nog al wel zörgd veur de luu, dei an 't loadje zitten. En as zuks oneerlik zunt, dan wol 'k er ook optouwen. Moar 't is je al lank zoo west. Lutje deiven hangt men moar de grooten lat men goan, moar dat de wet zölf er anlaiding tou geft, zoo as met dei dokters, dat 's wat grof. Wacht nog moar een tikkeltie. As we de nije wet, dei in de moake blift, hebben ofsleten, en der neit langer an te balvezoolen of te achterlappen valt, weit je, dei wet dat de Stoat zei zorgen datter voldound onderwiis geven wordt; dan kriigen we alweêr een nije. En doarin mout dan stoan,

dat de Stoat ook zel zorgen veur de zeiken en heur genezing. Moar 'k heb je noit groag wat in de mande. Allemans goud is neimandsgoud. En zoo zol 't ten leste goan mit zoon lands-zeikenhoes of lands-hospitaol en mit en lands-aptheik. Ze zund ans loos as rout doár in den Hoag, 't zel me toch nij doun, hou ze 't kloar speulen.

Zeg tegen de heeren, dat ze 't toch as 't beleift zoo goud moaken as 't kan; en zeg tegen de anderen, dat et je hier in de wereld neit volmoakt kan wezen.

Onze olde roen leeft er nog op vort. 't Muit mi soms wel wat, moar ik denk an de deinst dei de olde er van had het.

Deksels! 'k heb de venrigen breif loaten liggen. Dei zel toch neit te loate kommen? Och, zet em nog in 't bouk. Ans kriig 'k er wat om in 't Zwoantien. Guijen dag, Wel Edele Heer, de Heer,

UEds. Dienaar en vriend

HARM.

Noord-Amerikaansche schetsen.

door Charles Sealsfield. (*Vervolg, Zie Tijdspiegel* I, *bladz*. 393.)

Het geheele gezelschap heeft zich rondom de drie handelende personen gegroepeerd. Die Franschen zijn toch een wonderlijk volk: allen geboren tooneelspelers.

Ah! - vervolgt de Baron terwijl hij weder nader bij den Graaf treedt - Ah! Ook wij zouden weten te verhalen van adellijke voorouders, wij, Pierre Brodin, die Kolonel bij het regement Artois, Graaf, Baron, Chevalier, eigenaar van zilvermijnen...

- Bij het regement Artois? Mag ik uwen naam wel vragen? - zegt de Graaf.

- Louis Victor Comte de Vignerolles, Baron de Pierpont, Chevalier de Mazanares! - roept de pseudo-Pierre Brodin uit.

- Dus heb ik de eer met den Graaf Louis Victor de Vignerolles te spreken? - vraagt de Graaf.

- Met den Graaf Louis Victor, antwoordt Pierre Brodin - met Louis Victor de Vignerolles, heer van Pontbleu, eigenaar der zilvermijnen van Blois.

- Der zilvermijnen van Blois? - vraagt weder de Graaf - in welk gedeelte van Frankrijk liggen die mijnen van Blois?...

De Baron stuift op. - Wat! - schreeuwt hij; ge wilt Pierre Brodin voor den gek houden, de zilvermijnen van Blois niet kennen? Ge wilt een Franschman zijn? Een mooije Franschman!

En wij allen staren den voor herbergier spelenden Baron aan en beginnen luid te lagchen. Maar de oude Amadée komt met hoog opgeheven stok aangesprongen en roept den Baron toe: - Pierre Brodin, kent ge mij?

En Pierre Brodin wordt zigtbaar verlegen en stamelt: - Neen, mijnheer, ik ken u niet!

- Jacques Pajol! - schreeuwt Amadée nog luider - Jacques Pajol! Zoon van de zoetelaarster en waschvrouw Jeannot van het regement Provence! Kent ge den serjant Amadée niet? roept hij, den stok zwaaijend. En Pierre Brodin springt geheel verbluft achteruit, maar Amadée volgt hem. - Jacques Pajol! roept hij; hoor wat ik u te zeggen heb: Onze goede-

ren, namelijk die van den Graaf de Vignerolles, wiens naam gij u aangematigd hebt, en van de Barons Lassalle en Hauterouge en van monsieur Ducalle, zijn nog aan boord van ons schip, en zoo zij daar over een uur nog zijn en het verlof tot ontscheping niet gegeven is, dan zal uw rug de kennismaking met mijn stok hernieuwen!

- Parbleu! - roept de nu in Jacques Pajol veranderde Baron Lassalle - Wat moet dat beteekenen, mijnheer de serjant?

Amadée herhaalde droogjes zijne bedreiging.

- Pierre Brodin, *alias* Jacques Pajol, *ci-devant* Graaf de Vignerolles en eigenaar der zilvermijnen van Blois - vervolgt de Baron terwijl hij weder gaat zitten - wel verre van zich door de ontdekking zijner afkomst en vroegere loopbaan van zijn stuk te laten brengen, wist *à mauvais jeu bonne mine* te maken. Hij omhelsde Amadée, maakte oneindige buigingen voor den Graaf en scheen uitermate verheugd te zijn over ons bezoek. Amadée temperde intusschen die vreugde door de herhaling van zijn bevel om voor de ontscheping onzer goederen te zorgen, en van de bedreiging waarmede hij reeds meermalen nadruk daaraan gegeven had.

- *Ma foi! Morbleu!* schreeuwde hij, wie zal mijn estaminet bezorgen terwijl ik weg ben?

- Wij allen! - riepen onze bedienden. Jacques Pajol krabde zich evenwel achter de ooren, totdat Ducalle aan zijne aarzeling een einde maakte door het voorstel om de demi-escalins voor hem te incasseren. Eerst nadat hij dezen in de verheven kunst om Sangaree en Toddy, Sling en Cocktail te bereiden ingewijd had, maakte hij zich op weg.

Nog zaten wij onder onzen Bordeaux en lachten over de ontmoeting met onzen landsman, toen Jacques met een broodmageren spilbeenigen Spanjaard - want Louisiana stond, als ge weet, tijdens onze aankomst nog onder Spaansche heerschappij - terugkeerde. De Hidalgo prijkte met een bruinen rok, dien hij nog ui zijnen akademietijd te Salamanca moest overgehouden hebben, want de mouwen kwamen hem naauwelijks tot over de elleboogen; zijne beenen staken in eene zeer gelapte korte broek van dezelfde kleur; bij het binnentreden bragt hij de hand met groote deftigheid aan zijn driekanten hoed, gaf ons zijn langen naam en nog langeren titel op, waarvan ik alleen het korte Don Henriquez onthouden heb, en keek ons toen om beurten aan, op antwoord wachtende.

Wij waren allen opgestaan.

De Vignerolles becomplimenteerde den Don, die niet zeer spraakzaam scheen te zijn, en vroeg na de eerste pligtplegingen of zijne Excellentie de Gouverneur Don Salceda in de stad was.

- Zijne Excellentie de civiele en politieke, alsmede militaire Gouverneur-Generaal der provinciën Louisiana en Westflorida is op reis om de vestingen te inspecteren, - antwoordde de Spanjaard, die bij de vermelding der Excellentie zijnen hoed afgenomen en toen weder opgezet had, op plegtigen toon.

- *Perdon*, verontschuldigde de Vignerolles zich: - Wij hebben eene *lettra de recommendacion* aan zijne Excellentie, en het doet ons zeer leed dat wij hoogstdenzelve onze opwachting niet kunnen maken.

Deze woorden bevredigden eenigzins den gekrenkten Castiliaanschen hoogmoed, zoodat de Vignerolles durfde vragen: of misschien de opper-intendant der koninklijke financien in de stad was.

Wederom schreeuwde de Hidalgo: - Zijne Excellentie de opper-intendant der koninklijke douanes voor de provincien Louisiana en Westflorida, Intendant der kroondomeinen, voorts regter der admiraliteit en chef der Kamer van Koophandel in gezegde provinciën, bevindt zich op zijn buitengoed.

- *Perdon*, sprak andermaal de Vignerolles; - wij hebben een dotatie van landerijen in de Attacapas, uitgevaardigd door Zijne Majesteit Louis XV, en wenschen vurig aan de wettige vormen te voldoen, om in het bezit dier dotatie te kunnen treden.

- Zijne Excellentie, Don Maria Nicolao Vidal Chavez, Fahavarri de Madrigal Valdez, civile Gubernador Lugerteniente,[1] auditeur in de provincien Louisiana en Westflorida, voorts opperste regter enz. enz. is in de stad, maar houdt zich voor het tegenwoordige met geen staatszaken bezig.

Vignerolles liet in plaats van te antwoorden, een paar goudstukken in zijne hand klinken.

De Spanjaard vertrok zijn gelaat niet, maar trad met echt Castiliaansche deftigheid nader bij Vignerolles.

- Volstrekt niet te spreken! - betuigde hij op denzelfden afgemeten toon; - behalve dan alleen wanneer Don Henriquez de zaken belangrijk genoeg acht om Zijne Excellentie daarmede lastig te vallen.

Vignerolles liet een louis d'or in zijne hand glijden.

De Spanjaard bekeek het goudstuk en zeide toen droogjes. - Er is nog eene voorwaarde te vervullen om Zijne Excellentie te spreken.

Vignerolles voegde er een tweeden louis d'or bij.

- *Muy bien!*[1] - hernam de hidalgo. - Maar Senores wilden ook hunne goederen aan wal hebben? Wenscht ge de voorwaarden terstond te vervullen, of...?

Vignerolles zag zich nogmaals genoodzaakt in zijne beurs te tasten.

- Twee voorwaarden zijn voldoende, verzekerde de belangelooze dienaar van Zijne Katholieke Majesteit. Nadat deze vervuld waren maakte de hidalgo een buiging, nam zijn hoed af, en stapte met de woorden: *Venid Senores!*[2] deftig door de gelagkamer van het estaminet naar de deur en vervolgens naar de haven.

Wij volgden, en namen onze goederen die op het dek gereed lagen in ontvang. Terwijl onze bedienden bezig waren met hulp der negers die Pajol ons medegegeven had, de kisten en balen naar het estaminet te brengen, wenkte de hidalgo de Vignerolles dat hij hem zou volgen. Ik heb vergeten te zeggen dat onze kapitein terstond nadat het schip aan de kaai lag, met onze passen verdwenen was en de bewaking van zijn vaartuig aan twee matrozen had overgelaten. Nu vroeg de Spanjaard wie van ons beiden de chevalier Mazanares was; de omstandigheid dat een der voorouders van de Vignerolles het Spaansche adelsdiploma had ontvangen, had waarschijnlijk bijgedragen om onzen geleider zoo beleefd te maken. Aan mij werd eerst na herhaalde betuigingen dat ik insgelijks een Caballero was, vergund mede te gaan. Wij stapten door de van walgelijke morsigheid naauwelijks gangbare Rue Saint-Louis naar de Rue du Rempart, en ik verzeker u dat die korte wandeling allezins berekend was om onze vrolijke luim weder te verjagen. Het was ons onbegrijpelijk hoe eenig levend we-

1) Vice-Gouverneur.
1) Zeer wel!
2) Komt, mijne heeren.

zen het in zulk een door en door verpeste atmospheer kon uithoudan. Wij zagen er ook geen; alleen in de grachten achter de huizen van de Rue du Rempart kropen alligators en ander ongedierte rond. De huizen bestonden meerendeels slechts uit ééne verdieping met een breed vooruitstekend dak. Voor één daarvan, dat een weinig achterwaarts lag, stonden wij stil.

De Spanjaard zag ons met een veelbeteekenenden blik aan, legde den vinger waarschuwend op den mond, en met de woorden: Zijne Excellentie neemt eenige verpoozing van de vermoeijenissen der staatszaken, wenkte hij ons dat wij eenige schreden ter zijde moesten blijven staan, terwijl hij naar de deur van het ellendige huisje trad en zacht aanklopte.

Een krijschende stem vroeg: *Que es eso*?

- Don Henriquez, - antwoordde onze geleider.

Na eene wijle werd de deur geopend; onze hidalgo sprak de woorden: *Ave Maria purissima*; waarop lagchend geantwoord werd: *Sine peccado concebeda*, en de deur ging weder toe.

Wij stonden eenige minuten die deur aan te staren. Zij werd andermaal geopend; onze geleider verscheen, wenkte ons te volgen en bragt ons in een vrij groot maar onbeschrijfelijk kladdig vertrek.

Op eene stoel met hooge leuning, achter een tafel waarop corsetten, muskiet-waaijers, een oude broek, glazen met klieken wijn en punch, kousebanden, en meer dergelijke zaken verstrooid lagen, zat de persoon waaraan wij, of veeleer de Caballero Mazanares, door onzen leidsman met een diepe buiging voorgesteld werden. Hij had eene korte aan de kniën openhangende broek, maar geen kousen aan, een der voeten stak in een oude slof, de andere was bloot. Over het hemd had hij een zwarten rok aan; op het hoofd een driekanten hoed, en hoewel zittende, een degen omgegespt. Dat was Zijne Excellentie, de Vice-Gobernador, in het voorbijgaan gezegd, de leelijkste apen-physiognomie die ik in mijn leven gezien heb.

- Don Mazanares; - dus sprak hij de Vignerolles aan.

Deze boog en overhandigde hem na eenige inleidende pligtplegingen onze parkementen rollen.

De Senor monsterde ons nogmaals met een' officiëlen blik, zette toen met groote deftigheid den bril op den neus en las de stukken. Dit duurde omstreeks vijf minuten. Zonder verder een woord te spreken stond hij op, schoof met zijn regter arm de verschillende artikelen die op de tafel lagen, met uitzondering van de glazen, ter zijde zoodat zij op den grond vielen, en ging weder zitten.

- *Por todos los Demonios!*[1] schreeuwde dezelfde schor krijschende stem die wij reeds gehoord hadden, een glazen deur die naar een belendend vertrek geleidde werd geopend, en daaruit trad een gedaante te voorschijn, die ons bijna van ons stuk gebragt had.

- *Carracco!* - schreeuwde zij nog luider: *Que querir decir eso? El viejo no vale!*[2]

Onze Senor scheen met die onverwachte verschijning een weinig verlegen; maar toch slechts weinig, ofschoon hij alle reden zou gehad hebben om het meer te zijn; want de schoone, die zoo zonder ceremonie binnentrad, was een mulattin, en in het mulattinnen-négligé, daarbij nog jong en zeer corpulent.

- *Que es este?*[3] vroeg zijne Excellentie de Vice-Gobernador, terwijl hij

1) Bij alle duivels!
2) Verd...d! Wat beteekent dat! De oude heeft zijn verstand verloren!
3) Wat is er.

met een onvergelijkelijk Castiliaansch phlegma een snuifje nam en een vragenden blik op de Mulattin wierp.

- *Que es este?* - vroeg zij hoogst verbitterd op hare beurt: *Que es este? En verdad, el bobo viejo no vale!*[1)]

En terwijl zij zoo sprak bukte zij om hare op den grond geworpen plunje op te rapen, 't geen zij niet een ongemeen *sans gêne* deed, waarop zij zich, in haar bloote hemd, even ongegeneerd tot Don Henriquez wendde.

- *Ah caro mio, como estemos? Que hai de nuevo? Estrannos?*[2)]

En zij wierp ons een lodderigen blik toe.

- *Seas decente!* sprak met hetzelfde phlegma Zijne Excellentie, een tweede snuifje nemend. - *Seas decente, y manda por un padre, y trae un puerco, en donde echar el demonio.*[3)]

En met deze woorden stond hij statig op, en ging naar haar toe; doch zij stiet de hand, waarmeê hij de hare wilde aanvatten terug, en verdween lagchend door de glazen deur, terwijl zij ons toeriep: *Gasta calcones!*[4)]

Wij trachtten een effen gezigt te bewaren en hielden den scherpen blik van den ouden wellusteling volmaakt uit. En daaraan deden wij wel. Zonder een woord verder te spreken ging hij weder zitten; Don Henriquez haalde uit zijn rokzak pen en inktkoker voor den dag, en de oude onderteekende de stukken, die hij aan den hidalgo overgaf met last om er het staats-zegel onder te zetten. Met een *buen viage* liet hij ons vertrekken en sloot de deur achter ons.

Nn eerst mogten wij lagchen over het ongemeen groteske figuur van den tweeden stedehouder Zijner Katholieke Majesteit in de provinciën Louisiana en West-Florida, den bekenden Vidal, die zich aldaar door zijne onbegrensde roofzucht en alle verbeelding te boven gaande zedeloosheid een onvergankelijke schandzuil heeft gesticht; maar de lust tot lagchen was bij ons verdwenen en had plaats gemaakt voor afschuw en walging. Wij snelden naar ons estaminet terug, slechts door ééne gedachte vervuld, om namelijk zoo spoedig mogelijk uit deze rampzalige hoofdstad weg te komen. Naauwelijks waren wij weder bij onze vrienden of wij deelden ons besluit mede om onverwijld naar de Attacapas op weg te gaan. Allen waren daarmede tevreden en ons vertrek werd op den volgenden morgen bepaald, terwijl Pajol in last kreeg om met Balot te onderhandelen.

Maar Pajol schudde het hoofd en gaf ons te verstaan dat hij met ons vertrek niets te doen wilde hebben, en dat wij veel beter deden onze brieven van aanbeveling af te zenden en het antwoord daarop af te wachten. Dit was echter niet wel uitvoerbaar, omdat er verscheiden dagen moesten verloopen eer die antwoorden konden ontvangen worden, en omdat elk uur toevens ons, die nog niet aan het klimaat gewoon waren, in gevaar moest brengen. Wij maakten Pajol daarop opmerkzaam en bragten hem tevens onder het oog hoe hijzelf ons vroeger aangeraden had zoo spoedig mogelijk te vertrekken.

Pajol geraakte eenigzins in verlegenheid, maar bleef er bij, dat het zaak voor ons was de antwoorden af te wachten, en dat, zoo wij niet in New-orleans wil-

1) Waarachtig, de oude gek heeft zijn verstand verloren.
2) Ah! mijn beste, hoe gaat het? Wat nieuws? Vreemdelingen?
3) Bewaar toch uw fatsoen, en zend om een priester, en laat een varken hier brengen, opdat hij den duivel uit u daarin drijve!
4) Hij strekt de broek tot schande.

den blijven, wij dan toch over den Pontchartrain moesten gaan.

En middelerwijl onze goederen in uwe bewaring laten? - vroeg Amadée, den man op den schouder kloppend.

Beter dat uwe goederen hier blijven dan gijzelf, - hernam Pajol, die zijne vrolijke luim nog meer dan wijzelven verloren scheen te hebben. In zijne wijze van zijn openbaarde zich iets onrustigs en wreveligs, dat noodzakelijk onze aandacht tot zich had moeten trekken, indien wij, in een halven roes, als wij waren, aan iets anders hadden kunnen denken, dan om hoe eer hoe beter weg te komen.

- Kort en goed - sprak ik, - gij onderhandelt met Balot, die aangeboden heeft ons naar de Attacapas te brengen.

- Of...! voegde Amadée er bij, zijnen stok zwaaijend. Op Pajol had de bedreiging echter geene uitwerking. - Ik wil met uw vertrek niets te doen hebben, - zeide hij; - wilt ge met Balot gaan, dan is het tot uwe dienst, maar ik bemoei er mij niet meê.

Wij keken elkander aan; er moest iets wezen dat niet regt pluis was, dat zagen wij wel; maar wie kan in den toestand waarin wij ons bevonden, bedaard overleggen? Vignerolles trok den man ter zijde, en vroeg hem waarom hij zoo eensklaps van meening veranderd was; of men Balot misschien niet kon vertrouwen; - hij verzocht hem rondborstig de waarheid te spreken.

Pajol keerde zich om en prevelde iets dat ik maar ten deele verstond; 't was iets van negen duim koud ijzer; - toen wendde hij zich weder tot Vignerolles en verzekerde hem dat Balot reeds honderden van reizigers naar de Attacapas overgevaren had; maar dat hij ons aanried om naar de overzijde van den Pontchartrain te gaan, waar wij niets van de gele koorts te vreezen hadden.

Op dit oogenblik trad de woeste Balot binnen, wierp een vragenden wantrouwigen blik op Pajol, die dezen nog onrustiger scheen te maken, en schreeuwde: Messieurs, ik breng u naar de Attacapas!

- Pajol stond het naast bij mij, en fluisterde mij toe: ga niet met Balot, ga over den Pontchartrain!

Balot stond bij de deur, ons om beurten aanstarend, maar zoo het scheen veel nuchterder dan men na de enorme hoeveelheid sterken drank die hij verzwolgen had, verwacht zou hebben.

De zaak stond mij niet aan, en nog minder onzen vriend Amadée die mij zijne bedenkingen zacht influisterde. Vignerolles had intusschen onderhandelingen met Balot geopend, die op zich nam den volgenden morgen te vijf ure met zijn vaartuig aan de kaai te zijn en voor de noodige manschap te zorgen, die uit tien roeijers, een bootsman, en hem zelven als schipper zou bestaan. Hij eischte een dollar per dag voor elken roeijer, twee voor den bootsman, en drie voor den schipper. Het accoord was spoedig gesloten. Van tijd tot tijd had Balot naar Pajol omgekeken, die onrustig heen en weder geloopen was en eensklaps aan Amadée iets in de hand gestopt had.

Ik had al zijne bewegingen zorgvuldig gadegeslagen.

Balot had tien dollars handgeld ontvangen; voor het verdere bedrag zou hem een assignatie gegeven worden. Terwijl Vignerolles nog met hem onderhandelde, had Amadée eenen blik op het hem zoo geheimzinnig ter hand gestelde papier geworpen. Terstond daarop trad hij naar Balot toe.

- Balot! - sprak hij - langs welken weg denkt ge ons te brengen?

Balot wierp een vragenden blik op Amadée en keek gramstorig in de kamer rond, maar Pajol was verdwenen. De man werd mij meer en meer verdacht.

- Langs welken weg! - brulde hij - natuurlijk den besten en kortsten, waarop mijn vaartuig en mijn passagiers het spoedigst komen waar wij ze hebben willen.

Er lag iets honends in den toon waarop hij deze woorden sprak.

- En welke is die weg? - vroeg Amadée verder.

- Wat raakt udie weg? - schreeuwde Balot. - Gij gaat denzelfden weg als uw meester. Mijnheer daar - op de Vignerolles wijzend - heeft reeds geaccordeerd.

- Niet zoo voorbarig, Balot - viel ik hem in de rede. - Amadée is onze oude vriend, en wat hij zegt dat herhalen wij. Niet waar Vignerolles?

Vignerolles bevestigde het.

- En de weg? - herbaalde Amadée.

- Loopt door het bayou La Fourche.

- Neen - hernam Amadée - dien weg gaan wij niet; wij gaan door het bayou Plaquemine.

- Dan kunt ge alleen gaan; ik blijf hier, - sprak Balot op hoogen toon.

- Dat moogt ge - hernam ik, meer en meer een kwaad opzet bij den man vermoedend, ofschoon de aanmerking van Amadée, die aan het bayou Plaquemine hoven dat van La Fourche de voorkeur gaf, mij eenigzins bevreemd had. Wij hadden namelijk reeds vroeger van onzen kapitein vernomen, dat de laatst gemelde weg ten minste twee dagen korter was dan die door het bayou Plaquemine; maar juist die omstandigheid maakte den tour voor Balot te voordeeliger en zijne weigering om hem te ondernemen, te verdachter.

- Maar wat krijgt ge zoo eensklaps in 't hoofd, Amadée? - vroeg de Graaf onzen ouden vriend.

- Ik geloof dat wij verstandig doen, mijnheer de Graaf, met onze aanbevelingsbrieven af te zenden en over den Pontchartrain te gaan, wanneer Balot ons niet door de Plaquemine wil brengen.

Ik ondersteunde dit gevoelen, en Vignerolles die nu begon te bespeuren dat Amadée gewigtige redenen hebben moest om voor eene verandering van ons reisplan te ijveren, scheen te weifelen.

Balot had beurtelings Amadée en mij met een doorborenden blik opgenomen.

- Pah! - riep hij eindelijk; - ik heb toch de tien dollars, die niemand mij afnemen kan; die komen juist van pas voor een amusement bij Crochet.

En luid lagchend verwijderde hij zich. Wij oogden hem na, vervolgde de Baron, zoo troosteloos als schipbreukelingen, die een reddend zeil ontwaard hebben, maar het weder zien verdwijnen. Eerst lang nadat hij vertrokken was gaven wij aan onzen wrevel lucht in verwijtingen tegen Amadée, die ons het uitzigt op een spoedige verlossing uit deze verpeste stad bedorven had.

Maar Amadée toonde ons in plaats van daarop te antwoorden het papiertje dat Pajol hem in de hand gestopt had. Daarop waren met potlood de woorden gekrabbeld: ‘Ga om Gods wil niet door het Bayou La Fourche, maar door de Plaquemine. Balot is een quarteron, zijn roeijers zijn negers en mulatten.’

- Pah! - riep Lacalle - en wat zou dat beteekeuen? Quarteron of blanke, dat is alles om het even. Pajol is een zot. Een quarteron is zoo goed als een blanke. -

Ge weet dat destijds in Frankrijk de negromanie een algemeen bereden stok-

paardje was, - voegde de Baron tusschen zijn verhaal in.

- Pajol opende de deur, stak zijn hoofd er door en sprak: Monsieur, als ge over zes weken nog in leven zijt, dan zult ge Pajol niet voor een zot uitkrijten.

Wij riepen hem binnen, trachtten hem te bewegen om zich duidelijker te verklaren, doch dat weigerde hij ten stelligste. Hij had reeds meer gedaan, zeide hij, dan hij voor Balot en consorten kon verantwoorden; hij kon ons verder niets zeggen dan dat Baloten Compagnie kleurlingen waren, en dat de planters gemeenlijk hunne reizen op den Missisippi en de Bayous liever met Acadiërs deden.

Hij riep daarop zijne negers en dezen be gonnen de tafel voor ons souper gereed te maken.

Wij gingen zitten; maar spijs noch drank smaakte ons. De herhaalde vermaningen van Pajol dat wij toch vooral matig in het gebruik van vleesch moesten zijn, waren geheel overbodig; wij konden niets dan groenten nuttigen, de hitte was te groot.

En terwijl wij zoo zaten trad Balot andermaal binnen.

- Messieurs - brulde hij ons toe - ik breng u door het Bayou Plaquemine, maar het kost u de helft meer!

- Gij krijgt wat afgesproken is, antwoordde Amadée, eene *gourde* voor de roeijers, twee voor den bootsman, en drie voor u.

- Nu, het zij zoo; dan vertrekken wij morgen te zes ure.

Wij namen daarmede genoegen; Vignerolles schreef de assignatie die na onze behouden aankomst door onzen bankier te Nouvelle-Orleans betaald zou worden, en Balot ging heen om zijne manschappen bijeen te brengen.

- Zijt ge wel van wapenen voorzien? - vroeg Pajol mij na een wijle, als ter loops.

- Wij hebben pistolen en dubbele geweren, en dan onze kavallerie-sabels.

- De laatsten zijn wel goed, - hernam hij - maar op een Missisippi-boot niet zoo goed als dolken. Ge moet ook dolken hebben.

- Gelooft ge dat wij die noodig zullen hebben?

- Dat laat zich onmogelijk vooruit zeggen, antwoordde Pajol die het estaminet verliet.

Ik deelde aan mijne vrienden mede wat hij mij toegeffuisterd had. Die mededeeling verdreef eensklaps, gelijk ik verwachtte, de loomheid en neerslagtigheid die zich van allen had meester gemaakt. De verpeste atmospheer der stad was het, waaruit allen tot elken prijs wenschten verlost te zijn; daarop hadden wij thans het uitzigt, en tevens als toegift, op een avontuur, dat ons hitte en koorts deed vergeten. Pajol kwam weder en bragt zes Spaansche dolken, die wij voor evenveel dollars van hem overnamen. Bij allen waren moed en opgeruimdheid teruggekeerd; lagchend eindigden wij onzen avondmaaltijd; lagchend zochten wij onze legerstede op, die in de schuur van het estaminet naast onze balen en kisten bereid was - daar wij zwarigheid maakten om ons in Pajols bedden te wagen, hoewel hij ons plegtig verzekerde dat zoowel de kamers gelucht en berookt, als de lakens en matrassen van ieder die in zijn huis aan de gele koorts gestorven was, verbrand of in den Missisippi geworpen waren. In spijt van musquitos en ander talloos ongedierte sliepen wij rustiger dan in de laatste drie maanden het geval was geweest.

Alleen Amadée deelde in onze zorgeloosheid niet. Hij was wakker gebleven. Vóór het aanbreken van den dag kwam

hij aan ons strooleger, schudde Vignerolles, Hauterouge en mij uit den slaap, en wenkte ons dat wij hem volgen zouden. Slaapdronken volgden wij hem. Lacalle voegde zich insgelijks bij ons.

- Wat is er gaande, Amadée?

- Ik geloof dat wij verstandig doen met over den Pontchartrain te gaan.

- Zijl ge dwaas? thans, nu het accoord gemaakt is?

Amadée schudde het hoofd. - Het zijn kleurlingen, zeide hij, - ik vertrouw geen kleurlingen. Daarenboven ben ik van nacht in het estaminet geweest... Zij bevallen mij niet. Wij zijn hier onbekend, dat volk kan ons brengen waar het goed vindt, - geen haan kraait naar ons.

- Hebt ge dan iets gehoord? - vroegen wij.

- Ik was in het estaminet gebleven, om met Pajol afspraak te maken wegens de bezorging der noodige levensmiddelen. Wat ik daar hoorde beviel mij niet; - antwoordde Amadée.

- En wat hebt ge gehoord?

- Alleen onze namen; hunne negercreoolsche taal kon ik niet verstaan.

- Pah! Amadée, ge zijt toch anders zoo vreesachtig niet! tien Franschen zullen toch voor twaalf kleurlingen niet bang zijn? - sprak Hauterouge. - Het is een *point d'honneur* voor ons, te vertrekken: men zou ons anders uitlagchen.

- Ik voor mij heb vast besloten met deze menschen te gaan, - zeide Lacalle.

- En ik ook, - Hauterouge.

Vignerolles en ik weifelden nog; maar nu kwam Balot, en het denkbeeld dat deze ons als lafhartigen zou beschouwen wanneer wij achterbleven, overwon al onze zwarigheden, van hoeveel gewigt die ook waren.

Wij begonnen onze goederen aan boord van zijn vaartuig te laten brengen, werwaarts wij volgden als menschen die met regt weten of zij waken dan droomen.

Er ontstaat een korte pauze, die Vergennes, een onlangs uit Frankrijk aangekomen jongman, door de half luid en half lagchend aan d' Ermonvalle toegefluisterde woorden afbreekt:

- Ma foi! hebt ge ooit zoo iets gehoord? Tien Franschen die niet regt weten of zij waken dan droomen terwijl zij...

Hauterouge sprong op en deed driftig een paar grepen uit zijn snuifdoos: waarschijnlijk had hij den spotachtigen trek gezien die ons Amerikanen om den mond zweefde.

- Maar kondt ge dan geen andere gelegenheid vinden? - valt d'Ermonvalle den vrager in de rede om botsingen te voorkomen.

- Een andere gelegenheid vinden? - antwoordt Lassalle, eenigzins geraakt: - er bestaan veel gelegenheden als de gele koorts heerscht, geen schip, geen boot te zien is, de weinige achtergebleven inwoners zich in hunne huizen als in belegerde vestingen opsluiten, slechts eenige honderden bedelaars en schooijers als schakals en aasvogels in de stad rondzwerven! Dat wij bij Don Valdez toegelaten werden was een bloot toeval, en alleen aan de dubloenen van Vignerolles en aan de omstandigheid toe te schrijven, dat een zijner voorouders den *Titulo de Castilla*[1] verkregen had. - Doch wat zal ik er verder over uitweiden? Men moet Nouvelle-Orleans gekend hebben toen het gelijktijdig door de gele koorts en de Spanjaarden geteisterd werd.

1) De Spaansche brieven van adeldom.

- Ook moet men niet vergeten, - merkt Hauterouge op ietwat scherpen toon aan - dat wij noch als philanthropische negervrienden, noch als natuuronderzoekers reisden; dat wij niet gekomen waren om nasporingen te doen over den aard der gele koorts, maar om haar ons zoo ver mogelijk van het lijf te honden, met één woord om ons te vestigen in het land dat ons afgeschilderd was als overvloeijende van melk en honig, en dat ons, *ma foi!* op een wijs ontving, waardoor waarschijnlijk zelfs Monsieur de Vergennes zich uit de lijken zou hebben laten slaan. *Parbleu!* Er is nog al eenig verschil tusschen het Nouvelle-Orleans van 1799 en dat van 1828.

- Met dat al blijft het mij onverklaarbaar - hernam de Vergennes spottend - tien Franschen! en nog wel Franschen van goede familie!.., maar zeker twaalf kleurlingen zijn een ontzagwekkende magt!

- De Amerikanen, mijn beste Vergennes, - dus vat de Graaf het woord op - hebben een spreekwoord dat zegt: een Europeaan blijft in Amerika zeven jaren blind; en wanneer ge hier blijft zult ge ondervinden dat dit spreekwoord in vele opzigten een waar woord is. Wij ten minste, ik erken het gaarne, waren blind toen wij aankwamen, en bleven ook geruimen tijd blind en dommelig, als wie nog door den slaap bevangen is. Bij onze bedienden was dit veel minder het geval. Maar het kon niet wel anders. De rollen die wij in Europa gespeeld hadden, hoewel juist niet onbeduidend, hadden ons, het gebieden uitgezonderd, met de volksmassa's slechts weinig in aanraking gebragt. Als hovelingen en hoofd-officieren konden wij bij een *grand* en *petit lever* fungeren, regementen, bataillons kommanderen, ook verzen maken, tragedies, romans, komedies kritiseren, wisten iets van chemie, van astronomie; wij meenden, om dit in 't voorbijgaan te zeggen, in Louisiana zoo al geen volledige vergoeding voor wat wij verloren hadden, dan toch een dragelijk toevlugtsoord te vinden; maar wat wij zagen kon niet anders dan onze verwachtingen bitter te leur stellen.

- Maar dat oordeel was toch een weinig te voorbarig, mijnheer de Vignerolles - merkte ik aan.

- Och, waarde mister Howard, de moed en geestkracht van den man hebben ook hunne grenzen. Wie zooveel gestreden, gezwoegd, geleden en doorgestaan heeft als wij in de tien jaren onzer revolutie, begint op het eind te wanhopen. Het sterkste schip kan wel twee, drie stormen achter elkander uithouden; maar als die stormen onophoudelijk weder terugkeeren, nu uit het oosten, dan uit het westen, dan uit het zuiden, dan weder uit het noorden, dan breken niet alleen het roer, de masten, scheuren de zeilen, maar ook de planken beginnen te bezwijken; zoo gaat het ook met den mensch te midden der wederwaardigheden; hij begint te wankelen, te vertwijfelen, en is het eenmaal zoover met hem gekomen dan valt er aan geen bedaardheid en kalm overleg meer te denken!

- Dan komt de onrust en gejaagdheid die iemand in handen van schepsels als Balot en Compagnie doet vallen, - zucht Lassalle.

- Die ons tien dagen lang met zijne mulatten bijkans dood pijnigde en ons ten laatste den elfden op een boomstronk midden in het Bayou Plaquemine onder alligators en krokodil-schildpadden liet zitten - voegde Hauterouge er grommend bij.

- Wat! u in het bayou Plaquemine

op een boom liet zitten? - vroegen wij, met moeite onzen lach verbijtend.

Het was onbeleefd van ons; maar is het niet om te lagchen? Tien Franschen die zich op een boomstam laten vast varen!

Ma foi! - begint Hauterouge wieder - als ik nog aan dien nacht denk, ik zou met vreugd die tien booswichten den hals omdraaijen!

- Maar vertel dan toch! - verzochten wij Amerikanen, die ons in de tragikomische avonturen dier goede Franschen niet weinig verlustigden.

- Wat valt daar veel te vertellen? - hervat de Baron een weinig gemelijk. - Het was een echte *bêtise*, dat wij ons met menschen van dat slag inlieten. De gal loopt mij nog over als ik er aan denk. Wij hadden de ellendigste reis die ooit den Missisippi op gedaan is; en alleen aan ons goed geluk en ongehoorde inspanning hadden wij te danken dat wij naar boven kwamen. Wij moesten werken als galeislaven, roeijen als matrozen; want die luije weerbarstige schelmen wilden volstrekt niets doen dan *filet*[1] drinken, en deden ons bovendien nog allen mogelijken overlast aan. Nadat zij ons zóó tien dagen lang tot razend wordens toe gekweld hadden, stuurden zij ons den elfden, toen wij het bayou Plaquemine invoeren, gelukkig op den over de rivier liggenden stam van een cipres, waarop ons vaartuig vast bleef zitten, de plecht aan de eene, het achtereind aan de andere zijde.

- Het vaartuig had een geweldig lek gekregen; het water drong met stroomen naar binnen, in een oogenblik stonden wij tot over de kniën in het water - berigt Lassalle op droevigen toon.

- Den ganschen nacht - vervolgt Hauterouge op denzelfden toon - hadden wij met alligators te kampen, die bij dozijnen hun vreesselijke muilen tegen ons opsperden, ja tot in het vaartuig kwamen. En dan de akelige Missisippi-nachtuilen die ons bij geheele zwermen om het hoofd vlogen en ons met hun leelijk geschreeuw de ooren verdoofden!

- Balot en de mulatten hadden zich, zoodra zij ons ongeval zagen, van de jol meester gemaakt - voegde Lassalle er weder bij.

- En gij liet hen in het bezit van de jol? - vroegen wij.

- Wie dacht aan de jol? Wij dachten er niet eer aan dan toen wij hen lagchend zagen wegvaren. Zij hadden de onbeschaamdheid duizend dollars voor onze bevrijding te eischen.

- O die nacht! - lamenteert Hauterouge weder. - Het was de verschrikkelijkste dien ik ooit heb doorgchragt. Verbeeldt u, geen oogenblik rust, den ganschen nacht vechten, en tegen wien? tegen alligators en nachtuilen!

- En uwe *engage's?*[1]

- Waren met een van onze balen, die den Graaf toebehoorde en voor duizend livres aan verschillende goederen inhield, verdwenen. Wij zouden voorzeker op hunne onbeschaamde vorderingen met nadruk geantwoord hebben, maar de ladingen van onze geweren en pistolen waren nat geworden. - Later vernamen wij dat zij het inderdaad van den aanvang af op ons leven gemunt hadden.

Het kostte ons veel moeite het lagchen te verbijten; want het is een verbazende geschiedenis, voor ons Amerikanen ten minste, van wie een ieder, zooals wij bier zijn, gevaren en vermbeijenissen doorgestaan heeft, waarbij die van deze goede Franschen slechts kinderspel zijn.

1) Brandewijn.

1) Gehuurd scheepsvolk, roeijers.

Tien Franschen, zich door tien mulatten dagen lang laten kwellen en pijnigen, om ten laatste op een boomstam midden in het water te blijven zitten - dat verdiende door griffel of penseel vereeuwigd te worden! Maar zoo zijn zij, die Franschen; - van daag uitgelaten vrolijk en opgewonden - morgen dood ongelukkig en wanhopend. Zij hebben, als de Graaf zeer waar aanmerkte, chemie en astronomie en wat niet al meer gestudeerd, kunnen komedies en tragedies kritiseren, regementen en bataillons kommanderen, maar menschenkennis hebben zij niet, tot een helder besef van hun eigen toestand komen zij nooit; en daarom weten zij zich zoodra zij in een nieuwen toestand verplaatst worden, niet te redden, zijn als de onnoozele kinderen die altijd geregeerd en bestuurd moeten worden. Overal brengen zij hun oude denkbeelden mede; beuzelingen behandelen zij als ernstige zaken, en ernstige zaken als beuzelingen. - Zoo hebben zij in Louisiana gedaan; zoo doen zij het nog. Naauwelijks waren de eerste hutten der ellendige stad opgeslagen, of er moest ook een schouwburg wezen, en speelhuizen en danshuizen en nog slechtere huizen. - Dat noemen zij een land civiliseren.

Intusschen bragten onze eenigzins spotachtige aanmerkingen, ofschoon zij juist niet euvel werden opgenomen, eenige stoornis in het gesprek te weeg, die nog grooter werd toen de Vergennes uit het verhaal van de handelwijs der mulatten aanleiding nam om over den noodlottigen invloed uit te weiden dien de slavernij op de zedelijkheid der maatschappij uitoefent; een thema waarover men het natuurlijk niet eens was en waarover langen tijd met warmte tegen den jongen vreemdeling gestreden werd, totdat wij ten laatste den Graaf bewogen om den afgebroken draad van het verhaal weder op te vatten.

IV.
De Attacapas.

- Gij kent, mijne heeren, het tooneel waarop wij u thans gaan binnenleiden - sprak hij, zich tot ons wendend; - maar onze jonge vrienden moeten wij er door een korte beschrijving mede bekend maken.

Negen- en twintig en negen- en dertig uren boven de hoofdstad strekken zich van den westelijken Missisippi-oever twee zijtakken uit, de Bayous la Fourche en Plaquemine genaamd, de gewone waterwegen langs welke men destijds, en nog tegenwoordig gedurende den vloedtijd naar de Attacapas komt. In de maanden februarij, maart en april namelijk, als de Missisippi boven zijn gemiddelden waterstand begint te rijzen, storten de golven dier rivier zich met buitengewone hevigheid over de aangeslibde houten moddermassa 's der van nature half afgedamde bayous uit, en dan begint ook de scheepvaart op deze beide zijtakken, en duurt voort tot zoolang de tot het westelijk inundatie-terrein van den Missisippi behoorende rivieren en meiren denzelfden waterstand bereikt hebben; wanneer het water in de hoofdrivier weder valt, dan houdt de scheepvaart ook weder op. - Naarmate men dieper in deze kanalen doordringt, wordt de stroom minder hevig, en de reiziger wiens vaartuig niet tegen een uitstekend punt van den oever of tegen een ontwortelden boomstam verbrijzeld wordt, is aan het eerste gevaar ontsnapt om nieuwe, zoo al geen grootere gevaren te

gemoet te gaan. Deze Bayous worden namelijk zoo doorsneden en doorkruist door tallooze riviertjes en moerassen, dat zelfs zij die het vaarwater naauwkeurig kennen, de uiterste oplettendheid behoeven om in dezen doolhof niet verdwaald te geraken. Nu eens verwijdt dat vaarwater zich tot een meir, waarvan een menigte riviertjes uitgaan of zich daarin uitstorten, dan wordt het weder zoo naauw, dat het van de twintig voeten hoog overstroomde cipressenwouden niet te onderscheiden is. De takken der hemelhooge boomen vormen een gewelf boven het hoofd van den reiziger; het Spaansche mos hangt in lange dikke vachten van de reusachtige stammen af en verspert hem den weg; geen zonnestraal dringt tot hem door, een akelig duister omgeeft hem aan alle kanten; geen vogelgezang doet zich hooren; bij dag verscheurt het gebrul van duizenden van alligators en reusachtige kikvorschen zijne ooren; des nachts brengt het doordringende gekrijsch der Missisippi-nachtuilen hem tot wanhoop. Het is hem alsof hij op de wateren van den Styx of Acheron dobbert; hij gevoelt zich onrustig, benaauwd, angstig in deze onheilspellende duisternis.

Na eene vaart van omstreeks vier-en-twintig uren, verlaat hij voor het eerst weder dezen somberen doolhof. De dag lagcht hem weder toe, wordt plotseling tot een overstelpenden lichtstroom. Een overheerlijk panorama ontplooit zich voor zijne oogen. Een verrukkelijk schoon meir, dat zich verscheiden uren ver uitbreidt, trekt zijnen verbaasden blik tot zich. De oevers zijn wederom met cipressen omzoomd, wier reuzenstammen en hemelhooge kruinen eene reeks van majestueuze zuilengangen schijnen te vormen. Aan zijne voeten schittert het schoonste bloemtapijt, dat de Goddelijke Almagt ooit voor het menschelijk oog heeft ten toon gespreid. Daar ontwaart hij millioenen bloesems van de Nelumbo, de schoonste der waterplanten, in haren hoogsten glans; millioenen der heerlijkste tulpenbloemen verblinden zijn oog met hare kleuren; tallooze bontgepluimde watervogels fladderen daarover en daartusschen; - in het midden blinkt als een spiegel het kristalheldere water. Slechts ongaarne verlaat hij dit verrukkelijk oord om andermaal in een doolhof van Bayous en riviertjes verward te geraken, komt daaruit in een grooter meir met talrijker eilanden, verder in de aanzienlijke rivier Atchafalaya, insgelijks een natuurlijk ontlastingskanaal voor den overstroomenden Missisippi, en ten laatste in den Teche. Eindelijk is hij, half wanhopig in de Attacapas aangekomen, de landstreek die den naam van het Paradijs van Louisiana verkregen heeft.

Ter regterzijde kronkelt zich de Teche als een zilveren lint om eindelooze weiden, waarop duizenden vrolijke runderen en paarden nog in half wilden toestand rondhuppelen; - tallooze boomgroepen van altijd groene eiken, Papaws, Liquidambars, geven afwisseling aan het panorama; kleinere meirtjes vervrolijken het; - allerwege liggen plantages half verscholen in boschjes van tropische vruchtboomen, de heerlijkste geuren bezwangeren de lucht, een doorschijnend waas bedekt het geheele landschap, de al te schelle tinten van het heldere zonlicht temperend en den mensch tot zachte mijmering uitlokkend - het Elysium der ouden, zooals de phantasie der dichters het zag, is hier verwezenlijkt.

De Graaf zweeg en ging na eene korte pauze op meer levendigen toon voort:

- Wij meenden ons althans daarin ver-

plaatst te zien, toen wij, het is nu negen-en-twintig jaren geleden, voor het eerst langs deze betooverende landouwen henengleden, aan elke plantage die wij voorbijvoeren, begroet en dringend uitgenoodigd om aan wal te stappen en eenigen tijd te vertoeven. Ik zie en hoor Lacalle nog hoe hij in verrukking de armen naar den oever uitsteekt en juicht: Wij zullen een leven leiden als in Elysium! - en hoe wij met vreugdetranen in de oogen instemmen; - en hoe de wakkere oude Roche Martin, die in het *tendelet*[1] aan het roer stond, bromde: Ei, Elysium, ik weet niet wat dat zeggen wil, hier noemen zij het paradijs, en een paradijs moet het wel wezen want het heeft ook slangen; wacht u voor die slangen... het zijn de kleurlingen!

Roche Martin, vervolgde de Graaf, - was dezelfde ruwe, maar brave Acadier, die ons vier dagen te voren van den fatalen boomstam in den Plaquemine verlost en in zijn vaartuig overgenomen had. Daarvoor had hij tegen ons een zekeren toon van gezag aangenomen, dien wij ons te liever lieten welgevallen, daar de goede man veel gezien en ondervonden had en reeds hoog bejaard was. Gedurende onze vierdaagsche reis hadden wij hem natuurlijk over den maatschappelijken toestand der Attacapas uitgevraagd; zoo was het gesprek ook op de kleurlingen gekomen, die hij nooit noemde zonder er een: *met permissie* bij te voegen (zooals bij ons sommige menschen als zij van een varken spreken), en zonder ons voor haar te waarschuwen.

Het landschap werd intusschen al schooner en schooner, naarmate wij den Teche verder opvoeren. Wij waren op eene plaats gekomen, waar de rivier eene wijde bogt maakt, en waar zich een der schoonste plantages vertoonde die wij nog gezien hadden. Zij scheen op een zacht en geurig bed van bloemen te rusten, omgeven als zij was door oranjeboomen, lilacs, citroenen en vijgen. Verder achterwaarts stonden groepen van elken en liquidambars, en vlochten met hunne takken een gewelf boven het woonhuis, dat door de stralen der ondergaannde zon met een helder licht beschenen werd. De boomgroepen waren naar een bepaald plan uit het oorspronkelijke woud uitgespaard, het lagere houtgewas met zorg besnoeid. De plantage behoorde blijkbaar aan eenen Franschman. Weldra werd dit door Roche Martin bevestigd, die knorrig prevelde: Ook zulk een oud-adellijke, die te trotsch is om met ons te spreken, die mijnheer de Morbiban!

Mijnheer de Morbiban - ik keek mijne aanbevelingsbrieven na. Er was er een bij, waarvan het adres aan zekeren monsieur de Morbihan luidde. Echter waren wij niet voornemens bij dezen onzen intrek te nemen.

Op hetzelfde ooogenblik trad mijnheer de Morbihan in hoog eigen persoon uit een boschje van oranjeboomen te voorschijn, met een afgesleten buis van kamelot, met een pantalon waar de bloote kniën door te zien waren, met een breed geranden stroohoed op het hoofd, en met een schoeisel, waarvoor wij toen geen naam meer wisten, maar dat wij later als Mocassins leerden kennen en waarderen. Hij kwam in nieuwsgierigen haast naar den oever trippelen. Reeds uit de verte riep hij Roche Martin toe;

- *Eh bien!* Wat brengt ge voor nieuws?
- Franschen, - antwoordde Roche

1) *Tendelet*, het eenigzins hoogere en overdekte achterdeel des vaartuigs, waar de passagiers zich bevinden.

Martin; - doch niet voor u, maar voor iemand die minder trotsch is.

De oude heer sprong met beide beenen van den grond.

- Wat? Franschen brengt ge, doch niet bij mij, maar bij iemand die minder trotsch is? - En andermaal sprong hij omhoog. - Dat durft ge aan mij zeggen, lompe Acadier, aan mij monsieur de Morbihan? - En terwijl monsieur de Morbihan zoo sprak, hief hij de gebalde vuist tegen Roche Martin op. - Messieurs, - wendde hij zich nu tot ons en nam zijnen hoed af. - Messieurs, ik vraag u om verschooning, die oude lomperd heeft geen manieren; hij spreekt tegen cavaliers zoo oneerbiedig als een korporaal van de Marechaussée... Franschen zegt ge dat gij brengt, vlegel? alsof het een vracht negers of wollen dekens was! Ah, was ik nog maar kommandant, ik zou u leeren!

En de goede mijnheer de Morbihan danste en sprong zoo wonderlijk, en zwaaide met zijn uitermate slechten stroohoed zoo bespottelijk in het rond! wij dachten dat de goede man het plotseling in zijn hoofd gekregen had.

- Adelaïde! Adelaïde! - riep hij eensklaps, zich naar het oranje-prieel omkeerend. - Adelaïde! Franschen brengt ons die Acadische lomperd, die geen twee negers heeft en zijn maïs met zijn eigen morsige handen moet telen; ha, ha, ha! - riep hij - is dat niet grappig?

En terwijl hij met de linker vuist den Acadischen lomperd, als hij den goeden Roche Martin noemde, bedreigde, wenk- hij met de regterhand naar het prieel waaruit hijzelf gekomen was.

Wij keken, en luisterden, en wisten niet of wij onze eigen oogen en ooren moesten gelooven.

Eensklaps sprong de man weder voorwaarts en riep ons toe: - Franschen, Franschen, landgenooten, pas aangekomen! - en waar van daan? waar van daan?

- Uit Bretagne, uit Touraine, uit Provence - antwoordden wij.

De wonderlijke man huppelde van vreugde.

- Adelaïde! - schreeuwde hij weder naar het prieel - Franschen, uit Provence, Touraine, Bretagne, die ons nieuws brengen!

Hij sprong van ongeduld vooruit, achteruit, gesticuleerde met handen en voeten.

Nu schitterde iets wits in het prieel en aan den ingang daarvan vertoonde zich eindelijk de lang verwachte Adelaïde, een rijzige gestalte, in den eersten bloei der jeugd, van de heerlijkste vormen; toen zij ons naderde, meenden wij een zwevende sylphide te zien. Zij droeg een eenvoudig sneeuwwit ochtendkleedje, dat de zacht golvende lijnen der poezele leden te beter deed uitkomen; een breede stroohoed bedekte het schoone hoofd, waarvan een rijke tooi van gitzwarte lokken langs den lelieblanken zwanenhals afhing; in de ééne hand hield zij een parasol, in de andere een waaijer van bonte vederen, terwijl een jonge negerin haar met een musquitowaaijer op den voet volgde. Zij wierp een korten vlugtigen blik op het vaartuig, dat nog omstreeks honderd passen van de landingsplaats verwijderd was, en zweefde toen met bevallige losheid naar den planter toe, die in zijn ongeduld nu eens vooruit dan achteruit gesprongen was, als iemand die in tweestrijd is, bij welke der twee partijen hij zich voegen zal, - eindelijk met een paar sprongen haar te gemoet huppelde, haar teederlijk bij den arm vatte, en half met geweld naar den oever trok waarbij bleef staan, een triomferen-

den blik op ons, en een tweeden op het meisje werpend.

In het geheele gedrag van den man lag meer theatrale coquetterie, dan vaderlijke teederheid. Zijne blikken schenen te vragen: welnu, blijft ge nog altijd bij uw plan om monsieur de Morbihan niet te bezoeken?

Onze oogen waren onbewegelijk op het zonderlinge paar gehecht, vooral echter op de heerlijke Adelaïde. In het gansche voorkomen, in alle bewegingen van het meisje lag voor ons iets meuws, iets ongemeen betooverends, gelijk hare schoonheid van een geheel bijzonderen aard was. Haar teint was sneeuwwit, bijna doorschijnend als albast, - de blinkend zwarte lokken kronkelden over den niet geheel bedekten hals; en de oogen - wij hadden nooit zulke oogen gezien. Zij waren langwerpig, meer amandelvormig dan rond, niet echt zwart, maar half kwijnend gesloten, nu en dan helder flikkerend en als vurige stralen schietende. Er lag een onbeschrijfelijke liefdegloed in die heerlijke oogen.

Wij hadden onze hoeden afgenomen. - Maak dat ge aan wal komt, oude lomperd! schreeuwde mijnheer de Morbihan ongeduldig stampvoetend aan Roche Martin toe; en toen deze, op die vermaning geen acht gevend, zich nog altijd niet gereed maakte om de loopplank van boord aan den oever te leggen, keek de oude man zijne dochter met smeekende gebaren aan, en met de woorden: Gij ziet het, Adelaïde, als ik niet ga dan duurt het nog een uur eer zij aan wal komen, - sprong hij te gelijker tijd in het vaartuig. Hij viel mij letterlijk in de armen.

- Komt, komt, - riep hij mij omhelzend - verlaat dit barbaarsche boerenvaartuig. - Weest welkom, landgenooten; komt er uit, zeg ik u.

- Adelaïde! riep hij zijne dochter toe - ziet ge, dat zijn Franschen, echte Franschen! Dat zijn andere menschen dan wij hier hebben! - en andermaal omhelsde hij mij.

Eensklaps deed hij eenen sprong achterwaarts.

- Ge zijt immmers wel van adel, monsieur? Ik ben de chevalier de Morbihan.

- Ik vraag u duizendmaal om verschooning - antwoordde ik - mijn naam is Louis Victor de Vignerolles.

- Louis Victor de Vignerolles! Ik heb eenen Graaf Hugo de Vignerolles gekend.

- Ik ben zijn zoon.

Hij liet mij niet uitspreken. - *Ma foi!* - riep hij, zich met de vuist voor het hoofd slaande - waar heb ik toch mijne oogen gehad? Ah, mijnheer de Graaf, neem het mij niet kwalijk, men wordt hier in de Attacapas, onder al dat boerenvolk, half blind - men wordt bijna zelf tot een boer. Ik vraag u duizendmaal om vergiffenis, maar wij zijn toch nog niet geheelenal boersch geworden.

En met deze woorden stapte hij een weinig achteruit, - zettte zijnen gelapten en gescheurden hoed op, nam hem af, en omhelsde mij nogmaals op de manier der hovelingen van vóór vijftig of zestig jaren; - vervolgens vatte hij mij bij de hand, en wendde zich met eene buiging tot de aan den oever staande Adelaïde: - Mademoiselle Adelaïde de Morbihan, ik heb de eer u den Graaf Louis de Vignerolles voor te stellen, - mijnheer de Graaf ik heb de eer, u mijne dochter, mademoiselle Adelaïde de Morbihan, voor te stellen.

Mademoiselle Adelaïde nijgde op den wal, ik maakte een buiging in het vaartuig, en de sieur de Morbihan ging over tot den volgenden. Het was Hauterouge. Deze werd met dezelfde etiquette voorgesteld, gelijk na hem Lassalle.

Toen de beurt aan Lacalle kwam scheen de oude getroffen te zijn. Hij wierp een vorschenden, bijna angstigen blik op zijne dochter. Deze had de half gesloten oogen nedergeslagen terwijl een gloeijende blos hare wangen en tot haren hals bedekte.

De vader aarzelde en legde eenig wantrouwen aan den dag.

- Monsieur de Lacalle - sprak ik eindelijk, kapitein in het regement van den Dauphin, een mijner beste vrienden.

De oude trad nader bij den jongeling, blijkbaar in tweestrijd. Hooger begon de boezem van het meisje te kloppen; zij wierp een gebiedenden blik op haren vader, en deze, als om het verzuimde haastig weder goed te maken, drukte den verlegen blozenden jongeling met warmte aan zijne borst.

Had de zonderlinge manier van ons voor te stellen reeds onze aandacht gaande gemaakt, dan kunt ge u ligt voorstellen dat zij door het laatste tooneel nog hooger gespannen werd.

Middelerwijl waren de loopplanken gelegd, en wij begroetten, na aan wal gestapt te zijn, nogmaals vader en dochter, waarop zij ons naar het huis geleidden.

Dit was veel gemakkelijker ingerigt dan wij binnentredende vermoeden konden, ofschoon de naakte kinderen, jongens en meisjes, en de bijna even naakte vrouwen die in de zaal lagen en hurkten en krioelden, ons bijna weder daaruit verdreven hadden. Naauwelijks traden wij, door monsieur de Morbihan geleid, de galerij binnen, of allen stoven en vlogen met een gillend geschreeuw uit elkander en lieten ons niet weinig verwonderd alleen. Maar niet enkel het huis geraakte in beweging; de opschudding die onze aankomst veroorzaakte, deelde zich aan de geheele kolonie mede. Geen twee uren waren verloopen - wij zaten juist aan tafel - toen een menigte stemmen die juist niet van de aangenaamste waren, zich voor de galerij lieten hooren. - Van alle kanten kwamen de bewoners van het etablissement aansnellen, in vaartuigen en te paard; met een haast alsof het een wedren gold, en in de zonderlingste kleedingen. De een had een linnen buis en broek aan, een driekanten hoed *à la Frédéric* met gouden galons op het hoofd; een ander verscheen in een *frac à l'incroyable* van gingham; een derde in een verschoten fluweelen rok met zwart geworden gouden borduursel *à la Louisquinze* en een pantalon van ongebleekt katoen, enz. enz. Men zag er al de costamen vereenigd die gedurende de geheele achttiende eeuw in de mode waren geweest. Zij kwamen aan, discourerend, gesticulerend; het leven, het geschreeuw werd al erger naar mate zij nader bij het huis kwamen; en hier verhief het zich tot een formeel dispuut, 't welk zoo hevig werd dat wij ieder oogen blik verwachtten hen handgemeen te zien worden.

De een schreeuwde: - Bij mij moeten zij komen, ik heb plaats voor alle tien.

- *Badaud!* - riep een ander op spottenden toon - wat zouden ze bij u, die niets dan *gombo*[1] hebt? Wilt gij ze mesten, als uwe zwijnen?

- En gij niets dan *petit gru*,[2] schreeuwde een derde tegen den tweede - bij mij moeten zij komen.

Op dien toon ging het eenigen tijd voort. Wij zagen elkander verwonderd aan; zooveel gemeenheid hadden wij hier niet verwacht. Eensklaps sprong mijnheer de Morbihan naar buiten en

1) Een dikke pap van gestampte maïs met melk en water.
2) Grof gebroken maïs, met weinig water gaar gekookt.

schreeuwde: - Messieurs! Is dat een manier om aan Fransche cavaliers uw compliment te komen maken? *Morbleu!* Wat moeten die heeren wel van u denken? Ik zeg u - wij hebben van avond bal, en weest nu zoo goed uwe familiën daarvan berigt te gaan geven, dan zullen wij nader wel zien.

Het woord ‘bal’ maakte een einde aan allen twist. Een vrolijk bravo! klonk uit aller mond; lagchend schudden zij monsieur Morbihan de handen; lagchend kwamen zij naar binnen, en lagchend verhaalden zij ons, terwijl zij ons embrasseerden, de oorzaak van hun krakeel. Het had ons gegolden, en de goede menschen waren bijkans slaags geraakt over de vraag wie van hen ons het eerst in zijn huis zou ontvangen. Wij stemden in met het algemeene gelach, hoewel de geheele zaak ons vrij levendig de wijze herinnerde, waarop onze kustbewoners hun regt op een gestrand schip plegen te doen gelden. Nadat zij ons, en wij hen in hun avontuurlijken opschik, van alle kanten bekeken en opgenomen hadden, verzochten zij ons dringend te vertellen. Eenigen hadden zich verwijderd om de tijding van het bal aan hunne huisgenooten te brengen; de meesten waren echter gebleven omspoedig iets van de *belle France* te vernemen.

Wij vertelden dus van de *belle France*, van de ontzettende rampen die ons arme dierbare vaderland geteisterd hadden, van den moord, gepleegd aan den besten Koning die ooit eenen troon tot sieraad verstrekt heeft, van de twisten tusschen de partijen, van de Conventie, de Montagne, de Gironde, van Marat, Robespierre, het Directoire, van den stouten Korsikaan, die toen reeds door zijn antieken geest de bewondering van het moderne Europa tot zich trok. Van dat alles wisten de goede Attacapaërs niets; van de groote revolutie hadden zij zoo weinig gehoord als pas geboren kinderen; hunne verbazing - ofschoon zij niet de helft begrepen van hetgeen wij verhaalden - was onbeschrijfelijk.

Terwijl wij nog zaten te vertellen begon het op de plantage weder levendig te worden. Wij zagen dames te paard en in cabriolets in galop op het woonhuis afkomen, vrolijk uit de zadels en rijtuigen springen en de trappen ophuppelen.

Wij waren zeer aangenaam verrast. De heeren prijkten grootendeels in de straks beschreven ouderwetsche kledingstukken; de dames daarentegen waren meest alle naar de laatste mode gekleed, in krip, gaas, satijn, geborduurd neteldoek - met bloemen gekapt, vele rijk met juweelen getooid. Er verzamelde zich een kring van wezenlijke schoonheden, wier edele vormen zonderling bij die der eenigzins gemeene mannen afstaken.

Wij werden door twee ceremoniemeesters in de danszaal binnengeleid. Zij was met smeerkaarsen verlicht; het ameublement zag er zeer armoedig uit, de twee negers die het orchest vormden, waren monsters van mismaaktheid; maar voor ons hadden al deze dingen het aanlokkelijke der nieuwheid, dat nog verhoogd werd door de smaakvolle costumes, de schoonheid en levendigheid der dames. Met eenig ongeduld wachtten wij op de opening van het bal, en ik moet bekennen dat onze verrassing het hoogste toppunt bereikte toen wij den eersten cotillon dansten. Zulk eene bevalligheid der bewegingen, zulk eene zwevende luchtigheid, zooveel poëzij in het dansen hadden wij hier niet verwacht. Ik houd de Creolinnen voor de beste danseressen ter wereld; zij vereenigen de bevallige losheid onzer Francaises met den harts-

togtelijken gloed der Spaansche vrouwen. Bij den dans zijn zij inderdaad onwederstaanbaar.

Adelaïde spande intusschen de kroon. Zij was buiten kijf de schoonste onder de talrijke schoonheden die voor ons dezen nacht zoo onvergetelijk maakten. Voor het eerst dronken wij weder met volle teugen uit den beker der vreugde, dien wij sedert jaren niet gesmaakt hadden - Lacalle het meest van ons allen; hij was dubbel gelukkig. Bij zijne eerste ontmoeting met Adelaïde had zij een diepen indrnk op hem gemaakt, en hij niet minder op haar. Gedurende het bal vonden zij elkander gedurig weder, niettegenstaande alle moeite die de ceremoniemeester zich gaf om hen te scheiden. Zij schenen voor elkander geschapen te zijn: hij een model van jeugdige schoonheid en mannelijke kracht, zij eene Danaë, een ontluikende bloemknop. Aller oogen waren op het schoone paar gevestigd; alleen het gelaat van monsieur de Morbihan verried ongerustheid en ontevredenheid.

(*Het vervolg later.*)

Eene bloem uit de volksklas.

Dichtstuk door J. van Beers. (*Zie in dit nommer van den Tijdspiegel, bladz.* 430.)

I.

Niet waer, een lief tafreeltjen, inderdaed?
Dit bruine houten-geveltje, in de straet
Zoo mank vooroverhellend, met zyn wingert,
Die 't wrakke vensterke zoo malsch omslingert;
Dit sysken in zyn wisschen kooitje, bly
Rondtripplend door de ranken die 't omzwieren;
Dit koppel roode en witte violieren
Vooraen op 't venster en daerachtcr ZY.

Zy! - Is 't niet waer dat ge onvrywillig droomend
Blyft stilstaen, wen ge langs dit straetje komend,
Toevallig uwe blikken rusten laet
Op dit zoo frisch, zoo levendig gelaet,
Steeds vlytig over 't naeiwerk heengebogen?
Niet waer, als zy verstrooid soms heur bruin oogen
Die wyde, blyde kykers rond zich slaet,
Dat ge u tot opgeruimdheid voelt bewogen
En in uw hart haer toewenscht: ‘Kind, onz' Heer
Zie altoos welgevallig op u neêr!’

En zy zit daer zoo van als de eerste stralen
Der zomermorgenzon in 't Oosten pralen,
Tot zich in 't West de laetste scheemring dooft.
En, geene vaderhand die op heur hoofd
Zich uitstrekt ter bescherming of ten zegen,
Geen moederborst waerop het neêrgezegen
In liefde moge rusten: - bloem op 't veld,
Staet zy aen ieder onweêr blootgesteld:
zy is alleen en weeze. - Die vier muren
Omsluiten heel haer wereld; en al turen
Hare oogen vaek afgunstig naer de vlugt

Der zwaluwen wegtuimlend door de lucht;
Al zweeft ze met heur ziele vaek in droomen
Langs geurig groen, en stilte, en hooge boomen;
Toch blyft de gansche week heur horizon
Die enkle smalle slip des blauwen hemels,
Toch ziet ze zelden van Gods lieve zon
Dan op de geveltoppen wat geschemels;
En, voor de muffe geuren die zoo zwaer
Gedurig over 't enge steegje hangen,
Heeft zy alleen heur violierenpaer;
Voor 't woest rumoer en 't valsch gekrysch rond haer,
Alleen heur eenig syske met zyn zangen.
En toch, - toch is 't als had de lach zyn woon

Gevestigd in de kuiltjes op heur koon;
Toch zoudt ge zeggen, aen die roozenlippen
Kan nimmer dan de toon der vreugd ontglippen;
En hoor maer, ja, hoe 't heel de buert doorklinkt,
Wanneer ze in wedstryd met heur syske zingt!

Want zy naeit maer, zy naeit maer met vlytigen spoed;
Heur naeld is heur schat en heur zegen;
En 't sysken, al is het zoo klein, kent haer goed;
Heur bloemen, al heeft ze er maer twee, geuren zoet;
Heur hemel, hoe eng ook, is als haer gemoed;
Bly lacht hy van boven haer tegen.

II.

Doch, zie eons, - zyn 't geen kanten, geen satyn,
Waerover hare nyverige vingeren
Den langen zydraed heen en weder slingeren?
Ja waerlijk! - en hoe hagelblank, hoe fyn!
Welligt een bruidskleed? -
En wat droomen wiegen
Er u het hart al niet, lief kind; wat zoet
En bitter stroomt er niet door uw gemoed,
Terwyl gy 'l naeldje door zoo'n kleed doet vliegen?...
Ja, 't zou u wèl staen, is het niet? het zou
Zoo prachtig ruischen om uw slanke leden
Als ge uit de koetse zoudt naer 't altaer treden
Naest uwen bruigom, trotsch van op zyn schreden
Te hooren: ‘God, wat engel van een vrouw!’
O, ryk zyn! ryk zyn, is het niet! - Zoo allen
Rond u zien passen op uw minsten wensch;
En toch niet grootsch zyn voor een armen mensch,
Maer de aelmoes in zyn handen laten vallen
Met eenen lach zoo medelydend-goed
Dal dit alleen hem deugd aen 't harte doet.

En dan, - gaen wandlen waer 't u lust; gaen ryden,
Langs breede lanen ryden naer uw hof;
Maer snel, o snel! dat al de boomen glyden
Naest u als bange schimmen; dat het stof
Ver, ver van achter boven 't loover wemelt
En als een goudwolk in de zonne schemelt!
En dan het bal, - het bal! o ja, dat moet
Iets zyn toch! - langs die ruime, geurge zalen
Daerheen te golven in den flonkergloed
Van gulden luchters, spiegels en kristalen;
By 't zwirlen van de vuerge dansenry,
Zich als op vleugelen van harmony,
Te voelen wieglen tusschen gaes en zy,
Fluweel, en goud, en diamant, en bloemen;
Dat moet iets zielverrukkend zyn! - En gy
Zoudt u daer ligt de schoonste hooren roemen,
Ho!...
En somwylen hoordet gy nogtans
Van meisjes, die als peerlen uit het duister

Der armoê werden opgeraept, en thans
De wereld overschittren met haer luister.
En zie: - 't gebeurt u toch zoo menig keer
Dat uit de blikken van een ryken heer
U zoo veel liefde tegen schynt te vloeijen:
Zoo gy alsdan... wie weet... misschien...
Misschien!
Wat, kind, zegt gy misschien? - komt in de plooijen
Van 't helderglansend bruidskleed op uw knien
De duivel u dien droomenspiegel biên
En laet hy u *dit* woord in de oogen gloeijen?...
Welnu, - moet ik ze u dan daer naest doen zien
Zy allen die als gy in de armoê blonken,
Maer die in de armen der Verleiding zonken,
Terwyl zy grepen naer dien valschen schyn?
En - moet ik zeggen waer zy heden zyn?...

Neen, naei maer, o naci maer, met vlytigen spoed!
Uw naeld zy uw schat en uw zegen!
Blyf, kind by uw sysken; het kent u zoo goed;
Blijf by uwe bloemen, zy geuren zoo zoet;
En zie eens uw hemel; - hy lacht uw gemoed
Van eenvoud en schuldloosheid tegen!

III.

Doch neen, geen logengeest houdt die vertoogen

Des hoogmoeds voor uwe onervaren oogen.
De glimlach die uw roozenmond omgloort,
Getuigt veeleer dat gy in stilte luistert
Naer 't zielesterkend en vertroostend woord,
U door een goeden engel toegefluisterd.
Gy mymert aen den zondag, is het niet?
Die haest met vreugde en vryheid weêr gaet komen;
En 't is alsof gy in uw blyde droomen
Reeds aen uw zy den struischen jongling ziet,
Wiens kloeke mannenliefde u nooit verliet,
En in welks hart gy onuitputlyk teeder
De schatten van uw maegdlyk harte giet?
Gy denkt, niet waer? hoe ge arm aen arm dan weder
Zult langs de Werf gaen wandelen; hoe gy
Zult fier op hem zyn, en hoe, dikwils hy
Trotsch neêr zal zien op juffers en op heeren,
Die soms zich in 't voorbygaen ommekeeren
En uw gewaed, uw prettig mutske staen
Benydend of bewondrend gâ te slaen.
Of wel gy beeldt u in hoe gy te samen
Ver van 't geraes der duffe stad gesneld,
Langs al de slingerpaden van het veld
Omdolend, louter bloemengeur gaet âmen.
Hoe gy nu eens op 't zonnig grastapyt
Als kinderen rondhuppelt in de weiden,
En u dan weêr in 't lommer nedervlyt.
Gy ziet reeds in uw geest hoe gy daer beiden
Zyt hand in hand gezeten; hoe gy praet
Van al de zaligheên die u verbeiden
In eene toekomst die haest opengaet.
Gy lispt hem reeds in 't oor wat zindlyk kluiske,
Wat wollig liefdenestje gy van 't huiske
Wilt maken waer gy samen woonen zult.
En hoe gy hem daer koestert en omhult
Met duizend kleine zorgen: hoe uw kussen
Hem 't zweet van 't voorhoofd vagen, als hy moê
Van zynen arbeid huiswaerts keert; en hoe
Gy op uw schoot uw eersteling zult sussen;
Dan, hoe die groot wordt; dan, hoe gy misschien
Weldra een zwerm van bruine kroezelbollen
Rond u in 't rond ziet tuimelen en rollen,
En klautren van uw schoot op vaders knien,
Om aen zyn kus de bolle wang te biên....

En gy naeit maer, gy naeit maer, met vlytigen spoed;
  Want elk steekje is een stap naer dien zegen!
En het syske knikt toe of 't wou zeggen: dat 's goed;
De geur uwer bloemen schynt eenmael zoo zoet;
En 't is of uw hemel u toeriep: schep moed!
  Haest lach ik dien vreugdetyd tegen?

IV.

Dit droomt gy; - en uw droom is schoon, voorwaer!
Schoon, als 't gelaet waerop hy staet te lezen;
Schoon, als uw achttienjarig harte, waer
Hy als een bloemwolk komt uit opgerezen!
En echter, kind, grypt my een siddring aen,
Wanneer ik nadenk hoe die droom kan enden;
Hoe, ligt één slag hem plots kon doen vergaen
In droeve werklykheid, in wreede ellenden!
Want, - steek uw hoofdje slechts door 't venster heen
Laet slechts uw blikken door de muren dringen
Der huiskes die u links en regts omringen,
En - ziet ge geen vriendin daer, kort geleên
Als meisje nog de trots van al de buren,
Een die heel 't donker straetje als met een glans
Van blyheid vulde, - en welke de armste thans
Beklaegt om wat ze als vrouwe moet verduren?
Ziet gy geen moeder, die te voren ook
Om 't hoofd van hare kindren hemellichtjes,
Die blos en lachjes droomde op hun gezichtjes,
En die nooit anders dan het bleeke spook
Des hongers grynzen ziet by hare wichtjes?
Ziet gy geen maegd...?
Doch neen, gy merkt dit niet;
Gy ducht niet dat de rampen van die allen
U treffen kunnen: - slechts doet gy uw lied
Weêr hoog en helder door de lucht weêrschallen!

En gy naeit maer, gy naeit maer, met vlytigen spoed;
Want gy vondt nog op aerd niet dan zegen.
Want zoo blauw is uw hemel, zoo bly uw gemoed,
Uw syske zoo lustig, uw bloemen zoo zoet!
En Hy, die en bloemkes en vogeltjes hoedt,
God - lacht in dit al u toch tegen!

Kronijk van den dag.

Mei.

BINNENLAND. - Nadat de Kamers der Staten-Generaal een reglement van orde voor hare vereenigde zitting hadden tot stand gebragt, werd het eerst de wet aangaande het Regentschap behandeld, en na eenige discussie met 86 tegen 14 stemmen aangenomen. De bezwaren tegen deze wet waren uit den aard der zaak weinig, en bestonden hoofzakelijk in veruitziende politieke bespiegelingen, en in de bedenking of niet de Koningin tot Regentes had behooren benoemd te worden. Talrijker en gewigtiger waren de bezwaren welke in het rapport over de wet aangaande de voogdij ter sprake werden gebragt. Vrij algemeen was het oordeel dat de regten der Koningin, als natuurlijke en volgens het burgerlijk regt wettige voogdes, bij die wet niet genoeg waren ontzien; ook de keus van sommige tot voogden voorgestelde personen werd bevreemdend gevonden, daar er ook zulken onder waren, van wiemen bezwaarlijk kon verwachten, dat zij de beginselen der tegenwoordige staatsregeling met overtuiging zouden helpen handhaven. Verder gaven nog ondergeschikte punten tot bedenkingen aanleiding, zoo dat het te betwijfelen is of het ontwerp, gelijk het thans luidt, in discussie zal worden gebragt, en of in dat geval de afstemming niet zoo goed als zeker zou zijn.

Daarentegen schijnt men de aanneming te kunnen verwachten van onderscheidene andere thans aan de Tweede Kamer aangebodene organieke wetten: de wet op de verkiezingen, die op de zamenstelling der Provinciale Staten en die op het regt van enquête, van welke laatste wij reeds vroeger melding hebben gemaakt.

Volgens het eerste der genoemde wetsontwerpen, zou het geheele rijk, zonder op de grenzen der provinciën acht te geven, worden verdeeld in 37 kiesdistricten, waaronder enkele en dubbele, zoodat de laatsten twee leden voor de Tweede Kamer zouden verkiezen. Het hoofddistrict Amsterdam alleen benoemt 5 leden. Deze verdeeling in districten en onderdistricten zou om de vijf jaren worden herzien.

Daar dezelfde wet tevens de verkiezing der gemeente-besturen en provinciale staten zou regelen, zouden in elke gemeente drie kiezerslijsten worden opgemaakt. Om kiezer voor de Tweede Kamer te zijn moet men Nederlander, meerderjarig, ingezetene en in het volle genot der burgerlijke en burgerschapsregten zijn; de kiezers der provinciale staten en gemeente-besturen moeten tevens ingezetenen der provincie of der gemeete wezen. Bij de wet is tevens eene tabel gevoegd van de som, welke men in de directe belastingen moet betalen om genot van dit kiesregt te kunnen hebben. Tot kies-

bevoegdheid voor de Tweede Kamer en de provinciale staten wordt de betaling van hetzelfde bedrag, voor de gemeentebesturen slechts de helft daarvan vereischt.

De census beweegt zich tusschen het door de Grondwet bepaalde minimum van *f*20 en het bedrag van *f*112, dat te Amsterdam zou vereischt worden. Te 's Gravenhage en te Rotterdam wordt die op *f*100 gesteld. De naaste plaats in de schaal is Dordrecht, op *f*70 getaxeerd; daarop volgen Utrecht, Delft, Schiedam en Middelburg á *f*60, verscheidene steden, waaronder Groningen, Leeuwarden, á *f*50, alle overige plaatsen en gemeenten zijn beneden de *f*40 geschat, behalve Gouda, waar de census *f*44 zou zijn.

Het overzigt van deze cijfers doet terstond het bezwaar in het oog vallen, waarmede men hij het vaststellen van zulke tarieven wel altijd zal te worstelen hebben, dat men namelijk niet zal kunnen vermijden, op de laagst getaxeerde plaatsen de kiesbevoegdheid toe te kennen aan personen, die daartoe de zedelijke bevoegdheid missen, namelijk geene genoegzame verstandsontwikkeling bezitten, om regt te weten wat dit kiezen beteekent en op redelijke gronden eene keus te doen, en die dus, indien zij medestemmen, hunne stem als het ware eigenzinnig in den blinde zullen uitbrengen, of zich blindelings door anderen laten leiden; terwijl daarentegen in de hoogst getaxeerde plaatsen een aantal personen wordt uitgesloten, aan wier zedelijke bevoegdheid om in de openbare aangelegenheden niet alleen eene stem uit te brengen, maar zelfs eene zeer gewigtige stem te laten hooren, volstrekt niet kan getwijfeld worden. Het zal wel geen betoog behoeven, dat b.v. ambtenaren, die door de regering over openbare aangelegenheden te rade worden getrokken, ook, wat hunne kunde betreft, veilig voor bevoegde kiezers kunnen gehouden worden; en mogt nu iemand gelegenheid bebben om te onderzoeken hoe het bij voorbeeld in dit opzigt met de ambtenaren met den rang van refendaris is gesteld, wier taak het is de ministers zelven inlichtingen en onderrigtingen te geven, wat zou hij dan wel bevinden? Zonder eenig onderzoek kan men berekenen, dat een ambtenaar van dien rang, indien hij geene inkomsten buiten die van zijn post bezit, niet op zulk eenen voet kan leven, dat hij *f*100 aan directe belastingen moet betalen. Wij zeggen gewis niet te veel, wanneer wij beweren dat door den voorgestelden census, in de aanzienlijkste steden, een groot aantal personen van den beschaafden burgerstand van het kiesregt worden uitgesloten, die niet alleen daartoe de zedelijke bevoegdheid zouden bezitten, maar die ook belang in de uitoefening daarvan zouden gesteld hebben, en wie het grieft zich tot de klasse der onmondigen te zien verwezen. De ongelukkige onduidelijkheid der grondwettelijke bepaling ten aanzien van den census voor de keus der gemeenteraden is, volgensde ministeriële memorie van toelichting, de reden dat de hoogere censuscijfers veelal niet lager zijn gesteld. Het schijnt wel Nederlands lot te wezen dat de wenschelijke ontwikkeling zijner staatsinstellingen gedurig moet stuiten op bepalingen, die door onoplettendheid, als het ware bij vergissing, in de grondwet zijn geslopen, en waaraan vervolgens met angstvallige naauwgezetheid wordt vastgehouden. Wij hopen dat de aanmerkingen in het rapport der Tweede Kamer in dit opzigt tot de aanneming van een ander stelsel zullen leiden, en eene verlaging aan den thans voor vele steden bepaalden census daarvan het gevolg kan zijn. Doch

buitendien zou de bewering toch moeijelijk te staven zijn dat, in het algemeen genomen, ingezetenen van Amsterdam, die beneden de *f*56 aan directe belastingen betalen, niet bevoegd zouden zijn tot de keus van leden van den gemeenteraad; het is veeleer te denken dat in dit opzigt ook verre weg de meesten van hen, die slechts de helft van die helft betalen, wel weten te oordeelen, immers dezulken zullen nog altijd wel onder den minder gegoeden burgerstand, maar geenszins onder het gepeupel gerangschikt behooren te worden. In verstandsontwikkeling zullen zij voor het minst wel gelijk staan met diegenen, die op het platteland *f*10 betalen.

Wat de zamenstelling der Provinciale Staten aangaat, zoo wordt voor het getal der leden een maximum van 80 en een minimum van 35 voorgesleld; het maximum zou voor Zuid-Holland, het minimum voor Drenthe bepaald worden. De helft der leden zou om de drie jaren aftreden, maar dadelijk wederom verkiesbaar zijn. De commissaris des Konings (gouverneur) zou als president slechts eene raadgevende stem hebben. De collegiën der Gedeputeerde Staten zouden uit zes, doch in Drenthe alleen uit vier leden bestaan, door de Staten voor zes jaren benoemd worden, en eene jaarwedde bekomen, die zij voor twee derden als vast inkomen zouden genieten, en voor een derde naar gelang der bijgewoonde vergaderingen onder de leden zouden worden verdeeld. Jaarlijks zouden twee gewone vergaderingen worden gehouden, die in den regel openbaar moeten zijn. De Provinciale Staten vertegenwoordigen de geheele Provincie, kunnen hare belangen bij den Koning en de Staten-Generaal voorstaan, regelen, onder goedkeuring des Konings, de provinciale huishouding, en worden belast met de uitvoering der wetten, betreffende het bijzondere bestuur van den waterstaat, vereeniging en splitsing van gemeenten, het onderwijs, enz. Zij hebben het toezigt over de gemeente-besturen wat de beschikking over gemeenteeigendom, plaatselijke belastingen, enz. aangaat. De dagelijksche leiding en uitvoering der zaken is aan de Gedeputeerde Staten opgedragen. De laatste artikelen der wet betreffen de maatregelen van overgang. De tijd voor de eerste keus der Staten is nog onbepaald gebleven, doch zoodra de nieuwe vergaderd zijn, zullen zij, zoodra mogelijk, tot de keus der Gedeputeerde Staten en het vaststellen van een provinciaal kiesreglement overgaan, en totdat daarin zal zijn voorzien, zullen de leden der Staten in de tegenwoordige *steden* en de tegenwoordige *plattelands*-districten worden verkozen. Bij het ontwerp is tevens eene tabel gevoegd, volgens welke het aantal der te kiezen leden voorloopig aldus over de steden en districten zou worden verdeeld, b.v. In Noordholland van de 72 leden 48 in de steden en 24 in de districten, in Zuid-Holland van de 80 leden 45 in de steden en 35 in de districten, terwijl over de steden dier provinciën de verdeeling aldus zou geregeld zijn: Amsterdam 22, Haarlem 4, Hoorn 3, Enkhuizen 2, Medemblik 2, Edam 2, Monnikendam 1, Purmerend 2, Weesp 2, Zaandam 4, Rotterdam 11, 's Hage 9, Leyden 6, Dordrecht 5, Delft 3, Schiedam 2, Gouda 2, Gorinchem 2, en in elk der vijf overige steden 1.

In de rapporten van het verhandelde in de afdeelingen der Tweede Kamer, wordt, wat de kieswet aangaat, door een niet onaanzienlijk getal leden bezwaar gemaakt tegen het beginsel, om

bij de verdeeling des rijks in kiesdistricten, de grenzen der provinciën buiten aanmerking te laten. Naar hun inzien werd daardoor het doel om een verwerpelijk provincialismus te heer te gaan, voorbij gestreefd, en zou daarentegen in de zamengestelde kiesdistricten de provinciale ijverzucht meer ontwaken. De meeste leden achtten echter het tot stand komen der kieswet eene zaak van zoodanig belang, dat zij om deze reden de wet niet zouden verwerpen. Zoo bestond er ook eene minderheid, die bezwaar zag in het beginsel, om zoo veel mogelijk grootere kiesdistricten te vormen, en in den regel aan elke 45,000 zielen een afzonderlijk kiesdistrict wenschte aangewezen te hebben. Verdeeld waren de gevoelens over den census. Sommige leden wenschten, dat men in plaats van het minimum, van het maximum van *f*160 ware uitgegaan. Velen achtten over het geheel den census te laag gesteld, vooral daar het minimum thans, met uitzondering van weinige aanzienlijke gemeenten, op geheele Provinciën was toegepast, en aldus, wanneer zich in het vervolg een wensch naar verlaging openbaarde, daaraan niet zonder vernieuwde grondwets-herziening kon voldaan worden. Algemeen meende men echter in de beginselen van den voorgestelden census te kunnen berusten, maar beklaagde zich ernstig dat de toepassing daarvan in de bij de wet behoorende tabellen niet was toegelicht. Het aaangenomen beginsel omtrent den gemeente-census, namelijk dat de census voor de kiezers van den gemeenteraad in eens en voor alle gevallen op de helft van den voor de algemeene verkiezingen aangenomen census bepaald wordt, is door verscheidene leden bestreden als een onjuiste opvatting van art. 139 der Grondwet. - Wij hebben boven reeds door eene eenvoudige redenering aangetoond, dat die ongelukkige opvatting vooral geleid heeft tot de uitsluiting van een geheele klasse van ingezetenen, aan wier zedelijke kiesbevoegdheid niet getwijfeld kan worden, die geheele klasse, welke zonder een patentpligtig beroep uit te oefenen en zonder vaste goederen te bezitten een matig burgerlijk inkomen genieten en op dien voet met een huisgezin leven.

Aan het ontwerp van wet nopens eene zamenstelling der Provinciale Staten heeft de groote meerderheid hare goedkeuring geschonken, en opgemerkt dat het een goed stelselmatig geheel uitmaakte en met zorg was uitgewerkt. Op verschillende punten zijn echter onderscheidene aanmerkingen gemaakt, waarvan de gewigtigste vooral de overgangs-bepalingen betroffen, zoodat sommige leden verklaarden alleen daarom de wet te zullen afstemmen.

FRANKRIJK. - Bij onzen laatsten blik op de Fransche republiek zagen wij haar in gespannen verwachting naar den afloop der verkiezingen tot aanvulling der wetgevende vergadering. Te Parijs bleef men zich tot het laatste toe met de hoop vleijen, dat de kandidaat der gematigden de meerderheid zou verwerven, maar nogmaals bleek het dat de uitbreiding dier denkwijs, welke men thans met den naam van Socialismus bestempelt, schoon van dit stelsel weinig meer dan de naam is over gebleven, door alle tot nog toe genomene maatregelen niet te keer gegaan is. De kandidaat van die partij, de bekende romanschrijver Eugène Sue, behaalde de overhand; ja de meerderheid, waarmede hij verkozen werd, was zelfs sterker dan die, welke zich bij de laatste verkiezingen voor de Socialistische kandidaten had verklaard.

Het was er echter verre af dat de partij, waaraan hij zijne keus had te danken, daardoor in de wetgevende vergadering een heftig voorspreker zou hebben gewonnen; integendeel liet hij weldra blijken, dat hij geenszins voornemens was om met de ijverige democraten gemeene zaak te maken, en tot nog toe heeft hij als lid der vergadering niet van zich doen hooren. Zijne keus bewees alleen de toenemende magt van die partij, welke Frankrijk met eene nieuwe omkeering en eindelooze verwarring schijnt te bedreigen. Dezelfde beteekenis, nog meer in het oogvallend zelfs, hadden de gelijktijdige verkiezingen in de departementen. In het departement Saône et Loire onder anderen werden de Socialist Esquiros en vijf bekende democraten gekozen, waarbij dit merkwaardige was op te merken, dat deze zelfde personen reeds in Maart verkozen waren, en zij, daar de verkiezing wegens het medestemmen van 6000 onbevoegden nietig was verklaard, niet alleen, gelijk men wel verwacht had, op nieuw gekozen werden, maar zelfs 9000 stemmen meer dan vroeger hadden verworven, hetgeen tot eene aanmerkelijke versterking der socialistische partij in dien korten tijd deed besluiten.

Op de verslagenheid, door dezen uitslag der verkiezingen veroorzaakt, volgden weldra geruchten van maatregelen om de magt der partij, van welke men eene omverwerping van alle maatschappelijke orde vreest, te fnuiken. In den laatsten tijd had de regering reeds alles gedaan wat in hare bevoegdheid lag (misschien zelfs wel wat meer) om de verspreiding der democratische dagbladen tegen te gaan. Het rondventen dier dagbladen was te Parijs door de policie verboden, en eene belasting op de nieuwspapieren in den vorm van een postzegel was voorgesteld. Het liet zich echter thans aanzien, dat bij elke nieuwe verkiezing democraten van minder of meer sterke kleur in de wetgevende vergadering zouden gebragt worden, en aldus de zoo onzekere en verdeelde meerderheid, welke de regering ondersteunt, langzamerhand, of bij eene algemeene verkiezing eensklaps in eene minderheid zou veranderd worden. De regering scheen zich sterk genoeg te achten, om gewelddadige uitbarstingen van misnoegen met militair geweld te dempen, en de beantwoording der vraag, of dit op den duur mogelijk zal zijn, terwijl het misnoegen zich ook al meer en meer onder het leger verspreidt, aan den tijd te willen overlaten. Het gevaar van zulk eenen geest onder de lagere standen waarschijnlijk wel niet miskennende, maar de onmogelijkheid inziende om dien uit te roeijen, wilde zij voor het minst pogen te verhoeden, dat die zelfde geest ook in de wetgevende vergadering de overhand bekwam. Het gerucht werd algemeen dat er eene verandering van het kiesstelsel ophanden was. Wel is waar was het algemeene stemregt in de constitutie gewaarborgd, maar men hoopte het toch in dier voege te kunnen beperken, dat men de beschuldiging van schennis der constitutie kon tegenspreken en toch die kiezers uitsluiten, aan welke men den bedenkelijken uitslag der jongste verkiezingen te wijten had. De president en de ministers schenen echter niet genegen om de geheele verantwoordelijkheid der voordragt van zulk eenen maatregel op zich te nemen. Er werd eene commissie van 17 leden uit de Wetgevende Vergadering benoemd om eene voordragt aangaande het wenschelijke eener verandering in de kieswet te doen. Waarschijnlijk was de voordragt

echter reeds voor de benoeming dezer commissie in gereedheid, maar het duurde toch eenigen tijd eer zij in de Wetgevende Vergadering werd gebragt. Het scheen dat de regering aarzelde om het misnoegen te tarten niet alleen van de heethoofden, maar ook van hen die te goeder trouw vermeenen dat de bestaande constitutie ook te goeder trouw behoort gehandhaafd te worden. De thans na eenige aarzeling voorgedragene wet is dan ook bezwaarlijk met het gewaarborgde algemeene stemregt overeen te brengen, in weerwil van de spitsvondigheden, waarmede de partij, die zich de partij der orde noemt, poogt te beredeneren dat dit regt daardoor geenszins wordt verkort, maar alleen gewijzigd. Volgens de tegenwoordige wet wordt tot kiesgeregtigdheid in een kanton eene inwoning van zes maanden gevorderd; volgens de voordragt zou deze tijd tot drie jaren gebragt worden, en iemand om als kiezer te kunnen optreden drie jaren lang in dezelfde gemeente personele belasting moeten betaald hebben, met uitzonderiug van hen die geene zoodanige belasting betalen, maar dan toch een driejarig domicilie zouden moeten bewijzen. Nog een aantal andere bepalingen moeten strekken om het kiesregt aan diegenen te ontnemen, welke men vreest dat daarvan een gevaarlijk gebruik zouden maken, en er is niet aan te twijfelen of door de aanneming dezer wet zullen de kiezerslijsten eene aanmerkelijke verandering ondergaan.

Algemeen was de tevredenheid van al de onderdeden der gematigde partij over deze voordragt, even algemeen het misnoegen der heftige republiekeinen. De democratische dagbladen toonden hunne verbolgenheid in de scherpste artikelen, *La Voix du Peuple*, reeds in acht regtsgedingen betrokken, werd voor de negende maal in beslag genomen, wegens eenen brief aan de leden der Wetgevende Vergadering, waarin het ontwerp eene inbreuk op het algemeene stemregt werd genoemd, en verklaard werd dat de Regering door de aanbieding de bevolking tot burgerkrijg aanspoorde, terwijl zij door de aanneming daarvan onmiddellijk zouden ophouden vertegenwoordigers der republiek te wezen. Ook in andere dagbladen werd met burgeroorlog gedreigd; de meeste volksleiders vermaanden evenwel tot rust, daar de Regering niets liever zou zien, dan eene beweging, welke haar gelegenheid zou geven om die in bloed te smoren en geheel Frankrijk in staat van beleg te verklaren. Inderdaad scheen de Regering veeleer gezind om het misnoegen uit te dagen dan te verzachten, en ging zelfs tot eenen maatregel over, welke in vroeger tijd voorzeker ook door de grootste vrienden van maatschappelijke orde zou zijn afgekeurd. Den boekdrukker Boulé werd zijn brevet ontnomen, de drukkerij gesloten en aldus de uitgave van de *Voix du peuple* en twee andere bladen voorshands gestuit. Wat dezen maatregel eene nog hatelijker kleur gaf, was de omstandigheid dat Boulé nog geene vergoeding heeft bekomen voor het vernielen zijner drukkerij op 13 Junij des vorigen jaars: eene gewelddadigheid gepleegd door de nationale garde, welke toen, zoo het heette, de orde hielp verdedigen. De verbittering der democraten werd daar door nog heftiger. Het volk stroomde naar de bureaux der dagbladen om protesten te teekenen. De regering zond sterke patrouilles door de straten, en toonde zelfs eene overmaat van onversaagdheid. Zoo werden twee adjunct-maires wegens het teekenen van een verzoekschrift afgezet, hetgeen ten gevolge had dat twee

maires, waarbij Monnin, de oudste van Parijs, hun ontslag namen. In weerwil der militaire magt, welke de stad in bedwang hield, scheen meer dan ooit eene uitbarsting te dreigen, toen eensklaps alle opschudding voor het oogenblik bedaarde door eene omstandigheid, welke misschien slechts voor een politieke *coup de théatre* is te houden. De handelwijs van het Engelsche ministerie in het geschil met Griekenland, deed L. Napoleon er toe overgaan om den gezant te Londen terug te roepen, en dit blijk van stoutheid tegenover de nog altijd gehate Engelschen baarde een zoodanig opzien, dat de kieswet voor het oogenblik vergeten werd. Bij het openen der discussie geraakte echter het Grieksche geschil weder geheel op den achtergrond, en de beraadslaging heeft zich door buitengemeene heftigheid en de bitterste en grofste personaliteiten gekenteekend.

DUITSCHE STATEN. - Duitschland schijnt thans een tijdperk van diplomatische kunstenarijen te zijn ingetreden, waarvan men zich voor de Duitsche eenheid even weinig kan belooven als van de vroegere volkswoelingen. Nadat het Erfurtsche parlement de Pruissische constitutie had goedgekeurd, kwam het er op aan om deze door de regeringen van het afzonderlijke verbond te doen aannemen. Schoorvoetend ging Pruissen er toe over om te Berlijn een congres der verbondene vorsten op te roepen, en schoorvoetend vereenigden zich daar eenigen van dezen, die zich na eenige weinig beduidende onderhandelingen wederom verwijderden, nadat zij, voorloopig en gedeeltelijk onder voorbehoud hunne aansluiting hadden bekrachtigd. Intusschen riep Oostenrijk insgelijks een congres bijeen, zich grondende op de bewering dat het oude Duitsche Verbond nog in wezen en kracht zou zijn, en eene vergadering onder zijn voorzitterschap voor alle bondstaten kon beraadslagen en besluiten. Pruissen wilde aan dit congres deelnemen, maar uit naam van alle in het afzonderlijk verbond begrepene staten, en de weigering van dit voorstel werd met een formeel protest beantwoord, waarbij Pruissen de maatregelen, welke het te Frankfort vergaderde congres voor geheel Duitschland mogt willen nemen, bij voorraad van onwaarde verklaarde. Later schijnt de Pruissische regering echter tot andere gedachten te zijn gekomen, en nieuwe voorstellen te hebben gedaan om aan het congres deel te nemen. Intusschen is het voorloopig centraal bewind van Duitschland, dat slechts tot den 1sten Mei was aangesteld, met de behandeling der weinige aangelegenheden, waarmede het zich bezig hield, voortgegaan. Het heeft eenigzins den schijn alsof het Duitsch Pruissische verbond zich door krachteloosheid van zelf zal ontbinden, en alles langzamerhand zal terugkeeren tot den toestand vóór de gewigtige gebeurtenissen, waarvan men zich eene nieuwe toekomst voor Duitschland voorspelde.

ENGELAND. - De Grieksche kwestie is thans geëindigd. De regering van Griekenland, bespeurende dat de Fransche tusschenkomst niet baatte, heeft de Wetgevende Kamer bijeengeroepen, en in deze is toen besloten om aan de eischen van Engeland toe te geven, De Grieksche regering heeft zich dus verbonden om de schade, welke door zoogenaamde Engelsche onderdanen wordt beweerd te zijn geleden, te vergoeden, en zich te verontschuldigen wegens eene vermeende beleediging der Engelsche vlag. Lord Palmerston heeft intusschen tot nog toe weinig reden, om zich over deze zegepraal zijner politiek te verheugen. Zelden

is een zijner handelingen, zoo wel in het Parlement als door de dagbladen van alle kleuren zoo heftig gelaakt, als deze baldadigheid tegen een magteloozen staat, waarbij nog komt, dat de Fransche regering, hetzij wezenlijk verontwaardigd over de wijs waarop haar zaakgelastigde, wiens bemiddeling door Engeland was aangenomen, als het ware voor den gek gehouden is, of als eene staatkundige kunstgreep, haren gezant uit Londen teruggeroepen heeft. De Engelsche ministers schenen met deze wending der zaken zoo zeer in het naauw te zitten, dat zij op eene interpellatie in het Hoogerhuis niet daarvoor durfden uitkomen. Zich de uitvlugt eener armhartige woordenzifterij besparende, verklaarden zij dat de regering geene kennis van de terugroeping des gezants had ontvangen; later moesten zij evenwel bekennen, dat deze zijnen brief van terugroeping aan lord Palmerston had medegedeeld. Dat daarbij eene formaliteit was verzuimd, deed hen de gewenschte uitvlugt aan de hand, om deze mededeeling niet als officiële kennisgeving aan te merken.

ITALIE. - Een merkwaardig verschijnsel des tijds mag de strijd genoemd worden, die thans in Sardinië tusschen het wereldlijke en geestelijke gezag wordt gevoerd. De Aartsbisschop van Turin had bij gelegenheid der jongste verordeningen, waarbij de voorregten der geestelijken besnoeid zijn, eenen herderlijken brief uitgevaardigd, schijnbaar tot gehoorzaamheid aan de regering vermanende, maar van zulk eenen aard, dat de regering dien in beslag deed nemen, den prelaat voor de regtbank liet dagvaarden, en op zijne weigering om te verschijnen, werkelijk in hechtenis plaatsen. Schoon de Paus natuurlijk de partij des Aartsbisschops kiest, gelijk hij ook de bedoelde verordeningen ten hoogste heeft afgekeurd, schijnt de regering echter voornemens haar gezag te handhaven, en niet alleen den Aartsbisschop maar ook eenige andere geestelijken inderdaad te doen teregtstellen.

[Tweede deel]

Inhoud.

Godgeleerdheid. - Wijsbegeerte. - Staatkunde. - Opvoeding en onderwijs

	Blz.
Dr. Gützlaff in Nederland. (Vergelijk: ‘de Zending in China, volgens 't geen Dr. K. Gutzlaff, den 18 April 1850, daarvan te Groningen mededeelde’ enz. door Prof. Hofstede de Groot).	1
Nog een woord over 't onderwijs. (In socialen zin)	5
Dagboek van een Evangelie-dienaar, gehouden op zijn reis naar en door het Heilige Land. Naar het Engelsch van George Fisk, Predikant te Londen, twee deelen, met platen.	9
Openbare voorlezingen te Nijmegen.	81
De zendeling-zaak en de Chinesche zending. (Zie Tijdspiegel, 1850, II, bladz. 1, volgg.)	86
Merkwaardigheden uit de geschiedenis van de vestiging en uitbreiding des Christendoms in verschillende werelddeelen, voornamelijk in betrekking tot den arbeid der Protestantsche zendelingen, in voorlezingen, door W. Hoffman, buitengewoon Professor der Godgeleerdheid aan de universiteit te Bazel, en inspector van de kweekschool voor Evangelische zendelingen aldaar. Uit het Hoogduitsch vertaald door J. Oudijk van Putten.	92
Aphorismen over Godsdienst en Godgeleerdheid. (Vergelijk Tijdspiegel 1850, I, bladz. 402, volgg.	94
Het wapen tegen 't pauperismus. Gedachten over de noodzakelijkheid en nuttigheid van een algemeen armbestuur; met aanwijzing van heilzame middelen tegen den voortgang der armoede: door Dr. F.H.L. Donckermann. Met een brief aan den Schrijver van Prof. H.W. Tydeman.	99

De ontmoeting van den rijke en den arme. Leerrede door Athanase Coquerel, volksvertegenwoordiger (predikant bij de Hervormde gemeente te Parijs, vroeger bij de Waalsche gemeente te Amsterdam. 105

Een drietal Parabelen uit de Groninger School. (Waarheid in Liefde, Godgeleerd Tijdschrift, 1850, III Stuk, L.G. Pareau, hoe er bij Christenen van meer regtzinnige en van meer vrijzinnige begrippen overeenstemming in de waarheid kan bestaan, als grondslag hunner onderlinge vereeniging in de liefde. Zie aldaar bl. 425 en 430 en 433.) 161

De Polemiek tegen het Ultramontanismus. (Fragment uit een' brief) 166

Het openbaar onderwijs in Nederland. (Naar aanleiding van het besluit van 1 Julij 1850.) 168

Het staatsbeheer en de belastingen. 1. Bezuiniging door vereenvoudiging, voorgesteld door eenige ambtenaren. 2. Ons belastingstelsel oorzaak van Nederlands verval, met aanwijzing van middelen tot herstel. 171

De Wette herdacht. W.M.L. de Wette en het gewigt van zijne theologie voor onzen tijd. Een gedenkteeken, voor den afgestorvene opgerigt, door Dr. Daniël Schenkel. Uit het

Blz.

Hoogduitsch vertaald en met een bijvoegsel vermeerderd door H.V. Rombouts. Eene idée van W.M.L. de Wette, over het beoefenen der godgeleerdheid. Uitgegeven en met een voorwoord begeleid, door Dr. A. Stieren, Uit het Hoogduitsch vertaald, door H.V. Rombouts 176

Innere Mission. Reis naar Hamburg en Berlijn, of eenige dagen toegewijd aan het gebied der Innere Mission, door O.G. Heldring. 241

Een wel bestede halve eeuw. Herinneringen uit een vijftigjarige Evangelieprediking, tot huisselijke stichting, door J.P. Sprenger van Eyk, rustend leeraar der Hervormde Gemeente te Rotterdam. 246

Het hedendaagsch standpunt van de kritiek des Nieuwen Testaments. Eene voorlezing van Dr. G.L. Hahn, naar het Hoogduitsch, met eene voorrede, aanteekeningen en een bijvoegsel, betreffende het werkje van Dr. van Vloten: de Tubinger School, enz., van A. Niermeijer, Predikant te 's Heer Arendskerke. 249

Leerrede over Psalm LXXVI, 15[a], behelzende de uitbreiding eener schets, naar welke wijlen de Hoogleeraar Clarisse te Leiden, op den 16den October des jaars 1837, weinige dagen na het overlijden van Neêrlands Koningin, des avonds in de Pieterskerk gepredikt heeft, door F.H.G. Iterson, Predikant te Leiden. 255

Eene openbare godsdienstoefening na de inhuldiging van Z.M. den Koning Willem III, in de tegenwoordigheid van het Vorstelijk Huis gehouden te Amsterdam in de Westerkerk, den 13den Mei 1849, en bestuurd door D.H. Wildschut, Kommandeur der Orde van den Nederlandschen Leeuw, Theol. Dr. en Predikant der Hervormde Gemeente aldaar 256

Christelijke stemmen aan en uit den Helder. Evangeliebladen of tafereelen en bespiegelingen uit het Oude en Nieuwe Testament, door J.H. Sonstral, Predikant aan den Helder. Eerste Aflevering: Jona 258

De Kapittelgoederen van Haaften 262

Eene leerrede uit Elberfeld. Leerrede over Lucas XXIV: 13-25, door H.F. Kohlbrugge, Doctor in de Godgeleerdheid, Predikant der Nederlandsch-Gereformeerde gemeente te Elberfeld. Naar het Hoogduitsch. (1850?) 321

Eene leerrede uit Amsterdam. Jezus op de Bruiloft te Kana. Leerrede over Joh. II: 1-11, uitgesproken in het lokaal voor Evangelisatie Tecum habita, op Zondag den 22sten September 1850, door D^{s}. J. de Liefde. 328

Leerredenen door R.W. van Rossum, Predikant te Alphen. (Geene deftige recensie, maar een vriendschappelijke brief.) 333

Eene proeve van vergeestelijkende bijbeluitlegging. Het Hooglied van Salomo geestelijk beschouwd en verklaard door D. Molenaar, Hervormd predikant te 's Gravenhage, Ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw. 401

Opmerkingen over Nederland, zijn kerk en zijne theologie, door Dr, F. Lücke, hoogleeraar te Göttingen. 415

Een bloem op het graf van een' Christus-bode. Aan Mr. J.A. Molster te Amsterdam. 422

De geest des Christendoms in zijne hoogste ontwikkeling tegenover den geest des tijds in zijne ontaarding, of beschouwingen over het Christendom in deszelfs handhaving van het beginsel der liefde. Naar het Fransch van Edmond de Pressensé. Met eene voorrede van B.T. Lublink Weddik, Evang. Luth. Predik. te Amsterdam. 431

Letterkunde.

Blz.

Mijn kamer. Door een student. 14

Pater Darcy of de Jezuïeten onder Jacobus I. Door de Schrijfster van Mont-Sorel, Emilia Wyndham, enz. uit het Engelsch, door C.M. Mensing, 2 deelen met vignet. 17

Een oude dichter en twee latere dichters. J. van Vondel, Hierusalem verwoest, Treurspel. - De val van Jeruzalem, Treurspel, door Mr. J. van Lennep en A.J. de Bull. 107

Johan de Witt en Lodewijk XIV. (Naar aanlei-

	Blz.
ding van: De verdediging van Nederland in 1672 on 1673. - Bijdragen tot de staatsen krijgsgeschiedenis van het vaderland. Voor een groot deel uit onuitgegeven stukken zamengesteld, door de 1e luitenants-ingenieur Jhr. J.W. van Sypesteyn en J.P. de Bordes. 1e gedeelte.	179 en 273
De familie Caxton. Een tafereel uit het dagelijksch leven. Naar het Engelsch van Sir Edward Bulwer Lytton, schrijver van de familie Beaufort, enz., door M.P. Lindo, 2 deelen	181
Suzanna d'Estouville. Vrij vertaald uit het Fransch van den markies de Foudras, door H.M. Berlijn	186
Anna van Milgenborgh. Historisch romantisch tafereel, tijdens den aanval der Spanjaarden op Zeeland, in den jare 1575, door A.J. Dieperink	188
Een portie schildpadsoep. Gemeenzame gesprekken over het maatschappelijk leven. Naar het Fransch van A.E. Cherbuliez, oudhoogleeraar in de staatshuishoudkunde	189
De staatshuishoudkunde. Door Dr. J.W.E. de Man, praktiserend geneesheer enz. te Breda.	191
Het tweede Nederlandsch Letterkundig Congres. Gehouden te Amsterdam, 16-18 September	337
Levensschets van Johan Theodoor van Ryswyck, door J.F.J. Heremans, Professor by het Athenaeum te Gent.	347
Het vaderlijk huis. Novelle door Victor Strauss	436
Volksverhalen. Gotthelf naverteld, door C. van Schaick	438

Mengelwerk.

	Blz.

Bij het zien van het tafereel van den Schilder Wappers, voorstellende het zoontje van Lodewijk XVI bij den schoenmaker Simon, in 1793 22

Lexicon Manuale, of: Handwoordenboek voor den Tijdspiegel. 23

Paus. - Pen - Penseel. - Plak.

Réunie van oud-studenten. Te Leijden, in Junij 1850 27

Twee voorvallen uit mijn Predikants-leven 31

Fabelen voor groote kinderen. 39

De daglooner. 40

Een tweegevecht in onzen tijd. 47

Brievenbus. 53
I. Brief van Freule X aan Freule Z, te IJ, over de vereeniging der Chinesche zending eneene Chinesche zendelinge.

II. Over de afschaffing door niet-afschaffers. Brief aan een medelid der afschaffings-maatschappij. 55

III. Waar ijver zonder verstand al niet toe vervoeren kan. Antwoord op een brief van een lid der Afschaffings-Maatschappij geplaatst in de VII^{de} Aflevering van den Tijdspiegel. 129

IV. Brief aan den Redacteur van den Tijdspiegel over besneden Christenen en onbesneden Joden. 133

V. Brief van een Drentschen boer over de Bijbelsche Vrouwen des Ouden Verbonds, Dichterlijk Album 212

VI. Brief van een Groninger Correspondent met klagten en grieven over Kiesvergaderingen en Verkiezingen. 310

VII. Reactionaire brief van een' onverkiesbaren niet-kiezer. 381

VIII. Brief tegen den heer Six, van een staathuishoud-onkundige 382

IX. Brief van een' Drentschen boer over het tweede Letterkundig Congres te Amsterdam 383

X. Brief van een Drentschen boer over den Haag en 't geen hij er zag en hoord. 466

Noord-Amerikaansche schetsen, door Charles Sealsfield. 58, 135, 213, 387 en 469

De voorregten en het lijden van den snelschrijver. Humoristisch-kritisch beschouwd. 123

Cholera. (1849) 127

	Blz.
Blikken op den tegenwoordigen maatschappelijken toestand der volken van Europa. I. Inleiding.	194
II. De toestand van Europa uiteen staatkundig oogpunt beschouwd.	296
III. Opmerkingen over den tegenwoordigen godsdienstigen, zedelijken, en wetenschappelijken toestand van Europa	359
IV. Gedachten over de hedendaagsche beschaving, de nijverheid, en het pauperismus. Besluit.	441
Een zomerdag aan het Nieuwe Diep. Impressions de voyage.	200
Extra familiare brieven aan een vriend, uit en over Duitschland. - Elberfeld. - Baden-Baden. Impressions de voyage.	206, 294, 373 en 449
Gedachten bij den dood van bodewijk Philips.	298
Luchtvaart-stelsel van den heer Petin. (*Met eene Plaat*.)	300
De dag mijner ondertrouw, te gelijk als eene proeve, wat opgewondenheid van geest vermag	304
Tollens-fonds	378
Programma van voorwerpen, geschikt voor de Tentoonstelling te Londen, Mei 1851, (humoristisch-politisch-philanthropisch-satyrisch)	460
KRONIJK VAN DEN DAG	73, 153, 233, 313, 395, 473

Godgeleerdheid. - Wijsbegeerte. - Staatkunde. - Opvoeding en onderwijs

Dr. Gützlaff in Nederland.

(Vergelijk: ‘de Zending in China, volgens 't geen D^{r}. K. GützlafF, den 18 April 1850, daarvan te Groningen mededeelde)’ enz. door Prof. Hofstede de Groot).

De persoonlijke verschijning van den welbekenden zendeling heeft Nederland als een electrieke vonk, doorgeflikkerd; men heeft zich met eene zeldzame geestdrift aan den zeldzamen man aangesloten, hem gehoord, ondersteund, zijne voorstellen aangenomen, zoodat wij gerustelijk gelooven, dat het verblijf in Nederland, voor den heer Gützlaff onvergetelijk zal blijven. Mannen van zeer verschillende kleur en rigting hebben zich vereenigd rondom den krachtigen Oosterling-Europeaan; - zij zijn over hunne dogmatische doornheggen heengestapt, en vonden in Gützlaff een eigenaardig punt van vereeniging: 't was alsof de hoogere belangen des Christendoms de kerkelijke twisten op eenmaal deden verstommen, en men zich schaamde tegenover den verkondiger van Christus, over Christus en Zijn Woord, langer te strijden. Dit verblijdend toeken des tijds is aan den opmerkzamen beschouwer niet ontsnapt: wij vinden er een vernieuwden waarborg in voor eene meer en meer zigtbare toenadering der Protestanten in ons vaderland. In hoeverre D^{r}. Gützlaff zich eenigermate, hetzij meer regtst reeks of zijdelings, met de Katholieken in betrekking heeft gesteld, is ons ten eenemale onbekend gebleven. Intusschen verwachten wij van een' Christenprediker, die zulke vrijzinnige beginselen huldigt, ook hier, eene altijd voorzigtige, hoewel zekerlijk niet afstootende handelwijze. Aanvankelijk schijnt de onvermoeide man ook in Nederland zijn doel bereikt te hebben; het is hem gelukt, zoowel het verstand te overtuigen, als de harten te winnen, en wat hier een groot gewigt in de schaal legt, niet slechts de ligt ontvlambare menigte, de toegestroomde scharen, door nieuwsgierigheid gedreven, om eene *vreemde* verschijning *aan te gapen*, maar mannen, die als tolken der waarheid bekend stonden, en eenen goeden naam hebben in de godgeleerde wereld, dezen hebben zich met eene eigenaardige geestdrift aan den Paulus van China aangesloten, en de vereenigingen tot uitbreiding van het Christendom in China gevestigd. Men zal ons veroorloven, aan *deze* merkwaardige zamenwerking een bijzonder gewigt te hechten. Wij begrijpen zeer goed, dat velen, wien het aan kunde en oordeel ontbrak, dadelijk voor de Chinesche zending waren vooringenomen, en zooals men pleegt, met den wakkeren Gützlaff en zijne zending al te zamen wegliepen zonder te weten waar-

heen. Wij begrijpen zeer goed, dat eenige vrome, gemoedelijke, aanzienlijke *vrouwen*, hoogst vereerd, en gestreeld, en verrukt door de persoonlijke onderscheiding, welke zij, van de zijde des zendelings, genoten, hem aanhingen, en welligt gaarne mede naar China zouden getrokken zijn, als de omstandigheden dit toelieten; maar het aanprijzend woord van geleerde, *bezadigde, onderzoekende, overtuigde* mannen, die niet dadelijk door den *schijn* worden weggesleept, doet meer af: onder hen tellen wij den Groningschen Hoogleeraar Hofstede de Groot, als onder de eersten. Hij heeft in bezield en warm schrift een portret van den vriend Gützlaff geleverd, en met bewonderenswaardige naauwkeurigheid zijne gesprekken en woorden opgevangen, en later opgeteekend. Wij leeren, als aan de hand des Hoogleeraars, den man kennen, zooals hij zich te Groningen en elders openbaarde, ijverende voor Christus' rijk, met eene zeldzame geestkracht, ondersteund door een ijzeren ligchaam.

Naarde beschrijving van Prof. de Groot, is D^{r}. Gützlaff een ideaal onder de zendelingen; later spreken wij nog een woord over de bezwaren, welke de Hoogleeraar in de Chinesche zending vindt, en de wijze waarop hij ze tracht weg te nemen.

China is dus, in zekeren zin, uit een Christelijk oogpunt beschouwd, ook in Nederland vertegenwoordigd geworden: - het werd tijd, - de verflaauwde geestdrift voor de zendelingszaak zal er door opgewekt worden, het vooruitzigt om het hemelsche Rijk, met zijne 360 millioenen heidenen, tot Christus te brengen, is - wie zal dit loochenen? indrukmakend, en wegslepend! maar, om zulk een vooruitzigt te verwezenlijken, moeten de middelen gevonden worden. Wanneer wij ons niet bedriegen, verwacht de heer Gützlaff eene *drievoudige* ondersteuning, de ondersteuning der *gebeden*, de ondersteuning in *geld*, de ondersteuning door *persoonlijke medewerking* in China, zoowel van mannen als vrouwen. Aan den eersten eisch zal, men vergunne ons *zeer* openhartig te schrijven, gereedelijk voldaan worden: wie zoude niet van harte gaarne voor den onbekeerden Chinees, zooals voor *alle* onbekeerden hier op dezen aardbol, willen bidden? Daartoe vereenigde men zich reeds voorlang, terwijl wij intusschen hopen, dat de nieuwere afzonderlijke gebeden voor de Chinezen de gebeden voor de overige onchristelijke wereld niet zullen uitgesloten, of achteruitgedrongen hebben. ‘Het gebed des regtvaardigen vermag veel, als het *opregt* is’ en wij willen in geenen deele de opregtheid der gebeden, bepaaldelijk voor China, in twijfel trekken, en zouden het zeer betreuren, als ook hier een welbekend formulierwerk werd voortgezet, of eene diepgevoelde Christelijke behoefte vernederd en verwaterd tot eene bloote kerkelijke gewoonte! Wanneer er dus ook ten behoeve van China verstandige en waardige voorgangers in den gebede gevonden worden, die de Christelijke geestdrift voor China levend houden, zijn wij er overtuigd van, dat de band des gemeenschappelijken gebeds, waardoor mannen en bijzonder vrouwen zich voor God buigen, en aan Hem de groote en goede zaak toevertrouwen, ‘veel zal vermogen,’ volgens de Schrift.

Maar nevens het gemeenschappelijk gebed, wordt er ook *geld* vereischt. Het is een grootsch en schoon, een reusachtig voornemen van den zeldzamen zendeling om, in den goeden zin, geheel Europa, en wel in de eerste plaats, het Protestantsch Europa, *contribuabel* te stellen

voor China, en de bekeering der heidenen aldaar. Wij wenschen opregtelijk dat het doel, ook van eene stoffelijke zijde, bereikt worde, en zouden er bijna voor durven in te staan, dat zeer aanzienlijke sommen uit verschillende oorden van het beschaafde werelddeel, in ééne kas gestort, endoor den heer Gützlaff beheerd, krachtig zullen medewerken, om Bijbels te laten drukken, te verspreiden, scholen op te rigten, en zendelingen onder behoorlijken waarborg voor hun bestaan, uit te lokken, om het voetspoor van den onvermoeiden Christus-prediker te drukken. Van hoeveel gewigt derhalve de stoffelijke geldkracht hier is, om later geschikte zendelingen te bemagtigen, springt in het oog. Men verwacht dus ook teregt, als de Chinesche zaak ernst zal blijven, zoo als ze eens met geestdrift is opgenomen, dat de geldelijke bijdragen zullen verschijnen, en Nederland, nu eenmaal in het Christelijk belang van China mede betrokken, met zijne stoffelijke krachten niet zal achterwege blijven. Naar de medegedeelde berigten, zoo als we ze mede in het hoogst belangrijk geschift van den Groninger Professor vinden, is thans het hemelsche Rijk werkelijk rijp geworden voor de Christusverkondiging, en zijn hier de deuren geopend. Wij mogen dit niet betwijfelen. Voor velen echter ware eene *juiste en naauwkeurige* opgave, hoeverre het Christendom zich in China had uitgebreid, toen de heer Gützlaff naar het Westen terugkeerde, niet onbelangrijk: dat er aan zulk eene meer naauwkeurige opgave bijzondere moeijelijkheden verbonden zijn, ligt in den aard der zaak. Niemand zal, dit vermoeden wij, in zijne verwachting, wat de gebeden en het geld voor China betreft, bedrogen worden; doch de toekomende *persoonlijke medewerking*, die de wakkere zendeling verlangt, is aan meer bezwaar onderhevig. Het moge nu waarheid of geene waarheid zijn, dat sommige jeugdige Nederlanders, men spreekt zelfs van *vrouwen*, zich bereid verklaard hebben om den stoutmoedigen man te volgen; hier moge eene oogenblikkelijke geestdrift het gemoed hebben weggesleept en ontvlamd; dit is echter blijkbare waarheid: dat kundige, en ijverige, en moedige mede-zendelingen tot heil van het heidensche China volstrekt onontbeerlijk zijn. Zoude derhalve onder de allereerste vereischten, hier de stichting van een afzonderlijk genootschap, of seminarie, ter vorming van mannelijke en vrouwelijke Chinesche zendelingen, niet onder de dringende behoeften behooren? Wanneer eene dergelijke inrigting, hier of daar, ook buiten Nederland, door de pogingen van den heer Gützlaff tot stand kwame, en hijzelf, als de meest geschikte bestuurder, daar aan het hoofd stond, dan eerst verwachten wij dat de zendings-zaak meer uit de *denkbeeldige* in de *werkelijke* wereld zal overgaan, en men zich vleijen durfde met een gewenschten uitslag, onder den goddelijken zegen. 't Is zeer goed, dat (hier kunt ge de woorden van Gützlaff aan professor Hofstede de Groot vergelijken) de bezwaren aan deze zending verbonden, niet verbloemd zijn; zij schijnen althans niet geringer, dan die, aan andere zendingen onder de heidenen verknocht. Bij de verschillende voorstellingen door den zeldzamen zendeling rijkelijk medegedeeld, is de vraag bij ons en ook bij anderen opgerezen: in hoeverre het Engelsch Gouvernement en de Engelsche zendeling-genootschappen, waarmede D^{r}. Gützlaff in *naauwe* betrekking staat, eene gewenschte medewerking voor de toekomst beloven en waarborgen? Naar

het ons toeschijnt, is de heer Gützlaff niet geheelenal onafhankelijk van onze overzeesche naburen, en hoezeer hij ook geheel ten dienste van God en Christus ijvert, konde hier welligt later belemmering geboren worden, waaraan de dienstknecht des Heeren geheel vreemd was, maar die hij, in zijne betrekking tot het Engelsch Gouvernement, niet geheel ontwijken *kan*. Wij hopen van harte, te dezen opzigte, eene overdrevene vrees te koesteren, en worden in die hoop versterkt, het oog slaande op het Amsterdamsche Bijbel-depôt, waar onze Christelijke naburen, met ongeloofelijke opoffering, ons vaderland en het geheele Protestantsche, ook gedeeltelijk het Katholieke Europa, met het ongemeen goedkoope en sierlijk uitgevoerde Woord Gods voorzien, waarin wij eene zekere merkwaardige vergoeding willen ontdekken voor talrijke ongeregtigheden, welke Nederland en andere landen in vroegeren tijd, juist van de zijde van Groot-Brittannie heeft moeten verdragen.

De moeijelijkheid om geschikte personen te zenden, laat zich eenigzins afmeten naar de moeijelijkheid, welke er oog tot op den huidigen dag bestaat, om, in het algemeen, die personen te vinden, die niet slechts geëxamineerde, aangestelde zendelingen in naam, maar zendelingen in der *daad* zijn, en ook ten dezen opzigte zal de persoonlijke verschijning van eenen man, zooals Gützlaff, ongemeen nuttig gewerkt hebben; hij zal wenken en raadgevingen hebben medegedeeld, die zoo noodzakelijk en practisch waren, dat menig maandberigt ook hier eene les zal kunnen ontvangen. Zeer verlangend zijn wij, en zeker velen met ons, om te weten wie er onder de Nederlanders, na rijp beraad, zich zullen aanbieden, om den man der kracht en der waarheid, niet alleen in de gehoorzaal, of in de gezelschaps-kamer hier te lande, maar ginds, zeer verre over de wateren, in China zelve, ter zijde te staan. Zullen er, heeft men ons meermalen dezer dagen gevraagd, dan ook werkelijk *vrouwen* van hier naar het hemelsche Rijk heentrekken? Waarom niet? Men zegt immers dat er zijn, zelfs adellijke en zeer aanzienlijke, die zich dadelijk hebben aangeboden, en als nu (de Nederlandsche vrouwen zullen wel niet te boos op ons worden) en als nu degelijke, verstandige, moedige mannen, echtgenooten, b.v. predikanten, of candidaten, de vrouwelijke zendelingen ondersteunen, en vereenigd met haar werken en reizen, en daardoor eene zeer noodzakelijke eenheid te weeg brengen, dan zoude China eens over Holland een beter oordeel vellen, dan thans, waar alleenlijk de *negotie*, de handel, de twee rijken verbindt.

Eene der zeldzaamste eigenschappen, welke den ijverigen apostel onzer dagen bij voorkeur onderscheidt, is, naar de levendige voorstelling van den Hoogleeraar de Groot, niet zijne Chinesche taalkennis, niet zijn moed, waar het moordend geschut op zijne kiel gerigt is, maar zijne *nederigheid*, eene eenvoudige nederigheid, welke den man bij zijne onvermoeide ondernemingen te meer versiert, en van deze zijde, onvoorwaardelijk aanbeveelt. Er zullen er velen in Nederland geweest zijn, en nog zijn, die hem hoorden en zagen, en hier wederom eene groote les konden nemen, velen die nog weinig deden voor Christus en zijn rijk, en toch, wegens enkele gaven of talenten, de breede borst opzetten, en zich zoo gaarne voor halve Goden in de geleerde wereld zagen bewierooken; hoe klein worden ze nevens den

zendeling Gützlaff! Merkwaardig is hier de rondborstige opmerking, van den Hoogleeraar (bl. 23), welke de betuiging van den Heer Gützlaff afkeurt: ‘ik ben niets meer, dan een *werktuig* in 's Heeren hand.’ Neen, voegt de heer Hofstede de Groot er te regt bij: Gützlaff is niet alleen een werktuig, maar een *medewerker*. Te regt! De voorstanders eener leer, die de zaligheid der menschelijke onmagt predikt, zullen den wakkeren Groninger Professor deze opmerking niet zoo gaaf toegeven.

De verschijning van den hoogstbelangwekkenden man, zal, wenschen wij, van vele zijden besproken worden; wij deelden onze wijze van zien onbewimpeld mede, en wenschen, in eene der eerstvolgende afleveringen, op enkele andere bijzonderheden nader terug te komen, intusschen hopende, dat deindruk, welken de Heer Gützlaf maakte en moest maken, niet te spoedig uitgewischt worde, maar ook bij zijne afwezigheid rijpe en goede vruchten drage.

BATAVI.

Nog een woord over 't onderwijs. (In socialen zin).

Victor Hugo, sprekende over het onderwijs in de Fransche nationale vergadering, heeft gezegd: ‘Kosteloos en verpligt onderwijs, verpligt op den laatsten trap, kosteloos op alle trappen, ziedaar het ideaal van het vraagstuk!’

‘Het was noodzakelijk,’ zegt hij verder, ‘dat ideaal aan te wijzen, want men moet altijd zeggen waarheen men zich rigt.’

Kosteloos onderwijs van staatswege, vereenigd met de vrijheid van onderwijs, ziedaar wat men ook, naar ons oordeel, in Nederland moet trachten te bereiken voor de toekomst.

Maar er zijn er, die niet instemmen met dien wensch, zoo schoon uitgedrukt door Victor Hugo, wanneer hij zegt:

‘De deuren der wetenschap moeten wijd geopend zijn voor elk verstand; de Staat moet met vaste hand bij de laagste en geringste volksklasse een ladder plaatsen van menschelijke kennis, leidende tot het licht!’

Sommigen zouden dien wensch gaarne een *vromen* wensch willen doen blijven. Hoor slechts hunne redeneringen. De soort van menschen, die behooren tot den geringen stand, zeggen zij, zijn veel gelukkiger, kunnen zich veel beter schikken in hun lot, wanneer ze geene opvoeding erlangd hebben.

Ergo: beschaving is voor die soort van menschen ongeluk. Ergo: die soort van menschen zijn gedoemd van geslacht tot geslacht in den zoogenaamden geringen stand te blijven.

Maar, vooreerst: zijn er standen?

De revolutie van 1848 heeft er de laatste overblijfselen van omvergeworpen. Dat die omwenteling dit niet alleen gedaan heeft in Frankrijk, bewijst de spoorlooze verdwijning van art. 127 onzer oude grondwet, ‘de Staten der Provinciën zijn zamengesteld uit leden, gekozen door de volgende drie *standen*.’

En wat wel aardig is, de hevigste opposanten, van vóór 1848, tegen die ongelukkige *standen*, zouden er nu met der daad wel weder willen instellen.

Hoe is het gegaan met de standen?

Vroeger, bij het begin onzer tegenwoordige maatschappij, waren er edelen, geestelijken en lijfeigenen.

Hoe jammer, hoe rampzalig moeten sommigen het niet vinden, willen zij ten minste consequent blijven, dat er nog op den huidigen dag geen lijfeigenen bestaan. Want die soort van menschen zullen zich toch ook wel hebben kunnen schikken in hun lot. Maar, toen zij min of meer beschaafd werden, bedankten zij om slaven te blijven; de beschaving had hen bedorven.

Tot groot ongeluk dan voor die lijfeigenen, werden ze in verloop van tijden veranderd in poorters en landbouwers of boeren. De *tiers-état* trad te voorschijn; die middelstand, opgestaan uit het voik, toen het gepeupel geheeten, verhief zich daarboven door meerdere beschaving en vandaar meerderen invloed. Die meerdere beschaving was te danken aan geld. De middelstand was het rijkste gedeelte van het volk; maar dat hij er een deel van uitmaakte, werd al spoedig vergeten.

De Fransche revolutie van 89 deed het gebouw van het leenstelsel, welks grondvesten lang waren verouderd en ondermijnd, ineen storten. Voor één oogenblik geraakte het volk, het arme volk in top van staat: toen heerschte er barbaarschheid en regeringloosheid; het arme volk toonde te zijn: onbeschaafd.

Na de eerste Fransche revolutie hief de burgerstand (thans *la bourgeoisie* geheeten) weder het hoofd op. De adel, waar men vroeger voor had moeten buigen en wijken, was vernietigd; de geestelijkheid, die de zedelijke vrijheid wilde aan banden leggen, kon geen magt meer uitoefenen in den Staat.

En nu zeide de *bourgeoisie*, dat is: het rijke gedeelte, het bezittende gedeelte van het volk, *l'État c'est nous!*

Thans waren alle loopbanen voor hen geopend; als kinderen hadden zij reeds op de schoolbank gezeten naast een afstammeling van den een of anderen *Sire*, die regt had over leven en dood van hunne voorouders. Later konden zij stijgen tot de eerste bedieningen, de hoogste waardigheden, alleen door hun eigen waarde, door hunne eigene talenten. De nazaten van vroegere edelen smeekten om de hand hunner dochters.

Maar in de bedwelming van hunne grootheid vergaten zij, nog meer dan vroeger, hun afkomst, vergaten zij, dat zijzelven niet konden dulden een' stand boven zich, vergaten zij de gelijkheid der menschen, die spreuk, die zij vroeger in hun banier hadden gevoerd.

‘En in plaats van, - ik haal hier de woorden aan van een Fransch Schrijver - geen aanhanger, maar zelfs een bestrijder van het socialismus, Emile Saisset, en in plaats van te begrijpen, dat, indien verlichting, eigendom, politieke regten wettig in hare handen berustten, dit dan ook was onder voorwaarde, dat zij hare grenzen gedurig zou uitbreiden, dat zij met sympathie de armen zou openen voor de volks-massaas, die zij verpligt was in toom te houden, maar tevens voldoening te geven, in de plaats daarvan vertoonde zich eene dagelijks sterker uitkomende strekking om de *bourgeoisie* te herscheppen in eene afgesloten kaste, die alle regten in zich wilde opnemen, die alleen, en voor zichzelve alleen, wilde regeren, zonder aan iemand rekenschap verschuldigd te zijn.’

De Februarij omwenteling was de nederlaag van den middelstand, die alzoo de gestrenge straf ontving voor het egoïsmus en de verblinding, die hem eerst het volk, eindelijk zichzelf deden verlaten.

De Februarij omwenteling was de triomf van het democratisch beginsel.

Maar er waren nationale werkplaatsen opgerigt, niet het tweeledig doel om arbeiders, die ten gevolge der revolutiedagen buiten werk waren geraakt, den kost te geven en ten minste van de straat af te houden, een goed doel voorzeker; maar ook, om ten allen koste een voorbeeld te geven van de onmogelijkheid der toepassing van de *regeling van den arbeid*; maar ook, om een tegenwigt te vinden voor de aanhangers van het Luxembourg, om een feit te kunnen overstellen tegen de theoriën dáár gepredikt. En plotseling werden die nationale werkplaatsen, valschelijk toegeschreven aan het Socialismus, ontbonden, en daardoor massaas arbeiders zonder verdiensten en zonder brood op straat gezet, die natuurlijk eene gemakkelijke prooi moesten worden voor de terroristen en de vijanden der maatschappij: de Junijopstand brak los. Toen die opstand gedempt was, zegevierden de reactionairen of de oude middelstand; de democratie werd onderdrukt; het Socialismus werd een spook, dat men zich gewapend voorstelde op de barricaden, rood van bloed, gereed om de maatschappij, niet te hervormen, maar te vernietigen.

Evenwel werden door die reactie de zaden niet uitgeroeid door de Februarij-omwenteling gestrooid, en poogt men weder het stelsel van uitsluiting, in plaats van dat van gelijkheid te doen gelden, krachtige stemmen verheffen er zich tegen.

Tot dat stelsel van uitsluiting behoort ook het niet toestemmen van het regt van ieder kind op gelijk onderwijs.

We spreken thans niet over de mogelijkheid om dit ideaal iets vroeger of later te verwezenlijken; we weten, dat de bereiking daarvan in verband staat met financiële kwestiën, dat de onmiddellijke uitvoering daarvan onmogelijk is. Wijspreken alleen van het denkbeeld; wij bestrijden alleen het nadeelige, dat men zien wil in de volgende formulen:

Door gelijkheid van onderwijs van staatswege te bezorgen aan elk kind, zou men de standen vernietigen; zou men allen, zonder onderscheid van geboorte, gelijke aanspraak geven tot het bekleeden van betrekkingen, het verrigten van werkzaamheden, thans het monopolie van den middelstand; zou men het uitoefenen van geringer beroepen, van allen handenarbeid niet meer kunnen terugdringen binnen den kring van een zeker soort van menschen; zou men dus, in één woord, allen gelijke regten geven, en hen slechts onderwerpen aan de hiërarchie, naar gelang der bekwaamheden.

Dit laatste is juist wat naar ons oordeel bereikt moet worden. - Beschouwen wij het verder aangevoerde:

Wat de standen betreft, wij hebben ons oordeel reeds te kennen gegeven, dat die zijn vervallen.

En indien men gelooft aan een vooruitgang, dan is hunne vernietiging goed.

Maar het is toch niet te loochenen, dat er nog onderscheid bestaat tusschen de verschillende leden der maatschappij. En welk is dat onderscheid? Er zijn twee groote partijen: de bezitters en de niet-bezitters, rijken en armen, eigenaars en prolétaires.

De middelstand, opgekomen door de vernietiging van het leenstelsel, kan echter niet wel bewaren, dat geboorte eenig regt geeft, en het strijdt tegen elk eerlijk gemoed, om regten toe te kennen aan de zoogenaamde geldaristocratie.

Indien dus alle menschen gelijk zijn, hebben ze ook gelijk regt op verlichting en beschaving, tenzij men beweren wilde, dat verlichting en beschaving

voor sommige individuën goed, en voor anderen slecht zouden zijn. En die bewering houdt geen streek.

De beschaving is goed of slecht. Is ze goed, dan is ze dat voor iedereen, zonder onderscheid.

Een middel om tot die beschaving te komen, is: opvoeding; die opvoeding moet voor allen gelijk zijn; want sluit men de kinderen der prolétaires, der arbeidende klasse, uit, dan zou men stilzwijgend erkennen een regt van geboorte, van stand, en dat bestaat niet.

Maar de hoofdzaak ligt hierin: de beschaafde zegt: wanneer mijne kinderen en de kinderen van mijn koetsier, van mijn knecht, van mijn oppasser, dezelfde opvoeding verkrijgen, in staat worden gesteld om het zelfde te leeren, zoodat misschien mijne kinderen in intellectuële ontwikkeling ver achter zullen staan bij de kinderen van mijn knecht, van mijn oppasser, wie zullen dan in het vervolg de kleederen schoon maken van mijne kinderen, hunne schoenen poetsen, hun rijtuig inspannen, hun eten aanbrengen, enz. enz.?

O, het leenstelsel is nòg in zwang, en de nazaten der lijfeigenen zijn op hunne beurt ridders geworden, ridders met al den trots der geboorte, met aide minachting voor hunne vassalen, met al de aanbidding van hun eigen ras, alsof zij door God waren uitverkoren om niet alleen meesters te zijn over de aarde, maar ook over een deel hunner naasten!

En waarom dan die adel gevloekt, waarom dan de heerendiensten niet in stand gehouden, waarom dan heden geene leenheeren meer geduld!

O, rijken van heden, met uwe vorderingen, met uw hoogmoed, met den dwang, dien gij uitoefent door het geld op menschen, die niets bezitten, zijt gij de leenheeren van onzen tijd?

Maar leenheeren, die even min zijn te dulden, voor ieder, die het groote woord vrijheid heeft geschreven in de ziel, voor ieder, die zich als mensch geadeld voelt, en geen oppermagt erkent, dan die van God alleen.

Maar gij, bezitters! ge wilt doen even als de geestelijkheid in de middeleeuwen: om uwe magt te behouden wilt ge duisternis laten heerschen; want altijd komt het hier op neder:

Als alle menschen hun geest evenzeer kunnen ontwikkelen, wie zal ons dan willen dienen, ons, bevoorregten?

En nu, wanneer men aanneemt, dat er geen uitsluiting mag bestaan, dat de armen even veel regt hebben op verlichting als de rijken, en dat, wanneer zij kundigheden hebben opgedaan ook zij zullen geroepen worden tot de vervulling van den nationalen pligt om ambten te bekleden; wanneer men dàt aanneemt, dan vervalt ook de *would be* menschlievende aanmerking: dat men de armen ongelukkig zou maken door verlichting. Hetgeen eigenlijk wil zeggen: Gij, arbeiders, blijft maar dom en weest daardoor van geslacht tot geslacht geschikt tot arbeiders, - ten zij het toeval wilde, dat een rijke oom van één uwer op Java kwam te sterven, en u zijne erfenis naliet; want van dat oogenblik af aan, zoudt gij waardig zijn op te rijzen; het geld is de maatstaf der intellectuële ontwikkeling!

Wie dat voor grondregel aanneemt, wie tegen alle wetten van gelijkheid in, ontkent, dat elk kind dezelfde regten in de maatschappij kan doen gelden, wie zich kant tegen eene gelijke opvoeding, omdat alsdan de dienstbaarheid tot het verrigten van handenarbeid niet meer zou overgaan van vader op zoon, hij behoort te huis in de dertiende eeuw bij de heerendiensten.

En werp ons niet tegen: dat sommigen of velen onder die arbeiders misschien veel gelukkiger zijn dan wij, die opvoeding en beschaving genieten; want dan zou ik u vragen:

Waartoe dan beschaving? Vernietigt dan de drukpers, haalt uwe academiën onder den voet, verbrandt uwe boeken, en laat ieder een stuk grond gaan bebouwen, eten, slapen en sterven.

Werp ons ook niet tegen, dat de Voorzienigheid elk mensch hier op aarde door zijne geboorte zijn' te bewandelen weg aanwijst, en dat dit niet meer zou kunnen geschieden, wanneer die weg werd afgebakend door de bekwaamheden, die elk zich zou kunnen verwerven; want dan spreekt ge uzelven tegen of ge lastert God.

Even als Victor Hugo zegt: men moet zich een doel voorstellen, en dat doel zij ook bij ons:

Kosteloos onderwijs van staatswege. Zal artikel 194 der tegenwoordige grondwet daartoe leiden?

Wij *hopen*, dat het er een trap toe moge zijn.

Dagboek van een Evangelie-dienaar, gehouden op zijn reis naar en door het Heilige Land.

Naar het Engelsch van George Fisk, predikant te Londen, twee deelen, met platen. Haarlem Erven F. Bohn.

Te regt zegt de onbekende vertaler die zich van zijn taak uitmuntend gekweten heeft, in de voorrede van dit werk.

‘De vertaler durft zich vleijen dat er... in ons vaderland genoeg lezers zullen gevonden worden, die belang stellen in de heilige oorden, uit welke vrede, verlossing en zaligheid voor het gansche menschdom is opgegaan.’

Toen wij dit werk in de dagbladen aangekondigd zagen, trok het niet alleen onze aandacht, maar wekte het onze nieuwsgierigheid dermate op, dat wij besloten het ons aan te schaffen en te lezen.

Dat land toch, waar Israëls kroost van klein groot, en omgekeerd van de hoogte der heerlijkheid en magt in de diepte der afzigtelijkste slavernij en ellende neêrgeslingerd werd; dat land, waar ééns Abraham en zijn zonen, een Mozes met het magtig volk verlost uit den diensthuize van Egypte in de woestijn veertig jaren omgezworven hebben; dat land, waar de Christus Gods geleefd heeft en gestorven, maar ook opgewekt en ter regterhand des Vaders verheerlijkt is; dat land waar 't licht der waarheid ontstoken werd, dat later ons bestraalde, en eens alom alle volkeren der wereld beschijnen zal - o, 't kan niet anders of het heeft voor den Christen iets aantrekkelijks. Hoe veel hij er door onderzoek van te weten kwam, nooit is de nieuwsgierigheid voldaan, en naarmate er meer aan voldaan wordt, te meer men naar dat weleer gezegend land zich voelt heengetrokken. Die belangstelling vooral wordt tegenwoordig grooter, naarmate de verschijnselen in 't Oosten ons overtuigen, dat de toekomst zwanger gaat

van hoogstgewigtige gebeurtenissen, die met het oogop de gewijde bladeren, en met terugzigt op 't geen de heilige zangers, op 't geen de Christus, op 't geen Zijn discipelen spraken, tot niets anders leiden kunnen en leiden zullen dan, de uitbreiding van 't rijk des lichts en der waarheid, waardoor 't zal worden één God, aller Vader, en Christus, de Heer, de Redder der wereld.

Maar ter zake.

Van der jeugd aan was ik bezield van heilig verlangen om Palestina te zien, en de streken te bezoeken waar Israëls kroost had omgezworven, een David de vlakten deed wêergalmen van snarenspel en gezang, of de eer van Jehova tegenover zijn vijanden werd gehandhaafd.

O! wat ik aan de lippen mijner vrome, onvergetelijke moeder hing, als zij mij van dat land en van dat volk des Heeren vertelde, en wat ik haar lastig viel met vragen, als ik bij 't lezen in den grooten Bijbel met koperen sloten, iets historischs of geographischs aantrof, dat ik niet wist, en waar 'k graag meer van woû weten. Wat ik later opgetogen was van verrukking, toen 'k op mijn verjaardag J.F. Röhr's beschrijving van Palestina ten tijde van Jezus' omwandeling present kreeg! - Tranen van blijdschap glinsterden in mijn oogen. Dag aan dag, als 'k uit de school weêr t' huis kwam zat ik te lezen, en op de kaart van Palestina de plaatsen op te zoeken, waar 'k Bijbellezende kennis meê gemaakt had.

En die belangstelling in wat men 't Heilige land noemt, nam toe, toen 'k ouder geworden met de kruistogten bekend werd, en las wat stroomen bloeds den grond dáár kleurden, en wat wreedheid en willekeur dáár gepleegd werden.

Sedert is alles wat daarmeê in verband staat, en nieuw en helder licht over dien gewijden grond werpt, en de geschiedenis opklaart, mij welkom.

Van die zucht en van dat verlangen doordrongen, begaf zich onze Engelsche ambtsbroeder Fisk, den vijfden Maart 1842, op reis van Londen naar Alexandrie over Boulogne, Parijs, Lion, Avignon, Marseille, Genua, Livorno, Civita Vecchia, Rome, Napels, en Malta.

Van Alexandrie ging hij over Kairo langs den Nijl, na de pyramieden bezocht te hebben, door de woestijn van Suez naar die van Sin; van daar naar Horeb-Sinaï, beklom den berg der wetgeving, en voorts door de woestijn van Paran, langs den berg Seïr naar Palestina. Na een verblijf van drieweken te Jeruzalem, waarbij geen enkele plaats in den Bijbel van eenig belang onbezocht bleef, vertrok hij naar Constantinopel; op reis derwaarts alles aandoende wat van eenig belang kan gerekend worden. Eindelijk van daar langs den Donau en Rijn naar Calais, en zoo over 't Britsch kanaal naar Londen terug, waar hij in October van dat jaar gezond in den kring zijner gemeente en van zijn huisgezin aankwam.

Ziedaar zoo terloops de reisroute opgegeven.

Reeds uit deze oppervlakkige opgave zal men zich overtuigd houden dat het werk niet slechts een reis *naar*, maar inderdaad *door* het heilige land zal bevatten. En zóó is 't ook, en moge die beschrijving niet van dat poëtisch licht bestraald zijn, of dien dichterlijken gloed ademen, die over Lamartines opmerkingen door 't Oosten verspreid liggen, zij boeide ons meer dan die van Frankrijks dichter en staatsman. Daarom omdat zij eenvoudiger is, daarom omdat zij in verband gebragt is tot den Bijbel, daarom omdat zij de geloofwaardigheid van dat Godsgeschenk meer staaft dan alle bewijzen

door geleerden in hun compendia meêgedeeld. Daarom eindelijk omdat zij, mag ik het zoo noemen? met het Bijbelsch oog bekeken is.

Die beschrijving heeft er juist te meer waarde om in onze schatting, omdat zij van een kundig ambtsbroeder is geschreven, die niet alleen door reislust gedreven en om een kijkje te nemen dien togt ondernam, maar omdat bij èn zijn kennis wilde uitbreiden, èn zijn geloof er door zocht te bevestigen.

En dat hij de pen kan voeren, wordt ge al dadelijk gewaar, als gij zijn beschrijving van Rome en deszelfs omstreken leest, en als gij de gewaarwordingen die hem bezielen u ziet meêgedeeld. Meer dan dat, als gij zoo van tijd tot tijd onwillekeurig in staat zijt, om eens de diepte van zijn vroom en van heiligen ijver blakend gemoed te peilen, dan vat ge hoogachting voor hem op, en dan gevoelt ge u aangetrokken naar den man, al bezigt bij somtijds een enkel woord, waar ge liever iets anders voor gelezen hadt.

Nog eens: al ontbreekt er die poëtische tint en gloed die 't werk van Lamartine zooveel opgang deed maken, gij vindt er meer degelijkheid, gij vindt er meer positiefs, en bij zijn beschrijving, ongekunsteld en onopgesmukt als zij is, is 't u of ge Paulus op zijn togten vergezelt, en of ge bij de opgedolven overblijfselen van Pompeji staat. Uiterst belangrijk voor volken- en zedekennis is, om van geen andere te gewagen, zijn verslag van de Bedouinen.

En toch is 't hier en daar meer dan bloote, eenvoudige, ongekunstelde beschrijving. Meermalen roert hij u, en weet hij u te treffen, en doet hij u aan, als hij b.v. bij 't beklimmen van Horeb-Sinai schetst wat zich uit het verledene aan zijn oog voordoet, of als hij een blik werpt op 't lot van Israëls diep gezonken nageslacht.

Hebt ge lust een schoon, boeijend tafereel te lezen?.. Sla dan het tweede deel eens op, en lees blz. 100 en volgende. Ik verzeker u, die schildering van den overtogt van Israël over den Jordaan onder Jozua doen 't hoofd en hart van onzen medebroeder eer aan.

We zouden zoo kunnen voortgaan, en wijzen op blz. 187 de beschrijving bevattende van Baalbek en de puinhoopen van Baals tempel en meer anderen. Maar genoeg.

Niet omdat we hier veel nieuws en vreemds vonden, niet omdat de wetenschap verrijkt is, zijn we met dit werk ingenomen. Neen maar omdat, gelijk reeds gezegd is, alles heenwijst naar den Bijbel, en als 't ware de Bijbel eenigzins althans tot reisboek is gevolgd. Wie zou niet toestemmen wat hij blz. 188 met zooveel warmte neêrschrijft staande bij de puinhoopen van Baals tempel.

‘Elke nog overgebleven zuil, elk gevallen kapiteel, waarover nu de hagedis schuifelt, waar de slang zich thans omheen kronkelt, spreekt luide tot het nageslacht, dat deze merkwaardige bouwvallen gadeslaat, nog altijd grootsch en indrukwekkend, ondanks hunnen verwoesten, verlaten toestand.

‘Uit dit oogpunt beschouwd zijn de puinhoopen van elken heidenschen tempel belangwekkend voor het Christelijk gemoed. Welke pracht heeft niet het bijgeloof en de afgoderij besteed aan vergankelijke dwalingen. *Weinig dachten de vereerders van die goden, dat er geen goden waren, en dat zij den eenigen woren God gedenkzuilen stichtten!* Hoe vreemd is het en hoe vernederend tevens, dat het den mensch, een schepsel

van den dag, vergund is, door zijne onvermoeide pogingen gebouwen op te rigten, die duurzaam schijnen, terwijl de naam des kunstenaars, die daartoe het plan ontwierp, voor altijd is weggevaagd uit de rij der menschelijke overleveringen. Door wien werd het plan van Baalbek ontworpen?... De bloote gissing heeft hier een weinig bevredigend antwoord, en gissing doet slechts nieuwe gissing ontstaan. Zullen wij daaraan het oor leenen? Waartoe zou dat leiden?

'Het was mij een treffend gevoel te midden van de bouwvallen van Baalbek, in het westen op den Libanon te mogen staren. De Libanon was reeds oud, - was reeds grijs geworden in den loop der eeuwen, lang vóórdat het genie der Grieken zich in Baalbek luisterrijk openbaarde. En datzelfde Baalbek dat wij vergelijkenderwijze nieuw mogen noemen, verliest zich in den nacht der eeuwen; het lijkkleed van den tijd bedekt het, terwijl de Libanon van de Schepping dagteekent, bij alle menschen bekend, en zijne geschiedenis door eene gewijde pen geboekt is. Men heeft hier geene gissingen te maken. De Libanon staat daar tegenover de bouwvallen van Baalbek, gelijk de eeuwige waarheid Gods, en ziet met medelijden neder op de afdwalingen van een gevallen geslacht. En terwijl Baalbek eene geheele vernietiging te gemoet gaat, neemt de luister van den Libanon steeds toe en verzinnelijkt het denkbeeld van eeuwigen duur. Zoo wij over God en menschen, over tijd en eeuwigheid nadenkende, levendig van dit denkbeeld doordrongen zijn, zullen wij minder gevaar loopen van het regte spoor af te dwalen.'

Met de uiterste belangstelling vernamen wij zijne ontmoeting te Beirut met Assaad-Yacoob Hayat een Syrisch Christen en lid van de oorspronkelijke Kerk van Antiochie. Deze edele man ontziet geen moeite om 't Christendom in zijn vaderland te bevorderen en uit te breiden. Gedurende zijn tweejarig verblijf aan de universiteit te Cambridge, was hij de Engelsche taal volkomen magtig geworden, en houdt zich onledig om onder zijn landgenooten onderwijzers aan te kweeken voor het volk, waarin hij aanvankelijk goed geslaagd is. 'Opdit oogenblik, meldt de Schrijver, dat ik dit alles te boek stel, is Assaad, benevens zijne echtgenoote en kind mijn gast, even als een zijner jeugdige leerlingen, Patragi Zacharias.'

Deze edele man had die reis naar Londen ondernomen om den bijstand van vermogenden voor zijn gewigtig werk in te roepen. Hij zamelde liefdegaven in voor de opvoeding en het onderrigt van behoeftigen. Abdallah Araman, Moossa Tanoos en Nassif Giamal waren te Chelsea op 's lands school geplaatst; terwijl Antonio Amiuni te Londen in de geneeskunde studeerde en Patragi Zacharias in October 1843 de universiteit van Cambridge zou bezoeken.

Assaad had toen reeds twee scholen te Beirut en een te Damascus gesticht, waar onseveer 600 kinderen onderwezen werden.

Bij het neêrschrijven van dit berigt dachten wij aan de Kaapsche boeren. Wat zal daarvoor gedaan worden?.... Of zal in de behoeften dier aan Nederland getrouw gebleven zielen niet voorzien worden?....

Één gewigtig artikel nog, 't is de noot op blz. 220, nadat de Schrijver opmerkzaam heeft gemaakt op den ondergang van 't Ottomannische rijk en 't bewustzijn daarvan bij vele Turken.

'De Turken,' zegt hij, 'gelooven vrij algemeen, dat binnen veertig jaren het Christendom allerwege heerschen zal.

Deze meening is thans eene zekere verwachting geworden, en daar ééne der hoofdleeringen van den Koran het geloof aan een onfeilbaar noodlot voorschrijft, zoo ziet men van lieverlede alle vijandige gezindheid jegens de Christenen ophouden en te niet gaan.'

Wij onthouden ons van aanmerkingen, maar komen er gul voor uit dat de verwezenlijking van dat volksgeloof vervulling der profetie en de gebedsverhooring van den Christen zijn zal, wien 't hart op de regte plaats zit.

En nu de pen neêrgelegd. Hier en daar aanmerkingen te maken is gemakkelijk, b.v. vertoornde God, de wrekende God, meer Oudtestamentisch dan leer van Christus en Christelijke voorstelling... Doch punctum. Wat minder over het dogma getwist, en wat meer de groote liefdeles betracht, dàn zal alles in orde komen.

Één aanmerking, niet dat ik den schoolmeester uithangen wil, of een muggenzifter ben, maar soms is de correctie al heel slordig geschied.

Overigens verklaar ik 't werk met het grootste genoegen gelezen te hebben en durf het vrijmoedig aanbevelen als een degelijk boek dat de bibliotheek van een dominé en van een onderzoeklievend leek niet ontsieren zal.

De plaatjes van Duitschen bodem zijn niet onaardig, de typographische uitvoering zeer goed.

Letterkunde.

Mijn Kamer.

Door een Student, te Utrecht, bij J.A. van Woestenberg, 1849.[1)]

Mijn kamer, door een student!

Wel, dachten wij, die student zal weder een zoontje van Klikspaan zijn, een echte of een stiefzoon, dat weten wij niet, maar in alle geval luchtig, los, een schilder van 't werkelijke leven. We slaan, met den titel ingenomen, 't boekje open, en lezen:

'De handdruk eens vaders sta aan het begin van mijn boekske: Zeker is het, dat ik dus met iets onuitsprekelijk heerlijks aanvang.'

Misschien met iets onuitsprekelijk heerlijks, maar 't had op ons geen vat, of já, juist zeer veel; want 't ging ons of wij, in volle verbeelding dat de zon helder en vrolijk scheen, op straat kwamen en een zwoele wind ons een digten stofregen in 't gezigt joeg. Hoe gekunsteld, hoe gezocht, hoe stijf, dachten wij; maar overwinnen we den naren, onaangenamen indruk, door dien eersten zin teweeg gebragt, en gaan wij verder:

In plaats van over een *kamer*, lezen we een tirade overeen *vader*, met woorden en uitdrukkingen er in, als: 'Welk *menschenkind* is er, door wien dat (het bezit eens vaders namelijk) niet op prijs zou worden gesteld.'

'De man, wien wij 't leven dank weten, omdat zijner onze eerste levenskiem is.' - 'De man, die de jeugdige plant met het teederst zorgend oog heeft gade geslagen.... opdat zij zou opgroeijen tot een roem des hofs, perst ons de taal der dankbaarheid van de lippen.' (*Sic*).

Eu na nog eenige godsdienstige woordjes daarbij gevoegd te hebben, die ons herinneren aan de Grieksche Bijbelplaats, die de Schrijver zich tot motto koos, roept hij uit: 'Vergeeft mij die uitboezeming, 't was misschien beter niet met haar te beginnen (*juist!*); maar nu zij er staat kan zij strekken tot een proefje van dat, wat in mijn boekske te vinden is.' En hij gaat weêr met vader voort.

We nemen het Willem, zoo noemt zich de student, volstrekt niet kwalijk, dat hij met zijn vader is ingenomen; maar we vinden toch een vader een minder geschikt onderwerp tot eene proeve van *would be* humoristischen schrijftrant. Zoowat zeven pagina's lang wordt er toch over dien vader gehandeld, dan in gemeenzame en dan weder in stichtelijke tale.

Humor! Ieder is geen humorist, die 't wezen wil; er zijn er maar weinigen, die dien eernaam voeren kunnen, maar humor bestaat zeker niet daarin, om op de eene bladzijde te spreken van 'een fiksche

1) Eerst sedert kort aan de Redactie van dit Tijdschrift ter beoordeeling ingezonden.

karbonade' en op de volgende van "t hemelsch Jeruzalem, Gods genade, een opbouwen van Christus' Koningrijk,' enz., en op de derde weder van een mathesisman, die zijn geest begeeft in een labyrinth van *halen* en *strepen*' (NB. niet zeer technisch).

't Is geen humor om à propos van het al of niet afschaffen van den *groentijd* aan de akademiën, uit te roepen: 'De Kerk van Christus werd in de 16de eeuw ook misbruikt (NB even als de groentijd); eenige edele mannen wilden haar niet *afschaffen*, maar *hervormen*.'

Maar kijk, we hebben verder gelezen, we hebben gezien, dat onze student studeert in de theologie; op bladzijde 23 gekomen, wilden we hem wel eens de hand drukken, even als zijn vader dat gedaan heeft, en de lust die ons bekropen had om zijn boekske ter zijde te leggen, ging over.

Omdat de student studeert in de theologie, vergeven wij hem toch zijne menigvuldige Bijbelteksten; omdat de student niet onvoorwaardelijk wegloopt met *Klikspaan* en *Zoo zijn er!*, omdat er een traan opwelt in zijn oog, als hij zijne oude kleêren bekijkt, die hem herinneren aan vorige dagen; omdat hij zulk een eenvoudig, stil en liefelijk ideaal vormt van het dorp, het kerkje en de pastorij waarin hij zijn loopbaan hoopt aan te vangen; omdat hij zijne zuster Marie zoo hartelijk dankbaar is voor hare zorgen hem in zijne ziekte bewezen, wilden wij hem gaarne de hand drukken; omdat zijne ziel gloeit voor de muzijk, vergeven wij hem de duisterheid van uitdrukkingen als deze: 'Zingen ja is iets zinnelijks, maar iets zoo naauw verwant met het geestelijke, dat het de hoogste belangstelling der Christenen ook in hun openlijke Godsvereering waardig is.'

Om het levendig slot op bladzijde 73 en 74 vergeven wij den student een zestal voorafgaande zeer slepende bladzijden. De vergelijking van een piano bij een goudsche pijp, daar drie- of viermaal uit gerookt is, willen wij hem ook gaarne kwijtschelden, voor zijn oordeel over preken, op bladzijde 91.

En zoo zouden wij kunnen doorgaan met een debet- en credit-rekening op te maken, met den auteur menige vervelende en langdradige uitweiding of te minutieuse beschrijving te vergeven voor menige goede gedachte en juiste opvatting. Tot de laatsten behooren voorzeker de opmerking, toegevoegd aan de afschaffingsgenootschappen van sterken drank, waarom geen afschaffingsgenootschappen van alle ondeugden opgerigt, - de vraag door den Schrijver geopperd, bij het zien van een arm man, die doornat van den regen en verkleumd van koude bevangen was geraakt door een luttel drank, en toen door menschen met warme kleêren aan, wien t' huis een vuurtje wachtte, beschimpt werd: 'Wie was hier meer schuldig voor God, de dronkaard of zij, die den medemensch zoo laag behandelden?' Voeg daar de volgende twee bladzijden bij, die u van den student zullen doen houden.

Ook beviel ons de onwankelbare tafel en de dito armstoel; het opruimen van het karpet; de pijpenlade, die het album is van den student, waarin dierbare vriendennamen te lezen staan; zijne opmerkingen over het wenschelijke van een meer vrijen, onbelemmerden omgang tusschen jongelingen en meisjes; zijne schildering van den dichter; zijne redenering tegen het rouwdragen naar bepaalden tijd en wetten.

Ge ziet, er is van alles in het boekske te vinden, en daaronder veel goeds. Het

spijt ons bijna, dat we zoo bar zijn begonnen. Zouden we dat begin veranderen of weglaten? - Neen, de Schrijver zie eens welken indruk zijn onhandig begin kan te weeg brengen. Hij zegt ergens: ‘Mijn streven is geen ander, als (dan) dat nu en dan eens deze of gene uwer zegt: dat heb ik ook gevoeld, of ondervonden!’ - ‘mijn hoogste lofspraak is: gij hebt *waarheid* geschreven.’

Zeer goed, maar zoodra men zijn werk *drukken* laat, wordt het geheel iets anders; dan moet men voldoen aan de eischen van de kunst, dan moet men zich binden aan sommige vormen of zich door zijne genialiteit verre dáárboven verheffen.

Het schijnt echter alsof onze student niet altijd gedacht heeft aan het groote onderscheid, dat er bestaat tusschen een geschreven en een gedrukt werk. Het eerste laat men lezen aan wie men wil, en het wordt gedekt door de persoonlijkheid van hem, die het schreef; het andere gaat de wijde wereld in, en de schrijver verschijnt voor een onbekend publiek, niet als persoon, maar enkel als auteur. Dat publiek kan vorderen dat men het de eer bewijst die het toekomt, dat men zich behoorlijk voordoe.

Had de student, waar hij ons in zijne wereld wil invoeren, altijd den lossen, loopenden stijl gebruikt, waarmede hij het grootste gedeelte van *de Series* schreef, - had hij, waarbij ons beschrijvingen levert, die altijd zoo boeijend gemaakt als bij de eerste helft van *Varia*, - had hij, waar hij een meer verheven toon aanslaat, dat altijd zóó gedaan als bij het aanspreken van Nederland, zijn boekje zou zeker veel gewonnen hebben in de oogen van het kunstlievend publiek, dat altijd nog iets meer verlangt, dan terug te vinden 't geen het ook wel eens gevoelde.

Had de student zooveel eerbied voor zijne lezers gehad, als hij dikwijls betuigt liefde voor hen te bezitten, hij zou zulke slecht gevormde zinnen niet hebben laten staan als wij onder anderen vinden op blz. 133 over Schiller; hij zou niet van Göthe hebben gezegd: ‘Göthe, die in de hoogte van zijn vlugt den literator in zijn vak een ander kwadratuur van den cirkel ter oplossing gaf;’ hij zou de matte bladzijden 139 en 140 ten minste tot de helft hebben teruggebragt.

Had de student beter het onderscheid gevoeld tusschen een gedrukt en geschreven boek, waarvan wij straks reeds repten, hij zou den brief zijner moeder (blz. 173) hebben weggelaten; want wij willen toch niet vooronderstellen dat die enkel zou gedrukt zijn om een contrast te vormen met de brieven, ontvangen op een advertentie, eene huwelijksaanvrage inhoudende. Neen, daarvoor gelooven wij dat de student te fijn gevoelt; maar hij moest meer tact bezitten, den brief zijner moeder en dien zijner zuster (blz. 188) niet, althans niet zóó wedergeven, en in een gedrukt boek, zijne broeders en zusters niet zóó aanspreken als op blz. 175; want al gelukt het hem zijne lezers belang in te boezemen voor hemzelven, het is wat veel gevergd, dat belang ook te vorderen voor eene geheele familie, waarvan men op zijn best de voornamen hoort; ook twijfelen wij er aan of de belangstelling in den auteur wel zoo hoog zal klimmen, dat men détails verlangt als op blz. 186 over de overhemden, en op blz. 187 over den tijd, waarop de student zich verschoont!

Wij gelooven dat de Schrijver door onze aanmerkingen overtuigd zal wezen, dat we zoo wat in Zijn Kamer zijn t' huis geraakt; werpen we er nog eens een algemeenen blik in, dan vinden we er, ondanks wat verwarring en nonchalance,

misschien aan een studentenkamer eigen, ondanks een zekere daar mede in strijd zijnde theologantenlucht, iets pedants en prekerigs, dat niet wegvalt voor de verklaring, dat de Schrijver zich niet kreunt om de beschuldiging van *ernstig*, dan vinden we er, zeggen wij, zoo veel degelijks, als de tafel, zoo veel goeds, als de boeken, zoo veel eenvoudigs, als het theegoed, dat wij den student gaarne toewenschen, dat hij nog meermalen aan eigen werk een plaatsje moge inruimen in zijn bibliotheek. Maar eerst moge hij nog dikwijls lezen en herlezen zijn Claudius en Hildebrand, die op het geborduurde boekenrekje staan, hem door zijne zusters geschonken, en vooral van hen leeren ernstig te zijn, zonder een preektoon aan te slaan, ernstige gevoelens en denkbeelden op te wekken, niet door er zelf over uit te weiden, maar door ze enkel aan te geven; want men moet, vooral bij werkjes als het onderhavige, zijn lezer veel zelf laten denken; het is genoeg de snaren aan te roeren die er trillen in zijne borst.

Pater Darcy of de Jezuïeten onder Jacobus I.

Door de Schrijfster van Mont-Sorel, Emilia Wyndham, enz. uit het Engelsch, door C.M. Mensing, 2 deelen met vignet, te Amsterdam, bij P.N. van Kampen.

Er zijn in de geschiedenis van elk volk zekere feiten die, zelfs bij de verste nakomelingschap en hoelang ook verleden, toejuiching vinden en sympathie opwekken.

Maar tegenover deze staan ook anderen, die al zijn er eeuwen over weggesneld en onderscheiden menschengeslachten weggestorven, met verontwaardiging, met afgrijzen vervullen. Zoo telt de historie van Frankrijk bijv. zijn Sint-Bartholomeusnacht, en de geschiedenis van Engeland het buskruidverraad onder Jacobus I.

Is 't wonder dat de met roem bekende Ainsworth zijn Guy Fawkes gaf? en de in ons land zoo gunstig en met zooveel welwillendheid ontvangen Schrijfster haar Pater Darcy het licht deed zien?

Indien er een onderwerp van dien aard voor romantische beschouwingen behandeling geschikt is, dan is het juist dit. Tegenover de gedrukte Roomsche kerk, het door Elizabeth begunstigd protestantisme. Tegenover de geestelijkheid der laatste zoo begunstigd, zoo met weldaden overladen, de miskende, de gedrukte priesterschap der andere kerkelijke partij. En toen later Jacobus aan den troon kwam van wien de Roomschen zooveel goeds hoopten, ja in wien zij een geheim aanhanger en begunstiger hunner partij vermoed hadden, de vroegere wettenen besluiten tegen de Roomsche geestelijkheid en ceremoniën niet slechts bekrachtigde, maar nog strenger maakte en onverbiddelijk liet uitvoeren, daar waar die wetten overlieden waren..., toen voorzeker moest de gemoedelijke Roomsche in zijn oog zoo teleurgesteld en misleid wel 't ergste vreezen.

Bij den godsdienstigen Roomschen moest afkeer van zulk een vorst en gouvernement ontstaan.

Als elke stap tot verzachting van zijn lot en tot meerdere godsdienstige verdraagzaamheid en inschikkelijkheid verijdeld wordt, en elke poging slechts

schijnt te dienen om nieuwe ellende te doen ontstaan, als boete op boete treft om der godsdienst wille, en menigeen aan den bedelstaf gebragt wordt, ja dan voorwaar is die afkeer van een vorst en gouvernement, van een kerken van kerkhoofden waarvan dit alles uitgaat, niet te verwonderen.

En zóó stonden de zaken ten tijde van Jacobus I.

Wat onder Elizabeth gedreigd was, was zoo zelden vervuld. Menig Roomsch edelman werd aan het hof geduld, ja was er welkom. Maar de zwaardere bedreigingen van Jacobus bleven niet onvervuld. De Roomschgezinde werd nog meer verdrukt.

't Schijnt vreemd - en toch is het zoo. Met onverbiddelijke gestrengheid ging hij niet zelden te werk om de zoogenoemde papisterij te keeren.

Waarom?...

Wij willen zoomin ons wagen aan een karakteristieke beschouwing van Jacobus, als ons verdiepen in staatkundige bijzonderheden; maar terwijl wij in 't geheel niet blind willen zijn voor het protestantisme dier tijden, en ten volle onzen afkeer van den onverdraagzamen geest van het toenmalig geslacht aan den dag leggen, meenen wij voor ons dat men wel eens te veel voorbij ziet, dat in de Roomsche kerk een geest was ontwaakt, die allernoodlottigst was; een geest, die 't even slecht met den Staat, met elken Staat, als met de kerk van Christus bedoelde.

Fanatieke geloofswoede... dàt was de kwelduivel die in menig hart was ingevaren.

De stille, vrome, onderworpen priesters der Roomsche kerk waren voor 't meerderdeel door Seminaristen vervangen, en de zonen van Ignatius van Loyola hadden zich alomme genesteld, en in plaats van Christus en Christendom te prediken, onderwezen zij hunne Casuistiek. Zij werkten op de verbeelding van jongelieden en van onnadenkende en onkundige zielen, en stookten een vuur aan van ontevredenheid, haat en wat niet al, dat zij nu eens meer dan eens minder aanbliezen, naar gelang van omstandigheden. 't Jezuïetisme oefende zijn ontzettenden invloed uit - en dat was aan de zijde der protestanten geen geheim. Vandaar die vreesselijke reactie van dien kant. Vandaar die haat tegen Rome, althans tegen de propaganda. 't Lag nog te versch in 't geheugen wat in Frankrijk, wat in Nederland door fanatieken geloofsijver en Jezuïetisme geschied was. Men wist heel goed dat, hoezeer de kerk niet naar bloed dorst, die kerk bezoedeld was door 't bloed van duizenden slagtoffers. Men wist het heel goed dat een kerk, waarin een leer gepredikt werd: het doel wettigt de middelen, door die leer juist gevaarlijk werd voor een protestantschen Staat en voor het protestantisme.

En waar die leer onderwezen en waar die predikers geduld worden, kan geen vrede met anderen buiten haar kerkgemeenschap bestaan. Protestantisme en Jezuïetisme zijn vijanden om welke te verzoenen de eeuwigheid te kort is.

De vreesselijke rampen die 't Roomsch-Katholieke Engeland toen getroffen hebben, zijn voor 't grootste deel gevolgen van Loyola's leer door zijn aanhang gepredikt. Niet de roman; maar de geschiedenis pleit er voor.

Uit een Juif errant, uit een pater Darcy en soortgelijke werken meer, kunt gij den Jezuïet niet leeren kennen om hem althans naar waarheid te beoordeelen. De romantiek is kunstgewrocht, is werk der verbeelding, is poëzij, - alleen de

werken dier mannen en hun gedrag, gelijk de geschiedenis er ons toe in staat stelt, zijn de rigtsnoeren waarnaar wij kunnen en moeten oordeelen; - en die veroordeelen hen.

Vraagt gij: waren zij geleerd? Wij willen het tegendeel niet beweren. Alleen roepen wij elkander toe: verwart geleerdheid niet met spitsvindigheid!...

Vraagt gij: waren alle Jezuïeten slecht?.. Wij zijn de eersten die u toeroepen. Neen! vele brave, vrome mannen telt die orde. Maar tegenover die braven staan verachtelijke wezens, die onder het: Je dois tout à ma réligion, voor dolk noch gifbeker terugbeefden. Tegen over die braven staan de mannen, die *in majorem Dei gloriam* onder schijn van vasten en lang bidden, der weduwen huizen opaten en de harten der hun toevertrouwde weezen verbrijzelden.

De geschiedenis van ons vaderland herinnert ons Eersten Willems moord binnen Delft, en diezelfde geschiedenis heldert de vraag op: hoe die moord, hoe een gruwelfeit als dat mogelijk was.

De geschiedenis van ons vaderland leert het ons, dat de rampzalige Balthazar Gerards het werktuig was van 't Jezuïetisme.

Doch genoeg. - Terwijl wij afkeer van en haat tegen Loyolas Casuistiek en 't gruwelijk Jezuïetisme prediken, prediken wij liefde en verdraagzaamheid omtrent den vromen Roomschen broeder en zuster. Ook bij 't verschil, bij 't groot verschil in vormen blijven zij twee loten op denzelfden stam: Christus den Heer, der zondaren zaligmaker. Voor Roomsche Christenen, als een Mulsho door onze talentvolle Schrijfster geschilderd, voor den waardigen priester Warner vat gij de innigste en hartelijkste sympathie op. Zulken mannen reiken wij uit volheid des harten de hand en zeggen: laat ons broeders zijn en eerbiedigen elkanders bijzondere meeningen en zienswijze.

Verwarre men toch nimmer den gemoedelijken Roomschen Christen met den Jezuïet! een' dwaling door menigeen, helaas! begaan.

Ter zake.

Jaren zijn er verloopen, sedert wij 't genoegen hadden Ainsworths Guy Fawkes te lezen. Maar bedriegen wij ons niet, dan had hij meer bepaald het oog op 't buskruidverraad en plaatste daarbij Guy Fawkes op den voorgrond.... In het voor ons liggend werk is dit het geval niet.

Onze beroemde Engelsche Schrijfster heeft zich meer bepaald voorgesteld pater Darcy, en dus den invloed van de Casuistiek der Jezuïeten op de verraders, en alzoo het gruwelijk Jezuïetisme van naderbij te doen zien.

Zij brengt u, in 't eerste deel, in den hofcirkel van Elizabeth. Zij doet u hij gelegenheid van een koninklijk feest in de zalen van het oude paleis van Westminster kennis maken met den vorstelijken gunsteling Essex, Burleigh en diens zoon naderhand graaf van Salisbury, Robert Catesby, Anna Vaux, pater Darcy ook Farmer, soms Whalley ook wel Garnet genoemd.

Zij maakt u attent op den meer en meer toenemenden geest van afkeerigheid van de oude Koningin Elizabeth die eindigt in de verwarde en zotte, maar in zijn bedoeling noodlottige zamenkomst op Essexhouse, waardoor Elizabeth's gunsteling als landverrader op 't schavot zijn leven eindigt.

Zij stelt u daardoor in staat den invloed te leeren kennen, dien de Jezuïet Darcy langzamerhand op allen uitoefent die hem omringen, en gij staat verbaasd over de gedweeheid en gehoorzaamheid die

hij allen oplegt en dat zelfs in karakters als dat van Robek.

Aandoenlijk is de schildering van Elizabeth's ligchamelijken en van haar zielstoestand in den avond haars levens. Gij vraagt uzelven af: hoe is het mogelijk? is dat die magtige heerscheres van Albion, die oude, zwakke, neêrgebogen, levendige schim tusschen al die kussens?....

En die vrouw was eens zoo magtig, zoo groot!....

Helaas! Leicester was er niet meer.... Essex was op 't schavot gevallen, en met zijn dood, het gevolg van zijn opstand en verraad, was haar de hartader doorgeslagen. Dat was dan 't loon van alles wat zij aan hem gedaan had en voor hem geweest was.

Het tweede deel vangt aan.

Jacobus is op den troon.

Niet het oude paleis van Westminster maar het buitengoed Drystoke, op de grenzen van Rutlandshire en Northamptonshire - niet de oude Elizabeth, maar de lieve, vrolijke, jeugdige gade en moeder Evelina Mulsho gehuwd met Sir Everard Digby - zietdaar het tooneel en de sujetten die gij te zien krijgt.

Wat het eerste schitterend en verblindend was, is hier aanlokkelijk, is boeijend.

Gelijk in 't eerste een pater Darcy in Westminster, zoo treedt hier op Drystoke Robert Catesby op als... de oorzaak der ellende, die alle vreugde, alle geluk verwoest. 't Stond bij hem vast, het tegenwoordig, hem hatelijk bestuur, moest vallen. De vrede met Spanje, waar men voor de Roomsche kerk, vooral de heethoofdige partij, zooveel voordeels van verwacht had, was geteekend, en met dien vrede was alle vooruitzigt op vervulling van hare wenschen geweken.

De schandelijke, helaas! maar al te schandelijke mishandelingen, dier kerk van de zijde der protestanten aangedaan, wakkerden den geest der verontwaardiging en wraakzucht aan.

Helaas! van beide zijden vergat men den stichter des Christendoms. Robert Catesby dorst naar bloedige wraak en zijn besluit is:... met één slag den koning en 't parlement te vernietigen, en zijn kerkpartij te doen zegevieren.

Gij huivert er van als gij den wraakzuchtigen geestdrijver dat heilloos plan aan zijn vriend Winter hoort mededeelen, waartoe deze om zijns vriends wille toetreedt; terwijl later John Wright, Guido Fawkes, Thomas Percy, Robert Keyes, zoon van een protestansch geestelijke en eenige anderen, nog zich bij hem voegden.

Doch waartoe verder?... Hoe de afloop der vreesselijke conspiratie was is bekend. De vijfde November 1605 bestemd om bij de opening van 't parlement alles door buskruid in de lucht te laten vliegen, liep gelukkig ten einde en de raadslagen der misdaad waren verijdeld, terwijl de ongelukkigen en rampzaligen, voor zooverre zij niet reeds gestorven waren, later op een huiveringwekkende wijze op het schavot stierven. Ook Pater Darcy deelde hun lot. Al kon men hem bepaald geen zamenzweerder noemen, hij wist van de zaak, en zijn leer en zijn gedrag mogen de oorzaken van alles genoemd worden.

En nu ons oordeel over 't werk.

Onze Engelsche Schrijfster is bekend, is gevierd - en teregt. Was zij het niet, dan was dit werk alleen toereikend om haar als echte, rijkbegaafde romancière te erkennen. In 't schilderen van personen, karakters, huis, hof, natuur en kunst, wekt zij bewondering. Hartstogten en aandoeningen geeft zij zoo juist, zoo na-

tuurlijk weêr, en dat met zoo 'n eenvoudige gemakkelijkheid, dat ge u te midden dier personen meent te bevinden, waar zij van vertelt. Kennis van zeden en gebruiken verraadt zij gedurig.

Eilieve, wilt ge van 't bijgeloof dier dagen een staaltje, lees 't verbaal van jufvrouw Margaretha, en den nar Fabiaan, blz. 138 d. 1. 't Is allerliefst.

Verlangt ge de vrome godsdienstige rigting van een Roomschen Christen te leeren kennen, wij wijzen u op den edelen Mulsho. Ik bid u: lees dat korte, maar heerlijke gesprek met zijn biechtvader over verdraagzaamheid en godsdienstvervolging.

En dan nog iets. Maakt ge hier kennis met het volksbijgeloof, doet het ook met volksfeesten; leest eens blz. 139 en volgende die heerlijke en levendige schildering van het meijen of meifeest-vieren. Is 't niet of gij midden onder die lustige en vrolijke landlieden zijt?

Doch genoeg, de Schrijfster van Mont-Sorel is genoeg bekend. Haar: pater Darcy is een uitmuntend werk, voortgevloeid uit een edel hart, een helder hoofd, begaafd met juist oordeel, met een kennis van zaken en menschen, buitengemeen groot - een werk, geschreven door eene meesterlijke hand. En dat van het begin tot het einde.

De vertalingen typographische uitvoering verdienen allen lof.

Mengelwerk.

Bij het zien van het tafereel van den schilder Wappers, voorstellende het zoontje van Lodewijk XVI bij den schoenmaker Simon, in 1793.

O vrijheid! welke gruwelen zijn er niet in uwen heiligen naam bedreven, wat bloed en tranen hebben zij niet doen vloeijen, die u voor hunne helsche ontwerpen misbruikten. Jeugd, onschuld, schoonheid, deugd, niets was voor hunne moordbijl veilig. Zij schepten behagen om die allen van het aardrijk te doen verdwijnen.

Onschuldig slagtoffer! Welke gewaarwordingen en herinneringen deedt gij in mijne ziel oprijzen, toen een onbedwongen traan mij langs de wangen rolde bij het zien van uw afbeeldsel. Ik vergat de kunst en den kunstenaar, ik was bij u in den Tempel, in de woning van den ruwen en verharden Simon. Ik dacht aan uwe vorige groote bestemming, en aan uw akelig lot, en vroegtijdigen dood.

Het zoet van uwen levenskelk werd spoedig bitter.... doch God zorgde, dat die alsem u niet langzaam verteerde: slechts eenige teugen had Hij u beschoren, en Hij nam u in ontferming tot zich; doch niet alvorens gij het schrikkelijk lot uwer ouders en nabestaanden vernomen hadt. Wat zie ik op het gescheurde en bemorste nieuwsblad, u door uwe beulen misschien in de hand geduwd: ‘Dat het hoofd van Lodewijk uw' vader ter kwader ure gevallen is.’

De geschiedenis heeft na meer dan eene halve eeuw die er is overgeloopen, haar vonnis over deze daad geveld; voor mij is zij nog alsof zij gisteren plaats had. Ik lees nog eenige woorden op het verkreukte, door u in vertwijfeling weggeworpen blad, zoo gepast door de bloedige muts bedekt: het zijn die van: ‘ik vergeef.’ Ik was gereed uwe beulen te vloeken; maar deze woorden houden mij terug.

Ongelukkige Lodewijk! Gij vielt, omdat de taak die gij voor u vondt, voor uwe krachten te groot en te zwaar was. Als vorst waart gij zwak, doch als mensch en Christen waart gij groot in het lijden. Met vasten moed betradt gij het moordschavot, en met betoog op het volmaaktste voorbeeld, badt gij ook voor uwe vijanden. De woorden, die het volk te midden van het tromgeroffel, dat uwe stem versmoorde, hooren kon, waren: ‘Ik vergeef.’

Met weemoed staar ik op uwe schoone kinderlijke wezenstrekken, op uwe uitgeweende oogen, en fijn gevormde leden,

met de gescheurde overblijfsels eener vorstelijke kleeding ter naauwernood bedekt, als op eene bloem, wier stengel geknakt is, en die spoedig geheel zal verdorren. Aan den muur van den kerker, waartegen gij magteloos geleund ligt, hebt gij met bevende handen geschreven: ‘o God! vergeef hun die mijne ouders hebben ter dood gebragt.’

Diep zullen deze woorden in mijne ziel gegriffeld blijven. Het is uwe laatste bede, bij den overgang naar eene betere wereld, waar geen rouw meer bestaat, en waar uwe tranen zullen gedroogd worden.

Onschuldig slagtoffer! Frankrijk was uwer niet waardig. Het moest door ontmenschte volksmenners, door het schavot, het zwaard, de ellende en den burgerkrijg worden vertiend. De ijzeren vuist van den man der eeuw zou het eenigen tijd met klem in bedwang houden. Na zijnen val, zou het op nieuw zijne koningen, en dan weder zijn' weldoener verjagen. Het schijnt niet wijzer te zullen worden, en de vrijheid ontwijkt het, die het op den verkeerden weg najaagt.

Uw lot is eene welsprekende les voor vorsten en volken, en noch de eenen noch de anderen hebben zich daaraan gespiegeld; gij werdt met uw geslacht in den maalstroom der woedende hartstogten medegesleept, en hadt duizenden deelgenooten in uw lot. Slechts één troost bleef u over, dat gij niet aan God en de onsterfelijkheid wanhooptet, de eenigste maar aller vertroostelijkste lichtstraal in den kerker, waar gij met gelatenheid uwen laatst en snik afwachttet. Ieder gevoelig mensch stort een traan op uw vergeten graf.

Kon ik de lier tokkelen, verstond ik de goddelijke spraak der dichtkunst, ik zou, o kunstenaar! den indruk, dien uw tafereel op mij maakte, in gloeijende verzen uitgestort hebben; doch het hart maakt ook welsprekend, als het in zijne fijnste zenuwen getroffen is. Gij hebt zonder verwenpraal, maar met eene edele eenvoudige voorstelling, uw doel bereikt. Het zij uwe grootste lofspraak, dat de koelste mensch niet zonder aandoening voor uw tafereel blijft staan, en terwijl wij voor het slagtoffer eenen krans van cipres vlechten, zij de lauwer der kunst u toegewijd.

J.A.B.

Lexicon manuale, of: handwoordenboek voor den Tijdspiegel.

(*Zie Tijdspiegel*, 1850, I, *blz.* 440, *volgg*).

PAUS. - Met schrik en verbazing wierpen wij ons Etymologicon, dat nog opengeslagen lag, ter zijde, toen we, naar den wortel van dit zeer gangbare woord zoekende, werden terug gebragt tot het wortelwoord: ‘Paai - een oud man’ - verwant aan *paap* - paus, van den eersten wortel *pa, ap*, die voortbrenging, opkweeking, verheffing aanduidt, - en alzoo Paus eene taalkundige misvorming zou zijn van *papa, - pawest, - pabst*, - paus - allen terugvloeijende in het

grondbegrip - *vader*. Deze laatste afstamming troostte en bemoedigde ons weder. Wij erkennen wederom, dat de taalafleiding hieren daar ongemeen humoristisch en onbetamelijk te werk gaat, en geheel onschuldig tot de meest ergerlijke combinatiën aanleiding kan geven. Wij zullen intusschen den Paus, zoo als het woordenboek der negentiende eeuw dit eischt, zeer mild en verdraagzaam beoordeelen, en zijn er verre van af, om, naar het voorbeeld der hervormers, in den Roomschen opperprelaat een antichrist te zien, of een' der minder aanbevelingwaardige personen uit de Openbaring van Johannes. Wij, en welligt de lezers mede, zullen ons kunnen vereenigen met het begrip van eenen modernen Melchisedek, een priesterkoning, die in één persoon de stoffelijke en geestelijke belangen zijner onderdanen behartigt. Heeft niet meer dan één Protestantsch vorst, in de latere jaren, ten minste gepoogd, om zich dit priesterkoningschap aan te matigen? Herinner u aan de Pruissische kerkelijke Agenda van den laatstelijk overleden Pruissischen monarch. De meeste gekroonde hoofden hebben iets pauselijks aan zich. Dit ligt in den aard der zaak - wie het ligchaam regeert, wenscht ook wel eens ter gelegener ure de zielen mede te regeren. Wij ontkennen niet, en niemand zal dit ontkennen, dat een Paus in de negentiende eeuw verbazend verschilt van een' Paus der elfde, twaalfde, en dertiende eeuw; dat onder denzelfden naam een geheel ander persoon op het wereldtooneel verschijnt. 't Is met de Paussen volstrekt niet zoo historieel als met de Dalaï-Lama's, de Pharao's, de Keizers van Rusland en China. Zij hebben zich aan den tijdgeest weten, en moeten weten aan te passen; want als ge Leo X, Clemens XIV, en Pio Nono naast elkaâr plaatst, en Hildebrand, en Gregorius X er tusschen in, is het verschil zoo groot, dat we geene woorden kunnen vinden, om onze verbazing uit te drukken. Wij beklagen, bij den voortdurenden gistenden toestand van Europa, den tweeslachtigen, den amphibiën-aard der eens zoo magtige Heilige Vaders. Te voren hadden zij met leer en kettergerigt, met vorstelijke hoven, staatkundige bemoeijingen, de handen somtijds vol. Thans met het volk - met het volk, het liberale, weêrspannige, het onpauselijke, het oproerige volk, en in plaats van ban en interdict, moeten vreemde kanonnen en bajonetten, vreemde dagorders den pauselijken Stoel schragen; dat is zeker een bedenkelijk teeken des tijds. Wij beklagen den Priesterkoning, die in zijne dubbele waardigheid, als geestelijk-wereldsch vorst, telkens het juste milieu ter linkerzijde verliest, als hij dit vooral handhaafde ter regterzijde, en daarenboven afhankelijk is, nog veel meer dan een constitutioneel vorst, van de heeren Kardinalen, die reeds vóór eeuwen ruim zooveel invloed en gezag hadden en uitoefenden, als de leden der Eerste en Tweede Kamer in Frankrijk, Duitschland, of Nederland. De constitutionele regeringen bestonden immers reeds, toen alles in het middeleeuwsch Europa nog zoo streng monarchaal was, de facto, in het heilig Collegie, en hoe magtig de Priesterkoning daar door de Kardinalen gekneld, gekweld en geplaagd werd, leert de geschiedenis. De tijd nadert, waar men meer aan de staatkunde, dan aan de onfeilbaarheid, meer aan het diplomatisch, dan aan het Petrus-karakter van den Paus zal moeten gelooven, al wilde men ook anders. De Opperbisschop, gerugsteund door kabinet, wapenen en diplomatie, zie in

dezen tijd scherp toe. Wij wenschen hem apostolische wijsheid, apostolischen moed toe, om daardoor aan zijn volk apostolischen zegen, *niet* met de uitgestrekte handen, maar door wijze en gematigde wetten, te kunnen uitdeelen. Als onze vreemde, abnormale, volstrekt ongezeggelijke, onbeschofte eeuw, allerlei soort van vorsten en koningen kent en verlangt: vrouwen-koningen - president-koningen - absolute koningen - zeer constitutioneele koningen of niet-koningen - nevel-koningen - gehuurde, opgezette koningen - dan moge er, om die trits voltallig te maken, een eigenlijke verstandige Priesterkoning bij gevoegd worden, die immers niet meer in de gedaante van een Sultan der Christelijke wereld wenscht begroet te worden; maar nevens de oude, deftige titulatuur: Heilige Vader, het schoone karakter van een wijs monarch op de lippen der volken wenscht te vernemen?

PEN. - Is het niet verwonderlijk, dat men met de pennen, de schrijfpennen van groote geleerden, afgodendienst heeft gepleegd? Zoo is immers de schrijfpen van Lipsius, Scaliger, eens voor zwaar geld gekocht, en weder verkocht, - vreemde reliquiëndienst, maar toch onschuldig; - want men zal die ganzenschacht niet aangebeden hebben, en al vertolkten zij wonderen van geleerdheid, andere wonderen zullen ze wel niet verligt hebben. Als middel om zeer verschillend doel te bereiken, staat de pen in de geschiedenis van ons geslacht bovenaan, en wedijvert met het papier. Als ge gelieft te denken aan de pen van Luther, van Erasmus, van Huig de Groot, van Rousseau, Kant, Hegel, Strauss, Bilderdijk; aan al die pennen gedenkende, moet ge bekennen, dat deze wapentuigen meer, oneindig meer hebben uitgewerkt, dan de schepter des bisschops en de veldheersstaf, en om die reden, zult ge uwe natuur- en tijdgenooten, die met de pen in de hand gewapend zijn, met eenig ontzag dienen te beschouwen. De pen is de nooit zwijgende, de van geslacht tot geslacht voortsprekende mond: daarom zullen we in poëtische taal beweren, dat menige schrijfpen was gerukt uit het vleugelenpaar van een satan, en mede uit het vleugelenpaar van een engel des lichts, en dat de kinderen der menschen daarmede helsch of hemelsch licht hebben verspreid. Zeer treffend is de *stalen*, puntige pen, die zoo gemakkelijk door het dunne overlandmail-papier dringt, en waarmede gij, als met een stilet, een behoorlijken bandietenmoord kunt volbrengen, het zinnebeeld van en voor onzen tijd. De weeke ganzenschacht van vroegere eeuw, van de sentimenteele eeuw, boort niet zoo diep in het blad en in het gemoed. Wij ontkennen daarmede niet, dat mannen, zoo als Luther, Erasmus, later Swift, Rabener en annexen, zeer scherpe pennen hebben gesneden, en dat thans menig flaauw en voos kind der eeuw, zijne slepende en onzinnige gedachten met een zwavelstok schijnt te schrijven, - dat ontkennen we niet. - Welligt dat vele hoofden van volken en staten zouden wenschen, de pennen zoo zwaar te belasten, dat alleenlijk de grooten der aarde, de conservatieven, en niet de geringeren zich daarvan konden bedienen, maar dan zouden de steenen spreken, als de pennen werden verboden! De schrijfkunst is heden ten dage onder al de kunsten de eerste, de voornaamste, zij staat in dadelijk verband met de drukkunst, en beide regeren de wereld oppermagtig; daaraan sluit zich, als derde magt, de krijgs-

kunst, hoewel het niet altoos gelukt, dat de eenpuntige bajonet de tweepuntige schrijfpen tot zwijgen brengt, en het kanonvuur niet altoos de waarheid en de vrijheid bedwingt. Het gewone tweegevecht met de pen is wel onbloedig, en kost meer inkt dan bloed, maar is niet minder gevaarlijk, menige pennesteek wondt dieper dan een sabelhouw of degensteek, ora kort te gaan: wij beschouwen alle pennedoosjes, alle inktkokers met en zonder inktlapjes, met een zeker stil en diep ontzag, en weten wat er al mede gedaan kan worden, als men *die* wapenen, dat kruid en lood, ter hand neemt. Onze eigene pen hebben we lief, en gij de uwe lezer! ook gij lezeresse! Wij zouden haar niet willen missen, al wilde men ons de borst vol ridderteekens hangen, tot stikkens toe, daarom aan u allen thans, als vreemde, maar gewigtige heilwensch: wij wenschen u, noch een goeden morgen, een goeden avond, een goeden nacht, ofeene goede gezondheid, of een smakelijk eten, maar een goede, reine, krachtige, vrije, smakelijke - pen!!

PENSEEL - is - de pen der schilders; met hun veelkleurigen inkt op het palet schrijven ze immers ook geheele groote, breede bladen vol, en binden het werk in, dat is: zetten alles in een vergulde lijst, de naam er onder, en dan gaat het geschilderde blad de wereld *in* of *uit*. - Men zegt van den schilder te regt: hij heeft een goed, een krachtig, een flaauw, een natuurlijk, een dof of gloeijend penseel: de Italiaansche en de Vlaamsche penseelen zijn immers verbazend verschillend? Plaats Rubbens naast Ostade, C. Kruseman naast Jan Steen, Rembrandt naast Gudin: 't zijn kinderen van één bloede, maar zoo verschillend in conceptie en executie, als - ja - als Mazzini en Montalembert, als Lord Palmerston en Jules Favre. Een goed penseel vooronderstelt niet weinig als volstrekte voorwaarde: eene opene, reine ziel, een kunstenaarsoog, eene groote oefening, en eindelijk nog iets, dat nergens te koop, te huur of te leen is, of dat niet geërfd, niet gebedeld, niet geschagcherd kan worden, wij bedoelen: de *genie!* Als men met het doek, en de verwen, en den penseelstok en den ezel, en het atelier, ook de genie kon aanschaffen voor een prijsje, dan ware er voor onze jeugdige kunstenaars op eens veel, al te veel gewonnen. Nu moeten ze jaren lang naar het model schilderen, en weder overschilderen, worden geplaagd door donkere dagen, of weinig aanleg, door de barbaarsche harpyen, die in de gedaante van kunstkoopers en makelaars hen kwellen, of door den verachtelijken glimlach der eerste en beridderkruiste meesters, die hun penseelwerk even zoo schrikbarend onbarmhartig recenseren, als de Fakkel de Katholieke kerk, en wederkeerig de blaauwe Katholiek de Protestantsche quasi-zuster, en toch houdt menigeen het penseel vast, en blijft de natuur, den mensch, of de geschiedenis, op het gespannen doek naschrijven, al is het ook in onleesbaar en onverstaanbaar, in verward kleurenschrift, en zet er toch zijn' naam onder. Welnu, men belette dat niet! Niets is zoo onschuldig, zoo weinig rampzalig voor het heil der menschheid, voor kerk en staat, voor den tegenwoordigen en toekomenden tijd, dan om gedurig landschappen met poppetjes, of boerenhuisjes en zeegezigten te maken: niemand lijdt daaronder; de verfkooper heeft er althans voordeel bij; maar dat de echte en ware zoon der kunst, wiens ziel, en niet alleen zijne verfkwast, van het doek tot u spreekt, niet erkend wordt, dat is te bejammeren:

hij houde het penseel daarom des te sterker vast, en wete dat de kunst, de ware kunst, haar eigen loon medebrengt, zekerlijk, om vrouw en kind daarmede te voeden, is dat in deze wereld niet voldoende; maar wij weten voor het oogenblik geen anderen en beteren raad en troost.

PLAK. - Wij herinneren ons met een zeker weemoedig gevoel, in een der boerendorpsscholen, als eerwaardige antiquiteit, eene werkelijke plak gezien, en met aandoening betast te hebben, de steel ruim een el lang, onderaan een eikenhouten schijf, waarop was gesneden de vreesselijke letter P! - Het stuk dateerde uit de helft der vorige eeuw, en was aan een spijker boven het schoolbord gehangen. - Sedert dien tijd is evenwel de al te wel bekende spreekwijze, - onder de plak staan, - nog niet veranderd: hoeveel indruk moet het houten strafinstrument op de wereld eens gemaakt hebben, dat men er de gedurige leenspreuk aan heeft ontleend! want het heet nog altijd, dat menschen, vorsten, volken, bovenal echtgenooten onder de plak staan, men gevoelt dadelijk de juistheid en de kracht van het gezegde, zoude het dan zoo absurd zijn, als we zekere monarchen, die den naam nog verdienen, zagen afgebeeld, niet met een schepter, maar met de plak in de hand, en wederkeerig eenige ministers of vertegenwoordigers met een dergelijk zinnebeeldig werktuig, of ook eenige volksleiders, gewapend met den geduchten schuimspaan zonder gaatjes? Is het niet een voorwaarde dezer eeuw geworden, dat men zich onderling, vice versâ, onder de plak houdt of poogt te houden? En zijn vele echtgenooten van het teedere en schoone geslacht, niet altijd gekenmerkt door *drie* zeer omineuse, indrukmakende termen: de broek, de pantoffel, de plak? Deze trilogie is dikwerf naauwer verwant dan de Grieksche tragische. Wij achten het, voor het tegenwoordige, even gevaarlijk als voorbarig, om vele nog heerschende plakken, in de geestelijke en staatkundige wereld, stuk te breken, en elkaâr de stukken naar het hoofd te werpen. Welligt beter, om het instrument naauwkeurig te onderzoeken, of het ook door ouderdom wormstekig is geworden, of te zwaar en te onhandelbaar voor de handen, die er mede voorzien zijn. Welligt het beste, om de verschillende plakken der negentiende eenw zoo zacht mogelijk af te schaffen, met bloemen des vredes te omvlechten, of de plakdragers minzaam te verzoeken, den ouden houten boeman naast zich neder te leggen, en te beproeven, of men zich ook redden kan, *zonder* de plak. Wij hopen, dat onze lezers met dezen wensch instemmen, en twijfelen geenszins daaraan.

Spiritus Asper en *Lenis*.

Réunie van oud-studenten.

Te Leyden, in Junij 1850.

Of 't u gaat zooals mij, lieve lezer! weet ik niet, maar ik mag van tijd tot tijd bijzonder graag aan hen denken, die weleer met mij de bane des levens bewandelden, maar sedert verhuisd zijn naar en opgenomen in de woningen des lichts en der zaligheid.

't Is me dan dikwijls, als ik in mijn

vriendelijke studeerkamer zit, of ik ze bij en om mij heb - of ik ze zoo hoor en zie.

En als ik dan naar 't oude kerkhof, daar vlak voor mijn kamer, kijk, waar 't stofkleed van zoo menigeen in den schoot der aarde rust, die den pelgrimstogt lang vóór mij voleindigd en 't reisgewaad afgelegd heeft, om het te verwisselen tegen 't feestgewaad dat daar boven gedragen wordt, dan zwelt er een traan in mijn oog. 'k Zeg een traan - niet zoo zeer van droefheid en rouwe als van weemoedige vreugde; omdat ze reeds afgelost zijn van hun post, die soms al heel moeijelijk en gevaarlijk was en waar ze aan vele en velerlei bezwaren op blootgesteld waren - en nu mogen rusten van den arbeid wel eens met zuchten en tranen verrigt.

En toch ook een traan van zekere droefheid. Want wien doet het niet aan, als hij zoo om zich heenziet en menigeen mist, die er vroeger was.

Niet dat ik ze verloren reken en aan geen weêrzien denk, och neen! maar't een komt bij het ander en dan wordt het harte mij week en 't oog wordt beneveld en vol van tranen.

Nu, waarom zouden wij ook geen tranen mogen storten, om 't geen ons ontnomen is? Vooral als zij die ons ontnomen werden, naar onze zienswijze hier nog zoo nuttig hadden kunnen zijn.

En mogen zij ook al gezegd of geschreven hebben: ‘vroeg sterven behoort tot de idealen van een dichterlijk leven,’ weg is weg en voor wie achterblijft is zoo iets pijnlijk en treurig.

Al zien wij elkander daarboven eens weder - zoolang wij hier zijn, is dat pijnlijk gevoel door scheiding ontstaan, niet geheel weg te nemen.

Zoo zat ik te mijmeren toen 't in Leyden's veste feest was, 't feest der hereeniging van oudstudenlen, die omstreeks 1830 aldaar gestudeerd hadden...

't Kwam mij te binnen, hoe ik daar ook in die dagen vertoefde en op een nederige achterkamer zat te blokken en te peinzen, om mij voor te bereiden voor den stand, dien ik in de maatschappij, of liever in de kerk des Heeren wenschte te bekleeden.

Alles stond mij voor den geest, alsof ik daar nog was en verdiept in mijn studie oog en oor en alles verloren had, voor alles wat mij omringde.

'k Zag den edelen Suringar voor mij, zooals hij daarboven op die ruime kamer met tafel en banken achter zijn lessenaar stond en naturaal en dogmatiek dicteerde...

Van hem dwaalde ik in mijn verbeelding naar die sombere kamer achter de St. Pieterskerk, waar de waardige Clarisse ons met heiligen ijver vervulde voor 't werk der bediening... 'k Betrad het eerbiedwekkend gebouw, waar Pallas bij uitnemendheid haren tempel gesticht had en verbeeldde mij nog te zitten onder de menigte, die door den doorkundigen van Hengel in de schoonheden en geheimenissen van 't Boek der boeken, waar mijn zalige moeder altijd met zooveel verrukking van sprak, werd ingewijd.

En nu... de groote uitlegger van ons vaderland, aan wien ik zoo onbegrijpelijk veel te danken heb, rust uit van zijn werk. En de anderen... Zij zijn reeds ingegaan in die ruste die door geen twisten in kerk en staat, door geen moeiten en zorgen des levens gestoord of verbitterd worden:

Zacht ruste hun gebeente! Eere zij hunner gedachtenis! En zooals het die twee is gegaan, is 't den grooten van der Palm, zoo is 't den scherpzinnigen Hamaker gegaan... zij zijn dood!!

Dood voor de maatschappij, voor de

wetenschap en hunne plaatsen zijn ingenomen door anderen.

En zoo is 't op de akademiegehoorzaal, en zoo is 't overal waar ik en mijn tijdgenooten zaten om lessen van ware wijsheid op te zamelen.

Onze plaatsen zijn door andere, door leeflustige jongelingen ingenomen. En terwijl ons hoofdhair reeds begint te grijzen, en zorgen des levens en huiselijke of andere lasten van kerk of staat ons drukken en een paar diepe vouwen in 't voorhoofd gedrukt hebben, ligt een' schoone toekomst voor hen open. Och God, dat die toekomst niet beneveld worde! allerminst door eigen schuld en moedwil, pligtverzuim of welke verzuimen er in 't woordenboek van Adam's kinderen meer genoemd worden.

't Feest in Leyden's veste bij te wonen, was mij volstrekt ondoenlijk. En had ik 't ook al kunnen doen en ware ik niet door velerlei bezigheden teruggehouden, toch was er iets - een groot iets ook, dat mij terughield om op te gaan ter feestviering en 't vrolijk Iö vivat met de feestvierenden aan te heffen.

Waarom?

't Mag zoet en aangenaam zijn, na jaren scheidens elkaâr als mannen weêr te zien, waar men als jongelingen rond liep en lachte, dartelde en zich vermaakte; 't mag zoet zijn en aangenaam elkander de hand te reiken en te vertellen wat ons al wedervaren is en hoe wdj 't nu hebben - toch wordt mij die vreugde te veel verbitterd, als ik rondzie en mis diegenen die ook eens met ons hier waren, om zich te laven aan de bron van kennis en van deugd.

Och! er is in dien tijd zooveel gebeurd en er zijn er zoovelen reeds van die allen aan hunne betrekkingen ontrukt, wier nagedachtenis ons altijd dierbaar is en een traan in 't oog doet zwellen.

En onder die velen, denk ik nog altijd aan één, die mij boven allen dierbaar was.

Niet dat wij elkander zoo speciaal kenden en zoo fideel met elkaâr omgingen - och neen! - Eerst na zijn dood leerde ik hem kennen in zijn waardij. Wel had hij mij altijd, waar ik hem ontmoette, hoogachting ingeboezemd om zijn stille deugd, kinderlijken eenvoud en nederigheid; wel voelde ik mij al meer en meer naar den zedigen jonkman toegetrokken, naarmate ik getuige werd van zijn doordringend oordeel en van zijn gevatheid als 't respondeeruur geslagen en de beurt aan hem was; maar zelve gedrukt onder zorgen des levens en een donkere toekomst tegengaande, ontzonk mij de moed steeds hem te naderen, ofschoon ik 't mij ook stellig had voorgenomen.

't Was de edele Aernout Drost in nog geen dertigjarigen ouderdom ontslapen, dien ik op 't oog heb.

Gij leert hem kennen uit zijn Hermingard. Dat vrome kind kon slechts geschilderd worden door een Drost, den diep gevoeligen, den opmerkzamen, den dichterlijken en tevens echt vromen jongeling die hij was. Door den jongeling, die voor de luidruchtige vermaken en 't woest getier van vele Pallaszonen, de stille eenzaamheid koos, om zich te vermeijen in de voortbrengselen van Loosjes, Scott, van Lennep, Jean Paul en anderen.

Zijn Hermingard toont wie en wat onze Drost was en wat hij voor de vaderlandsche letterkunde zou geworden zijn.

Gij kent toch het werk, niet waar?.... Zoo niet, schaf het u aan, vooral nu de heer van Kampen u in staat gesteld heeft om de voortbrengselen van den jeugdigen maar grooten Romancier in eigendom te bezitten.

Hoe schoon, hoe aandoenlijk en toch eenvoudig is dat afscheid geschilderd dat Paulinus van Hermingard neemt, terwijl hij gereed staat binnen weinige uren te vallen als een offer tot stilling van den toorn der Goden onzer voorvaderen.

Hoe schoon, hoe aandoenlijk is die ontmoeting van Marcella en Hermingard bij Caelestius en den jongen Timotheus in het bosch, om er onderrigt in de leere van Christus te ontvangen.

Met hoeveel juistheid en kennis van vroegere gebruiken in de Christelijke kerk, spreekt Drost.

En dan die heerlijke schildering van Hermingard als zij gevangen zit in den Lippetoren en gevaar loopt onder 't moordend staal van de witte Geertrud te vallen, omdat zij niet verzaken wil wat zij van Caelestius geleerd heeft en sedert als haar geloof, als hare overtuiging aannam.

En dan dat sterfbed van Caelestius die in witte Geertrud zijn dochter weêrvindt! Tot tranen storten wordt gij bewogen als gij Geertrud haar vader tot verzaking van den Christus Gods hoort aansporen, als zij bidt en smeekt en de stervende toch volhardt...

En wat van Hermingard geldt, is toepasselijk op de *Schetsen en Verhalen* na zijn dood in 't licht verschenen.

't Spreekt van zelve dat ik hier geen beoordeeling heb willen geven, - och neen! maar denkende aan de dagen van Olim en met het oog op het réuniefeest las ik die schoone voortbrengselen nog eens na, en vergastte mij.

Hoeveel schoons, hoeveel diepte in opvatting, hoeveel gloed en leven straalt in alles door. Als gij 't Altaarstuk leest, moet gij niet bekennen, Drost was een onbedorven natuurkind, met den blik van een man in de kracht des levens, en van den dichter die alles weet te bezielen.

Inderdaad het deed ons genoegen dat de Heer van Kampen er toe kon besluiten om den prijs dier werken te verminderen, en menigeen die ze niet bezat de gelegenheid te openen, om ze voor een kleine opoffering te bekomen.

Drost was een van diegenen waar men van zeggen mag en kan: zij hebben de romantiek in achting weten te brengen, door haar te reinigen van het verkeerde en onreine dat haar aankleefde, en den weldenkende tegen die voortbrengselen ingenomen had.

Hij is vroeg gestorven. Zijn leven hier beneden was kort, maar lang genoeg om zijn naam, zoo niet onsterfelijk te maken, dan toch met groote, zeer groote eere onder Neêrlandsch eerste proza-schrijvers te doen noemen.

En leeft hij dan al niet meer hier beneden, daarboven in de vaderlijke woning is hem reeds dat geschonken, wat de wereld niet geeft of geven kan.

En nu - voormalige Akademie-broeders! in uw midden ben ik niet geweest, zoomin als onze ontslapen Aernout Drost en zoomenig ander, die reeds van hier verhuisd is, - maar toch, eenvoudige boeren-dominé die ik ben, heb ik aan u gedacht. Veelligt op 't zelfde oogenblik dat het ons altijd dierbaar Iö vivat door de feestzaal weêrgalmde, schreef ik deze regelen neder.

En heb ik al niet met u gezongen en heb ik den broeder-dronk niet met u gedeeld en niet feestvierend met u genoten, toch heb ik aan u en aan onze ontslapen broeders en aan onze waardige leermeesters gedacht, en 'k heb 't hoofd ontbloot, en in heiligen eerbied voor hen en voor u en de uwen gebeden, dat God ons

eenmaal daarboven in 't hemelsch vaderhuis vereenige om altijd feest te vieren na een leven besteed in Zijne dienst en tot Zijne eer.

Ik heb voor u en voor de uwen gebeden dat wij elkander, na voltooide opvoeding *hier, dáár* feestvierend ontmoeten, waar allen die ons reeds zijn vooruitgegaan, wachten op onze aankomst.

Ik heb voor u en voor de uwen gebeden om den Heiligen Geest van Christus, opdat het u nooit ontbreke aan lust, krachten moed om dat werk te verrigten, dat de groote opvoeder ons op de hand heeft gezet en voorgeschreven.

Vaarwel! tot wederziens! moge dáárboven niemand onzer ontbreken!

VAN SCHAICK.

Twee voorvallen uit mijn predikants-leven.

Het eerste, door mij bedoelde voorval vond plaats in mijne eerste gemeente, welke in een der schoonste oorden van ons vaderland, niet verre van de hoofdstad der provincie, gelegen was. Van daar beroepen naar eene minder aangename en te gelijk meer verwijderde streek, bestonden er genoegzame redenen om mij te verpligten, die beroeping aan te nemen. Hoezeer ik in mijne toenmalige gemeente slechts kort gestaan had, en eene schijnbaar doodelijke ziekte, welke mij na pas drie weken in dienst te zijn geweest, trof, en gevolgd werd door het vroeg afsterven mijner jeugdige gade, na een langdurig krankbed, ieder vrolijk levensgenot vergald had, was zij mij toch dierbaar geworden. Haar te verlaten viel mij nog te smartelijker, daar het juist in den tijd voorviel, toen het gebrek aan proponenten het meest gevoeld werd, en er dus groote vrees bestond, dat de aanstaande vacature niet spoedig zou vervuld worden. Die vrees werd nog vermeerderd doordien het traktement gering, de pastorij vochtig en oud, en het met de kerkelijke fondsen slecht gesteld was, terwijl te gelijk sinds het laatste jaar, door het aanleggen van publieke werken, het schoone harer ligging grootendeels had opgehouden te bestaan.

Met het oog op haren bijzonderen toestand en het weinig helder verschiet, dat zich voor haar opende, nam ik voor mijn afscheid tot tekst Filipp. II: 12^{b} 13. ‘Werkt uwes zelfs zaligheid uit, met vreeze en beven; want het is God, die in u werkt, beide het willen en het werken, naar zijn welbehagen.’ Ik wees aan, hoe innig Paulus bewust was, dat de tegenwoordigheid van eenen leeraar, wien men hoogachtte en liefhad, onuitsprekelijk veel kan uitwerken, om de aan zijne zorg toevertrouwden tot naauwgezette, vrome pligtsbetrachtyig op te leiden, en dat te meer, wanneer deze zelf in de beoefening van alle Christelijke deugd voorbeeldig is. Eigene ervaring had hem zulks geleerd. Maar nu was hij van de geloovigen te Filippi, aan wie zijn hart zoo innig verbonden was, gescheiden, en zat te Rome gevangen. Bekommerd, dat zijne afwezigheid op hen eenen schadelijken invloed zon uitoefenen, wekt hij hen ernstig op, om toch getrouw te zijn en te zoeken, wat op hun waarachtig geluk betrekking had. Daarom schreef hij: ‘mijne geliefden, ge-

lijk gij altijd gehoorzaam geweest zijt, niet als in mijne tegenwoordigheid alleen maar veelmeer nu in mijn afwezen, werkt uwes zelfs (beter: *uwe onderlinge*) zaligheid uit, met vreeze en beven.' Ter hunner aansporing voegt hij er bij: 'want het is God, die in u werkt beide het willen en het werken, naar zijn welbehagen.' Deze verzekering, overal en ten allen tijde noodig en nuttig, was zulks bijzonder voor Paulus en de Filippiërs. Hij was ja van hen verwijderd, maar daarom waren zij niet van alle geestelijk toezigt beroofd. God, de Algenoegzame, waakte voor hun waarachtig geluk; Hij bleef hun nabij - Hij, die doen kan boven bidden en denken. Paulus mogt planten, Apollos nat maken, God moest den wasdom geven, Hij - en Hij alleen werkte beide het willen en het werken naar zijn welbehagen. Hoe aangenaam, hoe opbeurend was deze gedachte voor den Apostel. Maar welk eene magtige aansporing, om hunne onderlinge zaligheid uit te werken, lag ook in dezelve voor de Filippiërs. Zij misten ja den leeraar, die hen met zooveel wijsheid, en heiligen ernst leerde, den voorganger, wiens gedrag en voorgang zoo juist geschikt waren, om hen in hun allerheiligst geloof staande te houden, en hunne harten steeds meer te doen ontbranden van de warmste liefde voor God en Christus, van den vurigsten ijver voor al wat waar, rein en goed was. Maar Paulus missende, zoo bleef God toch bij hen; Hem, van wien toch elke vrome gezindheid afkwam, die alleen lust en kracht kon geven, om het goede te willen en te volbrengen. - Hem behielden zij, wat hun ook mogt ontzinken en werwaarts hun pad mogt henen slingeren. Hij was oneindig meer, dan Paulus voor hen zijn kon, Hij was hun alles, daarom moest dan ook zijne vermaning: 'werkt uwe onderlinge zaligheid uit' door hen met ernst behartigd, en met trouw volbragt worden.

Dit gaf mij aanleiding, om mijzelven, maar ook mijne gemeente op te beuren en te bemoedigen. Het viel mij smartelijk haar te verlaten, en te smartelijker bij het bange uitzigt, dat zij misschien lang van een' eigen' leeraar zou beroofd blijven. Ook bij den meest getrouwen ijver der naburige predikanten kon toch altijd in de dienst slechts gedeeltelijk voorzien worden. Zou dit ook nadeelig werken, zou ook het goede zaad, door mijne voorgangers evenzeer als door mij gestrooid, verstikt worden? Maar neen, aan die sombere, ontmoedigende gedachte mogt ik niet toegeven, want niet de Evangelie-dienaar, hoe vol ijver hij ook zijn mogt, maar God alleen was het, die in haar moest werken het willen en het werken naar zijn welbehagen. Hij kon het vroeger en later uitgestrooide zaad bewaren, welig doen ontkiemen en rijke vruchten doen dragen voor de eeuwigheid. Hij kon haar het gemis van een' eigen' leeraar vergoeden, en dat mindere, hetwelk onder hare leden werd gewerkt, door Zijne onuitsprekelijke genade overvloedig maken in de heerlijkste gevolgen, want voor Hem was niets te groot, bij Hem waren alle dingen mogelijk. Dit moest hen krachtig dringen, om toch getrouw te zijn, ieder moest aan eigene zaligheid rusteloos arbeiden, maar evenzeer zoeken, wat op elkanders waarachtig geluk betrekking had. Ontrouw zou bij de vaste bewustheid: de Almagtige wil en zal helpen, onverantwoordelijk zijn. En gevoelden zij, dat die eisch zwaar was, en het hun moeijelijk zou vallen, er aan te beantwoorden, moed en kracht moesten zij zoeken in de bewustheid, dat God hunne behoeften kende, en bij

getrouwe aanwending der genademiddelen, op hun ootmoedig en kinderlijk gebed, de volle mate Zijnes Geestes op hen zou uitstorten. Zoo zou het welgelukken, zou ieder hunner reeds hier in hope zalig zijn, zoo zouden zij elken tegenstand overwinnen, en wij elkander eenmaal dankbaar en gelukkig wederzien, was het al niet op aarde, dan toch in de eeuwigheid. Dit alles drong ik nader aan, en zooals van zelf spreekt, met meer dan gewonen ernst.

Het is de belijdenis van alle predikanten, dat hunne eerste gemeente hun het meest aan het hart hangt. En geen wonder, want dáár is nog alles nieuw en ontvangt eene verhoogde waarde door het bekoorlijke der nieuwheid. Dáár wendt men zijne eerste, frissche krachten aan, en smaakt men het eerste lief en leed der Evangelie-bediening! Mijne ervaring was geene andere, en met hoeveel leed ik mogt geworsteld hebben; van hen, in wier midden ik bijna drie jaren geleefd en gearbeid had, te scheiden, viel mij zwaar en bitter. En nog keer ik in die vroegere dagen gaarne terug. Ook hun kostte het veel - zeer veel, en reeds vertrokken, zond men mij nog een bewijs van achting en liefde na.

Mijne nieuwe standplaats lag, gelijk ik zeide, in een meer verwijderd oord van ons vaderland, en dit benevens andere omstandigheden, was de oorzaak, dat het langer dan twee jaren duurde, vóór ik mijne verlatene gemeente weêrzag. Nu evenwel gebeurde zulks. Ik kwam in de naastbij gelegene stad, om daar bij een' mijner vrienden eenige dagen te blijven. Naauwelijks was ik gezeten, en had ik hem en de zijnen gegroet, of het eerste woord was: ‘goed dat gij komt. Eene vrouw uit uwe vroegere gemeente, - hier noemde hij haren naam - is reeds sedert langen tijd zwaar ziek, en wacht eiken dag haar einde. Zij verlangt zoo vurig u nog eenmaal vóór haren dood te zien. Uwe afscheidspreek heeft haar diep getroffen, en zij is daar altijd vol van en er werkzaam mede geweest. Heerlijke vruchten van geloof, bekeering en godsvrucht heeft het uitgestrooide Evangeliezaad in haar doen ontkiemen en tot rijpheid brengen. Zij is van dien oogenblik af, dat gij ons verlaten hebt, er steeds op uit geweest, om hare zaligheid uit te werken, terwijl zij het te gelijk, met innigen dank en hemelsche vreugde ondervonden heeft, dat het God is, die in elken heilbegeerige werkt het willen en het werken naar zijn welbehagen. Zoo sprak mijn vriend, en ook mijn hart vloeide over van erkentenis aan God, wegens zijne onuitsprekelijke genade, aan haar bewezen. En dit te meer, daar ik van andere mijner vroegere gemeenteleden zoo iets eerder verwacht had dan van haar. Zij was ja eene goede, stille vrouw, maar nimmer had ik regt godsdienstig gevoel bij haar opgemerkt, of door bewijzen gezien, dat de Evangelie-prediking op haar den gewenschten indruk maakte.

Hoe vurig ik ook verlangde haar te zien, kon ik daaraan evenwel niet aanstonds voldoen, want reeds was het avond, toen ik de woning mijnes vriends binnentrad. Maar naauwelijks brak de morgen van den volgenden dag aan, of ik maakte mij op weg, in de stille hope, dat zij nog in het land der levenden zijn mogt. Spoedig bereikte ik het mij zoo welbekende dorp, en trad de eerste de beste woning, die ik aankwam, binnen om naar de voor mijn hart zoo hoogst belangrijke kranke onderzoek te doen. Hier vernam ik dat met elk oogenblik haar einde naderde, en zij zeer gemoe-

digd was; dat zij reeds gisteren van haren man - kinderen had zij niet - van hare betrekkingen en huisgenooten afscheid had genomen, met de dringendste vermaningen en opwekkingen, om toch hunne zaligheid uit te werken, ook aan elkanders eeuwig heil te arbeiden, en dat te doen onder biddend opzien tot God.

In gespannen verwachting, of ik haar nog wel levend ontmoeten zoude, verhaastte ik mijne schreden, en zag reeds in de verte hare woning. De openstaande vensters zeiden het mij, dat de dood over haar zijne vale vlerken nog niet had uitgespreid. Met een ongewoon - met een zeker heilig gevoel betrad ik den drempel, en naauwelijks hoorde zij mijne stem, of aanstonds werd ik door haar herkend. Was mijne vreugde groot, niet minder de hare, dat wij elkander, na zoo lange verwijdering, nog eenmaal aan deze zijde des grafs ontmoeten mogten. Schoon doodelijk zwak en weinig meer dan een stervende, scheen het evenwel, alsof het genot des wederziens haar met nieuwe kracht bezielde. Ik kon nog een ernstig vertroostend woord tot en met haar spreken, en den Albarmhartige smeeken, dat, gelijk Hij tot dus verre met haar was geweest, en het ware leven, hetwelk door Christus is, in haar had opgekweekt en bewaard, Hij haar in dubbele mate mogt nabij zijn, wanneer de laatste beslissende ure daar was. Haar toestand liet niet toe, dat ik lang vertoefde, ook was mijn tijd zeer beperkt. Na haar dus een hartelijk vaarwel tot in de eeuwigheid toegewenscht, en ook de haren een woord van liefderijke vermaningen vertroosting te hebben toegevoegd, verliet ik de mij op nieuw dierbaar geworden woning. En nu, wat gebeurde er? Naauwelijks drie of vier huizen van het hare verwijderd, komt mij vliegende een bode achter op, met het berigt, dat zij reeds overleden was. Ik stond diep getroffen, en keerde vooreenige oogenblikken terug. Op haar lijk starende, deed ik mij de vraag: waarom moest ik *juist thans* mijne vroegere gemeente bezoeken? Één dag, één uur later, en een harer innigste begeerten was onvoldaan gebleven, en mij een zoet, verkwikkend genot ontzegd. Vóór zij derwaarts ging, waar Gods genade zich in hare gansche volheid zonder eenige beperking uitstort, en elk rein verlangen de schoonste bevrediging vindt, mogt zij nog hier een vurigen, lang gekoesterden zielewensch vervuld zien. Maar ook aan mij schonk de Heer de vreugdevolle ervaring, dat het laatste woord tot eene mij nog dierbare gemeente gesproken, door den zegen des Algoede rijke en zalige vruchten had gedragen. En zou zulks alleen bij de ontslapene zijn geschied? Levendig trad voor mijnen geest des Apostels vermaning:

Zoo dan, mijne geliefde broeders, zijt standvastig, onbewegelijk, altijd overvloedig zijnde in het werk des Heeren, als die wetet, dat uw arbeid niet ijdel is in den Heer.

Hoe dankbaar ook gestemd, kon ik toch evenwel, bij het verlaten van het dorp, eene diep weemoedige stemming niet onderdrukken. Behalve de pas ontslapene, had ik bij mijn rondgaan in de gemeente te gelijk zoo vele anderen gemist, die mij eenmaal dierbaar waren geweest, maar nu op den akker des doods den morgen den opstanding tegensluimerden. En onder deze was ook zij, die eenmaal, hoe kort dan ook, mijne levensgezellinne was geweest. Zoo ondervond ik, wat van deze onvolmaakte aarde onafscheidelijk is:

Ook in de uren der schoonste en heiligste vreugde ontwaart het hart vaak eene stille, neêrbuigende smarte.

Het andere voorval, waarop ik doelde, was van eenen even ernstigen, maar meer treurigen aard. Het vond plaats korte jaren na het zoo even verhaalde.

Op zekeren dag kwam een der leden mijner toenmalige gemeente mij het verzoek doen, aan zijn huis te komen, daar een zijner vrienden hem was komen bezoeken, en vrij ernstig ziek lag. Mijne eerste vraag was natuurlijk, wie die vriend was, en nu vernam ik zijnen naam, aanzienlijke afkomst en hooge militaire betrekking, waarin hij eenmaal gestaan had. Hoe zeer dit een en ander mij nu niet onverschillig was, sprak het evenwel van zelf, dat ik meer van den zieke wenschte te weten, vooral omtrent zijn zedelijk en godsdienstig bestaan de noodige inlichting verlangde. Hoezeer de vriendschap het zooveel mogelijk zocht te bedekken, bleek het mij toch evenwel spoedig en duidelijk, dat ik iemand ontmoeten zou, die, hoe ook voor het uiterlijke een man van aanzien en stand, toch als mensch en Christen laag - zeer laag stond. God en eeuwigheid schenen hem vrij onverschillig te zijn geweest, terwijl zijn vroeger leven door menigen misstap bevlekt was. Ik beloofde te zullen komen.

Ik had nog weinige jaren dienst, en was te gelijk in kleine landgemeenten werkzaam geweest. Zelfs nu nog, na langdurige en veelvuldige ondervinding, ondervind ik vaak een zeker opzien tegen het bezoeken van kranken; geen wonder dus, dat zulks toen vooral plaats vond, en dit te meer, wanneer ik bedacht, wie hij was, die mijne geestelijke hulp verlangde, en ik mij niet enkel zijnen stand, maar vooral zijn godsdienstig en zedelijk karakter voorstelde. Evenwel ik vatte moed en ging. Reeds bij den eersten aanblik was het mij duidelijk, dat zijn ligchamelijke toestand hoogst bedenkelijk was, en een spoedig einde scheen te voorspellen. Hij leed aan verouderde kwalen, misschien de wrange vruchten van zijn vroeger zondig gedrag, waarbij in de laatste dagen eene hevige ziekte was gekomen. Zware pijnen en benaauwdheden ondermijnden zijne laatste krachten.

Ik sprak hem aan, zooals ik meende, dat voor zijnen toestand het meest passend was. Na mijne innige deelneming in zijn smartvol lijden betuigd te hebben, om ware het mogelijk reeds dadelijk zijn vertrouwen, althans in zekere mate, te winnen, wat hier meer dan immer noodig was, zocht ik hem op zichzelven oplettend te maken, ernstig nadenken over zijn vroeger bestaan, over hart en wandel beide, op te wekken, en hem alles te doen beschouwen in betrekking tot God, den Alwetende, Heilige en Regtvaardige, en in het licht eener ontzaggelijke, albeslissende eeuwigheid. Dit alleen, meende ik, was de eenige weg om hem zijne geestelijke ellende en hoogere behoeften te leeren kennen, en zijne innige begeerte gaande te maken naar die genade, welke God in Christus heeft verheerlijkt, en voor elken zondaar onmisbaar, maar ook voor den meest schuldigen volkomen genoeg is. Schoon met sparende liefde, sprak ik toch te gelijk met warmen, heiligen ernst. Hoezeer ik wel besefte, dat zijne hooggaande benaauwdheid hem niet toeliet veel te spreken, had ik toch eenig woord of eenigen indruk verwacht. Doch niets van dat alles. Hij liet mij spreken, zonder mij in

de rede te vallen of het minste blijk van goed- of afkeuring te geven, zoodat het was als tot eenen doove gesproken. Dit bragt mij op het vermoeden, dat niet hij, maar de heer des huizes mij, zonder zijn weten, had laten roepen, en daar ik hem zulks te kennen gaf, ontving ik een ja beleefd, doch te gelijk ontwijkend antwoord. Ik begreep dan ook, dat ik op dezen oogenblik niets goeds kon uitrigten, en besloot daarom mij te verwijderen, onder betuiging evenwel, dat ik ten allen tijde en in elk oogenblik tot zijne dienst bereid was, maar slechts dan zou wederkomen, wanneer ik stellig overtuigd was, dat de zieke zelf mijn bijzijn en mijne toespraak begeerde. Hierop nam ik een beleefd en hartelijk afscheid, terwijl hij mij voor de genomene moeite bedankte.

Er verliepen eenige dagen, zonder dat ik nadere aanvraag ontving. Intusschen vernam ik, dat zijn ligchamelijke toestand steeds verergerde, en de geneesheer hem dan ook onbewimpeld had verklaard, dat hij zich op zijn naderend einde moest voorbereiden. Maar nu geraakte ik in eene zekere slingering, en het werd mij bang om het hart. Ik vroeg mij af: of ik wèl deed, met hem aan zichzelven over te laten; mijn eerste bezoek was niet door hem begeerd, welstaanshalve had hij mij aangehoord, en het niet op nieuw laten vragen, bij mijne betoonde bereidwilligheid, toonde hij geene behoefte aan den troost en de hulp der godsdienst. Maar gaf mij dit vrijheid, om terug te blijven; al kende hij zijn wezenlijk belang en zijnen Christelijken pligt niet, ontsloeg mij dat van het volbrengen mijner heilige roeping? Wel gaf mijn geweten mij het getuigenis, dat geene gekrenkte eigenliefde tot het besluit, om alleen onder voorwaarde van zijn eigen verzoek mijn bezoek te zullen herhalen, had aanleiding gegeven; maar toch kon ik met mijzelven geen vrede vinden. Tot mijne innige vreugde duurde die inwendige strijd niet lang, en werd ik gelukkig uit mijne slingering gered. Op nieuw kwam het lid mijner gemeente mij dringend uitnoodigen ten zijnent te komen, daarbij de stellige verzekering voegende, dat zulks niet slechts met medeweten, maar op uitdrukkelijke begeerte van zijnen vriend geschiedde. Hij gaf mij te gelijk te kennen, dat ik diens gemoedsstemming geheel omgekeerd zou vinden, en mijne stem zeker niet meer zijn zou die eenes roependen in de woestijn. Hoe welkom was mij dit aanzoek, en hoe gaarne voldeed ik aan hetzelve! Zooals zijn huisheer mij gezegd had, trof ik den lijder aan. Zijne toenemende verzwakking en de innige overtuiging, dat zijn einde naderde, hadden hare uitwerking op hem niet gemist; hij was ernstiger, nadenkender en te gelijk onrustiger geworden. Had ik reeds van den aanvang af, het innigst medelijden met zijnen ligchamelijken en bovenal geestelijken toestand gevoeld, en was mijne hartelijke deelneming daarvan het sprekend bewijs, zulks nam, indien mogelijk, nog toe, toen ik hem terugzag. Ik meende hem thans eenigzins anders te moeten behandelen en toespreken, en als een berouwvolle op te beuren en te bemoedigen. Ik deed hem gevoelen, hoe dankbaar hij aan God zijn moest, die hem opeens had kunnen wegrukken, maar zulks niet deed, ten einde hem nog de gelegenheid te geven, zich voor den grooten overstap naar de eeuwigheid voor te bereiden. Hij was Christen, en bekend met het Woord des Waarachtigen, en vooral met het Evangelie van verzoening en zaligheid. Daarin wees God zelf, die toch niet liegen kon, zondaren op zijnen eigenen Zoon, die niet

alleen aan allen, die ootmoedig hunne schuld erkenden, vergeving beloofde, maar ook daartoe zijn bloed bad gestort. Die heerlijke belofte ging ook hem aan, dat kostbaar bloed was ook voor hem gestort; hoe ook afgedwaald, hoe ook aan groote wandaden schuldig, hij mogt niet wanhopen, Gods genade in Christus was overvloediger dan zijne schuld. Indien het hem slechts ernst was even als de verloren zoon terug te keeren, indien zijn berouw slechts opregt was, en reine voornemens ten goede zijn binnenste vervulden, dan zou de hemelsche Vader hem gaarne aannemen; dit mogt, dit moest hij gelooven. Wel kon hij zijn vorig zondig gedrag niet herstellen, noch in het goede vorderingen maken; doch de enkele begeerte daartoe was den Albarmhartige aangenaam, zij was eene heilzame kiem, welke de eeuwigheid verder ontwikkelen zou. En was zijne kracht klein, door zijn langdurig afdwalen van God en door den neêrdrukkenden invloed van zijnen ziekelijken en verzwakten toestand, ook dit was aan God bekend, die hem naaide mate zijner behoeften wilde bijstaan en helpen. - Zoo sprak ik met hartelijken, gemoedelijken ernst, maar helaas! alles was te vergeefs. In hem zag ik bewaarheid wat de profeet ergens zegt: ‘zal ook een moorman zijne huid veranderen, of een luipaard zijne vlekken? Zoo zult gijlieden ook kunnen goed doen, die geleerd zijt kwaad te doen.’ De ziel des ongelukkigen was te zeer van God en Christus afgewend, te ongewoon om over het hoogere en betere na te denken, te vol van andere gedachten en gevoelens, om voor den rijken troost des Evangelies vatbaar te zijn, en het ééne noodige regt te bedenken en met vrucht te zoeken. Zijne zwakheid liet niet toe, dat ik mijn bezoek lang uitrekte; ik nam dus een hartelijk en zegenend afscheid, na hem de verzekering te hebben gegeven, dat ik hem steeds al die hulp wenschte te bewijzen, waarop zijn deerniswaardige toestand aanspraak had. Zoo bleef hij eenige dagen voortleven, en ofschoon mijne herhaalde bezoeken hem steeds welkom waren, misten zij evenwel op hem den regten invloed. Het was mij onmogelijk zijn geweten tot rust, zijn hart tot kalmte te brengen; afgewend bleef zijn oog van dien Eenige, die alleen de smachtende begeerten der ziel vervullen kan, gesloten zijn gemoed voor dat heerlijke woord: ‘komt allen tot mij, die bedrukt en belast zijt, en ik zal u ruste geven.’ Ontzenuwd naar ligchaam en geest had hij de kracht verloren, om op te staan en door Jezus tot den Vader te gaan, en aan dat vaderhart verkwikking en hope te vinden. Zoo brak eindelijk het beslissend oogenblik aan - dat oogenblik, 't welk hem naar gindsche zijde des grafs zou overvoeren, om daar uit de hand des Alwetenden Regters zijn eeuwig lot te ontvangen. Al bereiken mijne jaren het hoogste toppunt, waartoe de sterveling het hier brengen kan, dan zal het mij nog even duidelijk voor den geest staan als het tegenwoordige. Het was zaturdag middag; ik was druk bezig aan mijn werk voor den volgenden dag, toen men mij kwam roepen, of ik spoedig bij den zieke wilde komen, daar het scheen alsof zijn einde met rassche schreden naderde. Dadelijk stond ik op, en spoedde mij tot hem. Diep schokkend was de aanblik, die mij daar wachtte. Door hevige benaauwdheden gefolterd, kon hij het in zijn gewoon ledekant niet uithouden, maar lag op eene rustbank. Zijn geheel uiterlijk toonde, wat in zijn binnenste omging, en hoe zwaar de

strijd was, die daar woelde, hoe vreesselijk de angst, die hem folterde. Ik ging naast zijne rustbank zitten, en putte mij uit, om alles, wat rede en godsdienst tot geruststelling van den jammerlijk lijdenden konden aanbrengen, aan zijnen ontroerden geest voor te houden, en zoo althans eenige kalmte in zijne ziel te storten. Maar te vergeefs. Even gelijk de stem van den zeeman zich verliest in den woesten storm, die over de onstuimige wateren giert en raast, zoo bezweek ook mijn woord voor het oproer, 't welk zijne ziel te hevig schokte, dan dat zij voor troost en opbeuring vatbaar was. Al de huisgenooten, die rondom zijne stervenssponde zich verzameld hadden, stonden met mij diep ontroerd, ja verslagen; hoe gaarne wilden zij helpen, maar ach! zij vermogten niets, evenmin als ik. Wat dus buiten onze magt was, hoopten wij, dat de Albarmhartige doen mogt. Ik verzocht allen met mij neder te knielen om te bidden, en niet noodig was het, dat ik daartoe eenigen aandrang gebruikte; want als onwillekeurig bogen zich onze kniën en zeker ook onze harten voor Hem, die in de hoogte woont. Uit het volle, hevig geschokte gemoed klom het gebed opwaarts, en warm en vurig stroomden de woorden van mijne lippen; in de stilte hunner zielen smeekten allen met mij, dat het den Oneindige, die doen kan boven bidden en denken, behagen mogt aan den zieke, onder den last zijner zonden als weggezonken, zijne genade te verheerlijken. Maar onze bede was zonder gevolg, en onze hoop, dat het met hem beter zou worden, bleef onvervuld. De inwendige foltering nam steeds toe, naarmate hij gevoelde, dat zijn einde naderde. Ik had mij op nieuw aan zijne rustbank geplaatst, en eerst nu werd het mij regt bang. Telkens rigtte hij zich op, in zoo verre zijne zwakke kracht zulks toeliet, greep mij met zijne vermagerde handen in de borst, en riep dan op eenen hartverscheurenden toon uit: - ‘God, dominé, red mij!’ Dit duurde omstreeks twee uren. Elke zenuw, die aan mij was, trilde van aandoening, en ik had al mijn geestkracht noodig, om bij dien strijd der wanhoop niet te bezwijken. Ik had mij voorgenomen hem niet te verlaten, maar zijnen laatsten snik te blijven afwachten, en nogmaals alles te beproeven, wat in mijn vermogen was, of het mij nog gelukken mogt, zijne hevig gefolterde ziel eenigzins tot kalmte te brengen. Doch elke poging was en bleef vruchteloos. Eindelijk waren zijne krachten uitgeput, zijn ligchaam bezweek voor de magt des doods, en de ontboeide geest zweefde opwaarts naar zijn eeuwig huis. Met innigen weedom staarden wij allen hem na, en hooger steeg onze ontroering bij de ernstige gedachte: wat zal dáár zijn lot zijn.

De twee uren lange aanblik van dien folterenden strijd had mij magtig aangegrepen, en naar ligchaam en geest afgemat. Nog eenmaal vestigde zich mijn oog op het stoffelijk overblijfsel des ontslapenen, en nu verliet ik de sombere woning, als in eenen staat van doffe bedwelming. Ik kwam te huis, en nimmer heb ik mijne gade den hoogheiligen naam van God hooren gebruiken, waar zulks niet noodig was; maar mijn ontsteld gelaat ziende, en de doodelijke bleekheid, die over hetzelve lag uitgespreid, riep zij als onwillekeurig uit: ‘mijn God, wat scheelt u!’ Wat ik haar mededeelde, was genoegzaam, om hare verbazing te doen ophouden. Het was mij onmogelijk, aan mijne leerrede, die nog niet geheel afgewerkt was, ver-

der voort te arbeiden; beweging en de vrije lucht was mij volstrekte behoefte. Evenwel predikte ik den volgenden dag niet slecht, ja misschien nuttiger dan immer te voren.

Menigmaal heb ik dit verhaal gebruikt, om waar ik de zulken ontmoette, die zich over God en godsdienst, dood en eeuwigheid ligtzinnig uitlieten, tot beschaming te brengen, en misschien heeft het hier en daar wel eene vreedzame vrucht der geregtigheid aangebragt. En schoon het hier de plaats niet is, eene predikatie te houden, zoo mag ik toch wel met deze Apostolische vermaning van mijne lezers afscheid nemen:

Vermaant malkander alle dagen, zoo lang het heden genaamd wordt, opdat niet iemand uit u verhard worde door de verleiding der zonde.

A.R.

Fabelen voor groote kinderen.

Hear him, hear him!

I.

Op eenen zoelen zomeravond zongen twee krekels in het gras: eerst zongen zij zacht en gelijkmatig, toen al harder en harder; want het eene krekeltje wilde niet onderdoen voor het andere. Een groote sprinkhaan, juist in de nabijheid rondhuppelende, ergerde zich over dien disharmonischen wedstrijd, en gaf zijne verontwaardiging krachtig lucht; maar de krekeltjes begonnen nog veel harder te zingen, en meenden den ongenoodigden gast, met zijne lange pooten, *dáárdoor* tot zwijgen te brengen, en dat gelukte hun inderdaad. Met drie groote sprongen was de sprinkhaan, die eindelijk begreep dat alle ergernis hier niets baatte, weg, en zat onder een lindeboom naar den nachtegaal te hooren; de krekeltjes hielden echter vol, en zongen zoo lang, zoo hard, zoo woedend, tegen elkaâr in, dat ze den volgenden morgen, beide - ach! ach! - dood op het veld lagen, en niet meer konden zingen.

(Voor u heeren recensenten, met lange pooten, troost en bemoediging.)

II.

Een groote, dikke hommel had de gewoonte, om bij alle gelegenheden een bijenzwerm met haar gegons te interpelleren, en de bijen gonsden dan ook, en vlogen heen en weer, om de groote hommel heen; deze gonsde nog veel harder, en wat wilde die hommel toch? Zij was te zwaarlijvig, om bij de bijen ingelijfd te kunnen worden, en zij waren toch bang voor haar. Eindelijk was er eene zeer verstandige en wijsgeerige bij, die op hare reize, langs de bloembedden, veel ondervinding had opgedaan, deze gaf eenen vreemden raad, en men hoorde naar denzelven. Toen de groote, dikke hommel alweder met gonzende vleugels kwam aansnorren, vond hij de bijen niet meer: ze waren elders heen, er was geen enkele meer te zien. Zij lieten den vertoornden hommel gedurende een geheel uur - geheel alleen - brommen, en toen deze drie- of viermalen terugkwam, en altijd alleen

bleef interpelleren, toen is de hommel eindelijk ook maar weggebleven.
(Voor u, waarde heeren interpellanten, *omnis generis*.)

III.

Een oud paard werd door een' onbarmhartigen boer vreesselijk geslagen, en zonk eindelijk ter neêr. Daar lag het beest met de tong uit den bek, en de vier pooten slap en schier levenloos, en de onbarmhartige boer bleef nog altijd voortslaan, woedend, dat het oude, afgematte paard niet meer loopen of trekken kon. Toen kwam er een andere boer voorbij, en sprak: ‘Gij maakt het te erg; heeft het goede dier u, toen het nog krachtig van spieren was, niet gediend? en nu, gij beul! nu slaat gij het beest nog zoo hard, gij kerel!’ - ‘Dat gaat u niet aan, zorg voor uwe eigene paarden, en maak mij niet boozer,’ was het antwoord, en het arme dier lag te zieltogen. Na verloop van eenige dagen kwam de boer die zoo hard geslagen had, bij den buurman, om een paard voor den wagen te leenen; want zijn *goed* beestje was ongelukkiglijk dood, zeide hij, 't was maar voor een paar dagen. Maar de buurman keerde hem den rug toe en sprak: ‘beultje! gij hebt uw paard immers zelf doodgeslagen’ - en de boer had geen paard.
(Voor u, heeren regenten en volksbestuurders! pas op uwe paardjes!)

IV.

Twee keeshonden zouden eens te zamen naar buiten gaan, om eenige beentjes te zoeken, die ze gewoonlijk achter eenen grooten boom vonden, en welke zij broederlijk deelden, en elk in vrede zijn deel op- en afknabbelde, onder velerlei vreedzame gesprekken. Maar de twee brave keeshonden vonden ditmaal geene beentjes, en begonnen te janken, en ze wilden toch beentjes hebben; want, daar op die plaats lagen altijd eenige schonken, en toen begonnen ze vreesselijk te janken en te blaffen, en eindelijk, omdat zij de beentjes *niet* gevonden hadden, wie kan het gelooven? *elkaâr* te bijten, - die anders zoo vreedzame keeshonden! - en al de honden uit de buurt kwamen ook aanloopen, en jankten ook mede, en begonnen ook te blaffen en te bijten, en het werd een vreesselijk hondengevecht, waarbij eindelijk de policie te pas kwam, en de boos geworden honden wegjoeg; maar de beentjes hadden ze toch niet gevonden.
(Voor u, heeren volksbestuurders, nog eens, zoekt naar de beentjes, en als ge ze niet vindt, blaft niet, bijt vooral elkaâr niet.)

CONDOR CLAUDIANUS.

De daglooner.

Hebt gij, lezer, ooit den drempel der nederige woning van den daglooner betreden? - en zijt gij daar binnen meer dan onverschillig aanschouwer geweest van bittere ellende en naaktheid? - Zaagt gij daar

‘die scherven voor spiegels, dat leger zoo hard’? -

Of waagdet gij u nimmer daar, waar

menschelijk leed en kommer volle ontberingen u zouden aangrijnzen en in het harte grijpen? - Was het daarom, dat gij alleen de stulp dorst binnentreden, waar eene zekere mate van welvaart heerschte, of althans de wolf des hongers en de kwelgeesten der armoede zorgvuldig werden buitengesloten? - O, dan hebt gij ook nimmer de zachte aandoeningen des weldoens ondervonden; nimmer u hooren toefluisteren: ‘ik ben hongerig geweest, en gij hebt mij te eten gegeven; naakt, en gij hebt mij gekleed.’

Mogten eenigen onzer lezers hier van ons eene of andere novelle verwachten, waarin de levendigste voorstellingen van armoede, ellende of zedeloosheid worden ten tooneele gevoerd: zij zullen zich bitter te leur gesteld vinden, en wij verzoeken hun deze lectuur te laten rusten, om die te verwisselen met de, misschien reeds herlezene, romans van Sue en anderen. Doch, voor zoo verre zij eenige wezenlijke belangstelling mogten gevoelen in het beklagenswaardig lot van den armen daglooner, en niet te ongunstig gestemd zijn voor dergelijke *praktische* lectuur; - dat zij ons met welwillendheid volgen bij onze beschouwingen over des armen hutbewoners lot.

In het algemeen, en ten opzigte zijner armoede staat de daglooner gelijk met den behoeftigen handwerksman. Hun beider betreurenswaardig lot is evenzeer onze aandacht waardig; maar toch, van meer nabij bezien en uit het regte oogpunt beschouwd ligt beider welvaren of min gunstige toestand niet binnen dezelfde kringen. De landbouw, die algemeene bron van welvaart, werkt wel op den duur, hoewel soms ook meer verwijderd, zigtbaar voordeelig op alle standen van nijverheid: - maar, al is zijn regtstreeksche invloed op menigerlei handwerken niet te ontkennen - niet een enkel derzelve staat er mede in zoo on middellijk verband - niet een enkel bedrijf is er zoo onmiddellijk aan verknocht, als het stoffelijk welvaren des daglooners. Met het oog dus op den toestand van toenemende verarming - een treurig verschijnsel in bijna alle deelen der groote beschaafde wereldmaatschappij - kan het niet onbelangrijk geacht worden de bronnen dezer maatschappelijke ziekte op te sporen, en, zoo mogelijk, de middelen ter genezing aan te wijzen.

Zeiden wij boven, dat de landbouw eene algemeene bron van welvaart is, dan kan het ook niet onnatuurlijk schijnen, bij het voornemen van zoodanige taak, in de eerste plaats aan den verarmden landbouwer, den daglooner te denken; - te meer nog daar hierbij aan zulke wezenlijke, dadelijke verbeteringen te deuken valt, als bij de meeste der geringere standen niet het geval is. - De landhuishoudkunde, toch, geeft de middelen aan de hand om nationalen rijkdom te bevorderen, om aan de aarde, als een algemeen en onuitputtelijk fonds voor menschen en dieren, de grondstoffen tot de meest noodzakelijke materiële behoeften van den mensch te ontwoekeren. Wat ware het fabriekwezen zonder haar? - Schier geene der, bijna onontbeerlijk geworden, geriefelijkheden des levens, die niet aan landbouw of veeteelt haren oorsprong, haar grondbestaan te danken hebben. En de daglooner? - Hij deelt meer dan eenig ander in het stoffelijk welvaren des landmans. Hoe hooger deze het voortbrengend vermogen zijner velden of de opbrengst van zijnen veestapel weet op te voeren, hoe meer handen hij zal behoeven, hoe meer welvaart zich ook bij den daglooner verspreidt; des te minder

zal men voor overbevolking behoeven te vreezen.

Bij menigeen zal zich welligt de vraag voordoen: ‘Is onze landbouw dan zoo slecht?’ - Gaarne erkennen wij, dat over het algemeen onze landbouw *betrekkelijk* goed - ja *vrij* goed te noemen is. Niet even gereedelijk durven wij beweren, dat hij reeds tot eene hoogte is opgevoerd, die men allezins wenschelijk heeten kan. Ontwijfelbaar hebben er in de laatste jaren groote vorderingen in dezen belangrijken tak van volksbestaan plaats gehad;[1)] - is zelfs de landhuishoudkunde tot eene welige spruit van den grooten takrijken boom der wetenschappen aangegroeid; - maar de tijd, die ervaren tuinman zal er misschien hier of daar nog wel een waterlootje aan ontdekken en, zoo noodig, bij voor- of najaar haar een weinig inkorten om hare vruchten daardoor des te beter en menigvuldiger te doen worden. Daardoor zullen vele, nu ongebruikte elementen, als bestanddeelen van de landhuishouding in het algemeen, worden opgenomen; - vele tot nog toe ongecultiveerde gronden aan duizenden werk verschaffen; - de landerijen zullen in waarde toenemen, en zoodoende zal de nationale rijkdom vermeerderen. Immers, ofschoon er ook andere oorzaken voor ten grondslag liggen, valt er niet aan te twijfelen, dat de vorderingen in de landhuishoudkunde reeds de waarde der landerijen aanzienlijk hebben doen stijgen.

En hier zijn wij tot een punt gekomen, dat wij vooral meenden te kunnen aanvoeren om daardoor te betoogen: hoe er voor den daglooner bij grootere vorderingen in, en juistere toepassing van de landhuishoudkunde eene betere toekomst te wachten is. Velen toch, die nu uitgestrekte erven bezitten of die aanzienlijke pachters zijn, kunnen oeconomisch onmogelijk daarvan de voordeelen hebben, die er van te trekken waren, bijaldien zij ze met meer naauwlettende zorg, naar den eisch van de regelen dier oeconomie behandelden en er niet veel moest achterwege blijven, dat op kleinere schaal of althans bij meer geëvenredigde verhoudingen tusschen vereischte en gebezigde krachten, eene aanzienlijke bron van volksrijkdom zou kunnen worden.

Het ligt derhalve dikwijls in het, nog veelal kwalijk begrepen, belang der landbezitters, - ja, der pachters zelven - de zoodanige hoeven of erven, waar, door te grooten omvang der landerijen aan de behoorlijke behandeling derzelve niet naar eisch voldaan kan worden, te

1) Getuigen daarvan de meer of minder uitgebreide en doeltreffende inrigtingen van landhuishoudelijken aard, zooals die reeds bestaan of welligt spoedig zullen tot stand komen, de menigvuldige en werkzame maatschappijen van landbouw en de dagelijks toenemende voorraad van geschriften over de landhuishoudkunde, zoowel ter bevordering van derzelver grondige kennis als tot aangename en onderhoudende lectuur. Onder dezen mogen, als periodieke werken, niet onvermeld blijven: de *Vriend van den Landman* door E.C. Enklaar, directeur van het instituut voor Landhuishoudkunde te Voorst, en as *Landhuishoudelijke Courant* (Hoofd-redacteur Dr. J. Wttewaall), aan welke met het jaar 1850 weder eene aanzienlijke uitbreiding is te beurt gevallen. Vorderingen, die ons te meer genoegen doen, naarmate wij Nederlanders daardoor onze Belgische naburen meer ter zijde streven in dezen zoo belangrijken tak van volkswelvaart. De bij hen reeds gevestigde scholen voor landhuishoudkunde en derzelver allezins voortreffelijke inrigting, die de onze al vrij wat in de schaduw stellen, hebben eenigen onzer landhuishoudkundigen, met name Dr. J. Wttewaall, Dr. W.C.H. Staring, Mr. J.F.B. van Hasselt en Mr. van Ittersum doen besluiten hunne pogingen aan te wenden ter oprigting van eene dusdanige inrigting, beantwoordende aan de behoeften van den tijd. Mogten zij hunne pogingen met den besten uitslag bekroond zien!

plitsen of te verdeelen. Het is toch bekend genoeg, dat men van eene mindere uitgestrektheid gronds, bij zorgvuldige behandeling meer voordeel trekken kan dan van eene grootere, waaraan men de vereischte zorgen niet besteedt, en dat, over het algemeen uit dien hoofde, de daglooner betrekkelijk meer landpacht betaalt, en betalen kan dan de groote pachter. Bijaldien dit meer wordt ingezien, zullen er noodwendig meer krachten vereischt worden over de massa, en vele daglooners, die nu geene strook gronds ter hunner beschikking kunnen bekomen, zullen zelfs tot kleine pachters kunnen overgaan.

In het bijzonder ook bij ontginningen heeft de ondervinding geleerd, dat groote ondernemingen op even groote schaal aangelegd de berekende uitkomsten logenstraffen: weshalve hier dan ook, onder begunstiging en medewerking nogtans van meer gegoede particulieren of maatschappijen, vele daglooners een bestaan zouden kunnen vinden.

De tijd, wanneer men *niet meer alleen* aan zulke zaken zal *denken*, zal, hopen en vertrouwen wij, niet verre meer zijn.

Onze landhuishoudelijke beschouwingen strekten tot dusverre om den daglooner van een bijzonder standpunt te leeren kennen; bezien wij hem thans van meer nabij: in zijne algemeene verhoudingen tot de maatschappij.

Ziet gij, waarde lezer, in uwe verbeelding, op gindschen akker dien bijna afgeleefden man met gekromden rug, op zijne spade geleund, van zijnen vermoeijenden arbeid voor eenige oogenblikken uitrustens? - Maar gij ziet de voren niet, die kommer en zorgen op dat bruine voorhoofd groefden; nog minder bemerkt gij de beweegredenen, die hem tot eenen, voor zijnen leeftijd zoo afmattenden arbeid dwingen. Treed hem nader en zeg hem: ‘Vriend, gij hebt daar eene vrij moeijelijke taak voor uwe jaren.’ Zijn antwoord zal u welligt zijne omstandigheden ontdekken. - Hij is vader van een talrijk huisgezin, als hij, gedrukt door armoede en tallooze ontberingen. Wel heeft hij nu aan sommige zijner kinderen zijne helpers, en moeten ook dezen reeds ten deele voor aller onderhoud zorgen, maar toch is hunne gezamenlijke verdienste niet toereikend om in de eerste behoeften des levens naar eisch te voorzien. En echter heeft hij benaauwder tijden gekend. Toen zijne vrouw hem den jongsten zijner telgen schonk, had hij geschreid, niet van vreugde - ach neen, de arme daglooner schreit geene tranen van vreugde; want de lasten des levens hebben zijn gemoed te stug gemaakt voor de teedere indrukken en aandoeningen van een onbedorven en gevoelig hart - maar toch had hij geschreid toen hij zijne laatste penningen besteed had voor een luttel broods, nog schaarsch genoeg om zijnen, van honger schreijenden, kleinen eene kortstondige verkwikking te schenken, en hij toch weder een' nieuwen mond zou te voeden hebben.

Waarlijk, lezer, zulke tafereelen zijn niet ongewoon in de hutten der armen, - en wie zou niet gaarne iets van zijnen overvloed willen afzonderen om zijnen nooddruftigen broeder juist in zulke oogenblikken bij te staan, als onvoorwaardelijke hulp eene eerste behoefte geworden is. Geloof echter niet, dat wij hiermede in het algemeen een beroep willen doen op uwe mildadigheid, ten einde de ledige handen, ten einde de luiheid te voeden; alleen in zulke omstandigheden vraagt men niet: ‘verdient de arme dat hij geholpen worde?’

Bedroevend intusschen is het, dat zoodanige onvoorwaardelijke hulp maar al te dikwijls noodzakelijk wordt; bedroe-

vend des te meer, daar eigen schuld daarbij niet zelden ten grondslag ligt. Wel zijn wij niet blind voor de tallooze gebreken in het maatschappelijk bestaan, voor de menigvuldige omstandigheden, die de meer en meer toenemende armoede in de hand werken of na zich slepen, - en welker aanwezen niet te loochenen is, ook zonder dat hierbij een regtstreeksch verwijt aan de verarmende standen kan gedaan worden - maar de bronnen van verarming liggen, helaas, zoo menigwerf in *onkunde, ligt zinnigheid* en *gemis van spaarzaamheid*.

Is het al niet meer waar, wat vroeger als waarheid gold en tot een spreek woord geworden is, dat *elk een, die arbeiden wil, in Nederland ook brood kan vinden;* dit houden wij toch voorzeker, dat Nederland nog genoegzame bronnen van bestaan in zichzelf bevat om dit woord weder tot eene gangbare munt te slaan.

Dit *volledig* aan te wijzen ligt buiten den kring onzer bevoegdheid zoowel als van ons tegenwoordig bestek. - In algemeene omtrekken geschetst, werden ze den lezers van den Tijdspiegel reeds vroeger door ons aangeboden. En stelden wij toen het onderwijs voor als eene der voornaamste zaken tot wering van het meer en meer toenemend pauperisme, - wij schromen ook nu niet het naast den verbeterden landbouw te stellen, als een' magtigen hefboom ter verbetering van het lot des gemeenen daglooners.

Omtrent den toestand van ons volksonderwijs is veel en velerlei gezegd. Is het slecht? Is het goed? Het zou onzes erachtens evenzoo bevooroordeeld zijn het goede te willen miskennen, als uit het verkeerde en gebrekkige het geheel te willen beoordeelen. Maar bij dit alles staat vast, dat er veel in te wijzigen, veel te verbeteren is. Hoogst gebrekkig vooral is nog de deelneming aan het openbaar onderwijs door den landelijken stand in het algemeen, en den daglooner in het bijzonder. Weinigen hunner genieten, of hebben zooveel onderwijs ontvangen, als voor de grondige kennis der eerste beginselen van elementair onderwijs noodzakelijk is. Te willen beweren, dat, te dezen opzigte, de laatste jaren niet van aanzienlijke vorderingen zouden getuigen, ware alweder even bevooroordeeld, als te willen beweren, dat er op den weg des vooruitgangs reeds eene gewenschte hoogte zou bereikt zijn, en men nu, '*om den tijd niet vooruit te loopen*' (zouden sommigen zeggen), wel een weinig kon verpoozen. Dan, hier kunnen wij den wensch niet onderdrukken, om de meeningen te bestrijden van zoo velen, die over het onderwijs hunne stem laten hooren en het alleen van de buitenzijde hebben leeren kennen. Hun doel is dikwijls edel; maar de middelen zijn ondoelmatig. Zij gevoelen wel, dat het onderwijs in de gegevene omstandigheden een voornaam of wel het voornaamste redmiddel is; maar hunne theoriën lijden schipbreuk op de ervaring. In de volksscholen zouden zij, ik weet niet welke wetenschappen, willen onderwezen hebben, die er, tot zekere hoogte, evenzoo weinig te huis behooren als de hond in de vleeschhal. Zij schijnen van de vooronderstelling uit te gaan, dat de onderwijzer daar moet beginnen, waar hij eigenlijk behoorde te eindigen. 't Is de geest des tijds, om niet alleen den stoom op allerlei werktuigen in toepassing te brengen: men schijnt ook den redelijken mensch tot een stoomwerktuig te willen verlagen. Merkten wij vroeger aan[1] hoe noodzakelijk een *alzij-*

1) Zie Tijdspiegel, Junij 1849, blz. 421. Vergelijk hiermede Brugsma, Kort Overzigt van de leer der opvoeding enz., t.a.p. blz. 33 en volgg.

dig vormend onderwijs is in eene volksschool; evenzoo vast behoort men zich aan den regel te houden: '*het streve onafgebroken voorwaarts*.' In het onderwijs zijn groote sprongen zeer nadeelig; daarom moet datgene wat onderwezen wordt met elkander in de meest mogelijke *harmonie* gebragt worden. En wanneer wij nu in aanmerking nemen, dat een zeer aanzienlijk gedeelte der kinderen, die ten platten lande de openbare lagere scholen bezoeken, over het algemeen zoo afgebroken het onderwijs bijwonen, dat het den besten onderwijzer, met den besten wil bezield, niet doenlijk is het onderwijs zoo in te rigten, dat alle leerlingen, ja, wij durven beweren, ook maar het grootste gedeelte van den minder gegoeden stand, zonder te spreken van zoo velen, die geen of bijna geen onderrigt hoegenaamd ontvangen, de onontbeerlijkste kundigheden verwerven, ten einde hen te vormen tot nuttige bestanddeelen der maatschappij; dan kunnen wij niet anders dan glimlagchen over zulke ijdele hersenschimmen als de invoering van zulke leervakken in eene lagere school, als waartoe den leerlingen ten eenemale de gronden ontbreken. Immers wil men geene betweters, geene onbruikbare menschen vormen, dan moet het onderwijs in al deszelfs deelen één *harmonisch* geheel uitmaken. Of wat nut zal de leerling hebben van eene wetenschap, wanneer hij haar verband niet inziet en er dus altijd eene verkeerde toepassing van zal maken? Ons bestek laat ons niet toe, dit volledig te ontwikkelen; wij hebben reeds te verre uitgeweid over deze zoo verkeerde rigting in het volksonderwijs. Maar wij hebben toch ook tevens reeds doen doorschemeren in welke rigting het zich behoort te bewegen.

Onder de mindere standen staat ook de daglooner geenszins op eenen hoogen trap van zedelijkheid en beschaving, en het is vooral ook daaraan toe te schrijven, dat er zooveel armoede en ellende heerscht in zijnen stand. Wilt gij een bewijs? Bespied hem dan in zijne veelvuldige *nuances*, en zeg mij: of gij hem niet daar de meeste welvaart ziet genieten, waar hij goede zeden aan verstand en overleg wreet te paren. Maar zoo keeren wij weder tot de school terug. Daar worden den jeugdigen daglooner de eerste beginselen van deugd en pligt ingeprent, en nimmer mag zijn hart worden ledig gelaten bij het aanleeren van nuttige en gepaste kundigheden. Strek vrij die kundigheden zoo verre uit als gij verkiest, zorg slechts, dat gij zijn hoofd niet opvult met *velerlei* maar met *veel*, en vooral, dat de *zedelijkheid* niet uit het oog verloren worde. Eerst dan, wanneer het onderwijs zich in die rigting meer beweegt; wanneer het zedelijke vorming op den voorgrond stelt, en het zoodoende werkelijk *opvoedend* kan heeten, dan zal het vruchten dragen, die men te vergeefs verwachten zal van een onderwijs, dat alleen veelvuldige kennis beoogt, maar die den jeugdigen mensch niet vormen kan, wanneer zij hem, aan zichzelven overgelaten, niet leiden, niet raden kan, - ja, overal in den weg staat, en hem inderdaad ongelukkig maakt. Eerst dan zou men met regt kunnen zeggen: 'Het onderwijs wordt *te hoog* opgevoerd.'

Intusschen willen wij niet geacht worden als afkeerig van eene hoogere opvoering van het onderwijs. Integendeel achten wij ze allezins wenschelijk en doelmatig. Wij verblijdden ons toen door den heer Staatsraad, Gouverneur van Gelderland, o.a. ook aan de provinciale commissie van onderwijs in dit gewest wenken werden gegeven, ten doel hebbende om het onderwijs in de landhuis-

houdkunde op de scholen ten platten lande te bevorderen; want wanneer zulks geschiedt met omzigtigheid en naar de vatbaarheid der leerlingen dan kan er veel door gewonnen worden.[1)] Men denke er evenwel niet aan dat onderwijs zuiver wetenschappelijk te behandelen; de chemie en andere, met haar verwante, wetenschappen stelselmatig voor te dragen, zoo als sommigen reeds hebben gewild; - eerst, wanneer men er zich toe bepaalt om van alles een helder en duidelijk denkbeeld te geven, dan juichen wij van ganscher harte elke poging toe om den toekomstigen landman, ook den geringsten onder hen, tot meerdere kennis op te leiden en wij gevoelen ons niet ongeneigd om zelfs de beginselen der *staatshuishoudkunde* onder de verpligte of onverpligte leervakken eerier openbare - lagere school te zien opgenomen. Vooral deze is het, die den toekomstigen staatsburger kan vormen, niet alleen tot een welgezind onderdaan en ordelijk lid der maatschappij, maar die ook *huishoudelijkheid* en *spaarzaamheid* kan aankweeken, waar ze, helaas, maar al te dikwijls ontbreken. Teregt begint men in te zien, dat die gebreken vrij wat heerschende zijn in den minderen stand. Men heeft *spaarbanken* en *spaarkassen* opgerigt met een zoo menschlievend als belangeloos doel; maar vanwaar de weinige belangstelling in zulke nuttige inrigtingen? Ontbreekt het dengenen, die er al het belang van moesten gevoelen niet juist aan den lust om zich de aangebodene gelegenheid ten nutte te maken? - Van oeconomie hebben de mindere standen - de zeer weinige uitzonderingen ter zijde gesteld - niet het minste begrip. En dat is immers ook een kwaad, dat zoo vele slagtoffers der armoede in de armen voert. Men leeft bij den dag, en eene, vaak verkeerd aangewende, milddadigheid maakt hen zorgeloozer. Beter ware het, den daglooner of handwerksman het *sparen* te leeren, dan zijne ligtzinnigheid of verkwisting door giften te gemoet te komen in de kwade dagen. - In het bijzonder mag hier gewaagd worden van de vrouwelijke sexe in den dagloonersstand, met betrekking tot verscheidene provinciën althans. Bij haar wordt doorgaans nog minder huishoudelijkheid waargenomen dan bij den man zelven. Ongaarne zouden wij onvermeld laten, dat te dien opzigte eervolle uitzonderingen bestaan; maar die vormen den regel niet. De ligtzinnige, weinig oeconomische, ja, verkwistende vrouw des daglooners maakt onherroepelijk den ijverigen, spaarzamen echtgenoot, ongelukkig, en ten laatste ook maar al te dikwijls, onverschilliger omtrent zijne stoffelijke belangen, tot hem de moed ontzinkt en de treurigste armoede daarvan het gevolg is. En zijn de oorzaken wel zoo verre te zoeken? Wij zullen ons wel wachten, dit geheel ontkennend te beantwoorden. 't Is eene ingewortelde kwaal. Maar, ten deele zal zij toch wel daarin gelegen zijn, dat men zich om de opvoeding der meisjes minder bekommert. De verhoudingsopgaven van het aantal schoolgaande jongens en meisjes ten platten lande wijzen dit almede uitdrukkelijk aan; waarbij nog mag gevoegd worden, dat

1) Het departement Zwolle: tot Nut van 't Algemeen schreef in dien geest onlangs eene prijsvraag uit over: *vaderlandsche veehouderij*. Insgelijks de Overijsselsche Vereeniging tot ontwikkeling van provinciale welvaart: *over de mestmakerij, de wijze van bemesting en vruchtbaarmaking van den grond en over melkerij en botermakerij*, ter bekoming van geschikte leesboekjes, ‘om op de plattelands-scholen een doelmatig landbouwkundig ouderwijs in te voeren.’

bij deze de gemiddelde schoolgang, over het jaar berekend, veel korter is dan bij genen, en daarenboven dit verschil nog aanzienlijker wordt na aftrek van de meer gegoeden, die gemelde scholen bezoeken.

Het lust ons niet de vele gebreken te schetsen, die zoo wel den onderwijzers als het onderwijs aankleven; herhaalde malen zijn zij, zoowel door ons als door anderen, reeds aangewezen. Dit wenschen wij alleen, dat de bestaande leemten - immers, voor zoo veel mogelijk - door de nieuwe organisatie in het onderwijs zullen worden verholpen. De tijd trachte maar meer zijne eischen te doen kennen; onmogelijk zal het toch wel niet kunnen geacht worden ze te bevredigen.

De tijd, die zijne gebreken met zich voert, legt ook zijne ervaring daartegen in de weegschaal. Het is de pligt van den tijdgenoot om die ervaring te raadplegen en te zorgen, dat het tongetje in de balans niet onherroepelijk naar de verkeerde zijde oversla. Met het oog daarop gevestigd, begonnen wij dezen arbeid en, schoon wij daaraan geenerlei volmaaktheid willen hebben toegekend, durven wij verzekeren, dat alleen de begeerte, om tot het welzijn der maatschappij naar onze krachten werkzaam te zijn, ons aanspoorde om dien den lezers van den *Tijdspiegel* aan te bieden, in de hoop, dat zij, die zich mogten verwaardigen deze bladzijden te doorloopen, er door mogen opgewekt worden om ook hunne krachten aan te wenden tot het algemeen welzijn.

Hebben wij den daglooner wat meer van nabij leeren kennen in zijnen stand, en de gebreken, die daaraan kleven; - hebben wij *bevordering der landhuishoudkunde* en *verbetering in het onderwijs* als de voornaamste gronden aangewezen ter verbetering van zijn lot; de daglooner verkeert niet geheel in een' exceptionelen toestand, en men zal hier en daar wel punten van aanraking met de mindere standen in het algemeen aantreffen. En wat leemten in onzen voorgenomen arbeid mogten gebleven zijn, men vulle ze goedgunstig aan; - niet om onzentwil; maar om het belang eener groote zaak, die ons meer ter harte gaat dan de goed- of afkeuring van het lezend publiek.

Een tweegevecht in onzen tijd.

Nu toch al de romanheldinnen schoon en bevallig moeten zijn, beginnen wij ons verhaal met te vooronderstellen, dat Agatha dit ongetwijfeld moet geweest zijn, wanneer men al hare aanbidders en bewonderaars dagelijks hare woning ziet betreden, of een dozijn heeren voorbij ziet wandelen, zich haasten op de bals zich te engageren, op de concerten en partijen hun hof te maken, en haar van de uitgelezenste bloemen, omdat zij zegt veel van bloemen te houden, onophoudelijk te voorzien.

Voor wij echter verder gaan, dien ik u te zeggen, dat Agatha sedert een paar dagen geëngageerd is - en nu niet om te dansen, maar om te trouwen; de vriend harer keuze is een man van zekere jaren, de vijftig nabij, van een stevig voorkomen, niet schoon en niet leelijk, niet

buitengewoon verstandig, maar ook niet dom, niet arm maar - buitengewoon rijk, en dit laatste scheen bij Agatha wel het zwaarste te hebben gewogen, en de wereld oordeelde daarom dat Agatha zelve zoo rijk niet kon zijn, als zij zich wel voordeed, en men door hare fraaije woning, menigvuldige bedienden en kostbaar toilet vooronderstelde; want hare keuze zou anders zeker op Victor L. gevallen zijn: men wist immers dat zij dezen hare genegenheid op ondubbelzinnige wijze had doen blijken, en dat hij doodelijk op haar gecharmeerd was. Agatha had geene ouders meer, eene oude tante nam hunne plaats in, en die tante was eene generaalsweduwe, eene goede gelegenheid voor de officieren om bij deze eenige bezoeken af te mogen leggen.

Ik twijfel daarom niet, of mijne lezers hebben lust met mij hare woning op te zoeken, niet zoo zeer om kennis met de oude tante, dan wel met de jonge nicht te maken.

Nu dan de introductie gereed is, verzoek ik hen mij te volgen, door eene reeks van fraaije gemeubileerde vertrekken, en wel in haar slaapsalet. Zij is juist bezig het kleine, smalle voetje in een paar keurige pantoffels te steken, en na aan de bel getrokken te hebben, zich andermaal gemelijk op een sofa te werpen.

Reeds opgestaan zonder zich te laten roepen, dacht de kamenier die zich haastte om bij hare meesteres te verschijnen: laat zien! naauwelijks half tien, er is vast iets bijzonders aan het handje.

Niet goed gerust? vroeg zij, terwijl ze een keurig wit morgengewaad, met kanten gegarneerd, te voorschijn haalde, en een mutsje van het toilet nam, het hoofdje waardig dat het dragen zou.

Rep u dan toch wat, Johanna, ik moet heden morgen bezoek afwachten en wel vroeg ook, ach! dat men ook met doen kan zoo als men wil en zooveel voor den schijn moet laten, zoo waar ik benijd dikwijls de heeren, zij hebben oneindig veel vooruit. Och zet mij die muts toch zoo zoo mal niet op het hoofd, ik zie er evenwel dezen morgen niet zeer voordeelig uit.

Verwacht U in uw négligé bezoek? vast mijnheer P.?

O ja, die zal ook wel verschijnen, maar vóór dezen nog iemand anders, gij begrijpt mij wel, en het eerste bezoek moet afgeloopen zijn voor het tweede komt.

Ja, U moet mij niet kwalijk nemen, jufvrouw Agatha, uwe keus is nu wel bepaald op mijnheer P. maar als ik in uw hart kon lezen, dan zoude ik er wel andere letters in vinden.

Och Johanna, gij zijt ook geen kind meer, en zijt reeds zoolang in onze familie geweest, men moet al eens wat doen om te kunnen blijven die men is, en voorgeeft te zijn; het werd hoog tijd dat er zich een rijke bruidegom opdeed; een paar jaren zou ik het nog op dezen voet kunnen volhouden, maar langer ook niet; men noemt mij nu nog schoon, omdat ik het voorregt bezit dit lang te schijnen; maar die tijd is ook haast voorbij, 26 jaren, denk eens hoe verschrikkelijk oud.

Ja, ja, U heeft gelijk, men moet al zoo wat doen, nu mijnheer P. is ook zoo slecht niet; hij is knap genoeg voor zijne jaren, en...

Daar wordt gebeld, spoedig geef mijne shawl; zeg dat men mijnheer in het salon Jaat.

En daarop verliet Agatha haar vertrek en trad in het salon.

De man, die haar daar wachtte, was van middelmatige lengte, een saletjonkertje op het eerste oog, een charmant gentleman, met een keurig gekapt blond

hoofd, licht blaauwe oogen, witte glacé-handschoenen, rok vest en pantalon naar den laatsten smaak, een paar kleine, blonde snorretjes, een rijzweep in de hand, en verlakte laarsjes aan de voeten, in één woord: een man waaraan men terstond *degelijkheid* mist.

- Gij hebt mij toegestaan u te mogen bezoeken, liefste Agatha, zoo noem ik u zoo gaarne, en hij kuste hare hand.

- Ja, het is wel een weinig gewaagd, en zoo gij het niet waart van wien ik dat billet ontving, Victor.....

- Ik weet het wel, het noodlot heeft ons gescheiden; al mijn smeeken was vruchteloos, P. is gelukkiger - en toch, en toch Victor?

- Ach, gij bemint mij immers nog, dat hebt gij mij meer dan eens te kennen gegeven: denkt gij aan een' strengen band te hangen? - en hij zuchtte.

- Dat juist niet, gij weet ik bemin de vrijheid bovenal, maar die zal ik na den winter op ons landgoed genieten, en zoo gij daar eenigen tijd ons wilt bezoeken.

- Heerlijke inval, ik zal niet nalaten uw aanbod indachtig te blijven, maar zie hier, bijna zou ik de reden van mijne komst vergeten: zoo dikwijls of liever altijd ontvingt gij uit mijne hand de bloemen voor het bal; heden zal u die een ander schenken. Wilt gij ze nog eens van mij aannemen en ter mijner liefde heden avond dragen?

- Ik dien toch wel iets te doen tot loon voor uwe trouwe, ik zeg u dank Victor. En zij reikte hem hare hand om die andermaal te kussen, hij voldeed knielend.

- Die hand, ach! Agatha, mag ik die heden avond nog eens ten dans geleiden?

- Maar, Victor, bedenk toch dat ik er niet meer over te gebieden heb.

- En gij zegt, dat gij uwe vrijheid zooveel mogelijk zult behouden; eene schoone vrijheid voorwaar, wanneer men niet meer mag dansen, met wien men begeert, wanneer uw beminde op zulke kleinigheden ziet.

- Nu ja, gij moogt mij heden avond vragen en ik beloof u te volgen; hij mag dan zeggen hetgeen hij verkiest, maar toch ik geloof niet, dat het goed is wanneer hij u reeds zoo vroeg bij mij alleen aantreft, wij zien elkander dus heden avond.

- En ik zal het geluk hebben met u te dansen?

Zij knikte hem vriendelijk lagchende toe, verliet het salon, waarop Victor vertrok, en Agatha zich weder op de sofa wierp, en de bloemen onophoudelijk bewonderde, en er al de geuren poogde uit te halen. Zij zat zoozeer in gedachten verdiept, dat ze het zachte kloppen aan de deur niet scheen te merken; want eer de ruiker was geborgen, trad P. het vertrek binnen.

- Is men mij reeds voor geweest, Agatha? Vóór uw engagement stond het u vrij, bloemen en gesch enken aan te nemen, van wien gij verkoost; nu echter dacht ik daar alleen aanspraak op te maken.

- Geschenken, dat is iets anders; bloemen verwelken, en zijn dus zoo goed als niets; althans voor mij beteekenen zij *niets*.

- Ook niet uit mijne hand?

- O! mijn beste, gij oordeelt verkeerd: van u alleen beteekent het liefde.

- En van ieder ander?

- Beleefdheid.

- Zoo! nu ik houd van die beleefdheid niet.

- Gij zijt toch ook veel te streng in het punt der étiquette.

- Daar kan men niet te streng in zijn. Gij wederspreekt u nu toch geheelenal, gij juicht de vrijheid toe en wilt streng de étiquette houden; dat kan nimmer zamen gaan.

- Men kan alle dingen te ver drijven, maar gij weet dat het mij niet lief is, dat gij bezoek ontvangt en aanneemt en allerminst van mijnheer Victor, ik weet dat gij van hem dien ruiker hebt ontvangen.

- Wel nu, steekt daar dan zoo veel kwaad in? Ik heb u reeds gezegd, dat bloemen in mijn oog niets beteekenen; maar mijn vriend, denkt gij mij dan in een klooster gevonden te hebben; ik dacht dat gij toch zoo veel vertrouwen wel in mij steldet, dat ik ontvangen kan, wien ik wil.

- Maar mijne liefste, de wereld heeft zoo spoedig aanstoot gevonden.

- Daar komen wij weder op ons oude terrein, en gij moest mij nu reeds zoo veel kennen, dat ik mij weinig aan de wereld stoor, zoodra mijne daden niet met mijn gevoel van eer strijden; overal predikt men wijsheid, gijzelf zijt een harer grootste voorstanders; maar ik zie hoe langer hoe duidelijker in, dat de mannen allen egoïsten zijn, zij willen de geheele wereld zonder eenige bepaling door vliegen, maar zij zien toch gaarne, dat aan de stations, waar zij zich willen ophouden, een wel voorziene disch, eene warme kamer en toebereid leger hen wachten, ten koste van de vrijheid der vrouwen. Wij moesten ook onze vrijheden eens nemen, in de plaats van de eer der keukens te handhaven, over het kookboek spreken, en bijeenkomsten houden over de opvoeding van kippen en ganzen enz., enz., zonder ze klaar te maken, ik denk dat spoedig de wet omgekeerd zou worden en men liever *dwang* dan *vrij* las en....

- Al genoeg, mijn liefste Agatha, uwe redeneringen gaan mank, en daarom kan men juist zien, dat de vrouw de vrijheid niet begrijpt, die wij beoogen, gijlieden zijt ook van een ander geslacht en ter onzer hulp geschapen.

- Ja, om goed te maken waarin de man te kort schiet; maar gaat ook mijne redenering mank, zoo als u gelieft te zeggen, dan zal ik het door daden toonen, dat ik de vrijheid zeer wel begrijp.

- En waarin moet die daad bestaan?

- Victor heeft mij voor *éénen* dans genoodigd.

- En zoo hij het waagt u daartoe heden avond in het oog der geheele wereld te vragen Agatha; ik waarschuw *u*, en *hij* krijgt een kogel door zijn hoofd.

- Het zal zoo ver niet loopen, zeide Agatha lagchende, en dit werd door haren beminde opgenomen, als had zij hem een weinig willen plagen, - bedenk toch ook, Victor heeft duelleren geleerd; voegde zij er bij.

- En ik niet, en toch zouden wij zien, wie het zou winnen: laat ons echter van dit onaangenaam onderwerp afstappen, ik heb u nog geen morgenkus geschonken, gij ziet een weinig betrokken. Niet goed gerust?

- O! 's morgens zie ik dit wel meer; maar tegen den middag kleur ik weder op.

- En heden avond gaan wij naar het bal, zie nu toch mijn bouquet eens naauwkeurig, de fijnste en schoonste bloemen zijn uitgezocht, de schitterendste bloem zal die dragen.

Agatha boog zich met een vriendelijk lachje, en trok haren beminde mede naar het salon, waar hun de geur van koffij, gebak enz. tegemoet kwam.

En zeker een schitterender en schooner bloem was er dien avond op het bal niet; men kon de oogen van Agatha niet afwenden, en wel het allerminste Victor L.; zij had de eerste toeren met P. gemaakt, toen Victor inderdaad, met meer moed dan hij werkelijk bezat, een stou-

ten zet deed en - Agatha voor de volgende colonne ten dans vroeg.

Een donkerrood overtoog P - s aangezigt; hij weigerde zijne toestemming en vestigde eenen scherpen blik op Agatha, toen Victor hem antwoordde: - niet aan u vroeg ik toestemming, ik heb die reeds heden morgen van Agatha zelve ontvangen.

- Agatha, stemt gij er in toe? - vroeg P.

- Ik moet mijne belofte houden - sprak zij, - ik zal u nadere opheldering geven.

- Neen, voldoening wil ik van hem, die in mijne regten treedt, zoo hij met u danst; omstanders! gij hebt het gehoord.

- Wilde Victor hier nu niet openlijk als een bloodaard bekend staan, dan moest hij zijn woord houden, en hij deed het, hij danste en dartelde met Agatha als ware er niets voorgevalleen, en toen hij haar dood vermoeid op hare plaats bragt, stond P. nog onbewegelijk in dezelfde houding. - Gij hebt mij begrepen, mijn heer L., kies u twee secondanten, hier zijn de mijne, en hij wees op twee officieren, die bij hem stonden.

- De plaats en het uur? - vroeg Victor.

- Te zeven ure precies morgen ochtend, onder den grooten eik; welke wapens verkiest gij?

- Den degen.

- Het is wel, en na dit gezegd te hebben, nam P. de bevende Agatha onder den arm, gebood in te spannen en reed pijlsnel naar hare woning.

- Vaarwel Agatha, - zeide hij, toen de laatste punt van haar balkleed door de deur verzwond, en toen spoedde bij naar zijn huis.

Den volgenden morgen, te half zeven, verliet P. met zijne secondanten de stad, om niet te laat op de bestemde plaats te verschijnen; zij waren slechts even aangekomen of ook de secondanten van Victor verschenen; men boog van beide zijden beleefd, en wachtte Victors komst af; het was reeds vijf minuten over zeven, geen Victor liet zich zien, ongeduldig zagen allen uit, alleen om P-s mond zag men een' trek van minachting spelen; het sloeg acht ure op den stadstoren, toen naderde een der secondanten tot P.

- De heer L. heeft geen woord gehouden, - zeide hij, - wij zijn getuigen van zijn eerloos gedrag.

- Wij zullen wachten, al is het ook den ganschen dag, - hernam P. - Omstandigheden kunnen tusschen beiden getreden zijn, die zijne komst vertraagden, hij mag niet zeggen, dat ik daarvan misbruik heb gemaakt.

- Het strekt ter uwer eer, wij zijn allen getuigen, dat gij uw woord gehouden hebt; maar den geheelen dag hier te vertoeven kan maag noch keel volhouden.

- Mijn keuken en kelder zijn wel voorzien, en zoo er niemand komt opdagen, ik zal u ruim schadeloos stellen voor het wachten.

- Hm! Hm! Aprrr!!! Aprrr!!! Wat is dàt? Wat is dàt? - riepen allen gelijktijdig het oog en hoofd naar boven slaande, en in een schaterend gelach uitbarstende; want daar zat op den diksten tak, en zooveel mogelijk in het groen verscholen, de lang te vergeefs verbeide Victor, hij was niet gewoon zoo vroeg in de morgenlucht te komen en het was nog wel in den herfst; was het wonder dat hij sterke koude had gevat op den hoogen zetel onder den blooten hemel, en dan nog wel met een lichte pantalon en wit piqué vest aan. - Bloodaard, - riep P. eindelijk uit, terwijl hij de angstige

verlegen blikken van Victor op zich gevestigd zag, zoo gij niet wilt dat wij u uit den boom schudden, zoo klim af en geef ons rekenschap van zulk een verregaand eerloos gedrag.

- Ik ben reeds sedert vijf ure hier, en uit nieuwsgierigheid naar u uitziende, beklom ik dezen eik, en viel door vermoeidheid van den afgeloopen nacht hier zittende in slaap; hebt gij thans nog lust, ik ben bereid den degen te hanteren.

- Wij ook! - riepen hem zijne eigene secondanten toe, - klim af.

En bevende klom Victor naar beneden. - Zeg nu dat gij het duel gewonnen hebt, en ontvang van elk onzer uw loon, wij raden u tevens, zoo spoedig mogelijk de stad te ontruimen, want openlijk zullen wij uwe aanklagers zijn, - riepen allen: - Dáár, ontvang dit voor uw loon, en zeg dat gij geduelleerd hebt, zooals het nog niemand heeft gedaan, en gelijktijdig ontving hij van elk een degenslag, zoodat Victor zoo haastig hij slechts kon, zi ch uit de voeten maakte, het hazenpad koos, en nog denzelfden dag eene menigte schulden achterlatende de stad spoorloos verliet, zonder naar Agatha meer te durven omzien.

Agatha had zich dezen morgen niet zoo gemelijk en gemakkelijk op hare sofa geworpen; zij zat nu dáár elk gerucht met angst op te merken, of zij sprong rusteloos op, en ijlde naar het venster of zij niets zag naderen, dat naar eenige boodschap geleek.

- Victor zal het ongetwijfeld winnen, wat zal dan de uitslag zijn, wat dunkt u, Johanna?

- Ja, wat zal ik zeggen, u heeft een beetje onvoorzigtig gehandeld, de heer P. had reden om boos te zijn.

- O! daar ben ik het minste bevreesd voor: die boosheid is met een paar vriendelijke woorden genezen, gij weet niet hoeveel ik op hem vermag, hij is veel te bang mij te verliezen, maar zoo Victors leven eens in gevaar was.

- Hoe jammer toch voor u, dat Victor niet zooveel geld bezit als die rijke P., het zoude anders zulk eene goede partij voor u zijn, hij is zoo juist voor u geschikt.

- Ach God! Johanna, spoedig, ga zien, daar is een bediende van mijnheer P., hij heeft een billet voor mij.

Johanna kwam spoedig terug, en Agatha brak zoo driftig mogelijk met bevende hand het wel verzegelde billet open. Maar naanwelijks had zij het gelezen, of zij viel op de kanapé doodsbleek neder, en hief een jammerend handenwringend geschrei aan.

- Die lafaards, riep ze eindelijk uit, de een gevlugt, door den anderen verlaten; het is verschrikkelijk zoo met mij te hebben gehandeld.

- Wat schrijft hij u dan, als ik vragen mag?

- Ik schenk u uw hoogste geluk, de vrijheid, terug; voor eene vrouw die vrij wil zijn in den uitgestrektsten zin, is het beter dat zij *alleen* blijft, of - dat zij haren beminde nareist door de wijde wereld; hij heeft het hazenpad gekozen, de arme jongen, hij heeft te vergeefs duëlleren geleerd.

P.

- Wat zal de wereld nu wel zeggen, neen, nergens durf ik mij te vertoonen. O verschrikkelijk is mijn lot, geen ongelukkiger schepsel dan ik thans ben. Over Victor had ik mij wel getroost; maar mijne fortuin is vertrapt, en arm zal ik bij eene oude tante uit barmhartigheid moeten leven; ik verlaat terstond de stad, en

misschien wel het land, wat zal ik nu beginnen? Johanna, geef mij raad.

- Och, lieve jufvrouw Agatha, wanneer gij, dunkt mij, al uw goed en uwe woning verkoopt en de juweelen uwer moeder, dan zult gij nog wel zooveel overhouden om stilletjes met eene meid en uwe tante te kunnen leven.

- Ja, ik zal wel moeten, verwenschte vrijheid, nu zal ik u lang genoeg inademen. Johanna, roep mijne tante.

En drie maanden later woonde op een klein optrekje, maar ver verwijderd van de stad, de oude generaals-weduwe met hare coquette nicht, die ook hier steeds achter de bloemen verborgen, meest werkeloos, aan het venster zat. Victor had hare verblijfplaats ontdekt, en was weder in genade en op deze voorwaarde aangenomen, dat hij advocaat zijnde op eene goede praktijk zou wachten om met Agatha te huwen: dit bleef nu wel altijd in het verschiet, maar Agatha verveelde zich toch nog al niet bijzonder, want Victor was een coulant man, die op geene kleinigheden zag, en dus zat zij zelden alleen, omdat zij tot bezoekers af kon wachten, wie zij verkoos.

SUZANNA MARIA B...

Brievenbus.

I.
Brief van Freule X aan Freule Z, te IJ, over de Vereeniging der Chinesche zending en eene Chinesche zendelinge.

Waarde Amalia!

Er gebeuren vreemde dingen in de wereld, waarin wij thans leven, en ik haast mij om u een dezer vreemde zaken confidentieel te melden: zij betreffen cousine Clotilde, onze lieve blonde, zwakke, sentimentele vriendin, welke verleden zomer met papa en neef Charles eene Rijn-reize maakte, om hare gezondheid te herstellen, en wat denkt ge nu wel? Zij wil niets meer en niets minder, dan, ten spoedigste naar China, regelregt naar China! en wel als eene jeugdige zendelinge. Nu is de familie, en gij kent die, regt brave verstandige menschen, en grand embarras. Men heeft allerlei proeven en experimenten genomen, om het lieve kind van haar idée terug te brengen, en te beduiden, dat zij allerminst geschikt is voor zulk eene taak; maar tot heden toe was alles vruchteloos. Gij weet, lieve Amalia, hoeveel indruk als zendeling Dr. Gützlaff in *sommige* kringen hier heeft gemaakt, en ook ik heb benevens vele anderen den wakkeren moedigen Christenheld met de grootste belangstelling gehoord, de Vereeniging is hier dadelijk geconstitueerd, en onder de eersten, die zich aansloten, was onze lieve Clotilde. Nu vind ik het zeer goed, om ook voor de arme Chinezen iets te doen, ja, zooveel men kan, zonder praejudice van anderen, maar om zich dadelijk bij de eerste roepstem van Dr. Gützlaff reisvaardig te houden, is, gij zult mij dit toestemmen, tant soit peu excentriek. Die arme, goede Clotilde! zij beweert maar altijd voort, door den *Geest* geroepen en gedwongen te zijn, om

de Chinesche heidensche wereld te helpen bekeeren, in eigen persoon. Wij hebben haar trachten te beduiden, dat de vereischten eener vrouwelijke zendelinge naar China zeer moeijelijk, endoor haar *nooit* vervuld konden worden, dat het eigenlijk meer dan ridicuul was aan zoo iets te denken. Maar alles zonder effect: Clotilde vouwt de handjes zamen, slaat de hemelblaauwe oogen omhoog, en verzekert, dat zij eene der uitverkorenen is, die, op de wekkende roepstem van den braven Gützlaff, door den vinger Gods gedesigneerd zijn om naar China te trekken. Lieve Amalia! Gij kunt niet begrijpen, wie er al bij die zaak zijn te pas gekomen: oomen, tantes, neven en nichten, en de goede papa van Clotilde, die, ongelukkig voor haar, wat liberaal is uitgevallen, en zich in goeden ernst boos maakte. Ook onze wakkere predikant G., maar die bedaarde, vriendelijke man heeft de retraite moeten blazen, toen Clotilde zich zeer driftig maakte, en volhield, dat hij volstrekt niets wist van eene Goddelijke roeping, van de immediate werking des Geestes, en de uitverkorenen niet mogt beoordeelen of teregtwijzen, daar hijzelf niet gekomen was in den staat der genade. Gij kunt u de overspanning, de overdrijving der anders zoo vriendelijke Clotilde niet voorstellen; zij is sedert de verschijning van den zendeling Gützlaff onhandelbaar geworden, en zit, als eene non, dikwijls uren lang te peinzen, met tranen in de oogen. Wij vreezen, dat vroeg of laat, als de Chinesche reize nog wat uitgesteld blijft, hare geestvermogens zullen lijden. Wat nu te doen? Amalia! redenering en overtuiging baat hier niet meer, het schijnt alsof onze vriendin werkelijk tot de afgescheidene gemeente is overgegaan. Papa is op het denkbeeld gekomen, om met haar zoo spoedig mogelijk op reis te gaan, en als het geschieden kan, den moedigen vriend der Chinezen, Gützlaff, ergens in Duitschland, of waar hij is, op te zoeken en in te halen, opdat hij, wien zij als een hemelbode venereert, haar zelf duidelijk make, dat zij in geenen deele geschikt is om de Chinesche dames te converteeren: mij dunkt dit middel is zoo kwaad niet uitgedacht. Die goede, brave Gützlaff! die edele man, ik blijf zijn Christelijken ijver admireren, hij zal wel nooit gedacht hebben, onze Hollandsche meisjes of dames het hoofd zóó op hol te brengen, want ik heb reeds gehoord, dat er hier en daar ook andere zijn gevonden, ja zij zijn mij genoemd, die par force eene Chinesche tournée willen maken. Lieve Amalia! waar moet het heen, met ons zoogenaamd teeder en schoon geslacht, als we zulke abnormiteiten beleven? Toch hindert het mij, als de welmeenende Clotilde bespot wordt, en men haar schier alom in een belagchelijk licht plaatst; dat verdient zij, de aimable dweepster, niet, zij, die anders zoo luidruchtig vrolijk kon zijn, en, gij weet dit even goed als ik, niet al *te* weinig werk maakte van haar toilet, waarover wij haar nog onlangs, toen zij met ons bij den baron O. logeerde, wat kapittelden, enfin, les extrêmes se touchent. Haar papa heeft vruchteloos moeite gedaan, om haar aan de Vereeniging, die door de baronnesse C. gepresideerd wordt, te onttrekken, en met al zijne bedreigingen tot heden toe niets uitgewerkt, de beste, trouwe, wel wat cholerieke man, zoude dan, vrees ik, de gansche damescohorte op hem en corps zien aanrukken, en het lot moeten deelen van dien grootschen heer uit de mythologie (ik weet waarlijk zijn naam niet meer), die door de Bacchanten werd

gedilacereerd. Wilt gij het eens beproeven, mijne lieve, verstandige Amalia, om aan de onhandelbare Clotilde - op mij is zij ook boos, omdat ik haar plaagde, en vertelde, dat ze eerst de Chinesche figuren moest leeren, en hare voetjes behoorlijk inkorten - een brief te schrijven, en tot betere gedachten te brengen? - Gij weet, zij heeft u altoos liefgehad, anders moet de reis maar spoedig geentameerd, en als papa de zaak goed weet te leiden, en zich niet telkens te driftig maakt, hoop ik, dat de lieve bloem bewaard blijve, - zij ziet er verbazend bleek en kwijnend uit, en heeft een' naren benaauwden hoest, slaapt ook niet, en is zeer *slecht* gehumeurd. Wij zullen altijd maar beproeven om haarde Chinezen uit het hoofd te praten, - mogelijk gelukt dat nog. - Wel, Amalia! ik verbeeld mij, hoe vreemd gij zult opzien van al deze desolerende nieuwtjes, - kwarne er nu maar een brave, fiksche Seladon uit den hoek, - al was het in het kostuum van een mandarijn, om onze Clotilde te engageren, voor eene *andere* reize, niet naar Hongkong - en nu lieve Amalia, voor ditmaal adieu!

Uwe getrouwe vriendin,
EVELINA.

II.
Over de afschaffing door met afschaffers. Brief aan een medelid der Afschaffings-maatschappij.

Amice Frater!

Ge hebt ongetwijfeld gelezen den brief over de zaak aan het hoofd dezes genoemd in de 3^{e} Afl. van den Tijdspiegel (Brievenbus, VIII) geplaatst, die mij deze keer wat laat is geworden, en ik weet, dan hebt ge u met mij opgewekt gevoeld om de ondienst af te wijzen, door dien briefschrijver aan onze Afschaffings-maatschappij gedaan - aan die maatschappij die hijzelf zoo zeer roemt, waaraan hij zoo hooge waarde toekent - aan welke hijzelf erkent den moed verschuldigd te zijn tot de handelwijze die hij aan het publiek schijnt te hebben willen mededeelen. Of is deze mededeeling slechts vorm - de zaak in den brief opgegeven - fictie, en het geheel een satyre op onze maatschappij? Is er niet iets contrastisch, nevelachtigs in 't geheel dat aan equivoque doet denken. De steller van den brief schijnt dat zelf gevoeld te hebben. Ingenomen als hij is met de zaak die hij meêdeelt, schrijft hij zijnen vriend, dat het niet geheel bevredigend zal zijn, verzoekt hij zijn amice collega om 't geen hij boven zijn' brief gesteld heeft, en den inhoud van denzelven juist uitdrukt, voor geen equivoque? of ridiculiserende aardigheid te houden. Qui s' excuse s' accuse. Er schuilt equivoque onder, en daarin de ondienst aan onze maatschappij. Is men de zaak toegedaan, prijst, verheft men ze, men ga er toe over. Is dat niet van een ferm gedecideerd karakter? Ik weet, ge stemt me toe, broeder! die niet met ons is, is tegen ons. Ge herinnert u zeker nog levendig, hoe overtuigend dit is aangetoond door onzen medebroeder Ds. van Limburg Brouwer in het Christelijk Maandschrift, voor eenigen tijd, waarin die kwestie over dwang, bij vrijwillige verbindtenis, in genoemden brief ook nog ter sprake gebragt, zoo voldingend wordt afgehandeld. En nu dan eens nagezien wat de briefschrijver die zich H. teekent, in den geest, zoo als hij zegt, van onze maatschappij gedaan heeft en met veel meer effect, schrijft hij, zoodat door ééne

handelwijze van hem, de sterke drank in zijne gemeente is afgeschaft, en wat wij bij de individu's trachten tot stand te brengen, door hem bij het algemeen, dus zonder individu's? zal worden uitgewerkt. En wat is die verrigting dan, door H. die zoo als blijkt, leeraar is, en wat hij mededeelt, als verrigting in zijne gemeente meêdeelt, bedachten uitgevoerd? Bij het lezen hiervan is de vraag bij u niet achtergebleven, bij mij ten minste kwam ze dadelijk op: mijn hemel! in welk gedeelte van ons land behoort die man t' huis, of is 't over de grenzen? in welke gemeente! waar men eene lofspraak geeft over de goede gezindheid, ze verheft, omdat ze NB. bij begrafenissen, bij u immers niet anders dan stil en plegtig bekend, zich door den leeraar heeft laten gezeggen, om daar niet met glazerige oogen en waggelende schreden van terug te komen. 't Was me raar en wonder, zijn er zulke gemeenten in ons land! Ja, 't wordt hier als ondervinding van een' leeraar in ernst, niet als aardigheid meêgedeeld. Maar nu dan nagegaan, hoe zijn Eerw. in zulke gemeente gehandeld heeft. Hij deelt eerst meê, hoe hij de begrafenisplegtigheden in zijne eerste gemeente gevonden heeft. Treurige ongehoorde misbruiken noemt hij. Hij noemt die plegtigheden, onder anderen, beroofsters van het sobere restantje voor weduwen en weezen, kostbare fatsoenophoudsters enz. Hij toont dat aan met eene beschrijving van de eerste begrafenis die hij in zijne eerste gemeente bijwoonde, dat was bij eene weduwe die met haar tiental kinderen in waarlijk drukkende omstandigheden achterbleef. Dat kostbare dier plegtigheid voor een aantal gasten waarvoor 't huis te klein was, trof, verontwaardigde den leeraar, maar het ontbrak hem toen aan moed om te spreken, waar hij spreken moest, en zich zoo als hij schrijft, op schets er had toe voorbereid... nog jong! Maar wat heeft hij nu gedaan, toen hij zich weêr met de begrafenisplegtigheden zou afgeven. Die kostbare begrafenissen trachten afteschaffen? Neen - er zelf bij tegenwoordig zijn - om ze minder kostbaar te maken? Om ten minste één gast meer er bij te bezorgen, en een gast, dien men op prijs stelt, om wiens wille er misschien nog meer genoodigden komen, waarom men ligt iets extra wil doen, waarom de meer gegoede in plaats van jenever een glas wijn wil schenken, en de leeraar gaat overal, dien het minder convenieert, volgt dat ook, hij wil niet minder eer aan zijn doode hebben te koste gelegd, dan die en die... Maar het is alles geschied om den jenever af te schaffen. Het eerste bezwaar, waarover geklaagd wordt, de kostbaarheid, is, stemt ge me toe, niet weg, wel verergerd. En dat bezwaar omtrent den jenever, is dat weggenomen? Ik had lust om te onderzoeken, waar die gemeente is, en er na te gaan, of de mooije afteekening door H. gegeven, over deze zaak, ook te veel gevernist is, en eens hooren, of er ook gebruiken de begrafenis voorafgaan (in eene gemeente als H. ons noemt, zou men daaraan denken) gebruiken, waarbij de buurt of een talrijke familie-kring zijn hartelijke deelneming vooraf komt toonen, en dan zonder koffij en brood, wat bij de begrafenis-plegtigheid hoofdzaak schijnt, maar met datgene waar de glazerige oogen van daan komen; en of het geen gevaar loopt, dat, nu bij de begrafenis-plegtigheid de jenever is afgeschaft, die schade wordt ingehaald bij de voorbereidende verrigtingen? Hoe moeijelijk ook voor den leeraar, niet waar? die in één vertrek is gezeten, en de andere niet kan binnenzien, noch gezien worden; gij leest in zijn brief hoe ook de

achterdeel der woning de gasten bijna niet bevatten kon; die dus in één vertrek slechts het gesprek kan leiden. Hoe moeijelijk om te zien, of er nergens iets geschiede dat aandruischt tegen 's leeraars bepaling om geen jenever te drinken, en zijn geloof dat het drinken van sterken drank op de begrafenissen is afgeschaft, als rook doet opvliegen. Daarbij het contrastische in de gesprekken, in de verschillende vertrekken! En kon er nog niet bijkomen, dat men in zulke gemeente als H. beschrijft de meer ernstig geworden begrafenisplegtigheid ging beschouwen als een verzoeningsmiddel, dat het bij de voorbereiding er toe misbruikte goed maakte, en er te erger op ging zondigen? Gij wenscht met mij den leeraar, die zulk eene onderneming begonnen heeft, te moeijelijk en daarom niet navolgenswaardig - minder moeijelijk als de maaltijd en daarmede het groot getal gasten, dat daar misschien om 't eten en drinken komt, werd afgeschaft, gij wenscht met mij ZijnEerw. moed toe, moed om bij de leiding van het gesprek, dat niet kort kan duren, eer al die gasten verzadigd zijn, om daarbij de waarheid te spreken, door geen enkele beweegreden zich daarvan te laten aftrekken - om de waarheid te spreken met betrekking tot den overledene en daarvan partij te trekken voor de achterblijvenden. En dan nog, als zuivere waarheidsliefde, niets dan edele bedoelingen, moed zonder iemand te ontzien, niet gemist worden; als van den overledene gezegd wordt, wat een der gasten die hem meer van nabij gekend heeft, anders weet, als men hem, om redenen, soms hoog plaatst, en later komt iets uit wat hem van die hoogte aftrekt! Gij merkt, broeder! dat ik met die poging door H. meêgedeeld niet zoo hoog ben ingenomen als ZijnEerw., ze houde voor een' halven maatregel die wat ze aan een enkele zijde schijnt te verhelpen aan anderen schaadt. Indien H. ingenomen als hij is met zijn verrigting nog gehoor heeft voor iets anders, zou ik hem een handelwijze van een' zijner ambtgenooten boven de zijne durven aanprijzen. Langzamerhand heeft die de talrijke deelneming der buurt in de begrafenissen, de talrijke optogten naar het graf en de maaltijden trachten te verwijderen. Hij heeft het idee van laatste eer aan een' overledene aandoen, zoeken te wijzigen, en bij verscheidene familiën in zijne gemeente uitgewerkt, dat ze de begrafenissen veel vereenvoudigd hebben, niet meer dan de naaste betrekkingen die men verlangde te zien, er bij genoodigd, er al wat het stille, plegtige der begrafenis storen kon, verwijderd. Dat is immers bezwaren weg nemen zoo als behoort, *èn* de kostbaarheid *èn* de gelegenheid om glazerige oogen te krijgen. Ik weet ge noemt dat meer afdoenden maatregel en ge vereenigt u met mij in den raad aan H., dat hij zoodra mogelijk lid worde van het Afschaffingsgenootschap, en onder de bedenkelijke artikelen, die behooren afgeschaft te worden, ook rangschikke de begrafenismaaltijden in zijne gemeente.

Vale!

Noord-Amerikaansche schetsen.

door Charles Sealsfield. (*Vervolg, Zie Tijdspiegel* 1850, I, *bladz*. 470.)

Monsieur de Morbihan was ontsproten uit een aanzienlijke maar in verval geraakte familie. In zijne jeugd was hij page van den prins de Rohan geweest, door dezen in eene zijner menigvuldige intrigues ten voordeele der Piemontesche Prinses tegen de ongelukkige dochter van Maria Theresia gebruikt geworden, daardoor bij het hof in ongenade gevallen, en in zijne wanhoop naar Louisiana gegaan. Hier was het hem gelukt den post van kommandant aan de Red-river en de hand eener rijke erfgename in de Attacapas te verwerven, alwaar hij zich dan ook eindelijk vestigde. Dat huwelijk was niet gelukkig geweest. Zijne vrouw was weinige jaren vóór onze aankomst overleden; van vijf kinderen die hij met haar verwekt had, was Adèle de eenige overgeblevene, als erfgename van het geheele vermogen der moeder. De afhankelijkheid van zijne dochter, waarin monsieur de Morbihan dien ten gevolge geplaatst was, had ons reeds in de eerste oogenblikken na onze kennismaking getroffen en aan zijn geheele karakter eene hoogst onaangename plooi gegeven. Hij had nog iets van die *finesse* die aan de Zuidelijke Franschen eigen is, maar de energie die gemeenlijk daarmede gepaard gaat, was verdwenen, en had plaats gemaakt voor een boersche stuurschheid, waarvan wij terstond bij onze aankomst een staaltje gehoord hadden. Zijn uiterlijk voorkomen was overigens een getrouwe spiegel van zijn binnenste, de gelaatstrekken waren onaangenaam, maar kwamen volmaakt overeen met de gedelabreerde ligchaamsvormen; slechts nu en dan vertoonde zich nog een flikkering van de aangeboren Fransche opgeruimdheid en bonhommie, - blijkbaar hadden er vele oorzaken zamen moeten werken om deze tot iets beters bestemde natuur te bederven en te misvormen.

Eerst laat na middernacht ging het gezelschap uiteen, en begaven wij ons in de aangewezen vertrekken ter ruste.

De zon schoot hare stralen bereids door de liquidarabarboomen, die de oostzijde der plantage omzoomden, toen een brandend jeuken aan gezigt en handen mij deed ontwaken.

Amadée stond voor mij; hij had de musquitogordijnen weggetrokken, en dit hadden eenige van die insecten zich ten nutte gemaakt om mijn versch buitenlandsch bloed te komen proeven.

- Wat moet ge, Amadée? riep ik een weinig knorrig.

- Amadée legde den vinger op den mond, en wees naar de half gesloten jalouziën.

- Amadée, ik zou gaarne nog wat slapen.

Maar Amadée wenkte mij andermaal toe, dat ik zwijgen en opstaan moest.

Om hem genoegen te geven stapte ik uit het bed.

De kamer waar ik mij bevond was een hoekvertrek van de galerij, uit welks jalouziën men het uitzigt had op een digt bosschaadje van oranjeboomen, palmen en catalpas, dat zich tot aan de evengemelde liquidambarboomen uitstrekte, en een

digt en lommerrijk priëel vormde. Het was een heerlijke verkwikkende morgen! Tusschen de gouden vruchten en sneeuwwitte bloesems door zag men hier en daar den schitterenden waterspiegel van den Teche doorschijnen; een menigte zingende vogels huppelde door en op de twijgen; daaronder eenigen wier zang mij den vaderlandschen nachtegaal herinnerde, en mij in een zoete mijmering deed wegzinken.

Doch Amadée stoorde mij daarin, en wees met den vinger door de half opgerolde jalouzie naar het priëel. Het was met tall ooze convolvulus- oranje- en citroen-bloemen overdekt; festoenen van wilde wijngaarden slingerden zich doorboomen en struikgewas en hingen tot in het priëel, waarin met landelijke eenvoudigheid een van teenen gevlochten sopha en daarvoor een boomstruik als tafel stond. Ik keek scherper toe - van de sopha blonk iets mij helder en wit in de oogen. Het was Adelaïde, die, half verborgen achter een gordijn van nederhangende convolvulusbloesems, op de sopha zat, het blinkend zwarte hair langs den sneeuwwitten hals afhangend, de kwijnende oogen nu eens op een der haar omringende gevleugelde zangers gerigt, dan weder peinzend ternedergeslagen. Nu wreef zij met de hand over het voorhoofd, een zucht ontglipte aan den hoog kloppenden boezem. Ik stond verdiept in het aanschouwen van het liefelijke tafereel; Amadée stiet mij aan en wees op een tweede gedaante, die aan den ingang van het priëel stond.

Het was monsieur de Morbihan, die met gefronst voorhoofd de peinzende Adelaïde beschouwde. Zijne gelaatstrekken drukten eene zonderlinge mengeling van gewaarwordingen uit; er lag iets in van blijdschap, hoon en bitterheid. Nu eens hief hij den voet op alsof hij zijne dochter wilde naderen; dan aarzelde hij weder als iemand wien het aan moed ontbreekt. Eindelijk waagde hij het en deed een stap voorwaarts.

De oogen van het meisje waren nog altijd half gesloten.

Hij deed een tweeden stap. Nu hief zij het oog naar hem op; maar het was niet de kinderlijke blik der liefhebbende dochter die haren vader des morgens begroet: het was de oogopslag eener meesteres, die door een bediende in de aangenaamste droomen gestoord, gemelijk opkijkt. Zij zag hem een oogenblik aan en keek toen weder voor zich neder.

De vader zweeg nog altijd, maar zijn gelaatstrekken spraken voor zijne tong.

Andermaal trad hij een stap nader.

Zij hief het kopje op, keek hem aan, en vroeg hem op gebiedenden toon: - Wat moet ge?

- Lieve Adelaïde! ik heb u van morgen nog niet gezien.

Een vreemde, half spotachtige, half bittere lach zweefde om den mond van het bekoorlijke kind.

- Adelaïde! - hernam de oude op roerenden toon; - wat maakt u toch zoo gemelijk?

Adelaïde staarde op den grond en vertrapte met het voetje de convolvulusbloemen, die zich om de stijlen der zitbank slingerden. Wie het meisje gisteren gezien had in haar schitterende levendigheid en thans in hare indolentie, die had haar niet herkend. Zij was een gansch ander wezen geworden.

- Adelaïde! - begon de vader andermaal?

- Wat? vroeg zij norsch.

- Ge zijt knorrig.

- Och, papa! wie zou dat niet wezen? Uwe Juda heeft, toen zij uit uwe slaapkamer kwam, mijn nieuwe zijden kleed

vertrapt, en toen ik haar daarover beknorde, heeft zij mij in mijn gezigt uitgelagchen. Papa, ge moogt mijn slavinnen niet bederven.

Deze woorden waren op gansch geen vriendelijken toon gesproken, dat verzeker ik u; ik kon niet nalaten de schoone spreekster aan te zien, ik twijfelde of zij het was die ik gehoord had. Papa stond voor haar als een arme zondaar.

- Sedert een week hebt ge haar tot uw maitres gemaakt, en slaapt bij haar; - dus vervolgde zij op denzelfden loomen, kijvenden toon. - Ik wil dat in mijn huis niet hebben.

De oude man lachte; beide kwamen mij op dat oogenblik onverdragelijk, afschuwelijk voor. Het meisje sprak van de schande haars vaders zoo luchtig alsof iemand op haren musquitowaaijer getrapt had.

- Ah, Adelaïde, - sprak de vader na een poos met vleijende stem en een grijnzenden lach: - is het dat, wat u in zulk een onaangename stemming gebragt heeft?

- En wat zou het anders wezen?

- Ah! Gij hebt geheimen voor mij...

Zij keek hem een oogenblik vragend aan. - En wanneer ik die nu eens had?

- Ah Adelaïde: ge kijkt mij aan?... Uw blik zegt: ‘moet ge dan ook alles weten?’

Adelaïde fixeerde nu haren vader nog scherper; toen keek zij weder naar den grond.

- Adelaïde, ge kunt het niet verbergen; - hief hij weder aan.

- Wat? - vroeg zij.

- Dat... dat... dat mijnheer de Lac... Adelaïde, mijn kind, wees openhartig; ge weet, uw vader - 't is waar hij heeft niets over u te zeggen - uwe moeder heeft u rijker bedacht dan hem.

- Mijne moeder! - zuchtte het meisje, en liet het hoofd op de borst zinken; toen hief zij het weder op, en zag naar den hemel, en twee heldere tranen glinsterden in de schoone oogen. Nu was zij weder engelachtig schoon; het waren echt vrouwelijke tranen die zij weende. - O mijne moeder! - zuchtte zij.

- Zou wijzer gehandeld hebben als zij u, hare dochter, aan het vaderlijk gezag onderworpen had.

Het meisje veranderde plotseling van gezigt. Afkeer en verontwaardiging spraken uit hare trekken; maar zij zweeg.

- Waarvan ik zeker geen misbruik zou gemaakt hebben; - vervolgde de vader met zachtere stem.

- Papa! - riep het meisje; - zwijg, wat ik u bidden mag! Geen misbruik... gij, die al mijn slavinnen... Mijn God! ik kan immers ter naauwernood met fatsoen in mijn eigen huis blijven!

- Pah! - hernam de oude; - Ge zijt afgedwaald van hetgeen ik met u bepraten... u goeden raad geven wilde.

Zij staarde weder voor zich neder.

- Gij zijt jong, mijne dochter, eerst zestien jaren oud. Ik smeek u, overhaast u niet. Ge weet, wij zouden naar Frankrijk gaan zoodra het vrede is.

- Ik wil niet naar Frankrijk.

- Ge zoudt de wereld zien, de menschen leeren kennen, met uw vermogen...

Dat gij... viel zij hem in de rede. Zij sprak niet verder, maar haar blik zeide duidelijk: dat gij gaarne in handen zoudt krijgen.

De oude trok een gezigt, als iemand die op een verkeerden weg betrapt wordt.

- Adelaïde, heken het maar - fluisterde hij met een loerenden blik - beken het maar, mijnheer de Lacalle heeft een diepen indruk op u gemaakt.

Het meisje, tot hiertoe bleek, werd eensklaps gloeijend rood.

- O Adelaïde, gij bemint den kapitein!

- Ge bemint den kapitein! - herhaalde zij naauwelijks hoorbaar, terwijl zij eene convolvulusbloem afplukte en aan hare lippen drukte.

- Of ik hem bemin? - riep zij. - Ik bemin hem papa... O papa, ik moet hem hebben... Papa, vorder, eisch wat ge wilt... maar... ik moet hem hebben!

Zij sprong op en vatte de hand van den oude.

- Adelaïde - sprak hij na eenige oogenblikken, op een toon die scheen te verraden dat het vaderlijk gevoel in den man niet geheel verdoofd was. - Adelaïde hoor mij aan. Ik had liever dat gij op den minsten der Acadiërs verliefd waart geworden.

Adelaïde deinsde achteruit, en wierp een toornigen blik op haren vader.

- Ja, Adelaïde - sprak deze met een weemoedigen glimlach; - het is zoo, ik had liever dat gij den geringsten der Acadiërs bemindet. Ach! zoo gij de geschiedenis der eerste jaren van mijn huwelijk met uwe moeder zaliger kendet!

- Die gij ongelukkig gemaakt hebt; - sprak het meisje met naauw hoorbare stem.

- Beide hebben wij elkander ongelukkig gemaakt. Geloof mij, Adelaïde, een creolin en een Franschman passen niet bij elkander.

Zij schudde het hoofd.

- Gij creolinnen zijt zoo aan het heerschen, aan de slavernij van al wat u omringt gewoon...

Deze woorden deden een licht in mij opgaan.

- Wij Franschen verdragen die slavernij niet, en gijlieden verstaat het niet, ons die ketenen zacht te maken.

- O papa, waarom werd mijne moeder ongelukkig? Omdat gij met alle slavinnen, met de leelijke kleurlingen...

- Die weten ten minste te beminnen, wat uwe moeder niet verstond...

- Mijne moeder! - riep het meisje driftig - was de edelste vrouw, een voorbeeld voor allen.

- Dat was zij - antwoordde de vader, maar zij wist niet wat liefde was. Zij...

Hij brak af, in blijkbare verlegenheid om zijne woorden zóó te kiezen dat zij het minst beleedigend waren.

- Versla mij wel, Adelaïde - stiet hij eindelijk uit, - monsieur de Lacalle is een edelman, een aardig jongmensch; hij schijnt een fijn gevoel te hebben. Hij heeft u op het hal gezien, waar gij opgewonden...

- En? - vroeg het meisje,

- Adelaïde, znlt ge altijd die *agacerie*, dat teedere gevoel, die vrolijkheid behouden, zonder welke de Franschman niet leven kan?

Zij zag hem met groote oogen aan - zij begreep hem niet. Maar ik begon nu vader en dochter beiden te begrijpen.

- O Adelaïde, gij zijt jong, zonder ondervinding, aan het eenzelvige leven op uwe plantage gewoon, gewoon elken uwer wenken te zien gehoorzamen. Zal ook mijnheer de Lacalle in zulk een leven behagen scheppen?

- Waarom niet? Hij bemint mij, zijne blikken zeggen het mij.

- Maar zal hij het nog, wanneer er een jaar vervlogen is?

- Zeker.

De oude schudde het hoofd. - Zóó dacht ik ook. Ah, beste Adelaïde, neem het mij niet kwalijk, ge zijt een creolin, die nooit geleerd heeft zich naar den wil van een ander te schikken, die niets weet van die teedere, liefkozende...

- Foei, papa! - riep de dochter.

- Adelaïde, ge verstaat mij niet...

- Ik wil u niet verstaan, ik mag u niet verstaan; - sprak het meisje met afgewend gelaat.

- Adelaïde! - smeekte haar vader - ik bezweer u, wacht ten minste...

- Maar ik wil niet, ik wil niet wachten! - riep zij eensklaps met verrassende hevigheid. - Ik wil niet, hoort ge? Hij zal, hij moet de mijne zijn! Hij moet! - herhaalde zij stampvoetend.

- Wees toch maar bedaard, kindlief! - vleide de vader, terwijl hij nader bij haar trad, en haar bij de hand vatte.

Zij rukte zich los.

- Ik moet hem hebben... binnen acht dagen... deze week nog! hoort ge, papa! - snaauwde zij hem toe, en keek hem met een trotschen blik aan.

- En uw vader... uw vader, wat zal die beginnen, als gij trouwt?

Die woorden werden op een zonderlingen toon gesproken. Zij klonken zoo nederig, bijna kruipend laaghartig, dat het mij door de ziel sneed.

- Wat gij beginnen zult, als ik trouw? - vroeg zij, den ouden man met minachting aanziende: - dan, ja dan hebben wij Taillou, onzen opziener, niet meer noodig, besparen zeshonderd gourds.[1)] Gij en Lacalle neemt zijn werk op u. Ik geef u tweehonderd gourds toelage.

Ik moest, hoe verontwaardigd ik over dat alles ook was, bij mijzelven lagchen, wanneer ik mij Lacalle met de zweep achter de negers voorstelde - hem, den enthusiastischen verdediger der waardigheid der regten van den mensch.

Monsieur de Morbihan daarentegen scheen het voorstel volstrekt niet belagchelijk te vinden; het woord ‘toelage’ had blijkbaar alle zwarigheden bij hem uit den weg geruimd. Hij opperde wel eenige bedenkingen aangaande de bereidvaardigheid van Lacalle om de dienst van een slavenopziener te verrigten, maar het stellige ‘Ik wil!’ zijner dochter bragt hem tot stilzwijgen, en hij beloofde zich in alles naar haren wil te schikken.

Zij verlieten te zamen het priëel. Ik stond verbluft; zoo iets was mij nog nooit voorgekomen. De fragmenten van het familietafereel dat ten deele voor mij was ontrold geworden, waren van een zoo onbeschrijfelijke zedeloosheid, een zoo stuitend egoïsmus doordrongen, dat ik herhaaldelijk eenen blik door de jalouziën wierp, twijfelend of ik mij inderdaad in het paradijs van Louisiana bevond, dan wel in een der beruchte zijstraten der Rue St. Honoré of der Rue Richelieu van ons door en door bedorven Parijs. De dochter kwam mij, zoo mogelijk, nog onverdragelijker voor dan zelfs de vader. Met welk een voorbeeldeloos phlegma wreef zij hem zijne schande onder den neus; met welk een grof en schriel egoïsmus!

- Goede God, riep ik uit, - die menschen stelde ik mij voor als levende in den eenvoudigen oorspronkelijken natuurstaat, - zij zijn meer bedorven dan...

Amadée viel mij in de rede met het berigt dat Roche Martin op mij wachtte om afscheid te nemen.

Roche Martin stond achter mij en was tot mijn niet geringe ergernis getuige van het geheele tooneel geweest.

- Ziet ge, mijnheer de Graaf - begon de oude Acadiër - dat komt er van, wanneer men zich met die... kleurlingen, met permissie, ophoudt. Dan moet men zich van zijn eigen kinderen de les laten lezen en voor hen kruipen. Ja, die oude Morbihan heeft het ver gebragt!

1) Dollars.

- 't Is zeker een miserabel oud man; - merkte ik aan; - maar de dochter....

- Is een zeer braaf, zedig en deugdzaam meisje, dat kunt ge mij op mijn woord gelooven, het gansche kerspel is vol van haren lof. Doch ge hebt het immers met uw eigen ooren gehoord hoe zij niet hebben wil dat haar huis bezoedeld wordt. Ah! 't is een degelijk meisje, dat hare plantage reeds zoo goed bestuurt als onze oudste planters. Als haar vader de baas was, dan zou hij zeker reeds voorlang alles met zijn... kleurlingen, met permissie, er doorgelapt hebben.

Ik keek den man vreemd aan en dacht: wat zonderlinge denkwijze! Is dat de Amerikaansche wijze van zien, dan vrees ik dat mijne Europesche begrippen moeijelijk daarmeê zullen overeen te brengen zijn.

De oude Acadiër vervolgde:

- Ah! als Lacalle die krijgt, dan is zijn fortuin gemaakt. Dat is een partij voor hem, de beste partij uit de geheele kolonie. Jammer maar dat zij van den ouden man zooveel verdriet heeft.

- God beware Lacalle voor dat eigenzinnige, egoïstische schepsel! - riep ik uit.

- Spreek toch zoo onnoozel niet - bromde Roche Martin - en bedenk dat ge hier niet in Frankrijk zijt, maar in Amerika en Louisiana, waar al die sentimentaliteit niet te pas komt. Zie, juist die minnekozerijen, die spirituele débauches, zonder welke gijlieden niet leven kunt, hebben mijnheer de Morbihan gemaakt tot hetgeen hij nu is. Zijn vrouw zaliger, madame de Morbihan, was een zeer brave vrouw, die er op gesteld was om de zaken in orde te houden.

- Ziet ge - vervolgde hij - het huwelijk moet zijn als de pot in een geregeld burgerhuishouden; op de werkdagen brood, vleesch en groente, met een goed glas rhum en water; op zon- en feestdagen iets extra's met een glas wijn. Men moet niet alle dagen *bonne chère* willen hebben, verstaat ge, dat deugt niet voor de maag noch voor de beurs. - Gijlieden in Parijs zijt aan die *bonne chère* gewoon, zoo heb ik mij wel eens laten vertellen; ge houdt van de variatie met de vrouwen van anderen, hebt het ver gebragt in de kunst om ze te verleiden. Maar hier moet ge u met den dagelijkschen kost vergenoegen. Als mijnheer de Morbihan dat gedaan had, dan was hij nu de eerste man van de kolonie; maar hij zocht verandering en variatie, en vond ze bij... de kleurlingen, met permissie, en die kostten hem alles wat hij bezat; en nu heeft hij niets dan schande en verachting.

- Ge zult ze leeren kennen, die kleurlingen - ging de oude voort - denk dan eens om mijnheer de Morbihan. - Ja, wat wilde ik ook zeggen?

- Ge wilt dus reeds naar huis? - vroeg ik hem.

- Ja, dat wil ik; ik ben alleen hier gebleven omdat mademoiselle het mij zoo vriendelijk vroeg, en ook omdat ik u nog iets te zeggen had.

- En wat hebt ge mij te zeggen? - Ik hoop toch dat Amadée u voor uw moeite...

- Spreek daar toch niet van, mijnheer de Graaf; ge hebt mij geen moeite veroorzaakt, en uw vrienden ook niet. Maar weet ge waarom ik hier gebleven ben? Nu, ik zal 't u zeggen. De oud-adellijken hier, zoo als zij zich noemen, hoewel zij er meerendeels even weinig toe geregtigd zijn, als ik om mij een Prins te noemen, zullen oogen en ooren inspannen om uwe manieren af te zien en na te bootsen. Laat nu die manieren niet al te voornaam zijn, en als ge van de Acadiërs

spreekt, spreek dan van hen als van andere menschen - dat kan misschien nog eens goede vruchten voor u dragen.

- Ik versta u niet, oude.

- Nu, ge zult het later wel verstaan - doe maar wat ik u vraag - en spreek van de Acadiërs niet als van honden, maar als van menschen.

- Dat wil ik u gaarne beloven.

- Daarvoor vervolgde hij - kan ik u misschien ook een kleine dienst bewijzen. Ziet ge, een half uur van de Chetimackas is een kleine plantage te huur, die het eigendom van monsieur de Berthoud is; zij zal u zeker bevallen. Nu moest ge mij Amadée meêgeven, om het huur-contract te sluiten en het allernoodzakelijkste voor uw ontvangst in gereedheid te brengen; ge zult er geen berouw van hebben. Daar ginds kunt ge kennis maken met een paar mannen - Amerikanen, mister Wood onder anderen, dat zijn andere menschen.

- Uw voorstel is zoo kwaad niet, - antwoordde ik, eene opwelling van gemelijkheid over de ongemeene familiariteit van den man onderdrukkend; - ik geloof dat ik die plantage eens in persoon zal gaan opnemen.

- Dat zou ik maar liever niet doen; Berthoud is een Creool, en die geven niet veel om een Franschman; bovendien moet ge zeker eens zooveel huur betalen als ge zelf gaat. U staat de grafelijkheid te veel op het voorhoofd te lezen; Amadée heeft meer onze manieren, en de eene kraai pikt de andere de oogen niet uit. Ik wed dat hij de plantage voor achthonderd gourds in het jaar krijgt, en dat is een spotprijs - er zijn vier negers op.

- Ik wil geen negers hebben! - riep ik.

- Spreek toch zoo onnoozel niet, mijnheer de graaf - zei de oude - en wacht tot ge het zelf gezien hebt. Ge huurt de negers meê, en wilt ge ze dan later niet hebben, dan zijt ge er immers nog meester van.

...Nog iets. Ge hebt waarschijnlijk geld, en deze edellui hebben geen geld, verstaat ge? Leen geen sou uit, eer ge Mister Wood gesproken hebt.

- Mijn waarde Roche Martin - sprak ik tegen den oude, dien ik toch eindelijk binnen de behoorlijke palen meende te moeten terugwijzen - ik dank u voor uw goeden wil, maar bespaar uw goeden raad tot...

- Gij er om gevraagd wordt; - viel Roche Martin mij in de rede. - Nu ik wilde u alleen een wenk geven, dien ge u ten nutte kunt maken zoo het u goed dunkt; en wilt ge dat niet dan kunt ge 't laten. De edellui hier zullen u in de acht dagen die ge bij hun doorbrengt, zeker om geld vragen; en indien ge slechts aan een van hen twintig livres leent, dan haalt ge u eenen zwerm op den hals, die u de Attacapas weldra tot een echt wespennest maken zal.

- Hoe zoo? - vroeg ik.

- Ja, dat laat zich zoo niet met korte woorden uitleggen, vriendlief! - sprak de oude op gemeenzamen toon. - Het zou ook niet welgedaan zijn. Genoeg, gij blijft met uwe vrienden hier, bij onze edellui, tot ge uitgedanst hebt. Binnen acht dagen zijt ge elkander zat, zoo niet eerder; want bij ons in de Attacapas worden vreemdelingen en visschen, als 't geen stokvisschen zijn, binnen drie dagen stinkend.

- Ge hangt me daar een liefelijk tafereel van mijne landgenooten op.

- Uwe landgenooten! Bah! de domste creool acht zich hooger dan de Hertog van Montmorency, gesteld namelijk dat

hij zich hier vestigen wilde. Ge zult het ondervinden. Zij zullen u fêteren, drie, zes, acht dagen; maar dan... Als ik zeide, ge zult acht dagen dansen, inmiddels wordt de zaak tusschen Lacalle en mademoiselle Morbihan beklonken... Ik ken mijn volkje; ge zult zien dat het zoo afloopt. En nu groet ik u.

De oude Roche Martin nam met een hartelijken handdruk afscheid; en een half uur later zagen wij zijn vaartuig, waarin Amadée medeging, den Teche opvaren.

Zijne voorspelling werd, wat Lacalle betrof, geheelenal vervuld, hoeveel moeite ik mij ook gaf om onzen jongen vriend voor een overhaasten stap te waarschuwen; maar men liet ons, als ge wel denken kunt, geen oogenblik rust; het eene bal volgde op het andere en mademoiselle Adelaïde was... een creolin, en Lacalle... een Provençaal. Zijn hartstogt was tot een koortsigen gloed geklommen.

Op het laatste bal, dat monsieur Deblanc, commandant van de Attacapas en als zoodanig de wettelijke voogd van mademoiselle, ter onzer eere gaf, stelde hij de gezondheid van het schoone paar in.

Zondags daarop was de bruiloft.

Den elfden dag na onze aankomst bij mijnheer de Morbihan verlieten wij, namelijk Lassalle, Hauterouge en ik, het gelukkige paar, om ons naar de door Amadée gepachte plantage te begeven. Wij waren van de oneindige bals en van onze waardige landgenooten vooreerst verzadigd, en verlangden hartelijk naar rust.

V. La chartreuse.

- Wij betrokken derhalve - dus vervolgde de Graaf - de kleine plantage, die Amadée van Monsieur Berthoud voor ons gepacht had; hetgeen juist niet naar den zin van onze nieuwe vrienden was, - als ge later zult hooren.

Die plantage lag omstreeks tien uren van het eigenlijke kerspel der Attacapas, en vijf uren van de bezitting van madame Lacalle verwijderd. Er stond een bouwvallige houten woning op, gelijk op alle plantages in die streek, meteen breed vooruitspringend dak; met een benedenverdieping die twee groote door galerijen omringde vertrekken inhield; - verder achterwaarts een schuur waarin onze bedienden sliepen, en geheel op den achtergrond drie negerhutten, waar onze melkkoe en de vier zwarten logeerden; - het geheel door eenige dozijnen catalpaboomen overschaduwd. Een twintigtal akkers waren met maïs bezaaid; de overige grond was nog met het oorspronkelijke bosch bedekt.

Wij betraden onze nieuwe woning met eene mengeling van gewaarwordingen, alleen te beseffen door wie als wij, in den schoot der weelde opgewassen, na tien jaren lang op de stormachtige zee der burgeroorlogen te hebben rondgedobberd, eindelijk weder eene plaats vindt, waar hij zijn hoofd rustig kan nederleggen. Wij stonden eenige oogenblikken aan den ingang, elkander aanziende en met aandoening de hand drukkend; toen vielen wij elkander in de armen en tranen welden op in onze oogen. Er was iets godsdienstigs in onze stemming.

Amadée had als een goede huismoeder voor al die kleine geriefelijkheden gezorgd, waarvan het gemis zich nergens zoo zeer doet gevoelen als in dit land, dat toch in de grovere behoeften des levens in zoo ruime mate voorziet. Aan de uiteinden der galerij had hij in der haast eenige

slaapkabinetjes laten timmeren, waarin onze bedden stonden, van voortreffelijke musquito-gordijnen voorzien. Van de etenstafel lachte ons onder anderen versch tarwebrood tegen, een groot artikel van weelde, waarvan destijds zelfs de rijkste planters zich moesten spenen, met eenige raalsche jonge *outards*[1], die Jean geschoten had. Wel is waar moesten wij ons in plaats van Laffitte met koffij, in plaats van Champagne met ananas-punsch behelpen, maar toch was het een der vrolijkste avonden die wij ooit doorgebragt hadden. Verscheiden onzer vrienden, waaronder Messieurs de Bossompierre, Lacalleen de commandant zich bevonden, hadden ons vergezeld, om ons in ons nieuwe verblijf te installeren. Wij bleven tot middernacht bij elkander, en sliepen.... Sedert jaren hadden wij niet zulk een gerusten nacht gehad.

Den volgenden morgen begon ons plantersleven.

- Ik ben zeer benieuwd te vernemen hoe het u in uw nieuwen toestand beviel, - vroeg iemand van het gezelschap.

De Graaf haalde glimlagchend de schouders op.

- Ja, wat zal ik u daarvan zeggen, - antwoordde hij. In het begin deden wij al zoo wat wij anderen ook hadden zien doen - misschien nog wel iets meer. Wij stonden des morgens te vijf ure op, wiedden en klaauwden in de maïsvelden of den tuin, wat, als ge weet, geen planter doet, dronken daarop een kop koffij, werkten weder een uur, ontbeten en wandelden dan naar den kant van den Chetimachas, om ons diner en souper te schieten. Wild en allerlei gevogelte was en is daar nog in zulk een overvloed voorhanden, dat men slechts een voet buiten de deur behoeft te zetten, om binnen korten tijd een genoegzamen voorraad voor een geheele week op te doen. Tegen dat de hitte toenam zochten wij een schuilplaats in de galerij en schreven, lazen of musiceerden; Lassalle en ik speelden viool, Hauterouge blies de fluit. Het middagmaal hield ons in den regel niet lang bezig. Na den middag speelden wij een partij billard; somtijds kregen wij bezoek: Monsieur de Bossompierre of de commandant; doch dit gebeurde niet dikwijls, daar onze plantage te ver afgelegen was; onze naaste buurman woonde een uur van ons af.

Zoo verliepen de eerste veertien dagen redelijk wel; de daarop volgende ging het reeds minder goed. Er was zoo menig gemis dat ons allengs harder viel dan wij ons voorgesteld hadden - want in het woelige oorlogsleven schikt men zich in allerlei ontberingen veel gemakkelijker dan in een stil en geregeld huishonden. Aan de voldoening van al die behoeften die in de hoogere kringen onmisbaar geworden zijn, viel niet te denken. In het geheele kerspel waren slechts twee winkels; de naastbijgelegene, omstreeks zes uren van ons verwijderd, en in beide kon men niet veel meer krijgen dan rook- en snuiftabak, kruid en stroohoeden, messen en vorken en wollen dekens. Onze kelder was slecht voorzien; een paar flesschen Bordeaux en Madera werden voor onvoorziene gevallen als een schat bewaard. Zoo begon het plantersleven ons allengs te vervelen. Wij troostten ons wel met droomen van een schoonere toekomst; maar dat waren toch ook slechts droomen, waarvan de vervulling nog ver te zoeken was. Het land was een paradijs, dat alles in overvloed opleverde, bijna zonder dat men er moeite voor behoefde

1) *Outards*, de *Oie cravattèe* van Buffon, die veel grooter is dan de gewone gans.

te doen; het hing slechts van ons af, om ons een aangename toekomst te scheppen; maar eer wij zoover waren kon er een geruime tijd verloopen, die ons geduld op een harde proef stellen moest; ten minste liet het zich wel zoo aanzien. De moeijelijkheden die wij te overwinnen hadden, namen van dag tot dag toe; zelfs met onze land-concessie was niet alles in orde. In de akte was een streek van 4000 akkers tusschen den Teche en den Vermillon aan mijne familie toegestaan, zonder dat de grenzen nader bepaald waren. Het kwam er dus op aan bij de keuze der landerijen buiten aanraking met andere vroeger of later verleende donaties te blijven, ten einde zooveel mogelijk botsingen en processen te vermijden. Die taak was niet gemakkelijk. Er werd eene naauwkeurige opneming van het terrein toe vereischt, en eene grondige kennis der verschillende landerijen, waarop inwoners van het kanton regt beweerden te hebben, hetgeen te moeijelijker was, daar de kommandant zijnen post eerst kort vóór onze aankomst aanvaard had, zijn voorganger gestorven was, en bovendien de bevolking van het kerspel ten gevolge van een hevige vete in twee partijen was verdeeld, zoodat allegemeenschappelijk overleg onmogelijk gemaakt werd.

Zóó moesten wij ons dan zoo goed mogelijk zelven zoeken te helpen. Wij begonnen met het land aan de overzijde van den Vermillon eens te gaan opnemen, ten einde daar eene geschikte plaats voor onze vestiging te vinden; maar al spoedig verflaauwde onze ijver.

De Europeaan, wiens oog aan begrensde vlakten, velden, weilanden en bosschen gewoon is, heeft geen denkbeeld van de verwarring, ja van de verbijstering, waardoor de nieuweling bij zijne intrede in deze schijnbaar eindelooze weiden en bosschen wordt bevangen. Wij hadden beproefd in eene westelijke rigting door te dringen. Het ging goed, zoolang wij ons tot prairies bepaalden, hoewel wij dikwerf tot over de kniën in het moeras verzonken; maar toen wij in de verschrikkelijke cipressen-wouden kwamen, bewoond door duizenden van alligatoren, krokodilschildpadden, en reigers en nachtuilen, terwijl men hoogstens hier en daar een omgevallen vermolmden boomstam vindt om er vasten voet op te zetten en waar men bij een enkelen misstap in een grondeloozen modderpoel verzinkt, - toen verloren wij den moed. Wij beproefden het nu aan eenen anderen kant door bosschen van liquidambars en altoos groene elken eenen weg te banen; doornen van ontzettende lengte en dikte en lianen scheurden ons reeds in het eerste uur de kleederen van het lijf.

Wij verwenschten het akelige land en onze donatie en keerden moedeloos naar huis terug.

O, hoe reikhalsden wij naar ons dierbaar Frankrijk! niet naar de pracht van het hof, niet naar de soirées en assemblées van Parijs of Versailles, neen! naar het kleinste verborgenste plekje. Mijne grootmoeder had nog in 1781 twee luitenant-generaalsplaatsen en eene brigade kavallerie voor hare familie erlangd - en haar kleinzoon! Ik was dikwijls half wanhopig.

Gelijk ik zeide - vervolgde de Graaf - wij begonnen het geduld te verliezen. Wij hadden ons de zaak zoo gemakkelijk voorgesteld; wij dachten dat wij met de middelen waarover wij konden beschikken, zoo maar terstond huizen zouden kunnen bouwen en land ontginnen; en daar zaten wij nu, maïs pellend, spittend, wiedend, siesta's houdend, blijde als wij met zure melk onzen dorst konden les-

schen. Met al ons geld en kredietbrieven en wissels konden wij nog niet eens een paar dozijn flesschen Champagne magtig worden.

Wij berstten van ongeduld. Daarenboven hadden wij geen tijd te verliezen. Ik had mijn dertigste jaar volbragt, Lassalle en Hauterouge waren eenige jaren jonger. Wij beide, namelijk Lassalle en ik hadden in Frankrijk onze verloofden achtergelaten, en wenschten niets vuriger dan in staat te zijn om ons met haar te vereenigen; en daar zaten wij nu, zonder vooruit of achteruit te komen. Wel zouden wij ons op eene reeds geheel in orde gebragte plantage hebben kunnen vestigen - men had er ons verscheiden dringend te koop aangeboden - men had het zelfs vreemd gevonden dat wij niet kochten; maar wij hadden daarvoor goede redenen. Wat wij van het toenmalige plantersleven zagen was weinig geschikt om het ons van eene aangename zijde te leeren kennen. Wij hadden bovendien een onverwinnelijken afkeer van de slavernij, ook was het ons duidelijk geworden, dat alleen aanhoudende werkzaamheid ons in dit verslappend klimaat voor de luiheid en vadzigheid kon bewaren, waarmede wij de goede Attacapaërs in meerdere of mindere mate behebt zagen. Want dat blanke lieden zonder nadeel voor hunne gezondheid ligten veldarbeid konden verrigten, zagen of liever hoorden wij van de Acadiërs, die grootendeels zonder slaven hun land bebouwden en er wel bij voeren.

Zoo was het met ons in de Attacapas na verloop der eerste vijf weken gesteld.

Het was op een heeten namiddag in September. Wij keerden van een bezoek bij Bossompierre terug. Terwijl wij langzaam, met de zonneschermen boven ons hoofd, tusschen onze hoog opgeschoten maïsvelden door naar het woonhuis reden, klonk ons een vreesselijk gehuil en gejammer tegemoet. Wij gaven onze paarden de sporen en toen wij nader kwamen zagen wij twee van onze bedienden die een der gehuurde negers met de zweep kastijdden. Reeds uit de verte gebood ik hem op te houden en weinig scheelde het of ik had mijne karwarts met hun rug kennis doen maken, zoo verontwaardigd was ik. Amadée die er bij stond en wien ik verweet dat hij niet tusschenbeiden gekomen was, regtvaardigde zich door het berigt, dat de neger zijne straf verdiend had, want dat hij onze melkkoe had laten wegloopen.

Dat berigt trof ons als een donderslag. Onze melkkoe verloren, waarvan ons bestaan voor een groot gedeelte afhing!

- Het is u bekend - zeide de Graaf - dat de rijkdom der Attacapaërs destijds hoofdzakelijk in rundvee bestond, want de teelt van katoen, rijst en suiker, was nog zeer weinig in zwang. De kudden rundvee waren zeer talrijk. Vele creolen bezaten duizenden stuks, die half wild op de prairies en in de bosseben rondliepen, en één- of hoogstens tweemaal in het jaar een paar dagen in de zoogenaamde Coradles of omheiningen bijeengejaagd en gemerkt werden. Dit geschiedde echter alleen bij de planters die hunne zaken behoorlijk in orde hielden. Velen lieten zich jaren lang niets aan hunne kudden gelegen liggen. Deze onverantwoordelijke nalatigheid had ten gevolge, dat de aan alle wisselvalligheden van het weder blootgestelde en van de behoorlijke zorg verstoken dieren meestal eenig gebrek hadden en dus voor het gebruik niet deugden. Het had Roche Martin niet weinig moeite gekost een gezonde melkkoe voor ons te vinden; wij waren blijde geweest ze voor driedubbele waarde te kunnen krijgen, en nu was die kostbare

koe voor ons verloren. De neger die het voeder voor haar moest maaijen, had het gemakkelijker gevonden haar des nachts uit te laten loopen, en zelf op een van onze paarden een bezoek bij zijne zwarte beminde te gaan afleggen, die vijf uren ver op een andere plantage t' huis behoorde. Zoodoende waren het paard en de koe beide verloren; het eerste, dat tien uren zonder water of voeder afgejaagd was, was weinige minuten voor onze aankomst gevallen, de tweede konden wij in de wildernis gaan opzoeken. De neger staarde ons met groote oogen aan, maar gaf geenerlei antwoord op mijne vragen. Nu gevoelde ik er schier berouw over dat ik onze bedienden in hunne kastijding gestuit had.

Wij waren radeloos. Zonder melk konden wij niet leven - het was de eenige drank dien wij gebruikten, want den hier gebruikelijken brandewijn konden wij niet verdragen, Wij moesten trachten de vlugtelinge weder magtig te worden. Daartoe kon Roche Martin ons het best den weg wijzen; hem wilden wij dus gaan opzoeken en op den weg derwaarts het land zooveel mogelijk doorsnuffelen.

Wij hadden drie rijpaarden en twee werkpaarden van monsieur Bossompierre gekocht. Lassalle en Amadée, dus besloten wij, zouden eene westelijke rigting naar den kant van den Vermillon inslaan, terwijl Hauterouge en ik onze naspeuringen oostwaarts zouden uitstrekken. Juist toen wij op het punt waren van te vertrekken, kwam Lacalle, die terstond gereed was om zich aan ons aantesluiten zoodra hij vernam wat er voorgevallen was. Amadée bleef nu te huis, nadat hij ons vooraf zoo duidelijk mogelijk den weg beschreven had dien wij moesten inslaan. Deze liep langs een zoogenaamd Indianen-pad door een liquidambarbosch naar de groote prairie; daar aangekomen zouden wij ons in tweeën verdeelenom elkander aan de woning van Roche Martin weder te vinden.

Wij gingen onverwijld op weg.

Het was de eerste maal dat wij het pad betraden dat ons in eene streek moest brengen, die men ons altijd als een halve woestenij had afgeschilderd, slechts hier en daar door Acadiërs bewoond, die grootendeels de woeste zeden der Indiaansche volksstammen hadden aangenomen. Uit voorzorg namen wij derhalve wapenen mede.

De middag was heet; een dier dagen die bij ons de gele koorts tot rijpheid brengen. Met onze zonneschermen boven het hoofd, onze paarden met vliegennetten en groene takken tegen de musquitos en ander ongedierte beveiligend, draafden wij het woud door. Na een half uur lag de prairie voor ons, onafzienbaar als de schuimende vlakte van den oceaan. In het verre westen rezen aan den horizon zwarte wolken op, wier door de zon vergulde randen een dreigend contrast maakten met het donkerblaauwe onmetelijke uitspansel. In de toppen der altijd groene eiken die het liquidambarbosch omgaven, ruischten die eigenaardige toonen, die altijd de voorboden van een naderenden storm zijn. Tot nog toe schenen echter de dreigende wolken traag en onbewegelijk in het verre verschiet te blijven hangen. Het was alsof ook zij door de ontzettende hitte ter neder gedrukt werden.

Wij stonden een oogenblik stil om de lucht te beschouwen, en reden toen ieder onzen weg. Weldra hadden wij elkander in het hooge gras uit het gezigt verloren.

Lassalle en ik waren omstreeks een kwartier voortgereden, toen wij eenekudde runderen ontmoetten, die wel duizend stuks zal geleld hebben, en waaronder zich

eenige honderden paarden van het half wilde Mexikaansche ras gemengd hadden.

Onze paarden deinsden in het eerst verschrikt terug toen wij op deze kudde stuitten, die ons een wijle aanstaarde en toen in woesten galop uit elkander stoof, de onzen, die van hetzelfde Mexikaansche ras waren, haar op de wijde vlakte achterna. Wijzelve waren, in weerwil van de drukkende hitte, niet minder opgewonden dan onze dieren: het was onze eerste eigenlijke jagt in de Attacapas. Zoo renden wij misschien een uur de vlugtelingen achterna; allengs verflaauwden onze vermoeide paarden in hunnen wedren, zij vielen in een langzamen draf en stonden eindelijk stil. Toen wij opkeken was er niets meer van de kudde te zien. De prairie lag links en regfs achter ons; voor ons hadden wij een geheel vreemd en nieuw landschap, zacht opklimmende vijftig of zestig voet hooge heuvels, schilderachtig met groepen van altijd groene eiken, magnolias, tulpenboomen, bezaaid: hier en daar vertoonden zich enkele damherten die ons tot op minder dan twintig schreden lieten naderen, zoo weinig schuw waren zij; dat tafereel was geheel nieuw voor ons. Wij hadden ons de Attacapas als een wel zeer vruchtbare en gezegende, maar toch ook vlakke, eentoonige en daarbij ongezonde landstreek voorgesteld. Door hetgeen wij tot nu toe gezien hadden, waren wij in die meening versterkt geworden. Hier, naauwelijks vijftien mijlen van onze plantage ontwaarden wij met blijdschap dat wij gedwaald hadden. Wij galoppeerden den naastbijzijnden heuvel op; het uitzigt dat wij daar boven hadden, was verrukkelijk schoon.

Zoo ver het oog reikte was het land heuvelachtig, zacht golvend, hier en daar boschachtige partijen, tusschen welke zich de heerlijkste vergezigten openden. De dalende zon naderde bereids de zwarte opgestapelde onweêrswolken, en terwijl hare schuins nederschietende stralen de haar toegekeerde zijden der boomen met duizenderlei schitterende tinten kleurden, waren de van haar afgekeerde zijden in dat tooverachtige clair-obscur gehuld, dat in het Amerikaansche klimaat zulk eene buitengewone uitwerking doet.

Wij stonden sprakeloos, verzonken in bewondering van deze destijds voor ons nog geheel nieuwe schoonheden. Om het betooverende van het landschap nog te verhoogen, kronkelden zich om den voet van verscheiden heuvels die wij in de verte zagen, kleine meirtjes, met mangroveboomen omzoomd, die ons als zoovele zilveren spiegels te gemoet blonken.

- Hier is het een prachtig land - een paradijs! - riep ik in verrukking uit; - hier willen wij tabernakelen bouwen!

Lassalle viel mij in de rede; maar ik hoorde niet wat hij zeide, zag niets dan dan de heerlijke natuur. Het toeval zegenend dat mij herwaarts gebragt had, was mijn eenige gedachte zoo veel en zoo spoedig mogelijk van deze streek te zien, waar ik mij zonder uitstel wilde vestigen.

Wij reden den heuvel af naar een tweeden, welks voet door een heerlijk kristalhelder water bespoeld werd, waarop tallooze zwermen een den en outards ronddartelden. Van dezen heuvel nam ik andermaal het uitzigt op. Het beviel mij nog beter dan van den eersten.

Wij reden een derden op. Ik was zoo verdiept in de aanschouwing van het schoone landschap, zoo vervuld van het zalige voorgevoel der verrukking, die mijne dierbare Eleonore nu weldra met mij zou deelen, dat ik onze koe en alles om mij heen vergeten had.

- Weet ge wel, overste - begon Lassalle eindelijk, - dat ge een regte egoïst geworden zijt, in uwen ijver om maar spoedig een plaats te vinden waar ge u kunt nederzetten?

Ik zag hem verrast aan - het verwijt was gegrond; maar dat egoïsmus is een gebrek, waarmede men bij zijne komst in Amerika al spoedig besmet raakt, of men wil of niet. Het schijnt in de natuur van het land te leggen; 't is ten minste een kenmerkende trek van de Amerikanen.

- Ik geloof, - ging Lassalle voort, - dat het voor ons hoog tijd wordt de plantage van Roche Martin te gaan opzoeken.

Met deze woorden wees bij naar de dreigende wolken, die meer en meer de zon naderden, en naar de toppen van een eik, waarin het ruischen zich sterker deed hooren.

Onze horologies stonden op zes ure. Wij waren gedurende drie volle uren, en gedeeltelijk in harden ren voortgereden. Zoover het oog reikte was geen spoor eener menschelijke woning te zien. Boomgroepeu, gras- en waterpartijen, maar geen huis, geen hut. In de verte zagen wij een meer digt begroeid bosch, waaruit een riviertje te voorschijn kwam kronkelen, zoo betooverend, dat wij de oogen van dat punt niet meer konden afwenden. Wij riepen tegelijker tijd uit:

- Daar moeten menschen wonen!

- En zoo niet, - voegde ik er bij - dan wil ik er mijne woonplaats nemen!

Wij reden op een scherpen draf naar het bekoorlijke oord, waarvan wij echter nog menige mijl verwijderd waren. Eenige reizen hielden wij op de toppen der heuvels stil om ons te oriënteren; op den laatsten dien wij beklommen, hief Lassalle een luid hoezee! aan.

Daarbij wees hij met den vinger naar een ligt blaauwachtig rookwolkje, dat om de boomtoppen dwarlend, door den zachten wind naar het Zuiden gedreven werd. Maar er was nog geen woning te zien. Intusschen besloten wij op goed geluk het bosch in te rijden, waaruit de rook zich verhief; want de zon was achter de dreigende wolkenmassa's verdwenen, en het verre gerommel van den donder deed de spoedige losbarsting van het onweder verwachten.

Wij zetten onze paarden aan, die, waarschijnlijk een nabij zijnden stal ruikend, snel op het riviertje af draafden, dat wij daar straks gezien hadden en dat uit hetzelfde bosch te voorschijn kwam.

Nog waren wij omstreeks duizend passen verwijderd van de plaats, van waar naar onze berekening de rook moest oprijzen.

- Hoort ge niets, overste? - vroeg Lassalle mij eensklaps.

Ik had wel iets gehoord: een dier wonderbare geluiden die in onze eenzame bosschen en prairies zoo vreemd in de ooren klinken, was ook tot mij doorgedrongen.

Wij reden nader.

De toonen deden zich andermaal hooren; zij klonken in het eerst raauw, schel, daarop als vrolijk gelach, dan weder als een sirenenzang; ongemeen zonderling klonken zij, als stemmen uiteen andere wereld, op de vleugelen des winds ons te gemoet zwevende.

- Waar zijn we, overste? - vroeg Lassalle.

Ik staarde in plaats van te antwoorden naar de rigting van waar de klanken kwamen. Daarheen reden wij ook voort.

Het riviertje, nagenoeg vijftig voet breed, scheen diep te wezen, zoo als de rivieren, of, om het in de landtaal uit te drukken, de bayous, het in den regel zijn. Het kwam zoo bekoorlijk uit eene partij van mangroves en treurwilgen te

voorschijn, scheen door de takken henen te glijden. Andermaal deed het gelach zich hooren. Wij herkenden nu vrouwenstemmen, daar tusschen het gerinkel van schellen en een geluid alsof er met kracht op metalen vaten geslagen werd.

Wij zagen elkander verwonderd aan.

- Voorwaarts! Daar is een gebaande weg! - riep Lassalle, op een breed voetpad wijzend, dat ons dieper in het bosch leidde. Het gelach en gezang werd al duidelijker, naar mate wij verder kwamen, - reeds konden wij enkele woorden verstaan.

Het voetpad bragt ons aan een punt, waar drie wegen elkander doorkruisten. Wij sloegen den breedsten in. Ongeveer honderd passen verder, begon het bosch minder digt te worden. Eenige verstrooide eiken, met banken van graszoden om de knoestige stammen, een heerlijk grastapijt, eindelijk een open plaats en...

Wij stonden stil en keken elkander verbluft aan.

Een villa, die ons van den overkant van het riviertje, naauwelijks twee honderd passen ver, toelachte, zoo liefelijk, zoo bekoorlijk op de afhelling van den heuvel nedergevlijd.

- Wat zegt gij er van, overste? - vroeg Lassalle. - Zulk een villa! -

- Als de Acadiërs zoo gelogeerd zijn - antwoordde ik - dan toonen zij ten minste een beteren smaak dan ons geheele kerspel Attacapaërs.

- Edellui, moest ge zeggen! - hernam Lassalle lagchend. - Waarachtig, die adel.. maar! - en wederom wierp hij een twijfelenden blik op de villa, en ik insgelijks.

Wij werden zoo zonderling te moede. Hoe vurig wij ook wenschten een schuilplaats voor het on weder te vinden, wisten wij toch niet of wij ze hier dorsten zoeken.

De villa lag aan den overkant op den zacht glooijenden oever van het riviertje, zoo mollig en bekoorlijk alsof zij tot een verblijf der liefde bestemd was. Gelijk alle huizen in de Attacapas had zij slechts ééne verdieping; maar in plaats van het leelijke breede Spaansche dak, had zij een plat met eene galerij, waardoor magnolias en catalpas en klimmende planten zich henen slingerden. De benedenste galerij rustte op gecanneleerde witte kolommen, die er uitzagen alsof zij van marmer waren; de jalouziën waren nedergelaten, de piazzas met een ijzeren traliewerk omgeven. Van de trappen kwam men in een tuin, die tusschen het huis en de oprijlaan lag, welke laatste met een wijden omweg waarschijnlijk naar de meer achterwaarts gelegen schuren en stallen leidde. Het geheel getuigde evenzeer voor den fijnen smaak als voor den rijkdom des eigenaars.

Wij stonden daar, het liefelijke verblijf aanschouwend, de hoofden schuddend, onzeker of wij verder zouden gaan dan niet. Het was ons twijfelachtig of wij niet liever de hut van een Acadiër zouden ontmoet hebben. Wij wisten het zonderlinge gevoel niet te verklaren dat ons beving. Lassalle neuriede binnen 's monds een couplet waarvan het referein was: *l'amour! l'amour!*

Eindelijk stegen wij af, en gingen, onze paarden bij de teugels houdende, naar de over het riviertje liggende brug. Zij bestond uit verscheiden dikke cipressenstammen, die de beide oevers met elkander verbonden, en met kortere dwarsbalken belegd waren, zoodat men zeer goed met wagens daarover rijden kon. In plaats van leuningen waren aan weêrszijden de takken der mangroveboomen in elkander gevlochten.

(*Het vervolg in een later nommer.*)

Kronijk van den dag.

Junij.

BINNENLAND. - In het begin der verloopende maand werd het Koninklijk Huis door een smartelijk verlies getroffen. Den 4 Junij overleed de tweede zoon des Konings, Willem Frederik Maurits Alexander Hendrik Karel (doorgaans Prins Maurits genoemd en den titel van Prins der Nederlanden voerende) in den ouderdom van nog geen zeven jaren.

De Tweede Kamer heeft zich inzonheid met de beraadslaging over de kieswet en provinciale wet bezig gehouden. De discussiën liepen veelal over punten, die reeds in de verslagen waren behandeld, en andere van ondergeschikt belang, met zoodanige uitvoerigheid en in zoovele bijzonderheden, dat het ondoenlijk is in een kort bestek den inhoud er van op te geven. De kieswet werd bijna onveranderd met 46 tegen 19 stemmen aangenomen. Het gewigtigste amendement, waardoor de wet is gewijzigd, is datgene, waardoor de bepaling is vervallen van den census voor het kiezen van de leden der Tweede Kamer. Dit punt zal nu bij de behandeling der gemeente-wet worden beslist.

Een verzoekschrift van inwoners van de Helder gaf tot eene breedvoerige redewisseling aanleiding. Daar de Helder tot het onvrije territoir behoort, verlangden de inwoners van de nadeelen van dien toestand te worden ontslagen door eene opheffing van het verbod om aldaar te lossen en te laden. De kwestie werd terstond opeen terrein gebragt, waarop men het bezwaarlijk met elkander kon eens worden. Aan den eenen kant werd het regt van de Helder, aan den anderen kant het belang van Amsterdam op den voorgrond geplaatst. Als men in aanmerking neemt dat de Helder in weinige jaren van een onbeduidend dorp eene plaats met 12000 inwoners is geworden, en deze toegevloeide bevolking zich willens en wetens op een onvrij territoir heeft gevestigd, is het moeijelijk te begrijpen, hoe haar onregt zou geschieden, wanneer het verbod niet opgeheven werd, waaraan zij zich vrijwillig heeft onderworpen. Aan den anderen kant zijn de vrienden van Amsterdam op een verkeerden weg, als zij den bloei hunner stad alleen door het verhinderen der opkomst van anderen willen bestendigen. De vraag zou moeten zijn, welken invloed het openen van eene uitmuntende en welgelegene haven, gelijk die van de Helder, op den handel en den bloei van het geheele land hebben zou, en of niet het toenemen daarvan Amsterdam zelf schadeloos zou stellen.

Bij de Tweede Kamer is ingekomen een ontwerp van wet aangaande de naturalisatie van vreemdelingen en daarmede in verband staande punten. Diensvolgens zouden vreemdelingen ingezetenen zijn na drie jaren in het land te hebben ge-

woond, of wel een jaar nadat zij aan het bestuur hunner woonplaats hun voornemen hebben verklaard om zich hier te vestigen. De vereischten voor eenen vreemdeling om genaturaliseerd te kunnen worden zouden zijn: de ouderdom van 23 jaren en een gevestigd verblijf in het Rijk of de koloniën van tien jaren, met het verklaarde voornemen om er gevestigd te blijven. De staat van Nederlander zou worden verloren door het aannemen der naturalisatie in een vreemd land, door buiteu koninklijke toestemming in vreemde krijgs- of staatsdienst te treden, en door een vijfjarig verblijf buiten 's lands zonder het uit feiten of omstandigheden blijkbaar oogmerk om terug te keeren.

Met den 23sten Junij heeft de gouden munt opgehouden wettigen cours te hebben, en blijft alleen als handel-munt in omloop. Jammer, dat deze noodzakelijke maatregel niet met genoeg bedachtzaamheid ten uitvoer is gebragt om de ingezetenen voor de onaangenaamheden en het ongerief te vrijwaren, die thans door velen zijn ondervonden. De kortheid van den tijd tot inwisseling bepaald en de weinige uren daags, welke daartoe bestemd werden, gaven aanleiding tot een wanordelijk gedrang bij de betaal-kantoren; velen gelukte het zelfs niet die te genaken; anderen stonden niet weinig verwonderd wanneer zij bij de verwisseling, in de meening dat zij papieren munt zouden ontvangen geschikt om weder uit te geven, zich een enkel munt-biljet zagen opdringen van zoodanig bedrag, dat het bezit hun voor het oogenblik nutteloos was. Dat deze ongelegenheden dikwijls even komiek als onaangenaam waren, zal toch wel niet in eene schertsende bedoeling van den maatregel hebben gelegen. Meer dan een die zich dienstvaardig voor vrienden en bekenden met de verwisseling van kleinere sommen had belast, ontving voor het zamengevoegde bedrag hetzij een enkel muntbiljet of slechts weinige kleinere tot bijpassing, en bevond zich dus in eene koddige radeloosheid om zijne lastgevers tevreden te stellen. Nog duurt het ongerief voort, daar van de nieuwe munt en kleine munt-biljetten veel te weinig in omloop is om voor het dagelijksch gebruik en den kleinen handel voldoende te zijn.

FRANKRIJK. - De discussie over de wijziging der kieswet, waarbij het door de constitutie gewaarborgde algemeene stemregt wordt teruggenomen, is zeer heftig en langdurig geweest; maar het was thans veelal de zoogenaamde partij der orde, die, ongeduldig over dit rekken der beraadslaging en zich van de overwinning zeker achtende, door schreeuwen en tieren de orde verstoorde en de haar ongevallige sprekers verhinderde zich te doen verslaan. De bergpartij toonde in haren tegenstand niet zoo veel hardnekkigheid als men verwacht had, hetgeen aanleiding gaf tot geruchten van plannen tot gewelddadige ondernemingen, waartoe zij zou overgaan wanneer de wet werd aangenomen. Dat hier en daar dergelijke voornemens hebben bestaan is wel niet twijfelachtig, maar de ontzaggelijke toerustingen der regering schijnen alle kans tot het slagen daarvan reeds vooraf verijdeld en daardoor elke poging verhinderd te hebben. Nu en dan ontaardde de discussie in den hatelijksten personelen twist, gelijk bij voorbeeld tusschen Montalembert en Victor Hugo, die wederkeerig elkanders vroeger gedrag en karakter op de grofste wijs door het slijk sleurden. Met eenen ernst en eene waardigheid, gelijk bij in zijne parlementaire

loopbaan steeds aan den dag heeft gelegd, heeft de generaal Cavaignac de wet bestreden. Daar de constitutie, zeide hij, alle Franschen boven de 21 jaren tot kiezers verklaarde, streed het tegen den geest dier constitutie thans eene voorwaarde van inwoning te stellen. Verder zou naar zijn inzien de contrarevolutionaire partij na de aanneming dezer wet gewisselijk verder willen gaan, en zocht men de voormalige orde van zaken zooveel mogelijk te herstellen en in de vertegenwoordiging eene fictive meerderheid te scheppen, en voor de uitdrukking van den volkswil te doen doorgaan, terwijl men in 1830 en 1848 toch gezien had hoe weinig zulk eene fictive meerderheid (ook wel *pays légal* genoemd) in staat was om regeringen te beschermen tegen eene minderheid, welke de geheele, doch niet wettige bevolking achter zich had. Toen de Montalembert daarna op den ongelukkigen inval kwam om Cavaignac het bevoordeelen der socialistische partij te verwijten, en te vragen met wie hij thans in het staatkundige ééne lijn trok na in Junij de insurgenten te hebben bestreden; werd den Jezuïeten vriend de mond gesnoerd door het antwoord des generaals, dat hij in 1848 het algemeene stemregt had verdedigd omdat het in zijne uitwerking was aangerand, en thans datzelfde regt verdedigde, dewijl men het in zijn beginsel wilde aantasten. Ook de generaal Lamoricière heeft zich ten sterkste tegen de wet en voor eene republiekeinsche staatsregeling verklaard; maar dit alles heeft niet kunnen baten. De jongste verkiezingen van zoogezegde socialistische kandidaten hadden de gematigden, die thans wel antirepubliekeinen mogen genoemd worden, zoodanig beangstigd, dat zij geen ander redmiddel zagen dan in een maatregel, die het regt op de zijde hunner tegenstanders overbrengt. Na de afzonderlijke behandeling en aanneming der artikelen met eenige weinig beduidende amendementen, werd de geheele wet met 433 tegen 241 stemmen aangenomen, en schoon men het gerucht verspreidde dat de President der republiek ongezind was haar te bekrachtigen, terstond uitgevaardigd. Inderdaad is de President thans in den vrij zonderlingen toestand geplaatst dat hij volgens de wet nog niet lang genoeg in eene gemeente heeft gewoond om kiesbevoegd te zijn, en ten andere zijn kiesregt heeft verbeurd ten gevolge van regterlijke vonnissen uitgesproken over misdaden even gevaarlijk voor de maatschappij, als welke men aan den hoop gepeupel toeschrijft, die thans van het kiesregt is uitgesloten.

Terstond na de aanneming der wet begonnen de gematigden te vreezen dat zij daardoor nog weinig zouden gewonnen hebben, en was er spraak van verdere reactionaire maatregelen. De regering schijnt echter daartoe nog niet te durven overgaan. Schoon de rust uiterlijk bewaard blijft, ontbreekt het niet aan sporen van heimelijke plannen der misnoegden. Men heeft verscheidene geheime buskruidfabrieken en verzamelingen van wapenen ontdekt, en gedurig worden verdachte personen in hechtenis genomen.

Sedert de aanneming der kieswet zijn de zittingen der Wetgevende Vergadering vrij onbelangrijk geweest. Na korte beraadslagingen heeft zij verschillende voorstellen aangenomen of verworpen. Het eerste was het geval met de verlenging der wet op de clubs, en die op den onderstand, waarin pensioentjes voor bejaarde werklieden worden bepaald, echter met zoodanige voorwaarden, dat wel weinigen

daarvan genot zullen hebben. Een veel gerucht makend voorstel van de regering is op het oogenblik dat wij schrijven nog aanhangig, namelijk dat om het jaargeld des Presidents van 600,000 tot 3 millioenen francs te verhoogen. De herinnering aan zijnen keizerlijken oom schijnt L. Napoleon zoodanig door het hoofd te dwalen, dat hij den lust niet kan wederstaan om als president eener republiek de rol van eenen vorst te spelen. Door het geven van hoffeesten en het reizen door de departementen, waarbij hij, gelijk koningen gewoon zijn, aan armen en openbare inrigtingen onderstand verleent, hebben zijne uitgaven zijn inkomen reeds zoodanig overtroffen, dat hij ruim een millioen francs schulden heeft gemaakt. Om deze schulden te betalen, en dezelfde onkosten te kunnen blijven maken tot het winnen eener populariteit, waardoor hij waarschijnlijk de bestendiging van zijn gezag hoopt te verwerven, is eene verhoogde toelaag hem onmisbaar. Vrees voor de gevolgen zijner aftreding, wanneer die verhooging van jaargeld hem niet verleend werd, schijnt hem en zijne ministers in het begin tamelijk zeker op de aanneming van het voorstel te hebben doen rekenen. Later begon die aanneming twijfelachtiger te worden. De meeste leden der commissie, belast met het onderzoek en rapport aangaande de voordragt, waren daartegen gestemd. Er werd met de ministers onderhandeld over eene schikking, volgens welke den President eene som ter betaling zijner schulden, zonder verbindtenis voor het vervolg, zou worden toegelegd; maar dit voorstel werd, als ver beneden de waardigheid van den keizerlijken neef, op hoogen toon verworpen. Gelijk meer geschiedt, had deze hooge toon juist eene tegenovergestelde werking dan men daarvan verwacht had. Negen van de vijftien leden der commissie heeft blijven begrijpen dat de voorzitter geen koninklijken luister behoeft te ontwikkelen, dat hij niets meer is dan een burgerlijk ambtenaar, met geen militairen staf te maken heeft, dat zijne reizen in de departementen geheel noodeloos zijn, en het in de bestaande omstandigheden voldoende is wanneer men hem in staat stelt om zijne schulden te betalen. Het rapport is in dezen zin opgesteld. Wat de omstandigheden nog neteliger maakt in de steeds toenemende oneenigheid tusschen den minister van Oorlog Hautpoul en den generaal Changarnier, die beide onmisbaar worden geacht.

De laatste afgevaardigde die door het algemeene stemregt is benoemd, is de bekende dagbladschrijver, Emile de Girardin, wien het eindelijk gelukt is zich in het departement van den Beneden-Rijn te doen verkiezen. Hij heeft daarop de redactie van de *Presse* nedergelegd, maar tevens verklaard in dat blad te zullen blijven schrijven en al zijne artikelen met zijnen naam te zullen onderteekenen.

DUITSCHE STATEN. - Op het eind der maand Mei is de Koning van Pruissen een zeer dreigend gevaar van eenen moordaanslag ontkomen, daar een pistoolschot van zeer nabij op zijne borst gerigt, slechts zijnen haastig uitgestokenen arm trof. De schuldige, Sefeloge genaamd, voormalig soldaat bij de artillerie, schijnt voor krankzinnig te zullen worden verklaard. Men heeft geene sporen kunnen ontdekken dat hij het werktuig eener misdadige zamenspanning zou geweest zijn.

De inwendige toestand der Duitsche Staten blijft nog ver van geruststellend voor de toekomst. Overal schijnt de

reactie de snaren al sterker en sterker te spannen, en van de nieuwe instellingen, die uit de jongste bewegingen zijn ontstaan, weinig meer dan naam en vorm te willen overlaten. Dat over korter of langer tijd herhaalde botsingen daarvan het gevolg moeten zijn is, ook zonder de gaaf der profetie te bezitten, wel te voorspellen. De anti-revolutionaire partij acht zich zeker genoeg van hare overmagt om deze niet alleen te doen gevoelen, maar zelfs daarmede te pralen. Zelfs in Pruissen, waar de reactie, bij vergelijking van andere staten, nog voorzigtig en gematigd blijft, is dit het geval. Zonder de Kamers te raadplegen heeft de regering eene, zoo het heet, voorloopige verordening op de drukpers uitgevaardigd, waarbij voor de dagbladen een horgtogt wordt voorgeschreven en het ministerie gemagtigd om het patent van eenen boekdrukker in te trekken. Deze maatregel wordt zelfs door de streng behoudende partij gelaakt, en een van hare bladen, waarin anders nooit heftige artikelen worden gevonden, heeft de verordening zoo scherp afgekeurd, dat de policie het deswege in beslag heeft doen nemen. Kort na het herstel des Konings van zijne wond, was Berlijn getuige van eene plegtigheid, die als een pralend protest is te beschouwen tegen den staat van zaken, waarvan de Koning evenwel de opregte vriend betuigt te zijn. Terwijl de jongste veranderingen in het staatsbestuur, waardoor zijne oppermagt is beperkt, hem alleen door de dreigende volksbewegingen zijn afgeperst, heeft hij op den verjaardag van den slag van Waterloo den grondsteen gelegd van een gedenkteeken ter eere der Pruissische krijgsmagt voor het bevechten der revolutionaire woelingen in 1848 en 1849.

In Keur-Hessen is de kamp tusschen de stendenvergadering en het ministerie van den algemeen gehaten Hassenpflug met eene ontbinding der Stenden geëindigd. Deze vergadering had eerst de voordragt eener leerling en vervolgens de magtiging om tot aan het eind des jaars de belastingen te innen met bijna algemeene stemmen verworpen, en daarbij uitdrukkelijk verklaard dat haar wantrouwen in het ministerie gestadig was toegenomen en zij dit als een onheil voor het land en het verderf der regering beschouwde. Daar de belastingen nu volgens de wet slechts tot 1 Julij kunnen geïnd worden, is een wettelooze maatregel van het ministerie, steunende op vreemde militaire hulp, met waarschijnlijkheid te verwachten.

Ook in Saksen is de regering, met uitzigt op de hulp van Oosterijksche bajonetten, tot den maatregel overgegaan om de Kamers met eene smadelijke verklaring te ontbinden, en die van voor 1848 weder bij een te roepen, welker leden zich echter niet geregtigd achten om aan die oproeping te voldoen. In Wurtemberg is de spanning tusschen het ministerie en de Kamer insgelijks tot uitbarsting gekomen, ter gelegenheid der verklaring van de regering dat zij de tractaten van 1815 nog als verbindend beschouwde. De Kamer heftig het tegendeel voorstaande werd verdaagd. Zij wilde nog eer zij uiteenging den minister van buitenlandsche zaken in staat van beschuldiging stellen, doch er was geen genoegzaam getal leden meer tegenwoordig. Het schijnt echter haar bepaald voornemen te zijn om zoodra zij wederom vergadert tot dien maatregel overte gaan.

Even weinig goeds als van den toestand der afzonderlijke Staten kan men zich voor de naaste toekomst van dien van geheel Duitschland voorstellen. De zoogenaamde

Duitsche eenheid wordt reeds lang als eene hersenschim beschouwd; het woord zelf, dat voor een paar jaren tot vervelens toe werd herhaald, wordt niet meer gehoord. Het Duitsch Pruissisch verbond, thans ook Pruissische Unie geheeten, heeft zich eenigermate geconstitueerd, maar de deelneming van verscheidene leden is zeer flaauw en twijfelachtig. Verscheidene Staten hebben de constitutie van Erfurt slechts onder voorbehoud aangenomen, De raad van bestuur is thans door een vorsten-collegie vervangen, waarin bij curiën wordt gestemd, en ook een ministerie is gevormd, doch van slechts twee departementen, binnen- en buitenlandsche zaken, beide met Pruissische staats-beambten bezet. De bedoelde curiën, vijf in getal, zijn aldus zamengesteld: 1°, Pruissen, 2° de Thuringsche vorstendommen; 3°, Brunswijk, Schwerin, Oldenburg en de Hanzesteden; 4°, Baden; 5°, Nassau, Waldeck en Lippe. Met inbegrip der beide Hessen, welker toetreding nog zeer twijfelachtig is, bevatten de Staten van dit verbond nagenoeg drie zevende deelen van het getal der gezamenlijke bewoners van Duitschland, zoodat zij in een verbond van alle Duitsche Staten toch de minderheid zouden uitmaken. Evenwel heeft Pruissen, hoewel schoorvoetend, twee gelastigden gezonden naar het Staten-congres te Frankfort, welks zittingen geheim zijn, maar dat tot nog toe geene maatregelen van eenig belang heeft genomen. De Prins van Pruissen moet zich op eene reis naar Petersburg, in een mondgesprek met den keizer van Rusland, verzekerd hebben, dat deze keizer niet gezind was om de eischen van Oostenrijk te ondersteunen, en met elke regeling der politieke aangelegenheden van Duitschland genoegen scheen te willen nemen, als vrede en rust slechts bewaard bleven.

ENGELAND. - De Grieksche zaak heeft eenen voor het ministerie zeer onaangenamen nasleep. Eene netelige onderhandeling met Frankrijk duurt nog voort. De eischen van den Portugeesch- Engelschen Jood Pacifico, de hoofdaanleiding der zaak, moeten eigenlijk weinig te beteekenen hebben, doch Frankrijk drong op vergoeding aan voor de schade door Griekenland ten gevolge van het embargo geleden, en hiertoe wilde het Engelsche ministerie zich niet verstaan. Dat de maatregelen tegen Griekenland slechts het middel moesten zijn om aldaar eenen opstand te verwekken en voor Koning Otto eenen vorst onder Engelschen invloed in de plaats te stellen, wordt thans openlijk en stellig verzekerd. In het Hoogerhuis heeft Lord Stanley eene motie gedaan om te verklaren, dat het Huis met leedwezen had bevonden, dat onderscheidene vorderingen tegen de Grieksche regering, onzeker in haren aard en overdreven van bedrag, waren ingevorderd door dwangmaatregelen, welke Engelands vriendschappelijke betrekkingen met andere natiën in gevaar konden brengen. Nadat deze motie met toejuiching was begroet, hield de spreker eene redevoering, waarin hij de onbedachtzaamheid en willekeur der ministers met scherpheid gispte. Vruchteloos beproefde de minister Lansdowne eene verdediging. Ook Lord Brougham verklaarde, dat het Huis het verwijt van zich moest afweren, alsof het zulk eene onregtvaardigheid, als tegen Griekenland was gepleegd, ook maar eenigermate zou willen goedkeuren. Ten slotte werd de motie, waarin het ministerie bijna zoo sterk wordt gelaakt als melde Engelsche parlementaire vormen bestaanbaar is, met 169 tegen 132 stemmen aangenomen. Mogt Lord Palmerston niet aftreden, hetgeen nog twijfelachtig is,

zoo vertrouwt men toch dat deze les gevoelig genoeg zal zijn om hem af te schrikken van nogmaals Engelands overmagt op kleine Staten aldus te misbruiken.

ITALIAANSCHE STATEN. - In Sardinië wordt de merkwaardige kamp tusschen het wereldlijke en geestelijke gezag voortgezet. De Aartsbisschop van Turin, hoewel hij het gezag der regtbank niet wilde erkennen, is tot eene maand gevangenisstraf veroordeeld en heeft zijne straf ondergaan. Geestelijken, die zich wederspannig toonden aan de wet, werden vervolgd, gelijk gebleken is met eenige pastoors, die weigerden in eene lijfstraffelijke zaak den eed als getuigen af te leggen. Ook in Genna wordt de wet op kerkelijke aangelegenheden toegepast; zelfs zijn de monniken aldaar met hulp der militaire magt uit een klooster gezet, dat tot openbare school was bestemd; en de bevolking schijnt met deze handelwijs der regering weltevreden te zijn. De Paus, gelijk men ligt denken kan, is alles behalve tevreden over de kracht, waarmede eene Italiaansche regering zich van de geestelijke boeijen ontslaat. In eene allocutie (waarin hij zijne herstelling aan de bescherming der Maagd Maria toeschrijft) jammert hij zeer over de inbreuken op de regten der kerk in Piemont, en ook over de gevaren, waarmede de kerk in België wordt bedreigd. Hij hoopt dat de Koning van België zal begrijpen hoezeer het Katholicismus orde en welvaart bevordert, en dus de kracht der kerk in hare volheid zal behouden. In zijne eigene Staten is de kracht der kerk thans hersteld en wel is waar zekere orde tot stand gebragt, maar de welvaart verder dan ooit te zoeken, terwijl de orde aan vreemde bajonetten te danken is en de ellende aan het bewind van geestelijken is te wijten. Het gelukt dit bewind zich op nieuw zoodanig gehaat te maken, dat na het vertrek der Franschen, de Kardinalen-regering waarschijnlijk niet lang meer duren zou. Om haren invloed te herwinnen neemt de geestelijkheid het versletene middel van mirakelen te baat. Te Rimini heeft men een toeloop van volk weten te verwekken naar een wonderdadig Maria-portret. Sommige geloovigen zeggen dat het de oogen open- en toedoet, anderen dat het de oogappelen beweegt, velen, waarschijnlijk ongeloovigen, zien niets bijzonders. Tot nog toe heeft men geene verklaring gewaagd van hetgeen het portret met die beweging der oogen wil te kennen geven.

BELGIË. - Hoewel de geheele Belgische geestelijkheid met den meest mogelijken ophef hare bezwaren tegen de wet op het middelbaar onderwijs had verkondigd, is deze toch ook door den Senaat met 32 tegen 19 stemmen onveranderd aangenomen. Kort daarop volgden de verkiezingen voor de Kamer der Gedeputeerden. Zoowel de clericale als de liberale partij spande al hare krachten in. De uitslag was dat de aftredende liberale leden bijna overal werden herkozen, zoodat de meerderheid, welke zij in de Kamer heeft, slechts zeer weinig verzwakt zal zijn, en dat wel ofschoon de revolutionairen thans met de geestelijken gemeene zaak maakten.

AMERIKA. - Eene gebeurtenis van zeer vreemden aard en in vele opzigten niet vereerend voor de zedelijkheid der Vereenigde Staten heeft in de afgeloopene maand tot zelfs in Europa gerucht gemaakt. Het onwaarschijnlijke gerucht dat te Nieuw Orleans heimelijk eene expeditie onder zekeren generaal Lopez werd uitgerust om het aan Spanje behoorende eiland Cuba zoo gezegd te bevrijden, deed den president der Vereenig de Staten verklaren dat hij zoodanige expeditie zou

beletten en de deelnemers als zeeschuimers laten behandelen. Evenwel, de maatregelen tot verhindering werden te laat genomen, Lopez vertrok met eenige schepen, gedeeltelijk met uit Mexico teruggekomen soldaten bemand, landde met eene stoomboot te Cardenas, 100 mijlen van Havana gelegen, en overweldigde met zijne 100 man terstond het garnizoen, dat uit slechts 60 man bestond. Maar slechts zestien uren bleef hij meester van dit stadje; eene geringe magt, van nabijgelegene plaatsen gezonden, was voldoende om hem weder te verdrijven, daar niet alleen de bewoners, maar zelfs de misdadigers die hij uit de gevangenis had gehaald, weigerden gemeene zaak met hem te maken. Na een gevecht, waarin aan beide zijden een aanzienlijk getal dooden viel, scheepte hij zich weder in, en begaf zich naar Savanna in de Vereenigde Staten. Hier werd hij op last van den president gearresteerd, maar terstond daarop weder ontslagen, bij gebrek aan redenen om hem in bewaring te houden. Het gepeupel scheen een held in hem te zien, en voerde den rooverkapitein in juichende zegepraal door de stad. Verder is hij niet alleen ongemoeid gebleven, maar heeft zelfs het bewind der Vereenigde Staten zich de achtergelatene gevangenen en de manschap zijner verstrooide schepen aangetrokken en deze van de Spaansche gezaghebbers op Cuba opgeëischt, met bedreiging van hen met geweld te ontzetten en Havana door de Noord-Amerikaansche scheepsmagt te doen blokkeren. Deze handelwijs geeft maar al te veel grond voor het vermoeden, hetwelk op Cuba voor eene zekerheid wordt gehouden, dat deze schandelijke strooptogt heimelijk door het bewind der Vereenigde Staten is begunstigd, schoon de president Taylor in een mededeeling aan het congres heeft verklaard, dat dit bewind te dezen aanzien zijn pligt had gedaan en geen inbreuk gemaakt op de bestaande tractaten met Spanje.

CHINA. - De bejaarde vorst van het hemelsche Rijk is door eenen jeugdigen opvolger vervangen. Keizer Tao Kwang, in 1780 geboren en in 1820 aan de regering gekomen, is den 25sten Februarij overleden. Zijne regering zal in de geschiedenis van China altijd gedenkwaardig blijven, daar hij, gedwongen door de winzucht der Engelschen, zijn rijk voor het verkeer met vreemdelingen heeft moeten openstellen, en aldus eene verandering in de eeuwen-oude grondregelen en instellingen van den Chineschen Keizersstaat heeft moeten toelaten, waarvan de gevolgen onberekenbaar zijn. Zijn opvolger is zijn negentienjarige zoon Yin, die den naam van Sze-Hing heeft aangenomen, en van wien men verwacht dat ten aanzien van het verkeer met buitenlanders nog meer vrijheid zal worden verleend.

Zinverstorende drukfout, voorkomende in de VI^{de} aflevering.

Bladz. 426, 14de regel van boven,	*staat:* Deze verpligtingen rusten op den recensent
	lees: Dure verpligtingen rusten op den recensent
Bladz. 432, 1ste regel van onderen,	*staat:* met een onnut: (*);
	lees: met een onnut: (,);

t.o. 80

Tao Kwang, keizer van China.
(*Overleden te Peking,* 25 *Februarij* 1850.)

Godgeleerdheid. - Wijsbegeerte. - Staatkunde. - Opvoeding en onderwijs

Openbare voorlezingen te Nijmegen.

De klok had geluid, de deuren der wachtkamers werden geopend, en de menigte haastte zich naar de wagens van verschillende klassen. Gereed om in te stappen, hoor ik mij eensklaps bij mijn naam roepen. Ik keerde mij om, en zag het gelaat van een mijner beste vrienden uit B... Hij was buitengewoon deftig gekleed. Als Buridans ezel wist ik niet waarheen mij te wenden. Aan den eenen kant de trein, die zoo op 't oogenblik vertrekken zou, aan den anderen kant een vriend, dien ik in vele jaren niet zag. Hij bemerkte mijne onaangename positie, en sprak nog op eenigen afstand: klim maar in, ik reserveer u een handdruk, over een paar dagen kom ik bij u, eerst moet ik een dominé gaan hooren. De deur werd gesloten, het schel gefluit van 't trekkende monster liet zich hooren. Snel ging 't voorwaarts.

Te huis gekomen verlangde ik zeer naar de komst van mijn vriend; wien hij toch wel ging hooren? Hij was dus lid van den kerkeraad te B... Waarschijnlijk ouderling. Nu daar was hij goed voor, en om te hooren ook. Menig uur aan drukke handelszaken ontwoekerd, was aan godsdienstige lectuur besteed geworden. Opgevoed in de regtzinnige leer der Gereformeerde kerk, was hij trouw willen blijven aan de stereotype leerstellingen der Dordtsche vaderen. Maar bij had veel gelezen, ook van wat in den nieuwsten tijd over godgeleerdheid geschreven was. Hij kende de schriften van Ullmann en Schenkel, van Hofstede de Groot en Schollen. Lang had hij op zijn standpunt zich kunnen staande houden. Voor 't wezen des Christendoms, zooals 't nog voor eenigen tijd in ons vaderland werd voorgesteld, had hij zijn systeem niet willen ruilen. 't Scheen hem eene zonderlinge vereeniging van het Duitsche ratiolisme met het Hollandsche supranaturalisme. De nieuwere theologie bestormde met meer kracht de steile wallen zijner regtzinnigheid. De hooge ingenomenheid met den persoon van Christus trof zijn hart, en van tijd tot tijd zag hij 't gebouw sloopen, waar binnen hij zich veilig geacht had; maar nu 't uitzigt niet meer belemmerd werd, zag hij den heerlijken ruimeren tempel des Christendoms, waar binnen hij even veilig was en waar hij ruimer kon ademen. Hij behoorde niet tot die vlugge menschen, die in een oogenblik liberaal, zooals men 't noemt, kunnen worden, als 't voorgedragene hun begrijpelijker toeschijnt, dan 't geen zij geleerd, maar nooit overwogen hadden, die zoo als iemand onlangs opmerkte wel voor 't liberale, maar er niet achter zijn. Neen ernstig zelfstandig week hij

voor de overtuigende kracht der oude waarheid.

't Duurde nog een paar dagen langer eer hij kwam. Spoedig vertelde hij mij 't doel van zijne reis Men. moest in B... een dominé hebben. Daarover was al, wie weet hoe dikwijls, gesproken. De een wilde een man van groote geleerdheid, die tegen Tubingen schrijven kon, een ander gaf aan uitstekende predikgaven de voorkeur, een derde eischte iemand van hoogere beschaving. Er moest ten minste iets bijzonders aan zijn. 't Moest of buitengewoon geleerd, of buitengewoon gemoedelijk, of buitengewoon orthodox of - een Groninger zijn. Enfin, na lang praten was er besloten eenige predikanten te gaan hooren. Aan hem was de taak opgedragen naar Nijmegen te gaan en D^{s}. Meyboom te hooren prediken.

- En hoe is 't u bevallen, - vroeg ik haastig.

- Ik trof 't ongelukkig, - was zijn antwoord. - Zondag morgen toen D^{s}. Meyboom prediken zou, kreeg ik een aanval van mijne gewone kwaal, zoodat ik onmogelijk ter kerk kon gaan.

- Dat was regt ongelukkig, zoo was uwe reis te vergeefs.

Niet geheel, - zeide hij, - D^{s}. Meyboom houdt voorlezingen *over de hoofdzaken der Christelijke waarheid*.[1)] Daarbij ben ik tegenwoordig geweest.

- En waarover heeft hij gesproken?

- 't Was juist over de drieëenheid. Hoe ik dat trof! Over geen punt zoude ik hem liever gehoord hebben.

- En hoe beviel 't u?

- Ik zal 't u zeggen, was zijn antwoord, maar schrijf 't vooral niet aan bedilzucht toe, als ik u openhartig mijn gevoelen mededeel. Gij weet hoe ik vroeger op dit punt vast stond. De triniteit was voor mij het Schibboleth des Christendoms, het hoofdkenmerk van het Christelijk godsbegrip. Ik meende ter goeder trouw dat niemand Christen kon zijn zonder onbepaald geloof aan deze verborgenheid. Men heeft met mijne onkunde gespot; men verzekerde ex tripode dat 't leerstuk niet in den Bijbel stond. Te vergeefs. Eerst door ernstig onderwijs en vooral door eenvoudige en goede Bijbelverklaring begon ik te wankelen. Ik begon te zien dat alle kerkgenootschappen op dit punt niet dezelfde denkbeelden hadden. De klank der woorden had mij bedrogen. Men deed mij opmerken hoe men in de eerste tijden eenvoudig aan de uitspraken des Bijbels zich had gehouden. De oudste vaders der kerk hebben geene triniteit gekend. Immers Justinus onder anderen sprak er zoo eenvoudig over als hij ergens in zijne schriften zegt: ‘de Christenen verbinden zich tot het geloof aan den Vader als hoogsten Goden regeerder der wereld, aan Jezus als Messias en Heiland, die voor hen gestorven is, en aan den H. Geest, die alles wat Jezus betreft door de profeten had voorspeld, die de geloovigen raadt en leidt.’ Ik zag dus duidelijk dat men Christen kon zijn, zonder te zweren bij de zoogenaamde Athanasiaansche geloofsbelijdenis, die waarschijnlijk ook niet vóór de zevende eeuw ontstaan is. Na deze praemissen vond de nieuwere exegese mij bereid om door kracht van redenering overtuigd te worden. Hoe duidelijk zag ik toen dat mijn begrip niet vernietigd, maar gezuiverd moest worden. Niet veel moest er afge-

1) Thans uitgegeven onder den titel *Hoofdzaken der Christelijke waarheid*, geschetst in eene reeks van openbare voorlezingen gehouden te Nijmegen, in den winter van 1849-1850 en uitgegeven tot een leesboek voor beschaafde Christenen door L.S.P. Meyboom Th. Dr. en predikant te Nijmegen. Bij J.F. Thieme.

broken, maar veel moest er opgebouwd worden.

Als ik mij nu voorstel dat 't met anderen ook zoo gaan zal, die als ik bij 't oude gevoelen gebleven zijn, dan is des onderwijzers roeping om krachtig, duidelijk en overtuigend te spreken, waar hij 't noodzakelijk acht tegen 't oude dogma in 't strijdperk te treden. Wat onder godgeleerden spoediger begrepen wordt, dat wordt niet zoo haastig door beschaafde Christenen aangenomen. Zonder duidelijke Bijbelverklaring worden zij niet ligt overtuigd. In elk gtval moet niet de subjectieve redenering van den een of anderen godgeleerden, maar de stellige verklaring van het Evangelie de zaak voor den geloovigen Christen beslissen.

- Dat zal D^{s}. Meyboom toch zeker wel gedaan hebben.
- Dat heeft hij ook, was 't antwoord, maar niet genoeg voorben die overtuigd moesten worden. D^{s}. Meyboom sprak tegen de gelijkstelling en vereenzelving van den Zoon met den Vader. Tegen vereenzelving, dunkt mij, was geene redenering noodig, de kerk heeft ze ten alle tijde verworpen. 't Kwam mij voor alsof de spreker de terminologiën: eenzelvig en eenswezend verwarde. Niet 't eerste, maar 't laatste had de kerk geleerd. Een ander was de Vader, een ander de Zoon. 't Eerste was altijd als Sabellianisme verworpen. Vervolgens sprak hij slechts meteen enkel woord van die plaatsen, welke voorde Godheid van Christus aangevoerd werden. ‘Dat de Evangelist Johannes werkelijk een gewigtig onderscheid maakt tusschen den Vader dien hij de Godheid en den Zoon dien hij een God of een goddelijk wezen noemt’ (Voorlezingen blz. 147) dat is 't juist wat bewezen worden moest. 't Is althans niet genoeg te zeggen dat ‘hij (Johannes) van dat goddelijk wezen uitdrukkelijk zegt dat het in den beginne bij de godheid was, dus niet de godheid zelf.’ (a.p.) Daarop verklaarde de spreker dat, ‘de woorden 1 Joh. V. 7 en 8 voor 't grootste gedeelte onecht zijn, blijkens voldoende oorkonden.’ Dat is nu voor beschaafde Christenen wezenlijk niet genoeg. Toen kwam Rom. IX. 5, ‘welker zijn de vaders en uit welken Christus is, zooveel het vleesch aangaat, dewelke is God boven allen te prijzen in der eeuwigheid, amen.’ Gij ziet mijn vriend! hoe die oude bewijsplaatsen er nog vast inzitten. Van die plaats, zeide hij nu, ‘dat er wel kan worden gesproken van Christus, maar dat dit niet volstrekt zeker is, dat de apostel even goed eene lofspraak op den Vader bedoeld hebben kan.’ Als nu de beschaafde Christen, die den grondtekst niet verstaat, den brief opslaat en leest, hoe zal 't hem dan spoedig in 't oog vallen, dat de apostel even goed eene lofspraak op den Vader kan bedoeld hebben Maar zoo zeide hij al verder, ‘al gelden zijne woorden den Zoon, dan mogen wij toch niet voorbij zien dat er niet staat: de Godheid, maar: een God.’ Is dat nu verstaanbaar voor beschaafde Christenen die geene godgeleerden zijn?

Beter was 't en overtuigender wat hij van Christus' eigene verklaringen zeide (Leesboek blz. 148); hoewel wij niet kunnen laten gelden dat ‘Jezus geen goede meester genoemd wezen wil, nademaal maar een goed is, namelijk God.’ Alsof hij zichzelven niet den goeden herder genoemd had. De goede Jezus zou zeker den naam van goeden meester niet ongepast geoordeeld hebben, als hij hem gegeven ware door iemand die hem beter kende dan de rijke jongeling.

En kon ik mijnen vriend wel ongelijk geven, als hij 't goed verstaan had? Was 't zoo geheel verkeerd gezien, als hij meende dat er voor beschaafde Christenen

anders moest gesproken worden, als men een gevoelen bestrijden wil, dat velen als een hoofdpilaar des Christendoms beschouwen, vooral omdat velen juist om de ontkenning van dit gevoelen tegen de zoogenaamde Groninger school ingenomen zijn.

Voor eenigen tijd kwamen die voorlezingen in het licht. Het idee was goed. Er bestaat toch onder die zoogenaamde beschaafde Christenen niet zelden eene groote onkunde aangaande de hoofdzaken des Christendoms. Die onkunde maakt velen van 't Christendom afkeerig, omdat zij in den waan zijn, dat het veel zou leeren, wat met 's menschen gezond verstand in strijd is; zij maakt anderen wantrouwend jegens leeraren, die de drieëenheid niet meer prediken, omdat velen wanen dat met de godheid des Zoons ook zijne goddelijkheid verworpen wordt. Stichtelijke lectuur is er in overvloed; preken zijn er in allerlei vorm. Maar er is nog niet te veel gedaan, om op eene aangename en onderhoudende wijze te onderwijzen in de uitnemende kennis des Heeren. Wij verheugden ons daarom toen het leesboek van D^{s}. Meyboom uitkwam. Nieuwsgierig zag ik dadelijk naar het hoofdstuk van Vader, Zoon en Geest, en, ik moest erkennen dat mijn vriend, de ouderling, niet zoo geheel verkeerd gehoord had.

Dat het boek naar ons oordeel gebreken heeft, is uit het bovenstaande gebleken. Maar waren wij onpartijdig in ons oordeel over ééne voorlezing, even onpartijdig erkennen wij gaarne dat die voorlezingen aller aandacht waardig zijn. Er is wezenlijk veel in het boek dat oorspronkelijk en goed gedacht is. Het geld en de tijd voor dat boek besteed zullen honderdvoudige vrucht opbrengen. Jammer dat zoo velen, die van 't Christendom meer of min vervreemd geworden zijn, 't boek niet zullen lezen. De naam ‘leesboek’ zal hen reeds hinderen. Welk geciviliseerd mensch wil gaarne bij 't lezen van een leesboek betrapt worden! Als ze 't lezen wilden, o 't zou zeker, zeer zeker, van de hooge voortreffelijkheid des Christendoms hen overtuigen. Het boek bevat eene populaire voorstelling van de hoofdzaken der Christeljke waarheid. Eerst spreekt de Schrijver over 's menschen behoefte aan godsdienst en godsdienstige waarheid, en beantwoordt de vraag, waarom wij Christelijke waarheid zoeken. Aan het einde der eerste voorlezing stelt hij zijn plan voor; ‘wij zullen,’ zegt hij, ‘moeten nagaan, hoever zich het godsdienstig leven voor den Christen uitstrekt, en uit welke bronnen hij zijne kennis der waarheid putten kan; dan zullen wij over Jezus Christus, diens leven en werk moeten handelen, vragen wie God is en wat voor ons, wie wij menschen voor elkander zijn, wat de natuur voor ons is, wat het koningrijk der hemelen is. Wij zullen hebben te letten op onzen aanleg, onze bestemming, onzen toestand, op den weg langs welken wij uit dien toestand tot onze bestemming kunnen geraken. Dan zullen wij eindelijk het geheiligde en gezaligde leven der godskinderen in alle rigtingen moeten schetsen.’

't Boek belooft dus veel en 't geeft ook veel. En echt populair is 't ook. 't Is niet populair, in den zin van zoovele geschriften van den dag, die zich boven het niveau van het oppervlakkige niet verheffen, en die populair genoemd worden omdat zij zeer gewone voorstellingen van zeer gewone dingen bevatten. Neen, wat men lang en diep doordacht heeft, wat men veelzijdig heeft overwogen, wat klaar en duidelijk voor den geest

staat, zoo uit te spreken, dat 't voor eenvoudigen en meer geoefenden verstaanbaar is, zoodat ze 't tot hunne waarheid kunnen maken, dat is echt populair. Om zoo te kunnen spreken, daarop heeft D^{s}. Meyboom zich toegelegd. 't Boek laat zich dan ook niet lezen als een roman, die de ziel zoo zonder eenige inspanning inzuigen kan. Men heeft die voorlezingen niet kunnen hooren als eene aangename melodie, wier bekoorlijke wegslepende toonen zoo lijdelijk kunnen opgenomen worden. Maar met eenig nadenken kunnen ook eenvoudigen 't meeste bevatten. Zij zullen, als de Schrijver, ingenomen worden met de godsdienst van Christus. Hij vat die godsdienst op in hare wezenlijke kracht, die den geheelen mensch doordringt, die al zijne werkzaamheden heiligt, die 't hoofd helder maakt, 't hart verwarmt en den wil beweegt tot het goede, hemelsche, goddelijke. Hij is overtuigd dat de godsdienst van Christus eene hoogst redelijke is. Die godsdienst is geen ijzeren pantser van leerstellingen, dat de bewegingen belemmert en slechts een schijn van sterkte geeft. Zij is niet alleen een middel voor de zedelijkheid des menschdoms, niet alleen eene rustbewaarster te midden der omwentelingen, niet alleen eene secure remedie om de effecten op de hoogte te houden; zij is in den mensch ‘als de verborgen veer in een horologie, die alles op alle deelen werkt en alle Bewegingen regelt.’

Aangenaam en levendig is de stijl; gelukkig ziet men ‘spaden die zich verbeelden akkers te zijn’ (blz. 51) zeldzaam. Met ingenomenheid hebben wij 't boek gelezen; we hebben er uit geleerd wat tot onzen vrede dient. Leest het, gij allen, die aan uwen eeuwigen vrede denkt.

Er zullen vele aanmerkingen gemaakt worden op het boek van den heer Meyboom. Men zal het uit de hoogte veroordeelen, hemzelven misschien verketteren. Maar dat helpt niets. Den Schrijver in minachting te brengen, dat is een werk, zoo gemakkelijk als onedel. Is zijne voorstelling niet Evangeliesch, men schelde niet, want dat baat niet. Men wederlegge. Maar ook meer redelijk denkende Christenen zullen aanmerkingen hebben. We hebben de aanmerking van een ander medegedeeld, mogen we nu ook zelven, sauf correction, nog eene aan uwe overweging aanbevelen.

't Komt ons namelijk voor dat de Schrijver niet diep genoeg heeft nagedacht over het wezen der zonde. ‘Het eigenlijke wezen der zonde,’ zegt hij (blz. 185) ‘kan niet anders zijn dan eene overheerschende zinnelijkheid, die het leven van den geest alleen in zooverre toelaat, als dat aan haar belang dienstbaar wezen wil.’ Zoo heeft reeds Kant 't wezen der zonde bepaald, hij leidde het kwaad af uit de heerschappij der zinnelijkheid over de rede. Schleiermacher stelde het zoo voor, dat de zonde was eene door de zelfstandigheid der zinnelijke functies veroorzaakte storing der bepalende kracht van den geest.[1)] De ondervinding bevestigt dat niet omdat hoogmoed, leugenachtigheid enz. daaruit niet altijd kunnen afgeleid worden. Was 't waar dat de zonde bestond in eene overheerschende zinnelijkheid, dan zou eene daad des te schuldiger zijn, hoe meer zinnelijkheid er mede verbonden was. De opgewekte zinnelijkheid geldt soms bij den regler als eene verzachtende omstandigheid. Een moord in drift is niet zoo erg als een in koelen bloede. Bij die bepaling blijvende zou men, consequent redene-

1) Zie Repertorium van J.P. de Keijser, 1849, 4^{e} stuk. blz. 19.

rende, den zetel des kwaads moeten zoeken in onmagt des geestes. De zonde werd dan zwakheid. Zoo had men dan den vreesselijken ernst der zonde weggenomen, en eene stelling geopperd, die tegen de ondervinding regtstreeks indruischt, want dan zouden de zwakste karakters ook de meest booze moeten zijn. Groote zonden staan integendeel niet zelden in verband met groote zielskracht; ze werden soms met groote energie begonnen en voleindigd. De Schrgver zegt zelf (blz. 191): ‘de werkelijke zonde is eerst daar, waar de ontwaakte geestkracht of hoogere bewustheid willens en wetens zich overwinnen laat.’ Dat is eene schrede verder, want nu wordt de zonde gevonden in het zich willens en wetens overheerschen laten door de zinnelijkheid. Had de Schrijver op dien weg voortgegaan, hij zou tot eene diepere kennis van het wezen der zonde doorgedrongen zijn. Daardoor zou het begrip van verlossing ook meer tot zijn regt, en Christus de Verlosser en de verlossende kracht van des Heeren dood meer op den voorgrond zijn gekomen; daardoor zou tot een dieper onderzoek niet zelden de weg aangewezen zijn geworden.

Het geloof aan de eenige voortreffelijkheid van het Evangelie, zal door de lezing van D^{s}. Meybooms boek worden versterkt. Christus is alles, zegt Paulus, en waarlijk 't Christendom geeft ons alles wat tot ons geluk noodig is.

't Zag er treurig uit, als wij nog met de Joden op een Messias moesten hopen. Voorzeker lang zouden wij kunnen wachten, als er nog een moest geboren worden die meer dan Christus is. Gaarne vereenigen wij ons met hetgeen D^{s}. Meyboom zoo voortreffelijk zegt, (blz. 256): ‘of zal misschien iemand een nieuw en beter Godsgebouw optrekken op vaster fondament? Maar wie zal rijker wezen aan inwendig leven dan Christus, wiens volle rijkdom niet eens is begrepen, laat staan dan geevenaard, veel minder overtroffen? En dit is toch wel eene wet die in de zedelijke, gelijk in de stoffelijke schepping geldt, dat er geene kracht wordt te niet gedaan, dan door eene kracht die sterker is.’ ‘Juist omdat het Christendom geene wet erkent dan Gods waarheid, moet het eenmaal alom heerschen, want tot die wet moeten eenmaal allen komen. Juist omdat het Christendom geene kracht erkent, dan die van Gods genade, moet het heerschen, want die kracht is de grondkracht, die gansch het heelal beheerscht.’

D-l.

De zendeling-zaak en de Chinesche zending.

(*Zie Tijdspiegel*, 1850, II, *blz.* 1, *volgg*).

Du choc des opinions jaillit la vérité.

Ongetwijfeld zullen de meeste Christelijke Nederlanders de bekende en schoone gelijkenis van het mostaardkoorn meer en meer op de Chinesche zending wenschen toegepast te zien. Heeft de zendeling Gützlaff, als een tweede Paulus, geplant en gezaaid, de Heer moge den wasdom geven; men houde het ons ook ten goede,

dat we thans even onbewimpeld en vrijmoedig, als in de voorgaande aflevering van dit Tijdschrift, onze denkbeelden in betrekking tot de Chinesche zending mededeelen, en aan de beoordeeling van deskundigen onderwerpen. Welligt is het der aandacht van sommige lezers niet ontsnapt, dat in de *Kerkelijke Courant*, van 28 Junij, een tamelijk ongunstig verslag over den heer Gützlaff en de door hem met magt gedrevene zaak voorkomt; eensdeels betoogende den belemmerenden invloed der Chineesch-Nederlandsche vereenigingen, anderdeels een minder gunstig oordeel behelzende over den heer Gützlaff zelven, waartoe een dagblad-artikel aanleiding gaf, hetgeen den zendeling, op eenmaal, uit een bloot mercantiel oogpunt heeft voorgesteld. Wij laten die beschouwing in de Kerkelijke Courant voor rekening van den steller, wiens kunde en opregtheid wij geenszins betwijfelen, en vermoeden, dat zijne voorstelling reeds eene bezadigje tegenspraak heeft uitgelokt, of zal uitlokken. Immers het was te verwachten, dat bij de opgewoudene geestdrift voor den zendeling en zijne pogingen, naar den gewonen regel ook hier en daar bij zooveel positiefs eene negatie zoude vernomen worden. Men veroorlove ons eenige zeer algemeene opmerkingen over de belangrijke zendelingzaak in onze dagen in het midden te brengen, en later *bepaaldelijk* op die der Chinezen terug te komen. Het geheele Christendom, zooals het daar geschiedkundig voor ons ligt, is niets anders dan eene voortgezette, krachtig ontwikkelde zending, sedert 18 eeuwen, - van den apostel Paulus af tot op den edelen Gützlaff is de *Mission* onafgebroken volgehouden, - en ieder leeraar, aan welk kerkgenootschap ook gebonden, is inderdaad een zendeling, - de openbaarheid, die in de latere staatkunde zoo dikwerf ter sprake kwam, de allergrootste publiciteit, is het levensbeginsel des Christendoms: ‘predikt op de daken’ sprak de Heer. ‘Laat uw licht lichten voor de menschen.’ Het Christendom is de altoosdurende openbaring van Christus, door Zijn woord, in het leven der volkeren en geslachten. Die groote algemeene zending kan nooit als geëindigd gedacht worden, maar op dat duistere gedeelte der aarde, waar Mohammeds halve maan, even flaauw, van eeuw tot eeuw, een schemerlicht der waarheid verspreidt, waar het afgodsbeeld staat, daar schijnt de zending in een hooger en eigenaardig licht erkend en gewaardeerd te moeten worden. Het is een stellige, on voorwaardelijke eisch, door den Heer der Kerk aan zijne dienaren en geloovigen gedaan, om dáár in het duistere heidensche hart en hoofd het Evangelie-licht te ontsteken, om die warmte en dat licht in dien kouden winternacht te brengen. De leus van zekere lieden uit onzen tijd, ‘*laissez faire* en *laissez aller*’, wordt hier ten eenemale afgewezen. Als voorbeschikt overwinnaar, staat het Christendom aan de grenzen van het heidensche gewest, en is reeds vooraf verzekerd te zullen zegepralen.

Is de belofte des Heeren waarheid, dan moet dit Christelijk beginsel eenmaal algemeen eigendom worden, het bijgeloof zal zoover teruggedrongen zijn, dat het eindelijk wegdampt, als de morgennevel, die langzaam optrekt, bij het rijzen der zon; aan dit alles, 't is zeker, twijfelt niemand. De *middelen* om het doel te bereiken, zijn hier, zoo als alom, verschillend. Vereeniging, geconcentreerde krachtsontwikkeling, en dadelijke poging, om de bestaande algemeene Christelijke

zending ook tot den heiden uit te strekken, kon niet uitblijven. De zendelinggenootschappen staan in Europa, als zoovele wachters op de wachttorens, en roepen elkaâr onophoudelijk toe: ‘wachter, wat is er van den nacht?’ gelukkiglijk dat zij meer doen dan uitzien en roepen. Het *praktische*, daad werkelijke beginsel, vertoonde zich reeds bij de geboorte der verschillende genootschappen. 't Is hier bijna evenzoo, als bij de dichtkunst, de praktijk is de theorie vooruitgesneld. Wie weet niet, dat reeds voor eeuwen de Katholieke zendeling naar het Oosten en Westen heentoog, en dáár het Christendom, in den ouderen, meer zinnelijken, middeleeuwschen vorm, heeft geplant? Men zoude de Katholieke kerk ongehoord miskennen, als men haar hier de kroon van het hoofd wilde nemen, welke zij langen tijd gedragen heeft, voordat de Protestantsche zuster uit de kloostercel, als de vrije en geëmancipeerde kerk, te voorschijn trad. Men heeft intusschen het praktische beginsel trachten te verbinden, te vereenigen, te verhoogen, door en met er een meer zuiver, geestelijk, gemoedelijk, beschouwelijk beginsel nevens te voegen, wij bedoelen: de *bedestonden*, de *biduren*, de vast bepaalde vereenigingen der Christenen, waar gebed en gift elkaâr ondersteunden, om de verspreiding van het woord Gods te helpen bevorderen. Men veroordeele ons niet *te* spoedig, en vooral niet *te* eenzijdig, waar wij over deze bedestonden een minder gunstig oordeel laten volgen; men beproeve, met terzijdestelling van eenige aangenomene begrippen, om hier de waarheid te vinden, gelijk wij ze opregtelijk zochten. De leer der gebeden heeft eigenaardige bezwaren: zoo gereedelijk wij de betamelijkheid, het pligtmatige, het echt Christelijke der gebeden en voorbiddingen erkennen, zoo zeker is het, dat een meer juist en opgehelderd begrip van het Allerhoogste Wezen de leer der gebeden binnen bepaalde perken sluit en alle overdrijving en noodlottige incorsequentie tracht te verhoeden. Wat is dan het Christelijk gebed, het gebed voar anderen, het gebed voor de heidenen? Is het niet het ootmoedig opdragen van het zielenheil onzer broeders en zusters aan God, in de overtuiging lat de Vader der menschen dit heil kent, daarvoor zorgt, en er naar zijne Alwetendheid geheel mede bekend is? De gebeden der menschen voor de menschen zijn, in den striktsten zin voorwaardelijk, en het is immers geene ongerijmdheid om te beweren, dat het aan den *Alwijzen* Wereldbestuurder kon behagen, de vereenigde gebeden der menschen niet, of nog niet, te verhooren? Men is welligt eenigzins te ver gegaan, door te stellen, dat de gebeden voor anderen, van nabij beschouwd, een werkelijk ingrijpen zijn inde goddelijke Alwijsheid, eene vermetele uitdaging der Voorzienigheid, eene noodelooze herinnering voor den Oneindigen, Alwetenden, van wien de Eeniggeboren Zoon zegt: ‘Uw hemelsche Vader *weet*, dat gij dit alles behoeft.’ Men heeft zich zelfs verwonderd over het bekrompene begrip, alsof God, de Onveranderlijke, eindelijk, als door de onophoudelijke gebeden gedwongen en overgehaald, ten laatste aan de biddenden maar wilde toegeven (waarbij eene zekere gelijkenis des Heeren jammerlijk is gefolterd en gemarteld), en daar een zeer kennelijk en ergerlijk *anthropomorphisme*, vermenschelijking der Godheid meenen te vinden.

Deze en dergelijke beschouwingen, zekerlijk niet in den gewonen toon der

regtzinnigheid onzer dagen, verliezen *niet* dadelijk *al* hunne waarde, al worden ze door eene eenzijdige, en binnen kerkelijk rasterwerk afgesloten, leerstelsel - voetstoots ge-maranathiseerd en ge-anathematiseerd. Men wane toch niet, dat de bekeering der menschen, der heidenen, der Chinezen als vaste voorwaarde de gebeden der Christelijke wereld *vooraf* zoude vereischen; men geloove toch niet dat de Allerhoogste, Volzalige en Genaderijke God, op onze menschelijke bedestonden wacht, *voordat* Hij, in de openbaring zijner Almagt, zal zeggen: 'Hier zij het licht;' maar reeds genoeg ten dezen opzigte. Het gedurig terugkeeren der eens vastgestelde biduren voor de heidenen zal waarschijnlijk de belangstelling in de goede en heilige zaak niet bevorderen. Is het niet op gronden van ervaring bekend en bewezen, dat bij alle kerkelijke gebruiken en formaliteiten, de wet der spaarzaamheid moet worden toegepast? dat de geestdrift en ijver verflaauwen, waar eene vastgestelde formule getrouwelijk terugkeert? Waarom dan niet, als er toch ter opwekking der Christelijke wereld bidstonden noodig zijn, waarom dan niet een- of tweemaal 's jaars een algemeene, meer bepaalde en daardoor zekerlijk meer plegtige bidstond geordend en uitgeschreven, door de hoogere kerkbesturen ernstig aanbevolen? Zouden daardoor de maandelijksche vereenigingen niet als overtollig beschouwd, en het doel beter bereikt worden? Men onderzoeke en beslisse. Het zal den lezer thans niet moeijelijk vallen, om te bevroeden, dat ons oordeel over de *bepaalde* biduren, *bepaaldelijk* voor de Chinezen, mede niet gunstig kan zijn. Onvoorwaardelijk dergelijke vergaderingen af te keuren; wie zoude dat durven wagen? Maar ernstig daaraan te herinneren, dat het Christendom, en deszelfs levensbeginsel en bezielende kracht, waarachtig *werkend, beoefenend, praktisch*, en niet louter gemoedelijk, beschouwend, afgetrokken is, dat mag in deze dagen wel gehoord worden. Gevoelt men buitendat niet, dat er een zeker onbehagelijk, treurig, ja bekrompen exclusivisme, een systeem van uitsluiting, in het afzonderlijk gebed voor den Chinees ligt opgesloten? Waar kunt ge in het woord Gods, en meer bepaald in Christus' eigene woorden, ons voorbeeld of aanleiding toonen, dat men voor enkele gedeelten van onbekeerden gebeden opzendt, en niet *allen*, als leden van een onverdeeld gezin, aan den Allerhoogste opdraagt? Waar wordt melding gemaakt van gebeden, voor heidenen afzonderlijk, voor Joden afzonderlijk, voor Samaritanen afzonderlijk, en voor Joden-genooten afzonderlijk, voor proselieten afzonderlijk? Is de strekking en de geest van Christus' leer niet in de allerhoogste mate algemeen? allen omvattend? alle uitsluiting verwerpend? Waar zal men u oproepen, om voor den Japannees, voor den Molukker, voor den Balinees, voor den heiden *afzonderlijk* te bidden? En waarom dan eene afgeslotene, beperkte bidstonde, voor de Chinezen? of behoeft de Chinees eerder en meerder Evangelielicht, dan zijn heidensche broeders? Wij ontkennen het niet, en bekennen het onbewimpeld: bepaalde biduren, voor bepaalde volkeren, onder bepaalde vormen, schijnen ons lijnregt strijdig met den algemeen zaligenden geest van Christus' Woord. Zijn dan de bewoners van het hemelsche Rijk niet reeds *de facto* opgenomen en ingesloten in en onder het groote getal der arme, verduisterde zielen, voor wie men gebeden heeft, *voordat* de wakkere Gützlaff de opmerkzaamheid zoo krachtig op de onbe-

keerde Chinezen vestigde? Of - wij werpen deze vooronderstelling met tegenzin van ons af - zouden die bepaalde biduren voor de Chinezen alleenlijk moeten strekken, om, als een kunstmatige hefboom, de zoo ligtelijk verflaauwde geestdrift voor de goede zaak, door Gützlaff voorgestaan, *bij gebrek* aan andere middelen, levend en wakker te houden? Om kort te gaan, wat ons betreft, wij achten het voor ongerijmd en treurig, om afgezonderde biduren en gebeden voor den Chinees te houden en uit te storten, als wij het ongerijmd en treurig zouden vinden, indien een Protestantsch geestelijke b.v. een Hervormd Predikant aan den liefderijken God *bijzondere* gebeden opzendt, *alleenlijk* voor het heil der Gereformeerde kerk en hare leden, en hun zielenheil kennelijk op den voorgrond stelde, met stilzwijgende terugzetting van dat der *overige* Protestantsche, ja, Katholieke broeders en zusters. Wilt ge daarentegen beweren: ‘als ik voor den onbekeerden Chinees tot den hemelschen Vader bid, sluit ik den heiden hier en daar, ook buiten den befaamden ringmuur, niet uit.’ Zeer goed! maar dan zult ge, om alle inconsequentie te vermijden, geene eigenlijke biduren voor China alleen moeten laten afkondigen of houden, maar de geheele heidensche wereld in uw gebed omvatten.

Wij komen nogmaals, wat het heerlijke zendelingwerk, en ook de bekeering der Chinezen betreft, terug op onze stelling, dat het Christendom, in zijne eigenlijke waarde en innerlijke gehalte beoefenend, praktisch is, en dat slechts de beoefenaars van Christus' leer onder de *ware* Christenen kunnen geteld worden, en zooals de Zoon Gods zelf, wel verre van zich in afgetrokken beschouwingen en theoriën te verdiepen, of daarop zijn Rijk te bouwen - ‘*werkte zoolang het dag was*’ en krachtiglijk ingreep in zijnen tijd, met de goddelijke geestdrift van een' ongelijkbaren hervormer, die, in kracht van woord, maar meer nog in kracht van daad, den Vader der liefde vertegenwoordigde. Wie zal ontkennen, dat juist *deze* werkende zijde van het Christendom, bij de zendelingzaak, in onzen tijd, meer op den voorgrond moet komen? Geldt ooit of ergens de spreuk: *ora et labora* (werk en bid!) hier geldt ze. Als gansch Nederland, mannen en vrouwen, voor het heil van China wilde bidden, en gij zijt niet, vroeg of laat, naast den moedigen en eerwaarden GützlafF, medearbeiders, deelgenooten in zijn strijd, zendelingen, niet aan de Engelsche, Fransche of Nederlandsche - maar aan de *Chinesche* helft - dan zal deklaauw van den vurigen draak evenwel het kruis terughouden, en de Paulus der Chinezen niet meer geweest zijn onder ons, dan - eene stem des roependen in de woestijn! - Wij zonden wenschen, en velen deelen voorzeker die wenschen, dat er weldra onder ons een tweede, derde, vierde Gützlaff verscheen, uit Java, uit de Molukken, uit Borneo; dat het geslacht van dien krachtig werkzamen man zich vermenigvuldigde naar den geest; en de geestdrift, die tot heden toe één éénige zendeling voor het reusachtige China opwekte, werd opgewekt voor de heidenen *in onze koloniën*. - ‘Wie is uw naaste?’ luidde eens de vraag des Heeren aan den zoon van Israël. Het antwoord was, ieder, die dadelijk mijne hulp en zorg behoeft, - maar de een niet boven den ander, - de Jood niet boven den Samaritaan, en de Chinees niet boven den Javaan, of den Molukker. Wilt ge bidden, - bidt voor allen. - Wilt ge medewerken? - Werkt voor allen, wilt gezelf, onder Gods hulpe, heen

gaan om te bekeeren? Welnu, breng hier of daar uw licht, dat de Heer u gegeven heeft, maar, vergeet niet, dat *allen* dezelfde aanspraak hebben op uwe groote en goede pogingen: als ergens de centrale wet, en dus een krachtig middenpuntwerkende magt noodig is, 't is zeker bij het zendelinggenootschap. Hier moet de eenheid, de groote wet in de schepping, volstrekt erkend, gezocht, en toegepast. Het verbrokkelen der genootschappen, de afgezonderde, dikwerf botsende en hortende krachtsontwikkeling, berokkent de grootste onheilen. Moet ooit eenige vijand, door het centrum in het centrum aangegrepen, het is hier. Zult ge ook, wat dit punt betreft, het zuiver en oorspronkelijk Christendom, zooals dat uit Christus' eigen hand der wereld werd aangeboden, nooit tot voorbeeld kunnen nemen? Dáár vloeit alles naar het ééne, éénige middenpunt terug, en verspreidt zich weder van daar, als stralen der zon, - over alles uit. - Is het eene onmogelijkheid, om de zendelinggenootschappen tot een groot geheel te vormen, te vereenzelvigen, te concentreren, en deze nu nog altijd verdeelde magten in en door haarzelve te vereenigen? - Mag hier een nationaal belang, mag hier kerkelijk leerstelsel, mag hier taal of landaard eene belemmering zijn? Vertoont zich hier niet de gulden spreuk: *vis unita fortior*, in volle ontwikkeling? Is het voldoende, dat de verschillende zendelinggenootschappen zich niet *tegenwerken?* Neen! 't is noodzakelijk, dat zij onderling medewerken, elkaâr de hand reiken, en met broederlijken zin ondersteunen. - 't Is bekend, dat men dit doel, hier met meer, ginds met minder gunstigen uitslag heeft trachten te bereiken. Wij laten de beslissing aan onpartijdige deskundigen over, in hoeverre eene op zichzelve staande afzonderlijke zending voor China, die zich naast, nevens, welligt *boven* andere zendingen plaatst, de bereiking van dat doel zoude tegenwerken. Wij willen het aan een juist en bezadigd oordeel van mannen, rijk aan ervaring, en rijk aan onpartijdigheid, overlaten, om ons den weg aan te wijzen, waarop deze noodzakelijke eenheid kan verkregen en behouden worden, en vragen het andermaal: of het schijnbaar exclusive beginsel, dat bij de latere Chinesche zending op den voorgrond verscheen, eene onbepaalde goedkeuring kan verwerven? - Intusschen leert de ondervinding, dat alle plotselinge, onverwachte verrigtingen, hervormingen, evolutiën, verbeteringen, van welken aard ook, - eerst moeten *bekoelen*; - wel moet men het ijzer smeden als het heet is, doch als het eens heete, gloeijende ijzer behoorlijk is bekoeld, bewerkt, in eigenaardige vormen gegoten, dan erkent men immers eerst in hoeverre de grondstof goed en deugdzaam is geweest, en het eens zoo kneedbare ijzer wordt *beproefd*, en in zijne waarde erkend, als de vorm in het leven treedt, en men de gehalte en nuttigheid dan eerst erkent. Waarom zoude dat beeld niet in allen deele van toepassing zijn op de Chinesche zending, die in de laatste dagen zoo menig wakker en vroom Nederlander in beweging heeft gebragt, die hier den overspannen dweeper het hoofd met droom- en nevelbeelden vervulde, daar eenzijdige en ongerijmde voorstellen uitlokte, ginds tot ernstig en bezadigd nadenken aanleiding gaf, en menigeen aanspoorde, om de geruchtmakende zaak behoorlijk te toetsen? - Wij weten niet aan welke zijde onze lezers staan, ergens staan ze zeker, wij kunnen niet gebieden, en verwachten

het ook geenszins, dat zij allen aan onze zijde staan, maar, het onbewimpeld inededeelen van elkaârs standpunt is ook hier pligt. Weiligt wordt ons de gelegenheid aangeboden, op het behandelde onderwerp terug te komen.

BATAVI.

Merkwaardigheden uit de geschiedenis van de vestiging en uitbreiding des Christendoms in verschillende werelddeelen,

voornamelijk in betrekking tot den arbeid der Protestantsche zendelingen, in voorlezingen, door W. Hoffmann, buitengewoon Professor der Godgeleerdheid aan de Universiteit te Bazel, en inspector van de kweekschool voor Evangelische zendelingen aldaar. Uit het Hoogduitsch vertaald door J. Oudijk van Putten. Te Rotterdam, bij van der Meer en Verbruggen, 1849.

Het is billijk, dat in deze dagen de opmerkzaamheid van het godsdienstig publiek op deze voorlezingen worde gevestigd, die in onderhoudende afwisseling een gedeelte der heidensche wereld voor het oog des geestes ontrollen, om daar de prediking van het Evangelie te erkennen - het licht dat opgaat over de kinderen der menschen, diep, diep in het duistere Oosten. - China, Nieuw-Zeeland en de Sandwich-eilanden, gaven den bekwamen en ijverigen Hoffmann, hoogleeraar aan de universiteit te Bazel, de aanleiding, om in een zevental voorlezingen de werkzaamheid der Protestantsche zendelingen te schetsen, en menigvuldige belangrijke geschiedkundige mededeelingen, betreffende het heidendom aldaar, mede te deelen. Hoe aangenaam voor den Nederlandschen lezer, dat hij hier dadelijk, in de eerste en tweede voorlezing reeds, den zendeling Gützlaff ontmoet, aan wiens verdienste de billijke hulde wordt bewezen. De berigten, die ons hier in betrekking tot het hemelsche Rijk worden medegedeeld, zullen de algemeene belangstelling in bijzondere mate opwekken, en hechten zich als bijlage aan die verschillende grootere en kleinere stukken, welke door de verschijning van Gützlaff hier te lande zijn uitgelokt. Met onpartijdigen blik, en in eenen levendigen stijl, overziet de Schrijver een gedeelte van het verduisterde Oostelijk halfrond, en dringt, de gruwelen van alle afgodsdienst onthullend, daardoor op eene meer krachtige Evangelie-prediking aan. Met een diep gevoel van medelijden voor den diepgezonken heidenschen broeder, en een warm gevoel van dankbaarheid voor het groote, onuitsprekelijk groote voorregt, dat ons verleend is, door het Christendom, volgt de lezer de schetsende hand van den hoogleeraar, die zonder overdrijving de feiten vermeldt, en de gezegende pogingen der zendelingen kan bevestigen. China bovenal zal ook in deze bladen de aandacht boeijen, en de geestdrift om dezen kolossus van het Oosten de knie voor Christus te doen buigen op nieuw doen ontvlammen, en de vereenigde pogingen ter bekeering der Chinezen, ondersteund door de reeds bestaande zendelinggenootschappen, eene altijd betere rigting kunnen geven. Wij verwachten, dat men thans met ernst en bezadigdheid de geopende deuren van het hemelsche Rijk niet zal binnenstormen,

maar met omzigtigheid en moed het voetspoor van den waardigen Gützlaff drukken, en zich spiegelend aan vroegere misgrepen en teleurstellingen, thans, met meer vrucht, den grooten strijd met den draak weder beginnen, of wat meer zegt, den strijd met het godsdienstig phlegma, met de psychische voosheid der Chinezen, bij wie, zooals ons de tweede Voorlezing al te duidelijk leert: ‘de godsdienst is blootelijk een werk van *staatkunde* of van *fatsoen*.’ Zoo iets zullen we toch wel niet van iemand onder de Christenen durven te zeggen? 't Kon intusschen wel mogelijk zijn. In dat geval zullen de binnenlandsche zendelingen, - deze zijn de predikers, - daardoor aangespoord moeten worden, om het eigenaardige heidensche beginsel onder de Christenen mede tegen te gaan, en de *innere Mission* niet uit het oog te verliezen. Over dat veel besproken punt geeft de bekwame en gemoedelijke vertaler, de heer Oudijk van Putten, in de voorrede, blz. VII, eene welgemeende aanmerking ten beste. Hij verklaart: dat men de bekeering der Christenen zeer wel kan vereenigen met die der heidenen, en dat is wel boven allen twijfel verheven, maar op de vraag: ‘Zijn het niet uitzonderingen, wanneer er in ons land iemand van den weg des heils en der verlossing onkundig blijft, zoo hij dat niet halsstarrig en eigendunkelijk wil?’ moet een treurig antwoord volgen. Wij gelooven, dat deze uitzonderingen helaas! *zeer* talrijk zijn, en de invloed, wij zeggen met nadruk de *invloed* van Christus' woord en leer inderdaad zeer gering is, in vergelijking met de *pogingen* die er worden aangewend om het Evangelie onder ons te verspreiden, en dieper wortel te doen schieten. Vreemd kwam ons de bedenking voor, door den vertaler gemaakt in dezer voege: ‘dat wij misschien veel beter zouden doen, met de wilden maar in hunnen natuurlijken toestand te laten, daar zij welligt, zoo onkundig en onverlicht als zij wezen mogen, veel gelukkiger zijn dan wij hen met onze meerdere kennis en beschaving maken kunnen.’ Zoo iets kan bijna niet in ernst gemeend of geschreven zijn, en wij vleijen en troosten ons daarmede, dat *deze* bedenking alleenlijk voor een paar oogenblikken bestaan heeft, in de verbeelding en in de pen van den welmeenenden vertaler. Deze merkwaardige en onderhoudende Voorlezingen zijn juist het sterkste bewijs tegen de mogelijkheid van eene dergelijke bedenking. Zoude er zonder Christendom inderdaad beschaving *kunnen* bestaan, in den zin van voortgaande veredeling en ontwikkeling van den geheelen mensch?

Moge dit werk, rijk aan onderhoudende afwisseling, niet te groot van omvang, daarenboven vloeijend en aangenaam vertaald, eene opene plaats vinden nevens zoovele zendelingberigten, en zoowel ter aanvulling als ter opwekking dienen, om eens het éénige en onverdoofbare licht ook dáár te brengen, waar wij thans met treurende zielen voor den middernacht des heidendoms huiverend terugtreden!

Spiritus Asper en *Lenis*.

Aphorismen over godsdienst en godgeleerdheid.

(*Vergelijk Tijdspiegel* 1850, I, *bladz.* 401, *volgg.*)

He takes his own way, let him go on.....

I.

Het onderlinge verband tusschen godsdienst en godgeleerdheid (Religio en Theologia) staat in de verhouding als de vrucht tot den boom. Als de vrucht, rijp geworden, van den tak is losgemaakt, blijft ze nog altijd vrucht, wordt dan eerst genietbaar. Het godsdienstig gemoed kan ook zonder godgeleerdheid op verschillende wijze geopenbaard worden. Men kan de vrucht opdisschen, zonder dat ge weet, bepaaldelijk, aan welken boom of aan welken stam ze groeide en rijpte. Maar juist de gezondheid der vrucht pleit wederkeerig voor den gezonden stam die haar voortbragt. Eene altijd wrange of wormstekige godsdienst kan niet afkomstig zijn van eene degelijke, gezonde godgeleerdheid.

II.

Men veroorlove ons de godgeleerdheid te vergelijken bij den boom der kennisse des goeds en des kwaads; voor menigeen met een slang omkronkeld, die mede schoone woorden gereed heeft, en spreekt van geopende oogen, en van hoogere, bovenmenschelijke wijsheid, maar eindelijk het gebod des ootmoedigen geloofs helpt overtreden, waardoor de theologische Adams later hunne naaktheid, naar den geest, leeren erkennen, en vergeefs naar het vijgenblad der menschelijke wijsheid zoeken, om die naaktheid te bedekken. De godgeleerdheid - altijd een zeer vreemd woord - biedt ook gedurig verleidelijke vruchten aan; als het weten en onderzoeken en doorgronden alle grenzen en perken versmaadt, en de geest verder wil doordringen dan hem vergund is, naderen de verzoekers en fluisteren op alle takken, en lokken op alle bladeren; het menschenkind herhaalt den ouden zondenval - gedenk aan den overtreder Strauss - en onze stelling is bewezen.

III.

Men spreekt teregt van eene innerlijke godsdienst, van een verborgen leven in God, of in Christus, van een gemoedsleven, dat zich tot den innerlijken mensch beperkt. Ongetwijfeld bezet de godsvrucht die inwendige voorposten zoo spoedig mogelijk, en weet zich dáár te handhaven; maar als zij vermeent, dat daarmede alleenlijk de vesting goed verdedigd is, en de vijand verdreven, bedriegt zij zich zeer. Dit inwendig geloofsleven is slechts de weêrklank van het uitwendige geloofsleven, en kan niet als surrogaat of als plaatsbekleeder van het openbare Christendom gelden. Velen bakeren zich, onzigtbaar voor de wereld, in zulk een eigenaardig gemoedsbestaan, sluiten het hart hermetisch af, en durven ter naauwernood aan eenige vertrouwde vrienden of vriendinnen een' blik vergunnen in het innerlijke heiligdom hunner godsvrucht; daardoor ontstaat eene zekere benaauwde, ingeregene, beklemde vroomheid, die de oogen niet durft op-

slaan, en altijd gaarne achter deur en slot - mediteert. Dat verborgen geloofsleven heeft juist door gedurige mystische zelfbegoocheling eene eigenaardige bekoorlijkheid, maar niet minder groot gevaar; want daardoor is het Christendom niet gevestigd, daardoor komt het ook niet verder, daardoor verflaauwt en verzwakt de kracht Gods, en als wij dat verborgen leven in God, bij velen, van zeer *nabij* bezien, ontdekt het scherpziend oog ook dáár, in datzelfde verborgen leven: verborgen eigenliefde, verborgen hoogmoed, en verborgen menschenvrees.

IV.

De zedekunde of moraal wordt door de godgeleerdheid, vooral waar zij zich bij uitnemendheid als de stellige en positieve vertoont, meermalen hoogst stiefmoederlijk behandeld. Zij mag niet in de regten en voorregten der dogmatica, der exegese deelen, zij wordt met schroomvalligheid toegelaten, of verkrijgt eene plaats onder aan de tafel. Vreemd inderdaad, daar de leer van Christus, in den volstrektsten zin, zedekunde is, en nooit anders kan worden, hoe gedrochtelijk ook in de middeleeuwsche lijst eener steile dogmatica gevat; vreemd, - men vreest de tallooze raakpunten, welke de zuivere wijsbegeerte, ja de zoogenaamde heidensche zedeleer (alsof de zedeleer ooit heidensch kon zijn!) hier aanbiedt, daar vreest men eene overvloeijing of verzwakking van het geopenbaarde woord in het redematige. Men wil de godsdienst redden, door haar de schoonste diadeem te ontnemen! Men schijnt werkelijk bekommerd, alsof de *waarheid* der dogmatica de *waarheid* der moraal bedreigend in den weg zoude kunnen treden. O! most horrible!

V.

De geschiedenis der eigenlijke theologie heeft eenige overeenkomst met die der kruistogten: zij roept hare legermagt telkens op, om het heilige land der geopenbaarde waarheid te herwinnen. Zij strijdt van eeuw tot eeuw, met hare eigene wapenen, en kent mede hare kruisridders, de scholastikers met hunne medestanders, eindelijk heeft ze het heilige land bemagtigd, maar nu komt de vijand, de Saraceen, de wijsbegeerte, die haar uit de sterkte verjaagt en telkens bedreigt. Als er eenmaal een waar en moedig aanvoerder verschijnt, die de dikwijls verstrooide krijgsbenden op nieuw weet af te rigten, en met den vijand eenen eervollen vrede te sluiten, dan zal het tweede en schoonere tijdperk harer geschiedenis aanvangen. Welligt staan wij aan de grenzen van dat tijdperk, en zullen het heilige land der waarheid voortaan onverdeeld bezitten. (?)

VI.

Kan de godgeleerdheid den eigenaardigen vorm van het systeem, van het geordende stelsel ontberen? Men ontkent dit, en toont dit te ontkennen, omdat er steeds sprake en schrift blijft van nieuwe systemen der theologie, die zich hier en daar in het aangezigt tegenspreken, De menschelijke geest eischt in zijne voorstellingen eenheid en orde, en rust niet voordat de overgeleverde geschiedkundige openbaring in eenen wetenschappelijken vorm, naar de wetten van het denkvermogen, als een

volledig netwerk wordt aangeboden. Niemand zal ontkennen, dat hier de grootste omzigtigheid en naauwgezetheid vereischt wordt, om alles op de *regte plaats* te

brengen, en het systeem zoo *onzijdig* en *neutraal* te houden, dat de teedere geschiedkundige stof geene schade lijdt: men mag hier gerustelijk aan het bed van Procrustes denken, en vergete niet, dat elk stelsel aan de strengste proef mag en moet onderworpen worden, waardoor alle deelen, weder in hunnen eersten, oorspronkelijken, *niet* systematischen vorm, opgelost en teruggebragt zijnde, zullen blijken aan innerlijke gehalte door de kunstbewerking van het systeem *niets* geleden, niets verloren te hebben. De koopmans-rekening van *bruto, netto* en *tarra* is hier niet van toepassing. Menig leerstelsel wil ons een netto der waarheid leveren, en neemt het bruto der oorspronkelijke waarheid weg, terwijl de logica of de wijsbegeerte het tarra aftrekt; maar de hoogste wijsheid erkent bij de openbaring der hoogere waarheden *die* koopmansmethode volstrekt niet.

VII.

Er ligt in het Christendom een eigenaardig gemoedelijk, zuiver religieus beginsel, het gemoed en het gevoel vereenigd staan reeds geruimen tijd met geloof, hoop en liefde gereed, als de zwaar gewapende legertros der stellige godgeleerdheid in de verte opdaagt, en met moeite in een steengrond en door moeras heenworstelt. Daardoor begoocheld, meent menigeen de geheele kracht der godsdienst in de warmte des gemoeds, in den prikkel des gevoels te vinden, en behandelt de gewapende hulptroepen met tergende verachting. Ziedaar de natuurlijke oorzaak, waarom de dweepzucht, de geestdrijverij, het mysticisme altijd voorstanders en pleitredenaars vinden, die in zaken van godsdienst alleenlijk het gevoel, en zeer noode het weten eene plaats vergunnen. Ziedaar de oorzaak, waarom men de wetenschappelijke behandeling der godsdienst zoo ergerlijk miskent, en daarover een anathema uitspreekt. Als het kalm en onderzoekend verstand tot zwijgen wordt gebragt, staat de godsdienst op haar verheven voetstuk te waggelen, en men zoekt de apostelen der waarheid ten laatste bij eenen Jakob Böhme en geestverwanten, en niet bij Johannes of Petrus en Jacobus, wier dikwerf schoone, verleidelijke, maar gevaarlijke, waanzinnige droomen aan het rijk Gods soms niet minder geweld deden, dan de Farizeesche adder en slang.

VIII.

Een der merkwaardigste verschijnselen in de godgeleerde wereld is het verschil tusschen zoogenaamde *Katholieke* en *Protestantsche Dogmatica*. Daar de oorspronkelijke wetten der menschelijke rede hier en daar dezelfde zijn, zoude men verwachten, dat ten dezen opzigte de overeenkomst blijkbaar ware; maar neen! de geleerde Katholiek argumenteert in het belang van zijne kerk juist in tegenovergestelden zin, als de geleerde Protestant, en beide, met één en hetzelfde woord Gods in de hand, komen tot de meest tegenstrijdige resultaten. Als ge de leerboeken van de Wette en Möhler naast elkander legt, zult ge uwe verbazing niet kunnen bedwingen: beide vormen hun systeem uit *dezelfde* grondstoffen; maar weldra wordt de grondstof onkenbaar. Men vergunne het ons, om hier het onmiskenbare voorregt der Protestantsche godgeleerdheid in het licht te stellen. De gemoedelijke en waarheidlievende Katholiek mag niet in strijd komen met de hoofdleerstukken der kerk zij staat met opgeheven vinger, als een

Torquemada voor hem, en fronst bedreigend de wenkbraauw, zoodra de stelselvormer de grenzen overtreedt, die eens getrokken zijn: daaruit verklaart zich de bedroevende worsteling van den edelen en vrijen geest, die, geketend aan de stellingen der kerk, nogtans die ketens, met verontwaardiging, wil afschudden en verbreken, en daardoor telkens de zwaarte der kerkelijke boeijen gevoelt: daardoor ontstaat die zigtbare poging, om de Katholieke eeredienst en hare bijzondere vormen in een meer wijsgeerig of dichterlijk of aesthetisch licht te plaatsen, om de harde en hoekige vormen te verzachten, en de dikwerf ongerijmde stellingen onder het geleide eener zekere wijsgeerigezinnelijke godsdienst evenwel binnen te smokkelen. Als men vooraf aan handen en voeten zoo stevig gebonden is, verwachte men zelfs van den grootsten geest niets, niets meer dan de bedroevende en nuttelooze poging, om zich los te maken, waardoor de knelling der banden slechts des te gevoelbaarder wordt. De Protestant staat hier als de vrijgemaakte, de geëmancipeerde, tegenover de Openbaring, en niemand kan hem het regt betwisten, om de waarheden in derzelver ontwikkeling en zamenschakeling geordend voor te stellen, en daar die eenheid te zoeken, welke in elke Openbaring noodzakelijk moet te gronde liggen, en zonder welke geen systeem kan gevormd worden - en toch - hoe loopen ook hier de stellingen uit een, of staan lijnregt tegen elkaâr over! Daarom geloove men niet, dat de Protestantsche dogmatiek *thans* reeds het kenmerk der volmaaktheid draagt. Er zullen welligt eeuwen moeten voorbijsnellen, voordat men hier alom tot gevestigde en gezuiverde waarheid is gekomen, en alles zoo afgerond is, dat de Protestantsche dogmatiek, niet zoo als thans, gelijk is aan de Zwitsersche kantons, die eene zekere eenheid vertoonen, maar waar de meest botsende elementen elkaâr onophoudelijk bestrijden.

IX.

Zoude, vraagt men, de leerrede niet het vereenigingspunt kunnen zijn der godgeleerdheid en der godsvrucht? Moeten dààr en dààr vooral dogmatiek en moraal elkaâr niet wederzijds doordringen? Met zekere beperkingen, ja! Men houde intusschen in het oog, dat de populaire leerrede, waar zij zich niet opzettelijk wil impopulariseren, niet meer mag doen, dan de slotsom der wetenschap, zeer bevattelijk, mededeelen; zij kan ophelderen, aanwijzen, maar eigenlijk *uitleggen*, met al den gevolge van dien, dat werk late men aan de vorige eeuw over, toen de leerrede dikwerf zoo geleerd was of scheen, dat de Hebreeuwsche en Grieksche taalstudie op den kansel werd herboren, en de toepassing achteraan kwam slenteren, als de bagaadjewagen bij het leger. Voor de geleerde godgeleerden - allen zijn niet geleerd - is het moeijelijk, om niet te vergeten, dat de goede en welwillende Christelijke hoorders en hoorderessen minder belang stellen in de uitlegkundige hand- en woordenboeken, en zich niet veel bekommeren wegens de stellingen van Winer in het *Realwoerterbuch*, of van de Wette in zijne *Archaeologie*, of begeerig zijn om nog eens te hooren wat de heer prediker bij vader Wetstein of Lightfoot heeft opgeslagen en genoteerd. Ook hier is men krachtig voorwaarts gegaan, en overstelpt de waarde Christelijke gemeente slechts zeer zeldzaam met boeken-geleerdheid, maar grijpt liever in het eigenlijke, praktische leven, en gedenkt er aan dat

men predikt voor ongeleerden en - onbekeerden.

X.

De oude en altijd nieuwe vraag: in hoeverre een Christelijk mensch *verpligt* kan worden, om de bepaalde leerstellingen eener (zijner) kerk aan te kleven, vast te houden, dezelve *niet* te verlaten, hangt zeer naauw te zamen met de Christelijke vrijheid, en het oorspronkelijke regt, den mensch aangeboren, om *zelf* te denken en te toetsen. Het kan toch wel niet gebillijkt en ook niet bewezen worden, dat iemand, na volbragte theologische studiën, juist *dan* als hij zijn laatst examen heeft afgelegd, en op dien oogenblik, waar hij als candidaat of proponent wordt aangenomen, den eigenlijken theologischen cursus *gesloten* en voleindigd heeft, en dat hij nu voortaan, van *dien* oogenblik af te rekenen, tot geene *andere* godgeleerde overtuiging *kan* en *mag* komen, dan zijn kerkelijk leerstelsel hem op *dezen* oogenblik gebiedend voorlegt. Wij weten het niet; maar ons schijnt hier de onbillijkheid schier even groot als de ongerijmdheid, en het finale examen zoude onder die bepaling veel overeenkomst hebben met eene cellulaire opsluiting, die den gevangen theologant, juist, waar hij in het werkende leven zal treden, alle vrijheid van denken ontroofde. Of kan men een borgtogt stellen voor zijne overtuiging? Een vast onderpand geven voor zijn geloof? Eene verklaring afleggen, juist lijnregt strijdend met die van den grooten theologant, den apostel Paulus, zeggende: ‘nu heb ik het alreeds gegrepen!’ Men vergunne ons, dat wij die hoogleeraren en die examinatoren voor ware protestantsche groot-inquisiteurs houden, welke aan den candidaat de hand- en voetboeijen, te Dordrecht of waar ook elders gesmeed, aanleggen, en bevelen: ‘nu zult ge u voortaan getrouwelijk binnen dat rasterwerk bewegen; pas op, om niet over de ijzeren staven te klimmen; want dan pakken we u bij den kraag; gij moogt er wel even overheen kijken, maar dan dadelijk het hoofd terug, of wij zullen u mores leeren!’ Wij begrijpen zeer goed, dat men een' candidaat-notaris aan de bepaalde vormen bindt; maar hoe men een' candidaat in de theologie zijne aangeborene vrijheid zoude durven ontrooven, is ons onverklaarbaar.

XI.

De godgeleerdheid schijnt in onze eeuw eene heimelijke neiging te gevoelen om zich met de *poëzij* te verbinden: een geheim huwelijk, dat men eerst later ontdekt, als het kroost ter wereld komt, dat de trekken van den vader, de godgeleerdheid, vertoont, maar den gemoedsaard der moeder, de poëzij, of ook somtijds omgekeerd. Meermalen staat dan de duistere mystiek als peet bij den doop, en het kind gaat in de wereld, niet regt wetende waar het den vader of de moeder moet zoeken. Vurige dichterlijke geesten, Muzenzonen, maken somtijds vreemde huwelijkscontracten met het systeem der kerk; zij nemen uit den ouden schat zooveel als hun goed en noodig schijnt, om behoorlijk gepoëtiseerd aan de moderne wereld aangeboden te kunnen worden, en vallen dikwerf op de meest *steil* regtzinnige dogmata, die plotseling in een dichterlijk, mystisch morgen- of avondrood gehuld verschijnen, en hier en daar even veel verbazing als tegenzin verwekken. Wij voor ons denken, bij

dergelijke verschijnselen, aan onzen leeftijd niet geheel vreemd, aan eenen ouden ijzeren geharnasten ridder, met helm, zwaard en spies,

wien men een herderskleed, een idyllenkostuum met bloemen en kransen om de stevige wapenrusting heeft gevlochten, en die niet het trappelend strijdros aan de hand heeft, maar een lammetje met een rood zijden lint, dat liefelijk blatend zich laat hooren, en zeer aardig is om aan te zien, maar steeds een onschuldig glimlachje bij de aanschouwers uitlokt.

Spiritus Asper en *Lenis*.

Het wapen tegen 't pauperismus

Gedachten over de noodzakelijkheid en nuttigheid van een algemeen armbestuur; met aanwijzing van heilzame middelen tegen den voortgang der armoede: door Dr. F.H.L. Donckermann. Met een brief aan den Schrijver van Prof. H.W. Tydeman. Te Amsterdam, bij W.C.H. Willems. 1849.

Wij moeten erkennen, dat ook wij den Schrijver dezer gedachten minder kennen dan de hoogleeraar Tydeman, er bij erkennen, dat wij den beroemden geleerde voor het inleiden van den (ons) minder bekende dankbaar zijn. D^{r}. Donckermann vereenigt blijkbaar heldere denkbeelden met veelzijdige ervaring, gerijpt oordeel, en hij kleedt zijne denkbeelden in een doorschijnend gewaad. Hij beschouwt de armoede van het standpunt der staatshuishoudkunde. Eerst, bij wijze van inleiding, stelt hij de oorzaken van het toenemend pauperismus in het licht: hij meent ze te vinden in 't verval van den koophandel, het onderhouden van werkeloozen door aalmoezen, de tiercering der staatspapieren, te kostbare staatsinrigting. De kwaal is aanmerkelijk verergerd door de wet van 1818, met name door hare bepaling van de plaats, op welke de behoeftigen in den algemeenen onderstand deelen kunnen. Bijzondere gemeenten, kerkelijke diakoniën zijn gedrukt door dezen *staats*last, het subsidiestelsel is ingevoerd, de kassen zijn uitgeput, de bijzondere liefdadigheid ingespannen tot overspanning toe: vermeerdering der ellende, ziedaar de vrucht.

Er moet eene andere geneeswijze gevolgd worden: doortastende maatregelen worden er vereischt. Welke stelt Donckermann voor?

De staat moet zich de behoeftigen aantrekken: het is zijn pligt, zijn belang. Hij doe het door werkverschaffing, door het oprigten van gestichten voor arbeidzamen, wier arbeid echter niet ten nadeele van gezetene ambachtslieden en fabriekanten mag strekken. De burger stelle de inlandsche voortbrengselen boven de vreemde. De landbouw worde uitgebreid en begunstigd vooral door landontginning. Vooral worde het armbestuur op eene eenparige wijze, in alle oorden des rijks, naar vaste en algemeen toegepaste beginselen geregeld: kerkelijke armenverzorging is onvoldoende waar vele godsdienstsecten gevestigd zijn, en het getal der behoeftigen door achteruitgang van vorige welvaart uitermate is vermeerderd. Men rigte dus op een *algemeen Opperbestuur of Oppertoezigt* over de plaatselijke armbesturen: de laatsten worden zamengesteld uit de geschiktste en tot de onderscheidene kerkgenootschappen behoorende mannen, die de noodlijdende ingezetenen verzorgen zonder

hunne geloofsbelijdenis in aanmerking te nemen. Bedeeling moet geweigerd worden aan onwaardigen en tot werk geschikten. Verband des algemeenen armbestuurs met de onderscheiden kerkgenootschappen, zedelijke ondersteuning van leeraars en diakenen, vereenigingen van armenpatronessen, belangstelling en toezigt van werkbazen en fabriekanten op hun werkvolk, wettelijke bepaling van den leeren werktijd van kinderen - moeten het doel helpen bereiken. In het plan liggen verder: leer- en werkscholen ten behoeve van kinderen der minvermogende werklieden, verzorging van weezen, vondelingen en verlaten kinderen, stipte handhaving der bepalingen tegen bedelarij en landlooperij; de plaats der inwoning zij het onderstandsdomicilie.

De armoede moet zooveel mogelijk voorkomen worden, middelen hier toe zijn: verschaffing van goedkoope, gezonde woningen, bewaarscholen voor kinderen van lieden die buitenshuis werken, verschaffing van goede spijs tegen matigen prijs, werkverschaffing, voorschotten, vereeniging der ambachtslieden en winkeliers tegen moedwillige schuldenmakers...

Wij meenen de hoofddenkbeelden van D^{r}. Donckermann vrij volledig te hebben opgegeven; de ontwikkeling er van verdient alle overweging. Hooge belangstelling spreekt uit ieder woord, vele der voorstellen zijn uitvoerbaar, en aan de vrucht zou het niet ontbreken, zoo het zaad werd uitgestrooid; een praktische zin spreekt in het geschrift. En toch, zou de kwaal genezen worden door de aangegeven middelen? Wij gelooven het niet. Het hoofdmiddel is politieke centralisatie van het armbestuur. Wie dáárvan (wij zeggen niet verligting, maar) redding verwacht, zie op Engeland: daar is met al den praktischen takt, aan het Engelsche volk eigen, het denkbeeld verwezenlijkt, dat velen onzer staatshuishoudkundigen als het hoogste ideaal najagen. Wat leert ons Engeland?

De grondstelling der armwet van 1834 is: niemand mag geheel verstoken zijn van de middelen tot levensonderhoud. De bedelarij is misdaad, met gevangenisstraf bedreigd. De behoeftigen worden onderscheiden in twee klassen: *a.*) ongeschikten tot arbeid, ouden, zieken, kinderen, krankzinnigen enz. *b.*) geschikten tot den arbeid. De middelen tot ondersteuning zijn armenbelastingen. De eerste klasse ontvangt het noodige zonder tot arbeid genoodzaakt te worden. Wie tot den arbeid geschikt is wordt ondersteund, wanneer hij zich in een werkhuis begeeft. De werkhuizen zijn zoo ingerigt, dat ze voor den arme weinig bekoorlijks hebben: ze moeten hem niet aantrekken, maar tot krachtsinspanning wekken om niet tot den openbaren onderstand te vervallen. Het werk dat zij er verrigten, is meest nutteloos: de fabrieken moeten geene concurrentie hebben in de werkhuizen. Ontslag uit het werkhuis volgt zoodra de arme van de openbare ondersteuning afstand verklaart te doen. De ambtenaren voor de armverzorging van een *arrondissement* worden door de belastbare ingezetenen en grondbezitters gekozen: het hoofdbestuur is de armen-commissie voor Engeland en Wales, zamengesteld uit drie koninklijke commissarissen en negen assistenten: haar werk bestaat in het toezigt op de verkiezing der armbestuurders, het opzigt over de mindere beambten, het onderzoek der rekeningen, over de oprigting van en het toezigt op de werkhuizen. Elk kerspel heeft een bezoldigden collector, die bij de bepaling der armen-belasting helpt en ze int. Een kassier neemt ze over, het beheer is in

handen van den *guardian* der *Union*.

Ziedaar het algemeen armbestuur, zoo als men 't ook bij ons wenscht, zie het, na rijpe overweging van een uitstekend parlement, op vaste beginselen, consequent uitgevoerd, tot stand gebragt met kolossale middelen door het meest energieke en meest praktische volk der wereld. Wat is de vrucht? Het getal der ondersteunden neemt af, de armen taks kan verlaagd worden. Gewonnen, zegt de staatshuishoudkundige. Nog niet veel, antwoordt de Christen. Een bureaukratisch hoofdbestuur administreert den arbeid en de ligchamelijke voeding van eenige honderdduizenden: 't is eene groote machine met uitmuntend raderwerk. Was de arme nu een wolbaal, wij zouden het stelsel roemen, maar hij is een mensch: het raderwerk vat niet in het geestesleven van den arme De schuldige en onschuldige arme vallen in dezelfde kategorie: het stelsel kent slechts voor den arbeid geschikten of ongeschikten. Als het pauperismus zijn vreesselijkste hoogte bereikt heeft, dán, dán eerst begint dat stelsel te helpen, - te helpen door wreedheid tegen den arme: want de werkhuizen mogen hem niet bekoorlijk gemaakt worden; hij moet er van afgeschrikt worden: dat is de noodzakelijke consequentie van het beginsel, dat den arme als een' staatslast, als een' bedreiger van de openbare veiligheid beschouwt. In één woord, wij erkennen de roeping van den slaat om zich de armoê aan te trekken, wij onderteekenen mede het vonnis der regeringen, die de zorg voor de materiële behoeften der armen op de schouders der kerkgenootschappen laden: maar herstel van het euvel - van den staat wachten wij 't niet. Met wetten geven, organiseren, administreren kan men uitwendige toestanden besturen: de wortel van het pauperismus zit dieper, op een' bodem, waartoe de staat niet kan doordringen. De staatshuishoudkunde staat hoog bij ons aangeschreven, en wij meenen dat er veel, ook ten onzent, beter zou zijn, waren hare lessen minder in den wind geslagen; maar de toovergodin die velen haar wanen, is zij ons niet, en op het gebied der geesten, op het terrein der hoogere zedelijkheid ontzeggen wij haar alle gezag. Wij verwachten van haar ter bestrijding van het pauperismus veel, maar niet alles, niet het meeste. De genezing van het pauperismus is van een' anderen arts te verwachten: van het Christendom. Zeker, zoo iets de onmogelijkheid der scheiding van Kerk en Staat bewijst, het is het pauperismus: alleen door innige overeenstemming en gemeenschappelijke krachtsinspanning van beide magten is eene overwinning op den hardnekkigen vijand mogelijk.

Wij strijden hier niet tegen D^{r}. Donckermann: veeleer gelooven wij hem aan onze zijde: bij zijn algemeen armbestuur stelt hij maatregelen genoeg voor, welke niet onder het bereik zelfs niet van den meest bemoeizieken staat kunnen vallen, doet hij voorstellen, wier uitvoering alleen der Christelijke liefde en zelfverloochening mogelijk is. Der Christelijke liefde... Waant ons, bidden wij u, geene voorstanders van het diakonismus, zooals staatskunstenaars het bij ons lang verstonden: wij hebben de mannen bestreden, die de liefde belasten, den diaken tot een' administrateur van staatswege verlagen wilden: wáárvan wij heil zien, 't is van de herstelling van het oorspronkelijke diakonaat, ‘dat niet alleen met uyterlicke gifte maer oock met troostelicke redenen uyt den woorde Godts, den armen ende elendigen hulpe bewijst,’ - 't is tevens van de hoop, dat men van de jammerlijke dwaling terugkome, als bestond de

weldadigheid in geven, eeuwig geven. Laat ons op een' persoon wijzen, in wien wij verligchaamd zien wat wij bedoelen; het is een der stichters van de vrije Schotsche kerk, Chalmers[1)], de man des geloofs en daarom der kracht. Hij heeft in den geest van Christus eene proeve van armverzorging genomen, waarop achttien jaren den stempel hebben gedrukt, eene proeve in eenvoud genomen, maar de theoriën der waan wijze staatsopbouwers beschamend, eene proeve, bespot omdat ze niet uit den geest der wereld is, maar voor den Christen een baken, dat naar de veilige haven wijst...

Zijne grondstelling is: het verschil van stand en vermogen tusschen de menschen is geheel natuurlijk, even natuurlijk is de achting van den mindere voor den meerdere, de liefderijke welwillendheid van dezen voor genen. Waren nu, zegt Chalmers, alle rijken en aanzienlijken liefderijk, ging de achting voor hunnen stand altijd hand in hand met de achting voor de deugd, met de waardering van hoogere beschaving en de dankbaarheid voor hulpbetoon en voorkomende welwillendheid: vreedzaam zou de menschelijke maatschappij zich ontwikkelen, geen schokken, anarchie, omwenteling. De schuld van zoo eene krisis met hare gruwelen komt voor rekening der hoogere zoowel als der lagere klassen. De lagere standen hebben een levendig gevoel voor elk blijk van welwillendheid der hoogeren; een vriendelijke groet gaat niet verloren; gaat een kind der weelde in de huizen der armen; hij vindt zich de harten ontsloten. De vruchten van het verkeer der hoogere met de lagere standen grenzen aan het fabelachtige.

Chalmers' organisatie der armenverzorging is niets anders dan de regeling van den omgang met den arme.

Wettelijke armbelasting is met dit stelsel onvereenigbaar: dan wordt de bezoeker een ambtenaar, dan wordt de hebzucht van den arme geprikkeld. De armenbelasting stopt de rijkste bronnen van redding en troost, allereerst de zorg en geheele levensrigting der armen zelve: huishoudelijkheid en spaarzaamheid wordt hun vreemd, zoodra zij op de algemeene zorg in stede van de eigene zich kunnen verlaten. Hulp der bloedverwanten is eene tweede bron, die gestopt wordt: ouders laten hunne kinderen, kinderen hunne ouders aan de algemeene liefdadigheid over. De derde is de belangstelling der rijken in de armen: het werk der liefde wordt bij erkende of gemaskerde armentaks voorwerp van regtsvordering: wie onderstand geven en ontvangen scharen zich in slagorde tegenover elkander; onbeschaamd eischen, met ondank ontvangen en onwillig zoo weinig mogelijk geven, ziedaar de verhouding. Neem de ijskorst der weltelijke weldadigheid weg, de stroom der liefde zal overvloedig de woningen der ellende besproeijen. Voeg er bij de wederkeerige onderlinge hulp der armen. De beste middelen tot verzachting der armoede heeft de Schepper in de hand der armen zelve gelegd: in eene wijk, waar slechts armen wonen, openbaren zich gezindheden, oefenen zich krachten, waarvan de oppervlakkige beschouwer niets vermoedt: treffend is het, hoeveel ondersteuning de arme, wiens nood de opmerkzaamheid trekt, van den arme ontvangt. Voor wat goeds en groots, als de Bijbelverspreiding, is de belangstelling van den arme ligt op te

1) Zie *Die kirchliche Armenpflege. Nach dem Englischen des Dr. Thomas Chalmers, von O. von Gerlach. Berlin*, 1847 en *Ueber Armengesetzgebung im Allgemeinen und insbesondere diejenige des Kantons Zürich*, in *die Kirche der Gegenwart von Biedermann und Fries*, 1849, VIII.

wekken, meer nog wordt hij geroerd door den aanblik van menschelijk lijden in omstandigheden, die hem niet, vreemd zijn. Wettelijke armenzorg verstikt het gevoel der verantwoordelijkheid, dat zoovele werken der liefde had gekweekt.

Het geloof aan de magt der vrije liefde gaf Chalmers den moed om zijn kerspel St. Johannis te Glasgow aan de algemeene armenzorg te onttrekken, wat hem eerst na veel inspanning gelukte. Zijn kerspel bestond uit 10 tot 12,000 menschen, meest arbeiders, daglooners. Om een' zachten overgang te maken, behandelde Chalmers alleen die gevallen van armoede, welke sedert den aanvang van zijn bestuur opkwamen, volgens zijn stelsel. Het kerspel werd in 25 wijken verdeeld, elk met een' diaken, een wereldlijk persoon, die hart voor het armwezen had, aan 't hoofd, zoodat ieder ongeveer over 50 huisgezinnen of 400 menschen toezigt had. De diakenen hadden de volgende instructie: ‘Vraagt een arme ondersteuning, dan moet in de eerste plaats onderzocht worden, of er nergens werk voor hem is, ten tweede, wat zijne vrienden en verwanten voor hem kunnen doen, ten derde, of hij lid of hoorder is in eene dissentergemeente en deze iets voor hem doen wil. Wanneer de diaken zijner wijk hem na dit onderzoek nog als onderstand behoevende erkent, moet hij allereerst overwegen, of niet eene kleine ondersteuning voor eens genoeg is; meent hij dit, dan moet hij de zaak in de eerste gewone vergadering der diakenen voorbrengen. Is hij echter van oordeel, dat blijvende ondersteuning vereischt wordt, dan neemt hij een' tweeden diaken te hulp, om zijn onderzoek te volmaken en voor de eerstvolgende gewone vergadering het zijne tekunnen staven. Verklaren beide den arme voor hulpbehoevend, dan wordt hij aan het collegie van diakenen voorgesteld en onder de bedeelden opgenomen.

De kas bestond uit de opbrengst eener kleine avondcollecte, die geen honderd pond 's jaars beliep.

Wat was de uitslag? Jaarlijks werd in de armste gemeente van Glasgow, gemeente van 10,000 zielen, 66 pond besteed, het aantal der personen, die door de aanbevolen maatregelen niet geholpen konden, en op de lijst der bedeelden gebragt moesten worden, was - *dertien*, en ook dezen waren, naar Chalmers meende, bij meer naauwgezetheid der diakenen nog te schrappen. Elk diaken had maandelijks drie uren aan het bezoeken der armen besteed. De scholen werden trouw bezocht door de leerlingen, zindelijkheid, orde, welvaren heerschte in de woningen. Vertrouwelijkheid, belangstelling bezielde de 25 kleine afdeelingen. De diaken zoekt allereerst hulp bij de rijken *en bij de armen* van zijn district. Zoo ontstaat er deelneming van allen in allen. Geld nemen van de armen is het eerste, geld geven het laatste, buitengewone middel. Spaarkassen en ziekenfondsen worden uit kleine regelmatige bijdragen opgerigt, voor enkele gevallen collecten gedaan, diensten gevraagd van, bewezen door vrije liefde! De hulpmiddelen werden niet uitgeput, de armen niet veronachtzaamd, de diakenen niet afgemat; maar het voorbeeld van Chalmers bleef zonder navolging: het stuitte op vooroordeelen, ongeloof, sleur. Toch stond het in de geschiedenis daar als een feit. Wij gelooven, dat met zijne beginselen ook in ons vaderland het pauperismus zegevierend bestreden kan worden.

Wat wij dan willen?

Dat men de ziekte niet miskenne, allereerst. Ziet gij het niet, hoe het schrikbarend pauperismus de tijdgenoot is van

de vervreemding van God, van den afkeer van 't Christendom, van de verzinking in 't materialismus, van het kilste egoïsmus? Zouden ze niet méér dan tijdgegenooten, zouden ze niet bloedverwanten zijn? Is de ligchamelijke armoede ligt niet het kind der geestelijke verarming? Omdat het geloof is verbannen, het zedebederf ten top gestegen, omdat de geest der wereld driest het hoofd verheft, dáárom verzinkt er zoo menigeen in den poel van kommer en ellende; omdat de geest van Christus de harten niet roert en de liefde de armen niet stevigt, dààrom worden er zoo weinigen gered: omdat men een geestelijke kwaal met bloot stoffelijke middelen wil bestrijden, daarom schijnt de kwaal ongeneeslijk Ziet de verdierlijking, de Godvergetenheid der armen, en gij zult gevoelen, met spijs en drank en kleedingen arbeid is hier niet te helpen, herschep den arme, beziel hem met een nieuw, krachtig, met het Christelijke beginsel, en al het overige zal hem toegeworpen worden.

Ziet het koude egoïsmus, het stoute ongeloof en versteende lettergeloof bij hoogeren, en 't zal u geen raadsel meer zijn, waarom hun strijd tegen het pauperismus tot heden een wanhopige was. 't Is een der sprekendste trekken in het beeld van onzen tijd, dat de menschen de bron hunner ellende buiten zich zoeken, hun redding wachten van stoffelijke middelen, uitwendige hervorming, organisatie, centralisatie. Hervorm den mensch, hervorm uzelven, en gij zijt gered van uw' ligchamelijke en geestelijke ellende.

Dat men niet langer gif toediene voor geneesmiddel. Hoe wij Nederlanders ons te goed doen op onze weldadigheid! En zeker, zoo geldsommen afstaan, wegwerpen weldadigheid is, wij verdienen 't, dat onze roem worde uitgebazuind. Maar geld is nog geen liefde, en den arme een aalmoes toe te werpen is ligter dan zijn vriend, raadsman, redder te zijn. Ge hebt nog zoo weinig gedaan, als gij den armverzorger uw deel Christelijke liefde in klinkende munt toetelt, nog zoo weinig, als gij in flaauwe weekhartigheid, die de ellende niet onder de oogen durft zien, met afgewenden blik uw goud strooit in de hutten en holen der armoê: is 't waarachtig wat Christelijks dat er u toe beweegt, zoekt de armen op, leert, raadt, heiligt, bestraft ze: persoonlijke werkzaamheid is uwe roeping, niet met geld uw liefdeschuld af tekoopen, niet de vervulling van uw' broederpligt aan een armbestuur in commissie te geven; een zendelng te zijn van Christus om door Zijnen Geest den broeder op te wekken uit zijn' zedelijken dood, hem de hand te reiken om hem op te heffen uit den jammer van onkunde, ongeloof, zedeloosheid, ziedaar uwe taak. Diaken moet gij zijn en zendeling... Diaken, dat is nog wat anders dan een man, die liefdegaven ontvangt en 't volgens kerkelijke reglementen of koninklijke besluiten weder verdeelt, - dat is een Christen, die door den drang der liefde gedreven wordt naar de schuilhoeken der stoffelijke en zedelijke ellende, die daar met het licht van Christus de nevelen der onkunde, met den gloed van Christus de ijskoû des ongeloofs en der moedeloosheid verdrijft...

Armenpatronaat, opheffing van het diakonaat uit zijn diep verval, vereeniging van armenzorg met inwendige zending, - dààrvan verwachten wij heil tegen het pauperismus. Administreren kan de staatshuishoudkunde, herscheppen kan Christus, - handen arbeid, monden voedsel bieden, ligt dat gene 't kan, als ze haar krachten inspant, maar

harten met onderwerping, liefde en moed bezielen - één slechts die 't vermag; de groote geneesmeester van 't menschelijk geslacht. Van Hem verwachten wij redding voor staat, kerk, individu, van Hem alleen.

J.P. de K.

De ontmoeting van den rijke en den arme.

Leerrede door Athanase Coquerel, volksvertegenwoordiger (pred. bij de Herv. gemeente te Parijs, vroeger bij de Waalsche gemeente te Amsterdam.)

Luide, dreigende klinken in de zoogenaamde hoofdstad der beschaving de raauwe kreten van het communisme. Onder den schoonen schijn van de belangen der onderdrukte klasse zich aan te trekken, zijn te Parijs mannen opgestaan, die zich niet ontzien de armen op te roepen tot een kruistogt tegen de gegoede standen des volks. En die taal vindt er weerklank bij duizenden uit die lagere massaas, wie het denkbeeld streelt, van zonder inspanning in 't bezit te worden gesteld van goederen, die de fortuin hun geweigerd heeft. En duizenden uit de hoogere standen hooren met schrik het onweder naderen, dat hun eensklaps aan de treurigste ellende zal blootstellen en zien met een bezwaard gemoed de toekomst tegen, en bedwingen ter naauwernood de bitterheid die tegen de verleiders en verleide menigte in hun boezem is ontwaakt.

Maar te midden van die oorverdoovende kreten, doet zich een zachte stem hooren. In de kerk van het oratoire treedt er een man op, wien het is aan te zien dat hij de belangen van zijn volk steeds op het harte draagt. Een talrijke schare is opgekomen. Zij heeft behoefte aan licht en troost. En van den welsprekenden leeraar wil zij die zoo gaarne ontvangen. De redenaar geeft het woord op waarover hij spreken wil: *de rijke en de arme ontmoeten elkaâr; de Heer heeft hen allen gemaakt*. Het is reeds te bespeuren dat ook hier de groote vragen van den dag zullen worden ter sprake gebragt. En wie zal niet haar hier gaarne hooren behandelen? Teregt raogt de spreker zeggen dat het de roeping is van den Evangelie-dienaar acht te geven op de teekenen des tegenwoordigen tijds. Zoo alleen kan zich de prediker des Evangelies met grond voorstellen, dat zijn woord een daad zij, dat zijn prediking leven wekken en licht en kracht zal verspreiden in de bewogen gemoederen zijner hoorders.

Zijn woord moet hebben gewerkt. Wij moeten ons voorstellen, dat Coquerel spreekt onder een volk, waar 't volgens 't zeggen van een zijner grootste staatsmannen noodig is, de meest gewone waarheden te bewijzen, om al de kracht te gevoelen, die zijne rede moest uitoefenen.

Waar men dagelijks zich den toestand der tegen woordige maatschappij als onregtvaardig hoort voorstellen, waar men, in den geest des verzoekers in de woestijn, niet zelden zich op 't Christendom beroept, als had het communisme daaraan zijn leere ontleend, moest het wel meer helder worden bij zulk een prediking dat er een gelijkheid is, de gelijkheid van allen voor God, maar dat de verscheidenheid die er bestaat, tusschen menschen en menschen, altijd

noodzakelijk, en door God zelve bedoeld is, en dat er geen ander kwaad is in de maatschappij dan die rijkdom die de liefde mist, dan de armoede, die 't gevolg is van eigen ongeregtigheid. Verzoening tusschen rijken en armen moest de vrucht worden eener prediking, die zoo krachtig sluit met de herinnering aan de gelijkheid die er bestaat tusschen rijken en armen in de kerk, in den dood, in de toekomstige wereld. Het verwondert ons niet, het verheugt ons dat het gesprokene kan gelezen worden en door den druk bekend is gemaakt ook aan velen, die het niet in 't Protestantsche kerkgebouw hoorden uitspreken. Dat deze vertaling in 't licht is gegeven, keuren wij goed, om den wille van zoovelen onder onze landgenooten, die dagelijks in de dagbladen van het vragen en eischen der communisten lezen, en die nu kunnen zien, hoedanig antwoord ook daarop gegeven wordt. Men beoordeele slechts niet den gevierden redenaar naar deze vertaling. Voor al die harde constructiën, die onduidelijke zinnen, hier en daar, die vreemde on-Hollandsche uitdrukkingen is de vertaler aansprakelijk. *Suum cuique*.

Letterkunde.

Een oude dichter en twee latere dichters.

J. van Vondel, Hierusalem verwoest, Treurspel. - De val van Jeruzalem, Treurspel, door Mr. J. van Lennep en A.J. de Bull.

Wie zoude niet gaarne den welkomgroet gereed hebben voor een tweetal Muzenzonen, aangegord om de deftige Melpomene weder te doen herleven, en onbevreesd om met den kothurn te verschijnen: eene poging, waarvoor zoo menigeen teregt terughuivert? De eischen, welke de kunst thans aan den dichter, bepaaldelijk aan den tragischen dichter doet, zijn zoo ernstig, zoo nadrukkelijk, zij vooronderstellen zooveel, dat men onder onze levende dichters schier vruchteloos naar den echten tragiker zoekt. Het pleit, dunkt ons, voor eene wijze matiging der dichterlijke geestdrift, voor eene zekere loffelijke bezadigdheid, dat men zich niet al te roekeloos op het grootsche gebied waagt, waar eens Sophocles, Euripides, en eeuwen later, Corneille, Racine, Schiller, Göthe en anderen zich waagden te vertoonen, en den lauwer, welke zoo hoog boven hunne hoofden prijkte, evenwel om het hoofd wisten te vlechten. Onze hedendaagsche tragedie lijdt reeds sedert eene halve eeuw aan eene uitterende ziekte, en men vergoedt het gemis uit de schatten van vorigen tijd, toen het treurspel in hooge waarde werd gehouden, en Melpomene ook op ons Nederlandsch tooneel iets meer was dan eene zeldzame vreemdeling. Inderdaad, men verwondere zich niet, dat het treurspel zoo weinig bewerking vond, sedert de poëzij den geest der eeuw huldigde: de kansen staan hier zeer ongelijk: deze en gene slaagt zeer gelukkig in het lierdicht, hij biedt een of meer bundels zijnen landgenooten aan, en men zegt: voortreffelijk! Een ander behandelt de legende, en toovert met vaderlandsch gevoel graven en gravinnen, hertogen, ridders, knapen en hofnarren, als levend terug uit den ouden tijd. Een derde zingt u het welluidende volkslied, of het volksgezang, of het liefelijke kinderenlied, en men erkent, dat ook daardoor aan een' eisch des tijds wordt voldaan. Een ander waagt het om iets hooger te stijgen, en brengt het blijspel weder in eere, zeden en karakters aan den leeftijd zooveel mogelijk aanpassend; maar om het eigenlijk treurspel metal zijne grondwettige vormen en *conditiones sine quibus non*, welke de *lastige* vader Aristoteles reeds promulgeerde, - om het eigenlijke treurspel te vervaardigen, en de proef te nemen, in hoeverre men nog ooren heeft voor den deftigen toon, dien Melpomene gebiedend eischt, dat is schier te veel gewaagd: niet slechts dat de lauwer hier bijzonder hoog hangt, maar *wie* zal u hem om de slapen vlechten, als gij hem werkelijk verdiend

hebt? De commissarissen van den stadsschouwburg? Of het grillig, in den grond bedorven theater-publiek? Of de weinige degelijke kunstkenners? Of - wij blozen - de uitgevers? Neen, op dit veld is weinig eer te behalen; men behelpe zich daarom met eenige coupletten, zangen des tijds, met berijmde verhalen, met godsdienstige klaagliederen over den tijd, of men make politieke verzen, of vertale wat los en vast is, maar het treurspel, het verhevene, grootsche, magtige treurspel, dit blijve onaangeroerd. Men trooste zich bij gebrek aan beteren troost daarmede, dat in den loop der twintigste eeuw, als alle mogelijke soorten van moderne poëzij van alle mogelijke zijden zijn afgewerkt, het treurspel welligt weder in eere zal komen.

Deze algemeen erkende opmerking boezemt ons en den lezers eene bijzondere belangstelling in voor een tweetal dichters, die ons het voorregt schonken om in den *val van Jeruzalem* het ernstig treurspel te begroeten, en wij huldigen hunnen moed en wenschen hun heil met deze poging. Intusschen bekennen wij dadelijk met echt Nederlandsche rondborstigheid onze bekrompenheid van begrip, ja onze letterkundige kortzigtigheid wat de *twee* Schrijvers van dit stuk betreft: de schuld ligt hier geheelenal aan onze zijde: - wij kunnen ons geen begrip vormen, op welke wijze twee dichters te zamen één treurspel hebben kunnen vormen, hier ligt iets mysterieus ten grond. In den gewonen regel maakt één dichter één stuk, kort of lang, fraai of niet fraai, maar hoedanig twee begaafde, kundige berijders het Muzenpaard *te gelijk* hebben bestegen, elk een eind wegs den wakkeren Pegaas hebben voortgedreven, en toen de teugels aan den nevenman in de hand gelegd, zeggende: ‘Nu is het uwe beurt, ik zal even uitblazen’, dit verklaren wij niet te kunnen begrijpen, en het moet toch alzoo geschied zijn; want het staat op den titel, en de titel jokt niet. Zekerlijk hebben de schilders deze of soortgelijke vennootschap meermalen beproefd, en de een het landschap geschilderd, terwijl de tweede de figuren leverde; maar op welk eene wijze men onder deze tweehoofdige firma één treurspel heeft kunnen vervaardigen, zonder zichzelven en den buurman Muzenzoon telkens in den weg te zitten of te staan, begrijpen wij niet: zoo als gezegd is, de schuld hiervan ligt ééniglijk bij ons, en het hapert hier aan onze kennis van het technische der kunst: welligt zijn dat mede zaken, waarmede lezers en referenten niet te maken hebben; als het treurspel zelve aan de eischen der kunst en van den tijd voldoet, moet het ons niet ergeren, al hadden hier zooveel auteurs te zamen gewerkt, als er personaadjes in het treurspel zijn, zoowel de Romeinen, als de Jeruzalemmers, te zamen twintig.

Niemand, hopen wij, zal het vreemd en ongepast of geheel nutteloos vinden, als wij, ter waardering van het stuk, eene vergelijking hebben gemaakt tusschen het oude treurspel van vader Vondel, waarin hetzelfde onderwerp behandeld wordt, waarin, wat meer zegt, dezelfde personen onder andere namen optreden; deze vergelijking bood zich onwillekeurig aan, en moest ons, na geeindigd onderzoek, tot een eigenaardig resultaat brengen, 'tgeen wij onzen lezers gaarne mededeelen. Hoe verschillend de indruk was, welken de lezing van het oude en nieuwe *verwoeste Jeruzalem*

op ons maakte, zoo berouwde ons die vergelijking niet, en wij mogen den letterkundigen lezer gerustelijk aanraden ons voorbeeld te volgen. Men vergunne ons alzoo, dat wij van eenige zijden de twee treurspelen nevens elkaâr plaatsen, en daardoor de waarde, zoowel hier als daar, met korte en bondige trekken in het licht trachten te plaatsen.

Wat den *aanleg* betreft, springt een zeer merkbaar verschil in het oog. Alweder geheel geschoeid op de oude Grieksche leest, treedt bij den vader der Nederlandsche poëzij, zonderling genoeg, de Joodsche geschiedschrijver Josephus op, en begroet ons met den gewonen proloog; als ‘een dapper voorvechter der Joden’ genoemd, betreurt hij de verwoeste stad. Wij vinden hier, zoo als bij Gysbrecht en Palamedes den stijven, onbehagelijken vorm van den monoloog weder, 't is om ons op de hoogte van het stuk te brengen, ‘transeat cum caeteris’. Hierop treden voorwaarts Titus de Keizer, Librarius Rothmeester (Hoofdman) en houden te zamen een zeer, zeer breedvoerig tooneelgesprek, over welks waarde straks nader. De rey van Roomsche soldaten sluit het eerste bedrijf.

Het tweede bedrijf keert tot Jeruzalem terug. De dochter Sion, persoonsverbeelding, rey van staetjofferen, van Joodsche vrouwen, en Josephus, brengen in gestadige klaagtoonen den grouwel der verwoesting weder ten tooneele. De vrouwenrey verhaalt den welbekenden huiveringverwekkenden geschiedkundigen kindermoord, waar de Joodsche moeder haar eigen kind slagt, en verteert, en den Romeinen voorzet. Wie kent dit juweeltje niet, een parel aan van Vondels dichterkroon! Josephus vat den draad weder op, en het klaaggezang wordt op nieuw voortgezet, besloten door de rey van Jodinnen, einde van het tweede bedrijf.

Het derde vangt wederom met eenen, hoewel korteren, monoloog aan. Phineas, de priester, herhaalt den jammertoon over de verwroeste stad, en wordt afgelost door de dochter Sion met haar gevolg, zie boven, en later Titus. Thans laten de Joodsche ‘Hiketides’ (vergelijk Aeschylus) zich hooren, en houden een uitgebreid gesprek met den Keizer, men komt de part et d'autre tot geen besluit, een rey van priesters sluit dit bedrijf.

Het vierde bedrijf brengt den keizer, en Terentius den Hopman ten tooneele. Titus zal naar Rome als overwinnaar terugkeeren. Opnieuw verschijnen de Joodsche vrouwen voortgedreven door een' brutalen Romein. De dochter Sion klaagt alweder - rey van Jodinnen.

Het vijfde bedrijf grijpt verder om zich heen. Nevens den hoofdman Terentius verschijnt eene Christenschaar en spreekt op gematigden toon, zeer spoedig verschijnt de *deus ex machina*, de Engel Gabriel en besluit met eene zeer uitvoerige slotrede het treurspel.

Op die wijze heeft onze groote dichter de geschiedkundige stof bewerkt, en de lezer kan zichzelven overtuigen, dat de aanleg of conceptie van dit verwoest Hierusalem, van welke zijde ook beschouwd, eigenlijk als mislukt moet beschouwd worden. 't Is hier eene doorgaande

nabootsing van den Griekschen vorm, welke, hoe aanbevelingwaardig anders, als er geene verandering en afwisseling van vormen wordt gevonden, zeer eentoonig blijft, en door de krachtige gespierde schoone verzen en ingelaschte ‘reyen’ niet vergoed wordt. De vurigste lofredenaar van vader Vondel zal hier, zoo als elders, moeten bekennen, dat de conceptie zeer mager, en om kort te gaan, dit treurspel niets anders is, dan eene zeer breedvoerige, in monoloog en dialoog zaamgevatte, klaagzang op Jeruzalems val, waarbij de Engel Gabriël, als heraut des Christendoms, de ongeregtigheid der Joden zeer nadrukkelijk ten toon spreidt. Men moge het ons nu ten goede often kwade duiden, dat we van *deze* zijde geen lofbazuin over vader Vondels verwoest Hierusalem steken. Men doe zoo als wij deden: men leze en oordeele. Dit zij voldoende, wat betreft den *aanleg* van het oudere treurspel.

In geheel anderen vorm hebben onze twee begaafde tijdgenooten dezelfde stof aangegrepen en bewerkt. Men ontdekt hier, dat het gevoel voor het schoone, het eigenlijke aesthetische element, krachtig is ontwikkeld, en huldigt vooral na de lezing van Vondels treurspel den goeden, gezuiverden smaak. Het eerste bedrijf voert ons te midden van geboeide joden, en eene jodin, bewaakt door Romeinen, eene rei welluidend klagende. Verax, overste der ruiterbenden, verbonden aan Dorkas, beide geheime aanhangers van den gekruiste, herkennen elkaâr. Titus verschijnt (men houde in het oog, dat de stad nog *niet* bemagtigd en verwoest is), en onderhoudt zich als een verstandig veldheer met den gevangen Joram, over den toestand der fel bestookte veste. Verax komt intusschen op het spoor zijner Dorkas. Joël, een der gevangen Joden, zal beproeven, om op last van Titus de hardnekkige Jeruzalemmers, bij het nijpen van den nood, tot vredesaanbieding te brengen. De strijd der edele Dorkas, tusschen den minnaar en den vader, is treffend geteekend en sluit het eerste bedrijf. Het tweede brengt ons in den voorhof des Tempels. De joodsche burgers en legerhoofden zijn vergaderd, Joël verschijnt en volvoert zijn last. Het derde tooneel begint met eene dreigende strophe van den wee-profeet, een mysterieuse persoon, die ons onwillekeurig aan den geest in Shakespeare's Hamlet herinnert. De ruwe en onhandelbare Simon treedt nu aan het hoofd der krijgslieden op, verzet zich tegen de milde raadgevingen van Joel. Dorkas verschijnt, zij is de toegezeide bruid van den ontembaren Simon, en deze wenscht ten spoedigste met haar vereenigd te worden. Op nieuw verschijnt de wee-profeet. Het derde bedrijf, Simons verblijf in den tempel, behelst de voorbereiding tot het huwelijk van Simon met Dorkas, de rei der Joodsche maagden, de schrikverwekker met het gedurig: ‘wee! wee!’ op de lippen, verheft de sombere stem. Simon wordt door het gepeupel beleedigd, wegens zijn voorgenomen huwelijk. Beurtgezang tusschen den weeprofeet en Dorkas, en nu ontdekken wij, in den eerstgenoemden, als wij ons niet bedriegen, den *wandelenden Jood*, of ten minste eene gelijkenis van dezen; gesprekken tusschen Dorkas, de ongelukkige bruid en de Joodsche maagden; Simon volhardt in zijn besluit, om Rome het hoofd te bieden. Vierde bedrijf: de puinhoopen; uitvoerige beschrijving van de verwoesting en den tempelbrand; Dorkas blijft gespaard; zegelied der overwinnaars; Titus verschijnt; Simon ontdekt zich mede; Titus vertrekt;

Verax en Dorkas worden vereenigd; einde. Als onze lezers uit deze zaamgedrongen schets den aanleg van het latere treurspel eenigzins konden leeren kennen, zal thans de vergelijking der twee stukken niet moeijelijk zijn, en wij schromen geen oogenblik, om hier aan de twee latere dichters den palm aan te bieden, zonder geheel de lauweren van vader Vondels hoofd weg te nemen. Welligt zoude men kunnen aanmerken, dat de episode van Verax en Dorkas, zeker *niet* nieuw, eenigzins strijdt met den ernst en de waardigheid van het treurspel; doch deze oude tooneel-liefde doet hier geen afbreuk, of grijpt niet al te storend in den rasschen gang van het stuk. Men zoude des noods deze geheele ontmoeting der twee gelieven kunnen missen zonder dat de geregelde loop der tragedie daardoor verbroken werd; maar, zien wij daarin niet eene behendige poging, om de voorstelling en de beschrijving van het altoos, altoos, altoos weeklagende Jeruzalem, door zachtere toonen te laten afwisselen? Het karakter van Simon is met eigenaardige kracht gehouden, minder eigenaardig en eenigzins gezocht staat de huwelijksverbinding van den onstuimigen Jeruzalemmer Simon ons in den weg, daardoor verflaauwt en vervalt het tragische moment bij den held, treffend zijn de strophen van den weeprofeet, en bovenal is het karakter van Titus met waardigheid en kalmte gehouden. De goede vader van Vondel staat met zijne eindelooze klaagzangen, die de brave Josephus en de dochter Sion elkaâr onophoudelijk toewerpen, hier beneden zijne medebroeders: er ligt in zijne conceptie eene zeer merkbare armoede ten gronde, zoo als wij reeds aanmerkten.

Gaan wij thans eene schrede verder, en laat ons over de eigenlijke *poëtische* waarde der beide treurspelen enkele opmerkingen in het midden brengen!

Vondels poëzij, hoe zullen wij haar kenmerken of naar eisch verheffen? die regels vol spierkracht, warmen en tintelenden gloed, die ruwe kracht, die eigenaardige kernachtige gezondheid van taal en gedachte, dat goud en zilver, alom door het erts heenblinkend; die koperen zuivere keel, waaruit de diepe, welluidende basstem gehoord wordt, en tevens het smeltend lied des gevoels. Of hebt ge nooit de aderen van dezen Hercules zien zwellen, waar hij den arm opheft, en het speeltuig met de metalen koorden aangrijpt? De poëzij van Vondel opent eene nieuwe wereld, hij is immers de Shakespeare op onzen Parnas, de wegbereider der volgende geslachten, die hem de regtmatige eerekroon niet zullen onthouden, en toch voor allen kan hij de groote, eenige, ware dichter niet zijn. Voor menigeen is hij te forsch, te zwaar gebouwd, te kolossaal, te veel natuurkind, zijne vormen en manieren zijn ook niet beschaafd en gekuischt genoeg. Hij is somtijds beneden zijne grootheid, en helaas! zijne eigenaardige levensomstandigheden drukken den onbehagelijken stempel op enkele voortbrengsels, welke wij liefst voor altijd zagen uitgewischt. Wie zich niet verplaatsen kan in de eeuw, waarin hij optrad, en de fijnere vormen van de onze voor eenige oogenblikken vergeten kan, die zal dikwerf met verbazing den razenden Hercules zijnen tijd zien geeselen en *roskammen*. Ook in Hierusalem verwoest verloochent zich de oorspronkelijke dichter der zeventiende eeuw niet. Het is hier weder de trompettoon, de bassnaar, die ons in de ooren en in de ziel klinkt, een gemoed, dat van dichterlijk vuur tintelt, en zich uitstort naar alle zijden,

een vulkaan, die welluidend loeit. Gij ziet, onpartijdige lezer, dat we ons niet bedwingen om vader van Vondel die eerekroon om het hoofd te helpen vlechten, welke, om geene anderen te noemen, zijn geestelijke aanverwant Bilderdijk hem meermalen op den schedel drukte, en nu mogen wij het niet verbloemen, dat in de verzen der twee latere dichters dergelijke stalen spieren en ijzeren knokken niet gevonden worden, dat hier bij van Vondel de bergstroom van klip tot klip nederbruist, en daar de statige stroom effen en geregeld henen vloeit; - niet, dat in de verzen der twee bevriende Muzenzonen geen kracht, geen energie zoude zijn, 't zij verre, maar die gloed, als ontstoken aan den brandenden Jeruzalemschen tempel, welke in van Vondels gedicht vlamt, ontbreekt hun. Hier is alles met naauwgezet oordeel en verfijnden smaak afgerond, 't past en sluit alles op elkaâr, er is geen misgreep tegen taal en stijl: daar gonst en buldert, klatert, ziedt de poëzij, 't is alsof wij een' vertoornden Olympischen Jupiter met zaamgetrokkene wenkbraauwen den val der goddelooze stad hoorden bezingen. Onze twee dichters blijven op behoorlijken afstand van de gevaarlijke puinhoopen, en zorgen dat Pegasus, waarop zij beide gezeten zijn, de vleugels niet zengt of door al dat oorlogsvuur te schichtig wordt. Wat wij gevoelden bij de lezing der twee treurspelen, zal welligt door onze lezers evenzeer gevoeld worden. Wij zullen eenige plaatsen nevens elkaâr stellen om ons oordeel zoo mogelijk te regtvaardigen.

De verwoesting en tempelbrand, door van Vondel geschetst, der dochter Sion in den mond gelegd:

> Een onweêrstandlijck heir mijn krachten heeft gemat,
> En van gebouw ontkleedt dees torenrijcke stadt.
> Het muurwerck ondermijnt van ons drie dobble wallen
> Den stormbock wijcken most, en daeglijx is gevallen:
> Het zacken drymael slaat de bergen krom gebult,
> En 't puin de lucht met stof tot aen de wolcken vult.
> De vyant tracht de vest met bruggen, en met leeren,
> Spijt d'afgebraekte wacht, gewapent te passeeren,
> En dringt steeds stadtwaert aen, en houd ons in allarm.
> Onze ooren zijn gevuld met jammerlijck gekarm,
> Onze oogen zijn vol slaeps: ons hart is mat van zuchten,
> De mondt is vol geklaghs, de voeten willen vlughten,
> En d'armen evenwel, dan ach! met luttel baets
> De stormen noch weêrstaen des heidenschen soldaets,
> En worstlen, maer helaes! zy worstlen met een stercker
> Die reede ons vryheit heeft verwisselt in een kercker.
> Wat noodt, wat noodt waer 't noch in 't midden van den brant
> Voelde ick geen burgerkrijgh in 't zwanger ingewant:
> Al dronck ik zulcken kelck met grondsop, en met droezem,
> Had ik die slangen niet gequeeckt in mijnen boezem:
> Waer's tempels vloer met 't bloed der Priestren niet besprengt:
> Zagh ick die vuisten van mijn burgers niet vermengt,
> En bieden 't scherpe spits elckanders heupe en lenden:
> Wy hadden noch gekampt eerze ons ons vryheit schenden.

Maer ach rampzaligh volck! om dat u God verlaet,
d'Een aengewreven plaegh tot duizend erger slaet:
Uw lijftocht oorlof neemt: dies met zijn dorre schincklen,
Den honger uitgevast dat zijn gebeenten rincklen,
Spoockt straten op en neêr, en stoockt een nieuw rumoer,
En raest, en smijt en loopt de deuren op de vloer.
Het uitgemergelt lijf als 't hooger niet kan lijen
Misthoopen ommewroet, en boet zyn lust aen pryen,
En haelt zich op den hals zoo doodelijcken pest
Dat d'onbegraven doôn men slingerd in de vest.
Wee! wee! Den vyant zelf moet 't hart in 't lyf bezwijcken,
Zoo flux de stanck opgaet van d'opgehoopte lijcken,
Hy heft zijn handen op na 't sterrenrijck gewelf,
En zweert zulcx is niet zijn maer 't werck der Goden zelf.
Broodhonger, 't scherpe zwaert, de braefste om weer te bieden
Tot 's Keizers tenten gants mismoedigh dwinght te vlieden:
Daer, als 't roofgierigh volck doorsnuffelende ontdeckt
Hoe 't ingewand een schrijn den vlughteling verstreckt,
De goudzucht 't hart bekoort, dat zonder haers t' erbarmen
Geen rijcker mijnen wenscht als die goudrijcke darmen:
Den hongerigen buick dien rijckdom wort misgunt,
En krijght voor garstenbroot eens stalen degens punt.
Noch overwoegh een quale alle andere quellagien,
Toen die verdufte smoock van 's Tempels timmeragien,
Toen d'hongerige vlam dat Priesterlyck gebouw:
O hartsteeck! O verdriet! O smert! O druck! O rouw!
Wat Isralijt voortaen verschoveling der menschen
Zal eeuwigh niet dien dag vervloecken en verwenschen!
Ick zag een Roomsch soldaat met zijn gekamden helm
Op kerekdiefte afgerecht, Godt Jakobs keer dien schelm!
Ons vliênde schildwacht kort navolgen met de glensters
Eens gloeiendigen brants: daer hy de goude vensters
Van 't heiligbdom meê blaeckte, en godtvergeten stout,
't Vervloekte vuur stack aen 't gewijde cedrenhout:
De ceder reikt' zijn hitt' d'olijf te vet om lessen:
d'Olijf den Den ontvonckt, de denne den Cypressen:
Dies eer men ommeziet dat schoon getimmer bernt,
En braeckt zijn voncken uit na 't flonekrende gesternt'.
Help God! de brant steeckt op, en een geschrei met eenen
Zwelt met d'opgaende vlam, en klatert door de steenen.
't Barbarisch volck komt aen op 't vuur en op 't geluit,
En vlamt op zoete wraeck, en ruiterlijcken buit.
De Keizer in zijn droom, zoo onverziens gedaghvaert,
Vliegt op, grijpt schild en helm, en d'appel van zijn slaghzwaert:
Verneemt hoe 't vuur met asch 't gewijde marmer deckt,
En 't golven van de vlam de gulde daecken leekt:
Speurt hoe een roode gloet versmilt die goude schaelien,

En 't hoogh verhemelt koor worpt voncken door zijn tralien:
Dies zweelt hy by zijn staf, zijn purper, en zijn kroon
Dat elck om 't eerste lesch, en 't Joodsch gebouw verschoon:
Maer ach! Hy roept te spa: zijn krijten is verloren;
Hy buldert schoon om zunst, het oorlogh heeft geen ooren.
Daer moght men Moria ten hemel rijzen zien,
En ons verbaest den brant in 's vyands stael ontvliên.
Daer zagh men Salomons herborene paleizen
In heete kolen staen, als gloeiende forneizen.
d'Olijfbergh heet geroost aemachtigh zweet alree.
Het strant wenscht hoger vloet. d'Eilanden in de zee,
Thabor en Hermon zich voor zulcken gloet ontzetten,
En Kedrons zilv'ren nat, en Gihon drooght van hetten.
Het kraeckende gedreun doet aerslen ons Jordaen,
En dootverwt 't aengezicht van d'onvoldrage maen.
Hier vlughten wy te spa. d'Een braden moet, en hersten,
En d'ander half geschroeit van boven springt te bersten.
d'Een in de borst gequetst met een vervlogen hout,
Beklaeght dat hy zijn ziel heeft 't heiligdom vertrouwt:
En d'ander die getroost omhelsde 't heilig Alter,
Wort van het zwaert verrascht, en sneuvelt'er, en valt'er.
De noodt beveelt t' ontwij'n, en ieder te betreên
't Plaveisel afgekeurt voor 's Priesters zool alleen:
Maer wat kerckschender heeft hier 't heilige in hooghachting.
Genade ô Davids Godt! Wat's dit een wreede slachting.
d'Ontbonde wraeck, die 't al wat uitmunt flucx verderft,
Wiens slippen zijn met bloet scharlakenroot geverft,
Het Jodenvleesch goet koop aan riemen snijt en lappen.
Het slibberige root stroomt langs de marmre trappen,
Dat slippren rugg'lings ons verdervers licht te voet,
En zelf de vlamme wijckt voor 't uitgestorte bloet.
Op 't jamren, en 't gekerm, der gener die hier sneuvlen,
Geeft antwoort Davids stadt, en d'omgelegen heuvlen.
De krijghsman afgebraeckt maeit eenen gouden oeghst:
En doôns, en moordens zat, eer 't alles is verwoest
Aen 't plondren valt, en ruit, en rooft de guide vaten,
En al wat half geblaeckt hem 't vuur heeft nagelaten.
Helaes! als ick 't gedenck, het hair te berge stijght:
Wat wort my banghe! Ick zwijm. Ick sterf. Het harte ontzijght.

Laat ons thans, als modernen weêrklank, onze begaafde kunstzonen vernemen:

ZADOK.
Helaas! wat vergt ge my, dat ik u 't jammer maal,
Uw leed gelijk het mijn vergroote door 't verhaal!
Zoodra voor 's vyands heir de hoofdwal was bezweken,
En wie zich had geweerd, gesneuveld of geweken,
Wijl 't bloed der dappren, hier gëofferd aan den dood,

Langs elke straat gelijk een bergstroom neêrwaart vloot,
Poogde, om in 't bang gevaar het veege lijf te hoeden,
Wie kracht nog over had, zich tempelwaarts te spoeden.
't Steeg al Mori-jah op, door pijnlijke angst gezweept.
In de algemeene vlucht onwillig meêgesleept,
Bedwelmd, ja door den schrik bykans ontbloot van zinnen,
Stoof ik met duizenden d'ontsloten voorhof binnen.
Wie schetst u 't droef gezicht? het jammerlijk misbaar,
Het weegeklag dier hoop- en troostelooze schaar,
Die als een holle zee de pleinen overvloeide
En woelde heen en weêr en staag in aantal groeide?
Doch, boven al 't gehuil en aaklig rouwgeluid,
Klonk van de hooge tin de sombre klaagstem uit
Des Weeprofeets, die weêr Gods wraakbesluit vermeldde,
En aan het heilig Huis zijn ondergang voorspelde.
Zoo stonden wy een wijl in bange onzekerheên,
Toen aan de Gouden Poort ons Simon zelf verscheen,
En nog in ons gemoed de hoop woû doen herleven.
Hy sprak, God zou in 't laatst een zekere uitkomst geven,
En door een wonderwerk, nooit evenaard in kracht,
Zijn volk verlossen uit der onbesneednen macht.
Terwijl hy met dees reên nog eenmaal zijn vermogen
Op 't lichtgeloovig volk, zoo vaak door hem bedrogen,
Beproefde, doch dees reis beproefde zonder vrucht,
Vernamen we uit de verte een nieuw, een dof gerucht,
Straks wijd en zijd herhaald: ‘de Tempel wordt besprongen!
De krijgsknecht is hem reeds ter noordzij ingedrongen.’ -
De schrik sloeg elk om 't hart: men drong terug, men vlood,
Schoon zelfs het vluchten maar aan enklen redding bood,
En ieder uittocht straks was opgestopt met lijken,
Vertreden en gesmoord in 't onbezonnen wijken.
Op eens, daar klonk het uit des zinneloozen mond:
‘Een stemme tegen my!’ en op diezelfde stond
Trof hem een scherpe pijl, die, over 't dak gevlogen,
Hem deed van waar hy stond neêrtuimlen voor onze oogen.
Nu bleek het spoedig aan 't vermeerderend gedruisch:
De woedende Romein was meester van Gods Huis.
Reeds hoorde men alom in gangen en portalen
Hun wapens kletteren en zag hun helmen pralen,
Terwijl terzelver tijd, doch van de zuiderzij
Het hoefgetrappel klonk van Titus ruitery.

JOËL.
En Simon?...

ZADOK.
Gaf ook nu den moed nog niet verloren.
‘God!’ riep hy, ‘Jakobs God! wil naar mijn beden hooren.
Betoon ons thands uw kracht en wondersterken arm!

Bevrij uw volk! Verdelg des vyands oorlogszwerm.'
Maar ach! het bleek te klaar - geen bede kon hier baten -
Jehovah had zijn volk nu gantschelijk verlaten.
Want, eer nog Simon voor de derde maal zijn stem
Verheven had tot God met telkens luider klem,
Daar hoorden we een gekraak, gelijk een schorren donder,
Daar scheurde en spleet - o schrik! o yzingbarend wonder! -
De voorhang, die tot nog het Heilige overtoog
En hield verborgen voor der ongewijden oog,
Van zelf door midden, en uit duizenden van monden
Borst vreeslijk de angstkreet los, de kreet, tot Hem gezonden!
Die 't zichtbaar teeken gaf, hoe Hy 't aêloud verdrag,
Met Jakob aangegaan, verscheurde op dezen dag.

JOËL.
Och Jakob! och! vergeefs had God u uitverkoren.
De kroon ontviel uw hoofd! och! Jakob is verloren.

ZADOK.
't Was op dit tijdstip, dat een dunne rookwolk brak
Door een der vensteren van 't hooge cederdak.
Een Roomsche krijgsknecht had - gelijk men my deed weten -
Baldadig in 't gebouw een gloênde toorts gesmeten.
En spoedig zagen wy den wederschijn der vlam
Ons tegenflikkren, die het Godshuis blaakten kwam,
En speelde op 't glinstrend goud van beeldwerk en kolommen,
En de oude pracht verslond van Isrels heiligdommen.
Het leed een korte wijl, daar spleten muur en trans,
Daar lekte 't knagend vuur aan lijstwerk en aan krans;
Daar spatten balk en spar en woei een dichte regen
Van gloênde vonken en ontglommen hout ons tegen:
Daar stortte zoldering bij zoldring van rondsom
Met daavrend bonzen neêr in d'opgepersten drom.
Wie kan de ontsteltenis, wie 't jamren u verhalen
Dier scharen, saamgepropt in plein en voorportalen,
Verplet, gestikt, gebrand, vertreden, wien de dood
In duizend vormen, elk afzichtlijker, zich bood!

JOËL.
En werd er niet beproefd dien fellen brand te stuiten?

ZADOK.
Te midden van dien nood, daar meldde zich van buiten
Een ruiterbende, die de Veldheer, uit de stad,
Hier tot bescherming van Gods Huis gezonden had.
Straks deden ze aan de poort d'onvrijen doortocht ruimen:
Hun krijgshoofd, kenbaar aan zijn helmkam, wit van pluimen,
Stoof binnen, drong, voor brand noch menigte vervaard,
Het voorplein over op zijn snuivend oorlogspaard.
'Bluscht,' riep hy, 'bluscht den brand! biedt hulp, mijn heldenscharen!
Het is des Veldheers last: hy wil den Tempel sparen.

Brengt water aan! haalt neêr wat reeds te hevig brandt;
Zoo houden wy voor 't minst wat overbleef in stand.
Zoekt, zoekt te redden wie daar binnen zich bevinden.
Ik geef u 't voorbeeld zelf! Ter hulp, ter hulp mijn vrinden!'
Nu sprong hy van zijn ros en stoof door rook en vlam
Den open voorhof in; maar eer hy verder kwam,
Daar waggelde op zijn voet, met oorverdoovend kraken,
En stortte 't Heiligdom met transen in en daken,
En steeg de laaie gloed naar boven. Vraag my niet
Wat op dat rokend puin nog verder zij geschied,
Noch hoe ik, half verzengd en overdekt met wonden,
My, later, uit dien drang en veilig heb gevonden.
'k Geloof een Engel Gods bestuurde mijne schreên.

JOËL.
En deelde ook Simon in de ramp van 't algemeen?

ZADOK.
'k Heb hem niet weêrgezien nadat de voorhang scheurde,
En 't bleef my onbekend, wat sints met hem gebeurde:
Nochthands, 't gerucht verspreidt, dat hy 't gevaar ontkwam
En langs een keldergang de wijk naar buiten nam.
Zelfs wil men, dat hy zich met weinige getrouwen
Verscholen houdt en nog op beetre kans durft bouwen.

Wij vervolgen onzen weg, en zullen thans beproeven, om den veldheer tweemaal te zien verrijzen, zooals hij stond voor het oog van vader Vondel en voor zijne latere kunstbroeders.

Wijdheerschende Godin! Waer zult ghy Titus zetten?
Die met uws vyands brein, en bloed zijn harnas smetten,
Toen met geheven arm hy 't yzer knerssen deê,
En kloof door stalen helm hem 't beckeneel in twee,
Dat hy gesneuvelt, viel uit stegelreep, en zadel,
Die ons braveren wou met zijnen bastert adel!
Help Jupiter! Hoe wort mijn ziel van vreught geperst,
Wanneer 't geheugbnis van 't verleên mijn geest ververscht,
Als mijn gedachten zijn met malen overladen
Van dezes rechterhants onvergeleken daden,
Waer door ick menighmael 's doots daggesteeck ontging,
Geduurend het tempeest van dees belegering.
Als weerloos ick, om stadts gelegentheit t' ontbloten,
Eer ick mijn leger sloeg, quam trots voor uitgestoten,
Gevolght van zestighmael tien ridders op den draf,
Ziet een verborgen lage, omtrent Helenen graf,
Haer schoonst ziende, onverwacht my heeft op 't lijf gesprongen,
En van den schoonsten hoop Rijx edlen afgedrongen;
De vyand dreightme aen d' een, de stadt aen d' ander zij,
Wat gaet de Veldtheer aen? De noodt eischt dat hy stry:
De sabel girst van leêr, als kolen d'oogen branden,

Al worstelend by breeckt door 't midden der vyanden:
Recht als de leeu (wanneer de jagers op hun luim
Opdondren als hy is omcingeld op het ruim)
Zich vindene benauwt, versmaet der winden snorcken,
Worpt voncken uit 't gezicht, ziet knodzen aen, noch vorcken,
Laet d'achterkiezen zien, brult met beschuimden muil,
En stuift door 't lompe tuigh met ysselijck gehuil:
Zoo redt zich Titus oock, of d'haet hem schoon terwijlen
Groet met een hagelbuy van uitgelate pijlen:
Als of in 's afgronds poel hy met den Peleaen
Gedoopt was, om ter noodt de wonden te versmaên:
Als of de schildknaep van Jupijn, door dondervlagen,
Door hagel, wint, en storm, is wel gewoon te dragen
Den blixem, die vaek scheurt de rotzen gul van 't schuim,
Terwijl hy schadeloos verzengt noch schacht, noch pluim.
Ben ick de krijghsgodt niet? die groeiende in de wapen,
Antonia den borght, terwijl de Joden slapen,
Beklim, en drijfze in 't koor van haer gewijde plaets?
En groet met veldtgeschrey den koets des dageraets?
Heeft niet dees rechterhant, den onderaerdsche rijcken
Met twalef schichten, toegezonden zoo veel lijcken?
Maer waer toe monster ick mijn deughden altemael?
Laet tuigen van mijn deught die schaerden van mijn stael?
Laet tuigen van mijn deught zoo veel gebroken lanssen:
Laet tuigen van mijn deught die neêrgestegen transsen:
Laet tuigen van mijn deught dat kerckhof bang van doôn:
Laet tuigen van mijn deught die naklank droef van toon:
Laet tuigen van mijn deught die opgegraven straten:
Laet tuigen van mijn deught den roof van mijn soldaten:
Laet tuigen van mijn deught de smoock, het puin, het vier,
En d' Adelaer die zweeft in 't veldt van ons banier:
Laet tuigen van mijn deught dees gapende quetzuuren,
Eerteeckens, die ick kreegh in 't stormen op de muuren.

Werpen we nu het oog op den modernen Titus, die ons in het gesprek met zijnen overste Verax, aldus te gemoet komt:

VERAX.
Nikanor! hemel!...

TITUS.
...Werd verraderlijk gedood
Terwijl hij lijfsgenaê voor onderwerping bood.
Wy reden langs de stad om d'aanval te overwegen,
Toen, op den muur, een schaar van wachters, neergezegen
Van kommer en gebrek, mijn oogen trof. - Hy wendt
Den teugel... spreekt hun toe: 't gevolg is u bekend.
Zijn dood bedroeft mijn ziel: de wraaklust scherpt de zinnen.

Waar hij getroffen werd, wil ik den storm beginnen,
Bij s'Hoogepriesters graf.

COTTA.

Ha! dat ik nog dees dag
Op gindschen tempelmuur uw standert planten zag.

TITUS.

Helaas! de strijd zal daar wellicht het hevigst woeden:
En wie zal bij dien schok hun heiligdom behoeden?
Daar toeft de laatste kamp met d'onversaagdsten drom;
Want met den Tempel staat of valt het Jodendom,
En Romes Arend zal alleen op stapels lijken
En bergen rookend puin zeeghaftig nederstrijken.
Ziedaar, waarom 'k zoo lang het stormgeweld vermeed,
Het hunkren van mijn zwaard, mijn ongeduld, bestreed.
'k Heb alles aangewend om 't onheil te bezweeren,
De oproergen onder 't juk van Rome te doen keeren
Door minnelijk verdrag; - vergeefs! Nikanors dood...
Het leger, dat zoo lang 't bevel wacht... Ik besloot.

Zijt mijn getuigen thands; gerechte hemelgoden!
Niet ik worde aangeklaagd door zooveel duizend dooden:
Niet tegen my roepe eens 't vergoten bloed om wraak;
Want met lankmoedigheid streed ik voor Romes zaak.
Ik spaarde, waar 'k vermocht, ik noodde tot den vrede:
'k Werp thands d'olijftak weg, en ook mijn degenschede.

COTTA.

o Heuchelijke maar voor 't hart van elk soldaat.
Dát is een welkom woord.

TITUS.

'k Ging met den dageraad
De dichte reien door: 'k heb alles gaê geslagen:
Het krijgsvolk hunkert, om de kleine nederlagen
Te wreken, die ons heir, knerstandend, lijden moest.
Geheel de lage stad, geblakerd en verwoest
Na storm op storm, ligt voor een eersten aanval open.
Haar overmeestring is met klein verlies te koopen.
Daar eens genesteld - en wie zoû ons wederstaan? -
Rukt op de bovenstad de bloem des legers aan,
Om, waar zy 't zwakst is, en door geen driedubble wallen
Noch sterke torens wordt beschut, haar te overvallen.
In puin ter neêr gestort, zal Salem ons gewis
Meer steenen leevren dan voor 't stormtuig noodig is
Om neêr te slingeren op Sions hooge daken.

COTTA.

De stad zal puinhoop zijn en op haar grondvest kraken.

VERAX, *ter zijde*.

Dat heeft de Heer voorzegd? Den Cezar dient gy, ja;

Maar God wreekt door uw arm het bloed van Golgotha.

TITUS.

Roept thans uw manschap saam: verkondigt mijn bevelen.
Vure elk zijn benden aan, opdat de stormkasteelen,
De schansen, 't slingertuig, als door een toovermacht
Verrijzen om de stad. Neemt strenge tucht in acht:
Beteugelt d'overmoed: spaart aan uw krijgsliên 't leven
Waar gij 't vermoogt, en wreekt tiendubbel die er sneven:
Mijn oog zal rusteloos alom u gadeslaan.
Op dappren! op! voor Rome! en voor Vespaziaan!

Hier springt de verschillende opvatting van den edelen Titus op eene zoo krachtige wijze in het oog, dat we ons moeten bedroeven over het volstrekt inhistoriële van Vondels gespierde taal, alwaar de veldheer, later vorst (*decus generis humani*) als een bretteur, een snoever, een grootspreker optreedt, en thans op die vijze sprekende met verwondering of met een medelijdenden glimlach tegenover het publiek zoude gehoord worden, terwijl de Titus onzer latere dichters zekerlijk den waren, oorspronkelijken veldheer oneindig meer naar het leven teruggeeft.

Wij eindigen onze aanhalingen, door nevens elkaâr te plaatsen de rey van Roomsche soldaten bij den magtigen oudvader der poëzij, en de rei van Romeinsche soldaten bij de latere dichters. De bewerking van dezelfde stof maakt hier de parallèle hoogst merkwaardig.

REY VAN ROOMSCHE SOLDATEN.

Staet by Olympsche worstelaers,
Die eertijds had zoo veel gebaers
Om dat ghy 't stof beweeghden,
En 't zweet van 't aenzicht veeghden:
Wanneer, in 't afgetuinde ront,
In 't worstlen ghy geen weergâ vont,
En voor dit lief bedryven
Droeght kranssen van olijven:
En steeght op uw triomphkoets hoogh,
Daer al de Griecxsche jeught voor boogh,
En die voor henen liepen
Iö triumphe riepen:
Komt monstert uw bekrozen vel,
Uw boerterye, en kinderspel
Bij 't leven dat wy voeren
In dolle krijghsrumoeren.
Komt leert van ons een leger slaen,
En trecken d'yzren hantschoen aen.
Ziet hoe ons stael verbolgen
Het roode zweet doet volgen.
Ziet onze ooghappels als een vier
Eens branden, om den lauwerier
Te plucken, groen van bladen
Langs ongebaende paden.
Al sneuvelt menigh helt terwijl,
Die was aen 's Keizers hof een styl:
De vroomheit van ons allen

Stut al wat dreight te vallen.
In 't bedt van eeren valt den doôn
Onsterffelijcke lof tot loon,
En Mars gunt dat zijn schimmen
Van mont ten hemel klimmen.
Dus is ons 't oorlogh geen verdriet:
Noch achten 't leven dierbaer niet.
Wy proncken met ons wonden,
En pylen toegezonden.
Wy vliên het troetlen van 't gemack.
Den blaeuwen hemel is ons dack.
Op 't vlacke veldt wy slapen,
En sluimren in de wapen.
Schoon d'opgesteke moorttrompet
Zomtyts ons zoete rust belet,

Wy aerslen voor geen dreigen;
Want dit 's den krijghsman eigen.
Als onzen veldtheer rept een woort,
Het slaet gelijck een blixem voort,
En 't helpt van bende aen bende
't Gantsch leger over ende.
Is 't vreemt dat ons tropheen ten toon
Dan in de kercken van de Goôn,
En vendels opgehangen
Afzwieren van haer stangen?
Is 't vreemd dat Titus houd in dwang
Het oosten, en den ondergang?
Dat hy uytzent zijn stralen
Aen 's weerelts leste palen?
Is 't wonder dat oock 't Joods geslacht
Van Rome gantsch is t' onderbracht?
En dat wy Salems necken
Nu met ons zolen decken?
Hoe vreughdrijck groeit nu Titus geest;
Hoe viert hy nu zijn zegefeest:
Hoe zacht na al dat slaven
Doen ons zijn milde gaven!
Hoe ruiterlijck deelt hy den buit
En roof aen zijn soldaten uit!
Wie zagh oit van zijn dagen
Het gout zoo afgeslagen?
Al 't kunstwerck dat oit sleipen kon
't Prat Solyma van Babylon,
Al watze om preuts te pralen,
Van Tyrus merckt liet halen:
Schaerlaken, purper, fijn en êel,
Arabisch wieroock, en kanneel,
Haer schatten allenthalven
Nu ons quetzuren zalven.
Dat troost noch een flux krijghsmans hart,
En leert vergeten al zijn smart,
Die hy oit most bezuuren
In 't stormen op de muuren.
O Maerschalk voor ons veel te milt,
Nu scheept u leegers waer ghy wilt.
Waer iemant opsteeckt d'ooren,
En weckt des Keizers tooren.
Al woudtghe by den Indiaen,
Aen Indus oever drencken gaen
Uwe hengsten, mat van 't hygen,
Van op en af te stygen:
Of wiltghe daer de zon verbaest
't Gediert wijckt, dat van honger raest:
Daer op de noorder wagen
De winter word gedragen:
Of westwaerts, daer het hemelsch vuur
Braed d'Iber, onzen nagebuur:
Of aen der Moren grenzen:
Of d'oevers der Cretensen:
Of wildtghe daer geen Phoebus schijnt,
Daer Pluto d'arme zieltjens pijnt

Afstijgen gaen ter hellen:
Alom wy u verzellen.

REI VAN SOLDATEN.

Iö triumf! met luid geschal
   Het zegelied gezongen!
Het heldenpleit voor Salems wal
   Is glorierijk voldongen.
Blijmoedig spant, na 't krijgsgerucht,
Onze Adelaar tot hooger vlucht
   De breedgeplooide wieken:
Hy, 't zegevieren lang gewend,
Van waar de zon haar dagkoers endt
   Tot aan het morgenkrieken.

Iö triumf! aan Cezar eer!
   Hem, wien de Goden minnen.
Weêr toonde hy zich 's waerelds heer
   In 't glansrijk overwinnen.
Vespaziaan! Doorstrengel thands
Uw lang verworven lauwerkrans
   Met Idumeesche palmen.
En moge ons lied, van Kedrons zoom
Tot aan den verren Tyberstroom,
   U blijde in de ooren galmen.

Iö triumf! Aan Titus lof,
   Wiens krachtige oorlogsdegen
Den oproersdraak in 't harte trof,
   Zieltogend neêrgezegen.
Bedwongen spijt den wederstand,
Kromt zich 't vernederd Joodsche land,
   Aan 's overwinnaars voeten;
En luid herhaalt alom de faam
Den grootschen *Imperators*-naam
   Waarmeê wy u begroeten.

Indien wij ons niet vergissen, heeft de onderlinge vergelijking dezer fragmenten, welke wij ons de moeite gaven om af te schrijven, kunnen strekken om de waarde van het latere tegenover het oudere treurspel in het licht te stellen, en wij moeten het aan onze kundige lezers overlaten, om thans een beslissend oordeel uit te spreken. Het lag geheel buiten ons plan om eene geanalyseerde kritiek van het werk der beroemde dichters te geven; enkele wenken en opmerkingen, die wij boven hebben aangeteekend, mogen ter bereiking van ons oogmerk voldoende zijn. Men vergete niet, dat dit stuk in de eerste plaats geschikt en bewerkt is voor een der bloeijende Rederijkers-kamers te Amsterdam, en buiten twijfel het personeel, dat dáár met bijzonder goeden uitslag werkzaam is, aanleiding gaf tot sommige eigenaardige stukken in het treurspel, zooals de Voorrede ons meldt: ‘Belangstelling in die Kamer wekte in hen de lust op, haren leden een dichtstuk aan te bieden, waarin, nevens de algemeene eischen der kunst, tevens de bijzondere voorwaarden in 't oog gehouden werden, welke de inrichting der kamer vordert. Vandaarmeer lyrische en beschrijvende brokken dan dialoog; vandaar meer verhaal dan handeling; vandaar, in een woord, alles wat dit treurspel ongeschikt voor het tooneel, maar juist daarom passend maakt voor den werkkring, dien de Rederijkers zich voor alsnog hebben afgebakend.’ Wij durven, na deze nederige zinsnede uit het voorberigt, de vraag opperen: waarom een dergelijk treurspel, met eenige wijziging en eenige vermeerdering, niet vatbaar zoude zijn, om op een nationalen schouwburg nogmaals herboren te worden? Waarom de ernst en de waardigheid van zulk een onderwerp niet zouden voldoen aan de begeerte van een publiek, dat door keurige voortbrengselen van begaafde tijdgenooten welligt nog op den goeden weg zoude gebragt kunnen worden? Of is de poging dan volstrekt vruchteloos, ja roekeloos en onzinnig, om de verhevene tragische Muze weder in onzen tijd, in ons midden te doen herleven? Men beproeve, en geve den moed niet op, als de proef misschien mislukt. Wat ons betreft, wij wenschen dat mannen vol kracht en talent, zoo als de twee dichters, die eene moeijelijke taak durfden te ondernemen, uitgelokt en aangemoedigd mogen worden, om ook den hoogen, godsdienstigen ernst der ware poëzij aan hunnen tijd te doen gevoelen, en door hunne tijdgenooten te doen waarderen, en daardoor, van hunne zijde, aan eene gewigtige en dringende roeping te beantwoorden.

Spiritus Asper en *Lenis*.

Mengelwerk.

De voorregten en het lijden van den snelschrijver. Humoristisch-Kritisch beschouwd.

De snelschrijver is de type van onzen tijd, hij drukt geheelenal den heerschenden geest, het beginsel der negentiende eeuw uit - spoed! - zoo spoedigen spoed, dat hij u de vliegende woorden, de *ἔπεα πτερόεντα*, van vader Homerus, als van de lippen weghaalt en wegveegt, en ze herschept in tachygraphisch, hieroglyphisch wonderschrift: de snelschrijver staat naast de locomotief en overtreft hem; kon de locomotief blozen, hij zoude nu moeten bekennen: ‘ik ben overwonnen.’ De vingers van den vluggen pennevoerder zijn ongelijk meer waard, dan de zuigers, en staven, en raderen van het stoomwerktuig: daar werkt de doode, hier de levende kracht: daar brengt de zamengeperste stoom de machine in beweging, hier het honorarium of het jaargeld. Men erkenne de noodzakelijkheid van den snelschrijver, eerstelijk uit een zuiver *politiek* standpunt beschouwd. De tachygraaf is de eigenlijke ware griffier, en wat hij ter griffie nederlegt, komt, met den spoed des bliksems (eene vergelijking, die in de voortspoedende eeuw nog even kan geduld worden) in het dagblad, deze gedrukte, gezegelde substituut-griffier voor het gansche land, somtijds voor het buitenland. Als de staatsmannen spreken, moet het dierbare vaderland, dat hen naar wet, en census en kiesbillet gekozen heeft, hooren wat ze spreken. Nu is de tribune voor al de patriotten, die ten oirbaar van het land, niet zoo als Palamedes hebben gezwoegd en gezweet, maar toch *gestemd*, te klein, en men wil toch weten, wat de vertegenwoordigers hebben gesproken. Gelukkige staat, gewenschte uitkomst: de snelschrijver beschaamt de radde tong, het diplomatisch lippenpaar, hij vliegt met de pen in de hand, gevleugeld als een soort van schrijvende Cherub, of als een hardlooper den spreker achterna, blijft en hangt hem op de hielen, en waar de spreker zelf hijgend en ademloos is, en gelukkig den laatsten volzin ter wereld bragt, daar staat de snelschrijver naast hem, en heft zegevierend het wonderbare blad omhoog, uitroepende: ‘ziet daar zijt gij en ik mede, daar heb ik u, gij kondet mij niet ontsnappen!’ Waar zoude het heen met de publiciteit, wanneer deze griffiers niet behoorlijk geoefend, aangesteld en *bezoldigd*, de debatten zoo warm van de tong opvangen, en den staats-courantier toewerpen? Erkent ge niet, dat alleen de snelschrijver, als de volstrekt noodzakelijke middel-persoon, als de verbindende schakel, als het cement verschijnt, tusschen de Kamer en de Regering ter eene zijde, en het publiek of het vaderland ter andere zijde? Begrijpt ge niet, dat zij

hunne hooge en gewigtige roeping gevoelen, als minister of anti-minister zich aangorden en de rede, ‘zoeter dan honig’ volgens Homerus, van de lippen zal vloeijen. O met welk een fier zelfbewustzijn van staatkundige eigenwaarde, weten ze zich, als de buigzame vingers over het papier - stoomen - te verheffen boven misstellingen en feilen, boven staatkunkundige feilen en financiële misstellingen! hoe staan ze boven de zonden, die er bedreven worden tegen de logica, den stijl en de taal; boven de wanklanken der partijzucht, der onverdraagzaamheid, der intrigue! Bij hen komt het referein getrouwelijk terug, geparodieerd naar de liefelijke ‘Bloem uit de Volksklasse’ van den dichter van Beers:

> Neen, naei} schrijf} maar, o naei} schrijf} maar, met vlijtigen spoed,
> Uw naald} pen} zij uw schat en uw zegen!
> Blijf, kind, bij uw sijsken} boeksken} het kent u zoo goed;
> Blijf bij uwe bloemen} sprekers} zij geuren} spreken} zoo zoet;
> En zie eens uw spreker hemel} kamer} hij lacht uw gemoed
> Van *eenvoud* en *schuldloosheid* tegen!

De snelschrijvers moeten, zelfs contre coeur, in zooverre het hart hier in aanmerking kan komen, dat betwist kan worden, staatkundige menschenkenners worden; zij leeren de sprekers kennen in hunnen periodenbouw, in hunne gevolgtrekking, in hunne politieke kleur; hun ontglipt niets: alleen, en dat is jammer, de gebaren; want zij zijn blootelijk schrijvende hoorders, en geene aanschouwende hoorders; zij verdubbelen en vergoeden het zintuig des gezigts, door de fijn opmerkende en geopende gehoorbuizen, zij leiden den stroom der klanken, waaronder vele, weinige, of geene gedachten liggen, in eene eigene bedding terug; zij zijn, met één woord, de getrouwe spiegels, de daguerreotypen der verschillende sprekers, de zuivere Muiderberger echo's in de Kamers, zij zijn schatbewaarders der onsterfelijkheid, van den staatkundigen roem, de gepatenteerde leveranciers voor de dagbladen, de herauten der aangenomene of verworpene wetten, de waarborgen voor het politiek heil der vaderlanders, en hoe geduldig, hoe boven alle beschrijving geduldig, hoe menschlievend, echte Samaritanen, als de spreker te spoedig, te zacht, te onduidelijk, te driftig, te lispend spreekt, en in onmenschelijke ligtzinnigheid geheelenal vergeet, dat de arme snelschrijver een lot heeft, duizendvoudig smartelijker dan Laurentius op het gloeijend braadijzer: ook dan moet de gevleugelde pen voort, al trillen des schrijvers zenuwen, al klopt hem het hoofd, al zweeft hem, de snelschrijver is mensch en zondig mensch, de verwensching, de weggemoffelde vloek op de lippen - hij moet toch voort, de *speech* moet toch teruggeven, hier helpt in den letterlijken zin geen bidden. O! waarom heeft tot heden toe geen der snelschrijvers een boek geschreven, gedenkende aan von Göthe, onder den titel: ‘het lijden van een jongen snelschrijver?’ Men zie ze met ontzag, deernis en Christelijke deelneming aan, als ze gespoord en gelaarsd, dat is gepend en gepapierd, naar de Kamers heentrekken, en de fel bewogene gemoederen der sprekers alleen door hunne meer dan bewonderenswaardige vingeren vaardigheid zullen afgeteekend worden naar het leven, geen stil leven, naar het leven zonder dat er, gelijk bij de wet van Mozes, tittel of jota verloren ga!

In een geheel ander, niet minder verheven en treffend licht, staat de tachygraaf, waar hij zich geroepen voelt, om

met de *geestelijke* wereld, met de predikers des Woords in aanraking te komen, en tot heil der luisterende gemeente de leerrede van de lippen der sprekers opvangt, om ze dadelijk te verduizendvoudigen. Ligt elders het staatkundige belang ten grond, het heil der kiezers en der gekozenen, het levenselement der dagbladen niet hunne bijcouranten, hier is het loutere belangstelling in de verspreiding der Christelijke waarheid, en de snelschrijver staat naast den leeraar onzigtbaar op den kansel, en bewaart met eene aandoenlijke zorg en onbegrijpelijke naauwgezetheid de gulden woorden, die welligt anders verloren zouden zijn. Wat is hier de snelschrijver boven onzen lof verheven! - als ge gedenkt aan de Christelijke en heilbegeerige hoorders, die al te ver van den kansel geplaatst zijn, helaas! achter een kolom, of een zwaar menschelijk ligchaam, of grooten dameshoed verborgen, aan die hoorders, welke niet scherp van gehoor zijn, waar de gehoorbuizen zijn verdikt, of waar de oogleden door booze geesten telkens worden nedergedrukt, en het vleesch boven de twee oogbollen tegen den geest worstelt en getuigt, als ge aan deze Christelijke menschen gedenkt, die gesticht willen worden, maar niet gesticht kunnen worden, dan snelt immers de snelschrijver hen met onbegrijpelijke deelneming te gemoet, en biedt de nog vochtige leerrede vriendelijk aan, zeggende: ‘zietdaar gij die hongert en dorst naar de geregtigheid, zietdaar uwen leeraar, maar thans gedrukt, terug, en als ge helaas! de indrukmakende gebaren, de stembuiging, de oogenspraak en het welbekende gelaat van den leeraar hier moet missen, gij hebt door mijne zorg, het levende woord terug, terug, en wel voor 10 of 20 centen.’

Als de staatkundige snelschrijver door stad of land bezoldigd wordt, en dus als ambtenaar op het budget verschijnt, verheft zich hier zijn broeder, die uit *loutere belangstelling* in de verspreiding van het Christelijk woord, de leerrede, als ze uitgesproken of dood is, doet herleven, hemelhoog boven dezen. Wie zal dan zoo onchristelijk of stoutmoedig zijn, om dergelijke pogingen tegen te werken, te belemmeren, af te keuren? Wie zal den broeder mede-christen tachygraaf, als hij zich in nederige godsvrucht tegenover eenen beroemden, welsprekenden kanselredenaar nederzet, en met den hoed als draagbare schrijflessenaar voor zich, de stichtelijke rede opteekent, wie zal hem dan in zijne edele, volstrekt belangelooze poging durven storen? Wie zou hem dan onzacht bejegenen, of, wij verbleeken, schuiven of duwen, of stooten, en de kostbare oorkonden, kostbaarder dan de Egyptische, heidensche hieroglyphen ontrukken, en zich daardoor schuldig maken aan de gestrenge wetsbepaling, waar dreigend staat geschreven het omineuse, lijfstraffelijke, fransche, napoleontische wetboeken-woord, *coup!* u welbekend! Neen! men miskenne hier den snelschrijver niet langer. Hij had, gedurende jaren, met tranen in de oogen, het langzame verval der openbare godsdienst erkend. Hij had gehoord, met ergernis en verontwaardiging, dat sommige leeraars alleenlijk improviseerden, en door de magt der godsdienstige geestdrift gedrongen, zich niet konden binden aan schets of geschreven, nageschreven of overgeschreven preek, dat zij uit het hart tot het hart spraken; hij had onderzocht en zelf gehoord, dat andere predikers, oude, reeds eenigzins verjaarde kanselredenen deden herleven, en hij wist dat in dezen tijd alles, alles, niet slechts in den Bazar of in het Verkoophuis, maar

ook op den kansel nieuw moest zijn; hij had dikwerf hooren klagen, dat men de leerrede, vooral als ze te lang of te diep of te hoog of te breed was, niet in hoofd en hart mede kon nemen buiten de kerkdeur, omdat men ze binnen de kerkdeur ook niet had kunnen medenemen - en nu - zijne godsdienst ontvlamt, gebiedt hem om hier niet langer met halve maatregelen te werken: de goede teleurgestelde gemeente moet gered worden, de kerkelijke leerrede moet bewaard voor roest, mot en verderf, ja de redenaar moet gewaarborgd worden, dat men hem niet verkeerd verstaat, of zijne bedoeling miskent: derhalve treedt de Christelijke snelschrijver met fieren moed onder de gemeente, zet den hoed af, neemt papier en schrijfstift en schrijft op den hoed, en is, door de gedrukte leerrede voor een spotprijs aan te bieden, ten minste een weldoener van en voor zijnen tijd! Of zoudet gij nog durven volhouden, dat de rede, door U gedacht, en luide uitgesproken, uw eigendom was? dit is zij, zoolang gij de lippen niet hebt geopend voor de gemeente; maar zoodra als dit geschiedt, dan is *uw* woord *uw* woord *niet* meer, immers algemeen eigendom? en als ge het niet gelooft, geloof dan toch de uitspraak van den Hoogen Raad, die dat beter weet, en beter weten moet, en weten kan dan gij. Onbegrijpelijk inderdaad! dat men de belangeloosheid, den godsdienstzin dier Christelijke vrienden in twijfel trekt, welke nu als martelaars der negentiende eeuw worden behandeld, wier *vereenigde* en *standvastige* pogingen schier van alle zijden worden miskend en in een duister onheilvoorspellend licht gesteld. Hier dus is het *tweede* gedeelte van het lijden van een' jongen snelschrijver reeds ter perse. De gemeente en de leeraars wenschen geene af- of na-schrijvers, zij gaan zelfs zoo verre, om hier niets anders te willen zien, dan eene - hoe boosaardig - dan eene bloot *geldelijke* speculatie, dan eene eigenlijke boekverkoopers-onderneming, dan eene even onkiesche als brutale ontvreemding van het eigendom des geestes. Tegen zulke beschuldigingen moet de wet en de Staat waken, de publiciteit moet gehandhaafd, en welligt dat eens, wij kunnen het jaar- of eeuwtal niet naauwkeurig bepalen, nevens den koster, voorzanger en organist, in elke fatsoenlijke Protestantsche stads- of dorpsgemeente, de snelschrijver wordt aangesteld, gekozen en ook bezoldigd, gezeten tegenover den leeraar, of in het kostersbankje, terwijl de gemeente dezen secundusof vice-spreker, met milde vlugge pen, de preek-exemplaren gretig afkoopt, en daardoor de honderdduizend en nog eens honderdduizendtallen gedrukte leerredenen zullen worden ‘als het zand aan de zee, of de sterren aan den hemel’ en ten gerieve van de goede gemeente, die voortaan de kerk niet meer behoeft te bezoeken, omdat zij de preek kan lezen voor 10 cents, ten gerieve der Christelijke Openbaring, die nooit te veel openbaar kan worden, ten gerieve vooral van den uitgever, die, wat hemzelven betreft, nooit te veel leerredenen, al zijn ze ook wat ligt van gehalte, kan uitgeven, en eindelijk ten gerieve van den snelschrijver zelven, die nu gevonden heeft, wat wij allen toewenschen, en allen nog niet gevonden hebben, een verzekerd bestaan!

Wij hebben gezegd!

Zegt het voort!

TRES COMMITONES.

Cholera.[1] (1849.)

Het was een sombere, treurige dag geweest. Nu viel de avond en met hem een stroom van regen, die tegen de, schier overal, gebroken ruiten van een klein, zeer armoedig bovenkamertje, aankletterde. - Telkens, bij een rukwind, joeg die regen, door scheuren en gaten, naar binnen en dreigde de tocht het dunne kaarsje, dat op het vermolmde tafeltje een droevig licht wierp, uitteblusschen. - Bij dat tafeltje zat, met de hand onder het hoofd, eene nog jonge vrouw, maar bleek en vermagerd en het was aan de diepe groeven op haar gelaat te zien, dat de tranen, die thans langs hare wangen biggelden, niet de éérste waren, die zij stortte, in haar rampspoedig leven. Helaas! zij had er misschien meer geweend dan honderd harer natuurgenooten, maar er nog veel meer met alle kracht teruggehouden en opgekropt, ja dikwijls een lagchend en blijmoedig gelaat getoond, om haren man, wanneer hij, van zijn moeijelijk, maar weinig winstgevend dagwerk, huiswaarts keerde, toch die weinige uren van rust, niet door hare tranen te vergallen.

Zij was van gegoede ouders geboren; zij had zelfs weelde gekend. Zij was uit liefde gehuwd en haar man was haar altijd getrouw gebleven en had als een lastdier gewerkt; maar toch hadden rampspoed en ziekte hen steeds met armoede doen worstelen, armoede, altijd armoede, zoo groot, dat ze soms geen brood hadden voor hunne beide kinderen!

O! dat was vreesselijk! - niet om harent wille..... *zij* hadde misschien van honger kunnen sterven zonder een klagt te uiten; maar die *kinderen*..... O! mijn God! wat is er vreesselijker, dan onze kinderen te hooren krijten van honger en niets te hebben om dat gekrijt te stillen?.... En dan toch nog eerlijk te blijven en niet te twijfelen aan Gods liefde - daar behoort een kracht toe die schier alléén der vrouw gegeven is. En *zij* had die kracht getoond, zoo sterk als misschien ééne harer sekse; zij had altijd moed gehouden, altijd, hoe diep ook in ellende verzonken; maar nu....?

Op den morgen van dezen dag, was die dierbare echtgenoot, die met haar had gezwoegd en getobt, die lief en leed met haar had gedragen; maar het laatste 't meest - op den morgen van dezen dag was deze haar eenige steun en troost, naar het graf gedragen.

De geesel dezer eeuw, de verraderlijke cholera, voor wie men zich niet wachten, voor wie men de deur niet sluiten kan, omdat men haar éérst herkent als ze is binnen gelaten, die verwoestende genius, had ook haren gade aangevallen en weinig moeite gehad om zijn verzwakt en afgetobt ligchaam neder te vellen.

Ach! dat juist zij het meest door haar worden weggenomen, die het minst te missen zijn, *arme* vaders en moeders.

Hij was dan dezen morgen begraven, en met hem de broodwinner van haar

1) De hoofdzaken, in deze schets vermeld, zijn geheel *waarheid*.

en hare kinderen. Geen wonder dat ze thans hare tranen vloeijen laat; hij is er immers niet meer om wien zij ze zoo vaak weêrhouden heeft! - Ach, door de smarte, de wanhoop bedwelmd, is hare eenige gedachte: ‘Heere God! hadt Ge ons maar met hem weggenomen!’

Het kaarsje brandde duisterder en duisterder, maar zij merkte 't niet; - toen liet zich plotseling een kreet hooren.....

In gindschen donkeren hoek staat een armzalig wiegje, en in dat wiegje ligt haar driejarig zoontje, haar jongste kind. Het oudste, hare lieve Maria, is, toen de begrafenis was afgeloopen, door hare betrekkingen medegenomen; wel had het der arme weduwe veel gekost, van haar geliefd kind te scheiden en het aan anderen over te laten, maar de gedachte: ‘zij zal het daar beter hebben,’ had over haar eigen gemis gezegevierd.

Nogmaals klonk die kreet haar in het oor, en, als dronken van smart, verhief zij zich met moeite en waggelde naar het wiegje. Met bevende hand sloeg zij de lompen op, die tot wiegekleed dienen moesten. ‘Mijn jongen, mijn lieve jongen!’ sprak ze snikkende en naauw hoorbaar, want het was of haar de woor den in de keel steken bleven: ‘mijn lieve Johan!.....’ En, ach! daar lag haar lieve Johan met strak en starend oog, blaauwe lippen en wankleurig gelaat en met handjes en voetjes slaande, als poogde het nog zijnen vijand van zich afteweren. - ‘O, mijn Jezus!’ gilde de moeder, terwijl zij het knaapje opnam: ‘O, mijn Jezus, ook *gij!*.....’

Die nieuwe smart scheen ook haar stem nieuwe kracht te geven, want haar gil klonk door geheel de armoedige woning; maar de meeste bewoners waren aan zulke wanhoopskreten gewoon en hadden ook genoeg met zichzelve te tobben: alleen eene oude, maar goede, gedienstige buurvrouw, kwam op haar geschrei toeschieten.

De geneesheer werd geroepen en kwam spoedig, en toen hij iets had voorgeschreven en gezegd wat gedaan moest worden, was, bij het afgaan van den trap, zijn laatste woord tot de oude buurvrouw: ‘Cholera.’

Daar lag de moeder, met haar kind in de armen, in de armzalige bedstede. - Het knaapje was, na toediening der geneesmiddelen, bedaarder geworden; het sloeg niet meer met handen en voeten, had de oogjes gesloten en kreunde slechts somwijlen, als in een pijnlijken droom. Ook de moeder scheen stiller te worden en haar luid en droevig snikken was eindelijk naauwelijks meer hoorbaar.

De goede, oude buurvrouw zat voorde bedstede en sprak, verheugd, tot zichzelve: ‘zij slapen’ en met de handen in den schoot, was ze spoedig zelve ingesluimerd, zacht en rustig; want ze was niet bang meer voor de Cholera, zij had die vijandin, in den laatsten tijd, zoo veele malen onder de oogen gezien, dat zij schier aan haar gezelschap gewoon was geworden; en daarbij, wat kwaad zoude zij haar kunnen doen? Zij was immers oud en gereed te sterven. - Zij sliep voort en droomde dat zij haren doodgewaanden zoon, die haar, drie jaren geleden, bij zijn vertrek naar de Oost vaarwel zeide, wederzag en een trek van innige teederheid en liefde speelde om hare lippen.

Daar liet zich een luide snikstem uit de bedstede hooren... en alles was weder stil. - Het sloeg juist drie ure.

De oude vrouw werd wakker, huiverend van koude; zij luisterde naarde zieken, maar hoorde niets en altijd in gedachte dat ze sliepen, schoof ze voorzigtig de gordijn weg... Zij had zich niet vergist; - daar lagen zij beide, moeder en kind, in elkanders armen en zij sliepen, maar

- den *doodslaap*. - Zij hadden beide den geest gegeven. - De oude sloeg het laken over de dooden heen, terwijl een groote traan langs hare wangen biggelde: ‘slaap wel’ sprak ze, schoof de gordijnen weder toe, blies het nachtlichtje uit en zocht haar eigen kamertje weder op, om daar weer van haar zoon te droomen.

In eene boerenwoning, twee uren van daar, lag alles in rust; man en vrouw, knechts en meiden, allen waren in zoeten slaap gedompeld. - Ook de lieve Maria sliep schijnbaar rustig en zacht; wel parelde er nog een traantje in hareoogen, omdat ze moeder en broeder niet had goênacht gekust, maar het lachje dat om hare lippen zweefde getuigde, dat de slaap die droefheid had weggetooverd; en geen wonder ook, want ze droomde zoo zoet, als ze nog immer gedroomd had. Dáár zag zij hare moeder met den kleinen Johan op den arm. Zij waren beide in een wit gewaad gehuld, 't welk zoo schitterde, dat ze voor een oogenblik de oogen sluiten moest. Toen zij ze weder opende, zag ze dat ze ook een frisschen, groenen krans om het hoofd droegen. Moeder had ook nog zulk een krans in de hand, drukte haar dien om de slapen, en zeide, met hare zachte, vriendelijke stem: ‘Kom, Maria, wij gaan naar vader, ga met ons.’

- Zij wilde volgen; maar kon niet, en toen zij beide zag heen zweven, als werden ze door eene onzigtbare hand gedragen, stak ze hare armpjes uit en riep: ‘moeder, moeder!’ - en toen ontwaakte ze, maar slechts voor een oogenblik; zij staarde eene seconde aandachtig om zich heen, schudde toen het hoofdje, alsof ze zeggen wilde: ‘hier is het niet’ en sloot hare oogen weder, maar nu voor eeuwig. Zij lispte nog eens: ‘moeder, moeder!’ woelde een paar malen in haar bedje heen en weder, zuchtte diep... de glimlach speelde weder om hare lippen en - ook zij was een lijkje. - Het sloeg juist drie uren.

Wat moet die vader, eens zoo arm hier op aarde, nu rijk zijn in den hemel!

Brievenbus.

III.
Waar ijver zonder verstand al niet toe vervoeren kan!
Antwoord op een brief van een lid der Afschaffings-Maatschappij geplaatst in de VII^{de} Aflevering van den Tijdspiegel.

WelEerwaarde Heer!

Wat is het jammer, als men het goede bevorderen wil, dat men daar dikwijls zoo onhandig mede te werk gaat. Aan jeugdige onbedrevenheid kan wel iets worden toegegeven - misschien is dit bij u van toepassing, - maar dan moet ik er terstond den raad bij voegen, om wat men aan een amice frater schrijft, zonder diens, misschien teregtwijzend antwoord aftewachten, niet terstond onder de oogen van het publiek te brengen. Den man van ervaring althans herken ik uit uw schrijven niet.

Ik heb uw geschrift een paar keeren

gelezen, doch ik kon maar (en dit ligt misschien aan mijn *nevelachtigheid*, het doel niet vatten van uw geschrijf. Was het, om eene handelwijze te gispen of af te keuren, die geene andere dan eene zedelijke strekking heeft - misbruik te weren en goede gezindheden te bevorderen? - dàt kan en mag ik van een' medebroeder in de heilige bediening niet vooronderstellen; was het, om als kampioen voor de Afschaffings-Maatschappij op te treden? - Zij had reden om uitteroepen: *non tali auxilio, non defensoribus istis!* doch ook dít kan ik niet vooronderstellen; want de maatschappij was niet aangevallen, veelmeer geroemd. Wat dan?... Ik vooronderstel, dat gij voor de Afschaffings-Maatschappij ijvert - dát kan te prijzen zijn; maar ik geloof, dat gij het overdreven doet, - als ik van de uitwerkselen tot de oorzaak besluiten moet. Om dit te bewijzen, zal het mijne schuld niet zijn, collega, dat ik harde waarheden zal moeten zeggen. Gij hebt uwen brief eenmaal voor het publiek gebragt en ik ben nu wel genoodzaakt, om dien voor het publiek te analyseren en uwe redeneringen er in vervat in hare naaktheid bloot te geven.

Uw overdreven ijver heeft u - het is een gewoon uitwerksel - een weinig *blind* gemaakt; want, om in het roemen der Afschaffings-Maatschappij en het toekennen van hooge waarde aan haar eene satyre op die maatschappij te zien, is niet het gewoon uitwerksel van gezonde oogen; - in eene ernstige verklaring, dat men geenszins het oogmerk heeft, om de Afschaffings-Maatschappij in eenig opzigt belagchelijk voortestellen, toch nolens volens eene ridiculiserende aardigheid op te merken, is eene *clair-voyance*, waar men de oogen wel digt bij moet toegeknepen hebben.

Niet minder *partijdigheid* meen ik in uw overdreven ijver te ontdekken. Is men toch altijd gehouden tot eene zaak, die men prijst en verheft, over te gaan? Zouden er geene *ferm gedecideerde karakters* zijn, die b.v. de maatschappij tot Nut van 't Algemeen prezen en verhieven, maar er hunne bijzondere redenen voor hadden, om geene leden dier maatschappij te zijn? En pas die stelling eens toe, collega, op de keuze van onderscheiden standen in de maatschappij, op het huwelijk enz. - Men bezie toch de zaak van alle kanten, eer men zulke onbekookte stellingen opwerpt. Hadt gij onzen geachten medebroeder, D^{s}. van Limburg Brouwer, op wien gij u beroept, geraadpleegd vóór gij uwen brief onder de oogen van het publiek bragt, de ijverige, maar bezadigde voorstander van het goede zou u welligt gezegd hebben: ‘broeder, laat ons voorzigtig zijn, met menschen, die in onzen geest werkzaam zijn, al handelen zij niet naar de letter, aantevallen. De broeder, dien ge uwe meening wilt opdringen, beoogt hetzelfde doel als wij, al gebruikt hij voor als nog niet dezelfde middelen. Misschien wil hij langs dezen weg tot het doel leiden. Kunt gij u met die zienswijze niet vereenigen, denk dan tot uwe geruststelling: *variis modis bene fit*.’

Heeft uw overdreven ijver u ook niet een weinig *trouweloos* gemaakt - tot verzachting wil ik er bijvoegen, als een gevolg van blindheid? Trouweloos toch is het te schrijven, dat ik beweerd zou hebben, dat door ééne handeling van mij, de sterke drank in mijne gemeente afgeschaft is, waar ik nadrukkelijk zeide, dat het gebruik daarvan *bij de begrafenissen* is afgeschaft. En dat die trouweloosheid uit blindheid voortkomt,

blijkt hieruit, dat, als het werkelijk waar was, wat gij mij laat zeggen, het een wonderbaarlijk beweren van u zou zijn, dat ik daardoor der Afschaffings-maatschappij ondienst zou gedaan hebben, en een raad om lid van de afschaffing te worden veel zou hebben van mosterd na den maaltijd. Trouweloos is het, omdat ik gezegd had, dat eene begrafenisplegtigheid, die ik in mijne vorige gemeente bij woonde, door zeer velen was bijgewoond, het te laten voorkomen, alsof dit in mijne tegenwoordige gemeente nog het geval was, en daar eene menigte redeneringen op te bouwen en raadgevingen bij te voegen, die nu als van zelf in het ijdele vervliegen en geheel te onpas zijn aangebragt. Maar het een was zeker te mooi gezegd, het ander klonk u te krachtig in het belang uwer maatschappij, om er bij het overlezen, al was het dan niet geheel pluis, de pen door te halen.

Ik heb in uwen brief eene *onnoozelheid* opgemerkt, die mij bevreemdde. Een lid van de afschaffing, die er met verstand voor ijveren wil, moet toch in de eerste plaats met de gebreken bekend zijn, als hij ze wil verbeteren. Hebben er nu in uwe gemeente of in die van uwen vriend bij begrafenissen geene misbruiken plaats, werd of wordt daar geen sterke drank gebruikt, gaat daar alles even stil en plegtig toe - laat ik u dan eens onderrigten, dat dit niet overal het geval is. Men leert den toestand der gemeenten niet altijd uit boeken; als men eens verder geweest is, dan in plaatsen in zijne onmiddellijke nabijheid, of in een deel van eene provincie, dan ziet, hoort en ondervindt men, wat men op zijne studeerkamer niet gedacht had. Toen ik daar las: ‘mijn hemel! in welk gedeelte van ons land hoort die man te huis, of is het ook NB. over de grenzen?’ kwam mij de vraag op de lippen: zijt gij de eenige vreemdeling in Jeruzalem? Was het u bij het lezen van mijn brief ‘raar en wonder’ toen gij vernaamt, dat het op sommige plaatsen bij begrafenissen dikwijls zeer ongepast toegaat - ik riep uit: mijn hemel! weet dat een lid van de Afschaffing niet - en die moet het kwaad helpen weren! Die man mag wel een fleschje spiritus medenemen, als hij eens verder komt dan zijne standplaats. 't Doet mij genoegen, dat ik u nog wat kan leeren: wat ik van de misbruiken, die er op sommige plaatsen bij begrafenissen plaats hebben, gezegd heb, zijn geene ‘ongehoorde’ in den zin van ongeloofelijke misbruiken. Zij bestaan helaas! en vroeger bestonden ze meer nog dan thans. Vóórdat ik de begrafenisplegtigheden in mijne gemeente bij woonde (door u als lid der afschaffing als eene niet aan te prijzen zaak - waarover straks nader - voorgesteld), werd er bij die gelegenheden, zeldzaam bovenmatig, maar toch in den regel jenever gedronken. Het idée was, dat het dús behoorde bij eene *fatsoenlijke* begrafenis. En dat niet in mijne gemeente alleen, maar op vele plaatsen elders, niet over de grenzen, maar in ons vaderland. Dít tot uw narigt, om u de gebreken te leeren kennen, die nog te verbeteren zijn. In overdreven ijver ziet men zoo ligt wat voorbij, en oordeelt vaak zonder te kennen.

Die ijver, collega, heeft u ook *ergdenkend* gemaakt. Door het afschaffen van den jenever bij begrafenissen, zijn deze - dat kunt gij niet ontkennen; want de sterke drank kost veel - minder kostbaar geworden; maar nu meent gij, dat zij door mijne tegenwoordigheid misschien nog kostbaarder geworden zijn. Er is één persoon meer, - dat is waar; maar om diens wille er nu eene menigte gasten te

laten komen, om diens wille (altijd in de vooronderstelling, dat zulks dien gast aangenaam zou zijn) iets extra's op tafel te brengen, in plaats van jenever wijn te laten opzetten - ik geef u in bedenking, of het niet beter geweest ware, uwe verbeelding hier wat ingetoomd en liever eerst onderzocht te hebben, of het dús wás, eer ge eene zaak, die met de beste bedoelingen geschiedt, door zulke uit de lucht gegrepen vooronderstellingen als verdacht wilt doen voorkomen. De liefde oordeelt niet ligtvaardig; zij denkt geen kwaad. 't Spijt mij, dat ik u ook op een weinigje *inconsequentie* betrapt heb. Gulhartig hebt gij bekend, dat gij niet wist, dat er gemeenten in ons land zijn, waar bij begrafenissen ergerlijke misbruiken plaats hebben, maar eenige regels lager weet gij van ‘voorbereidende verrigtingen’ die de begrafenis voorafgaan te spreken, waarvan u misbruiken schijnen bekend te zijn, die ‘glazerige’ oogen te weeg brengen. Zie, nu wil ik van u ook wat leeren. Is dát soms hij u het geval, meld het mij dan s.v.p. opdat, als ik nog eens over dat onderwerp mogt schrijven, ik van zoodanige misbruiken te uwent kan melding maken. Hier kent men ze niet. 't Is vreemd, met het eene misbruik wel, en met het ander dat er zoo na aan verwant is, niet bekend te zijn. Wordt het u niet ‘raar en wonder’, bekend als gij zijt met de misbruiken bij de ‘voorbereidende verrigtingen?’

En hoe men toch *bevooroordeeld* kan zijn, als men op zijn stokpaardje rijdt! Omdat gij met de poging, die ik in het werk gesteld heb, niet hoog zijt ingenomen, noemt gij al de nadeelen op, die er uit zouden *kunnen* voortvloeien - het aanrigten van maaltijden, het insluipen van misbruiken bij ‘voorbereidende verrigtingen,’ die dan als verzoeningsmiddelen konden beschouwd worden met de meer ernstige begrafenisplegtigheid, het gevaar dat men loopt, om der waarheid ontrouw te worden, en, om het eens met andere woorden te zeggen, honig om den mond te smeren bij betrekkingen, die een' afgestorvene beweenen, om... ('t spreekt van zelf, dat gij hier het oog hadt op on waardige bedienaars van het Evangelie) - noemt gij, in één woord alleen de schaduwzijden op, zonder er een enkelen lichtstraal over te werpen. Tenzij gij ontkennen mogt, dat het eene goede zaak is, dat het jeneverdrinken bij begrafenissen is afgeschaft, dat het zijn nut kan hebben, dat een predikant bij de begrafenis tegenwoordig is en daar een goed woord voor de aanwezigen kan spreken - vraag ik het u in getnoede af, of gij onbevooroordeeld hebt geschreven, wat uit uwe pen te vlugtig gevloeid is.

Er is nog iets: het geldt al weêr eene stelling. Gij zegt, dat mijne onderneming te moeijelijk en daarom onnavolgbaar is. Voor mij is zij niet te moeijelijk; in gemeenten, als de mijne, die niet tot de groote, maar ook niet tot de kleine behoort, is zij dus niet onnavolgbaar. Misschien vindt gij het moeijelijk; maar gevoelt gij niet, collega, dat dit iets subjectiefs is? Die los daar heen geworpen stellingen - ze klinken dikwijls zoo fraai!

Ik dank u voor den wensch, dat ik altijd bij de leiding van het gesprek de waarheid moge spreken, dat ik mij door geen enkele beweegreden daarvan zal laten aftrekken en dat ik bewaard biijve, om van een' overledene niet iets te zeggen, wat een ander beter van hem weet, dar ik hem soms, om redenen (dat kwaad vermoeden toch!) niet hooger zal plaatsen, dan naderhand uitkomt, dat hij geplaatst kan worden - (wat dat laatste betreft: alwetend zijn wij niet) - nog

eens, ik dank u voor dien wensch, het is regt broederlijk; - maar hoe gij zoo hoog opgeeft van den moed, die daartoe behoort en mij nog eens en nog eens moed toewenscht, kan ik mij van u, die toch ook een prediker der waarheid zijt, niet begrijpen. Als men pas aankomt (en misschien is dit bij u het geval), dan ontbreekt die moed wel eens - zoo althans ging het mij; maar is men geen nieuweling meer, dan werkt de kracht der waarheid, het heilige van onze bediening genoeg op ons uit, om ons met den noodigen moed in ernstige gevallen te omgorden. Gij spreekt misschien ook volgens eigen ondervinding - nu die leert het best. Er behoort ook moed toe, om te ijveren met verstand en dien wensch ik u wederkeerig toe.

Uw raad om lid van het Afschaffings-genootschap te worden, neem ik met een' broederlijken zin, maar voor notificatie aan en wilt gij weten waarom, adresseer u dan onder letter H. bij den geachten uitgever van dit Tijdschrift, die wel zoo goed zal willen zijn uwen brief aan mij toe te zenden, dan zult gij door mijn antwoord tevens in de gelegenheid gesteld worden, om te weten te komen, waar de gemeente is, die gij wel lust zoudt hebben om nader te leeren kennen en tevens den persoon, die zich voorals nog teekent.

H.

IV.
Brief aan den Redacteur van den Tijdspiegel over besneden Christenen en onbesneden Joden.

Ik ben maar een loopjongen, mijnheer de Redacteur, die voor acht stuivers in de week en nu en dan een boterham boodschappen doe voor een dominé. Nu moest ik gisteren een boek voor hem brengen bij een' anderen dominé, daar de mijne meê in een leesgezelschap is. Nu ben ik een liefhebber van lezen en leer bijna de heele zendelingberigten van buiten, en daarom stak ik ook eens mijn' neus in dat geleerde boek. Ja, geleerd was het, dat verzeker ik u, 'theette *Jaarboeken* en er kwamen Bijbelteksten in en dan van die rare letters, zoo als ik ze nooit in moeders Bijbel gezien heb. Ik heb 't daarom maar niet aan mijne moeder verteld, want die zou wel gaauw zeggen, dat die geleerde heeren zeker weêr bezig waren met een' nieuwen Bijbel te maken. Maar op de laatste bladzijden zag ik eerst, hoe wijs de mijnheer die die *Jaarboeken* maakt, wel wezen moet: hij zeî daar maar van een hoop andere boeken, of ze goed of slecht waren. Zeker was hij een geleerde Jood, want er kwam van *Juda* en *Israël en de volken* in, en daar ik de Bijbelsche historievragen op mijn duimpje ken, dacht ik: man, nu zal ik toch eens zien, of je er nog meer van weet dan ik. Maar kijk mijnheer, zoo'n rare geschiedenis der Joden hebt ge nog nooit gezien. Geen woord van Abraham, Izaäk of Jakob, ofschoon de Schrijver toch gezegd wordt te geven ‘de geschiedenis en de lotgevallen van zijn geslacht;’ maar dat is nu eene geschiedenis, ‘dier talrijke, edele en hooghartige familiën, die onder den naam van Sephardim (Spaanschen) nu reeds meer dan drie eeuwen, uit het Spaansche Schiereiland verdreven, onder alle hemelstreken en niet het minst onder ons volk als in eene nieuwe verstrooijing leven.’ Talrijk zijn de Joodsche familiën zeker, want het is of ze uit den grond oprijzen met hun augurkjes-kramen en zoete mangelen, - edel misschien ook wel, althans er zijn nog wel brave menschen ouder, - maar

hooghartig! kruipender, lager volk ken ik niet dan dat Jodenpak: die hooghartigen zijn dan zeker die groote lui onder de Joden, die, zoo als mijn moeder mij zeide, te Amsterdam in mooije huizen wonen en daar kranten en verzen maken en er haast net uitzien als een ander mensch.

Maar kijk, hoe ik 't mis had, die Schrijver is geen hooghartige Jood, maar een hooghartige Christen. Moor maar, mijnheer. ‘Het wordt meermalen als een zeker verwijt gehoord, dat de Heer Da Costa zijne Joodsche afkomst te weinig vergeten kan, waardoor hij aan den zuiver geestelijken aard des Christendoms voor zichzelven schade zou doen. Wij laten dit daar. Het is ook hier de plaats niet het nader te onderzoeken; maar lees gij, die zoo spreekt, de geschiedenis der Sephardim en gij zult het hunnen afstammeling vergeven als hij in uwe oogen zich te weinig met de Christenen uit de Heidenen *an niveau*[1] stelt.’ Nu kan ik de geschiedenis van de Sephardim niet lezen, mijnheer, ik lees niet veel anders dan mijn' Bijbel zonder rare letters, en ik weet niet, hoe ik er over denken zou, als ik die geschiedenis gelezen had; maar ik weet wel, dat ik geen Sephardim ben, zooals die hooghartige Joden-Christen, en zooals die mijnheer K., die de jaarboeken schrijft er zeker ook een is; en omdat ik nu geen Sephardim ben, geloof ik, dat ik wel te beklagen ben. Mijn moeder, die al vroeg weêuw was en met zes onnoozele bloedjes van kinderen zitten bleef, had mij altijd gezegd, dat er bij Jezus geen onderscheid was tusschen grooten en geringen, en dat er in den hemel geen rijken of armen meer zouden zijn; maar aan die Sephardim heeft ze niet gedacht, of ze heeft er zeker niet van geweten. Maar mijn dominé moest het toch weten, en die heeft mij verteld van een' Jood, die Paulus heette en ook Christen was, maar die om de uitnemendheid Christi al zijn Joodsche voorregten schade en drek geacht had. Dat is zeker dan ook al geen Sephardim geweest, en mijn dominé had mij wel mogen zeggen, dat de Sephardims altijd wat vooruit hebben bij onzen lieven Heer. Gisteren hoorde ik mijn dominé nog zeggen tegen den anderen: Ja, collega, Paulus zou er inloopen bij die lui, als hij verzekerde, dat God een God ook der Heidenen is, Christus liep ook gevaar, als Hij durfde verkondigen: gij zijt ook schuldig malkanders voeten te wasschen. Och man, zei de andere dominé, er is zeker nog geen Farizeëndom genoeg onder de gedoopten. Ik wenschte maar dat K. en zijn aanhang zich lieten besnijden en Da Costa zijn' doop vergat, als hij zijne besnijdenis niet vergeten kan. En toen spraken ze Fransch van: *naturam si furcam expulles*.

Ik durfde niet te zeggen, dat ik geloofde, dat ze over die Joden spraken en dat ik er ook van wist, maar ik wilde u nu maar vragen, mijnheer de redacteur, of een ware eerlijke jongen als ik ook in den hemel kan komen, en of onze lieve Heer meer van zoo'n Sephardim houdt omdat zijn grootvader een mijnheer op een Spaansch schiereiland en mijn grootvader een eerlijke klapperman geweest is.

Och mijnheer, geef mij daarop eens antwoord.

Uw gehoorzame dienaar,
JAN BRASPENNING.

1) *Gelijk stellen*, beteekent dat, zeî mij onze jonge heer, die al bij den *messieu* is.

Noord-Amerikaansche schetsen.

door Charles Sealsfield. (*Vervolg. Zie Tijdspiegel* 1850, II, *bladz*. 72.)

Wij hadden nog geen drie stappen op de brug gedaan of vlak onder ons deed het gelach zich weder uit het water hooren, en tevens spoten regts en links twee waterstralen over onze hoofden.

Wij keken elkander aan.

Andermaal een luid gelach, geplons en geplas, twee, vier, zes sneeuwwitte armen, die vlak hij ons uit het water werden opgestoken - andermaal twee stralen die ons van het hoofd tot de voeten besproeiden, - terstond daarop een allerliefst kopje dat uit het water opsteeg, een lelieblanke hals, een boezem als uit cararisch marmer gebeiteld; - een tweede, en derde vrouwelijke gestalte verhief zich uit den kabbelenden vloed; zij riepen eene vierde, zwarte; tevens klonk het klapperen van castagnetten onder de brug, begeleid door het gezang van twee vrouwenstemmen; de vier meisjes gaven elkander de ééne hand, en terwijl zij met de andere roeiden trapten zij tevens met de voeten het water, en voerden zòò al zwemmende tot onze uiterste verbazing eene quadrille uit.

- Mijn God, waar zijn wij? - vroeg Lassalle op bijkans angstigen toon.

Een vrij sterke donderslag brak den dans en het gezang af. Een der vensters van de galerij werd geopend en een vrouwelijk hoofd keek naar buiten.

- Aspi, Leontine, Zoë! lang genoeg gebaad! de bui! hoort ge niet?

- *Ben Maman!* - riepen de meisjes lagchend, waarbij zij de schoonste tanden vertoonden, die wij ooit gezien hadden.

Wij stonden achter de mangrovehaag, ongezien door de meisjes; maar de dame bad ons ontdekt. Zij riep ons op vrolijken toon toe:

- *Eh ben Pierre!* Zijt gij daar? Hoog tijd zijn; het onweêr opkomen.

En met die woorden schoof zij het raam geheel op; nu bemerkte zij hare dwaling.

- *Eh ben!* dat Pierre niet zijn. Wat zoeken *messieurs?*

Driftig verliet zij het venster en verscheen onder de galerij, waarvan zij de trappen zoo snel afliep als haar *embonpoint* gedoogde. Zij scheen reeds boven de dertig jaren te zijn, maar kon nog altijd voor wel geconserveerd doorgaan, hoewel hare trekken meer grof dan fijn waren. Haar teint was eenigzins bruinachtig, de lippen een weinig te groot, de oogen zwart en niet zoo fijn gesneden als gemeenlijk bij Creolinnen het geval is; ook stak het wit daarvan te sterk bij het zwart af; maar zij had zeer fraaije tanden en een buste die nog altijd schoon mogt heeten.

Wij waren, onze paarden achterna trekkend, over de brug op de oprijlaan gekomen, die als ik zeide om het huis henen liep, maar niet naar den hoofdingang leidde: dezen bereikte men door het

tuintje, waardoor de dame nu driftig aan kwam stappen. Zij bleef aan de lage tuindeur staan en leunde met beide armen daarop, zoodat de volle boezem voor onze blikken openlag. Zij was in een negligé dat niet al te afgunstig hare charmes omsluijerde. Eene wijle zag zij ons met wantrouwende blikken aan; toen vroeg zij:

- *Eh ben, messieurs!* Wat zoeken?

Achter onzen rug hoorden wij fluisteren en ginnegappen. Wij keerden ons om, en zagen witte gedaanten achter de mangrovehagen die de oevers van het riviertje bedekten.

- *Eh ben, messieurs!* Wat zoeken? - herhaalde de dame op ruweren toon.

Het was een toon, een stem, zoo geheelenal in strijd met alles wat wij zagen; een stem, met één woord, als wij ze van de oude bonnes in ons Parijs gewoon waren te hooren.

- Wie is dat schepsel? Hoe komt die akelige stem in dit bekoorlijk verblijf? - fluisterden wij elkander toe. Wij bevonden ons in eene verlegenheid waarin zeker maar zelden twee Fransche Cavaliers geweest zijn. Het; 'wij zoeken onze koe!' wilde er maar volstrekt niet uit. Wij moeten al een zeer mal gezigt gezet hebben.

- Maar, messieurs, - herhaalde zij - wat zoeken? Wij geen menschen ontvangen, die wij niet kennen. Wij zeer ingetogen leven. Wij een zeer respectabele familie zijn. Wij van niemand bezoek aannemen, als niet gepresenteerd zijn.

- Bah! Zij spreekt te veel van haar respectabiliteit! - fluisterde Lassalle mij toe, en andermaal keken wij de dame, zij ons aan.

- Messieurs heengaan, wij ze niet noodig hebben, daar de weg zijn! - riep de dame met een honenden lach.

- Verschooning, mevrouw! - begon ik eindelijk; want het gold nu eene schuilplaats te verkrijgen bij een onweder dat op het punt was van boven ons hoofd los te barsten. - Verschooning! wij zijn volstrekt niet van zins u lastig te vallen of ons in te dringen. Wij zijn op de jagt verdwaald. Het eenige waarom wij verzoeken is een weinig voeder voor onze paarden, en iemand die ons den weg naar de plantage van monsieur Berthoud kan wijzen. Wij willen daarheen rijden zoodra de bui over is, en zullen gaarne die dienst vergelden.

- De plantage van monsieur Berthoud? van monsieur Berthoud? - herhaalde de dame, ons scherper aanziende; - die plantage, hooren wij, door een Graaf en twee Barons gepacht zijn?...

Zij brak af en nam ons nog naauwkeuriger op.

- *Messieurs* in de Attacapas wonen? - vroeg zij.

- Ja mevrouw. -

- En waar? -

- De plantage die ik noemde, is voor het tegenwoordige ons verblijf. -

- Gij op monsieur Berthouds plantage wonen? Dus gij de Fransche Graaf zijn?

Zij keek ons nogmaals aan, en hare trekken waren eensklaps vriendelijker geworden.

- Aspi! Leontine! Zoë! spoedig! - Ah! mijnheer de Graaf, gij geen introductie behoeven; gij overal welkom zijn! Verschooning, mijnheer de Graaf!... maar veel slechte heeren hier komen, en wij dat niet willen, wij zeer ingetogen leven.

Zij stak hare poezelige handen over de deur om ons bij de onze te vatten, en daar zij nu zag dat wij onze paarden nog bij de teugels hadden, schreeuwdezij: - Ahoi! Ahoi! Sippi, Midi, Josi! hoort ge niet? Mijnheer den Graaf de paarden afnemen!

Spoedig de paarden afnemen! Mijnheer de Graaf binnenkomen.

En de tuindeur openend nam zij zonder verderen omslag mijnen arm.

Zoo stonden wij tot er een paar negers verschenen die ons de paarden afnamen.

- Mag ik u verzoeken - zeide ik, - aan onze paarden om te beginnen wat hooi te laten geven, dan eerst water, en een weinig maïs?

Zij stapte ongeduldig voort en trok mij mede.

- Ah! een Graaf, en voor een paard zorgen! - riep zij lagchend. - Ah, mijnheer de Graaf geen Creool zijn, - dàt men zien kan. Geen Creool-gentilhomme zich aan een paard bekreunen.

- En wie die mijnheer zijn? - vroeg zij zich omkeerend, toen wij aan den trap der galerij aangekomen waren, waarbij zij stil hield, blijkbaar met oogmerk om zich van de respectabiliteit van haar tweeden gast te overtuigen, eer zij hem in haar huis toeliet.

- *Monsieur le Baron de Lassalle, Madame*, - antwoordde ik, haar mijnen vriend voorstellend.

- Monsieur de Lassalle, de jonge heer, die de rijke mademoiselle de Morbihan getrouwd heeft... *Ben venu, monsieur de Lassalle!* -

En zij nam hern naauwkeurig op van het hoofd tot de voeten, terwijl een zonderlinge glimlach om haren mond speelde. *Nimporte*[1)] mompelde zij binnen 's monds, met den linkerarm dien van Lassalle aangrijpend. Terwijl zij ons den trap op geleidde, trachtte Lassalle haar te beduiden dat zij in eene dwaling verkeerde, maar zij babbelde onophoudelijk voort, en trok ons, daar de deur niet breed genoeg was om ons drieën op ééne rij door te laten, driehoeksgewijs naar binnen.

- Mijnheer de Graaf Pimperolles! - becomplimenterde zij mij, na onze armen losgelaten te hebben - mijnheer de graaf plaats nemen... excuseren... Madame Allain terstond terugkomen.

En met die woorden verliet Madame Allain ons, en wij gingen zitten, en - keken elkander aan.

- Zeg mij toch, waar zijn wij? - fluisterde Lassalle. Dat is geen Creolin... en toch - hij wierp een blik rondom zich in de galerij.

Zij was met veel smaak gemeubeld, er heerschte zelfs weelde daarin. De eenige sporen dat wij ons in de Attacapas bevonden, waren een zekere wanorde, kleederen en andere voorwerpen die door elkander op den grond, op de tafels en stoelen lagen, en een sterke muskuslucht. Wij waren echter op geen Creolen-plantage, zoo veel scheen zeker te zijn. De dame had in hare manieren iets lomps, iets onbeschaamd vrijpostigs; zij miste de fatsoenlijke houding, de zedigheid en huiselijkheid der Creolinnen, zelfs den bij deze zoo algemeenen zweem van indolentie. Wie is die Madame Allain? Waar komt zij vandaan? Hoe komt zij hier? Zij heeft iets van onze modemaaksters of, 't geen op het zelfde nederkomt, van onze *bonnes*. Hare geheele houding, hare stem, hare trekken verraden zulk eene afkomst. Had zij zich met de vruchten van haar bedrijf in deze eenzamheid afgezonderd?

Wij werden in het wisselen van deze en dergelijke vragen gestoord door twee negermeisjes, die halfnaakt, den schoonen boezem slechts bedekt met een rood lint, dat het korte rokje ophield, binnen kwamen dansen, ons toelachten en toen begonnen op te ruimen, kleederen enz.

1) Om het even!

wat overal verstrooid lag oppakten en er mee de galerij uitliepen.

Zij keerden nog eenmaal terug, namen het nog overgeblevene weg, en terstond daarop volgde een derde zeer bevallig zwart meisje dat de op den grond liggende matten met Eau de rose besprenkelde.

Wij waren nog verdiept in het aanschouwen van de bewegingen der aanvallige negerin, toen de twee eerste andermaal verschenen, en eene mand met flesschen, borden, gebak en vruchten bragten. Zij plaatsten de ververschingen op eene tafel die voor een der sopha's stond, en schikten de stoelen in orde - alles in behoorlijken creoolschen stijl; slechts Madame Allain paste bij dat alles niet.

Wij waren opgestaan en aan de geopende vensters getreden. De ligging der villa was verrukkelijk. De heuvel, waarop zij lag, helde zacht naar het riviertje af; geen enkele musquito was in de galerij te bespeuren. Het bosch was op onderscheiden punten weggehakt, maar met smaak en bij partijen, zoodat het den aanleg van een park nabootste. Het tuintje dat aan onze voeten lag, prijkte met de schoonste bloemen. Overal vertoonde zich smaak en gevoel voor de schoonheden der natuur.

De dame trad nu binnen; zij had in der haast haar toilet gemaakt, en zag er in haar zeegroen zijden kleed vrij zonderling uit.

- En hoe de Attacapas u bevallen? - begon zij het gesprek, terwijl zij op de sopha ging zitten en mij met groote vriendelijkheid naast zich trok.

- Zij zouden ons zeer goed bevallen, als alle plantages naar uw heerlijke villa geleken; - was mijn antwoord. Ik kon geen fijner compliment vinden; zelfs dit wilde te naauwernood over mijne lippen.

- De Chartreuse, ja de Chartreuse...

- Chartreuse hebt ge dit liefelijke verblijf gedoopt? Voorwaar, zulk een karthuis....

- Met.... - zij brak af, maar keek mij met een zijdelingschen lonk aan.

- Dus dat monsieur de Lassalle zijn? - vroeg zij mij, naar Lassalle wijzend die nog stond.

- Om u te dienen - zeide Lassalle.

- Ah, madame de Lassalle zeer mooi zijn, zegt men. Ik haar nooit gezien hebben. Zeer mooi... maar, mijn hemel, Graaf, gij geheel nat zijn?

- Een weinig, - was mijn antwoord. - Maar nogmaals moet ik u verzekeren, dat gij den naam van dezen heer met dien van onzen vriend Lacalle verwisselt...

- Zeker de ondeugende meisjes u bespatten... foei! Aspi! Leontine! Zoë! Ondeugende kinderen, wat gedaan hebben? - babbelde zij voort zonder naar mijne teregtwijzing te luisteren.

- Die gekke meisjes - vervolgde zij - het liefst baden en dansen, altijd maar baden en dansen, zelfs in het water dansen.

- Maar is dan dat baden niet gevaarlijk, bij de tallooze alligators waarvan hier alle rivieren wemelen? - vroeg ik.

- O, zij raad weten, zij schreeuwen, zingen, op ketels en pannen slaan, de alligators wegjagen. -

Dat was dus de oorzaak der zonderlinge geluiden.

- Aspi! - sprak de dame nu tegen een meisje dat in de deur der galerij verscheen, - Aspi! dat mijnheer de graaf Pimperolles zijn, en dat mijnheer Lassalle, die mademoiselle Morbihan...

- Om vergeving, mevrouw, - viel ik haar in de rede - gij vergist u. Deze heer is de baron Lassalle en niet getrouwd.

Degeen dien gij meent heet Ducalle de Lacalle.

Zij schudde ongeloovig het hoofd, en lachte op eene bijzondere wijs.

- Weet wel, weet wel... Aspi, mijnheer Lassalle dus niet getrouwd zijn... *n'importe, n'importe*. Mijnheer de Graaf, dat mijn dochter Aspi zijn. -

Wij beantwoordden den groet der dochter, en terwijl onze oogen, hare trekken vlugtig opnamen, begon mij een licht over die familie op te gaan. Dat moet eene kleurling zijn, was mijne eerste gedachte. Ik had er nog wel geen gezien, maar veel er van gehoord - en wat ik gehoord had vond ik hier geheel bevestigd, Moeder en dochter waren meer vol en krachtig dan fijn van leest, de trekken droegen flaauwe sporen van een Afrikaansche afkomst, in de kleur der huid misten wij dat doorschijnende, dat zelfs bij onze donkerste brunetten nog te zien is; de welgevulde taille, de hagelwitte scherpe tanden - alles beantwoordde aan de beschrijving. Maar wat mij trof was de uitdrukking van kracht, van liefdekracht zou ik haast zeggen, bij de dochter. Hare trekken waren niet regelmatig, niet eens schoon; zij waren veeleer grof, de oogen groot, met scherp afstekend wit, maar in die oogen gloeide een vuur... het was alsof elk oogenblik hare armen zich zouden openen om ons te omvatten en vast te houden en nooit weder los te laten. In de oogen der moeder schitterde een zekere triomf; niet zoo in die der dochter, die fier het hoofd ophief, ons een oogenblik met trotsche blikken beschouwde, en toen naar de tafel ging waarop de flesschen en ververschingen stonden.

Op dit oogenblik deed zich het geroep van *Maman! Maman!* hooren, en twee meisjes kwamen dansende tot aan de deur der galerij, en stonden stil en keken, en die verschijning bragt ons weder aan het weifelen. Die twee meisjes konden geen kleurlingen zijn. Onmogelijk! - nog minder kon de moeder van twee zulke engelachtige kinderen dat zijn, waarvoor wij haar, door een blind vooroordeel misleid, hadden uitgekreten. Wij vroegen haar in den geest om vergeving voor onze beleedigende vermoedens. Zulk eene maagdelijke frischheid, zulk eene kinderlijke onschuld!

- Leontine! Zoë! lieve kinderen! Mijn heer de Graaf Pimperolles. Mijnheer de Graaf! mijne dochters Leontine en Zoë.

En nu kwamen zij nader, zwevende als Sylphides.

- Messieurs, sprak de graaf, ik heb veel vrouwen, schoone vrouwen gezien, ik had destijds dertig jaren geleefd, en verscheiden dier jaren aan het hof doorgebragt, - maar nog nooit waren mij twee meisjes voorgekomen, zoo schoon, zoo bevallig, zoo aanlokkelijk als Leontine en Zoë. Zij waren in een sneeuwwit peignoir gekleed, dat met zijne wijde plooijen de heerlijke vormen minder omhulde dan wel deed uitkomen. Zij zweefden langzaam, zedig, beschroomd naar ons toe, maar bij elke beweging openbaarde zich een nieuwe schoonheid der verrukkelijke gestalten, - zij bloosden, maar zoo kinderlijk onschuldig, en keken zoo schroomvallig en naïef hare moeder aan, en maakten met een zoo zedigen groet eene onbeschrijfelijk bevallige buiging voor ons en waagden toch naauwelljks de oogen op te slaan.

De blikken der moeder rustten met een zigtbaar welbehagen op de beide dochters.

- Maar Leontine, Zoë! - begon zij eindelijk, en een zonderlinge glimlach zweefde daarbij om hare lippen; - wat uitvoeren? mijnheer de Graaf geheel nat.

De meisjes zagen ons ter sluik aan en lachten schalk tegen elkander.

- Tot straf zult gij de heeren bedienen - ging de moeder voort.

En de meisjes wierpen een vragenden blik op haar, en traden schoorvoetend naar de tafel, waaraan de oudere zuster nog stond.

- Wel, Leontine, vermaande de moeder, - niet zoo bloo zijn! en gij, Zoë!

En Leontine vulde met bevende hand... wat zeg ik, elk harer leden, haar geheele ligchaam beefde terwijl zij de glazen vulde, maar het was een eigenaardig beven. En de moeder schonk vier kleinere glazen in, en Leontine en Zoë presenteerden ons de grootere, die zijzelve ingeschonken hadden.

Wij dronken. Het was uitmuntende bordeaux. Eene poos stonden wij, zonder een woord te spreken.

- Mijnheer de Graaf, - begon de dame weder - mijnheer de Graaf nog in geen uur kunnen vertrekken; wachten moeten totdat de storm voorbij is. -

- Zou er een storm opkomen? -

- Waarschijnlijk wel. De heeren intusschen goed amuseren en ons excuseren. -

En mijnen arm nemend bragt zij mij naar de sopha, een blik wees aan Leontine hare plaats naast mij aan; toen greep zij Lassalle bij den arm en bragt hem naar eene meer ter zijde staande ottomane. Moeder en dochter wierpen aan de achterblijvende meisjes nog een veelbeteekenenden blik toe, en verdwenen toen door de galerij.

Ik keek Lassalle aan; hij mij. Zijn blik scheen te zeggen: hier is het toch niet geheel pluis; ik dacht hetzelfde; maar wanneer wij dan weder de beide heerlijke kinderen aanzagen die nu bevend geen zes duim van ons afzaten, of veeleer op de sopha nederzegen, - bevend aan ligchaam en ziel, als slagtoffers, die.... onmogelijk!

Leontine scheen omstreeks vijftien jaren oud te zijn; zij was als een liefelijke pas ontluikende bloesemknop; niet de kleinste trek deed vooronderstellen dat er geen zuiver onvermengd bloed door hare aderen stroomde. Haar hair was zacht als zijde, en hing in onderscheiden vlechten langs den rozenkleurigen hals naar beneden, die tot aan het halskuiltje ontbloot was. Het ovaalronde gezigtje met den fijn gesneden arendsneus; het donkerbruine oog met de prachtig gewelfde wenkbraauwen; een *teint* als melk en bloed; de tanden zoo wit, klein, doorschijnend als paarlen; - lippen van het fijnste purper - de jeugdige door geen rijglijfje benaauwde boezem, hoogkloppend van verlegenheid en aandoening, nu eens luchtig omsluijerd, dan weder tusschen de plooijen bloot doorschijnend.

Ik begon zonderling te moede te worden.

Nu traden twee negermeisjes van omtrent vijftien en zestien jaren binnen. Zij waren tot op den gordel naakt; de rokjes, door twee roodzijden linten vastgehouden, hingen tot over de kniën, de voeten en beenen waren wederom bloot. Wij waren sedert ons verblijf in de kolonie reeds eenigzins aan dit halfnaakte gewoon geworden, maar deze twee meisjes waren van het Madagascar-ras, en heerlijk gebouwd. Zij wierpen ons een vriendelijken lonk toe, en gingen daarop als schoothondjes aan de voeten harer beide meesteressen zitten.

Al wat ik u hier met zooveel woorden verhaal, geschiedde zoo natuurlijk, zoo ongedwongen, zoo vlugtig en spoedig na elkander; wij hadden nog geen tijd

gehad om een woord te spreken, konden ook nu geen tijd vinden.

Naauwelijks zaten de negerinnen aan de voeten der beide meisjes, of zij begonnen haar spel. Mira, zoo heette de zwarte, die zich op de mat voor Leontine had nedergevlijd, had hare voeten en beenen over elkander gekruist, de handen van hare meesteres gegrepen, ze gekust, en haar een oogenblik met een vurigen zonderlingen blik aangezien; eensklaps kronkelden de beide meisjes door elkander als twee slangen. Die vertooning was ver van binnen de grenzen der welvoegelijkheid te blijven; maar het spel was zoo natuurlijk, dat men den blik onmogelijk van de bewegingen der bevallige meisjes kon afwenden.

- Bedaard, Mira! bedaard! - riep Leontine.

Maar Mira luisterde niet en werd hoe langer hoe woeliger, en Leontine schoof en gleed en sprong zoo bewegelijk op de sopha rond, tienmaal in eene seconde mij aanrakend en dan weder wegspringend, en toch raakten hare voetjes naauwelijks den grond. En gedurende dit spel, dat mij het bloed in beweging begon te brengen, - dat kan ik u verzekeren - babbelden de beide meisjes zoo ongegeneerd, lachten zoo hartelijk en zoo naïef, dat men aan hare onschuld niet meende te kunnen twijfelen.

Het is u waarschijnlijk niet onbekend, dat de negers, en zelfs die kleurlingen, wier bloed meermalen met het Europesche gekruist is, onze taal zelden geheel in hunne magt hebben, en vooral het werkwoord nooit behoorlijk weten te gebruiken. Hun spreken heeft inderdaad veel van de gebrekkige kindertaal en klinkt onaangenaam in de ooren Maar het gebabbel van deze twee meisjes was zoo muzikaal, had iets zoo naïef kinderlijks, dat ik mij niet kon verzadigen met er naar te luisteren.

Eensklaps terwijl zij een oogenblik stil zaten, keek Leontine mij aan, zoo onschuldig en toch zoo schalkachtig, en met den uitroep: ‘O wat dat zijn!’ greep zij met haar poezelen blanken arm naar het kruis van St. Louis, dat ik onder mijnen rok om den hals droeg.

- Wat dat zijn? herhaalde zij. -

- De orde van St. Louis, lieve Leontine! - fluisterde ik, haren arm vattend om er een kus op te drukken.

Zij rukte zich los en sprong op, maar een oogenblik daarna zat zij weder naast mij.

- Mijnheer de Graaf dus niet getrouwd zijn? - fluisterde zij, terwijl zij met hare lippen geen twee duim van de mijnen bleef; haar liefelijke adem vermengde zich met den mijnen, en een paar seconden rustte haar blik op mij, een blik, zoo onuitsprekelijk zoet en verlangend.

Ik was verrast. Die blik verried eene volleerde coquette, of.... In mijn geheele leven aan het hof had ik zulk een blik niet gezien.

- Niet getrouwd? - herhaalde zij, als in zichzelve en met een ligten zucht.

- Niet getrouwd, beste Leontine! - zeide ik mijns ondanks.

En wederom rustte haar blik op mij, haar gezigt, hare lippen naderden mij andermaal; geen duim breed waren zij meer van mij verwijderd.

Ik sloeg mijnen arm om haren hals; als eene slang wrong zij zich los; in hetzelfde oogenblik zat zij aan het andere eind van de sopha, maar nu niet meer lagchend.

- Foei, mijnheer de Graaf, als gij dat nog eens doet, dan Leontine dadelijk heengaan!

En hare oogen die tot hiertoe moedwillig lachten, werden nu zoo drijvend;

er lag een onbeschrijfelijke gloed in dien blik. Het was geen wellust, geen coquetterie, en toch..... ik was niet in staat het langer uit te houden.....

Ik had dertig jaren geleefd - dus ging de Graaf na een korte poos voort, - ik had de verleidelijkste schoonheden aan het Parijsche Hof leeren kennen; in vergelijking met de vijftienjarige Leontine waren zij niets. Nooit zal ik iemand veroordeelen die zich in de strikken van deze Sirenen laat vangen. Het is mogelijk haar in het eerste uur weêrstand te bieden, maar onmogelijk in het tweede. Mijn hoofd gloeide, vloeibaar vuur rolde door mijne aderen, ik was mijzelve niet meer meester en sprong op.

Terwijl ik opsprong viel mijn oog op het gezigt der moeder en ik zag eenen blik.

- -

Van achter de glazen deur had de oude al de manoeuvres der beide dochters bestuurd, - een half uur lang bestuurd, want een half uur was ons als een seconde voorbijgevlogen.

Ik wendde mij vrij koel tot Leontine. Op dat oogenblik klaterde er een vreesselijke donderslag boven onze hoofden. Ik beefde voor de stem des Almagtigen, die waarschuwend tot mij sprak.

Lassalle was insgelijks opgesprongen.

- Lassalle! - riep ik - weg van hier! laat ons vertrekken!

- Overste, waar zijn wij? - sprak hij, naar mij toe wankelend.

- Bij madame Allain, - antwoordde de dame - blijft hier, mijne heeren, blijft hier!

- Onmogelijk, mevrouw, onmogelijk; wij zijn verloofd! - hernam ik; de woorden gleden mij onwillekeurig over de lippen.

- *Qu'importe!* - riep zij onder een schaterend gelach; - *qu'importe!* - herhaalden Leontine en Zoë.

- Gebruik een glas wijn! -

Ik nam het glas aan - het zweet stond mij met dikke parels op het voorhoofd.

Leontine nam het hare, nipte er aan, en trok mij andermaal op de sopha.

Wij moeten vertrekken, lieve Leontine - wij moeten, madame Allain.

- Ah, madame Lassalle jaloersch zijn - lachte madame Allain - de Creolinnen zeer jaloersch, aan de heeren niet het kleinste genoegen gunnen.

- Om vergeving - hervatte ik, want ik begreep dat de dwaling waarin zij verkeerde, veel onheil zou kunnen aanrigten - om vergeving, mevrouw; hier deze heer is niet getrouwd. Het is, als ik u reeds zeide, de baron de Lassalle. Monsieur Ducalle de Lassalle daarentegen heeft mademoiselle de Morbihan gehuwd en - lag mij op de tong, - ik dank den hemel dat hij niet hier is.

Zij lachte mij in het gezigt uit.

- Mijnheer de Graaf *ganâche* zijn! -

- Dat was voor mij een nieuw woord, maar het versterkte mij in het voornemen om deze Charybdis zoo spoedig mogelijk te ontvlugten. Een enkel bezoek van dien aard was voldoende om alle fatsoenlijke huizen in de Attacapas voor ons te doen sluiten.

- Lassalle - sprak ik nogmaals, - wij moeten vertrekken.

- Moeten vertrekken? - riepen de beide meisjes zoo dartel en onschuldig, alsof er niet het geringste voorgevallen was. Er was dan ook niets voorgevallen dat naar hare begrippen de voegzaamheid kon kwetsen; van onszelven konden wij dat niet zoo volmondig erkennen.

- Maar de heeren toch wederkomen? - vroeg de moeder.

- Stellig, ongetwijfeld, - verzekerden wij.

De donder deed zich andermaal hooren,

maar meer in de verte; een sterke regen had de lucht verfrischt; wij hadden van het geheele onweder niets gehoord dan deze beide slagen.

- Wij moeten vertrekken! - herhaalde ik dringender; de grond brandde mij onder de voeten.

- Vertrekt dan, als gij volstrekt wilt; - sprak de moeder gemelijk.

En terwijl wij onze breede stroohoeden namen, deden zich uit de nabijgelegen zaal de toonen van een piano-forte hooren; eene bekwame hand bespeelde het instrument en begeleidde eene romance van Favart. -

- Hoe, hebt gij hier een piano-forte? In geheel Attacapas hebben wij er geen gezien.

- Komt, een quadrille tot afscheid! - vroegen de meisjes vleijend.

- Neen, nu niet, lieve Leontine; als wij terugkomen; nu is het te warm.

- Een Franschman, een Graaf, en aan een dame een quadrille weigeren! - lachte Leontine, zonder zich evenwel geraakt te betoonen. - Foei! Kom dan, Mira! -

En de beide negerinnen sprongen van de matten op, de toonen der piano gingen na eenige accoorden in eene quadrille over, en de vier meisjes voerden de figuren uit, - de gratiën zelve hadden ze niet zediger en bevalliger kunnen voorstellen.

Wij konden onze oogen niet van het verrukkelijke schouwspel afwenden. De quadrille ging over in eene menuet. De meisjes hielden stil en zagen ons met een vorschenden blik aan. Zij vatten ons bij de hand, en namen ons de hoeden af.

Doch wij weigerden andermaal stellig te dansen.

Een oogenblik vertoonde zich een zweem van misnoegen op het gelaat der meisjes, doch dit was van korten duur. Terstond daarna maakten zij eene zedige buiging en waren op het punt om de galerij te verlaten.

- De heeren dus vertrekken willen? - sprak de moeder; - de paarden gereed staan. -

- Adieu! - riepen Leontine en Zoë.

- Adieu! en geen kus tot afscheid?

- Een kus tot afscheid? - riepen moeder en dochters, terwijl de laatsten door de glazen deur verdwenen. - Wat denkt gij wel? -

Ik zag haar vragend aan. Mijn blik scheen haar te bevreemden.

- Wat denkt gij? Gij in een respectabel eerbaar huis zijn - sprak de moeder, een *air de dignité* aannemend.

- Zeker, zeker, ik twijfel er volstrekt niet aan; - mompelde ik; het *n'importe* van daar straks belette mij die woorden luider uit te spreken.

- Wilt ge arrangeren - fluisterde madame Allain zachter, - dan is het iets anders; Leontine...

- Is een allerliefst kind! -

- Een lief kind, daar ik trotsch op ben! - bevestigde de moeder.

- Gij hebt er alle reden toe... *eh bien!* - sprak ik, op het punt om heen te gaan.

- *Eh ben!* - herhaalde zij, mij in het linker oor fluisterend - *Eh ben!* vijfduizend. -

Ik zag haar vreemd aan - wist niet wat zij zeggen wilde. Wie had dat ook kunnen weten?

- Eh ben! - herhaalde zij, - voor vijfduizend *gourds*.[1)]

- Voor vijfduizend gourds? - herhaalde ik zonder het nog te begrijpen.

- Zult gij haar hebben.

- Wie? Wat? - vroeg ik.

- *Ganâche!* - riep zij wrevelig.

1) Spaansche piasters.

- Ik keek de vrouw nogmaals aan; zij mij.
- Gij komt toch spoedig weder *la Chartreuse* bezoeken?
- Zeker; - sprak ik.
- Adieu! -
- Adieu! -

En wij vertrokken; met welke gedachten en gewaarwordingen kan ik u niet beschrijven, want alles draaide mij voor de oogen. Zooveel herinner ik mij, dat Lassalle mij met een heesche stem inluisterde: Goddank dat Lacalle niet bij ons was!

Ik heb vergeten te zeggen, dat Lacalle met mij had willen gaan, hetgeen ik hem echter voor ditmaal, waarom weet ik zelf niet, weigerde, hoe aangenaam zijn gezelschap mij anders ook was.

Toen wij laat in den nacht te huis kwamen was hij zoowel als Hauterouge nog niet teruggekomen. Wij begaven ons ter rust, zonder een woord van ons avontuur te spreken. Wel had de Chartreuse ons stof tot nadenken gegeven. -

Ook nu bleef de Graaf een oogenblik in gedachten zitten: blijkbaar had de herinnering aan die ontmoeting onaangename gewaarwordingen in hem opgewekt. Een soortgelijken indruk had zijn verhaal op het geheele gezelschap gemaakt; niemand brak de heerschende stilte af. Eindelijk streek hij met de hand over het voorhoofd en begon weder:

Er is eene blindheid van den hartstogt, die tusschenbeide het sterkste verstand zoo beheerscht, zoo onwederstaanbaar met zich voortsleept, dat het voortreffelijke wezen, de man, het meesterstuk der schepping, tot een dier wordt, en alleen zijn instinct volgt. Eén enkele maal in mijn leven heb ik dat ondervonden; het was op en na dien merkwaardigen onweersmiddag, die indrukken achterliet, alsof ik door de elektrieke vloeistof die zich op dien middag ontlaadde, getroffen was. Ik was het echter niet alleen - Lassalle was op dezelfde wijs getroffen. Het was iets zonderlings dat destijds met ons plaats had. Wij gevoelden ons als ouder den druk eener nachtmerrie; een zekere benaauwdheid, die met een eigenaardig aangenaam gevoel gepaard ging had ons bevangen. Leontine en Zoë kwamen ons voor als twee afzigtelijke en terstond daarop weder als twee onbeschrijfelijk aanlokkelijke *Vampyrs*. Wij deinsden terug voor de omhelzing der monsters, en toch konden wij ons verlangen daarnaar niet bedwingen. Wij gevoelden dat zij ons beste hartebloed moesten uitzuigen, dat wij onherroepelijk verloren zouden zijn, en toch werden wij als door een onzigtbare, onwederstaanbare kracht weder naar de Chartreuse getrokken. Wij dachten aan niets anders.

Gedurende de eerstvolgende acht dagen waren wij even zooveel malen in de rigting van de Chartreuse uitgereden maar altijd ter halver wege terug gekeerd; een innerlijke drang joeg ons voorwaarts; een inwendige stem dreef ons terug; het was ons duidelijk dat een tweede bezoek in dit Sirenenverblijf ons geheel in de strikken der verleidelijke wezens verwarren en onherroepelijk bederven moest, en toch....

Wij waren tegen Hauterouge, tegen Amadée, tegen onze bedienden, tegen de geheele wereld onverschillig en norsch geworden; als twee bloode jonge lieden, die voor de eerste maal verliefd zijn, spraken wij met elkander slechts over Leontine en Zoë - met één woord: wij waren in eenen toestand, die u welligt

onbegrijpelijk zal voorkomen, en dien wijzelve een uur vóór dien noodlottigen namiddag zeker niet mogelijk geacht zouden hebben.

Het was, geloof ik, de tiende dag na ons fatale bezoek in de Chartreuse. Amadée was zoo even uit het kerspel teruggekomen; op zijn gelaat stond verdriet en de verlegenheid van een trouw dienaar te lezen, die tijdingen brengt, waardoor zijn meester onaangenaam moet getroffen worden. Hij waagde het niet te beginnen; en ik dorst hem niet te vragen.

Twee ruiters kwamen het voorplein opgalopperen; het waren Lacalle en Hauterouge, die de laatste dagen bij elkander doorgebragt hadden; want aan ons hadden zij, gelijk ik zeide, niets meer.

Beide waren buitengewoon ernstig; zij keken ons - elkander aan - waren op het punt om te spreken - konden echter naauwelijks den gewonen groet stamelen.

- *Ma foi!* - begon eindelijk Hauterouge, - ik wenschte dat die vervl.... melkkoe ik weet niet waar was; zij heeft meer kwaad gesticht dan....

- Hoe, is zij nog niet gevonden, teruggebragt? - vroeg ik.

Lacalle en Hauterouge wierpen elkander eenen blik toe, alsof zij zeggen wilden: Wij is geheelenal doof en blind!

- Ge weet dus niet, Overste, dat Roche Martin haar den volgenden dag wedergebragt heeft?

- Welnu, wat voor kwaad heeft het arme beest dan nog meer gedaan?

- Wat voor kwaad? - antwoordde Lacalle met drift; - niets anders dan dat zij aanleiding gegeven heeft tot geruchten en praatjes, waarvan het geheele kerspel vervuld is.

- En die praatjes?

- Dat ik in de Chartreuse geweest ben en daar gedanst heb.

- Dat komt alleen van de slechte uitspraak van die madame Allain, - zeide Lassalle. - Wij hebben haar wel tienmaal gezegd, dat ik niet Monsieur de Lacalle, maar de Baron Lassalle was.

Lacalle, die een eenvoudig edelman was, nam kwalijk wat hij voor eene hatelijke zinspeling op zijn nieuwen adel hield.

- In allen gevalle zou het ook voor den baron Lassalle voegzamer geweest zijn de zoogenaamde Chartreuse niet te bezoeken, - zeide hij op spotachtigen toon en een bijzonderen nadruk op het woord *baron* leggende.

- Op dàt punt zal mijnheer de Lacalle mij vergunnen, - antwoordde Lassalle driftig - mijn eigen raad te volgen.

- Zoo als het u belieft - hernam Lacalle even driftig; - maar dan zal de baron Lassalle het mij ook niet kwalijk nemen, wanneer...

- Foei! - riep Hauterouge daartusschen - foei, messieurs! Is dat een taal die tusschen vrienden en krijgsmakkers voegt? Ik zeg u, Lassalle, Madame Lacalle heeft in mijne tegenwoordigheid verklaard, dat zij u noch den Overste meer in haar huis wil ontvangen, wanneer gij uwe bezoeken bij de Allains niet staakt. Daaromtrent heerscht in het geheele kerspel slechts ééne stem; elk huis is voor u gesloten, zoo gij....

Tot hiertoe had ik gezwegen; maar dat was mij toch wat al te erg. Ik wilde spreken: Amadée viel mij in de rede: - En zoo heeft ook monsieur de Bossompierre gezegd; hij heeft verklaard dat hoe leed het hem ook deed om ten aanzien van een zoo geacht heer dus te moeten handelen, hij zich genoodzaakt zou zien om hem niet te ontvangen, in geval hij de bezoeken in de verfoeijelijke Chartreuse niet...

- Ik bid u om Gods wil, gaat er niet weder heen. Ik zou mijn eigen deur

voor u moeten sluiten, of mijne vrouw zou het voor mij doen.

- Wij zijn niet in Frankrijk, in Parijs - merkte Amadée aan, - waar deze *espèce de gaieté*....

- Stoort niet den vrede, de eendragt! Bederft niet uwe, onze, toekomst! - bezwoer ons Lacalle.

- Om zulke schepsels! - riep Amadée weder.

- Om zulke schepsels het geheele etablissement tegen zich in het harnas te jagen zou immers de grootste dwaasheid wezen! - riep Hauterouge.

- Weet ge wel, Overste, wie deze Allains zijn, deze bewoners der Chartreuse?

- En wie zijn zij dan? - vroegen wij. Wij wisten namelijk als regt verblinde verliefde dwazen nog niets meer van hen, dan wat wij gezien en gehoord hadden.

- De moeder is de maitres van een Spaansch koopman geweest, dien zij geruïneerd, en wiens familie zij van de plantage beroofd heeft waarop zij woont. Bij hem heeft zij de oudste dochter gehad.

- Dan is de vader regt vaardiger geweest dan de wereld, - antwoordde ik. Hij wist dat zij die dochter zou verstooten, terwijl zijne echte kinderen van zelve zouden voortkomen; in mijne oogen heeft hij wel gedaan met voor haar te zorgen.

- De twee jongere meisjes - ging Hauterouge voort - zijn naar men zegt dochters van een Franschen koopman uit Nantes, dien zij later in haar net wist te lokken, en insgelijks geheel uitkleedde.

- De oudste dochter - hernam Amadée weder - heeft een planter van Point Coupée tot beschermer, die, zoo men zegt, vijfduizend gourds in contanten voor haar betaald en bovendien de Chartreuse nieuw opgebouwd heeft, die het fraaiste huis in de Attacapas wezen moet. Hij is daarover met zijne familie in onmin geraakt, en houdt ook zijn verblijf in de Chartreuse.

- Zijn naam? - vroeg ik in gedachten verdiept.

- Pierre Bournet of Bornet.

- Dat was dus die Pierre, - zei de ik tegen Lassalle.

Lassalle knikte toestemmend.

Onze beide vrienden en Amadée verloren intusschen geheelenal hun geduld.

- Vergeef mij, Overste! - riep Hauterouge driftig - maar het is hier waarlijk noch de tijd noch de plaats voor.... galanteriën.

- *Monsieur le baron de Hauterouge* - sprak ik opstaande, en de trotschheid der de Vignerolles werd in mij levendig - *monsieur le baron de Hauterouge*, herhaalde ik - het is volstrekt mijn oogmerk niet om u in eenig opzigt raad te willen geven; maar even weinig hen ik van zins mij door iemand anders te laten voorschrijven wat ik te doen of te laten heb.

- Maar, mijn hemel, Overste - viel Lacalle mij bevredigend in de rede - wie heeft het ooit gehoord, dat een edelman, een man als gij, voor zulke schepsels...

- Wat noemt gij schepsels? - riep ik. Ja het zijn de bekoorlijkste, verleidelijkste schepsels die ik ooit gezien heb, ooit zien zal, die buiten hare schuld reeds in de wieg met een schandmerk geteekend, zóó geteekend zijn, dat de ellendigste Creool op haar, als op verpeste wezens, met afschuw nederziet. En waarom? - omdat men haar beschuldigt van eenige droppels kleurlingsbloed te hebben, haar, die in schitterende blankheid voor de eerste hertogsdochter van Frankrijk niet behoeven achter te

staan. Wie draagt de schuld van deze zedelijke vernedering? Alleen het vooroordeel dat haar van de geboorte af tot zulk eene loopbaan verdoemd heeft! O! het is een verschrikkelijke onregtvaardigheid!

- En wie zijn het - schreeuwde ik met klimmende hevigheid verder, - wie zijn het die deze kleurlingen voor onwaardig verklaren om met hen in eenige aanraking te komen? Wie? Creolinnen, afkomstig van moeders die meerendeels... men kent immers de geschiedenis der colonisatie van Louisiana!

- Die geen syllabe goed kunnen uitspreken - vervolgde Lassalle - die elk woord intoneren, als of zij een viool moesten stemmen, z-i-r-a-i-a-l-a-z-a-s-s-e, e-t z-e v-o-u-s a-s-s-u-r-e q-u-e z-e r-e-n-t-r-e-r-a-i a-v-e-c m-a z-a-r-z-e d-e z-i-b-i-e-r![1] - teemde hij spottend.

Lacalle en Hauterouge stoven toornig de deur uit. Het was de eerste maal dat onze vriendschappelijke betrekking gestoord werd, maar de hartstogt is blind. Acht dagen had hij in ons gegloeid als het vuur in de ingewanden van een vulkaan... de tegenspraak...

- *Eh bien*, - zeide Lassalle die opgestaan was en de beiden achterna keek, hoe zij haastig in den zadel sprongen en weg galoppeerden, - *eh bien?*

- Wij will en ook wegrijden; Amadée, laat onze paarden gereed maken.

Ik durfde niet uit te spreken waar ik heen wilde, maar mijn blik verried het.

- Wij willen heen - riep Lassalle - terstond, nu willen wij - zullen bun toonen...

- Dat zullen wij... laat ten eerste onze paarden voor brengen! - beval ik driftiger aan Amadée.

- Mijnheer de Graaf! - sprak deze op smeekenden toon en met eene bevende stem.

- Wat is er? hebt gij mij niet verstaan?

- Mijnheer de Graaf! - sprak hij iets luider, maar wederom bleef hij in de woorden steken.

- Nu, wat moet dat?

- Mijnheer de Graaf! - ging hij voort, terwijl een traan langs zijne wang biggelde - mijnheer de graaf, niet waar, ik ben altijd een getrouw dienaar geweest?

Hij trad nader bij mij en greep mijne hand die hij kuste.

Ik trok ze weg.

- Amadée, wat beteekent dat? Wie heeft aan uwe trouw getwijfeld?

- Mijnheer de Graaf - vervolgde Amadée snikkend - ik ben, zoo waar God mij helpen moge, altijd een trouwe knecht geweest, ik ben u gevolgd in lief en leed, in veldslagen en gevaren.

- Dat zijt gij.

- Maar in datgene wat gij nu doen wilt - ik ben u gevolgd zoolang er eer bij te behalen was - maar bij datgene wat gij nu doen wilt...

- Wat raakt dat u?

- Daarbij volg ik u niet! - snikte Amadée en kon niet verder spreken.

- Maar wij hebben u immers ook niet noodig; wij willen alleen gaan.

- Dat is het juist. Kondt gij mij medenemen;... maar... gij wilt alleen gaan. - Mijnheer de Graaf, wij zijn hier niet in Frankrijk; geen eerlijk man zou de oogen durven opslaan. O, mijnheer de Graaf, als gij gaat...

- En als wij gaan?

- Dan, vergeef mij, dan gaat Amadée ook.

1) Bedorven uitspraak der Creolen voor: *j'irai á la chasse, et je vous assure que je rentrerai avec ma charge de gibier*.

- Maar niet met ons?

- Neen, maar ver weg - liever wil ik mijn brood langs de huizen bedelen. - Als gij maar eens hoordet, wat de menschen niet al zeggen.

- Amadée! - riep ik. De woorden van mijnen bediende hadden mij op een gevoelig punt geraakt; - bedelen zult gij niet; dat nooit. Wilt gij uw loon terstond hebben, of wachten tot wij terugkomen?

- Neen, geen loon! - snikte Amadée.

- Gij krijgt uw loon en vijfduizend livres; zijt gij daarmede tevreden. En zadel nu de paarden, of zoo gij niet wilt, dan doe ik het zelf.

Lassalle was reeds opgesprongen en naar den stal gesneld, om de paarden te halen.

Ik ging naar mijne cassette, opende ze, nam er eene rol goud uit, telde het loon van Amadée af, en schreef eenen wissel voor vijfduizend livres.

Amadée wenkte met de hand dat hij niets wilde aannemen, en ging de kamer uit.

- Wat is dat? - riep ik Lassalle toe - heeft dan alles tegen ons zamengespannen? Kom, wij willen er toch heen.

En wij vulden onze jagttasschen met kruid, lood, cigaren, een paar flesschen wijn, grepen onze geweren en snelden naar buiten. Op het voorplein stonden Amadée en Jean, beide met tranen in de oogen.

- Wanneer komt gij weder terug, mijnheer de Graaf? - vroeg Amadée snikkend.

- Misschien spoedig, misschien ook niet. Blijf of vertrek, mij is het om 't even.

Hij loosde een diepen zucht en keek ons met een troosteloozen blik na.

Wij waren omstreeks tweeduizend passen ver gereden, toen wij achter ons paardengetrappel hoorden. Het was Martin, de kleinzoon van den ouden Roche Martin, die ons op zijn kleinen Mexikaanschen mustang achterna kwam.

- Mijnheer de Graaf!

- Wat wilt gij?

- Gaat gij naar de Chartreuse?

- Wat hebt gij daarnaar te vragen? Gij zijt een onbeschaamde vlegel!

- Wanneer gij daarheen gaat, dan verzoek ik het te mogen weten, want dan ga ik naar huis.

- Zoo als gij wilt. Heeft Amadée u uw loon uitbetaald?

- Neen, maar als gij zoo goed wildet wezen... ik heb juist tien dagen bij u gewerkt.

- Goed, wanneer wij terugkomen. Ga maar naar de plantage en werk voort; uw loon zal niet wegloopen.

De knaap krabde zich achter de ooren.

- Dat zou toch wel kunnen gebeuren, - zeide hij - als gij naar de Chartreuse gaat. De heeren die daarheen gaan, hebben wel eens meer in minder dan tien dagen het loon van eerlijke lieden zoek gemaakt.

En terwijl hij zoo sprak, bleef hij voor mij staan, met uitgestoken hand op zijn geld wachtend.

Wij keken elkander aan. Die taal was voor ons geheel nieuw. Hoe sterk de indruk was, dien de bekoorlijke meisjes op ons gemaakt hadden, en die te sterker moest worden in den bijzonderen toestand waarin wij ons bevonden, in het warme, koortsachtig prikkelende klimaat, in onze werkeloosheid, omringd door onbeschaafde planters en vee-fokkers - zoo hadden toch de woorden van Amadée ons reeds tot eenig nadenken gebragt; die van den jongen Acadiër troffen ons nog sterker.

Wij stonden stil en keken elkander andermaal aan. Nog geen kwartier geleden

waren wij in onze hardnekkige verblinding stellig voornemens naar de Chartreuse te rijden: nu aarzelden wij. Omringd door Creolen, als wij waren, afhankelijk van hunne dienstvaardigheid, hun goeden wil, hunne opinie, zagen wij thans duidelijk het gevaar in, waaraan wij ons blootstelden door zoo openlijk hunne vooroordeelen te trotseren. Waar bleven onze uitzigten? Wat werd er van onze vestiging? - En Eleonore! riep plotseling eene stem in mijn binnenste.

- Wij willen op de jagt, Martin - sprak ik tot den jongen Acadiër;- keer gij maar naar de plantage terug.

- Op de jagt? dan hebt gij een gids noodig. Ik ken al de paden tot aan Opelousas, tot aan de *Cóte gelée*... de meeste planterswoningen.

- Wij zoeken geen planters woningen, wij willen naar de prairie, om te jagen en verstrooijing te zoeken.

- Dan ga ik met u. Bovendien zou ik het nu in huis niet kunnen uithouden. Crétien is op de jagt en grootvader Roche ook.

- Wij willen niet naar uwen grootvader gaan.

- Maar gij zult mij kunnen gebruiken - riep de knaap die zich volstrekt niet liet afwijzen; - wij gaan te zamen op de jagt.

Wij keken elkander aan.

- Misschien is het toch zóó beter - fluisterde Lassalle mij toe. - Laten wij hem medenemen.

- En wij reden voort - waarheen? wisten wijzelve niet.

VI. Een avontuur aan het bayou chicôt.

En terwijl de Graaf ophoudt met spreken, en diep adem haalt, als iemand die zich van een zwaren last ontslagen gevoelt, verheldert zich zijn gelaat, zijn oog valt op Lassalle. Zij werpen elkander eenen blik toe, waarin de hartelijkste vriendschap doorstraalt.

Eensklaps roept hij den Baron toe:

- Moedig voorwaarts, Gaston! Ah, die verwenschte Bayou's, en Crevasses en Creeks, en hoe ze nog meer heeten, zijn juist geschikt om er den nek in te breken. Geef uw paard nog eens de sporen.

- Deze aanmoedigende toespraak - ging de Graaf glimlagchend voort - werd juist drie dagen na de tooneelen waarvan gij zoo even gehoord hebt, aan een achtentwintig-jarig Fransch edelman toegeroepen, dien gij allen de eer hebt te kennen, en die juist op het punt was om op een half wilden maar thans zeer afgematten Mexikaanschen hengst over een dier tallooze kreken te springen, die boven Cóte géleé en Courtableau, de Attacapas van de Opelousas scheiden. Hij had met zijn vriend de wildernissen in die streken ten deele doorkruist, en beide bevonden zich aan den rand van een dier zwarte dennenwouden, die zich tot aan de Rapides uitstrekken. Het Bayou was, gelijk in dit heete jaargetijde meestal het geval is, meer dan voor de helft uitgedroogd, en niet veel meer dan een droogegracht, in het midden waarvan zich een streep helder vrij diep water vertoonde.

- Kom dan toch! - riep zijn medgezel die zich reeds aan de overzijde bevond, hem andermaal toe; - de sprong is zoo wijd niet!

- En als ik er nu over ben, wat dan verder? vroeg Gaston.

- Verder? - antwoordde zijn vriend eenigzins verlegen lagchend - verder... rooken wij een cigaar.

En terstond haalde hij uit zijne weitasch

den cigarenkoker en een vuurslag te voorschijn, stak eene cigaar aan en toonde die lagchend aan den nog steeds aarzelenden Gaston.

Deze hief een heroïek air uit de *Iphigenie en Tauride* aan, draafde eenige stappen achterwaarts, gaf zijnen hengst de sporen, en was binnen weinige seconden gelukkig aan de overzijde in de armen van zijnen vriend, die hem broederlijk opving; want de brave Gaston was, niettegenstaande hij altijd den naam had gehad van de beste ruiter in het regement van Monsieur te zijn, uit den zadel geraakt.

En toen de beide vrienden elkander nu bekeken, borsten zij beide in een schaterend gelach uit.

- Wel drommels, wat zien wij er fraai uit?

En zij zagen er uit, messieurs - vervolgt de Graaf, - ik verzeker u, de kapitein eener voltigeurcompagnie der sansculotten zou zich na een langdurig november-bivouacq in de Bretagne niet over hen hebben behoeven te schamen. De een had de beide panden van zijn nankingschen rok verloren; de ander de bovenste helft zijner *inexpressibles* met dunne wilgentakken aan de onderste helft vastgebonden; Gaston had in plaats van zijn verloren hoed een zakdoek om het hoofd; zijn vriend had nog wel den bol van zijnen stroohoed op, maar de rand daarvan was verdwenen.

- *Diable!* - riep Gaston - wij zien er immers erger uit, dan deze Acadiërs na een bal.

En beide lachten weder luid. Zij waren namelijk juist midden in zulk een bal te Courtableau gekomen - een groote schuur van hout en leem, daarin een schorre doedelzak, en vrolijk daaromheen huppelende knapen en meisjes, vaders en moeders, grootvaders en grootmoeders, alles door elkander in Carmagnoles, Braguets, en Mitasses.

- Hadden wij nu maar een van die Braguets of Mitasses! - riep Gaston, zijn broekeloos been opligtend.

- Of een glas van hunne Taffia!

- Of een bord vol van hun Gombo!

- Een wonderlijk volkje! - riep Gaston weder; - o, wat zou ik nu niet geven voor één enkel half uur bij den nederigsten restaurateur van Versailles!

- Of voor een kamertje in het Pavilion van de hertogin N...!

- Of eene soirée bij de marquise B...!

- O Eleonore!

- O Gabrielle!

- Maar weet je wel dat ik razenden honger heb?

- En ik dorst!

- En ik ben half gevild!

- En ik half dood!

- En wij beide waardige voorwerpen voor alle werken der barmhartigheid!

En wederom borsten de beide vrienden in een luid gelach uit.

De Graaf verhaalt zoo vrolijk en opgeruimd; zijne gebaren zijn zoo levendig, zijne stem zoo helder en welluidend.

Hij vervolgt:

Die twee Franschen, messieurs, waren, om niet langer het incognito te bewaren, Gaston de Lassalle, en zijn boezemvriend Louis de Vignerolles, die, als ik u verhaald heb, drie dagen vroeger zich aan de leiding van den jongen Acadiër hadden toevertrouwd, - om onder de genoegens en vermoeijenissen der jagt zekere dames te vergeten.

Zij hadden het land langs den Tèche tot aan de Côte Gelée en Courtableau

afgejaagd, gedurende éénen nacht een bal, of liever het einde daarvan in een dorp der Acadiërs bijgewoond, de twee andere nachten in de open lucht geslapen, gebivouacqueerd; van de vruchten hunner jagt, aan een houten spit gebraden, hun middagmaal gehouden, op dezelfde wijs gesoupeerd, en zóó langzamerhand de noordelijke grenzen der Attacapas bereikt, naar ziel en ligchaam versterkt, ofschoon met verlies van een aanzienlijk gedeelte hunner garderobe en hongerig en dorstig, als gij gehoord hebt.

Het was een drukkend warme september-middag. De zon had hen den ganschen dag gebraden. Hun kleine voorraad van wijn was reeds den eersten dag uitgeput geweest; ter vervanging daarvan hadden zij de flesschen laten vullen met taffia, dien zij met water verdund hadden; maar deze was uitgedronken, en de jonge Martin was nu juist op eene ontdekkingsreis uit, om nieuwen proviand op te loopen.

Ver achter hen lagen de établissementen der Acadiërs. Martin had hen verzekerd dat zij spoedig Amerikanen, of zooals hij ze noemde, Cochon-Yankees zouden ontmoeten, die zich hier vastgenesteld hadden in spijt van het verbod der Spaansche regering, van den haat der Creolen en de ijverzucht der Acadiërs, en die zich aan dat alles even weinig bekreunden, verzekerde Martin, als hij aan het brommen der muskieten in het laatst van october.

- *Ces gars là*, bromde hij altijd, *je crois qu'ils veulent manger la Louisiane et le Mexique, à ce qu' on dit. Et ils sont insolens*, voegde hij er dan bij, *comme si la Louisiane leur appartenait, ces gars là*.

Maar met dat al - vervolgt de Graaf - zouden wij thans blijde geweest zijn een dier republiekeinen in onze nabijheid te hebben.

- Blaas eens op den hoorn - verzocht Gaston mij; - ik kan het niet doen, de tong kleeft mij aan het verhemelte. Waar mag die jongen toch zoo lang blijven?

Ik blies een signaal. Maar terwijl ik dat deed keken wij elkander met bevreemding aan en de vrolijke, bijna dartele opgeruimdheid verdween van ons gelaat.

De toon gaf niet dien helderen weêrklank, die in een zuivere athmospheer het hart des jagers zoo zeer verheugt en zijne zenuwen versterkt - hij klonk kort en dof; en wat wij, thans rondziende, ontwaarden, was weinig geschikt om ons in onze vrolijke stemming te doen blijven.

Wij waren, als ik gezegd heb, aan den rand van een dier bosschen van zwarte dennen, die zich van de Côte Gelée tot aan de Opelousas uitstrekken; achter ons lag een prairie, afwisselend met velden van palmettoriet en kleine boschjes, en doorsneden met Bayous en beekjes, die zich in eene westelijke rigting naar den Chetimachas en den Tèche voortkronkelen. Het was een van die heerlijke weidevlakten die, hoe dikwerf men ze ook ziet en beschrijft, zich aan ons oog toch altijd weder als nieuw vertoonen; een golvende zee van het weligste groen, doormengd met bontkleurige bloemen, waarin onze paarden tot aan den buik moesten waden. Ter regterzijde lag een palmettoveld, dat een halve mijl van de kreek landwaarts inliep; - de beide oevers der kreek zelve prijkten met een zoom van hemelhooge cypressen; de prairie lag eindeloos voor ons oog uitgestrekt; verder bovenwaarts was weder een palmettoveld dat zich aan een bosch van altijd groene eiken aansloot. In het Oosten vertoonde zich een ondoordringbare wildernis van Mag-

nolias, Papacos, eiken en boon-boomen; ten Noorden het reeds gemelde dennenbosch. Zoo had het tafereel zich nog geen vijftien minuten geleden aan ons vertoond - in dat korte tijdsverloop had zich alles geheel veranderd: een blaauwgrijze nevelwolk had den horizon bedekt en werd terwijl wij rondzagen al digter en digter; de schitterend roode zonneschijf verbleekte, de omtrekken der bosschen verdwenen, en daartusschen ontrolde zich een eindelooze loodkleurige sluijer, die het grootste deel der prairie aan onze oogen onttrok, en de lucht, die tot hiertoe wel warm maar toch veerkrachtig geweest was, werd hoe langer hoe zwaarder en benaauwder. - En naarmate wij deze verschijnselen opmerkten, begon zich ook op ons gelaat die verlegenheid te vertoonen, die zelfs de luchthartigste en moedigste niet geheel kan bedwingen, wanneer hij een onbekend gevaar ziet genaken.

- Schiet uw geweer af! - zeide ik tegen Gaston met een stem, die mijzelven door hare dofheid verschrikte.

Het geweer ging af, maar de knal werd door de benaauwde athmospheer als verzwolgen; zelfs de watervogels, die wij naauwelijks honderd passen van ons verwijderd op het Bayou hadden zien zwemmen, hadden er niets van vernomen.

- Waar mag die onnoozele jongen toch blijven? - begon ik weder. - Die Acadiërs zijn toch dommer dan....

- Stil! - riep Gaston - stil! Kijk onze paarden eens! Wat beteekent dat?

De beesten waren zeer onrustig geworden; zij staken de ooren op, begonnen te snuiven, zich om te keeren, de halzen uit te rekken en naar den kant te draaijen die tegenover de opkomende nevelwolken lag, en andere blijken van angst te geven.

Wij keken elkander bezorgd aan.

- Hier kunnen we niet blijven; - sprak Gaston.

- Maar waar zullen wij heen?

- Ons geheel aan onze paarden overgeven.

En wij stegen weder te paard en zaten naauwelijks in den zadel, of de dieren sprongen in den galop en renden langs de kreek tusschen het cypressenbosch en het palmettoveld voort, alsof een zwerm wilde honden hun op de hielen zat. De kreek scheen wijder te worden; in plaats van het palmetto begon zich moeras-riet te vertoonen; onze paarden werden gedurig angstiger. De gansche natuur was als uitgestorven.

(*Wordt vervolgd*.)

t.o. 153

DE HEER POITEVIN STIJGT TE PAARD MET EENE LUCHTBALLON OP, IN HET VELD VAN MARS TE PARIJS, 7 JULIJ 1850.

Kronijk van den dag.

Julij.

BINNENLAND. - De gewigtige zaak der wetten op de scheepvaart heeft na eene breedvoerige behandeling in de Tweede Kamer haar beslag gekregen. Na de algemeene beraadslaging werd eerst het ontwerp C, betreffende de toelating van buiten 's lands gebouwde schepen tot het erlangen van Nederlandsche zeebrieven, overwogen en met 51 tegen 14 stemmen goedgekeurd, na het aannemen van een amendement, waarbij het registratie-regt van 1 pct. op 4 pct. werd gebragt. Het ontwerp B, de afschaffing van doorvoeren scheepvaart-regten betreffende, is vervolgens aangenomen met 50 tegen 9, en het ontwerp A, tot afschaffing van de voorregten der Nederlandsche vlag, met 50 tegen 14 stemmen.

Verder zijn nog de provinciale wet, de wet op de naturalisatie, op de enquête en de kosten van het regentschap door de Tweede Kamer aangenomen, en is aldus de behandeling der zoogenaamde organieke wetten een belangrijken stap gevorderd. Een van deze wetten, die op de voogdij, was nog aanhangig gebleven, en zeer moeijelijk was het vooruit te zien, welk lot dit ontwerp zou hebben, daar redenen van kieschheid vele leden der beide Kamers, die deze zaak in vereenigde zitting moesten behandelen, hadden weêrhouden om hunne bezwaren te ontwikkelen. Zij waren die, welke wij reeds in een vorig verslag hebben opgesomd. Bij het openen der openbare beraadslaging had de vreemde omstandigheid plaats dat niemand der leden het woord vroeg; de minister van justitie, die zich op eene wederlegging van bedenkingen had voorbereid, moest zich thans tot eene algemeene toelichting en verdediging bepalen, en drong, het lot van het ontwerp vooruitziende, de leden der vergadering om te bedenken, dat het, in geval dit ontwerp niet werd aangenomen, niet mogelijk zou zijn bij het leven des Konings eene dergelijke wet tot stand te brengen. Het bleek echter bij de stemming dat de groole meerderheid het beter achtte om het vraagstuk der voogdij onbeslist te laten dan een ontwerp goed te keuren, waarin zulk eene voorliefde voor getitelde namen doorstraalde. Bij hoofdelijke stemming werd het ontwerp met 59 tegen 21 stemmen verworpen; zoodat 27 leden zich van het bijwonen der vergadering hadden onthouden.

Ter gelegenheid van een ingezonden verzoekschrift aan de Tweede Kamer van zoogenaamde afgescheidenen, zich beklagende over de weigering om als gemeente te worden erkend, is daarover eene belangrijke beraadslaging ontstaan. Het voorstel der commissie hield eene verzending naar den minister van Herv. Eeredienst in, met bijvoeging van den

wensch der Kamer om aan het verzoek der requestranten te voldoen en hen van de drukkende bepalingen van het besluit van 9 Jan. 1841 te ontheffen. Nadat reeds verscheidene sprekers het woord hadden gevoerd, allen, schoon verschillend van gevoelen omtrent de geldigheid van dat besluit, toch eenstemmig om de handelwijze der vorige regering te misprijzen, hield de heer Groen van Prinsterer nog eene uitvoerige rede om de ongrondwettigheid van het bedoelde besluit te betoogen en de vervolgingen te schetsen, waaraan de afgescheidenen vroeger en later ten doel hadden gestaan. De minister van justitie had reeds vroeger verklaard, dat de regering stellig voornemens was bij de aanbieding der wet op het regt van vereeniging het besluit van 1841 en ook artikel 291 van het wetboek van strafregt af te schaffen, welke wet eerstdaags voor den raad van State zou gebragt worden. Bij de stemming werd met bijna algemeene stemmen besloten het adres ter griffie neêr te leggen; terwijl het voorstel om het met bijvoeging van eenen wensch der Kamer aan den minister van Hervormde Eeredienst te verzenden met 44 tegen 12 stemmen verworpen, maar daarentegen de eenvoudige verzending met 30 tegen 26 stemmen aangenomen werd.

Onverwacht is een koninklijk besluit afgekondigd, waarbij het staatsexamen, gevorderd ter toelating als student op eene hoogeschool, eene wijziging ondergaat, welke wij nog door niemand hebben hooren billijken. Het examen zal blijven bestaan, maar de commissie van examinatoren zal voortaan slechts een getuigschrift hebben af te geven dat het examen is afgelegd, en welke mate van kundigheden daarbij is gebleken. De instelling van het examen, wordt in de inleiding van dit besluit gezegd, heeft niet in allen deele aan het doel beantwoord, en het betaamt de inrigtingen van hooger onderwijs voor een ieder zonder eenige belemmering open te stellen; nogtans heeft dat examen gunstig gewerkt op de verbetering van sommige voorbereidende inrigtingen, en bovendien is het nuttig dat de regering van nabij bekend blijve met de hoogte waarop het onderwijs bij gemelde inrigtingen staat. Onbegrijpelijk is het dat deze consideration een gewezen hoogleeraar tot de voordragt van de daarop volgende bepalingen hebben kunnen leiden, en hij van een examen op zoodanigen voet eenig nut kan verwachten.

FRANKRIJK. - Toen het vorige verslag ter perse moest gelegd worden, zag men nog met gespannen verwachting de beraadslaging over de verhooging van het inkomen des Presidents te gemoet. De meerderheid der commissie bleef bij haar gevoelen, en in haar verslag werd het toestaan eener som van 1,600,000 fr. voor eenmaal voorgedragen. Twee amenden ten werden daarop voorgesteld, welke beide, met eenig verschil van uitdrukking, de som op 2,180.000 fr. bragten. Bij het openen der discussie vereenigde het ministerie zich met een dier amendementen, dewijl alsdan de som, verhoogd met 240,000 voor het onderhoud van het paleis, met zijne voordragt zou gelijk staan. Heftig werd de geheele voordragt door de bergpartij bestreden, die beweerde dat dit geld alleen zou moeten dienen om de republiek des te beter omver te werpen. Spoedig werd echter de algemeene discussie gesloten en kwam het door het ministerie goedgekeurde amendement aan de beurt. De generaal Changarnier was de voornaamste spreker die daarover het woord voerde, en betoogde dat een persoon aan het hoofd van eenen

magtigen Staat geplaatst, ook de middelen moest erlangen, om dien Staat waardiglijk te vertegenwoordigen. Aan deze redevoering werd het vooral toegeschreven, dat het amendement met 354 tegen 308 stemmen aangenomen werd, en de persoonlijke aanhangers van Lodewijk Napoleon schenen lang niet verheugd, dat de President zijne redding uit eenen vrij neteligen toestand aan de bescherming van dien generaal te danken had. Naderhand verspreidden zij dat L. Napoleon, in geval de voordragt verworpen was, niet zou zijn afgetreden, maar zijn inkomen aan zijne schuldeischers zou hebben overgelaten en op een geringen voet op kamers zou zijn gaan wonen.

Nog duidelijker zigtbaar dan te voren is het, dat de Wetgevende Vergadering thans geheel door de vrees voor de socialisten en anarchisten wordt beheerscht. Alleen aan hare verblinding door die vrees kan het toegeschreven worden dat de wet op de drukpers niet alleen is aangenomen, maar dat dit zelfs met zoodanige wijzigingen is geschied, waardoor de uitgaaf van dagbladen bijna eene onmogelijkheid wordt. Sommige bepalingen zijn van zoodanigen aard dat zij bijna onuitvoerbaar mogen heeten, terwijl de voordragt tevens zoodanig uit haar verband is gerukt, dat zelfs hare eerste voorstanders twijfelen of de wet, in weerwil harer gestrengheid, het beoogde doel wel zal bereiken.

Nadat tot eene onverwijlde behandeling was besloten, waardoor de zaak met eene enkele discussie haar beslag moest krijgen, werd de beraadslaging geopend over de algemeene strekking. Reeds zeer spoedig ontstond er een tumult hetwelk de zitting deed schorsen. De minister Rouher, een spreker der bergpartij beantwoordende, vond daarbij goed de Februarijomwenteling eene hoogst noodlottige gebeurtenis te noemen. De bergpartij kwam terstond met onstuimigheid tegen deze uitdrukking op, en wilde dat de voorzitter Dupin den minister tot de orde zou roepen, daar het hoogst ongepast was dat een minister der republiek diezelfde republiek hoonde en beleedigde. Wel verre van de in zijnen mond inderdaad onbetamelijke uitdrukking des ministers te berispen, riep de voorzitter integendeel den heer de Girardin tot de orde, waarop deze afgevaardigde, die zich in zijne parlementaire loopbaan door een verwonderlijke onhandigheid onderscheidt, niet alleen den voorzitter van verregaande partijdigheid beschuldigde, maar ook verklaarde dat, indien de minister niet tot de orde geroepen werd, de geheele bergpartij de vergadering zou verlaten. Het was echter duidelijk genoeg dat die partij niet gezind was om deze onvoorzigtige bedreiging te verwezenlijken, en aldus veranderde de onhandige stoutheid van den heer G. in eene belagchelijke grootspraak, welke zulk een tumult van bespotting deed ontstaan, dat de vergadering in verwarring scheidde. Sedert is de heer G. als het ware van zijne partij afgezonderd en staat geheel op zichzelf. Velen verwonderen zich dat een man, die zich als dagbladschrijver zulk eenen naam had verworven, zich in de wetgevende vergadering, door eene onbesuisde manier van handelen, zoo spoedig tot onbeduidendheid heeft gebragt. - Later werd door 172 afgevaardigden een protest tegen het gezegde des ministers ingediend, dat echter door de meerderheid met buitengewone minachting is opgenomen en niet eens voorgelezen. De algemeene discussie werd gesloten na eene uitvoerige rede van Victor Hugo

tegen de voordagt, die echter weinig indruk maakte. Daarna werden de artikelen aangenomen, waarin voor de dagbladen der hoofddepartementen een borgtogt van 18,000 tot 24,000 fr. wordt bepaald. Hierop volgde een verrassing, waarop niemand had gerekend. De Tignuy, een weinig bekend afgevaardigde, stelde als amendement voor, dat in de dagbladen alle vertoogen over staatkunde, godsdienst of wijsbegeerte, op eene boete van 500 en bij herhaling van 1000 fr, door den schrijver zouden moeten onderteekend worden, terwijl eene valsche onderteekening met 1000 fr. boete en zes maanden gevangenis zou worden gestraft. Na de stemming over dit voorstel bevond men tot algemeene verbazing dat het met eene meerderheid van 36 stemmen was aangenomen. De verbijstering was zoo groot dat de zitting een half uur geschorst moest worden. De voorstanders der wet zagen na de aanneming van zulk een overdreven artikel de verwerping van het geheel te gemoet. Om het kwaad eenigzins weder goed te maken moest een tweede amendement dienen, dat alleen het oorspronkelijke handschrift zou moeten onderteekend worden. Dit voorstel werd echter verworpen, en de vorige bepaling bleef dus in volle kracht. Een ander amendement gaf daaraan zelfs nog meer uitbreiding door haar ook toepasselijk te verklaren op stukken aangaande bijzondere belangen, handel en nijverheid. Na de goedkeuring van deze aan het oorspronkelijk ontwerp geheel vreemde bepalingen, liep het gerucht dat de regering de wet zou terugnemen; maar integendeel werd zij, gelijk zij tot dusverre was aangenomen, door den minister Rouher verdedigd. Vervolgens werden de bepalingen aangenomen van een zegelregt op de dagbladen en staatkundige geschriften beneden zekere uitgebreidheid. Het zegelregt op alle andere kleine geschriften werd daarentegen verworpen, Aldus werd het oogmerk gemist om de verspreiding der socialistische tractaatjes en blaauwboekjes zooveel mogelijk tegen te werken. Men kwam dan ook wederom eenigzins op die bepalingen terug, door een amendement aan te nemen, waarbij drukwerken over staatkundige of maatschappelijke belangen, die bij afleveringen, schoon niet op bepaalde tijden uitkomen, aan een zegelregt worden onderworpen. Daarna verdedigde de afgevaardigde Rincey zijn amendement om de bladen die een romanfeuilleton bevatten met een extra zegelregt van een centime te bezwaren. In het belang der zedelijkheid meende hij dat de verspreiding van zulke meestal zedelooze verdichtselen moest gefnuikt worden. Men scheen het bijna niet mogelijk te achten dat deze bepaling aangenomen zou worden: evenwel was dit het geval. De aanneming sloeg de voorstanders der drukpersvrijheid met nieuwen schrik en scheen hare vijanden aan te moedigen om nu in het onbepaalde met drukkende maatregelen voort te gaan. Eene belasting van 10 pc. op de opbrengst der advertentiën werd almede voorgesteld, maar deze bepaling werd toch verworpen. Eene poging om na zoovele tegen de oppositie gerigte maatregelen ook een billijke bepaling in de wet in te lasschen kon niet meer baten. Een amendement, inhoudende dat het verlof tot rondventen van dagbladen voor allen gelijk zou zijn, terwijl thans de policie zulks willekeurig toelaat of verbiedt, werd afgestemd. De discussie daarover nam echter eene voor de bewindslieden zeer onaangename wending, daar de generaal Lamoricière daaruit aanleiding nam om hen bepaald af te vragen, of de geruchten aangaande eene aanstaande wijziging der

constitutie met hunne voorkennis door de dagbladen werden levendig gehouden, dewijl thans voor stellig werd berigt dat de minister van binnenlandsche zaken de departementale raden zou aansporen om verzoekschriften tot zulk eene wijziging in te dienen, de bestendiging van het gezag des Presidents ten doel hebbende, die volgens de constitutie in 1851 moest aftreden. Op deze rede, waarin L. Napoleon en zijn aanhang zeer scherp werd aangevallen, heeft het ministerie geen bepaald antwoord gegeven. Ten slotte is nog eene verzachtende bepaling goedgekeurd, volgens welke de wet eerst na verloop van zekeren tijd verbindende zou zijn, en daarna het geheel aldus gewijzigd ontwerp met 392 tegen 265 stemmen aangenomen. De uitvoering dezer wet zal de dagbladpers in eenen toestand verplaatsen, waarvan men zich bezwaarlijk een denkbeeld kan maken, en de invloedrijkste dagbladen der gematigde partij, die voornamelijk op beteugelende maatregelen hebben aangedrongen, zullen nu daarvoor boeten, daar zij inzonderheid de nadeelen der belemmeringen zullen ondervinden, welke door de zich schuilhoudende schrijvers en drukkers der kleine oproerige bladen en blaauwboekjes voorzeker op allerlei wijzen zullen worden ontdoken.

Van een incident dat onder de discussie der drukperswet plaats had, behoort nog eenige melding te worden gemaakt, ten blijke hoezeer de Wetgevende Vergadering, schoon gewillig om zelve de strengste maatregelen ter bewaring der rust te nemen, de oogmerken van L. Napoleon wantrouwt. Het dagblad *le Pouvoir* had onder het opschrift van: ‘de langzame verzwakking en ontbinding der Wetgevende Vergadering’ een stuk geplaatst waarin de wispelturigheid dier vergadering ten scherpste werd gehekeld, hare besluiten de voortbrengselen van de grillen en zotheden der wetgevers werden genoemd, enz. Ditmaal vond de vergadering goed zich dezen hoon aan te trekken. Men hield zich verzekerd dat het bedoelde stuk onder invloed van L. Napoleon was geschreven, zoo niet door hemzelven gesteld. De redacteur van het dagblad werd voor de kamer ter verantwoording gedaagd, en veroordeeld, niet tot gevangenisstraf, maar tot het maximum der boete, 5000 fr.; daar men, gelijk door den legitimist de Vatimesnil uitdrukkelijk werd verklaard, noch den weinig bekenden schrijver, noch den redacteur moest treffen, maar een hooger geplaatst persoon een blijk van afkeuring geven.

De vergadering heeft thans het besluit genomen om hare zittingen voor drie maanden te schorsen, en met nieuwsgierigheid zag men uit naar de permanente commissie, welke haar gedurende dien tijd moet vertegenwoordigen. Bij hare benoeming heeft men wederom denzelfden geest van wantrouwen en vijandschap tegen den President der republiek zien doorstralen.

In het begin der maand heeft deze President eenig gevaar geloopen om het slagtoffer van een moordadigen aanslag te worden. Een persoon, Walker geheeten, wien het mislukt was hem te naderen, en wiens bewegingen hem verdacht maakten, werd gegrepen toen hij zich wederom wilde verwijderen. Hij bekende gewillig zijn misdadig opzet, doch is niet teregt gesteld, maar voor krankzinnig verklaard en naar Bicêtre gebragt.

In Algerie moeten bedenkelijke gebeurtenissen hebben plaats gehad, waarvan men echter weinig heeft vernomen. Te Oran was, naar men meent, eene zamenspanning van heftige republiekeinen, die

vooral de soldaten der strafkompagniën op hunne hand hadden gebragt, op het punt van uit te barsten. De ontdekking van het complot, het in hechtenis nemen van een groot aantal verdachten en krachtige maatregelen van voorzorg hebben echter de zaak doen smoren.

De toestand der West-Indische koloniën is allerellendigst. Op verscheidene eilanden zijn de negers in opstand gekomen; op Guadeloupe heerschten eenen tijd lang brandstichting, moord en plundering, en met bekommering ziet men verdere tijdingen te gemoet.

Merkwaardig is de houding welke de clericale partij in deze tijdsomstandigheden aanneemt. Niet alleen zou zij het willen doen voorkomen alsof in hare heerschappij alleen redding van de tegenwoordige kwalen der maatschappij te vinden was, maar zij beweert zelfs met stoutheid dat zij in vroegere eeuwen het heil der menscheid heeft verzekerd, en wel verre van hare middeleeuwsche gruwelen te verbloemen of van zich af te werpen, poogt zij die op stouten toon te regtvaardigen. Onlangs had het dagblad *l'Univers* de onbeschaamdheid van in eene lofrede op de inquisitie, bij gelegenheid van een twistgeschrijf tegen *la Presse*, de volgende bijna ongeloofelijke tirade in te vlechten: ‘Zij hadden (de schrijvers van *la Presse*) liever dan voorbeelden van wreedheid te zoeken bij een vergeten schrijver, uit een werk over de Inquisitie het hoofdstuk moeten aanbalen over het ondervragen. - Zij zouden dan moeten gewaagd hebben van den geneesheer, die toezigt hield; van de verpligting om het leven te sparen en de leden te ontzien, van den zandlooper die het half uur der pijniging aanduidde. Uit dat alles zou zijn gebleken met hoeveel omzigtigheid het heilige geregtshof eenen schuldigen deed pijnigen.’ - Zou niet de heerschappij van menschen met zulk een geest bezield nog geduchter en gruwelijker zijn dan die van communisten of alle andere - isten?

DUITSCHE STATEN. - Noch van de Pruissische Unie noch van het Staten-Congres te Frankfort heeft men in lang iets van belang vernomen. De eerste loopt groot gevaar van geheel in duigen te vallen, daar nu de beide Hessen zich bepaaldelijk van dat verbond hebben losgemaakt. In een ander opzigt zijn echter de jongste tijdingen uit Duitschland zeer gewigtig geweest. Pruissen heeft met Denemarken een afzonderlijken vrede gesloten. In dit verdrag, door Pruissen in de vooronderstelling der goedkeuring van het Duitsche verbond gesloten, werd onder anderen bepaald dat de Zweedsche troepen welke het Deensche Sleeswijk, en de Pruissische welke het zuidelijke gedeelte van dat hertogdom bezet hielden, vijf dagen na de ratificatie zouden aftrekken. Verder zou Duitschland moeten tusschenkomen om Denemarken in zijne regten op Holstein te herstellen. Pruissen heeft echter deze verpligting niet stellig op zich willen nemen en ook niet willen erkennen dat de herdogtommen zich in eenen staat van opstand tegen hunnen wettigen vorst bevonden. De bepaling aangaande Holstein moet eigenlijk aldus luiden: ‘Z.M. de Koning van Denemarken zal, als Hertog van Holstein, overeenkomstig de bondsregten, de tusschenkomst van het Duitsch Verbond kunnen inroepen om de uitoefening van zijn wettig gezag in Holstein te herstellen, terwijl hij tevens zijne bedoeling omtrent de bevrediging des lands kenbaar maakt. Jodien het Verbond vermeent op deze vordering niet tusschenbeide te moeten treden, of indien eene tusschenkomst zonder

gevolg mogt blijven, kan de Koning van Denemarken zijne strijdkrachten tot het bedoelde einde aanwenden.' Door deze bepaling schijnt dus de aanwending eener vreemde krijgsmagt te worden uitgesloten.

Volgens dit verdrag zijn de Zweedsche en Pruissische troepen inderdaad afgetrokken, en hebben de Deensche de eerstgemelde in het noorden van Sleeswijk vervangen. Het aldaar gevestigde Landbestuur, uit een Deenschen, een Engelschen en een Pruissischen gemagtigde zamengesteld, en voor den duur der wapenschorsing benoemd, legde daarop het bewind neder, en de Deensche regering vaardigde een manifest uit aan de inwoners van Sleeswijk-Holstein, waarin zij onderwerping vorderde en alsdan eene volkomene amnestie beloofde. De ambtenaren zouden, met eenige uitzonderingen, hunne betrekkingen behouden. De Duitsche nationaliteit van Sleeswijk zou met de Deensche worden gelijk gesteld. Er zou geene inlijving van Sleeswijk plaats hebben. Indien de door Holstein begonnen vijandelijkheden dit niet verhinderden, zou onmiddellijk eene vergadering van afgevaardigden uit Sleeswijk, Holstein en Denemarken bijeen geroepen worden, uit een gelijk getal Denen en Holsteiners en eene meerderheid van Sleeswijkers bestaande, terwijl Lauenburg eene afzonderlijke vergadering zou beleggen.

Dit manifest maakte echter geen den minsten indruk. Het stadhouderschap van Holstein had reeds toebereidselen gemaakt om met eigene krachten niet alleen dat gewest te verdedigen, maar ook Sleeswijk binnen te trekken. Dit laatste is reeds geschied, de Deensche krijgsmagt is van hare zijde genaderd, en de vijandelijkheden moeten reeds begonnen zijn. Men verwacht een hardnekkigen en verbitterden strijd. Schoon geene openlijke hulp ontvangende, zal het den Holsteiners echter niet aan onderstand uit Duitschland ontbreken, waar hunne zaak nog veel geestdrift blijft verwekken. In Brunswijk en Hannover zijn terstond oproepingen gedaan om bijdragen tot ondersteuning te verzamelen, en aan vrijwilligers zoowel officieren als soldaten ontbreekt het niet. Aan den anderen kant schijnt Denemarken op Russische ondersteuning te rekenen, die mogelijk den oorlog zal beslissen, daar anders de strijdkrachten tamelijk gelijk zouden staan. Eene blokkade van de havens der hertogdommen is een onvermijdelijk gevolg dezer omstandigheden.

OOSTENRIJK. - Onverwacht is generaal Haynau, wiens handelwijs in Hongarije hem den bijnaam van den vrouwengeeselaar heeft doen verwerven, in ongenade gevallen en van zijn gezag ontzet. De aanleiding hiertoe is niet met zekerheid bekend, doch men vermeent die te moeten zoeken in de eigenmagtige handelwijs des generaals en ook daarin dat hij, om zijn vroeger woeden te doen vergeten, zich thans zachtzinnig wilde toonen, en zich de eer aanmatigen van genadebewijzen, die van de keizerlijke regering uitgingen; want inderdaad heeft men met verwondering vernomen, dat in den laatsten tijd een aantal veroordeelde Hongaren kwijtschelding van straf hebben erlangd. Even groote verwondering moet het baren, dat de keizerlijke regering tot het besluit is gekomen, om de nieuwe strafwetgeving, waarbij openbaarheid, mondelinge behandeling en regtbanken van gezworenen als grondslagen zijn aangenomen, met 1 Julij in werking te brengen. Hoe in het half barbaarsche Gallicië, Kroatië, Slavonië en Dalmatië die nieuwe

lap op het oude kleed zal passen is moeijelijk te begrijpen.

ENGELAND. - Nogmaals heeft de Koningin ten doel gestaan aan eenen aanslag, waarvan geen ander land nog een voorbeeld heeft opgeleverd. Zekere Robert Pate, een man op middelbare jaren en door geboorte en opvoeding tot den fatsoenlijken stand behoorende, heeft haar bij het instappen van haar rijtuig met een wandelstok in het gezigt geslagen. Van de beweegreden van dit dolzining bedrijf is niets gebleken. Men heeft den schuldige krankzinnig willen doen verklaren; doch daar dit niet bewezen werd is hij tot deportatie voor zeven jaren veroordeeld.

Zeer onverwacht heeft Engeland een zijner voornaamste staatslieden verloren. Sir Robert Peel is overleden aan de gevolgen van eenen val van zijn paard, die eene verwonding had veroorzaakt, welke hem na een paar dagen lijdens heeft doen bezwijken. Alle partijen beijverden zich bij dit ongeluk om den overledene met blijkbare hoogachting te vereeren. In het parlement werd de zitting geschorst, toen aldaar de doodstijding werd aangebragt. Volgens begeerte van den overledene is zijn lijk met de uiterste eenvoudigheid ter aarde besteld, maar men is voornemens uit vrijwillige bijdragen een gedenkteeken voor hem op te rigten. Zonder twijfel is een staatsman, die sedert 1809 in het parlement zitting heeft gehad, verscheidene jaren bij afwisseling de betrekkingen van minister van binnenlandsche zaken en van kanselier heeft bekleed, van 1841 tot 1846 aan het hoofd van het ministerie heeft gestaan, en al dien tijd door de buitengewone eigenschappen van zijnen geest, en de regtschapenheid van zijn karakter de hoogachting zelfs zijner tegenstanders heeft verworven, zulk een eerbewijs waardig; minder voegzaam komt het echter voor ook hier te lande daartoe bijdragen te willen verzamelen, en het is ook te verwachten dat de poging daartoe geen gevolg zal hebben, of wel zulk een onbeduidend gevolg dat het beter zou geweest zijn haar niet te beproeven.

Dezer dagen heeft men het laatste rookwolkje zien verdwijnen van het groote stroovuur, dat O'Connell in der tijd heeft gestookt en voor eene heilige onuitbluschbare vlam wilde doen doorgaan. Er is een tijd geweest toen de arme Ieren wekelijks eene aanzienlijke som bijeenbragten om dien volksmenner schadeloos te stellen voor zijne moeite om hun in hoogdravende redevoeringen de opheffing der vereeniging met Engeland en eene gouden eeuw te beloven. Sedert hij, na eenmaal het verdrietige eener gevangenschap te hebben geproefd, zijn toon lager had gestemd, begonnen die bijdragen te verminderen. Na zijnen dood was dit nog sterker het geval; tot nog toe heeft zijn zoon John O'Connell zijn best gedaan om de vlam weder aan te blazen, maar thans geheel den moed verloren. In de laatste wekelijksche bijeenkomst heeft hij aangekondigd, dat het genootschap zoo weinig ondersteuning bij de bevolking vond, dat het houden dier vergaderingen belagchelijk werd; de geestdrift voor de zaak van de intrekking der Unie scheen geheel uitgedoofd, en hij wilde dus voorstellen de vergaderingen te schorsen tot de bevolking meer belangstelling in de zaak zou toonen. De weinige aanwezigen hebben dien overeenkomstig besloten, en daarmede is de *repeal*-vereeniging zoo goed als ontbonden.

SPANJE. - De Koningin is bevallen van een zoon, die kort na de geboorte overleden is.

Godgeleerdheid. - Wijsbegeerte. - Staatkunde. - Opvoeding en onderwijs

Een drietal parabelen uit de Groninger school.

(Waarheid in Liefde, Godgeleerd Tijdschrift, 1850, III Stuk, L.G. Pareau, hoe er hij Christenen van meer regtzinnige en van meer vrijzinnige begrippen overeenstemming in de waarheid kan bestaan, als grondslag hunner onderlinge vereeniging in de liefde. Zie aldaar bl. 425 en 430 en 433.)

Wij gaan van de vooronderstelling uit, dat vele lezers van ons Tijdschrift geene lezers zijn van het Groninger Godgeleerd Tijdschrift, en evenzoo omgekeerd, en vinden daarin de toereikende reden, om aan onze lezers een drietal Parabelen mede te deelen, zoo als ze ons in de laatste aflevering van Waarheid in Liefde zijn aangeboden. Als wij van onze bekenden of onbekenden fiksche, kernachtige, degelijke gedachten en stellingen vernemen, zullen we ons dan niet verheugen, om, wat wij hoorden, over te vertellen? Zijn nuttige en aangename vertoogen geene vriendelijke gesprekken, die de schrijver met zijne lezers houdt of tracht aan te knoopen, en rust de verpligting niet op ons, om anderen deelgenooten te maken van datgeen, wat ons, bij het lezen of hooren, trof of boeide? Waarde heer Pareau! gij zult het ons dus niet ten kwade duiden, als we uit uwe regt liefelijke, niet alleen Groningsche, maar Christelijke bijdrage, hier boven gemeld, een drietal Parabelen of gelijkenissen uitligten, en over- en nadrukken, opdat ook onze lezers u van deze zijde zouden hooren spreken. Een paar opmerkingen werpen wij vooraf u voor de voeten, of als ge de hand wilt openen, in de hand.

In hoeverre de Groninger school bij velen, die thans leven, en buiten dat, *om* te leven, prediken, schrijven, beoordeelen, executie met de pen houden, enz., goed of kwaad staat aangeschreven, wordt hier niet onderzocht. De Groninger School behield haar orgaan, zij is daarom nog niet eigenlijk georganiseerd, en wil dat niet; want de Waarheid in Liefde moet hare organisatie niet zoeken bij den Tijdgeest, of in een Tijdschrift, maar elders en hooger, b.v. in het Evangelie of in de Waarheid. Wij wachten nog altijd, mogelijk gelukkig, te vergeefs, op eene Leidsche of Utrechtsche school wat de theologie betreft; maar welligt is men dáár reeds voorlang zoo *goed* georganiseerd, dat een bijzonder orgaan niet noodig is. Als iemand beweert, dat de Groninger School niet vrijzinnig is, zoude men hem voor een vreemdeling in Jeruzalem of voor een theoloog-nachtuil uitkrijten. De noordoostelijke wind waait even frisch over het zuidwesten heen, en strijkt zelfs over

sommige streken in de Betuwe en Veluwe levenademend heen, hoewel hij misschien den dikkeren dampkring hier en daar, b.v. te Nijkerk, niet kan doordringen. Als men nu, *omdat* deze School vrijzinnig is, dadelijk wilde concluderen dat ze *daarom* niet regtzinnig was of zijn kon, zouden wij, voor ons althans, die conclusie brutaal loochenen. Hier komt het alweder op de begrippen van vrij- en regtzinnigheid aan, en zoolang men zich over die twee kardinale punten niet heeft gelieven te verstaan en de pais gesloten is, blijft de oude Babelsche spraakverwarring aan de orde van den dag. De Groninger heeren hebben eene eigenaardige, en helaas! voor sommigen (de regtzinnigen van den *vorigen dag*, denk aan de republiekeinen) zeer ongelukkige en onvoldoende methode om hunne -? zinnige (spreek dat woord eens uit) denkbeelden te verspreiden. Zij beginnen namelijk bij hunne beschouwingen over belangrijke theologische stellingen, voorstellingen, en vooronderstellingen, bij den Bijbel, blijven bij den Bijbel, argumenteren, voor en tegen, uit en naar den Bijbel, en staan met beide voeten op zuiver Bijbelsch grondgebied; daardoor verkrijgen hunne vertoogen een streng-, zuiver Bijbelschen geest en strekking, en geene eigenlijk symbolische of kerkelijke, of geformuleerde kleur. Men heeft ze nog niet kunnen verjagen van dat grondgebied met middeleeuwsche mortieren of Dordtsche bomketels; zij nemen en behouden eene neutrale positie, zoo als dezer dagen de Pruissen bij den oorlog tusschen Denemarken en Sleeswijk-Holstein. Zij trekken zich bescheiden en bedaard terug binnen de verschansingen en sterkten, welke de vier Evangelisten hebben gelieven op te werpen, en houden stand in de buitenwerken, welke de Apostelen, bij name Paulus, de hoofd-ingenieur hier, er later bijvoegden; daar zijn ze eens goed en wel te zamen aangekomen, en zullen, naar het schijnt, dit Evangeliesch grondgebied vooreerst niet verlaten. Of ze daar nu verstandig, tijdgeestmatig aan doen, en niet liever wat rekbaar moesten worden, vraagt ge, of ze hunne theologie niet wat meer elastiek, gutta-percha-achtig moesten maken, en, om er naar den geest dezer dagen een haut goût aan te geven, enkele, oud-kerkelijke of nieuw modische, mystieke of sentimenteele bestanddeelen in opnemen - ja, dat is eene bedenkelijke vraag! Tot heden toe, en het betoog van den heer Pareau, waaruit wij een drietal proefjes mededeelen, bewijst dit wederom, schijnen de heeren van Groningen nog niet gezind om het zuiver Evangeliesch grondgebied, waar ze zich de broederhand reiken, te verlaten, en eenige excursen te maken op sommige kerkelijke, schaduwrijke, voor velen *vruchtbare*, naastbijgelegene streken of ommelanden. Steeds gaan zij voort, om vrij van zin, vrij in hunne uitleggingen, vrij in hunne denkwijze, op den man af, het Evangelie wetenschappelijk te behandelen. Of ze nu om die reden niet tevens regt van zin, regtzinnig, zouden *kunnen* zijn, laten wij in het midden. Men trekt, 't is bekend genoeg, de orthodoxie der Groninger heeren in twijfel; hier zijn ze besprongen, als door eenen brieschenden leeuw, daar door een boschkat, dan weder aangevallen door allerlei nachtgevogelte; en toen er sprake was, om de Groninger akademie, en daarmede de zoogenaamde Groninger school een, twee, drie op te heffen, was er hier en daar, dit verstaat zich, uit *loutere Christelijke, broederlijke belangstelling*, groote

vreugde in den lande. Intusschen heeft men, bij die gelegenheid, gevraagd, of dan, als de universiteit werd verdonkeremaand, ook tevens noodzakelijk de theologiesche Groninger School *tegelijk* moest verdwijnen, en of niet welligt - horribile dictu! - de geest dezer School reeds heinde en verre was ingedrongen en doorgedrongen, en als zoodanig door geene staatsministers of staatskamers kon worden opgeheven? Zoo iets te beslissen, blijve den bescheiden lezer overgelaten. Men vreest al verder, en velen zijn thans onbegrijpelijk vreesachtig geworden in ons revolutionair tijdvak, dat de Groninger heeren, als men ze niet muilbandt of bang maakt, eindelijk al te vrijzinnig zullen worden, en daardoor tot ergernis en aanstoot van alle weldenkende, dat zijn: regtzinnige lieden, de kerk in opschudding brengen. Wij voor ons deelen die vrees tot heden nog niet; want zoo lang men op het Evangeliesch grondgebied blijft, zich daar niet van af laat dringen of verdringen door stelsel of individueele of confessioneele opvatting, schijnt het gevaar niet zoo verbazend groot, om tot eene enorme vrijzinnigheid te vervallen, aangezien de Heilige Schrift toch wel, bij slot van rekening, tot aan het einde der dagen de toets- en keursteen der geopenbaarde waarheid zal blijven, en men, billijkerwijze, bij alle mogelijke ontembare orthodoxie, niemand kwalijk kan nemen, als hij in, uit, en door het Evangelie alleen blijft argumenteeren. Zeer gelukkig houden wij den toestand van hen, die in de geloofsbelijdenissen en formulieren *juist* en in *allen deele*, ab omni parte, geheelenal, zonder eenig verschil, den geheelen Bijbel, met zijne hooge en heilige waarheden op eens terugvinden, en dus beweren, dat de geloofsbelijdenis zeer juist en allernaauwkeurigst, zonder verschil van tittel of jota, AL datgeen teruggeeft of uitspreekt en belijdt, wat in de Heilige Schrift reeds stond, vóórdat de geloofsbelijdenis geboren was, en werd gedoopt, en weder is beleden door kerkelijke belijders. Zulk eene *zeldzame*, wonderbare, treffende, merkwaardige overeenkomst, schijnt echter, naar het gevoelen van menigeen, daadwerkelijk plaats te vinden, en wij verheugen ons over deze ontdekking. Als we daarentegen aannemen, dat de geloofsbelijdenissen even daadwerkelijk *onderling* verschillen en zich tegenspreken, wordt de zaak, 't is droevig, eenigzins bedenkelijk, maar wij moeten ons hier op de *scherpzinnigheid* en de *goede trouw* der Kerkelijke} Bijbelsche} mannen, die ver buiten en hoog boven Groningen staan, gerustelijk beroepen. Het ligt in den aard der zaak, dat de meer vrijzinnige heeren godgeleerden gaarne de *eenheid* der Kerk zagen bevorderd, en het vertoog van den heer Pareau overtuigt ons, dat hier de liefde nevens de waarheid gezocht wordt. Predikanten - vereenigingen, onderlinge toenadering der menschen, die van Dordt, Augsburg, Heidelberg, en van *alle* bekende wereldstreken komen, zijn gunstige teekenen des tijds. Sommigen, 't ligt ook in den aard der zaak, zagen dat liever anders. Men moet wat meer vast en ingemetseld in het eigen huisje blijven, en niet zoo familiaar met de vreemden omgaan: dat is niet goed, heet het hier en daar; deze zijn de *barbari* der oude wereld, de *gojim* der Hebreeuwen. De kinderen Gods mogen geen afgoderij plegen met hen, die offeren op de hoogten en in de bosschen. Men moet maar zoo niet medehuppelen om het gouden

kalf eener eenige verbroederde kerk, en als er geen Mozes meer uit Dordt komt met formulier-tafelen der wet, dan zullen er welligt te Leiden of Utrecht of in den Haag wel Mozessen opstaan, die de uitverkorenen aan die afgoderij zullen weten te onttrekken. De heer Pareau beweert daarentegen, dat er toch overeenstemming der waarheid bestaan kan en bestaan moet, en zeer zekerlijk zullen velen, die den Tijdspiegel en het Groninger Tijdschrift lezen, hem daarin ten minste niet afvallen. Maar reeds genoeg. De vrijzinnige schrijver van dit betoog heeft in zijne rede een drietal parabelen - we mogen ze dien naam wel geven - ingelascht, wier zin en strekking inderdaad niet al te duister is. Daar we intusschen de stukken zoo ongemanierd hebben uitgeligt, zij ter verhoeding van misverstand hier nog bij gevoegd, dat de eerste parabel, *de twee Kranken*, in betrekking staat tot de leer der erfzonde; de tweede, *de Zonsopgang*, in betrekking tot het leerstuk van Christus' Godheid, en de derde, *de twee Broeders*, tot het leerstuk van de persoonlijkheid van den Heiligen Geest. Wij gelooven niet, dat er thans voor onze lezers meer uitlegging of verklaring noodig is, en zouden hen in dat geval aanraden, om, franko, den heer Pareau (maar altoos vriend-broederlijk) daarvan aan te schrijven, waarop dan het antwoord niet zal uitblijven. Eindelijk beschuldige ons niemand, dat wij, voor eene enkele reize, een diefstal hebben gepleegd aan een degelijk en hartig Tijdschrift, 't welk meer dan eens op onzen Tijdspiegel een vriendelijken blik heeft geslagen.

Spiritus Asper en *Lenis*.

I.
De twee kranken.

Er waren onlangs twee ongelukkigen, die teeringachtig van gestel zich gevoelden en werkelijk althans de beginselen dier ziekte met zich omdroegen. De een beweerde, dat hij het *geërfd* had van zijne moeder, die reeds aan die kwaal was overleden. De ander, die zich geen enkel voorbeeld juist van die ziekte in zijne familie herinnerde spotte met zulk eene ellendige erfenis! Lang twistten zij met elkander, zoodat zij zelfs, door 't veel en heftig spreken, beide niet weinig aan het *hoesten* geraakten. Totdat eindelijk de een zeide: zie, hier zijn wij juist bij 't huis van den geneesheer, die bijzonder beroemd is wegens de behandeling dier kwalen. Zij traden beide tot hem in en deelden hem hunne gesteldheid en tevens hun twistgesprek mede. De geneesheer lachte over hunne geneeskundige redeneringen en zeide: Laat die twist gerust over voor de geleerde scholen; maar 't is goed, dat gij gezamenlijk voor de *waarheid* omtrent uwen toestand niet uwe oogen moedwillig gesloten hebt, en dat gij tot *mij* gekomen zijt. Hij behandelde hen terstond met alle zorgvuldigheid en liefde en nu zijn zij beide onder naauwgezette opvolging van zijnen raad, reeds op den weg van genezing.

II.
De zonsopgang.

Dezen zomer deden eenige heeren uit onze gemeente zamen eene voetreis. Op eenen morgen waren zij reeds vóór zonnenopgang bij elkander. De eerste morgenstralen gaven hun aanleiding om te

redetwisten over de vraag, of die zon een innerlijk geheel gloeijende bol zou zijn, dan of die geleerden regt zouden hebben, die meenen, dat het een gloeijende atmospheer is, die den anders donkeren bol omgeeft.

Deze spraken van de donkere vlekken die in de zon worden opgemerkt, gene van de bol, die wel in zich zijn eigen vuur moet hebben, om zoo gestadig licht en warmte te kunnen uitstroomen. Dat duurde zoo lang, totdat eindelijk een hunner zeide: ‘Maar, vrienden! door ons *redetwisten* over het geen de zon op zich zelve is of niet is, verliezen wij den *schoonsten tijd* van den dag voor onze reize.’ Allen vlogen op, om in den schoonen gloed van den morgenstond hunne wandeling zamen vrolijk voort te zetten. En, nadat zij zoo eenigen tijd in verrukking over Gods heerlijke schepping waren voortgegaan, sprak een van hen, die al dien tijd gezwegen had. ‘O! dat allen, die zooveel verschillen en twisten over hetgeen, op zich zelf beschouwd, het wezen van Christus' persoon mag zijn, voortaan liever opmerkten en gevoelden, hoezeer zij *zamenstemmen* in de erkentenis der waarheid, dat Hij is de eenige zonder geestelijke wereld; hoe vrolijk en gezegend zouden allen tezamen in zijn licht en zijn hemelschen gloed hun levensweg bewandelen!

III.
De twee broeders.

Er leven twee broeders in onze Oostindische koloniën welke geheel hun bestaan en gelukkig leven aan hun vader te danken hebben die in 't moederland woont. Zij erkennen dit ook beide en hebben er hun vader lief om en beijveren zich het beste gebruik te maken van alles wat hij aan hen doet. De een heeft intusschen uit een paar uitdrukkingen, in eenen brief voorkomende, opgemaakt, dat hun vader alles voor hen beschikt door zekeren *persoon* in 't moederland wonende, dien hij anders ook niet kent. Zijn broeder beweert, dat hij die zinsneden verkeerd verstaat, en het hun vader zelf is, die door zijn wijs beleid en goeden wil alles voor hen bestuurt en beschikt. Eens is dit hun verschil tot twist, ende twist tot zoo groote heftigheid gerezen, dat de oudste broeder den jongeren aangreep om hem uit hunne gezamenlijke woning uit te werpen; toen juist van pas een goede vriend binnen kwam en vroeg: ‘Hoe, gij zoo verstoord op elkander!’ Hij vernam hun geschil, en had eerst veel moeite om hen tot bedaren te brengen, en te doen opmerken, dat het louter een verschil van *opvatting* en op zijn hoogst een verschil van *inzigt* was omtrent de *wijze*, waarop hun vader voor hen zorgde. ‘Uw vader is 't immers evenzeer die u alles toezendt,’ zeide hij, ‘en gij erkent ook beide deze waarheid, dat gij alles aan hem te danken hebt.’ Nu gaven zij elkander de broederhand, en thans leven zij vreedzaam, en zijn verblijd dat zoo luttel verschil van opvatting, tot het wezen der groote zaak niet afdoende, hen niet langer van elkander verwijdert.

Is het verschil niet gelijksoortig tusschen hen die beweren, dat de persoonlijkheid des H. Geestes moet erkenden vastgehouden worden, en tusschen degene, die meenen, dat die leerstelling louter op onjuiste opvatting en verklaring van eenige plaatsen der Heilige Schrift berust?

De polemiek tegen het ultramontanismus.

(Fragment uit een' brief.)

...En nu, *de strijd der beginselen*[1]; wat dankt er u van, vraagt gij, is dát Christelijk, is dát liberaal? Het antwoord kan ik u niet in twee woorden geven. Polemiek onvoorwaardelijk verwerpen, zeker gij wilt het evenmin als ik: gij zijt het immers volkomen eens met Neander, wen hij in zijn overzigt van de laatste vijftig jaren[2] het op den voorgrond stellen der tegenstellingen van Katholicismus en Protestantismus niet wil betreuren, maar verklaart: ‘Das Aussprechen der Gegensätze mit klarem Bewusztsein kann dazu dienen, auch das Bewusztsein der höheren Einheit zu fördern, und eine Ausgleichung für die Zukunft vorzubereiten. Die von der Wahrheit und Liebe getragene Polemik ist auch Eirenik.’ Welke polemiek voegt dan den Protestant tegenover het Katholicismus of liever tegenover het Romanismus? Het bewustzijn der hoogere eenheid moet levendig zijn, dunkt mij; de protestant mag nimmer in den Roomsche den Christen voorbijzien, bij 't vele dat hen gescheiden houdt, mag hij niet blind zijn voor menig gemeenschappelijk, kostelijk goed: zijn doel moet zijn, niet uitbreiding eener sekte, maar handhaving der waarheid, bovenal bevordering der eenheid op den waren, den gemeenschappelijken grondslag. Ik erken, dat er eene polemiek tegen het Roomsche is, die mij tegen de borst stuit, die ik onchristelijk acht. Zij stelt het Roomsche voor als het onchristelijke, antichristelijke, zij is blind voor wat protestant en Roomsche gemeen hebben, zij vergeet, hoe beide tot de katholieke kerk behooren, zij kent geen grooter kwaad, vreest geen ander lot dan dat van weder de Roomsche kerk te zien heerschen. Zie, ik ben protestant van ganscher harte, maar geloof toch, dat er grooter ramp nog voor ons denkbaar is: die van ontchristelijkt te worden; - zie, ik meene, dat er vinniger vijand te bestrijden valt dan het Katholicismus: de geest der wereld, de daemon der Godverzaking, verdierlijking en menschvergoding, die in onze dagen zijne strijdkrachten tegen de kerk van Christus verzamelt; - zie, ik geloof, dat de hoofdvraag niet is: Roomsch of protestantsch Christen, maar Christen of onchristen; - zie, bij eene polemiek als wij maar al te vaak door, maar ook tegen Rome zien gevoerd, stem ik 't ook Neander toe: ‘Vom Argen ist es, wenn diese beide Elemente der Wahrheit und Liebe fehlen, und daher auch fehlen muss, was zur höheren Einheit hinführt.’ En zien wij op de wapenen, waarmede die strijd gevoerd wordt, helaas, ze verloochenen hun oorsprong vom Argen niet: 't is liefde-looze miskenning, lastering, verguizing, protestantsch Jezuïetismus. Er is bekrompenheid tevens in zoo eene polemiek, bekrompenheid van inzigt, bekrompenheid van geloof. Mij is 't een raadsel, hoe iemand in onze eeuw in allen ernst aan eene nieuwe algemeene heerschappij van het Roomsch-Katholicismus kan den-

1) Strijd der beginselen, of de grieven en beschuldigingen van het Roomsch-Katholicisme tegen het Protestantisme in Nederland in het ware licht gesteld door den Schrijver van ‘voor achttien jaren en nu enz.’ Te Tiel, bij Gebr. Campagne. 1850.
2) Deutsche Zeitschr. f. Christl. Wissensch. u. Christl. Leben, 1850, Januar. Repertorium voor buitenl. Theologie, 1850, St. 3.

ken, - hoe men zóó diep den gang der geschiedenis kan miskennen om te wanen, dat een verouderde, afgeleefde vorm op nieuw leven en bezieling zou ontvangen, - hoe men zóó kan wanhopen aan de Voorzienigheid om den ondergang te vreezen van wat men zelf licht acht en waarheid. Waarlijk, er is een polemiek tegen Rome, die ik verloochen.

Toch, er is eene andere, die beter, die noodzakelijk is: noodzakelijk, wantde strijd tusschen Roomsch-Katholicismus en Protestantismus is nog niet beslist, en tot vrede komt men niet door de geschilpunten ter zijde te laten in verdraagzaamheid veinzend indifferentisime, - tot genezing komt men niet door de wond te bedekken. Verzoening is alleen mogelijk bij helder besef van de tegenstellingen en het ernstig zoeken van eene hoogere eenheid. Er is meer, dat de polemiek tot pligt maakt: de Roomsch-Katholieke vorm van het Christendom wordt door eene magtige partij gebruikt als masker om onchristelijke bedoelingen te bedekken: verstomping, slavernij van den geest, absolutismus op het gebied der staatkunde als op het terrein van het religieuse en intellectuele. Die partij overheerscht in onze dagen een groot deel der Roomsche kerk, spreekt, kuipt, strijdt, lastert in haren naam; zij kiest ons vaderland tot tooneel en doel van hare krachtsinspanning, en het valt niet te ontkennen, dat zij voorwaarts dringt. Polemiek tegen die partij acht ik pligt, heiligen pligt van den Christen, van den protestant, van den Nederlander. 't Is tegen haar dat de ongenoemde Schrijver van ‘de strijd der beginselen’ te velde trekt; met het terrein dat hij zich koos kunnen wij dus vrede hebben, dunkt mij, 't is 't onze. Hebben wij ons zijner wapenen ook te schamen? Scherp zijn zij en vlijmend. Toch, dolken gebruikt hij niet, zelfs maakt hij meer van zijn schild gebruik dan van zijn zwaard, hij verdedigt meer dan hij aanvalt. Tot de lage polemici, van wie we straks spraken, kan hij niet behooren, die schrijft: ‘zij van onze Protestantsche broeders hebben regt, die in den gemoedelijken Roomsch-Katholiek ook nog den Christen zien, want de Christelijke levenskiem breekt nog altijd hier en daar door de windsels der menschelijke bijvoegselen in de Roomsche kerk henen. Die geestelijke levenskiem, gelijk bekend is, is de goddelijke waarheid, zijn de Christelijke grondaanschouwingen en Christelijke ideën; die te zamen maken het levenselement uit in die kerk, dat uit zijnen aard naar vrije werking en ontwikkeling streeft.’ Toch heeft de toon warmte, gloed, gloed soms die brandt en schrijnt: 't valt moeijelijk ook, koel te blijven bij lasteringen als van de beruchte *Mémoire*, die ons te compromitteren zoekt voor geheel Europa. De elf hoofdstukken staan niet allen in onmiddellijk verband: ze verraden meermalen hun' oorsprong als hoofdartikels voor een blad, dat niet moeijelijk te raden valt. Zelfs zou ik willen vragen, of al de hoofdstukken wel voor dezelfde klasse van lezers geschikt te achten zijn: een groot deel voor wie ik ‘de strijd der beginselen’ bestemd acht, zullen zich vreemd gevoelen bij ‘de zedelijke grond beseffen’, terwijl weder de lezers, die weten wat zij aan de laatsten hebben, zullen vinden wat zij niet behoeven, welligt zullen missen wat zij wenschten, verwachtten: eene meer wijsgeerige beschouwing en ontleding der strijdende principes. Wat u misschien minst zal behagen is de verdediging van koning Willem I, die gij hier minder wel geplaatst zult achten; zeker zult gij mij zeggen, dat wij ons niet met eene staatkundige

partij hebben te verbinden: gij acht dat onprotestantsch, - en dan nog met eene gevallene partij: gij acht dat onstaatkundig daarenboven. Ik bestrijde 't een noch 't ander, maar moet u toch herinneren, dat het eene verdediging is waarmede wij te doen hebben tegen eene staatkundige partij, die het Katholicismus alleen als masker gebruikt. Gaarne zij 't u anders toegegeven, dat het Protestantismus staat noch valt met Willem I, en dat vorstengunst zijn zwakste steun is, wiens verlies ik 't minst te betreuren acht. Meest zult gij kunnen instemmen, denk ik, met het 1ste hoofdstuk: 'Protestantisme en Christendom,' en met het 8ste: 'Protestantisme en revolutie,' maar ook het laatste: 'het Protestantisme en het gebruik van stoffelijke middelen' durf ik uwer overweging aanbevelen: ligt dat het de gronden die ik meermalen tegen uw, mijns inziens overdreven, spiritualisme aanvoerde, versterkt, aandringt.

En nu, wij kunnen vrede hebben, dunkt mij, met den verdediger van het Protestantisme: wij kunnen hem dankzeggen, zouden wij welligt niet geheel zóó hebben gestreden: zijn zaak is goed, zijn blik helder, zijn moed wakker, zijn wapen eerlijk, en beter zoo een strijd dan een valsche vrede: er zijn magten met wie de Christen immers nooit vrede mag sluiten? Rekenen wij daartoe geenszins de Roomsche kerk, wij rekenen er allezins toe den geest van verstomping, van duisternis, van slavernij, den geest van het Jezuïetismus daar en elders: waar vrijheid in afhankelijkheid van God de strijdleus is, daar voeren wij mede het zwaard des Geestes.

J.

Het openbaar onderwijs in Nederland.

(Naar aanleiding van het Besluit van 1 Julij 1850.)

In den staat van overgang en verwarring, waarin het westelijk Europa, staande aan den drempel eener nieuwe geschiedenis, verkeert, is er een hoofddenkbeeld dat aan alle bewegingen toon en beteekenis geeft, het is het denkbeeld van: *vrijheid*. Eene vrije ontwikkeling van aller belangen, de vernietiging van al wat monopolie en privilegie beet, de strikte beperking der regeringen tot het administratieve, ziedaar wat men alom wenscht en verlangt. Men is de voogdij ontwassen en wil eindelijk op eigen beenen staan en voor eigen rekening handelen. Men heeft keren inzien dat alle kunstmatige bescherming, alle invloed van hooger hand nadeelig werkt op de waarachtige belangen der natie, en de wetenschap heeft geleerd, dat vrije concurrentie zoo in het stoffelijke als in het zedelijke en wetenschappelijke in het belang van allen is.

Die vrijheid, die niet in losbandigheid bestaat, geleidelijk en voortdurend te bevorderen, de tuchtroede van den voogd te laten varen en daardoor het gevoel van eigenwaarde des volks te eerbiedigen, te verhoogen en te veredelen, dat is de pligt van eene wélgezinde regering. De toestanden der volken veranderen en met die toestanden moeten noodzakelijk hunne instellingen zich wijzigen. De groote zaak is, dat de regeringen juist begrijpen, wáár de schoen wringt, opdat zij de

juiste middelen kiezen, om geweldige schokken te voorkomen. Gelukkig de staat, die niet onvoorbereid, alleen door den drang der omstandigheden, naar het doel wordt *gevoerd*, maar waar men zelfbewust het doel *wil* bereiken. Veel moet er hier en elders nog worden gedaan, eer de natiën geschikt zullen zijn voor den nieuwen toestand die haar wacht, maar men vergete niet, dat zij er eenmaal toe *moeten* geraken, en de verantwoording zal groot zijn voor hem, die, zonder te letten op de teekenen des tijds, het volk bij voortduring wil doen gaan aan den leiband van verouderde en vermolmde instellingen. Eenmaal verschaft het zich zelf regt, en dan is de wraak dikwerf verschrikkelijk; wèl hem, die met het oog op de toekomst zich in het tegenwoordige zooveel mogelijk tracht voor te bereiden om zonder schokken tot het toekomende over te gaan.

Vrijheid in het stoffelijke, verstandelijke en zedelijke, vrijheid bovenal ook in het onderwijs. Dat beginsel werd in de grondwet van 1848 opgenomen; maar terwijl men wat het middelbaar en lager onderwijs betreft dat beginsel ten minste gedeeltelijk huldigde, stond het slechts in schijn voor het hooger onderwijs geschreven, want het besluit van 23 Mei 1845 bleef in volle werking. Het ongelukkige besluit van 23 Mei 1845, waartegen zich tot nog toe te vergeefs zooveel stemmen hadden verheven, en welks vaststelling alleen te verklaren is uit de jammerlijkste onbekendheid met den aard en de eischen van het hooger onderwijs, met de regten der hoogescholen, met de grenzen van bevoegdheid, die der regering omtrent dit punt noodwendig zijn gesteld. Is het voor het tegenwoordige al onmogelijk, dat de regering het onderwijs geheel en al vrij late, is het zelfs wenschelijk, dat dit voor alsnog niet geschiede, zij bepale zich tot toezigt en bezoldiging, maar sluite niet eigenmagtig de tempelen der wetenschap. Eene hoogeschool is eene vrije, eene voor ieder geopende instelling, eene *universiteit*, eene leerschool voor allen. Het staat der regering niet vrij van een vroeger bereikten trap van ontwikkeling afhankelijk te maken, of deze of gene die hoogeschool al dan niet bezoeken zal; het staat der regering niet vrij de gelegenheid tot onderrigt voor sommigen af te sluiten, die, juist omdat zij minder gevorderd zijn, het meest behoefte hebben aan keringen ontwikkeling; het staat der regering niet vrij sommigen harer onderdanen uit te sluiten, waar het beschaving en verlichting geldt; het staat der regering niet vrij aan het hooren van het akademisch onderwijs voorwaarden te verbinden, zonder er tevens voordeelen aan te verzekeren.

Men heeft bij het besluit van 23 Mei 1845 geheel uit het oog verloren, dat de staat alleen dan het regt kan hebben een onderzoek in te stellen naar de bekwaamheden der onderdanen, wanneer de onderdanen op grond van die bekwaamheden den staat wenschen te dienen. Dan is zulk een onderzoek niet slechts geoorloofd, maar het is eene dure, heilige verpligting, die op de regering rust, door zulk een onderzoek, en wel een zoo streng mogelijk onderzoek, zich te verzekeren van de geschiktheid der zoodanigen aan wie zij de zorg voor een gedeelte van de algemeene en bijzondere belangen wenscht in handen te geven. Een zoodanige maatregel behoort tot heden onder de *pia vota*. Maar geheel iets anders is het dat de meer of minder beschaafde jongeling van de gelegenheid wenscht gebruik te maken, die hem door het aanwezig zijn van hoogescholen of athenaea wordt aangeboden, om zich

verder te bekwamen en te ontwikkelen, dat hij die plaatsen wenscht te bezoeken zoowel als leerscholen van wetenschap, als tevens als kweekscholen voor menschen. Door de zamenkomst van jongelingen uit alle oorden des vaderlands, van allerlei stand, vermogen, leeftijd, en ontwikkeling wordt eene weldadige wrijving van denkbeelden verzekerd, welke in het volgende leven de heerlijkste vruchten zal opleveren en welke ook voor hen hoogst wenschelijk is, die, zonder zich aan de dienst van den staat in de eene of andere openbare betrekking te willen wijden, prijs stellen op beschavingen wetenschap, en eenmaal als huisvaders die beschaving en wetenschap op een jonger geslacht zullen helpen overbrengen. Aan die wrijving van denkbeelden, aan dien gang van ontwikkeling hinderpalen in den weg te leggen is eene verlichte regering on waardig, en toch - het besluit van 23 Mei 1845 werd genomen en bleef gedurende vijf jaren in volle werking.

Wij weten, dat men ons op den gunstigen invloed zal wijzen, dien het staatsexamen op het gymnasiaal onderwijs heeft uitgeoefend; dat is het voornaamste wapen, waarmede de voorstanders van dat examen zich verdedigen. Maar dat een op zich zelf staande maatregel ter hervorming van het onderwijs, dat in zijn ganschen omvang hervorming behoeft, wel in een enkel opzigt gunstig heeft gewerkt, is nog geen bewijs voor de deugd van den maatregel op zich zelf. Het onderwijs in zijn geheelen zamenhang moet verbeterd worden, en bij die verbetering moet vooral gelet worden dat men zooveel personen mogelijk in de weldaden der wetenschappelijke ontwikkeling doe deelen. Dit is ook uit een staatkundig oogpunt noodig; want indien men de verstandelijke ontwikkeling niet doet voorafgaan aan de politieke hervorming, indien men toelaat dat het volk wordt medegesleept door den gang der denkbeelden, in plaats van met bewustheid vooruit te gaan op de baan die het te bewandelen heeft, men zal het zich te laat beklagen, en het zal het vaderland op bloed en tranen te staan komen.

Behoeven wij nog te zeggen dat wij het jongste besluit ten aanzien van het onderwijs, dat uit het departement van binnenlandsche zaken is uitgegaan, van harte toejuichen; dat wij ons innig verheugen over het opheffen van den slagboom, waardoor de weg naar den tempel der wetenschap werd afgesloten? Gedurende vijf jaren betreurden wij het in der haast genomen besluit van 23 Mei, dien inquisitorialen maatregel; wij gevoelen ons gedrongen het tegenwoordig hoofd van het belangrijk departement van binnenlandsche zaken openlijk onzen innigen dank te betuigen voor den door hem genomen vrijzinnigen maatregel.

Men heeft, gelijk het altijd gaat, ook ten aanzien van dit besluit tal van bedenkingen en aanmerkingen. Men zal onze hoogescholen nu weder met domme studenten zien overstroomen! - Maar wie, in vredes naam, gaat het aan, of een student dom of knap is? Is het de taak der regering een onderzoek in te stellen naar de kundigheden van achttienjarige jongelingen? Zullen die dagbladschrijvers, die hunne vrees voor die eventuele domheid niet verbergen kunnen, er nadeel door ondervinden? Zal de staat er door lijden, dat naast den bekwamen en goed ontwikkelden student de onbekwame en minder ontwikkelde wordt aangetroffen? - Het is eenvoudig de zaak der ouders, en van de betrokkenen zelf. En daar in vele gevallen de ouders niet behoorlijk in staat zijn zelf na te

gaan, in hoever hunne zonen geschiktheid bezitten voor eene wetenschappelijke loopbaan, zoo juichen wij voor het tegenwoordige ook daarin het besluit toe, dat het voor hen, die tot de hoogescholen ofathenaea wenschen te worden toegelaten, het examen blijft vorderen, al maakt het de toelating niet afhankelijk van de meerdere of mindere mate der verkregen kundigheden.

Is eenmaal echter het onderwijs in zijn geheelen zamenhang behoorlijk geregeld, is er een geleidelijk verband tusschen de lagere, middelbare en hoogere scholen van allerlei aard, dan zal ook weldra het geheele examen kunnen vervallen. Want bij iederen overgang van de eene tot de andere klasse, en van de eene tot de andere school, zal men voldoende kunnen zijn ingelicht omtrent den aanleg en de vermogens der kweekelingen.

Wij wachten, na dezen eersten maatregel, van den bekwamen en verlichten staatsman, die hem genomen heeft, eene meer omvattende regeling van het onderwijs in al zijne verschillende takken, overeenkomstig het voorschrift van artikel 194 der Grondwet. Wij wachten eene vaststelling van geleidelijke trappen van overgang tusschen de verschillende soorten van scholen, de opheffing van het monopolie (om het zoo eens uit te drukken) der klassieke letterkunde, de behartiging der belangen van de nijverheid en de daarmede verwante wetenschappen, de strenge afscheiding van het godsdienstig en wetenschappelijk onderwijs, de juiste omschrijving der bevoegdheden en regten, die het met vrucht bezoeken van iedere school verleent, de voorschrijving van strenge en onpartijdige examina voor hen die zich aan openbare betrekkingen willen wijden. Zoo zal het voorschrift der grondwet: ‘Het openbaar onderwijs is een voorwerp van de aanhoudende zorg der regering’ waarheid, en dat onderwijs een zegen voor Nederland worden.

Wij behouden ons voor omtrent die regeling, waarvan wij hier de algemeene trekken hebben opgegeven, nader in bijzonderheden onze meening te doen kennen.

's Gravenhage, Augustus 1850.

T.

Het staatsbeheer en de belastingen.

1. Bezuiniging door vereenvoudiging; voorgesteld door eenige Ambtenaren. Amst. Gebr. Diederichs, 1849, 8vo.

2. Ons belastingstelsel oorzaak van Nederlands verval, met aanwijzing van middelen tot herstel. Delft, H. Koster, 1849, 8vo.[1)]

Men wane niet dat wij eene ontijdige herhaling bedoelen van den kreet: *Bezuiniging en vereenvoudiging!* die in 1848 zoo eenstemmig werd aangeheven, en thans zoo goed als vergeten is. Maar zoo het aan de eene zijde wenschelijk is, dat men der regering het noodige vertrouwen schenke, en de overtuiging koestere, dat zij van 's lands gelden het meest doelmatig en zuinig gebruik zal maken, zoo kan het aan den anderen kant welligt niet overbodig zijn, dat men

1) Deze beide werkjes werden ons eerst heden (Julij) ter beoordeeling toegezonden.

hare aandacht op sommige bijzonderheden vestige, ten einde haar de moeijelijke taak die op haar rust zooveel mogelijk te helpen verligten.

Het eerste der boven aangekondigde werkjes herinnerde ons eene brochure van bijna gelijkluidenden titel, die in het jaar 1848 het licht zag, en welke wij met bijzonder genoegen hebben gelezen. Wij bedoelen: *Bezuiniging en Vereenvoudiging, beroep op de vaderlandsliefde van de regering en de natie.*[1)]

Dat wij dit werkje met bijzonder genoegen lazen, was niet zoo zeer om de cijfers daarin voorkomende; wij weten maar al te wel hoe moeijelijk het is juiste cijfers te geven, waar het eene beschouwing der staatshuishouding geldt; maar wij juichten van harte de algemeene strekking van het geschrift toe, en niet minder de daarin voorkomende beschouwingen en denkbeelden van verschillenden aard omtrent onze huishouding van staat in het algemeen en omtrent de onderscheidene departementen van algemeen bestuur in het bijzonder. Wij wenschten b.v. dat de zoo belangrijke wenken omtrent de opleiding en bezoldiging der ambtenaren, die er in werden aangetroffen, door de regering mogten worden ter harte genomen; dat het gezegde omtrent het getal en den werkking der departementen van algemeen bestuur, omtrent het tarief van reis- en verblijfkosten, omtrent de betrekking tusschen kerk en staat, omtrent het krijgswezen, omtrent de koloniën, de aandacht der regering mogt tot zich trekken en tot eene hervorming in niet weinig deelen der groote huishouding mogt medewerken. - En wat is sedert dien tijd van dat alles ten uitvoer gebragt? Wagen wij veel met die vraag met het veelbeteekenend woordje: *niets* of ten minste niet; *zeer weinig* te beantwoorden?

Men meene niet, dat de zucht om het tegenwoordig bestuur in eenig opzigt in zijne reeds zoo zware taak te bemoeijelijken ons de pen in handen deed nemen. Wij hebben achting en eerbied voor de bekwaamheid, de talenten en de regtschapenheid van hen, die tegenwoordig aan het hoofd van 's lands zaken zijn geplaatst; wij bewonderen de diepe ervaring, waarvan de politieke en handels-wetten getuigen, die tot heden van het bestuur uitgingen en met zoo onmiskenbaren bijval werden ontvangen. Maar de leemten en gebreken in de huishouding van staat blijven gebiedend hervorming eischen, en, hoezeer wij reeds menigen maatregel van ondergeschikt belang mogten opmerken, die de zucht aantoont om het beheer beter te regelen, nog veel te doen blijft er overig.

Het kan niet overbodig genoemd worden, wanneer wij nogeens de voornaamste beginselen zamenvatten, die wij aan eene hervorming in dat beheer wenseben ten grondslag zien gelegd. Zal men ons ook al onze beweringen niet toegeven; wij houden ons overtuigd, dat de tegenwoordige regering toch vele van onze inzigten deelen zal, en het kan in dat

1) 's Gravenhage, Gebr. Belinfante, 79 blz. 8°. Het had tot motto's:
Point de banqueroute;
Point d'augmentation d'impôts;
Point d'emprunts.
Pour remplir ces trois points, il n'y a qu'un moyen; c'est de reduire la dépense au-dessous de la recette, et assez au-dessous pour pouvoir économiser chaque année... afin de rembourser les dettes anciennes. Sans cela, le premier coup de canon forcerait l'État à la banqueroute.
Turgot. 1774.
De onvermijdelijke noodzakelijkheid moet erkend worden, om, op welke wijze dan ook, met 1849 de staatsuitgaven met acht millioen guldens te verminderen.
Joan Muller. 1848.

geval nuttig zijn haar, door eene openbare mededeeling van denkbeelden, voor later te nemen maatregelen te steunen.

Het eerste der aangekondigde werkjes bevat hoofdzakelijk eene beschouwing omtrent het getal en de werkzaamheden der ambtenaren, bepaaldelijk van die van het departement van Finantien. In den aanvang zeggen de schrijvers van dit over het geheel wel geschreven werkje: ‘Jaren lang is er geklaagd over het omslagtige en dien ten gevolge kostbare van ons staatsbestuur; immer is de gegrondheid dezer klagt erkend, en honderde malen heeft men, zoogenaamd, vereenvoudigd en bezuinigd; doch telkens met dit gevolg, dat de administratie omslagtiger en kostbaarder werd; wij willen de reden van deze droevige uitkomsten niet opsporen; het is ons genoeg, dat het eindelijk ernst geworden is, in vereenvoudiging der administratiën, bezuiniging te zoeken.

‘Dit ernstig voornemen gaf, gelijk te verwachten was, al dadelijk aanleiding tot een oneindig tal van geschriften, voorstellen bevattende tot vereenvoudiging en bezuiniging op bijna elken tak van algemeen bestuur; wij lazen de meesten met aandacht, en het bevreemdde ons, geen enkel aan te treffen, dat de oorzaken aanwees van eenen stand van zaken, welke zoo noodlottig werkt niet alleen op de behoeften der schatkist, maar ook op eene goede en rigtige administratie in het algemeen. Van alle zijden stelde men voor, hier en dáár een stuk van het raderwerk af te breken, zonder te bedenken of het werktuig, door eene zoodanige slooping, niet geheel zoude verlammen; zouder te overwegen of de geheele slooping van het oude werktuig, en de daarstelling van eene nieuwe, eenvoudiger ingerigte machine, niet het eenige middel zoude zijn, om tot het gewenschte doel te geraken. De oude zuurdeesem verried zich op nieuw; de geest van transactie trad wederom te voorschijn, het lappen van een lang versleten kleed had men nog niet vergeten.’

Wij kunnen die laatste beweringen zoo gaaf niet toestemmen. Het geschrift, waarover wij zoo even spraken, behandelt niet een enkel gedeelte der huishouding van staat, maar loopt over de geheele staatsbegrooting en geeft van blz. 19 tot 31 eenige algemeene beschouwingen omtrent de departementen van algemeen bestuur. Bepaaldelijk wordt daarin ook over de ambtenaren in het algemeen gesproken en de stelling ontwikkeld, dat men zoo weinig mogelijk ambtenaren moet bezigen, maar die allen geschikt zijn voor hunne taak en behoorlijkworden bezoldigd.

Het is sints geruimen tijd als het ware gewoonte geworden die arme ambtenaren tot den zondenbok te maken, wanneer men over het hooge cijfer der staatsbegrooting spreekt. Maar heeft men wel eens nagegaan welk een betrekkelijk gering gedeelte van die begrooting de gezamenlijke bezoldigingen der eigenlijk gezegde ambtenaren uitmaken? Waarlijk, wanneer allen *nuttig* werk *behoorlijk* verrigtten, wij zouden het heil er niet van inzien, om hun getal aanzienlijk te verminderen. Maar niet weinigen zijn volkomen ongeschikt voor eenige ambtelijke betrekking, en de redenen daarvan worden zeer juist ontwikkeld in het eerste der boven aangekondigde werkjes. Eene vernieuwing van personeel, gepaard met eene concentratie van arbeid, zou aan de verschillende departementen eene hoogst wenschelijke zaak zijn. Wij erkennen, dat, wanneer zulks geschiedt, sommige bijzondere belangen eenige schade kunnen lijden, maar het algemeen belang moet zwaarder

wegen, en waar dit bevorderd wordt werkt zulks op de bijzondere belangen onmisbaar terug.

Deze bewering is niet uit de lucht gegrepen; zij berust op de regelen eener gezonde staathuishoudkunde. Het is van het uiterste belang dat de huishouding van staat zoo zuinig zij ingerigt als niet een doelmatig beheer is overeen te brengen. Op die wijze alleen zal men langzamerhand den druk der belastingen kunnen verminderen, overeenkomstig het boven aangehaalde gezegde van Turgot, wien toch ieder wel als een bevoegd beoordeelaar ten aanzien van dit onderwerp zal beschouwen. Bezuiniging, met dadelijke vermindering der belastingen gepaard, zal tot niets leiden; men moet trachten het cijfer der jaarlijksche inkomsten boven dat der uitgaven te doen stijgen, opdat zoo doende een fonds worde gevormd, waaruit men de oude schuld, al zij het ook slechts telkens voor een klein gedeelte, vernietigen kan. Wanneer wij nu nagaan, dat reeds de graaf van Rechteren de mogelijkheid beweerde om het bedrag der staatsuitgaven jaarlijks met ruim 5 1/2 millioen te verminderen[1)], dat ook de door den schrijver van *Bezuiniging en vereenvoudiging* voorgestelde bezuinigingen eene ongeveer gelijke som bedroegen[2)], eń eindelijk dat het tijdelijk ministerie in zijn verslag van 13 November 1848 de mogelijkheid te kennen gaf eener bezuiniging van twee millioen 's jaars, - dan zal men ons toestemmen dat wij geenszins iets onmogelijks of belagchelijks verlangen, wanneer wij de jaarlijksche staatsuitgaven, al zij het ook slechts met laatstgemelde som, verminderd wenschen te zien. Blijft dan het bedrag der inkomsten vooreerst onverminderd, dan is de kern van een amortisatie-fonds gevonden, dat met ieder jaar zal toenemen.

Wat die inkomsten betreft, deze worden voor een groot deel uit de belastingen gevonden. Dat over het drukkende van onze belastingen wordt geklaagd, weet een ieder; en zouden die veelvuldige klagten zoo geheel ongegrond zijn? Zoo niet, wie zal dan ontkennen dat door den druk der belastingen de openbare welvaart kwijnt? In het tweede der boven aangekondigde werkjes wordt dit onderwerp in het breede behandeld en de stelling verdedigd, die ook op blz. 57 van de *Bezuiniging en vereenvoudiging* op den voorgrond wordt gesteld, dat een geheel ander belastingstelsel het bestaande moet vervangen, en daarin de belasting op de inkomsten op den voorgrond moet staan. Wij deelen die zienswijze ten volle, zoowel wegens den ongelijken druk der bestaande belastingen en het kostbare van haar beheer, als wegens de regtvaardige en billijke verhouding die bij de voorgestelde belasting ten grondslag ligt.

Velerlei bezwaren worden echter tegen die belasting gemaakt. Deze worden in *Ons belastingstelsel*[1)] op eene korte en duidelijke wijze ter toetse gebragt, terwijl de heilrijke gevolgen van zoodanige belasting voor de algemeene welvaart daarin kort en zakelijk worden aangewezen. De schrijver

1) Zie zijn werkje: Beschouwingen over eene vereenvoudigde huishouding van Staat. Zwolle, 1843.
2) Wij zijn het geheel eens met den schrijver van het stuk, getiteld: *Het verslag van het tijdelijk ministerie*, geplaatst in dit Tijdschrift, jaargang 1848 blz. 454. volgg., dat van de in genoemde brochure opgegeven som van ruim zeven millioen de twee millioen moet worden afgetrokken, die de schrijver ten laste der koloniale kas wilde brengen.

1) Blz. 40 volgg.

tracht te betoogen, en heeft onzes inziens genoegzaam overtuigend bewezen:

‘Dat de besprokene belastingen voor het maatschappelijke en zedelijke welzijn der Natie allerverderfelijkst zijn en hare ontbinding langzaam, maar zeker voorbereiden.

‘Dat *daar een last, die niet in evenredigheid staat tot de magt, maar deze overtreft, onregtvaardig is en uitputting ten gevolge heeft*, deze belastingen, welke zoodanige eigenschappen en gevolgen hebben, niet alleen zedelijk als onregtvaardig verfoeid moeten worden, maar ook rekenkundig onhoudbaar zijn.

‘Dat de meestmogelijke veranderingen en wijzigingen in deze belastingen nimmer de ware evenredigheid kunnen te weeg brengen, uithoofde dat er in ieder mensch eene heerschende neiging bestaat, om zich, door minder gebruik, onthouding of ontduiking van de belasting te ontslaan.

‘Dat alzoo, tegen de bedoeling der wetgevers en ook tegen het stoffelijke belang der maatschappij, juist die individuen gedrukt worden, welke zij meenden te sparen; en bovendien de begeerte om zich van het betalen zulker belastingen te ontslaan, twee strijdende magten heeft doen ontstaan, welke de maatschappij niet alleen met wrevel en verzet tegen de wettige magt, maar ook met de grofste zedeloosheid vervullen:

‘Dat daarom de gebreken dezer belastingen juist niet in hare gebrekkige verdeeling en toepassing gelegen zijn, maar in haren aard en beginselen, en zij alzoo op verkeerde grondslagen rustende, om die reden hoofdzakelijk moeten verworpen worden.

‘Dat eene Belasting op de Inkomsten, niettegenstaande de onvolmaaktheid van alle menschenwerk, de gebreken der genoemde belastingen niet bezit; en integendeel door evenredigheid, bevordering der bedrijvigheid en wegneming der toenemende armoede niet alleen aanprijzenswaardig, maar tevens, door hare toepassing de oorzaken der grofste onzedelijkheid wegnemende voor ieder regtgeaard Nederlander eene hoogstbegeerlijke zaak moet zijn.’

Wij hebben met het schrijven dezer regelen, behalve het aangegevene, ook nog dit doel: de aandacht te vestigen of te verlevendigen op het voorstel, waarmede de schrijver zijn belangrijk werkje besluit. Het is zijne bedoeling niet het door hem verdedigde stelsel ondoordacht door te drijven; hij wenscht door wrijving van denkbeelden ook hier de waarheid te ontdekken. Daartoe slaat hij voor, naar een in Engeland gegeven voorbeeld, eene *Maatschappij tot verbetering der Nederlandsche belasting-wetten* op te rigten, die zich bezig zou houden met het uitschrijven van eene prijsvraag, ongeveer het volgende ten onderwerp hebbende:

‘Daar het algemeen erkend wordt, dat vele der in Nederland bestaande belastingen eenen nadeeligen invloed op de ontwikkeling des handels, der nijverheid, en tevens op den zedelijken toestand der natie uitoefenen, wordt gevraagd:

‘Welke belastingen zijn dit voornamelijk?

‘Op hoedanige wijze behoorden deze belastingen te worden opgeheven?

‘En welke belasting is de geschiktste, om den staat dezelfde middelen te verschaffen?[1)]

De belooningen voor de best gekeur-

1) De beantwoording der laatste vraag zou moeten vergezeld gaan van een volledig wetsontwerp met eene toelichtende memorie.

de antwoorden zouden uit eene geringe jaarlijksche bijdrage van de leden dier maatschappij worden gevonden.

Noch het heden door ons geleverde noch de beide aangekondigde werkjes behelzen eene volledige behandeling der belangrijke onderwerpen, die wij hebben aangeroerd. Het zijn slechts losse schetsen, die voor uitwerking vatbaar zijn. Maar hoe oppervlakkig het geschrevene zij, menige behartiging waardige wenk is er in te vinden, en de besproken zaken zijn van zulk een hoog gewigt, dat wij gerustelijk durven vertrouwen dat de welwillende lezer om het belangrijke van het onderwerp het gebrekkige der behandeling zal verschoonen.

1 Augustus 1850.

De Wette herdacht.

W.M.L. de Wette en het gewigt van zijne theologie voor onzen tijd. Een gedenkteeken, voor den afgestorvene opgerigt, door Dr. Daniël Schenkel. Uit het Hoogduitsch vertaald en met een bijvoegsel vermeerderd door H.V. Rombouts. Te Tiel, bij Gebr. Campagne, 1850.

Eene idée van W.M.L. de Wette, over het beoefenen der godgeleerdheid. Uitgegeven en met een voorwoord begeleid, door Dr. A. Stieren. Uit het Hoogduitsch vertaald door H.V. Rombouts. Te Tiel, bij Gebr. Campagne, 1850.

't Doet ons goed, dat het verlies van den Bazeler theoloog ook hier gevoeld wordt: bekrompen lettergeloof en versteend dogmatismus hadden hem ook hier miskend, en wie zich gemakkelijk uitstrekten op het kussen van overgeleverde termen achtten zich geroepen om den staf te breken over den man die zwoegde en bad om tot de waarheid te komen. Daarom is eene hulde, als den edelen ontslapene hier door Rombouts gebragt wordt, ons welkom als blijk bovenal, dat er ook in ons vaderland wat beters is dan het kil orthodoxismus en het jammerlijk juste-milieu-rationalistisch supranaturalismus, waarin jaren lang onze theologie, gevend en nemend, lovend en biedend, quasi te geloovig om links, te rationeel om regts te gaan, ronddobberde en morste. Ook wij hebben wat anders noodig dan een herstel van oude letters met geestmiskenning, wat anders ook dan het dualistische supranaturalismus, dat God en wereld van elkander vervreemdt: wij hebben den nieuwen hemel en de nieuwe aarde noodig voor onze theologie. God boven de wereld en toch in de wereld levend, werkend, zich openbarend. De Wette is een der herauten van de nieuwe ontwikkelingsperiode der godgeleerdheid. Hij is een man van, een man voor onzen tijd. Van onzen tijd: niet dat de daemonische waanzin der vervreemding van God, der afkeerigheid van het geestelijke, der gepolijste moderne barbaarschheid hem bezielde: maar van de betere rigting onzes tijds is hij een der beste vertegenwoordigers: dat zoeken naar, dat worstelen om waarheid, dat afschudden van de kluisters der letterdienst, dat doordringen van Bijbel tot Openbaring, dat vastklemmen aan den Christus, dat geloof, met ongeloof buiten en in zich kampend, dat gevoel van het onvolkomen heden, dat haken naar het betere morgen - zijn 't niet de kenmerken van de beste geesten onzes tijds, die 't gevoelen, hoe ze aan de grenzen

staan van een nieuw tijdvak, tijdvak van strijd, maar ook van heerlijke ontwikkeling? De man ook voor onzen tijd is de Wette: hoe de vrijheid der wetenschap aan de kinderlijkheid van het geloof te paren, - hoe de kern vast te houden wat er van de schors moge vallen, - hoe te strijden tegen de vervreemding van God onzer dagen, - hoe het hoofd boven te houden in de haren des ongeloofs (*luctor et emergo* mogt zijn spreuk zijn geweest) - hoe te werken voor een komend geslacht met een' nieuwen vorm (en meer dan vorm) van de kerk - dat en meer nog kunnen wij van hem leeren. Weinig theologen hebben aanspraak op de eereplaats nevens Schleiermacher als hij.

Schenkel schildert hem in ‘zijne exegetisch-kritische, dogmatische, zedelijke en kerkelijke eigendommelijkheid’ en geeft dus, zonder levensbeschrijver te worden, een getrouw beeld van den theoloog, die op schier elk veld van het uitgestrekte gebied goeds, uitstekends wrocht. Geen dor verslag; wij mogen de lezing van de monographie zelve niet overbodig maken: ze getuigt van den helderen blik, dien wij van Schenkel gewoon zijn, van hooge ingenomenheid met zijn' leermeester en vriend als bestaanbaar is met de vrijheid van geest van den historieschrijver. Zeker, zijn werk zal strekken om de achting voor de Wette als geleerde en als Christen te verhoogen, en zal menigeen, die in het praktische leven alle liefde voor de wetenschap sinds lang zag uitgebluscht (zoo ze ooit in hem brandde) met vlugtigen blik heengaan over de drie eerste hoofdstukken, hun bij voorkeur bevelen wij de overpeinzing van de Wette's kerkelijke beginselen aan: ze kunnen van den als ongeloovige en onkerkelijke vaak gebrandmerkte regten kerkelijken zin leeren, en hij kan hen op klippen wijzen, die te vermijden zijn, op bakens, waarnaar men zich te rigten heeft. Vóór dertig en meer jaren reeds schreef de man als had hij onzen huidigen toestand voor oogen. Hoort hem over

De scheiding van kerk en staat:

‘De losscheuring des staats van het Christendom heeft de Wette allezins beschouwd als een groot en gevolgenrijk ongeluk voor Duitschland, terwijl hij geloofde, dat zij slechts oogenblikkelijke voordeelen kan aanbrengen aan diegenen, die een of ander godsdienstig partijbelang voorstaan, b.v. van den eenen kant, den priesterlijk-gezinden Katholieken, wien het toezigt van den Staat tot nog toe hinderlijk was bij het vervolgen van hun kerkelijk-staatkundig plan, en, van den anderen kant, den ultra-orthodox-gezinden Protestanten... Wilde de Mohammedaan slechts de veelwijverij en de Heiden het menscheneten nalaten, zoo zou men er niets kwaads in vinden, om hun het staatsburgerregt te schenken... Karakterloos zijn wij in het gelooven zoowel als in het handelen, in de wetenschap zoowel als in het leven. Onzeker wankelt en zweeft de openbare meening om, en laat zich door elken leugengeest op een dwaalspoor leiden. En waarom dat alles? Omdat wij den vasten grond der geschiedenis, de vaste gemeenschap met de kerk van Christus, hebben verlaten.’

Hoort het Nederland, leer geloof van den als ongeloovig gesmade, en laat u niet van den vasten grond der geschiedenis afrukken, laat door uwe staatskunstenaars den band tusschen kerk en staat niet verscheuren. De vrijzinnige de Wette noemt de verloochening van het Christelijke beginsel door den staat:

‘eenen voortgang tot eene nieuwe barbaarschheid, zoo als er nog nooit eene heeft bestaan.’

Hoort hem over

De eeredienst:

‘Slechts uit de eenzijdig dogmatische en verstandelijke rigting van het Protestantisme is het verklaarbaar, dat de Protestantsche eeredienst, na afschaffing van alle Katholieke, ten deele voorzeker verwerpelijke gebruiken, tot de, iederen zondag terugkeerende, vormen van de leerrede, het gebed en gezang is beperkt gebleven. Over het algemeen ontbreekt het ons aan heilige gebruiken, terwijl de ouden zijn afgeschaft, en het kerkelijke leven, ten minste tot op dezen stond, in zijne kracht om nieuwe voort te brengen, door het overwigt van het begrip en het denken is verlamd.’

Hoort hem, als hij spreekt over

Het godsdienstig onderwijs:

‘Als bijzondere taak beschouwt hij daarbij, niet, gelijk in onzen tijd bij het onderwijs gemeenlijk plaats heeft, bij voorkeur op het verstand, maar vooral op het hart te werken. Hij misprijst het volstrekt, dat men zich bij de kerkelijke opvoeding der jeugd veel te veel er op toelegt, om het godsdienstige *nadenken* te oefenen, terwijl toch voor het jeugdig gemoed niets verderfelijker is dan een redenerend godsdienstonderwijs. Daardoor toch, dat het kind reeds gedwongen wordt, om, als een volwassen man, de godsdienstzaken uit te pluizen, verkrijgt het juist die eenzijdige verstandsrigting in de godsdienst, die onze jeugd zelfs in woeste gemeenheid doet vervallen.’

Hoort het Katecheten, en leert van de Wette uwe leerlingen tot Christenen en niet tot hairklovende beunhazen in de theologie op te leiden.

Hoort hem, als hij, eenentwintigjarige in zijne ‘idée over het beoefenen der godgeleerdheid’ spreekt, profeteert in heilig geestdriftvuur van de heerlijke roeping des predikers van den gekruiste. Dat woord in het hart, jongelingen, die u aangordt tot een' arbeid, waartoe gij meer dan wetenschap, waartoe gij geloof en liefde moet meêbrengen; - dat woord in het hart mannen, die van den kruiseling getuigt tegenover eene wereld, wie 't kruis op nieuw eene ergernis geworden is en eene dwaasheid: 't is een hooge, heilige Geest, 't is de Geest van Christus die spreekt in den jongeling, zoowel als hij den stervenden grijze de woorden op de lippen legt:

> ‘Wat alle wijsheid van deez' tijd,
> Wat list, geweld, niet kan verwerven:
> Vreê, vrijheid, heil, geregtigheid,
> Doet slechts het *Geloove* ons beërven’

Zulk een' man moet men ongeloovige hooren smalen! Vele zulke ongeloovigen bidden wij van den Heer voor Zijne kerk af.

Wij danken den waardigen Rombouts, dat hij ook onze godgeleerden op de Wette wees: hij heeft geen' overbodigen arbeid gedaan: de oorspronkelijke schriften der Duitsche theologen zijn, men ontveinze 't zooveel men wil, voor velen ontoegankelijk:

Schenkel had ten onzent weinig lezers gevonden. De vertaling is verdienstelijk, wel wat angstvallig naauwkeurig en overdreven puristisch. Maar wij weten het bij ervaring *que l'art est difficile:* onze taal is te arm aan wijsgeerige uitdrukkingen. Het bijvoegsel is een welkome gave, waarvoor wij althans danken.

d. K.

Letterkunde.

Johan de Witt en Lodewijk XIV.

(Naar aanleiding van: De verdediging van Nederland in 1672 en 1673. - Bijdragen tot de staats- en krijgsgeschiedenis van het vaderland. Voor een groot deel uit onuitgegeven stukken zamengesteld, door de 1e luitenants-ingenieur Jhr. J.W. van Sypesteyn en J.P. de Bordes. 1e gedeelte. 's Gravenhage. Gebr. van Langenhuysen. 1850. 8°).

'*Voor een groot deel uit onuitgegeven stukken zamengesteld*' - die woorden, op den titel van het boven aangekondigde geschrift te lezen, namen ons, wij bekennen het, al terstond gunstig in voor den arbeid, die daarin aan het Nederlandsch publiek wordt aangeboden. In de voorrede worden de titels der gebruikte stukken opgegeven, en wij zien daaruit, dat de schrijvers geen moeite hebben gespaard, om van verschillende zijden bouwstoffen voor hun werk bijeen te zamelen. In die voorrede wordt met regt gewezen op het onwaardeerbare nut, hetwelk er voor de geschiedenis in gelegen is, dat men zich niet bepale tot hetgeen door den tijdgenoot werd opgeleekend, maar dat men tot de archieven de toevlugt neme, en daaruit de geheime drijfveren en beweegredenen trachte op te sporen van de handelingen van het voorgeslacht. Eene zoodanige beoefening der geschiedenis is vooral van belang, waar het geen ondergeschikte feiten of personen, maar waar het gebeurtenissen van gewigt, waar het mannen geldt, die door hunne denkbeelden en daden invloed hebben uitgeoefend op den loop der gebeurtenissen. Het gedenkwaardig jaar 1672 brengt ons de namen van Lodewijk XIV en Karel II, van Johan de Wit en Hieronymus van Beverningh voor den geest, en het herinnert ons tevens aan den grooten verdediger van het protestantisme, den toen nog jeugdigen Willem III. Maar veel is er nog te onderzoeken omtrent de onderlinge verhouding der genoemde personen, eene verhouding, waaromtrent men zoo verschillend heeft geoordeeld, en die men alleen uit de oorspronkelijke stukken juist kan leeren kennen. Hoezeer ook het werk, waarvan wij spreken, met eene hoogst lofwaardige onpartijdigheid te dezen opzigte is geschreven, zoo lag het in den aard der zaak en in het plan des werks, dat de schrijvers over deze quaestien heenglippende, zich meer tot de eigenlijk gezegde verdediging des lands bepaalden. Het is intusschen ter waardering van hen, door wie die verdediging werd voorbereid, niet onbelangrijk eenige jaren terug te gaan, bovenal met het oog op de zoo veelvuldig geuite beschuldigingen omtrent de door de Witt gevolgde staatkunde en zijn beheer van 's lands zaken. Wij hebben ons voorgenomen, zonder hier in eene eigenlijke beoordeeling van het aangekondigde

werk te treden (eene taak, die wij liever aan de krijgskundigen *ex professo* overlaten), ter gelegenheid van de verschijning er van het aangeroerde vraagstuk omtrent den grooten raadpensionarisnader te behandelen. Zulks zal ons aangenaam en gemakkelijk zijn aan de hand van eenen gids als Mignet, over wiens uitnemend werk men niet genoegzaam zijne bewondering kan uitdrukken, en door wien men onze eigene staatslieden beter leert kennen dan door het geschrijf van zoo menigeen hier te lande, voor wie de zuivere bronnen gesloten bleven, omdat zij ze niet hadden weten te vinden[1)].

Een tweede schatbaar werk, waaruit wij den staatsman leeren kennen, welken Lodewijk XIV wordt gezegd te hebben genoemd: ‘het uitstekendst verstand dat in eeuwen is te voorschijn gekomen’, en van welken Karel II getuigde: ‘dat hij altijd is geweest een man, scherp wakende voor de vrijheid en de welvaart van zijn vaderland’, is eene andere, oudere verzameling van oorspronkelijke stukken: wij bedoelen de *Briefwisseling tusschen den raadpensionaris J. de Witt en zijnen broeder Cornelis de Witt*, en die *tusschen Hieronymus van Beverningh en den raadpensionaris*, in 1672, uitgegeven in het werk van den Archivarius de Jonge, getiteld: *Verhandelingen en onuitgegeven stukken betreffende de geschiedenis der Nederlanden* ('s Gravenhage en Amsterdam. 1825-1827, II dln. 8°.)

Eindelijk levert ook het bovenaangekondigde werk zelf menige tot nog toe onbekende bijdrage, waardoor men het doorzigt van den raadpensionaris beter kan leeren waarderen.

‘Het zal aan onze nakomelingen ongeloofelijk schijnen’ zegt een tijdgenoot van de gebeurtenissen die wij behandelen, ‘gelijk het tegenwoordig de gansche wereld doet verwonderen, dat eene republiek, nog onlangs de gezegendste van den geheelen aardbodem, en ontzagwekkend voor alle vorsten en potentaten, in den tijd van weinig dagen is gebragt tot zulk een uiterste, dat men er van heeft durven spreken om zich te begeven onder de bescherming van de eene of andere kroon, en bij gevolg in eene slavernij, die wij en onze nakomelingen in eeuwigheid beklagen zouden, en die zekerlijk de volkomen ondergang van onzen ganschen staat en al zijne ingezetenen zou zijn[1)].

Inderdaad, indien er iets met dien snellen en ongeloofelijken tegenspoed kan worden vergeleken, het is de even snelle en ongeloofelijke ommekeer van zaken, ten gevolge waarvan de republiek den vrede van Nijmegen kon sluiten zonder zelfs een enkel dorp af te staan. Belangwekkend tijdvak, waarin het vaderland den hoogsten bloei en den bijna volslagen ondergang elkander zoo spoedig zag afwisselen!

De roemrijke vrede van Munster was vooral gesloten op aandrang van de Staten van Holland, die inzagen, dat, zoo de oorlog langer duurde, de Koning van Frankrijk een al te magtig en gevaarlijk nabuur zou worden, en de Koning van Spanje weldra geheel buiten staat zou zijn zich tegen hem staande te houden, gelijk dan ook reeds de overige vorsten van Europa met leede oogen de uitbrei-

1) Het werk van Mignet, dat een gedeelte uitmaakt van de *Collection de documents inédits sur l'histoire de France*, verscheen reeds omstreeks vijftien jaren geleden.

1) *Naukeurige Bedenkingen van 't voornaemste, dat dese noch onlangs soo bloeyende Staet is overghekomen, van eenighe Jaeren herwaerts tot desen tegenwoordigen tijdt toe*. Gedruckt by Lieven Waermont (Amsterdam?) 1672, 4°. bl. 3.

ding der magt van Frankrijk begonnen aan te zien. Bovendien waren de lasten der provincie Holland tot eene zoodanige hoogte gestegen, dat het bijna onmogelijk scheen haar uit den benarden toestand te redden, waarin de langdurige oorlog haar had gebragt. Deze waren de hoofdredenen die den vrede wenschelijk maakten, die dan ook welhaast werd gesloten. Maar schoon ook bij de uitkomst maar al te zeer de juistheid der inzigten bleek van hen, die tot den vrede hadden geraden, zoo waren er niet weinigen die uit eigenbelang liever den oorlog hadden zien voortduren, en ouder hen, die niet nalieten openlijk af te keuren wat er was geschied, behoorden vooral de predikanten, die 'de predickstoelen deeden roocken ende daveren door haer ongestuymig roepen, gelijck onder deselve allijt mannen gevonden werden, die haere driften ende hevigheden niet wel meester kunnen zijn, (de goede niet te na gesproken) trachtende haere toehoorders wijs te maken ende in te scherpen, dat dese vrede Godt niet aengenaem konde zijn, maer dat men moest voortvaeren met het uytroeyen van de Paepsche superstitiën ende dwaelingen'[1].

Zoodra de vrede was gesloten begonnen de Staten van Holland middelen te beramen om den staat van de geldmiddelen dier provincie te verbeteren. Zij besloten eenig krijgsvolk te ontslaan en de buitengewone bezoldigingen van eenige hoofd-officieren in te trekken of te verminderen. Dit maakte op nieuw de gemoederen gaande niet slechts van de belanghebbende personen, maar ook wederom van sommige predikanten, die, uit vleijerij voor den prins van Oranje, en om andere redenen zich niet ontzagen de overheid zwart te maken bij de gemeente. De zes overige provincien hielden het evenzeer met den prins, die met tegenzin den maatregel beschouwde, en eindelijk zoo verre ging van eeuige voorname leden der vergadering van Holland te doen in hechtenis nemen en Amsterdam te belegeren.

De dood van Willem II veroorzaakte eene groote verandering in den staat van zaken. Men besloot den Staat, althans Holland, voortaan zonder stadhouder te besturen, hoezeer sommigen wilden dat aan den jeugdigen zoon van den overleden vorst dezelfde waardigheden zouden worden opgedragen, die zijne voorouders hadden bezeten. Maar niet weinigen achtten het hoogst gevaarlijk voor de vrijheid der republiek, zoodanige gewigtige betrekkingen steeds in één en het zelfde huis bij voortduring te doen bekleeden, alzoo men daardoor al ligt het volk in den waan kon brengen, dat de stadhouders bij erfregt elkander moesten opvolgen. - Kort daarop ontstond de kostbare en nadeelige oorlog met Engeland, die met den weinig roemrijken vrede van Westminster en met het aannemen der *acte van seclusie* eindigde, waarbij men den prins van Oranje voor altijd van de voorvaderlijke ambten uitsloot.

Omstreeks dien tijd begonnen de Franschen, ijverzuchtig op den bloei van onzen handel, in de middellandsche zee en elders rooftogten te doen, doch na de tuchtiging der roovers, en nadat de handel op Frankrijk bij strenge placcaten was verboden geworden, terwijl men zich hier te lande tot den oorlog toerustte, bleef alsnog de goede verstandhouding tusschen onzen Staat en Frankrijk onverbroken, in weerwil der pogingen die van de zijde van Spanje werden aangewend om den oorlog tusschen de beide Staten te doen uitbarsten.

1) *Naukeurige Bedenkingen*, bl. 4.

Wij herinneren niet een woord aan onze tusschenkomst in den oorlog tusschen Zweden en Denemarken, die echter welligt krachtiger zou zijn geweest, ware het niet, dat men nog steeds de goede verstandhouding met Frankrijk en Engeland had gewenscht bewaard te zien. Zulks bleek ook uit de wijze waarop Karel II na zijne herstelling op den troon door de republiek werd onthaald, die zich van zijne vriendschap en goede gezindheid wilde verzekeren.

Maar de grootheid van die republiek was een doorn in het oog der vorsten; heimelijk wenschten zij den trots vernederd te zien van het volk, dat de magtige Spaansche monarchie tot een vernederenden vrede had gedwongen, en terwijl Engelands Koning ten minste openlijk voor zijnen haat uitkwam en ons weldra den oorlog aandeed, hield Lodewijk XIV in schijn aan het oude verbond vast, maar stookte middelerwijl in het geheim en ondersteunde de plannen van den Engelschen vorst, terwijl hij hem voor de leus den oorlog verklaarde.

Onder de hoofdbeschuldigingen die tegen den raadpensionaris de Witt zijn ingebragt bekleedt deze eene voorname plaats, dat hij in het geheim met Frankrijk geheuld, geld van Frankrijk getrokken, in één woord zijn vaderland zoo goed als aan Frankrijk verkocht zou hebben. In weerwil van de herhaalde uitspraak: ‘Niets dan eerlijkheid hebben wij in hem gevonden’[1)] heeft men telkens op nieuw die beschuldiging opgenomen. Met eene ondankbaarheid, waarvan de geschiedenis gelukkig slechts schaars de voorbeelden oplevert, maar die tot eene eeuwige schandvlek zal strekken voor ons volk, heeft men met de onvergefelijkste ligtzinnigheid geloof gehecht aan de uitstrooisels eener partij, die hare rekening niet vond bij de bekwaamheden van Johan de Witt, en heeft men gedoogd, dat de woede van een blind en opgeruid gemeen de onvergelijkelijke diensten van den grooten staatsman met den marteldood beloonde.

Dat de Witt en met hem de Staten van Holland zoo lang mogelijk den vrede wenschten te bewaren na den gelukkigen afloop van den tachtigjarigen strijd tegen Spanje, die, hoe roemrijk ook, toch tevens kostbaar was geweest, wie kan daarin iets anders zien dan eene voorzigtige staatkunde? Dat zij daarvoor wel eenige opofferingen over hadden was niet anders dan natuurlijk. Naauwelijks echter is Lodewijks inval in de Spaansche Nederlanden geschied of de houding verandert geheel en aan het hoofd van het drievoudig verbond staat diezelfde raadpensionaris, dien men steeds verdacht hield van geheime verstandhouding met Frankrijk.

Om al het gewigt van het drievoudig verbond wel te begrijpen, moet men niet vergeten, dat de Witt daardoor aan Lodewijks trotscheen heerschzuchtige plannen den gevoeligsten slag toebragt, dien hij er met mogelijkheid aan kon toebrengen, en men moet het talent bewonderen, waarmede hij den Engelschen koning, tegen zijn zin, tot een verbond deed toetreden, dat wel in het belang van Engeland maar niet in het belang van Karel II was.

De Witt moest wel alle mogelijke doorzigt hebben gemist, om niet in te zien dat Lodewijks inval in de Spaansche Nederlanden de veiligheid der noordelijke gewesten bedreigde; dat hij dus maatregelen beraamde om de gevolgen van dien stap te keeren was niets meer dan

1) Zie het boven aangekondigde werk, bl. 19 in de noot.

hetgeen het gezond verstand en eene wèlbegrepene staatkunde hem voorschreef; maar dat er, en dit verliest men veelal uit het oog, een meesterstuk werd gevorderd als het tot stand brengen van een verbond tusschen drie Staten, die op dien tijd juist niet in bijzonder vriendschappelijke betrekkingen tot elkander stonden, dat er slechts vijf dagen zijn besteed om dat wonderwerk tot stand te brengen, dat dit geschiedde kort nadat Engeland, - al weder door de bemoeijingen van denzelfden onbezweken raadpensionaris - in zijne eigene havens getuchtigd en tot eenen vernederenden vrede gedwongen was[1)] en op hetzelfde oogenblik dat er tusschen Karel en Lodewijk over een geheim verbond onderhandeld werd, - ziet! dat alles bewijst, dat het de Witt ernst was, den Franschen hoogmoed te fnuiken, en voor de veiligheid van zijn vaderland een onoverwonnen slagboom in de Spaansche Nederlanden te behouden.

Waar blijven tegenover dat alles de beschuldigingen van landverraad en omkooping? Maar, schoon het schitterend feit op zich zelf reeds voldoende is om de zedelijke waarde van de Witt helder te doen uitkomen voor hem, die niet willens blind is, men ga de onderhandelingen na, die in dit tijdperk tusschen Lodewijk en de Witt zijn gevoerd. Toen d'Estrades in 's Gravenhage kwam, om, zoo mogelijk, de verzoening tusschen Zweden en de republiek te verhinderen, vond hij de Witt zeer ter nedergeslagen door den stap des konings, die aan van Beuningen de verzekering had gegeven, dat hij niets zou ondernemen, zonder zich met de republiek verstaan te hebben[1)]. Hij beklaagde zich te meer, omdat hij hoopte Spanje tot eenige concessien te zullen kunnen bewegen ten aanzien van de aanspraken, die Lodewijk op grond van zijn huwelijk met Maria Theresia deed gelden. Hij beklaagde zich over de verkoeling der vriendschap tusschen Frankrijk en de vereenigde provinciën en was geheel ontmoedigd, vooral ook, daar het wantrouwen tegen Frankrijk hier te lande algemeen was. D'Estrades, die den dag na zijn onderhoud met den raadpensionaris, openlijk ten gehoore werd toegelaten in de vergadering der Staten, en hun een brief van Lodewijk overhandigde, werd dan ook met eene ontevredene koelheid ontvangen, en de voorzitter antwoordde uit naam der vergadering kortaf dat deze er over zou beraadslagen. De Fransche partij geraakte hierop niet weinig in verslagenheid, terwijl de republiek van de zijde van Spanje om hulp en tusschenkomst werd aangezocht.

Intusschen trachtte de Witt, overtuigd van het belang eener vriendschappelijke verstandhouding met Frankrijk, nog steeds de onderscheidene partijen te bevredigen, en Verzocht te mogen weten, op welke voorwaarden Lodewijk XIV geneigd zou zijn met Spanje te onderhandelen. Eerst weigerde de koning, die vraag te beantwoorden, doch toen van Beuningen op nieuw aanhield, en uit naam van de Witt en van zich zelf verzekerde, dat men niet ongenegen was aan Lodewijk het bezit van een van de grenzen der republiek verwijderd gedeelte der Spaansche Nederlanden af te staan, gaf Lodewijk te

1) ‘La paix fut signée le 31 Juillet à Breda. La gloire de cette paix avait produit une joie pleine d'orgueil en Hollande, où elle consolida le parti de M. de Witt.’ Mignet, Tom. II, pag. 491.

1) Wij mogen niet nalaten hier het doorzigt van van Beuninghen te roemen, die reeds lang vóór den inval in de Spaansche Nederlanden de Staten voor Lodewijk gewaarschuwd had. Zie Mignet II, pag. 185.

kennen, dat bij, voor de regten van Maria Theresia, waarvoor hij streed, zich zou vergenoegen met Franche-Comté, Luxemburg, Cambrai en Cambresis, Aire, Saint-Omer, Bergen, Charleroi, Doornik en Douai, met hun gebied, terwijl hij zich verbond, ingeval dit voorstel werd aangenomen, alle andere plaatsen, die hij gedurende de onderhandelingen mogt hebben veroverd, aan Spanje af te staan.

Deze voorslag had, evenmin als hetgeen de Witt dientengevolge voorstelde, eenig gevolg. Maar intusschen had zoowel de vrede van Breda als andere omstandigheden eene aanmerkelijke verandering in de gemoederen hier te lande te weeg gebragt en ook de Staten van Holland geheel anders en meer ten voordeele van Spanje gestemd, zoodat, toen Lodewijk later door d'Estrades op nieuw bij de Witt deed aanhouden om in de reeds eenmaal voorgestelde schikking te treden, de gezant bij den raadpensionaris een uiterst koel onthaal vond; niet weinig was d'Estrades hierover getroffen, en zijne verbaasdheid nam nog toe, toen van Beuningen hem verklaarde, dat de veiligheid der republiek eischte, dat Maria Theresia van hare aanspraken afstand deed, dat, zoo Lodewijk daarin niet toestemde, de Staten in geenerlei schikking konden treden, en dat men er van sprak om met den keizer, Zweden en Engeland een verbond te sluiten, ten einde de veroveringen van Lodewijk tegen te gaan.

De verwondering van den Franschen Koning was groot; maar, wel verre dat de Witt meende eenig verwijt omtrent zijn gedrag of zijne oogmerken te verdienen, verklaarde hij den eenigen weg te hebben ingeslagen, die tot een bevredigenden uitslag kon leiden. Op zijne beurt beklaagde hij zich over Lodewijk XIV, en beschuldigde hem, zijn eerste voorstel gedurende drie maanden onbeantwoord te hebben gelaten, en daardoor te hebben veroorzaakt, dat er volstrekt niet meer in kon worden getreden; hij verweet hem den oorlog te hebben ondernomen, zonder er de Staten van te hebben kennis gegeven, den vrede der Pyreneën te hebben geschonden, daar deze gedurende zes maanden den weg van minnelijke schikking voorschreef alvorens men van de wapenen zou gebruik maken, en den vrede niet ernstig te willen, omdat hij, gelijk bleek, niet wenschte, dat de overige Staten van Europa de handhaving er van waarborgden.

(*Het vervolg hierna.*)

De familie Caxton. Een tafereel uit het dagelijksch leven.

Naar het Engelsch van Sir Edward Bulwer Lytton, schrijver van de familie Beaufort enz., door M.P. Lindo. 2 dln. Amsterdam, P.N. van Kampen.

Mais fi donc! Quelle horreur!... een boek zonder vignetten? hoe durft gij het te wagen? heer uitgever! Als dat het debiet niet benadeelt, weet ik het niet.

Bedaar, mevrouw! met uw verlof!...

't Is vreesselijk, mijnheer! 't is beleedigend!... onvergefelijk!...

En toch was 't wenschelijk, dat men 't algemeen deed.

Hoe? geen vignetje?...

Geen vignetten meer, mevrouw! Zij zijn niet zelden satires op 't werk.

't Is toch eenmaal de usance en 't siert het werk toch op. 't Hoort er zoo bij. Bah! hoe doodsch! 't is niet om uit te staan.

Dit zeggende wierp mevrouw het boek ter zijde, en scheen 't geen attentie waardig te keuren.

Of zij de eenigste is?... 'k weet het niet, maar dat weet ik wel, niets zou mij aangenamer zijn, dan dat alle uitgevers van stonden aan besloten geen enkel werk met vignetten meer uit te geven.

Waarom?...

Eensdeels voor 't goedkoop, en overigens omdat wij hoogst zeldzaam een goed vignet gezien hebben.

Laat de schrijver zijn idée nog zoo goed en nog zoo duidelijk opgeven, duizend tegen een als hij, die het teekent, teruggeeft wat is meêgedeeld. Verwacht zoo iets alleen van den schrijver zelve, die vol is van zijn werk, die er geheelenal van doortrokken is. En dat kunt gij niet vergen van hem, die voor tien, twintig guldens een prentje moet teekenen, en als dat gereed is, alweêr een ander gereed moet maken...

Gij kunt toch niet verlangen dat hij, die 't vignet teekent, zich zal neêrzetten om 't boek te lezen en te bestuderen, eer hij zich aan 't werk begeeft.

En zonder dat?:..

Eilieve, geen vignetten meer!

En nu het werk zelve.

Geen enkele Franschman, die zoo iets schrijven kan. Hij moge woeste tooneelen en gloeijende hartstogten kunnen schilderen, zijn fantasie moge engelen en duivelen op het tooneel voeren, maar den mensch schetsen zoo als hij *is*, valt buiten 't bereik van den Franschen romancier. Waarom?... Omdat hij zich den tijd niet gunt, om zichzelven te bestuderen en de schuilhoeken van zijn eigen hart te doorsnuffelen. Oppervlakkig en aan den vlinder gelijk als hij is, is 't hem ondoenlijk de natuur terug te geven zoo als zij bestaat.

Er behoort meer toe, om een alledaagsch huiselijk tafereel te schilderen en te nuanceren, dan om een roman te schrijven als de Fransche school oplevert. Drie maanden in Parijs rondgezworven en met een weinigje verbeelding en herinneringsvermogen bezield, eenige greinen schrijverstact en met een goede dosis drogredenen voorzien, om deugd tot zwakheid te maken en ondeugd te vergoelijken, te bepleiten en te vernissen, en gij zijt klaar.

't Is waar, onze Engelschen zijn niet vrij van gerektheid, maar kunt gij hun degelijkheid ontzeggen?... Ontbreekt er diepte van opvatting? Ontbreekt er moraal? Ook zonder den dominé of katechizeermeester uit te hangen, kunt gij lessen van levenswijsheid opzamelen uit hunne schriften. Gij kunt er menschen uit leeren kennen, menschen, zoo als zij zijn, met hun mooi en leelijk; met hun licht en schaduwzijde. Maar 't blijven *menschen*. Hun fantasie is niet woest, niet buitensporig. Bulwer blijft er meester van; hij dwingt en teugelt zijne verbeelding. In dit werk b.v. is hij beurtelings kind en stroeve, afgetrokken kamergeleerde, woeste uitgelaten jonkman en bedaarde, ernstige, liefdevolle mentor.

De man die u in zijn laatste dagen van Pompeji verbaast door de schilderingen van karakters en gewoonten, kennis van oudheid en historie; die zelfde man trekt u aan en boeit in dit werk, in zijn familie Caxton, door kennis van 't menschelijk hart, door getrouwe terug-

gave van 't huiselijk lief en leed, door zijn diep, door zijn innig gevoel voor al wat waar en schoon en goed is.

Eilieve lees het vierde hoofdstuk eens, de geschiedenis van den bloempot. Ziet gij er uw eigen beeldtenis niet in terug? Herinnert het u niet wie gij zelve waart in de dagen uwer eerste jeugd? En bevat het geen schat van nuttige wenken en lessen voor vaders en moeders om hunne kleinen op te voeden, zóó, dat zij niet nufferig en met een opgetrokken neus zoo wat weten te praten over een en ander, maar zóó, dat het harte veredeld wordt en er wat goeds van hen kome?

En dan oom Jan, de man vol plannen, de man vol speculatie, altijd bedacht en altijd er op uit om maatschappijen te stichten. Ik bid u, hoor hem eens redeneren over de enorme winsten die zijne geprojecteerde associatiën zullen opleveren. En vergelijk hem dan eens weêr met oom Roeland, en hoor den kreupelen, adellijken krijgsman eens redeneren over de eer. Volg hem eens, als hij aan 't vertellen gaat van dien luitenant en zijn ongelukkigen zoon. Inderdaad tot tranen stortens wordt gij aangedaan.

En dan die overheerlijke, onbetaalbare discussie van den afgetrokken Augustus, 't hoofd des gezins, over 't zakje met saffraan op de maag, ten einde wat minder dwaas te handelen en bij lief en leed zichzelven meer gelijk te blijven.

En zoo zou ik kunnen voortgaan. Maar genoeg. 't Genre of liever de vorm van den roman, dien Bulwer koos, is voor hem nieuw. Trouwens, 'k ben er blijde om, dat hij dien verkoos en zijn humor den vrijen loop liet. Zelfs 't abrupte in enkele gevallen, waar we graag meer van zouden geweten hebben, is in volstrekte overeenstemming met het alledaagsche leven, waar ge voor een enkele reis iemand ontmoet, die u belang inboezemt, en... spoedig verdwenen is, zoo dat gij er niets meer van hoort!

't Spreekt van zelf, ieder heeft zijne zienswijze, maar ik voor mij kom er onbewimpeld voor uit, *dit* werk is een schoon werk, vol ware humor en vol echt, kinderlijk gevoel. 't Is een van die werken, dat u nader aan den huiselijken kring boeit, en overtuigt, dat wáár geluk niet daar buiten, maar in dien kleinen kring gezocht moet worden.

Met regt zeggen vertaler en uitgever: ‘dat het in hunne schatting beter was, dezen roman zonder vignet uit te geven, dan misschien den indruk van een hoofdtooneel te bederven, door een maar half gelukte, of geheel mislukte voorstelling daarvan op het titelblad, of elders.’

Bijna ieder hoofdstuk leverde stof voor een vignet op.

Susanna D'Estouville.

Vrij vertaald uit het Fransch van den markies de Foudras, door H.M. Berlijn. Utrecht, J.D. Doorman. 1849.

Wij ontvangen hier de vertaling van een Franschen roman, dien welligt sommigen onzer lezers, als dien reeds kennende uit de *Echo des feuilletons* waarin wij dien geplaatst vonden, ongelezen kunnen ter zijde leggen. Mogt zulks niet

het geval wezen, dan rigten wij daarop gaarne de opmerkzaamheid. - Het is een genrestukje uit eene betere school dan die waarvan een Sue, Dumas en zoo velen uitgingen. Er loopt iets onder wat de manier van Frederika Bremer herinnert. De situaties zijn treffend, de opvatting juist en fiksch, de figuren goed geteekend, de kleuren goed gekozen, fijn gepenseeld, niet gechargeerd, destrekking mag nobel heeten. - Wij hebben evenwel ééne aanmerking en die betreft de keuze van den grond. - Meesterschilders gaven de voorkeur aan eenen goudachtigen, omdat de vouwen zich daarop het warmst lieten leggen. Zulk een grond is er ook voor het zedelijke en goede; en deze heet de godsdienst, waarin alleen echte zedelijkheid wortelen, waaruit alleen waarachtig goeds voortkomen kan, die heiligt, sterkt en verheft. - Wij willen daarom niet dat er gedurig en wederom sprake zal wezen van die godsdienst; integendeel, de grond moet worden gedekt, zij mag te naauwernood er doorheen schemeren. Met dit in het oog te houden zou men het karakter der heldin van het verhaal, hare opofferingen, beter hebben doen begrijpen, haar doen en zijn had daarmede de wijding ontvangen. - Had de Schrijver aan die godsdienst haar regt gegund, hij had dan de moeder van den ongelukkigen stompzinnigen troost en hoop kunnen doen vinden in waarheden welke die godsdienst leert, in uitzigten welke zij opent. Nu heeft de Schrijver haar buiten het spel gelaten en... de nadenkende lezer bespeurt wat men van haar verstoken mist.

Treffend vinden wij hier de krankzinnigheid voorgesteld zoo als zij, met hare declinatie van den gezonden zielstoestand zoowel naar stompheid als naar Verruchtheit (wij weten geen goed Hollandsch woord) overhelt. Juist en menschkundig hoezeer dan op geene theorie gebouwd maar meer op de ingeving van een menschelijk gevoelig hart gegrond, is de behandeling van den zielskranke door Susanna. Het geheel verraadt eene heldere anthropologie en diepen blik in het zieleleven, ook waar dit van den regel afwijkt en lijdt, in deszelfs abnormalen toestand.

Wij durven de lezing gerustelijk menig geneesheer, ook denzulken aanbevelen, die hunne zorgen wijden aan de behandeling van krankzinnigen. Wij weten, dat de oorzaak in vele gevallen in het physieke is te zoeken; doch houden ons ook verzekerd dat het eenzijdigheid verraadt, als men daarin alleen en bij uitsluiting de reden van alle krankzinnigheid zoekt, vooral van zoodanige die in der tijd en door eene bepaalde aanleiding ontstond, die eerst en meest de ziel trof. Met genoegen zagen wij, dat iemand als Ideler, die zich ten aanzien der *psychiatrie* de grootste verdiensten verwierf, blijkens zijne geschriften en vooral in: der religiöse Wahnsinn, erläutert durch Krankengeschichten, geenszins zich schaart onder de voorstanders der meer materialistische wijze van beschouwing en behandeling. Moge men ook onder ons hier en daar, waar zulks noodig mogt wezen, van zoodanige zienswijs terugkomen!

De vertaling heet vrij. Wij hadden het oorspronkelijke niet meer ter hand om te vergelijken. Wij zijn ook op het punt van vertaling sterk voor eene welbestuurde vrijheid. Over het geheel ligt nog al een Fransche tint, die hier en daar tot fout wordt. Soms zijn de woorden in het Fransch in eene wat verkeerde beteekenis opgevat, b.v. blz. 172 ‘dien landelijken rid,’ blz. 210 is door ‘liefderijke’ niet goed vertaald wat in den

tekst stond, blz. 263 ‘wie het einde wil’ voor ‘het doel;’ blz. 275 de nacht was - komen voegen; - de vertaler duide ons eenige naauwlettendheid niet ten kwade.

En nu, lezer! wij kunnen u de kennismaking met Susanna d'Estouville wel recommanderen. Zij verdient het althans boven velen.

Anna van Milgenborgh.

Historisch romantisch tafereel, tijdens den aanval der Spanjaarden op Zeeland, in den jare 1575, door A.J. Dieperink. Te Amsterdam bij J.C. Sepp en Zoon. 1849.

Men schijnt in de letterkundige wereld er anders over te denken dan in de schilderschool, waar het historieschilderen mede voor het moeijelijkste wordt gehouden, waaraan de kunst zich kan wagen. Wij willen geen overbodig werk doen, door met tal van bewijzen te toonen, hoezeer de schilders hier in hun goed regt zijn. Welke kennis van dien tijd, van den toenmaligen stand van zaken, welk indringen in den geest van de verledenheid welke men voor het oog zijner lezers wil terugvoeren, welke heldere, diepe blikken in de karakters en betrekkingen van de menschen welke men laat optreden en handelen, wordt daar in de eerste plaats gevorderd. ‘Man musz sich ja darin ganz hineingelebt haben,’ zouden onze Duitsche naburen zeggen. En vader Horatius aan de eene zijde, en Boileau aan den anderen kant zouden den buurman niet logenstraffen. Mejufvrouw Toussaint met hare ernstige voorstudiën is dáár een levend modél van naauwgezetheid in dezen. Men zet dien tijd niet maar zoo op een tafel met gedraaide pooten; men presenteert dien maar niet zoo op een kunstig gewerkt schenkblad; het is niet gedaan met een wambuis van fluweel of zijde en met brozen op de schoenen. - Daarom heeft zoo menige historische roman er veel van, alsof men op eene maskerade kwam in een *à la renaissance* gemeubeld vertrek, waar men slechts de bewegingen behoefde gade te slaan en enkele woorden op te vangen, om alle begoocheling zelfs bij den onkundige te doen ophouden en hem eene gewaarwording te verschaffen als die van den jongen, die in Sint Nikolaas Pietje de keukenmeid herkent.

Het ging ons weinig anders, toen wij den hier aangekondigden roman terhand namen, ons ter recensie toegezonden. Brussel's paleis met tapijten behangsels waarop Spaansche(!) triomfen waren afgemaald(!) mogen het getuigen. Getuige dat het feest in de zalen van Requesens, waar de bloem der Nederlandsche gewesten, Edelen en Grooten en trotsche Spaansche Hidalgo's zich vereenigen, en toch (ja wel toch!) de bekers lustig zwierden bij het ontboezemen van woeste feestliederen. Daartoe kwam het bij onze krachtige, ruwere vaderen wel eens gemakkelijker dan bij de Spaansche *grandezza*. - Op dezelfde blz 3. vinden wij een jongeling van nog geen twintig jaren, geen prinsenkind, die daarenboven lang in druk had omgezworven, reeds ridder van het gulden vlies. Eilieve! zie de geschiedenis van de instelling dier ridderorde eens na. Zóó kwistig springt men er immers zelfs in onzen overridderlijken tijd niet

mede om. - Op blz. 10. en door het geheele werk heen wordt Requesens van zijne zedelijke zijde zeer ongunstig voorgesteld. Zie eens von Corvin-Wiersbitzky, mij iemand van gezag, D.H. blz. 186 en 225. De Marchesa de Montenuantes moet eene intriguante heeten, en zij is open tot onbeschaamdheid en onbedachtzaamheid toe. Guinta, haar handlanger is hier en daar wat beter geteekend. Het jeugdige, opbruisende in Fredrik van Milgenborgh op blz. 45, de drift van den heer van Wervinskerke blz. 53, en meer zulke situaties worden voorgesteld op eene wijze die ons steeds doet denken aan den reus in het doolhof, of bij vader Claudius. - De tirades over de priesters blz. 84, zijn onhandige grepen, die ook bij menigte zijn op te merken in de aanraking en verhouding tusschen Spanjaarden en Nederlanders. De aanleiding om Parillos in de vergadering der gemeente onder het kruis in te leiden, is niet *digne*. Er zijn redenen opgegeven die hem tot het protestantsche geloof konden doen overhellen, doch dezer invloed als motieven is niet genoeg nagegaan en in het licht gesteld. Wij zien gaarne psychologisch gewerkt, de daad, het woord in derzelver kiem, wording en verloop aangewezen. Hoe geheel anders zou eene Toussaint die dingen hebben uitgewerkt, hier met kracht aanzettende, dáár latende zien, ginds verradende.

De tweede helft van den roman beviel ons beter dan de eerste. Daarin komen goede grepen. De voorstelling van den togt naar Schouwen is zoodanig als wij dien vermeld vinden bij onze geschiedschrijvers. Wij vroegen niettemin: waarom daarvan niet meer partij getrokken? Waarom niet in détails de positie, niet in gesprekken de gevoelens en gewaarwordingen van de handelenden geschetst? Men leest het alsof men eene beeldengalerij doorwandelt, of eene schilderij daarvan ziet.

Wij hebben onze voornaamste aanmerkingen medegedeeld, onpartijdig, gelijk wij hopen ons steeds te betoonen. Het zal ons aangenaam wezen, wanneer wij van dezelfde hand ontmoeten mogen wat in zijn geheel overeenkomt met het beste hier te vinden.

Een portie schildpadsoep. Gemeenzame gesprekken over het maatschappelijk leven.

Naar het Fransch van A.E. Cherbuliez, oud-hoogleeraar in de Staatshuishoudkunde. Te Arnhem, bij J.A. Nijhoff. 1849.

> Het is een stelsel, dat dweepers en berooide lui alleen konden uitdenken, tot welks invoering men de misdaad noodig heeft, en welks verwezenlijking op algemeene vernieling zou uitloopen.
> *Een geschrift uit dezen tijd*.

Wij willen over den titel niet twisten; het is intusschen geen *soep*. De portie is zwaar genoeg voor de arbeidende klasse in Nederland, dat wil zeggen, om door haar te worden genuttigd en gedigereerd, d.i. begrepen. Die klasse heeft bij ons in het algemeen meer schoolsche opleiding, minder vorming en ontwikkeling in het maatschappelijk en werkelijk leven dan deze heeft in Frankrijk, waar meer *esprit* minder degelijkheid, meer vlugheid minder bezadigdheid, meer helderheid van blik minder nadenken, maar vooral meer vurige

drift ja belangstelling voor de staatkundige vragen van den dag heerscht. De Franschman leeft in een klaarder, doorschijnender, zonniger atmosfeer, wij in een meer nevelachtigen dampkring, Daarvoor zien wij de voorwerpen om ons heen minder blinkend en schoon, maar juister. Dat is in het intellectuele en morele ook het geval. Hij springt; wij gaan, tot slenterens toe. Het laatste is secuurder, doch men brengt het er niet zoo ver mede, indien.... het eerste goed afloopt. - Hadden wij onzen landaard de portie voorgediend, wij zouden hem en wat soep uitgenomen en wat huisbakkenbrood ingebrokt hebben. - Wij zouden de Proudhonsche grondstelling: *la proprieté est le vol* in al zijne brutaliteit hebben laten zien, en aangetoond, dat daaruit, onder welken vorm ook, de stelling moet voortvloeijen: *le vol est la proprieté*. Wij zouden nog duidelijker hebben aangewezen, dat het zoogenoemde regt op den arbeid inderdaad een regt op de luiheid, dat de organisatie van den arbeid inderdaad eene desorganisatie van den arbeid was. Wij hadden gaarne gezien, dat er meer voor Nederlandsche ooren ware gepredikt. Wij zouden het onzedelijke nevens het onredelijke van de gedane eischen hebben aangewezen - iets wat minder onmiddellijk op den weg van den professor in de staatshuishoudkunde lag. Wij zouden meer naar de Nederlandsche bevatting en opvatting, meer tot het Hollandsch gemoed hebben gesproken.

Intusschen neemt dit niet weg, dat hier menige gezonde gedachte wordt geúit, menig woord gesproken, dat verdient te worden vernomen en behartigd. Over de gelijkheid, de weelde, den eigendom verneemt men hier veel wat juist mag heeten. - De gevolgen van verzet en omkeering der maatschappij zijn goed, doch schier te beknopt geschetst. De raddraaijers bij zulke bewegingen krijgen op blz. 123 eene geeseling; wij hadden hun het brandmerk er bij gegeven.

Onwillekeurig ontglipte ons soms bij de lezing een dankbaar: God zij geloofd! het kwam onder ons niet zoo ver. Maar niettemin was het ons als bij de lektuur van eenig boek over eene ziekte die elders heviger woedde, doch waarvan zich onder ons verschijnselen genoeg openbaarden, die bewezen, dat wij daarvoor niet zoo bepaald vrij en veilig zijn. Het pauperismus is er, het dreigt te verergeren. Het heet: *principiis obsta!* ga het kwaad in zijne beginselen te keer. - Den drenkeling redding indien mogelijk, doch hulp vooral den zinkende, dobberende, met de laatste krachten kampende, den nijveren arme, door patronaat, door voorlichting, den kleinen landbouwer en keuterboer in uwe landprovinciën door kleine, rentelooze voorschotten ter aankooping van goed zaaikoren, pootgoed, meststoffen, het vervoer van deze en van zijne producten gemakkelijk gemaakt, en daarbij wel de regten maar geene aanmatigingen van aristokratische mannen ontzien! - Voor onze vervallen fabrieksteden eene vrije vereeniging tot gebruik van inlandsche stoffen. Er zullen er genoeg wezen, die *niet* toetreden. Het minder blinkende, meer solide, zal fatsoenlijk worden. Dat zij minder de geest des tijds; - het is het instinct van eigenbehoud. - Geene holle theoriën gevolgd, ach! waarom ook niet geene opgedrongene scheepvaartwetten aangenomen, die een paar jaren levendigheid kunnen aanbrengen, doch dan....? - Zijn wij een volk of niet?

Maar in de eerste plaats is daartoe, nevens een goed deel *public spirit*, iets

noodig, waarvan wij den naam met zekere smart en weemoed lazen op den titel van het aangekondigd werkje. De heer Cherbuliez is *oud*-hoogleeraar in de staatshuishoudkunde. Waar zat deze bij ons tot voor korten tijd? Waar zit zij nog? - Bij onze schrijvers? Bij onze staatsbeambten? Bij onze hoogleeraren? Bij onze volksvertegenwoordigers? En welk goed burger mag zij vooral in onzen tijd zoo geheel vreemd wezen?

Wij zouden wel eens willen weten wat de professor zou zeggen van het schepsel bij ons aan te treffen uit de orde der zoogdieren, klasse mensch, species couponnenknipper, die den stapel zijner effecten door coupons, dien zijner coupons door effecten vergroot, zonder deel te nemen aan de redelijkste, nuttigste ondernemingen; zonder te geven, zonder te helpen? - Zij zijn evenwel nog als de stadsregenbakken aan kerken of paleis, waarin steeds vergaard en slechts vergaârd wordt, totdat zij eindelijk met hunnen dood, en wie zou daarbij: 'ongelukkig!' zeggen, worden geopend en dan diensten doen.

De staatshuishoudkunde.

Door Dr. J.W.E. de Man, praktiserend geneesheer enz. te Breda. Te Amersfoort, bij W.J. van Bommel van Vloten. 1849.

'*Eequis adest? et: Adest! responderat Echo,*' dachten wij, toen ons na het wegleggen van het vroeger aangekondigd werkje het hierboven vermeld geschrift ter hand kwam. Nog was de naklank onzer klagt over luttel bekendheid van ons volk met de Staatshuishoudkunde te naauwernood weggestorven; - en ziedaar de klagt weêrlegd. En dat daarenboven in een vorm die ons ligt kon behagen. Het draagt het bekende: '*ridendo dicere verum, quis vetat?*' aan het voorhoofd.

Hebben wij hier staatshuishoudkunde gevonden? speelde der ernstige, wikkende, rekenende matrone een lach om de lippen? - Wij maakten ons gereed voor een glas *vin de Madère après la soupe au tortue*. Wij hoopten op iets helders, pittigs... Niet eens soep. Water, vuil en flaauw.

De arts schrijft een recept voor den in zijn oog kranken, Nederlandschen staat. Wij wenschen den geneesheer dieper inzigt toe in de krankheden zijner patienten, dan hij toont te bezitten in de ongesteldheid van het staatsligchaam. De minister, die haar in der tijd *malaise* noemde, had eene betere diagnose. Hij rekent het mogelijk, dat het vreemde van de zaak dat een doctor over Staatshuishoudkunde schrijft hein eenige '*lektuurklanten*' kan bezorgen. Daartoe zal dit helpen, 'omdat immers barbaarsche namen van wondermiddelen koopers lokken, - omdat zooveel barbaren - vreemdelingen, dikwijls bijna onverstaanbaar onze landstaal sprekende, - in alle onze maatschappelijke betrekkingen de beste baantjes hebben. *Wie marktschreierisch!*

De Schrijver zegt zelf dat hij wel eens schertsende zal schrijven

> '1°. om, waar dit niet duidelijk is, niet personeel bedoelend, en daardoor buiten zijnen wil grievend te schijnen;'

> Hij vertille en bezeere zich maar niet aan den geesel der satire.
> '2°. Om meer populair, voor elk verstaanbaar te kunnen zijn;' -
> 't Is jammer van zijne moeite. En '3°. omdat hij dit in zijne snipperuren,
> als uitspanning, als verpoozing en in schofttijd doet.'

De doctor versnippere in het vervolg in zoodanige uren gerustelijk zijne verhandeling.

Met welke denkbeelden van staatshuishoudkunde is de Man aan het werk gegaan? Hij geeft in de voorrede een overzigt van zijnen leeftijd, dat zoo *subjectif wie nur je gehalten ist*, en dat van den humor zoo veel heeft als de pijn en het geschreeuw eener keukenmeid die zich brandt van de boezemsmart van eene Electra. Dan komt hij ter zake en handelt eerst: 'Over staatshuishoudkunde in het Algemeen,' die hem is de leer der middelen, welke eene regering moet aanwenden om zoo veel burgers mogelijk gelukkig te maken. (Onbepaald, onjuist en eudaemonistisch genoeg.) bl. 9-13. Daarna krijgen wij van bl. 14-17 eene beschouwing van de staatshuishoudkunde van Nederland in het bijzonder, en eindelijk van bl. 17-20 een plan tot verbetering der staatshuishoudkunde

> (Staatshuishoudkunde zegt de Man;
> Hij meent de staatshuishouding.)

in Nederland.

Wij kunnen den schrijver onmogelijk, zelfs op dit kleine veld van twintig bladzijden, op den voet volgen. Zij hebben waarlijk veel van de beperkte ruimte in een koordedansers- of paardrijdersspel, waarbij men zich afvraagt, hoe die voldoende kan zijn om zulke wonderlijke sprongen te maken, en hoe men er zoo veel in bergt. Gij krijgt er eene curieuse physiologie in, waarin eene anthropologie, in welke eene geschiedenis van de godsdienst is gestoken, waaraan nog weêr eene beschouwing van de wording der maatschappij en haar vooruitgang vastzit.

Kort, maar onbegrijpelijk veel bevattend zijn de drie bladzijden, waarin de staatshuishoudkunde van Nederland in het bijzonder is behandeld; terwijl zijn plan tot verbetering dier staatshuishoudkunde bestaat, behalve in eenen constitutioneel monarchalen regeringsvorm met eenen koning aan het hoofd, wien een staatsraad ter zijde staat, uit mannen respectivelijk wel ervaren op het punt van waterstaat, landbouw, veeteelt, jagt en visscherij, techniek (voor hoevele takken van deze?), handel, regtskunde, geneeskunde, financiën, krijgskunde in al haar omvang, koloniën, scheepvaart, diplomatie, onderwijs, door den Koning te benoemen, vooral na voorlichting door een dagblad, dat portvrij voor ieder uit het volk open staat. Het radicale middel evenwel is, dat wij (zonder of met dien rompslomp, mijnheer de Man?) zoo veel mogelijk tot den natuurstaat, tot vereenvoudiging, terugkeeren.

Wij krijgen daarop nog eene tirade over de publiciteit enz. In de noten ontmoeten wij en passant een overzigt van de geschiedenis, met noten waarin onverwachte dingen voortkomen. Hoor maar! Dogmatiek, trekken uit de geschiedenis der godsdiensten, apologie van het Bijbelverbod, invectiven tegen het Bijbellezen, de kandidatuur voor verkiezingen, hevige uitboezemingen over den kwakzalversboêl der geneeskundige praktijk, een loftrompetje op Boerhave, aanmerkingen op het onderwijs op de scholen

en op de titulatuur der dames. '*Alles durch einander, wie Mäusedreck und Koriander!*' - Doch een bitter klein beetje *Koriander*. - Waar haalt de man dien brui kwaê woorden toch vandaan?

Wij zouden de brochure, wier zeer late toezending onze aankondiging van zelfs *post festum* maakte, stilzwijgend hebben laten passeren, indien niet de heer de Man (ons volstrekt onbekend) op bl. 20 zijn voornemen had te kennen gegeven, om in het vervolg altijd onder zijnen regten naam te schrijven. - Wij hopen noch van Zijn Ed. noch van eenig ander ooit zulke *Zinngiesserei* onder de oogen te krijgen.

Wij hebben gewenscht dat Nederlanders zich meer op de staatshuishoudkunde mogten toeleggen. Doch op zulk eene wijze, - mogen we er lang voor bewaard blijven! - Wij zeggen na de lezing tot onszelven: '*George Dandin, tu l'as voulu*.' Daar hebt ge nu staatshuishoudkunde!

Mengelwerk.

Blikken op den tegenwoordigen maatschappelijken toestand der volken van Europa.
Inleiding.

Wanneer een verschrikkelijke storm gewoed heeft, die eene geheele vloot heeft verspreid, en de zee met de overblijfselen der wrakken heeft bedekt, is het dan niet de eerste pligt van een' vlootvoogd, om zich van den staat zijner schepen te doen onderrigten, om te herstellen en te behouden, wat te behouden en te herstellen is; de zee moge nog woelig en hol staan, hij tracht echter te verzamelen, en zoo veel mogelijk te redden uit de algemeene ramp, maar ook tevens voordeel te doen met de ondervinding, die hij daardoor verkregen heeft. Zij is hem eene waarschuwing voor het vervolg, en een krachtige wenk tot het nemen van meerdere voorzorgen in gelijke omstandigheden.

De maatschappelijke toestand is in Europa door eenen zwaren storm geteisterd. De golven der omwentelingskoorts van 1848 hebben veel verwoest; doch zij zijn weder in zoo verre bedaard, dat men met meer kalmte eenen blik kan werpen op hetgeen zij hebben overgelaten, niet alleen om te zien hoe veel er te behouden is, maar ook om dit zoo te herstellen, dat in het vervolg zulke stormen meer kunnen worden ontweken, en ware het mogelijk de gevolgen van den laatsten nog tot eenig voordeel konden worden aangewend.

Men heeft, en met grond, dikwijls en bij herhaling gezegd, dat de omwenteling van 1848 minder eene staatkundige, dan wel eene maatschappelijke was. Dit moet nimmer uit het oog verloren worden, wil men zich een juist denkbeeld van den tegenwoordigen toestand van Europa vormen. De hedendaagsche maatschappijen rusten allen meer of min op eenen geschiedkundigen grond, zij waren het gewrocht der eeuwen, en zijn langzaam op verschillende wijzen zóó geworden als zij thans zijn. De middeleeuwen rustten op de overblijfselen van de beschaving der oudheid, en de nieuwere beschaving is uit die der oudheid en den toestand der middeleeuwen voortgesproten. Alles wat voor de ontwikkeling des menschdoms onnut of schadelijk in de vroegere tijdperken was, is grootendeels verdwenen, en hetgeen heilzaam en noodzakelijk kon genoemd worden is meestendeels gebleven. De loop der gebeurtenissen, de omwentelingen die vroeger plaats hadden, de groote volksverhuizingen, die de Romeinsche heerschappij omverwierpen en Europa niet nieuwe volksstammen bedekten, hebben sommige

bestanddeelen der oude beschaving, hare staatkundige instellingen, en vooral hare wetgevingen niet geheel kunnen vernietigen, de heerlijke overblijfselen van hare kunst, letterkunde en wetenschap bestaan nog, en zullen wel aanwezig blijven, en tot een zeker rigtsnoer verstrekken, zoo lang het menschdom niet tot eenen volslagen staat van barbaarschheid zal teruggezonken zijn. Hoe duister de middeleeuwen ook mogen zijn geweest, hoezeer men die vroeger heeft veracht, en soms weder te overdreven heeft opgevijzeld, zij zijn belangrijk, omdat zij ook als de lange winterslaap kunnen aangemerkt worden, waarin al de bestanddeelen der maatschappelijke, staatkundige, godsdienstige en wetenschappelijke beschaving der nieuwere tijden werden voorbereid. Toen Europa op het einde der 15de eeuw uit dien slaap ontwaakte, was er reeds veel tot rijpheid gekomen en nog meer kiemen voor de toekomstige ontwikkeling boven den grond uitgesproten. Het hoofdbestanddeel der nieuwe Europesche beschaving, het Christendom namelijk, hoezeer gebrekkig, eenzijdig en verduisterd, bleef in de middeleeuwen voortleven en werd door de hervorming meer naar de behoeften en eischen des tijds ingerigt. Het leenstelsel was niet de wereldlijke oppermagt der Paussen gevallen, doch de vrijheid der gemeenten en van den burgerstand met een krachtiger bestuur der vorsten ontstaan, die later in eene volstrekte heerschappij ontaardde.

Het zoude ons te ver leiden indien wij eene slechts oppervlakkige schets der ontwikkeling van den maatschappelijken toestand in de drie laatste eeuwen wilden geven, zij is ook onnoodig voor hen die eenigzins met de geschiedenis bekend zijn. Veel van hetgeen de middeleeuwen gebrekkigs en schadelijks hadden bleef nog lang voortbestaan, en er ontstond weldra eene zekere gisting, die reeds onder eenen godsdienstigen vorm in de 17de eeuw in Engeland, en eindelijk op het einde der 18de eeuw in Frankrijk, door staatkundige omwentelingen uitborst. De gevolgen dier beide omwentelingen zijn voor den maatschappelijken toestand van Europa van onberekenbare gevolgen geweest. Vooral heeft de laatste haren invloed tot op onze dagen uitgestrekt, die leeft en woelt altijd nog voort. Zij is met een vulkaan te vergelijken, die eerst langzaam inwendig en onmerkbaar smeulde, vervolgens zigtbaar uit zijne spleten rook opwierp en eindelijk in 1789 hevig uitborst, om weldra door zijne lavastroomen een groot gedeelte van Europa te bedekken; hij heeft zijne uitbarstingen in 1830 en 1848 herhaald, en deze laatste, hoewel kortstondig, is niet van de minst hevige geweest; want zij was van eene aardbeving vergezeld, die de grondslagen der maatschappij deed waggelen, en dreigde om ver te werpen.

De vorderingen der beschaving, de ontwikkeling der wetenschappen en de verbazende voortgang der nijverheid, hebben de bevolking in de 19de eeuw op eene onrustverwekkende wijze doen toenemen, niettegenstaande de bloedige oorlogen zoo velen in de kracht hunner jaren hebben weggemaaid, en de geesel der cholera, die van tijd tot tijd het menschdom teisterde; thans eischen al deze monden brood en al die armen werk. Deze omstandigheid heeft het zoogenoemde *pauperismus* van onzen tijd doen geboren worden, dat altijd nog aan het toenemen is, en de grootste bekommering onder de staatshuishoudkundige opmerkers van onze dagen opwekt, die zich afsloven om middelen te vinden,

ten einde het dreigende gevaar dat hieruit voor de maatschappij kan voortspruiten op eene voorzigtige maar krachtdadige wijs af te wenden.

Wij zijn vast overtuigd, dat het menschdom door de echte beschaviug zijne bestemming hier op aarde meer en meer zal bereiken. Wij vreezen niet dat hetzelve, over het geheel genomen, tot den vorigen staat van barbaarschheid zal terugzinken. Het geloof aan de Voorzienigheid en den heilzamen invloed des Christendoms, de lessen der geschiedenis zijn hiervoor onze waarborgen en echter kunnen er tijden van gevaar en krisis voorkomen, waarin zich onrustverwekkende verschijnselen voordoen, die ons met eenen stilstand niet alleen, maar met verwarring en teruggang bedreigen, en zulk eenen tijd beleven wij thans, nu de 19de eeuw bijna hare eerste helft volbragt heeft.

De geschiedenis der Europesche beschaving vertoont eenen langzamen voortgang tot eenen beteren toestand des menschdoms: doch omdat hier het goede altijd met het gebrekkige en beperkte gepaard is, traden er ook verschijnselen op die dit goede zoo al niet dadelijk tegenwerkten, zelfs door te heftig voor te staan of te spoedig en te algemeen te willen verwezenlijken, een zeer schadelijkenen tijdelijk gevaarlijken invloed uitoefenden. Deze verschijnselen zijn voor onzen tijd, de *omwentelingsgeest* en het *pauperismus*, en wel voornamelijk daarom, dat zij op elkander krachtig inwerken, en het eene de vermogende hefboom van het andere is, om daardoor des te spoediger zijn doel te bereiken.

Vergeleken wij den omwentelingsgeest bij een vulkaan, het pauperismus is een vloed die langzaam maar dreigend wast, en die, door het onderaardsche vuur van den eersten in kokende gisting gebragt, gemakkelijk den zwakken dam, dien onze maatschappelijke instellingen tegen hem oprigten, zou kunnen omverwerpen.

Om goede en doeltreffende maatregelen tegen eenen vijand te kunnen nemen, is het een eerste vereischte zijne bedoelingen en middelen te kennen, en zich niet met eene oppervlakkige kennis te vergenoegen van de leuzen die hij in zijn vaandel voert. Velen hebben zich in onze dagen laten wegslepen door de woorden *vrijheid, gelijkheid* en *broederschap*, even als vroeger onze vaderen, in de eerste Fransche omwenteling, omdat zij even als wij met deze begrippen instemden, maar in hunne voor hun gemoedeervolle, doch voor hun doorzigt niet pleitende eenvoudigheid, niet inzagen, dat deze zoo schoon klinkende woorden slechts leuzen waren, die bij de uitkomst op de ondragelijkste onderdrukking, op de meest tergende ongelijkheid, en op de vijandschap van allen met allen, van den beruchten Hobbes, moesten uitloopen.

De omwentelingsgeest heeft sedert zijne opkomst met het verledene, met de geschiedenis, met de heilige herinneringen aan de voorvaderen, gebroken. Hij heeft niets ontzien, noch de wijze instellingen van vroegere eeuwen, noch de gedenkstukken der kunst en de ontdekkingen der wetenschap. Ruw, barbaarsch en onwetend, heeft hij zich in zijne hoogmoedige en vermetele onkunde wijzer gewaand, dan de wijsten aller eeuwen, en door hoogdravende woorden zonder zin en beteekenis, de menigte in den draaikolk zijner verwarring medegesleept. Krachtig en onwederstaanbaar in het omwerpen, was bij zwak en nietig in het daarstellen van eene nieuwe orde van zaken, die hij met ophef als den hemel op aarde aankondigde, door puinhoopen

omringd, kon hij niet anders dan dagelijks nieuwe puinhoopen rondom zich henen werpen, en het gebouw dat hij stichtte, dat van arduin zoude zijn en de eeuwen moest tarten, bleek weldra toen het instortte, van brooze stijlen en dunne planken, in der haast opgeslagen en ruw beschilderd, te zijn. Wat heeft de omwentelingsgeest duurzaams gesticht? Wat heeft zijne uitbarstingen overleefd? Het goede, waarmede hij zoo stoutmoedig pronkte, behoorde hem niet toe, en hetgeen wezenlijk van hem uitging, veroorzaakte niet dan ellende en verderf. Zoude hij dan toch niet eenige verdienste gehad hebben? Toen hij alles met overmoed dreigde omver te werpen, werden ook de laatste overblijfselen der middeleeuwsche instellingen, die nog hardnekkig waren blijven bestaan, ter nedergesmeten en met den grond gelijk gemaakt. Maar hoeveel wat wezenlijk heilzaam en eerbiedwaardig was heeft hij niet geschonden, en in eenen kwaden roep gebragt. Hij heeft velen voor de ware vrijheid doen gruwen, omdat hij haren heiligen naam misbruikte, hij heeft de echte gelijkheid der burgers, die voor de wet, voor lang teruggezet, en hiervoor eens eene gelijkheid voor de moordbijl in de plaats gesteld. In plaats van de verleidelijke leus der broederschap te verwezenlijken, heeft hij de burgers en de volken onderling tegen elkander opgehitst, stroomen bloeds doen vloeijen, en Europa gedurende meer dan twintig jaren het tooneel van de verwoestendste oorlogen doen zijn. Hoe is het mogelijk dat hij nog aanhangers vinden kan; dat hij dweepers kan vormen, die het heil des menschdoms alleen van hem verwachten? Het is doordat hij voornamelijk op jeugdige gemoederen werkt, wier ligt ontvlambare hartstogten en onervarenheid gretig aan zijne brommende beloften geloof slaan, en door hem kunnen geleid worden, waarheen hij hen voeren wil. Wie eenigzins ondervinding heeft en eenige bedachtzaamheid bezit, dien zal hij zoo gemakkelijk niet medeslepen, de onbezonnen jeugd en de onkundige volksmassa's waren altijd zijne werktuigen, en zijne leiders en aanvoerders, even slim als lafhartig, verscholen zich meestal in de oogenblikken van den strijd, om naderhand bij de overwinning de vruchten van de zegepraal te genieten. Doch zoo hij eene nederlaag onderging, en als hij door eene krachtige vuist, als die van Napoleon, in bedwang gehouden werd, verschool hij zich, men bemerkte hem dan niet, maar hij werkte desniettegenstaande in het duister voort, verspreidde overal zijne vertakkingen, om eenmaal weder met verjongden ijver te voorschijn te treden, als de strafroede waarvoor hij laaghartig ineenkromp, met den val van den overheerscher verdwenen was. Sedert dien tijd heeft hij eenen nieuwen bondgenoot gekregen, en van deze versterking een behendig gebruik weten te maken, nog gevaarlijker voor Europa, dan de vorige staatkundige woelingen, die hij vroeger deed ontstaan.

Deze natuurlijke bondgenoot van den omwentelingsgeest is het pauperismus. Nu de bevolking der meest beschaafde landen in Europa op eene verbazende wijze is toegenomen, neemt de armoede hand over band toe. De toestand der maatschappij is nog niet zoodanig ingerigt om in al de dagelijks menigvuldiger wordende behoeften der talrijkste klassen volledig te kunnen voorzien. Eene betere toekomst zien zij met verlangen te gemoet niet alleen, maar zij zijn gereed alle middelen aan te grijpen, om die dadelijk te verwezenlijken. In alle tijden zijn er wijsgeerige bespiegelaars en gods-

dienstige dweepers geweest die gepoogd hebben eene betere inrigting der maatschappij uit te denken, of die volgens een eenzijdig en verkeerd begrip der Heilige Schrift in te rigten. De eersten waren meestal onschuldige plannenmakers; maar de laatsten hebben veel kwaads gebrouwen, omdat zij de menigte medesleepten in de vruchtelooze en ijdele pogingen om tot een onbereikbaar doel te geraken. Hetgeen vroeger door de godsdienstige dweeperij moest verwezenlijkt worden, heeft men in onze dagen door meer zuiver staatkundige leerstellingen trachten te bereiken. De omwentelingsgeest heeft sedert verscheidene jaren op de volksmassa's gewerkt, heeft hun misnoegen tegen de bestaande maatschappelijke instellingen opgewekt, en eenen diepen haat en wantrouwen tegen de meer gegoede standen en voornamelijk tegen de rijken ingeboezemd. Hij heeft de behoeftigen eene betere inrigting der maatschappij voorgespiegeld, waar ieder een regt op den arbeid niet alleen, maar op de massa der bezittingen van den geheelen staat zoude hebben. De ongehoorde ongelijkmatige verdeeling der rijkdommen moest en zoude ophouden, en een gelukkiger toestand moest voor hen ontstaan, waarin zij, zonder in het vervolg met zulken drukkenden en weinig opbrengenden arbeid bezwaard te zijn, gemakkelijk het vette der aarde zorgeloos kunnen genieten, en aan hunne lusten meer den ruimen teugel zouden kunnen vieren.

Om deze gevaarlijke en alles omverwerpende leerstellingen gereeder ingang te doen vinden, moesten de zaden van godsdienst en zedelijkheid bij de lagere volksklassen worden ondermijnd, de maatschappelijke omwenteling moest door het ongeloof worden voorbereid. Men sloeg dus over het algemeen een tegenovergestelden weg dan vroeger in, en ofschoon het Christendom hier en daar ook nog als een middel voor het socialismus en communismus werd misbruikt, is de strekking van beide echter daarop uitloopende, om slechts het grofste materialismus en louter zinnelijk genot als lokaas aan de behoeftigen voor te houden, ten einde zij zich tot den oorlog tegen allen, die meer dan zij bezitten, zouden aangorden. De gebeurtenissen van de laatste jaren hebben het sprekendst bewijs opgeleverd van het bondgenootschap dat de omwentelingsgeest met het pauperismus gesloten heeft.

De grondslagen der ware maatschappelijke beschaving zijn vrijheid en regtvaardigheid, en die worden juist door den omwentelingsgeest en het socialismus verkracht en vernietigd. Het is in naam der vrijheid die het levensbeginsel der hedendaagsche staten uitmaakt, dat men voornamelijk den omwentelingsgeest moet bestrijden, Hoewel hij voorgeeft alles tot de verwezenlijking daarvan over te hebben, hoezeer hij allen beschuldigt en lastert en voor *reactionnair* uitkrijt, die met zijne bedoelingen niet medewerken, en zich door zijne leuzen niet laten verleiden, is de vrijheid slechts eene mom die hij zich voorhoudt, en die thans vrij versleten is en waar men zijne ware wezenstrekken gemakkelijk door henen kan zien. Hij heeft tot nog toe niets anders dan verwarring in plaats van orde, gebrek in plaats van overvloed, onderdrukking in plaats van vrijheid gesticht, zoowel in het burgerlijke als in het staatkundige. Wat zou hij duurzaams en blijvends kunnen daarstellen, daar hij sedert meer dan een halve eeuw er het op toegelegd heeft, om alle ondergeschikt- en gehoorzaamheid aan de be-

staande overheden te doen verdwijnen, en openlijk het regt van opstand gepredikt heeft. Zien de leiders nu zelf nog niet in dat hunne heerschappij, als zij die eens meester werden, slechts van korten duur moet zijn, zoo als zij ook was, en dat zij onvermijdelijk door het lijtuig moeten verpletterd worden, waarvan zij de paarden moedwillig aan het hollen hebben gebragt.

Het is dus geenszins uit een vooringenomen conservatief standpunt, uit een verjaard aanhangen van een voorgewend goddelijk regt der vorsten en regeringen, dat men den omwentelingsgeest met goed gevolg kan bestrijden, maar alleen met de heldere en onbekrompene begrippen van eene waarachtige vrijheid, die op den eerbied voor de wetten, het ontzag voor de maatschappelijke instellingen, en de verschuldigde gehoorzaamheid aan de bestaande regeringen en overheden gegrond is. Omdat men de vrijheid als het hoogste goed van den mensch en burger waardeert, moet men den omwentelingsgeest overal waar hij zich vertoont tegengaan, en onophoudelijk door alle geoorloofde middelen van overreding en des noods met geweld te keer gaan. Het geldt hier een oorlog op leven en dood, en het voortdurend bestaan onzer maatschappelijke inrigtingen, het bestaan der vrijheid hangt er van af.

Een krachtig middel van den omwentelingsgeest is de vrijheid der drukpers. Het is niet genoeg over de misbruiken van die vrijheid klaagtoonen aan te heffen en te wenschen dat zij aan banden werd gelegd. Men make liever van die vrijheid gebruik, om de misbruiken tegen te werken, om den laster, de verdraaijing der zaken, de overdrevene of valsche beschuldigingen te ontmaskeren, en de schelklinkende woorden en beloften in al hunne nietigheid en onbereikbaarheid ten toon te stellen.

Het is dus door de vrijheid in alle maatschappelijke instellingen, in alle burgerlijke en staatkundige betrekkingen te doen doordringen, dat men een stevigen muur tegen den omwentelingsgeest oprigt; dat men met het beste gevolg kan waken voor de heilige regten van het gezin en den eigendom; dit zal meer vermogen dan strenge wetten en de kracht der wapenen. Men poge in deze strekking die de ontwikkeling des menschdoms in onze eeuw heeft aangenomen voort te werken, en met een vasten blik het doel daarvan in het oog te houden, de gisting der kwade en heillooze bestanddeelen die op den bodem van het maatschappelijk gebouw blijft voortwoelen zal dan deszelfs grondslagen niet meer kunnen ondermijnen.

Zoo men den omwentelingsgeest moet tegenstaan overal waar hij zich vertoont, moet men het pauperismus op de meest doeltreffendste wijzen trachten te lenigen, en zooveel mogelijk door wijze en voortdurende ondersteuning der behoeftige standen in de maatschappij te doen verdwijnen. Zij behoeven niet alleen brood en werk, maar ook een verstandelijk en geestelijk voedsel, dat hen uit de laagte waarin zij gezonken zijn, opheft en geschikt maakt om nijvere burgers te worden, in plaats van naamlooze gedeelten van een woeste en blinde massa te blijven, die als een invretende kanker aan de edelste deelen van het maatschappelijk ligchaam knaagt. Men heeft reeds vele middelen hiertoe aangeprezen, en in het werk gesteld, en is over het algemeen diep doordrongen van de noodzakelijkheid, om alles tot verbetering van het lot en de godsdienstige en zedelijke opleiding van die verwaarloosde klassen aan te wenden.

Doch het is tevens te wenschen dat die middelen maar geene socialistische strekking verkrijgen, niet alleen zoo als men die in Frankrijk in 1848 wilde daarstellen: van zulke dolzinnige pogingen zal men wel genezen zijn, daar men gezien heeft dat zij regtstreeks tot een onbestaanbaar communismus zouden leiden, waarvan iedereen die nog iets bezit een doodvijand is. Hierdoor zouden de behoeftige standen nog meer tot werktuigen worden verlaagd, terwijl zij in tegendeel tot zelfstandig werkzame, zedelijk en godsdienstig gevormde, leden van den staat moeten opgeleid worden. Aan de vrijheid die ieder mensch toekomt moeten zij deel verkrijgen, zij zullen alsdan minder dan nu aan de inblazingen der volksleiders gehoor geven en een blind werktuig zijn in hunne handen. De regtvaardigheid gebiedt, dat men zich het lot der lagere standen in de maatschappij aantrekke, de voorzigtigheid en het welbegrepen eigenbelang raden het ons zelfs aan, terwijl godsdienst en zedelijkheid het als den duursten pligt aanbevelen.

Indien men verder het oog slaat op den toestand der godsdienstige wetenschappelijke ontwikkeling in onze dagen, op de hoogte waarop zich de kunsten en de letterkunde bevinden, op den verbazenden voortgang dien de nijverheid en de middelen van onderling verkeer hebben gemaakt, op den strijd dien te midden van dit alles verschillende beginselen in al deze opzigten met elkander voeren, dan doet zich een zoo ruim veld aan ons oog op, dat wij het niet in eens kunnen overzien.

Wij hebben ons dus voorgesteld de beschouwing daarvan in drie afdeelingen te splitsen, en zullen vooreerst den maatschappelijken toestand van Europa wat het staatkundige betreft in algemeene trekken schetsen, en de wenken en waarschuwingen die daaruit voortvloeijen in een helder licht pogen te plaatsen. Vervolgens zullen wij de godsdienstige zedelijke en wetenschappelijke ontwikkeling tot het doel van onze opmerkingen nemen; om eindelijk den voortgang der nijverheid, met hetgeen hieruit voor de leniging en beperking van het pauperismus zoude kunnen afgeleid worden meer bijzonder na te gaan.

Het bestek van dit Tijdschrift laat het niet toe al deze gewigtige onderwerpen tot in de kleinste bijzonderheden uit een te zetten. Zij kunnen hier slechts met groote trekken, in den vorm van een algemeen overzigt, worden aangeduid; vele afzonderlijke deelen maakten reeds vroeger het onderwerp uit van zoo vele welgeschrevene artikelen die er in opgenomen werden; het kwam ons echter niet ongepast voor, al hetgeen den maatschappelijken toestand van Europa betreft, eens onder algemeene gezigtspunten te brengen, en dit kon nergens eene betere plaats vinden, dan in een periodiek geschrift, dat zich met zoo veel regt de Tijdspiegel noemt.

J.A.B.

Een zomerdag aan het Nieuwe Diep. Impressions de voyage.

Baden-Baden, Heidelberg, Genève, de Rigi, al wat ge wilt, heraus, waarde vrienden, over de grenzen! Maar laat ons ook eens reizen, en wel noordwaarts; niet naar

IJsland, maar naar het *onvrije territoir*, en daar eens rondzien. Gij trekt den mond tot een verachtelijk glimlachje zamen, als wij met u van de hoofdstad stoomen en varen naar het kale, kille, koude Nieuwe Diep, waarbij ge denkt aan holstaande zeeën, aan nare hutten, aan zeeweringen, aan het eentoonige Kijkduin, aan eenige loodsen en zeekreeften, maar dan zijt ge niet op de hoogte der zaak. Wij herinneren u eerstelijk aan een zeker merkwaardig opstel van een dapperen predikant, die uw gewaand Siberië kent, en er in van Lennep's jaarboekje, *Holland*, eenige brieven over schreef; vervolgens aan de laatstgehoudene *speeches* en uitvoerige vertoogen in de Haagsche Kamer over den Helder en zijne vrije of onvrije mercantiele toekomst; aan de vrees die er bestaat, dat het knaapje daar ginds, huppelende aan de zee, wat heel groot, en heel sterk, en heel kloek zal worden, en den rijken, bedaagden overgrootvader aan den Amstel, eerst in de kaart zal zien, en later over het hoofd groeijen. 't Moet wel ernst zijn, anders zouden de sprekers in de Kamer de zaak niet *zóó* ter harte hebben genomen. Als we nu eens eene tweede verbeterde en herziene editie van ons magtig Amsterdam, aan het noorderpunt van ons landje, zagen aangekondigd en uitgegeven; Vader Dooft en al de beste, trouwe, rijkgepruikte vaderen zouden zich, zoo als men zegt, in hunne graven omkeeren. Merkwaardig is de plek, waar zeevaart en mariene de krachten van een volk meer en meer heenlokken, waar de huizen letterlijk als paddestoelen uit den grond oprijzen, waar de levenskracht, die elders gesmoord wordt, leeft en werkt, en men een nietig dorp langzaam tot eene stad ziet opwassen. Wij beklagen ons den togt niet, en noodigen u, waarde lezer, mits dezen, vriendelijk uit, u des morgens te half acht ure - maar bestel eerst een' zomerdag - aan de Nieuwe Stads-Herberg te Amsterdam te laten vinden, met een regenscherm, voor de zon of den regen - een regenscherm is ons een kostelijk ding - wij moeten er even bij blijven stilstaan; want het is verfoeijelijke laster, dat slechts katechizeermeesters of oude vrijsters daarmede gewapend zijn. Wij hebben, op ons eerlijk woord, een verbazend geleerd Hoogleeraar in de Theologie gekend, die nooit zonder regenscherm op reis toog, en meermalen zijne naïve lofrede op den dierbaren reisgenoot gehoord. Hij vond er in een staf en een beschermer tegen den afwisselenden dampkring. Ontkent gij het drievoudig nut van dit werktuig, 't geen huid, gelaat en kleed zoo vriendelijk vrijwaart van den invloed der tempeesten? Gij zult er op menige stoomboot meer nut van trekken, dan van uwe taalkennis, van uwe spraakzaamheid, of van uwe welgevulde beurs. Wij groeten u, stille en vreedzame Zaanlandsche streken, Zaandam, het wel bedaagde en industriële buurvrouwtje van de hoofdstad, dat met hare stedekroon van molens en groengeschilderde woningen zoo rustig en vlijtig maalt en perst en zaagt, en op haren rijkgevulden buidel klopt, u vrolijk toeknikkende zeggend: ‘daar hebben ze nog van ouds de schatten in de beugeltas.’ Men heeft haar thans eene nieuwe broche op de borst gezet: het stadhuis, en als ge de *Tivoli-Koornbeurs* niet heel mooi vindt, moet ge maar naar het model in Italië. Nu de Zaan afgestoomd. Ons miniatuur-stoombootje maakt eerst, zoo als een welgeoefend rijder die van stal gaat, zonderlinge capriolen op het water, en paradeert, niet heel lang, voordat de

quasi-paardenkracht werkzaam is. Intusschen loopt de smalle, slanke boot goed voort, en werpt aan de Zaansche dorpen een kolendampgroet toe, die beantwoord wordt door menig passagier, geduldig wachtende op den veiligen en gemakkelijken steiger, waar ons gonzend en dampend watermormeldier even uitblaast, en dan weder voort, altijd voort. Als ge waagt te loochenen, dat de Zaanlandsche dorpen en streken de ware, veredelde type van ons Noord-Holland zijn, zijt ge daar nooit geweest, of de Duno, de Godesberg en de Alpen hebben u radicaal bedorven. Gij zult het niet mogen ontkennen, die legermagt van vierarmige molens, afgewisseld met miniatuur-scheepstimmerwerven, en daar tusschen in die blokken frisch weiland, met hun viervoetig loeijend ameublement, en de kronkelende stroom, die er langs heen dartelt, 't is toch ook natuur, maar onderworpen aan den mensch - niet alleen aan *dien* mensch, zoo als ge hem u thans voorstelt, langzaam voortslenterend op de brug van de Nieuwe Stads-Herberg, meteen lange pijp tusschen de bruine tanden, een lange, nare jas om het lijf, en een verschoten reiszak onder den arm - de Zaanlander heeft, wel is waar, iets overgehouden uit den antieken tijd, doch gij zult niet ontveinzen dat zijn geldkracht onder *die* zaken behoort, vooral als ze met loyaliteit gepaard gaat, welke men altoos *zeer* modern en *zeer* gewenscht noemt, en dat die man der molens en der weilanden de respectieve meer of min gevulde schatkist beter kan stijven, al heeft hij een lange pijp in de hand, en al maakt hij geen bijzondere complimenten, dan een mannetje uit de hoofd- of hofstad, die het land, met al zijne molens en weilanden, helpt opeten. Alkmaar in het gezigt, - en hier, - de stoomklep gaat open, en gij zoekt naar uw rusting, - en hier denkt elk welgezind mensch dadelijk aan kaas en boter, aan de Spanjaarden, aan het kaas- en brood-volk (vergelijk de prent bij Wagenaar), en aan mejufvr. Toussaint. - De Nederlandsche muze begroet telkens onwillekeurig dag aan dag een aantal harer landgenooten, die af- en aankomen, en waarvan zekerlijk twee derde deel haar kent uit boek en geschrift. Hoevele harer zusters zouden niet gaarne eenige étagères, eenige schoone tanden, sierlijke hairvlechten, of gehoorzame Seladons willen inruilen, voor een klein deel van dien letterkundigen roem, welken zij verwonnen en overgewonnen heeft; als men aan menigeen der waarde zusters zegt: ‘dáár, hier vlak over woont mejufvr. Toussaint’ dan komen er gedachten op van Leicesters, en van eerbewijzen, van Engelschen te Rome, en van parkementen stukken met zegels, en van groote geleerden, die der muze lof toebrengen, en daar staat de arme zuster naar den vleesche, die niets heeft over te leggen als contrepoids, dan een' rijken papa of dito mama, eenige walzen en sonaten, wat lectuur, en wat danspassen, eenige shawls en hoeden, en als het goed gaat, een vrijer in het gezigt, en een huwelijk op touw. Wij blijven echter niet te Alkmaar, de verbazend lange, smalle, ijzeren schuit is reeds wachtend: de *quasi*-paardenkracht maakt nu ruim baan voorde *werkelijke, degelijke* paardenkracht, - twee stuks aan de lijn. - 't Is niet aangenaam, eerst per stoom, dan per paard; maar hier schijnt de gebiedende noodzakelijkheid te bestaan, en uit een hooger zedekundig oogpunt beschouwd, is deze minder versnelde *methodus itinerandi*, manier om te reizen, zeer gewenscht. 't Behoort bij onze opvoeding. 't Is herinnering aan 's werelds

lief en leed. Ook in de geleerde, maatschappelijke, werkelijke wereld kan en mag niet altoos gestoomd worden. Men moet weder eens *aan het lijntje*. O, 't zoude zonde en jammer zijn, als *die* trouwe, oud-Hollandsche spreekwijze door de stoomkracht werd weggestoomd: '*aan het lijntje!!*' hoe onbegrijpelijk veel ligt in die zinnebeeldige woordengreep, - loopt alles niet aan het lijntje? de menschen alle te zamen? - als we hier eerst aan de Voorzienigheid mogen denken, dan aan de vorsten, de presidenten, de ministers, de volkeren, de demokraten, de legitimisten, allen, trekkende en tobbende, en dikwijls voortgezweept totdat de lijn breekt, 't geen zeer veel beteekenen kan, ook als ge wilt:- de levenslijn - en het oude, goede trekbeest, gij en ik, waarde lezer, wordt begraven! Niemand zal beweren, dat de vaart tusschen Alkmaar en het Nieuwe Diep bijzonder poëtisch, en rijk is aan treffende vergezigten; eerst heft zich de witbruine duinketen omhoog, en wij gevoelen nabij den oceaan voortgetrokken te worden. De duinen! hoe onwillekeurig wordt daardoor het denkbeeld van waterleiding, van actiën, van groote reservoirs, van duizendtallen Amsterdammers, met emmers in de hand, opgewekt, - de duinen! hoe lang zullen we wachten, totdat deze reusachtige beschermgoden van ons door de bruisende zee omspoeld (*πολύφλοισβος θάλασσα*) vaderland, tot de mildvloeijende fonteinen worden, die eene hoofdstad, waar onder alle gebreken, het watergebrek het grootste is, eindelijk laven - het altijd dorstend Amsterdam, *niet* naar de geregtigheid, maar naar *water*, goed, drinkbaar *water*! Wie dergelijke bespiegelingen niet maakt, waar hij de duintoppen begroet, is niet waardig een Amsterdammer, een kiezer, of een gekozene te worden of te zijn! Eindelijk treft ons oog, dat weldra niets meer ziet dan het oeverriet, de ijzeren schuit, den stuurman en de passagiers, den blaauwen hemel, en de voortgesleepte schepen in het kanaal - eindelijk treft ons oog eene onverwachte - oude kennis: - eenzaam en ernstig, stil en treurig rijst aan den oeverkant een modern gebouw, met twee kleine vleugels, waarop deze woorden staan: *Anna-Paulowna Polder*; het huis is digt, het staat daar zoo verlaten, vindt ge daarin ook iets zinnebeeldigs? 't Kon zijn.

De waterwolf laat zich niet ongestraft de prooi ontrooven, het geld kan het zand niet herscheppen in geen-zand, de onhandelbare natuur spot met de kunst, en met de aandeelen, die zeer phtisisch zijn. Wij hopen, en wie hoopt dat niet? dat de waterwolf *major*, die tusschen Haarlem en Leiden thans wordt gemuilband, en waar de Leeghwater, na het geledigde water, goeden en vruchtbaren grond belooft, geen voorbeeld neme aan den waterwolf minor, en dat alle mogelijke inrigtingen, die den doorluchtigen naam van *Anna-Paulowna* dragen, alle in tegenovergestelde rede met den *eilacy-Polder*, mogen bloeijen en *renderen!* Ziet ge daar, aan het einde der vaart, die nooit scheen te zullen kunnen eindigen, zoo als de zonde, de laster, de gezigtseinder, en menige leerredenen, ziet ge daar den hoogen, spichtigen mast, en weder een' mast, en eenige nederige huizen? Gij zijt aan de noorderspits van ons vaderland, altoos nog aan het lijntje. Gevoelt ge niet eene eigenaardige beweging in uwe vaderlandsche ingewanden, als ge weet, dat hier geen klassieke, maar een *bestreden* grond is: het *onvrije territoir* - over eenige jaren zullen we meer weten, welligt ook meer betalen aan de instandhouding van het overige *groote vrije* territoir, alias

Nederland, welligt ook minder. Het Nieuwe Diep, dat met den Helder *vriendbroederlijk* (een echt predikantenwoord der 19de eeuw, vooral sedert de predikantenvereenigingen) is zamengevloeid, heeft, even als vele menschen, bij de eerste ontmoeting, weinig dat u boeit: lage, kleine woningen, en altijd hetzelfde lange, lange kanaal, weinig boomen, veel winkeltjes. Gij zult echter eerst uw ijzeren waterharnas, uwe langwerpige passagiers-zwembroek moeten verlaten, om beter te oordeelen: de kleine nederige stad zal in uwe opinie stijgen, zoo als dit alweder met de menschen gaat, als men ze wat meer van nabij leert kennen: de zoogenaamde *binnenvetjes*, die drooge, stille, zwijgende menschen, maar als ze eens loskomen, zet ge groote oogen op. *Frons prima decipit*, vrij vertaald: 'Het Nieuwe Diep ziet er eerst bijster kaal en schraal uit.' Wij weten niet, waarbij wij de krachtig opbloeijende zeestad zullen vergelijken. Althans bij geen Noordhollandsch of Geldersch dorp; - ziet ge die uitgestrekte gracht, en als ge die ten einde gewandeld zijt, weder eene dito, en weder eene; daar die schakel van maritime etablissementen, waar tusschen in een stuk welig weiland; ziet ge niet hoe meer ge aan de *bel étage* van het Nieuwe Diep nadert, dat de woningen grooter, en grooter, rijker worden, winkels, zonder het verkleinwoord, boekwinkels, zelfs uitgevers, ongelofelijk! en hier en daar eene fiksche kerk, eene Synagoge; dáár het breede, ruime plein, als beheerscht door het ruime en statige hoofdgebouw, en daar tegenover de kostelijke, de trotsche, de bedreigende, de kostbare, de geheel gemonteerde Prins Hendrik, de stoomboot *Ardjoeno*, zeer wijselijk herdoopt; want als Pluto was hij eens voor eenige duizendtallen nieuwsgierigen, die den kolossus op zijne eerste zwempartij aan de werf wenschten te begroeten, eene *ijsselijke* teleurstelling: dat is nu vergeten, en daarnevens het welbemande wachtschip: de *Sambre*, en daar ginds op stroom de *Cycloop*, en alles hier spreekt van de zee en het zeilen, van kanonnen en mortieren, van handel en stoom, van leven en bezigheid, en daar de zeeschepen, die langs Texels witte zandstreep met blanke volle gezwollene zeilen opkomen, en daar weder de gedienstige sleepstoomboot, het zinnebeeld voor menig mensch, voor menig echtgenoot, voor menig hoogleeraar en examinator, alles, het groote heerlijke zelfstandige naamwoord: de *zee* verbuigende; 'VAN de zee, AAN de zee, DOOR de zee.' Gij weet niet of ge in een dorp of stad zijt. Noem het dan maar, om er u af te maken, een geweldig groot zeedorp, zonder poorten, maar zoo veilig, zoo vriendelijk omvat en beveiligd door den hoogen aardmuur, door het verbazend sterke Kijkduin, en buiten dat, door het krachtige leven, 't geen handel en scheepvaart den Nederlander instort. Gij zult het ligtelijk begrijpen, dat we den *Prins Hendrik* dadelijk beklommen, en het stoomschip *Ardjoeno* een afscheidsgroet bragten, als om ons te verzoenen met de verregaande onbeleefdheid van den *ci-devant Pluto*, die zelfs vorsten en vorsten-genooten niet heeft ontzien. Aan boord van een oorlogschip gevoelt de mensch, die komt om te kijken, en niet om mede te zeilen of te dienen, of in den mastte klimmen, zich beurtelings klein en groot: - ijzer en hout - de koningen der wereld! - Zij steken het papier en den stoom nog altijd naar de kroon. Ongetwijfeld moeten *alle* mogelijke kunsten en wetenschappen eenparig, *unisono*, zamenwerken, om zulk een ongemeen rijk en eigenaardig zeeslot, eene latere bombarderende ark te vormen, als ons hier

begroet, een klein vlottend, zeilend legerkamp, eene kleine vesting-bemanning op planken dobberende, een paar voeten gescheiden van het zilte nat, eene eigene huishouding, een rijkje op den Oceaan, waar de boorden van het schip de grenzen uitmaken - de dood, het gevaar van alle zijden, wat meer zegt, de dood van alle zijden, *op, in* en *aan* het schip, alles gemaakt, geordend, uitgedacht om te strijden, om vreesselijk zware, zwarte, monsterachtige kogels overal heen, overal in te werpen. Een oorlogschip is een doodsengel met uitgespreide vleugels, zwevende over den Oceaan, die met stalen vuisten nederwerpt en verplettert - of zelf nedergeworpen en verpletterd wordt. Hier is iets dat ons de keel toekneep, zooveel koper, ijzer, en hout en geld kunstmatig vereenigd, zooveel gedresseerd menschenvleesch, in den vorm van zeesoldaat, matroos, zoo menig vriendelijk, zeer beschaafd, burgerlijk of adellijk, echt Nederlandsch zeeofficier, waar zelfs een excellent dichter mede onder doorloopt, die op den Parnas niet minder te huis behoort als in de *Longroom* (de heer Meijer), en alles, alles, om eens in kruiddamp gehuld, met bliksemlicht uit den heeten en zwarten kartouwen-mond omhuld, gezien, en gehoord en *vernietigd* te worden!!! O, rukte eens de goede genius des vredes die mortieren, die vuurroeren, die pistolen, en inzonderheid die boosaardige, venijnige, al te fraai gevormde enterhaken weg, weg, weg! Dat alle oorlogschepen dadelijk tot vreedzame koopvaarders werden hervormd, alle kogels in de zee geworpen, en al het kruid gebezigd, om ergens op een' der hoogste bergen der wereld een kapitaal vuurwerk te maken en af te steken, bij de uitvaart en verdelging van den onmenschelijken, onchristelijken krijg, en de nooit geëindigde heerschappij en zegepraal van den vrede! Op die wijze zouden we echter vergeten, dat de bloeijende zeestad daar achter ons ligt, en wij er nog slechts weinige oogenblikken vertoeven. - De zee! Wij hebben haar zoo warm, zoo innig, lief. Daar zijn er die dit gevoel met ons deelen. Op dit oogenblik denken wij aan Lamartine, Victor Hugo, Lord Byron, Petronella Moens, van den Bergh, om vele anderen niet te noemen. De zee! die breede helgroene of donkerblaauwe spiegel, nedergevallen als uit den blaauwen hemel op de aarde, tusschen de landen en de werelddeelen, ingevat tusschen de gekantelde renaissance-lijst van rots en kust en klip, een beeld van het oneindige, van het verhevene, een eigenaardige toonval in de taal der Godheid, te midden van het gewoel der menschenwereld, en waar vondt ge de zee zoo waarlijk, zoo *echt* zee, dan hier aan het vrije strand, waar uw oog staart, en altijd staart, en als voortglijdt van golf tot golf, en eindelijk den onafmeetbaren cirkel van den gezigteinder bereikt. Daag op, slanke en sierlijke kiel, stille en krachtige zeepelgrim, die met zooveel ernst en waardigheid ons nadert, voet voor voet! Hoe gaan we, hoewel aan land zijnde, toch telkens mede aan boord, en verheugen ons dat het schip gelukkig binnenkwam, dat de stormden moedigen zeewandelaar spaarde. Hoe gevoelen wij bij elk binnenzeilend schip iets mede van dat gevoel, dat daar aan boord allen eigen moet zijn, als de eerste smalle streep, ver in de verte, zigtbaar wordt, als de wakkere loods, met zijn hobbelend vaartuig, een beschermengel met een wijde broek en stevige knuisten, langs de zeilende kiel opklautert. 't Zijn toch onze broeders, daar, daar, op die

zaamgevoegde, brooze planken, die God bewaarde, en ze als met almagtige hand zelf heeft binnengeloodst!

Als ge, waarde lezer! wel gestemd zijt, en een zomerdag u begunstigt, als ge uw vaderland (niet minder de *geheele* wereld, met uw vaderland, 't is geene tegenstrijdigheid) liefhebt, dan raden we u, ter verpoozing van uw arbeid, een uitstapje naar het Nieuwe Diep te maken; nu is het reeds September: wat laat in den tijd, vergeet dat niet, en als ge dan welbehouden, misschien wat door de zon gebronsd, terugkeert, deel ons dan eens vertrouwelijk uwe gewaarwordingen mede, adres: den heer Fuhri, te 's Hage, - gij zult wel doen.

Julij 1850.

Spiritus Asper en *Lenis*.

Extra familiare brieven aan een vriend, uit en over Duitschland. - Elberfeld - Baden-Baden. Impressions de voyage.

I.

Een dwangbevel en insinuatie. - Bedreiging en uitgelokte ergernis. - Geene scharnieren in den rug en eene bom. - Verschillend aspect der reizigers. - Wijsgeerige ontwikkeling en noodzakelijke verklaring daarvan door den vriend aan zijne vrouw, die voldaan is. - Groote gebreken en leemten in deze brieven. - Heilzame zelfkennis van den schrijver. - Stoomboot-entrée en zielkundige opmerkingen over eenlingen en reisgenooten. - Treurig resultaat daaruit afgeleid. - Eene heldere zijde van het stoombootleven. - De cigaar en de symbolen. - Tegenwerping tegen eene stelling uit den Heidelbergschen katechismus. - De Rhijn. - Op en af. - Belangrijke geschiedkundig wijsgeerige ontdekking. - De Duisburgsche omnibus en de tweevoudige taalkundige beteekenis van een Nederlandsch werkwoord. - Eene belegering en onbloedig slagveld. - Wat botsen en horten is, verduidelijkt. - De sterren boven en in Elberfeld. - De droschke en de Czaren. - Welkomstgroet aan de stoomstad. - Naar de zendelingen! Elberfeld,... Augustus.

Gij hebt, waarde vriend! kapitale fouten en groote zwakheden, waaronder buiten twijfel behoort uwe zucht om te dwingen en door te drijven. Gij zijt zoo lastig als een recensent of een oude praatachtige vrijster, en toch zoo goed als een trouwe keeshond of een spelend kind. Waarom gij mij echter bevolen en gedwongen hebt, u brieven te schrijven, toen ik even over de grenzen vloog en stoomde te water en te land, waarom gij, afwezend en onzigtbaar, mij geplaagd hebt, om hier en daar ‘zum goldnen Löwen’ of in de ‘zwei, drei Kronen’ de pen op te vatten, en u te schrijven, dat blijve u ter verantwoording opgedragen. Gij hebt hier veel op uwe rekening, b.v. eenige uren slaaps, mij ontstolen, toen ik u laat in den nacht, tamelijk vermoeid, moest schrijven, en gij als een spook, met opgeheven vinger, voor mij stondt, uitroepende met eene middernachtelijke geestenstemme: ‘*alle guten Geister loben ihren Meister*. Gij vriend, houd uw woord - schrijf, zoo als gij beloofd hebt.’ Ik voldoe dan ook, als een onderworpen slaaf, aan het magtgebod van den dwingeland, die, te huis zijnde, mij in den vreemde als in den toovercirkel gebonden houdt. Ik zal u alles naar het hoofd, over den post, heenwerpen, van den *Rhijn*, van den *Neckar*, van de *Murg*, overal van daan, rijp en groen, waar en onwaar, ernst en scherts, ‘alles durch einander, wie Mäusedreck und Koriander,’ en gij zult u zoo vreesselijk ergeren over

mijn geschrijf, dat u, eens voor altijd, de lust vergaat, om brieven van den Rhijn te ontvangen. Deze inleiding is zeer zekerlijk geene captatio benevolentiae, dat is, zeer vrij vertaald: een strijkaadje op de stoep, eene buiging aan den drempel. Gij weet dat ik niet geboren en gevormd ben, om bijzondere complimenten, bij het binnenkomen of uitgaan, te maken, hetzij ik tot u en anderen kome met de pen of met den persoon; dat de drie of meer scharnieren in mijn ruggegraat tamelijk verroest zijn, en dat het u nog niet gelukt is, om deze, zoo als de spoorwegdienaar de warme wagenwielen, bij elk levend station wat te smeren, en daarom maak ik, u brieven uit Duitschland schrijvende, wederom geene pligtplegingen, en werp u alles, wat mij voor het oog, in het hart, in het gemoed staat, als een bom toe - als de bom springt, dat is: als ge den brief opent, moogt ge toezien dat ge u niet bezeert. In allen gevalle u te ergeren - ergernis moet er immers zijn - mij op u te wreken voor het despotisch bevel: ‘vriendje! vergeet niet de brieven’ dat wil, dat wensch ik. Gij weet even goed als ik, dat de menschen verschillen in beginselen, begeerten, oogenkleur, dikte en lengte, in geloof en eetlust, in gevoel en spijsvertering, en dus niet minder in de methode om te reizen, en om op de reize *brieven* te schrijven; hier bovenal is er een verbazend verschil. Er ligt een diepe afgrond tusschen de reisaanteekeningen van Humboldt en Victor Hugo, van Valentijn en Sterne, van Lamartine en van Cook. Zij waren echter alle reizenden op dezelfde wereld, en zagen dezelfde schepping, dezelfde zon, dezelfde aardbewoners, hier blank, daar zwart. De subjectiviteit is bij den man die over de grenzen trekt, met of zonder reispas, met of zonder goed of kwaad humeur, met of zonder pleizier, de hoofdzaak. De objecten, de voorwerpen, de gansche toestel van bergen, rivieren, stoombooten, stoomwagens, hôtels, vergezigten, reisgenooten, rekeningen en Trinkgelder, alles ligt gereed, alles een diorama, een cosmorama, dat op u wacht, - als ge nu zelf maar gelieft te komen met uwe subjectiviteit, met uwe eigenaardige vriendelijke, norsche, heldere, betrokkene levensbui, en den wissel, dien de natuur en de menschen wereld u endosseert, dadelijk accepteert. Reizen is eigenlijk niets anders dan: *een onophoudelijk aanpassen van onze subjectiviteit aan het objective*. Gij ziet, dat ik u heden, zoo nabij het eenmaal mystieke Wupperthal, reeds begroet met een quasi-wijsgeerige capriool. O! ik wenschte wel eens te hooren, hoedanig gij dat philosopheren over de reizigers, zoo als ik het u daar naar het hoofd wierp, voor uwe lieve vrouw, die meer van tafel en wasch, dan van subjectief en objectief weet, zult verklaren. Mij dunkt ik hoor u zeggen: ‘Vrouwlief, dat gaat uwe spheer te boven, 't wil eigenlijk zeggen: als iemand reist, moet hij inwendig zoo gesteld zijn, als een zuivere spiegel, geen brand-, geen toover-, geen vergroot-, geen verkleinspiegel, maar, zoo als b.v. uw toiletspiegel, waarin gij u ziet zoo als gij zijt, nu met de nachtmuts, dan met het geordende hair, dan met den zomer- of winterhoed - evenzoo moet de reizende mensch de natuur, de wereld in zich opnemen, en in zichzelven laten terugkaatsen, al heeft ze ook eene nachtmuts op, of eenige bloemen in het hair. Het oog en de ziel van den reizenden mensch moet helder en klaar zijn; hij moet altijd gestemd en gereed zijn om al de indrukken te kunnen ontvangen, behoorlijk te verwerken, en dan terug te geven,’ en als ge zoo voortpraat met een geleerd

gezigt, en vrouwlief, met een ongeleerd aangezigt u aanhoorende, zegt: ‘zoo, nu begin ik er al iets van te verstaan,’ welnu, is het dan voor u, voor haar, en voor mij niet voldoende? Ik gevoel thans, zoo ver gekomen, met diepen weemoed, dat de meesteen voornaamste vereischten voor een reisbeschrijver mij ontbreken, - *Mir abgehen*, zoo als onze Duitsche broeders zeggen (dubbelzinnig genoeg); want ik heb geen geleerd en oudheidkundig en geschiedkundig apparaat bij de hand, om u met jaartallen en dagteekeningen, en oude namen en voornamen van steden, vorsten en consorten aan boord te komen. Ik heb geene breedvoerige aanhalingen uit andere reizende menschen verzameld, of aanteekeningen van heinde en ver gezocht, en getrouwelijk afgeschreven en gestolen. Ik heb geene pathetische natuur-tooneel- tafereel- decoratief- perspectiefbeschrijving in mijne pen. Ik heb eigenlijk niets, dan - een weerklank van hetgeen ik zag, en gevoelde en opmerkte, en daarenboven mijn oud welbekend ongeluk en zwak, een soort van *peccatum originale* (vertaal dat woord maar niet), om telkens met hoofd, hart en pen, een *Abstecher*, een uitstap te maken, en hier en daar eenige reflectien te expectoreren. Zóó kent ge mij reeds voor langen tijd, en zult me zóó voor lief moeten nemen. Van al het overige zult ge niets vinden in mijn geschrijf. Zulke brieven als ik u, op uw dwangbevel, schrijf, waren, op zijn hoogst genomen, geschikt - waarvoor? Misschien voor een Tijdschrift!

Ik ben hier zeer wel en behouden en tevreden aangekomen, blijkens het opschrift: - *Elberfeld*. Ik deelde het eerste stoombootvaartgenot met een groot aantal reizende binnen- en buitenlandsche Ulyssessen, in nette stofjassen, met reispetten op het kale of hairige hoofd, met reistassen over den linkerschouder, ja zelfs met een soort van eigenaardige elegante reisschoenen, met dikke zolen: bij den reiziger moet *alles* reizen. Mannen en vrouwen, die op het gonzende wateruurwerk elkaâr in het bekoorlijke Arnhem, buiten de Sabelpoort, vonden tegen wil en dank, en toch voor een drie vierde deel van een dag vereenigd moesten zijn op de smalle oppervlakte van een Rhijn-stoomboot. 't Is vreemd, hoezeer men elkaâr eerst vreemd aanziet, voordat de kennis eenigzins gemaakt is. 't Is een weldaad en een voorregt, wanneer men, gelijk ik, eenige lieve trouwe reisgezellen van huis mede voert. Wij beklagen zeer de reizende *eenlingen*, de individus, die eigenlijk altijd tusschen lucht en water hangen, in den beginne volstrekt met zichzelve moeten denken, eten, spreken, wandelen en tobben, eindeloos monologiseren, totdat een andere reizende eenling, of tweeling, of drieling, over den alleenstaande zich ontfermt, en zijne eenzaamheid, te midden eener stoombootbevolking, verheldert door minzaam gesprek. Hebt gij nooit opgemerkt, hoedanig men bij het eerste te zamenkomen ergens, principaal op den achtersteven eener Rhijn-stoomboot, zich een zeker *air* geeft? Parbleu! *men* is er ook, *men* reist ook, *men* betaalt ook, *men* is ook niet voor de poes, *men* ziet elkaâr eerst even, dan wat langer, aan, men gist wie die heer met die dames is, welke zich daar, digt nevens ons, aan een tafeltje plaatsen: de heer in het reiskostuum, de dames met de tassen, de parasols, de half ontrolde pittoreske reiskaarten, maar *men*

is er ook; men is evenzoo goed; men kruipt digter bij elkaâr, en wil geene notitie van dat gezelschap nemen: intusschen hoort men wat ze zamen spreken, in welke taal, en waarover; men is toch een weinig zeer veel nieuwsgierig, en al weet men, dat men waarlijk, ook reizende, vrij wat beteekent, men gevoelt, dat die anderen dáár links en regts ook wel iets zouden kunnen zijn. O! mijn beste vriend! ook op de stoomboot blijft de mensch zich steeds gelijk: een hoogmoedig, verwaand, nieuwsgierig, onhandelbaar *ding*. Later wordt dat beter, als men elkaâr extra kleine beleefdheden begint te bewijzen: dan komt de betere stoombootmensch aan het licht, - eerst wat ruimte maken op het overbevolkte dek, dan een gevallen handschoentje of een parasol oprapen, dan een voetbankje zachter aanschuiven, eindelijk den dampenden cigaar gratieus bij het natte gekaauwde einde den heer buurman aanbieden, die u de kleine bruine vuurstomp weder even gratieus aanbiedt, en nu voor het eerst u vriendelijk aanziet; als deze manipulatie één- of tweemaal behoorlijk in de vormen is geschied, dan zijt ge met uwe vreemde reisgenooten reeds een goed eind goed op weg. Cigaar, snuifdoos, Rhijnkaart en verrekijker zijn immers de verbindende elementen op eene sloombootreize, de symbolen, de teekenen der oude wereld, de ringen en schalmen, die het gezelschap aan elkaâr verbinden? Ik heb alweder op de stoomboot geleerd, dat de mensch van nature *niet* geneigd is om God en zijn naasten te haten; maar van nature is een beleefd, een vriendelijk, een glimlagchend, een gratieus wezen, en dat hij er niet weinig werk van maakt, om zelfs onder puur vreemden, zoo spoedig mogelijk, als een beschaafd schepsel te boek te staan, waaruit zijne, onze, respectieve eigenliefde kennelijk blijkt - maar op die wijze mijn vriend! komen we nooit te Elberfeld, en daar zitten we nu toch, bij de erven Obermeijer, aan u te denken en te schrijven.

De trotsche Rhijn, bij de ouden *Rhenus superbus*, spreekt zeer plat proza, gelijk sommige oude predikanten en nieuwe couranten, tot aan Bonn. 't Is alom bekend, echt Hollandsche oevers, waar tusschen de koningsstroom voortjaagt, en ons tegen den stroom op, als terughield, en merkbaar tegenwerkte, terwijl de broeders- en zusters-stoombooten: de '*Göthes, Schillers, Victorias* enz. die van boven afkwamen, ons met verdubbelde vaart, alsof ze onze traagheid bespotten en belachten, voorbijsnelden, en de waterwielen het stuivend water tot aan de raderkast opwierpen.- Stroom op, stroom af! - wij dachten hier aan den Tijdstroom, waartegen menigeen inwerkt, en met de paardenkracht van den reactionnairen Tijdgeest teruggaat; maar hier op den Rhijn zijn we tot de allerbelangrijkste ontdekking gekomen, dat er eigen lijk geen 'terug' bestaat, en alles voorwaarts gaat, zoowel naar beneden, als naar boven; want naar Rotterdam gaat het vooruit, maar wat sneller; naar Keulen en Mannheim ook vooruit, maar wat langzamer. Het voor- of achterwaarts is dus afhankelijk van het punt, waar wij ons op den tijdstroom bevinden; zoude (met uwe permissie) het menschelijk geslacht, gedurende den zesduizendjarigen stoomtogt op den tijdstroom, niet gedurig, zoo als wij, in de maand Augustus, *vice versâ*, op en af, heen en weder gestoomd zijn? en zal dit vooreerst bij de reize van den heer pelgrim, het

menschdom, wel te verstaan, niet zoo moeien blijven? Wij leggen u, waarde vriend, andermaal dit wijsgeerig vraagstuk ter beantwoording voor, hier opgemaakt in ons Elberfeldsch tijdelijk verblijf. Gij zult u nooit, zonder beslissende en overwegende redenen, te Duisburg laten afzetten, nooit, nooit! Afzetten! een curieus tweetongig woord, toepasselijk op vele menschen. 't Komt mij hier juist zeer gewenscht in de pen; want toen de halve stoomboot-populatie, op eens met pak en zak op het Duisburger treurig oeverzand werd afgezet, vroeg een zeer beleefde ‘Herr Kellner’ met het servet over den arm, bij het verlaten van het gonzend waterdier (dat door den uitgelaten zaamgepersten stoom over de ‘Prellerei’ scheen te brullen en te knorren), aan mij en anderen de *billijke* vergoeding voor het gebruik van eenig *water*, waarmede wij ons de handen hadden gereinigd: drei Silbergroschen! De accuratesse van den stoomboot-Apicius zal u treffen; maar gij zult tevens begrijpen, waarom het woord *afzetten* hier zoo juist door mij gekozen is. En men heeft ons dus *afgezet* aan den Duisburger dijk, het was laat en te laat geworden, de spoortrein naar Düsseldorff, en voor sommigen nog verder, moest bereikt worden, en hier begonnen de eerste tribulatiën onzer reize. Twee ellendige, oude, meer dan emeritus - maar sine honore - omnibussen, voor een dertigtal ongeduldige reizenden, op wier gelaat de vermomde angst te lezen stond, dat de spoortrein ons zoude vooruitsnellen, en te Düsseldorff de belangrijke tijding medebrengen, dat *al* de passagiers van Arnhem te laat waren gekomen, en zich verbonden hadden, om gezamenlijk de merkwaardigheden en antiquiteiten van het bijna verwenschte Duisburg op hun gemak te leeren kennen! De beleefdheid en *good breeding* lagen hier op het uiterste, te zieltogen. Heeren en dames (want anders reizen de menschen niet, als ze er ten minste uiterlijk niet een weinig heer- en damesachtig uitzien) worstelden met en tegen elkaâr, om achter, in, boven, en over elkaâr, eene plaats in de zeldzame omnibus te bemagtigen; na herhaalde vruchtelooze charges, en belegeringen, gelukte het mij, met een stevig, trouwhartig heer, reizenden aanzienlijk Israëliet, in een gestreepte reisjas, benevens twee jeugdige, vrolijke dochters, Lea en Rachel, de kast, die van alle zijden kraakte en zuchtte, binnen te stormen: wij plompten letterlijk op en naast elkaâr. Het *Gepäck*, dat zich tot in het oneindige scheen te vermenigvuldigen, hotste, bonsde, danste, en dreunde boven onze hoofden, alsof een Parijsche revolutiegeest in onze koffers was gevaren, een. zeer eigenaardig on weder - een halve voet boven onze schedels. - Eindelijk kwam er beweging in de vier wielen, maar niet in het wagen-gezelschap, omdat hier alle beweging der menschelijke ledematen physiek onmogelijk was; onze toestand werd kennelijk nog iets meer Germaansch, door een paar jeugdige dubbel gebaarde reizigers, die uit de Duitsche pijp ons inhulden in eenen toenemenden borstbenaauwenden Knasternevel-mist. Op het zeer oneffen terrein, dat van Duisburgs zandigen dijk naar het station - liever den *Bahnhof*, voert, werden wij, benevens ons felbeproefd Gepäck, in zulk eene dadelijk geweldige onderlinge botsing gebragt en gehouden, dat ik beweer, en gij zult mij toestemmen, dat de staalkundige beginselen van Girardin en Montalembert (ik zag hem zeker te Baden-Baden), of de taalkundige dito van Bilderdijk en Siegenbeek, nimmer dergelijke wrijving en botsing kenden, als

ons bij den aanvang der reize werd vergund. De geduldige spoorwagen van en over Düsseldorff bleef zich onzer echter ontfermen. Wij werden gelukkig nog eenige minuten vóór den aftogt met ons Gepäck in de wagens overgepakt, ontvingen den gestempelden *Schein* voor onze respectieve ligchamen, die niet gewogen, en onze *Effecten* (goederen) die wel gewogen werden, en bereikten over Düsseldorlf (waarover nader), reeds laat, het vriendelijke, het nijvere, het hamerende, kloppende, stoomende, snorrende, regt levend levende - Elberfeld. - Het was een schoone zomer-avond - toen wij langs den smallen bergrug, waar de stoomtrein, als een slang met vurigen kop, tegen den bergkant aansissend, en geweldig voortkronkelt, de stad naderden, was het Schützenfest met gevolge van dien, niet aan de orde van den *dag*, maar aan de orde van den invallenden *nacht*: een ruime vallei, vonkelende van licht en klinkende van muzijk, verre verwijderde zangerkoren, gewoel op straat en plein; het scheen alsof een gedeelte van den helderen sterrenhemel van boven naar beneden was gevallen, en de vallei - eene vermenging van duizend en duizend groote glimwormen diep in de laagte. Er lag in dat avond-tooneel iets zeer poëtisch. Gelukkig bereikten wij in onze *droschke* het nachtverblijf. Gij moet weten dat onze waardige Duitsche broeders, aan den Rhijn, geene verjaarde brommers en ook geene meer moderne vigilanten kennen, zoo als wij - de oude, muffe, uit- en inwendig versletene wielenkast, en de meer elegante calèche, dragen den gemeenschappelijken kenmerkenden naam van droschke (het *genus* hier, waaronder vele *species* behooren). De onderdanen van Peter, den Czaar, en van Nikolaas, het magtige bedreigende Czaren-kind dezer dagen, hebben, zeker onwetend en onwillend de kranke en gezonde voertuigen aan den Rhijn alzoo gedoopt: zeker zeer oneigenaardig; want de ware Russische droschke gelijkt evenzoo weinig op deze echte transito-huurrijtuigen, als een kleine, miniatuur-Duitsche vorst, b.v. die van Kniphausen, op den grooten Czaar zelven. Intusschen, alle Rhijnsteden en omliggende plaatsen hebben thans hunne droschkes, en zij brengen u, is het niet over sneeuw en ijs, dan toch over harde en puntige keijen, waar ge wenscht te komen, mits ge hier uw betamelijk ‘Trinkgeld’ gereed hebt. Met vreugde betreedt de Nederlander deze heerlijke streek, waar de natuur met de kunst, vorstelijk, wrettig, altijd als met de regterhand gehuwd, van alle zijden leeft en ademt. Gij kent de overschoone gezigtspunten van deze bergstreek, die groene sierlijk opstijgende bergrug, bezaaid met fabrieken en stoomwerktuigen, die drukke stad, met hare opeengestapelde *Handlungen* = winkels, de witte huizen met den bekoorlijken zwarten bandelier, kruiselings als over de borst geslagen. Maar wat ge welligt niet kent, en waarheen wij ons thans begeven, is het zoo bekende, zoo merkwaardige instituut voor zendelingen, *Missions-Anstalt*, te Barmen, alwaar, zoo als ge weet, om meer dan ééne reden, een bezoek moest afgelegd worden. Daarover in een' volgenden brief.

Wij wenschen u, en ons niet minder, eenen gerusten nacht, en een vrolijk ontwaken,

Uwe vrienden, en uit hunnen naam,

Spiritus Asper en *Lenis*.

Brievenbus.

V.
Brief van een Drentschen boer over de Bijbelsche Vrouwen des Ouden Verbonds, Dichterlijk Album, te Haarlem bij A.C. Kruseman.

Mieneer de Riddekteur!

I hebben zeker docht, dat Jaopik uut Drenth rust was. Hè! wadde?... nou Jonk, dasje 'n misse, heur! 't Is nog al te gelieke zondwerk bi oeze volk. Oeze olle baos is betoeren wal wat neutelik, maor dat doet d'older. En mien moêr, kiek, mieneer! Zoo bint ze er niet veul. Dasje 'n tal oldmenske; nog zoo kiebig en nog zoo heurig, das je de pieneweerd. Oeze olle maegd is mit ligtmisse trouwd. 't Geet um goewd, heit zoo'n keuterboer kregen, 'n wedeman, 'n miseraobel goewd slag van 'n vent. Nou, 't was tied ok; ze liep al 'n stukkie inne veertig en praot is niks! maor oeze Trien was 'n best vrommensch. Heit altied zien best daon. Nou is er in zien plaosse 'n aore maegd kommen en 'n neije karnhond. Olle Tee was versleten, kon niks meer. Veeziekte is toch ok vordan opholden. 't Stond er biester lellik bi. Dat kan 'k oe zeggen, dao binter 'n stuk of mennege langs gaon.

Dat kalf mit twee koppen is ok uutknepen. Nou dat was je ok al te gek.

Mitte kiezerij veure Kaemers inne Haog, is 't ok weêr drok! goewd dat heui en bouw zoo wat op 't ende kommen.

Zeg is, mieneer de riddekteur! bin i niet inne Kaemers? Me dunk altwisse zoo een as i, die zoo'n biesteren letters eten hebben, kunnen dao wal wezen. Zak er oe maor opzetten?... Hè! wadde? I mutten wal weten dak ook zoo'n kiezer bin.

Of bin i er niet berekend toe?... Och Jonk! dat let um niks. Die 'n amp krieg, krieg wiesheid oppekoop toe. I mutten maor waogen.

's Anderenlesten was 'k bi 'n klega van me; want ziede, ik bin boekholder Jaken, om over arme zaeken te praoten en dao hadde 'n miseraobel mooi boekien, vol schilders. Dunekaoters an 'n ende! zoo biesteren mooi had ik mien levent nog niet zien. Al tegelieke gold oppe kant Dat boek hiette van *Bijbelsche Vrouwen*. 'k Docht eerst zoon'n groot neij Testmentien was, om mit nao kerke te gaon. Maor mien klega, 't ventien heit 'n biesteren geld, zei me, 't was een *Dichterlijk Album*. Nou, jao, zei 'k mieneer! as't mit oe believen is, dat bintje dikke woorden, die 'n dom mensch as ik bin niet begriep. Wat wil je dat zeggen? Vast Grieksch of Jeudsch. Maor, dekseldag! dat was je glad mis, heur!

Wat de mi al zei, weet 'k al niet langer. Maor zoo veul heb ik toch alevel ontholden, dat het Latien, en 'n boek op riem was, deur veerzenmaokers oppedicht. Altegelieke kante kerels.

Nou, Jaopik! zei de, i meugen 't wol is mit hin in huus hebben.

I kunnen denken, dat 'k biester in mien schik was. I hadden mien olde moêr is mutten zien. Een, twee, drie 't kniepbrilgien oppe neuze en dat an 'n kieken, net of zoo 'n kiend was. Ze gunde um geen tied, om koffie te drinken. Ze reerde 't uut. Nou, ik duur 't oew haost niet zeggen, maor betoeren was 't mi won-

der raer. O, mieneer! Wat is 't jammer dat geld beteunde waer is! Wil i altwisse gleuven, dak aors 't boek koft.

Seperties, seperties! mieneer mag 't gleuven of niet, maor 'k kon dao niet van uutscheiden.

As ik om die moeder mit zien zeuven zeunen denk, och! wat kiek et treurig toe. Nou, gien wonder!... 't Was griesselik... Jong, jong! wat bint die schilders iesselik mooi. En dan, die veerzen die ze er bi dicht hebben! Kiek! Ik heb ze oeze volk veur lezen, maor 't heit wat in. Oeze olle baos zei van: hum, hum! en speide in 't vuur, maor wischte toch zien oogen of. He zei wal: he had wat in 't oog kregen, maor dat is wal meer zoo, inne kerk ok, as 't um van 't zin geet. En olle moêr? 't stumper schreide krek as zoo 'n kiend.

Och, mieneer! ik kan 't oe zoo allemaol niet uutleggen en van ende of an zeggen, wat ik wal denk. Maor as i die boekendrukker spreken, die dat boekien drukt heit, dan most i um es zeggen, dat de toch 't Neije Testment ok zoo in schilders in druk gaf, en die veerzenmaokers vroeg, das ze er weêr zukke mooije riemen bi opdichten.

As 't klaor is, wold' ik 't ok wal es lezen. Verduld! dao wil 'k wal 'n mooi viefstuver op verlezen.

Nou, mieneer! wilst doen? as de neije rogge afdorscht is, zal 'k oew veur oew meuite 'n dikke krentstoet zenden, of 'n goewd maol knollen.

Alles wat wenschlik is, mieneer! O Jonk! i mutten es kommen! We hebben vief zukke vlugge stoppelkatties. Nouw goewn dag, heur! de groetenis an oew jufvrouw.

Oew vrund

JAOPIK, uut Drenth.

P.-S. Oeze eerpels bint nog vry; de oewende ok?... 't Zou je wat wezen as de ziekte dao weêr in kwam. Boek weit staot veulerwegges niet vreed. Oezekeungin geet er op uut! hè! wadde?

Noord-Amerikaansche schetsen.

door Charles Sealsfield. (*Vervolg. Zie Tijdspiegel* 1850, II, *bladz.* 152.)

- Wat kan dat wezen? - begon Gaston weder na eene poos. - Ik krijg het hoe langer hoe warmer en benaauwder, en toch is mijne huid geheel droog. Geef den jongen nog eens een sein.

Wij hielden stil en ik zette den jagthoorn weder aan de lippen; maar wij hoorden geen klank; het was alsof de dikke lucht den toon door het instrument terugperste.

De dampkring was nu zoo heet, zoo droog geworden, dat het hair onzer kort te voren nog van het zweet druipende paarden als vastgelijmd aan elkander kleefde, en de dieren hunne tongen uit den bek lieten hangen en naar lucht en koelte hijgden.

- Zie eens! - riep Gaston eensklaps.

Wij keken op.

De rand van den horizon, tot hiertoe grijs en loodkleurig, begon in het zuidwesten eene roode tint aan te nemen:

de nevel begon zich in de gedaante van rookwolken te vertoonen.

- Hoort ge niets? - vroeg ik.

Wij luisterden.

Van tijd tot tijd deed zich in de verte iets hooren als geknap, als een dof gekletter, even als het pelotonvuur eener afdeeling troepen bij deinzig weder, hetgeen telkens onze paarden van schrik in een deed krimpen.

De kreek werd allengs breeder, de grond moerassiger; wij hielden stil, onzeker waarheen wij ons zouden wenden.

In deze rigting kunnen wij niet verder, - sprak Gaston; - wij moeten terug naar de prairie, naar het palmettoveld, waar wij ten minste koelte zullen vinden.

- Welaan, laat ons dan terugkeeren. En wij reden terug naar de plaats waar wij over het Bayou gekomen waren; maar onze paarden waren volstrekt niet te bewegen om er weder over te springen. Slechts met veel moeite dwongen wij hen ten laatste daartoe.

De roode tint aan den horizon was inmiddels sterker, de athmospheer heeter en drooger geworden, de rook had zich over prairie, bosch en palmetto uitgebreid. Nog geen half uur geleden stond het riet zoo frisch alsof het pas opgeschoten was; en nu hingen de bladen slap en verflenst aan den stengel.

Eensklaps riepen wij als uit éénen mond: - Wat is dat?

De geheele prairie, de gansche horizon, alles wat voor ons lag in het zuiden en zuidwesten, was een digte eindelooze massa van rook waar de zon nog hoogrood doorschitterde, maar al flaauwer en flaauwer, totdat zij ten laatste slechts als een zwak verlichte papieren lantaarn aan den hemel hing. Een verstikkende damp begon ons te omringen, zoodat onze paarden hijgend omkeerden en weder naar den oever van het Bayou renden. Achter de rookgordijn die nu de geheele prairie voor ons verborg meenden wij in de verte een gesis, als dat van een menigte slangen, te hooren. Brieschend en snuivend, en over al hun leden rillend, snelden onze paarden steeds voorwaarts.

- Wat is dat? - riepen wij andermaal, tegelijk van onze paarden springend, die hijgend den waterkant opzochten; te naauwernood konden wij hen beletten er in te springen. Wij hadden den zoom van het cijpressenbosch, dat de beide oevers van het Bayou bedekte, bereikt. De roode streep aan onze regterhand werd gedurig helderder, schitterde gedurig gloeijender door de donkere cijpressen heen, wier digte takken ons voor als nog een weinig voor den rook beschermden. Het geknap deed zich thans sterker hooren.

- Wat beteekent dat? - riep Gaston ontsteld. - God zij ons genadig! ik geloof dat het een bosch- of prairiebrand is! - voegde hij er na een oogenblik bij.

- Een bosch- of prairiebrand! - herhaalden wij beide, elkander als versuft aanziende. De rook begon al sterker en sterker door de cijpressen heen te dringen.

- Mijn God! wat moeten wij beginnen? - riep Gaston, met half verstikte stem, en de tranen kwamen ons in de oogen.

Eensklaps sprongen onze paarden verschrikt op zijde en wilden toen voorthollen. Een kudde herten kwam door het moerasriet vlak langs ons heen vlugten, stortte zich in het Bayou en waadde tot in het midden van het water; daar bleven zij stil staan, geen vijftig passen van ons af, keken ons aan, zoo ongeluk-

kig, met zulke smeekende blikken! Wij meenden tranen in de oogen der arme dieren te zien, angst in hunne trekken te lezen. Wij zagen de herten aan, onze paarden, onszelven, dan weder door de cijpressen heen de brandende vlakte. De roode schijn kwam al nader en nader, en voor hem uit een luchtstroom zoo heet, dat het weinige zweet dat ons nog door de poriën drong, eensklaps geheel opgedroogd was. Een geluid als van een loeijenden stormwind deed zich hooren, een lang gerekt door merg en been dringend gefluit, gesis en gekraak; en middendoor den rook heen een heldere vlam, en terstond daarop een vuurkolom,... wat zeg ik, een zee van vuur - het geheele uitgestrekte palmettoveld stond in den brand. De hitte was nu zoo gloeijend geworden, dat wij elk oogenblik verwachtten het overschot onzer kleederen aan ons lijf te zullen zien ontvlammen. Wij trokken onze paarden... of liever onze paarden trokken ons naar het Bayou. Zij sprongen met de beide voorpooten te gelijk in het water en trokken ons langs den oever naar beneden. - Een nieuw geritsel en gekraak in het moerasriet. Een beerin, met hare jongen op den rug, snelde ons voorbij - achter haar weder een aantal herten, die geen tien schreden van ons af in het water sprongen. Wij legden onze geweren op de beerin aan; zij wendde zich af - naar den kant der herten; - herten en beeren stonden geen vijf voeten van elkander, sidderend en bevend, als arme scheepsjongens in een stormachtigen winternacht op den woesten Oceaan.

En er kwamen nog meer dieren; herten, wolven, runderen, paarden, allen kwamen zij in het ééne element bescherming zoeken tegen het andere: de meesten echter stortten zich verder benedenwaarts in het Bayou, dat naar het noordoosten toe breeder werd en als in een meir uitliep. En zonderling! toen de dieren eenigen hunner voorgangers derwaarts zagen trekken, volgden zij zonder voor elkander eenige vrees te toonen. Wij trokken mede. Eensklaps klonk ons hondengeblaf in de ooren.

- Honden! - juichten wij beide te gelijk. - Hoezée! Dan zijn er ook menschen in de nabijheid!

Een salvo van ten minste tien geweerschoten beantwoordde ons gejuich.

De schoten waren geen tweehonderd passen van ons gelost; toch zagen wij niets; wij hoorden alleen het doffe, door den digten rook met moeite tot ons doordringende gekletter. De dieren rondom ons beefden voor het nieuwe gevaar dat hen bedreigde, maar zij verroerden zich niet.

- Wat beteekent dat? - vroegen wij, beide tot aan den gordel in het water staande.

Een nieuw salvo, dat thans op geen honderd passen afstands van ons afgeschoten werd. Wij zagen thans de rood flikkerende vlam van de schoten, en hoorden tevens een verward geluid van stemmen in eene taal, die half als Fransch, half als Indiaansch klonk.

- Schiet alles dood, alles, werpt het in de boot en op den wal; houdt u niet op! - brulden zij.

- Naar hunne uitspraak te oordeelen, moeten het Acadiërs zijn; - merkte Gaston aan.

Andermaal een nieuw salvo. Thans floten eenige kogels ons om de ooren.

- Halt! - schreeuwden wij - halt! wij zijn hier! schiet niet voor gij gezien hebt, waarop ge schiet!

Een oogenblik was het stil; toen verhief zich een woest gelach!

- Schiet! schiet! - riepen wederom een paar stemmen.

- Wanneer gij schiet - schreeuwden wij, - dan schieten wij ook - houdt op met schieten!

- *Morbleu! S-cre! T-re!* - lieten zich nu tien brullende stemmen hooren. - Wie is dat? Wat hebben die hier te zeggen? Schiet ze overhoop, die honden! -

- Houdt op! houdt op, of wij schieten ook!

- *S-ere!* - riepen die halve wilden weder - het zijn edelmannen uit het kerspel; men kent ze aan de uitspraak. Schiet ze over hoop de honden, de spionnen; wat hebben zij aan het Bayou te zoeken?

- Als gij schiet, dan kome het vergoten bloed over u! - schreeuwden wij half wanhopig, onze geweren aanleggend in de rigting van waar wij het schieten gehoord hadden.

Op dit oogenblik riep een donderende stem: - Halt! wat is daar te doen?

- Halt! - riepen vijf stemmen achter elkander; - halt! of gij hebt het met ons te doen!

- *Sacré n... ce sont des Américains!* - schreeuwden de Acadiërs.

- Halt! - riep nogmaals een krachtige stem, en terstond daarop zagen wij eene boot en de hoofden van mannen in den rook voorbij glijden naar den kant waar de Acadiërs waren.

Er heerschte eenige oogenblikken stilte. Daarop riep iemand: - Mijnheer de graaf Vignerolles!

- Hier ben ik!

- De Graaf! - riepen tien Acadische stemmen - de Graaf... de Graaf die in de Chartreuse!... ah! de Graaf - en allen borsten in een luid gelach uit.

Wij werden bleek en rood van schaamte en toorn.

- Mijnheer de Graaf! - werd er andermaal geroepen, en eene minuut daarna kwam de boot nader, en de jonge Martin herkende ons, en oogenblikkelijk waren wij omringd door meer dan twintig Acadiërs en vijf of zes Amerikanen.

De Acadiërs hadden, zoodra zij de eerste teekenen van den prairiebrand zagen, zich in booten op hun Bayou ingescheept, dat zich hier met het Bayou Chicot vereenigt. De prairie vormt namelijk met de bosschen en palmetto-velden een hoek, die aan den eenen kant door het Bayou *aux Boeufs*, aan den anderen kant door het Bayou *Chicot* beperkt wordt; de brand, die in den regel elken herfst wordt aangestoken, jaagt al de dieren die daar hun verblijf houden, natuurlijk aan den eenen of anderen kant naar het water. De Acadiërs van de etablissementen van Courtableau en Côte Gelée waren nu hier op het benaauwde wild jagt komen maken; woeste gedaanten, half naakt, de mannen slechts met *braguets* om de heupen, en de twee of drie vrouwen enkel met een hemd en eene soort van buis aan het lijf. Wij waren verontwaardigd over de brutale wijs, waarop zij de dieren neêrschoten. Bij de Amerikanen scheen hetzelfde het geval te zijn, de oudste van dezen sprak ons aan:

- Frenchers![1)] wilt gij met deze Acadiërs of liever met ons gaan?

- Wie zijt gij, mijne vrienden?

- Vrienden! - sprak de man, zijn hoofd schuddend. - Gij zijt vlug met het vriendschap sluiten - vrienden, neen dat zijn wij nog niet - maar als ge met ons gaan wilt....?

- Mijnheer de Graaf, - sprak de jonge Martin, - de vijf heeren Amerikanen zijn u komen opzoeken. Zij waren

1) Franschen.

zoo beleefd, toen zij hoorden, dat wij gebrek aan proviand hadden en verdwaald waren.

- Ge schijnt in de prairies van onze Opelousas nog niet regt t'huis te zijn? - merkte een der Amerikanen aan.

- Dat juist niet, mijn vriend! - antwoordde ik.

- Ik heb het u reeds gezegd - hervatte de oudste van hen op eenigzins trotschen toon, - wij zijn nog geen vrienden; maar als ge Amerikaansche gastvrijheid wilt aannemen, dan zijt ge welkom.

Wij wierpen een blik op de Acadiërs, die nog altijd schietende bleven en de neêrgevelde dieren in de booten of aan den oever trokken.

- 't Zijn toch echte barbaren! - mompelde de oude in het Engelsch tegen den naast bij hem staande zijner medgezellen. - Daar schieten zij nu in hun Franschen bloedgierigen moedwil meer dan zij allen te zamen in een rond jaar opeten.

- 't Komt mij voor - zei de een der jongere mannen, - dat wij goed zouden doen met aan dat verd.... moorden een eind te maken.

- Ze zijn in hun land, Sir, dat is te zeggen in het land dat aan hun meester toebehoort; ons raakt het niet; - merkte de oude aan.

- Woont gij ver van hier? - vroeg ik een weinig ongeduldig; want de hitte en de rook werden onverdragelijk.

- Niet zoo ver als ik dikwijls wel zou wenschen - antwoordde hij meteen verachtelijken zijdelingschen blik op de Acadiërs - maar toch ver genoeg om uwen appetijt voor ons avondmaal op te wekken, zoo gij nog geen honger hebt.

- Als gij dus zoo goed wilt zijn, - sprak ik - dan nemen wij uw gastvrij aanbod aan. - En met die woorden traden wij nader bij de boot.

De man zeide ‘ja’ noch ‘neen,’ maar wierp een doordringenden blik op ons.

- Ge zijt dus een Graaf? - vroeg hij, na ons van voren en van achteren bekeken te hebben.

- Ja, - antwoordde ik met klimmend ongeduld, - en als gij de goedheid hebben wilt...

Het gelaat van den man bleef zoo kalm, alsof wij in zijne kamer bij de Whiskyflesch gezeten hadden.

- Dan behoort ge vermoedelijk tot de partij, die zij aristokraten noemen? - vroeg hij na een wijle verder.

Wij keken den man aan;... - wat wilde hij met die vraag.

- Waarom vraagt ge dat? - hervatte ik.

De man legde zijnen arm op zijn geweer, nam uit een blikken doos een rolletje pruimtabak, beet er een stuk af, en antwoordde: - Waarom ik dat vraag? Ik zal 't u zeggen, waarom.

Dat alles sprak hij zoo langzaam, dat het ons bijna wanhopig maakte. Stelt u een prairie voor, van omstreeks twintig mijlen lengte en breedte, en een paar mijlen palmettovelden, en dat alles in lichtelaaije vlam, en die vlammen elk oogenblik nader komend; op eenige hooger gelegen punten, waar geen cijpressen stonden, hadden zij het Bayou reeds bereikt; het water begon reeds warm te worden; verplaatst u nu in dien toestand, aan alle kanten van vuur en rook, en van eenige dozijnen half wilde jagers omringd, die als blind en razend in alle rigtingen rondschieten; en bij dat alles den man en zijne makkers in de boot een langdradige conversatie aanknoopend met ons die ter halver lijf in het water stonden. Nooit werd het ongeduld van een Fransch-

man op moeijelijker proef gesteld; wij wrongen ons als slangen voorwaarts, achterwaarts; 't hielp ons alles niets, de man stond daar alsof hij vastgevrozen was.

- 'k Zal 't u zeggen, 'k heb in mijn leven veel van aristokraten gehoord - vervolgde hij met de ergerlijkste kalmte - veel voor en veel tegen de aristokraten. Ze schijnen het tegenwoordig in de oude wereld benaauwd te hebben, want er komen er velen naar ons over; maar wij hebben er zoo geen klare *notie*[1] van wat zij eigenlijk zijn. 'k Zal u evenwel mijn gevoelen zeggen.

- Goede hemel! - riepen wij beide; - bedenk toch...

- 'k Wil u mijn gevoelen zeggen, man; - vervolgde de oude. - Terwijl ik nog in de oude *dominion*[2] woonde en handel naar Frederikstown dreef - 'k was een veehandelaar, man! - nam ik meestal mijn intrek in de Bullockstavern - een goed logies, man! een voortreffelijk logies. Nu, eens dat ik er met een mooijen troep vee vernachtte, op reis naar Philadelphia - kwamen daar ook twee kameraden aan; 't waren twee Franschen. De een was met den postwagen gekomen, de ander te voet. Die te voet reisde was een knappe borst van twintig jaren of daaromtrent; de andere zal omstreeks de dertig geweest zijn - zoo wat uw ouderdom, niet waar?

Ik keek den man aan en wist niet of ik vloeken of lagchen zou.

- Nu goed - ging hij voort - de beide Franschen aten met ons aan tafel, en schenen in langen tijd geen proviand opgedaan te hebben; want zij aten als wolven. Toen zij gereed waren zag ik den jongste met de waardin spreken, die hem in het eerst wonderlijk aankeek, maar zich eindelijk door zijn knap voorkomen, zoo het scheen, liet bewegen om zijnen zin te doen. Wat dat was zult ge spoedig hooren. Hij gaf haar een klein pakje dat zij weder aan de meid gaf - een oude negerin. Nu - vervolgde hij in spijt van hitte en rook - wij waren wel nieuwsgierig om te weten wat de jongeling eigenlijk met de waardin uitstaan had; maar wij zwegen en trokken onze laarzen uit, en namen de pantoffels uit de *bar*[1] en gingen naar onze slaapkamer. Nu goed; daar waren zes bedden, die reeds ieder door twee gasten bezet waren, uitgezonderd het mijne en nog een, waarin de beide Franschen moesten liggen. Terstond na ons kwamen zij, namelijk de beide Franschen, en kleedden zich uit zooals wij, en de oudste stapte terstond in het bed, maar de jongste bleef nog talmen. En wij hielden er het oog op; want de volle maan scheen helder in de kamer en maakte dat wij alles zien konden. En toen de jonge Franschman zoo talmde en langzaam zijn kleêren uittrok, zagen wij dat hij geen hemd aan had; en hij talmde zoo, vooronderstel ik, omdat hij geen hemd had, hetgeen hij toch, verstaat ge, onmogelijk zoo aan de groote klok kon hangen. Hij had wel een hemd, moet ge weten; maar het zat in het pakje dat hij aan de waardin gegeven had, om het te laten wasschen, als wij later hoorden; en hij had geen hemd aan het lijf, omdat - vooronderstel ik - hij er maar één bezat.

- Goede man - viel ik hem hier in de rede - mag ik u wel aan uw

1) *Notion*, begrip, denkbeeld; een geliefkoosde uitdrukking in sommige streken van Noord-Amerika.
2) De staat Virginie.
1) *Bar*, het kantoor of buffet in de Amerikaansche gelagkamers.

gastvrij aanbod herinneren, want.... verder kon ik niet spreken; de rook was nu zoo onverdragelijk en wij zoo woedend ongeduldig geworden, dat wij den man met genoegen den hals zouden omgedraaid hebben.

De oude stond intusschen onbewegelijk; de eerste boer die mij de woorden des dichters: *Si fractus illabatur orbis* - regt aanschouwelijk maakte.

- Nu goed - vervolgde hij - terwijl de jonge Franschman zich zoo omkeert, en naar het bed sluipt, en de deken opligt waaronder de andere reeds lag, sprong deze eensklaps als een razende overeind, en braakte een vloed van carmagnoolsche woorden uit.

Ik verstond er niets van, en hoorde alleen: *sacri nonde di dié*. Maar mijn bedgenoot die naast mij lag en in den revolutieoorlog onder Lafayette en Du Ponceau gestaan had, zeide mij, dat de man woedend was omdat de ander zonder hemd in het bed wilde, en hem vroeg of hij zoo zonder hemd bij hem dacht te slapen, en schreeuwde dat hij liever verd.... wilde zijn dan toegeven dat een hemdelooze kerel bij hem in het bed kwam. Maar de jongeling was over het leven dat zijn makker maakte zoo verbluft, - wij zagen het duidelijk bij het maanlicht - dat hij eenige minuten lang geen mond kon opendoen. En de oudste van de twee zag er mij ook juist uit als iemand die alleen voor zijn eigen gemak zorgt en volstrekt niet om dat van een ander denkt.

Nu goed, toen de jonge man daar zoo stond, niet wetend wat hij doen zou, en, vooronderstel ik, zich schamend omdat hij geen hemd aan had, ofschoon hij er wel een bezat, maar dat, als ge weet, de oude negerin gekregen had om te wasschen - schreeuwde de oudste Franschman weder - zoo als mijn buurman zeide, en wel zoo hard als de majoor van een bataillon vrijwilligers voor het front: - Wilt gij zonder hemd in dit bed? - en wederom verschrikte het jonge mensch over het gebulder van den man, en wij keken uit hoe dat wel zou afloopen, en ik had grooten lust om den man te zeggen dat hij zijn tong wat meer rust moest gunnen; want dat ik ze anders wel tot zwijgen zou weten te brengen. Maar nu herstelde zich de jongeling en antwoordde hem.

- Ge zijt toch een vervloekte aristokraat, zeî hij, een vervloekte aristokraat!

- En gij een sansculotte, zeî de ander, en ik wil verd... zijn, zeî hij, terwijl hij tevens een been uit het bed stak en naar den jongen man uitstrekte, - en ik wil verd... zijn als ge in dit bed slaapt. En gij zijt geen Franschman, zeî hij; geen Franschman doet zijne natie de schande aan van zonder hemd in dezelfde kamer met gentlemen te slapen.

- En gij zijt geen Franschman, maar een vervloekte aristokraat; waart ge een Franschman, dan zoudt ge gezwegen hebben, en de eer van een landgenoot niet zóó prijs gegeven hebben; maar ge zijt een vervloekte aristokraat, die niets om de eer van Frankrijk geeft, en nu wil ik niet bij u slapen!

En op dit geschreeuw over de eer van Frankrijk kwamen de waard en de waardin en de oude negerin en de huisknecht toeschieten, om te zien wat er gaande was, en toen zij hoorden wat er gebeurd was, namen zij den jongeling meê en gaven hem een ander bed. De waardin had namelijk medelijden met hem.

- En onze oude Amerikaan, sprak de graaf, zweeg na dit eindelooze verhaal stil en zag ons met een vragenden blik aan.

- En nu zegt mij, vroeg hij na een wijle, langzaam en met nadruk, was dat een aristokraat?

En wij antwoordden beide zoo spoedig mogelijk: - Neen, neen, dat was geen aristokraat, goede man; maar het was een onbarmhartige kerel, anders zou hij een armen landgenoot...

Meer konden wij niet zeggen; want de rook en hitte en onze angst en uitputting hadden nu het toppunt bereikt. Zelfs de oude Amerikaan begon het benaauwd te krijgen

- Mij dunkt, zeide hij zijn hoofd schuddend tegen zijne medgezellen, dat wij nu uit den weg moeten gaan, daar het vuur het zeker niet zal doen.

- Dat was derhalve geen aristokraat? vervolgde hij, zich weder tot ons wendend.

Wij gaven geen antwoord; konden niet meer spreken.

- Welnu, sprak hij, komt dan in de boot. John, neem gij de beide paarden, en dan zullen wij zien, hoe eer hoe beter...

En dit zeggend hielp hij ons, na eerst onze paarden naar zich toegetrokken te hebben, in de boot, waar wij half bewusteloos nederzegen. Het was hoog tijd: onze krachten waren uitgeput; van alles wat rondom ons gebeurde, zagen, hoorden wij niets meer.

VII. Het cijpressen-wood.

Hoe lang wij zoo bewusteloos in de boot lagen, vervolgde de graaf, kan ik niet zeggen; het zal wel een kwartier geduurd hebben. Wij werden eindelijk door den ouden Amerikaan opgewekt, die met eene flesch Taffia in de band ons toeriep, of wij niet een kleine hartversterking wilden nemen; wij zouden ze wel noodig hebben, meende hij.

Wij vatten gretig en met halfgesloten oogen de flesch aan en namen er een goede teug uit. De Whisky versterkte ons op een wonderbare wijs. Wij sloegen de oogen op.

Voor ons lag een onafzienbaar met cijpressen bedekt moeras; achter ons de breede waterspiegel der Bayous, waarover een digte rook zich derwijze uitstrekte, dat wij beneden het staalblaauwe water en boven de blaauwe lucht zagen, terwijl in het zuidwesten de horizon door de hoog opstijgende rookwolken aan ons oog onttrokken werd. Nu en dan stegen daaruit vuurkolommen omhoog, en de statige cijpressen vertoonden zich dan als in een zee van vlammen.

Wij hebben immers niets van het vuur te vreezen? - vroeg ik sidderend.

- Niet veel - antwoordde de oude - maar het wordt laat; - de zon staat geen uur meer boven den horizon, en wij hebben nog een goed eind wegs af te leggen.

- En waar leidt die weg naar toe? - vroeg ik.

- Waarheen? Hm! dat hangt van u af. Hij gaat door het cijpressen-moeras, ten zij ge liever een omweg wilt maken.

- De kortste weg is de beste; - was mijn antwoord.

- De kortste weg is de beste - pruttelde de oude, zich tot zijne makkers wendend. - Daar kent men den Franschman weder aan. Om hem genoegen te geven zullen wij den kortsten weg nemen; 't zal toch ook het beste wezen, denk ik.

- James, - sprak hij tot een der mannen - gij gaat verder benedenwaarts door het *snapping-turtle*-moeras:[1)] wij gaan midden door het bosch.

- Maar onze paarden? merkte ik aan.

1) Snapping-turtle, krokodil-schildpad.

- Uwe paarden gaan een verderen weg boven langs, totdat het vuur uit is. 'k Vooronderstel dat we van nacht regen krijgen; dan verbranden zij hunne hoeven niet.

- En waar moeten wij heen?

- Gij vraagt te veel, man! antwoordde de oude kort af; dat zult ge wel zien.

Wij waren nu aan den oever van het meir dat hier, als ik reeds zeide, door de vereeniging der beide Bayous gevormd wordt. Voor ons lag het moerassige cijpressen-woud.

Ik had deze moerassen reeds leeren kennen, hoewel slechts oppervlakkig, want het was ons nog nooit mogelijk geweest er diep in door te dringen. Maar toen ik nu in die duistere wildernis eenen blik wierp, meende ik nog eenmaal te moeten vragen:

- Maar, goede vriend, loopt er dan een weg door het moeras?

- Een weg? - antwoordde de man; - 't is geen gentlemans-park, dat verzeker ik u, geen gentlemans-park. Een weg? Ja, de weg dien de stervende natuur voor u gemaakt heeft - vervolgde hij, op een dooden boomstam springend, die, met mos en lianen bedekt, over het grondelooze moeras henen lag. - Ziet ge, dat is het pad!

- Dan willen wij liever den omweg met onze paarden gaan, - hernam ik; - maar waar zijn onze paarden? Ik zie ze niet.

- Doet als ge wilt - wij gaan dezen weg; ook moet ik u zeggen, dat ge dan nog wel vierentwintig uren vasten kunt, zoo ge niet even als uw paarden, uwen honger met rietgras wilt stillen.

- Maar er zijn toch watervogels, ander wild?

- Wild in menigte, zoo ge het raauw verslinden wilt, als de Indianen, of in een om trek van twee mijlen een plekje vasten grond weet, om er uw vuur op aan te leggen.

- Komt, wij verzuimen onzen tijd met dat gebabbel! - bromden de anderen.

Ik wil wel bekennen dat ik mij onder deze menschen niet op mijn gemak begon te gevoelen, en dat hunne taal mij niet beviel; zij was zoo ruw en onbeleefd. Wij waren gewoon dat lieden van die klasse zoo zij onze wenschen al niet met onderdanige vlugheid vervulden, toch ten minste een zeker ontzag voor ons toonden. Wij zagen beurtelings den oude en zijne medgezellen aan. Wij hadden juist geen zeer gunstige opinie van de Amerikanen, vooral niet van Amerikanen die zich als Squatters in onderscheiden gedeelten van Louisiana ingedrongen hadden. Wij hadden hen hooren beschrijven als lieden die, goddelijke noch menschelijke wetten eerbiedigend, slechts op hunnen arm, hunne buksen en hunne bijlen vertrouwend, zich in het diepste der bosschen vestigden, als wilden in een soort van ruwe uit boomstammen vervaardigde hutten kampeerden, vee en vooral paarden wegroofden, van maïs en gezouten vleesch leefden, en in woestheid niet veel voor de Indianen onderdeden. - Men had ons verhaald dat een dier halfwilde republiekeinen, kort vóór onze komst in de Attacapas, juist in de streek waar wij ons nu bevonden, in zijn blokhuis door de troepen der regering belegerd was geworden en hunnen aanval zegevierend afgeslagen had. Hij had, zoo men zeide, een strooptogt in de westelijke kerspelen[1] van Louisiana

1) De oude kantons van Louisiana worden kerspelen of Parishes, de nieuwe Counties of graafschappen genoemd.

gewaagd en een troep paarden uitgevoerd; maar was op zijnen togt naar den Missisippi ontdekt en tot in zijn blokhuis vervolgd, waar hij een moorddadig beleg had doorgestaan. Die verhalen waren ongetwijfeld overdreven; maar wanneer slechts de helft van hetgeen men omtrent deze menschen zeide waar was, dan bevonden wij ons in geen uitstekend gezelschap.

Terwijl deze bedenkingen bij ons oprezen namen wij den man en zijne kameraden nogmaals naauwkeurig op.

Hij was meer dan zes voet lang, mager, maar zijne gestalte verried een buitengemeene kracht; zijne trekken waren scherp geteekend; zijne oogen schitterden van een ongewoon vuur; zijn gelaat sprak van zelfvertrouwen, gelijk in zijn geheele houding jegens ons eene soort van minachting doorstraalde; en toch bestond zijn kleeding slechts uit een lederen wambuis met een gordel waarin een lang mes stak, eene korte lederen broek, een stroohoed die den rand verloren had, en mocassins. Evenzoo waren zijne medgezellen gekleed.

- Maar waar is Martin? - vroeg eensklaps Lassalle.

- Meent ge den jongen Acadiër, die ons verzocht heeft dat wij u in onze bescherming zouden nemen? - vroeg de oude.

- Denzelfden.

De oude wrees naar de rookwolken. - Daar zal hij wel te vinden wezen, - zeide hij - maar ik denk dat hun woeste jagt nu voorbij is. Ik hoor ten minste niet meer schieten.

- Dan willen wij hem gaan opzoeken. Maar waar zijn onze paarden?

- 'k Heb de notie - antwoordde een der jongere Amerikanen - dat die Franschman niet regt weet wat hij wil. Uwe paarden weiden een halve mijl hooger op in het riet; ge zult toch niet willen dat wij die arme dieren een mijl ver door het Bayou heen achter onze boot slepen? Bill is er bij gebleven.

- En wat zal hij verder daarmeê doen?

- Joë gaat er straks met de boot heen, en als de brand uit is dan zullen wij wel zien hoe zij ze t'huis brengen. Ge denkt toch niet dat wij uwe paarden...?

De oude sprak het woord niet uit; maar zijn mond vertrok zich tot een trotschen glimlach.

Ik had hem naauwkeurig gadegeslagen. Lassalle insgelijks. Wij antwoordden uit éénen mond dat wij met hen gaan wilden en ons geheel aan hen toevertrouwden.

- Daar doet ge wel aan; - was het korte antwoord.

- James! - vervolgde hij, zich tot een der jongere mannen wendend, - gij gaat dus met Joë verder benedenwaarts door het moeras; wij gaan er hier midden door, maar het kan geen kwaad al voorzien wij ons hier terstond van fakkels.

- Fakkels? - vroegen wij.

De blik dien de oude op de vertrekkenden wierp scheen te zeggen: ‘Maar moet ge dan in alles uwen mond steken?’ Daarop antwoordde hij: - Ei, fakkels, die zijn in dit moeras even veel waard als uwe levens, al hadt ge er tien te verliezen.

- Een zonderlinge manier van zich uit te drukken hebben die menschen! - fluisterde Lassalle mij in.

De oude had inmiddels vuur geslagen en een der spaanders in brand gestoken die in de boot lagen, maar met een zoo deftige langzaamheid, dat wij in weerwil van onzen onaangenamen toestand niet konden nalaten er over te glimlagchen. Hij stak een tweeden aan, wierp nog een blik achter zich op het Bayou, een

tweeden op de boot die reeds in het riet begon te verdwijnen, en deed toen een stap voorwaarts.

- Vervloekte Spaansche modderpoel! - bromde hij; - verraderlijk als een Spanjaard! Volgt mij stap voor stap, alsof ge tusschen eijeren treden moest, vervolgde hij, zich tot ons wendend; - en gij, Jonas, houd de beide Frenchers goed in het oog, en wacht niet totdat ge hunne beenen tot over de mocassins in den modder ziet steken.

Al die aanbevelingen waren voor ons juist niet zeer troostrijk en vermakelijk; echter verzamelden wij al onzen moed en stapten den oude manhaftig achterna.

Zoo waren wij omstreeks vijftig passen ver in het moeras doorgedrongen. Tot zoover hadden wij nog genot van het daglicht gehad, de cijpressen stonden tien of vijftien voet van elkander, de ontzettende stammen verhieven zich vijftig voet hoog eer de breede takken zich uitspreidden, terwijl de kroonen aan elkander raakten, zoodat zij een eindeloos gewelf over het moeras vormden, waar geen enkele zonnestraal doorhenen vermogt te dringen. Wij zagen nog het van den waterkant schuins invallende licht met de schemering worstelen, al meer en meer afnemen en ten laatste in een nachtelijk duister overgaan. Naarmate het daglicht verminderde, werd ook de moerasdamp dikker, verstikkender, eindelijk verpest; de in het eerst helder flikkerende vlammen onzer spaan-fakkels werden al zwakker en zwakker, en eindelijk schemerden zij nog slechts als dwaallichten voor onze oogen.

- Ja, ja, - prevelde de oude weder: - een nacht in dit moeras doorgebragt zon u de vergiftige koorts op het lijf jagen; - wat nacht? een half uur is genoeg, zoo er maar drie poriën aan uw ligchaam open zijn. Maar ge hebt geen nood; de prairiebrand heeft ook een goede zîj: die droogt het zweet op, sluit de poriën.

En terwijl de man zoo mompelde trad hij al voorwaarts, elken stam waarop hij den voet zette, eerst bij het fakkellicht onderzoekend en vervolgens proberend, maar met een vlugheid die bewees dat hij dezen gevaarlijken weg niet voor de eerste maal ging.

- Volgt mij maar trouw - begon hij weder - maar maakt u ligt, zoo ligt als een Franschman zich maken kan.... houdt uwen adem in.... halt! - Hola, Nathan! - riep hij zichzelven toe; - hola! daar hadt ge u bijkans laten vergaauwen. Foei, oude moerasvogel, een zestien voet langen alligator voor een boomstam aan te zien!

De oude had den voet reeds opgeheven, maar gelukkig eenigzins twijfelend met den loop van zijn geweer op den vermeenden boomstam geklopt, die verzonk, terwijl onze gids achteruitsprong en mij bijkans van de smalle brug in het moeras deed tuimelen.

- Wat is er te doen, oude? - riep ik.

- Wat er te doen is? - vroeg hij, bedaard zijn lange mes uit de schede trekkend, - niets dan dat zich een alligator... maar daar ziet ge hem immers...

En in plaats van den boomstam die verdwenen was gaapte ons de muil van een alligator tegen.

Ik legde mijn geweer er op aan.

- Schiet niet, mounshur! - riep de oude. - Schiet niet, zoo lang ge 't laten kunt! Ge zijt hier niet alleen. Zóó zal 't ook wel gaan, - sprak hij, terwijl hij bukte en zijn jagtmes in het oog van het monster stiet, dat met een vreesselijk gebrul spartelde en met den staart sloeg, dat de zwarte modder ons van het hoofd tot de voeten bespatte.

- Daar, steek dat in uw zak! - zeide de oude lagchend - en dat, en dat - terwijl hij den alligator het mes nog eenige malen tusschen de ribben en in den hals stiet. Daarop veegde hij het bloed van het mes af, stak het weder in zijnen gordel, en keek naauwkeurig naar alle kanten rond.

- 'k Heb de notie - sprak hij - dat daar toch ergens een boomstam moet liggen; - 't is niet de eerste reis dat ik op dit spoor ben. Ah! daar is hij, maar ten minste zes voet ver - nu, Frenchers, komen uwe dansbeenen goed te pas.

En met die woorden sprong hij met éénen zet op datgene wat hij een boomstam noemde.

- Om Gods wil, man! wees voorzigtig! Ik zie het water blinken. Hebt ge vasten grond?

- Bah, water! Wat ge voor water houdt zijn een paar arme duivels van slangen - eerlijke mocassin- en valsche congo-slangen - die laten wij stilleven; 't is goed voeder voor onze varkens. Kom, spring op!

De nood verleende mij krachten. Ik drukte den linkervoet zoo sterk als ik kon op den in het moeras waggelenden boomstam, en waagde den sprong. Lassalle volgde.

- Bravo! - mompelde de oude; - nu handig voorwaarts, dat wij verder komen. Nog een paar zulke passages, dan zal het beter gaan.

En wij gingen verder, stap voor stap, den éénen voet vooruitschuivend, zacht nederzettend, voelende en polsende totdat wij eenigzins vasten grond meenden te hebben, en te gelijker tijd met onze geweren op de boomstammen stootende. Het kwartier dat verloopen was sedert het begin van deze zonderlinge reis had ons reeds buitengemeen vlug gemaakt, maar de nood leert die vlugheid zelfs aan den onhandigste. En hier was het waarlijk noodig. Het cijpressen-moeras strekte zich vier of vijf mijlen ver langs het bayou uit: een diepe zwarte modderpoel, verborgen onder een bedriegelijk kleed van lianen, mos en waterplanten, die het moeras en de omgevallen boomstammen bedekt hadden. Deze laatsten lagen wel niet geheel geregeld, maar toch zoo, dat men zien kon dat hier menschenhanden werkzaam waren geweest.

- Mij dunkt - begon ik, - er moet hier toch een pad door loopen, want...

- Zwijgt! - sprak de oude - tot wij weder op het vaste land zijn; zwijgt, zoo ge uw leven lief hebt... let niet op de slangen, maar treedt in mijne voetstappen.

Ik volgde die waarschuwing, maar juist toen ik mijnen voet weder vooruit stak om hem bij het flaauw flikkerende licht der fakkel in de voetstappen van den oude neder te zetten, verhief zich geen zes duim van mijn been een vreesselijke alligatorkop uit het moeras over den boomstam, en hapte zoo behendig naar mij, dat ik ter naauwernood nog den tijd had om het gedrochtelijke dier de lading van mijn geweer in het vonkelende oog te jagen. Het stoof terug, stiet een akelig gebrul uit, zweepte het moeras eenige reizen woedend met zijnen staart, en zonk toen in de diepte.

De oude had omgekeken; een glimlach van tevredenheid zweefde om zijn geopende lippen; maar ik hoorde niet wat hij sprak; want het oproer dat nu aan alle kanten losborst was zoo vreesselijk, dat het mij eenige minuten geheel verdoofde.

Duizenden van alligators, nachtuilen, reigers, ahingos, die in den poel en tusschen de takken der cijpressen huisden,

verhieven nu hunne stemmen, hun gebrul en gekrijsch, en werden rebellig, en kwamen schreeuwend uit hunne schuilhoeken te voorschijn, en dwarrelden om ons en vielen met bek en klaauwen op ons aan. Wij hadden onze jagtmessen getrokken; maar wij waren er om koud geweest indien niet...

Te midden van deze opschudding viel een schot; terstond daarop een tweede. Het woedende geschreeuw der dieren veranderde eensklaps in een klagend en angstig gehuil; zij vlogen nog eenige malen tegen ons aan, maar verwijderden zich meer en meer; ten laatste werd het gekrijsch zwakker... onze lichten waren uitgebluscht... wij stonden daar als in een stikdonkeren nacht.

- Goede hemel, oude, wat is er gaande?

- Zoo, leeft gij nog? - riep hij lagchend, maar op een zonderlingen toon die niet zeer geruststellend was; - en uw vriend? 'k Had u immers gezegd dat wij niet alleen zijn; dat vee weert zich ook als men het aantast in zijn schuilhoeken; een enkel schot is genoeg om u het gansche gebroed op den hals te halen; maar 't is gaauw weêr gedaan als het ziet dat men zich niet laat bang maken. Er zijn zelden meer dan twee schoten achter elkander noodig om het weêr uiteen te jagen.

En terwijl de oude zoo sprak sloeg hij op zijn uiterste gemak vuur en stak een der fakkels aan.

- Gelukkig hebben wij hier een eenigzins breeder pad, - vervolgde hij; - maar nu moeten wij voort; de zon is onder en wij hebben nog een goed eind af te leggen; ook is het na zonsondergang niet raadzaam lang in het Carancro-moeras te vertoeven.

En hij ging andermaal vooruit, stap voor stap, maar met vasten tred en zoo zonder eenige weifeling, dat ons vertrouwen op den man elk oogenblik toenam.

Zoo waren wij ongeveer een half uur voortgetrokken toen een flaauw geelachtig licht ons tegemoet schemerde.

- Nog vijf minuten, en wij zijn er; maar weest voorzigtig... aan den kant van dit vervloekte moeras houden die drommelsche alligators en krokodil-schildpadden zich het liefst op.

Ik had in mijn verlangen om eindelijk weder op vasten grond te staan niet meer naar de woorden van den oude geluisterd; de boomen lagen hier digter bij elkander; zoo was ik hem vooruitgestapt. Eensklaps voelde ik den stam waarop ik den voet had nedergezet, wegzinken. Ik had naauwelijks den tijd om: *halt!* te roepen, of ik was reeds tot onder de armen in het grondelooze moeras gezakt.

- Aha! dat komt van de Fransche ligtzinnigheid die altijd haar eigen weg wil gaan! - riep de oude, terwijl hij lagchend naar mij toesprong en mij bij de hairen pakte. - Laat u dat tot waarschuwing dienen, mounshur!

En met die woorden trok hij mij weder op den boomstam.

- Ziet ge wel? - sprak hij, en inderdaad zag ik verscheiden alligators die toegeschoten waren. Ik kon geen woord spreken. Hij haalde de whiskyflesch voor den dag.

- Neem een hartversterking - zeide hij; - maar neen, wacht liever tot wij in het palmettoveld zijn. Zoo, houd u vast, rust een oogenblik tot de hartkloppingen voorbij zijn. Zie zoo, mijn goede Frencher, - ah, als ge met den ouden Nathan nog een paar zulke toeren doet, dan zult ge een gansch andere kerel zijn. Maar kom nu meê.

Spoedig hadden wij het einde van het moeras bereikt, en zagen bij den helderen maneschijn een golvend palmettoveld, waarvan de millioenen stammen ons zacht suizelend schenen te begroeten. Thans haalden wij vrijer adem.

- Rust nu uit, en neem een slok; vooreerst een matigen slok, dan kunt ge er later een beteren op laten volgen. Maar rust eerst wat uit, goede mounshur; 'k zie dat er van u wel wat te maken is. Wij gaan intusschen nog een kwartier verder naar den zoutplas.

- Waarheen? - vroegen wij.

- Ei, naar den zoutplas. 'k Heb de notie dat we daar nog wel een hert of twee zullen kunnen opdoen.

- En moeten wij terwijl hier blijven?

- Ge zijt toch niet bang? Ge hebt immers uw geweren; komt er een beer of een caguar, dan weet ge wat ge te doen hebt. Wij gaan, als ik zeî, eens zien of wij geen hert vinden.

- Maar waarom hebt ge niet aan het Bayou....?

- Waarom, - viel hij mij driftig in de rede - waarom wij ons aan het Bayou niet den doodsangst van een arm hertebeest ten nutte gemaakt hebben, als lafhartige Spanjaarden of wilde bloeddorstige Acadiërs? 'k Mag lijden dat mijns vaders zoon doodgeschoten wordt, als hij ooit zoo iets... hola! wat is dat?

- Een donderslag.

- Ei wat donderslag! Ge hebt het in Louisiana nog niet veel hooren donderen, anders zoudt ge de scherp geladen buks van een achterboschman voor geen donderslag houden; - maar 't is waar, daar ginds is een eikenbosch, dat den knal viermaal terugkaatst; - ei! 't is de buks van James, hij heeft een hert geschoten. Hola, een tweede!

Het was inderdaad een tweede knal, maar die als het ratelen des donders statig van het eikenwoud naar ons toe kwam rollen.

- Ho! ho! jongens, dat is genoeg, spaart het wild, en weest zuinig met uw kruid en lood! Maar wij moeten hen toch laten weten dat wij ook nog in ons vel steken en niet in den muil van een alligator; sprak de oude, die inmiddels zijne *rifle* geladen en afgeschoten had.

De echo gaf het schot eenige reizen terug, totdat het geluid zwakker en zwakker werd en wegstierf. In de nachtelijke stilte maakte het een wonderbaren indruk op ons. Zwijgend zaten wij daar, ons verheugende in het genot der rust na zulk een vermoeijenden togt, en opgetogen over het geheele tooneel dat ons omringde.

Doch nu wees de oude Nathan naar het palmettoveld, gaf ons een wenk om op te staan, en sloeg den weg door het riet in. Als een slang kronkelde hij zich door de tallooze rietstammen heen; wij volgden hem zoo goed wij konden. Binnen een half uur waren wij aan den zoutplas, waar wij zijn beide zoons met het afhalen en schoonmaken van twee herten bezig vonden, en waarin zij zich zoo weinig lieten storen, dat er na onze aankomst zeker tien minuten verliepen eer er een woord gesproken was.

Wij waren gaan zitten.

Toen zij met het schoonmaken en afhakken der dieren gereed waren, zagen zij den oude vragend aan.

- Hoe denkt gij er over? - vroeg deze ons; - wilt ge hier nog wat eten, of wachten tot wij t'huis zijn?

- Hoe ver is het nog?

- Ja, hoe ver? met een goeden Mexicaanschen harddraver, en als de wegen beter waren, zouden wij wel in drie kwartier t'huis kunnen zijn; maar nu

zullen wij een paar goede uren noodig hebben.

- Dan willen wij liever hier wat gebruiken.

- 't Is goed; er zal voor gezorgd worden.

De zoons sneden, zondereen woord te spreken, een goed stuk van een bout af; wij zochten droog hout bij malkaar; binnen eene minuut brandde er een vrolijk vuurtje, in de volgende was het houten spit reeds aan het draaijen, en een half uur daarna zaten wij rondom een hertengebraad, dat, hoewel wij er geen brood of zout bij hadden, ons beter smaakte dan de heerlijkste *perdrix aux truffes* aan de koninklijke tafel van Versailles.

De graaf brak af; want juist op dat oogenblik klonken de toonen van de pianoforte ons uit de eetzaal tegen. Louise, Julie en Genièvre kwamen om een hoekje van de deur kijken. Wij allen stonden op.

- Voor heden.... sprak de Graaf terwijl hij glimlagchend eene buiging maakte.

- Bedanken wij u voor een genot, dat...

- Ah! - zegt de Graaf, nogmaals buigend en de hand van Maman vattend, met wie hij naar de danszaal stapt.

VIII. Het intermezzo.

En wij allen staan op om te volgen, met uitzondering van Vergennes en d'Ermonvalle die blijven zitten, ongetwijfeld om een kritiek van het gehoorde te leveren; zij zetten een zoo regterlijk deftig gezigt.

Vergennes laat ons niet lang in twijfel.

- En wat bewijst dat alles tegen de kleurlingen? - barst hij los.

- Tot hiertoe niets, dat is waar; - antwoordt d'Ermonvalle; - maar wij zijn ook nog niet aan het eind.

- Bah, aan het eind!

- Ja, het eind, juist het einde, - demonstreert Monteville die zich in het gesprek mengt; - het is juist het einde dat...

- Dat het werk bekroont, - zegt Vergennes lagchend, op den scherpen en meesterachtigen toon van het jonge Franschendom. - Hoe jammer dat wij dat precieuse eind niet gehoord hebben! Maar ik weet wel hoe het afloopen zal: tot slot krijgen wij een stichtelijke zedepreek, en beloonde deugd en gestrafte ondeugd.

- Misschien nog wel meer - valt Monteville hem met een *air d'importance* in de rede, terwijl hij zijne stem verheft, die echter op hetzelfde oogenblik overslaat; de man heeft zoo het schijnt te veel aan de Champagne gedaan. - Misschien nog wel meer, - herhaalt hij, - misschien zal het eind u toonen waartoe ongeregelde hartstogten leiden kunnen.

- Om dat te leeren hebben wij geen kleurlingen noodig, - spot Vergennes.

Monteville wordt rood als een kalkoensche haan; hij declameert met nog luider stem dan te voren, en de twist dreigt weder hevig te worden, toen gelukkig de Polonaise die het bal openen moet zich doet hooren.

- En avant, messieurs! - trompet Lassalle, die als ceremoniemeesterfungeert.

- Voorwaarts, of gij hebt voor altijd uw Franschen dansmeestersroem verspeeld! - roept Doughby.

Dat helpt eindelijk; in een oogenblik zijn de Franschen in de danszaal.

- *Ma foi! Ah mon Dieu! Delicieux!* - klinkt beurtelings van hunne

lippen. Zij zijn blijkbaar verrast, en wel hebben zij er reden toe! Ik betwijfel zeer of zij, met uitzondering misschien van hun hooggeroemd Parijs, in het geheele overige Frankrijk, zulk een liefelijken krans van vrouwen zouden weten bijeen te brengen. Verrukkelijke gestalten! heerlijke toiletten! Een schitterende driedubbele rij van vrouwen en meisjes, die niet schooner gedacht kunnen worden. Het gezelschap heeft aanzienlijke versterking van de omliggende plantages ontvangen: rijpe vruchten, bloesems en bloemknoppen in den figuurlijken en letterlijken zin. De takken en twijgen der citroenen, oranjes en catalpas, die door de jalouzien naar binnen geleid zijn maken een bekoorlijke decoratie uit! Ja, in de kunst om een bal te improviseren, zijn de Creolen volleerd. Zij zijn de eenigen in de Vereenigde Staten die dat verstaan. Wij geven ook bals, en draaijen en wurmen ons af, en huppelen en springen zelfs nu en dan, maar het is iets werktuigelijks en aangeleerds, dat niet van harte komt. Wij zijn eigenlijk voor zulk soort van uitspanningen niet geschapen; op zijn hoogst passen wij bij een wedren, daar kunnen wij toch onze politiek meêbrengen en onze verkiezingen en weddingschappen, en onze kanalen en wegen en wat dies meer zij; maar waar wij die t'huis moeten laten daar hapert het; want zij hangen toch als lood aan onze voeten. En onze dames... van zulk een zedigheid, of om het bij zijn waren naam te noemen, van zulk een preutschheid maakt men zich geen denkbeeld! - Hoe geheel anders zijn deze Creolen en Creolinnen! Het bal! O het bal! Al hunne gedachten, al hun hartstogten - en daarvan zijn zij niet misdeeld, - zijn thans in het ééne verhevene denkbeeld: BAL! als in een brandpunt geconcentreerd. Suiker- en katoenoogst, rijst en maïs, tabak en negers alles is vergeten; zij denken aan niets dan aan vermaak; hunne leden geraken onwillekeurig in beweging; armen, beenen, voeten trillen in ongeduldige verwachting van het genot. Wie onze Creolinnen alleen op het bal leerde kennen zou al ligt een zeer dubbelzinnig en, tot hare eer zij het gezegd, zeer verkeerd denkbeeld van haar opvatten.

De paren zijn geschikt; het ongeduld is naauwelijks meer te bedwingen. De Polonaise gaat hun veel te langzaam. Een oogenblikkelijke pauze; daar gaat de muzijk in de snellere maat der zacht wiegende allemande over en de oogen beginnen van vreugde te schitteren; maar de verrukking stijgt ten top bij de eerste maten der lang verbeide galopade.

Dat ruischt en dwarrelt, en huppelt en zwaait als op de vleugelen van den stormwind, door hartstogtelijken lust voortgedreven.

- Dat was een kostelijke lafenis, niet waar, Louise? - zeg ik na den afloop der galopade aan mijn bekoorlijke wederhelft.

- Een druppel maar, - lacht zij hijgend: - niet meer dan een druppel.

- Wij mogen niet te veel van die druppels gebruiken, lieve Louise; ge weet....

- Wees maar niet bang, bovendien is nu weder een cotillon aan de beurt. Weet ge - fluistert zij mij geheimzinnig in de ooren - papa heeft het zoo geschikt, dat van avond alleen allemandes, galopades en om te bekoelen cotillons gedanst worden.

- Een zeer wijze schikking; dus voor de verfrissching cotillons?

- Omdat namelijk het bal slechts drie uren duurt, - zegt zij met een ongemeen geheimzinnig gezigt. - Ge danst toch den volgenden cotillon weder mede?

- Als gij het gaarne wilt.

- En de allemande en galopade?

- De galopade liever niet; ik houd dien dans voor alles behalve decent. De allemande gaat nog.

- Alles behalve decent! - pruilt zij. - Hoe durft ge dat zeggen, George! die dans.... weet ge wel dat de hertogin van Berry hem....?

- En al danste de oude hertogin van Angoulême hem, die een monster van leelijkheid zijn moet, dan zou dat hem toch nog niet decent maken.

- De oude hertogin van Angoulême een galopade dansen! - lacht Louise; - hoe komt ge op het denkbeeld? Maar dat gij zoo streng oordeelt verwondert mij, daar ge toch zelf een zoo goed danser zijt.

- Dat hebt ge aan mijn reizen naar New-York te danken, en aan een zekere miss Arthurine, die nu mistress Moreland is, en de laatste hand aan mijne beschaving gelegd heeft.

- Doch de muzijk voor den cotillon begint, wij moeten ons in den kring plaatsen. Louise hoort niets meer; al haar zinnen zijn op den cotillon gerigt; en waarlijk! men moet op zijn tellen passen met zulke danseressen als onze Creolinnen, en als Louise *par excellence* is.

- Voortreffelijk, George! - fluistert zij bij den tweeden tour; - voortreffelijk! - Zij baadt zich in een zee van genoegen, het goede vrouwtje.

- Dus de allemande ook nog, Louise?

Zij glimlacht. - Ik zeide u immers dat papa....

En voort snellen wij weder in de allemande en de woeste galopade, een kwartier lang, zoodat hooien en zien mij verging. Goddank! Eindelijk een weinig verademing.

- Louise, ik ben waarlijk moê!

- Maar een weinig geéchauffeerd, George, anders niet; dat gaat spoedig voorbij. Gij neemt wat ananas-ijs, ik....

- De hemel beware mij, Louise, voor geen geld ter wereld. Gij, Louise, die altijd van dieet preekt, hoe kunt ge nu aan ijs denken?

- Nu, ik zal het laten, als ge mij belooft....

- Alles, behalve ananas-ijs.

- Goed, ge danst den volgenden cotillon en allemande en galopade weder met mij; - zegt zij lagchend.

- Dat gaat immers niet, Louise; wij mogen niet zoo den ganschen avond als klitten aan elkander hangen.

- Maar wij hebben sedert ons trouwen nog geen pas gedanst, George! Goed, als ge niet wilt, dan neem ik voor de afwisseling den ouden papa Vignerolles voor den cotillon.

- Dat ontbrak er nog maar aan; gij den zestigjarigen Vignerolles, en ik de vijftigjarige mistress Houston.

- Ah, gij spot, George. Ik verzeker u, papa Vignerolles is zoo kwaad niet. Er zijn menschen hier die smaak in hem schijnen te hebben. En daarbij lacht zij zoo schalkachtig.

Wij gaan op een sopha zitten, moede en gloeijend, en ik laat mijne oogen over de allerliefste zwevende en huppelende vrouwenschaar gaan; de toiletten van eenige zijn reeds een weinig gederangeerd; verflenste bloemen, loshangende lokken worden zigtbaar. En terwijl ik zoo monster, valt mijn blik op eene gestalte die ik tot hiertoe niet opgemerkt heb. Een teint, zoo buitengemeen fijn en blank, inderdaad melk en bloed, om mij van een oude vergelijking te bedienen - blaauwe oogen met een betooverende uitdrukking - kastanjebruin hair - een zeer smaakvol toilet, eenvoudig en toch rijk, een kostbare snoer paarlen om den lelie-

blanken hals. Wie mag dat zijn? Zij zit in die vensterbank zoo eenzaam en verlaten; alleen mademoiselle Genièvre is bij haar. Een melankolieke trek zweeft, dunkt mij, om den liefelijken mond.

- Zeg mij toch, Louise, wie is dat heerlijke meisje?

- Wie meent ge? - vraagt Louise, wier oog toch insgelijks op de onbekende gevestigd is.

- Gij hebt daar juist naar haar gekeken; zij zit op de laatste vensterbank, half verborgen achter de zijden gordijnen. Nu schikt zij de lokken van Genièvre.

Louise kijkt, zegt ja noch neen, maar wordt gedurig opmerkzamer.

- Zij heeft het hair glad weggestreken, - begin ik weder, en van achteren met een wrong *à la Grecque* opgestoken. Ik zal haar vragen voor den volgenden cotillon.

- Ge hebt goede oogen, George, - lacht Louise; - maar ge moogt niet met haar dansen.

- Maar wie is zij, en waarom niet?

Louise fixeert haar andermaal; daarop wendt zij den blik zoekende naar eene andere rigting.

- Het heerlijkste teint dat ik ooit gezien heb! - zegt iemand achter ons. Het is de stem van Vergennes.

Louise werpt onwillekeurig haar kopje achterover - ik moest in mijn hart lagchen. O vrouwen! vrouwen! - 't Is waar zij heeft zelve een teint, zoo als men 't niet alle dagen te zien krijgt.

- Ik tart u om de paarlen op haren hals te onderscheiden, - vervolgt Vergennes vrij luid tegen d'Ermonvalle die naast hem staat.

Louise maakt dezelfde beweging, trekt het neusje op en laat tevens de onderlip als pruilend een weinig hangen.

Ik deed alsof ik niets merkte.

- Welk een hals! - zegt een tweede stem; - welk een buste! - Het is d'Ermonvalle die aan zijn geestdrift lucht geeft.

- *La jeune France* mogt hare kritische uitboezemingen wel voor zich houden, niet waar, Louise?

Maar in Louise is de duivel der stomheid gevaren.

- Ge hebt gelijk, jongens! - roept zwager Doughby, zich in't gesprek mengend: - ge hebt gelijk; 't is een prachtig vaartuig waarraeê men gaarne de levensreis zou ondernemen; nieuw en door en door gezond, slank opgetakeld, zacht gebogen voorsteven, geen fout van 't galjoen tot aan den spiegel.

Louise werpt haren zwager een berispenden blik toe, dien hij echter niet opmerkt.

- Maar wie is de jonge dame? - vraag ik voor de tiende maal.

Doughby vervolgt: - Zij kwam juist toen ik buiten was, met twee ladies, een oude en een jonge, aanrijden. Vergennes, bij haar moest ge uw geluk beproeven. Zij heeft van uw negerphilosophie niets gehoord. Bij haar vindt ge eenige kans - bij onze dames hebt ge 't verbruid.

- Ik verbruid? - vraagt Vergennes eenigzins verlegen.

- Ja zeker, en gij zult het spoedig genoeg ondervinden. 'k Zeg u, die negerphilanthropie is een netelige zaak, een zinnelijke zaak; want negenmaal van de tien schuilt er zinnelijkheid achter. Onze dames hebben daaromtrent een soort van instinkt. Wie voor de zwarten partij trekt, die.... doch wij willen er van zwijgen, 't is hier de plaats niet om u dat uit te leggen.

En Vergennes kijkt Doughby een oogenblik twijfelachtig aan; daarop brengt hij met de eene hand zijn hair in orde, met de andere krult hij zijn kneveltjes en

Henri quatre op en stelt zich in beweging.

Louise springt op en roept hem driftig na: - Vergennes! Vergennes! Gij zult toch niet zoo... zonder den ceremoniemeester!

- Laat hem toch begaan, Louise; de arme jongen heeft van avond reeds zoo menig *refus* geleden, alleen om zijn negermanie, en ik zie volstrekt niet in waarom de ceremoniemeester hier van noode zou wezen.

- Maar het gebruik wil het zoo, en wat zal Charles?... - Hier breekt zij af; het: - Charles - was haar ontsnapt.

- Charles! - vroeg ik verwonderd, - weder wat nieuws; wat heeft Charles daarmeê te doen?

- Wat Charles daarmeê te doen heeft? - hervat Louise een weinig verlegen, terwijl zij met een onrustigen blik Vergennes vervolgt, die met sierlijke nonchalance een paar maal de zaal op en neêr gaat, hier iemand een woord toespreekt, daar aimabel tracht te zijn, en eindelijk met sierlijke passen naar de onbekende henen zweeft.

Op Louise's gelaatstrekken vertoont zich een toenemende spanning. Een oogenblik rust haar oog op den vermetelen Vergennes, om zich daarna op een anderen hoek van de zaal te vestigen. Daar is waarlijk Charles! ik heb hem den ganschen avond niet gezien. Waar is hij geweest? Hij heeft immers nog niet gedanst?

Maar Louise ziet niet, hoort niet. Zij buigt zich voorover alsof zij beluisteren wilde wat er aan het andere einde van de zaal omgaat, en kijkt beurtelings naar de schoone onbekende en naar Charles.

Zonderling! Charles staat daar als een steenen beeld, en staart Vergennes aan. Nu geeft hij eindelijk een teeken van leven; zijn oogen rollen, hij wordt beurtelings bleek en weder rood, en begint te beven.

- Wat is uwen broeder zoo eensklaps overkomen, Louise? Wat heeft hij er tegen dat Vergennes zijn geluk bij de onbekende beproeft?

Maar de arme Vergennes zal zoo het schijnt weder nul op zijn request krijgen. Noch knevels, noch Henri quatre schijnen den gewenschten indruk te maken, - zij hoort en ziet hem geheel onverschillig aan, en toch ziet men dat hij zich veel moeite geeft; zijn gansche houding is zoo smeekend.

- Zij schudt het hoofd, - fluistert Louise.

- Zij heeft geweigerd, - zegt zij een weinig luider en op triomferenden toon.

- Het is inderdaad zoo - antwoord ik; - Vergennes blaast den aftogt en bijt zich op de lippen; maar ik zie nog niet in wat belang gij in den tegenspoed van onzen altijd onrustigen neef kunt stellen. Maar kijk, Charles wordt eensklaps zoo rood als bloed. Dat is wezenlijk vreemd! Zeg mij toch wat eigenlijk die manoeuvre of intrigue; want daar heeft het veel van, beteekent? Hij schijnt zich voor die jonge dame te interesseren.

- Zeer natuurlijk; - zegt Louise.

- Zeer natuurlijk? Ja; maar wat gaat deze onbekende hem aan? Hij gedraagt zich immers meer als een jaloersche minnaar en vergeet geheel dat miss Emilia War....

- Ik hoor mijnen naam, 't is waar, slechts voor de helft uitgesproken, - lacht de schoone miss, die eensklaps in eigen persoon voor mij staat.

En ik sla de oogen op, en zie haar aan, en dan Louise, om wier lippen een innig tevredene glimlach zweeft; de bevallige miss promeneert aan den arm van den Graaf de Vignerolles, haar blik rust zoo vertrouwelijk op hem, de zijne zoo

vol liefde op haar... Wat is dat? Wat moet dat beteekenen? Ik kijk ze beurtelings verwonderd aan, Louise schijnt luid te willen lagchen. - Doch daar begint de muzijk weder.

- Papa Vignerolles! - lagcht Louise, - ik heb u in plaats van mijn luijen George als danser voor dezen cotillon verkozen, voorondersteld....

- En ik moet hartelijk voor die eer bedanken, - zegt Vignerolles lagchend.

- Foei, papa, zoo met een dame te spreken! ik ken u niet meer! - knort Louise.

- Maar Louise, ik wenschte in ernst dat ge ten minste dezen dans liet voorbijgaan. Ge weet...

En Louise kijkt mij zoo schalk aan - hoe zou men haar iets kunnen weigeren. - Nu goed, Louise, uw vermaak is ook het mijne; alleen verzoek ik...

En terwijl ik bezig ben te accorderen treedt d'Ermonvalle met den eeuwigen *maitre de cérémonies* naar Louise toe, en zij, zeer gracieus, kan hem alleen deze drie touren beloven. Inmiddels heeft ook de magneet op de vensterbank onzen Charles gelukkig aangetrokken. De intrigue, schijnt het, wordt van hooger hand bestierd; *monsieur le maitre des cérémonies* is het met *le cher papa* eens. Die Creolen kunnen toch waarlijk niet zonder intrigues leven; zij zijn hun zoodanig tot een behoefte geworden, dat zij ze door hunne eigene kinderen laten spelen, wanneer het aan andere acteurs ontbreekt. Wat mogen zij nu weder in den zin hebben? Wij willen de beide jonge luidjes een weinig van naderbij beschouwen. Zij beginnen de algemeene aandacht tot zich te trekken.

Charles heeft eindelijk naast deschoone onbekende post gevat, maar zoo wee- en demoedig! Het meisje is evenwel ook zoo schoon dat het geen wonder is als iemand het hoofd er door verliest. Ik heb zelden iets bevalligers gezien, de jongen heeft een goeden smaak, dat moet gezegd worden. Ik moet toch eens hooren wat belangrijke zaken zij elkander te vertellen hebben. Zij plukt zoo ijverig aan de oranje- en convolvulusbloesems alsof zij pluksel voor den armen gewonden Charles wilde maken, hij... doch daar zegt hij iets:

- Gij danst dus niet, waarde Eleanor?

- Sedert drie jaren niet meer; - antwoordt zij met een zucht die een steen zou kunnen vermurwen, en die den armen Charles door merg en been dringt.

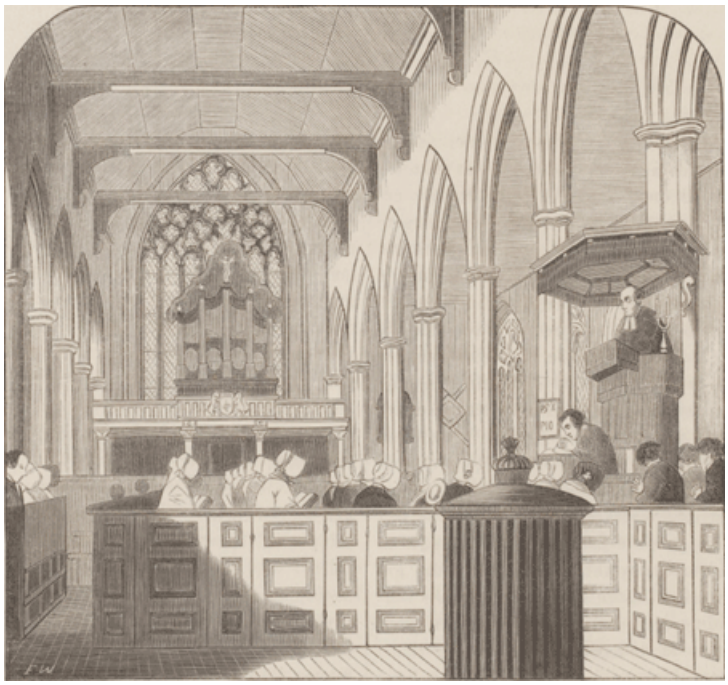
Hij antwoordt met een pathos waarover ik onwillekeurig lagchen moet:

- Ontzettend!

Er ontstaat een pauze. Nu zegt Charles weder iets, dat zeker hoogst aandoenlijk klinken moet; want zij werpt hem een smeltenden blik toe, en hij verdraait de oogen, en rigt ze smeekend op haar, en zij ziet hem aan, en beide blozen.

(*Het vervolg hierna.*)

t.o. 233

DERDE EEUWFEEST VAN HET BESTAAN DER HOLLANDSCHE PROTESTANTSCHE GEMEENTE TE LONDEN, GEVIERD OP DEN 24sten JULIJ 1850, EN GODSDIENSTIG HERDACHT DOOR Do GEHLE, NAAR AANLEIDING VAN PSALM 77, VS. 12 EN 13.

Kronijk van den dag.

Augustus.

BINNENLAND. - Volgens veler inzigt moest de aanneming der kieswet natuurlijk de ontbinding der beide Kamers en het doen van geheel nieuwe verkiezingen ten gevolge hebben; immers de Eerste Kamer zou thans op eene geheel andere wijs gekozen worden, dan tijdens de voorloopige kieswet het geval was, terwijl de leden der Tweede Kamer zelven het bezwaarlijke inzagen om zitting te blijven houden voor kiesdistricten, die niet meer bestonden, al werd door eene fictie aangenomen dat zij zouden geacht worden zitting te hebben voor een of ander district, waarvan somtijds slechts een klein gedeelte der kiezers tot hunne keus had medegewerkt. Deze overweging gaf een aantal leden der Tweede Kamer aanleiding om hun ontslag te nemen, ten einde de volksvertegenwoordiging thans zooveel mogelijk niet langer eene fictie maar waarheid te doen zijn, en aldus zou, bij deze vrijwillig ontslag nemende leden diegenen voegende, welke in den regel moesten aftreden, het getal der overblijvenden zeer gering zijn geweest, en de aldus zamengestelde Tweede Kamer eene vreemde ongelijksoortigheid hebben gehad. Eene ontbinding der Kamers was dus inderdaad zeer wenschelijk, en het zijn voorzeker deze en andere bijkomende redenen, veeleer dan ongeduld om van het nieuwe kiesstelsel spoedig eene proef te nemen, welke de regering tot die ontbinding hebben doen besluiten. Wat het vooruitzigt op de zamenstelling der nieuwe Kamers aangaat, daarvan is natuurlijk nog zeer weinig te voorspellen. Men zou echter mogen vermoeden, dat de verandering in het personeel, ten minste wat de Tweede Kamer betreft, niet groot zal zijn, en alleen door de versnippering van het kiesdistrict, waar de meest consequente tegenstander van het tegenwoordige stelsel gekozen is, de verkiezing van dit lid onmogelijk zal worden. Is dit een toeval, dan zou men het mogen beklagen; en mogt die versnippering opzettelijk dit doel hebben gehad, alsdan nog meer. Velen die in beginselen volstrekt niet met den heer Groen van Prinsterer instemmen, zullen toch ongaarne zijne stem in de Tweede Kamer missen, waar hij menig behartigenswaardig, schoon al voor den geest des tijds onaangenaam woord gesproken heeft. Bij den ijver, waarmede het verkiezingswerk door vereenigingen van verschillende denkwijs (partijen gelooven wij dat tot geluk van Nederland thans niet bestaan) wordt behartigd, zal echter de afloop der verkiezingen hier en daar nog wel anders zijn, dan thans te voorzien is. Op het oogenblik dat deze regelen den lezer in handen komen zal het reeds gebleken zijn, welke vruchten die ijver

heeft gedragen. De vermelding daarvan moeten wij voor eene volgende gelegenheid bewaren.

Volgens Koninklijk besluit, werd de minister van Binnenlandsche zaken gemagtigd om op 20 Augustus de zitting der beide Kamers te sluiten, terwijl deze tevens met de sluiting ontbonden werden verklaard. Hetzelfde besluit bepaalde de eerste vergadering der nieuwe provinciale Staten op 9 September, de verkiezing der nieuwe leden van de Eerste Kamer op 1 September en die van de leden der Tweede Kamer op 27 Augustus. Op 16 September zal volgens de grondwet de nieuwe zitting der Staten-Generaal worden geopend.

Dat de afgeloopene zitting in meer dan een opzigt merkwaardig is geweest, zal wel geen betoog behoeven. Slaan wij het oog op de verrigte werkzaamheden, dan trekken vooral, behalve de wetten van tijdelijken aard of minder gewigt, tien wetten van hoog belang en voor de toekomst bestemd, de aandacht, namelijk: 1. De wet tot vaststelling van het briefport en tot regeling der aangelegenheden van de brievenposterij. 2. Wet houdende benoeming van eenen regent, en bepalingen ten aanzien der aanvaarding van het regentschap. 3. Wet omtrent het toezigt en de zorg over de zaken der munt. 4. Wet regelende het kiesregt en de benoeming van afgevaardigden ter Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal, mitsgaders het rooster hunner aftreding. 5. Wet regelende de zamenstelling en magt der Provinciale Staten. 6. Wet der uitvoering van artikel 7 der Grondwet (het burgerregt en de naturalisatie). 7. Wet tot regeling van het regt van onderzoek (enquête). 8. Wet tot regeling van de belangen der Nederlandsche scheepvaart. 9. Wet tot afschaffing der regten van doorvoer en tot staking van de heffing der scheep vaart-regten op den Rijn en IJssel. 10. Wet tot wijziging van die van 14 Maart 1819, op het stuk der zeebrieven en Turksche paspoorten.

Onder deze wetten vindt men slechts twee van die, welker voordragt door het vijfde additioneele artikel der Grondwet in de twee eerste zittingen der Staten-Generaal was bevolen. Vier andere zoodanige wetten werden reeds in de vorige zitting door het toenmalige ministerie aangeboden, maar niet tot stand gebragt, namelijk: de gemeentewet, de wet op de ministeriële verantwoordelijkheid, die op het onderwijs, en die op het regt van vereeniging en vergadering. Van twee andere zoogenaamde organieke wetten, die op de nieuwe regterlijke inrigtingen en die op het armbestuur, zijn nog geene ontwerpen ingediend. De wet op de voogdijschap is, gelijk men weet, afgestemd, en het tot stand brengen eener andere moet voor eene onmogelijkheid worden gehouden. De andere nog achtergeblevene wetten worden echter met verlangen te gemoet gezien, daar zij het juist zijn, welke de doode letter der Grondwet in verscheidene gewigtige opzigten tot eene levende waarheid moeten maken. Dat de onderwerpen, welke zij moeten regelen, zoo wel van den gewigtigsten als van den moeijelijksten aard zijn, valt iedereen in het oog. Het tot stand brengen daarvan, op zulk eene wijs, dat daardoor alle billijke wenschen worden bevredigd en het heil des vaderlands verzekerd worde, zal waarlijk wel een groote proef van de bekwaamheid der tegenwoordige ministers wezen.

Herhaaldelijk was bij de behandeling der begrooting aanmerking gemaakt op het bestaan van eene instelling, de Raad van Adel genoemd, die, hoewel juist

niet zeer kostbaar, toch in de tegenwoordige omstandigheden voor overbodig werd geacht, en welke, indien men eens aan de lang beloofde, maar tot nog toe steeds bij beloften geblevene bezuinigingen begon, wel allereerst kon afgeschaft worden. Thans zijn door Koninklijk besluit het voorzitterschap en lidmaatschap van dien raad tot onbezoldigde eereposten verklaard. Overigens zou het schijnen dat aan geene bezuinigingen meer werd gedacht. Niet alleen zijn de beloften daarvan sedert eenigen tijd gestaakt, maar wordt ook het vroeger zoo dringende geroep daarom thans slechts zelden en flaauw meer gehoord.

Het geschil over de gezondheid of ongezondheid der stad Medemblik schijnt nog niet beslist te kunnen worden. Volgens Koninklijk besluit zullen nu echter de adelborsten van het instituut voor de marine ter proeve naar Breda worden overgeplaatst.

DUITSCHE STATEN. - Met eenigen schroom vatten wij de pen op om den tegenwoordigen toestand van Duitschland aan te stippen, dewijl daar juist in verschillende opzigten eene spanning bestaat, die met eene ontwikkeling of uitbarsting dreigt, welke misschien niemand had verwacht. De houding, welke Pruissen en Oostenrijk tegen elkander aannemen, is, volgens geruchten, nu eenigzins meer dan eenigzins minder vijandig, en dezelfde geruchten toonen in het verschiet eene Russische tusschenkomst, in geval het tusschen de twee magtigste mogendheden van Duitschland tot vijandelijkheden mogt komen, of ook, hetgeen, hoe vreemd ook, insgelijks mogelijk wordt geacht, in dien Duitschland zich nogmaals de zaak van Sleeswijk-Holstein mogt aantrekken en Denemarken den oorlog aandoen. De Pruissische Unie, schoon bijna te niet gegaan, blijft nog een der twistpunten, daar Pruissen steeds het voornemen blijft koesteren, om een zoodanig afzonderlijk verbond tot stand te brengen, waartoe Oostenrijk het regt betwist. De regering van dezen laatsten Staat is er thans op uit, om de jongste gebeurtenissen in Duitschland als niet geschied te beschouwen. Volgens haar is het oude Duitsche Bond regtens nog in wezen; zelfs wil zij het zoogenaamde Staten-Congres te Frankfort, als het Plenum der bondsvergadering aangemerkt hebben en als zoodanig laten handelen. Haar voorstel, om door dit Plenum den dusgenoemden engeren raad van het Bond te doen oproepen, heeft wel bij de te Frankfort verzamelde gemagtigden weinig ingang gevonden, maar zij schijnt thans gereed, om zelve daartoe over te gaan, en zich door haren invloed op dien Raad van een oppergezag over geheel Duitschland te willen meester maken. Zij heeft zich almede zeer krachtig verzet tegen de overplaatsing der Badensche troepen naar Pruissen. Het tweede transport dier troepen is achterwege gebleven, op de tijding, dat de kommandant van de Oostenrijksche troepen der bondsvesting Maintz den voorbijtogt, onder het geschut dier vesting, des noods met geweld moet beletten. In dat geval zou het te vreezen zijn geweest, dat de almede in Maintz gelegerde Pruissische bezetting met de Oostenrijkers slaags was geraakt, en aldus in deze vesting het begin van vijandelijkheden zou hebben plaats gehad, waarvan de gevolgen onberekenbaar zouden geweest zijn.

In Sleeswijk hebben de Holsteiners eene gevoelige nederlaag ondergaan. In de nabijheid van Istedt is het tot eenen slag gekomen, waarbij aan beide zijden de gebeele magt in het vuur geweest en

mei dapperheid gestreden is. Beide legers hebben zvvare verliezen, zoo wel aan gevangenen als gesneuvelden ondergaan, maar de overwinning is beslissend op de zijde der Denen gebleven, welke daarop het geheele Sleeswijk hebben bezet, terwijl de Holsteiners teruggetrokken zijn, maar toch eene nieuwe positie hebben genomen, waarin zij zich thans hebben verschanst. Een nieuwe, misschien beslissende slag schijnt op handen te wezen. Terwijl op vele plaatsen in Duitschland hoog wordt opgegeven van den ijver om de Holsteiners met geld en vrijwilligers te hulp te komen, wordt aan de zijde der Holsteiners geklaagd, dat deze hulp geheel onbeduidend is. Evenwel is Duitschland, door het tusschen Pruissen en Denemarken gesloten verdrag, nog niet uit de zaak terug getrokken, daar in Duitschland geen gezag bestaat, om dat verdrag te ratificeren. De zaak is nog meer verwikkeld door een protocol, door gemagtigden van Denemarken, Frankrijk, Engeland, Rusland, Noorwegen en Zweden te Londen geteekend, hetwelk de volgende bepalingen behelst:

1. Het eenstemmige verlangen der voornoemde mogendheden is, dat de toestand der thans onder het bestuur Zijner Deensche Majesteit vereenigde bezittingen in deszelfs integriteit gehandhaafd worde.
2. Dien ten gevolge erkennen zij de wijsheid der inzigten, welke Z.M. den Koning van Denemarken doen besluiten om eventueel de erfopvolging in zijn koninklijk huis te regelen, ten einde de schikkingen gemakkelijk te maken, waardoor het voorzeide doel kan bereikt worden, zonder inbreuk te maken op de betrekkingen van het hertogdom Holstein met het Duitsch Verbond.
3. Zij verheugen zich dat de te Berlijn geopende onderhandelingen, onder bemiddeling van Groot Brittannie, reeds hebben geleid tot de onderteekening van een tractaat tusschen Denemarken en Pruissen in deszelfs eigen naam en in naam van het Duitsch Verbond. Zij hopen dat dit tractaat het herstel van den vrede ten gevolge zal hebben.
4. Van haren kant haar verlangen wenschende te openbaren om het sluiten van de onder n°. 2 van dit protocol gemelde schikkingen te bevorderen, voor zoo veel dit in hare magt is, houden de bovengenoemde mogendheden zich voor om eene nadere overeenkomst aan te gaan, ten einde eenen waarborg te meer aan de duurzaamheid van die schikkingen te geven door eene daad van Europesche erkenning. Er is bepaald dat de beraadslaging daarover te Londen zal plaats hebben, en dat genoemde mogendheden daartoe hare gemagtigden van volmagt voorzien zullen.

De gemagtigden van Oostenrijk en Pruissen hadden geweigerd dit protocol te teekenen. Over het geheel maakte deze poging van vreemde bemoeijing in Duitschland, ook bij de regeringen, eenen zeer ongunstigen indruk, deed de meesten weigeren om het Berlijnsche verdrag te ratificeren, en daar in Oostenrijk en andere Staten buitengewone bewegingen van troepen volgden, verzekerde men zelfs dat de genoemde mogendheid aanstalten maakte om de hertogdommen door bondstroepen te doen bezetten, en aldus de handhaving der vroeger bestaande verdragen te doen eerbiedigen, volgens welke Holstein eventuëel van Denemarken zou kunnen worden afgescheiden. Aan den anderen kant wordt gehoopt, dat deze vreemde bemoeijing zou kunnen strekken, om langs den diplomatischen weg een eind aan de bestaande

moeijelijkheden te maken. Daar het geschil hoofdzakelijk de erfopvolging betreft, dewijl na den dood van den tegenwoordigen Koning van Denemarken en Hertog van Holstein, Frederik VII, bij gemis van afstammelingen, de Deensche kroon aan Prins Frederik van Hessen zou vervallen, die door de vrouwelijke linie erfgenaam is, en deze linie in Holstein is uitgesloten, zoodat aldaar de Hertog van Augustenburg zou moeten opvolgen, wordt er aan eene schikking gearbeid om beide vorsten tot afstand van de opvolging te bewegen, en den Hertog van Oldenburg als opvolger voor de geheele Duitsche monarchie te doen aannemen. Men verwacht zelfs eenigzins dat de Koning van Denemarken, wiens morganatisch huwelijk onlangs veel opspraak heeft verwekt, alsdan terstond zou abdiqueren. De geringste onvoorziene gebeurtenis is echter in staat om dergelijke combinatien in duigen te doen vallen.

FRANKRIJK. - Bij het opmaken van ons vorig verslag was de Wetgevende Vergadering op het punt om hare zittingen voor drie maanden te schorsen. Zij is thans uiteen gegaan, nadat zij in hare laatste bijeenkomsten met overhaastingen bijna zonder discussie de begrooting had aangenomen, en nog eene wet goedgekeurd, door welke de schouwburgen aan een streng toezigt der regering worden onderworpen. Aan den eenen kant vond de regering dus gereede goedkeuring voor een middel van gezag en bedwang, aan den anderen kant legde de vergadering onverholen haar wantrouwen jegens den President der republiek aan den dag door in hare permamente commissie bijna uitsluitend personen te benoemen, wier vijandige gezindheid ten zijnen opzigte wel bekend is. Na deze benoeming werden in den *Moniteur du Soir*, een dagblad dat onder invloed van het ministerie geschreven wordt, twee zeer heftige artikelen geplaatst, waarin de Neef van den Keizer tot aan de wolken werd verheven, alle geluk dat Frankrijk nog genoot en de afwending van alle onheil aan hem werd toegeschreven, de leden der Vergadering voor een hoop ondankbaren werden uitgemaakt en met allerlei verwijten overladen, en niet onduidelijk met een coup d'état werd gedreigd. Natuurlijk gaven deze stukken aanleiding tot een onstuimig tooneel in de Vergadering. Men wilde dat de verkoop van het blad door de policie zou verboden worden; en toen de minister Baroche verklaarde, dat dit niet in de bedoelingen van het ministerie lag, kwam ook de gematigde partij in beweging, en deed, de verklaring des ministers als een blijk opvattende, dat de President inderdaad geheime maatregelen beraamde, het voorstel om eene commissie te benoemen, welke zoodanige maatregelen zou nemen als zij zou vermeenen te behooren. Dit voorstel scheen zonder stemming bij acclamatie te zullen worden aangenomen, toen de minister het geraden achtte te verklaren, dat ook hij de bewuste stukken afkeurde, en dat er op het Elysée niet aan een coup d'état werd gedacht. De Vergadering, reeds verschrikt door hare stoutheid om eene uitbarsting tusschen den President en haar onvermijdelijk te maken, liet daarop de zaak rusten, en aldus dreef het gevaar van eenen staatsschok af, welke, naar veler gevoelen, reeds zeer nabij was geweest.

De gezindheid door de vergadering aan den dag gelegd, schijnt echter de regering te hebben doen afzien van haar voornemen om eene aanzienlijke legermagt in een kamp bij Versailles te veree-

nigen, te meer, daar een vrij zonderling middel, waarmede de President scheen te beoogen het leger voor zich te winnen en op te winden, reeds groote onrust verwekte. In den tuin van het Elysée werden twee maaltijden aan de officieren en onderofficieren der gendarmerie gegeven, waarbij L. Napoleon zelf verscheen, en door het exerceren met een geweer en dergelijke middeltjes, waarvan deindruk door champagne werd bevorderd, geestdrift poogde op te wekken. Dit gelukte in zoo verre, dat door sommigen ‘Leve de Keizer!’ en ‘Naar de Tuileriën,’ werd geroepen. Deze voorbarige kreten werden wel gesmoord, maar de geheele vermakelijkheid werd zoo ongunstig beoordeeld, dat de reeks dier maaltijden, na den tweeden niet verder werd voortgezet.

Daarna aanvaardde de president zijnen togt door eenige departementen. De Bonapartische bladen gaven hoog op van de geestdrift, waarmede hij overal werd ontvangen. Het gold vooral de vraag of er: *Vive la Republique* of: *Vive le President* werd geroepen. Schoon iedereen weten moet, dat het hoogst moeijelijk is uit het gejoel van eenen volkshoop bepaalde woorden te verstaan, en het bovendien niets moeijelijks heeft voor eenig geld een troep forsche schreeuwers alles te doen roepen wat men verkiest, werden met ophef de plaatsen opgeteld, waar de laatste kreet hoorbaar had doorgeklonken. Evenwel moesten deze bladen naderhand zelven bekennen, dat Louis Napoleon over het geheel bij de eigenlijke bevolking zeer koel was ontvangen, en zijn koud en verveelziek uitzigt doorgaans eenen ongunstigen indruk had gemaakt. Te Lyon, waar het eerst heette, dat hij zeer betamelijk was ontvangen, was zelfs geheel het tegendeel het geval; bij zijn bezoek van de voorstad Croix Rousse werd hij door eenen volkshoop ingesloten, welks houding zoo dreigend was, dat hij zich spoedig verwijderde. Op een te Besancon gegeven bal was hij insgelijks tot een overhaast vertrek genoodzaakt, daar een aantal der aanwezigen hem blijkbaar met geene vriendschappelijke oogmerken op het lijf drong. Men heeft hierin eenen moordaanslag of eene poging tot opligting willen zien, maar daarvan is niets met zekerheid gebleken. Evenwel schijnt bij de heftige republiekeinen nog niet alle zucht tot aanslagen en zamenspanningen uitgedoofd. De ontdekking van een geheim genootschap, dat zich den naam van Nemesis gaf, heeft in den jongsten tijd wederom aanleiding gegeven om een aantal verdachten, waaronder bekende personen in hechtenis te nemen. Ook te Lyon hebben, na het zoo even vermelde, arrestatiën plaats gehad.

Te gelijk met de grootendeels mislukte demonstratie der Bonapartische partij had er eene andere van de legitimisten plaats. Het verblijf van den zoogenaamden Franschen Pretendent, den zoon der Hertogin van Berry, die door zijne aanhangers reeds Hendrik V wordt genoemd, maar anders de titels van Hertog van Bordeaux of Graaf van Chambord voert, in de Nassausche residentiestad Wiesbaden, deed aldaar eene menigte Franschen van zijne partij, en ook eenige bekende personen van andere partijen, zamenstroomen. De Hertog, onlangs door een aanzienlijk legaat van een overleden aanhanger daartoe in staat gesteld, had zich reeds eenigermate met het ceremonieel eener hofhouding omringd. Het ernstige doel dezer vertooning schijnt de meermalen besprokene onderhandeling tusschen de beide takken der Bourbons

te zijn geweest, welke echter thans, even als vroeger, moet mislukt wezen.

ITALIAANSCHE STATEN. - Sardinië blijft steeds de aandacht trekken door de voortgezette worsteling tusschen het wereldlijke en het aanmatigende geestelijke gezag. Niet alleen blijven de geestelijken weigerachtig om voor burgerlijke regtbanken te verschijnen, maar bij het overlijden van Santa Rosa, minister van koophandel, zijn op laste van den Aartsbisschop Franzoni den stervende de genademiddelen der kerk geweigerd, tenzij hij berouw toonde over zijne medewerking tot de aan de geestelijkheid hatelijke wetten. De minister is zonder de gewone plegtigheden gestorven, en de Aartsbisschop, die openlijk erkende, de toediening daarvan te hebben verboden, is op nieuw in hechtenis genomen. Bij de huiszoeking in zijn paleis moeten papieren gevonden zijn, welke grond geven hem wegens aanslagen tegen de veiligheid van den staat teregt te stellen. De regering schijnt voornemens zich in geen geval door Paus of geestelijkheid de wet te laten steilen, zelfs niet al mogt de Paus er toe overgaan om Sardinië met den banvloek te beleggen. Men twijfelt of dit niet reeds werkelijk is geschied, zoo ja, dan zou de Paus voorzeker door het beproeven van dit middeleeuwsche dwangmiddel geheel zijnen geestelijken invloed op het spel hebben gezet, daar in de steden ten minste, de bevolking duidelijk toont tegen de geestelijkheid partij te kiezen, en zelfs maatregelen moesten genomen worden om den Aartsbisschop bij het overbrengen naar de gevangenis tegen de vijandige gezindheid der menigte te beschermen.

ENGELAND, - Nogmaals is de zaak van de geheele politieke gelijkstelling der Joden in behandeling gekomen, en thans schijnt zij voor goed te zullen worden beslist. Wederom te Londen tot parlementslid gekozen, is de baron van Rothschild toegelaten om in het huis der gemeenten den eed af te leggen. Eerst verlangde hij den eed op het Oude in plaats van het Nieuwe Testament te doen, en schoon ongebruikelijk is door het Huis bij stemming besloten dit te veroorloven: doch toen daarop het formulier van den eed werd voorgelezen, maakte de baron bij de woorden ‘op het geloof eens Christens’ de aanmerking, dat hij deze woorden niet kon bezigen, daar zij voor hem niet verbindend waren. Sommige leden wilden den eed evenwel voor geldig houden, andere beweerden het tegendeel en wilden last tot eeue nieuwe verkiezing doen geven. Om deze vraag en het geheele punt in geschil te beslissen, bragt de procureur-generaal daarna een voorstel ter tafel, inhoudende: 1 dat de baron L.N. van Rothschild niet bevoegd is om in het huis te stemmen of gedurende eenige beraadslaging zitting te hebben, totdat hij den eed van afzwering zal hebben afgelegd in den door de wet bepaalden vorm; 2° dat de vorm van den eed van afzwering in de eerstvolgende zitting van het Parlement in ernstige overweging zal worden genomen, met het doel om H^{r}. M^{s}. onderdanen, die de Israëlietische godsdienst belijden, in staat te stellen om dien eed af te leggen. - Beide voorstellen werden met eene aanzienlijke meerderheid aangenomen.

De zitting van het Parlement is door de koningin in persoon gesloten, met eene aanspraak waarin melding gemaakt wordt van onderscheidene belangrijke wetten en maatregelen gedurende die zitting tot stand gebragt, als: de wet tot betere regeling van het bestuur der Australische koloniën; de wet tot verbe-

tering en bevordering der koopvaardijvaart; tot het allengs doen ophouden van het begraven binnen de hoofdstad; tot uitbreiding van het kiesregt in Ierland; de maatregelen tot verbetering der regtsbedeeling, en de aanzienlijke bezuinigingen in verschillende takken van uitgaaf, gepaard met eene gelijktijdige vermeerdering van inkomsten.

AMERIKA. - Geheel onverwacht is het herigt ontvangen dat de President der Vereenigde Staten, generaal Taylor, op den 9^{den} Julij was overleden. De overledene werd door alle partijen geacht, als een bekwaam en bij uitnemendheid voor zijne gewigtige betrekking berekend man. Volgens de staatsregeling heeft de Vice-President, Phillmore, onmiddellijk het bewind aanvaard, en naar de gewoonte bij dergelijke omstandigheden, hebben al de ministers hun ontslag ingediend. Aan het hoofd van het nieuwe kabinet is Daniel Webster, als staatssecretaris, geplaatst. Men verwacht dat de staatkundige rigting der regering geene verandering zal ondergaan.

Waarschijnlijk zal het geschil tusschen de Vereenigde Staten en Portugal voor het Congres worden gebragt. De republiek heeft namelijk, op het voorbeeld van Engeland in Griekenland, goedgevonden het magtelooze Portugal met een nog onbillijker eisch te overvallen en met dwangmaatregelen te dreigen. Het zou te doen zijn om schadevergoeding voor eenen Noord-Amerikaanschen kaper, die in 1811 in eene Portugesche haven is verbrand, en die, naar het beweren der republiek, door de Portugesche autoriteiten had moeten beschermd worden. Daar het ongegronde van zulk eenen eisch terstond in het oog valt, zal het later moeten blijken, welke bedoeling daaronder verscholen ligt.

Godgeleerdheid. - Wijsbegeerte. - Staatkunde. - Opvoeding en onderwijs

Innere mission.

Reis naar Hamburg en Berlijn, of eenige dagen toegewijd aan het gebied der Innere Mission, door O.G. Heldring, Arnhem. 1850.

Daar is in den laatsten tijd zooveel over de *äussere Mission* gehandeld, gesproken, ontworpen voor de toekomst, dat de *innere Mission*, naar den regel der billijkheid, ook wel ter sprake mogt komen. Stemmen, krachtige nadrukkelijke stemmen zijn er vernomen, die riepen: Ziet, gij Christenen! om u heen, daar is nog onafzienbaar onkruid uit te roeijen; gaat in uwe eigene stad, in uwe eigene provincie en uw eigen land, poogt om daar de gebogene en verlorene zielen op te heffen, terwijl ge voor uwe zendelingen naar het Oosten en Westen waakt, en ze vormt, om den gebronsden of zwarten broeder te redden, vergeet niet dat er naast, om en bij u ook Heidenen wonen, die, hoewel als Christenen gedoopt, niet minder aanspraak hebben op uwe liefde, dan zij, die verre af wonen. Als het waarheid is, dat de geestdrift voor het belangrijk zendelingswerk naar buiten, juist de sluimerende geestdrift voor de *inwendige* zending (sit venia verbo) heeft opgewekt, erkennen we weder een van die groote en stille werkingen der Voorzienigheid, die bij de opvoeding der menschheid, vele oogmerken tegelijk bereikt en onderling zamenschakelt, waar de mensch vermeent eene enkele bepaalde rigting te volgen. Eindelijk toch moesten de oogen der Christelijke en verstandige lieden geopend worden, misschien naar menschelijke berekeningen wat laat; gedurende jaren en jaren had men getreurd en geklaagd en gekermd, over den schijnbaar geringen invloed des Christendoms op de mindere standen, men zag en bemerkte alom, dat de zonde (veelvormige Astaroth, om Bilderdijks woord te gebruiken), verschriklijke verwoestingen aanrigtte, maar men bleef bij de gewone, bekende, alledaagsche middelen berusten: prediken, hier en daar bestraffen, nu en dan een middeltje als het voor de hand lag aan wijzen; maar doortasten, doortasten, aangrijpen, dat bleef achterwege. Men moge alzoo naar den smaak van sommigen, over den *geest der eeuw* eenige banvloeken uitspreken en zich verheugen om al de *bezwaren* op te tellen, men zij aan de andere zijde onpartijdig genoeg, om hier de kracht van onzen leeftijd te erkennen, die eindelijk eens meer praktisch en werkend wordt, en begint om aan den kranke, die lang genoeg door de artsen *geobserveerd* is, het geneesmiddel toe te dienen. De zoogenaamde *innere Mission*, waaronder wij in zeer algemeene termen verstaan

kunnen: het zendelingswerk voor onze stad- en landgenooten, strekt ten bewijze, dat thans meer en meer in het zedelijk en godsdienstig bestaan van den mensch een nieuwe geest is ontwaakt, dat men iets wil, en begint te weten wat men wil, en hoedanig men zijn wil tot uitvoering kan brengen. Welligt dat juist van deze zijde, het toenemend en allesbedreigend pauperisme, van eene andere zijde, de gruwelen der dronkenschap hebben voor- en medegewerkt, om de godsdienstige aandacht niet slechts op de Heidenen in Azië en Afrika te vestigen, maar op die onbekeerde, blanke onchristenen, welke onze maatschappij in ruime mate ontheiligen en voortdurend verpesten.

Wij zijn er verzekerd van, dat buiten en benevens de heer Heldring, het grootste deel der vaderlandsche Christenen, welk eene godsdienstige kleur zij ook mogen dragen, niet slechts voorstanders zijn van, maar ook medewerkers aan de *innere Mission*, en ieder, die het wel meent en niet ijvert met onverstand, het groote vraagstuk van onzen leeftijd tracht op te lossen. Aan onze lezers zal het mogelijk bekend zijn, dat een zeer achtingwaardig en edel man, nabij Hamburg, Wichern, de organisatie van de *innere Mission* bepaaldelijk op zich nam, en over dit veelbesproken onderwerp een geschrift in het licht gaf, dat de sluimerende geesten wakker riep; maar de man deed meer en kon meer doen dan schrijven en aanbevelen; hij stelde zich aan het hoofd van het *Rauhe Hausz*, en stortte zijne eigene godsdienstige levenskracht in de aderen eener instelling, die waard is meer nagevolgd en gekend, dan wel alleenlijk geroemd, en hoog opgevijzeld te worden. Over het algemeen, is men zeer mild om dergelijke echt Christelijke en daarom waarachtig philanlhropische instellingen te bewierooken, en men rukt elkaâr als om strijd de lofbazuin uit de handen, om met de lieden mede te doen. Als men den wakkeren Suringar hoort over Mettray, is ieder meer dan voldaan, en wenscht met den edelen spreker, dat dergelijke instellingen ook op Nederlandschen bodem mogen gezien worden. Maar men vergeet, al wenschende en hopende, om zelf, geroepen en uitgenoodigd, de eigene hand aan den bouw aan te leggen. 't Is werelds loop. Wie dien veranderen en verbeteren kan, beproeve het, wij wenschen hem Gods zegen. Ook de heer Heldring heeft zich als praktisch man, door het *Asyl* te Steenbeek, doen kennen, en wij laten gaarne zijne bijzondere, somtijds eigenaardige theologische inzigten, voor zijne rekening, veel meer gewigt hechtende aan eene werkdadige en zekerlijk meer en meer ontwikkelende instelling, om verlorene zielen - ligchamen ook - te redden, waartoe hem, dit vertrouwen wij, bij de eigene geloofskracht, van andere zijden de even noodzakelijke geldkracht niet moge ontbreken, om een goed en treffelijk doel verder goed en verstandig te bereiken. De Christenleeraar van Hemmen, die zich alzoo werkelijk op het praktisch gebied van het Christendom, door hem verkondigd, gaarne beweegt, en daar, door ondervinding en teleurstelling, zelfs meer dan anderen te huis behoort, besloot eene reize naar Hamburg en Berlijn te ondernemen, vooral om aangaande de *innere Mission* naauwkeurige berigten in te winnen, en men zal zekerlijk niet zonder belangstelling en vrucht zijne aanteekeningen, waarvan de eerste aflevering verschenen is, ter hand nemen. Hier vindt men volgens het voorwoord, ‘ervarin-

gen en opmerkingen, opgeteekend op een *klein reisje* naar Hamburg en Berlijn;' al was de togt ook kort van duur, mag men echter in behoorlijk Nederduitsch nooit zeggen: een *klein reisje*, - dat past niet, - er zijn hier en daar meer dergelijke kleine onnaauwkeurigheden, die in een boekske voorde beschaafde lezende wereld niet te huis behooren. Wij zullen de verschillende reisavonturen, met de daarbij gevoegde opmerkingen, niet mededeelen, eenige zijn tamelijk onbelangrijk, andere hebben daarentegen meerwaarde, en overtuigen ons dat de heer Heldring alstoen *goed* gereisd heeft. Wij willen dadelijk eene proef nemen, en aan den lezer tevens eene proef geven, die hem niet onaangenaam kan wezen, wij bedoelen den indruk, welken eene vereeniging van spoortreinen en spoorwegliniën op den schrijver maakte, toen hij zich te Lehrte in Hanover bevond, men leze en oordeele:

'Te Lehrte, op korten afstand van Hanover, zag ik iets, dat op mij eenen diepen indruk maakte. Er kwamen daar op denzelfden tijd, omstreeks negen uren des morgens, vijf treinen te zamen, die er nagenoeg een half uur bleven. De eene kwam van Hamburg en Kiel en bragt de vreemdelingen aan, die uit Zweden, Noorwegen en Rusland overkwamen. Men konde ze allen aan hunne pelzen onderscheiden.

De andere bragt uit Bremen wat de Noordzee derwaarts gevoerd had. Een derde kwam van Keulen. Deze trein voerde alle Nederlanders, Belgen, Franschen en Engelschen met zich mede. Een vierde uit Hildersheim droeg den reiziger van het zuiden van Zwitserland, Straatsburg, Frankfort, Kassel; terwijl de laatste, die van Berlijn, alle spoortreinen van Warschau. Krakau, Praag, Weenen, Munchen, Leipzig en Maagdeburg in zich vereenigde. Toen al die reizigers uit die onderscheidene landen, van waar zij met de snelheid van den stoom herwaarts overgekomen waren, zich in de wachtkamers der stations vereenigden, stond ik stil, hoorde de onderscheidene talen, zag de natiën, - allen vertegenwoordigd, en dacht: - Neen, het is onmogelijk dat, wat vroeger bestond, blijven kan; hier zegt mij iets, dat er andere dagen aangebroken zijn.

De Amsterdamsche, Parijsche, Londensche, Weenensche, Berlijnsche, Munchensche democraat heeft niet meer dan vier en twintig uren noodig, om van hier over geheel Europa zijne herauten uit te zenden, ten einde zijne gedachten en ijdele voornemens overal gelijktijdig te realiseren. Een woord hier uitgesproken, is binnen vier en twintig uren het eigendom van honderdduizenden; het kan als het magtwoord van eenen man, die zijnen tijd kent en dien weet te beheerschen, millioenen in beweging brengen. Al het booze kan zich langs deze banen uitbreiden gelijk nooit te voren. Maar ook het goede. Hadde ik op dat oogenblik aan elkeen van gindsche duizend gasten een traktaatje gegeven, ik wist zeker, zoo het slechts van politieken inhoud ware, (want daarvoor waren de harten van al deze menschen open), dat het eer de zon ondergegaan en weder opgegaan was, over eene onmetelijke landstreek verspreid zoude zijn, en als levend woord omgedragen, duizend maal duizenden in die beweging zoude hebben kunnen brengen, die aan het doel van den schrijver beantwoordde. Wat vermag dus hij, die talent, magt en wil heeft, om in het midden der volken nieuwe gedachten uit te strooijen, wanneer hij slechts het middel weet te bezigen, dat hem hier om niet wordt

aangeboden! Zoo dacht ik, toen ik al die treinen heen zag snellen. Hier een uur stil te houden en niet te gevoelen, dat het oude voorbijgaat en alles staat nieuw te worden, is voorzeker den denkenden reiziger onmogelijk. Die indruk drong diep in mijn hart door. Ik konde niet luisteren naar de gesprekken van gindsche politieke mannen, die allen bezig waren met het vraagstuk, of de koning van Hanover door Pruissen zoude gedwongen worden tot het houden van zijn woord, gegeven bij het oprigten van het driekoningen-verbond. Het scheen mij toe, dat al deze gesprekken slechts droomen waren van menschen der verledenheid, en de man nog niet daar was, die den nieuwen tijd genoeg begrepen had, om een ander verbond in het leven te roepen, dan dat van koningen en vorsten, die wel iets gevoelen van eene eenheid, als zij de eenheid van Duitschland zoeken: maar geenszins eene andere eenheid kennen, welke voortaan óf de wereld zal vereenigen onder hunnen koning, den vorst der duisternis, óf de kinderen Gods zal brengen tot dien Koning, die daar zegt: ‘Mijn koningrijk is niet van deze wereld,’ maar een ieder, die Hem volgt, gebiedt onderdaan te blijven der magten, aan welke Hij hem onderworpen heeft.’

In hoeverre echter het uitreiken van traktaatjes door den reiziger werkelijk op die spoorwegmannen den bedoelden indruk zoude gemaakt hebben, betwijfelen wij. Wij leven in de eeuw der persoonlijkheid, der werkdadige krachtsontwikkeling, met traktaatjes alléén komt men niet zeer verre, als de kracht der levende stem, de individueele menschheid, niet mede wordt geopenbaard: de heer Heldring heeft zelf, in betrekking tot Steenbeek en Hoenderloo meer gedaan, dan traktaatjes uit te reiken. De gesprekken met den heer Wichern, ons hier en daar in deze bladen medegedeeld, zijn in veel opzigten belangrijk, deze man vol kracht en vol geloof gaat uit van het woord Gods, daar vindt hij den hefboom, om het groote werk der *innere Mission* aan te vangen en te blijven voortzetten. ‘Gehoorzaamheid aan dat woord, als het woord van God was geheel zijn beginsel,’ schrijft de heer Heldring, maar juist het woord van God alleen, niet in den vorm eener Gereformeerde of Augsburgsche of van welke belijdenis ook, en daarin stemmen zekerlijk alle degelijke en krachtig werkende voorstanders van een werkend Christendom overeen, om met het woord Gods alleen gewapend voor allen nuttig te zijn, zonder den beknellenden band van menschelijke stellingen, hoe zeer ook door menschen aanbevolen, of door menschen gewaarborgd. Opmerkelijk zijn de woorden van een man als Wichern: ‘dat de hoogste standen in de hoogste mate gedemoraliseerd zijn, en men juist daar met kracht en nadruk het beginsel der Christelijke volksveredeling en wedergeboorte moet toepassen. Hoevelen zijn er niet, ook in dezen lande, die deel nemen aan talrijke Christelijke instellingen, die zich mede aan het hoofd plaatsen van vereenigingen, om den minderen stand te verchristelijken; die boden des vredes, zoo als het heet, in de woningen der onbekeerde armen uitzenden, en daardoor het groote doeleinde der *innere Mission*, hier te lande, inderdaad wenschen te bereiken, terwijl zijzelven door verfijnde weelde, door bedekte ondeugd en uitspatting, door verregaande huichelarij, het eigen geweten blijven bezwaren met een' zondenlast, die des te grooter wordt, naar mate men door uitwendige pogin-

gen de eigene zonden poogt te bedekken, en te vergoelijken!

Hoogst ongunstig is de indruk, welken de beroemde handelstad op den reiziger moest maken. De zedeloosheid heeft hier eene schrikbarende hoogte bereikt, en doet ons treuren; wij gelooven echter, dat alle groote, rijkbevolkte steden, vooral de zee-plaatsen, hier evenwijdig staan op de groote kaart der demoralisatie, en aldaar in de eerste plaats voor het behoud van een werkend Christelijk beginsel moet gezorgd worden. Kwame ook hier eens een tweede Howard te voorschijn, niet alleen om de kleine kerkers te bezoeken, maar om elke groote stad, als den ruimen kerker vol gevangenen door de zonde, te redden. Niet minder droevig is de schets, welke de heer Heldring ons mededeelt, van het *geestelijk* en *kerkelijk* leven te Hamburg; wij hoorden ook van andere zijden, deze opmerking, helaas! dikwerf bevestigen. Een' zeer onaangenamen indruk maakte op den schrijver de Luthersche kerkleer te Hamburg. (blz. 45 en volgg.) Wij gelooven dit zeer gaarne. Waar men zich nog met onverstandigen ijver aan oud-kerkelijke leerstellingen en vormen hecht, en daarin de levenskracht van het Christendom meent te vinden, moet de uitwerking hoogst gebrekkig zijn. Dit geldt niet alleen de *Luthersche* kerk te Hamburg, maar ook de *Gereformeerde* en *elke*, in hare leerstellingen als ingevrozen kerk in ons vaderland, waar men met onbegrijpelijke hardnekkigheid aan enkele gebruiken of vormen blijft gehecht, en vreest eene doodzonde te begaan, als men een hairbreed daarvan afwijkt. Zoo oordeelt de heer Heldring dat de Luthersche kerk te Hamburg, als eenige en laatste steunpunten heeft overgehouden: - het avondmaal en den doop - de onkerkelijkheid aldaar is reeds hoog gestegen. Onder de 120,000 leden, telde men slechts 4000 kerkelijke personen, dit treurig verschijnsel zal evenwel niet toegeschreven kunnen worden aan eene overdrevene vooringenomenheid met de leerstellingen aangaande het avondmaal en den doop. Wij herinneren ons hier een brief van prof. Tholück uit Halle, waarin de geleerde man zich beklaagt, dat ook bij hem naauwelijks een dertigtal hoorders de gewone Zondagsvoormiddagbeurt bezoekt. Men vergete toch niet, dat de ware, de echte, de gezuiverde Luthersche leer, inderdaad de Evangeliesche is, en geene andere dan de Evangeliesche. *die* Evangeliesche, welke de heer Heldring en alle welgezinden met hem zoeken, aankleven en beminnen, waar men evenmin eene ongehoorde vooringenomenheid met avondmaal, doop of praedestinatie wenscht, duldt of vindt, maar waar alles teruggebragt wordt tot en getoetst aan en door het woord Gods, en alleen het woord Gods. Uit dit eenzijdige, verflaauwde, bloot uitwendige kerkelijk leven te Hamburg, verklaart zich mede de noodlottige invloed, welken de Baptisten (de Irvingianen immers mede?) op het geestelijk leven uitoefenen, maar dit worde toch wederom niet alleen toegeschreven aan de groote waarde, welke er onder de zoogenaamde Lutherschen aan doop en avondmaal gehecht wordt. Ook in ons land, zouden welligt, onder eenigzins gewijzigde omstandigheden, dergelijke secten meer vasten voet verkrijgen, indien de volksgeest niet doorgaande meer voorzigtig, Christelijk verlicht, en verstandig ontwikkeld ware. Een der predikanten deelde den heer Heldring deze opmerking mede blz. 58. ‘Het Christendom heeft hier zijne beteekenis voor een goed deel verloren. Slechts de doop en het avondmaal staan er als twee eerwaar-

dige zuilen van een schrikkelijken bouwval, zij zijn de tempel zelf geworden.' Als dit waarheid is, welnu, men bouwe dan even als de nieuwe huizen te Hamburg, een nieuwen, lateren en meer Christelijken tempel, om de twee oude zuilen heen, en vinde de bouwstoffen niet enkel in de aangevoerde materialien der zestiende en zeventiende eeuw, maar vooral in het woord Gods zelve, dan zullen de twee zuilen ook wel hare regte plaats vinden, en niet in den weg staan; want het schijnt somtijds, alsof eene overdrevene vergeestelijking van alles, naar den aard der kwakers, de twee hoofdinstellingen des Christendoms eenigzins tracht terug te zetten. Ook hier geldt het zoo als alom: *abusus non tollit usum*: het misbruik neemt het verstandig en gewettigd gebruik niet weg. De medegedeelde berigten aangaande eene echt Christelijke vrouw, Amalia Sieveking, houden ons aan het einde van deze eerste aflevering, aangenaam en nuttig bezig, en de wijze waarop deze werkzame en krachtvolle vrouw haar doel poogt te bereiken, het armbezoek, is even eigenaardig als belangwekkend. Ook hier vinden wij het welbekende, het dikwerf zeer geprezen, of hevig gegispte armenpatronaat terug, waarheen men toch vroeg of laat, ook wat de *innere Mission* betreft, zal moeten terugkeeren. Er is uit deze opgave, voor onzen tijd, en voor onze armen veel te leeren.

Zonder twijfel zullen de aanteekeningen en opmerkingen van den heer Heldring op deze wijze eenvoudig en ongekunsteld medegedeeld, aan menigen lezer belangrijk zijn en blijven. Wij verheugen ons, om hier in verstandige taal, en welgemeenden Christelijken ernst, eenen Nederlander, en wel eenen Protestantschen Leeraar te ontmoeten, die ons het goede en het navolgenswaardige, maar tevens het verkeerde eenzijdige en gevaarlijke in het buitenland ontdekt, en zelfs over het algemeen met eene loffelijke onpartijdigheid, zonder in het oogloopende leerstellige eenzijdigheid heeft geschreven. Wij houden ons daarom ook verzekerd, dat de tweede aflevering, die ons aangaande Berlijn nadere berigten zal aanbrengen, even belangrijk zal zijn, en nemen de vrijheid, om aan den heer Heldring onzen dank aan te bieden wegens zijn uitgegeven reisboek, en de moeite, welke hem de zamenstelling daarvan zoowel op de reize als te huis, moest veroorzaken.

Spiritus Asper en *Lenis*.

Een wel bestede halve eeuw.

Herinneringen uit eene vijftigjarige Evangelieprediking, tot huiselijke stichting, door 'J.P. Sprenger van Eyk, rustend leeraar der Hervormde Gemeente te Rotterdam. Te Arnhem, bij ls. An. Nijhoff. 1850.

Was het omdat ik hem 400 goed had gekend, zoo hoog geacht, dat de naam van Sprenger van Eyk zoo weemoedigen indruk op mij maakte? Die naam werd eens met eere genoemd in de letterkundige wereld: de Fakkel gaf jaren lang helderen glans, verlichtte er menigeen, de reisbeschrijvingen getuigden van zuiver gevoel voor natuurschoon, de spreekwoorden verrieden genialiteit bij liefde voor de moedertaal, de practische behandeling van enkele bijbelboeken liet

den godsdiensligen zin niet onbevredigd, en nu... er zullen er zijn, die den naam op het titelblad, dat voor mij ligt opgeslagen, met een' vragenden blik aanstaren. Dra vergeten door den tijdgenoot, door een jonger geslacht verloochend, zoo al niet gesmaad en verguisd, ziedaar het loon van wie aan de beoefening der letteren zich wijdt en den bloesem zijner kunst, de vrucht zijner wetenschap den volke niet nijdig onthoudt. Een bloem heden geplukt, zoo nog geplukt, - vergeten morgen, versmeten heden ligt nog. Treurig lot, wij kennen naauw droeviger... ja, als 't hoogste streven van den letterkundige is *digito monstrari et dicier hic est*; als 't zijn hemel is, te leven op de tong der menigte, dan is er maar één smart, die de grieve der teleurstelling overtreft, de smart van het doel - bereikt te hebben. O, we misgunnen de kransen u niet, gelauwerden, we weten, wat distelen zich onder 't groene loover verschuilen, we weten wat verdorde kransen zijn. We hebben een' traan voor u bij 't Hosanna der schare... Maar hooger doel is denkbaar, meer, velen staat het levendig voor den geest: 't is niet den naam, maar de vrucht, niet het woord, maar den geest te doen voortleven.

Een zee van golvend graan verrukt uw oog, spelt spijze den hongerige, den zwakke kracht: wie is 't die de eerste zaadkorrel der vore heeft toebetrouwd, zijn naam, zijn geslacht? Waar vinden we hem om zijner zorg de hulde te brengen van het dankbare hart? Dwaas, om u te voeden, niet om uwen dank af te bedelen, gaf hij zijn zorg en zijn zweet; dat gij niet verhongert, hem is 't genoeg, en of gij hem al niet kent, - zijn God kent hem immers?... Duizenden hebben sinds eeuwen het veld der geesten beploegd, vruchtbaar zaad gestrooid onder arbeid, miskenning en hoon, 't besproeid met hun tranen, hun bloed: van enkelen slechts leeft de roem een paar maanden of eeuwen, des meesters naam was hij niet geschreven in 't mulle zand? Wat zij deden bleef, de trap van geestelijke en zedelijke ontwikkeling, waarop we staan, hun hebben wij 't te danken, dat we er op staan. Als de geest blijft leven, kan men dan niet glimlagchen over den ondank van menschen, over de sterfelijkheid van een' naam? Van Eyk kan het: de man, die ook is toegejuicht en verheerlijkt, maar nu bij hoevelen vergeten, behoeft geen vergetelheid te vreezen, als hij, den voet in 't graf, verklaren kan: ‘Bijzonder lag mij de Evangelieprediking na aan het hart. De uren, daaraan geschonken, waren dikwijls de zaligste van mijn leven.’ Ziet, we zouden in den geest van Christus arbeiden, en niet onsterfelijk zijn! De grijze prediker liet door dien geest zich leiden, hoort hem: ‘Overtuigd, dat men, alleen het verstand naderende, het gemoed slechts voorbereidt, en, alleen op het gevoel werkende, niet dan voorbijgaanden indruk maakt, zocht ik in mijne prediking beide te vereenigen, en uit opgeklaarde denkbeelden stichtelijke aandoeningen te verwekken; ja, het welbegrepen belang van allen, in duidelijke taal, ernstig op het hart te drukken, was mij eene behoefte, omdat zij het ook voor mijne hoorders was; en langs dien weg trachtte ik, zooals Paulus het noemt, den mensch volmaakt te stellen in Christus. Altijd bleef ik de wijze opmerking van Mozes gedachtig: de verborgene dingen zijn voor den Heer, onzen God, de geopenbaarde voor ons en onze kinderen. Nooit trachtte ik de diepten Gods te peilen, en den sluijer opteligten, die over deze en gene godsdienstzaken gespreid is. Wat

ik, daarentegen, als verlichtende, heiligende en vertroostende waarheid geloofde, predikte ik met vrijmoedigheid, zonder mij daarin door iets te laten hinderen, en ik bestreed onbewimpeld, met bescheidenheid, vooroordeelen en wanbegrippen, wáár en bij wien ik die aantrof. Zoo werkte ik tot uitbreiding en bloei van Christus gemeente mede.'

En nu als aandenken aan zijne prediking, biedt de werkzaam-rustende zijner laatste lieve gemeente, als middel tot hare verdere opbouwing, eene bloemlezing aan uit zijne vijftigjarige evangelieprediking. Zestien leerredenen, waarvan drie aan het O.T. ontleend, en ten besluite drie toespraken tot opleiding tot het Zondags-avondgebed staat de grijsaard ons af: de laalsten waren ons dubbel welkom. Zoowel wanneer hij de Rotterdamsche gemeente tot de gebedsstemming opvoerde, als wanneer hij met haar 's Heeren dood gedacht (zie de 12de leerrede), pleegde hij met verdubbelde innigheid te spreken en al den rijkdom van een warm Christelijk hart haar meê te deelen.

Beoordeelen mogen wij allerminst: wie zich ook geroepen moge achten om den arbeid van den meer dan zeventigjarige aan de kritiek te onderwerpen, - 't laatst kan dat gevergd worden van wie als kind aan de voeten van den grijze, krachtvol man toen nog, nederzat om in den geest des Evangelies ingeleid te worden. Hem danken, hem roemen, dat mogen wij. Of is niet de geest zijner prediking verlicht en warm? Beschaamt de wankelende grijsaard niet menigen, helderziende zich wanenden, jonger door vrijen blik, onbevooroordeelde opvatting, diep inzigt? Hoort zijne denkbeelden omtrent de opstanding der dooden, en gij vindt hem beschenen door 't helderste licht der nieuwste, wèlbeproefde wetenschap: 'Onze ziel, van het ligchaam gescheiden, *onstoffelijk?* dan moet ik weêrkeerig vragen: zoo onze ziel, naden dood, geheel van alle stof afgescheiden is, wáár is dan toch de mensch, daar zoowel ligchaam als ziel tot de menschelijke natuur behoort, en hoe zouden wij dan, in de andere wereld, waarnemingen omtrent stoffelijke voorwerpen kunnen doen; hoe ons aan elkander vertoonen en mededeelen; hoe de zaligheid, van met elkander hereenigd te worden, genieten kunnen (bl. 246)?' Hoort hem over Zacharias prediken, als die 'profeteerde in den geest en toon der vroegere openbaringen Gods, al ware het, dat hij, als Jood van die dagen, niet altijd verklaarde en toepaste, zoo als het moest,' en zegt mij, of hij niet verre staat boven de mechanische beschouwing van de werking des Geestes, die zich in onze dagen weder als de eenig ware poogt op te dringen?

Warmte en gloed tintelt nog in dat oog, als de mond van Christus getuigt, zonder over Christus te redetwisten; de menschenkennis logenstraft geene ervaring van eene halve eeuw; de innerlijkste roerselen van 't gemoed worden gevonden, aangegrepen... en de vorm? Menige dispositie doet den meester kennen, treft door eenvoud, boeit door waarheid en bewandelt den koninklijken middenweg tusschen het eenvormige en 't gekunstelde. De stof wordt aangewend, niet uitgeput, de tekst ontwikkeld, niet op de kunsfdraaibank verwrongen. De taal is waardig, van sieraden niet verstoken, maar niet uit sieraden opgebouwd, de beelden met mate gebruikt, maar zuiver, treffend, zonder door blikkerenden flikkerglans te verblinden...

Den ouden leeraar dank voor zijne goede

gave. Heil den man, die op eene halve eeuw van zoo een' arbeid in de dienst van Christus kan terugzien: Zijn naam is opgevolgd (verdrongen hopen we niet) door anderen, door schitterenden: ook zijn werk zal blijven, hij heeft geene stoppelen aangedragen, hij heeft het louterend vuur des tijds niet te schromen. De braven sterven niet; want de geest sterft niet en de vrucht des geestes sterft niet. Den trouwen dienaar zij de Heer nabij. Helder blijve het oog zijns geestes, sluite hij ook dra 't ligchamelijk oog. Zijn sterven zij in Hem, die 't leven hem was: Christus.

J.P.d.K.

Het hedendaagsche standpunt van de kritiek des Nieuwen Testaments.

Eene voorlezing van D^{r}. G.L. Hahn, naar het Hoogduitsch met eene voorrede, aanteekeningen en een bijvoegsel betreffende het werkje van D^{r}. van Vloten: De Tubinger school enz. van A. Niermeijer, Predikant te 's Heer Arendskerke.

De vertaler dezer voorlezing achtte hare overzetting nuttig ‘tot eene juiste waardering van het kritische standpunt der Tubingsche school.’ Daaraan zou bij een groot deel onzer godgeleerden nog altijd behoefte bestaan. Het was hem voorgekomen, schrijft hij in de voorrede, ‘dat men Baur en zijne aanhangers tot de voorstanders der negative kritiek rekende en geen begrip had van de geheel nieuwe phase, die inzonderheid door deze school op het gebied der gewijde oordeelkunde een aanvang genomen heeft.’ ‘Het idee des ganzen schijnt in dit opzigt bij menigeen nog te ontbreken. Zelfs in godgeleerde geschriften zijn de bewijzen aanwezig, dat er gevonden worden die van negative kritiek spreken en er mede schermen, zonder eigenlijk te weten, wat het is waardoor zij zich onderscheidt.’ 't Is waar, zelfs in godgeleerde boeken spreekt men van de negative kritiek onzer dagen, met betoog op *Tubingen*; zelfs godgeleerden van naam hebben 't gedaan,[1)] van welke men toch niet vooronderstellen mag, dat ze er ‘mede schermen zonder eigenlijk te weten, wat het is, waardoor zij zich onderscheidt.’ 't Is duidelijk dat velen de kritiek der Tubingsche school negatief noemen, niet omdat ze geheel onkundig waren van het kritisch gebouw, dat Baur en de zijnen willen oprigten, maar omdat ze daardoor het resultaat meenen uittedrukken, hetwelk deze kritiek zou opleveren voor de echtheid en geloofwaardigheid van de historische schriften des N.T. De. Tubingers hebben de meeste boeken van het N.V. afgerukt van den historischen bodem, waarop zij ontstaan zijn. Ze hebben ja 't mogelijke gedaan om de authentic van eenige boeken te bewijzen, om met te wisser greep de andere uit hun historisch verband te kunnen rukken. Ze willen Paulus voor den stichter des Christendoms verklaren, om des te gemakkelijker den Verlosser der wereld te kunnen onttroonen. Ze willen oprigten, ja, maar den stormram, die de sterke wallen des Christendoms moet beuken, moet verbrijzelen. Ze bevestigen een paar grondsteenen van den Christelijken tem-

1) Bijv: Schollen de leer der Hervormde kerk enz. I. 169.

pel, om er op te bouwen de domme kracht, die 't geheele gebouw uit elkander moet dringen.

...haec in nostros fabricata est machina muros.
- equo ne credite Teucri.

Daarom, 't is duidelijk, spreken eenige godgeleerden van negative kritiek met het oog op *Tubingen*. 't Is voor waar te dwaas om te denken dat ze geen tittel of jota zouden begrepen hebben van wat ze al over *Tubingen* gelezen hebben. 't Moge dan een verkeerd gebruik van den naam negative kritiek zijn, meer geleerden mogen de Tubingsche kritiek beter kennen, juister naam haar weten te geven: om schrijvers van of in godgeleerde geschriften zoo te beoordeelen, dunkt ons wat onbedachtzaam.

Dat ook die godgeleerden die de vertaler wil onderrigten met genoegen zullen lezen wat D^{r}. Hahn hun aanbiedt, is zeer waarschijnlijk. Iets anders is 't of deze voorlezing met zoo forsche kastijding op hunnen lessenaar moest gelegd worden

Maar daar ligt ze nu eenmaal. En ofschoon wij niet behooren tot hen die in godgeleerde schriften met negative kritiek schermen, willen we toch gaarne eens lezen wat Hahn geschreven heeft van de *omtrekken der kritiek van het Nieuwe Testament, ten aanzien van het standpunt, waartoe zij tot dus ver gebragt is*. Hij bedoelt hier vooral eene beschouwing van de kritiek der Tubingsche school. Zij is te bekend geworden door hare scherpzinnigheid, te beroemd door hare geleerdheid, te merkwaardig door hare taktiek, dan dat wij niet gaarne eene onpartijdige beoordeeling van hare werkzaamheid zouden ontvangen. Geen beoefenaar van de kritiek kan zich op dat terrein bewegen zonder kennis te nemen van bare pogingen. En als men niet alles lezen wil wat door Tubingen en over Tubingen geschreven wordt, als men zich niet begeven wil in den doolhof der uitgebreide studien van de hedendaagsche kritiek, dan kan men uit deze voorlezing van Hahn eene juiste voorstelling verkrijgen van het standpunt, de methode en de bedoeling der Tubingsche school. Voor hen die bepaaldelijk tot de beoefenaars van de kritiek des Nieuwen Testaments behooren schijnt de vertaling juist niet bestemd te zijn (Voorr. VII). De voorlezing werd dan ook gehouden voor zulke toehoorders ‘die zonder onze wetenschap dadelijk te beoefenen toch met belangstelling kennis nemen, van hetgeen heden ten dage, op godsdienstig terrein aan de orde ter behandeling is gesteld.’ ‘De algemeene rigting van onzen tijd zegt D^{r}. Hahn roept tot eene vernieuwde kritische bearbeiding van het Nieuwe Testament op, terwijl ook juist onze leeftijd in zijn eigenaardig karakter den waarborg draagt, dat juist hij het is, die op dit gebied tot zekere en vaste slotsommen zal geraken.’ De schrijver bouwt hier wel wat chateaux en Espagne. Er zal dan toch wel heel wat anders nog moeten gebeuren, als onze leeftijd tot vaste en zekere resultaten op dit gebied komen zal, D^{r}. Hahn koestert deze verwachting, omdat slechts datgene in elken leeftijd slagen kan, wat tot zijn eigenaardig karakter behoort, en onze tijd, onze theologie, onze geheele hedendaagsche wetenschap kritisch is. In 't eerste deel onzer eeuw bloeiden mannen als Fichte, Schelling, Degel, Schleiermacher; nieuwe schatten poogde men op te delven uit de diepte van 's menschen wezen; maar onze leeftijd wikt en weegt en onderzoekt wat al of niet stand houden kan.

Daarop schetst ons de schrijver den

weg, dien de kritiek bewandeld heeft van den tijd der hervorming af aan, waarbij hij hoofdzakelijk de historische beschouwing volgt van Baur in zijne kritische onderzoeking over de kanonieke Evangelien[1)] waarvan de hoofdtrekken de navolgende zijn.

Met het protestantisme was ook de kritiek geboren. Het protestantisme zelf op kritiek gebouwd, nam haar in zijne bescherming. De protestant wilde zelfstandig met volle overtuiging de bronnen kennen, die Gods openbaring aan den mensch bevatteden. Oogenblikkelijk verwierp hij een groot gedeelte van de overlevering en erkende het woord van God voor het eenige gezag, het eenige rigtsnoer in zaken des geloofs. Er bestond dus kritiek, maar zij tastte niet door, zij bleef op eene zekere hoogte staan, en haar beginsel was niet de geschiedenis, maar 't onmiddellijk Christelijk bewustzijn. Deze voorstelling is juist. Het is bekend hoe Luther b.v. oordeelde dat de brief aan de Hebreën niet van Paulus, de brief van Jacobus niet apostolisch, die van Judas een uittreksel uit den tweeden brief van Petrus was.[2)] Ook Calvinus is in twijfel over de schrijvers van de brieven van Jacobus en Judas. Zij beoefeuden dus kritiek en pasten haar toe ook op de boeken des Bijbels. Maar hunne kritiek was geene zuivere, zooals zij wezen moet, want haar beginsel was iets subjectiefs, iets geheel individueels, 't was niet de geschiedenis, maar het onmiddellijk Christelijk bewustzijn. ‘De eigenlijke kritiek ontwaakte eerst later zegt D^{r}. Hahn. Men paste de algemeene regelen der kritiek op den Bijbel toe, men wilde bewezen zien, wat men vroeger geloovig aangenomen had.’ Het standpunt der kritiek ten tijde van de hervorming wordt daarom het dogmatische genoemd, terwijl het volgende den naam van negative kritiek teregt zoude dragen. Nu zocht men aan alles te schudden. Nu protesteerde men tegen wat bij overlevering ontvangen was, men had bedenkingen tegen alles wat altijd vastgestaan had, men opperde eene reeks van hypothesen. Eichhorn had den weg gebaand voor eene meer naauwkeurige kritiek. 't Is bekend hoe men van dien tijd af aan heeft gezwoegd en geworsteld om de verhouding der Evangeliën tot elkander te verklaren. Hug, Schleiermacher, Gieseler werden op dit gebied beroemd. Geestig waren hunne hypothesen bedacht; maar 't bleven ook slechts hypothesen, zonder vasten historischen bodem. Vele Paulinische brieven en de schriften van Joannes werden als onecht verdacht, terwijl men die onechtheid door scherpzinnige vertoogen trachtte te bewijzen. Zoo werd het eene boek na het andere aangevallen en verdedigd, zijn apostolische afkomst geloochend en gehandhaafd, zoodat de zaak bij het einde der debatten sub judice bleef. Het resultaat der kritische wetenschap van dat tijdvak zien wij duidelijk in de Inleiding van de Wette in het Nieuwe Testament. De Wette laat zich daar namelijk twijfelend uit over de meeste schriften des Nieuwen verbonds.

Zoodanige kritiek, ontsproten als ze was op den bodem van het rationalisme verdient volgens Hahn geen anderen naam dan dien van negatief. Tot een hooger standpunt moest de kritiek gebragt worden. Zou ze dat kunnen, zou ze van den invloed van 't rationalisme, waar-

1) Een verslag van dat werk vindt men in het Repertorium voor buitenl. Theologie 1850 1 stuk, en in de Jaarb. voor wetenschapp. Theologie 6 deel 3 stuk.
2) Zie Scholten leer der Hervormde kerk I deel, 155.

onder zij zich ontwikkeld had, verlost worden, en hooger zich verheffen, dan moest ze, zooals de voorlezing van Hahn te regt voorstelt, tot bewustheid van zichzelve komen. Men moest duidelijk zien tot welke zekere gevolgtrekkingen men langs dien weg komen moest. Men moest de anti-christelijke resultaten aanschouwen, waartoe zoodanige methode consequent voortgezet, moest voeren. Dat deed het beruchte werk van Strauss. Hij bragt de kritiek tot bewustzijn van zichzelve. Op de fondamenten der negatieve kritiek had Strauss een gebouw gesticht, waarvan het teeken der verlossing was afgevallen, een gebouw waarin geen Christen meer aanbidden kon. De kritiek moest dus anders worden, zoo blijven kon ze niet, ze moest positief worden. Niet tot het dogmatische standpunt moest zij terugkeeren, niet blindelings moest ze weêr aan de overlevering zich overgeven, want dan ketende men de negative kritiek slechts met te zwakke kluisters, die eenmaal reeds verbroken spoedig weêr zouden breken. Het negative moest wetenschappelijk geoordeeld en overwonnen worden, voor de vierschaar van het kritisch denken worden gevonnisd als onwetenschappelijk en onwaar.

Er moest dus een nieuwe weg worden ingeslagen. D^{r}. Hahn schetst ons nu de pogingen, die men aangewend heeft om de kritiek des N.T. te doen worden wat ze zijn moet. De Tubingsche school was het nu, die hare krachten beproefde om een nieuwen weg te banen. De schrijver noemt daarom hare kritiek constructief; want zij wil niet alleen de afzonderlijke boeken losrukken van de plaats vroeger in de geschiedenis hun toegekend, maar zij wil eene vaste plaats in de geschiedenis hun ook aanwijzen. Ze wil zuiver historisch zijn. ‘Men beroept zich niet meer op kritisch instinct en exegetischen tact, maar men keert tot de denkbeelden terug, die den eersten tijd der Christelijke kerk in beweging bragten, tot de beweging dier tijden in het groot en in het geheel. Men wil de schriften, die aan een bepaalden tijd toegekend worden, met dien tijd zelven, nadat zij ieder afzonderlijk naauwkeurig onderzocht zijn, vergelijken, men wil nagaan in welke verhouding zij tot elkander staan.’ Na dit alles zich te hebben voorgesteld kan D^{r}. Hahn te beter beoordeelen, in hoever Baur en zijne vrienden aan den eisch der kritische wetenschap hebben voldaan. Zijne beoordeeling is onpartijdig, gematigd en juist gemotiveerd. Baurs voorstelling, toont hij aan, staat reeds onbewegelijk vast voor alle kritiek, zijne voorstelling, 't resultaat van zijne wijsgeerige maximes, moet door zijne kritiek worden bevestigd. ‘Het standpunt van Baur vordert, dat het Christendom niet beschouwd worden kan, als iets dat van den beginne af aan, althans in zijn stichter tot rijpheid gekomen was, maar als iets, dat eerst van lieverlede uit den strijd van tegen elkander botsende werkingen ontstaat, en zich van kleine en onbeduidende beginselen tot datgene ontwikkelt, wat het overeenkomstig zijn wezen zijn moet. Christus kan dus niet de Godmensch zijn in absoluten zin enz.’ Het idee des Christendoms is geboren te midden van strijd en verzoening tusschen steil tegenoverstaande partijen, dat is de groote, algemeene stelling, waarvan de Tubingsche school uitgaat. De afzonderlijke schriften van het Nieuwe Testament moeten gebruikt kunnen worden tot hoofdbewijzen voor deze voorstelling; ze zijn getuigen van den strijd; 't zijn partijschriften dus. Dat moeten ze zijn, zoolang wil Tubingen ze draaijen en wen-

den totdat ze getuigen zijn voor die meening. Men streed, zoo hebben ze vastgesteld, men streed voor het bestaan van zijne partij, en als 't voordeel van zijne partij het vorderde moest men toegeven, al moest ook 't idee des Christendoms daarom aanmerkelijk worden gewijzigd. Hier wordt 't ook in de aanteekeningen opgemerkt, hoe juist D^{r}. Hahn uit het tuighuis der Tubinger kritiek 't zwaar geschut voor den dag haalt, om 't tegen haar in batterij te brengen. Zulk eene voorstelling is immers in strijd met de maxime der Baursche school, die, zooals ook D^{r}. Doedes opgemerkt had, geene voorstelling aannemen mag, die ‘niet de uitdrukking is der naar vaste wetten zich voortbewegende ontwikkeling van den menschelijken geest.’ (blz. 28 aant.) De vorm dien het Christendom b.v. in de Roomsche kerk aangenomen heeft, is dus volgens Tubingen niet de vrucht van inwendige ontwikkeling, maar van uitwendige overeenkomst. Nu volgt bij D^{r}. Hahn eene korte maar juiste voorstelling van het kritische gebouw door Tubingen opgerigt. Het Christendom was namelijk, zoo zeggen ze in Tubingen, bij zijne eerste komst iets dat niet veel anders was dan jodendom. Op dien eersten en laagsten trap slaan de twaalf apostelen en Christus zelf. Ze geloofden alleenlijk dat in Jezus de Messias verschenen was. Met dat idee waren ze Joden en bleven ze Joden. Paulus alleen begreep het, dat de zaligheid noch in 't Jodendom, noch in 't heidendom te vinden was. Algemeenheid en afschaffing der Mozaïsche wet zijn de eigenaardige grondbeginselen van Paulus. In heftigen strijd kwamen dus de andere apostelen, joden als ze waren, met Paulus. Die strijd bevorderde de ontwikkeling. Alle schriften van Paulus zijn apologiën tegen de Joodschgezinden. De joden moesten eindelijk wat toegeven, hoe gedrongen ook, omdat er zoovele heidenen Christenen werden, die aan Paulus' zijde zich schaarden. De Paulinisten gaven toen ook wat toe en zoo ontstond er eene verzoening. Geloof en werken (het beginsel van 't Paulinisme en 't Petrinisme) worden nu broederlijk vereenigd; Petrus en Paulus worden beide hoofden der kerk; wet en evangelie zijn nu de leuzen. Intusschen had er in de klein-Aziatische gemeenten eene ontwikkeling plaats, die boven Paulus zich nog verhief, en in Joannes' evangelie eindelijk haar toppunt bereikte. Daar was 't Christendom intusschen zoo ontwikkeld, dat 't boven alle partijen verheven, in rust zich bevond. 't Vierde evangelie wil ons dus ook geene zuivere historie leveren, maar een bepaald denkbeeld ontwikkelen. De geschiedenis gebruikt de auteur slechts in zoover, als zij voor zijn denkbeeld zich schikken wil (wat men zelf doet, waant men ook ligt dat anderen doen). Na deze praemissen worden nu de boeken des Nieuwen Testaments gerangschikt. Eerst het Evangelie der Hebreen en de Openbaring, tegenover welke de echte brieven van Paulus staan. Dan de tijd der verzoening. De Paulinische partij beproefde toen door den eersten brief van Petrus, de schriften van Lucas, hoofdstuk XV en XVI van den brief aan de Romeinen en eenige andere brieven eene verzoening. De Joodschgezinden boden de hand ter verzoening door Jacobus' brief, Marcus' evangelie, en den 2^{den} brief van Petrus.

En nu de bewijzen voor zoo buitengewone voorstelling, de grondslagen van dat nieuwe kritische gebouw? De Tubingsche school, zegt D^{r}. Hahn, geeft eigenlijk geen bewijs. Zij zegt alleen dat elke andere voorstelling onwaarschijnlijk is, de hare daarentegen met alle verschijn-

selen goed overeenkomt en niet wederlegd worden kan. Die school wil dus wel historisch zijn, maar inderdaad is zij 't niet. Men ziet duidelijk dat de geheele beschouwing rust op eene steile tegenstelling tusschen Paulus en Petrus. En nu is de vraag of zij historisch is. De brief aan de Galaten, waarop men zich vooral beroept, bewijst die tegenstelling zeer zeker niet. En wat weten wij van het na-apostolische tijdvak, waarin die strijd zal hebben voortgeduurd? In al de schriften van dien tijd vindt men naauwelijks den naam van Paulus, veelmin van een strijd tegen Paulus gewaagd. Alleen de Clementinische homiliën schijnen Paulus te bestrijden, schoon ze Paulus niet noemen. Geheel andere denkbeelden, zegt Hahn, bragten de Christenen in beweging. Volgens Baur zouden juist die schriften verloren zijn, waarin de apostel openlijk aangevallen werd. Zegevierend bestrijdt D^{r}. Hahn ook hier de Tubingsche beschouwing. Met 't grootste genoegen zal men 't lezen en niet in twijfel staan, wie van beide D^{r}. Baur of D^{r}. Hahn hier gelijk heeft.

Dit verslag zal onze lezers overtuigen van den rijken inhoud dezer voorlezing. Bij grooten overvloed van stof is ze beknopt zonder duister te zijn. In korte meesterlijke trekken is de geheele Baursche kritiek geschetst, zoo onpartijdig, zoo gematigd, met zoovele achting voor de verdiensten zijner tegenstanders beoordeeld, dat men zeker voldaan over 't geen de schrijver geeft en ingenomen met den geleerden man 't boekje zal toeslaan. Zoo blijkt het dan duidelijk, dat deze Tubingsche kritiek evenmin historisch is, als die der hervormers. Ze is gebouwd op voorstellingen a priori, wel geene kerkelijk dogmatische maar toch philosophische. Steunde de kritiek bij de hervormers op hun Christelijk bewustzijn, bij Baur steunt ze op zijn philosophisch bewustzijn. Het Christendom, zoo godmenschelijk van inhoud, dat het elken onbevooroordeelde overtuigt van zijn zeker meer dan gewoon menschelijken oorsprong, kan volgens Tubingen onmogelijk een anderen oorsprong hebben dan een menschelijken. Dat is 't waarvan die geheele kritiek is uitgegaan. Zou ze dan wat haar beginsel betreft zoo veel hooger staan dan die der hervormers?

Tubingen heeft eenige geschriften bij hunne echtheid gehandhaafd, zoo niet met het doel, dan zeker met het resultaat, dat de echtheid der historische boeken geheel wordt verworpen. Men beproefde zoo tot positive resultaten te komen aangaande de verhouding der Evangeliën. Maar deden dat ook niet Hug en Gieseler en Schleiermacher? Men beproefde zoo aan de schriften des Nieuwen Testaments een vasten tijd in de geschiedenis aan te wijzen, deden dat vroeger oordeelkundigen nooit? Wij willen 't evenwel niet ontkennen, dat men deze kritiek eene positive noemen kan, ofschoon 't positive, juist zoo als D^{r}. Van Vloten[1)] aangemerkt heeft, 't zwakste punt der school is.

't Is misschien onnoodig, dat de niet godgeleerde Christen zich bekend make met de kritiek der Tubingsche school. Er behoort te veel toe om haar zelfstandig te kunnen beoordeelen. Ligt schokt de scherpe dialectiek, de zegepralende toon der discipelen van Baur 't eenvoudig geloof. Wil men echter iets van deze altijd merkwaardige verschijning welen, heeft die kritiek reeds iemand geschokt, hij zal met vrucht dit boekje lezen. Zeer geschikt is 't voor godgeleerden, die zich

1) Van Vloten. De Tubinger school enz. blz. 124.

nog weinig met deze school hadden bekend gemaakt. De vertaling is uitmuntend en niet zorg bewekt; de aanteekeningen zijn zeer doeltreffend.

Er is nog een aanhangsel bijgevoegd, waarin de vertaler zich verdedigt tegen D^{r}. Van Vlotens aanmerkingen op hem en zijn vroeger werk. Niemand zou 't hem ten kwade geduid hebben als hij die onbeantwoord gelaten had. Niet zelden is 't woord van Cicero waar: praestat non dimicare quam vincere.

D-l.

Leerrede ove psalm LXXVI, 15^{a}.

behelzende de uitbreiding eener schets, naar welke wijlen de hoogleeraar J. Clarisse te Leiden, op den 16^{den} October des jaars 1837, weinige dagen na het overlijden van Neêrlands Koningin, des avonds in de Pieterskerk gepredikt heeft, door F.H.G. van Iterson, Pred te Leiden. Aldaar, E.J. Brill. 1849.

Hoe het gebied der prekenliteratuur onder ons ook doorwroet en doorzocht moge wezen en in welken vorm de predikers ook het gesproken woord ter perse gaven; - aan het ontstaan van bovengenoemde leerrede, zoo wel als aan hare uitgave, is iets bijzonders vast. - Zij is wat de hoofdzaken betreft jaren oud, zij is het gemeenschappelijk werk van *twee* begaafde kanselredenaars, waarvan de een het plan maakte en den bouw begon, de ander dien bouw voltooide, en dit onder omstandigheden, die op nieuw het woord van den psalmdichter ‘die den geest der Vorsten als druiven afsnijdt’ bevestigden. - Koning Willem II, de zoon der brave, wier dood hier na een verloop van twaalf jaren wordt gedacht, sterft - en dat zoo onverwacht, dat zulks het treffende dezer gebeurtenis moest verhoogen.

De leerrede werd ons ter aankondiging toegezonden; doch wij lazen in de voorrede dat de heer van Iterson vertrouwde, dat men haar niet uit een afgetrokken en daardoor onbillijk homiletisch oogpunt zou beschouwen. - Wij hechten niet zooveel aan de regelen der homiletiek, wetend dat alle regelen meer dienen om voor verkeerdheden te besvaren en fouten te doen vermijden, dan wel om schoonheid, kracht, leven bij te zetten.

Van den tekst is treffend, soms met vernuft, wel eens met te veel vernuft, gebruik gemaakt; hier en daar pittig en puntig bij het gemoedelijke, zoo als men dit van den hoogleeraar kon verwachten die bij velen en ook bij ons hoog staat aangeschreven. Wij vernemen hier en daar de taal van het echt gevoel, der waardige droefheid, zoo als de onderzaat die bij het graf van de gade van Willem I kon en moest ontwaren. Immers zij was eene edele, wier deugden den luister der koninklijke diadeem verzachtten en verhoogden. Zij was nederig, mild, deelnemend in al wat haar volk betrof, eene landsmoeder en eene moeder onder de haren - in haar gezin en in den lande geliefd. Wij herinnerden ons haar gaarne, wij verwijlden met weemoed bij de schets ons van de onvergetene opgehangen.

Het laatste gedeelte van de leerrede is meer van D^{s}. Iterson's hand. Wij hoorden daarin den welmeenenden, begaaf-

den leeraar spreken tot zijne gemeente. Hij verkondigt waarheid, hij legt zijnen lezers wijsheid, ernst, troost aan het hart; - maar toch konden wij bespeuren hoe hij stond onder den invloed der gedachte, dat de zaak welke hij behandelde reeds meer het deel der verledenheid was geworden. Hij hield haar soms als zijns ondanks vast, of liever hij raapte haar nu en dan weder op. Wij erkennen gaarne hoe moeijelijk het was en is om het later voorgevallene als niet gebeurd te beschouwen, om niet slechts zichzelf, maar daarmede ook zijne hoorders zoo geheel in het verledene te verplaatsen. - Daarbij drong zich het: 'nur der Lebende hat Recht' van Göthe onwillekeurig aan ons op. Zoo maakte wat wij blz. 18 in, van den toen als treurend voorgestelden koning lazen, op ons een wel wat vreemden indruk.

Wij zouden daarom en om meer redenen den heer v. I. in bedenking hebben gegeven, of het niet verkieslijk ware geweest, om dit laatste gedeelte vrijer te behandelen en met meer toepassing op den dood des vorigen konings. Zoo hadden wij gekregen wat Clarisse's was - en meer gekregen wat Iterson's is; de leerrede had meer ten tijde der uitgave in den tijd gegrepen en was daardoor meer belangwekkend geworden. - Z. Eerw. is echter in zijn goed regt, als hij niet anders heeft gewild dan, zooveel mogelijk, de gedachten van den hoogleeraar Clarisse weder te geven. Toch misten wij in zijn werk wat wij boven het pittige en puntige van Clarisse noemden. Gemoedelijkheid spant in wat meer des bewerkers is den boventoon. Hadden wij het vaak en toch nooit genoeg gezegde althans bij deze gelegenheid op wat andere dan de geheel gewone wijze mogen hooren zeggen, het zou er ons niet minder welkom om zijn geweest. - Doch ook zoo kan het goeds uitwerken en stichte het nu!

Eene openbare godsdienstoefening na de inhuldiging van Z.M. den Koning Willem III,

in de tegenwoordigheid van het Vorstelijk Huis gehouden te Amsterdam in de Westerkerk? den 13^{den} Mei 1849, en bestuurd door D.H. Wildschut, Kommandeur der Orde van den Nederlandschen Leeuw, Theol. D^{r}. en Predikant der Hervormde Gemeente aldaar.

Het was eene hoogst vereerende, maar te gelijk hoogst moeijelijke taak, die den heer Wildschut werd opgedragen. Wij bedoelen niet enkel zwarigheden die altijd bestaan waar de godsdienstleeraar is geroepen om voor vorstelijke ooren van matigheid, regtvaardigheid en oordeel te spreken; - die taak bragt hier eigendommelijke moeijelijkheid mede. - Des daags te voren had de inhuldiging van den Vorst des lands plaats gehad, niet *more majorum*, - die actus was, als het trouwen, van kerkelijk meer burgerlijk geworden. - Eene groote ergernis in het oog van velen, - iets wat in de schatting van sommigen aan de aanvaarding der regering door den Vorst de regte wijding ontnam. Men koos een middenweg.

Een door allerlei rigtingen welligt nog minder gebillijkte middenweg zou deze geweest zijn, dat men eenig' Katholiek'

geestelijke het doen van het nagebed had opgedragen, terwijl men overigens een Protestantsch leeraar met de leiding van het meer godsdienstig gedeelte van dien *actus* had kunnen belasten. Doch hoe velen hadden kerk, bisschop en leeraar al daardoor ontwijd en ontheiligd beschouwd! Genoeg! Men meende deze verandering aan den heerschenden geest des tijds schuldig te wezen, en wij durven en willen die, uit dit oogpunt beschouwd, geenszins afkeuren, al voelden wij ook dat op de plegtigheid der inhuldiging daardoor minder verbeven licht viel, dat haar kern daardoor voozer werd. Wij zijn geene voorstanders van het '*bij de gratie Gods*,' dat dikwerf snijdend en krijschend tegen de geschiedenis inschreeuwt, - maar wij hebben toch geloof genoeg om het er voor te houden dat het volk van en tot de koningen '*niet zonder - en ónder God*' mag zeggen.

Hoe heeft de heer Wildschut in dit opzigt gedacht en gesproken? - Over het geheel waardig. Vleijerij mag men hem in geenen deele te laste leggen. Er is menig woord gezegd, hetgeen wij wenschen en bidden dat door Vorst en landzaat moge worden behartigd. Hij heeft getoond, dat hij zijn tijd en standpunt begreep, door geene gevoeligheid te verraden over de daargestelde verandering in de wijze der inhuldiging. Hij heeft zich geen woord laten ontvallen wat naar onverdraagzaamheid zweemde. Een bisschop had na zijne preek, in denzelfden geest biddende, het gebed kunnen doen. ZEW. heeft in hetgeen hij sprak 'het midden des regts' gehouden.

En toch vroegen wij ons af: heeft hij niet wat veel gezwégen? - Wij weten dat de tekst daartoe aanleiding gaf. Doch waarom dien gekozen, als hij natuurlijk voerde tot eene meer eenzijdige beschouwing tvan den kortelings gelegden knoop, van de pas gesloten verbindtenis? - De tijden van een' Ambrosius zijn voorbij, die van Israëls profeten liggen nog verder achter ons. De Protestantsche bedienaar van het Woord mag noch moet zulke woorden spreken. Maar hij kon en mogt (moest?), vooral op zoodanig tijdstip, den Vorst herinneren, gelijk hij op blz. 23 heuschelijk en vriendelijk begint te doen, dat het als wij zeiden, *ónder God* was dat hij zou regeren, '*qu'il aurait*, om met Lamartine te spreken, '*un compte à rendre du sceptre*. - Die taak zou vooral een hofprediker, geen hoofsch prediker, die den jongen Vorst de godsdienstige waarheid niet enkel in het hoofd, maar ook aan en in het hárt had gelegd, het best en voegzaamst hebben kunnen vervullen.

Doch ook zóó is er veel goed gezegd. Menig woord kan op zulk een tijdstip hebben getroffen. Dank zij vooral den heer Wildschut voor de treffende manier, waarop hij blz. 23 op Willem den Eerste wijst, - dank voor de vermelding der waarheid aangaande de gemalin en moeder des Konings! Nederland had edele vorstinnen. - De gebeden zijn ernstig, hartelijk, dringend, inden goeden toon, zoodat zij instemmen met het gewigtige en in sommige opzigten hagchelijke van het toenmalig en toen pas doorleefde tijdsgewricht. Deze hebben ons zelfs meer aangesproken dan plaatsen uit de preek. Taal en stijl zijn edel en kalm.

Men verschoone de late aankondiging van een gelegenheidswoord dat ons eerst in de vorige maand ter hand kwam. Veel daarin kan nóg en op den duur stichten.

Christelijke stemmen aan en uit Den Helder.

Evangeliebladen of tafereelen en bespiegelingen uit het Oude en Nieuwe Testament, door J.H. Sonstral, predikant aan den Helder. Eerste Aflevering: Jona.

Wij leven in den tijd van Christelijke Stemmen, en wilden er gaarne bijvoegen ook in eenen tijd van Christelijke stemming, om daardoor hier en ginds onze bestemming te kunnen bereiken. De stichtelijke, de ascetische geschriften, dringen in steeds digtere drommen op ons in, van buiten en van binnen. Als de vroomheid onzer landgenooten naar het tal van dergelijke wekelijksche of maandelijksche stichtelijke lektuur mag berekend worden, zijn we een goed eind op weg, en zullen althans niet behoeven te klagen, dat het ons aan voedsel ontbreekt om Christelijk te leven, en zijn wij er nog niet toe gekomen, om er weldra toe te komen. Evenwel verwondert het ons steeds, dat het getal van stichtelijke vertoogen en kleinere geschriften niet grooter is, dan wij hetzelve werkelijk tot op den huidigen dag aantreffen - want, denk maar eens na, waarde lezer! hoe groot is het getal der brave predikers, die hunne leerredenen getrouwelijk van het votum tot aan het amen toe opschrijven, op de buitenzijde dag en jaar en ook de gezangen opteekenen; als ze nu den blik op deze kostbare autographen laten rusten, hoe natuurlijk is dan deze gedachtenschakel: welnu! waarom zoude ik deze preken, deze stukken niet kunnen overwerken, hier en daar eenigzins uitbreiden, vatbaar maken om gelezen te worden, zooals ze eens vatbaar waren om gehoord te worden? de stof ligt immers als wachtende op mijne hand? Welaan laat ik mijn preken op de eene of andere wijze, tot stichtelijke lektuur omsmelten, de proeve kan gewaagd, er is althans niets aan verloren of verbeurd, daar de preken in manuscript op zulke aardige stapeltjes liggen, en er kan altijd op meer dan ééne wijze iets door *gewonnen* worden. Eilieve! Waarom zouden de eens in de kerk gehoorde Christelijke stemmen, niet op goed en stevig drukpapier, als stichtelijke Christelijke stemmen herboren mogen worden? Naar dezen regel zouden we met eenige honderdtallen Christelijke stemmen, bladen, bespiegelingen enz. enz. bedreigd zijn, en de poging der snelschrijvers werd daardoor op eene eigenaardige wijze vergoed en in het leven geroepen. Inderdaad de schrijvende spreker komt zeer ligtelijk in verzoeking, weder een sprekende schrijver te worden, waarom niet? Als de schotel die ons, zelfs uit de prekenkast, wordt opgedischt, voedzaam, gaar, en wel gekruid is, niet al te zoet, niet al te flaauw, geene altoosdurend zoete, mystieke dessertschoteltjes - waarom dan maar niet altoos weêr aangeregt en opgedischt? - Verscheidenheid behaagt, en verschil van spijs prikkelt het gehemelte en scherpt den eetlust. Intusschen weten wij zeer goed, dat men aan de stichtelijke, zedelijke, ascetische lektuur, bepaalde en ernstige eischen kan en mag doen. 't Is niet voldoende om de woordjes: geliefde toehoorders, in: geneigde lezers te veranderen, om eenige kanselvormen af te snijden, en dan gereed te zijn met de wekelijksche of maandelijksche afleve-

ring. De lezer eischt iets meer dan de hoorder: men hoort den gesproken volzin van den redenaar slechts eenmaal, men herleest de zinsnede, en zet er somtijds een klein potloodstreepje, een vraagteeken bij. Uit dien hoofde heeft het *Christelijk Album* over het algemeen eenen goeden weg ingeslagen, en geeft verscheidene spijzen, niet alleen bereid en reeds vernomen op en voor den kansel. Om diezelfde reden, boeijen de *Stichtelijke Uren* van den heer Beets vele lezers, daar ze wat den vorm betreft, het regte punt treffen, en al zijn de snaren daar somtijds wat *sterk* gespannen, ook hier maakt de leeftijd bepaalde conditiones sine quâ non, de warmte en de gloed des geloofs vindt weerklank. Men heeft wel eens aangemerkt, dat het toenemend getal van stichtelijke geschriften, vooral als ze goedkoop gesteld zijn, nadeelig zoude terugwerken op het kerkbezoek, omdat men daardoor eene gedurige aanleiding gaf tot de huiselijke en afzonderlijke godsdienst. Bij sommigen, die uit aard en natuur niet veel zoogenaamd kerkelijk vleesch hebben, en tegen de groote moeite en de zware inspanning van eene kerkbeurt opzien, moge dit alzoo plaats grijpen; wij kennen intusschen wederom andere brave lieden, die gaarne in het huis des gebeds en des vredes, en evenzoo gaarne in hunne binnenkamers gesticht worden, gedenkende aan het woord der waarheid: ‘men kan het eene doen en het andere niet laten.’

Ook de heer Sonstral, reeds van meer dan ééne zijde niet ongunstig bekend, schaart zich aan de zijde van hen, die niet slechts Evangeliesermoenen, maar Evangeliebeden leveren, en legt ons en anderen eene eerste aflevering voor van *tafereelen* en *bespiegelingen* uit het Oude en Nieuwe Testament. De titel is, zoo als het geweten van vele geestelijken en niet geestelijken in deze dagen, *ruim* gesteld: tafereelen en bespiegelingen. Wij zullen deze woorden verklaren, als: praktische Bijbel uitlegging en toepassing; bespiegeling alleenlijk zoude in geenen deele voldoen, daar wordt in deze wereld, bovenal in de staatkundige en wijsgeerige wereld, zoo verbazend veel bespiegeld, dat men eindelijk vraagt: nu wilden we ook wel eens in de werkelijke wereld, en in het leven terug, om te zien, wat dáár al die bespiegelingen baten. De heer Sonstral heeft inderdaad geene gemakkelijke taak op zich genomen, toen hij met den profeet Jona begon, en daar, getrouw aan den titel - zoowel tafereel en bespiegeling of toepassing - deed ontluiken. - Daarover straks nader. - De inleiding is eene allegorie; de *Tijdboot*. Wij vroegen dadelijk om het punt der gelijkenis te vinden: welk eene soort van boot? een stoomboot? een loodsboot? een reddingsboot? Neen! wij hielden voor ons alleen het beeld van een paketboot over. 't Is natuurlijk, dat onze brave prediker zijn beeld ontleende van het element, 't geen hem zoo van nabij omgeeft, en wij beamen in allen deele de eigenaardige allegorie: de reis, de schipper, de bootsliên, de passagiers en principaal, de afmonstering der schepelingen en de gelukkige tehuiskomst. Ja, wij hopen, dat de heer Sonstral en alle wakkere, onversaagde, weluitgeruste predikers, als kapiteins of als eerste, tweede en derde stuurlieden, hunne booten, met veel of weinig manschap aan boord, veilig mogen binnenbrengen, en als het kan, liefst zonder de sleep-stoombootdienst en hulp van den grilligen tijdgeest, die ons somtijds, eer wij het weten

of willen, met schip en lading op het strand zet.

‘Jona heet de man, dien ik bedoel,’ zegt de heer Sonstral, en wij ontvangen een geregeld, aaneengeschakeld, tamelijk uitvoerig overzigt van de geschiedenis des profeets, die, zoo als later te regt wordt opgemerkt, voor menig een, die geen profeet is, in onze dagen een sprekend tegenbeeld oplevert. Zeer wijselijk ontveinst de schrijver de uitlegkundige moeijelijkheden niet, welke aan de geschiedenis van den profeet Jona eigen zijn en zullen blijven. In hoeverre hij ze *werkelijk* heeft weggenomen of overwonnen, zullen we niet beslissen. 't Is onbetwistbaar, dat ieder, die eenigzins dieper in dit verhaal indringt, op moeijelijkheden stuit, die door eenige volzinnen of zinsneden niet zijn te wijzen van de hand. Wij gelooven echter, dat de welmeenende schrijver deze bezwaren, niet zoo als men somtijds pleegt, heeft willen ontduiken, en telkens wegglipt, als hij en wij met hem, staan voor een uitlegkundigen slagboom, waarvan het slot zoo verroest is, dat wij al te zamen moeten komen, om de passage vrij te krijgen en niet te blijven staan, altijd roepende: ‘helpt mannen! helpt vrouwen! wij moeten er door!’ Het grondbegrip der wonderen wordt door den schrijver zeer te regt aangeroerd. Hij verdedigt de mogelijkheid der wonderen, en zeer juist lazen wij in betrekking tot het geschrift zelve: ‘Het grootste gedeelte is proza, een enkel stuk poëzij.’ Het komt er nu op aan, om te weten, *wat* proza en poëzij is, en waar hier de proza ophoudt, de poëzij begint. Wij moeten erkennen, dat de eigenlijke geschiedenis van den profeet, met naauwkeurigheid, den oorspronkelijken tekst voet voor voet volgende, wordt medegedeeld, dat bovenal het ziels- en geloofsleven van Jona duidelijk en juist is opgevat, en, dit is hier wel de hoofdzaak, het toepasselijke of praktische gedeelte, nog iets meer en beter dan bespiegeling, telkens krachtig en nadrukkelijk op den voorgrond treedt. Daardoor vergeet men, en 't is zeer gelukkig, het Oostersche en wonderbare kleed, waarin dit verhaal is gehuld, en stelt meer belang in alles wat Jona ons leeren kan dan in datgene wat er al met hem is voorgevallen. Over het *geweten* (bl. 30-37) vinden wij zeer nuttige en noodzakelijke wenken, die meer dan eens mogen gelezen worden. Enkele gevolgtrekkingen zijn echter te gewaagd, en zelfs gevaarlijk, omdat ze welligt, nader getoetst, iets zouden kunnen bijdragen, om het dikwerf wankelend geschiedkundig geloof nog een weinig meer te doen wankelen. Zoo schrijft de heer Sonstral, wat de reisgenooten van den profeet betreft, bl. 34: ‘Hunne *karakterschildering* levert, dunkt mij, een voldoend bewijs voor de *historische waarheid* van dit boek, en pleit tegen het gevoelen van diegenen die hier slechts eene zedelijke fabel vinden.’ Wij zijn niet van het gevoelen dat hier alleenlijk eene zedelijke fabel is, maar de conclusie gaat niet door, *omdat* men het inwendige karakter dezer menschen psychologisch waar en goed heeft opgevat en medegedeeld, *daarom* is ook de inkleeding van het verhaal zelve positief geschiedkundig. Dit zal de schrijver ons zelf moeten toestemmen. Bij eene bestredene, nog eenigzins duistere geschiedkundige stof of overlevering, waar het licht der wetenschap, ten laatste, bij de geloofsovertuiging moet verschijnen, is de strengste redenering, vis à vis de altijd ongeloovige wereld, volstrekt noodzakelijk, opdat men zich niet blootgeve, en de booze ongeloovige mensch zegge:

‘Ei, daar hebben we de zwakke zijde van den man gevonden, nu zullen we hem krijgen!’ Wij verklaren echter, dat de heer Sonstral, over het algemeen, bij deze eerste proeve, met even veel omzigtigheid als bescheidenheid en uitlegkundige wijsheid is te werk gegaan, iets dat zeer goed is, daar zijne zoo wel geschrevene Evangeliebladen, ook onder de oogen van denkende, onderzoekende, verstandige, beschaafde lieden zullen komen, zoo wel behoorende tot zijn kerkgenootschap als tot andere kerkgenootschappen, die den prediker aan den Helder gaarne ontmoeten, en zijne goede bedoelingen niet miskennen.

Moeijelijk was de bewerking dier afdeeling, welke het akelige en vreeselijke opschrift draagt: *Het Zeemonster!!!*

> De wondere geschiedenis
> Van Jonas, en den grooten visch.
> OUD-LUTHERSCH GEZANOBOEK.

Over het Zeemonster moest echter ook een woordje met den lezer gewisseld worden. Wij zouden, in zinnebeeldige taal, kunnen zeggen, dat onder al de visschen der zeeën, deze visch welligt het meeste met zijn staart geroerd heeft, en de geleerde en ongeleerde opinie der menschen hier naar alle hemelstreken heenjoeg: naar het noorden en zuiden, naar het oosten en westen. De heer Sonstral merkt teregt aan, dat de oudere vertaling van Luther (die somtijds door *sommige* menschen voor de eenige ware, en eenige geijkte en onfeilbare wordt gehouden) hier verkeerd luidt, en daarom blz. 37: ‘De uitgave van Luther's vertaling in 1823 heeft niet te vrij gehandeld met hetalgemeene woord: walvisch, door “groote visch” te vertolken.’ Het zal den onpartijdigen Bijbelvriend, hij moge Evangeliesch- of hersteld-Luthersch, of Gereformeerd heeten, of welke naam ook, aangenaam zijn, dat men hier aan de latere herziene vertaling van Luther, zoo als die gebruikt wordt in het Evangeliesch-Luthersch kerkgenootschap, regt laat wedervaren; want het zoude mogelijk zijn, dat de eene of andere geleerde man die vertaling, om eene of andere reden, die niet zeer edel en ook niet zeer extra-Christelijk is, gaarne in den grooten en kleinen kerkban deed. Aan de lezers van den Tijdspiegel kan die treurige mogelijkheid van een zoodanig kettergerigt onzer dagen, over den fel bestookten Lutherschen Bijbel van 1823, niet onbekend zijn. Eene breede aanhaling uit vader Uilkens stond den schrijver ten dienste, om de geschiedkundige waarheid of mogelijkheid van het verhaal met den grooten visch te staven. Daar deed de heer S. zeer wel aan, dat hij in zooverre voor den profeet en het zeemonster de partij getrokken heeft, en de wetenschap te hulp riep, om het zonderling verblijf van Jona aan de klaauwen van een spoitend ongeloof te ontrukken. Wij voor ons zijn er van overtuigd, dat ten laatste, op *die* wijze alleen, de geschiedkundige waarheid kan beveiligd worden. Zeker honderdwerf beter, dan door vervloekingen en dreigementen à la Krummacher, door sterkklinkende en nietsbeteekenende anathemas, door verachtelijke schimpredenen jegens andersdenkenden en andere gezindheden, die alleenlijk de blijken zijn van armoede des geestes en van bekrompenheid, of eigenlijk louter uit vlugten links en regts, als men zelf bitter in het naauw is gebragt en zich niet meer weet te redden. Wij veroorloven ons intusschen, den wakkeren schrijver en zijne lezers hier even heen te wijzen naar eene zeer korte, maar belangrijke noot van van der Palm in zijn Bijbelwerk, het tweede hoofdstuk, op de woorden: ‘hij

zeide' (noot 2) en wij vragen het u, of gij niet even zoohier *zonderling* vindt, wat den hoogleeraar bevreemdt, en wat wij u ter overpeinzing aanbevelen. Wij hopen dat de heer Sonstral met de Evangeliebladen geregeld moge kunnen voortgaan, en om aan den titel meer getrouw te blijven, het Nieuwe Verbond bijzonder behandele, als tafereel en bespiegeling, dat hij telkens meer licht en waarheid vinde, en ons en anderen daarin ruimschoots late deelen: de geest, de strekking, en de vorm dezer Evangeliebladen, moeten hun tot de beste aanbeveling strekken, en daaraan, dit vertrouwen wij, zal het geenszins ontbreken.

Spiritus Asper en *Lenis*.

De kapittelgoederen van Haaften.

Men kent ze. Ze hebben gerucht gemaakt. Of wij nieuw licht aanbrengen, gronden voor dezen of genen aanvoeren kunnen? Wij gelooven 't niet. Wij spiegelen af. Het beeld vertoont zich voor onzen spiegel. Wij moeten er op wijzen. 't Is ook goed, dat de zaak niet inslape, 't mogt een doodslaap zijn. Herinneren we u den loop der zaak, wijzen we dan op uitkomende punten.

De Kapittelgoederen van Haaften belmoren tot de vele voormalige bezittingen der Roomsche kerk, wier verdeeling in kloosterlijke, geestelijke en kerkelijke bekend is. In Duitschland werden ze bij en na de hervorming meest door den fiscus verslonden, ons vaderland erkende, dat eene gemeente bare goederen niet verliest bij haar' overgang: ze bleven der kerk behouden, naar toenmalig regt, onder toezigt van den Staat. In 1609 werd op het regt van *beheer* der Kapittelgoederen van Haaften aanspraak gemaakt door Walraven, heer van Brederode, als voogd over de kinderen van wijlen zijn' broeder, Floris, heer van Kloetinge, en diens weduwe, de vrouwe van Haaften. De landdag van Nijmegen besloot (19 Dec. 1609).... 'dat het geheele incommen van de voorzeide canonisijen und pastorijen, hebbende curam annexam, behoort angelegt und beheert tho worden tot onderhalt van den kerkendienst und waiter van dependiert, vurerst ter plaetse van fundatie, und watter mogt over schieten dat men 't zelve behoort t' employeren ter naester plaetse, daar 't gebreck is, vermits die voorzeide goederen niet ten deel dan in 't geheel gemortificeerd zijn, und daeromme totten dienst Godes behooren geapprobiert tho blijven, vurbeholden nogthans, dat die collatoren, als die plaetsen sullen commen tho vacieren, vrij sal staen, bequame und gequalíficeerde personen, der classi und gemeynte aengenaem tho presentieren enz. - und raekende die vicarijen, dat derselver goederen in 't openbaer ten overstaen van patronen ofte beneficiarien bij den Rentmeester sullen worden verpagt, waervan die twee deelen sullen comen tot profijt van de beneficiarien und het derde deel tot behoeff van den kerkedienst; gelijk diensvolgens aen den heer van Brederode in die voorzeide qualiteit toegestaen wordt in de aengegetogen vicarijen 't regt van praesentatien van eenen jongen gesel, om na voorgaende brieven van institutie van den Hove die twee deelen van suyvere incompsten tot

zijne studien te genieten en sulks uit handen van voorzeide Rentmeester.'[1)]

De heer van Brederode wilde meer, ten gevolge zijner pogingen, werd bij het reces van 29 Mei 1613[2)] dat van 1609 verklaard, maar niet 'gederogeerd.' Bij het laatste besluit verkreeg hij, 'uit aanzien en respect voor zijn persoon, en als voogd van de nagelaten kinderen van zijn broeder, en ook ter zake van de goede diensten bij hem den lande van jongs af met de wapenen gedaan, de regering en administratie van de canonisien van Haaften, en de pastorijen van Herwijnen; mits dat hij in qualiteit als voren zou doen betalen, in handen van den rentmeester over de geestelijke goederen, desom van *f* 800 jaarlijks, tot onderhoud van de predikanten tot Haaften en Herwijnen; en dat, bij zooverre het gebeurde dat die gagien of tractementen van de predikanten ten platten lande bij gemeene resolutie van den landschap, ofte des quartiers van Nijmegen vermeerderd wierden, de voorschreven tractementen naar advenant verhoogd, en de verhooging insgelijks in handen van den rentmeester zou gesteld worden; en dat de schoolmeesters van Haaften en Herwijnen, buiten kosten van het landschap of het quartier onderhouden, en de rentmeester voornoemd wegens zijn achterwezen zou worden gecontenteerd; eneindelijk, dat het overschot van de canonisien en pastorien aangewend werde tot onderhoud van studenten in de theologie.'

In 1796 heeft de toenmalige administrateur aanspraak gemaakt op het eigendomsregt, bij gelegenheid dat, naar aanleiding van het reglement tot bestuur in den ambte van Tielrewaard, de door de ingezetenen van Haaften benoemde rentmeester over de Kapittel- en andere geestelijke goederen van de gewezene heerlijkheid Haaften, zich in het bezit dier goederen had gesteld. Eene transactie maakte aan dit geschil een eind zonder het te beslechten: in 1812 hebben de leden der Hervormde gemeente te Haaften aan de vrouw van Haaften teruggegeven de kapittelgoederen op den voet, waarop de laatste heer van Haaften ze bezeten had, en daarbij uit de opbrengsten, gedurende de procedures van gemelde goederen genoten, *f* 10,000 aan de vrouw van Haaften uitgekeerd.

Vóór kort herleefde de zaak: de heer Dutry van Haeften weigerde het predikantstractement op behoorlijke hoogte te brengen, de approbatie der uitgebragte beroeping stuitte hierop, kerkelijke en burgerlijke besturen, politieke en kerkelijke bladen werden er in gemoeid, totdat door de ministers van Binnenlandsche Zaken en voor Hervormde Eeredienst, de Kempenaer en van Heemstra, namens den Staat der Nederlanden eene overeenkomst werd gesloten met den heer Dutry van Haeften, waarbij de laatste als vrij en onbezwaard eigenaar van de kapittel-goederen werd erkend tegen eene uitkeering van *f* 25,000, in te schrijven in een der grootboeken van de nationale schuld, om uit de intressen daarvan te voorzien in de traktementen van den predikant en den schoolonderwijzer te Haaften. Eene discussie in de Tweede Kamer, naar aanleiding van een adres van eenige inwoners van Haaften, lokte eene overlegging van wege het ministerie uit

1) Kerkel. Cour. 1850, N°. 25.

2) Medegedeeld in: *De overeenkomst betreffende de Kapittelgoederen te Haaften namens den Staat gesloten, onderzocht door M^{r}. A. Philips. Leijden en Amsterdam, Gebhard en Co.* 1850. Wij geven den hoofdinhoud van het reces volgens 't extract van den landsadvokaat.

van twee adviezen van 's landsadvokaat, M^{r}. Faber van Riemsdijk, en van de gesloten overeenkomst,

Wat leeren we er uit omtrent de kapittel-goederen, de personen, die er over handelen, de overeenkomst zelve?

De goederen zijn van zuiver kerkelijken aard, in geen geval eigendom van den heer Dutry van Haeften.

Dat kapittel-goederen in 't algemeen van kerkelijken aard waren, wordt door den naam reeds aangeduid, is algemeen erkend; dat de regering dezer landen ze niet aan hun kerkelijke bestemming pleegde te onttrekken, meldt de geschiedenis. Te minder zijn wij geroepen om den strijd van Voetius, zijn leerlingen en tegenstanders, weder op te rakelen, daar 't regt der kerk door den staat zelven volkomen is erkend in het landdagsreces van 19 December 1609, waaruit blijkt, dat het *geheele inkomen* van de canonisien en pastorijen moet aangelegd worden tot onderhoud der kerkedienst van Haaften enz. dan voor hulpbehoevende gemeenten in den omtrek, eindelijk voor studenten in de Godgeleerdheid. *Uitsluitend* kerkelijk was hunne bestemming, *niets* er van mogt tot andere bedoelingen worden aangewend, en schijnt het al, dat de landdag, door er over te beschikken, er zich eenig regt op toekende, dit is naauwelijks schijn meer voor wie met den toenmaligen minderjarigen toestand der kerk onder de voogdij van den Staat bekend is, en de laatste twijfeling moet vervallen bij de opmerking, dat de Staat geenszins over die fondsen zelve, maar over de wijze van beheer beschikt. Wij behoefden dus geene tegenspraak te vreezen, wanneer wij der kerk alleen het regt toekenden op de volle opbrengst dezer goederen, haar eigendom, en den Staat, vertegenwoordigd door nóg zooveel ministers het regt betwisten om ze te verkoopen of weg te schenken. Maar het is ons voor 't oogenblik minder aangelegen, wie de eigenaar der goederen is, de hoofdzaak is, dat die eigenaar de heer van Haaften *niet* is. Bij het reces van 1609 wordt hem, als rentmeester, niets anders toegekend, dan 't regt van praesentatie van een' jongeling, dien hij met de twee deelen van de zuivere inkomsten in zijne theologische studiën wilde ondersteunen; bij het reces van 1613 werd hem gegeven de regering en administratie van de canonisien van Haaften en de pastorijen van Herwijnen, niet om er eenig genot van te hebben, maar om daaruit vooreerst predikant en schoolonderwijzer te bezoldigen, daarna het overschot ten behoeve van studenten in de Godgeleerdheid aan te wenden.

De goederen waren dus kerkelijk, bezwaard met een regt van administratie door den toenmaligen heer van Haaften, welk regt dezen alleen (zie den considerans van het reces van 1613) werd toegekend uit aanmerking zijner persoonlijke verdiensten, en dat bezwaarlijk door hem op anderen overgedragen kon worden. Maar zelfs hij had geen vruchtgenot hoegenaamd: hij was rentmeester, voogd, *patronus laicalis*.

Vatten wij de personen in het oog:

Reeds Walraven van Brederode trekt onze aandacht: eerst remonstreert hij bij den landdag van 1609, vraagt vervolgens brieven van voorschrijving van de Staten-Generaal aan die van Gelderland, laat zich door den landdag van Nijmegen zijne goede diensten aan den lande bewezen herinneren en betalen niet met eenige gave, met een vruchtgebruik, met ruime inkomsten, maarniet een patronaatschap laïcaal over canonisiën, wier opbrengst hij naar voorschre-

ven' regel geheel ten bate van anderen moet besturen. Inderdaad, 'sm ans ijver voor predikant, onderwijzer en studenten moet groot geweest zijn: zijn ijver om lasten af te bedelen is voorbeddeloos.... en dat in eene eeuw, waarin de klagten over verdonkering van kerkelijke inkomsten zoo luide zijn. Maar tegenover een' weêrloozen doode vermoedens te wekken, we mogen, we willen het niet.

Zien wij op zijne volgers.

De tegenwoordige heer van Haaften beweert zijn regten te ontleenen aan Benjamin Dutry, die 1 February 1712 de heerlijkheid Haaften kocht en beweerd wordt ook de kapittelgoederen bij dien koop in eigendom verkregen te hebben: had de verkooper, zegt men, ook geen regt gehad om die goederen als zijn eigendom te verkoopen, de kooper heeft in allen geval den eigendom verkregen door verjaring, waartoe het openbaar en ongestoord bezit als eigenaar, hetwelk op dien koop gevolgd is, meer dan langdurig genoeg geweest is. Wij zien, de heer Dutry voert dubieuse titels voor zijn' eigendom aan: De heerlijkheid Haaften wordt verkocht voor *f* 11,000; daaronder zijn begrepen drie obligatiën, uitmakende een kapitaal van *f* 6,000: de ware koopprijs is dus *f* 5,000, en daarvoor is, behalve de heerlijkheid, verkregen een kapitaal in vaste goederen, wier opbrengst reeds in 1797 meer dan *f* 4,000 jaarlijks bedroeg. Men moet erkennen, dat de familie Dutry gelukkige aankoopen weet te doen.

De goederen heeten kapittelgoederen; de kooper is gehouden door de acte van verkoop om den predikant en den schoolmeester van Haaften jaarlijks te bezoldigen uit de goederen, die van ouds daartoe specterende zijn, de scheidingacte, waarnaar de koop-acte verwijst, maakt van de kapittel-goederen melding als goederen, die de bepaalde bestemming hebben om daaruit die betaling te doen; die goederen staan op de belasting-registers even als op die der dijks-lasten afzonderlijk vermeld, - en toch acht de familie Dutry zich eigenaresse. Men moet erkennen, dat de familie Dutry bijzonder onopmerkzaam is bij hare voordeelige aankoopen.

De familie Dutry beweert, dat hij en zijne laatste voorgangers, sedert ruim honderd jaren, eigenaren dier goederen zijn, en toch gaat zij in 1812 eene transactie aan, waarbij haar eigendomsregt niet wordt erkend, en haar naauwelijks een derde van het overschot der revenuen van den tijd, gedurende welken de goederen buiten haar bezit geweest zijn, werd uitgekeerd; en toch staat zij 37 jaren later *f* 25,000 af aan wie haar het eigendomsregt betwist. Men moet erkennen, dat de familie Dutry bijzonder edelmoedig is en vredelievend na hare voordeelige aankoopen.

Toch wordt zij er nog in overtroffen door de ministers de Kempenaer en van Heemstra: zij vernemen, dat de rentmeester der kapittelgoederen weigert de voorwaarden te vervullen, waaronder hij met het beheer is belast; zij dwingen hem niet tot de nakoming, ontzetten hem niet van zijne administratie. Zij zijn bekend met den kerkelijken naani, de kerkelijke bestemming der goederen, weten, hoe de Staat ten allen tijde het regt der kerk op die goederen heeft erkend; zij onderhandelen over de bezittingen der kerk - buiten de kerk, werpen ze weg aan den eerste, die er zich eigenaar van gelieft te noemen. Ligt achtten zij ze bezittingen van den Staat? Het zij zoo: zij kennen de landdagsrecessen van 1609 en 1613, de vrees der familie Dutry voor

een proces, ontvangen een advies van 's lands advokaat, waarin de beweringen des heeren Dutry als volkomen ongegrond worden tentoongesteld, en... achten zich geregtigd om het (vooronderstelde) staatseigendom, eene waarde van tonnen gouds, af te staan voor *f* 25,000, die niet eenmaal ten bate van den Staat komen. Zij zwijgen op de aanvallen der periodieke pers, een hunner wil als Kamerlid omtrent een adres van klagers over de overeenkomst overgaan tot de orde van den dag, en hunne vrienden beklagen zich over misbruik van het regt van petitie, wanneer staatsburgers het durven afkeuren, dat de rentmeester eigenaar wordt wijl hij beweert het te zijn. Men moet erkennen, dat de beide ministers zeer gewigtige beweegredenen voor zulk eene handelwijze moeten hebben; maar ook erkennen, dat de moed, waarmede de overeenkomst gesloten, de volharding waarmede hare verdediging geweigerd is, voorbeeldeloos zijn in een' tijd, waarin over de onafhankelijkheid der kerk en de verantwoordelijkheid der staatsdienaars regt krachtig - gesproken wordt.

's Lands advokaat, Faber van Riemsdijk, werd geroepen tot eene regtskundige beschouwing der zaak: hij heeft die beschouwing geleverd in zijn eerste advies. We kunnen daar vrede mede hebben, want dat er niet aan de regten der kerk, maar alleen aan de vermeende regten van den Staat gedacht wordt, wie zal er zich nog over verwonderen in een' tijd, waarin de vrijmaking der kerk beteekent: der kerk allen steun onttrekken, dubbelen last opleggen. Maar er is een tweede advies van den landsadvokaat, dat niet geheel in overeenstemming schijnt met het eerste. Het tweede is gesteld na, het eerste vóór een gesprek met de ministers van Binnenlandsche Zaken en voor Hervormde Eeredienst. Wij schrijven den hoofdinhoud der beide adviezen woordelijk af, en men hoore dus

Den landsadvokaat

VÓÓR HET MINISTERIELE GESPREK.

‘De grondslag namelijk van het geheele systema, waarop dat beweren berust[1)], is de goede trouw van den kooper, die, ofschoon koopende a non domino, echter niet heeft kunnen weten of veronderstellen, dat de verkooper geen eigenaar was, en dus gemeend heeft, dat hij van den eigenaar kocht. Zoodra die veronderstelling onaannemelijk blijkt te zijn, vervallen al de daarop gegronde gevolgen.
Nu komt het mij voor, dat wanneer

NA HET MINISTERIELE GESPREK.

1) Dat de eigendom door verjaring zou verkregen zijn.

men de koop-acte van 1° February 1712 raadpleegt en in verband beschouwt met de omstandigheden, het geheel onaannemelijk is, dat de kooper in de goede trouw zoude gemeend hebben, dat hij het eigendom van de kapittelgoederen verkreeg.
Ofschoon toch bij de acte van verkoop, onder de vastigheden die verkocht worden, genoemd worden de kapittel-goederen, moest die naam reeds den kooper den bijzonderen aard dezer goederen, als van geestelijken oorsprong en behoorende tot de canonisiën, doen kennen; terwijl de volgende bepaling - dat de kooper gehouden zou wezen den predikant en schoolmeester, staande tot Haaften, jaarlijks te betalen uit de goederen die van ouds daartoe specterende zijn - hem moest doen zien, dat een en ander in een bepaald verband stond, en bij het minste nadenken hem moest aanwijzen, dat die goederen niet onder de gewone eigendommen konden worden gerangschikt.
Bovendien verwijst die koop-acte tot de scheiding op 31 December 1711 tusschen de verkoopster en hare zuster gemaakt, en bij die scheiding wordt van de kapittel-goederen melding gemaakt, in een bepaald verband met de betaling van predikant en schoolmeester, en wel niet zoodanig dat die goederen belast zijn met eene zekere uitkeering van het tractement van predikanten schoolmeester, maar als goederen die de bepaalde bestemming hadden om daaruit die betaling te doen.
Het is dus niet aannemelijk dat de kooper omtrent den aard dier goederen geene inlichtingen gevraagd, en daarmede niet bekend zou zijn geworden. Dit denkbeeld wordt voorts krachtig versterkt door den koopprijs, die bij gemelde

acte is uitgedrukt, en slechts elf duizend gulden bedroeg, ofschoon onder den verkoop begrepen waren drie obligatien wegens bergrenten, te zamen uitmakende een kapitaal van *f* 6000. Wanneer men nu let op de uitgestrektheid dezer aanzienlijke kapittelgoederen, zooals die vermeld worden in het rapport van H. van Heukelom c.s. van den 18^{den} Maart 1796, in gemeld proces overgelegd en door den heer van Haaften niet wedersproken, en op de omstandigheid, dat, volgens eene rekening van 1797, de revenuen dier goederen meer dan *f* 4000 bedroegen, en dat die revenuen van 1795 tot 1812, na uitbetaling der tractementen aan predikanten en schoolmeesters, een saldo van meer dan *f* 26,000 opleverden, dan wordt het geheel ondenkbaar, dat de kooper zoude hebben kunnen veronderstellen, dat hij voor eenen koopprijs van *f* 11,000 ook die goederen inderdaad in eigendom verkreeg, en men komt van zelf tot het besluit, dat hij zeer goed met den aard dier goederen bekend geweest zal zijn.

Het is ook opmerkelijk, dat noch bij de koop-acte, noch bij de scheiding eenige melding gemaakt wordt van de hoegrootheid van het tractement van den predikant, en dat dus de kooper, die belang had de bepaling van het beloop daarvan te kennen, van zelf kennis moest bekomen van de resolutie van 1613, waarbij die bepaling gemaakt was. Wanneer men hier nu nog bij in aanmerking neemt, dat die kapittel-goederen, tijdens den koop, op de belasting-registers even als op die der dijks-lasten, afzonderlijk vermeld stonden, en nog jaren daarna, tot ongeveer 1780, zoodanig bekend gestaan hebben, dan wordt het ook, zonder hierbij bijzonder te drukken op de wijze waarop die vermelding

op de belasting-registers later is veranderd, naar mijn inzien geheel onaannemelijk, dat de kooper der heerlijkheid bij het aangaan des koops, in de goede trouw kan gemeend hebben dat hij ook daardoor het eigendom dier goederen verkreeg.
Ik meen dus dat er genoegzame gronden bestaan, om het beweren van den Heer van Haaften, dat hij door verjaring eigenaar der bedoelde goederen zoude geworden zijn, te betwisten, en integendeel vast te houden, dat hij geen meerder regt daarop heeft, dan aanvankelijk aan den Heer van Brederode verleend is, en dat hij dus die goederen niet anders bezit dan om daarover bewind en beheer te voeren.

.....

Uit het reces van 29 Mei 1613 blijkt duidelijk van de verpligting, om die tractementen (van den predikant) in het daarbij aangewezen geval te verhoogen; want daarbij wordt met zoovele woorden als eene voorwaarde, waarop de regering en de administratie der goederen wordt toegestaan, gesteld: dat de heer van Haaften in handen van den rentmeester zal betalen *f* 800 jaarlijks, tot onderhoud van de predikanten te Haaften en te Herwijnen, '"ende bij sooverre het gebeurde, dat hier namaals die gagien of tractementen van de predikanten ten platten lande, bij gemeine resolutie van de landschap ofte des quartiers van Nijmegen vermeerderd worden, dat die voorschreven tractementen naar advenant verhoogd, ende die verhooging van gelijken in handen van den voornoemden rentmeester gesteld zullen worden."'
Het kan dus slechts de vraag zijn, of het bij die voorwaarde vermelde geval al dan niet bestaat; want bij de bevestigende beantwoording dier vraag volgt de verpligting noodwendig.

'Het tegenwoordig verschil niet den heer van Haaften is ontstaan ter zake van de vermeerdering van het tractement van den predikant, welke vermeerdering door den heer wordt geweigerd, en van de betaling van het tractement van den schoolonderwijzer, waaraan de heer zich onttrekt. Bij mijne vorige adviezen[1)] over deze zaak heb ik doen opmerken, dat, ofschoon de verpligting tot verhooging van het eerstgemelde tractement op den heer berust, die verpligting echter verbonden is aan eenen algemeenen maatregel tot verhooging van de tractementen van de predikanten, welke nimmer genomen is, hoezeer dan ook die tractementen opvolgend algemeen verhoogd zijn, en dat het dus moeijelijk zoude zijn den heer van Haaften daartoe op dien grond te noodzaken. Ik heb bij die adviezen mijn gevoelen ontwikkeld, dat men op grond van den titul waarop de heer van Haaften is gekomen inliet bezit der zoo-

1) Het ministerie deelt slechts één voorafgaand mede.

Dat nu de tractementen ten platten lande, die ten tijde der gemelde resolutie, zoo ik meen, op *f* 300 of *f* 350 bepaald waren, zoodat *f* 400 een hoog tractement kon genoemd worden, sedert dien tijd algemeen aanzienlijk verhoogd zijn, zoodat thans een tractement van *f* 400 als verre beneden het gewone bedrag, en als niet toereikende om in de noodzakelijke behoefte van den predikant te voorzien, moet beschouwd worden, zal wel voor geene tegenspraak vatbaar zijn.

Alleen kan de bedenking gemaakt worden, dat in het reces van 1613 gesproken wordt van eene verhooging bij gemeene resolutie van den landschap of des quartiers van Nijmegen, hetgeen eenen algemeenen maatregel voor het landschap, immers voor het quartier, aanduidt; en dat er intusschen (voor zooverre mij bekend is) nimmer eene verhooging dier tractementen bij wege van zoodanigen algemeenen maatregel, plaats gehad heeft.

Deze bedenking schijnt meer spitsvindig dan gegrond.

Bij eene zoo strenge opvatting der woorden, zou men evenzeer kunnen beweren, dat de verpligting tot tractements-verhooging geheel vervallen is; dewijl landschap en quartier niet meer bestaan, en dus zelfs eene algemeene bepaling in geene aanmerking zoude kunnen komen, dewijl het geene resolutie van landschap of quartier is.

Ik meen integendeel, dat in de eerste plaats in aanmerking komen moet, de blijkbare bedoeling waarmede de bepaling gemaakt werd; en dan is het, zoo ik meen, duidelijk, dat de bedoeling was om de tractementen van de predikanten te Haaften en Herwijnen te doen blijven op *f* 400, zoolang de tractementen ten platten lande algemeen op de toenmalige genaamde kapittel-goederen, en welke geen andere is geweest dan die van administratie, aan dat bezit een einde zou kunnen maken, door de goederen van hem op te vorderen, op grond van het niet vervullen der voorwaarden, waarop bij de administratie en het bezit dier goederen verkregen heeft.[1)]

Ofschoon ik, op de gronden bij die adviezen ontwikkeld, alsnog vermeen dat er genoegzame redenen voor zoodanige opvordering bestaan, is het buiten twijfel, dat de heer van Haaften zich tegen zoodanige vordering zal verzetten, op grond van de wijze waarop zijne voorgangers het bezit dier goederen verkregen hebben; en hoezeer die tegenspraak mij, zoo als ik bij dat advies ontwikkeld heb, voorkomt met gegronde hoop op goeden uitslag bestreden te kunnen worden, zoo heeft toch het proces, na 1798 door de hervormde gemeente tegen den heer gevoerd, doen zien, dat voor het beweren van den heer, dat hij ten gevolge van den aankoop titulo oneroso, door zijne voorgangers meer dan honderd jaren geleden, gedaan, door verjaring eigenaar geworden is, zoodanige redeneringen kunnen aangevoerd worden, dat men toen na een langgerekt regtsgeding vermeend heeft aan de opvordering der goederen geen verder gevolg te moeten geven, maar zich te moeten vergenoegen om, tegen genot van een geldelijk voordeel, aan het regtsgeding geen verder gevolg te moeten geven, maar alles in deszelfs vorigen toestand te moeten herstellen.

Men zou thans, om aan de weigering

1) Van dit gevoelen wordt in het *medegedeelde* advies *geen woord* gerept, De regering drukt zich dus onjuist uit, wanneer zíj spreekt van *de* voorafgegane twee adviezen: er moeten er meer zijn. Waarom ook *deze* niet overgelegd? Zal die overlegging niet gevraagd, geëischt worden?

hoogte bleven, maar dat wanneer er eene verhooging dier tractementen plaats had, - niet bij uitzondering, niet op enkele plaatsen, - maar in het algemeen, dan ook deze tractementen in evenredigheid verhoogd zouden worden.
Of nu die verhooging niet op eens en bij algemeene bepaling, maar opvolgend van tijd tot tijd, en bij bijzondere beschikking, heeft plaats gehad, en in welken vorm of door welke regering, ten gevolge van de staatsverwisselingen, dit geschied is, schijnt, bij eene gezonde opvatting der voorwaarde, geen verschil te moeten maken, zoodra het zeker is, dat algemeen en zonder uitzondering de predikants-tractementen ten platten lande thans op een veel hooger bedrag bepaald zijn.
Moeijelijk is het zeker om bepaaldelijk vast te stellen, op welke som die tractementen thans naar advenant van de algemeene verhooging moeten gebragt worden en welke som dus daarvoor jaarlijks van den heer van Haaften zal kunnen gevorderd worden. Daaromtrent echter zou het arbitrium judicis moeten beslissen.’

van den heer van Haaften, tot vermeerdering en betaling der betaalde tractementen een einde te maken, een regtsgeding moeten aan vangen, waarbij volkomen dezelfde vraagpunten aan de regterlijke beslissing zouden moeten worden onderworpen; en ofschoon ik, op de gronden door mij vroeger ontwikkeld, steeds van oordeel ben dat men dit regtsgeding met vertrouwen zoude kunnen ondernemen, zoo is het echter eene waarheid waarvan langdurige behandeling van regtszaken mij meer en meer de overtuiging heeft gegeven, dat de uitkomst van alle regtsgedingen onzeker is, en dat ook dan, wanneer men de meest gegronde hoop op eene gunstige beslissing meent te mogen hebben, dit uitzigt echter faalt.... Dan acht ik het aanbod van den heer van Haaften allezins voordeelig en aannemelijk....
Men zal, wel is waar, aan den heer het vrije bezit en de beschikking van de zoogenaamde kapittel-goederen overlaten; maar daar tegenover behoort in aanmerking te komen, dat men.... de aanspraak op die goederen niet anders kan doen gelden, dan door het voeren van een regtsgeding, waarvan de uitkomst altijd onzeker is....; dat bovendien, de met betrekking tot de tractementen op die goederen rustende last, op deze wijze op eene zeer ruime wijze wordt afgekocht; - en eindelijk vooral ook, dat men door het bezit en de belegging van het kapitaal, voor het vervolg tegen alle moeijelijkheden gewaarborgd is, en de zekerheid zal worden verkregen, dat door predikant en schoolmeester bij vervolg steeds een behoorlijk en zelfs ruim tractement zal worden genoten. Dit een en ander in aanmerking nemende, komt het mij voor dat de voorgestelde schikking, in het belang van den Staat, genoegzame voordeelen op levert, en aannemelijk is.’

Men moet erkennen, dat een regtsgeleerde, die zijn' client adviseert om eene bezitting, welke vóór zestig jaren reeds ruim *f* 4000 opbragt, aan zijnen rentmeester voor *f* 25000 af te staan, - wijl die rentmeester dat vordert, - zeer naauwgezet de belangen van zijn' client ter harte neemt; men moet er bij toestemmen, dat, zoo alle regtsgeleerden in den lande het voorbeeld van hunnen ambtgenoot Faber van Riemsdijk volgen, de processen over mijn en dijn weldra tot de geschiedenis zullen behooren, en de gouden eeuw is aangebroken voor - rentmeesters; men moet het eindelijk zeer bejammeren, dat de landsadvokaat het gesprek, hetwelk hij de eer had met hunne Excellentien te houden, niet ten protokolle gebragt heeft. Dat gesprek toch (de adviezen vóór en ná leeren 't) schijnt magtigen indruk op den landsadvokaat gemaakt en wonderbaren invloed op zijne beschouwing van de zaak gehad te hebben. Meldt het gerucht waarheid, dat een der Excellentiën vroeger de raadsman was van den Heer Dutry, dan is het allezins waarschijnlijk, dat zijne Excellentie den landsadvokaat met gronden voor het eigendomsregt van den heer Dutry bekend gemaakt heeft, van wier aanwezen de landsadvokaat vroeger geen vermoeden had, maar wier kennis ook voor de Staten-Generaal en voor nog anderen niet geheel onverschillig te achten is.

Beschouwen wij de overeenkomst zelve, dan kunnen wij ons op het standpunt stellen van den landsadvokaat (vóór het gesprek) en de kapittelgoederen als staats-eigendom beschouwen; dan is (wordt de overeenkomst als wettig erkend) uitgemaakt:

Dat de raadslieden der kroon van de bezittingen des rijks afstand mogen doen ten behoeve van elk, die hen met een proces bedreigt;

dat zij goederen, wier vruchten reeds in de vorige eeuw eene jaarlijksche waarde hadden van ruim *f* 4000 mogen ruilen tegen een kapitaal, welks interessen ruim *f* 1100 bedragen;

dat zij den koopprijs van staatseigendom op eigen gezag mogen wegschenken aan de kerk.

Wij kunnen ons echter op een meer waar standpunt stellen ende kapittel-goederen beschouwen als wat ze zijn: eigendom der Nederlandsche Hervormde kerk. Dan vloeit uit de gesloten overeenkomst voort:

dat staatsambtenaren de bezittingen der kerk aan hare rentmeesters mogen afstaan zonder daarbij de kerk te raadplegen;

dat 's konings ministers het wèlverkregen regt der kerk op de gelijkmatige verhooging van de bezoldiging van een' harer leeraren mogen afstaan aan derden;

dat aanzienlijke fondsen, van eeuwen her ad pios usus bestemd, en door de bevoegde magt tot onderstand van behoeftige aanstaande Evangeliedienaren afgezonderd, aan dat doel voor altijd onttrokken worden.

De Tweede Kamer der Staten Generaal is ontbonden om door eene geheel ware vertegenwoordiging vervangen te worden: wat zal de ware vertegenwoordiging in de zaak der kapittelgoederen van Haaften doen?

De Synode der Nederlandsche Hervormde kerk toonde nog zeer onlangs prijs te stellen op de reglen der kerk: wat zal zij doen voor de bezittingen der kerk, welke maatregelen nemen in de zaak der kapittelgoederen van Haaften?

God geve, dat het in staat noch kerk heete: De morgenstond is gekomen, en - nóg is het nacht.

- S -

Letterkunde.

Johan de Witt en Lodewijk XIV.

(Naar aanleiding van: De verdediging van Nederland in 1672 en 1673. - Bijdragen tot de staats- en krijgsgeschiedenis van het vaderland. Voor een groot deel uit onuitgegeven stukken zamengesteld, door de le luitenants-ingenieur Jhr. J.W. van Sypesteyn en J.P. de Bordes. le gedeelte. 's Gravenhage. Gehr. van Langenhuysen. 1850. 8°). (*Vervolg en slot van blz.* 184.)

Het is voor ons tegenwoordig doel niet noodig, de onderhandelingen, die het drievoudig verbond en den vrede van Aken voorafgingen, in al de bijzonderheden na te gaan. Het bewerken van dit opstel heeft bij ons den lust opgewekt om later te trachten, aan de eischen te voldoen, die de hoogleeraar Thorbecke in zijne korte maar hoogst belangrijke beoordeeling van het werk van m^r^. P. Simons, getiteld: *Johan de Witt en zijn tijd*[1)] aan hem heeft gesteld, die het leven van den onvergelijkelijken raadpensionaris zou willen beschrijven. Thans kunnen wij, ter waardering van de houding van de Witt, volstaan met hier nog slechts mede te deelen, wat de fransche minister van buitenlandsche zaken de Lionne den 28sten October 1667 aan den gezant d'Estrades schreef: 'Om u de waarheid te zeggen, om u mijne persoonlijke meening uit te drukken, zoo moet ik u bekennen, dat ik nooit meer verwonderd ben geweest, dan toen ik dit ontwerp zag[1)], en bemerkte, hoe men ons had bedrogen[2)]; men behoeft slechts op het gansch verledene het oog te vestigen. De Witt dringt den koning zich te verklaren, op welke voorwaarden hij in eene schikking zou kunnen treden, onder belofte, dat, indien de Staten die regtmatig vinden en zich met zijne Majesteit kunnen verstaan, zij hunne magt bij de zijne zullen voegen, ten einde Spanje te dwingen, ze aan te nemen. Daarop doet de koning zijne bedoelingen kennen, de Witt vindt de voorwaarden wat sterk, verzacht ze naar zijn behagen, altijd onder belofte dat de Staten zich met den koning zullen vereenigen; zijne Majesteit berust eindelijk in al hetgeen hij-zelf voorstelt en verlangt, en dat niet alleen, maar,

1) Geplaatst in het *Driemaandelijksch Tijdschrift*, 1836, N. 2, bl. 161 volgg.

1) Mignet zegt van dit ontwerp: "Le dernier projet conçu par M. de Witt et envoyé le 20 Octobre indisposa extrêmement le cabinet de Saint-Germain." Al wat bij Mignet voorafgaat is ten aanzien van het door ons behandelde onderwerp hoogst belangrijk. Zie Tom. II: 484 volgg.

2) De Lionne zegt: "De quelle manière on nous avait changé, comme on dit, les cartes on main."

ten einde den vrede nog meer te bevorderen, voegt zij er het alternatief bij, dat zij de wapenen zal nederleggen en zich te vrede houden met het reeds bemagtigde; en als zij dan meent, grooten dank te zullen inoogsten voor eene zoo welwillende handelwijze en voor al hare vertrouwelijkheid en toegefelijkheid, bemerkt zij dat zij niets heeft gedaan, dan nutteloos haar geheim openbaren, en dat men er zelfs tegen haar gebruik van wil maken, daar men alles zoo verdraait, dat, indien de koning er in toegaf, men zou kunnen beweren, dat de Staten met zijne eigene toestemming honderd verschillende verbonden tegen hem zouden kunnen aangaan.'

Eenige dagen daarna verklaarde de Lionne, dat de koning de zaak geheel beschouwde zoo als hij, en dat toegeven van zijn kant gelijk zon staan met het verbreken van het tractaat van 1662 en de Staten zou magtigen om verbonden tegen Frankrijk aan te gaan. Hij eindigde zijnen brief aan d'Estrades[1] aldus:

'Ik kan niet eindigen zonder u, onder ons, tot uwe eigene voldoening te verklaren, dat indien, nadat de Koning het behoud van den vrede in de handen der Staten heeft gesteld, op de voorwaarden die de Witt zelf heeft voorgeslagen, mits men dan ook tot Spanje zou spreken gelijk behoorde, de Staten in plaats daarvan uitvlugten zoeken en betrekkingen aangaan tegen de belangen van zijne Majesteit, men zich hier daarover niet zoo verontrusten zal, als zij welligt zullen meenen. Ik weet wat ik zeg en op welken grond ik het zeg. Zij die ons mogten willen benadeelen, zullen het nog meer zich zelf doen en welligt des te beter de belangen van zijne Majesteit bevorderen; leef daarom vrolijk en wel, wat er gebeuren moge.'

Inderdaad die houding was uiterst vreemd tegenover een Staat, van welken de republiek sedert jaren de bondgenoot heette. Maar men vergete niet, en daarmede alleen is de Witt voldoende tegenover Frankrijk geregtvaardigd, dat met den vrede van Munster een geheel ander stelsel van staatkunde voor de republiek der Vereenigde Nederlanden moest ontstaan. Met dien vrede was de strijd over de openlijke vestiging van het protestantisme geëindigd, en daarmede was de knoop der Europesche diplomatie ontbonden. Al verliepen er jaren vóór het tot de openlijke verklaring kwam, de rollen moesten geheel verwisselen, en Nederland de bondgenoot van Spanje worden, van het oogenblik dat Frankrijk trachtte de Spaansche Nederlanden en Bourgondië aan zich te trekken. De houding, die de republiek had aan te nemen, werd daardoor gebiedend voorgeschreven, en aan de daarop berustende staatkunde bleef zij, in weerwil van alles, getrouw[1].

Hoezeer dus, wat den vorm aangaat, de republiek nog niet dadelijk bondgenoot van Spanje werd, zoo was zij het toch middellijk en als het ware negatief, door aan de plannen van verovering, die Frankrijk vormde, weêrstand te bieden. Met Frankrijk te breken was intusschen niet wenschelijk en, gelijk wij boven aantoonden, men deed alles om het te voorkomen. Naauwelijks echter was Lodewijks inval in Vlaanderen geschied, of de gedragslijn was onvermijdelijk en ondubbelzinnig tevens. De veroveringsplannen van den franschen koning moesten worden gestuit, en - het drievoudig

1) Van 4 Nov. 1667. Mignet II, bl. 502, 503.
1) Verg. Thorbecke t.a, pl.

verbond werd in het leven geroepen.

Alvorens verder te gaan achten wij het niet onbelangrijk te herinneren aan eene plaats uit de bekende: *Aanwysing der heilsame politike gronden en maximen van de republike van Holland en West-Vriesland*[1], die mede voorkomt in de reeds in 1662 verschenen *Interest van Holland*. Wij hechten eenig gewigt aan die plaats, omdat genoemd werkje, zoo al niet onder den dadelijken invloed van de Witt geschreven, toch in de hoofdzaak overeenkomt met hetgeen hij voor het welzijn der republiek noodig en wenschelijk achtte[2]; aan het eind van het zevende hoofdstuk van het tweede deel (in de *Interest*, cap. XXXV.) leest men de volgende merkwaardige woorden:

'Waaruit klaarlijk blijkt dat een koning van Frankrijk ons den oorlog niet moet aandoen, uit *vrees* van hierna door ons, of iemand anders, beschadigd te zullen worden, noch door *hoop* van winstenen overwinningen op ons te zullen behalen; noch door eene ijdele *glorie*; maar dat, integendeel alle oorlog tegen ons dadelijk allen handel en zeevaart in Frankrijk zou doen stilstaan, met gevaar voor dat land, om die daarna geheel te verliezen.

'En indien men daarenboven aanmerkt, dat Spanje pleegt eenigzins, en Engeland nog meer voor Frankrijk ontzagchelijk te zijn, zoo blijkt verder: *dat wij nooit door eenige Fransche dreigementen, van ons den oorlog aan te doen, ons moeten laten bewegen, om met Frankrijk aan te gaan eene alliantie, die ons, voor ons zelven aangemerkt, schadelijk zou wezen. En nog veel min behoorden wij, om aan Frankrijk te behagen, ons te laten vervoeren tot eenigen oorlog, waardoor Spanje of Engeland bij de Franschen minder gevreesd zou wezen. Want dat uitgewrocht hebbende, zouden wij nog veel meer baldadige en moedwillige behandelingen, alsmede zwaardere oorlogen van dat rijk verwachten moeten*.'

In die weinige woorden is de staatkunde van de Witt ten opzigte van Frankrijk volkomen geschetst. Hij trachtte zoolang mogelijk, ook om de handelsbelangen, den vrede met Frankrijk te bewaren, zonder het belang van Spanje, voor zoover het de republiek raakte, uit het oog te verliezen; maar toen het eenmaal onmogelijk was geworden, gaf hij, door de fnuiking van Lodewijk, zonder bedenken de eerste aanleiding tot de daarop gevolgde oorlogsverklaring.

De middelen, die de Witt in dezen politieken kampstrijd ten dienste stonden waren ongelukkigerwijze hoogst gebrekkig. Hij moest het drievoudig verbond sluiten met mogendheden, waarop weinig te rekenen viel, en die, al hielpen zij voor het oogenblik den voortgang van Frankrijk stuiten, al spoedig de republiek alléén de gevolgen zouden laten ondervinden van de daad, die Lodewijk aan een verregaanden *hoogmoed* toeschreef. Later had de gezant de Pomponne daarover niet den raadpensionaris een hoogst merkwaardig gesprek. Toen hij in Maart 1669 met hem zich over de veranderde staatkunde der republiek onderhield, en hem het gevaar

1) Leiden en Rotterdam 1669, 4°. 1671. kl. 8°. De schrijver was de bekende Pieter de la Court of van den Hove.

2) Zelfs komen er twee hoofdstukken in voor, die geheel van zijne hand zijn, namelijk in de *Interest* het 29e en 30e, die in de *Aanwysing* het 5e, 6e en het begin van het 7e hoofdstuk van het 3e deel uitmaken. Zie breeder daaromtrent: de *Inleiding* van B.W. Wttewaal vóór zijne uitgave van *Het welvaren der stad Leyden, opgesteld in den jare* 1659 *door* Mr. Pieter de la Court. Leyden 1845. 8°.

trachtte te doen gevoelen, hetwelk er in gelegen was, dat zij een oud en magtig bondgenoot had laten varen, om zich met vijandige en onderling verdeelde mogendheden te verbinden, gaf de Witt zijne bewering volkomen toe. De Pomponne zeide daarop:[1] 'Indien ik Hollander was zon ik wel met smart den toestand van dezen Staat kunnen beschouwen, maar ik zou daarom niet afwijken van de aloude beginselen, waarop hij is gegrondvest; ik zou welligt met ongerustheid de magt van Frankrijk zoo nabij zien, maar met nog grooter vrees zou ik de middelen beschouwen, waardoor ik er mij voor zou beschermen; Frankrijk niet kunnende verwijderen, en niet dan Spanje, Engeland en Zweden er tegenover kunnende stellen, zou ik het een vrij wat geringer gevaar achten, mij te vertrouwen aan een bondgenoot, waarvan ik altijd wel willendheid en hulp had ondervonden, dan mij over te geven aan mogendheden, waarvan sommige onverzoenlijk, andere vaak vijandig, eenige nog onlangs beleedigd zijn. Berustende in eene beschikking des hemels, die ik niet kon veranderen, zou ik een kleiner gevaar boven een grooter kiezen, en een magtig en beproefd vriend boven verzoende maar toch altijd verdachte vijanden.' De Witt bekende daarop met eenige bitterheid, dat de Staten weinig op hunne nieuwe bondgenooten zouden kunnen rekenen. Hij sprak van den haat, dien Holland toch altijd van Spanje, van de geringe vriendschap, die het van Zweden had te wachten, en bovenal van de steeds zoo voor de hand liggende aanleidingen tot onmin met Engeland: niet slechts het handelsbelang maar, op zijn minst evenzeer, de eer der vlag[1].

Veranderde de Witt daarom van politiek? In geenen deele. Wel deed hij nog onderscheiden voorstellen[2], maar reeds had Lode wijk met den keizer een tractaat van verdeeling gesloten, en daarop stuitten die voorstellen af: wel trachtte hij nog den oorlog te voorkomen[3] door nogmaals voor te slaan, waarover hij reeds in 1663 met d'Estrades had onderhandeld, namelijk dat de Spaansche Nederlanden tot onafhankelijke republiek zouden worden verklaard, maar dat strookte niet met de wenschen van Lodewijk, en deze ontving dien voorslag met koelheid[4]. Toen begreep de Witt ten volle, dat Frankrijk geheel Vlaanderen wilde en zelfs niet in eene deeling

1) 'M. de Pomponne lui dit alors ces paroles sensées et profondes,' zegt Mignet. Begreep de Pomponne den toestand juist? De Witt had geen keus.
1) Zie Mignet, III, 578 en verder 579.
2) Mignet. III, 582.
3) Hij bleef daaromtrent steeds getrouw aan het beginsel, uitgedrukt in het opschrift van cap. 2 van het II^{de} deel der *Gronden en maximen*:
'Bovenal is oorlog, en voornamelijk ter zee, voor Holland zeer schadelijk, en de vrede zeer voordeelig.'
'Hoe begreep de Witt in de nieuwe maatschappij (d.i. na den Westfaalschen vrede) den stand der republiek?' zegt Thorbecke: 'Verplaatsen wij ons nevens hem, in zijn tijd en geest. Wat vinden wij? Eene federatieve, tusschen de zee en het vaste land verdeelde, mogendheid, het hart van den Europeschen handel, niet bestemd om te heerschen, om verandering eigenmagtig te scheppen, maar om de verandederingen in het algemeen stelsel door weerstand en beleid te regelen. Zij geeft den aanstoot niet, maar zij tempert; de schakel tusschen westelijk Europa, het Noorden en Duitschland, is zij hare beteekenis niet aan hare kracht verschuldigd maar aan de plaats, die zij beslaat in het geheel, aan de rigtingen, die van verschillende kanten op haar aanstreven, hier zamen of tegen elkander komen.' blz. 167, 168.
4) Zie Mignet, III. 560. vergt de *Verdediging van Nederland, I, blz.* 11.

zou treden[1], *en dat men er aan denken moest zich te verdedigen, of het juk te ondergaan*[2].'

Wie na al het aangevoerde nog lust gevoelt, van omkooping te gewagen, dien verwijzen wij ten overvloede naar twee getuigenissen, omtrent welker waarde wel geen twijfel zal bestaan. Toen d'Estrades eens de meening uitte, dat alle Nederlanders voor omkooping vatbaar waren, zonderde hij, met van Beuningen en van Beverningh, de Wilt uit[3]; en toen, na den marteldood van den braven staatsman, men zich op zijne nagelatene papieren wierp, in de hoop van toch iets te zullen vinden, ten bewijze van de ligtzinnige en onvergefelijke beschuldiging, was de uitspraak: 'wat zouden wij gevonden hebben? niets dan eerlijkheid!'[4] de schoonste lauwer om den vermorzelden schedel van den ontslapene[5].

En hoe voldeed nu de Witt aan zijne verpligtingen, toen eenmaal de overtuiging bij hem gevestigd was, dat de oorlog onvermijdelijk was geworden? Lang had hij getracht den vrede te bewaren, maar steeds het oog gevestigd gehouden op de mogelijkheid van den krijg. Nog in datzelfde jaar 1669 drong hij bij vernieuwing krachtig op eene vermeerdering der landmagt aan[1]. Na den munsterschen vrede was de landmagt op eene hoogst onverantwoordelijke wijze verwaarloosd geworden[2], en van het oogenblik af, dat de oorlog met Frankrijk waarschijnlijk werd, was eene vermeerdering der strijdkrachten pligt. Den 30^{den} October 1670 schreef de Witt aan Pieter de Groot: 'Mij zijn wel toegekomen UEd. brieven van den 10^{den}, 17^{den} en 24sten dezer, uit alle welke, alsmede uit die, aan den Staat geadresseerd, ik zeer gaarne gezien heb, dat UEd. weêr van gevoelen is, dat men zich alhier in goed postuur behoort te stellen te water en te land, door het bevorderen en het voltrekken van de voorgenomene versterking van 's lands militie en equipagie van eene buitengewone vloot van oorlogschepen. Het zal alhier zeer aangenaam zijn bij voortduring te vernemen, wat er zij van de waarschijnlijkheid der fransche oogmerken tegen het aanstaande voorjaar, alsmede of de voorgenomen ligting van eenige regimenten krijgsknechten voortgang heeft of nier, hoe het staat met hunne nieuw gebouwde oorlogschepen, of deze, immers voor een groot gedeelte, onder equipagie staan te worden gebragt, welke maatregelen er genomen worden om zich van bootsvolk

1) Dit doelt op het plan, dat in den loop der onderbandelingen geopperd was, om de Spaansche Nederlanden tusschen de republiek en Frankrijk te verdeden.
2) Mignet III. 592.
3) *Lettres d' Estrades*. Tom. III. 333.
4) Zie Wagenaar, XIV: 185.
5) Overbekend zijn de tallooze beschuldigingen van dergelijken aard, zooals ten aanzien van de verduistering der geheime correspondentie-gelden, waaromtrent de Witt zich bij eene memorie van 20 Julij 1672 schitterend verantwoordde, zoodat de gecommitteerden openlijk verklaarden: 'niet te weten, dat de heer Raadpensionaris de Witt, gedurende den tijd, dat zij Gecommitteerde Raden respectivelijk in H.Ed. Mog. collegie zitting gehad hebben, eenige penningen tot secrete diensten en corespondentiën ontvangen heeft.' Zie *Resol, Holl. en West-Vriesl*. Een *Bericht* deswege verscheen afzonderlijk in Augustus 1672 4°. Vgl. de boven aangeh. *Naukeurige Bedenkingen*, blz. 20.

1) Mignet, III: 600. - Van Sypesteyn en de Bordes, *de Verdediging van Nederland*, I, blz. 18.
2) Zie: *de Verdediging van Nederland*, I. blz 17-20 en de aangeh, schrijvers.

te voorzien, en dergelijke, want de aard der Hollanders is zoodanig, gelijk UEd. mede ten beste bekend is, dat als hun de nood en gevaren niet zeer klaar voor oogen komen, zij geenszins kunnen bewogen worden, om te waken voor hunne eigene veiligheid'[1)].

Op die laauwheid stuitten al de welgemeende pogingen van den raadpensionaris af. Uit de gevoerde correspondentiën en de notulen der Staten van Holland kan blijken, dat hij in September 1670 op nieuwe wapeningen had aangedrongen, dat hij alstoen de landmagt op 70,000 man wilde gebragt zien en 60 schepen uitrusten[2)]; dat hij nog in November daarop met den grootsten ernst aanbeval, dat de staat een leger van 100,000 man op de been moest hebben, dat men de krijgsmagt daarom met nieuwe ligtingen moest versterken. Maar reeds waren de verdeeldheden ontstaan over het verkiezen van den Prins van Oranje tot kapitein- generaal; de Staten van Holland, standvastig op de hand van de Witt, drongen er telkenreize op aan, dat men intusschen voort zou gaan met de werving, waarbij het land zooveel belang had; maar alles stuitte af op de ijverzucht van de meeste der overige gewesten, die eerst de zaak der verkiezing wilden hebben afgedaan, en thans meenden eene geschikte gelegenheid te hebben gevonden, om hunnen naijver tegen Holland bot te vieren en die provincie naar hunne hand te zetten. De slotsom was, dat de werving geen behoorlijken voortgang had, en de betreurenswaardige gevolgen, toen Lodewijk eindelijk den oorlog verklaarde, ééne maand nadat men eindelijk met ernst had gedacht aan de verbetering der krijgsmiddelen, lieten zich niet lang wachten[1)]; maar hij, die de schuld daarvan zou willen werpen op hem, die toen het te laat was, reeds aan zijne zorgvolle politieke loopbaan had vaarwel gezegd, zou de grootste onbillijkheid plegen, die te dezen aanzien mogelijk is.

Behalve de vermeerdering der krijgsmagt had de Witt reeds sints lang de verbetering van 's lands verdedigingswerken gewenscht. Wij wachten, met regt, eene breedvoerige uiteenzetting zijner verdiensten omtrent dit punt in het tweede gedeelte van het boven aangekondigde werk van de heeren van Sypesteyn en de Bordes. Intusschen mogen wij niet nalaten te herinneren aan drie hoogst belangrijke hoofdstukken uit de meermalen aangehaalde *Gronden en Maximen*, die, daar wij op goede gronden mogen onderstellen, dat zij ook de meening van den Raadpensionaris uitdrukken, voor ons onderwerp van zeer veel gewigt zijn. Die hoofdstukken zijn het XIIIe, XIVe en XVe van het tweede deel. Daarin wordt betoogd, dat Holland, gedurende zijne vrije regering, zeer wel alle uitheemsch geweld kan afkeeren, dat Holland, geheel on versterkte steden blijvende behouden, en alleen met Utrecht vereenigd zijnde, zich tegen alle mogendheden zal kunnen beschermen; en dat iedere groote Hollandsche stad, hetzij wel, hetzij niet

1) *Levensschets van Mr. Pieter de Groot*, door Jhr. J.P. Cornets de Groot, ('s Grav., 1847. 4°) blz. 26.
2) Mignet, III: 625.
1) 'De Nederlandsche krijgsmagt in 1672, op het oogenblik dat zij moest worden gebruikt, om aan een magtig, goed zamengesteld, en wèl geoefend leger het hoofd te bieden, kon in het algemeen geacht worden, zoo slecht te zijn, als een leger maar zijn kon' *De Verdediging van Nederland*, I, blz. 20.

versterkt, zich zeer wel tegen alle geweld van buiten zou kunnen beschermen.

Men lette wel op den voorrang, die hier door den schrijver van genoemd werk (en niet minder door de Witt) aan de provincie Holland wordt toegekend. Hoe natuurlijk zulks ook was wegens de verhouding, waarin die provincie finantieel en materieel tot de overige gewesten stond, zoo kon de naijver van deze laatste niet uitblijven, waarvan wij reeds met een woord hebben gesproken. Hoezeer in het stervensuur zelf van den raadpensionaris de gebeurtenissen de kroon hebben gezet op al wat hij had voorgestaan, hoezeer toen al het gewigt van het behoud van Holland ook voor de overige provinciën bleek, die naijver was bij zijn leven de oorzaak, dat zijne beste plannen wierden verijdeld.

Den 7^{den} Junij 1672, d.i., nadat Rees en Emmerik den vijand in handen waren gevallen, en deze op Nijmegen aanrukte, schreef van Beverningh aan den raadpensionaris de volgende woorden: ‘Schoon ik wel vast en onverwrikkelijk besloten ben, alles op te zetten, tot mijn leven toe, voor de dienst van het land, en tot bewaring van den post, dien wij gevat hebben, zoo zou ik evenwel meenen ontrouw te zijn aan den Staat, *en bijzonderlijk aan de regering van Holland en West-Friesland, indien ik UEd. niet klaar uit schreef, dat het onmogelijk is te beletten, dat de vijand doorbreke, ten einde men daarnaar, en onder die onderstelling, rigte de deliberatiën, welke tot de veiligheid van Holland in het bijzonder zullen worden gehouden*’[1)]. Daarop antwoordde de Witt twee dagen later met de volgende hoogst merkwaardige woorden:[1)] ‘Ik heb al voor jaren en dagen aangedrongen op de verzekering der veiligheid van Holland in het bijzonder, boven en onverminderd de cordate defensie van den Staat in 't algemeen; en mogelijk is het UEd. niet onbekend, dat daartoe resolutie genomen en met den aan vang van de fortificatie van Naarden een begin van de uitvoering gemaakt zijnde, opeenige, naar mijn oordeel, *gansch erroneuse fondamenten van jalousie*, dat werk wederom geren verseerd geworden is[2)]. Sedert heeft men bij herhaling geconfereerd met Utrecht over het onderwerp der defensie van de beide provinciën of van een gedeelte er van; maar de zaken nu niet meer tijdig zijnde, heb ik den 4^{den} dezer, eer wij nog eenige gedachten konden hebben, dat de zaken in de bovenkwartieren tot dat uiterste, en zoo plotseling zouden vervallen, het voorschreven werk weder op eene andere manier levendig gemaakt, als UEd. uit de bijliggende commissoriale resolutie zal gelieven af te nemen. Ik wenschte van harte UEd. consideraren daarover te mogen vernemen; de mijne in het particulier gaan daar henen, dat bij zooverre, 't geen God verhoede, de vijand Nijmegen komt te veroveren, of anderzins daar door te breken, wij *sedem imperii*[3)] behooren te vestigen binnen Amsterdam, aldaar, behalve de staatsgewijze vergaderingen

1) De Jonge, *Verhandelingen en onuitgegeven stukken*, II: 420.
1) Wij hebben gemeend in dezen brief, die medegedeeld wordt door de Jonge, t.a. pl. blz. 431, en dien wij evenals alle andere oude stukken liever in nieuwere taal overbrengen, evenwel de eigenaardige uitdrukkingen van den grooten man te moeten behouden.
2) Teregt voegt de archivarius de Jonge hierbij: “Opmerkelijke woorden, naar mijn oordeel, welke tot regtvaardiging der handelwijs van den Raad pensionaris omtrent het stuk der verdediging strekken kunnen.”
3) Den zetel der regering.

van Hunne Hoog Mogenden en Hun Edel Groot Mogenden met de ondergeschikte collegien daaraan dependerende, al den voorraad van kanon, wapenen, enz. over te brengen en uit die plaats, als het hart, al de leden, zooveel mogelijk hulp en bijstand toe te brengen, en onder Gods genade, den vijand het land tot den uitersten man met eene batavische standvastigheid te betwisten; waartoe de bijgaande magtiging tot het inlaten van wateren met den gevolge van dien, eenige voorbereiding zijn. De voorgaande gedachten, om het leger, aldaar de kracht van den vijand (hetwelk God verhoede!) niet kunnende wederstaan, met de schepen, te dien einde omstreeks Kampen geposteerd, over de Zuiderzee in Holland te brengen, komen, mijns oordeels, daarmede niet kwalijk overeen. God de heer heeft honderd wegen om ons te redden. *Quondam etiam victim redit in precordia virtus*. Indien de vloot van den Staat zulk een gelukkig succes heeft, als het werk wel met courage en vigueur aangegrepen is, zou mogelijk Engeland een anderen keer nemen naar zijn ware intrest, en geheel Europa zijne slavernij in den gedreigden ondergang van deze republiek wat levendiger beginnen te gevoelen.'

De opmerkingen dringen zich bij het lezen van zulk een brief met onstuimig geweld aan ons op. Is dat de taal van een landverrader? Wee den tijdgenoot, die zooveel opoffering, aan zooveel doorzigt gepaard, met zooveel ondank beloonde; wee den nakomeling, die, uit welke reden ook, een Tichelaar boven een de Witt durft blijven stellen! Maar het gerigt der geschiedenis is regtvaardig en onverbiddelijk tevens!

De vermelding van den naijver der overige gewesten tegen Holland voert ons tot de beschouwing der banden, die de Witt, bij zijne pogingen tot welzijn van den Staat, belemmerden. De staatsvorm der republiek zelf was zijn grootste hinderpaal. Hij had te doen met 'het onhandelbaarste staatswezen, waarin zich immer een volk of eene mogendheid bewoog, en niettemin vervulde hij daarmede eene rol in de bestelling van Europa'[1].

Het zij mij vergund, ten aanzien van dit punt eenvoudig te verwijzen naar de woorden van een onzer voornaamste schrijvers en staatkundigen; ik bedoel de reeds meermalen aangehaalde beoordeeling van den heer Thorbecke, die zich aldus uitdrukt:

'De inrigting der Republiek rustte op eene Unie, tot onderlinge bescherming in oorlogstijd aangegaan. Was eene vereeniging, die onder de wapens en gemeenschappelijk gevaar stand gehouden had, bestemd en geschikt om ook in tijden van vrede te duren? Geschikt om, bij het genot eener niet meer betwiste onafhankelijkheid, grondslag eener *algemeene* regering te zijn?

'Deze vraag was reeds in 1607, bij den aanvang der onderhandeling, die op het twaalfjarig bestand uitliep, van wege de Staten-Generaal ter baan gebragt. Zij werd andermaal in 1643, toen men zich tot hervatting van den vredehandel schikte, het voorwerp van ernstige bezorgdheid voor de toekomst. Het blijkt, dat de Staten-Generaal, gelijk de Stadhouders en de Raad van State, twijfelden, of de Unie, het bolwerk des lands gedurende den krijg, zonder opzettelijke bevestiging ja uitbreiding, nog kracht en bestendigheid hebben zou in een tijdvak van rust.

'De vraag werd, na den dood van Wil-

1) Thorbecke, t.a. pl. blz. 162.

lem II, beslecht op eene wijze, welke voor de constitutionele geschiedenis der Republiek het kritische keerpunt geworden is.

'De generale Regering had, onder meer andere, drie voorname takken: het maken van verbonden, van vrede of oorlog; het defensiewezen, en de fiuantiele middelen ten behoeve der verdediging. Zij beperkte, in dit drieledig opzigt, de souvereiniteit der bijzondere Provincien. Zouden deze, naar den eisch der oorspronkelijke Unie, ook in het vervolg, tot voldoening aan hare bondgenootschappelijke pligten *gedwongen* kunnen worden? Ziedaar de vraag. Het gold dus het bestaan of nietbestaan eener wezenlijke Generaliteitsmagt, zoo als zij nog ten jare 1650, wettig, in volkomen overeenstemming met het oude Unieregt, tegen de Provincie Holland uitgeoefend was.

'Deze Regeermagt te ontbinden, althans de vormen en middelen van derzelver uitvoering voor altoos te breken, was de toeleg der Provincie Holland bij de eerste aanleiding, die zich terstond na het overlijden van Willem II opdeed. Het oogmerk van Holland was niet, om zich van de overige Provincien af te zonderen; maar om zijne natuurlijke overmagt onbelemmerd te doen gelden. Strenge, regelmatig werkende eenheid van het federatief ligchaam herstelde, zoo als onlangs gebleken was, het evenwigt. Holland, de zenuw en eigenlijke sterkte der Republiek, het gewest dat in hare lasten veel meer droeg dan de helft, regtens niet meer dan één van hare zeven leden? Gelijkheid van regt bij zóó groote ongelijkheid van verpligting? Het scheen eene onredelijke, knellende, in buitengewone omstandigheden, door den nood, die nu ten einde was, opgedrongene verbindtenis.

'Men behoefde slechts de hand der Generaliteit, welke den evenaar hield, te verkrachten, en de schaal van Holland haalde, door zijn natuurlijk gewigt, de andere Provincien, ieder afzonderlijk en alle te zamen, van zelf over. Zij moesten haar behoud dan toch zoeken onder de vleugelen van Holland. Holland werd het middenpunt, daar zij om draaiden. Holland won wat de Uniemagt verloor. De invloed van Holland kwam dan in de plaats van het algemeen gezag, dat oorspronkelijk aan al de Provincien in onverdeelde gemeenschap behoorde.

'Aan dit belang was de vraag, die men, latere tijden met dezen verwarrende, gemeenlijk vooropstelt, die omtrent de weder-vervulling van de algemeene en provinciale ambten der Prinsen van Oranje ondergeschikt. Het Kapitein- en Admiraal-Generaalschap der Unie, door den Prins van Oranje met de Stadhouderschappen over vijf Provincien vereenigd, was het treffende, vaardigste middel van de bondgenootschappelijke Regeermagt geweest. Bleef zij van dit werktuig verstoken? zoo behoefde men, om Holland tegen de toepassing van haar dwangregt te dekken, aan de overige instellingen der Unie des te minder verandering toe te brengen.

'In dezen geest hervormde de Groote Vergadering het stelsel der Republiek; en tot uitvoering van dit stelsel, tot beleid van deszelfs groote, door al de leden van het staatswezen zich verspreidende, gevolgen, werd J. de Witt aan het roer geplaatst'[1)].

Het tafereel, dat wij ophangen, zou niet volledig zijn, indien wij nog niet met een woord herinnerden aan al wat de Witt, toen de oorlog waarschijnlijk werd, heeft gedaan, om het drievoudig verbond te versterken en uit te breiden. Dat is

1) Thorbecke, t.a. pl. blz. 163-165.

intusschen door de heeren van Sypesteyn en de Bordes zoo voldoende uiteengezet, dat wij meenen te kunnen volstaan met te verwijzen naar hetgeen daaromtrent in hun werk wordt gevonden[1)].

Na al het aangevoerde zijn de woorden die de Witt, met waardigheid en tevens met diep gevoel over den door hem ondervonden ondank, bij zijn verzoek om ontslag uit zijne betrekking (4 Augustus 1672) aan de Staten van Holland rigt, hoogst eenvoudig maar niet minder treffend. Hij toonde aan: ‘met welk een ijver hij, sedert vele jaren, de misverstanden, waaruit de tegenwoordige oorlog gerezen was, had gezocht weg te riemen; hoe het God echter behaagd had, de waarschijnlijkheid van een aanstaanden oorlog, van tijd tot tijd te doen vermeerderen; hoe hij, toen de tijd dáár was, om zich in staat van tegenweer te stellen, geduriglijk, ter vergadering van Holland, en ter algemeene staatsvergadering, geraden had om de grenzen te versterken; hoe, onaangezien hunne Ed. Groot Mogenden zoo vele en spoedige voorzorgen gebruikt hadden, als, in een ligchaam, uit zooveel leden zamengesteld, mogelijk ware, de voorzienigheid echter besloten had, den Staat te dompelen in de tegenwoordige zwarigheden, zoo schielijk en met zoo weinig tegenstand, dat het de nakomelingschap bezwaarlijk zou kunnen gelooven. En nademaal,’ vervolgde hij, ‘deze schielijk opgekomen rampen de gemeente niet slechts vervuld hadden met schrik en ontsteltenis, maar ook met argwaan tegen de regenten, en in het bijzonder tegen hem, schoon geen regent maar slechts een dienaar zijnde, naar gelang van het beleid der zaken, dat aan zijne bediening vast was (of liever bij velen, door onkunde, werd gewaand vast te zijn); zoo kon hij, in goeden gemoede, niet anders oordeelen, dan dat het blijven in zijne bediening der gemeene zaak nadeelig zou zijn, zullende de besluiten der Staten, opgesteld door *zijne* pen, voortaan de vereischte aangenaamheid bij het gemeen en den gewenschten spoed van uitvoering niet kunnen hebben. Hij verzocht hierom eerbiediglijk, dat het den Staten gelieven mogt, hem te ontslaan van zijn ambt terwijl hij hun op het nederigste dank zeide voor de gunsten, hem bij verscheiden gelegenheden bewezen’[1)].

Wanneer wij eenvoudig wilden voldoen aan het (wij bekennen het, eenigzins beperkte) opschrift dat wij aan het hoofd van dit opstel plaatsten, dan zouden wij hier onze beschouwingen kunnen eindigen. Maar wij hebben in den loop van die beschouwingen twee punten aangeroerd, waarbij wij, ter juistere waardering van den zeldzamen man, over wien wij handelen, nog eenige oogenblikken dienen stil te staan, wij bedoelen zijne verhouding tot Willem van Oranje en tot Engeland.

1) Zie: *de Verdediging van Nederland*, I, blz. 11-15, en de aangehaalde schrijvers.

1) Wagenaar, XIV: 148, 149. - Wij gaan de wijze, waarop dit verzoek door de Staten beantwoord werd, met stilzwijgen voorbij: *Tempora mutantur et nos mutamur in ipsis*. De brief van verantwoording tegen ‘de vuyle calumnien, die daegelyx alomme soo binnen als buyten de provincie Hollant tegens hem werden wtgestroyt,’ welken hij den 12 den July 1672 aan den Prins van Oranje heeft geschreven, is, zoo het schijnt, verloren gegaan, iets wat hoogst te bejammeren is. Zie daaromtrent breeder de Jonge, *Verhandelingen*, enz. I: 473, 474.

Het eerste punt is, vooral in den tegeuwoordigen tijd, vrij teeder, maar eene zuiver historische behandeling zal maken, dat wij het gerust kunnen aanroeren. Ook omtrent dit onderwerp zijn de beschuldigingen niet achter gebleven; ook hierin schittert de Witt, bij eene onpartijdige beoordeeling, in het helderste licht. De vraag is deze: wat was het stelsel van de Witt ten aanzien van de stadhouderlijke regering, en op welke gronden steunde het?

De Witt was uit den grond zijns harten republikein[1)]. Men zal hem zulks niet ten kwade duiden, wanneer men bedenkt dat ons vaderland te dier tijde *Republiek der Vereenigde Nederlanden* heette en dat hij geroepen werd, die republiek te besturen. Wij spreken niet van zijne familie-overleveringen, zijne opvoeding en zijne eerste indrukken; want voor den verstandigen man kunnen die geene verontschuldiging opleveren, wanneer hij op zijn sterfbed moet bekennen, dat de grondslag, waarop het gebouw zijner meeningen rustte, ijdel was. Zelfstandige overtuiging wordt met regt gevorderd van hem, die eene meening is toegedaan, en naar die meening consequent zijne daden regelt; behalve die zelfstandige overtuiging vordert men met niet minder regt van hem afdoende gronden, waarop zij rust; en dat alles voornamelijk, wanneer hij, schoon altijd in zekere mate het uitvloeisel van zijnen tijd, er tevens een onmiskenbaren invloed op uitoefent. Welke dan die meening zij, is zij eerbiedwaardig, en des te meer, wanneer de wisselingen van het lot er geene verandering in kunnen te weeg brengen.

De Witt was niet alleen republikein, hij was anti-stadhoudersgezind; men zal hem zulks niet ten kwade duiden, wanneer men bedenkt, dat hij geroepen werd de republiek te besturen na de groote vergadering van 1651 en de vestiging van het stadhouderloos bewind. Hij kon dus dat bestuur aanvaarden niet slechts zonder zijne beginselen geweld aan te doen, maar hij zag zich daardoor juist in de gelegenheid geplaatst om de republiek te dienen op die wijze, als hij het meest met haar waarachtig belang overeenkomstig achtte. Geheel consequent legde hij, toen het stadhouderloos tijdperk ten einde liep, en de algemeene geest zich ten gunste van Oranje verklaarde, uit eigen beweging zijne gewigtige bediening neder, overtuigd dat hij daarin niet meer zoo nuttig kon zijn als hij wenschte[1)].

Ziedaar, zoo wij meenen, het juiste standpunt aangegeven, vanwaar men

1) Wij zouden het, vooral met het oog op het tijdperk waarover wij handelen, overbodig kunnen en moeten rekenen te waarschuwen, dat men dit woord niet verwarre met democraat of voorstander van de volkssouvereiniteit, indien men niet heden ten dage in dagbladen en geschriften, hetzij opzettelijk, hetzij uit onkunde, telkens die uitdrukkingen en hetgeen er mede bedoeld wordt op de schromelijkste wijze verwarde.

1) Elf dagen vóór dat hij zijn ontslag vroeg schreef hij aan Nicolaas Vivien de volgende opmerkelijke woorden: ‘Ik vind ons grootste kwaad niet de magt of de vorderingen van den vijand, maar den generalen opstand, de ongehoorzaamheid en wederspannigheid der burgeren en ingezetenen in de steden en van de boeren ten platten lande, waardoor de kracht van de hooge overigheid als ontzenuwd, en alle uitvoering, zoo niet ten eenemale wederhouden, ten minste zeer vertraagd en voorts alle inning van reeds toegestane schattingen, ook nog veel meer de consenten voor nieuwe middelen volstrekt gestuit worden.’ Zie de Jonge, *Verhandelingen en onuitgegeven stukken*, II: 483.

dit grootsch karakter heeft te beoordeelen. Maar welke waren nu de gronden waarop zijn beginsel rustte? De nakomelingschap heeft het regt die af te vragen. Wij vinden ze ontwikkeld in het laatste gedeelte der meermalen vermelde *Gronden en Maximen*, het gedeelte waarin de Witt zelf de hand heeft gehad[1)]. Men leze die bladzijden, met het oog op het voorafgaande na; wij achten het nutteloos hier een uittreksel of een kort overzigt van het daar geleverde te geven. Een ieder voor zichzelf beslisse, ook met inachtneming van de veranderde tijdsomstandigheden, in hoe verre hij het met den grooten staatsman eens kan zijn; met die bladzijden in de hand beoordeele hij, met het oog op de erkenning der Engelsche republiek, het *eeuwig edict*; maar niemand veroordeele den raadpensionaris, wanneer zijne meening niet met die van dien staatsman mogt strooken.

Wanneer deze onze eenige verdediging van de Witt was, de tegenwerping dat hij moedwillig zijne inzigten doordreef, zou evenwel niet uitblijven; maar één enkele trek ontbreekt aan het tafereel; de Witt, door zijne betrekking geroepen om den jeugdigen prins van Oranje te vormen, zet alle eigenliefde ter zijde, neemt die taak op de onberispelijkste wijze ter harte, vestigt den scherpen adelaarsblik op detalenten, die in dien jeugdigen geest verborgen lagen, ziet met een hoogst natuurlijk gevoel van eigenwaarde en eigen grootheid, vooruit, dat niet alle volgende raadpensionarissen op hem zullen gelijken, onderstelt en voorziet het ontstaan van een ommekeer van zaken, en - vormt Willem III van Oranje tot hetgeen hij geweest is.[1)]

Wat ons omtrent de verhouding van de Wilt tot Engeland te zeggen overblijft kan kort zijn; zij is in de meermalen aangehaalde beoordeeling juist en beknopt uiteengezet[2)]. Het was onmogelijk geworden Engeland tot waarachtig bondgenoot te hebben, en alle opofferingen van de zijde der republiek waren onvoldoende om de vredebreuk te voorkomen. Maar omtrent dit punt ten minste is nooit eene beschuldiging tegen de Witt opgeworpen, evenmin als over de wijze, waarop hij het hoofd bood aan den vreeselijken vijand, dien hij te bestrijden had.

Te 's Gravenhage verheft zich een gebouw, waaraan zich belangrijke en treurige historische herinneringen hechten: *de Gevangen-poort!* Onderscheiden stemmen hebben zich doen hooren tot hare vernietiging, andere hebben zich verheven tot haar behoud. Hoe vreemd het voor den oppervlakkigen beoordeelaar moge schijnen, wij scharen ons onder hen, die haar wenschen in stand te houden. Wij wenschen dat, opdat zij een waarschuwend en verwijtend gedenkteeken blijve en tot de laatste nakomelingschap indachtig make, tot hoever de toomelooze woede van een opgeruid graauw zich vervoeren laat. Maar in de nabijheid verheffe zich eenmaal een ander gedenkteeken, dat ons met aangenamer herinneringen zal vervullen, het beeld des edelen mans, dien wij in het moeije-

1) Zie het XIe hoofdst. van het tweed deel tot aan het einde, of blz. 297 en volgg. van de uitgave van 1671.
1) Vgl. van Kampen's *Karakterkunde der Vadcrlandsche Geschiedenis*. II: 208, 209.
2) Blz. 169, 170.

lijkst tijdperk zijns levens hebben trachten te schetsen, dien wij, op eene, zoo wij hopen, oordeelkundige wijze, hebben zoeken te verdedigen tegen eene beoordeeling, die nog die van velen onzer tijdgenooten is.

Zie - waartoe nog gemard dien zoenprijs te betalen?
Gerechtigheid betaamt onze eeuw.

Zoo zal van onzen tijd een later eeuw getuigen:
'Hoe arm hij was aan deugd en kracht -
Hij heeft een daad bestaan, waarin alle eeuwen juichen
Den zoen den Witten toegebracht;
Die daad weegt lauwren op der schoonste krijgsviktorie,
Verheft hem in het oog der aard,
Omkranst het vaderland met onvergankbre glorie
En was de groote dooden waard!'[1].

Alvorens de pen neder te leggen achten wij het nuttig en noodzakelijk, uit aanmerking van onze hooge ingenomenheid met de Witt, die uit het geschrevene kan blijken, het volgende te verklaren:

Toen wij ons gingen nederzetten tot het schrijven van ons opstel, was het geen blinde of partijdige vooringenomenheid met den raadpensionaris, die ons tot het uitwerken en betoogen eener vooropgezette stelling aandreef; gaarne bekennen wij, dat, hoezeer eene onbevooroordeelde beoefening der geschiedenis en welligt ook de herinneringen onzer jeugd, er ons toe hadden geleid, dat grootsch karakter met eerbied en bewondering te beschouwen, tot nog toe echter eene kritische waardering bij ons ontbroken had; een opzettelijk onderzoek hadden wij nog niet in het werk gesteld, en wij bleven het antwoord op vele twijfelingen schuldig. Maar nadat wij dat onderzoek hadden aangevangen, nadat wij de bronnen hadden geraadpleegd, nadat wij de verschillende getuigenissen tegen elkander hadden gewogen, was onze zelfvoldoening des te grooter, toen de slotsom met onze sympathiën strookte en wij volmondig konden verzekeren, dat het licht, waarin de groote raadpensionaris schittert, voor ons ook zelfs door geen schijn van schaduw wordt beneveld.

's Gravehage, Sept. 1850.
J. TIDEMAN.

1) S.J. van den Bergh, *Een dichtbundel voor mijn vaderland* (Haarlem. 1848) bl. 15, 16.

Mengelwerk.

II. De toestand van Europa uit een staatkundig oogpunt beschouwd.

Zoo men met een onpartijdig oog de gebeurtenissen, die sedert degroote schokken van 1848, in ons werelddeel hebben plaats gehad, opmerkzaam nagaat, ontdekt men duidelijk, dat zij eene strekking hadden, die der ware vrijheid en den vooruitgang, die op langzame verbetering der staatsinstellingen gegrond zijn, eer na- dan voordeelig waren. Een tijdperk van terugwerking, of zooals men het thans noemt van *reactie*, is dat der omwenteling opgevolgd, en dit kan uit den aard der zaak niet anders zijn: want, daar men in het gevaar verkeerd heeft, van niet alleen de staatsinrigtingen, maar zelfs de grondslagen der maatschappelijke zamenleving te zien omverwerpen, is men wel genoodzaakt geweest, ter beteugeling der kwalijk gezinden maatregelen te nemen, die voor eene liberale staatsontwikkeling nadeelig toeschijnen. Het is nu gegaan zooals het immer plaats had, de omwentelingsgeest heeft den wezenlijken staatkundigen vooruitgang voor jaren teruggezet.

Zonder ons in staatkundig-wijsgeerige bespiegelingen te verdiepen, is het echter noodig, tot regt verstand van hetgeen wij onder onze oogen hebben zien gebeuren, den aard en de bestanddeelen der staatkundige ontwikkeling en vooruitgang eenigzins van nabij te beschouwen. Iedere staat is uit twee verschillende bestanddeelen zamengesteld, namelijk: uit *blijvende* en *onveranderlijke*, die uit de gezellige natuur van den mensch zelve voortspruiten, en dus aan geene verandering of afschaffing kunnen onderhevig zijn: dit zijn de maatschappelijke instellingen van het gezin, den eigendom, en het gezag der wet, als de erkende uitdrukking van den algemeenen wil, waarop de kracht der regering gegrond moet zijn; en uit *veranderlijke*, die volgens den graad van beschaving en de behoeften der eeuw gewijzigd, verbeterd, of wel geheel afgeschaft hunnen worden, waardoor de Staat met de ontwikkeling des tijds medegaat, en de uitdrukking wordt van de hoogte waarop de geest der menschheid geklommen is. Doch die wijzigingen, verbeteringen en afschaffing, moeten niet plotselijk door het geweld der omwenteling, maar langzaam door middel der wettelijke hervorming plaats grijpen, wil men op den weg der staatkundige ontwikkeling blijven voortgaan, en geen gevaar loopen, van met het verjaarde en gebrekkige, het goede en heilzame te zien ondergaan. Zoo een Staat niet van tijd tot tijd in zijne veranderlijke bestanddeelen door gepaste hervormingen verbeterd wordt, wordt hij eenmaal door het blind geweld van den omwentelingsgeest omvergeworpen, of wordt

eindelijk rijp voor een wissen ondergang, evenzoo is het, als hij in zijne maatschappelijke bestanddeelen wordt aangetast, hij sterft dan aan geenen langzaam aankomenden, maar aan eenen plotselingen dood.

Indien wij ons in den toestand van ons werelddeel vóór de uitbarsting der omwentelingskoorts terugdenken, zien wij over het algemeen de verschillende Staten meer of min op den weg des vooruitgangs door hervorming bloeijende, en eene tijdelijke welvaart deelachtig worden. Er bestonden misbruiken, en wanneer hebben die niet, en zullen die niet bestaan; er waren onvolkomenheden, maar er zal wel nooit een volkomen toestand plaats grijpen; doch er bestonden zeker geene stoffelijke en wezenlijke oorzaken, die de omwenteling van 1848 niet alleen niet wettigden, dat trouwens ook nimmer het geval kan zijn, maar die haar, zooals die van 1789, vooruit te zien, en onvermijdelijk deden zijn. Zonder lofredenaars van het verledene te wezen, houden wij vol, dat de toestand van de Europesche staten, niet alleen in wat de materiëele welvaart aangaat, maar voornamelijk wat den echt vrijzinnigen staatkundigen vooruitgang aanbelangt, in 1847 veel voordeeliger was dan thans, nu er wel eene schijnbare kalmte teruggekeerd is, maar vele der brandstoffen, met zooveel moeite half gebluscht, nog blijven voortsmeulen, om bij de minste windvlaag weder op nieuw uit te barsten.

Van 1830 tot 1848 was er eene ontwikkeling in de staatsvormen van de Europesche maatschappijen merkbaar. De terugwerking die er vroeger plaats had, onder den naam van Heilig Verbond, dat weldra in eene Pentarchie ontaardde, was in hare kracht gebroken, en de vorm van regering die het meest met den geest der 19de eeuw overeenkomt, de vertegenwoordigende of de constitutioneele monarchie, kwam meer en meer tot eene echt vrijzinnige ontwikkeling, en daar, waar de absolute alleenheersching nog plaats vond, zooals in Pruissen en Oostenrijk, werd zij door liberale burgerlijke instellingen, en eene zachte en voor het stoffelijk welzijn wakende wijze van bestuur, eindelijk tot eenen constitutioneelen regeringsvorm voorbereid. Men zoude weldra zoowel daar als hier genoodzaakt geworden zijn aan de eischen der al meer doordringende politische beschaving toe te geven, al mogt de Koning, en een in het volstrekt regeren vergrijsd staatsman, weinig genegen zijn hieraan met opregtheid toe te geven.

Maar heeft de constitutioneele monarchie wel die vruchten opgeleverd, die de voorstanders daarvan met zooveel ophef deden verwachten? Doch is de teleurstelling hierin niet meer gelegen in de personen, dan in de instellingen? Waren de regeringen hierin altijd ter goeder trouw, de ministerien alleen voor het algemeen belang werkzaam, de vertegenwoordigers altijd van hunnen heiligen pligt doordrongen? Frankrijk heeft sedert 1830 ons het tafereel van al de onvolkomenheden van dien regeringsvorm opgeleverd, en die meest allen uit de persoonlijke gebreken van hen die haar in werking moesten brengen voortvloeiden. Dat Louis Philippe zich aan de neiging van iederen vorst overgaf om zijn gezag uit te breiden, is hem niet ten kwade te duiden, omdat eene monarchale constitutioneele regering, als zij slechts eene republiek onder het masker van eene representatieve alleenheersching zijn moet, eigenlijk eene onmogelijkheid is. Waren èn de ministeriën, die zich zoo dikwijls afwisselden, omdat er een gedurige strijd over het bewind

gevoerd werd, die somtijds de rust des rijks in gevaar bragt, èn de vertegenwoordigers, die zoo dikwijls door eene *opposition quand même* zich ten doel stelden om het eene bestuur omver te werpen om er een ander voor in de plaats te stellen, opregt gezind om tot heil des volks mede te werken; waren zij niet meer slechts voor hun eigen belang werkzaam om de regering eer te bemoeijelijken dan door hunnen invloed voor te lichten en te ondersteunen? Zonder oppositie is er geen vertegenwoordigende regeringsvorm denkbaar, doch eene stelselmatige, die zich ten doel stelt de regering in alle opzigten te dwarsboomen, moet haar eindelijk dooden.

Vele volken zijn nog niet tot die hoogte van staatkundige beschaving geklommen, dat zij voor dien regeringsvorm geschikt zijn. Spanje, Portugal en Italië moeten nog vele vorderingen in die leerschool maken, eer zij hiervoor rijp kunnen geacht worden. De Russen en de overige Slavische volksstammen staan hierin op een nog lageren trap. De zuidelijke volken zijn door het despotismus en den onbehoorlijken staatkundigen invloed der geestelijkheid ontzenuwd, en de Slavoniërs moeten nog door eene krachtige alleenheersching in toom gehouden worden. De Franschen mogen zich als het beschaafdste volk des aardbodems beschouwen, wij houden het er voor, dat zij nog geenszins voor het genot van eenen vrijen regeringsvorm de geschiktheid verkregen hebben, terwijl het woelen der factiën hen meestal ten prooi der dwingelandij laat, die zoo dikwijls onder verschillende gedaanten bij hen het hoofd opstak. Dat zij zich geen waar begrip der vrijheid vormen, heeft de geschiedenis der omwentelingen, die zij ondergaan hebben, op de overtuigendste wijs geleerd.

Constitutiën kunnen wel gedecreteerd worden, maar daarom zijn zij nog niet voor de zeden en de behoeften des volks geschikt. De instellingen waarop zij rusten moeten, zijn het gewrocht der vroegere eeuwen en van gewoonten die met den volksgeest vereenzelvigd zijn, zoo als in Engeland: hoezeer in de 17de eeuw door eene omwenteling geschokt, heeft het sedert 1688 zijne voorouderlijke instellingen door den weg der langzame hervorming meer ontwikkeld en volmaakt, de emancipatie der Roomsch-Katholieken, de Parlements-Hervorming, de afschaffing der navigatie-wet, werden jaren te voren besproken, overdacht, en bestreden, eer zij tot stand kwamen. Terwijl het voor de overige volken van Europa inwendig het voorbeeld van een staatkundigen voortuitgang met een krachtig bestuur oplevert, is het ten sterkste af te keuren, dat het in zijne uitwendige betrekkingen dikwijls als beschermer en aanstoker van staatkundige woelingen en als geheime aanvuurder van den omwentelingsgeest opgetreden is.

Terwijl in het tijdperk dat wij beschouwen de staatkundige ontwikkeling en de stoffelijke welvaart der volken langzaam vooruitging, broeiden er gevaarlijke brandstoffen waarop men geenszins behoorlijk acht sloeg.

De omwentelingsgeest heeft de eerste Fransche revolutie overleefd. Hij heeft, nadat deze de groote beginselen, waarop de Amerikaansche vrijheidsoorlog en de afschaffing der laatste sporen van de middeleeuwsche instellingen in de meeste landen van Europa gegrond was, tot stand bragt, het goede dat de beschaving door middel van voorzigtige hervormingen zou hebben kunnen in het aanzijn roepen, in stroomen bloeds, in naamlooze verwarring, en in een meer dan twintigjarigen

algemeenen krijg doen ondergaan. Door het zwaard van een militair alleenheerscher getroffen, lag hij zieltogende; doch naauwelijks was hij gevallen, of hij hief het hoofd weder op, om de herstelde rust van Europa op nieuw te belagen. Hij nam den vorm van eene uitgestrekte zamenzwering aan, geheime genootschappen werden opgerigt die overal hunne vertakkingen hadden, en even als bij de orde der Jezuïeten alles van eenige hoofden uitgaat, gaf een centraal comité zijne orders en voorschriften zoo wel aan de boorden van den Rhijn, den Donau, de Spree, den Tiber, als aan die der Seine. Het was een onzigtbare vijand, die zich van tijd tot tijd als Tugendbund, Burschenschaft onder de Duitsche Studenten, als Carbonari onder de Italiaansche misnoegden, als *Societé des droits de l'homme* onder de opvolgers der Fransche Jacobijnen openbaarde. De grondstellingen van al deze vereenigingen waren van den overdrevensten democratischen aard. De zoogenoemde Souvereiniteit des volks, en het regt van den opstand tegen de bestaande regeringen, waren er de hoofdartikelen van. De mannen des bloeds van 1793 waren hunne heiligen. Heerschzuchtige, listige, en dweepzuchtige leiders wisten hunne blind gehoorzame volgelingen aan te werven onder jonge lieden, wier brein zij door schoonklinkende woorden en heerlijke beloften in de toekomst verhitten, onder fortuinzoekers, die niets te verliezen hadden, maar bij de omverwerping der bestaande orde van zaken niet dan winnen konden.

De volksmassa's moesten ondertusschen voorbereid worden om hen in hunne plannen behulpzaam te zijn en een lijdelijk werktuig in hunne handen te wezen, als het geschikte tijdstip zou zijn aangebroken om openlijk werkzaam te zijn. Alle middelen waren hiertoe geschikt, door lasterlijke, kwaadsprekende, en de mislagen der regeringen vergrootende vlugschriften en dagbladen, gedurig onder het ligtgeloovig volk verspreid, werd alle achting voor de bestaande overheden onder hetzelve geheel uitgeroeid, en de zaden van wrevel en misnoegen rijkelijk gezaaid, die weldra welig opschoten en de heillooste vruchten droegen.

Zoodra er zich eene omstandigheid zuoals in 1830 in Frankrijk opdeed, door deonvoorzigtige maatregelen van Karel X veroorzaakt, waren de hoofden der geheime genootschappen spoedig gereed deze als de kern van den volksopstand te doen strekken, om die daardoor eene impulsie te geven, die met hunne bedoelingen overeenkwam. Toen reeds brak de opstand bijna te gelijker tijd in België en Italië uit. Duitschland woelde, en het heldhaftige Polen werd in eenen hopeloozen en vergeefschen bevrijdingsoorlog gewikkeld, die alleen de zegepraal der democratie op het oog had. Frankrijk en Europa werden toen gered, en de verheffing van Louis Philippe tot Koning der Franschen stelde een perk aan den omwentelingsgeest, die toen reeds op het punt was van de overwinning te behalen. Aan hoeveel moordaanslagen, opstanden en zamenzweringen heeft deze vorst niet ten doel gestaan. Nimmer was een Koning van hem zoo gehaat, omdat hij zulks het minst verdiende en omdat hij het er op toelegde om zóó te regeren, dat zijn laster en logen bij weinigen meer geloof zouden vinden.

Het doel der geheime genootschappen was altijd om hun gezag en invloed op de omverwerping der bestaande regeringen te vestigen, en het voorwendsel de daarstelling en bevestiging der volksvrijheid. Het is te verwonderen en tevens

te betreuren, dat waarlijk vrijheidlievende mannen dit niet genoegzaam hebben doorzien, en de overdrevene democratische beginselen niet als de grootste hinderpalen voor de rust en den vooruitgang der maatschappij hebben aangemerkt. Staatkundige schrijvers en vele vertegenwoordigers in de staatsvergaderingen, hebben met het denkbeeld van de oppermagt des volks gedweept, en niet begrepen, dat zij slechts een afgetrokken begrip, eene hersenschim zonder werkelijk bestaan en wezen, voorstonden.

Het valt niet te ontkennen, dat alle gezag in den staat, en dus ook de oppermagt van het volk, dat is: niet de groote menigte, of nog minder: de heffe des volks, het gepeupel, maar van het geheel der burgers, die den staat uitmaken, van de hoogere en de middelbare zoowel als van de lagere, uitgaat. Maar het volk als zoodanig kan die oppermagt niet uitoefenen, die moet aan eene regering met medewerking dier standen die op eene genoegzame hoogte van staatkundige beschaving staan, en die een onmiddellijk belang bij de orde en welvaart des lands hebben, opgedragen zijn.

Het volk der democraten is *nergens*, als zij de lagere standen met rust laten; indien deze gemakkelijk in hunne behoeften kunnen voorzien, bemoeijen zij zich niet met de staatkundige instellingen des lands, die verre boven hun begrip gaan; maar het is *overal*, als het tot opstand wordt aangezet, in de gedaante van een woesten en dreigenden hoop met piek, dolk en brandfakkel gewapend, overal moord, plundering en vernieling verspreidende; dit wordt dan de verhevene uitdrukking van de oppermagt die het volk uitoefent, terwijl het eigenlijk niets anders dan een blind en beklagenswaardig werktuig in de hand der demagogen is, die het zoo spoedig vergeten en aan deszelfs lot overlaten als zij door hetzelve hunne bedoelingen hebben bereikt.

Wij hebben dus in onze tijden de gruwelen der eerste Fransche omwenteling vergoelijkt, en als het noodzakelijk gevolg van de ontwikkeling der gebeurtenissen, voorgesteld gezien. Later is men zelfs tot lofredenen overgegaan van hen die door het bloed dat zij meêdoogenloos deden plengen, den afschuw en den vloek der laatste nageslachten op zich hebben geladen. Zulke geschriften waarin de menschelijkheid voor niets werd gerekend, waarin het klaaggeschrei der slagtoffers onder het woeste vrijheidsgeschreeuw werd verdoofd, werden met graagte gelezen en bewonderd, om het schilderachtige en dichterlijke van den stijl, en bragten niet weinig toe, om den publieken geest eene verkeerde rigting te geven en het zedelijk gevoel te bederven.

De demagogie heeft echter altijd eene groote deelneming in het lot der lagere volksstanden gehuicheld, het zou niet alleen voor hunne vrijheid, maar ook voor hunnen welstand zorgen, zij hadden een onvervreemdbaar regt op eenen gemakkelijken, voordeeligen, en nimmer stilstaanden arbeid, zoowel als op een wantrouwend toeverzigt op de regering. De rijken en de middelstand werden voortdurend als hunne vijanden voorgesteld, die door hun zweet zich in weelde en welstand gelukkig gevoelden, terwijl armoede en verachting hun deel bleef. Alle middelen werden er dus ijverig aangewend om de werklieden, vooral tegen den burgerstand, in het harnas te jagen, die beschuldigd werd, zich van al de voordeelen der vorige omwentelingen te hebben meester gemaakt.

In alle tijden zijn er Utopisten geweest,

die van eenen volmaakten toestand der maatschappij hebben gedroomd, even als de dichters van eene gouden eeuw. Vroeger heeft men, door godsdienstige dweeperij verleid, een hemelsch Jeruzalem op aarde willen stichten, nu legde men het er op toe een maatschappelijk Eldorado voor de mindere volksklassen, leêgloopers en vagebonden op te rigten. De theoriën van een St. Simon, Fourier, en Owen moesten eerst in het klein, waarin zij echter spoedig ellendig mislukten, en later in het groot verwezenlijkt worden. Hiertoe waren de Socialisten, zooals een Cabet in zijn Icarie, en het Communismus, dat zijne hoogste formule in het gezegde van Proudhon: ‘de eigendom is de diefstal’ uitsprak, met ijver werkzaam. Men sloeg in het eerst weinig acht op deze gevaarlijke pogingen, en oppervlakkige, maar voor de menigte wegslepende bespiegelingen, en beschouwde dezelve als onschuldige en belangwekkende droomerijen, weinig vermoedende, dat zij weldra krachtige pogingen zouden aanwenden om in de werkelijkheid op te treden en den maatschappelijken toestand van Europa met den ondergang te bedreigen.

De omwenteling van 1848 borst plotseling en alleronverwachtst uit voor de meeste regeringen, die in eene onverschoonlijke zorgeloosheid, alsof alles in diepe rust verkeerde, verzonken waren, en vertoonde al dadelijk hare Socialistisch-communistische strekking. Het bepaalde zich niet bij de omverwerping van den troon van Lodewijk Philips, en de oprigting eener democratische republiek in Frankrijk, op eens was bijna geheel Europa in rep en roer. Op een gegeven teeken van het dirigerend comité der geheime genootschappen, dat overal zijne verstandhouding had, en sedert jaren, in Italië, Duitschland. Zwitserland, Polen en Hongarije zijne aanhangers, onder de gedaante van ongelukkige staatkundige slagtoffers en vlugtelingen, in grooten getale telde, verspreidde zich de opstand te Milaan, Berlijn, Weenen, Venetie: de Magyaren werden tegen de Oostenrijkers en de Croaten, de Polen tegen de Pruissen en de Russen opgezet, en het scheen alsof het met de regerende dynastiën gedaan was. De democraten zijn zelven de grootste oorzaak van het mislukken hunner pogingen geweest, en de terugkeer tot den staat van barbaarschheid waarmede zij ons werelddeel bedreigden is het meest door de dwaasheid hunner maatregelen afgewend. Uitgeleerd in het zamenzweren, als een Barbès en Blanqui, waren zij even ongelukkig in het bevestigen van eene nieuwe republiekeinsche orde van zaken, zooals een Louis Blanc en Ledru-Rollin getoond hebben. Wilden zij de bestaande orde van regering omverwerpen, zoo gelukte dit hun meestal boven hunne verwachting, maar zij leden even als een Lamartine schipbreuk om wat nieuws uit de puinhoopen op te rigten die zij rondom zich deden ontstaan.

Wat waarborgen van vastheid en bestendigen duur levert thans de Fransche republiek op, die uit den strijd van de behoudende partijen der hoogere en burgerklassen tegen de socialistische democraten ontsproten is. Eene vergadering, onderling door partijen verscheurd, ongeschikt om als wetgeefster voor een groot land op te treden, een president, zonder genoegzame magt en gezag, en het er alleen op toeleggende, om daarvan meer onder eenen anderen titel te verkrijgen. De burgers schrikkende voor eene republiek die zij door hunne minder dadelijke dan lijdelijke medewerking deden oprijzen, en eenen toestand terugwenschende waar-

voor zij niets veil hadden, toen zij dien konden beschermen en behouden. Zij waren voor hunne straf genoodzaakt eene worsteling van drie dagen op leven en dood voor gezin en bezitting door te staan om de gevolgen der maatregelen van het voorloopig bestuur dat aan hun verjaagden koning opvolgde, af te keeren, en moesten verheugd zijn om onder een militair dictatorschap en onder een staat van beleg met meer gerustheid te kunnen ademhalen. Wat is er verder van de Italiaansche onafhankelijkheid, de Venetiaansche en Romeinsche republiek, de Duitsche eenheid, de Hongaarsche en Poolsche vrijheid geworden; overal waar de democraten de hand in hadden is alles mislukt en te niet geloopen. Italie en Venetie is weder onder het gezag van Oostenrijk, Rome onder dat van den Paus wedergekeerd; Duitschland staat op nieuw onder dat van den ouden Bondsdag te zullen geraken of door den twist der twee groote mededingende mogendheden te worden beroerd. Hongarije, dat zijne vrijheid en onafhankelijkheid onder het bestuur van den Oostenrijkschen keizer zou hebben kunnen volmaken en bevestigen, heeft eindelijk, tot een noodeloozen opstand verleid, na eenen heldhaftigen tegenstand, moeten bukken voor vreemd geweld. De ketenen van Polen zijn tevens ook naauwer toegehaald geworden. Van den eenen hoek van Europa naar den anderen verjaagd, hebben de democraten dan het eene, dan het andere volk tot den opstand aangezet, om hun doelwit te bereiken; hunne strijdlustige aanhangers schijnen vooralsnog in den uithoek van Sleeswijk-Holstein teruggedrongen te zijn, om misschien, daar geslagen, weder elders het hoofd op te steken. Al schijnen zij voor het oogenblik werkeloos, men vertrouwe die schijnbare rust niet, indien hun opperbestuur niet veilig is op eene zekere plaats, zoekt het eene andere om den draad hunner eeuwige zamenzwering voort te spinnen; misschien is het thans aan de overzijde van het kanaal overgebragt, waar een Mazzini, Louis Blanc, en Ledru-Rollin zich ophouden. Gelukkig de volken, die aan de inblazingen van den omwentelingsgeest in die ongelukkige dagen van 1848 geen gehoor gaven, die even als Spanje, Belgie, en Nederland, met eene rustige kalmte voortgingen hunne staatsinstellingen in verband met de beschaving en met de behoeften des tijds te verbeteren door den zachten en geleidelijken weg der hervorming, die, zoo als wij verwachten, heilzame vruchten zal opleveren, terwijl die der democratische omwenteling niet dan heilloos en verderfelijk waren.

De staatkundige toestand van Europa is dus nog ver van geruststellend te zijn. De vijand van alle beschaving en ware vrijheid loert slechts op eene gelegenheid, om de schijnbare kalmte die het thans geniet op het onverwachtst weder te storen. Een redmiddel is er voor de ontwikkeling van de stoffelijke en zedelijke bestemming der maatschappijen aan te wijzen; dit ligt niet op den weg der reactie, in den terugkeer tot het oude absolutismus, noch in het voorgewend goddelijk regt der vorsten, maar in hunne opregte medewerking om eene gematigde burgerlijke en staatkundige vrijheid voor te staan en te handhaven, in den duren pligt der volksvertegenwoordigers, om de regeringen in al wat tot de strenge beteugeling van oproer en opstand kan strekken met kracht bij te staan, en alles te vermijden, wat aanleiding zoude kunnen geven, om den zedelijken invloed van het bestuur en de overheid te verzwakken; want wij beschouwen het gebrek

daarvan, en het weinige ontzag voor de wet en de Regering als het grootste staatkundige kwaad van onzen tijd. Te lang hebben de vertegenwoordigende vergaderingen vijandig tegenover de uitvoerende staatsmagten gestaan, en daardoor die in hare soms goede bedoelingen gedwarsboomd, en in hare werking verlamd. Het is ten hoogste noodzakelijk dat alle burgers in den staat zich tot handhaving van orde, vrijheid en welvaart de hand bieden, en zich onderling ten naauwste aansluiten om de regeringen in hetgeen heilzaam en noodzakelijk is te gehoorzamen en te ondersteunen: hierdoor alleen kan de omwentelingsgeest in bedwang gehouden worden. Men wane niet dat het geluk der staten in het bestaan van zich onderling met heftigheid bestrijdende partijen ligt, in eene menigte van kleur verschillende oppositiën, die zich onderling het bestuur en de ministeriën betwisten, noch in het met onberedeneerde geestdrift deelnemen aan wel onschuldige, maar in de verwezenlijking onbestaanbare Utopien, zooals het zoogenaamd Vredes-Congres, dat tegenwoordig te Frankfort vergaderd is. Het is onverklaarbaar dat verstandige mannen niet begrijpen, dat zij met deze ijdele bespiegelingen middellijk en tegen hunnen wil den omwentelingsgeest in de hand werken. Zij staan den vrede voor, niets is prijsselijker: de oorlog is een groot kwaad, maar in den staatkundigen toestand der maatschappijen onderling niet altijd te vermijden. Als zij verklaren dat geweld van wapenen strijdig is met de leer der godsdienst, der wijsbegeerte, der zedelijkheid en der ware staatkunde, zal iedereen hun toestemmen, maar men behoeft zich niet in een Congres te vereenigen om zulk eene banale waarheid, die iedereen weet en geen sterveling kan ontkennen, te verkondigen. En de middelen nu die men tot afschaffing der oorlogen tusschen de volkeren voorslaat zijn zoo afgezaagd, zoo dikwijls wederlegd en als onuitvoerbaar aangewezen, dat het belagchelijk wordt, om hiermede weder voor den dag te komen.

Het Congres is van oordeel dat het behoud van den algemeenen vrede door niets beter kan verzekerd worden, dan wanneer de regeringen zoodanige geschillen welke tusschen haar ontstaan, en die niet door vreedzame onderhandelingen vereffend kunnen worden aan de beslissing van scheidsregters onderwerpen. Maar welk middel hebben die scheidsregters om eene wederspannige en zelfs aanvallende regering te dwingen, anders dan het geweld van wapenen? Tevens verklaart het dat de eene staat het regt niet heeft zich in de zaken van andere te mengen. Hoe het beginsel van noninterventie met de beslissende magt van scheidsregters, waaraan niemand zoude gehoorzamen dan zij die zich door hunne beslissing bevoordeeld zouden zien, is overeen te brengen, bekennen wij niet te kunnen begrijpen. Het zijn hier weder de oude droomerijen van den abt St. Simon in zijn *Projet d'une paix perpétuelle*, in deschoone bespiegeling van Kant *Zum ewigen Frieden* herhaald. De omwentelingsgeest zoude vrij spel hebben indien nu de staande legers eens algemeen werden afgeschaft, legers die Europa in 1848 en 1849 voor de regeringloosheid hebben behoed, een nog veel grooter kwaad dan een geregelde oorlog. De democraten zouden spoedig de wapenen, door de soldaten afgelegd, in handen hebben en iedereen de wet stellen. Wij zijn evenzoo goed als de Frankfortsche Utopisten overtuigd, dat het hoogst wenschelijk

ware, dat de legers van iederen staat aanmerkelijk konden verminderd worden, de burgers zouden dan in hunne drukkende belastingen verligt kunnen worden, en vele armen aan landbouw en nijverheid teruggegeven. Maar de tegenwoordige toestand van Europa laat het voor het oogenblik niet toe, dit op een ruime schaal te doen. Ziet men dan niet in, dat thans legers voor de handhaving der inwendige rust noodzakelijk zijn, dat men hiervoor op de burgerwapening, die somtijds met het oproer zamenwerkte, niet kan rekenen, en terwijl de vijand, die zich noch aan Congressen noch aan schoonklinkende en zoetsappige woorden stoort, nog altijd gereed is, om zijn aanval met vernieuwde woede te herhalen, zoude men de regeringen aanraden om zich van den eenigen steun te ontdoen, die haar voor de handhaving van orde en welvaart overblijft; het is alsof een reiziger door een struikroover aangevallen, hem zijne pistool zoude overreiken, om hem hiermede dood te schieten.

Kracht en klem bij de regeringen, wijsheid en gematigdheid bij de volksvertegenwoordigers, eendragt en ondergeschiktheid bij de burgers, gestrengheid tegen de onruststokers, belangstelling in de algemeene zaak, zijn de eenige middelen om den tegenwoordigen staatkundigen toestand van Europa voor de heillooze schokken te bewaren, die wij met angst en schrik hebben doorgestaan.

J.A.B.

Extra familiare brieven aan een vriend, uit en over Duitschland. - Elberfeld - Baden-Baden. Impressions de voyage.

Vervolg. Zie Tijdspiegel 1850, II, *blz.* 211.

II.

Het Missionshaus te Barmen. - De natuur en de mensch. - Oirbaar maken. - Eene onvorstelijke retraite. - Bloemengroet en bloementaal. - Een collegiekamer zonder academie. - De zendeling. - De geïllustreerde geleerde zalen. - Chronologie der aangezigten. - Eene echt Oostersche galerij en eigenaardige tentoonstelling. - De broeders hier ginds en hier boven. - De heer Wallmann. - Licht in het hoofd, liefde in het hart. - Veelzijdig Christendom. - Een museum van natuurlijke-wilden-historie. - Der zendelingen album. - Desunirte kerkelijke Union. - Krummacher. - Kohlbrügge. - De Liefde. - Communistische oprakeling. - Vijandelijke voorposten. - Een veilige afleider. - De schrijvers als wasklompen. - Belofte van beterschap. - Keulen in het gezigt.

Elberfeld,... Augustus.

Gij verwacht teregt van ons ten minste eenige beschrijving, tant soit peu, van het bekende *Missionshaus* te Barmen, alwaar wij zoo even een bezoek hebben afgelegd, en tevens een' dapperen rid deden, door en om Gemarke, Wichlinghausen, waarom niet? De indruk is zoo weldadig, en stemde zoo volmaakt overeen met de krachtige, bloeijende natuur, die ons toelachte, dat wij u in eene aangename en gelukkige stemming dit blad als in den schoot werpen en beginnen te schrijven. Cultuur der schepping en cultuur der menschen maken een eigenaardig welluidend akkoord uit, een paar lichtstralen, die zich onderling doordringen en versterken, en zouden we het Christelijk zendelingswerk niet in de

hoogste mate veredeling, ontwikkeling der nog verduisterde menschheid mogen noemen? Het Christendom maakt de geslachten, de tijden *oirbaar*, langzaam en krachtig - niet als met de heete Guano, maar als met zonnegloed en regendrop, beide van boven. Als ge het zendelingshuis te Barmen begroet, zooals het daar ligt, tamelijk hoog, afgezonderd, een Protestantsch klooster in den meest onkloosterlijken zin, een echt broederhuis, zonder den al te sterk uitgedrukten Hernhutterschen geest, dan zondet gij reeds door de lieve, stille woning, voor de goede zaak eenigzins gewonnen kunnen worden - daar verbeidt u het eenvoudige, blanke huis, op een eenigzins verheven terras gelegen, ruim een half uur van het gonzende en bezige Elberfeld, eene ware retraite, geen vorstelijk *Sanssouci;* want de allerhoogste belangen der menschheid worden daar binnen die nederige muren behartigd. Is het u (wij nemen u altijd in gedachte met ons mede), is het u niet aangenaam, dat het gesticht in een bloemenperk als ingesloten ligt, en waar gij de weinige trappen opklimt, de welsprekende tolken der liefde en onschuld u hunne geurige kelken aanbieden, even alsof ge hier reeds een zinnebeeld moest zien hier buiten, van het liefdewerk dat daar binnen gedreven, en altijd weder opgewekt wordt? Gij staat met ons inde tamelijk groote leeszaal ter regterhand: de eerste indruk is die van een collegiekamer, daar op den achtergrond, een katheder, en hier vooraan, bij de vensters, eenige houten banken, waarop wij eenige Duitsche Bijbels vonden, die al de kenteekenen droegen, dat zij vlijtig en dagelijks gebruikt werden. Hier worden de lessen en de godsdienstige voorlezingen gehouden voor de zendelingen, die uit het schoone en vruchtbare Barmen, thans reeds het levende Woord Gods, hieraan Afrika's zuiderspits, daar op Borneo's uitgestrekte vlakten verkondigen. Hier, aan deze plaats, dachten wij, moet de kracht en de gloed van het Evangelie in de borst van ongeschokte en welberaden jonge mannen worden gestort, opdat ze, op den afstand van duizend en nog eens duizend mijlen, het gewigtig apostelambt der eerste kerk weder doen herleven, en niet schromen om het licht der waarheid in den heidenschen nacht te brengen. Er lag een zeker gevoel van het verhevene, van het Christelijk verhevene, in de aanschouwing der toen ledige spreekzaal, die getuige moet geweest zijn, en is van vele groote, zielverheffende aandoeningen, waar de onderwijzer den kloeken zendeling als met den vinger naar het Zuiden en Oosten heen wijst, zeggende: ‘ga heen en maak u op, om uwen Heer daar te brengen, waar gij in de kracht des Heeren den afgod moet verbrijzelen.’ Nu weet ge (denk slechts aan de akademiezaal te Leiden, of aan het Amsterdamsch athenaeum), dat men de *pii manes* der geleerde en getabberde voorvaderen, op doek en op paneel aan de muren vereert, en de chronologie der gelaatstrekken zoo gaarne terugvindt in een dergelijke permanente tentoonstelling der letterhelden. Hier herinnert ge u aan ‘de menschenschaduwen in olij geconfijt’ van vader Huygens, welnu, ook de spreekzaal van het zendelings instituut heeft eene dergelijke eigenaardige expositie; juist niet van geleerde mannen, ze zullen er zekerlijk ook wel onder te vinden zijn, maar eene groote menigte van portretten, sommige zeer kunsteloos geteekend, der verschillende zendelingen die uit deze werk plaatsen naar de afgelegen werelddeelen heentogen. - Ziet ge niet die kalme, ernstige, trouwhartige Germaansche gelaatstrekken der broeders?

Velen hadden hunne levens- en reisgezellinnen naast zich, hier eenige in Afrikaansche kleeding, ginds als mandarijnen vreemd opgetooid, daar in het eenigzins beschaafd Dajakkers-kostuum, en hier weder teekeningen en schetsen van hoogsteenvoudige kerken, neen, liever bedehuisjes of- schuren, met riet gedekt en omschaduwd met het hooge, breede, spichtige blad der Oostersche reuzengewassen, waarlijk eene schoone, eene eigenaardige hulde, gebragt aan de afwezende broeders en zusters zendelingen, die dit album eens hebben overgezonden, die ook hier aan de muren blijven voortleven, een *memento mei* voor den nog aanwezigen zendeling, wiens oog niet zonder deelneming en weemoed op de gelaatstrekken der werkende broeders rust, ja ook een *memento mori*; want onze vriendelijke gids hier, over wien ik nu spreken zal, toonde ons hier en daar met den vinger sommige der Christelijke vrienden aan, maar voegde er ernstig bij: ‘deze, ook deze, is reeds bij zijnen Heer, zij bezweken, maar wij hebben ze nog lief.’

De heer Wallman, directeur van het gesticht, protestantsch geestelijke, kwam ons, bij het onverwacht bezoek, met gulle vriendelijkheid tegemoet, en opende met den mond het hart. Hij doorwandelde met ons de zoo even genoemde belangrijke galerij, en deelde menige merkwaardige bijzonderheid mede aangaande het zendelingswerk. Er waren thans slechts acht kweekelingen; men kon er in het gesticht omstreeks vijf en twintig opnemen - bemoedigend en opbeurend waren over het algemeen de berigten, die er van de afwezende broeders werden ontvangen. De heer Wallman, een echt praktisch geestelijke, en zeer naauwkeurig bekend met de vereischten van den waren zendeling en de behoeften der heidenen, ontveinsde de bezwaren en teleurstellingen niet, welke aan het groote en goede werk verknocht waren. Hij schetste ons in krachtige en welsprekende taal de groote voorwaarde der heidenbekeering: het reine woord Gods in deszelfs *veelzijdigen* invloed. Hij begreep dat de ontwikkeling van den *geheelen* mensch, van den zedelijken, den maatschappelijken, den burger, tegelijk met de ontwikkeling van den geloofsmensch moest plaats grijpen. Hij was overtuigd, dat *Bijbel* en *school*, tegelijk met elkaâr op den woesten bodem der ongeloovige wereld moesten opbloeijen, en dat ook het praktische, werkzame leven de innige overtuiging der geopenbaarde waarheden moest ondersteunen, en de eigenlijke waarde geven. Hoe veel beter zulk een woord, dat wijsheid kracht en leven ademde, dan de holklinkende theorie van den miltzuchtigen dweeper, die de zielaangrijpende bede: ‘Vader! Uw rijk kome’ nooit begrijpt of begrijpen wil, en als wegzinkt en wegnevelt in droom en waan. Hoe gaarne volgden wij onzen vriendelijken gids in het kleine, nette museum, waar de verschillende voorwerpen uit de afgelegene werelddeelen in eigenaardige afwisseling, waren geplaatst. Hier de opgezette alligator, de reusachtige hippopotame, daar de kleeding, het krijgstuig, de muzijkinstrumenten der wilden, het bonte gewaad van den Mandarijn, de offerstokjes, de afgoden der Chinezen, de verbazend kleine schoenen der Chinesche dames. 't Was een blik in de wereld der heidenen, geschenken der wakkere broeders aan hun voormalig stil en bekoorlijk landhuis, waarheen zeer zekerlijk menigeen uit hun midden een blik en een gebed *voll Sehnsucht* zal toezenden, en menigeen ook niet terugkeerde, maar het nederige en stille graf vond, in Afrikas

heeten grond, in Borneo's brandend zand. Wilt gij nadere kennis met den heer Wallmann maken, zoo verwijzen we u naar zijn werkje: ‘het Evangelie onder de Heidenen’ met een voorberigt van den kundigen heer Hiebink, en naar het Barmer Missions-blatt. Wat ik u verder over den tegenwoordigen kerkelijk- geestelijken toestand van Elberfeld en het Wupperthal kan mededeelen, zal ik in beknopte woorden trachten zamen te vatten: veel duisternis ook hier, weinig licht; de wakkere heer Wallmann verzekerde ons, dat de zuivere Protestantsche kerk in deze zoo rijk gezegende landstreek van meer dan ééne zijde bedreigd wordt: de zoogenaamde *Union* der twee zusterkerken in het Pruissische Duitschland, de Gereformeerde en Luthersche, had reeds op meer dan ééne plaats eene werkelijke *Desunion* teweeg gebragt; er behoort *meer* toe, om twee kerken of kerkgenootschappen te *uniren*, dan een Koninklijk bevel, of een kabinets-placet. Men wil zijne oude regten handhaven, en niet laten varen; de Hervormde kerk aan de boorden van de Wupper schijnt bij voorkeur ten doel te staan aan gedurige schokken en tribulatiën. - De invloed van den befaamden prediker Krummacher was aldaar, sedert zijne verplaatsing naar Berlijn, merkelijk afgenomen. Het oud leerstellig element der Luthersche kerkbelijdenis heeft thans weder de overhand; daarenboven staat de prediker Kohlbrügge op een eenigzins afgezonderd kerkelijk gebied, en vormt weder eene eigenaardige straalbreking der oud-Gereformeerde kerk, waarin zeer weinig is overgebleven van het voormalig Hersteld-Luthersch orthodoxisme; de prediker de Liefde, bekend door zijne strenge baptistische begrippen, waarvan Zutphen de herinnering nog bewaart, ontweek, 't is u wel bekend, de nevelen van het Wupperthal, en legt thans op nieuw zijne overtuiging bloot voor een gedeelte van Amsterdam's regtzinnige gemeente, zonder evenwel het streng Doopsgezinde beginsel, voor als nog, in den vorm eener geheele onderdompeling der volwassenen, bepaaldelijk op den voorgrond te stellen: wat later gebeuren kan, weten we niet; daarenboven heerscht in het nijvere en fabriekmatige Elberfeld, helaas, de nog niet gefnuikte communistische geest, bovenal onder de mindere standen. Somtijds slaan hier de vlammen uit onder de heete asch, en vermanen de geestelijke en wereldlijke, de getabberde en gewapende brandspuitgasten, tot voortdurende waakzaamheid. Wilt ge daar eindelijk nog bijvoegen, dat de Katholieke kerk ook hier in het Protestantsche land, bij uitnemendheid, hare loopgraven meer en meer voortzet en doorgraaft, en met de altoosdurend gistende en strijdende Protestantsche kerk haar bijzonder voordeel weet te doen, dan, waarde vriend, hebt ge zekerlijk geen zeer aangenaam, opbeurend tafereel van het kerkelijk Elberfeld. Onze vijanden, verhaalde de heer Wallmann, en wel onder de Protestanten, zetten hunne voorposten reeds verder en verder uit. Wij worden hier van twee zijden bedreigd, de Baptisten en de Irvingianen rukken ook op ons aan, en als we niet in gesloten gelederen deze naderende legermagten het hoofd weten te bieden, zal ook hier het treurig verschijnsel in de godsdienstige wereld, waarvan Hamburg en Berlijn getuigen waren, herhaald worden. Hoe onzijdig, eenvoudig en wel bevestigd staat het stille en vriendelijke Missionshaus daar, als tegen den vruchtbaren bergrug aangeleund, in bezit van werkzame en verstandige geloofskracht, een gewaarborgde afleider bij al de opvolgende donderbuijen, welke over het Wupperthal

zullen heentrekken. Wij erkennen wel de leemten, de gebreken in *onze* vaderlandsche Christelijke kerk; maar durven ons toch nog meten met het buitenland. Moge eens liefde en vrede alom heerschen, en allen vereenigen, naar den wil en de belofte des Heeren! Welk een ernstige brief, zult ge nu zeggen, en te regt, wij beloven u, bij eene eerstvolgende gelegenheid, in eenen anderen toon te schrijven, gij weet, wij menschenkinderen zijn even als de wasklomp, en nemen den indruk over en aan, dien de buitenwereld, de natuur en de menschen ons instempelen; komt de warme adem van het woelende leven, dan verdwijnt het tijdelijke merk, en wij zullen u na den ernst, weder scherts aanbieden, al naardat het valt, zeide de opmerkzame Tijl, eerwaardiger gedachtenis, tot het moedertje. Over weinige uren maken we ons reisvaardig naar de aartbisschoppelijke stad, en wenschen u, tusschen de grijze muren, weldra een schriftelijken groet te brengen, die u thans reeds wordt aangeboden van

Uwe getrouwe vrienden:
Spiritus Asper en *Lenis*.

Gedachten bij den dood van Lodewijk Philips.

Wanneer een grijze stuurman, na jaren met wisselvallige kans de zee doorploegd te hebben, eindelijk zijn schip door den woedenden storm geteisterd, tegen de rotsklippen ziet verbrijzelen, en hij zich ter naauwernood van de schipbreuk redden kan, zien wij hem met medelijden, maar levens met eerbied aan. Hij heeft zich geene achteloosheid te verwijten, hij bezweek slechts voor eene kracht, die sterker was dan hij.

Zulk een stuurman legde thans het hoofd neder, hij zag zich ook het roer van de staatshulk, bijna achttien jaren met voorzigtigheid te midden van gevaarlijke ondiepten en dikwijls tegen stroom opgestuurd, uit zijne hand ontwringen, en zich door de manschap verlaten en verjaagd. Doch hij behoefde het hoofd niet te verbergen, want zijne bedoelingen waren zuiver, hij beoogde het geluk en den voorspoed des volks, dat hij bestuurde. En, zoo zijne tijdgenooten ondankbaar waren, zal de geschiedenis en het nageslacht regtvaardig zijn, en hem den roem nageven dat hij de welvaart van Frankrijk en de rust van Europa gedurende een lang tijdperk bevestigde.

De laster verstomt, de kwaadsprekendheid zwijgt bij het graf; wanneer de schaduw des doods over den mensch gevaren is, doet het ons goed, zijne deugden en prijsselijke hoedanigheden voor de gedachten terug te roepen. Dit is zijne onvergankelijke nalatenschap; zijne gebreken, de onvermijdelijke gezellinnen der menschelijke broosheid, verdwijnen met het aardsch bestaan dat hij heeft afgelegd. Het is de grootste troost voor hem aan wien hij dierbaar was, het goede te herdenken dat hij gesticht heeft, en de heilzame voornemens die hij koesterde.

Als zoon van eenen door zijne ondeugden beruchten vader, die verdiend onder de moordbijl der omwenteling viel, gaaft gij in uwe jeugd reeds blijken van krijgsmansmoed; maar de moed en vastheid van geest, die gij in den strijd met den tegenspoed deedt blijken, was grooter dan die van eenen held te midden van het oorlogsvuur. Uw lot verkeerde, en alhoewel gij later weder tot den vorstelijken rang opklom, vergat gij hierdoor de pligten van een getrouw echtgenoot en zorgvuldig vader niet. Uw talrijk wel opgevoed en met verschillende talenten versierd kroost, is het schitterendst bewijs voor uwe stille huiselijke deugden, die te meer waarde bezitten, naarmate zij der menigte minder in het oog vallen.

Van allen verlaten, verliet gij hen niet met uwe gedachten, van velen vergeten, vergat gij Frankrijk niet in uw ongeluk, gij vloektet zijne ondankbaarheid niet, maar bleeft het met belangstelling gade slaan. Hoeveel er ook moge vernield zijn, de sporen van uwe weldaden kunnen er niet uitgewischt worden. De gedenkteekenen, die gij er deedt oprigten, de paleizen, die gij deedt herstellen en met nieuwen luister versierdet, de kunsten en wetenschappen die gij aanmoedigdet en beschermdet, de welvaart die gij onder uw zacht bestuur onder alle standen verspreiddet, zijn grootere waarborgen voor uwe roemrijke nagedachtenis, dan bloedige overwinningen en zegepralen, met het leven van duizenden slagtoffers gekocht.

Maar uwe zwaarste taak kwam aan, toen gij op den troon verheven werdt. Te strijden hadt gij met onverzoenlijke staatspartijen, tegen herhaalde zamenzweringen, en gewapenden opstand. Uw moed verzaaktet gij niet, hoezeer gij aan talrijke moordaanslagen ten doel stondt. Als wonderdadig door de Voorzienigheid bewaard, moest gij uwe taak tot het einde toe vervullen. Gij bezweekt niet, toen uw hechtste steun, uw oudste telg, u door eenen plotselingen en noodlottigen dood werd ontrukt. Onverwrikt bleeft gij staan, totdat de eensklaps opbruisende golven der omwenteling, die gij zoolang bedwongt, u en uw geslacht in haren draaikolk medesleepten, en aan Albions kust als ballingen nederwierpen.

Rust zacht, o vorst! Uwe moeite- en zorgvolle loopbaan hier beneden is eindelijk volbragt. Met een dankbaar gemoed erkennen wij al hetgeen gij niet alleen voor Frankrijk, maar ook voor de rust van Europa gedaan hebt. Uwe vijanden zelf hebben door hun buitensporig gedrag een lofspraak op u gehouden. Gij hebt Frankrijk uit den poel der omwenteling gered, zij hebben het er weder in gestort. De geschiedenis zal tusschen u en hen regtspreken.

Eene schelklinkende lijkrede bij uw graf is uwer onwaardig, uwe daden en gevoelens spreken genoeg voor uwe nagedachtenis, even als eene burgerkroon en de olijftak des vredes het meest geschikt zijn tot versiering van uw eenvoudig grafgesteente!

J.A.B

Luchtvaart-stelsel van den heer Petin.

(*Met eene plaat.*)

Al wie met eenige oplettendheid de geschiedenis der luchtweegkunde heeft nagegaan, zal weten, dat men zich steeds alle moeite gegeven heeft om van den luchtbal meer te maken dan een voorwerp van natuurkundige uitspanning of nieuwsgierigheid. In weerwil echter der overdenkingen van geleerden, der gewaagde proefnemingen van kwakzalvers, der belooningen door verschillende vorsten uitgeloofd, is de wetenschap der luchtweegkunde nog in hare kindschheid.

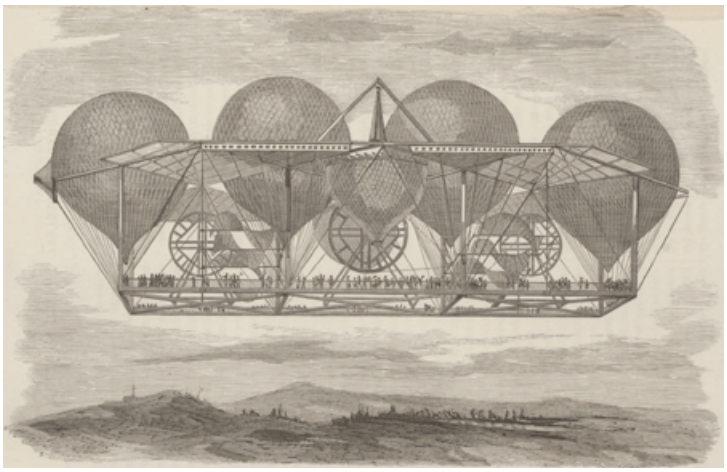
Wij willen geenszins beweren, dat, zoo men den luchtbal op zichzelven beschouwt, er geene vorderingen gemaakt zijn: zijn zamenstel is verbeterd; maar wat men hem nog niet heeft kunnen geven, is de ziel, als wij dat woord mogen bezigen, is het verstand, of althans de werktuigen, die gehoorzamen, of den ballon doen gehoorzamen aan den wil desgenen, die hem bestuurt. En daar evenwel ligt het bezwaar, het hoofdbezwaar.

Men begrijpt toch gemakkelijk, dat zoo het doel der luchtweegkunde steeds blijven moest zich in de lucht op te heffen, en daar, in een meer of minder bewogen dampkring zich over te geven aan het spel der winden, *ludibria ventis*, men dan even goed in zijn vertrek kon blijven, de voeten naar den haard gekeerd, en zeepbellen oplaten, hetgeen veel minder vermoeijend en vooral minder gevaarlijk is, zonder, wij erkennen het, daarom nuttiger te zijn, dan tot boven de wolken op te stijgen. Tot nu toe heeft men slechts het werktuig; men moet het weten te gebruiken, het aan den menschelijken wil ondergeschikt maken, in één woord, het leeren besturen, of het zal steeds een nutteloos speeltuig blijven. Op den weg, die tot dat doel leidt, ontmoeten wij dan ook alle uitvinders; aan de oplossing van dat vraagstuk hebben vele beroemde droomers hunne nachtwaken besteed, zonder het doel te bereiken, waarnaar zij streven.

Zullen wij hetzelfde oordeel vellen over den heer Petin, wiens naam wij aan het hoofd van dit artikel schreven? Tusschen het: *wie weet* en het *misschien* ligt eene gansche wereld, en tot die wereld, die boven ons hoofd zweeft, wil deze nieuwe uitvinder zich verheffen; dáár wil hij ons zijn laatste betoog leveren, en de besturing met de daad bewijzen. Maar moed daartoe is niet voldoende: de heer Petin moet vertrouwen inboezemen, overtuigingen, zich doen begrijpen, en, wij mogen hem dezen lof niet onthouden, hij slaagt daarin volkomen. Niemand, die hem in het *Palais national* hoorde, twijfelde terwijl hij sprak; zóó logisch is alles wat hij zegt, zóó juist zijn zijne gevolgtrekkingen, zóó zeer schijnt het dat zijn werktuig vleugels erlangt, naar mate hij met zijne verklaring vordert, dat, wanneer hem aan het einde der zitting de lust bekroop te verzekeren, dat het geheele *Palais national* een groote luchtbal was, die de aarde sedert het begin der les had verlaten, niemand er zich over zoude verwonderen, noch er van ontstellen.

Wij willen trachten hun, die den heer Petin niet hoorden, een denkbeeld te geven van de gronden, waarop zijne uitvinding rust, terwijl wij hun tevens het reusachtige werktuig zullen verklaren, dat ons in het bezit moet stellen eener nieuwe wereld, en ons langs den kort-

t.o. 300

LUCHTVAART-STELSEL VAN DEN HEER PETIN.

sten weg moet brengen door de oude.

Zij die tot hier toe getracht hebben den ballon in de lucht te besturen, hebben niet genoeg gelet op de natuurwetten: dit schijnt wonderspreukig en niets is echter waarachtiger.

Trachten wij ons nader te verklaren. Eenigen hebben de bewerktuiging van de vleugelen der vogels nagegaan, en getracht die op den luchtbal toe te passen: anderen hebben hun voorbeeld gezocht bij de bewoners der wateren, en gemeend de oplossing van het vraagstuk te vinden door een grooten luchtvisch daar te stellen; maar niemand heeft, voor zoo ver ons bekend is, de oorzaken onderzocht der beweging van den vogel in de lucht, noch van den visch in het water; niemand heeft ingezien, of is althans van het beginsel uitgegaan, dat bezielde noch levenlooze ligchamen zich bewegen, dan ten gevolge der vereenigde werking der zwaarte met den tegenstand van de omringende stof. Deze wet is het uitgangspunt geweest tot de ontdekking van den heer Petin; maar het verstand moet de werking der zwaarte zóó verdeelen, dat er beweging plaats grijpe; en daartoe zijn een hefboom en een steunpunt noodig. Wij zullen nagaan hoe men beiden verkrijgt voor de luchtvaart.

Er zijn in de natuur twee eenvoudige werktuigen: de *hefboom* en het *hellend vlak:* de hefboom, die, door middel van een ter geschikter plaatse gesteld steunpunt, de kracht, aangewend op het eene einde, overbrengt naar het andere; het hellend vlak, dat insgelijks de krachten overbrengt, maar ze tegelijk vertraagt. In het vereenigd gebruik van hefboom, steunpunt en hellend vlak ligt het geheele stelsel van den heer Petin.

Het steunpunt is in de natuur overal: het is op den vasten grond voor de menschen en de landdieren, in het water voor de visschen, in de lucht voor de vogelen; maar de Schepper heeft, in zijne bewonderenswaardige wijsheid, aan elk wezen dien vorm en bouw gegeven, die het meest geschikt zijn voor het steunpunt dat het in zijne beweging behulpzaam moet wezen: b.v. om ons te bepalen bij dezelfde klasse van levende wezens, een haan, wiens poot op den grond rust, houdt zijne toonen ver uitgespreid; bij de eend zijn deze toonen door een vlies vereenigd, dat haar in staat stelt ook een steunpunt in het water te vinden; bij de vleêrmuis, eindelijk, is het een zeer groot vlies, dat haar in de lucht doet zweven.

Voor den ballon, wij behoeven het onzen lezers niet te zeggen, is het steunpunt in de lucht; maar wij willen hun straks aantoonen, hoe de heer Petin zijn' hefboom op dat steunpunt heeft geplaatst, zoodat hij zich willekeurig in het luchtruim kan bewegen. Wat is nu in de natuur de rol van het hellend vlak? Wij hebben gezegd, dat het de krachten overbrengt: men kan dat nagaan bij elken stand, van den horizontalen tot den verticalen, en bij elk dier standen werken de krachten, die hij moet tegenhouden, met verschillende uitkomsten. De rivier stroomt langs een hellend vlak; zij stroomt snel of langzaam naar de meerdere of mindere helling van haren bodem; wenscht men er een krachtige werking van te verkrijgen, dan doet men haar langs een kanaal afvloeijen over het rad van een molen, en eene gansche fabriek komt in beweging. Ziehier op welke wijze men zich moet voorstellen dat een hellend vlak eene kracht overbrengt, terwijl het die tevens vertraagt. Dezelfde massa water, welke zich in weinige oogenblikken stort van eene

hoogte van twee of drie ellen, zou veel tijd noodig hebben om tot hetzelfde lage punt te komen, zoo het bleef voortvloeijen langs hetzelfde vlak dat den bodem der rivier vormt. Stellen wij ons voor eenig zwaar ligchaam, aan zichzelf overgelaten op een hellend vlak: in de eerste seconde van zijn' val doorloopt het eene zekere ruimte; daarna neemt zijne snelheid steeds toe en deze natuurwet wordt uitgedrukt door de formule: de doorgeloopene ruimten staan tot elkander gelijk de vierkanten der tijden. Hieruit volgt dat zoo lang een ligchaam zich op een hellend vlak bevindt, zijne beweging in snelheid zal toenemen, en dat zij slechts op een horizontaal vlak kan verminderen en ophouden. Zoo onze lezers wel hebben gevat, wat wij getracht hebben hun duidelijk aan te toonen, den aard, namelijk, van den hefboom, van het steunpunt en hellend vlak, zullen zij gemakkelijk begrijpen wat ons nog overblijft te zeggen van het werktuig des heeren Petin.

Alle ligchamen hebben gewigt: zij worden slechts zwaar of ligt genoemd bij vergelijking met een zeker gegeven midden-gewigt. Zoo is kurk zwaar in vergelijking van de lucht en zal zich bewegen van boven naar beneden, terwijl het ligt is met betrekking tot het water en zich in die vloeistof van beneden naar boven zal verplaatsen. Het steunpunt is eene kracht tegenover de werking der zwaarte vereenigd in een bepaald punt van den hefboom: daaruit volgt dat het steunpunt van ligte ligchamen hooger gelegen is, dan de kracht der zwaarte, terwijl bij zware ligchamen het tegenovergestelde plaats vindt.

De heer Petin heeft aan zijn werktuig de meest mogelijke kracht willen geven door den tegenstand te verminderen, dien het moest overwinnen. Deze tegenstand is in de omringende stof, in de lucht. Hij heeft eene groote kracht daargesteld door vier bolvormige luchtballons van ontzettenden omvang. In den bol nu neemt de inhoud toe in verhouding tot den kubus, en de oppervlakte slechts in verhouding tot het vierkant van den straal. Een ballon derhalve, driemaal grooter dan een andere, zal slechts negenmaal diens oppervlakte en zevenentwintig maal diens inhoud of klimmingskracht hebben. De heer Petin heeft, steeds met het doel om den tegenstand te verminderen, zijne ballons achter elkander geplaatst en den steven van zijn vaartuig voorzien van een aanhangsel van kegelvormige gedaanten, om de lucht des te gemakkelijker te klieven. Zijne ballons, die, zegt bij, eene doorsnede moeten hebben van 90 nederlandsche ellen, zijn vereenigd door middel van een groot houten raam ter lengte van 150 en ter breedte van 65 ellen, binnen hetwelk tevens plaats is voor de reizigers. In het midden van dit groote toestel bevinden zich twee parachuten en twee paramonten van gelijke grootte; de eerste boven, de laatste beneden het middenvlak. Ziehier hunne werking. Wanneer het toestel zich opheft, geschiedt dat ten gevolge zijner mindere zwaarte met betrekking tot de lucht; zijn steunpunt is dus hooger dan de werking der zwaarte, het is de kolom lucht, gelegen boven de ballons; deze tegenstand tegen de opklimming vereenigt zich in één punt, middenpunt van den hefboom (de hefboom is het geheele toestel); dan openen zich de paramonten, gelegen beneden het middenvlak, door de tegenstandbieding van de lucht en de hefboom is volkomen; wij hebben het steunpunt, het vaste punt rondom hetwelk wij moeten opstijgen. Wanneer de ballon daarentegen daalt, openen zich de parachuten en onze hefboom is weder volkomen.

Er blijft ons nog over aan te toonen hoe de heer Petin het hellend vlak bij zijn toestel heeft aangebragt.

Het groote raam, dat de vier ballons vereenigt, is zóó gemaakt, dat een gedeelte, vóór of achter, plotseling kan geopend worden: men verbeelde zich een stelsel van zonneschermen, waarvan de latten op eene zeer eenvoudige wijze kunnen geopend of gesloten worden. Wanneer een gedeelte van dit toestel geopend is, zal de tegenstand dien de lucht biedt aan de verticale beweging, niet op dat gedeelte werken, terwijl hij zijne volle kracht op het andere zal blijven uitoefenen: het evenwigt zal alzoo verbroken zijn; de hefboom zal op zijn steunpunt op- en neêrgaan; het toestel zal een hellenden stand aannemen en zich voort bewegen langs dat hellend vlak; zijne snelheid zal toenemen, en het kan op die wijze grooter afstanden doorloopen; sluit men daarna de latten van bovengenoemde schermen, dan neemt de hefboom weêr zijn horizontalen stand en het toestel zal zijne snelheid op dat horizontale vlak verbruiken. Dit zal men hunnen herhalen zoo dikwijls men verlangt, hetzij van voren, hetzij van achteren, en daardoor de vaart in de lucht versnellen of matigen en het toestel naar een bepaald punt rigten kunnen.

Tot hiertoe hebben wij voorondersteld, dat de vaart slechts plaats had ten gevolge van de bijzondere zwaarte der ballons; maar er is nog een ander element waarop de luchtreiziger wél acht moet geven, op den wind, namelijk, die tot hier toe willekeurig zijn invloed uitoefent op de ballons, welke men doet opstijgen. Het geval bestaat, dat het toestel gekomen is in die streek van den dampkring, waar de omringende lucht in volmaakte evenredigheid is met het opklimmingsvermogen van het luchtschip. Dan moet men zijne toevlugt nemen tot werktuigen, welke eene kracht, noodig tot het voortgaan, kunnen ontwikkelen.

Ten dien einde heeft de heer Petin bij zijn toestel gevoegd twee horizontale spiraal-kegels, die door den luchtreiziger in beweging worden gebragt, en een met de as overeenkomende regtlijnig voortgaan veroorzaken. Zij kunnen ook in beweging gebragt worden door den tegenstand der lucht zelve bij het klimmen, alsdan deelen zij de beweging mede aan andere schroeven, die verticaal geplaatst zijn aan het voor- en achtereinde, op een vierde van de geheele lengte van het schip; deze schroeven werken eenigermate in de lucht en bevorderen den voortgang. Men begrijpt ligtelijk dat men door die schroeven eene zijdelingsche beweging kan doen plaats grijpen, wanneer men de eene doet stilstaan, terwijl de andere voortgaat te draaijen. Men kan derhalve op deze wijze het toestel besturen, even als een gewoon schip. Het laat zich begrijpen, dat de beweging dezer horizontaal geplaatste spiraal-kegels, die het schip doen rijzen of dalen langs eene verticale lijn, den reiziger in staat stelt te klimmen of te dalen in de lucht, zonder ballast uit te werpen of gas te doen ontsnappen, hetgeen tot dusver de eenige middelen zijn van rijzing of daling en zonder welke elke verre en lange togt onmogelijk is, ten gevolge van het gedurig verlies van kracht des toestels. De schroeven, in beweging gebragt of met de hand, of door een werktuig, welks aanwending de grootte van het gansche toestel mag doen vooronderstellen, zullen evenzeer werken in de lucht, die zich tegen het voortgaan verzet, op gelijke wijze als een vaartuig tegen een snellen stroom opvaart.

De dag mijner ondertrouw,

Te gelijk als eene proeve, wat opgewondenheid van geest vermag.

Hoe eentoonig ook voor talloos velen het aardsche leven is, en bij hen de eene dag vaak begint, gelijk de andere eindigt, zoo is er toch wel altijd eenig tijdstip, hetwelk zich door iets bijzonders kenmerkt, en waarop men dus met zekere belangstelling terugziet. En daartoe behoort voorzeker de dag van ondertrouw, die naar den eisch der burgerlijke wet, de reeds door onderlinge liefde verbonden tot hunne plegtige huwelijks-vereeniging inschrijft. Maar vooral zal zulks het geval zijn, wanneer hij zich door een ongewoon voorval, hetzij dan van treurigen of verblijdenden aard, onderscheidt, en als onwillekeurig diepere indrukken, dan wel anders, achterlaat. Eigene ervaring heeft mij althans hiervan overtuigd. De dag mijner ondertrouw werd gekenmerkt door eene omstandigheid, even smartelijk als onvergetelijk, en zou hij ook buitendien nimmer uit mijn geheugen zijn gewischt, door hetgeen met een van de leden der familie, waarmede ik thans in nadere verbindtenis trad, plaats vond, werd zulks geheel onmogelijk.

Eene van de zusters mijner verloofde was gehuwd in eene der voornaamste steden van ons vaderland, nog al op eenigen afstand van de plaats, waar onze wederzijdsche vaders - onze moeders waren reeds niet meer - en dus ook wij woonden. Ons huwelijk zou in den nazomer voltrokken worden, en in de lente van datzelfde jaar bezochten wij haar en haren echtgenoot, van welke gelegenheid ik tegelijk wilde gebruik maken, om mijne aldaar aanwezige verwanten en vrienden nog eenmaal, vóór mijn vertrek naar elders, te zien en hun vaarwel te zeggen. Reeds sedert eenigen tijd sukkelende, was men niet zonder vrees, dat hare ziekte van teringachtigen aard was; doch telkens, wanneer wij van onze aanstaande echtverbindtenis spraken, gaf zij, zoo bepaald mogelijk, haar besluit te kennen, om dan over te komen en zulks bij te wonen. Wij lieten haar dit gedurig herhalen, zonder er veel op te zeggen; veeleer greep ons een weemoedig gevoel aan bij de gedachte, dat zij dit tijdstip *of* niet beleven, *of* dan althans te zwak zijn zou, om haar voornemen te volbrengen. Na eenige weken in den kring der onzen, onder het ruime genot van liefde en vriendschap te hebben doorgebragt, keerden wij naar de plaats onzer woning terug, met ongeduld den dag verbeidende, waarop wij elkander voor altijd zouden toebehooren, en ik mijne eervolle betrekking aanvaarden mogt.

Na ons vertrek nam de ziekelijke toestand mijner aanstaande schoonzuster merkelijk toe; de berigten, die wij ten haren opzigte ontvingen, vermeerderden telkens onze onrust, en deden het ergste vreezen. Het bleek al meeren meer, dat de vreesselijke ziekte, die hare gezondheid ondermijnde, en hare krachten deed afnemen, geene andere was dan die, waarvoor men reeds van den aanvang af had gevreesd - de tering. Maar hoe ook hare zwakheid gaande weg toenam, haar voornemen, om onze huwelijks-verbindtenis bij te wonen, bleef onverzettelijk vast staan, en telkens wanneer zij van

ons en hetgeen ons te wachten stond sprak, was het: ‘wanneer dat gebeurt, lieve man, gaan wij derwaarts, daar moeten wij bij tegenwoordig zijn.’ Hoe pijnlijk zulks voor hem was, en wat zijne ziel leed, daar hij niets dan haren dood vooruitzag, zal elk, die gevoel heeft, gereedelijk beseffen. Dat zij meende, wat zij zeide, bleek duidelijk uit den stelligen toon, waarop zij sprak, en die geen twijfel toeliet. Ja, naarmate hare ziekte en zwakheid toenamen, en ook de minst kundige niet behoefde te vragen wat haar einde zijn zou, scheen zelfs haar eenmaal genomen besluit in kracht toe te nemen, en zich vaster in hare ziel te vestigen. Hoe weinig zij haren waren toestand besefte en aan het graf dacht, werwaarts haar pad steeds meer en meer afliep, bleek niet alleen uit hare woorden, maar vooral ook daaruit, dat zij verschillende nieuwe kleedingstukken, en daaronder zeer kostbare, liet vervaardigen, ‘om,’ gelijk zij zeide, ‘niet minder dan de bruid te zijn.’ Even als bij haren echtgenoot, die ons van dat alles getrouw berigt gaf, nam ook onze onrust steeds toe, en met eene zekere huivering vroegen wij elkander af, wat het wezen zou, indien zij den dag onzer ondertrouw mogt beleven, of zij dan werkelijk haar besluit zou volvoeren? En deze vraag kreeg te grooter gewigt, daar wij hare vastheid van karakter, die wel eens tot eene zekere onverzettelijkheid oversloeg, kenden en ons daarvan menige proef herinnerden. Het werd ons meer dan waarschijnlijk, dat zij, dan nog in het land der levenden zijnde, niet gemakkelijk een' wensch zou opgeven, van welks vervulling zij zich zooveel genot had voorgesteld.

Zoo naderde de dag, die door mij en mijne geliefde zoo reikhalzend en toch met eene heimelijke onrust was tegemoet gezien. Onze zieke was nog niet henengegaan, maar toch reeds lang opgegeven. Om voor zichzelven gerust te zijn, en voor het verwijt, als ware door hem niet alles gedaan, bevrijd te blijven, had haar echtgenoot bij hunnen gewonen geneesheer nog eenen tweede geroepen, een' man van even groo te bekwaamheid als langdurige ondervinding. Maar ook deze gaf alle hoop op, schoon beide alles deden, wat de kunst vermogt. Pijnlijk was intusschen de toestand van den zijne gade zoo teeder liefhebbenden man. O hoe gaarne had hij voor haar verborgen gehouden wat er met ons aanstaande was, doch hij durfde niet, daar zij, indien haar levensdraad nog slechts een weinig gerekt bleef, het toch moest gewaar worden; en wat dan? Hij deelde haar dus mede, dat onze echtverbindtenis bepaald was, en naauwelijks had zij den bepaalden dag vernomen, of aanstonds was het: ‘nu, dan maar alles in gereedheid gebragt, om de reis aan te nemen, wij, lieve man, mogen niet achterblijven.’ Wel wees hij haar, wat reeds dikwijls geschied was, met gemoedelijken ernst op haren verzwakten toestand en het gevaarvolle van den moegelijken togt; wel bezigde hij elk middel om haar van besluit te doen veranderen en het onmogelijke niet te willen; - alles was te vergeefs; het voornemen had zich te diep in de ziel geworteld, zij werd verdrietig, zelfs eenigzins driftig. Daar stond hij ten einde raad, niet wetende, wat te doen. De beide geneesheeren werden geroepen en hun gevoelen gevraagd; doch ook zij durfden niet beslissen. ‘Het is mogelijk, ja zelfs waarschijnlijk’ dus spraken zij, ‘dat de zieke onder weg sterft, maar het is nog waarschijnlijker, dat zij, wanneer gij haren wensch stellig afwijst, een niet geringer gevaar loopt. Zij heeft zich nu eens vooral vast voorgenomen bij de verbindtenis harer zuster tegenwoordig te zijn, weken en maanden

zich daarop verheugd, wat kan dus het gevolg zijn, indien zij zich te leur gesteld ziet? De schok, dien zij daardoor ontvangt, kan, bij haren doorzettenden aard, aan haar leven, dat nog slechts aan een' zwakken draad hangt, plotseling een einde maken. Wij kunnen u ons gevoelen mededeelen; doch eenen bepaalden raad geven - dat durven wij niet.' Vreeselijk geschokt en geslingerd, bleef hij lang aarzelen; eindelijk kwam hij tot een vast besluit en hierbij werkte de liefde sterk. Bewust dat er toch geene redding te hopen was en duidelijk inziende, dat beide, toestaan en weigeren, bedenkelijk waren, kon hij het niet van zich verkrijgen haren vurigen wensch te weêrstreven. Hij gaf dus toe, en zoo werd er tot de afreis besloten. Toen hij haar zulks mededeelde, verspreidde zich een vrolijke lach over haar gelaat, en scheen zij als door een nieuw leven bezield. 'Wie weet', dacht hij bij zichzelven, 'of het verkrijgen harer begeerte geene weldadige werking doet.' Doch de liefde hoopt zoo gaarne het beste; zij is den drenkeling gelijk, die zich aan eenen stroohalm vasthoudt!

Er werd eene der gemakkelijkste en ruimste koetsen genomen, daarin een zacht bed met de noodige kussens gespreid en zoo nam hij met zijne meer doode dan levende vrouw, de reis aan. Den eersten dag bragten zij het slechts op de helft, den tweeden dag hoopten zij de plaats hunner bestemming te bereiken. Wat moeten deze beide lange dagen voor den liefdevollen man geweest zijn! Hij zag het, hoe zij zich opwond door het uitzigt op het genot, dat haar nu spoedig wachtte in den kring der haren en wel bij eene zoo plegtige gelegenheid. Met haar spreken ging niet, èn wegens hare zwakte, èn wegens hare doofheid, die vooral sedert den laatsten tijd zeer was toegenomen. Daar wij hen wachtende waren en wel eenigzins konden berekenen wanneer zij zouden aankomen, terwijl eene zekere onrust ons dreef, stond ik met mijnen aanstaanden schoonvader op de straat, om naar hunne komst uit te zien. Daar sloeg een rijtuig den hoek der straat om en wat wij reeds vermoedden, dat onze zieke met haren man zich daarin zouden bevinden, werd spoedig zekerheid door de kussens, die wij door de glazen der koets zien konden. Eene diepe ontroering greep ons beiden, en vooral haren reeds hoogbejaarden vader aan; en hoe nam zij toe toen het rijtuig stil hield, hij er uitsprong en haar opnam alsof zij een kind was. De grijsaard stond sprakeloos en ook ik, bijna niet wetende, wat ik deed, greep hem bij den arm, onderden uitroep: 'o God, zij is dood!' En waarlijk geene beweging was meer te zien, terwijl een vale grafkleur over haar gelaat verspreid lag. Een bed stond gereed en terwijl zij daarop werd gelegd, zond men aanstonds om den geneesheer. Deze kwam dan ook alspoedig, schudde bedenkelijk het hoofd, schreef iets voor, hetwelk met allen spoed gereed gemaakt, eene gunstige uitwerking had.

Doch nu was goede raad duur. Wat toch moest men doen? Toenmaals was in mijne geboorteplaats van de vele en drukke partijen, die men bij huwelijksverbindtenissen gaf, die op den dag der ondertrouw wel de voornaamste. Het was thans donderdag en den volgenden dag zouden wij aangeteekend worden en deze partij plaats vinden; reeds waren de leden der wederzijdsche, nog al talrijke familiën uitgenoodigd. De ondertrouw uit te stellen was onmogelijk, daar ons vertrek naar de plaats onzer bestemming bepaald was, en hieraan niet te veranderen viel. Maar hoe nu te doen met de feestelijke partij? Zou zij doorgaan? Doch wat zou men er aan hebben? De woning, waarin zich eene stervende bevond, was waarlijk niet geschikt voor bruilofts-vreugde! Zou men

ze opgeven, en de genoodigde gasten doen afzeggen? Maar dan moest zij begrijpen, dat zulks om harentwil gebeurde en welken indruk zou zulks op haar maken? Wij dachten hierbij aan hetgeen de geneesheeren harer woonplaats verklaard hadden. De doctor werd in onze onderlinge beraadslagingen getrokken en toen hij vernam, wat zijne ambtgenooten elders gezegd hadden, stemde hij daarmede volkomen in en wist evenmin als zij, ons bepaalden raad te geven. Na lang wikken en wegen, werd er eindelijk, vooral op aandrang van haren echtgenoot, die ook nu alles wenschte voor te komen, wat haar bedroeven en schokken kon, besloten de partij te laten doorgaan.

De zieke hield zich boven alle verwachting goed; schoon men, wanneer men haar opmerkzaam gadesloeg, duidelijk bespeurde, dat zij alle krachten inspande om zich op te winden en boven haren toestand te verheffen. Het viel ons a lien zoo bitter, dat wij wegens hare groote zwakte en doofheid, bijna niets met haar konden spreken; wegens de godsdienstige stemming, waarmede de haren bezield waren, zou men zoo gaarne uit haren mond de verzekering hebben ontvangen, dat zij voor den beslissenden stap naar de eeuwigheid was voorbereid. Zoo brak de avond aan, waarop onze ondertrouw zou plaats hebben. Het was algemeen bekend, dat de doodelijk kranke was overgekomen en in welk eenen toestand zij zich bevond. Schoorvoetend betraden de genoodigden de woning, die overal met guirlandes van bloemen en groen behangen en nog op andere wijzen feestelijk uitgedost, misschien spoedig - misschien reeds in het eerst volgende oogenblik in rouwfloers gehuld, de plaats van smart en geklag zou worden. Het was eene zonderlinge zamenkomst. Allen wisten het: bij zulk eene gelegenheid mogt, ja moest men blijde zijn; men beproefde het ook en toch - het ging niet, want inwendig was men bekneld. Speelde er op de lippen een vrolijk woord, men drong het terug; het was alsof eene geheime stem den aanwezigen influisterde: ‘hier betaamt ernst - heilige ernst!’ Nu trad de burgerlijke ambtenaar den feestelijk uitgedosten, maar niet feestelijk gezinden kring binnen en volbragt met schijnbare haast zijn werk. Het was duidelijk, ook hij gevoelde zich ontstemd en spoediger dan anders de gewoonte was, verwijderde hij zich uit ons midden. Het zonderlinge, of laat ik liever zeggen, het pijnlijke van onzen toestand, door zijne komst voor eenige oogenblikken afgebroken, openbaarde zich op nieuw, ja werd nog drukkender dan vroeger. Zóó was eindelijk het oogenblik daar, hetwelk ons aan de rijk bezette tafel riep. En ziet, nu bleek het weêr, dat de mensch altijd mensch - zinnelijk mensch blijft, bij wien het vleesch zoo ligt over den geest heerscht en de zucht naar genot steeds levendig is. De aanblik der vele en verlokkende spijzen, de bezigheid, met het voordienen en gebruiken verbonden en de aangename prikkel, waarmede de smaak werd aangedaan, gaven aan de sombere gedachte eene magtige afleiding. De zieke scheen vergeten. De harten verruimden zich, de monden werden geopend en van de lippen vloeiden woorden van betamelijke vreugde en onschuldige scherts. Het was alsof men wilde inhalen, wat men verzuimd had. Het werd steeds levendiger in de feestzaal, terwijl men de goede gaven genoot en aller gelaat zich meer en meer ophelderde. Zelfs zij, die der kranke het naast bestonden, werden als onwillekeurig medegesleept. Maar op één oogenblik werd dit anders, Daar opent

zich de deur, en aan eene doode gelijk, die haar graf heeft verlaten, om nog eenmaal hare geliefden te zien en in hun midden aan te zitten, trad de zieke binnen. Zij had van de dienstboden weten te vernemen, dat wij aan tafel waren gegaan, en hun haar voornemen bekend gemaakt om op te staan, zich te kleeden en met ons aan te zitten. En hoe dezen zulks ook afrieden, ja zich zelfs ongenegen toonden, het hielp niet; op nieuw vertoonde zich haar doorzettend karakter, en zij moesten toegeven. Geheel magteloos werd zij ondersteund, of liever gedragen door twee dienstboden en plaatste zich met beider hulp aan tafel. Door hare doofheid was haar gelaat nog wezenloozer en haar blik nog doffer, dan zulks anders het geval zou geweest zijn. En was haar aanblik reeds op zichzelf schokkend, hoe werd zulks vermeerderd door de kostbare kleeding, waarin zij daar nederzat. - Al werd het mij vergund, wat zeker het geval niet zijn zal en door mij ook niet begeerd wordt, Methusalems jaren te beleven, dan zal ik nooit het oogenblik vergeten, waarop zij binnen trad. Juist wilde ik cenig gebak aan den mond brengen; doch het was mij onmogelijk; de hand werd als verstijfd en viel, met hetgeen ik daarin had, magteloos op het bord terug. En even geschokt en diep geroerd zaten daar niet alleen de naaste betrekkingen, maar ook al de overigen, waarvan verre de meesten haar nog niet ontmoet hadden. Gezond hadden zij haar eenmaal verlaten, en zóó - zóó zagen zij haar terug. Indien het mij vroeger onmogelijk was geweest mij duidelijk voor den geest te brengen, hoe het in Belsazars zaal was gesteld, toen zich plotseling aan den wand eene schrijvende hand vertoonde, thans kon ik zulks regt goed doen. Wantal beschuldigde ons geweten ons niet, dat wij even als dáár geschiedde, onzen God beleedigden en voor zijn heilig en alwetend oog moesten sidderen, toch had hare verschijning eenen niet minder diepen en geweldigen indruk, dan het schrift in Belsazars zaal. Pijnlijker werd onze toestand, ja men werd met zichzelven verlegen en waagde het naauwelijks de spijzen aan te roeren of een enkel woord te spreken. Ach! zoo smartvol en zoo grievend was elke blik, dien men naar de plaats wierp, waar zij neerzat als het zigtbare beeld des doods, hare laatste kracht inspannende, om zich overeind te houden en niet te bezwijken. En wat vermag opgewondenheid van geest niet! Zoo bleef zij vijf kwartier aan tafel zitten, schoon zij, wat ligt te begrijpen valt, van de spijzen, die voor haar stonden, bijna niets gebruikte. Maar ook nu kon zij niet meer, want elke kracht was uitgeput. Hare helpsters verschenen, en bragten haar meer dood dan levend, op nieuw te bed. Ook na haar vertrek, wierp men den blik met eene stille huivering naar de plaats, waar zij gezeten had, terwijl aan menig oog een weemoedige traan ontvlood. En dit vond vooral bij hen plaats, die met de henengegane zoo naauw verbonden waren. Mijne bruid zat zwijgend en weenend aan mijne zijde en ook mijn mond bleef gesloten; een weêrkeerige handdruk was alles, wat wij vermogten om uit te drukken, wat in ons beider binnenste omging. Het was ons en ook allen aanwezigen, alsof het ons dof en klagend in de ooren drong: ‘wat is de mensch? hoe spoedig misschien, en hetgeen gij aanschouwdet, is ook uw lot!’ En toch - zulke zonderlinge wezens zijn wij! - en toch ging ook die indruk, althans bij velen, wêer voorbij, en ontstond er langzamerhand meer leven in den als uitgestorven kring. Op nieuw werden de spijzen aangeroerd, op nieuw de gesprekken aangeknoopt,

en scheen de feestvreugde zich te willen herstellen. Maar regt van harte ging het nier, het was enkel gedwongen en het grootste gedeelte der aanwezigen gevoelde zulks. En dit hleek dan ook. Meestal gewoon bij zulk eene gelegenheid tot aan den vroegen morgen te vertoeven, scheidde men reeds kort na middernacht, en verliet men niet ongaarne eene woning, waar het zoo anders moest geweest zijn. Na de zieke, die even nog bewustheid toonde, nog eenmaal bezocht te hebben, ging ook ik naar het ouderlijke huis, om, ware het mogelijk, eenige oogenblikken in te sluimeren, en de hevige aandoeningen te doen bedaren, die mijne ziel zoo hevig geschokt en beroerd hadden. Maar ziet! naauwelijks was ik op mijne kamer en slechts ten halve ontkleed, of er werd hevig gescheld. Gemakkelijk kon ik begrijpen wat dit beduidde; de zieke was plotseling verergerd, en wilde ik haar nog levend zien, dan moest ik mij haasten. Aanstonds ijlde ik derwaarts, en vond haar stervende, terwijl de haren, in diepe smart verzonken, rondom hare sponde stonden. Inmiddels was ook de geneesheer geroepen en hoe spoedig hij ook verscheen, zijne komst baatte niet; slechts weinige oogenblikken, en zij was niet meer.

En nu, gevoelige lezers! moet ik woorden gebruiken, om u het bittere van onzen toestand te doen beseffen? Welk een snijdend contrast leverde de woning op, waarin het medegedeelde voorviel! Van rondom waren de wanden met bloemen behangen en met schitterend groen versierd en nog stond hij daar, de feestelijke disch, waaraan wij weinige oogenblikken tevoren hadden aangezeten. Alles scheen vreugde en genot aan te duiden. En ziet, in diezelfde woning vloeiden de tranen om eene dierbare doode, die zoo vurig gewenscht had in de algemeene vreugde te deelen, en misschien daardoor haar uiteinde verhaast had! Gij vooral, die u nog de schoone dagen uwer ondertrouw herinnert, en het weet, hoe men zich dan vooral vrolijk genot, ja niets dan genot voorstelt, terwijl de ziel zoo geheel vatbaar is om het volop te smaken, - gij vooral kunt het beseffen, hoe wij te moede waren. Die dagen gingen voor ons, ook voor mijne bruid en voor mij treurig voorbij; in plaats van genot, greep de smart ons aan, en bloedde ons hart uit diepe wonden. Ach, terwijl zij langzaam daarhenen kropen, hadden wij ze zoo gaarne bevleugeld, opdat zij des te spoediger inogten voorbij snellen en het oogenblik doen aanbreken, dat ons naar het oord onzer bestemming voeren zou. Eindelijk brak het aan en onder gemengde aandoeningen en van aller vurige wenschen en opregte gebeden vergezeld, verlieten wij den kring der onzen, om elders onze eigene woning op te slaan en voor ons zelven te zorgen.

En nu dáár - hoe ging het ons dáár? Een kwaad voorteeken was het treurig voorval niet; deredelijk denkende Christen gelooft niet aan voorteekens; maar voorbereiding - was het ook misschien dat? Naauwelijks drie weken in mijnen nieuwen kring werkzaam, lag ik reeds op het ziekbed, met geen ander uitzigt, dan dat van reeds een prooi des grafs te zijn, of althans een sukkelend leven te zullen leiden. Geen van beiden is gebeurd. Maar werd ik gespaard, niet zoo mijne jeugdige gade. Dezelfde vreeselijke ziekte, die hare zuster had weggesleept, greep ook haar met alle kracht aan; weinige maanden slechts, en zij verliet mij, om derwaarts te gaan, waar reeds zoo velen haren dierbaren zich bevonden en gedurende den loop der vervlogene jaren haar zijn nagevolgd.

A.R.

Brievenbus.

VI.
Brief van een Groninger Correspondent met klagten en grieven over Kiesvergaderingen en Verkiezingen.

Miin WelEdele Heer!

'k Bin langen tiid stil west. Moar dat kwam, deur dat ik 't zoo eibalds volhandig hadde. 't Was tiid dat de rogge van 't veld kwam en dat het zug, 'k dank er den Heer veur, nog al wel schikt. Hij is tog goud hij? Hij geft je zo veul, dat mensken en deiren der alle dagen van schransen, en krigt er niks veur as een bulle ontevredenhaid van de luu. 'k Most doarop an 't plougen en an 't knollen zaaien veur 't vei. Nou, dat 's of arbaid; moar 'n mensk het toch nooit doan. Tou kwam men ze met de verkeizing an. En wi hadde er al zoo'n bulte van had in de krante. Ze meinden in der tiid, damme nou altemoal wat te zeggen kregen, moar 'k heb er nog neit veul van bespeurd. 't Had mii vast wainig hulpen, as 'k 'n ander lid in de Staten-generoal of in de previnciale Staten had willen hebben. En 't zol te bezein stoan of de zoaken dan beter wollen goan. Moar 't is je mit meer dingen zoo. Dei is komen en dei is komen en 't is al 't zölde bleven; 'k breng je nog niks minder noa d' Ontvanger, en dei woont ook nog in 't zölde hoes. - 'k Vruig er lestens de mester noa. Dei zee, dat ons Nederland zoo wat mit een poul te vergeliiken was, doar de olde gruine körste mit alderhande voeligheid dik opzat, en dat men in de weitenschap en in 't febriekwezen en in de landbouw en in de handel biister achteroet was roakt bii andere noaties, en dattet mit de stoatszaken ook zoo was. En dat kwam doar heer, dat de olde menisters, en de olde prevesters en de olde roadsluu van de keunink altiid moar de olde deun kwakten, krek as de kikkers, dei veur twei doezend joar ook al *brekkekkeks koakskoaks* ruipen. En dat was je goud veur en kikker, moar neit veur 'n mensk. Moar ik zee hum, wat de meisten moald had, was, dat er zo veul betoald wuir, en dazze de boudel wel neit liik kosten holden. Doarom hadden der al lank sommige luu over reerd, en endeling was 't er tou kommen dat men den boudel ies had bekeken. 'k Vruig of ze nou dat oetgeven geld ook hadden weerkregen, moar dat 's weg, doar heurt men niks van Hoast as van den meneer van Andringa de Kempenaar, dei eerst zoo'n wiide bek open moakte in de krante. Hii leek kwoad op en man in Delft. Hou mag dei bek digt roakt ziin? 'k Wol 't weiten veur miin nabers wiif. Dei het een bek as en staldeure, 't is en duvelinne. Of 't heur te met ook wol helpen.

Nou mossen der ander luu an 't ruir. Moar dei kon 't neit verhelpen en dei neit, tot dat de menister Thorbekke de schörfige zaak ies wol hemmelen. En dei zit nog in 't kammenet. Dei het vrouger daden beloofd. Evenwel markte ik er nog neit veul van as dei keiswetten en van de scheepvoarte en van de posterij. Moar nou bint er 'n bulte dei zegge, dat hii dei wetten ook wel had kennen holden. Nou de Heer zelf ken 't de mensken neit noa 't zin maken. Ze hebben nou toch in de viiver ruird, en doarmit is je ook met 'n bulte drek en modder boven komen. 't Is bii ons nog al vredig heergoan, maar toch zóó, dat ik neit kan zegge, dat de verkiezingen zoo vrij en zoo regtstreeksch

wassen. Kiik, wiiluu mensken kennen de mannen zoo neit, dei veur de tweide Kamer en de provinciale Staten geschikt zunt. Nou wassen der veurlichters en dei hebben in alle houken zogt, wel daar veur goud waren; en dei luu wuiren ook in commissie stelt om mit andere ploatsen te confranteiren. En zukke mannen hebben wii 't in handen geven. Ik heb zoo miin stem verdoan, hoast krek as Ezau ziin eerstgeboorteregt, moar 'k heb er gein moal eten veur had. Nou kwam der op de liist, dei 'k er groag op wol hebben, moar ook luu, dei 'k er neit groag up zag, moar dei men oet en ander ploatse der bii zet had. Herink! 'k las er je zukke roare noamen. 't Had nog wel wat spul geven; want de ein wol neit mensken hebben dei van adel wassen, 'n ander gein ambtenoars, en en ander geen avekaten. Nou is 't wel waar, dat zuks luu wel dubbeld en dwars een goude getugenisse meugen hebben; moar as 't knappe mensken zunt, woarum zuks neit even goud as ander luu? Doar zunt je toch nog gein knuppels en voesten bii te pas komen, zo as miin naber zegt, dat voak in Engeland beurt. Dan kneep 'k er vast oet; 'k heb een dekselsen hekel an sloangen.

't Is je evenwel elders nog wat anders goan as hier. T ou 'k dat zoo heurde, docht 'k dat 't doarmet krek gait as 't mii gong up de Rolder-markt. Doar ligt je ook alderhande te koop, en van alles wordt je anpresenteird. Sommige dingen laggen rejaal te koop, en wuiren gezocht en gekocht met glans en eere. Dat zunt zuks luu as hoast ieder groag in de Staten en in de Kamer zugt. Moar der wassen der ook, die ruipen: must mii hebben! En dei zochten 't mooi te maken, en wolden wat in de oogen blinken. 't Was je krek dat nijerwetsche spel, doar men neit altiid op ken vertrouwen. Anderen kochten wat veur heur nabers; dat waren zuks luu, as dei ik, en meerd mit mii, 't in commissei hadde geven. - Doar was ook ein jeude, dei drong de luu dingen op as of ze dei koft hadden, en ze hadde der pas na opkeken. De kerel stopte mii en molleknip in miin wammes, en wol mii vertellen, dat ik het ding koft had. 'k Hold van zulke veniinige dinger dei zoo verborgen zitten, neit, me zol er zich an bezeeren. - Men het in der tiid zoo reerd van getrapte verkeizingen; moar nou zunt ze roem zoo verknooid en verfomfaoid as dazze vertrapt waren.

'k Heur datter al oardig luu veur de Staten up de kandedoatenliiste bint roakt. Ook oet harbargeirs, zuks as onder ons boerenmensken een bulte henreeren en vrii wat snakke kan. Weitste, vast zoo'n krougen avekoat mit een hard luud, 'n stemme dei hii half van de ganzen half van en olden hoane liikt te hebbe. As oen Knapman oet 't Zwoantien lid wol wuiren van de Stoaten, wol 'k toch eerst vroagen, of dei ook verstand heit van zuks as doar ter sproake komt. En 'k wol vroagen, of de man ook wat wist, of hij in 't bestuur was van ploatse of kerke, en hou de dinger onder heurluu bestuur of ammestroassie gungen. En asse ze dan te groote en slechte hoezen hadden moakt en procedeirt en een bulte geld oetgeven, damme beter had kennen broeken; dan wol 'k zeggen: Man, te groote plannen moaken en te roeme hoesholding en procedeiren teugen de Belgen, en te veul geld oetgeven, dat hebben ze vrouger ook al kend, en dat het ons krek zo wiid brogt. As zukke mannen ies acht dagen regeirden, ze zollen 't roar kereiren. En loch hii most er op; want hii vertelde zulfst, zoo veul of wainig keizers as ter oet ziin ploatse west waren up de kompariessie hadden zegt: hii mout er absluut bii.

Nou doar hebben ze je nog kompariessie

holden, moar in Eidam in Noordholland, mouten veir heeren up heur aigen holtje zug wat kras mit de keizerij hebben inloaten. Dei heeren hebben je kandedoaten veursteld an 't hoofddestrikt, an de stemmers hebben ze breiven stuurd mit noamen, woaroet men keizen kon, dat alles zunder vergoaringe van keisgeregtigden te holden. Kiek, 't is je neit gelukt, wat ze wollen, leuf ik, moar dat 's dan toch wat veul op de veurgrond komen en op de veurgrond zetten. 'k Wol an zuks luu toch wel vroagen: woar komste heer? en wel heur doartou ruip? En as zuks dinger nog neit helpen; dan is 't tog wel een bewiis, damme zuks luu as die heere hebben veurstoan, neit hebben wol.

Men het je doar wat veul vriiheid nomen en wat wainig vriiheid loaten. Zoo is 't je een voogdij over 't vrije volk dei wat kras is. En dat het je veul van de jeude mit ziin molleknip in miin wammes. Infermeir ie der ies noa, miineer, of dat alles krek zoo is, en as ter zukke dingen meer an 't licht komen, zet ze dan in joen bouk, joen Tiidspeigel. Dan kennen de luu zein in wat wereld we leven en zein ze oezen tiid regt of gespeigeld. Want kiik, miineer, men weit al te met neit woar de ambiessie zich verschoeld en wat ze al duurt doun. 't Is dan ook niet kwoad asse ze toch al te met een tikkeltien op de vinger kriigen. As de apen hoog klimmen willen, zugt men de noakte bille. Moar dan zit 't dier hoog en smit mit takken en voeligheid.

'k Mout je toch nog wat vroagen. Miin snoarske wol mit en vooronderbescheiter trouwen te alderhillige. Moar zol 't nou wel zoak wezen mit dei scheepvoartwetten? Ze zunt zoo bang, datter in onze previncie mit en poar joar moar wainig meer op de hellingen zal komen, en dat 't er in Holland nog lellikker zei oetzein as hier. We kennen nooit zoo goujekoop warken as de Velings en Moffen, zeggen ze; de laste zunt je hier te hoog, en op onze schepen is 't volk 't ook wat beter went as dei Oldenburgers en Nooren. En ze zeggen, dat de luu, dei zukke wetten moakt hebbe, zelle stoan kiiken zoo sneu as'n jonge, dei men ziin droake het ofknipt. - 'k Hoop van beter; want traptste een podde al te lank, dan mout hii endeling kwakken. - Het wicht, Zwoantien, vruig mii om road. As 't neit goud gong wol ze leiver t' hoes bliiven bii heur volk. De olde luu hebben 't neit riik, moar zitten warmpies. Zeg ie mii ook ies, miineer, of Zwoantien mout trouwen of moar oetstellen.

Nou, gendag, miineer, weledele heer. 'k Zel der miin noam biizetten; doar zunt je zoo veul Harms. Dan weten ze wel wii zunt. Bliive as altiid,

HARM CHON.

P.-S. Ik geef je neit weer 't heft zoo oet miin handen. Asse me 't weer beleiven meugen, vroag ik je om een eindvergoaringe mit regt van approbaatsie van 't gunt de kermissie dut. 'k Heb neit frankeird, de port is nou toch wat goujekoop worden. Das je goud, he?

Postscriptum van den meester.

Godsdienstige bijeenkomsten van meer dan twintig, personen zijn te zwaard uiteengejaagd en beboet. Hier houdt men staatkundige vereenigingen naar welgevallen, dikwijls zonder voorkennis van het bestuur. (Die wetten! Die wetten!) Er diende toch wel verzoek om zulke vergaderingen te mogen beleggen, vooraf te gaan, en dit niet gegeven te worden dan onder gehoudenheid van daarvan proces-verbaal in te leveren. Maar 't zal wel wat duren eer onze Nederlandsche *sans-culottes* en dreumessen in hunne constitutioneele broek zijn gegroeid. Die zullen zij nog wel eens meer scheuren.

Kronijk van den dag.

September.

BINNENLAND. De opening van de zitting der Staten-Generaal, de troonrede, het adres van antwoord, de benoeming van presidenten voor beide Kamers, van dit alles haddeu wij gemeend thans verslag te zullen geven. Maar de zitting der Staten-Generaal is niet geopend; de door de Grondwet daartoe uitdrukkelijk bepaalde dag is voorbijgegaan, zonder door iets opmerkelijks te worden gekenmerkt, dan door den toevloed eener menigte vreemdelingen in de residentie, die onbekend waren gebleven met het uitstel der plegtigheid en, teleurgesteld in het verwachte kijkje, wederom moesten vertrekken. Het beteekent weinig, zou men kunnen zeggen, of de Kamers eenige weken vroeger of later worden geopend. Zeker, die verloren tijd is van weinig belang, maar de zaak biedt eenige andere gezigtspunten aan, die van meer belang zijn. Onder deze behoort de omstandigheid, dat een minister, wiens overgroote knapheid door zijne vrienden zoo zeer wordt geprezen, die door hen voor den eenigen man wordt gehouden, ten minste daarvoor wordt uitgegeven, die de milde bepalingen der Grondwet tot eene werkelijkheid kan maken en die de netelige punten van het regt van vereeniging, het onderwijs en de ministeriële verantwoordelijkheid door billijke en uitvoerbare wetten zal weten te regelen, bij eene gelegenheid waar het alleen aankwam om dagen op de vingers te tellen, tot eene zoodanige onbedachtzaamheid, vergissing of hoe men het noemen wil vervalt, dat hij geene keus heeft dan of, gelijk zeker dagblad van zijne vrienden het uitdrukt, eene ongerijmdheid te laten geschieden, of tegen een van de duidelijkste artikelen der Grondwet te handelen. Evenwel om den minister geen onregt te doen, hij heeft toch wel getoond op de vingers te kunnen tellen. Immers 9 September eerste vergadering der Provinciale Staten, 11 September verkiezing van de leden der Eerste Kamer, 16 September opening der zitting, geeft telkens eenige dagen tusschenverloop. Zoo *moest* het gaan. - *Hoe* het zoo gaan zou, als, hetgeen bijna zeker was, de verkiezing van de leden der Provinciale Staten door noodzakelijke herkiezingen werd vertraagd, begreep niemand regt; maar men verbeeldde zich, dat een man van de knapheid des ministers deze zwarigheid wel zou bedacht hebben, en het oplossen daarvan die knapheid eens regt zou doen blijken, zoodat diegenen, die tot nog toe geen enkel bewijs van de groote bekwaamheid, welke zijne vrienden hem toeschrijven, hebben kunnen ontdekken, voor goed en wel beschaamd zouden zijn. In de meeste provincien zijn de Staten van oordeel, dat zij, terwijl slechts een ge-

deelte, soms een klein gedeelte, hunner leden is benoemd, niet tot de keuzen voor de Eerste Kamer kunnen overgaan. Slechts in twee provinciën hebben de verkiezingen plaats met zoo weinig leden als er zijn, en deze leveren acht verkiezingen voor de Eerste Kamer op, bovendien van twijfelachtige geldigheid. Deze acht zullen bij de opening der Staten-Generaal hunne geheele Kamer representeren niet alleen, maar uit dat getal zal ook de Koning den president moeten benoemen. Zeker is dit eene ongerijmdheid, maar het schijnt toch zoo te zullen plaats hebben, want het programma van de opening der Staten-Generaal is reeds op de gewone wijs bekend gemaakt. Maar de minister ziet nu nog tijdig het bezwaar en de ongerijmdheid, en er verschijnt een Koninklijk besluit, waardoor, met overweging van art. 70 der Grondwet, volgens hetwelk de opening der Staten-Generaal op 16 Sept, en geen anderen dag van de 365 moest plaats hebben, deze tot 7 October wordt verschoven. De opening was door den onvolkomen uitslag van de verkiezingen voor de Provinciale Staten onmogelijk geworden - onmogelijk zonder eene ongerijmdheid - maar deze onmogelijkheid was vooraf, door eene berekening slechts een weinigje verder gaande dan het op de vingers tellen, wel te vermoeden geweest, en van een knap minister had men mogen verwachten, dat hij het bezwaar zou hebben gezien en weten te vermijden. De hoop op het voordragen van wetten, waardoor de netelige onderwerpen, die nog behandeld moeten worden, behoorlijk worden geregeld, wetten waarbij vrijheid en orde tegelijk worden verzekerd, bandeloosheid en administratieve willekeur tegelijk worden tegengegaan, wetten zonder duisterheden en tegenstrijdigheden, die niet aan den eenen kant de zaak geheel onbestemd laten of aan den anderen kant onuitvoerbaar zijn, is door dit blijk hoe de minister zich vergissen en misrekenen kan, uiterst gering geworden. Zien wij echter hoe die vergissing of misrekening is hersteld, dan wordt de zaak nog bedenkelijker. De redenen voor het vaststellen van eenen bepaalden dag ter opening der Staten-Generaal liggen voor de hand; maar zal die bepaling iets beduiden en eventueel het bedoelde nut hebben, dan behoort zij zoo vast te staan, dat daarvan in geen geval wordt afgeweken. De reden van uitstel is thans, om het zoo eens te noemen, onschuldig, het uitstel zelf kort en van weinig belang; maar nu de stellige bepaling der Grondwet eens is overtreden, is ook de waarborg vervallen dat zij niet voor eene reden van geheel anderen aard en niet voor korten tijd ter zijde zal worden gezet. Bovendien het is eene stellige, uitdrukkelijke bepaling der Grondwet, welke thans, niet verzuimd of stilzwijgend onuitgevoerd gelaten, maar op eene heroïeke manier aan kant gezet is. Andere bepalingen mogen van uitgebreider strekking en grooter staatkundig gewigt zijn, als grondwettige instellingen hebben zij boven het thans overtredene artikel niets vooruit. In dit opzigt geldt het ook, dat met één gebod te schenden de geheele wet geschonden is, en in het belang van vrijheid, regt en vaderland is het te hopen, dat het gebeurde, hetwelk thans inderdaad onmogelijk te herstellen is, niet zal doorgelaten worden, zonder ernstig protest van de Staten-Generaal.

De opeenstapeling van gewigtige staatkundige gebeurtenissen, in den jongsten tijd, heeft ons doorgaans verpligt de geheele ruimte van ons verslag te besteden aan het aanstippen der voornaamste voor-

vallen en omstandigheden, welke op het lot der volken van Europa van duurzamen invloed schenen te zullen zijn. Andere aangelegenheden en voorvallen van den dag moesten veelal op den achtergrond geplaatst of met stilzwijgen voorbijgegaan worden. Evenwel ging de menschheid, onder het woelen der partijen, haren stillen en grooten gang in wetenschappen en kunsten, in ontwikkeling van nijverheid, beschaving, verkeer tusschen volk en volk, in het uitbreiden van weldadige en godsdienstige instellingen, in alles wat in rustige tijden de hoofdzaak is en in de dagen, die wij sedert een paar jaren hebben beleefd, wel niet werd vergeten, maar minder openbaar werd besproken, daar omwentelingen, welke de geheele gedaante der maatschappij schenen te zullen veranderen, ieders aandacht trokken, en het eenigen tijd scheen alsof al het bestaande zou worden vernietigd, om daarvoor iets tot nog toe ongekends in de plaats te stellen. Thans is dat woelen bedaard, schoon wel niemand zal weten te voorspellen voor hoe lang; de verschillende partijen hopen of durven niet meer; slechts hier en daar duurt de worsteling tusschen vorsten en volken, tusschen willekeurig gezag, hetzij wereldlijk of geestelijk, en overspannen vrijheidszucht nog voort. In de politieke wereld bespeurt men eene verdooving en afmatting, welke datgene wat daarin nog omgaat, bij vroegere zooveel gerucht makende gebeurtenissen vergeleken, onbelangrijk, doet worden. De dagbladen vullen wederom hunne kolommen met datgene waarvoor het vroeger aan ruimte ontbrak, somtijds, bij gebrek aan andere stof, met onbeduidende berigten van plaatselijke voorvallen, of oude anecdoten, welke zij met eene geringe verandering hier of daar wederom op nieuw gebeurd laten zijn. In het laatste opzigt willen wij hun voorbeeld niet volgen; liever bekennen wij opregt, dat het ons aan stof ontbrak om de gewone acht bladzijden te vullen, en lieten wij het overschietende papier wit blijven. Zoo ver is het echter nog niet gekomen. Ook buiten de politiek biedt onze tijd genoeg aan, dat niet slechts voor het oogenblik de aandacht verdient te trekken, maar ook voor de toekomst van gewigt kan en moet zijn, en wij verheugen ons ze lfs ruimte over te hebben om melding te maken van eene instelling in ons vaderland, waarvan de gedachte, zoo ver wij weten, oorspronkelijk is, en die voor de toekomst heilrijke vruchten belooft.

In het laatst van het afgeloopene jaar werd te Haarlem eene inrigting tot stand gebragt, aan welke de naam van Hulpbank werd gegeven, en die ten doel had om nijvere minvermogende lieden door geldelijke voorschotten in staat te stellen om hun brood te verdienen of hunne verdiensten uit te breiden. Deze inrigting werd onder toezigt van de Haarlemsche afdeeling der Nederlandsche maatschappij tot bevordering van nijverheid gesteld. Haar fonds werd bijeengebragt uit gestorte gelden van weldadige personen, waarvoor geene renten werden genoten. Alleen aan lieden, die konden lezen en schrijven, en geen onderstand genoten, zouden voorschotten worden verleend. Verder werd geëischt dat die voorschotten zouden moeten strekken tot een winstbelovend doel, hetwelk de aanvragers bepaald moesten opgeven, terwijl deze verder bewijzen zouden moeten inleveren, dat de gelden inderdaad tot het aangewezen doel werden gebruikt. Van zulk een voorschot, dat ten hoogste 100 gulden zou kunnen bedragen, zou wekelijks, te

beginnen niet de elfde week na de ontvangst, een veertigste gedeelte terug betaald moeten worden, en eerst na de geheele afbetaling zou denzelfden persoon een nieuw voorschot worden verleend.

Deze waren de eenvoudige regelen, met welke de heilzame inrigting voorloopig in werking werd gebragt. Korteling heeft het bestuur aan de leden verslag gedaan van die werking gedurende het eerste halfjaar van haar bestaan, en aanvankelijk mogt de uitslag gunstig en voor de toekomst bemoedigend genoemd worden. De bijeengebragte gelden bedroegen de aanzienlijke som van *f* 4350. Zoodra de opening der hulpbank was aangekondigd, had zich, gelijk wel te verwachten was, een zeer groot aantal personen aangemeld ter verkrijging van voorschotten, en het bestuur achtte het daarom raadzaam, behalve de bepalingen in het reglement reeds gemaakt, eenige bijzondere regelen ter beoordeeling der aanvragen vast te stellen. Aldus werd bepaald, 1°. dat de gelden der hulpbank in zekere gevallen ook zouden kunnen verleend worden tot uitbreiding van zaken; 2°. dat geene gelden verleend zouden worden tot betaling van achterstallige pacht, land- of huishuur, vermits de instelling niet het dekken van schulden, maar het ondersteunen bij een bepaald winstbelovend oogmerk ten doel had; 3° dat aan tappers, al hadden zij tevens ook een ander middel van bestaan, geene voorschotten zouden gedaan worden. Tevens werden geene voorschotten verstrekt dan na het inwinnen van persoonlijke inlichtingen. Alleen die aanvragers, wier omstandigheden met de bepalingen van het reglement strookten, die van onbesproken gedrag, bekenden ijver en werkzaamheid waren, en die gunstige vooruitzigten en degelijke borgen konden aanwijzen, werden geholpen. Bij het in acht nemen dezer regelen van voorzigtigheid, werden de aanvragen langzamerhand minder in getal, maar bevond het bestuur tevens dat zij degelijker en gepaster werden. In het halfjaar van Januarij tot Junij hebben 110 personen aanzoek gedaan en 38 daarvan voorschotten bekomen, gezamelijk ten bijdrage van *f* 2585. Onder die 38 personen waren 6 landbouwers, die een voorschot verlangden tot het aankoopen van vee en hooi; 5 voor het poten van aardappelen; 4 groentenverkoopers, enz. Aan 18 der aanvragers werd *f* 100 verstrekt; aan 2 *f* 80, aan 1 *f* 60, aan 6 *f* 50, aan 1 *f* 30, aan 9 *f* 25 en aan 1 *f* 10. Met blijdschap verklaarde het bestuur, dat het tot nog toe geene enkele teleurstelling had ondervonden; dat geen enkel verzuim in de terugbetaling van het kapitaal of de voldoening der bepaalde renten de blijken van willekeur had gedragen, en men onderstellen mogt dat al het geld goed geplaatst was en den ondernemers voordeel had aangebragt, zoodat de leden van dat bestuur (die hunne menschlievende taak geheel belangeloos hebben aanvaard en met ijver volbrengen) met dankbaarheid voor het goede, dat reeds is gesticht, zich daardoor in hunne hoop op eenen gelukkigen voortgang gesterkt gevoelen.

Het te Haarlem gegeven voorbeeld heeft alreeds te Middelburg navolging gevonden en ook elders belangstelling opgewekt, zoodat men zich vleijen mag ook in andere steden dergelijke inrigtingen tot stand te zullen zien brengen.

FRANKRIJK. - Hoofdzakelijk bleef de aandacht op de reis van den President der republiek gevestigd, welke hoe langer hoe meer naar eene voormalige koninklijke rondreis begon te gelijken, met een paar

uitzonderingen evenwel, welke het valsche van zijne positie alsmede die van den tegenwoordigen toestand van Frankrijk doen in het oog vallen. De eerste dezer uitzonderingen vormen de redevoeringen door L. Napoleon hier en daar gehouden, en waarin hij zich blijkbaar schikt naar den geest der plaats waar hij het woord voert en zijn verlangen naar uitgebreidere magt òf bewimpelt, òf zoo duidelijk laat blijken als hij durft wagen. Hij geeft daarbij wel blijken van zekere behendigheid, maar die van hoogere eigenschappen zoekt men tot nog toe te vergeefs bij hem. De andere uitzondering vormen de vrijpostigheden, welke men zich hier en daar, blijkbaar met eene beleedigende bedoeling, jegens hem veroorlooft, gelijk te Nancy, waar een kapitein der nationale garde hem wilde dwingen om hem de hand te geven en leve de republiek te roepen.

Dit: 'leve de republiek' is thans, zonderling genoeg, als het ware een oproerleus geworden. Veelal werd zij op de plaatsen, die de President bezocht, door de nationale garde aangeheven, terwijl de linietroepen daarentegen: 'leve Napoleon' riepen, en de vijandige houding tusschen deze corpsen hier en daar zeer dreigend werd. Op sommige plaatsen is dan ook na de reis des Presidents de nationale on arde ontbonden. Hoedanig het degelijkste gedeelte des volks gezind is, zou nog betwijfeld kunnen worden, daar de kreten voor en tegen den President blijkbaar door ettelijke gehuurde schreeuwers worden aangeheven; op de meeste plaatsen schijnt echter de gezindheid der gezetene bevolking diepe onverschilligheid te wezen, en de poging om deze reis tot bewijs te kunnen doen strekken dat de bestendiging en uitbreiding van L. Napoleons gezag door geheel Frankrijk gewenscht en verlangd wordt, is deerlijk mislukt. Bij zijne terugkomst te Parijs, achtte hij het zelfs raadzaam, onverwacht, snel en stil naar het Elysée te rijden, en daardoor alleen ontsnapte hij de honende ontvangst, welke de democraten hem bereid hadden. Eene korte poos bleef het onzeker, of hij, nu de togt door de oostelijke departementen zoodanig was tegengevallen, ook nog de westelijke zou gaan bezoeken. Zijne vrienden schenen hem daar echter over het geheel eene betere ontvangst verzekerd te hebben, en van de gecommandeerde toejuiching, waarmede hij op de vloot te Cherbourg zou worden begroet, eenen buitengemeenen indruk te verwachten. Wederom onverwacht, snel en stil reed de President Parijs uit. Zijne ontvangst te Cherbourg was echter alles behalve bemoedigend; zijn rijtuig werd door een troep verdachte lieden omringd, die de Marseillaise en oproerige liedjes zongen. Naderhand ging het beter. Het stedelijk bestuur complimenteerde hem en gaf een prachtigen maaltijd, en op dezen maaltijd hield de President eene redevoering, tot welker voordragt hij voornamelijk daar schijnt gekomen te zijn. Hij gewaagde van het vele dat men van de regering verwachtte, van de algemeene wenschen naar verbetering der middelen van gemeenschap, van zijne gezindheid om daaraan te voldoen, van de medewerking en het gezag welke hij daartoe noodig had, van de Napoleontische gezindheid van Cherbourg, en liet daarop deze merkwaardige tirade volgen: 'Waarom heeft de Keizer, hoewel in menigvuldige oorlogen gewikkeld, Frankrijk tevens bedekt met werken van openbaar nut, die alleen reeds zijn naam onsterfelijk maken, en waarvan Cherbourg meer dan eenige andere plaats het sprekendst bewijs oplevert? De reden daarvan is, dat, zonder dat de kracht van zijnen geest iets daartoe heeft bijgedragen,

hij op een tijdstip is gekomen, waarop de natie, vermoeid van omwentelingen, hem de noodige magt in handen stelde, om de regeringloosheid te bedwingen, de partijen te breidelen en de algemeene belangen te bevorderen, buitenslands door het behalen van roem en eer, en binnenslands door krachtige aansporing en afdoende maatregelen.' - Dit is zeker duidelijk genoeg gesproken. Wel bewust dat hij de middelmatigheid in eigen persoon is, wil L. Napoleon te verstaan geven, dat hem alleen eene even groote magt behoeft verleend te worden, om een man als zijn oom te worden en Frankrijk glans en welvaart terug te geven.

De Bonapartisten werden door deze officiële ontvangst en redevoeringen zoo zeer opgewonden, dat hunne bladen reeds luid victorie riepen, en terwijl zij vroeger voorspeld hadden, dat alles van zelf zou gaan, riepen zij nu, dat alles van zelf ging. In zeker opzigt hadden zij ook gelijk, het scheepsvolk op de vloot riep, toen de President die kwam inspecteren zevenmaal: 'Leve de President,' wel is waar op het fluitje van den bootsman, maar overigens van zelf. Hierbij bepaalde zich dan ook de victorie der Bonapartisten. Bij de terugkomst des Presidents te Parijs overdreven zij hunne zegevierende blijdschap zoo zeer, dat de zegepraal in eene beschaming veranderde. Het Bonapartisch genootschap *Dix Décembre* had een troep schreeuwers besteld om hem bij zijne aankomst te verwelkomen, en deze lieden gingen in hunnen ijver zoo ver, dat zij, vergramd dewijl zij bij de menigte geen bijval vonden, de omstanders met stokslagen mishandelden. Grove ongeregeldheden waren hiervan het gevolg, en de houding der policie daarbij gaf reden tot algemeene verontwaardiging. De permanente commissie der Wetgevende Vergadering heeft zich de zaak aangetrokken en de minister Baroche is genoodzaakt geweest zijne heimelijke vrienden te verloochenen en een regterlijk onderzoek te beloven. Waarschijnlijk zal dit onderzoek wel op niets uitloopen, maar men is algemeen van gedachten dat het voorgevallene de zaak des Presidents reeds zoo zeer heeft benadeeld als zijne ergste vijanden slechts konden verlangen.

Onder de hand had het ministerie, gelijk men weet, de departementale raden aangezet, om verzoekschriften ter herziening der constitutie en verlenging van de magt des Presidents in te zenden. Ook deze maatregel heeft geenszins aan het doel beantwoord. Van de 85 departementale raden zijn 21 uiteengegaan zonder de zaak te behandelen, 10 hebben de voorstellen tot herziening verworpen, en 2 hebben bepaald aangedrongen op de handhaving der constitutie. In het geheel hebben 33 raden zich ongezind getoond om (gelijk de republiekeinsche bladen het uitdrukken) deel te nemen aan de kuiperijen van hen, die belang hebben bij eene wijziging der constitutie. Van de overige 49 departementale raden hebben 29 de herziening verlangd, mits op den wettigen weg; 3 hebben daarbij bepaalde onderwerpen aangeroerd en vooral de verordening dat de President niet weder zal worden ingekozen; 11 verlangden eenvoudig eene herziening, 5 voegden den wensch van spoed daarbij, 4 wilden niet bepaald om herziening verzoeken; niet meer dan één, de Raad van Corsica, verlangde uitdrukkelijk dat het gezag van Lodewijk Napoleon zou worden verlengd.

Wij hebben vroeger melding gemaakt van de stoute en ergerlijke taal, welke het blad der ultramontaansche geestelijkheid l'Univers sedert eenigen tijd voerde. Met

wanhopige inspanning poogde de partij, onder wier invloed dit blad staat, Frankrijk terug te voeren tot den tijd toen de Jezuïeten oppermagtig heerschten en het domste bijgeloof alle standen der maatschappij vervulde. Onverwacht heeft deze partij eenen openlijken bestrijder gevonden in den Aartsbisschop van Parijs. In een uitgevaardigd mandement heeft deze prelaat de schrijvers bestraft over den ophef, waarmede zij de wonderen der Heilige Maagd van Rimini verkondigen, met de aanmerking dat niemand wonderen mag verkondigen dan de zoodanige, welke de kerk na naauwkeurig onderzoek waarachtig heeft bevonden, ten einde geene aanleiding te geven om kerk en geestelijkheid in een bespottelijk daglicht te stellen, terwijl tevens de heftigheid, waarmede het dagblad de Inquisitie verdedigde, hoogst ongeraden, ongepast en gevaarlijk wordt genoemd. Ten slotte verklaart de Aartsbisschop dat hij, indien deze zijne vermaning geen gehoor vindt, met betamelijke gestrengheid alle kerkelijke middelen zal te baat nemen, welke strekken kunnen om weerbarstige kinderen teregt te brengen. De schrijvers van l'Univers hebben deze bestraffing beantwoord met de verklaring, dat zij zich voorshands zouden onderwerpen, maar zich persoonlijk op de uitspraak van den Paus beroepen, en dit ook werkelijk gedaan. Kort na het uitvaardigen van zijn mandement heeft de Aartsbisschop ook de uitstallingen in de kerken verboden, waar verhalen van wonderen, gewijde ringen enz. verkocht werden. Men is zeer benieuwd naar de uitspraak van den Paus, te meer daar deze onlangs verlof heeft gegeven om het zoogenaamde wonderdadige Mariabeeld plegtig met eene gouden kroon te versieren.

DUITSCHE STATEN. - De oorlog in het Sleeswijksche is door de Holsteiners hervat, maar met weinig gunstig gevolg. Intusschen heeft er slechts een gevecht van eenig belang plaats gehad, en daar de Denen eenige stellingen hebben ontruimd en verder in hunne verschansingen zijn gebleven, kunnen de Holsteiners zich de overwinning toeschrijven. Op den eindelijken uitslag van den krijg kan het gebeurde echter van geen invloed zijn, en de staat der zaken blijft gelijk vroeger.

De poging om het Duitsche Verbond te doen herleven is nu werkelijk aangewend. Te Frankfort heeft zich inderdaad de Engere Raad geconstitueerd, maar zeer stil en zonder eenige plegtigheid, terwijl ook van zijne werkzaamheden nog niets gebleken is.

In Keur-Hessen is de bestaande spanning, gelijk lang gevreesd werd, tot eene uitbarsting gekomen, maar op eene wijs, gelijk tot nog toe nergens is geschied. In de nieuw benoemde stenden-vergadering bleek het ministerie Hassenpflug geen enkelen voorstander te hebben. Het door de regering gevraagde verlof tot inning der belastingen werd verworpen, en daarop de stenden-vergadering wederom ontbonden. Tegelijk besloot het ministerie de belastingen voortdurend te blijven innen; de permanente commissie der stendenvergadering beantwoordde dezen maatregel met eene verklaring van onwettigheid, een verbod aan de ambtenaren en eene aanklagt van het ministerie. Het ministerie hield echter nog vol, kondigde den staat van beleg af, diende aanklagten in, wilde de militaire magt gebruiken om de uitgaaf en verzending van dagbladen te verhinderen. Wederom herhaalde de commissie hare verklaring en verbod, en noch bij de regeringsbeambten noch bij de regterlijke of militaire magt vond het ministerie gehoorzaamheid

of medewerking. Een policie-commissaris, die de hand leende om zijne maatregelen ten uitvoer te leggen, werd in hechtenis genomen. Terwijl overal eene zigtbare spanning heerschte, maar zonder dat eenige ongeregeldheden hadden plaats gehad, nam de Keurvorst met zijne gehate ministers de wijk buiten 's lands. Op het grondgebied van Pruissen, waar hij wegens het bestelen eener staatskas tot gevangenisstraf is veroordeeld, liep Hassenpflug gevaar van in hechtenis te worden genomen. De Keurvorst wil den zetel der regering naar elders verplaatsen; reeds verscheidene Duitsche steden heeft hij rondgedoold en hier en daar hulp gezocht, zonder die te vinden. Met gespannen verwachting ziet men de ontknooping dezer ingewikkelde aangelegenheid te gemoet, welke in Duitschland des te meer de aandacht trekt dewijl het daar anders geheel aan staatkundig nieuws van eenig belang ontbreekt.

ENGELAND. - De gewezen koning van Frankrijk, Lodewijk Philips, is in het land zijner ballingschap overleden, en zijn dood heeft de dagbladen voor een paar dagen stof tot schrijven gegeven. Aan onhandige lofredenen heeft het daarbij niet ontbroken. Hoewel de gedachte aan den levensloop van den voor zijne misslagen zwaar gestraften vorst wel geschikt is ons tot ernstig nadenken te stemmen, kan men zich toch bijna niet van een glimlach onthouden, als het Journal des Débats in eene overdrevene lof- en klaagrede ook verkiest te zeggen: Niet alleen heeft Lodewijk Philips zijn leven in ballingschap geëindigd, maar de ballingschap heeft dat leven verkort. Daar de vorst den ouderdom van bijna 77 jaren heeft bereikt, herinnert deze uitboezeming van zijnen aanhanger, meer komiek dan roerend, aan een bekende almanaksanecdote.

Geene geringe opschudding heeft het onthaal veroorzaakt, dat de Oostenrijksche generaal Haynau, die in Engeland zelden werd genoemd zonder de bijgevoegde eertitels van *the men-butcher and women-whipper* (de menschen-slagter en vrouwen-geeselaar) in eene Londensche bierbrouwerij heeft ontvangen. Door de ruwe brouwersgasten herkend, is hij ter naauwernood levend, maar niet ongedeerd hunne handen ontkomen. Een paar Engelsche dagbladen spreken over dit voorval met de gepaste deftige verontwaardiging, de andere algemeen op eenen toon, waaruit men duidelijk kan opmaken welk eene vurige verfoeijing elk Engelschman tegen den beul van Hongarije bezielt, en hoe zelfs diegenen, die het gebeurde volgens beginselen van regt en orde afkeuren, zich heimelijk verheugen dat de echte John Bull hem op zulk eene gevoelige wijs zijne gezindheid heeft doen gewaar worden. Haynau heeft dadelijk Engeland geruimd, en ook op zijne verdere reis heeft het hem, nu eens de leus gegeven was, niet aan bewijzen ontbroken dat zijne faam door geheel Europa heeft geklonken en overal denzelfden indruk nagelaten.

Godgeleerdheid. - Wijsbegeerte. - Staatkunde. - Opvoeding en onderwijs

Eene leerrede uit Elberfeld.

Leerrede over Lucas XXIV: 13-25, door H.F. Kohlbrugge, Doctor in de Godgeleerdheid, Predikant der Nederlandsch-Gereformeerde gemeente te Elberfeld. Naar het Hoogduitsch. (1850?)

‘Gehouden 23 April 1848,’ zegt de noot, - derhalve oordeelde de onbekende vertaler de vertolking van deze Paaschleerrede, na eene tweejarige rust, nuttig en noodig voor het Nederlandsch godvruchtig publiek, en wij bepalen de aandacht onzer lezers, die meer in de eerste afdeeling te huis behooren, eenige oogenblikken bij deze merkwaardige kanselproeve. - Indien onze belangstelling wordt opgewekt door den praktischen godsdienstigen arbeid der binnenlandsche godgeleerden en predikers; indien de Tijdspiegel gaarne den loop mededeelt, welken de theologische stroom in onzen tijd en in ons land neemt, waar die als terugvloeit, of met een' merkbaren val voorwaarts schiet, of wel schijnt stil te staan, zoo werpt het spiegelglas ook nu en dan het beeld terug van hen, die buiten de grenzen van ons vaderland staan, en daar het Woord der waarheid spreken. Men kent eenige dergelijke emigranten, die den voorvaderlijken bodem verlieten, en in den vreemde het Woord der waarheid en des levens verkondigen; aan de boorden van de Wupper hoorde men immers twee verschillende Nederlandsche predikers, beide afgezonderd van hun voormalig kerkgenootschap, de heeren: de Liefde en Kohlbrugge. Op Amerika's gastvrijen grond staan de Afgescheidene leeraars, wij hopen in vrede en kracht, bovenal in eensgezindheid, - ginds in onze koloniën wordt de Nederlandsche Evangelieprediking gedurig onderhouden, en onlangs vertrok de zeer geleerde en wakkere, vrijzinnige Mensinga, naar den voor- en buitenpost der Remonstrantsche broederschap aan de Eider, om ook dáár, hopen wij, zijn geleerd bijen-leven, alom honig purende, te kunnen voortzetten. - Het vriendelijke en nijvere Elberfeld zoude zich, wat de gereede opname van onze geëmigreerde Nederlandsche predikers betreft, met het even zoo gastvrije Engeland kunnen laten vergelijken, waar men immers mede de buitenlanders, van zeer verschillende politieke kleur, als in een groote, ruime en zeer wel voorziene karavanserai dezer eeuw opneemt. De Wupper-streek schijnt voorbestemd te zijn, om als een kleine stokebrand van godgeleerde brandstoffen op de kaart van Europa te verschijnen; dáár hoorde men den verbazend krachtigen Krummacher, thans te Berlijn; dáár hoorde men den

voormaligen prediker bij de Doopsgezinden, de Liefde, thans te Amsterdam; dáár hoort men den voormaligen Hersteld-Lutherschen prediker of proponent, Doctor Kohlbrugge, aan het hoofd der Nederlandsch-Gereformeerde gemeente te Elberfeld. Er bestaat dus, dit is bekend, te Elberfeld, tegenover de Nederlandsch-Gereformeerde, eene Hoogduitsch-Gereformeerde, daarenboven eene Evangeliesch-Luthersche, en mede immers eene vereenigde Luthersch-Gereformeerde. Er is dus keuze en verschil genoeg. Het arme verdeelde Protestantisme! Wij willen u, waarde lezer! de scherpe aanmerking van dien reiziger niet verbergen, die, als goed Katholiek, met zijn Protestantschen reisgenoot, nabij een tweetal kerkgebouwen genaderd, aanmerkte: ‘zie daar op de spits van uw kerkgebouw den haan, nu ziet ge alleenlijk den kop, dan slechts den staart, dan weder eene enkele zijde van het wispelturig gedierte, zie daar op ons Katholiek bedehuis het onveranderlijke kruis, hoe ook door den wereldstorm heenen weder gedreven, altijd kenbaar, altijd hetzelfde kruis, van alle zijden.’ Al wildet gij de juistheid der vergelijking ook in twijfel trekken, er ligt in het felbestookte Protestantismus altijd een protesterend, een oppositie-beginsel, dat zich nooit geheel verloochent, en naar onze wijze van zien, eenmaal, tot eene hoogere en wenschelijke eenheid opgelost, iets goeds voorspelt, althans niet minder goed dan de vaste, onverzettelijke, onbewegelijke vormen der Katholieke zusterkerk. Wij hebben altijd een zeker eigenaardig weemoedig en treurig gevoel bij onszelven en ook bij anderen ontdekt, wanneer leeraars of aanstaande leeraars genoodzaakt waren of genoodzaakt werden, om het kerkgenootschap, waaraan zij zich hadden aangesloten, te verlaten, - deze kerkelijke acte van seclusie (gij denkt hier aan de welbekende vaderlandsche), dit theologisch edict van Nantes, hoe goed of kwaad ook gemotieveerd, heeft iets dat pijnlijk is, - als die band moet losgemaakt, is de gewaarwording van beide zijden niet aangenaam: zonder groote en beslissende en overwegende redenen, zal de kerk of het kerkgenootschap hare leden, hare vrucht en leven aanbrengende leden toch niet ontslaan. De ambtenaaar in het rijk Gods vraagt immers niet zoo ligtelijk zijn eervol ontslag, als hij nog in volle werkzaamheid is, als de staatsambtenaar, die bij een veranderd of herboren ministerie het vaandel zamenrolt en naar huis trekt, omdat hij onder de nieuwe hoofden niet meer dienen kan of wil. Intusschen moeten er van regtswege termen zijn, om den leeraar of aanstaanden leeraar te ontslaan, of hem te noodigen zelf zijn ontslag te vragen. Wij nemen echter de vrijheid om dit betwiste punt in het kerkelijk regt thans, met betamelijken eerbied daarvoor, stillekens ter zijde te laten. Ook de heer Kohlbrugge heeft zich reeds jaren geleden van zijn kerkgenootschap losgemaakt, en is zelfstandig, als Evangeliesch, nu als Nederlandsch-Gereformeerd prediker opgetreden, eerst te Utrecht, later te Elberfeld; ook om die reden kan het aan sommigen onzer lezers niet onverschillig zijn, uit eene kanselproeve, het tegenwoordig standpunt van den prediker te leeren kennen, en dien ten gevolge te beoordeelen, zoo verre dit geschieden kan uit eene enkele leerrede. Wij veroorloven ons hierbij de opmerking, dat de leerrede op zichzelve niet altijd de maatstaf en de toetssteen kan zijn der dogmatische of leerstellige hoogte of laagte van den prediker, evenzoomin als het staatsexamen, zooals het was en nu geworden is,

als volledige maatstaf zoude kunnen beschouwd worden, om de werkelijke kundigheden onzer geletterde jongelingschap te berekenen, aangezien de examinatoren hier, als de geleerde wijnroeijers, het vat der geleerdheid, dat onderzocht moet worden, slechts voor een gedeelte naar waarheid *kunnen* onderzoeken, of als geleerde wijnkoopers en wijnproevers een minder zuiver en onpartijdig proef- en smaak-orgaan op den examendag konden bezitten, en wederkeerig de examinandi niet allen altijd genoegzaam uitgegist en gezwaveld waren, om de proeve te ondergaan. Eene leerrede, zooals ze daar ligt, gedrukt of gehoord, kan slechts eene zeer betrekkelijke dogmatische waarde hebben.

Zeer vele leerredenen onzer dagen zijn uiterst neutraal, zoo onzijdig als een niet intervenierende Staat, die vast besloten heeft, om zich niet te mengen in de geschillen der strijdende naburen. De dogmatische kleur is gelijk de doode Fransche vlag, wit, blank, en alsdegouden lelie des vredes er op gezien wordt, is het zekerlijk des te beter. Wij zullen niet beslissen in hoeverre men aan eene leerrede als gebiedenden eisch kan voorschrijven, om eene bepaalde leerstellige kleur te vertoonen, en of het praktische, het eigenlijk stichtelijke element, de vernieuwing van den inwendigen mensch, en niet de vernieuwing der oudere theologische twisten hier de hoofdzaak is; - als we zuiver etymologisch en taalkundig te werk gaan, moet de leerrede vooral leeren: nu kan men ook aan anderen, het leerstellig, kerkelijk, confessionele Christendom leeren = onderwijzen, als dit echter geschiedt ten nadeele van het hart, van den vrede, van de liefde, van de heiliging, zouden we welligt op het begrip van *onleerzame* leerredenen kunnen gebragt worden. Zooveel is zeker, dat als Christus, de Heer en Eenige Meester, thans terugkeerde, en wederom eene leerrede uitsprak, - wij denken aan de bergrede, - het beginsel der liefde en heiliging daar evenzeer op den voorgrond zoude staan, als dit beginsel bij sommige leerstellige leerredenen van geleerde redenaars uit onzen tijd op den achtergrond, zeer achteraf in de schaduw staat. De zoo welbekende en heerlijke Paaschtekst, waar de twee jongeren van Emmaus komen en gaan, ligt in homiletische bewerking voor ons. 't Is de groote, de heerlijke, de onvergetelijke dag der opstanding, de gemeente des Heeren, die gedurende weken den lijdenden Heer als op den voet volgde, herademt, en het loflied aan Hem, die het graf overwon, klinkt uit de harten, van de lippen, door de kerkgewelven. Zoo geheel vervuld van het groote, het onuitsprekelijk groote werk der goddelijke genade, staat de prediker gereed de heilmare weder te verkondigen, en op welke wijze begint deze leerrede over de opstanding? (Luk. XXIV: 13). ‘*En ziet*, schrijft de Evangelist Lukas. De Heilige Geest opent, met dit woordje, de oogen van eenen doodkranke, en wil, dat wij in elke krankheid der ziel, de oogen zullen open doen. Hij zet de medicijn aan zijnen patiënt voor, zoodat wij op eens genezen zijn van onze doodsvreeze en hopeloosheid, waarin wij gedurig, bij oude zonde en nieuwen nood, blijven zitten, omdat wij niet kunnen gelooven, dat wij een getrouwen Goden Heiland hebben, die al zijne woorden waarmaakt.’ (blz. 3) Eenige verwondering bij dezen aanhef zal bij den lezer geene verontschuldiging behoeven. 't Is ongeloofelijk ver gezocht, om eene zeer gewone uitdrukking, een' bloot taalkundigen vorm, door de gewijde schrijvers honderdmaal gebezigd, voor te stellen alsof daardoor de Heilige Geest de oogen

van een doodkranken opent, zulk een *urgeren* (persen en drukken) der onschuldige woordekens is ten minste zeer onverwacht in eene Paaschleerrede! ‘De *lieve* jongeren des Heeren’ worden ons nu voorgesteld, zooals de eenvoudige en tevens welsprekende taal des Evangelisten ze ons niet voorstelt, want, hoe taalkundig naauwkeurig ook het woord Emmaus wordt afgeleid ‘van een woord dat beteekent verdonkeren, verduisteren’ zoo volgt daar niet uit, dat zij mede volkomen *versaagd* waren, en de toepassing is zeker eenigzins overrompelend: dat wij in deze lieve jongeren van Emmaus ons tegenbeeld vinden: ‘en ons verschuilen, brommende en geheel moedeloos in het vlek donkerheid.’ Deze eigenaardige spelende preekmethode verlevendigt zekerlijk bij velen den indruk, welken de kerkredenen van den Elberfeldsch-Berlijnschen prediker Krummacher voortbragten, alwaar mede de woordafleidingen uit het Hebreeuwsch en Grieksch de meest zonderlinge praktische opwekkingen deden geboren worden bij gebrek van iets beters.

Vreemd is de benaming welke deze twee jongeren gedurig dragen, als; de *aangevochtenen*. Zoude deze Germanisme, zoowel van eene zielkundige als taalkundige zijde, hier niet zeer ongepast zijn?

‘En hunne oogen werden gehouden, dat zij hem niet kenden. Dat was nu ten eersten, eene daad van de Goddelijke magt des Heeren; ten tweede was het de werking van hunne eigene blindheid des harten, en van hun sterk ongeloof.’ In hoeverre eene latere, verstandige en bescheidene uitlegkunde dergelijke opvatting goedkeurt, laten wij in het midden; wij zullen echter hier de vrijheid nemen, nevens den heer Kohlbrugge, eenen hooggeleerden vaderlandschen uitlegger ter hulp te roepen, en dezen hier te laten spreken (*H.E. Vinke, Het Nieuwe Testament met ophelderende en toepasselijke aanmerkingen. bl.* 385): ‘Lukas weet het niet anders te verklaren, dan door eene bijzondere goddelijke werking op hun gezigt aan te nemen. Het ongedachte en onverwachte der verschijning, en de verandering, die er in het uiterlijke voorkomen van Jezus had plaats gegrepen, waren voor hem niet voldoende om het op te helderen. Welligt hebben de Emmausgangers zelve er ook zoo over gesproken, toen zij er over nadachten, hoe het mogelijk geweest ware, dat zij den Heer niet herkend hadden. Hoe het zij, zij kenden Hem niet, en Jezus vond het niet goed zich terstond aan hen bekend te maken.’ Wij laten gerustelijk de beslissing der keuze hier over aan den lezer tusschen de opvatting van den Eerw. Heer Kohlbrugge en die van den Utrechtschen Hoogleeraar.

Vreemd en zeker eigenaardig is de wijze waarop de prediker de eerste ontmoeting van den Verrezene met de twee ‘aangevochtene’ jongeren behandelt: bl. 8: ‘En de Heer weet met demoeden om te gaan als een verstandig medicijnmeester. Ligt dat nu eenmaal in de ziel, dat het op leven en dood gaat, dan openbaart hij zich in dier voege, dat er vóór de verlossing eerst eenige weeën voorafgaan; daarop gaat het, zooals Hiskia klaagde, alsof de kinderen tot aan de geboorte gekomen zijn, maar er is geene kracht om te baren, en dan - is het kind er.’ - Deze gelijkenis, aan de *ars obstetricia* ontleend, bezit niet alle noodige juistheid, en geeft aan vele gissingen ruimte. Zonderling klinkt verder de stelling, dat de Heer bl. 9: ‘er behagen in heeft, om zich zoo vreemd te houden, ten einde den aangevochtenen er een regt gevoel van te geven, dat het

met zijne aanvechting, nood en treurigheid toch zóóveel niet inheeft, of hij weet er wel raad voor.'

De gevolgtrekking van het edele en dieptreffende gedrag des Heilands tegenover de jongeren, is blijkbaar te ver getrokken. Is het niet, alsof de Heer eene soort van een spel speelt met de twijfelende zielen, en wordt hier de hoogere wijsheid der liefde niet geheel ter zijde gesteld, door deze ongepaste uitdrukking: 'de Heer heeft er behagen in?'

Op zulk eene mislukte psychologische wijze wordt de onvergetelijke gebeurtenis telkens voorgesteld en ontwikkeld. De verhouding tusschen Jezus en de twijfelende jongeren zal op zulke gronden een voor- en tegenbeeld *moeten* zijn van onze geloofsgemeenschap met Hem, dat is zeer zeker alzoo - maar als wij onderwezen worden, dat bl. 10: 'de Heer zich *altijd* eerst vreemd houdt en de ziel wil lokken, dat zij zich eerst uitschudde, en meer en meer vurig worde in het verlangen naar Hem,' dan loochenen wij eene dergelijke algemeene stelling, en verklaren, dat juist omgekeerd, de Heer voor elk die Hem zoekt, en voor elk die Hem nog niet gevonden heeft, zich *niet* vreemd houdt, maar als gereed staat om tot allen te komen, die belast en beladen zijn.

De *lieve twijfelaars*, bl. 11: leggen nu eene belijdenis af: 'zij konden de verschrikkelijke gedachte niet bij zich laten opkomen, dat Hij krachtig voor den duivel moest geweest zijn, of mogelijk een verleider;' deze moorddadige Germanisme zal welligt moeten beteekenen: dat de lieve twijfelaars aan geene werking of invloed van den duivel dachten: als de prediker er bij voegt: 'wat zij stellig weten, daar komen zij voor uit,' dan werpt hij met beide handen zijne eigene glazen in; want wie datgene bekent wat hij stellig weet, is geen twijfelaar en geen aangevochtene, op zijn hoogst genomen, een dwalende. De voortgaande homiletische bewerking brengt ons op eenmaal tot eene zeer nederbuigende toepassing: 'En wij hoopten, dat hij was degene, die Israël verlossen zou. Welke denkbeelden (vraagt de Heer Kohlbrugge, bl. 12) hebben deze jongeren zich dan over de verlossing Israëls gevormd? Och, Mijne Geliefden! geene andere dan wij er ons ook van vormen.' Wij hopen, waarlijk! van beter. Juist het licht, dat door de verlossing des Heeren op de verlossing van Israël is geworpen, verheft *ons* eindeloos boven deze jongeren. Hoe duister moet het er in de Nederduitsch-Gereformeerde Gemeente te Elberfeld uitzien, als het daar zóó gesteld is? Wordt ge niet diep bedroefd, als het heet: 'Zij maken het juist zoo (bl. 13) als wij het ook maken, in ziels- en zondennood, en in allerlei ligchamelijken nood; ook wij hebben alsdan des Heeren woord van den derden dag (wat beteekent dat?) bijv. in Hosea 6. Hij zal ons na twee dagen levend maken; op den derden dag zal hij ons doen verrijzen, en wij zullen voor zijn aangezigt leven! Maar op den derden dag ziet het er het allerergste uit, want dan is het op het punt, dat de ontbinding ontstaat; dus is ons dan de verderving nabij, de verderving, de ontbinding van al onze hoop.' Voorwaar, noch Lukas, noch de twee lieve twijfelaars zullen ooit gedacht hebben dat men hen in latere eeuwen tot zulke verschrikkelijke wrijfpalen des ongeloofs zoude gemaakt hebben.

'Die lieve onnoozele jongeren! - vervolgt de prediker, en wij zijn verheugd dat dit temperend bijwoord - de onnoozele - ('t moet zijn de schuldeloozen) hen we-

der eenigzins uit den afgrond opheft, ‘die lieve onnoozele jongeren. Zij hebben het duidelijk bewezen, hoe waar de uitspraak des Heeren omtrent ons is: Arglistig is het hart, meer dan eenigding, ja doodelijk is het; uit het hart des menschen komt voort... onverstand’ 't Is verkeerd gesteld of verkeerd verklaard, uit het hart komt noch het verstand, noch het onverstand voort, dat behoort wat hooger, bij en in het hoofd. Wilt ge op dezelfde bladzijde eene duidelijke tegenspraak -: hier is ze: ‘maar de dwaasheid der aangevochtene zielen behaagt den Heer wel’ en ‘zulk eene moedeloosheid smartte Hem’ blz. 16. Men verklare ons, op welk eene wijze iets tegelijk den Heer kon behagen en Hem tevens smarten? Duidelijker wordt de zaak niet, als wij iets verder lezen: ‘dat de Heer zich verheugt, om nu in zulke ledige harten, in welke, nadat zij zich hebben uitgestort, nu ook het laatste vonkje des geloofs scheen uitgebluscht te zijn, allengskens de rookende vlaswiek aan het gloeijen te brengen, de begeerte naar zijne openbaring des te vuriger te maken.’ Het schijnt inderdaad, alsof de theologie des heeren Kohlbrugge bepaaldelijk verlangt, dat, om tot de bekeering en wedergeboorte te geraken, de zielen der menschen eerst eene soort van vagevuur moeten gekend hebben, en alles eerst ledig, woest, vol ongeloof, zonde en nood moet geworden zijn, als de volstrekt noodzakelijke voorwaarde, om geheiligd te kunnen worden. Eene treurige opvatting van het Evangelie, niet minder huiveringverwekkend, als eenzijdig, doch, de vreemde betoogtrant gaat al verder en verder: bl. 17. ‘De lieve jongeren verlangden niets liever, dan om van hunne bevreesdheid en ongeloof bevrijd te zijn, daarom worden zij niet toornig, hoewel de Heer hen ook wat onzacht aantast.’ (Toegegeven.) ‘Wij kunnen hieruit leeren dat als wij in allerlei nood, angst zorgen en aanvechting van wegeonze zonden zitten, de Heer zoodanige (maar welke dan?) zonden, waarover wij in zulk eene benaauwdheid zijn, niet voor zoo gewigtig houdt; maar dat Hij daarentegen eene andere zonde, welke wij juist voor niet belangrijk houden, zoo ligt niet telt, en deze zonde is: ons onverstanden de traagheid onzer harten om te gelooven al hetgeen de profeten gesproken hebben.’ Wij meenen wederom, dat deze particuliere zonde: het ongeloof aangaande het profetisch woord, hier zeker veel te zwaar wordt gewogen, en dat andere zonden daardoor in geenen deele worden vergoelijkt; de Allerhoogste daarenboven *transigeert* niet op zulk eene wijze met onze zonden! Nu zouden we vooronderstellen, dat hier gedacht werd aan het profetisch woord, aangaande den beloofden en lijdenden Messias, zooals het tekstverband medebrengt. - Neen: ‘Wij hebben van hen te gelooven, dat het hier alles een gedood worden naar het vleesch is, opdat wij naar den geest leven, in de heerlijkheid Christi, en dat diegene zalig is, die niet ziende is, en nogtans gelooft.’ Is *dat* inderdaad het profetenwoord, waaraan de verrezene Heer gedacht heeft? doch moed gevat, blz. 18: ‘Wanneer het Evangelie ons echter wat onzacht aanrandt, en ons op het hoofd staat, dan moeten wij daarom niet schuw worden, noch voor hetzelve vlieden, want het zal ons zalf op het hoofd zijn, en ons gebeente zal ten laatste zeer vrolijk worden, als wij door zulke schijnbare spitsroeden doorgaan, en van de liefde verslagen zijn.’ De prediker is een bepaald voorstander van eene spitsroeden-aanvechtings-theologie. Wij denken hier aan de

voormalige militaire executie, die nu gelukkiglijk is afgeschaft, de thesis, die er uit wordt afgeleid, klinkt verbazend vreemd: ‘Het is zeer zalig, om van den Heer gescholden en geslagen te worden, want, wij komen daar geheel genezen van af.’ Voortreffelijk! als men ons het maar niet als geloofsvoorschrift wil opdringen: dat het zalig is, om geslagen te worden, door wie ook. Eenigzins *anders* sprak de Heer zelf: ‘Komt allen tot Mij, die beladen en belast zijt, Ik zal u verkwikken.’ Maar de spitsroede stond den man nog levendig voor den geest.

Het slot der kerkelijke rede is treffend en onverwacht ‘Voor zestien jaren kwam tot mij eene koningin; zij woonde hier in het dal, in eene zeer armoedige woning.’ Deze koningin was doodkrank, zeer ongeloovig, zij meende ook ‘dat Jezus hier of daar door den duivel in eene kuil bedolven was.’ Eene vreemde koningin, wie mag zij geweest zijn? Zekerlijk niet gelijk aan die van Scheba, die hier tot eenen Salomo kwam; maar nu zullen we meer vernemen, bl. 20: ‘Welken raad zoude ik haar geven, wie zal een verslagenen geest opheffen? Zij had spijze in eenen doek gewikkeld: ‘Vrouwe, wat hebt gij daar in dien doek?’ vraagde ik. - Zij zeide het mij; - daarop hernam ik: ‘dat kan ik niet zien.’ En zoodra ik dit gezegd had: ‘ik kan het niet zien’ verdween zij in een oogwenk. Na eenige dagen kwam zij weder: ‘De Heer is opgestaan.’ Ik: ‘hoe weet ge dat?’ waarop zij antwoordde: ‘Door uw woord: ik kan het niet zien,’ werd ik bestraft, verschrikt; ik heb gekermd, geschreid, niet afgelaten, en hier is nu zijn profetisch Woord: ‘Hij is opgestaan. - Jezus leeft, en met Hem leef ik ook.’

Gelukkig voor de doodkranke, moedelooze en ongeloovige koningin, dat de prediker eerst niet wist wat in den doek was - en wij ook niet - in hoeverre *deze* wijze van overtuigd en onderwezen te worden, op den duur, ook voor menschen, die geene koninginnen zijn, proefhoudend is, laten wij in het midden. Wij merken in het voorbijgaan op, dat het toch niet beleefd is, om eene vorstin maar zoo als ‘vrouw’ aan te spreken, of - de vertaler moet weder misgeslagen hebben, zoo als hij zeer dikwerf deed, en met eene zeldzaam geëvenaarde getrouwheid alle Germanismen als met eene vertalers-copieermachine overboekte.

En zoo wordt, of zoo werd er in den jare 1848 te Elberfeld, in de Nederlandsche Gereformeerde gemeente, gepredikt! Wie ontdekte hier niet ten sterkste den invloed der overdrevene Germaansche *Blitz- und Donner-Predigt-methode*; de karikatuur van den altijd genialen, alom rondsabelenden Krummacher, maar zonder de naïve orthodoxie, welke hem eigen is. Wij verheugen ons, dat er in de Protestantsche kerk in ons vaderland zeldzaam op *die* wijze gepredikt wordt, dat het kalme en gezonde verstand bij de meesten onder onze predikers hen bewaart, om op *dien* toon en in *dien* geest het Evangelie te verkondigen. Gaarne nemen wij van onze geleerde naburen het goede over, en zijn niet zoo trotsch en dom nationaal, om het licht dat Duitschland ontsteekt en aanbiedt, niet te accepteren. Maar als het licht duisternis wordt, zullen wij er beleefdelijk voor bedanken, en wenschen opregtelijk, dat de prediker der Elberfeldsche gemeente ten onzent geene navolgers vinde, maar wel bestrijders; want waar het om de eer van Gods Woord te doen is, om de reglen van het gezond verstand, en bovenal om het Evangeliesch geloof te handhaven, daar is elke strijd edel, goed en nuttig.

MASTIGOON.

Eene leerrede uit Amsterdam.

Jezus op de Bruiloft te Kana. Leerrede over Joh. II: I-II, uitgesproken in het lokaal voor Evangelisatie Tecum habita, op Zondag den 22sten September 1850, door Ds.J. de Liefde.

Het ligt in den aard der zaak, dat wij op de leerrede uit Elberfeld eene uit Amsterdam laten volgen, mede van eenen Evangeliepredikant, die zijn kerkgenootschap verliet, en thans als zelfstandig verkondiger des Goddelijken Woords optreedt, en voor de ingezetenen van de hoofdstad, geregeld, des Zondags en in de week leerredenen uitspreekt. Te voren predikte Ds. de Liefde, als Doopsgezind leeraar te Zutphen, later in of bij Elberfeld, thans wordt door hem in een bijzonder lokaal, onder den naam van *Tecum habita* (woon bij uzelven in), aan de Evangelisatie gearbeid. Wij leven in eenen gelukkigen tijd wat de vrijheid van godsdienst en godsdienstoefening betreft; 't is niet te ontkennen. De getuigenis van Paulus: ‘dat het woord Gods niet gebonden is’ gaat meer en meer in vervulling, en zooals de vrijheid van godsdienst en van onderwijs thans in ons vaderland grondwettiglijk is gewaarborgd, zouden wij hem, die zegt: ‘'t is nog niet genoeg’, gaarne een grondwettig slot voor den mond willen hangen. Voor jaren en eeuwen was het anders, de Staat was kerkvoogd geworden, en beheerde de geestelijke leerstellige fondsen der kerkgenootschappen, hield wel getrouw rekening, maar sneed somtijds zelfs de coupons van de rentebrieven af, als hij ze noodig had, en hield de pupillen in orde; als deze iet ofte wat eigenmagtig wilden handelen, kwam de heer voogd er dadelijk tusschen beiden, en wist de jongelieden tot bedaren te brengen. Thans heeft hij zijn ambt, in zooverre de openlijke orde en rust niet verstoord worden, nedergelegd. Het kerkvoogdijschap werd lastig en omslagtig, de waarde heer voogd is vrijzinnig geworden, en eerlijk en billijk tevens. Hij heeft de geestelijke goederen en effecten teruggegeven, en sprak: ‘kinderen! gij zult voortaan vrij zijn, doen en leeren wat gij verkiest, tracht het maar onderling goed met elkaâr te vinden, ik heb andere dingen in het hoofd’, en de vrije godsdienstoefening werd ingeluid! Zonder te willen weten aan welke zijde onze lezers hier staan, verheugen wij ons in deze herziening der algemeene menschelijke grondwet, en weten dat er in een land als Nederland van die vrijheid geen ergerlijk misbruik gemaakt zal worden, en vereenigen ons in zooverre met den (zoogenaamden) grooten Frederik, die immers zeide; ‘Ik wensch dat in mijn land ieder God op zijne wijze diene en vereere’, daarom is het aan niemand kwalijk te nemen, als hij op *zijne* wijze God vereert, en op *zijne* wijze het Evangelie uitlegt en toepast, en op *zijne* wijze leerredenen uitgeeft in geheele of halve bundels, of als individu's, die voor 10 cents te bekomen zijn. De oude geestelijke dwingelandij, die de geesten en de tongen boeide, en op hen, die buiten de kerkgenootschappen traden, eene Oostenrijksche censuur toepaste, is, den hemel zij dank, geëindigd, men behoeft den waarden heer voogd (den Staat), niet eerst met den hoed in de hand permissie te vragen, of men het would Gods wel zóó en zóó

mag verkondigen, en dan, met nedergeslagen oogen in het portaal te wachten, wat de autoriteit gelieft te besluiten, en te concluderen. - Gods woord is vrij.

Wij zijn met magtige schreden voorwaarts gegaan, lezers, en kunnen en willen hier niet terug, daarom predikt de heer de Liefde evenzoo gerust, en zoo veilig, en zoo welgemoed voort, als ware hij vijf en twintig jaren leeraar bij de Gereformeerde kerk te Amsterdam geweest, maar of zijne uitgegevene leerrede over de *bruiloft te Kana*, inderdaad, tot zijne aanbeveling en vermeerdering der Evangeliesatie in *Tecum habita* op de Heerengracht te Amsterdam kan strekken, dàt is eene andere vraag, wij gelooven het eigenlijk niet.

De behandeling van het eerste wonder des Heeren, voor den kansel, is niet gemakkelijk; bovenal waar men zich met uitlegkundige vraagpunten inlaat, en met geweld verklaren wil wat onverklaarbaar is en blijft en blijven moet. Daarom vindt men bij de meeste leerredenen, over de bruiloft te Kana, de gewone voorstelling getrouwelijk terug, en wie hier iets nieuws wil leveren, stond willigt aan het gevaar bloot, om het goede oude te verwaarloozen. Ds. de Liefde blijft dan ook hier zeer veilig bij het oude; en dat is goed voor allen, voor hemzelven en voor zijne hoorders. Het eerste deel der rede is dus ook eene verplaatsing op het *tooneel der gebeurtenis*, ten tweede wordt de *beduidenis van het beginsel der teekenen*, waarmede de Heer zijne loopbaan opende, voorgesteld, en ten derde volgt de *herinnering*, voor wie deze beschouwing (maar welke?) vruchtbaar zijn kan. Ziedaar de goede, getrouwe, bekende drieledige partitie, waaraan onze voorvaders zich met verwonderlijke getrouwheid hebben weten te houden.

De inleiding behelst de bezwaren tegen Christus' gedrag, aanwezig op een bruiloft, zij zullen in het eerste deel der rede worden weggenomen.

De Heer verschijnt op eene bruiloft, en wel opeene bruiloft waar wijn gedronken wordt. ‘Maar de wijn?’ vraagt de prediker bedenkelijk. De zwarigheid wordt uit den weg geruimd: ‘De Schrift prijst den wijn aan, Rigt. IX en Ps. 104: ‘Bij de offerplegtigheden (lezen wij) des Ouden, en bij het kruisfeest des Nieuwen Verbonds, was en is de wijn onontbeerlijk, derhalve - ERGO: hij is het ook bij eene goede welgeordende bruiloft.’ Welligt dat de voorstanders van matigheid en der matigheidsgenootschappen hier eene kleine aanmerking zouden maken en met het hoofd schudden. De gevolgtrekking is verbazend vreemd: *omdat* bij de offerplegtigheden en bij het kruisfeest de wijn onontbeerlijk is, *daarom* is hij het mede bij eene bruiloft!! O logica!

Bl. 5: ‘*Het vleesch geworden Woord dronk mede van den wijn, dien Hij zelf geschapen had, tot eere Gods en tot verkwikking der menschen!*’ Het is moeijelijk te zeggen wat hier meer treft, het quasi-vernuftige woordspel, of de dogmatische coup de force. Wij laten deze stelling voor de rekening des schrijvers; hij moge haar bewijzen en verdedigen, en als ze verder consequent wordt ontwikkeld, zien waarheen zij ons brengt; dan heeft het Woord telkens en onophoudelijk zijne *eigene* schepping genuttigd: de schepper geniet en verteert de schepping! Vervolgens verdedigt de prediker (en 't zal wel geheel noodeloos zijn) des Heeren gedrag op het bruiloftsfeest. Wie ergert zich niet, schaamt zich

niet, waar hij de vraag aizoo gesteld leest bl. 7: ‘Lezen wij dan, dat de Heer zich aan den wijn is te buiten gegaan?’ De prediker wil echter niet, dat de kinderen Gods al te schuw zijn, om het wereldsch genoegen te smaken, zij mogen wel eens even mede doen, maar met mate, wel te verstaan. ‘Van allen boom des hofs eet hij vrijelijk.’ De benaauwde kinderen Gods bevallen den prediker niet. Van harte toegestemd; ons evenmin.

Vervolgens wordt de schijnbaar harde rede, tot Maria gerigt: ‘Vrouwe, wat heb ik met u te doen,’ behoorlijk verzacht. Dit antwoord behelst dan eene *berisping*, althans eene *gepaste teregtwijzing*. In hoeverre echter de woorden: ‘Mijne ure is nog niet gekomen,’ verklaard kunnen worden, als: ‘de ure is nog niet gekomen, waarop Christus den grooten worstelstrijd met zijne vijanden zoude aanvangen,’ betwijfelen wij zeer. 't Is blijkbaar te ver gezocht. ‘Wij zien intusschen (vervolgt de prediker), dat alles wat de Heere Jezus doet, geen half werk is, maar volkomen en onverbeterlijk. Nu *Hij* wijn leverde (!), was het ook zeer goede en echte wijn. En geen wonder - want het kostte Hem slechts ééne gedachte - en met die ééne gedachte verrigtte Hij een werk, waartoe de zon eenen ganschen zomer noodig heeft.’ Op deze zelfde wijze poogde onder anderen de kerkvader Augustinus het wonder te verklaren. In hoeverre den Kerkvader en ook Ds. de Liefde na en met hem, dit werkelijk gelukt zij, blijve in het midden gelaten. ‘Maar zie! (sluit de uitlegging) maar zie! Hij deed een wonder, en daar schoot Zjne innerlijke heerlijkheid eenen straal naar buiten, en verlichtte voor een oogenblik den ganschen omtrek!’ Den ganschen omtrek? Ten minste zeer poëtisch opgevat. Genoeg wat de uitlegging van het ‘beginsel der teekenen’ betreft, wij gaan over tot de *beduidenis*.

De welbekende Hoogduitsche kanselredenaar Dräseke behandelde den Bijbeltekst, door den heer de Liefde mede gekozen, in dier voege, dat hij er over predikte: *Wie der Christ aus Wasser Wein macht*. Curieus genoeg, en zekerlijk niet als model voor den homileet aan te bevelen, voor wien de kansel te ernstig is, om daarop te - spelen. - De heer de Liefde wist ook al geen weg om tot eene toepassing te geraken, en er moest eene toepassing volgen, en wel eene, waarin de *boetbazuin* in *Tecum habita* kon geblazen worden. Hij vraagt: ‘Of de Heilige Geest, die over de geloovigen sedert is uitgestort, ons geenen *dieperen zin* in dit wonderteeken doet lezen, dan de toeschouwers er toen in vermoedden? (blz. 12) ‘Of (vervolgt hij) geven wij ons toe aan een al te *spelend vernuft*, wanneer wij in dit beginsel der teekenen een zinnebeeld aanschouwen, waarin de Heere het wezen en de strekking Zijner verschijning als in één gezigtspunt zamenvatte?’ Zinnebeeldig aldus. Maar waar is in het verhaal zelve, de grond en de aanleiding om dezen dieperen zin te vinden? ‘Laat ons met geestelijke oogen lezen’ zegt de prediker, ‘wat dit beginsel der teekenen ons heerlijks aanbiedt’ en nu is de slagboom der typische, of poëtisch mishandelende tekstverdraaijing opgeheven. Hoort slechts, de zaak is nu gevonden:

‘Het water is dikwerf in de Schrift het zinnebeeld der reinheid: water = dorheid, schraalheid, onvruchtbaarheid’ (juist omgekeerd, heer prediker! Het water is, vooral in 's Heilands redenen, het beeld van kracht, leven en wedergeboorte)

‘wijn = frischheid, kracht en leven’ en thans gaan we met volle zeilen in zee:

‘Op de bruiloft te Kana zien wij water in tegenstelling van wijn gebezigd.’ (*Waar* staat deze tegenstelling in den *tekst?*) ‘de Heere Jezus liet de vaten met water vullen, en veranderde het in wijn. Hiermede gaf Hij 't den geloovigen opmerker te kennen, dat Hij gekomen was om de schraalheid, dorheid, onvruchtbaarheid en doodheid dezer zondige wereld, tot overvloed, kracht, frischheid en leven te herscheppen.’ Is *dit* nu de diepere zin, uitgestort door den Heiligen Geest? Welnu, men bewijze ons dan, waar en hoedanig de tekst, eenigen den allerminsten grond oplevert voor deze opvatting? Wij wenschen te weten, waarop die diepere zin steunt, en loochenen volstrekt, dat de Heer, aan den bruiloftsdisch, in het allerminst gedacht heeft, aan de ‘dorheid, aan de doodheid der zonde’ maar zooals er staat, de heerlijkheid des Vaders wenschte te openbaren, en dien ten gevolge verklaren wij, dat de toepassing des predikers in alle deelen *mislukt* is, en hij zich aan de uitlegkundige waarheid grootelijks bezondigde; verder spreekt het van zelfs, dat het er nu dapper op los gaat, om de zondige *water-wereld* te tuchtigen, en dat de heer de Liefde ons wijn inschenkt, - wijn-azijn - die bitter genoeg is voor de Amsterdamsche kinderen Belials, die hem, - 't was juist in de kermisweek - aanhoorden. En nu de verdeeling der toepassing (blz.14.)

‘*Vier* bijzonderheden zijn het die den wijn eigen zijn in tegenoverstelling van het water. Hij bevat *geest*, hij is *aangenaam* van *smaak* en *geur*, hij is *krachtig* en *verfrisschend*, hij maakt *blijmoedig* en *verheugd*. Passen wij deze bijzonderheden op het geestelijk werk des Heeren in den zondaar toe, en merken wij op hoe ook Hij, door het geloof, het hart en het leven des menschen vervult met *geest, liefelijkheid, kracht* en *vreugde*.’ Gij ziet het, lezer! met verwondering en verbazing, waartoe het Evangeliesch verhaal den prediker gebragt heeft! Tot eene wijnroeijers- en wijnproevers-toepassing, tot eene ellendige speling van een valsch vernuft, en tot eene geheele afwijking van het geschiedkundig verhaal. Als *dit de diepere zin* is, door den Heiligen Geest geopenbaard, beklagen wij den armen Bijbel onder de handen van den Heer de Liefde; wij beklagen zijne hoorders en hemzelven nog het meest. Maar de zaak is hier te ernstig, wij doen, uit veler naam, hier meer dan beklagen; wij verklaren den man, die op dergelijke wijze met heilige zaken speelt, en eene parforce jagt maakt op regtzinnigheid, door het Woord Gods tot een speelbal zijner geestigheden te verlagen, voor *onwaardig*, om het Woord Gods te prediken, en toonen hem met den vinger aan, als een treurig en waarschuwend beeld van overdreven, onkundigen, verwerpelijken, geloofsijver. Wij teekenen slechts eenige zinsneden op, en leggen die ter beoordeeling aan de lezers voor:

Blz. 16. ‘Maar, sedert dat de Heere Jezus door het geloof, onze Verlosser is geworden, is het water in wijn veranderd door Zijne almagtige genade’ (eene eigenaardige transsubstantiatie!)

Blz. 17. ‘De wijn, wanneer hij door 's menschen aderen vliet, bestrijdt er alle zwakte, en verwekt een krachtig versch leven in de ledematen.’ (Matigheidsleden, voorwaarts, in het gelid, geeft hier vuur!) ‘De Heere Jezus door-

dringt den geloovige *even zoo* met eenen krachtigen levenwekkenden geest.'

Eindelijk blz. 18. 'Water, water is dit leven, zoolang de Heere Jezus er niet als een welkome gast wordt binnengelaten. Hij alleen brengt eene ware bestendige vreugde. Hij is des levens hartverheugende wijn. O! hoe verkwikkend is het voor de ziel, te midden der rampen en zorgen aan Zijne zijde aan te liggen, en eeuwigen troost te drinken van Zijne lippen!'

Ziedaar de *beduidenis*, de *diepere zin*, geopenbaard en uitgestort door den Heiligen Geest! Als men nog in onzen tijd, met het woord Gods op *die* wijze omspringt, en er een toepasselijk goochelspel uit vormt, èn om de hoorders te lokken, èn om den ouden vader Smytegelt of à Brakel, met zweetdroppels op het aangezigt, weder na te, streven en in te halen, beklagen wij eene *Evangelisatie*, die zich op deze water- en wijnachtige wijze aanbeveelt, doch nu nog eenige proefjes ('t beeld kan hier van den wijnproever zeer goed gebruikt) uit de eigenlijke opwekking, waar de welbekende vuurwerkers-methode des kanselredenaars wordt gevonden aan het slot:

blz. 19. 'En hoe is het dan met u, mijne hoorders! Heeft de Heere Jezus bij u het water in wijn veranderd? Of zijn er hier ook, die van zulk eene verandering nog weinig of niets in zich bespeurd hebben?'

(Wat zullen de broeders en zusters bij *die* vraag gedacht, bespeurd hebben)?

blz. 19. Och! komt tot den Heere Jezus met uwe watervaten, en smeekt Hem, dat Hij ze vuile met kostelijken wijn!'

blz. 19. Wat is de reden dat *uw* water nog niet in wijn veranderd is?

blz. 20. Brengt Hem de watervaten. Gij zult ze vol wijns terug ontvangen. Doch ziet toe, dat die wijn niet weder met water gemengd worde!

blz. 20. Des menschen woord verandert wijn in water, maar het Woord des Heeren verandert water in wijn.

('t Is beide waarheid, en als er onder de hoorders bedriegelijke Amsterdamsche wijnkoopers aanwezig waren, zullen ze het eerste lid dezer stelling stilzwijgend hebben moeten beamen).

Maar, reeds genoeg over deze wijnpredikatie. Wij behoeven haar, luidens de medegedeelde proeven, niet verder te beoordeelen. Wij zien welk eene preekmethode de heer de Liefde gekozen heeft, en geschikt en noodig oordeelt voor een zeker gedeelte van Amstels ingezetenen: men weet dus wat hier te verwachten is, en kan er zijn nut mede doen. Er is eene zekere gelijkvormigheid in de beide leerredenen uit Elberfeld en uit Amsterdam, 't is de antiek-moderne wijze, om bij gebrek van eenvoudige, zuivere, verstaanbare, ongezochte Bijbeltaal, toch met iets anders, dat frappeert en klinkt voor den dag te komen, eene zekere renaissance-mode ook op den kansel, waar men de oude meubelen, wat opgewreven en zamengelapt, ten verkoop aanbiedt, en daarmede vermeent eene *Evangelisatie* te verkrijgen. Ieder hier ook het zijne, *suum cuique*. Blijve onze Nederlandsche theologie nog lang verschoond van meer dergelijke praktikale Bijbelmishandelingen!

Wij zouden schier durven vaststellen,

dat, èn de Evangeliesch-Luthersche gemeente, die zich mede de Herstelde noemt, èn de Doopsgezinde gemeente beide, niet zeer treurig en bekommerd zijn, dat deze twee predikers uit het kerkgenootschap zijn getreden, en nu een afzonderlijk pad bewandelen, waarop wij hun beiden, met Christelijke heilbede, alle mogelijke heil en vrede, vooral al het noodige *licht* toewenschen.

MASTIGOON.

Leerredenen door R.W. van Rossum, predikant te Alphen.

(Geen deftige recensie, maar een vriendschappelijke brief.)

Amice!

Hoe komt ge toch op de gedachte om mijn oordeel te vragen over een bundel preken? Ik zou u kunnen zeggen hoe ze mij bevielen, of ze mij hebben gesticht; maar om ze te beoordeelen zie dat durf ik niet wagen. Ik heb weinig verstand van preken maken, en nog minder van ze te beoordeelen. Dat schijnt ook nog zoo gemakkelijk niet te zijn, althans 't oordeel over eene preek is al zeer verschillend. Als ze juist trichotomisch verdeeld en als met den passer afgemeten is, dan is ze niet zelden te kunstig, te gezocht. Is ze eenvoudiger verdeeld, dan ontbreekt er vinding, als ze niet van gebrek aan logica beschuldigd wordt. Is de leerrede levendig en krachtig door schoone beelden en treffende vergelijkingen, dan noemt men haar spoedig supra captum, en zoekt naar valsch vernuft. En toch worden beeldrijke voorstellingen ligt beter verstaan dan afgetrokken redeneringen, ook de propheten, Israëls beste leeraars, waren dan ook van beeldrijke voorstelling niet afkeerig. Is eene preek de beste die in den ruimsten kring behaagt, die de meeste menschen trekt? Ook dat zouden wij niet on voorwaardelijk durven verzekeren; en ook schijnt 't nog moeijelijk te zeggen welke preek 't meeste behaagt. Hier wordt de menigte geboeid door schitterende keus van woorden en beelden, daar geeft men aan eene eenvoudige toespraak de voorkeur. Hier worden de menschen gelokt door wat men de tale Kanaans noemt, daar door kunstmatige uitvoering.

Hebt ge gelezen wat Neander over de practische exegese geschreven heeft in het Duitsche tijdschrift voor Christelijke wetenschap en Christelijk leven? ge vindt 't anders in het Repertorium voor Buitenlandsche Theologie. Voortreffelijk als zooveel van dien beroemden geleerde komt ons die verhandeling voor. Ja, nog voor zijn dood heeft de groote man den weg gewezen, waarop men't woord van God moet behandelen, opdat het nog de bron van licht en leven voor het tegenwoordige geslacht moge zijn. Wie was daartoe meer bevoegd, doorkneed als hij was in geloovige studie der Heilige Schrift, doorvoed als hij was met het merg der kerkgeschiedenis. Hij heeft 't opmerkzaam gadegeslagen hoe en waar 't woord der prediking krachtig heeft gewerkt tot opwekking en versterking van Christelijken zin. ‘Wij moeten, zegt hij daar onder anderen, vertalers van het Goddelijk woord voor het leven der menschen zijn. Door een wetenschappelijk ontwikkeld bewustzijn moeten de predikers het

verband der gemeente met Gods woord in de Schrift uitmaken; zij moeten de bewuste dragers zijn van dat woord voor de gemeente; het woord moet door hen spreken, die zijne organen voor de gemeente zijn, zoodat niet zij schijnen te spreken, maar het woord door hen.' 'Wij moeten, zoo zegt hij al verder, elken heiligen schrijver taalkundig en geschiedkundig trachten te verstaan.' God sprak tot een zekeren tijd onder bepaalde omstandigheden, bij't bestaan van toenmalige tegenstellingen; zijne waarheid openbaarde God in de toepassing op een bepaalden tijd. Dat Goddelijk woord goed te verstaan, dat toe te passen op zijn tijd is des predikers roeping. Tot een gelijken tijd onder gelijke omstandigheden en bij dezelfde tegenstellingen zou 't Goddelijk woord nog hetzelfde zijn. Hoe God dan spreekt tot onzen tijd, zie dat moeten we onderzoeken, want de waarheid staat altijd in verhouding tot de behoeften onzer natuur in alle tijden. Wat als algemeene waarheid overblijft na 't abstraheren van alle bijzonderheden van den tijd, blijft altijd waar voor alle eeuwen, wat bij bijzondere omstandigheden gesproken werd, blijft 't zelfde, als die bijzondere omstandigheden teruggekeerd zijn, al is 't on der een anderen vorm. 'Daartoe, zegt Neander, moeten wij ook onzen tijd regt kennen, zijne behoeften en tegenstellingen, zijne deugden en gebreken. Den sleutel daartoe vinden wij in onszelven, in zoover wij tot den tegenwoordigen tijd behooren, zoo als we de hoofdtrekken der geheele menscheid in ons afgebeeld vinden. Bij onszelven moeten wij 't huis zijn, op onszelven moeten wij den inhoud van 't Goddelijk woord hebben toegepast, om 'top alles te kunnen toepassen wat ons omringt.' Ja zoo moet 't zijn, als de prediking prediking van Gods woord wezen zal. Als men dat verzuimt, is zij zoo subjectief, alleen eens menschen woord. De belangstelling in de prediking zou dan ook te veel afhangen van de individuele ontwikkeling des sprekers. Omdat men wel eens wat veel verzuimde, wat Neander als hoofdzaak voorstelt, zocht men al wat mogelijk was bij te brengen en bij te slepen om practisch te maken en stichting te zoeken, bij de behandeling van een Goddelijk woord dat goed verstaan en toegepast de rijkste bron van ware stichting was. Men zat bij de bron en schepte water uit troebele beken die in de nabijheid murmelden, omdat men met den emmer slechts tot eene zekere diepte peilende geen water putte.

De hoofdzaak bij de prediking is, wat Neander zegt, gelooft ge 't ook niet. Wel kan 't op verschillende wijze gedaan worden, naarmate van des predikers subjectieve gemoedsrigting en verstandsontwikkeling, of van de gesteldheid der gemeente. Hier gevoelt de leeraar zelf de grootste behoefte aan schuldvergiffenis, die zijne prediking kleurt en zijn gebed bezielt, daar worstelt en zwoegt hij om vast te zijn in het geloof. Hier is zijn aanleg meer intellectueel, daar meer gemoedelijk; de een denkt meer in abstracto, de andere in concreto. 't Zal invloed hebben op de wijze van prediking, maar de hoofdzaak moet dezelfde zijn.

En wat wetenschap, welsprekendheid, en kunst vermogen, waarom zouden ze niet mogen geheiligd worden voor de zedelijke verbetering der menschen? Waarom zou 't woord van God minder Goddelijk zijn in 't poëtisch kleed van Oostersche verbeelding, dan in den vorm van een zuiver syllogisme? Waarom zou Jesaia's verheven lied minder nuttig

zijn dan Salomo's koele spreukstijl? Dat alies behoort evenwel alleen tot den vorm; zoo min het kleed den man maakt, zoo min maakt ook 't schoonevan woordenmuziek en gebarenspel 't eigenlijke wezen der Christelijke prediking.

Met hartelijke ingenomenheid las ik daarom ook altijd leerredenen, die van bijzondere toepassing zijn op onzen tijd. Dat zie ik ook bij anderen. Dikwijls vind ik de menschen in de kerk onverschillig, zelfs bij de meest ernstige redenering, bij de meest duidelijke ontwikkeling, zelfs bij de grootste inspanning des sprekers, om alles zoo practikaal mogelijk te maken. Maar als er iets behandeld wordt dat met onzen tijd in onmiddellijk verband staat, als men spreekt met 't oog op groote gebeurtenissen, die der volken aandacht trokken, hoe oplettend, hoe opmerkzaam worden ze dan niet? Ik las ook gaarne preken, die door schitterenden stijl mij boeiden, of die door de eenvoudigheid van een geloovig hart de kritiek ontwapenden, zelfs als men met het plan ter beoordeeling begon te lezen. Zoo boeiden de preken door u gezonden mij niet; ze zouden belangrijker voor mij geweest zijn als ze van meer bijzondere toepassing waren op onzen tijd. De onderwerpen door den schrijver behandeld waren daarvoor zeer geschikt, zooals des Heeren woord: *hoort de gelijkenis van den* zaaijer, Agrippa's uitboezeming: *gij beweegt mij bijna een Christen te worden*. Ja, bijna Christen te zijn, zie dat wil onze tijd, dat willen regeringen en onderdanen. Maar om geheel Christen te zijn, om den wille van 't eeuwige leven het tijdelijke te wagen, om den wille van de heerlijke kroon de gouden appelen op de loopbaan voorbij te snellen, zie, dat wil onze eeuw niet, die voor 't tijdelijke alles over heeft.

't Is een kenmerk vervolgens van onzen leeftijd, dat men gaarne op Pelagiaansche wijze den vreesselijken ernst der zonde wegnemen wil. Men wil, zooals Lange eens zeide, het ondier der zonde, wiens giftige adem reeds schaadt, als een keffend hondje voorstellen, dat hard blaft maar niet bijt. De onrust van 't geweten wil men stillen, want zoo kan zelfs onze vindingrijke eeuw de zonde niet kleeden, dat zij niets van hare verderfelijke oogmerken zou verraden. De min klare inhoud van den beker des genots, dien de zonde ons biedt, waarschuwt reeds voor 't giftige mengsel, gelijk op die prentverbeeldingen, waar men den boozen geest voorstelde, altijd nog iets voor den dag komt, waaraan men den afvalligen engel kennen kan. Zoo is 't ook met de zonde. Als men nu 't middel eens vinden kon om 't geweten te doen zwijgen, de vrees voor 't oordeel weg te nemen, hoeveel rustiger zou men dan niet kunnen genieten. De vernuftige mensch vond weldra een palliatief in uiterlijke Godsvereering, in Christus' dood, als een goed werk dat men voor zich koopen kon door 't noemen van een naam, door 't uitspreken van een woord, door 't bijwonen van eene plegtigheid. Dat middel is evenwel in onzen leeftijd ongenoegzaam bevonden, vooral omdat er een ander bestaat, waarbij men zelfs de uiterlijke Godsvereering missen kan. Dat middel bestaat in de poging van onzen tijd om zelfs hoornen en staart van den boozen geest te bedekken. Met gejuich wordt elk woord gehoord, dat 't strafbare der zonde verwerpt, hoeveel toepasselijks op onzen tijd kon men niet gezegd hebben bij de behandeling van onderwerpen, als: *de onrust der zonde, de oorsprong der zonde, de gevolgen der zonde*. Maar, zult ge zeggen, dat vond de schrijver niet goed.

't Is mij wèl, ik schrijf u ook maar hoe of zijne preken mij meer belang zouden ingeboezemd hebben. Mij dunkt als men preken uitgeeft, bij de groote menigte van goede en voortreffelijke die er bestaan, moest men eenig bijzonder oogmerk hebben.

Deze preken bedoelen alleen leering, stichting en opbouwing in het goede, als ontelbare andere. Ze zijn anders eenvoudig, deze preken. Ze verraden noch bijzondere vinding, noch bijzonderen toon, stichtelijk zijn ze ook. Met genoegen hebben we 't een en ander gelezen. De bundel begint met de gelijkenis van den zaaijer. De tekst is: *gij dan hoort de gelijkenis van den zaaijer*, het plan: *hoort ze zoo als de Heer haar voordroeg; hoort ze zoo als de Heer haar op zijne tijdgenooten toepaste; hoort ze zoo als ze van toepassing is op ons*. Dat is nu immers eenvoudig en goed. Behalve de reeds genoemde komen er nog de navolgende voor: *Jezus onze voorspraak bij den Vader. Paulus voor Festus en Agrippa*, en *het strafwaardige der geringschatting van Gods liefdearbeid*.

Weinig beviel ons de voorstelling van den oorsprong der zonde naar Rom V. 12[a] *Door één mensch is de zonde in de wereld gekomen*. Onze goede moeder Eva komt volgens den schrijver in de nabijheid des booms, ‘zijn prachtig loof, zijne heerlijke vrucht schittert haar in de oogen, en met zigtbaar welgevallen staart zij het schoone voortbrengsel der schepping gade (eene drukfout zeker dat: staart zij gade) wel willende maar niet durvende de hand daartoe uitstrekken’ (blz. 66.) ‘Nu verleidt haar de Satan. Aan de drogredenen des gevallen engels geeft Eva gehoor. Zij strekt de hand uit en eet.’ Is dat nu Paulus' uitspraak in hare historiesche waarheid beschouwd, zoo als de schrijver haar beschouwen wil? Waar leert ons de historie dat de Satan de eerste vrouw door drogredenen misleid heeft? Paulus zelf zegt dat de slang Eva verleidde 2 Cor. XI: 3, en in dit geheele hoofdstuk (Rom. V) spreekt de apostel zelfs niet in de verte van den duivel. En is nu de oorsprong der zonde verklaard? Eva wilde wel maar durfde niet hare hand uitstrekken. De duivel nam die vrees weg, was dan niet de begeerte zelve de eerste zonde, eene begeerte die alleen door vrees niet tot uitvoering kwam? Nu volgt daarop, dat wel beide het gebod overtraden, maar Adam alleen voor de gevolgen aansprakelijk was. In de volgende leerrede over de gevolgen der zonde komt het den schrijver niet onwaarschijnlijk voor, ‘dat hij (de boom der kennisse enz.) uit zijn eigen aard voor den mensch schadelijk was en een zeker soort van vergif in zich had, hetwelk voor de lichaamsgesteldheid der menschen zeer nadeelig was, hetwelk in hunne ligchamen de zaden des doods zou strooijen en ook door de aandoening van het ligchaam een nadeeligen invloed op hunne zielen hebben.’ Dat was 't gevoelen van Muntinghe. Deze geheele voorstelling schijnt ons 't duistere vraagstuk niet te verklaren, maar nog donkerder te maken.

Deze preken, in zeer Evangelieschen geest geschreven, zullen echter over het algemeen met goedkeuring en bijval gelezen worden.

Als altijd uw
D-l.

Letterkunde.

Het tweede Nederlandsch Letterkundig Congres. Gehouden te Amsterdam, 16-18 September.

I.
Een congres a vol d'oiseau.

> Die perzik smaakt naar meer.
> VAN ALPHEN.

Wie zijn deze mannen, lieden, neen heeren, neen nog meer, geleerde heeren, die Amstels muzentempel, *Felix Meritis*, zoo vroeg reeds binnentreden, met hunne veelkleurige kaarten in de hand, met witte halsdoeken, zwarte rokken, groote en kleine, korte en breede personen, ernstige en vrolijke menschen, niet gedecoreerd en wel gedecoreerd, bleek en kleurig, wie zijn ze? Gij zult ze, bij de eerste inzage, volgens den uiterlijken band niet dadelijk leeren kennen. Geleerden? dat is zeker; maar welke geleerden? de geleerdheid is zulk een ruime mantel, welnu, een paar honderd letterkundigen: professoren, regters, predikanten, advokaten, en enkelen onder hen die, als supplement dezer titels, daarenboven als schrijvers en dichters bekend, te boek, in den letterlijken zin *te boek* staan, welligt onder hen een enkele spectator die kwam om op te nemen, om met den geest te meten (wij stoppen hem in een hoek). Letterkundigen! Weet ge wat er onder *dit* bijvoegelijk naamwoord *kan* verstaan worden? Ongemeen veel; want deze hier, deze heeren, hoe verschillend van professie, zij zijn eo ipso, geschaard in de spreekzaal, *omdat ze* daar zijn, door anderen uitgenoodigd, of door hun eigen rijksdaalder uitgenoodigd, ze zijn hier temporair letterkundigen, en men is de part et d'autre verheugd elkaâr daar, als zoodanigen in die tijdelijke qualiteit te vinden. ‘Dominé X.U.Y.Z. ook daar?’ ‘Mijnheer A.B.C.D. ginds mede?’ ‘Vriend E. ook gij hier?’ Zwijg, onbescheiden vrager! de letterkunde heeft hier niet als Themis de schalen in de hand, - misschien heeft ze den blinddoek voor de oogen, - en toch staat daar menigeen, dien men (men is hier de gequalificeerde, gepatenteerde letterkundige trits) niet kent, een onbekende, onaanzienlijke persoon, die niet in het oog valt, hij heeft niets, ook niets aan het knoopsgat dat hem onderscheidt, hij spreekt niet, hij is een eenzame onder de velen die praten en gonzen, - en toch, deze kon inderdaad een letterkundige zijn. - De spreekzaal van Felix Meritis is zeldzaam zoo gevuld geweest als heden op den morgen van den 16^{den} September, men beweert dat somtijds, als dáár redevoeringen worden gehouden, een enkel tien- of twintigtal lettervrienden den spreker - bemoedigt. 't Kan zijn, maar nu is hier leven en beweging, zoo vele groote mannen bij

elkaâr, ingeleid en verwelkomd door de heeren *kommissarissen*, met een blaauw letterkundig ridderkruis op de borst, en de klak onder den arm: niet ten onregte wappert heden de driekleur uit het bovenvenster van Felix, - hier zullen groote dingen gebeuren.

Letterkundigen! wie zoude hen niet achten, eeren, beminnen? deze tolken der waarheid, vrienden des vredes, beschermers der humaniteit, voorstanders der verlichting, schrijvers, niet om den broode, maar uit altijd aangeprikkelde loffelijke eerzucht; sieraden van hunnen tijd, mannen, die proza en poëzij beiden onder de beide kniën hebben, de levensbronnen voor de boekhandelaars en uitgevers, de onderwijzers der opgeschotene jeugd, anders genaamd professoren, woordelijk vertaald: degenen, die openlijk getuigen voor de wetenschap en de kunst, al getuigt de wetenschap niet altijd voor hen, met één woord: zoovele letterkundigen bijeen, allen omslingerd door één nationaal belang, allen broeders, van het Noorden, Westen, Oosten en Zuiden, gehoorzaam aan de oproeping in het dagblad of per uitnoodigingsbrief, voorzeker zoo iets is ongewoon, en maakt op u lezer! hetzij ge al of niet op het Congres waart, een weldadigen indruk.

Daarenboven, letterkundigen op een *Congres*, Nederlandsche en Vlaamsche broeders, eene congregatie, vereeniging, zamenwerking, eene groote eenheid, eene letterkundige eenheid, Nederland en België verbroederd door eenheid van *tael* of *taal*, een feest, een fraternisatie! Op het vredes-congres volgt dadelijk, in morele en intellectuele waarde, het letterkundig congres: zoowel hier als daar, is het om menschelijk heil te doen, en ieder gevoelt op verschillende wijze zijne roeping om aan dat doel mede te werken. Niemand zal ontkennen, dat er in een letterkundig congres een echt wereldburgerlijk element aanwezig is, de letterkunde is, even als de Staat, neutraal, onzijdig; men moge spreken van oude en nieuwere letterkunde, van Fransche, Germaansche en Engelsche literatuur, maar niemand zal spreken van orthodoxe of neologische, van Katholieke en Protestantsche, van confessionele of niet confessionele letterkunde, daarom is deze band uiterst geschikt om de menschen van verschillende kleur te verbroederen, daarom kunnen Belgen en Nederlanders elkaâr de hand reiken, en met eenparige kracht, naar het midden- en brandpunt des levens: *het vereende goede, ware en schoone*, streven; want, men late ons dien zoeten waan, of als ge liever wilt, die paradox: de beoefening der letterkunde is niet de studie van oude of nieuwere taalvormen; niet het opduiken van historische curiositeiten alleenlijk; niet het doordrijven van stelsel of systeem, met een ijzeren hoofd; niet eene geleerde nomenclatuur; ook niet het tot barstens toe gevulde geheugen van den polyhistor; de letterkunde is de voorwaarde, het reine en zuivere middel, om eene *veredelende humaniteit* te kweeken, te vinden, te vestigen. Zij is, dít gelde boven alles, *middel, middel*, en *geen doel*. Een groot onheil is het voor den mensch, als hij middel en doel verwisselt en verwart, hoewel dit dagelijks geschiedt, en men er zich schier niet voor behoeden kan, als 15/16 onzer togtgenooten in die verwarring deelen, of ze op allerlei wijze aanbevelen. Zoo b.v. is bij zeer velen het geld doel en geen middel, of dit leven, waarboven, naar Jean Paul, een *Alla breve* staat gedrukt, het doel en geen middel, zoo kon het mogelijk zijn, dat sommigen de letterkunde alleen om en door, en wagens haar

zelve, beoefenden, of lieten beoefenen, en er niet in vonden het hoogere doel der menschenveredeling, de bereiking van het vereenigde goede, ware en schoone. Onze lezers zullen ons veroorloven, dat wij dit standpunt, bij de voorstelling en beoordeeling van dit en van elk letterkundig, wetenschappelijk congres, met alle magt handhaven, en zelfs al de leden van het congres, wie ze ook waren, noodzakelijkerwijze moeten beschouwen, als echte voorstanders der humaniteit, als edele en waardige natuurgenooten, die door den hefboom der doode letterkunde, het leven in beweging pogen te zetten, en hier bovenal doel en middel niet verwarren. Deze lieden zijn en waren geen letterkundigen, alleenlijk, om op een letterkundig Congres te verschijnen, maar, om door deze vereeniging met de Vlaamsche broeders, de hoogere belangen der menschheid, die geene Hollandsche of Belgische kleuren kent of verdraagt, te bevorderen, en daarom waren die gevulde zalen in het gebouw, Felix Meritis, zoo weldadig, zoo koesterend voor het gevoel. 't Geldt hier almede de ontginning van dien akker, welke reeds zes duizend jaren vrucht, bloem, maar ook veel onkruid voortbragt; eene nieuwe schrede, om voorwaarts te streven, eene reusachtige poging, om waarheid en licht, vrede en liefde, door *middel* van wetenschap en leterkunde, in de aderen der maatschappij te storten; daar, daar vereen igen zich de menschen veel spoediger, veel gereeder dan men zoude verwachten; want even als er in het Christelijk leerstelsel van eene *onzigtbare kerk* gesproken wordt: eene vereeniging der ware geloovigen, verstrooid en verspreid in alle kerken en kerkelijke afdeelingen, evenzoo bestaat er een onzigtbaar, en toch weder zigt baar genootschap van menschen, die onder alle volken, onder alle hemelstreken, werkzaam zijn voor het ware, goede en schoone, en ook door letterkundige ontwikkeling dat doel ijverig najagen. Na deze voorafbepaling of praemissen, zullen we nu tot de definitie van een letterkundig Congres kunnen overgaan: ‘Eene vereeniging van geleerde menschen, die in eenparige zamenstemming, de humaniteit en cultuur in hunnen tijd bevorderlijk willen zijn, en bepaaldelijk door behartiging der letterkunde, dit doel trachten te bereiken.’ Wij hopen niet, dat iemand, die met het eerste en tweede congres in regtstreeksch of zijdelingsch verband stond, deze eenvoudige definitie te hoog of te ver gezocht, te arm of te rijk vindt. Als we ons alweder de vraag voorleggen: wat bedoelt de letterkundige toch eindelijk met de letterkunde? weten we er geen ander en beter antwoord voor te vinden dan het medegedeelde, en wenschen ons gaarne door meer kundige vrienden in dezen te zien voorgelicht; want vooronderstelt eens, dat men een letterkundig Congres bijwoonde, om daar alleenlijk een oogst van roem, lof, te vinden of te bedelen; om daar een soort van een naam of naampje te maken; of om van die bijzondere gelegenheid gebruik te maken, om zichzelven op den voorgrond te dringen, of weder, om daar, met inspanning van alle krachten, eigene en paradox klinkende stelsels op te disschen, of door aardigheden en kwinkslagen zichzelven dikwerf nog meer dan anderen te vermaken, - neen, zoo iets behoort voorzeker *niet* bij een letterkundig Congres, en laat zich niet verwachten, noch van de Nederlandsche, noch van de Belgische broeders. Evenmin, dat men zulk eene bloot inlellectucele en geestelijke vereeniging aan zeer

sloffelijke oogmerken, van welken aard ook, zoude dienstbaar maken; b.v. de belangen van den boekhandel boven de belangen van den menschelijken geest zoude stellen; ook dat is niet wel denkbaar. Het Congres wil en wilde waarheid, ontwikkeling, vooruitgang, onderlinge beraadslaging over den bloei der Nederlandsche letterkunde, en wij protesteren tegen ieder, die waagt te vooronderstellen, dat hier eenige andere doeleinden zijn beoogd, veel minder inderdaad bereikt.

Ook lag bij dit Congres bijzonderlijk het beginsel eener nationale onzijdigheid en gastvrijheid te grond. Meer en meer naderen de menschen en de volkeren tot elkaâr, niet slechts in stoffelijken zin, door den wondergod dezer eeuw, den *stoom*, die te water en te land het verdeelde geslacht der Adamskinderen weder aan elkaâr sluit, en daardoor in vergelijking komt met den torenbouw te Babel, en wel veel beter; want toen rukte het verschil der spraak de menschen uit elkaâr, thans spreekt men onderling over en weder de vreemde taal - maar ook in meer geestelijken, onstoffelijken zin, naderen de menschen elkaâr. De hooge scheidsmuren, die hieren daar uit den ouden tijd nog waren overgebleven, verdwijnen; men begint te begrijpen, dat *zekere* zaken, zoo als daar zijn: de waarheid, de vrede, het licht, de welvaart, volstrekt algemeen eigendom zijn en moeten worden. Dit geldt ook de letterkunde. De menschen pogen ook hier elkander niet meer tegen te werken; zij willen liever medewerken, om door vereende krachten een grooter en beter geheel te vormen. De kleingeestige bekrompenheid, om slechts voor zichzelven en zijne bentgenooten regt te hebben en regt te behouden, en anderen uit te sluiten, maakt plaats voor eene sterk uitgedrukte zucht tot broederlijke toenadering. De fatale spreuk: *divide et impera*, verdeel en heersch, wordt begraven, en daarvoor leest men liever: *vis unita fortior*, vereende kracht is sterker kracht. Zouden dergelijke beginselen, zoo als wij ze hier voor onze lezers populair hebben geformuleerd, niet ten grondslag liggen bij het Nederlandsch letterkundig Congres, onlangs in de hoofdstad van ons rijk gehouden? Zouden de Nederlandsche en de Vlaamsche broeders niet tot elkaâr genaderd zijn, door deze magtige impulsie van onzen tijd? Zullen de eerste pogingen, door zulk een beginsel bezield en telkens levendiger uitgedrukt, niet meer en meer bekroond worden? Wij willen, wij mogen daaraan niet twijfelen. Ook dit Letterkundig Congres is onder zoo veel een teeken des tijds. Men neme dergelijke *phasen* der zich ontwikkelende humaniteit van onzen leeftijd waar, en erkenne daar reeds den bloesemknop, die in de toekomst rijpe vruchten zal ontzwachtelen. Ook dit Letterkundig Congres bewees veel en veel goeds, èn voor den leeftijd, èn voor de toekomst. Wij zeggen met van Alphen: ‘die perzik smaakt naar meer.’ Indien onze lezers zich met onze theorie der Congressen niet kunnen vereenigen, betuigen wij evenwel naar ons beste vermogen in dit woord ter inleiding onze zienswijze te hebben medegedeeld:

Hanc veniam damus, petimusque vicissim.

Volkomen is hier beneden niets, ook geen Letterkundig Congres; maar als poging en proeve om eene hoogere volmaking te bereiken, en al wat goed, waar en schoon is, door vereende Nederlandsche en Vlaamsche letterkrachten te bevorderen, door woord, taal, geschiedenis, zelfs door een woordenboek, is

zulk eene proeve lofwaardig. Zoo sta het verschijnsel dezer dagen in een mild en liefelijk licht voor onzen geest, en daarmede laten wij de zaak aan uwe verdere beoordeeling over. Thans maken we met behoorlijke bescheidenheid plaats voor onzen verslaggever, die aan de lezers van dit Tijdschrift, zekerlijk op eene beknopte en eenvoudige wijze, de geschiedenis van het Congres zelve, met deszeifs ap- en dependentiën, zal mededeelen, terwijl wij hopen, dat er tusschen zijne en onze wijze van zien, ten aanzien van het Congres, geene disharmonierende debatten op het papier mogen geleverd worden.

Spiritus Asper en *Lenis*.

II.
Het congres in werking.

Hoe doodeenvoudig wij, volgens ons eigen voornemen, en gemaakte afspraak met den vriend, die een woord ter inleiding zou leveren, ons verslag meenden in te rigten, wilden wij echter de lezers van den Tijdspiegel niet lastig vallen met eene repetitie of variatie van hetgeen de Amsterdamsche Courant, het Handelsblad, en de nog altijd bij het schoone geslacht, en den ouderwetschen, deftigen Hollander gewaardeerde Haarlemmer, reeds gedurende de congresdagen mededeelden. Bij de gewenschte en vereischte publiciteit onzer dagen, ware het iets meer dan belagchelijk in een Tijdschrift, dat op den eersten November verschijnt, het gebeurde in de dagen van September op te delven, om archaeologisch - te herkaauwen, om in een metaphora, ontleend van *de koe, die boter geeft en melk* (glorieuser gedachtenis) te spreken. De eigenlijk gezegde handelingen van het Congres zullen dan ook later aan de respectieve inteekenaars (hetzij op het bureau, als de lijst niet verloren geraakt is, hetzij bij hunnen boekverkooper) worden toegezonden, en dan zullen de lezers, zoowel der Couranten als der Tijdschriften, die zich met het Congres bezig hielden, gelegenheid vinden om dwalingen te herstellen, misvattingen te verbeteren, en - leeren inzien, dat de Redacteuren, gelijk meermalen gebeurt, alles niet even juist *gehoord* of *begrepen* hebben.

Als wij hier tot opschrift kiezen: het Congres in werking, beoogen wij geenszins om een volledig overzigt te geven van al het belangrijke en minder belangrijke, dat in de drie zittingen verhandeld werd, van al wat er de lachspieren in beweging bragt, of de onmiskenbare kenteekenen van verveling (wèl te verstaan letterkundige verveling) op het gelaat prentte, maar trachten alleen in groote en breede trekken eene en andere bijzonderheid op te geven, die den lezer een coup d'oeil over het geheel geeft. Evenmin zinspeelt ons opschrift op de resultaten, die van het Congres te wachten zijn, op het Algemeen Nederlandsch Woordenboek, *met* of *zonder* de ondersteuning der beide gouvernementen, op de goedkoope uitgaven der uitmuntende lettervoortbrengselen, op de impulsie, die ook door dit Congres niet alleen aan schrijvers en dichters, maar zelfs aan uitgevers en boekhandelaars zal gegeven worden, met één woord, op de schoone en heerlijke vruchten, die er voor de beoefening van taalen letterkunde, en daardoor als voertuig voor ware beschaving en veredeling, in het vervolg van deze vereeniging van beroemde en onberoemde, van glansrijke en in den nevel der onbekendheid verscholen letterkundigen geoogst zullen worden. Wij bepalen ons slechts bij de oogen-

blikkelijke werking - uit den aard der zaak voorbijgaande - de latere, de nawerking, zal, hopen wij, te zijner tijd dankbaar opgemerkt, erkend en gewaardeerd worden door tijdgenoot en nakomeling!

Bedriegen zoudt ge u, waarde lezer! indien ge, het programma ter hand nemende, daardoor waandet een geregeld overzigt te hebben van de werkzaamheden van het Congres. Iedereen weet, hoe het in onze dagen met programmas gesteld is, en voor hoe ver men zich daaraan kan houden. Hier vooral, waar bij de vrijheid der debatten de gedachten dikwijls met veel levendigheid en vuur gewisseld werden, en het verschil van inzigt en gevoelen belangrijke wrijving veroorzaakte, waar de sprekers, bij de meeste zucht tot beknoptheid, niet steeds den overvloed hunner denkbeelden binnen het bestek van weinige woorden zamen te persen vermogten, waar, bij het voeren der debatten, natuurlijker- en noodzakelijkerwijze het woord gegeven diende aan wie het verzocht - hier kon men onmogelijk vooruit berekenen, hoeveel tijds dit een en ander zoude vereischen, en alzoo kon men - zoû het Congres niet veel langer dan drie dagen duren - onmogelijk al de bij het programma opgegeven punten afdoen, of al de daarin vermelde sprekers, voor zoover zij waren opgekomen, het spreekgestoelte doen bestijgen. Toch gelooven wij niet, dat iemand deswege, of in eenig ander opzigt, ernstig verstoord is geworden, of, bij de scheiding, het Congres met minder aangenamen indruk verlaten heeft, zelfs niet degenen, die zich met het voor- of tegenstemmen door zitten en opstaan (regtstaan - zooals de voorzitter het noemde) niet geheel konden vereenigen, en de juistheid van de stemming murmelend of luid in twijfel trokken. Integendeel meenen wij te mogen verzekeren, dat de onmiskenbare bespoediging, waarmede deze en gene onderwerpen behandeld zijn geworden, over het algemeen gewaardeerd is geworden, als waardoor velen, die van elders naar de hoofdstad gekomen waren, zich in staat zagen het Congres ten einde toe bij te wonen, terwijl anderen, die over minder tijd beschikken konden, zich reeds verwijderd hadden.

Niet oneigenaardig noch ongepast hadden wij het gevonden, als ook nevens de Hollandsche vlag de Belgische uit het gebouw, dat de leden van het Congres zoo vriendelijk en gastvrij ontving, gewapperd had, en, gelijk de heer Da Costa later, toen hij op zijne hem alleen eigene wijze over de spelling sprak, en de vonken van zijn vernuft over de letters *g* en *ch* liet spatten, te regt beweerde: dat niemand het hem ten kwade zoude duiden, als hij thans de hulp van de Belgen inriep, om de *g* voor de *ch* uit *ligchaam* en *kagchel* te verbannen, gelooven wij evenzeer dat niemand zich zou hebben kunnen ergeren, als de vriendelijke Septemberzon hare liefelijke stralen op de nationale kleuren van het Noorderen Zuiderdeel des, door de staatkunde gescheiden, maar door de taal verbonden, volks had geschoten.

Als van een gonzenden bijenzwerm is het gedruisch dat men kort vóór de opening van het Congres in de welbezette gehoorzaal van Felix Meritis (het is immers geen gewone spreekbeurt. Zie de inleiding hiervoor) verneemt. Daar klinkt uit den mond van een der heeren commissarissen (wien alle lof en hulde voor hunne veelzins moeijelijke werkzaamheden toekomt) het berigt, dat de burgemeester van de hoofdstad benevens eene commissie uit den stedelijken

raad de vereenigde leden van het Congres een welkomgroet wenscht te bieden. De Amsterdamsche burgemeester verschijnt, niet, gelijk Vader Bilderdijk dien vaak voorstelt, dikbuikig, met waggelenden gang, en stevige pruik, maar met een kort, gepast, krachtig woord van begroeting aan de letterkundigen, en eenen hartelijken wensch, dat hunne zamenkomst vruchten moge dragen. Nu trad men de concertzaal, tot vergaderzaal van het Congres bestemd, binnen, en werd er ontvangen met een Feestgroete van den dichter- geneesheer Heije, die in gezonde koupletten den stamgenooten het welkom toeriep, dat gewis diepen indruk maakte op de harten, gelijk de schetterende instrumenten, die het accompagneerden, in de verte aan de muzijk der Chinezen deden denken. Krachtig was het woord, door den aftredenden voorzitter der commissie tot regeling uitgeproken, waarin hij tevens herinnerde, dat het Congres geen paradeplaats moest zijn voor dichters en redenaars, en eene zeer gepaste hulde bragt aan de bestuurders der maatschappij, die hare zalen voor de leden van het Congres had opengesteld.

Wat heerlijk muzikaal genot is er, en wordt er nog vaak bij voortduring in die schoonezaal gesmaakt; hoe wordt daar de ziel op de vleugelen der fantazij en verrukking, en door de onbeschrijfelijkste aandoeningen verteederd en getroffen, in den hemel der toonen en accoorden opgevoerd. Hoe veel liefelijks en welluidends zou hier gedurende de drie aangekondigde zittingen van het Congres mede door het luisterend oor der leden, en der (niet in zeer grooten getale vergaderde) toehoorders worden opgevangen. Waarheidsliefde en erkentelijkheid nopen ons hier de loffelijke en liefelijke uitzondering te melden van eenige toehoorderessen, die met waarlijk mannelijk geduld en mannelijke volharding het maagdelijk ongeduld en de vrouwelijke zucht, om over iets degelijks en huishoudelijks te spreken, bedwongen, en met onverflaauwde aandacht en belangstelling de werkzaamheden van het Congres volgden. De zaal is welligt beter geschikt om de liefelijke zamenschakeling en ineensmelting van de toonen der muzijk aan het oor terug te geven, dan de gearticuleerde woorden der sprekers, waarbij somtijds het eigenaardig dialect, of de mindere kracht van stem, niet zeer bevorderlijk was aan de algemeene verstaanbaarheid, hoezeer wij het als eene hoogst ongepaste, van vinnigheid en boosaardigen vitlust getuigende, opmerking beschouwden: dat het goed was, dat alles niet even goed kon verstaan, dat is hier: *gehoord* worden.

Redenen zijn er uitgesproken, schitterend en blinkend door stijl en woordenkeus; treffend en indrukwekkend door aanhalingen uit oude, middeneeuwsche, en nieuwe schrijvers, zelfs uit de gewijde oirkonden; opgeluisterd door beelden en vergelijkingen; wegslepend door eene uitmuntende voordragt, ondersteund door eene liefelijke stem en gepaste gebaren, terwijl misschien alleen een enkele vitter stoffe tot kritiseren vond, of een vriend van anatomiseren onbarmhartig het mes tusschen de kunstig zaamgevoegde leden zette, om naar het behoorlijk onderling verband te zoeken - en dan - leemten vond. Wij moeten zulks billijk afkeuren, en kunnen dat ontleden niet aanprijzen, aangezien het meestal slechts dient, om de illusie weg te nemen. De redenaar, die zoo al niet ex tempore, dan toch ex pectore spreekt, en zijne toehoorders weet aan te grijpen en te electriseren, die hen niet alleen, gelijk Quinctilianus eischt, opmerkzaam, welwillend en leergierig maakt, maar hen bezielt met ongeduld

om te applaudiseren, zoodat zij daarmede niet kunnen wachten, tot hij geeindigd heeft, - die redenaar mag wel vorderen en eischen, dat men hem eene en andere zonde tegen de logica vergeeft, althans op een letterkundig Congres; was het een philosophisch Congres, dan zou het een andere zaak worden.

Dr. F.A. Snellaert, nevens Professor Vreede, die spoedig door M^{r}. Voorduin werd vervangen, tot ondervoorzitter benoemd, terwijl Professor David van Leuven tot voorzitter, en de heeren Beets en Prudens van Duyse tot Secretarissen gekozen werden, trad het eerst als spreker op, en handelde: over het werkdadig aandeel, dat Hollanders en Vlamingen, in het ontwikkelen van vaderlandschen zin en van vaderlandsche letterkunde, wederzijds in Zuid- en in Noord-Nederland genomen hebben. Professor M^{r}. M. des Amorie van der Hoeven sprak over de vraag: of er gegronde hoop bestaat, dat Nederland zijnen voormaligen roem in de beoefening der wetenschappen, herwinnen zal. Wij hopen, dat deze rede, waarin de spreker onder anderen betoogde dat de menschheid niet kan opgeheven worden uit haren val, maar wel het individu; dat de volken niet sterven, namelijk, de Christelijke; waarin de onnadenkende tegenstanders van den vaderlandschen letterroem, en de dweepers met het uitheemsche in krachtige en sierlijke taal van hun onregt werden overtuigd, - wij hopen, dat deze rede weldra in haar geheel niet alleen voor de Congresleden, maar voor allen, wien het vaderland, de vaderlandsche taal en de beoefening der wetenschappen ten onzent ter harte gaat, zal te lezen zijn, en zouden het tegendeel als een waar gemis aanmerken, waarvoor wij smeeken, dat de Muzen ons behoeden!

Belangrijk was het, nadat de heer de Baecker, van St. Winox-Bergen, in het Fransch had gesproken, zonder door velen verstaan te worden, niet zoozeer omdat hij Fransch, dan omdat hij te zacht sprak (men denke aan de Concertzaal) den heer J. Kats, uit Brussel, te hooren. Met naïve vrijmoedigheid huldigde de man uit de volksklasse, schoon hij, naar zijne verklaring ‘de republiekainsche gevoelens was toegedaan’ de groote verdiensten van koning Willem I omtrent het lager onderwijs in België, en waardeerde zijn voorregt dat hij op eene avondschool te Brussel het Nederduitsch had geleerd. Als middelen om bij te dragen tot de handhaving, opbeuring, en den bloei van Nederlandsche taal en letterkunde, prees hij eenen volksmatigen schrijfstijl, de behandeling van populaire onderwerpen, en den geringen prijs der boeken aan, welk laatste gewis de goedkeuring der aanwezige boekhandelaren zal weggedragen hebben.

De heer Prudens van Duyse deelde ter inleiding eenige bijzonderheden aangaande de dichteres mevr. van Ackere, geb. Doolaeghe, van Dixmuide, mede, die onder anderen eenen schoolmeester eens uit eene kwellende zorg en angst bevrijd had, door een gelegenheidsvers voor hem te maken, hetgeen zoo wel gelukte, dat de brave schoolmeester waande dat het uit zijn eigen dichtader gevloeid was, en droeg vervolgens een dichtstuk van genoemde talentvolle vrouw voor.

De tweede zitting was althans niet minder gewigtig dan de eerste: uitvoerige, doorwrochte, en hoogst interessante rapporten werden uitgebragt omtrent het Algemeen Nederlandsch Woordenboek, door Professor Bormans, van Luik, door den voorzitter, Professor David, door den heer van Duyse, D^{r}. de Jager, terwijl door de heeren D^{r}. Halbertsma, J.F. Alber-

dingk Thijm, wel geene rapporten, maar behartigenswaardige wenken gegeven werden. Nadat er in de vrij uitvoerige debatten veel woorden over het woordenboek gewisseld waren, en door enkelen eenige scherpe en satyrieke, ja somwijlen op de grenzen der onbeleefdheid zwevende woorden waren gebezigd, werden de bewogen gemoederen, hoezeer niet vóór den aanvang der derde zitting, gestild door de aanneming van het voorstel van den heer Alberdingk Thijm, en alzoo door het welgegrond uitzigt op een Algemeen Nederlandsch woordenboek, tot welks zamenstelling kommissiën benoemd zijn, en onderstand van de beide regeringen zal gevraagd worden.

Een liefelijk intermezzo, een aangenaam verpoozende en verkwikkende wapenstilstand in dien woordenboeksoorlog leverde de feestelijke avondbijeenkomst op, waarin eenige leden der Rederijkerskamer Achilles, en der liedertafel Eutonia zich beijverden de leden en genoodigden echt poëtisch en muzikaal genot te doen smaken. Wij behoeven het niet te zeggen, hoe de uitboezeming van Dr. Snellaert, bij het sluiten van het Congres, de volle waarheid behelsde, dat de Zuidelijke leden nooit nog zóó de schoonheid der meesterlijke verzen van Vondel hadden kunnen beseffen, als ze die thans, na de uitmuntende en allerverdienstelijkste voordragt, gevoelden. Waarlijk, die avondbijeenkomst zal velen in de herinnering alleraangenaamst blijven. Voor afwisseling was mede uitnemend zorg gedragen, en het eerste bedrijf van het blijspel de Neven werd, kon het anders, met daverende toejuiching aangehoord, de muzikale kunstwerken insgelijks, en vooral het slotkoor, op het programma slechts geheimzinnig met eenige stippen (wij dachten onwillekeurig aan de welbekende stippen- en strepen-poëzij) aangeduid, verwekte algemeene geestdrift, en werd, op verlangen, met de meeste heuschheid herhaald.

Intusschen ook aan letterkundige Congressen moet eens een einde komen.

De derde en *laatste* zitting begon: de strijd over het woordenboek was geëindigd, de zon des vredes ging op. Echter opende de heer Da Costa nog een' kleinen guerilla-oorlog, en leverde hij eenige schermutselingen, tenslotte, als wij hierboven zeiden, Belgische hulptroepen inroepende. Hij ziet versteende Siegenbeekers, petrefactieen immobilisatie in de taal - en - trekt er tegen te velde; hij ziet miskenners van den eenigen Bilderdijk - en - zwaait er het scherp gewette zwaard tegen; hij ziet een *g* in ligchaam, die er uit moet! want hij weet niet, wat hij daarbij denken moet, aan eene doode, logge, inerte massa! Hij ziet willekeurigheden in het gebruik van de *g* en de *ch*, en zet er zich in postuur tegen. Hij erkent, dat de spelling het toilet van de taal is, maar het toilet moet toch in overeenstemming met het ligchaam zijn, zonder de *g* evenwel, die de heer de Jager hem niettemin volstrekt niet in vrijen eigendom noch ter beschikking kan afstaan, als welke, geen versteende Siegenbeeker, de willekeurige handelwijze omtrent de *g* en de *ch* voor de *t* op wetenschappelijke gronden afkeurt, maar dan ook alleen den onverbiddelijken genadeslag aan de *g* in *ligchaam* wil gegeven zien op zuiver wetenschappelijke gronden, en gereed is ze in zijn Archief voor de Nederlandsche Taalkunde op te nemen, om alzoo zijn eigen gevoelen bereidvaardig voor het betere te offeren.

Eene korte mededeeling van den heer J. Tideman, betrekkelijk de door hem uitgegeven Bibliographie voor Nederland, wordt gevolgd door een schoon en krachtig dichtstuk van den heer S.J. van den Bergh

over de taal, als middel tot verbroedering van Noord- en Zuid-Nederlanders, terwijl de heer den Beer Poortugael, uit Delft, gelukkig voor hemzelven, en voor de enkele ongeduldige congresleden, die al de inrigtingen en gebouwen, waartoe hun heuschelijk de toegang geopend was, wilden bezoeken en aanschouwen, niet heesch genoeg was om te zeggen dat hij te heesch was om zijn stuk over Justyn van Damme te kunnen voordragen.

De wakkere Prudens van Duyse, die zich beurtelings als poëet, humorist en improvisator deed kennen, verhaalde op alleraardigste wijze eenige zijner reisavonturen, en gaf een geestigen weerklank op den straks gevoerden strijd tegen de G. Hij zeide onder anderen: ‘ik heb Gent verlaten, maar zonder te vragen, of het met een d, dan met een t gespeld wordt; ik liet Mechelen links liggen, maar zonder mij te bekreunen, of het met een g voor de ch gespeld wordt.’ Te Rotterdam gekomen, vroeg de commissaris van policie hem of hij een Nederlander was, waarop hij toestemmend antwoordde, er, toen deze twijfel scheen te voeden, bijvoegende: ‘als ge 't niet gelooven wilt, zal ik u een stukje uit vader Helmers' Hollandsche natie reciteren,’ en daar dadelijk eenige krachtige regelen op latende volgen, waarmede de commissaris volkomen genoegen nam, en zeide: ‘'t is genoeg mijnheer! wij gelooven u wel!’ Vervolgens droeg hij een dichtstuk voor, dat ten onderwerp had: het Nederlandsch letterkundig Congres te Amsterdam in 1850.

Dat het met den band tusschen de letterkunde en den boekhandel gesteld is als met vele andere banden, en dat die betrekking wederzijds nog geenszins is wat zij kon en behoorde, is elk, die het nog niet wist, genoegzaam duidelijk geworden door hetgeen er over de belangen van den boekhandel in het midden werd gebragt. De Vereeniging tot bevordering van de belangen des boekhandels werd door eenen grijzen hoogleeraar stormenderhand aangevallen, door eenen jeugdigen hoogleeraar pathetisch uit hare bezwijming opgeheven, en belangeloos en liefderijk verdedigd, een les voor sommige advokaten.

Ook de vertalers (kon het anders in ons vertaallievend vaderland, en in onzen vertaallievenden tijd) hebben op het Congres geparadeerd. De heer Schleijer had de beleefdheid hen ridderlijk in zijne bescherming te nemen, en hen over 't algemeen te roemen als kundige, bekwame, voor hunne taak wèl berekende mannen, die meest allen eene academische opleiding genoten hadden, en de veelbeteekenende letters D^{r}. of M^{r}. voor hunnen naam mogen plaatsen. Gewis, een alles afdoend bewijs! Hij mengde evenwel een weinig water in dien wijn, en liet zich een enkel woord van botervliegen en soortgelijke ontvallen, doch-exceptio firmat regulam. Bilderdijk had minder mededoogen met die arme zielen, die het waarlijk in alle opzigten zoo zeer behoeven, toen hij sprak van: ‘het talrijk ras der vertalers, die zelden meer ziel schijnen te bezitten, dan hun inktpot oplevert.’

Dat er nog meer en nog andere sprekers, naar wie men hoorde of niet hoorde, die men verstaan kon of niet verstaan kon, die toegejuicht werden, of door voetgeschuifel, gedruisch, en gemurmel beleefdelijk verzocht werden hunne mededeelingen voorshands te staken, zijn opgetreden, behoeven wij niet te melden. Wij meenen voor ons tegenwoordig oogmerk aan ons opschrift voldaan, en den lezers het Congres in werking voorgesteld te hebben.

Na eene improvisatie van den on vermoeiden, enthusiastischen van Duyse,

hoofdzakelijk tot de aanwezige vrouwenschaar gerigt, en eenige fiksche en hartelijke dichtregelen van den heer Tideman, sloeg de scheidensure, en toen de vereischte dankbetuigingen, zoo door den voorzitter, als door de overige leden van het bureau geschied waren, sloot professor David eenvoudig en waardig het tweede Nederlandsch letterkundig Congres, en zijn woord: 'tot wederziens' vond gewis weerklank bij de meesten der leden.

Wij eindigen met den wensch, dat de werking ook van dit Congres zich voortdurend blijve openbaren, in krachtdadige pogingen tot bevordering van taal- en letterkunde, bij Zuid- en Noord-Nederlanders, als het voertuig van ware beschaving, veredeling des harten, echte humaniteit. Moge alzoo de letterkunde, ook door het houden van Congressen, meer en meer beantwoorden aan hare grootsche taak: de opleiding van den geheelen mensch tot zijne bestemming. Dàt kan en zal zij, wanneer zij van eenen waarachtigen Christelijken geest bezield en doortrokken is, niet eenen Protestantschen, niet eenen Katholieken, maar dien, die het ware, goede en schoone vereenigt en het alles heiligt!

10 October 1850.

Levensschets van Johan Theodoor van Ryswyck,

Door J.F.J. Heremans, professor bij het athenaeum te Gent.

> Mijn leven is mijn lied.
> TH. VAN RYSWYCK.

Johan Theodoor van Ryswyck werd te Antwerpen, den 8sten julij 1811, geboren. Indien er ooit iemand de spreuk: *poëta nascitur* bekrachtigd heeft, zoo is het van Ryswyck. Wat niet weinig bijdroeg om de dichtkiemen te ontwikkelen, welke de natuur zoo mild in zijn hart zaaide, was de opvoeding die hij genoot. Zijn vader Johan Cornelis, een niet onverdienstelijk gelegenheidsdichter en voortreffelijk penteekenaar, bragt, gedurende de jeugd van zijnen zoon, de ledige uren met het lezen van Cats, Vondel, Antonides en andere vermaarde schrijvers uit de gulden eeuw onzer letterkunde, over. Reeds vroeg gaf de jonge Van Ryswyck blijken van dien luimigen geest, welke eens het hoofdkarakter zijner Muze zijn zou. Vader Cats, dien hij later met zulke gretigheid las en herlas en aan wien hij welligt het buitengewoon gemak van versificatie te danken had, was reeds van in de wieg zijn vriend. Men verhaalt dat, wanneer kinderlijke wrevel hem de kleine lippen verwrong en luidkeels schreijen deed, niemand anders dan *groote Cats*, zoo als hij den foliant van den ouden volksdichter stotterend noemde, met zijne lieve prenten, hem kon paaijen. Doch verstand en gemoed des knaaps rijpten en het kunstige plaatwerk van den vromen Zeeuw zou hem niet langer genoegzaam zijn: hij hing aan de lippen zijns vaders die, des avonds aan den haard, zijn talrijk huisgezin eene brok uit zijne geliefkoosde dichters voorlas, of eene vertelling uit den ouden tijd of eene volksoverlevering, met die belangwekkende levendigheid en kleurvolle sierlijkheid mededeelde, welke de beroemde Scheherazade uit *de Duizend en één Nacht* niet zou versmaad hebben.

Die voorlezingen en vertellingen ontstaken de verbeelding van den jongen van Ryswyck, gelijk de voorlezingen uit Shakspeare door den dorpsschoolmeester, gedurende de lange winteravonden, den geest van den grooten schotschen dichter Burns, met wien onze Van Ryswyck onder meer dan een oogpunt kan vergeleken worden, ontvlamden.

De knaap werd jongeling, en nadat hij het gewoone eerste onderwijs ont vangen had, moest er aan zijne toekomst gedacht worden. De keuze was weldra gedaan en van Ryswyck werd door zijne ouders bestemd om de stappen van Phidias op te volgen. Een bekwaam beeldhouwer, Van der Neer, werd zijn leermeester; maar de natuur had besloten dat Van Ryswyck langs dien weg den tempel des roems niet zou intreden. Vorderingen deed hij geenszins en hij hield zich alleenlijk bezig met zijnen ouden meester en zijnen medeleerlingen poetsen te spelen, die zijnen vader alras noodzaakten hem den beitel voor het penseel te doen verwisselen. De heer Altenrath, aan wien men den woesten jongeling had toevertrouwd, beweerde insgelijks na weinig tijds dat zijn geest al te zeer met snakerijen vervuld was, om ooit veel voortgang in de schilderkunst te maken. Vader Van Rijswijck werd dan nogmaals gedwongen naar een ander beroep voor zijnen zoon uit te zien. Ditmaal zon het lot hem gunstiger zijn. Daar hij gewaar werd dat de lees- en leerzucht des jongelings onverzaadbaar was, zocht hij voor dezen eene ondermeestersplaats en vond die aan den lessenaar, waar hij zelf eenige jaren te voren gezeten had. Nu kon de jonge van Ryswyck eenige uren aan zijnen dorst naar boeken wijden. Na eenen korten tijd scheen hem de tamelijk wel voorziene boekerij zijns vaders al te arm aan nederduitsche Schrijvers en besteedde hij zijne geringe penningen aan nieuwere dichtwerken, hetgeen zeker voor den karig betaalden ondermeester geene kleine opoffering was, wanneer men den al te hoogen prijs der hollandsche boeken beschouwt. Zijn toestand verbeterde weinig daarna: hij werd tot *klerk* bij het Bureel van Weldadigheid aangesteld.

De omwenteling van 1830 borst uit. Overdreven godsdienstijver ruide de verblinde Vlamingen op tegen hunne Noorderbroeders en deed hen zelfs, belagchelijk genoeg! tegen het gebruik hunner eigene tale petitioneren, en de Walen lieten het verleidend woord: *Vrijheid! Vrijheid!* luide klinken. Van Ryswyck liet zich, als zoo veel andere edelmoedige jongelingen, door de ronkende grootspraak der vijanden van onzen nederduitschen volksstam medeslepen: in zijn hart had ook een oogenblik die holle klank weêrgalm gevonden. Reeds waait de driekleurige oproersvlag zegepralend in een groot gedeelte van België; doch de bezetting van Antwerpen staat nog pal. Het is op 26 october 1830. Van tijd tot tijd hoort men het dof gedonder des kanons nabij de stad: de belgische vrijwilligers, onder het bevel van den Franschman Niellon, zijn met de nederlandsche troepen handgemeen. In de stad heerscht eene kalmte, gelijk aan degene welke een onweder voorafgaat. De vreedzame burger houdt zich in onrustige afwachting te huis. Een gering getal gewapende mannen doorloopen zingend de straten. Men hoort eenige schoten: men randt de stadspoorten langs binnen aan. Barrikaden rijzen op aan alle hoeken. De avond daalt en het geschut duurt immer voort. Het is acht ure en Van Ryswyck's achtbare ouders zitten te midden van hun kroost sprakeloos in het vuur te staren; zij wachten

op hunnen zoon, die nooit zoo lang vertoeft. Men hoort stappen, aller harten kloppen; doch het gerucht verdwijnt telkens in de verte. Geweerschoten knallen nog altijd voort: hun zoon komt niet terug. Misschien heeft zijne nieuwsgierigheid hem naar het tooneel der worsteling uitgelokt! Misschien heeft een kogel zijne onbezonnenheid geboet! Niemand spreekt in het treurig vertrek. Men telt de uren, de oogenblikken af; doch te vergeefs: hij verschijnt niet! Het slaat middernacht; het huisgezin wacht nog altoos vol angstige achterdocht. Eindelijk hoort men gerucht aan de deur; hij is het: de jongeling treedt binnen met een geweer op den schouder en met een blooten sabel dwars door den band zijner broek!... Hij had eenen hollandschen soldaat ontwapend, en deel genomen in den aanval op de Kipdorppoort!

Gedurende eenigen tijd werd de jonge Van Ryswyck in zijne oorlogszuchtige plannen door de waakzaamheid van zijnen vader verhinderd. Op zekeren dag echter verliet hij met nog drie andere makkers het ouderlijk dak om dienst in het belgisch leger te nemen. De prins van Oranje was aan het hoofd van 60,000 man in de Kempen gevallen en rukte overwinnend op Leuven aan. Van Ryswyck snelde er henen; doch onderging het lot van heel het belgisch leger: hij moest vlugten, en zonder de tusschenkomst der fransche krijgsbenden ware hij zeker gevangen genomen geworden. Die nederlaag koelde nogtans zijne krijgsdrift niet: want hij nam dienst in het 3de regiment Jagers. Het duurde echter niet lang of de ontgoochelde vrijwilliger zag dat de omwenteling geenen zijner droomen had verwezenlijkt: de ambten werden inderdaad niet meer uitsluitelijk door de Hollanders vervuld: maar de Vlamingen bleven thans van alles verstoken; de hollandsche taal moest wel is waar niet meer door de Walen, die in groote minderheid in het koningrijk der Nederlanden *waren*, aangeleerd worden; maar het vlaamsch, dat in België zelfs door de meerderheid gesproken *wordt*, werd thans, als het ware, vervolgd. Daarbij werden de soldaten door hunne meestal vreemde oversten niet te wel behandeld; hunne soldij kwam hun niet gansch noch regelmatig toe; en hun voedsel was meesttijds niet eetbaar, en alwie zich tegen het onregt dat hem aangedaan werd, dorst verzetten, ondervond, door eenige dagen gevangenis, dat de hooggeroemde vrijheid hem zelfs de vrijheid niet had gegeven zich over afstrooperij te beklagen. Voor het eerst schoot de dichtsprankel, die in den boezem van Van Ryswyck sinds lang smeulde, tot eene vlam op. Hij vervaardigde hekelliedjes, die onder zijne krijgsmakkers ongemeenen bijval vonden, en dien geest van onafhankelijkheid en ontembaarheid, welke den belgischen vrijwilliger na de omwenteling kenschetste, onderhielden. Dikwijls op dekrijgsoefeningen of bij het uitdeelen der soldij hieven de soldaten een koor aan, dat niets min dan aangenaam voor hunne oversten was. Dat het daar niet bij bleef en men den liedjesmaker herkende en dat Van Ryswyck het gelag betaalde, behoeft men niet te zeggen. Onze jager kreeg eenige dagen gevangenis, die hem nogtans niet tot stilzwijgen vermogten te brengen. Zelfs schepte hij weldra vermaak in die gedwongene rust, en hij bragt het eindelijk zooverre alsdat hij allerlei poetsen uitrigtte, opdat men hem, met Tollens in de hand, eenige uren ongestoord zon laten overbrengen. Niet zelden gebeurde het dat hij, op eene groote monstering, slordig gekleed, zonder wapens en met

eene policiemuts, verscheen, en aldus een donderenden schaterlach uit heel de compagnie deed opstijgen. Een ander maal had hij een vertoogschrift aan den bevelhebber in omloop gebragt tegen de harde handelwijze zijner Overheid; doch op het oogenblik dat hij het, met talrijke handteekens voorzien, zou overhandigen, vatte men hem bij den kraag en moest hij op de gewone wijze zijne onbuigzaamheid en muiterij betalen. Ook viel het meer dan eens voor dat, wanneer men op eenen wapenschouw zijnen ransel onderzocht, hij er niets anders dan eenige boekdeelen van Tollens, Bilderdijk en Helmers kon uit te voorschijn halen. Dit onophoudelijk pligtverzuim trok nogtans den haat van al zijne oversten niet op hem: er was er zelfs een, die Hollander van geboorte, in Van Ryswyck's liedjes behagen vond, hem daarom warme vriendschap toedroeg, en hem zelfs aanspoorde van gedrag te veranderen, belovende hem in korten tijd tot officier te zullen doen benoemen. Maar Van Ryswyck, die niets vuriger wenschte dan naar zijne haardstede te mogen terugkeeren, liet zich weinig door die beloften verlokken. De toegenegen overste beval onzen liedjesdichter den generaal aan, als een jongen soldaat vol bekwaamheid. De generaal ontbiedt Van Ryswyck, vraagt hem wat hij verlangt, zeker meenende dat deze hem van vorderingen in den krijgsmansstand spreken zou; hij was echter niet weinig verwonderd, toen Van Ryswyck hem half lagchend en half smeekend antwoordde: '*Och! generaal, laat mij naar huis gaan!*'

Overal waar Van Ryswyck gebiljetteerd werd, wist hij de genegenheid der huisgenooten te verkrijgen: zelfs was hij ergens zoo diep in het hart van eenen dorpspastoor gedrongen, dat deze hem latijn leeren en hem na zijne vrijstelling als zijnen koster wilde aannemen. In de gemeente Geel ligt het aandenken van onzen Dichter nog versch in elks geheugen. Daar verhalen de boeren nog welke aardige grappen hij hun vertelde, hoe hij hunne zonen, studenten bij het kollegie, hun schoolwerk hielp maken; daar wijst men het plaatsje aan den haard nog, dat hij verkoos, en waar hij, rookend en drinkend, *appel* en *exercities* vergat, tot dat men hem kwam halen, om weder, als naar gewoonte, eenige uren in de eenzaamheid over te brengen.

Wie kent er in België de oude vete niet die Mechelaars en Antwerpenaren, als twee vijandige legerdrommen, eeuwen lang onder den naam van *Maanblusschers* en *Sinjoren*, deed tegenover elkander staan? Van Ryswyck bragt het zijne bij om die vlam, welke bijna uitgedoofd was, voedsel te geven. Wanneer hij in garnizoen te Mechelen was, weêrklonken de herbergen van spotliedjes, die een gevecht tusschen de burgers en de soldaten, - en ten slotte eenige dagen gevangenis voor Van Ryswyck ten gevolge hadden.

Zijne letterkundige bezigheden begonnen zich al verder uit te strekken en bepaalden zich niet meer enkel tot het vervaardigen van hekelliedjes; de gedichten: *De Geest* en *De Duivel*, die wij in zijne *Eigenaardige Verhalen* aantreffen, zijn wij aan dit tijdperk verschuldigd. Veel werd hij onder dienst door ziekte gekweld: zulks gaf hem nogmaals gelegenheid zich aan zijne geliefkoosde bezigheid over te geven. Het Staatsbestuur schreef eene prijsvraag (1834) over de Onafhankelijkheid van België uit. Van Ryswyck dong naar den prijs; doch zijn dichtstuk waarvan het handschrift ons voor het oog ligt, ofschoon geenszins van

verdienste ontbloot, mogt den palm niet wegdragen: Ledeganck en Blieck hadden hem overtroffen. Dit gedicht werd nogtans niet geheel verworpen, daar Van Ryswyck er zijne vrijstelling aan verschuldigd is geweest. In hoeverre het bezingen der Belgische Onafhankelijkheid met de overtuiging des Dichters overeenkwam, zal iedereen bemerken; maar Van Ryswyck had zulke ongelijkheid met andere dichters van dien tijd gemeen.

In zijne geboortestad teruggekeerd, werd hij op het bureel van den Berg van Barmhartigheid geplaatst, waar hij tot zijnen dood bleef. Van toen af werd de letterkunde meer dan ooit door hem beoefend. Het eerste stuk, dat wij van onzen Dichter gedrukt kennen, is *de Winter* getiteld en in het Nederduitsch Letterkundig Jaarboekje van 1835 opgenomen. In hetzelfde jaar werd van hem een gelegenheidsgedicht op de zilveren bruiloft van zijne ouders Johan Cornelis Van Ryswyck en Maria Van Dyck gedrukt.

Het was omtrent dezen tijd dat hij met Hendrik Conscience in kennis kwam. Beide moedigden zich onderling aan om, door het beoefenen der Nederduitsche Letterkunde, den onverschilligen Vlaming uit den sluimer te schudden en hem aan het zedelijk juk van den Vreemde te ontrukken.

Tot 1837 bleef de naam van Van Ryswyck alleen bekend bij enkele liefhebbers buiten Antwerpen, bij de leden der Rederijkkamer, en bij den gewoonen kring van 't estaminet: *het Peerdeken*, waar de Olijftak gesticht werd en waar de vrienden der moedertaal des avonds vereenigden, en zich rondom van Ryswyck, dikwyls tot middernacht, schaarden, die hunne gesprekken met de geestigste invallen verlustigde. Zijne *Eigenaardige herhalen*, die in dit jaar van de pers kwamen, en als de eerste dichtbundel mogen beschouwd worden, welke na de omwenteling in België verscheen, indien wij *Reinaert de Vos* door Willems en de *Mengelingen* van den heer Verspreeuwen uitzonderen, werd door den vlaamschen burger met zeer veel genoegen gelezen. En inderdaad die bundel verdiende dien bijval allezins. Tot hiertoe was alles in onze letterkunde in eenen al te klassischen vorm gegoten geworden: Van Ryswyck bragt oorspronkelijke gedichten voort, welke hij geenszins aan 't lezen van Bilderdijk of Keith verschuldigd was. Die luimige en soms bijtende verzen waren aan geene modellen ontleend; maar stonden in wezenlijk verband met het hart des vlaamschen volks. Men heeft den Dichter ten laste gelegd dat zijne verzen dikwijls niets anders dan straattaal[1)] zijn: wij willen geenszins het tegenovergestelde staande houden; maar hoe kon het anders, terwijl de dichters van dien tijd nog altijd slaafsche navolgers bleven van letterkundige voortbrengsels, die noch met onze eeuw, noch met onze begrippen eenige gemeenzaamheid hadden, en Jupiter en zijnen stoet van heele en halve góden aanbaden, of de wederwerking, die de natuur alleen voor haar *principium et fons* wilde beschouwen, zou in een tegenovergesteld gebrek vervallen? Zeker moeten in het vloeijend gedicht *Quinten Metsys* den kieschen lezer twee

1) Zie hier hoe Van Ryswyck zich, op blz. 207 zijner *Poëtische luimen*, hierover tracht te verschoonen: '*het is niemand, toegelaten, de afschildering van lage voorwerpen zelfs in de straat- of* volkstaal? *behandeld, in het veld der dichtkunst te wraken. De poëzij omvat alles, voor hem die het weet te zien en te hooren. De keus des dichters in het gebruik der spraak zal hem altoos heilig blijven*.'

of drie verzen aanstootelijk voorkomen; doch wie heeft er vóór of na Van Ryswyck, de overlevering van den Antwerpschen Smid natuurlijker en belangwekkender berijmd?

Van 1837 tot 1840 zag geen nieuw boekdeel van Van Ryswyck het licht. Men denke nogtans niet dat hij in dien tusschentijd onwerkzaam was: gelegenheidsdichten vervaardigde hij nu als later voor iedereen en op alle omstandigheden, het Jaarboekje vond nog immer eenen ijverigen medewerker in hem en de Des-Rochistes die, als eene karakteristische vereenigingsleuze eene gestreepte *é* en eene gekapte *ô* in hun schild voerden, werden het doelwit van zijne schimpschoten. De *Postrijder van Antwerpen*, in wiens kolommen zeker advokaat Somers en eenige oude schoolmeesters tegen de nieuwe spelling schermden, bevatte geestige gedichten van Van Ryswyck die de aanhangers van den *zonneklaren* Behaeghel en den letterdief[1] Bôn tot een algemeen voorwerp van medelijden en spot maakten. *Eppenstein*, eene berijmde legende, verscheen in 1840; maar de Schrijver oogstte er den roem niet van in, dien hij er zich van beloofd had: de heer Van Kerckhoven in de *Noordstar* en een recensent in den *Middelaar* randden het werk hevig aan. Gewis laat dit gedicht in zijn geheel veel te wenschen over, vooral wat het plan en, op verscheidene plaatsen, de bewerking betreft; het houdt nogtans schoone brokken in, die men op zulken meesterachtigen toon niet hadde mogen over het hoofd zien. Dat Van Ryswyck die scherpe kritiek niet kon verkroppen, maar wederwraak nemen wilde, toont ons zijn *Antigonus*, die weinig later (1841) het licht zag, en menigen steek aan het adres der ongunstige en van partijdigheid beschuldigde beoordeelaars, oplevert. Antigonus is een hekeldicht in drie zangen op den tegenwoordigen tijd, en behandelt de overheersching van Napoleon en de regering van koning Willem en Leopold, met de gewone, eigenaardige geestigheid des Schrijvers. Thans wordt de dichtader van Van Ryswyck onuitputtelijk: de *Poëtische Luimen* volgen weinig tijds daarna (1842) zijnen Antigonus op. In dit boekdeel treffen wij stukken van allen aard aan: hekel- en puntdichten, waaronder *de Dichter en de Dwingeland* ons een nieuw bewijs biedt van Van Ryswyck's kitteloorigheid omtrent de kritiek, vertellingen, zooals die zijner Eigenaardige Verhalen: *de Jonge weduwe, Babel, Hans Holbein*, enz. Nog ditzelfde jaar (1842) kwam de *Dichterlijke Bespiegeling op het Onze Vader* van de pers. Dit werk scheen de recensenten ontwapend te hebben: overal sprak men met den grootsten ophef over dit merkwaardig voortbrengsel van den vruchtbaren Schrijver. Tot hier toe had menigeen Van Ryswyck talent als ernstig dichter geloochend. Daar had men dan een onwederlegbaar bewijs dat hij aan al de snaren der dichtharp roeren mogt.

Van toen af liet hij geene gelegenheid voorbijgaan om zich tot het publiek te wenden: het Muzenalbum, *letterkundig jaarboekje*, dat hij tot één jaar voor zijnen dood uitgaf, de *Zamenspraak tusschen het standbeeld van Rubens en eenen Antwerpschen Burger, Rubens en van Dyck, of de reis naar Itaalje, de Reuzenomgang aan hare Britsche Majesteit, tijdens haar verblijf te Antwerpen, een woord over den alleenhandel in tabak*, en de talrijke liedjes

1) Men vergelijke de *Grammaire Hollandaise pratique* van R. van der Pyl met degene van Bôn.

op den staatkundigen toestand onzes lands die in het *Kunst- en Letterblad, den Vaderlander, het Antwerpsch nieuwsblad*, en van daar in al de andere bladen van Vlaamsch-België opgenomen, en later (1844) in een bundel, onder den naam van *Politieke Refereinen*, verzameld werden, zijn daar om dit te getuigen, Het was vooral aan dit laatste slag van liedjes dat Van Ryswyck zijne populariteit en zijnen naam van volksdichter te danken had. Deze refereinen zijn geenszins te vergelijken met de politische liederen van Lenau, Grün, Herwegh, Heine, bij de Duitschers, of van den dichter van *le Dieu des bonnes gens* bij de Franschen, die eene sociale, eene breede, algemeene strekking hebben: Van Ryswyck's politische gedichten zijn voor België alleen gemaakt en kunnen elders, zonder geene commentariën, regt begrepen worden. Ieder liedje was als een slag der geeselroede van het vlaamsch volk, dat eindelijk uit zijnen slaap was wakker geschoten en zijne eigenwaarde tegen het onvlaamsche bestuur, welk niets voor het handhaven onzer nationaliteit doen wilde, verdedigde, Het is in de Refereinen dat het luimig talent van Van Ryswyck in al zijnen glans schittert. Wie kent de geest volle liedjes: *de Rietsuiker, Liberaal en Katholiek, Miserielied, Loopt naar den duivel*, en het krachtige *O'Connell* niet? En wie zal het volgende referein hier niet met genoegen terugvinden?

Santo-thomas de guatemala.

Een dichter spreekt als of hy 't ziet, En ziet hetgeen hy wil!
EILDERDIJK.

Al wal hier te lande zyn brood niet kan winnen,
Omdat ons de wellen der vreemden zoo slaen;
Dat brengt men in Vlaendren de neiging te binnen,
Van maer om het eerst naer Sint-Thomas te gaen.

Zy zeggen: al die hier niet leven en kunnen,
Verstrekken het landje toch enkel tot last.
Zoo willen zy 't volk in *de* Vlaenderen dunnen
Van menigen lastigen beedlenden gast.

Zy raden een ieder *van* ras te vertrekken,
Als werden daer centen verdiend met de ton;
Als waren daer mijnen van zilver te ontdekken,
Die de Engelschman vast er niet vinden en kon.

Als liepen de zwynen er gaer en gebraden,
Het mes op den rug, de citroenbosschen rond,
Als vielen de vruchten, om ons te verzaden,
Er zoo van de boomen maer in onzen mond.

Neen, Vlamingen, laet u toch de ooren niet stoppen,
Al smaekt gy hier menigen zuren beet brood;
Wil liefst uw verdriet in uw vaderland kroppen,
Zoo zwaer als een steen hier, doch ginder als lood.

'k Zou nooit iemand raden het togtje te wagen,
Het stormt er en 't regent er nachten aeneen;
Gy zoudt er geen Franschman door heen willen jagen,
De killigheid dringt er door spieren en been.

Men vindt er slechts bosschen zoo donker bewassen,
Dat men er geen hand voor zyne oogen meer ziet;
Waerin u de tygers en wolven verrassen,
Die steeds op u loeren uit blâren en riet.

Het krielt er van mieren en slangen en slekken,
Die spuwen en steken naer zwart en naer wit;
Er is schier geen boom in het ronde te ontdekken
Of vast is het dat hy vol martekoos zit.

Zy gaen om den droes voor de menschen niet vlugten,
Gelyk men het wel in Europa gelooft;
Maer smyten uit vriendschap met kokosboomvruchten,
U builen zoo groot als een ei op het hoofd.

Ook heerscht daar Carrera, een specie van koning,
Zoo zwart als de Satan, zoo naekt als een vorsch;
Die niets dan een suikerkist heeft voor zyn wooning,
Voor rykskroon, een hoed van mahonihoutschors.

Die wildeman loopt daer soms rond langs die streken,
Tot afschrik der planters, om snaps en tabak.
Het maekt u niets hem van: God help u! te spreken,
Daer houdt gy geen centen mede in uwen zak.

De negers die hem tot zyn lyfwacht verstrekken
En slechts met een sjerp van *frenel* zyn omgord,
Die naauwlyks in staet is hun hespen te dekken,
Die komen ook doorgaens van alles te kort,

En pakken natuerlyk dus al wat zy krygen
En vinden in velden, in hutten en bosch;
Geen blanken bestonden hen ooit te *bedrygen*,[1)]
Al roofden zy hun ook al menigen os.

Bedenk eens, daer zyn er verscheiden uit Vlaenderen,
Die daer over maenden naertoe zyn gekruid,
Nog doen zy niets anders dan hakken en spaenderen,
Maer 't hout schiet er achter hun hielen weêr uit!

Zy vinden geen grond, 't is er alles verwilderd,
Versteend en doorworteld, verzand of verbrand;
Zulk landschap heeft Koekoek nog nimmer geschilderd:
En daer wordt de Vlaming naar overgeplant!

Ook woont er een Heerschap uit Brussel gezonden,
Die eens met de mannen is van ons bestuer;
Die 't opzigt er voert over wouden en gronden.
(Die zal er het beste meê zyn op den duer.)

Maer 't ergste van al nu: die vent kan de menschen
Van Vlaenderens bodem geen woordje verstaen;
Zoodat zy hem daeglyks naer't Keiland verwenschen,
Omdat hy de Walen meer toe is gedaen.

Zie nu maer eens hoe zy de boeren bedriegen,
Wanneer zy hun raden naer ginder te gaen.
Wat kunnen die mannen in Brussel toch liegen.
Ach! hadden er velen hen vroeger verstaen!

't Is waer daer is ginder nog geen ministerie,
Waer 't volk hier te land als de tering van haelt;
Maer vlugt gy de ellende, ge vindt een miserie
Waerin gy tot over uw schouderen daelt.

Het vervaardigen van politische liedjes belette van Ryswyck nogtans niet zich op een gansch verschillend vak toe te leggen: wij bedoelen zijne *Balladen* (1843). Ofschoon wij met het meestendeel der gedichten, die wij in deze verzameling ontmoeten, zooveel als de Dichter zelf, niet op hebben, kunnen wij echter niet nalaten te verklaren, dat de stukken *Twee Broeders, de Boschgeuzen, de Watergeuzen* en enkele andere voortreffelijke Balladen, de vroeger geschrevene ernstige gedichten van Van Ryswyck overwaardig zijn. Ten bewijze hiervan zullen wij het laatsgenoemde hier laten volgen.

De watergeuzen. (1573).

.... Het was de watergeus Die Spanje siddren deê,
C. LOOTS.

1) Gelijk men hier en op duizend andere plaatsen bij van Ryswyck zien kan, bekreunt hij zich weinig om zuiverheid van taal. Ergens zegt hij: *wee hem! die haer* (de taal) *aen regels, aen klassische wrongen wil binden!* Dat mag toch ook *eigenaerdig* heeten, doch bevredigt ons geenszins.

Kom op! kom op! uit baei en kreek;
De oranjevlag in top!
Kom op! uit elke waterstreek!
De nacht is koud, de maen is bleek;
De siddring spookt op 't golvend sop.
Hoezee! kom op! kom op!

Het weer is kil en bar, de wilde baren huilen,
En spatten 't grauwe schuim den sombren hemel toe;
De Spanjaerd poogt de kou in d' oorlogskiel te ontschuilen,
De luiken hangen digt, hy sluimert wel te moê.
De noordwind zweept den wacht, verkleumd tot op de beenen,
De scherpe hagel slaet hem de oogen voos en styf:
Wy slingren ongestoord, door storm en branding henen,
En klampen hem aen boord en vallen hem op 't lyf.

Dan blinkt ons kokermes! dan bliksmen onze roeren
Door hol en kykgat heen, en spreijen schrik en dood!
Dan plegen wy de wrack, die we eens zoo heilig zwoeren,
Terwyl de kiel weêrgalmt op 't botsen van het lood.
En krackt hun logge vloot, in 't buldrend nat bedolven,
Of werpt haer de afgrond als verbolgen naer de sfeer;
Wy wagglen juichend op de tippen van de golven,
Als kindren van den stroom, in bondschap met het meir.

Wy schenken geen genade! ons gaet het ook om 't leven!
De laffe Kastiljaen, door ons ten buit gemaekt,
Wordt, met de borst doorpriemd, de zee ter prooi gegeven,
Die als met ongeduld, naer spaensche lyken haekt.
o, Weinigen van hen herzien de zuiderkusten!
Het water wordt hun zerk, de bedding blyft hun graf;
Naest menig scheepwrak zal dáér hun gebeente rusten;
Dáér knaegt de gramme haei hun vlotte rompen af.

Kom, Alva! kom Bossu! daegt uit uw zeekasteelen,
En beukt met yzren vuist ons ranke bodems lek;
Wy willen Naerdens moord en Haarlems rampen heden;
Wat schuilt gy in de romp? Vertoont u op het dek!
Wy vlieden 't vunzig hol; wy zien de vlakte dampen;
Uit elke mistkolom spreekt ons een broeder aen,
Vermoord op uw bevel, door pyniging en rampen;
Zy fluisteren ons toe: ‘Hoezee! val aen! val aen!

Ziet onze lyken ginds aen boeg en takel hangen,
Met stollend bloed bevlekt, van ryp en nevel grauw;
De wonden gapen nog voor 't vaderland ontvangen;
Wreekt, Broedren! onzen dood, en weest uw eed getrouw!
Wy zweven om u heen; wy zullen u bezielen.
Komt, steekt de lont aen 't kruid, en vlamt uw beulen blind!
Of laet zich Bato's kroost thans weereloos vernielen?
Wel hem die moedig sterft, en land en vryheid mint!

Kom op! kom op! uit baei en kreek,
De oranje vlag in top!
Kom op! uit elke waterstreek.
De nacht is koud, de maen is bleek;
De nevel spookt op 't golvend zop.
Hoezee! val aen! kom op!’

In stukken van langeren adem, zoo als de *Duivelsladder, de dood van generaal Van Merlen*, enz., blijft de Schrijver zich zelven van het begin tot het einde niet gelijk, en ontsiert hij de uitmuntende brokken, die wij er in aantreffen, door zwakke en langgerokken beschrijvingen. Groote kennis van het menschelijk hart hoeft men er zoo min als in andere voortbrengsels van onzen Schrijver te zoeken: Van Ryswyck was een kleurrijk schilder; doch zijn blik bleef altoos aan het oppervlakkige hangen en kon geene hartstogten ontleden.

Als zoodanig heeft hij meer dan eene overeenkomst met eenige onzer vlaamsche schilders, voor wie de kleur de hoofdvereischte is. Fijn gevoel, zachte trekken, ideale vormen ontbreken hem in het algemeen; alles is met eenen ruwen, doch krachtigen borstel geschilderd.

Op het einde van 1843 nam Van Ryswijck een werkdadig deel in het stichten van *Vlaamsch-België*, dagblad der vlaamsche zaak gewijd, dat eenige maanden te Brussel uitgegeven werd; doch waaraan hij om persoonlijke redenen zich weldra vijandelijk toonde. In februarij 1844 bragt hij den taalprotestanten den genadeslag toe door drie geestige liedjes, waaronder een tegen den volksvertegenwoordiger De Foere vooral doel trof. Als een naklank van zijn *Onze Vader* zagen zijne *Godgewijde Gezangen* (1844) het licht. In prijskampen was Van Rijswijck niet gelukkig; zijne poëzij moest hem door eigen beweging uit het hart vloeijen, en geen opgegeven onderwerp kon hem ligt begeesteren. Zijn *Karel de Stoute* en *Jacob Van Artevelde*, waarmede hij te Gent en te Antwerpen naar den prijs dong, verheffen zich boven het middelmatige niet. In zijnen Jacob Van Artevelde vervalt hij, na eenen aanhef, die de kracht en het penseel herinnert van Helmers (door Van Rijswijck goddelijk genoemd, en wie zou het gelooven? boven al de nieuwe dichters der verschillende natiën verheven[1)] tot berijmde kronijk.

Eene stoutere vlugt nam hij in zijne *Volksliedjes* (1846): daarin is hij weêr de getrouwe tolk van al de gewaarwordingen des volks. Wie bewondert zijne *Vagebonden* en zijn *Holland* niet?

Holland.

Wie graeg eens een toertje door Holland wil doen,
Die zou het zich nimmer beklagen;
De morgenstond komt er als hier, voor den noen,
Er zyn wintersche en zomersche dagen.
Het ligt zoo wat nader aen zee.
En als by ons zyn er menschen en vee;
Doch wat ge vooraf dient te weten:
Het krielt er van schiedam van kaes en tabak,
Dukaten en poëten.

Ja, hy die het reizen door Holland versmaedt,
Heeft vast er zich nooit in bevonden;
Men vindt er ook loddrige meisjes op straet.
Zooals te Parijs en in Londen.
En is er de luchtstreek wat koud,
Zyn er geen bronnen noch mynen van goud:
Men is er zoo zalig gezeten,
Te midden van schiedam van kaes en tabak,
Dukaten en Poëten.

Er zyn zoo veel paters noch kwezelaars niet,
Als hier in de Brabandsche streken;
Toch heeft er de beedlaer het grootste verdriet,
De ryken de meeste gebreken.
Men kloeg er voor eeuwen als hier,
Tegen de lasten en 't hoogebestier;
Maer als men er moede is gekreten,

1) Zie over dit zonderling gevoelen van Van Ryswyck, *Eppenstein's voorwoord*, IV-V.

Vindt men er toch schiedam en kaes en tabak,
Dukaten en poëten.

Ook hy, die een hartelyk haringje lust,
Zal vast er zich nimmer bedroeven;
Dat kan hy als daer aen geen andere kust,
Voor klinkende *specie* zoo proeven.
Zie dat gy uw reiskoffer maekt,
Als u dat lekkere zeevischje smaekt,
Schoon 't hier geen minister wilde eten...[1)]
Ach kreeg hy nooit schiedam noch kaes noch tabak.
Dukaten noch poëten.

'k Berym u uit vriendschap dit liedje daer nu.
En zijt ge in de hollandsche beemden,
Verkryg daer wat vaderlandsliefde voor u,
Wat afkeer van verren en vreemden;
Herhael het na jaren en dag,
Wat men door yver en eenheid vermag,
Hoe druk door natuer ook vergeten;
En zendt my wat schiedam wat kaes en tabak
Dukaten en poëten.

1) Zie in zijne Politieke Refereinen het stuk *de Nieuwe Pekelharing en het Waelsch Ministerie*.

Voorwaar, deze liedjes zullen blijven, zoo lang als de nederlandsche letterkunde zal vereerd worden. Wil men een naauwkeurig beeld van den geliefden Zanger, men leze het volgende liedje dat zich boven al zijne andere onderscheidt:

Het liedje van den liereman.

Brave lieden, wilt me aenhooren,
'k Ben een arme liereman,
Die geen ander ambacht kan
En tot zingen werd geboren.

'k Zag wel tydig in 't verschiet
My van elke gunst verstooten;
Maer het noodlot had besloten,
En ik kreeg de gaef van 't lied.

'k Zat van myne kinderjaren,
Ach! zoo zorgeloos en bly
Met het speeltuig aen myn zy;
'k Roerde stout aen al de snaren,
En als trotschheid my verstiet,
Of verbastring my dorst hoonen,
Stemde ik daverende toonen,
En ik zong een krachtig lied.

Luid de waerheid op te zingen,
Met een vaderlandsch gevoel,
Bleef op aerd mijn eenig doel;
Zag ik my daerom verdringen,
Huichlen kon ik echter niet;
Velen heeft er 't goud bewogen;
Maer, bezit ik geen vermogen,
Ik bezit de gaef van 't lied.

'k Zal aen 't lot niet eens verwyten,
Dat het een te zwaren last
Op myn schoudren heeft getast,
Ik weet in de lip te byten,
Waer 't de drang des noods gebiedt,
En wat stormen om my joegen,
Ik vond vryheid en genoegen
In het stemmen van myn lied.

'k Heb een gade met drie kleinen,
Needrig is myn huisgezin,
Waer ik 't schrael bestaen voor win;
Doch ik ruil myn refereinen
Voor geen gevel van graniet;
't Zingen blyft myn lack op aerde,
Schoon 't my nimmer schatten baerde,
En myn leven is myn lied.

Zyn dan eens door later neven,
Als ik, arme liereman,

Langer niet meer zingen kan,
Myne liedren aengeheven,
Waer m'elkaêr den roomer biedt,
Dan ligt zal m'ook onder 't drinken
Wel eens voor den Zanger klinken,
Van zoo menig vrolyk lied!

Ja dat zal men, Van Ryswyck! en de vrome Vlaming zal indachtig zijn dat gij der Godheid in eene heerlijke uitbreiding van het heerlijkste gebed, *het Onze Vader*, uwe kinderlijke hulde gebragt hebt!

Thans naderen wij het treurig tijdstip waarop het talent van den beminden Volksdichter, met zijne verstandelyke vermogens, van dag tot dag afviel! Het is ons moeijelijk van dan af nog iets aan te halen, waarin men den begeesterden dichter van vroeger wedervindt. Weldra was hij slechts eene schaduwe van hetgene hij eens was geweest. Ho! het was hartscheurend dit schoon vernuft, dat zoo glansrijk geblonken had, dat weleer het droogste gesprek met de eigenaardigste invallen, welke als een vloed van zijne lippen rolden, wist te verlevendigen, naar gedachten en naar woorden pijnlijk te zien zoeken, die zijn mond nog slechts stamelend kon uitbrengen! Het ligchaam wandelde nog wel op aarde om; doch de begaafde geest was reeds naar hooger vaderland!.... Hij had in zijne jeugd, helaas! te veel op de sterkte van zijn ligchaam gebouwd, en te regt zeide hij in een dier zeldzame oogenblikken, waarin het licht des verstands nog eenige sprankels in hem schoot, en waarin hij zijn verleden vol weemoed herdacht en

plannen voor de toekomst maakte: '*God heeft aan iederen mensch éénen engelbewaarder gegeven; doch ik hadde er wel twee noodig gehad!*'

Van Ryswyck stierf te Antwerpen den 7^{den} Mei 1849. Zijn dood ontwrong tranen uit het oog van iederen beminnaar der vaderlandsche letterkunde. Hij had zijn acht-en-dertigste jaar niet mogen bereiken!.... Zijne stoffelijke overblijfsels werden door al de Maatschappijen van Antwerpen met de innigste droefheid ter aarde besteld. Niet minder dan negen lijkredenen werden op zijn graf uitgesproken en de voornaamste steden van Vlaamsch-België zonden hunne vertegenwoordigers bij die treurige plegtigheid.

Mengelwerk.

III.
Opmerkingen over den tegenwoordigen godsdienstigen, zedelijken, en wetenschappelijken toestand van Europa.

Het is uiterst moeijelijk, zoo niet geheel onmogelijk, een beslissend oordeel te vellen over den godsdienstigen en zedelijken toestand van een zeker tijdvak. Men moet zich hierin bij eenige openbare verschijnselen en uiterlijke omstandigheden bepalen, die ons de uitdrukking van de algemeene strekking des tijds, daaromtrent aangeven. Volgens die waren de 16^{e} en 17^{e} eeuw meer godsdienstig te noemen dan de 18^{e} en 19^{e}, die thans bijna half verstreken is. Of zij zedelijker waren, hieromtrent valt de beslissing minder gemakkelijk, en zal wel altijd een onvolkomen opgelost vraagstuk blijven, omdat de gegevens daarvoor uit den aard onvolledig moeten zijn. De godsdienstige toestand van eenen tijd is het gevolg van de vroegere toedragt der gevoelens, en den loop der gebeurtenissen, die hiermede gepaard gingen, of er het gevolg van waren. De 18^{e} eeuw was over het algemeen voor de echt godsdienstige ontwikkeling des Christendoms niet gunstig. Eene hevige tegenwerking had zich omtrent de inrigtingen der Roomsche Kerk en de leerstellingen van het Protestantismus geopenbaard. Het Engelsche Deïsmus won in Frankrijk hoe langer hoe meer veld, en de zoo genoemde wijsbegeerte der volgelingen van Voltaire verklaarde aan het Katholieke Christendom eenen openbaren oorlog. In Duitschland kwam eene eenzijdige verstandelijke ontwikkeling in strijd met de kerkelijke geloofsbelijdenissen, die niet meer in overeenstemming stonden met de beschaving des tijds.

Zulk een toestand moest niet dan ondermijnend voor de godsdienstige gesteldheid der volken werken; vooral toen de omwenteling op het einde der eeuw uitborst, en men voor de staatkunde God en zedelijkheid vergat, ja tevens in Frankrijk zelfs zoo ver ging van de Christelijke godsdienst af te schaffen. Toen echter het kwaad zijne grootste hoogte scheen bereikt te hebben, openbaarde er zich weldra eene heilzame terugwerking. Het materialistische ongeloof der Franschen, het Engelsche en Duitsche Deïsmus, moesten door hunne eigene zedeloosheid en oppervlakkigheid ten onder gaan; zij waren onvoldoende om aan de ontwakende geestelijke en zedelijke behoeften van een door verschillende rampen geteisterd geslacht te voldoen. Intusschen werd de Katholieke eeredienst in Frankrijk door Napoleon weder hersteld, en de regten der zedelijkheid en van een verlicht geloof werden krachtig door het ernstige rationalismus van Kant en van vele verlichte godgeleerden gehandhaafd.

Het valt niet te ontkennen, dat dit

rationalismus bij velen weder in een flaauw en ongenoegzaam Deïsmus ontaardde, doch het is tevens niet te loochenen, dat het ook bij het meer denkend gedeelte des volks en de hoogere standen, het geloof aan de grondwaarheden van godsdienst en deugd tegen den verderfelijken invloed van het Fransche materialismus beveiligde: hetgeen het oude leerstellige kerkelijk Christendom, als zijnde bij hen geheel ondermijnd, buiten staat was te bewerkstellingen. Het begin der 19de eeuw kenmerkte zich door eene ontgloeijing van het godsdienstig gevoel, zoo lang door eene koude orthodoxie en eene eenzijdige verstandelijke opvatting onderdrukt, maar daar iedere rigting van den geest spoedig tot zekere uitersten overhelt, moest zij ook aanleiding tot mysticismus en eene dweepende gemoedsgesteldheid geven, zoo als zulks in Duitschland het geval was, waardoor de bij velen ontwaakte godsdienstige ijver op een verkeerd spoor geleid werd. In Frankrijk bestreden met welsprekende en krachtige wapenen de Katholieke schrijvers de Maistre, de Bonald en later La Mennais het oude ongeloof der 18e eeuw. Maar die het meeste invloed in dezen tijd uitoefenden waren Schleiermacher en Chateaubriand. Zij deden de waarde des Christendoms, van de zijde des gevoels en van die der uitwendige schoonheid op nieuw helder uitkomen, en zegevierden over het koude Deïsmus, en het materialistische ongeloof. Toen Europa na den val van Napoleon weder in rust geraakte, zocht eene zekere partij in Duitschland den weder levend geworden godsdienstigen geest in de oude en versleten vormen der formulieren en geloofsbelijdenissen te klemmen, of geheel aan de riten en liturgien eener Staatskerk te onderwerpen. Het pietismus verkondigde niet alleen zijne volkomene zegepraal over de vroegere rationalistische denkwijs, maar dreigde die zelfs met vervolging en strafbepalingen: dit zoude weldra zijne nadeelige gevolgen openbaren. In Frankrijk wilde de priesterpartij haar oud gezag en overheerschenden invloed weder terug erlangen, en in plaats dat het Katholicismus daardoor in zijnen vroegeren luister hersteld werd, deed het op nieuw eene algemeene reactie tegen hetzelve ontstaan, het oude ongeloof nam het karakter van eene volslagene onverschilligheid voor de godsdienst aan, en de verjaging van den oudsten tak der Bourbons werd hierdoor voor een gedeelte voorbereid.

Ondertusschen had de godgeleerde wetenschap groote vorderingen gemaakt, de geschied- en oudheidkunde, de kritiek der Heilige Schriften hadden hare heldere fakkel over de godsdienstkennis verspreid, en alhoewel de onderzoekingen der theologen somtijds slechts negatieve en sceptische slotsommen op leverden, waren zij over het algemeen heilzaam, daar zij den weg baanden tot beter verstand en tot het dieper indringen in den geest van de gewijde oirkonden, waarop de openbaring des Christendoms berust. Vele eenzijdige beschouwingen, steile gevoelens en bekrompen vooroordeelen vielen hierdoor weg, en de meer beschaafde standen leerden den Bijbel met meer eerbied beschouwen, dan zij tot hier toe, door eene oppervlakkige verlichting opgevoed, in staat waren geweest.

Met de volgende merkwaardige woorden heeft de nu onlangs ontslapen, verlichte en gemoedelijke Neander, de godsdienstige gesteldheid van Duitschland in het begin dezer eeuw geschetst:

‘Uit de achttiende eeuw kwam ook tot de negentiende over die reactie van het pantheïstisch beginsel, die niet minder

van het verzet van het gevoel tegen de afgetrokkenheid en het koude van het Deïsmus, dan van de bespiegelende wijsbegeerte uitging, die weldra alle palen te buiten ging. Het was eene geestdrift, die evenwel geen helder bewustzijn had van hetgeen zij zocht, die toen zij hiervan besef kreeg, en het zedelijk beginsel zich daarin krachtiger werkzaam betoonde, van het (eenzijdige) rationalismus tot het wezen des Christendoms had kunnen terugbrengen. Want even als datgene wat in het Deïsmus de tegenstelling vormt van het Pantheïsmus, een met het Christendom verwant beginsel is, zoo is ook wat in het Pantheïsmus de tegenstelling met het Deïsmus uitmaakt, weder verwant met het Christendom, dat eenen God predikt die niet verre is van een' iegelijk onder ons, in wien wij leven, ons bewegen en zijn. Een mystisch beginsel dat uit het Pantheïsmus zijn' oorsprong ontleende, en waardoor het dieper godsdienstig gevoel weder werd opgewekt, kon vele versetene waarheden des Christendoms weder op den voorgrond stellen en ingang verschaffen, het verlangen daarnaar verlevendigen. Het denkbeeld van eene mededeeling van het goddelijk leven, van eene gemeenschap met God, die door het eenzijdig verstandelijk deïstische rationalismus, op den achtergrond was gedrongen en in vergetelheid geraakt, kon nu weder worden gekend, geschat en begeerd. De verdedigers van het oude rationalismus toonden zich uit dien hoofde dikwerf geneigd om in het supranaturalistisch-Christelijke, iets pantheïstisch te vinden. Wie zich herinnert wat er in het begin der negentiende eeuw bij den, aanvang der godsdienstige geschillen voorviel en daaraan deel nam, zal zich herinneren, hoe eene zekere geestdrift in de gemoederen van vele vrienden van het Pantheïsmus iets te weeg bragt, wat zeer verschilde van de nuchtere eenzijdige verstandelijke bestrijding van al het bovenzinnelijke in de latere ontwikkeling gedurende de jongste vijftig jaren, en hoe dit juist een punt van aanknooping kon worden voor het geloof aan het Evangelie. Zulk een Pantheïsmus dat met geestdrift bezielde, dat de kiem in zich droeg van een levendig Godsbewustzijn was iets geheel anders dan dat dorre begrips-Pantheïsmus, dat zich aankantte tegen een reeds meer ontwikkeld, levendiger Godsbewustzijn, tegen het geloof in eenen boven de wereld verheven God, die zich in Christus openbaarde. In dit opzigt oefende die wijsbegeerte eenen krachtigen invloed uit, diezelfde wijsbegeerte, die eenen soortgelijken overgang baande tot de herleving van het Evangelie als de Platonische had gebaand na het ontstaan des Christendoms en vóór de Hervorming.'[1)]

Het is opmerkelijk dat echter juist het Pantheïsmus, tot zijne uiterste gevolgtrekkingen overdreven, in onze dagen, de vinnigste bestrijder van het godsdienstig gevoel en het Christendom moest worden, en dat dit het zoo ver zoude brengen, dat al de zaden van godsdienst en deugd bij velen zouden worden uitgeroeid.

'Er trad eene filosofie op, vervolgt verder Neander, die voorgaf dat zij de absolute zou zijn, die als aan alle wetenschappen, zoo ook der theologie de wet wilde voorschrijven. Dit was eene rigting van het alles inzwelgende filosofische rationalismus, waarin alleen de theologie

1) D^{r}. August Neander: de laatst verloopen halve eeuw beschouwd in betrekking tot den tegenwoordigen tijd. Repertorium voor buitenlandsche Theologie, Jaargang 1850. 3de Stuk.

tot vol bewustzijn en volmaaktheid kon komen, wanneer de rede van het schepsel zich identisch maakte met de absolute rede en niets als waarheid erkende, wat niet in haar eigen smeltkroes was omgegoten en in eenen nieuwen vorm daaruit voortgekomen. Zoodanig was de strekking van het eenzijdig alles beheerschend denken, dat alle andere werkzaamheid der menschheid wilde verdringen, en geenerlei magt des geestes in hare onafhankelijkheid erkende, noch regt liet wedervaren.' Dit alles was het gevolg der eenzjdige pantheïstische denkwijs, en geenszins van het godsdienstige rationalismus, dat de oneindige persoonlijkheid Gods, zijne voorzienigheid en de onsterfelijkheid als de grondslagen van het geloof en der zedelijkheid vasthield, en die juist door de ontwikkeling van het begrips-Pantheismus moesten te gronde gaan.

De strekking dezer absolute wijsbegeerte maakte zich het eerst door het beruchte boek van Strauss over het leven van Jezus ten volle bekend. In het begin kon men met Neander hare aanhangers eenigzins met 'valsche munters' vergelijken 'die de leeringen welke zij aannamen als hulsels en kleederen voor hunne wijsgeerige bespiegelingen en stellingen een geheel anderen zin gaven; - of zulken die met de wijsbegeerte veel meer op hadden dan met de godsdienst - of het waren mannen, die zichzelven wonderbaarlijk bedrogen, wie het ontbrak aan helderheid van begrip, aan den eenvoudigen gezonden zin voor de waarheid, niet veel betere Christenen, dan godgeleerden en wijsgeeren. Maar het is eene wet in de geschiedenis: wat verborgen is moet openbaar worden. De schijnbare gelogene verzoening tusschen geloof en weten moest zich oplossen in en voeren tot de snijdendste tegenstelling.'

'In dit opzigt mogen wij zeggen, dat het genoemde werk van Straus *epoque* gemaakt heeft. Wat in de beginselen dier rigting lag werd klaar en duidelijk uitgesproken en toegepast op dat wat de kern van het Christendom is, door iemand van een' bepaald kritischen geest. Dat werk mag beschouwd worden als een uitvloeisel van de genoemde rigting en hare consequente ontwikkeling. Het vond trouwens ook zijne punten van aanknooping in de verkeerde pogingen tot herstel van het oude. Immers reeds zocht men de vroegere werktuiglijke voorstelling van de ingeving weder in te voeren. Reeds bespeurde men die daarin en in de op onwetenschappelijke voorstelling van de vorming des kanons van het Nieuwe Testament gebouwde kunstmatige harmonistiek, die ten koste der waarheid alles in de verhalen van het Nieuwe Testament weder tot volslagene overeenstemming wilde voeren. De kritiek van Strauss was zegevierend in de vernietiging van de oude orthodoxe en de nieuwerwetsche ratiolistische zienswijze omtrent de verklaring der Heilige Schrift; maar moest wel schipbreuk lijden in zijne positieve opvatting van het Christendom; omdat zij van de eenzijdige pantheïstische grondbeginselen uitging, die hiermede geheel in strijd zijn. Het boek van Strauss gaf dus den stoot tot eene groote beweging, die, gelijk het trouwens in den aard van de nieuwste ontwikkeling onzes tijds ligt, met reuzenschreden voortging, totdat de uitwerkselen zich ook al meer in het bewustzijn der menigte den weg baanden. Terwijl het meer ontwikkelde beginsel van het rationalismus (pantheïsmus moest Neander hier geschreven hebben) het masker, waaronder het tot dus verre als schijnbaar verzoend met het geloof zich had voorgedaan, aflegde en openlijk tegen het gods-

dienstig en kerkelijk element optrad, kon nu ook een vorm van het rationalismus, die tot vroeger tijdperk behoorde en die geenszins deelde in de consequentie dier ontwikkeling op nieuw in eere komen. ‘Het ernstige en gematigde rationalismus was ook alleen in staat eenen dam tegen deze gevaarlijke rigting op te werpen, het poogde de rede met het godsdienstig gevoel in overeenstemming te brengen, en slaagde om al dadelijk het gevaar aan te wijzen, toen ‘de geest van tegenspreking, die tegen alles wat positief was en in eenigen eigen', vasten vorm bestond, zich aankantte, die slechts het algemeene der rede wilde erkennen, moest, toen hij eerst de heilige gestalten der geschiedenis in nevelbeelden had opgelost en zoodra hij zich in het leven verbreidde, ook de geheele maatschappelijke ontwikkeling, die van het Christelijk beginsel was uitgegaan en daarvan, hetzij meer bewust of onbewust was doordrongen, vijandig aangrijpen. Het beginsel dat nu eerst in de wetenschap was opgetreden en al meer binnen het bereik des volks kwam en ingang bij hetzelve vond, kon slechts eindigen met een volslagen ommekeer van al het bestaande, gelijk zulks reeds vóór eenige jaren geen geheim meer was voor menschen van dieper inzigt, die de teekenen destijds in de letterkunde en in de algemeene beschaving konden verstaan.’

Het meer populair worden van het wijsgeerig beginsel, dat het absolute in de menschheid tot zelfbewustheid komt, moest aanleiding tot eene hoogmoedige menschvergoding, tot de godsdienst van het humanismus geven, waartoe Strauss ook door zijn verkeerd begrepen geschrift: De dienst van het genie, misschien tegen zijne bedoeling ook medewerkte Voorzeker is hetgeen er in de menschheid voortreffelijks voorkomt van goddelijken oorsprong, en de verschillende genien, die als godsdienststichters, wetgevers, dichters, kunstenaars, wijsgeeren en staatsmannen opgetreden zijn, waren door het licht eener scheppende almagt bestraald, maar het zijn slechts flaauwe en gedeeltelijke afschaduwingen die zij daarvan terugkaatsen. Dit zal wel de meening van Strauss geweest zijn, die spoedig door Feuerbach en Bruno Bauer vooruitgestreefd, en als iemand die zijne ware gevoelens niet luid en openlijk durft uitspreken, verre achter hen gelaten werd.

Voor Feuerbach en Bauer waren godsdienst en Christendom slechts willekeurige gewrochten van den menschelijken geest die voor zichzelven een God en Christus schiepen, volgens de begrippen die zij zich van de goddelijke en menschelijke natuur vormden. De menschheid is voor hen de eenige God, die boven alles in de natuur aanbiddingwaardig is.

Zulk eene leer moest den menschelijken hoogmoed ten hoogste voedsel geven, zij zag niets boven haar, zij moest de hartstogten ten sterksten prikkel verstrekken, want zij waren tot hare eigene wetgeefsters verheven, noch teugel, noch band zou de menigte weêrhouden, die God onttroond zag, en zich den schepter des wereldbestuurs in de handen gegeven waande. Wat moest er van de menigte worden die God, zijne zedewet en eene toekomstige vergelding zag verdwijnen, en van de Voorzienigheid verlaten, hare eigene Voorzienigheid zijn moest.

Het humanismus, hoe ongerijmd verkeerd en heilloos ook, was toch nog eene schaduw en zweem van godsdienst, die volgens sommigen nog moest uitgeroeid worden. Op een valsch grondbeginsel consequent doorredenerende kwam Stirner tot dat van een volslagen egoïsmus, er

bestaat eigenlijk geene menschheid, dit is slechts eene ledige abstractie, zelfs geen menschdom, dat maar een toevallig zamenzijn van vele individuen is, die eigenlijk niets met elkander gemeens hebben, dan dat ieder voor zichzelven zijn eigen God is. De menschvergoding was hierdoor tot de apotheose van het *ik* geklommen, en het buitensporigste ongeloof had zijn toppunt bereikt.

Toen de voorstanders dier verderfelijke rigting hun ideaal in de werkelijkheid en in den Staat wilden verwezenlijken, gebruikten zij de verspreiding hunner leerstellingen, zelfs onder de mindere en handwerksstanden, als het middel om daardoor onder hen allen eerbied voor het gezag van wet, overheid en godsdienstige instellingen te ondermijnen. Hunne pogingen hebben in Zwitserland en Duitschland die vruchten gedragen, welke daarvan te verwachten waren: de uitspattingen der demagogie waren hiervan gedeeltelijk het gevolg. Ruw geweld, zonder echten moed en volharding, zich door moord en omverwerping van alle orde en regt kenbaar makende, en slechts het voldoen van zijne wraakzucht en het baden in al de genoegens van het zinnelijk leven ten doel hebbende.

Een zoodanig uiterste moest weldra door de hevige tegenwerking, die het deed ontstaan, in zijnen verwoestenden invloed beperkt worden; het moest door zijn eigen vuur eindelijk worden verteerd. Men zag weldra den afgrond waarin het de maatschappij en de individuen zoude storten, en beefde over het algemeen voor het uitbroedsel eener valsche wijsgeerige verlichting terug, ondertusschen hadden zich op het gebied van het Protestantismus en Katholicismus verschijnselen opgedaan, die van een minder ernstigen en nog voorbijgaanderaard waren. Dit waren het optreden der Lichtvrienden onder de Protestanten, en het ontstaan der Duitsch-Katholieke beweging. Zij waren meer het voortbrengsel van het eenzijdige rationalismus, dan van de overdrevene speculatieve rigting die wij zoo even beschouwden, ofschoon deze er ook niet geheel vreemd aan kon zijn. Neander, dien wij reeds dikwijls aanhaalden, schildert met de volgende krachtige maar juiste trekken, de pogingen van eenen Rouge en zijne aanhangers. ‘Zoo had ook in de Katholieke kerk dat negatieve element van het tot in zijne uitersten doorgedreven rationalismus, in stilte bij velen ingang gevonden, en werd het slechts te gevaarlijker naar mate het verborgen werkte. Menschen van oppervlakkige beschaving huldigden 't het meest. Er was slechts eene aanleiding noodig om deze elementen een middenpunt te geven, en die tot uitbarsting te brengen. Dit gebeurde ook hier door een' gelijksoortigen geest van behoud en zucht voor het oude als wij bij de Protestantsche kerk ontmoetten. Kerkelijke gebruiken, die geschikt waren voor een middeneeuwsch standpunt, maar die met het gezonde en ware in de ontwikkeling onzes tijds in strijd waren, gaven gelijk wij weten een punt van aanknooping voor zulk eenen stoot. Eene kleine vonk deed een' grooten brand ontstaan. Doch in eene grove dwaling verkeerden zij die meenden, dat het oud en kolossaal gebouw der Katholieke kerk, die ondanks veel onreins, ook het vat is geweest voor zooveel heerlijks, en eene zoo belangrijke instelling voor de opvoeding der volken, door zulke in zichzelve nietige pogingen, hoeveel opziens zij ook onder eene dwaze menigte baarden, aan het wankelen of misschien wel ten val koude gebragt worden. Men moest zich laten blindhokken(?) door de misverstane tegen

stelling tegen het Katholicismus, of men moest het wezen der hervorming geheel miskennen, om van de pogingen van zulke mannen en dat walgelijk komediespel van een dollen hoop iets degelijks voor de godsdienstige ontwikkeling te verwachten. Het is niet juist, wanneer men zegt, dat men niet weet, waartoe de aanvang eener groote beweging kan voeren, en dat het den verschijnselen in de geschiedenis niet aan het voorhoofd staat geschreven, wat daaruit moet voorkomen. Wanneer er sprake is van godsdienstige en zedelijke bewegingen, dan moeten wij zeggen: dat haar wel degelijk op het voorhoofd staat geschreven wat daarvan zal worden. Van niets komt niets. Het waarachtig groote vertoont zich reeds in de vroegste kiemen als iets groots, en vertoont zich als zoodanig in de oogen der wijzen. Luther's stellingen bevatteden de kiem der geheele hervorming. Slechts uit een positief godsdienstig beginsel, dat, wanneer het zich ook in de daaruit afgeleide gevolgen immer verder ontwikkelt, toch reeds alles bevat en daarvan zwanger is, kan eene hervorming voortkomen. Uit de loutere vreugde en de zucht tot vernieling komt nooit iets voort wat iets duurzaams kan zijn. Zoo droegen ook die verschijnselen den stempel hunner nietigheid, en gemakkelijk kon men daarin den slecht verborgen geest der staatkundige oppositie herkennen. Al deze verschijnselen waren slechts voorteekenen van de laatste groote beweging der ontkennende, afbrekende partij, die van het gebied der wetenschap op dat des werkelijken levens moest overgaan.’

De democratische beweging van Duitschland sproot dus grootendeels ook uit de vernietiging van het godsdienstig en zedelijk beginsel bij velen onder de beschaafde standen en van het volk voort. Een geest van ongeloof, zedeloosheid en hoogmoed, geheel zinnelijke genietingen tot doel hebbende, bezielde de meeste vrijheidschreeuwers. Hoe veel kwaad hebben zij niet aan de staatkundige en godsdienstige ontwikkeling van hun land gedaan? De Frankfortsche volksvergadering is uiteen gevallen, even als de onbestaanbare theoriën van hare hoofdleiders; de rooverbenden van eenen Hecker en Struve zijn vernietigd, zoo als de hersenschimmen, die zij wilden verwezenlijken, in het hoofd van velen verdwenen zijn. Men is eindelijk weder eenigzins tot bezinning gekomen, en de vrees eener blinde en onbeteugelde geestdrift heeft voor eene kalmer stemming plaats gemaakt.

Het humanismus, en de belagchelijke en monsterachtige zelfvergoding, die hier uit voortkwam, hebben zich bij hunne verschijning in de Duitsche omwenteling in al hunne afzigtelijkheid vertoond. De nieuw-Katholieke beweging is bijna tot niet uitgeloopen, en de Lichtvrienden doen weinig of niets meer van zich hooren.

Al hetgeen in de laatste jaren gezegd en voorgevallen is, zal velen tot ernstiger gedachten hebben gebragt, het kwaad heeft zijne grenzen, en moeteindelijk onder het bestuur der Voorzienigheid tot het goede medewerken. De godsdienst en zedelijkheid zijn onverwoestbaar onder het menschdom, zij mogen voor een tijd verduisterd worden, het is om naderhand met des te meer luister en kracht te voorschijn te treden.

In Frankrijk vertoonden zich dezelfde verschijnselen onder eene andere gedaante, zij werden daar niet eerst door de wetenschap uitgebroeid, maar traden dadelijk op in hunne toepassing. Het ongeloof vertoonde zich als een valsch godsdienstig Pantheïsmus in de leer van de St.

Simonisten, als een zinnelijk materialismus bij de volgelingen van Founder; hoezeer hunne proefnemingen spoedig op het onmogelijke schipbreuk leden, breidden zich echter hunne leerstellingen en gevoelens hoe langer hoe meer onder het volk uit, ondermijnden elken grondslag van het godsdienstig gevoel bij hen, waar het geloof aan de stellige waarheden van het Christendom lang verdwenen was. Men wilde echter den schijn van eene godsdienst behouden, wat was hiervoor nu beter geschikt, dan het humanismus, dat zoo zeer den menschelijken hoogmoed streelt, en dat door eene toegevende zedeleer den teugel aan alle hartstogten viert. Het socialismus kon zich het best met zulk eene soort van godsdienst vereenigen, hij werd dus van zijne voorstanders ijverig gepredikt. Romanschrijvers zoo als Sue, dichters als Lamartine en Victor Hugo, ofschoon zij eenige Christelijke vormen overgehouden hebben, zijn niet anders dan humanisten. Het socialismus moest al spoedig tot een volslagen communismus ontaarden, en hierdoor verviel het materialistisch ongeloof tot op den laagsten trap van de egoïstische zelfvergoding, waarvan ons een Proudhon in zijne excentrieke gevoelens en paradoxe grondstellingen een zeldzaam voorbeeld oplevert. Even als de eerste Fransche omwenteling door de Encyclopedisten, en de bewonderaars van Rousseau werd voorbereid, baanden de schriften der bovengenoemden met die van Leroux, Cabet en Louis Blanc vereenigd, den weg tot die van 1848, díe ook voorzeker het gevolg van een diep gevallen ongeloof en verregaande zedeloosheid was.

Volgens een Fransch schrijver kan ‘de democratie in een socialistischen zin niet anders dan door eene herschepping van het menschdom begrepen worden. Zij vooronderstelt het tot de volstrekte volmaaktheid opgeklommen, meester van het Heelal, en bezitnemende van de eeuwigheid, zij neemt als het ware een einde der wereld en bovendien nog eene omwenteling in de zedelijke orde aan. Het zoude voor de zegepraal van het socialismus noodzakelijk zijn, dat de mensch de oneindige hoedanigheden Gods bereikte, dat is: dat hij volmaakt werd. En wat zoude het gevolg zijn indien het menschdom geheel uit deugdzame, godsdienstige, en regtvaardige menschen, die schoonheid genie en kracht bezaten, zamengesteld was? Het zou hierdoor verdwijnen, want het zoude zijne bestemming bereikt hebben en de poorten der eeuwigheid ingaan. Zoo is ook Proudhon volkomen in zijn regt om de Godverloochening uit te spreken, want het menschdom is zichzelf genoegzaam, en de Jong-Hegelianen en staatkundige Pantheïsten hebben blijken van eene strenge logica, ofschoon van geen gezond verstand gegeven, toen zij aankondigden dat het hemelsche Jeruzalem in de Apocalypsis voorspeld, op aarde zou te voorschijn treden. Dus is de hedendaagsche democratie niet alleen het atheïsmus, of de verloochening van Gods bestaan, maar eene zinnelooze poging om God te onttroonen en krachteloos te maken, opdat Zijne Voorzienigheid geen kwaad meer aan de menschen doen zoude! De eerste Fransche omwenteling had niet dan den koningsmoord in werking gebragt, die van 1848 predikt den moord van God in hare leerstellingen!’[1)]

Het zal wel geen betoog behoeven hoe het met den godsdienstigen en zedelijken toestand moet gesteld zijn daar, waar het

1) Emile Montégut. La révolution et les révolutionnaires de Février. Revue des deux mondes. 1^{r}. Aout. 1850.

socialismus en communismus algemeen ingang onder het volk kon vinden. De gebeurtenissen der laatste jaren zijn hiervan het sprekendst bewijs, zij ontslaan ons van de voor ons gevoel zoo smartelijke taak om hier verder in bijzonderheden te treden. Wij zijn vast overtuigd dat velen, in het eerst door de bedriegelijke stellingen en beloften medegesleept, van hunne dwalende geestdrift zullen zijn teruggekomen, en het geluk des menschdoms zullen teruggevonden hebben, waar het alleen te vinden is, in een verlicht geloof aan de waarheden des Christendoms en in de voorschriften der zedelijkheid, die op eene orde gegrond is, door God zelven in de menschelijke natuur geopenbaard. Zij, die deze orde in de maatschappij willen omkeeren, moeten onvermijdelijk hunne pogingen zien mislukken. Hetgeen van eenen goddelijken oorsprong is, zal op den duur over de dwaling en het kwaad zegepralen. Het verheugde ons, te midden van den storm die Europa beroerde, ons vaderland van den invloed der verwoestende beginselen verschoond te zien. Wij kunnen met medelijden de dwaze handelwijs beschouwen van eenigen onder ons, die zich nog in betrekking stellen met de thans magtelooze leiders van het democratisch socialismus, ofschoon men dien vijand, ver van hem nu gering te achten, met waakzaamheid moet in het oog houden.

De beroemde geschiedschrijver Niebuhr vreesde reeds bij de omwenteling van 1830, dat Europa met eenen teruggang tot den staat van barbaarschheid, evenals bij den inval der Noorsche volken in het Romeinsche rijk, bedreigd werd, en velen hebben in 1848 weder dezelfde vrees gekoesterd. Gelukkig is die ongegrond geweest; want de beschaving is te diep in de hoogere en middelbare klassen der maatschappij doorgedrongen, dan dat het socialismus zich ergens lang konde staande houden, en tot het communismus overgaan. Ware dit het geval geweest, het zoude dan met de beoefening der wetenschappen, der kunsten, en met de letterkunde gedaan zijn geweest. Het is waar dat zij gedurende eenigen tijd, door de staatkundige woelingen, door velen bijna werden vergeten; dat geleerden, wijsgeeren en dichters het stille studeervertrek en eene hunnen geest verheffende eenzaamheid, voor de woelige staats-vergaderingen verwisselden. Spoedig moesten zij bemerken dat zij hier geenszins op hunne plaats waren; bitter teleurgesteld verlieten zij een spreekgestoelte, waar zij door het gekrijsch der blinde hartstogten werden overschreeuwd, zij keerden tot hunne ernstige studiën terug en deden er wèl aan; want daardoor konden zij in het wetenschappelijk onderzoek en in de beoefening der kunsten, de verlichting, den smaak en de ware vrijheid met het geluk des volks meer bevorderen, dan door hunne vruchtelooze pogingen om de democratische omwenteling eene betere rigting te geven. De gezigteinder is hier zoo wel als in het staatkundige en godsdienstige eenigzins opgehelderd, en er hebben zich weder meer verblijdende teekenen opgedaan. Men bespeurt reeds weder meer belangstelling in hetgeen den geest van den mensch veredelt, en men is eindelijk wars geworden, van zich met ijdele staatkundige bespiegelingen af te geven, die zoo veel wanorde en onheil gesticht hebben. De natuurkundige wetenschappen en voornamelijk de sterrekunde hebben hare nimmer stilstaande vorderingen niet gestaakt, en onze kennis met de bekendheid van, tot nog toe voor ons

verborgen natuurkrachten, en voor ons nieuwe hemelbollen verrijkt. Zij gaan voort om hare onderzoekingen heilzaam te doen zijn voor de genoegens des levens en de ontwikkeling der nijverheid. De Staats- en Staathuishoudkundige wetenschappen hebben ook haar voordeel kunnen doen met de waarschuwende gebeurtenissen die wij zagen voorvallen, en zijn dieper ingedrongen in het wezen en den aard der grondslagen, waarop iedere maatschappij rust: de eigendom en het gezin, het huwelijk en het gezag der wetten en overheden, zijn op nieuw de voorwerpen van eene naauwkeurige beschouwing en hoogere schatting geworden. De vraagstukken betreffende de middelen om het lot der mindere klassen, en dat van de arbeiders te verbeteren, zijn weder met meer oplettendheid overwogen en heter opgelost; in één woord: het ongerijmde van het communismus is in een helder daglicht geplaatst; en men heeft de grondbeginselen van een bestaanbaar socialismus, in plaats van het valsche dat men heeft willen in werking brengen, opgespoord en opengelegd.

Terwijl de omwentelingsgeest de gedenkteekenen der kunst in Europa dreigde omver te werpen, waren onvermoeide reizigers en oudheidkenners in Azië aan de boorden van den Euphraat en de Tigris ijverig bezig, om de gedenkstukken eener aloude beschaving, van onder het puin en de aarde waaronder zij bedolven lagen, te voorschijn te doen treden; toen de paleizen van Parijs, Berlijn, Weenen en de monumenten van Rome met verwoesting werden bedreigd, traden die van Ninive en van Assyrië, na duizende jaren vergeten te zijn, weder op nieuw te voorschijn, en hunne kolossen, reliefs en spijkervormige opschriften gingen de museums aan de oevers van de Seine en de Theems verrijken.

De wijsbegeerte schijnt thans weder hare roeping begrepen te hebben; zij is teruggekomen van die afgetrokkene en hoogdravende bespiegeling die haar tot het eenzijdig pantheïsmus gevoerd heeft, en haar tot het humanismus en het materieel egoismus heeft doen terugzinken, zij heeft gevoeld dat zij voornamelijk eene zedelijke wetenschap zijn moet, die door de juiste kennis van de menschelijke natuur, deze moet ontwikkelen en veredelen, dat zij in plaats van het godsdienstig gevoel en het Christendom te bestrijden, die grondig moest onderzoeken en in hunne hooge waarde doen kennen, om daardoor op den weg te komen van geloof en rede in overeenstemming te brengen. De groote levensvraag der wijsbegeerte in onzen tijd, is, om het afgetrokken Theïsmus, dat aan de eischen van den denkenden geest niet meer kan voldoen, en het eenzijdig Pantheïsmus dat tot de verloochening van het persoonlijk bestaan van God, van de deugd en van de onsterfelijkheid voeren kan, in eene hoogere harmonie op te lossen, die de waarheden van het Theïsmus en Pantheïsmus omvat, en de godsdienst, het zedelijk gevoel met de redelijke bespiegeling in een onoplosbaar verband voorstelt.

Terwijl men in Duitschland weder tot de ware methode van het wijsgeerig onderzoek schijnt te zullen terugkeeren, zal zulks in Frankrijk ook het geval zijn, indien de socialistische democraten en de ultra-Katholieke partij daar niet weder het hoofd opsteken, om het rationeel Spiritualismus van de school van Cousin, dat zij zoo lang te vergeefs bestreden, van zijnen heilzamen invloed te berooven.

Het oude Sensualismus der 18de eeuw, dat in het begin der 19de nog bijna uit-

sluitend in Frankrijk heerschte, viel voor de stoute aanvallen der theologische school door de Maistre aangevoerd, vereenigd met de meer wetenschappelijke wederlegging van een' Royer-Collard, en scheen onder den toenemenden invloed van het Eclectismus van Cousin en zijne volgelingen, bijna geheel verdwenen te zijn. Doch even vóór de omwenteling van 1830, verhief zich dat Sensualismus weder onder een vernieuwden vorm, die geheel met den geest en de strekking des tijds overeenkwam; het had zich met staathuishoudkundige theoriën gewapend, en had zich van eenen voorraad van maatschappelijke, staatkundige en godsdienstige Utopien voorzien, en zoo het zich nog geen socialismus noemde was het toch de wieg daarvan, het beriep zich op de namen van Charles Fourrier en van Saint-Simon.

'Hoezeer het St. Simonismus alle vormen heeft aangenomen, omdat het alle begeerten koesterde, hoezeer het zich als eene nieuwe bovennatuurkunde en als eene nieuwe godsdienst voordoet, als wij de wezenlijkheid der dingen onder het masker van eene openbaring, gepaard met de ontheiliging der gewijde voorwerpen, en achter de formulen van een dubbelzinnig Pantheïsmus verscholen, met aandacht beschouwen, is hetgeen zich op den grond daarvan verschuilt, en dat de kracht aan deze secte moest verleenen, en haar eene beklagenswaardige populariteit en eenen langdurigen invloed moest schenken, dit aanlokkende, betooverende woord, dat wel het laatste woord van het sensualismus is: herstelling van de regten des vleesches. Ziedaar het nieuwe Christendom van Saint-Simon, de gouden eeuw, waarvan hij de propheet was, te gelijk het paradijs dat Fourrier den naam van Phalanstère gaf, en dat hij in deze wereld aan zijne uitverkorenen beloofde.'

De leer van Fourrier, eenigen tijd door het St. Simonismus verduisterd, werd door Victor Considérant tot het Socialismus ontwikkeld, en eindelijk door Cabet en zijn Communismus tot hare hoogste uitdrukking gebragt, Louis Blanc, Leroux, Buchez en Proudhon verbreidden die in verschillende opzigten door hunne Schriften, en in dat van den laatste, over den eigendom, kan men de duidelijke sporen van verwantschap met de grondstellingen der Jong-Hegeliaansche school ontdekken, hem misschien door Arnold Ruge en Grün medegedeeld.

Al deze philanthropische en sociale wijsgeeren hebben het geluk gehad van hunne theoriën in praktijk te kunnen brengen; wat daarvan gekomen is hebben wij gezien; zijzelven zijn spoedig bij de ellendige en bloedige mislukking daarvan verdwenen. Slechts één heeft het nog niet opgegeven, de wereld door zijne overdenkingen te willen verlichten.' Wij zullen aan Proudhon niet vragen hoe het met zijne wijsbegeerte staat en tot welke slotsommen zij gekomen is: want hij heeft er nimmer eene gehad. Proudhon, die vooral in staathuishoudkundige onderwerpen door en door ervaren meent te zijn, heeft wel is waar beproefd om zijne gevoelens onder algemeene gezigtspunten te brengen, en de hoogste vraagstukken van de godsdienst en der ontologie willen behandelen; maar hier als in al het overige komt hij tot geen besluit. Hij heeft slechts één' hartstogt, dien van den strijd. Hij legt eene groote behendigheid voor dezen hartstogt ten koste, het is eene scherpzinnige redeneerkunde, niet die, waarvan Socrates en Plato ons het bewonderingwaardig model gaven, die onderzoekt om te overtuigen en vernietigt

om te herstellen, maar eene ontkennende en onvruchtbare redeneerkunde, díe alles verdeelt om het tot niet op te lossen, en slechts loochent om te ontkennen. De eerzucht van dit wispelturig genie is om sterker tegen de godsdienst te zijn dan de sterkste godloochenaars, en tegen het Atheïsmus sterker te wezen dan de krachtigste dienaren Gods. Hij is behoudend om de revolutionairen te bestrijden, en revolutionair om de conservatieven te bevechten. Niemand heeft aan den eigendom de hardste slagen toegebragt, minder hard echter dan die welke hij aan de bestrijders daarvan toedeelde. Beurtelings twijfelaar en geloovige, godvruchtig en goddeloos, verstandig en hersenschimmig, een vreemdsoortig en schandelijk wezen, zeker zeer te vreezen, maar nog zekerder onvruchtbaar en ongeschikt om iets voort te brengen, een onverklaarbare geest, van een zuiver licht en eene diepe duisternis zamengesteld, monsterachtig voortbrengsel van eene eeuw van verfijning en diep verval, eene donkere dubbelzinnige en ontastbare zaak waarvan de ware naam Chaos is.'

Onder deze schipbreuk der socialistische wijsgeerige stelsels is er een dat zich tot nog toe gered heeft, en pogingen doet om zich verder staande te houden. Het is de stellige wijsbegeerte van Auguste Comte, die in de verdeeling en beoefening der juiste wetenschappen (sciences exactes) hare verdiensten heeft; maar in de strekking en den aard harer slotsommen, de wetenschappelijk wijsgeerige uitdrukking van het Socialismus kan genoemd worden. Zij is duidelijk, haar doel is om de zaken te vereenvoudigen, het middel om hier toe te geraken is gemakkelijk, het is om ter zijde te stellen al wat haar overtollig toeschijnt. Om tot hare verhevene eenvoudigheid te geraken, behoefde zij zich slechts van God, de geestelijke natuur van den mensch, en zijne zedelijke vrijheid te ontslaan. 'Wat zijn de noodzakelijke gevolgen van zulk eene bovennatuurkunde? Die zijn duizendmaal aangetoond. Zoo God en de ziel niet dan woorden en hersenschimmen zijn, is er slechts een voorwerp waarin wij belang kunnen stellen, namelijk onze aardsche bestemming, zoo de wetten der menschheid met die der zigtbare wereld gelijk zijn is het met de zedelijke vrijheid en verantwoordelijkheid gedaan. De regel van het regt, is de kracht of de behoefte. Ieder heeft regt op alle dingen, als hij die slechts begeert en in staat is om er zich meester van te maken. De herstelling des vleesches, de herschepping der aarde in een paradijs, regt op den arbeid, regtmatigbeid van het geweld en de regering der volksmassa's; in één woord, alle buitensporigheden en verleidingen van het Socialismus vinden natuurlijk plaats in eene leer, waarvan het eerste beginsel de ontkenning van God, en de laatste gevolgtrekking de afgoderij van de menschelijke persoonlijkheid is.' Comte heeft eindelijk in deze dagen openlijk zijn doel uitgesproken. 'Zonder God en koning alles door eene stelselmatige eerdienst der menschheid te herstellen.' Hij is op het standpunt van het humanismus blijven staan. Het zoude echter openhartiger geweest zijn dat hij even als Feuerbach gezegd had. 'De godsdienst der toekomst zal de ontkenning van alle godsdienst zijn.' Dit vloeit natuurlijk uit de biologie en sociologie van het positivismus voort. Het is gelukkig dat zulke beginselen het tegengift daarvan met zich mede brengen; even als in Duitschland zijn in Frankrijk velen tot bezinning gekomen, en voor den afgrond, dien zij voor hunne voeten geopend zagen, te-

ruggedeinsd. De rationele wijsbegeerte, door Royer-Collard en Cousin gesticht, houdt moedig den strijd tegen de Socialistische leerstellingen vol, en zal voorzeker zegepralen. Zij moge van deze als eene verjaarde bovennatuurkunde aangezien, en van de Katholieke schrijvers als het Pantheïsmus predikende worden beschuldigd; beter ware het dat deze laatsten zich met haar vereenigden om den algemeenen vijand tegen te staan. Schrijvers als Maret en Bautain zijn eigenlijk meer pantheïstisch dan Cousin en zijne school, die met regt hun deze woorden toevoegt. ‘Het Rationalismus loopt natuurlijk op het Pantheïsmus uit, zegt gij. Verklaren wij ons duidelijk voor de laatste maal. Verstaat gij door Rationalismus het gebruik of het misbruik der rede? Geene dubbelzinnigheid, het geheele vraagstuk ligt daarin opgesloten. Zoo gij hierdoor de dwalende rede verstaat, is er geen bezwaar in gelegen van u toe te geven dat zij tot het Pantheïsmus leiden kan, even als tot het Atheïsmus en het Idealismus, gelijk de geschiedenis der wijsbegeerte, vooral in de laatste tijden, heeft aangetoond. Maar hoe! De godsdienst zelve, de dwalende godsdienst, kan zij de voortreffelijkste menschen niet tot de uitersten van het Mysticismus, der dweeperij en van het bijgeloof voeren? Wat zegt dit tegen de godsdienst en de rede? Volstrekt niets. Zoo gij zegt dat de rede, redelijk blijvende, noodzakelijk tot het Pantheïsmus voert, houdt gij eene valsche stelling vast die gij buiten staat zijt te bewijzen, tegen de slotsommen van het zielkundig onderzoek, tegen de lessen der geschiedenis, en tegen de hiermede strijdende voorbeelden, door de grootste onafhankelijkste genien gegeven; het is bovendien eene gevaarlijke stelling, om dat zij in een zeker opzigt het Pantheïsmus wettigt, door het onvermijdelijk voor de rede te verklaren, eindelijk is het eene stelling die tegen uwe eigene verklaring aandruischt, omdat gij stellig erkend hebt dat de natuurlijke godsdienst van goddelijken oorsprong is, en dat zij het begrip van de zedewet, en dat van God in zich bevat.’[1)]

Terwijl de socialistische en de theologische school in Frankrijk zeer in hare bespiegelende bedrijvigheid verminderd zijn, is het een verblijdend teeken, dat de echte wijsgeerige onderzoekingen bij de voorstanders van het rationeel spiritualismus ijverig te midden van den strijd der hartstogten en der verschillende partijen voortgezet worden, zoo als vele belangrijke geschriften door hen sedert 1848 uitgegeven bewijzen. Deze zijn de uitdrukking van de behoefte van den denkenden mensch, om met eene edele vrijheid, de gedachten van zijnen geest, de gevoelens van zijn hart, en de woelingen van zijn spoedig voorbijgaand leven aan eeuwige beginselen vast te hechten, eene zuivere en verhevene behoefte, die de grootheid van het beschaafde menschdom uitmaakt.

Bemoedigend is de weder ontwaakte belangstelling, die men zoo hier als elders voor godsdienst en Christendom opmerkt. Maar die ijver moet verlicht zijn, en thans vooral, op de zedelijke kern meer dan op de oude geloofsvormen gerigt zijn, zij moet de wetenschappen en de wijsbegeerte zusterlijk de hand bieden, terwijl deze van eene verderfelijke bestrijding des geloofs teruggekomen, krachtig moeten

1) Emile Saisset. Les écoles philosophiques en France depuis la révolution de Février. Revue des deux mondes 15 Aout et 1 Septembre 1850, waaruit wij veel, bij verkorting, aangehaald hebben.

medewerken om de godsdienstige en zedelijke grondbeginselen, onder de verlichte en de mindere volksklassen, die zoo zeer veronachtzaamd zijn, weder aan te kweeken. Eenzijdige pogingen zullen schipbreuk lijden, maar gemeenschappelijke goede vruchten dragen, de strekking van den geest des tijds is om door het *weten* tot het *geloof* te komen, die zijne rigting niet volgt, doet eenen vergeefschen, ja zelfs schadelijken arbeid.

Wij kunnen niet beter doen dan hier onze beschouwingen te besluiten met de schoone woorden van Emile Saisset, die ook het slot van zijne verhandeling, welke wij zoo even aanhaalden, uitmaken:

'Hiet doel dat wij najagen, Christenen en wijsgeeren, is dat niet hetzelfde, ofschoon de middelen verschillen. Willen wij iets anders dan de zielen van de lage hartstogten en het egoïsmus bevrijden, om aan de ondeeligen die zich afzonderen of zich vijandig tegen elkander botsen, eenen regel door den pligt, eenen band door de menschenliefde, een algemeen middelpunt van aanbidding en hoop door het godsdienstig gevoel te geven? Op het oogenblik dat de Europesche maatschappij in hare grondvesten geschokt is, en zij, die de meeste vastheid van geest bezitten te midden van de uitspattingen der menschelijke rede, van de buitensporigheden der verhitte verbeelding, en de loslating van de grofste zinnelijke begeerten, op het punt gekomen zijn van aan de beginselen van vrijheid en regt vaardigheid te twijfelen, die door den geest van het Christendom en de hedendaagsche staatkundige instellingen en wetten in het gemoed der menschen waren ingeplant; is het nu de tijd dat zij, die onder verschillende vormen de eeredienst van God en het volmaakte belijden, zich verlagen om kleingeestig aan hunne verschillen te denken? In 's hemels naam staken wij onze oude twisten, verbannen wij ons wantrouwen en ergdenkende gevoeligheid. Vurige vrienden van den vooruitgang onzer maatschappelijke inrigtingen, verlichte en vredelievende verklaarders van het Christendom, voorstanders van eene grootmoedige wijsbegeerte, vereenigen wij ons tot eene gemeenschappelijke gedachte. Terwijl anderen van de herstelling des vleesches spreken, herstellen wij den geest, in naam van Socrates en van Plato zoo wel als in die van het Evangelie, en wekken wij de vonken van het godsdienstig gevoel op, bij zoo velen, waar het bijna uitgedoofd was!'

J.A.B.

Extra familiare brieven aan een vriend, uit en over Duitschland. - Elberfeld - Baden-Baden.
Impressions de voyage.

***Vervolg. Zie Tijdspiegel* 1850, II, *blz.* 298.**

III.

De Bisschoppelijke stad. - Stoomwagen-congres. - Physisch evenlijnig en toch psychisch zeer onevenwijdig. - Dubbele genade van boven en beneden. - Een steendrukplaatje in het goederen-bureau. - Appel en storm. - Drift en phlegma bij den reiziger. - Per aspera ad astra. - Disharmonie der steenen en vleeschen menschen. - Twee geestelijken. - Contrasten in Keulen. - De bouwkunst. - De Domkerk en uw begrip van groot en klein. - Verbazend kleine menschen en verbazend groote gewelven. - Eenheid der Duitschers en vereeniging der twee halve Domkerken. - De armbus in het logement. - Het woud en de tempel. - Kijken. - De orgeltoon. - De dikke prior. - Goud en zilver. - Waarom geen brood voor steenen? - Heilgroet aan Balthazar, Melchior en Caspar. - Ongebroekte Filistijnen en de Keulsche ark. - De Oostersche wijzen. - Victor Hugo. - Het Evangelie en Duizend en één Nacht. - De ketters. - De mensch, de kunst, en de godsdienst. - Zelfvergoding voor devotie gehouden. - Spreken de steenen? Wat spreken zij? - Goocheltaschkunststuk, om aesthetisch gevoel voor godsdienstig gevoel in te clareren. - Het tempeldak en het sterrendak. - Steenklomp-afgoderij. - Oude meubelen aangeboden. - Onschuldige en gevaarlijke drijfveeren. - Altijd reflectiën. - Naar de bergen heen.
Keulen,... Augustus.

Wij brengen u den groet uit de grijze Bisschopsstad, of beter gezegd, aan haren zelfkant gehuisd; want het kleine, maar levendige Deutz, nam ons vriendelijk op, na eenen korten stoomrid van Dusseldorff. Een Congres, een legioen van stoomwagens, ongeveer 60 in getal, de reizigers van Berlijn, Hanover, Munster enz. waren onsen wij hun aangehaakt, een onafzienbare linie van volgepropte menschenkasten, voortgedonderd en gebliksemd (had ik bijna gezegd) door een tweetal gonzende Salamanders, zoo als de dichter de locomotief doopte, alles tooverachtig verlicht door heldere gasvlammen, die eene wemelende volkerenmassa aan het Keulsch-Duitsche station begroetten. Hoevele aardbewoners, van een geslacht, gedurende eenige uren onbekend en onwetend met elkaâr verbonden, tegen wil en dank, voortgejaagd door de zamengeperste vuurkracht, allen hier evenlijnig voortgestoomd, zeker oneindig verschillend en onevenwijdig in ziel en zin, in hoofd en hart, en toch als vastgekluisterd aan de warme rails, toch afhankelijk op den duisteren spoorweg, naast Gods genade, van de genade der machinisten, de groote mannen onzer dagen, die het leven van vorsten, ministers, van aristokraten en demokraten somtijds - in handen hebben. Wij golfden achter onze effecten het bestormde goederen-bureau binnen: dáár had ik zoo gaarne eenen Chodowiecki, Cruikshank, Cham, eenen vaderlandschen A.v.H., met de stift in handen willen nederplakken in een hoek, op een troon van koffers, om deze *wogende Menschenwelt* te schetsen; de felbestookte bureaulisten, die de nommers der reisgoederen onophoudelijk afriepen, een algemeen appel, dikwerf naauw verstaanbaar door het barbaarsch gewoel der dienenden; de lange, deftige Brit,

met zijn volledig reiskostuum en een zeer nadrukkelijken krijtbergvloek, de Germaansche heeren en dames, worstelend en tobbend om hun regtmatig eigendom te reclameren, de menschen, de koffers, de reiszakken, de pakken, de kisten, alles

door, op en nevens elkaâr, de *Lohndiener*, echte roofdieren, die zich van uw goed bemagtigden, en het wegslepen, gezamenlijk uitroepende: *kommt Alles zurecht*. O! 't was een tooneel, waardig om gelithographieerd te worden! Dergelijke reisturlupinatiën moeten echter niet te lang duren, men wordt wel eens te spoedig, te nutteloos ongeduldig, zelfs de phlegmatieke moerasbewoner, als men hem van alle zijden duwt, stoot en wegdringt. Eindelijk komt toch, zoo als in het geheele leven, alles te regt, wij ook, in ons verbazend ruim Hôtel, waar de boven- boven-bovenkamers (106 trappen hoog) uwe vrienden, *per aspera ad astra*, volgens het Goudsche stadswapen, ontvingen. Er is een verbazend verschil, als men van het geheelenal landelijke en industriële Elberfeld, per stoom, in de middeleeuwsche, sombere Bisschopsstad wordt geworpen, 't is immers alsof men uit eene bloemrijke villa, op eens in een klooster gestopt wordt. Keulen, het overgrootvaderlijke *Colonia Agrippina* brengt een' indruk op den tourist te weeg, dien hij niet kan teruggeven. Dadelijk staan u voor den geest tafereelen uit de ridder-romans, die we tusschen de 16 en 20 jaren zoo gretig hebben verslonden, brokstukken uit Spindler en consorten, 't doet ons eigenlijk leed, dat de hedendaagsche menschen ook de antieke kleedervormen hebben afgelegd, en niet langer harmoniëren met de Gothische huizen, met de spitse en hoekige dakvormen, met die groote bruine steenen, en die overoude beelden en inscriptiën aan gevel en boven de poort. Als daar de moderne wereld, bovenal de reizende wereld, in jas en frak zich vertoont, is het dan niet, alsof hier dat logge, antieke ridderbeeld met het hoofd schudt, en uit zijne steenen oogappels op u nederblikt, zeggende: ‘wij behooren niet bij elkaâr?’ Ik zag een dergelijk oud, door de jaren en eeuwen gebronsd, gebouw voorbijgaande, een tweetal jeugdige mannen staan, Roomsche geestelijken, met den langen zwarten togamantel, den gekleurden halsdoek, den breeden driekanten hoed op het hoofd: op dat bleeke, sombere, ingetrokkene verspieders-gelaat, lag eene uitdrukking, die mij op eene wonderbare wijze juist teruggaf, wat ik duister gevoelde, toen ik eerst het oude, hooge, zwartbruine Gothische gebouw met de oogen mat, en toen de twee mannen in het aangezigt zag, voor wie ik huiverde. Keulen is beroemd, en zeer zonderling beroemd, door zeer heterogene zaken: de liefelijk bloeijende Farina, die uit de echte bron onze geciviliseerde wereld altijd nog besproeit en begeurt, en de geweldige, ongetemde Köllnische Zeitung, *cornutus et dentatus*, een gehoornd en getand politiek papieren monsterdier, en de elf duizend maagdenbeenderen, benevens Rubbens' gekruiste Petrus; de Carnavalslustbarkeiten en de Dom: de handel en de kerk; het stadhuis en de logementen. Keulen is beroemd, maar wat ons betreft, wij hebben u over dat alles niets te melden, 't geen u eenigzins merkwaardig is, dan slechts onze bedevaart naar den Dom. Wat menschelijke bouwkunst is, zult ge alleen dáár gevoelen, waar de mensch de natuur nabootst en nabouwt (gij zoudt hier ook kunnen lezen *nabaauwt*). Onze regte concert- en schouwburgzalen zijn miniatuurkunststukken, kleine proeven, menschenpakhuizen, evenzoo onze kerken: eigenlijk bouwt men niet meer, men maakt huisjes, zaaltjes, groote, hooge kamers, de middeleeuwen verstonden die kunst, en als ge den Keulschen Dom van buiten ziet, en rondom den kolossus van de vijftiende eeuw heenwandelt, overrompelt u een

gevoel van eigene krachteloosheid, dat niet te beschrijven is. De reus onder alle reusachtige Domkerken moest immers, denkt ge, door Titanen, door praeadamiten gevormd zijn. 't Is hier geen menschenwerk. Het begrip van breed, hoog, ruim, wordt hier bij u voor de eerste maal als nieuw geboren. 't Begrip zelf wordt verbreed, verhoogd, verruimd. Gij kunt het niet bevatten, dat hier slechts *één* gebouw staat. 't Is eene zamensmelting van kolossale muren en torens, eene ongeloofelijke kristallisatie van bouwkundigen reuzenarbeid; en nog staan de twee hoofddeelen verwijderd, verre verwijderd van elkaâr. Het schijnt alsof zij vreezen zich te naderen. Men bemerkt niet, hoedanig de twee ontzaggelijke voetstukken als tot elkaâr geschoven werden, en als ge nu dáár hoog, zoo zeer hoog op trans en torenomgang die kleine, nietige menschen ziet, als spinnen of groote vliegen of hommels, als insekten, die hameren en steenen ophijschen, en het witte marmerstof in ligte wolken voor zich hoen drijven, en ge ziet die pygmeën daar op en af gaan en klimmen, gij zoudet zeggen: kleinlingen! maakt plaats voor een ander en sterker geslacht, dat u vervangt; en toch, als het waarheid is, zal datzelfde kleine menschengeslacht, na verloop van 60 of 80 of 100 jaren, of welligt nog iets langer, den bouw volbragt hebben. De twee eenzame hoofddeelen zullen broederlijk, onafscheidbaar vereenigd zijn, en bekroond door de sierlijke torenspits, en tegen dien tijd dus hopen wij als een krachtig en heerlijk symbool der Germaansche eenheid begroet worden, als namelijk het Teutonische staatkundig mozaïekwerk tot een groot en evenredig geheel is afgewerkt, en de *Midsummernightdream* van 1848 tot werkelijkheid is geworden. Intusschen zijn de vooruilzigten, wat den bouw der monsterkerk betreft, even duister als die der Duitsche jeugdige eenheid; de bijdragen nemen van jaar tot jaar geweldig af, de nationale geestdrift is verbazend bekoeld, en wij zagen met een zeker weemoedig medelijden, hier en daar in onze logementen te Keulen, in de groote *Speisezimmer* een aanplakbillet, met een armbus daaronder: *Beiträge zum Köllnischen Dombau!* Als de bijdragen van daar moeten komen is er niet veel te verwachten. Er is iets dat ons beklemt, als wij den Dom binnentreden. Ook inwendig is het te groot, te ruim, te stout gedacht en ontworpen voor den mensch van vijf of vijf en eer halve voet lengte. Vreemd, niet waar, als ge u in een eeuwenheugend wouά begeeft, onder de hooge takken en bladergewelven, is het u dáár goed, weldadig en heilig, maar hier is het u, alsof de mensch op eens voor den mensch te veel heeft gedaan. De dimensiën tusschen den sterveling en zijn werk heeft hijzelf roekeloos verbroken. Gij wandelt niet meer onder eenen steenen hemel. Gij dwaalt daar, het duizelt u meer en meer. O! wij hadden zoo gaarne dien ongeloofelijk krachtigen indruk nog langen tijd behouden. Maar, helaas! er is, ook hierin den Dom, zooveel te - *kijken*. - Want dit is het regte woord, dat men eindelijk weder terugkeert tot de werkelijkheid en - tot de schedels der drie Oostersche wijzen! Maar eer we dit eigenaardig kabinet van rariteiten bekeken, rolde ons de orgeltoon boven het hoofd en verloor zich als in de gewelven. Daar verre in de diepte klonk het Latijnsche lied, de toonen gleden ons als op zilveren vleugelen voorbij, en schenen zich hier of daar in een der koren of achter de breede

pilaren weg te dringen, en kwamen dan weder met eigenaardig trillende kracht te voorschijn. 't Was *the awful melody*, die gij mede kent; en nu, den zwaarlijvigen prior, met zijn hoog blozend gelaat, zwart digt geknoopt kleed, gevolgd, die u langs de sluimerende marmeren bisschoppen, en midden door de biddende, en kruisslaande, en devote kleine gemeente, heenleidt, saus facon, om den verheven indrukgeheel weg te nemen! Zoo moest ik een geweldig grooten slap maken, om een neêrgeknield geestelijke, in een rood kerkuniform, niet op de hielen en kuilen te trappen. De heer prior streefde vooruit naar *die Schätze*, en voorzeker, ze zijn kostbaar, de monstrans, en het bisschoppelijk kruis, en de kerkornamenlen, alles vonkelend van goud en edelgesteenten, - geschenken van bisschoppen en vorsten, ook een nieuwmodisch ornament van onzen tegenwoordigen Pio Nono. Als wij elkaâr (de Prior verstond ons niet) stillekens den wensch mededeelden, dat deze kapitalen, hier renteloos achter het zware slot, tot ondersteuning der Keulsche armen waren gebezigd, als wij wenschten, dat deze geweldig kostbare *steenen* ook *brood* waren geworden, dan zult ge ons deze Protestantsche ketterij, te midden der Katholieke kerkpracht, niet ten kwade duiden. - En nu, *avete! avete!* zijt gegroet, waard driemanschap, Caspar! Melchior! Balthasar! wijze mannen uit het Oosten! Wij staan in de naauwe enge kluis, bestraald door een viertal gaslichten en voor ons het überaus prächtige kenotaphium, de groote, zware, vergulde, geëmailleerde quasi-doodkist van de drie zeldzame en geheimzinnige boden, die eens de ster des levens te Bethlehem begroetten. Zulk eene doodbare is toch al te prachtig voor vorsten, dus ook voor wijzen, en als ge nu weet, dat ook deze ark, even als de oude Arke des Verbonds, moest vlugten voor de *ongebroekte Filistijnen* van 1793, dat deze gansche pracht- en praalkist zeer verre is weggevoerd achter Weenen, en behoorlijk geplunderd onder weg, en toen weder teruggebragt, nadat de Simsons van 1814 en 1815 den Corsikaanschen Filistijn hadden verslagen, en op eene gezegende nonactiviteit te Sint-Helena gebragt, dan zult ge den heer Prior, met zijne zware basstem, wel gelooven, als hij verzekert: '*Dennoch sind die Schätze hier, alle, Gottlob! wieder zurückgewandert.*' Wij kunnen ons natuurlijk in de gegevene omstandigheden, zelfs niet bij het gaslicht, overtuigen van de echtheid der drie *heilige* schedels. Dit is zeker, dat ze sedert 18 eeuwen keurig bewaard zijn, zoover wij ze achter het gouden tralievenster, met de gouden kroonen op het hoofd, konden bespieden. Er ligt toch, onaangezien de fabelkunde der oudere Katholieke kerk, iets naïfs, iets kinderlijks, in dergelijke hulde, toegebragt aan de drie Oosterlingen; onaangezien al het treurige bijgeloof, spreekt hier zelfs een eigenaardig vroom gevoel, wij weten niets dan goeds van u, waarde Balthasar, Melchior, en Caspar! en wenschen uwe eeuwige rust niet te storen: zoo als gij eens kostbare zaken aan het kind Jezus hebt aangeboden, bood u de na wereld duizendwerf meer aan, een regt van wedervergelding, - rust in vrede! - Ziet mijn vriend, we zijn, van ons Dombezoek teruggekeerd, hoogst gebelgd geworden, toen we den welbekenden Victor Dugo even wakker riepen, en in zijne poëtiserende pittoresque beschrijving van den Rijn nasloegen, om te welen, wat de dichter tegenover het geestelijk driemanschap gevoelde en optee-

kende; daar het boek juist nog geopend op de tafel ligt, schrijf ik u, als eene curiositeit, de (horribele) zinsnede af, om straks nog even onder de hooge gewelven met u terug te keeren. Hoort dan den ligtzinnigen Parijzenaar:

‘Ici une idée à la fois riante et grave s'éveille dans l'esprit. C'est donc là que gisent ces trois poétiques rois de l'Orient qui vinrent, conduits par l'étoile, *ab Oriente venerunt*, et qui adorèrent un enfant dans une étable, *et procidentes adoraverunt*. J'ai adoré a mon tour. J'avoue que rien au monde ne mecharme plus que cette légende des Mille et une Nuits enchâssée dans l'Évangile. Je me suis approché de ce tombeau et à travers le grillage jalousement serré, derrière une vitre obscure, j'ai aperçu dans l'ombre un grand et merveilleux reliquaire byzantin en or massif, étincelant d'arabesques, de perles et de diamants, absolument comme on entrevoit à travers les ténèbres de vingt siècles, derrière le sombre et austère réseau, des traditions de l'Église, l'orientale et éblouissante histoire des Trois-Rois.’

O, die vrijgeest, neemt steenen op, en steenigt hem!

Wij keeren wederom naar den Dom terug. Als men spreken mag van de *majestas aedificandi*, majesteit der bouwkunst, gij vindt ze zekerlijk hier, het verhevene domineert hier, bij uitnemendheid, de mensch wil toonen aan den Schepper, wat hij kan, om Hem, den eersten Schepper, te verheerlijken, te dienen. Neen! juist hier vonden wij de duistere, de treurige zijde der Gothische middeleeuwsche bouwkunde. Men moge hier en daar, met die gewelven, met die kapiteelen en kolommen dweepen, en zich verbeelden, alsof de doode steenen, hoe magtig hoog, kunstig zaamgevoegd, Gode verheerlijken; 't is, inderdaad, alweder verheerlijking, vergoding van den *mensch zelven*, onder den uiterlijken schijn van eene - 't klinkt vreemd - gebouwde, gebeeldhouwde, gewelfde, godsdienstige bouwkunst; 't is een ziekteverschijnsel van onzen tijd, dat men Domkerken meent noodig te hebben, om den Onzigtbare te dienen, te naderen, te eeren in geest en waarheid. 't Is waan en nevel der overspannen poëzij, om te verkondigen, dat die ‘steenen spreken’ en wel eene godsdienstige taal, zij spreken de kunde, de aesthetica, de wis- en meetkunde van den bouwheer uit, anders niet - al is de indruk krachtig en overweldigend, die ons aangrijpt, als wij een steenen hemeldak honderden voeten boven onze schedels zien oprijzen, en de kolommen de honderdjarige eiken beschamen, 't is toch geen eigenlijke, geen ware, geen krachtige godsvrucht; 't is overrompeling der zinnen; 't is een flaauw nabootsen der schepping. Maar zegt ge, de mensch is toch een extra zinnelijk wezen, hij behoeft die reusachtige, grandiose vormen, om zich boven de aarde te verhellen; dat loochen ik, hièr zelfs in den Keulschen Dom, hier, als verloren tusschen die hemelbestormende muren, dat loochen ik, en vind juist daarin eene gevaarlijke verwisseling van ons aesthetisch kunstgevoel met een verborgen godsdienstig gevoel. Men houdt het eene voor het andere. Hoe meer ontdaan en bevrijd van zinnelijke en aardsche vormen, hoe meer geestelijk en on-aardsch, des te nader aan de Godheid, aan den Geest der Geesten - en dan, buitendien, hoe klein wordt zelfs een Domkerk, zoo als deze hier, als ge in den zoelen Augustus-zomernacht, en uit den vergankelijken, dooden,

menschentempel treedt, en staat onder dit vlammende en tintelende levende sterrendak, - als ge *dat* gewelf, door Gods hand gebouwd en gerond, aanschouwt, en de logge, vormlooze, duistere steenmassa, als een molshoop wegzinkt! Dáár zult ge zien, wat menschelijk en wat Goddelijk scheppen is; en daarom kunnen we ons niet vereenigen met die moderne afgoderij der bouwkunde, met dat aanbidden van steenklompen en architraven, met dat zuchten over onzen kouden, onpoëtischen tijd, alsof de zigtbare tempel, hoe ook met pracht en praal uitgedost, eene voorwaarde zoude kunnen zijn voor de ware krachtige godsdienst. Die furie om de renaissance der middeleeuwen met een aanprijzend bevelschrift aan de negentiende eeuw aan te bevelen, zal zekerlijk eens weder uitgisten. Oude gebouwen, oude liedekens, oude taalvormen, oude dwalingen en vooroordeelen op den koop toe. Doe er maar een bod naar! Gij zult uwe gading vinden; dus als ge vraagt, in hoeverre die oude inboedel, opgelapt en opgewreven, voldoet aan den grooten eisch der ware godsvrucht, der humaniteit, der veredelende menschen-cultuur, gij zult met het hoofd schudden en denken, zoo als wij straks deden, aan den goeden, dikken heer Prior, voor de zwaar vergulde doodbare der drie wijzen. Dáár mogt het heeten: *Sancta simplicitas!* - heilige eenvoud - en toch geloof ik dat de Prior wel beter wist. Hier bij dat magteloos terugdrijven naar de zoet en stil ingesluimerde middeleeuwen, hier werken welligt *andere* verborgene drijfveeren, die zoo onschuldig niet zijn. Nu hebt ge bij eene Keulsche Dom-beschrijving, ook eene Keulsche Dom-reflectie op den koop toe, en wij zijn reeds weder reisvaardig. Over weinige dagen, komt een epistel uit Wiesbaden of Frankfort, al naar dat het reisplan wordt bepaald. Wij dorsten naar de bergen en de dalen, de boomen en de zuidelijke luwte in Baden-Baden; maar het oog en de ziel blijven helder, de Scharlachberger is ook nog goed, en de Trinkgelder zijn gelukkiglijk veranderd in een: ‘*pour le Service*’ onder aan de Oberkellner's quitantie, het gewigtig document bij de afreize uit het hôtel, het schriftelijk ontslag, het paspoort om verder te gaan; dus, als de goede geniën der Rhijn-reizigers ons niet verlaten, weldra, later, een groet uit de badplaats, of hare omstreken. - Vaart allen wel, en gedenkt aan uwe vrienden,

Spiritus Asper en *Lenis*.

Tollens-fonds.

Het denkbeeld, om den naam en de verdiensten van Nederlands geliefden volksdichter Tollens, ter gelegenheid van zijnen zeventigsten jaardag, te vereeren, door de daarstelling van een fonds, waarvan de intressen tot een nuttig en weldadig doel zullen besteed worden, is bijzonder gelukkig te noemen.

Er bestaan, wel is waar, niet vele punten van vergelijking tusschen de dichterlijke voortbrengselen van Jacob Cats en Hendrik Tollens, Caroluszoon, en toch is aan beiden, door eene dankbare en voor het schoon der dichtkunst gevoelige natie, de eerwaardige naam van Volksdichter geschonken. Even als

weleer schier in elk huisgezin, nevens den huisbijbel, een exemplaar der gedichten van *Vader* Cats werd gevonden, zoo bestaat er thans, voorzeker, geene familie waarbij de verzen van Tollens niet op hoogen prijs worden gesteld.

Die bijzondere ingenomenheid ontstaat, voor een deel, uit de gelukkige keuze der door hem behandelde onderwerpen; maar zij wordt vooral gewekt door de natuurlijke, eenvoudige, en voor elk verstaanbare wijze, waarop hij de edelste denkbeelden en gevoelens in een dichterlijk gewaad weet te kleeden. Doorgaans ontleent hij de schets voor zijn tafereel uit het schoone der natuur, het huiselijk leven, de aandoeningen van het menschelijk hart, de geschiedenis des vaderlands, en het onbegrensd gebied van waarheid en deugd, zedelijkheid en godsvrucht; in één woord: uit al wat schoon, rein, liefelijk en welluidend is. En de wijze waarop hij zijne tafereelen uitwerkt is zoo ongekunsteld, zoo geheel overeenkomstig met den aard des onderwerps, zoo waar en zoo duidelijk, zoo juist en treffend, dat het lied, door hem met onbeklemde borst aangeheven, een gereeden toegang en weerklank vindt in harten, die al wat waar, goeden schoon is, op prijs stellen en beminnen.

Teregt mag Nederland, gedurende de laatste zeventig jaren, roem dragen op uitmuntende dichters, wier voortbrengselen, ware onze schoone en rijke moedertaal in het buitenland niet zoo onbekend, door geheel Europa bewonderd zouden worden; maar, zonder iemands verdiensten of roem te willen verkleinen, verklaren wij, openhartig en naar waarheid, niet één van die allen heeft zóó algemeen en zóó duurzaam den bijval der geheele natie verworven, als de zanger van het *Volkslied* en van *Nova Zembla*.

En de plaats der eere, waarop wij hem aanschouwen, zij werd niet door hem ingenomen. Neen, zij is hem door eene geheel vrije volkskeuze aangewezen, omdat het voor onze landgenooten een behoefte was hem als hunnen meestgeliefden dichter te vereeren en bestendig een hoogen prijs te stellen op de poëtische voortbrengselen van hem, die de gelukkige gave bezit, om uit het hart tot het hart te spreken en den regten toon te vatten, die altijd welkom is aan elk welgesteld gemoed.

Hoe dikwerf heeft de natie van hare bijzondere ingenomenheid met de poëzij van Tollens blijk gegeven. Tot hiertoe echter bleef de behoefte onvervuld, om dit op eene bijzondere en eigenaardige wijze aan den dag te leggen. Dit was, trouwens, ook moeijelijk; immers werd daartoe niet telken dage eene gepaste gelegenheid aangeboden. Thans deed zich deze, op eene geheel ongezochte wijze, voor, bij het naderen van den zeventigsten jaardag des vereerden mans. Op een zoo gedenkwaardig tijdstip behoorde aan hem een waardig bewijs van hoogachting en dankbaarheid te worden aangeboden.

Maar welk bewijs van eerbetoon te kiezen, bestemd tot een blijk van hulde aan de algemeen erkende verdiensten van den evenzeer beroemden, als hoogstbescheiden en nederigen zanger? Waartoe de keuze bepaald, met het denkbeeld voor oogen, dat die keuze der natie tot eere zou mogen verstrekken?

Giften en gaven, in goud of zilver?... Maar wie denkt er aan, om de stoffelijke waardij der edele metalen in verhouding te willen brengen met de onwaardeerbare schatten van het dichterlijk genie? Wie zou het durven wagen van eene erkentenis tespreken, eeniglijk zigtbaar in den glans van blinkend zilver en goud? Neen, geen

bloot stoffelijk bewijs van liefde en dankbaarheid mogt den man worden aangeboden, wiens liederen in aller harten leven, en leven zullen lang nadat hij gestorven is!

Hierom noemden wij het denkbeeld gelukkig, dat bij de te Amsterdam gevestigde commissie is opgekomen. Heeft de achtenswaardige zanger, door zijnen dichterlijken arbeid, onder zijne landgenooten een uitgebreid nut gesticht, wat is dan eigenaardiger, dan dat het bewijs van toegenegenheid en erkentenis, hem aangeboden, geheel overeenstemme met die edelaardige gezindheden en gevoelens, die in elk gedicht van zijne hand zoo kennelijk doorstralen? - Een geschenk in zilver of goud zou door hem, die voor den arbeid zijner Muze nimmer eene geldelijke belooning vroeg, niet zonder aarzelen - welligt zijns ondanks - hebben kunnen worden aangenomen; maar het blijk van hoogachting, hem thans aangeboden, kon - mogt niet door hem worden afgewezen; welgevallig moest het hem wezen voor geest en hart, en zijne innige dankbaarheid opwekken aan God, die hem de gave der poëzij, in eene zoo ruime mate, verleende en rijken zegen schonk op zijnen dichterlijken arbeid.

Wij dragen geene kennis van de resultaten, die de bemoeijingen der Commissie hebben opgeleverd; wij vermoeden, intusschen, dat het voorgestelde doel slechts gedeeltelijk heeft kunnen bereikt worden, vermits de kieschheid der zaak gebood haar in stilte voor te bereiden. Thans, evenwel, nu alle geheimhouding is opgeheven, mogen wij op eene algemeene deelneming onder onze landgenooten staat maken, bij wie het opgevat voornemen, tot hiertoe, onbekend bleef. Wij vormen ons hierbij geene illusiën; maar herinneren ons de duizenden van exemplaren, die van den algemeen bekenden *Bedelbrief*, onder onze landgenooten, zijn verspreid, en die tot zoo vele sprekende bewijzen verstrekken van de hooge ingenomenheid, waarmede de gedichtenvan Tollens door de natie worden ontvangen.

Wij beschouwen hetgeen thans ten aanzien van Nederlands geliefden volksdichter geschiedt als een verblijdend verschijnsel des tijds, wel waardig om door het helder glas van den Tijdspiegel, heinde en verre, teruggekaatst te worden. De gedichten van Cats, door het voorgeslacht, met regt, in eere gehouden en ook nòg waardig, om op prijs te worden gesteld, zijn, van lieverlede, bij onze natie, door die van Tollens vervangen. De graagte, waarmede zij worden aangenomen, getuigt van de algemeene belangstelling in de gezindheden en gevoelens, die de grondtoonen uitmaken van elk lied door den zanger van Rijswijk aangeheven; maar verstrekt elke dichterlijke vrucht, door hem aangeboden, den dichter tot eere; niet minder vereert het de natie, die zulke vruchten met welgevallen en dankbaarheid ontvangt. Anderen mogen zich opgewekt voelen, ja er genoegen in vinden, om de heerschende gebreken des tijds, met de zwartste kleuren af te malen; wij vestigen liever den blik op het goede, dat er bij en onder onze landgenooten valt op te merken, en onder dat goede rekenen wij niet in de laatste plaats, het vereerend onthaal dat aan de werken van Tollens, zoo blijkbaar, is ten deel gevallen. Waarlijk, dáár waar op zulke kunstvoortbrengselen algemeen een hooge prijs gesteld wordt, is het gemoed ontvankelijk voor al wat waar, goed en schoon is, en prijzen wij de natie gelukkig, die door daden toont daarvoor een geopend hart te bezitten!

THEOPHILUS.

Brievenbus.

VII.
Reactionaire brief van een' onverkiesbaren niet-kiezer.

Gij, die mij kent, zult mij wel geen' aristocraat smalen, Amice; ge weet het, ik ben plebejer door geboorte en maatschappelijke positie; reeds nu heb ik den rang van kiezer niet mogen bereiken; - en toch, toch zeg ik met volle overtuiging: de census moet verhoogd. Ik hoor reeds het jakhalzengeschreeuw der zich liberaal noemende dagbladen; maar zal nu evenmin als ooit te voren het heil voor 't vaderland of den regel voor mijn geweten van een' dagbladschrijver wachten. Ge kent mij als in theorie zeer vrijzinnig, - en toch word ik uit volle overtuiging een reactionair. Ik heb 't nu tweemaal gezien, wat ze inhebben, die regtstreeksche verkiezingen, met dien census. Weder volgde de gansche kudde een paar herders: de meesten hadden geen begrip van hun' pligt, geen vermoeden van de vereischten van een' volksvertegenwoordiger; blindelings bragten zij de stembriefjes van dezen en genen, lieten er een' naam op schrijven en stopten ze ongelezen in de stembus. Werden zij goed geraden, dan nog was de regtstreeksche verkiezing ijdeler gemaakt dan de ijdelheid zelve. Ik weet, dat menigeen, om voorlichting gevraagd, ter goeder trouw, naar innige overtuiging de onkundigen geraden heeft; maar ik weet ook, dat menigeen schrikkelijk misbruik heeft gemaakt van 't in hem gestelde vertrouwen.

De enkelen, die als leiders en vraagbaken bekend waren, werden bestormd door intriguanten, die voor zich of hunne vrienden de medewerking kwamen afbedelen, afkoopen dnrf ik zeggen, zoo gij althans nog andere betaalmiddelen dan klinkende munt erkent. Zwakken vielen, eerzuchtigen, laaghartigen behoefden niet te vallen: eene gansche menigte stemde op goed vertrouwen in menschen, die hen schandelijk verrieden. Voegt er bij, dat de onkundige meer den kwakzalver vertrouwt dan den grondig ontwikkelden man: op kroeghouders en dergelijk gespuis kwam voor een groot deel het werk der verkiezing neder, en wij hebben 't zelfs gezien, hoe dergelijk volk zichzelf op den voorgrond durfde stellen en stemmen voor zich wierven en verwierven voor de Provinciale Staten.

O, ik geloof het, ik weet het, dat de getrapte verkiezingen tot menige intrigue aanleiding gaven: maar wat we er toch bij wonnen, was dat de zonde zich schaamde. Nu wordt het volk zelf gecorrumpeerd, staatkundige tinnegieterij in de hand gewerkt, achting voor de overheid ondermijnd, het tot des vaderlands gesteld in handen van eene domme, wufte menigte... In waarheid, algemeene deelneming aan het staatsbestuur van elken bevoegde, bevoegde door verstandelijke en zedelijke ontwikkeling, ik wensch ze, ik zou er voor strijden, als 't noodig ware; maar moet deze toestand blijven voortduren, moet geld en geld alleen de maatstaf der geschiktheid blijven, dan om den wil van 't vaderland, om den wil van de, toch ook diep genoeg gezonken, zedelijkheid des volks, een hoogere census: geen mes in de hand van een kind.

Uw
J.

VIII.
Brief tegen den heer Six, van een' staatshuishoud-onkundige.

Amice Redacteur!

‘Ik vraag het woord voor een personeel feit,’ zou ik zeggen, zoo ik lid der Kamer was en mij dan geroepen achtte het voorbeeld van den heer Groen te volgen. Thans, nu ik geen Kamerlid ben en 't evenmin begeer te worden als een volgeling van genoemden heer, vraag ik het woord voor een personeel feit bij u.

De heer Six heeft in een der laatste nommers van het Algemeen Letterlievend Maandschrift mij als voorbeeld gelieven aan te halen ten bewijze van de onkunde, die algemeen omtrent de staatshuishoudkunde heerscht: mijne aankondiging van Dr. Donckermann's geschrift in uwe kolommen moet het bewijs leveren. Had ik mij daarin als staatshuishoudkundige opgeworpen, ik verdiende dan ligt de aardigheden, welke mijnheer Six zich omtrent mij veroorlooft; maar ook bij de herlezing van mijn opstel kon ik er van die aanmatiging geen spoor in vinden. Een mij onbekend geleerde schrijft een stuk over 't pauperismus, een beroemd hoogleeraar in de regten, die sedert jaren dat onderwerp bestudeerde, beveelt hem aan: 't zijn maatschappelijke middelen, die tegen de kwaal worden voorgeschreven. Is 't nu zoo'n doodzonde in een' theologant, te meenen, dat hij hier met staatshuishoudkunde te doen heeft, te meer, daar 't hem bekend is, dat er menig punt is, waarop de staatshuishoudkundigen 't niet eens zijn? Zie, ik stelde niet, zooals de heer Six gelieft te beweren!

Centralisatie van het armbestuur is te verwerpen,
De staatshuishoudkunde leert centralisatie van het armbestuur,
Derhalve is de staatshuishoudkunde te verwerpen;

Och neen, 't was mij vrij onverschillig, of die wetenschap die centralisatie predikte of verwierp; ik wilde aanwijzen, dat het pauperismus niet door de staatshuishoudkunde te genezen is, wijl 't zedelijke bronnen heeft, die niet binnen het bereik dier wetenschap liggen. Mijn betoog komt hierop neder:

De staatshuishoudkunde geneest geene zedelijke kwalen,
Het pauperismus is eene zedelijke kwaal,
Derhalve geneest de staatshuishoudkunde het pauperismus niet.

Dat viel nu best (veel beter dan ik 't deed) te betoogen zonder veel kennis van de staatshuishoudkunde. Als een medicus een' man wilde genezen van lasterzucht door hem te trepaneren, dan mag ik toch wel zeggen: ‘vriendlief, ge moest dat mij liever overlaten: mijne roeping, niet de uwe is 't, zedelijke kwalen te genezen!’ en als er dan een ander medicus opkwam, zeggende: ‘ha, ha, ziet me dien weetniet eens, hij kent den uitvinder van de trepaneerboor evenmin als 't gebruik van 't instrument, en gindschen kwakzalver acht hij een' goeden Aesculaap, ge kunt wel zien, dat hij van geneeskunde niets weet,’ zou die man dan wel veel tegen mij bewezen hebben? Ik zou immers kunnen antwoorden: ‘vriendlief, 't is ook mijne roeping niet, de geneeskundige wetenschappen te beoefenen: ik wilde slechts opmerken, dat de behandeling der zedelijke kwaal niet ligt binnen den kring eener wetenschap, die alleen het ligchaam op 't oog heeft.’

De wetenschappen zijn in onzen tijd magtig aanmatigend geworden, of liever de wetenschappelijken in haar' naam. De

jeugdige staatshuishoudkunde slaat sedert eenigen tijd ook dien toon aan. Ik geloof, dat ze regt heeft zich over langdurige veronachtzaming te beklagen; maar het jongske doe nu geen te hooge eischen, en bovenal verbeelde 't zich niet, dat het tot redder der menschheid is voorbestemd: 't kan, als 't goed oppast, veel heils stichten, maar in beperkten, zeer beperkten kring: er zijn nog heel andere en veel hoogere waarden, dan waarover de staatshuishoudkunde handelt, en er zijn kwalen, waarvoor zij geen geneesmiddel heeft, onder anderen het pauperismus.

Ik wensch overigens der staatshuishoudkunde vele degelijke en bescheiden beoefenaars: leeren nu eerst de juristen en toekomstige staatsbestuurders er maar wat van, zoodat een leek zeker is, dat een vergrijsd hoogleeraar in de regten geen vreemdeling in de staatshuishoudkunde is, - dan is 't nog altijd tijds genoeg om den theoloog te verwijten, dat hij den kring zijner studiën niet nog door de staatshuishoudkunde heeft uitgebreid, - dan is 't ook nog tijds genoeg om den jurist te antwoorden, dat de minste theoloog nog wel zóóveel van de staatshuishoudkunde weet als de beste jurist van de theologie. Vale.

Uw
d.K.

IX.
Brief van een Drentschen boer over het tweede Letterkundig Congres te Amsterdam.

Mieneer de Riddekteur!

Hoe liek 't, jong! nog zond werk mit menaer? Hè! wadde? En oew jufvrouw ok? nou dat dut mi pleizier. I hebben 'n groot huusholdinge, heb 'k wal es heurd. Bi oeze volk blief zoo bi 't olde: 't krummelt zoo wat staedigies vort. Nou dat komp zoo mit older. Oeze stöppelkatties bint al toe gelieke dood. Spietig! hè, wadde? Ze kwamme ze mooi op 'n been.

Olle moer heit er 'n bult mit peelt. Maor doe er es wat teugen!

Oeze broene meere mot vullen, olle baos is biester mit ingenome, heit 'n bult mit um op. Nou is ie ok 'n miseraobel mooi diertien, biesteren mak en goewd in 't vleisch. Kon 's anderenlesten op Norgermark nog wal twee honderd guides kopen, - en nog wal 'n tikkeltien meer. Maor willen um niet missen, dan liever de roen afestelt, is toch betoeren of e stapele gek is.

Bin hin in Amsterdam west, mieneer! Oes docht et mus waezen. I mutten niet denken veur pleizier, mieneer! Och, jong, in zoo'n vremde plaesse mag 'k niet graog waezen. Maor 't kon niet aors. 't Spand er eerst wal eer 't er an toe was, maor as 't waezen mut, zeî olle moer, mut waezen. En zoo zeî olle baos ok en oeze maegd ok. Ik zag er eerst biester teugen an, want, praot is niks, maor 't is 'n verflint ende. En dan dat groote waeter!... Dunekaoter, 't leek me griesselijk toe.

't Gung toch goewd. Bin mit stomboot reisd; 'n miseraobel groot dink, krek of er meulens an egge bint, die al umme toe dreijen. Dao hei je nou es gien verstand van.

Oeze varkes bint je er ok al toegelieke goewd ofkommen, op een nao; die is er um langs gaon. Nou 't was ok niet biesteren veul an gelegen; 'n fien dingien, wou toch niet te best vreten en toe werde kwellik oppe stomboat, en toe was 't gouw mit um daon. 't Meuide mi

toch nog. - Zeker, mieneer! heit wal gien ziel te verliezen, maor wat men heit hold men geerne, en krieg zoo maklik niet weer, as 't weg is.

't Stumper! 't kiek zoo lellik en zoo raer toe, dat akelik was um an te zien.

Oeze varkes bint goewd verkoft, 'n goew mark veur had.

En toe doch 'k: nou Jaopik! nou mutte er maor es van neme; i komme niet al daegen in Amsterdam. 't Kan jeer altwisse op staon. 't Is toch kermis, nou is er vast wat te kieken, - en 't gonk er op an, regte voort straot op.

Maor 't was je 'n misse, heur! 'k Kwam op 'n biesteren en toe an 't dweelen, straot in en straot uut, 'k kwam er glad mit op 't ende. 'k Wist weg noch steg. Feui! wat spiet mi dat!

Maor 't was nou ienmaol zou, en 'k doch, 't leit er toe, mutten nou maor voort! Zal wal weer teregte kome. Maor jao wal! heur, 't mog wat.

Op 't leste kwam 'k op 'n lange gracht. Kerels nog toe! wat 'n langte, en 'n huuzen! mien levent zoo niet zien. 'k Doch van ende an al toegelieke paleizen waoren, - en hoog! kiek! 't griezelde me toe. 't Was um duuzelik te worden. Dasse niet umweit mitte wiend, dat wondert me. He hiette vanne Keizersgracht, leuf ik. 'k Vroeg nog an zoo'n jongien offe Fransche keizer dao weunt hat; maor wist niet mit zekerheid te zeggen. Leek er ok niet veul van te weten.

Toe bin 'k an 'n heel groot huus komen. O zoo'n huus, krek zoo groot as oeze kark, maor veul mooijer. Hong 'n groote vlag anne stok uut zoo'n loek.

'k Doch eerst zoo'n karke was, want dao ging je 'n heele bult volk in, al toe gelieke van die heeren in 't zwart, heel netties, heur! dao was je ok nog 'n stuk of mennege mit zukke linties en krusies oppe rokke. Vast van oeze keunings volk, of zoo wat; hè, wadde? Is 't niet? Nou 't doet er niet toe. Laot wezen wat wil.

Laot 'k ok es hin in binnen gaon, doch ik, en 'k gonk er op an.

Maor, jao, 'n misse, heur!

Heit mieneer 'n kaortien? vrog er een, die anne deure stond.

En toe 'k zei van neen! zeide: mutten inne kaemer gaon, dao könst kriegen.

Op slag had 'k dao zoo'n jonk kerel op zied, mit 'n mooi strikkien oppe borst, heel mooi annedaon. 'K doch vast 'n brugeman. Dat zal je wat geven. Treft goewd, Jaopik! i vallen mitte neuze in 't vet. Maor toe 'k zien saebel oppe zied zag, wis 'k wal van baeter.

't Zal je altwisse 'n veldwachter of 'n diender wezen! En 't kereltien vrog mi ok of 'k 'n kaortien hat, en toe 'k um zeî van neen, maor waor kan 'k um kriegen? jonkkerel! bragte mi in 'n biester groot kaemer an 'n tafeltien, waor je twie schrievers zatten.

Mieneers naome, vrog de een.

En toe 'k zei van Jaopik nut Drenth, keeke mi an, of 'k zoo'n vremd dier was uut vremde landen.

‘Wal, wal!’ zeide, ‘bin i Jaopik uut Drenth? nou man dao doen i wel an, dat i es komme.’

Moar, moar, mieneer! de mooiste grap komp nog eerst an. Toe de mi zoo'n blaauw kaortien mit miin naeme er op gaf, en 'k um vrundelik bedankte, vrog de um een rieksdaoler.

‘Heur, mieneer! zeî ik: mieneer mutten niet kwaolik nemen, maor dat's mi wat veul. Kan je dat niet 'n tikkeltien minder?’

Maor, fut! heur. Dat was de pries.

Nou! doch 'k, dat geet er um langs. Had 'k dat kunne prakkeseren, 'k had dao buuten inne gang blieven staon. Wat

zou 'k doen? Arme stumper! ik wis je weg noch steg. En mit die groote Heeren is geen gekheid hebben. - En dan die jonkkerel met zien saebel oppezied. Kiek! mieneer! geen tree gonk e uutte weg.

Wat zou 'k doen?

As 't niet kan, kan 't niet, zeî 'k en doch 'k zal me groot holden, 'k wil mieneer niet over e neuze haolen. 'k Kom niet al doagen in stad; krieg 't buultien uutte buuze, hold um stevig vast, en betaelde.

Jao, mieneer! 'n mensch kan niet te secuur wezen. Olle moêr hat nog zeit - en 't stumper had geliek, dat werd ik nou al gewaer. ‘Ze bint dao niet mak in dat Amsterdam. Doa is je sins 'n biester bult raer volk, betoeren regt of balsturig. 'N misselikke troep, jonk!’

En toe kon 'k gaon, 'k zou je altwisse nog wal 'n kommegien koffie, dao bi die kastelein inne kaemer willen drinken, moar 'k doch, i hebben leergeld geven, Jaopik! pas op voor 't vervolg en hold mien handen oppe buuze. I konnen niet weten.

Jong, wat begrootte mi dat van dat geld!

Weede wat? doch 'k, i hebben nou toch oew centen geven, zachts dat de er nou ok wat wil veur hebben, en 'k lop hin in buuten om 't huus op mien gemak te bekieken.

Nou kwam ik 'n stukkien wieder oppe gang. Weede waor 'k was? Heel boven anne gevel stond je mit groote letters te lezen van Felekis Merekis. Ei, ei! zeî 'k in me zelvers, nou weet 'k hoe 't er um steet. Zet je schrap, Jaopik! dao zal je wat zien en wat heuren. Dao komt je al die geleerde bollen van oesluu volk en van de Belgen bi menaer. Dat zal je wat geven. Das je dat zelfde ding, waor min klega de jaken mi 's anderenlesten zoo veul van verteld had... en ik er weer in, want al zeg 'k 't zelfs, waor wat te heuren valt bin 'k graog mitte neuze bi. Nou most oeze meister hier ok wezen, doch 'k. Dan konde nog wat leeren, 't zol 't ventien goewd doen. He heit nog wel 'n tikkeltien neudig. 't Zou um niet letten, dao stao 'k oe borge veur.

Eerst gong 't op 'n bovenkaomer, dao lop 't zoo wat deur menander. 't Lulde nog al 'n aerdig toertien um, eer 't annegang gong. Toe rop er een van stilte en an 'n egge: Ze komp. Enjao, dao had je 't gaonde. Ze zeiden van zoo 'n burgemeister en nog 'n stuk of mennege, al toe gelieke heel mooi oppedaon. Moar wat de zei kiek, mieneer! dao kan 'k oe geen zier van naovertellen. 'k Zeî nog - mieneer mos op die praekstoel gaon, de stond je dao toch veur niemendal, maor dao stond je eene noast mi, de zei ik zol zwiegen.

Dat duurde moar zoo'n poossien toe was't uut en de heele boel loppe trappen af, hin nao onderen in zoo'n groote kaemer, vol mit banken, tot an egge toe.

Nou geet er op los, doch 'k; maek nou dat i'n goen stee kriegen, en 'k drong er zien beste deur... Nou 't gong mi goewd of ok, 'k kreeg 'n beste, zoo'n stukkie weg van dat beuntie.

Jong! wat 'n mooi kaemer! net of 't zoo'n karke van binnen was. 'n Biestergroote kroon midden in anne zolder. En dan zoo'n hangzolder, 't was de piene weerd. En dan oppe beun kon je altwisse ok 'n heele bult volk zitten. Ik zeg oew, wat zweers! 't Deed mi wonder dat ze dao ok gien banken of stoelen zet hadden. Kon nog mooi perceel kaerties verkoft wezen.

Nou das tot daorantoe! Elk mot weten wat de doet en um vleit.

Komp vaste nog meer doch 'k, toe een van die heeren anne taefel oppe beune

mit 'n schel begon te luden, dat et zoo klonk.

Moar, jaowal! 'n misse heur! Dat was 't sein dat de begon.

Heb ik mien levent! wat ik gek zat te kieken. Achter 'n stukkien wiederweg oppebeune, begon 't meziek te speulen en 'n troep jonkkerels te zingen, van zoo'n *feestgroet* as 'k 't wal ontholden heb. Zoo had ik 't nooit, nooit heurd. Dekseldaog mieneer! dat gorik mi deur alles heen. As dat olle moêr nou es heurde! wat zou 't olle menske raor staon te kieken.

Of die jonkkerels dao nou een foogien veur kriegen? Weet i dat ok? mieneer! Hadden 't wal verdiend. Mi doch 't kon wal van die rieksdaolders of. Dat lette um niet. Of deên ze 't louter veur pleizier?...

En toe 't daon was, kiek mieneer! toe gaepten ze 't nut en ze stampten mitte voeten en ze klopten inne handen, die andere luu, dat 'k doch dat ze al toegelieke gek woaren.

Feui! dat vond ik biester lellik. Die jonkkerels hadden zo zien best daon, en ze dan bang maoken. Feui, ze keken je dan ok raer smeelik. Of heurt dat zoo bi oewluu volk?... Maor ik heb 't dan niel daon. Ik heb zoo hard roepen, as ik kon: ‘mag es weêr kommen! mooi speuld, heur! kiek maer niet zoo smeelik!’

Maor, jao 't mog wat! die anderen deden maor voort.

Die arme speulluu!

Ze bint je ok gouw vortloopen en niet weêr terug west.

En toe begon de man mit zijn schel te praoten en toe las er een wat veur en toe er op of. Dat was je de gang maor.

Dat lulde nog wat um en dao had je weêr anderen, die op heur plaessen gongen zitten en toe kwam er een oppe praekstoel. Krek zoo'n domeneertje, 'n biester nuver ventien. Niks veur um, alles uutte koppe. Schetste niks... kan goewd worden, doch 'k, zal gouw 'n stoel hebben. 't Gong um zoo glad of, of 't op schrift hadde, Maor, jao wal, heur! wat 'k oew zeg is waor! Zoo 'n van der Hoeven heette. Sloeg spiekers mit koppen. Mut maor zoo vort gaon. As oeze doomneer vertrek en ik in 't hokkien zit, kriegt mien stem. Sprak van kunst en Christendom en hoe 't een op 't aor moet werken, o jong, zoo mooi!

Weede wat de niet must daon hebben? en zoo dochten veulen tot mi - he hadde die Muze niet matten aonroepen, toen he zoo flink weg van God en Christendom sproken hadde. He weet toch wal dat de Goden der Heidenen dood en begraven bint. Alles van God! niet waor! mieneer!

En toe kwam er alweêr 'n ander, zoo'n Kats as 'k 't wal heb, 'n ferme kerel. Had ok wat in de mars. En toen nog al een. Ja! 'k weet niet langer. I raeken er glad mit op 't ende.

En zoo gong 't drie dagen an een. Weede wie er ok wat mit kon? Zoo'n gewezen Jeude, zoo'n Da Costa, een miseraobel knap kerel. Kan dekselsche mooije riemen opdichten. Kiek! zien stuk 't hiet van vijf en-twintig jaren... nou! nou! ik zeg oew miseraobel mooi.

En dan zoo'n schoelmeister uut Rotterdam! 't Zegt wat! 'k wil op slag ombuten mit de oezende. Raer knap! heit altwisse 'n bult laezens doan en 'n bult letters eten. Zoude niet?...

En toe kwam 't woordenboek oppelappen. 't Spiet me. 'k Kan alles zoo niet ontholden. Maor as i dat briefie, waor alles op steet wat ze ofkevéren mosten, es lezen willen, kan 'k 't oew wal eeus sturen. Maor mot weêrom hebben, 't heit mi een hand geld gekost.

Nou jao! 't woordenboek. Um miens

part laot ze heur gang gaon. Dat was je 'n spul. Al weêr van achteren an. Dao kwam je geen ende an. Betoeren docht 'k nou zal 't wezen, kriegen menaer nog bi de kop, 't geel op vechten an. Krek zoo'n Poolsche landdag of een stemmerij voor de leden van oeze Kaemers.

Nou, doch 'k, as 't op 'n kloppen angeet, gao ik er op of. Kniep er uut zoo gouw as maor immer meugelik is.

Maor 't kwam toch weêr zoo wat in 't gelieke.

Was 't nog um mien rieksdaolder te doen west, dan had ik 't er nog es teugen willen bezien. Want geld is beteunde waer. Maor um een woordenboek en wie of 't maoken zal, das te gek um van te praoten. Laot dat doen wie wil, en deugt 't niet zeg 't menaer. Is 't um woorden te doen, non die kanst hier ok wal vienden. Dao kan 'k oew ok nog 'n tikkeltien mit helpen. As 't maor in 't welnemen gaot.

Wat zeg i? Mieneer.

En dan weerde dat um of 't *la-chen*, of *lagchen* must wezen en zoo al vort. Kiek! i zolden staopele gek worden.

Ik bin er ten langeleste uut eknepen. Want boekebinder bin ik niet en hoe ze 't daomit maoken, ligt mi niks angelegen.

Maor dat kan 'k oew toch zeggen. 't Was wat slum veur mien buuze, en 'k heb 't olde moêr nog niet zeggen duren, maar 't spiet me toch niet, dat 'k er west bin.

'K bin wal 'n dom menske en kan over alles niet oordeelen, en 'k leuf wal dat er meer dikke woorden bint gevallen, as zaeken daon, maor dat het goewd was, dat die mannen mekaor zangen, dao hol ik het ok toch veur.

Wat niel is kan nog worden. Veur 't vervolg mut ok wat blieven.

Um miens part en mit mien heele hart leve de Nederlandsche Letterkunde, zegen op 't Congres, zegen over de Letkundigen! zeî buurman, en dao stem ik mit in.

Nou, mieneer! i kriegen dao 'n heel stuk brief. 't Is je 'n groote, dat zeg 'k oew, heur! Maor 't kon niet aors.

Veuls geluks mit menaer. De groetenisse an oew jofvrouw. Alles wat wenschelik is.

Oew vrund,

JAOPIK, uut Drenth.

P.S. Stuur me as 't mit oew believen is, es tiedinge van oew neije boek van Gutzlaff. 'k Wol der de neuze wal es in steken.

Noord-Amerikaansche schetsen

door Charles Sealsfield. (*Vervolg. Zie Tijdspiegel* 1850, II, *bladz.* 232.)

Dat wordt interessant, zoo 't schijnt; doch wij willen aan de ideën van het paartje een andere rigting zoeken te geven; 't kan zeker geen kwaad.

En terwijl ik vooruit stap, om de schoone *ex abrupto* om een dans te vragen, schijnen zij door een zeker instinkt, mijne ongenoodigde tusschenkomst te raden, want zij staan op, terwijl Charles als buiten zich zelven stamelt: - Gij maakt mij tot den gelukkigste der stervelingen!

Bevend en blozend neemt hij met haar onder de overige dansers zijne plaats in. Aller oogen zijn op het paar gerigt: zij

alleen zijn blind. En hoe bloode komen zij voor den dag! Zij ten minste houden den Creoolschen dansroem niet op. Doch halt! ons oordeel was te voorbarig. Hunne passen worden eensklaps zoo vast, zoo elastiek, hunne bewegingen zoo gracieus! Binnen die tien seconden heeft bij hen waarlijk een metempsychose plaatsgehad, zoo plotseling, als de Grieksche Philosooph ze zich zeker nooit voorgesteld heeft; die taal is duidelijk genoeg! elke pas dien zij maken, elke beweging spreekt.

Charles is een geheel ander mensch geworden, zoo levendig en hartstogtelijk als of hij de kunst der verleiding bij den Griekschen Alcibiades bestudeerd had. En zij! hoe innig vlijt zij zich bij den wiegenden dans aan zijne borst! - En terwijl de muzijk de laatste figuren speelt, zijn aller blikken onveranderlijk op hen gevestigd; Emilie Warren kan hare oogen naauwlijks afwenden; zij schijnt hen te bewonderen; vreugde, hartelijke deelneming schittert op haar gelaat. De Graaf volgt met innig genoegen al hunne bewegingen. De jonge dame is als beschaamd over haren triumf, - want een triumf is het in de daad; zij steekt Louise en Genievre de loef af, en dat wil wat zeggen. En terwijl zij de betooverende blaauwe oogen opslaat, en haar verrukte partner haar omvat om de allemande te beginnen, bedekt een hooge blos haar wangen en hals en boezem. Ik geloof, wanneer die beiden op dit oogenblik stierven, zij zouden gelukkig geleefd hebben.

- Papa, wat zegt gij er van? - vroeg ik mijnen juist voorbijschuivenden schoonvader, terwijl ik met mijnen blik Charles aanwijs.

Papa Menou geeft geen antwoord, maar innige tevredenheid glinstert in zijne oogen.

- Wat meent ge? vraagt hij eindelijk.
- Wie is die jonge dame?
- Welke?
- Wel, die met Charles danst.
- Kent ge haar niet? Het is mademoiselle Lacalle.
- Hoe? mademoiselle Lacalle, de dochter van monsieur Lacalle, waarvan Graaf Vignerolles....?
- Dezelfde; zij is niet aan tafel geweest, omdat zij met hare gouvernante eene intime vriendin hier in de nabijheid was gaan bezoeken.
- Dus de dochter van denzelfden Lacalle.... En hoe komt het dat Charles...?
- Daar zult ge morgen meer van hooren, beste Howard. Nu zult ge niet kwalijk nemen....

En de slimme Creool, (als hij niet mijn schoonvader was, zoo ik mij van het praedicaat *intriguant* bedienen) ontsnapt mij nog eer hij zijn excuus uitgesproken heeft.

De dans is ten einde; Louise gaat naar Eleanor en omhelst haar regt hartelijk, en Maman komt met een shawl aangetrippeld, waarmeê zij zorgvuldig de schouders van het lieve kind bedekt; - de overige dames laten zich insgelijks de hare aanreiken; het is een algemeene inpakkerij.

- Hoe zoo, papa, is het bal dan reeds afgeloopen?
- De klok heeft twaalf uren geslagen.
- Maar waarom niet nog eene toer, papa, lieve papa? - bedelt Louise. - Zie, Eleanor heeft maar een enkelen galop, en een armzalige allemande en een vervelenden cotillon gedanst, en wij niet meer dan drie...
- Vijf, kindlief, - telt papa haar op de vingers voor; - vijf, gij hebt misgeteld; en vijf cotillons, allemandes en galopades zijn voor drie uren meer dan

genoeg. Op den dag van morgen volgt ook een nacht, en ge weet, ik heb niet gaarne dat een bal fatigant wordt. 't Is een groote fout, mister Howard, als jonge dames... ik ken niets leelijkers dan zwetende jonge dames, met bleeke of opgezwollen roode gezigten, slap neêrhangende krullen, verlepte bloemen etc.

Die woorden zijn half tegen mij, half tegen Louise gerigt. Hij fluisterde ons nog toe: - De dames verlaten de zaal, ik moet weg; - en snelt henen. Louise wíl hem achterna huppelen.

- Halt Louise! Vergeet den shawl niet; de nachtlucht is koel.

- De dames gaan heen.

- Maar wacht dan toch Louise, en zeg mij eerst: wat is er gaande met Charles? Wat met Emilie?

- O ja, Charles en Emilie... maar waarlijk ik moet heen; de dames gaan bij mama eenige ververschingen gebruiken, en gij blijft hier bij de Heeren! - lacht zij, werpt mij een kushand toe en wipt de deur van maman's appartement in.

- Dat is dan toch ergerlijk - riep ik stampvoetend en keerde om, zonder te weten waarheen ik zou gaan.

Uit de eetzaal verneemt men een luid gelach; van den kant van het Negerdorp verneemt men insgelijks groot gejuich. De zwarten houden mede een soort van bal, maar toch naar het schijnt niet zoo regt *con amore*, de schoone negerinnen hangen liever aan de jalousiën, om de bewegingen van hare meesteressen te aanschouwen, om ze bij een volgende gelegenheid even zoo te kunnen produceren.

Mijn hoofd loopt om; ik erger mij over al die geheimzinnigheid. Daar zijn wij nu *en famille*, zoo het heet, en er hebben intrigues plaats, die aan het hof van een Duitsch Vorstje in duodecimo stof tot amusement voor een ganschen winter zouden verschaffen. Wat wil toch die oude graaf, die zich als een half vermolmde cotton-boom door de frische wijngaardrank laat omslingeren? Hij zal toch niet?.... Intusschen is 't alles een doorgestoken kaart; zooveel is duidelijk, zelfs de azijnzure tronie van mistress Hunstan heeft eene vreedzaam rustige gladheid aangenomen! Ik ben toch nieuwsgierig wat weefsel van al die fijn gespannen draden te voorschijn zal komen!

In de zaal laat zich nu de stem van den graaf hooren. Die oude *Cavalier* wil mij maar volstrekt niet uit het hoofd. Nijd is het niet; want ik ruilde voor geen tien Emilie's. 't Is een ware ijsberg, dat meisje, koel berekenend als alle Yankeeinen, die, als zij hooren van een graaf of markies die dollars heeft.... ja, daar zal de knoop wel zitten, geloof ik.

- Ei, zie daar mister Howard! Hamletiserende? - lacht Hauterouge. - Komt ge niet meê in de zaal? Het gezelschap is zoo vrolijk en opgewekt, als ik het sinds lang niet gezien heb.

- Dat hoor ik, - antwoordde ik gemelijk, terwijl de oude baron mij naar de zaal trekt, waar het er wonderlijk genoeg uitziet. Een half dozijn sopha's en ottomanes uit de beide zalen bijeengesleept, zijn rondom de tafel geschikt: op deze een geweldig groote bowle met ananas-punch, flesschen en caraffen met wijn en liqueur. Aller oogen op den graaf gerigt, die in een fauteuil als een triumphator op zijnen troon gezeten, - met een lachje van hooge tevredenheid om de fijne lippen, - de vergaderde tafelvrienden met een vlugtigen blik overziende, en vervolgens deftig aan het punchglas nippend, met de vraag begint:

- Dus wilt gij u op nieuw met onze avonturen vervelen, messieurs?

- Gij weet ze zoo aangenaam te verhalen, waarde graaf, - antwoorden de hoffelijke Franschen.

- Zonder complimenten, messieurs! Gij zijt zoo vriendelijk er belang in te stellen, en het zou onbeleefd zijn niet naar vermogen aan uwen wensch te voldoen; alleen zal ik het betreuren indien uwe verwachtingen niet in allen deele vervuld mogten worden. Daar wij evenwel nog eenige gasten verwachten en mister Richards ons verlaten heeft...

- Hoe, is Richards vertrokken, monsieur de Vignerolles? Daarvan wist ik geen woord. Waarom is hij heengegaan?

- Wij wachten een zeer aangenaam bezoek uit het Noorden, voor de ontvangst waarvan vriend Menou reeds het een en ander in gereedheid brengt. Binnen weinige uren zullen wij er het nadere van hooren.

De waardige graaf schijnt meer te weten dan de zoon des huizes. Die geheimzinnigheid ergert mij toch een weinig.

- Dat is toch vreemd, een bezoek na middernacht, waarvan...

- Waarvan, - valt de graaf mij met een glimlach in de rede, - waarvan de Vignerolles onderrigt is, en waarvan mister Howard niet weet; niet waar?

- Nieuwsgierigheid is mijne zwakke zijde niet, monsieur de Vignerolles, - zeide ik met eene buiging, om het gesprek af te breken.

Onwillekeurig trek ik de lip op; de graaf ziet mij een oogenblik vragend aan, en wendt zich vervolgens met eene voornaam-insouciante houding tot het gezelschap. Veril... Franschen! zij achten zich altijd beter dan anderen, en houden iemand onbeschaamd voor den gek.

-Waar waren wij gebleven?-vraagt de graaf een oogenblik later.

- Bij uw avondmaal in het bosch.

- Ah, juist; bij ons avondmaal. Lassalle, herinnert ge u nog dat nachtelijke tooneel? die prachtige, met alle kleuren van den regenboog schitterde volle maan, die haar tooverlicht over het zacht golvende palmettoriet uitgoot; hier een cypres die zijn zwarte takken scherp tegen den nog door het avondrood verlichten horizon deed uitkomen; ginds een tweede en derde in flaauwere omtrekken opdoemende; het geheele landschap met een zilveren waas overdekt, waarin de voorwerpen schenen te zweven, alles zoo zacht ineensmeltend met een zoo fantastiek licht overgoten? En te midden van dat alles wij reizigers in een groep *à l'Indienne*, rondom het vuur op de hurken zittend, met cotton-boom bladen op onze knieën, daarop stukken gebraden vleesch, waaraan een veelvraat genoeg gehad zou hebben, en die toch spoedig verdwenen, dat zelfs onze achterboschmannen over onze schromelijke appetijt verbaasd stonden!...

Hier maakt de graaf eene pauze.

IX.
Het bloedige blokhuis.

Na eene wijle begon hij weder:

Het achterboschmans leven verkrijgt weldra eene eigenaardige aanlokkelijkheid, wanneer men jong is, een sterk gestel heeft en vatbaarheid bezit voor de schoonheden der oorspronkelijke natuur. En wie zon niet vatbaar wezen voor en verrukt worden door die natuurtooneelen, die ons bij elken voetstap een contrast met de door kunst bedorvene natuur der oude wereld vertoonen? Wie zich voor het eerst daarin verplaatst vindt, is te moede,

als of hij tot hiertoe in een kerker opgesloten, plotseling uit dien benaauwden toestand bevrijd, in de onmetelijke ruimte rondzweefde. Eene zekere verlegenheid en onrust en schroomvalligheid gaan met die onbestemde gewaarwording gepaard. Het zelfvertrouwen keert dan eerst terug, wanneer men zijne krachten beproefd, gevaren overwonnen, zich van zijne heerschappij over de natuur verzekerd heeft. De veerkracht die de geest dan verkrijgt, is wezenlijk buitengewoon. Er wordt een eigenaardig aan hoogmoed grenzend bewustzijn van eigen kracht geboren, dat een der hoofdtrekken van het interessante karakter der *backwoodmen* uitmaakt. En in de daad, de menigvuldige gevaren en ontberingen, de elken dag, ja elk uur wederkeereude *saltos mortales*, van het verstikken in een moeras tot het verdrinken in bagou, van het uitzigt om door een alligator verslonden te worden tot een gevecht met beeren en caguars, moeten noodzakelijk, terwijl zij ligchaam en ziel in eene gestadige spanning houden, tevens die onverschilligheid voor gevaren doen ontstaan, welke aan het voorkomen dezer zonderlinge menschen, aan hunne taal, aan hunne geheele manier van zijn iets eigenaardigs geven. Origineel, dikwerf poëtisch, en hoewel ruw toch zelden gemeen, is deze taal vol van die sprougen, openbaart zich daarin eene zorgeloosheid, een nonchalance, die u nu eens de haren te berge doet rijzen, terstond daarop tot lagchen dwingt, en dan weder eene even onverschillige houding doet aannemen als deze merkwaardige lieden zelve.

Gedurende het uur dat wij met den ouden Nathan en zijne medgezellen aan onzen kostelijken bosch-maaltijd doorbragten, ondervonden wij die gewaarwordingen in ruime mate. Dikwijls lachten wij zoo hartelijk, dat de tranen ons langs de kaken liepen; want de denkbeelden dier goede menschen omtrent onze Europesche toestanden waren soms zoo wonderlijk en averegts en toch in zulke stoute en scherpe trekken geschetst, dat zij ons onwillekeurig aan de verzoeking des H. Antonius van Teniers herinnerden. Andere daarentegen, vooral wanneer zij hun land en de Amerikaansche toestanden betroffen, waren met eene helderheid van doorzigt en met eene duidelijkheid ontwikkeld, die aan onze eerste staatsmannen tot eer zouden verstrekt hebben. Thans ontwaarden wij, dat wij ons in de daad in een nieuwe wereld, onder nieuwe menschen bevonden, wier beschaving, ofschoon Europesch in beginsel, door en door Amerikaansche vormen, of liever eene Amerikaansche natuur aangenomen had, geheel verschillend van die der Creolen en van onze naar Amerika verhuisde landgenooten, die mij op dat oogenblik, als ik het ronduit bekennen mag, voorkwamen als een tweemaal opgewarmden ragout.

Aan den anderen kant onze waren nieuwe bekenden alles behalve onnoozel, gelijk wij op sommige oogenblikken in verzoeking waren te denken; want terwijl zij om beurten het gesprek gaande hielden, wist de oude met een slimheid en een fijnen takt, die menig commissaris van politie hem benijd zou hebben, ons omtrent al onze lotgevallen, plannen en vooruitzigten uit te vragen, en ons tot het openbaren van ons gansche karakter te nopen op eene wijze gelijk alleen Amerikanen daartoe in staat zijn. Teregt zegt men van dit land dat het geen politie behoeft; - elk inboorling is een politiebeambte. Dit is overigens een ligt verklaarbare republiekeinsche trek.

Wij hadden zoo wederkeerig, als ik

zeide, denkbeelden geuit, en wat ons betreft, ook van onze plannen en uitzigten geproken, zonder op te merken dat de oude Nathan korter van stof en eindelijk geheel stil geworden was. Hij had zijne buks in de hand genomen, en begon al sterker en sterker aan den steen van het slot te kloppen en te hameren, 't geen, zooals ik later vernam, bij de achter-boschbewoners een onmiskenbaar teeken van ontwakend wantrouwen is.

De anderen zaten met elkander te fluisteren en schoven wat verder van ons af. Die bewegingen trokken eindelijk onze aandacht; wij zwegen insgelijks. Er ontstond een pauze van verscheiden minuten.

- Ge hebt dus een dotatie gekregen? vroeg de oude eindelijk.

- Ja, waarde mister Nathan.

- En de bevoegdheid, om in eenig gedeelte van Louisiana een stuk land uit te kiezen.

- Eigenlijk bleven wij liever aan den Tecke, maar om u de waarheid te zeggen, zouden wij...

- Zoudt ge er niet tegen hebben om juist die streek te kiezen, die u het best gelegen toeschijnt?

- Verondersteld namelijk dat zij niet reeds weggegeven is, - zeide ik.

- Hoe meent ge dat? Waarschijnlijk bedoelt ge: door de Spaansche overheid afgestaan?

- Of ook door den voormaligen en eigenlijk wettigen eigenaar van dit land, de Fransche kroon; - voegde ik er bij, - want die twee zijn, zoover ik weet, de eenigen die, naar het regt der volken, de bevoegdheid bezaten om schenkingen te doen.

De man schudde met blijkbare ontevredenheid zijn hoofd.

- Wanneer het dus eenen koning of keizer in de oude wereld invalt een zijner lakkeijen met eene smerige vlag over te zenden om ze op een vermolmden cottonstam te planten, gelooft ge dan in ernst dat die zotternij hem het regt geeft om een paarmaal honderd duizend vierkante mijlen lands als zijn eigendom te beschouwen, het weg te schenken, te verdeden, zooals het hem of zijne trawanten goed dunkt?

- Als de koning of zijne regering door eene daad die gij zotternij noemt, het land in bezit genomen, dat is, tevens ook steden, forten en etablissementen aangelegd heeft, dan zou ik meenen van ja - antwoordde ik op stelligen toon.

De veranderde arrogante taal van den achter-boschman beviel ons niet - merkte de Graaf aan - en wij geloofden het aan ons regt als Franschen, en aan de eer van onze en de Spaansche natie schuldig te zijn, zelfs hier tegen deze aanmatigingen te moeten opkomen.

De oude zag met zijn doordringenden blik beurtelings mij en Lassalle aan.

- Daaraan twijfelt niemand - antwoordde hij op veel gematigden toon - dat steden en forten het regt van eigendom verleenen. Niemand zal u uw regt op New-Orleans en op de beide rivierzoomen, opwaarts tot Baton Rouge en Point Coupé betwisten; maar zult gij ook beweren dat uw koning evenzoo het regt heeft om over landerijen te beschikken waarop noch hij noch iemand der zijnen ooit een voet gezet heeft?

- Wanneer zij binnen de grenzen van zijne forten en etablissementen gelegen zijn, ja; zoo niet, neen.

- Ge spreekt zeer stellig - hernam de oude, die gedurende deze woorden wisseling opgestaan was en met de kolf van zijne *rifle* driftig op den grond gestampt had; - misschien hebt ge ook wel lust

om u onze landerijen als schenking te laten loewijzen. 'k Heb evenwel de *notie* dat er nog een groot onderscheid bestaat tusschen zich te laten toewijzen en eerlijke menschen van hun land te willen verdrijven, en ze met de daad te verjagen.

- Hoe komt ge op dat vermoeden oude? Wie heeft er aan gedacht zich uw land als schenking te laten toewijzen.

- Gij zijt een Frencher, man; hebt een gladde tong, en dat had de baron ook, die zich Bostrop noemde; maar ik zoude u raden niet in zijne voetstappen te treden.

- Wat heeft die baron Bostrop dan gedaan?

- Wat hij gedaan heeft? 'k Zal u zeggen wat hij gedaan heeft. Hij liet zich door de Regering een dotatie geven die vijftienduizend akkers bedroeg en zich tot aan den Arkansas uitstrekte. Maar hij had niet genoeg aan zijne landerijen, die toch de schoonste zijn die men vinden kan. Nu huisde er aan zijn grenzen een Acadier, die heette Jean. Goed, die Acadier had in het zweet zijns aanschijns land ontgonnen en een plantage aangelegd en met zijn vrouw en tien kinderen bebouwd en op een goede hoogte gebragt Op zekeren dag komt de vervl.... baron dien kant uit, ziet die plantage, en terstond zet hij te New-Orleans al zijn machines in beweging, en de arme Jean moet weg, moet op nieuw de wildernis in en zijn land aan den baron overlaten, die de hemel weet welk geniaal baronsplan met die plantage heeft. Twee jaren daarna had de windzak alles doorgebragt, moest bij nacht en onlijd het land uit, maar de arme Jean was en bleef intusschen zijn plantage kwijt. Nu liggen de gebouwen in puin, en beeren en opossums huizen er. Was ik Jean geweest, ik had den baron liever een kogel door het hoofd gejaagd, dan hem de plantage afgestaan.

En terwijl de man zoo sprak, legde hij zijn geweer aan.

- Wat den baron betreft, hernam ik, zonder mij door die beweging van mijn stuk te laten brengen, zoo kan noch wil ik zijne verdediging op mij nemen. Heeft het geval zich zoo toegedragen als gij zegt, dan heeft hij ligtvaardig en gewetenloos gehandeld.

Ik zweeg, want de oude was op weg om zich te verwijderen; hij draaide echter het hoofd om en luisterde naar me. Gelijk ik reeds zeide, de aanmatiging van dien achter-boschman hinderde ons te meer, daar wij Louisiana nog altijd als eene Fransche kolonie en als ons wettig eigendom beschouwden.

De oude was in gedachten verdiept blijven staan, terwijl zijn zoons de overgebleven stukken van het wild en hunne bijlen op den rug namen en zich gereed maakten om hem te volgen.

Wij bleven stil zitten.

- Wilt ge niet met ons gaan? vroeg de oude.

- Wij weten niet, of het u wel aangenaam...

- Woorden zijn geen pijlen, man. Onder elk volk zijn goede en slechte menschen. Komt meê, want hier is het niet raadzaam te blijven.

En wij gingen mede.

De weg, of liever de rigting die wij insloegen, want van een weg of pad was geen spoor te vinden - leidde overeen prairie, vervolgens door een bosch, daarop kwamen wij door kreupelhout dat het treurig overschot van onze garderobe geheel vernielde, en ten laatste door een heuvelachtige streek, waar wij van de hoogten den prairie-brand konden zien, het knappen van het brandende riet

en het kraken der omvallende boomstammen duidelijk konden hooren. Tegen dat tooneel waren wij intusschen reeds vrij wel gehard.

Zoo waren wij eenige mijlen door dik en dun heengetrokken, toen de drassig wordende grond ons waarschuwde dat wij weder een moeras naderden. Wij drongen zoo ver door als de grond ons dragen wilde en stonden eindelijk aan den rand van het moeras stil. James en Joë wierpen zonder een woord te spreken, hunne vracht van den rug, namen hunne bijlen in de hand, en begonnen een der naastbijstaande cypressen om te hakken. Lassalle en ik stonden zwijgend de dingen af te wachten die daar komen zouden, en bewonderden de buitengewone gemakkelijkheid waarmede de jonge lieden de boomen velden. Het scheen meer een spel dan een zware arbeid; binnen vijf minuten viel de stam, die ten minste vier voet over het kruis mat, krakend in het moeras. Zoodra de cypres gevallen was sprongen de beide jonge houthakkers er op en hieuwen de takken tot den uitersten top af, zoodat de stam boven op het moeras bleef rusten. Daarop begonnen zij een tweeden te vellen, en een derden en vierden - in den tijd van een half uur hadden de vier achter-boschmannen met gemak eenen arbeid volbragt die aan vier Franschen ten minste een dag zou gekost hebben.

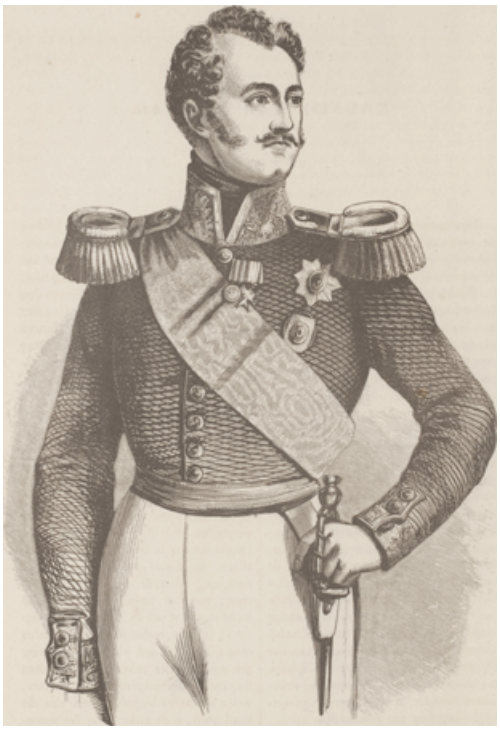
Wij hadden, als ik reeds zeide, dit alles met verbazing aangezien, en vroegen nu wat het beduiden moest?

- Ge zult het spoedig zien; antwoordde de oude, die op zijn geweer leunende in sombere gedachten verdiept scheen te staan, noch daaruit ontwaakte toen de stem van James zich liet hooren: - 't Is gereed!

- Komt, Frenchers, volgt mij nu, sprak de oude.

- Maar waarom over het moeras, en waartoe zooveel werk? vroegen wij.

- Omdat dit de naaste weg is, en omdat gij het misschien niet zoudt uithouden, als wij buiten om het moeras gaan wilden. Veel werk - bromde hij weder met een verachtelijken blik op den boomstam. - Als ge dat veel werk noemt, dan hebt ge van uw leven nog niet veel gewerkt, en hadt beter gedaan met in uw land te blijven, waar, zoo ik hoor gekken bij de vleet zijn, die voor andere menschen werken. 't Komt mij voor dat ge tot die aristokraten behoort, die liever andere menschen voor zich laten werken en gaarne in het warme nest van een ander gaan liggen. Maar we zullen u toonen dat het hier bij ons niet zoo gaat; we zijn geen Jeans, wij, bij Jingo niet! - we zijn geen menschen die zich door een baron, al kwam hij met honderdvijftig man aangetrokken, uit hun eigendom laten verjagen!

NICOLAAS I, KEIZER VAN RUSLAND.
GEB. 6 JULIJ (25 JUNIJ) 1796. TROONSBEKLIMMING 1 DEC. (19 NOV.) 1825.

Kronijk van den dag.

October

BINNENLAND. - Naar het berigt van sommige dagbladen zou de opening der Staten-Generaal op 7 October bijna wederom verhinderd zijn geworden. De heer D. Blankenheijm was tot voorzitter der Eerste Kamer benoemd, en vernam, naar men zegt, deze benoeming het eerst door middel van de Staats-courant. Hetzij op deze of op eene meer voegzame kennisgeving, toonde hij zich ongenegen om de hem opgedragene waardigheid te aanvaarden, en ging eerst op herhaalden aandrang daartoe over. Een blad, dat zich in eene vijandige houding tegenover het tegenwoordig ministerie heeft geplaatst, en zich met de verlegenheid, waarin het moer verkeerd hebben, vrolijk maakte, redeneerde aldus: de voorzitter der Eerste Kamer presideert bij de vereenigde zitting der Kamers; zonder voorzitter geene zitting; had derhalve de heer Blankenheijm blijven weigeren, dan had er geene zitting kunnen plaats hebben. Intusschen zou eene eenvoudige oplossing der zwarigheid tamelijk nabij de hand hebben gelegen, daar het oudste lid der Eerste Kamer zeer wel tijdelijk het voorzitterschap had kunnen waarnemen, zonder dat daardoor eenige wettelijke bepaling was geschonden.

Het uitstel van de opening der zitting is in beide Kamers reeds ter sprake gebragt, maar algemeen schijnt men de zaak van geringe beteekenis te hebben gevonden. Het schijnt dus vrij onverschillig te zijn dat de vrienden van het ministerie den uitweg hebben ontdekt, dat de Kamers vergaderd zijn binnen den tijd door de grondwet tot opening der zitting na eene ontbinding der Kamers bepaald, en dat het voorschrift der opening op een bepaalden dag alleen voor gewone omstandigheden zou bestemd zijn. Of de minister van Binnenlandsche Zaken het niet de moeite waardig achtte deze overweging in het uitstel-besluit te doen opnemen, dan of zij later is ontdekt, wordt niet gemeld.

De openingsrede was kort, en aan de recensenten in de dagbladen viel hier en daar eene raadselachtigheid van bewoordingen en onduidelijkheid van uitdrukking in het oog. In den eersten volzin moet alleen het gezond verstand beslissen of men heeft willen te kennen geven dat de regten van het nederlandsche volk de instellingen, of wel de instellingen de regten verzekeren; en het is inderdaad slechts eene gissing dat met ‘bevordering onzer gemeenschap met naburige landen, door toepassing der inrigtingen en krachten, welke de hedendaagsche kunst aan de hand geeft,’ de uitbreiding der spoorwegen zou bedoeld zijn. - Het laat zich eenigzins begrijpen dat in vroeger tijd het woord aardappelen te triviaal werd geacht

om in de taal eener troonrede gebezigd te worden en door de sierlijke uitdrukking ‘een der voornaamste voedingsmiddelen’ werd vervangen; maar wat heeft het woord spoorwegen in klank of zin om aldus te worden vermeden? Het is dus nog twijfelachtig of het inderdaad de spoorwegen zijn, welke met die omschrijving worden aangeduid; zoo niet, dan is het moeijelijk te raden wat er de beteekenis van is, en zal de tijd dit moeten leeren.

Behalve eenige zeer algemeene herinneringen aan den toestand des lands in sommige opzigten, waarvan de slotsom over het geheel tamelijk bevredigend is, bevat de troonrede de toezegging der spoedige voordragt van eenige wetten, namelijk, op het ontslag, de bevordering en het op pensioen stellen van officieren; tot regeling der koloniale belangen; op het gemeente en armbestuur en de onteigening ten algemeenen nutte; op het regt van vereeniging en vergadering; op de verantwoordelijkheid der ministers; op de nieuwe regterlijke inrigting; op de verbetering van het belastingstelsel en tot uitvoering van artikel 122 en 176 der Grondwet; benevens de verklaring, dat vereenvoudiging van het beheer in de inrigtingen der Marine de middelen zal doen vinden om de active zeemagt te vermeerderen; dat er voorbereidende maatregelen ter vorming van een deugdelijk verdedigings-stelsel zijn genomen; dat de koloniale geldmiddelen eene hoogere bijdrage zullen leveren dan waarop gerekend was, en dat zonder onvoorziene voorvallen het slot van de loopende dienst der finantiën meer dan toereikend zal zijn om het overgebleven te kort van een vroeger dienstjaar te dekken.

Van bezuiniging wordt in de troonrede geen woord gesproken, en dat deze niet in het plan van het ministerie ligt schijnt ook te blijken uit de reeds aangebodene begrooting. Wel verre van verminderd te zijn is het bedrag zelfs eenigzins verhoogd. Het vorige ministerie schijnt dus in het opzigt van bezuiniging reeds alles te hebben gedaan wat te doen was. Evenwel is de gedachte, dat de Hr. Thorbecke c.s. meer zouden kunnen en willen doen, gesteund door zijn spreken, toen hij nog in de oppositie der Tweede Kamer sprak, en niet als minister naar zijne toekomstige daden verwees, het voornaamste middel geweest om de toenmalige vrij algemeene meening voort te brengen dat hij de eenige man was van wien het heil des lands was te verwachten, eene meening welke de stelling van het vorige ministerie onhoudbaar maakte, en waarvan de regtvaardiging door daden nog verwacht wordt. Daar verscheidene leden der Tweede Kamer juist daarom zijn gekozen, dewijl zij voor voorstanders eener doortastende bezuiniging werden gehouden, mag men verwachten dat het ministerie in dit opzigt zoo niet tot daden dan toch tot spreken zal worden bewogen. Het is ontwijfelbaar dat politieke regten door het meerendeel der natie, door allen die niet aan eenig bijzonder stelsel zijn gehecht, voornamelijk werden verlangd en worden gewaardeerd als middelen om tot een inderdaad spaarzaam beheer, eene goedkoope regering, en aldus tot vermindering van belastingen te komen, en even ontwijfelbaar dat deze vroegere voorstanders, wanneer het ministerie door woorden of daden hunne verwachting voor eene hersenschim verklaart, in het tegendeel van vrienden en lofredenaars zullen veranderen. Het meerendeel der natie is nog niet overtuigd en zal moeijelijk tot de overtuiging te brengen zijn, dat de mogelijkheid eener vermin-

dering van belastingen eene hersenschim zou wezen.

De adressen van antwoord der beide Kamers waren ditmaal weinig anders dan een weerklank op de troonrede. De meerderheid in beide begreep dat zij in de tegenwoordige omstandigheden dit behoorden te zijn. In dezen zin werden zij door de commissien opgesteld en onveranderd aangenomen, in de Eerste Kamer met algemeene en in de Tweede Kamer met 58 tegen 7 stemmen, namelijk die van de Heeren Taets van Amerongen, Groen, Mackay, Hoffman, Boreel, Gevers, van Goltstein en Baud. De Heer van Goltstein had zich verklaard tegen de geheele strekking van het adres, en verlangd den wensch uit te drukken, dat er geen verder verzuim in de uitvoering der Grondwet zou plaats hebben. Ook in de Eerste Kamer was het bezwaar ter sprake gekomen, dat in de vorige zitting niet alle door de Grondwet opgenoemde wetten waren voorgedragen, en in de troonrede van de wet op het onderwijs geene melding werd gemaakt, en was zelfs het amendement voorgesteld: Wij mogen echter U.M. de teleurstelling niet verbergen, dat de voorschriften der Grondwet, omtrent eene vroegere aanbieding van sommige dezer en andere soortgelijke ontwerpen niet vervuld zijn. Dit amendement werd echter afgestemd en de op dit punt betrekkelijke zinsneden, in de beide adressen, luiden aldus:

Adres der Eerste Kamer: Van groot gewigt achten wij Uwer Majesteits toezegging, dat verscheidene voordragten uit de Grondwet voortvloeijende, ons eerlang zullen worden aangeboden; te meer daar die Grondwet, omtrent sommige, eene vroegere aanbieding verlangde. Tevens mogen wij voor U.M. den eerbiedigen wensch niet verbergen, dat ook het ontwerp van wet op het onderwijs daarbij niet achter blijve.

Adres der Tweede Kamer: Door U.M. is toegezegd de aanbieding zoo van deze (ter uitvoering van art. 122 en 176 der grondwet) als van andere gewigtige wetsontwerpen. Wij vertrouwen dat tijdig aan ons zullen worden voorgelegd al die wetsontwerpen, waarvan de grondwet de aanbieding, hetzij in eene vroegere, hetzij in deze zitting voorschrijft.

FRANKRIJK. - In de legitimistische partij is eene scheuring ontstaan, welke haar zeer dreigt te verzwakken en waarover de aanhangers van L. Napoleon zich derhalve zeer verblijden. Eenigen tijd geleden had de Laroche Jacquelein van een voorstel gesproken om door een beroep op het volk te doen blijken, dat de Fransche natie het herstel van den oudsten tak der Bourbons verlangde. Plotseling verscheen in een republikeinsch blad een vertoog, dat aan den legitimist Barthelemy werd toegeschreven, en waarin werd gezegd dat de Graaf de Chambord zich uitdrukkelijk tegen elk beroep op het volk had verklaard, daar een maatregel van dezen aard moest worden aangemerkt als inbreuk makende op het beginsel der erfelijke monarchie. Zelfs onder de legitimisten vond dit stijfhoofdig vasthouden aan een verouderd beginsel veel afkeuring, terwijl het algemeen een zeer ongunstigen indruk maakte. De echtheid van het geschrift, eerst betwijfeld, werd later erkend. De Laroche Jacquelein is wederom openlijk opgetreden ter verdediging van zijn gevoelen, dat het volk niet meer als onmondig kan worden beschouwd, en men door hetzelve in gelegenheid te stellen, om zich voor de republiek of voor de monarchie te verklaren, de grootste hinderpalen zou uit

den weg ruimen, die het herstel der legitimiteit bemoeijelijken. De eigenlijke vertrouwden van den pretendent blijven echter onverzettelijk bij het stelsel dat zij op den voorgrond hebben gezet, en zij die beweren dat aan de volksstem tegenwoordig de uitspraak niet kan worden onthouden, hebben zich zelven eindelijk van hunne partij losgemaakt en besloten werkeloos den gang der zaken af te wachten.

Tusschen den voorzitter der republiek en de permanente commissie heeft eene bedenkelijke spanning bestaan, en bij de heropening der wetgevende vergadering worden eene vernieuwing der onrust gevreesd. Reeds in de vorige maand had een dagblad, dat voor het orgaan van het Elysee gehouden wordt, een stuk geplaatst getiteld: 'Wat de Voorzitter wil,' waarvan de hoofdinhoud was, dat Lodewijk Napoleon een einde zou maken aan het tijdperk der omwentelingen, doch dat hij daartoe het vooruitzigt op duurzaam gezag moest hebben; dat hij dus hoopte dat de wetgevende vergadering hare verpligting zou inzien, en dat deze eene zware verantwoordelijkheid op zich zou laden indien zij aarzelen mogt tot eene onverwijlde herziening der constitutie te besluiten. Mogt zij echter weigeren om haar zegel te hechten aan een maatregel, die voor het algemeene welzijn dringend gevorderd werd, dan zou L. Napoleon niet aarzelen een beroep te doen op het geheele volk, waarvan hij zijn mandaat heeft verkregen.

Natuurlijk werden door deze onbewimpelde verklaring der Bonapartisten alle andere partijen in het harnas gejaagd. Hierbij kwam nog dat de voorzitter, die over het geheel het voorkomen van een regerend vorst aanneemt, blijkbare pogingen aan wendde om het leger voor zich te winnen en tot manifestiën te zijner gunste te verlokken. Er werden groote wapenschouwingen en daarbij uitdeelingen van champagne gehouden; de troepen werden aangemoedigd om leve de keizer te roepen, enkele soldaten die leve de republiek riepen werden gestraft, troepen die geheel dezen kreet aanhieven van Parijs weggezonden. De toeleg was te duidelijk om over het hoofd te zien. In eene zitting der permanente commissie werd de minister van oorlog te rede gesteld. Deze zeide op stouten toon dat hij noch kon noch wilde beletten dat door de militairen bij wapenschouwingen kreten werden aangeheven. Na eene onaangename woorden wisseling met den generaal Changarnier daalde echter zijn toon, poogde hij het voorgevallene te verzachten en te verkleinen, en beloofde hij dat bij de aanstaande wapenschouwing het aanheffen van kreten zou worden verboden. Deze wapenschouwing werd nu door eenige leden der commissie bijgewoond, Het volk was koel; de infanterie zweeg, maar de kavallerie, die het grootste gedeelte der troepen uitmaakte, hief met groote opgewondenheid kreten ter eere van Napoleon en den Keizer aan. De permanente commissie kwam toen tot het besluit om een naauwkeurig verslag van het gebeurde te doen opmaken en daarbij eene bepaalde afkeuring te voegen; aan den anderen kant toonde L. Napoleon groote verbolgenheid over de vijandige houding der commissie en vreesde men voor eene uitbarsting nog voor de opening der wetgevende vergadering. De gisting bedaarde echter wederom; aan beide kanten werd men bevreesd om zich te ver te wagen. Men verwacht thans de bijeenkomst der wetgevende vergadering op den bepaalden tijd en de aftreding van d'Hautpoul, als minister van oorlog, aan wiens ijver-

zucht tegen Changarmer alle misslagen van den laatsten tijd worden geweten. De geheele toestand blijft echter wankelbaar en onzeker.

De nieuwe wet op de drukpers wordt door het bewind op eene wijze ten uitvoer gelegd, die tot groote ontevredenheid aanleiding geeft. Het voorschrift van onderteekening der artikels in de dagbladen wordt gebezigd tot eene vervolging van alle dagbladen die den Bonapartisten ongevallig zijn. De bepalingen der wet geven daartoe overvloedig gelegenheid, en tegen een aantal bladen zijn reeds processen aanhangig, terwijl het ministerie bovendien blijft volhouden dat deze regtsgedingen voor de correctionele politie en niet voor eene jurij behooren. De bedoelde wet heeft de dagbladpers reeds een groot gedeelte van haren invloed benomen, en voor den strijd tusschen redactien, die geacht werden zekere beginselen te vertegenwoordigen, een personeel geschermutsel tusschen schrijvers in de plaats gesteld, dat het publiek niet aangaat. In zoo verre is het doel der bepaling bereikt; maar de willekeur waarmede zij wordt toegepast, daar de Bonapartistische bladen wegens geen verzuim bemoeijelijkt, de andere daarentegen tot in het belagchelijke toe aan stipte opvolging worden gebonden, maakt haar al te hatelijk om op den duur te kunnen stand houden.

De zaak tusschen den aartsbisschop van Parijs en de schrijvers van *l'Univers* is beter afgeloopen dan men verwacht had. De bedoelde schrijvers hebben van den Paus kennisgeving bekomen, dat het hoogst bezwaarlijk zou zijn den aartsbisschop in ongelijk te stellen, en de zaak dus in der minne behoorde te worden bijgelegd. Zij hebben daarop den eersten stap gedaan, en in eenen brief verklaard, dat zij alleen als burgers gebruik hadden gemaakt van hunne vrijheid om hunne gemoedelijke overtuiging te verdedigen, maar zich gaarne de vermaningen des aartsbisschops ten nutte zouden maken. De aartsbisschop heeft daarmede genoegen genomen, en aldus is de gevreesde oneenigheid in de Fransche katholieke kerk verhoed.

DUITSCHE STATEN. - De algemeene toestand van Duitschland blijft dezelfde. Steeds dreigt in de verte eenen oorlog tusschen Oostenrijk, dat het oude verbond wil handhaven, en Pruissen dat zich aan het hoofd eener nieuwe orde van zaken zou willen plaatsen, maar blijft men zich vleijen dat voorzigtigheid den vrede zal doen bewaren.

In Keur-Hessen moet de spanning op eene of andere wijs hare oplossing nabij zijn. De zetel der regering is naar Wilhelmsbad verplaatst; Kassel is in staat van beleg verklaard, en het militaire gezag zou daar moeten heerschen; dit wordt echter daardoor verlamd, dat bijna alle officieren van het leger om hun ontslag hebben gevraagd. De permanente commissie volhardt standvastig in hare vroegere houding; het land blijft rustig, maar aan den Keurvorst is daadwerkelijk de gehoorzaamheid opgezegd, en het hoogste geregtshof heeft zijne maatregelen veroordeeld, en de vervolging van Haynau belast, den broeder van den beruchlen Oostenrijkschen generaal, die tot kommandant in Kassel is benoemd. De permanente commissie is echter niet bij magte om Haynau te doen teregt stellen, evenmin als deze bij magte is om de verordende dwangmaattegelen te doen uitvoeren. De keurvorst heeft tot nog toe van geene schikking willen weten, en verlangt van het Duitsche Verbond herstelling in zijn gezag. Volgens de laatste geruchten zou hij echter Hassenpflug, die thans, maar op eene

weinig vereerende manier, van zijne regterlijke veroordeeling is ontheven, wegzenden, en alsdan de orde door vreemde troepen hersteld worden - of door orde de wettige, reeds jaren bestaande constitutie moet worden verstaan, of wel het willekeurige gezag eener dynastie, welke van ouds her eene schande voor Duitschland is geweest, blijft nog te raden.

DENEMARKEN. - De Holsteiners hebben op nieuw eenen aanval beproefd, thans op Friedrichsstad, hetwelk herhaaldelijk bestormd, gebombardeerd en grootendeels in den asch gelegd is. Naar het schijnt hebben de Holsteiners groote dapperheid getoond, maar is deze vooral door de hindernissen van het ongunstige terrein verijdeld. In de aanspraak waarmede de Deensche rijksdag in naam des Konings is geopend, wordt onder anderen gezegd, dat naar luid der overeenkomsten de tusschenkomst van het Duitsche Verbond noodig is om in Holstein regt en orde te herstellen, en men tot dus verre verhinderd is geweest om dit doel te bereiken.

ITALIE. - Het koningrijk Sardinie blijft steeds het schouwtooneel van eenen merkwaardigen kamp tusschen de wereldlijke en geestelijke magt. De aartsbisschop Fransoni is inderdaad teregtgesteld, en veroordeeld tot verwijdering uit de Sardinische staten, wegens misbruik van kerkelijke magt. De gebannen prelaat heeft zich daarop naar Frankrijk begeven. Op het eiland Sardinie had de aartsbisschop van Cagliari den kerkdijken ban uitgesproken over de overheidspersonen die zijn paleis hadden laten doorzoeken en zijne papieren verzegelen. Het wereldlijke gezag is echter niet voor dien magteloozen ban teruggedeinsd, maar heeft den aartsbisschop, op zijne weigering om dien in te trekken, gedwongen om het land te ruimen. Het ministerie schijnt ernstig voornemens het grootste gedeelte der geestelijke goederen in beslag te laten nemen en ten behoeve van den staat te doen verkoopen; de meeste provinciale raden verklaren zich voor dien maatregelen. Na dit alles is Pinelli, die tot eene schikking naar Rome was gezonden, wederom vertrokken zonder zelfs officieel gehoor bij den Paus te bekomen.

In Toscane is door een besluit des Groothertogs de constitutie opgeheven, de wetgevende vergadering ontbonden, de drukpers onder censuur gesteld en de stad Livorno aan Oostenrijk afgestaan.

Godgeleerdheid. - Wijsbegeerte. - Staatkunde. - Opvoeding en onderwijs

Eene proeve van vergeestelijkende bijbeluitlegging.

Het Hooglied van Salomo geestelijk beschouwd en verklaard door D. Molenaar, Hervormd predikant te 's Gravenhage. Ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw, te Amsterdam bij G. van Peursem 1850. Prijs 90 cents.

I.
Woord en geest.

> Deshalb ist die Bibel ein ewig wirksames Buch, weil, so lange die Welt steht, Niemand auftreten und sagen wird: Ich begreife es im Ganzen und verstehe es im Einzelnen. Wir aber sagen bescheiden: Im Ganzen ist es ehrwürdig und im Einzelnen anwendbar.
> v. GÖTHE.

Sedert eeuwen ligt er een boek open voor den mensch, 't geen hij nu en dan uit de handen legt, maar telkens weder opneemt; dat groote en diepzinnige boek vol raadsels en heilige waarheden, zoo als von Göthe schreef, waarheen de menschheid als ondanks zichzelve wordt heengelokt, en er zich onophoudelijk mede *moet* bezig houden. Deze sphinx der nieuwere wereld staat vast op zijn onwankelbaar voetstuk, tusschen de bloeijende en verwelkende geslachten der stervelingen, en wacht gerustelijk elken aanrukkenden, en verdwijnenden storm af. De Bijbel, het midden- en brandpunt der nieuwere beschaving en ontwikkeling, de geheimzinnige kracht, die op volk, Staat, maatschappij, kerk, oneindig veelzijdig, terugwerkt, het levensbeginsel eener altijd woelende en gistende menschenwereld, maar ook daar erkennen wij, zoo dit ergens erkenbaar is, de twee eigenschappen - *stof* en *vorm, woord* en *geest*. In eigenaardige vormen ligt de goddelijke geest en de goddelijke openbaring bewaard: diamanten in zeer verschillende kassen gezet; lichtstralen, die tot ons komen, door verbazend onderscheidene glazen, en waar de kleuren wonderbaar gemengd en gebroken zijn. Om onder en uit het woord den vorm, den geest te vinden, dat is de eisch, welken de Hoogste wijsheid aan de menschelijke wijsheid doet. Schijnt het niet, alsof de opvoeder der aardbewoners, een heilig, maar verzegeld geschrift, te midden der eeuwen en geslachten heeft geworpen, bevelende: beproeft het, om hier uw licht, uwe waarheid, uwen vrede te vinden? Wie is met het antwoord op deze vraag onbekend? De Bijbel is welligt onder alle martelaars de grootste geweest: de rijke kracht van het menschelijk verstand, het opgescherpte vernuft, de ongetemde zucht naar stoute of dwaze vooronderstellingen, de ijzeren en hardnekkige verkleefdheid aan het te voren bezworen

stelsel, de verwoestende greep der twijfelzucht, de satanslach van een spottend ongeloof, en zelfs de latere ongebreidelde begeerte om Staat en Kerk het onderst boven te keeren, deze allen hebben zich, als zoo vele legerbenden, bij den helderen dag, en bij den onveiligen nacht, op den ouden, eerwaardigen Bijbel heengeworpen. Men heeft, zonder einde, verklaard en weder verklaard, toegelicht en tevens verduisterd, vergeleken en weder uit elkaâr gerukt, vereenigd en losgescheurd, en nog heden ten dage staat het heirleger der godgeleerden, in digte drommen, rondom den Bijbel geschaard, zoekende en vorschende naar licht en waarheid - hier gelijk de mijnwerker, die in de diepte afdaalt, dáár gelijk de bergjager, die de duizelende hoogte beklimt, ginds gelijk de scheikundige, die door talrijke kunstbewerkingen tot op de grondstoffelijke eenheid wenscht door te dringen, en de oorspronkelijke ondeelbare grondstof der waarheid, ontdaan van alle vreemde elementen, wil bemagtigen. Zij strijden, ja, zij strijden, deze tolken der waarheid, deze mannen des vredes. *Waarover* strijden zij? Over woord en geest!

Ziet daar de groote, de onoverwinnelijke, de steeds herlevende tegenstrevers van den mensch op den steilen weg van het onderzoek, op het digtbelommerd of steenachtig spoor des geloofs: woord en geest, vorm en stof, de waarheid en hare omkleeding; en toch hoe natuurlijk, hoe onafwijsbaar is deze strijd: alles wat tot den mensch gebragt wordt, zoowel dooide zinnenwereld, als door de geschiedenis, door eigen onderzoek of door overlevering van anderen, alles is aan vormen gebonden, de waarheid en het wezen der dingen is als in- en zaamgeboren met de verschijning in bepaalde omtrekken, zonder vorm is er voor den aan zinnelijkheid vastgebonden mensch geene waarheid denk- of aanneembaar; zonder woord geen geest; en daarin ligt de grond en oorzaak, waarom de strenge afscheiding van woord en waarheid en geest zoo moeijelijk is, en menigeen wagens het woord, wegens den vorm, wegens het kleed, de verborgene waarheid òf niet ontdekt, òf verkeerd beschouwt, òf geheel eenzijdig opvat, òf door eene onjuiste, onbedachtzame afscheiding tot de grofste tegenstrijdigheden en ongerijmdheden vervalt. En nu de Bijbel? Ook dáár ligt alles, zooals alom, in vorm en kleed en eigenaardige kleur gehuld; door menschen voor menschen geschreven, verloochent zich ook hier de oude strijd niet: hier valt het licht duidelijk en helder genoeg van het Bijbelwoord op de buitenwereld, op den spiegel des verstands, in het heiligdom des harten, dáár, dáár worstelt de sterveling om den verborgen, diep verholen zin, als met tooverkracht naar buiten te lokken, hij stuit op het woord, en perst en drukten wringt het woord, en hij foltert en martelt het woord zoolang, zoolang, totdat de arme martelaar een angstkreet slaakt, en nog een, en nog een, en nog een, en dan, zoo heet het, is de ware zin gevonden; die afgeperste angstkreet heet Bijbelsche uitlegging! want de geest moet even als bij Fanst op 's meesters magtwoord verschijnen, het woord moet de waarheid baren, en zelfs bij de wanen misgeboorte wordt het vreugdeschot gehoord en de vreugdeklok geluid. Wilt gij ons ontstrijden, dat de Bijbelsche uitlegging meermalen, hier als met een Herculesknods gewapend, dáár met het ontleedmes voorzien, ginds met de goudschaal in de hand, evenwel als in het duister heen en weder rondtast, en eindelijk het gemartelde woord moet loslaten, deze

troost behoudende, welken de levende bron van alle licht en waarheid eens aan zijne jongen aanbood: ‘Ik heb u nog vele dingen te zeggen, maar gij kunt ze nog niet dragen,’ en zijn er niet velen onder hen, die als Godgeleerden verschijnen, en zich op dien naam niet weinig laten voorstaan, die zelven vele dingen aan anderen zeggen, maar juist veel over die dingen zeggen, welke zijzelven niet dragen kunnen, en evenwel aan het woord des Bijbels eenen geest uitpersen, die ons hier met huivering, dáár met verbazing, elders met droefheid vervult? Zijn er niet velen, die het Woord Gods werkelijk zoo in het naauw trachten te brengen, nadat dat woord Gods henzelven in het naauw heeft gebragt, en na den bangen, langdurigen, uitlegkundigen worstelstrijd zegepralend te voorschijn treden, aan de hand hebbende - een losse keten - terwijl de gevangene hen intusschen ontsnapt is, - en het woord daar blijft staan dood, dor, sprakeloos? De geschiedenis der Bijbelsche uitlegkunde, is ‘een verhaal vol jammers en bedrogs,’ een strand vol wrakken en schipbreukelingen, eene altoosdurende bewijsvoering der Bijbelsche waarheid: ‘De wijsheid der menschen is eene dwaasheid voor God.’ Wij achten ons verpligt, naar de roeping van ons Tijdschrift, de voorgestelde opmerkingen door een zeer sprekend voorbeeld te bevestigen, en de opmerkzaamheid onzer lezers, die groot belang stellen in den gang en de ontwikkeling der hedendaagsche godgeleerdheid, eerstelijk heen te leiden naar een klein, maar hoogst merkwaardig geschrift in den bundel des Ouden Verbonds, en vervolgens naar eene hoogst merkwaardige verklaring en uitlegging van dat zelfde geschrift, door een onzer vaderlandsche Godgeleerden.

II.
Het Hooglied.

> Träte da nun Jemand zum Könige (Salomo) und sprache: ‘Grosser König, siehe, du sangest der Lieder viel, du giebst mir, selbst dem Namen nach, einen *Ausbund*, eine *Blumenlese*, ein *Lied der Lieder*; aber, König, ich habe eine glückliche Hypothese, mit der freilich alle einzelnen Stücke, Personen und Situationen zerrissen und verschwemmt, deine vielen Lieder aber alle nur Ein Lied werden. Ich nähe und flicke, deute und sticke, verunziere und lege Liebesränke, würdige Moralabsichten, Politik und MYSTIK. hinein, daran du zwar, weiser König, *nicht* gedacht hast, woran *ich* aber denke, und die dein unwürdiges Buch seiner biblischen Stelle würdig machen.’ Man sage, was würde der königliche Dichter antworten? Wie würde er danken? Vielleicht mit dem Sprüche:
> Das Auge des Weisen sicht, was da ist; Aber das Hirn des Eitlen dichtet Hypothese.
> J.G. VON HERDER.

> Der Titel - das *Schönste Lied*, bezeichnet ungenau ein Gedicht, dessen Inhalt die Liebe ist, und zwar meistens die ländliche, hirtliche, mit dem glühenden Sinne des Orients, ohne die verzärtelte Schamhaftigkeit der neueren Zeit, aber mit dem sittlichen Geiste des Hebraïsmus aufgefasst. Die *allegorische* Deutung entbehrt aller *exegetischen Wahrscheinlichleit*, und ist keineswegs zur *Ehre* der Bibel nothwendig.
> W.M.L. DE WETTE.

In den bundel des Ouden Verbonds staat een klein, geheel eigenaardig geschrift, eene bloem tusschen de palmboomen, een warm en gloeijend lied der liefde, echte

Oostersche liefde, beurtgezang van twee minnenden, die elkaâr zoeken, naderen en vinden; waar de hartstogt in de krachtigste kleuren geschilderd staat. Aan dit zoogenaamde Hooglied van Salomo hebben de menschen zich beurtelings geërgerd, of zich in zonderlinge uitleggingen verloren en verward; voor velen is dit lied der liefde de steen des aanstoots geworden en gebleven, zoodat

wij, tot op den huidigen dag, durven verklaren, dat de uitlegging nog niet bepaald gevonden en gesloten is, evenmin als dit plaats grijpt bij de Apocalypse, welke wij den martelaar des Nieuwen Verbonds zullen noemen, den heiligen Sebastiaan, die van alle zijden door exegetische pijlen en schichten wordt getroffen. Ook het Hooglied is op de folterbank gespannen, en 't kan welligt niet geheel onnoodig geoordeeld worden, om een kort overzigt hier te laten volgen over de verschillende methoden van uitlegging, waaraan dit merkwaardig en fel aangegrepen of zonderling verklaard Bijbelboekske zich *moest* onderwerpen.

De *allegorische*, zinnebeeldige opvatting is ongetwijfeld van oude dagteekening: de geest der oude kerkelijke wereld was in de hoogste mate allegorisch, en men meent daarvan reeds de sporen te zien in de overzetting der *Zeventigen* en de *Vulgata*.

Intusschen vinden we hier:

I. De *historische* of meer zuiver *geschiedkundige* uitlegging, en wel:

a. Historisch-prophetisch, vooral bij de Joden.[1] Het Hooglied werd verstaan als een beeld der Joodsche geschiedenis, en van de verschillende lotgevallen des JoodschenStaats. Alzoo Aben Ezra, Jarchi en anderen. Luther bragt het Hooglied, meer zuiver, in verband met de gelukkige regering van Salomo, na hem Brentius. Hug en Kaiser daarentegen, vonden er den afval der tien stammen in aangeduid, tot Zerubbabel, Esra en Nehemia.

b. Coccejus erkende in het Hooglied eene verborgene kerk- en kettergeschiedenis, en wel:

I. *Theologisch*, bepaald *joodsch-theologisch* in betrekking tot God en het joodsche volk, zoo als de Rabbijnen.

c. Anderen verklaren het geschrift *theologisch-mystisch*, en zoeken daar eene liefdes-gemeenschap of der geheele kerk, of der individueele ziel (Sulammith) met Christus, - alzoo Origenes, Athanasius, Hieronymus, Theodoretus, Michaëlis en, zoo als ons straks blijken zal, eenige LATERE, HEDENDAAGSCHE Godgeleerden.

d. of wederom stonden sommigen eene *theologisch-hieroglypische* verklaring voor, zoo als Puffendorff, die alles op het graf van Christus terugbrengt.

e. of *theologisch-politisch*, zoo als Augustinus, die bepaaldelijk aan zijne Civitas Dei denkt, wien de beroemde Lowth eenigzins gevolgd is.

f. of meer zuiver *philosophisch*, het Hooglied verklarende als een gesprek, dat Salomo met de wijsheid voert - alzoo Abarbanel.

g. eindelijk *zinnelijk-allegorisch*, naar de opvatting van Hugo Grotius, die hier de geheimen der echtelijke gemeenschap meent te vinden.

De eenvoudige, niet zinnebeeldige verklaring, wij zouden haar de *historischgrammatische* kunnen noemen, vond reeds zeer vroeg haren verdediger in den bekenden Theodorus van Mopsuesta (a. Chr. 544)[1] die deswege op eene kerkelijke vergadering is veroordeeld geworden. Met hem eenige geleerde Joden, bestreden door Kimchi. De voorstelling van andere latere uitleggers neigt meer naar eene opvatting der *wederkeerige liefde*, waaronder

1) Rosenmuller, Schol. in. V.T. IX. 2. pag. 280.
1) Carpzov. Introd. II. pag. 248.

echter een *zedelijk* hoofddenkbeeld van trouw en gehechtheid verborgen lag - Jacobi, Ammon, Ewald, Umbreit - of als eene prediking tegen de polygamie (veelwijverij) - Dav. Michaëlis - ofeindelijk voor een Oostersch bruiloftslied - Lowth en Bossuet.

Ziet daar eene zamengedrongene schets der verschillende opvatting van zeer verschillende godgeleerden, betreffende het Hooglied, waaruit ons dadelijk blijkt, dat men de uitleggers in twee groote hoofddeelen, onderling genuanceerd, kan splitsen: in de zoodanigen, die eene allegorische, zinnebeeldige uitlegging handhaafden, en in de zoodanigen, die alleenlijk eene oorspronkelijke, niet zinnebeeldige verklaring wilden doen gelden, terwijl aan beide zijden, als in geslotene gelederen, mannen van kunde en beproefde trouw zích vertoonen, en daardoor de Bijbelkundige van onzen tijd genoopt wordt, hunne gronden te wegen en te wikken, voordat hij zich aan de eene of andere zijde schaart.

Als bijzonderheid deelen we nog de bekende plaats van den kerkvader Hieronymus mede: ‘Bij de Hebreën mag niemand, voordat hij den bepaalden geestelijken leeftijd heeft bereikt, het dertigste levensjaar, noch het begin van Genesis, noch het Hooglied, noch den aanvang en het einde van dit boek (Ezechiel) lezen, omdat hij, tot de volkomene wetenschap, en den zinnebeeldigen mystischen zin, door dezen rijperen leeftijd, op eene betamelijke wijze gebragt wordt,’[1] waarbij wij de aanteekening van Carpzovius boven aangehaald voegen: ‘Eenigen hebben beweerd, dat de Spreuken, het Hooglied, en de Prediker, onder de Apokryphen behoorden, oordeelende, dat zij als zuivere parabelen werden geschreven, en daarom niet onder de Kanonieke boeken konden opgenomen worden, waarom zij deze boeken, tot aan den invloedrijken tijd der groote Synagoge, hebben teruggehouden, wier voorstanders deze geschriften intusschen hebben verklaard.’

Zonder ons verder in meer geleerde geschiedkundige bijdragen ten opzigte van dit Bijbelsch boek te verdiepen, zij het voldoende aan te merken, dat men over de eenheid van hetzelve oneens is geworden en gebleven, en dat men hier ook latere bestanddeelen heeft meenen te vinden, terwijl de meest bevoegde beoordeelaars, zoo als professor de Wette, hier een geschrift uit het tijdvak van Salomo meent te herkennen, zonder met wiskundige zekerheid te berigten, dat de beroemde dichterlijke koning zelf de vervaardiger van dit Oostersch gedicht geweest is.

Thans dient de vraag eenigzins toegelicht en beantwoord: *Hoe is het mogelijk geweest, dat een boekske van dien geheel bijzonderen inhoud, louter liefde, niets dan liefde ademend, eene plaats heeft kunnen verkrijgen onder de gewijde schriften des Ouden Verbonds?* Als wij ons op dezen weg aan eenen voortreffelijken leidsman aansluiten, die nader ter sprake zal komen, aan J.G. von Herder, in een zijner keurige, warm en krachtig geschrevene werken,[1] dan is de oplossing hier niet verre te zoeken. De dichter der ‘duizend liederen,’ zoo als er geschreven

1) Hieronym. Praef. ad Ezechiël.
1) J.G. von Herder, Salomons Lieder der Liebe, die ältesten und schönsten aus dem Morgenlande.

staat, de gezalfde en beroemde koning, de stichter van den heerlijken tempel, mogt en kon ook niet in zijn Oostersch Hooglied vergeten worden, als eene geschiedkundige bijlage, kwam het gedicht onder de eerste verzamelde boeken des Ouden Verbonds reeds lang vóór Esra en Nehemia, dit lied was een dierbaar, onvergetelijk volkseigendom geworden; het behoorde bij de nagelatene schriften, ja als bij de nagedachtenis van eenen eenigen Salomo, de wijsheid in den Prediker en in de Spreuken, vindt een eigenaardigen tegenhanger in het lied der liefde van den koning. Wat hem, den hooggeschatten, eens uit het warme hart stroomde, dat bleef den zoon van Israël waard, lief, heilig. Het vorstenlied was volkslied geworden, het volkslied werd, onder de schriften des Ouden Verbonds opgenomen, heilig lied, het heilig lied stond vast en onbewegelijk op de gewijde rolle, ziet daar welligt de eenvoudige genetische geschiedenis van het Hooglied, zoo als wij de schoone gedachte van Herder, uit ons standpunt, verder poogden te ontwikkelen, en nu komt er licht in de duisternis. Wat eenmaal zijne goede plaats gevonden had onder de gewijde schriften, kon niet roekeloos en ligtzinnig verwijderd of verdreven worden. De zeventig Bijbeltolken, de latere vertalingen, namen de prachtige bloem der Oostersche liefde mede in den grooten hof op, waar Gods openbaring bloeide van Mozes tot aan Maleachi, men mogt deze gouden keten niet losrijten en er een enkelen schalm uitligten zonder heiligschennis, maar nu kwam ook de groote en langdurige strijd over den *zin* en de *beteekenis* van het Hooglied.

Liefde, liefde alleen? Neen, dit was te vreemd, te zinnelijk, te weinig Bijbelsch, te onheilig. Onder de gewijde schriften, de vurig minnende Sulammith, die haren minnaar lokt en zoekt; de vorstelijke minnaar, die de herderin met al den prachtigen gloed der Oostersche dichters een bloemenkrans vlecht, hare ligchamelijke schoonheid, onder steeds aangroeijende wulpsche beelden, bezingt, alles overvloeijend van zinnelijke liefde - neen - *zóó* kon, *zóó* mogt het Hooglied niet blijven - en toch, wat daar gevoeld en geschreven stond, kon men niet veranderen, of met andere voorstellingen verwisselen, of van het grove kleed der zinnelijkheid ontdoen; hier moest dus eene stoute, eene gewaagde, eene ongehoorde proeve gedaan - er was geen middenweg - geen bloote liefde- of bruiloftszangen, - maar - maar - ja *wat* moest hier met geweld of met list gevonden worden, om de eer des Bijbels te redden? De allegorie, het troetelkind der oude wereld, de oudere zuster der mystiek, dat schootkind van een spelend en dartelend vernuft, naderde ook tot het lied van Salomo, en zooals de reeds medegedeelde schets ons leerde, eene breede rij van zinnebeeldige verklaringen trad aan het licht, - nu was de zin en de beteekenis van het Hooglied gevonden: Salomo en Sulammith stonden op eenmaal in een geheel onverwacht, verblindend licht, hier had eene gedaante-verwisseling plaats gegrepen, welligt de eenigste in hare soort, de gansche strekking van het welluidend minnelied stond onder den schepter van eene geestelijke verklaring. - Salomo werd Christus - en Sulammith de Kerk, - dat was de eerste schrede, maar men bleef niet staan op dat spoor; het zinnebeeld der kerk maakte plaats voor dat der teederminnende ziel, - eene tweede Sulammith - en nu, nu wierp zich de zinnebeeldige mystiek, de ongebreidelde allegorie, met onstuimigheid op het lied der liederen. Alles,

alles werd, en moest in den geestelijken zin worden opgevat. Nooit is het vrouwelijk schoon zoo *uitvoerig* beoordeeld, en van alle zijden bezien, dan hier door de zinnebeeldige uitlegging! alles, alles moest volmaakt toepasselijk zijn of worden op Christus en zijne bruid, - en - wij roepen de geschiedenis en het gezond verstand hier als onze pleitbezorgers op, en, de ongehoordste ongerijmdheden, de ongeloofelijkste dwaasheden, de meest aanstootelijke uitlegging, de ellendigste verwarring van zinnelijkheid en geest, van godsvrucht en hartstogt, verschenen op het gebied der gewijde uitlegkunde. Christus als de vurige minnaar, de Kerk of de ziel als de smachtende bruid, stonden in de kerkelijke wereld, als bejammerenswaardige toonbeelden der nooit gedachte menschelijke dwaasheid, - dwaasheid en dwaling tevens, teregt dwalende dwaasheid! - diezelfde onverstandige ijver voor Gods eer, waar de Apostel Paulus over spreekt, die ijver, welke vreesde, dat aan de eer en heiligheid van den Oneindige iets te kort zoude gedaan worden, wanneer men een lied van een dichterlijk Koning niet in deszelfs *eersten* en *oorspronkelijken* zin en gedaante liet blijven, maar niet rustte, voordat men daar eene beteekenis had uitgeperst en uitgewrongen, die wonderbaar overeenstemde met de zinnebeeldige woede eener oude, nog altijd verduisterde wereld, en daarom werdt ook gij, arme, maar geleerde Theodorus van Mopsuesta, veroordeeld, *omdat* ge Salomo, Salomo, en de Sulammith, de Sulammith liet blijven! *omdatge* uweuitlegkunde niet kondet en wildet onderwerpen aan kerkwet en kerkuitspraak. Arme dwaalleeraar! troost u echter daarmede, dat latere eeuwen uwe ketterij voor waarheid, gezond verstand en echte Bijbelkunde hebben verklaard. Hier is nu de plaats, om de eigenaardige, de geheel oorspronkelijke, de indringende en doortastende beoordeeling van den rijkbegaafden von Herder te vernemen. Hoort hem, die inderdaad in dezen gehoord mag worden, in naïeve, schier humoristische taal, spreken, en als ge kunt, wederlegt hem dadelijk:

‘Men ziet het den voorstander van den nieuweren dieperen zin weldra aan, welks geestes kind hij is, namelijk het schootkind van den eigen' tragen geest. Hij draagt steeds de gelaatstrekken van zijn vader, den uitvinder; als deze fijn gevoelde, is de draad, die door het sprookje loopt, ook fijn, die draad, welke hij uit Salomo weet te spinnen; is hij ruw van aard, dan komt er een dik stevig kabeltouw der allegorie voor den dag, zoodat de zenuwen van den lezer pijnlijk worden aangedaan. Al moge alles nu ook zoo fijn als een spinneweb zijn gesponnen, zoo is het toch altijd een kunstmatig vreemd weefsel, zoolang het niet uit Salomo's geschrift natuurlijk groeit, en als van zelf zich aan ieder dringend aanbeveelt. Als Rabbi Juda vraagt waarom dit boekske het Hooglied heet, en herneemt, omdat hij, die dit alles hoort, in zijn gemoed met hemelsche dingen wordt vervuld, dan kan ik de vrijheid van dit antwoord wel toestaan. Het behaagt mij, als er in de *Sohar* staat: *zwart, maar zeer lieflijk*, dat is de kerk Israëls, zwart wegens hare gevangenschap, liefelijk wegens de wet, en hare vroomheid. Of als het het heet: *de balken van onze woningen zijn van cederhout*, dat is, de tempel des Heeren, door de hand Salomo's gebouwd, was van cederhout; de Tempel des Heeren,

die ten dage van den Messias zal gebouwd worden, zal uit cederen van het Paradijs bestaan. *De tortelduif laat zich hooren*, dat is de stem bij de aankomst van den Messias. *Wie is hij die te voorschijn treedt, gelijk als het morgenrood*, dat is de verlossing door den Messias. *Op de geurige specerijbergen*, dat is, onder alle planten en boomen is geen kleiner en meer nederig dan de specerijplant, die daar bloeit, alzoo de Heidenen, die met de doornen vergeleken, groote ruimten hebben en beslaan,' - deze en tallooze dergelijke overbrengingen zijn vernuftig; zij zijn bijna zedekundige of dichterlijke en wijsgeerige toepassingen, zoo als de Joodsche uitlegkunde zoekt en in scherpgetrokkene omtrekken vasthoudt - maar zij mogen den *natuurlijken woordenzin* niet willen verdringen of vergoeden, anders zijn ze gevaarlijk, en zelfs daar, waar ze ons door de meeste zinrijkheid en schoonheid treffen, blijven ze slechts toepassing, verdichting, vernuftspel, eigendom van den uitvinder. Niet minder vele mystieke uitleggingen van het Hooglied, zelfs door Christenen vervaardigd; zij bevatten een zee van gevoel en van vergezochte gedachten, en welbehagelijke zamenweefsels, waarmede de ziel des uitleggers vervuld was, en die ergens moest uitgestort worden, en daarom lag hij ze in zulk een aangename vaas. Op die wijze hebben Sarbievius, Joh. Angelus en vele anderen, de enkele woorden van het Hooglied op het voorwerp, dat hun voor den geest speelde, dichterlijk aan- en toegepast, en men bemerkt spoedig, dat bij zulk eene teedere taal van het hart, bij dergelijke afwisselende gestalten en tafereelen van ligchamelijke schoonheid, van liefde en vreugde, ruimte genoeg overbleef, om het gevoel eener gansche wereld zamen te vatten. Maar eeuwiglijk blijft *dit* waar: dat is *toepassing*, niet de *zin en beteekenis* der woorden, - een nieuw vat, uit kostbaar en edel leem gevormd, maar niet zijn eerste, oorspronkelijke vorm, eerste wording, - 't is een afgeleid, een duizendwerf overgehaald kunstwater, en niet de klare, heldere bron. Wanneer hier een vernuftige Rabbijn mij even verleidt, en van het eerste woordbegrip zachtkens weglokt, dan sta ik dadelijk bloot, om door eenen onvernuftigen, groven Christelijken Rabbijn overvallen te worden, die op mij toesnelt en zegt: *Hij heeft mij in den wijnkelder gebragt*, dat is, de bruid spreekt tot de knechten van den bruidegom: bewaart voor mij de flesschen van den geestelijken wijn in het sakrament. *Vangt ons de vossen*, dat zijn de ketters, die den wijnberg van Christus bederven, en de *kleine vossen*, dat zijn de verborgene ketters, die de afzonderlijke kerken beschadigen. *Zie, rondom het rustbed van den hemelschen Salomo staan zestig sterke (lieden)*, wel te verstaan, de heilige Engelen en Godgeleerden, allen *aangedaan met zwaarden*, te verstaan van de geleerde strijdkunst. *Uwe tanden zijn blank*, dat is, uwe leeraren zijn eenstemmig, orthodox wat het onderzoek der ketterijen betreft. Gij zult *disputatores bene dentatos* (strijders met hair op de tanden) hebben. *Uwe lippen zijn twee purperdraden*, dat is, het symbolum Nicaenum en Athanasianum. *Mijn vriend is heengegaan naar de specerijtuinen*, d.i. heengegaan naar de kerken in de zevende eeuw, naar de Franken, Zwaben, Westphalers, naar de Saksers en Thuringers. *Uw navel is als een ronde beker*, d.i. de wederherstelde beker of kelk bij het Avondmaal

Uw buik is als een hoop tarwengraan, dat is: de dwalingen van het vagevuur, zielmissen, verdienstelijke werken zijn verworpen. - *Uwe twee borsten* - de middelen ter zielen voeding, het Evangeliewoord en de heilige sacramenten - en zoo stormt men binnen, door de poort *Sethrabbim*, de elpenbeenen poort, d.i. tot de leer, die zuiver is voorgedragen door den *hals* der leeraars, naar den *neus*, het zinnebeeld van den toorn over de vijanden der Kerk, naar de *hairen*, het beeld der onderwerping in de leer, alleen, aan Christus, en naar den *palmboom*, den Westfaalschen Vrede, tot de door de *keel* gepredikte leer, welke de *lippen der slapenden* spreken doen, en tot de *linkerhand die het hoofd ondersteunt*, d.i. tot het collegie der Evangeliesche leeraren, totdat eindelijk de *dochteren Jerusalems*, d.i. het koor der theologanten zingt: *Onze zuster is nog klein*, de Kerk, die uit Gog en Magog opwast. *Zij heeft nog geene borsten*, d.i. geene behoorlijke, geordende leeraars; *wij willen over haar bouwen een zilveren paleis*, voor de leeraren van het Evangelie, want aan den hemelschen Salomo behooren duizend zilverlingen voor den wijnberg, tweehonderd aan de herders tot een genadeloon (men gevoelt wel dat geen Rabbi deze toepassing gemaakt heeft). Intusschen twijfel ik, of koning Salomo, glorierijker nagedachtenis, zoo Luthersch zoude gedacht hebben, - zelfs Luther dacht zoo niet.[9]

Salomo is niet de eenige, die zulk een lot heeft moeten ondergaan. Gewijde en ongewijde schrijvers, vooral dichters, hebben, hoe natuurlijker, helderder en eenvoudiger hun woord was, eene dergelijke *uitleggers-zalving* moeten dulden - en zagen in hunne ruime, schoone, Oostersche tenten, allerlei dingen binnenslepen, waar ze inderdaad nooit aan gedacht hebben; zoo is het gegaan met Homerus, Dante, Petrarca, ja zelfs met de eerlijke Voluspa; men heeft bij hen alle mogelijke wijsheid, ja zelfs de kunst om goud te maken gevonden. Intusschen, wie waren zij, die dat alles daar vonden? Slechts dwazen of kinderen!'[1)]

Alzoo von Herder - zekerlijk krachtig en scherp genoeg voor zijnen en ook voor onzen tijd. Wij laten de nadere toepassing van de woorden des geleerden mans aan het nadenken onzer lezers over. Welligt dat men thans, bij de steeds meer ontwikkelde godgeleerde studie, bij de toenemende uitlegkundige wijsheid, zoude vermeenen, dat het Hooglied eindelijk van zijne onbescheidene, overdrevene en overdrijvende, allegoriserende verklaarders zoude bevrijd, en weder teruggebragt worden tot den eersten, oorspronkelijken, woordelijken zin, - maar neen! - *dit* Bijbelboek schijnt bestemd en gepraedestineerd, om, voortdurend, als een wapenkamer voor de mystieke dwaal-licht-theologie te moeten dienen. Men schijnt er zelfs in onze dagen nog niet buiten te kunnen blijven, om den hemelschen Salomo, met de Sulammith, geestelijk in den echt te verbinden, en de neiging om te allegoriseren heerscht zelfs bij zeer deftige onpoëtische godgeleerden, ook in ons vaderland, in die mate, dat het schoone lied van Salomon's liefde eene zonderlinge geestdrift bij die leeraars werkt, welke anders

9 Neque hoc placet, ut exponamus de conjunctione Dei et Synagogae. LUTHER.

1) Von Herder, Salomons Lieder der Liebe.

zeer streng regtzinnig zijn, en waarlijk niet ligtelijk *dien* beeldentooi, aan het Hooglied eigen, bij voorkeur, zouden durven bezigen. Intusschen is het meest bejammerenswaardige bij deze uitlegkundige luchtvaart, dat men, om consequent of zichzelf gelijk te blijven, *alle gedeelten* van het Hooglied *moet* overbrengen op Christus en de ziel, en niet met enkele, meer algemeene trekken zich hier kan behelpen, en dáár, dáár beklagen wij de arme uitleggers, die zich eenmaal in den mystieken doolhof verdiepten, want dan begint hun leed in het lied der liefde, en is niet af te zien, en waarlijk hartbeknellend. Hier en daar, waar de beminnende vorst de aangebeden Sulammith nadert, of zij tot hem, kan men er nog even mede doorhaspelen - maar, o wee! maar als het nu *al* de partikulariteiten der schoone Oostersche zwarte bruid geldt, hare zeer afzonderlijke ligchaamsdeelen, dan moet, het ga hoe het wil, de zinnebeeldige opvatting doorgezet - er is geen bidden voor - en al zit de uitlegger, altijd vergeestelijkende, te zweeten en te zuchten, en al moet hij, in bangen nood, de kleinste bijzonderheden der schoone Sulammith, waar hij geen weg mede weet, volstrekt geestelijk opvatten, - hier is geen uitvlugt, geen genade - men kan niet met eene halve onderhandsche verklaring voldaan zijn, 't moet *alles juist* passen en uitkomen, op, in, en aan elkaâr sluiten, anders is het gansche moeijelijke werk, geheel, in den *waren* zin des woords, monniken-werk, - *oleum et operam perdidi!* - Om die redenen zijn de uitleggers, die, ten spijt van alle letter- en geschiedkundige genetische ontwikkeling van het Hooglied, evenwel de geestelijke beduidenis willen volhouden, en zelfs in deze eeuw boeken daarover schrijven, onze opregte deernis waardig, zij doen een waar Sisyphus-werk - de steen, die omhoog gewenteld wordt, rolt altijd getrouwelijk terug; eindelijk, worden we met bittere droefheid gewaar, dat men, door eigene ondervinding en eigene schade geleerd, toch niet wijzer *wil* worden. Is het, na al het aangevoerde, geen droevig verschijnsel, dat ook nog onlangs een vaderlandsch godgeleerde op nieuw gepoogd heeft om het Hooglied te vergeestelijken, en al de zwarigheden, die aan zulk eene uitlegging verbonden zijn, niet heeft willen of niet heeft kunnen zien? Het wordt tijd dat wij, zoo benopt mogelijk, het oog op zijn werk slaan, en het aan de beoordeeling onzer lezers onderwerpen.

III.
Ds. Molenaar en het Hooglied.

> Im Leben Salomo's finde ich zu diesem andern (allegorischen) Sinne (er solle nun historisch oder mystisch, oder metaphysisch, oder politisch seyn) noch weniger Grund: denn die Mystik war Salomo's Weisheit nicht, noch weniger Metaphysik und scholastische Kirchengeschichte. Seine Weisheit war klarer Sinn in Anschauung der Dinge des Lebens, feiner Scharfsinn, ausgebreitete Naturweisheit, wozu auch die spätere Arabische Sage den weisen Salomo machte, sogar zum Zauberer oder Teufelsbanner - zum mystischen Kopfhänger, zum Schwindler in's Wüste und Leere, oder zum Compendiumschreiber der Christlichen Kirchengeschichte, hat sie ihn nie machen mögen.
> VON HERDER.

De heer Molenaar zegt in het voorwoord: *dat de zucht naar het regte verstand van dit schoone en krachtvolle Bijbelboek onder ons en in andere landen wederom ontwaakte, en er in onze dagen zijn, die gelukkig terugkeeren van eene* ONWAARDIGE

en VERWATERDE *verklaring van hetzelve tot de erkentenis van den geestelijken zin dezes*

boeks. Ziedaar het standpunt der beschouwing en uitlegging van den Haagschen Godgeleerde. Onwaardig en verwaterd is derhalve de verklaring, welke eerst vader Muntinghe in zijne Geschiedenis der menschheid naar den Bijbel van het Hooglied gegeven heeft; want hij spreekt geen woord van eene geestelijke uitlegging. Onwaardig en verwaterd is de Bijbelverklaring van van der Palm, want ook deze rept met geen *enkel* woord van eene geestelijke, overdragtelijke verklaring. Maar wij mogen dit oordeel niet verwerpen, voor dat ons de *gronden* bekend zijn, waarop de *geestelijke, onverwaterde* en *waardige* verklaring van het Hooglied zal rusten: niet minder dan vijf gronden worden ons hier aangeboden:

1. Vooreerst het 1ste vers. Het Hooglied, het lied der liederen, die *titel* pleit voor den geestelijken zin.
2. Volgens Psalm 45, waar profetisch van Christus, den bruidegom en de bruid gesproken wordt, naar Hebr. 1: 8 en 9, *derhalve* moet het Hooglied mede geestelijk verstaan worden.
3. Er wordt gesproken van de *dochteren Sions, omdat er* van de dochter Sions gesproken wordt, in het Hooglied, volgens den doorgaanden zin des Ouden Verbonds, moet hier eene geestelijke beteekenis aanwezig zijn.
4. In het Oude Verbond is er sprake van eene betrekking tusschen Jehova en Zijn volk, *omdat* er staat, Jes. 5, v. 1: ‘Nu zal ik mijn beminde een lied mijns liefsten zingen van zijnen wijngaard,’ (zoo wordt er gesproken van afhoereren) *daarom* is het eene geestelijke beteekenis.
5. Eindelijk *omdat* de schrijvers des Nieuwen Verbonds woorden en gezegden invlechten uit het Oude Verbond; *omdat* Johannes de Dooper eens zeide, Joh. 3, v. 29: ‘die de bruid heeft is de bruidegom; *omdat* de Heer somtijds van zichzelven, onder het beeld van eenen bruidegom, gesproken heeft; *omdat* Paulus de gemeente vergelijkt met man en vrouw; *daarom* moet het Hooglied geestelijk opgevat, aangezien Paulus (zekerlijk?) zijne denkbeelden uit het Hooglied heeft ontleend.

Ziedaar de gronden, ons aangeboden, om eene vergeestelijking van het Hooglied aan te nemen! Voorwaar, als de schrijver *opzettelijk* gezocht had naar gronden, om ons te overtuigen, dat eene geestelijke opvatting *verkeerd* en *onjuist* ware, hij had *geene* andere, en betere gronden kunnen vinden dan deze, en wij moeten ons bedroeven, dat men voor een verstandig en beoordeelend Godgeleerd publiek op zoodanige wijze waagt op te treden. Maar wat hier meer en alles afdoet, is des schrijvers eigene, voor hem zeer netelige en verbazend onvoorzigtige, maar toch zeer ware en eerlijke getuigenis (blz. 3): *Het is waar, regtstreeksche aanhalingen van plaatsen uit dit Boek, het Hooglied, in de geschriften des Nieuwen Testaments hebben wij* NIET. Dat is in allen deele volstrekt waar, ook geene zijdelingsche, en door deze eerlijke getuigenis heeft de heer Molenaar zijn eigen geschrift, zijne vergeestelijking, zoo onwederlegbaar wederlegd, als dit slechts mogelijk was, en geen scherpzinnig bestrijder zoude hem daarin kunnen overtreffen. Zoo lang men ons, uit het Nieuwe Verbond, niet duidelijk en bepaald aanwijst, dat de Heer zelf of de *schrijvers* het Hooglied als voorspelling of als beeld hebben voorgesteld of erkend, is elke vergeestelijking juist *door* het Nieuwe Verbond verboden, en voor altijd

afgesneden: de regtzinnigste Godgeleerden, waaronder de heer Molenaar zekerlijk behoort, slaan over tot eene ongehoorde onbijbelsche vrijzinnigheid. Zij leggen *meer* in het Nieuwe Verbond dan er *werkelijk* in ligt - wat te bewijzen was. Zeldzaam hebben we ooit een schrijver zichzelven zoo geweldig en volledig, met eene enkele zinsnede, hooren wederleggen en bestrijden, als dit hier, helaas! met den heer Molenaar heeft plaats gegrepen.

De schrijver betoogt verder en tracht te bewijzen, dat de Oud-Rabbijnsche opvatting, waar alles in betrekking tot Jehova en de kerk Israëls wordt gebragt, niet deugt, maar *omdat* Johannes en Paulus hier en daar van een bruidegom en bruid spreken, de geestelijke verklaring, de eenige niet verwaterde en waardige, hier moet worden vastgehouden, in betrekking tot Christus, en des menschen ziel, waaruit volgt, dat het eigenlijke thema, of hoofd-onderwerp van het Hooglied is - *de gemeenschap met Christus*; dit standpunt moet niet uit het nog verloren worden bij de *praktikale* behandeling van Salomo's geschrift!

Na deze inleiding weet de lezer wat hij van deze bewerking van het Hooglied kan en moet verwachten. In hoeverre een dergelijk zinnebeeldig overbrengen der zinnelijke liefde van een Oostersch vorst tot eene bekoorlijke maagd, werkelijk den naam van *praktikale Bijbelbeschouwing* kan dragen, is moeijelijk te begrijpen. Als wij het praktikale Christendom in 's Heilands eigene woorden, b.v. in de onvergelijkelijke bergrede, en de gelijkenissen, of in zoo menige krachtige kern- en levensspreuk, ook der Apostelen, vinden, dan is die zoete en flaauwe mijmering over de zielen-gemeenschap met Christus, die geestelijke} zinnelijke} liefde, dat kussen der zielen, dat bewonderen der schoonheid - dat alles is zeer zekerlijk uit een zuiver Nieuw Testamentelijk oogpunt *onpraktikaal*, en laat er ons bijvoegen, *onpraktikabel*. Men toone ons dan toch eens, met duidelijke woorden, *waar* de Heer der Kerke zelf, in zijne goddelijke openbaring, op *zulk* eene wijze, als in deze bewerking van het Hooglied geschiedt, Zijne leer, Zijne verlossing, Zijne verzoening heeft aanbevolen? Men toone ons dan toch, dat de Zoon Gods, ooit of ergens, tot *dergelijke* vreemde, dikwerf aan het onkiesche, aan het dierlijke grenzende, voorstellingen, de toevlugt heeft willen of moeten nemen, om de gemeenschap met Hem aan te wijzen en te bevestigen? Men behelpe zich toch niet om eene vergeestelijking van het Hooglied te regt vaardigen, door een paar teksten aan te halen, waarin ook eens beeldsprakig van een bruidegom en eene bruid gesproken wordt. Ziet, als die regel doorging, en de heer Molenaar heeft hem werkelijk als *grond* voor zijne verklaring gegeven, dan zouden we oude bouwkundige werken, b.v. van Vitruvius, mede als zinnebeeldige voorspellingen van het rijk Gods en het hemelsche Jeruzalem kunnen opvatten, omdat er in de Openbaring van Johannes, Hoofdst. 21, over den bouw der hemelstad zoo veel gesproken wordt! En nu moge het door den onpartijdige beoordeeld worden, in hoeverre, door eene dergelijke Bijbelverklaring, aan den eisch der Godgeleerdheid, aan de werkelijke praktikale behoeften der zondige menschen, aan de heiliging van hart en ziel, wordt voldaan. Men weet het, de geest van sommige Godgeleerden neigt zich

mede naar eene dergelijke mystieke, symbolische, typische, dikwerf religieus-sentimenteele zijde. Men wil en poogt het krachtige en kernachtige Christendom, door *die* vergeestelijking, meer aan te passen aan den geest des tijds; de oude mystiek der middeneeuwen moet, door kunstmest omgeven, weder in het leven teruggeroepen. De Ruijsbroecken, welligt Böhme's, moeten weder kanselen. Tegen zulk eene ontaarding verheft zich nu de stem der onbeschroomde, der verdrukte waarheid. De overdreven ijver voor Gods eer moet hier wel diep beklaagd, maar toch ernstig aangetoond, en zonder aanzien des persoons berispt worden. Voorwaar, als het Hooglied inderdaad zoo moet verklaard worden, als de heer Molenaar dit poogt te doen, en getrouwelijk de voetstappen van vroegere uitleggers drukte, dan moeten er geheel andere gronden gevonden worden, dan de medegedeelde, om ons te overtuigen; dan moet er helder en bepaald *uit* en *door* het Nieuwe Verbond bewezen worden, dat de geestelijke verklaring de eenige ware is, en dat alle anderen ‘verwaterd en onwaardig’ zijn. Tot welk eene ongehoorde afwijking dit spel des vernufts, dit allegoriserend dartelen, den mensch kan heenvoeren, daarvan hebben we de bewijzen in handen. 't Is welligt onzen lezers niet onbekend, dat een tweetal populaire schrijvers ons te dezen opzigte eene kleine staalkaart hebben voorgelegd, die *meer* authenticiteit bevat, dan men misschien in een romantiesch werk zoude verwachten. Wij bedoelen den Hoogleeraar Limburg Brouwer in het *Leesgezelschap te Diepenbeek*, en aldaar de predikatie van den proponent Klos, over Hooglied III, vs. 9, 10, thema: de liefdekoetsen, blz. 208-214, en den onbekenden Chonia, in het vervolg op het bovenstaand werk, *Wat er van Diepenbeek werd*, de predikatie van Kring, aldaar bl. 128-135. Men leze nog eens - en dan kan de beslissing niet meer twijfelachtig zijn. Met één woord, ware het niet de billijke, door zoo vele ondervindingen geregtvaardigde vrees, dat deze soort van mystieke gevoels-theologie inderdaad nadeelig en welligt zeer onpraktikaal kon werken, ook onder de godgeleerden in ons vaderland, bij wie somtijds meer gemoedelijkheid en neiging naar het oude heerscht, dan wel echte deugdelijke godsdienstkennis, en een gezond, en daarom ook theologisch, verstand - ware het niet om die redenen geweest, wij zouden deze vergeestelijkende praktikale Bijbeluitlegging van den heer Molenaar stil hebben laten rusten; want zij zal ook daar haren weg vinden en zoeken, waar men zoodanig Bijbelverstand bij voorkeur hoogschat. Wij eindigen ons verslag, met een paar proeven uit de praktikale Bijbeloefening voor de lezers af te schrijven, als eene merkwaardige bijlage tot de geschiedenis der Bijbelverklaring en Bijbelbehandeling, omstreeks het midden der negentiende eeuw in ons vaderland.

‘Is ons voorts de uitdrukking: *dien mijne ziel lief heeft*, reeds bij Hoofdst. 1:7 voorgekomen, dan hebben wij hier slechts aan te merken, dat de geloovige ziel daardoor te kennen geeft, dat Jezus het bijzondere voorwerp van hare innerlijke liefde is, en dat zij zich bij uitnemendheid aan Hem verbonden gevoelt. Het zoeken naar Jezus, bij het gevoel van een wezenlijk of vermeend gemis, geschiedt dus door innerlijke begeerte des harten en door gevoelige uitlating der ziel, opdat men Hem, dien beminnelijken, zou deelachtig zijn, aan hem wederkeerige liefde zou kunnen betoonen en door gemeen-

zamen omgang ook in zijn liefde zou mogen deelen. Geheel hartstogtelijk is hier de taal der ziel, ook blijkbaar uit de herhaling harer woorden: *Ik zocht Hem*. Het gemis wordt door haar gevoeld, zij beklaagt zich over haar ongeluk en kan hare smart niet verbergen, vooral daar zij zeggen moet: Ik zocht Hem, *maar ik vond Hem niet*. In zulk eenen bedrukten toestand der ziel vreest men den Heiland geheel te missen, dat Hij zijn aangezigt verbergt, naar de smeekstem niet hoort, zijne vertroostingen terug houdt en niet helpen wil, en wat daarbij in het binnenste omgaat, weet elk, die immer zulk eene gestalte der ziel gekend heeft.

Hooglied. VIII: 1-4.

Drukt zich in dit veertiende zangstuk een zeer kiesch en sterk verlangen der liefde van eene vriendin van Jezus voor haren Heiland uit: 1, *het is, om Hem wederkeerig liefde te mogen bewijzen:* 2, *maar daardoor vindt zij zich dan ook zoo opgewekt en verlevendigd, dat zij des Heeren krachtige ondersteuning behoeft:* 3, *en vuriglijk begeert, dat anderen die liefdevlam thans niet meer zouden aanblazen:* 4.

Indien ergens dan is ook hier eene zeer wel gekozen en kiesche teekening van de vurigste liefde eens verlosten en begenadigden des Heeren te vinden, zoo als dezelve zich naar den Heiland uitstrekt en zich alleen in Hem en zijne gemeenschap verlustigt. Verlangt zij toch, dat de Bruidegom haar tot eenen broeder ware en wel eenen broeder, met haar uit dezelfde moeder gesproten, dan drukt zij daarmede uit hare begeerte naar de ontboezeming eener hartelijke en zuivere liefde en naar eenen meer vrijen en gemeenzamen omgang met den Heer; dan geeft zij daardoor haren innigen zielswensch op de alleredelste wijze te kennen, om dien dierbaren Redder geheel en voor eeuwig in haar bezit te hebben. En is dit niet kenbaar het doel van dezen wensch, daar zij er op volgen laat: *och, dat ik u op de straten vond, ik zoude U kussen, ook zouden zij mij niet verachten;* mag toch eene zuster vrij haren eigen broeder bij eene verrassende en gewenschte wedervinding ook in het openbaar omhelzen zonder zichzelve ten toon te stellen of tot schande te maken, dan verstaan wij het gereedelijk, wat Sulammith daarmede zeggen wil, en zoo ons de geestelijke ondervinding niet geheel onbekend is, zullen wij de begeerte der ziel gevoelen, welke naar den Algenoegzamen Heiland zoo sterk en levendig uitgaat. Maar hoe sterk klimt dan in dit Hooglied van Salomo de uitdrukking der liefde voor den Heer al hooger en hooger, hoe vurig en onleschbaar wordt de dorst der ziele naar Hem en hoe aangenaam is dan de ontdekking des Evangelies, dat Hij ons ondertrouwen wil in geloof en liefde (Hoz. 2: 18, 19), ja, ook de ontdekking, dat Hij zich niet schaamt ons zijne broederen te noemen. (Heb. 2: 11.) Ons moge het hier op aarde te groot en te wonderbaar zijn, tot Jezus als tot onzen broeder te spreken, ons moge het naar den ootmoed, welke allezins zoo betamelijk is, toeschijnen, de hemelsche kieschheid te kwetsen, zich dit te onderwinden; maar als de Heer zelf zich als een broeder vertoont, als Hij zelf ons de innerlijkste en vurigste liefde toedraagt, en de verzekering geeft, dat wij Hem eens zien zullen gelijk Hij is en aan Hem gelijkvormig zullen zijn, ja ook, dat Zijne kerk eenmaal als het wijf des Lams in eeuwige vreugde en zaligheid zal mogen deelen, zullen dan onze harten

niet naar Hem boven alles en alleen uitgaan, zal Hij dan niet het voorwerp zijn van onze meeste liefde en van onze zaligste verlustiging, zullen wij dan in onze schatting ook iets in den hemel of op aarde kennen, aan Hem gelijk?

Spiritus Asper en *Lenis*.

Opmerkingen over Nederland, zijn kerk en zijne theologie.

door Dr. F. Lücke, hoogleeraar te Göttingen.

De Nederlander heeft hart voor den vreemde, hij verstaat zijne taal, kent zijn staatsbestuur, volgt de vlugt zijner poëzij, daalt in de mijnen zijner philosophie. Maar zelden ontvangt hij wat hij geeft: koelheid is de minste der grieven, waarover hij zich te beklagen heeft, vooral bij den Duitscher.

De meeste van Germanje's zonen komen tot ons zonder kennis onzer taal, zonder - we zeggen niet eens sympathie voor, maar - begrip van ons nationaal karakter, zonder besef zelfs van onze letterkunde: en daarom figureren we in hun reisjournalen als Europesche Chinezen, wier Amsterdam met gras begroeid, wier letterkundige celebriteit Boudewijn is. Een' welwillenden Duitscher, als Dethmar, zien wij zelden, een', die bij zijn welwillendheid de bevoegdheid heeft om ons te beoordeelen, schier nooit. De herfst van 1847 zag er twee te gelijk: Lücke en Ullmann, twee van Duitschlands beroemdste theologen, kwamen met eenige kennis der Hollandsche taal, met warme vriendschap voor Hollands geleerden, met helderen blik voor Hollands toestanden, met Christelijk wijsgeerigen zin, tot ons.... Ziet, hen mogen we wel hooren: miskenning zal ons niet grieven, nutte wenk, en wijze raad is te wachten van de reivoerders in de wetenschap des geloofs. We achtten het om 't doel van den Tijdspiegel niet vreemd, op te merken, hoe Nederland zich afspiegelt in 't heldere oog van den Johanneischen Lücke. We geven daarom eene ietwat bekorte overzetting van zijnen brief aan zijne '*Holländischen theologischen Freunden in Gröningen, Zwoll, Utrecht, Amsterdam und Leiden*', waarmede hij hun zijne verhandeling wijdt '*Ueber das Alter, den Verfasser, dieursprüngliche Form und den wahren Sinn des kirchlichen Friedensspruches: In necessariis unitas, in non necessariis libertas, in utrisque caritas!*

Liefst zou ik u het geheele beeld van uw land en volk voorhouden, zooals 't zich gedurende een vrij langdurig onderzoek van uwe oude en nieuwe theologische letterkunde en bij mijn verblijf onder u in mijnen geest gevormd heeft. Ook wenschte ik dit eerst. Volgens eene belofte die ik te Groningen deed, had ik plan, daaraan eene korte kritische geschiedenis van uwe theologische ontwikkeling en letterkunde in dezen tijd te knoopen. Maar aanhoudende ziekelijkheid, kort na mijn terugkeer uit Holland opgekomen en nog niet geheel geweken, heeft mij helaas de vereischte krachten en moed benomen, en mij in de studiën, tot de voltooijing en vergelijking mijner

opmerkingen vereischt, gestoord. Ik moet mij dus tot eenige hoofdtrekken en eene korte schets bepalen.

Bij meer dan ééne gelegenheid kwam reeds, toen ik bij u was, het gemeenschappelijke en verschillende in onze beide nationaliteiten ter sprake - vooral te Amsterdam en te Leiden. Schriftelijk wil ik nu gaarne inhalen wat ik, beschroomd en ongeoefend in het voor de vuist spreken, bezwaarlijk mondeling kon te kennen geven.

Wie de menschen en de menschelijke zaken met Christelijken zin beschouwt, kan evenmin alles prijzen als laken. Het een zoowel als het ander strijdt met de liefde en waarheid.

Zoo kan en mag ik ook niet zeggen, dat mij alles bij u volkomen beviel. Veel was en bleef mij vreemd, veel scheen mij gebrekkig en wachtend op verbetering. Maar zoo is 't overal in de wereld. De volmaaktheid behoort niet tot het heden, maar tot de toekomst. Daarenboven, ik ben niet gewoon alles in schitterenden lichtgloed te zien.

Men wordt ook met de jaren meer koel en kritiesch. Maar den jeugdigen lust om in wat goeds mij regt te verheugen, de kracht om het edele, groote en schoone, waar ik het vind, te bewonderen en zonder eenigen nijd te herkennen, heb ik nog niet verloren of verleerd, hoop ik ook onder mijn grijzend hair te bewaren. Ik ben tot u gekomen onbevooroordeeld en met achting voor uwe eigenaardigheid, zoo heb ik mij aan de ontvangen indrukken kalm en welwillend overgegeven. Ben ik zoo nu geen verliefde minnaar en vleijende lofredenaar, maar een toegenegen, open opmerker van uw wijze van doen en zijn, ik heb daartoe het regt ontleend zoowel uit wat ik zag als uit mijne wijze om het te zien.

Om, naar den regel, eerst van uw land te spreken, van kindschheid af heb ik van de effene vlakten nooit gehouden; mijn lievelingsoorden zijn de door schoone grenzen ingesloten plekken, waar berg en dat en vlakte elkander liefelijk afwisselen. Opregt gesproken, ik zou in uw land niet gaarne wonen, 't is mij te vlak en te vol waters. Liever in Zwitserland op de schoone hooge, zij 't dan ook moeijelijk te beklimmen bergen, en in de scherpe lucht der prachtige gletschers. Maar terwijl ik uw land, die klassieke vlakte, doortrok - ik kan 't u niet zeggen, hoe ik ook door deze goddelijke natuur werd bekoord: die afwisseling en tegenstelling van land en water, fraaije land- en waterwegen, van weelderige weiden, heerlijke velden en tuinen, prachtige wouden en liefelijke boschjes, waaronder zich de woeste zandgronden schier verliezen, niet te vergeten de grootsche duinen en daarachter in de verte de graauwe zee, die ontzettende! Ook dit land, dacht ik, heeft God geschapen en tot woonplaats, een goede woonplaats Zijner menschenkinderen ingerigt, als zij Zijne heilige bedoelingen in de natuur regt verstaan en volgen. Juist dit, dat in uw land overal de regelende, bouwende, scheppende, worstelende menschelijke geest zich vertoont, dat men bij elke schrede de zedelijke degelijkheid, nijverheid, koenheid en netheid van uw volk kan opmerken, daar het op de wrokkende zee met edelen trots het land verovert en er tegen verdedigt, woeste en vruchtbare gronden evenzeer weet te bebouwen, en water met land, vlakte met heuvels met kunstenaarshand vaak op verrassende wijze tot de liefelijkste landschappen, als tot lusthoven verbindt, - juist dit had voor mij eene groote aantrekkelijkheid. Daarbij de middelpunten van het

verkeer uws nijveren volks, de schoone steden, onde en nieuwere, die allen, ook de kleinere - nooit vergeet ik den heerlijken avond in den maneschijn te Zwol met van Senden - haar liefs in en om zich hebben, daarenboven met meer of minder historische merkwaardigheden uit vroeger en later tijd en trotsche herinneringen aan degroote daden uwes volks. De natuur zonder kunst en menschenwerk heeft haar schoon; maar volle bevrediging vindt de geest toch eerst dan, wanneer natuur en geschiedenis elkander doordringen. Ja 't is een soort van godsdienstig genot, een land te zien, van de zedelijke kracht des volks zoo geheel doortrokken en bezield, als het uwe, waarin het gebod des Scheppers, dat de mensch zich de geheele natuur moet onderwerpen, met zooveel ernst en gelukkig gevolg volbragt wordt.

Men kan onmogelijk in uw midden zijn, zonder nadrukkelijk aan de groote geschiedenis van uw volk herinnerd te worden, aan de heldenperiode van uwe staatkundige en kerkelijke bevrijding en verheffing in de zestiende eeuw. Vooral in een' Duitschen theoloog is 't natuurlijk en 't doet hem goed, wanneer hij met de schitterende beelden van Schillers penseel, den Duitschen jongeling diep ingedrukt, tot u komt om den grooten historischen achtergrond overal nog weár te vinden in gedenkteekenen niet slechts, maar ook in zeden, kunst en wetenschap, handel en wandel. Zoo als uw volk toen alles veil had voor de geestelijke schatten, zoo is 't ook nu nog. Groot is de kracht van het materiele bij uw handeldrijvend winstbejagend volk, - maar hoe hoog staan daarbij toch voortdurend wetenschap en kunst, boven alles de kerk des Heeren aangeschreven! Te Rotterdam wees mij een scheepskapitein het standbeeld van Erasmus midden in 't gewoel der nabij zijnde haven en omringd van het getier der markt. Dat nam ik als symbool. Het *virtus post nummos* zal ook bij u een menigte belijders en beoefenaars hebben; maar de edele daad der Leidsche burgerij, die tot loon voor haren heldenmoed, in de belegering van 1577 betoond, niets anders begeerde dan de stichting der hoogeschool, - zal ook nu nog wel bij u algemeen geroemd worden.

Elk beschaafd volk heeft zijn' historischen grondslag, waarvan het zich nooit kan losrukken. Maar mij kwam het toch voor, dat uw volk meer dan vele anderen, ook het onze, de bezielende herinnering van zijn groote tijdvak bewaard heeft. Vaak is de verwoestende stortvloed der revolutie u over het hoofd geslagen, ook de hevigste, die van Frankrijk uitging, maar nooit is de historische grond er door weggespoeld, dien gij trouw bewaakt en verdedigt als het land, dat gij der zee hebt ontwoekerd. De natuur en de tot natuur geworden geschiedenis van uw volk zullen hiertoe wezenlijk bijgedragen hebben, maar hadt gij niet een zedelijk doel voor oogen gehad, de historische zin ware in uw volk niet zoo levendig gebleven. Zedelijk noem ik 't vooral, dat uwe schilders de groote mannen en daden van uwe roemrijke geschiedenis in edele beelden voor de nakomelingschap hebben bewaard. In dit opzigt waren mij uwe academiesche senaatskamers met hare afbeeldingen van uwe groote hoogleeraren uit alle vakken, het raadhuis te Leiden met het grootsche tafereel der belegering, de sakristij der remonstrantsche kerk te Amsterdam met de sprekende portretten van Arminius en anderen, eindelijk de vele historiesche schilderijen van uwe grootste kunstenaars

in de musea van Amsterdam en den Haag - onvergetelijke, benijdenswaardige gedenkteekenen van uwen eerbied voor de geschiedenis; ze zijn mij, schoon ik van de moderne dienst van het genie onzer nieuwe heidenen in de Christelijke wereld geen vezeltje bezit, als bedehuizen geworden. En wanneer deze eerbied ook de groote mannen uwer latere geschiedenis tot op den jeugdigen held van Antwerpen wordt betoond, wanneer b.v. namen als van Hemsterhuis, Ruhnkenius, Wyttenbach, schoon de beide laatsten geen inboorlingen waren, en de laatste *praeceptor Hollandiae*, van Heusde, niet anders dan met diepe achting en edelen trots, ja met een soort van godsdienstig gevoel, door u genoemd worden, dan heb ik daarbij niet zonder smart er aan kunnen denken, hoe bij ons de revolutionaire, Jacobijnsche mode binnensluipt, om onze groote mannen zoo spoedig mogelijk te verslijten en in ondankbaarheid en geestelooze athaumastie te vergeten. Wij rigten voor hen standbeelden op van beroemde kunstenaars, maar het ware gedenkteeken, de eerbiedige bewondering van geheel het volk, wordt te vergeefs gezocht.

Bewaart dezen edelen historischen zin. Hij is te hooger te schatten, naarmate hij minder, als bij u het geval is, met hoogmoed is vereenigd; naarmate hij minder uw volk tot houterige of wel reactionaire domme vasthoudendheid aan het oude verleidt, het nationale gevoel van eigenwaarde overprikkeld en tot de erkenning van en achting voor vreemde volkseigenaardigheid ongeschikt en ongenegen gemaakt heeft.

Van oudsher heeft men 't in u geroemd, dat gij met zooveel achting en broederlijken zin vooral ons Duitschers te gemoet komt. Stamverwantschap en historiesch verband geven aan deze deugd iets van het instinct. Daarbij, de gastvrijheid, waarmede gij den vreemdeling te gemoet komt, behoort tot de humane deugden van alle beschaafde volken. Persoonlijkheid, individualiteit heeft daarbij ook een zeker regt; maar zoo als ik uwe vriendelijkheid jegens den Duitscher heb ondervonden, waren de trekken van vrije ontwikkelde deugd onmiskenbaar.

Maar terwijl ik dankbaar der edele, trouwhartige gastvrijheid herdenk, waarmede ik bij u overal ontvangen ben, herinner ik mij tevens levendig de geheele inrigting en toon van uw gezellige leven. Hoofdtrekken daar in acht ik eene zekere edele vereeniging van wèlgestelden rijkdom, smaakvolle zindelijkheid en netheid met eenvoud zonder pronkzucht; voorts eene aangename vermenging van beleefdheid en gulle openheid, ernst en vriendelijkheid, kalmte en levendigheid, spraakzaamheid en stilte; eindelijk van behagen in nuttige, leerzame gesprekken en vrolijken humor in den omgang. - De vrolijke, door geest gekruide middag- en avond-maaltijden, en de gestopte pijpen, te Groningen, Utrecht, Zwol, Amsterdam en Leiden - in grooter of kleiner kringen met belangrijke gesprekken - zijn mij onvergetelijke beelden van het Hollandsche leven. Daaronder zijn mij de beide drukste en levendigste avonden te Amsterdam, bij de Heeren van der Hoeven en Koopmans, nog in een ander opzigt bijzonder merkwaardig. Ik zag daar mannen van den meest onderscheiden' aard en rigting, van alle godgeleerde partijen en kerkgenootschappen der protestantsche kerk eensgezind en vreedzaam bijeen, en daarbij met elkander in de levendigste gesprekken over de kerkelijke en theologische verschilpunten van onzen tijd, zonder eenigen kwetsenden wanklank. Bij de ten onzent

heerschende voorstelling van het Hollandsche karakter, die ik had meêgebragt, was mij deze schier hevige opgewektheid, die ons Duitschers niet toegaf, een verrassende trek; zoo was ik dan ook niet weinig verbaasd, toen ik uwe predikers met het *pectus* van eene aan Franschen pathos grenzende geestdrift en vloeijende welsprekendheid op den kansel hoorde spreken. Maar allen werden op dien eenen avond overtroffen door uwen Da Costa, in wien Oostersche en Hollandsche aard zich vereenigd hebben. Toen deze geniale man, in strijd met ons allen zijne theologische en kerkelijke beginselen met wegslepende welsprekendheid voordroeg en in zijne Philippica tegen de Groningers de stelling voordroeg, dat men bovenal eerst in de belijdenis der waarheid volkomen met elkander moest overeenstemmen, eer men een' naauwer band van liefde en vrede kon aanknoopen, en ik hem te gemoet voerde, dat van den anderen kant nog nadrukkelijker beweerd moest worden, dat zonder Christelijke liefde ook geen gemeenschap in de waarheid uit den strijd der tegenstellingen kon ontstaan en stand houden, - toen had ik wel ons gezelschap zelf tot voorbeeld willen nemen, dat in denzelfden oogenblik het feitelijk bewijs leverde, dat er geen geschikter, meer orde bewarende en tot het doel leidende leermeester en voorzitter van godgeleerde en kerkelijke twistredenen is, dan de geest der Christelijke liefde, die de wezenlijke waarheid als levenskiem en kern bevat, met hemelsche kracht en orde doet uitbotten en tot heilig gemeenschappelijk goed van wie de waarheid zoeken maakt. - De erfzonde der baatzuchtige, liefdelooze verdeeldheid in kerk en staat, theologie en wetenschap is nog door geen volk geheel overwonnen. Elk volk heeft ook in dit opzigt zijne *horas et moras*, zoodat nu eens de strijd heviger woedt, dan weder zucht voor vrede heerscht. Uwe geschiedenis weet zelfs van bloedigen partijgeest te spreken, en, naar ik bemerkte, wil deze booze geest ook bij u weder zijne rol spelen. Maar in mijne smart over de hartstogtelijke verdeeldheid en scheuring bij ons, deed het mij goed, bij u over 't geheel, althans op het kerkelijk en theologisch terrein, bij alle verschil en partijschap, zooveel edele verdraagzaamheid en onderlinge vreedzaamheid op te merken.

Zeker is dit verschijnsel gedeeltelijk daaruit te verklaren, dat de partijen sedert lang gescheiden, in verschillende kerkgenootschappen zelfstandig nevens elkander staan, en, als gescheiden echtgenooten, minder met elkander in botsing komen; dat de tegenstellingen, juist omdat zij niet genoodzaakt zijn bij elkander te blijven, hare oorspronkelijke scherpte reeds verloren hebben. Ligt dat er ook veel toe bijdraagt, dat kerk en staat bij u reeds meer dan bij ons tot inzigt zijn gekomen van hunne verscheidenheid en voorwaardelijke afhankelijkheid en tot op zeker punt zich met elkander verstaan hebben. Eindelijk zijt gij ook door het vroegere republiekeinsche leven er meer aan gewend om in den strijd der tegenstellingen te leven. Intusschen blijft het waar, dat het leeren der theologische caritas en het verleeren der *odia theologica* in den strijd der partijen, ook bij een vreedzaam karakter, alleen dan mogelijk is, wanneer het geheele leven van Christelijken geest doordrongen, en daarin een algemeen erkende grond van eenheid gelegd is, waarop de strijders elkander altijd kunnen wedervinden en verdragen. Hoe meer 't juist nu bij ons wordt gemist, des te hooger wist ik het te waar-

deren, dat uw geheele volksleven nog van vrome kerkelijkheid doordrongen is. De avondkerk in den Utrechtschen dom en de morgengodsdienst in de remonstrantsche kerk te Amsterdam waren bij al het vreemde der taal en van de geheele eeredienst, juist daardoor zoo zielverheffend voor mij, dat zij mij het beeld van een degelijk Christelijk volk, dat aan het woord des Heeren nog vasthoudt, voor den geest riepen. Bij velen moge het niet meer dan voorvaderlijk gebruik en gewoonte zijn om de godsdienstige zamenkomsten niet te verlaten en te verzuimen, maar het is een zegen, en vooral in den tegenwoordigen kritischen tijd der Europesche Christenheid een schat, dien God u beware en ons wedergeve.

Vergis ik mij niet, dan behoort deze kerkelijkheid mede tot de eigenaardige grondslagen uwer theologie. Is deze vroeger en later bewaard gebleven voor de onpraktische overprikkeling en overspanning ter regter en ter linker zijde, welke wij Duitschers in den jongsten tijd beleefd hebben, dan zult gij dit vooral daaraan te danken hebben, dat uwe theologen en theologie nog op een' vasten praktischen grondslag in het volk rusten. Zoo geheel abstracte schooltheologen, die ten hoogste het praktische Christendom slechts voor zich en hun huis houden, hebt gij niet. Het onderscheid tusschen kerk en school, praktijk en theorie is bij u minder scherp dan bij ons. Terwijl bij ons praktische geestelijken en akademische godgeleerden schier als twee gilden van elkander gescheiden zijn, en de meeste der laatsten ter naauwernood als kandidaten ééns gepredikt hebben en den kansel vermijden, - zijn bij u de praktische geestelijken meest tegelijk echte geleerden, worden uwe akademische theologen vaak van de praktische dienst in de kerk op den leerstoel geroepen, en al uwe hoogleeraren kunnen en willen gaarne van tijd tot tijd voor de gemeente het woord verkondigen. Zoo wordt de theorie op heilzame wijze door de praktijk getemperd.

De naam van het rationalismus is, men weet het, het eerst van u uitgegaan, ook de rigting zelve, maar in haar oorspronkelijk regt en mate in den tijd van Des Cartes. Ja zelfs de overdreven, afbrekende kritiek en antichristelijke bespiegeling, die men bij sommigen der onzen vindt, is, in zoo verre Spinoza, de vader dezer rigting, bij u t' huis was en ook 't eerst invloed oefende, van u tot ons gekomen, schoon niet langs den theologischen weg, want uwe godgeleerden boden hem met de onzen dapper tegenstand. Maar de ernstige historische, praktische tact heeft uwe theologie altijd op den weg van eene zekere bedachtzaamheid gehouden en haar den afschuw voor de uitersten der ongeschiedenis en van het wetenschappelijk papendom diep ingeprent. Zoo is menige afschuwelijke wanstaltigheid, die wij beleefden, verre van u gebleven, en ofschoon gij met onze theologische letterkunde aanhoudend verkeerd hebt, ook opwekking en vooruitgang van ons gaarne aanneemt, - dat geniale springen of liever verrekken van onze jongste theologie, - die miswassen der sansculottische frivoliteit en Christusverloochening aan den eenen, en der bespiegelende en overgeleverde hyperthorodoxie aan den anderen kant, hebben bij u weinig of geen' ingang gevonden. Wij zijn nu eenmaal voor den gevaarlijken togt langs de klippige kust bestemd, - 't heeft ook zijne goede zijde. Maar er is ook een halsbrekende gymnastiek, en ook op 't gebied des geestes is de rythmische gang de schoonste niet

slechts, maar ook de beste. In dit opzigt hecht ik aan het theologisch verkeer tusschen ons groot gewigt. Van den verstandigen, goeden buurman neemt men gaarne eene vermaning aan. Wij mogen dan van u wel leeren maat te houden en praktisch doel voor oogen te hebben. Onze geheele vriendschappelijke omgang moest strekken om ons bij elkander te verkwikken en op te bouwen, en onze goederen eerlijk te ruilen.

Dit verkeer was welligt vroeger, zoo niet grooter, dan toch meer gemakkelijk, zoo lang nog de Latijnsche taal de algemeene was voor het verkeer in de geleerde wereld. In later tijd is ook uwe geleerdheid - vooral ook uwe theologie - meer nationaal geworden in de taal, en dat te regt. Dat is de loop der geschiedenis. Belangrijke wetenschappelijke werken van uwe geleerden, die men vroeger zeker in 't Latijn geschreven had, worden nu in de Hollandsche taal uitgegeven, en wie van ons uwe literatuur opmerkzaam volgen wil, kan de Hollandsche spraakkunst en woordenboek niet missen. Deed men dat bij ons meer, ik meen inzonderheid met belangstelling voor uwe schoone letterkunde, die, naar ik hoor, aan edele voortbrengselen gedurig rijker wordt, dan zou men ook uwe theologische werken in de volkstaal beter kennen en met nut gebruiken. In dit opzigt zijn wij bij u veel ten achteren. Gij kent het onze meer en beter dan wij het uwe.

Intusschen gaat gij voort met de oude taal der geleerden zoowel schriftelijk als mondeling te gebruiken. En ofschoon, naar mij dunkt, de oude klassieke stijl in uwe Latijnsche theologische werken wel wat minder is, zal er toch onder u moeijelijk een jong godgeleerde te vinden zijn, die niet in staat is om zich in onberispelijk Latijn over theologische onderwerpen duidelijk en vloeijend uit te drukken. Uwe academische programma's en proefschriften, uwe academische leerboeken, zelfs van de Groningsche heeren, zijn nog in 't Latijn geschreven, ofschoon de Latijnsche voorlezingen er over allengs in onbruik raken. Dat is bij ons, - ik moet zeggen, althans voor een gedeelte helaas! - reeds anders geworden. De Latijnsche leerboeken offer ik gaarne op. Maar wij hebben bij ons reeds academische proefschriften in de Hoogduitsche taal, zelfs over onderwerpen uit het Romeinsche regt. Ik mag onze schande niet meer bloot leggen. Maar ik kan niet begrijpen, waarom velen onderons, ook meer ernstige mannen, de kunst van 't Latijn spreken en schrijven over theologische onderwerpen als een stuk van de staartpruik van den ouden tijd aanmerken, dat men moest wegwerpen. Bij slot van rekening heeft iedere tijd zoo zijn' eigen' staart, ook de moderne, maar deze draagt hem niet van achteren, maar van voren. Ik zie in de kunst van 't Latijn spreken altijd nog eene heilzame oefening van den geest. Met haar zal men veel van de vaardigheid en juistheid van denken, daarbij veel liefde voor klassieke vormen ook in de moedertaal verliezen. Daarenboven zal, vrees ik, de verachting en afschaffing van de klassieke taal der geleerden veel luije broodstudie ten gevolge hebben; ja nog meer, - de beoefening der klassieke taal zal langs hoe meer zich beperken deels tot de philologen van beroep, deels tot de gedwongen behandeling op de gymnasiën, en daardoor langs hoe minder worden een geestelijk goed van alle beschaafden, waardoor dan een schat van klassieke wijsheid, ideale denkbeelden en vormen onder ons verloren zal gaan Maar 't is vergeefs, dat wij onze tegenwoordige dollemannen op dat verlies

wijzen. Men wil in onzen tijd eerst door schade wijs worden, liever dan door wijze voorzigtigheid zich voor schade te wachten. De stoomwagen rent voort, geen halt roepen houdt hem staande.

Des te liever was het mij, bij u de klassieke geleerdheid nog in haar volle regt en in algemeene achting te vinden. Zeker, de Bouman's worden ook bij u zeldzamer. Ik moet hierbij herinneren aan het belangrijke morgenbezoek bij uwen voortreffelijken Utrechtschen senior, toen deze eerwaardige klassieke man, na reeds bij de eerste begroeting verzocht te hebben om in plaats van 't Hoogduitsch, dat hij niet zuiver en vloeijend genoeg voor ons spreken kon, in 't Latijn met ons te mogen spreken, terwijl hij ons - ik weet niet of 't niet was met een zekere humane ironie - wel wilde toestaan, Hoogduitsch te spreken - hoe hij over alles, waarover het gesprek liep, kerk en staatkunde, godgeleerdheid en wijsbegeerte, oud en nieuw, ja over huishoudelijke dingen, over cigaren zelfs, - met Erasmiaansche sierlijkheid en vaardigheid Latijn wist te spreken, vol luim en humor, zoodat men op het denkbeeld kon komen, dat hij een uit het oude Romeinsche Trajectum overgebleven beschaafde Romein was. Zoo iets is zeker de vrucht van een bijzonder talent, van bijzondere oefening en beschaving; maar toch was het mij een aangenaam teeken, dat de klassieke taal der Romeinen bij u nog algemeene achting geniet en hare kunstenaars telt.

Ik breek hier de herinneringen mijner reis af. Of ik, naar mijn wensch, nog eens persoonlijk tot u komen zal, om bij een langer verblijf mij nog meer met uwe geestesgoederen bekend te maken, mijne opmerkingen te vermeerderen en te verbeteren, ik weet het niet. Juist in de laatste jaren heb ik menig teeken van boven gekregen, dat mij, zoo ik het wèl versta, op de *ultima linea rerum* wijst en mij vermaant om vooreen andere reis mij bereid te houden. Maar wat God ook in Zijne wijsheid en liefde over mijn leven moge besloten hebben, ik zal u en uw Nederland steeds een dankbaar, deelnemend hart blijven toedragen.

Een bloem op het graf van een' Christus-bode.

Aan Mr. J.A. Molster te Amsterdam.

Amicissime!

Heb ik met u getreurd, toen u de broeder ontviel, door velen geëerd, van u boven velen geliefd, - hoeveel gij verloren hebt weet ik eerst nu zijn nagelaten bundel voor mij ligt.[1)] Nu eerst heb ik den man leeren schatten, dien ik eene enkele maal slechts op mijnen levensweg mogt ontmoeten. Zeker, gij hebt veel verloren, gelukkige, die zoo een' broeder te verliezen hadt. Nu hij tot mij gesproken heeft na zijnen dood, nu weet ik het waarom duizenden aan zijne lippen hingen; nu gevoel ik, hoe hij moest boeijen en verrukken - waardoor, gij vraagt het

1) Nagelatene Leerredenen van J.A.D. Molster. Utrecht, W.H. van Heijningen 1850.

mij niet, die hem hebt gadegeslagen met de scherpzinnigheid der liefde. Hoe goed gij hem kendet, kon ik nu eerst zien, nu zijn werk nevens uwe hulde[2)] voor mij lag: zijn woord was mij de beste commentaar op het uwe. Als ge schrijft: 'Wie heeft niet reeds opgemerkt, dat het beginsel waaruit hij handelde een echt Christelijk beginsel was?' dan wijs ik op zijn geschreven woord en vraag: wie gevoelt het niet, dat het beginsel, waaruit hij sprak, een echt Christelijk beginsel wfas? Hij was niet maar theoloog, hij was Christen; zijn onderzoekende geest had niet maar de diepten der wetenschap gepeild, zijn hart had de diepten van Gods liefde in Christus geloovig leeren aanbidden. 't Is de zaak van zijn' vriend, zijn' redder, zijn' Heer, het regt van zijn' Vader, dat bij bepleit, - en o, 't is niet te zeggen, wat kracht er schuilt in het woord, dat opwelt uit het geloovige hart. Wie geloofde, altijd was hij heer van zijn gehoor. Dáárom, omdat hij zijn' Heer liefhad en zijne broeders om den wille zijns Heeren, - omdat hij niet anders predikte dan wat hijzelf ervaren had aan zijn hart, dáárom hingen de scharen aan zijne lippen. Ik zeg het met u, nu ik hem ken uit zijn woord: 'Ik tart elk die hem gekend heeft, zelfs zijne vijanden (zoo hij ze mogt gehad hebben), van onzen overledene ééne onwaarheid, ééne onopregtheid te vermelden.' Als prediker was hij de blanke opregtheid: geen aangetrokken kleed was hem het Christendom, 't zat hem in hart en merg: hij geloofde, dáárom kon hij rotsen vermurwen en bergen des ongeloofs verzetten. Het Christendom had hij in zich opgenomen, en gaf nu in zijn woord zijne door Christus geheiligde individualiteit. En zou dat niet de ware weg zijn voor den kanselredenaar? Zou hij niet eerst dan met overtuigende kracht en overredend vermogen kunnen spreken, wanneer hij zichzelven, zoo als hij van den zuurdeesem des Evangelies doordrongen is, in zijn woord geeft? Uw broeder deed het, wèl wetende, hoe groot de kracht der persoonlijkheid is, die in de hoogste persoonlijkheid de bron harer kracht vindt. Wie hem hoort, kent den redenaar niet slechts, kent ook den mensch.

De geniale man verraadt zich tot soms in kleine, schijnbaar onbeduidende trekken. Als hij op het juiste verband tusschen het werkend en het biddend leven des Christens wil wijzen, geeft hij één trek, maar met meesterhand: '*Ik moet werken de werken desgenen, die mij gezonden heeft*, sprak de Heer, *zoo lang het dag is*; maar ook ging Hij van tijd tot tijd *alleen op den berg om te bidden*.' Wat scherpte zijn blik had, wie erkent het niet uit die ééne opmerking: 'Hij (Jezus) was de dertig jaren niet verre te boven: en de Joden, die tot Hem zeiden: *Gij zijt nog geen vijftig jaren oud!* schijnen reeds trekken van verder gevorderden leeftijd, dan dien Hij had, op Zijn aangezigt te hebben gelezen.' - Den klassiek gevormde, gedrenkt met de edelste sappen van Athene's en van Rome's wijsheid, herkende ik op elke bladzijde, en als gij bewijs noodig hadt voor uw schrijven: 'Geschiedenis, oudheidkennis en Latijnsche of Grieksche letterkunde was hem van zeer nabij bekend,' gij hadt slechts te wijzen op plaatsen als (blz. 15:) 'Deze onderzoekers hunner eeuw (de heidensche wijzen), hoeveel werk van de kunst der vertroosting zij hebben gemaakt, den eenigen

2) Hulde aan de nagedachtenis van den WEw. ZG. Heer J.A.D. Molster, gebragt door M^{r}. J.A. Molster (als M.S. gedrukt) Utrecht, W.H van Heijningen 1850.

waren troost heeft niemand hunner weten te vinden,' - of u te beroepen op woorden als (blz. 205): 'Hoeveel groots en goeds door de ongewijde oudheid werd geacht tot den waren en in alles volmaakten wijze te behooren; zij heeft er geene beeldtenis van kunnen ontwerpen die door den besten der menschen niet eindeloos verre wordt overtroffen.' - Toch, hij behoorde niet tot de versteende voorstanders van het klassieke, die op nieuwer ontwikkeling met verachtelijk medelijden nederzien. 'Het verdient opmerking,' zeg ik met u, 'hoe groot het veld was waarop zich zijn werkzame geest bewoog.' Den wijsgeer, bekend met de nieuwere zoowel als met vroegere stelsels, en toch aan niemand zich houdende dan aan Christus alleen, verraadt de belangrijke plaats in zijne leerrede over *God, den Vader der Geesten*, die ik u herinneren moge (blz. 89-90): 'Als men vraagt naar wijze en tijd, waarop deze (menschelijke) geest zijn aanzijn ontvangen heeft, dan heeft men van allen, die over de zaak hebben nagedacht, geen gelijkluidend antwoord te wachten. Onder de Heidenen, Joden en Christenen waren sommigen van gedachte, dat reeds bij de wereldschepping alle geesten zijn voortgebragt, die hier in een ligchaam hebben geleefd of nog leven zullen; en dat zij zich of vrijwillig met een stoffelijk omkleedsel hebben vereenigd, of met deze vereeniging overtredingen zijn gestraft, waaraan zij vóór dezelve zijn schuldig geworden. Anderen meenden; en in de Hervormde Kerk ging dit gevoelen het meest in zwang; dat de menschelijke ziel te gelijk met ons ligchaam, maar onmiddellijk, door God wordt geschapen. En nog anderen waren van oordeel, dat ziel en ligchaam beide aan dezelfde wet der voortplanting hun aanzijn verschuldigd zijn. Het eene gevoelen werd voorgestaan en het andere bestreden, ook al naarmate men meende het meer of minder met zijne denkwijze omtrent het zedelijk bederf, en de voortplanting van hetzelve van ouders op kinderen, overeen te kunnen brengen. De Bijbel, meent men, dat hier niet beslist.... Opmerkelijk komt mij evenwel voor de tegenstelling, tusschen de *vaders onzes vleesches* en God als den *Vader der geesten* in ons tekstvers gemaakt; en niemand, geloof ik, zal willen ontkennen, dat zij het natuurlijkste is, wanneer de schrijver daarbij van het gevoelen is uitgegaan, dat wij het edelste deel van ons wezen, deze inblazing van den Almagtige, niet van onze vaders en moeders ontvangen hebben, maar onmiddellijk uit de hand van God.' - Tot met de jongste wijsgeerige systemen is hij vertrouwd: een enkel woord roept ze u voor den geest (bl. 240): 'Apostelen van het ongeloof! uw armzalige, uw wordende, uw met de wereld en al het wereldsch kwaad vereenzelvigde God, dit oorspronkelijk afgetrokkene begrip vermoge het niet (met menschelijke stem zich doen hooren); wij, die den levenden en op zich zelven bestaanden, den onveranderlijken en volmaakten, en den Schepper en alomtegenwoordigen Beheerscher des hemels en der aarde in Hem erkennen, achten geen ding voor Hem te wonderlijk of te groot.' Zie, gij bemerkt, wat kennis er achter die woorden schuilt, maar de eenvoudige wordt er niet door afgeschrikt, of verward, geen vertoon van geleerdheid vraagt verbazing of bewondering.

Doorvoed met de wijsheid van ouden en nieuwen tijd, bovenal met de wijsheid, die uit God is, kon de redenaar niet anders dan heldere, gezonde denkbeelden aan zijne hoorders mededeelen. Als hij

spreekt van den hemel (bl. 37, als ‘dien de mensch, naar den indruk, door de aanschouwing der hemelruimte en hemelligchamen op hem gemaakt, zich verbeeldt *boven* hem gelegen te zijn’, of elders (blz. 203) van den Heer zegt: ‘dan dreef Hij de duivelen uit, en maakte naar ziel en ligchaam gezond, die ketens en boeijen verbraken, en schreeuwden en schuimden van woede en razernij’, - of u (blz. 232) Elias voorstelt, als die ‘de wereld in zegepraal, en als op eene zegekar had verlaten;’ dan behoeft de opmerkzame lezer geen bewijs meer, dat Molster den Bijbel niet misbruikt tot een leerboek van sterre- of geneeskunde, dat Molster niet aan de schors blijft hangen, maar tot de kern der Schrift weet door te dringen. Toch, gij verstaat mij, mijn vriend, gij weet het sinds lang, ik leerde het uit zijn' kansel-arbeid, uw broeder behoorde niet tot wie het wezen des Christendoms zien in een stelsel van waarheden, in een kort begrip van min of meer rationele leerstellingen, daarvoor was hem de godsdienst te veel zaak van het hart, daarvoor stond bij hem de persoon van Christus te hoog aangeschreven. Zie, wij behoeven niet eens zijne geheele theologie en christologie uit zijne leerredenen op te delven (te groote taak voor 't bestek van een' brief), elke bladzijde getuigt het, hoe hij met den Eenige was ingenomen, - en hoe hij overal in de feiten Gods openbaring zag, kunnen ons reeds de opschriften van de meesten zijner redenen zeggen: Nebucadnezar vernederd en hersteld, Jezus' geboorte de openbaring van Gods wijsheid en liefde, de dierbaarheid van Christus voor Zijne geloovigen, de Heer het land doorgaande, goeddoende, verheerlijkt op den berg. Ja, Molster vond meer in het Christendom dan een stelsel van geloofs- en zedeleer; 't is zijn woord (bl. 23): ‘God heeft gezorgd voor ons geloof, en in Zijnen zoon eene rots, waarop het rust, ons geschonken! Als het aan fijn gesponnen redeneringen hing, men zou er andere kunnen tegen inbrengen en tegen overstellen; en wat bleef den ongeoefende over onder de slagen des doods? Maar dat Christus gestorven is en weder opgestaan; ziedaar een feit, voor alle redekaveling onomstootelijk’. ‘Neemt Christus weg’, heet het elders (blz. 216) ‘uit de jaarboeken der menschheid, en dood en duisternis heerschen alom, waar nu een liefelijk zonlicht speelt, en de edelste vruchten van kennis en deugd doet ontluiken.’

Bij al zijn grondige kennis van de Christelijke waarheid, bij al zijn juistheid in 't onderscheiden, zult ge dan ook te vergeefs in het werk van uwen broeder eene eigenlijk dogmatische preek zoeken in dien zin, waarin zij 't verstaan, die het huis des gebeds tot eene kweekschool voor theologasters, tot een oefenperk voor menschelijke spitsvondigheid willen verlagen. Maar van dezen geest ook geen spoor bij een' Christus-prediker, als uw zalige was. 't Is een ruim Christendom dat hij predikt: ‘God heeft Zijn' eigen' Zoon niet gespaard, maar voor ons allen overgegeven (bl. 83)’ en die God zorgde reeds in vroeger eeuw voor Israël niet alleen, ‘daarenboven was het voorgeslacht op verre na niet verstoken van alle licht en van alle kennis der zaligheid (blz. 118).’ Kent hij God ook als der Heidenen opvoeder, hij wil zijne broeders dan ook niet tot Israëlieten, maar als Christenen opvoeden: den geest des Nieuwen Verbonds predikt hij, niet van het Oude; tot de vrijheid der kinderen Gods, niet tot de vreeze van den Israëller voor den theokra-

tischen bondsgod wil bij opleiden. Liever wil hij door de liefde Gods roeren, dan voor den Heilige doen sidderen, en als hij den toon van den boetgezant moet aanslaan met zijn (bl. 275): ‘Na den eersten dood een tweede, een nog ergere, eene ellende...’ dan valt die toon hem zwaar, dan breekt hij af en vervolgt: ‘Maar neen, ik wil u niet langer den schrik des Heeren verkondigen! Ziet op Hem, die gestorven is en weder opgestaan, om u uit de duisternis tot het licht, en uit de dienst der zonde tot Zijnen Vader te brengen! Gelooft in Hem, die u kan en wil en zal zalig maken, als gij aan Hem u vertrouwt! Komt tot Hem, die rijk is over allen, die Hem aanroepen, en koopt Zijn goud; neemt om niet, wat u door Hem uit zijne volheid wordt aangeboden, en verbindt u tot eeuwigdurende trouw aan Hem en Zijn woord!’ Ik geloof het nu niet meer om uws woords wille, wat gij schreeft: ‘Hij wist het, onze onvergetelijke, dat geene godsdienst tegen de menschelijkheid kan prediken, en daarom vloeiden zijne lippen over van liefde en vergeven, en daarom was zijne godsdienst geene dienst van een' tiran, maar die van een' Vader, dien men uit liefde gehoorzaamt, en daarom predikte zij hem geen moedeloosheid, zuchten en tranen, maar opbeuring, vertroosting en vreugde’, want als van zijne lippen heb ik het nu gehoord, hoe hij een' Vader in Christus predikte en het open verklaart (blz.270): ‘straffen kunnen voor den Christen zijne rampen niet zijn.’

Zulk een man moest ook op ander kenmerk van den waren Christen zien dan de stelselmakers, die alleen waar hunne begrippen worden aangekleefd, hunne woorden nagebaauwd, den discipel des Heeren erkennen. ‘Die aan Hem zich verbindt,’ sprak uw broeder (bl. 312), ‘treedt ook in verbond met zijne volgers en vrienden; daarvoor houdende niet alleen, die er door deze of gene rigting in het Christendom met eene onchristelijke meesterachtigheid uitsluitend toe gerekend worden, maar al wie Hem bemint en belijdt, en deze belijdenis door zijn gedrag niet wederspreekt.’

Wat hebt gij hem goed gekend, toen gij schreeft: ‘Wars was hij van dat dood gelooven, dat alleen plaatse kan vinden in den mond en zonder toepassing is op het leven; daarin erkende hij mede de voortreffelijkheid van de leer zijns grooten Meesters, dat zij in de maatschappij kon worden toegepast, en haar op hechte, onvergankelijke grondvesten doen rusten. Doch met afschuw zag hij, hoe velen de leer van Christus op de lippen hadden, en bij elke gelegenheid de menschen hun geloof wilden doen bewonderen, des daags voortzondigden, en dan des avonds den naam des Heilands durfden ontheiligen als zij Hem aanbaden met den mond, - liefde op de lippen, haat in het hart! “Hoe zuiver,” zeide hij dikwijls, “hoe zuiver is de leer des Christendoms - liefde bovenal, en God dienen in geest en waarheid.” O! hoe verschilde zijn Christendom van dat van velen! Niet tot spitsvondige strijdvragen en liefdeloos veroordeelen van andersdenkenden, maar tot helpen, leiden, troosten en liefhebben spoorde hem zijn gelooven aan.’ 't Is een praktisch, dat wil zeggen, het is 't eenig ware Christendom, dat uw edele broeder verkondigde. Als hij van 's Heeren discipelen gewaagt, dan spreekt hij niet (bl. 318) ‘van hen, die het Christendom niet verstaan, en die meenen, dat het voornamelijk bestaat in bespiegelingen, zielszuchten, stichtelijke

gezelschappen en kerkplegtigheden. Maar van hen, die de roeping, waarmede zij geroepen zijn, toonen te kennen.' Op de vraag: 'Zou het den discipelen van Jezus worden aangezien, en het blijken wiens zij waren, aan hunne stijve eenvormigheid in spreekmanieren, begrippen en kleederen?' antwoordt hij rondborstig: 'Neen! *hieraan*, zeide de Heer zelf, *zullen allen bekennen, dat gij mijne discipelen zijt, zoo gij liefde hebt onder elkander*,' O, de Christelijke menschenkenner wist het wel, wat er vaak schuilt achter het masker der overdreven naauwgezetheid, van den uitgebazuinden ootmoed: 'Ons allen (bl. 78) ligt de hoogmoed zoo nabij. Hij sluipt zoo ligt bij ons in! Hij woont, zoowel als onder het prachtige hoofddeksel, onder het effene en benepene; hij huist in de vooruitstekende en de gedokene borst; hij straalt uit het hooge en het ter neder geslagene oog; hij draagt het wereldlijke en het geestelijke kleed; hij spreekt in boersche en in beschaafde en gekunstelde taal; en hij vertoont zich mede in de gedaante der nederigheid, ja der kruipende laaggeestigheid, en van blakenden godsdienstijver en uiterst gemoedelijke godsdienstigheid.' Geen monniken-zedeleer of puriteinsche wereldverdoeming heeft hij gepredikt; op de vraag: wat is hemelschgezindheid? heeft hij eerst eene wedervraag ten antwoord, en dan... Maar hoor hem zelven weder (bl. 38): 'Verloochening van aardsche betrekkingen, verwerping van aardsche goederen, verachting van aardsche genoegens, verzuim van aardsche werkzaamheden, het ontvlugten der zamenleving, het verlaten van post en pligt, het eenzaam mijmeren, en in bespiegelingen aangaande het hemelsche zich verdiepen en verliezen? Dit heeft de Heer met Zijn voorbeeld en door Zijn onderwijs, zoo als in de gelijkenis der talenten; dit hebben met hun werkzaam leven en in hunne schriften de Apostelen anders geleerd! Aan de miskenning hiervan is het klooster- en kluizenaarsleven zijnen oorsprong verschuldigd; en waar het Christendom regt begrepen werd, en het meest gewaardeerd en beleefd, daar heeft het de gelukkigste echtgenooten, de trouwste vaders, de teederhartigste moeders, de braafste kinderen, de beste dienstboden, de edelste vrienden, de nuttigste burgers, en de grootste mannen gevormd.' Christelijk levensgenot wordt niet gewraakt (bl. 41); 'Blijkt de Christen verre van onvatbaar voor het schuldeloos genot des levens te zijn, hij gunt het zich zelven, omdat er meer dan zinnelijk genot in te smaken is, en het opleidt tot Hem, die alle dingen rijkelijk geeft om te genieten.' Elders (bl. 299): 'Ziet niet ondankbaar voorbij, dat ook het tegenwoordige en ondermaansche voor u zijne waarde heeft! Is het waar, dat het niet blijven zal; dan zien, dan bezitten, dan genieten, dan dragen, dan verrigten wij hetgeen ons ten deel valt, maar eens! Gaat het dan niet onverschillig en onopmerkzaam voorbij! Gebruikt het als niet misbruikende.' Op getrouwheid tot in het geringste wordt aangedrongen (ald): 'In het werk, dat u alleen voor dit leven is opgedragen, hoe schijnbaar onbeteekenend en gering het zij; in de betrekkingen, waarin gij slechts tijdelijk u ziet geplaatst; in de pligten, die niet dan hier beneden kunnen worden volbragt; - o, weest daarin getrouw.' Hij kan er niet van zwijgen, dat er meer dan gezucht en gesteend en gejammerd, dat er gewerkt en gestreden moet worden; nu is het (bl. 54): 'Niet door een louter

bespiegelend, maar door een werkzaam leven moeten wij hier voor de toekomende wereld worden gevormd;' dan weder (bl. 185, 186): 'Als wij enkel tranen en zuchten, en eenige uiterlijke eerbewijzen voor Hem over hebben, zonder meer; als wij weigeren onze liefste lusten te dooden ten Zijnen gevalle... en alles te doen en te dragen, waartoe wij door Hem ons geroepen zien;... ziet, al vloeide dan onze mond van Zijne genade en heerlijkheid over, dierbaar, in der waarheid, dierbaar, boven alles dierbaar is Hij ons niet!' En in dezelfde leerrede (bl. 188): 'Bewijst het, hoezeer gij u aan Hem gehecht gevoelt, met uwe woorden, en inzonderheid met uwe goede werken; inzonderheid met de navolging van Hem, met wien gij één Geest zijt geworden!'

Zulk een praktisch Christendom predikend, konde uw broeder allerminst zich tot algemeenheden bepalen: hij dringt het werkelijke leven in, spreekt naar de behoeften zijner hoorders, heeft voor eiken stand, voor onderscheiden omstandigheden een woord, een raad, eene vermaning. Er waren belangrijke bijdragen tot de kennis zijner gemeente te putten uit zijne leerredenen, wie men het daarenboven aanziet, dat hij leefde in een' veel bewogen tijd, waarin lettergeloof aan den eenen kant zich als het eenig ware Christendom opdringt, de geest des ongeloofs zich aan de andere zijde met giftige wapenen tegen Christus' kerk verheft. De negende leerrede zelfs is geheel apologetisch van strekking. De bij mij hoog geachte beoordeelaar in de *Kerkelvjke Courant* konde zich juist hiermede minder vereenigen: ik heb achting genoeg voor de nagedachtenis van uwen broeder, om van hem te durven verschillen; maar ook hier voegde ik mij liefst aan zijne zijde. Is 't de roeping des Evangeliedienaars, zijne hoorders in hun geloof te sterken, op den eenmaal gelegden grondslag voort te bouwen, - dan mag hij, naar mijne bescheiden meening, ook niet onverschillig zijn voor wat dien grondslag kon ondermijnen, mag hij 't niet ignoreren, wanneer de aanvallen des ongeloofs ook onder de leden zijner gemeente bekend worden, zich aan menig hart ligt als bange twijfelingen opdringen. Kan hij op den kansel geene wetenschappelijke apologie van het Christendom leveren, wat nood? Door de resultaten der wetenschap het geschokte geloof stevigen, den zwakke bijstaan in den bangen strijd tegen twijfelingen, dát kan hij toch, en zou dat buiten zijne roeping liggen? Ik ben geneigd het tegendeel te gelooven, vooral wanneer het geschiedt met zoo degelijke gronden, met vermijding tevens van allen geleerden tooi, als uw broeder het deed. Eenvoud kenmerkt hem ook hier, als in geheel zijn kanselwerk, niet het minst in zijne schetsen.

Ook hier moest ik weder de juistheid van uw' blik bewonderen; geen kunstige luchtsprongen, geene gezochtheid, geen effectmakerij, maar disposities, zoo als ze uit den aard, inhoud en omvang van het onderwerp voortvloeijen! De schetsen zijn hem middel, geen doel. Oordeel:

De troost over onze ontslapenen in Christus.

I. Verneemt, welke de woorden des Apostels zijn (tekstverklaring).

II. Bepaalt u bij den troost, die bij het verlies en gemis onzer vrome ontslapene vrienden daarin ligt opgesloten.

1. Die troost is eenig en onontbeerlijk.
2. ----- rijk en voldoende.
3. ----- onbedriegelijk en zeker.

III. Hoort mij ontvouwen, hoe het ons

betaamt omtrent dien troost te verkeeren.

1. Rigt er uw hart en uw leven naar in, dat gij dien troost genieten kunt, en den uwen hem achterlaten.
2. Houdt er bij uwe verliezen uwe harten voor open.
3. Dient aan anderen hem toe, die hem behoeven.

De hoofdverdeeling van de tweede leerrede *over het bedenken der dingen die boven zijn*, is:

I. Wij zeggen u waarin het bestaat.

II. Spreken van de drangredenen, die er ons toe moeten nopen.

III. Wekken er u en ons zelven toe op.

II. Noemt als drangredenen, dat die dingen *eeuwig, heilig* en *heerlijk* zijn. Bij dien eenvoud, eene juistheid van verklaring, die den goeden exegeet doet kennen, een rijkdom van zaken zonder overlading en eene helderheid van betoog, als slechts de beste kanselredenaars bezitten. Ge zijt met de Evangelieverkondiging genoeg ingenomen, om 't mij ook dan, als ik niet van het werk uws broeders sprak, te vergeven, wen ik u op nog ééne schets wijze: 't is de achtste, in mijn oog het sieraad van den kostelijken bundel:

Tekst: Hand. X: 38^{b}.

De weldadigheid van Jezus' leven.

I. De getuigenis in den tekst een waarachtig getuigenis van den Apostel.

1. Welk een getuigenis door den Apostel gegeven wordt.
2. Hoe de geschiedenis het verklaart.
3. Welke gronden wij hebben om er in te berusten.

II. Een vereerend getuigenis voor den verlosser.

Bedenk,

1. Wie die weldoener was?
2. Hoe hij weldeed?
3. Wat hij daarbij verloochende.
4. Wat men daarvoor Hem heeft vergolden.

III. Belangrijke getuigenis voor ons.

1. Het overtuigt ons van de goddelijke zending des Heeren.
2. Verpligt ons tot hartelijke dankbaarheid aan Hem.
3. Roept ons tot een onbepaald vertrouwen op Zijne liefde.
4. Stelt ons een voorbeeld voor oogen, door ieder Christen te volgen.

Spreek ik reeds over den vorm, ge hebt dan regt van mij te verwachten, dat ik niet zwijgen zal van de Bijbelsche tint, die over het geheel der leerrede bij uwen broeder gespreid ligt; en inderdaad, het is bewonderenswaardig, hoe hij zijne denkbeelden wist in te kleeden in de taal der Schrift: 't is, omdat hij zich geheel van den geest der Schrift had doordrongen. Ziet in de tweede leerrede blz. 46, 47: ‘*Daar boven* is, zittende ter regterhand Gods, Hij, die het afschijnsel is zijner heerlijkheid, en het uitgedrukte beeld Zijner zelfstandigheid!! Hij, met wien wij, in Hem geloovende, gestorven en begraven zijn, en met wien te gelijk onze oude mensch is gekruisigd, opdat wij de zonde niet meer zouden dienen; opdat wij der wereld gekruisigd, en zij het ons zoude zijn enz.’ En in zijne behandeling van den engelenzang - één melodieus feestlied -, blz. 152: ‘Geen muschje valt hier op de aarde zonder Zijn weten en willen. Hij bedekt zich met het licht als met een kleed. Hij spant den Hemel uit als een tapijt. Hij werpt de eilanden daarheen als dun stof. Hij zoldert Zijne

opperzalen in de wateren. Hij maakt de wolken tot Zijnen wagen. Hij wandelt op de vleugelen van den storm.’ Toch, 't is geen tale Kanaans, 't is geen jagt maken op uitdrukkingen, aan Israëlietische toestanden ontleend en voor het Westersche

oor onverstaanbaar meest, onaangenaam vaak, profaan wel eens; maar hoe wijd is de klove tusschen een' Molster en de mannen, die dáárin hunne achting voor de Schrift willen ten toon dragen!

Hoeveel hij in weinige woorden kon uitdrukken, merktet gij reeds op, en ik behoef u dus niet te wijzen op den kernachtigen stijl, die zonder eenige duisterheid, zonder iets gekunstelds of gewrongens in enkele woorden schat van denkbeelden weet te leggen. Toch moet ik u nog vragen met mij een' zinbouw te bewonderen als in de volgende plaatsen, die ik studievolzinnen zou noemen, zoo ik van dat at woord alle nevendenkbeeld van gezochtheid kon verbannen.

Bl. 42: ‘En deze ziens- en denkwijze straalt eindelijk door in al zijnen handel en wandel. Hij doodt zijne leden, die op aarde zijn. Hij gedraagt zich als een burger eener betere wereld. Wat daarboven eens hem berouwen zou, wordt op dit benedenrond door hem vermeden; en daarentegen wat aan zijne vorming voor den hemel kan dienstig zijn, door hem behartigd en gezocht. Hij vreest God, hij dient den Heere Christus.’

Bl. 52, 53: ‘Stelt u de waarde der hemelsche dingen voor. Gedenkt de betrekking, die gij er op hebt. Overlegt, of zij, die er hunne harten op zetten, het niet beter hebben, en niet vrolijker en tevredener zijn, en onder de moeijelijkheden hunner vreemdelingschap niet veel gelatener dan gij! Ei, kiest hun deel. Zoekt niet langer in dit stof, wat er niet in te vinden is! *Vergadert u geene schatten op de aarde!* Grijpt naar geene waterbellen! Jaagt geene schaduwbeelden na! Bouwt op geeu los en driftig zand!’

Bl. 124: ‘Verguizing wacht Hem, en geene aardsche grootheid. Een rietstaf, en geen schepter. Een kruis, en geen troon. Geen' gewapenden stoet zal Hij hebben in Zijn gevolg, maar arme visschers. Geene schatting zal Hij eischen, maar geloof en bekeering. Geene landen overwinnen, maar menschenharten. Geene koninkrijken ten onder brengen, maar de magt des Satans.’

Warmte en gloed doortintelen zijne taal: gij zeidet wèl: ‘Verre was het van hem, koud redeneren als voorwaarde aan zijn spreken te stellen.’ Verrassende wendingen kenmerken hem als den meester in de welsprekendheid. Ik zou te veel afschrijven, zoo ik meer gaf dan deze ééne proeve (bl. 311): ‘Al worden de martelaars vuren niet meer gestookt, er moet martelaarsbloed door de aderen stroomen.’ Zijne tegenstellingen zijn zoo waar en treffend als ongezocht. Met beelden is hij spaarzaam: hij versiert er zijn gebouw mede, trekt geen gebouw er van op, als Mensinga zeide, maar als hij ze aanbrengt, zijn het sieraden: bl. 6 ‘in tijd van nood onttrekt zich de schijnvriend, gelijk bij het schuilen der zou de schaduw het ligchaam begeeft;’ bl. 212: ‘Christus was eene lichtende kaars, die zelf verteerd wordt, terwijl zij voor anderen schijnt;’ bl. 154: ‘Christus daalt, door de zonnenzee heen, op dit stip uwer grenzenlooze schepping neder.’

Voeg er bij... maar als ik mijn' brief overzie, schijnt hij meer van mijne spraakzaamheid dan van mijne welbespraaktheid te getuigen, en daarbij meer naar den titel van lofrede dan naar het opschrift: aankondiging, te dingen. En toch, gij weet het, mijn vriend, een' levende vleide ik nooit, uwen doode zou ik 't niet doen - ook niet om uwentwil: hij is er te groot voor geweest en te goed. Zeker, ware hj nog niet afgeroepen door zijnen Heer, eenige opheldering had ik

hem gevraagd, eene enkele bedenking gemaakt met de bescheidenheid, die den aanvanger voegt tegenover den meester; maar nooit had ik mij als zijn beoordeelaar opgeworpen.

Nu vroeg zijn bundel eene aankondiging in den Tijdspiegel, die, zou hij zijn' titel niet ontrouw worden, niet zwijgen mogt van Molster's kanselwerk. Er waren beter beoordeelaars te vinden; maar ik meende, 't zou u welligt niet onaangenaam zijn, als ik het beeld uws broeders voor onzen spiegel hield. Ik mistrouwde de juistheid van mijn oog, de vastheid mijner hand: daarom liet ik hem zelven meest spreken. Weet ge nu al, dat de lof uws broeders van meer bevoegde lippen gehoord kon worden, van meer opregte zult ge 't niet wenschen. Wat ik gaf zij genoeg om u te bereiden op de beschouwing van Molster als kanselredenaar, die wij van een helder hoofd te wachten hebben. Zelf weusch ik intusschen uwen broeder als model te bestuderen, van hem te leeren zonder hem na te bootsen: dat zou hij zelf mij ontraden hebben. En nu nog één woord, niet van dank aan den waardigen van Manen, voor wiens hoofd en hart de voorrede zelve eene lofrede is, maar nog één woord van uwen broeder, ditmaal ook voor uwen broeder:

‘Al wat edel denkt, heeft hem lief. Bij zijn graf staan teschreijen, die hij tot licht, en raad, en troost, en hulp en steun is geweest; en al staat het niet in marmer of metaal er op uitgehouwen, het staat in de harten zijner beweldadigde vrienden geschreven: deze mensch was een discipel van Christus.’

‘Zalig is hij die geloofd heeft, want hij rust van zijn werk; en heerlijk zal hij verrijzen ten uitersten dage.’

Zulk een grafschrift waardig te worden, daarnaar willen wij zamen streven.

Noordeloos, 13 October 1850.

Uw

J.P. DE KEIJZER.

De geest des Christendoms in zijne hoogste ontwikkeling tegenover den geest des tijds in zijne ontaarding, of beschouwingen over het christendom in deszelfs handhaving van het beginsel der liefde.

Naar het Fransch van Edmond de Pressensé. Met eene voorrede van B T. Lublink Weddik, Evang. Luth. Predik. te Amsterdam. Te Amsterdam, bij Gebroeders Willems. 1850.

Wij staan gereed om onzen lezers verslag te geven van het bovengenoemd werk, doch bevinden ons daarbij in dezelfde verlegenheid als waarin men verkeert, na eene reis b.v., waarop men veel merkwaardigs zag en ontmoette. Wij zijn min of meer overstelpt, zoodat de eene herinnering de andere als verdringt. Het is werkelijk de rijkdom van zaken, niet gebrek aan orde, die deze gewaarwording bij ons te weeg brengt. Fransche klaarheid en precisiteit huwt zich hier aan Duitsche grondigheid; en wij wenschten ons geluk, dat in het woelige Frankrijk nog zulke gedachten en gevoelens werden gevoed, geuik, gehoord... De vergelijking belge niet; doch zij komen ons voor als de geest Gods zwevend en broedend over den woesten, ledigen, gistenden, woelenden chaos van verzin-

nelijking, slechtheid, godverzaking, die in onze dagen, in Frankrijk en elders, als te huis en aan de orde van den dag zijn... Dit boek met anderen in dien geest is ons een bewijs, dat er dáár ook nog duizenden zijn, die hunne kniën niet hebben gebogen voor den Baäl eener alle zedelijkheid en orde vernielende philosophie, de bastaardteelt der echte, die aan de liederlijkheid zich huwende bastaarden en monsters tot telgen heeft. Bij minder rijkdom in bloem en beeld en mindere weelderigheid van vorm, deed des schrijvers stijl ons soms aan Chateaubriand denken. Edoch, hij blijft een Protestantsche Chateaubriand. De schrijver van de *Génie du Christianisme* mogt zeggen: *J'ai pleuré et j'ai cru*; het mag bij de Pressensé heeten: *j'ai pensé et j'ai cru*. Men voelt dat het: ‘ik geloof, dáárom spreek ik’ bij en aan hem tot waarheid is geworden.

De geachte schrijver van de Voorrede heeft te regt aangemerkt, dat de auteur van het werk het begrip van het Protestantismus te naauw en te eng beperkt, te kerkelijk leerstellig heeft opgevat; doch hij gunne ons de verdediging van de Pressensé op grond, dat de Hervormde en Luthersche kerkgenootschappen goeddeels wel feitelijk, maar nooit formeel en ten volle het bindend gezag aan hunne formulieren hebben ontnomen. - Alzoo is de heer de Pressensé in zijn goed regt, wanneer hij zegt: gij noemt u, nevens Protestantsch, ook nog Hervormd, ook nog Luthersch, wel nu: weest het! Wij maken gaarne opmerkzaam op die tegenspraak tusschen schijn en zijn, die bewimpeld kan worden, maar niet weggenomen, al treden er ook verdedigers op van de leer der vaderen en hunner Kerk, die de zaak zoo tamelijk op de manier van advokaat en pleitbezorger ter ééner zijde behandelen. Velen, zoowel uit de beide groote kerkgenootschappen, als uit de kleinere, ook in ons vaderland, staan op het standpunt van den heer de Pressensé; maar de kerkgenootschappen zelve staan er nog niet. Men ontdoet de formuliermumie nu en dan van een windsel, maar laat haar nog altijd blijven en liggen, totdat zij eindelijk misschien door den tijd toch tot stof vergaan en dit uit elkander gewaaid wezen zal; tenzij het eener bekende rigting gelukke, om ten minste vele der elders verworpen lappen en banden te bewaren, en deze op nieuw daar omheen te slaan; zoodat het oude weêr tot vastheid raakt en alom te kijk en te krijgen zal zijn, nu en nog vele jaren na dezen. Men versta ons wèl. Wij miskennen de vlijt, den ijver, de heilige belangstelling in de groote zaak bij onze vaderen in geenen deele, wij miskennen ook niet, dat hoofdwaarheden des Christendoms in die schriften zijn nedergelegd. Maar toch hebben wij de overtuiging, dat, dank zij den Heer der Kerk! die hoofdwaarheden beter worden erkend, dat zij worden opgevat in vrijer geest en meer ontdaan van stellingen, die in de hitte van den strijd te veel op den voorgrond werden geplaatst. En daarom komt de Pressensé ons te gemoet en spreekt hij woorden ons uit het hart genomen, met zijn wensch naar eene wezenlijke ontwikkeling des Christendoms, of veeleer nieuwe toepassing van hetzelve. Daarop vestigt hij zijne hoop. De opvatting des Evangelies moet redelijker worden, opdat de rede Christelijker worde. - Daaraan heeft onze tijd, juist om de vreesselijke afdwalingen van de waarheid, meer dan ooit behoefte. Die afdwalingen zijn als noodkreten die om hulp roepen.

Uit dit oogpunt, dat zoo geheel met

het door hem ingenomen standpunt overeenstemt, beschouwt de begaafde schrijver achtereenvolgens het socialismus, coinmunismus, de antisocialistische rigling, het katholicismus en protestantismus.

De schrijver slaat de beide eerstgenoemde verschijnselen naar hun oorsprong en strekking gade, zoo als die zich vroeger ook, maar in andere vormen openbaarden, in onzen tijd zich uit wijsgeerige en geschiedkundige oorzaken ontwikkelden, en in het S^{t}. Simonismus hun voorlooper vonden. Hij erkent het edele en verhevene wat in het gronddenkbeeld van het socialismus ligt, zoo als enkele edele en verhevene zielen het omhelsden ter goeder trouw - het beginsel der algemeene, werkzame liefde. Doch even onpartijdig wijst hij de overdrijving en ontaarding van dat beginsel aan, dat zelfs beter begrepen tot miskenning en verkrachting der regten van het individu moet voeren, waarbij de liefde van God tot den mensch, de liefde tot God en menschen bij den mensch verloren gaat, terwijl er een Pantheïsmus wordt gepredikt, waardoor wij tot *niets* gemaakt worden, en inderdaad voor onbegrensde zelfzucht de weg wordt geopend.

De anti-socialistische wijsbegeerte met hare deïstische, onchristelijke rigting, van hetwelk anders groote geesten, als Thiers en Cousin, de woordvoerders zijn, ontvangt geen zachter vonnis, dat trouwens behoorlijk wordt gemotieveerd en dan met heiligen ernst geveld. Diep indringend, den weg zoekend tot het koude hart, als met de *sonde* door eene wèl ervaren hand gevoerd, zijn de Pressensé's woorden tot de mannen die het koude: ‘wat gaat ons dat aan, zie gij toe!’ tot de misdadige, lijdende, onwetende massa metterdaad rigtten. Vraagt gij wat dat Deïsmus voor het hart en het leven wordt; men leze blz. 94 en de volgende. Daar is licht dat waarschuwt, kracht die aangrijpt en terugtrekt van den afgrond, waarschuwing als met profetenstem.

En die stem meenen wij ook te hooren, wanneer de Pressensé den maatstaf aan het Katholicismus legt. Hij heeft het, dit getuigt hij dikwerf onomwonden, met de Roomsch-Katholieke kerk, niet met de beter gezinden uit haar te doen. Niet vernuftig, maar diep gegrepen is zijne bewijsvoering, dat in die kerk het beginsel der liefde, niet enkel tegen ketters, maar jegens hare volgelingen en kinderen is weggedrongen en verkracht. Hij ziet het Roomsch-Katholicismus in zijne stijve onbewegelijkheid en versteenden vorm. Hij slaat als met krachtige hand het omhulsel van zijn zinnelijke, indrukmakende eeredienst weg en laat het ons in zijne ware gedaante, als... *socialismus* zien. Men leze van blz. 120 af, wat de Katholieke kerk is, wat zij wil wezen, en gij zult, lezer, waarheid vinden; gij zult diepe, heldere blikken werpen op en in eene kerk, waar ook het individu volkomen ondergeschikt is aan en verzwolgen in de maatschappij, waar de priester meester is en onbeperkt gezagvoerder om zich weder voor een hoogeren te vernietigen, waar eene uitgestrekte keten van slavernij om allen is geslagen, die bij den vorst der priesters, den waren geestelijken Czaar, eindigt. Gij zult zien, hoe God en Christus in die kerk inderdaad verre worden gesteld, hoe daar de mensch wordt verlaagd, het beginsel der vrijheid en der liefde wordt verkracht: - godsdienst wordt daar tot kerkdienst, kerkdienst tot zelfdienst. - Wij dachten onwillekeurig aan Bungener's *trois Sermons*. De schrijver spreekt hier en op

andere plaatsen geestig, pittig (men zie blz. 157); maar het is eene waardige geestigheid, waarbij ernst en edele verontwaardiging ten grondslag ligt en liefde en heuschheid in geenen deele worden verloochend. Hij betoont zich een waardig tegenstander, die niet der partij gevoelens toedicht, niet de dwalingen van enkelen aan het geheel te laste legt, maar iemand wiens leuze is: waarheid bovenal!

En dat blijft zijne leus, ook wanneer hij het protestantismus, vooral gelijk dat in Frankrijk bestaat, maar tevens naar dien zedelijken invloed welken het in het algemeen heeft uitgeoefend. Zal hij het prijzen, als verstond en volgde men dáár Christus bij uitnemendheid? Ook hier erkent de Pressensé het betere, doch om ons op de vraag: ‘wat ontbreekt ons nog?’ een waar, een beschamend antwoord te laten vernemen. Eenige bijgeloovige meeningen en gebruiken minder maken niemand tot Protestant, veel minder tot Christen. Dat doet alleen de geest der liefde, die de regte geest en inhoud, de grondslag en het wezen is van het rijk dat Jezus Christus in ieder onzer en onder de menschheid wilde stichten. Die liefde is de ziel der Christelijke godsdienst en in waarheid deze godsdienst, die trouwens noch stelsel, noch denkbeeld, noch poëzij, noch woord is, maar eene hernieuwing van den mensch, waarbij deze zich aan God toewijdt en overgeeft, terwijl God hem in liefde aanneemt. Dat is gedaan, verzekerd en bezegeld, in het feit der zending en des stervens van Jezus Christus. De schrijver stelt die hoofdwaarheid des Evangelies nu en dan wel op eene wijze voor, die naar onze meening, velen onzer lezers niet geheel zoude bevredigen; al houdt hij zich ook vrij en ver van veel onzin, waardoor men die hoofdwaarheid van het Evangelie verwrong en inderdaad verderfelijk maakte voor der menschen zedelijkheid. Mogten wij slechts altijd zulk eene voorstelling hebben gehoord van het werk der verlossing als wij bij de Pressensé vonden! Gaarne houden wij hem zijn poëtisch dogmatiseren ten goede, vooral waar hij dit laat volgen door opmerkingen, als die wij vinden op bl. 234, waar hij van Christelijk heidendom in het Katholicismus, en van Christelijk jodendom in het Protestantismus spreekt, waarop de *Christelijke* periode bij uitnemendheid moet volgen. Hij verwacht deze evenwel niet zoo spoedig, niet zonder strijd en schok. Doch hij verwacht die; - en dán een triomf der waarheid en der liefde, waardoor aan beide laatsten eene heerschappij wordt verzekerd, welke wijzen wenschen, braven hopen, doch waarvan men bijna mogt vragen, of deze aarde en het menschelijk geslacht daarop, daarvoor ooit geschikt en rijp zal worden. Niettemin; de menschheid moet hier vérder komen, de wereld béter worden. Onze aarde geeft nog niet wat zij opleveren kan; de menschheid praesteert nog niet wat zij vervullen kan; het individu staat nog niet op den trap van ontwikkeling dien het hier bereiken kan; voor kunst en wetenschap en levensgeluk heet het: ‘immer verder! Wij wandelen hier in het geloof, niet in het aanschouwen; wij jagen er naar of wij het ook grijpen mogten. Wij zijn nu kinderen, en het is nog niet verschenen wat wij zullen wezen.’ Die woorden zullen hier op aarde en onder dezen hemel wel altijd gelden. Wel eerst dáár, waar het schepsel niet meer zucht, in die wereld, waarheen Jezus Christus, de voorganger in de heerlijkheid ging om den zijnen plaats te bereiden, komt het ware licht, de innige vrede, de regte vrijheid, de

volle zaligheid, niet het *dolce far niente*, maar het *sacrosante far niente* in de beste beteekenis, dat met die regte vrijheid geen totaal *far niente* kan zijn. Maar eene rust in God, als die van Hein, die rustte van zijnen arbeid en die niettemin alle dagen tot nu toe werkt. De noten behelzen voor den geleerde weinig nieuws, echter kunnen wij derzelver lezing in het algemeen aanbevelen.

Wij zouden om het belangrijke van het werk zelf de vertaling schier vergeten. In den aanvang van het boek zijn misvattingen; later is de vertaling veel beter. Wij vonden meermalen trouw en gloed daarin. Aan het slot ontmoeten wij weder een paar fouten. De lezer late zich slechts niet afschrikken door de eerste struikelblokjes! De Vereenigde Staten zijn Noord-Amerika, en dáár wordt Nederland bedoeld. Wij betuigen gaarne onzen dank voor het volvoeren eener door des schrijvers woordenkeus, zinnenbouw, en rijkdom van gedachten niet gemakkelijke taak.

Letterkunde.

Het vaderlijk Huis.

Novelle door Victor Strauss. Utrecht. W.H. van Heijningen. 1850.

Vroeger reeds wezen we op den man, wiens naam wij daar nederschreven. 't Is ons goed, dat wij op hem mogen terugkomen. Strauss is ons een geestverwant, mogen we ook in menig opzigt van hem verschillen. Met hem zien wij in het Christendom het éénige redmiddel voor staat en individu. Met blijdschap begroeten wij den man, die niet moede wordt de zonde te ontmaskeren en tegenover eene van God afvallige wereld van Christus te getuigen.

Waarin we van hem verschillen? Een goed Christen is ons denkbaar zonder zijne hooge ingenomenheid met den adel en het Pruissische leger; een' goed Christen kunnen wij ons denken zonder partijdige ingenomenheid met den vorst, dien wij liever in zijne binnenkamer dan in een' openbaren tuin biddende zagen; een' goed Christen kunnen wij ons voorstellen zonder die volkomen instemming met de oude kerkleer. Ja, wij achten ons geroepen te waarschuwen tegen eene overdrijving, wier gevolgen even jammerlijk zouden zijn als die der sterkste ontkenning, - overdrijving bij de beoordeeling der ziekte, bij de aanprijzing van het geneesmiddel. De eerste meenen wij daar te zien, waar men, in diepen afkeer van de uitspattingen der volkeren, de oorzaak alleen in de woelingen der demagogen, niet ook in de misslagen (en meer dan misslagen) der regeringen zoekt; daar, waar men, in hard rigorismus de bedreven gruwelen aan geheele verdorvenheid, niet voor een deel ook aan de bedwelming der staatkundige dweepzucht toeschrijft. Overdrijving met het geneesmiddel vreezen wij evenzeer: wanneer de staatkundige stormen hebben uitgewoed, voorzien wij een' terugkeer tot Christelijke beginselen. Die kan niet achterblijven. Reeds als bloote reactie is hij noodzakelijk. Maar dan dreigen weder andere klippen: methodismus en pietismus zullen menige weerlooze prooi vinden; het besef van zonde kan ligt tot wettisch rigorismus leiden; de vrees voor den Heilige ligt de liefde tot den Vader pogen te verdringen; duivelswaan en bijgeloof zullen ruim spel hebben; de door overspanning afgematte gemoederen zullen aan die duistere magten luttel tegenstand kunnen bieden. De middenweg is zoo moeijelijk. Reeds nu wordt een terugkeer hier tot de gehoorzaamheid aan de Roomsche hierarchie, daar (niet tot beginselen, maar) tot de leerstellingen der Gereformeerde vaderen als het eenige redmiddel aangeprezen. Rome kraamt zijn wonderen weder uit, het orthodoxismus bralt in dagblad-artikels, kuipt bij verkiezingen: beide zoeken

vorstengunst door de leerstellingen van het absolutismus te prediken. Enkele apostelen der inwendige zending (zoo hoog bij ons aangeschreven) dringen reeds aan op wettisch-Joodsche sabbaths-, in stede van op Christelijke Zondagsviering... Wie de geesten leiden, mogen toezien, dat ze het arme volk tot niemand dan Christus en door Hem tot een' Vader brengen; dat ze der schare het zachte juk des Evangelies, niet de slavenketen der wet of van menschenvonden opleggen. Godsdienst is niet genoeg: Christelijk, verzoenend, hartverheffend, veredelend moet ze zijn, zal ze voldoende, zal ze blijvende vrucht vóórtbrengen.

Strauss gaf ons meer aanleiding tot dit woord dan het wel op zijn werk van toepassing is. Wij verblijden ons meer over onze zamenstemming met hem in de hoofdzaak dan wij ons ergeren aan de afwijking in bijzaken. Inderdaad, wij bejammeren het, dat de Christenheid in onze dagen, in ons vaderland bovenal, door onderlinge twisten zich laat verdeden in stede van zich aan een te sluiten tegenover den gemeenschappelijken vijand. Wij hebben tranen, als men om de vraag: Rome of Genève, formulieren of geen formulieren, Dordtsch of liberaal? de hoofdvraag van onzen tijd: Christen of heiden? uit het oog verliest. We zouden kunnen wanhopen, zoo de Christen van wanhopen wist, wanneer we de zusterkerken, of wel de kinderen van 't zelfde huisgezin elkaâr zien dringen, smaden, verdoemen, - terwijl het Christendom van den Staat wordt verloochend en 't bij geheele massa's naauw meer blijkt dan een naam. Zeker, de geestelijke hoogmoed moet een hardnekkige hartstogt zijn, dat hij door zóó krachtige middelen nog niet wordt gebroken.

Moge Strauss meer van het oude willen herstellen dan wij, *in necessariis* bestaat tusschen hem en ons *unitas*. Hij is een man voor onzen tijd: tegenover de algemeene zedelijke slapheid heeft hij den ernst van den boetgezant: hij gevoelt, dat onze eeuw tot bewustzijn van zonde gebragt moet worden. Tegenover het verderfelijke beginsel, dat iedereen den lust tot heerschen, niemand den wil tot gehoorzamen geeft, handhaaft hij den eerbied voor weten gezag, op eene wijze, die zeker den theorist over den oorsprong van het maatschappelijk verband niet volkomen bevredigen, maar tot de handhaving van orde, bevordering van geleidelijke ontwikkeling veel bijdragen kan. Het is noodig, tot de vaste grondslagen van het historische terug te leiden in een' tijd, die van alle historisch verband het menschdom wil losrukken om op bodemlooze theoriën een' staat te bouwen zonder godsdienst, een godsdienst zonder God, een Christendom zonder Christus.

Strauss wijst u op 't woelen der zoogenaamde democratische partij, stelt de raddraaijers in al hun laagheid ten toon, ontmaskert hun drijfveêren, wijst u op hun verfoeijelijke middelen; maar vervult u ook met mededoogen voor den edelen dweeper, die, onbekend met de wereld, ontgloeid voor idealen, eene wijle in den maalstroom wordt omgevoerd, om er zielsrust en geluk in te zien verzwelgen. Teregt wijst hij op de onchristelijke beschaving en 't koude rationalisme en lichtvriendendom, als de hoofdoorzaken van 't diepe verval des Duitschen volks. Een' Evangeliepredikér schetst hij, zonder geloof, een' herder zonder liefde, een' geestelijke met wereldschen zin, als Duitschland er maar al te velen heeft aan te wijzen. Treurig zij 't, maar waar is het niet minder, dat menig zoogenaamd Evangeliepredikér een volksberoerder

bleek, en 't strenge vonnis van kerkerstraf en schande dubbel had verdiend.

Op het veld der psychologie is Strauss geen vreemdeling: vooral waar hij de worsteling van den zondaar om zielsrust en verzoening schildert, is hij op zijne plaats. Anders had menig karakter dieper opgevat, menige situatie meer uitgewerkt kunnen worden. Pauline en vooral Julius waren dan minder schaduwbeelden gebleven, Eikeman vertegenwoordigt den eerlijken, vromen landbouwersstand - niet zonder eenige overdrijving.

Of de vertaler (want een geraamte geven we u niet) wèl gedaan heeft met deze novelle over te brengen? Wij gelooven 't. De beginselen, in Duitschland woelend, bruisend, ze zijn hier zoo vreemd niet, als men vaak in valsche gerustheid waant. Aan Roeth's ontbreekt het niet, ook niet aan een' enkelen Berthold. Er is antichristelijks te over in ons vaderland. De ongenoemde (ons niet onbekende) overzetter heeft aanspraak op onzen dank, vooral voor de bijvoeging van het dertiende hoofdstuk: dat bevredigt, het getuigt van het hoogere standpunt, waarop hij staat, nog boven Strauss. Zijn laatste woord moet het laatste woord zijn, ook tegenover den diepst gezonken zondaar. Hardheid, maar de hardheid der liefde, slaan, maar om te genezen.

Er zijn schitterender, meer prikkelende novellen dan ‘Het vaderlijk huis’ van Strauss: onder de goede, Christelijke, voor onzen tijd regt geschikte boeken verdient het eene eereplaats. Het vinde zijn' weg tot de harten; het werke mede tot herstel der kranke menschheid onder den zegen van den éénigen geneesmeester der zielen.

J.P.d.K.

Volksverhalen.

Gotthelf naverteld, door C. van Schaick. Te Sneek, bij van Druten en Bleeker. 1850.

Wij ontvangen hier Volksverhalen, verhalen aan het volksleven ontleend en voor het volk bestemd, en dit van een man, wien zeker velen die zaak gaarne zien ter hand nemen. Immers de heer van Schaick heeft in zijne Tafereelen uit het Drentsche dorpsleven, ook in zijn Geert getoond, dat hem de gave van opmerking voor het eigendommelijke van de hem omgevende wereld is ten deel gevallen. Hij heeft de vormen en nuances waarin het algemeen menschelijke zich in den Drentschen mensch vertoont, dikwijls als in een spiegel weder gegeven. Zijne kopijen zijn hem in menig opzigt wèl gelukt.

Hij waagt zich hier op wat ruimer terrein en in een vrijer genre: evenwel altijd werkende voor het volk. Eene rigting, een doel welke wij verre zijn van gering, verre ook van ligt te schatten. - Den geleerden toch is het goed prediken, dat wil zeggen, zooveel gemakkelijker prediken. Doch schrijft men voor het volk; hoeveel is daarbij in het oog te houden, hoeveel te vergeten! Behoort men ook maar eenigzins tot den geleerden stand, dan noopt het schrijven voor het volk (in den gewonen, ietwat aristokratischen zin in de letterkundige wereld genomen) tot eene gefingeerde zelfverloochening, die, altoos als men het andere uiterste, dat van *plat* en *nietsbeduidend* te worden, wil vermijden, voorzeker niet gemakkelijk mag heeten. - Daar moet vorm en wijze van voorstelling voor het

volk berekend zijn. Het moet eenvoudig wezen en te gelijk zoo boeijend, dat men menschen die anders minder gaarne lezen, aan 't lezen houdt. De leering, de moraal moet hier worden voorgedragen op eene bevattelijke manier ja, maar te gelijk behagelijker dan die, waarop men haar gewoonlijk geleerd vindt. Men moet werken op harten, die trager en onverschilliger zijn. - En zulk eene condescendance is in de schrijverswereld vrij wat moeijelijker dan de toenadering, waarmede de aristokraat nu en dan voor zijne plebejische medeburgers den schijn van populariteit aanneemt; al noemt men het bij beiden menschenkennis.

Heeft de heer van Schaick deze gebruikt bij hetgeen hij schreef? Heeft hij waarlijk volksverhalen geleverd? - Er zijn er vier. Zij loopen alle over het punt, dat maar eens de schering voor romans is, over liefde en trouwen of niet trouwen. Wij hadden hier eene gedeeltelijk andere keuze van onderwerp gewenscht, al is de inslag er dan ook met vrij wat variatie ingebragt. - In het eerste verhaal ‘hoe Hendrik aan een vrouw kwam,’ ruischte de geest der naïeveteit van den Duitschen Gotthelf nog het kennelijkst, althans wat het plan betreft. Het is hier en daar goed uitgewerkt en zal de belangstelling van menschen als waarvoor het bestemd is wel gaande houden. - Minder gunstig is ons oordeel over het plan (?) van het tweede verhaal, dat de helft van het boek bestaat: ‘Machiel gaat om eene vrouw uit.’ Hier is veel meer onnatuurlijks, Machiels onbeholpenheid, zijne ruwheid is gechargeerd en stemt zoo weinig met hetgeen wij in andere opzigten van hem vernemen overeen, dat de les van Boileau:

> D'un nouveau personage inventez vous l'idée,
> Qu'en tout avec soi-même il se montre d'accord,
> Et qu'il soit jusqu'au bout tel qu'on l'a vu d'abord!

hier vrij wat uit het oog is verloren. - Welke aanspraak de beide laatste histories op den naam van volksverhalen hebben, vatten wij niet. De posities zijn hier zoo speciaal, de inhoud en de vorm zijn hier zoo weinig uit het volk en voor het volk, dat wij in het vierde nog alleen een' flaauwen familietrek van het geslacht der volksverhalen ontwaren, en het derde schier overal beter kon staan dan onder deze. Hoe den heer van Schaick bij het opstellen daarvan, ons volk en zijne behoeften, en dat zoo bepaald, voor oogen hebben gezweefd (Voorr. blz. VI), betuigen wij niet te begrijpen.

Wij hebben straks gesproken van eene gefingeerde zelfverloochening van den schrijver voor het volk, die, uit dit oogpunt beschouwd, een praktikale humorist moet zijn, die blijft wie hij is, en tevens zich zelf als vergeet en niet maar enkel kiel of jekker aantrekt, die het schalkonnoozele zoowel als het schijnbaar ongezocht vernuftige binnen zijn bereik moet hebben, zoo als wijlen vader Claudius het *à portée* had. Maar zulk een humor is nog geheel iets anders dan eene bizarre, geforceerde vermenging of dooreenhaspeling van het nietsbeteekenende en gewigtige, van het platte en verhevene, van het gekunstelde en *would-be* naïeve, soms van het onwaardige en het heilige. Dat is niet de boven het tragische en komische, de boven het kleine en het als gewigtig beschouwde sich hinaufschwingende, Weltverachtende Humor; maar het is er een die hijgend en kugchend van het eene naar het andere, liefst meest vreemdsoortige, overdwaalt, suizebollend en duizelend en met onzekeren stap, of met een sprong die even gewaagd als lomp mag heeten. Dat is dronkemans-*rumor*, pedanten-*tumor*, in plaats van *humor*, die alleen dan iets humori-

stisch houdt, als zulks opzettelijk geschiedt, gelijk dit het geval is met Shakespeare's onvergelijkelijke scheppingen in dit genre.

De heer van Schaick heeft ook op dit punt in zijne volksverhalen zijne krachten beproefd. Hij heeft blijkbaar ook humorist willen wezen, als zoo velen in onzen tijd, doch die iemand inderdaad een walg konden doen krijgen van den humor. Schreef Jean Paul in zijne tweede uitgave van zijne Vorschule der Aesthetik (1812), dat sedert de eerste uitgave van dat werk ook eene tweede verbeterde editie van den tijd het licht had gezien, omdat er toen, vooral door boekverkoopers, niets zoo ijverig werd gezocht als - *humor* en wel echte; die humor ontspruit en groeit en verspreidt zich in onze dagen als onkruid. Lieve hemel! hoe is er dan al met dien humor gemorst en de vraag van de uitgevers naar dat fabrikaat toegenomen! De heer van Schaick schaart zich onder de aspiranten naar den humor. Is hij nu, als Sterne, de humorist geworden der opmerking, vooral van het rein menschelijke, zoo als dat zich in zwakheden of in diep gevoel openbaart? Is hij, als Jean Paul, meer de humorist des wetens? Zullen wij hem nevens Lichtenberg kroonen als den humorist des vernufts? Of zal hij ons, als Claudius, de humorist der *Vorherrschende* gemoedelijkheid zijn? Naar het laatste schijnt hij het meest te hebben gestaan. Of 't hem gelukt is? Wij gelooven het niet. Men zie bl. 49, 51, 54, waar wij juist het boek nog eens open- en nasloegen. Zijne satire is wel eens plomp; men zie bl. 173 en 174. De opmerkingen zijn dikwerf laf in plaats van fijn.

Wij meenden dit scherper oordeel over de minder gelukte partijen in het boek niet te mogen terug houden. Van Schaick is een veelschrijvende. En zeker zijn er maar weinigen, die dan niet ligtelijk *te* veel schrijven. Onze Drentsche en Groninger landgenooten doen aan den heidegrond eene operatie, welke men *roppen* noemt, waardoor men den onvruchtbaren bodem één, hoogstens een paa jaar vrucht afdwingt, maar om dien daardoor zoo niet voor altijd, dan toch voor lang te bederven en geheel onvruchtbaar te maken. Onze Drentsche auteur ga met zijnen geest beter te rade, en *boere* dezen niet zoo *uit. Non multa, sed multum!* Hoe hij overigens na een verhaal als ‘de bedrieger bedroger’ is, aan de leering komt: ‘Lieve lezer, kijk niet naar 't geld; maar als gij een vrouw zoekt, zoek er een die *vroom* en huishoudelijk is,’ betuigen wij niet in te zien. Wij gelooven, dat de schrijver wel in staat is, hij heeft het getoond, en ook in deze verhalen getoond, om weldadig te werken op den geest en de veredeling des volks. Het gemoedelijke, naïeve ligt anders niet buiten zijn bereik. Getuige zulks een Brief van een' Drentschen boer over de Bijbelsche Vrouwen des Ouden Verbonds, dien wij onlangs in dit Tijdschrift lazen, en waarin wij hem duidelijk meenden te herkennen.

Wat de epitheta van ‘hooggeschatte’ bij vriend, dat ‘ongehuichelde’ bij hoogachting, dat ‘opregte’ bij vriendschap, beteekende, in de opdragt van het boek aan den heer van Dam van Isselt, is ons wat raadselachtig. De heer van Dam zal wel geen ander vriend willen wezen, dan een hooggeschatte, geene andere achting en vriendschap dan ongehuichelde en opregte verlangen. Wij vertrouwen ook, dat de heer van Schaick er geene anderen op nahoudt. Zulke epitheta doen een effect alsof men sprak van nat water.

Mengelwerk.

IV.
Gedachten over de hedendaagsche beschaving, de nijverheid, en het pauperismus.
Besluit.

De schoonste bloemen en vruchten der beschaving zijn de letterkunde en de kunsten, die het leven veraangenamen en den geest verheffen. Het is een gunstig en verblijdend teeken, wanneer een goede smaak en een juiste kunstzin meer algemeen worden, en hierdoor heilzaam op de beoefening der letteren, en op de kunstenaars terugwerken. Het schijnt dat over het algemeen de valsche en zedelooze rigting, die in de meest gelezene letterkundige voortbrengselen, namelijk in de romans beerschte, met de omwenteling van 1848, waartoe zij ook gedeeltelijk medewerkte, voor eene betere en meer ernstige begint plaats te maken. Wat is er van den verbazenden opgang geworden, die aan de geschriften van Eugène Sue ten deel viel, zij zijn na weinige jaren bijna vergeten; de *Mystères* en de *Juif errant*, die typen van den ziekelijken smaak, der overdrevene begeerten, en der beginselloosheid des tijds zijn als schimmen voorbijgegaan, nadat men zich bijna verdrongen heeft om die te beschouwen, terwijl men van de latere romans van Sue niet meer hoort gewagen. Het is evenzoo met de geheele romantiesche school gegaan, die na 1830 eenen zoo grooten invloed op Frankrijk en bijna op geheel Europa uitoefende, de namen der schrijvers, die, zoo als: George Sand, Balzac, Soulié, Dumas op aller lippen zweefden, worden thans schier niet meer genoemd.

Werken van eenen meer ernstigen aard, zoo als de *Histoire des Girondins* van Lamartine, en de *Histoire de dix ans* van Louis Blanc, hoezeer met talent geschreven, konden evenwel geene echt geschiedkundige schriften genoemd worden, tot bereiking van zekere staatkundige doeleinden zamengesteld, door den partijgeest en eene onbeteugelde verbeelding in eenen valschen dag geplaatst, was het tafereel der gebeurtenissen, die zij schilderden en verhaalden, eer geschikt om de hartstogten optewekken, dan om het verstand voor te lichten en het gemoed eene heilzame rigting te vinden.

Met de letterkunde van het jonge Duitschland ging het denzelfden weg op, en zij deelde daarom in hetzelfde lot, even hartstogtelijk en onzedelijk, en voorzeker nog meer overdreven, dan de Fransche, waren de voortbrengselen van een' Heine, Herwegh, Arnold Ruge en zoo vele andere Duitsche dichters en

romanschrijvers van den jongsten tijd, het treurig bewijs van hunnen trotschen hoogmoed, staatkundige ontevredenheid, en gebrek aan godsdienstige en zedelijke beginselen. Daardoor hebben velen onder hen, die waarlijk groote geestvermogens en talenten bezaten, hun doel en hunne bestemming geheel gemist, en in plaats van heilzaam op hunnen tijd te werken, hebben zij rijkelijk het zaad helpen uitstrooijen, dat zoo welig in 1848 opgeschoten is, en verre van de vruchten van hunnen arbeid in te oogsten, zijn velen onder de inspanning van hunne nuttelooze en verderfelijke pogingen bezweken.

Eene betere rigting, een meer godsdienstige en zedelijke geest, begint zich in de letterkunde te openbaren, degelijke geschriften, zoo als de *Trois Sermons sous Louis* XV van Bungener, worden met die belangstelling ontvangen, die zij zoo zeer verdienen, en de werken, die eene echt zedelijke strekking hebben, worden meer gezocht en op prijs gesteld.

Deze heillooze gisting, waarin de letterkunde sedert twintig jaren verkeerde, en die, even als in de achttiende eeuw, van zedeloosheiden omwentelingen vergezeld ging of opgevolgd werd, is met de uitbarsting van 1848 tot op hare grootste hoogte geklommen. Al wat zij later in dien valschen en verkeerden geest opgeleverd heeft is flaauw, en eer geschikt om walging en afkeer of wel medelijden, dan eene ernstige verontwaardiging op te wekken. Alles wat Lamartine en een Louis Blanc later hebben uitgegeven, toont even zoozeer den teruggang van hunnen geest en smaak aan, als dat hun invloed en uiterlijke omstandigheden gedaald zijn.

De rij der groote dichters, die in het begin onzer eeuw schitterden, de tijd waarin een Schiller, Göthe, Byron, Bilderdijk zongen is voorbij gegaan; tot nog toe hebben zij geen opvolgers gehad. Wansmaak en overdrevenheid bragten de dichtkunst van het regte spoor. Er onstond de zoogenoemde strijd tusschen het klassieke en romantieke, waarin het laatste voor eenen tijd de overwinning behaalde; doch hetgeen door alle eeuwen heen als schoon en waar erkend was, moest wel eens weder zijne regten herkrijgen, en door den herlevenden beteren smaak in zijne eenvoudige grootheid erkend worden. Men is teruggekomen van dien duisteren, dweepachtigen en melankolieken toon, van de uitvoerige schildering van hetgeen afzigtelijk is, en dat meer de verbeelding schokt dan het gevoel aandoet, van die stoute en willekeurige veronachtzaming der algemeen geldende kunstregelen die vele dicht- en tooneelstukken ontsierden. De eischen van den goeden smaak worden thans weder meer geeerbiedigd, en men begint algemeen den teruggang te bespeuren, waarin groote talenten vervallen die op het valsche spoor blijven voortgaan. Lamartine en Victor Hugo, die eens den schepter op den Franschen Parnas zwaaiden, zij hebben zichzelven onttroond en hunnen roem overleefd.

Gelukkig heeft onze nieuwe dichterschool, ofschoon eens niet vrij van eene Byroniaansche navolging en eene duisterheid in de gedachtenvoorstelling, zich niet geheelenal door het romantismus laten wegslepen; zij is ook langzaam weder tot het ware, eenvoudige en verhevene teruggekeerd, en de hulde die onlangs aan een geliefden volksdichter gebragt werd, is een krachtig bewijs dat men thans het onopgesmukte en kiesche schoon in de dichtkunst weet te schatten en op de treffendste wijs weet te beloonen. Mogt men in Duitschland de gaaf

der poëzij misbruiken tot verspreiding van ongeloof en staatkundig misnoegen, in Nederland althans heeft zich de Muze aan deze heiligschennis niet schuldig gemaakt.

Onze eeuw zag de toon-, bouw-, beeldhouw- en schilderkunst, na eene kwijning en verval op het einde der vorige, met eene nieuwe kracht en luister te voorschijn treden. Groote mannen door hun genie boven den heerschenden wansmaak verheven, leverden meesterstukken, die hen waardige opvolgers van een Haydn en Mozart deden zijn. Het romantismus mogt een tijd ook in het gebied der toonkunst zijnen alomheerschenden invloed uitoefenen, het moest eindelijk ook hier voor het eenvoudig gevoel van het schoone en treffende wijken, en hetgeen ongedwongen en waar is, behield bij velen den bijval boven het gezwollene en gezochte. Te ontkennen valt het niet, dat in onzen tijd de beoefening en de smaak voor de toonkunst zeer is toegenomen, en zelfs onder die klassen van de maatschappij is doorgedrongen, die vroeger hiervoor geheel onverschillig waren of weinig gevoel hiervoor aan den dag legden. Het is een verblijdend teeken voor de beschaving, deze meerdere belangstelling in de kunst der harmonie, in vele landen, en ook bij ons door toonkunstige maatschappijen en muzijkscholen aangekweekt, te kunnen opmerken, ofschoon het niet te ontveinzen is, dat sommigen hierdoor van ernstiger bezigheden, en het verkrijgen van degelijke kennis in andere vakken en wetenschappen worden afgeleid.

De beeldende kunsten schijnen zich op die hoogte staande te houden, die zij sedert eenige jaren bereikt hebben, vooral heeft de bouwkunst in de meeste landen van Europa de ijverigste beoefening gevonden; hare geschiedenis is in onzen tijd meer volledig gekend, de ontdekkingen in de archaeologie, en de opsporing der oude gedenkstukken van Azie, Egypte en Griekenland, hebben daartoe het meeste bijgedragen. De verschillende stijlen der architektuur zijn daardoor in hunne karakteristieke eigendommelijkheid voorgesteld, en die rijkdom van bouwstoffen heeft een zoodanigen invloed op de bouwkunde van onze dagen gehad, dat men thans moet vragen: Wij zien het, ieder tijdvak, ieder volk had zijnen eigenen stijl van architektuur, welke is nu de stijl die in het onze heerscht en waar is die nationaal gewijzigd? Het zoude moeijelijk vallen, een voldoend antwoord op deze vraag te geven. Er schijnt zich nog heden geen vaste stijl der negentiende eeuw, bij eenig volk van Europa, wat de bouwkunst betreft, gevormd te hebben. Vele vormen en combinatien zijn beproefd, de resultaten daarvan waren tot nog toe niet zeer voldoende; maar zij doen op iets nieuws en oorspronkelijks hopen, en openen een bemoedigend vooruitzigt in de toekomst. Canova en Thorwaldsen zijn niet meer, en de beeldhouwkunst is nog niet tot die hoogte geklommen, die hunne werken ons deden te gemoet zien, en echter begint er meer kennis en belangstelling voor de schoonheid der vormen onder de beschermers en liefhebbers der kunst te komen, waarvan zij tot nog schaars voorzien waren: blijft dit toenemen, dan kan het niet anders of het zal voordeelig op den ijver en den goeden smaak, het juist gevoel voor het schoone en verhevene der beeldhouwers terugwerken, wier betrekkelijk klein aantal hierdoor zal vermeerderen.

Het getal der schilders is daarentegen zeer groot in onze dagen; er is geene kunst, die in alle beschaafde landen van

Europa zoo zeer beoefend wordt als de schilderkunst: of dit voor haren bloei en vooruitgang hoogst noodzakelijk is, zouden wij niet gaaf toestemmend durven beantwoorden; zooveel is echter zeker, dat zij gedurende een geruimen tijd met grooten luister in Frankrijk, Duitschland en in ons vaderland heeft geschitterd, en grooten bijval en aanmoediging heeft ondervonden. Zij heeft ook den heerschenden modesmaak van het romantismus niet kunnen ontgaan, maar spoedig weder op den goeden weg, de studie der natuur en der klassieke modellen teruggekeerd, belooft zij, indien zij daarop met volharding voortgaat, eenen nog hoogeren trap van volmaaktheid te bereiken, dan zij tot nog toe heeft bestegen.

Waar over het algemeen de kunsten bloeijen, is het met de beschaving niet onvoordeelig gesteld; in eene eeuw als de onze, waar de nijverheid, de handel en het onderling verkeer der volken, door de toepassing der machinerie, schei- en werktuigkunde, en de versnelling der middelen van vervoer, zoo zeer zijn toegenomen, kan zulks niet anders dan eene meerdere wel vaart van sommige standen der maatschappij ten gevolge hebben. Er is nog eene andere rigting van den tijdgeest, die hiertoe medewerkt, het is de geneigdheid tot *associatie*: overal vormen zich maatschappijen, om met vereenigde pogingen iets in het aanzijn te roepen, waartoe de krachten van een individu, hoe vermogend ook, zouden te kort schieten. Veel is er door trek tot vereenigde werkzaamheid tot stand gekomen, en al mogen wij van de vredescongressen volstrekt geene, en van wetenschappelijke en taalkundige vereenigingen weinige vruchten hopen, zijn zij echter het middel om eene verbroedering en eene wisseling van denkbeelden en gevoelens te doen ontstaan, die niet dan heilzaam kan zijn voor hen, die daaraan deel nemen. Maar men moet het beginsel van associatie niet overdrijven, zoodat men er zijne individueele zelfstandigheid bij inboet, dan kan het allerschadelijkst op den waren vooruitgang van kunsten, wetenschappen en nijverheid werken. Geen echt kunstenaar, of oorspronkelijk geleerde, werd door eene academie van schoone kunsten of wetenschappen gevormd, geene nieuwe uitvinding met vrucht op fabrieken en machinerie toegepast door eene vereeniging van industrieelen, maar wel door den vindingrijken ondernemingsgeest van den fabriekant, die in dezen tijd van *concurrentie* naar middelen uitziet, om meer en beterkoop te kunnen leveren. Wanneer men zich te veel met allerlei soort van vereenigingen inlaat, verliest men allengs zijne bijzondere wijze van zien, die altijd iets krachtigs en oorspronkelijks heeft, om die met de strekking van eene publieke opinie te verwisselen, die wel eens alle energie bij den mensch uitdooft, door hem slechts een onmerkbaar radertje in de groote algemeene machine te doen worden, waardoor hij voor zich geheel ongeschikt wordt, om bij een verkeerden gang van deze, zich daaruit te redden, en tot eene betere rigting mede te werken.

De 19de eeuw is voornamelijk industrieel. Alle takken van nijverheid zijn op eene zoo groote schaal uitgebreid, daar de productie een' zoo verbazenden omvang verkregen heeft, dat zij op sommige tijden de consumptie verre overtreft. Aan hoevele duizenden verschaft zij geen werk, en echter hoe meer zij zich uitbreidt moet zij het loon verlagen, om de gedurig meer toenemende concurrentie het hoofd te kunnen bieden. Wie ziet

dus in de industrie niet eene der hoofdoorzaken van eene overbevolking in de groote fabrieksteden, en in die landstreken waar zij meer dan de landbouw het middel van bestaan der volksmassa's uitmaakt, en is deze overbevolking op hare beurt weder niet de naaste oorzaak van de toenemende armoede, van het pauperismus, dat de akelige en onrustbarende keerzijde van de hedendaagsche Europesche beschaving vertoont. Wij waren voornemens dit onderwerp met eenige uitgebreidheid te behandelen; doch wij zijn hierin door eenen bekwamen schrijver, Mr. W.R. Boer, voorgegaan, zoodat wij niet beter kunnen doen, dan naar zijne welgeschreven en doordachte verhandeling in het Tijdschrift de Gids te verwijzen, en ons bij eenige algemeene opmerkingen kunnen bepalen.

Vooral is de bepaling die daarin van het pauperismus voorkomt, zoo juist, dat wij, om een duidelijk begrip der zaak te geven, genoodzaakt zijn die woordelijk aan te halen. ‘Ofschoon de woorden *armoede* en *pauperisme* algemeen zijn, en als zoodanig zonder onderscheid door velen gebruikt worden, om den toestand van die klassen der maatschappij aan te geven, welke in hunne behoeften niet kunnen voorzien, en geheel of gedeeltelijk ten laste der meer gegoeden leven moeten; zoo komt het ons voor, dat zij toch niet geheel hetzelfde uitdrukken, dat *armen* en eigenlijke *paupers* niet altijd moeten verward worden. Onder armen zouden wij liefst begrijpen, ouden van dagen, gebrekkigen, kranken, en dergelijken die in de physieke onmogelijkheid zijn, in hun bestaan te voorzien en die derhalven ten laste hunner betrekkingen, of indien zij die niet bezitten, der maatschappij komen. Armen en behoeftigen in dien zin zijn er overal en altijd geweest, zullen er ook steeds blijven, en in grooter getale, dan men welligt oppervlakkig denken zoude. Van deze geldt voorzeker de uitspraak eener Hoogere wijsheid ‘dat wij de armen steeds met ons zouden hebben.’ Het ligt in den aard der zake dat dit nooit anders zijn kan, en de veelvuldige hulp en ondersteuning welke de mensch alzoo aan zijne evenmenschen heeft te bewijzen, mag welligt als eene wijze beschikking der Voorzienigheid aangemerkt worden, die daardoor ons overvloedige gelegenheid verschaffen wil om aan de edelste inspraken van ons hart en aan de schoonste voorschriften onzer godsdienst in ruime mate te voldoen. ‘Het is intusschen geheel anders gelegen met het eigenlijke pauperisme, met dat toenemend aantal menschen in de laagste klassen der maatschappij, dat of ontoereikende of in het geheel geene bestaanmiddelen heeft, en gedeeltelijk of geheel ten koste hunner gegoede medeburgers voortkwijnt, steeds nieuwe geslachten in het aanzijn roept en hoe langer hoe lager dreigt te zinken, een getal dat bij uitbreiding van materieele hulp steeds toeneemt, en thans in vele landen van Europa tot eene bevolking is aangegroeid, die de rust der staten schokt, ja de grondslagen zelve der maatschappijen dreigt omver te werpen.’[1)] De denkbeelden, die tot leniging van dit pauperisme en in het algemeen over de armverzorging door den schrijver voorgedragen worden verdienen alle behartiging. Hij is even als wij tegen alles wat hierin den schijn of strekking zoude hebben van eenigzins niet socialistische en communistische beginselen in verband te staan. Dus tegen de uitsluitende armverzorging van wege

1) Denkbeelden omtrent Pauperisme en Armverzorging. Gids 1850 N°. 10.

den staat, eene stilzwijgende erkenning van het regt op den arbeid, dat slechts het vermeende regt is om loon te genieten, zonder daar weinig of in het geheel geen arbeid voor te verrigten; tegen armentaxen, openbare werkbuizen, die niet dan de luiheid voeden, en in plaats van een middel tot verzachting der kwaal te zijn, die eerder voeden, verspreiden, en verergeren. De verzorging der armen moet op een godsdienstig en zedelijk beginsel rusten, en geen staatkundig regt zijn. De Christelijke liefdadigheid moet balsem in die wonden gieten, die zij niet geheel kan genezen, en eene verstandige mededeelzaamheid der gegoeden moet niet door een staatstoeverzigt tot eene verpligte belasting worden verlaagd, waaraan het gemoed vreemd blijft, en die meestal met tegenzin en misnoegen wordt voldaan.

Ofschoon sommige staatshuishoudkundigen door een' overdreven geest van centralisatie, aan de regeringen het uitsluitend bestuur der armverzorging zouden willen opdragen, en de godsdienstige instellingen van liefdadigheid en bedeeling zouden willen afschaffen of die in hunne werking beperken en wantrouwend nagaan, - is de schrijver even als wij van een tegenovergesteld gevoelen, en wil de meeste vrijheid en onafhankelijkheid aan de algemeene kerkelijke ende bijzondere liefdadigheid laten. De staat zorge slechts dat daarin geene misbruiken plaats grijpen, en dat hij te hulp komt wanneer deze middelen tekort schieten. De regering kan verder gelegenheid tot openbare werken verschaffen, de ontginning van woeste en ongebruikte gronden aanmoedigen; maar zelfs armenkolonien opterigten is haar volstrekt afteraden, zoo als de uitslag en de nadeelen van onze inrigtingen van Weldadigheid en bedelaarsvolkplantingen te Frederiksoord en Ommerschans ontegenzeggelijk bewijzen.

De ware staatshuishoudkunde is tegen alle socialistische middelen om de armoede en het pauperismus te lenigen en te verminderen, omdat zij de behoeftigen in den waan brengen dat de staat, indien hij wilde, wèl bij magte zoude zijn de armoede geheel te doen ophouden: een stelregel van alle hedendaagsche Utopisten, van St. Simon, Fourrier, Cabet, Proudhon, en Louis Blanc, hetgeen echter eene hersenschim en eene onmogelijkheid is.

Een voortreffelijk staatshuishoudkundige van onzen tijd heeft in eene opzettelijke verhandeling: *Over de middelen om het gebrek der behoeftige standen te verminderen*, vele behartigenswaardige wenken gegeven, die niet alleen op Frankrijk en Engeland, maar op alle landen toepasselijk zijn. Hij betoogt voornamelijk dat de nationale rijkdom het voortbrengsel van den algemeenen arbeid is, en dat naarmate die arbeid zich meer volmaakt, dat is meerdere, goedkoopere en betere voortbrengselen levert, het algemeene kapitaal zich vermeerdert. Dat men van die volmaking van den arbeid en vermeerdering van kapitalen eene meer algemeene welvaart kan verwachten, en eene vermindering van de natuurlijke oorzaken der ellende, terwijl de toevallige, die uit eene slechte of gebrekkige inrigting der maatschappij voortspruiten, gemakkelijker uit den weg kunnen geruimd worden; vooral wanneer de persoonlijke en burgerlijke vrijheid, met de regtvaardigheid in ieder individu worden geeerbiedigd. Juist het tegenovergestelde van het socialismus, dat op eene onregtvaardige wijs de persoonlijke vrijheid van den mensch vernietigt, en hem slechts een naamloos gedeelte van een mechanisch geheel doet zijn. Sommige

staatsinrigtingen, als de verpligte krijgsdienst, en de overdrijving der centralisatie in het bestuur brengen ook het hunne toe om de algemeene ellende en armoede te vermeerderen: door vele jongelieden vroegtijdig uit hun bestaan te rukken, om hen naderhand veelal ongeschikt weder in de gewone maatschappij terug te zenden. De overdrevene centralisatie verlamt veeltijds de maatregelen die de plaatselijke besturen tot leniging van de locale behoeften zouden kunnen nemen.

Maar er zijn niet alleen stoffelijke, maar ook voornamelijk zedelijke middelen tegen het gebrek der behoeftige standen te nemen. De heilzame invloed van de godsdienst en van een doelmatig onderwijs is welligt nog krachtiger dan die van goede wetten. Men wekke vooral bij de armen het gevoel der menschelijke verantwoordelijkheid op, dat door verkeerde middelen van ondersteuning zoo ligt bij hen kan vernietigd worden. ‘De persoonlijke verantwoordelijkheid’ zegt hij, ‘is een der voornaamste kenteekenen der zeden, niet minder dan die van de wetgeving der vrije volken. Het is de voltooijing en de bekrachtiging der burgerlijke en staatkundige vrijheid. Hoe meer de beschaving vooruitgaat, hoe meer de verantwoordelijkheid zich aan voetstappen van den mensch hecht. In de leer der oudheid van Griekenland en Rome is de mensch van de verpligting der verantwoordelijkheid ontslagen door de luimen van een blind noodlot, dat de goden zelfs beheerscht; bij de Mohammedanen is hij het door het onveranderlijke raadsbesluit Gods. Een der bewijzen van de voortreffelijkheid des Christendoms is, dat daardoor de grenzen der verantwoordelijkheid onbepaald zijn uitgezet. Voor God is zij onbeperkt. De strekking der zeden en der wetten bij de Christenvolken, hetgeen hetzelfde zegt als de vrije volken, of die tot de vrijheid geroepen zijn, is dat de mensch meer en meer verantwoordelijk wordt jegens de maatschappij waar in hij leeft en jegens zichzelven. Hij is het voor de wet, die in plaats van voorkomend zooals zij was, meer straffend geworden is, hij is het eindelijk voor het algemeen gevoelen, eene onbekende magt voor de volken die de vrijheid niet kennen, maar die oppermagtig bij de vrije volken is, die geen minder krachtig vonnis dan de regter velt, en wier regtsgebied door geene grenzen, zoo als dat der regtbanken beperkt is. Zoo wij willen weten in hoeverre eene maatschappij vrij is of dit verdient te zijn, onderzoeken wij in hoever de menigte hier met het gevoel van zelfstandigheid vervuld is en de verantwoordelijkheid van zijn tot kan dragen. Toen de nieuwigheidzoekers van onzen tijd de zaak van den maatschappelijken vooruitgang meenden te bevorderen door systema's, waarin de verantwoordelijkheid is vernietigd of aanmerkelijk ingekrompen, hebben zij zich zoo schromelijk bedrogen, als de stuurman die, naar het zuiden willende stevenen, zijn schip in de rigting der poolster zoude brengen.’[1)]

Men verschaffe den armen werk en daardoor brood, men bouwe hun godsdienstig en zedelijk gevoel op, door een verlicht en voor hunnen stand berekend onderwijs, dat hen uit den toestand eener slaafsche onverschilligheid tot dien van zelfstandige en verantwoordelijke personen opheft, men bevordere de landbouwkundige ontginningen, - hoevele gronden liggen er in Europa en in ons vaderland nog niet woest en ledig, - men geve gele-

1) Michel Chevalier. Des moyens de diminuer la misère. Revue des deux mondes. 15 Juillet. 1850.

genheid tot eene doelmatige landverhuizing in die streken, waar de bevolking op eene onevenredige wijs opeengehoopt is, en het onrustbarende pauperisme zal hierdoor verminderen en allengs een minder dreigend aanzien verkrijgen. Mogt eindelijk de echte beschaving, waarop de 19de eeuw roem draagt, zich meer en meer onder de lagere standen verspreiden, dit zoude met eene verstandige liefdadigheid der gegoeden gepaard, het voornaamste middel zijn om het toenemend pauperisme met eenig goed gevolg te bestrijden.

Wij zijn thans tot het punt genaderd, waarin de eerste helft onzer eeuw afscheid van ons neemt, al de groote gebeurtenissen, omwentelingen, bloedige oorlogen, en treffende lotverwisselingen van volken en personen, vertoonen zich op dit plegtig oogenblik voor den geest. Het was een tijd waarin een gedurige strijd van verwarring en orde, van rust en angstvolle onzekerheid, van onderdrukking, en toomelooze vrijheid, plaats had. Europa werd herhaalde malen uit den poel der regeringloosheid en der onderdrukking gered, en vierde dan eens het feest zijner bevrijding, dan werd het weder onverwachts met schrik uit zijne zorgeloosheid door den raauwen kreet van den omwentelingsgeest gewekt. Al hetgeen in het begin van dezen halven eeuwkring zich met luister vertoonde, is even als de wereldheerschappij van den grooten en gelukkigen veldheer, ten onder gegaan. Koningen zijn verjaagd en hebben in ballingschap rondgezworven, velen hadden niets geleerd en niets vergeten, doch één was het toonbeeld der ondankbaarheid van den tijdgenoot, bij het nageslacht zal zijne nagedachtenis worden vereerd. Te midden van het gewoel der zich snel opvolgende voorvallen, ging de bevolking en de beschaving met rassche schreden vooruit, hetgeen verwoesting dreigde werkte onder het bestuur der Voorzienigheid mede om eenen nieuwen bloei en een krachtiger leven in het aanzijn te roepen. De worsteling tusschen de tegenstrijdigste bestanddeelen in de maatschappij, in de godsdienst en in de wetenschap, duurt voort, niets duurzaams schijnt zich nog te kunnen vormen; doch treden wij met moed en vertrouwen dc tweede helft der 19de eeuw te gemoet, welligt zal zij de raadselen oplossen, die de eerste ons voorgesteld heeft.

Extra familiare brieven aan een vriend, uit en over Duitschland. - Elberfeld - Baden-baden. Impressions de voyage.

***Vervolg. Zie Tijdspiegel* 1850, II, *blz.* 378.**

IV.

De badplaats als vierkante cirkel. - Hygieia en Plutus. - Croupier en badarts. - Landelijke, aristocratische, en democratische Hôtelsopschriften. - Karakterkunde der moderne karavanserais. - Eene afgebrande kerk in de nieuwe stad. - Een Germaansche ‘den Haag.’ - Aristocratische, legitimistische dampkring. - De Khursaal. - De Parijsche clienten en de magtige patroon. - Politieke inoculatie. - De legitimisten. - Groote namen en op de teenen trappen. - Rood en wit aan het knoopsgat. - Eene daguerreotype der mannen van de wet en van het behoud. - De vulkaan. - De bleeke geldkoning op zijn troon. - Asmodeus in het ivoren balletje gebannen. - De Satan knikkert. - Lavateriana. - De witte kogel, de bonte kaart, en de beschaafde groote wereld aan de speeltafel. - De tuin en de zelfmoord. - Het beeld eener godin. - De levensbeker en de mortier. - De bazar en het onvergetelijk contrast. - Twee vazen. - De Hetrurische en de Keulsche nevens elkaâr. - Vorstenliefhebberij. - De bloemen en de koningen. - Doornbosschen en de volkoren. - Pium votum. - De Britten buiten en te huis. - Emigranten binnen Europa. - Onze tweevoudige troost bij het verlaten der badplaats. - Nog een pium votum.
Wiesbaden, ... Augustus.

Lieve vriend, als wij u het verschil tusschen een aartbisschoppelijke stad en eene badplaats wilden doen gevoelen, zouden we met taal en woord te kort schieten - een geharnast middeneeuwsch ridder, en eene met bloemen versierde herderin - een ijzeren helm, en een zomerhoed - een honderdjarige eik, en een rozengaard - en zoo al verder. - Eene badplaats is echter eene volstrekte tegenstrijdigheid, zoo als er velen zijn; want de godin Hygieia (over haar heerlijk standbeeld, nabij dewarme bron, hier straks nader) heeft te Wiesbaden en elders een morganatisch huwelijk gesloten met den ouden Plutus, hier gaan Aesculaap en Mammon (Milton noemt hem den laagsten onder alle helsche goden) hand aan hand door de Khur- of beter Cour-saal en op de publieke wandelingen. - Gij weet, dat de benaming: badplaats, verstaan en geinterpreteerd kan worden, als speelplaats, en dat de roulette en de kaart, nevens den beker met geneeskrachtig badwater, - de hooggeroemde Badeörter in het zomerleven houdt: goud en water, de croupier en de badarts, ondersteunen zich hier wonderbaar en regt broederlijk. - Wij zijn, en 't zal u verheugen, in de welbekende *Vier Jahreszeiten* ingetrokken, een echt landelijk, Thompsonachtig opschrift voor eene verbazend ruime moderne karavanserai der negentiende eeuw: een opschrift, 't geen hier en elders beter en meer rustiek klinkt, dan de monarchale, altijd terugkeerende *kroonen, heele* en *halve adelaars* of *leeuwen*. Zouden de namen der groote hôtels (laat hier en elders het burgerlijke woord logement toch niet hooren) niet kunnen strekken als bijdrage tot de karakterkunde der landen en volken? Zoo verhaalde ons een reizend vriend, dat hij aan den Neckar en Moezel dezen zomer bij een Gastwirth was ingetrokken, die sedert 1848 zijn hôtel, in eene kleine plaats, ik meen Cochem, herdoopt had, *Hôtel zur Union;* dat de man geweldig barbaarsch democratisch was, gevoelt ge wel van zelf. Wij wenschen dat ge van het bekoorlijke,

liefelijke, voorname, aristocratische Wiesbaden, door plaat of reisbeschrijving, eenige aanschouwelijke

kennis draagt; de sierlijke stad, met breede, ruime straten, de eenparige bouworde der kostelijke gebouwen, waar de hôtels elkaâr verdringen, de lanen ingevlochten tusschen de hooge blanke woningen, en eindelijk de door eenvoudige en gematigde pracht welligt eenige Coursaal, dat vindt ge alles in uw album van den Rhijn, ook de talrijke uiterst fashionable wandelende quasi-badgasten, als figuurtjes; maar wat ge daar niet vindt, is de afgebrande Protestantsche kerk, waarvan de bruin en zwart geblakerde toren, met ernstigen weemoed op de vrolijke en schoone gebouwen, als met een traan in het oog nederblikt. Eene kerk hier, en eene te Keulen, maakt een' zeer verschillenden indruk; dáár is het de geestelijke met toga en bef behoorlijk op den kansel, hier een geestelijke op een bal; - een afgebrande kerk is altijd een hoogst treurig schouwspel en treffend zinnebeeld. - Gelukkig dat de kerken zelfs nog eer dan de troonen opgebouwd worden - de afgebrande schouwburgen echter nog spoediger. - Wiesbaden zouden we, eenigzins ver gezocht, den Haag van het Nassausche kunnen noemen. - Er is een hof, paleizen, er zijn meer dan bekoorlijke omstreken; als men hier en daar tusschen de deftige en altijd quasi-badende groote wereld zich beweegt, gevoelt men zich intusschen door eenen aristocratischen dampkring gedrukt; nu terwijl wij hier tijdelijk vertoeven, is de atmosfeer buiten dat verbazend legitimistisch; want wij keeren juist terug van een onschuldig bezoek uit de helder verlichte en rijkbevolkte Cour-saal. (Wij maken er een Gallicisme van om redenen die straks blijken). Morgen wordt de graaf de Chambord verwacht, en de welbekende Fransche legitimisten zijn vooruit- en toegesneld om hunnen vorstelijken patroon te begroeten, te huldigen, met hem te concluderen ter fine van resolutie, wat betreft de geimproviseerde republiek, en de op non-activiteit gestelde monarchie. Het groene takje der Bourbons moet welligt weder op den eenen of anderen stam geënt, deze legitimistische hortulani en boomkweekers zullen, zoo als men zegt, de inoculatie reeds hier, aan de badplaats, beproeven, - moge het hun wel gelukken, als het zoo best is, en beter wordt. - Welk eene eigenaardige populatie in de groote en prachtige zaal; ziet gij ze daar, die mannen van het Koningschap, de oude en jeugdige steunpilaren der kranke monarchie, hier arm aan arm de zaal op en neder wandelende, daar op de roodfluweelen Causeuses neêrgezeten; hier in een meer verwijderden hoek, twee aan twee, diplomatisch fluisterend sprekende - de mannen van Parijs. Wij mogen wel toezien en voorzigtig zijn, om in dit gedrang, vooral om de groene roulette-tafel, een' Berryer, Montalembert, of La Roche Jacquelin, niet op de voorname teenen te trappen. - De goede vrienden zijn herkenbaar aan het bloedrood lintje van het légion d'honneur, maar die republiekeinsche vuurkleur is toch niet langer gepast en te dulden aan het knoopsgat; een wit bandje ware beter, eene kleine witte knoopsgatvlag met eene gouden lelie daarop gestikt. Sommigen dier heeren van de wet (zoo zullen we de legitimisten vertolken) hebben een ongemeen ongunstig uiterlijk; zekerlijk, zij zijn Franschen, en de Nassauer ziet er geheel anders uit; maar zoo als ik er een zag van nabij, en hij was zwaar geridderkruist, ge zoudet met ons aan een der bloedmannen van 1793 gedacht hebben, eerder dan aan een der vredelievende, bedaarde, met vasten wil gewapende

Bourbonnianen of Chambordianen: twee oogen in dat geele taankleurige, extra langwerpige hoofd, die als wegzinken onder de lange grijze wimpers; het hooge voorhoofd, doorploegd met parallel loopende groeven en voren; eenige weinige witte, dunne hairen, om de met fijne aderen gemarmerde slapen; dunne, geslotene, fletse, bleeke lippen; aschkleur op de strakke wangen; een afgesleten col om den beenachtigen hals, en overigens een zeer onélegant zomer-costuum, maar als vergoeding, een last van bont lint, kruis en wat niet al op de borst: - koninklijk of keizerlijk goedkoop paspoort, op den rok: de buitenste mensch! - dáár hebt ge een dier mannen. - Wie weet, welke geweldige anti-republiekeinsche congressen, bij zulk eenen legitimist, in zijn hoofd en hart, worden gebroeid! Was deze welligt een der sprekers, die eenmaal de wankelende republiek zullen doen schudden en trillen? - Een stille vulkaan, die inwendig loeit, en lavastroomen gereed maakt? Wij weten het niet, maar voor zulk een mensch zouden we zelfs in de gastvrije zaal te Wiesbaden - huiveren. - Wederom anders is de ziel gestemd, als we ons met u dáár digt achter dien langen, bleeken, verbazend ernstigen croupier plaatsen, op zijn hoog gestoelte gezeten, terwijl zijne buigzame vingers eeuwiglijk het blanke ivoren balletje op de van koper blinkende roulette rondjaagt: een kleine booze geest, een Asmodeus, hier gebannen in den nooit rustenden witten, geheimzinnigen, alles beslissenden - knikker. - 't Is een eenzaam, een vreesselijk, een aangrijpend knikkerspel van den Satan. Er zijn ongeloofelijke contrasten; hier, hier zijn ten minste een half dozijn Lavaters noodig om de groene tafel. - Eerst zult ge (zoo was het ons) de ziel niet vinden op het gelaat der spelers; men is ook hier in de groote, aanzienlijke wereld, daarom mag het aangezigt niet verraden, wat er binnen in den mensch omgaat; eene ware maskerade, tegenover den dorren geldman, den onschuldigen geldwolf, den kassier zonder procenten, deze is de croupier; - maar toch nu en dan lokt het goud, dat gaat of komt, de ziel op het gelaat. Men moet, geloof ik, de roulette gedurende dagen en weken bestuderen, om dáár te huis te worden - 't is eene levensschool. Intusschen kan er geene badplaats meer gedacht worden, dus ook niet in het werkelijk leven bestaan, zonder den almagtigen prikkel van winst en verlies. - Zonderling, dachten wij, toen de witte kogel ons ten laatste eene zedelijke walging verwekte: zonderling, dat verstandige, aanzienlijke, beschaafde, ook geleerde, hoog geplaatste menschen, dáár, juist dáár, aan die lange tafel als vastgeketend blijven: dat ze niet liever in 's hemels naam, om den voor hen zoo drukkenden tijd te *dooden*, reizen, reizen, overal heen, naar het Oosten en Westen, of landen ontginnen, of landhuizen bouwen; maar dat zij gedurende de twee of drie heerlijke, onschatbare korte zomermaanden, bij dag- en gaslicht spelen, altijd spelen, niets anders dan spelen, altijd naar dat koperen kinderspeelbord kijken, of naar dien anderen langen bleeken heer dáár met de kaart; dat ze waarlijk voor geld en goud, zooveel, zoo onbegrijpelijk veel tijd en drift, en kokend bloed, en welligt armoede en schande en malaise over hebben; dat is zoo zonderling, waarde vriend! dat we hier geheel verbluft staan, en ons al schuddende met het hoofd, van dezen, altijd rijkvoorzienen disch verwijderen. - Hoe geheel anders ademt de borst, dáár in den grooten, sierlijk aangelegden tuin

achter de zaal tusschen de welige bloemenpracht, onder het verkwikkend lommer der boomen. - Zoudet ge die gewaarwordingen durven of kunnen opteekenen, waarmede menig leêggeplonderd speler hierheen is gevlogen, toen de kogel en de satan hem voortjoeg, en ook hier in dit Eden zijn rol naar Genesis afspeelde, en het knallend pistoolschot den armen zondaar, zonder geld, met verbrijzelden schedel, op het grasperk deed nedertuimelen? Maar ernst genoeg in dezen brief. - *Wollen Sie auch die Hygieia besehen, gestern ist das Bild enthüllt?* - zoo vroeg de beleefde Lohndiener ons, toen we waren teruggekeerd. - *Ganz gewiss*, was het antwoord. - Nabij de warme bron, die altijd de lichtblaauwe wolkkolom zacht golvend omhoog stuwt, staat op een zeer verheven piedestal, het zinnebeeld der gezondheid, eene antieke vrouwelijke gestalte, die met den eenen arm een kind omvat, en met de andere hand een kind uit eenen beker laaft - eenvoudig, waar, krachtig gedacht en gevonden. Wij zullen u later nog over andere beelden iets moeten mededeelen. Hier is het standbeeld juist en wel geplaatst. 't Is de kunsttaal der dankbaarheid door den sterveling aan Hem toegebragt, van Wien alle kracht en gezondheid komt, en Die zelfs de wateraders onder de aardkorst, als tolken Zijner liefde doet vloeijen. Wat ons betreft, wij zien oneindig liever het standbeeld eener zegenende Hygieia, dan van eenen wereldbedwinger of gelauwerden held, met zwaard en kanon - geoctroijeerd moordtuig. - Ieder hier zijne keuze. Wiesbaden heeft, benevens eene afgebrande Protestantsche kerk, natuurlijk een opera, en ook onder de peristylen, die met de Coursaal (Fransch legitimistisch gespeld) zamenhangen, eene dubbele rij van winkels, waar ge alles, wat een burgermensch *niet* noodig heeft, peperduur kunt verkrijgen. Ook hier de Tyrolers met hunne spitse hoeden, met bonte linten. Voor uw toilet, uw lectuur, en zelfs voor uw ameublement is hier een bazar geopend. Maar de heerlijke uitzigten op de *Platte* zijn toch nog schooner, dan het inzigt in deze winkels, vooral omdat de bovenétage, alwaar de heeren winkeliers logeren, in een zeer hevig contrast staat met de sierlijke waren, daar beneden te koop en te kijk. Zoo bemerkten wij, op den benedengrond, een keur van prachtige en excellente Hetrurische vazen, moderne ornamenten; eenige voeten hooger hing een oud, vuil bed te luchten, en daarnaast als een treffende tegenhanger der kostbare vazen, een echt Keulsche blaauwe moderne nachtspiegel! Wij weten, dat gij vriend, even als de groote redenaars, schilders en dichters van onzen tijd, veel werk maakt van de *contrasten*, en daarom hebben we u deze bijdrage daartoe opzettelijk medegedeeld.

Het is in dezen tijd aangenaam, als men over de monarchen in Europa, goede en gunstige berigten kan inwinnen en mededeelen, ook buiten de couranten en den Tijdspiegel bij voorbeeld, - dit is ons bijzonder gelukt, wat den Hertog van Nassau betreft, die naar het schijnt eene groote liefde heeft voor de bloemen, waarvan zijn koninklijke bloemengaard te Biberich een sprekend, een veelkleurig, een geurig bewijs oplevert; gelukkig de vorsten die dergelijke liefhebberijen hebben, paarden en schuiten is ook zeer goed. Moet het vorstelijk gemoed, door de stille en nederige bloemenpracht niet meer en meer verzacht en getemperd worden, in dezen woeligen, duisteren tijd? Zekerlijk, Nero, Cromwell, Tippo en Dieppo Negoro zullen geene bloemen-

kweekers geweest zijn. En als nu de vorst in zijne onderdanen zinnebeeldig zijne bloemen ziet, die hij bewaren en verzorgen moet, die hij niet ruw en hard aanvatten mag of wil behandelen, dan treedt hij in een zeer schoon en liefelijk licht te voorschijn op het tooneel der wereld, en beter dan met moordbijl en strop gewapend. Wij weten het intusschen wel: de waarde onderdanen bezaten en bezitten niet steeds dien bloemenaard, en staan menigwerf als stekelachtige doornstruiken om den troon; dan *bezeert* men zich, de part et d'autre. Wij wenschen derhalve, ook in dezen jare 1850, aan alle vorsten en volkeren, een bloemenhart! - Als ge den witten krans van landhuizen, waarmede Wiesbaden is omgeven, ter loops in het oog vat, zal de gids u verhalen, dat deze sierlijke, met bloemen als geëmailleerde villa's, meest allen aan Engelschen behooren, die hier toch wel geen goed heenkomen zochten; want *rule Britannia* boven alle landen, maar om beter koop en toch zeer fashionable het korte leven te genieten. Hier en elders in Duitschland geldt, wat deze min of meer aanzienlijke Britsche landverhuizers betreft, Boileau's welbekende spreuk:

Tel brille au second rang qui s'éclipse au premier,

dat is, hij die te Londen nommer twee of drie was, is te Wiesbaden nommer één. Wij maken hierbij de opmerking, dat onder de zeer verschillende, altoosdurende emigranten, die op het vaste land van Europa blijven, de Polen, Britten en Duitschers zich niet onbetuigd laten. Dat de Brit altijd Brit blijft, of er ten minste voor gehouden wil worden, is meer dan bekend. Wij verlaten de hof-, bad- en speelplaats gelukkiglijk zonder geledigde reisbeurzen, of zonder gevulde aderen met het heilzame mineraalwater. Wij hopen dat Hygieia altijd meer ligchamen moge genezen dan de roulette zielen bederven, en wat de legitimisten en den graaf van Chambord betreft, die in aantogt is, koesteren wij den wensch, dat ook hier de gezondheid van het kranke staatsligchaam der Frauschen moge genezen en hersteld worden, en er eens kome, wat nog wel eenigzins in de *verte* ligt: ‘vrede op aarde.’ Aan u en aan allen in het vaderland, en op de gansche wereld, het groote vaderland, brengen wij dienzelfden heilgroet, en zullen dien zeer spoedig uit Frankfort herhalen.

Gedenk onzer in liefde.
Uwe vrienden,
Spiritus Asper en *Lenis*.

V

Eene vrije onvrije rijksstad. - Oud en nieuw. - Oude huizen en nieuwe militairen. - Diplomatische bloemen-schildwacht. - Schilderschool in een' slagerswinkel met toebehooren. - De Römer-zaal. - Eerst wijn, nu water. - Victor Hugo in Frankfort en wij met hem. - Kooplieden en keizers der middeneeuwen, beide in hunne nissen. - Jaartallen. - Een ominense vijf en veertiger op den troon, toen in zijn vak. - Eerst levend, toen geschilderd. - De wonderbare heksluiter. - Een blik in de zaal. - Schaduw der vergankelijkheid. - Vijf en veertig namen, twee jaartallen, en Petrus en Karel de Groote. - Opgeverfde keizers. - Napoleon. - Een dreigend bijgeloof afgekeerd. - Een zwart gerokte quasi-keizer van 1848 ten voeten uit. - Ironie. - Een mislukt dacapo-Germaansch rijk. - Recept voor eene ode. - Plotselinge overgang. - De Paulus-kerk en de Paulianer. - Steendrukken. - Groote democraten. - Robert Blum. - De hervormde (niet gereformeerde) maar gedemocratiseerde kerk. - Eene treurende

Germania. - Vlaggen en tranen. - Een geplunderde lezenaar. - Britsche reliquien-dienst. - Een vulkaan in de kerk. - De uitgebrande krater te Frankfort. - Eigendomsregt gewezen van de hand. - Jodenbuurt. - Een jood der koningen. - Eene oude koningin op stok. - De groote geldalchymist. - Destilleren. - Nog een contrast. - Göthes woning. - Een mensch in het licht vóór honderd jaren. - Kritiek van Göthe in vijf volzinnen. - De wereldkaart. - Het standbeeld en de draadpoppen in montering. - De beroemde maëstro en het voetstuk. - Wat hier onder de voeten is en blijft, als de geest boven is? - Het standbeeld andermaal. - De standbeelden *bekrittelt*. - Logisch en onomstootelijk bewijs voor

ware hulde aan groote mannen. - Veiligheids-maatregel. - Met de meerderheid gestemd. - Een Bijbeltekst. - Ariadne. - Kunstmatig blanketsel over al de naakte leden. - Eene rozenroode leeuwin. - Kunstgenot zonder rood. - Vragen, betreffende de rijksstad, die niet beantwoord worden. - De bedelaarsdeken. - Naar Heidelberg.
Frankfort..., Augustus.

Gij zoudet verwachten dat men vrijer ademhaalt in eene vrije rijksstad, dan in andere steden. 't Is met het stokoude Frankfort schier omgekeerd; wij zagen nergens zooveel non-uniforme uniformen: de Pruissen met hunne spitse, antiekmoderne Pickelhäuben, de Oostenrijkers, wit en rood, de Wurtembergers, de Beijerschen en zeker nog meer mannen van het zwaard. De stad is thans eene groote kaserne, waar de bonte rijks-soldatesca u alom begroet. Meermalen dachten wij aan Wallensteins Lager; zooveel nieuwe militaire rokken tusschen zoo vele zeer oude gebouwen; want een zeer groot deel van Frankfort draagt, als we dit mogen zeggen, grijze hairen. Komt ge buiten de stad, eene toovergodin heeft er voor de verschillende volksvertegenwoordigers (geene leden der Eerste of Tweede Kamer) maar voor de buitenlandsche diplomaten en hof-agenten of consulaire heeren, eene magt van allerkeurigste villa's uit den grond doen oprijzen, waar de sierlijke witte gevel in bevallige houding op de ijzeren slanke veranda rust, en de ingang met hoogopgaande bloemenpracht is getooid. Een paar stevige oranjeboomen, aan de beide zijden van de diplomatische deur, staan beter dan een paar grenadiers dáár, met beerenmuts en geschouderd geweer. Er ligt iets zeer bekoorlijks in de gedachte, dat de vertegenwoordigers der verschillende natien hier tot elkaâr spreken in bloementaal voor deuren en vensters, bovenal in Frankfort, dat zulk eene verbazende politieke hoofdrol heeft gespeeld, en waar de Paulianer, zooals ze eens genoemd werden, het vuur zoo wakker aanstookten. De oude rijksstad, de stad der Roomsche keizers, der ultras van 1848, de stad van Göthe, de vrije maagd, die echter van alle zijden bekneld wordt, de groote herberg der afen aanrukkende rijkstroepen is merkwaardig. Wanneer ge ooit een' schilder kent of ontmoet, die oude, zeer oude, altijd in een half duister gehulde achterbuurten wenscht te schilderen, b.v. een' enormen slagterswinkel, waar de bloedroode beek, vol dierenbloed, een geheele straat of steeg afkronkelt, zend hem dan naar de oude rijksstad, of als hij middeneeuwsche gevels en deuren wenscht te zien, of een volmaakt dekoratief voor een historiestuk uit den dertigjarigen krijg, hij is hier op zijne plaats. Die antiquiteiten maken u echter op den duur somber, en als de heerlijke bloeijende natuur, met hare bergen en wouden, hier niet altijd met tegenstellingen gereed ware, zouden we ons platte land en onze nette, vriendelijke steden den palm moeten toereiken. Daar staan wij reeds spoedig voor den wereldberoemden *Römer*, het keizerslokaal, waar gedurende eeuwen, de gekroonde opperbeeren van het Roomsch-Duitsche rijk (zaliger gedachtenis) hun eerste debut voor het volk maakten. Dáár op de markt staat nog de overoude fontein, die nu water omhoog stuwt, op den kroondag eens voor het volk louter wijn. Er rijzen vele gewaarwordingen bij ons op, als we de eigenlijke keizerszaal binnentreden. De vijf hooge, groote vensters zien uit op de markt, waar de antieke gevelbouw der eerwaardige huizen altijd den grijzen Römer zwijgend aanschouwt. Ik neem even mijnen Parijschen reisgenoot hier in en bij de hand; hij is zoo onhandig niet in zijne

beschrijving van de Römerzaal, als onlangs, toen hij de drie Oostersche wijzen eenen kettergroet bragt; wij zullen hem even laten spreken:

‘In de veertiende eeuw hielden de kooplieden uit Lombardije hunne winkels in deze ruime zaal, en kwamen op de gedachte, om haar met groote ingebouwde nissen te voorzien, om daar de koopwaren te kunnen uitstallen. Een zeker bouwmeester, wiens naam is verloren geraakt, heeft den omtrek der zaal gemeten, en bouwde vijf en veertig nissen. In 1564 werd Maximiliaan II te Frankfort gekozen, en van het balkon dezer zaal aan het volk vertoond; van dien tijd af is de naam van Kaiserzaal gebezigd, en bij voorkeur bestemd, bij de plegtige uitroeping der Keizers. Toen begon men haar te versieren, en de eerste gedachte was, om de ruime en ledige vakken in de muren met de afbeeldsels van al de Duitsche keizers te vullen, sedert den uitgebloeiden stam van Karel den Groote, terwijl men de nog ledige nissen voor de toekomende Keizers bewaarde. Sedert Koenraad I, in 911, tot aan Ferdinand I, in 1556, waren zes en dertig Keizers te Aken gehuldigd. Werd er nu de nieuwe vorst bijgevoegd, zoo bleven er voor de toekomst slechts acht ledige plaatsen over; dat was zeer weinig. Het plan werd intusschen volvoerd, en men hield in beraad, om de zaal te vergrooten, als dit noodig mogt zijn. Langzamerhand werden de vakken aangevuld, gewoonlijk vier keizers in eene eeuw. Toen Jozef II, in 1764, den keizerlijken zetel beklom, was er nog slechts ééne opene plaats. Men begon er ernstig over te denken, om de Keizerszaal te verlengen, en eenige nieuwe vakken open te houden, als bijvoegsels bij de vijf en veertig groote nissen der Lombardijsche kooplieden. Ten jare 1794 kwam Frans II, de vijf en veerstigste der Roomsch-Duitsche keizers, om het vijf en veertigste vak behoorlijk te vullen. 't Was het *laatste* vak en tevens de *laatste* keizer! Toen de zaal geheel gevuld was, stortte het Roomsche Keizerrijk voor altijd in elkaâr. Deze onbekende bouwheer was - het onverbiddelijk noodlot; deze geheimzinnige zaal met hare vijf en veertig cellen is de geschiedenis van Duitschland zelve, welke, toen het geslacht van Karel den Groote verdwenen was, slechts vijf en veertig keizers mogt tellen.

‘Dáár, dáár, in deze ruime, langwerpige, kille, en schier half verduisterde zaal, waar bijna geene meubelen staan, stond de met leder overdekte tafel der keurvorsten. Naauwelijks genoegzaam verlicht aan de oostzijde door een vijftal hooge, smalle vensters, tusschen vier hooge muren, overladen met half uitgewischte al fresco's, onder eene zoldering van hout, met vergulde gothische schnorkels; daar in eene soort van schaduw geplaatst (die de aanvang der vergetelheid schijnt te zijn), staan de keizers, ruw en grof geschilderd, als koperen borstbeelden voorgesteld, terwijl elk voetstuk de dagteekening behelst, die elke regering opende en sloot; hier, de keizers met lauweren gekroond, als de Romeinsche Caesars, daar met de Germaansche diadeem op den schedel; - dáár zien elkaâr zwijgend in het aangezigt ieder in zijne kleine cel: de drie Koenraden, de zeven Hendrikken, een zevental Otho's, één Lotharius, een viertal Frederikken, de eenige Philippus, de twee Rudolf's, één Adolf, twee Alberts, de eenige Lodewijk, een viertal Karels, één Wenceslaus, één Robert, één Sigismund, twee Maximilianen, een drietal Ferdinanden, één Matthias, twee Leopolden, twee Jozef's, een tweetal Fransen. -

De vijf en veertig schimmen, die gedurende negen eeuwen van 911 tot 1806, de geschiedenis der wereld doorwandelden, in de eene hand het zwaard van St. Petrus, in de andere de wereldbol van Karel den Groote.'[1)]

Gij zult u met deze schets van den Römer, zoo als de dichter-representant die geeft, moeten tevreden stellen; intusschen voegen wij er bij, dat de 'half verdwenen fresco's' in het laatst verleden jaar, weder geheel zijn opgeschilderd en vernieuwd; dat dus de vijf en veertig potentaten er thans zeer helder en fatsoenlijk, met nieuwe verwen als herboren uitzien, en de barsche keizerlijke gelaatstrekken weder zijn opgefrischt. - Inderdaad is de bijzonderheid, dat de rij *juist* gesloten is, toen de nieuwe orde van zaken begon, toen een andere keizer, geen Duitsch-Roomsche, maar de Fransche verpletterende keizersman, Napoleon, met ijzeren vuist Europa onderst boven keerde, dat de rij juist *toen* gesloten is, alsof de laatste cel op den laatsten tweeden Frans van Oostenrijk wachtte, dat is weder een van die indrukmakende coïncidenten, die ons een weinig bijgeloovig zouden kunnen maken, als we niet in den jare 1850, maar bij voorbeeld in 1650, te zamen de keizerszaal waren binnengetreden. Als een indrukmakende, weemoedige, treurige, ja zelfs eenigzins ironische merkwaardigheid, teekenen wij aan, dat aan het einde der zaal, op de witte muren, nabij den ingang, in een hoek een schilderstuk was geplaatst in eene lijst, voorstellende den aartshertog Johan, ten voeten uit: ook een quasieen schaduw- een geïmproviseerde keizer van - 48, hier nevens de wereldmonarchen. - Het was ons uiterst vreemd, den in het modern zwart gekleeden staatsman, met den nationalen breeden bandelier om den rok hier te zien, nabij of eigenlijk *achter, onder* de Germaansche keizers - er was ironie in dat zamentreffen! - Voorwaar, een drukkend gevoel van dynastie en monarchie overweldigt u hier, als ge die krachtige en zwijgende keizers aan den wand aanziet. - Het staatkundig gebouw, dat negenhonderd jaren, - schier een zesde deel van het bestaan der aarde - stond, zonk krakend in elkaâr, en als ge nu gedenkt aan de laatste, wanhopende, onstuimige, onbekookte poging, om dat Germaansche rijk, maar ongekeizerd en eenigzins gerepubliekaniseerd, toch weder terug te tooveren, een ongehoord duizelingverwekkend staatkundig goochelstuk, à la rénaissance, dan, mijn vriend, komen er duizend gedachten van menschelijke grootheid, en menschelijke nietigheid, tegelijk bij u op, en als ge een dichter waart, zoude hier in den Römer de regte plaats zijn, om eene Ode op de vergankelijkheid uit te boezemen. - Verbeeld u nu, dat wij nog zoo geheel met die sombere gespierde, gezwaarde, gehelmde keizers vervuld, na verloop van eenige minuten, den voet hebben gezet in de Paulus-kerk; dáár, waar in het vulkaanachtige jaar 1848, en ook nog iets later, de vrijzinnige, Duitsche vertegenwoordigers, hunne onstuimige zitting hielden, dàn is hier de overgang schier al te sterk en te overweldigend; men wordt als teruggeworpen uit de magt der schimmen dezer oude ontzielde keizers in het midden der splinternieuwe volksmannen, die de gewenschte staalkundige gedaante-verwisseling van *das Eine grosse Vaterland, niet* konden bewerken. - Als ge de koepelvormige, niet zeer ruime kerk (waartoe worden de kerken al niet ge-

1) Vict. Hugo, Le Rhin.

bruikt!) binnentreedt, ontdekt ge in het voorportaal op twee lange houten tafels, de gesteendrukte portretten der Germaansche volksmenners, die echter geene volkstemmers geworden zijn, en dadelijk toont u de ‘gesprächige Madam,’ die hier de vreemdelingen opwacht, het afbeeldsel van den aartshertog Johan, en daarnevens het breede, stierachtige gelaat van Robert Blum, en van alle andere Pauliner notabiliteiten. Als ge de quasikerk binnentreedt, staan de zitbanken in halve cirkels, in het ruim van het gebouw nog geschaard, zoo als voormaals; boven den preekstoel, die tot een tribune is herschapen, hangt eene geschilderde, groote, zinnebeeldige, bonte Germania, met alle attributen, omgeven met nationale vlaggen; zij ziet ernstig en weemoedig neder op de verlatene zitplaatsen; - als wij ook hier aan wonderdoende vrouwenbeelden zouden gelooven, zoo als elders, dan is het of hier een traan in haar oog staat. - Deze heilige volksmadonna heeft binnen *deze* muren zooveel gehoord, dat eens met dof en hol geluid Europa doorklonk, maar zachtkens wegtrilde en wegstierf in de lucht, en weldra geheel verdoofd werd door het kanongebulder, en niet het minst door den dood van den ontembaren Blum; men toonde ons zijne zitplaats, en tevens de democratische woede, waarmede men hier de bank en den lezenaar waar hij eens gezeten was, had geplunderd, zoodat alles hier als uitgezaagd, afgebrokkeld en versplinterd voor ons lag. - ‘*Es sind die Engländer, die jedesmal ein Stück von diesem Tische mitnehmen*,’ sprak onze gids. - Wij stonden weder nadenkend en ernstig in de aldus ontheiligde kerk; hier, waar eens het Woord Gods werd gehoord, loeide de volks-, de staatkundige orkaan; dáár stond in magtelooze en moedelooze grootheid de Aartshertog; hier zaten Auerswald en Lichnowsky, de welbekende slagtoffers; dáár vonkelde het oog der volksmannen; ginds hief de ontgloeide democraat den arm dreigend omhoog; dáár stoof de redenaar van zijne zitplaats op naar de tribune, en ginds op die galerij brulde het volk zijne goedkeuring uit - nu alles stil, zwijgend, zwijgend als de dood! - Gij zult beseffen, dat wij met zeer eigenaardige gewaarwordingen de Pauluskerk verlieten. Men verzekerde ons, dat de aanvrage van het consistorie der Evangelische Luthersche gemeente, om haar regtmatig eigendom weder in bezit en gebruik te verkrijgen, is gewezen van de hand, en de koning van Pruissen stellig wenscht, dat de Paulinerkerk vooreerst blijve in statu quo, geheel onveranderd. - Waarom? als een waarschuwend teeken des tijds? of wel om voor eene tweede volksmannendemonstratie ten allen tijde gereed te zijn? Vraag het den monarch zelven, als ge durft; wij weten of begrijpen het niet. - De Jodenbuurt in Frankfort! wij hebben haar gezien. Echt, echt Joodsch, - een gangen-labyrinth met verbazend hooge, ongeloofelijk hooge, zwartbruine woningen, verrukkelijk antiek, waar eens het kind Israëls behoorlijk achter het ijzeren hek, als een wild dier, werd opgesloten, als de nacht aanbrak, en dáár het ons zoo welbekende, onsterfelijke, altijd terugkeerende Joden- en Jodinnengelaat, uit deur en venster glurende, de alom erkenbare stempel der onverdelgelijke natie, bij uitnemendheid, en daar ginds die oude, onverbeterlijk Joodsch-smerige woning, dat kleine venster op de tweede verdieping; weet ge *wie* daar woonde, leefde en stierf? de moeder van den wereldbedwingenden Rothschild, den waren Jood der Kortingen, derhalve

eene geldkoningin. Zij, die over tonnen gouds kon beschikken, dáár in dat kraaijennest; zij, nevens wie de gravin en de barones hare schatten als nietigheden moest beschouwen, zij, dáár gekluisterd, onder de stam- en geloofsgenooten! Is het tergende hoogmoed, of eigenzin, of Hebreeuwsche volkstrots geweest? Wij zullen u laten beslissen. Als ge kort daarop de gebouwen en kantoren, waar Rothschild en Zonen, als de ware alchymisten en goudmakers dezer eeuw, wonen en destilleren, ziet, en hunne prachtige landhuizen buiten de stad, en gedenkt dan aan het muffe, benaauwde, verduisterde Judengässchen, dan hebt ge alweder een zeer sprekend contrast. - Juist waren we over den grooten, eenigen Rothschild in gesprekken verdiept, toen onze gids voor een tamelijk onaanzienlijk huis, in eene naauwe gebogene straat, stand hield, en ons op eenmaal verraste, met een gewigtig gelaat sprekend:' *Hier ist Göthes Haus, hier int er geboren!* En wij zagen de woning aan, eens en nog eens, van boven tot beneden. Göthe! ja hier in de 'Hasengasse,' uit zijne *Wahrheit und Dichtung* zoo bekend, hier kwam de man der kunst, der poëzij, en almede de eigenaardige man des ongeloofs aan het licht; de heilige der Duitsche literatoren, de zwaar gewapende geleerde, de eigendom der Germanen. - Göthe (wij bekorten hier, en laten zijn '*von*' aan de vorige eeuw) kwam in dat huis 1749 op de wereld, die hem zoo lang, meer dan 80 jaren droeg en verdroeg, en waar hij als priester der kunst onder de eersten stond. - Hem gloeide de geluksster onverduisterd boven het hoofd; vorsten- en volkengunst was hem schier te veel geworden. Wij willen hem hier althans niet beoordeelen, maar alleenlijk opmerken, dat hij in de meeste opzigten, de letterkundige type, de vertegenwoordiger was der achttiende en negentiende eeuw, waar zij zich vereenigen en als zamensmelten om eenen kunstenaar met woord en gedachte te scheppen, die nevens Schiller, de aanvoerder was en bleef van een heirleger zwakke navolgers: - Göthe is eene kleine wereld in de letterkunde; als ge den lijdenden Werther, den onhistorischen, maar diepgedachten Faust, den beproefden Wilhelm Meister, en wie niet al, nevens elkaâr voor uw geest stelt, 't zijn de groote werelddeelen op eene groote kaart. Göthe heeft iets van een universum; gij vindt er ook de Oostersch-mystische zijde in den *West-östlicher Divan*, en den Westerschen, half Germaanschen, reeds eenigzins verfranschten stempel almede. Italiës kunstgloed, en Duitschland's dichterenkracht, vereenzelvigd in den veelbereisden en altijd werkzamen man, - de Farbenlehre en Götz von Berlichingen! - met één woord, wij hebben de geboorteplek van den beroemden mensch met aandacht beschouwd; als ge tijd en lust hebt, neem zijne *Wahrheit und Dichtung* ter hand, en lees nog eens, wat u reeds bekend was. Nu zult ge ook verwachten, dat we u over zijn standbeeld op het plein iets mededeelen.

Toen wij het monument genaderd waren, stond een vijftigtal Pruissen en Oostenrijkers, rondom den bronzen dichter - te exerceren! - de diepe basstem van den luitenant, deed de beweegbare veelkleurige militaire draadpoppen open nedergaan, terwijl de kolossale Steinerne Gast, van zijn hoog voetstuk, op de kleine menschen daar beneden nederblikte. Niemand dan wij nam op dien oogenblik eenige notitie van den letterheld, maar een hoop inwoners stond de krijgshelden aan te gapen. Het standbeeld is edel en eenvoudig gedacht, het gelaat, naar

de welbekende buste, zeer zuiver bewerkt, en op de vier zijden van het piedestal, de zinnebeelden uit's dichters meest beroemde werken: Faust, Ifigenia, enz. Er lag voor ons iets eigenaardigs in de gedachte, dat de man der kunst hier geplaatst werd met den voet *op* zijne geestes-produkten, alsof hij die meesterstukken thans *onder* den voet heeft. Mogen wij vooronderstellen, dat deze rijke geest, die zoo krachtig het rijk der stoffelijke en kunstschoonheid in aardsche vormen alleen verschijnbaar, gedurende bijna eeue eeuw doorwandelde, thans tot hoogere, meer geestelijke, meer waarachtig ideale beschouwingen is geroepen, en ook in *dien* zin, zijne werken, die hij achterliet, *beneden* zich aanschouwt? Zekerlijk is het beeld van Göthe niet minder grootsch dan dat van Guttenberg te Mainz, en nog edeler gedacht. Als ge ons alweder vraagt: zal de eigenlijke kunst door dergelijke standbeelden op plein of markt, inderdaad winnen, behoort, uit een zuiver aesthetisch oogpunt gezien, - een menschenbeeld - *op straat* te staan, waar eene kennelijke disharmonie met de omringende heterogene voorwerpen, den indruk altijd verstoort? Wij zwijgen hier liefst. De oude wereld, die hier geheel anders verschijnt in bepaalde materieele strekking, moge met de beelden een eeuwenheugend spel gespeeld hebben, zij mogen in den zinnelijken vorm der Katholieke godsdienst onmisbaar zijn, toegegeven: en wilt gij er nu eene *ware hulde* der nakomelingschap aan den grooten, ontslapen land- of tijdgenoot bijvoegen, ook wèl: maar dan eischen we ook dat de vrijwillige bijdragen der landskinderen zulk eene bronzen of marmeren hulde bewijzen: - als het alleen ten gerieve van eene enkele kunstenaars-vereeniging of van eenen enkelen kunstenaar geschiedt, dan wordt de hulde ongemeen *beperkt* van omvang en alles komt neder - op eene speculatie, die somtijds, blijkens de ondervinding, mislukt. Wilt ge met een geheele magt van brave en beste menschen tòch volhouden, dat het standbeeld een bewijs is of *moet* zijn, van nationale geestdrift en onverkoelde dankbaarheid, stem maar mede met de meerderheid; 't is altijd veiliger; gij zult er volstrekt niets bij verliezen, en men zal u bovendien nog wel een echt vaderlander noemen. Mogen wij hier, nevens het standbeeld van Göthe, den wijzen koning Salomo (die immers ook een standbeeld verdient?) aanhalen, in zijn' Prediker: ‘Wees niet al te regtvaardig, noch al te wijs, opdat ge niet verdervet?’

Danneckers Ariadne, in het museum van den heer Bethmann, is u, bij name, niet onbekend. Velen, die hier komen *kijken*, iets dat geheel anders is dan *zien*, vinden de aardigheid, om het keurig kunstwerk met een rooden gloed te bedekken (de zoldering is een vuurrood doorschijnend doek, om het witte beeld de natuurlijke vleeschkleur te geven) zeker zeer - mooi, en vergeten, dat zoo de leeuwin, waarop Ariadne rust, tevens wat heel rozenrood wordt. Een waar schoon beeld behoeft dergelijke goochelkunsten niet, om in zijne waarde gekend en geschat te worden. De Grieksche dame is uitmuntend zuiver uit 's kunstenaars hand te voorschijn gekomen; de vormen zijn meesterlijk, de houding niet gezocht, en het welligt al te jeugdig gelaat vol uitdrukking. Het roode halfduister, waarin gij u tegenover deze zwijgende dame blanche gehuld ziet, maakt een' zonder-

lingen indruk; wij zagen het beeld met meer genoegen in het heldere, ongekleurde daglicht, en verlustigden ons aan de kunst, die het marmer doet leven.

Wat verlangt ge nog meer van de vrije onvrije rijksstad te weten? de groote, onwrikbare brug naar Sachsenhausen? of de prachtige winkels in de *Zeil-Gasse?* de welbekende hôtels? de rijk gestoffeerde boekwinkels? de bekoorlijke wandelperken buiten de stad? of de handel, de jaarlijksche mis? zoodat we eindelijk tot op de Frankforter zuurkool en worsten zouden afdalen? 't Is voor heden meer dan genoeg, de brief moet gesloten, en gelijkt waarlijk op een bonte lap, een bedelaarsdeken; zie maar toe om uit en met ons reis-mozaïek te regt te komen. Over weinige uren brengt ons de vuurwagen naar Heidelberg, en wij hopen ook dáár ons reisboek voort te zetten.

Gedenk onzer in liefde en trouw!
Uwe vrienden,
Spiritus Asper en *Lenis*.

Programma van voorwerpen, geschikt voor de tentoonstelling te Londen, mei 1851. (Humoristisch-Politisch-Philanthropisch-Satyrisch.)

> Let him go on, he takes his own way.
> ....

In de vooronderstelling, dat de redactie en de lezers van dit tijdschrift niet onverschillig zijn, aangaande de eerste en naderende reusachtige expositie in Engelands hoofdstad, hebben we ons in het belang der menschheid, in dat der verbroedering der volkeren, en niet minder in betrekking tot het zedelijk en stoffelijk heil van ons dierbaar vaderland, eene proeve veroorloofd, wier uitslag intusschen nog eenigzins twijfelachtig is. Onder de duizend en nog eens duizend voorwerpen, die naar de monster-expositie zullen stroomen, kunnen er velen zijn, die enkel tot het gebied der weelde, der menschen-vernietiging, der geheime ontzedelijking behooren; wie derhalve zijnen tijdgenoot opmerkzaam weet te maken op nuttige en noodige zaken, verligt een goed werk, en zijne poging mag ten minste erkend worden. Ons volgend programma, dat later zal worden voortgezet en telkens verbeterd, lokt welligt dezen of genen uit, die met ons in het heil der menschen belang stelt, om soortgelijke ontwerpen bij tijds mede te deelen, en ze, even als wij, te onderwerpen aan het oordeel van onpartijdige en kundige beoordeelaars. Wij wenschen opregtelijk dat de moeijelijkheid en het vreemde, aan eenige der hier onder opgenoemde voorwerpen, werktuigen, enz. enz. eigen, den waren menschenvriend niet afschrikken, om onzen voorslag ten minste in vriendelijke overweging te nemen, en later een gemotieveerd oordeel over het al of niet uitvoerbare, aan de redactie van dit Tijdschrift in te zenden. Wij leven immers in eene eeuw, waar weldra niets meer het bijvoegelijke naamwoord *onmogelijk* zal dragen, en de levendige overtuiging daarvan maakt het ons tot een' zedelijken pligt, om thans dit programma bij tijds te openbaren, waarvan wij ons ten minste eenige goede vruchten beloven.

Programma.

A. *Modellen op verkleinde schaal*. 1/1,000.

1.

Ten gerieve der landverhuizers eene *stoom-ark* met toebehooren, van 2000 à 3000 paardenkracht, geschikt om eene geheele provincie tegelijk naar het land van belofte dezer eeuw, Amerika, over te brengen, benevens hun roerend goed, vee en huisraad, gebouwd naar het model, dat vader Noach vervaardigde; als galjoen de welbekende duif niet den olijftak in den mond, geslagen van Amerikaansch goud.

2.

Eene door stoomkracht werkende machine, naar de beweegkracht van den Leeghwater ingerigt, maar ten minste tienmaal zoo groot, geschikt om de goudbergen, te Californie, te doorboren en uit elkaâr te doen springen, waarbij een eigenaardig werktuig gevoegd zij, om de goudstoffen dadelijk in verzekerde bewaring te stellen, en voor geweld en list te beveiligen, gepatenteerd en geoctroijeerd voor Nederland bijzonder, verzekerd voor zeegevaar.

3.

Een miniatuur *onder-water-electro-galvanische Telegraaf*, zoo als die gelegd zal en kan worden van Liverpool naar New-York, en van daar over land naar San-Francisco, en vervolgens onder zee heen naar Hong-Kong, beveiligd tegen storm, klip en zeegedrochten, en genaamd: de groote onderaardsche Palmerston.

4.

Eene *vergaderzaal* voor de toekomende leden der groote toekomende Europesche republiek, alwaar voor zes à acht duizend vertegenwoordigers ruimte is: de akoustische gehoorleiding moet niets te wenschen overlaten, en de metalen klok van den president, eenige centenaars zwaar, gemakkelijk kunnen worden getrokken en geluid door eene lijn, bevestigd aan of bij den presidialen stoel, daarnevens de plannen voor eenige kasernen, aan het gebouw aansluitend, en geschikt om een paar maal honderd duizend man linietroepen te consigneren.

5.

Eene *wereldkaart*, van ten minste honderd voeten oppervlakte, voorstellende, buiten al de bekende stroomen, steden, dorpen, gehuchten, burgten, pachthoeven en aardappelenvelden der bekende aarde, alle denkbare, nog niet geprojecteerde en geoctroijeerde spoorweglinien, alsmede de nieuwere indeelingen der opkomende, en de omtrekken der verdwijnende volkeren; waarnevens de marschrouten van Rusland naar Frankrijk, veel verbeterd sedert 1812, kunnen gezien worden, en de koninklijke en keizerlijke lustsloten, die tot toekomende congressen zullen kunnen gebezigd worden, bepaaldelijk geschikt voor de diplomatische zalen en bureaux.

6.

Een *luchtwerktuig* à la Petin of opvolgers, eindelijk het vraagstuk der bepaalde luchtvaart oplossende, en geschikt voor de atmospherische luchtdienst, boven ons werelddeel: schets der stations-

gebouwen, tarief der vrachten, berekening der gasuitgaven en der gasontploffingen, benevens de luchtvaart-levensverzekeringen, van station tot station, voor de reizenden, in, door, en boven de wolken, de luchtvaartlinien te beschrijven en te bepalen, naar ooijevaars- of zwaluwenvlugt.

7.

Een ruim en behoorlijk ingerigt *gebouw*, voorzien van tuinen, parken, volières, hooge muren, billard- en leeskamers, bepaaldelijk geschikt voor de toekomende op non-activiteit gestelde, voortvlugtige koningen, hertogen en ministers, met twee aangrenzende vleugelgebouwen, voor uitgewekene volksmannen en volksleiders, voorzien van al die gemakken, waarop een onttroond emeritus-souverein billijk aanspraak mag maken, liefst naar hedendaagsche antiekmoderne *Engelsche* bouworde, met gecrenelleerde torens en opene vakken, voor de respectieve wapenborden der souvereinen, onder luifels, om voor weêr en wind bewaard te blijven.

8.

Eene *bewaarschool* voor de kinderen, uit den hoog aanzienlijken, bijzonderlijk adellijken stand van het mannelijk geslacht, tusschen de 18 en 24 jaren, alwaar eene ruime zaal voor speeltafels en roulette, eene moderne opera-zaal, met ingebouwde geslotene cellen voor de danseressen, eene buiten-manège, en eene bank van leening; men verlangt de hoogte van den buitenmuur, om de kinderen het ontvlugten te beletten, niet onder de dertig voet hoog.

9

Eene enorme, maar juist werkende *weegschaal*, om gedurende de twee eerstvolgende eeuwen, de souvereiniteit van den vorst en van het volk af te wegen; de balans zal te St. Petersburg moeten gemaakt zijn, de beide schalen in Frankrijk en Pruissen, terwijl de naauwkeurigheid van het onmisbare werktuig gewaarborgd moet worden door de beide presidenten van Frankrijk en Amerika, voorts geoctroijeerd door de heeren Metternich, Thiers, Guizot, Palmerston en Thorbecke.

10.

Een *tooverlantaarn* met beweegbare glazen en figuren, kolossaal en groot genoeg, om de *omgekeerde* voorwerpen uit de kabinetten der vorsten naar andere vorstelijke kabinetten in het *duister* over te brengen, en van dien omvang, om aan het volk, bij gelegenheid van troonrede en nieuwe wetsbepaling of belasting-stelsel, eene onderhoudende en nuttige avondvertooning te geven, eene soirée populaire et amusante.

11.

Een *schrijftafel*, met kunstmatig raderwerk, en verborgene veeren, voor den staatsman of minister, waar hij voor gezeten, telkens in de vingeren, de armen of de beenen, een' rheumatisch, zedelijk pijnlijken druk gevoelt, waar hij der vorsten of der volkeren regt verkort, of alleenlijk met cijfers en systemen, het land regeren en redden wil.

12.

Een *piano-forte* van ten minste 40 of 50 octaaf breedte, waarvoor al de beroemde componisten van deze eeuw, tegelijk naast elkaâr kunnen ge-

plaatst worden, en hunne meesterstukken gezamenlijk unisono componeren, liefst een Broadwood, de zangbodem van massief goud, de hefboompedaal voor eenen afzonderlijken pedaaltrapper alzoo ingerigt, dat door een kunstmatig werktuig de voeten der componisten, als zij zich onderling willen trappen of schoppen, dadelijk bedwongen worden.

13.

Een gewaarborgde *brandkast*, met geheime sluiting, in den krater van een vulkaan, b.v. de Etna, tienmaal beproefd in het vuur, waarin de schuldbrieven van eenige rijke bankiers bewaard kunnen worden, mitsgaders die van eenige *eerlijke* Staten, b.v. Spanje, om de stukken gedurende de eerste eeuwen *ongedeerd* en *onbetaald* te bewaren, - de sleutels te leggen in een verzegelde kist, op den hoogsten top van den Montblanc, onder de sneeuw.

14.

Een model van een uitgebreid *park* en lustplaats, geschikt voor de hoofdsteden van Europa, alwaar de geheele bevolking, met die der aangrenzende provinciën, kan zamenvloeijen; de zalen alzoo in te rigten, dat de boomen en gewassen het muurwerk vervangen; de verlichting, met vlammend, uit den grond opborrelend Bengaalsch vuur; de fonteinen, hier geurig water, ginds Champagne, en Portwijn opspuitende; terwijl het orchest, in de toppen van een hoog eikenwoud geplaatst, in beweegbare, met gas verlichte luchtballons gezeteld, zonder gevaar binnen het park heen en weder kan zweven.

15.

Eene *telegraphische* linie, die onder den grond, al de vorstelijke huizen en kroonen verbindt, en in één grooten telegrafenzenuwknoop vereenigd, te zamenloopt te St. Petersburg, te Londen en te Weenen, en weder van daar, onder den geheelen aardbodem voortkronkelt (boa-constrictor.)

16.

Een kolossaal *stoomschip*, met toebehooren, en volmaakt geschikt, om de bevolking eener ontevredene of oproerige provincie of landstreek in massa op te nemen, en met versnelde vaart, beveiligd voor het vuur uit vesting of artillerie-park, naar de Antilles of naar Australië heen te voeren; de kajuit ruim genoeg voor een paar dozijn politieke advocaten, diplomatische volksmannen, met de noodige tonnen gouds voorzien, om eene nieuwe wereld te improviseren.

17.

Eene juist werkende *snelschrijvers machine*, zoowel voor politieke vergaderzaal der constitutionele landen, als tevens voor de kerken geschikt, alwaar de trillende luchtstroom, de klanken en woorden der sprekers dadelijk in *naturâ* worden opgevangen en afgedrukt, en de geheele rede letterlijk, met alle denk- en taalfouten, wordt vastgehouden en opgeteekend op dezelfde wijze, als de daguerreotype de lichtstralen opvangt, - dit werktuig dient gebrevetteerd, en dadelijk na de expositie, algemeen ingevoerd.

18.

Eene groote en beweegbare *daguerreo*-

type, welke de houding en de gelaatstrekken van eene geheele bevolking allergetrouwst afteekent, op den oogenblik als een vorst geboren of gestorven is, zoodra eene troonrede is uitgesproken, zoodra eene nieuwe wet is gepromulgeerd, waarvan de talrijke afdrukken, voor de regerende Vorsten, en mede-regerende ministers, op staatskosten, dus gratis, te bekomen zijn.

19.

Eene eigenaardige *exerceer-machine*, ten minste tien vierkante mijlen groot, die, op een effen heidegrond uitgespreid en behoorlijk geordend, met stalen punten en koperen schroeven voorzien, dadelijk eenige duizendtallen rekruten met geweer en wapens uitrust, en in die mate, souple, beweegbaar, rekbaar van leden maakt, om bij eene naderende menschenslagting, aan al de billijke eischen van den opperbevelhebber op het kommando te kunnen voldoen, waarbij het electro-galvanismus op hoofd, hart, en arm toegepast, van groot nut zal blijken te zijn.

B. *Voorwerpen of werktuigen, in natuurlijke grootte.*

1.

Een *diplomatisch kompas*, waar de naald steeds naar die hemelstreek heenwijst, waar het meeste voordeel te behalen, en de minste tegenkanting te verwachten is; de miswijzingen komen op rekening van een verantwoordelijk ministerie.

2.

Een *time-keeper*, voor welks onfeilbare uur-aanwijzing de vervaardiger tot aan het jaar 2051 borg staat, en bij zijn allerwaarschijnlijkst afsterven, zijne kinderen of kleinkinderen en erfgenamen in regten betrokken kunnen worden, als het werktuig eenige seconden begint af te wijken.

3.

Een *rustbank*, onzigtbaar geaetheriseerd, voor onuitputtelijke dichters, altijd vaardige snappers, schatrijke, domme renteniers, en onhandelbare recensenten.

4.

Een *draaibank*, die met verborgen raderwerk zelfstandig werkt, waarop men theologische, natuurkundige, en staatkundige stelsels, naar den geest des tijds, kan besnoeijen en verdraaijen.

5.

Een *mekanieke kunsthoed* voor een ondergeschikt onderdaan of ambtenaar, die van zelfs van het hoofd afgeligt wordt, en wel zeer diep, als er één, twee of drie kruisen op de borst, voorbijwandelen, en slechts even opgetild wordt, als er een eenvoudige zwarte rok voorbijgaat, - bewoont de eigenaar eene burgerlijke buurt, dan sluiten zich van zelfs twee koperen keelbanden onder de kin vast.

6.

Een *handhoek* voor alle *toekomende* ontdekkingen tot aan de 23ste eeuw, met uitslaande platen en de portretten en facsimilés en levensbeschrijvingen der aanstaande geniën, van 1950 tot aan 2150.

7.

Eene *treurmachine* voor ontroostbare

weduwen en wanhopende erfgenamen, om bij de begrafenis en testamentopening, het gelaat behoorlijk eenige lijnen uit te rekken, en eenige tranen uit te persen - voor alle rouwwinkels onmisbaar.

8.

Eene wonderdadige *galvanische ketting*, voor schijndooden geschikt, mits na den vijfden dag na het afsterven te bezigen, en tevens voor de honderdjarigen, om zich te verjeugdigen, en voor teringachtigen, om ze binnen drie weken radicaal te genezen en met nieuwe longen te voorzien.

9.

Eene draagbare *miniatuur-bibliotheek, al* de oude klassieke en *al* de nieuwe romanschrijvers behelzende, met volstrekt onleesbare letters gedrukt, en zaamgevat in een marokijnen zak-etui, met bijgevoegden zak-mikroskoop.

10.

Een *speeluurwerk*, in den vorm van eenen gouden geëmailleerden weerhaan, met uitgespreide vleugels, 't welk alleenlijk door den atmospherischen invloed de volksliederen van zelf speelt, zoodra men de verschillende landen nadert en bereikt, b.v. aan de Seine, de Marseillaise; aan den Amstel, het Wien Neêrlandsch bloed; aan de Theems, God save the King, en te New-York, Yankee doodle! Behoeft nooit opgewonden te worden, speek altijd van zelf.

11.

Een paar *kunstlippen*, van rozenrood fluweel, die over de vleeschen lippen kunnen getrokken worden, als noodzakelijke en beveiligende werktuigen voor de eeuwige liefde- en vriendschapsbetuigingen, voor den diplomatischen kus, en bij het afscheid van dierbare betrekkingen, gepatenteerd voor al de galanteriewinkels en verkoophuizen.

12.

Een *kunstduim* en twee voorste vingers aan de regterhand, welke door verborgene machinerie dadelijk die bewegingen maken, welke er vereischt worden voor de schrijvers, als zij recensien voor den broode, of gedichten op hoog bevel moeten schrijven; dit werktuig moet voor alle handen worden bereid, mits die lenig en rekbaar genoeg zijn van nature.

13.

Eene *goocheltafel*, waaruit om de tien jaren telkenseen nieuw wijsgeerig stelsel, eene herziene grondwet, eene verbeterde constitutie, een nieuwe dichtbundel, en een nieuw mode-journaal verschijnt. Het geheim der uitvinding moge eerst na tien eeuwen geopenbaard worden.

14.

Een kostbare *kunstbril* om de waarheid en de logen, den huichelaar enden waren vriend te onderscheiden en te ontdekken, geschikt voor alle zwakke en kortzigtige oogen, ook in Nederland.

15.

Een *reiswagen*, waarin een verwarmingstoestel en gasverlichting, eene kleine marionetten-opera, benevens aan de vier hoeken de vereischte daguerreotypen, een speeltafel, rustbanken, een kabinetorgel en bibliotheek, ingerigt voor eene reizende adellijke familie.

16.

Een *regenscherm* (parapluie) van die gestalte, vorm en kracht, om, opgeheven nu als parachute, dan nederwaarts gekeerd als kleine zeilboot, op de binnenwaters gebruikt te kunnen worden, waarvan de knop eene volledige reis-cassette bevat, en de stok een' voldoenden nacht- en dag-kijker - voor reizigers.

Spiritus Asper en *Lenis*.

Brievenbus.

X.
Brief van een Drentschen boer over den Haag en 't geen hij er zag en hoorde.

Mieneer de Riddekteur!

As 't mit oew believen is, zou 'k wal willen, dat i dit briefien es in oew boekien lieten drukken.

Olle moêr zeit wal: 't is altoegelieke malligheid, mit oew geschrief! maor, kiek, mieneer! praot is niks en 't olle menske is er nao mien oogemarke niet goewd achter. As 'k oew zeggen mag, 't zit um in wat aors. Ze is dunekaoters zunig, en denk zoo'n hast pampier is allerdeegs gouw vol, en 'n maot kost anderhalf cent. Want mit zoo'n staolen pen kan 'k niks. Das je er daodelik deurbeen.

Nou wil 'k oew es wat neijs vertellen. I mutte weten, dat 'k inne Haege west bin, daor oeze mieneer de Keunink woont.

I zullen wal zeggen: kan 't niet op? of heb i 'n arfenisse hat?...

Mis man! een misse, heur! niks van dat. Maor weede wat 'k docht: heur Jaopik, i binnen er nou toch, en 't is je niet wisse, dat i ooit weêr in Holland kommen. I mosten 't er nou maor es goewd van nemen. En dat heb 'k daon ok.

Hè, wadde? Gouw 'n brokkien met 'n koppien koffie, en dat er op of. Van drouwen hold ik sins niet. En dat ging je oppe spoorwaogen en dat zoo oppe gang. Nou, dat is je wat! Betoeren gong 't mi slum genog. Wat 'k oew zeg is waor! Kan er nog kold van worden as 'k er an denk. Dat gong je, hop, hop, hop, en toe al vinneger. Maor toe 't maor eerst zoo'n stukkien oppe gang was, nou! toe wis 'k er al geen zier meer van. 't Vlog er langs.

Die dat uuteprakkeseerd heit, is je umme drommel niet mal. 'k Bin wal 'n dom menschke, maor zooveul begriep 'k toch alèvel, dat de 'n biesteren laegen daon heit um alles zoo te vinden. Maor 't zal je er altwisse ok al krek mit waezen as mit oews luu werk. Elk in 't ziende, ik in 't miende en i in 't oewende. Hè, wadde? 't Weit 'n boer ok zoo maor niet an mit te wiend. 't Mog wat!

In zoo 'n oogenblik waoren we er, 't was je de gank maor.

Nou, jonk! was je die Haege 'n biester mooi plaessien. 'k Zeg 't oew das me schrikkelik inne hand gevallen... Zal wal 'n miseraobelen geld zitten? hè, wadde? Me dunk 't zal wat zweers wezen. 't Bint je allemaol heeren en daemes. De een nog al mooijer oppedaon en in 't tuug as 't ander. Nou, nou, 'k zeg 't oew!... 't is te pieneweerd.

Weede waor 't mooi is? o, jonk! dao motten i es hin tieën mit oew jufvrouw en de kienders - nao die straot dao dat groote huus van mieneer de Keunink steet, 'n fiksche stee, heur!

Isse dao nou mit al dat volk loozeerd dat an zien hof is? ruumte genog! -

Of bint die op 'n andere stee in 't billet?

'k Hadde wal es in willen kieken, maor 't kwam er niet toe, heur. 't Mog niet. Oeze Keunink was tuus, - 't spiet me wal 'n viefstuver.

En dan die ruuter te peerde op dat hooge dink, zoo 'n beuntien of zoo wat. Das je nou Prins Willem, die ze zoo miseraobel lellik nekt hebben in dat Delft. I hebben toch 'n biesteren slecht volk inne weêr. 't Kereltien meende 't zoogoewd, en jao, 't mog wat! 't deugde toch niet veur velen. Is 't je niet wonderliek?...

Kiek, mieneer! toe 'k dao stond en um bekiek, och, toe kreeg 'k toch mit um te doen. 't Meuide mi vreeselik. Maor doe er es wat teugen! Veur al zien goewd doen scheuten ze um dat 't zoo pofte, en dao viel 't ventien daole, krek as zoo 'n sprao uut te boom, - en he gonk er mit.

Bint je altwisse wal olle beschrievings van. I zullen ze wal laezen hebben, hè, wadde?

En die groote kaemer mit al die schilders! Nou, nou! krek offe leefde. Dat was je wat. Mien levent nooit zoo zien. Nao ze er van getuugden, bint er je meer ewest, maor sanderenlesten bint er 'n heele bult van afesteld. Wat dao van an is - kan 'k oew niet zeggen, dao bin 'k niet wiezer van worden; dao weet 'k vordan ok al niet meer van.

En dan zoo 'n Mauritshuus, nou, 't mog bezien worden. De piene wal weerd, heur! Praot is niks, maor dat mot i zeperties niet vergeten. 't Is maor 'n stukkien wieder, och! zoo'n klein kuijertien. En 't pad is er allerwegges goewd, al toe gelieke straote.

En dat hemd van die Prins Willem, die ze zoo veur e kop scheuten, dao 'k oew zoo effes van zeî, is je er ok, en 't piestol, dao ze um mit scheuten hebben, al te gelieke is je er.

En die stoel van zoo 'n Oldenbarneveld, i weten wal, die hebben ze zoo pardoes de kop ofslaogen. Ze zolden 't nou niet prakkezeeren, maor 't wasje in olle tieden. Toe gong er toch betoeren miseraobel raer langs. Nou, op die stoel van um heb 'k nog zoo 'n poossien zeten. Weede wat 'k dochten? dat zol mieneer Oldenbarneveld niet docht hebben, dat Jaopik uut Drenth nog op zien stoel zou zitten.

Kon 't er niet lang op holden. Feui! 't was je 'n griesselik geval.

En die stoel van zoo'n Jacoba van Beijeren, 'n misselik slag van een vrouwmensch. 'n Bult verdriet had. Hè, wadde? en dat veur 'n vrouw. Maor wat zal 'k zeggen?... Nao mien oogemark must 'n vrouw niet regeren. Laot um pot koken en oppe kienders passen, of wat neijen of 'n boek inne handen kriegen. As 't wief baos is lop al den duvel mis. 't Runt meest gouw op 'n ende. Wat zeg i?...

Olle moêr denk er krek zoo over. 't Olle menschke zeg: vrouw mutten vrouw blieven. Zoo is 't al zien levent in olle tieden west, zoo mut blieven ok.

En toe bin 'k zoo effen mit 'n gank nao dat boekenhuus van mieneer de Keunink west, ze zeggen meen 'k van zoo'n bibleteek. Die dikke woorden kan 'k al toe gelieke niet inne kop holden.

Maor, mieneer! dao zit wat. 'n Heel kaptaol, heur! Nou, nou! asse 't antied heit, kanne an 't laezen kommen. 'k Mogt er wal es mitte neuze mank.

En toe bin 'k op zoo'n groote mark west, dao stond je 't beeld van Prins Willem, heel inne hoogte, mit zoo'n hontien vlak naest um.

Kiek! dat was reglof mooi. Dat stond

mi nou es uut te kieken. Hier stonde as zoo'n vaoder veur zien kienders, die zoo zeedegies 't oog oppe boel bold, krek offe an 't prakkezeren is wat de doen zol um alles bi menaer te holden en goewd te besturen. En dao veur de Keunink zien huus op zien peerd mitte lang saebel inne hand, isse net offe er zoo op ofgeet um teugen de Spanjaorden te vechten. Strieden veur 't ziende en 'n waekend oog holden oppe huusholdinge van ne Staote. -

Is 't zoo niet.

'n Biesteren goew lesse veur allen die na um kommen bint en nog kommen zullen. Hè, wadde?

En dan bin 'k ok nog in 't Bosch west.

Kiek! dao heb i nou es gien verstand van, zoo mooi as 't dao is, mit al die boomen, en dan zoo'n miseraobelen menschen op 'n been, allemaol mooi in 't tuug of zoo op 'n versiete mos. En wat 'n biesteren gerei, 't ien al mooijer as 't aor. En die peerden! dekseldag nog toe! dik in 't vleisch, heur! en die steerten, zoo aordig, niet mit zoo'n knuppe, zoo as veulderwegges bi oews luu volk, maor 'k weeder niet van hoe ze zuks hebben. En die kerels voorop; wat bint je die oppedrild, alles blonk en alles glom, of 't klinkklaar zuiver en gold waer.

't Zal je alderdeegs wal niet wezen, hè! wadde?

Me dochten dao konden ze anders 'n bult meer pleizier van hebben, asse arme luden, van die schaemele klassie dao veur werk gaven. Dan kwam 't schooijen zoo wat anne egge. Dat mog wal an 'n kant. En doe dao es wat teugen asse gien werk hebt. 'n Mensch mot toch leven. Praot is niks.

'k Ben je maor 'n dom menschke, maor zoo veul verstand heb 'k toch alével, dat 'k dat wal begriep. Nao mien oogemark mosten die menisters en al dat slag van volk ok 'n tikkeltien minder hebben.

Kannen 't wal tuugen, wat zeg i? mieneer? Ze bint je alderdeegs ok zoo'n biesteren opschik niet neudig. Zoo 'n arme commies en zoo'n schriever mag 't ziende wal holden, maor die vette posten mog wal wat ofkomme.

En dat zeit mien moêr ok, en 't olle menschke heit zeperties gliek.

En dan die pensioenen! kiek! 't lop betoeren te ver. Eerst vette posten en dan dikke pensioenen. 't Is gien wonder dat ik en miens gelieke wal es wat neutelik bint en zoo bintje er allerwegges veulen tot oews.

Wat heit zoo'n offecier en zoo'n doomneer op 'n darp, vaok nog 'n groote huusholdinge mit een heel koppel kienders tot eur laste. 't Meuit mi sins as 'k 't inne krante zie: die heft vierduzend guldes pensioen. 't Is je maor niks!

Die niet meer kan en niks heit, mot niet anne diek jaogen; maor zoo ien die 'n goew post had en rieke sins ok nog is, mos niks hebben. Laot um zunig wezen en wat spaoren veur 't older of asse niet meer kan.

En toe 'k zoo'n stukkie wieder vort gaon was, kiek! kan oew zeggen, 'k wus niet wat 'k heurde. O wat gonk je dat miseraobele mooi. Dat speulde en dat evenseerde dat 't klonk deur e locht! 'k Had wal uutschreeuwen willen.

En weede wat er zoo mooi van is? 't Kost oew niks! i kuijeren zoo wat hin ende weer, en die milleteeren doen maor deur. I huven niet eens te bedanken.

Zoo mos 't allerwegges meer wezen. Zoo'n mooi deuntien vrolikt op en maokt 'n menschke heel anders asse sins is. 'k Heur 't bezonder graog, liever as die lieties die ze as mal uutgulpen en liggen te reeren. Feui, feui! betoeren slum genog.

Zingen is goewd, maor die 't niet kon

en niet op 'n schoole leerd had, mussen ze 't zwiegen opleggen. En die lielies? mars dao mit! dat kon ze altwisse wal beletten.

Ze mosse allerwegges speulluu hebben en kerels die zingen leerden op kosten van 't land. Kiek dan kon old en jong, riek en arm nog wat heuren, en pleizier hebben.

Dat zeg 'k oew, mieneer! dat meziek in 't bosch is 't mooist uut oew heele Haege. Mutten niet versloffen!

Ik kan oew dat alles zoo niet uut menaer doen, maor beloeren was 't of 'k dansen mos. En dan weer had 'k kunnen schreijen krek as zoo'n kiend. En dan was 't je weer of i er heurde bidden en klaogen. O, o! 'k kan 't oew niet zeggen, krek of 'k heel bedroefd was en gien raod wust, en toe 't op 't ende lop, kerels! 'k kon 't haost niet meer uutstaon, 't was net of er hulp en uutkomst was en zoo'n heel darp an 't zingen gong en van victorie roep.

Hoe 't stukkien hiette - jao! dat weit 'k vordan niet langer, dao kwam je zoowat van vantezie in, ziede ik sprek geen Duutsch of Fransch.

Nou mieneer! ik raod oew as vrund, i mutten er mit oew juffrouw es op of, i kunnen 't op 'n mooijen dag dao wel es nao schikken. 't Kost oew gien centien.

Weede wat 'k ok nog effen heb wezen zien?... Die kaemer dao ze je de lotterie speulen.

Dat mos ok afsteld worden. Bint je er 'n bult miseraobel lellik deur te passe kommen.

I hebben nog al 'n kwao bek en duren 't nog al zeggen waor 't op steet; hè, wadde? I mussen 't er es teugen bezien. Goew dingen motten pirbeerd worden. Dao hold ik 't altwisse veur.

Van oeze verkiezings veur Staoten zal 'k maor niet schrieven, dao moei 'k min liefst niet mit. 't Zal bi oew ok al krek wezen as bi oews, kan 't wal denken. Allerwegges 'n hope gedoe en 'n miseraobelen spil.

Jan heit 't wief ok in bedde van 'n jonge zeun. Bint er raer bliede van. Kanst wal denken. 't Begon tied te worden. In 't zeuvende dat ze trouwd bint. Jao! waor blieft de tied!

Sterkte vordan mit oew jufvrouw. Alles wat wenschelik is. De groetenisse van olle moêr en van mien vaor en oeze maegd, alles nog zond werk en goewd heurig. Nog goewn dag mit menaers.

Oew vrund,

JAOPIK uut Drenth.

Noord-Amerikaansche schetsen

door Charles Sealsfield. (*Vervolg. Zie Tijdspiegel* 1850, II, *bladz.* 594.)

De oude werd blijkbaar door het denkbeeld gekweld dat wij, op het voorbeeld van Bostrop, gekomen waren om eerst zijn landerijen in oogenschouw te nemen en hem dan met de zijnen daarvan te verdrijven. Wij hielden het ten minste daarvoor, en ofschoon niet ongeneigd om hem uit dien verontrustenden droom te helpen, had toch de arrogante en norsche toon dien hij eensklaps had aangenomen, gepaard aan het avontuur, den nachtelijken marsch, de gevaren die wij doorgestaan hadden, ons ook reeds eenige achterboschmans-fierheid ingeboezemd om niet te

spreken van den Whisky en den versterkenden maaltijd dien wij genoten hadden.

- Laat ons dan gaan! - spraken wij na een Amerikaansche pauze gemaakt te hebben en niet een air van onverschilligheid dat een veertigjarigen boschbewoner niet tot oneer zou hebben verstrekt.

En met vaste schreden volgden wij den oude die ons op den stam vooruitging. Nadat wij aan de kruin aangekomen waren, stapten wij over de dwars gelegde takken op den tweeden, van dezen op den derden, en zoo verder op den vierden. Eer wij het einde van dezen bereikt hadden bevonden wij ons weder op den vasten grond. De oude gelastte ons in de tot hiertoe gevolgde orde, dat is in de zoogenaamde *Indian file*[1] voort te gaan, en zoo trokken wij nog omstreeks een halve mijl door digt struikgewas verder.

Eindelijk stond Nathan stil, en de kolf van zijne buks op den grond zettend, wendde hij zich tot ons en keek ons strak aan.

- Zeg eens, waar zijn we? - vroeg ik, de kolf van mijn dubbel jagtgeweer insgelijks op den grond zettend, en zóó zijne houding nabootsend.

De man zag mij aan, en zijn gezigt vertrok zich toteen zonderlingen lach. - Ongetwijfeld in Louisiana - antwoordde hij, tusschen den Redriver, de Golf van Mexico en den Missisippi, binnen de grenzen waarop uw koning aanspraak maakt, en toch op eene plaats, waar zijn arm te kort bevonden is, hoe lang men ook zegt dat de armen der koningen zijn.

In den toon waarop hij dit sprak, lag zooveel boosaardige spot, dat mijn blik zich onwillekeurig op den spreker vestigde, om zoo mogelijk uit zijne trekken te lezen wat hij eigenlijk tegen ons in zijn schild voerde.

Zij waren strak en impassibel als altijd. Mij bij den arm vattend leidde hij mij eenige schreden ter zijde en wees met den vinger op een donkere massa, die naar een opgeworpen aarden wal geleek.

- Misschien een der Indiaansche grafheuvels? - vroeg ik op onverschilligen toon.

- Ei, zoo is 't; ge hebt het geraden. Een graf is 't, evenwel niet van Indianen, maar van een man.. geen betere is er ooit den grooten stroom komen afzakken. Wilt ge niet nader komen?

Wij traden naderbij, en zagen pallisaden, en daar achter een dak van balken, dat omstreeks tien voet boven de pallisaden uitstak.

- Wat zegt ge nu?

- Het geheel schijnt meer ter verdediging ingerigt te zijn, dan om tot woning te dienen.

- Boven vinden wij dennenspanen - sprak de oude. - Wacht nu tot de ladder komt, dan zult ge verder zien.

Er werd een ladder neêrgelaten, langs welke wij den hoogen aarden wal opklauterden; een der jonge mannen opende een in de pallisaden verborgen deur, en wij betraden de binnenste ruimte van het zonderlinge gebouw.

Het was uit vrij dikke onbehouwen cypressenstammen zamengesteld, die zoo digt in elkander gevoegd waren, dat zij wel aan een vier en twintig ponder weerstand konden bieden. Het geheel vormde een vierkant, met een laag insgelijks uit boomstammen bestaand dak, en zal omtrent veertig voet lang en iets minder breed geweest zijn. Binnen de vier wanden was niets te zien, dan een schoorsteen van ongebrande baksteenen, en een houten schild dat in een der hoeken van het blokhuis opgehangen was.

- Treedt niet op den heuvel in dien boek, - sprak de man op pleg-

1) Één voor één.

tigen toon - het is een heilige grond.

- Heilige grond? - vroegen wij.

- Een heilige plek, man! Onder dat schild ligt iemand begraven, een man, zoo braaf als ooit den Missisippi is afgekomen.

Dus is het hier een graf; - spraken wij niet zonder ontroering.

- Een graf, man! zijn graf... zijn blokhuis, dat hij gebouwd, dat hij verdedigd heeft, waarin hij gesneuveld is, dat hij met zijn bloed besproeid en gedoopt heeft, toen het naauwlijks voltooid was. Ge zult meer van dit bloedige blokhuis hooren; hooren, hoe zes Amerikaansche *rifles* vijf en tachtig Spaansche en Fransche musketten op de vlugt joegen.

Wij schudden ongeloovig het hoofd.

Hij nam ons beiden bij den arm en bragt ons builen de pallisades; op een plek waar de wal verder uitstak, bleef hij stil staan;

- Vijf- en tachtig Spaansche en Fransche musketten op de vlugt joegen - herhaalde hij op vasten toon. - Het was Asa met drie van zijn broeders, zijn zwager en zijn neef met hunne vrouwen. Hij is als een man, als een echt achterboschman, als een braaf Amerikaan gevallen, maar heeft vooraf vijf en dertig Spanjaarden in het zand doen bijten. Dààr - met deze woorden wees hij naar een groep cottonboomen, in wier door de maan beschenen kroonen inderdaad de schimmen der gesneuvelden schenen te zweven; - dààr ginds, onder die cottonboomen, in wier schaduw zij gevochten hadden, zijn zij gevallen en begraven.

De stilte van den nacht, de zilveren schijn der maan, die het landschap met een tooverglans overgoot, de donkere wouden aan weêrszijden van het blokhuis, in zwarte schaduwen gehuld en slechts aan de randen door de volle maan verlicht - dit alles, gepaard aan den plegtigen ernst die in houding en toon van den ouden Nathan doorblonk, maakte een diepen indruk op ons. Wij stonden daar zonder een woord te spreken.

- Ja! herhaalde hij, op zijne *rifle* leunend - hier vielen vijf en dertig Spanjaarden tegen één Amerikaan.

- En deze Amerikaan heette?

- Wat vraagt ge hoe hij heette? Wat vraagt ge naar namen, alsof ge paardedieven op de hielen zat? Vraagt zooveel niet. Ziet uit uw oogen, hoort met uw ooren, maar houdt uw tong in bedwang, want de boomen hebben ooren, zoo goed als de muren in uw land.

- Vergeef ons; 't was onze bedoeling niet u te beleedigen - sprak ik.

- Bedoeling om te beleedigen! - hernam de oude spottend - ik calculeer dat ge die bedoeling niet hadt.... zoo calculeer ik. 'k Zou ook den man wel eens willen zien die lust had om den ouden Nathan te beleedigen of hem iets in den weg te leggen! Die lust zou hem spoedig vergaan, zoolang de oude Nathan zijne *rifle* en zijnen dolk nog onder zijn bereik heeft. - 't Is een feit; zooals ik zeg zoo is 't. De man die dit blokhuis gebouwd heeft - en bekijkt het maar goed, want het is weinig veranderd, op het dak na dat eigenlijk de oorzaak van zijn dood was - ligt nu hier binnen zijn eigen vier muren en was een sieraad der achterboschmannen. Maar de Spanjaarden hebben zijn dood duur moeten betalen, en zij hebben den lust verloren om andermaal een aanval te wagen. Ei! ze zullen Asa Nolins niet zoo ligt vergeten!

- Asa Nolins - viel ik hem in de rede - mij dunkt ik heb meer van dien man gehoord.

- Noch de les - ging hij voort zonder op mijn gezegde acht te slaan - die hij hun gegeven heeft.

- Dus hebt ge gehoord van Asa.... en wat hebt ge gehoord? - vroeg hij eensklaps, zich na een korte pauze met een somberen blik tot mij wendend.

Ik had mij gedurende die korte paus bezonnen; want beide hadden wij meer en meer beginnen te ontwaren, dat het humeur van onzen nieuwen bekende vrij korzelig was.

- Ik zou het u zoo juist niet kunnen zeggen; - antwoordde ik ontwijkend; - 'k herinner mij alleen den naam van den man gehoord te hebben; maar we hebben zooveel gehoord en moeten aanhooren, dat wij de helft van al die praatjes weder vergeten....

- Begrepen - hernam de oude; - 'k heb de notie dat ge er niet rond voor uit wilt komen; 't is misschien evenzoo goed, in allen gevalle voorzigtiger. 'k Zeg u, als ge van hier in het cottonbosch ziet, dan schijnt het daar ginds zwart te zijn; maar klimt ge naar beneden en gaat ge de zestig passen ver daarheen, dan wordt het u ginds helder en hier duister. 't Is een waarheid.... 't komt op het oogpunt aan waaruit men een zaak beschouwt.

En na deze uitweiding zweeg de man weder, keek ons met een loerenden blik aan, en sprak toen op zijn gemak verder:

- 'k Zal u zeggen wat ge gehoord hebt. Ge hebt gehoord, calculeer ik, dat de man wiens grafheuvel ge gezien hebt, in uw etablissement als een roover ingevallen is en er paarden gestolen heeft. Hebt ge niet? en dat hij een bloeddorstige rebel geweest is?

- Iets van dien aard, om u de waarheid te zeggen, hoewel ik het mij niet duidelijk herinner.

- En ik zeg u - stoof de oude driftig op - 'k mag doodgeschoten worden, als dat niet de vervloektste leugen is die men bedenken kan. Hij heeft even weinig paarden gestolen, Asa, als ik, die *regulator* ben, en gemagtigd door mijne medeburgers om de orde te handhaven; en wat de rebellie betreft, zoo was hij een Amerikaan, en die is nooit een rebel, want hij is vrijgeboren,

- Regulator? - vroeg ik, zonder te letten op den vrijgeboren Amerikaan die nooit rebel kan zijn.

- Regulator, - herhaalde de man met een air van zelfvoldoening. - Ge weet waarschijnlijk niet wat dat beteekent? - 't is een ambt dat wij hier achter in de bosschen ingesteld hebben, waar wij de wet zelve in de hand nemen, en ze niet door betaalde regters en advocaten tegen zòò of zòòveel per dollar laten uitmeten. Later zult ge meer daarvan vernemen; maar eerst moet ge van Asa en zijn blokhuis hooren, dat hij met zijn bloed gedoopt heeft.

- Zou het niet beter wezen dit tot een anderen tijd uit te stellen? - vroeg ik.

- Tot een anderen tijd uitstellen? - herhaalde de oude. - Hoort eens en onthoudt het: dwazen stellen uit, verstandige menschen handelen, alles heeft zijn tijd; en nu is het tijd om van Asa te spreken, want ge gaat naar zijn etablissement en moet hooren eer ge ziet; - morgen is het daarvoor geen tijd meer.

De toon van den man begon onaangenaam te worden; te midden van zijn schroomelijke langdradigheid straalde zijn somber karakter maar al te zeer door, en ofschoon wij nog wel geen berouw gevoelden van ons aan deze lieden toevertrouwd te hebben, begonnen wij toch te begrijpen dat wij beter gedaan hadden met ons op eenigen afstand van hen te houden. Zonder echter verder eenig misnoegen te laten blijken, namen wij eene houding aan, die onze bereidvaardigheid om de geschiedenis van Asa aan te hooren, moest bewijzen.

KAH-GE-GA-GAH-BOWH.
Een Indiaan. Lid van het Vrede-Congress te Frankfort.

M. HASSENPFLUG.
Minister van Finantien en Justitie van het Keurovorstendom Hessen-Kassel.

Kronijk van den Dag.

November

BINNENLAND. - De zittingen der Tweede Kamer zijn, na eenige beraadslagingen over voordragten van ondergeschikt belang, tot in het begin van December verdaagd. In de afdeelingen heeft de Kamer zich intusschen met het onderzoek der begrooting bezig gehouden. Het onlangs openbaar gemaakt rapport dienaangaande doet, gelijk voorheen reeds zoo dikwijls het geval was, eene morrende goedkeuring te gemoet zien. Het cijfer der gezamenlijke aangevraagde uitgaven heeft bij vele leden een gevoel van teleurstelling opgewekt, die daarin, zoowel als in de bijzonderheden, het bewijs meenen te vinden, dat de regering nog niet zoo doordrongen is van de behoefte aan naauwgezette spaarzaamheid, als wenschelijk wordt geacht. Men had zich gevleid, dat het standvastig doorzetten van het in October aangekondigde stelsel van bezuinigingen betere vruchten zou hebben opgeleverd. Men meende dat met naauwkeurig op schijnbare kleinigheden te letten, wezenlijke besparing zou te verkrijgen zijn. Allen waren het daaromtrent eens, dat regering en vertegenwoordiging haren pligt zouden miskennen, indien zij geene pogingen aanwendden om de geldmiddelen zoo weinig mogelijk afhankelijk te maken van de baten der Oost-Indische financiën, die thans onder de gewone middelen werden opgenomen, en de uitgaven tot zulk een laag standpunt terug te brengen, dat zij door de hier te lande gehevene belastingen worden gedekt. De meerderheid erkent echter dat dit doel onbereikbaar is, zoolang de grootste helft der begrooting moet strekken ter betaling van de renten der Staatsschuld; en nagenoeg algemeen achtte men eene aanvankelijk geringe, maar later meer belangrijke amortisatie uitvoerbaar. In het rapport worden daartoe eenige middelen opgenoemd. Van de onderscheidene hoofdstukken der begrooting worden op dat van oorlog de meeste bezwaren gemaakt. Algemeen verlangde men inlichtingen ten aanzien van het nieuwe stelsel van belastingen, dat het tegenwoordige zou moeten vervangen; en aan het slot der algemeene aanmerkingen meende de commissie te moeten vermelden, dat vele leden hunne teleurstelling niet hebben ontveinsd, dewijl de regering achterlijk is gebleven met het indienen van verscheidene wets-ontwerpen, die men, naar aanleiding der grondwettelijke bepalingen en om andere redenen, reeds lang had mogen verwachten.

FRANKRIJK. - De vijandige spanning tusschen den minister van Oorlog d'Hautpoul en den kommandant der eerste militaire divisie, generaal Changarnier, was in den laatsten tijd zoozeer toegenomen, dat beide niet langer tegelijk in

hunne betrekkingen konden blijven. Changarnier, als verklaard vijand der Bonapartistische partij, zou wel het liefst door den president verwijderd zijn geworden, maar tot nog had deze blijkbaar gemeend hem te moeten ontzien. Men vond den uitweg om de eerste militaire divisie in vieren te verdeelen, waardoor de magt van den gevreesden generaal zeer verminderd, zoo niet geheel vernietigd zou worden; doch in den raad der ministers vond dit voorstel zooveel tegenkanting, dat de minister van oorlog het geraden achtte zijn ontslag te vragen. Hij werd ontslagen en de generaal Schramm tot zijnen opvolger benoemd. D'Hautpoul werd tot gouverneur-generaal van Algerië benoemd, ter vervanging van den generaal Charon, onder wiens bestuur de toestand der kolonie aanmerkelijk is verbeterd, weshalve ook de maatregel om hem plaats te doen maken voor eenen minister, die zich door zijne onoverlegde handelwijs in het moederland onbruikbaar had gemaakt, door velen ten sterkste gelaakt werd. Wel verre echter, dat de vrede tusschen de twee hoogste magten, want als zoodanig worden het Elysée aan den eenen en de generaal Changarnier aan den anderen kant beschouwd, aldus hersteld zou zijn, sprak het gerucht terstond weder van nieuwe oneenigheid, en weldra bleek het wat er van de zaak was. De president had het voornemen om de magt van Changarnier te verzwakken, nog geenszins laten varen, en hierbij kwam waarschijnlijk nog zekere zucht om dezen de onaangenaamheden van den laatsten tijd betaald te zetten. Men werd te rade om den generaal Neumayer, een vertrouwd vriend van Changarnier, het kommando over een gedeelte der eerste divisie te ontnemen. Bij de laatste groote wapenschouwing te Versailles had deze generaal den troepen onder zijn kommando bepaald verboden, om eenigen kreet aan te heffen, en om die reden waren de president of zijne raadslieden bijzonder op hem gebeten; men meende aldus met éénen slag twee vijanden te zullen treffen. Niet zoodra evenwel had Changarnier iets van dit oogmerk vernomen, of hij begaf zich in persoon naar den minister van Oorlog en dreigde dezen, dat hij, wanneer daaraan gevolg gegeven werd, zich niet alleen bij de Wetgevende Vergadering zou beklagen, maar ook terstond de permanente commissie bijeenroepen. De minister, door de verbolgenheid des generaals ontsteld, beloofde de zaak in beraad te zullen nemen, en dit beraad, met de andere ministers en den president gehouden, bragt den laatsten, naar het scheen, tot het besluit om nogmaals terug te deinzen. De goede verstandhouding was derhalve oogenschijnlijk hersteld, maar duurde slechts een enkelen dag. Onverwacht werd een besluit afgekondigd, waarbij generaal Neumayer van het kommando over de eerste divisie van Parijs werd ontslagen, maar tevens tot kommandant van twee andere divisiën, die van Rennes en Nantes, werd aangesteld. Na overleg met zijne vrienden besloot Changarnier om geenen dadelijken tegenstand te beproeven. De permanente commissie vergaderde evenwel en beraadslaagde of zij de vergadering onverwijld zou bijeenroepen. Sommige leden wilden het gebeurde aanmerken als de uitvoering van een plan om den kommanderenden officier, die met het vertrouwen der vergadering vereerd was, langzamerhand van magt en invloed te berooven. De minister van Binnenlandsche Zaken regtvaardigde in algemeene bewoordingen het gedrag der regering en loochende het bestaan van zoodanig plan, en de com-

missie achtte het raadzaam, ten minste schijnbaar, hiermede genoegen te nemen. De zaak was dus, volgens gewoonte, gesmoord. Intusschen toonde Changarnier door de ondergane nederlaag geenszins uit het veld te zijn geslagen, maar vaardigde eene legerorde uit, waarbij hij zijne ondergeschikten herinnerde, dat volgens de militaire reglementen, door den soldaat, zoolang hij onder de wapenen was, geene kreten mogten worden aangeheven. Hij herhaalde dus op eene voor den president tamelijk tergende wijs hetzelfde, waarvoor generaal Neumayer zijne gevoeligheid had ondervonden. Het Elysée achtte het echter raadzaam hierover geen ongenoegen te laten blijken, en toen Neumayer de hem opgedragen kommandementen weigerde, werd hij ook niet, gelijk men in dat geval had verwacht, geheel ontslagen, maar eenvoudig op wachtgeld gesteld. Onder zulke jammerlijke, niets afdoende en alleen onrust en spanning veroorzakende geschillen, naderde de tijd dat de Wetgevende Vergadering wederom zou geopend worden. Kort te voren ontstond er eene nieuwe onrust, daar de permanente commissie door een in hare dienst gestelden commissaris van policie, Yon, berigt ontving van eenen aanslag om Dupin en Changarnier te vermoorden. In eene vergadering van het Bonapartistisch genootschap *Dix Decembre*, zou Alain, een geheim policie-agent, tegenwoordig zijn geweest bij eene loting om twee leden aan te wijzen, die den aanslag moesten volvoeren, en zou hem zelven het tot zijn ten deel gevallen, dat hem tot moordenaar van Changarnier bestemde. De permanente commissie gaf hierop den minister Baroche hare verwondering te kennen, dat de regering haar geene kennis had gegeven van de aanslagen, welke zij wist dat door hare aanhangers werden gesmeed, en er nog geene afdoende maatregelen waren genomen ter ontbinding van het gevaarlijke genootschap *Dix Decembre*, waarop de commissie herhaaldelijk had aangedrongen. Natuurlijk verklaarde de minister zich onkundig van de geheele zaak. Men wilde zelfs alles wat daarvan gezegd werd voor geheel ongegrond verklaren, en het verhaalde klonk ook inderdaad romanesk en onwaarschijnlijk genoeg. Evenwel schijnt de bedoelde policie-agent inderdaad getuige te zijn geweest van zulk een tooneel in eene vergadering van het Bonapartische genootschap, het zij dit ernstig gemeend was, of alleen een spel om hem om den tuin te leiden. De zaak had dan ook geen ander gewigt dan als een nieuwe twistappel, daar de regering te rade werd den commissaris Yon zijn tractement te ontnemen, dewijl hij aan de commissie in plaats van bij zijnen chef Carlier rapport had gedaan, en daaruit thans bij de Wetgevende Vergadering het voorstel is gesproten om den commissaris van policie, met de zorg voor hare veiligheid belast, zelve te bezoldigen en geheel onder hare eigene bevelen te plaatsen. In der haast werd de oneenigheid tusschen de permanente commissie en het bewind nog eenigzins bijgelegd voordat de Wetgevende Vergadering werd geopend. Men verwachtte evenwel terstond na die opening nieuwe botsingen, en dat dit niet is geschied en de vergadering wederom ongeveer dezelfde houding als vroeger heeft aangenomen, zal wel grootendeels het gevolg zijn van de hoogst voorzigtige boodschap, welke de President bij haar heeft ingezonden. Deze boodschap is op zich zelf een merkwaardig staatsstuk en geeft een grondiger overzigt van den toestand der Fransche republiek dan eenig ander tot nog toe

openbaar gemaakt verslag. Door het geheel luidt dit verslag wat den algemeenen toestand des lands aangaat bemoedigend; maar tevens blijkt voor een onpartijdig oog maar al te duidelijk, hoe weinig die republiek in staat is geweest om het verlangen naar vrijheid en eene inderdaad liberale regering, hetgeen hare opregte vrienden van haar hoopten, te verwezenlijken. Integendeel ziet men dat de regering tot strenge maatregelen van bedwang en voorzorg is genoodzaakt, om eenigzins de orde te handhaven.

Wat de binnenlandsche aangelegenheden aangaat, verklaart die boodschap, dat er in het algemeen zamenwerking bestaat tusschen de hooge regering en de plaatselijke besturen;-dat de regering inmiddels daar, waar zij tegenwerking ontmoet, met gestrengheid te werk gaat en niet minder dan 421 maires en 113 adjunct-maires heeft afgezet. Verder wordt te dien aanzien aangemerkt, dat het beginsel van vrijheid en onafhankelijkheid der gemeentebesturen door velen wordt gewenscht, maar moegelijk is overeen te brengen met het voor Frankrijk zoo noodige stelsel van centralisatie. - Niet overal heeft de nationale garde zich behoorlijk gedragen. In 153 steden is zij ontbonden, vooral omdat zij, in strijd met de instelling, den aard van een beraadslagend ligchaam aannam. - Vele lagere schoolonderwijzers zijn ontslagen, en men mag thans gerustelijk aannemen, dat het lager onderwijs heeft opgehouden eene Socialistische propaganda te zijn. - De grondbelasting is met 27 millioenen verminderd. - Sedert Junij 1849 zijn 2400 gedeporteerden in vrijheid gesteld. Het aantal gedeporteerden bedraagt thans nog 458, en deze lieden zijn naar de Algerijnsche kolonie gezonden. Daarenboven bevinden zich in de Fransche gevangenissen nog 248 staatkundige veroordeelden.

Ten opzigte der financiën leest men in de boodschap, dat de toestand der geldmiddelen veel is verbeterd. Het te kort, hetwelk voor 1849 op 300 millioenen was geraamd, zal waarschijnlijk nagenoeg 100 millioenen minder bedragen. Er bestaat grond om zich te vleijen dat men in 1851 het zoo noodzakelijk evenwigt tusschen ontvangsten en uitgaven zal erlangen. Het cijfer der waarden bij de bank voorhanden begint weder te klimmen, en bedroeg op den 7 dezer maand meer dan 135 millioenen. - De opheffing van den gedwongen koers der bankbiljetten heeft goede uitkomsten opgeleverd. - In de opbrengst der inen uitgaande regten en het innen der directe belastingen worden gunstige veranderingen waargenomen. - Gewigtige wetsontwerpen in het belang van landbouw, handel en nijverheid zullen eerlang worden ingediend. - Ten aanzien der openbare werken wordt medegedeeld, dat er in het afgeloopen jaar 573 kilometers spoorwegen voor het publiek zijn opengesteld, maar dat er nog veel te doen overblijft, waartoe belangrijke sommen zullen gevorderd worden. De graanoogst wordt gezegd niet ten volle aan de verwachting te hebben beantwoord hoewel er geene reden tot bezorgdheid bestaat. - Omtrent de departementen van justitie, onderwijs en eeredienst luidt het verslag gunstig. - Het scheen uit de rapporten der prefecten te blijken, dat de nieuwe verordeningen op het onderwijs tot goede uitkomsten leidden. - De sterkte der landmagt is tot op 396,000 man infanterie en 87,400 man kavallerie verminderd. - De kolonisatie in Algerie wordt ijverig voortgezet. De zeemagt telt thans slechts 125 vaartuigen in wer-

kelijke dienst. Zij moet echter noodwendig versterkt worden. Ten aanzien der buitenlandsche aangelegenheden behelst de boodschap onder anderen de volgende, in den mond van den President eener republiek tamelijk vreemd klinkende zinsnede.

Sedert mijne vorige boodschap heeft onze buitenlandsche staatkunde in Italië een groot voordeel behaald. Onze wapenen wierpen te Rome die woelige demagogie omver, die over het geheele Italiaaansche schiereiland de zaak der ware vrijheid in de waagschaal had gesteld, en onze dappere soldaten hebben de hooge eer gehad van Pius IX op den stoel van den H. Petrus te herstellen. Het zal de partijzucht niet gelukken, dit gedenkwaardige voorval te verduisteren, hetwelk eene roemrijke bladzijde in Frankrijks geschiedboeken zal blijven beslaan. Het voortdurende doel onzer pogingen is geweest, de liberale en menschlievende bedoelingen des H. Vaders te bevorderen. Het is niet overbodig te vermelden, dat ons leger, te Rome nog noodig tot handhaving der orde, het ook is ter bewaring van onzen staatkundigen invloed. - Denemarken, onze oude bondgenoot, heeft, in weerwil van de dapperheid zijns legers, den opstand nog niet kunnen dempen, die in het hertogdom Holstein uitgebarsten is. De maatregelen der verbondene mogendheden hebben echter het gevaar, dat het geheele noorden van Duitschland bedreigde, weten af te wenden, zoodat die oorlog thans nog slechts bestaat tusschen den koning van Denemarken en de nog niet onderworpene provinciën.

Men ziet dat de President ten aanzien van het buitenland eene taal voert alsof hij reeds keizer van Frankrijk ware, en geene de minste sympathie voor republieken aan den dag legt. Ten aanzien der binnenlandsche politiek slaat hij eenigzins eenen anderen toon aan. Wat hij in dit opzigt zou zeggen, werd in dezen tijd van wantrouwen en spanning van het grootste belang geacht. Zijne woorden zouden inderdaad van veel beteekenis zijn, indien men gelooven kon dat zij zijne opregte gezindheid aanduidden en hem niet door de omstandigheden waren afgeperst. De volgende verklaring maakte het slot der boodschap uit:

Het onveranderlijk rigtsnoer van mijn openbaar leven zal onder alle omstandigheden zijn, mijn pligt te doen, niets dan mijn pligt. Het is thans aan iedereen, uitgezonderd aan mij, geoorloofd, de herziening onzer grondwet te willen bespoedigen. Indien de constitutie feilen en gevaren in den boezem draagt, staat het u vrij, deze den lande in het oog te doen vallen. Ik alleen, door mijnen eed gebonden, blijf binnen de naauwkeurig afgeperkte grenspalen, die zij mij gesteld heeft. Talrijke departementale raden hebben den wensch naar de herziening der constitutie te kennen gegeven. Die wensch is alleen aan het uitvoerend bewind gerigt. Wat mij betreft, als de gekozene des volks, en alleen van dat volk mijne magt ontleenende, zal ik mij altijd voegen naar deszelfs wettig uitgedrukten wil. Ik weet wel dat de onzekerheid der toekomst veel zorg en tevens veel hoop verwekt. Maar laat ons allen die hoop weten op te offeren aan het vaderland en ons alleen met deszelfs belangen bezig houden. Indien gij in deze zitting tot de herziening der constitutie besluit, zal eene constituerende vergadering ons staatsverdrag kunnen veranderen en over het lot van het uitvoerend bewind beslissen. Indien gij niet daartoe besluit, zal het volk in 1852 plegtig zijnen wil te kennen

geven. Maar welke ook de oplossing moge zijn, wij moeten eensgezind wezen, opdat nooit hartstogt, verrassing of drift over het lot eener groote natie beslisse. Wij moeten aan het volk liefde tot rust inboezemen door de kalmte onzer beraadslagingen, en het eerbied voor het regt inprenten, door zelf nooit daarvan af te wijken. Dan zal de vooruitgang der politieke zeden de vergoeding zijn voor het gevaar van instellingen, die in dagen van wantrouwen en onzekerheid zijn tot stand gebragt. Weest verzekerd dat mijne aandacht niet gevestigd is op de vraag, wie Frankrijk in 1852 zal regeren, maar op hetgeen mij te doen staat om dien overgangzonder beweging of onlusten te doen plaats hebben. Het edelste, den grooten man waardigste doel is niet om, indien men aan het hoog bewind is, pogingen aan te wenden ten einde zich daarin te handhaven, maar steeds middelen te zoeken ter bevestiging, in aller belang, van de beginselen, het gezag en de zedelijkheid, opdat deze tegen de driften der menschen en de geringe duurzaamheid der wetten bestand mogen zijn. Ik heb opregtelijk mijn hart voor u opengelegd. Beantwoordt mijne openhartigheid door uw vertrouwen, mijne goede bedoelingen door uwe medewerking. God zal het overige doen.

DUITSCHE STATEN. - Te naauwernood is Duitschland voor eenen oorlog bewaard gebleven, welke de aloude volkshaat tusschen de Pruissen en Oostenrijkers zeker tot eenen verbitterden kamp zou hebben gemaakt. Voor het oogenblik schijnt echter het gevaar te zijn afgewend. De wapening van Beijeren, hetwelk op last der herleefde Bondsvergadering Keur-Hessen bedreigde, werd aan de Pruissische zijde beantwoord met eenen dadelijken intogt in Hessen, die evenwel nog niet als een vijandigheid behoefde te worden beschouwd, dewijl het bezetten van den militairen weg tusschen de verschillende gedeelten van den Pruissischen Staat voor reden daarvan kon gelden. In die toestand van spanning werd te Warschan eene conferentie tusschen de Keizers van Rusland en Oostenrijk gehouden. Van het op deze bijeenkomst verhandelde liepen verscheidene geruchten, die evenwel tot nog toe door de gebeurtenissen zijn gelogenstraft, daar voor alsnog en toen een kamp onvermijdelijk scheen de Russische tusschenkomst is uitgebleven. Het Hessische leger was met de daad ontbonden, daar de meeste officieren hun ontslag hadden genomen en de soldaten bijna allen naar huis gezonden waren. Haynau, de commandant van Kassel, ontruimde ook die stad met het overschot der troepen, en kort daarna werd zij door de Pruissen bezet, die vervolgens tot voorbij Fulda voorttrokken, dus veel verder dan door het bezetten der militaire wegen kon worden geregtvaardigd. Bijna te gelijker tijd trokken de Beijersche troepen het zuiden van Hessen binnen en bezetteden Hanau. Bij dien intogt werd eene proclamatie van den keurvorst afgekondigd, geheel in den geest, die het ministerie Hassenpflug steeds heeft gekenmerkt, waarvan het hoofd eene veroordeeling als falsaris often minste eene schandvlekkende vrijspraak ten zijnen laste heeft. Het heette in dit stuk, dat Oostenrijksche en Beijersche troepen het land binnentrokken, ten einde de door de Bondsvergadering genomen besluiten te werk te stellen en den staat van beleg te handhaven, en dat die bezetting alleen ten doel had om de zaken in den vorigen wettigen toestand terug te brengen. In Pruissen was intusschen de wetgevende vergadering opgeroepen, en bijna tegelijken

tijd werd Radowitz uit het ministerie ontslagen. Kort daarop werd de eerste minister van Brandenburg door eene hevige ziekte overvallen, die onverwacht een einde aan zijn leven maakte. Welke veranderingen daardoor in de staatkunde van Pruissen werden te weeg gebragt, scheen te blijken door het besluit des konings om den landstorm op te roepen, waardoor Pruissen in weinige dagen een leger van bijna 500,000 man onder de wapenen zou hebben. Het ontbranden van eenen oorlog, waarvan de gevolgen onafzienbaar waren, scheen onvermijdelijk, vooral dewijl in de nabijheid van Fulda reeds een ontmoeting had plaatsgehad, waarbij eenige Beijersche soldaten waren gesneuveld. Van beide zijden scheen men nog door eene dreigende houding de tegenpartij te willen verhinderen om verder op te rukken. Toen echter de kommandant der Beijersche troepen verklaarde last te hebben om geheel Hessen te bezetten, ontruimden de Pruissen hunne positie voor Fulda en vervolgens ook die stad zelve. Te Kassel hielden zij echter stand, en geen protest van den keurvorst van Hessen of dreigementen van een door Pruissen niet meer erkende bondsvergadering deden eenige werking. Gelijk vroeger Pruissen scheen thans Oostenrijk en zijn zoogenaamd Duitsch verbond voor de gevolgen bevreesd te worden. Immers de vijandelijkheden, welke men reeds als geopend beschouwde, werden geschorst, en men hervatte nogmaals de reeds dikwijls begonnen en afgebrokene onderhandelingen. Deze loopen volgens de geruchten over verschillende punten, Pruissen ontkent de wettigheid der door Oostenrijk te Frankfort ten halve herstelde Bondsvergadering en verlangt eene vrije beraadslaging, ten einde tot een nieuw verbond tusschen de Duitsche staten te komen, waarin Pruissen dezelfde regten zal hebben als Oostenrijk. Deze laatste staat schijnt niet ongezind om dit punt toe te geven, wanneer Pruissen geheel van de Unie wil afzien en de tusschenkomst der Bondsvergadering in Hessen en Holstein gedoogen. Het laat zich aanzien dat men tot eene voorloopige schikking zal komen, Hessen en Holstein weder onder het bedwang hunner vorige meesters plaatsen, en alsdan misschien de verdere onderhandelingen op de lange baan schuiven om een gunstiger tijd af te wachten, ten einde de wederzijdsche aanspraken op Suprematie te doen gelden.

In Wurtemberg is insgelijks aan de bestaande constitutie de bodem ingeslagen. De weigering der stenden om de regering gelden te verleenen tot eene wapening ter versterking van het Oostenrijksche verbond heeft den koning bewogen om de vergadering te ontbinden en eene proclamatie uit te vaardigen gelijk men in zulke gevallen van koningen gewoon is. Eene poging der stenden om evenwel te vergaderen, is door de militaire magt verijdeld.

Tusschen Denemarken en de hertogdommen is de staat van zaken dezelfde gebleven en met uitzondering van eenige onbeduidende schermutselingen niets voorgevallen.

ENGELAND. - Het besluit van den Paus oin kardinaal Wisemann tot aartsbisschop van Westminster te verheffen en het geheele land in Katholieke bisdommen te verdeelen, heeft niet alleen bij de geestelijkheid der gevestigde kerk, maar ook bij de Protestanten in het algemeen groot misnoegen gebaard. Zij zien daarin eene even stoute als onbeschaamde aanranding der staats-instellingen van Engeland, en de regering ontvangt eene menigte adressen, waaronder van de aan-

zienlijkste personen en magtigste corporatiën om maatregelen van voorzorg en bedwang te nemen. Naar het schijnt bestaan er geene wettige middelen om de nieuw benoemde bisschoppen het voeren van hunne titels en het uitoefen van hun gezag te beletten. Een brief van den eersten minister, lord Russell, aan den bisschop van Durham bewijst echter duidelijk dat de regering het gebeurde niet onverschillig aanziet. De minister verklaart daarin zijne verontwaardiging over den beleedigenden en vermetelen aanval van den Paus, en belooft dat de regering rijpelijk zal overwegen of het gepast is ten aanzien dier aanmatiging van magt eenige maatregelen te nemen. De algemeene verbolgenheid is zoo groot dat kardinaal Wisemann nog niet openlijk zijne functien heeft durven uitoefenen, en het gemeen eene kapel der Puseyïsten, die tot de Roomsche kerkplegtigheden zijn teruggekeerd, heeft overrompeld en geplunderd onder het aanheffen van de oude leus: geen Paperij.